چۆن سەیری تەلەفزیۆن بکەین..
ئاراس سەعید

تیۆدۆر ئادۆرنۆ (1903 – 1969) سۆسیۆلۆگ و فەیلەسووفی قوتابخانەی تیۆری فرانکفۆرت
لەساڵی 1954 لە وتارێکدا، بە ناونیشانی (چۆن سەیری تەلەڤیزیۆن بکەین / How to Look at Television) کە دواتر تێزەکەی لە پەرتووکێکدا لە ساڵی 1991دا بەناوی (پیشەسازی کولتووری/Culture Industry) بڵاو کردەوە.
لەتێزەکەیدا ئادۆرنۆ، ئاماژە بەوە دەکات لە کولتووری ئەمڕۆدا کەس لە کاریگەری میدیا و تەلەفزیۆن قوتاری نابێت، ئەمەش بەهۆی توانا و دەسەڵاتی میدیا بە دەستڕاگەیشتن بە خولیا و ئارەزووەکانی ئێمە و، چۆنیەتی لەقاڵبدانی بیرکردنەوەمان. ئەوەی کە میدیای مۆدێرن لە ئەمڕۆدا دەستی پێدەگات، شتێکە کە ئادۆرنۆ دەڵێت: جیاوازە لەگەڵ ئەوەی لە سەدەی نۆزدەهەم کە میدیا توانای ڕاوکردنی هەموو کەسێکی نەبوو. ئەمەش بەهۆی سادەیی پێکهاتەی کۆمەڵایەتی بینەر، وەک ئەوەی لە کوێ دەژیا یان بەشێک بووە لە کام چینی کۆمەڵایەتی، لە کاتێکدا ئەستا، گۆڕانکاری لە پێکهاتەی کۆمەڵناسی بینەردا ڕوویداوە و (Adorno 1991: 161) لەگەڵ زیادبوونی بەرهەمهێنان و هەڵبژاردنی سەکۆی بینیندا تێکەڵ بووە. (کولتووری باوی میدیایی) دەستی بەسەر هەموو میدیاکان و ناوەڕۆکی هونەریدا گرتووە و ناوەڕۆکەکەی ئاڕاستەی هەمووان دەکرێت و ڕزگاربوون لێی قورستر دەکات. بەرهەمی میدیاکان بە ڕادەیەک زیادی کردووە کە خۆ لە دوور خستنەوەیان نزیکە لە مەحاڵەوە؛ تەنانەت ئەوانەی پێشتر لە کولتوری باو دوور بوون چ دانیشتوانی گوندنشین لەلایەک و ئەوانەی ڕۆشنبیرییەکی ئاست بەرزیان هەبوو (وەک یەک) کاریگەرییان لەسەرە.(Adorno 1991: 160)
ئادۆرنۆ ڕوونی دەکاتەوە کە بۆچی میدیا کاریگەری سیحری ڕاکێشانی بۆ هەموو کەسێک وەک یەکە و دەڵێت کە لەناو بەرنامەیەکی تەلەفزیۆنیدا بۆ نموونە: هەندێک چوارچێوەی ئاماژەدان هەن، هەر ئەم چوارچێوەی ئاماژەپێدانانە کە چەشنە پەیوەندیدارە تایبەتییەکان بە بینەر بەرهەم دەهێنن، ئەو ئەمانە بە (کاریگەرییە کۆمەڵایەتییە-دەروونییەکان) ناودەبات(Adorno 1991: 158) کە ئەم جۆرە کاریگەرییانە دەتوانن کاریگەری زیانبەخشیان لەسەر کۆمەڵگا هەبێت چونکە ڕەنگە مرۆڤەکان نەک تەنها تێڕوانینێکی ڕاستەقینە بۆ واقیع لەدەست بدەن، بەڵکو لە کۆتاییدا ڕەنگە هەر توانایان بۆ

ئەزموونی ژیان بەهۆی لەچاوکردنی بەردەوامی چاویلکەی شین و پەمەییەوە مات بێت.(Adorno 1991: 171) بە ونکردنی ئەوەی کە چی ڕاستەقینەیە و چ ساختەیە. سەرەڕای ئەوەش، ئادۆرنۆ پێی وایە کە تەلەفزیۆن فۆرمی هونەری خۆی لەدەستداوە و ئێستا گرنگی بە ژمارەی بینەران دەدات بۆ پێچەوانەی کوالیتی بەرنامەکان. ئەمەش بە بۆچوونی ئەو بووەتە هۆی سەردەمێک کە میدیا زانیاری بەشێوەی (تۆتۆلۆژیی/ هەمان بێژی) بەرهەم دەهێنێت(Adorno 1991: 169)، بۆیە بینەران هەست دەکەن کە پێشتر ئەو بەرهەمەیان بینیوە، یان لانیکەم پێشتر هەمان فۆرمیان ئەزموون کردووە.

پیشەسازی کولتووری

بەدیدی ئادۆرنۆ سیستەمی سەرمایەداری لە ڕێگەی (پیشەسازی کولتوورییەوە) پەیکەربەندی مرۆڤ دادەڕێژێتەوە بۆ تایپێک لە مرۆڤی نامۆ و پاسیڤ. بەدەربڕینێکی دیکە؛ پیشەسازی کولتووری سوبێکت لە جەوهەری خۆی دادەماڵێت و دەیگۆڕێت بۆ تایپێک، کە نموونەی جەستە و ڕۆحیان بەگوێرەی پڕۆگرام و ئامرازە تەکنیکییەکان بێت. دەتوانرێت بڵێین ئەمە نوێنەرایەتی ئەوە دەکات کە چۆن میدیا بووەتە بەرهەمی کۆمەڵگای سەرمایەداری.

بۆچوونەکانی ئادۆرنۆ لە بۆچوونەکانی ئاڵتۆسێرەوە نزیکە (ئاڵتۆسێر ئەمە بە ئامێری دەوڵەتی ئایدیۆلۆژی ناودەبات) کە وایکردووە کە پەیامە ئایدیۆلۆژییەکان ئاسانتر کاریگەریان هەبێت لەسەر جەماوەر. بەڵام ئادۆرنۆ پێی وایە ئەمانە (پەیامی شاراوەن) لە ژێر کۆنتڕۆڵی هۆشیاری دەرباز دەبن و لە مێشکی بینەردا نوقم دەبن بەبێ ئەوەی ئاگاداری ڕوودانی بێت؛ (پەیامی شاراوە لە کۆنترۆڵی هۆشیاری دەرباز دەبێت، سەیری ناکرێ). ئادۆرنۆ بۆ تێگەشتن لەم نامۆبوونە مرۆییە، بەهۆی پەیامە شاراوەکانەوە، نموونەی کاتەکانی پشووی چینی کرێکاران دەهێنێتەوە و بە تێڕوانین لە ژیانی ڕۆتینی کرێکاران لە شارەگەورەکاندا، چەمکێکی نوێی دادەهێنێت، ئەویش (ژەهراویکردنی کاتی پشوو/ Les loisirs deviennent toxiques) ئادۆرنۆ بە قووڵی تیشک دەخاتە سەر کاتەکانی وچان و پشوو وەرگرتنی کرێکاران، بەتایبەتی کۆتایی ئێواران و ڕۆژانی پشوو. بەدیدی ئادۆرنۆ سەرمایەداری مۆدێرن لە ڕێگەی پیشەسازی کولتوورییەوە کاتەکانی پشوو بەو شێوەیە پڕۆگرام دەکات، کە خۆی دەیەوێت. کاتەکانی پشوو لە بنەمادا بۆ پشوو وەرگرتن و پاڵدانەوە نییە، بەڵکو هەلومەرجێکە بۆ خۆپەروەردەکردن و فراوانکردنی ئاستی بیرکردنەوەمان، لە ڕێگە میدیۆمە بەردەستەکانەوە. بۆ نموونە تەماشاکردنی پڕۆگرامێکی تەلەفزیۆنی لەبارەی نامۆبوونی کرێکاران، فیلمێک لەبارەی

ئازادییەوە، خوێندنەوەی کتێبێک لەبارەی سیاسەتەوە. وەلێ ئادۆرنۆ پێی وایە، کاتەکانی پشوومان لەژێر بەزەیی دوونیایی مۆدێرن و پیشەسازیدایە، کە لەناو کات و شوێندا ناتوانین خۆمانی لێ قوتار بکەین. بەدەربڕێنیکی دیکە، پیشەسازی کولتووری بەشێکە لە کۆمەڵگەی سەرمایەداری مۆدێرن و ناتوانین لە کۆمەڵگەیی داببڕین،(سینەما، فیلمەکان، ڕادیۆ، تەلەفیزیۆن، میدیا) بە ئەوە بەرهەمهاتوون هزری مرۆڤ بەو شێوازە پڕۆگرامبکەن، کە تووشی بیربڵاوی بێت، تا کە بیریان لەسەر ئیرادەی گۆڕێنی واقیعی سیاسی نەمێنێت.

لەساڵی 1954 لە وتارەکەیدا، بە ناونیشانی (How to Look at Television)لەکۆڵینەوەی لەبارەی لێکەوتەکانی تەلەڤیزیۆنەوە کرد و لە فۆڕمە هونەرییە نوێیەکەی تەلەڤیزیۆنی کۆڵییەوە. ئادۆرنۆ پێی وابوو، لە بنەمادا تەلەڤیزیۆن بە مەبەستی ئازادییە. هەروەها ئارگۆمێنتی لەبارەی ئەوەوە کرد، کە تەلەڤیزیۆن پێغەمبەرێکی ساختەچییە لە سەردەمی مۆدێرندا وەک خەواندنی موگناتیسی وایە بە مرۆڤایەتی. بۆ نموونە پڕۆگرامی هەواڵەکان بریتییە لە کۆمەڵێک چیرۆکی دراماتیکی و ورژێنەری سیاسی، کە هەموو گریمانەیەک لەناو دەبن بە ئەوەی بزانین لەنێو زیندانێک، ئازاد دەژین. دوونیای شاشە هێرشی ئەهریمەنی هەسارەیەکی دیکە نیشان دەدات. وەلێ هیچ گرنگییەک بە ژیانی واقیع نادات.

(تیۆدۆر ئادۆرنۆ و ماکس هۆرکهایمەر) لە کتێبی (دیالێکتیکی رۆشنگەریدا/ Dialectic of Enlightenment) پێیان وابوو، ڕۆشنگەری بزووتنەوەیەکی کەلتووری بوو بۆ ئازادکردنی عەقڵ لە ئەفسانە و خورافیات، کەچی تەلەفیزیۆن وەک ئەهریمەنێک، هەژموونی خۆی سەپاندووە، بە شێوەیەکی بونیادیی لەگەڵ ئەو باوەڕانەدا دەرگیرمان دەکات، کە جیاوازن لە باوەڕەکانی خۆمان.

لە چەمکی پیشەسازی کولتووریدا، رەخنە لە میدیای جەماوەری و کولتووری جەماوەری دەگرێت. بەدیدی ئادۆرنۆ، میدیای جەماوەری، ڕۆڵی پێغەمبەرێکی درۆزن دەگێڕێت لە فریودانی جەماوەردا، بە ناوەڕۆکێکی خالی لە ئەندێشەی ڕەخنەیی سەرنجی جەماوەر ڕادەکێشرێت. بەڵام تابلۆ کێشراوە بێهۆشکەرەکە کە لە ڕێگەی ناوەڕۆکێکی دیزاینکراوەوە دەرخواردمان دەدرێت زۆرجار بە دژە چیرۆک و ڕوانگە ڕەخنەییەکانی چاومان دەبەستێت و کوێرمان دەکات، بەوەی کە بەو شێوەیە وابەستەی خۆیمان دەکات و لەگەڵیدا ئاوێتە دەبین. ئادۆرنۆ دەڵێت: (سەرمایەداری هەرگیز ئەوەمان پێنافرۆشێت کە دەمانەوێت.)

بەرخۆریزم لە سەرمایەداری مۆدێرندا پانتاییەکی فراوان لە پیشەسازی کەلتووریدا، داگیردەکات. پیشەسازی کولتووری پێمان دەڵێت؛ گەر پارەمان هەبێت، ئەوەی دەیخوازین، دەتوانین بەدەستی

بهێنین. پەپێچەوانەوە ئادۆرنۆ پێ وایە، هیچ کات ناتوانین دەستمان بە ویستە ڕاستەقینەکانمان بگات. بنۆڕە تەلەفیزیۆن کاتێک ڕیکلام بۆ کالایەک دەکات، سەرەتا بەدیمەنی پەیوەندی□کی توندوتۆڵی کۆمەڵایەتی دەستپێدەکات لە یەکێک لە بۆنە خێزانییەکاندا، لەناکاو جۆرێک کاڵا دێتە نێو دیمەنەکەوە. ویستەکانی تۆ، ڕزگاربوونە لە تەنهاییەکی بێهودە، کڕینی ئەوکاڵایە نە مۆتیق□ د□روونییەکانی تۆ خالی دەکاتەوە، نە کەمووکورتییەکانت پڕ دەکاتەوە، تەنانەت ئەگەر بیبیتە خاوەنی تەواوی ئەو کاڵایانە، وەلێ تۆ پێویستت بە پەیوەندییەکی کۆمەڵایەتی پتەوە، کە هیچ کات سەرمایەداری ئەوە بۆتۆ فەراهەم ناکات.

Works Cited

Adorno, T (1991.) Culture Industry. London: Routledge

Althusser, L (1971.) Lenin and philosophy, and other essays. London: Vintage

[Online resource] http://plato.stanford.edu/entries/adorno/#3 Accessed 02/02/2015

بۆچی شکسپیر لە تراژیدیاوە ڕووی کردە کۆمێدیا؟.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

وەك چۆن شکسپیر لەتراژیدیادا نووسەرێکی شانۆیی کەم وێنە بووە، لەهەمان کاتیشدا لە نووسینی شانۆی کۆمێدیشدا باڵا دەست بووە و لە تەمەنی خۆیدا 17 شانۆگەری کۆمێدی نووسیووە، کۆمێدیای شکسپیری بە کۆمێدیای رۆمانسیش ناودەبرێت،

لەسەردەمی ئەلیزابیسی دا کۆمیدیا مانایێکی جیاوازی هەبوو، زۆر جێگەی بایەخ بووە، زۆر جاران شانۆگەرییەکان دەبوا بەئەنجامێکی بەختەوەر کۆتایی بێت، شکسپیر ویستویەتی بە حەزی زۆر لە بینەرانی کردووە، کە ئارەزوویان ئەوە بووە تراژیدیاکانی شکسپیر بەو کۆتاییە مەرگەساتانە نێت، کە دووچاری جۆرێك لە دڵگرانی و خەمۆکی

دەکردن، بە لەناوچوونی کاراکتەرە ئەرێنی و ڕۆمانسییەکانی و سەرکەوتنی خیانەت کاران و چاوچنۆك و تەماع کارانی دەسەڵات.
ئەگەرچی شسکپیر ویستویەتی درۆ لەگەڵ واقیع دا نەکات و ڕووداوەکان وەك خۆی بەرجەستە بکات و لەگەڵ بینەرانی خۆیدا ڕاستگۆ بێت، بەڵام هەمیشە بینەر ویستویەتی ئەوەی لەواقیع دا دەیبینی لەشانۆو سینەمادا دووبارە نەبێتەوە، ئەوشتە ببینێ کە ئاواتی بێ دەخوازێ و بەشێکە لە خەون و ئاواتەکانی.
بۆیە شکسپیر ویستی لەڕێگەی نووسینی شانۆی کۆمەدی ئاواتی بەشێك لەو بینەرانە بێنێ، بە ڕەچاو کردنی ئەوەی کە هەموو بینەران لەبۆچوون و دنیا بینی دا وەك یەك نین، وەك چۆن زۆرێك لەبینەران بەشانۆگەرییە تراژیدییەکانی کاریگەر دەبن، بەڵام بەشێکی تر هەن ئارەزووی شانۆی کۆمەدی دەکەن .
لەلایەکی ترەوە شکسپیر بەم چەند شانۆگەرییە کۆمەدییە ویستویەتی بڵێ ئەو دەسەڵاتی لە بە سەر هەمووفۆرمێکی شانۆییدا دەشکێ و بەتەنیا تراژیدیا نەبەستراوەتەوە، بۆیە خۆی لەژێر شێوازی جیا جیای شانۆیی داوە، بەهەمان ئاستی شانۆگەرییە تراژیدیاکانی.
ئەم حاڵەتە هەور تەنهالە شانۆدا نەبووە، بەهەمان شێوە لەسینەماشدا، هەر تەنها شانۆگەرییە تراژیدیاکانی شکسپیر نەکراون بەفیلم بەڵکو زۆرێك لەشانۆگەرییە کۆمەدی و ڕۆمانسییەکانیشی، لەسینەماشدا هەمان سەرکەوتنیان بەدەست هێناوە کە لەشانۆدا هەبووە.

گرنگترین شانۆگەرییە کۆمەدییەکانی شکسپیر بریتی بوون لە:
خەونی نیوەشەوی هاوین، کارەکان بەکۆتاییەکانیانەوە، (وەك حەزی لێدەکەیت، سیمیلین، خۆشەویستی هەوڵێکی بێ هودەیە، هاوار بەهاوار، بازرگانی ڤینیسیا، هاوسەرە خۆش بەزمەکانی وندرسون، ژاوەژاوێکی بێ ئەنجام، بیرسیلیس، میر تیر، ڕاهێنانی پلنگ، کۆمەدیای هەڵەکان، گێژەڵوکە، شەوی دوانزەهەم، دوو خزمە باشەکان، حیکایەتی زستان.
هەندێ لەڕەخنەگرانیش پێیان وابووە، ئەو شانۆگەریانەی بەکۆمەدیا ناونراون، لەڕەسەندا شانۆگەری ڕۆمانسین.
شکسپیر هەوڵی داوە لەرووی زمان و دیالۆگەوە، بەشێوازێکی کەمێك شەفاف ترو ساناتر شانۆگەرییەکانی داڕێژێ و زمانێکی میللیانەیان بداتێ، کە بەشی زۆریان لەم خاڵانەدا گرد دەبوونەوە:

- لەو شانۆگەرییە کۆمەدیانە بەپلەی یەکەم پشتی بەدیمەن و ڕووداو بەستووە، کە لە ڕێگەی دروست کردنی هەندێ دیمەن و جوولەی کۆمەدی بینەر بێنێتە پێکەنین .

- ململانێ ی گەنجە دڵـــدارەکان کە زۆرجـــاران کێشەیـــان لەگەڵ گەورەکانییان دابوو .

*ل□□ك جـودا بـــوونەوەو پاشـان گەڕانەوە بۆ بـاوەشی یەکتـر، لەچوارچیوەی کۆمەڵێ دیمەنی سەرەژێرو تەنز ئامێزدا.

- تەڵەکەبـــازی و ئەنجامەکـــانی، کە بینـەر زۆرجـــاران بەهۆی ئـــاشکرابوونی ئەو تەڵەکە بازیـــانەو ریســـوا بـــوونی کاراکتەرەکانی دڵخۆش بووەو کەوتۆتە پێکەنین .

*کێشەو گرفتەکانی ناو خێزان، کە هەندێ جار بینـەر لەگەڵ ئەو واقیعە تایبەتیانە پێکەنیووە، رەنگە زۆر جاران واقیعی خۆی تێـــدا دۆزیبێتەوەو ئەویـــش بـــووبێتە بەشێـــك لەرووداوو کاراکتەرەکانی.

یەکێك لەدیارترین شانۆگەرییە کۆمێدیەکانی شکسپیر (خەونێك لە نیـــوەشەوی هـــاوین دا) ی شکســـپیرە، کە دەکەوێتە نێـــو چوارچیوەیەکی خەیاڵی،هاوکوف لەگەڵ واقیع داو رووداوەکانی لە(ئەسینا) روودەدەن، لەو نمایشەدا کاراکتەری (بۆتۆم) دەبێتە گوێ درێژو ئاشقی تیتانیای شاژن دەبێت، بۆیە هەندێ جار نمایشەکە بە ناوی(خەونی بۆتۆم) یش ناونراوە.

هەروا نمایشی (شەوی دوانزەهەم) شانۆگەریەکی کۆمێدی نەبووە کە هەر تەنهـا خەڵـك بهـێنێتە پێکەنیـن، بەڵکـو لە بنەچەدا شانۆگەریەکی تراژیدی بووە، بەڵام شکسپیر بەرگێکی خەیاڵی لەبەر کردووە، شانۆگەریەکی لەناو شانۆگەریەکی تر داڕشتووە و دابەشی کردووە بۆ چەند بەشێك، لەهەر یەکێکیان خەونێکی دیاری کردووە و هەموو خەونەکانیشی بەیەك بەستۆتەوە.

بۆیە زۆرێـك لەرەخنەگـران ئەو شێـوازەی نێـوان تراژیـدیاو کۆمێدیایان لەشانۆگەریەکانی شکسپیر بەشێوازی (کۆمێدیای تراژیدی Tragicomedy) ناو ناوە.

فیلمی سەردەمی ون بوون

ســاڵی 2015 دەرهێنەری ناسـراو (ریتشاردبراسـیول) فیلمێکـی کۆمێدی د□رbar□ی ژیانی شکسپیر بەرهەم هێنا کە تێیدا سوودی لەچیرۆکێکی واقعی شکسپیر بینیووە.

دەرهێنەر ئەو سەردەمەی لەژیانی شکسپیر ناو ناوە (سەردەمی ون بوون) و تێیدا باس لەژیانی سادەی رۆژانەی شکسپیر دەکات بەر لەوەی ئەو نـاوداریەتیە جیهـانییەی هەبێ، لەوانە باسی ئەوە دەکات کە چۆن شکسیپیر چۆتە تیپێکی گۆرانی رۆك، بەڵام دواتـر لەتیپەکە دەریـان کـردووە، بۆیە بەناچـاری لەجلـو بەرگێکی نەناسراودا، دەستی کردووە بەکاسبی تەماتە فرۆشی لەبازاڕەکانی لەندەن.

دەرهێنەر شکسپیری کردووە بەپیاوێکی بە کارو کاسبی، کە ئەو بە کاریەی زۆر جاران هەڕەشەی لەژیانی خێزانی کردووە، بۆیە سەری خۆی لەگوندەکەی خۆیان(ستراتفۆرد) هەڵگرتووە، بەو ئاواتەی بچێتە شارو دەست بکات بەکاری نووسینی شانۆگەری.
دەرهێنەر بە وێنگرتنی ئەم رووداوانەی ژیانی شکسپیر رووی کردۆتە شوێنی لەدایك بوونی شکسپیر، کە پێشتر بە ناوی (ولیەم) ناو نرابوو، بۆ ئەوەی لەوێ شوێنەوارەکانی ئەو نووسەرە بلیمەتە بەسەر کاتەوە.

ئەو باڵادەی ئەمەشی شاد کرد.. عەبدوڵا ساڵح

هاوڕێی ئازیزم (چاوە – فاتیح شێخ) بەرهەمێکی ئەدەبی قەشەنگی ڕاناوە لە (١٧٥) لاپەڕەدا بە ناوی (باڵادی شادی) . شێوازی چاپکردنەکە دەستکورتی نوسەری پێوە دیارە، قەوارەیەکی مام ناوەندی، دوور لەهەمو زریق و باقێک کە هەندێک کتێبی بەناوەرۆکی ئەم سەردەمەی پێدەڕازێندرێنەوە، بەڵام کەدەچیە ناو ئەم باڵادە، شاکارێکی (توحفە) ئەدەبی بەدی دەکەی کە تاکو ئێستا لەنێو ئەدەبیاتی کوردیدا یا نەبووە یا من نەمدیوە. لە هەموو شتێکا جیاواز لەوانی تر تەنانەت ، لەبری پێشەکی – پاشەکی – لەدوا لاپەڕەدا نوسیوە بەناوی (لەباتی پێشەکی ، پاشکۆ و سوپاس).
سەرەتا دەبێ بڵێم، من نە شاعیرم و نە ئەدیب و نە ڕەخنەگر، بەڵکو خۆم بە ئەدەب دەست دەزانم، بۆیە ئەگەر هەڵسەنگاندنەکەم کەم و کورتی تێدا بوو دەمبورن چونکە ئەو شاکارە ئەدەبیە خستمیە نێو گێژاوێکەوە خەریک بوو سەری خۆمی لەدەرنەکەم ، بەڵام دواتر دڵخۆش وشادی کردم ! هیوادارم خوێنەرانی لەمەودوای ئەم باڵادە ئاوا پێی شاد بن.
دوای خوێندنەوەی لەخۆمم پرسی، ئەرێ ئەوەی خوێندمەوە چی بوو ؟ ڕۆمان بوو ؟ نەخێر! ئەی شیعر بوو ؟ نەخێر! ئەی پەخشانە شیعر بوو ؟ نەخێر ! ئەی چیرۆک بوو ؟ نەخێر! ئەی ......چی بوو؟
نەخێرسەبکی داڕشتنەکەی ئەم کتێبە هیچیان نەبوو ، بەڵام هەموشیان

بوو!!
ئەدی ناوەرۆکەکەی چیبوو ؟ مێژوو بوو؟ نەخێر ! سەرگوزەشتەبوو؟ نەخێر ! گۆرانی بوو ؟ نەخێر! ئاواز و مۆسیقا بوو؟ نەخێر! تابلۆی ڕەنگین و جوان بوو ؟ نەخێر ! فۆلکلۆر بوو ؟ نەخێر ! عیشق بوو نەخێر ! فەلسەفە بوو ؟نەخێر! گەڕانەوەی مێژوو بوو ؟ نەخێر! سەرگوزەشتەی کەسەکان بوو؟ نەخێر !….
نەخێر ناوەرۆکی ئەم بەرهەمە هیچیان نەبوو، بەڵام هەموشیان بوو !!
ئەدی پاڵەوانەکەی کێبوو ؟ (شاد ، شادی ، گەشە ، شاهۆ ، دایە حەبیبە ، کەسنەزان و ئەوانی تر) ، نەخێر هیچیان نەبوون و هەموشیان بوون.
ئەدی زمانە کوردیەکەی ؟ دیالیکتی هەورامی ؟ سنەیی؟ و دواتر سلێمانی؟ بەڵێ هەموو ئەو دیالیکتانە بوو بەشەوازێک کە لەوپەڕی جوانیدا پێکەوە نەخشاندبوونی ، ئەمجا جگە لە زمانی کوردی ، فارسی و ئینگلیزی و تەنانەت عەرەبیشی تێکەڵ کردبوو.

(چاوە) سەرەتا، تابلۆیەکمان دەخاتە بەردەم کە یەکترناسینی کیژ وکوڕێکی لاوی کوردزمانی کوردستانی ئێرانە لە دیسکۆیەکی شاری لەندەندا – بەریتانیا – دوای سەماوکەیف، لە قەتاردا دەکەونەلای یەک و پێکتر ئاشنا دەبن، ئەم یەکتر ناسینە دەبێتە هۆی تێکەڵاوی دوو بنەماڵە و ئیتر دەستپێک لێرەوەیە، کۆمەڵێک بەسەرهاتی هەریەک لە و پاڵەوانانە خۆی دەنوێنێ و سەرمان دەکا بە داڵان و کون و کەلەبەری مێژووی دوور ونزیک و دەمناخاتە گریان و دواتر شادمان دەکا.
ڕوداوەکە چیبوو ؟ یەک ڕوداو بوو؟ نەخێر هەر ڕوداوێک نەبوو، بگرە کۆمەڵێک سەرگوزەشتەو ڕابردوی کۆمەڵە مرۆڤێکی ئەم سەردەمە کە بەدەست زوڵم و زۆرەوە ناچارن زێدی خۆیان جێبهێڵن و سەری خۆیان هەڵگرن ، بەڵام بۆ وڵاتێک نا کە پێی بگوترێ ((وڵاتی غەریبی)) بەڵکو بۆ وڵاتێک کە تێدا توابنەوە و لەهەمان کاتیشدا نەتوابنەوە ، بەجۆرێکی وا تێکەڵاوی بووبن – Integration – کە ڕەنگە دانیشتوانە ئەسڵیەکە ئاوا وڵاتی خۆیان نەناسن، لەباری مێژوو ، ئەدەبیات و زۆر شتی تر . ئەوان ، واتە بەشێک لە پاڵەوانەکان، هیچ غەریب نین، نە لە رووی زمانەوە نە لەباری مێژووی وڵاتەکە و نەلەباری داب و نەریتەوە، بەجۆرێک تێکەڵاو بوون مەگەر خۆیان خۆیان بناسنەوە دەنا بەموو لە دانیشتوانی ئەو وڵاتە جیاناکرێنەوە . ئەم حاڵەتەش بەئێوەی ژیان و مێژوو وخۆشی ناخۆشی وڵاتی یەکەمیان بیرچوو بێ.

لەم شاکارە ئەدەبیەدا (چاوە) ستایڵێکی ئەدەبی نوێمان دەخاتە بەردەم کە پێم وایە کەم وێنەیە، باس لەو عیشقە دەکا کە نازانێ تەمەن چی یەو هیچ حیسابی بۆناکا، باس لە جێژو لەززەتی ماچی عاشقانە دەکا، باس لە عیشق دەکا لە ئاستی هەرە ڕومانسیە جوانەکەیدا ، لێرەدا هێمنی شاعیرم بیردەخاتەوە کە دەڵێ:

ئەوین نەبوایە پێی ناوێ بخۆی سوێند
جیهان چۆڵبوو پەپوش تێیدا نەدەخوێند

لەوێوە بەرەو دنیای ڕازاوەی فۆلکلۆر و دەمانباتە بەردەرگای هونەرمەندی بەتوانا، دۆستی زۆر ئازیزم (کاک محەممەدی ماملێ) و هەموو ئەو یادگاریانەی پێکەوە هامنبووە وەک تابلۆیەک دێنێتە بەرچاوم لەگەڵ بلوێری شوانەکەی هێمن :

نیوە شەوە، دنیا خامۆش
دێتەگوێم ئاهەنگێکی خۆش
ئاهەنگێکی گیان پەروەرە
شادی هێنە خەفەت بەرە
ئاهەنگێکی دڵنەوازە
تارە؟ وێڵۆنە؟ یاسازە؟
نا..نا.. ئاهەنگی بلوێرە
جاوەرە گوێی بۆ ڕادێرە

چاوە، تێکهاڵکێشێکمان نیشاندەدا لە ناحەز و جوان ، لە شادی وخەم ، چەندین تراژیدیامان دەخاتە بەر چاو کە هەرکام لە پاڵەوانانی ئەم شاکارە بەسەریان هاتوە .

ئەمجا دەستمان دەگرێ و دەمانبا بۆ گردی سەیوانی سلێمانی و لەوێش بۆ مەزاری ژنە کوژراوە بێناو نیشانەکان و دەنگە سیحراویەکەی (فەیروزمان) بۆ دەچڕێ :

زوروني كل سنة مرة
حرام
تنسوني بالمرة
حرام

ئەمجا خۆی پەخشانە شیعرێک دەکاتە دیاری بۆ سەر ئەو مەزارە و لە کۆپڵەیەکیدا دەڵێ:

گشت ساڵێک لەدەمە و بەهارا
ل□ بەینی ڕۆژانی (ڤالانتاین) – هەشتی مارس – ئادارا
با گشتمان گوڵبەدەس بچینە سەردانیان
هەرکەس وا ئاشقە، هەرکەس وا شەیدای ژیانە
هەرکەس وا خەمخۆری بێنازی ژنانە
هەرکەس وا بە سکڵی تیرۆری هەر ژنێ هەناوی قرچاوە

پەل پەل و تاک تاکی ژن و پیاو، کچ وکوڕ
ئەوانەی ئەڤینی ئازیزێک لە دڵیان ئاڵاوە
با بچینە سەردانی مەزاری خەمباریان
مەزاریان بکەینە جێ ژوانی ئاشقان
جێ ڕوانی ئاشقەنی دڵداران

ئەمجا دەمانبا بۆ نێو ڕەنج و دەردی کۆڵبەرانی کوردستانی ئێران ومەرگ و ژیانی کولەمەرگی و سەختی ئەوان و لەوێوە دەستمان دەگرێ بەرە وڕا پەڕینەکەی (ژینـــا) گیـــان کە لەجیهانـــا بۆتە ڕەمـــزی تێکۆشان.

من پێم وایە (چاوە) دەرگایەکی لە نێو ماڵی ئەدەبیاتی کوردیدا کردۆتەوە و ڕێچکەیەکی شکاندوە کە تا ئێستا دەستی بۆ نەبراوە یا من نەمدیوە .

دەبا لەکۆتاییشدا من ئەم وەڕنە بکەم:

ئای! چاوە گیان
دەستت خۆش بێ وخامەت ڕەنگین
بۆ ئەو شاکارە ئەدەبیەی
خستمیە گریان
دواتر زەردەخەنەی
هێنایە سەر لێوم
ئومێدی بەخشیە دڵ، دەروون
بەخشیە گیان

ئەوەی کەوا تۆ نەخشاندت
عیشقە، جوانی
ماچی ئەویندارانە
لەجێ ژوان
نازانم ئەم شاکارەی تۆ چۆن بناسێنم
بەڵام شیعر
پەخشانە شیعر
سەرگوزشتە، چیرۆک
یاخود ڕۆمان
یاخود هیچیان
یا هەمویان؟

ئای چاوە گیان
شاکارەکەت
هاوار وئازاری دڵە

دلە سافەکەی (کەسنەزان)
ئەوەی (شاد وشادی) گیان
یا خود ئەوەی (شاهۆ وگەشی)
یا (حەبیبە)
یاخود (فەرهاد وجەین) گیان

جگە لەهەموو ئەمانە ش
دەنگی زوڵاڵی (ژینا)یە
ئەو ژینایەی لەبەردڵان
ژینایەک ناو وناوبانگی
بوو بەمەشخەڵ بۆ خەباتی
ئازادی ژنان
لە گشت جیهان

یا خەباتێک
ئەو خەباتەی
من و تۆی خستە مەیدانێک
بۆ ئازادی
بۆ یەکسانی
بۆ رزگاری چەوساوەکان

عەبدوڵا ساڵح
٣١ – ١٢ – ٢٠٢٤

ڕاکردن لە کوردایەتی و قەبوڵکردنی نامەردی.. گۆران هەڵ□ بجەیی

{ئیسلامیەکان باشوور بەنمونە}

{خۆشەویستی وڵات شەرەفە، ئەوشەرەفەش بەزۆرنادرێت بەکەسانێک کە نەخوازن-شێخ سەعید پیران}

[کوردبوون سەختە،ڕاکردن لێی نامەردییە- بەڕێز ئە-جەلان]

گەر تێکۆشانت پێ ناکرێت،گەر ناتەوێت لەگەڵ ئازارەکانی نەتەوەکەتدا بیت ،گەر هاوسۆزی بەرخوردان و خەباتی سەختی نەتەوەکەت نیت،گەر دڕندەیی و فاشیەتی ڕژێمە داگیرکەرەکان هەستی مردووت نابزوێنێت، تاڕادەیەک ئەمانە ئاسایین چونکە شتێک تێی بەستوونیەتەوە بە نەتەوە و نیشتمانەکەتەوە ، تەنها زمانە،بەڵام ئەوەی ئاسایی نیە ئەم جۆرە مرۆڤانە دژ بە خواستی گەلەکەیان کاربکەن و ببنە چاوساغ و کەیلەی دوژمنانی خودی نەتەوەی خۆیان .
لێرەدا بەپلەی یەک مەبەستم لە ئیسلامیەکانی باشوورە ، بە ئەحزاب و ڕەوت و مەلاو کەسایەتی و ژمارەیەکی زۆر لە ئیمانداران. بە ئەزموونی ڕابردوودا بۆمان دەرکەوتووە کە ئەم جۆرە مسوڵمانانە ئەوەی جێگەی بایەخ نەبێت لایان پرسی نەتەوەیە، نەک هەر گرنگی نیە لایان بەڵکو هەمیشە دژی نەتەوەکەیان کردوەتە قوربانی ئاینەکەیان.لەکن ئەوان مسوڵمانەکی میانمار کە هەزارەها کم دوورە لەیانەوە پیرۆزترە لە کوردەکی بە باوەڕیی وڵاتپارێز.ئامادەن هەموو کورد بکەنە قوربانی وڵاتەک،حیزبەک،ڕێکخراوەک یاکەسەکی مسوڵمان، ئیدی لەهەرکوێی ئەم هەسارەیە بێت.
ئەمانە لەمێژە دابڕاون لە هەستی خۆشەویستی بە خاک و نیشتمان ،دەتوانم بڵێم هەڵوێستیان هاوتەریبە لەگەڵ گەڵە دامەزرێنەرو سەرانی ئیخوانی میسر .بەنموونە حەسەن بەننای دامەزرێنەر دەڵێت[هیچ ئینتمایەکم بە نیشتمان نیە،وە سید قطبیش دەڵێت{نیشتمان لە مشتە خۆڵی بەگەن زیاتر هیچی ترنیە.]
لەڕابردوو وە لە ئێستاشدا ئەو هەمووستەم و چەوساندنەوەو وێرانکاری و داگیرکاری و کووشتارەی سوپای ئەردۆغان لە عەفرین،سەری کانی ،گرێ سپی و دەڤەرەکانی باکوور ئەنجامیداون ویژدانی مردویانی نەجوڵان و بەوشەیەکیش ئیدانەیان نەکرد،کەچی مسوڵمانێک لە دوورترین خاڵی جیهان بکوژرێت ئەمانە شیوەنی بۆدەگێڕن و میدیاکانیانی خۆیان پڕدەکەن لەهاوسۆزی بۆی.دەنیام ئەم مسوڵمانە ئەردۆغانیانە بەلەناوچوونی ئەو ئەزموونە سەرکەوتوەی ڕۆژئاوا خۆشحاڵدەبن ، بەتایبەت گەر سەرکەوتوو ئەردۆغانی بەناو مسوڵمان بێت.
دەمێک لە ڕێگەی میدیاکانەوە بەگەرمی داکۆکی لە حەماس دەکەن لەکنیان زۆر ئاساییەو و بەئەرکێکی ئاینی دەزانن ،بەڵام دەمێک دەربارەی کوردی ڕۆژئاوا یا باکوور پرسیاریان لەدەکرێت ئەو دەمە یاخۆیان گێل دەکەن یادەڵێن باسەکەمان ئەوەنیە یا خود ئەوە بابەتێکی سیاسیە.

بەیزدانەوە دەڵێم کە ژمارەیەک لەئەندامانی حیزبە ئیسلامییەکان تادەگاتە ئاستی سەرکردایەتی،هەندێک مەلاو وتار خوێن ،پیاوانی ئاینی ناودار، ئیسلامی ئاسایی بەلایەن ،ئەمانە خاوەنی هەڵوێستی نەتەوەیی جوانن و بەردەوام داکۆکی لە خاک و نیشتمان دەکەن و سەرکۆنەی ڕژێمە چەوسێنەرەکان دەکەن ،ئەمانە جێگەی ڕێزو خۆشەویستین و ئومێدەوارم نمونەیان زیادبێت .دوای لێبوردن دەکەم کە ناوی ئەو بەڕێزانە یاداشت ناکەم نەکا ناوی کەسێکیانم لەیاد بچێت ببێت هۆی زویربوونی.
لەولاشەوە هەرچی مەلاو پیاوانی ئاینی تورک هەیە لەدەمی هێرشی سوپای تورکیا بۆداگیرکردنی عەفرین، لەسەرجەم شارو شارۆچکەو گوندەکانی تورکیاوە لەمینبەری هەزارەها مزگەوتەوە نزاوپاڕانەوەیان بەسەرکەوتنی سوپای تورکیا دەکرد.هەموو گوێمان لەو مەلایانە بوو کەهاواری دەکردو بانگەوازی بۆ سەربازە تورکەکان دەکرد و دەیگووت {بەزەیتان بەمارەملکەدا بێتەوە بەڵام بەزەیتان بەکورددا نەیتەوەو بیانکوژن}.جاگەرئەمە هەڵوێستی ئیماندارێکی لەخواترس بێت ئەی دەبێ کەسێکی شۆڤێنی چیبێت؟ دەنیام کە مەلا تورکەکان سەبارەت بەهەڵوێستیان بەرامبەر بەکورد هەمان هەڵوێستی ئەردۆغان و باخچەلی و حیزبەکانیانەو دەبنە شۆڤێنیەکی عەیار [٢٤].سەیرلەوەدا بوو لەو چەند هەزار پیاوی ئاینی و مەلایانەی کوردی باشوور ،نەمبیست کەسێک وەڵامی بداتەوە گەر نەرمە وەڵامێکیش بێت .
لەوانەیە مسوڵمانانی کورد نەزانن یا دەزانن و خۆیانی لێ گێل دەکەن کە ڕژێمە یەک لەدوای یەکەکانی تورکیا بە ئەردۆغانیشەوە هەموو کورد بەدوژمن دەزانن ئیدی چەکدار، بەچەک،عەلمانی،ئیسلامی و هەڵگرانی هەر ئاین و مەزهەب و ئایدیایەک بێت.
بە جوانکردنی دەسەڵاتەکەی خۆی ،ئەردۆغان چەند کوردێکی خۆفرۆشی مسوڵمان لەکاتی پێویستدا بەکاردەهێنێت ،ئەوانەش درێخیان نەکردوە لەو ڕووەوە و زیاد لە پێویست بەئەرکی جاشایەتی خۆیان هەستاون ، بۆنمونەی عەلی قەرەداغی،مەلا ئەحمەدی پێنجوێنی،مەلامەزهەری دەم هەڵاش،مەلاهەڵۆی کەمەرگەر،یاخود سەرۆکی حیزبە ئیسلامییەکان وەک سەلاحەدین بەهادین ،علی باپیر عیرفانی مەلا عەلی و هاوفکرەکان و ئەندامەکانیان.
لەهەر چوارپارچەی کوردستان چەند هەزارێک مزگەوت هەن ،ئەمانە لەلایەن مەلاو بانگخوازەوە بەڕێوەدەبرێن،ئەوەی بەم دەرکەوتووە ئەوەیە کە جگە لە بەشی باشوور سەرجەم مەلاکانی سێ بەشەکەی دیکە هەڵوێستی جوامێرانەیان هەیەو بەردەوام پشتگیری نەتەوەکەی خۆیان کردوە، تەنانەت هەندێکیان بەهۆی هەڵوێستی نیشتمانی و نەتەوەیانەوە دووچاری هەڕەش و گرتن و دەرکردن لەمەلایەتی بوونەوە

، بەتایبەتی مەلا بەڕێزەکانی ڕۆژهەڵات، کەچی ئەوانەی باشوور بەهەوەسترین، ترسنۆکترین نامەردترین توێژن. وادیارە ئەو نامەردییەیان پێ قەبووڵە کە بریتییە لەڕاکردن لەکوردایەتی، دەی پیرەزیان بێت نامەردی و جاشایەتی.

هەوڵ ئەدەم بتبینم.. نەوزاد بەندی

لە هەموو جێ ..
لە هەموو کات ..
کە پەنجەرە ئەکەمەوە ،
ئەمەوێ پێش کزەی کانون ،
هەناسەی تۆ بێت و بڕوات ..
کاتێ پۆلیسی هات و چۆ ،
بە دەستەکی ڕامانئەگرێ ،
ئەمەوێ تۆ بی .. نەک هیچ کەس..
لەناو پاسا ،
ئەوەی لەبەردەممایە نا ،
با تۆ ئەوەی تەنیشتم بی ..
لەسەر شەقام ،
کاتێ سەر بەرز ئەکەمەوە ،
هەر کەسێ ببینم ، تۆ بی ..
تۆ هەورەکەی سەرسەرم بی ..
لە غەزەلنووس ،
نا .. نا.. ئەوەی تەنیشتم نا ،
تۆ ئەوەی بەرامبەرم بی ،
بە دیار دوو شەربەتی
ڕەنگپەڕیوی
ئەناسەوە ، دانیشین ..
بۆ ئەوەی سەیری تۆ بکەم ،
باسی چاخی پێش تۆ ناسینت بۆ بکەم ..
لە فڕۆکەخانە ،

کۆنتڕۆڵ ،
هاوێنەی کامێراکە نا ..
ئەمەوێ تۆ بمپشکنی ..
وەک عاشق ئاشکرا نەبم ..
سێبەرەکەم ئەبێ بە تۆ ،
قۆڵی ڕاستی
ئەکا تە ناو قوڵی چەپم ..
لەبەر باران ،
نیوەی چەترەکەم لادەدەم ،
وەک بڵێی زۆر نابا تۆ دێی ..
لەبەردەم چایخانەیەکی
سەفەریدا ،
کە قۆری و خەڵوز پێکەوە ،
قرچ قرچ ئاگر ئەتروکێنن ..
ئەوەی لە تەنیشتما داوای
چایەکی سەفەری ئەکا ،
ئەوە تۆی لەگەڵ چاکەدا ،
نوقوڵێکی بۆ ئەهێنن ..
ئەمەوێ ڕۆژانی باران ،
هەرچی لەسەر جادەکانە ،
هەموویان تۆ بن .. تەنها تۆ ..
دەماری مەچەکت لەناو
دەستما لێ با ..
کە بە دستی بەتاڵەوە ،
ئەگەڕێمەوە نیوەڕۆ ..

سوپایەکی نیشتیمانی.. کەریم قادر

بەپێی لێدوانی مەحمود ئەلمەشهەدانی، سەرۆکی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق، دۆناڵد ترەمپ سەرۆکی هەڵبژێردراوی ئەمریکا داوایەکی لە محەمەد شەیاع سودانی سەرۆک وەزیرانی عێراق کردووە؛ پێویستە چەک

بەدەست دەوڵەتەوە بێت. لە بنەمادا ئەو قسەیە بەو مانایە دێت، نابێت لەپاڵ سوپا، هیچ هێزێکی دیکە، بۆ نموونە حەشدی شەعبی چەکی بەدەستەوە بێت کە لە ٦٨ گروپ و تاخم پێکهاتووە و بەگوێرەی ناوەندی سیاسەتسازان ژمارەی مونتەسیبەکانی ١٣٠-١٤٠ هەزار چەکدار دەبێت، هەروەها ڕێژەی ٨٥٪ی مونتەسیبەکانی لە پێکهاتەی شیعەن، هەریەک لە پێکهاتەی سونە و تورکمان و ئەوانیدیش ڕێژەیەکیان هەیە، بەڵام لە ئاستی سەرکردایەتیدا بە ڕێژەی ١٠٠٪ لەلایەن پێکهاتەی شیعەوە کۆنترۆڵکراوە.

بەداخەوە، لەوەتەی باشووری کوردستان بە عێراقی دەستکردەوە لکێندراوە، هەر لە سەردەمی پاشایەتییەوە تا دەگاتە سەردەمی عێراقی نوێ، سوپا ئامرازێک بووە بەدەستی حکومەتە بۆ لێدان لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد کە دواترین لە ١٦ی ئۆکتۆبەر لەسەردەمی خولی یەکەمی دۆناڵد ترەمپ بوو و تا ئێستاش ئەو سوپایە لە هەڵکوتانە سەر ماڵی مرۆڤی کورد بەردەوامە، بەتایبەتی لەناوچە دابڕێندراوەکانەوە.

ئەو داوایەی سەرۆکی هەڵبژێردراوی ئەمریکا، بەوپێیەی ئەمریکا داهێنەری عێراقی نوێیە کاتێک کاری خۆی دەکات لەلایەک چاوسوورکردنەوەی لەگەڵ بێت، لەلایەکی دیکە دەبێت پێداگر بێت کە سوپایەک دروست بکرێت لە ئاستی سەرکردایەتی و مونتەسیبەوە گوزارشت لە پێکهاتەی ئەتنی و مەزهەبی عێراق بکات و دەستوورێکی هەبێت کە لەژێر هیچ بارودۆخێکدا لەسەر بنەمای سیاسەت و ئایدیۆلۆژیاوە کاری بەسەر ململانێ ناوخۆییەکان نەبێت و بڕیاری شەڕ و بەکارهێنانی سوپا لەدەست تاکە دەسەڵاتێک نەبێت.

کتێب\ چیرۆکی مناڵان.. خەونەکەی دارا.. وەرگێڕانی: موکەڕەم ڕەشید تاڵەبانی

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

Mukaram_XawnDownload

چەند سەرنجێك دەربارەی دیدارەكەی دەم پارتی بۆلای ئۆجەلان.. زاهیر باهیر

پێشەكی دەبێت ئەوە بڵێم كە گفتوگۆ و كۆتاییهێنان بە بزوتنەوەی چەكداریی پەكەكە هەمیشە لە قازانجی خودی كەیسەكە خۆیەتی و بە سوودی نەك هەر كوردستانی باكور و توركیا دەگەڕێتەوە تەنانەت كارایی ئەرێنی زۆریش لەسەر ڕۆژئاوا و باشوور و ڕۆژهەڵاتیش بەگوێرەی خودی كێشەكانیان دادەنێت .
گفتوگۆ و ئاشتەوایی پەكەكە لەگەڵ حكومەتی توركیا هەتا گەر پەكەكە سازشیش بكات هیشتا لە قازنجی خۆیان و لایەنەكانی دیكەن كە لەسەرەوە باسم كردن .

ئەوەی كە من لێرەدا دەینوسم ڕەنگدانەوە و پەیوەندی بە بارودۆخی هەنوكە و ئەو گۆڕانكاریانەی كە لەم دوو سێ هەفتەیەدا ڕویداوە هەیە. بەگۆڕینی بارودۆخەكە بە گومان شیكردنەوە و ڕای جیاواز دێتە ئاراوە.

سەرنجەكان:

یەك: زۆر زۆر بە دەگمەن ڕێدەكەوێت كە لایەنی براوە یا باڵادەست داوای گفتەگۆ و وتووێژ لە لایەنە لاوازەكەی بەرانبەری بكات. ئەمەش یانی توركیا كە ئێستا لایەنەكی باڵادەستە و گەورترین سەركەوتنی لەم ڕووداوانەی ئەم دواییەدا تاكو ئێستا بەدەستهێناوە، كە دەیەوێت گفتەگۆ لەتەك پەكەكەدا بكات دەبێت جێی گومان و تێرامان بێت .
تا ئێستا ئاراستەی ڕووداوەكان و هەڵوێستی هاوپەیمانانی هەسەدە سەبارەت بە ئەردۆغان و هاوكارانی ئەو كە مەترسیدارترین هەڕەشە دەكەن هیچ ئاسۆیەكی ڕوونی بۆ ڕۆژئاوا و كورد تێدا نابینرێت.
لەگەڵ وتنی ئەوەشدا نابێت پەكەكە یا ئۆجەلان گفتەگۆ ڕەتبكەنەوە دەبێت ئەوە رەچاو بكەن كە بارودۆخی توركیا و ناوچەكە گۆڕاوە و بەرەوگۆڕانكاری زیاتر ، بەڵام نەك بە قازنجی كورد ئەوەی كە تا

ئێستا دەیبینین، دەڕوت .

دوو: ئۆجەلان کە 27 ساڵە دیلە و بەندە و ژمارەی دیدارەکانی کەس وکار و پارێزەرانی بۆ لای، لە پەنجەکانی دەست تێنا پەڕێت ، هاوکاتیش ئەو مامەڵە ناشینرینەی کە حکومەتی فاشی تورکیا لەگەڵیدا دەیکات ڕێگرن لەوەی کە ئەو وەکو دیلێک ، بەندییەک ئازادانە بیربکاتەوە و ڕای ڕاست و دروستی خۆی بڵێت و بینێرێت بۆ قەندیل.

لەبەر ئەو هۆکارانە دەبێت هەمو قسە و پەیامێکی ئۆجەلان بخرێنە ژێر پرسیا و شیکردنەوەیەکی زۆر وردەوە ، کە لە زۆر حاڵەتدا نا بێت بە هیچ شێوەیەک حسابیان بۆ بکرێت .

سێ : سەرانی پەکەکە و گرفتی سەرەکی : بە درێژایی ئەم 27 ساڵە پەکەکە نەیتوانیوە کە سەرکردەیەک یا خود چەند ڕابەر و سەرۆکێک بەخۆی پەروەردە بکات و بتوانن بێ لە گەڕانەوە بۆ ئۆجەلان و پەیام و پێشنیارەکانی ئەو، هیچ جۆرە بڕیارێك بدات چ سەبارەت بە تورکیا و چ بە کوردستانەکانی دیکە بە تایبەتی هەرێمی باشوور و ڕۆژئاوا .

سەرانی پەکەکە ئەوەندەی لە کێبڕکێی دانی دیمانەدان لەناو یەکدیدا ئەوەندە لە کێبڕکێی دانی پێشنیارێك، پێشنیازێك ، بۆ چارەسەری کێشەکەیان لە نێوانی خۆیاندا نین . هەر بۆیە کە یەکێکیا دیمانەیەك دەکات دەبێت بە زووترین کات ئەوانی دیکەش دیمانەی خۆیان یا نوسینی خۆیانیان هەبێت . ئەمەش باشترین بەڵگەیە کە پەکەکە هەر وەک چۆن ناوەندێکی بڕیار و جێبەجێکاریی خۆیان نییە، هەر ئاواش ناوەندێکی یەکگرتوشیان بۆ نوسینی ، شیکردنەوەی ، دیمانەیەکی فەرمی پەکەکە نییە.

خودی ئەمەش ئەو گرفتەی بۆ پەکەکە دروستکردووە کە لە پرسی ئاشتی و ئاشتەوایید ه□ر دەبێت بگەڕێتەوە بۆ ئۆجەلان، و ئۆجەلانیش ئەوە حاڵییەتی واتە دیل و بەند کە ڕەنگە لەژێر هەندێك فشاری ناوەوە و دەرەوەدا ڕا و بۆچونی هەڵە بدات ، کە سەرەنجام بە زیانی هەموو لایەك بگەڕێتەوە. خۆ ئەگەر بە وردی تەماشای ئەو پەیامە بکەین کە بە نوێنەرانی دەم پارتیدا ناردویەتییە دەرەوە دەبینین کە پەیامێکی ئێکجار و سادو و ساکار و لاوازە و وەکو پەیامێك وایە بۆ ئاشتەوایی نێوانی دوو کەسی ئاسایی شەڕکەر، یا ڕەنجاندنی دڵی نێوانی دووکەس بێت تاکو ئاشتبنەوە ئاوایە .

بەڵگەیەکی دیکە بۆ ئەوەی کە قەندیل و سەرانی پەکەکە نە ناوەندن و نە خاوەن بڕیار ئەوەیە ئەگەر تەماشای پەیامەکانی ئۆجەلان بکەیت ئەوە دەلێت ئەو ” خاوەن بڕیارە و توانای چارەسەرکردنی کێشەکانی هەیە ” ئەمەش یانی پێگەی سەرەکی لە پرسی کوردی باکورداد بۆ خۆی

داناوە، ئەوە کە ناوەندە ، نەك قەندیل و سەرانی بەناو فەرمی ئێستای پەکەکە .

ئەجەلان لەم پەیامەیدا نە داخوازییەکی سیاسی هەیە و نە مەرجی هەنوکەیی بە ئەردۆغان و حکومەتەکەی و حکومەتی نوێی سوریاش هەیە. هەر ئاواش هیچ پێشنیارێکیشی تێدا نییە بۆ کوردانی ڕۆژئاوا و هەسەدە و پەیەدە و هەرێم و حیزبەکانی باشووریش. ونبوونی ئەم پەیامانە و زۆری دیکەش جێی دڵەڕاوکێ و بێ متمانەییە بە ئەجەلان و پەیامەکانی ئێستای .
دیارە من ناڵێم کە ئەجەلان هەڵوێستی خۆی شل کردووە بۆ تۆرکیا، یا مەشکی داوەتە دەست حوکمڕانانی تورکیا ، بەڵام پەیامەکی ئاوا سادە و ساکار ماستەکە و بێ موو نییە .

لە کۆتاییدا دەڵێم دەبێت پەکەکە خۆیان گەر بتوانن لەبەر ڕۆشنایی ڕووداوەکانی ئێستا و بارودۆخی تایبەتی خۆیان و هێز و ئایندەیان و ڕەچاوکردنی پێگە و سوودی هەرێمی باشوور و پرسی ڕۆژئاوا و هەسەدە و کوردانی دیکەی دەرەوەی هەسەدە، هەڵسەنگاندن بکەن. ئەمانن کە لە مەیدانەکەدان نەک ئەجەلان، ئەمانن حکومەتی تورکیایان بێزار کردووە نەك ئەجەلان، ئەمانن پادارن و ئەجەلان بە پا. هاوکاتیش سەرنجی پەیامەکان و ڕا و بۆچوونی ئەجەلان لەسەر دیمانە و دیدارەکانی ئێستا و ئایندەی لەگەڵ تورکیا یا هەر لایەنەکی دیکە، دەبێت زۆر بە وردی بدەن.
دەکرێت تێڕوانینی ئەمان بۆ ئەجەلان وەکو ڕابەرێك، سەرکردەیەکی ڕۆحی بێت نە سەرۆکێکی بڕیاردەر ، هەرچەند دەبوایە پەکەکە ئەمەی هەر لە سەرەتاوە بکردایە ، ئێستا لەم کاتە ناسکەشدا هەر درەنگ نییە.

زاهیر باهیر
29/12/2024

مرۆڤێکی تەنیا لە نیشتمانێکی

تەنیادا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

هەرکاتێك بمەوێت لە بارەی کتێب و خوێندنەوە، پەیوەندی خۆم و سەرەتاکانی ئاشنابوونم بە دنیای کتێب و خوێندنەوە بدوێم و بنووسم، هەست دەکەم وشەیەك و زمانێکم نییە بۆ ئاخاوتن و قسەکردن، ئاخر ئاسان نییە مرۆق وەسفی کتێب و جیهانی کتێب بکات، بە تایبەتیش بۆ منێك کە کتێب بۆی بووە دایك، باوك، مامۆستا، هاوڕێ، خێزان و بنەماڵە و هەموو شتێك ! بۆیەشە زۆر بە ڕاشکاوی ئەوە دەڵێم، من دەتوانم چەندین ساڵ لە دووری ئەوانە بژیم و هەڵکەم، بەڵام ڕۆژێك بێ کتێب و خوێندنەوە هەڵناکەم، چونکە من لە کتێبەکانەوە فێربووم و پەروەردە بووم. من لە باوەشی دایك و باوکێکی نەخوێندەوار، میللی و نەریتی و خەڵکییانە لە دایکبووم، ئاسان نییە مرۆق لە باوەشی دایك و باوکێکی چاو نەکراوەو میللی لە دایکبوو بێت و بتوانێت، ئەو کولتوور و نەرم و دیدگە میللییانەش جێبهێڵێت کە ئەوان و کۆمەڵگە هەیانە. من لە سەرەتاوە، بۆ ئەوەی لەو دیدگایە دەرچم، دەبوو دەرچەیەك بدۆزمەوە و بەر ژیانێکی دیکەی جیاواز بکەوم بۆ ئەوەی ئەو هەست و تێگەیشتنە لای خۆم دروست کەم، کە ئیدی مرۆقم، بە تایبەتیش کە خێزانەکەم وەك هەر خێزانێکی دیکەی کوردی، کە منداڵەکانییان بە هیچ دڵنەوایی و فێرکردنێك فڕێ دەدەنە نێو عەزابی ژیان، منیش بەو شێوەیە کەوتمە نێو عەزابی ژیان. بۆیە دەبوو خۆم لە دنیایەکی دیکەی جیاواز بدۆزمەوە، کە ئەویش دنیای جوانی کتێب بوو. ئەم ئاشنابوونە بە کتێب، بووە سەرەتای کاروان و گەشتێکی هەمیشەیی ژیانم کە بە ئێستاشەوە، نازانم لە کوێ و کەی کۆتایی دێت. لە ساڵانی نەوەدا، ئەو کاتەی مرۆق بەهای نانێکی نەبوو، لوولەی تفەنگەکان هەموو سووچێکی نیشتمانی تەنیبوو، خوێن لە شەقامەکان دەڕۆیشت، کە قوتابی پەیمانگابووم، بە دەیان و سەدان جار، نان نەبوو بیخۆم، گیرفانم خاڵی بوو، سەرماو بێ دەرەتان وبێ لانە بووم، بەڵام ژوور سەرەینەکەم تەژیبوو لە کتێب. ئەو کات بە لامانەوە ئاسایی بوو، بە نان بین، بێ خەوتن و پۆشاك و بێ پەیوەندی سۆزداریی و خۆشەویستی بین، بەڵام بێ کتێب نا. بۆیە شەوان تا بەرەبەیان دەمانخوێندەوە و گەنگەشەی کتێبمان دەکرد. ڕۆژگارەکان زوو تێ دەپەڕن، مرۆڤەکان ئەزموونی نوێ تاقیدەکەنەوە، ڕۆژگار مرۆڤەکان بە ئاراستەیەکی دیکە و ژیانێکی دیکە دەبات، بەڵام من هەرگیز نەمتوانی دەستبەرداری کتێب و خوێندنەوە ببم، تا سەرەنجام بوومە مرۆڤێکی تەنیا، لە نێو نیشتمانی تەنیای کتێبەکاندا. ڕۆژگارەکان هاتن و چوون، ساڵەکان

دێن و دەچن، بەڵام پەیوەندی من و کتێب، ڕۆژ بە ڕۆژ قووڵ دەبێتەوە و بە نێو یەکتری دا دەچێت، تا ئەو ئاستەی هیچ ڕۆژێك لە ژیانی من تێنا پەڕێت ئەگەر کتێبێکی تێدا نەخوێنمەوە. ئەم هۆگربوونەم بە کتێب، من کردیتە مر□ۋ□کی دیک□، مر□ۋ□ك دابڕاو، گۆشەگیر، تەنها و دوور لە خەڵك، دوور لە هەموو بۆنەیەك کە. بە ڕاستی ئەوەندەی کتێبەکان دڵخۆش و ئاسوودەم ناکەن، هاوکات نیگەرانیشم ناکەن وەك مر□ۋ□کان، کە بە داخەوە ئێستا زۆرینەی هەرە زۆریان تەنها ناویان مر□ۋ□ و دوورن لە هەموو بەهایەکی مرۆیانە. خۆشترین بۆنە و ساتەکانی ژیانی من ئەو کاتانەیە کە کێبێك دەخوێنمەوە، کتێب بۆ من نیشتمان و ژیان و هەموو بوونمە، کتێب بۆ منی تەنیا و دڵشکاو لە ژیان نیشتمانێکە بێ سنوور، نیشتمانێکە وەرزەکانی تەنها کتێبن، ڕۆژ و مانگ و ساڵەکانی تەنها کتێبن، ئەوەندەی دڵم بە کتێبەکان دەکرێتەوە، پەروەردەیان کردم و فێریان کردم ئەوەندە، بە هاوڕێ و خێزان و کەسە نزیکەکانم نا بێتەوە، ڕەنگە هەر ل□ بەر ئەوەش بێت کە من دەتوانم بە ساڵ و ساڵان، کەسێك نەبینم، بەڵام ناتوانم ڕۆژانە چاوێك بە کتێبێك نەخشێنم و نەیخوێنمەوە، چونکە هەستدەکەم خۆم بوومەتە کتێب. ئەو هۆگربوونە، جۆرێك ئاڵوودەبوونی بە کتێب لا دروست کردووم، کە تەنها لەگەڵ کتێب بم، زۆرجار ئەمە جێگەی ڕەخنە، نیگەرانی و سەمەرەیە لای هاوڕێکانم، کە من چۆن بەو شێوەیەم بەڵام ئیدی من وام، چێژ لەو ژیانەی خۆم وەردەگرم و تیایدا ئاسوودەم. چەند ساڵێکە کردوومە بە نەریت، کە ناوی ئەو کتێبانە بنووسم کە لە ماوەی ئەو ساڵەدا خوێندوومنەتەوە، ئەمساڵیش سوپاس بۆ خودای گەورە دەرفەتی ئەوەی پێدام کە ئەوکتێبانە بخوێنمەوە:

1_ چەند دوور بیت ئەوەندە نزیکی / حیکمەت/ و _ هێرۆ سالار، 152 ل.
2_پرسیارەکانی خۆشەویستی / کۆمەڵایەتی / فوزیە دریع / و □ە□□□ڵ□ □ە□□ە□ە□ *436* □. *3*ئستاتیکاو جیاوازی / دیمانە/ عەبدولرەحمان مەعروف/ 234 ل.
4_شێوازەکانی گێڕانەوە لە ڕۆمانی داگیرکردنی تاریکیدا/ لێکۆڵینەوە/ دیمەن عەبدوڵا ساڵح /320 ل.
4_ سیاسەتی یەکسانی لە نێوان ژن و پیاودا / کۆمەڵایەتی / وەزارەتی ناوخۆ/23 ل.
5_ - دەربارەی مارکسیزم لە زانستی زماندا / زمانەوانی / ستالین / و _ جەلال دەباغ / 56 ل.
6_ڕیشاڵی تیۆری ڕۆمانی کوردی/ لێکۆڵینەوە/ سەلاح جەلال/ 126 ل.
7_ حیکایەتی ڕەشپۆشەکان/ چیڕۆك/ دانا فایەق/ 100ل.
8_لە کلاسیکەوە بۆ مۆدێرن/ شانۆ/ دانا ڕەئووف/ 405 ل.

9_دیوەکەی تری دڵدار/ لێکۆڵینەوە/ بوخاری وشیار/ 105 ل.
10_ زەوی پلاستیك وەك دەرخەری کێشەکان/ لێکۆڵینەوە/ پێشەوا کاکەیی/ 100 ل.
11_ چشتێك لە چەشنی شیعر/ لێکۆڵینەوە/ عەبدولخالق یەعقوبی/ 250 ل.
12_ئەدەب و مەینەتی/ لێکۆڵینەوە/ نەجات نوری/ 330 ل.
13_کۆمۆنیستەکان لە شۆڕش دەترسن/ دیمانە/ سارتەر/ و □□□□ □ە□□ە□/
131 □. 14دەربارەی شیعری گۆران/ لێکۆڵینەوە/ ئەنوەر قادر/ 250 ل.
15_باولەکەی باوکم/ وتار/ ئۆرهان پامۆك/ و _ سامان کەریم/ 220 ل.
16_گوڵی خۆشەویستی هەڵوەریو/ ڕۆمان/ جەلال دەباغ/ 70 ل.
17_ئەشکەوتی بەکرێگیراوان/ ڕۆمان/ دلێر کەریم/ 124 ل.
18_شیعرو بێدەنگی/ لێکۆڵینەوە/ ئارام سدیق/ 257 ل.
19_خود و خودبینی/ ڕامانی ڕوحی/ فاروق هۆمەر/ 340 ل.
20_ دارستانی شیعر/ بیۆگرافی/سیروان رەحیم/ 240 ل.
21_ بیست و یەك تیشکی کوردستان/ چیڕۆکی منداڵان/ پەیام ئیبراهیم/ 124ل.
22_ گەشتی ژیانم/ بیرەوەری/ عەتییە حەمە سەعید/ 369 ل.
23_لە باز□ی خۆشەویستییەوە بۆم بدوێ/ ڕۆمان/ ئێزگین کلێچ/ و □ە□□□ □ە□□□ 170 □. 24کچانی مەلەك تاوس/ ڕۆمان/ حەمەفەریق حەسەن/125 ل.
25_ با شاعیرێك بکڕین/ ڕۆمان/ ئەفۆنشۆکرووش/ و□□□□□ □□□□□ □□□□□/ 124 □. 26 بوون لەگەڕانەوەی زەردەشدا/ لێکۆڵینەوە/ محمەد نەبی/ 125ل.
27_کۆدەکانی نیگای ژنێك/ ڕۆمان/ سامان حەمە سەعید/ 222 ل.
28_هەندێك کەس هەرگیز تێناگەن/ ساتیر/ تۆخۆلسکی /و □□□□□□□□□ □□□□□□□/ 104 □. 29 ب□ پێچەوانەی ڕەوتی باوە/ شانۆنامە/ فرمێسك مستەف/ 72 ل.
30_مر□ۋ□کی تەنیا ل□ نێو کەوشەنی کتێبدا/ دیمانە/ جوتیار قارەمان / 111 ل.
31_ کلیدان/ فەرهەنگ/ عەبدولا َتاهیر بەرزنجی/ 578 ل.
32_سەرگوزشتەی پیاوێك/ ڕۆمان/ پاتریك سۆزکیند/ و- عەبدولغەنی کاکۆ/ 87 ل.
33_ هێمن و هەژار دۆست و دژوار/ لێکۆڵینەوە/ خالید دلێر/ 170 ل.
34_ئاستەکانی خوێنەوەی شانۆنامە/ لێکۆڵینەوەی شانۆیی / ڕێباز محمد جەزا/ 279ل.
35_ پاریسی من/ بیرەوەری/ فەرهاد پیرباڵ/ 176 ل.
26_تابلۆکانی ماریا/ شانۆنامە/ لیدیا شۆیەرمان/76/و □□□□□ □□□□□□
□□□ە□□/ 73□. 27 هێما لە دەقە واڵاکانی شێرکۆ بێکەس/ لێکۆڵینەوە/

هەژار فەقێ/ 257 ل.
38_ فەرهەنگی زمانی شیعر/ لێکۆڵینەوە/ زانا خەلیل/ 328 ل.
39_ بەنی خاك لە پرسی نەتەوەییدا / لێکۆلینەوە / فواد سەراج/ 192 ل.
40_وەناو ئایدیا/ لێکۆڵینەوە/ موحسین ئەحمەد عمر/ 563 ل.
41_ کورد و دیاسپۆرا/ سیاسی/ دانەر ئەبوبەکر/ 168 ل.
42_ دەق بیانووە بۆ گەڕانەوە/ ئەدەبی/ حەمەکەریم عارف/ 230 ل.
43_ فەینی دوور/ ئەدەبی/ ناسری حیسامی / 127 ل.
44_ ڕەبازەکانی ڕەخنەی ئەدەبی/ ئەدەبی/ کەمەڵێك نووسەر/ و _ عەتا قەرەداغی/ 157 ل.
45_ شیعری نوێی کوردی/ لێکۆڵینەوە/ فەرهاد پیربال/ 136 ل.
46_ برسێتی و ئاوریشم/ گوتار/ هێرتا مولەر/ و _ سەروەرعمر/ 350 ل.
47_ پرتەفاڵی شین/ گوتار/ موحسین ئەحمەد عمر/ 165 ل.
48_ دراوسێ/ هزری/ هاوار محمەد / 275 ل.
49_ پارادۆکسەکانی خوێندن/ پەروەردەیی/ شەرمین ڕەشید/ 375 ل.
50_ ئەدەبناسی/ ئەدەبی/ د –کمال میراودەلی/ 612 ل.
51_ئەدەب و مێژوو/ ئەدەبی/ حەمەی حەمە باقی/ 570 ل.
52_ ڕەئیس ڕەمزانەکان/ نەقلەت/ فەرهاد پیربال/ 47 ل.
53_خیانەتی حەیاڵ/ ئەدەبی/ حەمە کەریم عارف/ 420 ل.
54_نامەکانی ڤان گۆخ/ نامە/ ڤانگۆخ/ و _ حەمە هاشم/ 152 ل.
55_ ڕوانگەی یاران و نەیارانی/ ئەدەبی/ حوسێن عارف/ 444 ل.
56_ملوانکەی ئەفسووناوی/ ڕۆمانی منداڵان/ ئەمین محمد/ 92 ل.
57_کەسێتی مێژووی لە ڕۆمانەکانی ژان دەستدا/ لێکۆڵینەوە/ گزنگ حسن/ 285 ل.
58_ من و شەر پەنجەی باوکم/ پزیشکی/ د[illegible]/ [illegible]/ 154 ل.
59وەنەی مەعشوق لە شیعرەکانی خاڵە ڕەشدا/ چیابان فارس/ 122 ل.
60_ سێ وتار دەربارەی ئەدەبیاتی کوردی/ ئەدەبی/ و _ حوسێن محمد زادە/ 187 ل.
61_ ئەو وەتاتەی کەنییە/ شیعر/ ئەدیت سوێدەرگران/ و _ کەریم تاقانە/ 75 ل.
62_ ئاهەنگی دەمامکەکان/ وتار/ مەلوول/ 82 ل.
63_ئافرەت لە شانەی کوردیدا/ شانە/ مەغدید حاجی/ 280 ل.
64_منداڵانی هەڵەی ئاسن/ ڕۆمان/ ئەی نزست/ و [illegible]/ 70 ل.
65شتەکت پێ دەڵێم بەختەوەرت بکا/ وتار/ سارا عەبدولرەحمان/ و _ ئاشنا محمد 222 ل.
66_ دادگاییکردنی ئەدەب/ ئەدەبی/ نەوزاد ئەسوەد/ 150 ل.

67_ لە ستایشی ژیاندا/ ئەزموون/ ڕەفیق سابیر/ 510 ل.
68_ ئایکۆنی بەرەنگاری/ توێژینەوە/ نەوزاد عەلی ئەحمەد/ 310 ل.
69_هونەرەکانی ئەدەب/ توێژینەوە/ نەوزاد عەلی ئەحمەد/ 255 ل.
70 [illegible]/ 225
ل. 71بەهاکانی ژیان/ پەرە پێدانی مرۆیی / فازل جاف/ 193 ل.
72_ نامەیی لە شیعری حاجی قادردا/ توێژینەوە/ د_ شوکریە ڕەسول/ 55 ل.
73 _ ڕۆشنبیرە فریو دەرەکان/ وتار/ نەجات نوری/ 288 ل.
74_ درەوشانەوەی مێژوو/ وتار/ عیماد ئەحمەد/ 315 ل.
75-مەرگێکی هەڵواسراو/ چیرۆك/ یوسف ئیسماعیل /121 ل.
76_لێکترازان/ شانۆنامە/ دانا ڕەئوف/ 164 ل.
77_ڕەوتی گەشەکردنی چیرۆکی کوردی / لێکۆڵینەوە / عەزیز محمد پوور / 172 ل.
78_ پوورخورشید / ڕۆمان / شێخ سدیق / 208 ل.
79_شەڕەف / ڕۆمان / ئەلیف شەفەق/ و _ شەفیقی حاجی خدر / 460 ل.
80_ یادنامەکانی نیوە شەو / وتار / مستەفا محمود / و [illegible]
/ 127 ل. 81زیاتر لە ژیانێك / شانۆنامە / ئەژین فەهمی / 126 ل.
82_ژن / ڕۆمان / ڕەواس بانیخێڵانی / 240 ل،
83_ئابەوو / ڕۆمان / جاز ڤیندەر / و _ شیلان دەرگەڵەیی / 220 ل.
84_ ڕۆچوون بۆ نێو ئەندێشەدا / ڕامانی ڕوحی / فاروق هۆمەر / 303 ل.
85 _ چاوەکانی تابان / چیرۆکی ڕۆژنامەنووسی / یاسین قادر بەرزنجی / 82 ل.
86_کۆچ و تاراوگە / کۆمەڵناسی/ حەمە نوری عومەر کاکی / 194 ل.
87_پرۆسە سایکۆلۆژییەکان لە زمانی کوردیدا/ زمانەوانی / ئاڤێستا کەمال / 400 ل.
88_پیاوانی بەر خۆر/ ڕۆمان/ غەسان کەنەفانی/ عەبدولکەریم شاکر/ 101 ل.
هیرمەنتیکای دەقە ویژدانییەکان/ توێژینەوە / د[illegible]/ 222
ل. 89ژیانێکی ڕامبەیانە/ شیعر / ئازاد ئەسوەد/ 72 ل.
90_شەڕشەکەم دژی شەر پێنجە/ یادەوەری / ستیڤان شەمزینی/ 265 ل.
91_ عشق و دەرکەوتەکانی / توێژینەوە / محمد تاتانی /200 ل.
92_نەفرەتی نەوبەهاران/ ڕۆمان / بەختیار عەلی/ 262 ل.
93_دیاردەناسی شارو شوێن/ ئەنترپۆلۆژی/ ڕێبوار سیوەیلی / 400 ل.
94_ڕۆمان و خوێنەرە جیاوازەکانی / دیمانە/ شاخەوان سدیق/ 122 ل.
95_زەماوەندی سیمرخ/ بیرەوەری / عالیە میرزا/ و _ ئاوات محمدامین / 160 ل.

96_چیڕۆکەکانی ئەدیبێك/ دیمانە/ شاخەوان سدیق/ 153 ل.
97_خەونەکانی مەتڕان/ ڕۆمان / زرار سەرتاش / 138 ل.
98_ بازنەکانی شەقامی سوور/ ڕۆمان/ کارزان حیدر/ 256 ل.
99_بریـنـا ڕەش/ شانۆنـامە/ موسـا عەنتەر / و □□□□ □□□□□/ 143 □.
100زەردەخەنەی ئەبەدی/ ڕۆمان/پێر لاگەر ڤقیست/ و □□□□□ □□□□□ □□□□□/
105 □. 101داهێنان و پەنجەرەیەك بۆ ڕوانین / لێكۆڵینەوە/ نالە
حەسەن/ 240 ل،
102_ نامەیلێ بۆ شاعیرێکی گەنج/ ئەدەبی/ ڕینە ماریا/ و □□□□□
□□□□/ 92 □. 103 هایکۆ لە ژاپۆنەوە بۆ کوردستان / لێكۆلینەوە/
ملکۆ محمد/ 221 ل.
104_ پ□یف و پەیام ئەدەبی / ڕەفیق سابیر / 536 ل.
105_ئەریکۆلۆژیای ڕۆمانی کوردی / توێژینەوە/ حەمە مەنتك / 908 ل.
106_چارەنووس/ ڕۆمان/ سەلام عومەر/ 178 ل.
107_پوختەی خاڵبەندی / زمانەوانی / دیاکۆ هاشمی / 90 ل.
108_ مارو پەیژە / نۆفلێت/ بەرهـەم ئەنوەر/ 109 ل،
109_حەمە کەریم عارف پیاوێك / دیمانە / غازی حەسەن/ 348 ل.
110_پێنچ شارو دوو یادگە/ دیمانە/ ئیسکەندەر حەبەش/ و □□□□ە□
□ە□ە□□□□/354 □. 111 بازرگانیکردن بە ژنان / کۆمەڵایەتی/ و _
شاکر شاکر نادر / 182 ل.
112_کەلێنی نێوان نەوەکان / کۆمەڵناسی / شەمال لەتیف / 334 ل.
113_شەترەنج/ ن□قل□ت/ شتیفان تسڤایگ/ ڕەشید / 104 ل.
114_لە دنیای گوڵاندا / ئەدەبی / ڕەفیق سابیر / 130 ل.
115_وەك قەقنەس دەسووتێم / شانۆ، گەزیزە / 220 ل.
116_حەنۆکە/ مێژوویی / ئیسماعیل تەنیا / 500 ل.

بێگومان، بەشێکی زۆر لەو کتێبانە، خوێنەوە و ڕانانم بۆ کردوون، بە خوێنەرانم ناساندوون، هەندێکیشیان لە بارەیانەوە نووسیومە، بەڵام وتارەکانم بڵاو نەکردۆتەوە. تا دێت زیاتر دەچمە نێو کتێبەکان و کتێبەکان دێنە نێو ناخم، ئارەزوو دەکەم دوورکەومەوە لە مرۆڤەکـان، هەر لەگەڵ کتێبـدا بـم ڕەنگە کەسانێـك ئەمە بەگۆشەگیریی، دابڕان، نائومێدیوون و نائوودەبوون و شکست لە ژیان لێکبدەنەوە، ئەوان هەر چۆنی دەبینن، ئازادن، چونکە ئەوەی بەلای منەوە گرنگە ئەوەیە چی لە ناخمدایە دەریبببڕم و ڕاشکاو و ڕاستگۆ بم، لەگەڵ خۆم، دواتر لەگەڵ هەمووان.

ڕواندز _30/12/2024

دەورەیەکی تازەی هێرشەکانی تورکیاو میلیشیاکانی دەوری بەسەر ناوچە کوردییەکانی سوریا.. نوری بەشیر

هێرشەکانی ئێستای حکومەتی تورکیاو میلیشیا کۆنەپەرستەکانی دەوری بەسەر ناوچە کوردییەکان لەسوریا، درێژەی هێرشەکانی پێشوویەتی، بەڵام بەتایبەتمەندی ئەم دەورەیە کە تورکیا دەورەی پێشوو وەک ئێستا نەیدەتوانی ئەنجامی بدات، بەڵام ئێستا خۆی بەبراوەو سودمەندی سەرەکی لەم ئاڵوگۆڕەی سوریا دەزانێت هەلومەرجەکە بۆی ئاوەڵا ترە.

هەلومەرجی نوێی سوریا زۆر ئاڵۆزو پر پێچ و پەنایە، بەپێی ئەو هەواڵ و پڕوپاگەندانەی حکومەتە بۆرژوازییەکان و میدیا گوێ لەمستیان ڕۆژانە بڵاوی دەکەنەوە، بەپێی ئەو سەرەیەی کە گیراوە بە دیمەشق و دانیشتن و قسەوباس و وێنەگرتن و هەواڵ بڵاوکردنەوە لەگەڵ ئەبو محەمەد جۆلانی و بەرزکردنەوەی خۆی و گروپەکەی هەیئەی تەحریری شام و کردنی بەڕابەری حکومەتی نوێی سوریای دوای بەشار ئەسەدو دانانی دەسەڵات و وەزیرەکان هەمووی لەلایەن هەتەشەوە.

هەر بەپێی ئەو هێرش و دەخالەتەی حکومەتی تورکیا وەک ئەوەی خۆی بەخاوەنی سوریا دەزانێت بۆ دامەزراندنی حکومەتێکی سوریای دڵخوازی خۆیان و هەڕەشەو هێرش بەسەر ناوچە کوردییەکان و هەسەدە و ئامادەن کۆمەڵکوژی ئانجامبدەن، هەروەک لە هەڕەشەکانی ئێستای ئەردۆگاندا دەڵێ: یان دەبێت چەکەکانیان دابنێن، ئەگەرنا بەچەکەکانیانەوە لەناو خاکی سووریادا دەیان نێژین.

یان وەک ئەوەی کە حکومەتی ئیسرائیل لە باشوری سوریا ئەنجامی دەدات دەیان کیلۆمەتر هاتۆتە ناو سوریاوە، هەروەک ئەوەی کە قەتەر ئەنجامی دەدات بۆ جێخستنی جۆلانی و وەک ئەوەی کە ئەمریکا هێزەکانی زیاد دەکات و وڵاتانی عەرەبی هەوڵی زوو داسەپاندنی جۆلانی بەسەر سوریادا دەدەن و یان هەڕەشەکانی ئەم چەند ڕۆژەی ئێران، ئەوا هەموو ئەوانە جیا لە سیناریۆیەکی تاریک و کۆنەپەرست و تەسلیم بوون کە دەیخەنە بەردەم کۆمەڵگەی سوریا بەگشتی و هەموو حزب و

لایەنە مەدەنی و ئینسانیەکان، بەئەوەی بەو هەلومەرجەی هەیە و ئەو بەرنامەیەی کە هەیانە بە سوریا خۆیان بەدەستەوە بدەن و لەدەوری ئەو بەدیلە کۆببنەوە کە ئەوان دەیانەوێت، شتێکی تر نیە.
بەڵام ئەمە هەمووو هاوکێشەو سیناریۆکە نیە، لەو کۆمەڵگایەدا تەنیا ئەوە نیە کە هێزی سەرمایەداریی جیهانی و ناوچەییەکان و بەتایبەت تورکیا تەپەی بۆ دەکوتن، بەڵکو لەسەراسەری سوریاوە دەنگی ناڕەزایەتی دەبیسترێت؛ لە رۆژئاواوە لە لازقیەو دەوروبەری، لە خوارەوە لە ناوچەی سوەیدا و دەرعاو لە رۆژهەڵاتەوە ناوچە کوردیەکان و لەناو شارەکانی حەلەب و حەماو دیمەشقیشدا، جیا لەوەی خەڵکی مەدەنی و ئینساندۆست، حزب و لایەنی کە دەنگی ناڕەزایەتی هەڵدەبڕن و پەیامەکی دیکە ڕادەگەیەنین کە جیاوازە لە سیناریۆکانی بۆرژوازی جیهانی و ناوچەکە.
لە کاتێکدا ئەم هێزانەش تەنیا نین و پشتگیری ریزی ملیۆنان لە خەڵک و هێزی ئازادیخوازو کرێکاری و مرۆڤدۆستی ناوچەکەو جیهانیان لەگەڵدایە، ئەو هێزەی کە لەپاڵ خەڵکی فەلەستیندا وەستان، ئاواش لەپاڵ ئەماندا دەوستن.
ئەوە تەنیا تورکیا نیە کە دەیەوێت ئایندەی سوریا بەوشێوەیە بڕوات کە بەرژەوەندیەکانی خۆی دەخوازێت، بەڵکو دەخالەتی ژمارەیەک وڵاتانی جیهانی و ناوچەیی و هەتا ئێرانیش کە لەئاوەڵایی ئێستای سوریادا، لەهەوڵی جێگا گرتندان و دەیانەوێت مۆری خۆیان بدەن لە شکڵی حکومەتی داهاتوو و بەرژەوەندیەکانیان لەسوریا بڕواتە پێشەوە. ئەوە تەنیا هەتەشەو میلیشیاکانی دەوری تورکیا نیە، بەڵکو بەپێی هەواڵەکانی العربیەو چەندان میدیای تر کە لە نێوان ٨٠ بۆ ١٠٠ هێزو گروپ و لایەنی جیا لەسوریادا بوونی هەیە، ئەمانە هەمووی تورکیاو جۆلانی چۆن کۆیانەدەکەنەوەو چۆن بەو بەرنامە کۆنەپەرستانەیەی جۆلانی و فاشیەتی تورکیا رێکدەخرێن لەژێر ناوی سوریایەکی تازەدا.
ئەگەرچی تورکیا دەیەوێت سوریا بکاتە دەروازەیەک بۆ مەرامە سیاسی و ئابوریەکانی و لەوەوە بۆ ناوچەکەش، هەربۆیە بەو شێوەیە کاری بۆ دەکات؛ بەتایبەت ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی و هێرش بەسەر ناوچە کوردیەکان گەورەکردنی ئەو شەڕەی کە دەستیپێکردووە؛ لە باکور و رۆژهەڵاتی سوریا لەرێگای میلیشیاکانیەوە زیادبکات و پاشەکشە بە قەسەدە بکات، واتە شوێن پێی خۆی بەرەسمی قایم بکات، بۆ ئەوەی بتوانێت کاریگەری زیاتر لەسەر جۆلانی و حکومەتی ئایندە دابنێت، بە ئەمەش نەک هەر وەزیری دەرەوەی هاکان فیدانی ناردە دیمەشق و بەڵکو ئەردوگان خۆیشی بەنیازە بڕواتە دیمەشق و لەگەڵ جۆلانی کۆبێتەوەو قونسوڵگەریش لە حەلەب بکاتەوە.

ئەگەرچی سوریا لەنێوان کێشەی ناوخۆو ناوچەکەدا گیریخواردووە، بەتایبەت جێگاوڕێگای ئەمریکا کە دەستبەرداری سوریا نابێت، نەک هێزە سەربازییەکانی لە ٩٠٠ وە کردوە بە دوو هەزار سەرباز، بەڵکو چەک و تەقەمەنی بەکاروانی گەورەشدا ناردۆتە ناوچە کوردییەکان. هەربۆیە بەشێکی شانسی تورکیا دەبێت لەچوارچێوەی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکادا بڕواتە پێشەوە.
هەوڵەکانی تورکیاو میلیشیاکانی بۆ هێرشی ناوچە کوردییەکان و داگیرکردنی و پاشەکشە بەهێزەکانی قەسەدەش، ئەمەش ناتوانێت بەتەواوی لەناو ئەو کێشە جۆراوجۆرانەی کە سوریادا هەیە وە تا ئەمریکا لەو ناوچانەدا بێت، تەنها ئەوە نەبێت لەگەڵ ئەمریکادا ڕێکەوتن بکات و ئەمریکا گڵۆپی سەوزی بۆ هەڵبکات، بڕواتە پێشەوە.
جێگاوڕێگای ئێستای کورد لە سوریاو هەتا وڵاتەکانی تردا، وەک جاران نەماوەو هەربۆیە تورکیا ئەگەرچی براوەی ئاڵگۆڕی سوریایەو هێزەکانی کە خستیانە پێشەوە، بەڵام هەموو شتێک ناتوانێت بە بەرنامەی ئەو بڕواتە پێشەوە. ئەوەی کە دەیەوێت جۆلانی هاوڕا بێت لەگەڵ تورکیاو جێگاوڕێگایەک نەدرێت بە کوردەکان و هەسەدە لەدەورەی حکومەتی راگوزەرو کاتی و حکومەتی ئایندەدا، کە ئەمەش لەچوارچێوەی هەلومەرجی بەشداری هەموو هێزو لایەنەکانی تری سوریادا بەبێ بەشداری هێزە کوردییەکان لەکۆنگرەیەکی نیشتمانی کە قەرارە بگیرێت ناتوانێت بەخواستی تورکیا بەتەواوی بچێتە پێشەوە. جۆلانی وەک ڕێوییەکی فێڵباز لەناو داعش و قاعیدەو لەچوارچێوەی سیاسەتی ئەمریکا لەناوچەکەدا گەورە بووەو هاتەتەپێشەوە ئەو راستییە باش دەزانێت و ئەوە دەرک دەکات.
ئەم هەنگاوەی تورکیاو میلیشیا کۆنەپەرستەکانی دەوری، بەشێکە لەو فاشییەتە قەومی و ئیسلامییەی کە لەتورکیادا بەدژی کوردەکانی پیادەی دەکات، بەتایبەت هەوڵەکانی ئێستای لەسوریادا تەنیا هەنگاو و لێدان نییە لە هەسەدە وەک چوارچێوەیەکی سیاسی و سەربازی بۆ بەرگری لەخەڵکی کورد، عەرەب و خەڵکانی ئەو ناوچانە، بەڵکو ڕاستەوخۆ بۆ لێدان و خستەژێرپێی ماف و خواستەکانی خەڵکی کوردی سوریاو ناوچە کورد نشینەکانە و ئەمەش بەدژی ئیدعای ئەمریکاو غەرب و وڵاتانێکە کە گوایە هاوپشتی سوریایەک دەکەن کە هەموو پێکهاتەکان بەشداری تێدا بکەن و بەدژی بڕیاری ٢٢٥٤ی نەتەوە یەکگرتووەکانیشە.
هەربۆیە ئەگەر تورکیا بیەوێت سوریا بەو ئاکارەدا بڕوات کەخۆی دەیەوێت، لەژێرناوی لێدان لە تیرۆرو پەکەکەو هەسەدەو دژی کوردەکان، دەبێت هەموو دەسەڵاتی سوریاو سوریا بەئاکاری دەسەڵاتێکی دیکتاتۆری و خەلافەتی ئیسلامی سەرکوتگەری لەچەشنی خۆی بەرێت، کە ئەمەش بەپێی ئەو هەلومەرجەی سوریاو هەموو لایەنە

ناوچەیی و جیهانییەکان دەیانەوێت سوریایەکی ئارام دروستبکەن بە مسۆگەری بەگەڕخستی سەرمایەو بازرگانییەکانیان و لەلایەکی تریشەوە سوریا وەک کۆمەڵگایەکی مەدەنی، ئەوا تورکیا بەئاسانی ناتوانێت ئەو بەرنامەیەی دایناوە بە ئارەزوی خۆی بچێتە پێشەوە.
کەواتە ئاڵوگۆڕەکان مەرج نییە تەنیا بەو ئاکارەدا بڕوات کە بەرنامە داڕێژەرانی وەک ئەمریکاو تورکیا و قەتەرو روسیا دەیانەوێت، بەڵکو دەکرێت کۆمەڵگا بە ئاراستەیەکی تردا ببرێت، راستە ئەوان ئەمڕۆ هێزی زاڵن و دەیانەوێت حکومەتی سوریا بەو شێوەیە دروست بێت کە خۆیان دەیانەوێت، کە بۆیان گرنگ نییە دەسەڵاتی جۆلانی و ئایندەی ئیسلامی میانەڕەوە یان توندڕەوە، بەڵکو ئەوەی بۆ ئەوان گرنگە بەرژەوەندییەکانیان پارێزراو بێت، بەڵام خەڵك و ناوچەکش تەجروبەی دەسەڵاتی ئەم هەموو هێزانەو هێزە ئیسلامییەکانی لە بەردەمەدایە لەچەشنی؛ داعش، قاعیدە، تاڵیبان، جمهوری ئیسلامی ئێران، حزبوڵا، حوسییەکان و حەماس و دەیان گروپی ئیسلامی تیرۆریست و تا دەگاتە دەسەڵاتی کۆنەپەرستی حکومەتی ئێستای تورکیا، رۆشنە کە خەڵکی سوریا کۆمەڵگایەکی ئازادو خۆشگوزەرانیان دەوێت و لە بەرژەوەندیاندایە، نەک دەسەڵاتێکی ئیسلامی و کۆنەپەرست و سەرکوت و لەژێر کاریگەری تورکیادا.

ئایا حکومەتی هەرێم پێکدێت؟.. عوسمانی حاجی مارف

ڕێگای پێکهێنانی حکومەتی نوێی هەرێمی کوردستان، “کابینەی دەیەم”، درێژ و دڕکاوی و ئاڵۆزە، دوای ئەوەی هەڵبژاردنی ئەم دواییەی پەرلەمانی کوردستان، کە لە مانگی تشرینی یەکەمدا ئەنجامدرا، ئەنجامێکی دا بەدەستەوە کە ڕێژەی یاسایی پێویست بۆ پێکهێنانی حکومەت لەلایەن هەر لایەنێکەوە بە تەنیا، بووەتە حاڵەتێکی نەگونجاو، تا بتوانن بەبێ دواکەوتن حکومەت پێکبهێنن.
بارزانی کە ٣٩ کورسی لە کۆی ١٠٠ کورسی پەرلەمانی کوردستانی بەدەستهێناوەو بەزۆرینە ئەژماری دەکات، ئیتر بەناوی ئەوەی زۆرینەیە، وامامەڵە دەکات کە مافی خۆیەتی پۆستی سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حکومەتی هەرێم لەژێر دەستی خۆیدا بمێنێتەوە، هەروەها

پۆستە لاوەکییەکان بەسەر لایەنە براوەکانی تردا دابەشبکات.
لەڕاستیدا واقعی سیاسی لە هەرێمی کوردستان، کە زیاتر لە سە دەیەیە دەسەڵاتی بنەماڵەو میلیشیایە، ئاماژەیە بەئەوەی حکومەتی هەرێم بەبێ ڕێکەوتنی هەردوو لایەنی سەرەکی کە بارزانی و تاڵەبانییە، ئەگەری پێکهێنانی حکومەت ئەستەمە، بۆیە هەرێم بە واقعێکی تاڵ و دژوار پێناسە دەکرێت.
ناکۆکی و داواکاری هەردوولایەنی سەرەکی لەسەر هاوبەشی پۆست و پێکهێنانی حکومەت، سەقامگیری و کۆتاییەکی دیاریکراوی نییەو هەمیشە دەکەوێتە بەر چارەنوسێکی ناچارییەوە، کە هەمیشە لەدەرەوەی خواست و ویست و ئیرادەی خەڵکەوە ڕێکدەخرێت.
لەبەر ڕۆشنایی سەقفی بەرزی داخوازییەکانی تاڵەبانی پێدەچێت ئەمجارە ڕێکەوتنەکانی بارزانی و تاڵەبانی ئاسان نەبێت، چونکە لە دوای ڕاگەیاندنی ئەنجامی هەڵبژاردن، یەکێتی کە ٢٣ کورسی بەدەستهێناوە، سەقفی داواکارییەکانی پێشووی، کە بریتی بوو لە سەرۆکی پەرلەمان و هەردوو جێگری سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حکومەت لە حکومەتی پێشوودا، بەرزکردۆتەوە بۆ ئەو ئاستەی داوای پۆستی سەرۆکی هەرێم یان سەرۆکی حکومەتی هەرێم بکات لەگەڵ وەزارەتی ناوخۆ، یان پۆستە سیادییەکان بە خول لەگەڵ پارتی بۆ ماوەی دوو ساڵ بۆ هەر لایەکیان بێت، ئەمەش داوایەکی گران و سەختە لەسەر بارزانی.
زۆربەی ئەو لایەنانەی لە هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستاندا کورسیان بەدەستهێناوە، جگە لە یەکێتی و پارتی، ڕایانگەیاندووە کە نایانەوێت بەشداری حکومەت بکەن. هاوسەنگی هێز لەم هەڵبژاردنانەدا گۆڕاوە، هیچ براوەیەکی ڕەها نییە کە بتوانێت حکومەت بەتەنیا پێکبهێنێت، هەروەها دۆخی پڕگێژاوی سیاسی ناوچەکەش حاڵەتێکی چاوەڕوانی داوە بە بارزانی و تاڵەبانی تا ئەوەی بتوانن بەڕۆشنی دیاری بکەن کە پێکهاتەی حکومەتەکەیان چۆن بێت.؟
دواکەوتنی پێکهێنانی حکومەت لەوانەیە هەرێم بخاتە دۆخێکی سەختی یاسایی نوێوە، چونکە ئەگەری ئەوە هەیە لایەنە ئۆپۆزسیۆنەکان پەنا بۆ دادگای فیدراڵی ببەن بۆ فشارکردن بەرەو پێکهێنانی حکومەت، یان هەڵوەشاندنەوەی ئەنجامی هەڵبژاردنەکان، ئەم حاڵەتەش فشارێک دەبێت لەسەر بارزانی و تاڵەبانی.
هەرچەندە ئەم هەرێمە زیاتر لە دوو دەیەیە کە بە فەرمی لەلایەن عێراقەوە بەهرەمەند بووە لە پێکهێنانی حکومەت و پەرلەمان، بەڵام لەتەواوی ئەو ماوەیەدا واقعێکی تر دەبینین کە هەرێم بەسەر دوو بواری نفوزدا دابەشبووە، بارزانی پارێزگاکانی هەولێر و دهۆکی کۆنتڕۆڵکردوە، تاڵەبانی کۆنتڕۆڵی سلێمانی و هەڵەبجەی کردوە، هەر حزبێکیان هێزی ئەمنی و سەربازی تایبەتی هەیە، داهاتی ناوخۆی

پارێزگاکان و دەروازە سنوورییەکان کۆنترۆڵ دەکەن و بڕیاردەرن تێیدا.
ئەم هەڵبژاردنە دیمەنێکی سیاسی ئاڵۆزی دەرخست، بەوپێیەی هیچ کام لە دوو لایەنی سەرەکی، بارزانی و تاڵەبانی نەیانتوانی زۆرینەی ڕەها بەدەست بهێنێت بۆ پێکهێنانی حکومەت، هەرچەندە بارزانی ئەمجارەش بەجۆرێک لە لوتکەدا هاتە دەرەوە، بەڵام بەوەی زۆرینەی رەهای بەدەست نەهێنا، فرسەتی بۆ تاڵەبانی داوە بۆ هاوبەشی لە پێکهێنانی حکومەتدا کە بە ئاسانی خۆی نەدا بەدەستەوە و خواستێکی بەرزتر دەکاتە مەرجی دانیشتنەکانیان و بە مەرجەوە لە پێکهێنانی حکومەتدا لەگەڵ بارزانی دەمێنێتەوە. هەرچەندە لایەنی تر وەک نەوەی نوێ ١٥کورسی بەدەستهێناوە، بەڵام لە ئێستادا کاریگەریان لەسەر پێکهێنانی حکومەت تەواو سنووردار دەردەکەوێت.
بارزانی لە دروستکردنی هاوپەیمانی فراواندا، بەتایبەت لەژێر ڕۆشنایی ڕەتکردنەوەی زۆربەی لایەنە ئۆپۆزسیۆنەکان، بە بەشداریکردن لە هەر حکومەتێک کە بارزانی و تاڵەبانی سەرکردایەتی بکەن، ڕووبەڕووی ئاستەنگییەکی گەورە دەبێتەوە. هەر لەم ئاراستەیەوە تاڵەبانی هەوڵدەدات ئەو هەلومەرجە بقۆزێتەوە بۆ بەهێزکردنی پێگەی خۆی لە دانیشتنەکاندا بە بەدەستهێنانی پێگەی گرنگتر لە حکومەتی داهاتوودا.
بەغدا چاوی لەسەر پێشهاتە سیاسییەکانی هەرێمە و بەردەوام دەخالەت دەکات و کێشەکانیشان بە هەڵواسراوی هێشتەتەوە، بەڵام لە هەوڵەکانی پێکهێنانی حکومەتی هەرێمدا، سودانی، هەوڵدەدات پەیوەندییەکانی لەگەڵ هەرێم پتەوتر بکات و ڕۆڵی نێوەندگیری بگێڕێت بۆ چارەسەرکردنی کێشە هەڵپەسێردراوەکانی نێوان بارزانی و تاڵەبانی.
سودانی دەبینێت کە دۆخی ناوچەکە دوای کۆتایی دەسەڵاتی ئەسەد ئاڵوگۆڕی تازەی هێناوەتە ئاراوە، ئاشکرایە ئەو ئاڵوگۆڕانەش کاریگەریان لەسەر دۆخی ناوچەکە فراوانتر کردەتەوە، بۆیە سودانی لەم نێوەندگیرییەدا مەیلی لەسەر ئارامکردنەوەی دۆخی عێراق و کوردستانە گەر بتوانێ ئەنجامی بدات!.
ئەوە ڕاستە کە سودانی هەوڵئەدات بەئەوەی بەشداری بکات لە خێراکردنی پێکهێنانی حکومەتی هەرێم، پێش هەڵبژاردنەکانی عێراق، بەڵام لە نێوان هەرێم و ناوەنددا چەندین فایلی هەڵپەسێردراوی تر هەن، لەوانە بودجەو مووچە، دانانی یاسای نەوت و گاز، پێشمەرگە، سنورەکان و مادەی ١٤٠ی دەستوور، تا دەگات بە بەشداری لە “پرۆژەی گەشەپێدان”دا، هەروەها کاریگەری لەسەر هەڵبژاردنەکانی عێراق دادەنێت، کە سودانی هەوڵئەدات وەک سەرۆکوەزیران بمێنێتەوە، بەڵام

پرسیار ئەوەیە ئایا سودانی تاچەند دەتوانێ ئەوانە یەکبخات و تیا سەرکەوتوبێت؟، بەتایبەتی کە ئێستا بۆخۆشی دەرگیرە بە کێشەکانی نێوان چوارچێوەی هەماهەنگی و ڕۆڵ و پێگەی ئێران لە عێراقدا، بۆیە ئەم نێوەندگیریەی سودانی بۆ پێکھێنانی حکومەتی هەرێم ڕاوەستاو دەیھێڵێتەوە.

ڕۆڵی سودانی کاتێک ئەتوانێ کاریگەر بێت لە پێکھێنانی حکومەتی هەرێمدا، کە دەوری هەبێت لە جێگیرکردنی چارەسەرکردنی کێشەکانی ناو پێکھاتەی حکومەتی عێراقدا، حکومەتی هەرێم بەدرێژایی سا□□انی ڕابردوو لەگەڵ کێشەکانی بەغداد ژیاوە و ناچار بە پابەندبون بووە بە گەڕانەوە بۆ بەغدا، بۆیە پێویست دەکات سودانی بتوانێ هاوسەنگی ڕاگرێت لەبەرامبەر نەیارەکانی لەناو حکومەتی بەغداو بڕیارەکانی دادگای فیدراڵی و بارزانی و تاڵەبانی و چارەنوسی خۆیدا، هەروەها دیاریکردنی بودجە و فرۆشتنی نەوت و گەیشتنی داهاتی هەرێم بە حکومەتی عێراق، کە لەم بارەیەوە ئەنجامگیریەکی ڕۆشن نە بۆ عێراق نە بۆ هەرێم دیار نیە.!

لەژێر ڕۆشنایی ناکۆکیە گەورەکانی نێوان بارزانی و تاڵەبانی، یەکێتیەکان ئاماژە بەوە ئەدەن، کە پارتی هەوڵدەدات کۆنتڕۆڵکردنی حکومەت و بەتایبەت داهاتی هەرێم و نەوتی هەرێم، بە هەر شێوەیەک خۆی دەیەوێت پیادەی بکات، بۆئەوەی دەسەڵاتی خۆی بەسەر هەموو لایەکدا بسەپێنێت. ئەمەش بەدرێژایی سا□□انی پێشوو بینراوە کە هیچ هاوبەشیەکی ڕاستەقینە لەنێوان ئەو دوو لایەنەدا نەبوە، بەڵکو زیاتر شتەکان بەپێی باڵادەستی پارتی و بەرژەوەندیەکانی بەڕێوەچوە.

باڤڵ ئاماژەی بەوەکردووە، کە خوازیاری شەراکەتێکی واقعین، بۆ کارکردنی هاوبەش لە حکومەت و پەرلەماندا، شەراکەت بۆ باڤڵ بەمانای بەدەستھێنانی ئیمتیازێکی زیاتر و پاراستنی پێگەو نفوزی سیاسیانە، شەراکەتی واقعیش بۆ بارزانی پاراستنی بەرژەوەندیەکانیان و مانەوەی ئیمتیازەکانیەتی لە حکومەتدا. ئەوەی ئاشکرایە هەردوولایان ئەوە باش دەزانن و دان بەوەدا دەنێن کە بەبێ ڕێکەوتنی هەردوولایان حکومەت پێکنایەت، بۆیە لە دوائەنجامدا چاریان نیە و لەژێر فشاری پێکھێنانی حکومەتدا دەبن، تا قەیرانی سیاسی و ناڕەزایەتی خەڵک لولیان نەدات، بەڵام چۆن ڕێکدەکەون؟ پرسیارێکە جارێ بەجێماوە.

مەسعود بارزانی لەمیانەی وتارێکیدا وتی “پێویستە حکومەتی داهاتوی هەرێم بەپێی پرەنسیپی یەک هەرێم و یەک حکومەت و یەک پەرلەمان پێکبھێنرێت، بەئامادەبونی هێزێکی یەکگرتوی پێشمەرگە”. بەڵام ئەمە چۆن کاری لەسەر دەکرێت و چۆن پێکیدەهێنن؟، دیارە کە دوای سی ساڵ

زیاتر لە ئەزمونی دەسەڵات و حکومەتەکانیان نیشانیان داوە هیچ زەمینەیەکیان ئامادە نەکردوە کە بتوانن یان بیانەوێت کارێکی لەو چەشنە ئەنجام بدەن.
هەرێم بەدەست دابەشکردنی نفوز و دەسەڵات لە نێوان بارزانی و تاڵەبانیدا دەناڵێنێت، کە هەندێکجار خەریک بووە بگاتە ئەو ئاستەی بە فەرمی بکەوێتە سەر هەڕەشەی جیاکردنەوەی پارێزگای سلێمانی لە حکومەتی هەرێم، یان بەردەوام ئەم جیاکردنەوەیە وەک خواست و فشارێک دەدرێتەوە بەڕوی بارزانی و حکومەتی عێراقداو خولقێنەری قەیرانێکی بێچارەسەرە.
کێشە و قەیرانی سیاسی هەرێم لە دابەشکردنی ناوچەکانی نفوزی نێوان هەردوو حزبی سەرەکیدایە، بەناوی زۆنی زەردو زۆنی سەوز، بۆیە هیچ لایەنێک ناتوانن بەبێ لاکەی تر مانایەک بە پێکهینانی حکومەت بدەن، تەنانەت ئەگەر یەکێکیان بە تەنها حکومەت ڕاگەیەنێت، ئەوکات دەبێتە دابەشبونی فەرمی ئەو دوو زۆنە لە یەکتر و دۆخێکی نائارامتر ڕادەگەیەنن.
حکومەتی ئەمجارەش، چ لە پارتی بێت یان یەکێتی، بەهیچ شێوەیەک ناتوانێت ناوچەکانی لایەنی بەرامبەر کۆنترۆڵ بکات، دوو هێزی میلیشای پاشکۆیە بە بەرژەوەندی وڵاتانی تر و پابەند بە غداوە، لەم دۆخەی ئێستای بارگرژی ناوچەکەدا، گەر حکومەتیش پێکبهێنن، لە دابەشنەکردنی مووچە و نەبوونی خزمەتگوزاریەکان و نائەمنی و ناسەقامگیری زیاتری لە سەوز نابێت. بۆیە کۆتایی دەسەڵاتیان ئاسودە بەخشە بە دانیشتوانی هەرێم.

با هەمووان لە حزوری روفاتی ئەنفالکراوانمان بین

هەڵدانەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکانی تاوانی جینۆسایدی ئەنفال و هێنانەوەی روفاتی ئازیزانمان بۆ کوردستان مایەی دەستخۆشییە، کە لە رابردوودا رەخنەمان هەبووە لە بوونی کەمتەرخەمی و بێباکی لایەنی پەیوەندیدار لە بەرانبەر نەهێنانەوەیان.

لەئێستادا کە دووەمین گۆڕی بە کۆمەڵەی ئازیزانی ئەنفالکراوانمان

لە ناوچەی تەلشێخە لە بیابانەکانی سەماوە ه□□د□ر□تەوە و پرۆسەکەش هێشتا بەردەوامە وبەپێی ڕاگەیاندراوی فەرمانگەی پاراستنی گۆڕە بە کۆمەڵەکان، رووفاتی زیاتر لە (150) ئەنفالکراوی تێیدایە، کە سەرجەمیان ژن و منداڵن.

لەم ساتەوەختەدا، جەخت لە جێبەجێکردنی تەواوی بڕیارەکانی دادگای باڵای تاوانەکانی عێراق لەسەر کەیسی ئەنفال دەکەین، کە بریتین لە دادگاییکردنی تاوانباران و پێشکەشکردنی داوای لێبوردنکردن لەلایەن دەوڵەتی عێراق لە قوربانیان و قەرەبووکردنەوەی مادی و مەعنەوەی کەسوکاری قوربانیان.

هاوکات نیگەرانی خۆمان دەردەبڕین لە بەرانبەر:-

یەکەم: بێدەنگی لایەنە فەرمیەکانی هەرێمی کوردستان و عێراق، وەك (سەرۆکایەتی هەرێم و حکومەت – وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان – سەرۆکایەتی کۆمار – فراکسیۆنە کوردییەکان لە بەغدا)، شەرمەزار دەکەین، کە تا ئەم ساتە، بڵاوکردنەوەی ڕاگەیاندراوێك لەمەڕ هەڵدانەوەی گۆڕی بە کۆمەڵی ئەنفالکراوانمان بە ڕەو نابینن و هاوکات مایەی نەنگیە کە ئەو لایەنە حکومیانە کار بە بڕیارەکانی دادگای باڵای تاوانەکانی عێراق لەسەر کەیسی ئەنفال و تەواوی کەیستەکانی تر ناکەن، هەر لە قەربوکردنەوەی کەسوکاری قوربانیان و دادگاییکردنی تاوانباران و بە جیهان ناساندنی تاوانەکان.

دووەم: بەشداری پێنەکردنی کەسوکاری قوربانیان و نووسەران و رێکخراوەکان لە مەڕاسیمی هەڵدانەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکە، کە یاسای پاراستنی گۆڕە بە کۆمەڵەکان و بڕیاری دادگای باڵای تاوانەکان لە دۆسیەی ئەنفال، ئەو مافەی بۆ هەموو لایەك دابینکردووە.

سێیەم: بەشداری پێنەکردنی لایەنە نێودەوڵەتیەکانی وەک نێردەی یۆنامی و دامەزراوە نێودەوڵەتیەکانی دیکە، کە مەخابن ئەمە لە هەڵدانەوەی گۆڕی بە کۆمەڵی ئازیزانمان لە جینۆسایدی بارزانیەکان لە مانگی شوباتی 2023شدا روویدا.

بۆیە ئێمە وەك رێکخراوەکان و نووسەران و چالاکوانانی بواری جینۆساید، کە ناومان لە خوارەوە هاتووە.. داواکارین:
1- پەلە بکرێت لە هەڵدانەوەی تەواوی گۆڕی بە کۆمەڵی ئەنفالکراوان و هێنانەوەی روفاتی ئازیزانمان بۆ باوشی نیشتمان.. لە رێگای فراوانتکردنی تیمی نیشتیمانی گۆڕە بە کۆمەڵەکان و دابینکردنی

بودجەی تایبەت بە هەڵدانەوەی گۆڕەکان.
2- پێویستە لە هەڵدانەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکان نوێنەری کەسوکاری قوربانیان و ڕێکخراوەکانی تایبەتمەند و نووسەرو چالاکوانان ئامادەبن.. کە یاسای پاراستنی گۆڕە بە کۆمەڵەکان و بڕیارەکانی دادگای باڵای تاوانەکان ئەم مافەی بە دابین کردووون.
3- پێویستە بە جیاوازی هەموو کەناڵەکانی ڕاگەیاندن بانگ بکرێن و زەمینەی کاری میدیایی باش بۆ تۆمارکردنی ئازارەکانی میلەتەکەمان بڕەخسێنرێت.
4- پێویستە کەناڵە میدیا جیهانییەکان و ڕێکخراوە بیانییەکان بانگهێشت بکرێن بۆ هەڵدانەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکان، بە ئەم مەبەستە بودجەی تایبەتی بۆ تەرخان بکرێت.. ئەمەش وەك ڕێگایە بۆ بەجیهان ناساندنی کەیسەکانی جێنۆسایدی کورد.
5- لە کاتی هێنانەوەی ڕووفاتەکان بۆ کوردستان، مەراسیمی شایستە ڕێکبخرێت، کە لە ئاستی گەورەیی قوربانییەکان بێت.
6- نابێت پرۆسەی هەڵدانەوە و هێنانەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکان لەلایەن هیچ لایەنێکەوە بقۆزرێتەوە بۆ بەرژەوەندی و تەوزیفی سیاسی.
7- پێویستە پرۆسەی پشکنینی (DNA) خێراترو بەرفراوانتر بکرێت بۆ ڕوفاتەکان و کەسوکاری قوربانیان، بە ئامانجی ناسینەوەی ڕوفاتەکان.
8- دۆسیەی ئەنفال تەنها پرسی هەڵدانەوەی گۆڕە بە کۆمەڵەکان نییە، بەڵکو کاری سەرەکی دادگاییکردنی تاوانبارانی ئەنفالە و لە پێشیانەوە دەستگیرکردن و دادگاییکردنی 258 داواکراوی کورد لە جاش و موستەشارەکان، داواکاری سەرەکی هەمووانە.
9- تیمەکانی وەرگرتنی خوێن لە کەسوکاری ئەنفالکراوان، بە مەبەستی پشکنینی (DNA) بەردەوام وفراوانتر بکرێت و سەرجەم ناوچەکانی کوردستان بگرێتەوە.
10- پێویستە پارێزگاری لە جل وبەرگ و کەرستەکانی نێو گۆڕە بە کۆمەڵەکان بکرێت و بهێنرێتەوە بۆ کوردستان و لە شوێنێکی شایستە نمایش بکرێت، بۆ نەوەی داهاتوو و شاندە بیانییەکان.

نوسەران و چالاکوانان و ڕێکخراوەکانی بواری جینۆساید ـــ ڕێککەوتی 2024/12/28.
1- ڕێکخراوی کوردستان بۆ جینۆساید – KWG
2- گۆڤاری تەپزاوە ـ تایبەت بە پرسی ئەنفال و جینۆساید
3- ناوەندی داکۆکی پشدەر بۆ قوربانیان و جینۆسایدکراوان
4- تۆڕی ئایکان کوردستان ــــ IKN
5ــ ڕێکخراوی قەدەغەکردنی چەکی کۆکوژ لە کوردستان ــــ OAWMD

6- رێکخراوی چیرۆکەکانی ئەنفال
7- تۆڕی رێکخراوە کوردستانییەکان له پێناو دادگای تاوانی نێودەوڵەتی – koncicc
8- رێکخراوی هەڵمەتی دادپەروەری ـــ OJC
9-رێکخراوی مانەوە بۆ پرسی شەهیدان و ئەنفالکراوان
10-رێکخراوی دادپەروەری و ئاشتی جیهانی بۆ مافی مر□ق
11- رێکخراوی چاودێری کوردۆساید – چاك
12- ڕۆژنامەی نوگرەسەلمان
13- رێکخراوی جیهانێکی بێ چەکی کیمیاوی و بایۆلۆجی
14- هەڵمەتی ژیان دژ بە ئیعدام لە کوردستان
15- رێکخراوی داکۆکی لە قوربانیانی گۆرە بەکۆمەڵەکان
16- رێکخراوی باران بۆ پرسی ئەنفال
17ـــ عەلی مەحمود ـــ نووسەر و چالاکوانی بواری جینۆساید
18- عەدالەت عومەر ـــ نووسەرو لێکۆڵەری بواری جینۆساید
19- هێمن حەسیب ـــ نووسەر و چالاکوانی بواری جینۆساید
20- هاوڕێ پێشڕەو ـــ پێشمەرگەی دێرین و کەسوکاری ئەنفالکراو
21- ئەحمەد مەجید ـــ چالاکوانی بواری جینۆساید و کەسوکاری ئەنفالکراو
22- عادل مەلا ساڵح ـــ باڵوێزی ناوەندی ئاشتی جیهانی
23- شاخەوان شۆڕش ـــ نوسەر و لێکۆڵەری بواری جینۆساید
24- جەبار ئەحمەد ـــ توێژەر لەبواری جینۆساید
25- حمە زرنگ ـــ چالاکوانی بواری جینۆساید
26- گەردە مامە حەمە ـــ چالاکوانی بواری مافی مر□ق
27- فواد عوسمان ـــ نووسەر و چالاکوانی بواری جینۆساید
28- پەرژین جعفر حاجی روستم ـــ خوشکی شەهیدو ئەنفال
29-گەردە مامە حەمە، چالاکوان و خوشکی ئەنفالکراو
30- هەڵمەتی ژیان دژ بە ئیعدام لە کوردستان

سەرهەڵگرتن.. نوێترین بەرهەمی

داستان بەرزان

سەرهەڵگرتن مردوویەک ئەم کتێبە دەنووسێت
نوێترین بەرهەمی داستان بەرزان

یادداشتڕۆمانی (سەرهەڵگرتن مردوویەک ئەم کتێبە دەنووسێت) نوێترین کتێبی شاعیر و نووسەر (داستان بەرزان)ە کە بەیارە لە سەرەتای ساڵی نوێی (٢٠٢٥) بڵاوبێتەوە، کتێبەکە لەلایەن (زاری)یەوە دیزاین کراوە و (ناوەندی یاسەمین) چاپی دەکات…
سەبارەت بە کتێبە نوێیەکەی (داستان بەرزان) وتی: یادداشتڕۆمانی (سەرهەڵگرتن مردوویەک ئەم کتێبە دەنووسێت) وەک بەشێکی تر لە زنجیرەی یادداشتڕۆمانەکانی (١٩٨٧کتێبی برینی من – بەرلین کتێبی پەناهەندەیی من) کارم تێدا کردووە و دەبێتە کۆتا بەشی ئەو زنجیرەیە، هەرچەندە خوێنەر دەتوانێت سەربەخۆ هەر کام لە بەشەکان بخوێنێتەوە، بەڵام کاتێک هەرسێکیان دەخوێنیتەوە بۆی دەردەکەوێت پەیوەندییەکی بابەتی و هێڵێکی سەرەکی چیرۆک و تەکنیک و شێوەی گێڕانەوە هەر سێکیان پێکەوە گرێ دەدات، ئەوەی لەم بەشەدا بۆم گرنگ بووە تەواوکردنی سەرجەم ئەو چیرۆک و بەسەرهاتانەبووە کە مەبەستم بووە لە میانی ئەم زنجیرەیەدا کاریان لەسەر بکەم، هەڵبەت بە تەکنیک و شێوازێک کە بۆ ئەم شێوە کارکردنە بەشیاوم زانیوە…
شایەنی باسە لە ساڵانی پێشوودا هەر دوو بەشەکەی ئەم زنجیرە یادداشتڕۆمانەی (داستان بەرزان) لە دوو کتێبی جیادا بڵاوبوونەتەوە و ئەم کتێبە دەبێتە سێیەم و کۆتا بەشی ئەو زنجیرەیە کە نووسەر لە ساڵی (٢٠١٨) دەستی بە نووسینی کردووە و لە ساڵی (٢٠٢٥)دا دوایین بەشی بڵاودەکاتەوە…

کتێبە چاپکراوەکانی دیکەی داستان بەرزان
لە نێوان ساڵانی (٢٠١٢ بۆ ٢٠٢٣)

١- تەم هەبەت/ شیعر/ یانەی قەڵەم.
٢- بووم بە ژێر ڕۆژە خۆراکانی مۆدێرنەوە/ شیعر/ یانەی قەڵەم.
٣- خودێکی پەرتبوو/ شیعر/ خانەی ڕۆنان.
٤- کتێبی شانۆ/ وتاری شانۆیی/ تیپی شانۆی ئەزموونگەری کەرکوک.
٥- ئەستێرەکان برینی مرۆقن/ شیعر/ خانەی ڕۆنان.
٦- ١٩٨٧ کتێبی برینی من/ یادداشتڕۆمان/ خانەی ڕۆنان.
٧- لە نەخۆشییەک دەترسم ناموێت ناوی لەم کتێبەدا هەبێت/ شیعر/ناوەندی یاسەمین.

٨- دەروازەیەک بۆ دراماتو□رگی/ تیۆری شانۆیی/ گروپی شانۆی گۆدۆ.
٩- تێرمیناڵ/ چیرۆک/ ناوەندەی یاسەمین.
١٠- کۆڤید 19/ تەوەر/ دەزگای میدیایی ژیان.
١١- بەرلین کتێبی پەناهەندەیی من/ یادداشتەڕۆمان/ ناوەندەی یاسەمین.
١٢- فرۆشراو وەرناگیرێتەوە/ شیعر/ ناوەندەی یاسەمین.
١٣- باڵندەیەک هەبوو… دڵی نەبوو/ ڕۆمان/ ناوەندەی یاسەمین.
١٤- من ئۆرژیناڵم/ شیعر/ ناوەندی یاسەمین.
١٥- شاعیرەکان دڵستەمدیدەن/ شیعر/ دەزگای نووسیار.

هێڵ و گونجاندنی هێزی خود لە ئەزموونی سەباح ڕەنجدەردا.. بڵند باجەلان

سەرەتا:

هەمیشە گەیشتن بە فەزای ئەو وشانەی لە ڕۆحەوە دەردەچن، پێویستی بە مەعریفە هەیە، خۆ ئەگەر قسە لەبارەی (فەزای شیعری) بکەین، ئەوا لەپاڵ ئەو مەعریفەیە، پێویستیمان بە دروستکردنی دنیایەك هەیە، بانگمان دەکا بۆ خۆشەویستی و بەرائەت و ترازان لە کینە و تارمایی.

ئەرکی ڕەخنەگر بریتی نییە لە دابەشکردنی دەق بەسەر دوو بەرەی دەقی (باش) و (خراپ)، بەڵکو گەیشتنە بەو فەزایەی، ڕۆح تیایدا سەنتەرە و ئاگادار کردنەوی خوێنەریشە لەو تەگەرە دەستکردانەی، زۆرجار (جەهلی ئەدەبی)، کە بەرهەمی (کینەی ئایدۆلۆژی و فیکری و دەروونییە)، لە پشتیەوەیەتی.

بۆ گەیشتن بەو ڕۆحە شیعرییە، کار دەکەین بۆ کەشفکردنی چەند کۆدی شاراوەی نێو دنیای مەودا فراوانی شیعری (سەباح ڕەنجدەر)، چونکە هەست دەکەین توانیویەتی، خوێنەر بخاتە نێو بازنەی ئەو بیرکردنەوانەی، هەمیشە پێویستییان بە دووبارە بوونەوە هەیە.

شیعر دنیایەکە سەربەخۆ. سەربەخۆیی دنیای شیعر سنووردارە، شیعر سەربەخۆییەکی سنووردار، سەربەخۆیە. ئەوەی سنووری سەربەخۆیی شیعر

دیاری دەکا, فیکرە. ئەوە فیکرە وا دەکا شیعر سەربەخۆ بێت, وەلێ فیکر خۆشی دیارخەری سنوورە، کەواتە: فیکر سەربەخۆییەکی سنووردار دەبەخشێ بەو دنیایەی ناوی شیعرە. سنوورەکانی شیعر، کە فیکر دیاری کردوون, پێویستین. لەودیو ئەو سنوورە سروشتییانەی شیعردا ژانرە ئەدەبییەکانی تر بوونیان هەیە. سنووردارکردنی سەربەخۆیی شیعر دواجار بەخشینی سەربەخۆییەکی تەواوە بە شیعر ئەو کاتەی قسە دێتە سەر (شیعری جوان).

بۆ نووسینی شیعرێکی جوان, بوونی ئەو سنوورە جوانانە پێویستین, چونکە جوانییەکی فیکری دەبەخشن بە شیعر، ئەگەر ئەو سنوورانە گوزارشتێکی ڕووت بن لە خودی فیکر, کەواتە: دەرکەوت شیعر پێویستی بە فیکرە، فیکریش پێویستی بە شیعرە, لە کاتێکدا فیکر و شیعر دەکەونە نێو یەك بازنەی خودییەوە, واتە: ئەگەر شیعر بازنەیەکی هەبێت, یەکێك لە ئەندامانی ئەو بازنەیە فیکرە, بە پێچەوانەشەوە، ئەگەر فیکر بازنەیەکی سروشتی هەبێت, ئەوا شیعر کەلێنێك لەو بازنەیەدا پڕ دەکاتەوە.

شیعرییەت چۆن بوونەوەی حاڵەتێکی واقیعی و زانستی نییە، قسەکردن لەبارەی خۆ گرێدانە بە گوریسی نەگەیشتنەوە. شیعرییەت لای هەندێ شاعیر، بە وێنە و ڕایەڵێکی فیکری و مەعریفی، خۆی نەخستۆتە ڕوو، وەکو هاوکێشەیەکی تەمومژاوی لە چەندین شوێن بەیان نەبووە، شیعرییەتێکە دەکرێ ببینرێ، بەڵام ناکرێ بکرێتە میکانیزمی بەگەڕخستنەوەی ڕەخنە.

لێدوان لە شیعرییەت لە سیاقێکی ڕەخنەیی وشکدا، ڕشتنی خوێنی شیعرە (poem) و نووسینەوەی نەهامەتییەکانە بە خوێنی ئەدەب، ئێمە تەنیا قسە لەبارەی جۆری شیعرییەت دەکەین. (ڕۆلان بارت) لە کتێبی (ئەفسانەناسیدا – fable logy) ڕەخنە لە ڕەخنەگرەکان دەگرێت لەسەر ئەوەی پێیان وایە دەقێک، کە ئەوان تێی نەگەن؛ خوێنەریش تێی ناگا. گرژی ڕەخنەگرە کۆنەکان گەیشتە ئاستێک، کە دەقەکانی (بارت) بە بێبەها و بێسەلیقە لە قەڵەم بدەن، دواجار (بارت) وەڵامی بەشێک لە ڕەخنەگرە کۆنەکانی دایەوە لە کتێبی (ڕەخنە و حەقیقەت)دا.

پێناسەکان بۆ ڕەخنە جیاوازن. (کریتیک) لای (شێکسپیر) بە واتای تێپەڕاندنی سنوورە ئەخلاقییەکانە. ئەخلاق لێکدانەوەیەکی تایبەتی هەیە لای (شێکسپیر) کە لە دەقەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە. (هاملێت) و (ماکبێس) گوزارشت لە فۆڕمێک لە ئەخلاق دەکەن بە جیاوازییەکانی نێوانیانەوە. گرنگە ڕەخنەگرەکان گوێ بە بۆچوونی جیاواز بدەن و کار بۆ بەتەختەبوون و بەبەفربوونی عەقڵ نەکەن.

لای (کانت)ی فەیلەسووفی مۆدێرنە، ڕەخنە، واتە: فۆڕمێک لە دادوەری، (هیگل)یش ڕەخنەی بەو واتایەی (کانت) قەبووڵ کردووە و لە (ئێدیسەی

ڕۆح)دا بەکاری هێناوە.

جوانترین دەق ئەو دەقەیە، زۆرترین ڕەخنە هەڵدەگرێ و زۆرترین بەیەکداکەوتن و جەنگی ناوخۆیی لە نێوان وشەکانیدا ڕوودەدا. وەکو پێویستییەک و ئەلتەرناتیڤێک بۆ ستایشکردن، ڕەخنەم گرتووە.

دووپات کردنەوەی ڕوانگە نەریتییەکانی دڕدۆنگی توندڕەوانە و پابەندبوون بەو واقیعەی لە وەهم و ئەندێشە ڕووتەکانەوە نزیکە، تاریکستانی فیکر بەرهەمیەتی. ڕەخنەگرتن لە پاڵ ئەوەی کردەیەکی درێژکراوە و درێژخایەنی مەعریفییە، دروشم و سیمبولە و لە پەناگەی ئەدەبیی و فیکریدا، خۆمان (منی نووسەر) و دەقەکانمان (دەقی نووسراو)ی پێ دەناسینەوە.

کەسانێک ئەو میتۆدەیان بە دڵ نییە، ئەم وتەیە دووبارە دەکەنەوە: (شیعر هەموو کەسێک پێی دەوێرێ)، ئەم وتەیە زادەی نەبوونی ڕۆشنبیرییەکی فیکری و شیعرییە و دابڕانە لە ڕۆشنبیریی ئێستای ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات. ئەگەر لەسەر کۆمەڵێک بنەمای شیعری (نەک پێوەری شیعری) ڕێککەوتین، کە شیعرەکانمانی لەسەر هەڵبسەنگێنین، ئەوا چیتر شیعر بێدەسەڵات نییە، تەنیا شاعیرەکان دەتوانن بینووسن، شاعیریش ئەو کەسەیە، کە شیعر دەنووسێ، شیعریش واتە شیعرییەت و شتی تر.

ئەوەی گرنگە بۆ لێکۆڵەر هەڵسەنگاندنی بابەت نییە بەو جۆرەی خۆی دەیبینێ، بەڵکو بینینی بابەتەکەیە بەو جۆرەی هەیە، ئەو کردارەش کامڵ نا بێت تا بە چاوی وشەی نێو دەقەکانەوە سەیری دەقەکان خۆیان نەکەین.

ئەوەی دەبێتە سەنتەر، وشەگەلی نێو تێکستە، دواجار یەکگرتنی وشەکان ڕستەگەلی لێ دەکەوێتەوە: (هەڵبەت مامەڵەی لێکۆڵەر لەگەڵ وشە و ڕستە، دوو مامەڵەی جیاوازە). دەرەنجامی یەکگرتنی ڕستەکان، هاتنە کایەی تێکستە بە ژانرە جیاوازەکانیەوە. هەموو تێکستێك ڕووبەڕووی چەند ڕێگایەکی بێکۆتایی دەبێتەوە، لە دیارترینی ئەو ڕێگایانەش، لێکۆڵینەوەیە وەکو ڕێگایەك بۆ گەڕانەوە بۆ ناخ و دڵی دەق: (لێرەدا لێکۆڵینەوەمان بە رێگا چوواند، ئەگینا خودی لێکۆڵینەوەش تێکستە).

پاژی یەکەم: خود چییە؟

قسەکردن لەبارەی چەند بابەتێك بەیەکەوە، پێویستی بە جۆرێك لە پۆلێنکردن هەیە، یانی ناکرێ ئێمە قسە لەبارەی بابەتی ئەخلاق بکەین، ئەگەر قسەمان نەکردبێ لەبارەی خود، بەڵام بۆ قسەکردن لەبارەی خود، پێویستیمان بە گەڕانەوە نییە بۆ ئەخلاق، چونکە خود دەروازەی ئەخلاقە نەك بە پێچەوانەوە.

بۆیە من وەکو نووسەری ئەم بابەتە، ڕێگا بە خۆم دەدەم ڕاستەوخۆ و بەبێ گەڕانەوە بۆ ئەخلاق، قسە لەبارەی خودی مرۆڤ بکەم، بەڵام دواجار ئەمە ئەوە ناگەیەنێ، کە ئەو مرۆڤانەی باسیان دەکەین بکەونە دەرەوەی ئەخلاقەوە، بابەتەکە پەیوەستە بە پێویستی قسەکردن و ئەوەی، کە من دەبێت چی بڵێم و دەبێت چی نەڵێم.

بۆ قسەکردن لەبارەی خود، ڕووبەڕووی کۆمەڵێك دەرگای جیاواز دەبینەوە، هەندێ لە دەرگاکان کراوەن و هەندێکی تریان داخراون و هەندێکی تریان شکاون، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ کەلتووری جیاواز و وێنا جیاوازەکانی خود و شێواز و میتۆدە جیاوازەکانی قسەکردن لەبارەی خود.

مەبەست لە خود، کەسی یەکەمی قسەکەرە، واتە: منی بینراو، کە دەمەوێ حەقیقەتی کەسیی خۆم و حەقیقەتی شتەکانی دەوروبەرم بخەمە ڕوو، ئەو مەودایەی لە نێوان خود و دەوروبەر هەیە، بەستراوەتەوە بە زەمەنەوە، ئەوە زەمەنە مەودای نێوان خود و ئەویتر دیاری دەکا.

خودێك هەیە لەناو خودی ئەمەدا، ئەو خودە چون منداڵێکی ساوایە، وەلێ زۆر جوان بیردەکاتەوە و توانای بیرکردنەوەی بەرزە، ئەو باسەش گفتوگۆ هەڵدەگرێ، کە ئایا ئەو منداڵە ساوایە خودە ڕاستەقینەکەیە یانی ئەو خودەی فەیلەسووفان بە خودی حەقیقی ناوزەدی دەکەن, یان خودی هەڵگری ئەو منداڵە ساوایە خودە حەقیقییەکەیە؟ بە لێکدانەوەیەکی ئاسانتر: ئایا مرۆڤەکەی ناومان خودی حەقیقییە، یان خودی خۆمان؟

ئەوەی ناسنامەی کەسێك دیاری دەکا، وای لێ دەکا بیناسینەوە، دواتر مامەڵەی لەگەڵدا بکەین و پەنجەی لە ئاستدا شل بکەین، چۆنیەتی بینین و تێبینیکردنی خودە جەوهەرییەکەیە، ئەمەش دوو وەسفی گشتی و تایبەتی لەخۆ دەگرێ، هەڵگری هەردوو وەسفەکەیە وەکو دوو وەسفی جیاواز، ئەگەر ڕوونکردنەوەیەك بدەین لەو ئاستەدا، ئەوا دەکرێ بڵێین مەبەست لە وەسفی تایبەتی، خاسیەتەکانی کەسەکەیە، ناسنامەی خودیش عەقڵ و ژیری خودە، واتە: عەقڵ و ژیری ناسنامەی خود دیاری دەکەن و بەرپرسیارن لەو ناسنامەیە.

ئێمە هەریەکەمان هەست بە خودی تاك دەکەین، هەست بەوە دەکەین ئەوەی لە بەرانبەرمانە شتێکە، کە دەکرێ لە وشەیەکدا چڕی بکەینەوە، ئەویش وشەی (تاك)ە، دەشکرێ بڵێین خودێك، کە جێگای گومان نییە. دڵنیاین لەوەی لەسەر ئەرزی واقیعدا بوونی هەیە، توانای هاموشۆ و خواردن و خەوتن و خوێندنەوە و دواتریش داهێنانی هەیە، خودێکی بیرکەرەوەیە، بەو مانایەی توانای بیرکردنەوەی هەیە، ئاگایە بە بوونی خۆی و لە بوونی خۆی دڵنیابێتەوە، هیچ چەندوچوون و گومانێکی نییە لە بوونی خۆی (تیۆرییەکی دیکارت لە فەلسەفەی

مۆدێرندا هەیە جەخت لەسەر ئەم خاڵە دەکاتەوە).
کەواتە: ئەو کاتەی مر□ق شوێنی نەفسی دەکەوێت، نەفسی دەبێتە خودە ڕاستەقینەکە و ئیتر ئەو کەسە بەگوێرەی بڕیارەکانی نەفسی جووڵە دەکا، نەفسی داوای چی لێ بکا ئەوە دەکا، دەست لە هەڵە ناپارێزێ، خراپە دەکا و گوێش بەوە نادا، کە دەرەنجامی هەڵەکانی بەرەو کوێی دەبەن, تا ئەو کاتەی, بڕیار لەسەر خۆی دەدا بەوەی تەسلیمی نەفسی دەبێت و ئیتر بەگوێرەی بڕیارەکانی نەفسی دەجووڵێتەوە، دەبێتە کۆیلەی نەفسی.
ئەگەر بڕیار بێت خود کۆی هۆشیاری نەبێت وەك ئەوەی (جۆن لۆك) دەڵێ، ئەوا خود بەشێکە لە عەقڵ، خود ئەو بەشەی عەقڵە, هەڵگری ڕابردووە، لای (جۆن لۆك) ئەمە گوزارشتە لەوەی کە ئێمە هەمان کەسین لە پەنای گۆڕانە ڕادیکاڵییەکاندا. لای (کیرکگارد)، خود یەکسانە بە سۆز و لای (نیتشە) خود (ئیرادە)یە. دەشکرێ خود بیرکردنەوەی عەقڵانی بێت.
لێرەدا پرسیار دەکەین: (ئایا ئێمە جگە لە ناسینی خۆمان، توانای ناسینی ئەوانی تریشمان هەیە؟) ئەگەر قسەکردن لەبارەی هەر یەکێك لە ئێمە قسەکردنێکی ڕووت بێت لەبارەی هۆشیاریمان و قسەکردن لەبارەی هۆشیاری قسەکردن بێت لەبارەی ئێمە، لەو ئاستەدا چۆنچۆنی دەتوانین بگەین بە خودەکانی دەرەوەی خودی خۆمان؟
(سارتەر) پێی وابوو خود بەردەوام لە داهاتوودا دانیشتووە، ئێمە دەمانەوێ خۆمان بکەین بە شتێك. ئەو تیۆریيانەی لە فەلسەفەدا پێیان وایە خود بوونی هەیە، لای سارتەر بێکەڵکن، چونکە سارتەر پێی وایە خودی ڕەسەن شتێکە بنیاتدەنرێ، شتێك نییە بدۆزرێتەوە، سارتەر ئەو تیۆرییانە بە بەدئیمانی ناودەبا.

پاژی دووەم: خنکان لەنێو دنیای جوانیدا:

خنکان هەر بە تەنیا وێستگەی گەیشتن نییە بە مردن، بەڵکو زۆر جار گوزارشتە لە قووڵترین خاڵی بیرکردنەوە، کە لەڕێگایەوە دەگەین بە حەقیقەتی زیاتر، کەواتە: جۆرێك لە خنکان هەیە، لە دەرەنجامی گەڕان بەدوای حەقیقەتەوە پێی دەگەین.

(ئاوەدانی ڕەگم
ڕەگ دەمگەیەنێ بە لێھەڵبووم
لێهەڵبووم بۆم دەڕوانێ
لێوی پەڕیوم بە گۆلمی خۆم وەدەنێم
پرچی پەرتی مناڵیم هێشووی سێبووری گرتووە
دێم و کۆت و بەندی کات و ناکات دەکەمەوە)
دیوان: بەرگی یەکەم، ل: 9.

لەم کۆپلە شیعرەدا، شاعیر مرۆڤ پەیوەست دەکا بە ڕەگەوە، ئەمەش بەخشەری هێزە بەو مرۆڤەی، ویستی گەیشتنی هەیە بە وزەی درێژەدان بە ژیان. دیسانەوە گەڕانەوە بۆ منداڵی، پشت بەست بە ئاوەدانیی ئەو ڕەگەی شاعیر تێبینی دەکا، سێبووری بۆ ئێستای شاعیر دەهێنن، دەرەنجام منداڵیی شاعیر پڕ دەبێت لە دەنکە ترێ و دڵۆپە فرمێسك کە تامی بزە دەدەن، سەرەنجامی ئەو سەفەرەش، کرانەوەی ئەو کۆتە هەمیشەییانەیە، کەسێك لە زەمەنێکی شیندا دەیانخاتە گەردەنمانەوە.

زەمەن کاتێ شین دەبێت، هەموو شتێکی نێو زەمەن هەر شینە، پرتەقاڵەکان شینن و پەنجەرەکانیش هەر شین، دەرگاکان شینن و فرمێسکەکانیش هەر شین، بۆیە بۆ ڕزگار بوون لەو (شینستانە)، پێویستە بەردەوام ئێستامان گەڕانەوە بێت بۆ منداڵی، چونکە ئەو دنیا پەمەییەی لەنێو خەیاڵی زۆرێکمان بوونی هەیە، مەگەر هەر لە باخچە سەوزەکانی ئەوێدا پێی بگەین، ئەگینا بیابانی شینی (گەورەبوون)، هەرگیز نابێتە مەملەکەتی خەیاڵە پەمەییەکان.

وەکو گوتمان، شاعیر تێبینی ئەو ڕەگە پتەوە دەکا، کە هێزی ئەوە، هێزی خۆشویستنی وشە و نیشتمان و خودا، هێزی بەرگەگرتن بەرانبەر ئازار و سەراب و ناڕەحەتی، کە ئەمەش دیدگای (نیتشە)یە، کاتێ پێی وابوو، ئازار مرۆڤ بەهێز دەکا و دژی بۆچوونی (شۆپنهاوەر) بوو، کە وجودی ئازاری وەکو پێویستییەك قەبووڵ نەبوو، بەڵکو ئەو پێی وابوو، کە بەزەیی تۆ بەرانبەر بە من، تەنیا بۆ ئەوەیە، ترسی ئەو ئازارەی تووشی من بووە، لە خۆت دوور بخەیتەوە.

پاژی سێیەم: گەڕانەوە بۆ سروشت و ترسان لە سروشت:

ئەو ساتەی، مرۆڤ لەنێو سروشتدا، سروشتێکی بەد نمایش دەکا، ئەوا بەرانبەر تووشی ئازارگەلێك دەکا، وەکو ئازارەکانی نێو سروشت دەردەکەون، کەچی لەنێو وێنا ڕاستەقینەکەی ئەو نمایشە، دەزانین، کە ئازارەکان هیچ نین جگە لە ئازاری مرۆڤە بەدەکان کە دەمانسووتێنن.

(سروشت هەموو شتێکت ترساندوومی
لرفەی ئاگرت
بڵندایی چیات
گەفی ڕووبارت
دەشتایی ڕووتت
پەنجەم لە چاوەڕوانییەکی دوانەهاتوو یان گیان پێنەماو)

دیوان: بەرگی یەکەم، ل: 5.

ترسان لە سروشت، ترسانە لەو دیوە بینراوەی، کە مردن بەدوای خۆیدا دەهێنێ، بەڵام لە شیعرەکەدا هیچ ئاماژەیەك بۆ ترسان لە مردن بوونی نییە، تەنیا ترسان لە ڕێگاکانی گەیشتن بە مردن هەستی پێ

دەکرێ، بۆیە شاعیر وەکو کارەکتەرێکی بوێر باسی ئازاری ئەو سروشتە دەکا، بوێرییەك کە لە ترسان لە ئاگر و چیا و ڕووبار و دەشتاییدا بە کۆتا دەگات، ترسانێك، کە چاوەڕوانییەکی دوانەهاتوو، یان گیان پێ نەماو بەدوای خۆیدا دەهێنێ.

مرۆڤ لە ئەستانەی گەیشتن بە مردن، لەوەیە بیر لە ڕێگاکانی گەیشتن بەو مردنە بکاتەوە، وەك چۆن باڵندەیەك دەفڕێ و دەشزانێ فڕینی ئەو لەوەیە مردنی ئەو بێت، لەوەیە لە میانەی ئەو فڕینەیدا، ببێت بە قوربانیی فیشەکێك، یان ساچمەیەك، یان دارلاستیکێك، بەڵام هێشتا ئەو ترسانە لە فڕین پاشگەزی ناکاتەوە و بەردەوامە لە فڕین بەرەو مەملەکەتی ئەو حەقیقەتەی، بێکۆتایە.

(سارتەر) لە شانۆنامەی (دەرگای داخراو)دا، لەسەر زاری کارەکتەرەکەوە دەڵێت: (نەخێر لە دۆزەخدا پێویستیمان بە گورزی ئاگرین نییە، دۆزەخ هەر ئێمانەی دەوروبەرمانن). ناڕەحەتیی نائاسایی (سارتەر)، بەشێکی پەیوەستبووە بە شێوەی (سارتەر) خۆیەوە، کە خاوەنی دوو چاوی کز بووە و مامەڵەی ئەوانی تر لەگەڵیدا لە منداڵییەوە نائاسایی بووە، دواجار (سارتەر) نیگای ئەوانی تر بە ڕق و کینەوە ڕوون دەکاتەوە، بۆیە ژیان لەگەڵ ئەوانی تر لای ئەو فەیلەسووفە، دۆزەخێکە بۆ خۆی، چونکە هەست بەو ئازارە دەکا کە لە مرۆڤەکانەوە پێمان دەگەن.

پاژی چوارەم: لە ئەزموونی مردنەوە بۆ ئەزموونی گۆڕستان:

گۆڕستان ئەزموونێکی تازەیە بۆ مرۆڤ بە هەمیشەیی، چونکە بەردەوام مردووی تازە دێنە نێو گۆڕستان، بۆیە ئەو مەملەکەتە بەردەوام خۆی تازە دەکاتەوە، بەردەوام لەسەر حیسابی خوێن و ئێسقان و جەستەی ئێمە، بانگەشە بۆ ڕیفۆڕم دەکا.

(گۆڕستان ماڵێکە ئازیزەکانی بانگ دەکاتە ناو خۆی بە مەدالیا
ناسراویان دەکا
فێری زمانی هەموومان دەبن
لە
کتێب و
چرا و
سرووش و
شۆڕش و
ئەسپ دەدوێن
دارشەخسەکانی لێیان دەبڕدرێ بۆ
لانك و
بلوێر و
گۆپاڵ و

پەرژین
چۆن و بە چ تامەزرۆییەك دەمخەیتە سەر دووباڵی بەهێزی فڕین
ئای فڕین بەرەو کوێم دەبات)
دیوان: بەرگی یەکەم، ل: 19.

شاعیر باسی ونبوونی ئازیزەکان دەکا لەنێو گۆڕستاندا، باسی ئەو لێدوانە دەکا، کە لێدوانە لە کتێب و چرا و شۆڕش و ئەسپ، دواتر (فڕینی نادیار) کە فڕینە بەرەو دنیایەکی نادیار، خەیاڵی شاعیر داگیر دەکا، فڕینێك لەپاڵ ئازار و ناڕەحەتییەکانی، لەخۆگری تامەزرۆییەکانی گۆڕستانە و وێناگەلی وەکو لانك و بلوێر و گۆپاڵ و پەرژین بەدوای خۆیدا دەهێنێ.

گۆڕستان پێمان دەڵێ: شکستی مەزن ئەو شکستەیە, مرۆڤ هەست بکا لەسەر ڕێگایەکی ڕاستە و هەر ئەو ڕێگایەش سپاردەی دۆزەخی بکا، شەڕ لە پێناوی ئایدیایەك بکا، هەر ئەو ئایدیایەش بیبا بەرەو کەناراوەکانی مردن، شانازی بە مەعریفەیەکەوە بکا، هەر ئەو مەعریفەیە وجود و بیرکردنەوە و عەقڵی لێ بسەنێ، کەواتە: لەو ساتەدا ئەو مەعریفەیە هیچ نییە جگە لە جەهلێکی خەست، کە پاڵ بە مرۆڤەوە دەنێ بۆ گومڕابوونی زیاتر.

مادام ژیان هەر کۆتایی دێت و لە چرکەساتێکدا دەبینەوە بە سفر، کەواتە: ئەوەی دەمێنێتەوە، ڕابردووی ئێمەیە، هەر ئەو ڕابردووە بەرپرسیارە لە داهاتووی ئێمە و خۆشی و ناخۆشی ئێمەی پێوە لکاوە، بەئەندازەی جوان کێشانی تابلۆی ڕابردوومان، باخچەی ئایندەمان فراوانتر دەبێت, ئەو حەقیقەتە شتێکە پێویستی بە سەلماندن نییە، چونکە زمانی حاڵی هەموو مردووەکان ئەوەمان پێ دەڵێن، کە ژیانی دنیا کۆتایی بۆ هەیە، بەڵام وەستگەی جوانکردن و نەخشاندنی ژیانی حەقیقییە، هەر ئەو چرکەساتەی سپاردەی خاکمان دەکەن، تێ دەگەین ئازاردانی ئەوانی تر، چ کارەساتێکی مەزن بوو، وەلێ تازە درەنگە بۆ هەموو شتێك.

کۆتایی:

شاعیر بەردەوام لەم بەرهەمەیدا کە (زێوان)ە، پێمان دەڵێ: پێویستە بە قووڵی لە دنیا بڕوانین و مامەڵەیەکی قووڵ لەگەڵ ڕووداوەکان بکەین، وەلێ ئەو مامەڵەیە، هیچ لە حەقیقەتی پووچێتی دنیا کەم ناکاتەوە.

سەرچاوە:

1- دیوانی سەباح ڕەنجدەر، بەرگی یەکەم، 2018، هەولێر.
2- ژیان بێمانایە؟، بێند باجەلان، 2023، هەولێر.
3- سەفەر بەرەو مناڵی بە کەشتیی گەورەبوون، بێند باجەلان، گۆڤاری

گەلاوێژی نوێ، 2022.
4- زەینەب خان لەنێو دنیای چەمکە جیاوازەکاندا، بڵند باجەلان، هەولێر.

پێنووسێکی پاراو بۆ زمانێکی غەدرلێکراو.. (فەتتاح ئەمیری لە یادگەی مندا).. هۆمەر نۆریاوی

ئەو بزاوتەی دوابەدوای سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران(1979ی زایینی)بۆ نووسین بە زمانی دایک دەک□وت□ □□،ئەمجارە لە چاو ڕابردوو بە شێوازێکی بەرفرەوانتر و زۆر خێراتر هەر هەموو شار و شارۆچکە و گوند و لادێیەکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەگرێتەوە و گۆمە مەنگەکە دە هێندە دەشڵ□ قێنێت.هەوڵەکان وەک هەمیشە سەرەتا ڕووی لە تاکی خەمخۆری چاند و زمانی کوردی دەبێت و پێشڕەوکان دێنە نێو مەیدانەکە و گوڕ و تینێکی تایبەت بە بزاوتەکە دەبەخشن.
یەک لەو سیما و کەسایەتییە ناوئاشنا و زمانپاراوانەیش"فەتتاح ئەمیری"یە کە لە ڕێی دنیای بەرینی ڕۆمانەوە پێ دەنێتە نێو مەیدانەکە و پێنووسەکەی دەخاتە خزمەت بڵاوکردنەوە،گەش□ بەخشین و پێشخستنی زمانی دەوڵەمەندی کوردی. سەرەتا ساڵی 1990،ڕۆمانی"هاوار□ بەرە"،وەک نۆبەرە،لە لایەن ناوەندی بڵاوکردنەوەی ف□رh□نگ و ئەدەبی کوردی،ئینتشاراتی سەلاحەدین ئەیییووبی لە ورمێ بڵاو دەکاتەوە کە زۆر زوو جێی خۆی لە دڵاندا دەکاتەوە و خوێنەرێکی فرە دەدۆزێتەوە. نووسەر ئەوەندە بە کوردییەکی سادە و ساکار و پاراو و زەنگین دەنووسێت کە بە هەزاران وشە و دەستەواژەی نوێی سەرزاران دەخاتە خزمەت زمانی نووسین.
لە لای فەتتاح ئەمیری،زمانی گوند(شێوەئاخاوتنی گوندییانە) ئەوەندە پاراوە کە ڕۆمانەکانی دەستپێک بەو شێوازە دەنووسێت.
فەتتاح ئەمیری لە وتووێژێک دەگ□□ گ□قاری سروە هەر سەبارەت بەم پرسە گرینگە دەڵێ:"بۆ لاوەکانیش،من پێم وایە دەبێ زمانی ڕەسەن لە

گوندەکاندا بدۆزنەوە و لە وشەداتاشین خۆ بپارێزن”.(گۆڤاری سروە،مارف ئاغایی،ل23)
ئەم پرسە یادەوەرییەکی هەرە شیرینی سەردەمی دامەزرانی کۆڕی زانیاریی کورد لە بەغا(1970)م لێ لا زیندوو دەکاتەوە کە بڕیار دەدرێت بۆ کۆکردنەوەی خەرمانەیەک وشە و دەستەواژەی پاراو و ڕەسەنی کوردی،دەستە و گرووپێکی تایبەت ڕەوانەی گوند و لادێیەکانی کوردستان بکرێت و بەری ئەو گەڕانەیش دواتر لە بەرگێکی زانستییانەدا بخرێتەوە خزمەت زمانی نووسین. لێرەوە پێی بە دەوڵەمەندبوونی ئەم شێوەئاخاوتنە دەبەین کە گەر بکەوێتە دەست لێزان،خەمخۆر و دڵسۆزی خۆی، دەتوانێت و دەزانێت چلۆن زمانی کوردی سەد هێندە پڕ زەنگینتر بکات کە پێ ڕوونە ئەم گرینگەیش لە هەموو کەسێک ناوەشێتەوە و فەتتاح ئەمیرییەکانی گەرەکە تا پێنووسەکە بەدەستەوە بگرن.
هەر لەم ڕێگەیەوە فەتتاح ئەمیری هەزاران وشە و دەستەواژە و ئیدیۆم بۆ ناو ڕۆمانەکانی دەگوێزێتەوە کە دواتر دەبنە فەرهەنگۆکێکی دەوڵەمەند بۆ زمانی کوردی.توانا و دەستەڵاتە باڵاکەی ئەم ڕۆماننووسە بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە ئەم شارا زەنگینە لە وشەی گوندییانە دەخاتە خزمەت زمانی نووسین.
خاڵێکی باڵکێشی دی سەبارەت بە فەتتاح ئەمیری ئەوەیە کە ئەم ڕۆماننووسە دوابەدوای بڵاوبوونەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری سروە کە ساڵی 1364ی هەتاوی (1985ی زایینی)لەسەر دەستی شاعیر و ڕووناکبیری ناسراو”هێمن موکریانی”(1921-1986)دەردەچێت، پێ دەنێتە ناو بواری ڕۆژنامەگەریی کوردی و دواتر لەم گۆڤارە بەپێزەدا دەوری کارا دەبینێت و گۆشەی “سروەی ئازیز”دەنووسێت. ئەم نووسەرە هەر نۆبەرەکەیشی(هەوارە بەرە)لە ناوەندی بڵاوکردنەوەی فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی، ئینتشاراتی سەلاحەدین ئەییووبی لە ورمێ چاپ و بڵاو دەکاتەوە.
قۆناخێکی تری ژیانی ئەم کەسایەتییە کوردە ڕووی لە ئەنجوومەنی ئەدەبیی بۆکانە کە دواتر دەبێتە دەنگ و سیمایەکی ناودیاری ناو ئەنجوومەنەکە و لەو سەنگەرەوە درێژە بە ڕاژە و خزمەتەکەی بە سامانی فەرهەنگیی کورد دەدات.
ڕەهەندێکی دیکەی پەرۆشەکەی ئەم نووسەرە ڕووی لە پاراستن و خزمەتکردنی زمانی پاکژی کوردییە.ڕاستە لە بەر غەدرێکی دیرۆکیی بەرانبەر زمانی کوردی کە سەرچاوە و هۆکارەکەیشی بۆ زاڵبوونی زمانی سەردەست دەگەڕێتەوە،هەرگیز وەک پێویست ئەو مۆڵەت و دەرەتان و دەرفەتە بەم زمانە نەدراوە بە فەرمی پێ بنێتە ناو کایەکانی ژیانەوە بەڵام لە بن سێبەری سەدان خەباتکار و ڕۆڵەی ئەمەکناسی

کورددا ئەم زمانە هەر درێژەی بە سەلماندنی بوونی خۆی داوە و بەم هەموو غەدرە دیرۆکییەیشەوە تا دێت زێتر بوونی خۆی لە نێو زمانە زیندووەکانی دنیادا دەسەلمێنێت و هەنووکەیش بەرەو قۆناخی بەزانستیبوون مل دەنێت کە لەڕێوە ئەرکەکە پڕ گرانتر دەبێت و پەیوەستە زانستوەری کورد بەدەستوبرد بێتە نێو مەیدانەکەوە کە بەختەوەرانە گەلێک هەنگاوی بەندیش لەم پێوەندییەدا هەڵگیردراوە.
لە ڕۆژ ڕوونترە کە بڕینی ئەم ڕێگە پڕ هەوراز و نشێو و دوور و درێژەیش لە سای سەدان ڕێبواری خەمخۆری وەک "فەتتاح ئەمیری"یەوە مەیسەر بووە. هەر بۆیە ئەم ڕۆمانووسە پێی وایە یەک لە کەسپەکانی بەردەم نووسینی پاراوی کوردی ئەوەیە کە "زۆر کەس وەک فارس و عەرەب بیر دەکاتەوە و بە کوردی دەنووسێت کە ئەوە نابێ". لە ڕاستیدا هەر ئەم پەتایە ئەستاکە بەرەکی زمانی کوردی گرتووە و پەیوەستە بە هەمووماندەوە کار بۆ دەربازبوون لەم قۆناخە ئاڵۆسکاوە بکەین. دیارە یەک لە هۆ و هۆگەرە سەرەکییەکانی ئەم پەتا کوشندەیەیش ڕووی لە خەمساردیی خوێندەواری کورد خاسما توێژی زانستوەرە کە ئەوەندە لە نێو زمانەکانی دیکەدا(بەتایبەت زمانی سەردەست)نغرۆ بووە،زمانە دەوڵەمەندەکەی خۆی لە لا نزم و نەوی دێتە بەرچاو. هەر هەمان ئارێشە کە ڕۆمانووس و ڕووناکبیری کورد،فەتتاح ئەمیری ئاماژەی پێ دەدات.
وەک خودی خۆم(نووسەری ئەم دێڕانە)ڕاستیت گەرەکە زۆر پێش ئەوەی لە نزیکەوە فەتتاح ئەمیری ببینم،لەڕێی نووسینەکانییەوە دەمناسی و ئاشنا بە قەڵەم و خامە پاراوە کوردییەکەی بووم. لە ناوەڕاستی شەستەکانی هەتاوی(ناوەڕاستی هەشتاکانی زایینی)خوێندکاری زانستگەی تاران بووم. سروە و ناوەندی بڵاوکردنەوەی فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی(پێخشکاری سەلاحەدین ئەییووبی) هاتبوونە نێو کایەی ڕۆشنبیریی کوردی ڕۆژهەڵاتەوە. هەگرەکی هەرەقەتی سروە و بەرهەمەکانی ئەم ناوەندە بووم. هەر لەو ڕێچنەیەوە بە پێنووسی فەتتاح ئەمیری ئاشنا بووم کە گۆشەیەکی لە سروەدا(سروەی ئازیز) بۆ خۆ کردبووەوە و بەری خامەکەی بە خوێنەر و بەردەنگ دەگوێزتەوە. بەڵام دواتر و بۆ جاری یەکەم لە کۆڕەیادەکەی مانگی گەلاوێژی ساڵی 1374ی هەتاوی(1995)کە بۆ ڕێزنان لە کەسایەتی مامۆستا"عەبباس حەقیقی"(1902-1997)شاعیر لە شاری بۆکان،بەڕێوە چوو،چاوم بە فەتتاح ئەمیری کەوت کە ئەندامێکی کارای دەستەی بەڕێوەبەر بوو. من دەگەڵ دوو هاوڕێی هێژام بە ناوەکانی برایم بەریاجی(شاعیر و میدیاکار) و هاوژینەکەی سوورەییا مەولانی(میدیاکار)بانگهێشتی ئەو کۆڕەیادە کرابووین و لە تارانەوە ڕوومان لە بۆکان نا کە سەفەر و گەشتەکەمان چەند یادەوەری سەیر و جیاوازی لە دروست بوو کە نووسین و گێڕانەوەی با

بمێنێت بۆ كات و وەختی خۆی. من لەسەر شیعرێکی مامۆستا حەقیقی با بەتێکم ناردبوو کە دیارە وەرگیرابوو و با بەتەکە بە قسەی خودی بەڕێوەبەران بە یەکەم ناودێر کرابوو. یەک لەو سیما نازەنینانە بەو پەڕی میهرەبانییەوە ئامێزی لە ڕوو کردینەوە، فەتتاح ئەمیری بوو. یادەوەری ئەو ڕووداوە فەرەەنگییە هەر هەمیشە لە خەیاڵدانمدا بە زیندوویی دەمێنێتەوە.

ئەرچی کۆچی دوایی فەتتاح ئەمیری بە خەسارێکی گەورە بۆ ئەدەبی کوردی دادەنرێت بەڵام ئەوەندە وشەی ڕەنگاڵەیی بۆ زمانەکەی بەجێ هێشتووە کە هەر ساتە و ڕوو لە بەرهەمێکی بکەیت،سەدان پ□یقی نازەنینی کوردییت بەدەستەوە دێت و گەلێک کەلێنت بۆ پڕ دەکاتەوە کە هەر ئەوەندەیش بەسە بۆ گەورەیی ئەم نووسەرە کوردە.

جێی ئاماژ□ پێدانە فەتتاح ئەمیری، ساڵی 1325ی هەتاوی(1946)لە گوندی “مەنیچەر”ی محاڵی “ئاختاچی”سەر بە شاری بۆکان چاوی لە ڕووی ژیان هەڵدێنێت و ڕۆژی 21ی دێسەمبەری 2024(1ی بەفرانباری 2724)یش لە تەمەنی 78 ساڵیدا بۆکان بۆ هەمیشە دەبێتە دواهەواری و خاکی ئەوێندەرێ بۆ لەمەو بەدوا دەبێتە نزرگەی ئاشقانی ئەدەبی کوردی و لە تەنیشت گۆڕە پیرۆزەکەی مامۆستا “عەبباس حەقیقی” دا بە خاکی نیشتمان دەسپێردرێت.

ئەم ڕۆمانووسە بەدرێژایی ساڵانی تەمەن ئەم بەرهەمانەی بە کتێبخانەی کوردی بەخشیوە: ڕۆمانی”هاوار□ بەرە”،ساڵی 1990، ناوەندی بڵاوکردنەوەی فەرەەنگ و ئەدەبی کوردی، ئینتشاراتی سەلاحەدین ئ□یووبی لە ورمێ، ڕۆمانی میرزا، 1993،چاپەمەنیی خانی، ڕۆمانی زیندەخەو، دەزگای چاپ و پەخشی ئاراس، 2003، هەولێر، گێژەڵووکە(بەرگی یەکەم) و خەم و خەیاڵ(بەرگی دووەم)، پەخشکاری ئامیار،چاپی یەکەم، 1400ی هەتاوی.

ژێدەر:

- وتووێژی تایبەتی هاژە لەگەڵ ڕۆمانووسی کورد فەتتاح ئەمیری، ڕەزبەری 1394ی هەتاوی
- فەتتاح ئەمیری لە گێڕانەوەی ڕیاڵەوە تا خوڵقاندنی کەشی جادوویی، ماڵپەڕی کوردشۆپ
- “شەونم”*ی نێو وێژەی کوردی، نووسین و توێژینەوە، هۆمەر نۆریاوی، ژماره 4ی گۆڤاری “ڕێزان”، ڕەشەممەی 1393ی هەتاوی، ڕووپەڕەکانی 14 تا 18

*شەونم، ناوی بەرهەمێکی مامۆستا “عەبباس حەقیقی”یە‌.

- گۆڤاری فەرەەنگی، ئەدەبیی سروە، ساڵی هەشتەم، خەرمانانی 1371ی هەتاوی و چەندان سەرچاوەی دی

ئاڵودەبوون بە پەیوەندییە سۆزدارییەکان خۆشەویستی بە نموونە: .. 170.. ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام لەقای)

زنجیرەی وتاری ١٧٠.

شیکردنەوەیەکی دەروونی و کۆمەڵایەتی و بایۆلۆجی

ئاڵودەبوونی پەیوەندییە سۆزدارییەکان یەکێکە لە ئاڵۆزترین دۆخە دەروونییەکان کە کۆمەڵگای هاوچەرخ رووبەڕووی دەبێتەوە. ئەم دۆخە، کە لە زانستی دەروونناسیدا وەک “Love Addiction” یان “Relationship Dependency” ناسراوە، کاریگەری قووڵی لەسەر ژیانی تاکەکەسی و کۆمەڵایەتی هەیە. توێژینەوە نوێیەکان پیشانی دەدەن کە نزیکەی ١٠-١٥٪ی تاکەکان لە جۆرێک لەم دۆخە دەناڵێنن، هەرچەندە زۆربەیان دان بەم دۆخەدا نانێن یان نایناسنەوە.

کاتێك کە ئەم پرسە لە ڕووی نیورۆبایۆلۆجییەوە سەیری دەکەین و شیدەکەینەوە ئەوا:
لە رووی نیورۆبایۆلۆجییەوە، ئاڵودەبوونی سۆزداری پەیوەندی راستەوخۆی بە سیستەمی پاداشتی مێشکەوە هەیە. کاتێک تاک لە پەیوەندی سۆزداریدایە، مێشک بڕێکی زۆر لە دۆپامین دەردەدات، کە هۆرمۆنی خۆشی و چێژە. ئەم پرۆسەیە هاوشێوەی ئەو میکانیزمەیە کە لە ئاڵودەبوونی ماددە هۆشبەرەکاندا روودەدات. توێژینەوەکانی دکتۆر هێلین فیشەر (٢٠٢١) پیشانی دەدەن کە ناوچەی VTA لە مێشکدا، کە بەرپرسیارە لە دەردانی دۆپامین، لە کەسانی ئاڵودەبووی پەیوەندی سۆزداریدا چالاکییەکی زیاتری هەیە.

نیشانە سەرەکییەکان:
کەسانی تووشبوو بە ئاڵودەبوونی پەیوەندی سۆزداری کۆمەڵێک نیشانەی دیاریکراویان هەیە. بە پێی لێکۆڵینەوەکانی دکتۆر سوزان جۆنسۆن (٢٠٢٣)، ئەم نیشانانە بریتین لە: بیرکردنەوەی بەردەوام و

ئۆبسێسیف سەبارەت بە پەیوەندییەکان، ناتوانای لە کۆنترۆڵکردنی هەستەکان سەبارەت بە هاوبەشی ژیان، ترسی قووڵ لە تەنیایی و ڕەتکردنەوە، لەدەستدانی سنووری تاکەکەسی لە پەیوەندییەکاندا، پشتبەستنی زۆر بە هاوبەشی ژیان بۆ دابینکردنی خۆشبەختی، هەستکردن بە بەتاڵی و نائومێدی کاتێک لە پەیوەندیدا نییە.

هۆکارە دەروونی و کۆمەڵایەتییەکان لە ئاستێکی تردا بەم چەشنەن کە:
لێکۆڵینەوە درێژخایەنەکان دەریانخستووە کە چەندین هۆکاری دەروونی و کۆمەڵایەتی ڕۆڵیان هەیە لە دروستبوونی ئەم دۆخەدا:

پەیوەندی نائارام لە منداڵیدا (Insecure Attachment):
توێژینەوەکانی دکتۆر مەری ئەینسوەرس (٢٠١٩) پیشانی دەدەن کە زۆربەی کەسانی تووشبوو بە ئاڵودەبوونی پەیوەندی سۆزداری لە منداڵیدا پەیوەندییەکی نائارامیان لەگەڵ سەرپەرشتیارەکانیان هەبووە. ئەمە وایان لێدەکات لە گەورەییدا بە شێوەیەکی نادروست مامەڵە لەگەڵ پەیوەندییەکان بکەن.

تراومای پێشوو:
بەپێی لێکۆڵینەوەکانی دکتۆر بێسێڵ ڤان دێر کۆڵک (٢٠٢٢)، تراومای پێشوو، بەتایبەت ئەوانەی پەیوەندیان بە پەیوەندییە سۆزدارییەکانەوە هەیە، دەتوانن ببنە هۆی دروستبوونی ئەم دۆخە.

کاریگەری کەلتووری و کۆمەڵایەتی:
میدیا و کەلتووری پۆپ ڕۆڵێکی گرنگیان هەیە لە پێکهێنانی تێگەیشتنی نادروست لە خۆشەویستی و پەیوەندی. توێژینەوەکانی دکتۆر جین توێنج (٢٠٢١) ئاماژە بە کاریگەری نەرێنی سۆشیال میدیا و فیلمەکان دەکەن لەسەر تێڕوانینی گەنجان بە پەیوەندییە سۆزدارییەکان.

چارەسەرە زانستییە نوێیەکان بەشێوەیەکی گشتی بۆ ئەم پرسە:
زانستی دەروونی هاوچەرخ چەندین ڕێگەی چارەسەری کاریگەر پێشنیار دەکات:

تەراپی ڕەفتاری-مەعریفی پێشکەوتوو (Advanced CBT):
ئەم شێوازە نوێیە لە چارەسەر، کە لەلایەن دکتۆر جودیت بێک (٢٠٢٣) پەرەی پێدراوە، کار لەسەر:
گۆڕینی بیرکردنەوە ئۆتۆماتیکییەکان، دروستکردنی سنووری تەندروست لە پەیوەندییەکاندا، فێربوونی خۆڕێکخستنی هەستەکان، پەرەپێدانی ستراتیجی مامەڵەکردنی تەندروست.

تەراپی EMDR بۆ چارەسەری تراوما:

توێژینەوەکان پیشانی دەدەن کە EMDR دەتوانێت یارمەتیدەر بێت لە چارەسەری ئەو تراومایانەی کە بوونەتە هۆی دروستبوونی ئاڵودەبوونی پەیوەندی.

تەراپی دڵبەستن (Attachment-Based Therapy):

ئەم شێوازە چارەسەرییە، کە لەلایەن دکتۆر سوو جۆنسۆن (٢٠٢٢) پەرەی پێدراوە، کار لەسەر چاککردنەوەی پەیوەندییە سەرەتاییەکان و دروستکردنی دڵبەستنی تەندروست دەکات.

چارەسەری Life style change:

میدیتەیشن و یۆگا, راهێنانی جەستەیی, رێکخستنی خۆراک و خەو, پشتگیری کۆمەڵایەتی.

پێشنیارە پراکتیکییەکان بۆ خۆچارەسەری:

پەرەپێدانی خۆناسین, دروستکردنی ژیانێکی سەربەخۆ,
فێربوونی تەکنیکەکانی خۆئارامکردنەوە, پەرەپێدانی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان, دانانی سنووری تەندروست لە پەیوەندییەکاندا.

سەرچاوەکان:

1- https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15990719/

2- https://www.verywellhealth.com/relationship-trauma-5211576

3- https://www.elsevier.es/en-revista-european-journal-psychiatry-431-articulo-treatment-love-addiction-current-status-S0213616318300120.

4- https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5378292/

5- https://healthpsychologyresearch.openmedicalpublishing.org/article/70218-love-addiction-current-diagnostic-and-therapeutic-paradigms-in-clinical-psychology

ڕاوچیی و قوربانیی.. نەوزاد بەندی

کە دەیتە دنیاوە ، ئەکەویتە دارستانەکەوە ، ئەبێ ببیت بە ڕاوچی ئەگەر نا ، ئەبیتە نەچیر و قوربانیی ..
بابەتەکە بەو ڕێهاییەیش نییە ، واتا ڕێژەکان هەندێ جار ئەگۆڕێن ،یان جەنگەکە ئەکەن ، ڕاوچیی لە هەموو کات وشوێنەکانا ، ڕاوچی نییە ، ئەو بەڕێوەبەرەی خەون و ئارامیی و داهاتووی فەرمانبەرەکانی بە خۆی ڕاو ئەکات ، لە ژووری بەڕێوەبەری گشتیدا ، ئەبێ به نەچیر و قوربانیی ..یان ڕێنگە لە ماڵەوە قوربانیی دەستی هاوسەرەکەی بێ .. لە هەمان کاتیشدا نەچیر و قوربانیی ، لە هەندێ جێگای تردا ، لە هەندێ کاتی تردا ، ئەبێتە ڕاوچی ، بۆ نمونە ئەو سەربازەی کە عەریف و سەرکردەکانی بەردەوام ڕاوی ئەکەن ، کە ئەگەڕاتەوە بۆ ماڵەوە ئەکەوێتە ڕاوکردنی منداڵەکانی خۆی ..یان وەک قوربانیی مامۆستا لەگەڵ دراوسێکانیدا ئەکات ..
بەڵام ئەبێ لەوە بێ شک بیت کە لەم دنیادا ، لە دوو ئەرک زیاتر ، ئەرکی سێیەم نییە ، ئەویش ڕاوچێتیی و بوون بە قوربانییە ..
هەر دەیتە ژیانەوە ، دایک و باوک ڕاوت ئەکەن ، جۆری پۆشاک و خواردن و زمان و ئایین و هەموو شتێکت بۆ دیاری ئەکەن و بەسەرتا ئەیسەپێنن .. تا دەگاتە ئەوەی ڕاوی خەون و هیواکانت ئەکەن ، ئەتخەنە سەر هەمان پیشەی خۆیان .. ئەوەتا بە ئاشکرا دیارە ، منداڵی پزیشک ، پزیشک دەردەچێ و ..منداڵی قەساب و دارتاشیش ، قەساب و دارتاش دەردەچن .. ئەم ڕاوکردنەیش بە گوتاری ڕێز و خێزان و بەها کۆمەڵایەتییەکان و کۆمەڵێ دروشمی تر پەردەپۆشکراون ، بە جۆرێک قوربانییەکان ئامادەن سوێند بخۆن کە قوربانیی نین ..لە هەمان کاتدا ڕاوچێکانیش ئامادەن سێ بە سێ تەڵاقت بێ بخۆن کە لە ژیانیاندا ئازاری مێروولەیەکیان نەداوە و .. دڵۆپێ خوێن ببینن ،ئەبورێنەوە .. ڕاستیش ئەکەن ، چونکە لەناو مەگەلدا ، (کە گۆستاف لۆبۆن بە مەگەل پێناسەی زۆرینەی ڕێهای کۆمەڵگا دەکات) کوشتن تەنها ئەو کوشتنەیە چەقۆیەک یان فیشەکێک بوەشێنرێت و ..خوێن بڕژێت .. بەجگە لەو کوشتنە ، کوشتنی تر نییە .. واتا کەسێک ، خەون و ئاواتی ڕۆژنامەگەرییە یان وەرزشە ، تۆ هێواش هێواش بە لاڕێیدا ببەیت و بیکەیت بە پۆلیسی هاتوچۆ ،کوشتن نییە ، ئەمە بە بڕوای مەگەلەکە ، نەک هەر کوشتن نییە ، بەڵکو دامەزراندن و دەستگیربوونە لە پارە و .. هەنگاوی یەکەمە بۆ دروستکردنی خێزان و

خستنەوەی کۆمەڵێ پۆلیسی هاتوچۆی خنجیلە ..
ئەمەیان ناسکترین و هێمنترین و بەسۆزترین ڕاوکردنە ، لەناو خێزاندایه و پڕپڕە لە بەزەیی و خۆشەویستیی ..بەو پەڕی دڵسۆزیی و وەفادارییەوە بەهێزەکان ، بێهێز ولاوازەکان لە قال□ب ئەدەن و.. هەرچی بیانەوێ لێیان دروست ئەکەن ..یان ڕاستتر خۆیان چۆن بن ، بوونەوەری لەو جۆرە بەرھەم دێنن ..حەز و خولیای خۆیان چۆن بێت ، هەمان حەز و خولیایش لەواندا دروست ئەکەن .. بەڵام لە دەرەوەی خێزان ، ئینجا ڕاوکردنە بێ بەزەیی و ئاشکراکە دێتە بەرچاو .. وەستایەک دەیان کرێکاری داوەتەبەر ، ب□ ن□انە سکیی ، لە بەیانییەوە تاکو ئێوارە کاریان پێ ئەکا و لێیان تووڕە ئەبێ و جنێویان پێ ئەدا .

ئەم لێ توو□□ه بوون و جنێوپێدان و شکاندنە ، وەک ئەو تیرانە وان کە ئەدرێن لە پشتی گا ، لە زۆرانبازی گادا ، واتا زامدار کردن و شڕکردن و ماندوو کردنی قوربانییەکەیه بۆ ئەوەی ڕاوکردنەکەی ئاسان بێت یاخود بۆ ئەوەی قوربانییەکە بیر لە یاخیبوون و خۆدەربازکردن نەکاتەوە .. ڕێک وەک ئەو مشکەی ئەکەوێتە بەردەستی پشیلە ، کارێکی پێ دەکات ، ئازادیشی بکات ناتوانێت دەربازی بێ ، بڕوای تەواوەتیی بەوە دێنێ کە ئەو نێچیرە و ڕاوکراوە و خوراوە ..
ئەم بڕواهێنانەی نێچیر بەوەی کە ئەو قوربانییە ، یەکێکە لە کارەساتبارترین بڕیارە پێشوەختەکان ..لە هەمان کاتدا یەکێکە لە تاوانە قێزەونەکانی ڕاوچێکان ، کە هەستی چۆکدادان و خۆڕادەستکردن لە ناخی نێچیرەکانیاندا ئەچێنن .. ئیتر ملیۆنەها سەربازی گەنج و بەتوانا ئ□ب□ن□ قوربانیی ڕاوچییەکی پیر و ناشیرین و پەککەوتوو ، کە توانیوێتیی ئەو هەستە کوشندەیه لەناو ئەو ملیۆنان گەنجە به توانایەدا بچێنێ و ڕاویان بکات ..بە دروشم و کۆمەڵێ درۆی شاخدار ، هەڵیانخەڵەتێنێ و بیانخاتە ناو داوەکەوە .. قوربانییەکان بیر لەوە ناکەنەوە ..نایشیانەوێ هیچ کەسێک ئەوەیان بیر بخاتەوە ، کە ڕاوچییەکی خوێڕی و پیر و ترسنۆک و بێ ویژدان ، ئەوانی بەو دەردە بردووە .. چونکە تازه ئەوان وەک مشکی بەردەستی پشیلەکە ، ئەژنۆیان شکاوە و ناتوانن بیر لە هیچ شتێکی تر بکەنەوە .. دۆخێکی تراژیدییە ، جەنگ و کۆمەڵکوژیی و برسیکردنی بە کۆمەڵ و هەموو تاوانە دژ بە مر□قایەتییەکان ، لەو دۆخەوە سەرچاوە ئەگرن .. واتا دۆخی بێ ویژدانیی ڕاوچییەکان و .. هەڵخەڵەتان و نائومێدیی قوربانییەکان ..
ئەوسا ئیتر دیلکردن و پەشێوکردن ئ□ب□ن□ مۆدێل و ئەچنە ناو کولتوور و ئایین و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانەوە .. تەماشا ئەکەیت

مامۆستایەک ڕوو دەکاتە هەزاران نوێژ خوێن و تاوانباریان ئەکا کە وەک پێویست خوا ناناسن و گوناحیان زۆرە و ..بە قوڕ بەسەر و ڕەنج بە خەسار هەڕەشەیان لێ ئەکات و بۆیان ئەسەلمێنێ کە هەرچیبکەن لە ئاگری دۆزەخ قوتاریان نا بێ ، ئەوانیش دڵیان پڕ ئەبێ و ئەگرین ..ئەوسا ئەو مامۆستا ئایینیە ئەبێتە یەکێک لە سەرکەوتووترین مامۆستاکان کە وا دەکات گوێبیستەکانی بگرین ..گریان لەو دۆخەدا ، هەڵکردنی ئاڵای سپی و ددان نانە بە تاوانباریی و گوناهبارییدا .. ئامادی□ی نیشاندانە بۆ هەموو سزا و ئەرک و ئەشکەنجەیەک لە بەرامبەر ئەو گوناه و تاوانەی کە مامۆستا بە سەریاندا سەپاندوویەتیی ..

هەروەها ئەو دکتۆرە ، ئەو نوسەرە ، ئەو بیریارەی کە به قێزەوە تەماشای ئەوانی تر ئەکا و ..بە هیچ نەزان و کۆیلە و بێ دەسەڵات و ملهوڕ ، پێناسەیان ئەکات .. ئەو دۆخە ، هەمان ئەو تیرانەیە کە ئەدرێن لە پشتی گا ، لە زۆرانبازیی گادا .. تەماشا ئەکەیت هەموو عەرەب چێژێکی تایبەتیی لە ووتارەکانی محەمەد ماغوت و عەلی وەردی و شیعرەکانی نزار قەبانیی ئەبینن کە جنێو و سوکایەتیی بە عەرەب دەکەن .. ئەوروپییەکان تام و چێژ لە نوسینەکانی نەعوم چۆمسکی و ئەلکسیس کاریل ئەبینن کە سوکایەتیی بە عەقڵی مۆدێرنە و تەکنۆلۆژیا ئەکەن و .. نوقڵانەی جەنگی وێرانکەر و داهاتووی تاریک و نوتەک لێدەدەن ..لێرەدا مرۆڤەکان خۆیان بە دوای ڕاوچێکانا ئەگەڕێن بۆ ئەوەی ڕاویان بکات …بۆ نمونە کە شۆڕش دژی دەرەبەگایەتیی لە ئیسپانیا بەرپا بوو ، جوتیاره کۆیلەکان ئازاد کران ..دوای ماوەیەک جوتیارەکان چوونەوە بۆ لای دەرەبەگەکانیان و ..داوایان کردن بیانکاتەوە به کۆیلە تاکو لە برسا نەمرن .. ئەمە پەڕ و باڵکردنی به کۆمەڵە ، بە جۆرێک ئیتر بیری ئازادی و هەڵفڕین ، ئەچێتە خانەی گ□مڕ□یی و کوفر و تاوانەوە ، وەک دەڵێن ئەو باڵندانەی ل□ ناو قەفەزدا لە دایکبوون ، لەلایان وایە هەڵفڕین تاوانێکی گەورەیە ..

کۆمەڵێک ڕێگا چارە ، کە بە حیساب بۆ ئازادیی و مەدەنییەت و به جیهانیبوون هاتنە ئاراوە ، وەکو ڕێکخراوە مرۆییەکان و ڕاگەیاندن .. کۆمەڵێ کەسایەتیی کاریزما و دژە کۆیلایەتیی و دژەڕەگەز پەرستییش پەیدا بوون و ..جەنگ و شۆڕشی گەورە گەورەیان بەرپا کرد ، لە دژی ڕاوی بە کومەڵی مرۆڤەکان ..بەڵام ئەو چالاکیی و کەسایەتییانەیش دواجار بوون بە با□□تی پڕوپاگەندە بۆ زیاتر ڕاوکردنی مرۆڤەکان ..بۆ نمونە نەتەوە یەکگرتووەکان بڕیاری دادپەروەرانە دەردەکات ، بەڵام ڕاوچییە گەورەکان مافی ڤیتۆیان بە خۆیان داوە بۆ ئیفلیجکردنی هەر بڕیارێک کە بە دڵیان نەبێ ..واتا

ئەم ڕێکخراوە ئەبێ بە گاڵتەجاڕ ..یان لە گاڵتەجاڕ ، گاڵتەجاڕتر ..
یان هەندێ جەنگاوەری هیندییە سوورەکانی وەک شیرەکیی یان چەقرلەت ، کە دژی دڕندەیی و داگیرکاریی سپی پێستەکان ، تا دوا دڵۆپ خوێن جەنگان و کوژران ، ئێستا ئەو ناوانە کراون بە بڕاندی ئوتومبیل لە وڵاتی داگیرکەرە زلهێزەکاندا وەک سیمبوڵی هێزو توانای مەکینە نەک مرۆڤ ، بانگەشەیان بۆ دەکەن .. ئەم گاڵتەپێکردن و پێڕابواردنە بە سیمبوڵەکانی ئازادی و پێشمەرگایەتیی ، ڕاوچێتیی تەختر ئەکاتەوە و .. قوربانییەکان وا لەدەکات سەرسام بن پێیان .
لێرەدا گەورەترین هەوڵەکان بۆ نەهێشتنی ئەم یاسای دارستانە ، ئاینەکان بوون .. لەو بارەیەوە وێڵ دیوارنت لە مێژووی شارستانییەکاندا ، ئەڵێت : لە مێژووی مرۆڤایەتیدا هیچ شارستانیی و کۆمەڵە مرۆڤێک نەبوون ، ئاینێکیان نەبووبێ ..واتا ئایین بەردەوام لەگەڵ مرۆڤدا بووە ، وەک هەوڵێک بۆ چەککردنی ڕاوچەکان و ..ڕاهێنانەوەی نێچیرەکان بۆ ژیانێکی سەربەرزانە و ئازادانە ..بەڵام دواجار ، ڕاوچییە زڕبەلاحەکان ، ئاینەکانیشیان وەک کەرەستەیەکی ڕاو بەکارهێنا و .. بۆ لاڕێیاندا بردن و .. دەستە و تاقمی هەندێ ترسناکیان لەدروست کردن ، نێچیرەکان بۆ کۆمەڵ چوونەوە تەویلەکانی زلهێزان و .. بەڵێننامەی نێچیرایەتیی و کۆیلایەتیی و قوربانیبوونیان بۆ تازەکردنەوە ..

نەوزاد بەندی

مـژده نـــاوەختەکانی کـــاوبا.. نەژاد عزیز سورمێ

بەدیار گیانەڵای خەونەکانمەوە
(چەنگ)ی مێژووم لە باوەشدا
ئاوازی مەحاڵ دەژەنم ..
ئەستەمان بە حیکمەتی قوڵنگ
ئاشنا دەکەم..

ئا..
ئێمە سێبەری درەختێکمان بەس بوو
موچڕکە خەوتووەکانمانی
پێ بێدار بکەینەوە ..
تیشکە ڕەشداگەڕاوەکانی ئارامی
لە تووڵەڕێ و یاڵ و بەندەنان وەربگرینەوە..

فرمێسکمان جێگەی
بەسەر ڕەشایی شەودا دەبەست
شەبەنگی خەمبار
لە جەژنی گوماندارانداا
دەنگوباسی ئەهلی دڵی دەگەیاند..
فرمێسك بكوژ بوون
ئەوەی لەو شەوەدا ڕشتمان
هەوای کۆنەپارێزی لێی دابوو
سێبەری ئاگردانێکی کوژاوە بوو
مەرگی ناوەختی
لە تۆغیانی ژیاندا پێشانداین.

بەرەبەیانێکی سۆزانی ،
کە دووکەڵێکی دەقنەشکاوی ، خوێناوی ، بۆ چاندی
لێ هەستا
زرنگانەوەی پەرێشانی بوو
بەری ئاسۆی لێ گرتین ..
ئەوسا ،
مژدە ژەنگگرتووەکانی کاوبا
لە گۆشەی جیا جیاوە
دەستی لە ساویلکەییمان دەگێڕا ..

ئیتر نەما
دڵ ئاوێنەی دڵ بێ.. نەما
نەما کچان
بە خۆیان و ملوانکە سادەکانیانەوە
ئایندەیان
لە داڕژانی ئەستێران ببینن
یا وانەیەك
تەنێ وانەیەك
لە بارانەوە فێر بن..

هەور ناناسینەوە..
باران ناناسینەوە..
یادەوەریەکانمان،
بە خاڵە سپییەکانی خەڵوز دەبینین..

بە مەتەڵێکی هەڵنەهێنراو دەورە دراوین
ئۆردووی خەیاڵبازان
کە تارماییشیان نابینرێ
شەشدەری ڕوئیاکانمانیان
بە چڵی هەڵچووی تاسان گرتووە
ئاگرمان پێ دەدروونەوە
فرمێسکە قەتیسەکانمان پێ کون دەکەن
پێخەفی بەفرمان پێ ڕادەخەن..
چەمکی سەرچڵیمان
بە چەند تیکتۆکێکی بێ واز ، بێ ئارەزوو
تێدەگەیێنن..

ئەوە باڵانوێنی مرۆڤە ئێستا
سەر بە هاوینێکی پڕوکێنەر
سەر بە زستانێکی تووش
بە ئاوازێکی بابوێر
بە ختووکەی پێدەشت
بە مژدە خۆشە هەڵخەلەتێنەرەکانی کاوبا.

سواڵی لەباوکەوتن
پردی سەر شەپۆلە سەرشێتەکان ..
خەندەی کەمەندان..
جەنگەی نوخشەلێدانی
بەژنی گەرداو..
ستاندنەوەی ڕەندایەتی..
سەڵا و کەباری جاڕ و ڕیکلامان
کە هەوا
لە ئۆکسجینی هەناسەسوار وەردەگرن..
چەشەخوازیی زیندانان
شاڵاوی گیرسانەوە و
ڕیتمی دادوەری
لە دەرکەزایانەوەیە..

ئەوە ئەو سەردەمە
وەرزی ڕۆژەڤ و
ساردەکێل لێك ناکرێنەوە ..
لووتکەی چیایان
وێنەی شایيەکی بەرەواژ
لە بیرە نەوتە بۆگەنەکان داوڕین..
بە تامی با
جەربەزەیی دەرمانخواردوو..
ژیان
بە ئاوازێکی نەشازی شەیپوورێکی شکاو نەشئەدار..
ورە ، بڕست ، جەسارەت
بەردەستی ڕووهەڵگرانە..
دونیای جوان
ژیانی جوان
سرووشتی جوان
گریمانەیێکە
بە قاڵبەسابوونێکی کۆڵێی جاران
سپێردراوە..

ئیتر هیچ لە هیچ دەخوازرێ..
(گوناه)ی گوناه
لەبەر دەرگای مزگەوت و کەنیسان
بە ڕەونەقێکی شکۆدارەوە
ڕیزیان بۆ گوڵاڵەسوورەی
بەر پەرچەمی هێمنی بەستووە‌..
بێدەنگی،
هەڵایسانی بن بیرە
دەبێ خوو
بە فشاری قووڕ و بێدیماهی
شەوەوە بگرین..
هەوڵ بدەین بگەڕێینەوە ڕەحمی یەکەم
شەنگترین و
ئەمینترین تەلار..

دەسبەتاڵی،
بزەی لالەزارانە
سەرسام..

مەستتر لە مەستی
لە شەختە ساردتر
بەدبینتر
لەو پەیمانانەی
شانۆی پێ دەڕازێنرێنەوە..
ڕەنگ لە ڕووان نەماو
شەرمن
لە هەمان ئەو کاوبایەدا دەتوێنەوە ،
ساوی ڕەشەبا دەدەن..
خەرقەی کازیوە دەپۆشن
بۆ سەفەرێك
لە بازنەی گێژەنێکی ڕەوان دەخوولێتەوە،
ژیان و مەرگی
پێ کڕاوە و فرۆشراوە..

شاخەکان هەڵەیان کرد
کەڕەنای میدیا
بەرخەل پەرت و کۆ دەکاتەوە..
ودمی بەدنیهادی
شەهدی پێ دەکرێتە شەرەنگ
زەنوێر
لە سەرەمەرگدا
شەتاو دەستیان بەسەردا دێنێ..

ئای لە زیخەڵانی ئەو سنگانەی
یادەوەریە ڕەشەکانی قووت دا
ژەنگی سەر دڵەبەردینەکانی لادا
مەوسیمی باڵانوێن و کینەپەڕێنیان
بۆ کردین
بە بووکەبەفرینەی خەیاڵی نەخۆشیان..
هەیبەتیان
لە ئاهەنگێکی ئیرۆتیکی زێدا
دایەوە شەوی کوێر
کەڵەشێری بەناوەخت
تیا بانگ ئەدەن..
برینی تێدا دەکولێنەوە ..

کەڕەنای میدیا

سپتیتانکێکی بێ بنه
به ڕەنگی پەلکەزێڕینە دەردەکەوێ
به دەنگی شمشاڵ دەگاتە گوێ!!

ئای لەو کلیلانەی
لە تەنیشت دڵمان دانابوو
ئەو کلیلانەی
داماننابوو
گەنجینەی هیوای پێ بکەینەوە..
هاتن بێباك
بە دڵەوە
خستیانەوە ناو سەرابی کاوبا..
هێللانەی باڵندانیان بە شیرازەیەك ،
لە ئۆدەی بووژانەوە کەوتبوو
کۆر کردنەوە ..
بۆنی ڕەنگ و
خەونی ئاوهەڵدێرانیان کوشت..
بەردەوام بوون
لە بەردەوام بوون....

حوزەیرانی 2024

ڕۆچوون.. ستار ئەحمەد

ساتەکان ڕامدەکێشن
ڕۆژگار
دەست بەتەمەنمەوە ناگرێ
تاریکی بۆ بەژنم دەدوورێ
هێور هێور
بەژیانێکی دیکەم دەسپێرێ
بەتەواوی لەیادا ڕۆدەچم
لەهیچا مەلە دەکەم
دەست دەنێم بەڕووی ڕۆحمەوە

لەکەنارێکی د□ریابزبوون
چەند مۆمێک دادەگیرسێنم
بەستە بۆ ڕۆچوونی خۆم دەخوێنم
لەپاڵ هەر نسێیەکا
لەنێو دڵۆپەی هەنسکێکا
لەتاریکی یان پرشنگا
ژینی خۆم لەت دەکەم
بەردەوام سات دەڕواو
تینم کزۆڵیم دادەگیرسێنێ
بەنەمان و لەناوچوونی گیانی خۆم
ئاسوودەم و ئاهەنگ دەگێڕم
بەتەمای ڕۆژێکی جوانترم
حەز دەکەم ساتەکان زوو بڕۆن
لەپڕ لەکەندەڵانی گۆڕێکا
بۆ هەتایە پاڵم دەخەن
وەک شنەبا دێم و دەچم
کەس بیر لەنەمانم ناکاتەوە
شەوێک مردوویەک نایەتە سەردانم
بێ پشوو
ئاوو زادو با
لەزامی زەمین گیر دەبم
شیعر
گۆرانی
مۆسیقا
هونەرو وێژەم بیر دەچێتەوە
لەنێوانی گڕو گوڵا
چاوەکانم دەبڕمە نووری خودا
نەگریان
فرمێسکێک دەکاتە خەڵاتم
گوڵێکیش ناو□ت
لەڕێگەی سەرساڵ و
جەژن و ئاهەنگ و پێشهاتم
بێسوودە
خودانی کتێب و
سامانی دونیابم
چیم هەبوو
ئاگرێک ساز ئەکەن

بۆ شادی و شەوانی بەراتم
سەری ساڵە
نەدارو ڕووتەڵەم
ئاگریش خۆی نادات
لەقەرەی ئاواتم

ستار ئەحمەد

گ□قاری زمان و زار ژمارە ١٦

گ□قارێکی زمانناسیی وەرزییە..

سەرنووسەر: فەرەیدون سامان
خاوەنی ئیمتیاز: د. تەها رەسوڵ

بۆ خوێندنەوەی ژمارە ١٦ی گ□قاری زمان و زار کلیکی ئێر□ بکەن..

Zman_W_Zar16Download

ئەنجومەنی پارێزگاکان: مۆنۆمێنت□□□ک ب□ گ□ند□□□ی و ڕێگریکردن لە کارکردن.. ک□زین بەهادین مەحموود

لە ماوەی دوو دەیەی ڕابردوودا، ئەنجومەنی پارێزگاکان لە کوردستاندا ئەرکە سەرەکییەکەی ناکات و ل□ بەرامبەردا گۆڕاوە بۆ سیمبولی هەڵخەڵەتاندن و گەندەڵی و بێبایەخکردنی ئاشکرای بەها دیموکراسیەکان. سەرەڕای یاساکان کە چوار □ ساڵ جارێک هەڵبژاردن

دەبێت بکرێت، بەڵام لە ماوەی ٢٠ ساڵدا تەنیا دوو هەڵبژاردن ئەنجام دراوە- یەکێکیان لە ساڵی ٢٠٠٥ و ئەوی دیکەیان لە ساڵی ٢٠١٤، ئەم ئەنجومەنانە لەبری ئەوەی وەک دامەزراوەیەک کاربکەن کە خزمەت بە خەڵک بکەن، بوونەتە ئامراز بۆ حزبە دەسەڵاتدارەکانی پارتی و یەکێتی، بۆ چەسپاندنی دەسەڵات و کۆنترۆڵکردنی وەبەرهێنانە قازانج بەخشەکان بۆ سەرکردەکانیان و حیزبەکەیان.

ئەنجامنەدانی هەڵبژاردنی ئاسایی بە ڕێکەوت نییە؛ هەنگاوێکی حیسابکراوە لەلایەن نوخبەی دەسەڵاتدارەوە بۆ پاراستنی دەستگرتنیان بەسەر دەسەڵاتدا. ساڵانێک یاساکانی هەڵبژاردن بە بیانووی ئاستەنگی سیاسی و یاسایی هەڵپەسێردرابوون، ئەمەش بە شێوەیەکی کاریگەر ڕێگری لە هەر ئەگەرێکی گۆڕانکاری دەکرد. ئەنجوومەنەکان کە مەبەست لێی دەزگای یاسادانانی ناوخۆیین، دەسەڵاتی خۆیان لەسەندراوەتەوە لەلایەن حکومەتی هەرێمی کوردستانەوە. ناتوانن یاسا دەربکەن بۆ خزمەتی ئەو شارانەی کە دەبوو بەڕێوەی بەرن، ناتوانن بودجە بەڕێوەببەن و ناتوانن یاسا جێبەجێ بکەن. ئەوان تەنها بە ناوەوە بوونیان هەیە، وەک قەوارەیەکی بەدەسەڵات لە پێشاکەکی دیموکراسی دەن و دەچن لە کاتێکدا بڕیارە ڕاستەقینەکان لەلایەن نوخبە حزبییەکانەوە دەدرێت.

نموونەیەکی بەرچاوی ئەم شکستەش، دەسیەی هەڤاڵ ئەبوبەکرە، کە لە ساڵی ٢٠١٧ەوە پۆستی پارێزگاری سلێمانی بەدەستەوەیە، کە زۆر زیاتر لە ماوەی یاسایی کە چوار ساڵە. لە سەرەتاوە تاوەکو ئێستاش، تۆمەتەکانی گەندەڵی و خراپ بەڕێوەبردن بەربڵاو بووە لە نێو پارێزگاکەی و ئەو ئەنجومەنەی کە سەرپەرشتی دەکات، لەگەڵ ئەوەشدا هەر لە پۆستەکەیدا ماوەتەوە کە دەبوو لە دوای ئەو هەموو کێشانە ئەرکی بەرپرسیارێتی بنواندایە و دەستی لە کار بکێشایەتەوە، بەڵام لەبەر ئەوەی خزمەت بە بەرژەوەندییەکانی ئەو لایەنە سیاسییە دەکات کە ئەوی دامەزراندووە. ئەم جۆرە حاڵەتانە نائاسایی نین؛ بوونەتە بابەتێکی یاسایی !. پارتی و یەکێتی ئەو ئەنجومەنانەیان کردووە بە میکانیزم بۆ دەوڵەمەندکردنی تۆڕەکانی خۆیان و پاراستنی باڵادەستی خۆیان. وەبەرهێنان و سامانی گشتی و سەرچاوە ناوخۆییەکان بە توندی لەلایەن ئەم لایەنانەوە کۆنترۆڵ دەکرێن و بەمشێوەیەش بوارێکی کەم بۆ شەفافییەت و لێپرسینەوە دەمێنێتەوە.

دەرئەنجامی ئەم کێشە ئیدارییە خەڵکی کوردستان زەرەرمەندی یەکەم و کۆتایین. ئەنجومەنەکان کە بڕیار بوو حوکمڕانی لە خەڵک نزیک بکەنەوە، تەنانەت نەیانتوانیوە سەرەتاییترین بەڵێنەکانیش جێبەجێ

بکەن. بەتوانایی ئەوان لە کارکردن وەک ئۆرگانی سەربەخۆ، متمانەی گشتی لە پرۆسەی دیموکراسیدا تەراندووە. لەوەش خراپتر، پارتە ئۆپۆزسیۆنەکانیش کە لە ئێستا و ڕابردوودا نوێنەرایەتی هیوای هاووڵاتیانی ئاساییان دەکرد، دوای بەرژەوەندییەکانی خۆیان کەوتوون تەنانەت کار گەشتۆتە ئەوەش زۆرکات ئەندامێکی حیزبێکی ئۆپۆزسیۆن لە بەرژەوەندی حیزبەکەی هەڵدەگەڕێتەوە و دوای بەرژەوەندی و کورسی و دەسەڵات دەکەوێت وەکو لە هەڵبژاردنەکانی کوردستاندا ئەندام پەرلەمانی دەرچووی حیزبی کۆمەڵەی ئیسلامی (هێرۆ عەتار) دژی ویستی حیزبەکەی بەشداری کۆبوونەوەکانی پەرلەمانی کوردستانی کرد و چەندین ڕەخنە و هەڕەشە بەدوای خۆیدا هێنا و کۆتاییەکەشی دوورخستنەوەی ناوبراوبوو لە حیزبەکەی و ئیستاش کورسییەکەی لە بازاڕی ڕەشدا دەفرۆشرێت بەو لایەنەی زۆرترین پارە بدات،لەمەوە دەرکەوت کە ئۆپۆزسیۆن ناتوانن تەحەدای پێکهاتە چەسپاوەکانی دەسەڵات بکەن.

بەچوونی منیش وایە ,ئەم مەسخەرە نابێت بەردەوام بێت. ئەنجومەنی پارێزگاکان لەم دۆخەی ئێستایاندا گاڵتەکردنە بە دیموکراسی و خیانەتکردنە لە خواستەکانی خەڵک.هەروەها ڕێگریکردن لە هەڵبژاردن گەندەڵییەکی ئاشکرایە و قۆرخکردنی دەسەڵات لەلایەن پارتی و یەکێتییەوە دەبێت کۆتایی پێبێت. خەڵکی کوردستان شایەنی ئەو دامەزراوانەن کە ڕێز لە سەروەری یاسا بگرن و پێداویستییە گشتییەکان لە پێش بەرژەوەندییە حزبییەکان دابنێن. پێویستە لە زووترین کاتدا هەڵبژاردن بکرێت.

کۆژین بەهادین مەحموود

ماڵباتێکی گەوهەرین.. نووسین و توێژینەوە: هەمەر نەریاوی

(لە بن نسەی کەچە ئەبەدییەکەی دوکتەر محەممەد ئیبراهیمی دا)

کلیلەوشە: ماڵباتی ئیبراهیمی، هیوا قادر، ئاوێر، شێپێل، بەنی هێتوان، کورد

من بۆ تەنها دەمرم و مردن پێم دەڵێ:
پیاوێ غەریبەکێ ئێمە ئەوارێی گوێکم لێ بکێ،
من دەمێنم؛ دێپێ ئاوەکانی سەر پێی گوێکانتم
پێ بفرێشێ، با تونیم نەبێ.
ئەفسووس من وەختم نەماوە بۆ کێینی گوڵ.
(هیوا قادر، ل81)

پێیقی بەرایی:
گەر بە نەو ەووپەیی دیرەکی کورددا بگەڕێین، سەدان ماڵباتی خەمخەر و گەلپەروەرمان پێ شک دەکەت کە هەر یەکە و لە گۆشە و سووچێکی نیشتمانەکەی کوردان یانژی لە تاراوگە و غوربەتەوە، سەرچاوەی ڕاژە و خزمەت بەرانبەر چاند و زمانی کوردی بوونە و هەوڵیان داوە زمان

و کولتووری کوردی شانبەشانی زمان و چاندی نەتەوەکانی سەر ئەم گۆی زەوییە پێش بکەوێت و ناوی کورد و فەرهەنگەکەیشی هەردەم ناوەکی درەوشاوە و گەشی سەرزاران بێت.
بەدرخانییەکان، جەلیلەکان، جەلیزادەکان، موکریانییەکان، موفتیزادەکان و موددەڕیسەکان، تەنە ناوی چەند بنەماڵەیەکی نیشتمانپەروەر دەتە ئەژمار کە بەختەوەرانە تا دێت نموونەیان زۆرتر دەبێت. ئەم کورتە نووسینە ئاوڕێکی کورت دەداتەوە لە ماڵباتێکی تا سەرئێسقانی گەلپەروەری دی هەر لەم پەیوەندییەدا کە ئەویش ماڵباتی "ئیبراهیمی"یە کە چەندان سیمای دیاری تێدا هەڵکەوتووە؛ سەرتەپەکانیش بریتینە لە مامۆستایان "ئاوەر"، "شەپۆل" و "بێنی هەتوان".
ماڵباتێک نغرۆی گەلپەروەری:
ماڵباتی ئیبراهیمی(مەلاسەعید ناسراو بە"ئاوەر"(1932-2004) ،محەممەدساڵح ناودەر بە "شەپۆل"(1933-2018) و محەممەد بە نازناوی "بێنی هەتوان"(1947-2024)، یەکێکی دی لەو بنەماڵە درەوشاوانەی نێو مێژووی کورد دەتە ئەژمار کە هەر هەموو تەمەن و ژینی خۆی بە گەلەکەی خۆ بەخشیوە و بەدرێژایی ساڵانی ژیان، زۆرترین خزمەتی بە ڕووبەری زانست، ئەدەب و ڕۆشنبیریی نەتەوەکەی خۆ کردووە.
ئەم ماڵباتە، سەرەڕای ئەوەی هەر یەکە و لە گۆشەیەکەوە لە هەوڵی بڵاوکردنەوە، پەرەپێدان و پێشخستنی زمان و فەرهەنگەکەی خۆدا بوونە، بە خاکەڕایی و ڕەوشتبەرزییش، ویردی سەرزارانە و هەنووکەیش ئەم نەریتە و خەسڵەتە بەندی بە نەوەی ئێستایشی گوێزتووەتەوە و هەر ئێستاکەیش ئەم ماڵباتە دەیان مرۆی گەلپەروەری تێدایە کە هەر کامە و لە ڕەهەندکەوە لە پێناو پێشخستنی دۆزی نەتەوەکەی خۆدا خەبات دەکەن.
ماڵباتی ئیبراهیمی لە سەردەمێکدا پرسی هەرە هەستیاری پەروەردەی لە لا گرینگ دەبێت کە تا ئێستایشی لەگەڵ بێت، ئەم بابەتە بە بایەخ ئەوەندە لە لای ئێمەی ئاوەڵکی هەرەقەتی و ڕاستینەی لە نادرەتەوە و هەرگیزیش نەبووتە پەرۆشەکی سەرەکی. پێ ڕوونە ئەو گەلەی ژێرخانی پەروەردەیی لاواز بێت، کەمتر دەتوانێت لە داهاتوودا لە بەری ڕۆشنبیریی نەتەوەکەی بچنێتەوە. هەر بۆیە تا چەندە بایەخی فرەتر بە پرسی پەروەردە دابنرێت، سبەی خاوەنی کۆمەڵگەیەکی خەمخۆرتر بەرانبەر چاند و زمانی نەتەوەکەمان دەبین.
ئیبراهیمییەکان لە ڕۆژگارێکی ئەنگوستەچاودا ڕێیان دەکەوتە گەورەباژێڕێکی وەک تاران کە بە هەزارانمان پێ شك دێت شەرمیان لە ناسنامەی خۆ دەکرد و کوردبوونی خۆیان دەشاردەوە بەڵام گەورە و گچکەی ئەم ماڵباتە پاش تەمەنێکی دوور و درێژ دەڵێی هەر لە نێو

چەقی نیشتمانەکەی خۆدا گەورە بوونە و پەروەردەیەکی تەواو کوردانە بە ئاکار و کردار و گفت و لفتیانەوە دیارە و بگرە هەر درێژەپێدەری ڕێگا و ڕێبازەکەی گەورەکانی خۆنە. هەر بۆیە پرسی پەروەردە ئەوەندە دەوری گرینگ دەبینێت. مرۆڤ کە شەرم لە زمانەکەی خۆ بکات، بێ سێ و دوو شەرم لە خودی نەتەوە و ناسنامەکەیشی دەکات و خۆیشی لە هەمبەر زمان و نەتەوەکانی دیکەدا پێ نزم و نەوی دەبێت.
وەک نموونە ئاماژە بە مامۆستا شەپۆل دەدەم کە بەردەوام لە پێناو پێشخستن و گەشەپێدانی پەیقی کوردیدا خەباتی دەکرد. جاری وایە لە مەتەرێزی ڕادیۆوە ئەو ئەرکەی جەبەجە دەکرد و جاری دواتریش سەنگەری ڕۆژنامەگەریی کوردی هەڵدەبژارد و هەر ئەوەندە بزانین کە پاش سەرکەوتنی شۆڕشی گەلانی ئێران لە ساڵی 1979 (1357ی هەتاوی)دووی وەرگرتنی مۆڵەتی بڵاڤۆکەکی کوردی دەکەوێت و گەڤاری “گرشەی کوردستان” لە تارانەوە بڵاو دەکاتەوە. ئەم گەڤارە هەر بە هەوڵی تاکەکەسیی ئەم مرۆڤە نەتەوەپەروەرە تا 9 (نۆ) ژمارەیەکی لێ دەردەچێت.
دوابەدوای ئەوەی لە نەوەدەکانی هەتاوی بەملاوە(2012) ڕووم لە شاری سنە نا،لە سای نزیکایەتی دەگەڵ بنەماڵەی مامۆستا شەپۆل لە تاران،هەر زۆر زوو دەگەڵ خودی دوکتۆر “محەممەد”ی برای و دوکتۆر شێرکۆی کوڕی مامۆستا محەممەد ئاشنایەتیم پەیدا کرد و ئەوەی چاوەڕوانیم دەکرد ڕاست هەر بە هەمان شێوە دەرچوو و ئەمانیش ڕاست نموونەی باڵاکەی گەلپەروەریی و خاکەڕایین. لە دەیان کۆڕ و دانیشتندا دەگەڵ دوکتۆر محەممەد ئیبراهیمی لەسەر خەم و پەرۆشەکان پێکەوە بیر و ڕامان گۆڕیوەتەوە. لێرەوە پەی بەو گرینگە دەبەین کە هەر لە کۆنەوە پەرۆشەکی سەرەکیی ئەم ماڵباتە،زمان و کولتووری نەتەوەکەی بووە و دوکتۆر محەممەدیش وەک گەورەکانی پێش خۆی لە هەمان پێناودا خەباتی کردووە؛هەر بۆیە ناوی هەردەم لە مێژووی کورددا وەک خۆری بەیان درەوشاوە دەبێت.

لە ئامێزی ژیاندا:

دوکتۆر محەممەد ئیبراهیمی ناسراو بە “بەنی هەتوان”،ساڵی 1326ی هەتاوی(1947ی زایینی)لە شاری مەهاباد لەدایک دەبێت. “محەممەد ئیبراهیمی محەممەدی”، برا بچووکی مامۆستایان دوکتۆر محەممەدسەعید ئیبراهیمی ناسراو بە ئاوەر و دوکتۆر محەممەدساڵح ئیبراهیمی ناسراو بە “شەپۆل”ە و بنەماڵەیەکی گەوهەرینە کە هەر لە کۆنەوە تا هەنووکە بە دڵسۆزی بەرانبەر نەتەوەکەی خۆ ویردی سەرزارانە.
نووسەر و توێژەر،دوکتۆر محەممەد ئیبراهیمی ، تەمەنێکی دوور و درێژ لە ڕێی وانەوتنەوەوە بووبوو بە سەرچاوەی خزمەت. ئەم کەسایەتییە

خودان سەنگە،مامەستای چەندان زانستگە بوو و تەمەنێک لەو ڕێچنەیەوە خزمەتی چەند بوارێکی وەک فێرکاریی و پەروەردە،زمان و چاندی کوردی دەکرد.دەیان نووسینی لە گۆڤار و ڕۆژنامەکاندا بڵاو بووەتەوە کە لەو بەینەدا دەکرێت ئیشارەت بدەینە "سیروان" و "ئاسۆ".

ئەم نووسەرە خاوەنی چەندان بەرهەمی بەپێزی وەک "وارگەی مێژوویی کورد"،وەرگێڕانی گۆبژەرێک لە "کتێبی کورد و کوردستان"ی "ڤاسیلی نیکیتین"(1885-1960) بۆ سەر زمانی کوردییە و،لە دەیان کۆنفرانس و کۆنگرەیشدا دەوری کارا دەبینێت.

ئەم مرۆڤە ڕۆحسووکە،نازناوی "بەنی هەتوان"ی بۆ خۆ هەڵبژاردبوو کە لە بەر خۆشەویستی بەرانبەر مەلا مستەفا بارزانی(1903-1979) خۆی بەو نازناوە ناودێر دەکرد چونکە بارزانییی نەمری بە باوکی مەرهەم و ساڕێژکەری برین و زامی کوردان دادەنا.

دوکتۆر محەممەد ئیبراهیمی هەر بۆ تەمەنی گەنجیی ئەو شانازییەی پێ دەبڕێت ساڵی 1979،لە کاتی ئەسپەردەکرانی تەرمەکەی بارزانیی نەمردا لە شاری شنۆ ،لەسەر گۆڕەکەی شیعر بخوێنێتەوە و تەڵقینی داداوە.

سەرەنجامیش لە دواڕۆژانی پاییزی ڕەنگاڵەیی نیشتماندا ڕۆژی چوارشەممە،28ی سەرماوەزی 2724(18ی دێسەمبەری 2024)لە شاری سنە کۆچی دوایی کرد و ڕۆژی پێنجشەممە،29ی سەرماوەزیش خاکی پیرۆزی نیشتمان بوو بە دواهەواری.

شاری سنە کە هەمیشە باوەشی بۆ گەلپەروەران ئاوەڵا بووە،بەوپەڕی میهرەبانییەوە ئامێزی لە ڕووی ئەم مرۆ خاکەڕایەیش کردەوە و لە بەشی هونەرمەندان و ناودارانی ئارامستانی بەهەشت محەممەدیی ئەم شارەدا ماڵۆچکەیەکی بۆ تەرخان کرا و تەرمەکەی بۆ هەمیشە لە باوەشی خاکی نازەنینی ئەم بەشەی نیشتماندا ستاری گرت؛لێرەوە ئەم کردە و هەڵوێستە بەندەی دەستەی ڕێزنان لە ناودارانی کوردستان بەرز دەنرخێنم و ئەم هەنگاوەیان جێی پێزانین و دەستخۆشیی فرەوانە.

دەرەنجام: دیرێک شایەتی ئەوە دەدات کە ماڵباتی ئیبراهیمی، یەک لە بنەماڵە هەرە ڕەسەنەکانی نێو کورد دێتە ئەژمار کە بەشی فرەی تەمەن و ژینیان لە پێناو بڵاوکردنەوە، پەرەپێدان و پێشخستنی زمان و چاندی کوردیدا تێپەڕیوە و ئەم نەوە،ئەم وانە گرینگەی بۆ نەوەی پاش خۆی گوێزتووەتەوە و هەر هەموو(گچکە و گەورە) بە بێ جیاوازیی ڕەگەز بە گەلپەروەری سەرتەپن. ئەوەی لە نەزیکەوە ئاشنا بەم ماڵباتە نازەنینە بێت،دەزانێت پەرۆشێکی سەرەکیی لە لای بنەماڵەی ئیبراهیمی،پاراستن و پێشخستنی کولتوور و زمانی کوردییە بە گوێرەی

سەردەم. خاکەڕایی، ڕەوشتبەرزیی و گەلپەروەری، سێ تایبەتمەندی هەرە دیاری نێو ئەم ماڵباتە گەوهەرینە دێتە ئەژمار. هەر بۆیە گەر ئاوڕێک لە تاکە تاکەیان بدرێتەوە، ئەو ڕاستییەت لە لا دەردەکەوێت وێڕای خۆتەیارکردن بۆ زمانی زانست، خەمخۆرییەکەیشیان بەرانبەر نەتەوەکەیان لە باڵاترین ئاستدایە. دیارە ئەم پرسە بۆ ژێرخانێکی بەهێزی پەروەردەیی دەگەڕێتەوە و ئەو ڕاستییەمان لە لا خویا دەکات تا چەندە لەسەر بنەمای پەروەردەیەکی کوردانە دەڕۆن و ڕاژە و خزمەتکردنی چاند و کولتووری کوردییان هەتا چەندە لە لا گرینگە. لێرەوە تێدەگەین لە لایەکەوە بارهێنانی زارۆک لەسەر بنەمای پەروەردەیەکی کوردانە و دواتریش گرتنەپێشی ڕێبازی زانستی بۆ بڵاوکردنەوە، پەرەپێدان و پێشخستنی چاند و زمانی کوردی لە لای ئەم ماڵباتە بەهەند وەرگیراوە. هەر ئەوەندە بەڵام کوڕ و کچی نێو ئەم بنەماڵە گەرانقەدرە لە چەندان مەتەرێزی وەک دەروازەی زانست، وەرگێڕان، نووسین و میدیا و ڕاگەیاندنی کوردی سەرقاڵ و مژولی ڕاژە و خزمەت بە زمان و کولتوورەکەی خۆن. ئەم ماڵباتە بە درێژایی تەمەن، هەردەم ڕووناکایی بە گەلەکەی بووە و لە هەر وشە، نووسین، ئاخاوتن و دەرکەوتنێکدا، تەنێ هەر یەک پەیف خۆ دەنوێنێت و بەس؛ ئەویش ناوی پیرۆزی “کوردستان”ە.

نووسین و توێژینەوە: هەمەر نەریاوی

ژێدەر:

- دیوانی هیوا قادر، چاپخانەی هاووڵاتی، 2012، کوردستان
- باوکی خۆشەویستم، ماڵئاوا، نامەی دیاکۆ ئیبراهیمی بۆ کۆچی دوایی باوکی کە لەسەر قەبرەکەی لە لایەن ئازاد ئیبراهیمی(1979)، نووسەر و میدکاکاری ناسراوی کوردەوە خوێندرایەوە.
- کورتە باسێک لەسەر ژیانی مامۆستا مەلا سەعید ئیبراهیمی، ئازاد ئیبراهیمی، ماڵپەڕەی هاژە، خاکەلێوەی 1401ی هەتاوی
- دوو چڵە نێرگزی نیشتمان و تەمەنێک خزمەت، هەمەر نەریاوی، دووحەوتەنامەی لووتکە، ژمارە 30، مارتی 2018

لە ڕاستەوە: عومەر فارەقی- محەممەد ئیبراهیمی- هەمەر نەریاوی-ە ئیبراهیم ئەحمەدی – ئیرەج عیبادی.

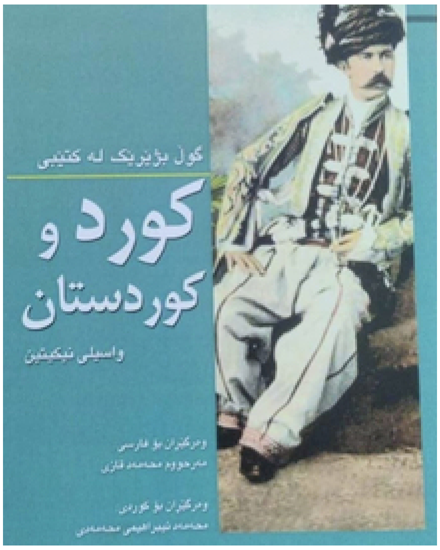

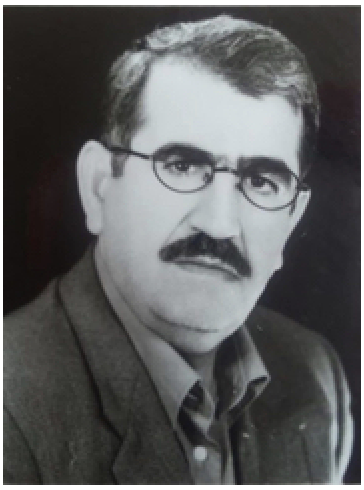

هونەرمەند"ن□س□رین مەرجان" یەکەم ئافرەتی کورد بووە چۆتە کۆلێژی هونەر لە بەغدا.. ن- کامەران حاجی ئەلیاس

لە کوردستان زۆرێك ل□ بنەماڵەکان، دەبنە هاوکارێکی باشی نەوەکانیان بۆ ئەوەی بەحەزو ئارەزووەکانیان بگەن ل□ پێناویشیان قوربانی زۆریان داوە، ئەوەی مەبەستمە هەڵوێستی□ ل□سەر بکەم بەگشتی بنەماڵەیەکی هونەری دیاری،هەولێر و کوردستانە، ئەویش بنەماڵەی (مەرجان)-ە وە بەتایبەتیش هونەرمەند خاتوو (نەسرین مەرجان)-ە ئەو هونەرمەندەی وەکو یەکەم ئافرەت لە کوردستان بەمەبەستی برەودان بە هونەرەکەی لە ساڵی 1970 دەچێتە شاری بەغدا لە ئەکادیمای هونەرە جوانەکانی بەغدا دەخوێنێت..

سەرەتا پێمان باش بوو کورتەیەك لەسەر بنەماڵەی (مەرجان) باس بکەین، با بزانین نازناوی(مەرجان) چۆنە بۆت□ پاشگری ناوەکەی نەسرین خان؟ مەرجان کێ بوو؟

(داپیرە) ی هونەرمەند نەسرین خان ناوی مەرجان بووە، لەبەر ئەوەی ئافر□تی□کی سەلار و خان مان و بوێر و ڕچە شکێن و ئازابووە لەسەردەمی خۆیدا، لەبەر ئەو خەسڵەتانەجوانانەی نەنکی نازناوی مەرجان یان بۆ خانەوادەو بنەماڵەکەیان هەڵبژاردووە و تائێستا ناوێکی پرشنگدارە بۆ بنەماڵەی مەرجانەکان..

مام خدر مەرجانی باوکی یەکێك بوو□ ل□ □ هونەرمەندە میللییەکانی

شاری هەولێر (زۆناژەن، شمشاڵژەن و باڵەبانژەن) یەکی بەناوبانگ بووە، بێگومان ئەو هونەرە بە خۆش و شادی بەخشەی باوکی کاردانەوەی لەسەر هونەرمەند بووەو لەگەڵ هونەرەکەی باوکیدا ژیاوە و هەنگاوی بە داهاتووی ناوە.
مام خدر مەرجانی باوکی نەسرین خان لە زۆناژەنین پیاوێکی مەعلان و ماقووڵی مەجلیسی هەولێریان و خەڵکی دەوروبەرەکەی بوو، لەناو شار و لە دەشتی قەراج و کەندیناوە و مورکیە و شەمامك و خۆشناوەتی تا دەگاتە دەڤەی ئاکۆیان و باڵەکایەتی بەناوبانگ و خۆشەویست و لەبەردڵان بوو، کەم شایی و زەماوەند و بەزم بەبێ زۆنایەکەی مام خدر مەرجان تێدەپەڕی، ئەو سەردەستەی پیاوە جوان و خواستراوەکەی مەجلیسی پیاوماقووڵان و بەگزادان بوو.
لەهەر گۆشەیەکی ماڵێدا کتێب بوونی هەبوو بێت واتە چرایەك بۆ هەمیشە داگیرساوەو دەدرەوشێتەوە، ئەم بەچوونە بۆ ئامێرەکانی مۆسیقاو تابلۆی هونەری هەروایە، کەواتە بوونی ئامێرە بەجۆش و هەست بزوێنەکانی وەك (زۆنا و شمشماڵ و باڵەبان) بوونی تابلۆی هونەری لەناو خانەوادەکەی نەسرین مەرجان دا وەك چرایەکی گەش بوون هەموو کات ڕۆشنی بەدڵ و هەستی نەسرینی منداڵ و مێرمنداڵ بەخشیوە.
هونەرمەند نەسرین خدر مەرجان لە لە 10-6 1947 شاری هەولێر لەدایك بووە قوناغەکانی خوێندنی وسەرەتایی و ناوەندی وئامادەیی هەر لەم شارە تەواو کردووە،بەهاندان و پاڵپشتی بنەماڵەکەیان بەتایبەتی هەردوو براکەی هونەرمەند واحید مەرجان و هونەرمەند یەحیا مەرجان وەك یەکەم ئافرەتی کوردلە کوردستان بەمەبەستی خوێندنی زانستی هونەری لە ساڵی 1970 دەچێتە ئەکادیمیای هونەرجوانەکانی بەغدا بەشی شێوەکاری لەقی نیگار وەردەگیرێت، چوارساڵی خوێندن بەکارامەیی تەواو دەکات، لەوماوەی خوێندنی لە نەو ئەکادیمیا و دەرەوەی ئەکادیمیا بەشداری چەندین چالاکی هونەری کردووە.
هونەرمەمەند نەسرین مەرجان لەماوەی ژیانی هونەری خۆی بەشداری چەندین پیشانگەی شێوەکاری کردوە یەکەم پیشانگەی هاوبەشی لە شاری بەغدا لەگەڵ چەند هونەرمەندێکی کورد بووە لە بارەگای ئاژانسی دەنگ و باسی عێراق لەژێر چاودێری سیاسەتمەداری کوردی کۆچکردوو سەیدا (ساڵح یوسفی) بووە، هەر لەساڵی 1973 وەك ئەکتەر بەشداری چەندین زنجیرە درامای تەلەفزیۆنی کردووە، لە بەنە نیشتمانییەکان بەشداری کارای هەبووە، بەتایبەتیش یادەکانی نەورۆز لەشاری بەغدا.
نەسرین خان وەکو پێشکەش کارێکی لێهاتوو لە ساڵی 1973 بەرنامەیەکی هونەری بەناوی (جیهانی هونەر) پێشکەش دەکرد،کەبەرنامەیەکی هەفتانە ی تەلەفزیۆنی بوو،لەهەمان کاتدا بەماوەیەك وەکو بێژەر لە رادیۆی کوردی بەغدا کاری کردوە.

دوای ئەوەی ئەکادیمای هونەرەجوانەکان تەواو دەکات لە ساڵی 1976 دەگەڕێتەوە،شاری هەولێر یەکەم پیشانگەی تایبەتی خۆی لەقوتابخانەی ئەیوبیە دەکاتەوە لە پیشانگەیەکەدا (30) تابلۆی زیتی و ئاوی نمایش کرد،لە ساڵی 1982لەگەڵ کۆمەڵەی لە هونەرمەندان، بەشداری پیشانگەی پەستەرات کردوە، هەروەها بەشداری چەندین چالاکی هونەری،لەرێگەی یەکێتی ئافرەتانی کوردستان و سەندیکای هونەرمەندانی کوردستان کردوە.

هونەرمەند نەسیرین خان لەساڵی 1983 دەگوازرێتەوە بۆ شاری دهۆك لەوێش لەگەڵ هونەرمەندانی دهۆك لە چالاکی هونەری بەردەوام بووە،لەساڵی 1983 لە بەرێوەبەرایەتی چالاکی قوتابخانەکان بەشداری پێشبرکێ (پەستەرات)ی پارێزگای کردوە،هەر لەشاری دهۆك لە ساڵی 2004 پیشانگەیەکی تایبەتی خۆی لە هۆڵی (شەهید سەلمان) کردەتەوە، 35 تابلۆی خۆی نمایش کرد.

هونەرمەند نەسرین خان بۆماوەی 7ساڵ مامۆستا بووە لە پەیمانگەی هونەرە جوانەکانی دهۆك، ئەندامی کارای سەندیکاری هونەرمەندانی کوردستانە، دوای خانەشین بوونی گەڕاوەتەوە شاری هەولێر لە ئێستادا خۆی ئامادە دەکات بۆ کردنەوەی پیشانگایەکی تایبەت.

شایانی باسەخاتوو نەسرین خان منداڵەکانیش هەمان رێچکەی هونەری ئەویان گرتووە ،دوو کوڕی هەیە بە ناوی (یونس) کە دەرچوی پەیمانگای هونەرەجوانەکانی هەولێرە بەشی شێوەکاری ودەرچووی کۆلێژی هونەرە جوانەکان بەشی سینەما وە (یوسف) ئەویش دەرچووی پەیمانگای هونەرەجوانەکانی هەولێرە بەشی شێوەکاری.

بۆ نووسینی ئەم بابەتە سوودم لەم بەرێزانەی خوارەوە وەرگتووە:

- واحید مەرجان ئەو هونەرمەندەی نیو سەدەی تەمەنی بەهونەر بەخشی جەمال دەلاك.
- پەیوەندی تەلەفۆنی لەگەڵ هونەرمەند هەشیار مەرجان .
- پەیوەندی تەلەفۆنی لەگەڵ تابان خان .

ئەنادۆل.. پشکۆ ناکام

….ئەمساڵ بەرەو ئاوا بوون مل ئەنێ ، گەر بمانەوێ لەم ساڵەیا بە دوای ووشەیەکا بگەڕێین کە لە هەموو وشەیەکی تر زیاترو زیاتر بەکار هاتوە لە ووتار و خۆپیشاندان و سایت و سۆسیال میدیا و تەنانەی لە مقۆمقۆی بەینی هەولێر و بەغا و تەسریحاتی لایەنەکان” بە مولحید و ئیسلامییەکانەوە” خۆ ماندووکردنی ناوێ کە ئەو وشەیە”مووچە”یە..زۆرترین وسەی خەڵکی لەسەر بوە زۆرترین قسە و لێدوانی خوا پیاوەکانی بەناو هەرێمیش هەر لەسەر مووچە بوە ،بەڵام هەردەم بە ڕەتکردنەوەی ڕاستییەکان و : “کالعادة”چەواشە کردنی خەڵک بە گشتی و مووچە خوراوەکان بە تایبەتی ، باس کردنی مووچە وامان لێئکا بە توانجەوە بڵێین مووچە گرنگ نیە !! حکومەت گرنگە!! خەڵک بە مووچەشەوە قابیلی نەمانە ،بەڵام حکومەتێک وەک ئەمەی هەرێم کە قووت کراوەتەوە ل□ بەر دەممان ڕەنگە بە دوو سێ قەڕن پەیا نەبێتەوە لە داوێن پاکی ! و نیشتمان پەرەوەری ! و مێژوو بێ گەردییەوە ! ئەم حکومەتە کە لە دونیایا هاوتای نیە و نا بێ “ لم یلد و لم یولد” دوای ڕووبارێ خوێن دروست بوە و سێ چوار ڕووبار قووت و داهات و گیرفان و مافی ئەو خەڵکەی هەڵ لۆشیوە و خەشنۆش کردوە ، دوای سەد ساڵ ! خەبات هاتۆتە سەرکار و سێ چوار سەد ساڵێک کوردی بردوە بۆ دواوەوە، ئەم حکومەتە “ بێ حوکمە” کە لای باکور و ڕۆژهەڵاتەوە دۆمینەیی لەسەر کراوە و دوا جار بە ۳۹ خاڵ بۆ ئەم و ۲٦ خاڵ بۆ ئەوی تر یارییەکە قەپات و هیچ بەدەستەوە تەواو بوە و پولە زیاەکانیش بەسەر هەردوو لا دابەش کراوە ، حکومەتێکی وا بێ دەسەڵات بۆ هەموو پرسێک ئەبێ “هەلاو قارداش” و “ هەلەو ئاغا”ی تێبکەوێ غەمی چەن شت بخوا؟کامی باشترە والییەکەی هەولێر مووچە بخوا..ببورن مووچە دابەش بکا یان نەچەمێتەوە؟ ئەم حکومەتە نایەوێ جارێکی تر وەک “ێاش بەتاڵ “ بۆ کەس بچەمێتەوە ، قیرسیا با ڕووبارە خوێنەکە ببر□ ب□ : □ووبارێ مەعیدە”.. جگە لەوەش خەڵک ئاگای لەوە نیە ئەم حکومەتە مەسرەفی چەن زۆرە ،هەر تاکسییەکی عادی بزانە مەسرەفی چەن زۆرە جا و□رە سەر حکومەت کە هەر سەرۆکەکەی ! سی سەیارەی وا بۆ ئەوەی پارێزراو بێ و نەچەمێتەوە جگە لەوەی ئەو سەیارانە وەک تاکسی نەفەر هەڵناگرن..

ئەی گەر ئەو نەوتە وشکی کرد حکومەتی “ نا “ چەمیو مووچە چۆن دابەش بکا ؟ئەو کاتە مەگەر بە خێری دراوسێکان “قورمە سەبزی” و “ دوێنەر- گەص” دابەش بکا..] بۆ نەگبەتی دوێنەر لە درۆینەوە نزیکە

]..ئەم حکومەتە ئەیەوێ خەڵک لەسەر ئەوە ڕابێنێ گەر خوا نەکردە خلیسکا و چەمایەوە و معاش نەما بتوانن خۆ ڕاگر بن و شۆڤینییەکانی بە غا دڵخۆش نەبن و بزانن بێ مووچەیی نامان چەمێنێتەوە ،هەر چەمایشینەوە ئامادە بین ساحەکە چۆڵ بکەین ، دوێنێ ووتمان : لەبەر ئەوەی ئێمەش "ئاریا"ی ین، ئەمجارە ئەڵێین : لەبەر ئەوەی ئێمەش "انادەل" ین...

تێسلە و ئاوی شێخی باڵەک.. چیرۆک.. دیدار مەسیفی

ئێوارەیێکی خۆڵەمێشی بوو! برازایە جوانەکەم ئۆتۆمبێڵە ئۆدییە سپییەکەی لە پێش دەرگای ماڵی خوشکە گچکەکەم ڕادەگرێت و بلەز پەنجە بە زەنگی سەر دەرگاکەوە دەنێت. دواتر یەک چرکەیش لە چاوەڕوانی کرانەوەی دەرگاکە نامێنێتەوە و مینا پاڵەوانی فلیمی ئەنەميەشن و بەناوبانگی سۆنیک بە خێرایی دەگەڕێتەوە سەر کورسی شوفێری. خوشکم دەڵێت لەوەتەی منی نەبینووە ئەم برازایەیشی نەبینیووە!

- من لەوسەری دونیا دەژیم و هەر دە ساڵ و جارێک بۆم ڕێک دەکەوێت، بگەڕێمەوە لاتان!؟ کەچی خوشکێ، ئێوە هەمووتان لە یەک شار دەژین و دەبێت سوپاسگوزار بن کە نەخشەکەی شێوەی بازنەیی هەیە.
هەستمکرد خوشکە زرنگەکەم بە چاکی لە مەبەستی بەکارهێنانی وشەی بازنە لە نێو ئاخاوتنەکەم نەگەیشت و بە هەندیشی وەرنەگرت. لێ دەتگوت هەر لە بنەڕەتەوە و بە شێوەیێکی خۆنەویستانە من ئەم وشەیەم بۆیە بەسەر زاردا هات بوو هەتا هەر گەیشتمە سەر کورسی پێشەوەی ئۆتۆمبێڵەکە، یەکسەر بە گویێ برازایەکەمیشیدا بچرپێنم، بەو پێیەی ئەو ئەندازیارە زووتر لە مەبەستەکە دەگەیشت کە شێوەی بازنە هەمیشە ماوەکان کورتتر دەکاتەوە.
برازایەکەم دەنگێکی گەلێک شیرین و سۆزداری هەیە و دەشێت لە یەک کاتدا بە چەند شێوە ئاوازی دەنگی بگۆڕێت. جارێکیان بەر

لە گەڕانەوەم بۆ زێدی شیرین، بۆ شت کڕین بۆ دەرەوە چووم و هەر کە ئۆتۆمبێڵەکەم لە گۆڕەپانی فراوانی مۆڵێکدا ڕاگرت، زەنگی پەیامێکم لە ئایفۆنەکەم گوێ لێ بوو. من هەمیشە ئارەزوو دەکەم گیرفانێکم لە نزیکی پێیەکانم هەبێت و ئایفۆنەکەمی لێ دابشارم. بەو نیازەی دەستم بە درەنگی پێی ڕابگات و، ئایفۆنەکەیش بە سانایی بۆی نەلوێت زوو زوو بە خۆیەوە مژووڵم بکات و لە ژیانی ڕاستی دابمڕێنێت.
لەو کاتەی پەیامەکەم بۆ هات شەو بوو و هەر کە لەسەر ڤایبەر کردمەوە گوێم بە گۆرانیێکی ناوازەی مەم ئارارات پڕ بوو کە دەڵێت: "ش□ق بوو ستێر لە ئاسمان، د لەرزە بایێ پشت چیایان!" تاوێکی درێژ لە نێو ئۆتۆمبێڵەکە مامەوە و بە گەردێک بۆم ئاشکرا نەدەبوو لەوەی دەنگەکە دەنگی مەم نەبوو بەڵکە هی برازایەکەم بوو! ئیدی ڕوندک بە چاومدا هاتە خوارەوە و یەکسەر پەیامێکم بۆی نووسی کە هەرگیز لەو بەهرە شیرینانەی بێبەشم نەکات.
لە سەروەختی گەڕانەوەمدا من هەتا ئەو کاتە لە سەنگەری خوشکە گچکەکەم مامەوە کە هێشتا ئەو برازایەمم جارێکی تر لە نزیکەوە و بە تەمەنێکی گەورەتر نەبینی بوو! هەرچەندە ئەو ڕووخسارە پاکیزەکەی هەڵەتی منداڵی پێوە مابوو، لێ بەژنی زراڤ و درێژی وەها گەشەی کرد بوو بۆنی وەرزی بەهاری لێ دەهات. لە نێو ئۆتۆمبێڵەکەدا زۆر ئەستەم نەبوو بەژنی برازایەکەم بە پێوانێکی نادیار بخەملێنم، بە تایبەت لەو کاتەی کورسی شوفێری گەلێک لەوەی من ماوەی خوولەکێک لە سەری دانیشتبووم، بەرەو پاش بردبوو. بە دڵمدا نەهات پێی بڵێم کە بۆچی لە ئۆتۆمبێڵەکەی نەهات بووە دەرەوە، چونکە هەر لە سەرەتاوە گەرەکم شتەکەی بۆی پینە بکەم و بڵێم لەوانەیە پەلەی بوو بێت و پێی خۆش نەبوو بێت لە کۆڵانە جەنجاڵەکدا لە یەک-دوو خوولەک پتر بمێنێتەوە.
برازایەکەم زۆر لە مێژ نەبوو هاوسەگیری کردبوو و زانیبووم کە گورانی (ئەهواک- واتا خۆشمدەوێت) کتومت وەک عەبدولحەلیم حافز دەچڕێت. بە دانیشتن لە ماڵە خنجیلانەکەیان نەمویست شتەکان تێکەڵوپێکەڵ بکەم، لەو کاتەی بابەتەکانی لە ماڵی خوشکەکەم باس کران نێوانی زەوین و ئاسمان جودایان هەبوو لەگەڵ ئەوانەی ماڵی ئەو برازایەم.

خوشکە گچکەکەم لە چاو من تەمەنی زۆر گەورە نەبوو، لێ بابەتەکانی

گفتوگۆی هەر هەمووی هی نێو دەمی منیش بوون. بە تایبەت لەگەڵ هاتنی دەنگی شیرینی حەسەن سیساوەیی لە تیڤییەکەی سەر مێزەکەی ژووری دانیشتن، ئەو بە ڕژدی و بە بزەیەکی جوانەوە پێداگری لە بەکارهێنانی وشەگەلی لەمەڕ سەردان، میوان، جیران، ژیان، و باوان و هتد دەکرد و لە نێو ئاخاوتنە جوانەکانی هەمیشە دوو پاتەی دەکردنەوە.
دوای نزیکەی بیست خولەک گەیشتینە ماڵی برازایەکەم کە لە باڵەخانەیەکی کۆنکریتی بیست و پێنج نهۆمی دەرەوە و باکووری شار بوو. هەر لە دەرگاوە بەر لەوەی لە برازایەکەم زووتر پێم بخەمە ژوورەوە، بارەکەم بە تەواوی و بە سەد و هەشتا پلە بە پێچەوانەی ماڵی خوشکەکەم دیت. بۆ نموونە تیڤییەکە بە دیوارە بوو و دامرکا بوو، دەتگوت لە تەمەنییدا بە چرکەیەکیش هەڵنەکراوە.
ئیدی هەمووی پێنج خوولەکی تر تێنەپەڕی کە خۆمان لە نێو بابەتەکانی گفتوگۆ و ئاخاوتنی سەر مێزی نان خواردن بینییەوە. دەبێت بڵێم پێداگری برازایەکەم لەسەر وشەگەلێک بوو کە هەمان کێشی زمانەوانی وشەکانی سەر زاری خوشکەکەمیان هەبوو، لە ماناکانیان دوورترین پێوەندیان بەوانەوە هەبوو. لە ماڵی برازایەکەم وشەگەلی وەک ئایفۆن، درۆن، ئەمازۆن و بیت کۆین و هتد، دەهاتنە نێو گوێم و لەو جارەدا تیپی (نوون) لە کۆتایی هەر وشەیەکدا بە دوو نووکە تیژەکەی (N) هوروژمیان بۆم دەهێنا. لێ، لە دەرەوەی گشت باسوخواستەکاندا، من هەرگیز نەمدەتوانی داوەری بکەم و یەک گەرد لە خۆشەویستی نێو دڵم بە هەر یەکێک لەو هەردوو ئازیزەم لە دەستبدەم.
برازایەکەم کەسێکی هەندە ڕێزدار و ئارامە ئەگەر باسی ئەهریمەنەکیشی هێنابووایە گۆڕێ، لە پێش چاوانت بە جوانی دەردەکەوت. دوا جار بەر لەوەی ماوەی گەڕانەوەم بۆ ماڵی خوشکم نزیک بێتەوە و ماڵە خنجیلانەکەیان بەجێبهێڵم، برازایەکەم بە شێنەیی هات لە تەکم دانیشت و تراکی ڤیدیۆیەکی کورت و گەلێک سەرنجڕاکێشی پێ پێشان دام. هەرچەندە لە سەرەتادا مەبەستی گرتە ڤیدیۆیەکە ئاشکرا نەبوو و دیار نەبوو کە لە بارەی چییە، بە تایبەت لەو کاتەی زوومی کامێرا یەک لە دووی یەک چەند کەلوپەلێکی تەکنۆڵۆژی سەردەمی نوێ بەسەر دەکردەوە و پێشیانی دەدا. من خۆشییم لە سەیرکردنیان نەدەبینی و وەهام دەزانی شێوەیەکە لەو ڕیکلامە بێتامانەی نێو شاشەکانی تیڤی کە هەمیشە گەرەگیانە هەرچی زووترە جوانییەکانی ژیانی کوردەواری بکوژن و لە نێوی ببەن. لێ، لەو کاتەی ڤیدیۆیەکە بە کۆتا هات، من نەمتوانی خۆم لەوە بدزمەوە و چەپڵە بۆ ئەو دەستە لێ نەدەم کە بیری لەو داهێنانە کردبووەوە و

وەها بە جوانی بیرۆکەکەی داڕشتبوو.
وێنەی نیکۆڵا تێسلەی زانا بە هۆی کۆمەڵێک کەلوپەلێکی ئەلیکترۆنی وەها بە شێوەیەکی سەیر و ناوازە بەرجەستە بوو و دروستبوو، چاوی هەر کەسێک بووایە لە ئاستییدا مات و ئەبڵەق بەجێدەما. وێنەکە وەهای لە مرۆ دەکرد لە گومانی خۆرا کەمێک شێنەیی بنووسێنێت و هەمیشە لە چاوەڕوانی دەرئەنجام بمێنێتەوە، وەجا بڕیاربدات. ئیدی بە سەیرکردنی هونەر و وێنە ناوازەکەی تێسلە، وشەگەلی باوی سەردەم کە کاتژمێرێک زووتر لە زاری برازایەکەم دەرچوو بوون و ژاوەژاوەکی سەیریان لە زەینمدا دروست کرد بوو، لە فشار هێنان دەکەوتن و ڕەوتی دانیشتنەکەیش بەرەو ئاقارێکی بەرفرەتر دەچوو.
من بە ماوەیەکی درێژ لە دیمەنی تێسلە ڕادەمام و لە دوا گەشە نیگایەوە وێنەکە کتومت وەک فۆتۆگرافێکی بریسکەدار و ڕوون و ڕاستی خۆی دەنوواند. لە لە هەمان کاتیشدا بەشێک لە زەینم بە کونوکەلەبەری ژیانی گوماناوی ئەم زانایە بەدبەختە گوزەری دەکرد و هەندێک شتی وەبیر دەهێنامەوە کە لەو ساڵانەی دوایی و لەگەڵ سەرهەڵدانەوەی لە پێی ناوی تیسلە خوێندبوومەوە.
دەڵێن تێسلە پیاوێکی بەژن درێژ و گەلێک ڕێک و پۆشتە بوو. بە کەمدوویی و ڕێزدارییەکی بێوێنە ناسراو بوو و گەلێک جارانیش خۆشی لە گاڵتەوگەپ بینیووە. ئەو سەرباری زرنگی و داهێنانە مەزنەکانی، دوا ساڵەکانی ژیانی لە دوورەپەرێزییەکی سەیر بەڕێکرد.
هەتا لە زستانی ساڵی ۱۹۳۷ لەو کاتەی لە هۆتێڵەکە دەردەکەوێت بە ئەوەی بەرەو کاتێدرال بڕوات و وەک دوا ئارەزووی ژیانیشی، دانەوێڵە بە کۆترەکان بدات، ڕووداوێکی گوماناوی بە پێش دێت. تێسلە هەشتا دوو یان سێ کۆڵان لە هۆتێڵەکە دوور نەکەوتبووەوە و لەو کاتەی دەیەویست لە شەقامەکە بپەڕێتەوە، ئۆتۆمبێلێکی تاکسی خۆی پێدا دەکێشێت و بەرەو ئاسمان بەرزی دەکاتەوە و دواتر بە زەبر فڕێی دەداتەوە سەر زەوی. لە ئەنجامی ئەو ڕووداوەدا تیسلە پشتی دەچەمێتەوە و زیانی زۆری پێ دەگات، هەروەها سێ پەراسووی دەشکێن و گەلێک برینیش هەتا مردنی بە نەزانراوی لە نێو لەشییدا دەمێننەوە.
چونکە تێسلە بە هۆی گۆمانەکانی بە ئەو ڕووداوە و گەلێک ڕووداوی دیکەی پێشتری ژیانی لە نیویۆرک، هەموو چارەسەرییەکی پزیشکی ڕەت دەکاتەوە. ئیدی ئەو بە لەشی هەڵپەون و پیری بە هەتا سەر خۆی لە ماڵەکەی لە ژووری ۳۳۲۷ ی هۆتێڵی نیویۆرکەر دەئاخنێت و چیدیکە جارێکی دیکە پێ نانێتە دونیای دەرەوە.
لە حەفتەمین ڕۆژی مانگی یەکی ساڵی ۱۹۴۳ و لە دوای پێنج ساڵ لە ڕووداوەکە، کارمەندێکی ژنی هۆتێڵەکە بە ناوی ئەلیس گوە بەو ئاگادارینامەیە نادات کە تێسلە ماوەیەک بوو بە سەر دەرگای

ژوورەکەی هەڵواسیبوو (تکایە بێزارم مەکە!)، دەچێتە ژوورەوە.
ئەلیس لە ژوورەوە هەست دەکات بۆنێکی ناخۆش و دژوون لە ژوورەکەدا پەنگاوەتەوە. بەڵام لەو کاتەی نیگای چاوەکانی دەکەونە سەر تەختی نووستن و تەسلە بە مردوویی دەبینێت، ژنە یەکسەر هاواری لێ هەڵدەستێت و بە دەرەوە ڕادەکات.
دوای ئاگادارکردنەوەی بەڕێوەبەری هۆتێڵەکە پۆلیس و ئەندامانی ئێف-بی-ئای و کەسانی پسپۆڕی دیکە وەژوور دەکەون و تەرمەکە و گشت شتەکانی نێو ژوورەکە لوول دەدەن و لەگەڵ خۆیاندا دەیبەن. ئیدی لەو ڕۆژەوەڕا ناوی تەسلە دەبێت بە مێژوویەکی تەپس کراو و ژیان و مردنی و کارە مەزنەکانی تەنێ لە بازنەیەکی بچووک و نەزانراودا دەمێنێتەوە.
دوای هەشتا ساڵ لەو کاتەی ئۆتۆمبێڵێکی پاتری و زیرەک بە ناوی تەسلە بە جادە و شەقامەکاندا گوزەر دەکات، بە دەگمەن کەسانێک هەن بەوە بزانن کە ڕۆژگارێک مرۆڤێک بەم ناوە هەبووە و ژیاوە. بەڵێ، ئەو زانایەکی بەرپرسیار و تاکانە و گەلێک زرنگ بوو، لە هەمیشە وەک مرۆیەکی بەختنایار و نیگەران ژیا! تەسلە بە درێژایی ژیانی هەرگیز هاوسەرگیری نەکرد و وتەیەکی باوی هەیە کە دەڵێت داهێنەر هەرگیز نابێت هاوسەرگیری بکات! ئەو مرۆیەکی مەزن بوو کە ڕووداوی ئۆتۆمبێڵ دەیکوژێت و دوای تێپەڕینی نزیکەی سەدەیەکیش مۆدێڵی ئۆتۆمبێڵێکی پاتری ناوازە و گران بەهای بە ناو دەکرێت.
بە شەوی دواتر من لە ماڵی خوشکە گەورەم دانیشتبووم و بیرم لە بەراوردکردنی بابەتی نێو ماڵەکان دەکردەوە. لەم سەردەمەدا بە هۆی هەبوونی پێگەی سەرەکی شاشە هەموو شتێک پچڕان و پارچەبوونێکی سێیری تێکەوتووە و، بە دیدی من شتەکان هەرگیز بە دەست و وشەکانی سەر زاری خوشکە گچکە و زیتەکەم کە ناکرێتەوە. تراکە ڤیدیۆکەی تەسلە کە برازایەکەم ڕۆژێک پێشتر بە میهرەبانییەوە پێشانی دابووم، دەتگوت زادەی ئەم نیگەرانییە بوو کە مرۆ هەنووکە بە بە ئامێرێکی تەکنەلۆژی وەک ئایفۆن هەرگیز بە سانایی وێنە گەورەکەی هیچ شتێکی وەچەنگ ناکەوێت.
ماڵی خوشکە گەورەکەم وەک نەریتێکی دەیان ساڵە ئاوی شۆخی باڵەکیان لێ نابڕێت. لێ، ئەوەی شیاوی باس و نیگەرانییە لەو سەردانە ئاوەکە لە نێو پەرداخێکی پلاستێکی گچکەدا کەت و بەند کرابوو. هەروەها هاوشیوەی ئەو جۆرە مارکانەی پەرداخی ئاو بوو کە لە سەردەمی کورت کردنەوەی ڕۆژی تازیە لە هۆڵی مزگەوت و ژێر چادرەکاندا دابەش دەکرێن و پاشان لە دەرەوە وەک گردی لە نایلۆن کەڵەکە دەبن.
لە ڕۆژی گەڕانەوەمدا بە زێدی شیرین، باو و بارانێکی وەها بوو کە دڵۆپەکان بە لەشاو لەسەر بان و شەقامەکاندا هەڵدەبەزینەوە و

شوێنی ئۆتۆمبێلانیان بە تەواوی داگیرکردبوو. هەورە خەڵکەمەشییەکانیش هەندە تووڕە و تووش دیار بوون و بە هیچ شێوەیەک ڕوون نەبوو کەنگی ڕوویان سپی بکەنەوە. هاوڕێیەکم چەند مانگێک بوو کیژە گەورەکەی بە فەرمی بڕوانامەی پارێزەری وەرگرت بوو، ئەویش دوو یان سێ ڕۆژە لە پاداشتدا ئۆتۆمبێلێکی تەسلەی سپیی بۆ کڕیووە.

- دڵدار، بەیانی باش! من ئێستا بە تەسلەکەی هەڤاڵەم دێم بۆ بەر دەرگای ماڵەوە و دەتگەیەنم بە مەتار (فرگە)! پێم خۆشە لە نێو هاوڕێیان تۆ یەکەم کەس بێت لە کورسی پێشەوەی تەسلەکەمان دابنیشیت.
- بەیانی باش، ئارام! زۆر سوپاس. بەڵام پێویست ناکات تۆ ئەزیەت بکێشیت و لەو دوورییەوە بێیت. من کە گەڕامەوە هەڵبەت ڕۆژێک هەر وەک دەکەوێت پیاسەیەک بەو ئۆتۆمبێلە بکەین. پیرۆزبایەکی دووانە لە کیژە جوانەکەت دەکەم!
- نا، من بەڵێنم بە خۆم داوە و لەم ڕۆژە باشتر نییە بێم بە دواتدا!
- زۆر باش، کاتژمێر ١٠:١٠ لە بەر دەرگا چاوەڕێت دەبم!

لە مالەی برازایەکەم بیرم لە ساتەکانی دانیشتم لە ناو تەسلە ڕەنگ سپییەکەی هەڤاڵەم دەکردەوە و سەردەمێکی کەمێک جوان و لە هەمان کاتیشدا گەلێک ترسناکم دەهاتە پێش چاو. بە تایبەت لەو ڕۆژگارانەی بە ئۆتۆمبێلە کۆریاییە شڕەکەم بە ئۆتۆبانەکە بە سەر کار دەچووم و دەگەڕامەوە و لە پڕ ئۆتۆمبێلێکی تەسلەی بێ شۆفێر بە لەنجەوە بە لایەکمدا ڕەت دەبوو. ئۆتۆمبێلە تەسلەکە سەرنجی بە جۆرێک وڕە دەکردم و وەهای لێم دەکرد لە هەموو شتێک بترسم. گەلێک جارانیش ئۆتۆمبێلەی تەسلە شۆفێری تێدا بوو، بەڵام پاڵی دابووە پشتەوە و بە شێنەیی ڕۆژنامە یان کتێبی دەخوێندەوە. من هەردوو دیمەنی خوێندنەوەکەم نە دەچوو بە دڵدا چونکە هەنووکە بە دەگمەن کەسێک دەبینیتەوە لە شوێنی گشتی کتێبێک یان ڕۆژنامەیەکی بە دەست بێت. لە دیدی من لە هەردوو دیمەندا شۆفێری تەسلە گەمەی لەگەڵ ڕابردوو و داهاتووە دەکرد و ئەوەی من لە ناو ئۆتۆمبێلە شڕەکەمدا بینیبووم، پتر لە نوواندنێکی ساویلکە دەچوو لەوەی لە زیندوو کردنەوەی کات بجێت لە ڕێگەی خوێندنەوە.

بۆیە لە دوای نان خواردن لەو کاتەی برازایەکەم خەریک بوو دیمەنە هونەرییەکەی پێشان دەدام کە تێیدا ڕووی نیکۆڵا

تەسلەی بە جۆرێکی ناوازە لە پێ دەردەکەوت. من نازانم بۆچی لە بری گشت ئەو زانیارییە سەرەتاییانەی دەربارەی ژیانی ئەم زانایە هەمبوو، تەنی ئەو ساتەوەختانەم دەهاتەوە یاد کە تەسلەم لە شێوەی ئۆتۆمبێلێکی زیرەک بەسەر جادە و شەقامەکانی شارەکەی لێیەوە گەڕابوومەوە زێدی خۆم، بینی بوو. لەو ئێوارەیەدا زانیاری ورد و پترم دەربارەی نیکۆڵا تەسلە لە برازایەکەمەوە گوێ لێ بوو کە هەرگیز پێشبینیم نەکرد بوو. ئەو دەیگوت تەسلە پیاوێکی پشت ڕاست و سەر ڕاست و ڕێگە ڕاست بووە! تەسلە بە درێژایی ژیانی لە ئەمریکا و لە نێو جەنجاڵی و ناشیرینییەکدا کە بە دۆلار پەردەپۆش کرابوو، ویژدانی گەلێک بە پاکی ڕاگرت.
لە نێو ئاخاوتنە شیرینەکانی برازایەکەم، من وەک ئەوەی خەون ببینم، دیمەنی تەسلە بە ڕوونی دێتە پیش چاوم. تەسلە دەبینم ڕووەو پەنجەرەی ژووی ژمارە (٣٣٢٧) لە هۆتێڵ نیویۆرکیر دانیشتووە و ڕۆمانێکی ئیڤۆ ئەندریچ دەخوێنێتەوە. ماوەیەکی درێژە بیرۆکەی بیردۆزە فیزیاییەکان مینا پەروانە و گەلێک خێراتر لە تایەری ئۆتۆمبێلێکی سەدەی داهاتوو لە زەیندا دەخوولێتەوە و دێن و دەچن. لە هەندەی بیر دەکاتەوە سپۆنسەرێکی ئەمریکایی و بە فێڵ و تەڵەکەی بۆ پەیدا نابێت هەتا بە هێز و پاڵپشتی پارە، خەونەکەی بە خزمەتی مرۆڤایەتی بە ڕاستی بگێڕێت.
تەسلە هاوڕێ و هاوپیشەی زۆری لە دەورەوپشتە و باوەڕی بە یەکێکیان نییە. هیندێک جار پێشبینی دەکات لە ژوورەکەدا خۆی و بیردۆزەکانی سەر دەنێننەوە و کەس بە هەبوونیان نازانێت. تەسلە بەر لە دەستپێکردنی ڕۆمانەکەی ئەندریچ، ڕۆژێک لە ڕۆژنامەیەکدا چیڕۆکێکی نووسەرێکی ئەمریکایی بە ناوی مارک توین دەخوێنێتەوە و گەلێکی لە دڵدا دەنیشێت. ناوی چیڕۆکەکە (کاتژمێر) ە و باس لە پیاوێک دەکات کە کاتژمێرێکی چاک و جوانی هەیە و بۆ ماوەی هەژدە مانگ زۆر بە دروستی و بێ ئەوەی پاش و پێشەک بکات، کار دەکات و ساتەکانی ژیانی بۆ دەپێوێت. بۆیە پیاوەکە وەها دەزانێت کاتژمێرەکەی شتێکی ئەفسووناوییە و هەرگیز پەکی ناکەوێت. هەتا شەوێک لە پڕ دەبینێت کاتژمێرەکەی وەستاوە و کار ناکات. پیاوەکە هەست دەکات ئەوە پەیامی کارەساتێکە!
ڕۆژی دوایی بۆ ڕاستکردنەوەی کاتژمێرەکەی زوو ماڵەکەی بەجێدەهێڵێت و هەر کە بە لای شوێنی زێڕینگەرێکدا ڕەت بێت و لە دەرگاکە دەچێتە ژوورەوە. زێڕینگەرەکە کاتژمێرەکە لە دەست

پیاوەکە وەردەگرێت و پێی دەڵێت کە چوار خوولەک وەدوا کەوتووە! پیاوەکە دەڵێت: " هەرچەندە بە ئازارەوە لە دەوری زەڕینگەرەکە هەڵپەڕیم و پێیم گوت واز لە کاتژمێرەکەم بهێنێت، کەچی ئەو هەر پێداگری کرد کە دەبێت ڕێکخەرەکەی چاک بکاتەوە. ئیدی کاتژمێرەکەم ڕۆژ لە دوای ڕۆژ کەمێک دەچێتە پێش و لە ماوەی مانگێکدا کاتژمێرەکەم تا یەکی وەها دەیگرێت کە لە ژێر سێبەردا دەچێتە سەر سەد و پەنجا پلە. دواتر گشت کاژمێرەکانی شار لە دوای خۆی بەجێدەهێڵێت و هەتا دەبینم بە سێزدە ڕۆژ وەپێش ڕۆژمێر کەوتووە. کاتژمێرەکەم لە نێو بەفر و مانگی نۆڤەمبەردا بوو، کەچی هێشا ئۆکتۆبەر مانگی گەڵای دارەکانی نەگۆڕە بوو! ئیدی کرێی سەرە مانگ و پارە دانی شتەکانی دیکەیش زوو وادەی هات و بە ئاستێک گەیشت چیتر نەمتوانی خۆمی لە بەر ڕا بگرم."
پیاوەکە لە گێڕانەوەی سەرهاتەکەی بەردەوام دەبێت و ئەوجارە کاتژمێرەکەی دەبات بۆ لای سەعاتچییەک کە پێدەڵێت کاتژمێرەکەی خاوێن کردنەوە و ڕۆنی پێویستە. ئیدی بە پێچەوانەی جاری پێشوو پیاوەکە ئەوجارە لە هەموو شتێک وەدوا دەکەوێت و وەهای لێ دێت خۆی بە مومیای مۆزەخانەکان بچووێنێت.
لێرەوەڕا چیڕۆکەکەی مارک توین وەها بەردەوام دەبێت و کاتژمێرەکە هەرجارەی کێشەیەکی تازەی تێدەکەوێت و خاوەنەکەی بە دڵگرانییەوە دەیبات بۆ لای وەستایەکی دیکە: یەک دەڵێت شا کلیلەکەی شکاوە، ئەویتر دەڵێت کریستاڵەکەی خوار بووەتەوە! ئیدی بێزاری پیاوەکە دەگات بە ئاستێک و بە دڵگرانییەوە بە سەعاتچییەک دەڵێت: " کاتژمێرکەم بە دوو سەد دۆلار کڕیووە، لە هەتا هەنووکە دوو-سێ هەزار دۆلارم بۆ چاککردنەوەی خەرج کردووە!"
دوا جار لەوکاتەی پیاوەکە کاتژمێرەکەی دەبات بۆ لای سەعاتچییەک و یەکسەر ئەو ناسێتەوەکە پێشتر لە شارەکە ئەندازیارێکی بەلەمی هەڵمی سەرنەکوتوو بوو. پاش ئەوەی ئەم سەعاتچییەش وەک ئەوانی دیکە کاتژمێرەکە دەپشکنێت و بە لەنگییەکەی نازانێت، یەکسەر بە باوەڕەوە بە پیاوەکە دەڵێت: "کاژمێرەکە هەڵمی گرتووە!" ئیدی پیاوەکە پشووی لە بەر دەبێت و بە نادڵییەوە بە سەعاتچییەکە دەڵێت: " مامم ویلیەم (هەنووکە لە ژیاندا نەماوە!) دەیگوت: هەسپی چاک بە چاکی دەمێنێتەوە هەتا ئەو کاتەی جارێک غار دەدات. کاتژمێری چاکیش هەتا ئەو کاتە بە چاکی دەمێنێتەوە کە هێشتا نەچووە بە ژێر دەستی وەستا. هەروەها مامم دەیپرسی ئەگەر وەها

نەبووایە دەبێت ئەو هەموو وەستا سەرنەکەوتووانە، لە وەستای چەک و پێڵاو بگرە هەتا ئەندازیار و ئاسنگەر چییان بەسەر هاتبووایە؟ لە، کەس نەبوو ئەو شتەی پێ بڵێت!”
تەسلە لە دوای خوێندنەوەی ئەم چیرۆکە دڵ و دەروونی بە شێوەیەکی سەیر ئارامی بە خۆیەوە دەبینێت. دواتر زۆر بە وردی لە وێنەی نووسەرەکە ڕادەمێنێت و هەست دەکات دووانەیەکی خۆی یان شێوەی ئەو برایە کۆچکردووەی تێدا دەبینێت کە لە هەڵەتی منداڵییدا لە پێش چاویدا لە سەر ئەسپ دەکەوێتە خوارەوە و دەمرێت. ئەسپێکی عەرەبی دەگمەن بوو و پاشایەکی عوسمانی لە سەرایقە بە دیاری بۆ باوکە قەشەکەی تەسلەی هێنا بوو.
تەسلە بەر لەوەی گوندە جوانەکە و زێدی باووباپیرانیشی بەجێبهێڵیت کۆڵەی ئەم خەم و تراژیدیایە هەردەم وەک بارێکی گران بە سەر دڵییەوە مابوو. بۆیە لە شاری نیویۆرک لەو کاتەی لە وێنەی مارک توین ڕادەمێنێت و چیرۆکەکەی بە جورێک بە دڵدا دەنیشێت و وەها دەزانێت کاتژمێرەکە ڕاقە لە چارەنووسی وی دەکات لە ئەمریکا. دواتر بڕیاڕ دەدات کە گشت بەرهەمەکانی ئەم نووسەرە بخوێنێتەوە و ئەگەر بۆی بلوێت دەستی هاوڕێیەتیشی بۆ درێژ بکات.
تەسلە لەو شوێنەی لێوەی هات بوو بە دەگمەن نووسەر و شاعیری بینیبوو کە وەک نووسەرانی ئینگلیز و ئەمریکایی پارەدار بوو بن یان هەر لە سەرەتاوە بە پێگەیەکی کۆمەڵایەتی بەرچاوەوە هاتبن بۆ نێو دونیایی نووسین. بۆیە لە تێڕامانی بە ڕووخسار و جلوبەرگی مارک توین بە ڕوونی هەست بە جیاوازییە سەیرەکە دەکات و خەریک بوو بیری بە شتێک بچێت، کەچی نەیدەزانی ئەنجامەکەی زوو بەهوودەیی بە دواوە دێت.
پاش نیوەڕۆی ڕۆژی شەممە بوو و تەسلە بە تامەزرۆییەوە دوا پەرەگرافەکانی ڕۆمانەکەی ئیڤۆ ئەندریچ دەخوێنیتەوە و چیرۆکەکەی مارک توینیش وەک خۆی لە نێو زەینیدا بە زیندووی ماوە و بە دەیان شێوە و ڕەنگ خۆی دەنووێنێت. لەو کاتەدا خۆیشی نازانێت چۆن وەها بلەز خۆی دەگەڕێت و بە دوای بەرهەمەکانی مارک توین بەرەو کتێبخانە یان کتێبفرۆشیێک دەکەوێتە ڕێ.
چەند هەفتەیەک دوای خوێندنەوەی گشت بەرهەمەکانی مارک توین، ڕۆژێک تەسلە لە ژیانی ڕاستییدا بە دیداری مارک توین دەگات و لە یەکەم ساتدا هەردوو پیاوە پێشتەکە یەکدی وەک دوو هاوڕێی چەندین ساڵە دەبینن.لەو دانیشتنەدا گفتوگۆ لەسەر

گەلێک بابەتێکی گرنگ دەکەن و تێسلە دڵی خۆشە کە لە چاو هاوەڵ و هاوپیشەکانی کە هێندێکیان هەڵگڕی بڕوانامەی دکتۆرا بوون لە زانستی فیزیک، پیاوێکی ناسیووە کە هەم نووسەرە و هەمیش دەوڵەمەندێکی دڵ و دەروون گەشە، لێ کەمێک لە خۆبایی.
مەڕ بە پێی خۆی و بزن بە پێی خۆی! پەندێکی پێشینان بوو و دەتگوت لە خاکی کوردانەوە بە گوێی کارەکتەرەێکی ڕۆمانەکانی ئیق□ ئ□ندریچ داچووبوو و شێوەکەی بە تەواوی گۆڕابوو. لێ لەو کاتەی پەندێکی وەها لە زاری مارک توینیشەوە دەبیستێت کە بە ڕێز و شەرمەزاریییەوە داوا ئەرنێییەکەی هاوڕێ تازی□کەی ڕەت دەکاتەوە بۆ سپۆنسەرکردنی بیردۆزە زانستییەکانی، تیسلە دێتە سەر ئەوە باوەڕە کە بڵێت دەوڵەمەند هەر یەک شتە ئەگەر لە بەرگی نووسەردا بێت یان لە هی زانای فیزیک و ماتماتیک.
مارک تویین بە ڕوونی و ڕەوانی بە تێسلە ڕادەگەیێنێت کە پێشتر زانایێکی لەو دویوی پێنج دەریاچەکە ناس بوو و داوای سپۆنسەری لێی کردبوو بۆ داهێنان و هێنانەدی خەونی تێلیفۆن.
وێجا بە گاڵتەوە بە تێسلە دەڵێت: من خۆم لە بێڵ گێل کرد، لێ لە بەرانبەر ئ□□و□ی زۆر زرنگ و پۆشتە و بەڕێزدا خۆم گەلێک شەرمەزار و نەوی دەبینم و نازانم چی بە زارمدا بهێنم.
مارک تویین دوا وشە و بڕیار کە بە گوێی تێسلەیدا دەچرپێنێت، بۆنی ڕەتکردنەوەکەوە لە زاریدا کەمێک خۆشتر دەرکەوێت. لەو کاتەی دەڵێت کە ئەو بە نیازە سەروەتەکەی بۆ هێنانەدی دەزگا و ناوەندێکی چاپ و بڵاوکردنەوە لە شارەکەدا دابمەزرێنێت و هاوکاری هەر کەسێک بکات کە خەونی نووسین بەرۆکی بەرنادات.
تێسلە بە نا دڵی دەگەڕێتەوە ژووری هۆتێڵەکەی و ڕووپەل لە ژێری دەستییدا باڵ د□گ□رن. ژمارەی بەڵگەنامە و ئەو ڕووپەلانەی بە بیرۆکە و بیردۆزی ناوازە پڕ دەبن، ژوورەکەی لێ داگیر دەکەن. فشاری هاوەڵێکی لە شوێنی کارەکەی، لە هی ئەکتەری میسری فەرید شەوقی دەچوو کە لە گەلێک لە فیلیمەکانییدا لە بەرانبەر دۆست و نەیارەکانییدا پێڕەوی دەکرد، بێزاریی و توووەییکی زۆر دەخەنە نێو دڵی تێسلە.
بۆیە لە ساڵەکانی دواییدا و پاش دوا هەناسەکانی خۆڕاگری و بەرگری کردن، تێسلە بە ڕۆژ و مانگ خۆی لە ژوورەکەی دەئاخنێت و نایەوێت کەس ببینێت. لەو کاتە پڕ لە نیگەرانییەی ژیانییدا، ئەو دەیەویست بڵێت کە داهێنانەکانی

بۆ خزمەتکردنی گشت خەڵکی سەر ئەو زەوینە کەونار و ماندوویە بە دەستی نەیارانی. بۆیە بڕیاری دا ئەگەر دەستێکی پاکی بۆ هاوکاری کردن وەگیر نەکەوێت، بیرۆکە زانستییەکانی و هەرچی وەدەستی دەهێنێت لە نێو ناخی و بەڵگەنامە کۆکراوەکاندا هەڵیانبگرێت و هەتا ڕۆژی خۆی دەرگەیان بەسەر دابخات.
گەلێک شەوان تێسلە بە تاریکی دادەنیشت و چرای ژوورەکەی بۆ هەڵخەڵەتاندنی ئەو بە ناو هاوەڵ و هاوپیشانەی خۆی کە لە دوژمن ترسناکتر بوون، دادەمرکاند. دواتر لە پەنجەرەی ژوورەکەی نزیک دەبوویەوە و پەردەکەی هەڵدەدایەوە و هەمان ئەو چەند ئۆتۆمبێڵە فوردە ڕەشەی دەبینی کە لە خوارەوە چاودێری هۆتێڵیکەیان دەکرد. بەڵێ، دەیبینی چۆن لە کورسی پێشەوەی ئۆتۆمبێڵێکدا بە ئاستەم تارمایی ئەو پیاوە بالابەرز و زانایە دیار بوو کە تیسلە پاشناوەکەی گۆڕی بوو بە ترۆمپا، ئەوەیش بە هۆکاری فشاری بەردەوامی بۆ وەدەستخستنی بیردۆزە زیرەک و ناوازەکانی وی.
هەنووکە ناوی تیسلە هی گشت ئەو هاوەڵ و هاوپیشە زرینگانەی داپۆشیووە کە چەقەڵ بوون لە پێستی بەرخ. هەرچەندە ناوی گەلێکیان هەتا سەر بە نەزانراوی دەمێنێتەوە، لێ شیمانەی هەیە ناو و هەڵکەوتەی ئەکتەرە میسرییە بە ناوودەنگەکە بە زەینی کەسێکدا بێت کە بە هۆی وشەی (شەوق- ڕووناکی) ەوە لە ڕۆژێکی دوور بێت یان نزیک تیشکێک سەر لایە شاراوەکانی ژیانی تێسلە. یان بچێتە سەر باسکردنی ژیانی هاوەڵەکانی و بزانێت لە کوێدا ڕۆڵی چەقەڵیان بینوە نەوەک هاوڕێ. هەروەها شیمانەی هەیە وشەی (شەوق- ڕووناکی) مینا کلیل و ئامرازێک ڕۆڵ ببینێت و ڕازێکی شاراوە بۆ کەسەکە هەڵبێنێت هەر کاتێک بیەوێت لە ژیانی مرۆیێکی بە ناوودەنگ بکۆڵێتەوە، یان هەر هی تاکێکی ئاسایی کە بە دیدی وی گەلێک بەختیارە ناوەکەی لە بازنەی ئازیزانی بۆ دوورتر نەچووە.
ئەو ڕۆژەی تێسلە لە دایک ببوو، لە دەرەوە باووباران و تاریکیی□ک بوو، هەترەشی مرۆی دەبرد و دەیترساند. بۆیە لەو کاتەی مامانەکە دەنگی زێڕەی کۆرپەکەی نێو دەستی گوێ لێ دەبێت، بێئەوەی سێ و دووی لێ بکات شتێکی سەیری بە زاردا دێت و دەڵێت: ئەو دەنگە دەنگی تاریکییە! لەگەڵ دەربڕینی ئەو ئاخاوتنە ناشیاوە، هەورە تریشقە و بروسک ئاسمانی ڕەنگ خۆڵەمێشی لەتوپەت دەکەن و ڕووناکی دەکەنەوە. ئیدی لێرەوە دایکی تێسلە هەناسەیێکی شادمانی هەڵدەمژێت و بە نادڵییەوە بەرسقی مامانەکە دەداتەوە ودەڵێت: کچێ، زمانت بە خواری

مەگێڕە و زیڕەی کۆرپەکەم دەنگی ڕوونا کییە!
خوشکەکەی نێو د□ق□ری چیاکانم لە ماڵە خنجیلانەکەی دێت و دەچێت و یەک چرکە دانا نیشێت. پەرداخی بە تاڵ لە سەر مێزەکەی بەرد□م هەڵدەگرێت و بلەز یەکێکی دیکەی پڕ دەهێنیتەوە و لە جێگەی دادەنێتەوە. من هەستمدەکرد خوشکەکەم وەهای دەزانی لە خاکی غەریبی ئاوی ئۆقیانووسەکانم هەمووی خواردۆتەوە و بە ئاوی شێخی باڵەک نەبێت سوێرایی نێو ناخم داناشۆرێت و شیرین نا بێتەوە.
لە دوای خورادنی ژەمێکی بە چیژێ کوردەواری و چایەی بۆنداری دەستی خوشکە گەورەکەم، من خۆم بە دوا بەرداخە نایلۆنەکەی لۆگۆی شێخی باڵەکی لە سەر بوو مژووڵ کردبوو و دەمەویست پێشان بدەم کە چیتر ئاو ناخۆمەوە. لێ، لەو کاتەی یارییم لەگەڵ سەرپۆشە ئەلومنیيومە تەنکەکە دەکرد، ئەوجارە خوشکم زۆری بەلاوە سەیر بوو کە چۆن وەها تووشی بێدەنگیێکی قووڵ ببووم و خەریکی کارێک بووم کە لە هی مندالێکی دە ساڵان دەچوو. نەوەک هی برایێکی کە لە چاوی خوشکەکەم گەلێک بەستەزمان و ساویلکە دیار بوو، چونکە نیو سەدە لە ژیانی گوزەرا بوو و کەچی هێشتا هەر ڕەبەن و تەنیا و خاوەنی هیچە.
دوای بینینی وێنەکەی تێسلە، من لەمەودوا چاوی ئایفۆنەکەم لە بەرانبەر دیمەنێک ڕادەگرم کە چاوی ئاساییم بە تاکی تەنێ بۆی کۆ ناکرێتەوە. بۆیە لەو کاتەی خوشکە گەورەکەم بەرەوە ناندینەکە چوو و هەستم کرد ئەمجارە دەچێت دەفری پڕ لە میوە دەهێنێت، بە خێرایی بە ئایفۆنەکەم وێنەیێکی سەرپۆشە ئەلومنییۆکەم چرکاند. سەرپۆشەکە دەمێک بوو بە هۆی جوولە و خولانەوەی خۆنەویسانەی لە نێو دەستمدا، کەمێک گەچراو بوو و لوسی و سافییەکەی پێشووی نەمابوو.
ماوەێیکی درێژ و هەتا گەڕانەوەی خوشکم لە سەر شاشەی ئایفۆنەکە سەیری وێنەکەم کرد و لە پڕ لە پێش چاوانم ڕووخسارێکی لە شێوەی نیکۆڵا تێسلە دەرکەوت. وێنەکە بە شێوەیێکی گەلێک سەیر نزیکی هەبوو لەگەڵ هونەری□کەی برازایەکەم لە شەوی پێشوو لە یوتیوب پێشانی دابووم. من لە بەرانبەر وێنەکەدا بەشێوەیێک دامام و کارە منداڵانەیەکەی نیگای چاوی خوشکەکەم بەر لە چەند خوولەکێک بڕیاری لەسەردا بوو، بۆم بوو بە زادەی ناساندنی پنتێک لە قووڵایی نەستدا کە تێیدا مرۆ لە هەمان کاتدا هەم دەتوانێت منداڵ بێت یان هەمیش گەورە. لەوێدا مرۆ بە سووکی بە سەر سنووری ڕەگەز و لەش و گشت ئەو بەربەستانە باز دەدات کە پەردە بە سەر

ڕاستییدا دەپڕشن .
من لە دوای ئەوەی لە نەو شەپۆڵەی ئەم هزرکردنە قووڵەی سەروو وەدەردەکەوم، بە ئەسپایی لە ئایفۆنەکەم پەنجەم لە سەر ناوی برازایەکەم دادنێم و یەکسەر وێنەکەی بۆ دەنێرم. دواتر کەمێک چاوەڕێ دەکەم و زەنگ بۆ ژمارەکەی لێ دەدەم و داوای لێ دەکەم هەم هونەرەکەی سەر یوتیوبم بۆ بنێرێت و هەمیش ڕاڤەی خۆی دەربارەی ڕێکەوتەکە.
برازایەکەم لەسەروەختی ئاخاوتنەکەدا لە ئاوازی دەنگی دیار بوو شادمانیەکی مەزن دێ و دەروونی داگیر کرد بوو و لە ئەنجامدا خەریک بوو چەندین وشەی سەر زای خوشکە گچکەکەمی دەهاتنە سەر زار. تەلیفۆنە چەند خولەکییەکە بە دوایی هات و برازایەکەم پاش کەمێک وێنەی تەسلە لەسەر سەرپێشی ئاوەکە و کارە هونەرییە بەرزەکەی نەو یوتیوبی لە پاڵ یەکدی دانابوون و بۆی ڕەوانە کردم.
خوشکە گەورەکەم مات ببوو و بە هێمنی لە دیار بەزمی ئەو کارە منداڵانەیەم و بیستنی ناوهێنانی تەسلە دانیشت بوو. من گەرەکم بوو بزانم ناوی تەسلە چی ڕاڤەیەکی لەگەڵ خۆیدا هێنابووە نەو ژوورەکە و خوشکم چۆن لەو بەزمە سەیرەی نەوان من و برازایە دەنگخۆشەکەمی تێگەیشتبوو. بۆیە سەرباری مەوانداریییە بە هاوتاکەی، بە ئەوەی چیتر ئەو لە نەو نیگەرانی و گومان و دڵەڕاوکە نەهەڵمەوە، سەرم هەڵبڕی و گوتم:

- خوشکە وەرە لە کن من دابینشە و سەیری ئەم دوو وێنەیە بکە.
- ئەو کابرایە کێیە برا، ئەحمەد مەزهەرە!؟
- ئەحمەد مەزهەر کێیە، من دەیناسم!
- نا ئەو کورد نییە! ئەکتەرەکی کۆنە زۆر فلیمی لەگەڵ فەرید شەوقیید هەیە، ئەگەر بیناسیت!؟

لەرەوەڕا خوشکم ڕەنگی هەڵبزرکانی سەر ڕوومی بینی و پتر لەم هاتە پێشەوە وەک منداڵەکەی جاران بم یەکسەر دەستەکی لە شانم دانا.

- برا چی ڕووی داوە، شتێک هەیە من نەیزانم!؟
- نا خوشکە هەر فلیمەکی ترسناکی ئەو ڕۆژگارانەم وەبیر هاتەوە!

ئیدی من بەر لەوەی بخەوم تەلیفۆنەکم بە برازایەکەم کرد و پێیم گوت گۆرانی (گولە گولە) ی دیار دەرسیمم بۆ بچڕێت کە هەمان ناوی خوشکە گچکەکەمی هەڵگرتووە، بەڵکە خەوەکی خۆشم لێ دەکەوێت. یان وشەکانی سەر زاری برازایەکەم کە بەر لە

چڕینی گۆرانییە خۆشەکە بە گوێمیدا چرپاند بوو، هەر بۆ زیندووی دەمێننەوە هەتا لە دەڤەری شەخی باڵەک دەگەڕێمەوە شار و دەچمەوە ماڵی خوشکە گچکەکەم.
چونکە دەم ڕوون بوو لەو کاتەی برازایە دەنگخۆشەکەم لە کەراژەوە بە دوامدا دەت، بارەکە بە پێجەوانەی ڕۆژی پێشوو سەراو لێژ و ڕاست بووەتەوە. بە تایبەت کە برازایەکەم لە دوای خەمەوە دەبینم بە شادمانی و ڕووی بە خەندەوە پێ دەنێتە نێو ماڵی گوڵەی خوشکم و سەردانی دەکات. هەروەها لە ژوورەوەیش بە چرکەیەک لە شاشەی ئایفۆن و کاتژمێرە ئەپڵەکەی ناڕوانێت، نەوەک خوشکە گچکەکەم هەست بکات کە ئەو بێزاری دەنووێنێت و لە دانیشتن لە ماڵەکەیدا ناشادە.
ئیدی لە نێو ئەم کەشە خێزانییە گەرمەدا، من و برازایەکەم بێ ئەوەی بابەتی وێنەکەی تەسلە دووپاتە بکەینەوە و بیهێنینەوە گوڕێ، سێو و هەنار و پرتەقالە بەندارەکان لەت دەکەین و کاتی مردوو و لەدەست چوو لەگەڵ ئازیزەکماندا، زیندوو دەکەینەوە.
تێبینی: لەگەڵ تەواوکردنی ئەم چیرۆکە خوشکە گەورەکەم لە دووری پتر لە دە هەزار کیلۆمەترەوە، پەیامێکی لە ڕێگەی قایبەرەوە بۆ هەناردم کە شیعر و وێنەیەکی دەستە خوشکەکی شاعیری تێدا بوو بە ناوی ست کاکە. ڕێکەوتەکی گەلەک لە پێ و سەیر بوو، چونکە ناوی شیعرەکە (کاتژمێر) بوو. بۆ شانازییەوە لە خوارەوە چەند کۆپڵەیەک لەو شیعرە جوانە دەنووسمەوە:

بەیە کاتژمێرم
خۆشناوە
چرکەی تەمەنم دەژمێرێ
ژیانم لەتەک خۆیدا دەبا و
بە پێیکی مەرگم دەسپێرێ

_ئەم چیرۆکە پێشتر لە ژمارە (٣٢٥) ی گۆقاری ئامان لە ٥/١١/٢٠٢٤ بڵاوکراوەتەوە

تێڕامانێک لەئازار.. نووسینی: محمد سۆران

ئەزموونێکی کەسی□ کە ئەو کەسانەی بەدەست ناخۆشی دەناڵێنن هەستی پێدەکەن، یان بەهۆی هۆکارێکی ماددی وەک ئازاری جەستەیی، یان ڕەنگە بەهۆی هۆکاری دەروونییەوە بێت وەک کێشەی جۆراوجۆری ژیان، دابیننەکردنی پێداویستییە کەسییەکان، لەدەستدانی نزیکییەک مر□ق، جیابوونەوە لە گروپە کۆمەڵایەتییەکان، سنووردارکردنی ئازادی، نەخۆشی و مردن. هەروەها ئازار دەتوانێت ل□ سابەتە سادەکانەوە دەست پێبکات تا بابەتی بەرگە نەگیراو، کە بەپێی کەسەکە خەمڵێندرێت.

ئازار لە چوارچێوەی زۆر کایەی چالاکی مر□قدا ڕوودەدات و فۆرمەکانی ئازار بەپێی سروشت و سەرچاوە و هۆکارەکان و مانا و گرنگی و ڕەفتارە کەسی و کۆمەڵایەتی و کولتوورییە پەیوەندیدارەکان و چارەسەر و چۆنیەتی بەڕێوەبردنیان جیاوازن. زۆرجار ئازارەکان پۆلێن دەکرێن بە ئازاری جەستەیی یان ئازاری دەروونی. ڕەنگە ئازارەکان بە پلەی جیاواز لە چڕیدا بێت، لە سووکەوە تا بەرگە نەگیراو. هەڵوێست و کاردانەوەکان بەرامبەر بە ئازارەکان دەتوانن زۆر جیاواز بن، ئەمەش بەندە بەوەوە کە ئایا ئازارەکان دەتوانرێت خۆپارێزی لێبکرێت یان حەتمییە، دەتوانرێت جێبەجێ بکرێت یان بێهودە و ڕەوایە.

ئارسەر شۆپنهاوێر، فەیلەسوفی ئەڵمانی کە بە فەلسەفە ڕەشبینەکەی بەناوبانگە، لە ساڵی ١٨٥٢

هیدۆنیزم تیۆرێکی ئەخلاقی لەخۆدەگرێت کە بانگەشەی ئەوە دەکات کە چێژ و ئازار پێوەرەکانی چاکە و خراپە. بە بڕوای فەیلەسوفی یۆنانی ئیپیکۆروس، پێویستە سەرەتا هەوڵبدەین خۆمان لە ئازارەکان بەدوور بگرین و ئارامییەک بەدەست بهێنین کە دوور لە بەدواداچوون بۆ دڵەڕاوکێ یان دەرئەنجامە نەخوازراوەکانی چێژە زوو تێپەڕەکان.

بەپێی عەقیدەی ستۆیکیزم، خۆبەدەستەوەدان دەبێت بە توندی کۆنترۆڵ بکرێت و ڕۆحیش بگەیەنرێتە حاڵەتێکی بێباکی بەرامبەر بە چێژ و ئازار.

بە بڕوای جێرمی بێنتام فەیلەسوفی ئینگلیزی و دامەزرێنەری عەقیدەی

سوودگەرایی، کە قوتابخانەیەکی ئەخلاقییە و دەڵێت: بەهای ئەخلاقی کردەوەیەک بە بەشداریکردنی لە بەرژەوەندی گشتیدا دیاری دەکرێت.

واتە کردارەکە بەپێی ئەوەی کە ئەنجامەکەی چییە، دڵخۆشی یان خۆشی بەرامبەر بە ئازار هەڵدەسەنگێندرێت. ئەو ڕێکارێکی پێشنیار کرد کە پێی دەوترێت حساب بۆ ژماردن و دیاریکردنی ڕێژەی چێژ و ئازار کە بەهۆی هەر کردارێکەوە بەرهەم دێت.

لە فەلسەفەی خێرخوازیدا پێویستە هەوڵەکانی مرۆڤ هەوڵی کەمکردنەوەی ئازارەکانی ژمارەیەکی زۆرتر لە بوونەوەرە زیندووەکان بدات، هەروەها دڵخۆشترکردنی ئەوانەی ئازار دەچێژن نەک دڵخۆشترکردنی ئەوانەی کە دڵخۆشن. فەلسەفەی خێرخوازی هاتەتە ناو زۆر فەلسەفەی ترەوە بەجۆرێک کە ئەمڕۆ ناتوانین وەک فەلسەفەیەکی سەربەخۆ بیزانین.

ڕەشبینی جیهان وەک شتێکی تەواو خراپ و پڕ لە ئازاری بەرگە نەگیراو و ڕانەگیراو دەبینێت و ڕەنگە باشتر بووایە ئەگەر ژیانێکی لەو جۆرە بە هیچ شێوەیەک نەبووایە. ئارسەر شۆپنهاوەر، فەیلەسوفی ئەڵمانی کە بە فەلسەفە ڕەشبینەکەی بەناوبانگە، پێشنیاری پەنابردن بۆ هونەر و فەلسەفە و لەدەستدانی ئیرادەی ژیان و تەحەمولکردنی “هاوڕێی ئازار” دەکات. هەروەها شوپنهاوەر پێی وایە کەمێک مەدیتەیشن بەسە بۆ دڵنیابوون لەوەی کە ژیان بەهایەکی نییە و هیچ گرنگییەکی گەورە نییە بۆ بەردەوام بوون لەسەری و وابەستەبوون بە ژیانەوە پرۆسەیەکی کوێر و ناعەقڵانییە کە لە ئیرادە سەرچاوە ناگرێت.

بەپێچەوانەوە گۆتفرید لایبنیز پێی وایە ئەو جیهانەی ئێمە تێیدا دەژین باشترینە لە هەموو جیهانە مومکینەکان، ئەو پێی وایە کاتێک خودا ویستویەتی ژیان دروست بکات، کۆمەڵەیەکی بێکۆتایی جیهان لە بیرکردنەوەکانیدا هەبووە و بە دڵنیاییەوە ئەم جیهانەی هەڵبژاردووە بۆ ئەوەی دروست بکات بە هۆکارێک.

نیچە دیدگایەکی تری هەبوو، دەڵێت تا زیاتر بتەوێت سەرکەوتوو بیت، زیاتر بەدوای ئازار و شکستدا دەگەڕێیت، ئەوان سووتەمەنی تۆن بۆ پێشەوە. لەسەر زمانی ئەو دەستەواژە بەناوبانگە دێتە ئاراوە: «بۆ هەموو ئەوانەی گرنگییان پێدەدەم، هیوای ئازار ، خەمۆکی، نەخۆشی، سووکایەتی، سووکایەتی بەخۆبوون، ئازاری گومان و شکاندنی شکستتان بۆ دەخوازم و منیش دەیکەم بەزەییتان پێدا نەبێتەوە. چونکە

هیـوادارم بەو شتە بیسـەلمێنن کە ئایـا یەکێکتـان شـایەنی ئەوەیە ئەوەی لەم ژیانەدا دەیەوێت بەدەستی بهێنێت یان نا، تەنها ئەم کەسـە بەرگەی ئازارەکـان دەگرێت.»فەلسـەفەی نیچە بە دابڕان لە ئـازارە شەخسـیەکانی نـایەت، بەو پێیەی ئەو کچە ڕەتیکـردەوە هاوسەرگیری لەگەڵە ئەو کەسە بکات کە خۆشی دەویست و ئەو گەشتێکی دوور و درێژی لە نەخۆشی جەستەیی و دەروونیدا ژیاوە کە بە مردن لە دامەزراوەیەکی دەروونیـدا لە سـاڵی ١٩٠٠ کۆتـایی هـات. هەر نیچە دەربارەی ئازار دەڵێت: « مرۆڤ چۆن دەتوانێ وێنەی ژیانێکی جوان بە خەڵک بکات، لەکاتێکدا ژیانی خۆی نووقمی نەخۆشی و ئازار بێت.»

کـردنەوەی گرێکوێرەکـان لە پێکهێنـانی حکـومەت دا.. سـەلام عومەر

هەر پارتەو بە گەزی خۆی حکومەتی ئایندە دەپێوێ..

روداوەکانی خۆرهەڵاتی ناوەراست خێران و کەوتنی دەسەڵات و قیتبوونەوەی گروپە تیرۆرستیەکانیش خێراتر، لەنێو ئەو هاوکێشە ئاڵۆزەی هەرێمەکەمان پەیدا تێدەپەڕێ بەتایبەت کە سەری زمانی هەموو چاودێرە سیاسیەکان یەکگرتنی باڵە ناکۆکەکانی کوردانی خۆرئاوایە و رێکخستنەوەی ماڵی خۆمانە، تا ببێتە پشگیریەکی بەهێز بە هەسەدە، کەچی پرسی پێکهێنانی حکومەت دوای هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان، بۆتە باسو خواسی ئەم رۆژانەو هەر میدیایەو بەجۆرێك سیناریۆی بۆ دروستدەکاتو هەرپارتەو بەپێی بەرژەوەندیەکانی خۆی بیر لەحکومەتی ئایندەی کوردستان دەکاتەوە، وەك ئەوەی ئاگری ئەو گۆڕانکاریانە لە ئێمەوە دوور بێت و هەستی پێنەکەین، هەموو ئەو سیناریۆیانەش کەلەدوای هەڵبژاردنەکاندا تیشکی خرایە سەر، بەتایبەت ئەگەری دووبارەبوونەوەی حکومەتەکەی یەکێتیو پارتی کە بەفیفتی فیفتی ناسراوە بەرنامەی هەندێ لایەنەو خۆ هەندێکی دیش دەخوازن شکست بەم بیرۆکەیە بهێنن و دەیانەوێ هەر پارتەو بە قەت کورسیەکانی پارچەك لە کێکەکەی دەست کەوێ، ئەگەرنا

گرێکوێرەکان تونتر دەکەن.

ئێستا لەنێو دانوستانێکی بەر تەسکدا بیر لە حکومەتی بنکە فراوان دەکرێتەوە، وەلێ زۆرێك لە حزبەکان کە لەنێو حکومەتدا زیانێکی زۆریان بەرکەوتووە دەخوازن ببنە ئۆپۆزسیۆن و بەڵکو لە هەڵبژاردنی ئایندەدا بتوانن بەڕەکە لەژێر پیی ئەو دوو پارتە دەربهێنن، بەتایبەت لەنێو ئەو قەیرانە سەختەی دارایدا کە موچەخۆرانی تەواو ماندوو کردووە و حکومەتی بەغدا دەرگای زۆرینەی گەندەڵییەکانی لەسەر داخستوون، ئا لێرەدا ئەو خوانەی کە دانوستانەکانی گەرم کردووە هەر بۆ ئەوانە رادەخرێ کە فێرە پارووی چەورن و ئەوانەش کە پێشتر تەنیا نان و پیازیان داونە مەڕەڕ دەکەن، لەم سەین و بەینەدا هاوڵاتی داماویش بیر لە دەنگەکانی خۆی دەکاتەوەو چاوەڕێیە لەنێو قومارێکی هاوشێوەی ئەوانی رابردوو بیانخەنە سەر مێزی دانووستانەکان و وەك کارتێکی سووتاو چوارساڵی رەبەقی پێبەڕێکەن، ئێستا نزیکترین ئەگەر حکومەتی بنکە فروانە، واتە سەرجەم ئەو پارتانەی کورسی پەرلەمانیان هەیە، بەقەد قورسایی خۆیان بەشداربن، ئەوەی بەشداریش نابن شەقامیان پیشان دەدەن و لە بنەوەشڕا هەڕەشەی گوشینیان لێدەکرێ، خۆئەگەر پڕۆژەیەکی نیشتمانی لەم نێوەندەدا بەئامانجی یەکخستنەوەی باڵە لێکترازاوەکانو پارتە دژەکان بێتە نێو کایەکانی دروستکردنی حکومەتێك تا هەموان لەسەر یەك سفرە کۆکاتەوە بۆ بنیاتنانی پایەکانی دیموکراسی، ئەوە دیسانەوە پێویستیمان بەتەواوی پارتەکان دەبێتو لەم کاتانەشدا هەر بنکە فراوانییەکە باڵ بەسەر ئایندەی هەرێمەکەمان دادەپۆشێ، بەڵام هەر بەتامی حکومەتەکانی رابردوو، واتە قەیرانی دارایی و کێشمەکێشی حزبی و پەراوێز خستنی ئەوانی دی بەردەوامی دەبێت، لەم کاتانەشدا ئۆپۆزسیۆن قسەی خۆی دەبێ بەڵام لەبیریشمان نەچێ ئۆپۆزسۆنەکانی رابردوو لەسەر شەقام بوون و نەیانتوانی بیگۆڕن لە کاتێکدا لە ئەوجی هێزدا بوون، بۆئەم جارەیان دەبێت بە بەرنامەیەکی تۆکمەترەوە بچن و لەناو حکومەتی بنکە فراواندا گۆڕانکاری ریشەیی بکەن، تا هەرهیچ نەبێت متمانەی شەقام و ئەو هەندە دەنگدەرە وەدەست بهێننەوە کە لە گۆڕیان ماون، بۆیە ئەگەر هەر تاکو لایەنێك بەگیانێکی نیشتمانیانەو هەستکردن بە بەرپرسیارێتییەوە سەرنجێك یان بیاسێك بەنێو ئەم ئەگەرانەدا بکات، ئەوە حکومەتی بنکە فراوان، بەبێ گیانی گۆڕانکاری و خۆ نوێکردنەوە لە هەموو بوارەکاندا سەرکەوتوو نابێت، کە گوێ لە هەموان رانەگرێ، ئەگەر تەواوی پرۆژە چاکسازییەکان نەخاتە بەرنامەیەوە، بەتایبەت ئاشکرا کردنی داهاتە نەوتی و نانەوتییەکان و پارتە نارازییەکانیش رازی نەکات،، ئەوجا دەکرێ حکومەتی بنکە فراوان ئەو بۆچوونە

هەڵەیە تێپەرێنێ کەدەگوترا (مادام لەحکومەتدای، نابێت رەخنە بگری)، دەکرێ وەك چۆن لەنێو پەرلەماندا بۆچوونی جیا هەبوو لەنێو ئەنجوومەنی وەزیرانیشدا کۆبوونەوەکان بەئاراستەیەکدا ببردرێ، پرۆژەکان بەشێوەیەك گەڵاڵە بکرێن، لەخزمەتی زۆرینە دابێو کارێك بکرێ، چیدی حزب حکومەت بەڕێوە نەباتو چیدی داهاتە بزرەکان نەشاردرێنەوە و ئەوەی هەیە و لەژێر باڵەکانیاندا شاردویانەوە دەریبهێنن و حکومەت بەجۆرێك تەندروست بکرێ، تەواوی وەزارەتەکان بخرێنە خزمەتی هاوڵاتیانو چیدی حکومەت بەبێ ئەوانەی پرۆژەی دەوڵەمەندیان هەیە، تاك لایەنە رەفتار نەکاتو هەر هەموو پێکهاتەکان بەئامانجی خزمەتگوزاری زیاتر ئۆپۆزسیۆن بن، واتە کەسی شیاو بۆ شوێنی شیاو نەك بەحزبی کردنی تەواوی بەرێوەبەرەکانی ناو وەزارەت و خوێندنگاکان خۆئەگەر زۆرینەی وەزیرەکانیش هەمەرەنگبن ئەوە ئامانجەکانی ئۆپ□زسیۆن و شەقام لە حکومەت نزیکتر دەکاتەوە و ئی بنبەڕێ دەبێت بخرێتە سەر بەڕێ.
دەکرێو ئیدی کاتیەتی پارتەکان بەرژەوەندی نیشتمان و متمانەی دەنگدەرو خەونەکانی ئایندە بکەنە پڕۆژەیەکی نیشتمانیو لاربوونی باری دارایی هاوڵاتی راست بکەنەوەو روی خۆیانو هاوڵاتیان بەروونی پیشانی میدیا جیهانیو ناوخۆییەکان بدەن، بەتایبەت لەو کاتە هەستیارەی خۆرهەڵاتی ناوەراستی پێدا تێدەپەڕێ، لەو کاتەی بەغدا بیانوو لەدوای بیانووتان پێدەگرێ و ئێوەش خاڵە لاوازەکانتان تۆختر دەکەنەوە، بەتایبەتتر برایەکانمان لە خۆرئاوا پشگیری هەموانی پێویستە و لەناوخۆشدا کارێك بکەن چینایەتی ئەوەندە زەق نەبێتەوە، خۆ ئەگەر ئەوکارانە بکەن ئەوا چیدی لەکاتی هەڵبژاردنەکاندا پارتەکان وەك سواڵکەر لە هاوڵاتی ناپاڕێنەوە.
(پارتەکان سواڵی دەنگدان دەکەن، هاوڵاتیانیش سواڵی نان)

کورتەچیرۆک: کرێچی.. نووسینی: ئامانج شێروانی

تا دەهات ئازاری گورچیلەی لای دەستەڕاستی زۆرتری بۆ دەهێنا، دەستێکی خستە سەر تەنگەی و ئاخێکی هەڵکێشا. ئەوە حەفتەیەک دەبێت ژانی گورچیلەی هەر دێت و زیاد دەبێت، ڕەنگە چیتر ئەمانە ورد□ بەرد

نەبن و کەرپووچ بن کە لەنێو گورچیلە قوڕبەسەرەکەیدا خۆیان مەڵاس دابن. ئای دەبێت کەی بەیانی ببێتەوە، تا خۆی بخاتە ژێر چەقۆی نەشتەر و لەم ئازارە ڕزگاری ببێت.

ڕۆندکی نۆ ساڵان هاتە ژوورەوە، هەر لە دوورەوە دەنگی هەڵبڕی: «باوکە، باوکە، ئەوە سەرداری خاوەنی خانووەکەمانە بانگت دەکات.» هەژار هەناسەیەکی ساردی هەڵکێشا، بۆ چەند چرکەیەک لە شوێنی خۆی ڕەقوتەق هیچ نەبزووت، هەستایە سەر پێیەکانی و بەرەو دەرگاکە ڕۆیشت. دەمێک تکای لە سەردار کرد تاوەکوو هەندێکی تریش مۆڵەتی پێ بدات، سەد جاران سوێندی بۆ خوارد هەر کە لە نەشتەرگەری□کەی قیت ببێتەوە، با بە دەرۆزەکردنیش بێت کرێی هەر سێ مانگی ڕابردووی بۆ دەنێتە دەستی.

وەکوو خووی پێوە گرتبوو، چەند قسەیەکی ڕەقی بە هەژار گوت و بەردەرگاکەیانی بەردا، هەتا گەیشتەوە لای قەمەرەکەش و دەرگاکەشی کردەوە بۆڵەبۆڵی هەر دەهاتە گوێیەکانی هەژار: «ئەها بەو ئاسمانە شینەی، ئەگەر هەتا حەفتەکی دی ک□ر□یەکەم هەموو نەدەیێ، دەرت دەکەم، بەلاشخانەمان دانای□ت□وە، بەلاشخانە!»

لەوەتەی ژنەکەی بەجێیانی هێشتووە، گوزەرانیان هەر مەمرە و مەژی بووە، سەرەتا لە کارەکەی بەیانیانی دەرکرا، گوایە داڵغەی زۆری لێدەدا، دواتر بەردەکانی گورچیلەی زۆریان بۆ هێنا و کاری ئێوارانیشی بەجێ هێشت. هەر لەم بیرانەدا بوو، کاتێک کە ڕۆندکی بەستەزمان سەیرێکی کرد و بەنووزەوە پێی گوت: «باوکە گیان دەرمان دەکات؟» «نا نا کچی خۆم، دەرمان ناکات!»

هەر لەگەڵ یەکەم گەردی بەیانی، هەگبەکەی خۆی پڕ کرد و لەگەڵ کچەکەی بەرەو نەخۆشخانە بەڕێ کەوت. ڕۆندک دیسان لێی پرسی: «هەر ئەمڕۆ دەرمان دەکات، وا نییە؟» «نا نا دڵەکەم، دەرمان ناکات!» بەرەو هۆڵی چاوەڕوانی ڕۆیشت، لە ڕێزی پێش پێشەوە دانیشتبوو و چاوەڕێی نۆرەی خۆی بوو. هەر کە ناوی خوێندرایەوە، توند توند کچەکەی کردە باوەشی، بە چاوانی پڕ لە فرمێسکەوە گوتی: «کچم هەر لێرە ڕاوەستە، هەر نیو کاژێرەکە و بەخۆ دێمەوە.» ئەویش دیسان لێی پرسی: «ئەدی ئەگەر دەری کردین، دایکم چۆن دەماندۆزێتەوە؟» «نا نا دڵیژگەکەم دەرمان ناکات، هەر لەوێ چاوەڕێی دایکت دەکەین، هەر دەگەڕێتەوە!»

لەسەر قەر□و□□ک□ پاڵکەوتبوو، بیری لەم چەند مانگەی ڕابردوو

دەکردەوە، ئەو ڕۆژەی کە هاواری خێزانی دەرگای ماڵەکەی بە یەکجاری لەدوای خۆی داخست. دوو حەفتەی ڕێک لە ماڵەوە دەرنەچوو، ڕیشن ڕیشن، بۆگەن، تەنانەت ڕۆندکی کچیشی لێی دەترسا. تەلەفۆنێک، دوو تەلەفۆن، چەند تەلەفۆنێکی بەڕێوەبەرەکەی ناچاری کرد بگەڕێتەوە سەر کارەکەی، دوو ڕۆژی نەبرد و لەوێش دەرکرا، ئە چۆن بتوانێت کار بکات، تازە ئابڕووی هەمووی هەڵڕژاوە!

ژانی گورچیلەکەی تا دەهات و زیاتر دەبوو: «ئەمە کەی ژیانە! تاوانم چی بوو تاوەکوو ئەم هەموو ناخۆشییە یەک بەدوای یەکانەم بەسەر بێت. ئە سەردار چی بکات، ئەویش منداڵی هەیە و دەبێت نانیان بدات. خۆ ئەگەر سەردار کەنە هاوڕێم نەبوایە و یەکێکی تر بوایە ڕەنگ بوو نیو ئەوەندەش لەسەرم ڕانەوەستابوایە. ئاخ لەم بەختە ڕەشەم، ئاخ!»

پەرستارە چاوشینە قژسوورەکە هاتە سەر سەری و دەربارەی کەشوهەوا پرسیاری لێ کرد، هێدی هێدی سڕندەی بەنجەکەی خستە سەر دەم و لووتی، تا دەهات چاوەکانی سستتر دەبوون. دەنگەکان دوورتر دەکەوتنەوە، سەماشی لێڵتر دەبوو، سەیرێکی پەرستارەکەی کرد، هەر لە هاواری خێزانی دەچوو.

چەند کاژێرێک تێپەڕی، چاوەکانی کردەوە، سەیرێکی دەوروبەری خۆی کرد، نەیزانی بۆچی لێرە دانیشتووە. ڕووداوەکانی دوێنێی هیچ بیر نەمابوو. سەر ئێشەیەکی بەهێز تینی بۆ هێنا، دەستی بۆ پەرداخە ئاوەکەی بەردەمی خۆی برد. یەک دوو قومی لێدا. ڕۆندک بە هەڵەداوان هاتە سەر سەری، چاوەکانی لەخۆشیان بریسکەیان دەدایەوە، هاواری کرد: «باوکە، باوکە، ئەوە هەستای!»

سەیرێکی کچەکەی بەردەمی کرد، دەنگی خۆی خۆ کردەوە، دەنگە گڕەکەی هەڵبڕی: «بانگی هەژاری باوکت بکە، پێی بڵێ سەرداری خاوەنخانوو هاتووە، ئەگەر هەر ئێستا بۆ خۆی و بە کرێی هەر چوار مانگی ڕابردوو نەیەتە دەرەوە، با بە شتومەکەوە بێتە دەرەوە و ئێرەم بۆ چۆڵ بکات!»

زێـــدە بيابـــان.. شيعـــرى
عەبدولموتەليب عەبدوڵڵا

بە دەربڕينەكانى هونەرمەندى شێوەكار (قەرەنى جەميل) پێشكێشە

(١)
ئازادى لە نەخشەى بيابان دەتكێ
باران لە هاوارى سەراب دەبێ بە ريشۆڵە
ريشۆڵەكان دەنووک لە تيشكى رووناكى دەگرن
لە ئاودا تيشكى رووناكى دووبارە هەڵدێ
ئەوەتا لێرەم وەک رووكارى رەشبردنەوە.
(٢)
جوانى رەفتارى بيابان هێشوو و هێشوو دەكا
رابردوو خۆڵەمێشييە
ئەوەتا لێرە دادەنيشم ل□ نێو ئێوە
ئاخۆ هەست بە گومانەكان دەپێون
ئاخۆ لە شكانى سەراب دەگەن
بزەى ئاو دەناسنەوە
ئاخۆ جياوازى، وێناكردنى ناجياوازييە، يان هاونشينى؟
(٣)
بە قاچى هيچ ناپەڕينەوە
ئاو دووبارە سەراب هەڵدەدا
مرۆڤ هێشوو و هێشوو لە بيابان دەكەوێ
با دێتەخوارێ
بۆ ژيان شامانا يەک هەبوو
بۆ سەراب پێوانیەک نييە.
(٤)
بە قاچى هيچ ناپەڕينەوە
باران پێڵاوەكانى بيابان پڕ خۆڵ دەكا
با لە پرچى سەراب دەڕژێ
بە پێ خاوسى
بەبێ زيندووكردنەوەى شامانا يەک
ناپەڕينەوە
لە پەنا رەنگى خۆڵەمێشى
لێرە دووبارە وەک روواڵەت لە ئێوە دەكەوم

مردن جێنشینی بینینە.
(٥)
بە قاچی هیچ نا پەڕینەوە
مرۆڤایەتی چەشنی نەخشەی بیابان
هێشووی هەتاو
نواندنەوە، زێدە مانا،
سەراب
بە ئاوەوە دەخورێتەوە.
(٦)
چیتر دا بەزین نییە
بیابان ل□ بەر دەرگاتا نە
رەنگی خاک جگە لەخۆی هیچ ناگەیەنێ
بە پێڵاوی پڕ لە خۆڵ
دووبارە وەک رووکەش لە ئێوە دەچم.
(٧)
ژیان شاراوەیەکی زێدە دیارە
رەنگ شاراوەیەکی زێدە گەرم
بە نمایشە شێواوەکانی
روو لە ئارەزوو دێتەخوارێ
بوونی مرۆڤ زڕوێنەیە
بە ئاسمانەوە کۆتایی بە حەقیقەت دێنێ.
(٨)
من نامەوێ ئاسمان لە خاک بچێ
زەوی لە ئاسمان بێتەوە
بەربوونەوەی ئەسڵ، شتێ لە شتێ ناکا
گەر دەرگا بکەنەوە
ئایکۆنەکان دەگەڕێنەوە
گەمەی نا- نواندنەوەیە.
(٩)
دنیا سەراب بێ یان وەهم
خاڵی گەشانەوەی هونەر وێناکردنی فریودانه
وێناکردنی زڕوێنە
خڕبوونەوەی ناتەبایی چێژە لێرە و لەوێ
من دەزانم
لە زێدە حەقیقەت دەبنەوە
تۆ دەزانی
شتێ لە پشت ل□ بەرگرتنەوە، بوونی نییە.

(١٠)
مردووەکان زیندووەکانیان گێڕیووە بۆ ئاوەدانی
زیندووەکان مردووەکانیان گێڕیووە بۆ زمان
ژیان گۆڕانەوەی مرۆڤە بە دەخی بە شوناسی
ئەوەتا لێرە لەنەو ئەوە هەڵدەستمەوە
گەر دەرگا بکەنەوە
جەستەی بێ ئەندام دەبێ بە گڵە
لە پێگەی ڕەشبردنەوە و دابڕان
مردوو زیندووەکان دەردەکەون.

٢٠٢٤/٩/٢٨ هەولێر

ئایا ئێران دەستبەرداری بەرنامەی چەکی ئەتۆمی دەبێت؟.. کەریم قادر

کۆماری ئیسلامی ئێران کێشە و سەرێشەی زۆری بۆ ناوچەکە بەگشتی و ئیسرائیل بەتایبەتی دروست کردووە کە بەهۆیەوە زیانی ماددی و مەعنەوی لێکەوتووتەوە و بارگرانی بۆی دروست کردووە. لەبەرایی هەمووانەوە بیرۆکەی سڕینەوەی ئیسرائیلی لە هزری خەڵکانێک چاندووە.
ئەگەر سایکۆلۆژی ئیسرائیل بەرانبەر ئەوانە لەبەرچاوبگرین کە زیانیان لێی داوە، یان تەنانەت بیریان لەوە کردبێتەوە زیانی لێ بدەن، بە هەر جۆرێک بێت، هێزی خۆی نیشانداون، لەوەدا ئامرازی جۆراوجۆری بەکارهێناوە و باڵادەستە.
بابەت و گرژییەکانی ناوچەکە هێندە تێکەڵاون، چاودێرانێک پێیانوایە لەو هەموو شەڕ و تێکچڕژانەی لە ناوچەکە لەئارادان، شتێک لە شێوەی ڕێککەوتنێکی شاراوەی نەنووسراو لەنێوان هەردوولادا هەیە. ئەگەر بە دیوێک خوێندنەوە بۆ شەڕەکانی حەماس، حزبوڵڵای لوبنانی، حوسییەکان بکەین، هەروەها چاوێکیش بە ملیشیاکانی عێراق بگێڕین، بەتایبەتی کە لەدوانەکانی بەرپرسانی باڵای ئێران بەهەند

وەربگرین کە دوای هەموو شەڕێک دەیانگوت، "تۆڵە دەکەینەوە"، بەڵام لەسەر زەویدا هیچیان نەدەکرد و لە لێدوان زیاتر نەبوو، ئەگەر شتێکیشیان کردبێت، لە خۆ بەڕووسوور نیشاندان زیاتر نەبووە. بۆیە ناهەقی چاودێرانێک نییە بەو باوەڕە بگەن کە لەبەرانبەر پاراستن، یان دوورخستنەوەی ئاگر لەخۆی هاوبەشییەک لەئارادایە، بەتایبەتی ئەگەر قسەکەی خامەنایی لەبارەی کەوتنی ڕژێمی بەشار ئەسەد (٢٠٠٠-٢٠٢٤) کە گوتی، "گەمژەییە لەناوخۆ شەڕی دوژمنەکانت بکەیت" بە هەند وەربگیرێ، زۆر باش لە نیازەکانی ئێران دەگەیێت کە نایەوێت شەڕ بگاتە ناو ماڵەکەی و لەوانەی لەم پێناوەدا هەموو کارێک بکات.
ئیسرائیل متمانەی بە هیچ کار و کردەوەیەک نییە لەلایەن ئەوانەوە بێت کە ڕۆژانێک هەڕەشەی سڕینەوەیان لێی کردووە، یان وەک خۆیان دەڵێن "قەوارەی زایۆنیزم" لەناوچەکەدا نامێیێ. لەسەر بنەمای ئەو تێگەیشتنە، دوای نەمانی ڕژێمی بەشار ئەسەد، ئیسرائیل لە ڕێگەی هێرشی ئاسمانییەوە تەواوی ژێرخانی سەربازی ئەو وڵاتەی خاپور کرد، چونکە نە دەخوازێ هیچ لە درواسێکانی پڕچەک بن، نە متمانەی بەکەس هەیە.
بە مانایەکی دیکە، ئیسرائیل لەپێناو پاراستنی ئاسایشی نەتەوەیی خۆی، بەهیچ شێوەیەک ئێرانێکی خاوەن چەکی ئەتۆمی قەبوڵ نییە، لەسەر ئەو بنەمایە بە هەموو شێوەیەک کار بۆ لەناوبردنی ئەو چەکە دەکات کە بەپێی هەواڵەکان بەڕێژەیەکی بەرچاو لە بەرهەمهێنانی بۆمبی ئەتۆمی نزیک کەوتووتەوە. ئەگەر ئێران بیەوێ ئسرائیل وازی لێبێنێت و شەڕ نەگاتە ناو ماڵەکەی ، دەبێت بەرنامەکەی خۆی بە گەیشتن بەو چەکە هەڵوەشێنێتەوە.
ئەمەش لە لێدوانەکانی ئەم دواییەی هاکان فیدانی وەزیری دەرەوەت توکیا دەردەکەوێت کە گوتی: "وێڕای ئەوەی ئێران نایەوێ لەگەڵ ئیسرائیل شەڕ بکات، وەک ئەوەی بەرپرسانی باڵای ئێران بە ئەنقەرەیان دووپات کردووتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەڵگیرسانی شەڕ لەنێوان ئیسرائیل و ئێران بەدوور نازانین"،
کاتێک ئێران لەناوچەکە شتێکی بەناوی بەرەی مقاوەمە دروست کرد، زیاتر بۆ خۆپاراستن و سەپاندنی هەژموونی خۆی بوو، وەک ئەوەی پێشتر قاسم سلێمانی بە ئەمریکییەکانی گوتبوو "کۆنترۆڵی پێنج پایتەخت لە ژێر هەژموونی ئێران دایە".
هەرچەندە بەهۆکارگەلێک تورکیاش ناخوازێ ئەو شەڕە هەڵبگیرسێ، بەڵام ئێران ئەگەر شەڕ لەگەڵ ئیسرائیل ناخوازن، دەبێت وەک پەیامەکی ڕوون لەلێدوانەکەی وەزیری دەرەوەی تورکیا بکەڕێتەوە، کە خۆی لە دەستبەرداربوون لە بەرنامەی چەکی ئەتۆمی دەبینێتەوە، چونکە دوا ئامانجی ئیسرائیل لەپێناو ئاسایشی نەتەوەیی خۆی، نەک

هەر ئێرانێکی باشە، بەڵکو ئێرانێکی خاوەن چەکی ئەتۆمیشی قەبوڵە نییە. دیارە تورکیاش حەز ناکات ئێران ببێتە خاوەن ئەو چەکە وێرانکارە کە ئەمڕۆ تاڕادەیەک بەتایبەتی دوای ڕووخانی ڕژێمی سوریا داشی سوارە.
ڕەنگە هەبن لە ئێران دژی دەستبەرداربوون لە بەرنامەی چەکی ئەتۆمی بن، چونکە باوەڕێک لای ئەو گروپە دروست بووە، ئەگەر دەستبەرداری بەرنامەی ئەتۆمیش بێت، ئیسرائیل بەپشتیوانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی واز لە تەنگهەڵچنین بە ئێران ناهێنێ، تا لە قاڵبی نەدەن، یان وەک خۆیان دەڕۆن پارچە پارچەی نەکات. بێگومان هۆکار و ئامرازی ئەو تەنگ پێهەڵچینەنەش هەمیشە ئامادەیە، چونکە ئێران لە بوارەکانی مافی مرۆڤ و ئازادی کەسی و مافی پێکهاتەکانەوە تۆمارێکی باشی نییە.

وەک چیاکان کۆن.. شیعری نەوزاد مدحەت

ڕەگەکانمان قوڵ وەک لوتکەی زاگرۆس،
لە خاکێک کە پێی باپیرانمانی ناسیوە.
نەوە دوای نەوە بەردەوام دەبین،
زمان و گۆرانی و چیرۆکەکانمان بەرگری دەکەن.

هیچ سنورێکی کێشراو
ناتوانێت ڕۆحمان زیندانی بکات،
هەرچەندە بەزەبری خەنجەر لێکمان دادەبڕن
ئێمە منداڵانی خاکی دێرینین،
یەکبوون هەمیشە لەناو دڵمان لێدەدات.

هەوڵ دەدەن چرای ئومێدمان خامۆشبکەن،
وەک ئەوەی ئازادیمان هەڵبژاردنی خۆمان نەبێت.
هێز لە دەماری شاخاویمان هەرگیز خامۆشنابێت
وەک هاژەی ئەو چەمانەی ئاوەدانیمان ئاوەدانتردەکەن.

هیوا لە نوێژی بێدەنگیدا هەڵدەگرین،

بە دادپەروەریەک بەزەبر نەبەت نایەت.
مێژوییەکە نەوەکان خەونی ئاشتی دەبینن،
کەچی ئەویتر، ئەویترەکی لە دوورەوە هاتوو
گەشە گەش لە ناو ماڵی خەما سەری دەبڕێت

ژمارەکان دەگۆڕێن،
تۆمان دەدەنە شوێنە دوورەکان
ئاو بەردەدەنە گوڵستانەکانمان
بەڵام بزرنابین چەند دوور بڕۆین
جارێکی تر و جارێکی تر..
لە ناو دڵی چیاوە دێینە دەر

لە ناو تاریکی قوڵدا ڕووناکیمان دەپارێزین،
باڵەرەمان لە چیا نابڕێت
بە بەرەبەیانی ئازادی هەمیشە باوەڕمان هەیە،
ئەمە ئەو هەوایەیە کە دەبێت هەڵیمژین.

نەوزاد مدحەت

زمان و شاعیر.. خەزعەل ئەلماجدی.. و: عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

شیعرییەت شایتحاڵی تەواوی سەردەمەکان

وزەی زمانی شیعری پەرت نییە، پارێزراوە. بە پێچەوانەی وزەی زمان لە بوارەکانی دیکەدا کە بەرەو سوودگەرایی و دەستاودەستکردن و تێگەیشتن دەبەتەوە... وزەی شیعری لە چوارچێوەی فۆڕمی شیعرییدا پارێزراوە، نە دەگۆڕێ و نە لەکار دەکەوێ. ئایا بەپێی ئەو تێگەیشتنە، دەتوانین شیعر لە رووی زمانەوانییەوە پێناسە بکەین و بڵێین شیعر زمانە، کاتێ وزەی خۆی دەپارێزرێ. لە رووی زمانییەوە پێناسەی پەخشان بکەین و بڵێین پەخشان زمانە، کاتێ پەرت دەبێ، یان

وزەکانی بەکار دەهێنین، یان لە پێناو شتێکی دیاریکراو سوودی لێوەردەگرین. لەو دەرئەنجامەشەوە بڵێین زمان لە شیعردا هێزێکی نەگۆڕە، لە کاتێکدا زمان لە پەخشاندا هێزێکی گۆڕاوە، بە جۆرێکی تر، بە نموونە پەخشانی دەرەکی (بابەتخوازی و زانستی) زمان بە کار، هەواڵ، هاندان، وەسفکردن دەگۆڕێ، پەخشانی فێرکاری بە زانست و زانیاری دەگۆڕێ. بەڵام هێزی زمانی شیعر ناگۆڕێت، بەڵکو لە ناوەوەی خۆیدا بە درەوشاوەیی دەمێنێتەوە. پەخشان لە مێژوودا جێگیر دەبێت، شیعریش بەرەنگاری مێژوو دەبێتەوە، چونکە ناگۆڕێت و دوای مێژوو ناکەوێت، بەڵکو شتە لە ناوەوەی گوتار و رووداوە قەدەغەکراوەکانی دەوروبەری لە خۆدا هەڵگرتووە. بە نموونە قەسیدەکانی (موتەنەبی) لە بەرانبەر سەدەی چوارەمی کۆچی وەستاون، لە کاتێکدا دەسەڵات و میدیا و هەواڵ و یاسا و دابونەریتەکانی سەدەی چوارەمی کۆچی کەوتوونەتە نێو مێژووەوە. لە سەدەی نۆزدەمی پێ لە رووداو و هەواڵ، قەسیدەکانی رامبۆ وەستاون، وەك رۆناکییەکی درەوشاوە و تازە، بە هێز و چالاکییەوە لە مرۆڤ دەڕوانن. ئایا ئەوە بەو مانایەیە کە پەیام ((پەیامی شیعری)) دەبێ بابەتەکەی لە خودی خۆیدا بە (بابەتەکەی لەو شتانە وەرنەگرێت، کە دەوری داوە و ئاماژە بە شتەکانی دەوروبەری خۆی نەکات).. ئەوە پەیامێکی شیعرییە، وەك ئەوەی لە دەقی شیعرییدا هەیە؟

هەڵبەتە نا.. چونکە کاتێ باس لە ئەرکەکانی زمان دەکەین و دەبینین یەکێك لە ئەرکەکانی زمان، شیعرییەتە ((لەبەر ئەوەیە کە ناوەڕۆکی پەیامەکەی یان زمانەکەی خودی زمانەکەیەتی، نەك ئەوەی ئاماژەی بە دەکات)) ئەو قسەیە ((واتە پەیامی شیعر)) تەواو لەگەڵ قسەکانمان لە بارەی ((هونەری شیعری)) جیاواز دەکەوێتەوە، چونکە شیعر نواندنێکی هونەرییە، ((بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا نواندنی هونەری)) تەنیا ئامانجەکەی نییە. با بە وردی بڵێین ئەوە شیعرییەتە وەك ئامانجێك تەنها لە رێگای هونەرەوە دەتوانرێ بە دەست بهێنرێت، بەڵام ((ئەرکی شیعر))یش دەشێ لە مەبەست ((پەیامی شیعری)) یان ئامانجی شیعریدا هەڵگرینەوە، کە رەنگە شیعر تێیدا سەرکەوتوو بێت، یان لە بەدیهێنانیاندا سەرکەوتوو نەبێت. ((روونکردنەوەی)) ئەو قسانەش بە گشتی ((خودێتی و زمانەوانی و تەمومژی)) شیعری کەم دەکاتەوە و بە شیاوی چارەی دەکات، چونکە سروشتی ئەو پەیامەی کە چارەی دەکات، ئەوەیە کە خودی زمانی ئاڵۆز چەمەکە دەبێ بوێوژێندرێت، چونکە هەمیشە سەرلێشێواوییەکی گەورە لە نێوان ئەرکی شیعری و ئەرکەکانی دیکە (کۆمەڵایەتی و سیاسی و پەروەردەیی و سەزداری و سوودگەرایی.. هتد) درووست دەکات، کە دەکەونە چوارچێوەی ئەرکە بابەتییە لەکارکەوتووەکانی زمان. لەرێدا بە هیچ شێوەیەك

مەبەستم داخستنی ئامانجی زمانی شیعری ((پەیامی شیعری)) نییە، کە هەمیشە کراوەیە، بەڵکو دەبێ بزانین کە شیعر((هونەری شیعری)) ئەگەر ملکەچی ئەو ئەرکانە بێت، ئەوە ئامانجی خۆی ((وەك شیعر-زمانی شیعری)) لە دەست دەدات و دەبێتە پاشکۆ بۆ ئەرکی دیکە. لێرەدا ناتوانین ئەو کارە یەکلا بکەینەوە و بڵێین ئەوەی شیعر دەنووسێ دەبێ بەو ڕێچکەیەدا بڕوات. بەڵکو شاعیر دەبێ لە خۆیەوە ((بە شێوەی تایبەتی خۆی)) پارێزگاری لە شکڵی شیعر و روونی و وزەی شیعری بکات، شاعیر دەبێ هەشیارییەکەی تا ئەوسنورە بێ، کە نەکەوێتە ژێر چەکوشی ئامانجەکانی دیکەی زمان، پاشان شوێنکەوتە و ملکەچیان. شاعیر دەبێ بە ئامانجی شیعر هەنگاو بەرەو پێشەوە بنێت، پێویستی بە هەشیارییەکی گەورەی شیعری یەکگرتووهەیە، دەبێ لەگەڵ کاتدا هەنگاو بنێ، خۆی لە هەموو ئەو ڕێگایانە بدزێتەوە، کە بەرەو گەڕانەوە و بەبایەخی و موجامەلەی دەبەن.

شوشتنەوەی وشەکان

وشە لە شیعری کۆندا ناسنامەی دیار نییە، بە ئاراستەی ئەو مانایەدا دەڕوات، کە بە شێوەیەکی هەڕەمەکی ڕۆژێ لە ڕۆژان بۆی پێشنیار کراوە، لە پێناوی دروستکراوە.. بۆیە وشە تەنها وەك ئامرازە بۆ بەکارهێنان و گەیاندن دەمێنێتەوە، نە زۆر نە کەم.. وشە لە شیعری کۆندا هیچ کەسایەتییەکی نییە.. چونکە لە شیعری کۆندا ((مانا)) دۆخەکە بەڕێوە دەبات. بەڵام ئەگەر وای دابنێین کە زمان لە پێکهاتن و هەڕەمەکییەت و یاسا ناوەکییەکانیدا هاوتای ژیان بێت، لەبەر ئەوەی زمان لە خودی ژیان و پێشکەوتنەکانی ژیانەوە گەشەی کردووە، کەواتە ئەی بۆچی دەستەواژەکان (وشەکان) بە بوونەوەری زیندووی ئەو ژیانە نازانین، کە کەسایەتی و سەربەخۆیی خۆیان هەیە، وەکو ڕووەکەکان و ئاژەڵەکان و زیندەوەرە وردەکان، کە ژیانی شاراوە و تایبەتی خۆیان هەیە، زۆربەی جاران هەر نایانبینین، تەنها ئەوانە نەبێ کە دیارن و پەیوەندییان بەیەکترییەوە پەیوەندی مانەوە و ململانێ و ئەزموون و هاوژیانییە. دەشێ لە ژیانی ڕۆژانەدا زمان ئامرازی گەیاندن و تێگەیشتن بێ، وشەکان ((بوونەوەرە زیندووەکان)) قوربانی بە کەسایەتی و ژیانی خۆیان بدەن، بۆ ئەوەی مرۆڤ لە مرۆڤ بگات، بۆ ئەوەی ئەو لەیەکگەیشتنە بەردەوام بێ. بەڵام ئایا هیچ دەستەواژەیەك بەو قوربانیدانە خۆبەخشانەیە رازییە؟ نەخێر، بەڵکو ئەوە بەکاربردنە رازییان دەکات. بەڵام ئەدەب ئەو بەکاربردنە ڕەتدەکاتەوە و دادپەروەری لەگەڵ ئەو بوونەوەرانە و پەیوەندییەکانیان دادەمەزرێنێ و شکۆیان بۆ دەگەڕێنێتەوە، لەو ڕووەوە شیعر ژانرێکە

زیاد لە ژانرەکانی دیکەی ئەدەب پارێزگاری لە پەرتبوونی وشەکان (دەستەواژەکان) و پەیوەندییەکانیان دەکات، لە هەموو ئەو بەکارهێنانانە ڕۆژانەییە، یان ڕۆتینییەی کە کەسایەتی وشەکانیان پیس کردووە و تێکشکاندووە، پاکیان دەکاتەوە و شکۆ و هێزیان بۆ دەگەڕێنێتەوە.. دەیانخاتە نێو بەکارهێنانی نوێ و ژیانی ((ژیانی زمانەوانی نوێ))یان بۆ دەڕەخسێنێ و دەیانخاتە نێو پەیوەندییەکی نائاسایی و چاوەڕواننەکراوەوە.. جێگایان بۆ دەدۆزێتەوە و وایان لێدەکات تێیدا نیشتەجێ بن، بەمجۆرە دەقی شیعری سەرسامی درووست دەکات، چونکە: واتای نوێ ((ژیانی نوێ)) بە وشە دەبەخشێت. وشە دەخاتە پەیوەندی نوێوە. بەمجۆرە زمان نوێ دەبێتەوە و ئەو نوێبوونەوەیەش دەبێتە نوێبوونەوەی ژیانی مرۆڤ و بوژانەوە و گرژی و نەشونماکردنی مرۆڤ.

پەیوەندییە زمانەوانییە کۆنەکان لە شیعر و پەخشاندا پەیوەندی دیاریکراون یان وەك ڕەوانبێژی پۆلینکراون، ناشێ لێیان دەرچین و نکۆڵیی لە ڕەوانبێژییان بکەین، بەڵکو دەبێ چوارچێوەیەکیان بۆ بدۆزینەوە و لە شێوازێکی چەقبەستوودا دایانبنێین، بەوەش دەستەواژەکان و پەیوەندییەکانیان لە شیعری کۆندا بە هۆی تووندی سیستمی زمانەوانی و عەقڵی و کۆتوبەندکردنیان لە چوارچێوەی ڕۆحی مرۆییدا تووشی پووکانەوە دەبن، بەمجۆرە رزگارکردنی شیعر و عەقڵ لەو هێزە نەرێیە پێویستی بە دیدگایەکی ریشەیی هەیە! ئەو دیدگایەش دەبێ شتە لەخۆ بگرێ کە ژیانی ئاسایی و لەکارکەوتوو نەتوانێ بیبەزێت، شتێکی سەرووی سروشتی، شتێکی ناوازە و لەپڕ کە بشێ وەك پێویست دەستەواژە و پەیوەندییەکانیان لە داڕشتنەوەی نوێدا بنوێنێ. ڕێبازی بونیادگەری لێکۆڵینەوە لە بارەی پەیوەندی نێوان دەستەواژەکان وەك حەقیقەتی زمانەوانی و جەوهەری زمان (فۆنۆلۆژی، مۆرفۆلۆژی، شێوازگەریی) بە کاری لەپێشینەی خۆی دادەنێ و لەوێشدا گەیشتۆتە دەرئەنجامی زۆر گرینگ، بەڵام لەبەرانبەر ئەوەشدا بوونی (وشە) و دەستەواژەکانی پشتگوێ خستووە و تەنها وەك پارچەکانی شەترنجی داناون، کە دەشێ داربن یان ئاسن یان قوڕ و هەویر، کە هیچ جیاوازییەکی گرنگیان لە وازیکردنی شەترنجدا نییە و دواتریش هەر بەو پێودانگە گەمەی زمانەوانی ملکەچی سیستمی ناوەوەی زمان دەکات. ئەگەرچی بونیادگەری لە هەندێ لە تیۆرە جۆراوجۆرەکانیدا گرنگترینیان تیۆری زایندەیی ((تەولیدی)) ((چۆمسکی)) کە بە راستی لە رووی یاساکانی زمانی زایندەیی و گۆڕانکاری ((تەولیدی و تەحویلی))دا، وێنایەکی رازیکەر بە دەستەوە دەدات. دوور لەو لێکۆڵینەوە زمانەوانییە گشتیانە، ئیتر دەستەواژەکان هەروا مانەوە، تا لقێکی تایبەت بە ناوی زانستی ئاماژە (علم الدلالة)

هاتە ناوەوە، بەڵام ((ئەو لقە)) لەگەڵ زانستی زمان تێکەڵ نەبوو، تاکو بەیەکەوە وێناکردنێکی رازیکەر لەبارەی زمان بەگشتی و شیعرییەت بە تایبەتی بخەنە روو. شاعیر بۆخۆی دەبێ لە هەموو ئەو زانستانە قووڵبێتەوە، نابێ هەر تەنها پێیانەوە پابەندبێ، بەڵکو لەسەری پێویستە تێیانبگات و هەرسیان بکات، پاشان لە یاسا سەختەکان بگوزەرێ. ((وەك کۆتوبەندی نووسین تەماشایان نەکات)) بەڵام ئەوە بەو مانایە نییە، کە بەدوایاندا نەچێ و لێیان تێنەگات، بەڵکو بە پێچەوانەوە شاعیر دەبێ ئاگای لە زانستەکانی زمان بێ و بەدوای لێکۆڵینەوەی زمان و تێگەیشتنی زمانەوە بێ و هۆشیاری لێیانەوە بە دەستبهێنێ.. زۆرێك لە شاعیران حەز لە بوارەی زمان ناکەن، بەڵام بنەمای نووسینی شیعر پەیوەندی بە تێگەیشتنی تایبەتی زمانەوە هەیە، شاعیر دەبێ پارێزگاری لە زمان بکات و بچێتە نێو تایبەتمەندییەکانی زمانەوە، بە تایبەتی هەموو ئەو تایبەتمەندیانەی پەیوەندی بە شیعرەوە هەیە، بەو مانایەش ((لەخۆوەیی)) و دەرچوون لە رێچکەی ((ناوکۆیی)) باو، ئەو کاتە بە جوانی دەردەکەوێت، کە شاعیر لە قۆناغی نەخوێندەوارییەوە بەرەو قۆناغی مەعریفە هەنگاو دەنێت.. چونکە هۆشیاری دەرگای فرەوانی گفتوگۆ دەکاتەوە. ئەگەرچی شاعیری خاوەن بەهرەی گەورە و کەم رۆشنبیر، پێویستی بە بڕێکی زۆر لە ((خۆبەخۆیی)) و ((هەڕەمەکییەت)) هەیە.. بەڵام شاعیری پڕ بەهرە و پڕ لە رۆشنبیری پێویستی بە دوو ئەوەندە توانای ((خۆبەخۆی)) و (هەڕەمەکییەت) هەیە، چونکە ((نووسین)) هەمیشە ناچاری دەکات، کە ئەو رۆشنبیرییە گەورەیەی خۆی بە شێوەی ((خۆبەخۆی)) بیخاتە روو. لێرەوە دەشێ گرفتەکانی پێشوو شیبکەینەوە و بڵێین: شاعیری باش و خوێندەوار، زۆر لە شاعیرێکی نەخوێندەوار، پێویستی بە ((خۆبەخۆیی)) و ((هەڕەمەکییەت))ە، بۆ ئەوەی بە باشی پارێزگاری لە تازەبوونەوەی بەهرەکەی خۆی بکات. ئەوەش ئەوەمان بۆ دەردەخات، کە بۆچی شاعیرە نەخوێندەوارە باشەکان، لە فرە رۆشنبیری دەترسن؟! چونکە دەزانن هەتا رۆشنبیریت زۆرتر بێت، پێویستیت بە ((خۆبەخۆی)) قووڵتر و بە پیتتر دەبێت. خودی ئەو شیکردنەوەیە رۆناکی دەخاتە سەر ئەو راستییەی کە ئەو شاعیرە باشانەی دوای رۆشنبیرییەکی زۆر بەهرەی شیعرییان کز دەبێ، لەو شاعیرانەن کە هەر لە بنەماوە ((خۆبەخۆبوون)) و ((هەڕەمەکی)) بوونیان دیاریکراو بووە، بۆیە توانای ئەو رۆشنبیرییە و مەعریفە زۆرەیان نەگرتووە و بەهرەکەیان تێکشکاوە. ئەوان قەوارەی بەهرەی خۆیان نەدەزانی، بۆیە تێکشکان، بەڵام نەك لەبەرئەوەی مەعریفە و رۆشنبیرییان بە دەستهێنا، چونکە هەرگیز مەعریفە و رۆشنبیری جێی بەهرەی شیعری ناگرێتەوە! بەهرەی

شیعری گەورەترین گەنجینەیە، کە مرۆڤ لە ژیاندا دەیدۆزێتەوە، بە راستی بە داخەوە کە بە شێوەیەك لە شێوەکان لە دەستی دەدات. با بە رەوتی نووسینەکە بگەڕێینەوە و ببینین کە شاعیری حەقیقی ئەو کەسەیە، کە بە شێوەیەکی دیکە لە زمان ((وشە و پەیوەندییەکانی)) رادەمێنێ و سازشیان لەسەر ناکات، هەمیشە وشەی سەرسوڕهێنەر، نامۆ دەڵێ کە پێشتر گوێمان لێینە بووە.

شیعر و قسەکردن

ئەگەر لە بارەی زمان وەك سیستمێکی کۆمەڵایەتی و قسەکردن بەو مانایەی کارێکی تاکە کەسیە (فردییە) لەنێو سیستمی کۆمەڵایەتیدا، بە لێکجیاکردنەوە بە ناوبانگەکەی (دی سوسێر) بگەڕێینەوە، ئەوە بۆمان دەردەکەوێت، کە زمان لە کتێب و فەرهەنگ و گرامەری زمانەوانی نیشتەجێیە، بەڵام قسەکردن لە شەقام و کارگە و نێو ماڵاندا بە وزە و چالاکییەوە دەجوڵێتەوە. شیعر کارێکی تایبەتی و تاکە کەسییە بۆیە دەکەوێتە نێو قسەکردنەوە ((لێرەدا قسەکردن بە مانای زاراوەکان نایەت))، کەچی گیروگرفتەکانی شیعر ئەوەیە، کە لەنێو قسەکردندا بەشێکی تایبەت و خودییە. شیعری کۆن ((لە رێگای بیستنەوە)) بوو. بەڵام شیعری نوێ، پاش ئەوەی چاپکردن دەرکەوت، کە کتێب و نووسین لە نێو خەڵك بڵاو بۆوە، ئیتر خوێندنەوەی شیعر، جێگای بیستنی شیعری گرتەوە، واتە کە نووسین دەرکەوت، شیعری نوێ سەری هەڵدا و جیاکردنەوەی ئەرکی بیستنی شیعری لێکەوتەوە، ((واتە شیعر لە سیستمی بیستنەوە بۆ سیستمێکی خوێندنەوە هەنگاوی نا)). لێرەوە ئیتر کەوتینە پارادۆکسێکی نوێوە. شیعری کۆن بە قسەکردنی زارەکییەوە بەندە، یان دەبیسترێت و لەگەڵ تامی قسەکردنی زارەکی سەردەمەکەی بڵاو دەبێتەوە، ئەو تامەش نامینێ کاتێ ئەو شێوە قسەکردنە بەسەر دەچێت. بەڵام شیعری نوێ بە قسەکردنی نووسراوەوە بەندە، بایەخەکەی ئەو کاتە کەم دەبێتەوە، کە سەلیقەی باوی سەردەمەکەی بەسەر چێژەکەیدا زاڵ بێت. بەمجۆرە زمان ((زمانی قسەکردن)) لە بەتە نووسینی شیعری نوێدا دەوێژێ ((زمان دەنووسرێتەوە)) و شیعر پشت بە گۆڕانکارییەکانی نووسین دەبەستێ، گرنگترین گۆڕانکارییەکانیش کە پێی هەڵدەستێ سەرەولێژکردنی ئەرکی تەواوی شیعر و گۆڕینی ستراتیژییەتی ئامانجی شیعرییە، بە جۆرێك کە شیعری (شەعبی) ئەوەی کە بە دەستاودەستکردن پەیوەندی خۆی بە قسەکردنی ((خەڵك))ەوە راگرتبوو، (لە جەوهەردا) هێندە بە نووسینەوە پەیوەست نەبوو، شیعری شەعبی بە ئەوەی نیازێکی هە بە دوو جۆر بوو: یەکێکیان خۆی دادەهێنا و خۆی لە رێگای نووسینەوە ((نووسینی بیستنەوە)) دەبینییەوە و لە رێگای نووسینەوە کاریگەری

درووست دەکرد. ئەویدیکە دەکەوتە سەر رووکاری زمان یان ((بیستنی بیستنەوە)) قسەکردنەوە، وەك ئەوەی شێوەیەك بێ لە شێوەکانی پەیوەندیکردن بە کۆمەڵگاوە. ئەرکی (بیستن) لە شیعری کۆن، یان شیعری شەعبی ((زمان دەبیسترێتەوە)) لەلایەن کۆمەڵێ (وەوزان)ی دەنایەوە و جیاواز لە ئەرکی (بینین)ی تاکە کەسی ((زمان دەنووسرێتەوە)) لە شیعری نوێدا! بەمجۆرە بەرانبەر رەگەزێکی نوێ دەبینەوە، کە پێویستی بەیەکێك لەو دوو شێوازە هەیە: یەکێکیان شیعرە و ئەویدیکە شیعر نییە! لێرەوە مەترسییەکی نوێ دەست بەسەر شێوەکانی چێژ و گۆڕانکارییەکاندا دەگرێت، کە رەنگە بکەوێتە دەرەوەی تێگەیشتنی ئەدەبی و بە تەواوی سەیرورەی مرۆڤایەتییەوە بلکێ.. واتە لە ئەدەبەوە تا بە بوونی خودی مرۆیی دەگات. ئەدەبی کۆن هیچ شێوازێکی رادیکاڵ و پەرجۆشی ئەدەبی بەدەست نەهێناوە، بەڵکو هەمیشە بە پەلە شێوازەکانی خۆی گۆڕییووە، ئەوەش ئەگەرچی لە راستیدا لە ئەنجامی هەشیارییەوە بوو، بەڵام بەدبەختی ئاگایی نووسەرانی لەوەدابوو، کە نەیاندەتوانی لە بەرانبەر ئەو سەردەمانە بە شێوەیەکی قووڵی نیگەرانئامێز بوەستنەوە.. جگە لەوە کارەکانیان بەرهەمی ئەو گۆڕانکارییە فیکرییەکانی نەبوو، کە خودی خۆیان پێیهەڵدەستان، تا بتوانن ئەدەبێکی (خودی) نوێ بونیاد بنێن، بەڵکو زمانێکی ئاسۆیی هاوبەشیان هەبوو، کە دەکەوتە نێوان خەڵك و شێوازی نووسینی ستوونی نوێنەرایەتی دەکرد، چ لە ناوەوەی نووسەر، ناخی نووسەر -چ وەك هاوبەشیکردنی خەڵك- لێرە ((لە نووسینی شیعری شەعبی)) زمان وەك مێژووی مەعریفە، ئاوارەی رابردوو بوو، بەڵام شێوازی نووسینی شیعری نوێ لەنێو مێژووی گشتیدا، بازدانێکی تاکە کەسی داهێنان و خەڵقکردن بوو، هەوڵێك بوو یان کۆمەڵێ هەوڵیکی تاکخوازانە بوو بە بوژانەوە و گۆڕینی بونیادی زمانی باو. لەسەر ئەو بنەمایە مێژووی ئەدەبی کۆن، مێژووییەکی خاو و بێزارکەر بوو، کە تێیدا گۆڕانکارییەکان هەڵبەز و دابەزییان بوو، لە شێوە و ناوەڕۆکی ژانرە ئەدەبییەکاندا ناڕێك دەردەکەوتن، بەڵام مێژووی ئەدەبی نوێ، خەریکە خێراتر دەبێت، نەك هەر وەك مێژووی نەشونماکردن، بەڵکو وەك مێژووی داهێنان و خەڵقکردن، بەپێی زاوزێکردنی پشتاوپشتگەری بەڕێوەناچێ، بۆیە داهێنان لە ئەدەبی نوێ تاکخوازانەیە، باوك و کوڕ ناناسێ.. تاك درووستکەرێکە، بەڵام لۆژیکی پشتاوپشتگەرێتی کە ئەدەبی کۆن بانگەشەی بۆ دەکات، تەگەرەیەکە لە تەگەرەکانی بەردەم وزە و هەڵسانەوە و جوانی ئەدەبی نوێ.

چالاکردنی زمان لە رێگای شیعرەوە

دوای ماندووبوونێکی زۆری رەخنەگری فەرەنسی (پێریس) بۆ دۆزینەوەی پێناسەکردن□کی وردی شیعر لەژێر رۆناکی بەردەوامی دەرچوون لە ناوکۆییەکان، دوای دروستبوونی ململانێیەکی تووندی نێوان شیعر وەك مەترسییەکی بەردەوام و پەخشان وەك مەترسییەك بە دژی شیعر، دوای هەموو ئەوانە (پێریس) گەیشتە ئەوەی بڵێ ((زمان ناتوانێ گوزارشت لە شیعر بکات، بەڵکو شیعر فێڵ –لە زمان دەکا- یاخیبوونە، خەباتە بە دژی زمان) کەواتە چۆن ئەو دوو رستەی خوارەوە بەیەکەوە دەگونجێنین (شیعر گوزارشت لە زمان دەکات) (شیعر لە زمان یاخی دەبێت))؟. رەنگە چەمکی (لادانی زمانی) ئەوەی (کۆهین) پێشنیاری کردووە، جۆرە چارەیەك بێ، بەڵام ئەو چارەکردنە زمانێکی پێوانەیی (کە بوونی نییە) دەسەپێنێ، ((زمانێکی پێوانەیی دیار)) کە بۆ ئەوەی شیعر بونیاد بنێین، بتوانین لێی دەرچیین ((لێی لادەین))، بەڵام لەبەر ئەوەی قسەکردنی رۆژانە لادانی زمانی لێدەکەوێتەوە و دەرچوونە لە زمانی پێوانەیی، بۆیە دەشێ بڵێین لادانی زمانی دەکەوێتە نێو لادانی رۆژانەی بەکارهێنانی قسەکردنەوە، بەمجۆرەش وێنەکە تا ئەندازەیەك دەشێوێ، یان بەیەکگەیشتن□کی بە پیت دەخاتە نێوان شیعر وەك (یاریکردنێکی بەرزی زمانەوانی) و قسەکردنی رۆژانەوە.. چارەکردنی (کۆهین) وەك پشتبەستنێکی رەها (لە پێوانە و لادان) بۆ ناوکۆییە رەوانبێژەکان دەگەڕێتەوە، جا بۆ ئەوەی بگەینە پێناسەکردنی شیعر، وەك پێشنیارێکی نوێ خۆی دەنوێنێ. چونکە ئەو کێشە کۆن و نائومێدکەرانەی کە لە دەوری پەیوەندی فۆرم و ناوەڕۆکدا دەسوڕێنەوە، تەنیا وێستگەیەکی بچووك پێکدەهێنن، کە دەشێ بۆ ئەوەی لێی دوور بکەوینەوە، لێی بوەستین، واتە لێکۆڵینەوە تەقلیدییەکانی شیعر (سەرەڕای هەوڵەکانیان) هەر لەنێوان (هەژاری و کەمخوێنی) دێن و دەڕۆن، دەڵێن فۆرم لە ناوەڕۆك جیا نا بێتەوە، پاشان دەڵێن شیعر ئەوەیە کە فۆرم و ناوەڕۆك لەگەڵ یەکتر هاوسەنگ بێت ((هاوڕێك بەیەکەوە ڕێبکەن)) ئەوەش چارەیەکی ئاسان و سازشکارانەیە، پێویستی بە هەوڵ و ماندووبوون و راستی نییە. چونکە رەگەزەکانی فۆرم ناسراون و دەتوانین دەستنیشانیان بکەین و ئەرکەکانیان بژمێرین و دیاریان بکەین، وەك چۆن دەتوانین رەگەزەکانی ناوەڕۆك دیاری بکەین و لێکۆڵینەوەیان ل□ بارەوە بکەین. کەچی لە پەخشان و بە دیاریکراوی پەخشانی ئەدەبی، هاوسەنگییەك لەنێوان فۆرم و ناوەڕۆکدا هەیە. بەڵام بەنسبەت پەخشانی زانستی ناوەڕۆك بەسەر فۆرمدا زاڵە، چونکە فۆرم لە پەخشانی زانستییدا ئامرازێکە بە وردی ئەرکی گەیاندنی ناوەڕۆکە. کەواتە تەنها شیعر لە بایەخی فۆرم بەسەر ناوەڕۆکدا ناوازەیە، واتە لە بایەخی فۆرمەوە دەتوانین ئاستی پێشکەوتنی شیعرەکە و دابەزینی هونەری

دیاری بکەین. فۆرم ئاراستەکانی ناوەڕۆکی قەسیدە دیاری دەکات، ئاراستەکانیش فەزای قەسیدەکە دەجولێنن و ئەو ئامانجانە دیاری دەکەن، کە قەسیدەکە هەوڵی بۆ دەدات، هەمووشیان تەگەرەن و جوولەی فۆرم بۆ خۆیان کێش دەکەن. فۆرم رووتکردنەوەی فۆرم دیاری دەکات، فۆرم بەندە بە بەشتکردنی ناوەڕۆکی دیاریکراوی فۆرمەوە، حەقیقەتی ئەو شتەش ئەوەیە، کە فۆرم نـوێنەرایەتی رێڕەوێك دەکات، کە لە میانیدا دەتوانین ناوەڕۆکی (هەرچی بێت) بە کردە نوێنەرایەتی بکەین. زمان لە کۆمەڵێ رەگەز پێکهاتووە بە ناوک□ی□کی دیاریکراوەوە بەندە، کە زمان دەکاتە فۆرم، نەك جەوهەر، بۆیە شیعر بەرهەمە، یان بەرهەمێکی ئەو ناک□ی□یە، واتە بەرهەمێکە لە (فۆرم)دا نەك لە جەوهەر، بۆیە شیعر فۆرمە لە فۆرمدا، یان میتافۆرم. بەڵام شیعر فۆرمی زمانەوانی نییە، بۆیە مافی ئەوەمان هەیە بپرسین جەوهەری شیعر بۆ کوێ چووە، جەوهەری شیعر کامەیە و چۆن بەدەست دێت؟ جەوهەر لە رەگەزەکانی زماندا بوونی هەیە، نەك لە دەرەوەی زمان، نەك لە کۆمەڵە شتێکی دەرەوەی زمان ((کۆمەڵە شتێك کە دەرك دەکرێن.. هتد)) ئەو شتانەی کە دەرك دەکرێن لەگەڵ جەوهەری ناسراوی فیزیادا یەک دەگرێتەوە، کەواتە جەوهەری شیعری، نەك جەوهەری فیزیایی لە کو□ید□دایە؟ من پێموایە (جەوهەری شیعری) بە شێوەی فۆرم لە وەدیهێنانی هەبووەکاندایە، ل□ بەرئەوەی (وەدیهێنانی هەبووەکان) ئەگەرێکی لاوازە و بە گشتی دەکەوێتە نێو مەحاڵەکانەوە، بۆیە جەوهەری شیعری لە ناوەوەماندا وەك وەهمێکی جوان، نامۆ، سەرسوڕهێنەر خۆی دەشارێتەوە. بەمجۆرە دەتوانین دوای ئەو بەدواداچوونە بڵێین جەوهەری شیعری نە لە واقیعدایە، نە لە قەسیدەدا، بەڵکو لە ناخی شاعیریدایە، جەوهەری شیعری پەندۆڵێکە ((چاڵمە- لە هاتووچۆکردنی پەندۆڵی سەعاتەوە هاتووە)) لەنێوان شاعیر و ئەوەی دەینووسێ هاتوچۆ دەکات، بەڵام کەی ئارام دەبێتەوە، ئەوە تەنها مردن دەزانێ، مەبەستم مردنی شاعیرە. نووسین بە کورتکردنەوەی زمان هەڵدەسێت، بە داپاچینی زیادە و درێژدا□ی□ ئاڵۆزەکانی، پاشان ئەدەب ((لە نووسیندا)) خێرا بە کەمکردنەوەی ئاڵۆزی خانەکانی نووسین هەڵدەستێ، بۆ ئەوەش شیعر بە تایبەتی دواین رۆڵ دەگێڕێ، بەمجۆرە با بەتەکە وەك هەڕەمێکی بنکە فرەوان بە ئاراستەیەکی ورد و ناسك بەرەو لوتکە دەبێتەوە، بێگومان بنکە فرەوانەکەی ئەو هەڕەمەش زمانە. بەڵام لوتکەکەی شیعرە. لەوێدا فۆرمی شیعری وەك بارستەیەك لە رەمز و ئاماژە، رۆناکی دەبەخشێت و هەوڵدەدات دووبارە بێتەوە و بێتە (میتافۆرمێکی باڵا)ی زمان، بەو رێگایەش زمان پاکبکاتەوە، لەوێشەوە وەك ئاماژەکاریی مۆزیکا بیچنێ، ئەوەش دووبارە هەوڵێکە بۆ پاککردنەوەی عەقڵی مرۆیی و

ه□و□شانەوەی بەردەوامی بنبەستووەکانی رەوانبێژی و ناڕەوانبێژی، کە زمان پشتی پێدەبەستێت. هەموو هەوڵە دووبارەکانی شاعیرە گەورەکان بۆ گەیشتن بە ئاستە باشەکانی نووسین بە دڵنیاییەوە هەوڵی تاکەکەسین، کە کاتێ شیعر دووچاری چەقبەستن دێ، یان لە ئاستێکدا قەتیس دەبێت، ئەوە لە ئەگەری کەوتن ((رووخان))ی شیاو رزگاری دەکەن. بۆیە بازدان لە نووسیندا لە ئاستێکەوە بۆ ئاستێکی دیکەی بەرزتر، هەر تەنها بە واتای بال□ایی عەقڵ و رۆح نایەت، بەڵکو چاککردن و کورتکردنەوەی زمانە. بەمجۆرە شیعر زمان دەکاتە دەقێکی کراوە، میکانیزمە شیعرییەکانی دەگۆڕێ تا کونیلەکانی زمان بکاتەوە، بۆ ئەوەی زمان بە جوانی هەناسە بدات و درێژە بە ژیان بدات. داتاشینی زمان (لە رێگای شیعرەوە) واتای کەمکردنەوەی دەستەواژە بەکارهێنراوەکانی شیعر نییە، بەڵکو بە واتای شۆردنی بەردەوامی دەستەواژە جێگیر و بەکاربردووە ماندووەکان دێت، یان بە مانای گواستنەوەی دەستەواژە دووبارەبووەکانە بۆ کۆمەڵێ شێوازی نوێی بەکارهێنان، واتە وڕوژانی دەستەواژە نوێیەکان، بۆ ئەوەی دەستەواژە نوێیەکانیش ئاوێتەی زمانی باو بن و زمان بکەنەوە، ئەگەر زمانیش بکرێتەوە ئەوە عەقڵیش دەکرێتەوە و تەواوی ژیانیش دەکرێتەوە، بەمجۆرە شیعر بواری ژیانی بەرفرەوان دەکات، وەك چۆن بواری عەقڵ و زمانی بەرفرەوان دەکات، ئەوەش وەك ئەرکی یەکەم و نایابی شیعر تەماشا دەکرێ. کەواتە ئەگەر ئێمە وەك رەخنەگر، واقیع یان خودی شاعیر وەك شوێنی بەدیهێنانی جەوهەری شیعری بە دوور بگرین، ئەوە بەو مانایەیە، کە بڵێین شیعر فۆرمی بەدیهێنان و دەرکەوتنی ئەو جەوهەرەیە. بەو شێوەیە زمان هەر قسەکردن نییە، لە بواری واقیعی و دەروونی، یان سۆزداری ناوەوە و دەرەوەی شاعیر، بەڵکو رۆڵێکی نائاسایی لە شیعردا دەنوێنێ. زمان لە شیعردا هەر تەنها دالی مەدلولەکان نییە، کە لەنێو فەرهه□نگاندا دەیدۆزینەوە، یان لە سۆز و هەستی شاعیردا دەیدۆزینەوە.. بەڵکو ((زمان لە شیعردا)) بە تەواوی بوونێکی سەربەخۆی دیکەیە. (یاکۆبسن) دەڵێت: (بەڵام شاعیریەت چۆن دەردەکەوێت؟ لەوەدا دەردەکەوێت، کە وشە وەك وشە هەستی پێبکرێت، نەك وەك جێگرەوەیەك بۆ ئەو شتەی کە بەناوی کراوەتەوە، یان وەك دەرکەوتنی هەست و سۆزی وشەکان و پێکهاتە و دەلالەت و شێوەی ناوەوە و دەرەوەیان، شاعیرییەت تەنها شانشنێکی جیا لە واقیع نییە، ئەگەرچی کێشی تایبەتی خۆی و بەهای تایبەتی خۆی هەیە). زمان لە بنەمادا دنیایەکی سەربەخۆیە لە واقیع، بەڵام زمان پەیوەندییە سوودگەرا مەزنەکەی خۆی لەگەڵ واقیع دەپارێزێ. کەچی شیعر زمانێکی سەربەخۆیە لەنێو زماندا و بەیەك هەنگاو لە زمان دوور دەکەوێتەوە و بە دوو هەنگاو لە واقیع، بۆیە شیعر

پەیوەندی لەگەڵ زمان و واقیع پەیوەندییەکی دژئامێز و جوانە و لەسەر ملکەچنەبوون وەستاوە. شیعر بریتییە لە زیاد□□□ی زمان و واقیع لە بەریەککەوتنی نوێی تەقەڵەکانی چنین و پێشنیارکردنی سیستمێکی دیکە بۆ زمان و واقیع.. ((شیعر بە ئاسایی خرایە نێو چواچێوەی پێدراوەکانی زمان، چونکە هیچ مەودایەکی لەنێوان (واقیع و زماندا) دانەناوە. شیعر خرایە نێو پێدراوەکانی زمان، چونکە دەیەوێ واقیع کۆپی بکاتەوە، کاتێ واقیع کۆپی دەکاتەوە، شیعر دەبێتە بەشێکی مردووی واقیع.)) کەواتە هەمیشە شیعر وەك شوێنی مەترسیداری ئاگایی و بڵێسە، لە زمان و واقیعدا و بە شێوەیەکی نوێ وزەی خۆی لە تێگەیشتن بەدەست دەهێنێتەوە، دوور لەو ناونانەی کە ئێمە لە رابردوو وەك شیعرپێماندابوو، بەڵام ئەمڕۆ کات رێگا نادات هەمان ئەرك بە شیعر ببەخشین. لێرەدا ئەوەی پێشنیارمان کردووە ئەوەیە، کە شیعر لەو هەوڵانە دانا بڕێ کە نوێنەرایەتی واقیعی جوانناسی یان زمانی دەکات، بەڵکو شیعر لەلایەك جەخت لە سەربەخۆیی خۆی و ئەرکی شیعری دەکاتەوە و لەلایەکی دیکە هەوڵدەدات خزمەتێکی گەورە بە زمان و واقیع بگەیەنێت، پیسبوونی زمان و واقیع بە شیعر، ئەگەرێکی نایابی شیعرە، تاکو چالاکی نوێ بۆ بزاڤێکی جیاواز.. بۆ هەژاندنی خانەکانی خۆی بخاتەوە و هیچ سەرهەڵدانێکی نوی بۆ ئەوان نەهێڵێتەوە، ئەگەرچی شیعر لە ئەنجامدا هەوڵ بۆ زیندووکردنەوەی زمان و واقیع دەدات، بەڵام بەردەوام خۆی لێیان دابڕێت.

سەرچاوە:

رۆژنامەی (زەمان)

ژمارە 1933 رێکەوتی 5/10/2004

تێبینی: ((جووت کەوانەکان)) بۆ روونکردنەوەی زێتر، وەرگێڕ دایناون.

ئایندەی خەڵکی سوریا و ڕۆژئاڤا بەرەوکوێ دەچێ؟.. ئاسۆ کمال

پرسیاری ئێستای میدیای ناوچەکە و جیهان ئەوەیە کە چ دەسەڵات شوێنی دیکتاتۆریەتی ئەسەد دەگرێتەوە، بەڵام پرسیاری سەرەکی

ئەوەیە کە ئایندەی خەڵکی سوریا و ڕۆژئاڤا چی بەسەر دێ؟
هاتنە سەرکاری دەسەڵاتی ئیسلامیە سونیە توندڕەوەکان لە سوریا و ئەفغانستان و بێدەنگی دەوڵەتانی ئەمریکا و ڕۆژئاوا بەرامبەریان نیشانەی گۆڕانکاریەکە لە دۆخی سیاسی و بەرە دژ بەیەکەکانی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست.
دەسەڵاتی کۆنە داعشیانەی “هیئة تحریر الشام” پێویستی بە پێشبینیکردن نیە، چونکە لە “ئەدلیب”ی ژێر دەستیاندا هەمان یاساکانی تاڵیبانیان سەپاندوە. پرسیار لەسەر ئەوەیە کە ئایا ئەم هێزە ئیسلامیانە چۆن دەتوانن خزمەت بە جێبەجێکردنی نەخشەی مسۆگەرکردنی بازاڕ و پڕۆژە ستراتیژیە ئابوری و سیاسیەکانی ئەو دەوڵەتە بورژوازیانە بکەن، کە ئێستا لە سوریا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا لە ڕێگەی شەڕی سیاسی و سەربازی نێوانیانەوە ئەم نەخشانە دەبەنە پێشەوە؟
هەمیشە پەیوەندی ئەمریکا و ڕۆژئاوا لەگەڵ ئیسلامیەکاندا بەپێی بەرژەوەندی و ستراتیژیەکان گۆڕانکاری بەسەرداهاتوە. لەسەرەتادا ئەمریکا و ڕۆژئاوا ئەم هێزانەیان لە جەنگی ساردا دروستکرد و دواتر لە ئەفغانستان و عێراق و سوریا بونە دوو بەرەی دژ بەیەک. لە لایەن ئێرانیشەوە، لە عێراق و سوریا بەکاردەهێنران بۆ لێدان لە ئەمریکا. ئێستا لە شکستی ئێران لەسوریادا، تورکیا جێگای ئێرانی گرتەتەوە و هێزە ئیسلامیەکان لەلایەن تورکیاشەوە بۆ جێگیرکردنی باڵادەستی خۆی لە دۆخی سوریادا بەکاردەهێنێت. تورکیا دەیەوێ لەگەڵ ئەمریکادا مامەڵە بکات. مامەڵەی ئەوەی کە؛ دەسەڵاتی ئیسلامیە سونەکانی سوریا ڕازی دەکا کە مل بە مانەوە لە ژێر چەتری سەربازی ئەمریکا لە سوریادا بدەن ئەگەر تورکیا ڕێگری لەبەردەمدا نەبێ بۆ بەرتەسککردنەوەی سنوری دەسەڵاتی ئیدارەی ڕۆژئاوای کوردستان.

گۆڕانی سەرەکی لە ڕوخانی ئەسەد تێکشکانی “بەرەی بەرگری” کۆماری ئیسلامی ئێران و نەهێشتنی پێگەی دەوڵەتی ڕوسیایە لەناوچەکەدا، کە لە پاڵ شکستی حەماس و حزب اللە دا بەتەواوەتی ستراتیژی دەوڵەتی ئێرانی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا توشی داڕمان کردوە.
لەسایەی ئەم گۆڕانکاریانەدا ئیسرائیل و ئەمریکا زیاتر دەتوانن پڕۆژە هاوبەشە ئابوری و ئەمنی و سەربازیەکانیان لەگەڵ سعودیە و دەوڵەتانی عەرەبی و کەنداو نەخشە ڕێژبکەن.
هەر بەیە ڕوخانی ئەسەد تەنیا دیکتاتۆرێکی لەکۆڵەی خەڵکی سوریا کردەوە و چیتر خەڵکی سوریا بارمتەی ستراتیژی کۆماری ئیسلامی ئێران لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دژی ئیسرائیل نین، بەڵام خەلکی سوریا و

ناوچەکە لەدەست شەڕی ئەم بەرەو هێزە دڕندانەی تری ئیسلامییەکان و ئیران و تورکیا و ئەمریکا و ئیسرائیل ڕزگاریان نەبوە، کە دوو دەیەیە سوریا و ناوچەکەیان کردەتە دۆزەخێک کە نیوملیۆن ئینسانی تێدا کوژراو و بریندار بوو و زیاتر لە ١٤ ملیۆنی خەڵکەکەی ئاوارە کردووە. ڕوخانی ئەسەد نەمانی تاوانبارێکی جەنگەکەیە لە مەیدانی شەڕێکی بەربەریدا، کە هەموو تاوانبارەکانی تری لە دەسەڵاتدان.
چۆن لە درێژەی ئەم شەڕە ناوچەییەدا دامەزراندنی دورگەیەکی ئارام و ژیانێکی گونجاو بۆ خەلکی سوریا لە سەر دەستی هەمان ئەم هێزانە چاوەڕوان دەکرێ؟
هەر چۆن شەڕی غەزە نیشانی دا کە چیتر مەسەلەی فەلەستین لە چوارچێوەی پێشووی چارەسەر و شەڕەکانی پێشودا نەماوەتەوە و بەشێکە لە شەڕێکی ناوچەیی فراوانتر، بەهەمان شێوە ڕوخانی دیکتاتۆرییەتی ئەسەدیش کۆتایی دیکتاتۆرییەت و شەڕ و کێشەکانی خەڵکی سوریا نییە. ئایندەی سوریا ئێستا لەسایەی شەڕ و ململانێیەکی سەربازی و سیاسی و ئابوری ناوچەیی و جیهانی فراوانتردا گیری خواردووە.
ڕۆمانسییەتی کۆتایی سەدەی بیستی ڕوخانی دیکتاتۆری و گەشەی دیموکراسی و مافی مرۆڤ و سەروەری سنوری دەوڵەتەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جەنگی تیرۆر، ئێستا جێگای خۆی داوە بە حساباتی ئابوری و بازاڕی سەرمایە و کۆمپانیا و نەوت و دابەشکردنەوەی دەسەڵات و ناوچە و سەرچاوەکانی وزە و حساباتی جیۆپۆلەتیکی دەولەت و هێزە بورژوازییە ڕەنگاوڕەنگەکان، کە لە ڕێگەی شەڕی سیاسی و سەربازی نێوانیانەوە یەکلایی دەکەنەوە. خەلکی سوریا و ڕۆژئاڤا قوربانییەکی تری ئەم ئاژاوەی ململانێیەن.
خەڵکی عیراق و کوردستان زیاتر لە ٢٠ ساڵە باجی ژیان لەم ئاژاوەی جەهەنەمە بورژوازییەدا دەدەن، کە ئەمریکا و ئێران و هێزە ئیسلامی و ناسیونالیستەکان بۆیان تەنیون. بەدیلەکانی بورژوازی لە سوریادا جگە لە سەپاندنی شەریعەتی ئیسلامی و کەوتنە ژێر دەستی تورکیا و مانەوە لە بازنەی شەڕی دەوڵەتانی ناوچەکە و ئەمریکادا نەبێ هیچی تر نییە، هەربۆیە خەڵکی ڕۆژئاڤا و سوریا جگە لە هێزی خۆیان بۆ بەرگری لە ژیان و چارەنوسیان هیچ ڕێگەیەکی تریان نییە، وەک نمونەی شکست پێدانی داعش لە کۆبانی . خەباتی خەڵکی سوریا و ڕۆژئاوا پێویستی بە ڕزگاربونە لەم ئاژاوەیەی ململانێی بەدیلی هێزە ئیسلامی و دەوڵەتە سەرمایەدارەکان و سوود وەرگرتن لەم فرسەتە کە دیکتاتۆرییەتی ئەسەد نەماوە بۆ جێگیرکردنی بەدیلێکی شۆڕشگێڕانەی جەماوەری .

ئاسۆ کمال

١٩دیسەمبەری ٢٠٢٤

ئۆجەلان لە بەردەم بانگەشەی ئاشتیخوازی ئەردۆگاندا.. عوسمانی حاجی مارف

سەرۆکی پەرلەمانی تورکیا نومان کورتولموش، لە پارتی ئاکەپەی دەسەڵاتدار، پشتگیری لە پێشنیازەکەی دەوڵەت باخچەلی کرد، کە سەرۆکی پارتی مەهەپەیە، بۆ چارەسەرکردنی گرژییە لەمێژینەکانی حکومەتی تورکیا لەگەڵ پەکەکەدا.

پێشتر باخچەلی پێشنیاری کردبوو کە عەبدوڵا ئۆجەلان سەرۆکی زیندانیکراوی پەکەکە، لە بەرامبەر ڕاگەیاندنی کۆتایهێنان بە یاخیبوونی پەکەکە، لە سزای هەتاهەتایی ئازاد بکرێت. هەروەها بەهەمانشێوە ڕێگەی پێبدرێت لە پەرلەمانی تورکیا قسە بکات، کورتولموش لە بەیاننامەکەیدا جەختی لەو پێشنیارە کردەوە.

واپێدەچێت پێشنیارەکەی باخچەلی بۆ ئەوە بێت کە هەوڵی بەدەستهێنانی پشتیوانی کوردەکان بدات لە گۆڕینی دەستوور بۆ هەڵبژاردنەوەی ئەردۆگان، بەئەوەی لەلایەک لە ئایندەدا ئەردۆگان وەک سەرۆککۆمار هەڵبژێردرێتەوە، لەلایەکی ترەوە ئەنقەرە دەیەوێت بەرەی ناوخۆیی خۆی لە بەرامبەر کاردانەوەی ئەگەری شەڕی ئیسرائیل و ئێران و بارگرژی زیاتری دۆخی ناوچەکە بەهێزتر بکات. هەروەها لەترسی ئەوەی کە ئیسرائیل لەکۆتاییدا کاریگەری زیاتر لەسەر پەکەکە دانێت، بۆیە هەوڵئەدات بە بانگەوازی ئاشتیخوازی ئەم پرسە بخاتە بەردەم مامەڵەیەکی سیاسیەوە.

لەگەڵ ئەوەی ناوچەکە بەتایبەتی لە سوریا تووشی هەڵچوونێکی بەرچاو بووە، ئەو هەڵچوونەی کە لە ئاکامی هێرشەکانی هەیئەی تەحریری شامەوە، کە نزیکی تورکیان، هەروەها روخانی ئەسەدو هەڵاتنی، دۆخێکی تازەی بۆ لایەنە کوردیەکانیش هێناوەتە پێشەوە، ڕەنگە کاریگەری لەسەر خولقاندنی دۆخێکی تر لە ئاڵۆزی دابنێت. ئەم گۆڕانە دەتوانێت ببێتە هۆی ئەوەی زلهێزە جۆراوجۆرەکانی ناوچەیی و جیهانی پەیوەندیەکانیان لەگەڵ لایەنە کوردیەکاندا لەسەر بنەمای

بەرژەوەندیەکانیان بە ئاراستەیەکی جیاوازدا بەرن، کە چارەنوسێکی نادیارتر چاوەڕوانیان دەکات، هەر لەم چوارچێوەیەدا دەبینین کورتولموش و باخچەلی و ئەردوگان دەربارەی پێشنیاری ئازادکردنی ئوجەلان بەدەگیان لێکردووەو مامەڵەکەیان ڕاگرتووە.

تورکیا بە ئامانجی دەستبەسەرداگرتنی ئەو ناوچانەیە کە لە ڕۆژئاوای فوراتە و تائێستاش لە ژێر دەسەڵاتی هەسەدەدان، لەوانە مەنبەج، تەل ڕیفعەت و چەندانی تر، بەشێک لە نەخشەی ئەردۆگان، بەدوای کۆتایی دەسەڵاتی ئەسەد و دەورێکی ڕاگوزەر و نادیار لە دۆخی سوریادا، بەدەستهێنانی فرسەتێکە بۆ تێکدانی ئیدارەی دەسەڵاتی هێزە کوردیەکان، کە پێی دەوترێت باکور و ڕۆژهەڵاتی سوریا. گەر ئەمەی بۆ چووە سەر، ئەوکات پێشنیارەکەی باخچەلی بۆ ئازادکردنی ئوجەلان دادەخات، لەهەمانکاتدا لە پرۆسەی لاوازبونی پێگەو نفوزی کۆماری ئیسلامی ئێران لە ناوچەکەدا، پەکەکە زیاتر دەخاتە ناو کەمینی سوپاکەیەوە.

تورکیا، ڕۆڵێکی سەرەکی بینی لە جموجۆڵەکانی هیئەی تەحریری شام لە حەلەب و ناوچەکانیدا تا کۆتایی دەسەڵاتی ئەسەد، گەر ڕۆڵ و نەخشەی تورکیا نەبوایە هەیئەی تەحریر شام نەیدەتوانی سەربەخۆ ئەو جموجۆڵانە بەو فراوانیە بکات، یا بەردەوام درێژە بە هێرشەکان و دەستبەسەراگرتنی شارەکانی تر بدات و بچێتە ناو شاری دیمەشقەوە.

بەگشتی ئەتوانین بڵێین بەکردەوە تورکیا لەم دەورانەدا سەرکەوتوو بووە لە فریودانی هەموو لایەنەکان، لە هاوپەیمان و نەیارەکانی بۆ گەیشتن بە سێ ئامانجی سەرەکی:

ئامانجی یەکەم: بریتیە لە نەهێشتنی میلیشیا ئێرانیەکان لە سوریا، ئەمەش ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە بەرژەوەندیەکان و دەوری ئەمریکا و ئیسرائیلەوە هەیە، کە دوای حزبولڵاو حەماس و هەسەدە و بە ئەگەرێکی زۆرەوە دوای یەکلاییبونەوەی دۆخی سوریا، هێزەکانی حەشدی شەعبیش لە عێراق بکاتە ئامانج، کە لەهەمانکاتدا لەم پرۆسەیەدا ڕەنگە لە هەنگاوی داهاتودا حوسیەکانی یەمەنیش بگرێتەوە.

ئامانجی دووەم: بەدوای ڕوخانی ئەسەد، تا ئەوکاتەی دۆخی سوریا ئارام دەبێتەوە و حکومەتێک لە سوریا دادەمەزرێت کە بە ئاراستەی بەرگری لە بەرژەوەندی و پەیوەندی لەگەڵ تورکیا بێت، هێزەکانی لە خاکی سوریا ناکشێتەوە، بە ئاسانکاری ئەم پرۆسەیە ڕەنگە تورکیا هەیئەی تەحریر شام لەگەڵ فراکسیۆنەکانی دیکەدا تێکەڵ بکات لەژێر چەترێکی نوێدا بە ناوێکی وەک سوپای نیشتمانی ئازادی سوریا، تورکیای پێ بپارێزێت و پێگەی خۆی لەسوریا فراوانتر بچەسپێنێت. هەر لەم ڕێگەیشەوە ئیدارەی لایەنە کوردیەکان شکست پێبهێنێت.!

لەهەمانکاتدا لە پرۆسەی هاندانی گەڕانەوەی پەنابەرانی سووریە لە

ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی تورکیا بە ماڵوحاڵی خۆیان، ئەوەی دەبینرێت گەڕانەوەی ئاوارەکان دەستی پێکردووە.
ئامانجی سێیەم: کە گرنگترینە بۆ تورکیە، سنووردارکردنی ڕۆڵی هێزەکانی (هەسەدە)یە لە ڕۆژئاوای فورات وەک هەنگاوێکی پێشوەختە بۆ هێرشکردنە سەر ڕۆژهەڵاتی فورات لە داهاتوودا. ئەم قۆناغە بە ئەردۆگان بە چارەنوسساز هەژمار دەکرێت. هەر لەم دۆخەدا کە جموجۆڵەکانی هەیئەی تەحریر سایەی کردووە، دەسەڵاتی ئەسەد کۆتایی هاتوە، بەم شێوەیە تورکیە بەبیانوی پاراستنی ئاسایشی نەتەوەیی وڵاتەکەی، تەواوبوونی پڕۆژەکەی بە داگیرکردنی باکووری سوریا و نەهێشتنی پرسی کورد بە لاوازکردنی ئیدارەی لایەنە کوردیەکان و دەرکێشانی دەوری پەکەکە لەو ناوچانە، مسۆگەر دەکات.
جگە لەوەش ئەردۆگان ڕایگەیاندوە ڕەنگە تورکیا هێرشێکی نوێ لە باکووری سوریا دەستپێبکات بۆ دامەزراندنی ناوچەی پارێزراو بەدرێژایی سنوورەکانی، بەتایبەتی بەدوای ئەگەری کشانەوەی هێزەکانی ئەمریکا لە سوریا. لەهەمانکاتدا ئاڵۆزیەکانی پەیوەندیەکانی نێوان ئەمریکا - تورکیا لە پشتیوانیە درێژخایەنەکانی ئەمریکا بە هەسەدە سەرچاوە دەگرێت، لەکاتێکدا هەردووکیان پەکەکەیان خستەتە ناو لیستی تیرۆرەوە.
پرۆسەی بەناو ئاشتی تورکیا و هەڵوەشاندنەوەی پەکەکە لەم هەلومەرجەدا بەو مانایەی سەوداومامەڵەیەکی سیاسیە و لە نەخشە فروفێڵەکانی ئەردوگان و حکومەتی تورکیایە، ناتوانێت نیشاندانی ئومیدێک بێت بۆ سەقامگیری و چارەسەری پرسی کورد لە تورکیادا.
پلانەکانی تورکیا بەڕوونی ئەوە دەردەخەن کە تورکیا هەنگاوی خێرا بۆ گەیشتن بە ئامانجە فراوانخوازیەکانی دەنێت، بە کەڵکوەرگرتن لەو بارودۆخە شێواوەی ناوچەکەدا، کە لەئاکامی ئەو هێرش و داگیرکاری و ویرانکاریانەی ئیسرائیل لەبەرامبەر دانیشتوانی غەززەو لوبناندا پیادەی کردوەو ناوچەکەی لەبەردەم دۆخێکی تازەی پڕ ئاڵوگۆڕی و ئاڵۆزدا ڕاگرتووە، لە هەمانکاتدا دەخالەت و باڵادەستی ئەمریکای لە ناوچەکەدا بەرجەستەو فروانترکردووە.
گومانی تیا نیە ئەم هەنگاوانەی ئەردوگان بەشێکە لە خزمەت کردن بە بەرژەوەندیە سیاسیەکانی ئەمریکا و ئیسرائیل لە ناوچەکەدا کەسەرچاوەی خولقاندنی ئەو بارگرژی و کارەساتانەن.
تەماحەکانی تورکیاش وەک هەڕەشەیەکی ڕاستەوخۆ بۆ سەر ئاشتی و سەقامگیری لە ناوچەکەدا کاریگەری زیاتر دادەنێت، کە بەئاشکرا دەستێوەردانەکانی لە ناوچەکەدا بەری پێناگیری، لەهەمانکاتدا لەبەر ڕۆشنایی وەڵام نەدانەوەی بەردەوامی بە مەسەلەی کورد لە تورکیا و بەبیانوی پاراستنی ئاسایشی تورکیا، هێزەکانی لە سوریاو

عێـراق دەهەڵێتەوە. هەروەهـا پشتیـوانیکردن و پەیوەنـدیکردن بە ئۆپۆزسیـۆنە ئیسلامیە چەکـدارەکانی سوریـا بە داعشیشەوە دەگرێـت و پتەوتری دەکات، ئەمەش مانای مەترسیەکانی دەورو کاریگەری تورکیایە لە ناوچەکەدا، بەتایبەتی بەدوای زیاتر لاوازبوونی ڕۆڵی ئێران لە ناوچەکەدا، کاریگەری لەسەر دۆخی عێراق و حکومەتی هەرێم و چونیەتی مـامەڵە لە بەرامبەر زۆنـی زەردو زۆنـی سـەوز بە شێـوەی جیـاواز دادەنێـت، لەهەمانکاتـدا دەبێتە پشتیـوانیەکی بەهیـز بە سیاسـەتی داسەپاندنی پێگەو نفوزی ئیسرائیڵ لە ناوچەکەدا.

بەرنجـامی جەنگـی ئیسـرائیل و حەمـــــاس هەر ئەوە نییە کە ڕوویـداوە و دەیـبینین.. زاهیـر باهیر

ئەو جەنگەی نێوانی ئیسرائیل و حەماس گۆڕانکاری گەورە و گرنگی لە ناوچەکەدا کرد کە تا ئێستا کۆتایی نەهاتوە. ئەمەی کە ڕوویدا بەڕای من کۆتایی پرۆژە گرنگەکە نییە کە لێکدانەوەی جیا جیای بۆ دەکرا، بەڵکو چەند دیاردە و ڕووداوێکی دیکەیشی یە دوای خۆیدا هێناوە یا دەیهێنێت، کە تا ئێستا بە زۆربەمان ناڕوون و شاراوەیە .

هاتنی ئاخوندەکانی ئێران بۆ سەر حوکم لە کۆتایی هەفتاکانی چەرخی رابـوردوودا گەر چـی لە لای زۆرێــك لە چەپەکــانی جیهــان بە شۆڕش ناوزەدە کرا بەڵام لە ڕاستـییدا نەك هەر شۆڕش نەبوو بەڵکو ڕەدیەکی گەورە بوو لە ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و فەرهەنگی و کولـتوری خەڵـکی ئێرانــدا. هەنــدێك لەو ئـاڵوگۆڕانەش تــا ڕادەیەك ناوچەکە و بگرە هەندێك شوێنی دیکەی جیهانیشی گرتەوە.

هاتنی ئەوان بەسەر حوکم و جەنگیان لەگەڵ عێراق دا باشترین چەک بوو بۆ لێدانی بزوتنەوەی کرێکاران و خەڵکی لە ئێراندا و تا ڕادەیەك لە عێراق -یشدا. هەناردەکردنی بەناو شۆڕش بۆ وڵاتانی نــاوچەکە دروشمێـکی زۆر جـددی گەورە بــوو کە لەلایەکەوە بــووە هۆی

داکوتــان و بەرقەراربوونیــان لە حوکمکردنیانــدا بە هەناردەکردنی قەیرانەکانیــان و ســەرقاڵکردنی ئێرانییەکــان بە جەنگەوە و پــرزە لەبەینیان، لە لایەکی دیکەشەوە کاراساتەکی گەورە بوو کە بەسەر گەلانی عێراق و ناوچەکەشدا هات.
حــوکمڕانی ئەمــان پەیــامەکی گەورەش بــوو بە ســعودییە کە ڕابەر و پێشڕەوایەتی سوونەی جیهان بوو. ئا لەم بارەدا ئێران و سعودییە کەوتنە بەرانبەر بەیەك کە هەر یەکەیان نوێنەر و ڕابەری لایەنەکی ئیسلام بوون، ئێران شیعە و سعودییە سوونە. بۆ ئەمەش پێویستیان بە دروستکردنی حیزب و ڕێکخراوی نوێ بوو لە هەر شوێنەک بەیان بکرایە، هاوکاتیش بەهێزکردنی ئەو حیزب و ڕێکخراوانەی کە وجوودیان هەبوو.
پێویست ناکات من دەستنیشانی ئەو حیزب و ڕێکخراوانە بکەم کە بە هاوکاری و پارەی هەردولایان لە عێراق و شوێنی تریشدا دروست کران.
لە لایەکی دیکەوە بەشداریکردنیان لەو جەنگەی کە لە ئەفغانستان دژ بە ڕژێمەکەی نەجیبوڵا کردیان کە بە وەکالەتی ئەو حیزب و لایەنانە کران کە هەردوولایان هاوکاری کۆمەڵەکانی خۆیانیان دەکرد.

جەنگەکەی ئیسرائیل و حەماس جگە لەوەی کە تا ئێستا چی بەدوای خۆیدا هێناوە و چی لەناو بردووە و چی خولقاندوە، دوو دیاردە یاخود ڕووداوی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی گەورەشی بە دوای خۆیدا هێنا کە کارایی خۆیان لەسەر خودی وڵاتەکانیان و ناوچەکەش دادەنێن و هەر ئاواش لەسەر سیاسەتی ئەمەریکا و بریتانیا و ئەوروپا یاخود ئەوەی کە خۆیان بە ‘ کۆمەنەتی نێودەوڵەتیی’ ناوی دەبەن. ئەو دوو دیاردەیەش :

یەك: وەکو ئاشکرایە تورکیا گەر ڕۆڵی سەرەکی نەبووبێت لەوەی کە ئێستا لە سوریا خولقاوە ئەوە یەکەك بووە لەو لایەنانەی کە ڕۆڵی سەرەکی بووە. هەر لەبەر ئەوەش تا ئێستا لەو جەنگەی ئیسرائیل و حەماس و ئەمەی کە ئێستاش ڕووی دا ئەو براوەی دووهەمە ئەگەر یەکەم نەبێت دوای ئیسرائیل.
ئەوەی کە ڕوویدا هاوکەشەی هێزی لە ناوچەکەدا گۆڕی. نکوڵی ئەوە نــاکرێت کە ئێــران زۆرزەرمەنــدی یەکەم بــوو هێشتــاش لە زیانەکــانی داهاتووش دەرباز نەبووە و پاشەکشەی گەورەی کردووە و لە پاشەکشەی زیاتریشدایە . ئەو چی تر توانای بەڕێکرن و هاوکاریکردنی گروپە تیرۆریستەکانی نــاو عێــراق و حیزبوڵــا و حەمــاس و حوسییەکان و گروپگەلی دیکەی نەما و بە هەمیشە ڕژێمی ئاخوندەکان ئەو ئیرادە و توانا و وزەیەیان لە دەست دا پاش بنکەنکردنی بناخە دەرەکییەکانی حوکمەکەیان لە دەرەوەی وڵاتەکەی خۆی.

ئێران چی تر ناتوانێت بەردەوامی بە سیاسەتی پێشتریان بدەن ئەمەش تا ڕادەیەکی زۆر ئەو ململانێ گەورەیەی کە بناخەکەی دەگەڕێتەوە بۆ شەڕی ئەو چەند سەدەیەی نێوانی شیعە و سوونە لەسەر دەستی ئیمپراتۆرییەتی صەفەوی و عوسمانی دا ، لانی کەم بۆ چەند دەیەیەکی دیکە بەم شێوەیەی کە لەم چوار دەیەیەی پێشوودا بینمان خەفە کرا و ئەو کارەسات و نەهامەتییە گەورەیەی کە ئەم ماوە درێژە کە تا ئەم ڕۆژانەش میللەتانی ئەم ناوچەیە بە دەستییەوە دەیانناڵاند ، لە کۆڵ کرانەوە، دیارە ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە ململانێی نێوانی گروپە سوونییەکان لە داهاتوودا ڕوونادات. بە هاتنی ئەم بارودۆخەش ئەو پرۆژانەی کە ئێران بە هاوکاری دەوڵەتانی دیکە بە دەستیوە بوو بیکات وەکو هیلالی شیعیی ئەوەش بەسەر چوو.

دوو: گۆڕانکارییەکی گرنگی دیکە کە ڕوویداوە، کە نازانین تا چەندەك دەوام دەکات ، دۆڕانی پێگە و پلەی دینی و ڕابەرایەتی تەرەفی سوونیی سعودییە. ڕووداوەکانی ئەم دوایە ڕۆڵی ئێرانی وەکو دەوڵەتێکی چالاك لەو بوارەدا نەهێڵاو ئێستا ئەو ڕۆڵ و چالاکی و هێزە بۆ دەوڵەتی تورکیا و لە بری پاشای سعودییە بۆ خەلیفەی عوسمانی، ڕەجەب ئەردغان، شوێنی دەگیرێتەوە.
لەمەولا ئەوە تورکیایە کە ڕابەرایەتی تەریقە و نەهجی سوونیی دەکات، ئەردۆغانە ڕۆڵی پیاوە ئەفسانەییەکە، سوڵتانەکەی سوونە و سوونەگەریی دەبینێت، ئیتر ڕێکخراوە ئیسلامییە دەسەڵاتخوازەکان و زانکۆ ئیسلامییەکان بە ئەزهەر و کۆمەڵە دینییەکان و زاناکان بە یەکێتی زانایانی ئیسلامی جیهانیشەوە لە لایەن ئەردۆغانەوە هاوکاری دەکرێن بە تایبەت لە کاتێکدا کە دکتۆر عەلی قەرەداخی بووە کەسی یەکەم لەو دەزگەیەدا، ئەوانیش بە ڕۆڵی خۆیان خزمەتی سوڵتان دەکەن.

زاهیر باهیر
20/12/2024

سوریای دوای ئەسەد و چەند سەرنجێک.. عەبدوڵا ساڵح

دوای ڕوخانی ڕژێمی ئەسەد لە سوریا لە ماوەی (١٢) ڕۆژدا وهاتنە مەیدانی ڕێکخراوی تیرۆرستی (جبهة النصرة – هیئة تحریر الشام) وەک دیفاکتۆیەکی جێگرەوەی ئەو ڕژێمە، ڕابەرەکەی (ئەبو محەمەد ئەلجولانی – ئەحمەد ئەلشەرع) وەک تاکە سەرکردە و حاکمی دیفاکتۆی سوریا خۆی داسەپاند لە نێو بێدەنگیی باقی هێزەکانی ئۆپۆزسیۆندا، کە نزیک بە دوانزە لایەنیان هێزی میلیشیایان هەیە، ئەمەش وەک جۆرێک لە پەراوێزخستنی ئەوان دەرکەوت.
ڕووداوەکانی سوریا، لە ئێستادا، زۆر لەوە ئاڵۆزترن پێشبینی دەرئەنجامەکانیان لە کورتماوەدا بکرێ، دوای ئەم ڕوخانە وێنەی گشتی ڕەوتی ڕووداوەکان لە سوریادا ڕوون نییە، لەبەر ڕۆشنایی یەکتربڕینی بەرژەوەندی و ئەجێندا و حیساباتی نێوان لایەنە ناوچەیی و نێودەوڵەتییەکان و هەروەها لایەنە ئۆپۆزسیونەکانی تری سوریا جگە لە بەرەی نوسرە.
بۆیە تەنیا دەکرێ ئاماژە بە چەند لایەنێکی ئەم ڕووداوە بکرێ کە بەزەقی دەرکەوتون و لەوانەش:

- ئەم پەلامارە سەربازییەی هێزە توندڕەوە ئیسلامییەکان دەمێک بووە لە لایەن تورکیاوە نەخشەو پلانی بۆ دانرابوو، واتە کتوپڕ نەبوو ، تەنانەت دەنگۆ هەیە جگە لە ئەمریکا و هاوپەیمانانی ڕوسیاش لێی بەخەبەر نەبووبێ.
- جەماوەری وەتەنگ هاتوی سوریا هاتنە مەیدان و دیواری ترسیان شکاند، واتە ئەو بەربەستەیان تێکشکاند کە بۆ زیاتر لە نیو سەدە ئەم ڕژێمە دیکتاتۆرییە هەڵیچنی بوو، گرتوخانەی بەدناوی (سەید نایا) یەکێکە لە نمونەکانی ئەم دیواری ترسە. هەر بۆیە ڕووخانی شارە یەک لەدوای یەکەکانی سوریا بەبێ هیچ ڕوبەڕوبونەوەیەکی بەرچاو لە ڕێگەی چەند هەزار تفەنگچییەکەوە نەبوو، بەڵکو بە خواست و ویستی ئەو جەماوەرە بوو کە ئیتر چیتر ئەم ڕژێمە ناتوانی حاکمییەتی خۆی بە ترس و تۆقاندن بەسەریاندا بسەپێنێ. سوپای ماندوی سوریاش، چ لە ڕوی کەرەستەو پێداویستی جەنگی و چ لە ڕوی سەربازییەوە، ئیتر ئەم دەسەڵاتە بۆ ئەوان هیچ مانایەکی نەمابوو تا بەرگری لێبکەن بۆیە بەشێکیان چونە بەرەی جەماوەری ڕاپەڕیو و بەشێکیان

ڕایانکرد.

- ئێران و دەستەو دایرەکەی (حەماس،حزبوڵا ودواتر ڕژێمی ئەسەد) شکستێکی سەربازی و سیاسی گەورەیان خوارد، وا پێدەچێ ئەم پەلامارە بەسەر هێزە میلیشیاکانی سەر بە ئێران ، چ لە عێراق و چ لە یەمەن بەردەوامی هەبێ، لە ئەنجامدا ئێران وەک هێزێکی ئیقلیمی پاشەکشەی پێکرا و بە شوێنیدا بۆشاییەک لە ناوچەکە دروست بوو کە تورکیا توانیویەتی تا ئەمڕۆ بەشی زۆری ئەو بۆشاییە پڕ بکاتەوە .
- تورکیا ڕاستەوخۆ دەستی هەبوو لە دنەدان و پاڵپشتی کردنی چەکدارانی گروپە ئیسلامیەکان کە چەندین ساڵە لەژێر باڵی خۆی دالدەی داون و تا ئەو ڕۆژەی پەلاماری پێدانە سەر سوریا و یەکەم هەنگاو شاری حەڵەب گیرا. ئێستا یاریکەری سەرەکی نێو مەیدانی سیاسی سوریا، تورکیایە لە ڕێی هێزە توندڕەوە ئیسلامیەکانەوە. وەزیری دەرەوەی تورکیا بە ئاشکرا ڕایگەیاند کە ئەوان لە سوریا ئامانجێکی ستراتیجیان هەیە ئەویش تێکشکانی بەرەنگاری کوردەکانی سوریایە، بۆیە چەند ڕۆژی نەبرد دوای ڕوخانی ئەسەد ، هێزە بەکرێگیراوەکەی تورکیا ((سوپای سوریای ئازاد))، ئەوهێزەی کە چەند ساڵ پێش ئێستا وەک بەکرێگیراو(مورتەزەقە) لەلایەن ئەردۆگانەوە نێردرا بۆ شەڕ لە (لیبیا) و دواتر بۆ شەڕی ناوچەی (ناگۆرنی قەرەباغ) لە ئەرمینیا و ئێستاش بۆ باشوری ڕۆژهەڵاتی سوریا بۆ شەڕی هێزەکانی سوریای دیموکرات بەپشتیوانی تانک و تۆپی سوپای تورکیا، ئەوە بووسەرەتا پەلاماری تەلڕفعەت و مەنبەجیاندا و ئێستاش ڕویانکردەتە (کۆبانی)، لە ئەگەری پەلاماری ئەم هێزە بەکرێگیراوە بۆ ئەم شارە، ئەوا کارەساتێکی مرۆیی گەورەی لێدەکەوێتەوە.
- قەتەریش وەک هاوفکر و هاو ئایدۆلۆجی تورکیا لوتی خۆی خستۆتە ناو ئەو هەڕایەی لەسوریا سەری هەڵداوە، کەناڵی ئەلجەزیرەی قەتەری، وەک دەزگایەکی زەبەلاحی ڕاگەیاندن لە جیهاندا چەترە پشت ئەم سیاسەتانەی تورکیا لە ناوچەکە و بەتە زوڕناژەنی ئەردۆگان.
- ئەردۆگان وەک ئیخوانیەکی فاشیست هەڵگری بیرو باوەڕی توندوو تیژی ئیسلامیە، لەلایەک دەیەوێ خەونی زیندوو کردنەوەی خەلافەتی عوسمانی بهێنێتەدی و لەلایەکی ترەوە وەک فاشیستێکی قەومی باڵادەستی خەڵکی تورکزمانی بەسەر باقی نەتەوەکانی تری ناوچەکەدا کردۆتە ئامانج، بەکورتی بەتە فاشیستێکی دووفاقە.

- هەڵوێستی، ژێرزمان و سەرزارەکی، ئەمریکا لەمەڕ کۆنترۆڵی خ□و□کانی ئەردۆگان، بۆ ئەوە نا بێ دانیشتوانی کوردستانی سوریا ئومێدی لەسەر هەڵبەستن، ئەوان بە ئاشکرا دەڵێن ئێمە تەنیا بۆشەڕ دژی داعش پشتیوانی هێزەکانی سوریای دیمۆکرات دەکەین، هاتنە مەیدانی فەرەنسا و بەجۆرێکیش ئەلمانیا بۆ ڕێگری لە وکۆشتارگا یەی ئەردۆگان بەنیازە بەرپای بکا، دووبارە ئەوەندە جێگای ئومێد نیە چونکە ئەو زلھێزانە بۆیە هاتونە مەیدان تا پەیامێک بدەنە تورکیا کە ڕێگا نادەین بەتەنیا سوریا قووت بدەی. هەرکات ئەوانە بەرژەوەندیەکانیان لەلایەن تورکیاوە زامن بکرێ ئەوا دەستبەرداری ئەم زڕە پشتیوانیەش دەبن.
- کارەساتی گەورەتر بۆ دانیشتوانی کوردستانی سوریا ئەوەیە نەتەنیاهۆ و دەوڵەتە فاشستەکەی ئیسرائیل بەرگریان لێبکا، دەوڵەتێک کە دوای پەلامارە تیرۆرستیەکەی حەماس بو سەر ئیسرائیل لە ٧ ی ئۆکتۆبەری پار ساڵ، تا ئەمڕۆ نزیک بە چلو پێنج هەزار خەڵکی سڤیلی فەلەستینی کوشتوە کە بەشێکی بەرچاویان مناڵن، ئەم دەسەڵاتە ڕەگ□ز□پ□رستە ساڵێک زیاترە کەرتی غەزەی کاولکردوە وە هیچ سیمایەکی شارستانی پێوە نەهێشتوە و دەست لەهێچ تاوانێک بەرامبەر دانیشتوانەکەی ناپارێزێ، ئەم پیشتیوانیە ئیسرائیل بەشێک لە ئەحزابی ناسیۆنالستی کوردی بە هەندیان وەرگرتوە و چاویان تێبڕیوە.
- بەگۆڕینی جلوبەرگ (جولانی) لە تیرۆریستێکەوە نا بێتە کۆترێکی ئاشتیخواز، ئەوانە بنەما فکریەکەیان (جیهاد)ە ، کاتێک کە دەسەڵاتیان بۆ یەکلا نەبۆتەوە گوتاریان دەڵێ: " ادعوا الی سبیل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة"، واتە بەئامۆژگاری و قسەی جوان ڕێگای خوا پەرستی بەخەڵکی نیشان بدە، کاتێکیش دەسەڵاتیان بەتەواوی هاتە دەست دەڵێن : " ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الكافرون" ئەوەی بەو شەرعە حوکم نەکا کە خوا هێناویەتە خوارەوە کافرە و سزای کافریش لە ئیسلامدا دیارە. لەو ڕۆژانە یەکێک لە بەرپرسە دیارەکانی ئەو دەسەڵاتەبەناوی (عوبەیدە ئەرنائوت) ڕایگەیاند (جاری کاتی ئەوە نیە باس لە وەبکەن ژن ببێتە وەزیر یا ئەندام پەرلەمان، ژنان دەبێ ئەو کارانەیان پێبسپێردرێ کە لەگەڵ توانایی جەستەیان دێتەوە!!)
- دوێنێ پێنجشەممە ١٩-١٢-٢٠٢٤ لە مەیدانی (ئوم□و□یون)لەناوجەرگەی دیمەشق سەدان کەس گردبونەوە و داوای پێکھێنانی دەوڵەتێکی عەلمانی ومەدەنیان کرد و پێداگریان

کرد لەسەر ڕۆڵی ژنان لە سوریای ئایندەدا وبەدەنگی بەرز هاواریەنکرد (دەوڵەتی دینۆکراتیمان ناوێ) .

- ئەوەی لێرەدا دەکرێ ئومێدی لەسەر هەڵببەسترێ چاوی هیوای تێببڕێ بە بەرەنگاری لە سیاسەتەکانی ئەردۆگانی چەنگ بەخوێن، و دامەزراندنی دەوڵەتێکی ئازاد و یەکسان لە سوریا، تەنیاو تەنیا بە هێنانەدی یەک ڕیزی و یەکگرتویی خەڵکی کرێکار وزەحمەتکێشی سوریا بەهەموو پێکهاتەکانیەوە ومەیدانداری سیاسیان و ڕێگریان لە ئاڵوگۆرکردنی دیکتاتۆرێک بە یەکێکی تر، ئەم خەباتە بێشک جێگای پشتیوانی خەڵکی ئازادیخوازی ناوچەکە و جیهانە.

٢٠ ی کانونی دووەمی ٢٠٢٤

سەردەم گۆڕاوە..کەریم قادر

ئەگەرچی درەنگە، بەڵام بەمەبەستی خۆنوێکردنەوەی ناوچەکە باهەزێک هەڵیکردووە، تا هەموو شتێک جێی خۆی نەگرێت، هەور نابێتەوە. لەبری ئەوەی قسەی پێچەوانە بکەن، دەخوازێ ئەو ڕەشماڵەی پێی دەگوترێ وڵات بەشێوەیەک نوێ بکەنەوە، وەک هەیە جێگەی هەمووانی تێدا بێتەوە.

وڵاتانی ئەوروپا لە هەوڵی سەرکەوتنی سوریای دوای ڕژێمی بەشاردانە و دەیانەوێ سوریا بۆ هەموو پێکهاتەکانی بێت، ئەنالینا بیربوک، وەزیری دەرەوەی ئەڵمانیا دەڵێ، لە سەردانی ڕۆژی هەینیمدا بۆ تورکیا ئەوەیان بۆ ڕوونکەمەوە، "دەبی مافەکانی کورد لە باکووری سوریا پارێزراو بێت".

هەر تایبەت بەو بابەتە ڕۆژی چوارشەمە ژان پۆڵ بارۆ، وەزیری دەرەوەی فەڕەنسا گوتی، "دەبێت کورد بەشێک بن لە پرۆسەی گواستنەوەی سیاسی".

ئەلیکساندەر دیکروو، سەرۆکوەزیرانی بەلجیکا بە ڕووداوی گوت، "بانگەوازی ئەمە بریتییە لە ڕاگرتنی توندووتیژییەکان و ڕێزگرتن لە سەروەریی خاکی سووریا."

ڕەجەب تەیب ئەردۆگان سەرۆک کۆماری تورکیا لە ئەنقەرە لە

کۆنفرانسەکی ڕۆژنامەڤانی لەگەڵ نەجیب میقاتی، سەرەک وەزیرانی لوبنان دەڵێ، "پاراستنی یەکپارچەیی و یەکگرتوویی سووریا، بابەتێکی دیکەیە و وڵاتەکەمان هەرگیز سازشی لەناکات."

محەمەد شەیاع سودانی سەرەکی ئەنجومەنی وەزیرانی عێراق لە کۆبوونەوەیەکدا لەگەڵ شازادە محەمەد بن سەلمان "جەختی لەسەر پەرۆشی عێراق بۆ یەکگرتوویی خاکی سوریا و دڵنیابوون لە بەشداری کردنی سەرجەم پێکهاتەکانی گەلی سوریا لە بەڕێوەبردنی وڵاتدا کردەوە".

"عوبەیدە ئەرنائوت، گوتەبێژی کاروباری سیاسیی سووریا لە حکومەتی ڕاگوزەر لە دیمانەیەکیدا لەگەڵ تەلەفزیۆنی ڕووداو، دەڵێ" قبووڵ ناکەین هیچ پارچەیەکی خاکی سووریا لە دەرەوەی دەسەڵاتی حکومەتی ئێستای دیمەشق بێت". هەروەها دەڵێ، "کورد لە سەردەمی رژێمی ئەسەد دا لە زۆربەی مافەکانیان بێبەشکرابوون، بەڵام ئێمە وەک خاوەنی مافێک سەیریان دەکەین کە دەبێت بۆیان بگەڕێتەوە".

ئەوانە، بە ئەوڕوپیەکانیشەوە هەر یەکێکیان بانگەواز بە لەیلای خۆیان دەکەن، بۆیە کورد بەتایبەتی هەسەدە دەبێت واز لە تاکڕەوییەکانی بهێنێ و بە ئاشکرا بانگەوازی یەکڕیزی بکات و ئەو شەڕەی دەیکرد، بیکاتە شەڕ لەپێناو مافە نەتەوەییەکانی ڕۆژئاوای کوردستان.

تا ئێستا لە لێدوانەکانیدا هەیئەی تەحریری شام، لەپێناو مانەوە و تێگەیشتنی دۆخەکە باشی هێناوە، بەڵام هەموو ئەگەرێکی لە پێشە، تەنانەت لەوانەیە تووشی هەڵگەڕانەوەی ناوخۆیشی بێت، چونکە ڕێگەکی جیهادی لەڕیزەکانی تەحریری شام هەیە. ئەگەر بیەوێ بەردەوام بێت، دەبێت لەسەر بەڵێنەکانی بەردەوام بێت، ئەگەر لە بەڵێنەکانیشی پەشیمان بێتەوە، چۆن ڕژێمی بەشار هەفتەیەک خۆی لەبەردەم هێرشەکانی ئەو ڕانەگرت، لەوانەیە ئەو بە هۆکارگەلێک تەنیا چەند کاتژمێرێک خۆی ڕانەگرێت.

ئەمریکاو جۆلانی.. عوسمانی حاجی

مارف

ئەمریکا داوای سەری ئەبو محەمەد جۆلانی دەکرد بە زیندویی یان مردویی، بە پاداشتێکی دە ملیۆن دۆلاری، بەڵام دوای کۆتایی دەسەڵاتی ئەسەد، دیداری نوێنەری ئەمینداری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان لەگەڵ جۆلانی، کە سەرۆکی ڕێکخراوێکی چەکدارییە و تا ئێستاش ناویان لە لیستی ئەو کەسانەدایە کە دادپەروەری نێودەوڵەتی وەک تیرۆریست داوایان دەکات، لەڕاستیا بە گاڵتەجاڕیەکی بێتام و ئابڕووبەرانە و سەیروسەمەرە لە مێژووی ڕژێمی سەرمایەداری و دەسەڵاتی بۆرجوازیدا تۆمار دەکرێت، کە بە ئاشکرا نیشانی ئەدات جیهانی سەرمایەداران کارگەیەکە بۆ بەرهەم هێنانی ساختەکاری و فروفێڵ و چەسپاندنی تەواوی بێ بەهایی لە بەرامبەر ژیانی مرۆڤایەتیدا، ئەمەش لەم مامەڵەیەی ئێستایان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا گاڵتەجاریەکە مانای بۆگەناوی سیستمی دیموکراتیمان بۆ شی دەکاتەوە، گاڵتەجاری و ساختەکاری بووەتە پراکتیزەکردنێکی شەفاف و شەرماوەر.

بەڵام ئەو پرسیارە پڕ لە ئازارەی کە نە ئەمریکیەکان و نە نوێنەری نەتەوە یەکگرتووەکان نە بەشێکی زۆر لە ووڵاتانی ڕۆژئاوا بیری لێ ناکەنەوە و بەیان مەسەلە نیە، ئایا ئەزمونی پڕتراژیدیای دەسەڵاتی ئەسەدی باوک و ئەسەدی کوڕی لە حوکمڕانی سوریا، دوای ٥٤ ساڵ لە کۆتایی دەسەڵاتیان، دەتوانرێت لەسایەی دەسەڵاتی ئەپۆزسیۆنە چەکدارەکانی بۆرجوازی دۆخێکی ئاسودە بۆ خەڵکی سوریا دابینکرێت؟، کاتێک باش دەزانین ئەو چەکدارانەی پێشتر مەشقی کوشتنی دڕندانەی خەڵکی مەدەنیان لەبەرچاوی خەڵکدا ئەنجامداوە و تیرۆریان دەکرد، گەر لەدەسەڵاتدا بن جۆمان نیشان ئەدەن؟.

بەشار ئەسەد هەڵات، بەڵام دەوڵەتی ئەسەد لە ماوەی ٥٤ ساڵی بوونی خۆیدا چی کردووە بۆ بەهێزکردنی مانەوەی خۆی لە ژێر دروشمی دەسەڵاتی تەکەی “بۆ هەمیشە”؟. بەڵام لەشکرێک کە پێی دەگوترا “پارێزەری نیشتمان” لە شەو ڕۆژێکدا ون بوو؟ ئایا دەوڵەتی ئەسەد، دوای ٥٤ ساڵ لە دامەزراندنی، تەنیا پێکهاتەیەکی کارتۆنی بوو، وا بە یەک لێدانی سووک خرایە خوارەوە؟

بەشار و باوکی سەرکەوتوبون لە دابینکردنی پیسترین و خراپترین شێواز و کەرەستەی ئەشکەنجەدان کە لە ماوەی ٥٤ ساڵدا بەرامبەر بە هاووڵاتیانی بێتاوانی سوریا پراکتیزە دەکران، ئەمەش وایکرد بەشار ئەسەد سەرۆکایەتی دەوڵەتێک بێ کە قەسابخانەی مرۆڤ بو، هەمو ساتێکی جوانی و خۆشی سوریای زەلیل کردبو.

ئەو سوریایەی جەلانی و هاوڕێانی دەستیان بەسەردا گرت و دەیانەوێت نوێنەرایەتی بکەن، ڕزگارکردنی دانیشتوانی سوریایەک نییە کە ٥٤ ساڵ دانیشتوانەکەی لە زیندانێکی گەورەی پانتایی ووڵاتەکەیاندا بون، چونکە جەلانی و ڕێکخراوەکەی بە پشتبەستن بە پراکتیزەکانی پێشوویان، وەک ڕێکخراوێکی ئیسلامی کۆنەپەرست، ڕێکخراوەکەیان لەلایەن ئەمریکاوە بە تیرۆریست ناسێنراوە، بە پشتیوانی تورکیاو قەتەر چونە ناو شارەکان و بە سیناریۆی شکاندنی دەرگای زیندانەکان دەسەڵاتی ڕێکخراوەکەیان ڕاگەیاند. ئەگەر لەسەرەتادا بەم شێوەیە ٥٤ ساڵ هەژموونی ئەسەدیان نەکردایەتە نیشانە، نەیاندەتوانی سەرکەوتن بەسەر سوریادا بەدەستبهێنن. چاوی جیهان ئەمڕۆ لەسەر سوریایە، بەتایبەتی لەگەڵ ئاشکرابونی هەر خولەکێک وردەکاری نوێ سەبارەت بە ڕادەی ئەو ئازارانەی کە سوریاییەکان لە ماوەی ٥٤ ساڵ دەسەڵاتی بەعس و بنەماڵەی ئەسەددا تووشی بوون، کە لەلایەن ڕژێمی ئێران و ڕوسیا پشتیوانی دەکران.

ئێستاش جێگای سەرسوڕمان نییە کە ئەمڕۆ شاهیدی کێبڕکێی نێوان وڵاتانی جیهان و بەتایبەت ئەمریکاو وڵاتانی ئەوروپاین بۆ ئەوەی ڕۆڵێکی کاریگەر بگێڕن لە ئاڵۆزکردنی ڕووداوەکان لە ناوخۆی سوریادا، لە هەمانکاتدا بەدوای شکستی ڕوسیا و ئێران، ئاساییە هەڵوێستێکی دژایەتی لە بەرامبەر جەلانی و ڕێکخراوەکەیدا دەرنەبڕن، ئەمەش ئەو پرۆسەیە دەخاتەوە رێ کە تاچەندین ساڵی تر خەڵکی سوریا لە ژێر عەبای ئیسلامێکی جیابوەو لە قاعیدە وداعش، شێوازێکی تر لە زیندانیان بۆ بنیات دەنێتەوە.

تەنیا نۆ ڕۆژ دوای دەرکردنی ئەسەد بوو کە وڵاتانی ڕۆژئاوا دەستیان کرد بە کردنەوەی کەناڵەکانی پەیوەندی لەگەڵ دەسەڵاتە نوێیەکەدا، یەکەم هەنگاو لە لایەن حکومەتی بەریتانیاوە هات، کە شاندێک لە بەرپرسانی باڵای نارد، لەگەڵ جەلانی کۆبونەوە. جەلانی لە میدیاکانەوە وەها ڕێکخراوەکەی ڕاگەیاند کە کۆمەڵێک لێهاتوو و تەکنۆکراتن، قسەکانی لەگەڵ شاندەکە تیشکی خستە سەر پێویستی بنیاتنانی دەوڵەتی یاسا و دامەزراوەکان و دامەزراندنی ئاسایش، هەروەها باسی لە ڕۆڵی گرنگی نێودەوڵەتی بەریتانیا و پێویستی گەڕاندنەوەی پەیوەندییەکانی نێوان هەردوو وڵات و هەڵگرتنی سزاکانی سەر سوریا و بەستنەوەی ئەم بابەتە کرد بە گەڕانەوەی ئاوارەکانی سوریا، هەڵبەتە پەیامەکانی جەلانی تەنیا دڵنیایی نەبو بۆ شاندی بەریتانیا، لەهەمان کاتدا پەیامی دڵنیایی بون بۆ شاندەکانی ئەڵمانیا و فەڕەنسا و ئیتاڵیا.

ئەمریکا ئەوەی نەشاردەتەوە کە پەیوەندی لەگەڵ هەیئەی تەحریر شامدا هەبووە. لە هەمانکاتدا یەکێتی ئەوروپا هیچ شەرمەزارییەکی

نەبینی لە ڕاگەیاندنی ئامادەیی خۆی بۆ کردنەوەی باڵیۆزخانەکەی لە دیمشق.
سوریای دوای ٥٤ساڵ لە دەسەڵاتی پڕمەینەتی ئەسەددا دەرگاکانی کراوەتەوە بۆ دەورەیەکی تازە لە پیادەکردنی ململانێ و بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا، ئەورپا، تورکیا و ئیسرائیلدا، ئەو ئیسرائیلەی بە هێرشەکانی بەسەر غەززەو لوبنان زیاد لە ٤٥هەزاری کوشت و دوو ملیۆن ئاوارەبون، جۆلانی و هەیئەی تەحریری شام وەک هێزێکی ئیسلامی بە گۆڕینی ڕوخساریان، سوریا دەخەنە ناو گەمەی سیاسی ئەم دەورە پڕ ئاڵۆز و گێژاوەوە، کە تائێستا ڕوون نییە دۆخی سوریا چۆن یەکلایی دەبێتەوەو خەڵکی سوریا دەبێت چەندی تر قوربانی بدەن.

مام ڕێویەکانی مەیدانی کوردایەتی!.. هاوکار قادر خوڕشید

مێژووی دوورو نزیک گەواهی ئەوەی بۆمان داوە کە، حیز،بی کوردی هەموو سنورێکی ڕەوشتی سیاسییان تێپەڕاندووە، لەوەی هەندەی سیناریۆی قێزەون دابڕێژن، بۆ شووشتنەوەی مێشکی خەڵکی عەوام و ساویلکە.
سەرتۆپی هەموو فێڵ و دووڕوویی سیاسییش بەڕێز جەلال تاڵەبانی بوو.
جەلال تاڵەبانی خاوەنی کەسایەتییەکی ئاڵۆزو غامزو دووڕوویی سیاسیی بوو وە ئوستازو دامەزرێنەری قوتابخانەی ئیرادە فرۆشی بوو. تەبعەن مام جەلال تاڵەبانیش قوتابی مەدرەسەی برایم ئەحمەد بوو هەر بە ژەهری تەڵەکەبازی سیاسیی، ئەویش جۆش کرابوو.
بەڕێز جەلال تاڵەبانیش کوڕو برازاکانی لەسەر هەمان ڕێچکەی سیاسیی تەربیەت کردن. تاڵەبانی ڕێوی سیاسەت بوو، جامبازترین و بێمتمانەترین سیاسی بوو. لەگەڵ هیچ کەس و لایەنێک ڕاست نەبوو، وەکو مەلا کرێکار ئەڵێت، “تەشپیات نەبە سەری گای ئەکرد بە پاشەڵی گایا” بەبێ ئەوەی بەخۆی بزانێت. ئەشێ هەر کەسێکیتر بڵێت هاوکار قادر زیادەڕەوی ئەکات، بەڵام جەلال تاڵەبانی لەدرێژایی ژیانی

سیاسیدا دوو جار هەندەی دوژمنانی کورد زیانی بە کورد هەبوو، بەجۆرێک پێموایە هەتا چل ساڵیتریش مناڵەکانیشمان باجی چەوتی و خیانەتەکانی تاڵەبانی ئەدەن. تەنانەت ئەوەی ئێران، تورکیاو عێراق پێیان نەکرا بە جەلال تاڵەبانیان کرد، تاڵەبانی وەکو مەقاشێک لەدەستی خۆیان بوو هەر پشکۆیەکی سیاسیی کە ئەیانزانی دەستی خۆیان ئەسوتێنێ بە تاڵەبانیان هەڵدەگرت. بەجۆرێک کە نەک هەر بەرژەوەندییە نەتەوەییەکان، تەنانەت لەکۆتایی تەمەنیدا حیزبەکەی خۆیشی کرد بە قوربانی کورسی و ناوبانگی خۆی. هەربۆیە تاڵەبانیش هەمان مەدرەسەی فرت و فێڵی سیاسیی گواستەوە بۆ ئەو دەسەڵاتدارە گەنجانەی ئێستا بڕیار لەسەر ژیانی دایکە خوشکو مناڵەکانی ئێمە ئەدەن. تاڵەبانی و مێژووە پڕ لەشەرمەزارییەکەی وەکو کتێبی خیانەت و گەوجاندنی میللەت بۆ کوڕو برازاکانی مایەوە و لەگەڵ خوێندنەوەی هەر دێڕێک لەم کتێبەدا، زیاتر ڕۆئەچن بەناو چاڵی بێ مۆڕاڵی سیاسیی و فەساددیدا.

تاڵەبانی زۆر دەمێک بوو ئەو سیاسییە گەنجانەی ئێستای ئامادەئەکردن کە لەسەر هەمان نەریتی سیاسیی باوکو باپیریان بڕۆن. یەکەمین کاریشی بە بافڵ کرد لە ۳/۲۰۰۳دا کە ئەوکات بافڵ زۆر گەنجێکی خوێن گەرم بوو وە هیچ لەسیاسەت تێنەدەگەیشت. بەڵام بەفەرمانی باوکی هێزێکی کۆماندۆی بردو مامۆستا عبدللە قەسرێ و چوار پاسەوانی شەهید کرد. وە یەکەم کردەوەی قێزەونیش کە دوای مردنی تاڵەبانی کردیان خیانەتی ١٦ی ئۆکتۆبەر بوو کە بەهۆیەوە کەرکوک و تەواوی ناوچەکانی دەوروبەریان فرۆشت و سەدان کەسیان بەکوشتنداو کاریگەری ئەو ڕووداوەش دەمێنێت بەسەر تاک بەتاکی ژیانی هەموو کوردێکەوە بۆ ماوەی پەنجا ساڵیتریش. دوای ئەو ناپاکییە گەورەیەش کە بەدەستی بافڵ تاڵەبانی، قوباد تاڵەبانی و لاهوری شێخ جەنگی و براکانی ئەنجامدرا، ئیتر درکیان بە دۆڕانێکی سیاسیی و جەماوەری خۆیان کردو حیز-بەکەیان تا دەهات بەرەوە قەبارەیەکی بچوکتر ئەڕۆیشت. بۆیە هەستان فێڵێکی گەورەیان لە جەماوەری خۆیان و خەڵکە ناڕازییەکە کردو سیناریۆی ئەوەیان داڕشت گوایە لاهورو بافڵ دوو کوتلەو دوو ئاراستەی سیاسیی پێچەوانەی یەکترن.

چونکە ئەوان درکیان بەوە کردبوو، کە هەر ئاراستەیەک جەماوەری تایبەت بەخۆیان هەیەو یەکێتی نیشتیمانی کوردستانیش یەک سیاسەتی گشتی هەیەو ناکرێت دوو ئاراستەی پێچەوانە بێت لەژێر یەک سەرکردایەتیدا. بۆیە ئەبوایە دوو سەرکردایەتی بەڕووکەش جیاواز دابمەزرێنن و جەماوەری هەردوک ئاراستەکە بەرەو خۆیان گێش بکەن. ئەم شەڕەو ناکۆکیانەی بەینی پافڵ و لاهور سیناریۆیە، خۆیان

دەیانەوێت بەڕووکەش یەکێتی بکەن بەدوو حیزب، پافڵ حیزبێک و لاهور حیزبێک، حیزبەکەی پافڵ لەگەڵ ئاراستەی ئێران و شیعە عەڕەبەکانی عێڕاق هەماهەنگی هەبێت و جەماوەری ئەم ئاراستەیەو جەماوەری یەکێتییە ڕەسەنەکانیش بەرەو خۆی ڕابکێشێت. حیزبەکەی لاهوریش هەماهەنگی لەگەڵ تورکیاو ئەمریکاو پارتی هەبێت و تاڕادەیەک یەکێتییە ناڕازییەکان و شەقامی ناڕازیش بۆلای خۆی ڕابکێشێت.
هەندێک زووڕناژەنی شۆسیال میدیاش پەمپ بدەن کە فووی پیابکەن بۆ هاندان و گەوجاندنی خەڵکی. بۆ نمونە زۆرێک لە ڕۆژنامەنووس و چەقاوەسووەکان بەقودرەتی قادر لەناکاو لەسەنگەری معاڕەزەیی خۆیان هاتنە دەرەوەو دەنگی دۆڵ و شاباشەکانیان ڕۆژە ڕێیەک ئەڕۆیشت.
هەندێکیان پشتگیرییەکی سەرسەختانەیان لە بافڵ ئەکردو هەندێکیشیان لە لاهور. زۆرینەشیان بێئاگا بوون لەوەی دەنگی دۆڵی هەردوکیان بۆ یەک ئامانجەو خزمەت بە یەک ئاراستە دەکەن. کە ئەویش ئاراستەی سیاسەتیی گشتیی یەکێتییە.

لەڕاستیدا بنەماڵەی تاڵەبانییەکان تاڕادەیەکی باش سەرکەوتوو بوون لەم سیاسەتەیاندا، بەڵام لەسەر حیسابی گەوجاندن و خۆڵ کردنە چاوی میللەتدا. ئەگەر ئەمەیان نەکردایە ئێستا یەکێتیی وەکو گۆڕان هەڵوەشابویەوەو ڕیسوایی سیاسیی بینە قاقای یەکێتی گرتبوو. بۆیە لاهور، بافڵ، قوبادو ئاراس جەنگی گشتیان لە نەوەکانی مام جەلال و برایم ئەحمەدنو لەسەر هەمان سکەی سیاسیی ئەڕۆن کە بناغەکەی نزیکەی ٧٠ ساڵە داڕێژراوە. لەلایەک نیوەی کوردستان ئەفرۆشن و سەدان کەس بە نوێژی نیوەڕۆ تیرۆر دەکەن و ڕۆژنامەنووسان دەکوژن و تەواوی داهاتی گشتی سنوری سلێمانی ئەدزن و بازرگانی بەژیان و گیانی خەڵکەوە دەکەن، کاتێکیش درکیان دۆڕانی سیاسیی و جەماوەری خۆیان کرد، دێن بەکۆمەڵێک فێڵی تازە تەڵەکەبازانە میللەت دەگەوجێنن و دووبارە لەسەر بنەمایەکیترو بەدەموچاوێکیتری پلاستیکی دێنەوە مەیدانی سیاسەت و ئوستازی شووشتنەوەی مێشکی خەڵکیش.

هاوکار قادر خوڕشید

گرفتەکانی بەردەم کەسایەتی ناڕسیزم بە پرسی هاوسەرگیری و بەیەکەوە ژیان..١٦٩.. ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام لەقای)

زنجیرەی ١٦٩

کەسانی نارسیست بە پرسەی هاوسەرگیری توشی کێشمەکێشی جۆراوجۆردەبن لەبەر چەندین هۆکاری دەروونی و کۆمەڵایەتی. سەرەتا، ئەم کەسانە خۆپەرستن و تەنها بیر لە خۆیان دەکەنەوە، ناتوانن هەست و سۆزی کەسانی تر لەبەرچاو بگرن و هاوسۆزییان هەبێت. ئەمەش وادەکات پەیوەندییەکی تەندروست و هاوسەنگ لەگەڵ هاوسەرەکەیان دروست نەکەن.

هەروەها، کەسی نارسیست هەمیشە پێویستی بە ستایش و پەسەندکردنی بەردەوام هەیە لەلایەن دەوروبەرەوە. ئەم خەسڵەتە وادەکات کە نەتوانن ڕەخنە قبوڵ بکەن و کاتێک هاوسەرەکەیان ڕەخنەیان لێ دەگرێت یان داوای گۆڕانکاریان لێ دەکات، بە توندی بەرپەرچی دەدەنەوە. لەهەمان کاتدا، زۆر جار هەوڵی کۆنترۆڵکردن و دەستبەسەرداگرتنی هاوسەرەکەیان دەدەن بۆ ئەوەی هەست بە دەسەڵات بکەن.

لە ڕووی سۆزدارییەوە، کەسی نارسیست ناتوانێت پەیوەندییەکی قووڵ و ڕاستەقینە دروست بکات. ئەوان زۆر جار هەست و سۆزی درۆینە پیشان دەدەن تەنها بۆ ئەوەی کەسانی تر ڕابکێشن بۆ لای خۆیان. کاتێک پەیوەندییەکە جێگیر دەبێت، دەست دەکەن بە پیشاندانی ڕووی ڕاستەقینەی خۆیان کە دەبێتە هۆی ئازاردانی دەروونی هاوسەرەکەیان.

توێژینەوە دەروونییەکان دەریانخستووە کە کەسانی نارسیست زۆر جار مەیلی خیانەت و ناپاکییان هەیە لە پەیوەندییەکانیاندا، چونکە هەمیشە بەدوای سەرنجڕاکێشان و ستایشی زیاترەوەن. ئەمەش وادەکات کە نەتوانن پابەندی پەیوەندییەکی درێژخایەن و باوەڕپێکراو بن، کە پێویستییەکی سەرەکییە بۆ ژیانی هاوسەرگیری سەرکەوتوو.

سەرچاوە:

1- https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/9742-narcissistic-personality-disorder

2- https://www.communicateandconnect.com/resources/narcissistic-marriage-problems/

3- https://www.simplypsychology.org/narcissistic-marriage-problems.html

4- https://www.waltersgilbreath.com/narcissistic-marriage-problems/

کەزی.. دانا حەمید

کەزیت هەناسەیەکی ڕەشە،
بەسەر شانتا دەخشێ.
لەناو تەنیایی ژوورەکەتدا
دەبێتە گۆڕستانی سەدان گوڵی وشکەوەبوو…

لەبەردەم ئاوێنەکەتدا،
کەزیت دەڵێی مارێکی خەواڵووە:
لە دوا هێلانەی پایزدا
خەونی مردن دەبینێ.

ئەم شەوە، لەناو پەنجەکانتدا،
کەزیت وەک دوا دڵۆپەکانی ژیان
خۆی کۆدەکاتەوە؛
دەبێتە دەریایەکی ڕەشی بێ بنار.

کەزیت، لە شەوی هەرە تاریکدا،
وەک دارستانێکی سووتاو

لەسەر شانت خامۆش دەبێ و
دەبێتە گۆڕی هەزاران خەونی مردوو…

تۆ لە بەردەم ئاوێنەکەتدا ڕاوەستاویت؛
کەزیت وەک زامێکی کۆن،
لە شانتەوە دەکشێ و
دەبێتە نەخشەی وڵاتێکی ونبوو.

پەنجەکانت لە ناو کەزیتدا،
وەک مەلی باڵ شکاو،
لە دوا هێلانەی ژیاندا
هێلکەی مەرگ دەخەنەوە…

کەزیت ئێستا ڕووبارێکی ڕەشە:
لە کانی چاوەکانتەوە هەڵدەقوڵێ،
بەسەر شانتا دەڕژێ و
دەبێتە گۆڕی حەوت نەوەی خەم.

شەو، لە ناو کەزیتا ڕەش هەڵدەگەڕێ و
پەنجەکانت وەک دوا گەڵای پاییز
لە ناو تاریکییدا دەوەرن،
دەبنە خۆڵەمێشی یادەوەرییەکی کۆن.

کەزیت لە ئاوێنەکەدا دەبێتە شریتێکی ڕەش:
لەنێوان تۆ و مەرگدا درێژ دەبێتەوە،
وەک دوا سنووری نێوان بوون و نەبوون
لەسەر شانت دەلەرزێ…

لەم شەوە قووڵەدا، کەزیت،
وەک دوا هەناسەی پاییز
لەسەر شانت کۆتایی دێ و
دەبێتە بەردی سەر گۆڕی تەنیایی.

دەنگی بێدەنگی.. شەهلا نوری

هەموو شتێک لە دەوروبەرم
شتێکم بیردەخاتەوە
خەیاڵەکانم بۆشتێک
دەباتەوە
ئارەزوم هەیە ئەمجارەیان گۆڕەکەم بەدەست وپەنچەی خۆمدا دازایینی بکەم
دەفتەری شیعرەکانم ببن بە کۆشەیەک ، لاپەڕەکان دەکەم بە تەنراوەی گڵێمێک و
ڕایان دەخەم
مردوو شۆرەکان ،
مەلا دەنگ خۆشکە تێر و مەستی مەی ئەنگوریان بکەم
تا زیکرو حەدیسی شیعرەکانم بۆ من و مردووکان، بۆ زیندوکان بڵێنەوە
قەبرسانەکان بێ فەرمان شیعر زیندە چاڵ ناکەن
قەناس بەدەستەکان فێری کوشتنی بێ
سەرپێچی شیعرێک بوونە
دار□ بەستم بە عەکسی خۆم دەڕازێنمەوە
بە زەنگولە زەردی کانزای هەڵۆڵی
پڕ لە شیعر
بێدەنگی دەهاژێنم
تارای پار لەخۆم دەئاڵێنم ، گۆڵدانی شیعرم
بۆ مارمێلکە و کرمەکان ، بۆ بەردەکان بە دیاری دەکەم
بەخەڵاتی سپێ و بۆێ بخوورو مێخەک تەرمی خۆم
شاد دەکەم
موبایلەکەم جێ دەهێڵم
با من و شیعرەکان
کەس نەماندۆزێتەوە
خەۆێکی قوڵ قوڵ دەکەین
تا دەنگی بێدنگی بێوەژنکۆشی وشیعرەکانی
کپ د□ بنەوە

شەهلا نوری

بەرەواژ لە ناونیشانەوە بۆ شێواز.. کاروان کاکەسوور

ئەگەر (نارین ڕۆستەم)ی شاعیر بە ئاگاییەوە وشەی (بەرەواژ)ی بۆ ناونیشانی دیوانەشیعرییەکەی هەڵبژاردبێت، یان بە نائاگایی، ئەوە شتێک لەوە ناگۆڕێت، کە ئەدەب بە گشتی و شیعر بە تایبەتی کاتێ دەتوانێت وەک گوتارێکی سەربەخۆ خۆی دەرب□□□ت، کە مانای شتەکان بەرەواژ دەکاتەوە. بەرەواژکردنەوە پرۆسێسی گواستنەوەیە لە دنیای شمەکەوە بۆ دنیای ئاماژە. ئەگەر شتەکان لە دنیای شمەکدا تاکڕەهەندن و ڕاستەوخۆ لە ڕێی سەرچاوەوە ماناکانیان دەگەیەنن، ئەوە لە دنیای ئاماژەدا ئازادیی خۆیان بە دەست دەهێنن و لەژێر دەستەڵاتی سەرچاوە ڕزگاریان دەبێت، بەو مانایەی کڵێشە و قاڵبەکان لە ئارادا نامێنن، تا مانای پێشوەختە بەو شتانە بدەن، بەڵکوو هەر توخمێک دەتوانێت لەو بۆشاییەدا خۆی ناسنامەی خۆی دروست بکات، بگرە توانای ئەوەی هەیە بەردەوام ناسنامەکەی تێک بشکێنێت و هیی تری لێ پێک بهێنێت، بێ ئەوەی ئەو ناسنامەیە بچێتە دۆخێکی جێگیرەوە، بەڵکوو دەکرێت لە بێژمار دۆخی دیکەدا خۆی دابڕێژێتەوە، مادام لە بەرانبەر خوێندنەوە و □اق□ جیاوازەکاندا کراوەیە. بەم شێوەیە وێنەی شیعری (Poetic image) لە (بەرەواژ)دا بەرهەمی بەریەککەوتنی کۆمەڵێک پارگۆ (enunciation)ی جیاوازە، کە لە ڕێی ئەو بەریەککەوتنەوە شتەکان لە دنیای شمەکەوە بۆ دنیای ئاماژە دەپەڕنەوە. ئەگەر ئەدەبی ئاسایی، کە بە زمانی ڕۆژانە دەنووسرێت، لەبارەی بابەتەوە دەدوێت و ڕاستەوخۆ مانا زانراوەکان دەگەیەنێت، بەو واتایەی ئاڕاستەکە تاکڕەهەندە و تەنیا لە دەرەوە بۆ ناوەوەیە، ئەوە لێرەدا، لە (بەرەواژ)دا شتەکان خۆیان دەبنە زمان و ناڕاستەوخۆ خۆیان دەردەبڕن، کە فرەدەنگی و فرەڕەهەندی بەرهەمی ئەو ناڕاستەوخۆییەن. واتە ئاڕاستەکان لە ناوەوە بۆ دەرەوە و لە دەرەوە بۆ ناوەوەن، بگرە کۆمەڵێک ئاڕاستەی جیاواز هەن و لە ئاسمانی دەقدا بەر یەک دەکەون.

وێنەی شیعری لە (بەرەواژ)دا بەرەواژکردنەوەی هەردوو چەمکی مێژوو و جیۆگرافیایە، بەو مانایەی کات لە خەسڵەتی زنجیرەیی دادەماڵێت و خەسڵەتی بازنەیی پێ دەدات، کە لەمەوە دووری و نزیکی مانای

فیزیکیی خۆیان لە دەست دەدەن، توخمە جۆراوجۆرەکان لەناو ئەو بۆشایییەدا توانای ئەوەیان دەبێت بە هەموو لایەکدا بجووڵێن و بەر یەکتر بکەون. ئەمە نەک هەر هەڵوەشاندنەوەی ئەو یەکێتییەیە، کە ڕێزمان سەپاندوویەتی، بەڵکوو ئازادکردنی ئەو پارگۆیانەیشە، تا بکەونە جووڵە و مانای دیکە بەرهەم بهێنن.
لە (بەرەواژ)دا زمان لە ئاستی کۆمەڵایەتییەوە دەچێتە ئاستی تاک، کە وەک چۆن خۆی مانای جیاوازتر لەوەی هەیە، بە شتەکان دەدات، بە هەمان شێوە وا دەکات هەر خوێنەرێکیش وێنەی دیکەیان لێ پێک بهێنێت. (بەرەواژ) لەوە دەردەچێت، کە تەنیا بە ناونیشانێک دابنرێت بۆ کتێبێک، بەڵکوو دەبێتە شێواز، شێوازێکی تایبەت.
(پەردە) نوێترین شیعری (نارین ڕۆستەم)ـە، کە بە شێوازی بەرەواژ نووسراوە و کۆمەڵێک توخمی جیاوازی وەک پەردە، پەنجەرە، نەخشی گوڵ□ بەڕۆژە، عەبا، دەزوو، دەرزی، جلشۆر، کارگەی پەردەدروین و هیی دیکە لە پاڵ کارەکتەری کچ، دایک، منداڵانی گەڕەک و هیی دیکە دەگرێتە خۆی.

پەردەکە
گوڵ□ بەڕۆژ□ یەکی تێدا بوو
چاوەڕوان بوویت
ڕۆژێک بدڕێت و
ئەو منداڵانەی گەڕەک،
کە تۆپیان دەگرتە پەنجەرەکەتان،
بناسیت.

هێزی زمان توانیویەتی هەموو ئەوانە بۆ وێنە بگۆڕێت، بەو مانایەی بوونەتە ئاماژە و ئەرکی دیکەی جیاوازیان گرتووەتە ئەستۆ. واتە دۆخەکە لە (بینین)ــــــــەوە گۆڕاوە بۆ (هێنانەبەرچـــــاو). لە هێنانەبەرچاودا بەربەستە فیزیکییەکان تێک دەشکێن و توخمەکان لەوە دەردەچن پێبەندی جیۆگرافیا و مێژوویەکی دیاریکراو ببن، بەڵکوو لە بۆشاییدا دەخولێنەوە، تا سنووری کات و شوێن ببڕن، کە ئەو دینامیکییە وا دەکات لە هەر جووڵەیەکدا مانای نوێ بە دەست بێت.
لێرەدا توخمی ناکاوی دەردەکەوێت، بەوەی وێنەکان ئەوەمان پێ ناڵێن، کە چاوەڕێمان کردووە، بەڵکوو دەمانخەنە بەردەم کۆمەڵێک گریمانەوە.

ساڵێکیان
پەردەکە چڵکن بوو و
گوڵ□ بەڕۆژەکە لەناو جلشۆردا
مەلەی دەکرد.
بەرەو پەنجەرەکە ڕات کرد.

عەبا ڕەشەکەی دایکت
بووبوو بە پەردە!
لێرەدا توخمی گەڕانەوە بەشدارە لەوەی سنووری کۆنکریتبەندیی نێوان توخمەکان هەڵبگیرێت، تا (کات) لە زنجیرەییەوە بە بازنەیی بگۆڕێت، هاوکات (شوێن) ئەو ڕەقەتییەی نەمێنێت و بە هەموو لایەکدا بکشێت، کە لێرەوە لادان، یان تێپەڕاندن (Displacement) دێتە کایەوە و شتەکان لە شێوەی سیمبۆڵدا دەردەخات. بە مانایەکی دی، کاتێ پێکهاتەیان دەگۆڕێت و لە شێوەی دیکەدا پێشان دەدرێنەوە، ئەوە زمان بە ناچاری دەچێتە ئاستێکی دیکە و مامەڵە لەگەڵ ئەو گۆڕاوەدا دەکات، کە جیاوازە لەوەی زمانی ڕۆژانە دەریدەبڕێت، بۆیە وێنەکان سەیر دێنە بەرچاو و ڕاڤەی جیاواز دەخوازن.
ساڵێکی دیکە
هەژاری کونێکی کردە پەردەکەوە،
لەو کونەوە:
خۆر چاوی لێ داگرتیت.
دایکت پێی زانی…
لە قوتووە شەکۆڵاتەکەدا
دەرزی و دەزووی دەرهێنا و
کونەکەی دوورییەوە.
دەقی ئەدەبی کاتێ دەتوانێت کاریگەر بێت و وێنەی جیاواز بخاتە ڕوو، کە ناڕاستەوخۆ خۆی دەردەبڕێت. واتە بە زمانی تاکانەی خۆی دەدوێت، نەوەک بە زمانی کۆمەڵایەتی، کە مانای وایە شتەکانی دنیایەکی ئاسایی ناگوێزێتەوە، بەڵکوو بە شێوازی نائاسایی دنیایەکی نائاسایی دەئافرێنێت.
ئێستا
لە کارگەیەکی پەردەدووریندا کار
دەکەیت
هەمووان وا دەزانن
مۆدێلێکی تازەت داهێناوە
کاتێک لە ناوەڕاستی پەردەکاندا
کونێک دروست دەکەیت.

ڕاگەیاندنەکانی لایەنە جیا جیاکانی سوریا و سەرنجێك.. زاهیر باهیر

وەکو دەبینرێت رووداوەکان زۆر بە خێرا تێدەپەڕن و ڕاگەیاندنی جیا جیا لە گەلێك لە لایەنەکانەوە ڕادەگەیەنرێت .

لەو ڕاگەیاندنانە:
” دوێنێ سێشەممە، مەزڵوم عەبدی فەرماندەی هێزەکانی سوریای دیموکرات (هەسەدە)، لە هەژماری خۆی لە تۆڕی کۆمەڵایەتی ئێکس (تویتەری پێشوو) ڕایگەیاند، “پابەندبونی پتەومان بۆ بەدیهێنانی ئاگربەستێکی هەمەلایەنە لەسەرتاسەری سوریا هەیە، لەو ڕوەشەوە ئامادەیی خۆمان نیشاندەدەین بۆ دامەزراندنی ناوچەیەکی لەچەک داماڵراو لەشاری کۆبانێ، ئامانجیش لەم دەستپێشخەریە، بۆ چارەسەرکردنی نیگەرانییە ئەمنییەکانی تورکیایە، مەزڵوم عەبدی ئەوەشیخستەڕوو، ئامادەین بۆ دوبارە بڵاوەپێکردنەوەی هێزە ئەمنییەکان لەژێر سەرپەرشتی هێزەکانی ئەمریکا”.
مەزڵوم عەبدی پێشنیار دەکات لەپێناو سەرکەوتووی پڕۆسەی ئاگربەست لە سوریا، لە ژێر سەرپەرشتی ئەمریکا ناوچەیەکی لەچەک داماڵراو لە کۆبانێ پێکبهێنرێت.

” مەزڵوم عەبدی، فەرماندەی هێزەکانی سوریای دیموکرات (هەسەدە) رایگەیاند، وەک دووپاتکردنەوەیەک بۆ پابەندبوونمان بە راگرتنی شەڕ لە تەواوی ناوچەکانی سوریا، ئامادەین بۆ پێکهێنانی ناوچەی لەچەک داماڵراو لە شاری کۆبانێ.”

ئەوەشیخستەڕوو ” ئامادەین بۆ دووبارە بڵاوەپێکردنەوەی هێزە ئەمنییەکان لەژێر سەرپەرشتی هێزەکانی ئەمریکا.”

مەرهەف ئەبو قەسرە فەرماندەی سەربازیی دەستەی تەحریر شام کە ناسراوە بە”ئەبو حەسەن ئەلحەمەوی”، لەلێدوانێکدا بۆ ئاژانسی هەواڵی فەڕەنسیی هەڕەشەی ئەوەیکردوە “ئەو ناوچانەی لە باکورو ڕۆژهەڵاتی سوریا لەژێر دەستی “هێزەکانی سوریای دیموکرات” (هەسەدە)دایە، دەخرێتە ناو ئیدارەی نوێی سوریا، دەشڵێت:”هەموو جۆرە فیدڕاڵییەتێک ڕەتدەکەینەوە”.

ئەبو قەسرە لەچاوپێکەوتنێکدا لەگەڵ ئاژانسی فرانس پرێس که لەشاری لازقییە ئەنجامیداوە وتویەتی:”گەلی کورد یەکێکە لەپێکهاتەکانی گەلی سوریا، بەڵام کێشەکە لەسەرکردایەتیی هێزەکانی سوریای دیموکراتدایە”.

ئەوەشی وتوه، “پەیامی ئێمه ڕونە، سوریا دابەشنابێتو هیچ جۆرە فیدراڵییەتێکی تێدا دروستنابێت”.
“ئەو ناوچانەی ئێستا لەژێر دەسەڵاتی (هەسەدە)دان، ان شاء الله دەخرێنە ناو ئیدارەی نوێی وڵاتەوە”.

ئەبوو قەسرە لەسەر قسەکانی دەڕوات و دەڵێت “دروستکردنی دامەزراوەیەکی سەربازیی کە هەموو کوتلە ئۆپۆزسیۆنەکانی ژێر ئاڵاکەی کۆبکاتەوە، هەنگاوی داهاتوو، دەبێت دوای ڕوخاندنی دەسەڵاتی ئەسەد لەهەر وڵاتێکدا بێت دەبێت هەموو یەکە سەربازییەکان لەژێر چەتری یەک دامەزراوەدا بن”.
ئەنەکەسەش مەرجی خۆیان هەیە بۆ دانیشتن و جۆرێك لە یەککەوتن لەگەڵ هەسەدەدا ، قسەکەریان، نەواف رەشید، ئاوا دەڵێت “مەزڵووم عەبدی خۆی وەکو نوێنەری کورد و رۆژئاوای کوردستان بناسێنێت و بڵێت من نوێنەری کوردم و لە رۆژئاوای کوردستانم، نەک نوێنەری منبج و رەققە، هەروەها دەبێت مەزڵووم عەبدی بە تورکیا بڵێت، ئەوان پەکەکە نین، هەروەها دەبێت بە روونی پێیان بڵێت کە ئەوان دژی تورکیا نین.”
لە لایەکی دیکەوە ئەمەش هەیە کە دەستەی تەحریری شام بە دەمی ڕایانگەیاندوو ” تەحریری شام ناوچە کوردیەکانی بەفەرمی خستەو□ □ی□زی کارگ□□ی و ب□□□□و□بەرایەتیی دیمەشەوە. بەمەش بۆشایی ئەو گرژیانەی نەهێشت کە پێشتر لەسەردەمی ئەسەد دا هەبوو.
تەحریری شام ئەم هەنگاوەی بە دژی هێرشەکانی تورکیا نا و ئەمریکا پشتیوانیی دەکات”.
سەرنجی من:
ئەمانە بڕێکن لەو ڕاگەیاند و قسانەی کە لەم یەک دوو ڕۆژەدا کراون کە هیچ کام لەمانە تەنانەت ئەوەی مەزڵوم کۆبانی-ش مایەی دڵخۆشی نیە و هیوایەکی گەش ب□ □□ژئاوا نییە.
هەموومان دەزانین دەستەی تەحریری شام یەک دەستە یا یەك گروپ نین تاکو پابەند بن بە قسە و لێدوانی سەرکردە سەرەکییەکەوە کە ئەبو موحەمەد جۆلانییە ، مەبەستم ئەوەیە کە بڵێم هەتا ئەگەر جۆلانی-یش با بڵێین هەڵوێستی گۆڕا بێت بەرانبەر ڕۆژئاوا گروپەکانی دیکە هەمان هەلوێستی ئیسلامگەرایی توندو تیژیان هەیە ، دیدو کرداریان

بەرانبەر بە کورد بە گشتی و ڕۆژئاوا زۆر دوژمنانەیە.
من ڕام وایە ئەبو موحەمەد جۆلانی شەڕی چەکدارانە لەگەڵ ڕۆژئاوا ناکات بەڵکو شەڕی ئیداری لەگەڵدا دەکات، بە یاسا نەك بە چەك، واتە بوونی ڕۆژئاوا بە بەشێکی نەبچراو لە سوریا ، لەو بارەشدا هەموو سەرۆکایەتی سەراپای دەزگە ئیدارییەکان، هەموو خزمەتگوزارییەکان، هەموو قوتابخانە و خەستەخانەکان و شارەوانییەکان دەکەونەوە ژێر دەسەڵاتی مەرکەزی و هەسەدە و ئیدارەی ئێستای ڕۆژئاوا هیچ ڕۆڵێکیان نامێنێت و خۆی لە خۆیدا هەڵدەوەشێتەوە. لە لایەکی دیکەوە ، ئەو بەرنامەی خوێندن و پڕۆگرامانەی کە لە قوتابخانەکان و زانکۆکاندا لە ڕؤژئاوای ئێستادا هەیە هەر هەمووی هەڵدەوەشێتەوە و دەبێت یەك پلان و یەك مەنهەجی خوێندن و پەروەردە لە هەموو سوریادا هەبێت ، تەنانەت هەموو وێنەکانی ئۆجەلان و ئاڵاکانی یەپەگە و یەپەژە هەر هەمووی فڕێ دەدرێت، هەموو سرودەکانی کوردایەتی و ئەوەی کە بە ئۆجەلان و سەرۆکدا هەڵدەدرێت نەك هەر نامێنێت بەڵکو حەرامیش دەکرێت .
چەمکی فیدراڵییەت و کۆنفیدراڵیزم ، پرسی ژنان و فێمێنیستی، پرۆژەی ئیکۆلۆجی و ژینگە دەستی هەر هەمووی هەڵدەوەشێتەوە و بەتاڵ دەبێتەوە . لە لایەکی دیکەوە ئابوری ئەوە و پرسی کۆمەڵایەتی و دەزگەی داد دادگا و یاسا چی تر لای هەسەدە و ئیدارەی ڕۆژئاوا نامێنێت ، ئەو عەقد کۆمەڵایەتییەی کە ئیدارەی ڕۆژئاوا ساڵێك لەمەوبەر نوێی کردەوە گەرچی خراپترو دواکەوتوترە لەوەی پێشتری 2014 ی ، ئەوەش نە کاری پێدەکرێ و نە لە هیچ شوێنێك دەڕوات ، چونکە حکومەتی نوێی ئیسلامی باوەڕی بە فیدراڵییەت نییە ، باوەڕی بە یەکێتی سوریا و ئیسلام هەیە ، ئەو لەژێر سیاسەت و ڕێنمایی و پلانی تورکیادا دەڕوات و تورکیاش سیاسەتی نەگۆڕ و پلانی دەززەخی بە کورد لە هەموو شوێنێکدا هەیە .
ئابووری ڕۆژئاوا کە لە دەستی ئیدارەکەی ئێستادا هەیە بە هەر ناوێکەوە بێت : هەرەوەزیی ، حکومیی ، خەسەریی … هەر هەمووی دەبێت بە گوێرەی یاسا بگەڕێتەوە ژێر دەستی حکومەتی مەرکەزی و ئەو سەرپەرشتی بکات .
بەڵام من باوەڕم وایە ئەفرین لەژێر دەستی تورکیا دەردەهێنرێت و تورکیا پاشەکشەی لێدەکات ، بەڵام ئەردۆگان مەرجی هەیە لەسەر حکومەتی نوێی سوریا ئەویش دژایەتیکردنی ڕۆژئاوا و هەسەدەیە ، ئەردۆگان هەنگاوێك ناچێتە دواوە ئەگەر دوو هەنگاو قازانجی تێدا نەبێت . ئەوەش گرنگە کە بڵێین لە هەموو سیاسەتەکانی حکومەتی نوێی سوریا، ئەمەریکا و بریتانیا و ئەوروپا پشتگیری لێدەکەن. هەسەدە و ڕۆژئاوا ئەو پێگە گرنگەی نامێنێت و هەر وەکو بە لاوازبوون و

نەمانی داعش لە سوریا هەنگاوی یەکەم بوو بۆ لەناوچوونی خودی هەسەدە و ڕۆژئاوا. ئەمان چی تر پێویستیان بە هەسەدە وەکو جاران نامێنیت .
بەداخەوە کە من زۆر ڕەشبینم لە بارودۆخی نوێ ، ڕەشبینییەکەشم هۆکار و پاساو و بناخەی خۆی هەیە . لەو بارەشدا ڕۆژئاوا ، هەسەدە دەبێت ئایندەی خۆیان دیاری بکەن. ئایا ڕازی دەبن بەوەی کە لە سەرەوە وتم یاخود شەڕدەکەنەوە؟ کە شەڕکردنیان دۆڕاندنی خۆیان و وێرانکردنی هەموو ڕۆژئاوا و ڕەنگە پەلیش بهاوێت بۆ باشووریش .
هیوادارم ڕەشبینییەکانی من بێ بنەما و بێ ئایندە بن.

زاهیر باهیر
18/12/2024

زارێ یەکەم فیلمی سینەمایی کوردی.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

(نزارۆف)لەو ساڵانەی بۆ کارکردن هاتبووە ئەرمینیا، فیلمە بەناوبانگەکەی (نامووس)ی
بەرهەم هێناو دەنگدانەوەیەکی گەورەی بۆ (نەزارۆف) بەدەست هێنا.
بەهۆی ئەوەی بایەخێکی زۆری بەدەرخستنی کولتووری رۆشنبیریی و نەتەوەیی گەلەکەی دابوو، جگە لەنیشاندانی زۆر لە کێشە کۆمەڵایەتیەکان .
سەرکەوتنی ئەو فیلمە، وای لە (نەزارۆف) کرد، زێتر لەوەندە، خۆی بۆ کێشە و ئەشکەنجەو ئازاری گەلانی رۆژهەڵات تەرخان بکات.
ئەوەبوو لەساڵی 1926 ئەو دەرهێنەرە، گرووپ□ سین□مای□کەی خۆی کۆکردەوە، بەرەو چیاکانی (ئاراکاسی) هەڵکشان، ک□ هەرێمێکی کورد نشینە، بۆ ئەوەی لەوێ فیلمە درێژەکەی خۆی)زاریا — واتە (زارێ) تۆمار بکات.
نزارۆف — لەو فیلمەدا بەگشتی باس لەژیانی کوردەکان دەکات لەسەردەمی رووسیای قەیسەری دا.
ئەوەتا لەکتێبی (یاداشتی ئەکتەرو دەرهێنەرێك کە لەساڵی 1965 لە مۆسکۆ دەرچووە، باس لەئەزموونی سینەمایی خۆی دەکات، بەتایبەت

ئەزموونی لە گەڵ فیلمی (زارە) و لەم بارەیەوە ئاماژە بەوە دەکات کە چۆن لەکاتی بەرھەم ھێنانی ئەو فیلمەدا، ھیچ سەرچاوەیەکی ئەوتۆی لە بەردەست دا نەبووە، کە باس لە مێژووی کوردو ژیانی کوردەکان بکات، خۆشی زانیارییەکی ئەوتۆی لەم بارەیەوە نەبووە، تەنھا شتێکی کەم نەبێت، بۆیە دەستی کردووە بەگەڕان بەدوای کولتوورو داب و نەریت ورەوشت و مێژوو خێڵەکانی ئەو نەتەوەیە.

نزارەف لەفیلمی (زارە) دا، چیرۆکی ئەڤینداری نێوان کوڕو کچێك دەگێڕێتەوە لەیەکێ لە گوندە کورد نشینەکاندا.

کوڕەکە شوانکارەیەکە و ناوی (سەعیدە)و (نری سیسلییت) ی ئەکتەر دەوری دەبینێ، کچە ھەژارەکیش کە ناوی (زارە) یە، تینازی ـــــ دەورەکەی دەبینێ.

سیناریۆی فیلمەکە وا داڕێژراوە کە دەرەبەگێکی گوندەکە، ئەگەرچی ژنیشی ھەیە، کاتێ بەخۆشەویستی نێوان سەعیدو زارە دەزانێ، بەخیلییان پێ دەباو لەسەر ئەوە سوورە دەبێت، کە زارە بۆ خۆی بخوازێت.

لەو دەمەدا جەنگی جیھانیی یەکەم ھەڵدەگیرسێ و دەسەڵاتدارانی قەیسەر بڕیار دەدەن ھەموو لاوە کوردەکانیش پەلکێشی ئەو شەڕە کاولکارییە بکەن.

سەعیدی ئەڤیندار یەکێ بوو لەو کۆمەڵە گەنجانەی ڕەوانەی ئۆردوگایەکی سەربازی کران لەنزیك گوندەکە.

ئیدی لەو کاتانەدا کە کاروانی سەربازەکان بۆ ئاو خواردنەوە لەتەك کانییەکاندا وچان دەدەن بۆ ئاوخواردنەوە، سەعید دەرفەت وەردەگرێت و را دەکاتە نێو ئاوایی، کەچی کاتێ تەمیوور بەگ ئەمە دەزانێ، فرمان دەداتە پیاوەکانی، سەعید پەلبەست کەن و رادەستی بکەنەوە و بکەوێتە زیندان.

کاتێکیش کە زۆربای برا گەورەی زارە بە برینداری دەگەڕێتەوە، برینەکەی زۆر سەخت و دژوار دەبێت، لەنێو گریەو ھاواری کەسو کاری گیان لەدەست دەدات، ئیدی بەگ بێ کەسی زارە بە دەرفەت دەزانێ، بۆیە فرمان دەداتە پیاوەکانی، زارە پەلکێش کەن و بە زۆر لەخۆی مارە دەکات.

بەڵام زارە زۆر ئازایانە بەروویدا دەوەستێ و نایەڵی بەھیچ شێوەیەك بەگ لێی نزیك بێتەوە.

ئا لەو کاتەدا، خدۆی برا بچووکەی زارە، بۆ رزگار کردنی خوشکەکەی تەقە لە بەگ دەکات و برینداری دەکات، کەچی پیاوانی بەگ زوو فریای دەکەون و بەخەنجەر خدۆ دەکوژن.

دوای ئەوەش کە بەگ چاك دەبێتەوە، بەزۆرە ملێ زەماوەندی خۆی لەگەڵ زارە دا دەگێڕێت، بەڵام کاتێ سەعید بەم ھەواڵە تاڵە دەزانێ، بە

تۆڵەسەندنەوەی خۆی و هەندێ لەهاوڕێیانی لە بەندیخانە رادەکەن.
کاتێ بەگ لەبەردەم خۆ بەدەستەوە نەدانی زارۆ دووچاری بێ ئومێدی دەبێت، بەئامانجی سووکایەتی پێکردنی، دەنگەی ئەوە لەئاواییدا بڵاو دەکاتەوە کە گوایە زارۆ کچ نییە.
لەتۆڵەی ئەوەش سەرەوژێر زارۆ سواری گوێ درێژ دەکەن و دەموو چاویشی سواغ دەدەن و هەتکی پێ دەکەن، ئینجا لەناو بارانی تیرو توانجی خەڵکی بەئاواییەکەدا دەیگێڕن.
ئا لەو کاتەدا سەعیدو هاوڕێکانی دەگەنە ئەو شوێنەو تەمیوور بەگ و پیاوەکانی دەکوژن، ئینجا زارۆش لە گەڵ خۆیاندا هەڵدەگرن و روو دەکەنە چیا ..

حەیدەر عەبدولڕەحمان

کورتە چیرۆک/ گفتوگۆی چایخانە.. رەسوڵ بەختیار

مرۆڤەکان بەتەواوی گۆڕاون، وەک پێشتر نییە، کاتێک لەچایخانە دابنیشیت گوێت لەهەندێک چیرۆکی سەرنجڕاکێش بێ، پێشتر، مەبەستم لەپێشتر ساڵانی نەوەد تا دووهەزارە، گوێت لەهەندێک بابەتی خۆش دەبوو.
دەیگوت: عوسمان چوومەوە گوند و دێهاتەکانی خۆمان خزمانم بینی، سەیرە هەر وەک خۆیانن هیچ نەگۆڕاون، وەکجاران پیاون لەپشت یەکن، کەس ناوەرێ زەفەریان پێ ببا، چوومە ناو باخەکان بەڕاستی خۆشبوو، شووتی سەوز سەوز بوو، یەکسەر لەبەکی کردمەوە، چەقۆیەکم هێنا دوو کەرتم کرد، بەڕاستی بەتام بوو، ئێستاش تامی لەژێر زمانمدایە، ئاخ چەن بچمەوە، ئەو منداڵانە فێری شار بوون، کەس نایەت.
یەکێکی دیکە هەڵیدەدایەوە: منیش وەک تۆ زۆر حەزم لەگوندە، دەمەوێ لەم جەنجاڵەی شارە رزگارم بێ، شار ئەمەی کوشت هەمووی کردین بە کرێکار و فەرمانبەر، بەڕاستی کاتێ ئەو بەرزەوبەرە ڕەزاگرانە دەبینم، وا دەزانم پارەی ئەم هەرێم و عێراقە هەمووی ئەوە دەیخوا.
کەچی گفتوگۆی ئێستایی نێو چایخانەکان ئەرە و ئاسمان جودایە.
هەر ئەو عوسمانەی پێشتر باسمان کرد، باس لە ڤیلا و کچی جوان و

مۆدیل دەکات.
کاتێک عوسمان دێتە چایخانە بەناو هاو□ی□کانی ه□د□ستنەوە، کاک عوسمان وەرە ئێرە، من دەچمە ئەوێ.
عوسمان وەک ئەوەی لەباب و باپیرانییەوە موڵک و ماڵی بۆ مابێتەوە، بەبرا دەرە نزیکەکەی دەڵێ: ئەوە چیبوو تووشی منت کرد، زۆر ک□ل□رەقە، بەڵام هەر سێ دەفتەر دۆلارم لێی قازانج کرد، جارێکی دیکە، ئەو شکوڵاتانەم بۆ مەنێرە، وەڕسی کردم، وا دەزانێ خەڵکی ڵەندەنە، ڵەندەن چییە، دەتوانم لایەکی ڵەندەن بکڕم.
هاوڕێیەکەی: وازی لێ بێنە، بۆ پڕۆژە نوێیەکەمان جیتکرد؟
عوسمان: خەم مەخۆ، وەبەرھێنان لەم پڕۆژەیە دوو ملیۆن دۆڵار قازانجمانە. لەوەش گەڕێ، بۆ مانگی داهاتوو پڕۆژەیەکی دیکە هەیە، هەمووی تۆ خاوەنداری بکە، خۆت دەزانی، زۆر سەرقاڵم، ئەوە با دیاری بێ.
هەر لەنێو ئەو چایخانەیەدا، یەکێک بۆ یەکەمجارە لەو چایخانە دەبیندرێ، سڵاو دەکا، چەند کەسێک سڵاوەکەی وەردەگرنەوە، یەکسەر دەڵێن: شێرۆ ئەوە تۆیی، دەزانین ل□ ئەڵمانیایی، ئێ ئێ هەواڵت چۆنە؟
شێرو: هەواڵم چۆن بێ، خێزانەکەم لێم جیابۆوە، کوڕە گەورەکەشم قسەم لەگەڵ ناکات، کچە بچووکەکەشم تەمەنی یانزدە ساڵە لەگەڵ دایکییەتی، بەڵام کەس قسەم لەگەڵ ناکات.

کێڵگەی موچە و ئاو و کارەبا.. نەوزاد بەندی

بوونەوەران بە گشتی و مر□ق ب□ تایبەتیی هەوڵ بۆ ئەو شتانە ئەدەن کە نییانە ..کە دەستیان نەکەوتووە ..کە لێیان زەوتکراوە یان کە لێیان دزراوە ..
ئەم ح□□□ت□ دەروونییە ، ئەمڕۆ لە سیاسەتیی نێودەوڵەتیی و لۆکاڵییدا زۆر بە بێ ویژدانانە کاری پێکراوەو بە هۆیەوە مرۆڤەکان و خواست و ئامانجەکانیان بچووک کراوەنەتەوە ..ئەوەندە بچووک کراونەتەوە ، ڕەنگە بتوانین بڵێین کۆمەڵگاگەلێکی گێژ و گەمژە و ئەقڵسوک و ماندوویان دروستکردووە ، کۆمەڵگاگەلێکی پڕ له ناکۆکیی

و دووبەرەکیی و دژایەتیی و کێبڕکێی نائاسایی و نایاسایی ، لە پێناوی هیچدا..
بۆ نمونە جارێکیان لە میسر ، لەگەڵ شۆفێرێکی میسرییدا لە جیزەوە چووین بۆ شەرملشەیخ ، ئەو شۆفێرە بە درێژایی شەو نەخەوت ، هەر خەریکی شۆفێریی بوو ، بۆ ڕۆژی دوایی ،نیوەڕۆ گەیشتینە جێ ، پێم ووت : ئۆستا ئیتر بە خۆت بڕۆ بنوو ..
ووتی : نوستنی چی ؟ خوا ئەکا ئیش ئەبێ ، ئۆستا ئەگەڕێمەوە بۆ قاهیرە !!
ووتم تۆ لە دوێنێوە نەخەوتویت ، ئۆستا چۆن ئەتوانیت ؟
ووتی : لای ئێمە ئیش لە سەرووی هەموو حیساب و کیتابێکەوە ، کە ئیش هەبوو ، هەموو جۆرە ئیسراحەت و خەو و خواردنێک ڕەت ئەکرێنەوە ، چونکە ئێمە زۆر بە ئیش کراوین ..ڕەنگە بەڵام ئیش پێشی ئایین و عیبادەتیشی داوەتەوە لە میسر ، ئیتر خەو چییە ، ئوستاز ؟؟
ئەمە ئەو سیاسەتە ناشیرین و بێ ویژدانەیە کە مافێک یان چەند مافێکی سەرەتایی مرۆڤەکان زەوت ئەکات و ..وایان لێ ئەکات ، واز لە هەموو خواست و ئامانجە گەورەکانیان بێنن و ..بە دوای ئەو مافە سەرەتاییانەیاندا بگەڕێن ..بەو جۆرە واز لە بەها بەرزەکانی ئایین و شۆڕش و ڕیفۆرم و ئەدەب و هونەر و داهێنان و سامانە سروشتییە گەورەکان بهێنن ، بۆ ئەوەی داگیرکەری لەکاتەیی نیشتمانیی بە هاوکاریی داگیرکەرە جیهانییەکان ، داهات و داهاتووی ئەو نیشتمانە هەڵلوشن و .. لە ئایین و زانست و هونەر و ئەدەب و داهێنان ، بە تەواوەتیی دایانماڵن ..
لێرەدا وەک نووسەر و پزیشکیی دەروونیی فەڕەنسیی لە سەردەمی داگیرکردن و کۆمەڵکوژییەکەی جەزائیرییەکاندا ، فرانتز فانۆن باسی لەوە دەکات ، داگیرکەرە جیهانییە زەبەلاحەکانی وەک فەڕەنسا و بەریتانیا و ئەمریکا ، لە ڕێی هەندێ کەسایەتیی بەناو نیشتمانییەوە دەستوەردەدەنە کۆمەڵگاکانی جیهانی سێ ، بە حیساب ئەو کۆمەڵگایانە ڕەگ سەرکردەی هاوزمان و هاوپۆشاک و خەباتگێڕ فەرمانڕەوایان دەکات و ئازاد و سەربەخۆن ، بەو جۆرە لە ڕێی ئەو فەرمانڕەوا خۆفرۆشانەوە ، ئەم دراما خەمگینە دەست پێدەکات و کۆمەڵگا بە لاڕێدا دەبەن .. چەند مافێکی زۆر سەرەتایی لە خەڵکەکە زەوت ئەکەن و بە بەهانەی جیا جیا قات و قڕیی ڕادەگەیەنن ، قەرزار بوونیان ڕادەگەیەنن .. وایان لێدەکەن هەموو ژیان و بیرکردنەوە و خەون و ئاواتیان لەو چەند مافە سەرەتاییەدا خەرج بکەن ، بەو جۆرە لە کۆمەڵگایەکی داهێنەرەوە ، دادەبەزن بۆ کۆمەڵگایەکی دەستپیی و نابەکام و بێ هیوا و ڕۆژەکانیان سەرجەم وەک یەکیان لێ دێ و .. خەون و هیواکانی سەرجەم مرۆڤەکان وەک یەکیان لێ دێت ، بەو جۆرە

ئەو كۆمەڵگايه بە جۆرێ لە جۆرەكان ئەبێتە كۆمەڵگايەكى خەولێخراو ..كۆمەڵگايەكى بێ دەسەڵات و كاڵفام ..كۆمەڵگايەكى نا بەكام و بێ كەسايەتيى ، يان ڕاستتر وەك كێڵگەيەكى پەلەوەر يان مێگەلێكى لێ دێت ..

تەماشا بكەن لە كوردستانى خۆماندا ، دوو مامۆستاى ئاينيى ..دوو مامۆستاى زانكۆ و ..دوو كرێكار و .. دوو فەرمانبەر و ..دوو دوكاندار و ..دوو مناڵ و .. دوو ژنى ماڵەوە كە كۆدەبنەوە ، باسى موچە دەكەن .. ئاخۆ كەى موچە دێت ..ئاخۆ كەى بەغداد تەواوكاري□كانى موچە دەنێرێ ..ئاخۆ چارەنوسى !!! موچەى مانگەكانى يانزە و دوانزە چييان بەسەردێت ..ئاخۆ پاشەكەوتەكە بە تەواوەتيى خوراوە يان ئەخرێتە سەر كارتى بانكيى ..كارتى هەژمارى من يان نيشتمانيى باشە ..كاميان پڕكەينەوە ..كەى مان بگرين ل□ دزى پێنەدانى موچە ..

دوو شاعير ..دوو وەرزشكار .. دوو مێژوونوس ..دوو ئەندازيار ..، دوو خوێندكار ..دوو خانەنشين كاتێ كوئەبنەوە باسى بێ ئاوى و .. ماتۆڕى هەڵدانى ئاو دەكەن ..باسى ئەوە ئەكەن كە ئەمشەو سەعات دووى دواى نيوەشەو سەرە ئاويانە و نا بێ بخەون ، بۆ ئەوەى تانكييەكانى لێ پڕ بكەن ..ئاخۆ نرخى تەنكەرێ ئاو به چەندە و .. ئايا بۆ خواردنەوە دەست ئەدا .. ئايا سۆندەكەى ئەگاتە نهۆمى دوو ..

دوو ڕۆژنامەنووس .. دوو پاسكيلچيى .. دوو دەستگێڕ .. دوو شۆفێر ..دوو بەرگدروو ..دوو عەرەبانچيى ..دوو پۆليس .. دوو سەرتاش ..دوو پێشمەرگە كاتێ يەكتر ئەبينن ، باسى سەعاتەكانى كارەباى نيشتمانيى ئەكەن و .. باسى نرخى ئەمپێڕى موەليدەى كارەبا ئەكەن و .. باسى چۆنێتى دانانى خانەى تيشكى خۆر ئەكەن تا لەم دەردە كوشندەيەى كارەبا ڕزگاريان بێ .. باسى ئنق□يتەر ئەكەن ..باسى ئەوە ئەكەن چۆن خانۆكەيان بفرۆشن و بچن لە سيتييەكانى حيزب ، شوقەيەك بكڕن و ببن بە خاوەنى كارەبا و ئاوى 24 سەعاتيى .. لە ئەمپێڕ و جۆزە و هەڵسانەوەى جۆزە ڕزگاريان بێ .يان چۆن قاچاخچييەكى خاوەن متمانە بدۆزنەوە و .. سەرى خۆيان بۆ ئەوروپا هەڵگرن و سێ بە سێ بێ كارەبايى تەڵاق بدەن ..

بەو جۆرە ، دەسەڵاتى كورديى بۆ بچووككردنەوەى هاووڵاتيانى كورد ..بۆ تواندنەوەى بير و باوەڕ و داهێنان و بەهرەكانى هاووڵاتيانى كورد ، لەسەر ئەو قڕتێخستنى سێ مافى سەرەتاييە كار ئەكا ، موچە و كارەبا و ئاو ..ئەو سێ شتەى كە هيچ كێشەيەكيان تيا نييە و كراون بە كێشە .. كە چارەسەركردنيان زۆر ئاسانترە لە دروستكردنى ئەو سەدان تاوەرە هەوربر□□ى كە دەسەڵات دروستيان ئەكا بۆ خۆى و ماڵ و

مناڵەکانی .. بەڵام چارەسەریان ناکا ، چونکە لە بنچینەدا ئەو سێ کێشەیەی ئـاو و کارەبـا و مـوچە ، بۆ ئەوەیە کە دەسـەڵات گەورە و باڵـا بێ و هاووڵاتیـانی کـوردیش بـودەڵە و بچـووک ببنەوە ..وەک مناڵەیان لێ بێ و هەمیشە لە هەوڵی یەکبینەدا بن بۆ دەستخستنی ئاو و کارەبا و موچە یان بە وەرگرتنی تازەترین و ڕاسترین هەواڵ سەبارەت بە کاتی دابەشکردنی ئاو و کارەبا و موچە ..!! ئەم دۆخە تراژیدییە وا دەکات دوو مامۆستای فیزیا لە جیاتی باسی ئانیشتاین و نیوتن بکەن ، جنێو بە کاربەدەستی ئاو و کارەبا و موچە بدەن .. وا دەکا دوو ڕۆژنامەنوس لە جیاتی ئەوەی باسی داگیرکارە جیهانییه زەبەلاحەکان بکەن کە دەمیان ژەندەتە نەوت و غاز و خاک و ئاوی نیشتمانەکەیانەوە ، باسی ئەوە ئەکەن ئاخۆ شاندی تازەی حوکمەتی هەرێم چ ڕۆژێ ئەچن بۆ بەغدا بۆ بەدواداچونی چارەنووسی موچەی مانگی یانزە و دوانزە .. دوو هونەرمەند لە جیاتی بیر لە کردنەوەی پێشانگا و دروستکردنی پەیکەری دوانزە سوارەی مەریوان و سمکۆ و قازی بکەنەوە ، بیر لەوە دەکەنەوە چۆن ژنەکانیان تەڵاق بدەن و ..چۆن وەک هاوڕێکانیان خۆیان بگەیەننە ئەوروپا .. دوو فێرخواز لە جیاتی سەرقاڵی لێکۆڵینەوەی زانستیی بن ، هەوڵی دنیا دەدەن نمرەی 100 لە 100 بێنن بۆ ئەوەی کۆلێژی پزیشکییان دەست بکەوێ کە تەنها کۆلێژێ ، دادەمەزرێن و ئەبن بە موچە خۆر ..
ئەو نمونـانە بە ڕوونکـردنەوەی ئەو یـارییە قـێزەونەیە کە پیـادە دەکرێ لە ڕێی بچووککردنەوەی مرۆڤەکانەوە ..کاتێ ژووری هاووڵاتیان تاریک ئەکەیت ..کاتێ هاووڵاتیان تینوو ئەکەیت ..کاتێ هاووڵاتیان برسی ئەکەیت لە ڕێی دەستخستنە بینەقاقای کارەبا و ئاو و موچەوە ، ئیدی ئەو هاووڵاتییە تایبەتمەندیی و پسپۆڕیی خۆی لە دەست دەدات .. لە جیاتی ئەوە ئەبێتە چاودێر بە سەر ئاو و کارەبا و موچەوە .. ئیـدی ئەو هاووڵـاتییە هەر بەهرەیەکـی هەبێ ، هەر توانـا و داهێنانێکی هەبێ ، هەمووی لەناو زەلکاوی بێ ئاوی و بێ کارەبایی و بێ موچەییـدا هەرەس دێـن .. ئیتـر هیـچ بابەت و هەواڵێـک لە نیشتماندا بوونی نامێنێ ، بێجگە لە هەواڵی ئەمپەڕەی کارەبا و نۆرە ئاو و کاتی دابەشکردنی موچە ..لەوەد ئیتر پیاوەتی و کەرامەت و ئینتیما و نیشتمانپەروەریی کۆتاییان دێت ..
دوو زانا.. دوو پسپۆڕ .. دوو بەهرەدار ..دوو یەکەمی کۆلێژەکان ..دوو پاڵەوانی جیهانیی کورد .. کە کە دەبنەوە باسی زانست و پسپۆڕیی وورد و بەهرە و داهێنان و مەدالیا ئاڵتونیەکانیان ناکەن ، بەڵکو باسی ئەوە ئەکەن کە ئایا دەسەڵاتیی کوردی دایاندەمەزرێنێ و موچەیان بۆ دەبڕێتەوە ؟ ئایا دەسەڵاتی کوردیی شوقەی مەدەرنیان بۆ دابین دەکات بە جۆرێ ڕزگاریان بێ لە هەردوو ئەژدیهای بێ ئاوی

و بێ کارەبایی ؟
لێرەدا ئیتر شتێک نامێنێتەوە بە ناوی پیرۆزیی و بەرزیی زانست و پسپۆڕیی و بەهرەداریی و داهێنان و یەکەمیی و پاڵەوانێتیی .. یان ڕاستتر هەموو ئەو بەها بەرزانەی مرۆڤایەتیی ئەبنە هاوێنەیەک یان تەلەسکۆبێک بۆ گەڕان بە دوای ئاو و کارەبا و موچەدا ..
ئەوسا شتی سەیر و سەمەرە دێتە ئاراوە ، وەکو پڕۆفیسۆرێک کە چەندین داهێنانی ووردیی هەیە ، لە چەندین زانکۆی ئەوروپیدا وان□ ب□□ژ بوووە و داهێنانەکانی لە زۆربەی □یقییوە زانستییە جیهانییەکاندا چاپ کراوە ، دێتە گۆ و ..بە دڵێکی پڕ و ڕوخسارێکی تێکشکاوەوە ئەڵێ : بێ موچەیی وای لێکردووم ئوتومبیلەکەم بفرۆشم ، لە کاتێکدا ئوتومبیلی جی کڵاسی گرانبەها بۆ کچە مۆدێلە بێگانەکان ئەکڕن ..!
کار ئەگاتە ئەوەی ، دەسەڵاتی کوردیی خۆیشی ئەچێتە ناو یارییەکەوە و ..ئەڵێ : کاکە گیان ! موچەی من و هەر سێ سەرۆکایەتییەکە بخەنە کۆتایی خشتەی موچە دابەشکرد نەوە ..!
لێرەدا ئیتر میللەت وەک مناڵێکی حەوت سا□ن□یان لێ دێت ، دڵیان بەوە خۆش ئەبێ کە وەزارەتەکەی ئەوان ، یەکەم وەزارەتە لە خشتەی دابەشکردنی موچەدا .. لە هەمان کاتدا کەسانێکی تر ب□□زاریی و توڕەیی خۆیان نیشان دەدەن بەرامبەر ئەوەی کە بۆچی لە خشتەی دابەشکردنی موچەدا ، وەزارەتەکەی ئەوان یەکەم نییە و خراوەتە ناوەڕاستو□ ..
بەو جۆرە ئیتر یارییەکە ، خەون و هیوا و ئامانجی هاووڵاتیان لەوەدا کۆدەبنەوە کە چەندەم ڕۆژ لە خشتەی موچەدا ، سەرەیان دێت .. ئیتر کۆمەڵگا ڕێک وەک شێتخانەی لێ دێت بە جۆرێک ئەوەی یەک شەممە موچە وەردەگرێت بەوەی کە شەممە موچە وەردەگرێت ، دەڵێ : لێدەن بۆ خۆتان ، ڕۆژێک پێش ئێمەن !! ..
ئەمە لە کاتێکدایە کە ملیارەها دۆلاری ئەو میللەتە لە ڕێی ئاودیو کردنی نەوت و غاز و داهاتەکانی ناوخۆ و گومرکەوە وون دەکرێ و ..ئەچێتە گیرفانی چەند داگیرکەرێکی جیهانی و لۆکاڵییەوە ..
ئەم دۆخە تراژیدییە درێژە دەکێشێ و .. ئاو و کارەبا و موچە ئەڕۆنە ناو کڕۆم□س□□م□کانەوە و ..بۆ نەوەکانی داهاتوو ئەگوێزرێنەوە .. لەگەڵیدا مرۆڤێکی خاڵی لە هەموو بەها بەرزە مرۆڤایەتییەکان ، کە تەسبیحات تەنها بە سێ وشە ئەکات : ئاو ، کارەبا ، موچە … ئەگوێزرێتەوە ..
ئەوەیش گەورەترین تاوانی دژە مرۆڤایەتییە و لە جینۆساید ترسناکترە و ..پێویستە دادگاکان دۆسییەی بۆ بکەنەوە و ..ئەو دەسەڵاتە دادگایی بکەن کە مرۆڤی کوردی بە جۆرە بودەڵە و بچووک

کردۆتەوە ، ترسناکتر لەوەی لە ڕۆمانی مەسخی فرانز کافکادا ، بەسەر گریگۆری سامبسادا هات .. چونکە گریگۆری یەک کەس بوو ، بوو بە سیسرک .. بەڵام گۆڕینی شەش حەوت ملیۆن مر□ق ب□ مێگەلی مەڕ و کێڵگەی مریشک ، تاوانێکە نا بێ دادگاکان لێی بێ دەنگ بن .

بیرۆکە لە چیرۆکی منداڵان.. رەزا شوان

بیرۆکەی چیرۆک، هەندێک جاریش پێی دەوترێت "تەوەر، بابه‌ت" بە ب□ب□پشت و بە دینەمۆی چیرۆک دادەنرێت. یەکێکە لە رەگەزە سەرەکییەکانی چیرۆک. بیرۆکە ئەو بنەما یەیە کە هونەری چیرۆکەکی لەسەر بنیات دەنرێت. هەڵبژارن و دیارکردنی بیرۆکەی چیرۆک، بەبێ ئامانج و بەبێ مەبەستێکی دیارکراو نییە. بیرۆکەی چیرۆک بە تەواوی گوزارشت لە بیرۆکە یان لە را و بۆچوونی نووسەر دەکات. لەوانەیە بیرۆکەی چیرۆک، تەنیا یەک بابه‌ت بێت، یان بە دەوری چەند بابه‌تێکدا بسووڕێتەوە. کە چیرۆکنووسەکە دەیەوێت، لە کارێکی هونەریی جوان و بەچێژ و بەپێزدا، لە چوارچێوەی چیرۆکێکدا بیانخاتەڕوو. بیرۆکەی سەرەکیی چیرۆک، ئەو بیرۆکە ناوەندییەیە یان ئەو چەمکەیە، کە چیرۆکنووس دەیەوێت لە رێگەی گێڕانەوە و کارەکتەرەکان و کات و شوێنەکانەوە، وێنای بکات. چیرۆکنووسی سەرکەوتوو و داهێنەر، دەزانێت چۆن بیرۆکەی چیرۆک هەڵدەبژرێت و چ پەیام و ئامانجێکی ئەرێنی لە چیرۆکەکەیدا، بە منداڵانی خوێنەر دەگەیەنێت.

بیرۆکەی چیرۆکی منداڵان، پێو یستە راستەوخ□ بێت. بەڵام دەکرێت بە شێوەیەکی ناراستەوخۆشبێت، لەسەر زمانی پاڵەوان یان کارەکت□ر□یکەوە بخرێتەڕوو. واتا راستەوخۆ لە چیرۆکەکەد نەخراوەتەڕوو. رەخەنەگرانگران ناڕاستەوخۆیەکەیان پێ باشترە. دۆزینەوە و هەڵهێنجاندنی بیرۆکەی چیرۆک و ئەو و ئامانج و مەبەست،

یان ئەو پەیام و وانە و پەندانەی کە چیرۆکەکان لەخۆیان گرتوون. بۆ هەموو منداڵێک ئاسان نین. بیرکردنەوە و

هەوەدانی دەوڵەت. بەگومان شێواز و ستایلی هەر چیرۆکنووسێکیش، لە هەڵبژاردنی بیرۆکەی نووسین و داڕشتنی چیرۆک بۆ منداڵان، وەک یەک نین و جیاوازییان هەیە.

ناشبێت بنەما سەرەکییەکانی تری چیرۆک، بکرێن بە قوربانی بیرۆکە. دەبێت گونجان و هاوسەنگییەک لە نێوانیاندا هەبێت.

هەندێک لە مەرجە پێویستییەکانی، بیرۆکەی بابەتی چیرۆکی منداڵان:

١ـ پێویستە چیرۆکی منداڵان، راست و روون و لۆژیکی بێت. تا منداڵان لێی تێبگەن.

٢ـ پێویستە بیرۆکەی بابەتی چیرۆکی منداڵان، بەنرخ و بەسوودبێت و پەیامێکی پەروەردەیی لەخۆگرتووبێت. تا شایەنی ئەوە بێت کە پێشکەش بە منداڵان بکرێت.

٣ـ نابێت بیرۆکەی چیرۆکی منداڵان، بە فۆرمێک بخریتەڕوو، کە منداڵان بێزار بکات. ناشبێت درێژدادڕی و زیادەڕۆیی تێدا بکرێت. بە کورتی و بە پوختی پێشکەش بکرێت.

٤ـ پێویستە بیرۆکەی بابەتی چیرۆکی منداڵان، دووربێت لە: توندوتیژی، شەڕانگێزی، لە ترس و تۆقین، لە کوشتن، لە زەبر و ئەشکەنجەدان، لە مەووبەکردن، لە جنێودان، لە لەخۆبایی، لە نەرگزی، لە سووکایەتیکردن، لە بێهیوای و ڕەشبینی. لە رووخان، لە دزی، لە درۆ، لە ناپاکی، لە ئیرەیی،...هتد. بەرانبەر بەم کار و ڕەفتارە نەرێنییانە، پێویستە بیرۆکەی جوان و بەهای بەرز و ڕەفتاری دروست و ئەرێنی لە هۆشی منداڵاندا بچێنن، وەک: خۆشەویستی، ئاشتی، هاوڕێتی، مرۆقایەتی، دڵسۆزی، میهرەبانی، نیشتمان پەروەری، هاوکاری، هیوداری، گەشبینی، راستگۆیی، دادپەروەری، ژینگەپارێزی، یارمەتی، خێرخوازی، لێبووردن، بەختەوەری، ئازادی، ئازایەتی، بڕوا و متمانە بەخۆبوون، بەزەیی بە ئاژەڵ، دادپەروەری،...هتد.

٥ـ چیرۆکنووسی چیرۆکی منداڵان، ئەوە دەزانێت کە بۆ منداڵان دەنووسێت نەک بۆ گەورەساڵان. پەیام و ئامانج و مەبەستی چیرۆکەکانی ئاراستەی منداڵان دەکات. پێویستە لە خستنەڕووی بیرۆکەکانی چیرۆکەکانی، تایبەتمەندییەکانی جیهانی منداڵان لەبەرچاوبگرێت. ڕەچاوی قۆناغە جیاوازەکانی گەشەکردنی منداڵی بکات، لە رووی هۆش و هزر و ئەندێشە و تێگەیشتن و وەرگرتن و فەرهەنگی وشەکانی زمانیان و دەروونی و سۆزداری و پەروەردەیی و کۆمەڵایەتییەوە. مامەڵە لەگەڵ پرسەکانی جیهانەکەیاندا بکات. بۆ نموونە: بیرۆکەی بابەتەکانی ئەو چیرۆکانەی بۆ منداڵانی بچووک گونجاون، ڕەنگە بۆ منداڵانی گەورەتر

گونجاو نەبن. نابێت ئێوەش لەیادبکەن، کە وێژەی منداڵان ـ زیاتر لەوانی تر ـ بە ئامانج و مەبەستەوە بەستراوە.
٦ـ چیرۆکی باش، ئەو چیرۆکەیە، کە بیرۆکەی باشی هەبێت. ئەم بیرۆکە باشەش، بە شێوازێکی ئاسان و بە زمانێکی شیرین بە منداڵان بگەیەنرێت. چونکە لە کاتی خوێندنەوەیاندا یان گوێگرتندا، کاریگەری و کاردانەوەیان لەسەر ژیانی منداڵان دەبێت. بیرۆکە بە تەنها لە چیرۆکدا بەس نییە، بەو پێیەی دەبێت پرسەی داهێنەرانە هەبن. کە منداڵان بگوازنەوە بۆ کەشوهەوایەکی چیرۆکەکە و وروژاندنیان. چیرۆکنووسی لێهاتوو و داهێنەر، ئەو نووسەرەیە، کە ئەو بیرۆکەیە دەخاتەڕوو، کە لەگەڵ منداڵاندا بگونجێت. بەیان نامە نەبێت.
٧ـ پێویستە هاوسەنگی و گونجان لە نێوان بیرۆکە و ڕەگەزە بنەماییەکای تری بنیاتنانی چیرۆکی منداڵان هەبێت.
٨ـ ناونیشانی گونجاوی چیرۆک زۆر گرنگە. ڕۆڵێکی گرنگی لە سەرنجڕاکێشانی خوێنەران هەیە. پێویستە ناونیشانی چیرۆک گوزارشت لە بیرۆکەی چیرۆکەکە بکات.
٩ـ کۆتایی چیرۆکی منداڵان زۆر گرنگە، کە بە خۆشی و سەرکەوتن و گەشبینی و گەیشتن بە هیوا و بە ئامانج و بە گەیاندنی پەیامی چیرۆکەکە کۆتایی بێت. نابێت بە ڕوخان و بێ هیوایی و بە کارەساتی تراژیدی کۆتایی بێت. کە لە ئەمڕۆ لە داهاتوودا، کاردانەوە و ڕەنگدانەوەیەکی نەرێنیان، لەسەر دەروونی منداڵان دەبێت.
دوبەی: ٢٠٢٤

ئایا کورد لە سووریای نوێدا دەمێننەوە؟.. نووسینی مات برومفیڵد.. و: گۆران عەبدوڵڵا

ڕووخانی بەشار ئەسەد لەگەڵ خۆشحاڵییەکی بەرفراوان لە سووریا بەرەوڕوو بووەوە. بەڵام دۆخەکە بۆ دانیشتوانی کورد پڕە لە ناڕۆشنی، لەگەڵ فراوانبوونی بەرچاوی میلیشیاکانی سەربە تورکیا لە

وەها تەکەدا.

کارەساتبارترین قەیرانی مرۆیی و سەربازیی سەدەی بیست و یەکەم گەشتە خاڵێکی وەرچەرخانی مێژوویی. لەم کۆتایی هەفتەیەدا، سوورییەکان دوای ئەوەی بەشار ئەسەد سەرەنجام لە گۆڕانکارییەکی چاوەڕواننەکراودا کە لەلایەن لقی قاعیدە هەیئەت تەحریر ئەلشام (HTS)ەوە ڕابەرایەتی دەکرا، ڕووخێنرا، خۆشحاڵ بوون. کورد لە ناوچەکانی خۆیان بەشداری خۆشییەکانیان کرد و پەیکەرەکانی دیکتاتۆرە ڕقلێبووەکەیان تێکشکاند.

بەڵام وەک هەموو سوورییەکان، کورد لە ماوەی سیازدە ساڵی ڕابردووی توندوتیژی بەکۆمەڵ ئاوارە بوون، لەشەڕی نوێنەرایەتی و پاکتاوی نەژادیدا ئەوەندە ئازاریان چێشتووە کە دەزانن ڕێگای ئاشتی درێژ و دژوارە.

کاتێک تورکیا لە ساڵی ٢٠١٨دا لە ئۆپەراسیۆنێکی سنووربەزێندا دووسەد هەزار هاوڵاتی کوردی سووریای ئاوارە کرد، زۆربەی خەڵکی ناوچەکە تا ئەوپەڕی توانا لە نزیک ماڵە بەردوامانکراوەکانیان مانەوە کە ئێستا لەلایەن کۆمەڵێک میلیشیای عەرەبی سونە و تورکمانەوە داگیرکراون. دەیان هەزار کەس بە هیوای گەڕانەوە لە کەمپە پەرتەوازەکانی ناوچەی شەهبا (تەل ڕیفعەت)ی دراوسێ مانەوە و بەرگەی تۆپبارانی تورکیایان گرت. بەڵام کاتێک HTS هێرشی دە ڕۆژەی دەستپێکرد کە بە ڕووخانی ئەسەد کۆتایی هات. تورکیا و میلیشیاکانی کەڵکیان لەمە وەرگرت و تەنانەت ئەم کەمپە ڕەشەباگرتووانەی پەنابەرانیشیان داگیرکرد و دانیشتوانەکەیان دووبارە ئاوارە کردەوە. حسەن مەمە، نوێنەری فەرمی کوردی سووریا لە لەندەن بە [illegible] دەڵێت: “فراکسیۆنە پەیوەندیدارەکانی تورکیا هەوڵ دەدەن هێرشەکانیان بۆ سەر ناوچە کوردییەکان ڕەوا بکەن و هێرشەکانیان وەک هێرش بۆ سەر هێزەکانی ڕژێم پیشان دەدەن.”

موحەممەد شێخۆ، هاوسەرۆکی ئەنجومەنی هەرێمییە لەناوچەکانی خۆسەری دیموکراتی باکوور و ڕۆژهەڵاتی سووریا (DAANES)، هەزاران کورد، عەرەب و کەمینە ناوچەییەکانی لە کەمپەکانەوە بۆ ناوچە دوورەکانی ژێر کۆنتڕۆڵی بردە شوێنە ئارامەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆی، بەڵام زۆری تریش بەجێمان. ئەو بە تەلەفۆن لە سووریاوە بە [illegible] دەڵێت: “سەدان کەس لە خەڵکی ئێمە گیریان خوارد و نەیانتوانی بڕۆن. هەندێکیان کوژران، هەندێکیان ئەشکەنجە دران، هەندێکیان دەستگیر کران و چارەنووسیان ناڕوونە.” ڤیدیۆکان پیشانی دەدەن کە

شەڕکەرە بەکرێگیراوەکانی تورکیا سووکایەتی بە دیلە کوردەکان لە ژن و پیاو، دەکەن.

پڕۆژەی DAANES پەناگەیەکی ئارامی بۆ ملیۆنان سووری دابین کردووە و بانگەشەی ئەوە دەکات کە نموونەیەک پێشکەش دەکات بۆ چارەسەری داهاتووی سووریا لەسەر بنەمای بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە، سەربەخۆیی ژنان و نوێنەرایەتی کەمینەکان. ڕێبازی پراگماتیکی HTS تەنانەت دەکرێت دەرگا بۆ هەماهەنگی داهاتوو لە نێوان بزووتنەوەی کوردی و لایەنەکانی تری ئۆپۆزسیۆن بکاتەوە، لەگەڵ باڵی سەربازی DAANES کە بەشێک لە خاکی سوریای لە ژێر دەسەڵاتی ئەسەد دەرهێنا، بەڵام لەگەڵ هەوڵی تورکیا بۆ کەڵکوەرگرتن لە قەیرانەکە بۆ داگیرکردنی زیاتری خاکی سووریا و ئاوارەکردنی ملیۆنان کورد لە سنوورەکەی وایکردووە پڕۆژەی کوردی و سووریا بەگشتی بەرەو داهاتوویەکی نادیار بڕوات.

دوژمنی دوژمنەکان

ئەگەر پەندی “دوژمنی دوژمنەکەم دۆستمە” ڕاست بووایە، کوردەکانی سووریا خۆشەویستترین گەل دەبوون لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. بەڵام نەیانهێشت خۆشحاڵی بە چوونی ئەسەد بۆ مۆسکۆ درێژەی ه□ بێت، شەپۆلی نوێی توندوتیژی دژی کورد و هاوپەیمانە عەرەبەکانیان دەستی پێکردەوە.

شرۆڤەکار سینان جیددی، مامۆستای یاریدەدەر لە زانکۆی جۆرجتاون، بە □□□ۆ□□□ دەڵێت: “شکستی چاوەڕوانکراوی ئەسەد لەوانەیە ببێتە هۆی دۆخێک کە تێیدا سووریا یان لەلایەن ڕێکخراوێکی سەلەفی-جیهادییەوە بەڕێوە ببرێت… یان دەبێتە شوێنێکی بێ حوکم لەگەڵ بۆشاییەکی گەورەی دەسەڵات.”

هیچ هۆکارێک نییە بۆ ئەوەی کورد یان هەر کەسێکی تر خەم بۆ ئەسەد بخوات، کە بەرپرسیارە لە زۆربەی کوشتنی هاوڵاتیان لە سووریا و بەردەوام هەوڵی لاوازکردنی DAANES-ی داوە، کە ئێستا زیاتر لە سێیەکی خاکی سووریا بەڕێوە دەبات. “DAANES پەیوەندییەکی پراگماتیکی بەڵام لاوازی لەگەڵ ڕژێمی ئەسەد هەبوو کە بە هەماهەنگیەکی سنووردار دژی هەڕەشە هاوبەشەکان پێناسە دەکرا،”.
شرۆڤەکار یوسف جان، لە سەنتەری ویلسۆن، بە □□□ۆ□□□ی وت. “بەهەرحاڵ ڕژێمی ئەسەد دژی خواستەکانی [DAANES] بوو بۆ خۆسەری زیاتر.”

کەواتە لە تیۆردا، شکستی ئەسەد دەبێت هەواڵێکی باش بێت ب□ □ DAANES

. بەڵام کە HTS ملیۆنان سووری لە شاری ئیدلیبی باکووری ڕۆژئاوا بەڕێوەی بردووە، حوکمێکی ئیسلامی توندڕەوی خۆی دەسەپێنێت. چاودێری مافەکانی مرۆڤ بەڵگەی دەستگیرکردن و ئەشکەنجەدانی بەردەوامی هەزاران لە ڕۆژنامەنووس، کەسایەتی ئۆپۆزسیۆن و چالاکوانی کۆمەڵگەی مەدەنی تۆمار کردووە کە هەوڵیان داوە پێشێلکارییەکانی HTS بەڵگەمەند بکەن یان ناڕەزایی دژی دەسەڵاتیان دەربڕن. هەرچەندە ڕێکخراوەکە لەم ساڵانەی دواییدا ڕێبازەکەی نەرمتر کردەتەوە وەک بەشێک لە هەوڵێک بۆ ڕەوایەتیدان بەخۆی، بەڵام ڕاپۆرتەکان نیشانیانداوە HTS هەڵمەتی ئەخلاقی ئەنجام داوە، کچانی گەنجی دەستگیر کردووە بۆ هۆی پابەند نەبوون بە پۆشاکی ئیسلامی؛ کوڕانی گەنجی دەستگیر کردووە بە هۆی ڕیش تاشین یان گوێگرتن لە مۆسیقا. سزای لەسێدارەدانی ئەنجامداوە بۆ جادووگەران و بێباوەڕان.

HTS بە دابینکردنی خزمەتگوزاری بەشێوەیەکی کاریگەر ناسراوە، لەوەی کە پێی دەوترێت "ئیسلامیزمی تەکنۆکرات،" و شەڕکەرەکانی بە ڕاستی دیسیپلین کراون لە هەوڵەکانیان بۆ دەوڵەتێکی ئیسلامی نوێ لە سووریا. ئەم ڕێبازە یارمەتی HTS-ی دا سەرکەوتنی سەرەتایی بەدەست بهێنێت بۆ داگیرکردنی دووەم گەورەترین شاری سووریا، حەڵەب، جگە لە نزیکەی سەد هەزار کورد کە ئێستا لە دوو گەڕەکی ناوشار گەمارۆ دراون و ئێستا لەلایەن شەڕکەرانی HTS-ەوە دەوریان دراوە. خەڵکی ناوچەکە ڕاپۆرتیان داوە سەبارەت بەکەمی خۆراک و بڕینی کارەبا.

"ئەمە نازانین دۆخەکە چۆن دەبێت، چونکە ئەم هێزانە هەموویان ئیسلام بە توندوتیژی دەسەپێنن،". حەمودە چالاکوانێکی میدیاییە لە شێخ مەقسوودی گەمارۆدراو لەلایەن HTS وە دەڵێت: ئێرە هەر لە سەرەتای ململانێکانی سووریاوە هەمیشە خۆسەری خۆی لەلایەن کوردەوە پاراستووە، سەرەڕای گەمارۆدان لەلایەن ئەسەد و هێرشی گوماناوی چەکی کیمیایی لەلایەن گرووپە ئیسلامییە ئۆپۆزسیۆنەکان و تۆپبارانی هەڕەمەکی کە دەگاتە ئاستی تاوانی جەنگ.

هەروەها دەڵێت: "لە حەڵەب، کورد، مەسیحی، ئێزیدی و زۆر گرووپی ئیتنیکی و ئایینی هەن، ئەم گرووپانە ڕووبەڕووی مەترسی گەورە دەبنەوە. HTS ئەم کەمینانە قبووڵ ناکات و ژنان ناچار دەکات سەریان داپۆشن." ڕاپۆرت کراوە کە شەڕکەرانی HTS لانیکەم دوو کەسیان لە ئێزیدەکان کوشتووە، کە لەسەر دەستی داعش ڕووبەڕووی جینۆساید بوونەوە، کاتێک هەوڵیان داوە لە حەڵەب هەڵبێن. مەسیحییەکی ئەرمەنی، کە بە نەناسراوی قسەی کرد لە ترسی تۆڵەسەندنەوە، باسی دیمەنی سزادان دەکات و دەڵێت: "هەر کە [HTS]

هاتنە ناو حەڵەب، درەختەکی کریسمسیان بڕییەوە [وەک هێمای کۆمەڵگەی مەسیحی]. دەنیامان دەکەنەوە کە زیانمان پێناگەیەنن، بەڵام ئەمە سەرگەردانیین و نازانین چی بکەین.”

ئەجێندای دژە کورد

ژنان، کەمینەکان و هەموو ئەوانەی بەدوای داهاتوویەکی سیکۆلار و دیموکراتیدا دەگەڕێن، ڕووبەڕووی داهاتوویەکی زۆر نیگەرانکەر دەبنەوە لەژێر حوکمڕانی HTS. بەڵام هێزە ئیسلامییەکان سەرەڕای ئەم دەخۆیان شکستێکی سەرنجڕاکێشیان بەسەر ئەسەددا بەدەست هێناوە، لەکاتێکدا بەگشتی خۆیان دوور گرتووە لە تاڵانکردنی هاوڵاتیان و ململانێی پێویستیان نەکردووە لەگەڵ کورد. لە بەرامبەردا زۆربەی میلیشیا بەکرێگیراوەکانی تورکیا کە بەناو بەشداری هێرشەکەیان کرد هەرگیز گوللەیەکیان بە تووڕەییەوە بەرەو هێزەکانی ئەسەد نەتەقاندووە. لە جیاتی ئەوە، جارێکی تر تەرکیزیان خستەتە سەر توندوتیژی و تۆڵەسەندنەوە دژی هاوڵاتیانی کورد و پڕکردنی گیرفانی خۆیان، کە تەنانەت بووەتە هۆی دەستگیرکردنی چەندین فەرماندەیان لەلایەن HTS-ەوە.

ئەو میلیشیایانەی تورکیا لەژێر ئاڵای سوپای نیشتمانی سووریا (SNA) یەکی خستوون، لەمێژە لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکان و لێبوردنی نێودەوڵەتییەوە تۆمەتبار کراون بە تاوانی جەنگ، لەوانە لاقەکردنی ژنان، کوشتنی بەکۆمەڵی هاوڵاتیانی کورد، ئەشکەنجەدان، لە کارەبادان، لەسێدارەدان و پیشاندانی هاوڵاتیان لە قەفەزدا لە شەقامەکان وەک قەڵغانی مرۆیی. لە کەمپەینە سەربازییە پێشووەکانی تورکیادا، ئەم میلیشیایانە سەدان کەسیان کوشت و سەدان هەزار هاوڵاتیان ئاوارە کرد.
ئەوانەی مانەوە ڕووبەڕووی حوکمی میلیشیا بەکرێگیراوەکانی تورکیا بوونەتەوە کە هاوڵاتیان دەڕفێنن، ئەشکەنجە دەدەن و لەسێدارەیان دەدەن، لەگەڵ سیاسەتێکی بەردەوامی گۆڕانکاری دیمۆگرافی زۆرەملێ لەو ناوچانەی پێشتر کە کورد، ئێزیدی و کەمینە مەسیحییەکانی تێیدا نیشتەجێ بوون. لە کاتی نووسینی ئەم بابەتەدا، ئەم میلیشیایانە تەرکیزیان خستەتە سەر بەدواکەوتنی هاوڵاتیانی کورد کە بەهۆی پێشهاتە خێراکانەوە گیریان خواردووە، لەگەڵ ئەنجامدانی ئۆپەراسیۆنی سەربازی نوێ دژی ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی DAANES-ی کورد. هێرشە ئاسمانییەکانی تورکیا منداڵانی کوردی کوشتووە و بینا مەدەنییەکانی ڕۆژئاڤای کردەتە ئامانج بەهیچ شێوەیەک سوپا داڕووخاوەکەی ئەسەدیان نەکردەتە ئامانج.

لەم نێوەندەدا ڕادەی دروستی هاوکاری HTS لەگەڵ تورکیا جێگەی هەندێک گفتوگۆیە. بە فەرمی تورکیا HTS وەک "گرووپێکی تیرۆریستی" لەقەڵەم دەدات و نکۆڵی لە هەر زانیارییەکی پێشوەخت سەبارەت بە ئۆپەراسیۆنەکانی ئەم دواییانەی دەکات بە پێچەوانەی میلیشیاکانی تر، HTS ئەوەندە بەهێزە کە بتوانێت بە تەنیا لە ناو سووریا کار بکات. بێگومان، ئەنقەرە سەرسام بووە بە خێرایی ڕووخانی ئەسەد. هەرچەندە، سەرکردایەتی تورکیا و HTS لەمێژە لە ڕێگەی ژووری ئۆپەراسیۆنی هاوبەشەوە هەماهەنگیان کردووە؛ میلیشیاکانی SNA کە بەشداری ئۆپەراسیۆنی ئەمدواییەیان کردووە لەلایەن تورکیاوە پارە، ڕاهێنان و ئاراستەیان پێدەکرێت؛ و ئاڵاکانی تورکیا لە قەڵای حەڵەب هەڵکرابوون دوای داگیرکردنی، لەکاتێکدا سیاسەتمەدارە نەتەوەپەرستە توندڕەوەکانی تورک باسی پێگەی پێشووی وەک گەوهەرێک لە تاجی عوسمانیدا دەکەن. شرۆڤەکار جان دەڵێت: یەک شت دڵنیام تورکیا هەر دەستکەوتێکی ڕاستەقینەی هەبێت بەکاری دەهێنێت دژی کورد، هەم لە ناوخۆ و هەم لە دەرەوە.

ئامانجی سەرەکی تورکیا لە سووریا زۆر سادەیە: لەناوبردنی حوکمڕانی فرەنەتەوەیی بە ڕابەرایەتی کورد لە سنوورەکەی، و پاڵنانی دانیشتوانی کورد بە بیابانی سووریا لە ڕێگەی دامەزراندنی "ناوچەی ئارام"ی بیست میل قووڵ. هەروەها نیشتەجێکردنی پەنابەرانی سووری لە شوێنە پێشووەکانی کورد، وەک ڕێگایەک بۆ ڕازیکردنی هەستی دژە پەنابەری ناوخۆیی و چەسپاندنی گۆڕانکاری نەژادی لە سنوورەکەی.

تورکیا لە چەند خاڵێکی سنوورەکەدا ئەم ئامانجەی بەدەست هێناوە. سەرەڕای هەوڵی بەردەوامی بۆ لەناوبردنی DAANES بەڵام مەرامەکانی نەدەهاتنە دی بەهۆی سەرسەختی حکومەتی ئەسەد لە دانوستانەکان سەبارەت بە ناوچەی سنووری و بەهۆی بوونی هێزەکانی ڕووسیا و ئەمریکا لە خاکی DAANES. لەکاتێکدا ڕێگەی بە تورکیا داوە هێرشی ئاسمانی ئەنجام بدات، بە لەناوبردنی ئاوی ناوچەکە…"
کارەبا و ژێرخانی مرۆیی، هەردوو ئەم هێزانە لە کۆتاییدا پێیان باشتر بوو پێگەیەک لە باکوور لەگەڵ هێزە کوردە متمانەپێکراوەکان بپارێزن لەوەی شایەتی توندوتیژی زیاتری ئاژاوەگێڕی و گۆڕانکاری هێز بن بۆ قازانجی ئەنقەرە.

ململانەی فرەجەمسەر

تورکیا بەدوای چرای سەوزی ئۆپەراسیۆنێکی کۆتاییدا دەگەڕا لە

مۆسکۆ یان واشنتن بە چاوەڕواننەکراوییەکی سەرسوڕهێنەرانە HTS بۆی هێنایەدی. کاتێک HTS بەرەو دیمەشق هەڵکشا، ڕووسیای لاواز و سەرقاڵ دەستی لە هاوپەیمانە پێشووەکەی ئەسەد هەڵگرت. ئێران، کە لەمێژە لەگەڵ ئەسەد هاوبەشبووە لە دڕندایەتی کردن بە سووریەکان و بەکارهێنانی وڵاتەکە وەک مەیدانێک بۆ حیزبوڵڵا و میلیشیاکانی خۆی، نەیتوانی یان نەیویست دەستێوەردان بکات دوای ساڵێک لە گورزە کوشندەکانی ئیسرائیل بۆ سەری.

بەڕاستی، ئیسرائیل لە ئاژاوەکە سوودی وەرگرتووە بۆ فراوانکردنی داگیرکاری درێژخایەنی خۆی و قووڵتر چوونە ناو خاکی سووریاوە لە باشوور. هەروو□ها کەرەستەی پێشووی سوپای سووریای بە هێرشی ئاسمانی لەناوبردووە پێش ئەوەی بکەوێتە دەستی HTS، کە ڕێکخراوە سەلەفییەکە وەک هەڕەشەیەکی چارەنووسساز دەبینێت. لەم نێوەندەدا، وەڵامی ئەمریکا بۆ هەردوو دەستکەوتەکانی HTS و هەڕەشەکانی تورکیا دژی کورد سەرەتا لاواز بوو. باڵی سەربازی DAANES لە ئێستادا هەوڵی داوە ئەو خاکانەی پێشتر کۆنتڕۆڵکراون لەلایەن ئەسەد و میلیشیا ئێرانییەکان داگیریان بکاتەوە، لەژێر پاساوی هاوپەیمانێتی دژە-داعش لەگەڵ ویلایەتە یەکگرتووەکان کار دەکات لەکاتێکدا سەرەتاکانی پێگە لە ئەوبەری فورات دادەمەزرێنێت لە بەرامبەر هێرشی چاوەڕوانکراوی زیاتری تورکیا.

سەرکردایەتی ئەمریکا وتی درێژە بە ئەرکی دژە-داعش لە ڕۆژهەڵاتی وڵات دەدات. هێشتا، ناڕوونە تا چەند ئەمە دەتوانێت DAANES لە توندوتیژی تورکیا بپارێزێت، یان چۆن ویلایەتە یەکگرتووەکان لەگەڵ HTS یان هاوپەیمانێتی بەرفراوانتری هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن لە سەرتاسەری باشووری سووریا مامەڵە دەکات – تەنانەت پێش ئەوەی کارتی چاوەڕواننەکراوی هاتنی دۆناڵد ترەمپ بۆ کۆشکی سپی ل□ بەرچاو بگرین.

بە لەبەرچاوگرتنی ئەم ڕاستییە ئاڵۆزانە، هەڵەیە توندوتیژی تورکیا وەک ئەندامێکی سەرەکی ناتۆ دژی کوردە هاوپەیمانە ناوزەدکراوەکانی ئەمریکا، یان هەڵکشانی HTS دژی ئەسەد، وەک ململانێیەکی سادەی نوێنەرایەتی ڕۆژئاوا-ڕۆژهەڵات ببینرێت. بەڵام یەک شت ڕوونە: ئێستا تورکیایە کە لە پێشەوەیە، هەوڵ دەدات دۆخێکی نوێ لە سەرتاسەری باکووری سووریا دابمەزرێنێت کە هەردوو هاوپەیمانانی ئەسەد و ئێران و کەمبونەوەی هێزە ڕۆژئاوایەکان لە ناوچەکە دەربخات. تورکیا (دووەم گەورەترین سوپای ناتۆ) وەک یاریکەری سەرەکی لەسەر ئەرزی واقع خۆی دەنوێنێت.

دوای دەرکردنی بەردەوام و چاوەڕوانکراوی هاوڵاتیانی کورد لە هەرێمە دا بڕاوەکانیان لە باکووری ڕۆژئاوا – پاکتاوی نەژادی کە بەبێ وشەیەکی ناڕەزایی لە هاوپەیمانە ناوزەدکراوەکانی کورد ڕوودەدات – چاوی تورکیا ڕووی لە ڕۆژهەڵاتە. نزیکەی سەد هەزار کەسی ئاوارەی ناوخۆیی (IDPs) پێشتر گەیشتوونەتە سنوورەکانی ژێر دەسەڵاتی DAANES، لە دۆخێکی مرۆیی خراپدا، لەگەڵ چەندین کەسی بەتەمەن و ساوا کە بەهۆی سەرماوە گیانیان لەدەستداوە، لەکاتێکدا هەزاران کەس بەهۆی نەبوونی شوێنی حەوانەوە لە دەرەوە دەخەون. “جێگا نییە بۆ خەڵکەک□ ل□□ر□،” شێخۆ یەکێک لە بەرپرسە کوردەکان کە بە تەلەفۆن قسەم لەگەڵ دەکات، دەڵێت: لەکاتێکدا سەیری هاتنی پەنا بەران دەکات بۆ ناوەندێکی وەرگرتنی کاتی لە یاریگای وەرزشی شارەکە. “هەندێک لە بەتەمەنەکان بەهۆی سەرماوە گیانیان لەدەستدەدەن. هەموو نەخۆشخانەکانی DAANES تەرخانکراون ب□ خ□□□ک□کە و چارەسەری بەخۆڕایی پێشکەش دەکەن، بەڵام هێشتا پێویستییەکی بەپەلەی پزیشکیمان هەیە.”

لە راستییدا ئەم ناوچانە، بەتایبەتی شاری فرەنەتەوەیی، زۆرینە عەرەبی مەنبیج، لە سنووری ئاگربارانی تورکیادایە. لەگەڵ دەرچوونی ئ□□ران و ڕووسیا لە یارییکە و هەنگاوی هەڵەی ڕۆژئاوایەکان، تورکیا یاریکەری باڵادەست دەبێت لە سووریایەکی نوێی ئیسلامیدا. سەرۆکی تورکیا ڕەجەب تەیب ئەردۆغان، کە لەمێژە سوودی لە پێگەی ناوەندگیری وەرگرتووە وەک دوژمنی دوژمن لە نێوان مۆسکۆ و واشنتن، لە کۆتاییدا وا دیارە هەموو کارتەکانی بەدەستەوەیە.

داهاتووی سووریا

“هیوا و ترس دەتوانن پێکەوە بن کاتێک بیر لە داهاتووی سووریا دەکەینەوە،” شرۆڤەکار جان دەڵێت. “زۆر باشە کە دەبینین خەڵکی چەوساوە ئازادی بەدەست دەهێنن، بەڵام هۆکاری زۆر هەن بۆ وریابوون، چ مەترسی توندڕەوە ئیسلامییەکان بێت یان گرووپە توندڕەوەکانی تر، یان هێزە بیانییەکان بە ئەجێندای خۆیانەوە.” لە تیۆریدا، بزووتنەوەی کورد دەبێت ڕۆڵێکی گرنگ ببینێت لە هەر چارەسەرێکی پۆزتیڤی داهاتووی سووریادا. DAANES لەمێژە ئامادەیی پراگماتیکی خۆی نیشان داوە بۆ کارکردن لەگەڵ کارگێڕییەکی چاکسازیکراوی دیمەشق، ئەگەر پابەندبوونی ڕاستەقینە بە لامەرکەزی و مافەکانی ژنان و کەمینەکان پیشان بدات. حسێن مەمۆ، بەرپرسی کوردی سووریا لە لەندەن، بە □□□ۆ□□□ دەڵێت دەیەوێت ببینێت “هەموو سووریەکان لە پرۆسەی بڕیارداندا بەشدارن بۆ دامەزراندنی

دەوڵەتێکی دیموکراتی، فرەیی و سیکۆلار کە بەلایەن بمێنێتەوە سەبارەت بە ئایین، تایەفە، نەتەوە و بیروڕای سیاسی.”

بەشێوەیەکی چاوەڕواننەکراو، نیشانەی بەراییی هێورکردنەوە لە نێوان HTS و DAANES هەیە، هەردوولاشیان پێیان باشترە دوور بکەونەوە لە ململانێ بە جەختکردنە سەر شەڕی پاشماوەکانی ئەسەد و رێگریکردن لە تورکیا بە شێوەی جیاواز. HTS دڵنیاکردنەوەی داوە بە کوردەکانی حەلەب و ڕێککەوتنی کشانەوەی بۆ هاوڵاتیانی کورد ئاسان کردووە. نوێنەرانی DAANES ئێستا لەگەڵ HTS گفتوگۆ دەکەن سەبارەت بە داهاتووی گەڕەکە کوردنشینەکانی حەلەب، کە پەناگەیەکی درێژخایەنە بۆ دانیشتوانەکەی کە پێشتر بەهۆی IDP-کانی هەڵاتوو لە توندوتیژی دواییەوە زیادی کردووە، نیشانەیەکی ئەگەرییە بۆ پەیوەندییەکانی داهاتوویان.

باڵی سەربازی DAANES دەستکەوتی وەدەستهێنا لەو خاکانەی کە پێشتر کۆنتڕۆڵکرابوون لەلایەن حکومەتەوە، ئەگەری دوور وانیشان دەدات سووریای دوای-ئەسەد دابەش کرابێت لە نێوان HTS-ی ئیسلامی-زۆرداردا و DAANES-ی فرەیی، دیموکراتی – چاوەڕوانییەک کە تەنها هەفتەیەک لەمەوبەر تەواو نەگونجاو دەهاتە بەرچاو. بەڵام نوێنەران بە قووڵی وریانەوە دەڕواننە دۆخەکە سەبارەت بە وەرچەرخانەکان و گریمانەکانی سەرکردایەتی HTS بەرەو پلۆرالیزم، لەکاتێکدا هێزە ئیسلامییەکە لەوانەیە بڕیار بدات لەگەڵ تورکیا بوەستێت بە بەدەستهێنانی ڕەوایەتی نێودەوڵەتی. هەرچۆنێک بێت قەیرانە سەرسوڕهێنەرەکە دەردەکەوێت، توندوتیژی پشتگیریکراوی تورکیا دژی کورد، ژنان و کەمینەکان بەردەوام دەبێت لە مەترسی خستنە سەر هیواکانی خەڵکە ئاساییەکانی سوریا بۆ داهاتوویەکی بەڕاستی دیموکراتی.

سەرچاوە:

https://jacobin.com/2024/12/kurds-syria-assad-hts-dannes

فەرهەنگۆک:

HTS:

هەیئەت تەحریر شام

DAANES:

ئیدارەی خۆسەری دیموکراتی باکور و رۆژهەڵاتی سوریا

SNA:

سوپای نیشتمانی سوریا
IDP:
ئاوارەکانی ناوخۆ

حەوشەی بۆن و شیعـر و جـوانی..
عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

حەشەکەمان پڕ لە بۆنی خۆشەویستی و □□ش□□حانەی جوانی بوو
شیعر دەهات هەموو ڕۆژێ بەسەتڵێ ئاوی باوەڕ و مرۆڤدۆستی
ئاوڕشێنی بەر هەیوان و ڕاڕەوەکەی بۆ دەکردین
خەیاڵ سۆندەی لە بۆڕی جوانی دەبەست و
سەری باڵندە شەرمن و بێکەسەکانی دەشووشت و
دەیخستنە بەردەم هەتاو و خۆری ژیان
چیرۆک دەهات لەناو حەوشەی ماڵی ئێمە دەبووە ڕاستی
خوشکەکانم دڵداریان لەگەڵ خەم و بێکەسی خۆیان دەکرد و
یەک یەک دەبوون بە ئەفسانە و
دەچوون لەناو قژی مێژوو دەبوون بە چیرۆکی ئومێد
حەوشەکەمان تەنها دەرگایەکی هەبوو، دەیڕوانییە سەر کێڵگەیەک لە جوامێری و
دەشتاییەک لە ئاوازە بەسۆز و ئاوارەکانی ئەم مەملەکەتە بێڕەنگە
دەرگای حەوشەکەمان ئێستا لەسەر پشتە و
کراوەیە بەڕووی ڕۆمانی تەریوو و شیعری ونبوو
کراوەیە بەڕووی کچانی نێو سەفەر و کۆچەکان
ئاگادارن.. یەک یەک هەموو بینیتان چۆن
ڕووبارەکان هاژەیان کرد و ڕۆیشتن
بێ ئەوەی گوێ لە ئاخ و ناڵەی خەمخۆریی و بێدەربەستی ئینسان بگرن
شەقامەکان پڕ ڕێبوارن و هەر کەس حیکایەتێک دەیبەستێتەوە بە بوون و
هیچ کەس ئاگای لە دڵی پڕ برینی ڕەشپۆشەکانی حەوشەی پڕ نهێنی نییە
وەرزەکان هاتن و چوون و باڵندەکان سەفەریان کرد و هاتنەوە
تەنها فرمێسکی چاوانی دایکم نەبێ ئەمێستاکەش
قەتیس قەتیس لەگۆشەی چاو دەڕوانێتە دەرگای حەوشە

هەتا ئومێد، هیوا، ئاوات بێنەوە ماڵ.
دایکم ڕۆیی و مێژوو لەگەڵ خۆی هەڵیگرت
باوکم سەفەر کردی بە ڕێبواری ڕێگای دۆزینەوەی بەختەوەری
خوشکەکانم یەک یەک لەگەڵ گوڵ و مانگ و ئەستێرەکان بوونە هاوڕێ
براکەشم دەڵێن هەتاو دڵڕەقانە بۆ خۆی بردی
تەنها من لەم حەوشە گەورەیەی خەیاڵ و بیرەوەری ماوم□ تەوە
بەدەم سروودی جەنگەکان دەستی شیعر و بۆنی گوڵم بەدەستمەوە و
دەبمە هەوری سەر ئاسمانی قەسیدەیەک لە بێکەسی و بێ سەفەری
دەبمە خولیا و دەڕۆم ترۆپکی شاخەکان دەکەم بە ژوانی خەیاڵ
دەبمە فڕین .. ئاسمانی حەوشە پڕ دەکەم لە شەقەی باڵ
دەبمە جوانی لەناو دڵ و نیگای ژیان
بۆ هەمیشە دەبمە خۆرەتاوی یەکسانی و ئازادی ئینسانەکان.

عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)
سەرەتای مانگی کانوونی یەکەمی ٢٠٢٣

گۆمی دوکەڵ.. شیعری\عەبدولسەلام ئیسماعیل سادق

خەمە ڕوتە داپۆشراوەکانم
ببر□م بۆ کام کێوی تەخت
کام دەشتی کێوئاسا
بەر کام شەپۆڵیاندا بدەم
بە کام ئاسماندا بیاننێرم

وشەکانم یەك یەك
بە تەنافی ئاسمانەوە هەڵواسیوە
بەڵکە ببینرێن
و
بخوێنرێنەوە
بەڵام چیدی
ئاسمانیش بەرگەی هەڵگرتنی وشەکانمی نەماوە

لە قورساییی وشەکانم پشتی چەماوەتەوە

هاوینێکی سارد هات
و
وشەکانمی س□ □ کرد
وشك وشك بوون وشەکانم
بەڵام نەمردن

ئاسمان خۆری لە ئامێز گرتووە
بەڵام
من جەستەم ساردە
و
وشەکانم لە ناوەوە ئارەق دەکەن
دوکەڵێکی ڕەش ڕەش
لە ژێر دەرگەی هەر یەك لە وشەکانم دێتە دەرەوە
و
جۆگەڵە دەگرێت
لە ڕێڕەوی ئاسمانەوە
گۆمێکی مەنگ دروست دەبێت
گۆمی دوکەڵ

بۆ دواجار ئاسمانیش گریا
لەگەڵ هەر پێلکێك
تنۆك تنۆك دوکەڵ لە چاوانی دەهاتە خوارەوە
بەڵام بەر زەوی نەدەکەوتن
هەر لە ئاسمان
لە تەنافی وشەکانم
گیر دەبوون

ئازاری خامنەیی و چارەنووسی

کۆماری ئیسلامیی!.. ڕێبوار ڕەشید

لە ماوەی دە ساڵەی حکومی ئایەتوڵاخومەینیدا گەلانی ئێران خراپترین ڕۆژەکانی خۆیان بە سەر برد، لە بەڵێنی ئازادیی و کارەبا و ئاو و گازی خۆڕاییەوە بەرەو سەپاندنی کۆنەپەرستیی و چەوساندنەوەی چینایەتیی و مەزهەبیی و جەندەریی و نەتەوەیی. ئایەتوڵا خومەینی، بە پێی وتەی خۆی، ڕابەری خەڵک و حکومەت بوو. لە ڕاستییدا ئەندازیاری حکومەتی شەڕ و فەرمانداری کۆمەڵکوژیی بوو.
جێی داخە، ئایەتوڵاخومەینی سزا نەدرا، بە ئازار مرد.
هاتنە سەرکاری خامنەیی لە ٤/٦/١٩٨٩ ئەو ڕاستییەی دەرخست کە دۆخی سیاسیی و ئابووریی و کۆمەڵایەتیی بۆ کرێکاران و زەحمەتکێشان و ژنان خراپتر بوو. کۆماری ئیسلامیی زیاتریش کەوتە دژایەتی گەلانی ئێران بەتایبەتیی کورد و بەلوج و عەرەب. ڕاوەدوونانی چالاکوانانی سیاسیی و مەدەنیی، ترساندن و تۆقاندنی خەڵک، زیندانکردن و فشارهێنان پەرەی سەند. کوشتن بوو بە هونەری ئیسلامیستیی.
هەر مانگێک پاش هاتنەسەرکاری خامنەیی د. قاسملوو لە ڤیەننا (١٣/٧/١٩٨٩) و پاشان شەرەفکەندی و هاوڕێیانی لە ئەڵمان (١٧/٩/١٩٩٢) تیرۆر کران. خامنەیی، شاگردی یەکەمی ئایەتوڵاخومەینی، ئەندازیار و بەڕیاردەری شەپۆلی تیرۆرکردنی چالاکوانانی ڕۆژهەڵاتیی لە سەرەتای نەوەدەکاندا لە ڕێگای دەستی درێژەوەبووی خۆی لە باشوور ئەنجامی دەدان. لە ٣٥ ساڵەی دەستبەکاربوونیدا بە سەدان چالاکوانی سیاسیی لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێران تیرۆر کراون.
خامنەیی ڕابەری فەرمیی بزووتنەوە و دامەزراوەی مەزهەبیی، فەرماندەی گشتیی سوپا و بەڕێوەبەری فەرمیی هەموو دەزگا ئابووریی و کۆمەڵایەتیی و ئایینییەکانە، واتە بەرپرسیاری یەکەمە لە هەموو ئەو کوشتنوبڕین و ڕاوەدوونان و سووکایەتیپێکردن و پێشێلکاریانەی مافی مرۆڤ کە لە ئێران و لە دەرەوەی ئێران وەکو کاری تیرۆریستیی کراون و دەکرێن.
خامنەیی ئەو کەسەیەکە نکۆڵی لە ڕوودانی هۆلۆکۆست دەکات و گاڵتەی بە قڕکردنی جوولەکە و بە زیانەخرەیی و وەحشیگەریی نازیزیم دەدات، کە پارەوپولی ئێران، بە سەدان ملیارد دۆلار، بە شێوەی سکێتاریزمی مەزهەبیی و ئایدیۆلۆژیی مەزهەبیی دژ بە ئیسرائیل و تەنانەت بە سوننەی چواردەور سەرف دەکات. خامنەیی بوو فەرمانی بە ڕاوەدوونان

و گرتن و ئازاردان و کوشتنی بەهائییەکان دا بە ئەوەی لە ئێران نەمێنن. لە سەردەمی خامنەییدا لەشفرۆشیی و ناچارکردنی ژنان بە لەشفرۆشیی و بڵاوکردنەوەی مەوادی بێهۆشکار بوو بە کولتووری داسەپێندراو و سەرانسەری ئێرانی گرتەوە. بە پێی پلانی خامنەییە کە مەوادی بێهۆشکار بەتایبەتیی لە کوردستان بڵاو دەکرێتەوە، کە بێکاریی و فشاری کۆمەڵایەتیی بە ئەو پەڕەی خراپبوون گەیشتووە.
خامنەیی ئەندازیاری ڕێکخستنگەلی جاش و شێوەکانی سیخووڕیی و ڕێکخستنی جاشئیسلامی سیاسییە لە ڕۆژهەڵات و لە هەندێک لە ئەوانەی باشوور. لە ڕێگای کەسانی وەکوو قاسم سولەیمانییەوە نەخشە و پلانەکانی خامنەیی لە ئێراق و لوبنان و یەمەن و فەلەستین بەڕێوە دەچوو، بەهەمان شێوەی مستەفا چەمران، کە بکوژی خەڵکی کوردستان و نەمران فوئاد مستەفا سوڵتانیی و سەدیق کەمانگەر و سەدانی دیکە بوو لە گیانبەختکردووان، هەرواش قاسم سولەیمانیی جەللادی بە پیادەکردنی ئەو تیرۆرانە بوو کە خامنەیی لەیان بەرپرسیارە.
خامنەیی نوێنەری دیار و بەر چاوی ئیسلامی سیاسیی مونافیق و دژەژن و بەدکار و بەدڕەووشتە کە ئێستا نموونەکانی لە شێوەی "ئیسلامی سوننی" پەلاماری لاقی ڕۆشنبیران و ژنانی باشوور دەدەن، بوختان و درۆ بە دەم هەر ژنەکەوە دەکەن کە باس لە ئازادیی و مافی مرۆڤ و مافەکانی ژنان بکات. ئەوانەی باشووریان کردووە بە مەیدانی کۆنەپەرستیی و خورافات، هەر لە خواردنەوەی میزی وشترەوە تا شێوەکانی نوشتە و دوعا و تاد.
کەی خامنەیی دەمرێت پرسیارێکی بێ وەڵامە، بەڵام ڕاستییەک هەیە کە فەلسەفەی "ژن، ژیان، ئازادیی" دەبێت بە گیانکێشەری خامنەیی و شاگردەکانی. لە مێژوودا ڕوو دەداتەوە وشەگەلی پارادایمێکی ئازادیخوازانە ریز دەبن و تنەکە ژەهر لە سەرخە دەکەونە ناو زاری تاوانبارانەک. ئەو تاوانبارانەی دەبێت لە قەفەسی ترس و سووکایەتیپێکردندا مەرگی دەڕاندنیان بە سەردا بسەپێنرێت. مەرگی مەحکوم بە تەسلیمبوون!
جێی داخی گران و بیرەوەرییەکی تاڵە کە تا ئێستا هەموو ئەو ئایەتوڵڵا و ئاخوندە بەرپرسانەی ئێران، نموونەی خەڵخاڵیی، بەهەشتیی، گرکانی، موسەویی، ڕەفسەنجانی، تەبرێزیی، حەسەنیی و بە سەدان ئایەتوڵڵای تاوانکار کە ئاسایی مردن، بەبێ ئەوەی گەل بتوانێت دادگاییان بکات و سزای دروستیان بە سەردا بسەپێنێت.
ئایەتوڵڵاخومەینی کاتێک مرد ئێران بەرەو لوتکەی سەقامگیریی بەڕێوە بوو. لە باوەشی دونیایی و لە ناو سەدای لەبەیکی پاسداران و ژێر سێبەری خایەرانی زەینەبدا گیانی دەرچوو. مردنی بێ ئازاری خومەینی، بۆ ئازادیخوازان بە ئازارە.

کۆتایی خامنەیی بە هەمان شێوەی ئایەتوڵاخومەینی نابێت.
کۆتایی خامنەیی لە دوندی هەڵدێرەوە دەست پێدەکات کە بنکەکانی تیرۆریستی ئیسلامی سیاسیی لە غەززە و لوبنان زیانی شایانباسیان بەرکەوت و ئەسەدی سووریای دەست و قەڵا، فڕێ درایە ناو زبڵدانی مێژووەوە. ئەمە ئازارێکی گەورە و گرانە. ئازارێکە تیایدا مەرگ شادی دەهێنێت. خەرجکردنی سەدن ملیارد دۆلار لە پارەی خەڵکی ئێران بۆ دروستکردنی نفوزێکی سیاسیی شیعە سەرئەنجام بوو بە هۆی ماڵوێرانیی بە فەلەستینییەکان و لوبنان و سووریا و بێگومان یەمەن و هەروەها عێراقیش ئەگەر زووبەزوو دەستبەرداری وەفاداریی بە ئێران نەبن. هەروەها پێگەی ئایینیی و کولتوریی شیعەی دەوڵەتانی کەنداو سعودیەشی لاواز کرد.
کۆتایی خامنەیی هاوکات لەگەڵ سەرکەوتنەکانی ڕۆژئاوای کوردستان و گەرمبوونی بەرخۆدانی باکووردایە کە ئەردؤغانی ئایەتوڵای سوننە و دامەزرێنەری داعش و تیرۆریزمی سوننەی ئیسلامیی، سەرەڕای سەرکەوتنی ئیستایان لە سووریا، لە دۆڕی دۆڕاندایە.
ئەمانە هەموو ئازارن، ئازارێکی گەورەن و هیچ خامناییەک و ئەردۆغانێک بەرگەی ناگرن.
خامنەیی بە دەم ئازارەوە کۆتایی دێت. ئازارێک کە لە دامێنی دۆڕان و بەربوونەوەی هەتاهەتایی سەرچاوە دەگرێت. ئازارێک کە حوکمی [illegible]های دە ساڵەی فاشیزمی سەکتاریستی خومەینیشی دەچێتە سەر.
مەرگی خامنەیی لە مێژە وەختی هاتووە. ئەو مەرگەی دەمی گەلانی ئازادیخوازی ئێران شیرین دەکات و ئەو ئازارە بە زەبرە بە دەی ئەم دیکتاتۆرە تۆتالیتارە فاشیستە کۆنەپەرستە و ئەو حەشاماتە ڕەشەکێیەی دوای کەوتووە، دەگەیەنێت.
ڕەنگە کۆماری ئیسلامیی پاش مردنی خامنەییش ماوەیەک بەردەوام بێت و ڕەنگیشە هاوپێچ بن، بەڵام ترسێک لە ئێستاوە دەی هاوتاوانکارەکانی خامنەیی داگیر کردووە کە بە هەمان شێوەی خۆی لە ئازاری دۆڕان و بەرەو کۆتایی چووندا چرکەکانی کات دەژمێرن.
هەستێکی تۆڵەسەندنەوە بە سوار کەڵەی میلی کاتژمێرەوە بە ئۆقرە سینگ دەکوتێت. تۆڵەی ئاو و کارەبا و گازی خۆڕایی نا، تۆڵەی ئازاردانی مرۆڤ و ئازادیخوازان، تۆڵەی گۆڕینی جەستە و ڕۆحی ژنان بە پیاوێکی شاخڵەواوی کەڵەبەدار، تۆڵەی دانی عەبا و پێچە بەسەر تەواوی ئێراندا، تۆڵەی ئەشکەنجە و ڕشتنی خوێنی هەزاران ڕۆحی شاد، تۆڵەی زەوتکردنی ئازادیی و بێڕێزیکردن بە ویژدانی مرۆڤایەتیی. تۆڵەسەندنەوە لە مێژووی درۆ و دەلەسە و بوختان.
تۆڵەی دزین و بە هەدەردانی سامانی گشتیی گەلانی ئێران.
”ژن، ژیان، ئازادیی!“

“ژن، ژینا، ئازادیی!”

ڕێبوار ڕەشید
١٣/١٢/٢٠٢٤

خوێندنەوەیەک بۆ کتێبی مێژووی ئەدەبی کوردی – دکتۆر مارف خەزنەدار.. محەمەد عەبدولڕەحمان مەرگەیی

کتێبی (مێژووی ئەدەبی کوردی)ی د. مارف خەزنەدار، حەوت بەرگە و چاپی یەکەمی لە ساڵی 2001 و چاپی دووەمیشی لە ساڵی 2010 لەلایەن دەزگای ئاراس لە هەولێر چاپ و بڵاوکراوەتەوە. ئەم گوتارە خوێندنەوەیەکی کورت و خێرایە بۆ هەر حەوت بەرگەکە بە گشتی.

سەرەتا هەروەکوو لە پێشەکی بەرگی یەکەمی کتێبەکەیدا ئاماژەی پێداوە، بەلای خەزنەدارەوە گشت ئەو بەرهەمانەی لەم کتێبەدا بۆ نموونە هێنراون (بەرزترین قسەی جوانی زمانی کوردین)، واتە مێژووی ئەدەبی کوردی بریتییە لە مێژووی (قسەی جوانی) کوردی. هەر حەوت بەرگی ئەم کتێبە وەکوو دانەرەکەی مەبەستی بووە؛ بە میتۆد و ڕێبازێکی تایبەتی وەها نووسراوە، کەوا بە چەشنی سەرچاوەیەکی (قوتابخانەیی، زانستگایی، ئەکادیمییانە، فەرهەنگییانە و ئینسکلۆپیدیانە) بێت. هەروەک خۆی باسی لێوەکردووە، ساڵانێکی زۆری تەمەنی هەر خەریکی کۆکردنەوە و ساغکردنەوە و نووسینەوەی ئەم کتێبە بووە.

ئەم بەرهەمە تاکە سەرچاوەیە لەبارەی مێژووی ئەدەبی کوردییەوە بەو شێوازە زانستیی و فراوانە و لەدووتوێی زیاتر لە چوارهەزار و سەد لاپەڕەدا نووسرابێت. تا حاڵی حازر لە گشت سەرچاوەکانی دیکەی مێژووی وێژەی کوردی زانستیی تر و چڕوپڕترە.

لە بەرگی یەکەمدا خەزنەدار دووسەد لاپەڕەی تەرخانکردووە بۆ باسەکانی وەکوو: مێژووی نەتەوەی کورد، جوگرافیای کوردستان، ئایین

و ژیانی کۆمەڵایەتی، ژیانی خوێندەواری و ڕۆشنبیری، دەستنووس، کوردناسی و زمان، ڕۆژنامەگەریی، ئەدەبی کۆن و نەنووسراو… تاد.

لەم کتێبەدا بەدرێژی باسی ژیان و (ناوەڕۆک و ڕووخسار)ی بەرهەمی زۆربەی زۆری شاعیرانی کوردی سەر بە زۆربەی شێوەزارەکانی زمانی کوردی کراوە، لەوانەش بیستوسێ شاعیری شێوەزاری کرمانجی سەروو، هەروەها شاعیرە بەناوبانگەکان زۆرترینیان لەبارەوە نووسراوە. بە نموونە لە بەرگی دووەمدا، خەزنەدار هەشتاوچوار لاپەڕەی بە ئەحمەدی خانی (1707-1650) تەرخانکردووە و لە بەرگی سێیەمدا نەوەد لاپەڕەی لەبارەی نالییەوە (1877-1800) نووسیوە. لەلایەکی دیکەوە باسی ژیان و بەرهەمی هەندێک شاعیر و نووسەر کراوە کەوا خوێنەر پێشتر پێیان ئاشنانەبووە و بەلایەوە ناسراونەبوونە.

لەسەر ئەو بنەمایەی (مەدەنیەتی ئیسلامی) کاریگەری هەبووە لەسەر ئەدەبیات و وێژەی کوردی، خەزنەدار لەبەر ڕۆشنایی ئەم باوەڕەدا ئەم مێژووی ئەدەبی کوردییەی نووسیوەتەوە و ئاماژەی بەوە داوە ئەدەبی کوردی بە دوو شێواز خۆی پیشاندەدات، یەکیان خۆماڵییە ئەویش (شیعری لیریکی و چیرۆکی شیعرییە)، شێوەکەی دیکەش لە ئەنجامی لێکدانی مەدەنیەتی کورد خۆی و هەر سێ نەتەوەی دراوسێی (عەرەب، فارس، تورک) و بە هۆکاری ئایینی موسڵمان دروستبووە، ئەمیش بریتییە لە (غەزەل و قەسیدە). (بڕوانە: بەرگی یەکەم، لاپەڕە 181 و 202)

بەلای خەزنەدار شیعر بەرهەمێکە تەعریف ناکرێت، ژیانی ئادەمیزادیش بەبێ شیعر نابێت و لە بنەڕەتدا شیعر خۆی دروستکردن و خوڵقاندن و داهێنانە، جوانکاریی و گیانی هونەریی کردووییەتی بە بەرهەمێکی وەها بە شێوەیەک بێت کە چێژ و ئەندێشەی مرۆق دەجووڵێنێت و بە گشت شوێن و چاخ و ڕۆژگارێک دەگونجێت.

خەزنەدار باوەڕی وایە بەرهەمی جوان و ڕەسەن بە کامڵی لەدایکدەبێت، ئێنجا ئەمە لە هەر قۆناغێکی تەمەن و ژیانی شاعیردا بێت. خەزنەدار ئەو تیۆرییە بە هەڵە دەزانێت کە پێیوایە شاعیر وەک زانا؛ ڕۆژ لەدوای ڕۆژ توانا و بەستی لە دانان و هێنینەوەی شیعردا بەرەو زیاتر دەچێت، بەڵکوو گشت شیعرێکی بەرز بە کامڵی دەتەبوون و جا چ لە وەختی تەمەنی گەنجێتی شاعیردا بێت یاخود لە تەمەن و ڕۆژگاری پیریدا بێت.

بە هەمان شێوە خەزنەدار پێیوایە بەهرەی هونەریی و خەیاڵی شیعریی، پەیوەندییەکی ئەوتۆیان نییە بە پلە و ڕادەی خوێندەوارییەوە. هەروەک هونەر زێدەتر پەیوەندی هەیە بە چێژ و خەیاڵەوە و کەمتر پەیوەندی هەیە بە ڕاستیی و لۆژیک، هەروەها داهێنانی هونەریی و ئەدەبیی دوور لە تیۆریی زانستییە و بەهرەی داهێنانی هونەر هیچ

چەشنە سنوور و مەرج و ڕێسا و دەستوورێکی بۆ نییە.
خەزنەدار باوەڕی وایە مەبەستی سەرەکی لە گشت داهێنانێکی هونەریی و ئەدەبی ئەوەیە لەو قاوغ و چوارچێوەیەی بۆی دانراوە بچێتەدەرەوە و ببێ بە موتڵەق. داهێنانی ئەدەبییش بۆ هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵە، نەوەک تەنها بۆ گرووپێک و توێژێکی دیاریکراوی ناو جڤاکێک. سەبارەت بە پەیوەندی ئەدەب بە سیاسەتەوە، خەزنەدار بۆچوونی وایە ئەدەب لە سیاسەت گوشادتر و مەزنترە و داهێنانی ئەدەبیی و هونەریی بەبێ سیاسەت سەردەگرێت، بەڵام ئەو بەرهەمەی ناوئاخنی سیاسی و ئایدیۆلۆژی هەبێت، بەبێ جوانکاریی سەرناگرێت.
بۆیە داهێنان لە شیعری سیاسیدا پێویستی بە شاعیری لێزان و وەستا هەیە، چونکە ئەو شاعیرە کاتێک ئیلهام لە دیاردە و ڕووداوێک وەردەگرێت و پارچە شیعرێکی بۆ دەهێنێتەوە، ڕەنگە ئەم دیاردەیە زوو یان درەنگ بە خراپە بگۆڕێتەوە، ئەودەمەش دەبێت بە دروشمێکی سیاسی ڕۆژانەی بێتام. خەزنەدار پێداگیری لەوەدەکات کە دەبێت وەها حسێب لەگەڵ بەرهەمی ئەدەبیی بکرێت بە جۆرێک تەنها لەڕووی هونەرییەوە بێت و هیچ پەیوەندییەکی بە ئایدیۆلۆژییەتی نووسەرەکەوە نەبێت. (ب5، ل274، ل436، ب6، ل392، ل414، ل647، ب7، ل72، ل212، ل274، ل325، ل341، ل469، ل505، ل697، ل704)
لەبارەی کاریگەریی زێندەتری شیعر لەچاو پەخشانەوە، خەزنەدار پێیوایە بە نموونە ئەگەر لیریکی (لەخەوهەڵسن)ی ئەحمەد موختار جاف 1898-1935، کەوا لە سییەکانی سەدەی بیستەم بووە بە سروودی وریابوونەوە و بانگەوازی خوێندەواری و کوردایەتی، لەڕووی ناوەڕۆکەوە ئەگەر شاعیر بە پەخشان بینووسیایە، ئەوا کاریگەرییەکی وەهای نەدەبوو و ئاوەی لێنەدەدرایەوە. (ب5، ل487-488)
جێی سەرنجە خەزنەدار ئەگەر یەک تاقە دێڕە شیعری شاعیرێکی لەبەردەست دابووبێت و بەلایەوە جوان بووبێت، ئەوا ئاماژەی پێداوە و بە نازدار وەسفی کردووە. بۆ نموونە لە بەرگی سێیەم و لە بەشی چوارەمدا، لە باسی شیعری کێشی عەرووزی لە پێش نالیدا، دەبینین سەبارەت بە دێڕە شیعرێکی مەلا عەبدووڵڵای بێتووشی 1806-1747 خەزنەدار نووسیویەتی: ئەوەی گومانی تێدا نییە ئەوەیە (دێڕە شیعرێکی نازدار)مان لەبەردەستدایە و سەرچاوەکان دەڵێن ئەم شیعرە لە بەرهەمی نووسەری ناوداری کورد بێتووشییە، دێڕەکەش ئەمەیە:

لە دیباجەی کیتابی حوسنی عالەم هەر وەرەق لادەم
دەبینم مەبحەسی وەسفت لە هەر فەسڵێ و لە هەر بابێ (ب3، ل53)

بە هەمان شێوە خەزنەدار باوەڕی وایە ئەگەر شاعیرێک تەنها یەک تاقە شیعری هەبووبێت، بەڵام شیعرەکە بە پێوەرەکانی جوانیی جوانبێت، ئەوا ئەو شاعیرە بە شاعیرێکی مەزن دادەنرێت، بۆ نموونە

لە بەرگی پێنجەم و لە باسی شوکری فەزلی 1882-1926 و شیعرەکەی بۆ شێخ مەحموودی گوتووە بەناوی (ئیش کە ڕووی ئەستە لە هەورازە سەرەوژێری نەکەی)، خەزنەدار دەڵێت: ئەم تاکە شیعرە شەش دێڕییە؛ گەنجینەیەکی گەورەی بێپایانە، ئەوەندە بەنرخ و بەبەهایە، ئەگەر شوکری فەزلی شیعری دیکەی نەبووایە و تەنیا ئەم شیعرەی هەبووایە، بەم شەش دێڕە بۆ شاعیرێکی گەورە دەکەوتە بەرچاو. (ب5، ل421، 436)

هەر لەمەڕ بە لوتکەبوونی جوانیی یەک دێڕەوە، ئەوەتە بیریار و ئەدەبناس مامۆستا مەسعوود محەمەدیش (1919-2002) لە بەرامبەر ئەم دێڕەی نالی کە دەڵێت:

ثوبووت باعیثی نەفیی منە، وەک لامی زولفەینت
لە هەردوولا قەدت بگرێتە ناو، وەک «لامەلفلا» بێ

لە شەرحەکەیدا ئەوەندە پەی سەرسام و شاگەشکە بووە هەتا ئەوەی بارتەقای چەندین غەزەل و قەسیدەی دادەنێت. وەکوو لە کتێبەکەیدا (دەستەوداوانی نالی، لاپەڕە211) نووسیویەتی (ئەم بەیتە یەکێکە لە هەرە هەرە دەگمەنەکانی هەڵبەستی عالەمی ئیسلام، مادەم حەقە، بەیتەکە چەندین غەزەل و قەسیدە دەهێنێ).

لەبارەی شیعرییەتی دەقێکی جوان و پەیوەندی بە کێش و قافیەوە، بۆ نموونە لە بەرگی حەوتەم و لە باسی کاکەی فەللاح 1920-1990، خەزنەدار دەڵێت: شاعیر بەشداری بەرچاوی هەبووە لە دەوڵەمەندکردنی شیعری نوێی کوردیدا و لەو لیریکەی بەناوی (بۆچی نابێ) کەوا لەسەر کێشی هەشت بڕگەییە و چوار پێنج قافیەی تێدا بەکارهێناوە، کاتێک شاعیر لەو شیعرەیدا بە دلبەر دەڵێت: لەبەرئەوەیە من خۆم خۆشدەوێت، چونکە تۆم خۆشدەوێت، بەواتای ئەوەی ئەگەر دلبەری خۆش نەویستایە؛ خۆی خۆش نەدەویست. خەزنەدار دەڵێت: ئەگەر ئەم بیرەی شاعیر کاکەی فەللاح لەناو قاڵبی کێش و قافیەشدا نەبێت، ئەوە هەر شیعرە. (ب7، ل613-614)

سەبارەت بە پەیوەندی شیعر بە ئەوینەوە، پێچەوانەی بیروڕای موفتی پێنجوێنی 1881-1952 لەو شیعرەی دژی دڵداری داینەوە، خەزنەدار دەڵێت: شیعر بە دڵداری نابێت، ئەڤین ماک و سەرچاوەی بنچینەیی و لەبن نەهاتووی ئەدەب و هونەرە. بەجگە لە باسەکانی کۆموکۆوەی کۆمەڵگە و پرسی نەتەوەیی و کێشەی چینایەتی، گشت ئەو شاعیرانەی وەسف و ستایشی کیژی جوانیان کردووە، ئەوانیش شاعیری دیارن. وەک خەزنەدار لە جێی دیکەدا دەڵێت: لەناو کوردانداکچی جوان زۆرە و تەنانەت شاعیرانی کرمانجی سەرروو، هەمیشە جوانی ژنیان بە دەوڵەمەندیی چوواندووە. لە بەرامبەریشدا بەگومان ئەدەبی کوردی هەناسەی بەهێز و گەرمی لە بزووتنەوەی سۆفیزم وەرگرتووە. (ب6، ل147-148، ل189، ل273، ب7، ل197)

دەربارەی لاساییکردنەوەی شاعیرێک بۆ شاعیرێکی دیکە، خەزنەدار بە ئیسناف و دادمەندییەوە لەم لایەنە دەڕوانێت و بە چاوی نزم تەماشای شاعیری لاساییکەرەوە ناکات، بەڵکوو وێڕای ئاماژەدان بە لاساییکردنەوەکەی، هەمانکات تیشک دەخاتە سەر لایەنە جوان و داهێنانەکانی ئەویش. لەمبارەوە ئاماژە بە دوو نموونە دەدەین. وەک ئاشکرایە زۆر شاعیری کلاسیک هاتوون لاسایی نالی-یان کردووەتەوە، یەکێک لەوانە (مەحوی 1831-1906)یە. لە بەرگی چوارەم و لە باسی مەحویدا، خەزنەدار نووسیویەتی قەسیدەی (بەحری نوور) کەوا لە بەرهەمە بەناوبانگەکانی مەحوییە و ڕاستە مەحویش وەکوو کۆمەڵێک شاعیری دیکە بە هەمان کێش و قافیەی نالی لاسایی شیعرە نەعتە بەناوبانگەکەی نالی کردووەتەوە کە بەم دێڕە دەستی پێکردووە:

ئەلا ئەی نەفسی بووم ئاسا هەتا کەی حیرسی وێرانە

لەگەڵ ئەم عیشقبازانە بڕۆ ئازانە بازانە

وەک خەزنەدار دەڵێت مەحوی نەوەک تەنیا لە کێش و قافیە لاسایی نالی کردووەتەوە، بەڵکوو لە مەعنا و وێنە و ڕستە و لێکسیکۆنیش لە دەوری داهێنانەکانی نالی دەخولێتەوە و گەرچی نەگەیشتۆتە پلەی هونەریی نالی، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا؛ شاعیرانی دیکە و هەم مەحویش لە قەسیدەکەیدا وەستایەتی و هونەرکاریی و داهێنانی تێداکردووە. (ب4، ل215-216)

نموونەیەکی دیکە لە بابەتی لاساییکردنەوەی شاعیران، لە بەرگی پێنجەم و باسی مەلا محەمەدی کۆیی (1876-1943) خەزنەدار دەڵێ: ئەگەرچی مەلا محەمەد لاسایی شیعرە میللییەکانی حاجی قادری (1816-1897) کردووەتەوە و شیعری حاجی ڕێبەڕێک بوون بۆی، بەڵام مەلا محەمەد وەکوو قوتابییەکی زیرەکی حاجییە و بەردەوامبوونی ئەوە، ئەگەر شیعری حاجی لەڕووی ناوەڕۆکەوە دانایانە و ڕۆشنبیرانە بێت، ئەوا شیعرەکانی مەلا محەمەدیش وەکوو ئامۆژگارییە بۆ توێژی نەخوێندەوار و گیانی کوردایەتی لەناو دڵیان هەڵدەقوڵێنێ و هەوڵدەدات ئایین و شەریعەت لەگەڵ پرسی نەتەوەیی کورد بگونجێنێ. (ب5، ل381)

ئەگەرچی خاوەنی کتێب وەکخۆی دەڵێ: ئەم کتێبە بەشێوەیەکە بیروباوەڕی خاوەنەکەی تێیدا ڕەنگدەداتەوە و قسەکانیش تەنیا پەیوەندییان بە نموونە ئەدەبییەکانەوە هەیە، بەڵام دەبینین هەندێجار خەزنەدار لە مێژووی ئەدەب چووەتە دەرەوە و هەندێک بیروباوەڕی کوردایەتی و هەڵوێستی نیشتیمانپەروەرانەی تایبەتی خۆی لەمەڕ هەندێ پرسی نەتەوەیی کورد دەربڕیوە، بۆ نموونە لە دوو جێگەدا کاتێک باس لە وەرگێڕانێکی (مەم و زین) دەکات بۆ سەر زمانی عەرەبی لەلایەن (محەمەد سەعید ڕەمەزان بۆتی)ی کوردی سوریا کەوا لە

ساڵی 1957 بڵاویکردووەتەوە، خەزنەدار هەڵوێستی خۆی دەربارەی دۆخی ناهەمواری گەلی کورد لە سوریا دەردەبڕێت و بەمشێوەیە باسی لێوەدەکات: جێی داخە سانسۆری سوریا هەموو ئەو دێڕە شیعرانەی (خانی) کوردایەتی تێداکردوون لای بردوون و دەستەڵاتی سیاسی ڕازی نەبووە بە بڵاوکردنەوەیان. هەر لەومیانەدا خەزنەدار دەڵێت: بەربەرەکانیکردنی کورد لە سوریا سیاسەتێکی هەمیشەیی و نەگۆڕاوە لەوەتەی سەربەخۆبوونی وڵاتەکە لەدوای جەنگی دووەمی گێتییەوە. (ب2، ل12، ل402، ب6، ل62)

لە جێی دیکەدا ڕەخنە لە شۆڤێنییەتی عەرەبی دەگرێت و لەبارەی سەرکردەیەکی شۆڤێنیی وەکوو جەمال عەبدولناسر، خەزنەدار دەڵێت: (ئەو کابرا عەرەبە شۆڤێنییە هەر لە بنەڕەتدا دانی بە مافی تەواوی میللەتی کورد نەهێناوە). (ب6، ل457)

سەبارەت بە ڕووخاندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد، خەزنەدار ڕەخنەی توندی لە دەستەڵاتی سۆڤیەتی جاران گرتووە و بەمجۆرە باسی ڕووداوەکە دەگێڕێتەوە و بیروباوەڕ و هەڵوێستی خۆی دەردەبڕێت: سوپای ڕووسیای سۆڤیەت، تەشقەڵەیەکی سیاسی نامەردانەی لەگەڵ کوردی ناوچەی موکریان کرد و لەبەر بەرژەوەندیی تایبەتی خۆیان، سوپای سوور لە ئێران چووە دەرەوە و کۆماری مەهاباد ڕوخێنرا و سەرکردەکانی کوردیش لە سێدارەدران. خەزنەدار نووسیویەتی ئەگەرچی ئەمە گەورەترین ڕووداوێک بوو لە مێژووی کوردستانی ئێران و هەموو ناوچەکانی دیکەی کوردستان، بەڵام لە هەمانکاتدا سەرچاوەیەکی گرینگ بوو بۆ هۆشیارکردنەوەی نەتەوەی کورد.

خەزنەدار بە توندی ڕەخنە لە دەستەڵاتی سیاسی ئێران دەگرێت و دەڵێت: هەر لە سەردەمی فەرمانڕەوایی سەفەوییەوە تا ئێستا بیروڕای بەرامبەر بە کورد نەگۆڕاوە، سیاسەتی گشتی تواندنەوەی کوردە لەناو (پانئێرانیزم). خەزنەدار ئاماژە بەوە دەدات کەوا نەتەوەی کورد لە ئێران سەرەڕای بەربەرەکانی لەڕووی نەتەوەییەوە، چەوساندنەوەشی وەکوو پەیڕەوانی سەر بە ئایینزای سوننە زیاترە. لەگەڵ ئەوەشدا خەزنەدار گەشبینە بەرامبەر بە ئاییندەی کورد لە ئێران و دەڵێت: خەڵکی کوردستانی ئێران هۆشیارن، بیروهۆشیان هەمیشە بۆ پارێزگاری ئەدگاری نەتەوەیی و داواکردنی مافی مرۆڤایەتییانە. (ب6، ل16-17)

سەبارەت بە کوردی تورکیا، لە بەرگی شەشەمی کتێبەکەیدا خەزنەدار نووسیویەتی: لەدوا ساڵانی حەفتاکان و سەرەتای هەشتاکانی سەدەی بیستەم، گەلێک ڕێکخراو و پارتی سیاسی و یانە و مەڵبەندی ڕوناکبیری و ئەدەبیی و هونەریی؛ لە کوردستانی تورکیا و شارە گەورەکانی دیکەی تورکیا پەیدابوون و هەریەک لەوانە زۆر ڕۆژنامە و گۆڤار و چاپەمەنییان دەرکردووە...، لە بەرامبەریشدا دەستەڵاتی

تورکیا جاڕی جەنگی داوە لە دژیان. خەزنەدار دەڵێت: ئەم دەستەڵاتە خەیاڵی خاوە و کورد ئێستا و ئەوساش کۆڵی نەداوە، هەتا ئەمڕۆش خەباتی ڕۆشنبیری و سیاسی ئەو میللەتە ئازادیخوازە بەردەوامە. بەلای خەزنەدارەوە کورد هەمیشەییە و هەر دەمێنێت. (ب6، ل14-15)

سەبارەت بەوەی سەرکردەی کوردان دەبێت چۆنبێت، لە باسی موخلیسی (1910-1985) شاعیردا و لە بابەتی شیعری کوردایەتی، خەزنەدار سەرنج دەخاتە سەر بۆچوونێکی شاعیر و بە هەڵەی دەزانێت، موخلیس لە شیعرێکیدا بەناوی (کورد) دەڵێت سەرۆکی کورد نابێت بێگانە بێت و سەرۆک ئەگەر خوێنیشت بمژێت، بەڵام مادام کورد بێت باشترە.

خەزنەدار ئەم بۆچوونەی شاعیری بەلاوە هەڵەیە و ڕەخنەی لێدەگرێت و دەڵێت: (شاعیر ڕاستە کە دەڵێ سەرۆک نابێ بێگانە بێ، بەڵام ڕاست نییە کە دەڵێ خوێنمژیش بێ لە بێگانە باشترە، بە پێچەوانەوە لەڕووی سایکۆلۆجییەوە ئەگەر دوژمن خراپەت لەگەڵدا بکا ئێشی دەروونی کەمترە لەوەی هاوخوێنت دوژمنایەتیت لەگەڵدا بکات). (ب7، ل192-194)

دەربارەی دەردی دووبەرەکی ناوەخۆوە، خەزنەدار پێیوایە لەناو ئەدەبیشدا ئەوەندەی باس لە دوژمنی دەرەوەی کورد کراوە وەکوو هاوسێکان و ئیمپریالیستی جیهانیی، ئەوەندە باس لە دوژمنی ناوەوە نەکراوە، خەزنەدار دەڵێت: بەڕاستی کاریگەریی دووبەرەکی ناوەوە لە دواکەوتن و بەئامانج نەگەیشتنی کورد لە کاریگەریی دوژمنی دەرەوە کەمتر نەبووە. هەر بەم دەردی دووبەرەکی ناوەخۆییە گشت شۆڕش و هەڵسانەکانی دیکەی کورد هاوشێوەی حکومەتەکەی شێخ مەحموود ڕووخاون. (ب5، ل455-456).

محەمەد عەبدولڕەحمان مەرگەیی
هەولێر/ 12/12/2024

سەرچاوەکان:

1- دکتۆر مارف خەزنەدار، مێژووی ئەدەبی کوردی، بەرگی یەکەم، دووەم، سێیەم، چوارەم، پێنجەم، شەشەم، حەوتەم، چاپی دووەم، دەزگای ئاراس، هەولێر، ساڵی 2010.
2- مەسعوود محەمەد، دەستوودامانی نالی، چاپی سێیەم، دەزگای ئاراس، هەولێر، ساڵی 2010.

پرسە لە نێوان هونەرمەندێکی هەڵپەرست و پێشمەرگەیەکی پاکدا!.. سەدیق سەعید ڕواندزی

ڕۆژانە یە هۆکاری جیاواز، لە شێوەی ڕووداوەکانی هاتووچۆ، نەخۆشی و تلانەوە بە دەست زامە قووڵەکانیان، کە دەرەنجامی بەرگریی لە خاکی پیرۆزی کوردستان کەوتۆتە جەستەیان، شەهیدبوون و تەقینەوە و تیرۆر، نەخۆشی درێژ خایەن، پێشمەرگە قارەمانەکان دەمرن و خوێنی پیرۆزییان تێکەڵ بە خاکی پیرۆزی کوردستان دەبێت. ئەوان تا لە ژیاندان، کەس هەست بە ئازارەکانییان ناکات، کە دەشمرن، بە پرسەیەکی سارد و سوڕ و هەژارانە، پرسەیەکیان بۆ دا ئەنرێت بەرپرسێکی گەندەڵ بە پرسەنامە و بەشدارییەك، هاوخەمی خۆیان بۆ دەرنا بڕن، لە کاتێکدا هەموویان لافی ئەوە لێ دەدەن گوایا ئەوانیش پێشمەرگەن و چەند بە گەورەیی و شکۆمەندییەوە سەیری پێشمەرگە و قوربانییەکانی دەکەن، کە لە ڕاستیدا وانییە. لە بەرانبەر ئەمەدا، هونەرمەندێکی هەڵپەرست و بەرژەوەندیخواز، کە هەموو تەمەنی لە سەنگەر گۆڕین و پێت پێتەن و حزب گۆڕین، بە سەر بردووە و هەر ڕۆژێ و لای حزبێك با لە کوێ هاتووە لەوێ شانەی کردووە، لەمبەرو ئەوبەری جێگا بووە، کە دەمرێت بە سەدان پرسەنامەی بەرپرسان و بەشداری و هاوخەمی بۆ دەچێت و دەردەبڕێت. لە کاتێکدا ئەگەر گریمان کەی کارە هونەرییەکانی ئەو جۆرە هونەرمەندانە بخەیتە سەریەك، یەك دڵۆپ خوێنی ڕژاوی پێشمەرگەیەکی شەهید و زامدار ناهێنێت، کە لە پێناو سەربەستی خاکەکەی و ئارامی و ئازادی مندا، لە دژی تیرۆرستە ئیسلامییەکانی داعش لە سەنگەری بەرگریی نواندوویەتی، چونکە ئەوەی من و خاکەکەم لە ژێر دەستەیی و داگیرکاریی و بەربەرییەتی داعش و دوژمنان دەپارێزێت، پێشمەرگەیە نەك ئەو جۆرە هونەرمەندانە کە ئامادەن مێژوو، کەسییەتی، ناوبانگی خۆیان لە شەو و ڕۆژێکدا لە حزبێکەوە، کە تەمەنێکیان تێدا بردۆتە سەر، بفرۆشنە حزبێکی دیکە تەنها لە پێناو پارەدا. جێگەی داخە، کەم نین ئەوانەی لە پەراوێزی ناوی پیرۆز و پەیامی گەورەی هونەر، بوونەتە هەڵپەرست و پەست و پێگە و بەرپرسیارییەتیان وەرگرت، ئەوانە تەنها لە پاداشتی فرۆشتنی بیر و باوەڕو ڕابردووی خۆیان لە حزبێکەوە بۆ حزبێکی دیکە، بە یەك بڕیار پلەیەکی کارگێڕی باڵایان وەردەگرت و دەبوونە بەڕێوەبەری گشتی و هەر بەو پلەیەش دوای چەند ساڵێکی کەم خانەنشین دەکران و

تا هەتایە ئەو مووچە زۆر و زەبەندە وەردەگرن. کە فەرمانبەرێکی ئاسایی بە چل ساڵ خزمەت وەریناگرێت. جێگەی داخە مێژوویی هونەری ئەمە لە دوای ڕاپەڕین تەژییە لەو جۆرە هەڵپەرستانە، کەچی لە ژێر ناوی هونەر و داهێنان و خزمەت بە هونەری کوردی دەناسێنرێن و دەنرخێنرێن. گەر بە مێژووی هونەری خۆمان لە ڕابردوودا بچینەوە، نموونەی دیکەی پێچەوانە دەبینین. تاهیر تەفیق چەند هەژارانە مرد، ڕەسوول گەردی، حەسەن سیساوەیی ! ئەی کەریم خەمزەیی، کە ئەستێرەی هەفتاکان بوو، کەچی ئێستا تەسبیح دەفرۆشێت، ئەی حەسەن زیرەك چی مانا نەیبینێت لە ژیان؟ ئەی دڵشاد مەریوانی؟ مەگەر بەعس لە سەنگەی کوردایەتییەکەی لە سێدارەی نەدا؟ ئەی شێخ حوسێن بەرزنجی؟ کە ئاوازی بۆ سروودی نەتەوەیی ئەی ڕەقیب داناوە! ئەمانە و دەیان ناوی دیکە کە نموونەی هونەرمەندی نەمر، بە شکۆ گەورە و مەزنن، کە هیچ کاتێك ئامادە نەبوون پەیامی پیرۆزی هونەر بە هەڵپەرستی و پۆست و بەرژەوەندیخوازی بەکار بێنن و خەڵکی فریو بدەن. ئەمانە لە سەر وتە و ڕێبازی جوانەکەی حەزرەتی مەسیح(سەلامی خوای لێ بێت) بوون، کاتی دەڵێت:_(چی بە کەڵکی مرۆڤ دێت ئەگەر هەموو دنیا بەرێتەوە و خۆی بدۆڕێنێت) بێگومان مەزنی و شکۆمەندی و مێژوو، گەورەیی بۆ ئەو کەسانەیە کە هەموو دنیا دەدۆڕێنن بۆ ئەوەی خۆیان ببەنەوە نەك بە پێچەوانەوە.

کێشەی کوردستانی سوریا لەناو کێشەیەکی گەورەتردا؟.. نوری بەشیر

ئەوەی لەسوریا روویدا بەپێی رێکەوتنێکی پێشوەختەی ئەمریکا، تورکیا و روسیا و هەروەها لەرێگای تورکیاوە لەگەڵ هەیئەی تەحریری شام بۆ لابردنی بەشار ئەسەدو ماوەنەوەی پاشماوەی دەسەڵاتەکەیەتی بەهاوبەشی لەگەڵ ژمارەیەک گروپ و حزبی ئیسلامی و قەومی کۆنەپەرست، لەسەریانەوە هەیئەی تەحریری شام، واتە رژێمێک نەڕووخاوە، بەڵکو لەچوارچێوەی بەرنامەو بەرژەوەندییەکانی وڵاتانی زلهێزی سەرمایەداری جیهانی؛ ئەمریکاو روسیا لەلایەک و وڵاتانی تری

کۆنەپەرست و سەرکوتی سەرمایەداری ناوچەکە لەوانە؛ تورکیاو ئیسرائیل، ساتوسەوداییەك بەڕێخراوە؛ بەشار ئەسەد لابراوەو گوێزراوەتەوە بۆ وڵاتی روسیا و بە هێنانەپێشەوەی هێزێکی کۆنەپەرست بەسەرکردەیەکی پێشینەی داعش و قاعیدەی وەک محەمەد جۆلانی، کە قەرارە لەلیستی تیرۆری ئەمریکادا دەربهێنرێت بەبردنەپێشەوەی ئەو بەرنامەیەی کە دایاناوە بۆ سوریاو لەوەوە بۆ نەخشەیەکی گەورەتر لە ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، کە بەرژەوەندیەکانی ئەو هێزانە بپارێزێت.

لەگۆڕانکاریەکی وادا، بەمانەوەی بەشێکی زۆری دامودەزگاکانی حکومەتەکەی بەشار ئەسەد، وەک سەرۆک وەزیران محەمەد غازی جەلالی و بەشێکی زۆری تری وەزیران و سەرانی دامودەزگا سەربازی و ئەمنیەکان، بەڵام ئەمجارەیان لەژێر دەسەڵاتی جۆلانیدا، هەنگاوێکی سەرەتاییە بۆ جێگیرکردنی دەسەڵاتی نوێی هێزێکی ئیسلامی لەسوریا کە تەجروبەیەکی باشیان لە پێشڕەویی و شکستی هێزە ئیسلامیەکانی پێشوو و لەپەیوەندیەکانیان بە ئەمریکاوە وەرگرتووە تا بەهێزکردنی دەسەڵاتیان. ئەم ئاڵوگۆڕانە لەقسەکانی محەمەد جۆلانیدا زۆر بە ئاسانی هەستی پێدەکرا لە چاوپێکەوتنی لەگەڵ سی ئێن ئێن دا، بەڵام رۆژی گواستنەوەی بەشار ئەسەد بۆ مۆسکۆ لە ٨ی دیسەمبەردا کە لە وتارەکەی لە مزگەوتنی ئەمەوی لە دیمەشق، چووەوە سەر ئەسڵەکەی خۆی وەکو سەرکردەی هێزێکی ئیسلامی و داعشی و قاعیدەیی.

قوربانیەکانی ئەم ساتوسەودایەی ئیسلامیەکان و باقی هێزە کۆنەپەرستەکان و پەیوەندیەکانیان لەگەڵ ئەمریکاو وڵاتانی کۆنەپەرستی ناوچەکە، لەپێشیانەوە تورکیاو ئیسرائیل، خەڵکی مەدەنی سوریاو کوردستانی سوریا و ناوچەکەیە. کەواتە لەم لابردنەی بەشار و هێنانی هێزی ئیسلامیەکاندا، لەسەر ئەساسی بەرژەوەندیەکانی ئەو هێزانەدا، ئەوا خەڵکی جارێکی ترو بەشێوەیەکی دیکە دەکەونەوە بەردەم پشێوی و هەڕەشەی ئەم هێزە نوێیانە لەژێر ناوی روخانی دەسەڵاتی ٥٤ ساڵەی بەشار ئەسەدی دیکتاتۆردا. واتە هاوکاتی سەرکوت و ترساندن و دروستکردنی فەزای شەڕوپێکدادانی هێزەکان لەسوریادا؛ ئەمریکا لەژێرناوی دژایەتی تیرۆر کە بەحساب مەبەستی داعشە، لەسوریا دەمێنێتەوە. تورکیا لەژێرناوی دژایەتی تیرۆر هێرشەکانی بۆ ناوچە کوردیەکانی باکوری سوریا درێژەپێدەدات کە هێزەکانی یەپەگەو قەسەدەی لێیە. ئیتر هێزە ئیسلامیەکانی تری سەر بە جۆلانی لە سبەینێیەکدا هێرشەکانی لەژێرناوی بەرگری لەدینی ئیسلام، دژی جیاوازیخوازی، دژی ژن و بێدینی، توندەکاتەوەو ئەوکات تورکیاو ئیسرئیل و ئەمریکاش ئەمە بەڕەسمی دەناسن بۆی وەک مەسەلەی ناوخویی سوریاو هەروەها بۆ ئەمن و ئاسایش و یەکپارچەیی خاکی سوریا

لەقەڵەمی دەدەن. کاریگەریەکانی ئەمەش بە ناوچەکە لەچوارچێوەی سیاسەت و بەرژەوەندی ئەمریکاو تورکیاداو ئیسرائیلدا دەبەنە پێشەوە.

لەیەکەم رۆژی راگەیاندنی جێهێشتنی دیمەشق لەلایەن بەشار ئەسەدەوە، ئیسرائیل لە باشورەوە بەرزاییەکانی جۆلانی تێپەڕان و نزیکەی ١٤ کیلۆمەتر هاتەتە ناوخاکی سوریاوە. تورکیاش لەباکوری سوریاوە هێرشی کردەتەوە سەر ناوچە کوردیەکانی ژێر دەسەڵاتی قەسەدە.

لەئاوا هەلومەرجێکدا جێگاوڕێگای کوردستانی سوریا، کە جێگایەکە بە بەرژەوەندیەکانی ئەمریکا و لەژێرناوی ئەوەی کوردەکان هاوبەشمانن، بەرەو کوێ دەڕوات، ئایا دەکرێت ئەم پەیوەندیە لەوەباشتر بێت کە لە ١١ ساڵەی رابردوودا راگیراوە کە بەرژەوەندیەکانی ئەمریکای تێداچووەتە پێشەوە و پارێزراوە، ئایا ئایندەی خەڵکی کوردستانی سوریا لەناو گێژاو و سەرگەردانی و ئایندەی تاریکی ژێر دەسەڵاتی هێزە دینی و قەومیە کۆنەپەرستەکانی سوریادا بەرەو کوێ دەڕوات و رێگای پارێزگاری لەخەڵکی ئەم ناوچەیە و ئایندەی چۆن پارێزراو دەبێت؟

سەرەتا دەبێت ئەو هێزو حزبە کوردیانەی کوردستانی سوریا کە ماوەیەکە سیاسەتی خۆیان گرێداوەتەوە بە بەرژەوەندیەکانی ئەمریکاوە لە سوریادا، ئەوە بزانن کە دۆخی سیاسی و ئەمنیی داهاتووی سوریا بەجۆرێک گۆڕانکاری بەسەرداهاتووە کە دوورنیە ئەمریکا لەپێناو بەرژەوەندیەکانی خۆیدا لەگەڵ تورکیا لە ناوچەکە و لە سوریادا هێمان ئەزمونی هێنانەوەی تاڵیبان لەلایەن ئەمریکاوە بۆ گیانی خەلکی ئەفغانستانیان دوبارە نەکاتەوە. یان وەکو چۆن لە پرۆسەی ریفراندۆمی کوردستانی عێراقدا پشتی کردە ناسیۆنالیستە کوردەکان لەبەرخاتری تورکیاو عێراق و دەستی حەشدی شەعبی و ئێرانی ئاواڵەکرد بۆ هێرشکردنە سەر کوردستان.

بەگومان لەهەلومەرجێکی ترسناکی وادا کە خەڵکی سوریاو ناوچەکە لەژێرسایەی بەرژەوەندیەکانی ئەو هێزانەدا دەدرێتە دەستی دەسەڵاتێکی ئیسلامی وەک هەیئەی تەحریر شام، سەرباری هەر ئاڵوگۆڕێک کە لەناوەکەیدا دەیکات، ناکرێت هیچ چاوەڕوانیەک و خۆشخەیاڵیەک بە ئایندەیەکی باش بۆ خەڵکی سوریا بەگشتی و خەڵکی کوردستانی سوریا چاوەڕوان بکرێت.

ئەوەی لە راگەیاندنی ژمارە یەکی ئەو هێزانەدا هاتووە کە ناوەرۆکەکەی بڕیاری٢٢٥٤ی جنێفە بەچارەسەری کێشەی سوریا کە لە کۆبوونەوەی سێ قۆڵی وڵاتانی؛ روسیا، تورکیاو ئێران لە دۆحە، تەئکیدی لێکرایەوە، هیچ شتێک نیە جگە لەچاو بەست و فریوکاری و دەیانەوێ ڕوو بەجیهان بڵێن کە چارەسەری شەڕی ناوخۆی سوریا و

دامەزراندنی ئارامی سیاسی و حکومەتێکی جێگاپەسەندی خەڵکیان مەبەستە! بەڵام ڕاستی ناوەڕۆکی خاڵەکانی ئەم ڕاگەیاندنە ئەگەرچی ئیشارە بە بەشداری هەموو پێکهاتەکان دەکات، بەڵام هیچ جێگاوڕێگایەکی تایبەتی بە مافەکانی خەڵکی کوردستانی سوریای تێدا نیەو ناشبێت، بەتایبەت کە لەخاڵی یەکەمیدا باسی یەکپارچەیی خاکی سوریا دەکات.

ئەم فەزا ترسناکەی سوریا دەرگا بەڕووی جۆرەها گروپ و دەستەجاتی ئیسلامی و قەومی کەنەپەرستدا دەکاتەوە لەسوریا کەنوێنەرایەتی بەرژەوەندیەکانی وڵاتەجۆراوجۆرەکان بکەن و ببنە هۆی شەڕو کوشتارو ماڵوێرانی بەخەڵکی سەراسەری سوریاو خەڵکی کوردستاینش، ئەگەر خراپتر نەبن ئەوا هەمان چارەنوسیان دەبێت و ئەگەری ئەوەش هەیە کە ناوچەکەش بگرێتەوە. بەتایبەتی ئەوەی کە هێزە جیهانی و ناوچەییەکان و سەرجەم میدیا بۆرژوازیەکانیان لەدەورەی ٢٧ی نۆڤەمبەر تا ٨ی دیسەمبەر، ڕۆژی گوێزانەوەی بەشار ئەسەد بەشێوەی نهێنی بۆ ڕوسیا، هێزی هەیئەی تەحریرزی شامیان بەجۆرێک گەورەکرد، کە ئەبو محەمەد جۆلانی بوو بەبەڕێز ئەحمەد شەرع و لە میدیاکانەوە گەورەیان کرد، پاشکشەکانی هێزەکانی بەشار ئەسەد لە ناوچەکان و گرتنی لەلایەن هێزەکانی تەحریری شامەوە گەورەکران و بە دەستکەوت و پێشڕەوی ئەم هێزە بەدنیایان ناساد! لەکاتێکدا ئەم هێزە ئیسلامیە ئامادەکراوە دەورێکی وای نەبوو، هەمووی سیناریۆی پێشوەختەی ئامادەکراو بوو. ئەم هێزە جیا لە ڕابردوییەکی ڕەش، شتێکی تری نەبووە. بەڵام بە یەکجاریش هێزەکانی یەپەگەو قەسەدیان وەکو هێزێکی کاریگەری لەسەر گۆڕەپانی سوریا لە دژایەتیکردنی تیرۆرو داعش باس نەکرد، ئەمەش دیارە کە بە ڕازیکردنی تورکیایەو هەروەها نیشانەی زاڵبوونی سیاسەت و دەوری تورکیایە لەم ئاڵوگۆڕانەو دەوری لە داهاتووی سیاسی سوریادا!.

ئەوەی لە بەردەم ئەم خەڵکی کرێکارو کەمدەرامەتی سەراسەری سوریادا و هەموو ئەو هیزانەدا خۆی بەرجەستە دەکات کە ئایندەیەکی ڕۆشن و یەکسان و ئینسانی بە کۆمەڵگای سوریا ئامانجی خەباتیانە، ئەوەیە کە لە دەرەوەی سیاسەت و ئەجێندای هەموو ئەو لایەنە جیهانی و ناوچەییەنادا دەست بە گۆڕانکاری لە ژیان و گوزەران و لە ئایندەی دەسەڵاتی سیاسی ئەو وڵاتەدا بەرن. دەبێت خەڵکی سوریا جاوی لە پشتیوانی خەڵکی ئازادیخوازی جیهان بێت نەك لە ساتوسەودای دەوڵەتانی ئیمپریالیستی و بۆروازیی ناوچەیی و هێزە کەنەپەرستە نەتەوەیی و ئیسلامیەکان… ئەرکی خەڵکی ئازادیخوازی دنیاو بزوتنەوەی کرێکاری و سۆشیالیستی و کۆمۆنیستیە کە لەپاڵ خواستە ڕەواکانی خەڵکی سوریادا بوەستنەوە بۆ ئایندەیەکی یەکسان و ئازاد و

خۆشگوزەران… دوور لە شەڕ و کارەسات و تێدەخولی سیاسی و سەربازی و ئەمنی دەوڵەتانی بەرژوایی جیهانی و ناوچەیی!

ئاوڕێك لە یەكەم ڕێكخراوی ژنانی كوردستان (كۆمەڵەی تەعالی ژنانی كورد).. ڕەسوڵ بێسكەنی

بێگومان هەر لە كۆنەوە ڕەگەزی مێینە پێكهاتەیەكی سەرەكی كۆمەڵگا و پێكهێنەری مێژووی جیهان بووە، بە پێی هەڵومەرجی سەردەمە مێژوویەكان و جۆری نەتەوەكان ڕۆڵی خۆیان بینیوە، لە هەموو سەردەمەكاندا ڕەگەزی مێینە لە پێشكەوتنی ژیانی مرۆڤدا جێ دەستیان دیار بووە، بە پێی سەرچاوە مێژووییەكانیش بەرەوپێشچوونی ژنان لەگەڵ ڕەوتی ڕووداوەكاندا گۆڕانی بەسەردا هاتووە، پێرەسەندنی هزری و سیاسی وڵاتانی جیهان لە چ ئاستێكدا بووبێت، لە ژێر ئەو كاریگەرییەدا چالاكی و جوڵانەوەی ژنانیش گۆڕانی بەسەردا هاتووە.

بە گشتی ڕۆڵی ژن لە سەدەی هەژدە و لە دوای شۆڕشی پیشەسازی لە ئەوروپا، لە ساڵانی (1760- 1830) گۆڕانكاری بەرچاو سەریهەڵدا، ئەمەش بەهۆی سێ هۆكاری سەرەكی بووە: (ڕیفۆرمی ئایینی، شەپۆلی دیموكراسی و شارستانی، شۆڕشی پیشەسازی)، وێڕای خەباتی بەردەوام، ئەم سێ هۆكارە بایەخی گرنگیان لە بزووتنەوەی نەتەوایەتی و لە خەباتی ژنان دا هەیە، گۆڕانكاری گرنگ لە ژیانی ژنانی ئەم ناوچەیەدا لە دوا قۆناغەكانی دەوڵەتی عوسمانی و لە كۆتایی جەنگی یەكەمی جیهانیدا ڕوویدا، لەو سەردەمەدا ژمارەیەكی زۆر چالاكی و كۆمەڵەی نەتەوەیی و كۆمەڵەی ژنان دامەزرا، لە چوارچێوەی ئەو بارودۆخ و گۆڕانكاریيانەی، لە دەوڵەتی عوسمانی بە گشتی و ئەستەمبوڵ بە تایبەتی دروستببوو، ژنانی كوردیش لەم گۆڕانكاریانەی جیهان بێبەش نەبوون و تێكەڵ بە كارو چالاكی بوون.

بە پێی سەرچاوەكان ڕۆڵی ئافرەتی كورد بەرامبەر بە گەلانی دراوسێ جیاوازی بەرچاوی هەبووە، بەڵام ئەگەر لە ڕوانگەیەكی مافخوازانە

ئاوڕ لە دۆخی ژن لە مێژووی کورددا بدەینەوە، کۆمەڵگای کوردی کۆمەڵگایەکی خێڵەکی دواکەوتوو بووە، بەڵام بزووتنەوەی نەتەوایەتی و خەباتی ژنان بۆ پێی پێویست تێیدا گەشەی کردووە و زۆر لە دەوروبەر دوانەکەوتووە، ژنانی کوردیش یەکەم هەنگاویان هەڵێناوە، بۆ مسۆگەرکردنی بەدەستهێنانی مافەکانی خۆیان، لە ئەستەمبوڵ بیریان لە دامەزراندنی کۆمەڵەیەکی تایبەت بە خۆیان کردۆتەوە، بۆ مەبەستی دەربڕینی خواست و کێشەکانی خۆیان چالاکییان ئەنجام داوە.
بۆ یەکەمین جار کۆمەڵەی تەعالی ژنانی کورد دامەزرا، بەڵام چۆنیەتی سەرهەڵدانی ئەم کۆمەڵەیە بۆ نادیاری مایەوە، تاکو لە ساڵی 1985 بۆ 1988ی زایینی 25 ژمارە لە گۆڤاری (ژین) لەلایەن محەمەد ئەمین بۆز ئەرسەلان دۆزرایەوە و بڵاوکرایەوە، بەم جۆرە یەکەمین زانیارییەکان لەسەر کۆمەڵەی تەعالی ژنانی کورد ئاشکرا بوون، لە چەند ژمارەی جیاوازی ئەو گۆڤارەدا، چەندین وتار و نوسراو و پەیڕەوی ئەو کۆمەڵەیە، تۆزی مێژوویان لەسەر لادرا، بەچەند شێوەیەك باسی ڕۆژی دامەزراندنی ڕێکخراوەکە دەکرێت، بەڵام ئەوەی ڕوونە، لە 20 حوزەیرانی 1919 بە ناوی کۆمەڵەی تەعالی ژنانی کورد (کورد قادینلار تعالی جمعیتی) لە سەردەمی دەسەڵاتی عوسمانی و لەسەر دەستی کۆمەڵێك خانمی نەجیبزادەی کورد لە ئەستەمبوڵ دامەزراوە، کۆمەڵەی تەعالی ژنانی کورد، وەك یەکەم کۆمەڵەی ژنانی کورد، لەلایەن کۆمەڵێ لە هاوسەرانی گەورە پیاوانی ناودار و ڕۆشنبیر و کاربەدەستانی کورد دامەزرا، بەداخەوە زانیاری زۆر دەربارەی ئەو کۆمەڵەیە لەبەردەستدانییە، بەڵام ئەوەی ڕوونە لە ڕۆژی دامەزراندنی ئەو کۆمەڵەیەدا لە بۆنە و داوەتنامەیەکی فەرمیدا ژنانی کورد لە مەیدانی سوڵتان ئەحمەد لە ئەستەمبوڵ کۆدەبنەوە ئاهەنگی دامەزراندن ئەنجام دەدەن، وردەکارییەکانی ئەم مەراسیمە لە ژمارە بیستی گۆڤاری (ژین)دا بڵاوکراوەتەوە.
لەو مەراسیمەدا ئەنجوم یامولکی وتارێکی پێشکەش کرد و ئاماژەی بۆ مەبەستی کار و پەیڕەوی ناوخۆی کۆمەڵە کردووە، کۆمەڵەکە سەرۆک و دوو جێگر و شەش ئەندام و سکرتێر و ژمێریارێکی هەبووە، یەکەم سەرۆکی ئەو کۆمەڵەیە ئامینە خانم هاوسەری ژەنەراڵ شەریف پاشای خەندان بووە، هەروەها ئەندامانی بەڕێوەبەرایەتی ئەو ناوەندە بریتی بوون لە: ئامینە خانم هاوسەری سەید ڕەزا، نەزیرە خانم، ئەنجوم یامولکی هاوسەری مستەفا پاشای یامولکی، گوزیدە خانمی یامولکی هاوسەری عەبدولعەزیز یامولکی، عەدویە بەدرخان، ئادڤیە بەدرخان، نازلی بەدرخان، زەریفە بەدرخان، سەعادەت بەدرخان، بەقیس بەدرخان، و ...لە بەڕێوەبەرانی کۆمەڵەکە بوون، شوێنی کۆمەڵەکە لە باڵەخانەی دەمیرجیانی نزیک گۆڕەپانی یەنیدەرمەنی تەعلیمخانە بووە.

ئامانجەکانی ئەو ڕێکخراوە مەدەنییە، بریتی بوون لە بەرزکردنەوەی ئاستی فیکری ژنانی کورد، دۆزینەوەی کار و باشترکردنی دۆخی دارایی ژنان، باشترکردنی دۆخی کۆمەڵایەتی ژنان، هەروەها ئاوەدانەوە لە دۆخی 700 هەزار کورد کە بەهۆی شەڕی یەکەمی جیهانییەوە دوور خرابوونەوە، ئاوەدانەوە لە دۆخی منداڵە بێ سەرپەرەستەکانی کورد و … هەروەها لە درێژەی چالاکییەکانیان دا یارمەتی مادیان کۆکردەوە، بۆ چاپی کتێب و کردنەوەی ژووری موتالا و کتێبخانە و هتد.

کۆمەڵەی تەعالی ژنانی کورد، یەکەمین ڕێکخراوی دیارو ناسراوی ژنانە لە مێژووی کورد دا، هەرچەندە چالاکییەکانی کۆمەڵەکە زۆر بە کەمی تۆمار کراون، بەڵام لە مەراسیمی کردنەوەی کۆمەڵەکەدا لە گۆڕەپانی سوڵتان ئەحمەد لە ئەستەمبوڵ، یەکێك لە ژنە چالاکەکانی ئەو ناوەندە ئەنجوم یاموڵکی هاوسەری مستەفا پاشای یاموڵکی سلێمانی، لە ڕۆژی مەراسیمی کرانەوەی کۆمەڵەی تەعالی ژنانی کورد، لە شەوی مەولەدی ئەو ساڵەدا لە گۆڕەپانی سوڵتان ئەحمەد لە ئەستەمبوڵ وتارێکی بە ناوی کۆمەڵەکە و ژنانی کورد پێشکەش کرد، وتارەکە لە ژێر ناوی "ئاماژەیەك" لە گۆڤاری (ژین) دا بڵاوکراوەتەوە، ئەنجوم خانم دەستپێکی کاری کۆمەڵەکەیان، بە بەدیهێنانی ئامانجی بەرز و پیرۆز سازکراوە، بەڵام بەنە پیرۆزەوە بە نیشانەیەکی باشی داناوە، ئەنجوم خانم باس لە برایەتی گەلانی موسوڵمان و خواستی کورد بۆ گەیشتنی مافەکانی خۆی دەکات، سۆز و بەڵێن دەدا کۆمەڵەکەیان هەرچی لە دەستی بێت، بۆ پێشخستنی کورد و خەبات لە پێناوی مافە ڕەواکانیدا دریغی ناکات، هەروەها گوتی: ژنانی کورد پێویستە بۆ گەیشتن بە هزرێکی مەدەنی و سەردەمیانە هەوڵ بدەن و هەموو ژنان بە بێ جیاوازی نێوان ڕەگەزی، زمان و ئایین، ئەم خەباتە لە باوەش بگرن، هەروەها ئاماژە بەوە دەکا، ئێستا هەموو گەلان بە دوای مافی خۆیانەوەن و ئیتر ژیانی هاوبەش مانای نەماوە، ئێمەی کوردیش بە دوای مافی نەتەوەیی خۆمانەوەین، چونکە میلۆنان کورد لەو ناوچەیەدا کە پێی دەگوترێ کوردستانی گەورە، دەژین، ئەنجوم خانم لە وتەکانی دا سوپاسی تەواوی ئەو کەسانە دەکات، لەو ڕێگایەدا هاوکارییان دەکەن، هەروەها ئەوەشی زیاد کرد، دەرگای ئەو ناوەندە بۆ ڕووی هەر ئافرەتێکەوە کراوەیە، ئەوانەی دەیانەوێت لە کاری خێرخوازیدا بەشداری بکەن و یارمەتی ئەو ژن و منداڵانە بدەن کە لە ڕووداوەکانی جەنگی جیهانی، بەتایبەت ژن و منداڵی ئەرمەنییەکان کە لە شەڕەدا زیانی زۆریان بەرکەوتووە.

لێرەدا دەکرێ وتەکانی ئەنجوم خانم لەو بۆنەیەدا وەکو پرۆگرامی سیاسی کۆمەڵەی تەعالی ژنانی کورد سەیربکرێن، بەلای ئەنجوم خانمەوە

دەبێ کۆمەڵە یارمەتی پێشکەش بە ژنان و زاڕۆیانی کورد بکات، کە بە هۆی کارەساتەکانی شەڕی جیهانییەوە تووشی مەینەتی زۆر هاتوون و پێویستیان بە یارمەتی و هاوکاری هەیە، ئەو یارمەتیانە بریتییە لە دۆزینەوەی کار و قوتابخانە و ناوەندی فێرکردن و بەڕێوەبەرایەتی بۆ ژنان و منداڵانی کورد، هەروەها زۆری لا مەبەست بووە ڕێکخراوەکەیان کاری زۆر بکات بۆ گەشەسەندنی ناسنامەی کوردی و یارمەتی دانی خێزان و ئاوارە کوردەکان لە ئەستەمبوڵ و شارە گەورەکانی تری دەوڵەتی عوسمانی تێکشکاو، هەندێ لە چالاکییەکانی کۆمەڵەی ژنانی تەعالی کورد لەسەر لاپەڕەی گۆڤار و ڕۆژنامەکانی ئەو سەردەمە بە تایبەت گۆڤاری (ژین) ڕەنگیان داوەتەوە.

لە ڕێگای وتارێکی عەبدولعەزیز یاموڵکییەوە لەو گۆڤارەدا دەزانین ئەو ڕێکخراوە کۆبوونەوەیەکی فراوانی بۆ ژنانی کورد لە ئەستەمبوڵ سازکردووە، بۆ چارەسەرکردنی کێشەی خێزانەکانی کورد بەگشتی و لەو شارەدا بە تایبەتی، هەروەها ڕێکخراوەکە خەتەنەکردنی منداڵانی نەداری کوردی لە نەخۆشخانەی شیشلی لە ئابی 1919 گرتە ئەستۆی خۆی، لەڕێگای ئەو چالاکیانەوە ئەو ڕێکخراوە هەوڵی دەدا ژنانی کورد بکێشێتە نێو گۆڕەپانی خەباتی کۆمەڵاتی و سیاسییەوە.

هەوڵدانی کۆمەڵەی تەعالی ژنانی کورد لە بوارەکانی ناسنامەی نەتەوەیی و پەروەردە و فێردکردن و هاریکاری ژنان و زارۆکانی کوردا، خەسڵەتی ڕێکخراوێکی ژنانی هاوچەرخیان داوەتە ئەم کۆمەڵەیە، چالاکییەکانی کۆمەڵەی ژنانی کورد، بە جۆرێك هەست و سۆزی نووسەران و شاعیرانی ئەو سەردەمەی بزواندووە، گروپی نووسەرانی گۆڤاری ژین بۆ یەکەم جار باس لە ئازادکردنی ئافرەت و مافی ئافرەتی کورد دەکەن، شەریف پاشا یەکێک لەو کەسایەتیانە بووە، پێشتریش لە بارەی ژنانی فێمینیستەوە گوتبووی: “ئەم وڵاتە فێمینیست گەلێکی زۆری هەیە، هاوسەری منیش یەکێکە لەوان، هەروەها گوتوویەتی داهاتووی بزووتنەوەی ژنان ڕوون و باش دەبێت”

یەکێك لە نووسەرانی ئەو ڕۆژانە بەم شێوەیە باسی ئامانجەکانی کۆمەڵەی ژنانی کردووە: ” بە بەدەستهێنانی پێگەیەکی هاوسەردەم بە ژنی کورد و ڕیفۆرمێکی ڕیشەیی لە ژیانی کۆمەڵایەتی و خێزانی لە کۆمەڵگای کوردی و دەستی یارمەتی درێژکردن بە ئەوانەی بەهۆی شەڕی جیهانییەوە بە ناچاری پەڕاگەندە بوون و هاتوونەتە ئەستەمبوڵ و ژیانێکی پڕ لە مەینەتی بەسەردەبەن، کۆمەڵەی تەعالی ژنانی کورد دامەزراوە، ڕێکخراوی ژنانی کورد ناوەندێکی کردەتەوە بۆ ئەوەی ئەرکی کوردایەتی خۆی بەجێ بێنێ”، هەروەها شاعیری کورد عەبدولڕەحیم ڕەحمی شیعرێکی پڕ لە سۆزی بە باڵای کۆمەڵەدا هەڵداوە.

بەجگە لە شەریف پاشا ڕووناکبیرانی تری وەک: مەمدووح سەلیم، عەزیز یامولکی، مەولانزادە ڕەفعەت و ... بە کەردەوە و نووسراوەکانیان نیشانیان داوە، پشتیوانی بزووتنەوەی ژنان و کۆمەڵەی تەعالین.

بە پێی زانیارییەکان چالاکییەکانی کۆمەڵەکە نزیکەی ساڵێکی خایاندووە، بەڵام هیچ زانیارییەک لەسەر چۆنیەتی کۆتایی هاتنی چالاکییەکانی کۆمەڵەکە لەبەردەستدا نین، دەربارەی داخستنی کۆمەڵەکە بەپێی ئەو زانیاریانەی کە لە ڕۆژنامەی (زاریا ڤاستۆکا) لە ساڵی ١٩٢٩ لە تفلیس دەرچووە و بڵاوکراوەتەوە، هەواڵێکە بە واژۆی کۆمیتەی ژنانی کورد باس لە داخستنی کۆمەڵەکە دەکات.

ئەم کۆمەڵەیە وەکو هەموو کۆمەڵە و ڕێکخراوەکانی تری کورد لە ئەستەمبوڵ، لە دوای ماوەیەك لە سەرهەڵدانی بزاڤی کەمالییەوە لەکار کەوت و ئەندامەکانی پەرتەوازە بوون و بڵاوەیان لێکرد، هەندێکیان لە تەك هاوسەرەکانیاندا گەڕانەوە بۆ باشووری کوردستان و عێراق و لەوێ لە بواری دیکەدا، بە تایبەتی لە بواری پەروەردە و فێرکردندا، ڕۆڵی بەرچاویان بینی و ئەوانی دی، کە لە تورکیا مانەوە خۆیان و هاوسەر و بنەماڵەکانیان کەوتنەبەر شاڵاوی بێبەزەییانەی کەمالیستەکان و بە ناچاری ژیانی بێ دەنگیان هەڵبژارد.

لێکدانەوەی ڕۆڵ و پێگەی ئەم ڕێکخراوە لە مێژووی کورددا، بەگشتی و مێژووی بزاڤی ژنانی کوردا بە تایبەتی بەسەرهات و چارەنووسی ئەندامەکانی باس و خواسی زیاتر هەڵدەگرێن، یەکێك لە ئەرکە سەرەکییەکانی کۆمەڵە و ڕێکخراوەکانی ژنانی کوردە، لەو پرسانە بکۆڵنەوە و پەند لە ئەزموونەکانی وەربگرن.

دامەزراندنی کۆمەڵەی تەعالی ژنانی کورد، ئەگەر لە ژێر سێبەری کۆمەڵەی تەعالی کوردستان و بەهاندانی پیاوانی ڕۆشنبیر و بە چاولێکەری ژنانی دی لە دەوڵەتی عوسمانی دامەزرابێ، هیچ لەوە ناگۆڕێ، یەکەمین ڕێکخراوی مەدەنییە، لە لایەن ژنانی کوردەوە بە خزمەت بە کێشەی ژنانی کورد دامەزراوە، هاوکات لەو سەردەمەدا ژنانی نەجیبزادەی کورد لە چەندین بواردا چالاکی بەرچاویان هەبووە، بەڵام ئەو بەشە لە چالاکی خانمانی کورد پشتگوێ خراوە، بەداخەوە بۆتە هۆکاری ئەوەی تورکەکان بەشێک لە چالاکی ئەو خانمانە و تەنانەت ڕەچەڵەکی هەندێك لەو خانمانە بە تورک ناودێر بکەن و لە پێناو بەرژەوەندی نەتەوەیی خۆیان مۆرکی نەتەوەیی کوردیان لە سەر بسڕنەوە، بەڵام ئەوە دەستپێکێک بوو لە هەوڵ و چالاکی ژنانی کورد و دواتر درێژەی ئەو هەوڵ و چالاکیانە لە شارەکانی سلێمانی و مەهاباد... ڕەنگدانەوەی زیاتریان هەبووە.

بەشێوەیەکی گشتی دروستبوونی کۆمەڵەی ژنانی کورد لە ئەستەمبوڵ

(1919) بەرهەمی لێکەوتەکانی دوای جەنگی یەکەمی جیهانی و پەرەسەندنە جۆراوجۆرەکانی ئەستەمبوڵ بوو، ئەو ئامانجانەی کۆمەڵەکە لە پێناویدا دروستبووە، بۆ ئەو سەردەم وەرچەرخانێکی گرنگ بووە، لەم سەردەمە زووەی مێژووی ڕێکخراوەییدا لە نێو کورداندا هەنگاوێکی ورد و بوێرانەی ناوە.

بۆ ئەم بابەتە سوود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە:

1- چالاك كوردە، ئاوڕێك لە ” كۆمەڵەی تەعالی ژنانی كورد” https://amanj24.ir/1403/07/18

2- د.جەبار قادر ، ژنانی کورد لە مێژوودا، 3- 10- 2016، https://www.historyofkurd.com.

3- د.فاخر عالی، كۆمەڵەی تەعالی ژنانی كورد 1919، 16ی دیسەمبەری 2023، https://nishtmandialog.com

---

کۆتایی ئەسەد و ئاکامەکانی.. عوسمانی حاجی مارف

هەرچەندە هێرشەکانی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە و باشوری لوبنان لەماوەی زیاتر لە ٤٢٠ ڕۆژدا سەرنجی تەواوی جیهان و میدیاکانی بەلای خۆیدا ڕاکێشابوو، بەڵام ڕوداوەکانی ئەم دواییەی حەڵەب و ڕاگەیاندنی ئۆپۆزسیۆنی چەکداری سوریا لە کۆنترۆڵکردنی چەند ناوچەیەک لە باکووری سوریا، توانی ببێتە هەواڵی تەواوی میدیاکان و مانشێتی ڕۆژنامەکان.

ڕۆژی شەممە ٣٠/١١، نیشاندانی شکستێکی گەورەی هێزەکانی ڕژێمی سوریابوو لە باکووری ڕۆژئاوای سوریا، کە لەلایەن هەیئەی تەحریری شام بەڕێوەبراو توانیان دەست بەسەر شاری حەڵەبدا بگرن و دواتر چونە ناو شارەکانی حەماو حومصەوە، لە درێژەدان بەم هێرشانەدا، لەئاکامدا کۆتایی ڕژێمی حکومەتی ئەسەد لە شاری دیمەشق ڕاگەیەندرا.

هەرچەندە لەسەرەتادا لە زاری هێزەکانی ڕژێمی سوریا ئەوە بڵاو کرایەوە، کە ڕژێم بەڵێنی هاوکاری سەربازی زیاتری ڕووسیای وەرگرتووە بۆ یارمەتیدانی هێزەکانی سوریا، لەهەمانکاتدا پێشبینی ئەوەیان دەکرد لەماوەی ٧٢ کاتژمێردا کەرەستەی سەربازی نوێی ڕوسیا

بەدەستیان بگات، بەڵام لەم بارەیەوە روسیا هیچ هەنگاوێکی نەنا.
ئەو هێرشەی (هەیئەی تەحریر شام) دەستیپێکرد بۆ سەر شاری حەلەب و شارەکانی تر، لە هەمانکاتدا تورەیی و نارەزایەتی جەماوەری سوریا لە رژێم، نەک تەنها کۆتایی بە رژێمی ئەسەد هێنا، بەڵکو نەخشەیەکی سیاسی نوێ لە سەر سنورەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئیسرائیل دەکێشێت. ئەوەی شایانی باسە رووسیا و ئێران لەم دۆخی جەنجاڵییەی ناوخۆی سوریادا نەیانتوانی هێزەکانیان لە سوریا جێگیر بکەن و ئەسەد بپارێزن.
ئەو گروپە نوێیەی کە لە کۆمەڵێک هێزی ئۆپۆزسیۆنی میلیشیای بەرفراوان پێکهاتووە، لە کوتلە ئیسلامییەکانەوە تا دەگاتە میانڕەوەکان، هێرشەکەیان بۆ سەر حەلەب و شارەکانی تر ئەنجامداوە، کە لە لەلایەن (هەیئەی تەحریری شام)ەوە سەرکردایەتی دەکرێن، یەکێکە لە رێکخراوەکانی قاعیدەیە لە سوریا، کە پێشتر بە (بەرەی نوسرە) ناسرابوو، ئەو گروپانەی کە بەشداریان لەم هێرشەدا کردوە بەشێکیان لەلایەن تورکیا و بەشێکی دیکەشیان لەلایەن ئەمریکاوە پاڵپشتی دەکرێن، بەتایبەتی هێزەکانی ئۆپۆزسیۆنی سوریا کە لەلایەن تورکیاوە پاڵپشتی دەکرێن بە شێوەیەکی بەرچاو لەم شەڕەدا کاریگەریان هەیە. تورکیا بە هەماهەنگی لەگەڵ قەتەر، هاوپەیمانییەکیان پێکهێناوە بۆ دابەزینی ئاستی پێگەی ئێران لە سوریا.
لەم نێوەدا تورکیا تۆمەتبار دەکرێت بەوەی پەنای بۆ کۆکردنەوەی کوتلە چەکدارەکان بردووە لە ناوچەکانی نفوزی خۆیدا، بۆ ئەوەی لەلایەک کۆنترۆڵی سوریا بکەن و گورزێک لە پێگەی ئێران لە ناوچەکەدا بدەن، لەلایەکی ترەوە، ناوچەی نفوزی هێزە کوردییەکان کۆتایی پێبهێنێت یا لاوازبکرێن. لەهەمانکاتدا ئێران لە هەوڵی ئەوەدا بوو دوای شەڕی لوبنان، ئامادەیی خۆی لە سوریا بپارێزێت، بەڵام تورکیا نەك تەنها لە سوریا، بەڵکو لە تەواوی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەیەوێ پێگەی ئێران لاوازو کەم کاریگەر بکات.
ئەو لایەنانەی کە پشتیوانی ئەسەدیان دەکرد، وەک رووسیا و ئێران، لە ئێستادا سەرقاڵی کێشەی دیکەن، ئەویش بە روسیا شەڕی ئۆکرانیایە، بە ئێرانیش دۆخی لوبنانە کە حزبوڵای لوبنان وەک هێزێکی سەر بە ئێران دوای ئەو هێرشە چڕانەی ئیسرائیل بۆ سەر باشوری لوبنان بەجۆرێک لاواز بووە کە نەیدەتوانی پشتگیری لە ئەسەد بکات.
هەڵبەتە تورکیا و (هەیئەی تەحریری شام)، هاوکاتی هێرشەکانی ئیسرائیل بۆسەر غەززەو لوبنان و لەدانی گورزی گەورە لە حەماس و حزبوڵا، هەستیان بەجۆرێک لە لاوازی هێزەکانی حکومەتی ئەسەدیان کردبو، بۆیە دەرفەتێکیان دیوەتەوە بۆ لەدانی هێزەکانی حکومەتی

سوریا، لەکاتێکدا واپێدەچیت ئەم هێرشانەی (هەیئەی تەحریری شام)، لە حساباتی ڕوسیا و ئێراندا نەبوبێت.!
هێرشی کوتوپڕو بەلێشاوی زۆری گروپە چەکدارەکان بۆ ناوچەی شەڕ لە باکووری ڕۆژئاوای سوریا، هێز و میلیشیاکانی ئێران لە باشووری حەڵەب سەرسامکرد، لەهەمانکاتدا کۆبونەوەی سەربازی عێراق لەسەر سنوورەکان وەها نیشان ئەدات، دۆخەکە لەژێر کۆنتڕۆڵ دەرچووەو مەترسی بۆ سەر ناوچەکە پەکهێناوە، هەرچەندە حەڵەب زۆر دورە لە سنوری عێراقەوە، بەڵام حەشدی شەعبی بەدەوری ئێران و بە بیانوی بەرگریکردن لە عێراق خەریکە تیوە دەگلێت.
هەڵبەتە ناردنی هێزەکانی حەشدی شەعبی لەلایەن عێراقەوە، دەبێتە هۆی کردنەوەی بەرەیەکی تر لەبەرامبەر ئیسرائیلدا، خەریکە ڕاستەوخۆ حەشدی شەعبیش دەکەوێتە ناو ئاگرەکەوە، ڕەنگە ئێران ئەمەی بە هەلێک زانیبێت بۆ هەوەی قەرەبوکردنەوەی ئەو زیانانەی بەر حزبوڵڵا کەوتووە، بەناوی پاراستنی ئەسەد، جوڵەی بە حەشدی شەعبی کردوە، بەڵام کەوتنی ڕژێمی سوریا، ئەو ئومێدەی ئێرانی بردە دواوە. چی دەتوانێ بە حەشدی شەعبی بکات، نادیارە!.
لەلایەکی ترەوە دەسەڵاتی ئەسەد لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا قەڵایەکی گرنگ بو پارێزگاری لە پێگە و نفوزی ئێران، بەتایبەتی لەبەرامبەر دەوری تورکیا لە ناوچەکەدا. لەهەمانکاتدا تورکیاش بەردەوام لە هەوڵی کەبەکەی لاوازکردنی ئێراندایە، بۆیە ئێران تا دوا هەناسە بەوجۆرەی بۆی لوابێت، وازی لە سوریا و ئەسەد نەدەهێنا. ئێستا ئێران لەبەرامبەر دۆخێکی تازەدا بەرەو ڕووە.!
هەروەها ئێران بەشێوەیەکی دیپلۆماسی هەنگاوی دەنا بۆ ڕاگرتن و ڕێگریکردن لە کۆنتڕۆڵکردنی ئەو شوێنانەی کە ئۆپۆزسیۆنی چەکداری سوریا دوای حەڵەب دەستیان بەسەردا دەگرت، بەتایبەتی کە هێزەکانی حکومەتی سوریا پاشەکشەیان کردوەو نەیانتوانیوە بەرگری بکەن، یان چاوەڕێی هێرشی بەرپەرچدانەوەی [illegible]کی کاریگەر لە ڕوسیایان دەکرد، بەڵام وەڵامدانەوەی ئەو هەنگاوە دیپلۆماسیانەی ئێران سنووردار بوون و جێگایەکی نەگرت.
لەبەرامبەر بارگرژی دۆخەکەو ململانێی زلهێزەکان و ڕۆڵی تورکیادا، کۆماری ئیسلامی زیاتر بەو باوەڕە گەیاندووە کە شەڕی سوریا و کۆتایی ئەسەد زیاتر ئامانجی گەمارۆدانی نفوزی ئێرانە، بۆیە ئێران تەنیا لایەن بوو بەرژەوەندی لە مانەوەی ئەسەدا هەبوو.
کۆماری ئیسلامی و ئەسەد، زیاتر چاوەڕوانی ڕۆڵی کاریگەری ڕووسیایان دەکرد لە پوچەڵکردنەوەی هێرشەکانی ئۆپۆزسیۆندا، بەوپێیەی ئێران دوای هێرشە چەنایەتیەکانی ئیسرائیل کە دیارترین کادیرانی سوپای پاسدارانیان کردە ئامانج، یان دوای لێدانەکانی ئیسرائیل کە

کەسایەتییەکانی حەماس و حزبوڵڵای تیرۆر کرد، ئێران ئامادەیی سەربازی کاریگەرانەی لە سوریادا نەما. هەروەها بۆ تاران زەحمەت بووە کە دەخاڵەتی ڕاستەوخۆ بکات و ناشتوانێت بەئاسانی هێزەکانی حەشدی شەعبی کێش بکات بۆ ناو سوریا، لە ژێر ڕۆشنایی ئەو ڕوناکییەی کە لە هەموو ئاڕاستەکانەوە لەلایەن ئیسرائیلەوە سەرنجی لەسەرە، ئەگەری ئەوە زۆرە کە ئیسرئیل هەر جوڵەیەک لەسەر فەرمانی ئێران بکرێت، لێی ئەدات.

بەڵام ئەوەی دیمان ڕوسیا بێدەنگ بوو، لەهەمانکاتدا ڕێگەی بە ئۆپۆزسیۆنە چەکدارەکان نەگرت، لەو ناوچانەی بڵاوبوبونەوە، بۆیە ساردی ڕووسیا تەنیا بە قەتیس بوون لە ئۆکرانیا ڕوون ناکرێتەوە.

واپێدەچێت روسیا لەنێو ململانێ جیهانییەکاندا مامەڵەیەکی تایبەتی کردبێت لە نێوان دەستکەوتێک لە ئۆکرانیا و پاشەکشەیەک لە سوریا.

دوای ئەوەی کونسوڵخانەکەی ئێران لە حەڵەب کرایە ئامانج، توڕەیی ئێران بەرامبەر بەو شتانەی کە لە دژی بەرژەوەندییەکانی لە سوریا ڕوودەدەن، زیاتر بوو. ئیسماعیل باغایی وتەبێژی وەزارەتی دەرەوەی ئێران بەتوندی ئیدانەی ئەو هێرشەی کرد کە لەلایەن کوتلە چەکدارەکانەوە بۆ سەر کونسوڵخانە دەستی پێکرد، باغایی جەختیشی لەوە کردەوە، ئێران بە جددی لە ڕێگەی یاسایی و نێودەوڵەتییەوە بەدوادا چون بۆ ئەم هێرشە دەکات!

ئەوەی ئێرانی نیگەران کردووە، ئەوەیە کە ڕووسیا فشارێکی بەرچاوی نەخستە سەر تورکیا بۆئەوەی ناچاری بکات و داوا بکات ئۆپۆزسیۆنە چەکدارەکان هێرشە بەرفراوانەکەی ڕابگرێت، ئەمەش وا دەردەکەوێت کە مۆسکۆ خەمی نییە لەوەی کە ڕوودەدات. لە پەیوەندییەکی تەلەفۆنیدا لەگەڵ هاکان فیدان وەزیری دەرەوەی تورکیا، سێرگی لاڤرۆڤ، وەزیری دەرەوەی ڕووسیا بە زاراوەی گشتی و فراوان ڕازی بوو کە ناڕەحەتی ڕووسیای نیشان نەدا دەربارەی ئەوەی ڕوودەدات.

وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیا ئاماژەی بەوەدا کە لاڤرۆڤ و فیدان “نیگەرانی قووڵی خۆیان دەربڕیوە سەبارەت بە پەرەسەندنی مەترسیداری دۆخی سوریا سەبارەت بە پەرەسەندنی هێرشی سەربازی بەسەر پارێزگاکانی حەلەب و ئیدلب.”

بەگوێرەی ڕاگەیەندراوەکە، هەردوولا جەختیان لەسەر پێویستی هەماهەنگی هاوبەش و گرتنەبەری ڕێوشوێن بۆ گەیشتن بە سەقامگیری لە ناوچەکەدا کردووەتەوە، لەچوارچێوەی “فۆرمەلەی ئاستانەدا” نەک ئەوەی چارەنوسی ئەسەد چی بەسەر دێت.

هەرچەندە سوپای سوریا لە بەیاننامەیەکدا پێش کەوتنی دیمەشق ئاماژەیان بەوەکردووە، ئامادەکاری دەکەن بۆ دەستپێکردنی هێرشی پێچەوانە بۆ کۆنترۆڵکردنەوەی شارەکان، لەهەمانکاتدا دوو سەرچاوەی

سەربازی ئاماژەیان بەوەکردوە کە ڕووسیا بەڵێنی هاوکاری سەربازی زیاتری به دیمەشق داوە بۆ ڕووبەڕووبونەوەی چەکدارەکان لە ماوەی 72 کاتژمێردا، بەڵام کۆتایی دەسەڵاتی ئەسەد، فەرامۆشی ڕوسیای بەرامبەر بە چارەنوسی سوریا نیشاندا.
گەر هێرشەکانی هەیئەی تەحریری شام بەسەر شارەکان و دواتر کۆتایی دەسەڵاتی ئەسەد دۆخێکی تازەی پێکدادان و بارگرژی و ناسەقامگیری زیاتری هێناوەتە ئاراوە بۆ سوریاو ناوچەکە، ئەوە ڕۆشنە لەپەیوەند بە ناکۆکی و کێشمەکێشی وڵاتانی زلهێزی دنیاو کاریگەریان لەسەر ناوچەکە، ناتوانرێت کۆتایی ئەم دۆخە و کارەساتەکانی دیاری بکرێت، هەر لایەنێک لە ڕوانگەی بەرژەوەندیەکانی و فروانکردنەوەی نفوزو پێگەی سیاسی خۆیەوە مامەڵەی دۆخەکە دەکات، بەتایبەتی ئیسرائیل بەجۆرێکی تر لە پێناو بەرژەوەندیەکانیدا هێرشەکانی بۆ سەر ناوچەکە درێژە پێئەدات. کۆتایی ئەسەد، پتەوبوونی پێگەی ئیسرائیل لە ناوچەکەدا مسۆگەرتر دەکات. لەهەمانکاتدا فراوانبونەوەی نالەباریی زیاتری دۆخەکەو مەترسیەکانی لە ئاستی ناوچەکەدا سنورێکی دیاریکراوی نیە، شەری ناوخۆ ئەگەرێکی نزیکە لە واقعیەتی دوای چۆنیەتی کۆتاییهێنانی دەسەڵاتی ئەسەد و بلاوبونەوەو دەوری هێزی میلیشیایی و تائفیەکان لە شارەکاندا.
هەڵبەتە ئەم دۆخە بێکاریگەر نابێت لەسەر عێراق، هەربۆیە چوارچێوەی هەماهەنگی دەسەڵاتدار لە عێراقدا کە هێز و کوتلە هاوپەیمانەکانی ئێران لەخۆدەگرێت، ڕایانگەیاند: “ئەوەی لە سوریا ڕوودەدات داگیرکاریە لەلایەن تیرۆریستانەوە”، هەروەها دەڵێن: “ئاسایشی سوریا درێژکراوەی ئاسایشی عێراقە”، چونکە دەسەڵاتی سیاسی لە عێراقدا لە بازنەی بەرژەوەندیەکانی ئێراندایە.
بەجیا لە ململانەی جەمسەرە ئیمپریالیەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا و خوڵقاندنی دۆخێکی بەردەوامی ناجێگیری سیاسی و شەری گروپی تائیفی، لەهەمانکاتدا بڵاوبونەوەی چەندین گروپ و هێزی میلیشیای ئیسلامی و تائیفی لە ناوچەکەدا، مایەی دروستکردنی گەورەترین ماڵوێرانی و تراژیدیای مرۆییە کە هەر وەرزە پەردەی کارەساتێک لادەدات و ئاکامەکەی دانیشتوانی ناوچەکە دەکاتە قوربانی.

وەرزەکانی فەلسەفە لە گەلەری ئارام.. لەگەڵ د. ئازاد حەمە

وەرزەکانی فەلسەفە پرۆژەیەکی نوێی (گەلەری ئارام)ە، هەرجارەو خوێندنەوەیەک بۆ فەیلەسوفێک دەکات بە هاوبەشی لەگەڵ د. ئازاد حەمە.

پێویستمان بە فێربوونی نیچەیە..

وانەی شەشەم: لەودیو چاکەو خراپەوە چاکەو خراپەی تر هەیە؟؟/ لادانی دەمامکەکان.

پێنجشەممە
٢٠٢٤\١٢\١٢

کات: ٦ی ئێوارە
ناونیشان: عەقاری دوو کۆڵان خوار ئەمنە سوورەکە.

تابلۆی زامەکان.. شیعری ستار ئەحمەد

رۆحم بەتەنیایی خۆمەوە گرێداوە

گەواڵەیەکم…

بەدوای راماووسانی ئەستێرەیەکا دەگەڕێم

لەترپەی دەنگی باران

چەترێك لەنوور ئەدەم بەسەرا

لەگەڵ بەفری سەر دیوارەکان نم نم دەتوێمەوە

نەپێیەك بەخشپەم لەپەنجەکانی دەترازێ

رێگایەك بەنەمانم چوارچێوەی دەدڕێنێ

نەزریوەیەك کانیەك دەخاتە ناخمەوە

ئەستێرەیەك بەژوانم نادرەوشێتەوە

تەنیایی لەرۆحی تەنیام ئاڵاوە

نیگای وەکو ئەستێرە…

لەپرشنگی خۆردا ونە

بستە خاکێکم…

لەنێوانی ئەستێرەو هەوردا

داماوم بۆ چریکەی ئەو مانگەی

شەوانە دەروازەی ژوورەکەت ماچدەکا

بەدوای نهێنی رووناکی و

سیاچارەیی رێبوارەکاندا وێڵە

قەدەرێکی شوومە

دابڕان…

دەستی چاوەڕوانی ببڕێتەوە

پەنجەی رازەکان لەبرین هەڵکێشێ

لەتیلەی خۆزگەدا..

وردە ماچ…

دانەی باران ..

تریفەی خۆر…

شنەیشەماڵ…

گوڵی کەنار…

لەبسکی خەم بدات

دورگەیەکم تاريك

پڕاوپڕ لەکوشتن

مەست بەتەرمی دووگیان

پەشۆکاو بەکانی خوێن

ترساو لەلرفەی بروسکەی گوللەی وێڵ

ئەمە ئەهریمەنی لەخاچدانە

تەوێڵت بەئەسکێی برین

هەناوت بەزەبری سێدارە

چارەنووست…

بەئاورنگی ئالوودەبوون بسپێرێ

دەریایەکم لەکانی عومرم وەڕسم

زێدم چەکەرەی دوندێکی سەرسەختە

کەئادەمم ناسی...

بەهەشتم لەکیس چوو

گۆڕ بووە تابلۆی زامەکانم

گەڵا یەك...

رووتبوونەوەی پێبەخشیم

زمانم بەپشکۆ هاتەگۆ

کراسێکیان لەئاگر بۆ بۆدووریم ، لیمنابێتەوە

هەتا ئێستا نزایەك لەپرشنگ

هەناسەیەك لەعیشق

چرکەیەك لەتاسەی نیشتمان

سترانی لێبوردەیی...

بەسەر دەروونما نەچڕیوە

بۆیە شەوانە لەخۆم وەڕسبم

سپێدە...

بەدوای رۆحی خۆمدا بازئەدەم

لەگەرووی برینا سەر خەوێك دەشکێنم

پێپەتی ردێنی هەور دەگرم

دەستم ناگاتە پرشنگێك

بۆ ئەوەی لەسێبەری باڵای خۆمدا

پەنجەکانم بژمێرم

تەمەنی هەنگاوەکانم نازانم

بێئاگام لەپشکۆی ئەو رێگایانەی

ساتێك گەرمی نەکردینەوە

ئەمێستا میوانی شەوارەی سەرەڕێی

منیش لەبەردەم…

خانەقای یەزدانا راوەستاوم

دەستێکم رۆحی بزێومی داگیرساندووە

دەستەکەی تریشم….

گەردنی تاریکی..

کردووە بەکاتژمێری دیوارێك

بەتەقەی دەرگایەك شادنەبووە

شەونوێژێك لەپاڵیدا نەکراوە

بۆیە تینوو بەوێردی دەف وسۆز

دەروێشی رێگرتووی مەزاری عەشقی تۆم

دێوانەم وەك ئەو موریدانەی

لەلانکا عەورەتیان دەبڕن

بەنینۆك ناوکیان دەتاشن

تامەزرۆم وەك ئەو شێتانەی

لەگۆشەی کووچەکان

لەخەڵکی دەڕوانن

چاوەڕێی نانێ رەق

یان بزەی لێوێك و شەوباشن

9 دیسەمبەر رۆژی قەدەغەکردنی جینۆسایدو رێزگرتن لە قوربانیانە

76 ساڵ لەمەوبەر بڕیاری قەدەغەکردنی جینۆسایدو سزادانی بکەرانی دەرچوو, 9 ساڵ لەمەوپێشیش لە لایەن نەتەوەی کگرتووەکانەوە بە بەشداری 153وڵات بڕیاری ئەوە درا ئەم رۆژە وەك رۆژی جیهانی قەدەغەکردنی جینۆسایدو رێزگرتن لە قوربانیان و سزادانی بکەرانی بناسرێت .
لە لە کاتێکدا یادی ئەم رۆژە لە کوردستان دەکەینەوە, بە داخەوە لە عێراقەکەی ئەمە کە 65 ساڵە پێیوەست بووە بە رێکەوتننامەکەوە, تاوانبارانی جینۆساید ئازادن و لە پێگەی خۆیانەوە وەك بەشداربووی تاوان سەیر ناکرێن و دان نانیچن بە راستییەکاندا, لە بەنەکاندا وەك رێزلێگیراو دەردەکەون و دوای مردنیان پرسەی شاهانەیان بۆ ئاڵای کوردستانەوە بۆ دادەنرێت.
بە ئەوەی رێز لەو بڕیارە جیهانییە و قوربانیانی جینۆساید بگرترێت و کەرامەتیان پارێزراو بێت , پێویستە دەست بەجێ تاوانباران دادگایی بکرێن, ئەوە گەڕاندنەوەی رێزو کەرامەتە بە قوربانیانی جینۆسایدی گەلی کوردستان. هەر لەبەرەوە وەك ئەم رێکخراوانەی ناویان لە خوارەوە هاتووە داوا لە حکومەتی هەرێم و حکومەتی عیراق دەکەین ئەم رۆژە بە فەرمی بناسێنن بکرێتە رۆژێکی تایبەت تیایدا رێز لە قوربانیانی جینۆسایدی کوردستان و عێراق بگرن و وەڵام بە سەرجەم داواکارییەکانیان بدرێتەوە لە دادگاییکردنی تاوانباران, باشترکردنی ژیانیان, داوای لێبوردن کردن لێیان, قەرەبووکردنەوەی مادی و مەعنەویان, گەڕانەوەی ڕوفاتی ئازیزانیان , بۆ دووبارە نەبوونەوەی جینۆسایدو دڵنەوایی قوربانیان عێراق دەست بەجێچ ببێتە ئەندامی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی.

ناوی رێکخراوەکان:

1- رێکخراوی مانەوە بۆ پرسی شەهیدان و ئەنفالکراوان
2 تۆڕی ئایکان کوردستان

3 رێکخراوی قەدەغەکردنی چەکی کەکوژ لە کوردستان
4 رێکخراوی جیهان بۆ چەکی کیمیاوی و بایەلۆجی
5 هەلمەتی ژیان دژ بە ئیعدام لە کوردستان
6 هەڵمەتی دادپەروەری
7-ناوەندی داکۆکی پشدەر بۆ قبانیان وجینۆسایدکراوان
8-رێکخراوی کوردستان بۆ جینۆساید
9 - تۆڕی هاوپەیمانی رێکخراوە کوردستانییەکان بۆ دادگای تاوانی نێو دەوڵەتی-koncicc
10-رۆژنامەی نگرە سەلمان

ئەردۆغان جەنگە سەرەکییەکەشی بردەوە.. زاهیر باهیر

ئەردۆغان ئەو پیاوە سیاسییە بە ئەزموونە لە فێڵ و پاشقوللێدان لە دەست و دووژمنانی. ئەو پیاوەی کە لەوەتی حوکمڕانی دەکات هیچ گرەوێك، هیچ شەڕیکی نەدۆڕاندووە. سیاسییەکی موحەنەك كە لە سیاسەتەکانیدا هەمیشە براوە بووە.
خودی سیاسەت یانی فێڵ و تەڵەکە و بەکارهێنانی تاکتیکی زیرەکانە لە بەرانبەر نەیاراندا و لەدەستنەدانی هیچ جۆرە هەلێک یاخود خولقاندن و قۆستنەوەی هەموو دەرفەتێك لە پیناوی خۆی و حیزب و دەسەڵاتەکەیدا.
ئەردۆغان توانیوەتی دووسەرە یاری بکات و بزانێت چەنیش یارییەکە دەباتەوە ئیتر ئەوەی بەلاوە گرنگ نەبووە کە هەڵوێستی جیا جیا و ناکۆك و سازشکارانە و هەزیلانەش لە بەرانبەر دوژمنانیا ببەت . ئەمە ئەمەمان لەگەڵ ڕوسیا و ئەمەریکا و تەنانەت ئەم دواییە کە لەگەڵ سوریاشدا کردی لێ بینیوە.
بێ گومان ئەردۆغان ئەمانەی بە هاوکاری پێگەی وڵاتەکەیی و بوونی تورکیا کە ئەندامی ناتۆیە و ئەو زەمینەیە لە بارەی مەوقیعی تورکیا و بوونی وەکو وڵاتێکی کشتیاری و گەورە، کردووە. هەر هەموو ئەمانە هاوکار بوون بۆ بردنەوەی گرەوەکانی، هاوکاتیش ناتوانرێت نکوڵی لە توانا و زیرەکی و لێزانی خۆشی بکرێت .
با هەر تەماشایەکی مێژوی ئەردۆغان لەم 15 ساڵەی ڕابوردوودا

بکەین تاکو ئەو حقیقەتانەی سەرەوە بە بەڵگەوە ببینرێت.
لە ئاگربەستییەکەی پێش ساڵی 2015 لەگەڵ پەکەکە هەستی بەوە کرد کە لە ڕاستیدا ئەو ئاگر بەستییە پەکەکە و پرسی کوردانی باکور و ڕۆژئاوای زۆر بردۆتە پێشەوە و بەهێزیان دەکات و گەیشتۆتە ئەو ڕادەیەی کە تاووتوێی ئەوە دەکرا کە پەکەکە لە لیستی تیرۆر لە لایەن کۆمۆنێتی نێو دەوڵەتییەوە دەربهێنرێت. هەر لەو کاتی ئاگربەستییەشدا ڕۆژئاوا بووە چەقی ئازادیخوازانی بەشێکی زۆری دونیا، بووە جێگەو پێگەی زۆرێك لە کۆمۆنیست و سۆشیالیست و ئەنارکیست و نقابەییەکان. ئەردۆغان هەستی بەوە کرد کە ئەمە مەترسی زۆر گەورە لە سەر تورکیا و وجودیی دروست دەکات . ئەوە بوو کوژرانی دوو پۆلیسەکەی لە باکوری تورکیا لە ساڵی 2015 کە گوایە لە لایەن پەکەکەوە بووە قۆستەوە و پەکەکەی لە تەموزی ئەو ساڵەدا خستە ناو داوەکەیەوە، داوی شەڕکردنەوە.
بێ گومان ئەردۆغان دەیزانی کە بەمە چی بەدەستدەهێنێت. دەیزانی کە دەتوانێت پێداگری بکات لەسەر ” تیرۆریستیی پەکەکە” ، دەتوانرێت هێزەکانی یەپەگە و یەپەژە بە پەکەکەوە گرێبدرێتەوە، لەو بارەشدا هاندانی دەوڵەتانێك کە پێی دەوترێت کۆمۆنێتی نێودەوڵەتی دەدات تاکو ڕێگری لێنەکەن لە هێڕشکردنە سەر ڕۆژئاوا.
کاتێک پەکەکەشی ئاڵان لەو شەڕەوە لەناو خودی تورکیاشدا ئەوەی بۆنی پەکەکەی لێهات یا دەگیرا یا دەبوایە ڕایبکردایە ، لەولاشەوە هەلی بۆ ڕێکەوت کە تەواوی ئیدارەی شارەوانییەکانی کوردستانی باکور هەڵبووەشێنێتەوە و سەرۆکی و ئەندامانی شارەوانییەکان و تا گەیشتە ئەندامانی پارتەکەی دەمیرتاش بە خۆشی و هاوسەرۆکی پارتەکەی و زۆری تریش دەستبەسەر بکات. لەمانەش زیاتر هەندێک لە شار و شارۆچکەکانی کوردستانی کە دیارترینیان دیاربەکر (ئامەد) بوو وێران کرد . ئەو دەیزانی کە شەڕ لە قازانجێتی و ئاگربەستی لە زیانی.
بە سەپاندنی شەڕ بەسەر پەکەکەدا نەك هەر ئەو هەلەی دەستکەوت بۆ کردنی ئەوانەی سەرەوە، بەڵکو بەشێکی لە باشووری کوردستانیشی وێران کرد.
سەرکەوتنێکی دیکەی ئەردۆغان، بەهێزکردنی گروپە تیرۆریستەکان بوو کە لە هەموویان بەهێز تر و دڕندەتریان داعش بوو بەریدانە گیانی عێراق و هەرێمی کوردستان و سوریا و ڕۆژئاوا. هاوکاتیش خۆی لە لای ئەوروپا و ئەمەریکا بە دژە تیرۆر نیشان دەدا و کۆنتراکتی گەورەشی لەگەڵ یەکێتی ئەورپادا بەست بۆ ڕێگرتن لە ڕووکردنە پەنابەرانی سوری و عێراقی بۆ ئەوروپا، بەمەش پارەیەکی مشەی دەست کەوت.
لەمانەش زیاتر ئەو کودەتایە بوو کە لە تورکیادا ڕویدا کە تا

ئەستاش نەزانراوە کە ئەوە کودەتای حەقیقی بوو یاخود دەستکردی خودی ئەردۆگان خۆی بوو تاکو ‘ گوڵانییەکان’ و هەرچی لە بەشی سوپا و پۆلیس و ئیدارە دەوڵەتییەکاندا هەبوون دووربخاتەوە ئەوانەشی کە دەیویست دەستبەسەریان بکات بۆ بیانوەوە کردنی و هیچ گریمانەکی کردنی کودەتای ئایندەی نەهێڵایەوە .
سیاسەتێکی دیکەی ئەردۆغان ئەوە بوو گەر چی تورکیا ئەندامی ناتۆیە بەڵام ئەو لەو بەینەدا بەگوێرەی پێویستی خۆی و حیزبەکەی یاری دەکــرد، هەم ئەنــدامێکی کــارا بــوو هەم دژ بە سیاســەتی نــاتۆ دەجوڵــایەوە کە لە هەردوکیانــدا ســەرکەوتوو بــوو. لەگەڵ ڕوســیا پەیوەندییەکی گەرم تا کڕینی تەیارەی جەنگی و لەگەڵ ئەمەریکا و ناتۆش دا دەست . ئەو سیاسەت وای لێکرد کە لە لایەکەوە لەگەڵ ناتۆ و کۆمەنەتــی نێــودەوڵەتی بێــت و لە لایەکــی دیکەوە لەگەڵ ڕوســیا و ئێران و چین دا پەیوەندی گەرموگوڕی هەبێت. سیاسەتەکەی ئەو تا ئەو ڕادەیە فەوفەڵاوی بوو کە لە ساڵی 2018 دا عەفرینی داگیر کرد و هەموو ئەو لایەنانە : ڕوسیا ، ئەمەریکا ، ئێران بە ئاگا بوون، تا ئەستاش هیچ لایەك قسەیەك ناکەن و دەنگەك هەڵنابڕن لەو کوشتار و وێرانکــاری و کــاولکردنەی ئەو شــارەچکەیە و دەوروبەری کە میلیشیاکانی ئەردۆغان لەوە دەیکەن .
لەجەنگــی ئیســرائیل و غەزە و دواتــر لوبنــان و ئیــران، ئەو هەڵوێستانەی کە هەیبوون بەرانبەر بە هەر هەموویان کە لای هەموومان ئاشکرایە کەچی لە سەریان هیچ سزایەك نەدرا ، هیچ سەرزەنشتێکی بەهێز نەکرا ، هیچ ئابرووچونێکی پێ ڕەوا نەبینرا، بەڵێ وەکو بەرزێکی بانان لەم سیاسەتەشی بە سەلامەتی دەرچوو.
بە درێژە دان بەم سیاسەتە و مانەوەی لە حوکمدا توانی بارودۆخی سوریــا و پەیوەنــدی لەگەڵ روســیا و ئێــران و ئەمەریکــا و یەکێتــی ئەوروپاش ڕابگرێت ، بەڵام لە راستیدا کڵاوی کردە سەر هەر هەمویان بە داعش و پەکەکەشەوە. کورد وتەنی هەموویانی کردە کوڕەی سەو لە باخەڵ.
ئەردۆغــان ئەمەی ئــاوا بەڕێکــرد تــا هەفتەیەك لەمەوبەر کە هێــزی دەســتەی ئەحــرار شــامی گەر بە هاوکــاری ئەمەریکــا و ئیســرائیلیش نەبووبێت ئەوە بە بە ئاگایی ئەوان بووە ، کردە گیانی سوریا و هەرەسی بە حوکمی نیو سەدەی خێزانی ئەسەدهێنا .
ئەوەی کە ڕوویدا لە سوریا :

ئەمەی کە ڕوویــداوە بە دڵنــیــاییەوە تورکیــای لە پشتەوەیە گەرچــی ڕەنگە پلانەکانی ئایندە بە گوێرەی ویستی ئەردۆگان نەڕوات بەڵام ئەو یەکێکە لە سوودمەندەکان و بە ئاسانی ناتوانرێت لە مەیدانەکە

بکرێتە دەرەوە.
ئەمەی کە ڕوویدا پلانێکی زۆر گەورە و نهێنییە و ئەمە بەوردەکارییەکانی نازانیین بەڵام بەشداربووانی ئەم گەمە خۆناوییە دەمەکە پلانی بۆ دادەڕێژن کە ڕۆخانی ڕژێمەکەی ئەسەد هەر بەو ئاسانییە نەبووە و نییە. بۆ نموونە ڕوسیا چۆن بەوە ڕازی بوو کە دەستبەرداری سوریا ببێت کە لە ناوچەکەدا قەڵایەکی بوو لەگەڵ ئیراندا. ڕەنگە ڕێکەوتنێک لەم بارەوە لەگەڵییدا کرابێت کە دوور نییە لەسەر حسابی ئۆکرانیا و گەلی نەگبەتی ئۆکرانیی بێت، چونکە سیاسەت و سیاسەتمەداران ئەمەند بە حورمەتن نە پەیمان، نە ڕاستگۆیی و نە دڵسۆزی و نە دۆستایەتی و نە دووژمنایەتی هیچ کات ئەمانە لای سیاسەتچییەکان مەحاڵە و عەیبە نییە.
لێرەدا دەکرێت بڵێین ئیسرائیلیش ئەگەر سوودمەندی یەکەم دوای ئەردۆغان نەبێت ئەوە بە دڵنیاییەوە لەو کەمتر سوودمەند نییە. خۆی یەکێکە لە پلاندانەران و نەخشەکێشی ئەوەی کە ڕوویداوە بۆیە دەکرێت شتێك لەو سنورەی سوریا بە ئاسایشی خۆی ببڕێت. هاوکاتیش هەر کەس لە سوریادا حوکمڕانی بکات خۆ لە داعش مەترسیدارتر نابێت و داعیشیش بە درێژای دروستبوونییەوە تا ئێستا هیچ زیانێکی بە ئیسرائیل نەبووە، تەنانەت پشتگیریی حەماسیشی نەکرد نە لە کۆناو نە لەم دوایەشدا.

ئەی ڕۆژئاوا؟

ئایندەی ڕۆژئاوا نادیارە، لە ڕاستیدا لە ئێستادا وا دەردەکەوێت کە مەترسی لەسەر بێت، بەڵام ئەمە سەرەتایە و هێشتا پرۆژەکەی ئەمەریکا و ئیسرائیل و غەرب و ڕوسیا و تورکیا هیچ دیار نییە، دوای ئەوەش هێشتا دەستەی تەحریری شام جێ قوونی خۆیان لەسەر تەختی حوکمڕانی گەرم نەکردۆتەوە، هێشتا هێزیان کە نەکردۆتەوە، هێشتا پلانی تەواوی حوکمیان نەکێشاوە، هێشتا حکومەتیان تەشکیل نەکردووە، هێشتا کێشەکانی نێو خودی گروپەکانی ئەو هێزە قوڵنەبوەتەوە.
قسە و ڕاگەیاندنەکانی ئەم ڕژانەی دەستەی تەحریر و ئەبو موحەمەد جۆلانی نابێت بە هیچ شێوەیەك جێگای متمانە و بڕوا بێت. ئەمانە هەموی قسە و هەڵوێستی هەموو هێزێکە کە هێشتا پرژ و بڵاون و دەسەڵاتیان لە دەستدا نییە، یاخود لاوازە و پێویستی بە ماوەیەك هەیە، هێشتا جێی خۆی نەکردۆتەوە. تا ماوەیەکی دیکەش شتێکی ئاوا لە سیاسەتی ئەمان و شێوازی حوکمکردنیان ناڕووندەبێت. بەڵام ئەوەی ڕوون و ئاشکرایە هەندێك لەم گروپانە پاشماوەی داعش و قاعیدەن یاخود لەوان هاتوونەتە دەرەوە، ناکۆکی گەورە لە نێوانیاندا هەیە

و لە سەر دەسەڵاتیش ناکۆکییەکان گەورەتر دەبن هاوکاتیش تورکیا وەکو هێزێکی پشت و پەنا بۆیان دەمێنتەوە.
خاڵێکی دیکەش هەیە ئەویش بوونی بۆمبێکی ئامادەکراوی کاتییە لە ڕۆژئاوا کە بوونی کەمپی هۆڵە. وەکو دەزانین ئەم کەمپە کەسانێکی زۆری داعش یاخود سەر بە داعش لەوێن لەو بارەشدا باوەڕ ناکەم کە ئەبو موحەمەد جۆلانی دەستبەرداری ئەم کەمپە ببێت ئیتر بە ئاشتی بێت یا بە شەڕ، بۆیە گریمانی ئەوە هەیە هەسەدە ناچار بکات کە دەستبەرداری ئەو چەند هەزار کەسە لەوێ ببێت کە خودی ئەمەش مەترسییەکی دیکەیە کە ڕەنگە وەکو هێزێک بیانەوێت تۆڵەی خۆیان لە هەسەدە بسەنن.
لەبەر ڕۆشنایی ئەوانەی سەرەوە ناکرێت وا بزانرێت کە ڕۆژئاوا و هێزەکانی مەترسییان لەسەر نییە و ئەگەر هەشبێت ئەوە ئەمەریکا و هاوپەیمانان دەیان پارێزن. هەتا ئەردۆغان و حیزبی ئاکەپە لەسەر حوکم بن هەمیشە ئایندەی رۆژئاوا نادیار دەبێت هەرگیزیش ناتوانرێت پشت بە ئەمەریکا و غەرب بۆ ماوەیەکی دوور و درێژ ببەسترێت . بەرژەوندییەکانیان لە هاوپەیمانەکانیان گرنگتر و لە پێشترە.

زاهیر باهیر
08/12/2024

چیرۆک\ کوڕ بوون.. سەلام عومەر

ئەو ڕۆژەی ئەتۆ بڵێ ئەو بەیانییەی هەشەنگیان بردە قوتابخانە یەکەم پرسیار کە لە بەڕێوەبەرەوە گوێی لێبوو بە باوکی گوت: ئەوە کوڕی گەورەتە؟ ئەویش گوتی: بەڵێ، هەشەنگی خزمەتکارتانە و تەنیا ئەو کوڕەشم هەیە لەگەڵ سێ کچ، وەڵامەکە هەشەنگی گێڕاندەوە دواوە و بیری لە قسەی خزم و جیرانەکان دەکردەوە، کە هەمیشە بەداکیان دەگوت: زۆر بە بەختی کە بوویە دایکی کوڕ، یەکی دی دەیگوت تەمەن درێژ بێت ئیدی وەجاختان روونە، ئەوەندە نا، ئەگەر دایکیشی هەواڵی کەسێکی پرسیبا پێیان دەگوت برات نەمرێ، هەرگیز گوێی لێنەبوو بڵێن کچت نەمرێ یان بەدایکی کچان بی.
لێرەوە هەشەنگی وردیلە وشەی کوڕ لەلای گەورە بوو، بە جۆرێك لەگەڵ گەورەبوونی، کوڕبوونیش گەورە دەبوو، ئاخر کاتێك ئەو تەمەنی

گەیشتە هەرزەیی خوشکەکانی کە دووانیان لەخۆی گەورەتریش بوون هەر بە کاکە بانگیان دەکرد، ئەوان بۆیان نەبوو بچنە دەرێ و برادەریان هەبێ، کەچی ئەو هەمیشە لەکۆڵان بوو، لەگەڵ کچ و کوڕەکان یاریان دەکرد، دواتر دەچۆ تەپ تەپێن و سەیران و زۆر جاران شەویش درەنگ دەهاتەوە کەس نەیدەگوت ئابڕومان دەچێ، کەچی خوشکەکانی جگە لەوەی دەوامی قوتابخانەیان دەکرد لەماڵەوەش چی ئیشوکارە لە سەر ئەوان بوو، میوان هاتبا هەر ئەوان خزمەتیان دەکرد، خۆ دایکیشی هەمیشە چاوی لەسەر کوڕەکەی بوو، دوو کچە گەورەکەی خستبووە خزمەتی ئەو و پێی دەگوتن یەك شتی لەبێت تیتکتان بەسەریەوە ناهێڵم، زۆر کەڵەتان بەگوێی خۆی گوێی لێدەبوو کە دایکی دەیگوت: کچ میوانە زوو گەورە دەبێت و زووش دەڕوا، بەڵام کوڕ هەمیشە پشت و پەنایەو دوای ژن هێنانیش هەر لەگەڵمان دەمێنێتەوە، قەت کارێکیان بە کوڕەکەیان نەکرد تەنیا دەیانگوت بخوێنە، کەچی خوشکەکان و دایکی بەردەوام لەسەر قاپشۆر و خەریکی پاککردنەوەی ماڵە بوون، باب و کوڕیش کاریان تەنیا دانیشتن بوو.
هەشەنگ لەنێو ئەو کەلتوورەدا گەورە بوو، کاتێك خوشکێکی خوازبێنی هات و شووی کرد، گوێی لێبوو بابی گوتی: (هەرچی زووە دەبێت ژنێك بۆ کوڕەکەمان بدۆزینەوە با جێی خوشکی چۆڵ نەبێت) ئەو کاتە هێشتا هەشەنگ قۆناغی ئامادەیی تەواو نەکردبوو، هەروا بێتەوە تازە سەرەتای چاوچاوێنەی بوو لەگەڵ کچێکی جیرانیان و ئەوەی بیری لێنەکردبێتەوە هاوسەرگیری بوو، چونکە هێشتا منداڵە بوو، خۆ ئەگەر بڕیاریشی دابا ئەوە کچە جیرانەکەیانی هەڵدەبژارد، کەچی شەوێك لەناکاو بابی پێی گوت: کوڕم گەورەبووی و ئیدی کاتی ژن هێنانتە، دایکی قسەکەی لە بابی منداڵان وەرگرتەوەو جگە لەوەی پشگیری قسەکەی بابی کرد گوتی جا سبەی دەچینە ماڵی خوشکم لەگەڵ نیانی کچی قسە بکە و ئەمە لەلای خۆمان بڕاندوومانەتەوە.
هەشەنگ هەرچەند هەوڵیدا بۆ پاشگەزکردنەوەی باوانی و دەیگوت هێشتا قوتابیم و ئەو ئەرکە زۆر قورسە، دواتر نیان منداڵە وەك من و دەم بۆی ناچێ، هیچ سودی نەبوو، چونکە وەڵامی باوانی ئەوە بوو کە خوێندن بەهەردووکیان تەواو دەکەن و ئەوەندەش نا خەرجی تاهەتایە لەسەر وان دەبێت تا خوێندن تەواو دەکات و کارێك دەدۆزێتەوە.
ساڵێك بەسەر شووکردنی خوشکی تێنەپەڕی بوك گواسترایەوە ماڵ، هەشەنگی قوتابی بووە زاوا و دەیان کردە دوو پارچە، پارچەیەك ئەو دڵەبوو کە لەلای کچە جیرانەکەیان جێما بوو، پارچەکەی دی دابووە نیانی کچی پوری کە ئیدی هاوسەریەتی، کوڕەی داماو لەنێوان گەورەبوونی جەستەیی و لاوێتیدا بزر ببوو، ئەو هێشتا لە نووسینی نیوەی نامەیەکی خۆشەویستیدا بوو کاتێك بەسەر خەزاندا کەوت و

نەیانهێشت نامەکە تەواوکا، تەواو نەچووبووە نێو پرۆسەی لاویەتی کاتێك خۆی لەباوەشی ژندا دیتەوە، هێشتا لە کردەکانی جووت بوونی نەدەزانی لە ژوورێکدا لەگەڵ کچێکیان جێهێشت، زۆر بەخێرایی گەورەیان کردو هاویشتیانە نێو ئەرکێك کە ئی ئەو نەبوو، بۆیە کە ئاوڕی دایەوە دیتی منداڵی لە کۆڵان و حەوشەی ماڵێ کەوتووە و لاویەتیشی ل□ بەرچاوی خۆی کوشتیان، سمێڵی پێش ئەوەی گوگرە بێت چۆڕایە سەر لێوەکانی، لەجیاتی هەڵدانەوەی پەڕەی کتێبەکانی قوتابخانە، خەریکی هەڵدانەوەی کراس و ئاوەڵکراسی ژنەکەیەتی، ئەوەندەنا بەبیانووی ئەوەی بۆتە پیاو و خاوەنی ژنە، شەو گەڕان و هاوڕێیەتیشی لێ قەدەغە کرا.

هۆشەنگی داماو کەوتبووە نێو دوو بەرداشەوە لەلایەك خێزانەکەی و لاکەی دی هاوسەرەکەی کە تازە چرۆی خۆشەویستییەك کەوتبووە نێو دڵی، رێك ئەو خۆشەویستیەی دوای هاوسەرگیری باسی لێوەدەکرێ و درووست دەبێ، خۆشەویستیەکی خێرا، خێرا وەك ئەو جوت بوونەی کە هەر چەند خولەکێکی پێدەچوو، خێرا وەك ماچ و دەستلەملانەکان، ناسك وەك جەستەیان و شل وەکو عەورەتیان، وەلێ دەیدی وردە وردە خوشکەکانی دژایەتی نیانی هاوسەری دەکەن و دایکیشی لەگەڵ ئەوەی هەڵبژاردەی خۆیەتی و کچی خوشکیشیەتی کەچی پشتی کچەکانی دەگرێ، ئەوەندەنا درزێك خەریکە دەکەوێتە نێوان خۆشەویستی خۆی و دایکی، چونکە پێی وایە ئەو خۆشەویستیەی بۆ ژنەکەی هەیەتی بۆ ئەوی نییە، کاتێك بەڕووی خۆشەوە قسە لەگەڵ هاوسەرەکەی دەکات ئەو پێی ناخۆشە زۆرجاران لەسەر خوان نایەڵن لەلای یەکیش دانیشن.

هۆشەنگ هەر زوو درکی بە جیاوازیەکانی ئێستا و رابردوو کرد و پێی سەیر بوو کوڕە تاقانەکەی ئەو ماڵە کە وەك پاشا دەژیا ئێستا کەوتۆتە بەر توانجی خێزانەکەی و جگە لە کاڵبوونەوەی خۆشەویستی نێوان خۆی و خێزانەکەی دەیانەوێ ئەویش وەکو ئەوانی لێبێت و زۆر گرنگی بە هاوسەرەکەی نەدات، لەلایەکی دیشەوە داوای منداڵیان لێدەکرد و هەمیشە پێیان دەگوت دەی با کوڕێکتان ببێ، لە هەمووشی ناخۆشتر رۆژێك گلەیی لە داکی کرد لەو بارودۆخەی تێی کەوتووەو هەروابێتەوە بەبیری هێنایەوە کە ئەوان بەزۆر ژنیان بۆ هێناوە و پێشیان گوت تا خوێندنت تەواو دەکەی ئەرکی خۆت و ماڵومنداڵت لەسەر ئێمەیە کەچی دایکی گوتی: هەرئەوەندەمان پێدەکرێ نانتان بدەینێ.

هەموو ئەو گۆڕانانە هۆشەنگی ناچارکرد نانی چاوشۆڕی نەخوا و سەربەخۆیی خۆی وەرگرێ و بەو تەمەنە کە هەرگیز کاری نەکردووە و ساردی و گەرمی بەرنەکەوتووە ماڵی خۆی بکات.

هۆشەنگ بەسەر ئەرکەکی قورسدا کەوت، بۆیە وازی لەخوێندن هێناو ملیدایە کارکردن، یەك لە هاوڕێ هەرە نزیکەکانی کە زۆر پێش ئەو وازی لەخوێندن هێنا و دەستی دایە کاری قاچاغ بردیە لای خۆی و فێری مامەڵەی نایلۆنی کرد، بڕیار بوو تا ساڵێك بابی کرێ خانووی بۆ بدات، بەڵام هەرچەند مانگێك بڕیارەکەی جێبەجێ کرد و کەزانی کوڕەکەی دەتوانێ کاروباری خۆی بەڕێکا بۆیە ئیدی پێی گوت کەوتوویە سەر پێی خۆت و بە لەمەو دوا خۆت کاروباری خۆت بەڕێکە و چیدی چاوەڕێی من مەبە کرێی خانووت بۆ بدەم، کوڕەی داماو تێگەیی مێشکی بابیشی شووراوە تەوە.

هۆشەنگ نایلۆنی، لە ئێران دەیهێنا و لە هەولێر ساغی دەکردەوە، دەیتوانی هەرچەنێك بێت بەم مامەڵەیە ژیان بەڕێکا، بەڵام کە کرێی خانووی هاتە سەر و بووە خاوەنی دوو منداڵیش ئیدی ئەرکی قورستر بوو بۆیە بیری لە فراوانکردنی کارەکەی کردەوەو بەهاوکاری هاوڕێیەکەی کە هەروەك شەریکیان لێهاتبوو، هەستا پارەیەکی زۆری لەقەرز کردو وەکو جاران چووە ئێران تا ئەمجارەیان کاڵای زیاتر بهێنێ و قازانجیشی زیاتر بێت، کەچی هەر کە لەسنوور ئاودیو بوو جانتاکەیان پشکنی و سێ گوللەیان لەنێویدا دیتەوە، خستیانە بەندیخانەوەو داماوە نەیزانی ئەو سێ گوللەیە چۆن خراوەتە نێو جانتاکەیەوە، ئیدی جگە لەو پارەی لەگەڵ خۆی بردبوو چەندینی دیشی قەرز کرد تا کەیسەکەیان کەمەك بەسووك کردو لە بەندی هەتاییەوە بۆیان کردە هەژدە مانگ.

ئەو لە بەندیخانەدا لەگەڵ بکوژ و تریاك خۆر و دزدا هەژدە مانگی بەسەختی گوزەراند، لەوێ فێری جگەرەکێشان و تریاك خواردن بوو، ئەوکوڕە تاقانە و کاسبەی کە چەند ساڵێك بوو تەنیا خەریکی خێزان و کاسبی بوو، گۆڕانێکی ریشەیی بەسەردا هات .

ئەو رۆژەی لە بەندیخانە گەڕایەوە هێشتا چەند ملیۆن دینارێکی برادەرەکانی قەرزار بوو، جگە لەوەی بە رزگار بوونی چەندینی دیشیان بە قەرز کردبوو، هەروا بەتەوە دنیایەك بیری خێزانەکەی دەکرد، بۆیە یەکەم شوێن ماڵی خۆیان بوو کە رووی تێکرد، لەوێ لە بەر دەرگایەکە هەڵوەستەیەکی کرد و ترسێك هەموو گیانی لەرزاند، لەرزینێك نەیدەزانی ئی تریاکە یان ترس؟ ترسی ئەوەی داخۆ ئەم ساڵە و نیوەی لە بەندیخانە بووە کە کرێی بە داون؟ چۆن ژیاون و بەڕێی خێزانەکەی پەراگەندە نەبووبن و ماڵەکەیان هەڕاج کردبێ، ئەوەی

زیاتر دەستی دەلەرزاند گومانی مانەوەی هاوسەرەکەی بوو، داخۆ مێردی نەکردەتەوە یان توانیویەتی دوو کچەکەی هەرلای خۆی بهێڵێتەوە، کەوتبووە نێو بیرکردنەوەو ترسێك لەبنی پێیەوە دەهات و لە تەپڵی سەری دەردەچوو، نیگەرانییەکی قوڵ لە نێوان ترس و خۆشەویستیدا لە بەردەم دەرگا یەك چەقاندبووی کە خەونی هەموو شەوانەی بوو جارێکی دی لەو دەرگایەوە بچێتە ژوورە.

پێش ئەوەی دوو دڵی و لەرزینەکانی یەکلایی بکاتەوە زۆر بە وریاییەوە لە لەدەرگای دا، کردنەوەی دەرگایەکە هەر چەند خولەکێکی پێچوو، وەلێ بایی تەمەنێك لەنێو گومانێکی ناخ هەژێندا بوو، داخۆ منداڵەکانی دەیناسنەوە؟ خۆشەویستیان کاڵ نەبۆتەوە؟ تا هاوسەرەکەی کردیەوەو چاوەکان هەر چەند چرکەیەك لەیەکتری چەقین دواتر فرمێسك کوڵمەی هەردووکیانی تەڕ کردو باوەشێکی هێندە گەرمیان لێکدا وەك ئەوەی دەیان ساڵ بێت یەکتریان نەدیبێ، یان بە پەرجوو لەمردن گەڕابنەوە، گریانێکی پیاوانەو ژنانە ئاوێتەی یەکتری بوون و دواتر هەردوو کچەکەی کە تەمەنیان گەیشتبووە حەوت ساڵ و هەشت ساڵ هاتن و لەنێوان ئامێزی دایەو بابەدا بزر بوون، دیمەنێکی ناخ هەژێن و لەهەمانکاتدا خۆشیەکی سەیر باڵی بەسەر ئەم خێزانەدا کێشا.

هۆشەنگی داماو دوای پشوویەك و خواردنی نان و چایەك کە هاوژینەکەی بۆی ئامادەکرد، تەواوی پرسیارەکانی بەگەڕێ وەرکرد، ئەو پرسیارانەی چەند ساڵێك بوو لەنێو مێشکیدا دەخولانەوە، هاوژینەکەی گوتی:

باب و برایەکانم کرێیەکەیان بۆ دەدام و کەسەکانیشم خەرجیان دەدامە، خۆشم فێرە خەیاتی کردوەو خەمت نەبێ هێندە پارەشم پاشەکەوت کردووە.

هۆشەنگ لەم چرکەیەدا هەموو گیانی بەلەرزین کەوتەوە غەمێك سیمای سوور سوور داگەڕاند، دەیزانی ماڵباتەکەی هیچ ڕۆڵیان نەبووە چونکە هەر دوای مانگێك لە پرسەی هاوسەرگیری بووك بووە دووژمنی داك و خوشکەکانی، ویستی بڵێ ئەدی؟

نیان گوتی: بەداخەوە ماڵی بابت هەر یەك دوو جاران هاتن و ئیدی نەمدیتنەوە، تەنانەت منداڵەکانیشیان ماچ نەکرد.

هۆشەنگی داماو هەردوو کچەکەی کە لە باوەشی بوون، سەرو ماچێکی تەڕی لێکردن و رقێك هەڵیستاندە سەرپێ و ویستی بڕوا، بەڵام نیانی هاوسەری داینیشاندەوەو ئارامی کردەوە، هەر ئەو ڕۆژە بە عەسرەکەی گوتی قەرزاری چەند کەسێکم دەمەوە بچم و خەمیان پیشان بدەم تا

نەڵێن پارەکەمان رۆیی، نیانی هاوسەریشی چوو ئەوپارەی کۆیکرد بۆوە لە مستی ناو گوتی: بێمنەتبە ئەگەر بەشی نەکرد ماوەیەکی دی هەمووی دەدەینەوە، چونکە خەڵکی گەڕەك و شار هەمووی کاری دوورمان بۆمن دێنن دەزانن لەهەموو کەس زیاتر من پێویستیم بەهەقدەستی کارەکا نە.

هێشتا کەس نەیزانیبوو هۆشەنگ لە بەندیخانە ئازاد کراوە، ئەو یەکەم شوێن چووە لای هاوڕێ هەرە نزیکەکەی کە مامەڵەیان بەیەکەوە بوو، ئەو لە دەست و پێ سپیەوە کردیە کاسب، رێك پێچەوانەی مام□با تەکەی کە کوڕێکی تاقانەی ناسکیان هەڵدایە نێو شەقامەکان، دوای باوەش لێکدان و خۆشحاڵی ئازاد بوون، هۆشەنگ ویستی باسی قەرزەکان بکا کەچی هەر تەریقی کردەوە برادەرەکەی گوتی: نەك هیچم لات نییە بۆ لەمەو دوا دیسانەوە دەست بەکار دەبینەوە، ئەوەندەنا قەرزی ئێرانیشم بۆ داویەوەو بڕۆ جارێ پشوو بدە.

هۆشەنگ لە دووکانی برادەرەکەی هاتە دەرێ و هەستی کرد جگە لە ماڵی باوانی هەمووان لەگەڵی باشن، ئاخر ئەو قوتابی بوو بەزۆر بۆ ئەوەی جێی خوشکی چۆڵ نەبێ ژنیان بۆ هێنا، دەنا ئەو کەسێکی دی ل□ نێو دڵیدا چرۆی کردبوو، بیری دەکردەوە و دەست و لێوی بەلەرزین کەوتبوو، لە غەمان هەموو لەشی داوای تریاکی دەکرد، رقێك لە کەسەکانی هۆشەنگی کاسبی کردبووە دڕەندە، رووی لەو شوێنە کرد کە دەیزانی مامەڵەی ئێرانیەکانی لێیە، لەوێ برادەرێکی نایلۆن فرۆشی دۆزیەوەو زۆر بەگەرمی باوەشیان لێکدا، دواتر داوای تریاکی کرد، برادەرەکەی بەبێ پرسیار دوو حەبی لە بەرکی دەرهێناو پێیدا، گوتی دەزانم لە بەندیخانە فێر بووی ئیدی تازە پێشت تەرك ناکرێ بۆیە دەتدەمێ، بەڵام ئێرە جیاوازە دەبێت وردە وردە وازی لێبێنی.

ئاخر هەر کەسیمای هۆشەنگی دی زانی پێویستی بەو دەرمانەیە، هۆشەنگی داماو هێشتا تریاکەکە کاری خۆی نەکردبوو، برادەرەکەی گوتی وردەکاری بەندکردنی تۆ لای منە، تازە تریاك وردە وردە دەچۆ نێو خوێنی، وەلێ کە برادەرە ئێرانیەکەی گوتی: بەمەرجێك نهێنی دەستگیر کردنت ئاشکرا دەکەم ناوم نەهێنی، هۆشەنگی داماو بەبێ دوودڵی بەڵێنی پێدا.

تریاك خەریکی ئەوە بوو کاری خۆی دەکرد برادەرە ئێرانیەکەی گوتی: یەکەم کەس نی مامەڵەت پێوە دەکرێ و بەپارە دەفرۆشرێی، ئەو مەلا سەدرەیەی جێگەی متمانەی خەڵکە و نازناوی مەلای بەخۆیەوە خستووە دەستی لەگەڵ پاسدارەکان تێکەڵ کردوەو پێش تۆ گول□□ی ل□ نێو جانتای دووکەسی دیش ناوە و قوڕی بەسەری کردوون، ئیدی بۆ لەمەودوا هەرگیز مامەڵە ل□گ□□□ ئ□و سەگبا بەی نەکەی.

رێك لەوکاتەدا حەبەکان بەتەواوی کاری خۆی ل□ نێو جەستەی هۆشەنگ کرد، هەروا بێتەوە دیمەنی نزیك بوونەوەی ئەو مەلایەی هاتەوە پێشچاو

کە لە مەرز وەك خزمەتکار جانتای بە هەڵدەگرت و هەندە پوڵیشی دایە و پێی گوت لە ئێرانە پێویستیت پێی دەبێ، دیمەنەکان لەوی هۆشەنگی بەلەرزین خست و دەماری نێوچەوانی دەرپەڕین، دەستی لە بەرکی ناو هەندە پوڵی دەرهێنا و بەبرادەرەکەی گوت ئەوە پوڵی حەبەکان و دوو دانەی دیشم دەیە، برادەرەکەی پوڵەکەی وەرنەگرت و دوو دانە حەبی دیشی دایە و ماڵئاواییان لەیەکتری کرد.

هۆشەنگ هەموو گیانی ببووە رق، رق لە ماڵباتەکەی کە کوڕە تاقانەکەیان دووچاری خەزان کرد و دواتریش پشتیان تێکرد، رق لەو مەلا سەدرەیەی ساڵ و نێوێك خستیە دۆزخەوە، حەبەکی دیشی ئاودیو کرد و رێك رووەو ماڵی بابی رێیی ئەو پێیەکانی نەدەکەوتنە سەر زەوی دەمارەکانی سڕ ببوون، هزری یەکپارچە ببووە رق، بیری لە رابردووی دەکردەوە، لە منداڵی کە هەمیشە بە سەربەرزییەوە باسی کوڕە تاقانەکەیان دەکرد، بیری لە قسەی خەڵکی دەکردەوە کە بە داك و بابیان دەگوت بەداکی یان بابی کوڕان بی، برات نەمرە و بە شوان ناوزەدیان دەکرد، کەچی بەکونفەیەکونەك پشگوێ خراو خستیانە ژێر بارێك کە ئیدی هەرگیز لێی دەرباز نابێ.
هۆشەنگ تەنیا بیری لە خەزانەکەی دەکردەوە و روە و ماڵی بابی هەر بەپێکەنینەوە وەڵە بە مێشکێکی سەڕەوە رێیی، لە بەردەم دەرگای جیرانەکەیان کە یەکەم خۆشەویستی لە رێگەی تەنیا نیگاوە لە جەستەیدا چاند، هەڵوەستەیەکی کرد، وەك ئەوەی لەدڵیدا نووسرا بێ ئەوە دواهەمین دیدارە، کچەکەی جیرانیان لەمساتەدا هاتە دەرێ و دیسانەوە نیگای منداڵی و کامڵی لەیەکتری چەقین، رێك لەم چرکەیەدا بوو منداڵێکی بچووك هاتە تەنیشت کچەکەو گوتی دایە، وشەی دایە لەلایەك دڵخۆشی کرد و لەلایەکی دی رقی تۆڵە کردنەوە هەندەی دی دەمارەکانی نێوچەوانی ئەستوور کرد، ئەوەی جێهێشت و رووەو دەرگای ماڵی بابی رێیی.
کاتێك لە دەرگای دا چاوەڕێی کردنەوەی نەکرد ئەو خۆی دەیزانی چەن دەرگاکە بکاتەوە چە ژوورە، هەمووان دووچاری سەرسووڕمان بوون، نەیهێشت یەك کەس لێی نزیك بێتەوە، داك و بابی ویستیان لە باوەشی بکەن نەیهێشت، خوشکە گچکەکەی نزیك کەوتەوە لە باوەشی خۆی کرد و چەند ماچێکی تەڕی لێکرد، دواتر هەر بە پێکەنینەوە بەڵام سیمای توڕەیی لێدەباری پێی گوتن:
ئەو کوڕەی لەنێو بیابان جێتان هێشت و نەتانهێشت حەزەکانی خوێندن و خۆشەویستی بێتە دی، ئەو کوڕە تاقانەی بەو تەمەنە ناسکە کەوتە

بەندیخانەی تریاك خۆرەكان و لەتان نەپرسیەوە، ئێستا گەڕاوەتەوە وەلێ كوڕێكی دیە، لەبری كۆلیژ لەنێو بەندیخانە فێری زۆر شت بووەو ئەو دەزانێ چۆن مافەكانی خۆی وەردەگرێتەوە.
نەیهێشت یەك كەس نە باوانی نە خۆشكە بچووكەكەی كە تەنیا ئەو لەماڵە ما بوو دووەكەی دی لە جێێ و رێی خۆیان بوون، قسە بكەن و چۆن هاتبوو ئاوا گەڕایەوە نێو خێزانەكەی، ئەو پارەی وەریگرتبو، و ئەوەش كە شەریكەكەی دابوویەی لەمستی هاوسەرەكەی كرد و داوای گەردن ئازایی كرد، دواتر هەردوو كچەكەی لەباوەش گرت، باوەشێك بایی هەموو تەمەن خۆشەویستی دانە، دواتر توند هاوسەرەكەی بەخۆیەوە گوشی و ئیدی لەماڵ نەمایەوە و گوتی: پارەی كەسم لا نەماوە وەلێ هێندە قەرزم ماوە دەبێت بیاندەمەوە.

مردوو شەرەكان كاتێك جلوبەرگی هەشەنگیان پشكنی تەنیا یەك حەبی تێدا بوو، لەگەڵ نیوپاكەت جگەرەی بەهمەن، كونەكیش لە بنی چەناگەی هەبوو كە هەموو لەشی كردبووە خوێن.
بەڵام جلوبەرگی مەلا سەدرەدین جگە لە پاكەتێك لەو حەبە، پوڵەكی زێر و نامەیەكی فارسی تێدا بوو كەس بۆی نەدەخوێندرایەوە، سێ كون لە تەختی نێو چەوانی هەبوون، دیار بوو زۆر لەنزیكەوە لێی درابوو چونكە گڕ بەشێك لە پرچی هەڵكڕوزاندبوو.

تەنیا دوای رۆژێك لەم رووداوە، بێوەژنێك و دوو كچ بەتەنێ لەولای گۆڕەكەوە دەگریان، دایكەكیش پرچی بەسەری خۆیەوە نەهێشت و بەلاوانەكەیەوە دیار بوو پەشیمانی دەڕژاندە ئەو ناوە، باوكەكیش بەتاقی تەنێ و لەنێو شەرمەزاریەكی زۆردا فرمێسكی دەڕشت، دەیزانی ئەو تۆڵەیەی كوڕەكەی باسی كرد بە هەتاهەتایە ئەو ماڵباتە ئازار دەدات، لەرەخی گڵكۆیەك كە سێبەرێكی باریكی دروست كردبوو هاوڕێكەی خەریكی فڕێدانی بەرد و كەرسەكە گڵەكان بوو، بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجی تەواوی ئامادەبووان بوو كچێكی جیرانیان وەك پەڕەیەكی شێدار بەسەر گڵكۆیەكەدا كەوتبوو، دەستی خستبووە ژێر روومەتی، با تەنیا زولف و هەنگوچكە باریكەكەی دەلەراندەوە و هەناسەشی بەشێك لە خۆڵی بان سەری هەشەنگی فڕێدابووە سەر ئەڵقەی پەنجەی و بزری كردبوو.

سەلام عومەر

کاریگەری جەنگ لەسەر دەروونی تاکەکان و کۆمەڵگای دوای جەنگ.. ١٦٧ ابراهیم موحەمەد(ئیبراهام لەقای)

کاریگەری جەنگ لەسەر دەروونی تاکەکان و کۆمەڵگای دوای جەنگ، بەتایبەت لە باشووری کوردستان، دیاردەیەکی ئاڵۆزە کە چەندین ڕەهەندی دەروونی و کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری لەخۆدەگرێت: لەم وتارەدا تیشك دەخەینە سەر لایەنی سایکۆلۆژی تاکی کورد لە باشووری کوردستان بەهۆی بەشداری جەنگ یاخود بینینی جەنگەوە.

ابراهیم موحەمەد(ئیبراهام لەقای)، زنجیرەی ١٦٧.

لە ڕووی دەروونییەوە، ئەو کەسانەی ڕاستەوخۆ بەشداری جەنگیان کردووە یان شایەتحاڵی ڕووداوە جەنگییەکان بوون، زۆر جار تووشی دۆخی پۆست تراوما (PTSD) دەبن. ئەم دۆخە بە شێوەی خەونی ناخۆش، یادەوەری ئازاردەر، هەستی تۆقین و دڵەڕاوکەی بەردەوام خۆی دەردەخات.
لێکۆڵینەوە دەروونییەکان دەریانخستووە کە جەنگ یەکێکە لە کاریگەرترین ڕووداوە تراوماتیکییەکان کە کاریگەری درێژخایەنی لەسەر دەروونی تاک و کۆمەڵگا جێدەهێڵێت (Van der Kolk, 2014). لە باشووری کوردستان، بەهۆی چەندین دەیە شەڕ و پێکدادان، ئەم کاریگەرییانە بەشێوەیەکی بەرچاو دەبینرێن.

پۆست تراوماتیک سترێس دیسۆردەر (PTSD):
بەپێی لێکۆڵینەوەی (Herman, 2015)، نزیکەی ٤٠٪ ی ئەو کەسانەی ڕاستەوخۆ بەشداری جەنگیان کردووە یان شایەتحاڵی ڕووداوەکان بوون، نیشانەکانی PTSD یان تێدا دەردەکەوێت
نیشانەکان بریتین لە: خەونی ناخۆش و کابووس، یادەوەری بەردەوامی ڕووداوە تراوماتیکییەکان،دڵەڕاوکەی بەردەوام
،هەستی تۆقین و خۆدوورخستنەوە لە کۆمەڵگا.

هەروەها، نەوەی دووەم و سێیەمیش کاریگەری تراومای جەنگیان پێدەگات، ئەمەش بە "تراومای نەوە بە نەوە" ناسراوە. منداڵانی ئەو کەسانەی جەنگیان بینیوە، هەرچەندە خۆیان ڕاستەوخۆ ئەزموونی جەنگیان نەبووە، بەڵام لە ڕێگەی گۆڕانەوە و کاریگەری دەروونی باوان و دایکانیانەوە کاریگەری نەرێنی وەردەگرن.

لە لایەنی فیسیۆلۆجییەوە، جەنگ دەبێتە هۆی گۆڕانکاری لە سیستەمی هۆرمۆنی و دەماری مرۆڤدا. بەرزبوونەوەی ئاستی کۆرتیزۆڵ (هۆڕمۆنی سترێس) بۆ ماوەیەکی درێژ دەبێتە هۆی کێشەی تەندروستی جەستەیی و دەروونی.
هەروەها گۆڕانکارییە فیسیۆلۆجییەکان: بەپێی توێژینەوەکانی (McEwen, 2017): بەرزبوونەوەی ماوەی درێژخایەنی ئاستی هۆڕمۆنی کۆرتیزۆڵ، گۆڕانکاری لە پێکهاتەی مێشک بەتایبەت لە ناوچەی، هیپۆکامپۆس و ئەمیگدالا، لاوازبوونی سیستەمی بەرگری لەش و زیادبوونی مەترسی نەخۆشییە جەستەییەکان.

لە ئاستی کۆمەڵگادا، جەنگ کاریگەری لەسەر پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و متمانەی گشتی دادەنێت. لێکۆڵینەوەکان پیشانی دەدەن کە کۆمەڵگاکانی جەنگیان بەسەردا هاتووە، ئاستی توندوتیژی و گرفتە دەروونییەکان تیایاندا بەرزترە.

کاریگەرییەکانی جەنگ لەسەر کۆمەڵگا و تاك، زۆر قوڵ و درێژخایەنن. لە ڕووی دەروونییەوە، زۆربەی ئەو کەسانەی کە جەنگیان بینیوە یان تێیدا بەشداربوون، دووچاری کێشەی دەروونی وەک خەمۆکی، دڵەڕاوکێ و PTSD (دۆخی فشاری دوای تراوما) دەبن.
توێژینەوەکانی (Yehuda & Lehrner, 2018):
کاریگەری تراوما بە نەوەکانی داهاتوو دەگوازرێتەوە، گۆڕانکاری ژێنەتیکی (Epigenetic changes)، کاریگەری لەسەر شێوازی پەروەردەکردنی منداڵان، دروستبوونی ترس و دڵەڕاوکێ لە نەوەی نوێ دروست دەکاتن.

کۆمەڵگای دوای جەنگ بە گشتی تووشی گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی و ئابووری گەورە دەبێت. خێزانەکان لێک هەڵدەوەشێن، منداڵان بێ باوک و دایک دەمێننەوە، و ژێرخانی ئابووری وێران دەبێت. هەروەها متمانەی کۆمەڵایەتی لە نێوان خەڵکدا کەم دەبێتەوە و هەستی ترس و گومان زیاد دەکات.
لێکۆڵینەوەکانی (Bayer et al., 2016) پیشانیان داوە: لاوازبوونی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان، کەمبوونەوەی متمانە بە کەسانی دیکە،

گۆشەگیری و دووری لە کۆمەڵگا، کێشە لە پەیوەندییە خێزانییەکان دروست دەبێتن.

کاریگەرییە درێژخایەنەکانی جەنگ لەسەر کەسایەتی تاك دەردەکەوێت لە شێوازی پەیوەندی کۆمەڵایەتی، توانای متمانەکردن بە کەسانی دیکە، و هەستی ئاسایش. زۆر جار ئەو کەسانە هەستی گوناه و خەمۆکیان لای دروست دەبێت، بەتایبەت ئەگەر کەسانی نزیکیان لە جەنگدا لەدەستدابێت.
لە ڕووی کەسایەتییەوە، تاکەکان دووچاری گۆڕانکاری قووڵ دەبن. هەندێک کەس توندوتیژتر دەبن، هەندێکی تر گۆشەگیر دەبن. زۆربەیان هەستی متمانەبەخۆبوون و ئاسایشیان لەدەست دەدەن و بەردەوام لە دۆخێکی هەستیاری دەروونیدا دەژین.

لێکۆڵینەوەکانی (Johnson & Thompson, 2008):
گۆڕانکاری لە خەسڵەتەکانی کەسایەتی، زیادبوونی هەستیاری بەرامبەر هەڕەشە، کەمبوونەوەی توانای خۆگونجاندن.
گۆڕان لە سیستەمی بەها و بیروباوەڕەکان.

کاریگەری لەسەر منداڵان:
لێکۆڵینەوەکانی (UNICEF, 2021):گۆڕانکاری لە گەشەی سروشتی منداڵان، کێشە لە فێربوون و پەروەردە، هەستی نائارامی و ناسەقامگیری، کاریگەری لەسەر پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان.

لە لایەنی کلتورییەوە، جەنگ کاریگەری لەسەر بەها کۆمەڵایەتییەکان دەکات. بۆ نموونە، خەڵک زیاتر گرنگی بە مانەوە دەدەن. هەروەها نەریتە کۆمەڵایەتییەکان و پەیوەندییە خێزانییەکان گۆڕانکاریان بەسەردا دێت.
لەپرسی کاریگەری ئابووری و کارکردن:
بەپێی (World Bank Report, 2019):کەمبوونەوەی توانای کارکردن، زیادبوونی ڕێژەی بێکاری، کاریگەری لەسەر داهاتی خێزان، زیادبوونی باری دارایی بەهۆی پێویستی چارەسەری دەروونی.

ڕێکارەکانی چارەسەر بۆ ئەم دۆخە لەسەر ئاستی تاك و پانتای کۆمەڵگای کوردی لە باشووری کوردستان:

لێکۆڵینەوەکانی (Cohen & Mannarino, 2015):
گرنگی چارەسەری دەروونی زوو، بەکارهێنانی تەکنیکی EMDR
چارەسەری گرووپی و خێزانی، پشتگیری کۆمەڵایەتی.

ستراتیجییەکانی خۆگونجاندن:

توێژینەوەکانی (Folkman & Lazarus, 2020):

گرنگی پەرەپێدانی میکانیزمەکانی خۆگونجاندن، ڕۆڵی باوەڕی ئایینی و کەلتوورییەکان، گرنگی پشتگیری خێزان و کۆمەڵگا پەرەپێدانی تواناکانی تاک.

پێشنیارەکان بۆ چاکسازی:

بەپێی (WHO Guidelines, 2022):

دامەزراندنی سەنتەری تایبەت بە چارەسەری دەروونی.

ڕاهێنانی پسپۆڕانی دەروونی، پەرەپێدانی بەرنامەکانی هۆشیاری کۆمەڵگا، دابینکردنی پشتگیری دارایی بۆ قوربانیان. ئەم پرسە چارەسەریانە هەموویان لە ئاستی جیا جیا و ڕێژەیی جیا جیادا دەتوانن هاوکاربن بۆ چارەسەری ئەم گرفتە.

سەرچاوەکان:

1- https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8418154/

2- https://psycnet.apa.org/record/2015-30136-000

3- https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28856337/

4- https://www.semanticscholar.org/paper/Association-of-trauma-and-PTSD-symptoms-with-to-and-Bayer-Klasen/36a855621b5fe11860aaf519dcb14ce2b77dc323

5- https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6127768/

6- https://www.semanticscholar.org/paper/The-development-and-maintenance-of-post-traumatic-a-Johnson-Thompson/ea1770e21f771db9785ee22bb1f2ff0032ecc7a6

7- https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/00812463221076053

8- https://www.unicef.org/eca/stories/protecting-childrens-mental-health-emergency-

settings#:~:text=The%20World%20Health%20Organization%20(WHO,li
.kelihood%20of%20mental%20health%20reactions

-9
https://wkc.who.int/our-work/health-emergencies/knowledge-hub/mental-health-psychosocial-support-(mhpss)/mhpss-related-guidelines

---

لە سێبەری شەڕدا.. شیعری نەوزاد مدحەت

ل□و ل□ لا شانی ئەو شەقامە
تەباشیر چوارگۆشەی خانە خانەی دەکێشا،
کۆڵان پڕ دەبوو لە تریقەی مناڵان
ژیان لەو پەڕی سادەیی خۆیدا
باوەشی بە خۆشەویستیدا دەکرد.

ئێستا شەقام چۆڵ و
داپۆشراوە بەخۆڵی باڵەخانە رووخاوەکان
وردیلە خەمگینەکان لە پەنجەرەکان دانیشتوون،
چاوەڕێی ئەو باوەشانەن کە دوێنێ لەباوەشیدەکردن.

جۆلانەکانی باخچەی گەڕەک
بێدەنگ دەجووڵێنەوە،
بای خەمبار بێ ترس لە گیزەی گولە و
رمبەی تۆپەکان
پاڵیان پێوە دەنێت.
چیتر زەنگی قوتابخان□کات دیاری ناکات ،
دەنگیان کپ کراوە بە دەنگە تاریکەکان

لە ژێرزەمینە قووڵەکان ،
فریشتەکانی ئەهریمەن لایەلایە دەچڕن،
دایکەکان زەردەخەنەی دڵنیایی

لە دەم و چاويان دەنەخشێنن
ترسەكانيان لە پشت چاوەكانيان دەشارنەوە.

بەڵام دڵى منداڵان
هێشتا خەونى ئاشتى دەبينێ،
ڕۆژانى پڕ لە وزەو راكەراكى ناوكۆڵان
كێكى لەدايكبوون وچاوەشاركێى دۆستانە،
هەموو ئەوانەى كە شەڕ ناتوانێ بيانسڕێتەوە.

هيواكانيان بە قەڵەمى ڕەنگاوڕەنگ دەكێشن،
لەسەر ئەو ديوارانەى
كە برينى شەڕ هەڵدەگرن،
ئازايەتيان وەك گوڵى كێوى
بەهێز دەڕوێت لە درزەكانەوە
كە منداڵى ڕاستى دەكاتەوە.

كاتێك بەيانى دێت، وەك دەبێت بێت،
ئاشتى تۆزى شەقامەكان رادەماڵێ
كات لە زەنگى قوتابخانەكانەوە دەڕژێتە كۆڵانەكان
باخچەى گەڕەك پڕدەبێت لە گەورەو بچووك
لەوێيە پێكەنينى منداڵان بە ئازادى دەڕژێت،
شەڕ دەبێتە چيرۆكێكى كۆن.

شيعرى نەوزاد مدحەت (گۆران عەبدوڵڵا)

قەى رانى حكومەتەكانى ئەوروپا.. زاهير باهير

حكومەتەكانى ئەوروپا هەر لە ئەڵمانياوە تاكو فەرەنسا ، بريتانيا ، پۆڵۆنيا ، هەنگاريا زۆرى تريشيان لە قەيرانێكى سياسى گەورەدا دەژين و ڕەنگيشى لەسەر بارودۆخى ئابووريشيان داوەتەوە، هەندێكيشيان قەيرانە ئابووري□كە قەيرانى سياسيشى بۆ دروست كردوون .

بەڕای من هەردوو قەیرانەکە، هەردوو پرسەکە واتە پرسی سیاسی و پرسی ئابووری تەواوکەری یەکدین و ئەمیان بەویانەوە بەستراوەتەوە و هیچ کام لەم دوو قەیرانە بە ئەوی دیکەیان زەحمەتە بوونی هەبێت.
دەتوانم بڵێم لەم جارەدا قەیرانە سیاسییەکە قەیرانە ئابوورییەکەی خولقاندووە. ب قسەی من لەسەر قەیرانی ئابووریی تەواوی سیستەمەکە نییە ، بەڵکو ئەو قەیرانە ئابوورییەیە کە لەسەر هاووڵاتیان و دانیشتوانیانەوە باجەکەی دەدەن، لە کاتێکدا حکومەت یاخود حکومەتی جێگرەوە وەکو خۆی دەمێنێتەوە کە دەکرێت کورد وتەنی بڵێین بە هاووڵاتیان هەمان تاس و هەمان حەمام دەبێت.

چۆن قەیرانە سیاسییەکە قەیرانە ئابوورییەکەی خوڵقاندووە؟

جەنگی ئۆکرانیا و ڕووسیا لەلایەن ناتۆ و تەواوی وڵاتانی ئەوروپای سەر بە بلۆکی سەرمایەداری غەربی هەروەها زۆرێکیش لە ئابووریناسان و ڕۆشنبیرانی ڕۆژئاوا و کوردیش وا پێشبینییان دەکرد کە لە ماوەیەکی کەمدا ڕووسیا تێدەشکێ و مونافیسەکانی و دوژمنەکانی هەر لەو ماوە کەمەدا ئەوەی کەی دەیانخواست بەدەستیدەهێنن و ئەو کاتەش دەکەونە دابەشکردنی غەنیمەکە.
بەڵام جەریانی ڕووداوەکان تەواو تەواو پێچەوانەی خواستی ئەوان کەوتەوە تا ئەو رادەیەی کە لە هەفتەی پێشوودا زێلینسکی سەرەکی ئۆکرانیا لە ڕاگەیاندنێکیدا ، کە پێدەچێت ئەوە حەلی دەناڵد ترامپ بێت ، دەریبڕی کە ئامادەیە بە کردنی گەورەترین سازش، ئەویش دەستبەرداربوونی بەشێك لە خاکی ئۆکرانیایە بە ڕووسیا بە شێوەیەکی کاتیی. سەبارەت بە بەشە داگیرکراوەکانی تری لە ئایندەدا لە ڕێگەی دیالۆگ و چالاکی دیبلۆماسیانەوە دەستیان دەکەوێتەوە بەڵام بەو مەرجەی کە لە ئێستادا ئەندامەتی ئۆکرانیا لە ناتۆدا قەبووڵ بکرێت.

درێژەدانی ئەم جەنگە نەك هەر درزێکی گەورەی خستە ناو دەوڵەتانی ئەوروپا و کۆمەنەتی نێو دەوڵەتییەوە، بەڵکو ئەو قەیرانە ئابوورییەی ئێستاشی دروست کرد کە بووە هۆی دەرکردنی وەزیری دارایی ئەڵمانیا لە لایەن چانسلەری ئەڵمانیاوە ، ئێستاش متمانە سەندنەوە لە میشێل بارنیەر (Michel Barnier) سەرۆک وەزیرانی فەرەنسا کە بە 331 دەنگ توانرا ناچاری دەست لە کار کێشانەوەی بکەن. ئەمەش دووەم جارە لە ساڵی 1962وە لە فەرەنسادا ڕوودەدات لە دوای متمانە سەندنەوە لە حکومەتەکەی جۆرجس کەمپیدۆ .

چۆن قەیرانە ئابوورییەکەی فەرەنسا لەسەر دەستی قەیرانە سیاسسییەکەیدا ڕوویدا و بۆچی قەیرانی ئابوورییە؟

دوای ئەوەی بە بڕیاری ئیمانوێڵ ماکرۆن هەڵبژاردنێکی کتوپڕ لە حوزەیران دا کرا تاکو چی تر بیانویەك لە حوکمڕانییەکەیدا بە متمانە پێکردنی لە لایەن فەرەنسییەکان و بەرە و لایەنەکانی دیکەوە نەمێنێتەوە ، لەو هەڵبژاردنەدا هیچ حیزب و لایەنێك ئەوەندە دەنگیان نەهێنا تاکو حکومەت پێکبهێنن. دواتر هەرچۆن بوو میشێل بارنیێر کرا بە سەرۆك وەزیران . ئەمە لە کاتێکدا کە ئابوری وڵات بەرەو خراپتر دەڕۆیشت و دەبێت چارەسەرێك بکرێت .
بێ گومان چارەسەر لە لای حکومەتی لیبراڵ و نیولیبراڵ بە پێ کردنەوەی بوجە و نەکردنی قەرزی دیکە تەنها دوو تا سێ چارەسەرە: زیادکردنی باج، کەمکردنەوەی مەسروفات لە خزمەتگوزارییەکانی وەکو بەشی تەندروستی و خوێندن و پارکەکان ، بەشی هاتوچۆ و بەشی خانوو بەرە و دەستە و دایەرەکانی دەوڵەتیی، هەروەها کەمکردنەوەی یاخود بڕینی بیمەکان . هەر هەموو ئەمانەش لەسەر کرێکاران و هەژاران و خەڵکە ئاساییەکە دەکەوێت نەك دەوڵەمەندەکان و چینی باڵادەست .

لەم بارەدا میشێل بارنیێر بۆ پێکەکردنەوەی 60 ملیار یورۆ ، بە پشتی بڕگەی 49.3 لە دەستوری فەرەنسەدا دەتوانێت ئەوانەی سەرەوە بکات بێ ئەوەی بگەڕێتەوە بۆ پەڕلەمان . هاوکاتیش دەستور ماف دەدات بە پەڕلەمان کە ئەگەر ڕازی نەبوون ئەوە دەتوانن متمانە لە سەرۆکوزیران و حکومەتەکەی بسێننەوە. ئەم بڕیارەی سەرۆك وەزیران و کاردانەوەی پەڕلەمان بووە هۆی دەستکێشانەوەی خۆی و حەلبوونی حکومەتەکەی.
زۆرێك لە ئابووریناسان و سیاسییەکان قسەیان لەسەر ئەوە کردوە کە لە ئەمسەدا فەرەنسا سەقامگیر نەبووە. ئێستاش دەڵێن ماوەیەکی دیکەی دەوێت تاکو ئەو سەقامگیرییە خۆی دەسەپێنێت.

باری ئابووری بریتانیا لە فەرەنسە باشتر نییە و ئەمانیش وەکو پێشتر باسم کردوە کە بۆ پڕکردنەوەی ئەو کەلەنەی کە لە موچەدا هەبوو کاتێک کە حیزبی کرێکاران هاتە سەر حوکم هاتن چەند ڕیفۆرمێکیان کرد و بە تەماشن لە ساڵی ئایندەدا زیاتر بکەن. ئەمە جگە لەوەی کە زیاتر لە 3 ملیۆن منداڵ لە هەژاریدا دەژی و نزیکەی 11 ملیۆن کەسیش هەر لە هەژاریدا دەژین کە زۆرێکیان ئییشیش دەکەن، خزمەتگوزارییەکان لە کەمبوونەوەدان و نرخی وزە لە مانگی ئۆکتۆبەرەوە بە ڕێژەی زیاتر لە سەدا 9 سەرکەوتووە. هەڵئاوسانی پارە دابەزی بەڵام لە مانگی ڕابوردووەوە سەرکەوتەوە ، ڕێژی سوو تا ئێستاش هەر زۆر بەرزە کە کارایی خۆی لەسەر وەبەرهێنان و هەژراکردنی زیاتری خەڵك لە دانەوەی سلفەی عەقار و بەرزبوونەوەی

کرێ و قەرزی سەیارە و پێویستی ماڵ داناوە . بەڵام لەبەر ئەوە حیزبی حوکمڕان هێشتا لە مانگی هەنگوینیدایە زۆر کەمتر میدیا و نقابە لێی دەخوێنن. هاوکاتیش حکومەت خۆی پابەندی هاوکاری دارایی ئۆکرانیا بە بڕی 3 ملیار پاوەندساڵانە تا ساڵی 2030 کرد.

بار و دۆخی ئابووری پۆڵەنیاش لەمانی دیکە باشتر نییە ئەمە جگە ناڕەزایەتی خەڵکەکەی بەهۆی ئەوەوە. هەروەها هەڵوەشاندنەوەی مافی ژنان لە دەرهێنانی کۆرپەلەدا گرفتێکی سیاسی گەورەیە بۆ دەسەڵات . هەنگاریا ، گەر چی ئەندامی یەکێتی ئەوروپایە، بەڵام سەرۆک وەزیرانی دڵی بۆ روسیا دەسوتێ و نزیکە لە ڕوسیاوە ئەمەش سەرێشەیەکی دیکەیە بۆ یەکێتی ئەوروپا.

ئەم بارودۆخە ئابوری و سیاسییە لە ئەوروپادا لەوە ناکات کە بەرە و باشی بڕوات بە هاتنی ئیدارەی دۆناڵد ترامپ کە لە شەڕی باج و مامەڵەی بازرگانییدایە لە گەڵ تەواوی ئەورپا و چین و کەنەدا و مەکسیکە و هەروەها وڵاتانی بریکس(BRICS) کە 38 کە وڵا تگەرلەکی زۆرن. ترامپ بڕیارە لە یەکەم ڕۆژی حوکمکردنیا لە سەدا 25 گومرگ لەسەر مامەڵەی بازرگانی لەسەر مەکسیکە و کەنەدا و وڵاتانی ئەوروپی دابنێت و لەسەر چین بە لە سەدا 10 زیاتر و لەسەر وڵاتانی بریکس لە سەدا 100 تاکو دراوی بریکس جێ بە دۆلار شلەق نەکات . هەموو ئەمانە هێمای خراپتربوونی ئابووری ئەوروپا و زۆرێک لە وڵاتانی دیکەیە .

لە لایەکی دیکەوە بوونی شەڕی ئیسرائیل لە غەزە و لوبنان و ئێران و ئێستاش کە ئەم بارودۆخە تازەیە لە سوریا خولقاوە و لەوە دەکات کە بەشێکی ڕۆژهەڵاتی ناوینی تێوە بگلێ، ئابووری چەند وڵاتێك تا ڕادەیەك بەرەو داڕمان دەبات و هێشتاش نازانین چی دەبێت .
هەموو ئەمانە قەیرانە ئابوورییەکانی دەوڵەتانی ئەوروپی و هەندێك لە وڵاتانی دیکە قوڵتر دەکاتەوە، ئەم قەیرانەش ئەم حکومەتانە بەرەو قەیرانی سیاسی گەورە دەبات .

زاهیر باهیر
07/12/2024

گرنگییەکانی کنجکاوی بۆ منداڵان.. رێزا شوان

زاراوەی کنجکاوی لە زمانی ئینگلیزیدا (کریۆرستی) یە. لە عەرەبیدا (فضولیە) یە. لە لاتینیشدا (کریۆسیتاس — کریۆسوس) بە واتا (ئارەزووی زانین، پرسیارکردن، ئارەزووی هەڵبژاردن، فێربوون، کاری لێهاتوویی)، چەند واتایەکی کەشی هەیە.
کنجکاوی یەکێکە لە تایبەتمەندییە گرنگەکانی مرۆڤ، کە دەتوانێت یارمەتی بدات بۆ گەشەکردن و مانەوە. کنجکاوی ڕێگایەکە بۆ هاندانی مێشک بۆ فێربوون. ئارەزووی مرۆڤە بۆ زانین و تێگەیشتن. هۆکاری سەرەکی پێشکەوتن و سەرکەوتنی مرۆڤە. بەراورد لەگەڵ جۆرەکانی تردا، کنجکاوی تایبەتمەندییەکی ناوازەوەیە و پاڵنەرەکە بۆ فێربوون، کە لە هەموو مرۆڤێکدا بوونی هەیە. هەر لەبەر ئەم هۆکارە، پێویستە ڕاهێنان لەسەر بنەمای ئەم تایبەتمەندییە مرۆییە بکرێت، بۆ ئەوەی کاریگەرتر بێت.
پێناسە سەرەتاییەکان، کنجکاوی، بە ئارەزووی پاڵنەر بۆ بەدەستهێنانی زانیاری ناوبردوون. دەوترێت ئەم خواستە پاڵنەرە، لە سۆز و لە ئارەزووی زانین و لە تێگەیشتنەوە سەرچاوە دەگرێت. (کاترین تۆمی) دەڵێت: "بە گشتی ئەستەمە بگەینە پێناسەیەکی گشتگیر بۆ چەمکی کنجکاوی. بەڵام بە ڕێکەوتنی گشتی، کنجکاوی ئامرازێکە بۆ کۆکردنەوەی زانیاری". دەروونناسانیش پێیانوایە، کە کنجکاوی تەنها بریتی نییە لە تێرکردنی پێویستییەکی دەستبەجێ وەک، برسێتی یان تینوێتی. بەڵکو سەرچاوە و پاڵنەرێکی ناوخۆیی هەیە.
کنجکاوی لەلای منداڵان:
منداڵان بە سروشتی کنجکاون. بە کنجکاوییەکی ڕەمەکی بێسنوور و بە کارامەییەکی زگماکی لەدایک دەبن. بۆیە گەشەکردنی تواناکانی کنجکاوی لە منداڵاندا، شتێک نییە کە لە هیچەوە دەست پێبکات. هەر لە سەرەتاوە هەوڵدەدەن لە جیهانی دەوروبەریان تێبگەن. شتەکانی دەوروبەریان دەبینن و دەستیان لێدەدەن و تامیان دەکەن و دەپرسن: ئەمە چییە؟ بۆچی؟ چۆن؟ لە کوێوە هاتوون؟ چۆن کاردەکەن؟ ئەی ئاسمان بۆ شینە؟ پرسیارەکانیان بێشومارن و کۆتاییان نایات. هەندێک جار پرسیاری سەیر دەپرسن. ئارەزووی منداڵان لەم پرسیارانەی کە دەیانکەن،

فەربوونی زانیارییە دەربارەی نهێنییەکانی شتەکانی دەوروبەریان. ئەگەر لە تەمەنێکی بچووکدا دەرفەت بە منداڵەکانتان نەدەن کە کنجکاو بن، ناتوانن زۆر شت لەم جیهانەدا بدۆزنەوە.
توێژینەوە و لێکۆڵینەوەیەکی زۆر لەسەر کنجکاوی لە منداڵاندا، لەسەر چەندین چەمکی جۆراوجۆر کراون. کە هەمووییان بە دەوری کنجکاویدا دەسووڕێنەوە.
(ویلیام جەیمس) دەڵێت:"کنجکاوی پاڵ بە منداڵانەوە دەنێت بەرەو تازەگەری، بەرەو ئەوەی گەشاوەیە، زیندووە، سەرسوڕهێنەرن". دەتوانرێت وەک هەر کارامەییەکی تر، ئەم لێهاتووە سروشتییە ڕەمەکییە، لە منداڵاندا بە ڕەخساندنی هۆکارەکانی گەشەکردن و پێشکەوتن بەهێز بکرێت. منداڵان بە سروشتی خۆیان هەوڵی زیادکردنی کنجکاوی خۆیان دەدەن. هەموو ئەزموون کارێکی کۆمەڵایەتی بۆ ئەمە بەکاردەهێنن. منداڵان لە ژیانێکی خێزانی ئارام و ئاسوودەدا زیاتر گەشەدەکەن.

کنجکاوی شتێک نییە کە ئێمە فێری منداڵانی بکەین. بەڵکو ئەوە ئارەزوویەکی ناوەوەی منداڵانە بۆ فێربوون. کە وایان لێدەکات بەدوای ئەزموونی نوێدا بگەڕێن. کاتێک کە منداڵان کنجکاو دەبن، بە تامەزرۆییەوە بەدوای جیهانی دەوروبەریاندا دەگەڕێن. دەڕوانن و دەپرسن. جیهانی منداڵان پڕە لە شتی نوێ، لە خولیای نوێ، لە تاقیکردنەوەی نوێ. لە داهێنان، لە سەرکێشی بۆ دۆزینەوە و زانین و تێگەیشتن.
تا کنجکاوی منداڵان زیاتر بێت، زیاتر تاقیکردنەوە دەکەن و زیاتر فێردەبن و وەردەگرن. توێژینەوەکان ئەو ڕاستییەشیان دەرخستووە، کە پەیوەندییەکی فیزیۆلۆژی لەنێوان کنجکاوی و چێژ و فێربووندا هەیە.

شارەزایان کنجکاوی بە کلیلی فێربوون دەزانن. بۆیان دەرکەوتووە ئەو منداڵانەی
کە کنجکاوین، لە قوتابخانە و لە ژیاندا سەرکەوتوون. بە زۆری دڵخۆشتر و گەشبینتر و جیاوازترن لە هاوەڵ هاوتەمەنەکانیان. جیاوازتریش لەسەر ئاستی پراکتیکی و ئەکادیمی. بەگشتی کنجکاوی تایبەتمەندییەکی ئەرێنی یە، کە یارمەتی منداڵان دەدات بۆ گەشەکردن و فێربوون و بەدەستهێنانی زانست و پێشکەوتن.
هەرچەندە کنجکاوی تایبەتمەندییەکی بەسوودە لە منداڵاندا. بەڵام

دەبێت کۆنترۆڵ بکرێت و بە ئاراستەیەکی دروستدا، ئاراستە بکرێت.

هەر منداڵێک ئارەزووی جیاوازی هەیە. لەوانەیە زیاتر لەو بابەتانەی حەزیان لێیانە زیاتر کنجکاوی بن. هەوڵبدەن زیاتر دەربارەی ئارەزووەکانیان بزانن. ڕاستە کە منداڵان بە سروشتی کنجکۆڵن، بەڵام پێویستیان بە هاندان و بە پشتگیری و بە ژینگەیەکی ڕەخساو هەیە، بۆ پەرەپێدانی داهێنانەکانیان.
سوودەکانی کنجکاوی بۆ منداڵان:

کنجکاوی لە منداڵاندا چەندین سوود و گرنگی هەیە. چونکە یەکێک لە باوترین تەکنیکەکانی بەرزکردنەوەی داهێنان کنجکاوییە.
سوودەکانی کنجکاوی بۆ منداڵان:
١ـ کاتێک کە منداڵان کنجکاودەبن، کنجکاوی مێشکیان بۆ فێربوون ئامادەدەکات، مێشکیان دەبنە ئامرازێکی خێرا، بۆ کۆکردنەوەی زانیاری و بۆ هاندەرێک بۆ دروستکردنی خولیای فێربوونی بابەتە دڵخوازەکانیان.
٢ـ کنجکاوی لە منداڵاندا، یارمەتییان دەدات زیاتر حەزیان لە گەشەکردن و فێربوونی زانیاری نوێ و پرسیارکردن بێت، لە هەموو ئەو شتانەی لە دەوروبەریان دان. زیاتر سەرنج بدەن و چاودێری ڕووداو و گۆڕانکارییەکانی جیهانی دەوروبەریان بکەن.
٣ـ کنجکاوی بەشێکی گرنگە لە پرۆسەی گەشەکردنی دەروونی منداڵان، بۆیە پێویستە ژینگەیەکی لەباریان بۆ بڕەخسێنن بۆ وەرگرتنی زانیاری لە جیهانی دەوروبەریان.
٤ـ کنجکاوی ڕۆڵێکی گەورەی لە چۆنییەتی گەشەکردنی کەسایەتیی منداڵان هەیە، ئەگەر بێتو بە باشی ڕێنمایی بکرێن و بە دروستی ئاراستە بکرێن. ژیانی منداڵەکانتان بە تەواوی دەگۆڕێت.
٥ـ کنجکاوی بەشداری لە چالاکردنی (هیپۆکامپوس) کە بەشێکە لە ناوندەکانی مێشک. هیپۆکامپوس پێویستییەکی بەسوودە، بۆ دروستکردن و بەهێزکردنی یادەوەرییە ماوەکورتەکان و ماوە درێژەکان.
٦ـ کنجکاوی هۆکارێکە هانی منداڵان دەدات. کە ئارەزووی فێربوونی شتە نوێیەکان بکەن، لە ڕێگەی تاقیکردنەوەوە.
منداڵانی کنجکاوی بەزۆری گەشبین و دڵخۆش و هیواخوازن و جیاوازن، لەگەڵ منداڵانی هاوتەمەنیاندا.
٧ـ بە پشتبەستن بە توێژینەوەکان، کە لەلایەن کۆمەڵەی زانستی

دەروونییەوە، ئەنجام دراون، کنجکاوی رۆڵێکی گرنگ لە ئاستی خوێندنی منداڵان دەگێڕێت. منداڵان کنجکۆڵ بەزۆری لە قوتابخانەکاندا، ئاستی ئەکادیمیان، لە منداڵانی هاوپۆلەکانیان بەرزترە.

٨- کنجکاوی لە منداڵاندا، دەتوانێت رۆڵێکی زۆر گرنگ بگێڕێت لە باشترکردنی پەیوەندییەکانی منداڵان. فێردەبن کە چۆن سنوور بۆ پەیوەندییەکانیان دابنێن.

٩- کنجکاوی وا لە منداڵان دەکات، کە بتوانن کێشەکانی خۆیان چارەسەربکەن. بشتوانن لە داهاتوودا رووبەڕووی ئاستەگییەکانی رێگەی ژیانیان ببنەوە.

١٠- کنجکاوی یارمەتیی منداڵان دەدات، کە بێزارنەبن و دان بە شکستیدا نەنێن و چەند جارێک هەوڵبدەدەن بۆ بەدەستهێنانی سەرکەوتن. بۆ نموونە (تۆماس ئەدیسۆن) ی داهێنەری کارەبا. منداڵێکی کنجکۆڵی زۆر پرسیارکەر بوو. بۆ داهێنانی کارەبا، لە (٩٩٩) تاقیکردنەوەدا سەرنەکەوت. بەڵام ئەدیسۆن بێزار نەبوو و وازی نەهێنا، تا لە تاقیکردنەوەی (١٠٠٠) رەمیندا سەرکەوت و کارەبای داهێنا. هەروەها نووسەر و شانۆکاری جیهانی (شکسپیر) دەڵێت:"تا لاپەڕەیەکم نووسی.. هەزار پەڕەم دڕی".

١١- منداڵانی کنجکاوی، هەردەم شتێک لە ئەندێشە و مێشکیان دایە، بۆ داهێنان و زانین و دۆزینەوە، یا بۆ تاقیکردنەوە و سەلماندن.

١٢- کنجکاوی، داهێنان، لێهاتوویی چارەسەرکردنی کێشەکان، سێ تایبەتمەندیی گرنگن، کە فێربوونییان، تەواوی ژیانی منداڵەکانتان مسۆگەر دەکەن و دەبنە هۆی داهێنان و داڕشتنی بیرک□ی نوێ و پلاندانان لە دواتردا.

١٣- منداڵانی کنجکاوی، هەردەم حەزدەکەن خۆیان ببنە پێشەوە و ل□ بەردەم هاوڕیانی هاوپۆلەکانیان و مامۆستاکانیان، تواناکانی خۆیان بسەلمێنن. زیاتر لە قوتابییەکانی تر دەستیان بەرزدەکەنەوە، زیاتر دەپرسن. حەزدەکەن زیاتر خۆیان خۆشەویست بکەن.

١٤- کنجکاوی، ئازایەتییەکی وێژەیی زیاتر بە منداڵان دەبەخشێت. بەبێ ترس و بێ شەرمکردن، بە زارەکی لەبەردەم کەسانی تردا، گوزارشت لە ناخی خۆیان دەکەن.

چۆن پەرە بە کنجکاوی منداڵەکانتان دەدەن:

دایکان و باوکان و مامۆستایانی خۆشەویست، دوای ئەوەی کە سوود و گرنگییەکانی کنجکاویتان زانی، بۆ ورووژاندنی بیرکردنەوە و بۆ پەرەپێدان بە کنجکاوی لە منداڵەکانتان و لە

قوتابییەکانتاندا، گەلێک هۆکار و ڕێگا هەیە کە بیانگرنە بەر:
١ـ هاندانی منداڵان بە پرسیارکردن: هەرچەندە ئەو پرسیارانەی منداڵەکانتان دەیانکەن بێشومارن و ڕەنگە بێزارکەریش بن. پرسیارگەلێکی سەیر و سەرسوورهێنەرتان لێبکەن. لەوانەیە وەڵامدانەوەیان قورس بێت، یان وەڵامی دەستبەجێی هەندێک لە پرسیارەکانیان نەزانن. وەک: ئەمە لە کوێوە هاتووین؟ بۆ خەڵکی دەمرن؟ خوا لە کوێیە؟ بۆ چیای هەڵگورد ئەوەندە بەرزە؟ بەچی…؟چۆن…؟ بۆچی… بۆ..؟ بە دەیان پرسیاری لەم جۆرانە. بەداخەوە کە هەندێک لە دایکان و باوکانی نابەڵەد، لە منداڵەکانیان تووڕە دەبن و بە: چەنباز، هەڵەوەڕ، خۆهەڵقورتێن، زۆربڵێ، بێشەرم ناویان دەبەن. بەڵام لە ڕاستیدا زۆر پرسیاکردنی منداڵان، نیشانەی زیرەکییانە. بە دوای وەڵامی دروستی پرسیارەکانیاندا دەگەڕێن، دەیانەوێت ئەوەی نایزانن، لە ڕێگەی وەڵامی ڕاستەوە بیانزانن. بۆیە هاندانی منداڵەکانتان بە پرسیارکردن بە ئازادی، گەشە بە کنجکاوییان دەکات. ئیلهام بەخشیش دەبن بۆ ئەوەی درێژە بە فێربوون و بە زانین و بە دۆزینەوە و بە وەرگرتن و بە داهێنان بدەن. بۆیە کنجکاوی تایبەتمەندییەکی ئەرێنی و خوازراوە لە منداڵاندا. هەرگیز نابێت وەڵامدانەوەی پرسیارەکانی منداڵەکانتان پشتگوێ بخەن، یان بە هەڵە وەڵامیان بدەنەوە. چونکە کاردانەوەی خراپیان لەسەر دەروونی منداڵەکانتان دەبێت. وا تێدەگەن کە بەهەندیان نازانن و شایەنی ڕێزگرتن نین. ئەوان وا دەزانن کە ئەوەی دایکان و باوکان، هەموو شتێک دەزانن و وەڵامی هەموو پرسیارێکتان لەلایە. پێویستە بە نەرم و نیانی و میهرەبانی و زەردەخەنە و سنگفراوانییەوە، گوێ لە پرسیارەکانی منداڵەکانتان بگرن و پردێکی خۆشەویستی و ڕێز لە نێوانتاندا هەبێت.
٢ـ چالاکییەکانی ڕۆژانە: ناوبەناو گۆڕانکاری لە ڕۆتینی ڕۆژانەی منداڵان بکەن و سوپرایزە ئەرێنییەکان پێویستن، دەتوانن ئارەزووی کنجکاوی منداڵان باشتر بکەن. کاریگەرییەکی زۆر لەسەریان دروستبکەن. چونکە ڕووبەڕووی شتی نوێ دەبنەوە.
هەوڵی گۆڕانکاری و تازەگەری ناوازەیی دەدەن. هەستی کنجکاوی منداڵان و شێوازی دەرکەوتنیان و جۆری پرسیارەکانیان، بەپێی قۆناغەکانی تەمەنی منداڵان دەگۆڕێت.
٣ـ زۆر خوێندنەوەی پەرتووک: هەر لە منداڵییەوە، منداڵەکانتان بکەن بە هاوڕێی پەرتووک و گۆڤارەکانی منداڵان،

تا خوو بە خوێندنەوەوە بگرن. چونکە وەڵامی بەشێک لەو پرسیارانەی لە ئەندێشەیان دان. لە ڕێگەی خوێندنەوەوە بەدەستیان دەهێنن. چیرۆکی خۆشیان بۆ بخوێننەوە و دەربارەی چیرۆکەکە پرسیاریان لێبکەن.

٤ـ پەیوەستە ئەوەی دایکان و باوکان لە کنجکاویدا، ببن بە پێشەنگ و بە سەرمەشق بۆ منداڵەکانتان: تا چاو لە ئێوە بکەن و بە دووای زانیاری و بیرۆکەی نوێدا بگەڕێن.

٥ـ منداڵەکانتان ببەرن بۆ سەیران و بۆ گەشتی سروشت: بیان بەن بۆ مۆزەخانەکان و بۆ پەرتووکخانە گشتییەکان و بۆ پێشانگاکانی وێنە و بۆ کۆڕی ئەدەبی و ڕۆشنبیری و بۆ بینینی فیلمی سینەمایی تایبەت بە منداڵان و بۆ بینینی شانۆی منداڵان. بە تایبەتی منداڵان لە سروشتەوە زۆر کارامەیی فێردەبن و کنجاویتردەبن، کۆمەڵێک بیرۆکە و پرسیار نوێیان و داهێنانیان لا دروست دەبن. زانیاری زیاتر بەدەستدەهێنن. دەربارەی ئەو شتانەی کە دەیانبینن، پرسیاریان لێبکەن و گوێ لە وەڵامەکانیان بگرن.

٦ـ هەرچەندە زۆرێک لەو شتانەی کە منداڵان حەزیان لێدەکەن، یان دەیانەوێت تاقییان بکەنەوە، مەترسیدارن بۆیان: بەڵام نابێت سەرکوت و دەمکوتی منداڵەکانتان بکەن و بیانترسێنن بە: نەکەن، وا مەکەن، دەستیان لێمەدەن، تاقییان مەکەنەوە، رامەکەن، قسەمەکەن، سەرکوەریان بکەن و هەموو شتێک لێیان بکەن بە بەقەیە،. بەڵکو باشتر وایە هەوڵبدەن ژینگەیەکی فێربوونی گونجاو و هاندەریان بۆ بڕەخسێنن. با خۆیان تاقیبکەنەوە. راستی و هەڵەکانی خۆیان بزانن، پەند و وانە لە سەرکەوتن و لە شکستییەکانیان وەربگرن. مەبەستیشمان ئەوە نییە، لەژێر چاودێری و کۆنترۆڵدا نەبن. لە کاری ملهوڕی و سەرکێشیی لە توانابەدەر و مەترسیدار دوورنەخرێنەوە.

بە هاندان و پشتگیریی کنجکاوی لە منداڵەکانتاندا، دەبێت کاتیان بۆ دیاری بکەن و بابەتی هەمەجۆرە و هەمەڕەنگەی یاریکردنیان بۆ دابین بکەن لەگەڵیاندا یاری بکەن. بە گەشەکردنی ئەندێشە و بیرکردنەوەیان. بوواری پرسیار و وەڵامیان بۆ بڕەخسێنن.

٧ـ دابینکردنی ئامرازە مۆدێرنە گونجاوەکان بۆ منداڵەکانتان: بتانەوێت یان نەتانەوێت، ئەم ئامرازانە، وەک: ئینتەرنێت و ئایپاد و ئەپڵیکەیشنەکان. بوونەتە پەیوەستیی ئەم سەردەمە. کە هۆکارێکن بۆ گەشەکردنی کنجکاوی لە منداڵاندا. کاریگەرییان

هەیە و سوود بە منداڵەکانتان دەبەخشن، لەسەر خۆیان فێریان دەبن کە چۆن بەکاریان بهێنن. بە دوای وەڵامی پرسیارەکانیان و بە دوای شتی نوێدا دەگەڕێن بێجگە لەو هۆکار و رێگایانە، بۆ پەروەردەکردنی دروستی کنجکاوی لە منداڵاندا، گەلێک هۆکار و رێگەی تر هەن، کە هاندەر و یارمەتیدەرن بۆ زیاتر گەشەکردن و پەرەپێدانی کنجکاوی و گەشبینی و هیواخوازی لە منداڵەکانتاندا. کە کاردانەوەیان لەسەر ژیانی ئەمڕۆ و لە داهاتوویاندا هەیە و دەبێت. پێدەچێت کە کنجکاوی بە تێپەڕبوونی کات، کاڵ بێتەوە یا کەمتر بێتەوە، فێربوونی فەرمی جێگەی دەگرێتەوە.
ئەم نووسینەی ئێمە، د□رบارەی کنجکاوی لە منداڵاندا، بە مەبەستی زانیاری و سوود وەرگرتنە. جێگەی راوێژکردن لەگەڵ پزیشکی دەروونناسی منداڵان ناگرێتەوە. ئەگەر لەم بارەیەوە لە مامەڵەکردن لەگەڵ کنجکاوی منداڵەکانتاندا، تووشی کێشەیەک بوون، بێ شەرمکردن دروسترە، راوێژ بە پزیشکێکی پسپۆری دەروونناسی منداڵان بکەن.

(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە سوودم لە چەندین سایتی ئینگلیزی و عەرەبی وەرگرتووە.
رەزا شوان
نەرویج: ٢٠٢٤

ئەوە کوردە.. ئەوە کوردە.. ئەوە کورد.. شیعری نەوزاد بەندی

—— ——

بە هەوڵ و کار و خەباتی هەموو لایەک ،
توانیمان حوکمەتی کار بەڕێکەر
بگۆڕین بە حوکمەتێکی کەربەڕێکەر ..

★ ★ ★

کاتێ مافی کوردێک ئەخۆی ،
خۆی شل ئەکا ،
لەبەر ئەوەی مافێکی تریشی بخۆی ..!

★ ★ ★

گوێی لێ بگریت ،
بە هیچ شتێ ڕازی نییە ..
گوێی بۆ ببڕیت ،
بە هەموو شتێ ڕازییە ..

★ ★ ★

بە هەوڵی دەسەڵاتی کورد و ..
بە بێ دەنگیی موچەخۆرانی لاتی کورد ،
کورد داهێنانێکی تری بۆ دەرهێنا
یان دەرهێنانێکی تری بۆ داهێنا :
مانگی 67 ڕۆژیی بوو .. تۆزێکی تریش شلی کەن ،
ئەیگەیەنینە 90 ڕۆژ ..
دڵنیام دوای نەوەد ڕۆژیش ، شلکردنتان هەر پێ ماوە ..
شلکردنتان بۆ دوای سەد ڕۆژیش داناوە ..!

★ ★ ★

کورد ،
تاکە بوونەوەرێکە
لە مێژووی عیلمی حەیوانا ،
دڵی پڕ پڕە لە برین ..
ژیانی پڕ پڕە لە وەڕین ..
حەوشەکەی پڕ پڕە لە دز ..
کۆیلە و بەشخوراو و سەرکز ،
کەچی هەر دەم ئەکاتەوە ،
ڕێک بە قاقا پێ ئەکەنێ ..
ئەمە پێکەنینە ڕۆڵە یان پێداکەندنە ، ڕۆڵە ؟
ئەمە بێ حەیاییە، ڕۆڵە ،
یان عەقڵ دۆڕانە ، ڕۆڵە؟
ئەم هەموو نوکتەیە

لەکوێوەیه ..
چۆن ئەبارێ ؟
ئەمە نوکتەیە یان چڵمە شۆڕ بۆتەوە ، هەموو جارێ؟
یان میزە بە ڕێی قاچاخا ،
لە سەرەوە دێتە خوارێ ؟

* * *

کاتێ بێگانەیەک
تۆپ و درۆن هەڵئەسێنێ
شار و دێی کورد ئەسوتێنێ ..
کورد لە پڕا ،
هەڵمەت بۆ بێگانە دێنێ ..
بۆ شەڕ نا ..
بۆ گەشت و گوزار ..
لە پایتەختی داگیرکەرەکەی ،
خەرج ئەکا ،
ساڵانە ملیاران دۆلار ..

* * *

کورد پاڵەوانە بۆ شەڕی ،
کورد فەوتاندن ..
تاکە مەرجی کورد لە شەڕا ،
ئەوەیە بەرامبەر کورد بێ ..!

* * *

کورد تەنها یەک کات گەرم ئەبێ و
دین و ئیمانی نامێنێ و
لە پڕ دەست ئەکا بە گریان ،
کە میکرۆفۆنی کەناڵێ ،
یەخەی ئەگرێ ..
تەنها ئەو کاتە، خەبەری ئەبێتەوە و
تێئەگا لە هەر چوارلاوە ،
خستوویانەتە ناو دەمی ،
ئەوەی پیسە یان پێڵاوە ..
ئەگەر شەش ملیۆن میکرۆفۆن ،
لە هەمان کاتا ، بخرێنە بەردەمی

تاک بە تاکی کورد ،
ڕێی تێ دەچێ بۆ چرکەیەک بتوانن لەسەر بە با بەتێ ک□ بنەوە
یەکبوونیان پەرە پێ بدەن ..
تڕێ به کۆمەڵ لێبدەن ..

* * *

لە خوای میهرەبان بە زیاد بێ ،
بە هەوڵی هەموو کوردەکان ،
جارێکی تر
هەرچی کوردە درا بە گان ..
توانیمان ووشەی دەسەڵات ،
بگۆڕین بۆ لات و مەنات ..
توانیمان ووشەی فەرمانبەر ،
بکەین بە دەنگدەر ..
بە هاندەر ..یان بە تاودەر ..
توانیمان وشەی جەماوەر ،
پڕکەین لە ئاو
بە بێ ئاگر ..
هەتا ئەبن بە سەماوەر ..

* * *

کورد کە ئەبێ بە فەیلەسوف ،
ئینجا دەمی جڕت ئەگرێت و
بە لغاوەیا دێتە خوار ،
کەفاو و لینجاوی جنێو ..
کورد کە ئەگاتە دکتۆرا ،
ئینجا ڕوخساری ئەگۆڕێ و
ئەبێ بە دێو ..
تێ ناگەم لەم چاو و ڕاوە ..
بەڵام دڵنیام لە گڵ نا ،
کورد لە گو دروستکراوە ..

لە مێژووی گیانەوەرزانی و
تەنانەت ڕووەکزانیشا ،
هیچ بۆق و
بەڕوویەک نییە ،
نان و ئاو و ڕوناکی نەبێ و

نەیشمرێ ..
وشک نەبێ و
بۆ خۆی بژی ..
کەچی بۆ گیرفانی دوو باند ،
کردبێتی و بیکا چەندین شەڕی گەرمی براکوژیی ..
ئەوە کوردە ..
ئەوە کوردە .. ئەو کورد ..
حەیای نییە ،
مەڵێن بۆچی حەیات برد ..

بازگە.. شیعری ستار ئەحمەد

تیشکی چاوت
تەلیسمی هەناوی من بوو
بەدەم شنەی باوە فڕی
چوون کلوە بەفر
دەها تە خوار
لەسەر لوتکە هەڵد□ پەڕی
چەندین شەوان
سروشتی کردە گوڵە لۆکە
هەتا دەهات
سەر زەمینی خڕ داپۆشی
زاری سەرما نەها تە گۆ
گەرمیی عەشقمان
بەسەر لاشەی چیا یەکەوە
وێنەکێشی ڕووگەی خاک بوو
نەمانی ترس
بەرۆکی تاریکی گرت و
گوڵە ئەستێرەی شەوانە
کەم کەم نەوی
لەهەور دا بڕا بۆ زەوی
گریەی چرۆ
لەژێر کڵاوی دڵ□ پەدا

خزا لەپاڵ بەردی سوورا
جۆگەلەی جۆش
هاتە بزوان
باڵندەی تەزیوی دوان
هەڵچوونەوەی کانیلەکان
بەفری دەمیان
نەخشەیەک بوو بۆ نیشتمان
گازندەی برووسکەی ئاسمان
دەنگی تاسا
لەگەواڵەی پرچی هەورا
دیمەنەکان چەتری ڕووناکیان هەڵکرد
لێزمەی باران
لەگەرووی بادا وشکی کرد
توانای بەفر لەباڕەشا
تەرمی خۆری لە باوەشدا
ساتە چرپەی ئێواران بوو
تەلبەندی بازگەی ژوان بوو
هەنسکە ماچی داباران
تیشکە بای سروشت داگیرسا
پەری دەریا
لەلانکەی ئاودا ڕووت قووت
لەخەوی بێداری هەڵسا

ستار ئەحمەد

سوریا مەیدانی کێشەی جەمسەرە جیهانی و حکومەتانی ناوچەکە!.. نوری بەشیر

ئەوەی کە ئێستا لەسوریادا روودەدا، ش□□ک□ی ناوخۆیی نیە بە ئەندازەی ئەوەی کە مەیدانێکە بۆ کێشەی جەمسەرەکانی دنیا و

حکومەتانی ناوچەکە کە کاریگەریان بەسەر سوریاوە هەیە. بەتایبەت بەدوای چەند ساڵ، لانی کەم لە شەش ساڵی رابردوودا لەگەڵ کەشێکی نیمچە ئارام کە هەموو هێزەکان لە ناوچەکانی خۆیاندا بێدەگ بوون، لەگەڵ ئەوەی سوریایان دابەشکرد بە ناوچەی ژێر دەسەڵاتی؛ ئەسەد، روسیا، ئێران و حزبوڵا لەلایەک، ناوچەی ژێر دەسەڵاتی؛ تورکیا و هەیئەی تەحریری شام و دەیان حزبی ئیسلامی تر، ناوچەی ژێر دەسەڵاتی هەسەدەو یەپەگەو ئەمریکا لەلایەکی ترو هەندی ناوچەی بچوکی تر لەلایەن هێزەکانی داعش و هەندێ هێزی ئیسلامی ترەوە. بەڵام بەچی لەمکاتەدا ئەمە روودەدات و بەخێراییەک هێزە ئیسلامیەکانی وەک هەیئەی تەحریری شام و ژمارەیەکی تر، بەپارمەتی تورکیا، حەڵەب و چەند ناوچەی دەوروبەری دەستبەسەردا دەگرن و هێزەکانی سوریا، روسیا و ئێران و حزبوڵا بەبێ بەرگری دەردەکەن، کە ئەمانە زۆر هەڵەدەگرن و زۆر شکوگومان باسدەکرێت و لێکدانەوەی جۆراوجۆری بۆدەکرێت، کە شوێنی باس نیە لێرەدا، بەڵام دەکرێت هەندێ لە هۆکارەکان و زەمینەکانی لە کۆمەڵێک لایەنی ناوخۆو ناوچەیی و جیهانیدایە بخرێتەڕوو.

هەر ئەوەی لە ٢٠١١وە لەسوریادا حکومەتێکی جێگیرو دەسەڵاتی تەواوی هەتا بەسەر ناوچەکانی خۆیشیدا هەبێت نەبووەو نیە، ئەوەی بەشار ئەسەدی راگرتووە روسیاو هاوپەیمانەکانیەتی لە ئێران و حزبوڵایە، بەڵام جێگاورێگای هەریەک لەم هێزانە وەک دەورەی پێشوو نەماوەو گۆڕانی بەسەردا هاتووە.

دەسەڵاتی بەشار ئەسەد لە سوریا لە سیانزە ساڵی رابردوودا لەلایەن روسیاو ئێران و حزبوڵاوە ماوەتەوە، ئەسەد ئیدامەی بەژیانی نەگریسی خۆی دەدات لە سوریایەکی پارچە پارچەبووی ژمارەیەک هێزو لایەنی جیهانی و ناوچەیی رایانگرتووە. لەو ماوانەدا کەبوونەوەکانی جنێف لەلایەن ئەمریکاو رۆژئاواوە شکستی هێنا. کەبوونەوەکانی ئاستانە لەلایەن روسیا، ئێران و تورکیاوە بۆ چارەسەری کێشەی سوریا شکستی هێنا، هەروەها هەوڵەکانی کەبوونەوەکانی کۆمەڵەی وڵاتانی عەرەبی بۆ هێنانەوەی سوریا بۆناو کۆمەڵگەی عەرەبی و نێودەوڵەتی و ئارامکردنەوەی سوریا، سەرکوتوو نەبوو، هەوڵەکانی تورکیا بە دانیشتن لەگەڵ بەشار ئەسەد بۆ رێکەوتن و دانانی شەرت بۆ سوریا شکستی هێنا. هەر لەم ماوانەدا گۆڕانکاری لە جێگاوڕێگای روسیا، ئێران و حزبوڵا نەک تەنها لە سوریا بەڵکو لە ئاستی دنیادا گۆڕانی بەسەردا هات.

ئەم هێرشانەی ئێستای هەیئەی تەحریری شام و دەیان گروپی کە بە ١٢ گروپ دەستنیشان دەکرێت کە هەموویان دەستەجاتی ئیسلامی وەک هێزی کۆنەپەرست و دژی مەدەنیەتی کۆمەڵگان، هەروەها بوونی هێزەکانی

تورکیا لەو ناوچانەدا، کە هەموو ئەو لایانەش بەیارمەتی و دەستپێشخەری حکومەتی ئەردوگان لە تورکیا دەچەرخێن و کەمەک دەکرێن. رێک بەدوای ڕێککەوتنی ئیسرائیل و حکومەتی لوبنان بە ئاگربەستی ٦٠ رۆژەو کشانەوەی هێزەکانی حزبوڵڵا لە باشوری لوبناندا، کە لێدانەکانی حزبوڵڵاو کوژرانی حەسەن نەسروڵڵاو ژمارەیەک لەسەران و ئەندامانی حزبەکەی و کوژرانی هەزاران لەخەڵکی مەدەنی و کاولکردنی بەشێکی زۆری کۆمەڵگای لوبنان و ئاوارەیی، هەر حزبوڵا خۆی بەهێز نەکرد لە لوبنان و سوریا بەڵکو جێگاوڕێگای ئێرانیشی لە لوبنان و سوریا لاوازکرد. هاوکات روسیاش جێگاوڕێگای پێشووی لەسوریادا نەماوە بەهۆی کێشەکانی لەگەڵ ناتۆدا لە ئۆکرانیا وە زۆرترین قورسایی لەسەر ئەو کێشەیە داناوە، کە کە کێشەی لەگەڵ ناتوادا و سەرکەوتنی دەتوانێت چارەنوسی هێزی لەدنیادا بگۆڕێت.
بێگومان ئەم هەنگاوەی حکومەتی تورکیا بە جوڵاندنی هێزەکانی هەیئەی تەحریری شام بەڕابەری ئەبو محەمەد جولانی پەروەردەی دەستی زەرقاوی و ئەبوبەکر بەغدای لە قوتابخانەکانی قاعیدەو داعشدا و ئیسلامیەکانی تر کەمەککردنیان بەهەموو شێوەیەک، بەبێ گڵۆپی سەوز لەلایەن ئەمریکا نەبووە، کە کاتو فرسەتێکی باشە بۆ تورکیا کە سود لە بەهێزی روسیاو ئێران و پاشەکشەی حزبوڵا لەناوچەکەدا وەرگرێت، ئەمە بۆ تورکیا لە پاشەکشەیەک لەناوچەکەدا بەشێوەیەک کردویەتی و هەلومەرجێکی قەیرانی تورکیا کە هەیەتی، دەویەوێت جێگایەک بگرێت، وە ئەمریکاش پێویستی بەمە هەیە.
لەولاوە هەموو وڵاتانی ناوچەکە لەپەیوەندو سەردانی یەکتردان لەم پەیوەندەدا لەئاستی باڵادا، ئێران لەرێگای وەزیری دەرەوە، لەگەڵ تورکیا و عێراق و سوریا و روسیا لەچاوپێکەوتندایەو بەنیازی سەردانی وڵاتانی عەرەبیە، سەرانی عێراق لەگەڵ تورکیاو ئێران لەپەیوەندیدایەو هێزەکانی سوپاو حەشدی شەعبی عێراقی لەسنورەکان و هەتا هەندێ لە ملیشیاکانی حەشدی شەعبی سنوری سوریایان تێپەڕاندوە بە یارمەتی بەشار ئەسەد، پەیامی وڵاتانی عەرەبی بە ئارامی و یەکپارچەیی خاکی سوریا بەرچاوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەی هەموو ئەو هێزانەو حکومەتانی ناوچەکەو جەمسەرەکانی روسیاو ئەمریکاش بە بەرنامەو بەرژەوەندی جیاوازی خۆیانەوەن و دەخالەت لەسوریا دادەکەن و کێشەیان هەیە، بەڵام هەموویان هاوڕان لەسەر چەند خاڵێک ئەویش دژایەتی تیرۆریزم و یەکپارچەیی خاکی سوریاو نەڕوخانی رژێمی بەشار ئەسەدە لەئێستادا.
دنیای دووڕوویی و درۆزن و چاوبەستی سەرمایەداری و حکومەت و سەران و حزبەکانیان، جارێکی کە هەروەک ئەوەی لە ئۆکرانیا روویدا

بەردەوامە. ئەوا هەموولایەنەکان لەجەمسەرە جیهانی و حکومەتانی ناوچەکە، لەسوریا دووبارەی دەکەنەوە. سوریا لە ٢٠١١ وە نزیکەی نیوەی لە خەڵکەکەی کە لەجێگاوڕێگای خۆیان هەڵکەنراون، لەوانە نزیکەی ٧ ملیۆنی چۆتە دەرەوەو بە دنیادا بڵاوبوونەتەوەو لەوانە نزیکەی سێ ملیۆن و نیوی لە تورکیادان و هەروەها چەند ملیۆنی تر لەناوچەکانی تری سوریا ئاوارەو سەرگەردانن، جیا لە ملیۆنان کەس لە کوشتارو بریندار، بەجیالەوەی کە مەڵەگە کاولبووەو برسێتی و هەژاری پێشەلکاری گەیشتە ئەوپەڕی خۆی چ لەلایەن رژێمی بەشار ئەسەدو حزبوڵای لوبنان و ئێران و روسیا لەلایەک و لەلایەکی ترەوە بەهۆی هێزە ئیسلامیە جۆراوجۆرەکان و تورکیاو ئەمریکاوە لەلایەکی ترەوە، بەڵام ئەوە ئەمەی ئێستاشی هاتەسەر.
بەڵام حکومەتان و میدیا گوێ لەمستە بەرژوازیەکانیان هەریەکەو لەگۆشەنیگای بەرژوەندیەکانی خۆیانەوە کە ئێستاش کوشتارو ئاوارەیی دەچێتەسەر، بەڵام بەشوێن بەرنامەی خۆیانەوەن کە تورکیاو ئەمریکا و ئیسرائیل بە دژایەتی روسیاو ئێران، کێشەیان نیە هێزێکی تیرۆریستی وەک هەیئەی تەحریری شام کە لە ناو قاعیدەو داعشەوە هاتووە بەشداری دەسەڵاتی بەشار ئەسەدی پێبکەن و وەک هێزێکی ئۆپۆزیسیۆن دەیناسێنن و قبوڵیانە. روسیاو بەشار ئەسەد کە پاشەکشەیان پێکراوە لە حەڵەب و دەوروبەری و تەنیا فڕۆکە جەنگیەکانیان بەدەستەوەیە ئەوا خەڵك لەگەڵ باڵەخانەو زەویدا تەخت دەکەن، لەژێر ناوی لێدان لە ئۆپۆزیسیۆن.
هەموو ئەو لایەن و هێزانە قسەوباسی رۆژانەیان دژی تیرۆر یان بەرگری یەکپارچەیی سوریایە، بەڵام بازانین خۆیان لەکوێی تیرۆرو دابەشکردنی سوریادا راوەستاون. دیارە ئەوان بەپێی ئەو یارمەتیەی کە هی هەیئەی تەحریری شام و ئیسلامیەکانی تری دەدەن کە رۆژانە ژەهری دژی ژن و ئینسان دەڕێژن و فتوا دەدەن و مرۆق دەکوژن و لە ٢٠١٧ وە ناوچەی ئەدلیب و باکوری سوریان جیاکردۆتەوەو ژەهری کۆنەپەرستی و جیاکاری تێدا دەچێنن، مەبەستیان ئەمانە نیە، لەهیچ شوێنێکدا باسی داعشیش ناکەن بە جیاوازی خوازو تیرۆریست ناویان نابەن.
دیارە قسەی ئەمانە لەسەر تیرۆرو تیرۆریزم و دابەشکاری خاکی سوریا، بەرنامەو سیاسەتیان دژی هێزێکی کەیە ئەویش هەسەدەو یەپەگەیە، کە لەسوریادا ئەگەر هێزگەلێک هەبێت باسی دابەشکردنی سوریا نەکات ئەمانەن، ئەگەر هێزگەلێک هەبێت دژی تیرۆرە بێت هەرئەمانەن، کە بەکردەوە دژی تیرۆریزمی داعش و قاعیدە جەنگاون و ئەمەش جێگاوڕێگای ئێستای پێبەخشیون.
بەڵام ئەوەی تورکیا پێشەوایەتی بزوتنەوەی دژی تیرۆر دەکات و

داوای یەکپارچەیی خاکی سوریا دەکات، کێشەی خۆیەتی لەگەڵ هێزیکدا لانی کەم لەسوریا نیشانیداوە کە جیاوازە لە ئیسلامیەکانی هەیئەی تەحریری شام و ئیسلامیەکانی ترو ئەمە بەجیا لەوەی تیرۆریست نین و جیاوازی خواز نین، بەڵام بۆ ئایندەی نەک تەنیا سوریا بەسەر خۆیان و تورکیا بەترس دەیبیننەوە.
تا بە هەسەدە دەگات " هێزەکانی سوریای دیموکرات" کە ناوچەیەکی زۆریان بەدەستەوە لە ڕۆژئاوای سوریا بە ناوچە کوردیەکان و ناوچەی عەرەب زمان، کە ژمارەیەکی زۆر لە ' کوردو عەرەب بە وەی جیا دەکرێتەوە بە مەسیحی و موسڵمان و هەتا شیعەشیان تێدایە'، کە ژمارەیەک لە حزبی عەرەبی و کورد لەخۆدەگرێت لەوانە یەپەگە ' یەکینەکانی پاراستنی گەل' وەک یەکێک لەو هێزانەیە کە وەک هێزێکی کوردی ناوچەی ڕۆژئاوا.
هێزەکانی هەسەدە، بەجیا لەهەر تێبینیەک و جیاوازیەک من کە هەمبەت لەگەڵیاندا، بەڵام نیشانیان داوە ناوچەکانی ئەوان جیاوازە لەناوچەکانی ترو خەڵکەکەی لەهەندێ ئازادی و ماف بەهرەمەندن بەتایبەتی ژنان، بەتایبەت لەم هیرشانەی دواییدا بەسەر حەڵەب و ناوچەکان خەڵکەکی زۆری ناوچە عەرەبیەکان ڕوویانکردوەتە ناوچەکانی ژێردەسەڵاتی هەسەدە، کە بەپێی هەندێ سەرچاوە ئێستا ناوچەی ڕۆژئاوای سوریا نزیکەی زۆرترین دانیشتوانی سوریای لەخۆگرتووە، بەوەی کە ئاسایش ترە بۆ ئینسان. دیار ئەو حکومەت و میدیانە وەک هێزی سەرمایەداری و کۆنەپەرست چاویان بەجۆرێک لەناوچەی وادا هەڵنایەت و بە خەڵکەکەی بەڕەوا نابینن، بەڵام باسی ئەوە ناکەن بۆ ئەو خەڵکە عەرەبانە ڕووناکەنە ناوچەی ئیدلیبی ژێر دەسەڵاتی ئیسلامیەکان.
هەروەک ئەوەی لە ئۆکرانیا ڕوودەدات جەنگی نێوان ڕوسیاو هاوپەیمانەکانیتی لەگەڵ ناتۆ کە ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی لەلایەکی ترەوەیە، کە مەیدانەکەی وڵاتی ئۆکرانیایە. سوریاش مەیدانێکە بۆ کێشەی نێوان ئەو هێزە جیهانی و ناوچەییانە، کە قوربانیەکانی خەڵکی سوریا بەردەوام دەیدات، کە ترس و دڵەڕاوکەی لەوڵاتانی ناوچەکە بۆ نائارامیەکی زیاتر دروستکردوە، کە چارەسەر نە بەمانەوەی بەشار ئەسەد بەتەنیاو هەتا دەسەڵاتیشی سەراسەری بێتەوە نیە، یان ئەوەی تورکیا پێشنیاری دەکات بۆ ڕێکەوتنی بەشار ئەسەد لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆنی وەک هەیئەی تەحریری شام و هەموو لایەنە ئیسلامیەکانی تر هەر نەک ئایندەیەکی باش بۆ سوریا ناهێنێت، بەڵکو ناوچەکەش تێکدەدات، خەڵک تەجروبەو دەرسی جمهوری ئیسلامی ئێرانی لەناوچەکەدا لەبەردەستدایە. کەواتە چارەسەر لای ئەوان نیە.
ئەم هەلومەرجەی سوریا بۆ ئێمە کۆمۆنیستەکان و کرێکاران زۆر گرنگە

نەک وەک تەجروبەیەک بەڵکو وەک مەیدانێکی عەمەلی، ئەم هەلومەرجە بۆ ئێستایەوە بەهەر ئایندەیەک کە دێتە پێشەوە کاریگەری گەورەی لەسەر هەلومەرجی ناوچەکە دەبێت، بۆیە زەرورە لە نەزەری ئێمە بۆ ڕێگاچارە بەشوینیەوە بین بزانین چیە؟ لەهەلومەجەکی ئەستای سوریداا کۆمەڵگەیەکی نەرماڵ نیە، واتە وڵاتێکی ئارام، یان خاوەن حکومەتێکی جێگیر ئەگەر دیکتاتۆریش بێت نیە، کە خەڵک لەشوێن و جێگای خۆیدا بێت و لەگەڵ رژێمێکی وادا دەستوپەنجە نەرمبکات، وەک لە ئێراندا هەیە، بۆیە دەبێت لەسەر هەلومەرجێکی وادا کە چینی کرێکار لەشوێن و جێگای خۆیدا نیە، کۆمەڵگا باری ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتی داڕوخاوە، حزبی چینی کرێکارو کۆمەنیستی نیە، دەبێت لەکوێدا بۆ چارەسەر بگەڕێین.
ئێمە بۆ ئۆکرانیاش لێکدانەوەیەکی دروستمان کرد، هەربۆیە ئەگەر بە چارەسەری راستی کێشەی سوریا بگەڕێین، هەڵوێستی دروستمان هەبێت، دەبێت لە بەرژەوەندی خەڵکی کرێکارو کەمدەرامەتی سوریاوە سەیر بکرێت، ئەبێت لەئێستا بۆ رێگایەک بگەڕێین کۆمەڵگا لەو سەرگەردانیە دەربهێنێت بۆ باشتر لەم هەلومەرجەی هەی، ئەبێت کاریگەری زیانباری خراپتر کە چاوەڕێی سوریا دەکات و کاریگەری لەسەر ناوچەکە دەبێت رێی پێبگیرێت، کەواتە ئەگەر رێگایەک هەبێت بەکاتیهێنان بە کوشتارو کاولکاریەک کە نزیکەی ١٥ ساڵە بەردەوامەو هیچ بەهایەکی ئینسانیان لەو کۆمەڵگایەدا نەهێشتەتەوە، مەدەنیەتیان لەوکۆمەڵگایەدا بڕیوە، ئەوا دەبێت بڵێین کە ئەمە تەنیا لەدەست خەڵکی زوڵملێکراوی ئەو کۆمەڵگایەدایە بەهاوپشتی بزوتنەوەیەکی ئینسانی و ئازدیخوازو کرێکاری و چەپ و رادیکال لەدنیادا، ئەوەی کراو دەکرێت بە فەلەستین، کە بەرژەوەندیان لەگەڵ ئەو جەمسەری جیهانی و حکومەتانی ناوچەکەو بەشار ئەسەدو ئۆپۆزیسیۆنی ئیسلامی و حکومەتی تورکیادا یەک ناگرێتەوە.
زەرورە هەموو ئەو حزبانەی سوریا بە کوردی و عەرەبیەوە کە مەدەنی و عەلمانی و رادیکال و چەپن، بتوانن هێزی خۆیان بهێننە مەیدان، ناوچەو هێزێک کە قسەدەو یەپێگە تێیدا هەیە نەک هەر بپارێزرێت بەڵکو بەرەو ناوچەکانی ترو فراوانتر بڕوات و لە هێزە ئیسلامیەکان و تورکیا لەلایەک و لە بەشار ئەسەدو ئێران و حزبوڵا پاکبکرێتەوە. هاوپشتی جیهانی بەیان رابکێشرێت، بە ئاڵوگۆڕێکی تر بەپێچەوانەی ئەوەی هێزە جیهانی و حکومەتانی ناوچەکە کە ئێستا دەیانەوێت، بە مسەگەرکردنی ئایندەیەکی باشتر بۆ هەموو خەڵکی سوریا.

٤ی دیسەمبەری ٢٠٢٤

له جیهانێكدا كه تاریكه.))
ئەو بەهایەی لە ناخی شاعیردا هەستی پێکرا، هەمان ئەو ئەڵماسەیە کە پێویستی بە جۆرێك لە پارێزگاریی خودی هەیە، واتە ئەوە شاعیرە دەبێت لە ئاستی ئەو هەموو تاریکییە مەزنە، پارێزگاری لەو ئەڵماسە تاقانەیە بکا کە وزەی بەردەوامیی خودە و بە نەمانی، (خودێکی تەنیا و بێهێز) دەبێتە چەق. بە ئامانجی دوورکەوتنەوە لەو مەترسییە گەورەیەی تاریکی و هاتنی تاریکیی مەزن، دەبێتە پارێزەر و پاسەوانی ئەڵماسەکەی ناخی.

ئەم ململانێیە لەگەڵ ژیان و تاریکی، فەزایەکی بەرفراوانی فەلسەفەی (نیتشە) دەگرێتەوە. (نیتشە) شەرابی نەدەخواردەوە و گەورەیی دەبەستەوە بە ئازارەوە، یانی ئەوانەی لە ڕێگای شەراب و ڕاکردنەوە خۆیان دەخەنە نێو دۆخی نائاگایی، چیتر گەورە نین، بۆیە بەرکەوتن بە ئازار وەکو پێویستی دەبینرێ کە ئەمەش پێچەوانەی دیدگای (شۆپنهاوەر)ە(2)، بەڵام پەیوەندی (نیتشە) لەگەڵ ڕاستی، وەکو پەیوەندی (مارتن لۆتەر)(3) نەبوو لەگەڵ (ئیمانی ئایدۆلۆژی)، سنووردار نەبوو، ئاستە جیاوازەکانی دەگرتەوە، هەر ئەم دیدگایەیە وا دەکا لای (نیتشە) بەزەیی بکەوێتە نێو قاڵبی خراپەوە، کاتێ تۆ بەزەییت بە من دێتەوە، لەبەر ئەوە نییە خۆشتدەوێم، بەڵکو لەوە دەترسی ئەوەی بەسەر من هاتووە بەسەر تۆش بێت، لە ڕێگای نیشاندانی بەزەییەوە، ئەو ترسە لە خۆت دووردەخەیەوە.

شاعیر لە شیعرەکەدا بەردەوام فێری ئەوەمان دەکا، سەر بە ئازارێکی دیاریکراو نەبین، دۆخە جیاوازەکانی ئازار تاقی بکەینەوە و خۆمان ئالوودەی یەك جۆری ئازار نەکەین کە ئەمەش بەشێکە لەو دنیایەی لەنێو شیعرەکەدا مانیفێست دەبێت و دنیای ئەو ئازارە هەمیشەییانەیە، ناخمان داگیر دەکەن و ڕۆحمان ئاوێزانی گوناهەکانی ئینسان دەکەن. پارێزگاریکردنی خود لە ناخ و ئەڵماسەکەی کە فاکتەری مانەوەیەتی، دیسانەوە دەمانبەنەوە بۆ ئەو شەقامانەی، پڕن لە ئازار، لە ئازارە گەورەکانی نیشتمانەوە تا ئازارە سەرابییەکانی شیعر، لە ئازارە هەمیشەییەکانی سووتانی باخچەوە، تا ئازارە سوورەکانی مردنی گوڵ، ئەو وەکو چڵەکەیەك کە سووتان ناسنامەی وجدی بێت، دەیەوێت فێری وانە جیاوازەکانی ژیانمان بکا.

((گرانە لە ماڵەکەمدا کەسێك هەبێت بیری بکەم
کەسێك هەبێت لە دڵمدا
کەسێك لە ماڵەکەیدا بیرم بکات)).
((من تاکە مرۆڤم
پێکەوە دۆست و دووژمن
دەبێت لە دەستیان ڕابکەم

من ئەو نەفرەتەم ئەی دێ
ئەو نەفرەتە!))

تەنیایی شاعیر بە ئاشکرا هەستی پێدەکرێ. شاعیری تەنیا، تەنیایی خۆی دەبەستێتەوە بە بیرکردنەوەوە، واتە مادام کەسێك نییە شاعیر بیری بکا یان ئەو بیری شاعیر بکا، کەواتە شاعیر تەنیایە، تەنیایەك کە نابەختەوەری بە شوێن خۆیدا دەهێنێ، چونکە هەمیشە ئەوانەی یادمان دەکەن و بیرمان لێ دەکەنەوە، دەبنە هۆکاری بەختەوەریمان. وەکو (ئەرستۆ) دەڵێ: بەختەوەری ئامانجی یەکەمی کردارەکانمانە، وەلێ لەو سیاقەدا بەختەوەری بەستراوەتەوە بە بیرکردنەوەوە، مادام کەسێك نییە بیری بکەین و کەسێك نییە بیرمان بکا، کەواتە ئەو خودەی لە دەرەوەی مندا بوونی هەیە، من نییە بەڵکو سێبەرێکە دەیەوێ ڕۆڵی من ببینێ لەسەر شانۆی ژیاندا، ئەگینا ئەوە خود نییە کە بەختەوەرە.

(نیتشە) کاتێ تووشی نەخۆشییەك دەبێت، بۆ خوشکەکەی دەنووسێت: هیچ قەشەیەك نەیەتە سەر گۆڕەکەم، دواتر کە لەو نەخۆشییە چاك دەبێتەوە، وێستگەیەکی تری تەنیایی (نیتشە) دێت، ئەو کاتەی خۆشەویستترین هاوڕێی کە (واگنەر)ە تەنیای دەکا و لە (بەیروت) کۆنسێرتگەلێك ساز دەکا، گوزارشتن لە پیرۆزییەکانی مەسیحیەت، چونکە (نیتشە) ئەگەرچی ئەخلاقیاتی مەسیحی قەبووڵ بوو، بەڵام تەواو دژی سیفەتە خودایییەکانی ئەو بوو، پێیوابوو (پۆڵس) بنیاتنەری مەسیحیەتە، هەر ئەمەش وای دەکرد کە بڵێ: شەراب و مەسیحیەت یەك سەرچاوە کۆیان دەکاتەوە ئەویشیان بێهۆشکردنی خەڵکە، بۆیە کاتێك (واگنەر) جارێکی تر باوەش بۆ مەسیحیەت دەکاتەوە، (نیتشە) ڕادەستی تەنیایی دەکا.

تەنیایی هەمیشە نمایشی ئازار دەکا، وەلێ زۆرجار مرۆی تەنیا چێژ لەو ئازارانەی تەنیایی دەبینێ و خۆی جوانتر دەناسێ و کۆمەڵگا و ئەوی تر باشتر دەناسێ، ئەو ناسینە درێژ دەبێتەوە تا ئەستانەی ناسینی خودا و لەڕێگای تەنیاییەوە، خودایەکی تەنیا دەناسێ. شاعیر لەم دەقەدا، دوو باڵمان پێدەدا کە بەردەوام سۆراغی کەسە تەنیاکانی پێ بکەین، بەجۆرێك ئەوەندە خەیاڵمان دەبا بۆ لای ئەوی تری تەنیا، زۆرجار تەنیاییە جەوهەرییەکە کە تەنیایی شاعیرە، دەبێتە دووڕیانی گەیشتن و نەگەیشتن، گەیشتن بەو خۆشیانەی ژیان دەیانچێنێ لە باغی نەستدا، نەگەیشتن بەو نێرگزەی مردن دەیچێنێ لە ماڵی حەقیقەت و ئەبەدیەتدا، بۆیە لە دەقەکەدا لەپاڵ نمایشی دیوە سەرابییەکەی ژیان، پێناسەیەکی دیکە بۆ مردنیش دێت، یانی کاتێ مردن دێت، تەنیایی دێت، کاتێکیش تەنیایی دێت، ئەو دیوە سەرابییەی ژیان کە باسمان کرد، چیتر ناتوانێ نمایش بکا.

((شتێك فریای مرۆق بكەوێت
تەنەكەیەك ڕۆنی بەتاڵ
تاتەشێرێك / سندوقێك لم/ ئیسپانەیەك/ بەلۆعەیەك
مۆبایلێك / كەرەڤانەیەك/ پارەیەكی دڕاو
فریای مرۆق بكەوێت
فریای خۆی بكەوێت مرۆق
شتێك فریای مرۆق بكەوێت))

هەڵەیەكی زمانەوانی لەم پارچە شیعرەدا بوونی هەیە، دەبوو شاعیر بڵێت: تەنەكەیەكی بەتاڵی ڕۆن، چونكە ئەوەی بەتاڵە تەنەكەكەیە نەك ڕۆنەكە. بە هەر حاڵ دەقەكە بەدوای فریادڕەسێك دەگەڕێ، دەستی ئینسان بگرێ و بە بەهاكانی مرۆڤبوونی شادبكاتەوە، باوەش بە مرۆڤدا بكات و بیكاتەوە بە مرۆڤ، جا ئەو فریادڕەسە تەنەكەیەكی بەتاڵی ڕۆن بێت یاخود مۆبایلێك یاخود كەرەڤانەیەك یان هەر شتێك كە دەتوانێ فریای مرۆڤ بكەوێ. دوایین شت كە شاعیر وەكو فریادڕەسی مرۆڤ دەیبینێ، مرۆڤە، واتە مرۆڤ كۆتا شتە ئومێدی ئەوەمان پێی بێت بتوانێ مرۆڤ ڕزگار بكا. ئەم ڕیزبەندییە پەیژەییەی لە شیعرەكەدا هاتووە، دیوێكی ئیستێتیكی دەقەكەمان بۆ بەیان دەكا كە گوزارشتی وشەكانە لە مێژووێك كە مێژووی مرۆڤە و ئێستا و داهاتووێك كە هی مرۆڤە.

ئەوەی شیعرەكە دەیڵێ ئەوەیە كە: زۆرینەی مرۆڤەكان جێگای ئومێد نین، بەڵكو پێویستە شەقام و كۆڵان و خانووەكان تەی بكەین بۆ ئەوەی مرۆڤێك بدۆزینەوە كە كەڵكی هەبێت بۆ مرۆڤێكی تر. (نیتشە) بەردەوام كێشەی هەبوو لەگەڵ زۆرینە، بگرە كێشەی گەورەی (نیتشە) كێشەبوو لەگەڵ دیموكراسیەت، بە درۆی دەبینی و پێیوابوو دەوڵەتێك كە بێهێزەكان پێكیان هێناوە، بەهێزەكانیان كۆت و زنجیر كردووە، بەڵام كەسی بەهێز شەهوەتی لەناو نابات بەڵكو ڕێكی دەخات، ئەم گرفتەش لە (وەهای گوت زەردەشت)دا زیاتر دەردەكەوێ. كتێبەكە لە چوار بەش پێك دێت و بە دەربڕینێكی شاعیرانە نووسراوە، تیایدا كار كراوە بۆ تێكشكاندنی خاچ. بە كورتی: (زەردەشت) دوای دە ساڵ لە گۆشەگیری لە ئەشكەوت دێتە دەرەوە و باوەڕی بەو خودایە نەماوە مەسیحییەت باسی دەكا، لێرەوە دنیای مرۆڤی باڵامان پێ دەناسێنێ.

ئەو تەنیاییەی شاعیر تووشی بووە، پێویستی بە كەسی دووەمی قسەكەرە كە ببێت بە سێبەرێك و شوێنی شاعیر بكەوێ، بەڵام شاعیر نایەوێت سێبەرەكەی هی خۆی بێت یان هی هیچ مرۆڤێكی تر، لەبەر خراپەی زۆری مرۆڤ، دەیەوێ سێبەرەكەی هی مۆبایلێك یاخود بەلۆعەیەك یاخود ئیسپانەیەك بێت. ئەوكاتەی نامۆبوونی مرۆڤ دەبێتە شتێكی ئاسایی، خود دێت لەنێو ئەو بازنەی نامۆییەدا، بە قەڵەمی وجود، وێنەی مردن

و بە قەڵەمی مردن وێنەی ژیان دەکێشێ، تازە کە لە دیدگای ئەودا درەنگە بۆ ئەوەی فریادڕەسێکی زەمینی بێت، ئەوا ئیتر دنیای زەمین چیتر دنیای هاتنی فریادڕەسەکان نییە، بۆیە بەشوێن کەسێکی تر و دنیایەکی تر دەگەڕێت جگە لە زەوی و مرۆڤ کە لە تەنیایی دووری بخەنەوە، تەنیاییەك کە نەبێتە وێستگەی دابەزین لە نیشتمانی تەنیاییەکی باڵادا، بۆیە چون گەڕیدەیەك نمایشی خۆی دەکا!

پاژی دووەم: ستەمی مرۆڤ لە مرۆڤ و هاتنی خیانەت!

شاعیر درێژە بە ناساندنێکی دیکەی مرۆڤ دەدا. ئەوەی مرۆڤ بە مرۆڤ دەناسێنێ، خودی مرۆڤە، بۆیە هەر ئەو خودە زۆرجار خیانەت لە بەهاکانی مرۆڤبوون دەکا و ناسنامە و پێناسەیەك بە مرۆڤ دەبەخشێ، کە هی مرۆڤ نییە، ئەگینا مرۆڤ بۆ دەبێت خیانەتکار بێت؟!

((جیهانی من جیهانی دیکەی زۆری تیایە
ماندوونابێت لە دروستکردنی بۆشایی
بەرلەوەی گەردوون بخنکێت
بەرلەوەی گەردوون بتوێتەوە.))

دۆزینەوەی دەرچەیەك کە شاعیر پەیوەست دەکا بە ئومێدەکەوە، لە دەرەنجامی ئەو گەشت و گەڕانە خێرایەوەیە بە ناخی خۆیدا دەیکا، دۆزینەوەی جیهانێك لەناو زیهن و ڕۆحی شاعیردا کە دابڕێن لەو دنیایەی مرۆڤەکان ئاوێزانی بوون، باسیان کراوە، بۆیە دەیەوێت وەکو واقیع مامەڵە لەگەڵ دنیا تازە دۆزراوەکەی ناو ناخی بکا و وەکو خەیاڵ مامەڵە لەگەڵ دنیا هەبووەکەی دەرەوەی خۆی بکا، ئەگەرچی لە ڕووکەشدا دنیای دەرەوە دنیای واقیعە و دنیای ناوەوە دنیای خەیاڵ، وەلێ هەمیشە حەقیقەت لە قوڵاییدا بوونی هەیە نەك لە ڕووکەش و بۆشاییدا. ئەو بۆشاییە گەورەیەی خود دەرکی پێ دەکا، ئێستا گەردوونێکی تر دێت و پڕی دەکاتەوە، گەردوونێك لە ناخی ئەو خودەوە لە دایك دەبێت و تا سنووری ئاسمان ئیدامە بە وجودی خۆی دەکا، بۆیە هێندە دڵنیایە لەو گەردوونەی ناخی، وەکو دنیای قەبووڵکراوی خۆی پێمانی دەناسێنێ نەك جیهانێك کە نەتوانرێ مامەڵەی لەگەڵ بکرێ.
بۆ دۆزینەوەی ئەو جیهانە، شاعیر دەیویست کەسێك ببێت بە هاوڕێی، ئێستا کە نائومێدە لە هاتنی ئەو کەسە، ناچار هانا بۆ خۆی دەبات و لەناو قوڵاییەکانی خۆیدا بە تەنیا ئەو جیهانە دەدۆزێتەوە، کاتێك دەزانێ ئەو کەسەی قەراربوو هاوڕێی ئەو گەشتەی بێت و لەو شۆڕشەیدا لەگەڵی بێت، ئیتر نایەت. (نیتشە) بەردەوام (واگنەر)ی هاوڕێی کردبوو بەو کەسەی، لە بابەتی گەڕانی بەدوای حەقیقەتدا هاوەدەمی

بێت، ئەگەرچی سەرەتا هەردووکیان لەژێر کاریگەری فەلسەفەی (شۆپنهاوەر) بوون، بەڵام کاتێك بارودۆخی (واگنەر)ی لە (بەیروت) بینی، زانی کە چیتر هاوڕێکەی ناتوانێ لەو شۆڕشە ئەخلاقییەی باسی دەکرد، هاوەدەمی بێت، بۆیە لە کاتی سەرەمەرگی (واگنەر)دا، (نیتشە) کتێبی (وەهای گوت زەردەشت)ی بۆ نووسی، بەڵام (واگنەر) فریا نەکەوت بیخوێنێتەوە، لە کاتی شێتبوونیدا هێشتا (نیتشە) بە هاوڕێکەی دەگوت: ڕۆژانێك من ئەو پیاوەم خۆشدەویست. هاوڕێکەی چیتر نەبوو بە هاودەمی شۆڕشی.

ئێمە لێرە نامانەوێ دیدگای یەکێك لەم دووانە بسەپێنین بەسەر ئەوەی تردا، لەوەیە دیدگای ئێمە وەکو دیدگای سێیەم دەرکەوێ کە دەکەوێتە دەرەوەی هەردوو دیدگاکە، زیاتر مەبەستمانە جەخت لەسەر ئەو پەیوەندییە بکەینەوە، کەسێك دەبەستێتەوە بە دۆستەوە. ئەوکاتەی مرۆڤ لە هاوڕێکەی جیادەبێتەوە، ئەوا ڕووبەڕووی دووڕیانێکی دەکاتەوە، ئەگەر دنیایەکی پێ ببەخشێ جوانتر لەو دنیای پێشووتر بەیەکەوە کێشاویانە، ئەوا کارێك دەکا دەکەوێتە نێو بازەی چاکەوە، خۆ ئەگەر کارێك بکا کە جێهێشتنی ئەو بە واتای خۆشاردنەوە و نەمانی بێت لای ئەو، ئەوا ئەو خۆشاردنەوەیە دەکەوێتە نێو بازنەی خراپەوە، بۆیە ئەو (دۆستە بکوژ)ە کە لە ڕووکەشدا وەکو فریادڕەس هات، ئێستا ڕۆڵێ جەلاد دەبینێ.

((من تاکە مرۆڤم
پێکەوە دۆست و دووژمن
دەبێت لە دەستیان ڕابکەم
من ئەو نەفرەتەم ئەی دڵ
ئەو نەفرەتە!))

لە پاژی یەکەمدا، لەبارەی ئەم پارچە شیعرەوە قسەمان کرد، دەتوانین لەم پاژەشدا لە ڕوانگەیەکی دیکەوە باسی بکەین. خیانەتی دۆست، ترسناکترین جۆری خیانەتە، خیانەتێك هێندە بە ئازارە، فریای ئەوە ناکەوین پارچە شکاوەکانی دڵمان کۆبکەینەوە، فریای ئەوە ناکەوین بە دۆست بڵێین: ئەی دوژمن بۆچی ئاوات کرد؟! فریای ئەوە ناکەوین دنیا بە بۆیەی سپی ڕەنگ بکەین و سڵاو لە ئاشتی بکەین، چونکە هەمیشە خیانەتی دۆست لە پێشەوەی هەموو ئەو خیانەتانەیە، دنیا پڕ دەکەن لە سەراب و زێرابەکانمان وەکو شەمەندەفەری جوانی و شەمشەمەکوێرە وەکو چۆلەکەی ئارامی پێ دەناسێنن، بۆیە بە ئازارترین جۆری خیانەت، خیانەتی دۆستە بەرامبەر دۆست، خیانەتی جوانییە بەرامبەری دڵ!

(نیتشە) هەستی بە کاریگەری ئەو خۆبەکەمزانینە کردبوو کە هەندێ جار وا لە کۆیلە دەکا، بەرامبەری گەورەکەی بوەستێتەوە و ببێتە

ڕزگارکەری دنیا. مرۆڤی باڵا کە لەوپەڕی چاکە و خراپەیە(خیانەتیش وەکو دۆخێك لە خراپە)، گاڵتە بە هەموو تراژیدیایەك دەکا، هەوڵ دەدا مناڵەکەشی باڵا بێت، مرۆڤی باڵا ئامانجە نەك جۆری مرۆڤ، بۆیە ئەوانەی وەکو توخمێك یاخود جۆرێکی مرۆڤ لەبارەی مرۆڤی باڵاوە دەدوێن، نەیانتوانیوە لە جەوهەری ئەو مرۆڤ بگەن، بەڵکو سەرابێك لە تێنەگەیشتن بەیان دەکەن، چونکە وەکو گوتمان: مرۆڤی باڵا ئامانجە نەك جۆری مرۆڤ، هەرکاتێك مرۆڤی باڵا وەکو جۆری مرۆڤ بینرا، ئەوا لە حەقیقەتی ئەو ئامانجە کە مرۆڤی باڵایە، دووردەکەوینەوە.

دووركەوتنەوە لە دۆست لەبەر بوونی بەرژەوەندییەك کە لەنێو هەناسەی دۆستێکی تردا دەستدەکەوێ، خستنەڕووی تەرزێکی دیکەی خیانەتە، ئەوە خیانەتە وا لە کەسێك دەکا واز لە هەندێك لە دۆستانی بهێنێ لەبەر ئەوەی کاری ئەو لە ئێستادا سپاردەی کەسانێك کراوە کە لە جنسی جوانی نین، چونکە ناکرێ کەسێك جوان بێت و ببێتە بەشێك لە خیانەتی کەسێك بەرامبەر کەسێکی تر. ئەو دنیا پڕ لە خیانەتە کە شاعیر باسی دەکا، درێژدەبێتەوە تا سنووری گەیشتن بە خیانەتێکی گەورەتر کە خیانەتی خودە بەرامبەر خود خۆی، واتە ئەوکاتەی ئەو خودە نائومێد دەبێت خیانەت لەوانی تر بکا و دەسەڵاتی ئەوەی نییە وەها خیانەتێك بکا، ناچار خیانەت لە خودی خۆی دەکا و دەبێتە خائینێکی ئەبەدی کە تا کۆتایی ئەو خودە، خیانەتی خود ئیدامە پێدەدا.

پاژی سێیەم: خود لەنێوان ئاگر و جیهاندا

وەکو لە پاژی یەکەم و دووەمدا باسی ئەو نائومێدییە مەزنەمان کرد کە شاعیر باسی کرد و بە خیانەت کۆتایی پێهێنا، ئێستا وێنایەك لە جیهانی ئاگرین دێتە پێشەوە کە خود بەرەو ئاگرستانی ڕۆح دەبا و وای لێدەکا پرسیار لەبارەی ئەو جیهانە پڕ لە ئازارەوە بکا، خۆی تیادا دەبینێتەوە و نمایشی ڕۆحی خۆی تیادا دەکا.

((هەڵبکە ئەی هەوای ناو سەرم
جیهان بخەرە ترسەوە
وەك دڵی من کە گڕ دەخوات
لە تاو سەرێك کە ئاگرە))

ئەو هەوایەی شاعیر باسی دەکا، دەبێت کوژێنەرەوەی ئەو جیهانە ترساو و دڵە گڕگرتووەی کە ئاگر ناسنامەیەتی، ناسنامەی گڕ کە بە زمانی ئاگر گوزارشت لە سووتانی خود دەکا و ڕێساکانی تەنیایی بە فێچەی نائومێدی دەکێشێ و ئازارەکان لە پەنجەرەی ئاوەوە هەڵدەداتە نێو کانیاوی نائومێدییەوە، بۆیە مەسەلەی بوونی سەرێك لە ئاگر

دەبێتە چەقی باس و نازانرێ چۆن شاعیر لە سیاقی ئەو دڵە پڕ لە گڕە ڕزگاربکرێ مەگەر بە هاتنی ئەو هەوا فێنك و کوژێنەرەوەیەی کە لە سەری شاعیرەوە سەرچاوە دەگرێ و دەبێتە پێدەشتی کوژاندنەوەی ئەو ئاگرەی هەموو وجدی شاعیری خستۆتە بەردەمی گریمانەی ئاگر و سووتانەوە، دەستەکانی شاعیری خستۆتە بەردەمی دەرگای فڕین و کەوتنەوە، ڕۆحی شاعیری خستۆتە بەردەمی ئەستانەی تەنیایی و مردنەوە.

ئەوەی لە شیعرەکەدا دەبینرێ، جۆرێك لە بەزەییهاتنەوەیێ بە خود. (نیتشە) بەزەییهاتنەوەی دەخستە نێو چوارچێوەی خراپەوە، چونکە پێیوابوو ئەوکاتەی تۆ بەزەییت بە من دێتەوە، لەبەر ئەوە نییە منت خۆشدەوێ، بەڵکو بۆ ئەوە بەزەییت بە من دێتەوە، تا ئەو ترسە لە خۆت دووربخەیتەوە و ئەوەی بەسەر من هاتووە، وای نیشان بدەی کە ترسێك نییە ڕووبەڕووی تۆ ببێتەوە، ئەمەش وا دەکا بەزەییت بە من بێتەوە تا ترسی ئەوە لەخۆت دووربخەیتەوە، ئەو شتەی بەسەر من هاتووە، بەسەر تۆش بێت. لای (نیتشە)، ئازار مرۆڤ بەهێز دەکا و پێویستییە، بۆیە بەزەیی بە چوارچێوەی خراپەوە دەبەستەوە، لەو پارچە شیعری خوارەوە زیاتر قسە لەسەر ئەم بابەتە دەکەین.

کاتێ مرۆڤ بەزەیی بە ئەوی تردا دێتەوە، بۆچوونی جیاواز لەبارەی ئەو بەزەییەوە دروست دەبێت، بەڵام ئەی بەزەییهاتنەوەیێ بە خود واتای چییە، مرۆڤ کاتێ بەزەیی بە خۆی دێتەوە نیشانەی چییە؟! نیشانەی بێهێزییەتی یاخود نیشانەی ئەوەیە کە حەقیقەتێك کە لەنێو خوددا هەیە پێویستی بەوە هەیە بۆ ئەوانەی تریش دەربکەوێ؟. سەرچاوەی ئەو بەزەییە، ئازارێکە کە لەوانەی ترەوە گەیشتووە بە خود. شاعیر لە دەرنجامی ئەو بەزەییە، خودێکی بەهێز نمایش دەکا، بەو واتایەی بەزەییهاتنەوە بە خود، وای نەکردووە شاعیر ببێتە کەسێکی بێهێز، بەڵکو سەرەڕای هەموو ئازار و نائومێدی و خیانەتێك، هێشتا بەدوای هەوایەك دەگەڕێ لەنێو سەری خۆیدا کە ئازارەکانی بەکۆتا بێنێت و خەمەکانی بکات بە ئاوازێك بۆ مانەوە و ژیان.

((پێشنیاز:
لە گەڕان و هەڵهاتن و کەوتن مەترسن..
بەیانی هەر وەکو ئێستایە
سەدان بەیانی دێت بەبێ دەنگی کەڵەشێر
من زۆرم دیون لەو بەیانییە بێمروەتانە
ئیتر خۆم کاتێکم ناولێناوە بەیانی.))

لە کۆتایی گەشتەکەیدا، شاعیر دەیەوێ پێمان بڵێ کە لەو ژیانە ماندووکەرە، مادام هەموو شتەکان دووبارەن، کەواتە ئازارەکانیش دووبارەن، ئازاری دووبارەش شایانی ئەوە نییە لێی بترسی، بەڵکو

دەبێت بە پەڕەموچەی هیچ لەسەر کاغەزێکی لە هیچ وێنای بکێشرێ، ترسانیش لە هەڵهاتن و کەوتن، لە کاتێکدا کە بەیانی هەر وەکو ئێستایە و کەڵەشێرێك نییە بقووقێنێ، ئیتر دەبەنگییە، بەڵکو دەبێت مرۆڤ خۆی کاتێك بدۆزێتەوە ناوی بنێ بەیانی و شەوێك بدۆزێتەوە ناوی بنێ شەو و ڕابردووێك بدۆزێتەوە ناوی بنێ دوێنێ، مادام خەڵکی لە دەنگی کەڵەشێر دەترسن، کەواتە هاتنی بەیانی بۆ ئەو ترسنۆکانە سوودی نییە، وەکو دەگوترێ: بۆیە خەڵکی زیاتر حەز لە مریشك دەکەن نەك کەڵەشێر، چونکە خەڵکی بەدوای ئەو شتەوەیە سکیان تێر دەکا، نەك ئەو شتەی خەبەریان دەکاتەوە.

وەکو گوتمان (نیتشە) بەردەوام لەگەڵ ئەو بۆچونە بوو کە ئازار مرۆڤ بەهێز دەکا، بۆیە مانەوەی ئازاری لەگەڵ مرۆڤ وەکو پێویستییەك، بە گەورە دەزانی، ئەو پێیوابوو مادام ئازار مرۆڤ بەهێز دەکا، کەواتە پێویستە ڕووبەڕووی ببینەوە، ئەمەش پێچەوانەی دیدگای (شۆپنهاوەر) بوو کە ئەمیان ئازاری وەکو پێویستییەك نەدەبینی، ئەگەرچی لە سەرەتادا (نیتشە) و (واگنەر)ی هاوڕێی هەردووکیان لەژێر کاریگەری دیدگا فەلسەفییەکانی (شۆپنهاوەر) بوون، بەڵام دواتر بابەت و تێڕوانینەکانیان دەبەنە نێو قاڵبێکی دیکەوە و لە کۆمەڵێك ڕوانگەوە بۆچوونەکانی (نیتشە) دژی بۆچوونەکانی (شۆپنهاوەر) دەوەستنەوە، یەکێك لەو مەسەلانە بابەتی ئازارە کە هەمیشە (نیتشە) پێیوابوو ئازار پێویستییە نەك سزایەك بێت تووشمان هاتبێت، بۆیە مرۆڤی بەهێز لەگەڵ ئازار دەجەنگێ.

شاعیر لەم شیعرەدا، ئازارەکانی دەبەستێتەوە بە عەقڵەوە. پەیوەندی نێوان عەقڵ و حەقیقەت پەیوەندییەکی سروشتییە و دەستکرد نییە، ئەو پەیوەندییە پێویستە بۆ بیرکردنەوەوە. دنیای عەقڵ لە حەقیقەت دەگەڕێ و دەدوێ، ئینجا ئەو حەقیقەتە لە شەقامی (وەهمەکان)دا پیاسە بکا یان لە شەستەی (واقیع)دا، گرنگ حەقیقەتێك هەیە و واتا عەقڵییەکانی لە خۆیدا مەڵاس داوە، یان دەکرێ بڵێین، عەقڵێك هەیە و ماناکانی حەقیقەتی لە خۆیدا مەڵاس داوە. دنیای عەقڵ، دنیای وردبوونەوەیە لە واقیع و وەهم و دیار و نادیار و گشت و بەراوردکردنی ئەو گشتە لەگەڵ هیچ و درێژکردنەوەی کردارەکان تا ئاستی گەیشتن بە ئەنجام. ئەو کاتەی عەقڵ زۆرترین پرسیار لەدوای خۆیدا جێدێڵێ، سەلماندنی سەرکەوتنی عەقڵەکە ئاسان ناکەوێتەوە. بەشێك لە پرسیارەکان، هەڵگری وەڵامەکانن لە نێو خۆیاندا و بەشێکی تریان دۆزەرەوەی پرسیاری زیاتر و بنیاتنەری وەڵامی زیاترن.

ئایا شاعیر لەم دەقەیدا پرسیارەکانی لە کوێوە سەرچاوە دەگرن؟

پرسیاری مرۆڤ بەرهەمی ونبوونی حەقیقەتێك یان شتێکە، دەشێ ئەو حەقیقەتە ونە بوونی هەبێ، بەڵام کەسی پرسیارکەر کە دوورە لەو

حەقیقەتە یان لەو شتەی، لە دەرەنجامی ونبوونی ئەو شتەی بەدوایدا دەگەڕێ، تووشی گومان هاتووە، بۆیە دەیەوێ لە ڕێگای پرسیارکردنەوە، ئەو گومانە لە خۆی دووربخاتەوە. پرسیارەکان دەست لە ملی وەڵامەکان ناکەن لە ئانی بوونی ناکۆکی فیکریدا, یانی کاتی ئاشتبوونەوەی پرسیار و وەڵامەکان پێویست نییە بە کێشە فیکرییەکانەوە، لەوانەیە بوونی کێشەی فیکری زیاتر، گومانی زیاتر و پرسیاری زیاتر دروست بکەن، بەڵام بە وەڵامی کەمترەوە .

ئەنجام:

(سێاو لە بیکێت)ی (داستان بەرزان)، هەوڵێکە بۆ دەرخستنی نهێنییە شاراوەکانی خود و داماڵینی ئەو دیوە کرێت و دزێوەی هەمیشە وەکو جەوهەر نمایش کراوە. شاعیر گەرەکیەتی نهێنییەکان ئاشکرا بکا، نهێنییە خودییەکان کە ئازاری هەمیشەیین و هاوزەمان لەخۆگری ئەو پرسیارە گەورانەن، مرۆڤ دەیەوێ نمایشیان بکا و بیانکاتە کەرەستەیەك بۆ خزانە نێو باوەشی ئاسوودەیی و حەقیقەتی زیندەگی، حەقیقەتێك بە هەمان فڵچەی ئەو وەهمە نەخشێنراوە کە کراوە بە هۆکاری مانەوە و بوون، بوونێك کە وەهمە و درۆیەکی دیکەی ژیانە، بۆ ڕزگاربوون لەو درۆ گەورەیە کە ناوی ژیانە، شاعیر وزەی زیاتر کۆدەکاتەوە، لەڕێگای ناسینی زیاتری خود و ئەوی تر و گەردوون و خودا.

سەرنج:

ئەو شیعرەی کاك (داستان بەرزان)، لە ژمارە (321)ی گۆڤاری (ڕامان) بڵاوبۆتەوە، بۆ خوێندنەوەی تەواوی شیعرەکە، دەتوانن بگەڕێنەوە بۆ گۆڤارەکە.

پەراوێزەکان:

(1) فەیلەسوفێکی ئەڵمانییە کە (وەهای گوت زەردەشت) لە دیارترین کتێبەکانیەتی، لە چوار بەش پێك هاتووە، بە دەربڕینێکی شاعیرانە نووسراوە. (نیتشە) لەم کتێبەدا، هەوڵی تێکشکاندنی خاچیدا. کورتەی کتێبەکە ئەوەیە کە (زەردەشت) دوای دە ساڵ گۆشەگیری، لە ئەشکەوت دێتە دەرەوە.

(2) فەیلەسوفێکی ئەڵمانییە، پێیوابوو ئەوەی کە لەم ژینە فەرمانڕەوایی دەکا، عەقڵ نییە، بەڵکو ئیرادەیەکی وەحشییە کە عەقڵ بەکاردەهێنێ بۆ گشت مەبەستە ڕەشەکانی خۆی، ئەو ئیرادەیە ڕیشەی بوونە و هەموو نەهامەتییەکانی ژیان، لەوەوە سەرچاوە دەگرن. ئایدیالیستی تەواو نەبوو، هیچ کەس وەکو ئەو ڕەخنەی لە مەتریالیزم نەگرتووە. ئیرادە پەیوەست نییە بە کات و شوێنەوە، واتە خودی

هەبوونە و لە دەرەوەی کات و شوێنە، کەواتە تاك و تەنیایە.
هەرچەند پلەی بوونەوەر نزم بێت، ئیرادە هێندەی تر زاڵە بەسەر بوونیدا، بۆیە کرداری ئاژەڵەکان، هەمووی ئیرادەیە، کرداری مرۆڤەکان هەندێکی پێچراوە بە عەقڵەوە، تەنیا کرداری مرۆڤە بەرزەکانە کە زیاتر لەسەر بنەمای عەقڵە نەك ئیرادە.

(3) لە ئەڵمانیا لە دژی پاپا شۆڕشی کرد و چەندین چاکسازی دروست کرد کە بووە هۆی دروستبوونی ئایینی پرۆتستانت. جەختی لەسەر وازهێنان لە گۆشەگیری کردەوە. زەواج لە مەسیحیەتی ڕاستەقینەدا جگە لە گونجانێکی سەپێنراوی مرۆڤ لەگەڵ سروشتە تاوانبارەکەی خۆی، زیاتر نییە، بەڵام مارتن لۆتەر هاوسەرگیری بە جوان و پیرۆز دانا.

سەرچاوەکان.
1: سڵاو لە بیکێت، داستان بەرزان، ژمارە (321)ی گۆڤاری ڕامان.
2: چیرۆکی ئایینەکان، سلێمان مەزهەر، و: لوقمان حاجی قادر
3: فەلسەفە بۆ ئەوکەسەی دەیەوێت، د. نەبیل عبدالحمید عبدالجبار، و: هاوار محەمەد ڕەشید
4: سەفەر بەرەو مناڵی بە کەشتیی گەورەبوون، بێند باجەلان، ژمارە (70-69)ی گۆڤاری گەلاوێژی نوێ.
5: فەلسەفە و ژیان، فاروق ڕەفیق، سلێمانی، 2009

کورتەچیرۆک: ئاوارە.. نووسینی: ئامانج شێروانی

سەیرێکی بنمیچە کونکونەکەی ڕەشماڵەکەی کرد، ئۆفێکی کرد، سەرنجێکی هیسی لالە شووشە تەنیاوییەکەی دا، ئاخێکی هەڵکێشا. ڕۆژە ڕەشەکانی ژیانی خۆی بیر دەهاتەوە. ئەم ڕۆژەی کەوتەوە بیری کە لەپێش دەرگای ژووری بەڕێوەبەری فێرگەکەیان وەستابوو، مامۆستا پێستاە لەپێیە، ورگنەکەی بەردەمی لێی دەخوێییەوە و دەم نا دەمیش پێلاقێیەکی بەهێزی دەخەواندە، گوایە دوو وشەی کوردی لە دەم هاتبووە دەرەوە.
قسەکەی باپیرەی کەوتەوە یادی، کە ئەویش لە باپیری خۆیەوە بیستبووی، کە ئەوان لە نەوەی سەرکردەی قارەمان شێرکۆی مامی سەڵاحەددین بوون، لە دەستی دڕندەیی مەمالیکە تورکەکان لە

قاهیڕەوە لە سەرەتای سەدەی چواردە بەرەو گوندێکی نزیک کۆبانێ سەریان هەڵگرتبوو. کەچی هەتاوەکوو ئێستاش عەرەبە گەڕیدەکانی ئەوێ پێیان دەگوتن ئێوە بێگانەن و ئێرە وڵاتی ئێوە نییە!
دایکی دەیگێڕایەوە، کە ماڵباتی وان چەندین جاران لە لایەن تورکە عوسمانییە داگیرکەرەکان، لەم گوند بۆ ئەو گوند ڕاگوێزرابوونەوە، چەندین جار ئاوارەی ئەم دێ و ئەو دێ کرابوون، بە بیانووی ئەوەی کە بە ڕەچەڵەک دەگەیشتنەوە سەر بەدرخانییە بۆتانییەکان و بوونیان هەڕەشەیە بۆ سەر یەکێتیی خاکی پیرۆزی عوسمانی.
هێشتا بەهاری شانزەهەمی تەمەنی نەبینیبوو، شەڕ چەند ساڵێک بوو هەڵگیرسابوو، لەگەڵ برا گەورەکەی، لە گوندێکی نزیک کۆبانێ، لە دژی دڕندەییەکانی داعش لە سەنگەر بوو، لەم ڕۆژە ڕەشەی کە دڕندە ئیسلامییە داعشییەکان وەکوو جەوجانەوەر ئەم ناوەیان پڕ کردبووەوە.
وەکوو خووی هەمیشەیان، لەم سەربڕین بۆ ئەو پەلبڕین دەڕۆیشتن.
هەر لەوێ لاقێکی ویان قرتاندبوو، هەر لە پێش چاوەکانیشی سەری تاقە برایەکەیان بڕیبوو. ئاخ چ ڕۆژگارێکی ڕەش بوو.
چەند حەفتەیەکی بەم شێوەیە، بە لاقێکی قرتاوی تیمار نەکراو، لە ژێرزەمینێکی شێداری تاریک، بەسەر بردبوو. چ ئاواتێکی بەم ژیانە نەمابوو، ئارام ئارام لە چاوەڕوانی مەرگدا بوو. ئەمە بوو ڕۆژێک، سەر لە بەیانی زوو، لەگەڵ یەکەم تیشکی ئاسۆ، لەبری مەرگ، چەند شەڕڤانێکی کوردی دلێر بەژوورە کەوتن، لەم مردنە مسۆگەرە قوتاریان کرد، دەستبەجێش ڕەوانەی نەخۆشخانەی سەرەکیی عەفرینیان کرد.
سەر لە بەیانییەک، تازە لە نەخۆشخانە دەرچووبوو، لەگەنێ ماستێک لەبەر دەمی و پارچە نانێکیش بە دەستییەوە، بیری لە برایە جوانەمەرگەکەی دەکردەوە، بیری لەم ڕۆژانە دەکردەوە کە بەیەکەوە لە ڕێگای فێرگە، یان بە دەم یاری کردنەوە، باسی داهاتووی خۆیان دەکرد، باسی خەونەکانیان دەکرد. لە ناکاو، حریت و حۆری جەندرمە تورکە توورانییەکان، ئەڵڵاهوئەکبەری تیرۆریستە عەرەبە ئیسلامییەکان ئەویان ڕاچڵەکاند. بەرچاوانی ڕەش بوو، دەنگ و تەراتێنیان هەر لە هی داعشەکان دەچوو. هەتا ئێستاش داخی ئەو ڕۆژەی لە دڵ دەرنەچووە، هەتا ئێستاش جێگەی فرمێسکەکانی وشک نەبووەتەوە.
چەند ساڵێکە لە کامپێکی نزیک حەلەب، لە ڕەشماڵێکی کونکونی سارد، لەگەڵ چەند سەد کوردێکی تر، لەژێر لێزمەی باران، لەبەر تینی بەهێزی هەتاوی هاوینان، ئاوارەی ئەم دەشت و دەرەن. هەموو ڕۆژێکیان بە ئومێدی گەڕانەوە بۆ شارەکەی خۆیان، گوندەکەی خۆیان، زێدی باوباپیرانیان دەکەنەوە، هەموو شەوێکیان بە هیوای دیدەنیی ئازیزانیان بەسەر دەبەن. ئاخ بە دەنگی هەناسەی نەنە گیان، ئاخ بە

چایە گەرمەکەی دەستی دایەی، ئاخ بۆ چیرۆک و بەسەرهاتە خۆشەکانی باپیرە. ئاخۆ دەبێت ئەم ڕۆژانە بێنەوە، ئاخۆ دەبێت جارێکی تر چاوی بە دایک و باوکە پەککەوتووەکەیی، خوشکە بچکۆڵانەکەی، دایە گەورە و باوە گەورە دەسڕەزەکەی بکەوێتەوە.
هەر لەنێو گێژاوی ئەم بیرکردنەوانە بوو، گوێی لە دەنگی هاڕەهاڕی جەندرمە تورکە عوسمانییەکان، تیرۆریستە عەرەبە ئیسلامییەکانی تەحریرولشام بوو، دەنگی زیڕەی منداڵەکان، قیژەی دایکەکان، ناڵەی باوکەکان ئەم ناوەیان پڕ کردەوە. پێش ئەوەی بتوانێت لە شوێنی خۆی هەڵبستێتەوە، شمشێرێکی ژەهراویی بە ملی داهەنرا و ئاڵایەکی خوێناویی تورکیان لەسەر لاشەکەی چەقاند.

ڕاقەی وشەکان:
هیس: دووکەڵی ئاگر
لالە: چرا
تەنی: واتە ئەو تەنە ڕەشانەی کە لە ئەنجامی سووتان دروست دەبن،
تەنیاوی: واتە شتێکی بە تەنی ڕووپۆشکراو.

کورد چۆن بەرگری لە خۆی بکات لە بەرامبەر زوڵم و ستەمی دەوڵەتی تورکیا.. وەهاب شاە محمد

کورد دەتوانێت لە ئاوێتەیەک لە ستراتیژی سیاسی و دیپلۆماسی و یاسایی بە بەرگریکردن لە خۆی لە بەرامبەر زوڵم و ستەمی دەوڵەتی تورکیا لە ئاستی نێودەوڵەتیدا کۆمەک وەربگرێت. لێرەدا چەند ڕێگەیەکی ئەگەری دەخەینەڕوو:

1. ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان و پرۆسەی یاسایی ڕاپۆرتکردنی تاوانەکان بۆ دادگا نێودەوڵەتییەکان: ئەگەر بەڵگەی پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ هەبێت، دەتوانرێت دۆسیەکان

بخرێنە بەردەم دادگا نێودەوڵەتییەکانی وەک دادگای تاوانە نێودەوڵەتییەکان (ICC) یان دادگای مافی مرۆڤی ئەوروپا (ECHR). هاوکاری لەگەڵ نەتەوە یەکگرتووەکان: ڕێکخراوە کوردییەکان دەتوانن ئەو پرسە لە ئەرگانەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان وەک ئەنجومەنی مافی مرۆڤ یان ئەنجومەنی ئاسایش وروژێنن و پێشێلکارییەکان وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتی بەڵگەدار بکەن. لەبیکردن بە گەمارۆکان: هەوڵدان بۆ بەدەستهێنانی سزای نێودەوڵەتی دژی تورکیا، بەتایبەتی لەسەر بابەتەکانی پەیوەست بە گۆشەگیری نەتەوەیی و تاوانەکانی جەنگ.

2. دیپلۆماسی و هاوپەیمانی لەگەڵ دەوڵەتانی تر: کورد دەتوانێت داوای پشتیوانی لەو وڵاتانە بکات کە لە مێژوودا بەرژەوەندییان لە مافەکانی مرۆڤ نیشانداوە یان بەرژەوەندی ستراتیژییان لە ناوچەکەدا هەیە. بەهێزکردنی نوێنەرایەتی: دامەزراندنی نوێنەرایەتی لە کۆڕە و شارە نێودەوڵەتییەکان (هاوشێوەی ڕێگەی دەسەڵاتی فەلەستین) بۆ بنیاتنانی پشتیوانی سیاسی. هاوپەیمانی لەگەڵ گروپە چەوساوەکانی تر: هاوکاری لەگەڵ بزووتنەوە قەومی یان سیاسییەکانی تر کە بەهەمان شێوە لەژێر سیاسەتەکانی تورکیادا ئازار دەچێژن، بۆ زیادکردنی فشارەکان لە ئاستی نێودەوڵەتیدا.

3. پێکهێنانی بیروڕا و میدیا هۆشیاری نێودەوڵەتی: بەکارهێنانی سۆشیال میدیا و دۆکیۆمێنتاری و ڕاپۆرت بۆ بڵاوکردنەوەی زانیاری لەسەر ئەو زوڵمە. ئاشکراکردنی خراپ بەکارهێنان لە ڕێگەی میدیای نێودەوڵەتی بەناوبانگەوە. نوێنەرایەتی فەرهەنگی: تیشک خستنە سەر کولتوور و مێژووی کورد بۆ بنیاتنانی هاوسۆزی لەگەڵ کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی. توێژینەوەی ئەکادیمی و سیاسەت: پشتگیری لە توێژینەوە و ڕاپۆرتەکان لەسەر ستەم کە دەتوانێت کاریگەری لەسەر بڕیاردەران هەبێت لەسەر ئاستی جیهانی.

4. پاڵپشتی کۆمەڵگای مەدەنی و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤ: لەگەڵ ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانی وەک ئەمنستی ئینتەرناشناڵ و هیومان ڕایتس وۆچ کاردەکەن بۆ بەڵگەنامەکردن و ڕاپۆرتکردنی پێشێلکارییەکان. ڕای گشتی: بەشداریکردنی گروپە چالاکوانە نێودەوڵەتییەکان و داکۆکیکارانی مافی مرۆڤ بۆ فشارخستنە سەر حکومەتەکان بۆ ئەوەی کاربکەن. ڕەوەند: کۆکردنەوەی ڕەوەندی کوردی لە ئەوروپا و ئەمریکای باکوور بۆ کاریگەری

لەسەر سیاسەت لە وڵاتەکانیان.

5. فشارە ئابوری و سیاسییەکان بایکۆتی ئابووری: هاندانی سزای ئابووری و بایکۆتی کاڵا و خزمەتگوزارییەکانی تورکیا وەک ئامرازێک بۆ فشارخستنە سەر حکومەت. هاندانی بارودۆخی بازرگانی دادپەروەرانە: کاریگەری لەسەر کۆمپانیا نێودەوڵەتییەکان بۆ ئەوەی وەبەرهێنان لەو ناوچانە نەکەن کە ستەم لە خراپترین ئاستیدایە.

6. بنیاتنانی ئۆتۆنۆمەی و شەرعیەت پەرەپێدانی ناوچە ئۆتۆنۆمەکان: لەو ناوچانەی کە کورد لە ژێر دەسەڵاتیدایە (بۆ نموونە لە ڕۆژاڤا)، بە پێشخستنی دیموکراسی و یەکسانی و سەقامگیری سەرکەوتن لە خۆبەڕێوەبەریدا نیشان بدە. ئەمەش دەتوانێت پشتیوانی نێودەوڵەتی دروست بکات. بەدواداچوون بە دانپێدانان: کارکردن بۆ بەدەستهێنانی دانپێدانان بە ناوچە یان ڕێکخراوە سەربەخۆکانی کوردی وەک ئەکتەری شەرعی لە سیاسەتی نێودەوڵەتیدا.

ئەنجام

کورد پێویستی بە کەڵک وەرگرتن لە تێکەڵەیەک لە هاوکاری ستراتیژی و داکۆکی و ئامرازی یاسایی بۆ زیادکردنی پشتیوانی نێودەوڵەتی. ئامانجەکی درێژخایەن دەتوانێ دروستکردنی یەکڕیزی بێت لە نێوان گروپە kجیاوازەکانی کورد و دامەزراندنی ئەجێندایەکی ڕوون بۆ چۆنیەتی بەدیهێنانی ستەم لە ئاستی جیهانیدا.

نوسینی/وهاب شاە محمد

منداڵیت بەرم نادا.. مەولود ئیبراهیم حەسەن

-تکایە منداڵیەتی خۆتان بپارێزن.

من بەخۆشەویستی تۆوە
لەدایک بووم
ناوکم بڕا
چاوم بە خۆشەویستی تۆوە
کرایەوە
بەشیری خۆشەویستی تۆوە
مەمکدرام
دارە دارەمکرد
بەخۆشەویستی تۆوە
زارم پژا
کەوتمە سەرپێ
بە خۆشەویستی تۆوە
لە دایک بووم
لە وڵاتی خۆشەویستی تۆوە
گەورە بووم
لە نێو خۆشەویستی تۆشدا
دەمرم

(٢)
لە هەموو گەڕەک
تەنیا من و تۆ
زۆر بە منداڵی
یەکترمان خۆشدەویست
خەڵکەکە هەموو
بە سوک سەیریان دەکردین
ئێستاش
تێنەگەیشتم
خۆشەویستی بۆچی سوکایەتیە

(٣)
زوڵفەکانت
وەک تیرە ماری ڕەش
بە نێو پەنجەکانم دا خزین
چ جوان و پڕ ترس بوو
ڕۆیشتنەکەت

(٤)
بە منداڵی

باوەشم
پڕ لە گەرمایی
کورتە خەوی تۆ بوو
ئەی ژن
ئێستا بەفریش دەبارێ
من هەر تۆم لە باوەشە

(٥)
بە گێڕانەوەی چیڕۆکی
شەڕو ئاشتبوونەوەی منداڵیمان
خەوم لێکەوت
وەرە
بە قژڕاکێشانەکانی گەنجی
خەبەرم کەوە

(٦)
ئەو خواردنە سادەیەی
جاری یەکەم
پێکەوە خواردمان
چەندین ساڵە
لێ ناگەڕێ برسیبم
نانخواردن لە گەڵ تۆ
چەند ئابووریە

(٧)
کە منداڵ بووی
یەکەمجار
لێنەگەڕای ماچت کەم
هەموو ماچەکانی گەنجیمان
تۆڵەی ئەو ماچەی
بۆ نەکردوومەتەوە

(٨)
بڕیار بوو پێکەوە
بچینە دەرەوە
گەیشمە بەر دەرگا
گوتت
دایکم لێناگەڕێ

ئێستاش
هەر جارێکی دەڵێی دایکم
وادەزانم لێناگەڕێ

(٩)
سێوی نەگەییوی
حەوشەکەتانمان لێکردەوە
دایکت هاواری کرد
لێگەڕێن
با گەور□ بێت
چ خۆش بوو
گەورە نەبووباین

(١٠)
بە منداڵی نەمزانی
بووکە شووشەیەکی تۆم شکاند
بە پیری
تۆڵەی خۆت کردەوە
دڵت شاکاندم

(١١)
کە منداڵ بووین
زۆر دەترساین
خەڵک پێکەوە بمانبێنن
بە گەنجی چەند دڵخۆش بووین
کە بە یێکەوە دەبینراین

(١٢)
بە منداڵی
من پایزم خۆشدەویست
تۆ بەهار
ئێستا تۆ
پایزت خۆشدەوێ
من بەهار
لەو ساڵی تەمەن وەرز لێکدابڕاوە
کەی پێکدەگەین

(١٣)

هەموو ئێواران
کە لێکداد□ بڕاين
غارم دەدا
بەرەو پێکگەيشتنى ب□ يانى
کەى پێکدەگەين
ئێستا
کە ناتوانم غاربدەم

(١٤)
کە منداڵ بووين
من تەنيا بەڕەنگى چاوەکانت
تۆم دەناسيەوە
چۆنت بناسمەوە
ئێستا
کە هەموو دەستە خوشکەکانيشت
چاويلکەيان لە چاو کردووە

(١٥)
منداڵيت بەرم نادا
تۆ هەميشە
توڕەو بەناز بووى
ئێستاش
من بەم پيريە
بەردەوام
بيبەر و هەنگوين دەخۆم

(١٦)
منداڵ بووين
کە شەڕمان دەکرد
کەس نەبوو
ئاشتمان کاتەوە
بەم پيرييە
زۆر کەس هەن
لێکمان دەکەن

(١٧)
کە منداڵ بووم
لەسەرى کۆڵان

چاو□□م دەکردی
تا دەهاتی
دەتوامەوە
کە دەهاتی
دەژیامەوە

(١٨)

بە منداڵ□ی
کە پێدەکەنیت
گەڕەک گوڵ دایدێ پۆشی
کە تووڕە دەبووی
وڵات دەکەوتە ڕەشپۆشی

(١٩)

منداڵ□ بووم
حەزم دەکرد
هەموو منداڵ□انی گەڕەک
کوێر بن
نەوەک تۆ ببینن
ئێستا حەز دەکەم
چاوی هەموو
گەنجانی وڵات هی من بێت
تەنیا
بۆ بینینی تۆ

(٢٠)

بە منداڵ□ی
ناوی تۆ
کانیی هەڵقوڵێنی
هەموو جوانیەکانی ژیان بوو
ئێستا
چاوی تۆ
پەنجەرەی
بینینی دوا ڕۆژە

(٢١)

بە منداڵ□ی
یەکەمجار

ویستم دەستت بگرم
هەموو گیانم کەوتە لەرزین
ئێستا
لەرزینی پیری لێناگەڕێ

(٢٢)
کە منداڵ بووین
لە سایەی عەشقەوە
هەموو وڵات
هی ئێمە بوو
ئێستا پیر بووین
ژوورێکمان دەسناکەوێ

(٢٣)
ئێستاش
بەم پیریەوە
هەرجارێکی
دەچمەوە گەڕەکی منداڵی
تەمەن لە بیردەکەم
بە دوای خانووە
کۆنەکەتان دا دەگەڕێم

(٢٤)
لە قوتابخانە
هەموو جارێ
پارچە کاغەزێکت دەخستە
نێو جانتاکەم
لێی نووسرابوو خۆشم دەوێی
ئێستاش
بەم خانەنشینیە
لە نێو هەموو جانتکانم
بەدوای ئەم پارچە کاغەزە دا دەگەڕێم

(٢٥)
ئەلف و بێی نووسینم
لە بیرکردووە
کەس و کاری خۆم
ناناسمەوە

ناوی خۆشم
لە بیر چووەتەوە
لە وەڵامی هەموو پرسیارێکا
دەڵێم پەری

(٢٦)
چومە لای دکتۆر
بۆ چارەسەری
گووتی کوێت دێشی؟
گوتم پەری
گووتی هۆی چیە؟
گوتم پەری
گووتی لە کەیەوە؟
گوتم پەری
گووتی لەگەڵ کێ؟
گوتم پەری
دکتۆر گوتی
خەرەفاوە

(٢٧)
ڕۆژی یەکەمی
چوونە قوتابخانەمان
گوڵێکت پێدام
خستمە نێو کتێبی ئەلف و بێوە
ئێستاش
بەم پیریەوە
هەر کتێبێکم دەسکەوێ
بەدوای ئەم گوڵی دیاری
منداڵیە دا دەگەڕێم

(٢٨)
لە تاقیکردنەوەی بیرکاری
هەردووکمان
نمرەی تەواومان وەردەگرت
ئێستا
پیر بووم
یەک و یەکم بۆ کۆ ناکرێتەوە
وەرە بەم پیریە

هەردووکمان ببین بەیەک

(٢٩)
لە قوتابخانە فێریان کردین
پێویستە مامۆستا و
دایک و باوکمان خۆشبووێ
خوێندنمان تەواوکرد
کەس پێی نەگوتین
پێویستە
یەکترتان خۆش بووێ

(٣٠)
لە قوتابخانە
لە وانەی ئایین
فێریان کردین
ه□moومان دواجار دەمرین
گەورە بووین
کەس پێێ نەگوتین
ئێستا
پێویستە یەکترتان خۆشبوێ

(٣١)
ڕۆژێکی زۆر سارد بوو
لە قوتابخانە هاتینە دەرەوە
بەرگەمان نەگرت
یەکترمان گرتە باوەش
بەم پیرییەش
هەر جارێ کە تۆ دێیت
حەزدەکەم دار و بەرد بیبەستێ

(٣٢)
نەورۆز بوو
ئاگرمان کردەوە
پۆلیس دوامان کەوت
لە ترسا خۆت خستە باوەشم
ئێستاش
کە پۆلیس دەبینم
وا دەزانم نەورۆزە

(٣٣)
منداڵیت بەرم نادا
ئێستاش
بەم سەری سپی و
و چاوی کز و
دەستی لەرزۆک و خانەنشینیمەوە
بەیانیان
جانتاکەم هەڵدەگرم و
ڕێی قوتابخانە دەگرم□ بەر
چاو لە تۆ دەگێڕم
هەر کچێک دەبینم
دەڵێم بەیانی باش پەری

(٣٤)
لە خانەی پیران
هەموو هاوتەمەنەکانم
گاڵتەم پێدەکەن و لێم بێزارن
دەڵێن چ پەری پەریتە
چەند هەست بە تەنیایی دەکەم
هاوپیرییەکی
خاوەن پەریم نییە

(٣٥)
ئەو ڕۆژەی گوتیان دەتگوێزنەوە
بۆ کەسێکی تر
من ژوورێکم ڕازاندەوە
جلی زاواییم کردە بەرو
بۆنی زاوا□□تیم لە خۆم دا
ئێستاش
ئەو ژوورە هەر ڕازاوەتەوە
جلی زاوییەکەم هەرماوە
ئەو بۆنی زاوا□□تیە
هێشتا بەری نەدوام

(٣٦)
منداڵیت بەرینەداوم
من هیچ گەورە نەبوویم
گەڕەک، شار

هیچ نەگۆڕاون
هێشتا سەردەمی پاشایەتیە
ساڵی یەکەمی قوتابخانەما نە
چ خۆشە
هەردووکمان
فێر بووین
ناوی یەکتر بنووسین

(٣٧)

لەسەر سەرینی مەرگم
دکتۆر دەپرسێ چۆنی؟
دەڵێم پەری باشە
دکتۆر پەری کێیە؟
پەری منم!
دکتۆر تۆ پیاوی
پەری ناوی ژنانە
من پەریم
دکتۆر خراپ تێکچووە!

(٣٨)

لە بیرتە
لە ڕێی قوتابخانە
لە نێوان (کوران) و (ئازادی)
پێڵاوەکانمان لە نێو قوڕ بەجێدەمان
من ئێستاش
دڵم لەوێ بەجێماوە

(٣٩)

شەو بوو
گوتت هەموو ئەم ئەستێرانە
هیمنن
گوتم من زۆرترم هەیە
گوتت چۆن
گوتم تۆ و ئەستێرەکان
پێکەنیت
گوتت شەیتان

(٤٠)

دەترسم
ئێستا نەمناسیتەوە
هەموو شتێک لە من گۆڕاوە
چاو نەبێت
دەترسم نەتناسمەوە
ئێستا
هەموو شتێک لە تۆ گۆڕاوە
چاو نەبێت
گرنگ ئەوەیە
چاوم بەچاوت بکەوێتەوە

(٤١)
تکایە
ئەگەر مامۆستا لێی پرسی
سێ جاران سێ دەکاتە چەند؟
نەکەی بڵێی دەکاتە نۆ
من ڕقم لە ژمارە نۆیە
زۆر دەترسم
لە نۆ ساڵیدا بتدەن بە شوو

(٤٢)
گەنجەکان
لۆمەم دەکەن
دەڵێن بەم پیری و سەری سپی و
خانەنشینیەوە
شیعری منداڵانە دەنووسی
گەنجەکان
نازانن سبەینێ
کە دەچنە تەمەنەوە
ئەوانیش
حەزدەکەن ببنەوە منداڵ

(٤٣)
ه□زار بووین
هەردووکمان
پێکەوە
لەفەیەک و ساردییەکمان کڕی
قەپێک تۆ

قومێک من
قومێک تۆ
قەپێک من
ئێمە یەکەمین دوو مندا□ □ بووین
ل□ سای□ی خۆشەویستیەوە
یاسای وەک یەکیمان جێ بەجێکرد

(٤٤)
بانگەشەی هەڵبژاردن گەرمە
بێ ژمارە
بێ لیست
بێ حزب
بێ کۆمیسیۆنی باڵای هەڵبژاردن
بێ کارت
بێ ڕۆژی دیاری کراو
بێ پەنجە مۆرکردن
من بۆ هەمیشە
تۆ هەڵدەبژێرم تۆ

(٤٥)
ڕەنگەکانیان هەمووی داگیر کردووە
زەرد و
سەوز و
سوور و شین و مۆر و.. زۆر
ئێمە بێ ڕەنگ و بێ ناو و بێ نیشانین
بە هەردووکمان
یەک نیشانەمان هەیە
ئەویش بێ نیشانییە

(٤٦)
دایکم زۆرجار دەیگوت
واز لەم کچە بێنە
کوڕم خەریکی دەرسەکانتبە
دەمگوت دایە
ئەو کچەش دەرسە
دەرسی چی کوڕم؟
دەرسی عەشق
بە خوا □□□□□

دوا ڕۆژی خۆت
بە قوربانی ئەم کچەتیوە دەکەی

(٤٧)
لە بیرتە گوڵم
کە منداڵ بووین
خەڵک پێکەوەیان دەبینین
دەیانگوت بێ ڕەوشتن
ئێستا
هەر ئەو خەڵکە بەم پیرییەوە
خەریکی ئەو بێ ڕەوشتیەن

(٤٨)
دڵ وشکەکان
کە پێکەوەیان دەدیتین
بە منداڵی
زۆر چیڕۆکی ناشیرینان
بۆ دروست دەکردین
ئێستا
هەر یەک چیڕۆک ماوەتەوە
ئەم دووانە بە منداڵیش هەر
یەکتریان خۆشدەویست

(٤٩)
زۆر جار
بە قسەی خەڵک
دارکاری کراوین
بە منداڵی
لەسەر یەکتر خۆشویستن
ئێستا
لە سایەی ئەو عەشقەوە
لە خانەی بەساڵاچووان
خەڵات و چەپکە گوڵی
کۆنترین دوو خۆشەویستمان
پێشکەش دەکەن

(٥٠)
خەریکم سەفەر دەکەم

دەچمە هەندەران
بیستوومە لە هەندەرانی
ئەرێ
هەندەران
چەند وڵات و
چەند شار و
چەند گەڕەک و
چەند ماڵە؟
تۆ لە نێو دڵی
کام ماڵمی؟

(٥١)
هەر لە منداڵیەوە
زۆرم ئازار چەشت
بەدەست
خزم و
دۆست و
نەناسەوە
هەموو شتێکم لە بیرکردووە
ئەگەر
خۆشەویستی تۆ نەبا
خۆشم خۆم نەدەناسیەوە

(٥٢)
منداڵ بووم
ئارازووم بوو
پارەم زۆر بێ
تا خۆش بژیم
جوان بپۆشم
گەنج بووم
ناوبانگم بێ و
خۆمی پێ هەڵکێشم
ئێستا
تەنیا خۆشەویستی تۆم بەسە

(٥٣)
بیستوومە
بەربژێرکراوی

بۆ پەرلەمان
نازانم سەر بە کام لیست و
لە کام بڕی
دنیایە
ئەگەر دەرچووی
نەکەی تۆش
ساڵ دوازدەی مانگ
هەموو ڕۆژێ
کراسێکی نوێ بکڕی

(٥٤)
منداڵ بووین
خەیاڵمان زۆر
دەوڵەمەند و
ڕەنگاوڕەنگ بوو
ئێستا پیر بووین
خەیاڵمان نەماوە
چاومان
بە ئاستەم
یەک ڕەنگ دەبینێ
ئەویش ڕەنگی پێکەوەییە

(٥٥)
منداڵ بووین و
هەموو جارێ
کتێبی کوردی تۆم دەدزی
چ خۆش بوو
دەهاتیت و دەپاڕایتەوە
تا بتدەمەوە
ئێستا پیربووین و
تۆ دڵی منت دزیووە
بە پاڕانەوش نامدەیتەوە

(٥٦)
منداڵ بووین و
لە نێو لاپەڕەکانی
کتێبی کوردی
دوو داری دوورمان دەدی

لە ژێر ئەو دوو دارە
دوو منداڵی عاشق
ئێستا پیر بووین
نە کتێب ماوە و
نە دار دەبینین
تەنیا دوو عاشقی پیر

(٥٧)

سەیرکە
لە سایەی خۆشەویستیمان
لە منداڵیەوە
شەوانی درێژمان لە خانەی پیران
پڕ بووە
لە خەونی جوان جوان
ڕۆژانی کورتمان لە خانەی پیران
پڕ بووە
لە گێڕانەوەی خۆش خۆش
ئێمە وەک ئەو پیرانە نین
هەر زوو
بۆ یەکتر کوژانەوە

(٥٨)

سەیرکە
ئێمە لە سایەی
ئەو عەشقە منداڵیەمان
لە خانەی پیران
هەموو کاتێکمان
وەک یەکەمین ژووانە
هەموو یەکتر بینینمان
یەکەمین یەکتر بینینە
هەموو شەوێکمان
شەوی یەکەمی
بووک و زاوایەتیمانە
هەموو بەیانیەکمان
یەکەمین بەیانی
شەوی یەکەمین پێکەوە بوونمانە

(٥٩)

زۆرم لا سەیرە
ئەو ژن و مێردە پیرانە دەبینم
ڕۆژانە بەشەڕ دێن
قسە پێک دەڵێن
لێک زویر دەبن
پێکنایێنەوە
کەچی ئێمە
شەو و ڕۆژ
مانگ و ساڵ
هەموو تەمەن بەشی
یەکتر خۆشویستنمان ناکات

(٦٠)
سەیرکە
چۆن ئیدارەی
خانەی پیران
حەوشەکەی پڕکردووە
لە گوڵی سوور
لەو ڕۆژەوە
کە بینیان
من هەموو بەیانیەک
گوڵێکی سوور
پێشکەش بە تۆ دەکەم

(٦١)
سەیرکە
ئەمساڵ سەری ساڵ
چیشت لێنەرەکەی خانەی پیران
تاکانەترین خەڵات و
سەیرترین خەڵاتی
بە من و تۆ بەخشی
بەهۆی ئەوەی
تا ئێستا
داوای هیچ خواردنێکی
تایبەتمان نەکردووە
هیچ خواردنێکمان
ڕەتنەکردووتەوە

بۆ ئێمە
هەموو خواردنەکان
ئەو سارد و لەفەیەن
یەکەمین جار پێکەوە خواردمان

(٦٢)
سەیرکە
ئوتوو چیەکەی
خانەی پیران
هەموو ڕۆژی
جلەکانمان ئوتوو دەکات
خۆشەویستیمان
لێناگ□□
جلی گەچراو بکەین□ بەر

(٦٣)
دکتۆرەکەی
خانەی پیران سەرسامە
تا ئێستا
ئێمە لە سایەی
یەکتر خۆشویستنمانەوە
داوای
هیچ حەبێکی سەرێشە
هیچ حەبێکی
بەرزە خوێن
هیچ حەبێکی
خەولێنەکەوتنمان لێ نەکردووە

(٦٤)
تۆ دەزانی
هەموو ژن و مێردە پیرەکانی
خانەی پیران
دەمانبوغزێنن
ل□ بەرئەوەی بەردەوام
لە ئیدارەوە پێیان دەڵێن
ئێوە بۆچی
وەک ئەم دووانە
خۆشەویست و تەبا نین

(٦٥)

هەفتانە
لە خانەی پیران
مەلایەک دێت
قسەمان بۆ دەکات
قەشەیەک دێت
قسەمان بۆ دەکات
دەروونناسێک دێت
قسەمان بۆ دەکات
کۆمەڵناسێک دێت
قسەمان بۆ دەکات
هیچ ژن و مێردێک
گوێیان لێناگرن
من و تۆ
لە سایەی خۆشەویستیەوە
بەردەوام
قوتابی هەمووانین

(٦٦)

لە بیرتە
لە خانەی پیران
ئەو شەوەی کارەبا بڕا
پیرەکان
خەویان لێ نەدەکەوت
هاواریان دەکرد
بەرداغیان دەشکاند
من و تۆ
هێمن هێمن
لە بەردەم چرای خۆشەویستی
چیڕۆکی خۆشەویستی خۆمان
بۆ یەکتر دەگێڕایەوە

(٦٧)

ئەو ڕۆژە
لێکۆڵەرێک هاتبوو
یەک یەک
لە پیرەکانی دەپرسی

خۆشترین ڕۆژەکانی ژیانت کامە بوو؟
یەکێ دەیگوت
ڕۆژانی منداڵی
یەکێ دەیگوت
ڕۆژانی گەنجی
یەکێ دەیگوت هیچ ڕۆژێکیان
من و تۆ بووین
گوتمان هەموو تەمەنمان

(٦٨)
دوێنێ دەروونناسێک هاتبوو
یەک و لاپەڕەی دا بە هەموومان
گوتی
چێتان پێخۆشە ئەوە بنووسن
یەکێ نووسیبووی
خۆزگە پیریی نەبووایە
یەکێ نووسیبووی
ئەرێ دۆزەخە
یەکێ نووسیبووی
بۆ چ نامرم
من و تۆش نووسیمان
ژیان خۆشەویستییە

(٦٩)
ئیدارەی خانەی پیران
داوایانکرد
هەریەکەو وێنەیەک
بەگەورەیی
بەسەر سەری خۆمان هەڵواسین
یەکێ وێنەی منداڵی
یەکێ وێنەی چوونە قوتابخانەی
یەکێ وێنەی ڕۆژی شاییەکەی
یەکێ وێنەی ڕۆژی دەرچوونی
یەکێ وێنەی ڕۆژی دامەزرانی
ئەمەش
ئەلبوومی تەمەنی
پڕ خۆشەویستی خۆمان

هەڵواسی

(٧٠)

هەموو ساڵێ
لە خانەی پیران
من و تۆ
بەهۆی خۆشەویستی
بەردەواممان
بەهۆی بێ کێش□یمان
بەهۆی پاک و خاوێنیمان
ئیدارە
بە دزی خەڵاتمان دەکەن
نەوەک پیرەکانی تر توڕەبن

(٧١)

ئیدارەی خانەی پیران
بێ تاقەت بوون
هێندەی
ڕۆژی لە دایکبوونمان
بۆ بکەن بە جەژن
ڕۆژی یەکترناسینمان
بۆ بکەن بە جەژن
ڕۆژی شاییەکەمان
بۆ بکەن بە جەژن
ڕۆژی دامەزراندنمان
بۆ بکەن بە جەژن
ڕۆژی خانەنشینبوونمان
بۆ بکەن بە جەژن
ڕۆژی هاتنە خانەی پیرانیمان
بۆ بکەن بە جەژن

(٧٢)

هونەرمەندێکیان هێنابوو
ئیدارەی خانەی پیران
بۆ دڵخۆش کردنمان
گەرم گەرم گۆرانی دەگوت
پیرەکان
چیە ئەم دەنگە دەنگە

ئەم هەراو چەقە چەقە
بیبڕنەوە بێزار بووین
من و تۆش
دەستمان گرتبوو
سووک سووک
شاد شاد
منداڵانە شاییمان دەکرد

(٧٣)

لە هەموو تەمەنما
هەرگیز
لێم نەپرسیوی
چۆن منت خۆشویست
لە هەموو تەمەنتا
هەرگیز
لێیت نە پرسیوم
بۆ چ منت خۆش ویست
لە ڕستەکانی خۆشەویستی
بۆچی و چۆن
جێیان نا بێتەوە

(٧٤)

لەو□ تەی تۆم خۆشویستووە
هەرگیز هەستم نەکردووە
هەژارم
دەوڵەمەندم
گەرما□
س□رما□
ساغم
نەخۆشم
بەردەوام هێندە دەزانم
لەخەوما و
لە بێ ئاگاییمدا
لە منداڵی و
لە پیرییمدا
هەمیشە تۆم خۆشویستووە

(٧٥)

لە بیرتە
یەکەمجار چووین
خانووێک بە کرێ بگرین
خاوەن ماڵ پرسی
منداڵتان هەیە
گوتمان خۆشەویستی
گوتی سەیارەتان هەیە
گوتمان خۆشەویستی
گوتی پارەتان لە بانک هەیە
گوتمان خۆشەویستی
توڕ□ بوو
گووتی بڕۆن بڕۆن
نان و خۆشەویستی بخۆن
لەو ڕۆژەوە
ئێمەش
نانی خۆشویستی دەخۆین

(٧٦)
لە منداڵیەوە
پێکەوەین
بەخۆشەویستیەوە
تا ئێرەمان هێناوە
ئێرەی خانەی پیران
سبەینێ کە مردین
پێکەوە لە گۆڕێک بمانێژن
بەڵێ یەک گۆڕ
دوو گۆڕ تێرایی ئێمە ناکات

مەولود ئیبراهیم حەسەن
پایزی /٢٠٢٤ – هەولێر

-ئ□م جار□ش برای ب□□□زم مام□ستا م□م□ستا (ه□ردی قاسم) ی هون□رم□ند د□س□زی نواندو ه□□□کانی ب□ □استکردم□و□و و□ن□ی□کی جوانترو گونجاوتری بۆ شیعری (منداڵ□□ت بەرم نادا..) دیزاینکر د، لە دڵەوە بەگەرمی سوپاسی دەکەم .

زەوەززەی دەروێش. چیرۆکنووسی بولگارستان: نیکۆلای خایت□ق. لە عەرەبییەوە: نەژاد عزیز سورمێ

ئەوەی بۆتی دەگێڕمەوە لە دێر زەمانەوە ڕووی داوە..
هێشتا چواردەم لە تەمەنم نە بوارد بوو، نە دایکم هەبوو نە باوك، باوکمیان سەبارەت بە مانگاکەی ساڵحەوە کوشتبوو دایکیشم بە ئیسپانیە تا مرد. لە لای نەنك و باپیرێکی پیرەوە پەروەردە بووم.. دەستی ڕاستی داپیرەم ڕەق ببوو ، ئەمەش مانای وایە کەسێك نەبوو ئیش و کاری ماڵێ ڕاپەرێنێ.. باپیرم چاوی لە من بوو ژنم بۆ بێنێ، لێی نەپرسیم، جاران نەیان دەپرسی، ئەوانەی ژنیان بۆ دەهات ڕیش سپی و پیرەکان لە ناوەخۆدا ئیشەکەیان دەبڕاندەوە. جارێکیان گوێم لێ بوو پێکەوە دەئاخڤین نەنکم وتی: ــــ: هێشتا منداڵە! باپیرەم وەڵامی دایەوە: گەورە دەبێ، گرینگ ئەوەیە کیژێکی بۆ ببینینەوە! باپیرم چی دیبوو و چۆن؟ ئەمەیان کە ناتوانم پێتی بڵێم بەڵام جارێکیان کە لە ناو مێرگدا گەڕامەوە بنیادەمێکم بینی مەقەستێکی گەورەی دەبەر پشتێ دا بوو، باپیرم وتی: ــــ ڕەمەزان! ئەوا ئەو بەرگدرووەم بانگ کردووە، شەرواڵێکت بۆ بدروێ، جا ڕەنگاو ڕەنگت دەوێ یا سادە؟ لەوەی زیاتری لێ نەپرسیم، بۆیان خواستم.. ژنیان بۆ هێنام لەوەی زیاتریشیان لێ نەپرسیم (شەرواڵێکی ڕەنگاو ڕەنگ یا سادە). چوارشەممە بەرگدروو هات، پ□نج ش□ممە شەلوارەکەی تەواو کرد، شەلوارێکی ڕەنگاو ڕەنگی خەت خەت و چنراو بوو.. ڕۆژی(هەینی)یش دۆڵنگێو هات و کەوتە لێدانی تەپڵی زەماوەند، دۆڵ لێ دەدرێ و مەنجەڵ و قازانی پر لە گۆشتیش کوڵەکوڵیانە، منیش نازانم داخۆ دەبێ بووکەکەم کێ بێ؟ بە شەرمەوە لە نەنکم پرسی: ــــ: هاوسێیە، یا هەر خەڵکی گوندی□؟ بەڵام کێیە و چۆن دەبێ، نەنکم شتێکی نەگوت، منیش لە سەری نەڕۆیشتم. ئێوارە زانیم کێیە و چۆنە. شێخ دروودی مارەیی خوێند و تەپڵمان بۆ لێ درا.. پاشان هاتە سەر ئەو وەختەی پێکەوە لە ژوورەکەدا جێمان بێڵن. باپیرم جودای کردمەوە و وتی: ــــ: ئاگاداربە، بەیانی دەبێ خوێن هەبێ!

ئەگەر بووی بە پیاو ئەوا وەك پیاوان بە.. گرینگ ئەوەیە خوێن هەبێ دەنا دەبیتە مەسخەرەی تەواوی گوندی، پاڵێکی پێوە نام و دەژوورێی کردم و دەرگای کلیل دا.

نیو سەعات دەبوو وەك ک□کەدار دانیشتبووم بێ ئەوەی فززەم لێوە بێ یا ڕووپۆشی لە سەر لادەم پاشان هەر خۆی بە دەستی خۆی ڕووپۆشەکەی لادا و دەرکەوت.، وام زانی باپیرم ئافرەتێکی قەڵەو و تێکسمڕاوی بۆ هێناوم، کەچی من کیژێکی لە وێنەی پەپوولەم دی، سپی دەت گووت شیرە، چاوی گەورە و سیحراوی.. بە سەرسامیەوە تێیەوە ڕامابووم، ئەویش سەیری دەکردم.. پاشان دایە قاقای پێکەنین ئینجا پرسی: ـــــ: شەرم دەکەی؟

ـــــ: ئەرێ وەڵڵا..!!

ـــــ: شەرم لە چی دەکەی؟ شەڵوارێکی ڕەنگینت دەبەردایە سەیری ئەو پشدینە، حەز دەکەی یاری بکەین، بگەوزێین؟ پێش ئەوەی پێی بڵێم کە داخۆ دەمەوێ یان نا شویتکی گرتم و بۆ خۆی ڕاکیشام و ماچی کردم و دایهێنامەوە. بەم چەشنە به کەیفی تۆمان یاری کرد و ئاگامان لە خۆ بڕا، هەستمان بە کەڵەبابی بەیانی نەکرد.. لەو دەمی دا کە خوێنەکەم بیر کەوتەوە کوڕنیشکم کەوتنە نێوچاوانێ »ئێستا کە خۆشە، بەڵام سپێدە دادێ و ئەوانەی لە خوێن دەپرسن دێن.. ئەدی ئاکام؟« بینیمی چیم بەسەر هات، لێی پرسیم کە داخۆ بیر لە چی دەکەمەوە؟ وتم: ـــــ: لە خوێن! وتی: ـــــ بۆت پەیدا دەکەم.. ڕوومەتی پف دان.. بوون بە گوڵاڵە سوورە و تفنکیشی کۆڵینەوە خوێنی لێ پژا.. لەوەی گەڕێ لە کوێ و بە چیمان سڕیەوە، هەموو شتێ کۆتایی پێ هات، وەك پیاوێك لەگەڵ ئافرەتێك دا دەژی، لەگەڵ سلیفیانادا ژیام، ئەو کیژە، بەڵام هاوسەرمە.. مێینە هەر لە منداڵێیەوە ڕوخساری ئافرەتیان پێوە دیارە، جا ئەوە لە ژێر برژانگانیان دایە یا لە ژێر نینۆکان، گرینگ ئەوەیە هەیە، بەڵام مەسەلەکە بۆ نێرینە جیایە، ئەو پیاوەی کە ڕدێنی نەبێ ڕوومەتی ئافرەتی پێ بخورێنێ پیاو نیە! دڵیش کە بیر لە ئافرەتێ دەکاتەوە لەسەرو ڕدێنێ ناپرسێ کە ئەمەش لە خۆم ڕوویدا، کاتێ لەگەڵ سلیفیانا گەوزیم و لێك ئاڵاین و ئەوەندی پێمان کرا یاریمان کرد، دڵم هێزی دەهات□ بەر هێز! کە ویستیشیان بە زۆرەملی ڕێی پێ بگۆڕن، لە ڕەگ و ڕیشەوە لە منیان دەرکێشا، ئەوەش بێ ئەوەی کەسێ هەستی پێ بکا، هەموو شتێ وەك دەڵێن ئاسایی ڕۆیی، وەکو ئەوەی لەسەر ئاوێ بێ وا بوو، کەس نەبوو بۆ ئەوە بچێ کە لەوانەیە لەژێر ئاوەکەدا بەردێ هەبێ و قایێخەکەمانی تێ هەڵبنگوێ و هەلاهەلا بێ. (سلیفیانا) لە ماڵەوە دەمێنێتەوە، خزمەتی نەنکم دەکا کە دەگەڕێنەوەیش زرۆبی و ناوساجیمان لەپێش دادەنێ و ئیشان دەکا، گسك لێ دەدا، تەنانەت

ماڵە كۆنەكەمان واى لێ هاتووە وێنەى ڕۆژێ پرشنگان دەدا، ك□□گ□كانيش زەردەمسكە بوونەتەوە،(سليفيانا) بە گوڵ و گياى هەمەچەشتى ڕازاندبوونەوە، واى لێ هاتبوو ڕۆژێ سێ جاران ميناى پەنجەرەكەى تەڕ دەكرد و پاكى دەكردەوە و لە باتى ئاوێنە قژى لەبەر دادەهێنا، قژێكى هەبوو لێرە زەردى دەنواند و لەوێ سوور وەك بڵێى گڕى تێبەر بوو بێ، كە لە لايێكى تر تەماشات دەكرد وەك زێڕى زيندوو وابوو، كەروێشكەى لەسەر سەرى دەكرد، دەست دەكاتێ دايدەهێنێ، منيش دەچم سه‌يرى دەكەم و تێيەوە ڕادەمێنم تا باپيرم بانگم دەكا:

ـــ: ڕەمەزان هەستە، بزنەكانت خەريكە لە برسان دەمرن! ئاى چ ئازارێكە بە دەست بزنانەوە، هاوينان خۆر تەمەڵى دەنوێنێ و لە تاقى ئاسمانايە و ئاوا نابێ.. پێنج فلوسانيش ناهێنێ، بووكى منيش لە گوندييە.. وام بە خەياڵدا دێ بە گۆچانەكەم بكەومە بەر خۆر و پاشان ختمى بكەم لە زەوى و ئيتر هەڵنەيێتەوە، منيش بە گەنجى بمێنمەوە تا هەر شەو بێ و تا هەتايێ لە تەكيەوە پاڵ بكەوم يا بە هەناسەم برژانگى دابێنم، فێر بووم هەموو بەيانيان كە لە خەو هەڵدەستم فوو لە برژانگى دەكەم، تاكو هەموو تاڵێكى دەچێتەوە جێى خۆى. ب□□□ن□م بە (سليفيانا) دابوو كە لەگەڵ باپيرم دەچمە پێشانگايێ لە (فليپيە) شانەيێكى ئێسقانى بۆ برژانگان ب□ ب□ه□نم، كە چى بەڵێنەكەم نەگەياندە جێ. ڕۆژێكيان لەگەڵ باپيرم لە دروێنە بووم كە ئێوارە گەڕاينەوە ماڵێ، چووينەوە سەر هەوارێك خاڵى و تار و بێ بووك. نەنكم وتى، براكانى سليفيانا داوايان كرد، ئ□و□يش نەيدا بوونێ و ئەوانيش پاڵێكيان پێوە نابوو و بردبوويان. وتبوويان سليفيانا جيازيى هەيە و پێويستە وەرى بگرێ، سوارى ئەسپێكيان كرد كە خەڵكيشيان گەيشتنێ بە ناو دارستانەكەدا بۆى دەرچوون. نازانم چيم بەسەر هات؟ بەڵام كە باپيرم بينيمى دەست بۆ چەقۆيێ دەبەم، گرتمى و بە نەنكمى وت: كندڕێكم بدەرێ! نەنكم كندڕێكى هێنا و باپيريشم لە ئەستوونەكەى بەستمەوە و پێى وتم: تۆ دەبێ لە پێناوى زەوەززەدا خۆت ڕاگرى.. نابێ ببزووى دەمەوێ نەوەى حەسەن دەروێش لێرە گاگۆڵكێ بكا، پاشان دەچى لە كوێ دەكوژرێى كەيفى خۆتە! سوارى ئێسترەكە بوو و بۆى دەرچوو، بانگى نەنكميشى كرد: ـــ: ئاگات لە وەچەى دەروێش بێ، دەنا سەرت د□ق□□شنمەوە! نەنكم باپيرم چاك دەناسێ بۆيە دەست و پێى نەكردمەوە. منيش وەك بڵێى سەد (زەروو)م بە دڵەوە نووسابێ و خوێنم بمژن هيچى ترم بە خەياڵدا نەدەهات، تەنها ئەو هيوايە كزە نەبێ كە دەشێ براكانى بە ڕاستى بۆ جيازەكە برد بيانەوە، دواى ئەوەيش بيرم لەوە دەكردەوە كە ئەوان براينە و غەريبە نين. دڵى خۆم بەو تۆزە هيوايە دەدايەوە تا

باپیرم لەگەڵ مەلا بانگدانێ ھاتەوە، زاری ئێسترێی کەفی ھەڵدابوو، ئەوەندەی بەنێو زڵکاوانیشدا تێپەرێ تەواوی بەدەنی تەڕ ببوو. پاڵی پێوەنام و دەژوور□□ی کردم و دەرگایشی گاڵەدا، لەگەڵ نەنکیشم چوونەوە ژوورەکەی خۆیان. دیوارێکمان ناوبڕ بوو، لە نێوەڕاستیدا دووکەڵکێشێکی تێدا بوو، دیوارەکە لە ڕاستی دووکەڵکێشەکەدا دەنگی تیا دەھات و دەمتوانی گوێم لە قسەو گفتوگۆیان بێ. خۆم لە کونجێك ئاخنی و گوێم بۆ ڕادێران، باپیرم بە دەنگێکی نزمەوە دەئاخفی، بەڵام ھەموو شتێ تێ گەیشتم دەیگوت: ـــــ: ئیتر بووك ھی ئێمە نیی□، ب□رایە بێ ئەدەبەکانی زانیبوویان ھێشتا کچە، بۆیە بە دوو (سابرێن)ـانیان داوەتە ڕەفعەت! نەنکم لێی پرسی: ئەی ئێستا؟ -: ئێستاش بردوویانەتە دارستان و کەس نازانێ کەنگێ دەگەڕێنەوە، بەڵام چ سوودێکی ھەیە بگەڕێتەوە و تۆوەکی بیژۆکی لە ھەناواندا دابێ. نەنکم وتی: جا ئێستا چ دەکەی؟ -: دەزانی چ؟ وام بە خەیاڵدا دێ ڕەفعەت وەك گوللە لە قیڕیدا ختم بکەم، دەشیکەم! بەڵام ئێستا نا، ژنێ بۆ ڕەمەزان دێنم و چاوەڕێ دەکەم تاکو نەوەکە پەیدا دەبێ، جا دەزانم چۆن وا بکەم دایکی ڕەفعەت خڕە فرمێسکان ھەڵبارێنێ.

قسەکانی باپیرم، ئا ئەو قسانەی وای لێ کردم کە خۆم بە ئۆجاغەکەوە بن□□م نەبزووم و داوای لێ کردم بە دیار خۆڵەمێشەوە بم! لەگەڵ گەردی بەیانیدا باپیرم لەگەڵ شێخی ھاتنەلام دڵی دامەوە، تا نەخنکێم و نوقم نەبم و تا دوژمنایەتی کەس نەکەم و لەگەڵ کەس بە داوا نەیێم، ھەر بۆ ئەوەی نەوەیەك بۆ باپیرم بەج□ ب□□□م پاشان خوای دەکرد سەرم پان دەبووەوە!!

ئەو ڕووداوانەی لە دوایشدا ھاتن، بێرە، بە ناو دڵم دا چوون… وێنەی کۆمەڵە تابلۆیێك… ئازاریان دەدام… تابلۆی یەکەم کە سیلیفیانا گەڕایەوە گوندی، ماڵی ڕەفعەت ھاوسێمانن، ناوبڕمان تەنھا دیوارێکە، بەڵام کە گەڕانەوە کەس نەیدیتن، مانگێك بڵێ زیاتریشی پێ چوو بوو پێیەوە دیار نەبوو ئەم دەڵە کە جووتبێتی… ڕوومەتی وەك ھەویر شێلا بوو، زاتی نەدەکرد ئەمە بڵێ منیش ھەموو شتێکم دەزانی… لە یەکەمین ڕۆژەوە ڕەفعەت عاشقی ببوو، کاتێ کە لە حەوشەی دیبوو دێ و دەچێ، کونێکی لە دیواریدا کردبوو و تەماشای دەکرد، ئەو بە حەفت ساڵان لەمن گەورەترە سەرەڕای ئەوەیش لە خۆشیان دایە، ناچێتە داران و ناشچێتە کێڵگە، تەنھا یارمەتی باوکی دەدا، باوکی گۆشتفرۆشە. عارەقێ دەخواتەوە و ددانان دەگڕسێنێ و پاشان دەچێ سنگ دەردەپەڕێنێ و فشەو فەخفەخە ب□س□ر خەڵکیدا دەفرۆشێ… ماڵی ڕەفعەت دوو سابرێنی قەڵەویان ھەیە دوو زەنگوڵیان بە ملی یەوەیە، کە دەزرنگێنەوە لە پشت دە گردانت گوێ لێ دەبن، براکانی سلیفیانا (ڕەجەب و یۆمێر) تەماحکارن، شوانکارەشن حیساب

بۆ سابرێن و زەنگوڵان دەکەن، جڵەویان بۆ ڕەفعەت شل کردووە، ئەوان سابرێنەکانیان دەوێ ئەویش خوشکیان، زانیبووشیان هێشتا کچە دەقەبەڵیان کردبوو. زۆرم حەز دەکرد سلیفیانا ببینم، بەڵام ئەو زاڵمە لە پشت قفڵێی نابوو چ ڕێگایەك نەبوو پێی ببینم، جارێکیان غەریبیم بۆی هەستا، هەر تاریك دا هات بە سەر بانەکە کەوتم و چووم لە پەنا دووکەکێشەکەوە خۆم حەشار دا، لە پەنجەرەی ماڵی ڕەفعەتەوە سەیرم دەکرد… پەنجەرەکە خڕە، لە ناو□شدا لامپایێکی نەوتی دەسووتێ چی لە ماڵدایە دیارە، هەمووی نا… بەڵام دەمدیتن لەبەر خوانەکە دادەنیشن، پاشان دەمدیتن هەڵی دەگرنەوە و ڕەفعەتم دەدی پشتی دەکردەوە و خۆی تەنها دەکرد و… و …؟ نەمدەتوانی چاوەکانی ببینم، بەڵام سەری وەك بڵێی بڕا بێ دەلەنگیەوە ئەویش دەیگرت و هەر دوو پەنجەی گەورەی دەخستە ژیر چەناگەی و وەك دڕندە هەڵی دەلووشی.

لامپاکە دەسووتاو دڵی منیش وێنەی مۆم دەتوایەوە…

ئەم دڵە چۆن ن□ت□وت□وە؟ چۆن نەوەستێ؟ چۆن بگاتە سبەی و دوو سبەی؟! نەنکم هەستی بەوە کرد خۆم لە پەنای دووکەڵکێشەکەوە دەنێم بە باپیرمی گوت، ئەویش دیار بوو سەرزەنشتی کردو وتی: -: با بکا، چ دەکا با بکا… با ڕق بخواتەوە، با پڕ بێ لە قین… با فێر بێ خوێنی ئافرەت لە لووتیەوە وەرنەگرێ! بڵێی باپیرم ڕاستی کردبێ یان نا؟ ناتوانم حوکمی ئەوە بدەم، بەڵام ئەوەی پەیوەندی بە ڕقەکەوە بێ کارەسات بوو… کە حەزت دەچێتە شتێك، بیر لە چیتر ناکەیەوە… بووکهڵەی پڕ لە پووشت دیوە؟ هیچی تیا نییە، نە دڵ، نە ئێسقان تەنها پووش و بەس من وەك ئەو بووکهڵەیەم، بەڵام پووشی من ڕق و کینەیە، هەر بە وەیشم خۆ لە سەر پێیان ڕاگرتووە. ئەو ڕقەی لە ڕەفعەتم دەبێتەوە ئەوەتا بە سەرمەوەیە، لە ناو نوێنیێ، لە کێڵگەشدا لەگەڵما یە، شەوو ڕۆژ… خەیاڵی ئەوە دەکەم چۆنی بە تەورداسێ دەبڕمەوە یا بە خەنجەرێی دادەڕسێمە هەناوان، ئەویش دەم و دەست نامرێ و پێوەی دەناڵێنێ؟ ڕیخۆڵەکانی لە سەر ئەرز بە دوای خۆی ڕادەکێشێ، منیش بە پێیان پانیان دەکەمەوە و بە نینۆکان لە باڵ یەکیان دەردێنم، بێ ئەوەی بەمەیش دڵم ئاوێ بخواتەوە، بە خەنجەر ئازاری نابێ، بیرم لە ئازاردانێکی دیکە کردەوە، بیرم لەوە کردەوە لە سەرخۆ بیخنکێنم، ماوەی بدەمێ، بەڵام ئەوەم لا ڕوون بوو، ئەگەر بیگرم بەری نادەم بۆیە خنکاندنەکەیشم بە دڵ نەبوو، ئازار و ئەشکەنجەی ترم داهێنا و سێ سەد جارم کوشت و ژیاندمەوە. سەرم گڕی گرت، کوشتمەوە، لەت لەتم کرد و کردم بە هەزار پارچە، دەستم شل بوون ئەوجار بە ددانان، تاکو ئاخری پووشی ناو بووکۆکە گڕی گرت و منیش تام لێهات، لێوە لەرزەم گەیشتێ و نەخۆش بووم، کەوتمە ناو جێیان. ئەو وەختە باپیرم تەنگاو بوو! لەبەر من نا، لەبەو وەچەی

دەروێش، لەگەڵ خۆی بردمە (تریگراد) بۆ لای ئایشە قەڵەو... ئەویش زۆری دەرمانی تاڵ دامێ و بە زۆر مەڵحەمانیشی چەور کردم، ئیتر تا یەکە بەری دام و حەفتەیەکی پێنەچوو چاك بوومەوە، بەڵام باپیرم نەیهێنامەوە گوندی، لە (تریگراد) بەجێی هێشتم، لەوێ لای بزنە گەلی (دیلیەمەر)، ئایشە قەڵەویشی ڕاسپارد چی پێ باشە بمداتێ بە مەرجێك بە سمێڵ و ڕدێن نەگەڕێمەوە. هەر وایش بوو، جا ئەوە بە هەی تاڵاو بوو یا لەبەر ئەوەی چونکە بە ناو ساڵان کەوتم- هەر ماوەی چەند مانگێك بوو سمێڵ و ڕدێنم پێوە هاتن، کەس نازانێ ئەوە چ ڕدێنێکە، بەڵام بە هەرحاڵ ڕدێنە، ئەمەیش نەختێ هەوری کردمەوە و ڕزگارم بوو لەو دەردە بەرازەی و ڕۆیشتم بە دوای ئارەزووی خۆم کەوتم... باپیرم هات وتی: یاڵڵا با ژنت بۆ بێنین خورە خورەم کەوتەتە دەستی و شینێ بۆ دایکی ڕەفعەت هەر دەگەڕم! بە باپیرم وت: دەتوانی ژنێم بۆ بێنی و چم لێ دەکەی کەیفی خۆتە، بەڵام تخوونی ڕەفعەت ناکەوی من خۆم حیسابی لەگەڵ پاك دەکەمەوە... سوێندیشم دا کە بە قسەم بکا. ژنم لە تریگراد هێنا، ئەمجارەیان چ فێوفەڵی تێدا نەبوو، هەموو شتێ بەر کەماڵ بە سەرچوو، منداڵێکەم بوو، بەڵام نەك بە نۆ مانگان، بە حەفت مانگان! دیارە زانیوویەتی باپیرم ئەوەندەی لە بەساتییە و پێشی وادەی بوونی کەوتووە! چەند ساڵ بوو باپیرم نەدیبوو پێبکەنێ، ئێستا بینیم... گەژیەوە و ڕاکشا بمرێ... بە ڕاستیی ڕاکشا هەر دوای سێ ڕۆژان پاش لە دایك بوونی منداڵەکە، دەمی داچەقی و کەوتە سەر جێیان، بەرەی چەپەی بە تەنە هەڵدەتکی، بانگی کردم و وتی:___ ڕەمەزان کوڕم! خۆ دیتت، باپیرتم ها! زەوەززی دەرەیش؟؟ ئەوەتا ئێستاش دەڕۆم مزگێنی بدەمە باوکت، بەڵام (ڕەفعەت)، ئەوا ئەویشم بە تەمای تۆ کرد! باپیرم ئەمەی وت و بە دوایی بوو، ژن و مناڵەك و ڕەفعەتیشی بە تەمای من بەجێ هێشت، دە وەرە جا ڕەمەزان بزانین چۆن سێ شتان بە دەستێکی هەڵدەگری، ژن و منداڵێك و دژمنیش، تۆی کە پووشی بووکەڵەت تێدا یە، دەبێ ڕاست ڕێ بکەی و بزنەکانت بلەوەڕێنی و بکەڵی تا بخۆی، وە ئەمما جەرگ و دڵت ئەوەتان لە لای قەسابی، ڕەفعەت چۆنی بەوێ وای دەگووشێ. لەبەر خۆمەوە دەمگوت: پێویستە منداڵەکەم هەراشێکە ببێ کە دایکی بتوانێ پەروەردەی بکا، ئەو دەمی سکی ڕەفعەت بە هەڵدەدەم، لە دوایشدا وتم چاوەڕێ دەکەم تا ڕێپێ دەبێ و دەڕوا... کە ڕۆیشتیش وای لەهات سلیفیانا بە دەر دەکەوت، منداڵەکیشی دە ئامێزی دا بوو و پێچەی لە ڕووان دابوو، وەك جاری جاران هات و چۆی لە حەوشەکە دەکرد، دیار بوو نەی دیبووم، بەڵام چاوی لێ دەگەڕام بمبینێ. کونێکم دە دیواری ژوورەکەیان کردو سەیرم دەکرد، کاتی کە من لە ژوورەوە تەماشام دەکرد، ڕەفعەت لە پەنجەرەکەوە چاوی لێ بوو، ژنەکەیشم چاوی لێ بووم، لە بەختی من

ژنەکی شەڕانی نییە، نە هاواری کرد و نە حەفت و هەشتیشی لەگەڵ کردم، چوو بە هەست و خوست فرمێسکی هەڵدەباراندن.

بەم چەشنە ڕۆژگار هاتن و ڕۆژگار ڕۆیین… جووتی دەکەم و کارێزان لێدەدەم، یا نەخۆ لەگەڵ بزناندا دەبم، بە پەلەشم، پێش ئەوەی تاریك دابێ دەگەڕێمەوە بەو کوونەوە دەنووسێم کە لە دیواری ژوورەکەدا کردوومە و چاوەڕوانی سلیفیانا دەکەم ببینم جا ئەگەر ببینم ئەوا دەم دادەمرکێتەوە ماندوویەتیشم دەڕەوێتەوە، ئەگەر نەیشی ببینم ئەوا شەوە بە ددان گەساندن بەڕێ دەکەم… کەوەی دەکەم… دەیخنکێنم، دەرمان خواردی دەکەم، لەگەڵ ئەوەشا دەم قەرار ناگرێ! زۆر جارانم داناوە تەواوی بکەم، بەڵام هەر کە بیر لەوە دەکەمەوە دەچمە زیندان و لەوێشدا هیچ کونێك نییە سلیفیانای تێدا ببینم، واز دێنم و پەشیمان دەبمەوە. ئا بەم جۆرە ژیانم دەڕۆیی، ڕۆژ دوای ڕۆژو ساڵ لە دوای ساڵ… ئەگەر منداڵم گەورە نەبوونایە و شوویان نەکردبایە و منداڵیان نەبووایە، نەمدەزانی چەن ساڵ تێپەڕیون. ناوبڕی نێوان ئێمەو ماڵی ڕەفعەت لە دار گەوانییە و لە باڵ یەکدی چووەتەوە، ئاوایش ئاسان نەبوو هەموو ئێواران بە بەفر و مەی سەرخۆش ببە و بەیانیش لەگەڵ شێختەدا ڕابە… زۆری خواردەتەوە و وەختی داهاتووە گەڕەڵەی بکەوێتە لێژییەوە… قەسابخانەکەیشیان لێ ستاندووە، بەمەیش زیاتری بێن تەنگ بووە… ئەگەر دەرزی ئاژنیش نەکرێ، ئەوا مەی وەنەی دەرزی تێی دەچەقێ. مەی پشتی شکاندووە و فڕێی داوەتە سەر جێیان… کچەکانی شوویان لە گوندێکی تر کردووە و خۆی و سلیفیانا بە تەنها ماونەتەوە. پێڵەقەیەکم لە ناوبڕە هەڵوەشاوەکەدا، وەك ئەوەی بچمە ماڵی خۆم، چوومە حەوشەی ماڵی سلیفیانا، نەخێر بە حەوشەیشدا بە ژووری ڕەفعەت تێپەڕیم، لەوێ لێی دانیشتین. چل ساڵ دەبێ یەکەمین جارە کە ئەمە هەرسێکمان لە یەك جێگادا کۆدەبینەوە و یەکەمین جاریشە بەرەو ڕوو دەڕوانمە ڕەفعەت و سلیفیانایشمان لە بەینەدایە… (فکرم پیسە گەورەم با پێت بەڵێم!)، حەزم دەکرد بە بەرچاوییەوە سلیفیانا لە ئامێزە بگرم و لە باوەشمدا بیبینێ وەکو چۆن من بە درێژایی ژیانم لە باوەشی ئەومدا دیوە… بەڵام ئەو قبووڵی نەکرد:
-: ئەوەندە بەسە کە لەڕێین، ئەگەر ئەو زاڵم بووبێ، تۆ وا مەبە! دەپرسی ئەدی ئەستا؟ ئەستاکە کار بەم چەشنە دەڕوا: ڕەفعەت سەرمای دەبێ… سلیفیانایش کەری نییە پێی بچێتە داران و ئاگری بۆ بکاتەوە و سەبەی بە تۆ باوە… من دەچم!! هەموو ڕۆژێ باری کەرێك دار دەهێنم و بەشیش ناکا… یاساوڵەکانی دارستان بینیمیان لێیان نووسیم، دوایشم کەوتن بمگرن و جارێکی ترم لە سەر بنووسن… هەڵاتم… بەیە

ئێستا بە شەو دەچم و بەو چاوانە سەيريان دەكەم و بەو دەستانەيش دەيانبڕم تاكو ياساوڵەكان دەنوون، ئينجا دارەكان بە نێو دۆڵەكەدا دێن و بەرەو ماڵ دەيانكێشمەوە. بەڵان چى؟ لە ڕێى ئەوەى كە ئاگرى بەرداوەتە ڕۆحم لەشم تێك شكاوە!… ئاگريش دەكەمەوە، ئەوەى پێ گەرم دەكەمەوە واى لێكردووم..

چڵ ساڵان، تاوێ لە نێو ئاگر و تاوێ لە نێو شەختەدا بژيم.. نەمدەتوانى واز بهێنم، كە وازيشم هێنابووايە دەبووایە سليفيانا خۆى بچووبايە داران.. بانگم دەكا يارمەتى بدەم.. دەستم پێ لە ئيش هەڵدەگرێ، چونكە چاكيش ئاليك دراوە و قورسە، لە پاك كردنەوەى جێ و باڵنگانى و عەيب نەبێ پاشەڕۆك، پێويستى بەوە هەيە بڵند بكرێ، ئەويش ئافرەتێكى لاوازە و ئەو هەموو ئيشانەى پێ ناكرێن.. كەواتە كێ ئەم كارە بكا؟؟!! كێ؟ ئينجا وەرە ڕەمەزان ئەوجار خزمەتى ڕەفعەت بكە، كە خزمەتيشم دەكرد هەر بۆ ئەوەبوو بارەكە لە سەر شانى سليفيانا نەبێ…

بيستمەوە لە گەڕەكێ باس دەكەن: (تەماشا، تەماشا.. چۆن هاوسێيەكە! چ ئينسانێكە؟..)، بەڵام ئەوان ناوەوەى من نابينن چى تێدايە.. براينە هەناوم زووخاوى تيا دەكوڵێ و دەكوڵێ.. منيش چاوەڕێى مردنى ڕەفعەت دەكەم تاكو سليفيانا مارە بكەم، كەچى ئەو نابووتەيش نامرێ.. ئا ئەمەيشە زووخاوى.. د□مەوێ پێكەوە لە ژێر لێفەيێكدا بنووين، وەك پياوێ لەگەڵ ئافرەتێكدا دەنوێ.. پاشانيش چ دەبێ با ببێ.. ژن و ماڵ و منda□م بەجێ دێڵم و دەچمەوە لاى.. بەڵام ئا ئەوەتا ڕەفعەتە شەپڵەلێدراو كڕوكپ لە نێوانماندا كەوتووە، ئەوەتا كاتيش دەفڕێ و ئاوى چۆكانيشم دەچێ و ناشزانم داخۆ لەگەڵ سليفيانا وەك ژن و پياو لەگەڵ يەك دەنووين يا وەك خوشك و برا كەس حەقى بە سەرمانەوە نابێ..؟ زۆر جار دەڵێم: ئەو هەر بە ئازارە، ئێمەيش لەگەڵى مردووين.. بۆچى دەرگاى ژوورەكەى، كە ئەوە دوو ساڵە دايخستووە لە سەر واڵا نەكەمەوە.. نە دەيخنكێنم و نەنووقميشى دەكەم.. دوو سێ شەوانى لەبەر سەرمادا لێ دەگەڕێم كارى لە كار دەترازێ.. بيرم ئا لەوە كردەوە، بەڵام ئيتر ئەم كارەكەى بڕاندەوە… ڕوانيم سليفيانا تەماشام دەكا.. لێى گەڕام و ڕێى خۆم گرت و بەرەو دارستان بچم دارى بۆ بهێنم..! لە دوو ڕێياندا لێم تێك دەچێ.. ڕێگام پێشان بدە! گەر دەتوانى ڕێنمايم بكە، ياخود يارمەتيم بدە ئەو دارانە لە كەرێ بێنم و بڕۆم.. ددانى ئەو نابووتەى تێك دەچەقن و چاوەڕوانە.

سەرچاوە : ژمارە 2 ی ساڵی دووەمی گۆڤاری (الاداب الاجنبیة)ی سووری.

دۆستایەتی بافڵ و ئەعرەجی.. عوسمانی حاجی مارف

بەغدا و تاران حسابێکی تایبەت بۆ بافڵ و یەکێتی دەکەن، چونکە بێدودڵی هەڵدەستن بە پێشخزمەتیەکی ئەمنی گەوره و ڕۆڵێکی سیاسی دەگێرن بۆ بەرژەوەندیەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران.

جێبەجێکردنی ئەو ڕێکەوتنەی له مانگی ئازاری ساڵی ڕابردودا ڕایانگەیاندبوو، لەبارەی بەرزکردنەوەی ئاستی پاراستنی ئاسایشی ناوچه سنووریەکانی نێوان ئێران و هەڕێم، بە چەکداماڵین و دورخستنەوەی هێزە ئۆپۆزیسیۆنەکانی دژ بەئێران لە سنورەکانی ئێران و هەرێمدا، کە دەیانەوێت بەمجۆرە دڵسۆزی و پابەندبونی زیاتری خۆیان بۆ کۆماری ئیسلامی بسەلمێنن، تا لەسایەی کۆماری ئیسلامیدا پارێزگاری لە پێگەی سیاسیان بکەن،هەر بەم شێوەیەش بافڵ دەتوانێت دەسەڵاتی سیاسی بەڕێو□ ببات.

بافڵ بەجیا لەوەی پێداگری و جەخت لەسەر دڵسۆزی سی ساڵەی بەردەوامی ڕێبازی یەکێتی دەکاتەوە بۆ کۆماری ئیسلامی، لەهەمانکاتدا بەدوای ڕۆڵێکی کاریگەریەوەیە تا ئەوە مسۆگەر بکات لە نێو هاوپەیمانەکانی لە ئێران و لە عێراق جێگایەکی دامەزراو بچەسپێنێت! تا بەم ڕێگەیە هاوسەنگی هێزەکەی لە بەرامبەر ڕکا بەرەکەی کە بارزانی و پارتیە بە قازانجی خۆی بگۆڕێت بۆ بەرزبونەوەی ئاستی ئەو هاوسەنگیەی کە چەندین ساڵە خەوی پێوەدەبینن.

لەهەمانکاتدا بارزانی و پارتی بەهەمانشێوەی پێشخزمەتی بۆ تورکیا توانیویانە هاوسەنگی هێزو سیاسیان لەبەرامبەر تاڵەبانی و یەکێتیدا بپارێزن، بەهەمانشێوە تورکیاش حسابێکی تایبەت بۆ بارزانی و پارتی دەکات.

ئەتوانم بڵێم هەوڵی پاراستنی سنوورەکانی ئێران ڕۆڵێکی کارای هەیە، کە جێگەی تایبەت بۆ تاڵەبانی لەنێو هاوپەیمانەکانی لەتاران و لە عێراق مسۆگەر دەکات.

دوای گەڕانەوەی قاسم ئەعەرەجی لە ئێران، کە ڕاوێژکاری ئاسایشی

نیشتمانی عێراقە، سەرپەرشتی جێبەجێکردنی ئەو ڕێکەوتنە دەکات کە لەنێوان ئێران و عێراق و هەرێمدا پەسەندکراوە، هەروەها سەبارەت بەو دۆسیەی دەربارەی بوونی ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی لە عێراقدا لە ئارادایە، ئەعرەجی بەرەو سلێمانی بەڕێکەوت و لە دەباشان گفتوگۆی لەگەڵ بافڵ و ژمارەیەک بەرپرسی سیاسی و ئەمنی ئەنجامدا، قاسم ئەعرەجی کە سەر بە ڕێکخراوی بەدرە، یەکێکە لە کوتلە بەهێزەکانی شیعەی عێراقی دڵسۆز بە ئێران، بافڵ پەیوەندی زۆر نزیکی لەگەڵدا پەرەپێداوە، هەوڵئەدات لە ململانێی لە بەرامبەر بارزانیدا پشتیوانیەکی بەهێزی هەبێت، بەو هیوایەی ئەوە نیشان بدات کە بەم ڕێگەیە دەست بەسەر سەرکردایەتی هەرێمدا بگرێت! ئەوەی لەم هەڵبژاردنەی ٢٠/١٠/٢٠٢٤دا بۆی نەچووە سەر، هەوڵئەدات بەڵکو لەڕێگە ئەعرجیەوە قومارێکی تر بەرامبەر بارزانی بکات و دەستکەوتێکی هەبێت! یان لەدواجاردا گەر دۆخەکە نەشێوێنن، پێگەیەکی زیاتر لە پێکهێنانی حکومەتی هەرێمدا بەدەست بهێنن.
لەڕاگەیەندراوێکی نووسینگەی ئەعرەجیدا ئاماژە بەوەکراوە، کە بەڕێنمایی فەرماندەی گشتی هێزە چەکدارەکان، محەمەد شیاع سودانی، بەیاوەری شاندێکی ئەمنی، سەردانی سلێمانیان کرد، بۆ بەدواداچوون لە جێبەجێکردنی ڕێکەوتنی ئەمنی نێوان عێراق و ئێران، هەروەها لەڕاگەیەندراوەکەدا ئاماژە بەوەشکراوە، ئەعرەجی و ئەندامانی شاندی ئەمنی یاوەری، لەگەڵ سەرکردەکانی دەزگا ئەمنیەکانی یەکێتی بە ئامادەبونی بافڵ کۆبوونەتەوە و باسیان لە جێبەجێکردنی ڕێککەوتنەکە و سەرجەم وردەکاریەکانی تێدا کردووە.
میدیاکانی ئێران لە زاری ئەعرەجیەوە ڕایانگەیاندووە کە ئاسایشی عێراق ئاسایشی ئێرانە، حکومەتی عێراق و حکومەتی هەرێم ئامادەن ڕووبەڕووی هەر هەڕەشەیەکی ئەمنی بۆ سەر کۆماری ئیسلامی ببنەوە، لەهەمانکاتدا بافڵ باسی لە پێشهاتە ئەمنی و سەربازیەکانی ناوچەکە و پتەوکردنی هەماهەنگی نێوان هێزە ئەمنیەکان لە هەرێم و عێراق کردووە.
چەکداماڵینی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی و دورخستنەوەیان لە سنوورەکانی ئێران خاڵێکی سەرەکی لەڕێکەوتنی ئەمنی نێوان بەغدا و تاران بوو، سەرچاوە عێراقیەکان ناوەڕۆکی ڕێکەوتنەکەیان لە سێ خاڵی سەرەکیدا کورتکردۆتەوە: ڕێگریکردن لە دزەکردنی چەکداران و ڕادەستکردنی داواکراوەکان بەپێی یاسا، چەکداماڵین و لابردنی کەمپەکان و کۆکردنەوەیان لە کەمپەکانی دوور لە سنوور.
دۆسیەی ئۆپۆزیسیۆن لە ناوچە سنوریەکانی نێوان ئێران و هەرێم، دەگەڕێتەوە بۆ چەندین ساڵ لەمەوبەر، بەڵام ئەوەی زیاتر پرسی سنوورەکانی چڕکردەوە، دەورانی دوای ئەو ناڕەزایەتیانە بوو کە

بەدوای تیرۆری (مەهسا ئەمینی) لە ناوخۆی ئێراندا سەریان هەڵدا لە ساڵی ٢٠٢٢دا، کۆماری ئیسلامی بەجیا لەسەرکوتی ئەو ناڕەزایەتیانە لەهەمانکاتەدا پەنای بردە سەر سنووردارکردنی هەڵسورانی ئۆپۆزیسیۆنەکانی و دەستیکرد بە هێرشی موشەکی و فڕۆکەی بێفڕۆکەوان، ئێستاش ئێران بەڕێکەوتن و بە هاوکاری بافڵ و حکومەتی عێراق ئەوکارەی بە ئەنجام ئەدرێت. سەرەڕای سەختی ئەرکەکە، دەسەڵاتدارانی عێراق دەتوانن پشت بە خزمەتگوزاریەکانی یەکێتی نیشتمانی ببەستن بۆ بەرتەسکردنەوەی جموجۆڵی ئەو چەکدارانە.
بەغدا هەوڵئەدات بۆ کۆنترۆڵکردنی جموجۆڵی چەکدارە کوردەکان لەناو خاکی عێراقدا، تا تاران و ئەنقەرە ئارام کاتەوە، کە هەردووکیان پەرۆشی ئەو پرسەن.
ئێران پێشتر هەڕەشەی ئاشکرای دەستێوەردانی ڕاستەوخۆی سەربازی لە ناوخۆی عێراقدا کردبوو، ئەگەر عێراق و هەرێم دەستپێشخەری نەکەن بۆ کۆتایهێنان بە بوونی ئۆپۆزیسیۆنی چەکداری ئێران لەسەر خاکەکەیان، وەزارەتی دەرەوەی ئێران پێشتر ڕایگەیاندبوو گەر ڕێکەوتنەکە لکاتی خۆیدا جێبەجێ نەکرێت، ئەوا بەرپرسانی ئێران خۆیان بەرامبەر بەهێزو لایەنەکانی ئۆپۆزیسیۆنی ئێران لە هەرێم ئەو چەکداماڵینە جێبەجێ دەکەن.
زیادبونی پێویستی بافڵ و یەکێتی بە پشتیوانیکردنی ئێران و ئەعرەجی، لەو ڕووەوەیە کە بە ڕوبەڕوبونەوەی ململانێی سیاسی بەکاریان دەهێنن کەلە بەرامبەر بارزانی و پارتیدا نمایشی دەکەن، نمایش لەبەرامبەر ئەو ڕکابەریەی کە تائێستا تاڵەبانی لە تەواوی ژیانی سیاسی جەلالەتدا، نەیتوانیوە بەسەریدا سەرکەوێت.
واقعی حکومەتی هەرێم و زۆنی زەرد و سەوز، پێکهاتەیەکە لە باڵادەستی حزبەکانی بورجوا ناسیۆنالستی کورد، بە ڕابەری بنەماڵەی بارزانی و بنەماڵەی تاڵەبانی، بەهێزی میلیشیاو بە پشتیوانی و پاشکۆبوون بە دەوڵەتی وڵاتانی تر، پارێزگاری لەخۆیان دەکەن و سەرمایەگوزاری و تاڵانچێتی و قاچاخچێتی دەکەن، ئەمە نمونەی ئەزمونی سی ساڵ زیاتری دەسەڵاتە لە کوردستاندا، کە هیچ هەنگاوێکی پێویستی بە خواستەکانی خەڵک نەنراوە.
لەوە گەوجانەتر نیە کە هەندێ لایەن و ڕۆشنفکر، ئومێدی ئەوە دەبەخشنەوە کە گۆڕانی ئەم دەسەڵاتە لەڕێگەی هەڵبژاردنەوە دەکرێت، زیانی ئەمجۆرە ئومێدانە دامرکانەوەی ئەو ناڕەزایەتیە جەماوەریانەیە کە داوای کۆتایهێنانی ئەم دەسەڵاتە دەکەن، کۆتاییەک کە لەڕێگەی ڕاپەرینەوە تەواوی دامودەزگاکانیان هەڵدەوەشێنێت، دامودەزگایەک بەدەورو ئیرادەو دەخالەتی ڕاستەوخۆی خەڵک دادەمەزرێننەوە.

زەنگێکی مەترسیدار بۆ خێزانی کورد.. پارێزەر/ ئاشتی ئەرسەلان

وەك پارێزەر و خەمخۆرێكی خێزانی كورد، كە رۆژانە لە نێو دادگاكان كاردەكەم دەمەوێت كۆمەڵگەكەم لە مەترسی□كی گەورە ئاگادار بكەمەوە، ئەگەرچی لێرەولەوێ كۆمەڵێك كەس ئەم مەترسی□یان وروژاندووه كە ڕووی لە تاكەكانی كۆمەڵگەی كوردی□، بەڵام من ئەمجارە وەك شایەتحاڵێكی نێو دادگاكان بۆتان باس دەكەم كە لە رۆژگاری ئەمڕۆدا چ مەترسی□كی گەورە خەریكە ڕوو لە هەموو خێزانێكی كورد دەكات.

هاوڵاتیانی ئازیز، دایك و باوكە بەڕیزەكان، بە داخەوە بە هەر هۆكارێك بێت ماددەی هۆشبەر تەشەنەی كردووە و لە ئێستادا لە حاڵەتەوە بووە بە دیاردە! گەنجەكانمان بەهۆی بەلاڕێدابردن و خەڵەتاندنیان لەلایەن كەسانێكی تووش بوو بە ماددەی هۆشبەر، ڕۆژانە ڕێژەی تووشبوو بە ماددەی هۆشبەر ڕوو لە زیاد بوونە، چونكه بە شێوەیەكی خێرا بڵاودەبێتەوە. لەم كاره هەر بە گەنج نەوەستاون بەڵكو كاردەكرێت بۆ لە خشتەبردنی نەوجەوانیش و تێوەگلانیان لەم كارە. لە بەشێك لە شارە گەورەكان بەهۆی بازرگانیكرن و رەواجدان بە ماددە هۆشبەرەكان گەڕەك نییە كۆمەڵێك گەنج یان تاكێك ئالودەی ئەم ماددە هۆشبەرانە نەبوو بیت، ئەمەش مەترسی جدی دروستكردووه لەسەر ئاییندەی ڕۆڵەكانمان.

لێرەدا دەمەوێت بڵێم، زۆر گرنگە چاودێری□كی چڕ و بەردەوامان هەبێت بۆ منداڵەكانمان كە ئایا هاوڕێیەتی كێ دەكەن و هەڵسوكەوتی رۆژانەیان زیاتر لەگەڵ كێیە؟ وه هەرگیز ڕێگایان نەدەین شەوان بچنە دەرەوە مەگەر بۆ كارێكی پێویست نەبێت. بە حوكمی ئەوەی من رۆژانە لە دادگاكانم كاتێك ئەو هەموو گەنجە دەبینم كە ئالوودەی ماددەی هۆشبەرن دڵم ژان دەكات، زۆربەشی كاتێك پرسیاریان لێدەكەی كە چۆن تووش بوون؟ ئاماژە بەوە دەكەن كە هۆكاری سەرەكی بۆ توشبوونیان (برادەر) بووە! بۆیە بەڕاستی دەبێت زۆر وریابین كە منداڵەكانمان كێ دەكەن بە هاوڕێی و دۆستی ڕۆژانەیان. هەموو توێژەرانی دەروونی ئاماژە بەوە دەكەن كە منداڵ ئەوەندەی كاریگەری دەرەوەی لەسەره بە چاك و خراپی، ئەوەندە كاریگەری ماڵەوەی لەسەر

نییه. پێیامبەرمان (د.خ) لە بارەی کاریگەری برادەر لەسەر برادەر دەفەرمووێت: (برادەر لەسەر دینی برادەرەکەیەتی). ئینجا لە هەمووی ناخۆشتر و کارەساتبارتر ئەوەیە کە لەم زەمەنەی ئیستادا کێشەکە گەورەتر بووە، چونکە هەر بە گەنجی کوڕ نەوەستاوە بەڵکو کچ و ژنانیشیان ئالودەی ئەم ماددە هۆشبەرانە کردووە و خزاوەتە ناو خێزانی کورد!

بە داخەوە ڕۆژانە دەیان کەیسی ماددەی هۆشبەر لە دادگاکان بوونیان هەیە، ئەگەر بە شێوەیەکی چڕ و پڕ کاری لەسەر نەکرێت و ڕێگری نەکرێت لە هاتنە ناوەوەی ئەم ماددانە بۆ کوردستان، ئەوا دڵنیام لە داهاتوویەکی نزیکدا ئەو ژمارەیەی کە ئێستا هەیە چەند قات دەبێتەوە. بۆیە زۆر گرنگە خێزانی کورد بە گشتی وشیار بێتەوە و لە مەترسی ئەم ماددە هۆشبەرانە ئاگادار بێت، چونکە هەڕەشەیەکی جدی هەیە بۆ داهاتووی وڵاتمان.

ئەی گەنجی بەڕێز، لە توشبوون بە ماددە هۆشبەرەکان جگە لەوەی خۆت زەرەرمەندی یەکەمی ئەی بیرت لە دەوروبەرت کردووەتەوە؟ دایك، باوك، خوشك، برا… ئەی ئەوانەی ماڵ و منداڵیان هەیە و خیزاندارن چی!؟ خودای گەورە عەقڵ و هۆشێکی باشی پێدای بۆچی بە پارەی خۆت عەقڵ و هۆشت لەناو دەبەیت و سەرئەنجام لە چواردیواری بەندیخانە خۆت دەبینیەوە؟!

پارێزەر/ ئاشتی ئەرسەلان

پەیوەندی سۆزداری، خۆشەویستی یەکلایەنە و بەشێك لە لێکەوتەکانی..166. ابراهیم موحەمەد(ئەبڕاهام لێڤای)

زنجیرەی١٦٦

لە ڕوانگەی زانستییەوە، خۆشەویستی یەکلایەنە دیاردەیەکی فیسیۆلۆژی و دەروونییە کە کاریگەری بەرچاوی لەسەر سیستەمی هۆرمۆنی و دەماری

مرۆڤ هەیە. کاتێک مرۆڤ تووشی ئەم دۆخە دەبێت، مێشک دەست دەکات بە دەردانی ڕێژەیەکی زۆر لە هۆرمۆنی دۆپامین و نۆرئەدرینالین، کە ئەمەش دەبێتە هۆی دروستبوونی هەستی خۆشەویستی بەهێز و پەیوەستبوون بە کەسێکی دیاریکراوەوە.

لە ڕووی دەروونییەوە، ئەم دۆخە دەکرێت ببێتە هۆی دروستبوونی خولێکی نەرێنی لە بیرکردنەوەدا. مێشک بە شێوەیەکی بەردەوام سەرقاڵی بیرکردنەوە لە کەسی خۆشەویست دەبێت، کە ئەمەش کاریگەری لەسەر چۆنیەتی ژیانی ڕۆژانە و بەرهەمداری کەسەکە دروست دەکات. توێژینەوە زانستییەکان پیشانیان داوە کە ئەم دۆخە دەتوانێت کاریگەری لەسەر سیستەمی خەوتن، خواردن و تەندروستی گشتی کەسەکە دابنێت.

لە ڕووی کۆمەڵناسییەوە، خۆشەویستی یەکلایەنە دەتوانێت وەک دەرفەتێک بۆ گەشەکردنی کەسایەتی سەیر بکرێت. ئەم ئەزموونە، سەرەڕای ناخۆشییەکەی، دەرفەتێکی باشە بۆ ناسینی خود و پەرەپێدانی توانا کەسییەکان. زۆربەی توێژەران جەخت لەوە دەکەنەوە کە ئەم قۆناغە دەتوانێت ببێتە هۆی بەهێزبوونی کەسایەتی و فێربوونی شارەزایی نوێ لە بواری پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا.

چارەسەری زانستی بۆ ئەم دۆخە پشت دەبەستێت بە تێگەیشتنی قووڵ لە میکانیزمی کارکردنی مێشك و سیستەمی هۆرمۆنی. توێژەران پێشنیاری بەکارهێنانی چەندین ڕێگەی تایبەت دەکەن کە لەسەر بنەمای گۆڕینی پەیوەندی نێوان خانە دەمارییەکان داڕێژراون. یەکێک لە گرنگترین ئەم ڕێگایانە، چالاکی جەستەیی بەردەوامە کە دەبێتە هۆی دەردانی هۆرمۆنی ئەندۆرفین و باشترکردنی مەزاجی کەسەکە.

پرۆسەی چاکبوونەوە لەم دۆخە پەیوەستی بە کات و بەرنامەیەکی تایبەت هەیە. توێژینەوەکان پیشانیان داوە کە بە گشتی ٣ بۆ ٦ مانگ پەیوەستە بۆ ئەوەی مێشک بگەڕێتەوە بۆ دۆخی هاوسەنگی خۆی. لەم ماوەیەدا، گرنگە کەسەکە سەرقاڵی چالاکی نوێ و پەیوەندی کۆمەڵایەتی بەهێز بێت، چونکە ئەمە یارمەتی دروستبوونی پەیوەندی دەماری نوێ دەدات لە مێشکدا.

خۆشەویستی یەکلایەنە دۆخێکی کاتییە و بە تێپەڕبوونی کات و بەکارهێنانی ستراتیژی زانستی، کەسەکە دەتوانێت بگەڕێتەوە بۆ ژیانێکی ئاسایی و تەندروست. ئەم گۆڕانەوەیە پەیوەستی بە بەدواداچوونی بەردەوام و پابەندبوون بە پرۆگرامی چارەسەری هەیە،

بەڵام ئەنجامەکەی بە دنیایەوە ئەرێنی دەبێت.

سەرچاوە:

-1
https://www.medicalnewstoday.com/articles/one-sided-relationship

-2
https://www.forbes.com/sites/traversmark/2024/09/16/a-psycholo/gist-shares-5-types-of-unrequited-love-and-which-is-worst

-3
https://www.verywellmind.com/one-sided-relationship-signs-causes-effects-coping-5216120

-4
https://www.psychologs.com/one-sided-love-and-its-impact-on-mental-health/?amp=1

تەنز/ سەعدە و هەلا بیلنەشاما.. عەبدولڕەحمان فەرهادی

سەعدەدین، کە ئێمە بە سەعدە بانگمان دەکرد، کوڕێکی ڕ□ قەڵەی کەپوو قنجی چاوشین بوو، باوکی وی لەناو قەیسەری، دوکانی جاجم و خرار و جەوالەفرۆشیی هەبوو. ئێواران دوای دەوامی قوتابخانە بۆ هاریکاریی باوکی دەچووە دوکانەکە، بۆ قسەی خۆی دەیگوت ئێمە شکاکین و لە بەری ئێرانەوە هاتووین. سەعدە هاوپۆلی من بوو لە پێنجی زانستی و قوتابییەکی هاروهاج و فێڵزان و چاوکراوە و بە جوولەجوولیش بوو، وەلێ لە ماتماتیك ئەوەندە زیت و زرنگ بوو، وەك دەڵێن ئاگری قودرەتە بوو! زیرەکییەکەی بە ڕاددەیەك بوو، جار هەبوو هەستم دەکرد مامۆستاکەمان سڵی لێ دەکاتەوە. قەت لە ماتماتیك و شیکارییەکانی دانەدەما. ڕۆژانە دوای بەربوونمان لە مەکتەب، من و سەعدە بە پێ بەناو کۆڵانەکانی گەڕەکی عارەباندا دەگەیشتینە ناو

بازاڕ و ئەو بەرەو دوكان و منیش بەرەو گۆڕەپانەكەی شوێنی یانەی
كۆنی فەرمانبەران و لەوێ سواری پاسەكانی ئیسكان دەبووم و
دەگەڕامەوە مالەوە. سەردەمانی ناكۆكیی نێوان حكوومەتی عیراق و
كورد، دوای ڕێكەوتننامەی یازدەی مارت، لە نیوەی یەكەمی حەفتاكانی
بووری، وەختێك سەعدۆ دیار نەما. زۆرجار بەكن دوكانەكەی باوكی
دادەچووم، دەمبینی داخراوە، تومەز بابی وی بەگەڵ پێشمەرگە و ئەو
خەڵكە كەوتووە كە بۆ پێشمەرگایەتی چوونەتە سەرەوە بۆ شاخ! دوای
ئەوە ئیتر من سەعدۆم نەدیتەوە. نزیكەی چل ساڵ دواتر، ڕۆژێكیان لە
تەیراوە، نزیك مزگەوتەكەی مەلا ڕەشید لەسەر عەرەبانەیەك
دانەویبوومەوە، خەریكی پیواز بژاردن بووم، كە سەرم قیت كردەوە
زەلامێكی چوارشانە تەماشای دەكردم، دوای دوو سێ جار تەماشاكردن و
دیققەتدان، بۆم دەركەوت ئەمە سەعە خۆیەتی! هاوارێكم كردێ: كوڕە
سەعدۆ؟ ئەوە تۆی؟ لێم سووڕایەوە و باوەشمان بەیەكدا كرد، ڕاستی
من نازانم لە خۆشیان بوو یان لە چی! فرمێسك زایە چاوم و ئاگام
لە پیوازومیواز نەما!.. هەستم كرد سەعدۆ زۆر گۆڕاوە، پێشتر لەڕ و
لاوازێكی سیرمە بوو، ئێستا یەكی كەتەی چوارشانەی لێ دەرچووە!..
لەبیرمە لە پۆلی پێنج كە مامۆستا عومەر لە وانەی ڕووەكزانی،
پرسیاری ئەركی مال□□و□ی لێ دەكرد، ئەو نەیدەزانی و لێی باش نەبوو
چونكە حەزی بە دەرسەكە نەبوو و نەشیدەخوێند! پێی دەگوت: (دانیشە!
سەعدۆی پیسی سیسی سیرمەی سەر سەیانی). هەر شەش وشەی ڕستەكەی
عومەرەفەندی، پیتی (س)یان تێدا بوو، بۆیە قسەكەی ئەوەندە مۆسیقی
و شیعراوی دەهاتە بەر گوێمان، هی هەندێ نەبوو لەبیری بكەین.. من
لە باسی یادگارییەكانی ئەوكاتە، ئەوەی عومەرەفەندیم بیرخستەوە،
ئیتر هەردووكمان لە بیرخستنەوەی ئەمە و بیرەوەریی دیكەی ئەو
سەردەمانە دەتریقاینەوە و دەماندایە قاقای پێكەنین. خۆشیی
سەردەمانی هەرزەكاری، لە تۆمارگەی هزرماندا بە هەوەنتە
ناسڕێتەوە!.. لەگەڵ سەعدۆ لە جووت جادەكەی تەیراوە، بەدەم
پیاسەوە خەریكی گێڕانەوەی سەرهاتەكانی ساڵانی قوتابخانە و
هاوپۆلیمان بووین.. خۆشترینی ئەوانەی سەعدۆ بیری خستمەوە، كە
یەكێكە لە تاكتیكەكانی هونەری فرتبازی و فێڵزانی! مەگەر تەنیا
یەكێكی وەك سەعدۆی ماتماتیكزانی زۆڵ، بیری بۆ ئەم جۆرە فێڵانە
بچێ!..
سەعدۆ گێڕایەوە: عەبە، لەبیرتە ئەو ڕۆژەی تووشی ژانە ددانێك بووم
وەختابوو لەدەستی بگریم؟ ڕاستییەكەی ددانێشەكەیم لەبیر بوو،
بەڵام بەهۆی زەینكوێرییەوە چیڕۆكەكەیم بەباشی نەدەهاتەوە یاد!
سەعدۆ لە سەرابنەوە دەستی بە گێڕانەوە كرد: شەوێكیان بەهۆی ژانی
ددانمەوە خەو نەچووبووە چاوم، چەند حەبێكی پۆنستانتیشم خواردبوو،

کاریگەریان نەبوو، بەیانییەکەی هاتمە بازاڕ و تا نزیکی نیوەڕۆ لە دوکانەکەمان خەمم غافڵاند، کەچی ژانە ددان دەتگوت مارەزیوە لەناو ددانەکم دەگەڕێ و بەری نەدەدام!. بە سەعات دوازدە، کە تە هاتیە دوام و بەیەکەوە شۆڕبووینەوە قوتابخانە، من بەهۆی ژانەکەمەوە حەجمینم لێ بڕابوو، ئاگام لە دەرس و دەوام نەمابوو، تۆیش لە پشووی وانەی سێیەم، منت بردە لای مامۆستا سەڵاح مەردان، کە مامۆستایەکی تورکمان بوو، ماوەیەک بووە بەڕێوەبەرمان، لەوە مۆڵەتی نەخۆشی و چوونە دختەرمان وەرگرت و هاتینە دەرەوە. هەر بە پێ چووینە شەقامی پزیشکان، لەوێ نەڤینگەی چەند دختۆرێکی ددانمان دۆزییەوە، یەکیان وابزانم ناوی دختۆر تەڵعەت بوو! چەند دختۆرێکی تریش لە خوار ئەو هەبوون، یەکی تریان پێم وابێ ناوی دختۆر یاوس یان یەڵماز بوو! باشت لەبیرە کە من پارەی تەواوم پێ نەبوو، دەستت لەناو هەردوو گیرفانی شەرواڵەکەم ڕاکرد، لە نیو دینار زیاترت نەدیتەوە، خۆشت ڕۆژاناسا هەر پارەی پاسی گەڕانەوە بۆ ماڵەوەت پێ بوو. لە نەڤینگەی دختۆر تەڵعەت بەسەرکەوتین، دوای نیو سەعات چاوەڕێ، لە دختۆر چووینە ژوورەوە. کە دختۆرەکە تاماشای ددانی کردم، سەرێکی بادا و گوتی:

ددانت کلۆر بووە و پێویستی بە هەڵقەین و پاککردنەوە و پڕکردنەوەیە.

منیش هەر نیگەرانی ئەوە بووم کە پارەکەی بەڵکەم بەشی چارەی ددانەکەم ناکات. دختۆرەکە تەماشایەکی کردمە تا بزانێ ئاخێ چی دەڵێم!

باشە یان نا؟

گوتمە دختۆر: ئەم پڕکردنەوەیە چەندی دەوێ؟ مەبەستم تەکلیفی پارەکەیە.

دختۆرەکە وەڵامی دامەوە: کاکە گیان بەهەمووی دەکاتە دوو دینار.

لە دختۆرەکەم پرسی، بۆ وا گرانە؟

گوتی: دینارێک هەقی بەنجەکەیە و دینارێکیش هیی پڕکردنەوەکەی. نرخەکە دیاریکراوە.

بیرم کردەوە، قیەوسیا. گوتم: زەرباشە، بەنجەکەی لێدە.

دختۆر دوو بەنجی لەملاولای ددانەکەم دا و گوتی: فەرموو لە دەرەوە بیست خولەکێک چاوەنۆڕبە تا بەنجەکە کاری خۆی دەکات.

هاتینە دەرەوە و پێنج خولەکێک لە بەر دەرکی دختۆرەکە لای ڕێکخەری کارەکانی، دانیشتین. من هەر لە بیرکردنەوەی ئەوەدا بووم چی دەقەومێ ئەگەر تەواوی پارەکەم نەبێ بیدەمە دختۆر؟

لەهیکڕا بیرێک هزری ڕاژنیم.. عەبە، بیرتە بەیەکەوە هاتینە خوارەوە و چووینە لای دختۆرێکی دیکەی ددان؟ هەڵۆ نەبم هەر دختۆر

یاوسەکە بووو!.. لەوێ ڕێکخەرەکەی دوای نزیکەی چارەکە سەعاتێک ناردینیە لای ئەو دختۆرە. ئەویش بە وردی لە ددانە بەنجاوییەکەم ڕاما و گوتی:
ددانەکەت زۆر کلۆر بووە و پێویستی بە پڕکردنەوەیە، ئەمەیش بە بەنج دەکرێ.
گوتمە دختۆرەکە: سەرلەبەری ئیشەکە، چەندی پارە پێویستە؟
وەڵامی دایەوە: گەر دەتەوێ ببڕای ببڕ، ئەو ددانەت ژانی نەیەتەوە، هەمووی دەکاتە دوو دینار.
گوتم: بۆ ئەوەندە گرانە؟
گوتی: دینارێك هەقی بەنجەکەیە و دینارێکیش هیی پڕکردنەوەکەی. نرخەکە دیاریکراوە.
پێشتر بیرم کردبووەوە پلانی فێڵێکی تۆکمەم دانابوو، بەڵکوو بە نیوە لێی دەرچم و دواتریش ڕێیەك بۆ باقی پارەی تێچوو بدۆزمەوە! تەماشایەکی دختۆرەکەم کرد، ئەویش هەر چاوەنۆڕی وەڵامدانەوەمە. ترسێك ناخی گرتم. دوای چەند چرکەیەك ڕووم کردە دختۆرەکە و گوتم:
باشە دختۆر گیان، ئەگەر بێ بەنج ددانەکەم بۆ پڕکەیتەوە، بێگومان هەقدەست و چارەسەری خۆ هەمان نرخ نییە؟ دەبێ نیوە بێت! مەبەستم بوو دوای ئەوەیش هێشتا نرخەکەی پێ کەم بکەمەوە.
وەڵامی دامەوە: بابی من، ئەو ددانەت زۆر کلۆر بووە، چۆن بەرگەی ژانی ڕنین و چاکردنەوەی دەگریت؟ خۆ ئەمە گاڵتەی منداڵان نییە؟
گوتم: با، بۆ من گاڵتەی منداڵانە و دڵنیام بەرگەی دەگرم.
دختۆرەکە زۆری مشتومڕ لەگەڵ کردم، سوودی نەبوو، من هەر سوور بووم لەسەر ئەوەی هەر دەبێ بێ بەنج بیکەم. ئەویش تووڕە بوو و گوتی:
شەرتبێ تۆ ئەوەندە جوامێر و ئازا و پیاو بیت و بێ بەنج لەژێر دەستم بەئارامی داسەکنێیت. شەرتبێ هیچت پارە لێ وەرنەگرم. سەیرە هاااا! تۆ لەو تەمەنەت چۆن دەتوانی بەرگەی ئەو ژانە بگریت؟ بێ بەنج؟! نامەوێ من پارەم ناوێ. دەی وەرەوە ژێر دەستم.. چوومەوە سەر کورسییەکەی و کەوتمەوە ژێر دەستی. دەستی بە ڕنینکاریی ددانەکەم کرد و نیو سەعات بەرگەی ئەو ژانەم!! گرت. هەتا هاتینە دەرەوەیش دختۆرەکە هەر بە واق وڕماوی تەماشای دەکردم و دەیگوت: یا هەلە بیلنەشاما!
خۆم و پارەی گیرفانی شەرواڵم وەکوو خۆی، سوپاسێکی گەرمی دختۆرم کرد. خۆ لەبیرتە، وەك پاڵەوانێك بەپێشت کەوتم و لە قاڵدرمەکان هاتینە خوارەوە؟. دوای سەعاتێك زیاتریش بەنجەکەی دختۆر ت□ل□□ت هەر بەرینەدابووم.
تا گۆڕەپانی پاسەکان بەیەکەوە بووین و بەدرێژایی ئەو ڕێیە پێکەنین بەرینەدەداین و ئەو خەڵکەش هەر تەماشای دەکردین. لە

گۆڕەپانەکە تەوقەیەکمان کرد و تەماشایەکی دوڕ چاوم کردیت، سکم پێت سووتا، من دەستم لە گیرفانم نا و لەو پارەیەی پێم بوو ڕوبعێکم خستە گیرفانت و تا لێك بزربووین هەر پێدەکەنیین.

---

*هیچ مەرج نییە، چیڕۆك بەسەرهات یان گێڕانەوە یان ڕەنگدانەوەی ڕاستی بێت.
ع.ف

وەک مۆل□ت□ق ل□س□□ر شەقام!.. ئومێد قەرەنی

ئەو شیعرەم بۆ خۆمە؛
ئەتۆ بڵێی
لەبری هەموو ئەو شەوە تاڵانەی
کە سەرخۆش بووم بۆ خنکاندنی ترسەکانم
جیهانێکی دیکە هەبووبێ بێ پۆلیس؟
هەسارەیەک بێ توندوتیژیی؟
ئەستێرەیەک بێ بەدبەختیی؟

ئەو شیعرەم بۆ یارە؛
کاتێ تەنیاییم وەک تیغێکی تیژ
لەسەر دەماری ملی ڕووتی دادەنێم.
ئەو شیعرەم بۆ هاوڕێیەکانمە؛
کاتێ ئارەقە لە هەنیەیانەوە دادەچۆڕێ
سەختە بزانی رەنگی پانتۆڵەکانیان چیە،
ژێر نینۆکەکانیان ڕەنگاوڕەنگە
هەڵسوکەوتیان بە دڵی تۆ نییە،
نازانن سیستەم چیە!
کەچی دەوڵەت، هەموو ڕۆژێ
لە ڕێی تەزووی کارەباوە
لە ڕێی بۆڕیی ئاو□□و□
دێتە نێو ماڵەکانیانەوە!

ئەو شیعرەم بۆ خەمانە؛
کاتێ ئایندەمان تا سبەی دەڕوا
ئێستامان تا دوێنێ
ئەمڕۆمان لە بەشاییدایە.

ڕەنگە دوا جار ئەو شیعرەم هەر بۆ خۆم بێ؛
هیچم نییە لێی بترسم
هیچم نییە لە دەستی بدەم
دەمەوێ سبەی ئومێدەکی دیکە بم
یەک دەم بژیم و ونببم
وەک یاریی ئاگرین لە ئاسماندا
وەک مەلەتەق لەسەر شەقام!

ئومێد قەرەنی

دینێک بۆ فرۆشتن!.. ڕێبوار ڕەشید

گۆڕانکاریی کەنەپەرستانەی سی ساڵەی ڕابردوو لە باشووری کوردستان و گۆڕانەوەی بۆ دواوە هۆی سیاسییان لە پشتەوەیە. یەکێک لە گرنگترین لەو هۆیانە پرسی دینە. لە هەناوی ئاینی ئیسلامەوە جۆرگەلێک لە ئیسلام و ئیسلامی سیاسیی لەم دەڤەرە دروست کراون کە لە هەر شتێک بچن لە دینێک ناچن.
مێژووی ئایین زۆر تازەترە لە مێژووی مرۆق. ئایین بەرهەمی دەیان هەزار ساڵ پاش پێشکەوتنی مرۆڤە بۆ بوونەوەرێک کە بتوانێت بدوێت و بیر بکاتەوە و هەستی خۆی دەرببڕێت. لە سەرەتادا ترس لە بورکان و ئاگرکەوتنەوە و تاریکیی و چڕیی دارستانەکان و قووڵیی و فراوانیی دەریاکان و پانتایی ئاسمان و ئەو شتانەی دیکە مرۆڤی ترساندووە و خستوویەتیە گومان و ڕازەوە. مرۆق زۆر پێش ئەوەی بتوانێت بدوێت و بپرسێت و بیر بکاتەوە، هەستی بە ترس کردووە کاتێک بینیوویەتی لە چاو دیاردە و کارەساتەکانی سرووشت و ئاژەڵانی کێویی و گۆڕانی وەرزەکاندا خۆی بوونەوەرێکی بەستەزمان و بچووکە.

بە پێی زانست ئەمە دەزانین مرۆقی ئەمڕۆ گەشەی هۆمۆ سەپیانزە و لە کیشوەری ئەفریقاوە سەرچاوە دەگرێت و کە پاشان بە جیهانی ئەمەدا بڵاوبوونەتەوە. لەگەڵ بڵاوبوونەوە و نیشتەجیبووندا کولتور و نەریت و زمان و هتد پەیدابوون و گۆڕانکارییان بە سەردا هاتووە.
بە چاوخشاندنی زۆر سەرپێیی کە هیچ ماندووبوونێکی ناوێت بۆمان دەردەکەوێت کە دینەکان یەکێک لەو لایەنانەی مرۆڤن کە پاش چەندین هەزار ساڵ لە هەبوونی مرۆڤ پەیدابوون و زیاتر پێوەندیان بە جوگرافیا و سرووشتی شوێن و کاتەوە هەیە، وەک لە مرۆڤ.
کاتێک مرۆڤێک لە بەشە هیندوسەکەی هیندوستان لە دایک بێت ئەوا هەر لە دایکەوە دینەکەی هیندوسە و خودا مەزنەکەی براهمایە و لەوێشە و هەندێک خودای دیکەی وەکو شیڤا و هاوسەرەکەی پەرەڤاتی و کوڕەکانی گانیشا و کارتیکەیا و چەندینی تر هەن. یاخود بودیست یان جانیست یان هەر شتێکی تر بێت. خۆ ئەگەر لە چین لە دایک بێت ئەگەر بودیست نەبێت کەنفەشیانیستە و ئەگەر نا ئەوا تائویستە و بەگومان وەکو هەموو مرۆڤێکی تر دەتوانن باوەڕیان بە هیچ لەم دینانە نەبێت و ئەتەئیست یا ئەگنەتیست بن یان هەر هیچ بە لایانەوە گرنگ نەبێت.
ئەگەر هەمان مرۆڤ لە دونیای مەسیحدا لە دایک بێت جۆرەکانی مەسیحیی دەبێت و لە جیهانی جوولەکەدا بە یەهودی لە دایک دەبێت.
ئەو مرۆڤەی لە سەردەم و لە جوگرافیای فینیقیدا ژیابێت ئایینەکەی باڵت بووە کە خودای خێر و زریان بووە و لە سەردەمی میترادا میترایی و لە سەردەمی زەردەشتییدا زەردەشتیی بووە و بەو شێوەیە.
مرۆڤ پێش داگیرکارییەکانی کریستیانیزم (مەسیحیەت) لە ناو جوگرافیای سکاندیناڤیا باوەڕی بە خوداوەندی ئاسا بووە. خوداوەندەکانی تر وەکو تور و ئۆدەن و فرەی و فرەیا و هتد هەبوون.
باوەڕداران لە ژێر فشار و هەڕەشە و گوڕەشەی زۆردا ناچار کراون ببن بە عیسایی. زۆر لە ئایینەکانی ئەمەریکای لاتین و ئەفریقا و ئاسیا و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە ئەنجامی داگیرکردنەکانەوە بچووک بوونەتەوە یان بوون بە بەشێکی کولتوریی یاخود هەر نەماون.
ئایینێک هەمیشە بووە بە ئایینی ئەو ناوچە جوگرافیایە کە تێیدا بڵاو بووەتەوە.
لە زۆرێک لە حاڵەتەکاندا ئایینێک بووە بە ئایینی فەرمیی دەوڵەت. ئەمە لە مێژوودا نموونەی زۆرە. کریستیانیزم لە ماوەی سێ (300) سەد ساڵدا دینێکی تەواو جیاواز بوو لەگەڵ ئەو کاتەدا کە بوو بە ئایینی ڕۆما و بوو بە ئایینی دەسەڵات. پاشان بە نموونە لەو وڵاتانەدا کە بە هۆی جیاواز پێیان دەگوترێت “شارستانیی” وەکو ئوروپا و ئەمەریکا و هەندێک وڵاتی تر ئایین لە دەوڵەت و سیاسەت

جیا کراوەتەوە. بەو شێوەیە بەرپرسیاریەتیی مرۆق بەرامبەر هاومرۆق و خاک و یاسا و ڕێساکان و کار و ئەرک و ماف و لە بەرچاوگرتنی یاسا نەنووسراوەکان لە سفارەکدایە کە پێوەندیی بە مرۆق و خوداکەیەوە نییە. هیندوسێک و موسڵمانێک و کریستیانێک و جوویەک و ئەتائیستێک و ئەگنەتیستێک و یەکێکی تر کە بتێک بپەرستێت، جا ژن بێت یان پیاو یان نێرەموکێک یاخود ڕەشپێست یان سپیپێست یان سەر بە هەر ئەتنیکێک بێت لە بەردەم یاسا و ڕێسا و دادگا و خوێندنگا و نەخۆشخانە و تاد جیاوازیەکیان نییە.

خەڵکی هەموو ناوچەیەکی ئەم گۆی زەمینە بانگەشەی باشترین و میهرەبانترین و گەورەترین و بەدەسەڵاتدارترین بە خودا و ئاینی خۆیان دەکەن. تەنانەت ئایینە بچووکەکانیش خۆیان بە باشترینەکان دادەنێن. هەموو ئەم خوداوەندانەی جیهان کە بە هەزارانن بە شێوەی جیاواز داوای گوێڕایەڵیی دەکەن و بە تۆڵەسەندنەوەی توند هەڕەشە لە سەرپێچیکاران دەکەن.

مرۆقی ئەمڕۆ لە جیهاندا کە بەرەو ٨ ملیارد دەچێت نە کەمتر لە چوار (4) هەزار خودای بە ناوی جیاوازەوە هەیە. هەر یەکێک لە ئەمانە خودای خۆیان بە گەورەترین و بەهێزترین و دەسەڵاتدارترین و میهرەبانترین دادەنێت و هاوکات کاتێک پێویست بکات بە توندترین و تۆڵەستێندترین خودا. هیچ کەس و لایەنێک خودای خۆی بە کەمتر و بێهێزتر و لاوازتر لە هیچ خودایەکی دیکە دانانێت و تا ئەمڕۆش شەڕی بچووک و گەورە لە سەر ئەم بەنەوبەرەیە لەرەولەوە ڕوو دەدەن.

هەموو ئەمانە بە کۆمەڵێک هەڵبەستراوە و پێداگرتن باسی گەورەیی خودا و پەیامنەر و نووسراوەی خۆیان دەکەن. ئەگەر تا ڕادەیەک یاسای نێوخۆیی یان نێودەوڵەتیی نەبێت ئەوا زۆرینەی ئەم دینانە پاوانی یەکتر دەبەزێنن و هەڵ دەکەوتنە سەر یەکتر و کۆمەڵکوژیی گەورە ئەنجام دەدەن. میهرەبانیی دین و گەورەیی و بەخشندەیی خوداکانیان هەرگیز ئەوەندە بەس ناکات کە یەکتر بە هەرچی خراپەکارییە تاوانبار نەکەن. ئەمە لە مێژوودا سەلمێندراوە.

ئیسلامیش وەکو ئایینێک لە جیهانی خۆیدا خودا و کتێب و پێغەمبەری خۆی بە گەورەترین و باشترین و چاکترین دادەنێت. ئەمە کە خەسڵەتی هەموو ئایینەکە تا ئێرە ئاساییە.

لە ناو هەموو ئەم دینانەی سەر زەمیندا کە هەن و کە ژمارەیان بە هەزارانە، ئایینی ئیسلام لە ئاڵۆزترین و ناڕۆشنترین دینەکانە و بە پێی ئەو لێکدانەوانەی ڕۆژانە لە دەمی ئەوانەوە کە نوێنەرایەتی ”ئەڵڵا“ دەکەن و لێیان دەبیستین، لە ڕۆزگاری ئەمڕۆدا ئیسلام هیچ پێناسە و سنوور و میچەکی نییە. ڕاستە ئاماژە بە پێنج کۆڵەکەی ئیسلام دەکرێت و ئەویش کە خۆی حەدیسەکە (گێڕانەوەیەکە!)، بەڵام

هەر سەدان و بگرە هەزاران تەفسیریی جیاواز بۆ قورئان و حەدیسەکان و کردە ڕێژانەییەکان دەکرێت، و هاوکات هاواریش دەکرێت کە ”ئەمە هەموو موسڵمانین“.

لە ڕاستییدا لە زۆربەی دەقەکاندا تەنها ”ئەڵڵا” خاڵی هاوبەشە، دەنا تەنانەت خودی پێغەمبەر و حەدیسەکان کە دەگوترێت هی ئەو یان کەسایەتیی دیکەی موسڵمانن نابن بە خاڵی هاوبەش.

ئیسلام ئایینێکە هەندەی ژمارەی لایەنگرانی خۆی جۆری هەیە. هەر موسڵمانە و دەتوانێت بە ئارەزووی دڵی خۆی پێناسەی موسڵمانبوونەکەی و ئیسلام بکات.

هیچ یەکێک لەم دینانەی سەر زەوی ئەگەرچی هەندێکیان راستەوخۆ خۆیان بە ئاسمانیی دادەنێن و یەکتاپەرستن و هی دیکەش وەکو هیندویزم یەکتاپەرست بەڵام ئاسمانیی نییە، وەکو ئیسلام خۆی بە کۆتا دین و بە هەرە ڕاسترین دانانێت و نەهی و نەفی لەوانی تر ناکات. لە ناو ئەم چەند هەزار دینەی سەر زەمیندا تەنها ئیسلامە کە بە داری زۆرە خۆی بە سەر تاکەکەسدا دەسەپێنێت و خۆی بە دوا دین دادەنێت لەو مانایەدا کە ئیتر هەرچی هەیە پووچەڵ دەبنەوە.

ئایینی یەهودی کە بناخەی کریستیانیزمیشە و لەکچوونێکی زۆری لەگەڵ ئیسلام هەیە هەروەکو ئیسلام یەکتاپەرستە، بەڵام دروست بە پێچەوانەی ئیسلامەوە ئایینێکی فراوانخواز و پەرەستنخواز و پاوانخواز نییە. ئەم جیاوازییە زۆر گەورە و بنەڕەتییە. مرۆڤێک ئەگەر بیەوێت و سەدان جاریش و داوا بکات بە یەهودی قبوڵ ناکرێت. هیندویزمیش بە هەمان شێوەیە. کریستیانیزمی ئەمڕۆش هەر وایە و لە زۆربەی ئایینییەکانی دیکەدا دەبێت خۆت بە دڵخوازی خۆت داوا بکەیت و کەسیش چاودێریت بە پێڕەوکردن و پیادەکردن ناکات.

ئیسلام سەر دیوار و بندیوار و چواردەور لە مرۆڤ دەگرێت و جارێک بە شایەتومانی سەر غەرغەرەی مەرگیش ڕازییە و جارێک بە سەربەرزییەوە شایەتومانی ژێر چەقۆ و کەردیش وەردەگرێت. جارێک بە قسەی مەلاکان هەر کەسێک نوێژ نەکات هەرگیز بەهەشت نابینێت و جارێک تەنیا خودا خۆی لە ڕۆژی قیامەتدا بڕیار دەدات و تەنانەت باسی دوا مرۆڤیش دەکرێت کە لە دۆزەخەوە بە بەهەشت دەنێردرێت. تاوانبارانی دز و تاڵانچی و بکوژ و ببە حەواڵەی خودا دەکرێن، بەڵام خودا دەتوانێت هەر هەموویان ئەوانەی دەیەوێت ببەخشێت بە گوێدان بەو کەسانەی لە سەر زەوی زیانیان پێ گەیشتووە یان “ناچن بە ناو بەهەشت تا وشتر بە کونەدەرزیدا تێپەڕ نەبێت/ ولا یدخلون الجنة حتى يلج الجمل فی سم الخیاط”. هاوکاتیش نوێژێکی لەیلەتوقەدر یان حەجێک و عەمرەیەک دەتوانێت هەموو گوناهەکان بسڕێتەوە و بەو شێوەیە.

چوون بە بەهەشت چەندیش ئاسان یان زەحمەت بێت ئەوا بە پێچەوانەی

ئایینەکانی ترەوە ئیسلام بە قامچی دوات دەکەوێت تا بتکات بە موسڵمان و لە بەر خاتری خۆشت دەیکات. لەبەرئەوە نا کە خودا پێویستی بە بوونی تۆ وەک موسڵمانێک هەیە، بەڵکو لەبەرئەوەی خودا لێت ڕازی بێت و بچیت بۆ بەهەشت و خۆشت لێ بگوزەرێت.
لە ئەگەری بەموسڵمان نەبووندا بە کافر و مولحید و هتد جوێنبارانت دەکەن و بێ لە ئەوەی لە سەر زەوی بە شێوەی جیاواز هەڕەشەت لێ دەکەن ئەوا بە سووتاندنی هەتاهەتایی و شەق و تێهەڵدان و سووکایەتیپێکردنی ئەو دنیا (قیامەت/ زیندووبوونەوە) بەت تەواو دەکەن. هەندێکیان هێندە دەڕۆن کە خودی ئەڵلا شەقشەقەنت پێ دەکات. دوا بڕیار و لێبووردەیی و بەخشینەکانی خودا بە ئاسانیی لە بیر دەکرێن.
نوێنەرانی ئەم ئایینە دەیان حەدیس بە نموونە بە ئەوە هەیە کە هەر کەس لە سەر دین و باوەڕی خۆی بێت با ببێت و بە دەیان حەدیسیش لە سەر ئەوە هەیە کە نوێژنەکەر کافرە و کە تەنانەت ئەوانی هاوڕێیەتیی نوێژنەکەر دەکەن کافرن و کە تەنانەت هاوسەرەکانیشیان پێیان حەرامن و کە تەنیا چارەسەریان کە بە کافری نەمرن ئەوەیە کە لێیان جیاببنەوە و بەو شێوەیە.
ئەم نموونە خۆدژگەیانە/ کۆنترادیکتانە (تناقض) هەموویان دەتوانن ڕاست ین و هەمووشیان دەتوانن هەڵە بن. بە پێی دەسەڵات و کات و شوێن و بەرژەوەندیی لایەنەکان و کەسانی دووچار و مەبەستی سەرەکیی سەرئەنجامەکان دەگۆڕدرێن. لە ئەم نوێنەرایەتییەدا ئامانج ڕێبازیەکان پیرۆز دەکات و ئامانجیش هەمیشە بردنەوەیە لە ئەو کەسەی دژبەرە. کێشە لە سەر هێلکەی کەڵەشێرێک کە چۆن دابەش بکرێت لە حاڵەتێکدا ئەگەر سێ کەس خۆیان بکەن بە خاوەنی، سەدان مەلا بە حەدیسی جیاواز و ئایەتی جیاواز و لێکدانەوەی جیاوازەوە ئەو هێلکەیە بە یەکێک لەو سێ کەسە ڕەوا دەبینن و ئەو ڕاستییەی کە کەڵەشێر هێلکە ناکات هەرگیز نایەت بە باس.
لە دیدێکی ترەوە کاتێک لە جوگرافیای دونیای ئیسلام دەڕوانین دەبینین دەسەڵاتدارانی لەم سەر بۆ ئەو سەری ئەم دونیای ئیسلامە لە سەر گەل و نیشتیمانی خۆیان تۆتالیتار و دیکتاتۆر و تاڵانچین. لە کۆماری ئیسلامیی مۆریتانیاوە کە یەکێک لە دەوڵەمەندترین وڵاتەکانی جیهانە و هەروەها یەکێکیش لە وڵاتە هەژارە خراپەکانە کە تەنانەت کۆیلەشی تیادا دەکڕدرێت و دەفرۆشرێت بە ناو هەموو باکووری ئەفریقا (تونسی لێ دەربچێت) بەرەو قووڵاییەکانی دونیای ئیسلامدا تا دەگاتە بەنگلادیش خەسڵەتە تایبەتییەکانیان کە بووە بە ناسنامەیان، بریتیین لە فەسادی ئەخلاقیی و کوشتن و بڕین و ستەمی میللی و چینایەتیی و جێندەریی و تاد، ڕێزنەگرتن لە پێکهاتە

ئایینییەکانی دیکە و لە مرۆڤگەلی لەقەوماو و پەناهەندە و بیانیی، عەشیرەتگەریی و تایەفەگەریی و چەوساندنەوەی ژنان وەکو ئاڵوگۆڕ بە ژنان بە چارەسەرکردنی کێشەی کۆمەڵایەتیی و تاوانکاریی، منداڵ بە شوودان و بە زۆر بە شوودان و خەتەنەکردنی بنەڕەتیی و تاد. هەموو ئەمانە لە دایک و باوکەوە و بە ناسنامەی باری کەسێتیی موسڵمانن. موسڵمانبوونەکە بە دەوڵەت هەندە گرینگە کە تەنانەت لە سەر ناسنامەکانیشیان دەنووسرێت. ناموسڵمانبوونەکەیش بە هەمان شێوە گرینگە چونکە مرۆڤی هاووڵاتیی بۆی نییە بە وەڵام بێت و حەتمەن دەبێت دینێک هەڵبژێرێت کە ئەگەرچی ڕەنگە ببێت بە مایەی هەڵاواردن و شاربەدەرکردن یان تەنانەت کوشتنیش.

هەر بۆ نموونە لە سەرهەڵدانی داعیشدا ئەوە بەس بوو کە مرۆڤێکی موسڵمانی سەر بە دینی شیعە بێت بۆ ئەوەی هەر لە جێی خۆیدا سەر ببڕدرێت. کەسانێک هەن تا ئێستایش شیعە و سوننە وەکو دوو مەزهەبی هەمان دین دەبینن، بەڵام هەموو ئەو دژایەتیانەی لە نێوان سوننە و شیعەدا هەن بەڵگەن بۆ ئەوەی دوو مەزهەبی هەمان دین نیین، بەڵکو دوو دینی سەربەخۆن. کێشەکە لەوەدایە کە هیچیان بەرەکی ئەوی تریان بەرنادات و واز ناهێنێت تا خودا ئەو بڕیارە بدات. نەخێر، شەڕەکە لە پێشدا زۆر پێش ئەوەی بگاتە بەر قاپی خودا، دەبێت ببردرێتەوە.

کاتێک دەبێت بە باسی ئیسلام ئەوا بێگومان دەگوترێت کە خودی ئایینەکە پاکە و بێگەردە و ئەوە موسڵمانە کە ناتوانێت موسڵمانێکی ڕاست بێت و کەسیش نازانێت موسڵمانبوونی ڕاست کامەیە و چۆنە. کاتێک دێتە سەر موسڵمان ئەوا هەر موسڵمانێک ئەوی تر بەوە تۆمەتبار دەکات کە ئەو موسڵمانی ڕاستەقینە نییە. ئەمە تاوانبارکردنێکی زنجیرەیی سیستەماتیکی دونیای ئیسلامە. نەک هەر تاکەکەسی گشتیی موسڵمان بەڵکو بە سەدان و هەزاران مەلا یەکتر بە موسڵمانی ناڕاستەقینە تاوانبار دەکەن. هەروەها چەندین ڕێبازی فەرمیش هەیە کە بە هەمان شێوە یەکتر دەناسێنن.

لە هەموو دونیای شارستانیدا کە ئەگاتە نزیکەی ملیاردونیوێک مرۆڤ هەندەی شارۆچکەیەکی جیهانی موسڵمان، بۆ نموونە شارۆچکەیەکی کوردستان، نە بە درۆ سوێند بە خودای خۆیان دەخۆن، نە خۆیان ناچار بە درۆکردنی رۆژانە دەکەن، نە ڕێگای جوێندان و دەمپیسیی دەگرنە بەر، نە بوختان و قسە بە یەکتر و بە بەتاوانان هەڵ دەبەستن، نە ناپاکیی بەرامبەر هاووڵاتیی و نیشتیمانی خۆیان دەکەن، نە دزیی لە موڵکی گشتیی دەکەن و نە بێڕێزیی بەرامبەر بە یەک و بە ژینگە و بە سرووشت دەکەن و نە بە بەتایبەتییش پەلاماری خوشک و دایک و ژنی یەکتر دەدەن. ئەمە بۆ گشتیی خەسڵەتی دونیای ئیسلامە.

ئیسلام لە درێژخایانی خۆیدا بووە بە دامەزراوەیەکی بازرگانیی

گەورە و ئاڵۆز، واتە ئینتەرپرایزێک. لەو دامەزراوەیەدا هەیکەلێکی ڕێکخستنی بەرچاو هەیە کە لە “خادم الحرمین الشریفین” ـەوە دەست پێ دەکات، واتە کلیلدار یان خزمەتکاری ماڵی خودا لە مەککە و ماڵی پێغەمبەر لە مەدینە کە بە نەریت مەلیکی ئالسعودن، هەتا دەگاتە مجێورێکی مزگەوتێکی بچکۆلەی هەر شوێنێکی ئەم دونیای ئیسلامە. لەم دامەزراوەیەدا کە پاشا و بنەماڵەی ئالسعود نوێنەرایەتیی دەکەن بە هەزاران شێخ و سەید و موفتی و بە سەدان هەزار مەلا و فەقێ و مجێوەر و تاد هەن. هەموو ئەمانە بە شێوەی جیاواز لە پرۆسە و دەسەڵاتی سیاسییدان. لە هەندێکیاندا دەستبەسەرداگیراو و زیندانیین و لە هەندێکیشیاندا هەمەکارەن. لە هەردوو حاڵەتەکەدا دەوڵەت بە هەزارویەک بیانوو و پاساو هەم خۆی دەپارێزێت و هەم موسڵمانبوونی ڕاستەقینەی خۆی دەخاتە بەردەست، هەروەکو چۆن دژبەرە موسڵمانەکان بە هەزارویەک بیانوو و پاساو ناموسڵمانبوونی دەسەڵات و موسڵمانبوونی ڕاستەقینەی خۆیان دەفرۆشنەوە. حەشاماتێکی سەدان ملیۆنی ڕەشوڕووت و بەدبەختی بە ناسنامەموسڵمان، کاریگەریی بنەڕەتییان لە سەر نفوزی سیاسیی ئیسلام هەیە چونکە سوود لە ناو و ژمارەیان وەردەگیرێت. لە هەر یەکێک لە ئەمانەدا، جا گوندێکی بچووک لە وڵاتێک بگرێتەوە یان دەوڵەتێکی تایبەتیی بگرێتەوە یان یەکێک لە سوننە یان شیعە یان یەکێک لە ڕێبازەکان بگرێتەوە، دەتوانێت بە تەواویی ئیسلامێکی جیاواز بێت. بەو شێوەیە ئایینێک دروست کراوە کە سنوور و میچی بە ئارەزووی ئیمانداری خاوەن دەسەلات دەگۆڕدرێت. ئەو دەسەڵاتە دەتوانێت لە چوارچێوەی گوندێکدا بێت.

ئیسلام لە باشووری کوردستان

ئیسلام لە باشووری کوردستان کە بە دڵنیاییەوە لەگەڵ زۆر شوێنی جیهانیی ئیسلام جیاوازە بە گشتیی سێ جۆرە. جۆری یەکەم ئەو ئیسلامە نەریتییە سوننەتییەیە (نەک سوننە) کە تاکەکەسێک لە نەریتی باوی باوکایەتییەوە ناسنامەیەکی ئیسلامیی هەیە و باوەڕی بە خودایەکە کە لە کۆمەڵگای کوردستاندا عادەتەن هەر بە “خودا” ناسراوە نەک بەتایبەتیی بە “ئەڵلا” و کە تاکەکەس بە پێی تێگەیشتن و توانا و کاریگەریی دەوروبەری بە شێوەیەک کە پێی ڕاست و دروستە موسڵمانبوونی خۆی پیادە دەکات. ئەم جۆرە موسڵمانبوونە لە کۆمەڵگای باشووردا هەتا سەرەتای دەیەکانی نەوەدی سەدەی پێشوو بەربڵاوترین لە شێوەی موسڵمانبوون بوون و پیاوانی ئایینی کە هەرە زۆرینەیان نیشتیمانپەروەرن بوون و زۆریان تێکۆشەریش بوون لە مێژووی کورددا لەم شێوەیە بوون. گرنگترین و گەورەترین خەسڵەتی ئەم شێوەیە لە ئیسلام بە شێوەکانی تەریقەتی شێخایەتیی و موسڵمانی

ئاسایی ئوی ک ئیسلام تا ادیکی باا ئاشتیخوازە و هر کس لگ خودای خیدا ترف، واتا پوندیی خود و خودا. لم شوی‌دا تاککسی موسمان دستورناداتا کاروباری خکی تر و تنانت ل ناو خزانکانیشدا باوک وکو سرکی خزان ئتنمیکی شایانباس ب ئندامانی خزان دات. لم مدلدا جلوبرگ و شوی خازاندنو و ووخسار و خوندن و هاتنوچووی گشتیی و هتد تا ادیکی شایانباس ل بازنی ئازادیی تاککسدا بوو.

هموومان ل گای ئو تمارانو ک سبارت ب جلوبرگ و خوندنگاکان و نخشانکان و گرانی و هونرکانی ترن چ ل عراق و چ ل کوردستان، و تنانت ئران و تورکیا و ئفغانستان و تاد، دتوانین بگیینو ب سانی پنجا و شست و حفتا و هشتاکان و ببینین ک ئم جر ل موسمانی حانیی پاک زربایتیی بوو و هاوکات هیچ جر ل خستکی ئیسلامی سیاسیی ب ئو سردمانو نیی.

ئایا هیچ کسک دتوانت ئوند ب ئابوو بت ک مری کافربوون و بووشتیی و بیئدبیی ل هموو موسمانانی سدی ابردوو و یان ئوان بدات؟

لم جر موسمانندا ک لاین حانیکی دیار تاککس بگشتیی یک وو و یک کسایتیی هی.

جری دووم موسمانی بازرگانی. موسمانی بازرگان ئو موسمانی ک ل وواتدا ل موسمانکی نریتیی دچت، بام ل استییدا کاسبی ب دینکو دکات. ئم کاسبیی هر ل مزگوت دروستکردنو تا ئاشکراکردنی زکات و سرفتر و گشتی خر و کینی برمک و دوو مسین ب مزگوت ب شویک دکات ک ببینرت و ل ئو گایو مری پیاوچاکبوون دکت و دیخات خزمتی ئو کاسبیو ک هیتی. لاین حانییک ل ئم جریاندا تواو کا و وواتگریک ب ئاسانیی دناسرتو.

ئم جر موسمانان نک هر دووون، بکو چندوون و ل هر شون و کسایتیکی جیاوازیان هی. لگ هر یک ل ژن و مندان و دوردراوس و هاوگک کسایتیکی جیاوازیان هی، ل بازا و مامکردن و ناو خکی گشتییدا کسایتییکی تر و بو شوی. جیهانی ئیسلام پ لم جر و بگومان ل کوردستان ب ئژمارن.

جری سیم ئیسلامی سیاسیی. ئیسلامیی سیاسیی ل باشوور ب تایبتیی هر سی (30) ساک تمنیتی و ب گشتیی چل (40) ساک و دروستکراوی سعودی و پاکستان و پاشان بتایبتیی تورکیا و

ئێرانە کە دیارە ئەوە چەند ساڵێکە بەتایبەتیی لەلایەن قەتەر و ئیستیخباراتی تورکییەوە برەوی پێ دەدرێت و دەخرێتە بازاڕاوە. ئەم جۆرە لە ئیسلام بە توندیی کەوتووەتە ناو بازاڕی سەودا و مامەڵەی بازرگانیی ئایینەوە و تورکیا و ئێران وەکو بەشێک لە شەڕی تایبەت دژ بە خەباتی ئازادیخوازیی خەڵکی کوردستان بەکاری دەهێنن. لە ئەم شێوەیەدا هەموو شتێک بە دامەزراوە کراوە و کەسی موسڵمان ڕێک خراوە و بە دیسپلینێکی پۆلیسیی و لێپرسینەوە و چاودێریکردن و چاولێسەربوون بەستراوەتەوە. کەسانی ناو ئەم جۆرە لە ناو سۆشیالمیدیادا چالاکن و خراپترین لە دەمپیس و جوێنفرۆشەکانن و بە سەدان پەیجی درۆزنە و ساختە بەڕێوە دەبەن و بە دەستە هێرش دەکەنە سەر ئامانجەکانیان و بوختان و درۆ هەڵ دەبەستن. ئیسلامی سیاسیی لە کوردستاندا بەتایبەتیی دژ بە خەباتی ئازادیخوازی خەڵکی کوردستان کار دەکات، بەڵام بە شێوەیەک مامەڵە دەکات کە کوردی عەیار بیستوچوار بێت.

ئەم "ئیسلامە فوق مواسەفاتە کوردیە" هەر شەڕواڵێک و چەغە و جامانەیەک زیاتر لە سەریان ناکەوێت و بێگومان زووزووش باس لە کولتوری کوردیی بە شێوەی خۆیان دەکەن کە گوایا هی کوردی ڕەسەنە. ئەم جۆرە لە موسڵمان بە ئاشکرا پەیوەندیی بە ئێران و تورکیاوە هەیە و لە خزمەتی بەرژەوەندیە ئاساییشیی و نەتەوەییەکانی ئەواندا کار دەکات. ئەرکی ئیسلامی سیاسیی لە کوردستان مەژغوڵکردنی تاکەکسی کوردە بە ناوی ئەو جۆرە لە ئیسلام کە تورکیا و ئێران لە کوردیان دەوێت. ئەوان دەیانەوێت کورد لە هەموو بەهایەکی نەتەوەیی دابماڵن، بەڵام بە شەڕواڵ و چەغەیەکەوە بیهێڵنەوە تا بە ڕووخسار لە "کورد" بچن و بتوانن ناویان بە "کوردی موسڵمان" بێنن.

ئەم جلە کوردییە درۆزنەیە کە تا سەر ئێسک ساختەچییەتیی بازرگانییکردنە بە دینەوە بێگومان تەنیا بە پیاوانە دەنا ئەگەرچی جلوبەرگی نەریتی کوردیی ژنان ئاودامان و درێژ و داپۆشەرە ئەوا ژنان دەبێت ڕوو بکەنە جبە و عەبا و سەرپۆشی تەواو و مەقنەعە و محاجەبە و قیناع. کاتێکیش جلی کوردیی بپۆشن، هەر عەبا و جبە و محاجەبە و تاد بە سەردا دەدەن.

هۆی سەرەکیی بڵاوبوونەوەی ئەم ئیسلامی سیاسییە دەگەڕێتەوە بۆ برسیکردنی خەڵکی باشوور کە خەڵکانێکی سەر بە تورکیا و ئێران ئارد و نان و شتومەکی خۆراکییان لە پاش ڕاپەڕینەوە بە خەڵک دەبەخشییەوە و وردەوردە ئەم کارە مۆری ڕەووشتیی ئیسلامیی لە درا و لە بیر کرا کە و بە چ مەبەستێک لە پشتییەوەیەتی.

ڕێکخستنەکان لەگەڵ کاتدا پێشخران و دامەزراوە و کاسبی جیاواز دروست کران و هەلی کار و پارەی بندییواری خوداپەرستیی بە خەڵک

بڕدراوەتەوە کە بێگومان بەشێکە لە شەڕی تایبەت و خەڵکی ڕەشوڕووت و بەدبەختی ئەم د□ق□ر□ لێی تێ ناگەن. ئەم جۆرە لە "ڕەووشتی ئیسلامیی" شۆڕ بووەوە بۆ ناو گەنجانی بێ کار و خوێندکارانی هەژار لە نزیکەی سەرانسەری باشووردا. ئیسلامیستە ڕووخسار شاردراوەکان، کە لە پشت "دەمامکی ڕەووشتی ئیسلامیی"خۆیان حەشار دەدا و ئێستایش هەر وان، پارەی داخیلی و خواردن و شتیان وەرنەدەگرت لە قوتابییەکان، قوتابییەکانیش لەبەر ئەمە و تا خەرجی خوێندنیان کەمتر بێت لە داخلییەکانی ئەوان دەمانەوە. پێدانی شوێنی داخلی و خواردنی بەلاش بوو بە هۆکاری یەکەمی ئەم ملشکاندنەی گەنجانی کورد.
ڕوون و ئاشکرا بوو ئەو گەنجانە و گەورەساڵانی دایکوباوک و چواردەوریان لە پێناو ئەو ژەمە نان و خۆراک و وردەئیمتیازانەدا بوون بە چاودەبەری ئەم ڕێکخراوانە و هەر چیەکیان پێ بگوترایە دەبا ڕاستەوخۆ بیکەن و نەوێرن بڵێن نا چونکە بە دەرکردن کۆتایی پێ دەهات. پاساوەکەش کە هەمووی بۆ "خوداگیان" – ە و لە پێناوی ئیسلامدایە هەموو هەستێکی ویژدانناڕەحەتیی لای نێچیر ڕادەماڵی. کاتێک، بۆ نموونە، لەیلەتولقەدر خێری هەزار مانگی هەبێت، ئەوا خودا ئەوەندە گەورەی□ ک□ □□زی خۆی لە نیشتیمانفرۆشان و خیانەتکارانیش خۆش دەبێت، جا با گوناهەکانیان دەریایەک خوێن و ئازاریش لە سەر هاومر□ق□کان کەوتبێت.
هەمان ئەو کارە بوو کە بەعسیەکان کاتی خۆی زیاتر لە نیوملوێن کوردیان لە ژێر ناوی "المرتزقە" دا ڕێکخستبوو. "المرتزقە" بە مانای جاش نایەت وەکو هەندێک کەس لێی تێ دەگەن، بەڵکو بە مانای "ڕزقدراو/ بژێوی دراو/ ئەو کەسەی بژیوی دابینکراوە" دێت. سەددام حوسەین بە ئەوانەی دەگوت "بژیویدراوی خۆم"، دروست بە پێچەوانەی ئەو گوتەی ئیسلامەوە کە خودا رزقی خەڵک دەدات. دووبارەکردنەوەی ئەم تاکتیکە لە لایەن تورکیا و ئێرانەوە، ئەم جارەیان بە ناوی خودا و ئیسلامەوە زۆر ئاسان بوو. ئیتر کەس پێویستی نەدەکرد خۆی بە قەرزداری س□رک□کمارێک یان حیزبێک بزانێت، بەڵکو ئەم ئارد و نان و خۆراک و پارە و کارە لە خوداوە دێت. کێشەکە لە ئەوەدایە کە وردەوردە ناوی خودا دەسڕدرایەوە و جۆری ئیسلامییە تورکیی و ئێرانییەکە جێیگای دەگرتەوە.
ئێستا کە کراوە بە سیستەمێکی چەسپاو کەس نایەوێت بیری لێ بکاتەوە کە ئایا لەو پرۆسەیەدا خودا چی لێ هات. گرینگ ئەوەیە ورگەکان تێر ببن و خەرجیی ڕۆژانە و مانگانە لە هەر فۆرمێکدا بێت، فەراهەم بکرێت. لە کۆتاییدا خۆ هەموو شت هەر چارەنووسی خودایە و هەر شتێک خۆی رەزامەندیی لە سەر نەبێت، نا بێت.
ئەم ڕێکخستنە کە پسپۆڕیی شەڕی تایبەتیی لە پشتەوەیە، ڕۆژانە

هەموو بەرنامەیان بۆ دانرابوو (ئێستایش هەر بەردەوامە) کە دەبوو لە دانیشتن و کۆبوونەوەکانی ئەم ڕێکخراوانەدا بن و کتێبی تایبەت بە ڕێبازەکەی خۆیان لەژێر ناوی پەروەردە و ڕۆشنبیرکردن و لە خودانزیکبوونەوە بۆ بەلاش بۆ قوتابییەکان دەدا. هەموو ئەمانە لە فۆرمی بایعی ئیسلام سیاسییدا.
ئەگەر ئێران بە پێی کولتوری فارسیی فێرە کە پەلە ناکات و بە لاواندنەوە نەچیری خۆی سەر دەبڕێت و لە سەر کوشتەکەشی شین دەکات، ئەوا تورکەکان کە دوژمنی سەرسەختی گەلانی ڕەسەنی ئەم ناوچەیەن و بەتایبەتیش زۆر لە کورد تووڕەن کە وێنەی ئەرمەن و ئاسوور و یۆنانی میان نەداوە، بە ئاشکرا ڕێبازی ئیسلامیی تورکییان فەرز دەکرد. بۆ نموونە لە ژێر ناوی نورسی و پەیامەکانی (نور) هەموو کۆمەڵێ کتێبەکەیان بۆ بەلاش بڵاو دەکردەوە و بە شێوەیەکیش دەیانکرد کە دەست و خۆشەویستی کوردن و کاریان ئەوەیە خزمەت بە کورد بکەن. ئەم ڕێکخراوەیە ئەوەندە تورکی لای گەنجی کورد خۆشەویست کردووە، کە تورک کراوە بە وێنای خودا لە سەر زەوی. لە کودەتای ١٥/٦/٢٠١٦ دا کاتێک کە ئەردۆغان گوڵەنی پێ تاوانبار کرد، ئەوا ئیسلامیستە تورکچییەکانی کورد دەیان نەدەهات نە دژی ئەردۆغان و نە دژی گوڵەن بن و کەوتبوونە داوی خۆشەویستیی یەکسەرەوە لەگەڵ تورک و لە هەڵوەشاندنەوەی ئەو نازونیعمەتە دەترسان کە بە پارەی ئەو دووانە لە سەری دەلەوەڕان. شایانی باسە، کاتێک کە ئەردۆغان کەوتە شەڕی سیاسیی و دیپلۆماسیی و ئابووریی لەگەڵ ئەو وڵاتانەدا کە مەکتەبە ئیسلامییەکانی گوڵەن ـیان هەبوو و فەرمانی دەدا داینبخەن، سەبارەت بە هەرێمی کوردستان نەک هەر هیچی نەگوت بەڵکو ڕێگای لە پێشخستن و بەردەوامیی پەیوەندییەکانیش نەگرت.
دۆخە سیاسییە ئابوورییە کۆمەڵایەتییەکە هێندە لە بارە کە لەم ساڵانەی دوواییدا ئیسلامی سیاسیی وردەوردە قاچی لە درێژ کردووە و بە ئارەزووی خۆی خەریکی مۆرلێدانە لەوەی کە موسڵمانی ڕاستەقینەیە و کێ کافرە و مولحیدە و خوانەناسە و تاد. بەو شێوەیە پسووڵەی موسڵمانبوون دەفرۆشنەوە و بە خیتابی هێرشبەرانەی دەمپیسانەی تاوانبارکارانە تەون دەچنن. ئەمە بە ناوی "ئەخلاق"ـەوە دەکەن و مەبەستیشیان لە ئەخلاق تەنها ناوگەڵە و ئەویش بێگومان ناوگەڵی ژنە. لەو هێرشەدا بەتایبەتیی موسڵمانی ئاسایی بە ئامانج دەگرن و دەیانەوێت لە ڕێگای تیرۆری ئایدیۆلۆژیی و تیرۆری شەخسییەوە ملکەچییان بە سەردا بسەپێنن.
هێرشی بەربڵاو و تایبەتییان بۆ پلەی یەکەم لە سەر ژنانە و هەرچی بە دەمیاندا دێت دژ بە ژنانێک کە نایانەوێت لە ژێر عەبا و حیجابدا بن، دەیڕێن و بە بیانووی ئەوەی کە گوایا بۆ خودای دەکەن

ئەوا هەمـــوو شتێـــک بە ڕەوا دەبینـــن. زۆرینەی ئەو مەلایـــانەی سووکایەتییکردن بە ژنان دەکەن دەکەونە دۆخێکی شێتییەوە. بۆ نموون هەر هەموویان بەوە دەست پێ دەکەن کە ژنێک تەلەفۆنی بۆ کردوون، یان دەڵێن نایانەوێت ناوی بهێنن. تەنانەت هێرشی سێکسییش دەکەن بۆ سەر ئەو ژنانەی کە حەوشە دەشۆن لەگەڵ ئەوەدا کە یەکێک لە کارە رۆژانەییەکانی زۆرێک لە ژنانی کورد خاوێنکردنەوە و شتنی حەوشەیە. بیانووی ئەمانە هەڵکردنی کراسەکەیانە کە عادەتەن ئاودامانە. باسکردنی ژن وەکو خواردنی میوەیەکی ئاوەکیی لە هاتووە کە مەلای ئاخێوەر لیک و ئاو و هەندێک جار بە ڕوونیی شەهوەتیش بە دەمیدا دەتڕێ خوار و دەکەوێتە قەوچەقوچ و مەچەمەچ و هەڵلوشین، بەتایبەتیی لە باسی بەهەشت و بە سێکسیکردنی خەسڵەتی بەهەشت.
لە دژایەتیکردنی ژناندا ژنان دەکرێن بە پارچەیەک گۆشتی سێکسیی. ئەو پارچە گۆشتە هەست و نەستی نییە، تووشی نەخۆشین نابێت و هیچ شوێنێکی نائێشێت، بیر لە منداڵ و برا و باوک و دایک و کەسوکار و دەراوسێ و نیشتیمانی ناکاتەوە، کێشەی کۆمەڵایەتیی و سیاسیی و ئابووریی نییە و خەمی هیچ ناخوات و سەری بە هیچەوە نائێشێنێت و تەنیا و تەنیا هەر بیر لە سێکس دەکاتەوە. هەر ئەوەندە چاوت لە خافڵ کرد پیاوێک دەخەڵەتێنێت و دەیدا بە سەر خۆیدا. ئەمە ئەو وێنـایەی ژنە کە لە زۆرینەی کەلـــەسەرەکانی نـــاو وەزارەتـــی ئەوقافەوە هەتا کۆلکە مجێورەکاندا تێگەیشتنێکی نەگۆڕە. ژن مرۆڤ نییە، بەڵکو پەراسوویەکی هەڵخەڵەتێندراوە و مەرامی لە خشتەبردنی پیاوە.
هاوتەریب هێرش بۆ سەر ئەدەبیات و گۆرانی و موزیک دەکەن و لە ئەم هێرشەدا بەتایبەتیی خەباتی ئازادیخوازیی بە ئامانج دەگرن. بۆ نموونە، هێرشێکی گەورەیان کردووەتە سەر سروودی "ئەی ڕەقیب" کە شیعری پایەبەند و نەمر "دڵدار" ـە گوایا دڵدار کفری کردووە. بەم شێوەیە لوتبەرزییەکی بینراویان تۆمار کردووە و ڕەقەمەکیان بە خۆیان وەکو پارێزەری دینی ئیسلام داوە.
تێکدانی شیعری "ئەی ڕەقیب" و هەوڵدان بۆ گێلکردن و گەوجکردن و گاڵتەکردن بە ئەقڵی موسڵمانی ئاسایی کورد گەورەکانی ئەم ئیسلامە سیاسـییەیە. ئەوی ئەلفبێیەک لە شیعـری کـوردی تێ بگـات (نـاکرێت ئەمانە کە خۆیان بە زانا لە قەڵەم دەدەن، نەزانن!) دڵدار دەڵێت: ئەی ڕەقیب هەر ماوە قەومی کورد زمان، نایشکێنی دانەری تۆپی زەمان.
دڵـدار دەڵێـت: دانەری تۆپـی زەمـان، کە خـودایە، نـایشکێنێ، نەک ناتوانێت بیشکێنێت و نەک بەی ناشکێندرێ، بەڵکو "نایشکێنێ"، واتە دەست بە باڵ و بە پشتییەوە دەگرێت.

بۆ چەواشەبردنی خەڵکی موسڵمانی ناهۆشیاری کورد تەنها و تەنها بازرگانییەکی سیاسیی و دژایەتیکردنی خەباتی ئازادیخوازییەکەیەتی. لە ڕێگای ئەو دەستدرێژیی کردنەوەوە بە سەر دەدار لە ڕاستییدا هێرش بە سەر شاعیرانی سەدەکانی ڕابردوو دەکرێت کە نزیکەی هەموویان شێخ و سەید و مەلا و فەقێ و قورئانخوێن بوون، بەڵام بازرگانی دینیی نەبوون. هەموو نیشطیمانپەروەر بوون و خزمەتیان بە زمانی کوردیی کردووە و بە ڕێزەوە لە ژنیان ڕوانیووە و داوایان لە لاوانی کوڕ و کچی کورد کردووە پشت لە عەشیرەتگەرایی و ناوچەچییەتیی و نەخوێندەواریی بکەن و ڕوو لە یەکیەتیی و پێشکەوتن و ئازادیخوازیی بکەن.
لە درێژخایانی ئەم دواکەوتوویییەدا دکتۆر مەلاش پەیدا بوون کە هەندەکیان وەک پسپۆڕی دەروونیی و هەندەکی تر وەک پسپۆڕی هەموو زانستەکان و هەندەکی تر پسپۆڕی خواردنەوەی میزی وشتر و گرتن و ڕاونانی جندەکە و دوعای سەیروسەمەرە و جۆرەکانی نوشتە تاد. حیزبەکانیش بۆ ئەوەی لەم خورافات و هاشوهوشە دوانەکەون بە ناوی ڕاوێژکاری ئایینییەوە، مەلایان دامەزراندووە کە بە گشتیی بێ دەنگن، بەڵام هەندێک جار لە دژایەتیی جۆرێک لە دەربڕینی ئیسلامی سیاسییدا نووزەنووزێکی ئیسلامیی دەکەن.
لە نێوان ئەو دەسەڵاتە نەنووسراوەی خۆیان و ئەو دەسەڵاتە لاستیکییەی کە دەسەڵاتداران بۆیان فەراهەم کردوون، دەستوەردەداتە ناو هەموو شتێکی تاکەکەس و هەموو شتێکی کۆمەڵگا. لە پرسی ژن و بەهەشت و دۆزەخەوە تا دەگاتە چۆنیەتیی قن شۆرین و گۆڕوگون پاککردنەوە. هاوکات کۆمەڵێک شێوەی ڕووخسار و هەڵسوکەوت و مامەڵەیان هەیە کە دەیانەوێت بە سەر هەموو کۆمەڵگایدا بسەپێنن گوایا ئەوە شێوە ڕووخسار و هەڵسوکەوت و مامەڵەی پەیامنەری ئیسلامە، وەکو شێوەی سمیڵ و ڕیش و جلوبەرگ و خواردنی خۆراک بە دەست و تاد. بە نموونە هەوڵ دەدەن لە یەک ژن زیاتر بهێنن و هەندەکیان بۆیان دەلوێت بیگەیەن بە چوار. هاوکات جلوبەرگیان هەمیشە تازە کە بەگومان لەگەڵ پارەی مووچەی ڕەسمییاندا نایەتەوە و ئۆتومبێلی گرانبەها تا دەگاتە گوللەنەبڕ و هتد کە دیارە سوننەتی پەیامنەری موسڵمانان نەبووە.
ئەمانە پلەی زانای ئایینیی یان زانای ئیسلامییان بە خۆیان بەخشیوە هەروەکو ئەوەی ئیسلام زانستێک بێت. لەبەرئەوە بە وشەی مەلا ڕازی نیین و لانی کەم نازناوی مامۆستا لە خۆیان دەنێن هەر وەکو ئەوەی موسڵمانبوون جۆرێک لە پیشە بێت.
بوون بە مەلا لەم دوو گرووپەی موسڵماندا باشترین کاسبی سەردەمە. مەلایەکی سەر بە گرووپی بازرگان یان ئیسلامی سیاسیی بۆ ئەوەی یەک

دینار بخاتە سەرمایەگوزاریی یان مەترسییەوە و تەنیا بە دووبارەکردنەوەی کەمێک حەدیس و ئایەت سامانێک پێکەوە دەنێت کە لە ئاستی باڵای چینی مامناوەندیی دایە. هەر لە ئەوەوە کە دەتوانن لە ژنێک زیاتر بهێنن و تەنانەت بیگەیەنن بە چوار و ڕەنگە زیاتریش، هەتا ئوتومبێلی چەند دەفتەریی و مووچەی مانگانە و ئیمتیازی لابەلا و لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا پەیداکردنی ڕێز و پلەوپایەیەکی کۆمەڵایەتیی کە خێزانێک ئەگەر دەرزەنێک شەهیدیشی هەبێت پێی ڕەوا نابینرێت. پارەپەرستیی و شەهوەتپەرستییەکە هێندە ئاشکرایە کە هیچ کەسێک ناتوانێت نکۆڵیی لێ بکات و بە هەزاران نموونە هەن.

ئەم جۆرە مەلایانە وەکو نوێنەری خودا لە سەر زەوی دێن و دەچن. وێنای خودا بە شێوەی جیاواز نیشان دەدەن و لە باسەکانیاندا دەیهێننە سەر زەوی و هەندێکیان هێندەش دەڕۆن کە باسی ئەوەش دەکەن کە خودا لە ڕۆژی قیامەت چۆن خۆی شەقشەقەن بە سەرپێچیکاران دەکات و تاد.

ئەگەر تا سی (30) ساڵێک لەمەوبەر مزگەوت ماڵێکی خودا بوو کە چەند ئیماندارێک تێیدا کۆدەبوونەوە و نوێژێکیان پێکەوە دەکرد و دەمەتەقێیەکی کۆمەڵایەتییان تێدا دەکرد، ئێستا بووە بە دامەزراوەیەکی ڕێکخراو بە بەهێزکردنی نوێنەرەکانی خودا لە سەر زەوی. لەوێدا پاداشت و سزاکان سەدان و بگرە هەزاران لقوپۆپیان لە دەبێتەوە و شێوەی دەرخەیاڵیی دەگرنە خۆیان، هەر لە باسی شێوەکانی ئازاردان و چوون و نەچوون بە دۆزەخ تا جوانی حۆری و دیلمانەکان و بە توانای بەردەوامی لە خەیاڵنەهاتووی سێکس کردن. لە مزگەوتەکانەوە هەڕەشە لە ئیمانداران دەکرێت کە ئەوی نوێژ نەکات تەنانەت ژنەکەیشی پێی حەڵاڵ نییە و لە خوتبەدا ئەم قسەیە بە گوێی ژنانیشدا دەدرێتەوە کە بە پیاوە نوێژنەکەرەکانیان حەڵاڵ نیین.

ئەم هەزاران مزگەوتە لە لایەن وەزارەتێکەوە بەڕێوە دەبردرێت کە پێی دەوترێت وەزارەتی ئەوقاف. وەقف لە زمانی عەرەبیدا سەبارەت بە ئایین بە مانای "بەخشین، بەخشین یان دان یان پێدان ـی ماڵیی" بە مەبەستی ئایینی یان چاکەکاریی گشتیی دێت و ئەلئەوقاف کەی وشەکەیە کە ڕەنگە وشەیەکی گونجاو بە کوردی "بەخشینگا" بێت.

کولتوری وەقف بە فەرمیی لە عێراق دەگەڕێتەوە بە سەرەتای دروستبوونی دەوڵەتی عێراق ساڵی (1921) کە بە پێی کولتور و نەریتی باوی جێکەوتەی ئەوسا هەر لەلایەن خەڵک خۆیانەوە کۆبووتەوە و بەش و دابەش کراوە. ساڵی (1929) بە پێی ماددەی (122) دەنووسرێت کە ئەوقافی ئیسلامیی دەکرێت بە فەرمانگایەکی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی (نەک وەزارەتێکی)حکومی و بە پێی یاسای دانراو و دیاریکراو

بەرپرسی کاروبار و خەرجی خۆی دەبێت و لە ژێر دەسەڵاتی سەرۆکوەزیراندا دەبێت. ساڵی (1976) ئەم فەرمانگایە دەگۆڕدرێت بە وەزارەتێک و تا ساڵی (1993) هەندێک گۆڕانکاریی دەکرێت بەڵام گرینگترین خاڵ ئەوەیە کە هەر سەر بە دیوانی ئەوقاف دەبێت و لە ژێر چاودێری سەرۆککۆماردا دەبێت و بە کۆی موسڵمانان دەبێت نەک بە شیعە و سوننە.

پاش ڕووخانی ڕژیمی بەعس ساڵی (2003) نزیکەی هەموو شتێک لە عێراقدا گۆڕدرا و سەرئەنجامەکەی ئەم عێراقەی ئەمڕۆیە بە هەرێمی کوردستانەوە. پاش ڕژیمی بەعس وەزارەتی ئەوقاف هەڵوەشێندرایەوە و دوو دیوانی نوێ دروست کرا، دیوانێکی شیعە و دیوانێکی سوننە و یەکێکیش بە نائیسلامیەکان و هەرێمی کوردستانیش خۆی وەزارەتێکی ئەوقافی هەیە. واتە عێراقیەکان بوون بە خاوەنی چوار دیوانی ئەوقافی جیاواز و بە پێی دەستووری ساڵی (2005) چەسپێندراوە. دەگوترێت کە وەقفی سوننی سامانی لە هەموو ئەوانی تر زیاترە کە دەگاتە لانی کەم (12) ملیارد دۆلار. سەرچاوەی ئەو سامانە بێگومان دیار نییە و بەسەرهاتی سەیروسەمەرەی سەبارەت بە موڵکی زەویوزار و شێوەکانی دیکەی سامان دەگێڕدرێتەوە. هەروەها ناشزانین هەرێمی کوردستان دەگرێتەوە یان نا، بەڵام وا پێدەچێت هەرێمی کوردستان سامانی خۆی هەبێت.

بە نموونە هەر یەک موڵکداری ئەوقافی ئەبوحەنیفە دەگاتە بیستوسێ (23) هەزار دۆنم لە زەوی کشتوکاڵیی و کە سێیەکی زەویوزاری پاریزگای بەسرە لە راستییدا ئەوقافی ئیسلامین و کاروبارەکان بانکی یان مەسرەفی ئیسلامی و زانکۆی ئەهلی و بنکەگەلی کاتبەسەربردن و بازرگانیی و پزیشکیی و تەندروستیی و تاد دەگرنەوە.

ئەم وەزارەتانەی ئەوقاف هەر وەکو هەموو وەزارەتەکانی تر هیچ شەفافیەتێکی ماڵییان نییە، چ سەبارەت بە سەرچاوەی ڕاستەقینەی داهاتەکان و چ سەبارەت بە خەرجکردنەکان. وەزارەتی ئەوقاف لە کوردستان لەگەڵ ئەوەشدا کە بانگەشەی کەمکردنەوەی فەرمانبەر و خەرجیەکان دەکات وەزارەتێکی گەورەوگرانە کە لە وەزیری ئەوقافەوە بە جێگر و بە بەڕێوەبەرایەتییەکان و مەلا و فەقێ و مجەوور و شێوەکانی دیکەی فەرمانبەریی، بریتییە لە مەکینەیەکی زەبەلاحی بیروکراسیی مەسرەفگەر و وەکو هەموو وەزارەتێکی تر لە سەر موڵکی گشتیی دەژی. لە سی ساڵی ڕابردوودا بە خەزێنەی موڵکی گشتیی ئیماندارانێکی موسڵمان بەخێودەکرێن کە تەنیا بەرهەمێکیان ئەوەیە موسڵمانیەتیی بکەن.

هەمووان دەزانن کە ئەمە لە باشوور لە دەیان و سەدان بواری جیاوازدا دواکەوتووین و ئەمەش ڕێگاکانی بەرەو بەڕێوەبردنی شەفاف

و مەدەرن و شارستانیی بە پێوەری دیموکراتیی، واتە بەڕێوەبردنێکی یەکسان و دادپەروەر، داخستووە. یەکێک لەوانە نەبوونی ئامارە لە نزیکەی هەموو بەش و یەکە و کەرتێکدا. بۆ نموونە سەرچاوە و داهات و خەرجییەکانی وەزارەتی ئەوقاف و ژمارەی فەرمانبەران و مووچەبگیری ئەو وەزارەتە هەر بە درشتی هەیە و بە وردیی نادیارە. هەروەها پرینسیپەکانی ئەو جۆرە دامەزراندنانە و مووچەبگیرییەکان و تاد. ڕوون و ئاشکراشە کە هەموو ئەم دامەزراندنانە، سەرەڕای لاف و گەزافی ڕەوشتی ئایینیی و ناوی خودا و تاد، لە ڕێگای وابەستەیی و وەفاداریی حیزبایەتیی و واسیتە و بەخشیش و پیاوەتیکردن و سەرفی نەزەری خزمایەتیی و شێوە ناشیرینەکانی تری پێوەندییەوەیە.
وەزارەتی ئەوقاف ساڵانە بە دەیان ملوێن دۆلار لە سەر خەڵکی کوردستان دەکەوێت و ماکینەیەکی زەبەلاحی مەسرەفکارە کە هیچ بەرهەمێکی بەرجەستەی نییە. هەرچەندە لە ناو جۆری ڕێباز و مەلاکاندا ئەمەش هەر خۆی پرسێکی ناکۆکییە، بەڵام ئیشی سەرەکیی وەزارەتی ئەوقاف ئەوەیە کە هیدایەتی خەڵکی باشوور بکات بچن بۆ بەهەشت.
لە ئەم سترەکچەرە ئاڵۆزەدا کە هیچ کارێکی تایبەتیی و بەرهەمێکی تایبەتیی ئۆبجێکتیڤی نییە، بۆ نموونە وەکو [illegible] بەرمیلێک لە دەرەوەی ژوورێکی نەشتەرگەرییدا، جیاوازیی لە نێوان دامەزراوەی دین و دامەزراوەی دیانەتکردن کە دوو شتی جیاوازن، بە ئەنقەست و بە مەبەستی بازرگانیی تێکەڵ کراوە. ئەم تیکەڵکردنەش لە ژێر دەنگ و زەنای دەهۆڵکوتان و زووڕناژەنینی گەورەیی خودا و پێغەمبەر و قورئان و حەدیسەکان و تاد کە تاکەکەسی موسڵمانی ئاسایی دەپاک گێژووێژ دەکات و نازانێت ڕاست و چەپی خۆی کامەیە. دامەزراوەی دین هەر دین خۆیەتی و ئەو [illegible] و دیسپلینانەیە کە لە ڕێگای قورئانەوە خراوەتە بەردەست و هەر تاکەکەسێک دەتوانێت لە فەزای کەسییەتیی خۆیدا لێکی بداتەوە و پێڕەوی بکات. دامەزراوەی دیانەتکردن دروست ئەم دامودەستگایانەن کە ئێستا لە وڵاتانی ئیسلامییدا دروست کراون و بە نەبوونیان هیچ ڕوو نادات و کەس نابێت بە کافر و مولحید و خودا نەفرەت لە کەس ناکات.
ئەم بازرگانییە هەروەها لە ئەو ڕێگایەوە دەکرێت و بە هێز دەکرێت کە گوایا زەرینەی کورد موسڵمانن لەگەڵ ئەوەشدا کە هیچ بەڵگەیەک لە بەردەستدا نییە. ئەوی هەیە دوو پێداگرتنە، هەمووان بە تەسکەرە/ ناسنامە موسڵمانن و لە دایکوباوکێکی موسڵمانن.
کاروباری دین بە خودایە و ئەو لە شوێنی خۆیەوە بڕیار لە سەر کاروباری "بەدینبوون" دەدات کە بە تاکەکەسە و تاکەکەس لێی بەرپرسیارە. خودا لە هەموو کەس باشتر دەزانێت کە هەر تاکەکەسێکی

ئەم جیهانە جیاوازە و هیچ کەس نییە لە یەکێکی تر بچێت، بە تایبەتیی لە بوارە باوەڕییەکاندا.
لەم دوو جۆرەی موسڵمانبووندا بە شێوەی مەڕوبزن مامەڵە لەگەڵ کۆمەڵگادا دەکرێت و دینی ئیسلام دەکەن بە چاوپۆشێکی گەورە و چاوی خەڵکی پێ نابینا دەکەن. بەهای مرۆڤیی وەکو درۆنەکردن، سەرڕاستیی، بوختان هەڵنەبەستن، ئێرەیینەبردن، بیری باش، وتەی باش، کرداری باش، ڕێزگرتن لە بەرامبەر، بە هەندوەرگرتنی هەستی بەرامبەر و تاد کراون بە بەهای ئیسلامیی. لەگەڵ ئەوەدا کە ئەم بەها مرۆڤیانە بە هەزار ساڵ زیاتر پێش ئیسلام هەبوون و هەموو ئەو کۆمەڵگایانەی کە ناوی ئیسلامیشیان نەبیستووە و خاوەنی جۆرەکانی خودای خۆیانن بەو بەهایانە ژیان دەکەن.
لەو کۆمەڵگایانەدا کە سێکۆلارن و ئایین و دەوڵەت لە یەک جودان ئەوا لە ڕاستییدا ئەو بەهایانە ئەلفبێی ژیانن و بەشێکی گرینگ لە سیستەمی خوێندن و پەروەردەن. ئەو بەهایانە لەگەڵ زۆر بەهای تردا کە ڕەنگە لە جیهانی ئیسلامدا هەر نەشبێت یان هەر بە سەر زارەکی هەبێت هەم بە شێکن لە ڕەووشتی گشتیی و هەم ئەرکیشن. بۆ نموونە ڕاوەستانی ئوتومبێل بۆ تاکەسی پیادە هەم بەشێکە لە ڕەووشتی گشتیی و هەم ئەرکیشە. لە دونیای ئیسلامدا دەبێت بە کامێرای شاردراوەوە مانگێک ڕاوەستیت تا شۆفێرێک ببینیت دڵخوازانە بۆ مرۆڤێکی پیادەڕۆ بووەستێت.
پرسی زەکات و سەرفترە و چارەسەری هەژاریی و بێدەرەتانیی زۆر دەمێکە لە دو نیای شارستانییدا لە ڕێگای سیستەمی دەوڵەتەوە بە فەراهەمکردنی بیمەی گشتیی بژێویی و کۆمەڵایەتیی بۆ هەموان چارەسەر کراوە. تاکەکەس، ژن بێت یان پیاو، هەمیشە لە بازنەیەکی بیمەدایە کە بتوانێت بژێویی ژیانی مستوەگر بکات، جا بیمەی بێکاریی، نەخۆشیی یان سۆشیالبگیریی بێت.
هەموو ئەمانە تەنانەت بە کەسانی پەنابەر و لە زۆر حاڵەتدا مرۆڤی تر کە مافی مۆڵەتی مانەوە و کاریشیان نەبێت فەراهەم دەکرێن بێ ئەوەی هەڵاواردنێک لە بەر ڕەنگی پێست، جێندەر و ئەتنیک و تاد لە ئارادا بێت. ئەم مافانە کە لە سەر بنەمای پاراستن و ڕێزگرتن لە کەرامەت و شانازیی و سەربەرزیی مرۆڤ دەستەبەرن لە دونیای ئیسلامدا، بە هەموو جۆرەکانییەوە، خەونیش نییە.
مرۆڤ لە دونیای شارستانییدا ڕێز لە نیشتیمان و هاووڵاتیان و ژینگە و یاسا و ڕێساکانی وڵاتی خۆی دەگرێت و بە دەگمەنی هەڵنەکەوتوو کەسێکیان تیادا هەڵدەکەوێت ببێت بە تابوری پێنجەمی وڵاتانی دیکە بە تایبەتیی ئەگەر نەیار و دوژمنیان بێت. ئەمە دەکرێت بە ئەوەی کەس منەت بە سەر کەسێکی دیکەدا بکات و بیکات بە

شاباشی خواپەرستیی و دینێک. خۆشەویستیی نیشتیمان و ڕێزگرتن لە جیاوازییەکانی هاووڵاتیان و پێڕەوکردنی یاسانەنووسراوەکان و کارکردن بە سەقامگیرتر کردن و زیاتر ئارامیی ئەسڵەن باسی ئەلفبێی ژیانە.
لەگەڵ ئەوەشدا کە سیستەمی دیموکراسیی و سێکۆلاریزم (عەلمانییەت) کە ڕیشەکەیان دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی پازدەهەم و بە تایبەتیش بەرهەمی خەبات و تێکۆشان دژی ئیستیبداد و چەوساندنەوە و دەسەڵاتی دین بوون، ئێستا تورکیا و ئێران لە کوردستان پەرە بە هەمان ڕێبازی ئایینی دژ بە خەباتی ئازادیخوازی خەڵکی کوردستان دەدەن و دەیانەوێت پرسی دیموکراسیی و سێکۆلاریزم بکەن بە باسی دژە دین و بە بێڕەووشتیی ئورووپایی دەیچوێنن. بێگومان ئەم کاری شێواندن و تێکدانە بە پلان و بە شێوەیەکی سیستەماتیک دەکەن.
پێش هەر شتێک هەڵدەکوتنە سەر هەموو تاکەکەسێکی ژن و پیاو کە باس لە یەکسانیی و ئازادیخوازیی و مۆدێرنیتە و یاساسەروەریی و سێکۆلاریزم و جیایی دین و دەوڵەت و دیمۆکراسیی و تاد دەکات و بە ناشیرینترین شێوە لە هەوڵدان بە ناوزڕاندن و بە بوختان و درۆودەلەسە، بە ئاشکرا و بە نهێنیی، ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، بەرەنگاری دەبنەوە. لە هەر ڕووانگەیەکەوە لێی بڕووانرێت ئەمە تەنیا داخوازیی و داوای داگیرکارانە و هیچ پەیوەندییەکی بە دین و باوەڕێکی ڕۆحانییەوە نییە. هاوکات کە خۆیان دەکەن بە نوێنەری خودا و بە نموونەی ڕەووشت و بە قوربانیی و لە هەمانکاتیشدا بە دادوەر و بە بڕیاردەر و خاوەن دەسەڵات و تەنانەت هەڕەشە لە دەسەڵات دەکەن و دەیخەنە حاڵەتی دیفاعەوە کە گوایا دەسەڵات عەلمانییە بۆیە ڕێگا بەم جۆرە بەدکاریانە دەدات. ئەوانەی لە سیاسەت تێ دەگەن دەزانن کە ئەم ڕێشە کوردە مووچەبگیرە کە لە سەر موڵکی گشتیی دەڵەوەڕێت لە تورکیا و ئێرانەوە، کە موفسیدترین و بێڕەووشترین و داڕزاوترین دەوڵەت و کۆمەڵگای ئەمڕۆن، کەک دەکرێت و هان دەدرێت.

سەرئەنجام
شەڕە دین و کێشەی کام خودا گەورەتر و کام کتێب پیرۆزتر و کام دین باشترە تا سەدان ساڵی تر هەر بەردەوام دەبێت. ئەگەر باوەڕدارانی دینێک ڕێز لە دینی خۆیان بگرن ئەوا یەکەمین کار بیکەن ئەوەیە کە بە هیچ شێوەیەک بازرگانیی بەو دینەوە نەکەن و نەیکەن بە سەرچاوەی بژێویی و خۆ بەخێوکردن و خەڵەوەڕاندن و نەبن بە پۆلیسی دین و خۆیان نەکەن بە نوێنەری خودا و نەبن بە تابووری پێنجەمی داگیرکاران.

یەکەم هەنگاو بۆ ڕێگاگرتن لە ئەم بازرگانییە ترسناکە جیاکردنەوەی دین و دەوڵەتە. دین ببێت بە نەریتێکی ڕۆحانیی بە پەیوەندیی تاکەکەس لەگەڵ ئەو خودایەدا کە لە تێگەیشتنی خۆیدا وێنای دەکات و دەوڵەتیش بە پشت بەستن بە زانست و زانین و بەڵگە و یاسا و ڕێسا لە خزمەتی کۆی هاووڵاتیاندا بێت، بە هیچ جۆرە جیاکاریی و هەڵاواردنێکی ڕەگەزیی، ئەتنیکیی، جێندەریی، ئایینیی، جەستەیی، ڕەنگی پێست و تاد.
موسڵمانێکی کورد دەتوانێت لە جیاتی پێنج (5) جار دەیان نوێژ بکات و هەر دووانزدە (12) مانگەکە بەڕۆژوو بێت و هەموو ساڵێک بچێت بۆ حەج و دوو هەفتە جارێک بچێت بۆ عەمرە و زەکات و سەرفترە بە چەپ و ڕاستدا بدات بە بێ ئەوەی کەس ڕێی لێ بگرێت. ئەو موسڵمانە دەتوانێت بە هەموو شێوەیەک خۆشەویستیی نێوان خۆی و خودا بەهێز بکات و موسڵمانبوونی خۆی بەیان بکات، بەڵام موسڵمانبوون نە بە منەت بێت، نە بە خۆدەرخستن و بە داپۆشینی عەیبوعار بێت، نە بە وەدەستهێنانی ئیمتیازی ڕەسیدی کۆمەڵایەتیی و ڕەووشتیی و نە بە پێگەی ئیمتیازدار بێت.
ئەو جۆرە موسڵمانە بە دڵنیاییەوە دەبێت بە ڕووخسارێکی جیاواز ئەگەرچی لە ناو خەڵکی ئاسایدا بێئەژمارە بەڵام لە ئێستادا بێ دەنگ و بێ ڕووخسار و بێ نوێنەرن. کاتی ئەوە هاتووە ئەو جۆرە لە موسڵمانی ڕۆحانیی کە دین لە پارە و مووچە و ئیمتیازە جۆراوجۆرەکان پاک دەکەنەوە دژ بە موسڵمانی بازرگان و ئیسلامی سیاسیی بووەستنەوە. ئەوانەی موسڵمانی ڕاستقینەن دەبێت لە ئەم شەڕەدا سەرکاروان بن چونکە دینەکەیان خراوەتە مەزاتەوە و ڕۆژانە دەفرۆشرێت.

ڕێبوار ڕەشید
2024/12/01

گەڕان بە دوای تاکدەرییەکانی

عەبباس عەبدوڵڵا یوسف. عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

(بەیەکگەیاندنی وێنەی کارکاتێری و کۆمیدیای ڕەش)

پێشەکی:

شیعر لە کۆمەڵێك ڕەگەز پێکهاتووە، نەك بەو مانایەی کە سیستەمێکی تەواو چنراو و پتەوە و هەر ڕەگەزە مانا و وەزیفەی دیاریکراو و تەواو بە شیعر دەبەخشە (واتە قسە لە تەواوبوونی ڕەگەزەکان ناکەم، جەخت لە پەیوەندی ڕەگەزی گێڕانەوە و شیعرییەت دەکەمەوە) لە دەقی داهێنەرانەدا ڕەگەزەکان تۆڕێکی بەرفراوان، لە پەیوەندی ئیستیتیکی و ڕووداو پێکەوەیان دەبەستێتەوە، بەڵام کە تا پەیوەندی نییە، بەڵکو هەر یەکەیان بە شێوەیەکی جیاواز و سەربەخۆ بە کردەی کورتبڕی و پڕشنگدانەوە و ڕازانەوە و جوانکردنی ڕووداوەکانی هەڵدەسن و لە ناوکەییەکی شیعرییدا کەی ڕەگەزەکان بە شێوەی بەردەوام گێڕاو، جوانییەکانی یەکتر تەواو دەکەن و شیعرییەت بە جێدەهێڵن. نهێنی دەق ئەوەیە، شیعرییەت هەڵدەنرێت، نانووسرێتەوە، شیعرییەت کردەیە، کار نییە. واتە شیعرییەت ئاکام نییە، بەڵکو وەك ڕەگەزێك لە ڕەگەزەکانی پرۆسەی ساتەوەختی نووسینی دەق و ساتەوەختی خوێندنەوە دەق دێتە بەرهەم. بە دیوەکەی دیکە بەردەوام وەك نهێنی خەیاڵی زمان و ناخی نووسەر و خوێنەریش دەمێنێتەوە!

بە کورتی دەمەوێ بڵێم دەقی ئیبداعی لەسەر توانای چەسپاندنی کردەی جوانی و ئاوێتەبوون و بەرجەستەبوونی بوێری و خەیاڵی زمان وەستاوە و وەك سەیرورە پەیڕەوی لە گێڕان و بەردەوامی دەکات. دەقی ئیبداعی جوانی و جیاوازی و چێژە… نە ڕەسەنایەتی بەرەوەی دەبات، نە لاسایکردنەوە، نە دەگاتە دواپلەی تەواوبوون، بەڵکو بەردەوام پرسی سەردەم و هێزی خەیاڵ و هەستی جیاوازی دەیخولقێنێ. داهێنان نە نەتەوەگەریی دەناسێ، نە دنیاگەریی… بەڵکو هەمیشە ئازادی و سەیرورە و کرانەوەی گێڕانکارییەکانی سەردەم دەنووسێتەوە.

داهێنان فرە ڕەنگ و فرە ڕەهەند و فرە ئازادییە. دەقی شیعری نوێی کوردی گێڕانەوە نییە، بە بنەچەی ئایینی و کۆمەڵایەتی و سیاسی. داهێنانی شیعری کوردی سەکوچەکەی بابان و گەران و ڕوانگە و کفری و هەشتاکان و نەوەدەکان و… ناناسێ. داهێنان گێڕانکاری و سەیرورەی بەردەوامە. داهێنان بەردەوام کەشفکردن و دنیابینییە، ژەهر و تریاکە، ئازادی و بوێرییە، جوانی و چێژە! بە دیوەکەی دیکەش

داهێنان هەمیشە فەزای هەر یەك لە خوێنەر و نووسەرە جیاوازەکان دەنوێنێتەوە! شیعریی هونەری کوردی لەسەر ئیشکالییەتی بێکۆتایی جوانی و خەیاڵی زمان و گۆڕانکاری و سەیرورە، نوێ دەبێتەوە.

پیرفۆڕمانس
(لە خوارەوە شوێنی زۆر هەیە)

لە هەشتاکاندا زمانی شیعریی کوردی (باشوری کوردستان) بەشێك لە شاعیرانی نوێخوازی سلێمانی و کەرکووك، (بە تایبەتی) هەولێر، نەیدەکەوتنە سەر ڕێچکەی تازەگەری سروشتگەرایی گۆران و ڕەمزییەتی شۆڕشگێڕی گروپی روانگە و هەماخوازی دەروونئامێزی گروپی کفرییەوە، بڕوایان بە زمانی سادەی گۆران و تووندوتیژی روانگە و هەماخوازی کفری نەبوو، بەڵکو شێوەیەکی دیکەی جیاواز بوون، لە دەرەوەی گۆران و کفری و روانگەوە، خۆیان لە جولەی خەونبینی و خەیاڵ و جیاوازی گوزارشتکردن و زمانی ئاماژە، دەبینییەوە! دەتوانم بڵێم هەشتاییەکان وەك تێکشێنەری دەقی ئامادەکراوی نێوان سروشت و مرۆڤ، ئایدیۆلۆژیا و مرۆڤ، کۆمەڵگا و مرۆڤ، بوون. هەرگیز لەگەڵ ئەزبەرکردنی گوزارشت و دەستەواژە باوەکان و ئاستی نزمی زمانی تەعبیرکردن و بیروبۆچوونی کۆنەخوازانە و ڕەمزی سیاسی، نەریتی کۆمەڵایەتی، نەدەهاتنەوە. بە دوای زمانێکی دیکەی نائامادە و خەیاڵێکی دیکەی شیعری و لادانێکی هۆشیارانەی زماندا دەگەڕان و هەوڵی گۆڕینی نەریت و شێوازی دەقە زاڵەکان و ئەو دەقانەیان دەدا، کە ژیانی مرۆڤی کوردی ئاراستە دەکەن. بۆیە مانایە هەشتاییەکان خەیاڵی فەنتازییان بە شیعری نوێی کوردی زیاد کرد.
ئەگەر روانگە زمانی سادەی (گۆران و هاوڕێکان)ی لە پێناو زمانی شۆڕشگێڕانەوە دەستکاری کردبێت. ئەگەر گروپی کفری نەرمتر لە روانگە، مامەڵەیان لەگەڵ فرەیی زمان کردبێت، ئەوە هەشتاکانی شیعری نوێی کوردی هەر تەنها سیمای سروشتخوازانە و دەروونخوازانە و جیدانەفخوازانەیان ڕەتنەکردەوە، بەڵکو بەرەو لادان لە کەلەپور و لادان لە نەریت و زمانی سیاسی و حەماسی و کۆمەڵایەتی بوونەوە و وازیان لە وەزیفەی پەروەردەیی و ئەخلاقی شیعر هێنا، لەسەر ئەو بنەمایەی کە: ئەگەر شیعر دووچاری نەخۆشی بچوککردنەوەی زمان و دەردی ئایدیۆلۆژیا و وەزیفەی دیاریکراوی کۆمەڵایەتی بێ، ئەوە دەبێتە بەندگەی سیاسەت و نەریتە کۆمەڵایەتییە بۆگەنەکان و بەوەش وزەی مەعریفی و خەیاڵی هونەری و جوانگوتن لە دەست دەدات؟!
لە نێوان روانگەخوازان و هەشتاکاندا، دوو بانگەشەکار لە بازاڕی شیعری کوردی ڕۆڵیان دەگێڕا: (سەلاح شوان) و (مەحمود زامدار) یەکەمیان لایەنگری روانگە و دووەمیان سەر بە پێشرەوایەتی شیعری

نە بوو! یەکەمیان بەرگری لە هاوسەنگی و واقیعگەرایی و بابەتگەرایی دەکرد، دووەمیان تەقینەوەی زمان و تەمومژیی و جیهانگەرایی. یەکەمیان بانگەشەی دیدێکی ئاسۆیی و ڕەمزی و شۆڕشگەرانە دەکرد، دووەمیان بانگەشەی دیدێکی شاقولی و زمانێکی مەعریفی و شێوازگەریی دەکرد، یەکەمیان سەر بە کلتوری نەتەوایەتی بوو، دووەمیان بانگەشەی بە بەجیهانیبوون دەکرد.
ئەو دوو دیدە مەدلولگەرا و دەلالەتگەرایە، ئەو دوو دیدە ڕاسترەو و چەپڕەوە، ئەگەرچی هەندێ جیاوازییان لەنێواندا هەبوو! بەڵام وەك پێویست ئامادەی کرانەوەی فیکر و بەدواداچوونی مەعریفەی شیعری نەبوون، دنیابینیان زۆر بڕی نەدەکرد! وەك پێویست تیۆرەکانی مەعریفەی ئەدەبی و ڕەخنەی تازەیان هەزم نەکردبوو. ئەو دوو دیدە مەدلولگەرا و دەلالەتگەرایە، وەك پێویست نەیانتوانی پانتاییەکی شیاو، بە تیۆریزەکردنی مەعریفەی شیعری و سیستەمی فیکری و کرانەوەی کلتوری بسازێنن… زۆریان گوت، بەڵام دواجار فەشەلیان هێنا؟!
لە سەرنەکەوتنی ئەو بازاڕە جەنجاڵەی شیعردا لە سلێمانی بە تایبەتی (لە غوربەتا)ی محەمەد عومەر عوسمان جیاوازی خۆی نواند، لە کەرکوك (زەردك)ی ئەحمەدی مەلا و لە هەولێر (لم نیازمە)ی عەباس عەبدوڵڵا یوسف و (گەرم نەبوونەوە)ی جەلال بەرزنجی و (دووکەڵ)ی هاشم سەراج و (سووتانی ڕەنگەکان)ی دلشاد عەبدوڵڵا، هەر یەك بە شێوازی جیاوازی هونەرییانە، نەك هەر لەگەڵ ڕوانگە، لەگەڵ خودی زڕەوەنەی پێشڕەوایەتی مەحمود زامداریش نەبوون و شێوازی جیاوازی خۆیان پەرەپێدا و خۆیان پەرفۆڕمانس کرد، بەڵام پرسیار ئەوەیە: ئایا بەردەوامی گۆڕان و سەیرورەی شیعری، وەستانی هەیە؟!

خەوەتەکەی ع. ع. یوسف
(لەوەی کە دە، شیعر تاتە دەکەم)
عەباس عەبدوڵڵا یوسف، نووسەر و شاعیر لە 1950 لە هەولێر لە دایکبووە، دەرچووی پەیمانگای پێگەیاندنی مامۆستایانی- هەولێرە.
حەوت کۆمەڵە شیعر و یەك کە چیرۆکی چاپکراوی هەیە، بە ناوەکانی: (ئاو) لە 1974، (لم نیازمە) لە 1978، (کلکی کتکی پرسیارە) لە 2007، (ئۆدیسیۆس نەرە… یان مەیە؟) لە 2009، (گەشتی پێنج پەنجە) لە 2011، (کەری بەریدان) لە 2011، کۆمەڵە چیرۆکی (سۆفیا لەرین بە هەوەداری) لە 2011 و (نانە تاتە دەکەم) لە 2013.
ع.ع. یوسف هەر لە یەکەم کۆمەڵە شیعرییەوە (ئاو) بنەمایەکی بە هەڵدانی خەوەتەکی تایبەت بە خۆی دروست کرد، یەکێك لە ئاماژەکانی ئەو بنەمایەش، ئەوە بوو، کە لاساییکردنەوەی زۆر کەم بوو، ئینجا

(دوای سێ ساڵان) لە خوێند□ن□وەی بێوچان و هۆشیاریی رۆشنبیری و مەعریفەی شیعرییەوە، بە چامە درێژەکەی (لم نیازمە) شاد دەبێت.
لەوێشەوە (سی و سێ ساڵان) کار لە ئەزموونی جیاواز و گوتاری شیعری و ئاماژەی شیعری و مانای شیعرییدا دەکات. پەیوەندییەکی فرەلایەن ل□ نێوان بونیادی قووڵ و رووکەش دەسازێنێ. بەو مانایەش بایەخدانی شاعیر بە بونیادی قووڵ و رووکەش، گرنگیدانە بە رەگەزی گێرِانەوە و گوتاری شیعری! ئیتر دوای ئەو هەموو ئەزموون و ئەزموونگەرییە چیدیکە لای شاعیر لەوەی کە دێ، دوو کۆ دوو بە ناچاری ناکاتە چوار.
پریتۆن سوریالی بوو، دەڵێت: لەسەر شەقام بەر مر□ق د□کەوم. بەڵام ع. ع. یوسف، نەك هەر سوریالیانە، بەڵکو دادایانە پشت بە دووانەی رِەخنە و پێکەنین دەبەستێ و شیعر تاتۆ دەکات، هەندێجاریش لەبری ئەوەی بەر مر□ق بکەوێ، لەسەر شەقام بەر وڵاخێکی بنێس دەکەوێ، کە ئومێدێکی زلی لەسەر هەڵچنراوە!
دەتوانم بڵێم گوتاری شیعری، شیعر تاتۆ دەکەم، هەوڵێکە بۆ بەیەکگەیاندنی هونەری کارکاتێر و کۆمیدیای رەش، تێکەڵکردنی سوریالی□ت و دادییەتە. واتە رِەخنەگرتنە لە واقیع، بەدەم گاڵتە و پێکەنینەوە. گوتاری شیعر تاتۆ دەکەم، را□کردنی دنیایی کوردییە لە رێگای بیرکردنەوەی عەقڵانییەوە، لە شێوەی مافورێکی چنراو، بەو مانایەی، کە لە کۆمەڵێك نەخشی جیاواز و هێلی پێچاوپێچ پێکهاتووە.
لە کۆی ئەو بەیەکگەیشتن و تێکەڵکردنەدا جەوهەری شیعری عەباس عەبدوڵڵا یوسف لە بنەمادا بریتییە لە دۆزینەوەی هێلی پەیوەندی نێوان گێرِانەوە و شیعرییەت، لەو پرۆسەیەشدا شاعیر کەمتر بەر دۆزینەوە دەکەوێ و زێتر وزەی شیعری لە را□کردنی گێرِانەوەوە هەڵدەگرێتەوە و لەوێشەوە بە جۆرێك لە جۆرەکان ت□ک□□□ی شیعرییەتی دەکات. بەڵام شیعرییەت گێرِانەوە نییە! وەك چۆن جۆرێك نییە، لە هەڵقوڵاویی پەرشبووی پرِشنگی ماناکانی بیرکردنەوەی لۆژیکی.
لەو لێکۆڵینەوەیەدا، دەمەوێ بیس□□لمێنم، شیعر تاتۆ دەکەم، شیعرییەت لە را□کردنی گێرِانەوەدا تۆخ دەکاتەوە. ئەو روونکردنەوەیە، را□کردنی وسبەلێکراو و مانا شاراوەکانی وشە لە گێرِانەوەدا وەك قووڵایی دەرەوە دەبینێ و لەلایەکی دیکە، پێیوایە دەشێ لە دۆزینەوەی ئاستەکانی پەیوەندی دەق و خوێنەر، شیعرییەتی خوێندنەوە بخاتە روو.
لە یەکەمدا، کاتێ شاعیر لە روانگەی را□کردنی گێرِانەوە و بیرکردنەوە مامەڵە لەگەڵ مانا وسبەلێکراوە و شاراوەکانی وشە دەکات، ئەو کارەی لەبری ئەوەی بەرەو شیعرییەت بێتەوە، بۆ پرسێکی عەقڵانی دەگۆرِێت! پرسی بیرکردنەوەی عەقڵانی پرسێکی لۆژیکی حیسابییە، نەك خەیاڵی شیعری.

لە دووەمدا، کاتێ بە دەستهێنانی شیعرییەت لە روانگەی ئەویدیکەی جیاواز و خوێندنەوەی جیاوازەوە تەماشا دەکەین، لەبەر ئەوەی چەمکی راڤەکردن بە خوێنەر و ئاستی خوێنەرەوە دەلکێ، دەشێ لەو تەماشاکردنەدا شیعرییەت پڕشنگ بداتەوە.

بە بنەمای یەکەم، سوودم لە شیعرییەتی (ژان کەهین) وەرگرتووە، کە پێیوایە شیعرییەت زانستی شێوازگەری شیعری و زانستی لادانی زمانەوانییە. بە بنەمای دووەم، وەك ئەرکێك لە ئەرکەکانی پەیوەندی نێوان دەق و خوێنەرە جیاوازەکان، سوودم لە (تۆدۆرۆف) وەرگرتووە، کە قسە لە شیعرییەتی خوێندنەوە، یان وەرگر دەکات، ئەو جۆرە قسەکردنەش شیعرییەت بە ئاستەکانی خوێندنەوە و خوێنەرەوە دەلکێنێ.

بەڵام جەختکردنی شاعیر لە راڤەکردنی گێڕانەوە و زێتر بایەخدان بە مانا شاراوە و وسبەلەکراوەکان و دامەزراندنی بنەمای گوتاری شیعری لەسەر گێڕانەوە، فەرامۆشکردنی بنەمای تەماشاکردنی دووەم دەگەیەنێت. چونکە وەك دیارە لە تاکدێرییەکانیدا هەمیشە دەیەوێ بە پێکەنین بە گژ کوێرەوەرییەکاندا بچێتەوە! هەمیشە دەیەوێ زەردەخەنە لە کارەسات قەرز بکات و بە قەشمە تەڵە لە خەونە بەدینەهاتووەکان بکاتەوە. هەمیشە دەیەوێ لە دەرەوە بەرەو قووڵاییەکان بێتەوە.

شاعیر دەڵێ: ژنەکەم بە تیلمە سواڵەتی سەمەڕی، پانتۆڵمی پینەکرد. (بڕوانە: ع. ع. یوسف، نانە تاتە دەکەم، 2013، هەولێر، ل74) وەك دەبینین لە رێگای دووبارە گێڕانەوەوە و قووڵاییەکانی دەرەوە، تابۆکان تێکدەشکێنێت و هەموو ئەوەی لە گێڕانەوەدایە، پەردەی لەسەر هەڵدەداتەوە.. لەژێر خەوەتەکەی خۆی دەیەوێت لە رێگای تاکدێرییەکانی خەونێکی گەورە شیعری بچنێ! هەر لەوەشەوە هەوڵی کەشفکردنی توانا بێکۆتاییەکان و چێژی مانا وسبەلەکراو و شاراوەکان دەدات. پێیوایە ئەو توانا و چێژە لە نهێنی کەلەپوری کوردی و گێڕانەوەی قسەی سادە و فۆلکلۆرەوە خۆیان حەشار داوە.

(غازی حەسەن) لە کتێبی (فەیلەسوفە، کەرە، سە پەیە، سپییەکە، ئەمریکا، 2024، چاپی ئەلکترۆنی) کە لێکۆڵینەوەیە لەسەر شیعرە تاکدێرەکانی عەباس عەبدوڵڵا یوسف، دەڵێ: شاعیر لە رێگای قسەی ئاسایی، قسەی پڕ واتای سەر زاری خەڵك، دەقێکی کورت و چڕ و پوختی تێژی لێواتای بە مانا و فۆرم و گوزارشت و گێڕانەوە و دەربڕینی نوێ بەرهەمهێناوەتەوە، ئەو شارەزایە، لە کەلتوور و نەریتی ئەوانی دیکە لەنێو کۆمەڵگا.

بە جۆرێکی دیکە دەتوانم ئەو قسەی پشتڕاست بکەمەوە و بڵێم شاعیر لە رێگای مانا شاراوەکان و وسبەلەکراو و ئارەزووە بەدینەهاتووەکانەوە، گەمەی ئازادی لەسەر قووڵایی دەرەوە

دادەمەزرێنێ! ئەگەرچی ئەو خۆی بە خزمەتکاری شیعرییەت و قوڵایی ناوەوە دەزانێ، بەڵام بە خاتری گرینگیدا بە وێنەی لێکچووی نەو حیکایەتەکان و قسەی سەر زاری خەڵك، بە شیعرییەتێکی هەژارەوە دەگەڕێتەوە! لەگەڵ ئەوەشدا دەشێ لە ڕێگای ئاستی بەرزی خوێندنەوە و خوێنەر و وەرگرەوە بە جۆرێکی دیکە شیعرییەت لە تاکدێڕەکانەوە بەرهەم بهێنینەوە.
دواجار لەوەی کە دێ، ئەگەرچی شاعیر وەك (پاڵەوانێکی سوریالی) حیکایەتی ئازادی و کەرامەتی مرۆیی، لەسەر شەقام کۆدەکاتەوە. بەڵام لە پەناو وێنەی کاریکاتێری و کۆمیدیای ڕەش و داداییەتەوە پەیوەندییەکی تووند بە گێڕانەوە دەکات. واتە ئەگەرچی سوریالییانە خۆی بە خزمەتکاری (شۆڕش) دەزانێ، بەڵام لە ئاوێتەکردنی سوریالییەت و داداییەتدا، ئازادی خۆی لە هەڵێنجاندنی مانا وسبەلێکراو و شاراوە و جیاوازەکانی ڕاڤەکردنی گێڕانەوەدا دەبینێتەوە. سوریالییەکان ئازادی خۆیان لە خەیاڵی شیعرییدا بەرجەستە دەکرد. بەڵام شاعیر ئازادی خۆی لە ڕێگای گاڵتە و گەپەوە بە دەست دەهێنێ.

مینیماڵیزم
(بزوێنەری نانۆ یان تاکدێڕی)

ئایا مینیماڵیزم بە ڕزگاربوون لە زێدەکانی ژیان و ئازادی، لە نانۆ، شیعری زیپ، پۆستەرە شیعر، هایکۆ، هانکا، ئەفۆریزم، نزیکە، یان لە بەیت و تاکدێڕی؟! بە کورتی مینیماڵیزم بزوێنەری نانۆیە، یان تاکدێڕی؟
وەك دەزانین وشەی نانۆ لە وشەی گریکی "نانۆس" وەرگیراوە، کە بە مانای کورتەباڵا دێت. نانۆ کەی شتە بچوکەکان دەگرێتەوە، بە پێوانەی بەشێك لە ملیار دێت (یەك لەسەر ملیاری مەتر، یەك لەسەر ملیاری چرکە..) نانۆ بچووکترین بەشی ماددەیە، کە پارێزی لە خەسڵەتە فیزیاوی و سرووشتییەکانی دەکات. ئەوەش وا دەکات، بێتە ڕەگەزێکی روون و بە خەت و بەرز.
نانۆ شیعر، شیعری زیپ، پۆستەرە شیعر، ئەفۆریزم.. هەموو ئەو ناونانە بەدیوێك لە دیوەکان پەیوەندییان بە خێراییەکانی سەردەم و ماکدۆنالد و کۆکاکۆلاو و شەفافییەت و گەرمی و ئاوڕ نەدانەوە و جیاوازی و هەڵکردن و چەژیردنی لەپڕ و خەونە ڕەنگاوڕەنگەکانەوە هەیە… لە نانۆشیعردا زمان ئامرازێك نییە، ئێمە بەکاری بهێنین، بەڵکو ماددەیەکە ئێمەی لێدروستکراوین. بەڵام مەرجی سەرەکی هایکۆ، هانکا، باوەڕهێنانە بە زمانی پاك و بێگەردی ساتی یەکەم، باوەڕهێنانە بە هەژاری و بێدەسەڵاتیی زمان، کە ناتوانێ

شای□تحال□ی ئەسڵ و حەقیقەت بێ، واتە لە بنەمای شیعری هایکۆدا رۆشنبیرییەکی گەورەی سۆفیگەرایی دەبینرێت، کە هەوڵدەدات زمان بۆ ساتەوەختی خەلیقەت بباتەوە. لێرەوە دەپرسین ئایا هایکۆ، یان تاکدێریەکانی ع. ع. یوسف دەچنە نێو مەبەستەکانی سەردەمەوە، کە نانۆشیعر پەیرِەویان دەکات؟!. رەنگە ع. ع. یوسف بە جۆرێك لە جۆرەکان لە خال□ی بە گژداچوونەوەی کوێروەرییەکاندا، لە هایکۆی ژاپۆنی زۆر دوور نەبێت! بەڵام هایکۆی ژاپۆنی و بەیتی عەرەبی و تاکدێرییەکاتی ع. ع. یوسف، ناچنە نێو مەبەستی پەیوەندییە خێراکانی نانۆ و شیعری زیپەوە.

لە شیعری کۆنی عەرەبیدا چەمکی (بەیت) تاکدرێری بە مانا شیعرییەکەی بەرفرەوانە و ئەدۆنیس بە ناونیشانی (دیوانی تاکدێری، 2010) بەشێکی زۆری لەو تاکدێرانە کۆکردۆتەوە و پێشەکی بۆ نووسیووە. بەڵام (ئۆنفرتی) شاعیری ئیتال□ی، کۆمەڵە شیعرێکی بە ناوی (ژیانی مر□ق) ه□یە، کە نەك هەر شیعرەکانی تاکدێریین، بۆ نموونە: بە بێکۆتایی رووناك دەبییەوە. بەڵکو هەندێجاریش شیعرەکانی لە دوو وشە زیاتر نیین. ئایا لەو بارەوە دەتوانین ئۆنفرتی بە ئاڤانگارد ببینین، یان بەیتی عەرەبی و هایکۆی ژاپۆنی؟! س□رِ□ای هەموو ئەوانەش دەکرێ بڵێین لە شیعری نوێی کوردیدا ع. ع. یوسف لە تاکدێرییەکانیدا ئاڤانگاردە.

بێگومان بەیتە شیعری عەرەبی پێش ئەو هەوڵەی ئەدۆنیس لای شاعیرێکی وەك (خەلیفە محەمەد ئەلتلیسی) بە فِۆرِمێکی گەشی شیعری عەرەبی دەناسێنرێت. ئەلتلێسی لە هەوڵی کۆکردنەوەی (قەسیدەی تاکدێری- دار الشرق، 1991)دا، پێیوایە قەسیدەی تاکدێری (بەیتی عەرەبی) پشت بەو تێگەیشتنە دەبەستێت، کە پرِشنگێکی لەناکاوە، بروسکەیەکی تێپەرِە، پاڵنەرێکی ویژدانی و ریتمێکی هەڵبرِاوە، گۆرانییەکی کورتە، گوزارشتکردنێکی چرِ و پرِە…هتد، ه.س.پ. ل31.

دەشێ بڵێین ئەو وەسف و پێناسەیە لەگەڵ کورتە شیعر و شیعری هایکۆ زۆر جیاوازییان نییە! بەڵام لە سەدەی سێنزمەوە هایکۆ لە تەك (هانکا) وەك فِۆرِمێکی سەربەخۆی شیعری کلاسیکی ژاپۆنی دەرکەوتووە، کە بە کورترین شیعری جیهانی دەژمێردرێت و لە کەمترین وشەدا و لە سێ کورتە رستەی (5/7/5) برِگەیی پێکهاتووە و مانای چرِ و قووڵ بە دەستەوە دەدات. لە هایکۆی ژاپۆنیدا سروشت رەنگدانەوەی رۆحە و بابەتەکان بە شێوەیەکی جوان و رەمزی بەکار دەهێنرێن. واتە هایکۆ زیاتر روو لە کەسی و سۆزداری دەکات.

بەڵام تاکدێرییەکانی ع. ع. یوسف، روو لە گێرِانەوە و هەڵکۆڵینی مانای وسبەلێکراو و شاراوەی گێرِانەوەکانە و لەو خاڵەوە هەوڵدەدات لە شیعریییەت نزیکبێتەوە! یان بە مانایەکی دیکە بۆ

درێژەدان بە نزیکبوونەوە لە شیعرییەت، پەردە لەسەر مانایەکی قووڵایی دەرەوەی هێزە داخراوەکان هەڵدەماڵێ، تاکو دەخەشی، قەناعەت، پانتاییەك بۆ ئازادی راڤەکردنی جیاواز دروست بکات، بە ئەوەش روو لە شێوازی کۆمیدیای ڕەش دەکات. بەو مانایەش تاکەدێرییەکانی بە جۆرێك لە جۆرەکان لە دۆخی راستەقینەی گەڕانەوەی مرۆڤی کوردیمان نزیك دەکاتەوە و بارودۆخی کوردیمان بۆ رووندەکاتەوە. تاکەدێرییەکانی شاعیر نیشاندانی تراژیدییەکانی مرۆڤی کوردییە، کە بە قووڵی تووشی دەردی تووندوتیژی و ستەمی دەسەڵات بووە. تاکەدێرییەکانی بە ئەوە نووسراون، کە مانا و شیعرییەت لە ڕێگای پێکەنینەوە بە یەك بچەمێنێتەوە، چالاکی نەوانیان تا سنوری لەکخشان درێژ بکاتەوە و گاڵتە بە بریقوباقی ئەو شیعرە بکات، کە پڕاوپڕ بە واقیعە؟!
غازی حەسەن دەڵێ، تاکەدێری لای عەباس ڕەنگە پەیوەندییەکی پتەوی بە (ترسەوە) هەبێت. ترس لە سیاسەت، حزبایەتی، کۆمەڵگا، دەوروبەر… ه.س.پ. ل 45. لە گۆڤاری (دیوان، تەمموزی 2023) عەباس عەبدوڵڵا یوسف دەڵێت: من لە دەسەڵات زۆر ترساوم، چونکە زۆر دڕەقانە و دڕندانە مامەڵەی دەکرد، بۆیە پێموابوو چوونە دەرەوە و شاخ و بەرەی هێزی چەکداری هی پیاوی ئازا و نەترس و پیاوی خۆڕاگرە. بە هەمان شێوە لە تاکەدێرییەکیدا دەڵێ: هێشتا دەرەوەی سەر، لە مێشك بە مێشکترە. ل29. لە ناو ئێستای هەتاهەتایە، ئایندەم ونکرا. ل73.
ئەگەر لە هایکەی ژاپۆنی و تاکەدێری کلاسیکی عەرەبی چەقین لەنێو کات و ونکردنی ئایندە، سروشتی و خەرسك بکەوێتەوە! ئەوە وەك گوتمان نانەشیعر پەیوەندی بە خێراییەکانی سەردەم و چێژیردنی لەپڕ و خەونە ڕەنگاوڕەنگەکانەوە دەکات. نانەشیعر پرشنگەکانی ئێستا لە کردەی پیشەسازیدا دەنووسێتەوە. بەڵام تاکەدێرییەکانی ع. ع. یوسف وەنەیەکی کاریکاتەری لە مانا شاراوە و وسەبلەکراوەکانی گەڕانەوەی تەنزئامێز دەگرێ و بە کۆمیدیای ڕەش ڕەنگی دەکات، کە نوغرەی راڤەکردن و ئاماژە و مێژوو و کاریگەری کلتووریی و پاشماوەکانی کەلەپوری کوردین. بە دیوەکەی دیکەش ڕەنگی ڕەش و سپی و راڤەکردن و لەکدانەوەی ژیانی کۆنکرێتی خەڵك، وەك زمانی نووسینی تاکەدێرەکانی تەماشا دەکات.
عەباس عەبدوڵڵا یوسف دەڵێت: تاکەدێری ستایلەکی تایبەتە بە خۆم، یان لانی کەم هیچ کەس بەو ستایلەی من ناتوانێ بنووسێت، کە لە کورترین هەناسەی شیعریدا زۆرترین مانا ببەخشێت، ئەمەش بواری گفتوگۆی تێدایە و ئامادەم سەرپێی کەمێنێك دێر بە یەك زیاد بکەم و پاشان هەموو زیادەکان فڕێ بدەم (گۆڤاری دیوان، ژ 28 – 2023). چاوەڕوانی خۆمم. ل24. کەواتە خۆی خۆی دەنووسێتەوە و دەیەوێ لە

نەو هەر وشەیەکی ڕەش و سپییدا شتێکی نوێ بدۆزێتەوە.

سپیکردنەوەی هونەری کاریکاتێری
(شێوازی کۆمیدیای ڕەش)

هونەری کاریکاتێر، هونەرێکی دێرینە و ئاوێتەکردنی بە کۆمیدیای تاریك، بنەمای ئەو لێکۆڵینەوەیەی لەسەر دامەزراوە. وەك دەزانین کۆمیدیای ڕەش ساڵی 1935 (ئاندرێ پریتۆن) بەکاری هێناوە. بێگومان کۆمیدیای ڕەش، لە تێکەڵکردنی سوریالییەت و دادییەت و لەوێشەوە بە دەسنیشانکردنی ڕەهەندە نەبینراوەکان و لێچ و ئەگەری کراوەی تاکدەرییەکانی ع.ع. یوسف ڕەنگی تایبەتی دەگرێت. بەڵام نەك وەك بە نرخکردنی پرسی شیعرگەرایی و گێڕانەوەگەرایی، بەڵکو وەك دەزینەوەی مانا وسبەڵەکراوەکان و بەدوواداچوونی سپیکردنەوەی هونەری کاریکاتێری بە شێوازی پێکەنینی ڕەش!

هەڵبەتە شیعر حەقیقەت بە مانا سادەییە واقیعییەکەی ناگێڕێتەوە!

وەك دەزانین تاکدەرییەکانی ع.ع. یوسف سپیکردنەوەی هونەری کاریکاتێرییە بە کۆمیدیای ڕەش، گاڵتەکردنێکی جەرگبڕە بە ستەمی دەسەڵات و واقیع. کەواتە شاعیر لە نواندنی شیعر و گێڕانەوەدا نایەوێ وێنەی حەقیقەت بکێشێ، بەڵکو لە پەنا وڕوژانی بیرکردنەوەی ڕەخنەگرانەی (خوێنەر/ وەرگر)دا هەوڵی گرتنی وێنەیەکی لێکچووی حەقیقەت، بە کامیرای کۆمیدیای ڕەش، دەدات.

وەك لەسەرەوە ئاماژەم بۆ کرد، هونەری کاریکاتێری لە شێوازی کۆمیدیای ڕەش، مەیلی بۆ گێڕانەوەی مانا شاراوەکانی ناو حەقیقەتی زۆرترە، لە مەیلی بۆ خەیاڵ و شیعرییەت!! لەرووەیە شاعیر لە تاکدەرییەکانیدا زێتر جەخت لە مانا شاراوە و وسبەڵەکراوەکانی کلتور و قسە زاڵ و باوەکان دەکاتەوە و وەك شێوازی گێڕانەوە تەرجەمەی ژانوژوارەکانی سەردەمیان دەکات، نەك وەك خەیاڵی شیعری و شیعرییەت.

چەقۆ هەر بە رووتی بینراوە. ل51.

ئەو تاکدەرییە لە گێڕانەوەی چەقۆ هەر بە رووتی بینراوە، وەك ئەوە وایە، شاعیر لە ڕۆژێکی سەختدا بێ و (ئەپێکرایف)انە لە کاتی مردندا تیغی چەقۆی لەسەر تاقی بکەنەوە و لە شێوازی کۆمیدیای ڕەشدا بڵێ (ئەگەر بمزانیایە کە ئەوە ڕوودەدات، بەردی گەورەم قووتدەدا بۆ ئەوەی زیان بە تیغەکە بگەیەنم). ئەوەش یەکێکە لە ڕەچوونەکانی بەرەو قووڵایی دەرەوە.

ئاشکرایە چەقۆی رووت، وەك میوەی رووتی شیعری، کە خوێنەر لە کاتی خوێندنەوەدا تامی بکات، ئەگەرێکی لاوازە. بەڵام وەك راڤەکردنی نهێنی حیکایەتی دەسەڵات و ستەم و داپڵۆسین ئەگەرێکی بەرزە و هێزی

تایبەتی هەڵگرتووە. جگە لەوەش بینینی چەقەی رووت، توندوتیژییە، توندوتیژی فەرامۆشکردنی خەیاڵ و فەنتازیاکانی شیعرییە و زێتر روو لە حەقیقەتە! بەڵام بە دیوەکە دیکە پەردە هەڵدانەوە لەسەر توندوتیژیش، وەک کەشفکردنی نهێنی حیکایەتەکان، ئاگادارکردنەوەیە، بە دوورخستنەوەی جەستەی مرۆڤ لە ئازار و پێکان.
ئەگەرچی رووتبوونەوەی چەقە، وەک میوەی رووت، هەستی شیعری کەمتر نیشان دەدات، بەڵام وەک دەرخستنی رووەکانی ستەمی دەسەڵات، راستییەکی زۆری لەخۆدا حەشار داوە. رووتکردنەوەی چەقە وەک ئەگەری میوە، کردەیە! وەک ئەگەری حیکایەتەکی رووت، کارە! یەکەمیان هەر چەندە کول بێ، رووی لە تامی شیعرە، دووەمیان هەرچەندە تیژ بێ رووی ئاشکراکردنی حەقیقەتی زێترە. لە یەکەمیاندا دەشێ خوێنەر چێژ لە شێوازی جیاوازی کردەی رووتکردنەوە ببینێ و لە دووەمیاندا خوێنەر بە دنیاییەوە ئاوێتەی کاری گەڕانەوەی رەخنەگرانەیە.
بە کورتی یەکەمیان وەک کردە، دەشێ لە نهێنی رووتکردنەوەدا جوانییەکی لەپڕ و بریسکەئامێزمان پێببەخشێ. دووەمیان وەک کار، راستییەکی رامانئامێز دەگەیەنێت. کەواتە ئاوێتەکردنی سپیکردنەوەی هونەری کاریکاتێری بە شێوازی بەکارهێنانی کۆمیدیای رەش، تێکەڵکردنی شیعرگەرایی و گەڕانەوەگەراییە، ئاوێتەکردنی جوانی و حەقیقەت، پێکەنین و گریانە!
چاوەڕوانی خەمم. ل24.
هەرگیز تاکی جیاواز لەنێو زاراوەیەکی گشتیدا ناتوێتەوە. چاوەڕوانی خەمم. چونکە تاکی ناوازە جارێک دەبێت و دووبارە نابێتەوە. لە تاکدەرییەکانی عەبباس عەبدوڵا یوسف مرۆڤ وەک تاک زێتر جێگای بایەخی حەقیقەتی گەڕانەوەیە و کەمتر جێگای بایەخی خەیاڵی شیعرییە! چونکە شیعر بە حەقیقەت ناگەڕێت، بە ئەوە ناگەڕێت، کە دەسەڵات چۆن خۆی وەک تێزی گشتی پیادە دەکات. لە شیعردا خەیاڵ و هەستی جیاوازی خودگەرایی دەبێتە جێگای سەرنج، نەک حەقیقەت! شیعر خەیاڵ و هەستی جیاوازی و فرەڕەهەندی مانا و بۆچوونی گەڕاو بە جۆرێکی کتوپڕ دەبەخشێ! گەڕانەوە بەرجەستەکردن و چەسپاندنی نهێنی ئایدیۆلۆژی تاکڕەهەندی و لۆژیکی نەگۆڕ و گشتییە. هەڵبەتە تێگەیشتنی نێوان حەقیقەت و خەیاڵ، تێگەیشتنە لە دەرەوەی ئەفلاتوونەوە، چونکە شیعر درۆ نییە، بەڵکو تەنها حەقیقەت وەک ئەوەی هەیە ناگێڕێتەوە، ئەدەب وەک حەقیقەت خۆی دەرناخات، بەڵکو وەک (ئیکۆ) دەڵێت: مەدلولێک لە حەقیقەتمان پێدەبەخشێ، کە زۆر خەیاڵییە. بێگومان کاتێک کافکا لە دێڕی یەکەمی رۆمانەکەی (مەسخ)دا گریگۆر سامسای پاڵەوان وەک قالۆنچەیەکی گەورە

نیشـــــان دەدات و لە حەقیقەتەوە دەکەوێتە دەرەوەی حەقیقەتەوە، دەکەوێتە واقیعێکـی دیکەوە، کە فانتـازی و خەیـاڵییە، دەکەوێتە شێوەیەکی دیکە لە واقیعیەت، کە لە دنیای خەیاڵەی شیعریمان نزیك دەکاتەوە، نەك حەقیقەتی واقیعی.

بەختیـار عەلـی لە کتێـبی (زنجیرەکـانی دەنکیشەت) دەڵێ: واقیعـی ئەدەبی لەسەر لەکچوون لەگەڵ دنیای دەرەوەدا دانەمەزراوە، بەڵکو لەسەر بنەمای ئاماژەدان بە دۆخی مرۆڤ لە جیهاندا کار دەکات. ل147.

بە کورتی لە کۆماری ئەفلاتووندا توڕەیی ئەفلاتوون لەوەدایە، کە شاعیران خەیاڵ بە قووەی لە یادەوەریمان دەچەنن، کە دوایی زەحمەتە تەنها وەك خەیاڵێك بمێنێتەوە! بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا شاعیران هیچ کاتێك کەس لەخشتە نابەن، کە گوایە چیرۆکێکی راست و واقیعی دەگێڕنەوە. چونکە لە شیعردا ئەدەب ئاوێنەی واقیع نییە. لەو لێکۆڵینەوەیەدا دەمەوێ ئەو خاڵە بکەمە شوێنی ئاوڕدانەوە، واتە دەمەوێ بە هەمان شێوە بڵێم، شیعر زرێوەنەی کەلەپور و کلتور و فۆلکلۆر و قسەی سادەی خەڵکی نییە، بەڵکو دنیایەکی جیاوازە بە فۆرم و ئاماژە و خەیاڵی جیاواز، مەدەڵێکی دیکەی دنیا و واقیعی ئەدەبـی دەدۆزێتەوە. بۆیە مانـایەش عەبـاس عەبـدوڵا یوسـف ئەفلاتوونییە! چونکە گرنگی بە وێنەی لەکچووی حەقیقەت دەدات و بە ژانوژوارەکانی مرۆڤی سەردەمی دەلکێنێ، بەو مانایەش تاکدەرییەکانی دەچنە خانەی بیرهێنانەوە و یادەوەرییەوە، کە لە پرۆسەی راڤەکردنی مانا شاراوە و وسبەلەکراوەکانی گێڕانەوە بە دەستیان دەهێنێ.

کەواتە ئەو قسەیەی غازی حەسەن، کە دەڵێ: شاعیر لە رێگای قسەی ئاسایی، قسەی پڕ واتای سەر زاری خەڵك، دەقێکی کورت و چڕ و پـوختی تێژی لەواتـای بە مانـا و فۆرم و گـوزارشت و گێـڕانەوە و دەربڕینی نوێ بەرهەمهێناوەتەوە. ناشێ وەك خەیاڵی شیعری مامەڵەی لەگەڵـدا بکـرێ، بەڵکـو زێتـر هەڵگـری وێنەی لەکچـووی حەقیقەتـی ئەفلاتوونی و حیکاییە!

لەرەوە بە بڕوای من، عەباس عەبدوڵا یوسف نموونەی ئەو کەسانەیە، کە دەیەوێت لاسایی نهێنی دەقەکانی گێڕانەوە بکاتەوە. دەیەوێ وەك تـاکێکی رەخنەگـر بچێتە لەچـی مانـای شـاراوە و نهێنیـەکانییەوە، دەیەوێت ژیانی خەی وەك گێڕانەوەکان بونیاد بنێتەوە، بە ئەوەی جیاوازییەکـانی دەقـی حەقیقەت و نهێنییەکـانی دەقـی شیعـری، بە خەیاڵەوە گرێ بداتەوە، بە ئەوەی زمانی شیعری و زمانی گێڕانەوە بە هەند وەرگرێ. ئەو بە دوای نهێنی وسبەلەکراوەکاندا دەگەڕێ، ترسی گەورەی ئەو، لە دەست بە بردنی ئەو نهێنیانە و لە دیتنی ئەو نهێنیـانەدایە، چـونکە لە پـرۆژەی دایە و دەیەوێ لە هەمانەینیـان

دەرگا لە هونەری سپیکردنەوە و رەشبردنەوە بکاتەوە. لە پرۆژەی دایە، رەشبردنەوەی شیعری بە سپیکردنەوەی راڤەکردنی مانا شاراوەکان چارە بکات. هەڵبەتە ئەو قسەیەم لەوەوە دێ، کە من پێموایە عەباس عەبدوڵڵا یوسف وازی لە (لم نیازمە) هێنا، لە پێناو سپیکردنەوەی هونەری کاریکاتەری بە تامی رەشبردنەوەی کۆمیدی، تاکو لەلایەك دڵخۆشی بە (خوێنەر/ وەرگر) ببەخشێ و لەلایەکی دیکە رووبەری ژیانی وسبەلەکراوەکان فرەوانتر بکا، بە ئەوەی خۆی لە ترسی درِندەیی دەسەڵات بە دوور بگرێ. روونتر بڵێم، بە ئەوەی تا سنورێکی فرەوان، لە رێگای گاڵتە و پێکەنینەوە، هەم ئاماژەیەك بە توندوتیژی و ستەمی دەسەڵات بدات و هەم خۆی لە گرفتی ئازادی و گرفتی نەریت و بە کۆمەڵایەتیبوون، بپارێزێ.

کەریش ئابووریناسە و دەڵێ: زەرِین کانگای زەرِە. ل20.

لەو تاکەرییەدا، ئەگەرچی کەر بوونەکی واقیعی هەیە، بەڵام تەماشاکردنی زەرِین وەك کانگای زەرِ، لە جەوهەردا زرِەوەنەیە، یان سپیکردنەوەیەکی کاریکاتەرییە بە تامی کۆمیدیای رەش، کە لەسەر بوونی خەیاڵی فاشیانەی دەسەڵات دروست بووە، نەك خەیاڵی شیعری! خەیاڵی فاشیانەی دەسەڵات فانتازی دروستکردنی دەسەڵاتەکە، بەبێ بەشداریکردنی عەقڵی ئەویدیکەی جیاواز! دەسەڵاتی فاشی تەنها دەیەوێ بیرنەکەرەوە و ملکەچ و پاسیف و کەمئاگاکان بەشداری بکەن. بە دیوەکەی دیکە لای شاعیر خەیاڵی فاشیانەی دەسەڵات، بە گشتی لە خەیاڵی فاشیانەی نەریتی کۆمەڵگای دواکەوتوو جیانابێتەوە.

مرۆڤی بیرنەکەرەوە، کەمئاگا، ملکەچ، پاسیف... هەز بە خەیاڵی فاشیانەی دەسەڵات دەبەخشێ، بەو هەزەش خەیاڵی فاشیانەی دەسەڵات دوو جولە دەکات، یەکێکیان بە ئاراستەی گەوجاندنی گشت کۆمەڵگایە، یەکێکیان بە ئاراستەی گەورەکردنی خەون و فانتازیاکانی خۆی. لەسەر هەمان بنەماش دەسەڵای فاشیانە هەزی گەوجاندن، وەك وزەیەکی درۆزنانەی ئەرێنی دەخاتە بەر مرۆڤی ملکەچ، بیرنەکەرەوە، کەمئاگا و پاسیف، بەخشینی وزەی درۆزنانە، بە مرۆڤی پاسیف دوو جولەی هەیە: یەکێکیان، پرِە لە وێنە و ئاواتی نادروست و ناواقیعی دەربارەی واقیع. یەکێکیان، لە رێگای وێنە ناوبراوەکانەوە مرۆڤی ملکەچ، بیرنەکەرەوە، کەمئاگا، پاسیف، خەون و فانتازیا و ئومێدە گەورەکانی داهاتووی خۆی بونیاد دەنێت.

رەنگە ئەو خەون و تەرِوانییەی دەسەڵات و مرۆڤی پاسیف بەو مانایە بێ، کە خودی ژیان هەر ئەوەیە، کە هەیە! بەو مانایەی کە ژیان لە فانتازیا و خەون و تەرِوانینی دەسەڵات جیانابێتەوە. ئەگەر سیستمی پووچگەرایی بشێ بێتە جێگای بیرکردنەوە، ئەگەر بنەمای ژیان تێکەڵکردنی خەونی دەسەڵات و خەونی تاك بێ، ئەوە تەواوی ژیان و

کەرامەتی مرۆڤایەتی و جیاوازی و هەمەڕەنگی و کرانەوە بە بنبەستبوون دەگات.

دەرئەنجام:

1- لە ئەنجامی ئەو لێکۆڵینەوەیەدا بۆمان دەردەکەوێت، کە عەبباس عەبدوڵڵا یوسف شاعیرێکی جیاواز و یاخییە، بەردەوام لە دەسەڵاتی زمانی باو و لە سنورە سیاسی و نەریتە کۆمەڵایەتییەکان، رادەکات.

2- لەلایەك بە قسەهێنانی کەلەپور و فۆلکلۆر و قسەی سادەی خەڵك و راڤەکردنی مانا شاراوەکانیان، راکردنە لە ئازادی، لەلایەکی دیکە راکردنە لە بەکۆمەڵایەتیبوون. هەر بۆیە مانایەش لە (لم نیازمە)ەوە بەرەو کۆمیدیای رەش هەنگاو دەنێ. واتە لە سپیکردنەوەی ئازادی بۆ رەشبردنەوەی بیرکردنەوەی زمان هەنگاو بەرەو سنورەکانی زمانی گەڕانەوە دەنێت، لە بەکۆمەڵایەتیبوونی زمانی گەڕانەوە دەبێتەوە و هەنگاو بەرەو نهێنی مانا و وێنە رەشەکان دەنێت. لەوە لەنێو وێنە رەشەکاندا ماڵێك بۆ راڤەکردن بە بەردی گاڵتە دەسازێنێ و بە شێوەیەکی نارِاستەوخۆ لەگەڵ رەشبردنەوەی گەڕانەوە و سپیکردنەوەی ئازادییەکانی لەو ماڵەدا دەمێنێتەوە، بەڵام لە هەردوو بارەکەدا تاکدەَرەکانی لەگەڵ نانەشیعر جیاواز دەکەوێتەوە.

3- کارکردن بە ماڵی گاڵتەئامێز و کەشفکردنی نهێنی تاریکی ژیان، کارکردنە بە کۆمیدیای رەشی گەڕانەوە و خەونی دەرچوون، لەوێشەوە ئاوێتەکردنی شیعرییەتی سوریالی و بیرکردنەوەی دادایی، دەبنە هەوێنی سەرەکی شێوانی ئازادی و شێوانی شیعرییەت! چونکە ئازادی و شیعرییەت کردەیە، گەڕانەوەی ژیان وەك بیرکردنەوە، کارە. دواجار ژیانی شاعیر لە نەبوونگەرایی، یان لە بوونگەرایی وەهمییەوە دادەخرێت. بۆیە مانایەش کارکردنی شاعیر بە بەدەستهێنانی وێنەی لەکچووی حەقیقەت، کارکردنە بە نەبوونگەرایی ئازادی… لە کۆتاییدا دەمەوێ بڵێم لەو دوو شێوە بیرکردنەوەیەی لەو لێکۆڵینەوە بەرجەستەیە: کردە وەك رووداوی شیعری، لە کار وەك حەقیقەتی گەڕانەوە، بەردەوامتر و پڕ بەخششترە.

هەولێر 8/8/2024

پێشهاتەکانی سووریا و لێکەوتە ناوخۆیی و هەرێمییەکانی.. شەرکۆ کرمانج

چەند ڕۆژێک پێش ئێستا هەیئەی تەحریری شام کە ڕێکخراوێکی تیرۆریستی نزیک لە تورکیا-یە و پاشخانی دەگەڕێتەوە بۆ ڕێکخراوەکانی قاعیدە و داعش، هێرشی کردە سەر شاری حەلەب، دووەم گەورەشاری سووریا. لە ماوەیەکی کەم سوپای سووریا شکا و شارەکەی چۆڵکرد، ڕێک وەک ئەوەی لە ٢٠١٤ دا لە موسڵ ڕوویدا. ئێستا، کەم تا زۆر، تەواوی شارەکە بە فڕۆکەخانە و شوێنە ستراتیجییەکان لە ناو شار و دەوروبەری کەوتەتە دەست گرووپەکەی هەیئەی تەحریر شام و هاوپەیمانەکانی. هاوکات، بە پشتیوانیی ڕاستەوخۆی تورکیا، لە باکووری پارێزگای حەلەب، وردتر بڵێین لەو ناوچانەی کە پێشووتر تورکیا و گرووپی سوپای سووریای ئازاد داگیری کردبوون، هێرشیانە کردە سەر ئەو دەڤەرانەی کە لەژێر دەسەڵاتی هەسەدە بوون. لە چەند ڕۆژی ڕابردوو، ئەوانیش پێشڕەفتی زۆریان کردووە و هێزەکانی هەسەدە وردە وردە ناوچەکانیان چۆڵ دەکەن. وێنە و نەخشە و جوگرافیا و پارسەنگی هێز تا ئێستا دەڵەم□ی□، جارێ نازانرێت کە دۆخەکە چی بەسەر دێت، بەڵام سەختە بگەڕێتەوە پێش کەوتنی حەلەب. لەم بابەتە هەوڵدەدەین ڕۆڵ و کاریگەریی و دەرکەوتەکانی ئەم پێشهاتە نوێیە بە بکەرە سەرەکییە ناوخۆیی و هەرێمییەکان دەستنیشان بکەین.

سووریا، بەشار ئەسەد و ڕژێمەکەی

سەرەتا دەبێت ئەوە بڵێین کە ڕژێمەکەی بەشار ئەسەد لە دوای بەهاری عەرەبی و سەرهەڵدانی شەڕی ناوخۆ بە پشتیوانی سێ هێز و لایەن لەلێواری مەرگ گەڕایەوە. ڕاوێژ و پلان و بەشداری سوپای پاسدارانی ئێران و چەکدارەکانی حیزبوڵای لوبنانی لەلایەک و هێزی ئاسمانی ڕووسیا لە لایەکەی دیکە نەبا ڕژێمەکەی ئەسەد دەربازی نەدەبوو. ئێستاش ئەو داڕمانەی سوپاکەی ئەسەد ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە لاوازبوونی هەر سێ هاوپەیمانە سەرەکییەکەیەوەی هەیە. گورزە بەردەوام و کوشندەکانی ئیسرائیل لە چەند ساڵی ڕابردوو و کوشتنی دەیان ئەفسەری پلەبەرز و لێدانی سەدان بنکە و بارەگای سوپای پاسدارن لەناو سووریا، توناکانی ئێرانی لە بەهاناوەهاتنی ئەسەد تەواو کز کردبوو. هاوکات، هێرشەکانی ئیسرائیل بۆ سەر حیزبوڵا و کوشتنی زۆربەی هەرە زۆری سەرکردەکانی، بە حەسەن نەسروڵا-وە،

لەگەڵ هەڵتەکاندنی ژێرخانی سەربازیی ئەو ڕێکخراوە هەم لە لوبنان هەم لە سووریا، ئەسەدی بێ بەش کرد لە بازووەکی بەهێز کە لە ٢٠١١ ەوە لە خەتی پێشەوە، نەک خەتی دواوەی، سوپای سووریا شەڕیان بەدژی هێزە سوننە-ئیسلامگەراکانەوە دەکرد. بێجگە لەمە، سەرقاڵبوونی هاوپەیمانە نێودەوڵەتییەکەی ئەسەد، ڕووسیا، بە شەڕی ئۆکرانیا، هەندەی دیکە بەرەی سووریا-ئێران-حیزبوڵڵای لە بەرانبەر هێزە نەیارەکانیان لاوازتر کردبوو.
لە پاڵ ئەمانە، ڕژێمەکەی ئەسەد و سوپاکەی ماندوون و گەلی سووریا-ش ئەگەر ڕۆژێک لە ڕۆژان پشتیوانی حکومەتیان کردبێت لە بەر چاوی ڕەشی ئەسەد نەبووە بەڵکوو لەبەر مێژووی ڕەشی گرووپە جیهادی و سەلەفییەکانە کە بەشی هەرە زۆری ئۆپۆزسیۆنی سووریی پێک دێنن. ئەمەش وای کردووە کە جارجار شەقام پشتیوانی لەو گرووپانە بکات بەدژی سوپای سووریا.

تورکیا

لەم ڕووداوانەی ئەم دواییە، تورکیا بکەری سەرەکییە. ڕەجەب تەیب ئەردۆگان، سەرۆکی تورکیا، دوای پاڵانەوەیەکی زۆر لە ڤلادیمێر پوتین، سەرۆکی ڕووسیا، لە ٢٠٢٠ بە ڕێککەوتنێک گەیشت کە هەرچی پاشماوەی گرووپە تیرۆریستی و جیهادی و سەلەفییەکان هەیە لە پارێزگای ئیدلیب داڵدە بدات. ئەمە لەو کاتە دابوو کە سوپای سووریا و ئێران و حیزبوڵا بە پاڵپشتی هێزی ئاسمانی ڕووسیا، حەلەب و ناوچەکانی دیکەی ژێر دەستی ئۆپۆزسیۆنی سووریا-یان یەک لە دوای یەک ڕزگار کرد. دیارە ئەوکات وا بڕیار بوو کە ناوچەکە لە چەک دابماڵدرێت، بەڵام جێبەجێ نەکرا. تورکیا لەو کاتەوە ئەو گرووپانەی ئیدلیب و ئەوانەش کە لە ناوچەکانی جەرابلس و ئەلباب و ئەعزاز و عەفرین، دوای دەرپەڕاندنی هێزە کوردییەکان و هەسەدە، داڵدە دابوون، ئامادە دەکات بۆ ڕۆژێکی ئاوا. پرسیارەکە ئەوەیە بۆ لەم کاتە؟
ئەوەی کە سیاسەتی دەرەوەی تورکیا لە ناوچەکە ئاراستە دەکات، پرسی کوردە. تورکیا بوونی کورد لە هەر شوێنێک وەک هەڕەشەیەکی وجودی دەبینێت، هەموو هەوڵێک دەدات بنبڕی بکات، ئەوەی بۆ نەکرێت گەمەی لاوازکردنی کورد دەکات. تورکیا پاڵنەری سەرەکی پشت ئەو جووڵەیەیە کە لەم ڕۆژانە لە حەلەب و سووریا هاتنەپێش. ئەو پێی وایە کە ئەمریکییەکان پشتیوانی کوردەکان دەکەن لە سووریا؛ ئێران و سووریا مامەڵەیان لەگەڵدا دەکەن، بەهێزیان نەکەن لاوازیان ناکەن. تورکیا هەلی بەهێزیی بەرەی ئێران و سەرقاڵیی ئەمریکای بۆ دەستاودەستکردنی دەسەڵات قۆزتەوە و دەیەوێت بە بەردێک چەندێک کەشکەیەک بکوژێت.

یەکەم، کورد (هەسەدە) سەرقاڵی شەڕ بکات، ئەگەر بەشی کرا لەڕێگەی پڕۆکسییەکانییەوە گورزی لێ بوەشێنێت، وەک ئێستا لە تەلڕیفعەت و ڕۆژهەڵاتی حەلەب و ڕێگەی M4 دەبینرێت.
دووەم، ساڵێک زیاترە، تورکیا دەیەوێت دانوستان بکات لەگەڵ سووریا بۆ مەبەستی لاوازکردنی پێگەی کورد و گەڕانەوەی سوپای سووریا بۆ ئەو شوێنانەی کە هێزەکانی هەسەدە کۆنترۆڵیان کردووە، ئەسەد تا ئەمڕۆ نەهاتۆتە ژێر بار. ئەم هەوڵەی تورکیا بەو ئاراستەیەیە.
سێیەم، هەر لە ڕێککەوتنی ڕێڕەوی هیند-کەنداو-ئەورووپا (IMEC) کە وا بڕیار بوو بە ئیسرائیل-دا تێپەڕێت تا دەگاتە لێدانی حەماس و حیزبوڵا و پڕۆکسییەکانی دیکەی ئێران و دانوستانەکان، تورکیای تێدا کەنارگیر کراوە. ئەمەش تورکیای نیگەران و توڕە کردووە. ئەم جووڵەیەی تورکیا پەیامەکە بۆ هەمووان (ئیسرائیل، وڵاتانی کەنداو، ئەورووپا، ئەمریکا، تەنانەت هیندستان-یش) کە ئێمە ئێستاش یاریکەرێکی سەرەکین لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بێ ئێمە نە ئاشتی نە شەڕ ناکرێن.
چوارەم، تورکیا ماوەیەکە دەیەوێت پرۆسەی ئاشتی لەگەڵ کورد لە باکوور زیندو بکاتەوە، بەڵام دەیەوێت بە کورد بڵێت کە ئەوە منم بڕیار لە مافەکانتان دەدەم چونکە ئەوە منم کە لە ناوچەکە نەک هەر لە باکوور بڕیاری شەڕ و ئاشتی دەدەم. بەکورتی دەیەوێت بە کورد بڵێت، کە وەک دەوڵەت باخچەلی گوتی، دەبێت بێن و خۆڕادەستی ئێمە بکەنەوە.

ئێران و حیزبوڵا و "بەرەی مقاوەمە"

ئەگەر شەڕی داعش و دەرکەوتەکانی، هێزی ئێرانی گەیاندبێتە ترۆپک، ئەوا شەڕی غەززە و لێدانە جەرگبڕەکانی حیزبوڵا و حەماس توناکانی ئێرانی هێندە دابەزاندووە کە مەگەر شەڕە تاقەتپڕووکێنەکەی عێراق-ئێران (١٩٨٠-١٩٨٨) هێندە کاتی خۆی لاوازی کردبێت. پێشهاتەکانی چەند ڕۆژی ڕابردوو ئەگەر دەیان هۆکاری لە پشت بووبێت بەڵام هیچیان بە قەد کزبوونی ئێران و نینەکردنی پڕۆکسییەکانی کاریگەریی لەسەر ئەم شکستەی سووریا لە بەرانبەر گرووپە جیهادییە سوننەکانی سووریا نەبووە.
پەیوەندی ستراتیجی ئێران لەگەڵ سووریا دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی شەڕی ئەو وڵاتە لەگەڵ عێراق، کاتێک کە بێجگە لە سووریا هەموو وڵاتانی دیکەی عەرەبی پشتیوانیان لە عێراق دەکرد. گرنگی سووریا بۆ ئێران لەگەڵ دروستکردنی حیزبوڵا لە باشووری لوبنان دەیان هێندە زیادی کرد. سووریا ئەو ڕێڕەوەیە کە هیلالی شیعی تەواو دەکات، هیلالێک کە لە ئێرانەوە دەست پێ دەکات و بە عێراق و سووریا-دا تێپەڕ دەبێت

بۆ باشووری لوبنان. بە واتایەکی دیکە، ئ□و □□□و□یە کە ئێران چەک و تەقەمەنی پێدا دەگەیەنێتە حیزبوڵا تاوەکوو هەڕەشە لە ئیسرائیل بکات. بۆیە وەک لە ٢٠١١، کاتێک گەڕی یەکەمی شەڕی ناوخۆی سووریا سەری هەڵدا، ئێران هەرچی لە توانایدا بوو خستیە گەڕ بۆ پاراستنی بەشار ئەسەد و ڕژێمەکەی، لەوەشدا سەرکەوتوو بوو.
ئێستا کە گەڕی دووەمی شەڕی ناوخۆی سووریا دەستی پێ کردووە، ئێران هەمان هەوڵ دەدات بەڵام لە پێگەی□ک□ی زۆر لاوازتر. پێگەیەک کە ساڵانێکە کەوتۆتە بن ڕەحمەتی هێزە ئاسمانییەکانی ئیسرائیل.
هاوکات، بازووە بەهێزەکەشی، حیزبوڵا، شکاوە، هەر بەناو ئاڵای سپی هەڵنەکردووە، ئەگینا، لانیکەم لە لوبنان، هیچ کاتێک ئاوا پەڕپووت نەبووە. هەر چۆنێک بێت، چاوەڕوانی دەکرێت، ئێران و ئەوەی وەک "بەرەی مقاوەمە" خۆیان دەناسێنن، دووبارە توناکانی خۆیان وەگەڕ بخەن، بۆ ڕزگارکردنی حەلەب-یش نەبێت بۆ پاراستنی ڕژێمەکەی ئەسەد لە دیمەشق، درێخی نەکەن. بەڵام بێ پشتیوانیی ڕووسیا، لەوانەیە نەتوانن ئەمجارە ئەسەد لە داڕمان ڕزگار بکەن.

ڕووسیا و بەرەیەکی دیکەی شەڕ

لە ئەیلوولی ٢٠١٥، تا ئەو کاتەی ڕووسیا هێزی ئاسمانی لە سووریا وەگە□ نەخست، هەموو چاودێران پێیان وابوو ئەمڕۆ نا سبەی ڕژێمەکەی ئەسەد، سەرەڕای پشتیوانی ئێران و حیزبوڵا، دەکەوێت. ڕووسیای جێگرەوەی یەکێتیی س□قی□ت لەو ئانوساتدا لە هەموو دنیادا تەنیا لە تەرتوس (شارێکی سووریا لەسەر دەریای ناوەڕاست) بنکەیەکی سەربازیی دەریایی هەبوو، پێشی وابوو بۆ گەڕانەوە بۆ گۆڕەپانی نێودەوڵەتی وەک زلهێزێک سووریا ئەو بەردەبازی□ کە دەکرێت لێیەوە هەنگاوی دیکە بهاوێت. بۆیە پاراستنی سووریا و ئەسەد ببوون بە ئەولەویاتەکانی فلادیمێر پوتین. بۆ ماوەی پێنج ساڵ، ڕۆژ نەبوو هێزی ئاسمانی ڕووسی لە سووریا چالاکی سەربازی ئەنجام نەدات، تا دەرپەڕاندنی گرووپە جیهادییەکان و نەیارەکانی ئەسەد لە زۆر بەی خاکی سووریا، ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی هەسەدە نەبێت لەگەڵ ئیدلیب، کە وەک ئاماژەی پێ کرا، لە پێکهاتنێک لەگەڵ تورکیا کرا بە مۆڵگەی پاشماوەکانی داعش و قاعیدە و جەبهات ئەلنوسرە، کە دواتر بەشی زۆریان بوون بەو هەیئەت تەحریر شام-ەی ئێستا سەرکردایەتی هێرشەکانی سەر حەلەب و حەما دەکات.
ڕۆژێک دوای هێرش بۆ سەر حەلەب، جارێکی دیکە هێزی ئاسمانی ڕووسیا بەگەڕ کەوتەوە. ڕووسیا، سەرقاڵی شەڕی ئۆکرانیا نەبا، تەواوی تواناکانی خۆی دووبارە لە خزمەت مانەوەی ئەسەد وەکار دەخستەوە، بەڵام ئەمجارە لەوانەیە وەک گەڕی یەکەم نەتوانێت هاوکار بێت. لە

ڕێگەی هەزەوەش نەبێت، ئەگەری زۆرە کە ڕووسیا فشارێکی زۆر بخاتە سەر تورکیا کە ڕێگری لە جیهادییەکان بکات تاوەکوو زیاتر سەرڕۆیی نەکەن. ئەگەر زۆرە کە تورکیا ئەوە بە ڕووسیا بکات، چونکە مانەوە یان نەمانی ئەسەد بۆ تورکیا ستراتیج نییە، لانیکەم لە ئێستادا. ئەوەی گرنگە بۆ تورکیا، فراوان کردنی ناوچەکانی ژێر دەستی پڕۆکسییەکانییەتی، هەم بۆ ناردنەوەی ژمارەیەکی زۆر لە ئاوارە سوورییەکان کە تا هەڵبژاردنی داهاتوو، ئەردۆگان دەیەوێت لە کۆڵ خۆیانی بکاتەوە چونکە هەستێکی دژە-سووری لە شەقامی تورکیا سەری هەڵداوە. هاوکات، تورکیا لەڕێگەی بەرفراوانبوونی جوگرافیای پڕۆکسییەکانی دەتوانێت فشاری زیاتر بخاتە سەر ئەسەد کە دەستبەرداری داواکانی تورکیا بێت و پشت لە کورد بکات.
لەم نێوەدا، ڕووسیا دەتوانێت ڕۆڵێکی کاریگەر و یەکلاکەرەوە هەم لە ئاستی دیبلۆماسی، هەم لە ئاسمانی سووریا، ببینێت. ڕۆڵێک کە هیچ بکەرێکی دیکە لەم ساتەدا ناتوانێت جێگرەوەی بێت. لەبەرئەوە، پوتین لە چەند ڕۆژی داهاتوودا ڕۆڵی شادروستکەر (king-maker) دەبینێت.

کورد و هەسەدە
لە گەڕی یەکەمی شەڕی ناوخۆی سووریا، هیچ لایەنێک بە قەد کورد قازانجی نەکردووە. دیارە باجەکەی زۆر قورس بووە، شەهید و بریندارێکی زۆر؛ وێرانبوون و لەدەستدانی بەشێکی زۆر لە ڕۆژاوای کوردستان، وەک عەفرین و سەرێ کانی و گرێ سپی. سەرەڕای ئەمانە، جوگرافیای ناوچەکانی ژێردەسەڵاتی هەسەدە ئێستاش دوای لە دەستدانی هەندێک ناوچە لە گەڕی دووەمی شەڕی ناوخۆ زۆر گەورەترە لە جوگرافیای ناوچە کوردییەکان. لەم گەڕەدا، تا ئێستا کورد زەرەرمەندە لەبەر دوو هۆکاری سەرەکی. یەکەم، ئەو ناوچانەی کە لە دەستی داون زۆنی پچڕپچڕ بوون و تورکیا و پڕۆکسییەکانی هەر زوو بە تەواوی لە ناوچەکانی دیکەی ژێردەسەڵاتی هەسەدە دایبڕین. دووەم، پشتیوانە سەرەکییەکەی کورد لە سووریا، کە ئەمریکایە، بەگشتی لە ڕۆژئاوای فورات کەم بەرگری لە هێزەکانی هەسەدە دەکات و سەرقاڵی دەستاودەستکردنی دەسەڵاتیشن. ئەوە بێجگە لەوەی کە ئەمریکا زیاتر لە دژی بکەرە نادەوڵەتییەکان وەک داعش و گرووپە جیهادییەکانی دیکە بەرگری لە کورد دەکرد، بەڵام ئەمجارە لەبەر ئەوەی جیهادییەکان لەژێر باڵی تورکیا خۆیان حەشار داوە، ئەمریکا خۆی دوورە پەرێز گرتووە، لانیکەم تا ئێستا.
بۆ کورد گرنگە لەم ئانوساتەدا خۆی لە شەڕی بەرەی ئەسەد-ئێران-حیزبوڵا-مقاوەمە لەدژی بەرەی جەبهەی تەحریر شام و جەیشی سووری

حور و تورکیا بپارێزێت. واچاکە پێگەی خۆی لە مەنبەج و ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی فورات توند بکات. ئەگەر هەیە کە ئەمریکا و ئیسرائیل هێزەکانی هەسەدە بە دژی بەرەی ئێران و مقاوەمە بەکاربێنن، ئەگەر ئەوە ڕوویدات و زەمانەتی پشتیوانی درێژخایەن لە کورد و ئیدارەی خۆسەری نەبێت، زۆر خراپ بەسەر کورد-دا دەشکێتەوە. خۆ ئەگەر پشتیوانی مسۆگەر بکرێت تێوەگلان لە شەڕ لەگەڵ بەرەی ئێران، لەوانەیە زۆر بە قازانجی کورد کۆتایی بێت.

ئیسرائیل و ئەمریکا

حەماس ئەو گەنگەرەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی هەڵگیرساند، ئیسرائیل و ئەمریکا سوودمەندی سەرەکی بوون لەو گەنگەرە. ئەوەی لە سووریا ئێستا ڕوودەدات، ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، دەرکەوتەی سەرکەوتنەکانی ئیسرائیل و شکستەکانی بەرەی مقاوەمە-یە. ئەو گۆڕەی شەڕی ناوخۆی سووریا ئەگەر بەدەستی ئیسرائیل-یش نەبێت ئەوە بە دڵی ئەوە، چونکە دوو بەرە کەوتوونەتە شەڕ لە دژی یەکدی کە هەردووکیان دژی ئیسرائیل-ن. ئیسرائیل حەزناکات هیچ بەرەیەک لەم بەرانە سەربکەوێ، بەڵکوو پێی خۆشە شەڕەکە درێژە بخایەنێت و هەر دوو بەرەکە لاواز و پەرپووت بن. ئەوەی کە ئەمریکا و ئیسرائیل لەم هاوکێشە نوێیە نیگەران دەکات، بالادەستبوونی تورکیا-یە. ئیسرائیل و ئەمریکا حەزناکەن ئەو بۆشاییەی لە ئاکامی لاوازبوونی ئێران هاتەتەگۆڕ لەلایەن تورکیا-وە پڕ بکرێتەوە.

بەکورتی، گۆڕانکارییەکان و پێشهاتەکان لە سووریا هەم خێران هەم چاوەڕوان نەکراو. بەجگە لەمە، بکەری دیکەش بەجگە لەوانەی باس کران ئەگەر تا ئێستاش لە گەمەکە نەئاڵابن لەوانەیە لە دوا ڕۆژێکی نزیک تێوەبگلێن، لەوانە سعودیە و ئیمارات. ئوردنیش ئەجگار نیگەرانە لە سەرکەوتنی گرووپە جیهادییەکان چونکە ئەویش وەک سعودیە و ئیمارات دانویان لەگەڵ گرووپە ئیسلامگەراکان، بە توندڕە و میانڕەوەوە، ناکوڵێ. هاوکێشەکان بە کام لادا لار دەبنەوە جارێ دیار نییە، بەڵام ئەوەی زانراوە کە بەرەی ئێران و مقاوەمە لە داشکاندان و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە کوڵاندایە. من زۆر جار گوتومە دەوڵەت لە قەیرانەکاندا لە دایک دەبێت. پرسیارە سەرەکییەکە ئەوەیە، داخۆ کورد چەند ئامادەیە هەم بۆ قۆزتنەوەی ئەو هەلانەی کە ئەم گۆڕانکاریانە دەیانهێنێ پێش لە ڕۆژاڤا و باشووری کوردستان، هەم بۆ دروست کردنی دەوڵەت، خەونە گەورەکەی کوردستانیان.

تاوانی خوێن یا تاوانی ویژدان، کامیان بە ئازار ترن؟.. حەیدەر عەبدولڕەحمان

كاتێ ماكبەس بەهاندانی ژنەكەی بە دەست بەسەر داگرتنی دەسەڵات بەخۆی و خەنجەرە ژەهراویەكەی هەڵدەكوتێتە ژوورەكەی (دنكان) پاشاو خەڵەتانی خوێنی دەكات، ئەو كات پاشا لەخەوێكی قوڵ دابوو.
هەرگیز رۆَژێ لەرۆژان بیری لەوە نەدەكردەوە، لەلایەن نزیكترین و باوەڕپێكراوترین كەسەكی نزیكی خۆی، بەم شێوەیە خیانەتی لە گەڵدا بكرێت و بەو دڵ ڕەقییەوە بكوژرێ.

ئەوەندە نابا كاتێ (ماكبەس) دەستەكانی بەخوێنی پاشای دەست و ئازیزی دەبینێ، پەشیمانی دای دەگرێ، هەموو گیانی دەلەرزێ، ئەوەندەی هەوڵی سڕینەوەی خوێنەكە دەدات، ئەو خوێنەكە لە بەرچاوی ناسڕێتەوە.
لەهەموو لایەكیشەوە گوێ ی لەقیژەی تاوان و هاوار دەبێت، هەموو دنیای لێ وەك دەتەوەو دنیای لەبەرچاوی دا دەبێتە كەڵانەكی تەسك كە نەزانێت چۆن لێی دەرباز بێت ..
ڕوو لەهەر كوێیەك دەكات، قیژەو هاواری تاوانەكە بەدواوەیەتی.
تەنانەت سروشتیش لێی یاخی دەبێت، كاتێ هەموو دەریاكان بەڕەنگی سووری خوێناوی خۆیان نیشان دەدەن.
ماكبەس ـــ بەر لەوەی تاوانەكە ئەنجام بدات، سوور بوو لەسەر ئەوەی (دنكان)ی پاشا ـ بكوژێ و قسەی ساحیرەكان بێنێتە دی، كەدەبێتە پاشا.
هەر ماكبەس نا ژنەكەشی، بەهەمان شێوە پەشیمانی دایدەگرێ و دووچاری ئازارێكی دەروونی دەبێت، كە لەشێت بوون بچێت .
ئەوەتا ماكبەس دەڵێت :
چی بكەم؟ ئاوی هەر هەموو زەریاكان دەستەكانم لەم خوێنە پاك ناكەنەوە.
ژنەكەی: ئەی من ؟ منیش وەك تۆ دەستەكانم بەخوێن پ□□□ □□□□ بوون، بەڵام قەت ئەوەندەی تۆ هەست بەترسنۆكی و دڵەڕاوكیی ناكەم ماكبەس.

کەچی دواتر دەردەکەوێ ئازاری ئەو لە ئازاری ماکبەسی هاوسەری کەمتر نییە، کاتێ دەڵێت: دەرچە، دەرچە ئەی پەڵەی نەفرەتی!
پێت دەڵێم دەرچە..
ئەم دیالۆگە، ئەو گرژییە دەروونییە گەورەیە نیشان دەدات کە هەردووکیان دوای تاوانەکە تووشی دەبن و بەرجەستەیەکی نایابی هەستکردن بە تاوانبارییە کە وردە وردە پەرەدەستێنێت.
ئەوەتا ماکبەس کە بیری دێتەوە پاشا (دنکان) هاوڕێ ی لەخەوەکی شیریندا کوشتووە، دەڵێت :
من لەگەڵ کوشتنی هاوڕێکەم، خەوتنیشم کوشت، بۆیە جارێکی تر خەوتن بەچاوی خۆم نابینمەوە.
بەڵام شکسپیر هیچ دیالۆگێکی بۆ (دنکان) پاشا نەنووسیووە، لەکاتی کوشتنەکەی، ویستویەتی دیمەنەکە بخاتە نێو ئەتمۆسفیرێکی کپ و بێدەنگ و سامناك، بۆ ئەوەی ترسو کاریگەری ترسناکی تاوانەکە گەورەتر نیشان بدات.
هیچ دەرفەتێکی نەداوەتە (دنکان) هیچ قسەیەکی هەبێت بەهێزتر لەگەورەیی تاوانەکە، یاخود نیشاندنی ئازارەکانی بۆ ئەو خیانەتە گەورەیەی هاوڕێکەی..
چونکە شکسپیر پێی وا بووە، بێدەنگییەکە هێزی درامی دیمەنەکە بەهێزتر دەکات لای بینەر .
تا ئەو ئازارە دەروونیە ئەوەندە پەرە دەسێنێ، ژیانیان لەناو دەبات.
شکسپیر چی بەمرۆڤیەتی دەڵێت ؟
دیمەنی کوشتنی شا)دانکن(لەنمایشی (ماکبەس) لەوە تێدەپەڕێنێ کە ئەم دیمەنە تەنها ڕووداوێکی دراماتیکی بێت و پەیامێکی فەلسەفی قووڵ بە مرۆڤایەتی بگوازێتەوە، بەڵکو لە ڕێگەی ئەم دیمەنەو پاشهاتەکانییەوە، دەتوانین چەندین بیرۆکە و پەیامی سەرەکی لە فەلسەفەی شکسپیر بدورینەوە، وەك :
1. زێدەڕۆیی لەتەماحکاری و چاوچنۆکی، بەرهەمەکەی لەناوچوونە:
شکسپیر دەری دەخات کە چۆن تەماحکاری سنوورە ئەخلاقییەکان تێدەپەڕێنێت، لەوانەیە لە ئاکامدا ببێتە هۆی ڕووخانی مرۆڤ و ژیانی دەوروبەرەکەی .
ماکبەس و ژنەکەی ڕێگە بەتەماحی کوێرانە و ئارەزووی دەسەڵات دەدەن، بەسەر بەها مرۆییەکانیاندا زاڵ بێت.
ئەم نەخۆشیە دەروونییەش دەبنە بنەما بۆ دروست بوونی هۆی تاوانی ترسناك و پەشیمانییەکی بەردەوام.

2.خیانەتکاری .. متمانە و مرۆڤایەتی دەکوژێت

کوشتنی (دانکان) پاشا، خیانەتێکی دوو سەرەن:

یەکێکیان دەرهەق بەهاوەڵێیەکی دەسەزو پاکی وەك (دانکان) پاشاو بە نمەکی و بەدڕەوشتی بەرامبەری، تەنیا لەپێناو کورسی.

دووەمیان: خیانەت لەمرۆڤایەتی و بەها پیرۆزەکانی.

3.تاوانکاری سزایەکی حەتمییە

شکسپیر تاوانکاری وەك هێزێکی دەروونی تێکدەر دەخاتە ڕوو، بۆیە ماکبێس و ژنەکەی ناتوانن لەتاوانەکانیان ڕزگاریان بێت.

تەنانەت دوای سەرکەوتنی پیلانەکانیان و گەیشتن بەئامانجەکانیشیان، ئینجا کێشە گەورەکان دەست پێ دەکەن و ویژدان دەبێتە چەکی کاریگەری (دەنکان پاشا) بۆ تۆڵە سەندنەوە، بەئازاردانی دەروونی و ئەقڵی لێ هەڵگرتن

4. خراپە سەرەتا خاوەنەکەی لەناو دەبات

شکسپیر دەیەوێت ئەوە نیشان بدات کە کاری خراپەکاری هیچ ئاسوودەییەك بەخراپەکار نابەخشێ وناتوانێت بە شێوەیەکی کاتیش سەقامگیری دەروونی بۆ زامن بکات، زۆر جارانیش دەبێتە هۆکار بۆ شکاندنەوەی خراپەکارییەکان بەسەر بەدکارەکان خۆیاندا، وەك ئەو ئەنجامە تاڵەی ماکبێس و ژنەکەی لە کۆتاییدا ڕوو بە ڕووی بوونەوە.

5.ڕێکوپێکی و دادپەروەری گشتگیر کوشتنی (دانکان) پاشا، تەنها تاوانێك نییە دەرهەق بە تاکێك، بەڵکو پێشێلکردنی نەزمی ئیلاهی و گەردوونییە.

شکسپیر ئاماژە بەوە دەکات کە دادپەروەرییەکی گشتگیر هەیەکە هاوسەنگی ڕادەگرێ، تەنانەت ئەگەر سزادان دواش بکەوێت،

ب□ام لەئەنجامدا هاوکێشەکان ڕاست دەبنەوە.
شانۆگەری ماکبێس تا ئێستا لە زۆر لە پایتەختەکانی دنیا نمایش کراوە وەك شانۆ و سینەما، لەشانۆدا:
ئەکتەری ناسراوی بەریتانی (لۆرانس ئۆلیفیە) لە پەنجاکانی سەدەی بیستەم شانۆیی ماکبێسی پێشکەش کردووە، کە تێیدا جەختی لەسەر لایەنی دەروونی کاراکتەرەکان کردۆتەوە.
هەروا (تریفورنان) لەگەڵ تیپی شانۆیی شکسپیر ماکبێسی نمایش کردووە، کە تێیدا بە گشتی ئەتمۆسفیرێکی تەم و مژاوی و تاریکی دەرخستووە.
لەسینەماشدا بەهەمان شێوە ماکبێس جێگەی بایەخی سینەماکاران بووە، تا ئێستا زێتر لە 40 فیلمی سینەمایی لەسەر بەرهەم هاتووە.
یەکەم فیلم ساڵی 1946 لە دەرهێنانی (تۆماس بلایر) بەرهەم هاتووە.
فیلمی دووەم ساڵی 1948 لە لایەن دەرهێنەری ئوسترالی (ئۆرسۆن ویلز) بەرهەم هاتووە، فیلمەکەی بەفۆرمێکی نوێ، بە ڕەش و سپی کاری سیناریۆو دەرهێنان و نواندنی بۆ کراوە.
سێیەم فیلم فیلمێکی ئەمریکی بووبەناوی (ماکبێس) ساڵی 1950 لە لایەن (کاترین ستیفنولهم) بەرهەم هاتووە.
فیلمی چوارەم(ماکبێس) ساڵی1954 بەرهەم هاتووە، لە دەرهێنانی (ماریۆ ئیڤانی)
کورسی خوێناوی — پێنجەم فیلم بوو دەرباری□ی ماکبێس، لە دەرهێنانی(کیرۆساوا)
جگە لەو چەند فیلمە 35 فیلمی دیکە دەرباری□ی (ماکبێس) لە لایەن چەندین دەرهێنەری ناسراوی جیهانی بەرهەم هاتووە.

دۆن کیخۆت سوارچاکی شێتی، شۆڕشگێری یاخی.. عەبدولموتەلیب

عەبدوڵڵا

دەشێ هەردوو چەمکی (شێتی) و (یاخیبوون) لە زەقنەبوونەوەی تێرنەبوونێکی بەردەوامی دەروونی و واقیعی جێگیری نەریتگەرادا کورت بکەینەوە. تاك بیر لە تەسکردنەوەی سنوورەکانی ناخ دەکاتەوە و کۆمەڵگا بیر لە کۆنترۆڵکردنی بەهاکانی رزگاری دەکاتەوە. شێتی سنووری تێرنەبوونی ناخی تاکی داهێنەرە، یاخی رێگای رزگاری نیشانی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی دەدات. یەکەمیان ئازادکردنی تاکە لە کۆمەڵگا و دووەمیان ئامانجی بەدەستهێنانی رزگارییە لە واقیعی جێگیر. ئازادکردنی تاك هەوڵێکە بۆ ئەوەی ببی بەوەی کە خۆت دەتەوێ، بەدەستهێنانی رزگاری پەیوەندی بە دەربازبوون لە پێدراوە چەسپاوەکان هەیە. کەواتە شێتی و یاخیبوون وەك بەردەوامی گەڕان و سەیرورە، ئازادی و داهێنان و رزگاری لەنێو یەکتردا لە گەشەدان.
کاراکتەری ڕۆمانی دۆن کیخۆتی نووسەری ئیسپانی (میگێل دو سێرڤانتێس) هێمای تێپەڕاندنی دابونەریتی باوی چەسپاو و سەیرورە و گەڕانە، دژی شەپۆلە چەسپاوەکانی واقیعە، لە دەریای بێ سنووری ئازادیدا. ئەو رۆمانە باسی ژیانی نەجیبزادەیەکی ئیسپانی دەکات، کە ناوی (ئەلونسۆ کیشانو)یە و تەمەنی سەرووی پەنجا ساڵە، لەگەڵ خوشکەزایەکی و خزمەتکارێکی، لە گوندێکی هەرێمی (لامنتشا)دا دەژین. دۆن کیخۆت دوای خوێندنەوەیەکی زۆر، بە کردە (بوونی مرۆیی) خۆی بەسەر واقیعدا واڵا دەکات، لە رێگای بیروڕاکانییەوە هەوڵدەدات بە کردە، وەك (سوارچاکێك) داکۆکی لە دادپەروەری و چەوساوەکانی جیهان بکات، ئەو جیهانەی کە بەهاکانی گەڕان و سەیرورە ناس ناکات. ئەم چیرۆکە سەرسوڕهێنەرە بۆتە ئایکۆنێکی فەلسەفی و ڕۆشنبیریی کە نووسەران و فەیلەسوفان بەردەوام وزەی لێوەردەگرن.

واقیع
لەنێوان ئازادی و رزگاری

زۆرجار شێتی بە جیابوونەوە لە واقیع، یان ڕەتکردنەوەی واقیعی چەسپاو دادەنرێت. وەك چۆن ئازادی وەك شۆڕش هەندێ لە پێدراوەکانی ناسنامەی رزگاری رەتدەکاتەوە. ئەوەش بە ڕوونی لە شۆڕشە جیاوازەکانی دنیا و تەکنیکی گێڕانەوەی سەرڤانتسی رۆماننووس دەردەکەوێت. بەو مانایەش لای سەرڤانتس دۆن کیخۆتە مەحکومە بە خەیاڵ (هەموو شۆڕشەکانی دنیاش مەحکومن بە ئازادی)، بەڵام خەیاڵ (ئازادی) بۆ کوێمان دەبەن؟ لە پشت ئەو پرسیارە داهێنان (رزگاری)

وەستاوە، داهێنان هەمیشە لە گۆڕان و سەیرورەی بەردەوامدایە.
ئازادیش هەمیشە فۆرمەکانی رزگاری بەرەو جۆری دەبات. بە کورتی خەیاڵی داهێنان هونەری وێناکردنی سێبەرە وەك حەقیقەت، سێبەریش بەرهەمهێنانەوەی گەمەی نا- نواندنەوەیە! خەیاڵی ئازادیش دۆزینەوەی فۆرمە جیاوازەکانی رزگارییە و رزگاریش بەرهەمهێنانەوەی گەمەی نا- نواندنەوەیە.
جیاوازی رۆمانی دۆن کیخۆتە لە تەکنیکی گێڕانەوە و وەسفکردنی پاڵەوان لە هەموو رووییەکەوە (بەتایبەتی لایەنی دەروونیی و کۆمەڵایەتی، گرێی ئەدەبی، رەگەزی کتوپڕ) بەرجەستەیە. جیاوازی شۆڕش و ئازادی، لە ساتەوەختە چەسپاوەکانی رزگاری لە نا- نواندنەکانی خۆی بەردەوامە. چونکە داهێنان و رزگاری مرۆڤایەتی لە سەیرورەی بەردەوام گۆڕانی بەردەوامدایە.
شێتی تەقینەوەی فشارەکانی دەروونە و یاخی دنیا و ژیانێك ڕەتدەکاتەوە، کە مانای بەردەوامی گۆڕانی قبوول نییە. بۆیە دەتوانین (ئازادی) بە حاڵەتی شێتبوون و یاخیبوون بە دژی واقیعی سەپاوی (رزگاری) بچوێنین، بەو مانایەش ژیان خەون و خەیاڵەکانی شێتی و رزگاری ناناسێت؟ دۆن کیخۆت پێماندەڵێت، ئەگەرچی ئیگۆی گوتاری ئازادی شۆڕشگێڕانە لەگەڵ گوتاری ناسنامەی رزگاری پێکەوە لە گەشەی بەردەوامدان. کەواتە ژیان هەرگیز بەو مانایە نییە، کاتێ رزگاری خەیاڵی ئازادییمان پێشێل دەکات، قبوولی بکەین؟!
کەواتە چیرۆکی دۆن کیخۆتە وێنەی کاراکتەری سەرەکی وەك سێبەری شکاو بە دژی پاڵەوانی هەرگیز نەبەزیوو دەکێشێ. واتە ئەو گێڕانەوەیە جگە لە پاڵەوانی بەزیوو، مەنەڵەگ، دانانی رەگەزی فرە دەنگیی و گرێی ئەدەبی، کە بەشێکی زۆری رۆمانەکانی دنیای ئەمڕۆی تەنیووە و کاریگەری لەسەر زۆر لە کارە ئەدەبی و فەلسەفییەکان داناوە، زۆدە حەقیقەتیش دەکاتە کەرەسەی گاڵتەپێکردن.
دۆستۆیقسکی دەڵێت: سێرڤانتس قووڵترین و بەهێزترین نووسەری جیهانە. شانۆنووسی ناوداری فەرەنسی مۆلێر، فرانس کافکا، گراهام گرین، ژنە نووسەری ئینگلیزی چارلۆتە… فرانس کافکا چیرۆکێکی بەناوی (حەقیقەتی شانشۆ پانسا) نووسیوە. تۆماس مان لە ڕۆمانی (چیای جادوویی) لەژێر کاریگەری بیرۆکەکانی سێرڤانتس، پاڵەوانێك هەڵدەبژرێ، کە لە کۆمەڵگاکەی دابڕاوە و لە گەشتێکی فەلسەفی ناوخۆیی لاسایی شێتی دۆن کیشۆت دەکاتەوە. ڕۆمانی (پاسەوان لە کێڵگەی شۆفان) سالینجەر، هەر لەژێر هەمان کاریگەری (کولین)ی پاڵەوانی هەوڵدەدات پاکی منداڵانە بپارێزێت، بە ئەوەش کەموکوڕییەکانی جیهانی ڕاستەقینە فەرامۆش دەکات.

ئازادی

وەک ئامرازی بەدواگەڕانی ڕزگاری

دەتوانین لەو سەردەمەی کە تێیدا دەژین، سەردەمی مۆدێرنە، کاراکتەری دۆن کیخۆتە نەک وەک شێت ببینین، بەڵکو وەک فەیلەسوفێک ببینین، کە لە ڕێگای یاخیبوون بە دژی دابونەریتە سەپاوەکانی کۆمەڵگا، هەوڵی خۆ دۆزینەوە دەدات. ئازادی ناوەوە لەو چوارچێوەیەدا بە ئەمە وادەردەکەوێت، کە ئامرازێکە بۆ بەدەستهێنان و بەردەوامی ئازادی و ڕزگاری. (بۆ نموونە) فرۆید لە تیۆرە دەروونییەکانیدا پێشنیاری ئەوە دەکات، کە دابڕان لە واقیع دەتوانێ وەڵامێک بێت، بۆ پێداویستییە دەروونییە قووڵەکان و دەشێ هەوڵێک بێ، بۆ دەربازبوون لە فشارە ڕاستەقینەکانی ژیانی مرۆڤ. بەڵام دەبێ ژیان لە گەڕانی بەردەوام و سەیرورەی بەردەوام دابێت.
جەنگە بێناوبانگەکەی دۆن کیخۆتەی سێرڤانتێس لە دژی (ئاشی با) جەنگی مرۆڤی مۆدێرنە لە دژی ئەو هێزە ستەمکارە زەبەلاحەی کە کۆنترۆڵی ژیان دەکات. ئایا ئەمانە هەمای سیستمی کۆمەڵایەتی و سیاسیین، کە تاک ناتوانێت بەرییان بگرێت؟ تێڕوانینی دۆن کیخۆتە بۆ ئەم کارگە زەبەلاحانە تەنها نیشانەی بەرفراوانی خەیاڵ و شێتییەکەی نییە، بەڵکو نیشانەی بەرفراوانی ئازادییەکە، کە هەمیشە دنیا وەک سیستەمێکی تەحەداکەر دەبینێ. میشێل فۆکۆ لە کتێبی مێژووی شێتی دووبارە چەمکی شێتی تاقی دەکاتەوە، کە تیایدا باسی شێتی وەک حاڵەتێکی یاخیبوون لە عەقڵانییەتی ڕەها دەکات.
دۆن کیخۆتە وەک کاراکتەرێک دەمێنێتەوە، کە نوێنەرایەتی گەڕانی بەردەوام بەدوای خەیاڵدا دەکات، لە جیهانێکی ڕیالیزمی بێلایەندا. چیرۆکی ئەم شێتە، پرسیار لەسەر مانا و خەیاڵ، ئازادی و ڕزگاری، حەقیقەت و سەبەر… دەوروژێنێت و خوێنەر بانگهێشت دەکات، بۆ بیرکردنەوە لە ژیان، بە شێوازێکی بەردەوام گەڕاو و جیاواز. دەشێ لەو گەڕانەوەیەدا شێتی بانگەشەی ئازادی بەردەوام بێ و (ئاشی با) دەلالەت لە جێگیربوونی هەڵبژاردەکانی ڕزگاری بکات، کە مرۆڤی داهێنەر لە گەڕان بەدوای ناوەوەی خۆیدا پێی ڕازی نییە.

هەولێر 5/11/2024

..…

سەرچاوەکان:

- میغیل دی سیرفانتس. دون کیخوتە. ترجمة عبدالرحمن البدوي.

دار المدى للثقافة و النشر.سوريا.1998
- عبدالهادي سعدون. 400 عام على رواية «دون كيخوته»: الفارس النبيل لا يزال يحارب طواحين الهواء!.
- دون كيشوت: فارس الجنون وحكمة التمرد على الواقع- جميل سليم ، 4 تشرینی دووەمی 2024.

تراجیدیای سەرکەوتن و شکست لە هاوسەنگی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.. ئاریان کەرکوکی

هێزی ناکۆک و کوشتار و وێرانکاری و دیمەنی توندوتیژی و پەنابەران و کۆچبەران لە ناو دەوڵەتەوە، کارەساتێکە بە سیناریۆی بیرمەندانی خاڵی لە مرۆڤایەتی داڕێژراوە زۆرجار لە کارەساتەکانی جەنگ و شەڕی ڕێکوپێک و ناڕێکەکان لە شاشەی تەلەفزیۆنی سەرەتاییدا دەبینرێت ، و فۆرمولەکردنی دوای ئەو پێشکەوتنانەی لە زانستە تەکنەلۆژییەکان لە ساڵی ١٩٠٠ەوە بەدەست هاتوون پەرەی سەندووە. ئەوەی جێگەی سەرنجە ئەوەیە کە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ڕۆڵێکی دیار و بەرچاوی هەیە لە ئەنجامدانی ڕۆڵی کارەساتباردا، کە سەرکردەکانی تیشکیان خستەتە سەر، و یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی شکستە لە شەڕەکاندا سەرکەوتن و هەر شەڕێک کە لایەنە ناکۆکەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەگەڵ نەیارەکانیان ئەنجامی دەدەن، شەڕی سەرکەوتنە، ڕۆیشتنیش بەرەو شەڕەکان سەرکەوتنەکە کە دەبێت لە مێژوودا یادی بکرێتەوە و ئەمەش وەک ڤایرۆسێکی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست وایە لە فەلسەفەی شەڕ و شەڕەکاندا ، کە دواهەمینیان شکستە لە کەرتی غەززە و شکست لە لوبنان، باشترین نموونەش شکست لە بەرامبەر سەرکەوتندا دەرکەوت لە درۆی ئەلسەحاف لە کاتی شەڕی کەنداو و شەڕەکانی شەڕی هەشت ساڵەی نێوان عێراق و ئێران، . کە هەردوولا لە شکستی بەردەوامدا بوون، بەڵام سەرکەوتن دروشمی ئەوان بوو. هەنووکە . شەڕی یەک ساڵ و دوو مانگ وەک شەڕێک بوو کە شێوازی تێکەڵاو بوو لە نێوان نزیکبوونەوەی سوپا و سیستەمی میلیشیاکاندا، لە هەموو ئەو شەڕە گەورەکاندا

درێژترین شەڕ بوو کە ئیسرائیل لە هەموو بەرەکاندا کردوویەتی پێ بوو لە سەرسوڕهێنەر کە ڕێگاکانی تێدا دیاری دەکرد ڕێگایەک کە نزیک بوو لە مەحاڵەوە وەستان، وەک چۆن ئەوانی تر وەستابوون، سەرسوڕمانی سەرەتای بوومەلەرزەیەک بوو لە ٧ی تشرینی یەکەمی ٢٠٢٣، سەرسوڕمانی خۆڕاگریی شەڕی غەززەی لە بەرامبەر لەشکرکێشی تۆڵەسەندنەوەی ئیسرائیلدا بەرهەمهێنا، هەروەها سەرسوڕمانی… فراوانبوونی بە ئەوەی بگرێتەوە جوگرافیای ناوچەکە لە ڕەفەحەوە تا نەقورە تا باب المنداب. هەروەها ئەمەش بووە هۆی سەرسوڕمانی نیگەرانی فەرمی و جەماوەری نێودەوڵەتی بە شێوەیەک کە پێشتر ڕووی نەدابوو، پاشان سەرسوڕمانی دادگای دادی نێودەوڵەتی و بڕیارەکانی و دادگای تاوانەکان و ئەو فەرمانە دەستگیرکردنانەی کە دەریانکردبوو، و زۆرێکیان دیار و شاراوە بوون شتەکان، کە بەهۆی ئەم شەڕەوە بەرهەم هێنراون، درێژترین و توندوتیژترین شەڕە لە هەموو شەڕەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. لە یەکێک لە درێژخایەنترین ململانێکانی ئەو سەردەمەدا، شەڕەکان ڕوویان دا کە لە ڕێگەی ڕێککەوتن و لێکتێگەیشتنەکانی ئاگربەستەوە بە ماوەیەکی کاتی یان هەمیشەیی ڕاگیرا. زۆرجار بە دەستوەردانی دەرەکی ئەنجام دەدرا، کە بە بڕیارنامەی ئەنجومەنی ئاسایش گەیشتە لوتکە. دوایین ڕێککەوتنی ئاگربەست دوێنێ ئەنجامدرا، و لە بەرەبەیانی ڕۆژی چوارشەممە، بیست و حەوتی تشرینی دووەمی 2024 جێبەجێکرا، دەرئەنجامی لێکتێگەیشتنی پاسەوانەکان، ئێران، پارێزەری هەسەدە، و ئەمریکا، پارێزەری هەسەدە بوو ئیسرائیل. بەرژەوەندی دایک و باوکەکە لەسەر پێویستی ئاگربەست کۆبووەوە، بە هاندانی دۆناڵد ترەمپ، سەرۆکی هەڵبژێردراوی ئەمریکا، کە ڕازی بوو خەڵاتێکی دڵنەوایی بداتە ڕکابەرەکەی لە هەڵبژاردنەکاندا، بایدن، بە ئەوەی شانازی پێوە بکات بە ماوەی مانەوەی سەرۆکایەتی و ژیانی، کاتێک… هانی ناوبژیوانی ئەمریکی ئامۆس هۆچشتاینی دا کە لە هەوڵەکانیدا بەرەو پێشەوە بچێت، لە کاتێکدا ئێران پێویستی بە هاندانی نەبوو؛ بەهۆی هۆشیارییەکەی لە هەستیاری ئەو شەست ڕۆژەی کە ماوە بە وەرگرتنی پۆستی سەرۆکایەتی ترەمپ و پۆستی بڕیاردان لە واشنتۆن. کاتێک دایکان و باوکان ڕازی دەبن، خوێندکارەکانیان هیچ ڕێگەیەکی تریان نییە جگە لە پابەندبوون و بە قسەکردن ئەوەی ڕوویدا وەک سەرکەوتنێکی ڕوون نیشان بدەن کە هەموو زیان و قوربانیدانێک لە پێناویدا بە بایەخ دەکرێت! سێ ڕۆژ تێپەڕیوە بەسەر هاتنی دوایین ئاگربەست و ماوەتەوە بەهۆی پێویستی هەموو لایەنەکانی شەڕەکە بۆی، لە شێوەی ئاگربەستێکی شەست ڕۆژەدا کە ڕەنگە ئینکوباتۆرێک بێت بۆ هەوڵێکی سیاسی کە لە ئاگربەستەکە

تێپەڕێت ، بۆ ئەوەی بچێتە ئەوپەڕی، وەک سنووردارکردنی سنوورە وشکانییەکان. ئەمەش دەرگای ئاشتی و ئاساییبوونەوە دەکاتەوە هاوشێوەی "ئاشتی و ئاساییکردنەوە" کە لە ناوچەکەدا بەدیهات و سەقامگیر بوو و ئەمەش ئەوەیە کە ڕاستەوخۆ ئاماژەی پێکرا و چاوەڕوان دەکرێت بەردەوام بێت لە کارکردن لەسەری، کە پێشتر بە خێرایی جیاواز دەستیپێکرد و لە کاتی ئەم شەڕەدا. لە مەسەلەی شەڕ و ئاشتیدا هیچ بەدەر نییە لەو حوکمڕانییەی کە هەموو شەڕەکان بەڕێوەدەبات، ئەویش ئەوەیە کە ئاگربەست پرەنسیپ و یەکلاییکردنەوەی سیاسی هەواڵە و هیچ ڕستەیەکی بەسوود نییە: پرەنسیپێکی بێ هەواڵ. خا□□ی دەستپێک لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لە هەموو شەڕەکاندا ململانێی سەرەکییە لەگەڵ ئیسرائیل و بنچینەکەی پرسی فەلەستینە، و سەبارەت بە بوونی ئەو لە ململانێدا ب□□□ن چیت پێ خۆشە و چی هەڵد□ بژێریت… هۆکارێکی ڕاستەقینە یان بیانوو□□ک، پابەندبوونێکی پرەنسیپی، ئایدیۆلۆژی، تاکتیکی یان چارەنووسساز، ئابووری یان بازرگانی، یان بەرگێک بۆ ململانێ ناوخۆیی و نێوانیانەکان و بەرنامەکانی لایەنەکان و ڕاپۆرتەکانی کودەتا سەربازییەکان، لە واقیعدا هەموو ئەمانەن. ئەمەش لەبەر ئەوەیە کە شوێنێکی گەرمی سووتانی ئەفسوناوییە، خاوەنی توانای کوژاندنەوەی مەحاڵە، یان وەک کانزایەک کە ئەو شلەیەی کە دەتوانێت بیتوێتەوە هێشتا داهێنراوە. بەڵام ئەم شوێنە گەرمە ئەفسوناوییە تایبەتمەندییەکی هەیە کە وای لێدەکات ئامادەبێت بۆ چارەسەرکردن و چارەسەرێکی ڕیشەیی دەستپێکی ئاگربەستە لە بەرەی غەززەدا، وەک دوانە لوبنانییەکەی، بەمەرجێک دەستبەجێ بچین بۆ چارەسەرکردنی ڕەگەکەی فەلەستینییەکان و عەرەبەکان ئامادە نین تا ئەوپەڕی سنوورەکانی هاوکاری بکەن.

کتێب\ لە ئەمەریکاوە ناسین، دۆزینەوە، شیکردنەوە.. غازی حەسەن

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن..

GhaziHassan_AmricaDownload

کتێب \ غەریب شەیدا.. نووسینی: لیـــر مەنتەف.. وەرگێرانی: د. عەدنان حەقی و موکەرەم رەشید تاڵەبانی

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..]()

Mukaram_AdnanHaqiDownload

پێنوسەکەی لیـــا.. چیـــرۆک بۆ منداڵان.. عەلی حەمە رەشید

لیا جانتاکەی کردەوە، هەموو پێداویستییەکانی قوتابخانەی تێدابوو، تەنیا پێنوسەکەی نەبەت کە زەری بە گەڵا دیار نەبوو، ئیتر بە دایکی وت دایکە گیان نازانی پێنوسەکەی من لە کوێدایە؟دایکیشی بە پێکەنینەوە وتی جا کچی ئازیزم پێنوسی خۆتە من نازانم لە کوێدایە، بەڵێ بگەڕێ تا دەیدۆزیتەوە.دایکی ڕۆیشت .. لیا سەرجەم ئەو شتانەی کە لە ناو جانتاکەیدا بوو دەریهێنان،پێنوسەکەی دیار نەبوو.ئیتر کەوتە بیرکردنەوە وتی باشە ئەو پێنوسەی من دەبێ چی لێهاتبێت!لەم وتووێژەدا بوو لەگەڵ خۆی، لەپڕ دەنگێکی ناسکی هاتە بەرگوێی و وتی: لیا لیا دڵتەنگ مەبە، من لێرەدام. ئەویش تەماشایەکی ئەملاولای خۆی کرد بینی لەسەر ڕەفەی پەرتوکخانەکە لە بەر دەمی گۆڤارێکی منداڵانەدا وەستا بوو،ئەمیش چوو بۆ لای تا بیهێنێت،بەڵام پێنوسەکە وتی من نایەم هەر بەخەمە لەبەرەدا دەبم.لیا وتی ئەی نازانی من پێویستیم پێتە هەیە دەمەوێت وێنەی جوانت پێ

دروست بکەم .پێنوسەکە وتی:من خۆ هەر بە وێنەکێشان دروست نەکراوم.
لیا وتی:ئەی بۆ چی تر؟
پێنوسەکە وتی :من ئامادەم هەموو ئەو زانیاریانەی کە تۆ دەیزانیت بینوسم.
لیا وتی:جا من زانیاریم لە کوێوە دەست دەکەوێت؟
پێنوسەکە بە پێکەنینەوە وتی: لە گۆڤار و پەرتوکەکانەوە.
لیا وتی : چۆن؟
پێنوسەکە وتی:تۆ کاتێک دەخوێنیتەوە زانیارییەکان وەردەگریت،چونکە خوێندنەوە وەکو خۆراکی مێشک وایە.
لیا وتی:بەڵێ ڕاستە،ئەوە من هیچ ناخوێنمەوە بۆیە ناتوانم هیچ بەتۆ بنوسم.
پێنوسەکە وتی:بەڵێ بەڵێ ڕاستە لە ئێستاوە دەست پێبکە لەم گۆڤارەی لای منە دەست پێبکە.
لیا وتی: لەئێستاوە بڕیا دەدەم کە دەست بکەم بە خوێندنەوە.
پێنوسەکە وتی: من هاوڕێی وەک تۆم پێویستە تا منیش سەربەرز بم بە زانیارییەکانی تۆ و بیانخەمە سەر کاغەز.
لیا گۆڤار و پێنوسەکەی هەڵدەگرێ لەسەر کورسییەکەی خۆی دادەنیشێت و دەست دەکات بە خوێندنەوە و پێنوسەکەی و تیانوسێکیش بەرانبەر خۆی دادەنێت.
دوای ماوەیەک بە گۆرانییەوە دەڵێت:
پێنوسەکەم لەگەڵمایە...هاوڕێیەکی بە وەفایە
بۆ من هاوکار و پێویستە...بۆیە لەلام خۆشەویستە
پێنوسەکە وتی:
ڕاستە هاوڕێی ئازیزی تۆم...جێی شانازیی و سەربەرزیی بەم
کام زانیاریی و وتەی جوانە...دەزانی جێی سەرنجدانە
بیڵێ تا بۆت بنوسم زوو...بیکە بە دیاریی بە هەموو.

کاریگەری هۆکارە بایۆلۆجییەکان

و بۆماوەییەکان لەسەر ڕەفتاری مرۆڤ و هەروەها ژینگە، چەند خولەکێک لەم پێشکەشکردنە..١٦٥..

ابراهیم موحەمەد(ئەبڕاهام لەڤای).

زنجیرەی ١٦٥.

لە ڕوانگەیەکی زانستییەوە، ڕەفتاری مرۆڤ دیاردەیەکی ئاڵۆز و فرە ڕەهەندە کە لە ئەنجامی کاریگەری بەردەوام و پێکەوەگرێدراوی هۆکارە بایۆلۆجی، بۆماوەیی و ژینگەییەکان دروست دەبێت. مێشکی مرۆڤ وەک سیستەمەکی پێشکەوتوو، بەردەوام لە گۆڕان و کاردانەوەدایە و ئەزموونەکانی ژیان دەتوانن کاریگەری قووڵیان لەسەر دروستبوونی ڕەفتار و هەڵسوکەوت هەبێت. هۆرمۆنەکان و نیرۆترانسمیتەرەکان ڕۆڵێکی گرنگ دەبینن لە دیاریکردنی چۆنیەتی کارکردنی سیستەمی دەروونی و هەستەکی، بە جۆرێک کە گۆڕانکارییەکی بچووک لەم سیستەمانەدا دەکرێت کاریگەرییەکی بەرچاو لەسەر ڕەوشت و هەڵسوکەوتی تاک دابنێت. هەروەها، ئەو ژێنانەی کە بە میراتەوە دەگوازرێنەوە، هەر یەکەیان بەشدارن لە دیاریکردنی لایەنە جیاوازەکانی کەسایەتی، لە توانا هۆشییەکان تا هەستە کۆمەڵایەتییەکان. ئەم پڕۆسەیە بە شێوەیەکی بەردەوام لە نێوان ژینگەی دەرەوە و سیستەمی بایۆلۆجی ناوەکی ڕوودەدات، کە بە "ئەپی-ژنەتیک" ناسراوە، واتە ئەو پڕۆسەیەی کە تیایدا ژینگە دەتوانێت کاریگەری لەسەر چالاکی ژێنەکان دابنێت بەبێ ئەوەی گۆڕانکاری لە ناوەڕۆکی ژنەتیکی ڕوو بدات.

لەم وتارەدا، بایەخ بە لێکۆڵینەوەی قووڵی کاریگەرییە بایۆلۆجی و بۆماوەییەکان دەدەین کە ڕۆڵێکی گرنگ دەبینن لە دیاریکردن و ئاراستەکردنی ڕەفتاری تاکەکەسی و کۆمەڵایەتی.

بنەما ژێنەتیکییەکانی ڕەفتار

ژێنەکان وەک نەخشەی سەرەکی ئەو فاکتەرانەن کە کاریگەرییان لەسەر ڕەفتاری مرۆڤ هەیە. توێژینەوەکان نیشان دەدەن کە هەندێک تایبەتمەندی ڕەفتاری وەک هۆشیاری، هەستەکان، و توانای کۆمەڵایەتی

بوون بە میراتی ژێنێتیکی دەگوازرێنەوە. بۆ نموونە:
گۆڕانی ژێنی MAOA: ئەم ژێنە کاریگەری لەسەر مەیلی توندوتیژی و ڕەفتاری دەروونی هەیە.
ژێنی سیروتۆنین (HTT-5): پەیوەندی بە هەستەکان و توانای مامەڵەکردن لەگەڵ ستڕێس و زەغتەوە هەیە.

کاریگەری نیرۆبایۆلۆجی
مێشک وەک ناوەندی سەرەکی بڕیاردان و ڕەفتار، پڕۆسەی ئاڵۆزی کیمیایی و بایۆلۆجی تێدا ڕوودەدات کە کاریگەری ڕاستەوخۆیان لەسەر هەڵسوکەوت هەیە:
نیرۆترانسمیتەرەکان: دۆپامین، سیروتۆنین، و نۆرئێپینێفرین ڕۆڵی گرنگ دەبینن لە کۆنترۆڵکردنی هەست و سۆز.

هۆرمۆنەکان: تستۆستیرۆن و کۆرتیزۆل کاریگەری بەرچاویان لەسەر ڕەفتاری کۆمەڵایەتی و سایکۆلۆجی هەیە.

هۆکارە ژینگەیی و بایۆلۆجییەکان
تەنها بوونی ژێنەکان بەس نییە، بەڵکو کاریگەری ژینگە و ئەزموونەکانیش گرنگن. پڕۆسەیەک بە ناوی "ئێپی-ژێنێتیک" نیشان دەدات کە چۆن ژینگە دەتوانێت لە چالاکی ژێنەکان بگۆڕێت. ڕەفتاری مرۆڤ بەرهەمی تێکەڵبوونی ئاڵۆزی هۆکارە بایۆلۆجی، بۆماوەیی، و ژینگەییەکانە. تێگەیشتن لەم پەیوەندییە ئاڵۆزە دەتوانێت یارمەتیدەر بێت لە باشتر تێگەیشتن لە خۆمان و یەکتر.

سەرچاوەکان:

/https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/4Yg0w109-1

https://europepmc.org/article/med/21835681-2

-3
https://pure.psu.edu/en/publications/effects-of-stress-through
-out-the-lifespan-on-the-brain-behaviour

/https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16988657-4

/https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12161658-5

سمینارێك لەسەر جینۆسایدی كورد لە كۆنگرەی 23 ی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی لە شاری لاهای هۆڵەندا

تۆری (KONCICC) بە هاوكاری بەشێك لە رێكخراوەكانی تایبەت بە جینۆساید, لە چوارچێوەی كۆنگرەی 23ی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی لە شاری لاهای هۆڵەندا, رۆژی سێشەم 3-12-2024 كاتژمێر 8:30 بەیانی بۆ 9:45 بەیانی, لە هۆڵی (Antarctica), لە چوارچێوەی چالاكییەكانی ASP23سمینارێك رێك دەخات بە ناونیشانی (مانەوەی شوێنەوارەكانی جینۆساید و كیمیاباران لە كوردستانی عێراقدا), تیایدا كۆمەڵێك دادوەر, پارێزەر, نووسەر, چالاكوان و قوربانی بەشداری دەكەن.

هاوكات پیشانگایەك لەسەر جینۆسایدی گەلی كوردستان لە ئامادەكردنی وێنەگر باست عەبدلجبار…. هەموو رۆژەكانی كۆنگرەكە نمایش دەكرێت.

- مامۆستا حەمەی حەمە سالح …… كاریگەری چەكی كیمیایی لە كاتی ئۆپەراسیۆنەكانی ئەنفال لە كوردستانی عێراق ١٩٨٧ – ١٩٨٨
- دادوەری خانەنشینی دادگای باڵای تاوانەكانی عێراقی عەباس حەمزە خدر ستانداردەكانی دادگاییكردنی دادپەروەرانە لە هەڵسوكەوتی دادگای باڵای تاوانەكانی عێراق
- پارێزەری خەبەخش ئەیاد كاكەیی هەوڵەكانی قوربانیانی چەكی كیمیاوی شاری هەڵەبجە بۆ بە دادگایی گەیاندنی كۆمپانیاكانی چەكی كیمیاوی
- قوربانی رزگاربوو دارا محەمەد عەلی سالح …. خەریك بوو زیندە بە چاڵ كرێم
- چالاكوانی جوتیاری عوبەید محەمەد داود شوان ….(كێشەی زەوی جووتیارانی كورد و توركمان لە كەركوك) مێژوو و دەرفەتەكانی چارەسەر .

پارێزەر ڕەمزیە محەمەد سالەح جەباری و چالاکوان مریەم کەریم فەتاح بەرەو ڕووبوونەوەی بە شودانی کچانی 9 سالانە لە عێراق وەك تاوانێکی نێودەوڵەتی.

بەڕێوەبەری سمینار هەمن حەسیب .
ئامادەکاری سمینار عەلی مەحمود
بۆ پەیوەندیکردن: عەلی مەحمود : واتس ئاپ 009647503714620

هەموارکردنەوەی یاسای باری کەسێتی بۆچی؟! ئیسلامی سیاسی و ترس لە شۆڕشی پرۆلیتاری.. موئەیەد ئەحمەد

ماوەیەکە ڕەوت و حزبە دەسەڵاتدارەکانی ئیسلامی سیاسی شیعە لە عێراق، بە تایبەتی ئەوانەی هاوپەیمانن و گردبونەتەوە لە بلۆکی "چوارچێوەی هەماهەنگی"دا، بەهەموو توانایانەوە خەریکی زیندووکردنەوەی پڕۆژەی یاسای جەعفەرین، کە عەبدولعەزیز حەکیم، باوکی سەرۆکی ڕەوتی حیکمەی ئێستا، عەمار ئەلحەکیم، ساڵی (٢٠٠٤) پێشنیاری کرد، بەڵام بە بەرگێکی نوێ و بە ناوی پڕۆژەی هەموارکردنەوەی یاسای باری کەسێتی ژمارە (١٨٨) کە لە ساڵی (١٩٥٩)وە کاری پێدەکرێ.
خوێندنەوەی دووەم بۆ پڕۆژەی هەموارکردنەوەکە چەند ڕۆژێک لەمەوبەر لە پەرلەمان، لە (١٦)ی ئەیلولی (٢٠٢٤)دا، لە ڕێگەی ڕێککەوتن و فێڵ و تەڵەکەی پەرلەمانییەوە، کە لە ڕژێمی سیاسی دوای (٢٠٠٣)وە باو و نۆرماڵە، بەڕێوەچوو، و ئەمەش بەبێ گوێدانە هەموو ئەو ناڕەزایەتییە بەربڵاوە و شەپۆلی توڕەیی جەماوەری لەدژی ئەم هەموارکردنەوەیە. بەم شێوەیە ئەم ڕەوتانە و هاوپەیمانەکانیان هەنگاوێکی دیکەیان لە جێبەجێکردنی هەمواری یاساکەدا هەڵگرت و بەمەش پێداگریان کردەوە لەسەر ئەنجامدانی تاوانێکی گەورە بەرامبەر ژنان و منداڵانی عێراق.

ئەو کەسەی لە بری "چوارچێوەی هەماهەنگی" دەستپێشخەریی کردووە و پڕۆژەکەی پیشکەش کردووە، پەرلەمانتارێکە بە ناوی (ڕائید ئەلمالیکی) کە مێژوویەکی خراپی هەیە لە ژیانی سیاسی تازەی عێراقدا. ناوبراو سەر بەو هێزانەی دژە شۆڕشی ئیسلامییە کە کاریان کرد بۆ لەباربردنی ئامانجەکانی (ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەری ٢٠١٩)، و بەسەر خوێنی زیاتر لە (٨٠٠) ژن و پیاوی ڕاپەڕیوی قوربانیانی سەرکوتی دەسەڵات و میلیشیاکان، خۆیان پەڕاندەوە بۆ ناو پەرلەمانی ئێستا لە ژێر ناوی لیستی "سەربەخۆکان".

سەبارەت بە پڕۆژەی هەموارکردنەوەی یاساکە پرسیار زۆرن، لەوانە: بۆچی ئەم هەموو پێداگرییە دەکرێ لەلایەن دەوڵەت و حزبەکانی ئیسلامی سیاسییەوە، بەتایبەتیش لەلایەن "چوارچێوەی هەماهەنگی"یەوە، بۆ تێپەڕاندنی؟ و بۆچی بە تایبەتی ئەمڕۆ؟ وە بەرژەوەندی ئەم هێزانە چییە لە تێپەڕاندنی ئەم هەموارکردنەوەیەدا؟ لەکاتێکدا وڵات و ناوچەکە بە قەیرانێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی گەورەدا تێدەپەڕێت.

یەکێک لە وەڵامە باوەکان ئەوەیە کە یاسای باری کەسێتی ژمارە (١٨٨)ی ساڵی (١٩٥٩) کە لە ئێستادا لە کاردایە، گرێیەکی (عُقدة) ئایدیۆلۆژی و سیاسی بۆ ڕەوتی ئیسلامی سیاسی شیعە پێکدەهێنێت، و مەحاڵە ڕەوتی سیاسیی دەسەڵاتدار لە وڵاتدا بێدەنگ بێت لێی، ئەویش لەبەر ئەوەی کە ئەمەیان پەیوەستە و گۆڕینی بە یاسای جەعفەری یان هەموارکردنەوەی دەبێتە هۆی قووڵکردنەوەی کۆیلەکردنی ژنان و منداڵان، کە یەکێک لە گرنگترین پایەکانی ئیسلامی سیاسی پێکدەهێنن بە درێژکردنەوەی کۆنترۆڵی خۆی بەسەر جەماوەردا، و بە چەسپاندنی تائیفەگەری کە ئەمەش یەکێکە لەو پایانەی کە لەسەری بنیات نراوە.

ئەم وەڵامە لەلایەن هەندێکی ترەوە تەواو دەکرێت بە جەختکردنە سەر ئەوەی کە ئامانجی پڕۆژەکە تاکتیکێکی سیاسییە بۆ سەرقاڵکردنی خەڵک و دوورخستنەوەی سەرنجیان لەو سەختییە ئابووری و قەیرانە کۆمەڵایەتیانەی کە لە ئەنجامیدا زۆرینەی جەماوەر دەناڵێنێت بەدەستیانەوە، هەروەها ڕەنگە هەندێکی دیکە بڵێن مەبەست لە هەموارکردنەوەکە هەڵبڕینی شمشێری یاسای جەعفەرییە بۆ پەردەپۆشکردنی ئابڕووچوونە (فەزیحە) داراییە نوێیە ئاشکرابووەکانی تاڵانکردن و دزیکردن لەلایەن هێزە ئیسلامییە سیاسییە دەسەڵاتدارەکانەوە.

لەم جۆرە وەڵامانە ڕەنگە درێژە بکێشن، کە لە بنەڕەتدا بابەتین، و ئاماژە بەوە بدەن کە دوژمنایەتیکردنی ئاشکرا و ڕەگداکوتراوی ئیسلامییەکان بەرامبەر بە ژنان بەڵگەنەویستە و هۆکارێکی هەموارکردنەوەکە پێکدەهێنن، یان باس لەو ئیمتیازاتانە بکەن کە تێپەڕاندنی ئەم هەموارکردنەوەیە دەیڕەخسێنێت بۆ توێژگەلێکی

کۆمەڵایەتی لە ناو سیستەمی مەلا و فەقێیەکان، و ڕێزێکی دوورودرێژی خەڵکی دەوڵەمەند کە پێویستیان بە تێرکردنی ئارەزووە سێکسییەکانیان هەیە و دەیانەوێت دەستیان ئاوەڵا بێت بۆ هاوسەرگیری دووەم و سێیەم و چوارەم و فەزیحەکان و تاوانەکانی تریان بە دژی ژنان. وە لە کۆتاییدا، کە مەرج نییە دوا وشە بێت، باس لەوە دەکرێت کە پێشنیارکردنی پڕۆژەی هەموارکردنەوەکە پەیوەستە بە بەرژەوەندیی هەڵبژاردنی لایەنە ئیسلامییەکان لە بەدەستهێنانی دەنگی کۆنەپەرستان و کۆنەپارێزان لەناو جەماوەردا.
گومانی تێدا نییە کە هەر یەکێک لەم وەڵامانە هۆکاری بابەتیی خۆی هەیە، و لە ڕاستیدا لایەنێکی ئەم سیاسەتە و هەوڵەکانی هەموارکردنەوەی یاساکە دەردەبڕێت، بەڵام واقیعەکە ئەوەیە کە ئەم وەڵامانە لە بازنەی ئایدۆلۆژیای ئیسلامی سیاسی، و سیاسەتە تاکتیکییەکانی، و میکانیزمەکانی دەسەپاندنی دەسەڵاتەکەی وەک بزووتنەوەیەک، دەرناچن، چونکە لە سەرخاندا دەمێننەوە بەبێ ئەوەی بگەنە جەوهەر و بنەمای ماددی، ئابووری، کۆمەڵایەتی، و بەم پێیەش ستراتیژی ئەم سیاسەتە؛ واتە بە دەستنیشانکردن و ڕەخنە لە بەرژەوەندی چینایەتی سەرمایەداری و ستراتیژی سیاسی چینایەتی بۆرژوازی دەمێنێتەوە کە ئەم سیاسەتە نوێنەرایەتی دەکات و لە پشتیەوە وەستاوە.
قەتیسکردنی ڕەخنە لە خولگەی سیاسەت و ئایدۆلۆژیا و پراکتیکی سیاسی و تاکتیکی بزووتنەوە ئیسلامییە سیاسییە دەسەڵاتدارەکان، کە هەڵگری ئایدۆلۆژیای ئیسلامی تائیفیین، و خولانەوە لە دەور و چوارچێوەی ئەم چەمک و تێڕوانین و میکانیزمانەی دووبارە بەرهەمهێنانەوەی کۆنترۆڵی ئەم ڕەوتانە، بەبێ ئەوەی پەیوەست بکرێنەوە بە بنەمای ماددی چینایەتی، و بەبێ پێدانی ناوەڕۆکی سیاسی چینایەتی پڕۆلیتاری و دەوڵەمەندکردنیان پێی، وا دەکات کە ڕەخنەکە لە چوارچێوەی ڕەخنەی بۆرژوازی لیبراڵ-عەلمانی و مەدەنی و ڕەخنەی فێمینیستی لیبراڵ لەم سیاسەتە، دەرنەچێت. وە ئەمە بەخۆی ڕێگری دەکات لە گرتنەبەری دیدێکی ڕوونی سیاسی و فیکریی پڕۆلیتاری، و بەرجەستەکردنی ڕەخنەی سۆشیالیستی پڕۆلیتاری بەرامبەر بەو سیاسەت و ستراتیژیانەی کە بۆرژوازی دەسەڵاتدار پێشنیاری کردوون و بەم شێوەیەش بەشدار دەبێت لە لاوازکردنی بەرپەرچدانەوەی شۆڕشگێڕانە بە ئەم سیاسەتە، و تەنانەت لاوازکردنی بزووتنەوەی ناڕەزایەتی ئێستا لە بەرامبەر هەموارکردنەوەی یاساکەدا.

ڕەخنەی مارکسیستی و پێگەی چینایەتی ئیسلامی سیاسی

یەکەم مەرج بۆ ڕەخنەی مارکسیستی لەم سیاسەت و هێرشە دوژمنکارانەیەی ئیسلامییەکان دژی ژنان و منداڵانی عێراق ئەوەیە کە ڕەخنەیەکی ماددی بێت، هەر بەمپێیەش ڕەخنەیەکی چینایەتی بێت، و لە پێگەی پرۆلیتاریا و زەحمەتکێشان و ژنانی چەوساوەوە هەلقوڵا بێت. دەرخستنی جەوهەر و سروشتی ئەم سیاسەتە و ئەم پێداگرییە لەسەر تێپەڕاندنی پڕۆژەی هەموارکردنەوەکە پێویستی بە ڕوونکردنەوەی ئەو بنەما ماددییە هەیە کە ئیسلامییەکان ناچار بەوە دەکات کە پڕۆژەیەکی لەو شێوەیە پێشنیار بکەن، هەروەها پێویستی بە دەستنیشانکردنی ئەو پەیوەندییەش هەیە کە هەموارکردنەوەکە هەیەتی بە خەباتی چینایەتی و ڕەوەندی شۆڕشی سۆشیالیستی پرۆلیتاریا لە عێراق و هەرێمدا.

ڕەنگە ئەم ئەنجامگیرییە سەیروسەمەر بێتە بەرچاو و وەک "کەمکردنەوەگەرایی" ئابووری (ڕیدەکشنیزم) و چینگەرایی و دوورکەوتنەوە لە جەوهەری مەسەلەکە دەرکەوێت؛ واتە وەک دوورکەوتنەوە دەرکەوێت لە جەخت لەسەر چەوساندنەوەی ژنان و منداڵان و چەسپاندنی تائیفەگەری لەڕێگەی ئەنجامدانی ئەم هەموارکردنەوەیە، و ڕەنگە بە چاوپۆشیکردنی "واقع" هەژمار بکرێت، لەلایەن ئەوانەی کە پێیانوایە حوکمڕانی ئیسلامییەکان یانی حوکمڕانیان وەک ئیسلامییەکان، و هیچی تر، ئەمەش یانی ئیسلامییەکان سیاسەتمەداری چینێکی کۆمەڵایەتی دیاریکراو نین، کە ئەویش بۆرژوازییە، بەڵکو ئایدیلۆگ و سیاسەتمەداری دواکەوتوو و کۆنەپەرست و تائیفی و میلیشیایی و دەرەوەی چینەکانن، وەک ئەوەی لە ئاسماندا هەڵواسرابن و لە دەرەوەی ئەو ژینگە ماددی و ئابووری و کۆمەڵایەتییەدا بن کە تێیدا گەورە بوون و بوونی خۆیان لە پەیوەند پیوەی دریژە پێدەدەن.

بە کەمێک بیرکردنەوە نادروستی ئەو بۆچوونە ناڕاستانە دەردەکەوێت و ئەوە ڕوون ئەبێتەوە کە سیاسەتمەداری ئیسلامی بۆیە سیاسەتمەدارێکی ئیسلامییە، چونکە لە سەرووی هەموو شتێکەوە سیاسەتمەدارێکی بۆرژوازییە نەک بە پێچەوانەوە. ئەو بەرگریکارە لە سەرمایە و خاوەندارێتی سەرمایەداری، و دەچێتە نێو گۆڕەپانی سیاسەتەوە وەک خۆی چۆنە ئەوەها، واتە وەک بەرگریکارێک لە خاوەندارێتی سەرمایەداری و پایە "ئایینی" و "ئەخلاقی" و پێداویستییە سەرکوتگەرییەکانی لە بەرامبەر چینی چەوساوەدا.

ئەگەر بمانەوێت هەموو ئەمانە زیاتر شیبکەینەوە، دەڵێین کە ڕەوتە ئیسلامییە سیاسییەکان کاتیک کە پێیان ناوەتە نێو ژیانی سیاسی کۆمەڵگا هاوچەرخەکانەوە، ئەرکێکی سیاسی چینایەتی سەرمایەداریان لە ئەستۆگرتووە و ئەنجامی دەدەن، یان بە واتایەکی تر، ئەوان

ڕەوتی بۆرژوازین و ئەرکێکی تایبەتیان هەیە؛ کە پاراستنی سەرمایەداری و بەرژەوەندی گشتی سەرمایەیە، واتە بەرژەوەندی گشتی بۆرژوازی وەک چینێک لە بەرامبەر پرۆلیتاریا و سۆشیالیزمدا. ئەمەش ڕێک پێچەوانەی ئەو باوەڕەیە کە ئیسلامی سیاسی وەک بزووتنەوەیەکی سیاسی ئایدیۆلۆژیکی هەر تەنها ئیسلامی لە قەڵەمدەدا کە گوایا ژیانی خۆی لە دەرەوەی چینەکان درێژە پێدەدا، واتە ئەو باوەڕەی کە ئەو واقیعە لەبەرچاو ناگرێ کە ئەوە بەرژەوەندییە گشتییەکانی سەرمایە، و زەروورەتی پاراستنی سەرمایەدارییە لە بەرامبەر شۆڕشی سۆسیالیستیدا، لە سەردەمی سەرمایەداریی ئیمپریالیستی هاوچەرخدا، کە لە قەیراندایە و پەرە لە دژایەتی، وایکردووە و ئیستاش وادەکات کە ئەم بزووتنەوە ئیسلامییانە جێگەیان هەبێت لە دەروونی سیستەمی سەرمایەداری جیهانی و ململانێی چینایەتی جیهانی نێوان کار و سەرمایەدا.
بەم پێیە، ڕەوتی ئیسلامی سیاسی هەر لە سەرتاوە وەک بوونەوەرێکی چینایەتیی هاتەتە ناو جیهانی سیاسەت و خەباتی چینایەتییەوە، و ئەرکێکی چینایەتیی گشتیی بۆرژوازی بەخۆسپاردووە، ئەویش؛ نوێنەرایەتیکردنی بەرژەوەندییە سیاسییە گشتییەکانی سەرمایەیە لە بەرامبەر چینی کرێکار و توێژە بێبەشکراوەکان لە خاوەندارییەتی، و لە بەرامبەرخەباتی سۆسیالیستی ئەم چینەدا، واتە بەجێگەیاندنی ڕۆڵی خۆی کە پەیوەستە بە ستراتیژی سیاسی گشتی بۆرژوازییەوە لە نیو ململانێی چینایەتی ناو کۆمەڵگاکاندا، نەک تەنیا بەجێگەیاندنی ڕۆڵە خۆی وەک نوێنەری بەرژەوەندییەکانی بلۆکێکی دیاریکراوی بۆرژوازی.
ئەمەش دەمانگەیەنێتە ئەو ئەنجامەی کە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی سیمای چینایەتی بۆرژوازی خۆی، وەک بزووتنەوەیەک و ڕەوتێک، لە ڕێگەی پرۆسەیەکی وردە وردە و کەڵەکەبووەوە بەدەست نەهێناوە کە تێیدا سەرکردەی حزبەکانی و چالاکوان و نوێنەرانی، چ لە دەسەڵاتدا بن یان لە دەرەوەی دەسەڵات، ببنە توێژێکی بورژوازی بە ئەوەی ئەم ڕۆڵە سیاسییە ستراتیجی و چینایەتییە بۆرژوازییە بگۆڕن، بەڵکو هەر لە سەرەتای سەرهەڵدانییەوە ئیسلامی سیاسی تایبەتمەند بووە بەم کارەکتەرە سیاسییە چینایەتییە بورژوازییەوە.
لێرەدا پێویستە جیاوازی بکەین لە نێوان ئیسلامی سیاسی وەک بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی، و ڕەوتێکی سیاسی بۆرژوازی، و بوونەوەرێکی چینایەتی، و لە نێوان ماددەی مرۆیی و ژینگەی کۆمەڵایەتی و سیاسی و کولتووری و نەریت و یاسا کۆنەپەرستەکان و بیروباوەڕ ئایینی و تائیفییە مەزهەبییەکان کە لە کۆمەڵگا و وڵاتێکی دیاریکراودا هەن، و یارمەتی ئەم ڕەوتە دەدەن لە باوەشیاندا گەشە بکات. بوونی چینایەتی ئیسلامی سیاسی و ڕۆڵگێڕانی

خۆی لە پاراستنی سیستەمی سەرمایەداریدا بە مانای دابڕانی ئەو نییە لەو ژینگەیەی کە تێیدا پەرەی سەندووە، بەڵکو بە پێچەوانەوە بەمانای پەرەپێدانی پەیوەندییەکەیەتی لەگەڵ ئەم ژینگەیە و بەرھەمھێنانەوەی لەسەر ئاستێکی باڵاتر و بەرفراوانتر و وێرانکەرترە لە پێشوو. ئەمەش کە ئێمە لە جیھانی ئەمڕۆدا دەیبینین و بە شێوەیەکی ئەزموونی ھەستی پێدەکەین لە ھەرکوێ کە دەستی ئیسلامی سیاسی گەیشتبێتە و دەستی بەسەر دەسەڵاتدا گرتبێت.
سەبارەت بە بەجێگەیاندنی ڕۆڵی ئیسلامی سیاسی وەک پارێزەری سەرمایە و سیستەمی سیاسی بۆرژوا-ئیمپریالیستی، ئەمە بەشێوەیەکی ئەزموونی ھەستی پێدەکەین، و لە پاڵپشتیی بۆرژوازی ئیمپریالیستی جیھانی بە ئەم ڕەوتە و ھاوپەیمانییەتیی لەگەڵیدا وەک حزب، و ڕژێم و نەریتە سیاسییە نیوفاشییەکاندا کە ئامادەن ئەم ڕۆڵە کۆنەپەرستانە و دژە شۆڕشە ئەنجام بدەن، دەبینیین. پاڵپشتیی ئیمپریالیزمی ڕۆژئاوا لە (خومەینی) و ئیسلامییەکان لە بەرامبەر شۆڕشی ئێران لە ساڵی (١٩٧٩) و پاڵپشتیکردنی (موجاھدین) و (قاعیدە) و (تاڵیبان) لە ئەفغانستان و پاشان (داعش) و ھێزە تیرۆریستییەکانی دیکە بۆ جێبەجێکردنی سیاسەتەکانی ئەم ھێزە ئیمپریالیستانە، بەڵگەی ڕوونن بۆ ئەم ڕۆڵەی کە ئیسلامی سیاسی دەیگێڕێت.
جگە لەوانەش، ھاوپەیمانی ئیمپریالیزمی جیھانی، نەک ھەر تەنھا ئیمپریالیزمی ڕۆژئاوا، لەگەڵ بزووتنەوە دەسەڵاتدارەکانی ئیسلامی سیاسی و ناسیۆنالیستە ئیسلامییەکان لە زۆریک لە وڵاتان، بەڵکو تێکەڵبوونی ئیمپریالیزمی دەرەوەی ڕۆژئاواش لەگەڵیان، وە دەیان نموونەی تر لە بەھێزکردنی ئەم ھێزە کۆنەپەرستە (کە ئیسلامی سیاسییە) بۆ ئەنجامدانی سیاسەتی ئیمپریالیزم لەوڵاتانی ڕۆژھەڵاتی ناوەڕاست و وڵاتانی عەرەبیدا، ھەموو ئەمانە بەڵگەی یەکلاکەرەوەن بۆ ئەم پەیوەندیە ئۆرگانیک و ستراتیژە سیاسییەی ئیسلامی سیاسی لەگەڵ بۆرژوازیی جیھانی و بەرژەوەندییەکانی سەرمایە و پاراستنی.
ھەر لەم ڕاستایەدا، ھاوپەیمانی ئەمریکا و ئیمپریالیزمی ڕۆژئاوا لەگەڵ بزووتنەوە ئیسلامییە سیاسییە شیعەکان لە عێراق و تەنانەت دامەزراندنی سیستەمی سیاسی ئیسلامی تائیفی و ناسیۆنالیستی لەو وڵاتەدا دوای شەڕی عێراق و داگیرکردنی لە ساڵی (٢٠٠٣)، بەرجەستەکردنی ئەم پەیوەندییە ئۆرگانی و ستراتیژییەی نێوان ھەردوو لایەنەکەیە.
ئەمەش دەمانگەیەنێتە خاڵێکی تر و بابەتێکی تری پەیوەندیدار، ئەویش ئەوەیە کە ئەو پێگەیەی ڕەوتە ئیسلامییە سیاسییەکان ھەیانە، و ڕۆڵێک کە دەیگێڕن، لە بواری ململانێی چینایەتی لەناو کۆمەڵگاکاندا، لەچوارچێوەی ھەمان بوارەکانی ئەم ململانێی و

ڕەوەندەکەی و داینامیکییەکەیدا شکڵ دەگرێ و کریستاڵە دەبێ، و هەر بەم پێیەش لە ڕێگەی ئەو پێگە بۆرژوازیانەی بەرگریکردن لە سەرمایەدارییەوە کە ئەم ڕەوتانە هەیانە و ئەو ڕۆڵەی کە لەم بوارە تایبەتەدا دەیگێڕن، دیاردەکرێ، دیارە وەک یەکێک لە بەدیلەکانی بۆرژوازی بەڕووی شۆڕشی سۆشیالیستیدا، واتە وەک ئەڵتەرناتیڤێک لەسەر ئاستی ڕژێمی سیاسی و ئایدیۆلۆژی کاریگەر لە بەرامبەر پرۆلیتاریا و شۆڕشە سۆشیالیستییەکەیدا. ئەمەش پێگەیەکە کە تەتبیق دەبێ بەسەر هەموو جۆرەکانی ئیسلامی سیاسی و باڵە جۆراوجۆرەکانی، هەر لە ڕەوتە تیرۆریستی و نیوفاشیستییە ڕەنگاوڕەنگەکانیەوە تا دەگاتە ڕەوتەکانی ئیسلامیی سیاسی شیعە و سوننەی دەسەڵاتدار و “ئۆپۆزیسیۆن”، کە سیستەمی نەودەوڵەتی بۆرژوازی بە فەرمی دانی پێداناون.

سەرقاڵبوون بە وردەکارییەکانی پۆلێنکردنی پایەی کۆمەڵایەتی ئەم بزووتنەوە ئیسلامییانە و باڵە جۆراوجۆرەکانیان، و ژماردنی پێکهاتەی ئەم پایانە لە چین و گروپە کۆمەڵایەتییەکانی کە لێی پێکهاتوون و پۆلێنکردنیان بە شێوازی ماوتسی تۆنگ و چەپی پۆپۆلیستی، ڕێبازی مارکسیستی نییە بۆ شیکاری، و کۆمۆنیستی شۆڕشگێڕ ناباتە سەر پێناسەکردنی ناوەڕۆکی سیاسی و تایبەتمەندی بنەڕەتی ئیسلامی سیاسی و ڕۆڵی سیاسی ستراتیژی لەدژی پرۆلیتاریا و شۆڕشی ڕزگاریخوازانەی. ئەوەی لە بنەڕەتدا بۆ کۆمۆنیستێک پێویستە، دیاریکردنی پێگەی چینایەتیی ئیسلامی سیاسییە لە چوارچێوەی کۆی گشتی (کلیة) خەباتی چینایەتی و ململانەی نێوان چینەکاندا لەسەر چارەنووسی سیاسی کۆمەڵگە، و هەروەها گرتنەبەری هێڵی ستراتیژی چینایەتی پرۆلیتاری و سۆسیالیستییە بەرامبەر ئەم ڕەوتانەی ئیسلامی سیاسی.

لێکۆڵینەوە و شیکردنەوەی وردەکارییەکانی پایەی (بنکەی) جەماوەریی ئیسلامی سیاسی پێویستە بۆ ئەوەی تاکتیکی سیاسی شۆڕشگێڕانەی کۆنکریت و دروست و کاریگەر لەلایەن کۆمۆنیستە شۆڕشگێڕەکانەوە بگیرێتەبەر تا ڕووبەڕووی ئەو ڕەوتە ئیسلامییانە ببنەوە، چ لە ئاستی ناوخۆیی یان ناوچەییدا، و بۆ ئەوەی هۆشیاری سیاسی چینایەتی سەربەخۆی پرۆلیتاری لەناو جەماوەری خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێشدا، کە زۆرینەی ئەم بنکە کۆمەڵایەتییە پێکدەهێنن، بەرەوپێشبەرن، و هەر لەم ڕاستایەشدا خەبات بکەن بۆ ڕزگاربوونیان لە خۆشباوەڕییەکانیان لەبەرامبەر ئەم ڕەوتانەی ئیسلامی سیاسیدا، بە ئامانجی بەدەستهێنانی سەربەخۆیی چینایەتی سیاسی و ڕێکخراوەیی پرۆلیتاری. با نموونەی پایەی کۆمەڵایەتی دوو باڵی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی شیعە لە عێراقدا لەبەرچاو بگرین کە بریتین لە ڕەوتی

سەدر و "چوارچێوەی هەماهەنگی" کە ڕەنگە یارمەتیدەرمان بێت بۆ ڕوونکردنەوەی مەسەلەکە.
ڕەوتی سەدر لەناو بۆرژوازی گەورە و مامناوەندیدا پایەیەکی کۆمەڵایەتی هەیە، بەڵام بە شێوەیەکی سەرەکی پایە کۆمەڵایەتییەکەی لەناو بورژوازی بچووکدا، کە لەڕووی ئابوورییەوە تێکشکاوە، و لەناو خەڵکی زەحمەتکێش و هەژار و بەشی شار و لادێکاندایە. لە بەرامبەردا، ئەو هێزانەی لە "چوارچێوەی هەماهەنگی"دا کۆبوونەتەوە کە ئێستا حوکمڕانی وڵات دەکەن، لە دابڕاوترین ڕەوت و باڵەکانی ئیسلامی سیاسین لە جەماوەری کرێکاران و زەحمەتکێشان و هەژاران، و زۆربەی پایەکانیان جگە لە توێژە هەژارەکان کە لە دامودەزگا ئەمنییەکان و میلیشیا حزبییەکانن، لە توخمە خاوەن نفوزەکان و بۆرژوازی گەورەی کۆنەپەرست و خێڵەکان و وەکیلەکانیان (الزبائينية) پێکهاتووە، بەڵام ئەم باڵ و ڕەوتەی ئیسلامی سیاسی حوکمی وڵات ئەکات و ئەرکی چینایەتی بۆرژوازی گشتی خۆی ئەنجام دەدات، وەک چۆن ڕەوتی سەدر کاتی خۆی کاربەدەست بوو و ئەم کارەی ئەکرد پێش ئەم دەورە پەرلەمانییە.
بۆیە ناسینی پێگە و ڕۆڵی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەم ڕەوتانە لە گۆڕەپانی خەباتی چینایەتیدا، تەنیا بە دەستنیشانکردن و تەشخیسکردنی پێگەی چینایەتی ئەم ڕەوتانە و حیزب و سەرکردەکانیان و کادرەکانیان و بەرنامەکانیان دەکرێت ئەویش لەجەرگەی هەمان ئەم ململانێیە بەردەوامەی نێوان پرۆلیتاریا و بۆرژوازیدا، و بەوەی کە تا چەند ئەم ڕەوتانە نوێنەرایەتی بەرژەوەندییە گشتییەکانی بۆرژوازی وەک چینێک و سەرمایەداری وەک سیستەم، دەکەن، لە بەرامبەر پرۆلیتاریای سۆشیالیستیدا، ئەمەش یانی زانینی ڕۆل و وئەرکیان لە ڕووبەڕووبوونەوەیاندا بەرامبەر شۆرشی سۆشیالیستی لەهەر وڵاتێکدا و ڕێگریکردن لە گەشەسەندنی.
بەم پێیە، وەک لە سەرەوە جەختمان لەسەر کردەتەوە، ئەوە هەڵەیە کە پایەی جەماوەری پرۆلیتاریانەی بەشێک لەو ڕەوتانە، لە فیکرماندا تێکەڵ بکەین لەگەڵ پێگەی سیاسی و هێڵی سیاسی سەرکردەکانیان و بەرنامەی سیاسی و ئایدیۆلۆژیی فاشیستیانەیان لە دژی کۆمۆنیزم و ڕزگاری مرۆق. هەرکەسێک لە چەپ، بە بەشێک لە چەپەکانی ڕۆژئاواشەوە، ڕەوایی بە ئیسلامی سیاسی بدات لەسەر بنەمای کاریگەرییە کۆمەڵایەتییەکەی لە نێو خەڵکی زەحمەتکێشدا، ئەوا چاوی لەم فاشیزمە لادەدات کە قاڵبووە بە گیانی دوژمنایەتیکردنی کۆمۆنیزم و ڕزگاری چینی کرێکار، و ڕزگاری ژنان لە کۆیلایەتی. ئەم جۆرە پاساوانە تەنها لەگەڵ ئەو بزوتنەوە ناسیۆنالیستی و لیبراڵانەدا تەبایە کە بە زارەکی باس لە سۆشیالیزم دەکەن، بەڵام بەکردەوە

بەرگری لە هەموو ئەو شتانە دەکەن کە کۆنەپەرستییە لە پێناوی خزمەتکردنی ئاسۆی سیاسی خۆیان، و سیاسەتە ناسیۆنالیستی و ئیسلامیە – ناسیۆنالیستییە بەرژوازییەکانیان، کە لایەنگرییە لە ئیسلامی سیاسی.

ڕەخنە لە سیاسەتە بەرژوا ئیسلامییەکان بەجیا لە ڕۆڵی ئەوان سەبارەت بە لەباربردنی بزووتنەوەی سیاسیی سەربەخۆی پرۆلیتاریا و بەرگرتن بە کۆمۆنیزم و شۆڕشی سۆسیالیستی، وەک ڕەخنەیەکی شکڵی و دوور لە ڕاستی دەمێنێتەوە، و لە دوا شیکردنەوەدا ڕەخنەیەک دەبێت لە چوارچێوەی ئاسۆی سیاسی بەرژوازی و جیهانبینی بەرژوازی و ڕەوتە ناسیۆنالیستی و لیبڕاڵ و عەلمانییەکانی.

سیاسەتی ڕەوتەکانی ئیسلامی سیاسی شیعە لە عێراقدا بە سەپاندنی هەرچی زیاتری کۆیلایەتی بەسەر ژنان و منداڵاندا، لە ڕێگەی هەموارکردنەوەی یاسای باری کەسێتییەوە، پەیوەندی ڕاستەوخۆی هەیە بە ئیفلیجکردنی وزەی شۆڕشگێڕانەی پرۆلیتاریا لە عێراق و دابەشکردنی هێزەکانی لە ڕێگەی یاساکانی دەوڵەت و بەکارهێنانی تەواوی دەسەڵاتی یاسایی بۆ قووڵکردنەوە و فراوانکردنی ئەم دابەشبوون و ناتەبایی بوونە لەناو هێزەکانیدا. ئەڵبەتە ئەمەش لەسەر بنەمای ئەو جیاکاری و ستەمکارییە ڕەگەزییەی کە لە نێو هێزەکانی ئەم چینەدا هەیە و بووە، و بەرهەمهێنانەوەیان بە شێوەیەکی گشتگیرتر و کوشندەتری وەها کە ئەم چینە بە دەیان ساڵ لە ژێر بارگرانییەکانیدا دەرنەچێ، ئەگەر نەتوانێت بە خەباتی شۆڕشگێڕانەی خۆی فڕێان بداتە زبڵدانی مێژووەوە. فراوانکردنەوەی تائیفەگەری لەسەر ئاستی کۆمەڵگا، و تێکەڵماندنی زیاتری پەیکەرەی کۆمەڵایەتی و مەدەنی دانیشتوانی وڵات، لە ئەنجامی تێپەڕاندنی ئەم هەموارکردنەوەیە، ئاکامێکی دڵنیای ئەم ستراتیژە سیاسییە کۆنەپەرستانەیە بە لێدانی بزوتنەوەی کرێکاری و بزووتنەوەی سۆسیالیستی و ئاستەنگ دانان لە بەرامبەر گەشەسەندنی ڕەهەندی قەیرانی شۆڕشگێڕانە لە وڵاتدا.

ئەمڕۆ دوای زیاتر لە بیست ساڵ لە بەردەوامبوونی پرۆسەی سیاسی و ڕژێمی حوکمڕانی ئیسلامی و ناسیۆنالیستی لە عێراق، ئەم ڕەوتانە سەرەڕای ئەوەی تۆێژێکی بەرژوازی پێکدەهێنن لە کۆی چینی بەرژوازی لە وڵاتدا، و بلۆکێکی سیاسی پەرلەمانی خاوەن میلیشیان، خۆشیان وەک تۆێژێکی بورژوازی گەورە جێگیر کردووە لە ڕێگەی گەندەڵی دارایی و ئیداری و تاڵانکردنی سەروەت و سامانی کۆمەڵگاوە. بەهەرحاڵ، لە ڕووی ئەو ئەرکە کۆمەڵایەتی و چینایەتییەی کە ئەم توێژە ئەنجامی دەدات، نوێنەرایەتی بەرژەوەندی گشتی بەرژوازی و بەرژەوەندییەکانی جوڵەی سەرمایە لە عێراقدا دەکەن.

ئەگەر جیاوازی هەلومەرج و سەردەم و کات لەبەرچاو بگرین، ئەوەی مارکس لە کتێبی "خەباتی چینایەتی لە فەرەنسا" لە نێوان ساڵەکانی (١٨٤٨-١٨٥٠) وتوویەتی سەبارەت بە "بانکدارەکان"، "لایەنگرانی پاشایەتی و شەرعیەتخوازەکان" و "کۆماریخوازانی بۆرژوازی"، بەسەر ئەمانیشدا ڕێکدەتەوە، کە چەن ئەوان "تویژی" بۆرژوازی و "بەلەکی پەرلەمانی" بوون، بەڵام لە ڕێگەی هەوڵەکانیان بۆ دامەزراندنی "کۆماری بۆرژوازی" لە فەرەنسا، واتە "فۆرمی دەوڵەت" کە لەگەڵ "بەرژەوەندی چینایەتی گشتی بۆرژوازی"دا بگونجێت، ئەم "ئەرکە چینایەتییە گشتییەی بۆرژوازییان"، ئەنجامداوە. ئەم تۆێژە گەورە بۆرژوازییە لە عیراق بە جێبەجێکردنی یاسای باری کەسێتی، ئەو شتە بەدەست دەهێنێت کە جولەی سەرمایە و چینی بۆرژوازی لە وڵاتێکی تووشبووی قەیرانی چەند لایەنە و ئاڵۆزدا پێویستی پێیەتی، لە ڕووی سیاسەتی کۆنەپەرستانە، بە ئەوەی ڕێگای گەشەی بزووتنەوەی سۆسیالیستی پرۆلیتاریا و بزوتنەوەی مارکسیستی و سۆسیالیستی ژنان بگرێت، و ئەمە ئەو ئەرکە سیاسییەیە کە ئیسلامی سیاسیی شیعە، و پەرلەمانتار (ڕائید ئەلمالیکی)، جیبەجی دەکات کاتێک تاوان دژی ژنان و منداڵان لە عێراق ئەنجام دەدەن.

ڕەوتی ئیسلامی سیاسی و سەرمایەداری،
لێکهەڵپێکراویی هەرچی زیاتر بە بازاڕی جیهانییەوە

ڕەوتی ئیسلامی سیاسی شیعە لە عێراق، دوای بیست ساڵ حوکمڕانی، چیتر تەنیا میلیشیا و حزب و هێزی سیاسی بە ئایدۆلۆژیایەکی ئاینی و تائیفی، لاواز لە ڕووی ئابوورییەوە پێکناهێنن، بەڵکو بوونەتە هێزی زەبەلاح و کاریگەری ئابووری. ئەم ڕەوتە لە ئیستادا تەحەکوم بە بودجەی زەروزەبەندی دەوڵەتەوە دەکات، و قۆرخکاری گەورەترین پشکی گەندەڵی و تاڵانکردنی داهاتی دەوڵەت و سامانی کۆمەڵگایە، و پشکی سەرەکی خۆی هەیە لە پڕۆژە ئابووری و خزمەتگوزاری و سەربازییەکانی دەوڵەتدا، و لە پڕۆژە ستراتیژییەکانیدا و پڕۆژە ئابوورییەکانی مەزارگە ئایینییەکان (عەتەباتەکان- مشاریع العتبات)، و زۆر پڕۆژەی تری لەم بابەتانە.
سەرباری ئەمەش، بە دەوری ئەم هێزانەی دەسەڵاتدا، و وەک بەشێکی ئەرگانیکی پەیوەست پێیانەوە، ڕیزێکی فراوان و دوورودرێژی سەرمایەدارە گەورە و بچووکەکان و تۆڕێکی ئەکتەپوسی سەرمایەی تاکەکان لە کۆمەڵگادا هەیە، کە سوود لە توانای ئابووریی دەسەڵاتدارانی ئیسلامی وەردەگرن. ئەم حیزبانە و ڕەوتە دەسەڵاتدارەکان و سەرمایەدارەکانی دەوروبەریان تۆێژێکی بۆرژوازی گەورە و تاڵانچی و گەندەڵ پێکدەهێنن کە بەشێکی زۆر لە چالاکییە

ئابورییە سەرەکییەکان قۆرخ دەکەن، نەک هەر ئەوە، بەڵکو حزبەکانیان دەسەڵاتی پەسەندکردن و جێبەجێکردنی سیاسەتە گشتییەکانی دەوڵەتیان هەیە. لەناو ئەو سیاسەتانەدا ئەوانەی کە ڕەنگدانەوەی بەرژەوەندییە گشتییەکانی جووڵەی سەرمایەن، بە تایبەت سیاسەتە کۆنەپەرستە دژی کرێکارییەکان و دژە ژنان و گەنجانی شۆڕشگێڕ.

سەرەڕای ئەوەش، ئەم ڕەوتانە، لەڕێگەی کۆنترۆڵکردنی دامودەزگاکانی دەوڵەتەوە، ئیتر لە ئیستادا مامەڵە لەگەڵ سەرمایەداری عێراقی پێش داگیرکردنی ئەمەریکا بە سەر وڵات لە ساڵی (٢٠٠٣)دا، ناکەن، بەڵکو مامەڵە لەگەڵ سەرمایەدارییەک دەکەن کە بیست ساڵی تێپەڕاندووە لە گەشەسەندن و زیادبوونی تێکەڵبوونی بە بازاڕی جیهانی و سەرمایەداری جیهانییەوە. ئەمەش بەجۆرێکە کە گۆڕانکارییەکی پێکهاتەیی نەک تەنیا لە دەستبەرکردنی بالادەستی شێوازی ئابووری نیولیبراڵی فەراهەمهێناوە، لە ڕێگەی سیاسەتە ئابوورییەکانی هەمان ڕژێمی سیاسیی دەسەڵاتدارەوە کە ئەم ڕەوتانە سەرکردایەتی دەکەن، و لە ڕێگەی سیاسەت و پراکتیزە سەرکوتگەرییەکانی ڕژێم لە دژی بزووتنەوەی کرێکاری و ڕێکخراوە سەندیکاییەکانی کرێکاران و خەباتیان، و ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکان دژی ئەم سیاسەتە ئابوورییانە، بەڵکو ئەم سەرمایەدارییە گۆڕانکارییەکی گەورەی بە خۆیەوە دیووە لە مەودای قووڵایی و ڕادەی تێکەڵبوونی لەگەڵ جووڵەی سەرمایەی جیهانی و گەردەلوولەکانی ئەم سەرمایەدارییە جیهانییە و قەیرانە خنکێنەرەکانی کە ماوەیەکە تووشی بووە، بە تایبەتی لە ساڵی (٢٠٠٨)ەوە. بە وتەی نووسەری ئەکادیمی (یوسف بەکر)، "یەکێک لە ئامانجە سەرەکییەکانی لەشکرکێشیی بەسەر عێراق تێکەڵکردنی وڵات بوو بەشێوەیەکی تەواوکەماڵ تر بە سیستەمی سەرمایەداری جیهانییەوە". (1).

بەمجۆرە ئامانج لەو ڕژێمە سیاسییە ئیسلامی و ناسیۆنالیستییە، کە لەسەر بنەمای پشکپشکێنە، ئەمریکا لە ساڵی (٢٠٠٣)دا لە عێراقدا دایمەزراند، کە ئیستاش هەروەها یە، سەقامگیرکردنی ڕژێمێکی سیاسیی بەرژوازی بوو کە سەرمایەداری لەعێراقدا دەپارێزێت، ئەویش وەک سەرمایەدارییەکی هەرچی زیاتر تێکەڵبوو بە بازاڕی جیهانی و لەناو جەرگەی پێشهات و هەڵچوون و زریان و قەیرانەکانی ئەم بازارەدا.

قەیرانی ئابووریی ڕژێم و بێتوانایی ئەم ڕژێمە لە چارەسەرکردنی کێشەکانی بێکاری، هەژاری، داڕمانی خزمەتگوزارییەکان و نزمیی ئاستی کرێ و بەگوزەرانی کرێکاران و فەرمانبەران و ئەو کرێکارانەی کە لە کەرتی کارە ناجیگیرەکاندا کاردەکەن، ساڵانێکی زۆرە گەڕاوە بە قەیرانێکی کۆمەڵایەتی قووڵ و بەرفراوان. ئەم قەیرانە کۆمەڵایەتییە لە هەمانکاتدا ڕەنگدانەوەی ڕەهەند و توخمەکانی

قەیرانی سەرمایەداری جیهانییە لە ناوخۆی عێراقدا، هەروەها ڕەنگدانەوەی واقیعی سەرمایەداریی هاوچەرخە، کە تا ئەوپەڕی جیهانگیرییە، کە هەژاری، بێکاری، داڕمانی خزمەتگوزارییە گشتییەکان، قەیرانی گوزەران و بێبەشی لە خانووبەرەی کۆمەڵایەتی، بە فراوانترین بەشەکانی جەماوەر، دروست دەکات لەلایەکەوە، و لە لایەکی دیکەوە، کەڵەکەبوونی سەرمایە لەلایەن کەمینەیەک کە تادێت کەمتر دەبێت، لە ئاستی ناوخۆیی و ناوچەیی و جیهانیدا، لەگەڵ لەکهەپیکرانی هەرچی زیاتری ئەم سەرمایە کەڵەکەبووە بە تۆڕێکی جیهانی ئەکتەپۆسیەوە (أخطبوطیه).
بۆیە ئێمە دەبینیین خەباتی کرێکاران لە کەرتە جیاجیاکانی دەوڵەت و پڕۆژە و دامەزراوەکانیدا لە پەرەدەسەندندایە، و بزووتنەوەی هەموارکردنەوەی پلەبەندی مووچەی فەرمانبەران و کرێکاران بە تین و تەوژمێکی زیاترەوە بەردەوامە، کە ئەمەش بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ هەڕەش لە ئیمتیازاتی تایبەتی ئەو توێژانە دەکات کە پلەی باڵایان هەیە لە ڕژێمی ئیستادا. ئەم پێشهات و پەرسەندنانە لە خەباتی کرێکاریدا، یەکێک لە نیشانەکانی گەشەی خەباتی چینایەتی پڕۆلیتاریایە لە فۆرمی کۆرپەیی خۆیدا دژی سەرمایە و سەرمایەداری، کە لەسەر بنەمای ئەو گۆڕانکارییە هەمەلایەنە ئابووری و کۆمەڵایەتیانەی کە سەرمایەدارییە بەخۆیەوە دیوە لە عێراقدا، هاتەتە ئاراوە.
ئەمە و بە ملیۆنان کچ و کوڕی گەنج کە بێکارن، یان کارێکی ناجێگیر و ناسەقامگیریان هەیە بە کرێیەکی کەم بوونەتە بەشێکی گەورەی پرۆلیتاریا، کە ناڕەزایی و تووڕەیی لە ناویاندا شەپۆل دەدات و بەدوای دەرفەتێکدا دەگەڕێن بۆ ئەوەی خەباتی شۆڕشگێڕانەی خۆیان لە دژی سیستەمێکی ئابووری و سیاسی کە هەیە، بەڕێیبخەن. بۆیە قەیرانی سەرمایەداری لە عێراق قەیرانی جەمسەرگیری چینایەتی و نەبوونی چارەسەری ئابوورییە لەسەر بنەمای سەرمایەداری و مۆدێلە ئابوورییە نیولیبراڵەکەی بە دەرچوون لە بارودۆخی ئێستا.

تێکشکاندنی ڕەشنووسی هەموارکردنەوەکە، ئەرکێکی دەستبەجێ و بەپەلەی خەباتی پڕۆلیتاریایە

لە کاتی قەیرانەکاندا، بۆرژوازی بە گشتی، بە بۆرژوازی ئیسلامی و ناسیۆنالیستی دەسەڵاتداریشەوە، بەدوای ئەو دەرفەتانەدا دەگەڕێن کە لە بەردەستیاندایە لە نێو کۆگای (ستۆکی) کۆنەپەرستانەی (المخزون الرجعي) نەریت و بەهاکانی زاڵ لە کۆمەڵگادا، بۆ ئەوەی لەڕێیانەوە دەرچن بە جێبەجێکردنی سیاسەتە دژە جەماوەرەکانیان لە پێناوی ڕزگارکردنی سیستەمەکەدا. ناسیۆنالیستەکان پەنا دەبەن بە

بڵاوکردنەوەی دەمارگیری ناسیۆنالیستی و دووبەرکی نەتەوەیی، و ئیسلامییەکانیش هەر وەک ئەوەی کە ئێستا دەیکەن، دەستدەدەنە توندوتیژکردنەوەی ستەم لەسەر ژنان و منداڵان. بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی دەسەڵاتدار لە عیراقدا ئەم ڕێگایەی هەڵبژاردوە، چونکە ئامانجێکی ئاسانە بۆ جیبەجیکردن بە هۆی زاڵیی کولتووری پیاوسالاری و نەریتی کۆنەپەرستانەی ئایینی و خێڵەکی لە کۆمەڵگادا، هەروەها بەهۆی پەسەندکردن و ڕازیبوونی زۆربەی لایەنە ناسیۆنالیست و ئیسلامییە ناسیۆنالیستەکانی دیکەی بەشداربوو لە ڕژیمدا، لەگەڵیاندا لە تێپەڕاندنی هەموارکردنەوەکەدا.
تێپەڕاندنی هەموارکردنەوەی یاسای باری کەسێتی ژمارە (١٨٨) دەبێتە هۆی چڕبوونەوە و توندوتیژتر کردنەوەی کۆیلەکردنی ژنان و زەوتکردنی ماف و ئازادییەکانیان و گۆڕینیان بە هاوڵاتی پلە دوو و سێ لەڕووی میرات و پێگەی کۆمەڵایەتییەوە، وهەروەها دەبێتە هۆی چەسپاندن و یارمەتیدەرانی فراوانکردنەوەی بازنەی هاوسەرگیری منداڵان، و کارە ناڕەواکانی تری دژی ژنان و منداڵان. هەروەها دەرگاکان بە فراوانی دەکاتەوە بۆ سەپاندنی یاسای جەعفەری، لەوانە هاوسەرگیری کچانی تەمەن (٩) ساڵ و سەپاندنی حیجاب و جۆرەکانی تری چەوساندنەوە و شێوازەکانی سەرکوتکردن و ئازاردەری ژنان و منداڵان.
ئەم هێرشە دڕندانەیەی بۆرژوازی ئیسلامی بەسەر ژنان، پەیامێکی هەڕەشئامێزە بۆ ژنان لە سەرتاسەری عێراق و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، و ئەمەش لە کاتێکدا ڕوودەدات کە بەردەوام ناڕەزایەتی کرێکاران لە عێراقدا بەرەو هەڵکشان دەچێت، هەروەها دەنگدانەوەی بزووتنەوەی هەموارکردنەوەی پلەبەندی مووچە، بە ئەگەری گەشەسەندنی زیاتری، درەنگ یان زوو، دەگاتە کرێکارانی ناوچەکە، ئەمەش لە کاتێکدا کە توخمەکانی دۆخێکی شۆڕشگێڕانە لە عێراقدا لەگەشەسەندنایە. هەروەها، ڕژیمی ئێران لە نێوخۆی خۆیدا لەگەڵ شەپۆلێکی تووڕەیی جەماوەری بەرفراوان بەرەوڕوو بووەتەوە. بۆیە ئەم هێرشە کردەوەیەکی سیاسی ڕۆتینی نییە لە دۆخێکی سەقامگیردا بۆ بۆرژوازی دەسەڵاتدار لە عێراقدا، بەڵکو یەکێکە لەو ئامراز و سیاسەتانەی لە سەردەمی قەیرانەکاندا بەکارهێنراون لە لایەن بورژاوزی دەسەڵاتدارەوە، و پێداگری لەسەری پەیوەندییەکی توندوتۆڵی هەیە بەم قەیرانە و دژایەتی شۆڕش و کۆمۆنیزم و خەباتی چینایەتی شۆرشگێرانەی پرۆلیتاریاوە.
سەندنەوەی یەکێک لە دەستکەوتەکانی پرۆلیتاریای سۆسیالیست و بزوتنەوەی ئەنتەرناسیۆنالیستی ژنان و بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی ژنان لە عێراق، لە هەموو ژنانی ئەم وڵاتە، لەڕێگەی

هەموارکردنەوەی یاسای (١٨٨)وە، سەرەڕای هەموو کەموکوڕییەکانی خودی ئەم یاسایە، سیاسەتێکی تاوانکاری و دوژمنکارانەیە بەرامبەر بە ژنان و منداڵان، و پاڵنەرێکی بە پلەی یەکەم بەهۆی ترسەوەیە لە شۆڕش.
دیارە لە بەرژەوەندی کرێکاران و زەحمەتکێشان و لاواندا نییە کە بهێڵن هەموارکردنەوەی ئەم یاسایە تێپەڕێنرێ لە کاتێکدا کە ئامانج لە هەموارکردنەوەی یاساکە یئیفلیجکردنی خەباتی چینایەتی شۆڕشگێڕانەی ژنان و پیاوانە. پتەوکردنی خەباتی ژنان و پرۆلیتاریا و گەنجان و هەموو سۆشیالیست و ئازادیخوازان و ڕێکخستنی لە خەباتێکی کۆمەڵایەتی و سیاسی بەریندا بۆ ڕووخاندنی ئەم پرۆژەیە ئەرکێکی دەستبەجێ و بەپەلەیە کە ناتوانرێت دوابخرێت.
٢٦ی ئەیلوولی ٢٠٢٤

Yousef K. Baker, “Global Capitalism and Iraq: The making of a neoliberal state”. International Review of Modern Sociology, vol. 40, no. 2, 2024, pp 48-121. JSTOR, .http://www.jstor.org/stable/43499905. Accessed 26 Sept. 2024

ئەو شاعیرەمان ناوێت!.. سەدیق سەعید ڕوادزی

کایەی وەرگێڕانیش وەك زۆر کایەی دیکەی نێو کۆمەڵگای کوردی، چەندین گرفت و کەماسی هەیە لە ڕووی زمان، بابەتی هەڵبژاردن، جۆری کتێبەکە و ناونیشان و چەندان گرفتی دیکەش. وەرگێڕان هونەرە، مەرج نییە هەموو کەسێك کە زمانێکی زانی، ئیدی لەو هونەرە بزانێت ئەگەر خۆشی بانگەشە بۆ خۆی بکات. زۆر لە نووسەرانی ئێمە، خەریکی کاری وەرگێڕانن لە زمانەکانی دیکەی دنیا، وەلێ ئەگەر خۆمان فریو نەدەین و ڕاشکاو بین لەگەڵ خۆمان، ئەوا لە نێوەندی ئەدەبی و ڕۆشنبیریی کوردیدا، ژمارەی وەرگێڕەکانی ئێمە، ئەوانەی پڕۆفیشناڵانە وەرگێڕان دەکەن و کەسانی سەرکەوتووی ئەو بوارەن، لە

پەنجەی دوو دەست تەنا پێیەن و ئەوانی تر زەربەی هەرە زەریان وەرگێڕ نینە، بەڵکو خۆیان بە تەنافی وەرگێڕان هەڵواسیوە. وەرگێڕان وەك هەر کارێکی دیکە، سەلیقە و شارەزایی و زاڵبوونە بە سەر زمان بەر لە زانینی زمان. هەندێك وەرگێڕ هەن، ئەوەندە جوان بەرهەمەکان وەردەگێڕن، خوێنەر وا هەست دەکات ئەو بەرهەمە بە زمانە ڕەسەنەکە نووسراوە نەك زمانێکی تر. بە پێچەوانەوە بەشێك لە وەرگێڕانەکانیش، خوێنەر تووشی هەناسە سواری و بێزاری دەکەن و هیچ چێژ لە کتێبەکە نابینن، یاخود ئەو کتێبەی وەریدەگێڕن، کتێبێکی ئاسایی نووسەرێکی نەناسراوە، یاخود لە ڕووی ناوەڕۆکەوە بابەتی بە مانا و بە چێژن کە لە خوێنەوەیاندا خوێنەر بەر هیچ ناکەوێت. (با شاعیرێك بکەین) ناوی ڕۆمانێکی (ئەفەنشوکروش) ە، ئەم ڕۆمانە (عیماد حەسەن) وەریگێڕاوە، ئەم ڕۆمانە دوو جار کراوەتە کوردی، ئەمەیان کە لەلایەن دەزگای ڕەساوە، ئەویتریشیان لەلایەن دەزگای سەردەمەوە. ڕۆمانەکە باس لە شاعیرێك دەکات و یەکێکە لە بە ماناترین ڕۆمانەکان، بە جۆرێك کە خوێنەر لە خوێنەوەی ڕۆمانەکە دەبێتەوە، نازانێت چی خوێندەتەوە و باسی چی دەکات. ئەم جۆرە بە ناو ڕۆمانانە، ئەگەر ڕۆمانووسێکی کورد بینووسێت، خوێنەرانی خۆمان گاڵتەی پێ دەکەن، وەلێ ئێمە، چونکە هەمیشە هەستێکی خۆ بە کەمزانین لە ناخ و بیرکردنەوەمان، لە دەرەنجامی ستەمی دوور و درێژی دوژمنان هەیە، ئیدی پێمان وایە ئەدەبی کوردی شتێکی تێدا نییە، شیاو بە بەراوردکردن بە ئەدەبی جیهانی بێت. من لە بارەی ناوەڕۆکی ئەو ڕۆمانە بە مانایەوە هیچ نالێم، دەکرێ خوێنەران خۆیان بیخوێننەوە، بۆ ئەوەی ڕاست و دروستی قسەکانی منیان بۆ دەربکەوێت، تەنها لە سەر وەرگێڕانی ڕۆمانەکە دەوەستین، تا بزانین وەرگێڕ چی وەرگێڕاوە؟

- لا 7 نووسیویەتی :_(براکەم بە نمرەیەکی ئا بەوبەر سەخیفە)
- لا 13 نووسیویەتی : _(شوێنەکە پێ بوو لە شاعیر هەموو جۆرە مواسەفاتێکی تێدا بوو، باڵا کورت، باڵا زراڤ، قژ زەرد) سەرنج بدەن شاعیر تاکە، وەسفەکان کێن.
- لا 23 نووسیویەتی :_(سەحن و کەوچك) کەوچك دیارە، بەڵام سەحنەکە چییە؟
- لا 23 نووسیویەتی :_(پازدە گرام پارچە سەموونی جۆراو جۆر، کە کێشی هەریەکەیان سی گرام دەبوو) سەرنج بدەن، ئەگەر پارچە سەموونەکان هەموویان کێشیان پازدە گرام بێت، چۆن کێشی هەر پارچەیەکیان سی گرام بووە؟ ئەگەر ئەم پانزە

پارچی، لکدانی سی گرامک بکین، چند دری چت؟

- لا 51 نووسیویتی :_(بدنگییکی تمن س چرکیی بای کشا، هیچ شتك نیشواند) س چرک بشی هیچ دکات؟ دواتریش بای ب سر چی کشا؟ نابێ دیار بت؟
- لا 51 نووسیویتی :_(حفتاو شش دیسبیل) دیسبیل چیی؟ مگر ئم بناو مان ب خونرانی کورد ونگدراو؟
- لا 52 نووسیویتی :_(ن گشت هی ن ماسی، پویست ل سرمان قایشی پشتمان توونـد بکیـن و لو جوانکاریی خراکییان مداری بکین) ئر کس دزانت مبست لو د چیی؟ ت بی ورگی مانک، ب وردی و ب قوولی چووبت نو لاینی واتایی مانک؟ یان هر تنها ورگانکی ب لاو مبست بوو؟!
- لا 65 نووسیویتی :_(همـوو ژك ل ماو گفتوگی دربار‌ی دکر) سرنج للاینی زمانی ستک بدن.
- لا 65 نووسیویتی :_(ترس ب سر وخساریدا هدگ) ئگر بو ورگان بت، دب ترس سوپایدارمان بت !
- لا 72 نووسیویتی :_(زر توو بوو، قژی ب سر شانی چپی کچیان کرد) ت بی قژک ب چی کچی کرد بت؟ ب فک، ب میت، ب شمندفر ؟
- 77 نووسیویتی :_(من حز ب شعیر دکم) شیعر دیار، بام شعیر چیی؟
- لا 87 نووسیویتی:_(هفتی داهاتوو شاعیرکمان ل ناو ئوتومبلک دانا) سرنج بدن شاعیرکیان ل نو ئوتومبلک داناو، ب ئوی هفتک دابت، دکر کسك ورگان بکات، بام کردار زمانییکان زمانییان ن نووست؟!
- لا 89 نووسیویتی :_(بوام وای ت قو بوویت، تش پیر بوویت) ئم جر ورگانان، ب داخو بنمای گرامری زمانی کوردیش وران دکن.
- لا 93 نووسیویتی :_(ب یانی ل خو هستام میزاجم تکچژابوو) هموو ئوانی ورگان دکن (مگر ب دگمن) شارزایکی ئوتیان ل ووی ئیتملژیی و لاینی فرهنگی وشسازی زمانی کوردی نیی، نازانن چ وشیك ب چ بار و گوزارشت و دربینك ب کاردت. میزاج تکناچژت، تکچژان، واتا ئاپای خك ک بواری هاتووچوون و درچوون نمابتو.
- لا 107 نووسیویتی :_(خککی زر سیری شنبیری دکن)

نازانم چۆن سەیری ڕۆشنبیریی دەکرێت؟ وەرگێڕ لێرەدا، جیاوازی لە نێوان ڕۆشنبیریی وەك هاوەڵناو، ڕۆشنبیر وەك ناو نەکردووە، دەنا پێمان ناڵێی چۆن سەیری ڕۆشنبیریی دەکرێت، کە سیفەتێکی نا بەرجەستەیە؟ ئەوەی سەیری دەکرێت ڕۆشنبیرە وەك مرۆڤ، نەك زانین و مەعریفە و ڕۆشنبیریی، چونکە ئەوانە نابینرێن، بەڵکو لە ڕێی بیر و زمانەوە بەریان دەکەوین.

وەرای ئەمانەش، ئەم ڕۆمانە پڕە لە وشەی عەرەبی، هەڵەی ڕێنووس و زمان و تایپ. دواجار دەڵێم، ئەم شاعیرەمان بە یەك فلسی قەڵپ ناوێت، خۆمان شاعیرمان کەم نییە، تا بچین شاعیرێکی نەناسراو و شیعرە بێ ماناکانی بکڕین!

- ناوی کتێب: با شاعیرێك بکڕین، نووسینی: ئەفێنشوکروش، وەرگێڕانی: عیماد حەسەن، بڵاوکراوەی: دەزگای ڕەسا _ 2019.
- ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی هەولێر ژمارە (41119) لە 18/7/2024 بڵاوکراوەتەوە.

من کارگەی دروستکردنی هێزی ژیانم.. داستان بەرزان

هێزی ژیانم بە کۆڵەوە
من کۆڵبەری هێزی ژیانم
کارخانەی بەرگەگرتنم هەیە
کۆگای چاوەڕوانی دادەنێم
گەنجینەی هیوا
خەمی کۆن کۆدەکەمەوە.

من هەورەبانی خەونی لەدەستچووم
پێشانگای ژانی مەدەل بەرز
سەکۆی چێژی ستەمدیدەیی
هەوارگەی گۆشەگیریی پێتی
سەیرانگای تەنیایی بە فەوفەڕە
هۆتێلی پێنج برینی تەڕ و بە سوێ
خەڵوەتگەی لەگەڵ خۆت ناتەبایی

لانەی لە ئەزەلەوە بێکەسی
خولی فێربوونی دەربەدەریی.

من دایەنگەی بەشخوراوانم
فێرگەی بێنەوایان
ناوەندی فریودراوانم
خانەی دەستلێبەردراوان.
پەناگەم بۆ هەڵهاتووانی دەستی دۆست
کەمپینم بۆ هاوکاریی پەشموردەیی
پانتایی جێماوان لە کاروانی بێدەربەست
سێبەرم بۆ خەڵکانی بێپەروا مەست.

من هاوەڵم هەن خۆشم دەوێن
هاوەڵم هەن خۆشیان دەوێم
بەڵام من خۆم هاوەڵم نییە
خۆم حەزی بە چارەم نییە
خۆم بە دیدارم پەستە
بە ناسینم خۆشحاڵ نییە
پەژێوانە لە بەرکەوتنم.

با ئەمە لە نێوانی خۆماندا بمێنێتەوە
من بەدیاریکراوی دەزانم
کە پەتای ژیانمە
ژیان سواری کۆڵم بووە
هەر سەرەتای سەرەتا دەمزانی
هاتنم بۆ ئێرە باش نییە
دڵنیابووم پەشیمانی ناوێت
تاکو ژەهری بۆ بنۆشم
شتێکە و هات□ تەڕێم
پێویست ناکات پەنجە بگەزم
ئیتر ئێرە ئێرەیە و
واهاتووە و واچووە و وادەڕوا
پەیمانی کۆن دەڵێت:
لە ژێر ئەم ئاسمانە بەرینەدا
هیچ شتێک نوێ نییە
هیچ شتێک!
بەڵام بەمجۆرەی ئێستا کە منی تێدام
مەگەر تەنیا ئاسمان

تەنیا ئاسمان
ئەگین مر□ق ل□ کوێ بۆ ئەمە کراوە
مر□ق ب□و تۆزە گۆشت و ئێسک و دەمارەوە
مر□ق ب□و چۆرە خوێن و فرمێسک و
بەو نەختە دڵ و زمان و زارەوە
بە دوو دەست و دوو پێ
چۆن دەتوانێت قووتاری بێ
چۆن دەتوانێت هەڵبێ؟

من نەمزانی ژیان یەکجار وایە
هەر نەبێت دامنابوو
ماوەیەک هەناسەیەک بدەم و
برینێکی نوێ لە سەرما پێنەبێت
هەر نەبێت دامانبوو بەر لە خۆم
ئایندەم بەو جۆرە دیار نەبێت
خۆ من پلانی درێژم بۆ داهاتووم نییە
لە بارێکدا لە ژێر باری بێبارییدا پساوم
گرنگ نییە گەش بێت یان ڕەش بێت!
من لە ئێستامدا گیرمخواردووە
دەزانم بۆ ئایندەش بە سەردا دەخلیسکێم
من ئێستا دەستی ستەمی لە پاشەڵم گیرکردووە
هەرگیز بە ئایندەی ئێستاکەم قایل نیم
من دەمزانی ژیانەکەی چەند بێبارە
ئەم زەمینە لەسەر پشتی ئاسمانیش بارە
بەڵام هەر نەبێت دامنابوو بتوانم بڕۆم و
لەگەڵ ئەم شیعرەدا گوێم لە زایەڵەی شکانی دڵ نەبێ
من دامنابوو هەمیشە ژیان سوار نەبێت
هەبێت بۆ جارێک کەسێک تەنیا کەسێک
کەسێک کە بە هەڵە ڕێی لێرە کەوتبێت
کەسێک تەنیا کەسێک
کەسێک کە بە هەڵە
سوارە بێت
من ئەو کەسە کەسیرەم نەیزانی لە دەمی دەرچوو
داوای کرد سەرکەوێ
سەرنەکەوت
زۆری مابوو
کە بینیم مر□قان□ک

خوێنی ڕژاوی خۆیان بە دەستمەوە بۆن دەکەن
دەبینن چلۆن خەنجەر لە مۆخیان هەڵدەسووم
خۆش نەبوون و کۆڵنەدەربووم
لێنەگەڕان جارێکی تر هێزم ه□ بێت
بە گوێی ژیانی باڵگرتوومدا بچێنم
کە من بەر لە مردن
بۆخۆم مەرگم!

بێچارەنیم
بێچارەیی منە
کوا بێچارەم
ئەی ئەوە نییە چارۆکە؟
بێحاڵ نیم
بێحاڵی منە
کوا بێحاڵم
ئەی ئەوە نییە دەسڕۆکە؟
بێماڵ نیم
بێ ماڵی منە
کوا بێماڵم
ئەی ئەوە نییە کەپرۆکە؟

ئەی شەقام؟
شەقامی سەرشار بە دڵۆپەی ڕۆندک
کە هی ژانە کە هی منە کە قەترا نە!
بۆ من نەبێت بۆ چیتانە؟

سواربن
بڕۆن و
بیئاژوون
سەر و بنی بکێڵن دنیا
کە هی خۆشە کە هی بۆشە هی خۆتانە

من شووشەم نییە
مەییم لە کوێ ڕژاوە؟
خۆم دڵێکم هەیە
لە شکان دروستکراوە.

بەر لە من دڵی من لە سنگی فراوانی کۆترێکدا دەیگماند

ئێستاکەش زۆر شەوان دڵی من دەبێتە ئەستێرە و
بۆ باربووی ژانی من چریسکەی دەگاتە ئاسمان
ئێستاکەش زۆر ڕۆژان دڵی من دەبێتە فرمێسک و
سەرزەمین دەداتە بەر تۆفان.

من دڵێک لە سنگما دانانێم هەر بۆ دڵ دانرابێت.

دڵی من شەبەقان دەبێتە جریوەی چۆلەکە
دەبێتە گوڵێکی بێقەرار ئێواران
هەورێکی ئاوارەی شەوەکان
دڵی من چی بکات نازانێت
چەند دەکات بسرەوێت ناتوانێت!

من دڵم خەونێکە بێقەرار دەگەڕێت
بۆ ئاسۆ دوورەکان
بۆ هیوا ونبووەکان
بۆ خولیا ساواکان.

دەگەڕێت بۆ دەشتێ بەرینی لەبەردا کە مابێت
بۆ کەلێک ڕووناکی نەمریی هەواری هەڵدابێت
بۆ دڵێک باڵایی دڵانی تێدابێت
وەکو خۆی لە دڵدا ژیابێت بۆ دڵی بێگەردی
وەکو خۆی لە دڵدا بۆ دڵی لێیدابێت
دەگەڕێت هەمیشە من دڵم
من دڵم لە سەردا
من دڵم لە دەستدا
کوا دڵم؟

من دڵم سروە بوو/ نەگیرا
من دڵم نەورەس بوو/ ڕام نەکرا
من دڵم بەور بوو/ ڕاو نەکرا.

من دڵم دڵێکە بەبێ دڵ ناکرێت(نوختە)
(سەری دێڕ)
لە ئاسمان بۆ ئاسمان ئاسمانێک ڕێسمانی نەما بێت
دڵی من ل□ بەرچی وەستابێت؟
لە زەمین بۆ زەمین زەمینێک زەمانی نەمابێت
دڵی من ل□ بەرچی لایدابێت؟
مانگێکە ڕووناکی ناوەوەی دڵانی لێبڕاو/ دڵی من

جێماوی کاروانی وارێکە هیوایان لە سەراب ڕۆنراو/ دڵی من
ئاسمانێک ئەستێرەی بەرۆکی دۆڕاوە/ دڵی من
مانگێکە خەرمانەی دزراوە/ دڵی من
عەسرێکە تروسکەی لە جیاتی تیشکی خۆر داناوە/ دڵی من
خەونێکە کلیلی ئایندەی ڕفێندراوە/ دڵی من
پێم بڵێن: چی لە دڵ/ دڵ لە چی
بۆ منێک جێماوە
پێم بڵێن: دڵ بە چی/ بە چی دڵ
بۆ منێک جێماوە
پێم بڵێن: لە کوێیە دڵی من
کوا دڵم/ دڵی من!

مەگەر بەس ئاسمان بێت بزانێت
ئێستاکە دڵی من بە چ شاخێکەوە گیرساوە؟
کێ دەڵێ دڵی من بە چ داخێکەوە سووتاوە؟
مەگەر بەس ئاسمان بێت بزانێت
دەگەڕێم هەرچەندە دڵی من بێ سەر و بەبێ شوێن واماوە
ڕۆیشتووە دڵی من ڕۆژێک بوو تۆراوە.

هەرچەندە دڵی من دەگەڕێم بێ سەر و بەبێ شوێن واماوە
ڕۆیشتووە دڵی من ڕۆژێک بوو تۆراوە
بێ سەر و بەبێ شوێن دەگەڕێم دڵی من هەرچەندە نەماوە
ڕۆیشتووە ڕۆژێک بوو دڵی من تۆراوە
دڵی من ئێستاکە نەماوە.

لە مێژە ئاسمان هیچ دڵی لە بیردا نەماوە
دەمێکە هیچ دڵێک لە دڵدا سەردەمی نەماوە.

من گەڕیدەم بە بەبێ شوێن بە دڵدا
من شوێنکەوتەی ڕێگای دڵ لە دڵدا.

لە خەمدا هەر منم سەرقافڵەی کاروانی ڕێی دڵان
لە سەبرا هەر منم خەڵوەتم دەکێشم لە دڵدا بۆ دڵان.

(بووەستن)

کوا ئێوە ئێستاکە لە دڵدان؟
لە کوێدا لێدەدات
کوا دڵتان؟

من لە چاوەڕوانی دەدا نوقم دەبم
تەماشای ناوەوەی خۆم دەکەم
چ نابینم
لە ڕەنگی بێدەنگی زیاتر
لە دەنگی بێڕەنگی زیاتر
چ بۆن ناکەم
لە بۆنی سەرمای گیان زیاتر
لە تامی گەرمی برین زیاتر
بەر چ ناکەوم
لە بەردی نەفرەتی سەر شانم زیاتر
لە زایەڵەی ئاوازێکی بەلانە زیاتر
لە سنگی بەتاڵمەوە دوور و نزیک دەتەگوێ:

ڕۆژگاری نەفرەت نابڕێتەوە
برینی کۆنمان هەر دەکولێتەوە
کەس ژانی ئێمە ناخوێنێتەوە
مرۆڤ مۆمەکە زوو دەتوێتەوە.
ڕۆژانی شادی ڕوومان تێناکەن
خەڵکی لە مەرگی بێدەنگ تێناگەن
شەوانی پڕ ژان دەستمان بەرنادەن
خەونەکان دوورن بە ئاسە ناگەن!

نامەی چواردەهەم و پانزدەهەم.. شەماڵ بارەوانی

نامەی چواردەهەم

دووبارە خەریکی خوێندنەوەی بەدگۆڕانەکەی کافکام. چ خۆشبەختم کە کافکام ناسی! ناڵێم کافکا باشترین ڕۆمانووسی مێژووی مرۆڤایەتییە، وەلێ یەکێکە لە ڕۆمانووسە باشەکان. ئەو قسانەی سەبارەت بە (ڕۆمانی کۆشک) کردت، هاوڕاتم. ئەی دادگاییەکەیت نەخوێندووەتەوە؟ ئازیزەکەم، تا بۆت دەکرێت بخوێنەوە. دەتوانی

بیریش بکەیتەوە، بەڵام گەمژانە نا. با ژیانت هەمووی بە وشە و کتێبەوە بەند بێت. بەڵام ئاگاداربە وەک باپیرەی سارتەر* دەیگوت، ئەدەب هەرگیز گەدەی مرۆڤ تێرناکات. ئەوەشت بیر نەچێت، هیچ کاتێک خۆت لە قەرەی هەندێک بابەت مەدە. بۆ نموونە: مردن چییە؟ سەرەتای ژیان چۆن دەستی پێکرد؟ کێ گەردوونی دروست کردووە، کێ ئێمە و هەموو شتێکی دروست کردووە؟ گەر هێزێکی باڵا و بانسروشتیی هەیە، ئەی بۆچی لە بەرانبەر ئەو هەموو نادادیی و ستەمکارییەی مرۆڤەکان و کارەساتە دڕندانەییەی سروشت بێدەنگە؟ گەر ئەو هێزە باڵایە ژیان و ئێمەی دروست کردبێت، حیکمەت و گرنگی ئەوە لە چیدایە؟ گەر بەهەشتێک و ژیانێکی تر هەیە، بۆچی یەکسەر لەوێ ژیان دەستی پێنەکرد و لەبری بەهەشتە یۆتۆپیاکەی ئەوە، فڕێ دراینە ئەم دۆزەخە و ئەم هەسارە نەگریسەیە؟ هەر بەجیددی ئەو یارییە پووچ و بێتامە سوود و حیکمەت و مانای چییە؟ ئازیزەکەم، زۆر هەوڵم دا وەڵامێک بۆ گومانەکانم و مانایەک بۆ ئەم ژیانە بێ مانایە بدۆزمەوە، کەچی هەموو هەوڵەکانم وەهم دەرچوون. ئازیزەکەم، تۆ دەتوانی سەبارەت بە بوونمان لێرە یەک بەڵگەی لۆژیکیم بدەیتێ؟ دەی لەوە گەڕێ. ئەو بوونە سەزانییە هی ئەوە نییە کاتی خۆتی لە پێناودا بە فیڕۆ بدەیت. گەڕان بە دۆزینەوەی مانایەک بۆ بوونمان لێرە، لە هەوڵێکی دۆنکیخۆتانە زیاتر نییە. بەڵێ تەنها شەڕکردنە لەگەڵێ ئاشی با. من ڕووی پرسیارم لەو هێزە باڵایە دەکەم کە کاهینی گەڕەکەکەمان باسی دەکات، باشە" بۆچی وەسوەسەت بۆ گیانی ئێمە خوڵقاندووە؟ وەسوەسە! خودایە یانی هەر ئەو وەسوەسەیە نییە کە من دەمهەوێ خۆم لە شادی و چێژەکانی ژیان لادەم و توێشوویەک بۆ ئەو دنیا بنێرم کە لەوانەیە هەر نەبێ و زیاتر لە شتێکی خەیاڵیی دەچێ؟"*

دەزانم تۆش وەکو من دەیان پرسیاری وجوودیی و فەلسەفیی سەبارەت بە چەندین بابەتی میتافیزیکی و گەردوونی لە مێشکتدا جینگڵە دەدەن. دەزانم دڵت بەو وەڵامە سادە و ساکارانەی کاهینەکان ئاوی دڵنیایی و مەعریفە ناخواتەوە، وەلێ ڕێگەی تر و چارەی تر نییە. دڵنیابە هەرچەند بۆی بگەڕێیت و هەوڵی گەیشتن بە ڕاستی بدەیت، تا هەتایە وەڵامگەلێکی دڵنیاکەرەوەی یەکلاکەرەوەی ئەو پرسیارانەت دەست ناکەوێت. بۆیە باشتر وایە هەر لە بۆتەی بێدەنگی، مەبەستم گومانگەرایی و نازانمگەراییدا بمێنیتەوە. من زۆر هەوڵمدا دروستکەری گەردوون بدۆزمەوە و بگەمە دەڤەری دڵنیایی، ئەفسووس! کاتی زۆرم بە فیڕۆ دا و شکستم هێنا. بۆیە باشتر وایە ئەزموون لە من وەر بگریت و کاتی خۆت بە میتافیزیکا و ئەو جۆرە بابەتانە بەفیڕۆ نەدەیت. گەر ئارەزوو دەکەیت بڕۆ دە جار کتێبی(مەتافیزیک چییە؟) بخوێنەوە، بزان هیچ شتێک لە بابەتەکە حاڵی دەبیت و

دەزانیت کە مێتافیزیک چییە! دەشتوانی کتێبی(تەقینەوە گەورەکە: Big Bang)* یان (دەربارەی بنەچەی جۆرەکان — On the Origin of Species)* بخوێنیتەوە. ئەو دوو کتێبە بە بڕوای من تۆزەک یارمەتیدەرێک دەبن سەبارەت بە دروستبوونی گەردوون و مرۆڤ، بەڵام هەرگیز ناتگەیەنن بە وەڵامی پرسیارەکان و هەموو ڕاستییەکان و هیچی ئاوا لە قەبارەی گومانەکانت کەم ناکەنەوە. ببوورە ئازیزەکەم، کات درەنگە و دەبێ بڕۆم بخەوم. سەلامەت بیت.

---

*مەبەست(ژان پۆل سارتەر)ـە.
*لیۆ تۆلستۆی، باوکە سێرگی، وەرگێڕانی: ئەمین گەردیلانی، چاپخانەی ڕۆژهەڵات(هەولێر)، چاپی یەکەم، ل٤٣.
*کتێبەکەی فەیلەسووفی ئەڵمانی(مارتین هایدگەر).
*مەبەست کتێبەکەی(ستیڤن هاوکینگ)ـە.
*مەبەست کتێبەکەی(چارڵز داروین)ـە.

نامەی پازدەهەم

گیانەکەم، هەستدەکەم گەر چیتر لێرە، مەبەستم لەم هەسارەیە و لەناو ئەو هەموو گەمژەیە درێژە بە ژیان بدەم منیش دەبم به گەمژەیەک لە گەمژەکان. ئازیزەکەم، دەزانم ئەم قاڵۆنچانە گلەیی دەکەن و پێم دەڵێن زمانی زۆر درێژە. دەنیابە ئەوان شایەنی قسەپێگوتنی زۆر زیاترن. فلۆبێر* لە نامەکانی زۆر زیاتری منی پێ کردوون و نامەکانی پڕە لە جوێنن دژ بە مرۆڤایەتی. ئازیزی من، “پاڵەوانەتی مرۆڤ لەو قۆناغەدا لەوەدایە، بتوانێ به سەربەرزی و زیندوێتی بمێنێتەوە و ئۆقەی خۆی لە دەست نەدات.”* ئازیزی من، هۆشیاریی لێرە و لەناو ئەو ناهۆشیارانە زۆر قورسه. هۆشیاریی بەڵا و ئافاتێکی زۆر گەورەیە بۆ خاوەنەکەی لە کۆمەڵگەیەک کە تاکەکانی لە خورافەدا ڕۆچووبن.
لە کۆمەڵگەیەکدا هەندەی گوتارێکی خورافی و دژەلۆژیک و دژەزانستیی کاهینێک بەدەکات و بازاڕی هەیە، سەدا یەک قسەی ڕۆشنبیرێک بە ناکات. کۆمەڵگەیەک، دەرچووی زانکۆی لە هەموو تەمەنیدا کتێبێک نەخوێندبێتەوە، مامۆستای زانکۆی لە مرۆڤێکی ئاسایی و گشتیی، گشتییانەتر بیر بکاتەوە و بڵێت: زانکۆ مێیە و پەرستگا نێرە، هەمیشە نێر هەیەتی بەسەر مێوە!
کۆمەڵگەیەک، پیاوی ئایینیی بڵێت:٩٠٪ی نەبوون بە زاوا، هۆکارەکەی جنۆکەیە! گیانی من، ڕاستە ڕۆشنبیر بە خەڵکی ئاسایی و گشتیی

نانووسێت. ڕۆشنبیر کار لەسەر نوخبە(ئیلیتە) دەکات، وەلێ ئەوە مانای ئەوە نییە کە ڕۆشنبیر بەواتە بورجی عاج و دوور لە خەڵک و واقیع و کۆمەڵگەکەی خۆی بژیت. ڕۆشنبیر چاوی کۆمەڵگەیە، ڕێنیشاندەر و هۆشیارکەرەوە و دڵسۆزی کۆمەڵگەیە. بەڵام کە هێز و بەهای ڕۆشنبیر نەزانرا، باشتر وایە ڕۆشنبیر ئاگاداری خۆی بێت و بەرلەوەی ببێت بە گەمژە، سنوورێک بۆ گەمژایەتی ئەوانی تر دابنێت.

ئازیزی من، ڕۆشنبیریی لە کۆمەڵگە ڕۆژهەلاتییەکان، ئەو کۆمەڵگەیانەی کە ڕێگیان لەسەر خورافە داکوتاوە و لە ئەفسانە ڕەچوون و کۆمەڵگەی نەریتی و تەقلیدیی، سوننەتیی و مەزهەبیی و نێرسالارین، قورسە و حەوسەڵەی دەوێت. بەشی ڕۆشنبیران لەو وڵاتانە هەمیشە دەربەدەریی، کۆچ، تیرۆرکردن، بێتاقەتیی، بێزاریی و ڕەشبینیی بووە. ڕۆمانی (چۆن بووم بە گەمژە) بخوێنەوە. (ئەنتوان)ی پاڵەوانی ڕۆمانەکە سەرەنجام دەگات بەو قەناعەتەی کە ئەقڵ و بیرکردنەوە هۆکاری سەرەکی نەهامەتی و بەدبەختی و ئازارەکانیەتی و خەیاڵ و ژیان لەگەڵ کتێب و خوێندنەوە، هیچ بەهایەکی بۆ نەهێناوەتەوە و بیرکردنەوە مانایەکی بۆ نەماوە و ژیانی ڕۆشنبیریی جگە لە عەزابێکی ئەبەدی، چیتر نییە و بیرکردنەوەیش ئازار و عەزابێکی نەبڕاوە و نەخۆشییە، با لە ڕێزی نەخۆشیش دانەنرابێت. ئەو، ئیدی بیرکردنەوەی ئەمە دەکەوێتە کەلەکەلەیەوە کە دەبێت مرۆڤ لەبری گەمژەبێت، ببێت بە بەشێک لە هەمووان، دەستبەرداری قەناعەتی تایبەتی خۆی و بیروبۆچوونە جیاوازییەکانی خۆی و ئازادییەکانی بێت، تا بتوانێت لە کۆمەڵدا بژیت و خەڵک قبوولەی بکات و لەگەڵ دەوروبەر کارلێک بکات و بگونجێت و بە هێمنی و ئارامی بژیێت. ئەو پەیمان دەدات ئیدی" بەشداری لەو ئەقڵە گەورەیە دەکەم کە پێی دەڵێن(بۆچوونی گشتی). من ناڵێم ئەمە باشە، یاخود خراپ، تەنها دەمەوێ بەشداری ئەو ئەقڵە بکەم و بەس. لەگەڵ ئەوانیتر بم و لەنێوان حاڵی نەبم و وەکو ئەوان بم. لەنەوانیاندا بم...دەمەوێ وەکو هەموو خەڵکی تر بم. مێروولەیەک بم لەنێو مێروولەکان." بەو شێوەیە ئیدی زەکاوەت و زیرەکیی و هۆشیاریی لای ئەو نەخۆشییە و ئەو دەیەوێت چیتر ئاستی هۆشیاریی و هێزی دەرککردنی کەم بێتەوە و بالانسی جەهل و نەزانیی بەرزبێتەوە. ئیدی تەنها بژیت و بەس. ژیانێکی دیماگۆگانە و هیچ لە ژیان و دەوروبەر و واقیع و ڕاستییەکان نەزانێت. ئەو بەی ڕوونبووەتەوە کە هەوڵدان بۆ تێگەیشتن لە هەمووشتێک، هۆکارە کە نەتوانیت بژیت. بۆیە ئەو گەمژەیی و دیماگۆگییەت بە تاقە ڕێگەی چارەسەری کێشە و قەڵەقییەکانی و نەخۆشییەکەی دەزانێت و بڕیار دەدات هۆشیاری و مێشکی بە کفنی گەمژەیی کفن بکات و ماڵئاوایی لە بیرکردنەوە بکات و

دەرگای عەقڵی کڵۆم بدات و دەستبەرداری عەقڵانییەت بێت. (من بە دەست نەفرەتی عەقڵەوە دەناڵێنم و تووشی نەخۆشیی زیادەڕۆیی و ڕۆچوونی زۆر ل□ بیرکردەنەو□ بووم). بەڵێ، (هەرکەسێک ئاستی زانستیی بەرزتربوو، ئازاری زیاتر دەبێت). بۆ قورتاربوونیش لەو دۆخە و یەکەم هەنگاویش بۆ بوون بە گەمژە، مەیخانە و مەی و سەرخۆشییە، بە تێڕوانینی ئەو! بۆیە بڕیاردەدات خۆی سەرخۆش بکات. ئەو پێی وایە بەو شێوەیە خەڵک دەیناسێت و خەڵک ڕێزی دەگرێت. کۆمەڵگایەک، لە تێڕوانینی ئەودا بەزەیی بە سەرخۆشدا دێتەوە، وەلێ بە ڕۆشنبیر و عاقڵ و ژیر نا. ئەو سەرەنجام لەو هەوڵەی شکست دێنێت و بە هۆی زۆرخواردنەوەی مەی و ئەلکهوولەوە، ژەهراوی دەبێت و دەکەوێتە نەخۆشخانە. ئەنتوان سەرەتا زۆر هەوڵ دەدات لە کۆمەڵدا شوێنێک و پێگەیەکی گونجاو بۆ بوونی خۆی بدۆزێتەوە وەک ڕۆشنبیرێک کە لەگەڵ ڕۆشنبیری□کەی ئەو گونجاوبێت. مەوقعێک، کە شایەنی ئەو بێت و مەحەللی لە ئیعرابدا دیار بێت. وەلێ ئەفسووس!

کۆمەڵێک، کە بە تێڕوانینی ئەو کۆمەڵێکی تا بڵێیت سەتحییە و ناچێتە قووڵایی بابەتەکان و نرخی کاری فیکریی و ڕۆشنبیریی و ڕۆشنبیران نازانێت و □□□ز لە کایەی ڕۆشنبیریی ناگرێت. بۆیە بێزاریی و ڕەشبینیی ئەنتوان دادەگرێت، لە کۆمەڵێکی وا کە نرخ و بەها بۆ رۆشنبیری دانانێت و نازانێت ڕۆشنبیریی چییە و ڕۆشنبیر کێیە! لە کۆمەڵێک هێندەی حیساب بۆ گەمژەیەک دەکرێت، سەدا یەکیش بۆ مرۆڤی ژیر و ڕۆشنبیر ناکرێت و ڕۆشنبیر نرخ و بەهای بۆ دانانرێت. ئاخر لە کۆمەڵێکی مێگەلئاسا، کۆمەڵێکی بەکاربەر و ئستهلاکی، کۆمەڵێکی چێژگەرا، بۆ کۆمەڵێکی لەو چەشنە بیرکرد□ن□وە و کاری فیکریی و فەلسەفیی و ڕۆشنبیریی هێندە ئاسان نییە. بیرکرد□ن□وە ئەرک و ئەخلاقە، بەرپرسیارەتی و خەمە، گەلێک قورسە. بیرکرد□ن□وە لە خەمی مرۆڤایەتی، لە ژیانی خەڵک، لە ئازاری هەمووان. بەڵێ گیانەکەم، منیش وەکو ئەنتوان گەیشتووم بەم بڕوایه کە"بەختەوەری ئەوەیە بتوانیت خۆت لە موعانات و ئازاری ئەوانەیتر بێ ئاگا بکەیت، ڕاحەت و ئارامی ژیان و ئەقڵ لە گوێپێنەدان و بێ موبالاتیدایە." ڕەنگە بڕواکردن بەو قسانەی من بۆ گەمژەکان کەمێک سەخت بێت. بەڵێ، گەمژەکان تەنها باوەڕ بەوانە دەکەن کە هەواڵی ناڕاستیان پێ دەدەن. ئەوان خویان بە درۆوە گرتووە، چێژ لە گەمژەیی دەبەن. ئازیزی من، لێره تەنانەت قانوونیش تەنها بڕوا بەو کەسانە دەکات کە پارەی پێ دەدەن."*

---

*گوتەیەکی نووسەر و ڕۆمانووس و ڕەخنەگری بە ڕەگەز سعوودی(عەبدولڕەحمان ئەلمونیف)—ە.

*مەبەست(گۆستاق فلۆبێر١٢ی کانوونی یەکەمی١٨٢١ - ٨ی ئایاری ١٨٨٠)ی خاوەن ڕۆمانی(مەدام بۆقاری)یە. فلۆبێر، نووسەرێکی جیهانیی-فەرەنسییە و بە یەکێک لە گەورەترین ڕۆماننووسە فەرەنسییەکانی سەدەی نۆزدەهەم دەتەژماردن.
*ستیقن کینگ، ڕۆمانی(١٩٢٢)، وەرگێڕانی: مەدینە ئەحمەد، چاپ:٢٠٢٤، ل١١.

پڕۆژەی ئاگا وێنەیەکی تازەی خۆبەخشییە لە ئەدەبیاتی کوردیدا دەبێت شانازیی پێوە بکرێت

ڕەنگە ئەمە پرسیاری بەشێك لە هاوڕێیانم و نووسەر و ئەدیبان بووبێت، ئایە پڕۆژەی ئاگا چییە و چۆن کاردەکات، بە چاپکردنی کتێب سەرچاوەی ماددی لە کوێوە بە دەست دێنێت. چۆن توانی لە ماوەی ساڵێکدا دەیان ڕۆمانووسی گەنج بەرهەم بێنێت. بۆیە بە پێویستم زانی بەبێ ئەوەی بگەڕێمەوە بۆ پرسکردن بە خاوەنی پڕۆژەکە، ڕووی جوانیی ئەو پڕۆژەیە هەڵەماڵم. ئەوانەی کە خۆیان گەرەکیان نییە باسی خزمەت و کارەکانیان بکەن، ئەمە بە ئەرکێکی ئەخلاقی دەزانم، بەبێ گوێدانە ئایدیا و بۆچوون، ستایشیان بکرێت و دەستی ماندوبوونیان بگوشین.
نابێت نووسەران و ئەدیبان تەنیا لە قەڵەمی خۆیان بڕوانن و خۆیان لە خانەیەکی داخراودا قەتیس بکەن. ڕەمەزانی ساڵی پار نامەیەکم لە گەنجێکەوە بە دەست گەیشت. بێ ئەوەی من بیناسم و ئەویش من بناسێت. داوایکرد ژمارەیەك ڕۆمانی گەنجان بۆم دەنێرێت، بۆ ئەوەی سەیریان بکەم و کەموکوڕیی ئەدەبیی و ئاست و بنەماکانی ڕۆمانیان هەڵبسەنگێنم، باش و خراپ، لێکیان هەڵاوێر بکەم و ئەوەی شایانی چاککردن بێت پێیدا بچمەوە. ئەوانە دیاری بکەم کە شیاوی بڵاوکردنەوەیە تاکوو لەسەر ئەرکی پڕۆژەیەك بەناوی ئاگا بۆیان چاپ و بڵاوی بکەنەوە. هەر لەو کاتەوە کاتی تەواوم بە تەرخانکردن و

یەك یەك بە ڕۆمانەکاندا چوومەوە. ئەوەی ئومێدی ئەوەی لێ دەکرا ببێتە ڕۆمانێکی باش بە پێی پێویست و لانەدان لە بنەمای پێداچوونەوە دەستی قەڵەممان گرتن و کەموکەسرییەکانمان بۆ چاککردنەوە. بۆ ئەوەی هەر نەبێت ببێتە هاندانێك بۆ ئەو گەنجانە، بتوانن لە ئایندە لەسەر پێی خۆیان بووەست. ئەم پڕۆژەیە ئومێدیکی گەورەی پێ بەخشیم کە توانیمان دەیان قەڵەمی شاراوەی چەندین گەنج ئاشکرا بکەین کە پێشووتر دەرفەتی ئەوەیان بۆ نەڕەخسابوو، تواناکانیان بخەنەگەڕ.
لەماوەی ساڵی ڕابردوو توانیمان دەیان ڕۆمان و کتێبی جۆراوجۆر بۆ گەنجان چاپ بکەین. جگە لە ڕۆمان دەیان ژانری دیکە لای کەسی شارەزا بەپێی پسپۆڕیی و شارەزایی بە دەقەکان چوونەتەوە، بە هەردوو پێشەنگەی ساڵی بەری هەولێر و ئەمساڵی سلێمانی هەڵەیان بۆ ڕەخسێندرا بەشداریی لە پێشەنگەی نیودەوڵەتی کتیب بکەن. جگەلەوی خولی ڕۆنووسیی و ڕاستنوویسی کوردیمان بۆ کردنەوە. هەروەها لە ڕووی ڕاگەیاندنەوە گرنگیان پێدرا و دەرفەتی ئەوەیان بۆ ڕەخسا لە کەناڵی ئاسمانی NRT4 وەك میوان بانگێشت بکرێن و باس لە بەرهەمەکانیان بکەن.
هەموو ئەم پڕۆژەیەش لەسەر شانی برای بەڕێزم سالار عومەر و هەزان ڕەمەزان بەڕێوەدەچێت دوو گەنجی خۆنەویست. سەرباری ئەوەی کە توانیویانە دڵی ناسکی گەنجان ڕابگرن. بە دەردەسەریی و دەیان کێشە وگرفتدا تێپەڕین و لێرە و لەوێ پارە و کۆمەك بۆ کتێبیی گەنجان پەیدا بکەن. تەنانەت لە داهاتی کار و کاسبییەی خۆیان مانگانە بڕیك پارە بۆ پڕۆژەکە وەلا دەنێنن و لەسەر دەمی ماڵ و منداڵ و خێزانەکانیان دەگرنەوە. ئەمە ڕۆحییەتێکە لە بەخشیندا کەم وێنەیە.
پڕۆژەی ئاگا تاکە پڕۆژەی ئیسلامییە، کە بە بێ گوێدانە ئایدیا و بۆچوون و یاخود جیاکردنەوەی دەقی ئایینیی و نا ئایینیی، دەرگەیان بۆ بیر و هزری گەنجان واڵاکردووە، بێ بەرامبەر و جیاکاریی دەقەکانیان بۆ بە چاپ دەگەیەنن.
بۆیە لێرە بە پێویستی دەزانم ئەوە بڵێم زەکات و سەرفترە تەنیا بۆ دروستکردنی بینای مزگەوت و قوتابخانەنییە. بەڵکوو بۆ دروستکردنی بینایی فکریی مرۆڤیشە. هیوادارم خێرخوازان و دەوڵەمەندان دەستی هاوکاری بۆ ئەم پڕۆژەیە و هەر پڕۆژەیەکی هاوشێوەی ئاگا درێژ بکەن، کە جگە لە خزمەت و کارێکی خۆبەخشی هیچی دیکەیان مەبەست نییە.
ئەمەش بۆ مێژوو دەڵێم ئەوەی پڕۆژەی ئاگا لەماوەی ساڵێکدا کردیی. تا ئێستا دەیان دەزگەی سێبەر و ئاڕاستکراوی حزب و لایەنەکان و تەنانەت وەزارەتی ڕۆشنبیریی نەیانتوانیوە بیکەن. بۆیەشە من پشتگیریی تەواوی ئەم پڕۆژەیە دەکەم و جێگەی دەستخۆشین.

دڵشاد کاوانی.
نووسەر و ڕۆمانـنووس
29/11/2024

غەیبـەت.. نەوزاد بـەندی

بۆ / ز ـۆ .. س ..س ..ۆ ـز ..

باران غەیبـەتی تۆم لەلا ئەکا ،
ئەڵێ : چەندەها جار قژیم تەڕ کردووە و ..
نەها تۆتە ژێر چەترەکەت ..
زریانیش هەر غەیبـەتی تۆم لە لا ئەکا ،
ئەڵێ : چەند جار ه□□ش□ی ڕافڕاندنم لێ کردووە و ..
نەها تۆتە ئەشکەوتەکەت ..
لە لای درەختەکان بوختان بۆ تۆ ئەکەم ،
ئەڵێم : سەد جار هاتۆتە ئێرە و نەهاتووم ..
بەفر غەیبـەتی تۆ ئەکا ،
ئەڵێ چەند جار پێم وتووە
ڕەق ئەبیتەوە ، وتوێتی :
کێشە نییە ! من ڕاهاتووم ..
لە لای شیعر ، زۆر خراپ باسی تۆ ئەکەم ،
ئەڵێم : ئەڵێ لە ووشە کۆشکێ دروست کە ،
پێکەوە تیایا نەمر بین ..
وەک مەم و زین ،
با لە دوو نەفەر زیاتر بین ..
لافاو دێ و غەیبـەتت ئەکا ،
ئەڵێ : تا هەیوانەکەیشیان هاتم و ..
ناونیشانی تۆم ،
لە تەمی پەنجەرەکەیان بۆ هەڵکۆڵی ..
ووتی ناچم . . با بخنکێم !
لە قاوەخانەی غەزەلـنووس ،
کوپێ قاوە غەیبـەتی تۆم لەلا ئەکا ،
ئەڵێ : چەند جار پێم وتووە ،

ئەم تەنیاییە ئەتکوژێ ..
وتوێتی جا با بکوژرێم ..
بیرۆکەیەک غەیبەتی تۆم لە لا ئەکا ،
ئەڵێ : پێم وتووە بڕۆ ناو شیعرێکی ،
با وەک شیرین بەرز بیتەوە ..
ئەڵێ : ناچم ..من خۆم بەرزم ..
لای دارکاژێکی تۆزاویی ،
بێویژدانانە بوختانێ بۆ تۆ ئەکەم ،
ئەڵێم : وتی با ڕۆژێ گەڵاکانی تۆ کۆکەینەوە ..
ئەڵێ : جا کوا ؟ خۆ من هەر چوار وەرزە سەوزم ..
مقەست غەیبەتی تۆ ئەکا ،
ئەڵێ : هەزار جار پێی ئەڵێم ،
قژت نابڕم .. ئەو حەز ئەکا
شەپۆلێکی ڕەش داپ□شێ ..
کەچی ئەڵێ : بیبڕە دەنا ئەیسوتێنم ..
ئەڵێ : دیاره لە داخی تۆ ،
شەڕ ئەفرۆشێ ..
لای خۆم غەیبەتی تۆ ئەکەم ،
ئەڵێم : ساڵانە چەندەها موچەی ئیلهامم لێ ئەخوا ..
شیعر و ڕۆمانیشی کوشتووم ..
خوێنی دەیەها کتێبی ،
لە هیچ و خۆڕایی ڕشتووم ..
خۆم باوەڕ بە خۆم ناکەم و
بە خۆم ئەڵێم : بڵێ به خوا ؟
کازیوە بە شێداریی دێ و غەیبەتی تۆم لە لا ئەکا ..
ئەڵێ : سەدجار ئاگادارم کردۆتەوە ،
پێم وتووە با هەرسێکمان ،
سێ شەممەیەک بچین بۆ شاخ ..
وتوێتی : ئەوت لەگەڵ بێ ،
یەک هەنگاو نانێم گەر هەموو ئەو ڕێگایەیش
داپۆشرێ بە کانیاو و باخ ..
ف□ک□خانە غەیبەتی تۆم لا ئەکا ،
ئەڵێ سەد جار پێم وتووە ،
لەناو پایتەختە دوورەکان ،
دەیان شەقام و ئوتێل و
کەنار دەریا و
مۆڵ و کافێ ،

چاوتان بۆ ئەگێڕن ، دیار نین ..
چەندین گەشتی ناو هەورەکان ،
چەندین بلیت..
چەندین کورسی ،
چەندین نەورەس ،
چاوتان بۆ ئەگێڕن ، دیار نین ..
کەچی ئەڵێ : با بۆخۆیان چاوەڕێ بن ..
کێ وتوێتی قەت ئێمە دێین ؟
یان کێ ئەزانێ ئێمە کێین ؟
من لای پەنجەرەی نیوە شەو ،
زۆر دڵڕەقانە غەیبەتی تۆ ئەکەم و ..
ئەڵێم بەس توخوا ئەم باسە لە نێوانمانا دەرنەچێ ..
ئەڵێ : نا نا .. خەمت نەبێ ..
بەردەوام تەمەن دێتە لام ،
غەیبەتی تۆم لە لا ئەکا ..
ئەڵێ : هەمیشە پێی ئەڵێم ،
وا ئەو پیر بوو ..
لە داخی تۆ ،
لە دۆست و دوژمن زویر بوو ..
ئێ هیچ نەبێ ،
گۆچانێکی بۆ بکە بە دەست و دیاری ..
لە جیاتی ملپێچ و عەتر و
نیو پوتی مارکەی بوگاتی ، دەنکێ حەبی زەغت و
شەکرەت بە دەستەوە بێ کە هاتی ..
ئەڵێ : نەخێر ..
کێ ئەڵێ من پێش ئەو نامرم
بۆ ناڵێی بمرە لە جیاتی ؟؟!!
خەو غەیبەتی تۆم لا ئەکا ….

نەوزاد بەندی

کۆتری فرووزی.. شەهلا نوری

کۆتری فرووزی کەناری چەمەن
باڵی گرتەوە
یاخی لە جێی بەرز
ئاخۆ بۆکام لا ئۆغر کردووە
بۆ کۆڵانێ تەنگ، یاخود دەریای مەنگ
وێڵ و شەیدای کامە داستانە!
ونبووی تارمایی ڕەشپۆشی کامە نازەنین
کام سوتووی سوتاوی ئەستوون ئامێزە
بە چ دارێکا خۆێ هەڵواسیوە
لەسەر تەلاری سەرای کام خێو دەنیشێ و
سەرخەو دەشکێنێ
لەکام ئاوی گڵ ئالودەی غەرقە
بئ مایە نییە ئەم باڵگرتنه!
شەیدای خورشیدی ئافاقه
یان
تەرزه تەمەنایەکە
کۆترێکی بەستەزمانە
لەبازنەی بۆشاییدا
گرفتارە و دەخو□ت□وە
ئیدی ئاوێتەی کەنار نیت!
هەڵنانیشی لە ئەم ناوە
تادەگاتە لای ئەو لاوە
بشی ئەو دارەیش بن سست بێ
دیسانەوە ، باڵ نەگرێ
وەک هەرەسی کێو داڕووخێ
هەر دەکەوێ
لەم جیهانە خەڵەتاوە

شەهلا نوری

نیگارێك لەشنەی با.. ستار ئەحمەد

لەقەدەری بادا گەڵاکان بوار بەهەناسەی گوێ نادەن
شەپۆل شەپۆل ئاورنگەماچ لەزاری سروشت دێنەخوار
بەرەو کەناری رووبارە سوورەکان
بۆ پێشوازی ئەو مەلانەی چریکە لەنسێی چێ دەخوازن
ئێوارانێك...
کوڵمی سوور بەچزووی رەشەبادا هەڵدەزنێ
کراسی تاریکی بەرکی ئاو دادەدڕێ
ئەمەیە قەدەری با..
کاتێك لێو لەکوڵمی هەور دەسوێ
بۆیە خەندەی چرا لە رووی ئەستێرە تێناگا
پەنجەرەکان پرشنگی خۆر بە تەلی ئاوەوە هەڵدەواسن
دەمێکە تینوێتی تەمەنی رۆژگارەکان دەپێچێتەوە
لە سوانەوەی کۆرپەی وەرزو
لە پێگرتنی ساڵەکانی نەهامەتیا
لانکی چارەنووس دەسرازە بۆ مێژوو دەدوورێ
بەروارەکان خەم لە گلێنەی کانییەکاندا دەنووسنەوە
تارمایی هەورە کۆچەرەکان، دوای شەونمی گوێ دەکەون
ئەستێرەیەك خۆی دەکات بە دیدەی مانگا
مانگ هەڵمی بنارەکان بۆ خۆر دەکاتە رچەڕێ
تیشکی ئاسمانیش، زریانی شەوارە
لە تەوێڵی گەواڵە بە فرێکا رادەکێشێ
بەرەو سەهەندە دوورەکان
بۆ ئەو دڵۆپانەی گۆڕستانی چێو هەڵاڵەن
خۆزگەی نوێبوونەوە..
گەڵا گەڵا لە شەپۆلە وردەکان ورد دەبێتەوە
دڵەکوتێی گزنگ
بوورانەوەی ئاو
هەڵچوونی مەزاری شەوە دیجوورەکان
بە گۆرانی دوندی سەخت،
بارانی چیاکان دەخوێننەوە
نووسین لەسەر بەفر
هەڵکۆڵینی نیگار لە دڵی شنەی بادا یادەوەری دەژێنێ

بووکی بەهار لە ساڵنامەی وەرزەکان مارە دەکا
بۆ سەرچۆپی ئەو ساڵانەی رۆژەکانی عیشقیان بەبا دەناسان
ئاورنگە ماچیان لە دەمی کانیاوەکان دەقۆزتەوە
تەمەن رەشەبای وەرزەکانی
دەکردە نیگای چراکانی شار
شەقامەکان لە پێخاوسی بەهار
گەڵایان بۆ باڵای حەز دەدووری
کفن وردە بەفری رۆحی چیا بوو
دەروونی دۆڵەکان،
دەلەرزان بۆ پێشوازی نێرگزێك
زەمەنێك بۆ ژان
قەدەرێك بۆ دەرفەتی لێکترازان
ئالوودەیی خاکیان
لە جەرگی کوێستان تاوتوێ دەکرد
بۆ ئەو ئەستێرانەی
شەویان لە خۆر دەئاڵاند
تاریکیان دەکردە تارای
شەپۆلی بەهای کەناری هێور بوونەوە
ئاسمان لە ماچی گوڵ بە گومانو
دیمەنەکان لە رەونەقی چڵ دەترسان
ئەو کاتە قەڵەمێك
پەڕەی گوڵی ماچ بکردایە
گوللەیەك ئاگری شەوچەرەی
بۆ گوڵو چیا دەکردە نیشتیمان
ستار ئەحمەد

خاڵی گرنگ لە پشت بانگەشەکەی “دەولەت باهچەلی” یەوە چی

بوو!.. ئیدریس مستەفا

ئــازاترین و ژیرترین کەســەکانی دنیــا ئەوانەن مــل بە ئــاشتی دادەنەوێنن نەک ئەوانەی سەرەکوتە بە شەڕ دەکەن.

هەشتا باس و خوا گەرمە لەسەر گفتوگۆی تورکیا لەگەڵ کورد یاخود پ ک ک لە تورکیا بەڵێ ئەم باسە شایەنی ئەوەیە هەردەم قسەی لەسەر بکرێ بەڵام دوور لە سۆزی نەتەوەیی و هەڵچوونی سیاسی.

وا مانگێک بە سەر بانگەشەکەی دەوڵەت باهچەلیدا ڕۆیشت و کوردی باکور/پ ک ک نەک هەر وەڵامێکی پیویستی نەبوو بۆی بگرێ بە هێرشێکی چەکداریانەی خۆکوژی بۆ سەر بنکەیەکی درەن دروست کردن لە ئەنقەرە وەڵام درایەوە کە ئەمە بە خۆی گــورزێکی گەورە بــوو لە پرۆســەیەی ئــاشتی ئەمجارە کە تایبەتمەنــدی خۆی هەبــوو. بــانگەشەی ئــاشتی ئەمجارەی تورکیا لەوەدا بوو دەستپێشخەرییەکە لە لایەن توندڕەوترین و قەومی ترین پارتی سیاسی تورکیاوە کراوە کە بە تەسقافێک باوەڕی بە کورد و مەسەلەی کورد نەبووە. بگرە لە ناوەڕاست و کۆتایی نەوەدەکانەوە کە بە گوڕوتینێکی بەهێزەوە هاتنەوە گۆڕەپانی سیاسی تورکیا و سەرکەوتنیان بە دەستهێنا لە هەڵبژاردنەکاندا، یەکێک لە دروشمەکانیان دژ بە کورد ئەوە بوو بە ئەوەی ناوی کورد بهێنن دەیانگوت: گەر ئەم وڵاتەت خۆش دەوێ ئەوا بمێنەوە وەک ئەوەی هەیە ئەگەرنا بەجێی بهێڵە..

گەر لە دانوستانەکانی پێشوتری نێوان حکومەتی تورکیا و پ ک ک دا ڕێکەوتنی سیاسی بکرایە و خاڵەکانیشی لە ڕاگەیاندنێکی ڕەسمیدا بەیــان بکــرایە ئەوا هەر لە چوارچێــوەیەکی سیاســی دەمــایەوە و ئەو بوارەی تری نەدەبەی کە یەکێک لە خاڵەکان بوو بە سەنگی مەحەکی ڕێکەوتنەکە. چۆن؟

مەسەلەی کورد لە تورکیا هەر تەنها بە ڕێکەوتنی سیاسی سەر کاغەز چارەسەر نابێ یاخود بەڵام هەر بە کێشەکی سیاسی نابێ بەڵکە بە کێشەکی کۆمەڵایەتیش دەبێ، دەبێ ئەو تەلیسمە مێژوویە عەقڵیەتە کۆمەڵایەتیەش ببەزێنن کە بە درێژایی سەد ساڵە دەوڵەتی تورکیا کاری لەسەر دەکات و نەوە دوای نەوە لەسەر ئەوە پەروەردە بوون کە تورکیا تەنها هی تورکە و کورد لە تورکیادا بوونی نیە؛ ئەمە جگە لەوەی زیاتر لە چل ساڵە پ ک ک بە هێزێکی تیرۆرستی دەناسرێ و لە گۆڕەپانی ئەوروپی و ئەمریکیدا بە تیرۆرست ناسراوە.

لەگەڵ هەر ڕێکەوتنێکــی سیاســیدا ڕووماڵکردنێکی کۆمەڵــایەتیش پیویستە؛ عەقڵێک لە ناو کۆمەڵگەی تورکیدا سەدەیەکە چەسپیوە هەروا بە ئاسانی هەزمی ڕووداوێکی سیاسی واناگرێ کە هێزێک چوار دەیەیە

شەڕ و کوشتاری هەبووە لەگەڵ دەولەتەکەیاندا بگرنە ئامیزی خۆیان. ئەوەی دەیتوانی ئەم روماڵە بکات “مەهەپە” حزبەکەی دەولەت باهچەلی بوو. مەهەپە تەنها حزبیکی گەورەی تورکیایە کە بیروباوەڕێکی توندڕەوانەی بەرامبەر بە کورد و کەمینەکانی تریش هەیە بەڵام ئیستا بۆ یەکەمین جاریشە حزبێکی دەسەڵاتداری ئاوها بە ئاشکرا و لە گرنگترین مینبەری وڵاتەکەوە داوای ئاشتەوایی بکات جا رێگەی داواکاریەکەی چیە و چۆنە ئەوە بابەتێکی ترە. دوای ئەوەش بە ئاشکرا دان بەوەدا بنێ کە کورد هەیە لە تورکیادا و کورد برای تورکن و تورکیش برای کوردن و داوای لە کۆمەڵگەی تورکی کرد ئەم هزرە قبوڵ بکەن.

چونکە ئەوەی پرۆسە سیاسیەکان لە ئاستە کۆمەڵایەتیە سیاسیەکان فەشەل پێدەهێنێ یاخود گرفت و بەربەستی بۆ دروست دەکات جوڵانەوە سیاسیە توندڕەوەکان کە ناڕازین بەوەی شکۆی نەتەوەیی یاخود ئاینیان سەردانەوێنی بۆ هیزێک کە پشیتر هەموان بە دوژمنی سەرسەختیان زانیوە و بوونی کورد و پ ک ک لە تورکیادا باشترین بەڵگەی ئەم دیدەمانە. بانگەشەکەی دەولەت باهچەلی ئەم ئەرکە قورسەی لەسەر رێکەوتنی سیاسی لادەبرد و رووماڵێکی کۆمەڵایەتی باشیشی دەکرد بەڵام دیارە هزری کوردی سیاسی لە باکور فەهمی ئەمەیان نەکرد یاخود نەیانویست ئەم مەسەلەیە بەسەمەر بگات؛ چونکە ئەوەی پرۆسەکان ب□ س□□م□ر دەگەێنێ هەر بە تەنها رێکەوتنە سیاسیەکان نین بەڵکو رێکەوتنە کۆمەڵایەتیەکانیشن.

گلەیی و رەخنەکانی کوردانی باکور/پ ک ک و هەندێ لە قەلەم بەدەستی کوردمانجی زمان ئەوەبوو کە تورکیا راست ناکات و ئەمەش فێڵێکی ترە یاخود بۆ یەکسەر زیندانیەکان بەرنادات یاخود پاریزگارە کوردەکان لە پلەکانیان لادەدات. تا پرۆسەی سیاسی گفتوگۆ دەست پێنەکات و تەنانەت لە کاتی دەسپێکردنیشدا جارێ هەر شەڕە و بگرە خودی دانوستان نیوەشەڕە بەڵام بە دیوێکی تردا؛ بەلام، کاتێک تۆ دەستپێشخەری رەتدەکەیتەوە واتە هیچ پرۆسەیەک ناچێتە پێشەوە و ئەو بابەتانەش لە پرۆسەیەکدا دەچنە پێشەوە. دیدێکی تر هەبوو گوایە تورکیا لە داهاتوی جیوپۆلەتیکی ناوچەکە دەترسێ بەهۆی ئەو رووداوانەی لە لوبنان و سوریا هەن؛ لەگەڵ بارودۆخی خراپی ئابوری و□□ات کە تورکیای خستۆتە تەنگ□ژ□ و لەلاوازیەوە و لەبەر ئەم هۆیانەیە کە تورکیا داوای دانوستان دەکات.

ئەوە دروست وایە بەڵام وەڵامی کورد نادروست بوو، بگرە ئەو دەسپێشخەریەی تورکیا بۆ گفتوگۆ و دانوستان لەگەڵ کورددا لە ئەنجامی ئەو بارودۆخە نوێیەی رۆژهەڵاتی ناوەراستە و ئەمە رێک بەرجەستەی ئەو دیدە زانستیە سیاسیە دەکات کە هاوسەنگی هێزەکان و

ڕووداوەکان و هاوکێشەکان یا بە شەڕ یا بە گفتوگۆ دەگەنە ئەنجام. هەموو هیزێکیش لە ئەنجامی ئەو رووداو و هاوکێشانەوە شەڕ دەکات یان گفتوگۆ. جا باشترین کاراکتەرەکان ئەوانەن کە دەرفەتەکان دەقۆزنەوە، بەڵام پ ک ک نەک هەر ئەو دەرفەتەی نە قۆزتەوە بگرە توێیشیهەڵەدا. لەگەڵ ئەمەشدا هێشتا نەچووە و بچێ، دانوستان بەو پێودانگانەی پێشتر هەبووە وەک بەشداری لایەنی ئەوروپی و تەنانەت ئاسیاییش زۆر گرنگە بچێتە پێشەوە.

بەرهەمی چل ساڵ لە شەڕی چەکداری پ ک ک لەگەڵ تورکیا هیچ بەرهەمێکی نەبوو جگە لە کوشتار و ماڵوێرانی زیاتر و بگرە قەتیس مانەوەی سەدان کچ و کوڕ لە شاخ و دیاریش نیە تا چەند چل ساڵی تر لەوێ دەبن. بۆیە دەستبردن بۆ ئاشتی یا بە دەنگەوەچوونی ئاشتی جا لەهەر ئاستێکدا بێت نەک هەر هزرێکی سیاسی ژیرانەیە بەڵکو ئازاترین کردارە چونکە مرۆڤی ژیر و ئازا ئەوانەن بە دوای ئاشتییەوەن نەک ئەوانەن بە دوای شەڕ و هێزی بازووەن. پ ک ک و سیاسەتەکەی لە شارەوە دروست بووە و پیویستە واز لە شاخ بهێنێ و بێتەوە ناو شار چونکە کورد و کێشەی کورد لە ناو شارەکاندان و ئەوەش سەنگی مەحەکی چارەسەرەکانە نەک شاخە دوورەکان.

٢٦ی ١١ی ٢٠٢٤

دیدارێک لەگەڵ نووسەر و شاعیر گوڵزار فەرەج.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

نووسەر و شاعیر گوڵزار فەرەج: زمان وەرگەری هۆش و دەروونە، بە پەخشکردنی دەروونی مرۆڤەکان

نووسەر گوڵزار فەرەج: ڕەخنە گرتن و ڕەخنە قبوڵکردن دوو شاباڵی سەرکەوتنی نووسەرن بەرەو لوتکە

خاتوو گوڵزار حەمە فەرەج ناسراو بە(گوڵزار فەرەج) یەکێك لە قەڵەمە دیارییەکانی نێو ئەدەبی کوردی تائێستا خاوەنی حەوت کتێبە لە بواری پەخشان و ڕۆمان و تێکستی ئەدەبی و زانستی جەستەیی

..بەبەردەوامی لە گۆڤار و رۆژنامەو سایتەکان بابەت دەنووسێت ئەندامی لقی سلێمانی یەکێتی نوسەرانی کوردە ئەندامی دەستەی نوسەرانی رۆژنامەی ژیانەوە یە ئێمەش بە باشمان زانی ئەم هەڤپەیڤینەی لەگەڵ دا ساز بکەین.

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

- وەکو نەریتێکی سەرەتای پرسیارکردن بابزانین گوڵزارخان چۆن ئاوێتەی جیهانی ئەدەب و نووسین بوو؟
- بەری درەختی فەنتازیاو، هەندێك رووداوی ڕاستەقینە ،وەك ڕۆشنایی تکانێ نێو دیدەو هزرەوە، بەس بون بە ئەوەی ببن بە پردێك کە هەست و حەزی زاتیم بە نوسین لە دایك ببێت ، بەو مشتومڕانەی ناو خەیاڵی خەمەوە بونە شاخێك هێندە بەند کە خەریکە زمانی لوتکەی لە ڕومەتی ئاسمان هەڵدەسوێ ،هەرنە بە لەبەر دیدەی خەم وام لەدەنەڵەی، کە بوونە گەورەترین سەرمایەی من، دەڵێم مەڵق گەر ئیرادەی هەبو ،هەمو شتێکی پێدەکرێ، ڕۆژانێك بو، کە کتێبێکی نوسەری پێش خەمم دەکەوتە پێش چاو، بەحەسرەتەوە بوم، کە بتوانم کتێبی خۆم لە کتێبخانەکەی خۆمم ببینم، هەر ئەو حەزە بو زادەی ئاواتەکانمی هێنایە دی، سوپاس بۆ خوا هەر ئەو ئارەزوەم بوو بە نوسین وهاوڕێیەتی کتێب وای لێکردم رێچکەی کتێب و نوسین بگرم.
- ئێوەخاوەن ئەزموونێکی باشی نووسینتان هەیە، بەڵام زیاترگرنگی بەپەخشانە شیعرداوە هۆکارەکەی بۆ چی دەگەڕێتەوە؟
- زمان وەرگێری هۆش و دەروونە ، بە پەخشکردنی دەروونی مەڵەقەکان هەڵبەت ئەبێ دەبێ بەینك هەبێت بە وەدەرخستنی ئەوەی لەناخیەتی، منیش هەست دەکەم جوانترین نوسین و دەڵبەین ئەگەر بکرێ بە پەخشان بنوسرێ بۆ ئەوەی بەتەواوەتی و کاڵا پێ بەبالا بێ ،ئەبێ ئەو وەنەشیعریان وەدەربخرێ کە لە ناخدایە و بەشێوەیەکی ئەدەبی و فەرهەنگی و وشەسازی بێ بکرێ هەر لە پەخشاندا زیاتر پەیامەکە ئەگات بەخوێنەر و هەڵبەت ئەمە بەبۆچونی من وایە، و مامۆستای گەورەمان برایم ئەحمەد ئەوە دووپات ئەکاتەوە، کاتێك لە ڕۆژنامەی گەلاوێژی ئەو سەردەمە جوانترین پەخشان ئەنوسێ بەناوی بەرەو ڕوونا کی .
- لەسەر پەیامی شیعر بەچوونی شاعیران جیاوازە هەندێکان دەڵێیت شاعیر بەخۆی دەنووسێت هەندێکیتر دەڵێن شیعر بەرپرسیارێتییە پەیامێکی گشتییە بۆ کۆمەڵگایە،ئەی تێروانینی ئێوە چۆنە؟

- خودی شیعر سازی واتەدەگەم ئەوەندەی پەسەی دەزینەوە بێت، نیو ئەوەندە نوسین و داهێنان بێت شاعیر دەبێت شوێن هەڵگر بێت و جێپێی شیعر هەڵبگرێت تا دەستگیری بکات، هەرچواردەوری شاعیر شیعرە بەڵام چاوی تایبەتی دەوێ ببینێت و بیدۆزێتەوە و هەڵیگرێتەوە و بیانخاتە روو.
- بێشك لە ڕەخنەگرانی شیعر دەڵێن ئەگەر فەلسەفە تێکەڵ بە شیعر بوو ڕۆحیەتی شیعر دەمرێت لەو بارەیەوە ئێوە چی دەڵێن؟
- نوسینەوەو ئیشکردن لە فەلسەفەدا حەزەکی بەرزە فەی دیکەیە لە نوسیندا ئەو کات مەڵق بە ودەکاری و قوەایی ڕۆح و ناخدا ڕۆدەچێتە خواروو هەموو جوانیە پەنهایەکان بەیان دەبێن هەڵبەتە فەلسفە لە نێو شیعر.
- ئێوە لە چ دەروازەیەکەوە لە دەرگای شیعر دەدەن (دەرگای خۆشەویستی، دەرگای منداڵی،دەرگای یادەوەری ،دەرگای دایك...)؟
- نوسین دەرون دەسمە ئاسەی
شیعرو نوسینم هەردەم بەرزە
چونکە زادەی ئەو پەیوەندییەکە بە ژیانەوە دەمبەستێتەوە لەهەمان کاتیشدا بەخشش و ئیلهامەکی خودایە، کەخودا پێیداوم شیعریش چێترین دەربڕینی زمانە هەمیشە رازو نیازو خەونەکانی خەم لەڕێی شیعرووشەسازییەوە دەڕبریوە
کرەك و کاکڵەی نیەتی شاعیر بەخشینی ساتێك ئارامی و ئومێدو هیوایە ئەبێت بە تاك، لەوەشەوە بەرەو کۆمەڵگە .
- شاعیری گەورەی فەرنسی (مالارمییە) دەڵێت: شیعر نهێنییە دەبێ خوێنەر بەدوایی کلیلەکەی بگەڕێت ، ئێوە چی دەڵێن؟
- بەگومان وایە هەر نوسینێك شێوازی بیرکردنەوەی مەڵق نەگۆڕێ و کاری تێنەکات ئەو نەنوسینە نە شیعریشە
هەر لەبەر ئەو هەیەیە کەدەڵێن خوێنەر بەدوای کلیلەکەیدا دەگەڕێ دەبێ هزرو ئاوەزی بەجێێك لە جێڕەکان بگەڕێ لەهەست و بیرکردنەوەیدا.
- ڕەخنە لە نەوە هەموو کایەکانی ژیان گرنگە ،وەکو نووسەرێك چۆنە دەڕواننە ڕەخنەگرانی شیعر لە کوردستان؟
- پێم وایە ڕەخنە گرتن و ڕەخنە قبوڵکردندوو شایەی سەرکەوتنی نوسەرن بەرەو لوتکە ،و وادەکات کە نوسەر هەمیشە بەدوای فەرهەنگ و وشەسازی و خەیاڵ فراوانیدا وێڵ بێت و لەو چەق سازیەی دەربازی بکات بەمەرجێ ڕەخنەنی دروستکەر بێت نەك ڕەخنەی روخێنەر.

- ئاستی خانمانی شاعیر لە کوردستان چۆن دەبینی؟

-پێم وایە و بەڕوونیش دیارە کە ژنان هەنگاوەکی بەرچاوو باشیان ناوە لەم ڕۆژگارەدا نەك لە نوسین و ئەدەبدا ، بەڵکو لە هەموو بوارەکانداو بەتایبەتیش لە فەرهەنگ نوسینداو جێ پەنجەیان دیارە و بەباشی چوونەتە نێو هەموو بوارەکانەوە.

چەقبەستنێک لە کوردستان!.. عوسمانی حاجی مارف

کێشە سیاسییەکانی هەرێم لە دوای هەڵبژاردنەکان

لەگەڵ کۆتاییهاتنی هەڵبژاردنەکان، پێشبینی دەکرێت کۆمەڵێک کێشەی سیاسی سەرهەڵبدەن کە ڕەنگە کاریگەریان هەبێت لەسەر پێکهێنان و هەڵبژاردنی حکومەتی نوێ و دۆخی ژیانی خەڵکی کوردستان، بەتایبەتی ئەنجامەکانی هەڵبژاردنی ٢٠/١٠/٢٠٢٤ جارێکی تر جەختی لەسەر هەژموونی بارزانی و تاڵەبانی کردەوە، ئەو هەژمونییەی کە پێشتر بەهێزی چەکداری و لەچوارچێوەی کایەی نفوزی خۆیاندا بەدەستیان هێناوە و سی ساڵ زیاترە قۆرخی دەسەڵاتیان کردووە.
گومانی تیانییە کە بڕیارەکانی دادگای باڵای فیدراڵی عێراق، بۆ ڕێگریکردن لە زۆرینەی ڕەهای بارزانی ئەنجامدراوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دیمان بارزانی نزیکەی دوو ئەوەندەی دەنگی تاڵەبانی هەیە.
ئەم دیمەنە سیاسییە نوێیەی لە ئاکامی دۆخی هەڵبژاردنەکاندا پێشهاتووە، دەتوانێت وەک ئاکامێک بەدوای واقعییەتی کێشەکانی ئەو هەڵبژاردنەندا ببێتە هۆی درێژەدان لە پرۆسەی پێکهێنانی حکومەتدا، چونکە بەو پێیەی کە یەکێتی بە ئەگەرێکی زۆرەوە هەمان تەرخانکردنی پۆستە حکومییەکان وەک کابینەکانی پێشوو قەبوڵ ناکات. بەوەی کە تائێستا لە حکومەتی هەرێمی کوردستاندا، یەکێتی پۆستی سەرۆکی حکومەت و سەرۆکی هەرێمی بەدەست نەهێناوە، ئێسا هەوڵ ئەدات ئەو پۆستانە بەدەست هێنێت، لەهەمانکاتدا لە بەرامبەریدا پارتی هەمیشە پۆستی سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حکومەتی بەدەستەوەیەو تەنها هەرخۆی بە خاوەنی ئەو پۆستە پێناسەدەکات، لەڕاستیدا نیشانەی مانەوەی دەسەڵاتی بارزانی و پێگەی سیاسییەتی. لەلایەکی ترەوە، یەکێتی لە بەغدا لە ساڵی ٢٠٠٥ەوە پۆستی سەرۆکایەتی عێراقی بەدەستەوەیە، بەڵام پارتی لە ساڵانی ٢٠١٨ و ٢٠٢٢ کێبڕکێی بۆ ئەو پۆستەش کردووە.
هەڵمەتی ئەم دواییەی تاڵەبانی ئاشکرایە کە زیاتر جەختی لە سەر کەمکردنەوەی هەژموونی بنەماڵەی بارزانی کردووە. تاڵەبانی لەدوای ئەو بانگەشە توندەی لەکاتی هەڵبژاردندا بەکاریهێنا، ئامانجی تەنها پۆستی باڵای زیاتر نییە، بەڵکو ئامانجی پۆستە

سەرەکیەکانیشە، وەک ئەو پۆستانەی لە نێوان ساڵانی ٢٠٠٩ بۆ ٢٠١٣ بەدەستی هێنابوو، کە بەرهەم ساڵح بۆ ما□و□ی دوو ساڵ وەک سەرۆک وەزیرانێکی بێدەسەڵات خرایە سەر کار. بەڵام پێناچێت بارزانی جارێکیتر دان بەوەدا بنێت، هەرچەندە دەربارەی سەرۆکایەتی هەرێم، ئەگەری ئەوە هەیە جێی گفتوگۆ بێت.!

ئاماژەکان بە ل□ بەرچاوگرتنی ململانێی قوڵی نێوان بارزانی و تاڵەبانی ئەوە دەردەخەن کە پێکهێنانی حکومەتی نوێ درێژخایەن و پڕ کێشمەکێش دەبێت، سەرەڕای ئەمەش هەردوولا ئەوە باش دەزانن کە حوکمڕانی هەرێم هیچ لایەکیان بەتەنیا بۆیان ناچێتەسەر، ئەمە پێویستی بەوەد□ بێت هەردوولایان سازش بکەن و نەرمی نیشان بدەن، بۆئەوەی حکومەتێک پێکبهێنن کە بتوانێ ئامادەبێ بۆ سەوداو مامەڵەکردن لەگەڵ بەغدا، بە لەبەرچاوگرتنی ئەو ئاستەنگە بێشومارانەی کە لە ململانێیان لەبەرامبەر بەغدا دەرگیری بوون، بەڵام ئەوەی ج□گ□ای سەرنجە بەهەر شێوەیەک بگەنە ئەو ئەنجامەی حکومەتکەیان پێکبهێنن، زۆنی زەردو زۆنی سەوز ئەو بەڵا سەرسەختەیە کە هیچکات ڕێگە نادات بەیەکدەستی ل□ بەغدا دانیشن، ئەمەش گەورەترین بەربەستە لە کۆتاییهێنانی مامەڵکردن بە بودجەو مووچەو زۆربەی کێشەکانیان و مانەوەی ناسەقامگیریدا.

هیچ لایەنێک لە بارزانی و تاڵەبانی ناتوانێت بە تەنها و بە ئاسوودەیی حکومەت پێکبهێنێت، هەروەها پێکنایەت تەنها بە ڕێککەوتن و تەوافوقی نێوان ئەوان و لایەنە سیاسیەکانی تر نەبێت، لەلایەکی ترەوە هیچ یەکێک لەو دوو لایەنە سەرەکیە دەستبەرداری دەسەڵات نابن□ت. یەکگرتوی ئیسلامی، کە ئاماژەی بەوەدا بەهۆی ناڕازیبون لە ئەنجامی هەڵبژاردنەکان بەشداری حکومەتی داهاتوو ناکات، بەڵام یەکگرتوو ئەوە باش دەزانێت کەهیچ پێگەیەکی لە حکومەتدا نابن□ت، تەنها بەکار دەهێنرێت، بۆیە نارەزایەتی دەکات، کە ئەم نارەزایەتیەش لەو قەیرانەی تێیکەوتووە رزگاری ناکات.

لەهەمانکاتدا نەوەی نوێ بەجیا لەوەی لە لیستی سێیەمدایە، بەڵام پێگەیەکی سیاسی وەهای نیە کە بتوانێ لەپێکهێنانی حکومەتدا مامەڵە و گەمەیەکی جدی و یەکلایکەرەوە بکات، نەوەی نوێ لەگۆمێکی لێڵدا مەلە دەکات. واتە پێکهێنانی حکومەتی نوێ، بەدوای ململانێیەکی سەختەوە ئەنجامی پێکهێنانی رادەگەیەنرێت، کە ڕەنگە چەند مانگێک بخایەنێت، ئەمەش لەئەنجامی ناکۆکی نێوان لایەنە سیاسیەکانە، بەتایبەتی نێوان هەردوو حزبی سەرەکی، لە هەمانکاتدا هەلومەرجی سیاسی هەرێمی و عێراق و ناوچەکەش کارگەری دەبێت.

لەکاتێکدا کە بارزانی دەبێت هەوڵی زۆر گەورە بدات بۆ پاراستنی دەستکەوتەکانی پێشوتری و پاراستنی پێگەی سیاسی خۆی لە حکومەتی

هەرێمدا، تەنانەت ئەگەر ئەو ناچاریەش هەیە، کە دەستبەرداری ڕێککەوتنەکانی پێشوەختە بێت لەسەر کەرکوک، یان پشکی هەرێم لە بودجەو چۆنیەتی دابەشکردنیدا، هەروەها ڕاگرتنی کێبڕکێی لەسەر پشکی سەرۆک کۆمار لە حکومەتی عێراقدا، ئەوەی گرنگە بۆ بارزانی دەستبەرداری پۆستی سەرۆکی هەرێم و سەرۆک وەزیران نابێت، چونکە ئەگەر دەستبەرداری پۆستی سەرۆکایەتی هەرێم و سەرۆک وەزیران ببێت، ئەوا شکۆی سیاسی لەدەست دەچێت و پێگەی دادەبەزێت.

لەهەر حاڵەتێکدا گەر دواجار حکومەت پێکبهێنرێت، ڕووبەڕووی کۆمەڵێک تەحەدا دەبنەوە کە گرنگترینیان بریتین لە:

دەرگیربونیان لەگەڵ قەیرانی ئابوری، کە کێشەکانی پەیوەندی بەغداو هەولێر واپێدەچێت ئەو قەیرانە بگەیەنێت بە ئاستێکی باڵاتر، بەتایبەتی بەشێکی زۆر لەسەرچاوەی داهاتەکانیان کۆنترۆڵکراوە، لەم حاڵەتەدا کەمبونەوەی داهات یەخەیان پێدەگرێت، لەلایەکی تریشەوە دیار نیە کە حکومەتی هەرێم لە ڕێڕەوی “پرۆژەی گەشەپێدان” کە پرۆژەیەکی گەورەی ئابوریە لە عێراقدا بەشی چۆن دەبێت، ئەگەر کابینەی حکومەتی نوێ نەتوانێت بە شێوەیەکی کاریگەر بچێتە سەر کێشەکانی، ئەوا بەرزبونەوەی ڕێژەی بێکاری دەتوانێت ببێتە هۆی ناڕەزایەتیەکی بەرفراوانی جەماوەری و ناسەقامگیری ئابوری و دارایی زیاتر لە هەرێمدا.

لەهەمانکاتدا گومانی تێدانیە کە داواکاری هاووڵاتیان بۆ موچەو باشترکردنی بارودۆخی ژیان و پێداویستی و خزمەتگوزاریەکان زیادیکردووە. هەر دابەزینێک لە وەڵامی ئەم داواکاریانەدا بێمتمانەیی زیاتر دەکات و دەبێتە هۆی ناڕەزایی بەربڵاو لەئاستێکی بەرفراوانی جەماوەریدا، ناکۆکی کێشەکانی “تەوتین و هەژماری من” ئاسۆیەکی ئەرێنی ناخوێنێتەوە.

لەهەمانکاتدا بەردەوامی هەڕەشە ئەمنیەکانی دۆخی ناوچەکە لەبابەتی داعش و مەترسی فراوانبونەوەی شەڕو هێرشکاری ئیسرائیل لە ناوچەکەدا، حکومەتی هەرێمی لە چاوەڕوانیدا ڕاگرتووە، جگە لەوەی کە حکومەتی هەرێم مەیلی بەرامبەر بە لایەنێکی نێودەوڵەتی هەیە و دوژمنایەتی لایەنێکی دیکەی نێودەوڵەتی دەکات، ئەم حاڵەتە دەیخاتە سەر ڕێڕەوێک بۆ ململانێ و تەسفیەکردن، هەروەها دابەشبونی پاشکۆبونیان، بارزانی بۆ تورکیا و تاڵەبانی بۆ ئێران، دەرگاکردنەوەی زیاتری سنورەکان بۆ لەشکرکێشی سەربازی تورکیا و ئێران، بەردەوامی بۆردومانەکان کە دۆخی ئەمنی کردۆتە تەحەدایەکی گەورە. هەر شکستهێنانێک لە پاراستنی ئاسایشدا، ململانێ ناوخۆییەکان زیاتر دەکات و دۆخی هەرێم دەخاتە بەردەم چەقبەستنێک و رودانی کارەسات.

سەردانی سودانیش بە هەرێم و دیداری لەگەڵ چەند لایەنێکدا، جگە لە نمایشێک و هەوڵی دەستەمۆکردنی زیاتری لایەنەکان، تروسکایەکی تیا نەبوو لە پەیوەند بە ژیان و بەرژەوەندی خەڵکەوە.
حکومەتی داهاتووی هەرێم، ڕووبەڕووی ئاستەنگی گەورە دەبێتەوە کە مەترسی لەسەر ئایندەی هەرێم دروست دەکات. تەنانەت خەونی بانگەوازی یەکڕیزی "کورد" بۆ ئەبەدی خراوەتە دوڕیانێکی بنبەست و چەقبەستووەوە، ئەو یەکڕیزییەی کە گوایە کۆتایی بە زۆنی زەردو سەوز بهێنێت!، بەڵکو ئەگەری ئەوە زیاتر نیشان ئەدرێت کە ببێتە دوو هەرێم.
هەڵبەتە ئەوە ڕۆشنە کە ئەم دۆخە نالەبار و پڕقەیرانە لە دواجاردا وەک هەمیشە بەسەر ژیان و گوزەران و نەبوونی ئاسایش بەسەر کرێکاران و خەڵکی زەحمەتکێش و هەژارو بێکارو نەداردا دەشکێتەوە، بۆیە پێویست دەکات، جەماوەری ناڕازی بە ئامادەیی یەکڕیزی و ڕێکخراوەیی و سەراسەری ناڕەزایەتییەکانیان بەرنە پێشەوەو دەخالەتی ڕاستەوخۆ بکەن لە دابینکردنی ژیان و چارەنوسی خۆیاندا، ئەم هەڵبژاردنەو پرۆسەی پێکهێنانی حکومەتەکەیان ئەوەی زیاتر رۆشنکردەوە کە هیچ ئاسۆیەکی لە بەردەم بەرژەوەندی دانیشتوانی هەرێمدا نەهێشتۆتەوە، جگە لەوەی ناڕەزایەتییەکانیان بەهێز کەین.

کتێبی ڕەخنەیی گرفتی دەق لە ڕۆمانی کوردیدا چاپ و بڵاو دەبێتەوە

کتێبی گرفتی دەق لە ڕۆمانی کوردیدا. کتێبێکی ڕەخنەیی ئەدەبییە و تایبەتە بە ڕۆمان، لە نووسینی دڵشاد کاوانی یە، بەمزووانە پڕۆژەی ئاگا بۆ یەکەمجار چاپ و بڵاوی دەکاتەوە و لە پێشەنگەی نێودەوڵەتی کتێب لە سلێمانی دەکەوێتە بەردیدی خوێنەران. ئەم کتێبە (146) لاپەڕەیە. لە دووبەش پێکهاتووە و بەشی یەکەمیان خوێندنەوە و تۆژینەوەی ڕەخنەیین، لە چوار ڕۆمانی کوردیی، دوو قەڵەمی پێش ڕاپەڕین و دوو قەڵەمی دوای ڕاپەڕین، لە کتێبەکەدا بۆ نموونە وەرگیراون.

بۆ ئەم مەبەستە دڵشاد کاوانی نووسەری کتێبەکە ڕایگەیاند: هەر چوار ڕۆمان لەپاڵ جوانییەکانیاندا کۆمەڵێك کەموکوڕیان هەن، کە نووسەرانیان درکیان پێ نەکردووە و لەم کتێبە وەك کاری ڕەخنەیی پەنجەی خراوەتەسەر.
ڕۆمانەکانیش پێکهاتوون لە ڕۆمانی هەیئەی سەلام عەبدوڵڵا. لەدایکبوونی دووەم. پێشڕەو عەبدوڵڵا. کانێ بچووکێ جوان عوسمان. خەونەکانی مەتڕان. زرار سەرتاش. بایۆڕۆمانی غەمبار. ئیبراهیم عومەر مەلازادە.
هەروەها گوتی: بەشی دووەمی کتێبەکە سێ نامەی ئەدەبین، نامەی یەکەم بۆ ئەو کەسان□ن کە دەیانەوێت بەشێوەیەکی زانستییانە ڕۆمان بنووسن و ڕەگەز و بنەما زانستییەکانی ڕۆمانی تێدا خراوەتە ڕوو. دوو نامەکەی دیکە بۆ ئەو ڕۆماننووس و کتێبانە نووسراوە کە بەر لە چاپبوونی کتێبەکان، بە مەبەستی پێداچوونەوەی ئاراستەی خاوەنەکانیان کراوە.
لە کتێبی گرفتی دەقدا هاتووە، گەورەترین هەڵەی ڕۆمان نووسین لەوەدایە کە دەقاودەق لاسایی ڕۆمانی جیهانیی بکرێتەوە. زۆربەی ڕۆمانە بەناوبانگەکانی دونیا، بەتایبەتیی ڕۆمانی ڕۆژاوایی کە بە زمانێکی سادە بابەتێکی قووڵ باس دەکەن. وەلێ ڕۆمانی کوردیی بە زمانێکی قووڵ و ئاڵۆز، شتێکی سادە دەگێڕێتەوە. ئەم شێوازە لە دەربڕینی دەقی ئەدەبیدا بۆ هەردوو لا ڕاستە. پەیوەندیی بە ئازادیی و پێشکەوتنی کۆمەڵگەکەوە هەیە، چونکە پانتایی ئازادیی و پێشکەوتن لە نووسیندا پەیوەستە بە نەریتە باوەکانی کۆمەڵگە و دۆخی سیاسیی و کۆمەڵایەتیی ئەو گەلە کە ڕۆماننووس تێیدا لە دایک دەبێت.
کتێبی گرفتی دەق لە ڕۆمانی کوردیدا دووەمین کتێبی ڕەخنەیی نووسەرە لەبارەی ڕۆمانەوە. هەروەها یانزەمین کتێبی چاپکراویەتی کە بۆ یەکەمجار چاپ و بڵاو دەبێتەوە.

شیکرد نەوەی “خەمۆکی” لە ڕوانگەی دەروون

بایۆلۆجییەوە..163. ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام لەقای)

زنجیرەی ١٦٣.

ئەم نەخۆشییە دەروونییە بە شێوەیەکی سەرەکی کاریگەری لەسەر سیستەمی نیورۆترانسمیتەرەکانی مێشک دەکات، بەتایبەت سیرۆتۆنین و نۆرئیپینێفرین.

لە ڕووی فسیۆلۆژییەوە، خەمۆکی گۆڕانکاری بەرچاو لە چالاکی مێشکدا دروست دەکات. توێژینەوەکان بە تەکنیکی وێنەگرتنی مێشک (Brain Imaging) دەریانخستووە کە ناوچەکانی پەیوەست بە سۆز و هەڵچوون، وەک هیپۆکامپەس و ئەمیگدالا، گۆڕانکاری بەرچاویان بەسەردا دێت لە کاتی خەمۆکیدا. هەروەها، چالاکی کۆرتێکسی پێشەوەی مێشک (Prefrontal Cortex) کە بەرپرسە لە بڕیاردان و کۆنترۆڵی هەڵچوون، کەم دەبێتەوە.

سیستەمی هۆرمۆنی جەستە بە شێوەیەکی بەرچاو کاریگەری لەسەر خەمۆکی هەیە. زیادبوونی هۆرمۆنی کۆرتیزۆل، کە هۆرمۆنی سترێسە، پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی لەگەڵ توندی خەمۆکیدا هەیە. ئەم زیادبوونە کاریگەری نەرێنی لەسەر سیستەمی بەرگری جەستە و پرۆسەکانی فێربوون و بیرکردنەوە دروست دەکات.

لە ڕووی نیورۆبایۆلۆژییەوە، خەمۆکی پەیوەندی بەهێزی لەگەڵ پلاستیسیتی مێشک (Neuroplasticity) هەیە. کەمبوونەوەی فاکتەری گەشەی دەماری (BDNF (Brain-Derived Neurotrophic Factor) لە کەسانی تووشبوو بە خەمۆکی بەدی دەکرێت، کە ئەمەش کاریگەری لەسەر پەیوەندی نێوان خانە دەمارییەکان و توانای فێربوون دروست دەکات.

میکانیزمی چارەسەری دەرمانی بە خەمۆکی لەسەر بنەمای زیادکردنی ئاستی نیورۆترانسمیتەرەکان، بەتایبەت سیرۆتۆنین، کار دەکات. دەرمانە دژە خەمۆکییەکانی جۆری SSRI (Selective Serotonin Reuptake Inhibitors) بەرفراوانترین جۆری دەرمانن کە بەکاردەهێنرێن و کاریگەرییان لە ٧٠-٨٠٪ی حاڵەتەکاندا ئەرێنییە.

چارەسەری دەروونی، بەتایبەت چارەسەری ڕەفتاری-مەعریفی (CBT)، کاریگەری بەرچاوی لەسەر گۆڕینی نەخشەی بیرکردنەوە نەرێنییەکان و

پەرەپێدانی ستراتیجی مامەڵەکردنی گونجاو هەیە. توێژینەوەکان دەریانخستووە کە تێکەڵکردنی چارەسەری دەرمانی و دەروونی باشترین ئەنجامی هەیە لە چارەسەرکردنی خەمۆکیدا.

فاکتەرە ژینگەییەکان ڕۆڵێکی گرنگ لە پەرەسەندن و بەردەوامبوونی خەمۆکیدا دەگێڕن. سترێسی درێژخایەن دەبێتە هۆی زیادبوونی ئاستی کۆرتیزۆل، کە ئەمەش کاریگەری لەسەر دەردانی نیورۆترانسمیتەرەکان و پێکهاتەی مێشک دەکات. هەروەها، کەمی ڤیتامین D و خۆراکی ناتەندروست پەیوەندییان بە زیادبوونی مەترسی تووشبوون بە خەمۆکییەوە هەیە.

توێژینەوە نوێیەکان گرنگی میکرۆبایۆمی ڕیخۆڵە (Gut Microbiome) لە پەیوەندی نێوان خۆراک و خەمۆکی دەخەنە ڕوو. پەیوەندی نێوان ڕیخۆڵە-مێشک (Gut-Brain Axis) ڕۆڵێکی گرنگ لە ڕێکخستنی حاڵەتی دەروونیدا دەگێڕێت، و گۆڕانکاری لە میکرۆبایۆمدا دەتوانێت کاریگەری لەسەر پەرەسەندنی خەمۆکی هەبێت.

هەروەها، ڕۆڵی چالاکی جەستەیی لە چارەسەری خەمۆکیدا لە ڕووی زانستییەوە سەلمێنراوە. وەرزش دەبێتە هۆی زیادبوونی دەردانی ئەندۆرفین و سیرۆتۆنین، کە ئەمانە کاریگەرییان لەسەر باشترکردنی حاڵەتی دەروونی هەیە. هەروەها، وەرزش یارمەتی زیادبوونی BDNF دەدات، کە ئەمەش پەیوەندی بە باشترکردنی پلاستیسیتی مێشکەوە هەیە.

سەرچاوە:

-1
https://www.google.com/amp/s/www.psychologytoday.com/intl/basics/depression/the-biology-depression%3famp

-2
https://www.mentalhealth.com/library/biology-of-depression-neurotransmitters

/https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8383338-3

دەتوانین چی بکەین؟.. کۆشش بابکر

کاتێک ئەم پرسیارە دەتە هزرمان ،ناوچەکە لە دۆخێکی ناسەقامگیری سیاسی و ئابوری و ئەمنیدایە و ئاڵۆزی باڵی بەسەر ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کێشاوە.

لە دوای دروستبوونی هەرێمی کوردستان لە "٣٣" ساڵی ڕابردوودا ئەگەر هەڵسەنگاندنێک بکەین ،ئایا دەتوانین بڵێین "دەسەڵاتی سیاسی" لە بەڕێوەبردن و فەراهەمکردنی ژیانێکی شکۆمەند کە شایەنی قوربانیدانی ئەو مێژووە دور و درێژە بێت کە کورد لە ڕابردوو لە پێناویدا خەباتی کردووە ،سەرکەوتوو بووە ؟!بێگومان بە ڕایی من نەخێر.

ڕەنگە لای هەندێک کەس بەراوردێکی لۆژیکی نەبێت لە بوارە جیاجیاکانی ژیاندا خۆمان لەگەڵ وڵاتانی دەور و بەر بەراورد بکەین ،بەڵام ئەگەر ئەمە پێمان وابێت "کات" هۆکاری پێشکەوتنی کایە جیاوازەکانی ژیانە لە وڵاتانی دەور و بەر دەکرێت بە هەڵەدابچین،چونکە کات بە تەنها ناتوانێت دامەزراوە و سیستەم دروست بکات.

هەر لە بوارەکانی دارایی و تەندروستی و پەروەردە و خوێندنی باڵاوە بگرە ،تا دەگاتە بواری ژینگە و ڕێگا و بان و سەربازی و سەروەری خاک و هتد… ئەمە لە نێو هەرێمی کوردستان و لە چوارچێوەی دەوڵەتی فیدراڵی عێراقدا کێشەی گەورە و جدیمان هەیە،کە بەشێکی زۆری کێشەکان درێژکراوەی چەند دەیەی ڕابردوون و تا ئەمڕۆ چارەسەری ڕیشەیی نەکراون.

جارێکی دیکە هەرێمی کوردستان لە دۆخی پێکهێنانی حکومەتێکی نوێدایە ،حکومەتێک کە پێناچێت پێکهێنەرەکانی لە حزبە حوکمڕانەکانی ڕابردوو جیاوازتر بن بە تایبەت هەردوو لایەنی دەسەڵاتداری سێ دەیەی ڕابردوو کە پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتی نیشتیمانی کوردستانن،کە ئەمەش لە هەمانکاتدا دەکرێت بەردەوامی بە کێشە و نەهامەتییەکان بدات و هەم بە دیوێکی دیکەدا "دەرفەت"یش بێت.

کیشە بێت بەو مانایەی لە هەمان فۆڕم و شێوەی ڕابردوودا درێژە بە حکومڕانی بدرێت ، چارەسەرکردنی پرسگەلێکی زۆر کە ساڵانێکە هەرێمی کوردستان بە دەستییەوە دەناڵێنێت،درێژە بکێشێت.

لەڕووە دەبێت ئەوانەی کە جارێکی دیکە دەسەڵات دەگرنە دەست ئەو

پرسیارێ مەعقولە لە خۆیان بکەن کە دەتوانن چی بکەن؟ ئایا دەرفەت هەیە بۆ ئەوەی جارێکی دیکە بە شێوازێکی تەندروست پێکەری حکومەتداری لە هەرێمی کوردستان دابڕێژرێنتەوە ؟ئەگەر بەڵێ کێ دەتوانێت ئەمە بکات ؟ کێ دەتوانێت سوارچاکی شۆڕشی چاکسازی بێت لە هەرێمی کوردستان ؟ کە بێگومان ئاستەنگەکانی بەردەمی زۆرن ،لەو پێناوەشدا باجی زۆری دەوێت .

قورسە کەسێک یان حزبێک بتوانێت هەموو ئەو بوارانەی خراونەتە خزمەتی حزبەوە جارێکی دی بیانخاتەوە خزمەتی کۆمەڵگە، بە بێ ڕەچاوکردنی ئینتیمای حزبی و دو زۆنی.

بێگومان هۆشیاری کۆمەڵگە ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێت بۆ دیاریکردنی حوکمرانییەکی باش یان باشتر وە بە پێچەوانەشەوە،وەک چۆن قسەیەک هەیە دەڵێت “هەموو میللەتێک شایەنی ئەو دەسەڵاتەیە کە حوکمی دەکات”

دوبارەکردنەوەی هەمان ئەو ڕێگەیەی لە ڕابردوو دەسەڵاتدارەکان پەیدا هاتوون و چوون ،ئەنجامێکی جیاوازتری لە چاوەڕوان ناکرێت لەوەی ئێستا بەرهەمەکەی دەبینین، بە مانایەکی دی ئەگەر خراپتر نەبێت باشتر نا بێت.

کاتی ئەوەیە ئەوانەی دەیانەوێت ڕێڕەوی حکومڕانی لە هەرێمی کوردستان ڕاست بکەنەوە ، لەو پێناوەدا کاربکەن بۆ ڕوونی نەخشەڕێگای چارەسەرکردنی کێشەکان بە ڕایگشتی بخەنە ڕوو ،ئاستەنگەکانی بەردەم ئەم پڕۆسەیە تێک بشکێنن ،چونکە یەک ڕێگا هەیە بۆ مانەوە ئەویش خزمەتکردن و لەنێوبردنی گەندەڵییە تەواوەتی.

کۆشش بابکر
koshishn@gmail.com

ژیان بەمردن دەمانترسێنێ..
شیعری سەلام عومەر

زەوی لە لانکەکەی دایکم دەچێ
ژیان بەخۆیەوە گرێ دەدا

ئاخر
هەموومان لە زیندان بەربووینەوە
کەچی کەوتینە
باوەشی مامانێکەوە
ئەویش
توند توند مەلۆتکەی کردین و
بەقۆنداغێک
هەموو جەستە و
تەواوی تەمەنی بەستینەوە

زەوی زیندانە
زیندانێک
لەنێوان دۆزەخ و بەهەشتدا
عاسێمان دەکا و
فێری …..
نزا
پاڕانەوە
برسیەتی
نوشتانەوەمان دەکا

ۆڵداشەکەی دایکم
وەکو زنجیرێک
هەندێک جار لە پێمان و
لەملمان و
کەمەرمان دەئاڵا
وەک ئەو دەسرازەی
بەدەم لایەلایەی دایکمانەوە
لەدەست و سینگ و لاقمان دەئاڵا
لایلایەیەک
پڕبوو لە ترس و
نووزانەوە
لە فریشتەو لە شەوەو
پاڕانەوە

ژیان هەڵماندەداتە نێو
قەنداغ و
مەلۆتکە و
لانکەکەی دایکم
لە بەستنەوە راماندەنێ
فێرە گاگۆڵێ و
دارەدارێ و
بێدەنگیمان دەکا
هەڵماندەداتە نێو زیندانێکی گەورە و
برسیمان دەکا
تینوێتیمان ناشکێنێ و
کەچی
بەمردن دەمانترسێنێ.

نایلا خەڵاتگری خەڵاتی ئاشتیی نێودەوڵەتی منداڵان.. ڕەزا شوان

نایلا ئیبراهیمی، کچە خوێندکارێکی هەرزەکاری تەمەن (١٧) ساڵانە. بە ڕەچەڵەک ئەفگانییە. لە ئێستادا لەگەڵ خێزانەکەیدا پەنابەرن و لە وڵاتی (کەنەدا) دەژین. نایلا چالاکوانێکی سەرسەخت و دلێر و بوێری داکۆکیکەرە لە مافەکانی کچان و ژنان و یەکسانی جێندەری لە ئەفگانستان، کە لەلایەن رژێمی تاڵیبانی ئیسلامی پیاوسالاری ئەفگانستاندا، وەک کەیلە لە ژنان دەڕوانن و هەموو ئازادییەک ومافی ژیانیان لێ سەندوونەتەوە. بۆیان نیە و قەدەغەیە لەدوای قوتابخانەی سەرەتاییەوە، درێژە بە خوێندن بدەن. بۆیان نیە بەبێ یاوەریی پیاوەکانیان یان براکانیان یان خزمەکیان، لە ماڵەکانیان دەربچن. بۆیان نیە بەبێ مەحرەمێت گەشت بکەن. دەبێت باڵاپۆش و

رووپۆشبن و نابێت هیچ شوێنێکیان بەدەرەوە بێت. قەدەغەیە لە قسەکردندا دەنگیان هەڵبڕن. یان لە بەردەمی خەڵکیدا قسەبکەن و پێبکەنن. نابێت بە ئارەزووی خۆیان شووبکەن. قەدەغەیە لە دوای تەمەنی (١٢) ساڵییەوە لە شوێنە گشتییەکاندا گۆرانی بڵێن. بۆیان نیە بچنە پارکەکانەوە. بۆیان نیە بچنە هۆڵەکانی وەرزشەوە. قەدەغەیە بچنە ئارایشتگاکان و خۆیان بڕازێننەوە و خۆیان جوان بکەن. بە کورتی رژێمی تاڵیبانی ئەفگانستان، یاسایەکی توندی ئیسلامی بەرانبەر بە کچان و ژنانی ئەفگانستان جێبەجێدەکەن. کە دوورە لە پرەنسیپ و لە یاسا نێودەوڵەتییەکان بۆ مافەکانی ژنان و یەکسانی جێندەری. خاوەنی هۆش و بیرێکی بۆگەن و کۆنەپەرستی و نێرسالارین. نەتەوە یەکگرتووەکان دەخەکەی بە “جیاوازیکردنی رەگەزی” باس کردووە.
چیرۆکی ژیان و خەباتی نایلا ئیبراهیمی، لە تەمەنی (١٣) ساڵییەوە دەست پێدەکات. ئەوە بوو بەڕێوەبەرێتی پەروەردەی شاری (کابول) ی پایتەختی ئەفگانستان، لە مانگی ئاداری (٢٠٢١) دا، بڕیارێکی دەرکرد، قەدەغەی کچانی سەرووی (١٢) ساڵانی کرد، کە نابێت لە شوێنە گشتییەکاندا گۆرانی بڵێن. بەڵام نایلای چاونەترس، سەرپێچی ئەم قەدەغەکردنەی کرد، بە یارمەتیی براکەی لەژێر ناوی”من گۆرانی دەڵێم” گۆرانییەکی وت. لە ڤیدیۆیەکدا لە ئینتەرنێتدا، براکەی لە سۆشیال میدیادا بڵاویکردەوە. کەمپینی “من گۆرانی دەڵێم” سەرنجی بەرچاوی سۆشیال میدیای راکێشا. بە هەزاران لە کچانی ئەفگانستان ئافەرین و دەستخۆشیان لە نایلا کرد و ستایشی بوێرییان کرد. ئەم دەستپێشخەرییەی نایلا سەرکەوتووبوو. بووە هۆی ئەوەی، کە بەڕێوەبەرێتی پەروەردەی کابول بڕیارەکەی هەڵبوەشێنێتەوە. لەو کاتەوە نایلا پەیامەکەی گەیاندە خەڵکی جیهان. داواشی لە کچان و لە ژنانی ئەفگانستان کرد، بێدەنگ نەبن و لە پێناوی مافەکانیاندا تێبکۆشن.
نایلا دەڵێت:”من خولیای قووڵم بۆ موزیک هەبوو. من بەشێک بووم لە دەنگی ئەفگانستان، کە گۆرانیمان لەسەر بابەتی جیاواز دەوتەوە. مافی ژنان یەکێک بوو لەوانە. حەزم لە ماناکانی پشت تۆن و مێلۆدی ریتم بوو. ئەمەش بوو بە هۆکارێک بۆ ئەوەی خولیای وتنی گۆرانی ببم”.
نایلا لە تەمەنی (١٥) ساڵیدا، دوای پێنج رۆژ لە رووخانی ئەفگانستان و دەسەڵاتی تاڵیبان. بە هاوکاریی (دامەزراوەی ٣٠ باڵندە) لەگەڵ خێزانەکەیدا بەرەو پاکستان هەڵهاتن و رزگاریان بوو. نایلا دەڵێت:”دوای ئەوەی کە تاڵیبان لە مانگی (ئابی/

(٢٠٢١) دا، دەسەڵاتی ئەفغانستانیان گرتەدەست، من و خێزانەکەم پەنامان بۆ پاکستان برد. لەوێ نزیکەی ساڵێک ئازارم چەشت. بەبێ ئەوەی کە دەستم بە خوێندن بگات. لەو ماوەیەی لە پاکستان بووم، کاتەکانم بە فێربوونی زمانی ئینگلیزی بە شێوەی ئۆنلاین، لە ڕێگەی ڕێکخراوە جیاوازەکانەوە بەسەر دەبرد. لە کۆتاییدا ئاسوودەییمان لە کەنەدا دۆزییەوە" دەڵێت: "سەرەڕای ئەو دەرفەتانەی کە ئێستا لەبەردەستم دان، لە ماڵەوە نووسینەکەمدا، هەست بە ئاسوودەییەکی گەورە دەکەم. بەڵام ناتوانم چاوپۆشی لە دۆخی نالەباری ژنان و کچانی ئەفغانستان بکەم. هەموو ڕۆژێک بیر لەو کچانە دەکەمەوە کە لە ئەفغانستان بەجێمهێشتوون. کە لەژێر دەستی ڕژێمی تاڵیبانەدا، لە دەرەوەی قوتابخانەدا دەمێننەوە و لە مافی سەرەتایی خۆیان، بۆ خوێندن بێبەشن و هەموو ئازادییەکیان لێیان سەندوونەتەوە".

سەرەڕای ئەو سەختی و بەرهەڵستییانەی هاتنە ڕێی نایلا، ڕازی نەبوو کە بێدەنگ بێت، لە پێناوی داکۆکیکردن لە ژنان و کچانی ئەفغانستان. دەڵێت: "لە ناخمدا هەست بەو بەرپرسیارێتییە دەکەم، کە وا دەکات بە ناوی هەموو کەسەکانەوە قسەبکەم کە دەنگی نییە، مافی قسەکردنی نییە".

لێرەوە نایلا دەستی بە خەبات و بە داکۆکیکردن لە مافەکانی مرۆڤ و لە مافەکانی کچان و ژنانی ئەفغانستان کرد. دەستپێشخەرییەکی بە ناوی "هەموو چیرۆکێک" دەستپێکردووە. وەک چالاکوانێکی ماندوونەناسە و بەبێ وچان خەبات و کاردەکات. هەموو ژیانی خۆی بۆ ئەوە تەرخان کردووە، کە دەنگی کچانی ستەملێکراوی ئەفغانستان بە جیهان بگەیەنێت.

نایلا ئیبراهیمی، لە تەمەنی (١٦) ساڵیدا، لە کەمپی "بەستا" لە کەنەدا بە پەنابەران. وەک کارگێڕێک لەو کەمپەدا کاردەکات. سوودێکی زۆری لەم کارەی بینیوە. هەموو هەفتەیەک چاوی بە کارگێڕانی باڵادەست دەکەوێت، لە بوارەکانی کارگێڕی و تەکنەلۆژیا و پزیشکی و... هتد. هەرچەندە ئەو لە پاشخانێکی جیاوازەوە هاتووە. نایلا دەڵێت:" کەمپی بەستا، دەرگای بۆم کردەوە. چوومە ناو جیهانی کەسانی زۆر زیرەک. دیدگای منیان گۆڕی. ڕێگەم پێدرا کە من خۆم بم و داکۆکی لەوە بکەم، کە باوەڕم پێی هەیە. یارمەتییان دام کە متمانەم بەخۆبوونم بەرزبکەمەوە و شوێن خولیاکانم بکەوم". نایلا لەم کەمپەدا لە چەند وۆرک شۆپێکدا بەشداریکرد و ڕا و بۆچوونەکانی خۆی خستەڕوو. دەڵێت:"زۆر جار وا بیردەکەیتەوە، کە ڕووبەڕووی کێشەگەلێکی زیاتر لەچاو

تەمەنتەوە بوویتە. هەست بەبە هیوای دەکەیت. چونکە وا بیردەکەیتەوە کە کەس لەت تەناگات و تە وەک کەسانی هاوتەمەنی خۆت نیت. بەڵام هیوایەکت هەیە". دەشڵێت:" دەبێت خۆت بە جیهان بناسێنیت. ئەگەر نا چۆن کەسانێک دەدۆزیتەوە کە بەڕاستی پەیوەندیت لەگەڵیاندا دەبێت".

نایلا لە کەنگرەکانی وەک لوتکەی مافەکانی مرۆڤ و دیموکراسی لە ساڵی (٢٠٢٣) لە شاری جنێڤ ـ لە سویسرا. قسەی کرد و وتاری دەربارەی پێشێلکارییەکانی مافەکانی کچان و ژنانی ئەفگانستان پێشکەش کرد. هەروەها لە ساڵی (٢٠٢٤) دا لە کۆنفرانسی (تید) لە ڤانکۆڤەر قسەی کرد. وتی:"ئەگەر مافەکانی ژنان لە بەشێکی جیهاندا زیانیان پێبگات، ئەوا
لە هەموو جیهان بە جۆرێک یا بە جۆرێکی تر زیانیان پێدەگات".

نایلا ئیبراهیمی، بە هۆی خەبات و داکۆکیکردن لە کچان و ژنانی ئەفگانی لەڕێگەی تۆمارکردنی گۆرانییەکی بەهێزی ناڕەزاییەوە کە بە شێوەی ئۆنلاین بڵاوبۆتەوە. درێژە بە ئیلهامبەخشین و بە هاندانی کچانی دیکەی پەنابەرانی ئەفگانستان دەدات. بە ئەوەی داکۆکی بکەن لە بەدەستهێنانی مافەکانی کچانی ئەفگانستان. رووبەڕووی ئەو ستەمکارییانە ببنەوە کە لەلایەن رژێمی تاڵیبانەوە رووبەڕوویان بوونەتەوە. لە ڕێگەی قسەکردن لە بەردەم خەڵیدا لە بۆن و رووداوە جیهانییەکاندا.

نایلا ئیبراهیمی ئەفگانی، وەک کچە هەرزەکارێکی چالاکوانی جیهانی. لەلایەن ڕێکخراوی مافی منداڵانی هۆڵەندییەوە (کیدس رایتس)ەوە. لە پاداشتی خەبات و داکۆکیکردنی لە مافەکانی کچان و ژنان. (خەڵاتی ئاشتیی نێودەوڵەتی منداڵان ـ ٢٠٢٤) یان پێشکەش کرد. ئەم خەڵاتە پێشکەش بەو هەرزەکارانە چالاکانە دەکرێت، کە تەمەنیان لە هەژدە ساڵ کەمترن. پێشتر ئەم خەڵاتە جیهانییە، پێشکەش بە دوو کچە هەرزەکاری چالاکوانی جیهانی کراوە. ئەوانەش"گرێتا تونبێرگ ـ سویدی ـ چالاکوانی بواری کەشوهەوا" و "مالالا یوسفزای ـ پاکستانی ـ براوەی خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی".

نایلا ئیبراهیمی، سێیەم کچە هەرزەکارە، کە ئەم خەڵاتەی بەدەستهێناوە. لەنێوان (١٦٥) هەرزەکاری پالێور، کە لە (٤٧) وڵاتەوە بۆ ئەم خەڵاتە هەڵبژێران. نایلا ئیبراهیمی بە وەرگرتنی ئەم خەڵاتە هەڵبژێردرا.

خەڵاتەکەش لە ڕۆژی سێ شەممەی (١٩/ نۆڤێمبەر/ ٢٠٢٤) لە ئاهەنگ و ڕێوڕەسمێکی شایستەدا، لە (نیۆڤی کێرک) لە ئەمستردام ـ

پایتەختی هۆڵەندا پێشکەش کرا. خەڵاتەکەش لە لایەن براوەی خەڵاتی نۆبڵی ئاشتی، خاتوو (توکەل کرمان) ی یەمەنییەوە پێشکەشی نایلا ئیبراهیمی کرد.

نایلا وتی:"بردنەوەی خەڵاتی نێودەوڵەتی ئاشتیی منداڵان، بەو مانایەیە کە دەنگی ژنان و کچانی ئەفغانی، لە سەرانسەری جیهاندا دەنگ دەداتەوە".

هەر لە دوای وەرگرتنی خەڵاتەکە، لە بایاننامەیەکدا، ئاماژەی بەوە کردووە: "پێویستە هەموومان لە تاریکترین کاتەکاندا، بەردەوامبین لە پێدانی هێز و هیوامان".

رێکخەرانی رێکخراوی ئاشتیی نیودەوڵەتی منداڵان روونیان کردەوە و وتیان: "نایلا ئیبراهیمی کە بە رەچەڵەک خەڵکی ئەفگانستانە و لە کەنەدا دەژی، بوێرانە خەبات دەکات بۆ مافەکانی کچان و ژنان لە وڵاتە رەسەنەکی خوێدا. بە تۆمارکردنی گۆرانییەکی بەهێزی ناڕەزایی دەستی پێکرد، کە بە شێوەی ئۆنلاین بڵاوکراوەتەوە. ئەمەش یارمەتیدەربوو بە کۆکردنەوەی پشتیوانی بۆ مافەکانی کچان و ژنان لە ئەفگانستان. بەردەوامە لە ئیلهامبەخشین بە ژنانی دیکەی ئەفگانستان بۆ ئەوەی داوای مافەکانیان بکەن و دژایەتی ئەو ستەمە بکەن کە رووبەڕوویان دەبێتەوە. دەتوانن ە بەنە نێودەوڵەتییەکان بقێزنەوە و قسە بکەن و داکۆکی لە دەزی خۆیان بکەن".

بەجگە لەم خەڵاتە، نایلا چەند خەڵاتێکی کەشی بەدەستهێناوە. نایلا و براکەی و یەکێکی تر وەک تیمێکی سێ کەسی دەستیان پێکرد. گەشەی کرد و بۆتە کۆمەڵەیەکی زیندوو، کە زیاتر لە (۱۰۰۰) لایەنگریان تێدایە. لایەنگری ماڵپەڕەکانن لە ئینتەرنێت و ماڵپەڕەکان و سۆشیال میدیا. خەریکە بەرەو بە جیهانی بوون دەچێت. هەر کەسێکیش بیەوێت، دەتوانێت ببێتە لایەنگری یا بەشداربووی (هەڤرستەری) هەریەکە چیرۆکی خۆی دەگێڕێتەوە.

نایلا دەڵێت:"تاکە هیوای ئێستام، بۆ وڵاتەکەم و بۆ کچانی ئەفگانستان، پەروەردە و خوێندنە. پەروەردە و فێربوون تاکە رێگای دەربازبوونە لەو هەزاران کێشانەی کە ئەفگانستان وەک وڵاتێک رووبەڕوویان دەبێتەوە. جێگەی داخە کە نیوەی دانیشتوان، ریگایان پێنادرێت بچنە قوتابخانە".

(*) بۆ ئەم نووسینە، سوود لە چەندین سایتێکی ئینگلیزی وەرگرتووە.

سوید: ۲۰۲٤

سڵاو دایکە گیان.. شیرین کافی

دەزانم دەرفەتی ئەوەت نەبوو گاگۆڵکێ و دارەدارێ و یەکەم هەنگاوم بۆ ژیان ببینی، نازانم بۆچی ژیان خەوی لەچاوەکانت تۆرانت، من ئێسە گەورەبوم بەڵام هەست بە سۆزی دایک ناکەم زۆر پرسیاری منداڵانەم هەبوو هەموویان هەتیوو و بێ وەڵام مانەوە.
ئەو شەوانەی بەفر و کڕێوەو شەستەباران و زریان تەنگی بە هەموو بوونەوەرێ هەڵدەچنی، ئەوا خۆیاندەخزاندە ناو ئەشکەوت و تەویلە و کەلانەکان، زۆر شەو هەبوو بەدەستی داپیرم یاخود باپیرم لە لەژوورەقوڕینەکەمان دەکراینەدەرەوە بەهۆکاری ئەوەی لە سوچێکی ژوورە قوڕینەتاریکەکەدا لەگەڵ خوشکەکەم دەمانکردە دەمەقاڵێ لەسەر بووکەدارینەکانمان هەندێک جار بەیەکەوە وەدەردەنراین هەندێک جار بەتەنها، زۆر جارپەنامان دەبردە بەر قەبرسانەکەی پشتی ماڵەکەمان دەستە تەزیوە بچکۆلانەکانم بەکێلی قەبرەکاندا دادەهێنا خۆزگەم دەخواست گڵکۆی تۆ با بەڵکو بتوانی گوێ بیستی برسێتی وئازارەکانمان بیت، بەڵام مەخابن تۆ گۆڕیشت نەبوو.
دایکە گیان، دایە گەورە بۆی باس کردم بەدەستەکانت کراست بۆمان دەدووری و لەشار ملوانکەی کچانە و گوڵی جوانت بۆ کەزیەکامان دەکەی مەخابن ئێسە کەزیەکانمان ئاڵۆسکاوە پێڵاومان لەپێدانیەقاچەکانمان لەسەرمادا تەزیوە جلەکانمان دڕاو و پینەکراوە سەردەست و ڕومەتەکانمان قڵیشاوە سەرمابدویەتی خوێنی تیازاوە، نەفرەت لەو دین و کولتوورەی کە بەخوێنی ڕژاوی تۆ دەستنوێژی پاکی هەڵدەگرێ بەنەفرەت بن کەنەیان هێشت تێربم لەبەنی دایکایەتی.

کۆڵن
٢٤/١١/٢٠٢٤
شیرین کافی

میدیای کوردی لە نێوان پیشەگەری و پێشێلکاریدا.. ئیمان یادەوەر

لەناو بێدەنگی کۆڵانە تاریکەکانی ژیاندا، هەر جارەو چرایەک دەکوژێتەوە… هەرجارەو گوڵێک دەوەرێت… جەخار میدیاکانمان لە جیاتی ئەوەی باسی جوانی و بۆنی گوڵە وەریوەکە بکەن، تەنیا ئەو کرم و دەستە دەهێننە بەرباس کە گوڵەکەی شکاندووە.

ئای لەمە بووە بە چ نەریتێکی قێزەون!!! کاتێک مرۆڤێک سەفەری دوا وێستگەی ژیان دەکات، لە جیاتی ئەوەی یادی جوانییەکانی بکەینەوە، دەکەوینە گێڕانەوەی چیرۆکی ئازارەکانی. لە جیاتی ئەوەی باسی رووناکی چاوەکانی بکەین کە ڕۆژێک لە ڕۆژان دنیای رووناک دەکردەوە، دەکەوینە باسی ئەو تاریکییەی کە لە کۆتاییدا هەڵیلووشی.

ئاخر مردن تەنها دەروازەیەکە، نەک چیرۆکی ژیان. بۆ دەبێ نەزانین چۆن ڕێز لە نهێنییەکانی ژیان و مردن بگرین. هەر یەک لە ئێمە چیرۆکێکی تایبەتی خۆی هەیە، هەندێک لاپەڕەی ئەم چیرۆکە دەبێت هەر بە نهێنی بمێنێتەوە.

کاتێک باسی کۆچی دوایی کەسێک دەکەین، لە ڕاستیدا باسی کۆتایی بەشێک لە چیرۆکی خۆمان دەکەین. وەک چۆن حەز دەکەین خەڵکی بە ڕێزەوە باسی چیرۆک و ئەزموونی ژیانی ئێمە بکات، دەبێت ئاواش بە ڕێزەوە باسی چیرۆکی ژیان و ئەزموونی ئەوانی تر بکەین.

(نەخۆشی)تەنها وشەیەکە لە فەرهەنگی ژیاندا. بەڵام مرۆڤایەتی، کتێبێکی تەواوە. دەبێت فێربین چۆن کتێبی ژیانی یەکتر بخوێنینەوە، نەک تەنها لاپەڕە تاریکەکانی…

میدیاکانمان ببێتە ئاوێنەی جوانییەکانی کۆمەڵگا، نەک تەنها پەنجەرەیەک بۆ سەیرکردنی خەمەکان. و زیادکردنی بینەرو سەرنج و بەدەبوون. دەبێت ئەوان نموونەبن بۆ ئێمە چۆن ڕێز لە نهێنی و تایبەتمەندی یەکتر بگرین، چۆن بە شێوەیەکی شارستانی و مرۆڤانە هەواڵەکان دەگەیەنرێن.

بەڕێزان دوورنییە هەر یەک لە ئێمە ڕۆژێک دێت و دەبینە بەشێک لەم هەواڵانەی بەردەستی میدیا، ئایا حەز دەکەین چۆن باسمان بکرێت؟ ڕەنگە وەڵامی ئەم پرسیارە ببێتە ڕێنیشاندەرێک بۆ ڕێگاو هۆشیاریمان لێرەدا بە تایبەت دەمەوێت جەخت لەسەر ئەو بابەتە

بکەمەوە دیاردەیەکی نەخوازراو لە میدیای کوردیدا سەری هەڵداوە کە جێی نیگەرانی و سەرنجی هەموو لایەکە ئەویش دیاریکردنی جۆری نەخۆشی کەسە کۆچ کردووەکان لەوانە نەخۆشی(ژێرپەنجە) لەکاتێکدا چەندان نەخۆشیتری کوشندەهەن و دەبنە هۆی مردنی مرۆق، بۆیە هیچ پێویست بەئاماژدان بە نەخۆشیەکەی ناکات کەدەبێتە هۆی ترس و نیگەرانی زیاتری ئەوانەی هەڵگری هەمان نەخۆشین و ئازاردانی دەروونی ئازیزانیان، دواتر بڵاوکردنەوەی راستەوخۆی دیمەنی پرسە و سەرەخۆشی، وێنەی گریان و شیوەن، دەنگی هاوار و ناڵەی کەسوکار… ئەمە چ جۆرە میدیایەکە؟

لە کاتێکدا میدیای جیهانی و پیشەیی، تەنها هەواڵی کۆچی دوایی بە شێوەیەکی رێکوپێك و کورت رادەگەیەنن، بەداخەوە هەندێك لە میدیاکانی ئێمە کەوتوونەتە داوی وروژاندنی هەست و سۆزی خەڵك و بڵاوکردنەوەی دیمەنی ناشیاو.

لەنێو دونیایی سەرمایەداریدا بینینیش هۆکارێکە بۆ دەستخستنی سەرمایە بۆیە بەشێکی زۆری ئەوانەی هیچ بەهرە و توانایەکیان نییە تاوەکو لەڕێگەی جوانییەوە بگەن بە هەموو شتێك ئەمە وادەکات هەموو ڕێگەیەکی ناشرین بەکاربهێنن بۆ دەستخستنی هەندێك پارە و ناوبانگ، بە ئەمەش سۆشیال میدیا و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان جێگەیەکی باش و هاوکارێکی بەردەوامی ئەو جۆرە کەسانەن، دەبینین هەزاران مرۆڤ لە لایڤێکی ڕاستەوخۆدا بەدیار کەسێکەوە دانیشتون کە دەیەوێت خۆکوژی بکات، بەڵام زانایەك ئەدیبێك کارێکی خۆی نمایش دەکات کەمترین کەس تەماشای دەکات و کاردانەوەیان بۆی دەبێت. لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت کە مرۆڤەکان بە ئەوەی بەخۆیان بزانن چەند بەتامەزرۆییەوە دەیانەوێت بینەری مرۆڤێك بن کە دەستبەرداری خۆی دەبێت. ئەمەش وادەکات لە ئایندەدا ڕێژەی ئەوانەی کوشتن بەکارێکی ئاسایی تەماشابکەن و ئەنجامی بدەنەوە زۆر زێدەتر دەبێت . میدیا بۆخۆی بزانێت یاخود نا کاریگەری لەسەر ئاڕاستەکردن و بیرکردنەوەی کۆمەڵگەهەیە . بەڵام میدیای کوردی دەرفەتێکی گەورەی ڕەخساندووە بە مرۆڤە نەخۆش و کەم عەقڵ و زەبوونەکانی نیشتیمان بەچاوپێکەوتن و هێنانە بەردەم شاشە لەشاوێك لە بینەری زەلیل دروست دەکات بەجۆرێك کۆمەڵگە بووەبە دوو بەشەوە بەشێکیان نەخۆشی و ناخۆشی خۆیان نیشان دەدەن و بەشێکیشیان بینەر و هاوکار و هەندێکجاریش گاڵتەجاڕی ئەو دیمەنانەن ،ئەمەش وادەکات جێگەی مرۆڤ لەڕێز و خۆشەویستییەوە بگوێزێتەوە بە بەزەیی پێداهاتنەوە و گاڵتەپێکردن، لە دونیایەکدا کە گاڵتەجاڕی و بێبەهاکردنی مرۆڤەکان ببێتە سەرمایە و

بەردەوامیدان بە کاری میدیایی و پێ بینەرکردنی دەبێتە هۆکاری دروستبوونی کۆمەڵگەیەکی نەخۆش، کاتێك هیچ سنورێك نییە بۆڕاگرتنی شکاندنی شکۆی مرۆڤ و پیرۆزییەکانی نەوەیەك دروست دەبێت هیچ شتێکی بەلاوە گرنگ و پیرۆز نەبێت، سیستەم و دەسەڵات لەڕابردوودا لەڕێگەی نووسین و ڕۆژنامە و ڕادیۆو تیڤییەکانیانەوە فەرهەنگی کوردیان لە ستایش و شکۆوە گۆڕی بە جنێو زمانی پیس ئێستەش لەڕێگەی دروستکردنی ئەو هەمووە میدیا بێ چاودێرییەوە کۆمەڵگەیەکیان دروستکردووە جنێو بەهەموو شتێك دەدات بەجۆرێك باشترینیان ئەوانەن تازەترین جنێو دەڵێن سەرکەوتوترینیان ئەوانەن گاڵتە بەهەموو سەرکەوتویەك دەکەن .

پێویستە تادەتوانین مرۆڤەکان بگێڕینەوە بۆ خوێندنەوە خوێندنەوەی مێژوو کەلتوور و تێپەڕبوونیان بە فلتەری فەلسەفەو دەروونشیکاریدا و ئەدەب و هونەری میلەتەکەیان تاتێبگەن ئەوان فەرهەنگێکیان هەیە دەوڵەمەند بە هەمووشتێك کە دەتوانن ژیانی خۆیانی لەسەر بونیاد بنێن و بەئاسانی دەستبەرداری نەبن و بیگێڕنەوە بەو هەموو ناشرینییەی کە میدیا هەر ڕۆژێك ناوێکیان بۆ دەدۆزێتەوە بێئەوەی چاویان لێبکرێت .

دواجار پێویستە میدیاکارانمان تێبگەن:

- پرسە و سەرەخۆشی، بۆنەیەکی تایبەتە بەکەسووکارانی کۆچکردوو
- کامێرا نابێت ببێتە میوانی ناخوازراوی ساتە تایبەتەکانی خەڵك
- گریان و شیوەنی کەسوکار، مافێکی تایبەتە و نابێت بکرێتە کەرەستەی میدیایی
- هەواڵ دەکرێت بە شێوەیەکی کورت و پوخت بگات

  میدیای سەردەمیانە و پیشەیی ئەوەیە کە:
- ڕێز لە تایبەتمەندی خەڵك دەگرێت
- هەستی مرۆڤەکان ناکاتە کەرەستەی راگەیاندن
- تەنها زانیارییە پێویستەکان دەگەیەنێت
- ئەخلاقی پیشەیی و بەها کۆمەڵایەتییەکان دەپارێزێت

کاتی ئەوە هاتووە میدیاکانمان خۆیان بپاڵێون و بگەڕێنەوە سەر رێڕەوی راست.

ئیمان یادەوەر

چەپی گۆشەگیر.. بەختیار محەمەد

هەندێك لە چەپ و خەڵكێكیش هەن، كە قسە لە سەر چەپ دەكەن، وا لە چەپ تێگەیشتوون، كە نابێ بەرگریی لە مافە (سیاسی و ڕۆشنبیرییە) نەتەوەییەكان بكا و نابێ باسی ئەم مافانە بكا؛ چونكە ئەم ماف و بەهایانە – لە گۆشەنیگای ئەوانەوە – دەچنە خانەی ناسیۆنالیزمەوە و هیچ پێوەندییەكیان بە كێشەی چینایەتی و سۆشیالیزمەوە نییە.

ڕاستییەكەی ئەمە بۆ هەر گەل و نەتەوەیێك ڕاست بێ، بەڵام بۆ گەلێكی ژێردەستەی دابەشكراوی وەك كورد ڕاست نییە. بەپێچەوانەوە، چەپ لێرە دەبێ پێشەنگی خەبات و باسكردن و چارەسەركردنی – لەپاڵ پرسە چینایەتییەكان – كێشە نەتەوەییەكان بێ. ئەم پێشەنگایەتییە تەنها بە بەرزكردنەوە و گوتنەوەی یەك دوو دروشم نابێ، بەڵكو چەپ دەبێ بە كردار چارەسەری ئەم پرسە لە ناسیۆنالیزم (ناسیۆنالیزمی ناپاكی دڕۆزنی بنەماڵەیی خۆڕەكیی) بستێنێتەوە و خۆی ببێتە ڕابەری ئەم بزووتنەوەیە: بزووتنەوەی ڕزگاركەری گەلی كورد و هەموو گەلانی مەزڵووم و ژێردەستە.

دەشێ بڵێین: لەوەتەی دەوڵەتی عیراق هەیە، چەپی كورد پشتی لەم كێشەیە كردووە و لە سەر سینیەكی زێڕینیش پێشكەشی بزاڤی ناسیونالیزمی خۆڕەكیی كردووە و ئەم ناسیونالیزمە دەیان ساڵە جڵەوی خەباتی نەتەوەیی بە دەستە و بۆیە لە زۆر قۆناغدا گەلی كوردی (وەك هۆكارە زاتییەكە) دووچاری شكست و دەردەسەریی و ماڵوێرانیی زۆر كردووە.

ڕاستییەكەی هیچ بزووتنەوەیەكی چینایەتی لە كوردستان بە بێ بەرنامە و بە بێ ستراتیژیی چارەسەری پرسی نەتەوەیی، سەركەوتوو نابێ و جەماوەری بەگەڵ ناكەوێ. مێژووی هاوچەرخیش لە زۆر سەردەم و قۆناغدا شایەدی ئەوەمان بۆ دەدا.

بەختیار محەمەد

لەپێناو ئەو ٤٥ ملیۆن کەسە دەست مەپارێزە.. کەریم قادر

وێڕای ئەوەی عێراق بەدەست کێشە چارەس□ر□ن□کراوەکانی توشی سەرەگێژەی خۆی بووە، ڕۆژیش نییە ئەوەی ناوی لەخۆ ناوە بەرەی مقاوەمەی ئیسلامی لە عێراق، بەبیانووی پشتیوانیکردن لە غەزە و لوبنان، لەسەر شێوازی ٧ی ئۆکتۆبەری پار بە ناردنی مووشەک یان درۆنێکی بۆمبڕێژکراوەوە، دەستی ئیسرائیل ڕانەکێشێتە ناو عێراق و دەخوازن ئەو ٤٥ ملیۆن و ٤٠٧ هەزار کەسەی عێراق بکەنە پێخۆری ویستی خەڵکانی دیکە کە بەدرێژایی مێژوو کەیفیان بە تەبایی و سەقامگیری عێراق نەهاتووە، بەڵکو بە هۆکارگەلێک سەقامگیری عێراقیان بە هەڕەشە بۆ سەر خۆیان زانیوە. بۆیە وەک سەرۆک مەسعود بارزانی گوتی: “بەهەر بەهایەک بێت نابێت عێراق لە شەڕی ئێستای ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بگلێت”. ئەمە ئەوپەڕی دانایی نیشان دەدات، چونکە عێراق لەو پێگەیە نییە بتوانێ بتوانێت هەم تێچووی شەڕێک لە ئەستۆ بگرێ کە شەڕی ئەو نییە، هەم بەرانبەر وڵاتێک بوەستێتەوە کە لە هێزی ئاسمانی و تەکنۆلۆژیای هەوڵگرییەوە لەگەڵیدا بەراورد ناکرێ. بۆیە ئەگەر ڕێگە بدات ئەو شەڕە بگاتە عێراق،گومانی تێدا نییە ئاتاری بەسەر پاتارییەوە نامێنێ، هەروەها لەو دەستڕاکێشانەشدا، تەنیا ئەوانە تێیدا سوودمەند دەبن کە دوژمنایەتی مێژوویان لەگەڵیدا هەیە. لەم ڕاستییەوە ب□ ئەوەی عێراق لەو شەڕەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەدوور بێت، ئەرکی حکومەتی عێراقە، سەرەتا لە چارەسەرکردنی کێشە ناوخۆییەکانیەوە دەست پێ بکات و ئەو جودایییە نەهێڵێ کە لە مافدا لەنێوان گەلانی عێراقدا هەیە. دووەم بەرلەوەی خەڵکی دیکە ب□ ل□□دان ل□و گرووپە لەیاسا دەرچووانە دەستبەکار بێت، پێویستە حکومەت خۆی ئەو کارە بکات.

بەڵام بەو لێدوانەی، سەرۆک وەزیرانی عێراق کە ڕایگەیان□د، ئیسرائیل بە کۆمەڵێک بیانووی لاواز هەڕەشەی لە عێراق کردووە و داوامان کردووە هەوڵەکان چڕتر بکرێنەوە ب□ ئەوەی عێراق نەبێتە بەشێک لە ئاڵۆزییەکانی ناوچەکە و عێراق نابێتە سەکۆکی هیچ هێرشکردنێک. هەڕەشەی ئیسرائیل کۆتایی نایەت، چونکە ئیسرائیل یەکێکە لەو وڵاتانەی لەپێناو پارستنی قەوارەی خۆی دەست لەوانە ناپارێزێ کە ئازاری دەدەن.

جێی ئاماژەدانە، تائێستا لەلایەن حکومەتی عێراقەوە، هەنگاوی کردەنی بۆ ڕاگرتنی هێرشەکانی دژ بە ئیسرائیل لەخاکی عێراقەوە

نە بینراوە، ئەگەر عێراق بەو خاووخلیسکییە لە هێڕشەکەی ئیسرائیل بڕوانە، پەلاماردانی عێراقی لەلایەن ئیسرائیلەوە بە لێدان لەو گروپانە بووەتە ئەگەرێکی بەهێز و چاوەڕوانکراو.
وەک ئەوەی لە بابەتی خۆپارێزی هەستی پێدەکرێ، گوشاری ئەمریکاش لەسەر ئیسرائیل سنووردارە، بۆیە لەو هەموو چوون و نەچوونە، وا جوانە حکومەت دەرفەت نەدات، عێراق بە دەردی غەزە و لوبنانی ببرێ، دواتر لەسەر مێزی گفتوگۆ خەڵکی دی بە بەرژەوەندی نەتەوەیی، خۆی بکات بە خاوەنی گفتوگۆکان، وەک ئەوەی لە پرسی غەزە و لوبنان دەیبینین.

بنەما داتەپیوەکانی مەسعود بارزانی.. گۆران هەڵبجەیی

{دەوڵەت بەمرۆڤی نەخوێنەوار بەڕێوە نابرێت}،دکتۆر یوسف محەمەد.
ئەو دەسەڵات و ڕژێمانەی کە حیزبە تۆتالیتارییەکان بەڕێوەیان دەبەن، بەردەوام ڕووبەڕووی کۆمەڵێک قەیران دەبنەوە کە بەرهەمی [ئەنقەستی]خودی خۆیانن.
هەڵسەنگاندنی هەر دەسەڵاتێک لەڕووی شکستی یا سەرکەوتوویی ، بە پێوەری کارەکانی هەڵدەسەنگێنرێت ،گەر سەرکەوتووبوو ئەوە خەرمانی کارە سودبەخشەکانی بەرزدەبێتەوە ،خۆ گەر شکستخواردووبوو ئەوە تای تەرازووی کارە خواروخێچەکانی قووستر دەبێت.
سەیر لەوەدایە ئەو جۆرە ڕژێمانە کە جڵەوەکانیان بەدەست حیزبێک یا دووحیزبی ئەقڵ دواکەوتووەیە کە نامۆن بە هونەری حکومداری مۆدێرن و هاوچەرخ ،وا تێدەگەن کە زۆرسەرکەوتوون و خەڵک لێیان ڕازیەو پێویستە بەردەوام ستایش بکرێن.ئەم بیرکردنەوە نادرووست و ناواقیعیە لەئەنجامی دووری و دابڕانیانەوەیە لە خەڵک.
ئەم بەرپرسە حیزبیانە بەردەوام لەوەهمادەژین ،وەهمی عەزەمەت،وەهمی خۆشەویستی نێو خەڵک،وەهمی زەروورەتی مانەوەیان لەدەسەڵاتدا .ئەمانە خۆیان بەوە دەخەڵەتێنن کەلە دەمی دەرکەوتنیاندا هەندێک بندیوارو گەجەروگووجەر چەپڵەیان بۆلێدەدەن یاخود سەلقیان لەگەڵدا دەگرن.
حەقیقەتی ئەم جۆرە سەرکردانە ئەودەمە دەردەکەوێت کە دەستەکانمان

لە غەیرەکورد ، لە خراپی شێوازی بەڕێوەبردنی وڵات ئاگادارەکەنەوە ،یاخود کاتێک دەنگی ناڕەزایی و بێدادی خەڵکی ستەم لێکراو دەگاتە بارەگاکانیان.
بەو حسابەی پارتی دێرینترین و گەورەترین حیزبە لە باشوور ،ڕەفتارەکانیشی وەک حیزبی بەعس ، دەرەنجامی ئەقڵیەتی پارتی پێشڕەوو و خۆ بەمەزنزانینن.
ئەم وەهمە واتە وەهمی[زەعامەت و عەزەمەت] زۆر بەی سەرکردەکانی پارتی گرتوەتەوە بەوەی خۆیان زۆر لەسەرووی خەڵکەوە دەبینن و حسابی ڕەعیەتیان بۆ دەکەن.
مەسعود بەرزانی کە لەدوای کوژرانی ئیدریسی برایەوە سەرۆکی ئەو حیزبەیە،ئەم گشت تەمەنە نەفەری سیاسەت و حیزب بەڕێوەبردنی کردوە وە نەفەری وڵات بەڕێوەبردن. [٣٣]ساڵە لەگەڵ زۆنی سەوز هەرێم دەبەن بەڕێوە،دیارە بەپێی مەوقعی جوگرافیا و نفوز و توانای هێزوپارە ،پارتی پتر کۆنترۆڵی حوکومڕانی بەدەستەوەیە.
ئەم سەرکردەیەی پارتی وڵات بە عەشیرەت تێگەشتوە ،هەر بۆیەش بەعەقڵیەتی سەرۆک عەشیرەت مامەڵە لەگەڵ جوومگەکانی حیزب و حکومەت دەکات .
ئەوەتی ئەم دوو حیزبە دەسەڵاتدارن هەرێمیان نغرۆی قەیرانی قوڵکردوە،لەبری ئەوەی هەوڵبدەن بەیەک لەو قەیرانانە سووک یا چارەسەر بکەن ، دەبینین بەردەوام قەیرانی نوێ دەنێنە پاڵیان.
دەمێکیش دەنگی ناڕەزایی و بێزاری خەڵک بەرزدەبێتەوە ، یەکێک لەم سەرکردە حکومی یا حیزبیانە دێت هەندێک قسەی ناوەڕۆک بەتاڵ بەمیدیاکان دەکات کەهیچ ئەرزشێکیان لای خەڵک نیەو هەرگیز جێگەی بڕوا نین، وانیشانی دەدات کە ئاستەنگیەکان گەورەنین و هەنگاو بۆ چارەسەرکردنیان نراوە ، بەمەش لەنرخی کێشەکان کەمدەکاتەوە .
یەکێک لەو کەسانەی کە لەدەمی قووڵبوونەوەی ئاستەنگی و گرفتەکاندا ،دەخوازێت خەڵک چاوەشە بکات مەسعود بارزانیە.
دوای هەڵبژاردنە پڕ ساختەکاریەکە {دیزاینکراوەکەی}پەرلەمانی کوردستان ،دۆخێکی ئاڵۆز هاتەوەتە پێشەوە ،جا ئەم سەرۆک فاشیلە هاتوەتە مەیدان و قسەی هیچ وپوچ فڕێدەدات کەگوایە [بنەمان] بەچارەسەری دۆخەکە. تۆیێک کە لەدوای ڕاپەڕینەوە هەموو بڕیارە چارەنووسازەکانت بەدەستبووە،عەرەب واتەنی [کل في کل] خۆت بوویت و ئێستاش هەرخۆتیت ،جا شوێنی خۆیەتی بپرسم بۆچی هەرگیز هەوڵت نەداوە بەپێی {بنەما} عەبقەریەکانت چارەسەری کێشەیەک بکەیت لەو کێشە هەمەجۆرەی کە باری سەرشانی خەڵکی ستەملێکراوی دەستی ئێوەی گران کردوە ؟ خۆڕە تائێستا خۆت و حیزبەکەت گچکەترین کێشەی هاووڵاتیانتان چارەسەر نەکردوە کەچی ئێستا دەتەوێت بە [فانۆسەکەی

عەلادین] چارەسەری بکەیت؟
دڵنیام و زۆرینەی خەڵکی هەرێمیش هاوڕامن کە هەتا ئەوە پاشای عەرشی کەلاوەبن هیچ کێشەیەک چارەسەر ناکەن،چونکە ناتانەوێت. ئەوەی گرنگە بەلاتەوە [دزی دزی دزیە]کەهەرگیز تێرناخۆن.
سەیر لەوەدایە کەسانێک کە خۆیان بە سیاسەتمەدارو ڕوناکبیرو چەپ دەزانن دێن ئارایشتی ئەم قسە {بێ بنەما}یانەی مەسعود بارزانی دەکەن و دەخوازن بەخەڵکی بفرۆشنەوە.
بەڕاستی کارەساتە سیاسەتمەدارێک کە ئەزموونێکی درێژی لەسیاسەت و حیزبایەتی و دنیای نووسین و شارەزایی دەربارەی ڕووداوەکانی جیهان هەبێت ،کەچی پروپاگەندە بە کەسێکی نەخوێندەواری ناسیاسی بکات و ئومێدی چارەسەری کێشە ئاڵۆزەکانی لەسەر هەڵبچنێت.
هەرکەس ئەمەی کردبێت ئەوە شەرمەزاری بۆخۆی و حیزبەکەی و مێژووی خەباتی خودی خۆی دەنێت و لە ماستاوکردنێکی بێمانا بەولاوە هیچی تر نیە، کە لەوانەیە مەبەستێکی بەرژەوەندیدار لەپشتیەوە بێت .
خاوەنی ئەم دەنگە داکۆکیکارانە لە مەسعود بارزانی ، دەبێ بگەنە ئەو قەناعەتە و باش بزانن کە ئەم دەسەڵاتە بنەماڵەیانەی تالەبانی و بارزانی ڕزیون،گەنیون، ئێکسپایەربوون و شەرعیەتیان لەدەستداوە ،هاوکات تاوانبارن بەوەی کارەساتیان بەسەر خەڵکدا هێناو و پتر لە [٣٣] ساڵە ژیانی خەڵکیان کردوەتە دۆزەخ،جا هەرکەسێکیش لە هەر پێگەیەکدابێت خۆی لەم حەقیقەتە لادات ئەوە وەک سەرانی هەردووحیزب تاوانبارەو دەکەوێتە بەر نەفرەتی مێژوو ، هەر پیاهەڵدانێک گەر بە مەبەستیش بێت ئەوە دەچێتە خانەی هەوڵدان بۆ ڕاستکردنەوە و جوانکردنی {بنەما داتەپیوەکان بارزانی}.

گەران هەڵەبجەیی

ئەنتیگۆنا و ئەفسانەی ئۆدیب.. نیهاد جامی

هەندێک سات کتێبە بەرایەکان توانای ئەوەیان هەیە بە چارەسەری کێشە هەنووکەییەکانی شانە بمانگەڕێننەوە سەر کتێبە بەرایەکانی تێگەیشتن لەشانەدا، ئەوە وا دەکات کتێبێکی میتەدی تێگەیشتن

لەساتەوەختێک و زەمەنێکی دەست نیشانکراو بخوێنینەوە، دەست نیشانکردنی زەمەنێک لەشانۆی کلاسیک کە وابەستەی بنەماڵەیەکی ناو ئەفسانەی گریکە، ئەویش وابەستەی هەردوو شانۆنامەی ئەنتیگۆنا و ئۆدیب پاشایە.
هەڵبەت سەرەتای ئاشنابوونی ئێمە بە ئەفسانەی ئۆدیب لەڕێی شانۆنامەیەکی ئامادەکراوی عەرەبی بوو، کە ئەو کات کاکەی فەلاح کردبووی بە کوردی، بۆیە خودی شانۆنامەکە نەبوو، بەڵکو شانۆنامەیەکی شانۆنوسی عەرەبی تەوفیق حەکیم بوو، وەک کاری ئەکادیمی ناوەندەکانی خوێندنی شانۆیی لەکوردستان پشتی پێ بەسترابوو، لەکاتێکدا تێکستە ئۆرگیناڵەکە نەبوو، بۆیە هەر خوێندنەوەیەک بەم شانۆنامەیە ببەخشرابا پەیوەندی بەشانۆنامە ئامادەکراوەکە هەبوو، هەڵبەت ئەوانەی لەبواری وەرگێڕانی شانۆنامەدا کار دەکەن دەتوانن دەقە ئۆرگینالەکان بکەن بە کوردیی، کە بەداخەوە ڕەنگە بە زەحمەت وەرگێڕێکمان هەبێت لەدەقی گریکیەوە بیکات بە کوردیی، بۆیە ناچاردەبین لەزمانی ترەوە وەربگیرێت، بەڵام گرنگ ئەوەیە خودی دەقە سەرەکیەکە بێت و ئامادەکراو نەبێت.
ئەوەی لێرەدا ئێمە لەسەری دەوەستین کتێبەکە لەژێر ناوی «ئەنتیگۆنا و ئەفسانەی ئۆدیب» کتێبەکە ساڵی ٢٠١٢ چاپکراوە، قسەکردنە لەم دوو شانۆنامەیە کە لەلایان سێ نووسەرەوە شانۆنامەکان نووسراونەتەوە ئەوانیش سۆفۆکلیس و ژان ئەنوی و ژان کۆکتۆیە.
سەرەتا لەبارە ژان ئەنوی قسە دەکەین ئەنالیزەی کتێبەکە بۆ شانۆنامەی ئەنتیگۆنا دەخەینە ڕوو، کتێبەکە سەرەتا باس لەپەیوەندیی بنەماڵەیی نێوان ئۆدیب و ئەنتیگۆنا دەکرێت، پەیوەندیان بە یەکتری وەک خێزان و ئەوسا دێتە سەر پەیوەندی جوگرافی شوێن لەگەڵ کارەکتەردا، کاتێک سەرەتایەک بۆ ناسین نیشان دەدات، ئەوسا لەسەر شانۆگەری «ئەنتیگۆنا» ی دەوەستێت، بە پێی دۆکیۆمێنتە مێژوویەکان ئەم شانۆنامەیە چەندین نووسەر لەمێژوودا ڕووداوەکانیان نووسیوەتەوە، بەڵام بەو پێیەی دیارترینیان لەمێژوودا شانۆنامەکەی سۆفۆکلیس و لەسەردەمی نوێشدا ژان ئەنوی نووسیویەتی، بۆیە لەم کتێبەشدا بەشی یەکەمی تەرخان کراوە بە ئەنتیگۆنا لەڕوانگەی ئەم دوو نووسەرەوە، سەرەتا بیۆگرافیایەک بۆ ئەنوی خراوەتە ڕوو لەبارەی ناسین و نووسینی شانۆنامە و هەروەها ئەو شانۆنامەیەی کە لێرەدا جێی بایەخی ئەم کتێبەیە، رووداوەکانی شانۆنامەکە لەپاڵ گرنگیی ڕۆڵی ئەنتیگۆنا لەخودی تراژیدیاکە لەڕوانگەی نوسەرەوە شیدەکرێتەوە، چونکە کتێبەکە بۆ خۆی ئیشکردنێکی شیکاری دەقی شانۆییە، بۆ ئەوەی ئەو کەسانەی لەشانۆنامەکەدا کار دەکەن، کۆمەڵێک پرسیار خراوەتە ڕوو، کە بۆ

تێگەیشتن لەشانۆنامەکە پێویستە وەلام بدرێنەوە، کە پێلین کراوەتە سەر چەند تەوەرێکەوە لەوانە «نمایشی شانۆیی، قۆناغی گوزارشتکردن، فۆرمی نوێ بۆ تراژیدیاکە، تەختەی شانۆ، خوێندنەوە لە زماندا، بەڵگەنامەکان»
دیارە بۆ بەرچاو ڕوونی پێویست دەکات ئەوە ڕوون بکەینەوە، ئەو شێوازی کتێبە تەنیا بۆ ئەو کتێبە نەگیراوەتە بەر، بەڵکو بە زۆربەی کتێبەکانی خوێندن و فێربوون لە فەڕەنسا پیادە دەکرێت، بە ئەوەی یارمەتی ئەو کەسانە بدات کە دەیانەوێت لەو بوارەدا کار بکەن، بۆیە کتێبخانەیەکی فراوان لەو فۆڕمی کتێبە دەبینین بەتایبەت لەبوارەکان شانۆ و ئەدەب و زماندا.
بۆ ئەوەی ئەو دۆکیۆمێنتە بناسین کە لەپشت پرۆسەی نووسینەوەیە بۆ ئەم شانۆنامەیە، ئەوە کتێبەکە باس لەو ڕووداوە دەکات، لەمانگی ئابی ١٩٤١ جەنگاوەری بەرھەڵستکاری لاو پول کۆلێت تەقە لە پێل لاڤالی سەرۆکی حکومەتی ڤیشی دەکات و برینداری دەکات، لاوەکە سەر بە ھیچ تاقم و گروپێکی سیاسیەوە نیە، سرووشتە پاڵەوانی و تراژیدیەکەی وا لە ژان ئەنوی دەکات، لە ١٩٤٢ سەر لەنوێ ئەم ڕووداوە لەڕێی شانۆنامەی ئەنتیگۆنا بنووسێتەوە، سالی ١٩٤٤ بۆ یەکەمجار شانۆنامەکە دەخرێتە سەر شانۆ و سەرکەوتنێکی بێ وێنە وەدەست دەنێت، لەگەڵ ئەوەشدا ڕوو بەرووی رەخنەیەکی زۆر دەبێتەوە، ھەندێک بەوە نووسەر تاوانبار دەکەن بەوەی لەڕێی کەسایەتی کریۆن ویستویەتی پۆزش بۆ ڕژێمی ڤیشی بێنێتەوە، بەپێچەوانەی ئەو ڕەخنەیە ھەندێک بڕوایان وایە ئەم شانۆنامەیە ڕۆحی شۆڕشگێرییەتی و کاری سەرپێچیکردنە بەرامبەر دەسەڵاتی ستەمکار.
لەگەڵ ئەوەشدا ئەم شانۆنامەیە قبوڵکردن و یاخی بوونە، لەڕێی ووشەی «بەڵێ» و «نەخێر» دەکاتە سەرچاوەی ئەو ململانێیە، بە بڕوای ئێمە تەنانەت کاتێک ووشەی «نەخێر» وەک یاخی بوون ئەلبێر کامۆ بەکاری دەنێت، لەبنەرەتدا لەو ڕوانینەی ئەم شانۆنامەیەوە سەرچاوەی گرتووە.
ھەرچی شانۆنامەکەی سۆفۆکلیسە بۆ ئەم کتێبە دەبێتە دەروازیەکی گرنگ بۆ قسەوباسکردن لەتراژیدیای گریکی، ھەوڵێکە بۆ ناسینی سەردەمی شانۆنامەکە و بونیادە پێکھاتووەکانی شانۆنامەکە، لەڕێی شیکردنەوەی دەقەکەوە ھەندێک بنەمای کۆمەڵناسیانەمان بۆدەخاتە ڕوو لە پەیوەندی کۆمەڵگا و مەدەنیەت، لە پەیوەندی ھاوڵاتی و مافە مەدەنیەکانی تاک، لێرەوە لەوە تێدەگەین بۆچی فەیلەسوفێکی ناسراوی وەک ھیگل لەقسەکردنی پەیوەندی نێوان فەلسەفە و شانۆ بەتەنیا بە شانۆنامەی «ئەنتیگۆنا» دەگەڕێتەوە، دواتر کتێبەکە وەک ئەو میتۆدی کارکردنەی ئاماژەمان بۆی کرد ھەوڵ دەدات کۆمەڵێک پرسیار بخاتە

ڕوو بەمەبەستی تێگەیشتن لە نهێنییەکانی ناو دەقە شانۆییەکەوە، بەتایبەت لەداڕشتنەوەی دیالۆگ و پەیوەندی دوو خوشکەکە وەک ململانێی ژنەکان و ئامادەبوونی ڕەگەزی لەگەڵ دەسەڵات لەلایەک، لەلایەکیتر پەیوەندی هەڕەمی بنەماڵەیی بە دەسەڵات، ئەوەش بەرەو ڕووی گرنگترین پرسی تاوانمان دەبات لەناو گرێچنی شانۆنامەکە، بەوەی پرسیار ڕووبەرووی گەڕانمان دەکاتەوە بە ناسینی هەریەکە لە کوژراو و بکوژ.
پرسیارەکیتر ئەوەیە ئاخۆ کریۆن بەدوای گەڕان بە چارەسەری کێشەکانەوەیە، یاخود هەمیشە دیالۆگ و گەڕانەکانی بەرەو ئاشکراکردنی تاوانمان دەبات؟ کە سەرەتا بە ئاشکرابونی تاوانی باوک «ئۆدیب» دەست پێدەکات و دواتر بە ئاگادارکردنەوەی دەسەڵات و یاخی بوونی دەنگەکانی ناو بنەماڵە و ڕەخنەگرتن لە دەسەڵات و بەگژداچوونەوەی لەلایان ئەنتیگۆناوە؟
لەڕێی وەڵامدانەوەی پرسیارەکان ڕووبەرووی وێنەیەکی زانراوی دەقەکە دەبین، ئەویش پرسیارەکان وا دەکەن کە چۆن بتوانین شیکردنەوە بۆ دەقە شانۆییەکە بکەین، بە بڕوای ئێمە ئەو جۆرە کارکردنە لەناوەندەکانی خوێندنی شانۆ نەک بەتەنیا دیدەکی نوێ بە خوێندکارانی شانۆ دەبەخشێت، بەڵکو دەتوانێت سەرەتایەکی زانستی جیاواز بۆ زانستی شانۆ بخاتە ڕوو.
شانۆنامەی «ئۆدیب» ی سوفۆکلیس، لە ئەفسانەیەکی گریکییەوە، دەبەرت بە شانۆنامەیەکی دەروونشیکاری ناسینی مرۆڤ لای سۆفۆکلیس، بەڵام هەر تێگەیشتنێک بۆ شانۆنامەکە زادەی گەڕانەوەیە بۆ بنەما سەرەتاییەکانی تێگەیشتن لەبونیادی شانۆنامەکەوە، بۆیە بۆ ئەوەی بتوانین لەدیدی فرۆیدەوە ئەم شانۆنامەیە بناسین، بەر لەو ناسینە پێویستمان بەوەیە شیکاری تەواوی شانۆنامەکە بکەین لەئاستی نووسین و زەمەنی خۆیدا، کارگەلێک نەک ئەمە نەمانکردووە، بەڵکو بە بیانوی کۆن بوون و سادەبوون هەموو سەرەتاکانمان جێهێشت و هاتینە بەرزاییەکەوە کە هەمیشە مەترسی کەوتنمان لێکراوە.
پەیوەندی مرۆڤ و خودا، بوونی مرۆڤ وەک هاولاتی دوو پرسی لەیەکتر دوور و بەسەرچوو نین، هێندەی پەیوەندیەکی ڕاستەوخۆی ناسین و تێگەیشتنە، کە ئەم کتێبە بە ڕوونی نیشانمانی دەدات.
ئەم شانۆنامەیە لەلای ژان کۆکتۆ وەک تێکستێکی نوێ هەندێک جومگەو پرسی گرنگی مرۆڤی هاوچەرخ لەڕوانگەی ترازیدیاو کلاسیکەوە دەست نیشان دەکات، کە وەک دوا لاپەڕەکانی ئەو کتێبر قسەو باسی لەبارەوە دەکرێت، قسەکردنێک شیکردنەوەی نهێنییە نەزانراوەکانە.
ئیشکردنی کۆکتۆ لەگەڵ ئەم ئەفسانەیە ئیشکردنەوەیە لە تەک شانۆنامەکەی سۆفۆکلیس، هەڵبەت ئەم نووسەرە جگە لە نووسینی

شانۆنامە، لەژیاندا خێرا دەستی بە نووسین کردو بەشیعر دەست پێدەکات، لەو رۆژگارەی شوفێری ئەمبولانس ئەبێت ئەوە ڕێگری ئەوەی لێ ناکات، لەسەر نووسین بەردەوان بێت، بۆیە فیلمنامەش دەنووسێت و تەنانەت خەریکی نیگارکێشانیش دەبێت، بەدڵنیایی قسەکردن لە کۆکتۆ پێویستی بە بەزاندنی سنوری ئەو کتێبە هەیە، بەتایبەت کە کەمتر لە رۆشنبیریی ئێمەدا ئاوڕی لێ دراوەتەوە، بە ئومێدی رۆژێک بتواندرێت یان بتوانین ئەو کارە لە ئەستۆ بگرین.
سەرەتا شانۆنامەکە هاونزیکیەکی زۆری هەیە لەگەڵ شانۆنامەی «هاملێت» ی شکسپیر، بەوەی تارمایی لایۆسی باوک خۆی دەردەخات بۆ دوو سەرباز تا جۆکاستای شاژن ئاگادار بکەنەوە لە مەترسیەک کە ڕووبەرویان دەبێتەوە، ئەگەرچی ئەو سەرەتایە بەرەو لای تارمایی هاملێت دەمانبات، بەڵام دیدێکی ئاگایانەی ناو ترایژیدیاکەیە، وا دەکات ل□ مانا ئەفسانەییەکان و تێگەیشتنە شانۆیەکەی سۆفۆکلیس خۆی بە دوور بگرێت، وەک دیدێکی ناتەبا بۆ ئەفسانەکە خۆی بخاتە ڕوو، لێرەدا ئێمە ڕووبەرووی گرفتێکی تر دەبینەوە، چونکە یەک لەسەربازەکان هاوڕێ سەربازەکەیتری ئاگادار دەکاتەوە کە لەو بارەیەوە هیچ نەدرکێنێت و بێدەنگ بێت.
بۆیە تارمایی پاشای کوژراو ناچارە پەنا بەرێتە بەر کەسانی تر، بۆیە بۆ ئانوبی ڕوون□د□کاتەوە کەوا ئەو بێزار بووە لەکوشتنی مرۆڤگەلێکی نەزان و بێ وەڵام، دواتر هەوڵ دەدات قسە لەگەڵ ژنێک بکات کە لەگەڵ دوو منداڵەکەی بەڕێگاوەیە، ئەو نهێنیەی بەدوو سەربازەکەی ووت ئەو ژنەشی لێ ئاگادار دەکاتەوە، بەدوای رۆیشتنی ژن و منداڵەکان گەشتیارێکیتر خۆی دەناسێنێت، ئەویان ئۆدیبە، بۆیە باوک دەیەوێت بزانێت ئاخۆ ئۆدیب بەدوای ئەو دەگەرێت؟ ئەوەی سەیرە کوڕیش وەک باوک عەوداڵی ئەو گەڕانەیە، بەڵام پێویست ئەوەش بزانین زانین شتێک نابەخشێت، جگە لەوەستاندنی تاوان، بۆ ئۆدیبێکی تەمەن نۆزدە ساڵ، کاتێک خۆی بە باوک دەناسێنێت و ناو و تەمەنی خۆی ئاشکرا دەکات.
هەلبەت ئەو شانۆنامەیە گرنگی تایبەتی خۆی هەیە، لەچۆنیەتی کارکردنەوە ل□ تەک تێکستی کلاسیکی، بەهۆی ئەوەی ئەم وتارەی ئێمە تایبەت بووە بەم کتێبەوە، بەڵام وەرگێڕانی شانۆنامەکەی کۆکتۆ و نووسین لەبارەی تێکستەکەوە، کارێکی گرنگ و پێویستیە و دەبێت لەدەرفەتی تردا بگەڕێینەوە سەری، بۆیە کۆی قسەکردنەکانمان بەپرسیارێک کۆتایی دێنین بەوەی بۆچی ژان کۆکتۆ گەڕاوەتەوە بۆ تارماییەکەی شکسپیر؟
ئەو پرسیارە سەرباری ئەوەی بەرەو دیدگای ترمان دەبات، بەڵام جێی خۆیەتی لەسەری بووەستین، و ئاماژە بە دوو ڕەهەندی بکەین، ڕەهەندی

یەکەم وابەستەی میکانیزمی ڕووداوە، تێدەگەین گەڕانەوە بۆ ناو شانۆنامەی هاملێت بۆ چارەسەرکردنێکی جیاوازی سەفۆکلیسە، ڕەهەندی دووەمیشی ڕەهەندی مانایە، لەبارەی دەقئاوەزانەوە، لە شانۆی ئەمەدا دەقئاوەزان گواستنەوەی دەیالۆگ و کۆکردنەوەو ئامادەکردنە لەژێر ئەم ناوە، بەڵام ژان کۆکتۆ نمونەیەکی تەواو جیاوازە بۆ ڕاستکردنەوەی هەڵەی شانۆییەکەمان، بەوەی پێویستە دەقئاوەزان ئیشکردنەوە بێت لەگەڵ خاسیەتەکانی کارەکتەر یاخود بیرۆکەی ڕووداو، نەوەک کۆکردنەوەو گواستنەوەی دیالۆگی شانۆنامەیەک بێت، ئەوەی ئەمە دەیکەین ئامادەکردن و کۆکردنەوەیە نەک دەقئاوەزان.

ململانێی ئێستای ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەرەو کوێمان دەبات؟.. ئاریان کەرکوکی

لە دوای کۆتایی هاتنی شەڕی سارد لە سەرەتای نەوەدەکانەوە، ئەمریکا وەک یەک زلهێز دەرکەوتووە، لە ڕووی ئابووری وسەربازییەوە سەرووترە. توانی لە ڕێگەی تۆڕێک لە هاوپەیمانی سیاسی وسەربازی ودامەزراوە ئابوورییە نێودەوڵەتییەکان وەک سندوقی دراوی نێودەوڵەتی، ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی کاریگەری خۆی بەهێزتر بکات. سیاسەتی ئەمریکا لە ساڵانی نەوەدەکانەوە تایبەتمەندە بە سەپاندنی سیستەمێکی جیهانی لەسەر بنەمای لیبڕاڵ دیموکراسی پاشان نیولیبرالیزم وئابووری بازاڕ و تا ڕادەیەکی زۆر توانیویەتی دیدگای خۆی لە ئاستی جیهانیدا بسەپێنێت، بەتایبەتی لە ئەوروپا و ئاسیا. سەردەمی هەژموونی ئەمریکایە بەسەر کاروباری جیهانیدا کە بە خێرایی خۆی بینیەوە کە لەگەڵ ڕووداوەکانی ١١ی ئەیلوولی ٢٠٠١ ڕووبەڕووی قۆناغێکی نوێ بووەوە، بەڵام ڕاکێشانی دەسەڵاتی ئەمریکا سنوور وتواناکانی تێپەڕاند. لەسەر ئاسیا دابەزی وئەفغانستان وعێراقی داگیرکرد.
سەرهەڵدانی چینییەکان، ململانێی ڕووسیا، فراوانبوونی چەکی ئێران، ترسی ئەوروپا وتەحەددیاتی دیکە دەسەڵاتی ئەمریکای لەسەر خاکی ئاسیا تێکداوە. لەشکرکێشی ڕووسیا بۆ سەر ئۆکرانیا لە شوباتی

٢٠٢٢، یەکێک لە گرنگترین ئاستەنگەکانی ئەمریکا و ناتۆ لە دوای کۆتایی هاتنی شەڕی ساردەوە ڕووبەڕووی بوونەتەوە هەرچەندە ئەم تەحەدایە دوو شتی بەیەکەوە گرێدراوی ئاشکرا کرد، یەکەمیان نەبوونی هەڵسەنگاندنێکی باشی ڕووسی بوو بۆ تواناکانی خۆی و هەروەها تواناکانی نەیارەکەی و ئەوەی دیکەیان بێتوانایی ئەمریکا بوو لە ڕاگرتنی ڕووسیا پێش ئەوەی شەڕەکە هەڵگیرسێت، ئەویش خێرا وەڵامدانەوەی بۆ سەپاندنی سزای گشتگیر بەسەر ڕووسیا و پێشکەشکردنی پشتیوانی سەربازی و ئابووری فراوان بە ئۆکرانیا بەردەوامبوونی باڵادەستی ئەمریکای لەسەر گۆڕەپانی ئەوروپا نیشان دا ئیدارەی ئێستای ئەمریکا سەرکەوتوو بوو لە یەکخستنی ڕیزەکانی ئەوروپا لە دژی ڕووسیا. کە ڕۆڵی سەرکردایەتی نەریتی خۆی لە کیشوەری ئەوروپادا گێڕاندەوە. سەرەڕای سەرکەوتنەکانی لە دروستکردنی شەڕی پەرتبوون بە ڕووسیا لە گۆڕەپانی ئەوروپادا، تەحەددای داهاتوو لە بەردەم ئەمریکای ترەمپدا هەیە. تەحەددای ستراتیژی هەیە، وەک تێچووی زۆری پشتیوانی سەربازی و ئابووری و دارایی بە ئۆکرانیا، هەروەها ئەگەری سەرهەڵدانی ڕەوتی سیاسی لە ئەوروپا کە مەیلیان بەرەو ئاشتی لەگەڵ ڕووسیا هەیە لەسەر حیسابی پشتیوانی ئەمریکی سەبارەت بە گۆڕەپانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، پێدەچێت گۆڕانکارییەکان قووڵتر بن. ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە هۆی گرنگی جیۆپۆلەتیکی وئابورییەوە، بە تایبەت کە یەدەگی نەوتی زەبەلاحی هەیە، ناوچەیەکی نەریتیی کاریگەرە بۆ ئەمریکا. بەڵام لەم ساڵانەی دواییدا، ئێمە شاهیدی گۆڕانکاری بەرجەستە بووین لە ستراتیژی ئەمریکا بەرامبەر بە ناوچەکە، کە بەهۆی چەندین سیاسەتی ستراتیژییەوە بووە هەنگاونان بەرەو ئاسیا.

کاتێک ئەمریکا دەستی کرد بە گواستنەوەی سەرنجی خۆی بەرەو ئاسیا و زەریای هێمن بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی کاریگەرییە پەرەسەندووەکانی چین؛ کە بووە هۆی دابەزینی ڕێژەیی بەرژەوەندییەکانی بە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. کەمکردنەوەی وابەستەیی و بەمەش کەمکردنەوەی پشتبەستنی واشنتۆن بە نەوتی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەمەش پابەندبوونی سەربازی و سیاسیی بەهێزتر کرد بۆ ئەوەی بەرەو ڕۆژهەڵات بەرەو ئاسیا بڕوات. ئەمەش بووە هۆی سەرهەڵدانی زلهێزە ناوچەییە نوێیەکان بەدرێژایی گۆڕەپانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ڕووسیا، چین و ئێران، سوودیان لە دابەزینی نفوزی ئەمریکا وەرگرتووە بۆ زیادکردنی ئامادەیی خۆیان لە ناوچەکەدا . ڕووسیا ڕاستەوخۆ پاڵپشتی ڕژێمی سوریای کرد، چینیش ڕێککەوتنی ئابووری لەگەڵ وڵاتانی کەنداو ئەنجامدا. ئێران لە دەروازەی ڕۆژهەڵاتی عەرەبەکانەوە کاریگەریی بەدەستهێنا کە بە نیشتەجێبوونی لە کەنارەکانی دەریای ناوەڕاست

گەیشتە لوتكە. هەرچەندە ڕووسیا سەرقاڵی شەڕی ئۆكرانیایە، بەڵام هێشتا كاریگەریی گرنگی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەتایبەت لە سووریادا پاراستووە. ڕووسیا شەڕی لەگەڵ ئۆكرانیا قۆستەوە بۆ زیادكردنی هاوكارییە سەربازی و ئابوورییەكانی لەگەڵ وڵاتانی ناوچەكە لەسەر حیسابی ئەمریكا.

لە یەكێك لە كاردانەوەكانی شەڕی ئۆكرانیا لەسەر ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئەوەیە كە كاریگەرییەكی بەرچاوی لەسەر دینامیكی دەسەڵات لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هەبووە بە تایبەت سەبارەت بە پەیوەندی ئەمریكا لەگەڵ هاوپەیمانە تەقلیدییەكانی. دەسەڵاتی ئەمریكی: والتەر لیپمان، هێنری كیسینجەر وبرێنت سكۆكرۆفت ئەو پیاوانەن كە بەشدارییان لە داڕشتنی دەسەڵاتی ئەمریكادا كردووە. ئیمپراتۆریەتی ئەمریكا قەرزاری ئەم پیاوانە بە كارایی پلاندانانی ستراتیژی ویەكخستنی چەك وسیاسەت. لیپمان، ڕۆژنامەنووس وبیرمەند ، كاریكتەری ئیمپراتۆریەتی ئەمریكای بە "دەوڵەتێكی دەریایی" وەسف كرد وكاریگەرییە بەرفراوانەكەی "تقلیدی جووڵەی مەل و با".

سەبارەت بە كیسینجەر، ئەو لە دەمارەی بیرۆكراسی ئەمریكادا دانی بەوەدا نا كە سیاسەتی دەرەوەی ئەمریكا هەیە وهیچ بڕیارێكی پەیوەست بە كاروباری دەرەوە نییە. وەك قوتابخانەی نەریتی زانستی سیاسی. سكۆكرۆفت هات كە وتی پەیوەندی نێوان زلهێزەكان ئەوەیە كە واقیعی سیاسی دروست دەكەن نەك بە پێچەوانەوە… ئەمریكا وەك زلهێزێك دەمێنێتەوە كە كاریگەرییەكی بەرفراوانی لە ئەوروپا وڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هەیە. ئێستا بە هۆی سەرهەڵدانی زلهێزە نوێیەكان وگۆڕانی ئەولەویەتەكانی جیۆپۆلەتیكی ڕووبەڕووی تەحەددای بەوێنە دەبێتەوە.

شەڕی ئۆكرانیا تاقیكردنەوەیەك بوو بۆ توانای ئەمریكا بۆ پاراستنی سەركردایەتی سیستەمی جیهانی لە بەرامبەر ئاستەنگەكانی ڕووسیادا، لە كاتێكدا ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست تاقیكردنەوەی ڕۆڵی نوێی خۆیەتی ئەگەر شەڕی ئەوروپا بە ڕووسیا بدۆڕێت. پرسیارەكە دەمێنێتەوە كە ئایا ئەمریكا دەتوانێت خۆی لەگەڵ ئەم گۆڕانكاریانەدا بگونجێنێت و لە پێگەی دەسەڵاتی هەژموونگەریدا بمێنێتەوە، یان بەرەوڕووی دابەزینی وردە وردەی كاریگەرییەكەی دەبێتەوە كە دەبێتە هۆی گواستنەوەی بۆ سیستەمێكی نوێی نێودەوڵەتی؟ سەبارەت بە دەسەڵاتی ئیسرائیل، گفتوگۆكە دەمانباتە سەر ئایندەی دەسەڵاتی ئیسرائیل.

ئەم ئایندەیە زیاتر پەیوەست بووە بە چارەنووسی دەسەڵاتی ئەمریكاوە. ئەگەر گرافیكی ئەم دەسەڵاتە لە سەرەتای دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسرائیل لە ساڵی ١٩٤٨ەوە وەربگرین، بۆمان دەردەكەوێت كە لە شەڕی ١٩٦٧دا گەیشتە لوتكە، لە دوای ٧ی ئۆكتۆبەری ٢٠٢٣ەوە

ئیسرائیل لە دۆخێکی دابەزیندایە. ئەمەش بەو مانایە نییە کە شکستی هێناوە، بەڵکو بەو مانایەیە کە ئەرکەکەی لەسەر نەخشەی ستراتیژی لە پێوەندی لەگەڵ دەسەڵاتی ئەمریکادا جێگەی پێداچوونەوە دەبێت. ئەمەش وا دەکات چارەنووسی لەگەڵ دەرئەنجامەکانی دەسەڵاتی ئەمریکا لە گۆڕەپانی ئۆکرانیادا تێکەڵ بێت، هەروەها سەرهەڵدانی چینییەکان لە ئاسیا. لە ساڵانی ڕابردوودا ئیسرائیل ڕووبەڕووی تەحەددای زیاتر بووەتەوە کە ڕاستەوخۆ دەسەڵاتی زەمینی لە چەند بەرەیەکدا پێکخستووە. هەسەدە لە لوبنان، کوتلە چەکدارەکان لە غەززە. ئیتر باسی پەرەسەندنی هەڕەشەی مووشەکی و ئەتۆمی ئێرانیش ناکەم. وا دیارە ئەو هێزەی ئیسرائیل غەززەی وەک سەنگەرێکی کراوە پێڵەن کردووە. تایبەتمەندی ئەم گۆڕەپانە شەڕی نێوان شەڕەکانە یان شەڕی نێوان شەڕەکانە! سەبارەت بە گۆڕەپانی لوبنان، ئەکاونتەکە کراوەیە بەبێ ئەوەی توانای چارەسەرکردنی هەبێت. سنووری لوبنان یەکێکە لە بەرە هەرە مەترسیدارەکان بۆ ئیسرائیل، بەو پێیەی هەسەدە بەهۆی توانا سەربازییەکانی و پەرەپێدانی جبەخانەی مووشەکی وردبینییەوە، هەڕەشەی ڕاستەوخۆ دروست دەکات. پێدەچێت حزبوڵڵا ستراتیژی شەڕی پەرتبوون بگرێتەبەر کە پشت بە بۆردومانی مووشەکی بەردەوام لە دژی نیشتەجێبوونی ئیسرائیل دەبەستێت. ئەمەش فشار دەخاتە سەر بەرەی ناوخۆی ئیسرائیل 0 ئیسرائیل زۆر پشت بە پشتیوانی ئەمریکا دەبەستێت، جا چ لە ڕێگەی یارمەتییە سەربازییەکانەوە بێت یان پشتیوانی دیپلۆماسی لە کۆڕبەندییە نێودەوڵەتییەکاندا. سەرەڕای بەردەوامی پاڵپشتی ئەمریکا، ڕەنگە پەیوەندییەکان ڕووبەڕووی هەندێک گرژی ببنەوە بەهۆی گۆڕانی ئەولەویەتەکانی ئەمریکا و زیادبوونی گرنگیدان بە ئاسیا و زەریای هێمن بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی چین. کە ڕەنگە ببێتە هۆی دابەزینی بەرژەوەندی ئەمریکا بە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و کەمبوونەوەی پشتیوانی لە ئیسرائیل لە قۆناغی داهاتوودا. ئایندەی دەسەڵاتی ئیسرائیل لەبەر ڕۆشنایی بەرەی فرەیی و مەترسییە ناوچەییەکان ڕووبەڕووی چەندین سیناریۆی ئەگەری دەبێتەوە. لەوانەیە لە ماوەی.. بە ساڵانی داهاتوو، پەرەسەندنی هەمەلایەنە:

ئەگەر ململانێیەکی هەمەلایەنە لە چەند بەرەیەک (لوبنان، غەززە، و ئێران) سەرهەڵبدات، ئیسرائیل خۆی لە دۆخێکی سەختدا دەبینێتەوە کە پێویستی بە ئاراستەکردنی سەرچاوە سەربازی و هەواڵگرییەکانی هەیە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی چەندین هەڕەشە. ئەم پەرەسەندنە ڕەنگە ببێتە هۆی زیانێکی گەورە لە بەرەی ناوخۆیی ئیسرائیل و دەستێوەردانی نێودەوڵەتی بۆ وەستاندنی ململانێکان یان بەردەوامبوونی شەڕی درێژخایەنی پەرتبوون. ڕەنگە ئیسرائیل ڕووبەڕووی شەڕێکی ساڵانەک

ببەتەوە، لەوانە هێرشی مووشەکیی وەرزی و دزەکردن بە سەر سنوورەکانی. سەبارەت بە دەسەڵاتی ئێران، پرسیار لەبارەی داهاتووی دەسەڵاتی ئێران و بەم پێیەش کاریگەرییەکانی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا سەرهەڵدەدەن. پێدەچێت ناوچەکە شاهیدی چەند سیناریۆیەک بێت. یان چەند ڕێبازێکی هاوتەریب لە پرۆسەی خزمەتکردنی یەکتردا.

یەکەم: بەهێزکردنی کاریگەری بە بەهێزکردنی بزووتنەوە چەکدارییەکان لە میحوەرەکەدا. گومانی تێدا نییە کە دەسەڵاتی ئێران بەو سیمایەی کە لە جوگرافیا و مێژووی خۆیەوە وەرگیراوە، مەیلی بەرەو کردەی نهێنی هەیە و بەلای خەڵکدا ڕاناکێشرێت. ئەم فەلاتە کە دەڕوانێتە دڵی ئاسیا و تێکەڵبوونی لەگەڵ گرووپەکانی ئاودا، هەوڵدەدات کاریگەرییەکانی چەسپێنێت نەک فراوانکردنی. دیسانەوە بە مانای ستراتیجی ئەمە بەو مانایەیە کە تاران لە بەرگریدایە نەک هێرشبەری. ئەمەش پێچەوانەی هەڵوەستی خۆی لە سەردەمی جەنگی لوبنان لە تەممووزی 2006. ئەمڕۆ دەسەڵاتی ئێران هەوڵدەدات قەرەبووی زیانەکانی ئەگەری لە نفوزی خۆیدا بکاتەوە بە بەهێزکردنی پشتیوانی خۆی بە میلیشیاکانی. ئێران خۆی بە ناچاری دەبینێتەوە کە لە ژێر چەتری ستراتیژ و ئاڕاستەی خۆیدا بەرەو دانوستان لەگەڵ زلهێزە نێودەوڵەتی و ناوچەییە سەرهەڵداوەکان، بە تایبەت لە ژێر ڕۆشنایی پەرەسەندنی فشارە ئابووری و سیاسییەکانی سەری، ڕێبازی دانوستان بگرێتەبەر. کاتێک ئەمریکا و ئیسرائیل هەوڵی کەمکردنەوەی نفوزی ئێران لە ناوچەکە دەدەن لە ڕێگەی سزای ئابووری و هێرشی سەربازی بە سەر شوێنە ئێرانییەکان لە سوریا، عێراق، غەززە و لوبنان. لەم گۆشەیەشەوە دەکرێ تەماشای شەڕی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بکرێت. لەم گۆشەنیگایەوە دەتوانرێت لە بزووتنەوەی دیپلۆماسی چالاکانەی ئەمریکا لە ناوچەکەدا تێبگەین.

ململانێکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەرئەنجامی ئەو ساتە نییە، بەڵکو بەرهەمی کەڵەکەبوونی مێژوویی، ئایینی، سیاسی و جیۆپۆلەتیکییە کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ دەیان ساڵ لەمەوبەر. ناوچەکە بەدەست زنجیرەیەک قەیرانی سەریەککەوتووەوە دەناڵێنێت، لەوانە ململانێی عەرەبی و ئیسرائیلی و گرژیی نێوان زلهێزە گەورەکانی ناوچەکە، وەک ئێران، ئیسرائیل و تورکیا. لەگەڵ هاتنە ناوەوەی زلهێزە نێودەوڵەتییەکان بۆ ناو ململانێکان، وەک ئەمریکا و ڕووسیا، ئەگەری کۆتاییهێنان بە شەڕەکان بە خێرایی ئاڵۆزتر دەبێت. چارەسەری ئاسان و خێرا بۆ کۆتایی هێنان بە شەڕەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا نییە، چونکە هۆکارە مێژوویی، ئایینی، سیاسی و جیۆپۆلەتیکییەکان لە سووتەمەنیکردنی ململانێکان تێکەڵ دەبن...

•

سەمفۆنیای بێدەنگی.. شیعر/کاوە عوسمان عومەر

تنۆکە مرواریەکان، تنۆکە قەشەنگەکان
چەند هەستبزوێنن لە نێو تیشکە ئاڵتونیە بریقەدارەکان
(یەسینین/ شیعری تنۆکەکان)

دەرگای ئاسمان داخرا
ئافرەتەکان پیکەنینە وشکبوەکانیان
بردەوە ژورە تاریکەکان،
....
دڵی شەقام هێشتا ترپەیەتی
درەنگا نێک،
دوای وشکە نمەیەکی سارد،
کە پیاوە تەنیاکان
سێبەرەکانیان تێپەڕئەبێ
ترپەکانیش
ئەمرێ
....
تا ب□ل□یەکە خۆر، ڕەنگی
لێئەتکێ، پەنجەی
سەحەرێکی وێنەکێش
....
نیگای ئەو بەردەڕوخسارەی
بەردەم چیای بێهود□یا
وەستاو،
....
بە هێواشی لێژئ□ بێتەوە

هەنگاوە هێمنەکان
بەرەو پردی سەمەرەی
شەوێکی تر لە فرمێسک..
....
پاشماوەی کەسێک ،
لە بێکەسیا ،
سێبەرێکی ڕاخست،
لە نێو درەختە تەڕەکان خەوت
....
سەگەکان لە برسا چاویان لێکنا،
هەژارەکان ، باخچەکانیان
کردە ماڵ،
....
بێدەنگی پاش باران ،
ئەڤینێکی مردووە
....
تەنیایی بوە هاوڕێی
ئەو شتانەشی سوتاند
کە جارێکی تر
نایەوێت بیناسێتەوە
....
ئەو لەگەڵ کازیوەیەکا
کە خوێنی قورمزی لێئەتکا،
ڕۆحی گریا،،
....
وەک ئەوسا
نەسیمی بیرەوەریەکی
بەدوای سەرگەردانی خۆیا
ڕاکێشا!
....
خانوەکان
لە ژێر تاریکیا بچووک ئەبنەوە
ئاماژەیە
ڕۆژێکی ئاسایی ترتێپەڕی،
....

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری ئ□□□مانی

Holger Feulner
بە سوپاسەوە لە پەیجی خۆی وەرگیراوە

گرەو.. پشکۆ ناکام

((پێویستیمان بە جەنگێکی تازە هەیە کە چەکەکانی
کتێب و سەرکردەکانی ئەهلی فیکر و قوربانیەکانیش
نەزانین و کۆیلایەتی و ئایین بێ…
" دیستیۆفسکی "))
”””””””””””””””””””“

……لە هەزار و چوار ساڵەوە لە دەشتاییەکانا ژیاون ، شەوانیان بە سووتانی دار و تەختەوە ڕووناک کردۆتەوە … تەنها شوانێتی و ڕاونان و داگیر کردنیان زانیوە ….بە "لم" دەستنوێژیان ئەگرت… شەڕیان کرد و جەنگان و کەوتنە گیانی یەکتر..لە هەزار و چوارسەد ساڵەوە هەر وەک ئەوانەی پێش خۆیان ئەفسانە و چیرۆک و قسە و باس و ژیاننامەیان بۆ جێهێشتووین ووتیان ئەوانە"پیرۆز"ن و دوای هەزار و چوارسەد ساڵ ئەبێ وەک ئەوان بیربکەینەوە..وەک ئەوان خۆمان بپۆشین..وەک ئەوان بژین..وەک ئەوان شەڕ و شۆڕ بکەین..وەک ئەوان هاوسەرگیریی بکەین تا تا ئاستی چوار ژن !!لە یەک کاتا..هەزار و چوارسەد ساڵ لە خۆ حەشاردان لە پشت چیرۆک و کەسانێ هیچ شتێ لە ڕاستی بوونیان نازانین و نابێ لە "جبە"کانیان دەرچین و دوایان کەوین و لەگەڵ جەنازەکانیانا بڕۆین و تا ئەمڕۆش سەردانی گۆڕەکانیان بکەین ….هەزار و چوارسەد ساڵە چییان ووتوە لێک ئەیەینەوە بۆ وایان ووتوە و مەبەستیان چی بوە!! هەزار و چوارسەد ساڵە بوێژ و دوعا ئەکەین و ئەپاڕێینەوە کە ماڵی جولەکە و مەسیحی تێک چێ و هیچمان بەدەستەوە نەماوە تا ووڵاتەکانیان تێک و پێک بەین و خۆشمان ووڵاتمان نەما بۆ بە بەدیل گرتنی ئافرەتەکانیان و تەنها ئافرەتە موسڵمانەکان بە دیل گیران..هەزار و چوار سەد ساڵە لە "زەکات" و ڕۆژ بە ڕۆژ ژمارەی برسییەکانی ووڵاتە ئیسلامییەکان هەر لە زیا بوونایە…هەزار و چوار سەد ساڵە لە ڕۆژوو گرتن و وورگی شێخە موسڵمانەکان هەر لە زل بوون و قورس بوونایە.. هەزار و چوارسەد ساڵ لە شەیتان ڕەجم کردن و شەیتانە مۆسڵمانەکان هەر لە

زۆر بوونان…ئەوانەی ئێوە بە نەتەوەی نوستوو حسابیان ئەکەن و نوێژ دژیان ئەکەن گەشتنە بۆشایی ئاسمان و لەسەر مانگ نووستن و ئەتۆمیان کرد بە دوو بەشەوە ، سانیەیان لەتکرد ، شۆڕشی تەکنەلۆجیای فیزیا و ئەلیکترۆنیان کرد ، ئێوەش تەنها لە شۆڕشی” ناوگەڵ” بەردەوام و سەرکەوتوون…لەوەتەی بوون بە خاوەنی”توالێت” بیر لەوە ئەکەنەوە چۆن بچنە ناوی و بە چی نوێژ بەتاڵ ئەبێتەوە جگە لە” ژن و کەر و سەگی ڕەش”!!!
هەزار و چوار سەد ساڵە باس لە کولتوور و ئایین و شەریعەتێک ئەکەن کە بۆ هەموو شوێن و ڕۆژگارێک ئەگونجێ ، گەر بە کەڵک بهاتایە بۆ تا ئێستاش هەر دواکەوتووین..؟ گەر سوودێکی تیا بوایە بۆ دونیای ڕۆژ ئاوا نەیبرد بۆ خۆی..؟
کاتێ ئەسپ بۆ ئەرز کێڵان و کەر بۆ پێشبڕکێ” موسابەقە” بەکار بێ ، هیچ خێرێکمان پێ ناگا و گرەوەکە ئەدۆڕێنین…

“”””””””””””””””””””””””””””””””

(لە دەقێکی ” محمد الماغوط ” وە وەرگیراوە)

“”””””””””””””””””””””””””””””””

تێڕوانینی ماتریاڵیستی بۆ داهێنان لەئەدەب و هونەر.. نووسینی : ئەحمەد مەرزوک.. وەرگێرانی لە عەرەبییەوە: عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

ئەگەر بمانەوێت بەتێڕوانینی ماتریالیستییەوە باس لە داهێنانی ئەدەبیی و هونەریی بکەین، ئەوا پێویستە بە کورتی پێداچوونەوە بەو بابەتە سەرەکییەدا بکەین کە هۆشیاری مر□ق دیاری دەکات، ئەو بابەتەش واقیعە، کە نوێنەرایەتی پێکهاتەی ئابووری کۆمەڵگە و سەرخانە سیاسی و ئایینی و کۆمەڵایەتی و ئەدەبی و هونەرییەکان

دەكات و تەريبە پێى. هەروەها پێويستە لەسەرمان گەر بمانەوێت لە تێڕوانينى ماترياليستى بۆ هونەر و ئەدەب تێبگەين، ئەوا دەبێت لە پێچەوانەكەى ئەم بۆچوون و تێگەيشتنە ماترياليستييە تێبگەين كە ئەويش تێڕوانينى ئايدياليستييە.
تێروانينى ئايدياليستى، بە قوتابخانە فەلسەفى و ئايديۆلۆژييە جۆراوجۆرەكانييەوە، پێيوايە ئەوەى واقيعى هەر كۆمەڵگەيەك لە هەر قۆناغێكى مێژووييدا ديارى دەكات، شێوازى هۆشيارييە لەو قۆناغەدا. واتە ئەوە هۆشيارييە كە واقيع ديارى دەكات. ئەم تێڕوانينە تا ئێستاش لاى فەيلەسوفە ئايدياليستەكان بوونى هەيە. كارل ماركس و فرێدريك ئەنگڵس هاتن و لە بەرهەمەكانياندا تێڕوانينێكى تريان بنيادنا كە ناكۆكە بە تێگەيشتنى ئايدياليزم، ماركس واى دەبينێ كە ئەوە هۆشيارى مرۆڤەكان نييە كە بوونيان ديارى دەكات، بەڵكو بە پێچەوانەوە بوونى كۆمەڵايەتييانە هۆشيارييان ديارى دەكات، ئەمەش بەو مانا يەيە كە پێگەى كۆمەڵايەتى مرۆڤەكان لەسەر بنەماى سروشتى پەيوەندييەكانيان و ئەوەى بەرهەمى دەهێنن لە چوارچێوەى شێوازێكى دياريكراوى بەرهەمهێنان، دامەزراوە. ئەمەجگە لە ململانێى نێوان دارا و نەدار، كە سروشتى ئەم هۆشيارييە ديارى دەكات.
هەورەها تێڕوانينى ئايدياليستى بوونى بەها و پێوەر و ميكانيزمە جێگيرەكان بەشێوەيەكى ڕەها و نامێژوويى بۆ ئەدەب و هونەر دەبينێت، ئەم ڕەوتە سەرنج دەخاتە سەر خودى هونەرمەند، دوور لەو كۆمەڵگەيەى كە تێيدا دەژى، جا چ لە ڕووى ناوەڕۆكەوە يان شێوازى بەرهەمەكەيەوە بێت. لە كاتێكدا تێروانينى ماترياليستى پێى وايە كە بەهاكان و پێوەرەكان و بەرهەمە ئەدەبى و هونەرييەكان دەربڕينى واقيعێكى كۆمەڵايەتين لە قۆناغێكى مێژوويى دياريكراودا، ڕەنگدانەوەى بەرهەمى هونەرمەند يان نووسەر هەرچييەك بێت، لەڕاستيدا دەربڕينێكە بۆ بارودۆخە باوەكانى ناو كۆمەڵگە، تەنانەت ئەگەر بە شێوەيەكى ناهۆشيارانەش بێت.
ئەگەر كارە هونەرييەكانى مرۆڤە سەرەتاييەكان وەربگرين كە مێژووەكەى دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمێكى ئێجگار دوور، دۆزينەوەكان ئاماژە بەوە دەكەن كە مرۆڤى پێش پەيدابوونى مێژوو، واقيع و ژيانى ڕۆژانەى خۆى بە شێوەى هونەرى دەربڕيوە، چەشنى ئەو وێنانەى لەناو ئەشكەوتەكاندا دۆزراونەتەوە. وەك ئەشكەوتى تاميرا لە ئيسپانيادا و ئەشكەوتى سێ خوشك لە فەرەنسا. ئەم كارە هونەريانە وێنەى مرۆڤگەلێكيان وێنا كردووە كە ئاژەڵ ڕاو دەكەن و پرۆسەى ڕاوكردنەكانيان بەرجەستە كردۆتەوە. هەروەها هەندێك لەو وێنانە؛ وێناكردنى مرۆڤەكانن كە لەگەڵ ئاژەڵ دڕندەكاندا لە زۆرانبازى دان و ئەمەش ڕەنگدانەوەى خواستى مرۆڤى سەرەتايى بوو بۆ زاڵبوون

بەسەر سروشتدا لە ڕێوڕەسمێکی جادووییدا. لە ڕێگەی ئەم کارە هونەرییانەوە کە زۆرجار جۆرێک لە ڕێوڕەسمی جادوویی بووە کە کەسێکی ئەو سەردەمە بەپێی تێگەیشتنی خۆی پێیوابووە کە توانای شکستپێهێنانی نێچیرەکەی هەیە.

خۆ ئەگەر بچینە سەر ئەدەب و هونەری میزۆپۆتامیاش، ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە دەربڕینە ئەدەبی و هونەرییەکان بەرهەمی سروشتی ئەو قۆناغەن و ئەو هونەرەی کە لە چیرۆک و داستان و شێوازەکانی هەڵکۆڵراوە هونەرییەکانی شوێنەوارەکاندا دەربڕدراون، بە پلەی یەکەم گوزارشت بوون لە نیگەرانییەکانی مرۆڤ لەو قۆناغەی میزۆپۆتانیا و هەورەها لە تێگەیشتن بۆ پەیوەندی لەگەڵ سروشت و ئەوانی دیکە و خوداوەندەکاندا. ئەو ئەدەب و هونەرە گوزارشت بوو لە پێگەی دەسەڵاتی سیاسی و ئایینی و خێڵەکیی لەو مێژووەدا و هەورەها بەو پێیەی دەسەڵاتی ئایینی ئەو بناغەیە بووە کە فەرمانڕەواکان لە سۆمەر، بابل، یان ئاشوور شەرعیەتی خۆیانیان لەوەی وەرگرتووە. بەرهەمە شیعری و گێڕانەوەکان زۆرجار دەربڕینی گەورەیی و پاڕانەوە بوونە لەخواوەندەکان. بە هەمان شێوە ململانێی مرۆڤ لەو قۆناغە مێژووییەدا لەگەڵ سروشت و ئەو دەرد و پەتا و نەخۆشییانەی کە دووچارییان دەبوو، لە داستان و شیعر و هونەری پەیکەرسازیدا بەرجەستە کراونەتەوە.

هەروەها بەرهەمە هونەری و ئەدەبییەکان چەشنی تابلۆ قوەینە نووسراوەکان و چیرۆک و پەندی پێشینان، وێنەی کشتوکاڵ و دروێنە و ڕاوکردن و شەڕیان گواستووەتەوە و دەقە سەرەکییەکانی ناو ئەفسانە و داستانەکان کێشاون هەستکردن بە ئاسایش دەستبەر بکەن و ئەو مەترسییانە لەکبدەنەوە کە مرۆڤ لەو کاتەدا ڕووبەڕووی بووەتەوە وەکو لافاو و وشکەساڵی و نەخۆشییەکان. بۆ نموونە داستانی گلگامش لە بەشێکیدا جەغد لەسەر بابەتی لافاو کردەتەوە، ئەمەش گوزارشت لە بایەخی ئەم دیاردەیە (لافاو) دەکات لەسەر دانیشتوانی میزۆپۆتامیا، چونکە خەڵکی ئەم ناوچەیە توانای کۆنترۆڵکردنی لافاوی ڕووبارەکانی دیجلە و فوراتیان نەبووە. هەروەها هەمان شت بۆ گەلان و ناوچەکانی تریش کە بەدەست ئەم گرفتەوە ناڵاندوویانە ڕاستە. ئەمەش وایکردووە پرسی لافاو لە ئەدەب و هونەری ئەو سەردەمەدا باو بێت. واتە کاریگەری کارەساتە سروشتییەکان لەسەر مرۆڤی ئەو قۆناغە مێژووییە و هەوڵەکانی بۆ ڕازیکردنی خواوەندەکان لە بەرهەمە ئەدەبی و هونەرییەکانی ئەو سەردەمەدا باو بووە.

ئەوەی بەسەر شارستانییەت لە میزۆپۆتامیادا پەیڕەو کراوە، شارستانییەتەکانی میسری و یۆنانی و ڕۆمانی و هەروەها ڕۆژهەڵاتی هیند و چین و شارستانییەتە کۆنەکانی تریشی لێ بێبەری نەبووە و

بەپێی ئەو گەشەسەندنەی کە هەریەکێک لەو شارستانییەتانە پێی گەیشتوون، ئەدەب و هونەر وێنای سروشتی ژیان و بەرهەمهێنان و ململانێ و گۆڕانکاری و تێڕوانینەکانی زاڵی ناو ئەم کۆمەڵگایانەی لەو قۆناغە مێژووییەدا، کردووە.
دەکرێت بوترێت کە لێکدانەوە ئایدیالیستییەکان بە بەرهەمی هونەری و ئەدەبیی؛ دەست ئەم بەرهەمە لە هەلومەرجە ماددییەکەی دادەبڕێت و دوور لە ژینگە و ئەو ململانێیانەی لەناو کۆمەڵگەدا ڕوودەدەن، لێکدەداتەوە. لە کاتێکدا تێڕوانینی ماتریالیستی پێی وایە ئەدەب و هونەر و سەرجەم بەرهەمە مرۆییەکانی تر ڕەنگدانەوەی قۆناغێکی دیاریکراوی مێژوویین لە کۆمەڵگەیەکی دیاریکراو و کاریگەریی دەسەڵات لەناو ئەو کۆمەڵگەیەدا.
شێوە و ناوەڕۆکی هونەر و ئەدەب لەگەڵ گۆڕانکاری پێکهاتەی ئابوری و دامەزراوە کۆمەڵایەتییەکان و پەیوەندییەکانی نێوان مرۆڤەکان، ئەویش ئاڵوگۆڕی بەسەردا دێت. ئەدەب و هونەر دوورترین بەرهەمی مرۆڤن لە سەقامگیری و چەقبەستوویی. ئەدەب و هونەر و ئەرکەکانیان لە کۆمەڵگەی چینایەتی تەژی لە ململانێ زۆر جیاوازترن لەو جۆرە ئەدەب و هونەرەی کە لە کۆمەڵگەیەکی سەرەتاییدا پشتگیری لە جیاکاری چینایەتی ناکەن، وەک ئەوەی لە کۆمەڵگەکانی پێش کشتوکاڵیدا هەبوون. هەموو هونەرێک بەرهەمی سەردەمی خۆی و بەرهەمی کارلێککردنییەتی لەگەڵ چەندین هەلومەرج و گۆڕانکاری هەمەجۆردا.
ئایدیالیستەکان هەمیشە ماتریالیستەکان بەوە تاوانبار دەکەن کە لەڕووی ئابوورییەوە هەوڵی لێکدانەوەی سەرجەم شتەکان دەدەن و ئەم بۆچوونەش تا ئاستێکی زۆر ڕووکەشانەیە. چونکە تێڕوانینی ماتریالیستی بە شێوەیەکی میکانیکی لە پەیوەندی نێوان ئابووری و هونەر ناڕوانێت، بەڵکو وای دەبینێت کە پرۆسەیەکی ئاڵۆزی پڕ لە کارلێکە، لەناو کۆمەڵگەیەکی دیاریکراودا ڕوودەدات کە بنەما و بزاوتی لەسەر زەمینەی ململانێی نێوان چینی باڵادەست و چینی ژێردەستەدا دامەزراوە و ژێرخانی ئابووریش وەک ئامراز و هۆکارەکانی بەرهەمهێنان و سەرمایەش دەتوانێت سەرخان وەک داب و نەریت و ئەخلاق و ئاستە بکەن. لەسەر ئەم بنەمایە شیعر و پەیکەرسازی و ڕۆمان و چیرۆک و مۆسیقا و هونەر و ئەدەبیاتەکانی تر، شێوەیان بەپێی شێوازی بەرهەمهێنانی کۆمەڵگەیەکی دیاریکراو و بەپێی ئەو قۆناغە مێژووییەی کە ئەم شێوازە بەرهەمهێنانەی پێیدا تێپەڕیوە و هەروەها تا چەند ململانێکە لەناو ئەم شێوازەدا پەرەی سەندووە، دیاری دەکرێت.
دەتوانرێت بە کورتی دیارترین هێزەکانی کاریگەر لەسەر بەرهەمی ئەدەبی و هونەری لە هەر سەردەمێک لە سەردەمەکان ، بە واقیعی

ئابووری و خەباتی چینایەتی بخرێنەڕوو، کە بە[illegible]ی خۆیان ڕەنگدانەوەی بەرژەوەندییەکانی دەسەڵاتی سیاسی و ئایینی و بنەماڵەیی و دەسەڵاتە کۆمەڵایەتییە جۆراوجۆرەکانی ترن، کە هەمیشە هەوڵدەدەن قۆرخکاری یان کاریگەری لەسەر شێوازە جۆراوجۆرەکانی بەرهەمهێنانی ئەدەبی و هونەری بکەن بەجۆرێک کە ئەگەر کاریگەرییەکە ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ بێت، لەڕێگەی بنیادنانی هونەر و ئەدەب و کلتووری دەسەڵات بە شێوازی جۆراوجۆر جا هۆشیارانە بێت یان ناهۆشیارانە. گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی-ئابوورییەکان هەمیشە دەبنە هۆی گۆڕانکاری لە شێوە و ناوەڕۆکی ئەدەب و هونەر. بەو پێیەی هونەر و ئەدەبیاتی نوێ لەڕێگەی ئەو گۆڕانکاریانەوە دەسازدرێن، بەتایبەتیش لە کاتی تووندبوونەوەی ململانێ لە سەردەمی گواستنەوەدا بۆ نموونە لە قۆناغی کۆیلایەتییەوە بۆ قۆناغی دەرەبەگایەتی ململانێکە تووندتر دەبێتەوە یان بە پێی بارودۆخی هەر کۆمەڵگە و دەوڵەتێک کورت یان درێژ دەبێتەوە. ئەدەب و هونەریش لەگەڵ ئەو گۆڕانکاری و گەشەکردنەی کۆمەڵگەدا شانبەشان و هاوتەریب هەنگاو دەنێت، بەمەش زەمینەی ئەو گۆڕانکارییە و گوزارشت کردن لێی، بە شێوازی هونەری و گێڕانەوە و داستانیی دەردەبڕێت. هەر ڕێک وەکچۆن لە گۆڕانکاری شێوازی بەرهەمهێنانی فیۆداڵی بۆ شێوازی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریدا دەبینرێت.

ئەگەر بۆ نموونە شانۆنامەکانی شکسپیر وەربگرین، لە یەکێک لە لایەنەکانیاندا، گوزارشت بوون لە سەرەتاکانی سەرهەڵدانی سەرمایەداریی بازرگانی و پێکهاتنی دەوڵەتەکان بە مانا مۆدێرنەکەی، کە دەوڵەتگەلێک بوون مەیلی ناوەندی ناسیونالیستییەکی ناوەندگەرایان هەبووە کە گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییە قووڵەکان یاوەری بوون و گرنگترینیان کەمبوونەوەی ڕۆڵی دەرەبەگایەتی بوو لە ئەوروپای ڕۆژئاوا. ئەو گۆڕانکاری و پێشکەوتنە پیشەسازییانەی لە سەردەمی ڕێنیسانسدا ڕوویاندا و هەوڵێک بوون بەرەو گۆڕانکاری بەئاڕاستەی کۆتایی سەردەمی فیۆداڵی. هەروەها ئەم شانۆنامانەی شێکسپیر دەربڕینێک بوون بۆ ئەو ئاڵۆزییەی کە یاوەری ژیانی کۆمەڵایەتی بوو لەو قۆناغەدا و ئەو سەردەمەش هەنگاونانی بەرەو تاکگەرایی بەخۆوە بینی. لە زۆربەی شانۆنامەکانی شکسپیردا ئەم ململانێ تاکەکەسییانە دەبینین کە هاملێت، ماکبێس، ئۆتێلۆ، لیر، یان پاڵەوانەکانی دیکەی شانۆنامەکانی ویلیام شکسپیر تووشی دەبن. باڵادەستی مەیلی تاکگەرایی عەلمانی و گۆڕینی مرۆق بۆ دروستکەر و بوون بەچەقی ڕووداوەکان، دوای ئەوەی کە کڵێسا هەژموونی بەسەر ژیانی ڕۆژانە و بیری تاکەکاندا دەستەبەر کردبوو. ئەمەش پێچەوانەی ئەو شانۆنامانەیە کە لە سەدەکانی ناوەڕاستدا لە ئەوروپادا باو

بوون کە لە ڕۆحێکی تاکگەرایی لاوازتر بەهرەمەند بوون. وەک چۆن کارەکتەرەکانی شانۆنامە و چیرۆکەکانی پێش شکسپیریش لە سەرەتاوە تا کۆتایی یەک کارەکتەری یەکجۆریی بوون، یان کارەکتەری باش بوون یانیش بەڕەهایی خراپ بوون. شانۆنامەکانی شکسپیر گوزارشت بوون لە قۆناغێکی نوێی واقیعی بابەتیی کە ئاڵۆزتر بوو لەو سەردەمانەی پێش خۆی. وەک گوزارشتکردن لە سەرهەڵدانی شێوازێکی نوێی بەرهەمهێنان لەگەڵ هەموو ئەو ئاڵوگۆڕ و گۆڕانکاریانەی کە لە هەناوی خۆیدا هەڵیگرتبوو.

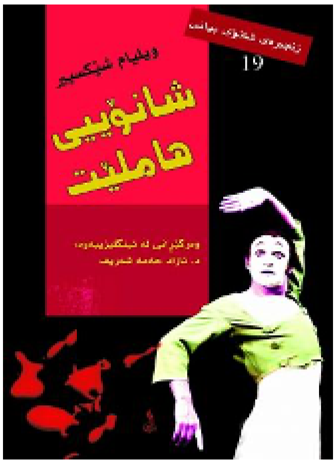

هەروەها دەتوانرێت سەرڤانتێس وەک نموونەیەکی دیکەی گواستنەوە لە سەردەمێکەوە بۆ سەردەمێکی دیکە ببینرێت. ڕۆمانی مەزنی دۆنکیشۆت، ئەو ڕۆمانە گەورەیەیە کە بە ڕوونی و جوانی کۆتایی سەردەمی سوارچاکی و ئاغایەتی و شکۆی داب و نەریتی فیۆداڵی کە تێیدا زاڵ بووە، دەرئەبڕێت. هەنگاونان بەرەو ژیانێکی نوێ کە سەرڤانتێس توانی بە شێوەیەکی سەرنجڕاکێش بەرجەستەی بکات و هەروەها پاڵەوانی ڕۆمانەکەش گوزارشتی لە بێهودەیی و مردنی بیرۆکەکانی سوارچاکی لەگەڵ دەستپێکردنی هەڵوەشاندنەوەی شێوازی بەرهەمهێنانی فیۆداڵی کە لە ئەوروپادا زاڵ بوو، دەکات. سەرهەڵدانی ڕۆمان لە سەدەی حەڤدەهەم و هەژدەهەمدا یەکێکە لە گرنگترین گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییەکان و سەرهەڵدانی چینی بۆرژوازی. پاڵەوانی ڕۆمانەکان زۆربەی جار سەر بە چینی ناوەڕاستی بۆرژوازین، یان خەڵکی ئاسایین، لەبری ئەو دەرەبەگ و ئاغا و شازادانەی کە لە بەرهەمەکانی پێشوودا باو بوون. سەردەمی ڕۆشنگەری کە ئەوروپا پێش شۆڕشی فەرەنسی بەخۆوەی بینیبوو، گوزارشت بوو لە گۆڕانکاریی لە سەردەمی فیۆدالیزمەوە بۆ سەردەمی سەرهەڵدانی بۆرژوازی. ئەمە لە ماوەی زیاتر لە سەد ساڵدا چەندین نووسەر و هونەرمەند و بیرمەند و فەیلەسوفی وەک مۆلیێر، ڤۆڵتێر، ژان ژاک ڕۆسۆ، هێلڤیسوس، دیدرۆ و چەندانی ترمان بینی، کە بەرهەمەکانیان ڕەنگدانەوەی ئەم

گۆڕانکارییانە بوون و فەلسەفەی ماتریالیستیش پشتڕاستی دەکاتەوە کە ئەم گۆڕانکارییانە لە فیکر و فەلسەفە و ئەدەب و هونەر و ئایدۆلۆژیادا دەرئەنجامی گۆڕانکاریی ئابووری و سیاسی بوون و نەک هۆکارێک بن بۆ ئەو ئاڵوگۆڕانە. لە کاتێکدا ئایدیالیزم جەغد لەوە دەکاتەوە کە بەرهەمی ئەم نووسەر و هونەرمەند و فەیلەسوفانە لە پلەی یەکەمدا هۆکاری شۆڕشی فەرەنسا بوون! ماتریالیزم پەرەسەندنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و سەرهەڵدانی چینێکی نوێی پیشەسازی و بازرگان بە پێشکەوتن و داهێنانە زانستییەکانەوە دەبەستێتەوە بە گەشەسەندن و داهێنانە زانستییەکان کە سروشتی ژیانیان گۆڕی و بوونە هۆی فراوانبوونەوەی شارەکان، ئەمە جگە لە دۆزینەوەی جوگرافییەکان کە هەلومەرجی تازەتری لێکەوتەوە. هەموو ئەم هۆکارە بابەتییانە پێکەوە بەشداربوون لە سەرهەڵدانی جۆرێکی نوێی ئەدەب و هونەر نەک بە پێچەوانەوە.

لێرەدا دەتوانین باسی هەریەک لە بەلزاکی فەرەنسی و تۆڵستۆی ڕووسی بکەین، کە بە ڕوونی گوزارشتیان لە سەرهەڵدانی سەردەمێکی نوێ کرد، کە ئەویش سەردەمی سەرمایەدارییە بە هەموو ئەو دژایەتییەی کە لە هەناوی خۆیدا هەڵیگرتووە. ئەم دوو ڕۆماننووسە توانیان وێنای چەوسانەوە و کەیلەکردنی ئینسان و هەروەها ڕۆڵی پارە لە دروستکردنی ململانێ لە نێوان خەڵکدا بکەن. هەروەها توانیان ڕادەی ئەو نامۆبوونەی کە بەهۆی ئەم شێوازە نوێیەی بەرهەمهێنانەوە دروست دەبێت چەندە و چۆن تەماح؛ موڵکدار و بازرگان و دەوڵەتەکان لە پێناو بەدەستهێنانی قازانجی زیاتر دەداتە پێش تەنانەت ئەگەر بە شەڕیش بێت، گوزارشت لێبکەن. هەرچەند ئاراستە سیاسی و ئایدۆلۆژییەکانی ئەم دوو ڕۆماننووسە لەگەڵ سەرمایەداریدا بوون، بەڵام واقیعی فەرەنسا و ڕووسیا و ئەو ململانێیانەی لەو قۆناغەدا زاڵ بوون بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەرانە وێنا کرد. هەرچەندە بەرهەمەکانی بەلزاک و تۆڵستۆی شۆڕشگێڕانە بوون، بەڵام چارەسەرەکانیان بە واقیع زیاتر چارەسەرێکی ئەخلاقییانە بوو.

ئەوەی بەسەر ڕۆمان و شانۆنامەدا پەیڕەو دەکرێت بۆ مۆسیقاش هەر بەو جۆرەیە. ئەم هونەرە لە ڕێگەی گەشەسەندنی درێژخایەنی خۆیەوە کە هەر لە سەرەتاوە هاوڕێی ژیانی مرۆڤ بووە، گوزارشتی لە خواستەکانی مرۆڤ کردووە و یەکێک بووە لەو ئامرازانەی کە لە ڕێوڕەسمی جادوویی و ئایینیدا لە سەرانسەری قۆناغ و شێوازەکانی بەرهەمهێنانی جیاوازدا، بەکارهێنراوە. بۆیەش هەمیشە مۆسیقا و گۆرانی و سروود، یاوەری سرووتەکانی پەرستگا و کڵێسا و ڕێوڕەسمە بەکۆمەڵەکان بوون کە لەلایەن گروپەکانەوە ئەنجام دەدران بەو ئومێدەی لە خوداوەندەکان نزیک ببنەوە یان کارئاسانییەک بێت بۆ

گەیاندنی پەیامەکانیان بە ئاسمان. مۆسیقا لە واقیعی کۆمەڵایەتی و تێگەیشتنیان بۆ جیهان لەسەردەمە جیاوازەکاندا جیا ناکرێتەوە هەروەک چۆن مۆسیقا لە سەردەمەکانی پێشوودا ڕۆڵی خۆی بینیوە، لە سەردەمی ئەمڕۆشدا گوزارشتی لە واقیعی کۆمەڵگاکان و ئاسۆ و ململانێکانیان و ئەو گۆڕانکاریانەی کە لەناو شێوازی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریدا ڕوودەدەن، کردووە.

دانانی بارودۆخێکی ئابوری و سیاسی دیاریکراو، کە لە سەرەتای هەژموونییەوە تا داڕمان و نەمانی ئەم هەژموونە، وەک بەرهەمهێنانی ڕێبازێک یان قوتابخانەیەکی هونەری یان ئەدەبی، جۆرێکە لە بەهەڵوێستیی. چونکە لەناو ئەم یان ئەو شێوازەدا گۆڕانکاری و ئاڵوگۆڕ هەن کە هاوتەریب لەگەڵ ئاڵوگۆڕ و گۆڕانکارییەکان و تووندی و لەسەرخۆبوونی شێوازی خەباتی چینایەتی هەنگاو دەنێن. بۆیە دەبینین کە شێواز و قوتابخانە هونەرییەکانی ناو شێوازی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری، بۆ نموونە، قەیرانەکانی ئەم سیستەمە و گۆڕانکارییەکانی لە قوتابخانەکانی هونەر لە پێناو هونەردا و لەوێوە بۆ قوتابخانەی سوریالیستی تا دەگات بە قوتابخانەی دەروونناسی تا شێواز و قوتابخانەکانی تر، دەرکەوتنەکن کەشانبەشان ئەو گۆڕانکاری و شەڕانە بوون کە لەگەڵ جەنگی جیهانی یەکەم و دووەمدا ڕوویاندا. بۆ نموونە هونەر و ئەدەبی بێهوودەیی لەو قۆناغەدا برەویان پەیدا کرد، دوای پرۆسە بەربڵاو و ترسناکەکانی تێکدانی شارەکان و کوشتنی خەڵک بە ئەوەی خزمەت بە ئامانجە سیاسی و ئابوورییەکان بکەن. ئەم قوتابخانانە بە ئەوە دەرکەوتن تا نائومێدی مرۆڤ دەرببڕن و دوودڵی و گومان لە توانای گۆڕینی ئەو واقیعە لای مرۆڤ بچێنن. لەگەڵ ئەم هەموو نەهامەتی و وێرانکاریانەشدا، زۆرێک لە نووسەران و هونەرمەندان بە شێوازی بێهوودەیی و بێمانا گوزارشتیان لە واقیع دەکرد. ڕێک بە پێچەوانەی ئەدەبیاتی واقیعی شۆڕشگێڕانە کە هاندەری گۆڕانکاری و ڕزگاری بوو.

ئەگەر تەماشای سەرهەڵدانی سوریالیزم بکەین وەک قوتابخانەیەکی هونەری و ئەدەبیی کە لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە لە پاریس سەریهەڵدا، بۆمان دەردەکەوێت کە ئەم ڕێبازەش گوزارشتە لە کاریگەربوونی بە کۆمەڵێک لەو ئاڵوگۆڕانەی کە بەشداریان لە شکڵپێدانیدا کردووە. یەکەمینیان باڵادەستی قوتابخانەی شیکاری دەروونییە لە ئەوروپا وەک فەلسەفە و میتۆدێکی چارەسەریی کە پشت بە لێکدانەوەی خەونەکان و نائاگایی و ململانێ سێکسییە سەرکوتکراوەکان دەبەستێت. ئەم هێزە وێرانکارە ناوخۆییانە مرۆڤ بەرەو لەناوچوون و شەڕ و مردن پاڵ دەنێت (غەریزەی شەڕانگێزی و مردن). ئەگەر ئەم تێڕوانینانە زاڵ بن بەسەر دەروونناسیدا، ئەوا

زۆرێک لە زانستە مرۆییەکان و تەنانەت ئەو قوتابخانە فەلسەفییانەش کە لەسەر بنەمای ماتریالیزم دامەزراون وەک قوتابخانەی فرانکفۆرت، ئەمە سەرباری شەڕێکی ماڵوێرانکەر لە ئەوروپا کە بە ملیۆنان کەس بوونە قوربانی، وایکرد ئەم ڕێبازە لە بیرکردنەوەی لۆژیکی هۆشیارانە و تەنانەت زانست و هونەریش بێتوانا بێت و ئیتر ئەم ڕێبازە هونەرییە بەرەو ناعەقڵانییەت و نائومێدی هەنگاوی نا.

بنەمای ماددی بۆ داهێنان لە ئەدەب و هونەردا

زۆرێک لەو لێکدانەوە دەروونی و کۆمەڵایەتییانەی کە هەن باسیان لە بابەتەکانی داهێنان لە زانست و هونەر و ئەدەبدا کردووە. وەک باسکردن بە هۆشیاری بە هەموو جۆرەکانییەوە. لێرەدا دوو تێڕوانین لەئارادان سەبارەت بە بنەچەی داهێنان لە هونەر و ئەدەبدا. یەکەمیان تێڕوانینی ئایدیالیستییە کە داهێنان لە ئەدەب و هونەر وەک حاڵەتێکی نەخۆشیناسیی یان حاڵەتێکی ئیلهامبەخش و شتی تر سەیر دەکات. ئەو تێڕوانینانەی کە بەرهەمی کار لە دەوروبەر و بارودۆخی ماددی و مێژوویی جیا دەکاتەوە. ئەوی تر تێڕوانینی ماتریالیستییە کە داهێنان بە هەلومەرجی کۆمەڵایەتی و ئابووری قۆناغێکی مێژوویی دیاریکراوی دەبەستێتەوە، هەروەها ئەو دەرفەت و هەلومەرجانەی لەبەردەستی نووسەر یان هونەرمەندان کە پاڵی پێوە دەنێن بە خولقان و داهێنان. سەرەتا بەو تێڕوانینە ئایدیالیستییە دەست پێدەکەین کە زۆرێک لە ڕوانگە دەروون شیکارییەکان نوێنەرایەتی دەکەن. دیارترینی بۆچوونەکان کە لە بازنەی زانستی و ئەکادیمی و تەنانەت لە ئاستی جەماوەریشدا ناوبانگیان بەدەستهێناوە، بریتین لە:

یەکەم: ئەو تیۆریانەی کە داهێنان بە شێتی و نەخۆشییە دەروونییەکانەوە دەبەستنەوە و پێشەنگی ئەم ڕەوتە توێژەری ئیتاڵی لۆمبرۆسۆ و پزیشکی مەرەنسی بە نەخۆشییەکانی مێشک کریستجامەر بوون. پوختەی ئەوەی کە لۆمبرۆسۆ لە کتێبەکەیدا (بلیمەتدار) جەغدی لەسەر دەکاتەوە ئەوەیە کە پەیوەندی لە نێوان شێتی و نەخۆشی دەروونی یان بلیمەتیدا هەیە و بلیمەتیش بە بۆچوونی لۆمبرۆسۆ؛ شێتییە. ئەو وای دەبینێت لەدەستدانی هاوسەنگی لە ڕوانگەیەکی ئەناتۆمییەوە لەناو مێشکی داهێنەردا ئەوەیە کە دەبێتە هۆی ئاوسانی مێشک یان گرژبوونی چەند بەشێک لە مێشک. ئەم ناهاوسەنگییەش لە بلیمەتیدا داهێنان دەخولقێنێت. بەڵام کریستجامەر بلیمەتی یان داهێنان وەک لادانێکی نەخۆشی دەمارەیی و بۆماوەیی دەبینێت کە تایبەتمەندی هەندێک خێزان بێت، ئەو توێژینەوەی لەسەر هەندێک لە خێزانەکان وەک خێزانەکانی بیتهۆڤن، کۆتە، باخ و مایکل ئەنجێلۆ کرد و گەیشت بەو ئەنجامەی کە

خەزانەکانی ئەم داهێنەرانە هەڵگری لادان و نەخۆشییەکانی مێشک بوون. ئەم تێڕوانینە لەلایەن لێکۆڵینەوە و توێژینەوە زانستییەکانەوە پووچەڵ کراوەتەوە، بەڵام هێشتا بەچوونەکی بەربڵاوە لە نێو هەندێک لە ڕۆشنبیران و ئەکادیمییەکان.

دووەم: هەرچی فرۆیدە بە پلەی یەکەم لێکۆڵینەوەی لە داهێنانی هەندێک لە هونەرمەند و نووسەرەکاندا کرد، لەسەرووی هەمووشیانەوە لیۆناردۆ داڤینشی و دۆستۆیفسکی، لێکدانەوەی فرۆید بۆ داهێنانی ئەم دوو داهێنەرە کە لە تیۆری گشتی دەروونشیکارییەکەیدا هاتووە،وای دەبینێت کە لە ئەدەب و هونەردا دۆخێک دێتە ئاراوە وەک ئەوەی فرۆید بە میکانیزمی بەرگری ناوزەدی دەکات. لە نێو مرۆڤە داهێنەرەکانیشدا وەک میکانیزمی خوویەکی نزم و ناپەسند سەرهەڵدەدات، ئەمەش هۆکارێکە کە مرۆڤ بە شێوەیەکی نائاگایی پەنای بۆ دەبات بۆ ئەوەی بەسەر پاڵنەرە سێکسییە پێویستییەکانی زاڵ بێت و ئەویش لە ڕێگەی داهێنانی هونەری یان ئەدەبی یان تەنانەت بیرکاری یان زانستییەوە، خۆی لێ خاڵی دەکاتەوە. فرۆید پێیوایە هونەرمەند و نووسەرانی داهێنەر هەمیشە نێرگسین و ئارەزووی سێکسییان بە خودی خۆیان هەیە و داهێنانیش بەوجۆرە، حاڵەتێکی سێکسی بایەلۆژییە. بەپێی هونەرمەندی داهێنەر بە تایبەت ناتوانێت ئارەزووە سێکسییەکانی خۆی لە ئەنجامی فشاری کۆمەڵایەتی و ئەو قەدەغەکردنانەی کە بەسەریدا دەسەپێنرێت، تێر بکات.

ئەمانە ئەو تیۆریانە بوون کە هەوڵیاندەدا داهێنان وەک حاڵەتێکی نەخۆشی بایەلۆژی ڕوون بکەنەوە. وەک ئاماژەمان پێدا زانست پشتگیری ئەم بۆچوونانە ناکات سەبارەت ئەوەی کە بەسەر زاری زۆر کەسەوە دەوترێنەوە. داهێنەرانیش وەکو زۆربەی خەڵک ڕەنگە هەندێکیان بەدەست شێزان یان نەخۆشییە دەروونییەکانەوە بناڵێنن، بەڵام دانانی ناوی نەخۆشی دەروونی یان شێتی بە سەرجەم داهێنەران زۆر دوورە لە ڕاستییەوە و تەنانەت توێژینەوە دەروونی و نەخۆشییە دەمارییەکانیش بەپێڕەوا پشتڕاستی ئەوە دەکەنەوە کە نەخۆشی دەروونی یان نەخۆشی مێشک لەزۆربەری بوارە زانستی هونەری و ئەدەبییەکاندا، ڕێگری لە داهێنان دەکەن.

سێیەم: تیۆرییەکی تر هەیە کە داهێنان نەک وەک حاڵەتێکی نەخۆشی، بەڵکو وەک حاڵەتێکی سروشتیی دەبینێت، بەڵام ئەمە بە هەموو مرۆڤەکان وکو یەک بەردەست نییە. کەسانێک هەن بەهرەمەندن یان بلیمەتن و کەسانی تر بەوجۆرە نین. ئەم تیۆرییە داهێنەر لەو ژینگە کۆمەڵایەتییەکەی کە تێیدا گەورە بووە و ئەو بوارەی بۆی ڕەخساوە و ئەو دۆخەی پێیدا تێپەڕیوە، دادەبڕێت. زاناکانیش هەمیشە لەهەموو

بوارە جیاجیاکاندا بەوجۆرە دەتوانن داهێنەران کە ئیلهام و چرکەساتی دەرکەوتنیان هەیە، لێکدانەوەشیان بۆ داهێنان، لێکدانەوەیەکی سۆفییانەیە. هەمیشە ساتی دەرکەوتن و هاتنی ئیلهام دەبەستنەوە بە بێ نەخشەیی و پلانیی و دوور لەو بارودۆخەی کە داهێنەر بیر لەو چرکەساتانە بکاتەوە. وەک ئەوەی دەزینەوەی لەناکاوی یەکێک لە یاساکانی بیرکاری پەینکاریەردا، یان وەک ئەوەی نیوتن بە کەوتنە خوارەوەی سێوێک بەسەر سەریدا گەیشت بە یاسای کێشکردنی زەوی. بەمجۆرە بەنسبەت هەندێک لە نیگارکێشەکان کاتێک کە بیرۆکەیەکی دیاریکراوی بەپەلەیان بۆ دێت، دواتر دەچنە سەر کار و تابلۆکانیان بە شێوەیەک بەرجەستەی دەکەن وەک ئەوەی لە خەونێک بچێت؛ چەشنی سوریالیستەکان و ئەوانی دی. ئەم تیۆرییە هەمیشە سەرنج دەخاتە سەر ئەو خاڵەی کە هەندێک کەس خاوەنی بلیمەتی و زیرەکی لەڕادەبەرن و لە کۆتاییدا ئەم زاراوانە ناڕۆشنن و ناتوانرێت ڕوون بکرێنەوە.

ئەم بۆچوونەش هەر بەوەوە دەوەستێت وەسفی ئەوەی کە لە ڕاستیدا چی بەکردەوە لە مێشکی داهێنەردا دەگوزەرێت، بکات ، بەبێ ئەوەی گرنگی بەو هۆکارە کلتووری و کۆمەڵایەتییانە بدات کە دەبنە هۆی ئەم داهێنانە. هەروەها بنەمای مێشک بۆ پرۆسەی داهێنان پشتگوێ دەخات، بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە مێشک ئەو ئامێرەیە کە کارلێک لەگەڵ ژینگەدا دەکات و نوێنەرایەتی ئەم ژینگەیەش دەکات بە بەرهەمهێنانەوەی لە شێوەی بەرهەمی هونەری و ئەدەبی و زانستیدا.

چوارەم: سەبارەت بە بنەمای ماتریالیستی بۆ داهێنان لە ئەدەب و هونەردا، کە ناونیشانی باسەکەی ئەمڕۆمانە، ئەو تیۆرییەیە کە لە ماوەیەکی دوور و درێژ شکلگیریی کرد و لەگەڵ کارئەندامزانی ڕووسی ئیڤان پاڤلۆڤ گەیشتە پلەی پێگەیشتن. ئەو تیۆرییە پێی وایە داهێنان لە هەموو شێوەکانیدا بنەمایەکی بایۆلۆژی هەیە کە بە کاری مێشک نوێنەرایەتی دەکرێت، ئەمەش بە دەوری خۆی بەرهەمی قۆناغێکی گەشەکردنە کە مرۆڤایەتی بە چەندین گۆڕانکاری لە ملیۆنان ساڵ بەر لە ئێستاوە تا هەنووکە پێیدا تێپەڕیوە و تا دەگات بەو توێژینەوە مۆدێرنانەی کە باس لە بابەتی داهێنان لە زانست و هونەر و ئەدەبدا دەکەن .

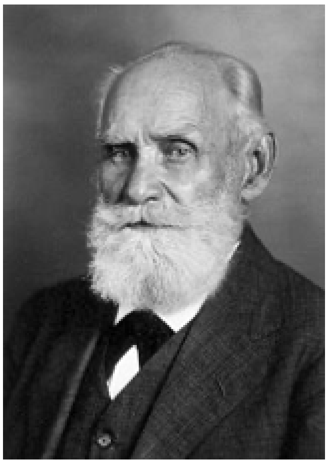

تێڕوانینی ماتریالیستی ئەوە پشتڕاست دەکاتەوە کە لە غیابی بارودۆخی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی و کولتووری گونجاودا، کەسی داهێنەر ناتوانێت داهێنەر بێت. ئەوەی ژینگەی سروشتی و کۆمەڵایەتی لە قۆناغێکی مێژوویی دیاریکراودا دابینی دەکات و ئەو ململانێ و گۆڕانکارییانەی کە یاوەری دەکەن و وەک ئەو هۆکارانەی پێویستن بۆ گەشەپێدانی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان بنەمان بۆ داهێنان لە هەر بوارێکدا. هەروەها داهێنان بۆ نموونە لە وێنەکێشان، ڕۆمان، یان مۆسیقا کاری پڕ زەحمەت لە مرۆڤ دەخوازێت کە ڕەنگە چەندین ساڵ بخایەنێت. داهێنان لەناکاو ڕوونادات وەک هەندێ کەس وای دەبینن وەک ئەوەی کێشەی ئیلهام، سرووش، یان بلیمەتی دوور لە واقیعی زیندووەوە بێت. بەڵکوو دوای لێکۆڵینەوەیەکی قووڵ و درێژخایەن دێت و پێویستی بە هەوڵ و تەقەلایەکی زۆر هەیە، چونکە هەر بەرهەمێکی داهێنەرانەی مەزن و کاریگەر و هەر بەرهەمێکی ئەدەبی نەمر، ئەوە لە داهێنەرەکە دەخوازێت کە ئەزموونەکانی پێش خۆی وەرگرێت و هەرسیان بکات و ئینجا گوزارشتیان بکات. ئەمەش وا لە مێشکی داهێنەر دەکات کە تووشی ململانێیەکی ناوخۆیی بێت و لەم ڕێگەیەشەوە بە تەواوی سەرقاڵی بەرهەمەکەی دەبێت.

بنەمای ماتریالیستی بۆ داهێنان، مێشکی مرۆڤ کە ئاڵۆزترین مێشکی سەر ڕووی زەوییە دەکات بە جەوهەری خۆی. ئەوەشی وا لە مرۆڤ دەکات بتوانێت داهێنان بکات و هونەر و ئەدەب بەرهەم بهێنێت ئەو ژینگە کۆمەڵایەتییە گونجاوەیە کە دەبێت لە بەردەستدا بێت. ئەگەر دەرفەت بە کەسێکی دیاریکراو و هەروەها هەلومەرج و پەروەردەی گونجاو لە تەمەنی منداڵییەوە بۆ دابین بکرێت، بۆ نموونە هاندەری بێت لە بواری ئەدەب و هونەردا، ئەوا چینی ژێرەوەی مێشک کە بەرپرسە لەم جۆرە چالاکییە لای کەسی داهێنەر چالاکتر دەبێت و ژمارەی خانە دەمارەکانی ئەم بوارە زیاتر دەبن بە بەراورد بەو کەسانەی کە لەسەر ئاستی ئەدەبی و هونەریدا سەرقاڵی داهێنان نین. توێژینەوەکان ئەوەش پشتڕاست دەکەنەوە و دەڵێن ئەو جێگایانەی بە پلەی یەکەم

مامەڵەی لەگەڵ سەوز و هەستەکاندا دەکەن، یەکێکە لە جیاکەرەوە گرنگەکانی بەرهەمی هونەری و ئەدەبییەکان. بەڵام سەبارەت بە زانایانی فیزیا و بیرکاری و لقە زانستییەکانی تر، ئەو ناوچانەی چینی خوارەوەی مێشکیان بەرپرسن لە بیرکردنەوەی لۆژیکی، کە زیاتر لەکەڵ پێکرانی دەماریان هەیە لە چاو ئەوانی تر. بەم شێوەیە دەتوانین بەڵێین داهێنان لە ئەدەب و هونەردا لە ڕێگەی نەخۆشیی مێشک یان دەروونەوە نایەتە دی و هەروەها جۆرێک نییە لە ئیلهام و ئاوازەیی دوور لەو هەڵومەرجە بابەتییانەی کە دەوری خولقێنەرەکەیان داوە و هەروەها دەرئەنجامی بەرزبوونەوەی غەریزەی سێکسی سەرکوتکراویش نییە، بەڵکو داهێنان لە جەوهەری خۆیدا دەرئەنجامی کارلێکی ژمارەیەکی زۆر لەو هۆکارانەی ناو ئەو ژینگەیەی مرۆڤە کە تێیدا دەژی و ناو مێشکی ئەو مرۆڤەیە کە بەرهەمێک بەرهەم دێنێت.
تێبینی : ئەم وتارە لە کۆڕبەندی دووشەممەی مەعریفی لە ٢٨ ی شوباتی ٢٠٢٢ پێشکەش کراوە.

سەرچاوە : التصور المادي للابداع في الادب و الفن، بقلم احمد مرزوک، موقع منظمة البديل الشيوعي في العراق https://www.albadeel-alsheoi.org/ar/?p=7151

هۆکاری پشت نەنووسینی مەزهەب و نەتەوە لە سەرژمێریی عێراق: مەترسییەکانی سەر کورد و سوننە.. شێرکۆ کرمانج

عێراق وڵاتێکە کە کەمترین سەرژمێریی لێ کراوە بەڵام هەرکاتێک کرابێت، زۆرترین گەمە لەگەڵ زانیارییەکان کراوە و بە مەبەستی سیاسی و ئایدیۆلۆجی بەکارهاتووە. ئەم سەرژمێرییەی ئەمجارەی ٢٠٢٤، گوایە ناسیاسییە و زانیارییەکان بۆ پلاندانان بۆ گەشەی ئابووری و کۆمەڵایەتی بەکاردێن، بەڵام من پێموایە ئەمجارە زۆر لە جارانی

پێشووتر، مەرامی سیاسی و ئایدیۆلۆجی و مەزهەبیی و نەتەوەیی لە پشتە. لەم کورتەبابەتە، بە خێرایی هۆکارەکانی دانەنانی پرسیاری نەتەوە و مەزهەب دەخەمەڕوو، لەویشەوە بۆمان دەردەکەوێت کە چەندە پلانی سیاسیی و مەزهەبگەرا لە پشت ئەم سەرژمێرییەوەن. هاوکات مەترسییەکانی سەر کورد لە بوون لە عێراق-دا گفتوگۆ دەکەم.

سەرەتا باسی ئەوە بکەین کە بۆچی مەزهەب لە فۆرمی سەرژمێرییەکەدا نەنووسراوە؟ بۆ تێگەیشتن لەمە دەبێت بزانین کە لە سەد ساڵی ڕابردوودا چ گۆڕانکارییەک بەسەر دیموگرافیای شیعە لە عێراق-دا هاتووە.

یەکەمین سەرژمێریی لە عێراق لە ١٩٢٧ کراوە، بەڵام زانیارییەکانی ورد نەبوون و پرسیاری نەتەوە نەکراوە، بەڵام دین و مەزهەب هەژمار کراون. هەر چۆنێک بووبێت، زنیارییەکان هەندێک ئاماژە نیشان دەدەن. بۆ نموونە، لەو سەروبەندەدا کۆی دانیشتوانی بەغدا ٢٥٠ هەزار کەس بووە، لەو ژمارەیە سوننەکان ١٣٠ هەزار کەس بوون (بە ڕێژەی ٥٢٪)؛ شیعەکان ٥٤ هەزار کەس بوون (بەڕێژەی نزیک لە ٢٢٪)، جووەکان ٥٠ هەزار کەسێک بوون (بەڕێژەی ٢٠٪). دیارە بەشێکی زۆر لە شیعەکان کوردە-فەیلییەکان بوون، واتە شیعەی عەرەب هەر ئێجگار کەم بووە (تەماشای وێنەی هاوپێچ بکەن).

بابزانین لە سەد ساڵی ڕابردوو ئەم ڕێژەیە چی بەسەر دێت. لە ١٩٥٧، ژمارەی دانیشتوانی بەغدا لە ٢٥٠ هەزارەوە لە ١٩٢٧ بەهۆی کۆچ لە دێهات و شارەکانەوە چواربار زیاد دەکات بۆ نزیکەی ٨٠٠ هەزار. ئەمەش زیادبوونی ژمارەی شیعەکانی لە بەغدا لێ دەکەوێتەوە . ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە ڕێژەی شیعە لە ٢٢٪ بۆ نزیکەی ٥٠٪ زیاد بکات (تەماشای کتێبەکەم "شوناسی عێراق" بکە، ل. ١٧٧). وەک ئاگادارن شەڕی شیعە-سوننە لە ساڵانی ٢٠٠٣ تاوەکوو ٢٠٠٨ بووە مایەی دەرپەڕاندنی ژمارەیەکی زۆر لە سوننەکان لە عێراق بەگشتی و لە بەغدا بەتایبەتی. بۆیە وەک لە ئەنجامی هەڵبژاردنی پارێزگاکان لە عێراق لە ٢٠٠٩ دەردەکەوێت چیدیکە بەغدا شارێکی زۆرینە سوننە نییە بەڵکوو شارێکی شیعەنشینە، بەزۆرینەیەکی ڕەها. لیستە سوننییەکان بەسەریەکەوە تەنیا ١٦٪ ی کورسییەکانی بەغدا-یان بردەوە، لەبەرابەردا لیستە شیعییەکان ٧٠٪ ی کورسییەکانی بەغدا-یان مسۆگەرکرد. لە دوا هەڵبژاردن بۆ پەرلەمانی عێراق لە ٢٠٢١، هەر دوو لیستی سوننە، عەزم و تەقەدوم، بەسەریەکەوە ١٧٪ دەنگەکانی بەغدایان بردەوە و شیعەکانیش زیاتر لە ٨٢٪. هەموو ئەمانە کەم تا زۆر ئاماژەن کە ڕێژەی شیعە لە بەغدا لە سەد ساڵی ڕابردوو لە نزیک لە ٢٠٪ ەوە بۆ زیاتر لە ٨٠٪ بەرزبۆتەوە. ئەمەش ڕێژەیەکی ئێجگار زۆرە، واتە بەغدا لە شارێکی سوننەنشینەوە بووە بە شارێکی شیعە.

هەر کەسێک بەغدای لە چەند ساڵی ڕابردوو دیبێت، بۆ ڕوونی هەست بەوە دەکات. من خۆم ئەمساڵ دوو جار سەردانی بەغدا-م کرد.
لێرەوە دەزانین کە بۆچی پرسیاری مەزهەب لە فۆرمی دوا سەرژمێریی لە عێراق دەرهێنرا، چونکە ئەگەر پرسیاری مەزهەب کرابا ئەوە ژمارە و ڕێژەی سوننە هەم لە عێراق هەم لە بەغدا دەردەخست کە چەندە کەمی کردووە. ئەمەش دەنگدانەوەی زۆری لە دەکەوتەوە نەک هەر لەناو عێراق بەڵکوو لە دنیای عەرەبی و ئیسلامیش. سوننەکان لە هەر کوێیەک بن دەیان پرسی "بەغدای هاڕونە ڕەشید"، واتە بەغدای سوننەکان، بۆ وای بەسەر هات. ئەوە بەجگە لەوەی کە زانیارییەکان نیشانی دەداین کە چۆن شار و پارێزگا سوننەکان بەشیعەکراون، چۆن بەسرە لە سوننە خالی کراوە، چۆن سامەڕا و تەلەعفەر بەتەواوی بە شیعەکراون ئامادەیی بۆ بەپارێزگاربوونیان دەکرێت، واتە پرۆسەی تەشیع لە عێراق دەردەکەوت. هاوکات، ئەگەر داتاکان یارییان لەگەڵدا بکرێت، کە من ئەوە بە ئەگەرێک دەزانم، ئەوە لە غیابی نەتەوە و مەزهەب بەدیارناکەوێت کە بە قازانجی کێ گەمەکە کراوە. بە دوو وشە، مەزهەب نەنووسرا تاوەکوو پڕۆسەی بەشیعەکردنی عێراق بشاردرێتەوە.
بە دەرکەوتنی ژمارە و ڕێژەی کوردیش ئەمە هەر ڕاستە. ڕێژەی کورد لە عێراق لە ڕۆژی دامەزراندنی ئەو دەوڵەتە لە کەمبوونەوەدایە. لە یەکەم سەرژمێریی باوەڕپێکرا لە عێراق-دا، بەپێی سەرچاوەکان دەردەکەوێت، ڕێژەی کورد لە عێراق ساڵ بە ساڵ کەم دەکات. لە ١٩٤٧ ڕێژەکە زیاتر لە ٢٨٪ بووە، تا ١٩٨٧ بۆ کەمتر لە ٢٢٪ دابەزیوە. لە ١٩٩٧ ڕێژەکە کەم دەبێتەوە بۆ کەمتر لە ٢٠٪. لە دوای ٢٠٠٣، تا ماوەیەک بودجەی هەرێمی کوردستان بە ١٧٪ دیاری دەکرا، لەسەر ئەو بنەمایەی کە ڕێژەی دانیشتوانی هەرێم بە بەراورد بە عێراق لەو دەوروبەرەیە. ئەگەر کوردەکانی دەرەوەی هەرێمیش هەژمار بکەین ڕێژەکە دەگاتەوە نزیکەی ٢٠٪ ـەکە. واتە لە ١٩٤٧ بۆ ٢٠٠٣ کورد لە عێراق بە ڕێژەی ٨٪ کەمی کردووە، ئەوەش مانای ئەوەیە کە بەردەوام ڕێژەی کورد لە عێراق لە دابەزیندایە.
نازانم بەڵام خۆشبەختانە یان بەدبەختانە، لە دوای دامەزراندنی هەرێمی کوردستان لە ١٩٩١، دۆخی خەڵکی کوردستان و ئاستی ڕۆشنبیریی و پەروەردە و خوێندنی کوردستانیان بە بەراورد بە ناوچەکانی دیکەی عەرەبی عێراق زۆر باشتر و بەرزترە. هیچ شتێک ئەوە نەسەلمێنێت، ڕێژەی گەشەی دانیشتوان، کەمیی ژمارەی منداڵ، ئەوە دەسەلمێنێت. هەر کۆمەڵگەیەک پێشکەوتوو بوو، خێزان بچووکتر دەبێتەوە چونکە ژمارەی منداڵ کەم دەبێتەوە. ئەمە لە کوردستان بە بەبەراورد لەگەڵ عێراق بە زەقی ڕوویداوە. بۆیە ڕێژەی عەرەب بەردەوام لە زیادبوون و کورد لە کەمبوونە. بەپێی ئامارەکانی وەزارەتی پلاندانانی عێراق

لە 2017 دا ژمارەی دانیشتوان لە عێراق بۆتە 37 ملیۆن، کە تەنیا 5 ملیۆن و 755 هەزار و کەسیان لە هەرێمی کوردستان دادەنیشن. واتە ڕێژەی دانیشتوانی هەرێم لە ٪١٧ لە ٢٠٠٣ بۆ ٪١٥.٥ دابەزیوە لە ٢٠١٧ دا. لەم سەرژمێرییەدا، من مەزەندە دەکەم، کە ڕێژەی دانیشتوانی هەرێم بە دەوروبەری ٪١٣ لە دانیشتوانی عێراق دابەزێت.
بگەڕێینەوە بۆ پرسیارە سەرەکییەکەمان، بۆ بۆکسی نەتەوە لە فۆرمی سەرژمێریی لادرا. من پێموایە هۆکارەکەی بۆ ئەم خاڵانە دەگەڕێتەوە:
یەکەم، ئەگەر نەتەوە لە فۆرمەکاندا بنووسرایە، ئەوە هەموو کوردێک دەیزانی کە نزیکەی ملیۆنێک عەرەب لە هەرێمی کوردستان-دا نیشتەجێن کە ترس و دڵەڕاوکێیەکی جددی دروست دەکرد لەسەر ئاراستەکانی هەرێم لە دواڕۆژدا، جا چ لە پێیوەند بە هەڵبژاردنی پارێزگاکان بێت، هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان بێت، ڕاپرسی بێت لە هەرێم بۆ سەربەخۆیی یان هەر پرسێکی دیکە.
دووەم، عێراقییەکان نایانەوێت کوردستانییان بزانن کە ئەو ملیۆن عەرەبە، کە ڕۆژانە لە زیادبوونەدایە، لە دواڕۆژدا لە هەر ڕاپرسییەک بۆ هەموارکردنی دەستووری عێراقی لەوانەیە ئاراستەی دەنگدان لە پارێزگاکانی هەرێم (هەڵەبجە، سلێمانی، هەولێر، دهۆک) بگۆڕێت بە قازانجی شیعە و سوننە، واتە عەرەب لە عێراق-دا. لەبیرتان نەچێت بۆ هەموارکردنی دەستووری عێراق ئەگەر سێ پارێزگا بەپێچەوانەی هەموارکردنەکە دەنگ بدەن ئەوە هەموارکردنەکە ڕەت دەکرێتەوە. بە زیادبوونی ڕێژەی عەرەب لە هەرێمی کوردستان لە دواڕۆژدا ئەم ئەگەرە دێتەگۆڕێ، ئەمڕۆش نەبێت سبەی.
سێیەم، عێراقییەکان نایانەوێت خەڵکی کوردستان بزانن کە نزیکەی ٦٠٠ هەزار عەرەب تەنیا لە ٢٠٠٣ ـەوە تا ئێستا لە کەرکووک و دەوروبەری نیشتەجێ کراون. ئێستا ئەو ژمارەیە لای زۆر کەس زانراوە بەڵام بە فەرمیبوون و بە دەرخستنی لەلایەن دامەزراوەیەکی فەرمییەوە دەنگە کاردانەوەی زیاتری لێ دروست دەبوو، بۆیە نەیانویست خانەی نەتەوە لە فۆرمی سەرژمێرییەکەدا هەبێت.
چوارەم، خانەی نەتەوە هەبا، دوای دەرچوونی ئەنجامەکان دەردەکەوت کە ڕێژەی کورد لە عێراق لە ماوەی سەد ساڵی ڕابردوو لە ٪٢٨ وە کەمبۆتەوە بۆ نزیکەی ٪١٣، واتە لە نیوە زیاتر کەمی کردووە. ئەمەش وای دەکرد کە ترسێکی گەورە لەنێو کوردستانییان دروست بکات، بەوەی مانەوەیان لەناو عێراق-دا مایەپووچە و ئەگەرەکانی لاوازبوونی پێگەی کوردستانییان دێنێتەگۆڕێ، کە ئاماژەکانی بە زەقی لەم ساڵانەی دوایدا دەرکەوتووە.
پێنجەم، کەمبوونی ژمارە و ڕێژەی کوردستانییان لە عێراق-دا، دوو بەرئەنجامی ئەجگار ترسناکی دیکەی لێ دەکەوێتەوە، لەوانەی پێشووتر

ترسناکتر، کە خۆیان لە کەمبوونەوەی بودجەی تەرخانکرا و بە هەرێم و داکشانی ژمارەی کورسییە تەرخانکراوەکان بە پارێزگا کوردستانییەکان دەبینێتەوە.

با زیاتر لەم پرسە بڕوانین، لە خولی یەکەمی پەرلەمانی عێراق لە 2005، کوردستانیان ٥٨ کورسیان لە ٢٧٠ کورسی تەرخان کراو بە عێراق بردەوە (واتە، ڕێژەی کورسی براوە زیاتر لە ٢١٪ بوو). لە خولی دووەم لە 2010 سەرەڕای زیادکردنی کورسییەکان بۆ 325، کەچی ژمارەی کورسییە براوەکانی کوردستانیان بووە 57 (واتە، ڕێژەی کورسی براوە کەمی کرد بۆ ١٧.٥٪). لە 2014 لە کۆی 328 کورسی، کورد 61 کورسی مسۆگەر کردووە (واتە، ڕێژەی کورسی براوە تۆزێک زیادی کرد بۆ ١٨.٥٪). لە هەڵبژاردنەکانی ٢٠١٨دا، کورد لە ٣٢٩ کورسی ٥٦ کورسی بەدەستهێناوە (واتە ڕێژەکە ئەمجارە کەمی کردووە و دابەزیوە بۆ ١٧٪). لە دوایین هەڵبژاردندا لە ٢٠٢١، ژمارەی کورسی کوردستانیان زیادی کرد بۆ ٥٨ کورسی (واتە ڕێژەکە تۆزێک زیادی کردووە بۆ ١٧.٥٪). بەگشتی، ئەم زانیارییانە پێمان دەڵێن کە ڕێژە و ژمارەی کورسییەکانی کوردستانیان لە ٢٠ ساڵی ڕابردوودا گۆڕانکارییەکی ئەوتۆی بەسەردا نەهاتووە، ئەوە نەبێت کە کورد لە بچووکردنەوەی بازنە لە عێراق وەک یەک بازنە بۆ هەر پارێزگایەک یەک بازنە زەرەرمەند بووە و ڕێژەی کورسییەکان لە ٢١٪ بۆ ١٧-١٨٪ دابەزیوە.

بەڵام، دوای دەرچوونی ئەنجامەکانی ئەم سەرژمێرییە، لەبەر ئەوەی ژمارەی دانیشتوان لە پارێزگا عەرەبنشینەکان بە بەراورد بە پارێزگا کوردنشینەکان زۆر زیاد دەکات، ئەوە لێرە بەدواوە ڕێژەی کورسییەکانی کوردستانیان ئەگەری هەیە دابەزێت بۆ کەمتر لە ١٥٪. ترسە گەورەکەش ئەوەیە کە بەپێی دەستووری عێراقی دەبێت بۆ هەر ١٠٠ هەزار کەس نوێنەرێک هەبێت لە پەرلەمان، بۆیە ژمارەی کورسییەکانیش زیاد دەکرێت، لە ٣٢٩ وە بۆ نزیکەی ٤٦٠ کورسی، ئەوە ئەگەر ژمارەی دانیشتوان بگاتە ٤٦ ملیۆن. ئەوکات، لەبەر ئەوەی کە ژمارەی کورد بە بەراورد بە عەرەب کەمی کردووە نەک زیاد ئەوە ژمارەی کورسییەکانی پەرلەمانیش کە لە هەڵبژاردنەکاندا دەیباتە زۆر کەمتر دەبێت، بەمەش هەندەی دیکە پێگەی کوردستانیان لە عێراق-دا لاواز دەبێت.

بەڵام ئەوەی من زیندەقم لێی چووە، ئەوەیە کە تا ئەو ڕادەی من ئاگادارم، ئەوانەی پێشبینی ژمارەی دانیشتوانی عێراق دەکەن، هەموویان پێیان وایە لە ٢٠٥٠ ژمارەی دانیشتوانی عێراق خۆی لە ٨٠ ملیۆن دەدات. لەو ڕێژەیە بەپێی ڕێژەی منداڵبوون لە نێو کورد و عەرەب، پێشبینی دەکرێت کە ڕێژەی کورد بۆ ٧٪ لە عێراق دابەزێت. ئەوەش پێگەی کورد نەک لاواز دەکات بەڵکوو هەر نایهێڵێت.

ئەم پێشهاتانە پێویستی بە قسەی زۆر و بیرکردنەوەی گەورە و ستراتیجیی هەیە. بەڵام من یەک شت دەزانم و دەڵێم، ئەمە وەک کوردستانیان هیچ چارەسەرێکمان نییە لە عێراق بەجگە لە جیابوونەوە، سەربەخۆیی، ئەگینا بۆ ٢٥ ساڵی دیکە کورد لە هەولێر و سلێمانی و دهۆکیش دەبێت بە کۆمینە. بەکورتی، کورد یان خنکان یان جیابوونەوەی لە پێشە. خۆ ئەگەر سەربەخۆیی لەم قۆناغەدا زەحمەت، یان ئەگەرێکانی کەمە، ئەوە دەبێت کوردستانیان دوو شت بکەن، دەوڵەتئاسایەک لە ناو عێراق-دا بۆ کوردستانیان دروست بکەن، واتە هەرێم ببێت بە قەوارەیەک هاوشێوەی هەرێمی کیوبێک لە کەنەدا، تاوەکوو وەک ئەوان سیاسەتی خۆپاراستن لە هەڕەشە و ترس و هەژموونی هەرێمە ئینگلیزیزمانەکان پەیڕەو بکەن. هاوشێوەی کیوبێک، کوردستانیان دەبێت سیاسەتی پاراستنی زمان، سنووری هەرێم (دوای گەڕانەوەی ناوچە دابڕێنراوەکان)، کولتوور، مێژوو، دابونەریتی خۆیان بپارێزن، ئەگینا لەناودەچن.

بەکورتی، هەرێمی کوردستان یان دەبێت سەروەر و سەربەخۆ و ئازاد بێت یان سیاسەتی بەکیوبیککردنی کوردستان لە عێراق پەیڕەو بکات.

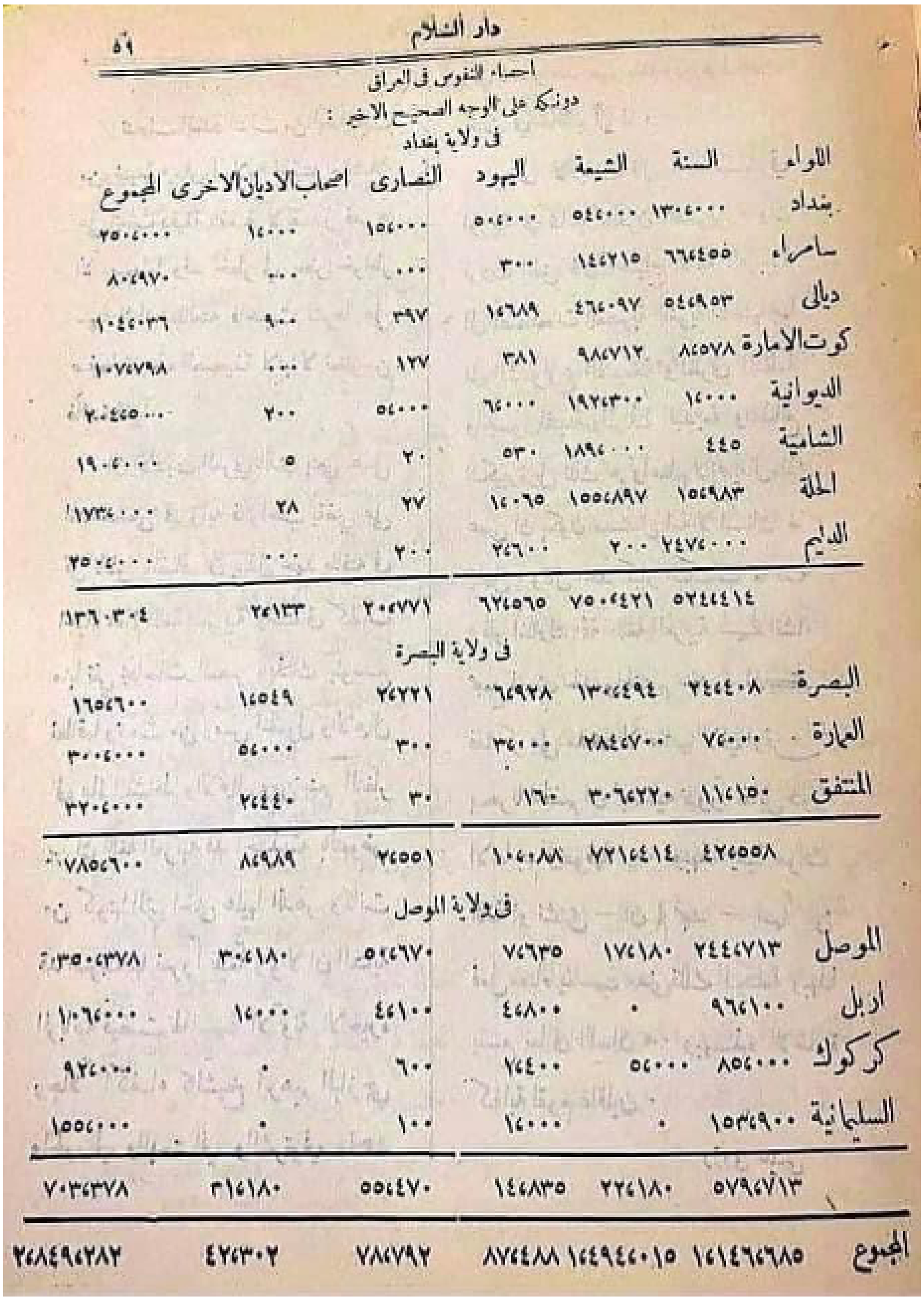

احصاء النفوس في العراق

دونكه على الوجه الصحيح الاخير :

في ولاية بغداد

اللواء	السنة	الشيعة	اليهود	النصارى	اصحاب الاديان الاخرى	المجموع
بغداد	١٣٠،٠٠٠	٥٤٠،٠٠٠	٥٠،٠٠٠	١٥،٠٠٠	١،٠٠٠	٢٥٠،٠٠٠
سامراء	٦٦،٤٥٥	١٤،٢١٥	٣٠٠	٠٠٠	٠٠٠	٨٠،٩٧٠
ديالى	٥٤،٩٥٣	٤٦،٠٩٧	١،٦٨٩	٣٩٧	٩٠٠	١٠٤،٠٣٦
كوت الامارة	٨،٥٧٨	٩٨،٧١٢	٣٨١	١٢٧	٠٠٠	١٠٧،٧٩٨
الديوانية	١،٠٠٠	١٩٢،٣٠٠	٦،٠٠٠	٥،٠٠٠	٢٠٠	٢٠٤،٤٥٠٠٠
الشامية	٤٤٥	١٨٩،٠٠٠	٥٣٠	٢٠	٥	١٩٠،٠٠٠
الحلة	١٥،٩٨٣	١٥٥،٨٩٧	١،٠٦٥	٢٧	٢٨	١٧٣،٠٠٠
الدليم	٢٤٧،٠٠٠	٢٠٠	٢،٦٠٠	٢٠٠	٠٠٠	٢٥٠،٠٠٠
	٥٢٤،٤١٤	٧٥٠،٤٢١	٦٢،٥٦٥	٢٠،٧٧١	٢،١٣٣	١٣٦٠٣٠٤

في ولاية البصرة

اللواء	السنة	الشيعة	اليهود	النصارى	اصحاب الاديان الاخرى	المجموع
البصرة	٢٤،٤٠٨	١٣٠،٤٩٤	٦،٩٢٨	٢،٧٢١	١،٥٤٩	١٦٥،٦٠٠
العمارة	٧،٠٠٠	٢٨٤،٧٠٠	٣،٠٠٠	٣٠٠	٥،٠٠٠	٣٠٠،٠٠٠
المنتفق	١١،١٥٠	٣٠٦،٢٢٠	١٦٠	٣٠	٢،٤٤٠	٣٢٠،٠٠٠
	٤٢،٥٥٨	٧٢١،٤١٤	١٠،٠٨٨	٢،٥٥١	٨،٩٨٩	٧٨٥،٦٠٠

في ولاية الموصل

اللواء	السنة	الشيعة	اليهود	النصارى	اصحاب الاديان الاخرى	المجموع
الموصل	٢٤٤،٧١٣	١٧،١٨٠	٧،٦٣٥	٥٠،٦٧٠	٣٠،١٨٠	٣٥٠،٣٧٨
اربل	٩٦،١٠٠	٠	٤،٨٠٠	٤،١٠٠	١،٠٠٠	١٠٦،٠٠٠
كركوك	٨٥،٠٠٠	٥،٠٠٠	٢،٤٠٠	٦٠٠	٠	٩٢،٠٠٠
السليمانية	١٥٣،٩٠٠	٠	١،٠٠٠	١٠٠	٠	١٥٥،٠٠٠
	٥٧٩،٧١٣	٢٢،١٨٠	١٤،٨٣٥	٥٥،٤٧٠	٣١،١٨٠	٧٠٣،٣٧٨
المجموع	١،١٤٦،٦٨٥	١،٤٩٤،٠١٥	٨٧،٤٨٨	٧٨،٧٩٢	٤٢،٣٠٢	٢،٨٤٩،٢٨٢

سەرژمێری هەنگاوێک بۆ وێناکردنی واقیعی دیمۆگرافی.. حامی احمد علی

دابەشکردنی داهاتەکان بەشێوازێکی دادپەروەری بەسەر پارێزگاکاندا ڕەنگ بێت زەقترین دروشمی سەرژمێری بێت لەعێراق، بەڵام

هەستیارترین ئاماژە لە پشت ئەم دروشمەوە ئەستوربونی ڕەگە نەتەوایەتی و ئاینیەکانە کە بەگونان لەدوای ئەنجامی ئەم سەرژمێریەوە ئاماژەکانی دەردەکەون و داواکاریە نەتەوەیی و ئاینی و سیاسی و ئابوریەکان لەسەر ڕیژەی یاسایی و واقیعی دیمۆگرافی ئەم سەرژمێریەوە دەستنیشان دەکرێن، یەکێك لەخاڵە لاوازەکانی دەزی کورد بەدرێژایی مێژوو پشتی پێ بەستوە ڕووکردنە چەك و پشتکردنە کاغەز بوە کەئەمەش دیسان دەبێتە قۆناغێك و هەلێکی تری لەدەستچوو، لەهەموو سەردەمێکدا هێز و توانای سەربازی هیچ مەرج نەبوە بۆ سەرخستنی داواکاری نەتەوەیی، بەڵکو تەنها جێهێشتنی برینێکی قووڵی تربوە لەجەستەی زاماری نیشتماندا، ئامادەیی و کۆدەنگی سەرکردە سیاسیەکان و پشتکردن لە بەرژەوەندیە کەسیەکان هۆکارێك بوە بۆ بەرەو پێشچونی دەزی کوردو چارەسەری ڕیشەیی کێشەی کورد کەدیسان ئەمیش هەرگیز بەرجەستە نەبوە، بەڵام بەداخەوە هەمیشەو تائەمرۆش سیناریۆکان هەر چەندبارە دەبنەوە بەجۆرێك نەتوانراوە ئەو بەربەستە نهێنیە کە بەردەوام هۆکاربوە بۆ سەرنەکەوتن بشکێندرێت، هەربۆیەش لەقۆناغە یەك لەدوایەکەکانی شۆڕشی کورد لەئاستی باڵادا دۆڕاویین، سەرژمێریش یەکێکی ترە لەو هەلە زێڕینانەی کەدەکرێت ببێتە بناغەیەکی یاسایی و دەستوری بۆ گەڕانەوەی ناوچە کێشە لەسەرەکان لەلایەکەوەو دیارکردنی سەنگی هەرێمی کوردستان لەڕووی ژمارەی دانیشتوانەوە لەلایەکی ترەوە، لەیاسای سەرژمێری ژمارە (32)ی ساڵی (2023) لەمادەی (11)دا هاتوە کەدەڵێت دەبێت هەر (10) ساڵ جارێك پێویستە سەرژمێری گشتی ئەنجام بدرێت، هەر لەهەمان یاسادا لە مادەی (12)دا هاتوە ئەم سەرژمێریە هەموو ئەو عێراقیانە دەگرێتەوە کەلە دەرەوەی ووڵات دەژین بە جۆرێك باڵوێزخانەکان و ئەو لایەنانەی کە بەرژەوەندی عێراق دەپارێزن یان هەر ڕێگایەکی تر کەوزیری پلان دانان دەستنیشانی دەکات دەبێت بەئەرکی خۆی هەڵسێت لەم بوارەدا، بەڵام بەداخەوە دەیڵێم کەکوردانی تاراوگە بەشداریەکی لەسەدا سەدیان لەم سەرژمێریەدا نیە، عێراق (27) ساڵ لە بەشایی سەرژمێریدا مایەوە، کەدەتوانین بڵێن بە هەرێمی کوردستان (37) ساڵیش دەکات، لەکاتێکدا لەیاسای ئاماردا لەمادەی یانزەدا هاتوە کەدەبێت هەر(10) ساڵ جارێك سەرژمێری گشتی لەعێراق ئەنجام بدرێت، بەڵام بەچەند هۆکارو مەرامێکی سیاسیی و ئەمنی دواخراوە، ئەم سەرژمێریە لەعێراقدا بەدەیەمین سەرژمێری دادەنرێت و هەستیارترین و پڕبایەخترینیانە لەڕووی سیاسیەوە بۆ هەرێمی کوردستان و ناوچە کوردنشینەکانی دەرەوەی ئیدارەی هەرێم، بەیەکێك لە پایەگرنگەکانی شۆڕشی ئەم سەدەیە دادەنرێت لەکاتێکدا داهاتوی جیهان و ناوخۆی ووڵاتان بەرەو کرانەوەیەکی مەزنی بواری

تەکنەلۆژیای سەربازی هەنگاو دەنێت، شۆڕشی چەکداری و بزوتنەوە کلاسیکیەکانی شاخ و شەقام کەهیوایان بەلولەی تفەنگەکانیانەوە هەڵچنیوە ڕۆڵێکی کاریگەر و ئەرێنیان نەماوە، ئەو شۆڕشانەی بەئارایشتی زاراوە فەلسەفیەکانی سەدەکانی ڕابوردوو پێیەوە پڕۆگرامەکانیان دەنوسنەوە بەرەوپوکانەوەو لەناوچون دەچن، تائەم ساتەوەختە بەرهەمێکی ئەوتۆی لە نابینین، بەداخەوە لەکاتێکدا دەرفەتێکی زۆر کەم ماوە لەبەردەم ئەم پرسە نیشتمانی و گرنگەدا هیچ هاندان و هەوڵێکی شایستە لەم بوارەدا بەدی ناکەین، ساتی نوسینی ئەم ووتارە بەبەندەش هەر درەنگ بوو، بەڵام دەبوو هەر قسەیەکمان هەبێت، چونکە ماوەیەکی کەم بەسەر هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی کوردستاندا تێپەڕیوە و بینیمان داهاتێکی خەیاڵی بە بانگەشە خەرج کرا، دەگرانین لەساتە مێژووی و نیشتمانیەکاندا کەس خۆی بەخاوەنی پرسە چارەنوس سازەکان ناکات و ئامادە نیە بەتەنها پۆستەرێك لەمیدیاو شوێنە گشتیەکاندا بەشداری ئەم ڕووداوە مێژوویە بکات.

دیارترین ئەو ئاماژانەی لەناو پرۆسەی سەرژمێریدا چرای بەرپێی سیستەمی حکومڕانین بریتین لەهەلی کارو بێکاری و ئاستی بڕوانامەو نەخوێندەواری و چاودێری کۆمەڵایەتی و کەرتی کشتوکاڵ و کەرتی تەندروستی و دەستنیشانکردنی ڕێژەی نیوەی تەمەن و ڕێژەی کەم ئەندامی و گەشەی ئابوری و بازرگانی و دەسهاتی تاك و ئاستی وەبەرهێنان و کەچی بەلێشاوی هاوڵاتیانی کوردو بێکاری لە ووڵاتدا، ئەم سەرژمێریە دەکرێت ببێتە پڕۆژەیەکی گشتگیر بۆ بەرچاو ڕوونی دەزگا حکومی ناحکومیەکان لە ووڵاتدا، هەروەها وەرچەرخانێکی مەزنی بەخۆداچونەوەی سەکتەرەکانی خزمەتگوزاری و ئاستی وەبەرهێنان و دیاریکردنی شوێنی عەراقە لە پێوەرە نێودەوڵەتیەکاندا، فاکتەری سەرەکی شکستی کورد هەمیشە ئەوە بووە کە بەرامبەرەکانمان هەمیشە لەڕووی سیاسیەوە مەغرورنەبون و پاڵپشت بە یاساو ڕێنماییە دەستوریەکان هەڵسوکەوتیان کردوەو بارودۆخی هەرێمی و ناوخۆیی و نێوودەوڵەتیان لەبەرچاوگرتوە، نەبونی ئامار و داتاکان هەمیشە لەمپەر بوەو بە ڕێکەوتنە سیاسیی و ئابوریەکان، بەغیابی ئامارێکی ووردو گشتگیر سەرجەم سەکتەرەکان لەڕەوڕەوەی پێشکەوتن دابڕاون، چونکە زانکۆکان و ناوەندە ئەکادیمیەکان بەتوێژینەوەکانیان ناتوانن ئەنجامێکی یەکلاکەرەوە بەبێ بونی ئامارێکی وورد فەراهەم بکەن.

ئەگەر بگەڕێینەوە سەر ڕەچەڵەکی ووشەی ئامار لە زمانی لاتینیەوە بەمانای (دەوڵەتی سیاسی) دێت، واتە بەو مانایەی یەکەم هەنگاو کەدەوڵەت دەبێت گرنگی پێ بدات کۆکردنەوە و شیکردنەوەی

زانیاریەکانە، لێرەو□ ت□ند□گەین چەمکی ئامار چەندە لەڕوی ئابوریەوە گرنگە دوو هێندە لەڕووە سیاسیەکەیەوە قوڵتر ڕەگ لەناوەندی بڕیاردا دەچەقێنێت بەتایبەت لە سیستەمی حکومڕانی دەوڵەتێکی وەك عێراق، هۆشیاری تاکی کوردیش بەشێکی زۆری ئەم شکستەی بەردەکەوێت و رەِنگ بێت پەرچەکرداری برینداری کەسایەتی کوردو ستەم و نادادی کۆمەڵایەتی ناوخۆیی بێت بەهۆی دەسەڵاتی سیاسیەوە کەبوەتە دەرفەتێکی زێڕین بۆ نەیارەکان و بەشێکی بەرچاوی هاوڵاتیانی کوردستان لەپرۆسە نیشتمانیەکاندا بەشداری نەکەن بەپێچەوانەشە نەیارەکانمان توانیویانە هێزی خۆیان لەڕووی یاساییەوە سەقامگیربکەن و ئێمەش نائومێد بکەن.

گفتوگۆ لەگەڵ ئارام خەلیفانی.. هەڤپیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

ئارام خەلیفانی: ئەو شێوازەی خوێندن لە هەرێمی کوردستان بەکاری دەهێنن باشترین شێواز و سیستەمی پەروەردەیە
ئارام خەلیفانی: زۆر نووسەر و پسپۆری بەتوانا و لێهاتوومان هەن کە دەتوانن گەشە ب□ پەروەردە و فێرکردن بدەن
ئارام خەلیفانی: وەرگێڕان و نوسینەکانم هەم بۆ فێربوونی زمانی ئینگلیزیە و هەمیش پەروەردەیە
نووسەری بواری پەروەردە مامۆستا ئارام محەمەد عومەر ئەحمەد ناسراو بە(ئارام خەلیفانی) یەکێکە لەو نووسەرانەی کە لەرێگەی نووسینەکانییەوە خزمەتێکی بەرچاوی پەروەردە و فێرکردنی کردوە بەتایبەتی ل□ بەشی فێربوونی زمانی ئینگلیزی دا.. ئەو دەرچووی بەشی زمانی کوردی فاکەلتی ئادابی لە زانکۆی سۆران تائێستا (10) کتێبی لەسەر پەروەردە و فێربوونی زمانی ئینگلیزی بەچاپ گەیاندووە.لەنزیکەوە بەچەند پرسیارێك بەسەرمان کردەوە:

هەڤپیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

*ئەوهۆکارانە چین کەوای لە تۆی کرد رووبکەیتە نووسین و وەرگێران؟

- هەستکردن بە کەم و کووڕی لە بواری پەروەردە و فێرکردن و هەژاری لە فەرهەنگی کوردی لەهەمان کات دا هەبوونی بەهرە و توانام لەم بوارەدا کە لای خودای گەورە تاوانبار نەبم لەبەکارنەهێنانی وە سوود گەیاندن بە نیشتیمانەکەم و نەتەوەکەم چونکە هەبوونی بەهرە و توانا لەکەسێك و بەکارنەهێنانی بە بەرژەوەندی گشتی وەك ژەهری مار وایە.

*نووسین و وەرگێرانەکانت زیاتر لە بواری فێرکردن وپەروەردەیە هەوڵ نەداوە، لەبوارەکانی تریش بنووسیت؟

- وەرگێڕان و نووسینەکانم هەم بە فەربوونی زمانی ئینگلیزیە و هەمیش پەروەردەیە و لەهەوڵدام لەبوارەکانیتریش بنووسم بەتایبەتی لە بواری گەشەپێدانی مرۆیی.چونکە مرۆڤی تەگەیشتوو و ڕۆشنبیر ئەوکەسەیە لەهەموو شتێك، شتێك بزانێت لەیەك شتیش هەموو شتێك بزانێت.

*چۆن دەڕوانیتە نووسەرانی بواری پەروەردەو فێرکردن لە کوردستان ئایا لەئاستی پێویست دان؟

- ئەوەی ڕاستی بێت، لەهەموو کۆمەلگایەك لایەنی ئەرێنی و نەرێنی هەیە لەو وڵاتەی ئێمەش بەهەمان شێوە زۆر نووسەر و پسپۆری بەتوانا و لێهاتوومان هەن کە دەتوانن گەشە بەپەروەردە و فێرکردن بدەن لە وڵات.. بەڵام بەداخەوە لەبەر نەبوونی لیژنەیەکی پاك و لێهاتوو لەوەزارەتی ڕۆشنبیری بۆ لێکۆلینەوە لەدەرچوونی سەرچاوەکە یان نەگونجانی سەرچاوەکە زۆر نووسەرمان هەن دەنوسن خۆیان نازانن چیان نوسیوە (مەرج نیە ئەوەی دەنوسیت دەربڕی ناخی خۆی بێت) بۆیە ئێمە کاتمان دەوێت بۆ ئەوەی بگەینە ئاستی وڵاتانی پێشکەوتوو.

*شێوازی خوێندن و پەروەردە لە کوردستان گۆڕانکاری زۆری بەسەرداهاتووە ،وەکو مامۆستاو نووسەرێك، ئاستی خوێندن لە کوردستان لەم ئێستا چۆن دەبینیت؟

- ئەو شێوازەی خوێندن لە هەرێمی کوردستان بەکاری دەهێنن باشترین شێواز و سیستەمی پەروەردەیە ،بەڵام بەداخەوە لەبەر نەبوونی دەرفەتی گونجاو و کاتی پێویست تەرخان نەکراوە وەك پێویست جێبەجێ ناکرێت لەئێستادا لە قوتابخانە ئەرکی مامۆستا لە قوتابی و بەڕێوەبەر گرانترە و هەبوونی مامۆستای ڕاهێنەر و لیژنەی دەرەکی بەپێویست نازانم بەڵکو سەرپەرشتیاری کارگێری و سەرپەرشتیاری پسپۆری بگۆڕدرێتەوە و خودی سەرپەرشتیاری کارگێری خول لەجیاتی مامۆستای ڕاهێنەر

بكاتەوە لە قوتابخانەكە و هەموو سەرپەرشتياران شارەزايان هەبێت لە ميتۆدەكانى وانەوتنەوە.

*وەكو مامۆستايەك سيفتەكانى مامۆستاى سەركەوتووچين؟

- لە يەكێك لە كتێبەكانم كە تايبەتە بەمامۆستاى سەركەوتووە بەناوى (100 ئامۆزگارى بۆ مامۆستاى سەركەوتوو لە گشت قۆناغەكان دا) لەرێگەى (15) خاڵەوە ئاماژەم بە مامۆستاى سەركەوتوو داوە كە بريتين لە:

1-هانى قوتابيەكەت بدە كاتێك كارێكى چاك ئەنجام دەدات، ڕێگاى زياترى بۆ ڕۆشن بكەوە.

2- ڕێزى قوتابييەكەت بگرە، ئەگەر دەتەوێت ڕێزى تۆ بگرێت.

3 -بە گفتوگۆ و ديالۆگ لەگەڵ قوتابى فێربكە، كاتێك پێويستيەكى هەبوو داوا لە تۆ بكات، تۆش بۆى جێبەێ بكە.

4-هاوار بەسەر قوتابيدا مەكە و بەسەريدا هەڵمەشاخە.

5- بە شتێك قوتابى مەترسێنە كە دەسەڵاتت بەسەردا نيە و ناتوانيت جێ بەجێى بكەيت.

6- هەميشە كارى ئاسان ڕێگاى ئاسان و پرسيارى ئاسان ئ□استى قوتابيەكەت بكە، خۆت لە شتى ئاڵۆز و گران بە دوور بگرە.

7- ڕێگا بۆ هاتنە پێشەوەى يەكە يەكەى قوتابيەكان خۆش بكە، هيچ كامێكيان . پشتگوێ مەخە

8-هەميشە رقت لە كردەوەى ناشرين ببێتەوە نەك كەسەكە خۆى.

9- بە خۆشترين ناو بانگى قوتابييەكەت بكە.

10-لێبوردەييت زۆر بێت و سنورێكى فراوان بۆ قوتابيەكەت دابين بكە، بۆ ئەوەى هەڵەكانى چاك بكاتەوە.

11- هەميشە وا سەيرى قوتابيەكەت بكە كە بە توانا و بەهێزە، بە گومانى خراپ سەيرى مەكە .

12- قسەيەك بۆ قوتابيەكەت مەكە كە خۆت بە كردەوە نەت كردبێ، داواى فێربوونى شتێك لە قوتابى مەكە كە خۆت نايزانى.

13-بەردەوام خۆشەويستى و گرنگى پێدانى خۆت بۆ قوتابيان دووبارە بكەوە.

14-هەرگيز پشت لە ئامۆژگارى قوتابيان مەكە، چونكە قوتابى لە ئاو زياتر پێويستى بە ئامۆژگارييە.

15-ب□ س□□□او كردن و ڕووى خۆش يەكەم چ□رك□ى □ووب□□□وو بوونەوەت لەگەڵ قوتابى دەست پێبكە.

ناوى كتێپە چاپكراوەكانى نووسەر مامۆستا ئارام محم□م□د:

- (فەرهەنگی ئایلتس) چوار هەزار وشەی بنچینەیی بۆ فێربوونی زمانی ئینگلیزی و دەرچوون لە تاقیکردنەوەی ئایلتس.
- کلیلی سەرکەوتنەکانت لە تاقیکردنەوەی ئایلتس.
- فەرهەنگی ئارام 3000 وشەی بنچینەیی بۆ فێربوونی زمانی ئینگلیزی.
- فێربوونی زمانی ئینگلیزی بەبێ مامۆستا لەماوەی مانگێك دا.
- (100) ئامۆژگاری بۆ مامۆستای سەرکەوتوو.

  . – (100)یاری بۆ فێربوونی زمانی ئینگلیزی
- فێربوونی دووگمەکانی کیبۆردی کۆمپیوتەر.
- هونەری وەڵام دانەوە.
- دەنگەکانی زمانی ئینگلیزی.
- فەرهەنگی سەنتڕایزی قوتابخانە.

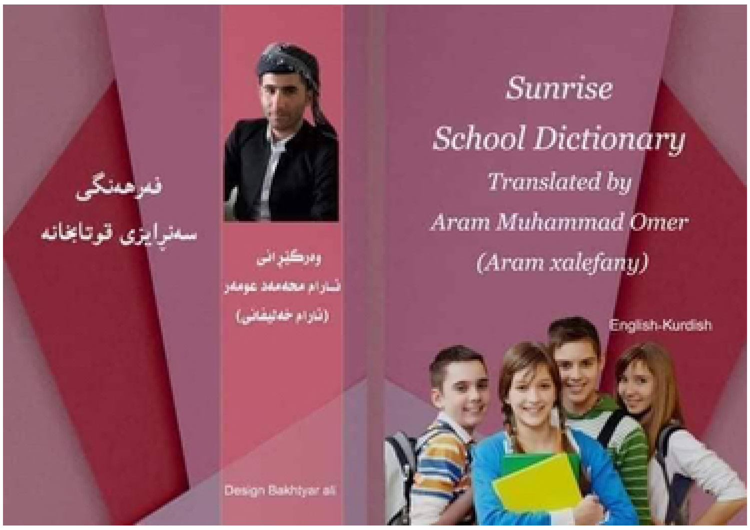

پەراوێزی هەشتەمینی تێکست.. نەژاد عزیز سورمێ

زۆر هەن دەگرین
بۆ ئەوەی بوار بدەن کەس فرمێسکیان ببینێ ..
نازم حیکمەت
لەشانۆگەریی (پیاوێکی سەیر)دا

ئەشکەنجەدان بە هەر دوو ڕووی جەستەیی و دەروونییەوە پێشینیەکی

دێرینی

لە مێژوودا هەیە ، بۆ یەکەمین جار لەلایەك لە مێزوپۆتامیا بەتایبەتی پاش پێکەوەلکاندنی بە ئاگروئاسنی دەوڵەتێکە خاوەن شارستانییەکانی سۆمەری لەلایەن (سەرجۆنی ئەکەدی)یەوە، کە هەموو ئەوانەی ئەشکەنجەدەدان بیانگوتبایە لەل! لە میسری دێرینیش هەر بەوجۆرە بوو، لە کاتی بنیاتنانی ئەهرامەکانەوە بگرە، تا دەگاتە ململانێی توندی نێوان مەززەبەکانی پەرستن، لە نێوان یەکتاپەرست و ئەوانی تر.

گریگەکانیش ئەگەرچی ڕێگای ئازاردانیان لە یەکلاکردنەوەی کێشەکانیاندا پیادە کردووە، بەڵام دیسان وەکو پرەنسیپ و کولتوور، ئەشکەنجەدانیان بۆ مرۆق بە کارێکی نابەجێ و ناپەسند زانیوە، بەوەی مرۆڤی تێدا زەلیل دەبێ بۆیە پێیان وابووە ئەشکەنجەدان دەبێ تەنیا بۆ بێگانە و کۆیلان بێ!! لە چاخە مێژووییەکانیشدا هەندێ جۆرە ئەشکەنجەدانمان دیوە و بیستووە بەناوی وەرزشەوە بە بەرچاوی خەڵك جێبەجێ دەکرێ وەك تێکوەرانەی مرۆق و هەندێ لە گیانلەبەرانی لە وێنەی شێر و پڵنگ و گادا. لە پیادەکردنی ئەشکەنجەداندا وا دێتە بەرچاو جەللاد و بینەر بچنەوە ناو یەك ئەڵقە، جەللاد وەك (سادی)ـیەك کە حەز بە ئازاردانی بەرامبەر دەکا و بینەریش وەك (مازۆشی)ـیەك کە ئارەزووی خۆ ئازاردانە بە بینینی ئازاردانی کەسێکی تر! لەهەر خانەیەکیش دابنرێ ئەشکەنجەدان لە نەستی جەللاددا دەستەوەستانە لە چوونە ناو جوغزی دیالۆگ و تێگەیشتنی بەرامبەر؛ ڕق و داخ لە دڵی و کوێربوونی گرێ دەروونییەکانی دەردەبڕێ.. بەهەر بیانوو و پاساوێك بێت ئەشکەنجەدان کورت هێنانە لە دیتنی بەرامبەر وەك مرۆق، وەك ئادەمزاد.. کورت هێنانە لە بەرامبەر (خود)یش. کە خودیش لە جەستە ئاوا دەبێ، شتێك نامێنێ بەناوی مرۆق، ئەوەی دەشمێنێ لە درەختێکی وشکەوەبوو دەچێ لە بەرامبەر باهۆزی مرۆڤبووندا خۆی ناگرێ.. ئەوانەی لە یەکەم چرکەساتی یەکلاکردنەوەی کێشەکانیان بیر لە ئەشکەنجەدان دەکەنەوە ئینجا هەر چەشنێکی بێ و لەهەر قاڵبێکدا بێ نەخۆشن و شایانی بەزەیی پێدا هاتنەوەن و پێویستیان بە چارەسەری دەروونی هەیە.

چیرۆک\ لەکەیەکی سوور..
نووسینی/ جەلال قادر

شیرینم لەناو ئەو (پاس)ە ناسی کە هەفتەی جارێک یان مانگی جارێک
لە زانکۆی بەغدا دەگەڕاینەوە بۆ شاری (کەرکووک).
ئەو لە بەشی زمانی عەرەبی دەیخوێند، منیش لە بەشی دەروونناسی.
لەناو پاسەکە چەندینجار ئاخافتنێکی کورت دەکەوتە نێوانمانەوە.
شیرینی کچێکی ئەندام وردیڵانەو چاو قەڵەترە و شەرمن بوو، هەمیشە
مەپچەکی ڕەساسی خەت سپی و ناوازەو نازداری لە گەردنی دەبەست.
منیش لاوەکی ڕەشتاڵەی نەختەکێک پیس و چڵکن بووم. ماڵی شیرین لە
گەڕەکی تەپە بوو، ماڵە ئەمەش کەوتبووە ناو خانووە قوڕەکانی
گەڕەکی شەریجە، لە کۆڵانی ڕەشیدئاوا.
ئێوارەکیان لە بەغدا دەگەڕاینەوە، ڕۆژی پێنج شەمە بوو، هەشتا خۆر
ئاوا نەبووبوو. نزیک بە شارۆچکەی (خالس) پێدەچوو شوفێری
ئۆتۆبوسەکەمان خەوی لێکەوتبێت، لەسەر جادە قیرتاوەکە لایدا و
سووکانی لەدەست دەرچوو. پاسەکە کەوتە ناو دۆلەکەوە، زۆربەی
موسافرەکان سەروگوێلاکیان شکاو برینداربوون. منیش لووتم بەر
کورسییەکەی بەردەمم کەوتو خوێنی لێبەربوو. ئاوڕێکم بۆ لای شیرین
دایەوە، بینیم ئەو تەندرووستی باشە و خەمنی منیەتی. مەپچەکەی لە
مەی کردەوە خستییە سەر لووتم تا بەر لە خوێنەژان بگرێت. لووتم
ئاوسابوو، ئازارێکی زۆری هەبوو، بەس لەشەرما دانم بەخۆمدا
گرتبوو.
لە پاش پانزە خوولەکێک کە سەرجەم موسافرەکا هەریەک لەلایەک و
بەسەروڕووخساری زامارەوە بەسەر زەوی پاڵکەوتبووین. شوفێرەکە بە
شەڵە شەڵ بەسەرماندا دەسووڕایاوە و دڵنەوایی دەداینەوە. گوێم
لێبوو نەفەرێک دەیگووت : ئەلحەمدولا سەلامەتین...
وردە وردە گەشتیارو ئۆتۆمبیلەکانی خەتی ڕێگاوبان فریامان کەوتن.
ئەو ئۆتۆمبیلانەی بەرەو بەغدا دەچوون چەند بریندارو موسافرەکیان
لەگەڵ خۆیان گواستەوە.
خۆرئاوابوو، دونیا تاریک داهات، بە بەدبەختی ئەمە ئۆتۆمبیلێک
نەبوو بەرەو کەرکووک بگەڕێتەوە. شیرین دەیگووت : ئێستا خەمی
دایکمە، چاوەڕوانمەونیگەرانە.
دواجار قەمەرەیەکی سپی بەرزایلی ڕایگرت و گووتی : فەرموون،
سواربن من دەتانگەیەنمەوە کەرکووک.
لە ڕێگا بە شیرینم گووت: لەگەڵتا دێم تا بەردەرگەی ماڵتان

بۆئەوەی دایک و باوکت دەنیابن کە ئێمە تووشی ڕووداو هاتووین.
شیرین بە بزەخەندەیەکەوە گووتی: دەزانیت باسی تۆم کردووە لای دایک و باوکم.
_ بەڕاستە، بەچی؟
+هەر حەزمکرد کە دایک و باوکم دەنیابن کە لەو ڕێگایە هەمیشە چەند لاوێکی کوردم لەگەڵدایە.
بەهەربار، کاتژمێر نۆی شەو گەیشتینە سەر کۆلانەکەی ماڵی شیرین، بینیمان دایک و باوکی لەبەردەم دەرگا ڕاوەستاون.
شوفێرەکە ڕووی دەمی لەمن کرد و گووتی : پێویست ناکات تۆ دابەزی، تۆش دەگەینمەوە ماڵ.
_ سوپاس، ماڵت ئاوابێت، من ئەمشەو لەرێ دەمێنمەوە.
ڕاستی من نەمویست چیتر شوفێرەکە ئەزێت بەم، چونکە هەرچەند هەوڵماندا پارەی کرێی لێوەرنەگرتین.
لەپاش ئەوەی بەسەرهاتەکەمان بۆ دایک و باوکی شیرین گێڕایەوە، گووتیان: ئێمە خەمی تۆمانە لووتت ئاوساوە پێویستە بچیت بۆ نەخۆشخانە تیمارت کەن.
لەم قسانەدا بووین (سەردار) برای شیرین بە تویۆتایەکی کۆرۆنا لەبەردەم ماڵ ڕایگرت و هاتە حەوشە، لەپاش هەواڵپرسین گووتی : ئێستا منیش لە نەقلیاتی بەغدا لە شوفێرەکانی خەتم پرسی گووتیان ڕووداوێک بەسەر ئۆتۆبیسەکی خەت هاتووە. یەکسەر هەستمکرد شیرینی خوشکم لەناو ئەو ڕووداوە بێت.
بەهەرحال، براکەی شیرین منی گەیاندە نەخۆشخانەی (کۆماری)، پەرستارەکان بەخۆرایی برینەکانی سەر لووتیان پێچاو گووتیان پێناچێت شکابێت، بەلام ئەگەر کاتت بوو سبەینە بگەڕێوە سکرینی دەکەین.
تا نیوە شەو سەردار برای شیرین بەردەوام لەگەلمابوو. لە ڕێگا کە بەرەو ماڵ دەگەڕاینەوە، گووتم : ڕاستی نازانم چۆنچۆنی سوپاسی تۆ بکەم!
سەردار دەستی خستە سەرشانم و گووتی : بە پێچەوانەوە، ئێمە سوپاست دەکەین، کە هەموو جارێک لەگەڵ شیرین خوشکم دەگەڕێیتەوە و چاوت لێدەبێت. تەنانەت ئەمڕۆ شیرین کە لە گەڕانەوە دواکەوت، باوکم دەیگووت؛ ئەگەر ئەو کوڕە شەڕیجێیی لەگەڵدابێت، خەمم نییە.
پێشئەوەی کۆتایی بەم بەسەرهاتەم بهێنم، حەزدەکەم پێتان بێژم کە مێپێچەکەی شیرینم بەردەوام بەدەستەوەبوو. لەماڵ چەندیجار دایکم بەدەستەکانی خۆی شۆری و گووتی؛ کوڕی خۆم، چەند هەوڵدەدەم ناتوانم شوێنی خوێنەکە لێبکەمەوە.
بە هەفتەی داهاتوو، مێپێچەکەم خستبووە ناو زەرفەکەوە لە حانووتی

زانکۆ شیرینم بینی و پێمگووت : ببورە، مڵپێچەکەت شوێن دڵۆپە خێنەکانی لووتمی پێوە ڵکاوە ، چەندیجار دایکم بەدەست شۆری نەیتوانی لێیبکاتەوە.

شیرین چاو پڕ لەگریان و بە ڕووخۆشی و پێکەنینەوە گووتی : پێدەچیت ئەو مڵپێچە ببێت بە لەکەیەکی سوور بۆ یادگارییەکانی ژیانم. چونکە چوارساڵ لەمەوبەر کوڕێک لە گەڕەک کە زۆرم خۆشدەویست، بە دیاری بۆی هێنام، ئەویش بە یەکجاری بەجێی هێشتم. ئێستاش دەبێت دڵۆپە خوێنەکانی تۆ لە گەردنم بئاڵێنم.

بەنەرمی نووکی قامکی دەستم نا بەسەرشانیاو گووتم : دڵگران مەبە، هەر یەک لە ئێمە لەکەیەکی سووری بە روحەوە نووساوە. بەس بەڕاستی ئەو مڵپێچە بە گەردنی تۆوە زۆر جوانە!

سولطان.. شیعر: نزار قبانی.. بە کوردی کردنی: پشکۆ ناکام

خەڵکینە..
من سولطانی ئێوەم
دوای رێ وون کردن
بتەکانتان بشکێنن
و
بمپەرستن....
من زوو زوو دەرناکەوم
لە سەر شۆستەی چاوەروانی
دانیشن
تا خەو ئەتانباتەوە
و
دوا تر یەمە بەر چاوتان
مناڵەکانتان بێ شیرجێهێڵن .
..ژنەکانتان بێ پیاو جێهێڵن
و
دوامکەوون....
شوکری نیعمەتی خوا بکەن. …

کە منی ناردوە
مێژوو بنووسمەوە
بە(من) مێژوو نانووسرێتەوە
من لە " چاکەیا " ئەسحابەیەکم
بە خەم…،،
جگە لە من
پەروەردگار قژێکی ماش و برنجی
وەک ئەوەی منی نەخشانوە ..
و
ناوچەوانێکی پێغەمەرانەی
وەک ناوچەوانی
…. منی نوورانی نەکردوە
چاوەکانم دارستانی گوێز و میوەن
بەردەوام نوێژ بکەن
تا خوا چاوەکانم بپارێزێ…
خەڵکینە
من فەرهادی شیرینم
ژنەکانتان بنێرن
تا سکیان لە من پڕ بێ
مێردەکانیشتان بنێرن
تا سوپاسم بکەن
مایەی شەرەفە
گەنمی لەشم بخۆن
مایەی شەرەفە
میوەم لێ بکەنەوە
مایەی شەرەفە
لە من بچن..
چونکە من
ڕوداوێکم هەزاران ساڵە ..
ڕووی نەیاوە…
....
خەڵکینە؛
من دادپەروەرترین
و
جوانترینی هەموو دەستەڵاتدارەکانم..
من شەوقی مانگ
و

سپێتی بەفری کوێستانم..
من باشترین پەیامبەر ..و ..
داهێنەری یەکەم سێ دارەم
هەر کە بیر لە جێهێشتنی کورسییەکەم
ئەکەمەوە
بە دەم ئازاری ویژدانمەوە ..
ئەتلێمەوە
دوای من کێ حوکمی ئەم
خەڵکە باشە بکا !!
کێ شەل و کوێر و گەوج
چارەسەر بکا؟
ئەی کێ ئێسقانی
مردوەکان بژێنێتەوە
کێ شەوقی مانگ..
لە گیرفانی پاڵتۆکەی دەرهێنێ..؟
کێ باران ببارێنێ….
ئەی کێ ئەم خەڵکە دارکاری بکا
و
بە دارا هەڵیانواسێ
کێ ناچاریان بکا
وەک مەڕ و ماڵات بژین
وەک مەڕ و ماڵات بمرن
هەر کە بیر لە جێهێشتنی ….
ئەو خەڵکە ئەکەمەوە
غەرقی فرمێسک ئەبم
بۆیە..:
بڕایارم دا
پشت بە خوا
تا رۆژی قیامەت
سواری ملی" گەل" بم.
....

خەڵکینە
وەک ئەسپ و کۆیلەکانم
من خاوەنتانم.....
وەک فەرشەکانی کۆشکەکەم
بە سەرتانا ئەڕۆم..

لـە هەستان و دانیشتنم..
سوجدەم بۆ بەرن
،،،، … گەر رۆژێک لـە نێوان
پەڕەکانی بەردەستما نەمدۆزینەوە
ووریا بن
هیچ کتێبێکم بۆ نە خوێننەوە ….
ئەوە منم
دەربارەی ئێوە …ئەخوێنمەوە
ووریا بن
هیچ ووتارێک نەنووسن
ئەوە منم
دەربارەی ئێوە ئەنووسم
بە دزییەوە
گوێ لـە گۆرانی نەگرن
چونکە ئاگاداری نیەتەکانتانم…
ووریا بن
تاوانێکی گەورەیە
بێ مۆڵەتی من
بچنە گۆڕەوە
کە قسەم کرد بۆتان
بێ دەنگ بن
چونکە قسەی من
پیرۆزە وەک قورئان
.…………………

خەڵکینە
چاوەڕێم کەن،من حەزرەتی مهدی ئێوەم
هەموو ئەو سروودانە بوەستێنن. ……
کە مناڵان
بەسەر نیشتیمانا ئەیڵێنەوە
چونکە ئێستا :
منم نیشتیمان
من تاک و نەمری..
هەموو زیندەوەرەکانم
من ناوەرۆکی میوە و
مۆسیقا و هەموو بەستەکانم
لـە هەموو کون و قوژبنێکا

وێنەکانم هەڵواسن
بە ستایش و پیا هەڵدان،
دامپۆشن..
گەنجترین ژنم بۆ بێنن
چونکە من پیر نابم
لەشم پیرنابێ
زیندانەکانم پیر نابن..
دەزگاکانی داپڵۆسین
… لە ووڵاتەکەم پیر نابن
خەڵکینە:
گەر دەمامکی دەم و چاوم
لابەم
……ئەمناسنەوە…
چونکە جەنگیزخانی لاشەتانم
….. بە قەمە وسەگ و زیندانەکانم
بە توند و تیژیم
بێ تاقەت مەبن
بۆ ئەوەی نەکوژرێم
من ئەکوژم
بۆ ئەوەی هەڵنەواسرێم
خەڵک هەڵئەواسم
بە کۆمەڵ ئەتان نێژم
تا ئێوە
نەمنێژن........
....

خەڵکینە..
ئەو رۆژنامانەم بۆ بکڕن
کە باسم ئەکەن….!
پەڕەی سەوز و زەرد.........
لاستیکی خەت کوژاننەوە
چاپخانەم بۆ بکڕن
کەناڵی راگەیاندنم
بۆ بکڕن
لەم روژگارەیا هەموو شتێک
ئەکڕێت
تەنا نەت(پەنجە)ش ئەکردرێت

لە بەر دەما
میوەی بیر و باوەڕ دابنەن
شاعیرەکم بە لە بنەن
بەم بخەنە
،، لیستی خواردنەکانم
من نەخوێنەوارم
گرێ کوێرەی ووتەی شاعیرەکانم
هەیە….
ئەو شاعیرانەم بۆ بکەن
کە ستایشم ..ئەکەن
بمکەن بە ئەستێرەی
بەرگی هەموو چاپکراوەکان..
ئەستێرەکانی دانس و شانە..
هەرگیز لەمن جوانتر…..نین
من چیم بوێت :
بە" دراوی قورس " ئەیکەم
دیوان و سرودی هەموو
شاعیرەکان ، ئەکەم
چونکە قاسەکانی"ماڵی موسڵمانان "
میراتیەکی! کۆنی باوکمە……..
بە ئاڵتون و نەوت
لە سەر هەموو کتێبەکان بنووسن
کە سەردەمی من
سەردەمی باشترین خەلیفەیە
..…………………
گەلە دەسەزەکەم..

.من ئەو ڕۆحە پاکەم
کە هاتووم لە تەپ و تەزی
نەزانین، پاکتان کەمەوە..
دەنگم لەسەر هەموو کاسێتەکان
.. تۆمار بکەن
تەنی دەنگم
وەک (سەوەڵ) و (کوردستانی)یە
بە زەردەخەنەوە،
ڕسمم بگرن
کە بەدان شیعر ئەکرەژم

رەسمم بگرن
کە خوێنی پیتەکانی"ئەلف و بێ"
هەڵئەمژم ،رە سمم بگرن
رەسمی باڵاو قامەتم بگرن
بە جلە خاکیەکانمەوە
رەسمم بگرن...
کە بزنە کێویەک
یان ئاسکێک راو ئەکەم
رەسمم بگرن...
کاتێک بەرەو دوا مەنزڵگا تان
ئەتانخمە سەر شانم..
رەسمم بگرن
..………………………

خ خەڵکینە
کە خەو ئەبینن
من بەر پرسی خەوەکانتانم
..بەر پرسی هەر نانێکم ئەیخۆن
بەرپرسی ئەو شیعرانەشم
کە لە پشتمەوە ئەخوێنرێتەوە
لە ڕێی پیاوانی کۆشک
لە هەموو هەواڵێک ئاگادارم

هەواڵی چۆلەکەکان
و
دار و درەختەکان
تەنانەت چی ئەگوزەرێ
لە سکی ژنە سک پڕەکان
من پاسەوانی زیندانەکانتانم
لێم ببورن......
خۆشم زیندانی ئێوەم
لە ناو کۆشکەکەما
نەفی کراوم..!!
نە ڕۆژ، نە ئەستێرە
گوڵاڵەیەک ئەبینم
هەر کە بە مناڵی کرام بە سولطان"
دەس و دایەرەی دیوەخان

بە چواردەورما ئەخولێنەوە
يەكێكيان دەهۆڵ لێ ئەيا
يەكێكی تر شمشاڵ
يەكێكيان جوزەلە پاک ئەكاتەوە
ئەوی تر نەعل
هەر کە بە مناڵی کرام
بە سوڵطان
هيچ راوێژ كارێک نەيوتوە: نەخێر
گوێم لە وەزيرێک نەبوە
بڵێ: نەخێر
سەفيرەكانم قەت بەرەو ڕوو
نەيان ووتوە: نەخێر
لە ناو جێگەی خۆشەويستيا
هيچ كام لە ئافرەتەكانم
نەيان ووتوە :نەخێر
فێريان كردم خۆم بە “خوا” ببينم.
بمبورن کە بومەتە
هۆلاكۆی سەردەم
بە م□ بەستی كوشتن
بۆ يەک ڕۆژيش كوشتارم
نەكردوە..
چونكە تەنها
بۆ ” خۆشی” خۆم
ئەتا نكوژم…
....
“”””””””””””””””””””””””””””””””
(لە كتێبی “سەد نزار”ەوە وەرگيراوە)

شەڕی براكوژی و پاوانخوازیی و

فرەلەشکریی بەرهەمی خەباتی چەکدارییین!.. شێرکۆ کرمانج

لەم زنجیرە بابەتە کە تەوەرە سەرەکییەکانی خەباتی چەکدارییە تائێستا باسمان لە ژمارەیەک دەرکەوت و بەرئەنجامی نەرێنیی کردووە. لە بەشی یەکەم پێداگریمان لەسەر ئەوە کرد کە خەباتی چەکداریی وا دەکات بزووتنەوە کوردستانییەکان پشت بە داگیرکەرانی کوردستان ببەستن و جڵەو و ئاراستەی بزووتنەوەکەش لە دەست بدەن. لە بەشی دووەم باسمان لە خەباتی چەکداریی کرد وەک شێوازێکی باونەماو لە خەباتدا، لەوەدا جەختمان لەسەر ئەوە کردەوە کە لە سەد ساڵی ڕابردوودا، خەباتی چەکداریی بۆتە مایەی شکستی بەردەوام بۆ حیزب و لایەنە کوردستانییەکان. لەم بەشە تاوتوێ پەیوەندی نێوان خەباتی چەکداریی لەگەڵ چەند دەرکەوتەیەکی دیکەی نەرێنیی دەکەین و ئەوە دەخەینەڕوو کە چۆن خەباتی چەکداریی بۆتە مایەی هەڵگیرسانی شەڕی براکوژی و پاوانخوازیی و فرەلەشکریی نەک تەنیا لەنێوان حیزب و لایەنەکانی پارچەیەکی کوردستان بەڵکوو لەنێوان حیزب و لایەنە پارچە جیاجیاکانی کوردستان. لە کۆتاییشدا، گفتوگۆی کاریگەریی خەباتی چەکداریی لەسەر هەڵئاواردنی دەستەبژێری سیاسی و ڕووناکبیریی لەگەڵ جەماوەری کوردستان دەکەین.

شەڕی براکوژی

وەک پێشووتر ئاماژەی پێ کرا، خەباتی چەکداریی بەگشتی و چالاکییەکانی پێشمەرگە لە شاخ و شارەکان کاریگەریی ڕاستەوخۆ و بەرچاوییان هەبووە لە وروژاندن و خرۆشاندنی هەست و نەستی شۆڕشگێڕانەی جەماوەر. بەڵام بە چاوخشانێکی خێرا بە مێژووی بزووتنەوە کوردستانییەکان دیاردەیەکی کوشندە دێتەبەرچاو کە کاریگەرییەکی زۆر نەرێنیی لەسەر ڕەوتی بزووتنەوەکاندا داناوە و زۆرجاریش بۆتە مایەی داڕمانی متمانە بە هێزی پێشمەرگە، ئەویش شەڕی ناوخۆیە.

دوا بەدوای شکستی ١٩ ڕاپەڕینی چەکداریی لە باکووری کوردستان و ڕاپەڕینەکانی شێخ مەحموود و بارزان لە باشوور، هەروەها ڕووخانی کۆماری مەهاباد، شۆڕشی ئەیلول لە باشوور دەکرێت بە سەرتایەکی نوێ دابنرێت لە بزووتنەوە کوردستانییەکان، لانیکەم لە ڕووی ڕێکخرابوونیانەوە، کە پارتێکی سیاسیی ڕابەرایەتی دەکردن نەک وەک ئەوانەی پێش ئەمان کە بەگشتی شێخ و سەرۆک عەشیرەتەکان

سەرکردایەتیان دەکردن. بەگشتی، بزووتنەوە و ڕاپەڕینەکانی دوای جەنگی دووەمی جیهانی لەو خاڵەدا لەوانی پێش خۆیان جیا دەکرانەوە. سەرەڕای ئەوە، هێزی پێشمەرگە لە شۆڕشی ئەیلول (١٩٦١-١٩٧٥) و جوڵانەوەکانی دوای ئەویش بۆ سەرکردایەتی حیزبە کوردستانییەکان، وەک: شۆڕشی نوێ/گوڵان (١٩٧٦-١٩٨٨) و شۆڕشی ڕۆژهەڵات (١٩٧٩-تائێستا)؛ ڕاپەڕینی تەباخ (١٩٨٤-تائێستا) چەندە چەکەکانیان بە دژی داگیرکەر و نەیارانی کوردستان بەکارهێناوە ئەوەندەش لە دژی یەکدی لە شەڕی "براکوژی"دا بەکاریان هێناوە. هەر لایەنێک لەلایەنەکانی شەڕی براکوژی لایەنە نەیارەکەی تاوانبار کردووە و دەکات.

لەوانەیە کەسانێک هەبن کە هۆکاری شەڕی ناوخۆ بگەڕێنەوە بۆ جیاوازیی ئایدیۆلۆجی و عەقڵییەتی پارتی پێشەنگ (الحزب الطليعي)، ململانێ لەسەر دەسەڵات و سامان، دەستوەردانی هێزە داگیرکەر و دەرەکییەکان، تێنەپەڕاندنی عەقڵییەت و هەستی عەشیرەتگەریی و ناوچەگەریی لەلایەن هێز و لایەنە کوردستانییەکان، تێنەگەیشتن لە هاوچارەنووسیی و هەست نەکردن بە بەرپرسیارێتیی مێژوویی، لاوازیی هەست و هۆشیاریی نەتەوەیی و نیشتیمانیی کە باڵی کێشابێت بەسەر هەست و بیری تەسکی حیزبیی، هتد. ئەمانە و چەندین هۆی دیکە هەموویان کەم تا زۆر کاریگەرییان هەبووە لەسەر هەڵگیرسان یان بەردەوامی شەڕی ناوخۆیی، بەڵام ئەوەی ئێمە مەبەستمانە پەنجەی لەسەر دانێین ئەوەیە کە خەباتی چەکداریی یان بوونی هێزی چەکدار، واتە ئامادەیی چەک و چەکدار، میکانیزم و زەمینەی شەڕی براکوژی دەنێتەگۆڕێ. لانیکەم، دەتوانین بەدڵنیاییەوە بڵێین کە بوونی هێزی چەکدار فۆرمەکانی لێک حاڵینەبوون و یەکدی قەبوڵنەکردن و پێشبڕکێ لە فۆرمی دژایەتیکردنێکی سادە دەگۆڕێن بۆ فۆرمێکی خوێناوی. ئەمە بێجگە لەوەی کە پێکدادانی چەکدارانە کارەساتی دڵتەزێنی بەدواوەیە و چارەسەرکردنی ململانێکان و کێشەکان دوای خوێنڕشتنیش ئاڵۆزتر و برینەکانیش قووڵتر دەکەن.

لە فەزایەکی بێ چەک، واتە بێ بوونی هێزی چەکدار دوورکەوتنەوە لە خەباتی چەکداریی وەک ڕێبازێک، ئاستی هۆشیارکردنەوەی جەماوەر فراوانتر دەکات و لایەنە ئاژاوەگێڕەکانیش دەرفەتی پێکدادانی شەڕئامێزیان نابێت. ئەو لایەنانەی کە گومانی نوکەرایەتیشیان لێ دەکرێت لە نەبوونی چەکدا دەکرێت ئاسانتر ئاشکرا و ڕیسوا بکرێن. بەڵام کە بە چەک هەوڵی لەناوبرنیان دەدرێت لەلایەن نەیارەکانەوە، داگیرکەرانەوە، زیاتر و باشتر پشتیوانی سەربازیی و لۆجستیان لێ دەکرێت، بەمەش زەلکاوی شەڕەکە قووڵتر دەبێت.

چەک نەبێت خەونێکی گەورەی داگیرکەران و نەیارانی کورد زیندەبەچاڵ

دەکرێت، چونکە توانای بەگژیەکدادانی لایەنە کوردستانییەکان لەدەستیان دەردەچێت. چەکداربوونی لایەن و حیزبە سیاسییەکان ئەگەری شەڕی ناوخۆیی بەردەوام زیندوو ڕادەگرێت. دێوەزمەی شەڕی ناوخۆ ئێستاکەش لە باشووری کوردستان هەر هەیە لەنێوان یەکێتی و پارتی. بەکورتی حیزبی چەکدار نەک هەر لە قۆناغی ڕزگاریی نیشتیمانی بەڵکوو لە قۆناغی دەسەڵاتداریش ئەگەری دەستبردنی بۆ چەکی لێ دەکرێت. بۆ؟ وەڵامەکەی ئاسانە چونکە حیزبی چەکدار دوای هاتنە سەر حوکم ئامادە نییە هێزە چەکدارەکانی، کە وەک پارێزەری خۆی دەبینێت، لە چەک داماڵێت، یان بیانخزێنێتە نێو سوپایەکی بان-حیزبی و نیشتیمانیی، ڕێک وەک ئەوەی ئێستا لە باشوور دەبینرێت.
ململانێی سیاسی لە هەموو شوێنێک و زەمەنێک بوونی هەیە و دەبێت. لە ڕاستیدا سیاسەت وەک زانست و وەک پراکتیز وەڵامگەی ململانێکانە و مەبەست لێی ڕێکخستن و کەمکردنەوە و ئیدارەدان یان چارەسەرکردنیانە. سیاسەت تەنیا لەو شوێنە بوونی نییە کە یەک کەس بوونی هەیە، یەک کەسەکە بوو بە دوو، سیاسەت سەرهەڵدەدا. واتە، ئەو ململانێیانەی کە لە نێوان حیزب و لایەنە کوردستانییەکانیش هەیە سروشتییە و زادەی ئەو ڕاستییەیە کە ململانێ لە بوونی دوو کەس، دوو لایەن، دوو گرووپ، دوو حیزب، هتد، سەرهەڵدەدات. بەڵام چەک و چەکداری کە زادەی ڕێبازی خەباتی چەکداریین، ململانێکان بە ئاقارێکی نەویستدا دەبات. بۆ نموونە، شەڕی باڵی مەکتەبی سیاسی بە سەرکردایەتی ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی لەلایەک و گرووپەکەی دیکە لەناو پارتی بە سەرکردایەتی مەلا مستەفا بارزانی لە شەستەکانی سەدەی ڕابردوو، یەکێتیی و پارتی لە حەفتاکان و هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو، یەکێتیی و بزووتنەوەی ئیسلامیی لە نەوەتەکانی سەدەی ڕابردوو تا سەرەتای سەدەی بیست و یەکەم، کۆمەڵەی زەحمەتکێشان و حیزبی دیموکرات لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو، حیزبی دیموکرات و ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ لە نەوەتەکانی سەدەی ڕابردوو، پەکەکە و هەرێم، پەکەکە و پارتی، پەکەکە و یەکێتیی، نموونەی تاڵ، بەڵام زەقی، ئەو شەڕە ناوخۆییانەن کە لە نێوان لایەنە کوردستانییەکان ڕوویانداوە. خەباتی چەکداریی نەبا بە دڵنیاییەوە ململانێکان نەدەگەیشتە ڕادەی پێکدادانی چەکداریی و خوێنڕشتن و قڕکردنی یەکدی.
بەڵگەیەکی زەق بۆ پەیوەندی خەباتی چەکداریی لەگەڵ شەڕی ناوخۆیی ئەوەیە کە مەڵبەند و گۆڕەپانی پێکدادانەکان شاخەکانی کوردستان بوون دەنا خۆ ئەم لایەن و حیزبانە لەناو شارەکانیش ئەندام و لایەنگریان هەبوو کەچی کێشەکان لە شارەکان هەرگیز بە چەک یەکلاییەنەکراونەتەوە. بێجگە لەمە، ململانێکانی نێو پارتی دیموکراتی

کوردستان (مەلا مستەفا لەدژی ئیبراهیم ئەحمەد)، یان ئەوانەی نێوان حیزبی دیموکرات (عەبدولڕەحمان قاسملۆ لەدژی ئەوانی دیکە) پێش دەست پێ کردنی خەباتی چەکداریش لە باشوور یان ڕۆژهەڵات بوونیان هەبوو، بەڵام تەنیا کاتێک ململانێکان بە چەک یەکلاییکرانەوە، ئەوکاتەی کە خەباتی چەکداریی دەستی پێ کرد.

شایەدی کەسێک، کە کورد گوتەنی سەری خۆی لەنێو ئەو باسوخواسانەدا سپی کرد، لەوانەیە پشتڕاستکردنەوەیەکی باش بێت بۆ ئەو ئارگیومێنتەی کە لێرە من پێداگری لەسەر دەکەم و دەڵێم خەباتی چەکداریی هۆکاری سەرەکی سەرهەڵدانی شەڕی براکوژییە. نەوشیروان مستەفا، کە لە شەستەکانەوە پەنجەی لەگەڵ بزووتنەوە کوردستانییەکان نەرم کرد تا مردنی لە ٢٠١٧دا، لە کتێبی “پەنجەکان یەکتری دەشکێنن” (ل 136) دەڵێت “ڕاستە ناکۆکییەکان هەمیشە لە سەرچاوەی سیاسییەوە هەڵدەقوڵان، بەڵام ئەگەر حیزبەکان لەشکری تایبەت بە خۆیانیان نەبوایە نەیان ئەتوانی پەنابەرنە بەر شەڕی چەکداریی بۆ بەلاداخستنی ناکۆکییەکان.” ئەمەش ڕێک ئەوەیە کە من جەختی لەسەر دەکەم، لە غیابی چەکدا پەنا بۆ ئامراز و شێوازی دیکە دەکرێت ببرێت بۆ یەکلاییکردنەوەی پرس و کێشە و ململانێکان، وەک گفتوگۆ، دانوستان، پێکهاتن، هتد. بەڵام کاتێك حیزبەکان خەباتی چەکداریی پەیڕەو دەکەن و ململانێی لەنێوانیان سەرهەڵدەدات ئیدی چەک دەبێتە ئەو ئامرازەی کە دەستی بۆ درێژ دەکرێت لەبری میکانیزمە مەدەنییەکان.

نموونەیەکی دیکە بۆ سەلماندنی پەیوەندی نێوان شەڕی براکوژی و خەباتی چەکداریی دۆخی یەکگرتووی ئیسلامی کوردستانە وەک حیزبێک. یەکگرتوو وەک حیزبێکی سیاسی کوردستانیی لە ١٩٩٤ دامەزراوە، لەو کاتەوە تا ئێستا لەو لایەنە دەگمەنانەیە کە لە شەڕی ناوخۆ نەگلاوە. یەکێک لە هۆکارەکانی ئەوەیە کە دەستەی چەکداری نییە و خەباتی چەکداریی نەکردووە بە ڕێبازێک بۆ گەیشتن بە دەسەڵات، لانیکەم تا ئەمڕۆ. یەکگرتوو هێزی چەکداری هەبووایە، ئەگەری زۆر بوو وەک لایەنەکانی دیکە لە شەڕی براکوژی بەشدار بووایە، جا حەزی کردبا یان نا.

لە هەمووی ترسناکتر ئەوەیە کە بە بوونی چەک توندوتیژییەکان دەگەنە ئاستی قڕکردنی یەکدی. بێجگە لەمە بوونی چەک کارئاسانی بۆ داگیرکەران دەکات کە هەوڵی تەشەنەکردنی ململانێکان بدەن و بەرەو ئاقاری پێکدادان و خوێناوی ببەن.

لایەنە کوردییەکان بە گشتی چەک و تفەنگ لە شان کردنیان وەک سیمبوڵی خەباتی ڕزگارییخوازیی نیشتیمانیی ناساندوە، هیچ کامیشیان بوێری ئەوەیان نەکردووە کە ئەو تێڕوانینە کۆن و ناوەڕۆک چەپیانە

یان خ□□ەکیانە بگۆڕن. ئەمە وای کردووە کە دەست پێ کردن یان دەست پێ کردنەوەی خەبات هەمیشە بە دەرچوونی یەکەم تەقە لە تفەنگ بناسێنن. بۆ نموونە، یەکێتیی ١ی حوزەیران ١٩٧٥ دامەزراوە بەڵام دەستپێکی شۆڕشی نوێ لای یەکێتیی ئەو ڕۆژە نییە بەڵکوو ئەو ڕۆژەیە کە خەباتی چەکداریی دەست پێ دەکات، واتە ١ی حوزەیرانی ١٩٧٦. ئەمە بۆ پ□}ک□-ش هەر ڕاستە، پەکەکە لە ١٩٧٨ دادەمەزرێت بەڵام لە دیدی حیزبەکە، شۆڕشی تەباخ لە دامەزراندنی حیزبەکەوە دەست پێ ناکات بەڵکوو لە دەست پێ کردنی خەباتی چەکداری لە ١٥ ی تەباخی ١٩٨٤. کارەسات لەوەدایە ئەم ڕاستییەی سەرەوە وای کردووە کە هەرەسهێنانی بزووتنەوە چەکدارییەکان و کپبوونی تفەنگەکان بە سەرنەکەوتن و شکستی بزووتنەوەکە وەک کۆیەک ببینرێت. بۆنموونە، نسکۆی 1975 وەک هەرەسهێنانێکی سەربازیی نەناسراوە بەڵکوو وەک داڕمانی تەواوی شۆڕشی ئەیلول ناسێنراوە، سەرەڕای ئەوەی کە پارتی وەک حیزبێکی سیاسیی لە نسکۆدا کۆتایی پێ نەهات.

پاوانخوازیی و خەباتی چەکداریی

وەک ئاکامێکی دیکەی نەرێنی خەباتی چەکداریی، ئەزموونی کوردستان کارەساتێکی دیکە لەخۆ نیشان دەدات ئەویش پاوانخوازیی و داگیرکردنی گۆڕەپانی خەباتە، کە تا ئێستا کارەساتی گەورەی لێکەوتۆتەوە. لایەنە کوردستانییەکان لەبەرئەوەی زیاتر خۆیان لە ڕێگای دەستە چەکدارەکانەوە ناساندووە و بەگشتی لەو شوێنانە توانیویانە خەبات بکەن و ڕیشەداکوتن کە چەکدارەکانیان بوونیان هەبووە. بۆ نموونە یەکێتیی بە گشتی لە سۆران و پارتی لە بادینان و حیزبی دیموکرات لە موکریان و کۆمەڵە لە دەورەبەری سنە. ئەمە بۆ پە+کە+کە لە باکوور لەوانەیە زۆر ڕاست نەبێت بەڵام هۆکارەکەی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردووەوە ئەو حیزبە گۆڕەپانی خەباتی لە باکوور قۆرغ کردووە، بە باش یان خراپ.
حیزبە کوردستانییەکان، بۆ کاراکردنی چالاکییەکانیان لە دەرەوەی ئەو ناوچانەی کە هێزەکانیانی بەسەردا زاڵە هەوڵی ناردنی چەکدارەکانیان داوە بۆ شوێنەکانی دیکە، واتە دەرەوەی سنوورەکانی خۆیان. ئەو کارەساتەی کە لە 1978 لە ناوچەی هەکاری ڕوویدا بەشێکی لە ئاکامی پاوانخوازیی لەلایەن پارتی و ناردنی هێز بوو لەلایەن یەکێتیی-ەوە بۆ ناوچەکانی دەرەوەی قەڵەمڕەوییەکەی. یەکێتیی لە بڵاوکراوەکان باس لەوە دەکات کە زامنکردنی ڕێگەی گواستنەوەی چەک لە سووریا-وە هۆی سەرەکی دەرچوونی ئەو هێزە بوو. هەرچۆنێک بێت، هۆکاری پشت جووڵەی هێزەکانی یەکێتیی هەر چییەک بووبێت، شکاندنی پاوانخوازیی پارتی بێت یان گواستنەوەی چەک، هەردووکیان

پەیوەندییان بە خەباتی چەکدارییەوە هەیە. بە واتەیەکی دیکە، خەباتی چەکداریی هۆکاری سەرەکی کارەساتی هەکاری بووە. ئەگەر یەکێتیی خەباتی چەکداریی نەکردبا پێویستیی بەوە نەدەبوو کە بچێت ڕێڕەوی کۆمەک و یارمەتی و چەک و تفاق لە سووریا-وە بۆ کوردستان مسۆگەر بکات؛ بەهەمانشێوە، پارتی ئەگەر هێزی چەکداری نەبوایە ئەوە عەقڵییەتی پاوانخوازیی لەلای گەڵاڵە نەدەبوو. بەهەر حاڵ، کارەساتی هەکاری کە بەرهەمی خەباتی چەکدارییە دوای زیاتر لە ٤٥ ساڵ برینەکانی بە تەواوی سارێژ نەکراون.
لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش، حیزبی دیموکرات و کۆمەڵە بۆ ماوەی چەندان ساڵ لەسەر پاوانخوازی شەڕیان کرد. بوونی چەکدارانی پەکەکە لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی هەرێم تا ئێستا چەندین شەڕی لێ کەوتۆتەوە، ئێستاش ئەو ئەگەر هەر ماوە. هەردوو نموونە، هەردوو پاوانخوازیی، دەرکەوتەی خەباتی چەکدارییین. پە=کە=کە بۆیە پێویستی بە بنەوبارەگایە لە باشوور چونکە خەباتی چەکداریی دەکات. کەسێک، کادیرێک، چالاکوانێکی هەدەپە/دەەم پارتی لە قەندیل و گارە و مەتین نابینیت، ئەوەی لەوێیە گەریلا چەکدارەکانی پە_کە-کەن.
بۆ چارەسەرکرنی ئەم دیاردەیە کە چەندین نەهامەتی لێکەوتۆتەوە، دەبێت لایەنە کوردستانییەکان گەشە بە توانای ڕێکخستن و سازدان و وەگەڕخستنی جەماوەر بدەن بەبێ گەڕانەوە بۆ دەستە چەکدارەکان. کادر و ڕێکخەرانی جەماوەر پێویست ناکات چەکدار بن.

هەڵئاواردنی دەستەبژێر و جەماوەر

ئاکامێکی نەرێنیی دیکەی خەباتی چەکداریی لێک جیابوونەوەی دەستەبژێری (نوخبەی) سیاسیی و خەڵکی کوردستانە. دامەزراندن و ناردنە شاخی دەستە چەکدارەکان هەمیشە یەکەم کاری حیزب و ڕێکخراوە کوردستانییەکان بووە. دەستە چەکدارەکانیش بەگشتی لە دەستەبژێری (نوخبەی) سیاسیی و ڕووناکبیریی هەرە لێهاتوی حیزبەکان و ڕێکخراوەکان بوون. هەرزووش ڕەوانەی شاخ و داخ و ئەشکەوتەکان کراون. بەم کارە بزووتنەوە کوردستانییەکان دوو هەڵەی جەرگبڕیان کردووە، یان بڵێین دوو ئاکامی خراپی لێ کەوتۆتەوە. یەکەمیان، جیاکردنەوە و دوورخستنەوەی نوخبەی ڕووناکبیرو ڕابەرانی بزووتنەوەکە بووە لە جەماوەری شار و شارۆچکەکان، ئەو شوێنەی کە پێگەی سەرەکی چینی ناوەند و خوێندەوار و پیشەگەرەکانە. دووەمیان، لە دەستدانی [illegible] هەڵکەوتووەکانی ناو ئەو دەستەبژێرە بووە لە شەڕە نابەرابەرەکاندا. شەهیدبوونی هەزاران سەرکردە کە لە تەمەنێکی کورتی خەبات گیانیان لە دەستداوە دەکرێت بە نموونە بهێنینەوە، وەک شەهید فوئادی مستەفا سوڵتانی (تەمەن ٣٠ ساڵ) لە

ڕۆژهەڵات، شەهید ئارام (شاسوار جەلال، تەمەن ٣١ ساڵ) لە باشوور، شەهید مەعسووم کۆرکماز (تەمەن ٣٠ ساڵ) لە باکوور. لە دەستدانی ئەو هەموو شەهیدە ڕووناکبیرە زەرەرێکی ئێجگار گەورەیە کە لە بزووتنەوە یەک لە دوای یەکەکانی کوردستان کەوتووە، بەتایبەتی لە ڕووی گەشەی فکریی و ستراتیجی بزووتنەوەکان. بێگومان پەنابردن بۆ چەک هۆی هەر سەرکیی شەهیدبوونیان بووە.

ئەو دەستەبژێرە کە ڕەوانەی شاخ و دۆڵەکان دەکرێن ئەگەر شەهیدیش نەبن ئەوە بە حوکمی دوورکەوتنەوەیان لە جەماوەر کاریگەرییەکی ئەوتۆیان لەسەر ڕەوتی ڕووداوەکان لەناو شار و شارۆچکەکاندا نەدەما. ئەوان لەبەرئەوەی بە ڕۆژ لە شاخەکان (لەم سەردەمەشدا لەنێو تونێلەکان) زۆربەی کاتیان بەسەردەبرد و بە شەو بە ماندویی و شەکەتی لەناو دێهاتەکان لەگەڵ بوونی ترسێکی زۆر لە دوژمن نەیاندەتوانی وەک پێویست جەماوەر ڕێکبخەن و وەگەڕبخەن. دیارە ئەوە بەو مانایە نییە کە لە دێهاتەکان کار نەکراوە یان لە شارەکان ڕێکخستنەکان بوونیان نەبووە، بەڵکوو مەبەست ئەوەیە ئەو دەستەبژێرە کە دەبوایە لە ناو خەڵک با لەبەر پەنابردن بۆ چەک سنووری کارەکانیان لە ناوچەیەکی دیاریکراو قەتیس دەبوو، کاتێکیش شەهید دەبوون کاریگەرییان کۆتایی پێ دەهات. لە مێژووی کورد-دا چەندین ڕێکخراو لە شار لە دایکبوون و لە شاخ وەک ئاردی ناو دۆکیان لێهاتووە، بۆ نموونە حیزبی هیوا. هۆی ئەمەش دیسان هەڵپەکردنە بۆ خەباتی چەکداریی.

لە بەشی داهاتوو گفتوگۆی چەند دەرکەوتەیەکی نەرێنیی دیکەی خەباتی چەکداریی دەکەین، لەوانە چۆن خەباتی چەکداریی کوردستانی کردووە بە کێڵگەی شەڕ و چۆن بۆتە مایەی دڵخۆشکردنی داگیرکەرانی کوردستان.

گێڕان و گەڕان بەدوای ئەڵتەرناتیڤی وێنە

ونبووەکانێدا.. نووسینی/ عەتا قەرەداخی

(دوای تێپەڕبوونی ٦٤ ساڵ بەسەر کۆچی دوایی گۆران دا)

سەرەتا: بۆچوونی لەو جۆرە هەیە کە پێیوایە ئەدەب بریتییە لە نووسینەوەی ئۆتۆبایۆگرافیای نووسەر بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا چۆنێتی ژیانی نووسەرو بنەمای فیکری و ئایدۆلۆژی کاریگەری دیاریان دەبێت لەسەر جیهانبینی بەرهەمی ئەدەبی وهونەریی، راستەوخۆ یان ناراستەوخۆ ژیان و وردەکارییەکانی دەوری لەبەرچاو دەبینن لە فۆرمەلەکردنی جیهانبینی هەر دەقێکی ئەدەبیداو هەر بەوپێیەش جیهانبینی هەر دەقێکی ئەدەبی لە شیکردنەوەی کۆتایدا پەیوەندی تەواوی بە دیدو بۆچوونی داهێنەرەکەیەوە هەیە بەرامبەر بە ژیانو بوون، رووداو و مێژووی ژیانی داهێنەری دەق راستەوخۆ لەرووی نێست و هەستەوە تێکەڵاوی بنیادی دەقەکە دەبێت کە ئەم حاڵەتەنانە دەبێتە یەکگرتنەوەی لایەنی مەوزوعی داهێنەری دەق و بنیادی فیکری و تێڕوانینی بۆ ژیان و لەسەر ئەو بنەمایەaش گوزارشت کردن لەخودی خۆی و بەرجەستەکردنی تێڕاوانینی بۆ ژیان.

هەندێ جار نووسەر لەخۆبەستنەوەیدا بە وێنەگرتنی ریالیستانەی ژیانەوە راستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ دەکەوێتە حاڵەتی ئیلتیزامی ئایدۆلۆژییەوە بەجۆریك کە بنەمایەکی ئەخلاقی و بەهای جێگیر دەکاتە سنوورو خۆیی لە نێودا بەند دەکاتو لەم حاڵەتەشدا خەیاڵ و خەونو ئەندێشەی بنیادنانی یۆتۆپیا دەمرێتو هیچ بوارێك بۆ رۆحی ئەفسوونگەری نامێنێتەوە، لێرەوە رۆحی داهێنان ئێگێر نێشمرێت ئێوا لاواز دەبێت و لەم بارەشدا ئێستەمە نووسەر بتوانێت دەقی زیندوی داهێنەرانەی نێمر پێشکەش بکات. دەقێك کە توانای هەڵگرتنو بەرزکردنەوەی پرسیاری هەبێت. پرسیار بەو مانایەی کە بەرامبەر بە زانراو بەرز بکرێتەوە. مەبەستمان لە پەیوەستبوونی دەقی هونەری بە ژیانەوە ئەم جۆرەیان نییە چونکە سادەیی ئاستی داهێنان لە ئەدەبی کوردیدا زیاتر دەگەڕێتەوە بۆ ئەم هۆکارە.، ئێمە لێرەدا مەبەستمان لە کاریگەری ژیانی داهێنەر لەسەر بەرهەمەکانی ئەوەیە کە چۆن وردەکاری و رووداوەکانی ژیان دەبنە هەوێنی رۆحی داهێنان لە ئاستێکی باڵای هونەریدا بەشێوازو جیهانبینی ئەزموونگەرییانەوە.

لەلایەکی ترەوە روداوەکانی ژیانو مێژووی ژیانی داهێنەری دەقی ئەدەبی ناڕاستەوخۆ دەگوازرێتەوە بۆ نێو دەقی ئەدەبی لە رێگای

نەستەوە، ئەمەش زیاتر لەشێوازی گۆڕینی ئەو بیرو بۆچوونانەوە دەبێت بۆ هێماو دەلالاتی زمانی کە لە پشتیانەوە مانای جۆراو جۆر راوەستاوەو وەکو دەرەنجامی پرۆسێکی ناوکۆیی لە نێستی داهێنەری دەقەوە بەرێگای ناڕاستەوخۆ فڕێ دەدرێنە پانتایی دەقی ئەدەبیەوە، کە ئەم حاڵەتەیان شێوازی ئیلتیزامی ئایدیۆلۆژی پێوە دیار نابێتۆو زیاتر وەکو ئەنجامی یان دەرهاوێشتنی کارلێکی ناوکۆیی حەزو ئارەزوو ویستە مرۆییەکانی داهێنەری دەق خۆی دەنوێنێت و ئەو پرسیارانەشی کە دەقی بەرهەمهاتووی ژێر هۆکاری نەست هەڵیدەگرێت زیاتر پرسیاری جیدی دەبن بەرامبەر بە نەزانراو بەرز دەکرێنەوە، کە ئەوەش مانای گەڕانە لەدوای ئاشکراکردنێو زانینی شتە نهێنی و پەنهانێو نەزارنراوەکان کە لە هاوکێشەی کۆتایدا مانای پرسیارکردن لەماهیەتی (بوون) هەڵدەگرن. هەڵبەت مەبەستمان لە نەستێو دەوری نەست لە کردەی داهێناندا لە روانگەیەکی رووتی دەرونزانیەوە نییە، بەڵکو مەبەستمان لە دەورو کاریگەری نەستە لە خستنەڕووی ئەوەی لە ناخی داهێنەردا هەیە بە بێ سانسۆر. دیسان لە ئاستێکی ئەفسووناوی باڵادا چونکە نەست پەیوەندی بەهێزی بەخەونێو خەیاڵ و یۆتۆپیاوە هەیە، یۆتۆپیا بەو مانایەی کە دروستکردنی مەملەکەتێک بێت لە سیاقی زمانیداو رووتکراوە بێت لەهەموو مانا جێگیرو مەئلوفەکان کۆ چێژوەرگرتنێوێ هەستی ئێستاتیکی ئێمەیان شێواندوە.

هەروەك مەبەستمان لە بەرزکردنەوەی پرسیاری جیدی لە میانەی ئەو دەقانەی کە لە پانتایی نەستەوە بەرجەستە دەکرێن ئەو وێنەو گۆوگاڵانە نییە کە ئەمڕۆ بەناوی دەقی ئێدێبییێو فڕێ دەدرێنە نێو پانتایی رۆشنبیری کوردییێو کەبەشی هەرە زۆریان لە دواندنی رووکێشی سادەی هەستێو سۆز زیاتر نین. بە پێچەوانەوە ئێستە داهێنان لەروانگەی جیهانبینی فیکری و فەلسەفیەوە لێی دەڕوانرێتێو شیعر بەو ژانرە ئەدەبیە دادەنرێت کە نەك هەر دەشێ بەڵکو دەبێ گرنگی بە مەعریفە بداتێ و بۆ جیهانبینی مەعریفی دەق ناتوانێت نەمری بەدەست بهێنێت.

بۆ قسێکردن لەسەر ئەزموونی شیعری گۆران ناکرێت تەنها لەروانگەی ئایدیۆلۆژیاو ئیلتیزامی سیاسی گۆرانەوە ئاخاوتن بکرێت گەرچی ئیلتیزام کردنی سیاسیانەی گۆران نەك نەبۆتە هۆی دەوڵەمەندترکردنی ئەزموونی داهێنانی بەڵکو زیانێکی گەورەی لە ئەزموونی مەزنی گۆرانێو مەودای فراوانی خەیاڵ و ئەندێشەی داوە. بۆیە دەبێ بۆ لێکدانەوەی شیعری گۆران ئەوە لەبەرچاو بگرین کە بەر لەهەموو شتێ دەربارەی ئەزموونی داهێنەرێك دەدوێین کە شۆڕشێکی باڵای لە ئەزموونی شیعری کوردیدا ئەنجامداوە. لەراستیدا شۆڕشی گۆران لەشیعری کوردیدا شۆڕشە لە شێوازی بنیادی زمانی دەقدا، ئەگینا

لەرووی جیهانبینییەوە گۆران گوتارێکی نوێی تەواوی بەرهەمهێناوە کە بە تەواوی دابڕانی لە گوتاری شیعریی پێش خۆی کردبێت بە تایبەتی لە ئاستی پرسیارو جیهانبینیدا. زۆربەی ئەو لێکدانەوانەی پێشتر بۆ گۆرانو بەرهەمی گۆران کراون پەیان بەم راستییە نەبردووە چونکە بە پێودانی ئایدۆلۆژی و ئیلتیزامی سیاسی لە زاتی داهێنەرانەی گۆرانیان روانیووە کە ئەوەش بۆچوونێکی راست نییە لە روانگەی توێژینەوەو رەخنەی زانستیانەی ئەدەبیەوە. بۆیە ناکرێت هەروا بەئاسانی بەو حوکمەو بڕیارانە رازی ببین کە تاکو ئێستا بەرهەمی شیعری گۆرانیان پێ پێوراوە. ئێمە لە درێژەی ئەم چەند شیکردنەوەماندا هەوڵمان داوە زیاتر لە ئاستی داهێنانی گۆرانو دۆزینەوەی جیهانبینی و کاریگەری نەرێنی ئیلتیزامی سیاسی گۆران بدوێینەو ئەوەش لەسەر بنەمای شیکردنەوەی دەقەکانی ئەنجام بدەین.

زۆربەی ئەو لێکدانەوانەی پێشتر بۆ گۆران کراون تەنها وەك شاعیرێکی مولتەزیمی ئایدۆلۆژی لە شیعرەکانی دوواون لایەنی دووەمیش لە سەنگەری دژی ئاراستەی یەکەمدان کە وسیتوویانە گۆران لە خودی گۆران وەکو زاتی داهێنەر، وەکو ئینسان لەژیانەو مێژووی خۆی رووت بکەنەوەو بەجیا لەو مێژووە بدوێنەو لەبری ئەوەی پەیوەست بە تایبەتمەندی بنەمای پێکهێنەری دەقەکانی گۆران خۆی لە دەقەکان بدوێنەو لەروانگەی دۆزینەوەی دەلالاتی دەقەکانیەوە جیهانبینی شیعری گۆران دیاری بکەن. هەوڵیانداوە بەپێی هەندێ پێوەرو ئەحکامی ئامادە دەقەکانی گۆران بپێون. ئەم دوو رێگایە بۆ لێکدانەوەی بەرهەمی داهێنان هیچیان ناتوانن مافی دەق بدەنەو جیهانبیی دەق سەربەخۆیانە دیاری بکەن. ئێمە لێرەدا هەوڵدەدەین بەرهەمی گۆران بە ئاراستەیەکی جیا لەو دوو ئاراستەی سەرەوە باسکران لێکبدەینەوە، نە لێکدانەوەی ئایدۆلۆژیانەو ئیلتیزامی سیاسی بۆ شیعری گۆران بکەینەو بە پێوەرێکی سیاسی ئامادە بیپێوین یان هەڵیبسەنگێنین، نە بەناوی تازەگەری و رەخنەی نوێوە هەندێ چەمکی نوێ بسەپێنین بەسەر دەقەکانی گۆراندا و پشت لە دۆزینەوەی دەلالاتی زمانی دەقەکانی بکەین. لەهەمان کاتدا پێمان وایە دەبێ کاریگەری ژیانی تایبەتی گۆران خۆی و باری کۆمەڵایەتی و مێژوویی ئەو قۆناغەی گۆران ژیانی تیا بەسەر بردووە ببەستینەوە بە بەرهەمی شیعری گۆرانەوەو لە دۆزینەوەی جیهانبینی دەقەکانیدا تارمایی ئەو کاریگەرییانە ئاشکرا بکەینەو لەو ئاستە باڵایەی هەستی ئێستاتیکی گۆرانیش بدوێین کە چۆن مامەڵەی لەگەڵ روداوەکانی ژیاندا کردووەو چۆن گۆڕیونی بۆ دەلالات و هێماو رۆحی هونەری و داهێنانی کردون بە بەرداو چۆن لە پێناوی ستراتیژی ئەزموونگەرێتیدا شێوازی کۆنی رەت

کردێتەوەو لە فۆرمێکی نوێ و نامەئلوفدا شیعریەتی بەرهەمهێناوەو هەوڵیداوە پەیوەندیەکی پتەو و بەهێز لەنێوان خەون‌و خەیاڵ و مێژوودا دروست بکات‌و چۆن لە ئاستێکی باڵای مامەڵەکردنی هەستی ئێستاتیکیدا یۆتۆپیا دروست بکات، یۆتۆپیا قەشەنگ‌و سەرسوڕهێنەرەکانی نێو سروشت کە هەر جارەی بۆ شێوەیێک و لە شێوەیێکی جیاوازدا ئەڵتەرناتیڤ لەسنووری خەونێ‌و یۆتۆپیادا دروست دەکات، بەڵام ڕۆحی مێژوو و واقیع زۆربەی کات سنووری ئەو یۆتۆپیا دەڕوخێنێت و دەیخاتە سەر کەڵکەڵەی گەڕان لەدوای مەودای نوێ، یۆتۆپیای نوێ، بۆ حەوانەوەو ئۆقرەگرتن، بۆ ئەوەی گۆران خۆی وەکو شاعیرێکی داهێنەر بگاتە ئەو قەناعەتەی کە خودی داهێنەر ئۆقرە دەگرێت، گومان‌و دڵەڕاوکێی کۆتاییان نایەت. شۆڕشی گۆران لەبنیادی زمان‌و شێوازی شیعریدا دەرئەنجامی هەرەسی دونیایی و بڕوانەبوونە بەمانا جێگیرو مەئلوفەکان، دەرئەنجامی گەڕانە لەدوای ڕێگای نوێ بۆ گوزارشت کردن لە خودو لەبوون.

کاریگەری قۆناغی مێژوویی لەسەر گۆران

ژیانی لاوێتی گۆران لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانیەوە دەست پێدەکات، لە کاتێکەوە کە کۆمەڵگەی کوردی لەوپەڕی دواکەوتوویی و بێئاگایدا بوو. باری ژیان تا رادەیەکی زۆر ناهەموار بووەو سیستەمی فیودیالی ناکامڵی ئەو سەردەمەش وەکو دامەزراوەیێکی کۆمەڵایەتی بەڕێوەبردن لەوپەڕی بێگەنی و بەرەڵایدا بووە بە تایبەت لەو بەشەی کوردستان کە گۆران سەرەتای قۆناغی ژیانی تیا بەسەر بردووە، واتە لە هەڵەبجەو دەوورو بەریدا کە ئەوێش هەمان شێوەی نیشتیمانێکی گۆران لە سایەی سیستەمێکی فیودیالی پێنەگەیشتووی خێڵایەتی کولتوور دواکەوتوودا ژیاوە. ئەو قۆناغەش وەکو بەڕێوەبردنی سیاسی و دەوڵەتی ساتەوەختی فەرمانڕەوایی دەوڵەتی عوسمانیە کە نزیك بوو بووەوە لە هەڵوەشاندن‌و هەرەسهێنان کە ئەوەش مانای هەڵوەشاندنەوەی دامەزراوەی ئیداری و سیاسیێ. لەلایەکی ترەوە ئەومێژووە گەورەترین جەنگی قەڵاچۆکەری بەخۆیەوە بینی کە جەنگی جیهانی بوو، گۆڕانکارییەکی گەورەی لەمێژووی مرۆڤایەتیدا دروست کردو ئەنجام بووە هۆی هەڵوەشاندنەوەی سیستەمی ئیدارەی ئیمپراتۆرێتی عوسمانی لە کوردستانداو پاش ماوەیەك ئیدارەی نوێ لەهەر بەشێکی کوردستاندا فەرمانی کەوتە دەست. ئەوبەشەی کوردستان کە گۆرانی تێدا دەژیا کەوتە ژێر دەسەڵاتی عێراق‌و ئاراستەی فەرمان‌و بەڕێوەبردن شێوەیێکی تری بەخۆیەوە بینی بەڵام لە هیچ بارێکیاندا سیستەمی بەڕێوەبردن نەیتوانیوە ببێتە نوێنەری خەڵك. ئەو خەڵکەی کە دواتر گۆران بە دروشمە شیعر ئامێزەکانی داوای

راپەرینی لێدەکردن‌و گوزارشتی لە ئێش‌و ژانەکانیان دەکرد.
لە قۆناغی پێگەیشتی گۆڕان‌دا شۆڕشی ئۆکتۆبەر بووە داینەمۆی کۆکردنەوەی بیروبۆچوونی نوێخوازی، نەك هەر گۆڕان بەڵکو ڕۆشنبیرانی کورد بەتێکڕا جگە لە کۆنەپەرستەکانیان بوونە موریدی ئەو تیشکەی کە ئومێدی رووناك کردنەوەی ڕێگای بەرەو ئایندەیان پێی هەبوو. دوای دامەزراندنی حیزبی شیوعی عێراقی و زیاتر بڵاوبوونەوەی بیروباوەڕی کۆمۆنیزمی و لەهەمان کاتدا سیاسەتی توندووتیژو کۆنەپەرستانەی فەرمانڕەوایەتی پاشایەتی مەیلی رووناکبیرانی بۆ ئازادی زیاتر دەجووڵاند. رزگاربوونی بەشێکی زۆر لەگەلانی مافخوراوی ئەوسا لەدوای جەنگی جیهانی بوونە هۆکارێکی سەرەکی بۆ زیاتر کۆکردنەوەی ڕۆشنبیران لە دوری دروشمی کۆمۆنیزم. گۆڕان لە ریزی پێشەوەی ڕۆشنبیرانی نەتەوەکەی بوو بۆیە دەبوا لەو بوارەشدا لە ریزی پێشوەدا بێت
هەڵبەت ئەم رووداوە مێژووییانەو باری دواکەوتوویی و هەڵوێشاوێی کۆمەڵگەی کوردەواری کاریگەری تەواوی لەسەر کەسێتی کۆمەڵایەتی گۆڕان‌و لەهەمان کاتدا لەسەر بەرهەمی ئەدەبی گۆڕان هەبووەو ناکرێت گۆڕان لەو مێژووە بکەینەوەو وەکو (ئامێر) دوور لەپەیوەست بوون‌و وابەستەبوون بەدەرەوەی خۆی لێی بڕوانین. بەشێکی زۆری بەرهەمی شیعری گۆڕان گوزارشت کردنە لەواقیعی کۆمەڵایەتی و مێژوویی تفت‌و تاڵی سەردەمەکەی خۆی، هەر کاریگەری ئەو واقیعەیە کەوا لە گۆڕان دەکات چ وەکو شاعیر چ وەکو ئینسان کەسێکی ناسەقامگیرو نامولتەزیم بێت بەعاداتێ و تەقالیدە باوەکانی کۆمەڵگە. ئەوەش دەیخاتە بەردەم چەندین کێشەو گیروگرفتەوە. ئەوەتا دەڵێت:

تاوێ نەگەڕا چەرخی موخالیف بەحیسابم
بۆناڵە نییێ سانیە‌یەێك تاری روبابم
هەر لەحزە‌یەکی مەهدی هەزار گریە بو ئەفسووس
ساڵانی منداڵیم‌و هەموو عومری شەبابم
ئێستە خەلەلی عافیەتیش باری بەدەنمە
هەر دەردە ئەدا پاچی لەبونیانی خەرابم
زیاتر سەبەبی عەقڵ و شعورە خەفەتی من
بۆ غەفڵەت‌و نسیانە هەموو نۆشی شەرابم!

هەر لێرەوە پرسیاری گۆڕان بەرز دەبێتەوە کە ئەویش دوو جەمسەری لێکدانەوەی هەیە. یەکێمیان پرسیارە بەرامبەر بەبێ دەسەڵاتی و ناکردەیی خۆی لەرووی چەرخی موخالیفێدا، ئەو چەرخەی بەئارەزووی خۆی دێت‌و ئەم مەحکومی دەستی بووەو لەئاستیدا هیچی پێناکرێت.
مەبەستی گۆڕان لە چەرخی موخالیف دەشێ باری ناهەمواری کۆمەڵایەتی

و ژیانی دواکەوتووی کۆمەڵگەکەی بێت‎و ئەم وەکو نوێنەری هەموو میللەت ئەو دەنگی ناڕەزاییە بەرز بکاتەوە کە ئەمەیان کەمتر گرنگی دەمە□ن□ت ئەگەر وای بۆ بچین کە گۆران وەکو خود خۆی بەتەنها واهەست بکات کە هەرگیز رۆژگار لەگەڵ ئەو نەبووەو هەمیشە چەرخی زەمانە لەگەڵ ئەو چەپ گەرد بووەو لە سوودی ئەو نەبووە بۆیە ئەویش گەیشتۆتە ئاستی بێئومە□دی و گلەیی خۆی لەرۆژگار دەکات. دیارە رۆژگاریش پەیوەستە بەو واقیعە مێژوویی و کۆمەڵایەتیەی کە گۆرانی تێدا ژیاوە. بەڵام گۆران وەکو شاعیرێکی خاوەن هەست‎و وەکو رۆشنبیرێکی سەردەمەکەی خۆی لە پێش خەڵکی ئاساییەوە هەست بە ناهەمواری و بەدبەختیەکان دەکات بۆیە پێیوایە هەر لەحزەیەکی ژیانی جێگای لەدایکبوونی هەزار گریان ‎و ناڵینە. تەمەنی منداڵی ولاوێتی گۆران بەو شێوەیە وەسف دەکرێت کە پانتاییەك بۆ ئاسودەیی و بەختەوەری تێدا نەبووە. هەر بۆیە بەرهەمی شیعری گۆران بەتایبەتی دەقە زیندووەکانی لە دەوری ئەم خاڵەدا کۆدەبنەوە یان لەژێر کاریگەری ئەو دۆخ و بارە مێژوویەدا لەدایکبوون.

گۆران دەزانێ چەرخ‎‏و رۆژگار هەمیشە بەپێچەوانەی ویستی ئەوەوەیەو هۆکاری ئەو زانینەش دەرك پێدەکات‎‎و دەیگێڕێتەوە بۆ هۆکاری (عەقڵ و شعور) کاتێ دەڵێت (زیاتر سەبەبی عەقڵ و شعورە خەفەتی من) بەواتایەکی دی گۆران دەیەوێت بڵێت ئەوکەسەی عەقڵی هەیەو سەر لەمەسەلەکان دەردەکات‎و دەزانێت چۆن دێن‎و لە کوێوە دێن، ئەوا ئەو کەسە هەرگیز ناحەوێتەوەو ئاسوودە نابێت. بە واتایەکی دی گۆران وای بۆ دەچێت ئاسوودەیی وپەیبردنپێکەوە کۆنابنەوە، ئەگەر دەرك کردن‎و تێگەیشتن هەبوون ئەوا ئاسودەیی بوونی نابێت، چونکە ئەو زاتەی دەگاتە ئاستی ناسینی شتەکان‎‏و پەیان پێدەبات، ئیتر دەگاتە حاڵەتی گومان‎‏و نیگەرانی بەردەوام‏و چیتر ئۆقرە ناگرێت. بە واتایەکی دی گۆران دەیەوێت بڵێت سەرچاوەی بەدبەختی و ناسەقامگیری دەروونی و رۆحی و خەفەت خواردنی بەهۆی ئەوەوەیە کە عەقڵی بەشتەکان‎ دەشکێت و ناتونێت لە کۆمەڵگەیەکی وا دواکەوتوودا هیچ گۆڕانکارییەك بکات، بە ناچاری دەیەوێت خۆی بدزێتەوە ئەویش لەرێگای لە یادکردنیانەوە بەهۆی شەرابەوە. رەنگە شەراب دەلەلالەتی هەر لادان‎و نەفیکردنێکی عادات‎و تەقالیدی باوی ئەو سەردەمە هەڵبگرێت، بەڵام گۆران بیانوو بۆ خۆی دەدۆزێتەوەو دەڵێت (شەراب) دەرمانی دەردی منە لە کاتێکدا لە بارێکی ناسەقامگیرو پەشێودام‎و خەفەتی پەیبردن رۆحم دەخوات، لەکاتێکدا لەنێو ئێت و ەی بێئاگادا من لەناخەوە عەقڵ و شعوری پەیبردنرێگام نادات بحەوێمەوە.

دەشێ لەلایەکی تریشەوە لێکدانەوەی ئەوە بۆ ئەم ناڕەزایی دەربڕینەی گۆران بکرێت کە جۆرە ئاخاوتنێکی دژایەتی و ناڕەزایەتییە بەرامبەر

بەهێزی نادیاری بزوێنەری گەردوون، واتە خواوەند کە بەتێڕوانینی گۆران هەمیشە بەدژی ویستەکانی ئەم دەجوڵێت، بەڵام ئەم لێکدانەوەیە ناتوانێت پانتاییەکی فراوان لە قسەکردن لەسەر گۆران و بەرهەمی گۆران دایگر بکات چونکە سەرباری پەیوەستبوونی گۆران بە مەسەلە روحیەکانەوە. لە گوتاری ئەدەبی گۆراندا پرسیار دەربارەی نەزانراو و پەی پێنەبراو، رووبەڕووی (یەقینی) خواوەند نەکراوەتەوە، بەڵکو زیاتر دەلالەتی بە گشتی کردنی حاڵەتی پەی پێنەبردن لە پرسیاری گۆراندا دەردەکەوێت، کە ئەویش بریتییە لەپەی پێنەبردن و نەتوانینی ناسینی رۆح و مەسەلە رۆحیەکان. لەلایەکی تریشەوە وا دەردەکەوێت کە گۆران لە ناڕەزایی دەربڕینیدا زیاتر واقعی باوی کۆمەڵایەتی و مێژوویی دەدوێنێ و ناڕەزایی بەرامبەر بەو واقیعە دەردەبڕێت، هەربۆیە پێویستە لە لێکدانەوەی شیعری گۆراندا ئەو واقیعە کۆمەڵایەتی و مێژووییە وەکو مێتیقی رۆحی داهێنان لێیان بڕوانرێت.

چۆنێتی ژیانی تایبەتی گۆران و کاریگەری لەسەر جیهانبینی شیعری:

لێرەدا دەگەڕێینەوە بۆ سەرەتای ژیانی گۆران واتە بۆ زەمینەی رابردووی دەقەکانی و لەوێشەوە لەرووی ئۆتۆبایۆگرافیەوە مامەڵەیەکی خودی گۆران دەکەین و هەوڵدەدەین کاریگەری ئەو قۆناغە لەجوڵەو پراکتیك و جیهانبینی دواتری گۆراندا بدۆزینەوە.

گۆران لەتافی منداڵیدا باوکی کۆچی دوایی دەکات و دوای دوو ساڵ لە مەرگی باوکی برا گەورەکەی کە ناوی محەمەد بەگ (حەمە بەگ رووشە) بوو دەکوژرێت. دیارە مردنی باوك و کوشتنی برای گەورە کە وێنەی باوکە لە ژیانی منداڵی گۆراندا دەبێتە لەدەستچوونی سەرچاوەی بەخشینی سۆزو خۆشەویستی و گرێی هەست کردن بە نەبوونی باوك وەکو سایەو سێبەر لە هەست و نەستی گۆراندا دروست دەکات. ئەوەش دەبێتە هۆی دروستکردنی حاڵەتی نادڵنیایی و نیگەرانی بەردەوام لە کەسیەتی گۆرانداو هەمیشە گۆران لەبەرامبەر ترسێکی سەختدا دەبێت، ترسی لە دەستچوونی ئەو وێنانەی کە دەبوا بیان پاراستایە. ئامادەبوونی ترس بەشێوەکی بەردەوام لە نەستی گۆراندا دەبێتە هۆی دروستکردنی گرێی هەست بە کەمی کردن لە کەسیەتی کۆمەڵایەتی گۆرانداو وەهای لێ دەکات کە خۆی بە جێگای سۆزو بەزەیی بزانێت و هەمیشە داوای سۆزو بەزەیی (ئەوانی تر) بکات و لە چاوەڕوانی سایەو سێبەری باوکێکدا بێت. سەرەتای دەستپێکردن لای گۆران لە گەڕان لە دوای دۆزینەوەو گەیشتن بەو وێنەیەوە دەست پێدەکات. گەیشتنیش بەو وێنەیە هەروا کارێکی ئاسان نییە . بە تایبەتی کوشتنی برای گەورەی گۆران لەو قۆناغەی ژیانی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی کوردەواریدا مایەی ترس و لەهەمان کاتدا جێگای پرسیار بووە.

کوشتنی براگەورەی گۆران لەراستیدا بریتییە لە کوشتنی بەشێکی داهاتووی سڵێمان بەگی باوکی گۆران، لە هەمان کاتدا ئاماژەی جۆرە هەڕەشەیەکیش بۆ سەر خودی گۆرانی لاو نیشان دەداتو دەشێ ئەوە لە نەستی گۆراندا بچەسپێنێت کە کارەساتی کوشتنی برا گەورەکەی هەر ئەوە نییێ کە ئەم خەمگینو دڵشکاو بکات، بەڵکو ئەو کردارە ناڕەوایە دەشێ سەرەتای پرۆژەیەك بێت بۆ کوشتنی گۆرانیش. بەمانایەکی تر ئەو کردارە سەرەتای پرۆژەکەیە بۆ کۆتاییهێنان بەمێژووی سڵێمان بەگی باوکی گۆران.

لەلایەکی تریشەوە کوشتنی محەمەد بەگی برا گەورەی گۆران لەسەردەمی لاوێتی گۆراندا لەکاتێکدا باوکی نەماوەو تەمەنی لەنێوان (17-18) ساڵیدا بووە بە ناچاری گۆران دەکاتە بەرپرسی یەکەمی ژیانی خۆی و دایکی کە ئەوەش کاریگەری تایبەتی لەسەر هەستو بیری گۆران هەبووە.

لێرەوە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە سەرەتای ژیانی لاوێتی گۆران پڕ لە ئازارو چەرمەسەری بووەو گۆران سەرچاوەکانی سۆزو خۆشەویستی پێ بەخشینی تا رادەیەك لە دەستچووە. گەڕان لە دوای دۆزینەوەی ئەو سەرچاوەیە بریتییە لە دۆزینەوەی ئەڵتەرناتیڤێك کە هێشتنەوەی خودی گۆران بەر لە هەموو شێ وەکو ئینسان بسەلمێنێت.

ئەو ئەڵتەرناتیڤەش لە شیعردا بەرجەستە دەبێت. بە واتا بەرهەمهێنانی شیعر لای گۆران فاکتەرێك دەیجوڵێنێ کە رەگو ریشەی لەرابردوودایە ئەویش فاکتەری لەدەست چوونی وێنەی باوکە.

مەبەست لەوێنەی باوکیش لێرەدا هەر دەسەڵاتێکی سەرەوەیە کە ئەرکی بەڕێوەبردنی خوارەوە لە ئەستۆ بگرێت و لەهەمان کاتدا بە پەیوەستێکی توندی رۆحی بە خوارەوە بەسترابێت کە ئەو دەسەڵاتە بەگوێرەی خێزان باوکە. رەنگە بەگوێرەی نەتەوەیەکیش بریتی بێت لەرابەی رۆحی ئەو نەتەوەیە. دەشێ هەر لە سەرەتاوە هەستکردن بە ونبوونی وێنەی باوك گرێی هەستکردن بە ناتەواوی لای گۆران بەجۆرێك دروست کردبێت کە گۆران خۆی هەستی بە جیاوازبوونی خۆی کردبێت و هەوڵدانی بۆ نووسین هەر لە سەرەتای لاوێتییەوە لە لایەك هەوڵدان بووبێت بۆ سەلماندی خۆی وەکو تاکەکەس، لە لایەکی تریشەوە شیعر هۆکارێك بووبێت هەر لە سەرەتاوە گۆران ویستوویەتی بیکاتە هۆکارێ بۆ پرۆسەی پاکژبوونەوە، واتە رزگارکردنی خۆی لەو بارە دەرونیە ناجێگیرەی تێیدایەو گەیشتن بە بارێکی دەروونی سەقامگیر، بەڵام لە ئەنجامی کۆتایدا پرۆژەی پاکژبوونەوە لای گۆران نەگەیشتۆتە لوتکە، بەڵکو ئەو پرۆسەیەو میکانیزمی کارکردنی بە شێوازێکی پێچەوانە گۆڕاوەو بەرەو حاڵەتی بڵندبوون –تسامی- Sublime چووەو تیکڕای ویستو ئارەزووە چەپێندراوەکانی گۆران لەبری پیادەکردنو

خاڵیبوونەوە بوونەتە هەوێنی داهێنانی ئەدەبی لەژیانی شیعیری گۆرانەدا.
بەرهەمهێنانی شیعر لای گۆران لەباری یەکەمدا هۆکارێك بووە تا لەو ڕێگایەوە گۆران حەزو ئارەزوو و غەریزەی چەپێندراوی خۆی بخاتە روو یان شیعر بکاتە هۆکارو پانتاییەك بۆ پیادەکردنی ئەو حەزو ویستەو ئارەزووە چەپێندراو و سەرکوتکراوانەی سەردەمی منداڵی ولاوێتی. بە مانەیەکی تر شیعر لای گۆران ئەڵتەرناتیڤێکە بۆ دروستکردنەوەی رابردویەك کە وێنەکانی تێدا دروست نەبووە. ئەوەش لەخۆیدا گەڕانەوە بۆ تافی منداڵی بەرجەستە دەکاتەوە. بەڵام لای گۆران گەڕانەوە بۆ تافی منداڵی هەرگیز گەڕانەوەیەکی ڕۆمانسیانە نییە و بەمەبەستی زیندووکردنەوەی رابردووی زێڕینەو زیندوکردنەوەی وێنە گەشەکانی تافی منداڵی نیە، بەڵکو بە پێچەوانەوە گەڕانەوەی گۆران بۆ رابردوو گەڕانەوەیە بە مەبەستی دروستکردنی ئەو وێنانەی کە ئەوسا لەکیس چوون، بەواتا گۆران لە ئێستەدا دەیەوێت وێنەکانی رابردوو (وێنەی باوك) بەرجەستە بکات بە مەبەستی جێنەهێشتنی رابردوو وەکو زەمەنێکی بێشایی و بێ کردار.
ونبوونی وێنەی باوك (سەرچاوەی یەکەمی بەخشینی سۆزو خۆشەویستی) بابەتی دروستکردنی یەکەمین پرسیاری گۆرانە. پرسیار بەو مانایەی کە گەڕان بێت لەدوای ونبوویەك، لەدوای ماهیەتی نەزانراو یان نەناسراو و پەی پێنەبراو بە مەبەستی دۆزینەوەو زانینەو ناسینەو ئاشکراکردن. زەمەنی ئەو بابەتەش واتە (وێنەی باوك) لەرووی بەرجەستەکردنی سەربەخۆوە بەسەرچووەو دۆزینەوەو دەستەبەرکردنی راستەوخۆی کارێکی نەشیاوە. گەڕانی گۆران لەدوای گەیشتن بەو وێنەیە کە بریتییە لە گەڕانی بەردەوام لەدوای (باوك) کارێکی بێ ئەنجامە، بۆیە گۆران لە پرۆسەی بەردەوامی گەڕاندا راستەوخۆ بە وێنەی یەکەم ناگاتەوە، بۆیە هەوڵدەدات ئەڵتەرناتیڤی بۆ بدۆزێتەوە. ئیلتیزامی ئایدۆلۆژی گۆران لە ئەنجامی شکستهێنانیدا لە دۆزینەوەی وێنەی باوکەوە دێت‎‎و ئیلتیزامی ئایدۆلۆژی و حیزبی گۆران بریتییە لە هەوڵدانی ئەو بۆ دۆزینەوەی وێنەی باوك کە هەمیشە ئەو وێنەیە هێمای راستەوخۆی دەسەڵاتە. لێرەوە بۆمان دەردەکەوێت کە واقیعی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی کوردەواری دەورێکی زۆر دیارو ئاشکرای لە ژیانی تایبەتی گۆراندا گێڕاوەو وەکو تێکڕای ئەندامانی کۆمەڵگەی کوردەواری هەست دەکات پێویستی بە باوکێکە لە سایەیدا بحەوێتەوەو فەرمانی لێ وەربگرێت‎‎و دوور لە بوونی ئەو باوکە هەست بە کەسێتی و بوون و ئامادەبوونی خۆی ناکات.
دیارە وێنەی باوك لە تێڕوانینی فرۆیدەوە وێنەیەکی دزێوە، بەڵام بە گوێرەی گۆران لەبەر ئەوەی لە سیستەمێکی کۆمەڵایەتی فیودیالیدا

ژیاوەو لە سیستەمێکی لەم جۆرەشدا پێناسەی هەر ئەندامێکی کۆمەڵگە لەسەر بنەمای ئامادەبوونی ڕەگ و ریشەو نەسەب و بنەماڵە دەکرێت، بۆیە باوك ئەو هێزە ئامادەیە لە پشتی کوڕەوە کە ناسنامەی بوونی بۆ دەسەلمێنێت. گۆران هەر زوو هەستی کردووە کە ئەم ئەو هێزە مەعنەوییەی لەدەست چووە بۆیە گرێی رق بەرامبەر بە باوك گێڕاوە بەگرێی هەستکردن بە نەبوونی باوك. هەوڵدان بۆ ئەنجامدانی تاوانی کوشتنی باوك لای گۆران گێڕاوە بۆ هەوڵدان بۆ زندووکردنەوەی باوك، چونکە باوك بەر لە ئەوەی ئەم بیر لە پرۆسەی کوشتنی بکاتەوە خۆی مردووە. هەر لێرەشەوە بابەتی رق Hate- گێڕاوە بە بابەتی سۆزو خۆشەویستی و ڕێتکردنەوەی باوکێو وێنەکانی گێڕاوە بۆ گەڕان لە دوای دۆزینەوەی باوکێ و وێنەی باوك.

سەرەتای گرێی هەستکردن بەونبوونی باوك (ونبونی سەرچاوەی سۆزو خۆشەویستی) هەر لە سەرەتای دەست بە نووسینکردنی گۆرانەوە ئاشکرا دەبێت، ئەوەتا لە کەرکوکەوە لەکاتێکدا تەمەنی لەنێوان (16-17) ساڵاندایەو بۆ دایکی دەنووسێت و باری دەروونی خۆی بەیان دەکات و دەڵێت:

ئەی دایە ئەگەر ئەپرسی حاڵم
ئێ تۆش وەکو باقی بێڕەحم نیت
تۆزقاڵێ ڕەحم ئەزانیت!
ڕاستی شەو و ڕۆژ هەر دەناڵم
دەگریم و دەسوتێم هەروەکو مۆم
ئاهم ئەگاتە کۆشی گەردوون
مات و کزو مەلوولێ و مەحزون
بۆ حاڵی غەریبی، بێکەسی خۆم/ 1921

لێرەدا بە ئاشکرا هەستکردنی گۆران بە نەبوونی هیچ سایەو سێبەرێك بە نەبوونی هیچ باوکێك ئاشکرا دەبێت، وێنەی باوك وێنەیەکی سڕاوەیە چ لەرووی ئامادەبوونی فیزیکیەوە هەتا گۆران نامەکەی بۆ ڕەوانە بکات، چ لەرووی ئامادەبوونی مەعنەوییەوە لە هەست و زهنی گۆراندا هەتا بەو شێوەیە خۆی بێکەس نەبینێت.

دەبینین لەجیاتی (باوك) نامەکە ئاراستەی دایك دەکرێت، ئەوەش لە کۆمەڵگەی ئەو ساتەوەختەی کوردەواریدا کارێکی باو نەبووە. دایك توانای پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییەی نییە. (دایك) یش لای گۆران تارادەیەك سیفەتەکانی دایکی لێ دەبێتەوەو لەبری ئەوەی وێنەیەکی زیندووبێت لەپێبەخشینی سۆزو خۆشەویستی کەچی گۆران وەکو مەخلوقێکی ناپەیوەست و دابڕاو لەخۆی دەیدوێنێت. لێرەوە دەردەکەوێت کە دایك لای گۆران دەبێتە (ئەو) یان بەشێك لە (ئەوانی تر)، واتە دەبێتە کەسێکی نامۆو غەریب بەخودی گۆران، کەسێك کە نەك هەر ناتوانێت هیچ

گۆڕانێك لە دۆخى (بێكەسى وغەريبى) گۆڕاندا دروست بكات، بەڵكو بێئاگاشە لە گۆران وەكو پەيوەندى دايك بە كوڕەوە. لێرەوە بە تەواوى دەردەكەوێت كە دايك نەك هەر ناتوانێت ببێتە جێگرەوەى وێنەى باوك بۆ گۆران بەڵكو ناتوانێت وێنەى راستەقينەى دايكيش بێت. ئەمەش دەبێتە هۆكارێكى سەرەكى بۆ گەڕان ڕوو لەدوا ڕۆيشتنى بەردەوامى گۆران لە دواى ئەڵتەرناتيڤ.

دەشێ دەلالەتێكى ترى ئەو نامە شيعرييەى گۆران بۆ دايكى لەپاڵ گەڕان لەدواى دۆزينەوەى سۆزى باوك، جۆرێك لە خودنمايش كردن بێت بۆ دەرەوەى خودى خۆى بە مەبەستى پاكژبوونەوە. واتە هەوڵدان بۆ ئاگاداركردنەوەى ئەوانى تر لەبارى شلۆقى دەروونى خۆى كە ئەوەش دەبێتە هۆى جۆرە سەقامگيرييەكى دەروونى و لەو حاڵەتە پەشێوە دەروونيە رزگار دەبێت. لەهەمان كاتدا سەردەمى هەرزەكارى گۆران هاوكاتە لەگەڵ نووسينى ئەو نامە شيعرييەدا بۆ دايكى كە ئەوەش ديسان بۆشاييەكى دى بەرجەستە دەكات كە ئەويش بۆشايى ڕۆحييە لە ژيانى لاوێتى گۆرانداو مەبەست لەوەش نەبوونى خۆشەويستى رەگەزى بەرامبەرە كە دواجار لاى گۆران دەبێتە گەڕان لەدواى پانتاييەك بۆ مسۆگەركردنى ويستە جەسەدييەكان كە ئەوەش لە ونبوونى جەستەى بەرامبەر واتە ئافرەتێدا بەرجەستە دەبێت. ئەمەش لە قۆناغى دواترى ژيانى گۆرانێدا ئاشكرا تر دەبێت بە تايبەتى كە گۆران ژنى يەكەمى بەنابەدڵى و لەژێر فشارى دايكيدا دەهێنێت. لێرەشەوە گۆران دەگاتە بەردەم هەڵوێست وەرگرتن لەوێنەى دووەم واتە (ئافرەت)، ئەويش لەدوو رووەوە يەكەميان ژن هێنان بۆ گۆران كە لەوديوى سنوورى خۆشەويستييەوە بوو، نەيتوانى سۆزو خۆشەويستى قۆناغى پێشترى ژيانى گۆران زيندووبكاتەوەو ببێتە ئەڵتەرناتيڤى وێنەى يەكەم واتە باوك. دووەميش لەبەر ئەوەى گۆران ژنى يەكەمى بەنابەدڵى هێناوەو لەروى جوانيەوە بەدڵى نەبووە كەواتە نە لەرووى حسى ئيساتيكييەوە، نە لەرووى ئامادەبوونى فيزيكيشەوە ئەو ئافرەتە نەيتوانيووە جێگاى قەناعەتى گۆران بێتەو بە گۆران بگاتەو گۆرانيش بەهيچ ئامانجێكى پێشترى نەگەيشتووەو بگرە خەونەو خەياڵە قووڵەكانيشى بەرامبەر بە ئافرەتەو جەستەى ئافرەت بۆ پيادەكردنى ويستەو غەريزە سەركوتكراو و چەپێنراوەكانى هەرەسيان هێناوە. ئاشكراتر بڵێين ژنى يەكەمى گۆران وەكو جەستە نەيتوانيووە ببێتە پانتاييەك كە سنوورى ديسپلين كردن بشكێنێوگۆران لەشوێنێكى سروشتيداو بێ هيچ كۆتێو پێوەندێكى ڕۆحى و جەستەيى (فيزيكى) بەو جەستەيە بگاتەو هەستى پێبكاتەو بيدوێنێت، كە ئەمەش لە شيعرەكانى دواترى گۆراندا رەنگ دەداتەوەو دەيان دەلالەتى چەپاندنەو سەركوتكردنى ئارەزووى سێكسى لە شيعرەكانيدا دەدۆزرێنەوە.

ئێستە دەردەکەوێت کە ونبوونی وێنەکان لای گۆران دوو ونبوونن، ونبوونی (وێنەی باوك) واتە یەکەمین سەرچاوەی بەخشینی سۆزو خۆشەویستی. ونبوونی خۆشەویستی وجێستێ واتە (وێنەی ئافرەت) وەکو وێنەی دووەم. گوتاری ئەدەبی گۆران لەسەر بنەمای ئەو دوو زەمینە ونبووە بنیادنراوە. لەمێژووی ژیانی ئەدەبی گۆرانداو لەتێکڕای بەرهەمەکانیدا ئەو دوو ئاراستە بوونەتە ئەدەب کە بەرجەستەی پرسیارەکانی ئەم دوو بۆچوونە دەکەنێو دواجاریش هەردووکیان یەکدەگرنەوەو گوتاری ئەدەبی گۆران فۆرمەلە دەکەن. ئەم دوو فاکتەرە مێتیقی سەرەکی دروستکردنی پرسیارن لای گۆران، بەڵام بە ئاکام نەگەیاندنیان نەبۆتە هۆکارێك بۆ پاشەکشێ پێکردنی گۆرانێو مانەوەی لە پانتاییەکی بۆ (کردەو) بۆ ڕووداو و وەستاو و بۆ جوڵەداو خۆی بداتە دەستی ئومێدی بەدیهاتنی ئاواتەکانی لەدوای مردنێو وەکو ونبوونی وێنەکانی پێشوو خۆیشی بەدنیای ونبوون بسپێرێت، بەڵکو گۆران سنوورەکانی وەستاندن دەشکێنێوونبوونی هەردوو وێنەی پێشەوە لە ئەڵتەرناتیڤێکی تردا دەدۆزێتەوە کە ئەویش بریتییە لە (سروشت)، لێرەدا دەلالەتی گەڕانەوە بۆ سروشت لای گۆران ئاشکرا دەبێتێو ئەو پرسیارەش سەرهەڵدەدات داخۆ گەڕانەوەی گۆران بۆ سروشت راکردنە لە واقیعی باوی کۆمەڵگەی شارستانی؟ یان گەڕانەوەیە بەمەبەستی دۆزینەوەی ئەو وێنانەی کە لەژیانیدا لەدەستی چوون؟ یان گەڕانەوەیە بەمەبەستی تیکەڵاوبوون لەگەڵ سروشتێ و توانەوەو لە ئەنجامیشێدا تیایدا دفن ببێت؟ داخۆ سروشت پەیوەست بەتێڕوانینی گۆران بێلایەنە یان لایەندارە بەوەی کە داخۆ خەسڵەتی رەگەزی (مێ)ی هەیە یان نا؟ ئەمانە چەند پرسیارێکن کە دەشێ لەروانگەی لێکدانەوەی گەڕانەوەی گۆران بۆ نێو سروشتێو مامەڵەکردن لەگەڵیدا وەڵام بدرێنەوە.

بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانە دەبێ ئەوە لەبەرچاو بگرین کە تافی منداڵی لە ژیانی هەرکەسێکدا تافی تۆمارکردنی یەکەمین یادەوەرییەکانی مرۆڤەو ئەو تافەش سۆزو خۆشەویستییەکی خاوێنێو بێگەردی تێدایە. ونبوونی سۆزو خۆشەویستی ئەو سەردەمە لای گۆران دەشێ تەنها لە ئامێزی خاوێنێو بێگەردی سروشتدا دروست بکرێتەوە. واتە بنیادنانەوەی ئەو زەمەنە بەسەرچووەی کە لەتافی خۆیدا هەستی پێنەکراوە، دەشێ تەنها لە پانتایی سروشتدا دروست بکرێتەوە. بۆیە تاکە ڕێگایەك بۆ ئامادەکردنەوەی رابردووی ونبوو و بێناسنامە لە ساتەوەختی ئێستەدا لە پرۆسەی گەڕانەوەو گەیشتنەوە بە (سروشت) دا دەگات بەئەنجام، ئەمەش دەمانگێڕێتەوە بۆ ئەو بۆچوونەی کە دەڵێت هەتا مرۆڤ لەسایەی سروشتدا بووە شتەکان خاوێنێو بێگەرد بوون، ئەو وێنە ئاڵۆزانەی کە مرۆڤ لە قۆناغی ژیانی نێو کۆمەڵگەی شاردا بۆی

ڕام ناکرێت لەنێو پانتایی سروشتدا بە سادەیی دەست دەکەون و دەستەبەر دەکرێن.
گەڕانەوەی گۆران بۆ نێو سروشت لە ڕاستیدا دوو دەلالەتی هەیە. یەکەمیان گەڕانەوە بۆ تافی منداڵی و زیندوکردنەوەی سۆزو خۆشەویسی ونبووی ئەو تافە، گەڕانەوە بۆتافی منداڵی و گەڕانەوە بۆ نێو سروشت هاوشێوەن لە خاوێنی و بێگەردیدا. دووەمیان سروشت وەکو دنیای خاوێن‌و بێگەرد ئەو پانتاییەیە کە گۆران بە مەبەستی حەوانەوەی ئەبەدی بۆی دەگەڕێتەوەو لەم بارەشدا سروشت دەلالەتێکی تری دەبێت کە ئەویش منداڵدانی دایك دەگەیەنێت کە گۆران لە دنیای پڕ لە ئاژاوەی ژیانی کۆمەڵایەتی دوور لە سۆزو بەزەیی و خۆشەویستییەوە بۆی دەگەڕێتەوە. واتە گۆران لە ژیانی دەرەوە لەنێو کۆمەڵگەوە دەگەڕێتەوە بۆ نێو ژیانی داخراو، واتە بۆ ناوەوە بەمەبەستی گەیشتنی بە دنیایەك کە هێمنی و هێوری تیا بەرکەماڵ بێت. ئەم حاڵەتی گەڕانەوەیە لای گۆران هەر هەڵوێستێکی سادە نییە لەرووی مامەڵەکردنی خودی گۆرانەوە لێی بڕوانێت، بەڵکو جێکەوتە‌و کاریگەری دیاری هەیە لە مێژووی شیعری کوردی دوای گۆرانیشدا.
گۆران لە گەڕانەوەیدا بۆ سروشت لە ئەنجامی هەستکردن بە لەدەست چوونی وێنەی باوك‌و وێنەی ئافرەتێدا ژیانی کۆمەڵگە ڕەت دەکاتەوەو جۆرێك لەخەڵوەت هەڵدەبژێرێت کە ئەو خەڵوەتەش لەبری ئەوەی وەکو شاعیرە سۆفیەکانی پێش خۆی لە کونجی مزگەوت‌و حوجرەکاندا بێت یان پەنا بۆ تەسەوف ببات، لە دنیای فراوانی سروشتدایە، بەڵام لە هەردوو بارەکەشدا ئەنجام هەر پشتکردن وخۆدوور خستنەوەیە لە ژیانی کۆمەڵگە.
گۆران سەرباری ئەوەی کە ونبوونی ئەو دوو وێنەیە پاڵی دەنێت بۆ گەڕانەوە بۆ نێو سروشت بەمەبەستی بەدەستهێنانەوەی ڕابردووی ونبوو و لەدەستچوو لەپانتایی سروشتداو لەبەر ئەوەی ناگاتە ئاستی توانەوە لەگەڵ سروشتداو مامەڵەکردنی گۆران لەگەڵ سروشتدا بێت، خۆی وەك بەشێك لە سروشت نیشان بدات، بەڵکو مامەڵەی گۆران لەگەڵ سروشت‌و توخمەکانیدا مامەڵەی مرۆڤێکە کە لە زەمینەیەکی ترەوە هاتووەو لە ئەنجامی دووچاربوونی بە دوو شکستی کاریگەر لە پانتایی زەمینەی پێشوودا پەنای بۆ سروشت هاوردووەو سروشت بەرزگارکەر دەزانێت. گۆران لەم ڕوانگەیەوە مامەڵەی سروشت دەکات هەر بۆیە هەڵوێستی گۆران بەرامبەر بە سروشت هەڵوێستی شاعیرێکە کە لەنێوان خۆی وسروشتدا پەیوەندییەك دروست دەکات کە ئەویش لەسەر بنەمای سروشتی مەزن‌و ئامێز پڕ لە سۆزو میهرێ بەرامبەر بە گۆرانی هەڵاتووی ژێر فشاری پەیوەندییە تەڵخ‌و دزێوەکانی کۆمەڵگای شار بنیادنراوە. گۆران وەسفی سروشت دەکات‌و سروشت دەدوێنێت بەو

هیوایەی سروشت ئامێزی بێگەردو پێ لە سۆزو میهری بۆ بکاتەوەو باربووی رابردووی دزێو و تەڵخو دوور لە سۆزو بەزەیی بۆ بکاتەوە. بەواتا گۆران لە پێناوی مەبەستێکی دیاردا سروشت دەدوێنێت و لە بنەڕەتیشەوە مەبەستی گەڕانەوەی گۆران بۆ سروشت لە پێناوی ئەو ئامانجەدایە، واتە گەڕانەوەی گۆران بۆ سروشت گەڕانەوەیەکە مەبەستێکی دیاری لەبەرچاوگیراو لەپشتییەوەیە، نەك عیشقێکی دەروێشانە بەسروشتییەوە بەستبێت. هەربۆیە مامەڵەکردنی گۆران لەگەڵ سروشتدا مامەڵەی شاعیرێکە کە لەرووی سروشتدا ئامادەبوونی هەیەو لەسەر بنەمای ئەو ئامادەبوونە سروشت دەدوێنێت نەك لەو رواگەیەوە کە گۆران بە تەواوی تەماهی لەگەڵ سروشتدا کردبێتو ئەنجامیش تیایدا توابێتەوە. ئەم هەڵوێستەش لە لایەك مانەوەی گۆران وەکو داهێنەرێکی ئامادە لە دوای شیعرەکانیەوە نیشان دەدات، لە لایەکی تریشەوە ئاستی وەسفکردنی سروشت لەلایەن گۆرانەوەو مامەڵەکردنی توخمەکانی سروشت لە تێکڕای شیعرەکانی گۆراندا وا دەردەکەون کە لەوە جوانترو قەشەنگتربن کە خۆیان لە سروشتدا هەن یان بەشێوەیەکی گشتیتر بڵێین سروشت لەوەسفکردنی گۆرانێدا لەوە جوانترە کە خۆی هەیە. ئەمەش ئاستی بەرزو شکۆداری ئیحساسی شیعری گۆرانو هەستی ئیستاتیکی گۆران نیشان دەدات. هەر مانەوەی گۆران وەکو داهێنەرێکی ئامادە لە دوای شیعرەکانیەوەو وەکو داهێنەرێکی خاوەن هەستی شیعریی مەزن کە ئاستی هەستیاری وێنەگرتنو عەکس کردنەوەی ئەو وێنانەی لە ئاستێکی باڵاتردایە لەوەی کە لەراستیدا هەنو ئەوەش گۆران لە شاعیرانی رۆمانسی بەگشتی و بایرۆنو کیتسو وردزۆرپ جیا دەکاتەوە ئەویش لەوەیدا کە گەڕانەوەی ئەو شاعیرانە بۆ سروشت گەڕانەوەیەکی رۆمانسیانەیەو ئەنجامیش لەنێو سروشتدا دەتوێنەوەو هیچ ئامادەبوونێکیان نامێنێت، بەڵام گۆران ناتوانێت لەگەڵ سروشتدا تەماهی بکاتو تیایدا بتوێتەوە گەرچی هەنگاوی یەکەمی گەڕانەوەی گۆران بۆ سروشت بەمەبەستی دۆزینەوەی وێنە ونبووەکانو حەوانەوەو پاشانیش خۆ دفن کردنە لەنێو سروشتدا، کەواتە لێرەوە بۆمان دەردەکەوێت کە پەیوەندی گۆرانو سروشت لە ئاستێکی شلۆقێدا ماوەتەوە، لە ئاستێکدا کە گۆران لەحاڵەتی دڵەڕاوکێدا بێت بەرامبەر بەو باوکە نوێیە کە هەڵیبژاردووە هەتا جێگای پێشتری بۆ بگرێتەوە.

لێرەوە دەردەکەوێت کە هەمیشە گۆران لە حاڵەتی تێڕاماندا بووە بەرامبەر بە پەیوەندی خۆی و سروشت. هەر لێرەشەوە لەسەر زەمینەی ئەم حاڵەتی نیگەرانی و تێڕامانەوە پرسیاری گۆران سەرهەڵدەدات کە ئەویش پرسیارە لە ماهیەتی بوون. پرسیارە لە ماهیەتی جوانی، پرسیارە لەماهیەتی لەزەتی رۆحی و جەسەدی، پرسیارە لە نهێنییێ

کانی دنیای ئەودیوی زانین و پەی پێبردنی مرۆڤ.

ونبوونی وێنەی باوك لای گۆران زیاتر لەو ماوە مێژوویيەدا بەرچاو دەکەوێت‌و بەزەقی دەردەکەوێت کە دەکاتە تەمەنی منداڵی گۆران‌و قۆناغی هەرزەکاری و پێگەیشتن، بەڵام گۆران لە وێنەیەکی راستەوخۆی شیعریدا ئەو وێنە لەدەستچووەی بەرجەستە نەکردۆتەوە تەنها ئەوەندە نەبێ لە دێڕە شیعرێکدا، لە هەڵوێستێکی ناڕەزایی دەربڕیندا بەرجەستەی باری بێباوکی خۆی دەکات‌و دەڵێت:

نامەوێ هەتیو کەوم/ کەلاوە بێت جێی خەوم.

بەڵێ ئەم دێڕە شیعرە لەکاتێکدا گوتراوە کە گۆران قۆناغی ژیانی هەتیووی بەڕێ کردووەو کەلاوەش تەنها مەبەست لەژیانی نێو خانوویەکی کەلاوە نییە، بەڵکو مەبەست بەکەلاوەبوونی ژیانی منداڵی گۆرانە لە رووی نەبوونی و لەدەستچوونی سۆزو خۆشەویستی باوکەوە. لە رووی ژیانی پڕ لە چەرمەسەرێی گۆرانیشەوە بەپشتبەستن بە مێژووی ژیانی گۆران ئەوە دەزانین کە کاتێ ئەم تەمەنی حەڤدە ساڵان دەبێ محەمەد بەگی برای دەکوژرێت‌و ئەم ناچار دەبێت دەست لە خوێندن هەڵگرێت‌و لە کەرکوکەوە بگەڕێتەوە بۆ هەڵەبجە بۆ شان دانە بەر ئەرکی بەخێوکردنی خێزانەکەی.

ونبوونی وێنەی دووەمیش لای گۆران بریتی بوو لە ونبوونی وێنەی ئافرەت واتە ونبوونی سەرچاوەی سۆزو خۆشەویستی و ونبوونی جێستێی ئافرەت ئەوەش مانای لەدەست چوون‌و نەگەیشتن بە ئاستی جێبەجێکردنی ئاڕزووی جێستێییەکانی. گۆران حاڵەتی ونبوونی وێنەی ئافرەت لە ژیانی خۆیدا بەم شێوەیە نیشان دەدات:

سەردەمێك بوو دنیای گیانم تاریك‌و چۆڵ بوو
کام بەرۆچکەی گەرمە دڵم چەشنی شەهۆڵ بوو
فەریحەم وشك، تەبیعەتم زەردو ژاکاوبوو
زەردە خەنەم ئاخی سەرلێو فرمێسکی چاوبوو
....
بەڵام ئەی یار، یاری نازدار، شۆڕە ژنی شۆخ
بە لێوی ئاڵ بەچاوی رەش، چاوی رەشی تۆخ
بە باڵای بەرز و بەئەندامی نەرم‌و شل‌و جوان
رەوتی شیرین، عیشوەو نازی گفتوگۆو جوڵان
بەم جوانیانە کە زینەتی بەهەشتی دنیان
بەم جوانیانە کە لە تۆدا هەموویان پەیدان
لەو رۆژەوە دیومە سیحری زەردەخەنەی تۆ
دنیای دەروون مەلەکانی هاتوونەوە گۆ
سەرچاوەکەی عومری جوانیم هاتۆتەوە قوڵ
باغچەی ژینم پڕ بۆتەوە لە نەمامی گوڵ!

له راستیدا گۆران باری دەروونی خۆی ئاشکرا دەکات، لەسەرەتاوە لە وێرانێیەک دەدوێت کە سەردەمی منداڵی وهەرزەکاری تیا بەسەر بردووە، وێرانێی سۆزو خۆشەویستی باوك، وێرانێو کاولێی سۆزو خۆشەویستی ئافرەت لە قۆناغی هەرزەکاریدا، دواتریش کە وێنەی ئافرەت دەهێنێتەوە پێشەوە تەنها بە مەبەستی هەوڵدانە بۆ پڕکردنەوەی گرێی هەست بەکەمی کردن لەو قۆناغەداو وەسفکردنەکەش تەنها وەسفێکی تەسویریەو گۆران ئافرەتێکی غایب دەدوێنێ بەواتا بە خەیاڵ ئەو دنیایە دروست دەکات، ئەگینا گۆران بۆ ئێندێش و خێیاڵ دەگات بە وێنەی ئافرەت کە لەم حاڵەتەشدا ناتوانێت بگات بە جەستەی مادی ئەو ئافرەتەو ئارەزوو یان غەریزەی سەرکوتکراوی بۆ ڕێگێزی بەرامبەر جێبەجێ بکات و باری هەڵچووی خاڵی بکاتەوە. هەربۆیە بەهەمان هەڵچوونێو بەهەمان هێزەوە چەندین جاری تر ئەم هەڵوێستە دووبارە دەکاتەوە کە ئەوەش لەرووی لێکدانەوەی دەروونی گۆرانەوە مانای نەگەیشتنە بەو وێنەیە.

گۆران ئەنجام دەگاتە ئەوەی بڵێت (ژن) سەرچاوەی ئیلهامی منەو جوانیەکانی سروشت بێ بوونی (ئافرەت) ناتوانن بمخەنە سەرباڵی نەشئەی شیعر نووسین، ئەوەتا دەڵێت:

لەکونجی زاکیرەما ژنێکی شۆخ نەکا
پەری صیفەت بە پەلوپۆی جەمالەوە جیلوە
لە کوێ لە سەتحی زەمینا، لەسینەی فەلەکا
ئەبێتە مەنبەعی شیعرم بەدایعی ئەشیا.

هەر لەسەر بنەمای هەمان تەرزە بۆچوون دەتوانین بەڵگەی شیعری تر بهێنینەوەو زیاتر ئەوە ئاشکرا بکەین کە گۆران دەیەوێت بڵێت سەرباری جوانی سروشتێو خاوێنی و بێگەردی سروشت کە دەشێ ئاسوودەیی ڕۆحی تەنها لەوێدا بدۆزرێتەوە، کەچی دوور لە جوانی ئافرەتێو میهرو سۆزو خۆشەویستی ئافرەت سروشت ناتوانێت ببێتە ئەو مەنزڵگایەی کە حەوانەوەی ئەبەدی مسۆگەر بکات. بەبێ بوونی جەستەی ئافرەت، بەبێ زەردەخەنەو بزەی پڕ لە سۆزو پڕ لە مانای ئافرەت جوانی سروشت هیچ مانایەکی نییە. بە واتایەکی دی گۆران دەیەوێت جوانی سروشتێو جوانی ئافرەت پێکەوە گرێ بداتێ و ئەوەش نیشان بدات سروشت ێو ئافرەت یەك ماهیەتیان هەیەو هەردووکیان دەبنە پانتایی خاڵی کردنەوەی حەزوو ئارەزووی سەرکوتکراوی ڕۆحی و جەسەدی پیاو، بەڵام بەبێ بوونی ئافرەت سروشت ناتوانێت حسی ئێستاتیکی گۆران بجوڵێنێت و لای وایە ئەگەر ئافرەت نەبێت سروشت تاریکستانێکی بێ گیانێو ناکاریگەرە. ئەوەتا لە هەڵبەستی ئافرەتێو جوانیدا دوای ئەوەی کە وەسفێکی تەسویری سروشتێو توخمەکانی دەکات دەڵێت:

ئەمانە هەموو جوانن شیرینن

رۆشن کەرەوەی شەقامی ژینن
بەڵام تەبیعەت هەرگیزاو هەرگیز
بێ رووناکییە بۆ بزەی ئازیز

گۆران لە ئەنجامی ونبوونی سەرچاوەکانی سۆزو خۆشەویستی قۆناغی منداڵی و هەرزەکاریدا پەنا بۆ دۆزینەوەی سەرچاوەی نوێی سۆزو خۆشەویشتی دەبات. ئەو سەرچاوەیەش سروشتە کە گۆران لەلایەك بۆ پێکردنەوەی بۆشایی رۆحی وعاتیفی قۆناغەکانی پێشتر لە پانتایی سروشتدا دەگەڕێت بۆ دەستەبەرکردنی ئەو سەرچاوەیەو لەهەمان کاتیشدا کردنی سروشت بە پانتاییەك بۆ خاڵیکردنەوەی هەستێو سۆزی پەنگ خواردووی ناخی کە ئەمەش دەبێتە جۆرێك لە پاکژبوونەوە. ئەویش دەلالەتێکی قووڵتر هەڵدەگرێت کە بریتییە لە خاڵیکردنەوەی غەریزەو ئارەزووی سەرکوتکراوی سێکسی.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە سروشت لە روانینی گۆڕانەوە بریتییە لە جەستەی ئافرەت. بەڵام گۆران لەبەر ئەوەی ناتوانێت سروشت بە تەواوی بکاتە ئەڵتەرناتیڤی ئافرەت لە شیعرەکانیداو ناتوانێت تێکڕای حەزو ئارەزووە سەرکوتکراوەکانی لە جەستەی سروشتدا بە ئاکام بگەیەنێت، هەمیشە ئافرەت دەکاتەوە بەهاوشێوەی سروشتێ وەکو جووتەیەکی پێکەوە بەستراو لێیان دەڕوانێت کە هەردووکیان لە جوانی و ناسکی و لەسۆزو بەخشیندا چوون یەکن. لەراستیدا گۆران لە ئەنجامی نەگەیشتن بە جوانی ئافرەتێو جەستەی ئافرەت وەکو ئەو وێنە قەشەنگەی چاوەڕوانی دەکات دەگەڕێتەوە بۆ سروشت بەو هیوایەی سروشت بکاتە جێگرەوەی ئافرەت لەو بوارانەدا، بەڵام ئەنجام ئەوەی لە جەستەی ئافرەتێو جوانی و ئیحساسی ئافرەت پێی نەگەیشت، لەسروشتدا نایدۆزێتەوەو پێی ناگات. ئەوەش وای لێ دەکات هەرچۆن بە ئیحساسێو هەستی ئێستاتیکییێوێ جوانی ئافرەتێو نهێنییەکانی جەستەی ئافرەتێو سۆز و عیشق دەدوێنێت و دەخوێنێتەوە، بەهەمان هەستی ئیستاتیکییێوێ جوانی سروشتێو توخمەکانی بدوێنێت و بخوێنێتەوەو وێنەیان بکێشێت.

ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە سروشت نەیتوانیوە لای گۆران ببێتە جێگرەوەی تەواوی ئافرەت، بەڵکو بۆتە وێنەی هاوشێوەی ئافرەت لە دیدی گۆرانەوە، لە هەڵوێستی گۆرانەوە کە مەبەست لەو وێنە هاوشێوەیە ئەوەیە هەرچۆن گۆران نەیتوانیوە بە لوتکەی نهێنییەکانی ئافرەت بگات لەرووی رۆحی و جەستێییەوەو هەموو سۆزو حەزو غەریزەی سەرکوتکراوی خۆی خاڵی بکاتەوەو بتوانێت ئافرەت لەرووی رۆحی و جەستێییێوێ بەپراکتیك بدوێنێ، هەمان شێوە نەیتوانیوە سروشت وەکو وێنەی ئافرەت بدوێنێت لە هەردوو بواری رۆحی و جەستێییێوێ بەڵکو بە ئیحساسی شاعیرانەی بەرزی وێنەکێشانی سروشتی کردێتە ئەڵتەرناتیڤی وێنەی ئافرەت.

سەرنەکەوتن لە دۆزینەوەی وێنەی تەواوەتی ئافرەت لە پانتایی سروشتدا، گۆران بەرەو قۆناغێکی تر لە ژیانی شیعری دەگوازێتەوە کە ئەویش قۆناغی شیعری سیاسی و ئیلتیزامی ئایدۆلۆژی گۆرانە کە ئەم قۆناغەش لەرووی داهێنانەوە ئەگەر بڵێین قۆناغێکی وشکێو بێبەرە لای گۆران رەنگە لە درکاندنێو ئاشکراکردنی راستییەك نزیك بووبینەوە کە بەلای زۆربەمانەوە مایەی رازی بوون نییە. کەواتە دەتوانین بڵێین قۆناغی ژیانی شیعری گۆران پەیوەندییەکی تەواوی بە ژیانی تایبەتی خودی گۆرانەوە هەیە. شکستەکانی قۆناغی منداڵی وهەرزەکاری بەرەو سروشت دەیبەن. نەگەیشتن بەو ئامانجەی لە پێناویدا دەگەڕێتەوە بۆ سروشت بەرەو قۆناغێکی ئیلتیزامی ئایدۆلۆژی دەیبات. لاوازی فیکری و باری ناهەمواری کۆمەڵایەتیش گۆران بەرەو نووسینی شیعری سیاسی کێش دەکەن. لەم بوارەشدا بەرهەمهێنانی شیعریەت کارێکی سوکێو ئاسان نییە، هەر بۆیە شیعری سیاسی گۆران هیچێك ناخاتە سەر خەرمانی پڕ لە داهێنانی ئەو، بەڵام دەشێ ئیلتیزامی سیاسی و ئایدۆلۆژی بووبێتە مایەی ئۆقرەگرتنی دەروونی گۆرانێو لە حاڵەتی شلەق نیگەرانی و تەڵامان دووری خستبێتەوە. بەڵام لەگەڵ هەموو ئەوانەدا گۆران ئەو شاعیرە داهێنەرەیە کە توانی لە ئاستی زماندا شۆڕشێك لە شیعری کوردیدا بکات، ئەگەرچی گوتاری گۆران رێگوریشەی لای مەولەوی هەیە، بەڵام ئەزموونی ئەم برەوپێدانی گوتاری شیعری نوێی کوردییە. دیسان لەرووی جیهانبینی شیعری و ئەو پرسیارانەی شیعری گۆران هەڵیدەگرێت دەشێ ئەزموونی گۆران بە ئەزموونی تازەگەری دابنرێت کە تاکو ئێستەش شیعری کوردی سنوورێکی دیاری لەنێوان خۆی و ئەزموونی گۆراندا بە تەواوی نەکێشاوە. سەرباری سەرهەڵدانی ئەزموونی نوێ بەڵام رەگێو ریشەی ئەزموونی گۆران هەر زیندووە هەتا ساڵانی هەشتاکان کە جۆرە دابڕانێك لە ئەزموونی گۆران لەرووی شێوازی شیعری وگوتاری شیعرییەوە سەرهەڵدەدات، بەڵام ئەو هەوڵانە ناتوانن لە ژێر هەژموونی ئەزموونی گۆران دەربچن.

زۆربەی زۆری شاعیرانی کوردی دوای گۆران ئەگەر گەڕابنەوە بۆ سروشتێو مامەڵەکردنی توخمەکانی سروشت ئەوا نەیانتوانیوە لەژێر کاریگەری ئەزموونی گۆران دەربچن لەچۆنێتی مامەڵەکردنی سروشتدا، سروشت وەك ئاماژەمان بۆ کرد لای گۆران ئەڵتەرناتیڤی وێنەی ونبووی قۆناغێکی دیاری ژیانی گۆرانە. لە ئەزموونی دوای گۆرانیشدا سروشتی کوردستانێو توخمەکانی بریتین لەو بابەتانەی کە گوتاری مانەوە و گوتاری سیاسی نەتەوەیی کوردی پێکدەهێنن.

دیارە سروشتێو توخمەکانی سروشتیش پەیوەستن بە قۆناغی ژیانی کۆمەڵگەی شوانکاری و کشتوکاڵییەوە، واتە قۆناغی فیودیالی لە ژیانی

کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی کوردەواریدا. لێرەوە دەتوانین ئاماژە بۆ ئەوە بکەین کە گۆران لە گەڵانەوەیدا بۆ سروشت زیاتر گوزارشتی پەیوەستبوونی مرۆڤی کورد بە سروشتەوە دەکات کە دەشێ ئەوەش وێنەگرتنێکی ریالیستیانەی کۆمەڵگەی کوردەواری بێت کە لەو قۆناغەدا کۆمەڵگەیەکی سەرەتایی لادێنشینی نێو سروشت بووە، بۆیە ئەدەبەکەشی دەربڕینی ژیانی نێو سروشتە. بەواتا شیعر لای گۆران گوزارشتی ژیانی کۆمەڵگەی قۆناغی پێش دروستبوونی کۆمەڵگەی شارو کۆمەڵگەی مەدەنی دەکات. جێکەوتی گەڵانەوەی گۆران بۆ سروشتێو مامەڵەکردنی توخمەکانی سروشت بە بەرهەمی شیعری کوردییەوە تاکو ئەمڕۆ دیارو ئاشکرایە. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە شیعری کوردی بەشێوەیەکی گشتی (جگە لە هەندێ هەوڵی تاکە کەسی) زمانی سەردەمی نەدێزیوەتەوەو تاکو ئێستە گوزارشت لە کۆمەڵگەی فیودیالی دەکات کە ئەویش بەگوێرەی ئاستی گەشەی کۆمەڵایەتی و پێشکەوتنێ لە کۆمەڵگەی کودەواریدا لە ئاستی ژیانی نێو سروشتدا دادەنرێت، واتە شیعری کوردی بەشێوەیەکی گشتی گوزارشت لە ژیانی کۆمەڵگەی فیودالی دەکات لە کاتێکدا ژیانی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی کوردەواری ئێستە لە قۆناغێکی برەوسەندوتردایە ئەگەرچی نەگەیشتبێتە ئاستی کۆمەڵگەی مەدەنی خاوەن ناسنامەی مەدەنیبوون. هەر ئەم هۆکارەش وەهای کردووە کە شیعری نوێی کوردی لاوازو دواکەوتووبێت لە ئاستی ژیانی کۆمەڵایەتی و ئاستی حیسی و تێگەیشتنی کۆمەڵداو توانای بەرزکردنەوەی پرسیارە گەوهەرییەکانی ئینسانی کوردی نەبێت چ کێشە کۆمەڵایەتی و نەتەوەییەکان چ کێشە زاتییە تاکێ کێسێ مرۆییەکان.
ئێستە دەتوانین بڵێین ئەزموونی شیعری گۆران لە مێژووی شیعری کوردیدا جێگای دیاری هەیەو لە ئاستی داهێناندا گۆران خۆی دەبەستێتەوە بە خەونێو خەیاڵ و مێژووەوە بە مەبەستی دروستکردنی یۆتۆپیا بۆ رزگارکردنێو لە ئامێزگرتنی رۆحی نیگەرانێو ئۆقرە نەگرتووی مرۆڤی ئەم سەردەمە، گۆران ئەو ئەزمونگەرەیە کە لە دوای نوێ دەگەڕێتێ، پرسیار دەربارەی بوونێو کێشەکانی بوون بەرز دەکاتەوە، لە مەسەلەی جوانی و چێژی راستەقینەی ئیستاتیکی مرۆڤ دەپرسێت. داهێنانی گەورەی گۆران دەگەڕێتەوە بۆ جیهانبینی گۆردوونی شیعرێکانی کە ئەوەش سیفەتی سەرەکی بەرهەمی نەمرە.

(ئەم بابەتە لە هاوینی ۱۹۹۲ نووسراوە، بەرچاوی خوێنەران نەکەوتووە، پێمباش بوو لە یادی ٦٢ ساڵەی کۆچی دوایی گۆراندا بڵاوی بکەمەوە).

تورکیا چی لە سوریا و عێراق دەوێت؟.. عوسمانی حاجی مارف

لەشکرکێشی ئەمریکا بۆ سەر عێراق لە ساڵی ٢٠٠٣دا، لە بەرژەوەندیە ئەمنیەکانی تورکیادا نەبوون. ململانێ ناوخۆییەکانی عێراق کە دوای لەشکرکێشی و سەرهەڵدانی ئەلقاعیدە و داعش و شەڕی ناوخۆی سوریا، هەموو پێکەوە بوونە هۆی دۆخی ناسەقامگیری ناوچەکە، کە زیاتر لە دوو دەیەی خایاندوە، لەم نێوەدا پەکەکە کە لەلایەن ناتۆوە وەک قەوارەیەکی تیرۆرستی دەستنیشانکراوە، دەیانساڵە شەڕی ئەنقەرە دەکات، سوودی لەو دۆخە گۆڕاوەی عێراق وەرگرت بۆ ئەوەی بوونی خۆی بەدرێژایی سنوورەکان لە نێوان تورکیا و کوردستانی عێراقدا جێگیر بکات.

لەسەر سنوورەکانی تری باشووری تورکیا، لە هەڵمەتی شەڕی بەرفراوانی دژ بە داعش، بووە هۆی ئەوەی کە هاوبەشی نێوان ئەمریکا و یەپەگە دروست ببێت کە بە باڵی چەکداری پەکەکە لەسوریا ئەژماردەکرێت، کە دواتر هێزەکانی سوریای دیموکرات کۆنترۆڵکردنی ناوچە سنوورییەکانیان بەدەستهێنا. ئەم هاوبەشیە بووەتە گەورەترین بەربەست لەبەردەم دووبارە دانانی پەیوەندیەکانی نێوان ئەمریکا و تورکیا.

هەرچەندە تورکیا، پێشبینی ئەوە دەکات کە بوونی سەربازی ئەمریکا له عێراق و سوریا بەشێوەیەکی بەرچاو لە کەمبونەوەدایە، بۆیە بەدواداچون بۆ ئامانجی فراوانتر دەکات، که بریتین له کۆنترۆڵکردنی ئەو نائارامیەی له سنوورەکاندا هەن، بۆیە هەوڵئەدات بۆ بێبەشکردنی پەکەکه لەهەر پانتاییەک بۆ هەڵسورانی چەکداری.

لەلایەکی ترەوە تورکیا هەوڵئەدات یەکەکانی پاراستنی گەل (یەپەگە) لە سوریا پاککاتەوە، چونکە تورکیا پەیوەندیەکانی یەپەگە بە پەکەکەوە وەک هەڕەشەیەکی ئەمنی بۆ داهاتوی خۆی سەیردەکات. دواتریش دوای کۆتایی شەڕەکەی لەگەڵ یەپەگە، ڕەنگە دانوسان لەگەڵ دیمەشق و واشنتۆن بکات، بەڵام ئەمریکا و یەپەگە و هێزەکانی سوریای دیموکرات لە ئێستادا بەشێک لە باکوری ڕۆژهەڵاتی سوریا کۆنترۆڵ دەکەن، بەڵام تورکیا دەیەوێت لەو ناوچانە خۆی لە گەڵ واشنتۆندا هەماهەنگی بکات. لە کۆتایدا ئەنقەرە پێیوایە

لەدرێژخایاندا حکومەتی سوریا خزمەت بە بەرژەوەندیەکانی دەکات. بەپێی پێیوایە ڕژێمی ئەسەد دەبێتە لایەنێکی بەشدار لە چارەسەری کێشەکانیدا.

ئەنقەرە کە شایەتحاڵی دوو دەیە ناسەقامگیریە، بەدرێژایی سنووری باشووری وڵاتەکەی، لە پێشبینیکردنی بە کشانەوەی ئەمریکا، پلانی هەیە هەنگاو بنێت بە کۆتاییهێنان بەم نادڵنیاییە، بە ئەگەری ئەنجامدانی ڕێککەوتنی فراوان لەگەڵ ڕژێمی ئەسەددا.

داواکاری سەرەکی تورکیا لە ڕژێمی ئەسەد، سەرکوتکردنی یەپەگەیە و گەڕاندنەوەی ئەو ناوچانەی کە لەلایەن هێزەکانی سوریای دیموکراتەوە کۆنترۆڵکراون بۆ ژێر دەسەڵاتی ئەسەد. لەکۆتاییدا ئەنقەرە دەیەوێت ئەسەد لانیکەم بەشێک لە پەنابەرە سووریەکان بگەڕێنێتەوە کە زیاتر لە دە ساڵە لە تورکیە نیشتەجێن. بەڵام لەبەرامبەریشدا ئەسەد دەیەوێت هێزەکانی تورکیا سوریا بەجێبهێڵن.!

نزیکەی شەش ملیۆن سووری کە لە ناوچەکانی ژێر کۆنترۆڵی تورکیا لە باکووری سوریا دەژین، نایانەوێت دەسەڵاتی ڕژێمی ئەسەد بەم زووانە بگەڕێتەوە، ئەگەر هەر ڕووبدات. بەهەمان شێوە زۆرێک لە پەنابەران لە تورکیا نایانەوێت بگەڕێنەوە وڵاتەکەیان.

یەکێک لە نیگەرانیە سەرەکیەکانی ئەنقەرە ئەوەیە کە کشانەوەی خێرا لە باکوری سوریا دەتوانێت ببێتە هۆی داڕمانی ئەمنی هاوشێوەی کشانەوەی ئەمریکا لە ئەفغانستان. ئەم سیناریۆیە، دروستکردنی لێشاوی زیاتری پەنابەرانە بۆ ناو تورکیا.

بە دوورکەوتنەوە لەم سیناریۆیە، ڕەنگە ئەنقەرە داوا لە ئەسەد بکات کە "ناوچەی خۆڵەمەشی" کاتی لە باکووری سوریا دابمەزرێنێت، هەروەها هێزە سەربازیەکانی تورکیا و ئەو هێزە میلیشیایانەی هاوپەیمانی تورکیا دەکەن، دەستیان بە هەندێک لە دەسەڵاتی ناوخۆیدا بگات، لەکاتێکدا دیمەشق خزمەتگوزاریە گشتیە سەرەکیەکانی وەک پەروەردە، خزمەتگوزاریەکانی گەیاندنی پۆست و هتد بەڕێوەدەبات. دواتر بەدوای کۆتاییهێنان بە شەڕی ناوخۆ، گەڕاندنەوەی کۆنترۆڵی تەواوی ڕژێم لە باکووری سوریا دابین کەنەوە.

بەڵام بەشێوەیەکی سروشتی "دەستەی ڕزگاری شام" کە لایەنێکی ئیسلامی سونەن، بە هەموو شێوەیەک هەوڵئەدات هەر ڕێککەوتنێک کە ئەنقەرە لەگەڵ ئەسەد ئەنجامی بدات، تێکی بدەن. هەڵبەتە دژایەتیەکانی دەستەی ڕزگاری شام بووەتە ناچاری هاوکاری نێوان سوریا و تورکیا، ئەمەش دەتوانێت تورکیاو سوریا زیاتر لێک نزیک بکاتەوە.

بە لەبەرچاوگرتنی پەیوەندیەکانی ئەم دەستەیە لەگەڵ قاعیدە و زیادەڕەوی ئەم دەستەیە، ڕەنگە هێزی دەرەکیش دەستوەردان بکەن بە

یارمەتیدانی تورکیا لە دامرکاندنەوەی هەوڵەکانی ئەو دەستەیە، کە ئەمریکا و تەنانەت ڕۆژئاوا تا ئێستاش نیگەرانن لە مەترسی کۆچکردنی بەکۆمەڵ لە سوریاوە.

تەنانەت لەکاتێکدا تورکیا لەگەڵ ئەسەد دانوستانەکانی ئەنجام دەدات، هەروەها بەردەوام دەبێت لە پەیوەندییەکانی لەگەڵ ئەمریکا سەبارەت بە داهاتووی باکووری ڕۆژهەڵاتی سوریا، ئەگەری هەیە واشنتن ئامادەبوونی سەربازیی خۆی لەوێ کەم بکاتەوە یان بە تەواوی بکشێتەوە. ئەنقەرە قۆناغێکی ڕاگوزەر پێشبینی دەکات کە تیایدا باکوری ڕۆژهەڵاتی سوریا بە شێوەیەکی نافەرمی دابەش بکرێت و لەلایەن خۆی و سوریاوە بەڕێوەی بەرن.

لە ئێستادا لەگەڵ کەمی سەربازی ئەمریکا لە باکووری ڕۆژهەڵاتی سوریا، بە هاوبەشیکردن لەگەڵ هێزەکانی سوریای دیموکرات کاردەکەن بۆ ڕێگریکردن لە گەڕانەوەی داعش. لە چوارچێوەی ئەم هەوڵەدا، یەپەگە و لایەنەکانی دیکەی هێزەکانی سوریای دیموکرات پارێزگاری لە زیندان و کەمپی دەستبەسەرکردن دەکەن کە نزیکەی ٧٠ هەزار چەکداری داعش و ئەندامانی خێزانەکانیان تێدا نیشتەجێیە.

بە هەندێک ناوچەی باکوری ڕۆژهەڵاتی سوریا - بەتایبەت دۆڵی ڕووباری فوراتی ناوەڕاست - ئەنقەرە هاوکار دەبێت لەگەڵ ئەمریکا و ڕێگری لە گەڕانەوەی داعش بە هاوکاری هێزە عەرەبییەکانی دەستی تورکیا.

سەبارەت بە بەشەکانی دیکەی باکوری ڕۆژهەڵاتی سوریا، ئەنقەرە گفتوگۆ لەگەڵ دیمەشق دەکات سەبارەت بە ڕێکخستنی گەڕانەوەی ڕژێمەکە و کۆتاییهێنان بە کۆنترۆڵی یەپەگە، ئەمەش لە چوارچێوەی یەکلایکردنەوە و کۆتایهێنانە بە شەڕ.

یەکێک لە ئاستەنگییەکانی بەردەم هەوڵەکانی تورکیا، ئێرانە کە تا ئێستاش وەک پشتیوانێکی گەورەی دەرەکی ئەسەد دەمێنێتەوە، بەڵام ئێران بەهیوا بووە لە فراوانکردنی نفوزی خۆی لە باکووری ڕۆژهەڵاتی سوریا. بەتایبەتی بەدوای هەڵگیرسانی شەڕ لەلایەن ئیسرائیلەوە دۆخەکە لەناو سوریا بە ئێران سەختر بووە، لەڕاستیدا ڕەنگە ئامادەبوونی سەربازی تورکیا بەشێوەیەکی بەرچاو “پردی وشکانی” ئێران پێک بخات کە سوریا بە عێراق و لوبنانەوە دەبەستێتەوە.

وەک ئاڵۆزییەکانی دۆخەکە وەها دەردەکەوێت، بژاردەیەکی سیاسەتی ئاسان بۆ ئەمریکا لە سوریادا نییە تا بتوانێت کۆنترۆڵی تەواوی خۆی بسەپێنێتەوە، چونکە لەبەرامبەر نەخشەی واشنتۆندا هیچ یەک لە ئێران و ڕوسیا و چین ... ئامادە نین پێشوازی لە هەر ڕێکەوتنێک بکەن بەناوی ئەوەی کە ڕژێمی ئەسەد بگۆڕدرێت.

لەلایەکی ترەوە هەر لە چوارچێوەی هەوڵەکانی ئەنقەرە لە سوریا و عێراق، لەسەر ڕێڕەوی بردنەپێشەوەی پڕۆژەی "ڕێگای گەشەپێدان" کە تۆڕێکی بازرگانیە بۆ عێراق و تورکیادا تێدەپەڕێت، بازاڕەکانی ئاسیا و ئەوروپا لەڕێگەی زەریای هیندی و دەریای ناوەڕاستەوە بەیەکەوە دەبەستێتەوە، ئەمەش پەیوەندیەکی تایبەت بەجیالەوەی سوریا کە بەشێوەیەکی ئاسانتر پەیوەندی تورکیا بە عێراق دەبەستێتەوە، جگە لەو پەیوەندیەش کەسی ساڵ زیاترە تورکیا بە بارزانیەوە گرێیداوە.
لەهەمانکاتدا لەم دوایانەدا ئەنقەرە بڕیاریدا پەیوەندیەکانی لەگەڵ بەغدا باشتر بکات، بەغداش گڵۆپی سەوز بە پرۆژەی "ڕێگای گەشەپێدان" هەڵکردووەو لە هەمانکاتدا پەکەکە وەک "رێکخراوێکی قەدەغەکراو" پۆلێن دەکات.
ئەنقەرە پێیوایە گرێبەستی بیناسازی قازانجبەخش بۆ بەندەر و ڕێگاوبان و ژێرخانی هێڵی ئاسنی پڕۆژەی "ڕێگای گەشەپێدان" لە هەردوو شاری بەغدا و حکومەتی هەرێم بە ناو بازنەی خۆی ڕادەکێشێت، هاوکات داوای پاڵپشتی ئەمەریکا دەکات بۆ بەهێزکردنی نفوزی تورکیا وەک هێزێک بۆ ڕاگرتنی هاوسەنگی لەبەرامبەر ئێراندا. ئەگەر هەموو ئەم ئامانجانە بەدی بهێنرێت، ئەنقەرە داوا لە بەغدا دەکات ئامادەبونی سەربازی تورکیا لە باکوری عێراق قبوڵ بکات.. لە هەمانکاتدا داوا لە تاڵەبانی دەکات کە پەناگەی ئارام لەسەر خاکەکەی بۆ پەکەکە ڕەتکاتەوە.
بە ڕژەوەندیەکانی ئەمریکا و تورکیا لە عێراق بەئاسودەتر و بەئاسانیتر یەکدەگرنەوە لە چاو سوریا، پڕۆژەی "ڕێگای گەشەپێدان" بەشێکی سەرەکی ئەم هەوڵەیە. بێگومان ئەم هەوڵانەی تورکیا کاریگەری لەسەر ئەو دەخڵ دەبێت کە عێراق و سوریای کردەتە گۆڕەپانی سەرەکی کێبڕکێ بەرامبەر بە ئێران. ئەگەر واشنتۆن و ئەنقەرە بگەنە ڕێکەوتن لەسەر ئایندەی باکووری ڕۆژهەڵاتی سوریا بە دڵنیاییەوە تاران هەنگاو دەنێت بۆ تێکدانی هەوڵەکانی تورکیا لە ناوچەکەدا، تاران جگە لە فشارخستنە سەر ڕژێمی ئەسەد بۆ ڕەتکردنەوەی هەر ڕێککەوتنێکی بەرفراوان لەگەڵ ئەنقەرە، لەهەمانکاتدا بە پەیوەندیە درێژخایەنەکانی لەگەڵ تاڵەبانی کەڵک وەردەگرێت بۆ ڕێگریکردن لە پلانەکانی تورکیا دژی پەکەکە لە عێراقدا.
هەروەها ئێران لە ڕێگەی هاوپەیمانەکانی لە بەغدا کەڵک وەردەگرێت بۆ تێکدانی سیاسەتی پڕۆژەی "ڕێگای گەشەپێدان"، یان بە خاوکردنەوەی پرۆسەی بیناسازی یان دواخستنی جێبەجێکردنی پڕۆژەکە.
دەستپێشخەری ئەم دوایانەی (دەڤلەت باخچەلی)، سەبارەت بە

ئازادکردنی عەبدوڵڵا ئۆجالان، کە تێیدا ئامادەیی خۆی بۆ ئازادکردنی ئۆجالان ڕاگەیاند بەو مەرجەی “عەبدوڵڵا ئۆجەلان، لە زیندان دەربهێنرێت و لە پەرلەمانی تورکیا چەکدانان و هەڵوەشانەوەی پەکەکە ڕابگەیەنێت.”

“ئۆجەلان وتوویەتی، من ئامادەم بەرپرسیارێتی مێژوویی خۆم جێبەجێ بکەم، داوا لە ڕێکخراوەکە دەکەم چەکەکانی دابنێت”.

ئێستا پرسی گەرمی تورکیا چەکدانانی پەکەکەیە، تورکیا دەیەوێت ئەو کارە لەسەر دەستی ئۆجەلان بکرێت، (دەوڵەت باخچەلی) یەکەم کەس بوو ڕێگەی چەک دانانی پەکەکەی ڕاگەیاند و وتی “با ئەو گۆشەگیریەی سەر ئۆجەلان هەڵگیرێ و ببرێتە ناو پەرلەمان و لە بەردەم هەموو نوێنەرانی پەرلەماندا بڵی من کۆتایم بەو ڕێکخراوە هێناو چەکەکانتان دابنێن”.

ئەمە چەندە واقعی دەبێتەوە بەڵام پێشنیازی باخچەلی بەشێکە لەو سیاسەتە و هەنگاوانەی تورکیا هەوڵئەدات کە ڕۆڵێکی زیاتر بگێڕێت لە دۆخی سیاسی ناوچەکە و ئەو ئاڵوگۆڕانەی پێشبینی دەکرێت، تا پێگەی خۆی قایم بکات، بەتایبەتی کە داگیرکاری ئیسرائیل بۆ سەر غەززە و باشوری لوبنان و هەوڵدانی ئیسرائیل بۆ فراوانکردنی شەڕ لە ناوچەکەدا، دۆخێکی تازەی فەراهەم هێناوەو هاوکێشەکان گۆڕانیان بەسەردا هاتووە، تورکیاش وەک لایەنێک بە بردنەپێشەوەی دەستتێوەردانەکانی لە ناوچەکەدا و لە ڕاستای ئەم دۆخە دژوارەدا، لە هەوەی دەستکەوتی بەرژەوەندی زیاترە، تا دوای وەستانی شەڕ لە ناوچەکەدا هاوسەنگی خۆی باڵاتر کات و پێگەی خۆی بە هێزتر کات، کە لەم بارەیەوە قسەکردن لەسەر هەندێ مافی خەڵکی کوردستانی تورکیا و ڕێکەوتن لەگەڵ ئۆجەلان و پەکەکە بکاتە زەمینەیەک بۆ ئەو ستراتیژەی کە دەیەوێت باڵادەستی بەسەر عێراق و سوریدا بسەپێنێت، ئەوەی بۆ تورکیا بەبایەخە مافی خەڵکی کورستانە.

بۆ هەندێ زانیاری بۆ ئەم وتارە سود لە وتارێکی “سونر چاغاپتاي” وەرگیراوە بە ناونیشانی “ترکیا ترید إعادة ربط العراق وسوریا”

تۆژینەوەیەك بۆ كۆنفرانسی لوتكەی 29 بۆ پرسی ژینگە.. زاهیر باهیر

لە ڕۆژی دوو شەمەوە ، 11/11/2024 کۆبوونەوەی ساڵانەی چاکسازی ژینگە بۆ دوو هەفتە دەستی پێکردووە. نزیکەی 60 هەزار کەس لە نوێنەرانی دەوڵەت و بڕیاردەرانی سیاسی و وەربەهێنەرانی سەرمایە و (سەرمایەدادار) و لۆبی چی و کۆمپەینکارانی هەندێك لە دەوڵەتەکان لە 200 دەوڵەتەوە لە ئاستی نوێنەرایەتی جیاوازاد بەشداری دەکەن. تا ئیستا ئەو کۆبونەوانەی کە کراون نەتوانراوە بە کەی گشتی بگەنە چارەسەرێکی بنەبڕیی لە کێشەی ژینگەدا ، کەش و هەوادا. لەم وتارەدا پەنجە بۆ هەندێك لە کارەساتە سروشتییەکان بە هۆی تێکچوونی ئاو و هەواوە و هۆکارەکانی و دوای ئەوە تا ئێستا چی کراوە و چی دەبێت بکرێت ڕادەکێشم. هەروەها ئەو پرسەش دەخەمە ڕوو کە ئایا ئەم کۆبوونەوانە گۆڕانکارییەکی زۆر گەورە بەرهەمدەهێنن و دەتوانن چارەسەری گرفتی ژینگە و ژیان بکەن، هاوکاتیش وەڵامەکەی بەجێدەهێڵم بۆ خودی خوێنەر خۆی.

ئەمانە هەندێك نموونەن کە وەکو بەڵگەیەك دەیخەمە بەردەم خوێنەر. لە ماوەی 30 ساڵەی دروستبوونی ئەم کۆنفرانسەدا وڵاتانی وەک چین، هیندستان و کۆریای باشوور بە شێوەیەکی سەرنجڕاکێش هێزی ئابووری خۆیان زیاد کردووە – ئەمەش یانی دەردانی گازی دووەم ئۆکسیدی کاربۆن ، کە بە گازی ژەهراوی پێناسە کراوە.

بڕینەوەی دارستانەکان کە ڕۆڵی کاریگەری هەیە لەسەر پاککردنەوەی ژینگە سەرەڕای پەیماندانی 140 وڵات بۆ کۆتاییهێنان بە لەناوچوون و بڕینەوەیان، مانگێک لەمەوبەر ڕاپۆرتێکی جیهانی دەریخست کە خواست لەسەر گۆشتی مانگا و سۆیا و زەیتی خورما و نیکل ئەوەندە زۆرە ڕێگری لە هەوڵەکانی وەستاندنی بڕینەوەی دارستانەکان و وێرانکردنیان دەکات.

شیکارییەك دەریدەخات لە ساڵی 2023 دا لەناوچوونی دارستانەکانی جیهان زیادیکردووە، و زیاترە لەو کاتەی کە 140 وڵات سێ ساڵ لەمەوبەر بەڵێنیان دابوو تا کۆتایی ئەم دەیە، واتە تا ساڵی 2030 ، دەبوایە بڕینی دارستانەکان ڕابگیرێت.

بەپێی ڕاپۆرتەکە، نزیکەی 6.4 ملیۆن هێکتار (16 ملیۆن دۆنم) دارستان لە ساڵی 2023 دا تێکدراوە. تەنانەت دارستانی زیاتریش بە بڕی 62.6ملیۆن هێکتار وێرانکراوە بەهۆی دروستکردنی ڕێگاوبان و داربڕین و ئاگرکەوتنەوە کە زیانی گەورەی لە دارستانەکان داوە.

لە لوتکەی کەش و هەوای نەتەوە یەکگرتووەکان Cop26 (کۆنفرانسی 26)لە ساڵی 2021 بەگشتی هەموان ڕازیبوون کە بڕینەوەی دارستانەکان تا ساڵی 2030 ڕابگیرێت. لە ڕاگەیاندنەکەدا لە هەڵسەنگاندنی دارستانەکان ئەمساڵ لەلایەن هاوپەیمانی توێژینەوە و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنییەوە بڵاوکرایەوە، لەو ڕاگەیاندنەدا پێشکەوتنەکانی بەرەو ئەو ئامانجە خستەڕوو. لەوەدا بە بەکارهێنانی هەڵەی بنەڕەتی تێکڕای دارستانبڕین لە نێوان ساڵانی 2018 و 2020 ، بڕی دەرکەوت کە پێشکەوتن بە شێوەیەکی بەرچاو نەڕۆیشتەتە پێشەوە سەبارەت بە بڕینی دارستان، لە ساڵی 2023 دا نزیکەی 50% زیاتربووە .

لە لایەکی دیکەشەوە هیچ نیشانەیەك نییە بۆ وازهێنان لە سووتەمەنی بەردینی بەڵێندراو بەجێگرتنەوەی کەرەسە پاکەکان، چونکە دەردانی گازی ژەهراوی پلەیەکی بەرزی نوێی تۆمارکردووە سەرەڕای بەڵێنەکانی کۆنفرانسی Cop28 ی ساڵێک لەمەوبەردا. بە پێچەوانەوە سووتانی خەڵوز و نەوت و گاز لە ساڵی 2024دا بەردەوام بوو لە بەرزبوونەوەدا.

لە کۆنفرانسی Cop28 ساڵی 2023 لە دوبەی ڕێککەوتن لەسەر ئەوەی ” تێپەڕینی قۆناخی سووتەمینی خەڵووزی بەردینی ” کرا، بڕیارێکی ئەوەندە گرنگ بوو کە ستایشی کرا بەو پێیەی هیچ کام لە 27 لوتکەی پێشوو داوای سنووردارکردنی هۆکاری سەرەکی گەرمبوونی جیهانیان نەکردبوو.

ئەمانە و زۆری تر بەڵگەی ئەوەن کە بڕی کارەکان بەو شێوەیەی کە زەرووری جێ بەجێبکرێت ناکرێت بەیێ گردبوونی ئەم کۆنفراسە و حکومەتەکانیان دەکەونە بەر ڕەخنەی جددی شارەزایان و چالاکوانانی ژینگە و ئەوانەی دیکە کە بە تەنگ ژینگەوە دێن .

ئەم هەڵوەستەی ئەوان و زۆری تر جێگای سەرسوڕمان نییە لە کاتێکیشدا ئەوانەی کە پشکی گەورەی ژینگە پیسکردنیان دەکەوێتە ئەستۆ، ئەوانەی کە تا ئێستاش مۆڵەتی هەڵکۆڵینی زەوی دەدەن بە دۆزینەوەی غاز و نەوت ، ئەوانەی کە بارەگاو بنکەی سەرەکی کۆمپانیاکانی نەوتیان لێیە، ئەوە ئەوانن کە قسە لەسەر کێشەی

ژینگ دکن و بیار گرنگکان ددن تاکو ب دانیشتوان زیانبخش نبت .
ئمش تواو وکو ئو وای ک ل وتکدا ک حکومتکی سرکوتی هاوواتیانیی زر دنداندکات قس لسر ئازادی ا و بچوون بکات و کنفراسنی مافی مرق لو بگت و برنامی ب دابنرت و بیاری لسر بدرت ، یا کنفرانسی خک هر زنگینک بت و قس لسر زکبرسیان بکات.

شاری باک، پایتختی ئازربایجان، خانخوی ئمجاری ئم کبوونو گورییی، خی خاونی سامانکی زری غاز و نوت بو ادیی ک ل سدا 90ی هناردی داهاتی ب دروو سامانی وزی ، تنانت ئیسرائیل ل سدا 40 پداویستی وزی لو دکت ل برانبر فرشتنی چك و تقمنی ب سرکوتکردنی ژنامنووسان ، چالاکوانی ژینگ و هر کس و لاینکی دیک ک دژ ب دستاتی ئازربایجان بن ، ب بردوامیدان ب جنگ دژ ب ئرمنییکان و داگیرکردنی خاکیان و بدیلگرتنی هاوواتانیان . ئیسرائیلیش ئو وزیی ک لو دیک ل ئستادا ب بردوامیدانی ش نگریسیکیتی دژ ب فلستینییکان و خکی لوبنان. ئم نك هر ئیسرائیل بکو هندك ل واتانی ئوروپا سووتمنی بردینی ل ئازربایجان دکن و بیاریش ک بی ئم هاوردی ل سای 2027 دا دووقات بکنو.
ئوشی ک دبت مایی دگرانی و تووبوون ئویی ک سرکی ئازربایجان ئیلهام ئلیق (Ilham Aliyev) خی و خزانکی ملیارها دلاریان ل سروت و سامانی سروشتی واتک بدستهناو، منت ن ل سروشت و ن ل کس دزانت ب بشداربووانی کنفراسکی وت "نوت و غازی ئازربایجانی دیاریی لای خوداو" و وونیکردو ک درهنانی نوت بردوام دبت. ل چالاکییکدا وتی: "وک سرکی کنفرانسی 29 (Cop29)، بگومان ئم داککیکارکی بهز دبین ب گواستنومان ل سووتمنی بردینی برو ژینگی پاك و سوز، ئم ئو دکین." …"بام ل همان کاتدا، دبت واقیعبین بین". ئاماژی بوشکردوو، "نابت واتان تاوانبار بکرن [بهی ئوی نوت و غازیان هی] و نابت تاوانبار بکرن ب هنانی ئو سرچاوانی ب بازا، چونک بازا پویستی پیتی. خک پویستی پیان هی"، اگیاندنکی ب بشداربووانی کنفرانسک پیامکی زر وون و ئاشکرابوو.

دی ل دوکی ئاوادا ک خانخوی نونرانی ئو هموو

و□تانەیە و بەو پاشخانە پیسەوە سەبارەت بە ژینگە و مافی مر□ق گرانە کارێکی زۆر باشی لێ سەوز ببێت. ناکرێت تۆ بانگەشەی ژینگەپارێزی بکەیت بەڵام هاوکاتیش دانیشتوانت لە کارەساتدا بن کە پرسی ژینگە واتە دادپەروەری و سەلامەتی ئازادیی هەموانە. جگە لەوەی کە سەرۆك خۆی هیچ پلانێکی نییە بۆ کەمکردنەوەی دووەم ئۆکسیدی کاربۆن . لەمەش سەیرتر لە کاتێکدا کە ئەم کۆبونەوەیە بۆ کێشەی ژینگەیە لە ئازەربایجان کەچی سنوری زەمینی و ئاوی بۆ ڕێگرتن لە هاتنی دۆستانی ژینگە بۆ دەربڕینی ناڕەزایی لەم کاتەدا لەوێ داخراوە. تاکە ڕێگایەك بۆ ئەوەی بەشداربووان بگەنە کۆنفرانسەکە ڕێگەی ئاسمانییە ، کە خودی ئەمەش پیسکردنی زیاتری ژینگەیە .

جگە لەو زانیاریانەی سەرەوە بەپێی ئەو زانیاریانەی کە هاوپەیمانی چالاکوانانی Kick Big Polluters Out شیکارییان کردووە، لانیکەم 1773 لۆبی چی خەڵوز و نەوت و گاز ڕێگەیان پێدراوە بچنە ناو ئەم گردبوونەوەیەوە.

لەم ڕۆژانەدا گروپێك لە شارەزایان و پسپۆڕانی ژینگە نامەیەکیان ئاڕاستەی سکرتێری نەتەوە یەکگرتووەکان کردووە ، لەو گروپەدا کەسە ناودارەکانیان بریتین لە بان کی مون سکرتێری گشتی پێشووی نەتەوە یەکگرتووەکان و ماری ڕۆبنسن سەرۆکی پێشووی ئیرلەندا و کریستیانا فیگێرس بەرپرسی پێشووی کەشوهەوای نەتەوە یەکگرتووەکان و زانای ناوداری کەشوهەوا یۆهان ڕۆکسترۆم. لە نامەکەیاندا ئەوان ڕاشکاوانە وتویانە ” سیاسەتی کۆبونەوەکانی لوتکەی کەش و هەوا چی تر لەگەڵ ئامانجەکاندا ناگونجێن . پێویستمان بە گۆڕانکارییە کە لە دانوستانەوە بمانبات بۆ جێبەجێکردن “

ئەفریقا 40%ی سەرچاوەکانی وزەی نوێبووەوەی جیهانی ل□ بەردەستدایە بەڵام تەنها 2%ی وەبەرهێنانە جیهانییەکانی بۆ خۆی ڕادەکێشێت. بەهۆی ئەوەی 20 لە کۆی 38 وڵاتی ئەفریقا کەمداهاتن و قەرزاری زۆرن و سوویەکی زۆر کەوتۆتە سەر قەرزەکانیان کە دەبێت ساڵانە بە قیست بیدەنەوە.

بۆچی پرسی ژینگە گرنگە و دەبێت بکرێتە خالی سەرەکیی؟

پێموایە ڕوونکردنەوە و بەڵگەی زۆری ناوێت بۆ فەرامۆش نەکردنی ژینگە و دەرککردن بە کارایی باش و خراپی لەسەر ژیانی تاکەکان و خودی کۆمەڵگەکان. ژیان و ژنگە دوو جەمسەری بەیەکەوە بەستراون و هەرگیز لە یەك دانابرێن. خراپبوونی ژینگە یا وێرانکردنی ژینگە بە

ڕاستوخۆ پەیوەستە بە ژیانەوە، ژیان بە پاراستنی ژینگە بوونی نابێت، کە لە کاتێکیشدا تێکدانی دەستکردی مرۆڤ، هەر ئاواش دەکرێت کە خودی مرۆڤ چاکسازی تێدا بکات.
گەر تەماشای هەر ئەم یەك دوو ساڵە بکەین بە ڕوونی و ئاشکرا خراپبوونی ژینگە و کاردانەوەی لەسەر وڵاتان و کۆمەڵگەکانی زۆر خراپ کەوتەتەوە.
هەندێك لە گەلانی ئەفریقا بەهۆی کارەساتی خراپی کەش و هەواوە تا 5%ی بەرهەمی ناوخۆیی خۆیان لەدەست دەدەن، لەکاتێکدا هەندێکیان تا 9%ی بودجەی نیشتمانی خۆیان بۆ ئەوەی بەسەر دەرئەنجامەکانیدا زاڵ بن دەخەنە لاوە.
دوایین ڕاپۆرتی ڕێکخراوی کەشناسی جیهانی مەزەندە دەکات کە ئەفریقای باشووری بیابانەکان تەنها لە ماوەی دەیەی داهاتوودا ساڵانە پێویستی بە 30 -50 ملیار دۆلار دەبێت تەنها بۆ دابینکردنی تێچووی پاراستنی ئەو کۆمەڵگەیانەی کە ڕووبەڕووی کارەساتی بە وەنەی پەیوەستبوو بە کەش وهەوا دەبنەوە. ئاشکراشە ناتوانرێت هەژاری کەم بکرێتەوە، برسێتی نەهێڵرێت و کۆمەڵگەیەکی ئاوەدان و خۆڕاگر بنیات بنرێت بەبێ چارەسەرکردنی کەش وهەوا.

ڕاپۆرتەکەی مانگی پێشووی سەبارەت بە بەکارهێنانی زۆپا و ئامرازەکانی دیکەی غاز دەریخستووە کە ساڵانە 40 هەزار ئەوروپی دەکوژرێت توێژینەوەکە دەڵێت ئەو گازە زیانبەخشانەی پەیوەندییان بە نەخۆشییەکانی دڵ و سییەکانەوە هەیە، نزیکەی دوو ساڵ لە ژیانی مرۆڤ کەم دەکەنەوە. لە هەر سێ ماڵێک لە یەکێتی ئەوروپا، یەک ماڵ بە غاز خواردن دروست دەکات، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە لە 54%ی ماڵەکانی بەریتانیا و زیاتر لە 60% لە ئیتاڵیا، هۆڵەندا، ڕۆمانیا و هەنگاریا غاز بەکاردەهێنن. ئەمەش دەبێتە هۆی دەردانی مادەی زیانبەخش کە بەری هەوا هەو پڕدەکات.

لافاوەکەی مەغریب کە لە مانگی ڕابردوودا بوو 18 کەس گیانیان لەدەستدا و کاریگەرییەکانی لافاوەکە ئەو ناوچانەی زیاتر گرتەوە کە ساڵی ڕابردوو بەهۆی بوومەلەرزەیەکەوە زیانیان بەرکەوتبوو.
هەر دوو هەفتە لەمەوبەر بوو کە لە ڤالانسیا لە ئیسپانیا بە هۆی لافاوەوە 220 کەس گیانیان لە دەست دا و 80 کەسیش هێشتا چارەنوسیان نەزانراوە. دوای ئەوەش چەشنی هەمان لافاو مەلەگا-شی هەر لە ئیسپانیا گرتەوە و زەرەری شمەك و کاڵای زۆری بووە.

لە ماوەی دوو ڕۆژدا لە باغلان لە ئەفغانستان لانیکەم 315 کەس بوونە قوربانی و زیاتر لە دوو هەزار ماڵیش وێران بوون. نزیکەی هەزار و

600 کەس بریندار بوون و سەدان کەسی دیکەش بێسەروشوێن بوون. هەروەها لافاوێکی خێرا لە پارێزگاکانی دیکەی لە سەرانسەری ئەفغانستان وێرانکارییەکی زۆری بەدوای خۆیدا هێنا و لانیکەم 50 کەس لەو لافاوەدا گیانیان لەدەستدا. ئەفغانستان هەمیشە تووشی کارەساتی سروشتی بووە. لە نێوان وڵاتانی کەمداهاتدا، بە پێی یەکێک لە ڕاپۆرتەکان، لە ڕووی ژمارەی مردن بەهۆی ئەوانەوە لە نێوان ساڵانی 1980 بۆ 2015 ئەفغانستان پلەی دووەمی لە نێو ئەو وڵاتانەدا بەدەستهێناوە. بێ گومان لە ئەفغانستاندا هەر کارەساتی سروشتی یەخەی نەگرتوون بەڵکو مێژووی درێژی شەڕی چەکداری وڵاتەکە دۆخەکەی ئەوەندەی تر خراپتر کردووە.

لەم ساڵانەی دواییدا بەرزبوونەوەی چڕبوونەوەی زریانی زۆر گەورەمان دیوە کە زیاتر وێرانکاری بەدواوە بووە، وەکو زریانی وێرانکەری وەک ‘هەلین’ . بۆچی؟ چونکە دەردانی گازی گەرمخانەیی زەریاکە گەرم دەکات. خەمڵاندنێکی سەرەتایی ئەوەیە کە گەرمبوونی جیهانی بووەتە هۆی بارانبارینی 50% زیاتر لە کاتی زریانی ‘هەلین’ لە بەشێک لە جۆرجیا و باشوور و کارۆلینای باکوور لە ئەمەریکا. هەروەها ڕەنگە کاریگەری زریانەکە بەهۆی بەرزبوونەوەی پلەی گەرمی زەویەوە خراپتر بووبێت، چونکە هەڵمبوونی دەرئەنجامی ئەوە ڕێگەی بە زریانەکە داوە بۆ ماوەیەکی زیاتر و زیاتر بەهێز بێت. بەڵام زۆربەی ڕاپۆرتە هەواڵییەکان – و زۆربەی وەڵامە سیاسییەکان – ئەم کارەساتەیان وەک ئەوەی شتێکی هەڕەمەکی سروشت بێت، مامەڵەیان لەگەڵ دەکرد.
بەپێی ڕاپۆرتەکە، کەشوهەوای توند لە ماوەی دەیەی ڕابردوودا 2 ملیار دۆلاری لەسەر ئاستی جیهان تێچووە. ئەمریکا زۆرترین زیانی ئابووریی بەرکەوتووە، ڕاپۆرتەکەی ژووری بازرگانی نێودەوڵەتی دەریخستووە، دوای ئەویش چین و هیندستان دێن.
شیکارییەکانی 4000 ڕووداو و کارەساتی توندی پەیوەست بە کەش وهەوا، لە لافاوێکی خێرا کە ماڵەکان لە چرکەیەکدا دەشواتەوە تا وشکەساڵی سووتانی هەواش کە بەدرێژایی ساڵانێکی زۆر کێڵگەکان تێکدەدات، دەرکەوتووە کە زیانی ئابوورییەکان تەنها لە دوو ساڵی ڕابردوودا 451 ملیار دۆلار بووە.
لە ڕاپۆرتەکەدا ڕەوتێکی وردە وردە بەرزبوونەوەی تێچووی ڕووداوە توندەکانی کەش و هەوا لە نێوان ساڵانی 2014 و 2023دا دەرکەوتووە، لەگەڵ بەرزبوونەوەی لە ساڵی 2017 کاتێک وەرزێکی چالاکانەی زریانەکان ئەمریکای باکووری گرتەوە. ئەمەریکا زۆرترین زیانی ئابووری لە ماوه ی 10 ساڵدا بەرکەوتووە ، ئەم زیانە به 935 ملیار

دۆلار خەمڵێنراوە، چین بە 268 ملیار دۆلار و هیندستان بە 112 ملیار دۆلار. هەریەک لە ئەڵمانیا و ئوسترالیا و فەرەنسا و بەرازیل لە ڕیزبەندی 10 باشترینەکاندا بوون.

توێژینەوەیەک لە مانگی ڕابردوودا دەریخستووە، تێکچوونی کەش و هەوا هۆکاری زیاتر لە نیوەی ئەو هەزاران کەسە بووە کە بەهۆی گەرماوە لە هاوینی سووتێنەری ئەوروپادا لە ساڵی 2022دا گیانیان لەدەستداوە، هەروەها ئەگەری ئاستی زۆری بارانبارینی دوو هێندە زیاد کردووە کە لە مانگی ئەیلولی ئەمساڵدا ناوەڕاستی ئەوروپای گرتەوە.
حیسابکردنی دەردانی گازی ژەهراوی ساڵی 2024 لەسەر بنەمای ئەو زانیاریانەی کە تا مانگی تشرینی یەکەم بەردەستە و خەمڵاندنەکانی مانگەکانی کۆتایی ساڵ، کە لە ڕابردوودا ورد بوون. زیاتر لە 37 ملیار تەن گازی ژەهراوی لە ساڵی 2024 دا دەردەدرێت کە دەکاتە نزیکەی 4 ملیۆن تەن لە خولەکێکدا. دەردانی گازی ژەهراوی ساڵانە بە ڕێژەی زیادبوونی 2.4%، سەردەکەوێت ئەمەش بەهۆی زیادبوونی بەکارهێنانی لە چین و شوێنەکانی دیکە. سووتانی نەوت بە ڕێژەی 0.9% زیادیکردووە، بەتایبەتی بەهۆی گەشتی نێودەوڵەتییەکانەوە، لەکاتێکدا پێشبینی دەکرێت ڕێژەی دەردانی خەڵوز بە ڕێژەی 0.2% بەرزبێتەوە.

زۆربەی دەردانی گازی ژەهراوی لە دارستانبڕین لە بەرازیل و ئەندەنوسیا و کۆماری دیموکراتی کۆنگۆوە دێت. پرۆفیسۆر جولیا پۆنگراتز، لە زانکۆی میونشنی ئەڵمانیا دەڵێت: “بەشێکی زۆری ئەم دەردانی گازی ژەهراوییانە لە ئەنجامی هەناردەکردنی کاڵاکانەوە بۆ باکووری جیهانییە، بۆ نموونە فاسۆلیای سۆیا لە ئەمریکای باشوورەوە دەچێتە چین و ئەوروپا”. ئاوا پێشبینی دەکرێت کە ڕێژەی دەردانی گازی ژەهراوی لە هەردوو سووتەمەنی بەردینی و دارستانبڕین لە ساڵی 2024 دەگاتە بەرزترین ئاستی.

بەپێی ڕاپۆرتێکی کۆمپانیای هاتووچۆ و ژینگە کە ڕێکخراوێکی هەڵمەتی گواستنەوەی پاکی ئەوروپییە، فڕۆکە تایبەتەکان تا 14 هێندە پیسکەرترن، بۆ هەر سەرنشینێك، لە فڕۆکە بازرگانییەکان و 50 هێندەی شەمەندەفەرەکان پیسکەرترن.

ڕۆماین یەئالێن، لە ڕێکخراوی گەڕینی نەوتی نێودەوڵەتی، وتی” لە Cop28، هەموو وڵاتان بەڵێنیان دا کە لە سووتەمەنی بەردینی تێپەڕن بەرەوە ئامرازە پاکەکان ملبنێن، بەڵام لەسەر زەوی واقیع ئەمە

شایەتحاڵی پێچەوانە بووین: پڕۆژەی نوێی نەوت و گاز لە سەرانسەری جیهان پەسەند دەکرێن، بە سەرپێچییەکی تەواو وە لە زانستی کەش وهەوا” وتیشی ” لە کۆنفرانسی 29 (Cop29) ، پێویستە ببینین وڵاتان بە [بەڵێننامە] دەنە سەر مێزەکە کە کۆتایی بە فراوانبوونی سووتەمەنی بەردینی بهێنن و وزەی نوێبووەوە خێراتر بکەن… خانەخوێی ئێستای بەرنامەی Cop29، ئازەربایجان، پلانی هەیە لە دەیەی داهاتوودا فراوانکردنی گەورەی بەرهەمهێنانی غاز بکات”.

داتا نوێیەکان کە لە کۆنفرانسی کەش وهەوای ئەمجارەی (Cop29) نەتەوە یەکگرتووەکان لە ئازەربایجان بڵاوکراونەتەوە، ئاماژە بەوە دەکەن کە ڕێژەی دەردانی گەرمکردنی هەسارەکان لە خەڵووز و نەوت و گاز لە ساڵی 2024 بە ڕێژەی 0.8% بەرز دەبێتەوە جیهان بە ئەوەی هەر چانسێکی هەبێت بۆ پابەندبوون بە ئامانجی پلەی گەرمی 1.5سەدی و سنووردارکردنی زیادتر کاریگەرییە دراماتیکییەکانی کەشوهەوا لەسەر خەڵک لە سەرانسەری جیهان.

لە لایەکی ترەوە پێشبینی دەکرێت ڕێژەی دەردانی سووتەمەنی بەردینی لە ساڵی 2024 نزیکەی 8% زیاتر بێت بە بەراورد بە ساڵی 2015 کە ئەو ساڵەی ڕێککەوتنی کەشوهەوای پاریس واژۆکرا.

تا ئێستا چی کراوە و چی دەکرێت:

بە گەڕان بە دوای زانیارییەکان و چاودێریکردنی دەوڵەتەکان لە هەڵوێستیاندا بەرانبەر بە چارەسەری ژینگە دەکرێت هەندێك لە بەرنامەی چاکسازی ببینین.
سەرۆکی بەرازیل و سەرۆکی کۆڵۆمبیا ، ئەوان مەیلی خۆیان لە کەمکردنەوەی بڕینی دارستانەکان نیشان داوە. بەپێی ئامارەکانی دامەزراوەی سەرچاوە جیهانییەکان، لە نێوان ساڵانی 2022 بۆ 2023، بەرازیل بە ڕێژەی 36% و کۆڵۆمبیا بە ڕێژەی 49% کەمکردنەوەی بڕینی دارستانەکانی بەخۆیەوە بینیوە. هەردووکیان پابەندن بە بە وەستانی بڕینەوەی دارستانەکان تا ساڵی 2030. ئەم دوو سەرۆکە لە ژێر کاریگەری وەزیرە ژینگە دۆستەکانیان دابوون وەکو : مارینا سیلڤا لە بەرازیل و سوزانا محەمەد لە کۆڵۆمبیا.

سەرۆکوەزیرانی بریتانیا، کیری ستارمەر ڕۆژی سێشەممە، 12ای مانگ سەبارەت بە کەش و هەوا ڕایگەیاند کە هاوتەریبە لەگەڵ ئەو ئامۆژگاریانەی کە لەلایەن زاناکان و ڕاوێژکارە سەربەخۆکانیەوە بە حکومەت دەدرێت. ئەو وتی بریتانیا بەڵێن دەدات ڕێژەی دەردانی گازی

ژەهراوی بە ڕێژەی 81% کەم بکاتەوە بە بەراورد بە ئاستی ساڵی 1990 تا ساڵی 2035. هەروەها باجی خستەتە سەر فڕۆکەی جێتی کەسیی کە دەوڵەمەندەکان بە گەشت و کاریان بەکاریدەهێنن.

بڕیاریشە ئۆکسفام ڕاپۆرتێک بڵاوبکاتەوە کە پێشنیاری ئەوە دەکات زۆرینەی خەڵکی بەریتانیا پشتگیری لە باجی زیاتر دەکەن لەسەر فڕۆکە تایبەتەکان و سوپەر یەختەکان بۆ یارمەتیدانی ڕووبەڕووبوونەوەی قەیرانی کەش و هەوا. هەروەها پێشبینی دەکرێت ئەم ڕاپرسییە کە لەلایەن YouGov ەوە ئەنجامدراوە، پشتگیرییەکی بەهێزی گشتی نیشان بدات بۆ زیادکردنی باج لەسەر دەوڵەمەندترین کەسانی بەریتانیا بۆ دابینکردنی بودجە بۆ ئەو مەبەستە، هەروەها زیادکردنی باج لەسەر ئەو بازرگانیانەی لەو کەرتانەی زۆرترین دەردانی گازی ژەهراوی بەرهەمدەهێنن.

بەپێی ئامارەکانی ڕێکخراوی هاوکاری و گەشەپێدانی ئابووری، لە ساڵی 2021 دا نزیکەی 89.6 ملیار دۆلار بۆ وڵاتانی تازەپێگەیشتو دابین کراوە. بەڵام دارایی جیهانی کەش و هەوا بە شێوەیەکی ناڕێژەیی سەرنجی لەسەر کەمکردنەوە دەمێنێتەوە. نزیکەی 90%ی دارایی کەش و هەوا بەرەو کەمکردنەوەی دەردانی گازی ژەهراوی دەڕوات نەک پشتگیریکردنی

یەکێتی ئەوروپا ڕێسایەکی گەورەی پێشنیار کردووە کە فرۆشتنی ئەو بەرهەمانە قەدەغە دەکات کە پەیوەندیان بە بڕینەوەی دارستانەکانەوە هەیە، وەک قاوە، شوکولاتە، چەرم و مۆبیلیات. بەڵام لە 3ی تشرینی یەکەمدا کۆمیسیۆنی ئەوروپا پێشنیاری دواخستنی ساڵێکی کرد "بۆ قۆناغ بە قۆناغی سیستەمەکە" دوای ناڕەزایەتی وڵاتانی وەک ئوسترالیا، بەرازیل، ئەندەنوسیا و کەناری عاج. هەر ئەو سەرچاوەیە وتی: "ئەم پاڵنەرە تا ڕادەیەکی زۆر بەهۆی فشارە سیاسییەکانەوەیە، و ئەوە شەرمەزارییە کە ئێمە ناتوانین پشت بە هەوڵی خۆبەخشییەکان ببەستین - ئەوان لە ماوەی دەیەی ڕابردوودا پێشکەوتنێکی زۆر کەمیان بەدەستهێناوە."

لەگەڵ وتنی ئەوانەی سەرەوەشدا لەوە دەکات ئەوەی کە کراوە هاتنە سەرحوکمی ترامپ ئەو لایەنە باشانە بسڕێتەوە . ئەو بەڵێنی داوە کە کەرتی وزە ڕێکبخات و ڕێگە بە پیشەسازی نەوت و گاز بدات و ئەمریکا لە ڕێککەوتنی کەش وهەوای پاریس بهێنێتە دەرەوە، کە لەو پەیمانەدا وڵاتان پابەندکرابوون هەنگاو بنێن بۆ دوورکەوتنەوە لە خراپترین کاریگەرییەکانی قەیرانەکە. بەڵام لەکاتێکدا ترەمپ هەوڵدەدات

پێشکەوتنەکان پێچەوانە بکاتەوە. ” سەرۆک کۆماری هەڵبژێردراوی جیهان ڕۆژی چوارشەممە وتی: ئەمە زێڕی شلمان لە هەموو وڵاتێکی جیهان زیاترە.”

شارەزایان دەڵێن خولی دووەمی ترەمپ دەتوانێت وێرانکەرتر بێت، چونکە لەلایەن دەسەڵاتێکی دادوەری کۆنەپەرستەوە یارمەتی دەدرێت و چەکدار دەکرێت بە نەخشەی وردی سیاسەتی وەک بەڵگەنامەی پڕۆژەی 2025 کە لەلایەن دامەزراوەی میراتی ڕاستڕەوەوە بڵاوکراوەتەوە. بەپێی زانیارییەکان، ئیدارەی داهاتووی ترەمپ لە ئێستاوە فەرمانی جێبەجێکردن دادەڕێژێت بۆ سڕینەوەی سیاسەتەکانی کەش و هەوا و کردنەوەی زەویی پارێزراوەکان بۆ زیادکردنی بەرهەمهێنانی نەوت و گاز.
شیکارییەکی مانگی حوزەیران هۆشداریدا لەوەی کە پاشەکشەی داهاتووی ترەمپ دەتوانێت تا ساڵی 2030 4 ملیار تەن دووەم ئۆکسیدی کاربۆن زیاد بکات بۆ بەرگەهەواوە کاتێک بەراورد دەکرێت لەگەڵ بەردەوامبوونی سیاسەتەکانی بایدن. ئەوە “دەبێتە سزای لەسێدارەدان بۆ هەسارەکەمان”، جەیمی میندەن، بەڕێوەبەری جێبەجێکاری کاتژمێری سفر لە کۆنگرەیەکی ڕۆژنامەوانیدا سەبارەت بە ئەنجامی هەڵبژاردنەکان لە باکۆ لە ڕۆژی دووشەممەدا، 11ی مانگ ئاماژەی بەوەشکردووە، دوو یاریزانی گەورەی ناو ڕینگەکە ئەمریکا و چین و چینیش تازە گەرەنتی وەرگرتووە کە سەرۆکی ئەمریکا بۆ ماوەی چوار ساڵی داهاتوو گۆڕانی کەش و هەوا لەگەڵ خۆیان ناهێنێتە ئاراوە و ئەوەش مانای شتێکە و لەسەر چین ئاسانتری دەکات، کە ئەوەش ناتوانێت یارمەتی نەدات و هەندێک کاریگەری نەبێت.”

سوید باج لەسەر فڕین کەمدەکاتەوە سەرەڕای ئەوەی دان بەوەدا دەنێت کە دەردانی گازی ژەهراوی زیاد دەکات ئەم بابەتە زیاتر لە 1 مانگە کەمپەینکاران ڕەخنە لە بڕیاری هەڵوەشاندنەوەی باج دەگرن کە لە ساڵی 2018 دا خرایە بواری جێبەجێکردنەوە لەنێو بەرزبوونەوەی بزووتنەوەی ‘شەرمەزاری فڕین’.
باجی فڕین کە ئامانجی کەمکردنەوەی پیسبوونی فڕۆکەوانییە، لە ساڵی 2018 دا خرایە بواری جێبەجێکردنەوە، ئەمەش لەکاتێکدایە کە بزووتنەوەی “شەرمەزاری فڕین” (flygskam) کە لەلایەن گرێتا تونبێرگەوە ناوبانگی دەرکرد. بەڵام لە بودجەی ساڵی داهاتوودا کە چەند ڕۆژێک لەمەبەر پێشکەش کرا، هاوپەیمانی ڕاستڕەوی میانڕەو کە پشت بە پشتیوانیی دیموکراتەکانی ڕاستڕەوی توندڕەوی سوید دەبەستێت، ڕایگەیاندووە کە لە 1ی تەمموزی 2025 وە باجەکە چیتر

جێبەجێ نا بێت. پێشبینی دەکرێت ئەم هەنگاوە نرخی بلیتەکانی سوید بە بڕی 80 کرۆن (5.93پاوەند) بۆ گەشتە ئەوروپییەکان کەم بکاتەوە و 325 کرۆن (24.9 پاوەند) بۆ گەشتەکانی دەرەوەی ئەوروپا.

ئەی دەبێت چی بکرێت بۆ پاراستنی ژینگە و ژیان ؟

بێ گومان وەکو لە سەرەوە وتم پرسی ژینگە و ژیان دوو پرسی ئەمەندە بەیەکەوە گرێدراون کە لەیەکدا بڕینیان کۆتایهێنانی ژیانە. پرسێکیشە کە لە هەموو تاکێکی کۆمەڵ هەر لە منداڵێکەوە تاکو گەورەساڵێک و تا دەگاتە بزنسمان و بەرپرسان و سیاسییەکان و دەسەڵاتداران و دەوڵەتان هەم ڕۆڵی پیسکردنیان هەیە و هەم ڕۆڵی ڕاگرتنی ژینگە و پاراستنی لە پیسبوون و بەدوورگرتنی لە کاردانەوەی خراپ هەیە.
کەواتە تاکەکانی کۆمەڵیش بەسروشتی خۆیان دەتوانن و دەکرێت ڕۆڵی گرنگ لە ژینگەدا ببینن. لە کوڵانی کترییەکەوە بۆ چایەك، قاوەیەك کە تۆ یەك پیاڵەت پیویستە، یەك قاوەت پێویستە، کەچی بەشی سێ چا، سێ قاوە کترییەکە دەکوڵێنیت، لە کاتی وەرگرتنی دووشێك، لەفڕێدانی پارچەیەك کاغەز، بنێشتی دەم، ل□ بەرکردنی جۆری جل کە لە شۆردن و وشکردنەوەیدا لەسەر ژینگە کارایی دادەنێت ئەگەر هەر زۆر کەمیش بێت ، لە کڕین و بەکاهێنانی سەیارەدا و جۆری سەیارە، لە خۆگەرمکردنەوە و فێنککردنەوەدا، بەم شێوەیە تا دەگاتە جۆری ئەو خواردنەی کە دەخورێت بەتایبەت خواردنی گۆشت و وازنەهێنان لێی.
ئەمانەی سەرەوە تەنها چەند نموونەیەکی بچوك و باون کە ڕۆژانە ڕووبەڕوویان دەبینەوە کە تاکی کۆمەڵ دەتوانێت ڕەچاویان بکات و ستایەڵی ژیانی خۆی بگۆڕێت.

هەر ئاواش بزنسمانەکان و کۆمپانیا زەبەلاحەکان و دەوڵەت ڕۆڵی سەرەکیان هەیە لە پیسکردنی ژینگەدا هەر وەکو لە سەرەوە ئاماژەم پێدا، هاوکاتیش دەکرێت ڕۆلی گرنگیان هەبێت لە پاکڕاگرتنی ژینگە و پاراستنیدا .
زۆر بەرنامەی سەرەکی کردەیی هەیە بۆ سنووردارکردنی گەرمی ژینگە لە ئاستی پلەی 1.5 سەدیدا کە کردن و جێبەجێکردنیان گران نییە، گەرچی ئێمە ئەوە دەزانین هەتا ئەو کاتەی بزنس و دەسەڵات و دەوڵەت هەبێت هەرگیز کێشەی ژینگە چارەسەر نا بێت چونکە دەبێت پێ بنێینە سیستەمی ئیکۆلۆچییەوە لە ژیانماندا، کۆمەڵ بکەینە کۆمەڵێکی ئیکۆلۆجی، بەڵام دەکرێت کارەساتەکان ئەهۆنتر بکرێنەوە.
لە ئێستادا وڵاتانی تازەپێگەیشتووی جیهان بۆ ئەوەی خۆیان لە ڕوودانی کارەساتە سروشتییەکان بپارێن لانی کەم پێویستیان بە یەک

ملیار دۆلار (750 ملیار پاوەند) ساڵانە تا 2035 هەیە تاکو یارمەتیان بدات لە بەینی گازە گەرمخانەییەکان و ڕووبەڕووبوونەوەی کاریگەرییەکانی کەش وهەوای توند.
بەرازیل کە ئێستا سەرۆکایەتی گروپی 20 دەکات هەوڵ دەدات بە دانانی باجێك بە ڕێژەی لە سەدا 2 لەسەر ملیاردێرەکان. ئەم باجە کاریگەری خۆی دەبێت . ئەم بیرۆکەیەی بەرازیل پاڵپشتی دەکات، دەتوانێت ساڵانە 250-200 ملیار دۆلار بەدەستبهێنێت.
زۆر شتی دیکە کە کردنیان ئاسانە وەکو دانانی باجی بەرهەمهێنانی پلاستیک کە لە بەرهەمهێنانی پلاستیک لە پۆلیمەرەکانەوە وەردەگیرێت نەک لە مادەی ڕیسایکل کراو، دەتوانێت ساڵانە 25 بۆ 35 ملیار دۆلار بەدەستبهێنرێت ئەگەر بە هەر تەنێك باجی 60 بۆ 90 دۆلاری لەسەر دابنرێت.
باجدان لەسەر ئەو کەسانەی کە زۆرجار گەشت دەکەن و بلیتی سەفەری بزنس کڵاس دەکەن دەتوانێت ساڵانە تا 164 ملیار دۆلار داهات بەدەستبهێنێت، ئەمەش بەپێی ئەو پلانەی کە دیزاینی بۆ دەکرێت.
پێشبینی دەکرێت دەردانی گازی ژەهراوی لە دووەم گەورەترین پیسکەری کە ئەمریکایە، کەمێک کەم ببێتەوە، خەڵوز بەردەوام دەبێت لە دابەزین بۆ نزمترین ئاستی لە ماوەی 120 ساڵدا، بەڵام بەهۆی زیادبوونی سووتانی غازەوە قەرەبوو دەکرێتەوە. ڕێژەی دەردانی گازی خەڵوز لە یەکێتی ئەوروپادا هێندەی تر خێراتر دادەبەزێت و ئەمەش بووەتە هۆی دابەزینی ڕێژەی دەردانی گازی ژەهراوی بە ڕێژەی 3.8%. بەڵام سووتانی خەڵوز لە هیندستان لە زیادبووندایە بەهۆی گەشەسەندنی بەهێزی ئابوورییەکەیەوە، ئەمەش بووەتە هۆی بەرزبوونەوەی بە ڕێژەی 4.6%..

توێژینەوەکانی گروپی فشاری ئۆیل گۆڕان ئینتەرناشناڵ کە 12ی مانگ بڵاوکرایەوە، دەریدەخات وڵاتانی دەوڵەمەند دەتوانن لە ساڵێکدا پێنج ملیار دۆلار لە تێکەڵەییەک لە سامان و باجی کۆمپانیاکان و خەفەکردنی سووتەمەنی بەردینی بەدەستبهێنن. توێژینەوەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە ڕێوشوێنە سادەکان دەتوانن پێنج هێندە زیاتر پارە کۆبکەنەوە لەوەی وڵاتانی هەژار داوای دەکەن.

باجی سەروەت و سامان لەسەر ملیاردێرەکان دەتوانێت 483 ملیار دۆلار لە جیهاندا بەدەستبهێنێت، لە کاتێکدا باجی مامەڵەی دارایی دەتوانێت 327 ملیار دۆلار کۆبکاتەوە. باج لەسەر فرۆشتنی تەکنەلۆژیای گەورە و چەک و هەندێك کەرەسەی زۆر ناپێویستی دیکە 112 ملیار دۆلاری دیکە دەهێنێت و دابەشکردنەوەی 20%ی خەرجییە

سەربازییە گشتییەکان بەهای 454 ملیار دۆلار دەبێت ئەگەر لە سەرانسەری جیهاندا جێبەجێ بکرێت.

وەستاندنی یارمەتییەکانی سووتەمەنی بەردینی دەبێتە هۆی گەڕانەوەی 270 ملیار دۆلار لە پارەی گشتی لە جیهانی دەوڵەمەنددا، و نزیکەی 846 ملیار دۆلار لە ئاستی جیهانییدا. باج لەسەر دەرهێنانی سووتەمەنی بەردینی لە جیهانی دەوڵەمەنددا بەهای 160 ملیار دۆلار دەبێت، لە ئاستی جیهانیشدا 618 ملیار دۆلار دەبێت.

ئەمانە و زۆری دیکە دەکرێت ببنە بریاری کۆنفرانسی ئەمساڵ ، کۆنفراسنی 29 و بەشێکی زۆریشیان جێبەجێ بکرێت . ئەم کۆبوونەوەیە بڕیارە ڕۆژی هەینی، 22ی مانگ تەواو بێت بەڵام زۆربەی وەخت درێژ دەبێتەوە بۆ ڕۆژانی شەمە و یەکشەمەش. بەشداربووان بەتەمان لەم دوو هەفتەیەدا واتە لە دەستپێکردنی کۆبوونەوەکەوە تا کۆتایی دانوستانەکان سەبارەت بە دارایی کەش وهەوا کۆتایی پێبێت. بەڵام زۆرێک لە وڵاتانی تازە پێگەیشتووی جیهان (گەشەنەکردوی ئابوورییەوە) بێزارن، پێیانوابوو پێشکەوتنێک بە ئەنجام نەگەیشتووە.

وڵاتە هەژارەکان دەیانەوێت لانیکەم یەک ملیار دۆلار لە ساڵێکدا یارمەتییان پێبدرێت بۆ کەمکردنەوەی دەردانی گازی گەرمخانەیی و ڕووبەڕووبوونەوەی کاریگەرییەکانی کەشوهەوای توند. کێشەکە ئەوەیە کە وڵاتانی دەوڵەمەند هێشتا ژمارەیەکیان دانەناوە بۆ ئەو یارمەتییە، دوای ئەوەش پلانی دابەشکردنی ئەو پارەیە نەکراوە.
لەم بارەشەوە توێژینەوەیەك کە هەفتەی ڕابردوو لەلایەن ئابووریناسانی پێشەنگەوە ئەنجامدرا، پێشنیاری ئەوە دەکات کە بۆ ئەو مەبەستە دەکرێت نزیکەی 500 ملیار دۆلار لە کەرتی تایبەتەوە بێت، نزیکەی 250 ملیار دۆلاریش لە بانکەکانی گەشەپێدان و فرەلایەنەکانی وەک بانکی نێودەوڵەتییەوە بێت. ئەوان بۆیان دەرکەوتووە کە دابینکردنی ڕاستەوخۆی یارمەتی و قەرز لە وڵاتانی پێشکەوتووەوە بۆ وڵاتانی تازە پێگەیشتو پێویستی بە دوو هێندە زیاتر هەیە لە کاتێکدا ئەمڕۆ نزیکەی 40 ملیار دۆلارە. بەڵام گرفتەکە ئەوەیە کە هێشتا وڵاتانی زۆر دەوڵەمەند و داهاتی بەرزتر لەسەر ئەوە ڕازی نەبوون.

زاهیر باهیر

19/11/2024

هێشتا دە گرژتر بێت، ئەگەر وەڵامی کردەنی ئیسرائیل نەدرێتەوە.. کەریم قادر

نامەکەی جەدعۆن ساعر، وەزیری دەرەوەی ئیسرائیل کە ئاراستەی سەرۆکی ئەنجوومەنی ئاسایشی سەر بە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانی کردووە، لە بەندەکانیدا ئاگادارکردنەوە و هەڕەشەیەکی جددی دەدزێتەوە؛ لەلایەک پێمان دەڵێ ئیسرائیل بە دەست فڕۆکە بێفڕۆکەکانی کە لە عێراقەوە ئاراستە سەر وڵاتەکەی دەکرێ، ئازاری پێگەیشتووە.
مێژووی خۆپارێزی ئەو دەوڵەتەش ئەوەمان پێ دەڵێ کە لە کەس خۆش نابێت، ئازاری بدات، لەو لەخۆش نەبوونەدا بەرپرسانی سەربازی و حکوومی و مەساد، تەنانەت جەماوەرەکەشی یەک دەستن و سڵ لەگرتنەبەری هیچ ڕێکارێک ناکانەوە. لەلایەکی دیکەوە بۆئەوەی بەشەڕفرۆش تۆمەتبار نەکرێ، لەنامەکەیدا داوا لە حکوومەتی عێراق دەکات پابەند بێت بە بەڵێنەکانی و گرتنەبەری ڕێوشوێنی بەپەلە بۆ ڕێگریکردن لەو هێرشانە. لەڕاستیدا ئێمە نازانین عێراق چ بەڵێنێکی داوە، تەنیا ئەوە نەبێت هەمیشە دووپاتی لێدەکەنەوە، ڕێگە نادەین خاکی ئێمە(خاکی عێراق) دژی کەس بەکاربهێنرێت. ئەگەرنا لەهیچ کاتێکدا حکومەتی عێراق نەیتوانیوە کارەکانی ئەو ملیشیانە ڕابگرێ، یان کۆنتڕۆڵیان بکات(یان نەیویستوە ڕێگە لە کارەکانیان بگرێ)، هاوکات نامەکە جۆرێک لە ئاگادارکردنەوەشە، هەم بۆ عێراق، هەم بۆ کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی، ئەگەر حکومەتی عێراق نەتوانێت ئەو کارە بکات، یان ئەو داواکارییە جێبەجێ بکات، ئیسرائیل خۆی دەتوانێت ڕێگە لەو هێرشە درێنی و مووشەکیانە بکات کە ئازاری دەدەن.
کاتێک لەنامەکەدا ئاماژە بە مادەی 51ی ڕێککەوتننامەی نەتەوە یەکگرتووەکان دەکات، بەپێی ئەو مادەیە ڕەواییەکی نێودەوڵەتی بەخۆی دەکات کە دەڵێ “بەگوێرەی مادەی 51ی ڕێککەوتننامەی نەتەوە یەکگرتووەکان، ئیسرائیل بۆ پاراستنی خۆی و هاووڵاتییانی لە دژی

هەر هەرشەك كە لەلایەن میلیشیاكانەوە لە عێراق دەكرێتە سەری، مافی بەرگریی لە خۆكردن و گرتنەبەری هەموو ڕێوشوێنكی پێویستی هەیە”. واتە داوای دەستكردنەوە لە كەمینگەی نێودەوڵەتی دەكات.
وەك دیارە، سەرپەرشتكار، یان هەڵسوڕێنەری سەرەكی ملیشیاكان پێیخۆشە بەرەی شەڕ فرەوان بێت، بەو ئومێدەی دواجار ئیسرائیل ماندوو دەبێت و بە چۆكدا دێت، وەك ئەوەی ڕاگەیاندكارێكی بەڕەگەز عەرەبی نیشتەجێی بەریتانیا، هەر لەڕۆژی یەكەمەوە ڕەمەنی ئەو بە چەكداهاتنەی لێدا و بەردەوام لە نووسین و یوتوبەوە دووپاتی لێدەكاتەوە. ئاخر، بەجگە لەوەی ئیسرائیل خاوەن كەرەستەی شەڕ و هەواڵگرییەكی بەئەزموون و پێشكەوتووە، نامەكەی وەزیری دەرەوەش گۆمی مەنگی كەمینگەی نێودەوڵەتی دەشڵەقێنێ. پێشتر زۆرجار ئیسرائیل لە بەردەم ئەنجوومەنی ئاسایشدا بە خستنەڕووی بەڵگە بەرگری لە هەرشەكانی خۆی بەسەر ئەوەی ئەو پێیان دەڵێ دوژمن كردووە، بەڵام یەكەمجارە ئیسرائیل لە شەڕی خۆپارێزیدا، بە ئاشكرا و لە دوو توێی نامەیەكی فەرمیدا بەر لە هەرشكردن كەمینگەی نێودەوڵەتی ئاگادار دەكاتەوە. بۆیە ئەو ئاگاداركردنەوە و داوا فەرمییە كەمینگەی نێودەوڵەتیش ناچار دەكات دەستوبردێك بكات بۆ كۆتایهێنان بەو هەرشانەی لە ناو خاكی عێراقەوە دەكرێنە سەر ئیسرائیل.
بەمانایەكی دیكە ئەگەر لەم شەڕەدا كەمینگەی نێودەوڵەتی هاوبەشیشی نەكەن، بەلانی كەم وا دەكات لەنێوان لایەنگر و هەڵبژاردنی بێدەنگی و بێلایەنیدا كەرت بن. لە كۆتاییدا ئەم كەرتبوونە بە بەرژەوەندی ئیسرائیل و دژ بە مەبەستی سەرپەرشتكاری فرەوانكردنی ئاگری ئەو شەڕە دەشكێتەوە كە لە ٧ی ئۆكتۆبەری ساڵی ڕابردوو بڵێسەی بەرزبۆتەوە.
لە ڕاستییەكی دیكە، ئیسرائیل بەرانبەر ئەوانەی ئازاری دەدەن، خۆمسارد نەبووە و نییە. بۆیە دەبێت عێراق (ئەگەر مەبەستییەتی ئاگری ئەو شەڕە نەیگرێتەوە) وەڵامێكی كردەنی داواكەی ئیسرائیل بداتەوە كە لەنامەكەدا داوای لێ دەكات پابەندبێت بە بەڵێنەكانی و گرتنەبەری ڕێوشوێنی بەپەلە بۆ ڕێگریكردن لەو هەرشانە. ئەگەرنا، وەكو لە نامەكەی وەزیری دەرەوە هاتووە، ئیسرائیل بە پاراستنی خۆی و هاووڵاتییەكانی هەموو ڕێوشوێنكی پێویست دەگرێتەبەر. ئەمەش یەك مانای هەیە؛ لەناو ماڵی خۆیان گورزی خۆی لە ملیشیاكان دەوەشێنێ و كەسیش نازانێ چارەنووسی عێراق بۆ كوێ دەگات.

نامەی.. ١١-١٢و ١٣.. شەماڵ بارەوانی

نامەی یازدەهەم

ئەو شیعرەی دوێنێ بۆم ناردیت، خوێندتەوە؟
ئازیزی من، ئەستا خەریکی شیعرێکی ترم، هێشتا تەواوم نەکردووە، با تەواو بێت بۆتی دەنێرم. بەڵام ئەمەیانم بۆ تۆ نەهێنیتەوە. دەی با هەندێکیت بۆ بخوێنمەوە، بزانم بەلاتەوە چۆنە؟ حەزدەکەم سەرنج و ڕەخنەکانتم بۆ باس بکەیت.

ماوەیەکە
هەموو شتێک لە ڕوانینم پووچ دەنوێنێ

وەک بۆهیمییەکم لێ هاتووە، لە هیچ شوێنێک ئۆقرە ناگرم

بەعزێک جار دەمەوێ فڕێ لە خۆم بکەم و وا نیشان بدەم کە زۆر دڵخۆشم

زۆر پێم لەم گەردوونە چەکنە زۆر!

درەنگ بۆم ئاشکرا بوو کە هەموو خەونە پووچەکانمم لەسەر تەنافێکی سوریالیستی هەڵخستووە و فریودەرانە پشتم بە کەمەڵێ یەقینێکی شووشەیی بەستووە

هەموو وەرزەکانم تەمتومانن
جەستەی هیواکانم نەزیف بوون
ڕۆژەکانم جگە لە سەرخستن و خلۆرکردنەوەی گاشەبەردەکەی سیزیف چیتر نین
مرۆڤەکان کۆپی یەکترن و ڕەنگەکانیش هەموویان دووبارەن
چێژ لە هیچ شتێک نابەم
ئەستاش هەر وا دەزانم هەموو زەمەن جگە لە جامێک تارمایی هیچی تر نییە
جاران کە هێشتا دوگمەی خۆزگەکانم نەترازابوو و پەنجەرەی وەهمەکانم تێکوپێک نەشکێنرابوو، وام دەزانی بوون یەکسانە بە

بەهەشتە ی□ تۆپیاکەی ئایین

دەمێکە قەدەر سەمای خۆشبەختی لە بۆتەقەی غوربەت ناشتووم
دەمێکە کەڵبەی ڕۆژگارێکی دڵڕەق چرچی پیریی خۆی لەسەر نەخشەی ڕوخساری پێکەنینەکانم ڕواندووە
دەمێکە له کۆڵا نەکانی دڵشکاندا گیرم خواردووە

لەو ڕۆژەی کە کفنی ڕەشبینییان بۆ باڵای خەونەکانم دووری
هەنگاوەکانم هێشووی تەنیاییان گرت و دیواری هەناسەکانم درزیان برد

کە ناقووسی کلێسای بینایم لەکار بکەوێت
چاوەڕوانی من بۆ کەوتنێکی تر چ واتایەکی هەیە
نەخێر، کات درەنگە و فریای هیچ فڕینێکی تری فریودەرانی□ ناکەوم
زەمەنێکە لە سنووری کوژانەوە وەستاوم
گەڕانەوەم بۆ دەسپێکی وەرزێکی تری عەبەسییانە جگە لە گەمژەیی چیتر نییە
ببوورن کە وا دەڵێم
بەڵام ئەوە حەقیقەتی چیرۆکی ژیانی من و ئەو وجوودە ناکەسبەچەیەبوو

نامەی دوازدەهەم

ئازیزەکەم، بیرم چوو پێت بڵێم دوایین کتێبم، مەبەستم کتێبی(خەونەکان لێرە هیچیان لێ سەوز نابن) وەزارەتی ڕۆشنبیری مۆڵەتی چاپیان پێ نەدەدام و سێ مانگ کتێبەکەیان لی دادگاییکردم، بە بیانووی ئەوەی سنوورەکانی ئادابی گشتیم بەزاندووە. داوایان لێ دەکردم دەبێ هەندێک دەستەواژە و وشەی ناو کتێبەکە بسڕمە، ڕادەست نەبووم و وام نەکرد. ئازیزەکەم، فێندەمێنتالیستەکان فەزای گشتییان داگیرکردووین. چیتر مانایەک بۆ ئازادیی و مر□قی ئازاد لێرە نەماوە. مقەستی سانسۆر لە هەموو شوێنێک ئامادەیە هەوڵی بڕینی زمانی وشەی ئازاد و قرتاندنی گەرووی ڕستەی نا پابەند دەدات.
تۆ پێم بڵێ، لە وەها قەفەسخانەیەک، چ واتایەک بۆ ئازادیی نووسین و ناپابەندبوون دەمێنێتەوە؟

نامەی سێزدەهەم

ئازیزەکەم، ببوورە کە درەنگ وەڵامم داویتەوە. زۆر سەرقاڵ بووم. خەریکی هەڵەچنی بەرگێکی تری بیرەوەرییەکانم بووم. پێشتووتر کەسێکی تر ئەو ئەرکەی لەسەر لابردبووم و هەڵەچنییەکەی لەبری من دەکرد. ئێستا پێم دەڵێت خۆت زمانی نووسینت باش بووە و پێویستییت بە من نەماوە. هەست دەکەم بەو شێوەیە نیم و هێشتا نووسینەکانم پێویستییان بە هەڵەچنیی و پێداچوونەوەی زمانناسێک هەیە. حەزناکەم وەکو نووسەرانی تر بم و نووسینەکانم، مەبەستم کتێبەکانم بە بێسەروبەریی چاپ بکەم و دنیایەک هەڵەی ڕێنووس، ڕێزمان و خاڵبەندیم بەسەردا تێپەڕێت. ئەوە هەڵە و سکانداڵێکی زۆر گەورەیە بە نووسەر و خودی کتێبەکەش. لە ڕاستیدا هەندێک نووسینی سەرەتاییم هەن، مەبەستم ئەو کاتەی کە تازە دەستم دابووە نووسین و وتار و بابەتم بە ماڵپەڕ، گۆڤار و ڕۆژنامەکان دەنووسی، پڕ هەڵەی ڕێزمانی، ڕێنووس و خاڵبەندین. کاتێک دووبارە سەیریان دەکەمەوە، زۆر تەریق دەبمەوە و لە خۆم دەپرسم: چۆن لێگەڕاوم نووسینەکانم بەو شێوەیە بڵاو ببنەوە؟ ئازیزی من، ناکرێت نووسەر بیت و لە ڕووی ڕێزمان، ڕێنووس و خاڵبەندییەوە لاواز یان نەشارەزا بیت. شوکور ئێستا زۆر باش بووم و بەو کاتە هەر بەراورد ناکرێم. بەڵام مرۆڤ هەرچەند شارەزا بێت، لەو شارەزاتر هەیە. بۆیە دەڵێم هەست دەکەم گەر بە کەمیش بێت، هێشتا پێویستم بە زمانناسێک هەیە. ڕۆسۆ لە کتێبی بیرەوەرییەکان، مەبەستم لە(ددانپێدانانەکان)ی باس لەوە دەکات کە ژیاننامەیەکی پڕ لە جەسارەتی نووسیوەتەوە و خوێنەرەکانی تووشی هەدمە دەکات. باس لەوەش دەکات کە لە لاویدا جەسارەتی نواندووە. ئازیزی من، منیش تا ئەندازەیەکی باش لە بیرەوەرییەکانمدا وام کردووە. وەک بیرەوەرینووسەکانی تری کورد دووڕوویی و درۆم نەکردووە. خۆم نەکردووەتە پاڵەوان و فریشتە و خەڵکی تر و بەرانبەریش ئەهریمەن و هیچ. دەی لەوە گەڕێ. تۆ چۆنی چۆن؟ باسی ئەوەت کردبوو کە بۆچی تەنها دوو لاپەڕەی بیرەوەرییەکانت سەبارەت بە باوکەکەت تەرخان کردووە؟ پێت وانییە ئەوەندە کەمە و حەقی باوکتت نەداوە؟ نەخێر، پێم وایە زۆریشە. بۆچی زۆرتر لەسەر باوکم بنووسم؟ باوکم چی فەزڵ و منەت و چاکەیەکی بەسەرمەوە هەیە؟ بەوەی کە منی لەپێناو چێژێکی کورت، بە ئازارێکی ئەبەدی و نەبڕاوە سپارد؟ بەوەی لەپێناو دامرکاندنەوەی ناوگەلی خۆی منی هێناوەتە بوون. با لە ڕێگای تر بە خۆی هەوەی دابا بگات بە پلەی ئەرگازم. بریا خووێکی نهێنی کردبا، نەک ئەوەی کارێکی ئاوا نابەجێ و هەڵەیەکی ئاوا گەورە بکات و من بێنێتە بوون. ئێستا زانیت کە ئەوە کرۆک و حەقیقەتی بابەتەکەیە، بۆیە کەمم نووسیوە. بڕوا بکە زۆرم خاتر گرتووە؟ تۆ ڕاست دەکەیت، بەڵێ، زۆر کەمم نووسیوە. دەبا

زیاتری لەسەر بنووسم و زۆر زیاتر دادگایی بکەم. بێگومان جگە لەوەی لە دووتوێی بیرەوەرییەکانم، چیرۆکێکیشم لەسەر باوکم نووسیوە. بەڵام هێشتا چیرۆکەکەم بڵاونەکردووەتەوە. ناونیشانی چیرۆکەکەشم کردووە بە (ئەو باوکەی دەبوایە بیکوژم) هاهاها. مەترسە گیانە، من بکوژ نیم، لەو چیرۆکە مەبەستم کوشتنی فیزیکی نییە، بەڵکو کوشتنێکی مەعنەوییە. تۆ پێم بڵێ، ناحەقم کە باوکم بەو شێوەیە لە چیرۆک و بیرەوەرییەکانم دادگایی بکەم و بیکوژم؟ بە پێچەوانەی سارتەر کە لە ژیاننامەکەیدا دەڵێت "مردنی باوکم گەورەترین دەرفەتی بەخت بوو، کە نەدەبوو بیرم بچێتەوە." من مردنی باوکم گەورەترین بەدبەختیم بوو و هەرگیز بیرم ناچێتەوە. لە سەردەمی منداڵیم گەورەترین ئازار کە ڕۆژانە و هەموو ساتێک دەمچەشت، ئازاری بێباوکیی بوو. نەبوونی باوک، گەورەترین بۆشایی ژیانی من بوو. هەموو منداڵانی گەڕەک و دێ، باوکیان هەبوو، تەنها من نەبێت. باوکم نەبوو لە باوەشم بگرێت، پارەم وە بدات، بمبات بۆ فرۆشگا، جل و پێڵاوم بۆ بکڕێت، نازم بکێشێت و ئامێزی باوکایەتیم تێوەربێنێت. بەڵێ، دەبێ وەک چۆن منداڵیی منی بە بۆشایی بێباوکیی کوشت، منیش تۆڵەی ئەوەی لێ بکەمەوە و بیکوژم. بەڵێ، دەبێ دادگایی بکەم. بیرمە کە منداڵ بووم، هەر کاتێک لە دایکمم دەپرسی بۆچی هەموو منداڵانی دێ باوکیان هەیە تەنها من نەبێت؟ ئەی کوا باوکی من؟ دایکم دەیگوت: کوڕەکەم، باوکت چووەتە بەهەشت. دواتر کاتێک کە گەورەبووم، ئێنجا زانیم کە باوکم چووەتە دۆزەخ. بە دۆزەخ بێت! بەڵێ، باوکم لەسەر ئەوەی منداڵیی منی بە بۆشایی بێباوکیی سپارد و جیهانی منداڵیی منی وێران کرد، شایەنی دۆزەخە. ئەرێ گوتم دۆزەخ؟ ببوورە ئازیزەکەم، هێشتا کاریگەریی خورافەم بەسەرەوە ماوە. مەبەستم بریا دۆزەخێک هەبوایە. بەدڵنیاییەوە باوکم ئەو کات دۆزەخیی دەبوو. ئەفسووس! ئەو ئێستا لە عەدەمە. ئایا باوکم شایەنی ئەوەیە ئەفسووسی بۆ بکێشم؟ جا کە ناڵێت نەڕۆیشتبایەتە عەدەم، ئەویش وەکو باوکانی تر نەدەبوو بە بت و جووتەگونی فەرمانەکانی خۆی شێڵی سەر ملی ئازادیی و ئارەزووەکانم نەدەکرد؟ تۆ ڕاست دەکەیت ئازیزەکەم، ئەوە تەنها گریمانە و گومانێکە. کە ناڵێت وەکو باوکەکەی ماریۆ فارگاس یۆسا* نەدەبوو و پەیوەندیم لەگەڵی زۆر خراپ نەدەبوو و ئەمەش لەسەر هیچ شتێک ڕێکنەدەکەوتین و هەموو توانا و بەهرەکانمی ڕەتنەدەکردەوە و ئەدەبی بە خوو و پیشەی نەرەمەکەکان نەدەزانی؟ بیرم چوو ئەوەش بڵێم کە من پێچەوانەی ئۆجەلان، مەبەستم ئاپۆیە، باوکمم دادگایی کردووە. ئۆجەلان لە بیرەوەرییەکانیدا دایکی دادگایی دەکات. بەر لە من زۆریتر لە بیرەوەرییەکانیان باوکەکانیان دادگایی کردووە. مەبەستم محەمەد

شوکری، نووسەری ڕۆمانی(خبزالحافي)، کافکا، چیخۆف، سارتەر، شێرزاد حەسەن…هتد. بەڵام ئەوەشت بیرنەچێت، دادگاییکردنی باوکم لەبارەی توندوتیژیی و دڵڕەقی باوک□م نەبووە، وەک باوکەکانی محەمەد شوکری، کافکا، چیخۆف، شێرزاد حەسەن. نەخێر، دادگاییەکەی من تەنها بەهۆی مردنە لەناکاوەکەی باوکم و بۆشایی بێباوکییە. ڕاستی□ ه□شتا زۆر لێت تووڕە و پەستم، بەڵام هەر خۆشم دەوێیت. بمبوورە ناچار بووم دادگاییت بکەم باوکە.
تۆش بمبوورە ئازیزەکەم، نامەکەم درێژی خایاند.

---

*مەبەست(ماریۆ فارگاس یۆسا)ی ڕۆمانووسی ناوداری بە ڕەگەز (پیرۆیی)جیهانییە.

گەلەری ئارام و ئێوارە کۆڕێک بەبۆنەی رۆژی جیهانی فەلسەفەوە لەگەڵ د. ئازاد حەمە

دەستبەرداربوون لە ف□ل□سف□ دەستبەرداربوونە لە بیرکردنەوە ئەوەش ئەستەمە.

شەممە ٢٠٢٤\١١\٢٣

کات: ٦ی ئێوارە

گەلەری ئارام: دوو کۆڵان خوار ئەمنە سوورەکە.

وەستانێک لەئاست ڕۆمانی (خۆشەویستی لەڕۆژانی بێکاریدا)ی واڵتەر گرینوود.. عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

شوێنکات لە ڕۆمانی خۆشەویستی لەڕۆژانی بێکاریدا

ڕۆمانی خۆشەویستی لەڕۆژانی بێکاردا؛ ڕۆمانێکی ناوازەی ڕۆماننووسی سۆشیالیستی بەریتانیی واڵتەر گرینوودە(١) کە لە ساڵی ١٩٣٢ نووسراوە و ساڵی ١٩٣٣ بڵاوبووەتەوە. ئەم ڕۆمانە وەک وەڵامێکی ڕۆماننووس بە قەیرانی بێکاری کە لە ئاستی لۆکاڵیی و نێودەوڵەتیدا لە پەرەسەندندا بوو، نووسراوە. شوێنکاتی ڕۆمانەکە بریتییە لە گەڕەکێکی هەژارنشینی کرێکاریی بەناوی هانکی پارک کە یەکێکە لە گەڕەکە کرێکارییەکانی شاری سالفۆرد لە باکووری بەریتانیا، کە زێدی ڕۆماننووس واڵتەر گرینوودە و نووسەر لەوێ لەدایکبووە و پەروەردە بووە. ڕووداوەکانی نێو ڕۆمانەکە چەند ساڵ دوای ئەو مانگرتنە گشتییەکەی کرێکارانی بەریتانیا دێت کە لەساڵی ١٩٢٦دا، دەستی پێکرد. (٢)واتە ڕۆمانەکە شەش ساڵ دوای مانگرتنە گشتییەکە نووسراوە. ئەم ڕۆمانە کرێکارییە وەکو دەقێکی نێو بزووتنەوەی ئەدەبی کرێکاریی بەریتانیا، چەند ساڵ دواتر دەکرێتە شانۆنامە و ئینجا فیلم و دەبێتە یەکێک لە کارە هونەرییە هەرە سەرکەوتووەکانی بواری شانۆ و فیلم و سینەمای کرێکاریی. بڵاوبوونەوەی ئەم ڕۆمانە سەرباری ئەوەی سەرکەوتنێکی ئەدەبیی و بازرگانی گەورە بوو، لەهەمان کاتیشدا کاریگەرییەکی زۆریشی لەسەر بۆچوونی خەڵکی بەریتانیا دانا سەبارەت بە قەیرانی دیاردەی بێکاری بەجۆرێک کە کاریگەری ئەم ڕۆمانە وای لە پەرلەمانی بەریتانیا کرد دەست بە لێکۆڵینەوە بکات و لە ئەنجامدا کۆمەڵێک چاکسازیی لە سیستەمە ئابوورییەکەی، بەڵام لە بەرژەوەندی چینی کرێکار، ئەنجام بدات.

کاراکتەر و گرێچنەی ڕۆمانەکە

بەوپێیەی لە سەرەتای دەیەی سییەکانی سەدەی بیستەمدا، دوای دەیەیەک لە کۆتایهاتنی جەنگی جیهانیی یەکەم، دۆخی ئابووری و ژیانی کرێکاران لە بەریتانیا بەگشتی لە دۆخێکی نالەبار وخراپدا بوو. سەعاتکاری زۆر، کرێی کەم، ناسەلامەتی شوێنی کار، بێکاری لەڕادەبەدەر، بەکورتی هەژاری و بەشمەینەتییەکی زۆر ژیانی خەڵکی

داپۆشیبوو. لەو سەردەمە قەیراناوییەی سیستەمی سەرمایەداری بەریتانیادا، ڕۆمانێک دەنووسرێت کە گوزارشت لە ڕەهەندە نائینسانییەکانی ئەو سیستەمە سەرمایەدارییە دەکاتەوە. ڕۆمانی خۆشەویستی لەڕۆژانی بەکاردا ڕەنگدانەوەی ئەو دۆخە نائینسانیی و ئەو ستەم و بێماف و پەژاراوییەی کرێکارانی بەریتانیا بوو. کارەکتەرە سەرەکییەکانی ڕۆمانەکە، کارەکتەری کۆمەڵایەتی واقیعین و بریتین لە خێزانێ چوار نەفەرییەکەی هاردکاسڵ کە لە گەڕەکی هانکی پارک دەژین کە گەڕەکێکی هەژارنشینی شاری سالفۆردە لە بەریتانیا. هارد کاسڵ بەخۆی کرێکارێکی کۆمپانیای کانی خەڵووزە؛ کرێکارێکی ناهۆشیار و پیاوسالارە و هاوژینەکەی ژنی ماڵەوەیە. منداڵەکانیشی، کوڕەکەی (هاری تەمەن حەڤدە ساڵی خوێندکاری زانکۆی لینکن) سەرەتا لە کۆگای بارمتەدانان و دواتر وەک یارمەتیدەری ئەندازیاری لە کۆمپانیایەکی ئەندازیاریی دەست بەکار دەبێت. (سالی) کچیشی لە کارگەی چنین کرێکارە. دەروبەریشیان بریتین لە ژمارەیەک لە کارەکتەری ناسەرەکی (بەڵام ئەمانیش واقیعین) خەڵکی جۆراوجۆری وەک (لاری میس) ئاژیتاتۆری سۆشیالیست و (هێلن) کرێکاری کارگەی چنین و کۆمەڵێک ژنی تری بەتەمەن و سام گراندی سەرمایەدار، تۆم هێیر و سام هاردی و بیڵ سایمۆنس و جاک لیندزەی و جۆ ڕێجی فەرمەن و کەیت و خاتوو بووڵ و خاتوو جایک و هەڵگینتن خانم و ناد نارکی و سام گواند و ..تاد، هەموو ئەم کارەکتەرانە جگە لە ناد نارکی پاڵەوانی جەنگ و گیرفان گەرم و و سام گراندی خاوەن سەروەت و سامان، ئەوانیتر هەموو نوێنەرایەتی ئابووری چینی کرێکار دەکەن کە بەهۆی دەرئەنجامەکانی قەیرانی ئابوورییەوە، دووچاری زیانی سیاسی و ئابووری زیاتر و زۆرتر دەبن.
ڕۆمانەکە لە سەرەتادا بە شێوەیەکی سەرەکی فۆکسی لەسەر هاری هاردکاسڵی حەڤدە ساڵە؛ کە لە تەمەنی چواردە ساڵییەوە قوتابخانەی بەجێهێشتووە و ماوەی دوو ساڵ لە کۆگایەک کاری کردووە، کارێک کە ئارەزووی لێنەبوو بەشێکی لەبەر ئەوەی دەبوو ڕۆژانی شەممە کار بکات و بەمجۆرە نەیدەتوانی هاوڕێکانی ببینێت و کاتێکی خۆشیان لەگەڵدا بەرێتەسەر، بەشێکی تریشی لەبەر ئەوەی هەستی دەکرد ئەو کارە، لەبنچینەدا کاری پیاوان نییە. چونکە بەڕاستی موشتەرییەکان هەموویان ژن بوون. پاشان هاری بەڕاستی دەیویست و خوازیاری ئەوە بوو کاری ئەندازیاریی کار بکات و بەم شێوەیە چارەنووسی خۆی وەک ئەندازیارێک دیاری بکات. بۆیە سەرەنجام پاش هەوڵێکی زۆر دەتوانێت وەک یارمەتیدەری ئەندازیار دەست بەکاربێت و پاشان ئەزموون بەدەست بهێنێت و ببێت بە ئەندازیارێکی شارەزا. هاری سەرەتا وای هەست دەکرد کە هەموو شتێک بە ئاسانی بەڕێوە دەچێت و هیچ پێویست ناکات

جارێکی تر خەمی ژیان و خەمی نانی سبەینەی بێت. هەروەها هاری لەسەرەتای بێکاربوونیدا بەڕێکەوت لە گرووپێکی براوەی هاوشێوەی قوماردا پشوویەکی کورتی کەنار دەریای لەگەڵ هاوڕێ کچەکەی (هێلین کە ئەویش وەکو سالی خوشکی هاری کرێکاری کارگەی چنینە) بۆ دەستەبەر دەبێت، بەڵام زۆری پێناچێت و دوای ئەو پشووە کورتە مەتەکەی بێکاری دەست دەخاتە بیناقاقای ژیانی. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەر کۆڵ نادات و پێیوایە کە دەتوانێت کارێکی دەستبکەوێت، دەچێت هەموو شارەکە پێی دەکات و بەدوای کاردا دەگەڕێت، سەرەنجام بێهیوا دەبێت و کاری دەست ناکەوێت. لەرووە و لەژێر فشاری ئەو بێکاربوونەدا کۆشکی خەیاڵەی ژیانی هاری بەرەو داڕمان دەچێت و ئیتر لەوساتەوە تررووسکەی هیچ ئەگەر و ئەلتەرناتیڤێک و ئاسۆیەکی ڕووناک لای هاری نابینرێت. هێلینی کچە هاوڕێشی لەدوای پەیوەندییەکی سەرزداری کەم، دووگیان دەبێت. ئەمەش بە ئەو قۆناغەی ژیانی کۆمەڵایەتی ئەوسای خەڵکی بەریتانیا و خێزانی هاردکاسڵ (دەیەی سییەکانی سەدەی بیستەم) مایەی ئیحراجی کۆمەڵایەتی بوو. سەرەنجام هاری لەگەڵ باوکیدا تووشی گیروگرفت و دەمەبۆڵێ دەبێت لەسەر ئەوەی کاردکاسڵ بە خۆشەویستەکەی هاری کوەی دەڵێت (سۆزانی!)، بۆیە هاری سەرەنجام بەتووڕەیی دەرگای ماڵ لەدوای خۆی دادەخات و ماڵ بەجێدەهێڵێت، ئەمەش ئەوەندەی تر دۆخی کۆمەڵایەتی ئەو خێزانە پەشێوتر دەکات و شیرازە کۆمەڵایەتییەکەی زیاتر تێکدەچێت. ئەم ماڵ جێهێشتنەی هاری وەک یەکێک لە کارەتکەرە سەرەکییەکانی ڕۆمانەکە جۆرێک لە گۆشەگیری کۆمەڵایەتی لەگەڵ خۆیدا دەهێنێتە ئاراوە. هاری و هێلین و منالە ساواکەیان لە ژوورێکی کۆن و پەرپووت ژیان دەگوزەرێنن. دوو لە هاوڕێ هەرە نزیکەکانی هاری دەکەونە زیندانەوە و جاک لیندزەیش دەبێتە سەرباز. بەگشتی ئەتمۆسفیری کۆمەڵایەتی هاری ئاڵۆگۆڕی بەسەردا دێت و دەشێوێت.

کۆمپانیای کانی خەڵووز هەفتەی کارکردنی بە سێ ڕۆژ کارکردن کەم دەکاتەوە و پاشان بەتەواوەتی دادەخرێت لەشکرێک لە کرێکارانی کانەکان (دوانزە هەزار کرێکار) لەنێویشیاندا هاردکاسڵ بێکار

دەکرێن، بەئەوەی هیچ بیمەیەکی بێکاریان پێبدرێوا ببینرێت. زاڵمی کۆمپانیا لەوەدایە کە هەزاران کرێکار بێکار دەکات لە کاتێکدا دەیان ئامێری نوێی کارکردن هێنراوەتە کارگەکەوە. هاردکاسڵ لە بیمە بەشبەش دەکرێت بە بیانووی ئەوەی کچ و کوڕەکەی کار دەکەن. کاتێک کوڕەکەشی هاری بێکار دەکرێت، ئەویش هیچ بیمەیەکی بێکاری نادرێتە بە بیانووی ئەوەی خوشکەکەی کار دەکات. بەمجۆرە ئەو خێزانە بێکار و بێ داهات دەبن. (سالی)ی کچی هاردکاسڵیش دەخوازی کوڕە شۆڕشگێڕەی سۆشیالیست و هاوسۆزاوی حیزبی کار(٣) (لاری میس) و پێکەوە نەخشەی هاوسەرگیریان داڕشتووە، بەڵام پلانی هاوسەرگیرییەکەیان ناچێتە بواری جێبەجێکردنەوە بەهۆی ئەوەی لاری کارەکەی لەدەست دەدات. سالی ئامادەیە لەگەڵ خۆشەویستەکەی(لاری) بژێت و گوێ بەقسە و قسەڵۆکی خەڵک نەدات، بەڵام لاری ڕەتی دەکاتەوە بەوجۆرە بژێت. لاری میس خەباتگێڕێکی سۆشیالیست و ئەندامی حیزبی کار لە کاتی لەپەڕوانی بێکاراندا لە مانگی تشرینی یەکەمی ساڵی ١٩٣١ دا و کەلەسەر بانگەوازی بزووتنەوەی نەتەوەیی کرێکارانی بێکار(٤) هاتە ئەنجامدان، سەباری ناجێگیریی باری تەندروستی و نەخۆشبوونی بە سەرما و کەخە، دەستبەرداری ڕابەرایەتیکردنی ئەو نارەزاییەتییە چینایەتییە نابێت. ئەو بە وشەی(هاوڕێیان) دەست پێدەکات و کاتێکیش بێکارانی ناڕازی بە دروشمی (خێزانەی بیمە هیچی تیا نییە، دەست لە دزینی قووتی خەڵک هەڵگرن) و بە هەڵکردنی ئاڵای سوور، بەڕێپێوان بەرەو گۆڕەپانی شارەوانی شاری سالفۆرد بەڕێدەکەون تا چاویان بە لێپرسراوی شار بکەوێت. لێپرسراوی شاریش ئامادەیی دەربڕیبوو کە نوێنەرانی خۆپیشاندانەکە ببینێت. بەڵام کاتێک دەگەنە نزیک بالەخانەی شارەوانی و لەبەری بینینی نوێنەرانی خۆپیشاندەرانی کە شەش کەس دەبن، هێزەکانی پارێزەری سەرمایەداران(پۆلیس) لە پلانێکی ئامادەکراو و داڕێژراودا هێرش دەکەنە سەر نوێنەرانی خۆپیشاندەران و لەم ساتەدا هەردوولا، لایەک ئامادە و ساز و لایەکیش بێنیازی چارەسەری کێشەکانیان و ئاشتیخواز، ڕووبەڕووی یەکتر دەبنەوە و بەگژ یەکتردا دەچن و شەڕی دەستەویەخە ڕوو دەدات ، لەم شەڕە و پێکدادانەدا لاری میس بە شێوەیەکی زۆر خراپ بریندار دەبێت و یەک دوو ڕۆژ دواتر بەهۆی ئەو برینداربوونەیەوە گیان لەدەست دەدات. (سالی)یش سەرەتا لە ناچارییەکی بێئەندازە سامناکدا دەژێت و هیچ مەیلێکی نابێت بە داواکانی سام گراندی خاوەن سامان کە دەیەوێت بەزەبری پارە سالی تێفرە بدات و بیخوازێت و بیکاتە هاوسەری خۆی، بەڵام پاشان سالی بە دوودڵی و ناچاری ئابووریەوە مل بەو دۆخە ناهەموارە دەدات خۆی ڕادەستی سام گراندی دەکات. سەرەتا داوای پارە لەسام دەکات و دواتر ڕازی دەبێت ببێت

بە هاوژینی (سام گراندی)، ئەو پیاوە سەرمایەدارییە دەوڵەمەندەی شار. ئەم قوربانیدانە ناچارییەی سالی تەنها و تەنها بۆ ئەوە بوو کە بتوانێت یارمەتی خەزانەکەی بدات تا لەو دۆخە ناهەموارە ئابوورییە، ڕزگاریان بکات. سالەی پارەی بۆ دایک و باوکی و هاری بەرای دەستەبەر دەکات. بەڵام هاردکاسڵەی باوک بەو هەڵوێست و تەسلیمبوونەی کچەکەی تووڕە دەبێت و سەرکۆنەی کچەکەی دەکات تا کار دەگات بەوەی دەست لە جەرگی خۆی، کچەکەی بەرز بکاتەوە و زللەیەکی لێبدات و پێی دەڵێت بڕۆ جارێکی تر نامەوێت بتبینمەوە. سالی لەم ساتەدا بەچاوی پڕ لە فرمێسکەوە دەڵێت تۆ هاریت دەرکرد و ئێستاش من دەردەکەی. لێرەدا بەم زللە لێدانە هێڵەی درامی ڕۆمانەکە دەگاتە چڵەپۆپە و نووسەر زۆر ورد لەڕێگەی کامێرەوە وەسفی زیندووەوە وێنەیەکی بەهاوتای ئەو دۆخە چینایەتییە پڕ لە نەهامەتییەی ژیانی کرێکارانی سالفۆردی بەریتانیامان نیشان دەدات.
ڕۆمانی (خۆشەویستی لەڕۆژانی بێکاریدا) بەپێی ڕەگەزە هونەریی و ناوەڕۆکە سۆشیالیستییەکەی، دەقەکە بەڕاستی ڕەنگدانەوەی بارودۆخی ژیان و خەباتی کرێکارانی ئەو قۆناغەی کۆمەڵگەی بەریتانیایە. جیهەتگیری چینایەتی لەم ڕۆمانە جیهەتگیرییەکی کرێکارییە و هێندە ڕوونە کە کەسێکی وەک ئەی جەی پی تایلەری مێژوونووسی بەریتانی بڵێت (شێوازی ژیان لە ڕۆمانی خۆشەویستی لەڕۆژانی بێکاریدا لە نووسینی واڵتەر گرینوود کو یەکێکە لەو ڕۆمانە دەگمەنە بەڕاستی پرۆلیتارییانەی کە بە زمانی ئینگلیزی نووسراوە.)(٥). هەر ئەم جیهەتگیرییە چینایەتییە وا دەکات ماسیە گاوگان کە لە ژمارەیەک نووسین و لێکۆڵینەوەی ڕۆژنامەکانەوە کە بە ڕۆمانەکە کراون، بگات بەوەی باوەڕەی کە بڵێت(ئەم ڕۆمانە نوێنەرایەتییەکی دڵسۆزانەی بێکاران و بەڵگەنامەیەکی کۆمەڵایەتی ڕاستییەکانی خەباتی کرێکارانە. (٦) شایانی باسە لەگەڵ بڵاوبوونەوەی ڕۆمانی خۆشەویستی لەڕۆژانی بێکاریدا هەر زوو سەرنجی نووسەران و سیاسەتمەداران و ڕۆژنامەنووسانی بەلای خۆیدا ڕاکێشا و لەوەش گرنگتر سەرنجی ئەو چینە کۆمەڵایەتییە شۆڕشگێڕەی (چینی کرێکار) ڕاکێشا کە تێدەکۆشا بە شکۆ و لێهاتووییەوە دەست و پەنجە لەگەڵ هەژاری و نەداری و نەهامەتی ژیان نەرم بکات.

زمانی ڕۆمانەکە

زمان لە ڕۆمانی خۆشەویستی لەڕۆژانی بێکاریدا، زمانێکە لەئاست دەق و ناوەڕۆکە کۆمەڵایەتییەکەدایە. والتەر گرینوود لەم ڕۆمانەیدا کەیەکەمین ڕۆمانییەتی، ئاستی زمانی نووسینی نەهێناوەتە خوارەوە. بەپێچەوانەوە زمان لەم دەقەدا ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێت لە وەسف و دەرخستنی شوناس و ماهییەتی کارەکتەر و دەخ و ئەتمۆسفیری دەقەکە. نووسەر لەهاتووانە زمانی بەپێی مەوقیعییەتی ئابووری و کۆمەڵایەتی کارەکتەرەکان دیاریکردووە. بەواتایەکی تر زمان لەم ڕۆمانە نەکراوەتە قوربانی هیچ ڕەگەزێکی هونەری، بەڵکوو هەموو ڕەگەزەکان لەڕێگەی شائەرکی زمانی ڕۆمانەکەوە بە ئاستێکی بەرزتر و باڵاتر سپەردراون. زمانی نووسینی ڕۆمانەکە ، هەمان زمانی ئەدەبییاتی سەرەتای سەدەی ڕابردووە، کە بەبەراورد بە زمانی ئینگلیزی ئێستا، جیاوازییەکان بەڕوونی دەبینرێن. نەک هەر ئەوەش بگرە زمانی کرێکاریی ئەو سەردەمەیە بەهەموو قسەی نەستەق و پەند و ئیدیەم و میتافۆرە باوەکانییەوە. لەهاتوویی نووسەر لێرەدا دەردەکەوێت کە شارەزایانە زانیویەتی هەر کارەکتەرێک دەبێت چۆن بدوێت و چ شێوازێکی گفتوگۆ و قسەکردن بەکار بهێنێت. بۆیە دەبینین زمانی ڕۆمانەکە، هەمان زمانی سادەی ڕۆژانەی بەکارهاتووی نێو کۆڕ و کۆمەڵەی کرێکارانی سەرەتای سەدەی بیستەمی بەریتانیایە. زمانێک کە لەیەککاتدا زیاتر لە ئەرکێک ئەنجام دەدات. ئەرکی دەرخستنی شوناسی کارەکتەرەکان و هەلومەرجی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و هەروەها ئەرکی گەیاندنی ناوەڕۆکی کۆمەڵایەتی ئەو پەیامە سیاسییە چینایەتییەی کە دەقەکە هەڵگریەتی. والتەر گرینوودی ڕۆماننووس زۆر سەرکەوتووانە زمانی لەجێگەی خۆی بەکارهێناوە و توانیویەتی ئەوەی مەبەستییەتی بیپێکێت.

ڕۆمانەکە و ڕەنگدانەوەی دەخی سایکۆلۆژی چینایەتی بێکاران

والتەر گرینوودی ڕۆماننووس؛ تێگەیشتنێکی ورد و دروستی لەسەر دەخی سایکۆلۆژیای چینە کۆمەڵایەتییەکانی کۆمەڵگەی بەریتانی هەبووە و

لەم ڕۆمانەیدا زۆر زیرەکانە ئیشی لەسەر ڕەنگدانەوەی ئەم دۆخە سایکۆلۆژیاییە کردووە. ڕۆمانووس ئاگایی سیاسی چینایەتی کارەکتەرەکانی ناسیوە و بەرجەستەی کردوونەتەوە. ڕۆمانی خۆشەویستی لەڕێزانی بێکاریدا ئاوێنەیەکە ڕێک بە باڵای هەلومەرجی کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسی کۆمەڵگەی بەریتانیی سەرەتای سەدەی بیستەم. زمانی کارەکتەرەکان و هەڵسوکەوت و تێڕوانینی سیاسییان و تێگەیشتن و ناسینی خۆیان کەی ئەو ئامازانەن کە نووسەر توانیویەتی سەرکەوتووانە بەرهەمێکی ئەدەبیی(ڕۆمانێک) بنووسێت کە بەمانای وشەکە واقیعی بێت، نەک هەر ئەمەش، بەڵکوو ئەو واقیعیبوونەی ڕۆمانەکەش لە دیدێکی سۆشیالیستانەوە داڕێژراوە. گرینوود نووسەرێکی مارکسیستی سەردەمی خۆی بوو بۆیە دەردە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی لەچەشنی بێکاری لەڕادەبەدەر و نەبوونی بیمەی بێکاری و سەعات کاری زۆر و هەقدەستی کەم و نەبوونی هیچ خزمەتگوزارییەکی تەندروستی و فەرهەنگی پێویست و لەسەرووی هەمووشیانەوە نامۆبوون بە بەرژەوەندییە چینایەتییەکان وەک چینێکی کۆمەڵایەتی و ڕۆڵی پارە و هێزە سەرکوتگەرەکانی سوپا و پۆلیس و دەوڵەتی ناسیوە و لەڕەشەوە و لەڕێگەی ئەو مەعریفە چینایەتییەوە توانیویەتی تەن و میزاجی کارەکتەرەکان، هێمنی و بێدەنگی هەندێکیان، پیاوسالاری بۆرژوازییانە و تووڕەبوون و بەرز و نزمبوونەوەی تەمپەر و ناسینی دیاردەکان و وشیاری و ئاگایی ..تاد، هەموو ئەمانە بەیەکەوە وێنای ئەو دۆخ و هەلومەرجەی پێ بکات کە سایکۆلۆژیای کۆمەڵایەتی چینی کرێکار دەخوڵقێنن. بەم پێیە گرینوود هەر تەنها نووسەرێک نییە و بەڵکوو وەک سایکۆلۆژیستێکیش وێنای هەلومەرجە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکە کردووە. ئەمەش یەکێکە لە هۆکارەکانی سەرکەوتنی ئەم ڕۆمانە چینایەتییە سۆشیالیستییەی گرینوود کە مێژووی ئەدەبی بەریتانیی تا ئەمڕۆش شانازی پێوە دەکات. پێگەی ژن و خێزان و وابەستەبوونی منداڵ بە خێزان و باوکسالاری و گۆشەگیریی و هاوڕێیەتی و خەبات لە ڕۆمانەکەدا بەجۆرێک نەخشێنراون کە یارمەتی خوێنەر دەدەن کە زۆر بە ئاسانی ئاستی کلتوور و فەرهەنگی کۆمەڵایەتی ئەو قۆناغ و سەردەمەی کۆمەڵگەی بەریتانیی بناسێت.

ئەم ڕۆمانە چۆن کرا بە شانۆ و فیلم؟

دوای بڵاوبوونەوەی ڕۆمانی خۆشەویستی لەڕێزانی بێکاریدا لەساڵی ١٩٣٣، ناوبانگ و سەرکەوتنێکی باشی بەدەستهێنا و بووە پڕفرۆشترینی کتێبی ساڵ. ساڵی ١٩٣٤ لەڕێی شانۆنامەنووس ڕۆناڵد گۆو ئەم ڕۆمانە بە شانۆ ئامادەکرا. یەکەمین نمایشی ئەم شانۆیە لەسەر تەختەی

شانۆی مانچستەر ڕیپێرتەری بوو. قسەکردن لەسەر تەوەرە کۆمەڵایەتییە هاوچەرخەکان لە بەریتانیا لەڕێگەی هونەرەوە شێوازێکی تازە بوو لەسەر قۆناغ و سەردەمەکە. شانۆنامەکە بەهۆی دوو تیپی جیاوازەوە لە تەواوی بەریتانیا و پاشانیش لە لەندەن و پاریس و نیۆیۆرک، نمایشکرا. ئەمەش بووە هۆی ناوونا وبانگی زیاتر بۆ واڵتەر گرینوودی ڕۆمانووس، چونکە ئەم شانۆنامەیە تا کۆتایی ساڵی ١٩٣٥ ملیۆن و نیوێک و تا ساڵی ١٩٤٠ لە بەریتانیا نزیکەی سێ ملیۆن بینەری هەبووە. ساڵی ١٩٦٧ وەک شانۆنامە لە تەلەفیزیۆن تۆمار کرا. مۆسیقای ئەم دەقە شانۆییەش لە ساڵی ١٩٧٠ لەلایەن تێری هۆگس و ڕۆبەر گرەی و ئاڵن فلەکەوە ئامادەکرابوو. لەبواری سینەماش ئەم ڕۆمانە ساڵی ١٩٤٠ هەوڵێک درا بکرێتە فیلم بەڵام بەردی سانسۆری فیلمی بەریتانی(٧) ڕێگەی نەدا و پرۆژەکەی ڕەت کردەوە بە بیانووی ئەوەی (چیرۆکێکی قێزەوەنە لە هەلومەرجێکی قێزەوەندا)(٨). دواجار لە مانگی حوزەیرانی ساڵی ١٩٤١ دا، دوای ئەوەی بەهۆی جەنگی جیهانی دووەمەوە کە ژیانی کۆمەڵایەتی خەڵک ئاڵوگۆڕی بەسەردا هاتبوو، ئەم ڕۆمانە سۆشیالیستییە کرێکارییە بە پرۆژەیەکی هاوشێوەی جاری یەکەم لەڕێگەی وەزارەتی ڕاگەیاندنەوە ڕەزامەندی لەسەر درا و لەلایەن دەرهێنەری سینەمایی (جان باکستەر)ەوە کرایە فیلم. بەڕێتنی مانگانەی فیلم وەک گۆڤارێکی لێکۆڵینەوەی هونەریی هاوچەرخ پێیوایە فیلمی خۆشەویستی لەڕۆژانی بێکاریدا (فیلمەکە لە ڕیزبەندی باشترین ئەو فیلمانەی کە تا ئێستا بەرهەم هێنراوە. دەرهێنانەکەی نایاب و وێنەگرتنەکەشی جێگەی ستایش و گروپی کاستیش تا بڵێی باش بوون).(٩)هۆکاری سەرەکی لەپشت سەرکەوتنی ئەم دەقە، وێناکردنی ئەو واقیعە کۆمەڵایەتییەی ژیانی چینی کرێکاری بەکارکراوی بەریتانیا بوو کە چۆن لە ژێر ستەم و چەوسانەوەی سەرمایەداراندا، تاریکترین ژیانی پڕ لە نەهامەتی و سەرکوتیان بەسەر بردووە.

دواقسە

ڕۆمانی خۆشەویستی لەڕۆژانی بێکاریدا ڕۆمانووسی کرێکاریی

بەریتانی واڵتەر گرینوود، وەک دەقێکی واقیعی و خەباتکارانەی سۆشیالیست کە گوزارشتە لە ژیان و خەباتی کرێکارانی بێکاری بەریتانیا لە دەیەی سییەکانی سەدەی بیستەم، گەرچی بەرژوازی ڕێگری لێکرد و هەوڵیدا بڵاونەبێتەوە، بەڵام ئاستی هونەریی و ناوەڕۆکی خەباتکارانەی ڕۆمانەکە سنوورەکانی هەوڵەکانی بەرژوازی بڕی و بوو بە یەکێک لە پڕفرۆشترین کتێب لە بەریتانیا. دواتریش سەرباری هەر سانسۆر و ڕێگرییەک بە شانۆ ئامادەکرا و پاشانیش کرا بە فیلم و تا ئێستاش بە هەزاران خوێنەر و بینەری هەبووە و هەیە. ئەمەش ئەو ڕاستییە دەسەلمێنێت کە هەرکات ئەدەب و هونەر لە جەرگەی خەبات و ململانێی کۆمەڵایەتی و چینایەتی ناو کۆمەڵگە ئامادەیی هەبوو، ئەوا ئەو ئەدەب و هونەرە جێگەی خۆی لە دڵی ملیۆنان کرێکار و ئینسانی شۆڕشگێڕ و خەباتگێڕی یەکسانی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی دەکاتەوە. ڕۆمانی خۆشەویستی لەنێو ژانی بێکاریدا، شاکارێکە دەبێت هەموو کرێکارێک بیخوێنێتەوە. بەو ئومێدەی ڕۆژێک بێت وەربگێڕدرێتە سەر زمانی کوردی و خوێنەری کوردزمانیش لەم شاکارە ناوازەیە بێبەش نەبێت. خراپیش نابێت ئەم کورتە نووسینە بەو وەڵامەی لاری میس نوێنەری بێکارانی خۆپیشاندەران و پاڵەوانی سۆشیالیستی ڕۆمانەکەی واڵتەر گرینوود کۆتایی پێبهێنین کە لە بەرانبەر قسەی لێپرساوێکدا کە دەڵێت بەرپرسان ئامادەنین کاروبارە گرنگەکانیان دوابخەن بۆ ئەوەی نوێنەرانی بێکاران ببینین، لاریش وەڵامی دەداتەوە و دەڵێت(هیچ کاروبارێک لە کاروباری پرۆلیتاریای برسی گرنگتر نییە).(١٠)

عەبدوڵا سەلمان(مەشخەڵ)
ئەیلوول و تشرینی یەکەمی ٢٠٢٤

-______________

پەراوێز و سەرچاوەکان :

(١)واڵتەر گرینوود(١٩٠٣ – ١٩٧٤) ؛ ڕۆماننووسی بەریتانی لەخێزانێکی کرێکاریی سەر بە بیروباوەڕی سۆشیالیستی(باوکی سەرتاش و دایکیشی لە چێشتخانەیەکدا وەک بەردەست کاری کردووە)، لەدایک بووە. بنەماڵەی دایکی گرینوود سەر بە ڕێکخراوە کرێکارییەکان و هەروەها وەک باوەڕیش سۆشیالیست بوون بەجۆرێک کە دایکی گرینوود ڕەفی کتێبخانەکەی باوکی گرینوودی بە کتێبی سۆشیالیستی پڕکردبووەوە. گرینوود لە کاتی بێکاریدا بۆ حیزبی کار، کاری کردووە. دوای ئەوە دەبێتە ڕاوێژکار و دەست دەکات بەنووسینی کورتەچیرۆک. پاشان بێکار دەکرێت و ئینجا بیمەی بێکارییەکەشی

دەبەن. گرینوود لەیاسا و ڕێساکانی ئەوکاتی بۆرژوازی بێزار دەبێت، لەساڵی ١٩٢٩ دوای ئەوەی هەقی سێ مانگ مووچەی وەک تاپسیت نادرێتی، ئەویش ئامێری تایپکردنەکە لە کۆمپانیاوە دەبات بۆ خۆی و دەست دەکات بە نووسینی چیرۆکی خەڵکی بەشمەینەتی هانکی پارک. ساڵی ١٩٣٢ لەکاتی بێکاریدا، گرینوود یەکەمین ڕۆمانی خۆی، خۆشەویستی لەڕۆژانی بێکاریدا دەنووسێت. گرینوود یازدە ڕۆمان و سێ کتێبی نووسین و یادەوەری بڵاودەکاتەوە. ئەمە جگە لەوەی ژمارەیەک لە بەرهەمەکانی ئامادەکراون بۆ شانۆ و کراونەتە فیلم. گرینوود لەتەمەنی حەفتا ساڵیدا، لەساڵی ١٩٧٤ بە مێژوویەکی گەشاوە و پڕ لە شانازی چینایەتییەوە بۆ هەمیشە ژیان و خەبات و نووسین لەپێناو ئینسان، جێدەلێت.

(٢)مانگرتنێکی گشتی بوو کە لە بەریتانیا ئەنجامدرا، لە چوار تا دوانزەی ئایاری ١٩٢٦ خایاند و لەسەر بانگەوازی ئەنجوومەنی گشتی کۆنگرەی سەندیکاکانەوە بانگەوازی بۆ کرا. ئەم مانگرتنە مێژووییە لەلایەن کرێکارانی بەریتانیاوە کە نوێنەرایەتی ناڕەزایی ملیۆنان کەسیان دەکرد وخوازیاری گۆڕانکاری بوون لە سەرانسەری وڵاتدا، بەڕێوەچوو. هەرچەندە ملیۆنێک و حەوت سەد هەزار کرێکار هاتنە سەر جادە، بەڵام سەرکەوتوو نەبوون لە بەدیهێنانی داخوازییەکانیان کە بریتیبوون لە ڕێگریکردن لە کەمکردنەوەی هەقدەست و باشتربوونی هەلومەرجی کار.

(٣)حیزبی کار؛ وەک حیزبێکی سیاسی سۆشیال دیموکرات ساڵی ١٩٠٠ لە بەریتانیا، دامەزرا. ئەم حیزبە لایەنگری بزووتنەوە سۆشیال دیموکراتەکان و ڕێکخراوە کرێکارییەکان بوو. مێژوویەکی درێژی هەیە و بە گەلێ قۆناغ وئاڵوگۆڕدا تێپەڕیووە و هەتا ئەمڕۆش لەگۆڕەپانی سیاسی بەریتانیا بوون و چالاکی سیاسی هەیە.

(٤)بزووتنەوەی نەتەوەیی کرێکارانی بێکار؛ ڕێکخراوێکی کرێکارانی بێکاری بەریتانیا بوو و لەساڵی ١٩٢١ لەلایەن ئەندامانی حیزبی کۆمۆنیستی بەریتانیا، هاتە دامەزراندن. ئامانجی ئەم ڕێکخراوە؛ ڕاکێشانی سەرنج بوو بۆ دۆخی ناڵەباری کرێکارانی بێکار لە قەیرانی دوای جەنگی جیهانی یەکەم و مانگرتنی گشتی ساڵی ١٩٢٦ و دواتر قاتوقڕییە گەورە و بەرەنگاربوونەوەی دەزگای پێدانی بیمەی بێکاری بوو لە بەریتانیا. ئەم ڕێکخراوە لە سەرەتای جەنگی جیهانی دووەمدا ، واتە لە ساڵی ١٩٣٩ قەدەغە کرا و بڕیاری کۆتاییهێنان بەو بزووتنەوەیە لە ساڵی ١٩٤٣دا، درا، دواجار لە ساڵی ١٩٤٦ هەڵوەشایەوە. لە ماوەی ساڵانی ڕابردووشدا چەندین هەوڵ دراوە بۆ زیندووکردنەوەی ئەم بزووتنەوەکە کە ئاخرینیان لە دەوروبەری ساڵی ١٩٩٢ بوو.

(٥)https://reading19001950.wordpress.com/2018/01/12/love-on-the-dole-by-walter-greenwood-1933/
(٦)http://www.screenonline.org.uk/film/id/485682/index.html
(٧)بەردی سانسۆری فیلمی بەریتانی؛ ڕێکخراوێکی ناحکومیی بوو کە لەلایەن پیشەسازی فیلمی بەریتانیاوە لە ساڵی ١٩١٢ دامەزرا و بەرپرسیار بوو لە پۆلێنکردنی نەتەوەیی و سانسۆرکردنی ئەو فیلمانەی کە لە سینەماکان و بەرهەمە ڤیدیۆییەکان نمایش دەکران و لە میدیای فیزیکی لە ناوخۆی بەریتانیا، بڵاودەکرانەوە.
(٨)http://www.screenonline.org.uk/film/id/485682/index.html
(٩)The Monthly Film Bulletin, Published by The British Film Institute, Volume 8, No.88, April 1941, page 43.
(١٠)Love on the Dole, Walter Greenwood, Penguin Modern Classics. 1976, page 200.

شیرین تەشی دەرێسێ لە نێوان وەفایی و وەلی دێوانەدا.. حازم کوردە

شیرین تەشی دەرێسێ، گۆرانی مامۆستای گەورەی کورد مەزهەری خالقی لە ساڵی ١٩٦٠ وە گوتویەتی و هەرگیز کۆن نابێت !
هەر کاتێك گوێی لێبگری، هەروەك وایە دوێنێی ووتبیت ! گۆرانیێکە بە ووشەو بە ئاواز و بە هەست و بە گەورەیی ئەو زاتە گەورەیەی مەزهەر، تا درێژانێك لە مێژو کۆن نابێت !
بەشێکی گەورەی دیرۆکی میللەتێك، لە سۆزو هونەر و ئاوازی ئەو میللەتە هەڵئەقوڵێت.
من هەروەك چیرۆکی ئەم هۆنراوەم بیستوە هەندێك ئەڵێن هی وەفاییە هەندێکیش ئەڵێن هی وەلی دێوانەیە ،من زیاتر مائیلی ئەوەم هی وەلی دێوانە بێت، چونکە هۆنراوەکە دێوانەییە و پتر ئەشێ ئی مام وەلی دێوانە بێت!
بەر هەر حال هیچ کەس جیاواز نیە کە ئەم هۆنراوە یەکێکە لە جوانترین تێکهەڵکێی وەسف و جوانی و ئەندێشەو

هۆنراو کە تا ئێستاش دەی ملیۆنەها گەنجی کورو کچ پیرو گانج ئەکولێنەتەوە بە خۆشی و خۆشەویستی !

من کە بیستومە (بەبێ سەرچاوەیکی باوەڕ پێکراو) کە گۆیا کوێخای لادێیەك بەدوای وەلی دەوانە ئەنێرێت کە نامەیەك بە کوێخای دێیەکی دیکەی دوور بنوسە (چونکە لەو سەردەمە دا خوێندەوار دەگمەن بووە)

کوێخاش کچێکی زۆر قەشەنگی بەووەنەی ئەبێت بە ناوی شیرین کە لە پەنجەرەی ژوری سەرەوەی روو بە رووی باوکی و وەلی دەوانە ئەبێت و تەشی ئەرێسێت ،

هەر کە کوێخا دەست بە قسەکانی ئەکات بۆ نامە نوسین لە لایەن وەلی دەوانە، مام وەلی لە دیمەن و نیگای ئەم کچە سەرسام ئەبیت و تەواو شەت ئەبیت و ئیلهامی شیعری بۆ دێت !

ئیتر کوێخا چی لەدەمی دەر ئەچێ، وەلی هەر خەریکی نوسینی شیعرەکەی ئەبێت کە بەم شێوەی خوارەوەی

شیرین تەشی دەڕێسێ

لەسەروی قامەتی یار، عەتر و عەبیر دەباری

دەانی خستە لەرزە، لەرەی مەمکی هەناری

مەست مەست بە نیمنیگاوە، دوو نێرگسی خوماری

بە خەندە زوڵفی لادا، لەسەر عوزار و زاری

دونیا بە ئیتیزاری، شیرین تەشی دەڕێسێ

هاوار شیرین گیان، ئامان شیرین گیان

تەشی وەکو دەی من، لە دەستی ئەو دەلەرزی

چەند جوان و دڵڕفێنە، ئافتاب و تەور و تەرزی

کاتێ کە بە سەر ئاوە، زولفی لە سەرووی بەرزی

کە شەو بەیانی بەردا، گوڵ و وەنەوشە باری

دونیا بە ئیتیزاری، شیرین تەشی دەڕێسێ

هاوار شیرین گیان، ئامان شیرین گیان

پەنجەی بە چەشنی شمشاڵ، دوو دەستی پڕ لە خرخاڵ

ڕوومەت سپی، دوو لێو ئاڵ، پەرچەم سیاهـ بوو چاو کاڵ

وەك ڕەنگی نەخشی مانی، باڵا و کوڵم و خەت و خاڵ

سەڵای لە عاشقان دا، باغی گوڵ و هەناری

دونیا بە ئیتیزاری، شیرین تەشی دەڕێسێ

هاوار شیرین گیان، ئامان شیرین گیان

کە لە ووشەکەنی ورد ئبیەوە، وەسفیکت بۆ ئەکات کە لە وەسفەکانی حەزرەتی گۆران نزیك بێت !

کە لە غەزەلەکـــی وورد ئەبیتەوە، لە شیعرەکـــانی وەفـــایی خەت ئەبینیەوە !

کە جوانترین تیکەڵاوی هونەری شیعر ئەبینی، ئەڵێی حەتما ئەوە وەلی

دەوانەیە !
بەهەر حاڵ ! کە کوێخا بە دەم نەمەکەی تەواو ئەکات، وەلی دیوانەش شیعرەکەی تەواو ئەکات و ئەیداتە دەست کوێخای نەخویندەوار !
ئەویش بە ئسپسواران دەینێرێ بۆ کوێخایەکی تر !
پاش ڕۆژێك کە بە پەرۆش نامەکەی کوێخا ئەخوێنەوە و ئەوو شیعرە بلیمەتەی وەلی دەوانەی لێ بە دی ئەکەن و کوێخاکە خەی دەت بە لای کوێخای خاوەن نامە !
ئینجا هەردوو کوێخا ك
لە ئەندێشەو عشقی نوسەرەکە تێئەگەن، کویخا میوانەکە ، دەست بەجێ خوازبینی شیرین بۆ وەلی دەوانە ئەکات !!!
بەڵام وەلی دەوانە هەر کە نامەکە ڕادەستی کوێخای باوکی شیرین ئەکات (کە لە ڕۆژهەڵات بووە) را ئەکات بۆ سلێمانی و ناگەڕێتەوە و جارێکی تر چیرۆکەکی تری شیرن و فەرهاد تۆمار ئەکرێتەوە !
https://www.youtube.com/watch?v=lHbcdmHlNx0

حازم کوردە سوید – ستۆکهۆلم

ئێمەی شکســـــتخواردوو.. نەوزاد بەندی

ئێمە لە پشت وێنەی کتێبخانەکانەوە،
نەخوێندەواریی خۆمان ئەشارینەوە ..
لە پشت تابلۆی ڤان کوخ و پیکاسۆ ،
بێهونەریی خۆمان ئەشارینەوە ..
وەکو چۆن براکوژییمان لە پێشمەرگایەتیدا چاند ..
وەک چۆن لەسەر پارەی گومرک ،
خوێنی هەزارانمان ڕژاند ..
وەک چۆن لە پشت تاج و نەجمە و چەک و فیشەکی بێگانە ،
ترس و بیم و ئەژنۆ لەرزەی خۆمان مات دا ..
وەک چۆن کفر و دوو ڕوویمان
لە پشت نوێژ و عەمرە و قورئانا قایم کرد ..
وەک چۆن میراتیی کچانمان وەک شیری دایکمان هەڵقوڕاند

وەک چۆن هەرچی تاوانمانە
لەگەڵ ڕۆژووی عەرەفەدا سڕانەوە ..!
لەگەڵ ئاوێکی دەستنوێژا ،
شۆرانەوە ..!
لەگەڵ یەک دوو دێڕ نزادا ،
هەمووی سفر کرانەوە..!
لە ژێر دەم و قەپۆزێکی هەڵئاوساوا ،
ڕوخساری هەرچی دوژمنی ئەم خەڵکەیە ، خۆی مات داوە ..
وەک چۆن لە پشت ئوتومبیلی دوا مۆدێل و قات و بۆینباخی گران ،
شکستی فەرمانڕەوایی و
ئیدارەمان ، شاردۆتەوە ..
ئێمە لە پشت ڕاستییەوە ،
درۆ و فێڵ و نامەردیی ئەشارینەوە ..
لە پشت سناپ و جوانکاریی،
ڕوخسارە ناقۆڵاکانمان شاردۆتەوە ..
وەک چۆن داڕمانەکانمان ،
لە پشت نوکتە و قسەی قۆڕا ، شاردۆتەوە ..
شەقامە دزێوەکانمان ،
بە ملیۆنەها ئوتومبیل شاردۆتەوە ..
وەک چۆن هەرچی دز و دیلکوژ و گەوادە ، لە پشت ئەنفال و کیمیایی
هەڵەبجەدا خۆی مات داوە ..
وەک چۆن داڕمانی خێزانمان ،
لە پشت پێکەنینی درۆ و
کێک و سەگ و پشیلەدا شاردۆتەوە ..
وەک چۆن گەڕانەوەمان بۆ چاخی بەردین ،
لە پشت بورجی ئیف□ و
شەقامەکانی ئەوروپا خۆی مات داوە..
گۆرانییەکانمان ئەوەندە بۆگەنیان دێ ،
لە پارک و
شەقامی بێگانەیان هەڵئەکێشین ..
شیعرمان بووە بە پێڵاو ،
کێ بیەوێ لە پێی ئەکا ..
وەک چۆن دڕند□یمان ،
لە پشت وێنەیەکی دایکە تێرێسا و
مۆنالیزادا شاردۆتەوە..
ئێمە کۆیلەیی و نیفاق و سەرشۆڕیی خۆمان ،
لە پشتی مەردایەتیی

عومری کوی ختابا ، خی مات داو ..
خپرستیی تا سر ئسقان ،
ل ژر خواپرستییکی ووکشدا قایم ئکین ..
جردمان ل ژر سبری حاتمی تی نیشتجی ..
وک چن زینا ،
ل ژر پردی سیغ و میسیارا تپی ..
ئمه تنانت ناتوانین وک پشیل ، پاشماوکانمان وون بکین ،
بوان ئاودستخانکان ..
ئم تنانت ناتوانین وک ئاژک ، داوای مافکانمان بکین ،
بوان ب موجکانمان ..
ئم هلاک و هیتلر و سدامِمان ،
ل پشت سندوقکی فبازی دنگدانا شاردتو ..
ئم کمکوژیی و کمدزیی و کمکیلیمان ،
ل پشت وشیکی سقتی
پ ل هی چاپ و لژیکیی
دیموکراسیدا مات داو ..
وک چن زر خریی و هئاوسان ،
له پشت هکانی جیما خی مات داو ..
ئم حیای تاراوگ و کیسی پنابریی و کمپکانی پنابریشمان بردوو ..
ئم خوشکمان هر ب ناوی ژنی خمان ، ئاودیوی ئوروپا کرد و داشنزاین .. هر ئیش بوا ..!
وک چن ترسنکیی و ملکچییمان ،
ل ژر ئایتکانی سبر و
نزا و پاانودا عمبار کرد ..
ئم تنانت حیای شیتانیشمان برد ..
حیای در و
نیشتمانفرشیی و
خیانتیشمان داچان ..
کی در و خیانت و نیشتمانفرشیی گیشتونت ئم ادی ؟
تنانت کتبی گینزیش شک بوو ، هیچ گوادی نگوادی پوانیی لو جری تمار کردوو و .. نهیچ قحبگلک ئو دخی قبوکردوو ..
حیای زوی و دارستان و تژی* نیشتجبوون و تاور و شوقه و ممان برد ..
حیای ورزش ..
حیای قیستڤا ..

حەیای پێشانگا ..
حەیای بازرگانیی ..
حەیای خەڵات ..
حەیای یەکەم ..دوووەم و سێیەمیشمان برد ..
حەیای بەنگ و
هی کوشتن و
دزی و
شەڕواڵپیسیشمان برد ..
ئێمە خۆخۆریمان لە پشت ئەنتەرڤیو ، چاوپێکەوتنا شاردۆتەوە ..
ئێمە گەدە و ئەندامەکانی زاوزێمان ،
لەناو مێشک و چاو و گوێچکە و لووتمانا چاک شاردۆتەوە ..
وەک چۆن حەیای پەرلەمان و ڕۆژنامە و وەزارەت و پۆست و پلە و کورسیمان برد ..
حەیای ئاڵتون ..
حەیای مەرز و
حەیای قەرز و
حەیای لێدوان و مایکمان برد ..
وەک چۆن کابرا موچە و داهات و داهاتووی
شەش ملیۆن کەسی لە پێکرد ..
ئێمە لە پشت سەعاتی پاتیک فیلیب و ڕیش و مێزەر و تەسبیح و شانەوە خۆمان مات داوە ..
مێژوو و شەرەف و ئینتیما و پیاوەتیمان شار بەدەرکرد ..
ئێمە حەیای کارتی بانکی و کۆمپیوتەر و حەواڵە و داتابەیسی دنیامان برد ..
ئێمە پەردەی ڕێپێوان و بانگەشە و ڕای بەرامبەرمان به ڕۆژ دڕی ..
ئێمە نمرە و داهێنان و زانکۆ و بڕوانامەی گەنجمان تێکەڵی جوملەی پێڵاو کرد ..
حەیا و شەرەفی ووتار و هەواڵمان برد ..
کتێب و قەڵەممان سووتان ..
هەرچی باڵدار و بێ باڵ و ئاژەڵە ،
ئێمەی جێهێڵا ..
دەریایش لە بەر کەلاکی ئێمە،
ژەنگ گرتی .. ڕەنگی شێوا ..تامی گۆڕا .. بۆگەنی کرد ..
ئێمەیش چ خەڵک و چ حوکمەت
لە کەلاکیان بێبەریی بووین ..
ئێستا هەرچی هۆڵی قومار و
سۆزانی و باندی مافیایه وەکو سەگ

سەیرمان ئەکەن ..
حاشای موتڵەقیان لێکردووین ..

تێر نەخواردن ،
چاوچنۆکیی ،
لە پشت حەدیس و ئایەت و ڕۆبن هود و ڕێکخراوەکان ، پارێزراون ..
ئێمه کوردکوژییمان لە پشت ناوی کوردایەتیی و ئەی ڕەقیبا ،
شاردۆتەوە ..
ئێمه ئەوەندە بودەڵەین ،
تانجییەکی دوو بەهارە ئەتوانێ سەد ساڵ حوکممان کا ..
هەڵماتێکی ڕوو قرنجاو ، سەد ساڵ هەڵمانئەپەڕێنێ ..
بزمارێکی کەوش ئەتوانێ تا ئەبەد پەنجەرمان بکا ..
ئێمە مەرگمان له پشت جوڵەی وەک ئەفلام کارتۆن ، مات داوە ..
ئێمە حەیای باج و بودجە و سامانی زەوی و ژێر زەوی و کەلەپورمان
تک – تک تکان ..
زانستمان بە قبوڵ خاس و پاڕالێڵ ، ئەتک کرد و
گیرفانی خەڵکمان به ناوی پاشەکەوتەوە ، گسک دا ..
ئەوەیشی هی شکان نەبوو ، تێکمانشکاند ..
هیچ کەسێکمان یەک ناڕەزایی دەرنەبڕی ..
ئێمە نەوتمان وەکو حوشتر لە هەزار لاوە سەربڕی ..
هەر ئەوەندە ماوە ، دزیی دەعوامان لەسەر تۆمار کا .. بڵێ : حاشا
! ئەم جەرد□ی□ قبوڵ ناکەم ..
ئێمە حەیای خاڵی سنووریی و دەستوور و پەیماننامەی نێو دەوڵەتیی و
ئیمزا و پەنجەمۆریشمان برد ..
هەر ئەوەندە ماوە ، شەیتان
بێتە دادگا و
هاوار بکا : حاشا وە لیلا بە خەویش ئەم ئافاتانەم نەدیوە ..!
ئێمە مافیامان لەودیوی ئاپۆڕەی بازاڕ قایم کرد ..
ئێمە خۆمان عەیبەیەکی هەرە گەورەین ، بۆیە هیچمان پێ عەیب نییە …
ئێمە خۆمان تاوانێکی هەرە قورسین ، بۆیە هەموو تاوانێکمان لا
نۆڕمەڵە.. ئێمە خۆمان هەر لە بنچینەدا سوکین ، بۆیە شانمان وا
سوکایەتیی هەڵئەگرێ .. ئێمە خۆمان گۆڕستانین ، بۆیه هەموو
جۆرەکانی ئەشکەنجە و مردن وەرئەگرین ..
لە پیسترین زۆنگاوی نەزانیی و زوڵم و نامەردیدا ،
پێش میللەتان ،
پێکی خۆمان خواردۆتەوە ..
ئێمە شێرپەنجەین ، شێرپەنجە ! ، خۆمان لە جەستەی دنیادا

شاردۆتەوە …

⋆ تڕۆژە : هەڵەی چاپ نییە .

کورتەچیرۆک: سۆزانی.. نووسینی: ئامانج شێروانی

دەرگای بەفرگرەکەی کردەوە، خاڵی خاڵی، وەک دەشتێکی کاکیبەکاکی، جگە لە دەفرێک ئاوی تورشی، لەتکە نانێکی ڕەق و بنکڕی مەنجەڵێک ماست هیچی تری تێدا نەبوو. سەیرێکی فەردە بەتاڵەکەی برنجی کرد، لەتەنیشت ئەویش سەبەتە بەتاڵەکەی پەتاتەی بینی، چاوی بە بینینی سەلکە پیازێکی بۆگەنی گەشاوە.

بۆڵەبۆڵی مێردە ئیفلیجەکەی ڕایچڵەکاند، ئەوە دوو ڕۆژە ئاگر لەم ماڵەیان هەڵنەکراوە، ئەوە دوو ڕۆژە چێشتی گەرم لەم ماڵە نەخوراوە. هەر دوو مەمکەکانی وەکوو جووتە کانییەکی وشک وشکیان لێ هاتبوو، چەند ڕۆژێک دەبێت شیر پێی بەم مەمکانەی ئەو دانەکردووە. مەلۆتکەکەی ڕۆژ لەدوای ڕۆژ ل□□□تر و لاوازتر دەبێت. ئاخ ئەم ژیانە چەند گرانە!

ئاخۆ دەبێت هەتا کەی بەرگەی ئەم بارە نالەبارە بگرێت. ئەو مێردەی کە هەتا چەند مانگێک بەر لە ئێستا لە سەنگەر بووە و بەرگری لە نیشتمان کردووە، ئێستا لەنێو جێ کەوتووە و نان نییە بیخوات، برینەکانی ڕۆژ لەدوای ڕۆژ پیستر و ناسۆرتر دەبن. ئەو منداڵەی کە تاکە هیوای ژیانیان بوو، ئێستا هیشکوبریشک هەڵگەڕاوە و چەند ڕۆژێکە شیر بەر ئەم لێوانەی نەکەوتووە. ئای ئەوە چ ڕۆژگارێکە تێی کەوتوونە.

چارۆگەکەی خستە سەر سەری، منگەمنگێکی کرد و دەرپەڕییە دەرەوە. ملی ڕێگای گرتە بەر و هێدی هێدی بەرەو بازاڕ شۆڕ بووەوە. لەپێش دەرگایەکی بچووک، کە کەوتبووە لاکۆڵانی□کی چەپ، ڕاوەستا. هەڵوەستەیەکی کرد، فرمێسکەکانی سڕییەوە. کاغەزەکەی دەستی دەرهێنا، سەیری ژمارەی سەر دەرگاکەی کرد، ئینجا سەیری نووسینەکەی سەر کاغەزەکەی کرد. بە دوودڵییەکەوە چووە ژوورەوە.

لە دەرگاکە هاتە دەرەوە، چارۆگەکەی سەری هەندێک لە پێشتر شڕتر

پەچڕابووەوە، یەخەی مەکسییەکەی هەندێک لە پێشتر زیاتر ترازابوو، فرمێسکەکانی چاوی ڕووبارێکی گەورەتریان لەسەر ڕوومەتە پەمەییەکانی دروست کردبوو. دڵی لە جاران شکاوتر بوو، هێشتانیش زیاتر بێزی لە خۆی و ئەم بارەی ئێستا تێی کەوتوونە دەبووەوە.
بەرەو دوکانی مام کەریم ڕۆیشت، بەم چەند هەزار دینارەی تازە بە دەستی کەوتبوو کیلۆیەک برنج و دەبەیەک نەفت و یەک کیسەی بچووک شیری منداڵانی کڕی، و خێرا خێرا بەرەو ماڵەوە گەڕایەوە. هەندێک نەفتی لە لالە شووشە شکاوەکە کرد و دایگیرساند. برنجەکەشی خستە سەر ئاگرێکی کز کز. دەنگی سکی مێردە ئیفلیجەکەی منداڵەکەی لە خەو هەڵساند. هەر بە پەلە شیرەکەی گرتەوە و خستییە نێو دەمی جگەرگۆشەکەی. لە دڵی خۆیدا گوتی: «ئەخخەی، نانی ئەمڕۆشم بۆ مسۆگەر کردن.»
ڕمبەڕمبی دەرگاکە ئەوی ڕاچڵەکاند، گوێی خۆی بۆ ڕادێرا، دڵی بە خورپە کەوت. ژاوەژاوی پشت دەرگاکە هەر دەهات و بەرزتر دەبووەوە، دەنگەکان دڕتر و تووڕەتر دەبوون. پەلاقەیەک بەر دەرگاکە کەوت، دوو پەلاقە. مستێک بەر دەرگاکە کەوت، دووان، سییان. سەرێک خۆی لەسەر دیوارەکە هەڵکێشا، دووان، سییان.
یەک بە یەکیان خزانە کەلاوەکەی کە پێیان دەگوت حەسار. ئەمیان تەورێک لە دەستی، ئەمیان چەقۆیەک، ئەویان دارێک و ئەویشیان قامچییەک. دەرگای ناندینەکەیان خستە سەر پشت، وەک گەلەگورگێکی برسی لەسەر سەری ئەم ژنە بەستەزمانە خڕ بوونەوە. وەک ئەوەی خودی ئەهریمەنیان کەوتبێتە بەر دەست، لە شەق و پەلاقان نەسڵەمینەوە، هەر کەسە و جارێک و دووان و سییان، قامچییەک، دارێک تەورێکیان خۆواندە ئەم فریشتە بەستەزمانە.
ڕیش سپییە هەرە گەورەکەیان دەمە بەگەنییەکەی کردەوە و شیڕاندی: «تۆ شەرم لە خۆت ناکەیەوە هەی سەزانی؟ ئەو مێردە مەردەت لە ماڵە بەجێ دەهێڵیت، تا لەگەڵ کوڕی خەڵکی ڕابوێریت، ئابڕوومانت برد، هەی ئابڕووت بچێت. تازە منداڵت بووە، تازە!»

نووسینی: ئامانج شێروانی

شیعر\ عەلی بەگ.. نووسینی: هاینریش هاینە*.. وەرگێڕانی: گۆران عەبدوڵڵا

عەلی بەگ، پاڵەوانی باوەڕی ڕاستەقینە،
بە خۆشی لە باوەشی کچاندا ڕاکشاوە؛
خودا لێرە لەسەر زەوی پێشچێژی
چێژی بەهەشتی پێ بەخشیوە.

کەنیزەکان، جوان وەک حۆریەکان،
وەک ئاسک لە جوڵەدان
کاتێک یەکەمیان ڕیشی بۆ لوول دەکات،
دووەمیان نێوچاوانی بۆ ڕێک دەخات.

سێیەمیان عوود لێدەدات،
گۆرانی دەڵێت، سەما دەکات، پێدەکەنێ و
ماچی دەکات،
لەوێ بڵێسەی شادی دەگەشێتەوە.

بەڵام لەپڕ دەنگی کەڕەناکان، بەیەکدادانی شمشێرەکان
لە دەرەوە بەرزدەبێتەوە،
هاوار بۆ چەک،
تەقەی تفەنگ دێت
خودایە، فەرەنگییەکان هاتنە سەرمان!

پاڵەوان سواری ئەسپی شەڕ دەبێت،
دەچێتە ناو شەڕ، بەڵام هێشتا وا دیارە خەون دەبینێت؛
چونکە وا هەست دەکات لە باوەشی
کچاندا ڕاکشاوە وەکو پێشتر.

لە کاتێکدا سەری دەیان داگیرکەر دەپەڕێنێت،
وەک دڵدارێک پێدەکەنێت،
بەڵێ، بە نەرمی و نیانی پێدەکەنێت.

سەرچاوە:
THE POEMS OF HEINE

BY
EDGAR ALFRED BOWRING, C.B.
لاپەڕە ١٤٨
• هاینریش هاینە\ ئەڵمانیا\ ١٧٩٧-١٨٥٦

https://www.gutenberg.org/files/52882/52882-h/52882-h.htm#page_148

لە ژمارە ٢٣ی ٢٠٢٤ی بانەژەی ئەدەب و کلتوور بڵاوبۆتەوە..

ڕەهەندی نەتەوەیی و نیشتمانی لە هۆنراوەی منداڵان.. ڕەزا شوان

هۆنراوەی منداڵان لقێکی گرنگە لە وێژەی منداڵان، ڕێگەیەکی گرنگی لە ڕۆشنبیریکردنی منداڵاندا هەیە. فۆرمێکی نایاب و سەرنجڕاکێشە. جوانترین و ناسکترین شێوەیە، لە شێوەکانی هونەر. نزیکترین هونەرە لە دەروونی منداڵانەوە، چونکە بەهای دەنگی و وێنەی هونەری و چنینی واژەیی لەخۆگرتووە. هۆنراوەی منداڵان، لە ئەمڕۆ و لە داهاتووشدا، کاریگەرییەکی ئەرێنی گەورە و بەهێز و ئەفسووناوی لە پەروەردەکردنی منداڵان هەیە. ڕێگەیەکی کاریگەری لە دروستکردنی کەسایەتی دروست و هاوسەنگی منداڵان هەیە. هۆنراوەی منداڵان، زۆربەی هونەری ژانرەکانی تری وێژەی منداڵانی لەخۆگرتوون. بۆیە هۆنراوەی منداڵان بووە بە بەشێکی گرنگ؛ لە بابەتەکانی پەرتووکی خوێندنەوە، بە قوتابیانی پۆلەکانی قوتابخانەی بنەڕەتی، لە هەموو جیهاندا.
منداڵان بە سروشتی، هەر لە منداڵییەوە، هۆگری هۆنراوە و گۆرانی و سروودن. دایکانی کوردمان، بە دەڵێ هۆنراوەی فۆلکلۆری یان لە هەڵبەستی خۆیان، بە دەنگێکی ناسک و بە ئاوازێکی شیرین،

جگەرگۆشەکانیان هەڵدەپەڕێنن. بە لایلایە دەیانلاوێنن و چێژ و خۆشیی هۆنراوە دەخەنە دڵی کۆرپەکانیان و دەیانکەنە خەوێکی خۆش و ئارام.

(لامارتین) دەڵێت:"جوانترین هۆنراوەر لە سەرانسەری جیهاندا، لایلایەی دایکانە".

هۆنراوەی منداڵان، سەرەڕای بەخشینی چێژ و خۆشی بە منداڵان، چەندین پەیام و بەها و رەهەندی لەخۆگرتووە، وەک: پەروەردەیی، نەتەوەیی و نیشتمانی پەروەری، کۆمەڵایەتی، مرۆڤایەتی، رەوشتی، سەوزداری، ژینگەپارێزی، جوانی، زمانی،.. هتد.

هۆنراوەی نیشتمانی کوردستانی، جۆرێکی گرنگە لە جۆرەکانی هۆنراوەی کوردی، کە دەربارەی سۆز و خوشەویستی و شکۆمەندیی کوردستانن، یان دەربارەی جوانی و ئەفسووناویی سروشتی کوردستانن. دەربارەی خەبات و تێکۆشانن، بۆ ئازادی و بۆ رزگارکردنی کوردستان لە داگیرکەران. بۆ پارێزگاری و خۆبەخشین لە پێناوی کوردستانی نیشتمانی پیرۆزمان. ئەو هۆنراوانەن کە یادی قارەمانان و شەهیدانی نەمری کورد و کوردستان و داستانەکانی پێشمەرگە بەرز رادەگرن. ئەم هۆنراوە کوردستانییانەمان، ئامرازێکی بەهێزن، بۆ گوزارشتکردن لە خۆشەویستی و هاوبەستبوون بە کورد و کوردستان.

هۆنراوەی نیشتمانی کوردستانی، بەشێکی گرنگە لە هۆنراوە بۆ منداڵانی کوردمان. لەم کورتە باسە چڕ و پڕەدا، باس لە رەهەند و لە بەهای نەتەوەیی و نیشتمانی، لە هۆنراوەی نیشتمانی کوردستانی بۆ منداڵان دەکەین، کە هۆنراوەنووسانی پێشوو و ئێستامان بە دەیان هۆنراوە و سروودی کوردییان، بۆ منداڵانی کورد هۆنیونەتەوە. کە دەربارەی سۆز و پەرۆش و خۆشەویستی و دڵسۆزی و هاوبەستبوون بە کورد و کوردستان. هۆنراوەی نیشتمانی کوردستانی، پانتاییەکی گەورەیان لە هۆنراوەی منداڵانی کورد گرتووەتەوە.

پیویستە لە منداڵییەوە، لە باخچەی منداڵانەوە، منداڵانی کوردمان لە رێگەی هۆنراوەی نیشتمانی کوردستانییەوە، بە هەستی کوردایەتی و بە سۆز پەرۆش و خۆشەویستی بە کوردستان، گوش و پەروەردەیان بکەین. تا لە ئەمڕۆ و لە داهاتووشدا، شانازی بە کوردبوونی خۆیان و بە کوردستانی نیشتمانی هەزاران هەزار ساڵەمانەوە بکەن.

ه□نراو□نووسی ع□ر□ب (سل□مان ئ□لعیسا) د□□□ت:"ب□ ئ□و□ی مندال□ان زمان□ك□یان خ□شبو□ت، ب□ ئ□و□ی نیشتمان□ك□یان خ□شبویت، ب□ ئ□و□ی خ□□كیان خ□شبو□ت، ب□ ئ□و□ی گو□ و ب□هار و ژیانیان خ□شبو□ت، ف□ری سروودی خ□شیان بك□ن".
خو□ند□ن□و□ی ه□نراو□ی و چ□ینی سروود□ كوردیی□ كوردستانیی□كانمان، ب□ تاك و ب□ ك□م□□ ب□ ج□ش و خر□ش و ئاواز□و□، ل□لای□ن مندال□انی كوردمان□و□؛ ر□حی كوردای□تی و كوردستان پ□رو□ری، ل□لایان خ□ش□ویستر و شیرینتر د□ك□ن. ئ□م□ش ی□ك□ك□ ل□ گرنگترین پ□یام و ئامانج□كانی ه□نراو□ی ر□س□نی كوردیمان ب□ مندال□انی كوردمان.

ه□نراو□ و سروودی كوردی، ر□□□كی گرنگ و كاریگ□ریی□كی ز□ریان ل□ دروستكردنی ك□سانی كوردستان پ□رو□ر و ت□ك□ش□ر و ش□□شگ□□□ی كوردمان ه□بوو□ و ه□ی□. ئ□و ه□نراو□نووسان□شمان، ك□ ل□ ئ□ستادا ه□نراو□ی كوردستانی ب□ مندال□ان د□نووس□ن. ل□ مندال□ییاندا، ه□گری ه□نراو□ و سروودی كوردی بوون. كاریگ□ریی□كی ز□ریان ل□س□ریان ه□بوو□. یاد□و□ریی□كانی مندال□□یان ه□ناون□ت□و□ یاد و ب□رچاوی خ□یان و ژیانی ئ□م□□ی مندال□انی كوردستان ل□ب□رچاود□گ□رن. بوون□ ب□ ئیلهام و ب□ ه□و□ن ب□ نووسینی ه□نراو□ و سروود□كانیان، ب□ مندال□انی ن□و□ی ئ□م□□ی كوردمان. ئ□گ□ر ب□ ژیاننام□ی ز□رب□ی ه□نراو□نووسانی مندال□انی كوردمان بچین□و□، ئ□و راستیی□مان ب□ د□رد□ك□و□ت، ك□ ل□ مندال□یی□و□ د□ستیان ب□ نووسینی ه□نراو□ی ئاسان كردوون.
(پاپل□ نیر□دا) د□□□ت:"ئ□گ□ر ه□نراو□نووس. ئ□و مندال□□ی ل□ ناخیدا د□ژیت، ل□د□ست بدات، ئ□وا ه□نراو□ك□شی ل□د□ست د□دات".
ك□واته ه□نراو□ و سروود، ب□ تایب□تیش ه□نراو□ی نیشتمانی كوردستانی، هاند□ر و پال□ن□رن، ب□ ئ□و مندال□□ ب□ه□ر□م□ند□ كوردان□مان، ك□ ئار□زووی نووسینی ه□نراو□یان ه□ی□.
مام□ستایانی وان□ی زمانی كوردی، ر□□یان ه□ی□ ل□ د□زین□و□یان و ل□ پشتگیری و ل□ هاندانیان. ل□ و□اتی ژاپ□ن ل□ پ□لی س□ی بن□□□تیی□، ف□ری قوتابیی□كانیان د□ك□ن، ك□ (ه□نراو□ی هایك□) بنووس□ن. هایك□ ب□ ژان□ر□ ه□نراو□ی□كی ر□س□نی داه□نراوی نیشتمانیی ژاپ□نی د□زان□ن.
ه□نراو□ و سروودی كوردیی نیشتمانی كوردستانی، ب□جگ□ ل□ ب□ه□زكردنی س□ز و ه□ستی كوردای□تی و كوردستان پ□رو□ری،

ڕۆڵیان لە بەرزکردنەوەی ئاستی ئاکادیمی قوتابیان و گەشەکردن و دەوڵەمەندکردنی زمانی کوردی بە وشە و بە زاراوەی نوێی هەیە.
هۆنراوەی نوێ بۆ منداڵان، ورووژێنەر و هاندەری قوتابیانن، بۆ بیرکردنەوە و تێگەیشتن و ڕەخنەگرتن و گفتوگۆکردن، بۆ داهێنان و پێشکەوتن. فێری ئەوە دەبن کە بە ئازادی، گوزارشت لە هەست و لە بیرۆکە و لە ڕا و لە بۆچوونەکانیان بکەن.
(ڕەسووڵ هەمزاتۆڤ) دەڵێت:"بێگومان ئێمەی هۆنراوەنووسان، بەرپرسیارین لە هەموو جیهان".
نەرویج: ٢٠٢٤

گەشەکردنی کەرکووك لە قەبارەو ژمارەی دانیشتوان.. عەلی مەحمود محەمەد

تایبەتمەندییەکانی شاری کەرکووك

کەرکووك وەك هەر شارێکی لە شارەکانی ئەم گەردوونە , ئەو هۆکارانەی بە شێوەی گشتی , بوونەتە هۆی گەشە و گەورە بوونەوەی شار و ڕێژەی شارنشینی لە جیهان , هەمان کاریگەریان لەسەر گەشەکردنی شاری کەرکووك و بەرزبوونەوەی ڕێژەی شارنشینی لەم دەڤەرە داناوە , لە نێوان گەورە بوون و پوکانەوە *, کۆچی جوتیارانی هەرێمی کەرکووك , لە لادیکانییەوە بۆ ناوەندی شار , بەدەر نییە لە یاسای جیهانی لە گۆڕانی پێکهاتەی کۆمەڵە , لە گواستنەوەی کۆمەڵگە لە قۆناغی دەرەبەگایەتییەوە بۆ قۆناغی سەرمایەداری , کە سیمای سەرەکی ئەم گۆڕانکارییە , خۆی لە کۆچی بۆ کۆمەڵەی جوتیاران لە لادێوە بۆ شار , لە ژیانی لادێنشینییەوە بۆ شارنشینی دەبینێتەوە .
وەلێ نابێت ئەوە لە یاد بکەین شارەکان , بە ئاست و پلەی جیا لە یەکتر گەشەیان کردووە , هەموو بە یەك هێڵی هاوتەریب گەشە ناکەن لە مێژوودا , پێشکەوتنی ئابوری , لە باربوونی جوگرافیا و ژینگە , هێمنی هەلومەرجی سیاسیی ناوچەکە , ڕۆڵی خۆیان دەبینن لەم

بوارەدا .
گەشەکردنی شارەکان لە هەرێم , وڵات , کیشوەرەکان ئاست و شێوازی جودا جودا دەگرنە بەر , شاری وا هەیە لەماوەیەکی دیاریکراودا لە نەش و نما دەکەوێت و دەپوکێتەوە , تەنانەت لەسەر نەخشە دەسڕێتەوە , شـــاری دیکە هەیە بە پێچەوانەوە بە ڕادەی پێشـــبینی نەکـــراو لە ماوەیەکی کورت خایەندا گەشە دەکات .
گرنگترین ئەو پێشمەرجانەی پەیوەستە لەو پارچە زەوییەدا هەبێت , کە شارەکەی لەسەر دروست دەکرێت , بە بەردەوام بوون و گەشەکردنی شار , دەتوانیین لەم وتەیەی ئیبن خەلدونەوە بە گوێرەی کات و سەردەمی خۆی لەم خاڵانەدا چڕ بکەینەوە : ((ئیبن خەلدون لە سەدەی 14 ز باسی لەوە کردووە , بوونی لەوەڕگە , زەوی کشت و کاڵ , سوتەمەنی , کەرەستەی خانوسازی بۆ شوێنی شار گرنگە , تاکو هاونیشتمانیان بتوانن پێداویستییەکانیان دابین بکەن 1 .
ئەگەر ئەمانە گرنگترین پێداویستی دروستبوون و گەشەکردنی شار بێت , لە 7 سەدە لەمەوپێش , دیارە ئەم پێوەرانە لە ئێستادا گۆڕانیان بەسەردا هاتووە , ژیانی نوێ پێشمەرجی نوێی بەرهەم هێناوە .
شارەکی وەك دوبەی دەڕپێك ئاوی شیرینی تێدا نییە , کەچی بەتە گرنگترین و پێشکەوتوترین شاری عەرەبی و هەموو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست . سەنگافورە و هۆنگ کۆنگیش ناتوانن بە هەردوکیانەوە مەگەلە مەڕەك مام ناوەندی تەر بکەن , یان خۆراکی بولبولی هاووڵاتییەکانیان بەرهەم بهێنن , کەچی هەموو جیهان ئاواتە خوازن تێیاندا بژین .
بە پێی ئەم پێوەرانەی ئیبن خەلدون دیاریکردوون ئەو پارچە زەوییەی شاری لەسەر دروست دەکرێت دەبێت دارای هەندێك تایبەتمەندی بێت , لەو تایبەتمەندیانەوە دەتوانیین ئەوە هەڵهێنجین , ناوچەی کەرکووك هەمـوو پێداویسـتییەکی بۆ شـاربوون و گەشەکـردن و نەشونمـاکردنی هەبووە , چ لە ڕابردوودا , یاخود لە ئێستادا , کە پێداویستیەکانی گەشەکردنی شار گۆڕاوە .
هەرێمی کەرکووك , ئاوهەوایەکی گونجا و سازگار و لەباری هەیە نە گەرم نە سارد , بۆ ژیان , کشت و کاڵ , بەخێوکردنی مەڕوماڵات.
پلەی گەرمـاکەی لە نێـوان 8,6 بۆ 42,8 پلەی سـەدی یە (ئەتڵەسـی کەرکووك – ل30) , ڕێژەی باران بارینی لە نێوان زیاتر لە 500ملم بۆ کەمتر لە 200 ملمە , لە لە ناوەندی شار 300-400ملمە2 .
زۆری لەوەڕگای بەرینی نایاب بۆ مەگەلەکانیان لە پێدەشتەکانی کەرکووك , هانی کۆچبەرەکانی دەوروبەری داوە بۆ نیشتەجێ بوون لەی , لەوەرگەی مەڕو ماڵاتی ڕەوەندەکانی باشور بووە لە وەرزە قات و قڕییەکاندا , لەو دەشتاییە ئەردویان هەڵدەدا , زەوی تەخت و بەراو بە کەڵان و کشت و کاڵکردن , دەشتییەکی کاکی بە کاکی دەوری شاری

داوە , دەشتایی دڵگیر تا دڵ حەزبکات جۆگەو جۆباری پڕ ئاوی پێدا دەڕوات , لە پاڵ کارێز و ڕوبارەکان , دەشتایی بان ساڵەیی تاکو دیدەی چاو تەختانی و پڕ لە گژ و گیایە , تا دڵ بیەوێت بە پیت و بەرەکەتە .

گەنم و جۆ یەکێکە لە گرنگترین بەروبومە کشت و کاڵییەکانی هەرێمی کەرکووك , ئەم دوو بەروبوومە بە خواردنە ستراتیژییەکانی مرۆڤ دادەنرێت لە تەواوی مێژوودا , دەتوانرێت بۆ مێژووی دوور هەڵبگیر□ت و پاشەکەوتبکرێت , هاوکات بەرگەی ڕێگەی دوور و سەخت بگرێت بۆ بازرگانی و گواستنەوە , خواردنی سەرەکی و بەردەوامی مرۆڤیشە . هەندێك لە مێژوونوسان لەو باو□□دان , جوتیارانی گەنم و جۆ , بەهۆی بونی کاتی زۆری بەتاڵەوە لە زستان و بەهار (گەنم و جۆ کاتی زۆری ناوێت بۆ و□ بەرهێنان) , زیاتر بیر دەکەنەوەو داهێنان دەکەن , بۆیە زووتر تێکەڵ بە شارستانی بوونە لە مێژوودا . بە پێچەوانەی ئەو ناوچانەی جوتیارەکانی لە جیاتی گەنم و جۆ بە کاری چاندنی مەرەزەوە خەریك بوونە , ساڵ 12 مانگ , خەریکی بەرهەم هێنانن , کاتیان نامێنێت بۆ بیرکردنەوە .

گەنم بۆ یەکەم جار لە مێژوودا لەم ناوچەیە بەرهەم هێنراوە و بە جیهاندا بڵاو□ت□وە . پاشماوەکانی گوندی چەرمووی 30 ماڵەی نزیك کەرکووك , چەمی ڕێزانی دەڤەری قەڵاسێوکە , باشترین بەڵگەن بۆ ئەو ڕاستییەی ناوچەی کەرکووك دایانگەی شۆڕشی کشتوکاڵە .

((کەرکووك بارانی زۆر و ئاوهەوای فێنکە , ناوچەیەکی بە بەرەکەتە بۆ بەروبوومی دێمی , چاخی کشت و کاڵی سەرەتایی لە نزیك 10 هەزار ساڵ لەمەوبەرەوە لە کوردستان , چەمچەماڵ – چەرمو – چەم ڕێزان سەری هەڵداوە . یەکەم ئاوەدانی لە شێوەی گوندی کشت و کاڵی لە کوردستانەوە سەری هەڵدا 3 .

لە مێژوودا کشتوکاڵ و بازرگانی لە پێشەوەی بزاوتە ئابورییەکانی کەرکووك بوونە . کەرکووك وەك شار و ناوچە , گرنگی سێ لایەنەی هەبووە لە ڕابردوودا ((ناوچەیەکی کشت وکاڵی , سەرەڕێی بازرگانی , ستراتیژی شوێنی سەربازی)).

کشت و کاڵی ناوچەی کەرکوك , بەشێوەی گشتی دێمییە , بەشێك لە زەوییەکەی گاسنی پێدا نەهاتبوو , هاوکات بەراویش لە دەمزێ و چەم و جۆگەلەو کانی و کارێزەکانی کراوە . دەوروبەری کەرکووك بە باخی میو□ و ڕەزوو کارێزە پڕ ئاوەکانی ناسراوە لای گەڕیدە و ڕۆژهەڵاتناس و گەشتیارەکان .

بوونی لەوەڕگەی بەرینی نایاب , ئاووهەوای گونجاوو لەبار (نە سارد و نەگەرم) یارمەتیدەری پەروو□ردە کردنی بەربڵاوی مەڕوماڵات و ڕەشە وڵاخ و تەنانەت گامێش بووە لەم ناوچەیە .

لایەنەکی دیکەی گرنگی ئەم دەڤەرە , بوونی سامانی ژێر زەمینی زۆر و زەبەنی ئاوی سازگارە .
بونی سەرچاوەی ئاوی خواردنەوە لە نزیك شار , هۆکاری سەرەکییە بۆ بوونی هەر شارێك و گەشەکردنی .
کەرکووك ناوچەیەکی دەوڵەمەند لە ڕووی هەبوونی ئاوەوە , پاشەکەوتێکی گەورەی سامانی ژێر زەمینی ئاوی هەیە , لەم ناوچەیە زۆر بە ئاسانی بیر دەگات بە ئاو , سەرباری بوونی ئاوی سەرزەمینی زۆر تیایدا وەك زێی بچوك , خاسە , عەرەفە , ناوچەی قەرییە , سیروان , … کانی و کارێز و ناعورەکانی .
ئاوی خاسە سەرباری خواردنەوە , بۆ کشت و کاڵ و ئاوەدێری و کارپێکردنی ئاسیاوەکانی شار بەکار دەهێنرا . شوێنەکەی لە بەرزاییە , بۆیە مەترسی لافاو لە سەر شار نییە .
هەرچی لە ڕووی کەرەسەی خانووەوەیە , دەتوانیین کەرکووك بە دەوڵەمەندترین شاری ناوچەکە دابنێین لەم بوارەدا , دارای خاکێکی پتەو , قوڕی جیاو خۆڵاگر , بەردو مەڕمەڕی بەهێزە , جۆری کەرەسەی خانوو , تەمەنی خانوو و شێوەی دروستکردنی دیاری دەکات .
کەرکووك دارای ئاوهەوای مام ناوەندییە , بە پێی پێوەری ئیبن خەلدون بێت , خەڵکەکەی ویستییان لە خانووی بەردینە ((ئیبن خەلدون باوەڕی وایە خەڵکی ناوچەی ئاووهەوای مام ناوەندی خانووەکانییان بە بەرد دروست دەکەن و بەشێوەیەکی هونەرییانە دەیانڕازێننەوە 4 .
کەرەسەی سەرەتایی خانوو دروستکردن لە کەرکووك بریتییە : (ئاوی خاسە , گەچ , قایە , گڵی سوور , قەمیشەڵان , دیرەگ ….).
بوونی کورەی بەرهەم هێنانی گەچ لە کەناری شاری کەرکووك بە دوری نزیك بە 1-2 کم لە قەڵاوە , قایە و بەردی مەڕمەڕی سپی زۆر و زەبەن کە بەناوبانگە لە هەمان شوێن. هەروەها ڕوباری خاسە لە نزیکترین پنتی ئاوەدانیی کەرکووکەوەیە , قەڵا چەند مەترێك لەوەی دوورە , سەرباری ئەوەی وەك ئاماژەمان پێیدا , نزیکی لە سەرچاوەی ئاوەوە , زوو گەیشتن بە ئاو بە لێدانی بیر و ناعور و کارێز .
گڵە سوورەی ناوچەی کەرکووك , بەناوبانگە لە خۆڕاگری و جیەی بۆ سواق دان و پێکردنەوەی بان خانوو , یاخود دروستکردنی خشت .
تەنووری کەرکووك لە هەموو عێراق و ناوچەکانیی دەوروبەرەوە دەن بە کەینی , بەهۆی باشیی گڵەکەی و خۆڕاگری و جیەی قوڕەکەی .
نزیك بوونی شار لە ناوچەی سەوزو باخ و دارستانەکانەوە , وەك قەرییە , چەمی زەنگەنە , سەرخاسە , قەڵاسەوکە , شێخ بزێنی خواروو سەروو , قەرەحەسەن , تازە , خورماتوو …. , هەروەها بەشەڵانی چەم و پێی کەنار چەم و ڕوبارەکان , دەتوانێت پێداویستییەکانی خانوو

دروستکردن دابین بکات , لە داری دیرەگ و تەختەی دەرگا و پەنجەرە و قەمیش ڕێژکردنی خانوو , لە قامیش کەلەت و کەپر دروست دەکرێت , سەری خانووی پێ دادەپۆشرێت , کەرکووك ناوچەیەکی دەوڵەمەندە بە پیشەڵانی قامیش .
هاوکات دابینکردنی پێداویستی ماڵان و حەمامەکانی شار لە سوتەمەنی , هەروەها دەرگای ماڵان لە دار گوێزی پتەو دروست دەکران , بزماری سەرپانی گەورە بەسەریەوە , تەنانەت بە 10 کەسی بەهێزیش ناکرایەوە .
زۆربەی شارە گەورەکان یان لەدەشتایین , یاخود کەوتونەتە قەراغ ڕوبار و دەریاوە . کەرکووك کەوتۆتە ناوەندی ناوچەی گەرمیانەوە , جگە لەباربوونی کەشەکەی و بە پیتی خاکەکەی , هاوکات کەوتۆتە دەشتاییەکی پان و بەرینی ئاودارەوە , گەلی و دۆڵ و ملەی تەنگەبەر لە کەرکووك نییە , بۆیە قەڵای بۆ دروستکراوە بۆ پاراستنی لە هێرشی داگیرکەران , شار کەوتۆتە ناو قەڵایەکی لە گرتن نەهاتوو , لە دامێنی دەشتەکی بەرینی پڕ لە هەیبەت و تەپۆلکە , گردەکانی ستراتیژین بۆ کاروباری سەربازی , ڕەزو باخی سەوزەی کەرکووك لە وەبەرهێنانی تور و سەق و سەوزایی بەناوبانگە لە ناوچەکە و هەموو عێراق .
پێکهاتەی جوگرافی شار , کاریگەری لەسەر قەبارەکەی دادەنێت , دەشتایی بوونی سنووری شار , هۆکاری گەورەبوونەوەیەتی بە گوێرەی ژمارەی دانیشتوانی . کەرکووك کەوتۆتە جەرگەی تەختاییەکەوە , بە هەر چوارلادا توانای گەورە بوونەوە و فراوان بوونی هەیە , بە پێچەوانەی سلێمانی و ڕەواندز و ئاکرێ و ئامێدیی و ....
هەروەها لەباربوونی ئاووهەوا , هاوکاری زۆربوونی ژمارەی دانیشتووانە , تا ئاووهەوا لەبار بێت , تەندروستی هاوڵاتیان باش دەبێت و نەخۆشی کەم دەبێتەوە , هاوکات پەیداکردنی خۆراك سانا دەبێت , بە نموونە ئاوهەوا هۆکاری سەرەکی بوونی نەخۆشییە لە ناوچەی ئیستیوائی , کە ئەمەش بە یەکێك لە خاڵە نەگەتیفەکانی کیشوەری ئەفریکا دادەنرێت , یەکێك لە هۆکارەکانی زۆربوونی مردن و دواکەوتویی ئابوریی .
لایەنێکی دیکە بە درێژدان بە ژیان و گەشەدان بە چالاکی ئابوری , بوونی سوتەمەنی و وزەیە لە نزیك شار . لە چاخەکانی ناوەڕاست , وزە بریتی بوو لە دار و پاشماوەی ئاژەڵ و ئاوو هێزی دەست و ئاژەڵ (دار و پاشماوەی ئاژەل زیانیان هەیە بە ژینگە) 5 .
مێژوونووسە یۆنانییەکان لە پرسەی (ئەلیکساندەری گەورەدا) ئاماژە بە سێ شتی گرنگی ستراتیژی سەردەمە کۆنەکان دەکەن لە کەرکووك ئەویش (قەڵا , ئاگر,ڕووباری نەوت)ە 6. کەواتە کەرکووك دەوڵەمەندە

بە هەموو سەرچاوەکانی وزە .
وەك ئاماژەمان پێیدا , کەرکووك ناوچەیەکی لەبارە بۆ پەروەردەکردنی ئاژەڵ , خەڵکی کەرکووك , بە بەرفراوانی کەڵکیان لە پاشماوەی ئاژەڵ وەردەگرت بۆ سووتەمەنی ماڵان و گەرمکردنی حەمامەکان , ئەمەش زۆرجار سەرچاوەی نەخۆشییە کوشندەکان بووە لە مێژوودا . هەرچەندە دەرهێنانی نەوت لە کەرکووك کۆنە , وەك گرنگترین بەشی وزە ((لە ساڵی 1639 وە نەوت بەشێوەی سەرەتایی لە کەرکوك دەرهێنراوە 7 . ((یەکەم بیری نەوت لە جیهان لە ساڵی 1859 ز لێدراوە 8.
قیر لای کریستانەکان پیرۆزی خۆی هەیە , لە سواقدانی پەرستگاکان بەکاری دەهێنن . لە مێژووی کەنیشدا بەکار هاتووە ((لە نەو گەڵێك لە ئەشکەوتی (شانەدەر) چەقۆیەك دۆزراوەتەوە , کە لە بەردی مەمەڵە دروست کراوەو مستەکەی ئێسکەو بە قیر داپۆشراوە 9. ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی گرنگی بازرگانی شارەکەی زیاد کردووە.
بەم شێوەیە دەبینیین هەموو ئەو تایبەتمەندییە سروشتییانەی پێویستن بۆ دروستکردنی شار لە ناوچەیەك و گەشەکردنی , بۆ گۆڕەی پێداویستی سەدەی 14 و پێشتریش , لە کەرکووکدا بوونی هەبووە , هەر بۆیە کەرکووك توانیویەتی بەردەوامی بەخۆی بدات وەك شار و گەشەبکات .
بوونی نەوت بەتەنها لەم سەردەمە لە کەرکووکدا بەسە بۆ بوونی ئەم شارە بە ناوەندێکی گرنگی سیاسی و کاڵەی . هەر نەوتە کوێتی کردووە بە شار لەو بیابانە لماوییە , دوبەیەکی دواکەوتویی کردووە بەگرنگترین شاری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست ((دەزینەوەی نەوت بووە هۆی کۆبونەوەی دانیشتوان بە دەوری کەمپانیاکان , بەجێ نموونەیەکە 10 .
لە پاڵ هەموو ئەمانەی تا ئێستا ئاماژەمان پێیاندا , کەرکووك مەزارگە و ئارامگەی کەسایەتی ئاینی جیاجیای تێدایە , مەڵبەندی چەندین تەریقەتی سۆفییانە بووە لە کۆنەوە , بوونی مەرقەدەکانی دانیال پێغەمبەر , ئیمام قاسم , زین العابدین لە کەرکووکدا , خاڵی بەهێزن , هەروەها هۆکارن بۆ کۆبونەوەی دانیشتووان لە دەورو بەریان , بە تایبەت هەردوو مەرقەدی ئیمام قاسم و زین العابدین , ساڵانە ژمارەیەکی زۆر شیعە دەچن بۆ سەردانی , ئەمەش گەشە دەدات بە گەشت و گوزاری ئاینی ناوچەکە , لە گەڕەیدا بازاڕی شارەکە دەبوژێنێتەوە , بوونی خانەك بەناوی هیندی خانلەر(خانی هیندییەکان) لە کەرکووکدا , کە بۆ زیارەتی شوێنە پیرۆزەکان لە هیندوستانەوە بۆی هاتوونە , باشترین بەڵگەیە بۆ بۆچوونەکەمان .

بوونی قەڵا لە كەركووك

لە ڕابردوو قەڵا قەڵغانی شارە بووە بە بەرەو ڕووبوونەوەی هێرشبەرانی دەرەوە , بەبێ بوونی قەڵا و بورج شار ناتوانێت بەرەو ڕووی سوپای زۆر و زەبەنی هێرش بەران ببێتەوە , شار بەرامبەر بە هەڕەشەی دەرەوە , دەبێت پارێزراو بێت بە شورای قایمكراوو و قەڵای قایم .

بۆ بەرەو ڕوبونەوەی مەترسی دەرەوە , دروستكردنی قەڵا پێویستی سەرەكی بوو بۆ درێژەدان بە ژیان ,((قەڵا لە توانای سەربازی شار زیادەكات وتوانای بەرگری دەباتە سەر 11.

مرۆڤ لە چاخە كۆنەكاندا , لە سەردەمی نەبوونی پەیماننامەی نێودەوڵەتی و یاسا و ئاشتی دا , هەموو كات لە قۆناغی جەنگدا بووە بەرامبەر بە دەرەوە . دەسكەوتی جەنگ ئابوری وڵاتی دیاریكردووە , بەرهەمی نەتەوەیی وڵات بەشی زۆری لە ڕێگەی غەزەواتەكانەوە دابینكراوە , بۆ خۆ پاراستن لە كارەساتەكانی شەڕی هێرش بەران , قەڵا باشترین ئامراز بووە بە دەست گەلانەوە بۆ داكۆكی لە مانەوە .

زۆربەی شارە كۆنەكان لەسەرەتادا بریتی بوونە لە قەڵا یەك یاخود كەوتوونەتەوە ناو شورا یەك , لەوەوە گەشەیان كردووەو پەلیان هاویشتووە و گەورە بونەتەوە , تاكو لە كۆتاییدا قەڵا بووە بە ناوەندی شار .

كەركووك بەهۆی شێوەی دروستكردنەكەی و چڕبوونەوەی لەناو قەڵا , قەبارەی بۆشاییەكەی نزیك بوو لە 11% , نەبوونی ڕێگاو بانی بەرین وەڵام بە پێشكەوتنی هۆیەكانی گواستنەوەو داخوازی سەردەم بداتەوە .

گرنگی پێ نەدانی قەڵا لەلایەن دەوڵەتەوە , خراپی خزمەتگوزارییەكانی , لەم دەیان ساڵەی دواییدا , دانیشتووانە دەوڵەمەندەكەی قەڵا بەرەو گەڕەكە هێمن و نوێكانی كەنار شار كۆچییان كرد , لە جێگەیان هەژاران نیشتەجێ بوونە .

لەم ساڵانەی دواییدا بەشی زۆری دانیشتووانی قەڵا , یان لەتوركمانە هەژارەكانی پێك دەهاتن , یاخود لەو جوتیارە كوردانەی لە لادێوە كۆچیان دەكرد بۆ شار , بەهۆی هەرزانی كرێ خانوو لە قەڵا دەگیرسانەوە .

لە سەدەكانی ڕابردوو , دەسەڵاتی ناوچە لە لایەن قەڵاوە بەڕێوە دەبردرا . لەو سەردەمانە وەزیفەی شار زیاتر وەزیفەیەكی سەربازی بووە , نەك وەزیفەی بەرهەم هێنان و ئابووری و كارگێڕی . بۆیە دەبینیین شارەكان بریتی بوونە لە سەربازگەیەكی گەورە : ((قەڵا لەسەرەتاوە دەزگایەكی سەربازی بووە , كاری كردووە بۆ دابین كردنی ئاسایشی ناو قەڵاو و دەوروبەرەكەی . سەرباری ئەوەی ناوەندی

کارگێڕیی ناوچەکەش بووە . لەگەڵ ئەوەشدا قەڵا تایبەتمەندی شاری نەبووە , دانیشتوانەکەی بەشێوەی سروشتی لە سەربازان پێك دەهاتن , ئەو سەربازانەی کاریان بە قەڵاوە پەیوەست بووە)) 12.

قەڵای کەرکوك دانیشتوانەکەی لە سەربازان و دەست و پێوەندەکانیان و هاووڵاتیان پێك دەهات کە بە بازرگانی و پیشەگەری و فەرمانبەری و کشت و کاڵی ژیان دەگوزەرێنن .

وەك باسمان کرد شارە قەڵا, ڕۆڵی بنکەی سەربازی گێڕاوە , لە ژێر کاتدا شوێنی کۆبوونەوەی سەربازان و خێزانەکانیان بووە , لەو شوێنەوە پەیوەندی بە دەوڵەتی ناوەندییەوە دەکرا , قەڵای کەرکووك نموونەیەکە بۆ ئەمە , ناوەندی دەسەڵاتی مەرکەزی بوو لە ناوچەکەدا .

کەرکووك لە کۆتایی سەدەی نۆزدەهەم هەزاران سەربازی تێدا مۆڵدرابوو بە وتەی بارۆن ئیدوارد نۆڵد ((لەبەر چەند هۆیەك تورکیا بە چاوێکی تر دەیڕوانییە ئەم شارە , لەڕێدا نزیك 4500 چەکداری دەوڵەتی تێدا مۆڵ درابوو 13 .

دروست بوون و گەشەی شار , یان هۆکاری سەربازی لە پشتەوە بووە هەروەك کەرکووك و هەولێر بە بوونی قەڵاکەی , یاخود هۆکاری ئاینی بووە وەك نەجەف و کەربەلا , یان هۆکاری سیاسی بە داسەپاندنی دەسەڵات بەسەر ناوچەدا وەك بەغدا, یاخود هۆکاری ئابوری بووە وەك موصڵ و بێجی .

شاری نەجەف لە سەدەی 9 کۆچی وەك ئیبن بەتوتە دەیگێڕێتەوە ((باشترین شاری عێراقی بووە , لە ڕوی بینا سازی و ڕێك و پێکییەوە , بازاڕی باش و پاکژی هەبووە , لە ڕێگای دەرگای ئاوەدانییەوە چوینە ژورەوە , بازاڕی بەقاڵەکان و چێشتچی و نانەواکان پێشوازییان لێکردین , دوایی بازاڕی سەوزەو میوە , پاشان بازاڕی بەرگ درووو .... 14 . کۆبوونەوە لە دەوری ناوەندێکی کارگێڕی بە داسەپاندنی دەسەڵاتی دەوڵەت بەسەر خێڵەکان , سەربازگیری , باج سەندن ئەرکەکانی شارن لە ڕابردوودا .

هەروەها ڕێکخستن پێویستە بە کۆبونەوەی دانیشتوان لە دەوری بازاڕ , بە ڕێکخستنی کارەکان و پاراستنی نەزم و یاسا بازارگانییەکان و ڕێ گرتن لە فێڵ و تەڵەکەبازی و دزی و تاڵان , ئەمانەش بەبێ دەسەڵات ناکرێت .

بازاڕ پێویستی بە چاودێری و باج و لێپرسینەوەو پاراستن هەیە , باج نەدان بە دەسەڵاتی مەرکەزی گەورەترین بەرەنگاربونەوەو تەحەدای سیاسی بوو لە ڕابردوو . بە دابینکردنی هەموو ئەمانە شار پێویستی بە دەسەڵات هەیە , بەرزترین ئۆرگانی دەوڵەت لەو سەردەمە قازی قوزات و والی ولات و قائیدی قوات بووە , کە ئەمانەش لە شار

دادەنیشتن , پادشاش لە پایتەخت , هەروەها زیندان وەك شوێنی لێپرسینەوە لە پێشێلییەكان بەهەمان شێوە لە شاردا هەبووە .
بوونی سەربازگە پێویستە لە هەر ناوچەیەك , لە لایەكەوە بۆ پاراستنی ناوچەكە لە داگیركاری دەرەوە , كە بەردەوام لە بەردەم هەڕەشەی هێرشدا بووە , لە لایەكی دیكەوە بۆ پاراستنی ڕێگاو بانەكان , و سەركووتی یاخی بونەوەكان . هەروەها هاوكات ناوەندی كۆكردنەوەی باجی ڕاهداری(پاراستنی ڕێگاو بان لە دزی) لە خەڵك لەو كاروانانەی لە ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا , باكوور و باشورەوە بە شاردا تێدەپەڕین بۆ ناوچەو وڵاتەكانی دیكە .
گەشەی شار پێویستی بە دابینكردنی ئاسایش و جێگیری سیاسی , ئابوری , كۆمەڵایەتی هەیە, شەڕ هەموو كات مەترسی□ بۆ سەر گەشەی شار و مانەوەی .
كەواتە لە ئەنجامدا دەتوانیین بڵێین : باشترین ئامراز بۆ پاراستنی شار , لە سەردەمی پێش پەیدا بوونی چەك و تفاقی سەربازی نوێ , بوونی قەڵایە .
هاوكات ئەو شارانەی قەڵایان نەبووە , شوراو دەرگای شاریان هەبووە , نموونە ئەسكەندەری□ لە میسر 4 دەرگای هەبووە , شەوان دەرگاكانی داخراون 15 . بەغدا بەهەمان شێوە دەرگای هەبووە , بەڵام موصڵ قەڵاو شورای پێكەوە هەبووە .
كەركووك بازاڕی ناوچەكە
شار ناوەندی بازرگانی و چالاكی ئابوری□ , هەموو شمەكێكی بۆ دێت و لێوە دەرەچێت , نیشانەی شارنشینی و بەرز بونەوەی ئاوەدانییە لە ناوچە .
ژیانی لادێ سادەو ساكارە , شار شوێنی كولتوری بەكاربردنە , خەڵك بە دوای خۆشیدا دەگەڕێن , بۆیە بازاڕی بەردەوام لە گەشەكردندایە . لادێ ژیان تێیدا سادەو ئاسودە و هێمنی□ , ب□□ام ژیانی شار جەنجاڵ و ئاڵۆزە .
كەركوك نێوەندی□كی بازرگانی گەورەیە لە ناوچەكە , دەورو بەری ئاوەدانەو پڕە لە شارۆچكەو قەڵای ئاوەدانی, بازاڕی ساغكردنەوەی بەروبوومە كشتوكاڵییەكانی ناوچەكە و دەوروبەرەكەشی بووە.. . ناوەندی ناردەی خوری و مەڕوماڵات وبەروبوومی كشت و كاڵی هەرێمەكە بووە بۆ دەرەوەی ناوچەكە و وڵاتیش … .
لە بەرزاییەكانی زاگرۆسەوە , جوتیاران بەروبوومەكانیان لە بازاڕەكەی ساغكردۆتەوە . زۆربەی ئەو بەروبومانەی دەنێردرانە دەرەوە , لەو بەروبوومانە پێك دەهاتن , توانای بەرگە گرتنی ڕێگەی دوور و, مانەوە بۆ كاتی درێژخایەن , بەرگەگرتنی سەختی ڕێگای پڕ هەوراز و نشێویان هەبووە , وەك دانەوێڵە و خوری و پێستەو .. .

(هەروەها هەمان هەڵکەوتەو وای کردوە دامەزراوە بازرگانییەکان شارەکانی کوردستان لە یەکتری بچن 16 .
لە دائیرەی مەعارفی بەریتانیدا کەرکووك وەك یەکێك لە بازاڕە سەرەکییەکان کوردستان سەیرکراوە 17.
لەدائیرەی معارفدا بەم شێوەیە وەسفی کەرکوك کراوە : ((بنکەیەکی گرنگ و سەرەکی بازرگانییە لە کوردستان)) هەروەها دەنوسێت ((کەرکوك بە بازاڕی بەرهەم هێنانی کشت و کاڵی ناوچەکە دەژمێردرێت . جێگەیەکە بۆ هەناردنی خوری و دانەوێڵەو ماڵات و نۆك و کەتیرەی بەرهەم هێنراو لە بەرزاییەکانی زاگرۆسدا 18 .
لە بەرواری 25-6- 1820 کلۆدیۆس جیمس ڕیچ , لە گەشتەکەی کوردستانیدا , کاتێك دەبێتە میوانی میری بابان لە سلێمانی , لە یاداشتەکانیدا ئەمەی خوارەوەی نوسیوە : ((شێوەی ڕابردوو من و عومەر ئاغا سەبارەت بە بەرووبوومی کوردستان زۆر دواین . شاری کەرکوك ئەو بازاڕەیە کە هەموو بەرووبومی ئەم بەشەی کوردستانی بۆ دەبردرێت 19 .
کەرکووك جگە لەوەی بازاڕی ساغکردنەوەی بەروبوومی جوتیاران بووە , هاوکات بازاڕەکەی ناوەندی پەیدا کردنی پێداویستییەکانی هاووڵاتیانی هەرێمی کەرکووك و شارەکانی دەوروبەریش بووە , ئەمە وا دەکات بڵێین : کەرکووك شارێکی بازرگانی هەرێمی گرنگ بووە لە ناوچەکە ((لە هەندێك تێبینی ڕیچدا ئەوە دەردەکەوێت گەلێك شتومەکی دەگمەن و بە بەها لە کەرکوکەوە بۆ سلێمانی دەنێردرا 20 .
کەرکووك پەیوەندییەکی ئابوری بەهێزی بە شاری سلێمانییەوە هەبووە , بازاڕی دووەمی خەڵکی ناوچەکە بوو , ئەمەش وایکرد خەڵکی هەردوو شار پەیوەندیی بەهێز پێکەوە ببەستن , تا ئاستی هەڵگرتنی پاش ناوی کەرکووك لە لایەن بازرگانانی سلێمانییەوە ((ئەم جۆرە پەیوەندییە بەهێزە ئابووریانە وایکرد کە هەندێك لە خانەوادە بازرگانییە ناسراوەکانی سلێمانی نازناوی ((کەرکوکی – کەرکوکلی)) بەخۆیان دابنێن 21 .
هەرێمی شار , ئەو پانتاییە جوگرافیایەیە , نزیکترین بازاڕە لەوەی شاری سەرەکی هەرێمەکەیە, هەموو خەڵکی ئەو سنوورە , پەیوەندیی سەرەکییان بەو شارەوەیە و پێداویستییەکانیان لێی دابین دەکەن .
کەرکووك یەکێکە لە شارە هەرێمییە گرنگەکان , پانتایی جوگرافیای هەرێمی کەرکووك بەرفراوان و تەختاییە , هاوکات دەوڵەمەند و بە بەرهەمە , بۆیە پەیوەندی کردن بە شارەوە سانایە , بەهۆی دەوڵەمەندی و فراوانی دەوروبەرەکەیەوە , پێویستی بازاڕی دەوڵەمەند و گەورە هەیە .
هەندێك هەرێمی شار کە دوورن لە ناوەندەوە , دانیشتوانەکەی دابەش

دەبن بەسەر دوو بەش , لە نێوان دوو شار , وەك دەشتی تەقتەق و ناوچەی تەكیەی چەمچەماڵ و گوێر و سەبیران …. .
بەهۆی لە باری پێكهاتەی زەوی و كەش و هەوای هەرێمی كەركووكەوە , دەوروبەرەكەی هەموو ئاوەدان بووە بە درێژایی مێژوو , هاوكات هیچ بەربەستێكی سروشتی سەخت نەبووە لە نێوان كەركووك و هەرێمەكەی , لە یەكتریان داببڕێت و پەیوەندی سەخت بكات لە نێوانیان , بەڵێ دەبینین بەشێكی زۆری هەرێمەكە بە شارو شارۆچكەكانییەوە , تەنانەت هەرێمی شارەكان دەوروبەریش , بازاڕیی هەمیشەیی و بەردەوامیان كەركووك بووە , تەنانەت بەهۆی سەرە ڕێ بوونییەوە بۆتە بازاڕی هەرێمی شارەكانی دەوروبەریش .
بازرگانی گرنگترین فەرمانی نێوان شار و هەرێمەكەیەتی , سەرباری ئەركە كارگێڕییەكان كە لادێ بەشار دەبەستێتەوە .
جووتیار لە شاردا ئەو بەرهەمانە دەفرۆشێت كە لە بەكاربەری خۆی زیاترە , هاوكات پێداویستییەكانی ڕۆژانەی دەكڕێت , بەڵێ بوونی شار و بازاڕ بە درێژەدان بە بزاوتی ئابوری و پێشڤەچوونی شار پێویستە , چەندە ژیان پێش بكەوێت , هێزی بەكاربەری هاووڵاتیان سەردەكەوێت , پێداویستی هاووڵاتیان دەچێتە سەر , لادێ و شار زیاتر پێویستیان بە یەكتر دەبێت . شار و لادێ لە ڕێگەی كاڵا , سەرمایە , خزمەتگوزاری , بازرگانییەوە لە یەكتر نزیك دەبنەوە .
بازاڕ هۆی سەرەكی گەورە بوونەوەی شارە , چەندە بازاڕ گەشە بكات , چالاك بێت , دەوڵەمەند بێت , ئەوەندە لق و پۆپەكانی لە كارگێڕی و خزمەتگوزاری لەگەڵیدا گەشە دەكەن , هاوكات پێویستی بەهێزی كاری زیاتر دەبێت بە پێڕا گەیشتن بەكاروبارەكانی , لەگەڵیدا ژمارەی دانیشتووان پێ بە پێی گەشەی بازاڕ دەچێتە سەر .
سەرباری ئەوەی لە دەوڵەمەندیدا نەخۆشی كەم دەبێتەوە , ئاستی تەمەن دەچێتە سەر , كۆمەڵگەی تەر كەمتر دەكەوێتە بەر هەڕەشەی نەخۆشی كوشندە .
بەهەمان شێوە , چەندە ژمارەی دانیشتووان زیاد بكات , دەبێتە هۆی گەورەبوونەوەی بازاڕە كۆنەكان , هاوكات پەیدا بوونی بازاڕی تازە .
واتە بازاڕ و ژمارەی دانیشتووان پەیوەندییەكی ڕاستەوانەیان لەگەڵ یەكدیدا هەیە .
لە گەڵ گەشەی بازاڕ و زۆربوونی ژمارەی دانیشتووان , ژمارەی خانوو و ڕێگاو بان و مزگەوت و حەمام و خان و قوتابخانەو … زیاد دەكات , بەمانەش ڕوپێوی شار گەورە دەبێتەوە , لەگەڵیدا كارگێڕییەكەی فراوان دەبێت .
بەهۆی گەشەكرنی بازاڕ و زۆربوونی ژمارەی دانیشتوان و ئاڵۆزبوونی كارگێڕییەوە , شاری كەركووك لە سنوری خۆی كە قەڵایە دەرچووە

دەرەوە , لە سەرەتادا بە هەر چوارلای شاردا بە شێوەی بازنەیی گەورە بووەوە , کەرکووك و هەولێر نموونەیەکن بۆ ئەم گەورە بوونەوەیە . هیچکە 17 دوکانەکەی گەڕەکی مەیدان و بازاڕی شمشێر دروستکردنەکەی نایەتوانی پێویستی شار و دەوروبەر دابین بکات , هاوکات ژمارەی خانووەکانی نایەتوانی ئەو حەشاماتە بحەوێننەوە , بۆیە شار پێویستی بە دەرچوون بوو لە ناو قەڵا .
شار یان بەشێوەی بازنەیی بەدەوری خۆیدا گەشە دەکات , بەسەر ڕێگا سەرەکییەکانی شار , یاخود بە دەوری ناوەندە بازرگانییەکاندا پەل و پۆ دەهاوێت . بۆ کەرکووك لە دوو قۆناغی جودا جودادا , هەردوو شێوە گەشەکردنەکەی بەخۆوە بینییوە .
لە سەرەتادا کەرکووك بە دەوری بازاڕدا , بە چواردەوری قەڵادا گەشەیکرد , لە قۆناغی دواتردا بە دەوری خۆی و ڕێگا سەرەکییەکاندا گەورە بووەوە و پەل وپۆی هاویشت , دوای ئەوەی دەورو بەری بازاڕەکان توانای پێ کردنەوەی ئەو حەشاماتەیان نەما لە ئەنجامی بەرزی زۆربوونی ژمارەی دانیشتووان و کۆچی جوتیاران لە لادێوە ڕوو لە شار دەستی پێکرد , لە قۆناغی ئاوابوونی دەرەبەگایەتی و سەرهەڵدانی سەرمایەداری .
شار جگە لەوەی بازاڕی ئاڵ و گۆڕی هەرێمە , هاوکات بازاڕی فرۆشتنی هێزی کاریشە لە ناوچەکە , بێکارانی هەرێمی شار بۆ پەیداکردنی بژێوی خۆیان ڕووی تێدەکەن , بۆیە پنتی گیرسانەوە کۆچی بێکارانی هەرێمە .
کارە گرنگەکانی ڕابردوو لە شار بریتی بوون لە : بیناسازی , پێستەسازی , دەبەخانە (سرکە- عەرەق – ترشیات) دروستکردن , هەروەها بەرهەمی ئاژەڵداری و هەویرکاری .
لە سەرەتادا ناوچەی نیشتەجێ بوون , ناوچەی بازرگانی و پیشەسازی لە شاردا هەموو تێکەڵ بوون , بەڵام لە قۆناغەکانی دوواتردا بە گەورەبوونەوەو مۆدێرن بوونی شار , ئەو کەرتانە لەیەکتر جیاکرانەوە , گەڕەك و ناوچە پیشەسازییەکان دەرکرانە دەرەوەی شار .
چینە کۆمەڵایەتییەکان لە شاردا , بە دەوری یەکتردا جەمسەر دەبەستن , گەڕەکەکان لەسەر بنچینەی چینایەتی , هەندێك جار لەسەر بنچینەی پیشەیی دابەش دەبن , جەماوەری شار دابەش دەبن بەسەر گەڕەکی میللی(هەژارنشین و مام ناوەندی) , هەروا هاووڵاتیانی ناو کەلەت و چینکەکان , لە لایەکی دیکەوە گەڕەکی ڕاقی قەراغ شارەکان .
ئەم گەڕەکانە(بە تایبەت گەڕەکە دەوڵەمەند نشینەکان) سنوری نەتەوەیی لە شارێکی فرە نەتەوەیی وەك کەرکووك دەبەزێنن , شێوەی سەرو نەتەوەیی بەخۆوە دەگرێت .

بازاڕی شار

کەرکووك شارێکی سەرە ڕێی بازرگانی بووە لە مێژوودا , ئەمەش وای کردووە گرنگی ئابوری تایبەتی خۆی هەبێت .

پەیوەندی نێوان بەغدا – کەرکوك لە چاخە سەرەتاییەکانی ئیسلامدا لاواز بوو . لەو سەردەمە ڕێگای بەغدا – کفری – داقوق – ئەربیل زۆر بە کەمی بەکار دەهێنرا 22, لە بەرامبەردا ڕێگای موصڵ سامەڕا بەغدا زیاتر بەکار هاتووە , دیارە گرنگی ئەوەی ئابووری شاری موصڵ هۆکاری ئەمە بووە .

ڕێگای ئەربیل – ئالتون کۆپری- دێی شاقرد , قەڵای کەرخینی(کەرکۆك)–داقوق- قەڵای خورماتوو- بەغدا , تەیمور لەنگ دووجار پێیدا تێ پەڕیووە , یەکەم جار لە ساڵی 1394 . هەروەها شاە محەمەد بن قەرە یوسف لە ساڵی 1411 ز هەمان ڕێگای بڕیووە 23 .

پردێ لە سەدەی 16دا هەبوو , کاتێك گەشتیاری ئەوروپی لئون رالوف بینیویەتی , ناوی ناوچەکەی بە پردێ نوسیووە 24

بەڵام بە شێوەی گشتی ئەم ڕێگایە , سەرباری بوونی ڕێگەی موصڵ – سامەڕا – بەغدا یەکێك بووە لە ڕێگا گرنگە پڕ بایەخەکانی بازرگانی لە ناوچەکە . لە نێوان هەردوو دەوڵەتی ئێران و عوسمانی , شەنگار- موسڵ – هەولێر – پردێ- کەرکوك –داقوق – کفری- خانەقین – مەندەلی- کرماشان , یاخود بە بەغدا . دواتریش بە هاتنی ئینگلیزەکان و پێشفەچوونی هۆکارەکانی گواستنەوە و پەیوەندی ئەم گرنگییەی لە دەست نەدا , بەڵکە بەهۆی سنوری بوونی ناوچەکەوە , گرنگی زیاتری پەیدا کرد .

((بەریتانییەکان هەوڵیاندا کەرکوك و هەولێر بکەنە بنکەیەك بۆ پتەوکردنی پەیوەندییە ئابورییەکان , بە ڕۆژئاوای ئێران – کوردستان – ئازەربایجانەوەی ببەستن . بە مەبەستی ئەوەی پەیوەندییەکان لەگەڵ ناوچەکانی قەفقاس و ئەو دیوو قەفقاس , کە دەکەوتە سنوری سۆڤیەتەوە لەکار بخەن 25 .

بەهۆی سستی هۆیەکانی گواستنەوە , بوونی کەرکووك وەك شاری سەرە ڕێی بازرگانی , بووە هۆی ئەوەی ژمارەیەکی زۆر (خان)ی لە دروست بکرێت وەك وێستگەیەك بۆ پشودان , , ئەم میوانخانەو کاروان سەرایانە , یاخود ئەم خانانە دوو ئەرکیان ئەنجام دەدا , لە لایەکەوە فرۆشگاو و بازاڕی ساغکردنەوەی بەربوومی جوتیاران بوون , لە لایەکی دیکەوە وەزیفەی میوانخانەیان دەگێڕا , هاوکات شوێنی حەواندنەوەی ئاژەڵەکانیشیان بوون و باری گالیسکەو ئەسپەکانی تێدا دادەگرترا .

هەروەها سەرەڕێبوونی کەرکووك , وای دەکرد , شار بەردەوام قەرەباڵغ بێت لە نێو ئاپورەی فرۆشیار و کڕیاردا ,, بۆ بازرگانان

و ئەو ڕێبوارانەی لە ناوچەو شار و وڵاتانی دیکەوە بە کەرکووکدا گوزەریان دەکرد , بۆ شار و وڵاتانی دیکە .
خانەکان لە دوکان و ژوری خەو و حەسانەوە پێك دەهاتن , دەکەوتنە ناوەندی بازاڕەوە , زۆربەیان دوو نهۆم بوون , نهۆمی سەرەوە بۆ حەسانەوەی میوانەکان , لە ژمارەیەکی زۆر ژوور پێك دەهات , خوارەوەش وەك کەگەی کەل و پەل و شوێنی ئەسپ و کەر و .. بەکار دەهێنران .
بە دیوی دەرەوەش لەسەر ڕێگاکان دەرگای فرۆشگاکان دەکرانەوە . تا ئێستاکەش لە بازاڕی گەورە و جووت قاوەی کەرکووك , ژمارەیەك لەو خانانەی تێدا ماون بە هەمان نەخشەی کۆن .
سەرباری بوونی ژمارەیەك خان , کەرکوك بە ژمارەی زۆری گەرماوەکانی دەناسرایەوە . لەبەر ئەوەی هەموو ماڵێك توانای نەبوو گەرماوی تایبەتی بە خۆیان دروست بکەن , ئاوو سوتەمەنی پێداکردن بۆ گەرماو لە کەرکووك سانا نەبوو , بە تایبەت لە قەڵا , هەروەها پانتایی شار ڕێگەی بەوە نادا , هەموو ماڵێك گەرماوی تایبەت بە خۆیان هەبێت , چونکە سنووری شار لە قەڵادا قەتیس مابوو , سەرباری ئەوەی لە ڕوی ئابوریەوە قازانجی زۆری هەبوو , نەخۆش و دەوڵەمەند و سەربازو گەشتیار و بازرگان و ڕێبواران بەی دەچوون , بۆیە ژمارەیەکی زۆر حەمام لە کەرکووك دروستکران . گەرماو بە یەکێك لە لەزەتەکانی ژیان دادەنرا .
((شاری دیمەشق 160 گەرماوی تێدابوو , لەبەر ئەوەی ماڵەکان گەرماوییان نەبوو , وتەیەك باو بوو ((نعیم الدنیا الحمام)) 26 .
مزگەوت و بازاڕ و حەمام و خانەکانی شار هەموو لە نزیکیەکترەوە بوون , کەرکووك بە ژمارەی زۆری حەمام و خانەکانییەوە دەناسرایەوە .
لە شار کار دابەش دەبێت , بازاڕ سەرباری بوونی ژمارەیەك زۆر فرۆشگای وردەواڵە فرۆش , سەوزە فرۆش , قوماش فرۆش (تەنانەت فرۆشتنی ئاورێشم و قوماشی زێڕچن) , گەنم فرۆش , قەساب , کەباب خانە , چێشتخانە دوکانی بێن و بەرامە و بخوور , , ژمارەیەك پیشەسازی سەرەتایشی تێدا بوو نموونە کاسە , گۆزە , مەشکە , شەربە , کوپە , تەنوور دروستکردن . بازاڕی توتنچی , قمچی ,قازان سپیکەرەوە, کەبابچی , قوماش فرۆش , کورتان دوور, بەرگ دوور, لەفەدوور , چەخماخچی , زێڕنگەر, پاك کەرەوەری چەك , شەغرە چی , ئاسنگەر , پیشەسازی چەقۆ و خەنجەر , گاسن , پەنجەرە , قاپ و قاچاغ و سەبەتە دروستکەر, نەجاری سندووقی دوەدوەی و قاپی و پەنجەرەو ڕەفت ...... دروست کەری تێدا بوو .
لە نەجەف و بەغدا و موصڵ بازاڕەکان لە یەکتری جیابوون , سەوزە

فرۆش – قەساب- ئاسنگەر – نەجار …. هتد 27 . بە کەرکوکیش ئەمە ڕاستە .

. بەشێوەی گشتی شار لەم پێکهاتانەی لە خوارەوە ئاماژەی پێ دەدەم پێک دەهات : قەڵا – شورا – سەرای – زیندان – بازاڕ – خانوو – کۆڵان – مەرقەدی پیاوچاکان – قەبرستان- مزگەوت – تەکیە – خانەقا – خان – چایخانە – قوتابخانە – مەخزەن – فرۆشگا .

قەبرسان و مزگەوت گرنگی خۆیان هەبوو , گەورەیی شار بە بوونی ژمارەی ئەو مزگەوتانەی نوێژی هەینی تێدا دەکرا دیاری دەکرا , شارێکی وەک بەغدا لە سەدەی 8 کۆچی 11 مزگەوتی تێدا بوو نوێژی هەینی تێدا دەکرا 28 .

کەرکووک پاش قەتیس مانەوەی بۆ ماوەی زیاتر لە 45 سەدە, لە ناو قەڵا , لە دەوروبەری 3 سەدەی ڕابردوودا , سنورە کۆنەکەی خۆی دەبەزێنێت و گەورە دەبێتەوە , بە دوو ئاراستەدا گەشە دەکات , لە ڕووی ڕووپێوی شار و ژمارەی دانیشتووان , لە خوارەوە دەینێ سەر هەردوو بوار و ئاراستەکە .

گەشەکردنی کەرکووک لە ڕووی پانتایی و قەبارەوە

وەک ئاماژەمان پێی دا , لە سەرەتادا زۆربەی شارەکان قەڵا شاربوون , تەواوی پێکهاتەکانی شار , لە بازاڕ و کارگێڕی و گەڕەکی نیشتەجێ بوون , دەکەوتنە ناو سنوری قەڵاوە , یاخود شورای شارەوە .

لە دەرەوەی قەڵا و شورا , ژیان لەبەر هێرشی بەردەوامی دوژمنان ئەستەم بوو , مرۆڤەکان هەموو کات لە ترسی هێرشی لە ناکاو لەسەنگەردا بوون , بۆیە لە قەڵادا ژیانیان بەسەر دەبرد . لەوەدا بەرامبەر کوشتن و تاڵان و بە کۆیلەکردن پارێزراو بوون , شاری بە قەڵاو شورا ژیانی تێیدا گران بوو .

هاوکات قەڵا ناوەندی کارگێڕی و هێزی دەوڵەتی ناوەندیش بوو لە هەرێمەکە , قائیدی قوات و قازی قوزات و والی ولاتی لێ دادەنیشت , کە گەورەترین دەسەڵاتداری هەرێمایەتی بوون .

جوانترین پێناس بۆ زمانی کوردی تاکو ئێستا بۆ کەرکووکی کۆن کرابێت , بە باوەڕی من ئەم چەند ڕستەیەی خوارەوەیە : ((لە بنەڕەتدا وەک قەڵاتێکی خڕ لەسەر گردێکی چوارگۆشەیی بینا کراوە , 120 پێ لەو دەشتانە بەرزترە کە دەوریان داوە , دەڕوانێتە دۆڵی ڕووبارەکەکەیەکی کەم ئاو)) 29 .

قەڵا

ڕووپێوی قەڵا 22 هکتارە , کە دەکاتە 2,2کم2 , بە بەرزایی 18 مەتر 30 . قەڵا لەم گەڕەکانە پێک هاتووە (قەڵا-مەیدان – زندان – حمام

مسلم- حمام مسیح).
گەڕەکی مەیدان دەکەوێتە باکوری قەڵاوە , گەڕەکی قەڵا دەکەوێتە
ناو□استی قەڵاوە , گەڕەکی حەمام دەکەوێتە باشوری قەڵاوە .
دەرگاکانی قەڵا ئەمانەن ((داش قاپی , تۆپ قاپی , یەدی قزلار ,
حەلوچییە)) , 2 دەرگایان بەکار دەهات بۆ دەربازبوونی گالیسکە ,
2شیان بۆ هاتوچۆی پیادە .
تاکو کۆتایی هەشتاکان , قەڵا لە 560 خانوو پێك دەهات , کە کۆی
گشتی 4000 کەسی تێدا دەژییا .
بەکارهێنانی زەوی بۆ خانوو 42% پانتایی قەڵای گرتبوەوە .
4% خانووەکانی باش بوو .
45% خانووەکانی مام ناوەندی بوون .
8% خانووەکانی کەلەپورین .
31% خانووەکانی خراپن .
12% خانووەکانی ڕوخاون بە کەڵك دانیشتن نایەن
8% ناوچەی سەوزایی .
8% دوکان و ناوچەی پیشەگەری .
12% کۆڵان .
10% شەقام 31 .

گەورەبوونەوەی شار لە دەرەوەی قەڵا

هەندێك پێیان وایە لە سەدەی 13 دا , کەرکووك لە دەرەوەی قەڵاش
ئاوەدان بووە , واتا کەرکووك تەنها شارە قەڵا نەبووە : ((
وڵاتناسی لە مێژینە(یاقوت الحموی) کۆچکردو لە 1229ز ئاشکرای
کردووە کە قەڵای کەرخینی لە دەرەوەش ئاوەدانە 32 .
یاقوت حەمەوی کە لە ساڵی 1228 کۆچی دوایی کردووە , سەبارەت بە
کەرکووك دەنوسێت : (کرخینی بکسر الخاو المعجمە پم باو ساکنە
ونون و یاو فعالە وهی قلعە فی وگاو من الارچ حسنە حصینە بین
داقوقا و اربیل رایتها وهی علی تل عال و لها ربچ صغیر – 33 بەڵام
هەندێکی دیکە پێیان وایە , لە کۆتایی سەدەی چواردەهەمیشدا
کەرکووك تەنها لە قەڵا پێك هاتووە ((لەسەرەتای کانونی یەکەمی
1393ز , تەیمور لەنگ گەیشتە داقوق , لەوێوە بە ئاراستەی قەڵای
کەرکووك هەنگاوی نا , کە گەیشتە کەرکووك خەڵکی قەڵا پێشوازییان
لێ کردو دڵسۆزییان بۆی دەربڕی .
قەڵاکانی کەرکووك(کەرخینی) و داقوق و خورماتوو , وە ئەو گوند و
شوێنانەی سەر بە ئەوان بوون , ئەمیرە کوردەکانی ناوچەکەو
دەسەڵاتدارە تورکمانەکان و فەرماندە سەربازییەکان حوکمڕانی بوون
. وڵاتی کەرخینی و داقوق بە دەست خێڵێکی کوردەوە بوو ژمارەی

پیاوەکانی لە 700کەس زیاتر بوو 34 .
وەك دەبینیین کەرکووك وەك خورماتوو و داقوق , بەقەڵا ناوزەد کراوە نەك شار , ئەمەش دەربڕی ئەوەیە, کەرکووك لەو کات و ساتەدا , تەنها لە قەڵا پێك هاتووە , وەك سەرجەم شارە قەڵاکانی دیکەی ناوچەکە و بگرە جیهانیش , ئەگەر پەراوێزی بچوکیشی هەبوبێت وەك ئەوەی حەمەوی ئاماژەی پێ دەدات , بەهۆی بچوکییەوە شایانی ئاماژە پێدان نەبووە , یاخود هاوین نشینی بووە بەهۆی ئەوەی کەرکووك هاوینان زۆر گەرمە , بە ناچاری خەڵکەکەی بە تایبەت دەوڵەمەندەکان پەنا دەبەنە بەر گوند و ئاوەدانی و کەپرو ناوچە کشت و کاڵییەکان دەوروبەر کەرکووك .
نابێت ئەوە لە یاد بکەین , لەو کاتەدا داقوق لە ڕووی ئابوری و کارگێڕییەوە , گرنگی زیاتری هەبووە لە کەرکووك , بگرە کەرکووك بەشێك بووە لە شاری داقوقا , بۆیە لە سەرچاوە مێژوییەکان , ئاماژەکان لەو سەردەمەدا , زیاتر بۆ سەر داقوق بووە نەك کەرکووك ((کەرکووك وەکو شارێك ئەو دەمە نێوی ن□و ل□ ناواندا نەبووە , بەڵکە ئەو ناوچەیەی کە شاری کەرکووکی ئێستای لێ هەڵکەوتووە لەگەڵ ناوچەکانی دەوروبەری بە چەند ناوی دیکە ناسراوە : بەناوبانگترین شاری ئەو وەختەی دەڤەری کەرکووك , شاری داقوقا(داقوق) بووە * کە لە سەرچاوەکاندا تا ڕادەیەك زانیاری مێژوویی لەسەر تۆمار کراوە . 35
((تا کۆتایی سەدەی 14 لە ڕوی کارگێڕیی و ئابورییەوە بەشێك بوو لە داقوق 36 .
لەم خشتەیەی خوارەوە , کە ئاماری داهاتی کوردستانی بەشی عوسمانییە , لە ساڵی 1349 ز ئەنجامدراوە , تیایدا ئاماژە بە داقوق کراوە نەك کەرکووك , هەروەها خشتەکە دەوڵەمەندی ناوچەی کەرکووك دەردەخات , کە لە دوای سنجار زۆرترین داهاتی هەبووە بۆ دەوڵەتی ناوەندی :

زەنگاباد 11500 دینار

خانەقی ن 12200

اربیل 22000

ئاکرێ 27000

داقوق 78000

سنجار 147500

ئامەد 30000 37 .

کەرکووك ناوێکی تازەیە بۆ شارەکە , تاکو سەدەی پانزەهەمی زاینی , کەرکووك بە قەڵای کەرخینی ناوبراوە ((بۆ یەکەم جار ناوی کەرکووك بەم شێوەیەی ئێستای لەساڵی 1424-1425 ز بەکار هاتووە , لە

پەرتوکی زەفەرنامەی شەرەفەدینی عەلی یەزدی 38 .
یەکەم بەکارهێنانی ناوی کەرکووك لە لایەن عەلی یەزدییەوە بوو لە سەدەی 15 ی ز 39 .
وەك ئاماژەمان پێدا , زۆر پێیان وایە , کەرکووك تەنها لە قەڵایەك پێك هاتووە , تەنانەت لە سەدەی شانزەهەمیشدا ((بە گوێرەی (منمنە) یەکی مێژوویی, کە هێرشەکانی سوڵتان سلێمان قانوونی بەسەر عێراق لە ساڵی 1525دا دەردەخات , تەنها ئاوی خاسەو قەڵا دەردەکەوێت , ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت , لەو کاتەدا شاری کەرکووك تەنها لە قەڵا پێك هاتووە 40 .
هەمان نووسەر , ئاماژە بە قەبارەی شار دەکات , لە ناوەڕاستی سەدەی 16 ((بە گوێرەی بەڵگەنامەکان , کە مێژوویان دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1548 , شار پێك دەهات لە 145 خانوو کە خێزانەکان تێیدا دەژیان , وە 23 خانوو سەڵتی تێدا دەژیا , سەرباری بوونی بەیەچی و ئاش و مزگەوت لە شاردا 41 .
یەکێك لەو مزگەوتانەی ئاماژەی پێداوە , مزگەوتی ئولەیە ((مزگەوتی ئولو لە سەر پاشماوەی کەنیسە دروستکراوە , مێژوی دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی 16 42 .
مزگەوتێکی گرنگی پیرۆزی دیکەی شار , مزگەوتی دانیال پێغەمبەرە ((مزگەوتی دانیال پێغەمبەر لە ڕابردوودا کەنیسە بووە , نووسینەکان سەری دەیگەڕێنێتەوە بۆ سەدەی چواردە 43 .
((سوڵتان مەحمود غازان , کە حوکمی ئێران و عێراقی کردووە لە ساڵی 1295 – 1304 دا , پاش ئیسلام بوونی زۆر توندڕەو بووە , کەنیسەی کریستانەکانی کردووە بە مزگەوت , ئەگەری ئەوە هەیە ئەو کەنیسەی دانیالی کردبێت بە مزگەوت 44 .
قەڵا سەرباری دانیشتوانەکەی , شوێنی نیشتەجێبوونی سەربازانیش بووە , بە هۆی ئەوەی شار سەنگەری پارێزگاری ناوچەکە بووە لە هێرشی تاڵانچی و داگیر کەران , بۆیە هەموو کات وەزیفەی سەربازی هەبووە . گەڕەکی ئەغالق چونکە شوێنی نیشتەجێی سەرکردە سەربازییەکانی ئینکشارییەکان بووە بۆیە بە گەڕەکی ئاغالق ناوبراوە ((گەڕەکی ئاغالیق لە قەڵا شوێنی نیشتەجێی سەربازان بووە 45 .
بە هەمان شێوە گەڕەکی حەمام , بۆیە ئەو ناوەی لێنراوە , چونکە حەمامێکی گەورەی تێدا بووە , گەڕەکی مەیدانیش بازاڕی لێ بووە , بازاڕی شمشێر دروستکەرەکان , هەروەها پاشماوەی 17 دوکانی لێ دۆزراوەتەوە . حەمام مەسیحیش چونکە کریستانەکانی تێدا ژیاوە … .
((کۆنترین باڵەخانە لە قەڵا , یەدی قزلەرە , کە لە5 نهۆم پێك هاتووە , نهۆمی یەکەمی زیندان بووە , بۆیە بەو گەڕەکەیان ووتووە

(زیندان) 46 .
بوونی زیندان و سوپا لە قەڵای کەرکووکدا , بە مانای بوونی فەرمانداری سەربازی و قازی دێت لە قەڵادا , لەو سەرو بەندەدا ئەم دوو پلە کارگێڕییە, بەرزترین پلەی دەسەڵاتداریەتی هەرێمایەتی بوون لە پاڵ والی وڵات , ئەو کەسایەتییانە بەو پلە کارگێڕییە بەرزەوە تەنها لە شاردا دادەنیشتن , پاش ئەوەی کەرکووك پلەی کارگێڕییەکەی بەرز بوەوە والیشی تێدا جێگیر بووە .

گەڕەکی ئیمام قاسم لە ناوەڕاستی سەدەی 16دا ئاوەدان بووە , دووری قەڵا لە ئیمام قاسمەوە لە دەوروبەر 1 کم ە , بۆیە دەتوانیین ئەم ئاوەدانییە بە بەشێك لە شار دابنێین ((بە گوێرەی ئەو سەرچاوانەی بە دەستمانەوەیە کە مێژووی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1548 گەڕەکی ئیمام قاسم لە 21 ماڵ پێك هاتووە , بەڵام مێژووی مزگەوتی ئیمام قاسم نەزانراوە , لێ ئەوەی ڕوونە ئەم مەرقەدە لە ساڵەکانی 1614 – 1691 – 1894 چاك کراوەتەوە 47 .

مێژووی مەزارگاکا زۆر کۆنترە لە سەردەمی چاك کردنەوەی چەند جارەی , هەروەسا مەزارگای کەسایەتییەکی وەك ئیمام قاسمی پیرۆز لای شیعەکان , بە بێ ئاوەدانی نابێت لە دەوروبەرەکەی , مەزارگای کەسایەتیەکی گەورە لای مەزهەبێکی گۆڕ پەرستی وەك شیعە , پێویستە بە موەزین و خزمەتگوزاری هەیە , بەردەوام شیعەکان بۆ سەردانی هاتوونە , بوونی خانێك بە ناوی هیندلر خانی لە کەرکووکدا , کە بە ناو زیارەتکەرانی هیندییەوە ناو نراوە , باشترین گەواهییە بۆ ئەم بۆچوونە .

وەك ئاماژەمان پیێدا , نووسراوەکان ئاماژە بە بوونی ئاوەدانی لە دەرەوەی قەڵا , هەروەها نەبوونی دەدەن , بابزانیین گەشتیارە بێگانەکان لەم بارەوە چی دەبێژن : ((ئۆتێر کە یەکەم گەشتیاری فەرەنسی بووە , لە ساڵی 1735 سەردانی کەرکووکی کردووە , لە ساڵی 1739 دووبارە سەردانی کردۆتەوە , باسی ئەوە دەکات کەرکووك شارێکی قەبارە مام ناوەندییە . هەرەها ئاماژە بە ئەوەش دەکات کەرکووك لە دووبەش پێك دێت , بەشی یەکەم قەڵاکەیە و بەشی دووەمی ناوچەی دەوروپشتی قەڵایە کە بازاڕی شار پێك دەهێنێت 48 .

بە پێچەوانەی(یاقوت الحموی) و ئەو سەرچاوانەی ئاماژەمان پێیان دا , کە باس لەوە دەکەن , کەرکووك لە دەرەوەی قەڵا ئاوەدان بووە , هەندێك سەرچاوەی دیکە پێیان وایە ((لە سەرەتای سەدەی 18 شاری کەرکوك لەناو قەڵا قەتیس ماوە , لەدوای ئەو مێژوو□وە دانیشتوان لە دەشتاییەکەی خوار قەلاوە خانویان دروست کردووە . لە ساڵی 1766 گەڕۆك کارستن نیبۆر سەردانی کەرکووکی کردوەو دەڵێت: ((کەرکوك دەکەوێتە دەشتاییەکی جوانی بەبەرەکەتەوە , بەڵام ئاوەدانی کەمە .

تەنها کەمێك لە شارەکە لەسەر تەپۆلکەکە ماوە , تەپۆلکەکە (قەڵا) قەرەباڵغە بۆ دانیشتوان , شوریەکی بە قوە بۆ دروست کراوەو حامییەی یەنیجەری تێدایە (حامیە : بەشێك لە سووپا کە پارێزگاری لەو شارە دەکەن کە تێیدان) ئەمە پێی دەڵێن قەڵا … . خانوەکانی ئەم قەڵایە بە جیاوازی لەو پەڕی خراپیدان , لەناو قەڵا 3 مزگەوتی بە منارەی تێدایە . کەرکوك بارەگای پاشاکانە بە پلەی (گوغتین) بەڵام پاشاکان لەناو شارەکە ناژێن , بەڵکە لە دیوەکەی دیکەی ڕوبارەکە دەژێن و ناوچەی دەسەڵاتی بچوکە 49 .

وەلێ بە پێی هەردوو سەرچاوە , کەرکووك دەکەوێتە دەشتاییەکی قەشەنگی دەوڵەمەندەوە , بەڵام کەم ئاوەدانە . قەڵایەکی پێ لە دانیشتوان , بەڵام خزمەتگوزەرانی تەندروستی لاوازە . هاوکات ئاشی زۆری تێدایە , لەوێوە ئارد لێ دەکرێت و ڕەوانەی باشوور دەکرێت .

لەبەر ئەوەی ئاوەدانییەکانی قەڵا و دەرەوەی , دابڕانێك لە نێوانییان هەبووە , هەروەها ئەو ئاوەدانیانە کۆبونەوەی چڕی دانیشتوان نەبوونە , بەڵکە چەند پووازێکی لەڕەو لەوەی بچوکی دانیشتووان بوونە , بۆیە ئەو پوازە نیشتەجێیانە لای هەندێك بە بەشێك لە کەرکووك دیاری نەکراوە .

کارستن نیبۆر هەر خۆی وەلامی خۆی دەداتەوە , ئاماژە بە ئاوەدانی لە دیوەکەی ئەوبەری شار(ئەوبەر خاسە) دەکات , ئەمە سەرباری ئەوەی مەزارگای ئیمام قاسم بوونی حەتمیی بووە لەو کات و شوێنە , ناتوانرێت هاشای لێبکرێت .

نابێت ئەوە لە یاد بکەین , لە دوای هەڵوەشاندنەوەی خەلافەتی عەباسی , هێرشی مەغۆل و تەتەر و سەفەوییەکان بۆ سەر عێراق و ناوچەکە بۆ کەرکووکیشەوە , زۆربەی شارەکان کەوتنە بەر شاڵاوی وێرانکردن و تاڵان و بڕۆ , ئەمەش وایکرد لە ماوەی چەندین سەدەدا , باری ئابوری – کۆمەڵایەتی – شارستانی لە ناوچەکە لە دابەزیندا بێت , شارەکان هیچ پێشڤچونێکی وایان بەخۆوە نەبێنیبێت شایانی ئاماژە پێدان بێت .

ئەوەی لای مێژوونوسان باوە, سەردەمی خەلافەتی عوسمانی , تەنانەت دوا سەدەکانی دەسەڵاتی عەباسی , سەردەمی پوکانەوەو مت بوون بووە لە مێژووی دەسەڵاتی ئیسلامی , سەردەمی گیانەلای دەسەڵاتی ئیسلامی تورکی بوو , سەدەکانی خاوبونەوەو دواکەوتن و گەندەڵی و تێکشکان و هەرەسهێنان بوو , دەوڵەت بەشێوەی سستماتیك بەرەو هەڵوەشاندنەوەو هەرەس دەچوو , بۆیە چاوەڕوانی گەشەکردنی شاری لێناکرا .

جەنگ , پەلاماردان , کاولکردن , تاڵان و بڕۆ , کەیلەکردن , نەخۆشی , لافاو , بومەلەرزە … لە مێژوودا زۆر شارو شارۆچکەی لە مرۆق پاك کردۆتەوە , زۆر شاری گەورەی بچوك کردۆتەوە , زۆری دیکەی لە

بنەچەوە كوێر كردۆتەوە و لەسەر نەخشە سڕيوي□تي□وە , ئەمە بۆ كەركووك دروستە .

لە خوارەوە چەند نموونەيەك دەخەمە ڕوو :

((لە ساڵی 1248ز بارانێكی زۆر باری , لادێيەكان كەوتنە ژێر ئاواوەوە , قەڵای كەرخينی ڕوخا 50 . ساڵی 1733 سەدان گولە نرا بە قەڵاوە , بەڵام داگير نەكرا .

((ساڵی 1743 هێزەكانی نادر شا 80 ڕۆژ كەركووكيان ئابلوقە دا , 20000 گولە تۆپی گەورەو 20000 گولە مەنجەنيقييان بە قەڵاوە نا , خەڵكێكی زۆری لێ كوژرا 51 . نادر شاە لە ساڵی 1743 كەركووكی داگير كرد , لە ساڵی 1746 عوسمانييەكان گرتيانەوە .

ساڵی 1769 بومەلەرزە لە شاری دا , ساڵی 1821 ئێران هێرشی بۆ كەركووك كرد , قەڵايان گرت , بەڵام لە مانگی شەعبان دەركران , لە ساڵی 1822 ئاژاوەو پشێوی شاری داگرت 52 .

ل□ بەشەكانی داهاتوودا بە چڕی باسی بەشێك لەو نەخۆشی و ئافاتانە دەكەين , پەلاماری دانيشتووانی شاری كەركووكييان داوە , بەشێكی زۆر دانيشتووانی شاريان كوشتووە , خەڵكی كەركووكيان بە ناچاركردنی شار چۆڵ كردن كردووە .

وەلی بە باوەڕی من ئەگەر كەركووك لە دەرەوەی قەڵا بەشێوەی ڕێك و پێك و فراوان بە پاڵ قەڵايا ئاوەدان بوايە , ئەگەری ئەوە هەبوو شورای شاريان بۆی دروست بكردایە , وەك زۆر لەو شارانەی لەبڕی قەڵايان شورايان هەبووە , ياخود ئەو شارانە هەردووك قەڵاو شورايان پێكەوە هەبووە , نموونە بۆ شێوەی دووەم شاری موصڵە قەڵاو شورای پێكەوە هەبووە , ئەوەی وای كردووە بير لە دروستكردنی شورا نەكرێتەوە بۆ ئاوەدانی دەرەوەی شار , ئەوەبووە ئاوەدانييەكان پوازی بچووكی لێرەو لەوێی دابڕاو بووە لەشار و لە يەكتر .

بوونی ئاوەدانی بچووك لێرەو لەوێ لە شێوەی پوازی بچووك بچووك لە نزيك شارەكان ئاساي□ .

ئەو گوند و ئاوەدانييانەی لەو سەردەمە لە دەوروبەری كەركووك هەبوونە , بەشێك نەبوونە لە شار , بەڵام بە گەورەبوونەوەی شار , دواجار بوونە بە بەشێك لێی نموونە قۆرييە و تسن و بڵاوەيە .

ياخود ئاوەدانی دەرەوەی قەڵا لەوانەيە هەر پەراوێزی ئاوەدانی ناو قەڵا بوبێت , خەڵك□كی هەندێك لە وەرزەكانی ساڵ , بۆ ڕاپەڕاندنی كارەكانيان (ئاژەڵداری , كشت و كاڵ , ئاش , درەو , كۆكردنەوەی سوتەمەنی) لە دەرەوەی قەڵا , جێگير بووبن بۆ ما□□ي□كی دياريكراو , ياخود ماڵ و هەواری هاوينەی دەوڵەمەندان بوبێت . دەوڵەمەندان بەهۆی بڵاوبونەوەی نەخۆشی , تەنگی جێگاو , كەمی ئاو , خراپی خزمەتگوزاريی پەڕيونەتەوە ئەوپەری چەمی خاسە و تێيدا نيشتەجێ

بوونە ,پاشان دەبینیین هەموو دەزگا کارگەڕییە گرنگەکان وەك قشڵەو مەجیدییە هەر لەو بەر دروست دەکرێت , دواتریش هەر بەو شێوەیە دەچێتە پێشەوە , تەواوی دەزگا کارگەڕییەکان گرنگەکانی شار دەکەوێتە ئەوبەری شارەوە .

لە سەدەی 18 بە دواوە , دەبینیین کەم کەم , دەورو بەری کەرکووك , لە ڕووی ئاوادانییەوە گەشەی سروشتی لەسەرخۆ دەکات , لە دەستپێکدا بە پاڵ قەڵایا ئاوەدانی پەیدا دەبێت , قەبارەی ئاوەدانییەکان لەوە دەردەچێت مێژوونوس و گەڕیدەو گەشتیاران ئاماژەی پێ نەدەن ((لە کارگەڕەی عوسمانیدا بازاڕەکان بەگوێرەی پسپۆری و جۆرەکان ڕاستەوخۆ دەوری قەڵاتە نیشتەجێ کراوەکەیان دابوو , بەڵام دایەرەو سەراکانی حکومەت لەناو قشڵەکەی کە لە لای ڕۆژئاوای ڕووبارەکەکەوەیە دروست کرابوون بڵاوبوونەوەو 53 .

سەرباری گەڕەکی ئیمام قاسم ** و قەرییە * **و شوان** * [illegible] لە پێش ئەو مێژوەوە لە دوری قەڵا هەبوونە .

لێرەوە دەبینیین , بەرتەکییە بوو بە بەشێك لە ناوکی ئاوەدان کردنەوە سەرەتاییەکانی شار , لە کەرکووك بە گشتی وە ڕۆژهەڵاتی قەڵا بە تایبەتی , بە دوای ئەو مێژووەدا لەسەرەتاوە شار بە دەوری قەڵادا بەرین بوەوەو پەلو پۆی هاویشت .

سەرباری ئەو ئاوەدانیانەی ئاماژەمان پێیان دا , ((تەکیەی شێخ عەبدوالڕەحمان (تاڵەبانییەکان)لە ساڵی 1706 لە دەرەوەی قەڵا دروستکرا 54 .

دانیشتووانی شار بە ئەندازەیەك زۆر بوون , بازاڕ و کارگەڕەی شار بە شێوەیەك بەرفراوان بوون , شار نایتوانی هیچکە لە پانتایی قەتیس ماوی قەڵادا وەك ڕابردوو بمێنێنەوە , ڕوپەوی قەڵا نایەتوانی پێداویستی گەشەی بازرگانی , پیشەسازی , خزمەتگوزاری , زۆربوونی ژمارەی دانیشتووان , بەرینبوونەوەی کارگەڕەی دابین بکات , بۆیە شار پێویستی بە پەست گەڕین و دەرچوونە دەرەوە بوو لە قەڵا . قەڵا نە جێگەی دروستکردنی بازاڕەی نوێی هەبوو , نە دەتوانرا قەسرو قسوری نوێ و ماڵ و خان و قوتابخانە و مزگەوتی تازەی تێدا دروست بکرێت , بۆیە دەرچوونە دەرەوە لە قەڵا شۆڕشێك بوو بەسەر شار قەڵایی کەرکووکدا بەرپاکرا .

((لە قەڵا 756 خانوو هەبوو لە ماڵ و مزگەوت و تەکیە , لە 3 گەڕەك پێك دەهات , بەشی باکور ناوی مەیدانە , گەڕەکی ئاغالق لە ناوەڕاست و حەمام مسلم یان زیندان لە باشوور 55 .

هیچی دی کەرکووك لە توانایدا نەما لە قەبارەو شێوازی کۆندا بمێنێتەوە , وەڵام بە زۆربوونی ژمارەی دانیشتووان و پێشکەوتنە ئابوری وکۆمەڵایەتی وفەرهەنگییەکان بداتەوە ((دانیشتوانی قەڵات

بە دەرەوەیان گواستەوەو لە ڕواڵەتەکانی شارستانی ئەوروپی نزیکبوونەوە کە دەستیکرد بە باڵکێشای بەسەر لای ڕۆژئاوای ڕووبارەکەکەکە دوای ئەوەی کۆچبەرەکان تێیدا نیشتەجێبوون و زۆربەیان لە مەسیحییەکان بوون 56 .

هەرچەندە گەشەی شار لە سەدەی 18 و 19 لە عێراق و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست , زۆر بە سستی و لەسەرخۆیی دەچووە پێشەوە , لە چاو ڕۆژئاوا , کە بە دوای شۆڕشی پیشەسازی , گەشەی گەورەی کرد , کەرکووکیش وەك شارەکانی دیکەی ناوچەکە گەشەی گەورەی بەخۆوە نەبینی ((کەرکوك شارە جوانەکە زۆر نەگۆڕا لە دوو سەدەی دوایندا 57 .

نابێت ئەوە لە یاد بکەین کە کەرکوك بە درێژایی ماوەی ململانەی نێوان عوسمانی و سەفەوی , بە دابڕاوی و فەرامۆشکراوی مایەوە , گرنگی پێ نادرا , چونکە خاڵی تەماس و بەروڕوبونەوە و بەرەی پێشەوەی جەنگ بوو لە نێوان ئەو دوو دەوڵەتە , لەگەڵ لەشکر کێشان و داگیر کردندا بە شێوەی ئاسایی شار دەبوو بە وێرانە .

لە کۆتایی سەدەی 18 ەوە , کەرکووك بەرفراوانترین قۆناغی بەرین بونەوەی بەخۆوە بینی لە مێژووی خۆیدا , لە دوای دروستکردنییەوە تاکو ئەو کات . بازاری فراوان و مۆدێرن (قەیسەری) , مزگەوتی نوێی ڕەنگاوڕەنگی لە دروست دەکرێت , گەڕەکەکانی هاووڵاتیانیش دەرە چنە دەرەوەی قەڵا بە پێدەشتەکانی دامێنی قەڵا ((حەلواچییەکان و مزگەوتی غەوس دروستکردنیان دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1780 58 .

لە ساڵی 1759 قوتابخانەی غەوسییە لە گەڕەکی حەلواچییەکان دروستکرا 59 . لە ساڵی 1790 ز قوتابخنەی مەیدان دروستدەکرێت 60 .

لە دوای حەلواچییەکان , بە دووری چەند مەترێك لە قەڵاوە , بازاڕێکی مۆدێرن بە گەورەی ئەو کات , کە بازاڕی داخراوی قەیسەرییە دروووست دەکرێت , هەرچەندە قەیسەری کەرکووك لە چاو بەشێك لە شارەکانی تر زۆر درەنگ دروستکرا , نموونە لە شاری موصڵ چەند سەدە لەوە پێش قەیسەری هەبووە , دروستکردنی قەیسەری بەدوایدا قشڵە , گەورەترین ئینجازی خانە سازییە لە سەدەی 19 لە کەرکووك دا سیمایەکی نوێیان بە شارەکە بەخشی , شەقیان لە قەڵابوونی شار , وەشاند .

سەرباری ئەوەی بازاڕی قەیسەری بەو ژمارە زۆرەی دوکانەوە , تەکانێکی گەورەی بە بازاڕی شارەکە دا , هەر بۆیە دەبینیین بە دوای دروستکردنی قەیسەریدا , ناوچەکانی نزیکی پڕ دەبێت لەماڵ , زۆر گەڕەکی نوێ دروست دەکرێت ((قەیسەری لە ساڵی 1800 دروستکرا , 7 دەرگای بۆ دروستکرا , لە 300 دوکان پێك هات 61 .

ساڵی1804 گەشتیاری هیندی میرزا ابو تاڵب خان سەردانی کەرکووکی کردووە , دەڵێت کەرکووك شارێکی مەزن و مەحکەمە , خانووەکانی بە بەردو قایە دروستکراوە , زۆربەی بەرەو ڕوخان دەچن 62 .

گەڕۆکی ئینگلیزی بکنغام , دوای 4 دەیە , لە سەردانەکەی کارستن نیبور , لە ساڵی 1816 , سەردانی کەرکووکی کردووە , بەم شێوەیە باسی شارمان بۆ دەگێڕێتەوە : ((کەرکوك لە 3 بەش پێك دێت , هەربەشەکیان ڕوپێوەکی فراوانی هەیە , بەشی سەرەکی لەسەر تەپۆلکەیەکە کە بە تەپۆلکەکەی ئەربیل دەچێت , لەناو ئەم قەڵایە ژمارەیەکی زۆر خانوو هەیە , منارەی هەر 3 مزگەوتەکە لە خانوەکانی دیکە بەرزترن , ژمارەی دانیشتوانی لە نێوان 6-5 هەزارە . بەشی دووەمی شار , کە گرنگە بۆ پارێزگاری لە شار , ئەم بەشە ڕوپێوی فراوانتر و ژمارەی دانیشتوانیشی زۆرترە لە بەشەکانی دیکە . دەکەوێتە دەشتایی پاڵ قەڵاوە , لە وێدا خانە سەرەکییەکانی شارو چایخانەو بازاڕەکان هەیە , دانیشتوانی ئەم بەشە نزیکە لە 10000 کەسە . بەشی سێیەمی شار نیو میل لە دوو بەشەکەی دیکەوە دوورە , ئەم بەشە بچوکترین بەشە , خانووەکانیشی پەرتە , ژمارەی دانیشتوانی لە 1000 کەس تێپەڕ ناکات , بەمەش کۆی ژمارەی دانیشتوانی کەرکووك لە 15000 تێپەڕ ناکات 63 . هەرسێ بەشەکەی کەرکوك گەورەیە , بە پلەیەك وامان لێدەکات وا بیر بکەینەوە , بڵێین لەوانەیە یەکێك بوبێت لە ناوچە ئاوەدانەکان لەمێژوی زوودا . کەرکوك هەشتا گەورەترین شاری دەشتاییەکانی ڕۆژهەڵاتی دجلەیە 64 .

لە دوای دروستکردنی بازاڕی حەلواچییەکان لە دەرەوەی قەڵا , لەتەنیشت بازاڕی گەورەی شار , بە دەوری بازاڕ و قەڵایا گەڕەکی نیشتەجێبوونیش دروست دەکرێت ((بریادی و ئاوچی و مزگەوتی نەعمان مێژووی دروستکردنیان دەگێڕێتەوە بۆ ساڵی 1818 65 .

ساڵی 1812 پەرتوکخانە لە گەڕەکی موسەڵا دروستکرا , 150 پەرتووکی تێدابوو 66 .

گەڕەکە ئاوەدانەکانی خوار قەڵا , لە سەرەتادا بریتی بوون لە : ((ئیمام قاسم , ئەخی حوسێن , پریادی , چقور , ئاوچی و موسەڵا و چای , هەموییان لە دەورو بەری یەك ماوەی مێژوویدا دروستکراون 67 .

لە ساڵی 1815 قوتابخانەیەك لە لایەن جولەکەکانەوە دروستکرا , بە ناوی (موسوی مکتبی) ((ناوەکە تورکییە , ئەمەش باشترین بەڵگەیە بۆ ئەوەی مەرج نییە , ئەو شوێنانەی ناوی تورکیان هەڵگرتووە , مۆرکی تورکی بونیان پێوە بێت)) , ئەم قوتابخانەیە 60 قوتابی کوڕ تێیدا دەیخوێند 68 .

گەڕیدەی بەریتانی کلودیس جیمس لە ساڵی 1820 ز سەردانی لەیلانی

کردووە لە 10کم ی شاری کەرکووك , هاوکات سەری لە قەڵاش داوە , باس لەوە دەکات , چەند گەڕەکێك لە دەرەوەی قەڵا هەیە 69 .
گەڕیدەی بەریتانی کلودیس جیمس لە ساڵی 1820 ز سەردانی لەیلانی کردووە لە 10کم ی شاری کەرکووك , هاوکات سەری لە قەڵاش داوە , باس لەوە دەکات , چەند گەڕەکێك لە دەرەوەی قەڵاکەی هەیە 70 .
بە دوای زۆربوونی ژمارەی دانیشتوانی شار , گواستنەوەی بازاڕی سەرەکی شار بۆ دەرەوەی قەڵا , ناوچەی خوار قەڵا دەبێتە ناوەندی ئابوری شار , بۆیە بەرفراوان دەبێت و گەشە دەکات , بازاڕی جۆراوجۆری لێ پەیدا دەبێت , بە گوێرەی کار و پیشەکانیان بازاڕەکان دابەش دەبن ((ناوچەی خوار قەڵا لە ساڵی 1822 ەوە گەشەی کرد , بازاڕ , چایخانە , خان , ماڵ , ئاسنگەر و خمچی و دارتاش و … لێ دروستکرا 71 .
هاوکات بەهۆی زۆربوونی ئاوەدانی دەرەوە , قەڵا پێویستی بە دەرگای نوێ هەبوو , بۆ پتەوکردنی پەیوەندی ناو قەڵا لەگەڵ دەرەوەی , کە بە هەر چوارلادا شار پەل و پۆی هاویشت , کار و کاسبی و چالاکییە ئابورییەکانی شاریش هەموو کەوتنە دەرەوەی قەڵا . قەڵا 4 دەرگای هەیە , دەرگای ڕۆژئاوا (تۆپ قاپی) لە 1822 کرایەوە ((تۆپ قاپی لە ساڵی 1822 کرایەوە , بۆ ئەوەی هاووڵاتیان لە نزیکترین ماوەدا بگەنە سەر پردەکە 72 .
بەڵام بە گوێرەی سەرچاوەیەکی دی , لە ساڵی 1824 ز لە ڕۆژئاواوە دەرگای باش قاپی لە بەرامبەر قەڵا لە گەڵ ڕیزێك دوکان دروستکرا , هاوکات دەرگایەکی دیکە و لەگەڵ کۆمەڵێك دوکان لە بەشی ڕۆژهەڵات کرانەوە 73 . لە سەر هەر دەروازە و دەرگایەکی قەڵا کۆشکێك دروستکراوە کە دیدەوانی گورز بە دەست دەیپاراستن ,ئەم دەرگا تازانە پەیوەست بوو بە گەورەبوونەوەی شارەوە .
لە سەرەتادا وەك ئاماژەمان پێی دا گەورە بوونەوەی شار , تەنها بە دەوری قەلدا بوو . بەشێکی دەوری قەڵا (خۆرئاوا) بەدیوی خاسەیا , بەهۆی چەمی خاسەوە , توانای گەورە بونەوەی نییە , کە لە هەندێك خاڵدا بەینی قەڵاو خاسە زۆر تەنگ دەبێتەوە بۆ چەند مەترێك , بۆیە گەورە بوونەوەی کەرکووك شێوەی بازنەیی بەخۆوە نەگرت .
ئەوبەر خاسە , بە تایبەت قۆریە گەشەی زۆر ناکات لە چاو بەشەکانی دی شار , بەهۆی دوری لە ناوەندی شار و نەبوونی پردی مەحکەم لە نێوان هەردوو بەشەکەی شار , پردەکە بریتی بوو لە ((پردی دارین , بە پانایی 5 مەتر , لە نێوان هەردوو پردەکەی ئێستا , بۆ گواستنەوەی گالیسکە کە ئەسپ ڕای دەکێشا بەکار دەهێنرا 74 .
خاسە شاری کردبوو بە دوو بەشی دابڕاو لە یەکتر , بە تایبەت لە زستان و بەهار کە ئاو هەڵدەستێت پەیوەندی گران دەبێت لە زۆربەی

کاتەکاندا ((لە ساڵی 1822 قۆریە بچوکترین بەشی کەرکوك بوو , دانیشتوانی لە 1000 کەس تێ ناپەڕی 75 .
لە ساڵی 1825 ئاشێکی گەورە, ساڵی 1826 مزگەوتی نائیب ئۆغڵی لە گەڕەکی ئاخر حوسێن , ساڵی 1836 قەرە سەرای لە گەڕەکی شاترلو کە کرا بە بارەگای دەوڵەت , ساڵی 1845 بەیوك تەکیە لە گەڕەکی بڵاخ دروستکرا ن 76 .
بە دوایدا ئاوەدان کردنەوە پەڕیوەوە بۆ ئەوبەر خاسە , دروستکردنی قشڵەو مەجیدییە لەوبەر تەکانی دا بە گەورەبوونەوەی شار لەو بەشە . دروستکردنی قشڵەو مەجیدییە ((قشلە لە قشلاق ەوە هاتووە , قش بە مانی زستان , لاق یش بە مانای شوێن دێت)) لە پاڵ قەیسەری هەنگاوی گەورە بوو بۆ بە مۆدێرن کردنی شێوەی شار و گەشەدان بە تەرزی بیناسازی لە مێژووی نوێی کەرکووکدا , تەنانەت چەسپاندنی کەرکووك وەك گرنگترین شاری ناوچەکە .
((قشڵەی کەرکووك لە ساڵی 1863 محەمەد نامیق پاشا دروستی کرد 77 .
((قشڵە لە ساڵی 1836 لەسەر پانتایی 15000 مەتر چوارگۆشە دروستکرا , قەسری مەجیدییە لە ساڵی 1840 دروستکرا , کە لە 70 ژور پێك دەهات , ماوەیەکی زۆر متەسڕفییە و دارایی و تاپۆو دادگای تێدا بوو , کە گرنگترین دەزگاکانی ئەو سەردەمە بوون 78 . بەم شێوەیە دەبینیین کەرکووك لە پاڵ گەورە بونەوەی بازاڕ و گەڕەکەکانی , کارگێڕییەکەشی گەورە بوەوە و شێوەی مۆدێرنی بەخۆوەبینی , ئەمەش وەڵامدانەوە بوو بە پێشکەوتنەکانی ڕۆژگار .
((لە ساڵی 1870 لە پاڵ قەڵا بازاڕی گەورە دروستکرا 79 .
درووستکردنی بازاڕی گەورە , بەو پانتایی و ڕوبەرە بەرفراوانەوە , وەڵامدانەوە بوو بە پێداویستی سەردەم , لە گەورە بونەوەی شار و زۆربوونی ژمارەی دانیشتووان و نیشتەجێ بوونی ڕەوەندەکان لە لادێکان . مەدحەت پاشا لە ساڵی 1869 هەوڵی دا , عەشیرەتەکان نیشتەجێ بکات , عەرەبەکانی ناوچەی حەویجەی کەرکووك بەشێکن لەوانە .
بۆ دروستکردنی پەیوەندی بەهێز نێوان هەردوو بەری شار , کە کارگێڕی و سەربازگا کەوتبوونە بەشە نوێکەی شارەوە, بازاڕ و ئاوەدانیش بەرەکەی دیکە , دروستکردنی پردێکی بەهێز لەسەر خاسە پێویست بوو , هەر بۆیە ((لە ساڵی 1875 پردی بەردینی خاسە دروستکرا , ئەمەش بووە هۆی گەشەی بەشی دیوی قۆریە , پردەکە لە 2 – 4 – 1954 ڕوخێنرا , لە شوێنی پردەکەی ئێستا دروستکرایەوە 80 .
دەرچوونە دەرەوەی شار بۆ دەرەوەی قەڵا , بەرین بونەوەی لەهەردوو بەری خاسە , پێویستیبوونی هۆیەکانی گواستنەوەی هێنایە پێشەوە بۆ

پەیوەندی و گواستنەوە , بۆیە پردی بەردینی خاسە زۆر گرنگ بوو , بۆ بەیەك بەستنەوەی هەردوو دیوی شار .
((لە ساڵی 1882 خان و چایخانە و بۆیە خانە لەسەر خاسە دروستکران . 81
بەدروستکردنی پردی خاسە , دیوی قۆرییەو مەجیدییە گەشەی کرد , بۆیە پلەی دووەمــی گەشەی شـــار بەرینبـــوونەوی قۆرییە بـــوو لەو بەر پردەکە . ((ساڵی 1890 قۆریە لە 3 : شاترلو , ساریکەهیە , بەگلەر پێك دەهات 82 .
((بەشە دەشتـــایەکەی شـــاری کەرکـــوکیش (قۆریە), ســـەرەتای ســـەدەی هەژدەیەم دەســت بە ئـــاوەدان کـــردنەوەی کـــراوە , نـــاوی قۆریەش لە گوندێکی بەو ناوە وەرگیراوە 83 .
هاوکات لە پاڵ چایخانەی مەجیدییەوە ((تەکیەی سەید ئەحمەدی خانەقا , لە ساڵی 1860 لە دروستکردنی بونەوە 84 .
دروستکردنی تەکییەی سەید ئەحمەد خانەقا , کە کەسایەتییەکی کوردی بەهێزی خاوەند نفوزی هەموو ناوچەی کەرکووك بوو , هەنگاوێکی گەورە بوو بۆ گەشەدان بە شار و پەیدا کردنی هژمۆنیای زیاتری کورد لە کەرکووکـــدا , هاوکـــات پەیوەنـــدی موریـــد و هەوادارەکـــانیشی بە کەرکووکەوە بەهێز دەکرد .
گەداو هاووڵاتیـــان , جوتیـــــار و ئاغاکـــــان بە خۆیـــــان و دیارییەکانیانەوە دەهاتنە خزمەت شێخ , شێخ لە لایەن ماڵباتی□ک□یەوە پشتیوانی لێ دەکرێت , بۆیە ئەگەر کەسایەتی بەهێزو نیشتمان پەروەر بێت , بەهۆی پەیوەندی نەرێت پارێزی باوەوە لەو سەردەمە کارایی لەسەر پارسەنگی نفوزی نەتەوەکانیش دادەنا لەشار .
کەرکووك لە ساڵی 1880 پێك دەهات لە ((4630 ماڵ , 1183 دوکان , 284 عەرەسە , 12 نانەواخانە , 12 حەمام , 64 باخچە , 68 ڕەز , … . 85
هەرچی نووسەری ئەلبانی شەمسەدین سامییە لە لە ئەنسکلۆپیدیای عوسمانی کە لەساڵی (1896) لە چاپخانەی(میهران) لە ئیستانبۆڵ چاپ کراوە لە سەر کەرکووك بەم شێوەیە نوسیوییەتی((قەڵایەك, 36 مزگەوت , 7 قوتابخانە, 15 تەکیە و زاویە, 12 خان , 1282 دوکان , 8 حەما م , پردێك , روشدییەك , 3 کەلیسای هەیە.
شارەکە بە نێو قەڵا و ئەو گەڕەکانەی لەدەوروبەر و لای راستی قەڵا درووست کراون پێك دێت . سێ لەسەر چواری دانیشتوان کوردن و بەشەکانی دیکەش لە نستوری, تورك و عارەب و هتد, پێك دێن. 760 ئیســرائیلی(خۆی نەنووســراوە یەهـــودی, نووســراوە ئیســرائیلی) 460 کلدانی. سەرەڕای ئەوەی کە چەند کاروانسەرایەکی بۆ بازرگانی هەیە, کشتوکـــــاڵی بەراو هەیە و لەدەوروبەرییەوە بـــــاخی میـــــوە

هەن.لەدەوروبەری شار ئاوی کانزایی و نەوت زۆرە.
لەشار ئامێری رستن و چنینی قوماش هەیە.
لە شاردا نزیکەی 20 ئامێری رستن و چنینی قوماش هەیە.لەشار د□ باغی دەکرێت و تەنانەت ئاوریشم بەرهەم دێت. ئاوی شکوفەی پرتەقاڵ دەگیرێت. لەهاوین ئاو و هەوای گەرمە. ئاو و هەوای شار فێنك و پاكە. لە شارەکەدا چەند مەقبەرەیەکی لێیە و هەندێ پیر و چاکیش قەبرەکانیان خەڵك دەچێتە سەری)) *.
بەم شێوەیە دەبینیین کەرکووك لەم ماوەیەدا گەورە بونەوەیەکی فراوان بەخۆوە دەبینێت , لە دوای دروستکردنییەوە تا ئەوکات بێ هاوتا بووە .
گرنگترین قوتابخانە سەرەتاییەکانی کەرکووك ئەمانەی خوارەوەن , لەگەڵ ساڵی دروستکردنی :
-قوتابخانەی غەوسییە (حەلواچییەکان) ساڵی 1709 .
-قوتابخانەی الایوبییە , ساڵی 1710 گەڕەکی شاترلو.
-قوتابخان□ی پیش□سازی 1868 ل□ ک□تایی ش□قامی ئ□تل□س .

- قوتابخان□ی □شدی□ سا□ی 1868 (ی□ک□م قوتابخانەی نقامی لە کەرکوك دامەزرا لە گەڕەکی ئەخی حوسێن .
  -قوتابخانەی ئیبراهیم پاشا لە شاترلو ساڵی 1891 .
  قوتابخانەی نائب ئۆغلی ئەخی حوسێن 86 .

15 ساڵی یەکەمی سەدەی بیست , لە کەرکووك ژیان وەك خۆی مایەوە , پاشان بەهۆی گەشەی بازرگانی و هاتنی بێگانەوە بۆ ناو عێراق , لە دوای داگیرکردنییەوەلەساڵی 1918 گەشەی کرد . وەلێ لە ڕووی قەبارەو ژمارەی دانیشتووانەوە , جگە لە سەردەمی گرانی گەورە , شار هەر لە مەزن بوون و گەورە بونەوەدا بوو .
(ڕوپێوی شاری کەرکوك و هەولێر لە نێوان ساڵانی 1890- 1914 بوو بە دووجاری خۆی 87 .
((ساڵی 1920 ڕوپێوی کەرکووك بوو بە 4,8 کم2 88 .
بە دوای داگیرکردنی عێراق لە لایەن ئینگلیزەوە . ((پۆلیسخانە لە ڕۆژهەڵاتی خاسەوە لە ئەشەك مەیدان دروستکرا , مەلهایەك (دعارە) لە تەنیشتییەوە کرایەوە بۆ پۆلیسەکان 89 .
لە سەردەمی جەنگی جیهانی یەکەم , دەست کرا بە دروستکردنی هێڵی ئاسنینی بەغدا – کەرکوك . بە دوایدا ویستگەی شەمەنەفەری کەرکووك دروستکرا . بوونی شەمەندەفەر و هاتنی ئۆتۆمۆبێل گەشەی بە شار دا , بوونی شەمەندەفەر و ئۆتۆمۆبێل هۆکاری گەشەی شارن , هاوکات گەشە

بە پەیوەندی و بازرگانیش دەدات . ئیتر سەردەمی كۆڵانە تەسكی
ئەوپەڕ داخراوی بن تاقدارەكانی بڵاخ و چقور و موسەڵا نەما ,
كۆڵانەكان دەبێت فراوان دروست بكرێن , چونكە ئۆتۆمبێل و
عارەبانچی پێدا تێ دەپەڕن . دروستكردنی شەقامی بەرین , قەبارەی
شاری گەورە كردەوە , سەرباری ئەوەی زۆر پیشەو كارگێڕی نوێی وەك
پۆلیسی هاتوچۆو دوكانی فیتەری و فرۆشیاری یەدەكی ئۆتۆمۆبێل و
پەنچەرچی .... لەگەڵ خۆیدا هێنا .
دەزگای پۆلیس , گومرگ , باج , یانەی وەرزشی , نەخۆشخانەی سەربازی
هەموو ئەمانە پێویستی ئینگلیزەكان بوو لە عێراقدا , بۆیە سوپای
ئینگلیز كەوتنە دروستكردنی ئەم دەزگایانە لە شارەكانی عێراق .
شاری كەركووك لە ڕوی كاڕگێڕییەوە لە ماوەی 4 دەیە , دوو
گۆڕانكاری بەسەردا هات , ساڵی 1879 متەسەرفییەی كەركووك بوو بە
بەشێك لە ولایەتی موسڵ , دوایی بوو بە ولایەتێكی سەربەخۆو لە ساڵی
1919 هەولێری لێ جیا كرایەوە 90 .
هاتنی ئینگلیزەكان سەرباری ئەوەی وەك ئاماژەمان پێی دا , بۆ
پێداویستی خۆیان كەوتنە دوستكردنی دەزگا ئیداری و
خزمەتگوزارییەكان , لە لایەكی دییەوە تەرزی نوێ لە خانەسازی و
نەخشەی شەقامی نوێشیان لەگەڵ خۆیاندا هێنا .
لە سەردەمی داگیركەری بەریتانیاشدا ساڵی 1919 ئینگلیزەكان
سەرایكی دوو نهۆمی یان لە ڕۆژئاوای شارەوە بە بەرد وقسڵ دروست
كرد و بانیشیان بە ئاسن و برغو قایم كرد تا ساڵی 1972 یش هەر
سەرای حكومەت بوو 91 .
پەیدابوونی خانوی چەند نهۆمی , بەكارهێنانی چیمەنتۆ و شیش و
شێلمان , تەشەنەكردنی تەرزی خانووی ڕۆژئاوایی گرنگترین سیماكانی
تەلارسازییە لە دوای هاتنی ئینگلیزەكان بۆ عێراق .
هەروەها دوای هاتنی ئینگلیزەكان , گرنی دان بە دیوی دەرەوە بە
تایبەت باخچەی بەر دەرگا زیادی كرد , بە پێچەوانەوە لە تەرزی
خانوی ڕۆژهەڵاتی گرنگی بە ناوەوە دەدرا .
بەڵام ئەك گۆڕانكاریيانە تاكو دەیەكانی دوایی لەسەرخۆو بە
هێمنانە دەچووە پێشەوە ((چەمەنتۆ لە چوارچێوەیەكی تەسك
بەكارهێنراوە , بەهۆی بەرزی نرخەكەی و بەكارنەهێنانی لەوە پێش 92
.
كاتێك دەوڵەت كەوتە دروستكردنی خانوو بۆكارمەندانی كەرتی نەوت
لەسەر تەرزی ڕۆژئاوایی , ئیتر ئەم مۆدەیە لە شاردا بڵاو بوەوە و
جێكەوت ((لە سەرەتای پەنجاكان سەدان خانوو بەناوی گەڕەكی عەرەفە
دروستكرا(كركوك جدیدە)), زۆربەی دانیشتوانیان ئاشوری و ئەرمەن و
توركمان بوون 93 .

هـەروەسا بۆ وەڵامدانەوە بە پێویستی سوپای ئینگلیز لە شارەکە))
هێزەکانی ئینگلیز ئوتێلی Resthouse یان دروست کرد . بە دوایدا
لە ساڵی 1925 , ئوتێلی ئەحمەد پاڵاس لە شوێن ئوتێلی کەرکوکی
ئێستا دروستکرا 94 .

واتە کەرکووك لە قۆناغی خانەوەگواستییەوە بۆ قۆناغی ئوتێل پاڵاس
, ئەمەش هەنگاوێکی مێژوییە بۆ مۆدێرنە بوونی شار .

تێکەڵ بوونی عێراق بە جیهانەوە , ڕادیۆو تەلەگراف و تەلەفۆن و
تەلەفزیۆن و سینەمای لەگەڵ خۆیدا هێنا , ئەمانەش هەموو
کەرکووکییان گرتەوە)) ساڵی 1940 سینەما غازی دروستکرا , لە نزیك
پردی بەردین 95 .

لە ناوەڕاستی سەدەی 16ەوە وەك ئاماژەمان پێیدا , ژمارەی
خانووەکانی کەرکووك , تەنها لە 168 خانوو پێك دەهات , لە
ناوەڕاستی سەدەی بیست و لە ماوەی 4 سەدەدا , ژمارەی خانووەکانی
زیاتر لە 47,1 جار زیاد دەکات بۆ زیاتر ل□ □ 8000 خانوو .

))ژمارەی خانوەکانی خۆی لە 8000 خانویەك دەدا , ژمارەی
دانیشتوانەکەشی لە 60000 کەسێك زیاترە کە زۆربەیان بەتورکی و
کوردی دەدوێن 96 .

))گرنگترین شەقامی شارەکە دەژمێرن کە 18 شەقامن 97 .

گواستنەوەی قەوارەی بەرهەم هێنانی ئابوری وڵات لە کشت و کاڵەوە
بۆ بەرهەم هێنانی نەوت , تەکانی گەورەی بە شار دا , بەمەش سەنگی
ئابوری لە لادێوە گواسترایەوە بۆ شار) کەرکووك – موصڵ- بەسرە-
بەغدا (.

))ساڵی 1952 ەوە بۆ 1955 ژمارەی 341 خانوو لە عەرەفە دروستکرا 98
.

))ساڵی 1952 ژمارەی 12 خانوو ((وە)) 1953 ژمارەی 98 خانوو ((.

))ساڵی 1954 ژمارەی 202 خانوو تەواو کرا (( )) 1955 ژمارەکە
گەیشتە 341 خانوو((99 .

تەنها لە نێوان ساڵی 1949 بۆ 1952 , لە شاری کەرکووك بە فەرمی
داوای مۆڵەت بۆ دروستکردنی 705 خانوو کراوە , هەرچەندە لەو
سەردەمە ڕێگری یاسایی لە بەردەم خانوو درۆستکردن هەبووە , بۆ
ئەوەی جوتیاران لادێ بەجێ نەهێڵن بگوازنەوە بۆ شار .

ساڵ 1949 1950 1951 1952
کەرکوك (ژ مۆڵەت) 148 162 158 237
کۆی عێراق 3347 2950 2956 4343 100 .

لە بەشەکانی داهاتوودا بە چڕی و تێرو تەسەلی لە گەشەکردنی شاری
کەرکووك لە نێوان ساڵانی 1947 بۆ 1957 لە هەموو بوارەکان

د□ك□ينەوە .
بەم شێوەيە كەركووك لە گەورە بونەوەى بەردەوامدا بوو لە ساڵى 1973 ڕو پێوى گەيشتە 24,7 كم2 , دوانزە ئەندازە قەبارەى قەڵا 101 .

*مەختوتەى ژمارە 2636 لە پەرتوكخانەى ئەوقافى بەغدا هەيە , لە ساڵى 1117 هيجرى كەركووك بە بەلدە هاتووە , لە مەختوتەيەى ديكە كە لە 1135 هجـرى بە ژمـارە 20629 بڵـاوكراوەتەوە بە لادێ نـاوى هاتووە , ديارە لەو ماوەيەدا ڕوداوو برسێتى كەركووكى گرتۆتەوە (هويە كركوك – محمد على قەرەداغى –ئاراس –ص8-9).

- بە پێى سەرچاوەى (شژى التاريخ فى احياو كركوك – د.صبحى ساعتجى – ايلاف 14-7 – 2005) كارستن نيبۆر فەرەنسييە , وەلێ بە پێى سەرچاوەى 102 .

**((گەڕەكى ئيمام قاسم كۆنترين گەڕەكى كەركوكە 103 .

***((بەگوێرەى كۆنترين سەرچاوە لە بەردەستماندايە , كە مێژووى دەگەڕێتەوە بۆ ساڵى 1548 , لە گەرەكى قۆريە 70 ماڵ هەبووە , بە ئەندازەى لادێيەكى بچوك بووە 104 .

****((گەڕەكى شوان , شوێنەوارى ماوە بەرامبەر ئەحمەد ئاغايە 105 .

*****((تسن لە سالى 1548 لە 93 ماڵ پێك دەهات 106 .

****** بەڵـام نوسەرێكى ديكەى توركمان پێى وايە لە 360 دوكان پێك دێت ((قەيسەرى كەركوك 360 دوكانى تێدايە , 12 شوقە لەسەريەوەيە 107 . ناوبراو پێى وايە 360 دەربڕى ڕۆژەكانى ساڵ و 12 ەكە دەربڕى مانگەكانى ساڵە.

* قشڵە ((قشلاق وشەيەكى توركييە)) .

گەشەكردنى ژمارەى دانيشتوانى شارى كەركووك

وەك پێشتر ئاماژەمان پێى دا , كەركووك شارێك بووە زۆر كەم گەڕيدەو گەشتيار و ڕۆژهەڵاتناس سەردانييان كردووە و ڕێيان تێى كەوتووە , بۆيە كەمترين زانيارى لەبەردەستدايە سەبارەت بە قەبارەى شارەكە و ژمارەى دانيشتووانى .

بۆ داريكردنى قەبارەى شارێك , دەشێت خەمڵاندنەكان زياتر ئامانج بپێكێت , چونكە لە ئاستى دياريكردنى گەڕەك و ڕێژەى ئاوەدانى شاردايە . بەڵام ئەم خەمڵاندنانە بۆ دياريكردنى ژمارەى دانيشتوان ئەنجامى نادروست دەدات بە دەستەوە , چونكە بەبێ ئەنجامدانى ئامار

ناتوانرێت لە ڕێگەی خەمڵاندنەوە , ژمارەی دانیشتووانی شارێك دیاری بکرێت , ئەمە لە کاتێکدا ئەو ئامارانە لە مەزەندەی ئەو کەسانە زیاتر نەبوونە . سەرباری ئەمە زۆر لەو زانیارییانەی کە هەن , لەگەڵ یەکدیدا ناکۆك دەکەونەوە . بۆیە ئەو ئامارانەی لەبەردەستدان هەمووی مەزەندە و قەبڵاندنی گەڕیدە و گەشتیارانە , ئەوانیش ماوەی کەم لە شارەکە ماونەتەوە , نەیانتوانیوە زانیاری تەواو لەسەر ژمارەی دانیشتووان کۆبکەنەوە .
تاکو دوای داگیرکردنی عێراق لە لایەن ئینگلیزەوە , دەوڵەت هیچ جۆرە ئامارێکی نەکردووە بۆ دیاریکردنی ژمارەی دانیشتووان , بۆیە لەڕووی زانیارییەوە لەم بوارە کەرکووك هەژارە , ئەوەی هەیە و لەبەردەستدایە جێگای متمانە پێکردن نی یە .
ئاماری مەدەنی جیگەی متمانەیە , تاکو ساڵی 1947ز ئەنجام نەدراوە لە شاری کەرکووك , ئەوەی هەیە گریمانەو مەزندەیە , نەتەوەییە بەرچاو تەنگەکان (کورد و تورکمان) ئەو وتەو ژمارانەی لە قازانجی خۆیانە بەکاری دەهێنن , ئەوانەشی بە پێچەوانەی دروشمە سیاسییەکان ئەمەیانە , چاوی خۆیانی لە ئاست دەنوقێنن , ئەمەش جەنگ لە سەر خاوەندارییەتی شاری کەرکووك لە جەنگی ژمارەکانی ڕابردووەوە سەرچاوەی گرتووە .
گەڕۆکی ئینگلیزی بکنغام لە ساڵی 1816 , سەردانی کەرکووکی کردووە , بەم شێوەیە ئاماژە بە ژمارەی دانیشتووانی شار دەدات : ((کەرکوك لە 3 بەش پێك دێت , هەربەشەکیان ڕوپێوەکی فراوانی هەیە , بەشی سەرەکی لەسەر تەپۆڵکەیەکە کە بە تەپۆڵکەکەی ئەربیل دەچێت , لەناو ئەم قەڵایە ژمارەیەکی زۆر خانوو هەیە , منارەی هەر 3 مزگەوتەکە لە خانووەکانی دیکە بەرزترن , ژمارەی دانیشتوانی لە نێوان 5-6 هەزارە . بەشی دووەمی شار , کە گرنگە بۆ پارێزگاری لە شار , ئەم بەشە ڕوپێوی فراوانتر و ژمارەی دانیشتوانیشی زۆرترە لە بەشەکانی دیکە . دەکەوێتە دەشتایی پای قەڵاوە , لە وێدا خانە سەرەکییەکانی شارو چایخانەو بازاڕەکان هەیە , دانیشتوانی ئەم بەشە نزیکە لە 10000 کەسە . بەشی سێیەمی شار نیو میل لە دوو بەشەکەی دیکەوە دوورە , ئەم بەشە بچوکترین بەشە , خانووەکانیشی پەرتە , ژمارەی دانیشتووانی لە 1000 کەس تێپەڕ ناکات , بەمەش کۆی ژمارەی دانیشتوانی کەرکووك لە 15000 تێپەڕ ناکات 108 .
وەلە کلیمانی فەرەنسی 4 دەیە دوای بیکنغام , لە ساڵی 1856ز سەردانی کەرکووکی کردووە, ڕوونتر پەنجە لەسەر ژمارەی دانیشتووانی شار دادەنێت ., ئەو ژمارەی دانیشتووانی شاری کەرکووك دیاری دەکات بە 25000 کەس , جگە لە سەربازانی عوسمانی لە شارەکە , ئەوەش دیاری دەکات کوردەکان 75% دانیشتووانی شار پێك دەهێنن 109 .

دوای کلیمان بە 17 ساڵ , ئەندازیاری ڕوسی یوسیب تشیرنیك , كە لە
سا□□انی 1873-1872 سەردانی كەركووكی كردووە , ژمارەی خەڵكی
شارەكەی بە 15000-12000 دیاری كردووە . باس لەوە دەكات هەموو
دانیشتوانی شارەكە كوردن , جگە لە 40 خێزانی كریستان نەبێت 110 .
لە كۆتایی سەدەی نۆزدە بەگوێرەی زانیاری بارۆن ئیدوارد نۆڵد ((
كەركووك شار و ناوچەیەكی گرنگە بە پێی ئەو ڕاپۆرتانەی لە توركیا
بەرچاوم كەوتن , دانیشتووانی كەركووك 17 هەزار كەسە 111 .
دوای دوو دەیە لەو گەشتەی یوسیب تشیرنیك , شەمسەدین سامی ژمارەی
دانیشتوانی شاری كەركوكی لە قاموس ئەعلامی توركی بە 30000 دیاری
كردووە , لێ دوای 10 ساڵ لەو مێژوووە , میجەرسۆن ئەو ژمارەیە كەم
دەكاتەوە بۆ نیووە .
((میجەرسۆن لە ساڵی 1907دا , 16 ڕۆژ لە یەكێك خانەكانی كەركوك
ماوەتەوە , ژمارەی دانیشتوانی كەركوكی بە لانی كەم 15000 دیاری
كردووە 112 .

11 ساڵ دوای گەشتەكەی مێجەرسۆن , ئەدۆنیس ژمارەی شاری كەركووكمان
دەداتێ ((ئەدۆنیس : كاتێك بەریتانییەكان داگیریان كرد ژمارەی
دانیشتووانی شارەكە دەگەیشتە 25 هەزار كەس 113 .
ساڵی 1920 ژمارەی دانیشتووانی بەشی ڕاستی شاری كەركووك گەیشتە
32191 كەس , كۆی دانیشتووانی شار گەیشتە 59210 كەس 114 .
لێرەوە ئەم جیاوازییە ئاشكرایانەمان بۆ دەردەكەوێت لە دیاریكردنی
ژمارەی دانیشتووانی شار , دەبینیین هەر كەسە كە سەردانی شاری
كەركوكی كردووە , ژمارەیەكی داوە بە دەستەوە , ئەمەش بەهۆی
ئ□و□□ بووە , زانیاری درووست نەبووە لەسەر ئاماری شار .
لە لایەن دەسەڵاتدارییەتییەوە ئاماری دروست نەكراوە , تاكو ئەو
بێگانانە كەڵكی لێ وەربگرن لە یاداشتنامەو نوسینەكانیان .
نەبوونی سەرژمێری دەوڵەتی و بانكی زانیاری لە شار , هۆكاری ئەم
سەرلێشێوانەیە , كە بێگانەكان گەڕاونەتەوە بۆ وڵاتی خۆیان , لە
دەفتەری بیرەوەری و نوسراوەكانیان , بە مەزەندەی خۆیان ژمارەی
دانیشتوانی شاری كەركووكیان دیاریكردووە , بۆیە ژمارەكان ناكۆك
لەگەڵ یەكتر, ناتوانرێت پشتیان پێ ببەسترێت و وەك بەڵگەنامەی بە
متمانە كەڵكی لێ وەربگرترێت , بكرێنە سەرچاوە بۆ توێژینەوە و
یەكلایكردنەوەی كێشە مێژووییەكان و ساغكردنەوەی ناسنامەی شارەكە .
هەرچەندە هۆكار زۆر لە ئارادا بووە , بۆ ئەوەی ژمارەی دانیشتووان
بەردەوام لە بەرزبونەوەو دابەزیندا بێت , لە گشتدا گەشە نەكات و
ل□ ش□و□ن خۆی ڕابوەستێت , لەوانە : گرانی , نەخۆشی , لافاو ,
شەر ِ, قات و قڕی … .

سەرما و گەرما ڕۆڵی گرنگیان هەبووە لە زۆربوونی ڕێژەی مردن , سەرباری نەخۆشی . با چاوێك بخشێنیین , بە بەشێك بچووك , لە گرنگترین ئەو ڕوداوە سروشتیانەی , لە ماوەیەکی کوورتی مێژوییدا , لە ناوچەی کەرکووك ڕویانداوە , کە بوونە بە هۆکاری مردنی بە کۆمەڵ و ماڵ وێرانی بە هاووڵاتییانی شارەکە . ئاکامیان بە کەمبونەوەی ژمارەی دانیشتوانی شار و چۆڵ بوون و وێران بوونی تەواو بووە , ئەمە سەرباری جەنگ و هێرشەکان , بە تایبەت هێرشی سەفەوییەکان بۆ سەر کەرکووك , گرتن و مەنجەنیق بارانکردنی وەك پێشتر ئاماژەمان پێی دا ((نادر شاە لە ساڵی 1743 کەرکووکی داگیر کرد , لە ساڵی 1746 عوسمانییەکان گرتیانەوە)) . یاخود ((لە ساڵی 1624 خان ئەحمەد خانی ئەردەڵان بە لەشکرەکەوە چووە سەر شارەزور و کەرکوك و قەڵای کەرکوکی زەوت کرد 115 .

شارەکانی عێراق و ناوچەکە لە ڕوی شێوازی دروستکردنەوە زۆر کەم و کوڕییان هەبووە , ئەم کەم و کوڕیانەش بۆتە هۆی تەشەنەکردنی نەخۆشی تیایاندا , لەوانە : ((قەرەباڵغی , پیسی , کەمی ئاوو بە تایبەت لە ناو قەڵاکان , خراپی ڕێگاو بان , بوونی گیانەوەری پیس لە شار , بەخێوکردنی ئاژەڵ لەناو ماڵان , کەمی ڕێژەی بۆشایی ناوشار و باخچەو سەوزایی , داخراوی کۆڵانە تەسکەکان , بەهۆی ئەوەی کۆلانە داخراوەکان فێنك بوون , هاوکات ڕەشا با نایگرتەوە , هەروەها بوونی ژێر زەمین بۆ پاراستن لە گەرما و سەرماو ڕەشەباو تکە , لەبەر بچوکی خانوو تەسکی حەوشە …..)) .

شارەکان بە گشتی و قەڵاکانییان بە تایبەت , کۆڵانەکانییان زۆر تەسك بوو , ئەمەش بە هۆی کەمی ڕوبەری شارەوە , هەروەها پاراستنیی خەڵکەکەی لە گەرمایی هەتاوی هاوین . ((کۆڵانی تەسك , خۆرەتاو نایگرێتەوە , شتی تێدا بۆگەن دەبوو , ماڵەکان پەنجەرەیان نەبوو لە نهۆمەکانی خوارەوە , تا هەوای تازە بچێتە ژورەوە , بە تایبەت ئەو ماڵانەی دەکەوتنە سەر کۆڵانەکان , کەمی ڕوپێوی شارەکان و زۆری ماڵ , وای دەکرد شوێنی باخچە لە شاردا نەبێتەوە , کۆڵانەکان پڕ بوون لەگیاندار , لە ئەسپەوە بۆ کەر و حوشتر و مانگاو مەڕو ماڵات و… گەوڕەکانیان لە تەنیشت شوێنی ژیانی خەڵکەکەوە بوو , یان لەو خانانەی نزیك بوون لە گەڕەکەکانەوە . ئەوەی ببوە دیاردەی ئاسایی ئەو پاشماوە و پیسایانە بوو لە گەڕەکەکان هەڵدەگیران , دواتر دەکران بە سوتەمەنی بۆ حەمامەکان , دەبوونە دایانگای مێش و مێگەز و سەرچاوەی نەخۆشی 116 .

شارەکانی عێراق لە سەدەی 15 ەوە , لەهەموو خزمەتگوزارییەکی تەندرووستی بێ بەش بوون , کەوتنە بەر شاڵاوی زۆر جۆرە نەخۆشی کوشندە , لە چەشنی تاعون و کولێرا و مەلاریا و تیفۆید , لە

ساڵەکانی 1689 و 1719 و 1773 و 1774 و 1776 و 1780 و 1790 و 1801 و 1827 و 1830 و 1873 و 1874 و 1875 و 1876 و 1877 و 1899 و 1901 و 1902 و … هتد .
((لەو ماوانەدا زۆر جار نەخۆشی عەراقیان گرتەوە . هەر یەکێک لەم نەخۆشیانە , زیانی ئابوری و مرۆیی گەورەیان لێ کەوتەوە , ئەمەش بەهۆی ئەوەوەی , دەسەڵاتداریەتی عوسمانی گرنگی نادا بە کەرتی تەندروستی 117 .
مشك و جرج , یەکێك لە هۆکارەکانی تاعوونن لەم مێژوودا . کە بەرفراوانی لەو شارە قەڵا ماڵە بچوك و تاریکانەدا بڵاو ببونەوە .
گرنگترین ئەو ڕوداوانەی لە کەرکووکدا هاتنە ئاراوە , ئەوەی تۆمار کراوە بریتین لە :
((لە ساڵی 1248ز بارانێکی زۆر باری , لادێیەکان کەوتنە ژێر ئاواوەوە , قەڵای کەرخینی هەرەسی هێنا 118) .
ساڵی 1744 کولێرە دای بەسەر ناوچەی کەرکووکدا (من احداپ کرکوك 1700-1959- نجات کوبرلی اوغلو).
((ساڵی 1757 … (بەهۆی کارەساتی سەرماو بەفرەوە , ژمارەیەکی زۆر هاوڵاتیانی کورد گیانیان لە دەست دا , تەنانەت کەس نەبوو تەرمەکانیان بشارێتەوە 119)
((هەمان ساڵ ناوچەکە کەوتە بەر هێرشی بەرفراوانی کولێرە . سەرباری برسێتی بەهۆی پەلاماری کولێرەوە. لە دوایدا نەخۆشیشی هاتە سەر . مردن ئەوەندە زۆر بووە , کە فریای ناشتنی تەرمەکانیان نەکەوتن 120) .
ساڵی 1770 پلەی گەرما هاتە خوارەوە , بووە هۆی فەوتانی بەروبوومی کشت و کاڵ و هاتنی گرانی (من احداپ کرکوك 1700-1959- نجات کوبرلی اوغلو).
ساڵی 1771 جارێکی دیکە کەرکووك کەوتە بەر شاڵاوی کولێرە , لە ئاکامدا بەروبوومی کشت و کاڵ فەوتا و گرانی لێکەوتەوە .
ساڵی 1772 تاعون کەرکووکی گرتەوە کە لە ئەستەنبووڵەوە هاتبوو , ئەمەش بووە هۆی ئەوەی خەڵك شارەکە بەجێ بهێڵن .
ساڵی 1773 باران زۆر باری بووە هۆی زۆری بەرهەم و هەرزانی (من احداپ کرکوك 1700-1959- نجات کوبرلی اوغلو).
ساڵی 1785 وشکە ساڵی بوو , بووە هۆی گرانی و کەمبوونی خۆراك و برسێتی لەناو هەژاران (من احداپ کرکوك 1700-1959- نجات کوبرلی اوغلو).
ساڵی 1792 جارێکی دیکە وشکە ساڵی بوو , بووە هۆی گرانی و برسێتی .
ساڵی 1802 تاڵانی ناوچەی شنەو لاجان هێنرایەوە بۆ شار , کە لە هێزی بەباسیان گرتبووە , دابەشکرا بەسەر دانیشتووانی شاری

کەرکووك (60000 سەر مەڕ- 2000 مانگا – 2000 گا) 121 .

((ساڵی 1815 گرژی کەرکوکی گرتەوە , چەند مانگ درێژەی کێشا 122 .

((فارسەکان لە نێوان ساڵانی 1821-1823 شارەکانی کەرکوك –سلێمانی- موسڵیان داگیرکرد , بەڵام بەهۆی بڵاوبونەوەی نەخۆشییەوە پاشەکشەیان کرد 123 .

ساڵی 1821 کولێراو زەردویی کەرکووکی گرتەوە کە لە هیندستانەوە هاتبوو , نزیك 1000 کەسی لە شار کوشت , 20 ڕۆژی خایاند 124 .

ساڵی 1824 جارێکی دیکە باران کەم باری , گرانی ناوچەکەی گرتەوە , زۆرکەس لە برسان مردن , ساڵی 1827 جارێکی دیکە کولێرا ژمارەیەك هاووڵاتی شارەکەی کوشت , ساڵی 1828 کولێ پەلاماری شاری دا , ساڵی 1829 قات و قڕی جارێکی دیکە کەرکووکی گرتەوە .

ساڵی 1830 تاعون لە تەبرێزەوە گەیشتە سلێمانی , لەوێوە بۆ کەرکووك , ڕۆژانە هەزارانی دەکوشت , دەسەڵاتی عوسمانی هانای بۆ ئینگلیز برد , خەڵك لە ترسان شاریان بەجێ دەهێشت , هەواریان لە دەرەوەی شار هەڵدا 125 .

یەکێك لەو نەخۆشییە کوشندانەی لە مێژوودا کەرکووکی گرتۆتەوە , تاعونەکەی ساڵی 1830 ە , تەواوی سەرچاوەکان , ئاماژە بۆ تاعونێکی سەخت دەکەن لە ساڵی 1830 , لە شاری کەرکووك , زۆر سەرچاوە پەنجەیان درێژکردووە بۆ ئەم ڕشانەوە گەورەیە , هەموویان ئاماژە بە زیانە زۆر و زەبەندە گیانییەکانی دەکەن .

((ڕشانەوەی گەورە لە ساڵی 1830(30-50%)خەڵکی کەرکوکی کوشتووە . سوپای عوسمانی تەرمی مردووەکانی بە کەمەڵ بە عەرەبانە گواستەتەوە بۆ شوێنی ئیسکانی کەنی ئێستا لەو شوێنە ژێر گلی کردووە 126 .

بەڵام بە داخەوە ئاماری ژمارەی دانیشتووانی کەرکووکمان لە پێش و پاش تاعونەکە لەبەر دەستدا نییە , تاکو قەبارەی زیانە گیانییەکانمان بۆ ئاشکرا بێت .

((لە سێپتێمبەری 1830 , نەخۆشی تاعون لە کەرکوك بڵاو بوەوە) 127 .

((ساڵی 1830 تاعون لە کەرکوك بڵاو بوەوە) .

((تاعون بەشێکی زۆری شاری وێران کرد , خەڵکی لە شار دەرکرد 128 .

((تاعون و برسێتی هات , بەجارێ خەڵکی دانیشتوان و دوژمنی بێ هێشتینەوە , بە جۆرێك کاتێ دزی دەکرا هەر کەمەڵێ تەمەتەکەی دەخستە پای ئەوەی تر 129)

((دوای ئەمە نەخۆشی تاعون وڵاتی داگرت بە جۆرێك نیوەی دانیشتوانی شارەکەو دەهاتەکانی دەوروبەری لەناو برد 130 .

ساڵی 1832 و 1845 کولێراو تاعون جارێکی دیکە کەرکووکی گرتەوە , هەر جارەی ژمارەیەکی زۆر هاووڵاتی شاری کوشتووە , ئەوە نییە ئەمە

یەکەم و دوا نەخۆشی بووبێت ، خەڵکی شاری کەرکووکی بە کۆمەڵ لەناو بردبێت ، لەم بوارەدا نموونەی دیکەمان زۆرە :
((ڕشانەوەی بچوك هاوكات لەگەڵ ساڵی گرانییەکە زیانی گەورەی نەگەیاندوە 131) .
((لە گرانی گەورە ، برسێتی و گرانی بێ ئەندازە ، سەدان کەسی لە کەرکوکدا لە برسێتی کوشت 132 .
مردن بە برسێتی و نەخۆشی گرانی گەورە ، کاریگەری جەنگ و تاڵان و بڕۆی عوسمانییەکان بوو لە سەر خەڵك ، عوسمانی دەوڵەتێکی سەربازی بوو ، بۆیە بەردەوام لە جەنگدا بووە ((لە سەرەمی عوسمانییەکان خەڵك کەوتنە بەر شاڵاوی تاڵان و بڕۆ) .
سەرباری تاڵان و بڕۆی خەڵك ، باجێکی زۆریشی بە دوادا هات ((لە هەر کەرێکی بێ بار 1 فلس باج وەردەگرترا ، بەڵام کەری باردار 4 فلوس باجەکەی بوو) .
ل□ بەر ئەوەی سوارە پیادە باجی لەسەر نەبوو خۆی لێ دەبوارد ((خەڵك خۆیان بارەکەیان هەڵئەگرت تا 4 فلسی باجەکە نەدەن)
((لە لادێکان هەر سەرە مەڕو بزنێك 4 عانە باجی لەسەر دانرا) .
سوپای داگیرکەری ئینگلیز ، هەڵوێستی عوسمانییەکانیان گرتە بەر بەرامبەر بە چەوساندنەوەی خەڵکی هەژار ، درێژەیان بە سیاسەتی عوسمانییەکان دا ((ئینگلیزەکان ئاغاکانیان کردە وەکیلی خۆیان بۆ وەرگرتنی باج 133) .
جەنگ کاریگەری زۆری لەسەر خەڵك دانا ، جگە لە مەرگی بە کۆمەڵ لە بەرەکانی شەڕ ، هاوکات تاڵان و بڕۆ و گرانی و بێکاری و برسێتی و نەخۆشی لەگەڵ خۆیدا بۆ جەماوەر هێنا .
ئەم خشتەیەی لە خوارەوە دەیبینن ، سەرژمێری گوندێکی کوردستانە ، لە پێش جەنگ و دوای جەنگ ، ئەوە دەر ئەخات ، جەنگ چ کارێکی ناهەمواری کردۆتە سەر دێ یەکی بچووکی لاڕێی وەك ((تەبلا)).
پێش جەنگ لە پاش جەنگ
ژمارەی ماڵەکان 20 20
هێش و گاسنی جووت 15 10
مەڕ و بزن 35 (134) . 25

بەم شێوەیە وەك بینیمان جەنگ ، برسێتی ، نەخۆشی ، سستەمی زاڵمانەی کارگێڕی هۆکاری ئەوەن کە ژمارەی دانیشتووان بەرز نەبێتەوە .
ئەم ئامارانەی تاکو ئێستا پێشکەشمان کردن ، وەك پێشتر ئاماژەمان پێیان دا ، هەموو خ□م□□اندنی خەڵکانی بێگانەیە بۆ سەرژمێری دانیشتووانی ناو شار ، نەك لیوای کەرکووك بە شار و لادێکان

دەوروبەرەوە .
لە دوای داگیرکردنی عێراق لەلایەن ئینگلیزەوە , بۆ یەکەمجار ئاماری ناو شار و دەوروبەرەکەی دێتە پێشەوە . ((ساڵی 1919 بە گوێرەی خەمڵاندنی بەریتانیا , ژمارەی دانیشتوانی کەرکوك 92000 بوو , بەڵام بە گوێرەی ئاماری لیژنەی عوسبەی ئومەم ژمارەی دانیشتوانی 111650 کەس بوو , 3,6% دانیشتوانی سەرجەم عێراقی دیاری دەکرد 135 .
((ساڵی 1921-1924 , بە گوێرەی خەمڵاندنی حکومەتی عێراقی , ژمارەی دانیشتووانی لیوای کەرکوك , گەیشتە 111650 کەس 136 .
((ڕاپۆرتی کۆمەڵەی نەتەوەکان (عوصبة الامم) کە لەلایەن لیژنەی تایبەتییەوە لە ناوچەکە لە کوردستانە لە ساڵانی (1922-1924)ئەنجام دراوە : ژمارەی دانیشتوانی لیوای کەرکووك , گەیشتە 111,650 کەس و بە پێی نەتەوەکانیان بەم پێیە دابەش بوونە : کورد 42,5% و عەرەب 31,9% و تورکمان 23,4% و ئەوانی تر 2,2%, کەی ژمارەیان 100% 137) .
سەرژمێری 1925 لیوای کەرکووك 138850 کەس بووە , بە گوێرەی ئاماری حکومەتی عێراق ژمارەی دانیشتووانی لیوا 136795 کەس بووە 138 .
لە ساڵی 1930دا , بۆ یەکەمجار لە مێژوودا , دەزگایەکی حکومی , ئاماری ناو شاری کەرکووك دەکات , هەرچەندە پێی ناچێت ئامارەکە فەرمی و زۆر ورد بوبێت , بەڵام دەشێت تاکو ئەوکات نزیکترین ژمارەی نزیك لە ڕاستییەوە بوبێت ((ساڵی 1930 ئامارێك کە شارەوانی کەرکوك پێی هەڵسا , بەگوێرەی ئەو ئامارە ژمارەی دانیشتووانی شاری کەرکوك 35000 بوو 139) .
هیچ کام لەم سەرژمێرییانەی ئاماژەمان پێیان دا تا ئێستا بە شێوەی ڕێك و پێك و مۆدێرنانە ئەنجام نەدراون , بۆیە بازنەی کەم هێنان بەرفراوانە . دەتوانیین لە ساڵی 1947 ەوە , پشت بە سەرژمێرییەکان ببەستین , کە شێوەی فەرمی و سەرتاسەریی ئەنجامدراوە ((هەرچەندە سەرژمێری ساڵی 1947 یەکەم سەرژمێری ڕەسمییە کە دەکرێت پشتی پێ ببەسترێت , بەڵام ئەو سەرژمێرییەش دوا بە دوای شاڵاوی سوپا بەسەر کوردستان لە سییەکان و چلەکاندا کراو ئەو دەمەش خەڵکی هوشیارییەکی ئەوتۆیان نەبوو لە ترسی باج و خزمەتی سەربازی خۆیان دەشاردەوەو خۆیان ناونووس نەدەکرد 140) .
((لە ساڵی 1947 لەسەر بنچینەی مۆدێرن ئامار کرایەوە , ژمارەی دانیشتوانی لیوا گەیشتە 286005 کەس کە دەیکردە 5,9% ی هەموو عێراق 141) .
بەڵام ناو شاری کەرکووك ((ژمارەی دانیشتوانەکەشی لە 60000 کەسێك زیاترە کە زۆربەیان بەتورکی و کوردی دەدوێن 142) .

((ساڵی 1947 ژمارەی دانیشتووانی کەرکووك 67756 کەس بوو , کە 18000 لە وانە شوێنی لە دایکبونیان شارەکانی دیکەیە 143) .

10 ساڵ دوای ئەو سەرژمێرییە , سەرژمێرێکی فەرمی دیکە لە ساڵی 1957 ئەنجام درا , تاکو ئێستا بە متمان□ □ پ□کراوترین سەرژمێری دیاری کراوە لە عێراق , بۆ یەکلاییکردنەوەی کێشەی ناسنامەی کەرکووك پشتی پێ دەبەسترێت ((سەرژمێری ساڵی 1957 گونجاوترین سەرژمێرییە کە پشتی پێ ببەسترێت , چونکە لە بارودۆخێکی گونجاوتردا کراوە 144) .

بە گوێرەی ئەو سەرژمێرییە , ژمارەی دانیشتووانی ناوەندی شاری کەرکووك , گەیشتە 120402 کەس .

بەم شێوەیە دەبینیین لە ماوەی نێوان ساڵانی 1930 بۆ 1947 – 1957 ژمارەی دانیشتووانی شاری کەرکووك , تەکانی بێوێنەی بە خۆوە بینیووە , لە ماوەی ئەم 27 ساڵەدا , نزیك بە 350% گەشە دەکات .

لە بەشەکانی داهاتوودا , لە گۆڕانکارییە کۆمەڵایی□تی و ئابورییەکان دەکۆڵینەوە کە لەو ماوە مێژووییەدا (1947-1957) لە کەرکووکدا ڕویان داوە , لێ ئێستا بەکورتی دەتوانیین گرنگترین ئەو هۆکارانە لەم سەرە خاڵانە کورت بکەینەوە :-

- کۆچی جوتیارانی بێکار ڕوو لە شار .
- زۆربوونی ژمارەی لە دایك بوون و کەمبونەوەی ڕێژەی مردن .
- بوونی کۆمپانیای نەوت لە کەرکووك پێویستی بەهێزی کار .

((سەرچاوەکان باس لەوە دەکەن , ژمارەی کۆچبەران بۆ شاری کەرکووك , لە شارەکانی دیکەوە , لە نێوان 1947 – 1957, زیاتر لە 39000 کەس بووە 146) .

وەك ئاماژەمان پێیدا , بەرزبوونەوەی ڕێژەی لە دایك بوون و دابەزینی ڕێژەی مردن , هۆکاری ئەم گەشەکردنەی ژمارەی دانیشتووانە , دیارە باری تەندرووستی , خۆراك , خوێندن لەو ماوەیەدا چووە سەر .

ڕێژەی لە دایك بوون لە پارێزگای کەرکووك (1957-1987) بە هەزاران

ساڵ لە دایك بوون بە هەزار

7,3 58-57

19,5 67-60

(147) 28,7 87-77

هەرچی ڕێژەی مردنە , بە پێچەوانەی لە دایك بون لە دابەزیندا بووە :

ڕێژەی مردن لە پارێزگای کەرکووك لە ماوەی 21 ساڵدا :

ساڵ	57- 59	60- 61	72 -73	77-78
کەرکووك	4,8	1,7	2,7	4,8
عێراق	3,9	3,8	2,9	4,5 (148) .

د. شاکر خەسباك لە پەرتووکی (العراق الشمالی) بەم شێوەیە ژمارەی مردوان لە شاری کەرکووك دیاری دەکات : ژمارەی مردووان ساڵی 1957(407) کەس , ساڵی 1958(796) کەس , ساڵی 1960(1072) کەس , ساڵی 1961(844) کەس , ساڵی 1962(700)کەس , ساڵی 1965(672) , ساڵی 1966(815) 149 .

پاش 8 ساڵ لە ئاماری ساڵی 1957 , دوای گۆڕانکارییەکانی ساڵانی 1958 و 1961 و 1963 لە کوردستان و عێراق , ئامارێکی نوێ لە عێراق ئەنجام دەدرێت , ژمارەی دانیشتووانی شاری کەرکووك بەم شێوەیە بەرزبوەوە :

((کۆی گشتی ژمارەی دانیشتوانی پارێزگای کەرکوك لە ساڵی 1965 گەیشتە 473626 کەس 150 .

ڕێژەی شارنشینی لە ساڵی 1965 , لە پارێزگای کەرکووك و عێراق بەم شێوەیەی خوارەوە بووە:

((لە پارێزگای کەرکوك ڕێژەی شارنشینی 48,5% بووە , ژمارەی دانیشتوانی ناو شاری کەرکووك 167,413 کەس بووە , کە دەیکردە 36,2% دانیشتوانی سەرجەم پارێزگا . لە پارێزگای بەغدا ڕێژەی شارنشینی 51,2% , بەصرە 46,5% و سلێمانی 21% بووە لەهەمان ساڵدا 151 . , دیارە شارنشینی دژ بە لادێنشینییە , بە پێچەوانەی یەك سەردەکەون و دادەبەزن .

لێرەوە بۆمان دەرەکەوێت , ڕێژەی شارنشینی لە پارێزگای کەرکووك , لە پێش پارێزگای بەصرەوەیە , هەروەها زیاتر لە دوو بەرابەری پارێزگای سلێمانی بووە لە ساڵی 1965 , کە ئەمەش لەو کات بلێ پلە بەرزەکان دادەنرا لە عێراقدا .

ڕێژەی شارنشینی لە شاری کەرکووك , لە ماوەی 30 ساڵ (1947-1977) بەم شێوەیەی خوارەوە لە گەشەکردندا بووە:

ساڵ	ژمارەی دانیشتووان	ڕێژەی شارنشینی
1947	286005	33%
1957	388462	39%
1965	473616	48%
1975	——	51%
1977	494767	70% (152) .

هەرچی ژمارەی لادێیە , لە پارێزگای کەرکووك و سەرجەم عێراق , بەم شێوەیەی خوارەوە , لە گۆڕاندا بووە لە ماوەی نێوان ساڵانی 1957 بۆ 1987 :

ساڵ کەرکووك عێراق

1957 1372 14050

1971 566 16996

1975 772 16975

1987 519 9954 (153) .

لە کۆتایی ئەم بەشەدا , خشتەیەك لە ئامارەكانی ڕابردووی بەشێك لە ئامارەكانی ئەم بابەتی پێشکەش دەکەم , لەسەر زۆربوونی ژمارەی دانیشتوانی شاری کەرکووك لە ماوەی سەدەو نیوێکدا :

ساڵ ئەوەی پێی هەڵساوە ژمارەی دانیشتوان

1816 بکنغام 15000

1856 کلیمان 25000

1872-1873یوسیب تشسرنیك 12000-15000

1896 شەمسەدین سامی 30000

1907 میجەرسۆن 15000

1918 ئەدۆنیس 25000

1919 بەریتانیا 92000(لیوا)

1921-1924 عێراق 111650(لیوا)

1922-1924 عصبە الامم 111650

1930 شارەوانی کەرکووك 35000

1947 حکومەت 67756

1957 – 120402

1965 – 167413

سەرچاوەکان :

1- (جغرافیە المدن- صبری فارس الهیتی –2002 – عمان- در الصفاو –ص11-12).

2-(ئەتڵەسی کەرکووك –ل32).

3-(سایتی – تجمع الفلاحین والمزارعین العراق).

4-(ل141- عصـــبیەت و تیۆری دەوڵەت لە بیـــری ئیبـــن خەلدونـــدا – ئەلبیرت عیسا –2005- چاپخانەی ڕوون .

5-(سراب النفگ- شیرین یونس- 24-8-2005 جزیرە نیت).

6-((باســەڕە –ژمـــارە 123 – 13-10-2005 – کەرکـــووك لە تەرازووی ستراتیژی پێش سەدەی بیست – ئاکۆ خالید ئەحمەد))

7-(منگقە کرکوك –د.نوری گالبانی –1995 لندن – ص 38)).

8-(حيپ يوجد نفگ فپمە صينييون – حياە 14-9-2005).
9-((كەركووك لە ڕوانگەى مێژوو□ – د. نورى تاڵەبانى _ باسەڕە 122 – 2005-10-6)لەم سەرچاوەيە وەرگيراوە ((گە باقر – مقدمە فى تاريخ الحقارات القديمە –ص188)
10-(نشاە مدن العراق و تگورها – تاليف – د.عبدالرزاق عباس حسين 1973 – معهدالبحوپ والدراسات العربيە -ص71).
11-(نشاە مدن العراق و تگورها – تاليف – د.عبدالرزاق عباس حسين 1973 – معهد البحوپ والدراسات العربيە -ص71).
12-(المدينە الكورديە –من القرن 10-13 م-فرهاد حاجى عبوش –جامعە دهوك-ل47-48).
13-((باسەڕە –ژمارە 123 – 2005-10-13 – كەركووك لە تەرازووى ستراتيژى پێش سەدەى بيست – ئاكۆ خاليد ئەحمەد)).
14-(رحلە ابن بگوگە –703_779 هجرى – مكتبە توفيقيە القاهرە -161).
15-(رحلە ابن بگوگە –703_779 هجرى – مكتبە توفيقيە القاهرە-ص17)
16-(كەماڵ مەزهەر – كوردستانى نوێ-ژمارە 3273).
17.-(كركوك و توابعها حكم تاريخ والچمير –د.كمال مقهر احمد-جزو اول-ص54-55).
18-(كوردستانى نوێ-ژمارە 3273- 19- 1 – 2004- كەماڵ مەزهەر).
19- (كەماڵ مەزهەر – كوردستانى نوێ-ژمارە 3273).
20-(كەماڵ مەزهەر – كوردستانى نوێ-ژمارە 3273) .
21- (كەماڵ مەزهەر – كوردستانى نوێ-ژمارە 3273).
22-(كەماڵ مەزهەر – كوردستانى نوێ-ژمارە 3273).
23-. (كوردستانى نوێ-ژمارە 3273- 19- 1 – 2004- كەماڵ مەزهەر)
(كردستان فى قرن الپامن الهجرى –د.زرار صديق توفيق –موئسسە موكريان-2001-ص312- سەيرى مجم بلدان : بەشى دوو ل38 ,- 459,310 , بەشى 4 ل 450).
24- (كركوك و توابعها حكم تاريخ والچمير –د.كمال مقهر احمد-جزو اول- (56).
25-(كوردستانى نوێ-ژمارە 3273- 19- 1 – 2004- كەماڵ مەزهەر).
26- حمامات السوق الدمشقيە تكافح للبقاو من خلال السياح والباحپين شرق الاوسگ – 7-11-□2005□)).
27-(رحلە ابن بتوتە . ص161- ص 204.) .
28- (رحلە ابن بتوتە . ص 204.) .
29-(سەنتەرى برايەتى –ژمارە 20 – هاوينى 2001- كەركوك لە چەرخە كۆنەكاندا- پرۆفيسۆر -د.جەماڵ ڕەشيد –ل51).

30-((التاخی 4158 تاریخ 2004-1-12 کرکوك قلب کوردستان – ا.د.فؤاد حمە خورشید –فصل الپالپ)).
31- (کرکوك مدینە قرابین والگاعە والتجارە – د.جلیل عگیە).
32-(سەنتەری برایەتی- ناوچەی کەرکووك لە سەردەمی عەباسیەکاندا –750-1258ز – قادر محمد ئەشکەنەیی-ل108).
33- د.مصگفی جواد – کرکوك فی تاریخ – مجلە اهل النفگ العدد 40 لسنە 1954) .
34- کردستان فی قرن الپامن الهجری – د.زرار صدیق توفیق –موئسسە موکریان-2001-ص219- سەرچاوەی سەرەکی الشامی – ڤفرنامە – ص144-145-الیزدی: ڤفرنامە , 469-1 . روچە الصفا, 222- 6,التاریخ الغیاپی , ص189)(ابن فچل اللە العمری : مسالك الابصار, 125-3 , صبح الاحشی ,375 -4).
35-(سەنتەری برایەتی –ژمارە 20 – هاوینی 2001-ناوچەی کەرکووك لە سەردەمی عەباسیەکاندا 656ز-1258ز-قادر محەمەد ئەشکەنەیی –ل102).
36-(کرکوك : تاریخ عریق وواقع مریر – جبار قادر – الحوار المتمدن العدد 1331 – 28-9-2005).
37- (کردستان فی قرن الپامن الهجری –د.زرار صدیق توفیق –موئسسە موکریان-2001-331,332,333 –حمداللە المستوفی:نزهە القلوب ,ص43-42, 79-77 , 98-97 , 129-117).
38- .(کرکوك : تاریخ عریق و واقع مریر – جبار قادر – الحوار المتمدن العدد 1331 – 28-9-2005).
39-(حدود کردستان الجنوبیە تاریخیا الجنوبیە تاریخیا و جغرافیا – عبدوالرقیب یوسف – گبعە الاولی 2005 – ص257).
40-(شژی التاریخ فی احیاو کرکوك – د.صبحی ساعتجی – ایلاف 14-7 – 2005).
41-. (شژی التاریخ فی احیاو کرکوك – د.صبحی ساعتجی – ایلاف 14-7 – 2005).
42-(شژی التاریخ فی احیاو کرکوك – د.صبحی ساعتجی – ایلاف 14-7 – 2005).
43-(شژی التاریخ فی احیاو کرکوك – د.صبحی ساعتجی – ایلاف 14-7 – 2005).
44-. (کرکوك ژمارە 9 بەرواری هاوینی 2001 -المعالم الاپریە والتراپیە فی مدینە کرکوك – عبدالرقیب یوسف – ص118).
45-.(شژی التاریخ فی احیاو کرکوك – د.صبحی ساعتجی – ایلاف 14-7 – 2005).
46-(شژی التاریخ فی احیاو کرکوك – د.صبحی ساعتجی – ایلاف 14-7 – 2005).

47-(شزى التاريخ فى احياو كركوك – د.صبحى ساعتجى – ايلاف 7-14 – 2005).

48-(كركوك : تاريخ عريق وواقع مرير – جبار قادر – الحوار المتمدن العدد 1331 – 2005-9-28).

49-(المدين[illegible] والحيا[illegible] المدني[illegible] – جزو 2 – ص 272-273). 50-([illegible] – [illegible]). 51-([illegible] 9 [illegible] 2001 -[illegible] – [illegible] 111). 52-([illegible] 1700-[illegible]1959-[illegible]). 53-(([illegible] – 20 [illegible] 2001- [illegible] -[illegible]. [illegible] –51). 54-([illegible] – [illegible] 7-14 – 2005). 55-([illegible] 9 [illegible] 2001 -[illegible] – [illegible] –110). 56- [illegible] – 20 [illegible] 2001- [illegible] -[illegible]. [illegible] –51)). 57-([illegible] – [illegible] – [illegible] – [illegible] 1985 –282). 58-([illegible] – [illegible] 7-14 – 2005). 59-(([illegible] 1700 – [illegible] 1959 -[illegible] [illegible])). 60-(([illegible] 1700 – [illegible] 1959 -[illegible] [illegible])). 61-.([illegible] – [illegible] 7-14 – 2005) .

62-(([illegible] 1700[illegible]01959[illegible]_ [illegible]).

63- ([illegible] – 2 [illegible] 273-274).

64-([illegible] – 2 [illegible] 274).

65-([illegible] – [illegible] – 7-14 – 2005).

66-(([illegible] 1700-1959- [illegible]).

67-([illegible] – [illegible] – 7-14 – 2005).

68-(([illegible] 1700-1959[illegible]- [illegible]).

69-.([illegible] – [illegible] – 7-14 – 2005).

70-([illegible] – [illegible] – 7-14 – 2005).

71-([illegible] – [illegible] – 7-14 – 2005).

72-([illegible] – [illegible] – 7-14 –

.(2005

73-) [illegible] 1700-1959 [illegible]).

74- (([illegible] 4158 [illegible] 2004-1-12 [illegible] – [illegible])).

75-) [illegible] – [illegible] – [illegible] – 7-14 – 2005).

76-(([illegible] 1700-1959 – [illegible]).

77-) [illegible] – [illegible])**.

78- (شژی التاریخ فی احیاو کرکوك – د.صبحی ساعتجی – ایلاف 14-7 – 2005).

79-(شژی التاریخ فی احیاو کرکوك – د.صبحی ساعتجی – ایلاف 14-7 – 2005).

80-(شژی التاریخ فی احیاو کرکوك – د.صبحی ساعتجی – ایلاف 14-7 – 2005).

81-(شژی التاریخ فی احیاو کرکوك – د.صبحی ساعتجی – ئیلاف 14-7 – 2005).

82-(شژی التاریخ فی احیاو کرکوك – د.صبحی ساعتجی – ئیلاف 14-7 – 2005).

83-((کەرکوك –ژمارە 10-کەرکوك لە مەوسوعەیەکی عێراقی ساڵی 1947دا-د.نوری تاڵەبانی ل17)).

84-(کرکوك ژمارە 9 بەرواری هاوینی 2001 -المعالم الاپریە والتراپیە فی مدینە کرکوك – عبدالرقیب یوسف – ص132).

85- التاخی 4158 تاریخ 2004-1-12 کرکوك قلب کوردستان – ا.د.فۆاد حمە خورشید –فصل الپالپ)).

86-(موسوعە ترکمان العراق – المدارس الترکمانیە فی کرکوك للفترە من 1656 – 1909 – نجاە کوپر اوغلو – ئەنتەرنێت).

87-((المجموعە الاحصائیە السنویە العامە لسنە 1952 – مگبعە الزهراو – ص 97).

88-((التاخی 4158 تاریخ 2004-1-12 کرکوك قلب کوردستان – ا.د.فۆاد حمە خورشید –فصل الپالپ)).

89-(کرکوك فی عهد الاستعمار البریگانی والعهد التالی – بقلم الملا جمیل روزبیانی – ترجمە انور مندلاوی – ئەنتەرنێت).

90- ((التاخی 4158 تاریخ 2004-1-12 کرکوك قلب کوردستان – ا.د.فۆاد حمە خورشید –فصل الپالپ)).

91- ((کەرکووك ژمارە 22 –23- زستانی 2004 -مێژووی هونەری بیناکاری و نەخش و نیگاری ناوچەی کەرکوك لە نێوان ساڵانی 1914-1975-((مستەفا نەریمان-بیرەوەرییەکانی ژیانم –بەغدا 1994

ل13-14)) سمكۆ بەهرەز محەمەد- ل142)).
92-((كەركووك ژمارە 22 –23- زستانی 2004 -مەژووی هونەری بیناكاری و نەخش و نیگاری ناوچەی كەركوك لە نێوان ساڵانی 1914-1975- سمكۆ بەهرەز محەمەد-126-127)).
93-((منگقة كركوك –د.نوری گالبانی –1995 لندن -ص 39-40)).
94-(شژی التاریخ فی احیاو كركوك – د.صبحی ساعتجی – ایلاف 7-14 – 2005).
95-(شژی التاریخ فی احیاو كركوك – د.صبحی ساعتجی – ئیلاف 7-14 – 2005).
96-((كەركوك –ژمارە 10-كەركوك لە مەوسوعەیەكی عەراقی ساڵی 1947دا-د.نوری تاڵەبانی ل17-18)).
97- (كەركوك –ژمارە 10-كەركوك لە مەوسوعەیەكی عەراقی ساڵی 1947دا-د.نوری تاڵەبانی ل.18
98- ماژا فی كركوك – تالیف فهمی عرب و فاچل محمد – گبعة كركوك – ص 53).
99- (ماژا فی كركوك – تالیف فهمی عرب و فاچل محمد – گبعة كركوك – ص54).
100-(المجموعة الاحصائیة السنویة العامة لسنة 1952 – مگبعة الزهراو – وزارة الاقتصاد – 101((التاخی 4158 تاریخ 12-1-2004 كركوك قلب كوردستان – ا.د.فؤاد حمة خورشید –فصل الپالپ)).954 – ص 135).
102-((كركوك عدد 16- كركوك فی القرنیین 18-19 كما وصفها الرحالة والمستشرقون – اكو برهان محمد– ص225-232)ناوبراو ئەڵمانییە.
103-(كركوك ژمارە 9 بەرواری هاوینی 2001 -المعالم الاپریة والتراپیة فی مدینة كركوك – عبدالرقیب یوسف – ص 130).
104-(شژی التاریخ فی احیاو كركوك – د.صبحی ساعتجی – ئیلاف 7-14 – 2005).
105-(گەڤاری كەركوك ژ 8 – بەهاری 2001 – بیرەوەرییەكانم – فاتیح حەمە ڕەش ل 117)
106-(شژی التاریخ فی احیاو كركوك – د.صبحی ساعتجی – ایلاف 7-14 – 2005).
107-(الوجود التركمانی فی كركوك – نصرت مردان – سویسرا)
108-(المدینة والحیاة المدنیة – جزو 2 – ص 273-274).
109- (كركوك : تاریخ عریق وواقع مریر – جبار قادر – الحوار المتمدن العدد 1331 – 28-9-2005).
110- (التركیب الاپنی لسكان كركوك خلال قرن 1850-1958 -د.جبار قادر).

111- ((باسەڕە –ژمارە 123 – 2005-10-13 – کەرکـووك لە تەرازووی ستراتیژی پێش سەدەی بیست – ئاکۆ خالید ئەحمەد)).

112- (الترکیب الاپنی لسکان کرکوك خلال قرن 1850-1958 -د.جبار قادر).

113- (سەنتەری برایەتی –ژمارە 20 – هاوینی 2001- کەرکوك لە چەرخە کۆنەکاندا- پرۆفیسۆر -د.جەماڵ ڕەشید (ل64).

114-((التاخی 4158 تاریخ 12-1-2004 کرکوك قلب کوردستان – ا.د.فۆاد حمە خورشید –فصل الپالپ)).

115-(کورد و کەرکوك – لەتیف فاتیح فەرەج – ئەنتەرنێت).

116- (المدینە والحیاە المدنیە – جزو 2 – ص 278).

117- (المدینە والحیاە المدنیە – جزو 2 – ص 286) .

118-(کرکوك عبر التاریخ – عزیز قادر صابنجی).

119- .(کەرکوك –ژمارە 7پاکتاوکردنی کورد و تەعریبکردنی کوردستان لە مێژووی کۆن دا – ل 46-47).

120-(کەرکوك –ژمارە 7پاکتاوکردنی کورد و تەعریبکردنی کوردستان لە مێژووی کۆن دا ل47.).

121- (من احداپ کرکوك 1700-1959- نجات کوبرلی اوغلو).

122- (اربعە قرون فی تاریخ العراق الحدیپ – الستر ستیفن – ترجە جعفر الخیاگ –122 گبعە السادسە – 1985 – ص 282).

123- (لوتسکی-تاریخ الاقگار العربیە الحدیپ-دارالتقدم موسکو-ص27).

124-(من احداپ کرکوك 1700-1959- نجات کوبرلی اوغلو).

125- ((من احداپ کرکوك 1700-1959- نجات کوبرلی اوغلو).

126- (باسەڕە ژمارە, 9-3-2005 –ئاکۆ خالید ئەحمەد).

127-(کرکوك- لمحات تاریخیە – لیلی نامق- منشورات خبات- ص40).

128- (اربعە قرون فی تاریخ العراق الحدیپ – الستر ستیفن – ترجە جعفرالخیاگ – گبعە السادسە – 1985 – ص 318).

128-(اربعە قرون فی تاریخ العراق الحدیپ – الستر ستیفن – ترجە جعفرالخیاگ – گبعە السادسە – 1985 -ص325).

129- .(گەشتەکەی فرێزەر ساڵی 1834 -ئومێد ئاشنا وەریگێڕاوە –1998 چاپخانەی تیشك -ل60).

130- . ((گەشتەکەی فرێزەر ساڵی 1834 -ئومێد ئاشنا وەریگێڕاوە –1998 چاپخانەی تیشك ل39)).

131- (باسەڕە ژمارە, 9-3-2005 –ئاکۆ خالید ئەحمەد).

132-(کرکوك قی عهد الاستعمار البریگانی والعهد التالی – بقلم الملا جمیل روزبیانی – ترجمە انور مندلاوی – ئەنتەرنێت).

133- (کرکوك قی عهد الاستعمار البریگانی والعهد التالی – بقلم الملا جمیل روزبیانی – ترجمە انور مندلاوی – ئەنتەرنێت).

134- (ل23-یاداشتەکانی میجەرنۆئیل لە کوردستان –وەرگێڕانی حسەن ئەحمەد جاف و حسەن عوسمان-بغداد 1984).
135- (کرکوك –دراسات فی التکوین القومی للسکان-د.خلیل اسماعیل محمد- ص29).
136- (کرکوك –دراسات فی التکوین القومی للسکان-د.خلیل اسماعیل محمد-ص8).
137- (سەنتەری برایەتی –ژمارە 20 – هاوینی 2001-کێشەی بەعەرەبکردنی کەرکوك لە کۆنەوە تا ئەمڕۆ-د.ڕەفیق شوانی-ل226).
138- ((کەرکووك ژمارە 22 –23- زستانی 2004 – بایەخی چیۆپۆلەتیکی پارێزگای کەرکوك – پشتیوان حسەن کەریم و کارزان ئیبراهیم ساڵەح – ل6)).
139- (الترکیب الاپنی لسکان کرکوك خلال قرن 1850-1958 -د.جبار قادر).
140- (جوگرافیای هەرێمی کوردستانی عێراق –سەنتەری برایەتی- جوگرافیای دانیشتوان –د.خەلیل ئیسماعیل-ل178).
141 – (کرکوك –دراسات فی التکوین القومی للسکان – د. خلیل اسماعیل محمد -ص29).
142- ((کەرکوك –ژمارە 10-کەرکوك لە مەوسوعەیەکی عێراقی ساڵی 1947دا-د.نوری تاڵەبانی ل17-18)) .
143- (کرکوك : تاریخ عریق وواقع مریر – جبار قادر – الحوار المتمدن العدد 1331 – 28-9-2005).
144- (جوگرافیای هەرێمی کوردستانی عێراق –سەنتەری برایەتی- جوگرافیای دانیشتوان –د.خەلیل ئیسماعیل-ل179).
145- (جوگرافیای هەرێمی کوردستانی عێراق –سەنتەری برایەتی- جوگرافیای دانیشتوان –د.خەلیل ئیسماعیل-ل179).
146- (کرکوك : تاریخ عریق وواقع مریر – جبار قادر – الحوار المتمدن العدد 1331 – 28-9-2005).
147- کەرکووك ژمارە 22 –23- زستانی 2004 – بایەخی چیۆپۆلەتیکی پارێزگای کەرکوك – پشتیوان حسەن کەریم و کارزان ئیبراهیم ساڵەح – ل17)).
148- ((کەرکووك ژمارە 22 –23- زستانی 2004 – بایەخی چیۆپۆلەتیکی پارێزگای کەرکوك – پشتیوان حسەن کەریم و کارزان ئیبراهیم ساڵەح – ل21)).
149- (کەرکووك ژمارە 22 –23- زستانی 2004 – بایەخی چیۆپۆلەتیکی پارێزگای کەرکوك – پشتیوان حسەن کەریم و کارزان ئیبراهیم ساڵەح – ل23)).
150- (کرکوك المدینە الچاحکە بالناروالنور –عونی داودی –الاتحاد

480 –5-7-2002).

151- (نشأة مدن العراق و تگورها – تاليف – د.عبدالرزاق عباس حسين 1973 – معهدالبحوپ والدراسات العربية – ص77) .

152- (ئەتڵەسی کەرکووك – هەولێر – 2005 – لیژنەی باڵای بەرەنگاربوونەوەی بەعەرەبکردنی کوردستان –ل45).

153- (ئەتڵەسی کەرکووك –هەولێر – 2005 – لیژنەی باڵای بەرەنگاربوونەوەی بەعەرەبکردنی کوردستان ت64).

PKU (فینیل کیتۆنیوریا): شیکردنەوەیەکی زانستی و پزیشکی.. ابراهیم موحەمەد(ئەبڕاهام لەقای)

پێداچوونەوەی زانستی: کوردۆ باپیر، پسپۆڕی بایۆلۆجی، سەرۆك بەشی بایۆلۆجی لە زانکۆی سۆران.

نوسینی وتار: ابراهیم موحەمەد(ئەبڕاهام لەقای)، زنجیرەی ١٦٢.

فینیل کیتۆنیوریا، کە بە PKU ناسراوە، نەخۆشییەکی بۆماوەیی میتابۆلیکە کە کاریگەری لەسەر شێوازی پرۆسەی ئەمینۆ ئەسیدی فینیل ئەلانین دەکات لە جەستەدا. ئەم نەخۆشییە بەهۆی گۆڕانکاری (موتەیشن) لە جینی PAH ڕوودەدات، کە بەرپرسە لە بەرهەمهێنانی ئەنزیمی فینیل ئەلانین هایدرۆکسیلەیز. ئەم ئەنزیمە ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە پرۆسەی شیکردنەوەی فینیل ئەلانین، کە یەکێکە لە ئەمینۆ ئەسیدە سەرەکییەکانی جەستە.

کاتێک ئەم نەخۆشییە دەردەکەوێت، جەستە ناتوانێت بە شێوەیەکی دروست فینیل ئەلانین بشکێنێتەوە، کە ئەمەش دەبێتە هۆی کەڵەکەبوونی ئەم ماددەیە لە خوێن و شانەکاندا.

لە نەخۆشی PKU (فینیل کیتۆنۆریا)دا، کێشەکە لە ئەنزیمەکدایە کە

پێی دەوترێت فینیل ئەلانین هایدرۆکسیلەیز. ئەم ئەنزیمە بەرپرسە لە گۆڕینی ئەمینۆ ترشی فینیل ئەلانین بۆ تایرۆسین. کاتێک ئەم ئەنزیمە کار ناکات یان کەم کار دەکات، فینیل ئەلانین لە لەشدا کەڵەکە دەبێت.

ئەم دۆخە کێشەی گەورە دروست دەکات، چونکە تایرۆسین پێشەنگی دروستکردنی دۆپامینە. دۆپامین ناقڵێکی دەماری گرنگە کە ڕۆڵی سەرەکی هەیە لە چەندین کرداری مێشکدا وەک: خۆشی، پاداشت، جووڵە، و فێربوون. کاتێک فینیل ئەلانین ناگۆڕێت بۆ تایرۆسین، دروستبوونی دۆپامین کەم دەبێتەوە.

ئەمەش دەبێتە هۆی کۆمەڵێک کێشەی دەماری و گەشەکردن، بەتایبەتی لە منداڵاندا. بۆیە زۆر گرنگە کە نەخۆشی PKU زوو دیاری بکرێت و ڕێژیمی خۆراکی تایبەت بگیرێتە بەر کە فینیل ئەلانینی کەمی تێدا بێت.

بەرزبوونەوەی ئاستی فینیل ئەلانین لە خوێندا دەبێتە هۆی زیان گەیاندن بە مێشک و سیستەمی دەماری ناوەندی، بەتایبەتی لە منداڵانی تازە لەدایکبوودا. ئەگەر چارەسەر نەکرێت، دەتوانێت ببێتە هۆی دواکەوتنی گەشەی مێشک و کێشەی جددی لە گەشەکردنی هۆشی و جەستەیی منداڵەدا.

بۆ نموونە ئەبراهام، منداڵێکی ٦ ساڵە کە نەخۆشی PKU ی هەیە:(ئەم نموونەیە کە لەسەر خەمە تەنها بۆ ڕوونکردنەوەی بابەتەکەیە).

ئەبراهام لەدایکبوونیەوە بە نەخۆشی PKU دیاری کرا. لە لەشی ئەودا، ئەنزیمی فینیل ئەلانین هایدرۆکسیلەیز بە باشی کار ناکات. ئەمەش وای کردووە کە کاتێك ئەبراهام خواردن دەخوات، فینیل ئەلانینی ناو خواردنەکە ناتوانرێت بگۆڕدرێت بۆ تایرۆسین. لە ئەنجامدا: فینیل ئەلانین لە خوێنیدا کەڵەکە دەبێت و تایرۆسین کەم دەبێت، کە پێویستە بۆ دروستبوونی دۆپامین. هەروەها
بەهۆی کەمی دۆپامین: جار جار دەستی دەلەرزێت و هەندێک جار وزەی کەمە و زوو بێزار دەبێت، هەندێک جار لە قوتابخانە تەرکیزی کەمە.

بۆیە لەم دۆخەدا ڕێگا چارەسەریە زانستییەکان بە دایک و باوکی ئەبراهام ئەوەیە کە: خواردنی تایبەتی کەم پڕۆتینی پێبدەن هەروەها بەردەوام چاودێری ئاستی فینیل ئەلانین لە خوێنیدا بکەن و تەواوکەرەکانی خۆراک و دەرمانی تایبەتی پێدەدەن و بەردەوام سەردانی پزیشکی تایبەت بکەن.

بەم شێوەیە، سەرەڕای ئەوەی کە ئەبراهام PKUی هەیە، بەڵام بە ڕێکخستنی خۆراک و چاودێری بەردەوام، توانیویەتی ژیانێکی نزیک ئاسایی بەسەر ببات.

نیشانەکانی نەخۆشی PKU زۆر و جۆراوجۆرن. لە سەرەتای ژیاندا، منداڵی تووشبوو لەوانەیە هیچ نیشانەیەکی دیاری نەبێت. بەڵام بە تێپەڕبوونی کات، نیشانەکان دەردەکەون کە بریتین لە: دواکەوتن لە گەشەی مێشک، کێشە لە فێربوون و تێگەیشتن، کێشەی ڕەفتاری وەک چالاکی زۆر یان دەستدرێژی، کێشە لە جووڵە و هاوسەنگی، نیشانەی دەروونی وەک خەمۆکی و دڵەڕاوکێ، و هەروەها تایبەتمەندی جەستەیی وەک پێستی ڕووناک و قژی کاڵ.

دەستنیشانکردنی نەخۆشییەکە لە ڕێگەی پشکنینی خوێنی نوێ لەدایکبووەکان دەکرێت، کە ئەمەش لە زۆربەی وڵاتە پێشکەوتووەکان وەک بەشێک لە پرۆگرامی پشکنینی نوێ لەدایکبووان ئەنجام دەدرێت. ئەم پشکنینە زۆر گرنگە، چونکە دەستنیشانکردنی زوو و دەستپێکردنی چارەسەر دەتوانێت ڕێگری بکات لە دروستبوونی زیانە هەمیشەییەکان.

چارەسەری سەرەکی بۆ PKU بریتییە لە پارێزی خۆراکی تایبەت کە تیایدا ڕێژەی فینیل ئەلانین کەم دەکرێتەوە. ئەمەش پێویستی بە خۆپاراستن هەیە لە خواردنی ئەو خۆراکانەی کە دەوڵەمەندن بە پرۆتین وەک گۆشت، هێلکە، شیر و بەرهەمەکانی، ماسی، پاقلەمەنی و ئەو خۆراکانەی کە شیرینکەرەوەی دەستکردیان تێدایە. لە جیاتی ئەمانە، نەخۆشەکان پێویستیان بە بەکارهێنانی فۆڕمۆڵای تایبەتە کە پێداویستییە خۆراکییەکانیان دابین دەکات بەبێ فینیل ئەلانین.

توێژینەوە نوێیەکان لە بواری چارەسەری جینی و دەرمانسازیدا هیوایەکی نوێیان بەخشیوە بە چارەسەری ئەم نەخۆشییە. هەندێک دەرمانی نوێ، وەک ساپرۆپتەرین (Sapropterin)، دەتوانن یارمەتی هەندێک لە نەخۆشەکان بدەن بۆ باشترکردنی توانای شیکردنەوەی فینیل ئەلانین. هەروەها، توێژینەوەکان لە بواری چارەسەری جینیدا بەردەوامن بۆ دۆزینەوەی ڕێگاچارەیەکی هەمیشەیی.

کۆنترۆڵکردنی نەخۆشی PKU پێویستی بە چاودێری بەردەوام و پشکنینی وردی ئاستی فینیل ئەلانین لە خوێندا هەیە. ئەمە بەتایبەتی گرنگە بۆ ئافرەتانی دووگیان کە PKUیان هەیە، چونکە بەرزبوونەوەی ئاستی فینیل ئەلانین لە خوێنی دایکدا دەتوانێت زیانی جددی بە کۆرپەلە بگەیەنێت. بۆیە پێویستە ئافرەتی دووگیان پێش دووگیانی و لە ماوەی

دووگیانیدا کۆنترۆڵێکی زۆر وردی ئاستی فینیل ئەلانین بکات.

چارەسەری سەرەکی بۆ PKU بریتییە لە کۆنترۆڵکردنی خواردن بە شێوەیەکی ورد، بە تایبەتیش بە کەمکردنەوەی خواردنی پڕۆتین کە دەوڵەمەندن بە فینیل ئەلانین. ئەمەش مانای وازهێنان لە خواردنی گۆشت، ماسی، هێلکە، شیرەمەنی، پاقلەمەنییەکان و چەرەساتەکانە. لە جیاتی ئەمانە، کەسانی تووشبوو بە PKU پێویستە خۆراکە تایبەتەکان کە فینیل ئەلانینیان کەمە بخۆن، وەک شیر و خۆراکی تایبەت بە PKU. هەروەها پێویستە ئەم کەسانە ڕێژەی فینیل ئەلانین لە خوێنیاندا بە بەردەوامی بپشکنن بۆ دڵنیابوون لەوەی کە لە ئاستێکی سەلامەتدایە.

سەبارەت بە کاریگەری ژینگە لەسەر PKU، ڕاستەوخۆ کاریگەرییەکی ئەوتۆی نییە لەسەر سەرەتای نەخۆشییەکە چونکە هۆکارەکەی بۆماوەییە. بەڵام ژینگە، بە تایبەتیش جۆری خواردن، ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێت لە کۆنترۆڵکردنی نیشانەکانی نەخۆشییەکە. لە ڕاستیدا، سەرکەوتنی چارەسەرەکە بە تەواوی پشت بە ڕادەی پابەندبوونی نەخۆش بە سیستەمی خۆراکی تایبەتەوە دەبەستێت. ئەگەر نەخۆش پابەندی ڕێنماییەکانی خۆراک نەبێت، ئەوا ڕێژەی فینیل ئەلانین لە خوێنیدا بەرز دەبێتەوە و دەبێتە هۆی دەرکەوتنی کێشەکانی تەندروستی وەک کەم ئەقڵی، کێشەی ڕەفتار، گرفت لە فێربووندا، و تەنانەت دەشێت ببێتە هۆی زیان گەیاندن بە مێشک.

سەرەڕای ئەوەی PKU نەخۆشییەکی جددییە، بەڵام بە دەستنیشانکردنی زوو و چارەسەری گونجاو، زۆربەی نەخۆشەکان دەتوانن ژیانێکی ئاسایی و تەندروست بەسەر ببەن. هۆشیاری کۆمەڵگا و خێزانەکان سەبارەت بەم نەخۆشییە و گرنگی پشکنینی نوێ لەدایکبووان ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێت لە کەمکردنەوەی کاریگەرییە نەرێنییەکانی ئەم نەخۆشییە.

سەرچاوە زانستییەکان:

1- https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/phenylketonuria/symptoms-causes/syc-20376302

2- https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20123472/

3- https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12474792/

4- https://my.clevelandclinic.org/health/diseases/17816-phenylket

onuria

/https://medlineplus.gov/genetics/condition/phenylketonuria-5

-6
https://www.betterhealth.vic.gov.au/health/conditionsandtreatments/phenylketonuria-pku

-7
https://www.nhs.uk/conditions/phenylketonuria/#:~:text=Diagnosing%20PKU,the%20risk%20of%20serious%20complications.

تاریکی لەسەردەمی ڕۆشنبیریی شاشەدا.. نیهاد جامی

ئەوەی لەدنیای خۆرئاوادا دەبێتە جێگەی بایەخی کۆمەلگا، ئەو درۆیە نیە کەوا میدیای کوردیی نیشانی دەدات بە بیانوی تۆڕی کۆمەلایەتی و کاریگەری رۆشنبیریی شاشەوە، بەڵکو ڕۆشنبیریی شاشە کە بەرهەمی گەشەی تەکنەلۆژیە لەپاڵ بونی تۆڕە کۆمەلایەتییەکان ئەوانە وەک فریودەرو خەڵەتاندنی مرۆڤ بەکار نایەت، مەگەر بۆ هەرزەکاران و مرۆڤە لادەرەکان زیاتر ئەو دیدە نیشان بدات، هەڵبەت وەک کاری ریکلامکردن و بازرگانی ئامادەبونی خۆی سەپاندووە، بەلام ئەوە بە مانای کۆتایی مەعریفە و کتێب نیە، بەلکو ناوەندەکانی کتێب هەوڵیانداوە لەگەڵ رۆشنبیریی شاشە و تۆڕە کۆمەلایەتییەکاندا بوارو مەودای نوێ بۆ کارکردن بدۆزنەوە، کە چۆن لەبڕی تەسلیمبوون بەم دۆخە، هاتوون بۆ خزمەتی کتێب بەکاریان هێناون، کتێب خوێندنەوە لەرێگەی ئامێرەکانی وەکو کیندل و کۆبۆ و ئینک بووک کتێبخانەی گەرۆکی بۆ مرۆڤ بەخشی، کە تەنانەت لەناو شەقامیشدا ئێمە کتێبخانەی خۆمان لەگەڵ بێت، کتێبخانەیەکی بچکۆلەی ئەلکترۆنی کە زیاد لە دەهەزار کتێبمان خستبێتە جانتاکەمانەوە، لەهەر شوێنێک دانیشتین تەنیا نەبین و کتێبمان لەگەڵدا بێت.

لەپاڵ ئەوەدا تۆڕە کۆمەلایەتییەکان پڕکران لەکتێبی ئەلکترۆنی، لەو نێوەندەدا میدیای کوردیی فریووی دەیەوێت ئەو ڕاستیەمان بدات و

لەشوێنیدا تەنیا یەک ڕووی ئەو گۆڕانکاریە ببینێت، دیدی هەرزەکاران و لادەرەکان وەک دیدی باوی ئەو کاریگەریە بخاتە ڕوو، بەدەنیاییەوە ئەوەی لەئێستای کوردستان ڕوو دەدات هەر ئەو فریوو دانەیە، ئەوەی کورد کە دەکاتەوە لایقی کچە مۆدێل و قسەی بەبەها و ئەوانەن کە لەدەرەوەی مەعریفەدا دەژین، بەلام ئەو خود نائاگاییە چەندە کاریگەری خراپی لەسەر داهاتووی ئێمە هەیە، بەهەمان شێوەش مۆدیلێکی نوێی ئایدیۆلۆژیە کە هێزە سیاسیەکان دلخۆش دەکات، بەوەی کۆمەلگا وەک خۆیان لێدەکەن و ئاسان دەتوانن نوێنەرایەتیان بکەن.
بیرمان نەچێت سیاسی کورد نەخوێندەوارترین توێژی کۆمەلگای کوردیین، ئەو دەخەش لەڕێی میدیاکانیانەوە برەوی پێ دەدەن کە خوێندنەوە لەتەواوی جیهاندا بەهای خۆی لەدەست داوە، لەبنەمادا ئەو دەستەواژەیە تەنیا منالە کالفامەکانی حزب دەتوانن باوەڕی پێبکەن، هەر بۆیە ئەو ئێستا خراپەی لەکوردستان هەیە زادەی ئەو دیدگا ناڕۆشنەیە کە ئاوا کۆمەلگای بۆ بردراوە، دەنا بازاری کتێب و جۆش و خرۆشی مرۆڤ لەدنیادا بۆ کتێب وەک حەتمیەتێکی ناو ژیانە، بەپێی ڕۆشنبیریی شاشە بۆتەوە کەنالێک بۆ خوێندنەوەی کتێب، کتێبی ئەلکترۆنی کەوا لەکوردستان بەخۆڕایی دەست دەکەوێت، لەخۆرئاوا ئەو جۆرە کتێبەش دەبێت بە سەر ئامێرەکانت بیکڕیت ئەوسا بیخوێنیتەوە، ئەوەش گەواهی ئەوەیە مرۆڤ و کتێب پەیوەندیەکی بەردەوامی یەکترین.
هەلبەت کتێبە ئەدەبی و هونەریەکان لەهەموو ساتێک زیاتر مرۆڤ ڕووی تێدەکات، بەتایبەت ڕۆمان و هونەر، دەستەواژەی هونەر لەخۆرئاوا بە تەواوی هونەرەکان بەکار نایەت، لەو ناوبردنە ڕاستەوخۆ مەبەست لەهونەری شێوەکاریە، هونەرەکانیتر بەناوی خۆیان ناوزەد دەکرێن، “کتێبی فۆتۆگرافی” و “کتێبی شانۆیی” و “کتێبی سینەمایی” و “کتێبی مۆسیقی”، بەلام ناونانی هونەر چڕکراوەتەوە سەر هونەری شێوەکاری.
ماوەی ڕابردوو لە فەرەنسا خەلاتی فناک بە باشترین ڕۆمانی ساڵ درا بە ڕۆمانی “ڕۆحە شەڕانگێزەکان”ی خانمێکی ڕۆماننووس بەناوی ماری ڤانترا، میدیاکانی فەرەنسا و تۆڕی کۆمەلایەتی ئێکس پڕکران لەهەوالی خەلاتەکە و ڕۆمانەکانی لەپێشبڕکێدا بوونە، خەلاتەکە لەبنەڕەتدا لەلایان ناوەندێکی کتێبەوەیە، ساڵانە متمانە دەکاتە سەر ۸۰۰ دەنگ، بەپێی ئامارو ڕاپرسیەک کە بلاوی دەکاتەوە، ٤٠٠ دەنگ لەلایان کتێبفرۆشەکانی ناوەندەکەوەیە، ٤٠٠ دەنگەکەی تر هی خوێنەرانی ئەو ناوەندەیە، ئەمساڵە بەدوای ئەوەی دەنگەکان لەسەر ۳۰ ڕۆمان بوو، کتێبی ناوبراو خەلاتی ساڵی وەرگرت.
ئەمە تەنیا نمونەیەکی هەرە بچوکی ئێستای دنیایە، بەلام چونکە ناوەندە کولتوری و میدیایەکان هەماهەنگن لەدەرخستنی ئەو ڕووە دیارەی کولتور، گەشەسەندن و ململانێکان لەپێناو داهێنان بەردەوامی

هەیە، هێزە سیاسییەکان خۆیان بە دژە کولتور نازانن، ئەو سەرسامییەی کەوا مرۆق ڕوو لەکتێبی هونەری دەکات، وەک سەرچاوەو تابلۆکان، وەک ئەوەی ئیتر هەموان گەلەریی تایبەتی خۆیان لەکتێبخانەی ماڵەوە هەبێت و گفتوگۆکانی خێزانیش دەبنەوە بەشێک لەقسەکردنەوە لە کتێب و هونەر، ئەوەی بڕوای وایە کتێب و هونەر سەردەمیان بەسەرچوو، ئەوە ئەو دیدە فاشیزمانەی هێزە کوردییەکانە کە دەیانەوێت دنیا لەناو دیدی بنەماڵەیی ئەوان کورت بکەینەوەو تاوەکو نائاگایی بیرکردنەوە بە حیکمەت بزانین، ئێمە لەسەردەمێکی تاریکدا ناژین، هەندەی لەسەردەمێکداین تاریکبینەکان نوێنەرایەتی دنیای ئێمە دەکەن، زوو یان درەنگ دەبێت روناکی دەربکەوێت، ئەوەش ڕێک لەشانۆنامەی “کەماری قەیرەکان” دەچێت، بۆچی لەم شانۆنامەیە دەچێت؟ پرسیارێک وەک گریمانەی خوێنەری ئەم وتارە دەیخەینە ڕوو.

بە ئەوەی ڕوناکی دەربکەوێت، دەبێت بێدەنگییەکانمان بگۆڕدرێن بە قسەکردن، گومانەکانمان چیتر لەشوێنی گومان نەمێننەوەو ببن بە پرسیار، ئێمە چاوەڕوانی چی دەکەین؟

پرسیارێک بەئەوەی کەسمان ئاراستەی بەرامبەری بکەین، بەڵام پرسیارەکە لەناو هەمووماندا بوونی هەیە، بێدەنگی و ترس لەزەبروزەنگی دەسەڵات وایکردووە پرسیارەکە لەناو خۆمان بکوژین، سەرەنجام ماڵی کوردی هاوشێوەی شانۆنامەی «کەماری قەیرەکانی» شانۆنوسی عێراقی عەبدولستار ناسرە، ئەگەرچی شانۆنامەکە لەبنەڕەتدا لەشانۆگەری «ماڵی بەرنادا ئەلبا» ی شاعیرو شانۆنوس لۆرکا وەرگیراوە، بەڵام بەهۆی ئەوەی شانۆنوسە عێراقییەکە هەوڵیداوە گوزارشت لەدۆخی کۆمەلگای عێراقی بکات، ئەوە وایکردووە وەک تێکستێکی سەربەخۆ دەربکەوێت، ئەو نزیکی و کاریگەرییە دەکرێت بابەتێکی ڕەخنەیی شانۆیی بێت، کە ئێمە لەم نوسینە لەو ئاستەدا کار ناکەین، هەندەی وەک بابەتێکی کۆمەڵناسی ئەدەبی سەیری دەکەین.

ماڵی کوردی ڕێک لەو کەمارە دەچێت، نە قەیرە کچ لەماڵەکدان، لەچاوەڕوانیدا دەژین، دنیای دەرەوە بریتییە لە جەنگ، ژنەکان لەماڵێکی تاریکدا دەژین، لەو ماڵەدا خەونی ئەوان بریتییە لە هەواڵی دەرەوە، بەوەی ببیستن جەنگ کۆتایی هاتووەو دەستەکانیان بگۆڕێنەوە لایان، ئەو خەونە ڕزگاربوونیانە لە قەیرەبوون، بۆیە ماڵەکە دەبێتە کەمارێک کە گوزارشت لەکۆی کۆمەڵگایەک دەکات، سەرەنجام لە دەرگا دەدرێت، هەر یەک لەوان بە خۆشەویستەکەی خۆی دەزانێت، کەچی دەردەکەوێت پیاوێکی کۆچەڵی شەلە کە لە زیندان ڕایکردووە، هەر یەک لەقەیرەکان دەیانەوێت ئەو پیاوە بۆ ئەو بێت، سەرەنجام لەسەر ئەوە ڕێک دەکەون، کە پیاوەکە بە هەموویان بێت، وەک یەک لە قەیرەکان دەڵێت تەنیا کاتێک ئێمە واز لەتۆ دێنین کە

شەهیدەکان بگەڕێنەوە، لێرەدا شەهید دەبێتە ڕەمزێک بۆ خەونێکی کوژراو، کەواتە ئەگەر جەنگیش کۆتایی بێت کە رۆژێک کۆتایی دێت، بەڵام شەهیدەکان ناگەڕێنەوە، بۆیە ئاشتی دوای جەنگ کەوتنە بەسەر خەونی کوژراو.
ئەوە ڕاستییەکە سەرەنجام دوای کۆتایی جەنگ، خەون هیچ نییە جگە لە دەستدانی خودی خەونەکەی بەر لە جەنگ، وەک یەکێک لە قەیرەکان دەلێت «هێشتا مناڵ بووم کە شەمەندەفەرە جوانەکەم ڕۆیشت و بەجێی هێشتم»هەڵبەتە لەو نێوەندەدا ئەوانەی دەست بەسەر ژیان دەگرن ئەو زیندانیە ڕاکردوانەی جەنگ و زیندانن، کە دەکەونە مالێک بەر لەژن، بۆیە کاتێک تیشکێک ڕوناکی دێتە ژوورەوە وەک ئاماژەیەک بۆ کۆتایی جەنگ و ڕوناکبونەوەی دنیا، کە مرۆڤەکان دەتوانن ئێستا لەماڵەکانیان بچنە دەرەوە، پیاوە ڕاکردووەکەی زیندان دەلێت «ڕوناکی لێرە تاوانە»، تاوانە، چونکە کۆتایی ڕاکردوەکان و نەتوانینە بە دەست بەسەرداگرتنی ژنەکان.
ئەم شانۆنامەیە وێنەیەکی هاوشێوەی کۆمەڵگای کوردیە، کە لێرەدا لەسەر هەندێک جومگەی دەوەستین، کۆمەلگای کوردیی بەهۆی جەنگی ئایدیۆلۆژی و ئابوری لەکۆمەڵێ قەیرەیەک دەچن، کەوا خەون تیایدا کوژرا، گەرچی دەسەڵاتی سیاسی هەمیشە دەیەوێت خەون وەک دەستواژەیەکی سیاسی درۆزنانە بەکار بێنێت، ئەو فریوودانە هاوشێوەی پیاوە ڕاکردوەکەیە کە وا مەزەند دەکات بۆ هەمیشە لەم ماڵەدا لەگەڵ قەیرەکان دەمێنێتەوە، ئەو دوو بنەماڵە کوردییەش بەهەمان دیدگا سەیری کۆمەڵگای کوردی دەکەن، کە ئەوان بۆ هەمیشە نوێنەرایەتی ئێمە دەکەن و کۆتاییان نایەت، ئەو دیدە فاشیزمە بە ڕوانین لەکۆمەلگا بەرهەمی بیرکردنەوەی فاشیزمی بەعسە، چونکە ئەو دوو هێزە سیاسییەش ئیتر خەون بەوە دەبینن بگەڕێنەوە منداڵدانی ئەو فاشیزمە، بۆیە ئەوەی بەعسیش نەیکرد ئەوان پێی هەڵسان، ئیتر هەڵەیەکی گەورەیە ئەم دوو هێزە بە بەعس بشوبهێنین، چونکە بەعس ئەو فاشیزمە بوو ئازادی زەوت دەکرد و مافە سەرەتاییەکانی ژیانی پێت دەبەخشی، نان و کارەبا و مووچە ئەو شتە لاوەکیانەی ژیان بوون، تەنانەت لەکاتی جەنگی هەشت ساڵەی لەگەل ئێران بیانووی خراپی دۆخی ئابوری نەهێنایەوە، بەڵکو لەخوێندنگا سەرەتاییەکان رۆژانە خۆراکی بەسەر قوتابییەکان دابەش دەکرد، تا هەست بە برسیەتی نەکەن، ئەو ئەخلاقە فاشییەی بەعس خاڵی نەبوو لە بیرکردنەوەیەکی فاشیانە، بەوەی نان و پێداویستی ژیان دابین کراوە، ئەوەی بۆت نییە تەنیا ئازادییە، بەڵام فاشیزمی کوردیە هاوشێوەی بەعس ئازادی زەوت کردووە، لەهەمان کاتدا خودی ژیانیشی وەرگرتۆتەوە لێت.
ئێمە تەنیا ئەو کاتە ئازاد دەبین لەدەست فاشیزمی کوردیی ئەو

دەمەی شەهیدەکان گەڕانەوە، گەڕانەوەی شەهیدەکان خەونی ژیاندۆستی ک□م□گایە، خەونێک کە لەهەشتاکانی سەدەی بیستەم حزبی کوردیی وەک درۆیەک گرتیە بەر تا لەشکرێک لەمر□قی کوردیی تیای بکوژرێت، کاتێک دەسەڵاتی بنەماڵەیی هەردووکیان کۆتایی هات بەدڵنیایی کوڕی هەردوو سەرۆک پێمان دەلێن «ڕوناکی لێرە تاوانە» تاوانبوون ڕوناکی وابەستەی کۆتایی ئەوان و ژیانێکی نوێیە، ئەوەی ئەم ژیانەی ناوێت تەنیا نەوە نوێیەکانی حزبی دوو بنەماڵە و کۆیلەکانی ناو کۆشک و حەرەم سەراکانیان، چونکە دەیانەوێت روناکی نەیەتە ناو ئەم ماڵە و ئەو تاریکیە هەمیشەیی بێت هاوشێوەی تاریکی زیندانەکانیان بێت.
ئەو دنیا نوێیە زادەی دۆخێکە کە کۆتایی دەسەڵاتی کوردیی قەبارەکەی زۆر فراوانتر دەبێت لەکۆتایی دەسەلاتی بەعس، هۆکارەکەشی ئەوەیە ئەم فاشیزمە نوێیە ژیانی لەتەواوی ئاستەکان زەوت کردووە، فاشیزمی بەعس سەپاندنی زمان و سەربازی بوو، فاشیزمی کوردیی لەپاڵ ئەو مۆدیلە فاشیزمی زەوتکردنی ژیان و بەزیندانکردنی خودی ماڵەکانیشە کە ببێتەوە بە کۆماری قەیرەکان.

نیهاد جامی- فەڕەنسا

س□ل□مانی، گوندە گەورە حەیاتەکە!.. ڕێبوار ڕەشید

لە ساڵیادی ٢٤٠ هەمینی بە ئازارییدا!

چاومان هەڵهێنا لە سەر سەدەکە، سەروو دارۆغا لە تەپوتۆزی هاوینان و لە قوڕوچڵپاوی باران و لە بەفربارین و لە سەهۆڵبەندانی زستاندا هەموو پێکەوە یاریمان دەکرد.کچان و کوڕان پێکەوە یاری باجیباجێنە و چێشتەکوڵینە و هەلوکێن و تەق تەق کێ لە ماڵەوەیەیان دەکرد و ئێوارانیش ئەگەر هاوین بووایە لە نێوان کەلێن و بە سەر چیغی ستارەی سەر سەربانەکانەوە تریقانەوە و پێکەنین و وردەقسە بێ ماناکانمان هەر بەردەوام بوون.
شار ملێۆینێر و هەزارنێری تیادا نەبوو. پیاوان چاپچیی و حەماڵ و کرێکار و ئاسنگەر و دارتاش و کەباچی بوون و ئێواران هەموو جووت

جووت و سیان و چوار بە ماندوویی بەرەو ماڵەوە دەگەڕانەوە.
شەڕەگەڕەکمان زۆر بوو. بە دارلاستیک و قۆچەقانیی شەڕە بەردەکمان لەگەڵ یەکدا دەکرد هەروەکو دوژمنی سەرسەختی یەکتر بین. زۆر لە هاوڕێکانم وەکو من بەخت یاریان نەبوو، ئێستایش نیشانەی بە بەرد شکاندن بە سەریانەوە ماوە. ژنان رۆژانە تا کاتی نووستن خەریکی کاروباری دووبارەبووەوەی ژیان بوون. هەموو ماندوو و وەڕس لە بەسەرهاتوو و ڕووداوە چاوەڕووانکراوەکان کە هەر بە سەر ئەواندا دەشکانەوە. شەڕەژنانیش هەبوو، بە زۆریی لە سەر سەرەی خەرئاو و وردە شەڕی منداڵان و دەمەقاڵێی بیستنەوەی قسەوباسێک بوون کە گەورە دەکران. لەوەشدا هەر قوربانیی بوون.
لە ساڵانێکی بە ئازاردا گەورە بووین. هەموو هەژار و نەدار. سەردەستی مرادخانی و چەغەکانمان بە چەم سێین دەبریسکانەوە. کچان لە ئێمە خاوەنتر بوون. هەموو جۆرە جلوبەرگێکیان لە بەر دەکردین. خۆشیی چێشتنی گەورەمان جەژنی رەمەزان و قوربان بوون. رۆژی جەژن ئەو دوو عانەیەی دەیانداینێ هەر بەشی یەک دوو جار سواری عارەبانەی یەکقامچیی و دووقامچیی و سوڕێک چەرخوفەلەک و کورسیکورسیی دەکرد و هەندێک خۆراکی منداڵانە کە ڕۆژانی تریش دەمانخواردن. خەڵکی شار پێکەوە دەسازان.
گەورەبووین و چووین بۆ خوێندنگا کە ئەوسا دەگوترا مەکتەب. لەو مەکتەبانەدا فێربووین گەڕەکچێتیی نەکەین و نەماندەوێرا لەگەڵ ئەوانەدا کە لە گەڕەکە نەیارەکانەوە هاتبوون بە شەڕ بێین چونکە گۆشتمان بۆ مامۆستاکان و ئێسکمان بۆ دایکوباوکمان بوو.
ساڵان ڕۆیشت و سلێمانیمان بە شێوەیەکی دیکە دەبینی. کازیوەیەک لە پشتی گۆیژەوە خەرمانەی دەکرد و خۆر بە ئارامیی سەری دەردەهێنا. لە سەر سەدەکەوە بەرەو دارەغا و توویمەلیک شۆڕ دەبووینەوە. لەگەڵ کاتدا بە حاجیحان و سابوونکەران و گوێژە و خانووەقوڕەکان و کارێزی وەستاشەریف کە دارستانێکی چڕ بوو ئاشنا بووین. لە پاش ١١ی ئازاری ساڵانی حەفتاکاندا هەڵپەڕکەی گەرمی پێشمەرگە و خەڵکی ئاساییمان لە سەر گردی سەلیم بەگ و لە تووەکەی مەلیک نمایشی دووانزەسوارەی مەریوان و کاوەی ئاسنگەرمان دەبینی. هەینینان بە دزیی دایکمانەوە رووەو کانی شەکراو و بناری گوێژە یان رووەو قووڵایی شار بە ناو گوزەرەکانی بەر بەلەدەکە، بە جادەی مەولەوی و بە خانەقا، جارێک بە مەجیدبەگ و کارێزەوشک و جارێک بە سەرشەقام و جوولەکان و …ملمان دەنا.
سلێمانی وەکو شار دروست بووبوو. زوو بوو بە شاری مرۆڤی باش و شاعیران و ئەدیبدەستان. شارێکی بچکۆلەی پاکوتەمیز بوو. رووخسارەکان یەکتریان دەناسیەوە. متمانە بە یەککردن لەو پەڕی

گەرمیی خۆیدابوو. شایی و زەماوەند و پرسە و سەرەخۆشیی تایبەتیی بوون. بە شووکردن و ژنهێنان نەدەگوترا زەواج.

لە مەکتەب فێری رێز و خۆشەویستیی دەکراین. پێ بە دەنگی خۆمان سروودی "ئەی ڕەقیب" و "ئەی دلێران" و "خوایە وەتەن ئاواکەی" و "ڕاپەڕین"مان دەگوتەوە. سەردەستەکانمان پاک و دەستەسڕی دەم و لووت سڕینمان هەڵ دەگرت. ناوی ئەحمەدی خانی و فەقێی تەیران و جگەرخوێن و ئایشەشان و کاوەس قەفتان و گۆران و پیرەمێرد و حاجی و مەستوورە و هەموو ئەوانەی تر بە گوێمان دەکەوت و پێیان ئاشنا دەبووین.

لەم شارەدا دەنگی ئازادیخوازان بڵند بوو. شاری شیوعییە باشەکان و چەپە باشەکان بوو. شاری پێشمەرگە راستەقینەکان بوو، ئەوانەی بە چەند فلسەک و پاکەتەک جگەرە داستانیان تۆمار دەکرد. شاری "ژانی گەل" و "هەر کورد ئەبین" و شاری رەفیق حیلمی و محەمەد ئەمین زەکی و تۆفیق وەهبی و بێکەسی باپیر و بێکەسی باوک و فازل محەمەد و بابا عەلی و زێوەر و قانع و ئەخۆل و موکری و مەولانا و سالم و کوردی و کاکەی فەلاح و سەدان دەنگی بوێر و ئازا و ئازاد بوو. شاری خۆشەویستنی نیشتیمان و ناسینی بەردەقارەمان و مەجەرسەن بوو. لەم شارەوە بوو ئەحمەد موختاربەگی جاف فێری دەکردین "بە بە قەدری بە سەریا ڕامەبوورن، حورمەتی بگرن، گوڵاڵە سوورەی ئەم خاکە، خوێناوی جگەرتانە"! هەر لەبەرئەوە ئاسایی بوو سلێمانی لە شاری "ژین و ژیان" و "گەلاوێژ" ـەوە ببێت بە شاری ئارام و جەعفەر و شەهاب و هەرە ئیبراهیم و ئەو هەموو سەرە پڕ شانازیانەی مێژووی ئەم نیشتیمانە.

سلێمانی شار بوو. شارەکی نیمچە پیشەسازیی بوو. شاری بەرهەمهێنانی تووتن و کارگەی جگەرە بوو. شاری جۆڵایی و هەلاجیی و خومچیەتیی و پەستەخۆشکردن و چەخماخسازیی و مسگەریی و زین و کەپان و مووەستن و پیشەی دەستیی و شاری کارگەی چیمەنتۆ و شەکر و کارگەی پەڕاوی سیروان و شەهلای چلوورەی ئەرخەوان بوو. شاری بە یەک گەیاندنی حەیران و لاوک و سیاچەمانە و هەرەی جاف و چریکەی زیرەک و ماملێ و عەلی مەردان و کاوەس ئاغا و حەسەن جزراوی و تایەر تەفیق و شەماڵ سائیب و قادر و حەمەساڵح دیلان و مەریەم خان و سەید عەلی ئەسغەر و تاد بوو. سلێمانی شاری سوعبەت و پێکەنین و نوکتە و گاڵتەوگەپ، شاری فەریقەکوێر، شاری کەوتن و هەستانەوە و بەرەنگاربوونەوە و کێڵەندان، شاری خۆشەویستیی و وەفا و چاوەڕوانیی، شاری موزیک و تیپی مەسیقای سلێمانی و تیپی زانکۆی سلێمانی بوو، شاری کەریم کابان و عوسمان عەلی و ئاڵا عومەر و پەیمان عومەر، شاری شانۆ و تیپە پێشڕەوەکەی بوو، شاری بەرزانی قالەی خەڵووز، دڵشاد مەریوانی

و کەمال سابیر و بەدیعە دارتاش و گەزیزە عومەر و خالید زامدار و گەلێک ئەستێرەی تر بوو. شاری ڕووانین بۆ ئەو دیو سنوورەکانیەوە بوو.

رۆژنامەگەریی ئەمڕۆ بە گشتیی رۆژنامەی حیزبیی و ریکلامی بازرگانیی و ئەو پەیجە سێبەر و دروستکراوانەن کە کاری سەرەکیان شەڕەجوێن و بوختان و درۆودەلەسە و شکاندنی ژنان و ناونەتۆرە و شکاندنی پیرۆزیەکانی کوردوکوردستانن.

ئێستا سلێمانی لە هەڕەتی لاویدا بە تەنیا ٢٤٠ ساڵ تەمەنەوە گۆچانی ڕوو لە هەورازی هەڵگرتووە. ماڵ و گەڕەک و گوزەرەکان لە پەنجا و شەست ساڵی ڕابردوودا هیچ نەگۆڕاون. بازاڕەکان وەکو خۆیان ماون، کۆڵانەکان لە ژێر فشاری با و باران و خۆرهەتاودا توێژیان هەڵ داوە و ڕووخسارەکان بە هەستی ئازار و نامۆبوون بە خود و بە چواردەور لە گرێیەکانی پیرەمەگروون دەچن.

سلێمانی ئەمڕۆ گوندێکە، دێیەکی گەورەیە و بە هەزار و یەک لادێ هەڵئاوساوە. هەر لادێیە و بنیەکیان لە دێیە و بنەیەکیان لە سلێمانییە و هەر یەکێکیان بە شوێنێکیەوە نووساوە. دیارە شارەکە بە سرووشتیی گەورە نەبووە و زادەی گۆڕانکارییەکی نائاسایییە. بە ئاسانیی هەموو دێیەک بە پێوەندیی ڕۆژانە و تۆپەڵەبوونیان لە شێوەی گەڕەکەماڵدا دەناسرێنەوە. مزگەوتی تایبەت بە خۆیان هەیە و ئەگەر لە دێکەیان کێشەی شەخسیان هەبێت ئەوا لە لادێکەی سلێمانییشیان رەنگ دەداتەوە و ئەو مزگەوتە دەکەن بە دوو مزگەوت.

رۆژێک لە رۆژان زاراوەی سۆرانیی سلێمانی لە تێکەڵاوبوونی دیالێکتی بابان و ئەردەڵان و موکریاندا هێدی هێدی دروست دەبوو.

ئێستا لە هەر گیرفانە لادێیەکی سلێمانی لەهجەیەک هەیە و شتێک بە ناوی زمانی سلێمانییەوە نەماوە. سلێمانی ئەمڕۆ شارێکی تۆپەڵ تۆپەڵە کە هەر بە جادەی خوار و خێچ و چارەنووسی بێپلانەوە پێکەوە بەستراوە. لە سلێمانی ئەمڕۆدا ژمارەی مزگەوتەکان کێبڕکێی براوە لەگەڵ ژمارەی خوێندگاکان و نەخۆشخانەکاندا دەکەن. بنکەی کولتوریی و کتێبخانەی گشتیی و پارک کە گەنجانی نێر و مێ بە یەک بگەیەنن و بە کوچەوکۆڵانی موزیک و ئاواز و شانۆ و کولتوری خۆیان و بە جیهانی شارستانییدا بیانبات، تۆزیان لێ نیشتووە و پەژمووردە چاوەڕێی ئەو نوێژەبارانییە دەکەن کە ناگاتە دەنگی هیچ خودایەک.

هیچ کاتێک لە مێژوودا وەکو ئەمڕۆ بۆدواوەگەڕانەوەی کولتوریی لە بواری موزیک و شانۆدا ڕووی نەداوە. شانۆ بە گشتیی بووە بە دەم پانکردنەوە و گاڵتەبەیەککردن و ڕابواردن بە ژنان و بە دۆزی ژنان و بە دیفاعکردن لە کولتوری باوی دواکەوتوو، هاوکات کە گۆرانی چڕین بووە بە بەیتبێژیی لەو پەڕەی ڕستەی بێ مانا و هەلەقومەلەق

کە هیچ ئاستێکی هونەری تیادا بەدی ناکرێت و یاخود کراوە بە نووزەنووز و خۆکردنەوە و کەکردنەوەی دەم و لێو و نیشاندانی ڕووخسار و پێشانگای جلوبەرگ. هەر ئەم کولتورە داڕزاوە گەڕاوەیەیە کە لە پێش هەر شتێک لە بواری سیاسەت و پرینسیپە جیددییەکانی کۆمەڵگادا ڕەنگیان داوەتەوە.
سلێمانی پێیانەگەیشت بە ئاشی شاربوونی خۆی شاڵآوی کولتوری دەهاتی بشکێنێت و لە ناو هەناوی خۆیدا هەزمی بکات و لە نوێگەرییدا بە کولتووری شار بیپشکوێنێتەوە. ئەو کەچەرییە بەوێنەیەی لە دەهاتەکانی دەوروبەریەوە گەمارۆی دا هەم بە هۆکاری سیاسەتی داگیرکاریی و هەم بە هۆکاری تری ناوخۆیی لە درێژخایاندا بوون بە بەخوریکردنەوەی ڕیسی شارستانییەتی سلێمانی.
لەوەبەر لە فیستیڤاڵی هەڵەبجەدا بینیوومانە و لە ساڵیادی سلێمانیشدا بە دنیاییەوە دەیبینین کە چۆن هەموو داهێنان و پێشکەوتنێکی کولتوریی شار لە دەمێ و بریانی فرۆشتن، ملوانکەی مەخەک و سەوی مەخەک کرێژ و سرکەیی بێحیجاببوودا خولاسە دەبەتەوە و بەناوی بەرهەمی خۆماڵی و هونەری ژنانەوە دەفرۆشرێنەوە.
لە سلێمانی ئەمڕۆدا بە دەگمەن هەڵدەکەوێت ئوتومبێلێک مۆڵەت بە پیادەڕۆیەک بدات بپەڕێتەوە، پرسەی مردنی ژنان بە ناوی پیاوانەوە تەخ دەکرێنەوە و جلوبەرگ بە ژنان بووە بە هێمای شەرەف. دۆخێکی سترێس و ڕاکەڕاکی سەرتاپای شاری داگرتووە، زمانی بازاڕ پڕە لە وشەی عەرەبیی یان ئینگلیزیی ناتەواو، بەمتمانەییەکی تەواو لە نێوان کڕیار و فرۆشیار و مامەڵەکارانی بازاڕدا بڵاو بووەتەوە، چاولێکەریی و دووپاتکردنەوەی ئەوەی هەیە و کراوە بیرێکەی دەزینەوە و داهێنانیان بردووە بە خاڵی سفر. ئیسلامگەراییەکی سیاسیی بوختانچی و واتەواتکار و هێرشبەر بە سەر ژنان و هەر بیرێک لەگەڵ خۆیان نەگونجێت زۆرینەی مزگەوتەکانی کردووە بە گومڕانگا لە نیشتیمان و لە کولتوری پێشکەوتنخوازیی و شارستانیی ئازادیخواز. زانکۆ و خوێندنگاکان بوون بە حوجرەیەکی گەورە و خوێندن و زانست لە نێوان کەرتی ئەهلیی و حکومییدا بوون بە ناوەندی بەرهەمهێنانی ڕەشبینیی و باوەڕبەخۆنەبوون و تووڕەیی لە نیشتیمان.
ئێستا گۆڕستانی بە ناونیشانان، لە پارکی ئازادیی کە بێکەسی باوک لەگەڵ ڕەگوڕیشەی دارسنەوبەرەکانیدا تێکەڵ بووە، لە گردی یارە کە مامەیارە گۆرانیی بەهار بە زەمزەمەی بولبولیەوە دەخوێنێت، لە گردی سەلیم بەگ کە شار هەڵپەڕکەی پێشمەرگەی دەکرد بە ڕەشبەڵەک، لە سەرچنار و دەرگەزێن و کانی ئاسکان و قەدپاڵەکانی ئەزمەڕ و ڕووخسارە بە هەیبەتەکەی پیرەمەگروون و تەنانەت لە پیرمەسووریش بەناوبانگتر و بەناونیشانترە. شەرەفی ونبووی ئەو پیاوانەی شار

لەوێدا لە جەستەی بێناوی ئەو ژنانەدا پاک دەبنەوە و دەکڕدرێنەوە.
پیرەمێردی نەمر، باپیرەی خەمخۆر، رۆژنامەنووس و شاعیرە ئەدیبدۆستەکە، خوێندەوارە دەردەدارە کەی کورد، بە کارێزی وەستا شەریفدا بەرەو سەرەوەی سەیوان لە سەر ئەو گردە دانیشتووە و لە عەرشی پەروەردگاری ڕووانیووە کە سلێمانیەکەی بوو. نەورۆزان بە دەستی خۆی دۆڵمەی لێ ناوە و رۆشنبیرانی ئەو شارەی بانگهێشت کردووە و ئاگری نەورۆزی کردوەتەوە و زانیوویەتی سنگی کچانی شارەکەی و نیشتیمانەکەی چەندە بەرز و توندە. ئەو گردە، سەروپێچەکەی سەیوان، ئا بەو شێوەیە، لە هەناوی رەنجی پیرەمێردەوە بوو بە گردی مامەیارە. ئێستا هەموو حیزبێک گردێکی هەیە و تەنانەت تاکەکەسانیش گردی خۆیان هەیە. مامەیارە دێتە خەونم و پێی وایە هەر لە چاپخانە کۆنەکەی کار دەکات. بە دەم هاتن و چوونی بێ قەرارەوە پێم دەڵێت "دەمەوێت لەم شارە بارکەم، بڕۆم". دەڵێم یارە بۆ کوی دەڕۆیت، تۆ ئیتر لە ناو عەرشی پەروەردگارداییت.
بە دەم نوقمبوون و غەرقبوونی کەشتیە شەقوشڕە تورکیەکانی ناو دەریای سپی ناوەڕاستەوە کە ئەهلی ئەم شارە و ئەم هەرێمەیان بەرەو بەهەشتە دوورەکان هەڵگرتووە، بە دەم لەرز و ئارەقەوە، خەبەرم دەبێتەوە.
بە ڕۆژیش حەزرەتی سالم لە کۆڵم نابێتەوە و خەریکی نووسینی نامەیەکی نوێیە بۆ نالی. کە نامەکە دەخاتە دەستم هەر وا سپییە، پیتەکان نابینم. بە رووخساری پرسیاراویمدا تێ دەگات و لێم وەردەگرێت و دووبارە دەست دەکاتەوە بە نووسین و دەیداتەوە دەستم و سەرلەنوێ پیتەکان دەرناکەون. پێکەوە لە فرۆشیارانی ئەم شارە د□□وانین کە بە دەوری بەرهەمی تورکیی و ئێرانییدا هەڵدەپەڕن و سەما و ریکلامیان بۆ دەکەن و بەرژەوەندیی پارە لە سەروو زمان و کولتوری ئازادیخوازیی و نیشتیمانپەروەرییەوەیە. شارەکەی سالم بووە بە ژێر بەرهەمی پلاستیکیی ئێران و تورکیاوە و کراوە بە سەرەنوێلکی بەرهەمی دەوڵەتانی دەراوسێ. لێی تێ دەگەم شیعرەکەی دەستکاریی دەوێت.
دیسانەوە نامەکە لە سالم وەردەگرمەوە. لە ژێر هەنکەهەنکی ڕاکردنێکدا خەبەرم دەبێتەوە، چنگم توند لە دەستماڵەکەی دایکم گیر کردووە، ئەو دەستماڵەی کە تەنیا دیارییەکی ئەو ژنە حاجی حانیەیە بۆم ماوەتەوە کە بە منداڵی پەلی دەگرتین و دەیبردین بۆ حەمامی بەرخی و تا پێستمان خوێنی تێ دەزا بە لفکە دەیشتین. نامەکەی سالم لە دەستمدا نەماوە.
بە کامە گوزەری شاردا بڕۆم کە بەرهەمەکەی پێشکەوتبێت و هەمان ڕووخساری ماندوو و هەمان ڕێگا و دیواری ماوە بەسەرچوو و هەمان

د□ابە و قوفڵ نەبینم. کەرتی پیشەسازیی ئەم شارە نادیارە و کەرتی تەندروستیی قەسابخانەیەکی ئەهلیە و کارەبا لەو کاتەوە کە بەداواکاری ئێران و تورکیا تەل و وایەر و کێبڵ و محاویلە و عەمودەکانیان دزی، هەر لە هەڕەتی نیشتیمانبوونی خۆیدایە و گەل لە خۆشەویستیی یەکسەرە دایە ل□ گ□□□ی. □□ژ بە رۆژ زۆرێک لە ئەو کارگانەش کە هەبوون بە هۆی بێ کارەبایی و هۆکاری ترەوە دادەخرێن کە هیوای بەرهەمێکیان هەبوو.

لە ڕووی سیاسییەوە زۆر هەیە بگوترێت و زۆر گوتراوە بەڵام گرینگترینی ئەوەیە کە حکومەتەکەی ما□□ی بارزانی بایکۆتی لە سەر داناوە و بە شەڕەشەق پرۆژە سوێندلێخوراوەکانی دەگەنە مەنزڵ یان هەرگیز ناگەن. ئێستا لە جیاتی ڕۆشنگەریی و ب□زووتن□و□ی □وناکبیریی و کتێبخوێندنەوە و بەرهەمی شانۆیی و تەلەڤیزیۆنیی و سینەمایی خۆماڵیی گەنجی ئەم شارە بە دیار سندوقی تەلەڤیزیۆنەوە کە پڕن لە زنجیرەی تورکیی و فارسیی و عەرەبیی بازاڕیی کە خۆیان بۆ بازرگانیی و پارەپەیداکردن بەرهەمیان دەهێنن، دادەنیشن و بێهوودە لە هەوڵدان لاساییان بکەنەوە. کچان و کوڕان عاشقی بیچمە دروستکراوەکانی ئەم زنجیرانە دەبن ولاسایی مۆدێلی فەرش و قەنەفە و گڵۆپ و جلوبەرگ و پێڵاویان دەکەنەوە کە نازانن ریکلامن بۆ بازرگانیی.

سلێمانی، گوندە گەورە شێواوەکە، باشترین و جوانترین و رۆشبیرترین گوندە گەورەی ئەم هەرێمەیە کە سامانی سەرزەوی و ژێرزەوی دەبێت بە دۆلار و لیرە و تمەن و بە چەرخوفەلەکەکانی مێژوودا سەرەوخوار و سەرەوژوور بەرەو ئەو ئەشکەوتانە دەڕۆن کە بە منداڵی لە کتێبی ئەمیرئەرسەلاندا لە ژێر تەلیسمی جادووگەرێکدا نابینا دەکران.

سلێمانی، هێشتا لە بەراوورددا لەگەڵ دەستەخوشکەکانی تری لەم هەرێمەدا کە هەر گوندی گەورەن و بە مزگەوتی بێئەژماری گەورەوگران و ڕازاوە و تەنراو بە هەزارویەک مەلا و بە کولتوری شەڕەخوێن و بە ئەسپئەسپێنی عەشایەریی و سوڵحی عەشایەریی و بە دادگای لایەندار و بە دامەزراوەی نادیاری سەدان و هەزاران فەرمانبەرەوە، دەنازن. هەر شاری ڕۆشنبیرییە.

لە ٢٤٠ هەمین ساڵیادیدا لە سێبەری یەکێک لە شیعرەکانی قانع دا و بە سۆزی هەستی بەرزی نیشتیمانپەروەریی دڵدار ــەوە بە مەولەویدا دەچمە خوار و گوێ لە دەنگە بە سۆزەکەی قادر کابانی گ□□□نبوو دەگرم کە لە درزی پەچەی گۆران ــەوە بە سەر جادەی چۆڵ و سێبەردا تێپەڕ دەبێت. دەزانم ڕۆژێک دێت سلێمانی دەبێتەوە بە شارێک.

ڕێبوار ڕەشید

2024/11/12

پرسەکانی ئەدەب و ڕۆشنبیری.. بەشداربووان: عەبدولموتەلیب عەبدوڵا، شاخەوان سدیق، عەلی شێخ عومەر، کاروان عومەر کاکەسوور و سابیر ڕەشید

ئامادەکردنی : عەبدوڵا سەلمان(مەشخەڵ)

پرسەکانی ئەدەب و ڕۆشنبیری، هەرجارەی لەسەر بابەتێک چەند نووسەر و هونەرمەند و ڕۆشنبیرێک دەنێتە گۆ. بانیژەی ئەدەب و کلتوور لە ڕۆژنامەی ڕێوت لەڕێگەی ئەم لاپەڕەیەوە دەیەوێت پەنجە بخاتە سەر گیروگرفتەکانی کایەی ئەدەب و ڕۆشنبیری کوردیی و وروژاندنی پرسیاری جیددی. لەم ژمارەیەدا بانیژەی ئەدەب و کلتوور پرسی پەیوەندی نێوان دەق خوێنەر دەوروژێنێت.

پرسی ئەم ژمارەیە : پەیوەندی نێوان دەق و خوێنەر، پەیوەندییەکی دینامیکی و لێکهەڵپێکراوە بەجۆرێک کە نەک هەر دەق بە بێ خوێنەر ناتوانێت بژێت، بەڵکوو خوێنەریش دیوێکی تری پرۆسەی نووسینی دەقە. لێرەدا دەپرسین خوێنەری کورد تا چەند لەگەڵ دەقی کوردیدا چووتە پەیوەندییەکی هارمۆنییەوە؟ ئایا پەیوەندی نێوان خوێنەر و دەق لە ئاستە جیاوازەکانی زمان و مەعریفەدا توانیویەتی گرفتەکانی خوێندنەوە چارەسەر بکات؟

عەبدولموتەلیب عەبدوڵا :

خوێندنەوە ئەو هێزەیە کە وادەکات پەیوەندییەکی داهێنەرانە یان مانا و دەلالەتی تایبەت بەرهەم بهێنێتەوە، خەیاڵێکی داهێنەرانە بونیاد بنێ، نەک پەیوەندییەکی هارمۆنی… بەو مانایەش پەیوەندی دەقنووس بە تێکست یان ئەو کەلەپورەی تێکستی بەرهەمهێناوە، پەیوەندییەکە وەك (پۆل ریکۆر) دەڵێت، لە سەر پارادۆکس هەڵچنراوە. بەو مانایەش خوێندنەوە جۆراوجۆرو فرە رەهەندە، خوێندنەوە جیاوازییەکان هەڵدەنێ و بیرکردنەوە تایبەتەکان دەنووسێتەوە… خوێندنەوە تەنها لە بوونی رەوانبێژی دەق و مەعریفە و ئاگایی خۆی نانوێنێ، ئەوەی لە خوێندنەوەدا گرنگە خەیاڵی داهێنەرانەیە، نەک هاڕمۆنییەت، لەو ڕووەوە کتێب هیچ پێشنیارێکی هاڕمۆنی نییە، کتێب بەس خۆیەتی لە پەیوەندی بە تاقمە جیاوازەکانی تر و بە گوێرەی جەستە بێ ئەندامەکانی تر، هەرگیز پرسیاری ئەوە ناکەین خوێندنەوە لە پێگەی دال یان مەدلول مانای چییە… ئەوەی بوونی هەیە ئەو خوێنەرەیە کە روو لە دەرەوەیە، نەک ئەو خوێنەرەی کە رووی لە سندووقی کتێب و مەستی مانا و دەلالەتەکانە… بە کورتی کتێب، تێکست ماشێنێکی بچووکە و کورت نا بێتەوە بۆ کۆمەڵێ ئاماژەی دیاریکراو یان تێگەیشتن□کی دیاریکراو…. بەڵکو پێویستە خوێنەر دووبارە خۆی بەرهەمبهێنێتەوە.

هەموو منێکی خوێنەر کە دەخوێنێتەوە دووبارە خودی خۆی دەخوێنێتەوە، چونکە هەموو (منێکی خوێندنەوە) هەڵگری بەرهەم هێنانەوەی خەیاڵی داهێنەرانەی خۆیەتی، بەڵام هیچ منێکی نووسینەوە و منێکی خوێندنەوە، منێکی کامڵ نییە، پاشان ئەوەی کە منی نووسینەوە و منی خوێندنەوە داوای دەکات، جگە لە داهێنان و بەرهەمهێنانەوەی داهێنان و سەیرورە شتێکی دیکە نییە، بۆیە منی خوێندنەوە هەمیشە نوێنەرایەتی جۆرێك لە سەیرورە (یان نیازگەری داهێنەرانەی بەردەوام) دەکات، یان نوێنەرایەتی ئەو جێگیرنەبوونە دەکات، کە تەواوی ئەزموونگەرییەکانی داهێنان و سەیرورەی لەخۆ

گرتووە. کەواتە کردەی خوێندنەوە بەردەوام (منی داهێنەرانەی) سەیرورە نوێ دروست دەکاتەوە. پۆل ریکۆر لە یەکێك لە نووسینەکانیدا دەڵێ کاتێك دەخوێنمەوە (من)ی خۆم رووت دەکەمەوە، بۆ ئەوەی لە رێگای خوێندنەوەوە بگەمە خودێکی دیکەی داهێنەرانەی نوێ. بەو مانایەش منی خوێنەر لە رێگای داهێنانەوە لە رێگای سەیرورەی داهێنانەوە بوونی خۆی و پرسەی جێگیربوونی تێگەیشتن و سەیرورەی بەردەوام فەراهەم دەکات، چونکە بوونی زاتیانەی (خوێنەر/وەرگر) چرکەیەکە لە چرکەکانی بوونی راستەقینەی داهێنان و کاری داهێنانیش چرکەیەکی وجودییە و هەر کاتێکیش هەر دوو چرکەکە بە یەکگەیشتن ئیدی دیالۆگ لە سەر بنەمای (بەبیرهێنانەوە) و (تێبینکردن) و (سەیرورە) دروست دەبێت، لەوێشەوە پرسی بەردەوام و وەهامی بەردەوام دەنێ دی، کە بە هەیانەوە رووە جێگرەکانی حەقیقەتی بوون ئاشکرا دەبێت، هەر لەوێشەوە بەردەوام ئەزموونی وجودیانەمان لە نێو جیهاندا گەشە دەکات.
بەڵام ئەوەی بەردەوام لە خوێنەر و کلتووری خوێندنەوەی کوردی بەرچاومان دەکەوێ، ئەوەیە کە خوێنەری کوردی هەمیشە خوێندنەوە وەک سندوقێکی داخراو روو لە ناوەوە دەبینێ، خوێنەری کوردی هەمیشە هەوڵدەدا هەموو گرژی و بەرکەوتن و دژایەتیەکانی نووسەر بگوازێتەوە، هەموو سەرسامی و کاریگەرییەکانی نووسەر لە خۆیدا بەوەنێ، هەرگیز خوێندنەوە وەک کایەیەکی خاوی داهێنان و سەیرورە نابینێ، هەرگیز خەیاڵی داهێنەرانەی خۆی لە خوێندنەوەدا پرۆسیسە ناکات، گرفتی خوێنەری کوردی ئەوەیە، کە دەکەوێتە ژێر چالاکییەکانی نووسەرەوە و گرفتی خوێنەری کوردی ملکەچبوونە، هەرگیز ئەکتیڤیبوونی خۆی نابینێ.
هەولێر / یەکی تشرینی یەکەمی ٢٠٢٤

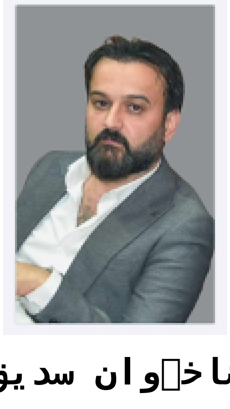

شاخەوان سدیق :

بێگومان لەنێوان دەق و خوێنەردا پەیوەندییەکی پتەوی دینامیکی هەیە،چونکە دەق بەبێ بوونی خوێنەر هیچ گرنگی و بایەخێکی نییە و خوێنەریش بە ئەوەی هۆشیار بێت و توانینەکانی بە خۆی و بوون

بگەڕێت پێویستی بە خوێندنەوەی دەقە، ڕاستە سەرەتا وشە هەبوو. بەڵام وشە و دەق، بەبێ بوونی خوێنەر جگە لە وێنەی چەند پیتێکی کێشراوی بێ گیان زیاتر هیچیتر نین. هیچ دەقێك، زیندوو و کاریگەر نییە و هەموو دەقەکان مردوو بێ ڕۆحن، ئەوە خوێنەرەکانن، بەتایبەت (خوێنەری جددی) دێن و ڕۆحیان بەبەردا دەکەن و مەعنایان پێدەبەخشن، بۆیە لە هاوکێشەی (نووسەر، دەق، خوێنەر)دا، سەنتەربوون نامێنێت بۆ یەکێك لەوانە، بەڵکو کرداری تێکەڵبوون و تێکهاڵکشان جێگەیان دەگرێتەوە و هیچکام لەوانە ناتوانن بەبێ بوونی ئەوی دیکە گرنگ و واتادار بن، کارلۆس ڕوزی زافۆن، لە ڕۆمانی “یاریی فریشتەکە” دا دەڵێت” هەموو کتێبێك بەردەوام چەند ڕۆحێك تێیدا دەژی، ڕۆحی نووسەرێك کە کتێبەکەی نووسیوە، ڕۆحی خوێنەرانێك کە ڕۆژێك لە ڕۆژان ئەو کتێبە دەخوێننەوە”

بێگومان ئەم ڕوانینە بەگشتی بۆ هەموو خوێنەرێك ڕاستە، جا خوێنەرەکە کورد بێت یان لەهەرشوێنێکی تری ئەم دونیایەدا بێت، جا دەقەکە کوردی بێت، یان بیانی و بەهەر زمانێك نووسرا بێت، لەئێستادا دەقی کوردی، یان با بڵێین نووسینی نووسەرانی کورد، لەئاستێکی فراواندا خوێنەری خۆیان هەیە و جیا لەمەش پەیوەندی و بەرکەوتەی نێوان نووسەر و خوێنەر لەسەر خوانی دەق لەئاستێکی باشدایە، بەڵام مەسەلەی تێگەیشتن لە دەق و دروستکردنی هارمۆنی، بابەتێکە زیاتر پەیوەندی بە ئاستی ڕۆشنبیری و مەعریفی تاکی خوێنەرەوە هەیە، چونکە خوێنەر وەك زۆرێك لەبوارەکانی دیکە ئاست و ستەپی خۆی هەیە و فیگەرەکانی زۆر و جیاوازن، ئێستا نووسین و بەرهەمی کوردی لەئاستێکی باشدایە و دەکرێت، دەقی کوردی بە گرنگییەوە لەسەری بوەستین و بیخوێنینەوە، ئەم تێڕوانینە لەدەرەوەی سەرنجەکانە لەسەر زمان و شێوازەکانی دەربڕین و گێڕانەوە، بەکێشە و گرفت و تێڕوانە ڕێزمانییەکانەوە، چونکە ئەمانە بابەتی جیاوازن و لە وردەکاریدا قسەی زۆر هەڵدەگرن. من پێموانییە ئێمە لەئێستادا و لەناو ڕۆشنبیری کوردیدا، کێشەیەکمان هەبێت بەناوی کێشەی خوێنەر، بەڵام ڕەنگە بابەتێکمان هەبێت بەناوی کێشەی نەبوونی دەقی باش و نووسەری ڕۆشنبیر و خەیاڵفراوان، ئەوەی بەناوی نەمان و نەبوونی خوێنەرەوە بانگەشەی بۆ دەکرێت، هیچ نییە جگەلە تێنەگەیشتن لەسەردەمەکە و ئەو گۆڕانکارییانەی کە بەسەر فۆرم و شێوازی خوێندنەوەدا هاتن و وایان کردووە فیگەری جیاواز جیاواز بۆ خوێنەر دروست ببێت، دەبێت ئیتر لەوە تێبگەین خوێنەر بەتەنها خوێنەری کتێب و کاغەز نییە و ئەپشن وپلاتفۆرمەکان بۆ بەدەستخستنی زانیاری ئێجگار زۆر و کراوەن، ئێستا خوێنەر و خوێندنەوە وەك زۆر بابەتی تر لەپرۆسە و کردارێکی گشتییەوە بۆ نوخبە و تاك هەنگاو

دەنێت و لەڕووی مەعریفەشەوە لە زانیاری گشتییەوە بۆ زانیاری تایبەت و تایبەتمەند دەگوازرێتەوە، ئەم پرۆسەیە گۆڕانکارییەکی جیهانییە و لایەنی ئەرێنی و نەرێنی خۆی هەیە، کە ڕوونکردنەوەیان زۆری دەوێت، بەڵام لە فەهم و وێنەگشتییەکەیدا و بە دووبارە تێگەیشتنەوە لە پەیوەندی و بەهاکانی دەق و خوێنەر، دەبێت بیر لە جۆرێکی دی لێوانین لەم بابەتە بکەینەوە. (سوهراب) واتەنی ” دەبێت چاوەکانمان بشۆین و جۆرێکی دیکە دونیا ببینین”

عەلی شێخ عومەر :

تیۆری وەرگرتن “تلقی” ئەم چەمکە لە ڕەخنەی ئەڵمانییدا، بڵاوبووەوە، تیۆری وەڵامدانەوەی خوێنەر لە ئەمریکادا سەریهەڵدا و بڵاوبووەوە. ئەوەی نەمری بەدەق دەبەخشێت، خودی دەقەکە خۆیەتی، خوێنەر زیندووی دەکاتەوە، تیۆری وەرگرتن و وەڵامدانەوەی خوێنەر، لەسەردەستی وەفگانگ ئایزەر و ڕۆبرت یاوس چەکەرەی کرد، بەهای ئەدەب لە بەرامبەر داهێناندا، یان نووسینی ئەدەبیدا وەردەگیرێت، ئەمەش بەخوێنەرەوە بەندە، کارتێکردن بۆ خودی دەقەکەوە، پشت بەچەندین سەرچاوە دەبەستێ، وەك فۆرمالیستی ڕووسی شکلۆفسکی، بونیادگەری براگ، دیاردەگەرایی ئینگاردن، هیرمەنتیکای هانز جۆرج گادامیر، کە مامۆستای یاوس بووە، لە تیۆری وەرگرتندا، لەسەنگەی ئەوەی چەندین جۆری خوێنەر هەیە، وەك خوێنەری شارەزا، نەشارەزا، ڕەخنەگر، بەپێی تێڕوانینی خوێنەرەکان بۆ دەقی ئەدەبی ناتوانێ یەکسان بن، هەندێ سەرچاوە کاریگەریان لەسەر وەسیلەخوازی جۆن دیوی، بوونخوازی چەمسکی دامەزراندووە، هەڵبەت تیۆری وەڵامدانەوەی خوێنەر، بە ناوی جیاوازەوە لە چوارچێوەی وردەکاریی خوێنەردا، بە چەندین تیۆرەوە پەلیندە کراوە، نموونەی تیۆری”توانستی ئەدەبی جوناسان کیلر، ناسنامەی دەق نەرمان هۆڵاند، کاریگەری دەروونی دیڤید بلیش، ڕەوشی نیشانەی ڕیفاتیر”، ئەمە لە ئاستانەی کورت بڕیێوە، ئاماژە بەو چوار چەمکە دەکەین کە تیۆری وەرگرتن و وەڵامدانەوەی خوێنەری لەسەر بنیادنراوە. یەکەم کۆگای دەق : ئەو شوێنەیە دەق و خوێنەر بەیەك دەگەیەنێ، ئاوێتەبوونی ئەدەبەکانی

پێشووتر و پێوەرە دەرەکییەکانی دەرەوەی دەق پەیڕەو دەکەن، سنوورەکانی کارلێکردن و دواندنی نێوان دەق و خوێنەر دیاری دەکات.
دووەم ستراتیژی دەق : تێگەیشتنی خوێنەرە، لەلایەن دەقەوە بەرپرسی ڕێکخستنی توخمەکانی نێو کۆگای دەقە، لەنێو توێژەکانی دەق ئەو هێڵە سوورانەی دەق دەگرێتەوە تا خوێنەر بەواتای دەق بگەیەنێ، دەبێ بەسەریدا بڕوات، بێ ئەمە ناتوانێ کۆدەکانی دەق شی بکاتەوە، سێیەم کلێنەکانی نێو دەق : ئەو بۆشاییانەیە خوێنەرپڕی دەکاتەوە، پەیوەندی لەگەڵ دەقدا دادەمەزرێنێ، ئەم بۆشاییانە بەو مەرجە شێوازی خەیاڵ کردنەوەی دەق ئاڕاستە دەکەن، کە دەق ڕێکیخستووە، لەهەمانکاتدا وەڵامدانەوەی خوێنەرەکان ڕێك دەخەن، کلێنەکان جگەلەوەی بزوێنەری خەیاڵن، ئاوێتەبوونی خوێنەر و دەقە، شوێنی بۆشایی لەنێوان دوو تێڕوانینە، بەدیوێك پاژەکانی دەق بەیەکەوە گرێ دەدات، مەودا بەخوێنەر دەبەخشێت، بەچەندین شێوە لێکدانەوە بۆ واتای دەق بکات، بەدیوێکی دیکە بەرامبەر بەپارەکانی تری، ئاماژە بەهەڵوەشاندنەوەی دەقەکە دەدات، چوارەم ڕوانینی گەڕۆك : بە چەند قۆناغێك پشت بە لۆژیك و تاقیکردنەوە دەبەستێ، بۆ ئەوەی خوێنەر بەتەواوی بەواتاکەی بگات، هەر قۆناغە و شتێکمان پێشکەش دەکات، لەکۆتاییدا تێکڕا پێکهاتەکانی دەق لەسەر بنەمای نەرەنی دەق بنیاد دەنرێت، توانای گەیاندنی ئەزموونی نوێ و نەناسراوی هەیە، لەسایەی ئەم چەمکەشەوە لەسەر پێوەرەکانی فاکت و ئەزموونە باوەکانی دەق،کە وەرگر لێی تێنەگەیشتووە، لادان فەراهەم دەکات.
چەمکەکانی یاوس و ئێستێتیکای وەرگرتن / لەئاریشەی دەستەی وەرگرەوە نەبێ،لەژیاندا کاری ئەدەبی بەردەوام نابێ، چونکە مێژووی ئەدەب، بریتییە لەمێژووی وەرگرتنی دەستەیەك خوێنەری یەك بەدوایەکەکانی دەق، لەمێژووی ئێستێتیکادا، یاوس پشتی بەزانستی ڕاڤەکردن بەست، بۆیە باس لەو بابەتانە دەکات کەپەیوەندی بەسروشتی کۆمەڵایەتی و مێژووییەوە هەیە،ڕەخنە لەمیتۆدی پەسن، لەڕەنگدانەوەی مارکسی، بەتایبەتی جۆرج لۆکاچ و لوسیان گۆڵدمان و چەمکی هونەر بۆ هونەری فۆرمالیستەکان دەگرێت، چەمکی وەرگرتن لای یاوس دوو لایەن دەگرێتەوە، یەکەم بکەر"فاعل"، دووەم کارلێکراو “منفعل” پرۆسەکە دوو ڕووی هەیە،ڕوویەکیان ئەو کاریگەرییە بەرهەم دەیخاتە سەر وەرگر، ڕووەکەی دیکە خوێنەر چۆن پێشوازی لە بەرهەمەکە دەکات یان چۆنییەتی وەڵامدانەوەیەتی، چونکە جەماوەر یان بۆنێردراو بەپێی ئاستی ڕۆشنبیری، تەمەن،ئەزموون و ڕەگەز، کۆمەڵێ وەڵامدانەوەی جۆراوجۆریان بۆ دەقە ئەدەبییەکە دەبێ، لەوانە خوێندنەوە بۆ بەسەربردنی کات، ڕەخنەگرتن، ڕەتکردنەوە، بەدەبوون، چێژوەرگرتن لەفۆرم و لێکدانەوەی نوێ بۆ ناوەرۆك، دیارە

دانەری دەق هەمیشە وەرگرە، بەردەوام واتای نوێ بۆ بەرهەمی ئەدەبی فەراهەم دەکات، ئەمەش بە کەمەکی دوو توخم دەستەبەر دەبێ، توخمی ئاسۆی پێشبینی یان"چاوەڕوانی" کە بریتییە لەو ڕەهەندانەی کارەکە گریمانە دەکات، توخمی ئەزموون، وەرگر بەپێی ئەزموونی خۆی تەواوی دەکات.
ئاسۆی پێشبینی یان چاوەڕوانی / لەڕێچکەی ستراتیژی دەقەوە، کەمەڵێک گریمانەی هاوبەش دەدرێتە پاڵ خوێنەری نەوەیەکی دیاریکراو، گومانی ئەدەبی پێشبینییەکانی خوێنەر دووپات دەکاتەوە، دەیگۆڕێت، یان چاکی دەکاتەوە، بەم پێوەرانەش بێ، دەکرێ مەودای ئێستێتیکی بۆ بەرهەمی نوێ دیاری بکرێ، پێوەری خوێنەر لەوەرگرتنی دەقدا، چێژ لەوەرگرتن بەئەزموونی ئێستێتیکی هەژمار دەکات، هەڵبەت ئەمەش لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی دیکە، بەپێی باوەڕی ئایینی، ڕەگەز، و ئاستی ڕۆشنبیری..تاد، گۆڕانکاری بەسەردا دێت. خوێنەر کە دەقێك وەردەگرێت بەشێوەیەکی جیاواز وەڵامدانەوەی بۆ دەبێت، ئاسۆی چاوەڕوانی لەڕێگای لێکدانەوەی ڕۆڵی خوێنەر، هەڵە سەرەکییەکانی شیکردنەوەی دەق دیاری دەکات، بەکارتێکردن ئاوێتەی دەق دەبێ، دواندنی لەتەکدا دەکات، تا دەگاتە ئاستێ، دەتوانێ زمانی ڕۆژانە لە زمانی جوانناسی جیاکاتەوە، لەنێو شارەزابوونیدا ئاسۆی پێوەر و پێوانەیەك بۆ بەرهەمەکە دروست دەکات، گەر ئەو بەرهەمە لەتەك ئاسۆکەیدا تەبا بوو، ئەوا بەرهەمەکە ناگۆڕێت، هەر دەقێ ئاسۆی چاوەڕوانی بگۆڕێ، ئەوە ئەو دەقە سەرکەوتوو دەبێت، لەتەك شێوازە باوەکانی پێشتردا، هەڵگری تۆیەکی نوێ دەبێت، لادان دروست دەکات، پرسیاری نوێ دەورووژێنێ، لەکۆتاییدا تیۆری وەرگرتن، چێق دەخاتە سەر وەرگری دەق، بەم شێوەیەش خەسڵەتی نووسەر و دەق کاڵ دەبنەوە، پەیوەندی نێوان خوێنەر و دەق دیارتر دەبێت، ڕۆڵی نووسەر پشت گوێ دەخرێت، ڕۆڵان پارت بە لەدایکبوونی خوێنەر بانگەشەی مەرگی نووسەری ڕاگەیاند، بەمەش لەسێکووچکەی نووسەر، دەق و خوێنەر گۆڕانکی بنەڕەتی هێنایە کایەوە، پەیوەندییەکە لەنێوان دەق و نووسەر، گوێزرایەوە بۆ دەق و خوێنەر، کەواتە دەق بوونی خۆی لە نووسەرەکەیەوە وەرناگرێ، بەڵکو خوێنەرەکەیە بوونی پێدەبەخشێت، واتای دەق چالاکی خوێنەرەکەیە، ئەزموون لەتەك دەقدا دەکات،چ کاتێ چالاکی پەیوەندی خوێنەر بە دەقەوە گەیشتە پلەی سەد،ڕۆڵی نووسەر بە سفر یەکسان دەبێت.
کەرکوك گەڵاڕێزانی ٢٠٢٤

کاروان عومەر کاکەسوور :

هەر کاتێ دەق لە ئاستی گوتراوەوە، یان وردتر بگوترێت لە ئاستی نەبینراوەوە دەگاتە ئاستی بینراو و شێوەی نووسین (Graphic Shape) وەردەگرێت، ئەوە پەیوەندیی نێوان خۆی و خوێنەر دادەمەزرێنێت، کە پەیوەندییەکە لەسەر پرۆبلەماتیکی گەورە دامەزراوە. دەق دەبێتە مەڵبەندی بەریەککەوتنی دوو هۆشیاریی جیاواز، هۆشیاریی نووسەر و هۆشیاریی خوێنەر. ئایا ئەو دەقە چەند توخمەکانی دایەلۆگی لە خۆی گرتووە، بەو مانایەی ئایا توانای هەیە لە بەرانبەر دەرەوەدا خۆی بکاتەوە، تا جیاوازییەکانی بخاتەڕوو؟ جیاوازی بە چ مانایەک؟ بەو مانایەی ئایا ئەو دەقە لە ڕێی شتە زانراوەکانەوە خۆی دامەزراندووە، یان ڕووی لە نەزانراوە و ئاستی شاراوەی ئەو شتانەی پێشان داوە؟ تا ئەو دەقە کراوەتر بێت، پتر زەوینە بۆ دەرکەوتنی چالاکیی خوێنەر خۆش دەکات. لێرەدا کردەی ڕاڤە دێتە پێشەوە، کە هەر ئەویش جووڵە دەخاتە دەقەوە و بەردەوامیی پێ دەدات. واتە دەقی کراوە لە دوو ئاستدا دەردەکەوێت، کە دەکرێت بە شیعرییەتی دامەزراندن و شیعرییەتی ڕاڤە ناویان بنێین. یەکەمیان هیی نووسەر و دووەمیان هیی خوێنەرە. کاتێ دەق ئەوە نمایش ناکات، کە هەیە، بەڵکوو ئەوە دەردەبڕێت، نەناسراوە، ئەوە خوێنەرێکی ڕاڤەکەر دەخوازێت، تا لێکدانەوەی جیاواز بۆ دەربڕاوەکانی بکات. دەقی باو بەوەدا کڵێشە و پێوەرە باوەکان لەبەرچاو دەگرێت، ئەوە جەخت لە بنەمای (سەرەتا، ناوەڕاست و کۆتایی) دەکاتەوە و لە ڕێی هەمان شێوازی باوەوە خۆی دەردەخاتەوە، کە لێرەدا بۆشایی نییە، تا تێیدا خوێنەری ڕاڤەکەر چالاکی بنوێنێت، بەڵکوو شتەکان بە ڕەهایی هاتوون و لێکدانەوە هەڵناگرن. دەکرێت بگوترێت دەقی باو دوو دەرگەی هەن، کە نووسەرەکەی خوێنەر ناچار دەکات بەمیاندا بچێتە ژوورە و بەویاندا بێتە دەرە. لێرەدا نووسەر نەک هەر پێشتر بڕیاری داوە چۆن دەق دابڕێژێت، بەڵکوو خوێنەریشی ناچار کردووە، بەو ئەنجامە بکات، وا خۆی پێی گەیشتووە. کاتە لە دەقی کراوەدا بنەمای (سەرەتا، ناوەڕاست و کۆتایی) تێک دەشکێت، ئەوە سەرتاپێی بونیادەکەی دەگۆڕێت، بەو مانایەی ئەو دوو دەرگەیە هەڵدەگیرێن، کە بە هاتنەناوەوە و چوونەدەرەوەی خوێنەر کراون، بەڵکوو لە هەر

خاڵێکدا بێژمار دەرگە دەکرێنەوە. وەک پارادۆکسێک دەقی کراوە بەدەرگەیە، بەوەی بوونی دەرگە ئاماژەیە بە هەبوونی دیوار و مانای وایە شتەکان سنووردارن. ئینجا مادام هیچ دەقێک تەواو نەبووە، ئەوە چالاکیی خوێنەر لێرەدا بایەخی هەیە. (ڕۆڵان بارت) لە گوتاری (دەقی فرەئاڕاستە)دا پێی وایە ئەو (من)ـەی لە دەق نزیک دەبێتەوە، هەر خۆی پێشتر بریتییە لە کۆمەڵێک دەقی تر و کۆدی بێکۆتایی، یان بە دیاریکراوی کۆمەڵێک کۆدی ونبووە، بەو مانایەی بنەچەیان نادۆزینەوە.
دەگەینە ئەوەی بڵێین دەقی کراوە نە بە خوێنەرێکی دیاریکراو نووسراوە و نە لە پێناوی گەیاندنی تاکە مانایەکیشدا، بەڵکوو لە ڕێی ئاماژە بەسنوورەکانیەوە ڕێی خوێنەر دەدات بە دوای مانا شاراوەکانیدا بگەڕێت، بۆیە خوێندنەوە و ڕاڤە لە بەرهەمهێنانی مانادا هاوشانی یەکن، بگرە خوێندنەوە خۆی بریتییە لە ڕاڤە. دەقی کراوە و فرەئاڕاستە لەگەڵ هەر خوێندنەوەیەکی جیاوازدا، بە شێوەی جیاواز لە هیی پێشووی خۆی دادەڕێژێتەوە، بێ ئەوەی دۆخێکی چەسپاو بە خۆیەوە بگرێت، بەڵکوو توانای هەیە بەردەوام بچێتە دۆخی دیکەی جیاوازەوە.

سابیر ڕەشید :

بۆ ئەوەی بەتەواوی لەهاوکێشەی "نووسەر – دەق – خوێنەر" بگەین، دەبێ ئەوەش بزانین کە ئەم پەیوەندییە لە تیۆری وەرگرتندا هەر لە مێژووەوە تا ئێستاکە بە سێ قۆناغدا تێپەریووە. یەکەمیان: کە لەسەدەی نۆزدەهەم و بیستەمدا هەبووە و لەم میتۆدە ڕەخنەییانەدا لەم هاوکێشەی سەرەوە کە باسمان کرد. یەکەمیان " نووسەرە"، هەڵگرەوەی هاوکێشەکە بووە و بەلای ئەویشدا شکاوەتەوە ئەم پەیڕەوە لای نووسەر و توێژەر و ڕەخنەگرانی ئەم سەردەمەدا نووسراوە و بڵاوکراوەتەوە و لەسەری ڕۆیشتوون. ئەم کاتی لەم هاوکێشەیەدا تەنیا نووسەر دیار بوو و دەق و خوێنەر تەنیا بەشدارێکی هاوکێشەکە بوون و ڕۆڵی سەرەکییان نەبوو. واتە دەقەکان بۆ خوێنەر بوو، تەنانەت وەریشدەگرت، بەڵام خوێنەر لەدەرەوەی دەق بوو تەنیا چێژی

لێوەردەگرت و سوودی لێدەبینی. دووەمیان : ڕۆڵی :دەق بوو کە لە ساڵانی پەنجاکان و شەستەکانی سەدەی بیستەمدا، ئەوکاتەی بونیادگەری پەیدابوو و نووسەر و توێژەرانی وەکوو ڕۆڵان بارت و جۆلیا کریستیڤا و تۆدۆرۆڤ بەیەخییان بە دەقدا لەم هاوکێشەی سەرەوە کە باسمان کرد بەتایبەتی ڕۆڵان بارت کە چەمکی “مەرگی نووسەر”ی ڕاگەیاند و ل□ پلەی سفری نووسینی دەقدا، تەنیا دەق گرنگ بوو، نووسەر و خوێنەر لەدەرەوەی دەق بوون و خوێنەریش چێژوەرگر و شڕۆڤەکار و وەرگرێکی دەق بوو، بەڵام ئەو ڕۆڵەی نەبوو وەکوو ئەوەی دەقەکە جێی بایەخی سەرەکی بوو. سێیەم : ڕۆڵی خوێنەر لەم هاوکێشەی سەرەتا باسمان کرد ” نووسەر – دەق – خوێنەر”، ئەمەش لەقۆناغی دووەمی بونیادگەری و پاش بونیادگەری و تیۆری وەرگرتندا. واتە بایەخدانەکە لەنووسەر و دەقەوە دەگوازێتەوە بۆ خوێنەر.

ئەم میتۆدە سنوورێکی بۆ پیرۆزی نووسەر و دەق دانا، بەتایبەتیش لەدەرکەوتنی میتۆدە ڕەخنەییەکانی دوای بونیادگەری وەکوو: هەڵوەشانەوەگەرایی، هێرمۆنیتیکا، سیمیۆلۆژیا و هیتر ئاڕاستەکەیان خستە ناو شیکردنەوە و لێکدانەوە و وەرگرتنی خوێنەر. تەنانەت لە بیردۆزی وەرگرتندا مافی وەرگرتن و لێکدانەوە و تەنانەت بەشداری کردنی لەدەقدا بۆ خوێنەر گەڕاندەوە، تەنانەت بۆ گوێگر و بینەریش لە هونەرەکانی تری جگە لە نووسیندا. لەم نوێکاریانەدا کە هاتنەدی لایەنی زمانی و زمانەوانی ڕستەیان بە دەق گۆڕییەوە و زمان بووە پردی گەیاندن بۆ خوێنەر. لەوکاتەدا کە دەق بەر□و دەلالەتخوازی و شیفرە و کۆد و ئەودیوی دەق و تەمومژ و دەقی ڕۆشنبیری و گەمە شاردراوەکانی مانا و زمانەوانیش بەرەو هاوکێشەی ” گادامێر”ی دەبرد کە بریتی بوو لە تێگەیشتن و تەئویلی و پراکتیزەکردن.

نووسینەکانی بارت و کریستیڤا و تۆدۆرۆڤ و دواییش نووسینەکانی سیمیۆلۆژیستەکانی وەکوو ئەمبرتۆ ئیکۆ و بنەماکانی فەلسەفەی فینۆمینۆلۆژیای هۆسرێڵ و هایدگەر و گادامێر کە ڕۆڵی وەرگر لە توانا و نوسینی دەقدا بەرز دەنرخێنن و لای ئەوان مانا بایەخی دەق دیاری دەکات و کارلێکی دەق و خوێنەر ئاوێتەی یەکتر دەبن.

لەدەقی نوێدا بەتایبەتی لە چیرۆک و ڕۆماندا خوێنەر دێتە ناو دەق و نووسەرەکە ڕاستەوخۆ لەگەڵ خوێنەردا دەدوێ و پرسیاریان پێدەکات و خۆی لە خوێنەر ئاشکرا دەکات و باسی بیرۆکەی دەقەکەی دەکات وەکوو ئەوەی لەدوای بونیادگەریدا میتۆد، یان شێوازێکی نوێ پەیدا بوو کە ناویان لێناوە میتاگێڕانەوە، لەچیرۆک و گێرانەوەدا، لەڕۆمانیشدا وەکوو “میتاڕۆمان”ی پێدەڵێن. لای خۆمان ڕۆماننووسانی وەکوو عەبدوڵڵا سەراج و عەتا نەهایی و عەتا محەمەد پەیڕەوی ئەم جۆرە نووسینەیان کردووە، لە چیرۆکیشدا ڕەئوف بیگەرد و ڕەئوف

حەسەن و ئەحمەد محەمەد ئیسماعیل و هی تریش ئەم جۆرە دەقانە بۆ بەشداری خوێنەر دەنووسن. هەروەها لەدەقی نوێشدا بەتایبەتی لەچیرۆک و ڕۆماندا بەچەندان شێواز و تەکنیکی نوێ دەنووسرێ، بەتایبەتی دوای باو نەمانی سێیانەی مەباسانی (سەرەتا – گرێچن – کۆتایی)، لەکۆتایی کراوەدا ، چیرۆک یان ڕۆمان کۆتاییەکەی بۆ خوێنەر وەکوو بەشدارێکی دەقەکە خۆی چۆنی بوێ وەها کۆتایی بۆ دەقەکە دابنێ. من خۆم لە چیرۆک و ڕۆمانەکانمدا لەزۆربەیان داوا لە خوێنەر دەکەم و پێی دەڵێم: تۆش وەکوو بەشدارێکی تری دەقەکەم دەتوانی خۆت کۆتاییەک ، یان ئەنجامی دەقەکە دیاری بکەیت.

بۆ وەڵامی پرسیارەکانیش، ئەوا وەڵامەکەی من ئەوەیە خوێنەری کورد ئێستاکە ئەو خوێنەرە ساویلکە و ئاساییەی جاران نییە کە تەنیا دەقی ئەدەبی بە مەبەستی مانا و چێژ بخوێنێتەوە و لەدەرەوەی دەقدا بێت، بەڵکوو ئەو خوێنەرە، مەبەستم خوێنەری ئێستایە کە لەم سەردەمەی پێشکەوتن و تەکنەلۆژیا و زۆری سەرچاوەی ڕۆشنبیری هەروا دوورە پەرێز نابێت لەگەڵ دەقدا، بەڵکوو پەیوەندییەکی گیانی لەگەڵدا دادەمەزرێنێت و خۆی دەکات بە بەشدارێکی تری دەقەکە و خۆیشی بەنامۆ نازانێ لەدەقدا. لەئاستە جیاوازەکانی زمان و مەعریفەشدا گرفتەکانی خوێندنەوە ئاسانتر دەکات، چونکە خوێنەری ئێستا خۆی ڕۆشنبیرە و ئاگادارە و خوێندەوارێکی سەرسەختی هەموو جۆرەکانی خوێندنەوەیە، واتە سەری لە زۆر ژانرە ئەدەبی و زانستییەکاندا دەردەچێ و تەکنەلۆژیای سەردەمیش نایەڵێ هیچی لێ بزر بێت، بەڵکوو ئینتەرنێت و گووگڵ و سایتە جۆراو جۆر و فەیسبووک و هۆکارەکانی تریش پاڵپشتن بۆ زانین و چاوکراوەیی، بۆیە خوێندنەوەش نابێتە گرفت و لای ئاسانە و دەتوانێ تێی بگات و بەگوێرەی ئاستی تێگەیشتنی خۆی بەشدارێکی تری کارامەی دەقە و هەر ئەمەش لە ئەدەبی نوێ و مۆدێرنە و پۆست مۆدێرنەدا مەبەستە، خوێنەر چەقە گرنگەکەیە.

بۆ ئیسلامیکردنی نالی و دیدێکی ناکوردانە.. سەدیق سەعید

ڕواندزی

بێگومان نالی، یەکێکە لە شاعیرە هەرە دیارە کلاسیکەکانی ئەمە و ئەم شاعیرە، شوێن و پێگەیەکی گەورەی لە مێژووی شیعری کوردیدا هەیە و شیعرەکانی هاوتەریب لەگەڵ قۆناغ و سەردەمەکان ماونەتەوە، بە ئێستاشەوە شیعرەکانی دەخوێنرێنەوە. مامۆستا مەسعود محەمەد لە بارەی نالییەوە دەڵێت:(هەر دێڕە شیعرێکی ئەوە دەهێنێت چەندین ساڵی بۆ تێرخان بکرێت تا ڕاقە و شیدەکرێتەوە) لەو سەنگێیشەوە دەبینین، کە لە بواری نالی ناسی و کارکردن و توێژینەوە لە شیعرەکانی، تەنها چەند کارێکی کەم کراون، بە بەراورد لەگەڵ جاحی قادری کۆیی. لە دوای نالی، چەندین شاعیری دیکەی کلاسیکی لە ئەدەبی کوردیدا دەردەکەون، بەڵام دواجار نالی، هەر وەك نالی دەمێنێتەوە و ئەمەش بە لێهاتوویی و توانای شیعری نالی دەگەڕێتەوە، کە شاعیرێکی هوشیار و شارەزا و زمانزان بووە و بە کوردی و عەرەبی و فارسی شیعری نووسیوە و ئاگایەکی زۆری لە شیعرەکانی بەر لە سەردەمی خۆی، هەروەها هوشیارییەکی درك پێکراوی تەنانەت لە بارەی مەدەرنە و ڕۆشنگەریی و ئازادییەکانی تاك و خود گەرایی هەبووە، ئەمەش بە ڕوونی لە شیعرەکانیدا هەستی پێ دەکرێت و دەبینرێت. نالی، بە شانازییەوە باسی خۆی و شیعرەکانی دەکات و لە چەندین شیعردا، ئەو توانا و لێهاتوویەی خۆی لە بواری شیعر نووسیندا خستۆتە ڕوو، لە ڕووی وەسف و بەلاغە و چواندن و چەندین هونەرکاری دیکەی شیعریش، دەستێکی دیاری هەبووە، ئەمە وێڕای ئەوەی لە هەمووی گرنگتر، بایەخی بە زمان و بە کوردی نووسین داوە و تەنانەت ئەو شیعرەشی کە بە پەیامبەری ئسلام، لە لاوندنەوەی ئەو نووسیویەتی، بە کوردی نووسیویەتی، بێگومان ئەمە بەو مانایە نییە، کە زمانی شیعری نالی، زمانێکی تەواو پەتی و کوردانە بێت، بە پێچەوانەوە سەدان وشەی عەرەبی و فارسی لە شیعرەکانیدا هەن، بەڵام نابێ ئەوەمان بیر بچێت، کە نالی شاعیری سەردەم و قۆناغێك بووە، کە زمانی بەرکار و نووسین و پەیڕەوکراو، هەر ئەو زمانە ئاوێتە یە بووە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، نکۆڵی لە ڕۆڵی نالی وەك شاعیرێك لە پێشخستن و دەوڵەمەندکردنی زمانی کوردی ناکرێت. شاعیرە کلاسیکەکانی ئەمە، گەرچی دەرچووی شوێنە ئایینییەکان، تەکیە و خانەقاکان بوونە، گەلێکیان هەڵگری شوناسی ئایینی لە شێوەی شێخ و حاجی و مەلا بوونە، بەڵام هیچ کاتێك بە تەنها ئایینگەرایانە بیریان نەکردۆتەوە، بەڵکو ڕوانگەیکی دیکەیان بۆ ئایین هەبووە. بەردەوام ڕەخنەیان لە کارەکتەرە ئاینییەکان لە شێوەی مەلا و سۆفی و شێخ گرتووە، دیاردە

گەردوونی و فیزیکی و ئیلاهییەکانیان، چواندووە بە نەخش و چا و ڕووخساری ژن و بگرە هەندەکیان بە تووش ئاستی ڕەخنە گرتنیان هەموو هێڵێکی سووری بەزاندووە، وەك شێخ ڕەزا. لە نێویشیاندا نالی، لە چەندین شوێنی دیوانەکەی (1) ڕەخنەی لە پیاوانی ئایینی گرتووە و، بۆ نموونە لەشیعرێکدا دەڵێت:

سەماعە گەردشی عیشقە حەقیقەت
لە سەفی و ڕەقسی تەقلیدی نەما باس

نالی، باس لە بەزمی گوێڕاگرتن لە گۆرانی و هەڵسوڕاوانی خۆشەویستی دەکات و هاو کات سەمای سەفی بە نارەسەن و تەقلیدی و بە سەرچوو دەناسێنێت، کە مەبەست لێی حالەتی سرووشتییە. یاخود لە دێڕە شیعرێکی دیکەدا دەڵێت:_

ڕیشەکەی پان و درێژ و بە ریا خزمەت دەکا
زاهیرە هەر کەس بە توول و عەرزی ریشیدا ریا

نالی باس لەوانە دەکات، کە چەن لە پەراوێزی ڕیش هێشتنەوە وەك سونەتێکی ئایینی، خەڵکی فریو دەدەن و لە پەناو خواپەرستی و جێبەجێکردنی سونەتەکان، ڕیشیان پان و درێژ ناکەن، بەڵکو بە ریای دنیا و فریودان و خەنواندنە لە بەرگێکی ئایینیدا، کە لە بنەڕەتدا وانین. بە گشتی شاعیرانی ئێمە، ڕاستە پەروەردەیەکی ئایینی و ئیسلامییان هەبووە، بەڵام هیچ کاتێك ئەو شوناسە ئایینییە، وەك ناسنامەیەك بە شیعرەکانیان ناکەنە پێوەر بۆ ناسینەوەیان. ئێمە کە نالی و حاجی و شاعیرە کلاسیکەکانی دیکەمان هەن، لە بەر ئەوە نییە کە مەلا، یاخود شێخ و حاجی بوونە، بەڵکو لە سەنگەی ئەوەیە کە خۆیان شاعیر بوونەو شوناسە ئایینییەکەیان، ڕاستە ڕەنگدانەوەی لە نێو شیعرەکانیان هەبووە، بەڵام تیمە و شوناسی بنەڕەتی شاعیر بوونیان نییە، بەو مانایەی نالی کە نالییە لە بەر ئەوە نییە کە مەلایە و بە ئایین ئیسلامە، بەڵکو خۆی نالییە و بوونی هەیە. هەر هەوڵێکیش بەو ئاراستەیە بێت، کە ئەم شوناسە مێژوویی و ئەدەبی و نەتەوەییە، لە شاعیرە کلاسیکەکانی ئێمە بسەنێتەوە و بارگاوی بکات بە شوناسی ئیسلامی، مایەی ڕەتکردنەوە و تێ نەگەیشتنە لە دنیای نالی. لەو سەنگەیەوە (د _ ڕەبین) ناوێك لە ماڵپەڕەی چاودێردا نووسیویەتی « کورد کە بووە موسڵمان نالی و مەلای جەزیری لە بەرهەم هاتووە) (2) واتا ئەگەر کورد نەبووایە بە موسڵمان، کە پێ دەچێ شارەزایی مێژووی ئەوەی نەبێت، کورد چۆن کراوە بە موسڵمان، ئەوا نە نالی، نە مەلای جەزیری، بگرە هیچ کام لە شاعیرە کلاسیکەکانی ئێمە بوونیان نەدەبوو. ئەمەش مانای وایە، فەرهەنگ و میراتی شیعری کلاسیکی کوردی و شاعیرە کلاسیکەکانی دیکەی کورد، بەرهەمی

موسڵمانبوونمان و ئایینەکەمانە و دەبێ تا مردن، خۆمان بە قەرزاری ئیسلام بزانین، دەنا شاعیرێکمان نابوو ناوی نالی بێت ! بێگومان هەوڵدان بۆ سڕینەوەی شوناسی ڕاستەقینەی نالی، لە شوناسێکی کوردانە، شاعیرانە، کلاسیکییانە و دروستکردنی شوناسێکی ئیسلامییانە بەی، بەرهەمی ئەقڵێکی عەرەبی، سەلەفی و دینییە، کە لە پەراوێزی بە ناو ئەکادیمیەت و توێژینەوەی زانستیدا لای هەندێك کەس دەبینرێت. نالی و هەموو شاعیرە کلاسیکەکانی دیکەی ئێمە، لەبەر ئەوە شاعیر نین، کە موسڵمانن و بە هاتنی ئیسلام بوونەتە شاعیر، بەڵکو خۆیان وەك شاعیر و وەك کوردێك شاعیرن، مەگەر نالی، خۆی لە شیعرەکانیدا، ستایشی زمانەکەی ناکات ؟ مەگەر نالی گاڵتە بە ئەقڵی خورافی و لاهووتی ناکات و گەمە بە سۆفی و ئایینداریی و ڕیایی ناکات؟ شاعیرانی ئێمە لە بری ئەوەی خۆیان وەك شەهیدی ئایین بناسێنن، دەبن لە پێنا و زولف و ئەگریجە و ئافرەتدا، شەهید دەبن و خۆیان شەهید دەکەن. مانگ و ڕۆژ و ئەستێرە و توخمە گەردوونییەکان، کە دروستکراوی خودان، لە ئاست ڕوحی یارەکەیاندا، بە بەها دەبینن، هەر وەك نالی دەڵێت:

لە خەوفی تەلعەتی ڕۆژ هەر وەکو شێت

بە ڕوو زەردی هەڵات و کەوتە کێوان

نالی بەردەوام وەك ڕەخنەگرێکی ئایینی لە شیعرەکانی دەردەکەوێت و سیمبولە ئایینییەکانی لە شێوەی سۆفی و شێخ دەداتە بەر ڕەخنە. ئەگەر نالی، هێندە موسڵمانانە بیری کردبایەوە، ئایا ئەقڵێکی ڕەخنەیی و ڕیفۆرمی لەو شێوەیەی دەبوو؟ هەر ئەم نالییە، لە شیعرێکی دیکەیدا دەڵێت:_

بە نییەتی تەقبیلی دەمت عاتیلە ڕۆژووم

بە حەزرەتی میحرابی برۆت باتیلە نوێژم

نالی، دوو ڕوکنی گەورەی ئیسلام بەتاڵ دەکاتەوە لە بنەما ئایینییەکانیان و دەیانبەستێتەوە بە دەم و برۆی ژنێك، بەو مانایەی ڕۆژ و نوێژی ئەو وەرناگیرێت، ئەگەر بەر لە بە ڕۆژو بوون، دەمی ئەو ماچ نەکات! هاوکات نوێژکەشی بەهەمان شێوە، ئەگەر برۆی ئەو نەبینێت. ئەمە ڕوانگەی نالییە، نالی وەك سایکۆلۆژستێك دەچێتە نێو ناخی مرۆڤەکانی سەردەمی خۆی، کە چۆن لە پێنای ئایینداری بە ڕووکەش و فریودەرانە، سۆفی و سمبولە ئایینییەکان، سەرقاڵی فریودان وبە لاڕێ دابردنن و ئەوەی دەیکەن بۆ دنیایە، نەك بۆ ڕۆژی دوایی! یاخود ڕەخنە لەو مرۆڤانە دەگرێت کە پارەیان بە لاوە هەموو شتێکە و بە دەگمەن تیایان دایە، دەستگیرۆیی هەژارێك بکات، هەروەك لە شیعرێکدا دەڵێت:_

ئەهلی دنیایی لە بەر حیرس و تەمەع هوشیارن

بە خسووسی بگەڕێی مەست و خیردەمەندی نییە

هەر ئەو نالییەی، دکتۆر ڕێبین پێی وایە بەرھەمی هاتنی ئیسلامە بۆ کورد، لە شیعرێکی دیکەیدا، بێ ڕتووش، بێ سڵەمینەوەیەکی کۆمەڵایەتی و نەریتی و ئایینی، وەسفی ڕووخساری کوڕی لوس و سەرنجڕاکێش دەکات، کە هێشتا مووی لێ نەهاتووە و دەڵێت:_
کوڕ ئاینەیی حوسنی، تا وەك کچە مەنزوورە
گرتی کە غوباری موو چینی کوڕ و مینا کچ

مامۆستای پایەبەرز مەلا کەریمی مودەڕیس ک□ ش□□ق□ی ئەم شیعرەی کردووە دەڵێت :_(ئاوێنەی جوانی ڕوومەتی کوڕ تا وەك هی کچ وایەو مووی لێ نەهاتووە، بۆ تەماشاکردن ئەشێ، بەڵام کە تۆزی دێزی گەنە تووکی لێ نیشت، وەك قاپی فەخفوری لێ دێ، کەچی کچ هەر بە شووشەیی خۆی ئەمێنێتەوە و هیچی لێ نایێ) (3) نالی لەو شیعرەیدا، باس لەوە دەکات تا سیما و ڕووخساری کوڕ بێ ڕیشە، وەك هی کچ جوان و سەرنجڕاکێشە، مەنزوورە، واتا مایەی تەماشکردن و سەرنجدانە، بەڵام کاتێ موو دەگرێت، ئەو مەنزوورییەی نامێنێت، . لێرەوەش مەنزوور پتر بە مانای سەرنجڕاکێشان و سەراسیمەیی دێت، نەك هەر تەماشاکردن. بەمەش نالی کوڕێکی بێ موو، دەکاتە تێمای شیعریی، کە ڕەنگدانەوەی ئەو جیهانبینییە ڕۆشنگەرەی خۆی بووە، چونکە نالی شاعیرێکی بیر کراوەو بە ئاگا بووە. کەچی ئەم بەڕێزە، دێت سووك و ئاسان نالیمان لێ دەکاتە ئیسلامی و دەڵێت کورد کە بووە موسڵمان، نالی و مەلای جەزیری لێ کەو تەوە، کە ئەمەش دیدێکە هەڵگڕی ئەقڵێکی ئیسلامی و سووننەتییە نەك ئەکادیمی و زانستی، چونکە بە ئیسلامیکردنی شاعیرەکانمان و داماڵینیان لە شوناسی کوردانەی خۆیان، بە تایبەتیش بۆ شاعیرێکی وەك نالی، کە زمانێکی تازە دێنێتە نێو شیعری کوردی و نابێ کەسیش پێی بڵێ خۆکردییە و خۆکوردییە، خۆی لە خۆیدا دیدگایەکی ئیسلامییانەی لە پشتە. نالی شاعیرێکی کوردە و خەڵکی خاك و خۆڵی شارەزوورە و هیچ پەیوەندییەکی بە میرات و کولتووری ئیسلامەوە نییە، کە میرات و کولتووری عەرەبەکانە. هەمووشمان دەزانین کورد چۆن و کەی و بۆتە موسڵمان؟ بۆیە بە ئیسلامکردنی شاعیرەکانمان، لە بری بە کوردیکردنیان، خزمەت بە ئەدەبی نەتەوایەتیمان دەکات؟ کێ دەڵێت ئەگەر ئایینی ئیسلامیش نەبووایە، نالی و مەلای جەزیری هەمان ئەو شاعیرانە نەدەبوون؟

-____________

پەراوێزەکان:

1_دیوانی نالی، بە ڕاڤەی مامۆستای پایە بەرز مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس.
2_ ماڵپەڕی چاودێر، د –ڕەبین ئەحمەد، کورد کە بووە موسڵمان نالی و مەلای جەزیری لە بەرهەم هاتووە، بەرواری 16/3/2024. ئەمەش لینکی بابەتەکەیە
https://chawder.org/detailnews.aspx?jimare=37652&cor=15&related=2
3_ دیوانی نالی، بە ڕاڤەی مامۆستای پایە بەرز مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس، ل 165.

*ئەم بابەتە لە ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ ژمارە (1347) لە 14/11/2024 بڵاوکراوەتەوە.

چێژ و خۆشەویستی و هیومانیزم لای شەکسپیر.. عەبدولڕەحمان فەرهادی

لە دەقی ڕۆماندا پێویستە چەند ڕەگەزێك هەبن، گرنگ ئەوەیە نووسەر پەیامێك بگەیەنێتە خوێنەر، جگە لەمەش چەندین مەرجی گرنگ هەن کە لە دەقەکاندا هەن کە زۆر لە خوێنەران نائاگان لێیان! چۆنیەتیی گێڕانەوە و شێواز و شوێن و کات و سەردەم و پەسن و پەسنکاریی ناو ڕستەکان و دیالۆگ و کەسایەتییەکان و پتەویی زمان کە لە نووسینی ترمدا باسم لەمە کردووە، ئەمانە بابەتی گرنگن کە نووسەری داهێنەر و بەتوانای ئەم بوارانە لێیان ئاگابەاو نییە. هەروەها بیرۆکەی سەرەکیی ئەم دەقانە جا چ ڕۆمان بێت یان چیرۆك یاخود دراما و شانۆنامە، هەموویان تەواوکەری دەقی سەرکەوتوون، بە هەموویان ڕەگەزی تەشویق لە دەق دەچن کە ئەمەیش بە بەردەوامیی پرۆسەی خوێندنەوە لەلایەن خوێنەر و چێژی دەق بە خوێنەر زۆر گرنگن. یەك لە خاڵە گرنگ و هاوبەشەکان لە نێوان ئەم ژانرە جۆراوجۆرانە بریتییە لە گرێچن کە لێرەدا دەمەوێ کەمێك لێی بدوێم. گرێچن لە دەقی ڕۆمان و چیرۆك و درامادا، هاوشانی زمان و ڕەگەزەکانی دیکە، بریتییە لە

بنیادەکی گرنگی دەق، بەیە هەست دەکەین ئەو دەقانەی لە ڕووی زمان
یان تەوزیفی گرێچنەوە کز و دەستەپاچەن، ناچنە خانەی بەکەشکردن و
وروژاندنی خوێنەر و نابنە دەقێکی زیندووی چێژبەخش و خوێنەری کەم
و مردەنییان دەبێت، بەپێش دەبنە جۆرێك لە دەقی مردوو و فەرامۆش
کراو! لە دەقە ناودار و جیهانییەکانی گەورە نووسەراندا، هەست
دەکەین داهێنەرە گەورەکانی ئەم ژانرانە بە گرنگییەکی زۆرەوە
بەرهەمەکانیان دەبەخشن. لەو داهێنەرە گەورانەی ئەم بوارە کە لە
دەقەکانیدا، گرێچن لەوپەڕی دایە و هەزێکی گەورەیشی داوەتە بنیادی
دەقەکانی و بەردەوام بەهەی شیعرچنیی دەقەکانیشی، وێنەی نەوەستە
و بابەتەکانی لە دەروشانەوەدان، ئەویش ولیەم شەکسپیرە. لە کارە
درامییەکانی شەکسپیردا هەست بە گرنگییەکی زۆری گرێچنی شیعرین
دەکەین، ئەم ڕێگەز و خاڵە بنەڕەتییە لای شەکسپیر چەندین ڕەهەند
دەگرێتە خۆی، لەوانە بۆ نموونە لە هاملێت دا هەست دەکەین گرێچن
سەراسەی دەقەکەی گرتووە، بەشێوەیەك ناجێگیرییەکی سەرنجاویی لە
دراماکەدا دروست کردووە، ئەمە جگە لە نیگەرانی و گۆڕانکارییە
دەروونییەکانی کەسایەتییەکان و ئاڵۆزکاریی ئیستاتیکیانەی
ڕووداوەکانی نەو دەقەکە. گرێچن لای ئەم نووسەرە گەورەیە چەندین
ڕێگەز دەگرێتە خۆی، لەوانە ئاڵۆزکاری کە بەهەی گرێچنەکان
پەرشوبڵاو و چەند ڕەهەندیی تەکاوون، دیسانەوە چیرۆك و ڕووداوە
درامییەکان لە دەقەکانیدا ئاوێزانن بە پیلانکاری و بابەتی ڕامیاری
و ناپاکی لە کەسایەتییەکان. توانای شەکسپیر لەوەدا خۆی
دەبینێتەوە کە گرێکان بە شێوەیەکی هونەریی بەرز چنراون و هەر بەم
شێوە هونەرییە بەرزەیش کەڵافەی ئەو گرێ چنراوانە یەکاڵا و شی
دەکاتەوە. خاڵی بەهێزی ناو دەقەکانی شەکسپیر لەوەدایە کە ئەم
چاوەنوانییە هەموو جار پێچەوانەی پێشبینی و بۆچوونی خوێنەر یان
بینەر بووە، ئەگەر نا هەر دەقێك دەبێتە بابەتێکی مردەنی و ئەمەش
لە بەرهەمی ئەم داهێنەرە گەورانەدا ئەستەمە. شەکسپیر لە ڕۆمیۆ و
جولێت، گرێچنە جۆراوجۆرەکان و زنجیرەی ڕووداوەکان بەسەر یەکدا
کەڵەکە دەکات و دواجار بە تراژیدیا کۆتاییان پێ دەهێنێت! لەم
دەقانەی شەکسپیر، گۆڕانکاری و ڕووداوەکان لەناکاو و
چاوەنەڕوانکراون! ئەمەش وا دەکات خوێنەر و جەماوەر بورووژێن و
زیاتر چێژمەند بن. هەروەها ململانە لەنەو دەقەکاندا بریتییە لە
خاڵێکی بەهێزی گرێچنەکان لای شەکسپیر، جا ئەم ململانە جۆراوجۆرانە
بریتین لە دوو لایەن، ڕووکاری دەرەوە، ئەمەش بابەتی ڕامیاری و
باری کۆمەڵایەتی دەگرێتە خۆی، یان شەکسپیر لە دەقەکانیدا ئەم
ململانێیە دەباتەوە ناوەوە کە لەمەیش کار لەسەر سایکۆلۆجیا و باری
دەروونیی کەسایەتی و پاڵەوانی ناو دەقەکان دەکات، بۆ نموونە وەك

لە ماکبێس و تۆتێللۆ(کە دوو لە شاکارە تراژیدیەکانی شەکسپیرن)دا ئەم سەرنجانەمان لا دروست دەبێت. لە دەقە تراژیدییەکانی شەکسپیردا زۆربەی جار کۆتایی دیمەن و ڕووداوەکان، بە مەرگ و ماڵوێرانی و لەناوچوونی کەسایەتییە سەرەکییەکان دێت! وەك لە شا لیەر و ماکبێس، وەلێ لە دەقە کۆمیدییەکانی، کە دیمەن و ڕووداوی تەنزئامێز دەگرنەخۆ، (بۆ نموونە لە دوازدەمین شەو و خەونی هاوینەشەوێ) ئەمە بە پێچەوانەیە! و کۆتایی دیمەن و ڕووداوەکان بە شادمانی و ئاشتەوایی و هاوسەرگیری و گەیشتنە ئامانج دەگەنە بنبەست! گەرچن لەکن شەکسپیر، بریتییە لە ئاوێتەیەك لە ڕامانی فەلسەفە ئامێز و یەکانگیریی هەستی قووڵی ئینسانیی لەگەڵ ڕووداوەکان، بۆیەش هەمیشە دەقەکانی وی بۆ خوێنەر و جەماوەری بینەری بەرهەمەکانی، نەمر و ئەوپەڕی چێژبەخشن.

هەردوو چەمکی خۆشەویستی و هیومانیزم(ئینسانییەت- چەمکی ڕامان و بۆچوونی ڕەوشتامێزە کە پەیامێکی بەرزی مرۆڤانەیە) لای شەکسپیر بریتین لە بنیاد و پەیکەری پێکهاتەی پەیامەکانی، ئەمەش وای کردووە شاکارەکانی بە نەمری بە سەرتاسەری مرۆڤ و مرۆڤایەتی بمێننەوە و ببنە پەیامێك بە هەموو سەردەم و زەمانێك، دیسانەوە بە ڕەگەزی بەرچاوی داهێنان و چەمکەکی قووڵی جوانی بخوێنرێنەوە، بۆیەش ئیستاتیکای شیعرامێزی نەو دەقەکانی، خوێنەر و جەماوەر بەردەوام لە سەراسەردا دەهەژێنەوە، هەروەها سۆزی هیومانیانە لای شەکسپیر، چەندین ڕەهەند دەگرنە خۆ، خۆشەویستی و لێبووردەییش تەوەرەیەکی گرنگی شاکار و پەیامەکەیەتی، تەنانەت لە چەمکی خۆشەویستیدا هەست دەکەین زۆرجار ڕەهەندی تراژیدیانە وەردەگرێت و هەر بەم ستایلەیش کۆتاییان دێت. لە شاکارەکاندا، بۆ نموونە لە ڕۆمیۆ و جولێت چەمکی خۆشەویستی ستایلێکی نموونەیی وەردەگرێت، کە بەردەوام لەلایەن کۆمەڵگاوە ڕووبەڕووی لەمپەر و ئاستەنگ یان بەربەستی جۆراوجۆر دەبێتەوە، خۆشەویستی لەنێوان ڕۆمیۆ و جولێت بریتییە لە ئەڤینێکی فرە سۆزدار و قووڵ! ئەگەرچی ئەم چەمکە لەڕێی فشاری دەوروبەرەوە، ڕووبەڕووی هەڕەشەش دەبێتەوە، بۆ نموونە کێشە و ململانێی نێوان هەردوو بنەماڵەکەیان!

لە شانۆنامەی ژاوەژاوی بۆ هاڵین، سەرنج دەدەین چەندین دیمەنی تەنزاوی هەن! کە ئەوانیش پەیوەندییان بە چەمکی خۆشەویستییەوە هەیە، لەوانە چەندین دیالۆگی ساتیرامێز لەنێوان کارەکتەرەکان لەبارەی خۆشەویستی و هاوسەرگیری، هەموو ئەمانە دەچنە چوارچێوەی خۆشەویستییەکی گونجاو و قەبووڵکراو، ئەگەرچی تێهەڵکێشیشن بە ڕووداوی تراژیدیانە! بەڵام لە کلیۆپاترا و ئۆتێللۆدا خۆشەویستییەکی نەگونجاو و ڕوخێنەر سەرهەڵدەدەن، چونکە گومان و

ئیرەیی و چاوپێهەڵنەهاتن بەرجەستەی کارێکتەرەکان دەبن و دەبنە تڕۆپك و دیمەنی بەرچاوی ڕووداوەکان، ئەمەش دیسانەوە وادەکات شاکارەکان بە تراژیدیا کۆتاییان بێت! لێرەدا هەست دەکەین چەمکی خۆشەویستی لەم دەقانەدا، بنیادێکی بەهێزی وەرگرتووە، پاشتریش چەمکەکە هەر بەهێزەوە ڕووبەڕووی نەهامەتی و داڕووخان دەبێتەوە. چەمکی خۆشەویستی لەکن شەکسپیر، هەر تەنێ لە بابەتەکانی تراژیدیا و کۆمیدیادا خۆی نابینێتەوە، بەڵکە زۆرجار ئەم چەمکە بریتییە لە خۆشەویستیی نێوان کەسایەتی و تاك و کارێکتەرەکان، کە لە ئەنجامدا چوارچێوەیەك لە پێوەندیی پتەوی نێوان هاوڕێ و هاودەمەکان دەگرێتە خۆی، هەروەها زۆرجار چەمکی خۆشەویستی، نیشتمانیش دەگرێتەوە. لە شا لی□ردا هەست دەکەین چەمکی خۆشەویستی، ئامێز و باوەشی پڕ سۆزی باوکایەتی دەگرێتە خۆی، باوك لەوێدا لە ململانێی نێوان شا لی□ر و کچەکانی، دەبێتە سەنتەری خۆشەویستی، هەر لەم شاکارەدا هەست دەکەین مرۆڤ دەتوانێت لە هەمان کاتدا هیومانیی□ن□ و دڕندانەیش بێت، هەروەها هەر لە هەمان کاتدا، بەهێز و لاوازیش ڕەفتار بکات، دواتریش دەبینین ئەم خۆشەویستییە بۆ تراژیدیا دەگۆڕێت! چونکە ناحاڵیبوون لە چەمکەکەدا هەیە. بلیمەتیی شەکسپیر لەوەدایە کە توانیویەتی لە کارەکانیدا هەردوو چەمکی خۆشەویستی و هیومانیزم بە ستایلێکی وەها بەرجەستە بکات کە وەرگر(خوێنەر و بینەر و گوێگر) هەست دەکات ڕووداو و دراماکان، هەروەها کارێکتەر و پێوەندییە جۆراوجۆرەکانیان بنیادیان لەنێو کەتواردا(واقیع) وەرگرتووە. شەکسپیر سەتان ساڵ لەوەبەر، دەق و شاکارەکانی خۆی نووسیوە، گرنگیی داهێنانەکانی لەوەدایە کە سەرجەمیان ئاوێتەی کەتواری ئێستا هەموو سەردەماکانن! نەك تەنێ هەر ڕابردوو، هەر ئەم□ش و□های کردووە دەقەکانی بۆ هەتا هەتایە ببن بە دەقی نەمر.

لە ڕۆژی جیهانی هەژاریدا، کۆمەڵێک ڕاستی و هەندێک

داتا!.. عەبدوڵڵا ساڵح

مارکس دەڵێ: (مێژووی مرۆڤایەتی مێژووی گەڕانە بەدوای خۆراکدا)!

نەتەوە یەکگرتووەکان ڕۆژی (١٧ تشرینی یەکەمی) هەموو ساڵێکی وەک "ڕۆژی جیهانی هەژاری" دیاری کردووە، لەو ڕۆژەدا لە ساڵی (١٩٨٧) زیاتر لە سەد هەزار کەس لە گۆڕەپانی (ترۆکادێرۆ) لە پاریس کۆبوونەوە، کە هەمان ئەو شوێنەیە جاڕنامەکەی مافی مرۆڤی جیهانی تێدا واژۆ کراوە ساڵی (١٩٤٨)، ئەویش "بۆ ڕێزلێنان" لە قوربانیانی هەژاری لەڕادەبەدەر و برسێتی و توندوتیژی، لەوێدا ڕایانگەیاند کە هەژاری دەچێتە خانەی پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ.
بەپێی پێناسەی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ هەژاری، تەنیا کەمی داهات یان دەستەبەرکردنی سەرچاوەیەکی بەردەوامی بژێوی ژیان نییە، بەڵکو لەوەش تێپەڕدەکا بۆ بەدخۆراکی، نەبوونی دەرفەتی خوێندن، و دەستڕاگەیشتن بە خزمەتگوزارییە سەرەتاییەکان، ئەوە جگە لە هەڵاواردنی کۆمەڵایەتی، دوورخستنەوە لە کۆمەڵگا، و نەبوونی دەرفەت بۆ بەشداریکردن لە بڕیاردان.
لە دونیای ئەمڕۆدا کە بە ئاستێکی بێ وێنەی گەشەسەندنی ئابووری و پەرەسەندنی ئامرازە تەکنەلۆژییەکان و سەرچاوە داراییەکان دەناسرێتەوە، هەژاری چیتر و تەنها دیاردەیەکی سادەی فرەڕەهەند نییە، بەڵکو بەرهەمێکی واقیعی و یەکێکە لە دەرهاویشتەکانی سیستەمی چینایەتی، واتە سیستەمی زاڵمانەی سەرمایەداریی داسەپاوی ئەم سەردەمە. هەر وەک چۆن مارکسیش دووپاتی دەکاتەوە: (کەڵەکەبوونی سامان لە جەمسەرێکی کۆمەڵگادا لە هەمان کاتدا کەڵەکەبوونی هەژاری و نەهامەتییە لە جەمسەرەکەی تردا).
جا ڕێکخراوی (نەتەوە یەکگرتووەکان) کە ڕێکخراوی ئەو وڵاتانە سەرمایەداریانەیە، وە پاسەوانی ئەم سیستەمە چینایەتییە جیهانییەیە، لایەک بۆ ئەوەی نەهامەتی و تراژیدیاکانی سیستەمەکە کەم بکاتەوە و ڕووخسارەکەی ڕووتوش بکات، وە لە لایەکی تریشەوە ڕێگەیەکی چاکسازییانە بخاتەڕوو بۆ چینە چەوساوە و توێژە برسی و هەژارەکان تا ڕوونەهێنن بۆ ڕێگەیەکی شۆڕشگێڕانە، ئەم ڕێکخراوەی (نەتەوە یەکگرتووەکان) ڕایگەیاندووە کە "هاودەنگ"ی هەژارانە و "پابەندە" بە هەوڵدان بۆ کەمکردنەوەی ڕێژەی هەژاری و هەلومەرجێک بێنێتە کایەوە کە "مەترسی دەوەزمەی هەژاری لە دەی ئەم خەڵکەدا وەلانێ" و ژیانێکی باشتریان بۆ فەراهەم بێنێ! بەڵام لە ڕۆژی دامەزراندنی ئەو ڕێکخراوەوە تا ئێستا هەژاری و برسیەتی و جەنگ و

ئاوارەییش لەگەڵیا لە پەرەسەندن و زیاد بووندان.
بەراوردێکی سادە لە نێوان ژمارەی خەڵکی هەژار لە جیهاندا و ژمارەی کەسە داراکان بە ڕوونی سروشتی ئەم سیستەمە و دڕندەی یەکەی دەردەخات. پێوەرێکی هەژاری فرەڕەهەندی جیهانی بۆ ساڵی (٢٠٢٣)، کە ئامارەکانی ساڵی (٢٠٢٢) دەگرێتە خۆی، باس لەبوونی(١،١) ملیار خەڵکی هەژاری دەکا لە کۆی (٦،١) ملیار کەس کە لە (١١٠) وڵاتدا نیشتەجێن، ئەوەش بەپێی ئامارەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان. ژمارەی هەژارترین هەژاران کە تەمەنیان لە خوار هەژدە ساڵەوەیە نزیکەی (٥٨٤) ملیۆن منداڵ و هەرزەکارە، هەروەها ئەو ڕێژەیە لە نێو منداڵانی کەرپە (٢٧،٩%) بە بەراورد بە (١٣،٥%) لە نێوان گەورەکاندا، زۆرینەی هەژارترین هەژارەکان، واتە (٨٣،٢%) ی ئەوانە، لە ئەفریقای باشوری بیابانی گەورە (الصحراء الكبرى) و باشووری ئاسیا دان، واتە نیوە دورگەی کیشوەری هیندستان کە لە هەموو ناوچەکانی جیهان پڕ دانیشتووترە. هەر ئێستاش یەمەن و فەلەستین و سودانی بخەرە سەر، کە برسێتی لە دەرگایان دەدات.
بەو پێیەی ماڵپەڕی (فۆربەس) – کە ماڵپەڕێکە تایبەتە بە کاروباری سەرمایەدار و دەوڵەمەندەکانی جیهان – دەڵێ :{سەبارەت بە ژمارەی دارا و دەوڵەمەندەکانی جیهان، ساڵی (٢٠٢٤)، کە هەشتاش نەگەیوەتە کۆتایی، شاهیدی ساڵێکی ناوازە بووین، لەو ساڵەدا، تا ئێستا، (٢٧٨١) ملیاردێری لە سەرانسەری جیهاندا تۆمارکراوە}، بەگوێرەی ئەو ماڵپەڕە کە پێشتر ئاماژەمان پێکرد، ئەمە ژمارەیەکی بێ وێنەیە تا ئێستا لە جیهاندا ڕوینەداوە لە کەمتر لە ساڵێکدا [١٤١] ملیاردێر زیاد بکا بە بەراورد بە ساڵی (٢٠٢٣).
بۆ نموونە لە هیندستان، کە لە پلەی سێیەمی جیهاندایە لە هەبوونی زۆرترین ژمارەی ملیاردێرەکان لە دوای ئەمریکا و چین، ژمارەی ملیاردێرەکان بەرزبووەتەوە بۆ بەرزترین ئاست کە تا ئێستا نموونەی نەبووە ئەویش بە تۆمارکردنی (٢٠٠) ملیاردێری لەو وڵاتە.
ئامارەکانی ڕێکخراوی (ئۆکسفام) – کە ڕێکخراوێکی جیهانییە و نوێنەرایەتی ملیۆنان کەس دەکات کە هاوبەشی بنەمایەکن دەڵێن "جیهان دەوڵەمەندە بە سەرچاوەی بژێوی و هەژاری حەتمی نییە"، – دەریدەخات کە تەنها هەشت(٨) کەس لەڕەگەزی پیاو خاوەنی سامانەکن لە جیهاندا هاوتایە لەگەڵ دەرامەدی نیوەی هەژارترین دانیشتوانی جیهان! ئەو ڕێکخراوە باس لەوە دەکا کە قەڵشتی نایەکسانی لە سامان و دەرامەتدا زیاتر لە جاران فراوان بووە و داتاکانی چین و هیندستان ئاماژە بەوە دەکەن کە نیوەی هەژارترین دانیشتوانی جیهان خاوەنی کەمترین داهاتن لەوەی پێشتر خەمڵێنراوبوو، و ئەوەی تەنها نۆ (٩) کەس لە جیهاندا خاوەندارێتی دەکەن هاوتایە لەگەڵ ئەوەی (٣،٦)

ملیار کەس کە بەدەستی دەهێنن، ئەوش نیوەی هەژارترین مرۆڤەکانی جیهان پێکدێنن.
وەک دەڵێن، جامەکە لەسەریەوە ڕژاوە و لافاوەکە گەیشتووەتە سەرلوتکەی چیاکان، هەژاری و نەداری هەموو سنوورەکانی تێپەڕاندووە، هەژار کاتێک برسی دەبێ کە دەوڵەمەند لە تەریدا ورگی هەڵامسێ، ئەم ئامارە ترسناکانەش ئاماژەن بەوەی تەقینەوە بەڕێوەیە، بەڵام ئەم تەقینەوەیە حەتمیەتێکی مێژوویی نییە، بەڵکو پێویستی بە کاری ئاگاهانە و هوشیاری و ڕێکخستن هەیە و وەک مارکس دەڵێت: (هەژاری شۆڕش دروست ناکات، بەڵکو ئەوە هۆشیاری ئاگا بوونە بە هەژاری کە شۆڕش دروست دەکات، ئەرکی ستەمکار ئەوەیە هەژارو نەدارت بکا و ئەرکی قەشە و مەلای ستەمکارانیش ئەوەیە کە هۆشیاریەکەت ون بکا) واتە تەنیا بوونی هەژاری بەبێ هەستکردن بە ستەم و نادادپەروەری شۆڕشێک دروست ناکات، ئەگەرچی لەوانەیە ببێتە هۆی تەقینەوەیەکی جەماوەری کە لەڕێگەیەوە توندیی و تۆڵەسەندنەوە و ڕقی پەنگخواردوو بتەقێنێتەوە، وەک ئەوەی لە ڕوداوەکانی (١٧ شوباتی ساڵی ٢٠١١) لە کوردستان و ڕاپەڕینەکەی ئۆکتۆبەری (٢٠١٩) لە ناوەڕاست و خواروی عێراق دا ڕوویدا، بەڵام نەیتوانی هیچ ئاڵوگۆڕێکی ڕیشەیی بەدیبهێنێ.
ئەو پرسیارەی کە لەبەردا، بەگوێرەی ئەو داتایانەی سەرەوە، دێتە ئاراوە ئەوەیە: ڕێگای بنبڕکردنی یەکجارەکی و تەواوەتی هەژاری چییە؟ بەدڵنیاییەوە ئەوە نییە کە ڕۆژێک بە هەژاری و وەبیرهێنانەوەی دەردەکانی لە جیهاندا دابنرێ، هەرچەندە خەبات بۆ سەپاندنی چاکسازی و باشترکردنی ژیان و دابینکردنی هەلومەرجی گوزەرانی گونجاو پرسێکە لە ڕەوتی ململانێ لەگەڵ بەرژوازی و سیستەمی سەرمایەدارییەکەیدا نابێ دەستی لێهەڵگیرێ.
بەڵام بەدیهێنانی جیهانێکی خاڵی لە هەژاری، جیهانێکی ئازاد و یەکسان تەنها لە ڕێگەی شۆڕشی سۆسیالیستیەوەیە، ئەو شۆڕشەی کە چینی کرێکار وەک چینێکی ڕێکخراو و یەکگرتوو لەگەڵ هەموو توێژە زەحمەتکێش و هەژاران و ژنانی ستەملێکراودا ئەنجامی دەدەن.
٢٠٢٤-١٠-٢٥

عەبدوڵڵا ساڵح

کامەڵا هاریس بۆچی دۆڕا؟..
لوقمان ئابەاخی

هەڵبژاردنی ٢٠٢٤ ی ئەمریکا بۆ سەرۆکایەتی لە نێوان دۆناڵد ترەمپ کە لە ٢٠١٦ بۆ ٢٠٢٠ چل و پێنجەمین سەرۆکی ئەمریکا بوو وە کامەڵا هاریس، کە کەسی دووهەمی ئیدارەکەی بایدن بوو لە ٢٠٢٠ هەتا ٢٠٢٤.

فاکتەرە هەرە سەرەکییەکانی بردنەوە لە هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی ئەمریکا، ئەو ویلایەتانەی کە بە (Swing States)واتە (الولایات المتأرجحة) ناسراون کە نە سوورن(کۆماری) و نە شینن(دیموکرات) چونکە ویلایەتەکانی تر بە زۆرینە یان سوورن یان شینن.
ویلایەتەکان و ژمارەی ئەلیکتۆراڵ کۆلێجەکانی(Electoral Colleges)
ئەو ویلایەتانە ئەمانەن:
میشیگەن ١٥، ویسکۆنسن ١٠، پێنسلڤانیا ١٩، کارۆڵاینای باکوور ١٦، جۆرجیا ١٦، نیڤادا ٦، ئەریزۆنا ١١.
ترەمپ هەر هەموو ئەو ویلایەتانەی بردەوە.

دەنگی جەماوەری، پتر لە ٧٥ ملیۆن و نیو دەنگ بۆ ترەمپ بەرامبەر بە ٧١ ملیۆن نزیکەی نۆسەد هەزار دەنگ بۆ کامەڵا هاریس، وە ئەلیکتۆراڵ کۆلێجی ، ترەمپ ٣١٢ بەرامبەر بە ٢٢٦ بۆ کامەڵا هاریس بوو. بەڵام تەنها ئەلیکتۆراڵ کۆلێجەکان براوەی هەڵبژاردنەکە دیاری دەکەن نەک دەنگی جەماوەری(Popular Votes).

دیموکراتەکان مافی زۆرینەیان لە ئەنجومەنی پیران (سێنەت) دۆڕاند، ٥٣ کورسی بۆ کۆمارییەکان و٤٧ کورسی بۆ دیموکراتەکان، و لە ئەنجومەنی نوێنەرانیش (کۆنگرێس) چەند کورسییەکی تریان لە دەستدا، ٢١٤ کورسی بۆ کۆمارییەکان و ٢٠٥ کورسی بۆ دیموکراتەکان، هەروەها لە ئاستی حاکمی ویلایەتەکانیشدا کۆمارییەکان ٢٧ ویلایەت و دیموکراتەکان ٢٣ ویلایەتیان هەیە.

هۆکارەکانی دۆڕانی کامەڵا هاریس:

چی لە هەگبەکەی کامەڵا هاریسدا هەبوو؟
هاریس کەسی دووهەمی ئیدارەکەی بایدن بوو وە لە ماوەی ٤ ساڵدا هیچ شتێکی وای نەکردبوو کە سوودی بۆ ئەمریکییەکان هەبێت و بە توانایی ئەو دەربخات وە لە کامپەینەکەیشیدا بەرنامەیەکی ڕوونی نەخستە بەردەم ئەمریکییەکان.

کامەڵا هاریس کە چەپ و لیبراڵێکی ڕادیکاڵە، هەموو ئەو بەڵێنانەی کە بە ئەمریکیەکانی ئەدا لە کامپەینەکەیدا، هەڵگەڕانەوەیەکی تەواو بوو لە ئایدیۆلۆجیاکەی کە چەندین ساڵە بە کردار جێبەجێیکردون و لە ووتارەکانیدا درۆزنی، دووڕوویی و زانیاری ناڕاست بەردەوام ئامادەگی هەبووە لەبەرئەوە ئەمریکیەکان بە گومان بوون لە قسەکانی.

بۆ نمونە، هاریس کە لە خێزانێکی دەوڵەمەندەوە هاتووە و باپیرانی خاوەنی کۆیلەبوون، تاکو چەند مانگێک پێش بە کاندیدبوونی خۆی بە هندستانی دەناساند. بەڵام کە کرا بە کاندیدی دیموکراتەکان بۆ سەرۆکایەتی، خۆی بە ڕەش پێست دەناساند وە لە کۆڕوکۆبوونەوەکەیدا لەگەڵ ڕەش پێستەکاندا باسوخواسی بە قەرەبووکردنەوەی ئەو ڕەش پێستانەی کە باپیرانیان کۆیلە بووە ئەدا بە گوێیاندا.

ئەو بەڵێنە کاردانەوەی نەرێنی بە دوای خۆیدا هێنا چونکە ئەوانەی کە باپیرانیان خاوەن کۆیلە بوون دەیانووت، ئەمە بۆچی بە کار و کرداری باپیرانمان سزابدرێین؟

بۆچی پارەی باجی ئەمە کە خاوەن کۆیلە نەبووین بدرێت بەو کەسانەی کە ئێستا نەک هەر کۆیلە نین بەڵکو هەموو مافێکی هاووڵاتیبوونیان هەیە و زۆریان پلە و پۆستی باشیان هەیە و خاوەن سامانیشن؟

هەموو ئەوانەی کە سپی پێست، ڕەش پێست، لاتینەکان وە ئەو ئەمریکیانەی کە پێشتر کۆچبەری یاسایی بوون و باپیرانیان لە ئەمریکاش نەبووە کە خاوەنی کۆیلە بووبێت، ئەو پرسیارە دەکەن کە بۆچی ئەمانیش کە بە ڕەنج و ماندووبوونی خۆیان بژێوی خۆیان و خێزانەکانیان دابینکردووە، پارەی باجی ئەوان بدرێت بەو کەسانەی کە ئێستا کۆیلە نین و کێشەی ژیان و بژێویان نیە؟

کامەڵا هاریس وەکو کەسێکی هیپوکریت دەردەکەوت چونکە ئەو هەر لە سەرەتای دەستبەکاربوونی جۆو بایدنەوە دەیزانی کە بایدن نیشانەکانی (دیمەنشا) لە بیرچوونەوەی تێدا هەبوو، بەڵام ئەو ئەمەی لە ئەمریکیەکان شاردەوە و درۆی لەگەڵدا کردن و بەردەوام لە میدیاکاندا ئەیوت کە تەندروستی بایدن باشە و کێشەی بیرچونەوەی نیە. بەڵام کە دیموکراتەکان فشاریان خستە سەر بایدن کە واز لە خۆهەڵبژاردن بهێنێت و بەبێ هەڵبژاردنی نێوان دیموکراتەکان، کامەڵایان کرد بە کاندید، کامەڵا کەوتە باسکردنی تەندروستی بایدن.

کامەڵا هاریس و ژنان

لە کامپەینەکەیدا، هاریس ژنبوونی خۆی بەکارهێنا بۆ ڕاکێشانی سەرزی

ژنان و بە وەدەستهێنانی دەنگی ژنان.
بە ئەو مەبەستەیش بابەتی مافی ژنان بۆ لەباربردنی منداڵی کرد بە سەرەکیترین بابەتی کامپەینەکەی و ژنانی بەوە ئەترسان کە ئەگەر ترەمپ ببێت بە سەرۆک، مافی ژنان بۆ لەباربردنی منداڵ لە سەرتاسەری ئەمریکادا قەدەغە دەکات.
هاریس لە کامپەینەکەیدا بەردەوام باسی بێڕێزی ترەمپی دەکرد بەرامبەر بە ژنان و لەمەیشدا دیموکراتەکان و ئەو کەناڵ و ڕۆژنامە چەپ و لیبراڵانەی لە بەشەکی ئەم ووتارەدا ناوم هێناون، بەردەوام دژ بە ترەمپ بوون و پشتگیری هاریسیان ئەکرد.
سەیر لەوەدایە کە سەرۆکی کامپەینەکەی ترەمپ ژن بوو کە گرنگترین وهەستیارترین پۆستە لە هەڵبژاردندا.
داتاکانی دوای هەڵبژاردنەکە ئەوە دەردەخەن کە ڕێژەی دەنگی ژنان بۆ ترەمپ لە ٥٪ لەسەدا پێنج زیاتر بووە لە ڕێژەی دەنگی ژنان بۆ هاریس.

لێشاوی کۆچبەری نایاسایی بۆ ناو ئەمریکا
کاریگەری نەرێنی ڕێگەدان بە لێشاوی کۆچبەری نایاسایی زۆر گەورە بوو لەسەر ژیانی ڕۆژانەی ئەمریکییەکان وە کاریگەری چوار ساڵی حوکمڕانی بایدن-هاریس بۆ ئەمریکییەکان نەرێنی بوو چونکە:

١-واڵاکردنی سنوورەکانی ئەمریکا لێشاوی کۆچبەری نایاسایی بەخۆیەوە بینی کە پتر لە ١٢ ملیۆن کۆچبەر بوون.
بەڵێ، لە ناو ئەو کۆچبەرانەدا کەسانێک هەبوون لە وواڵاتەکانی خۆیان هەڵهاتن بۆ دابینکردنی ژیانێکی باشتر، بەڵام ئەوەی کە ئێف بی ئای و هێزەکانی پاراستنی سنوورەکان پێیانزانیوە ئەوەیە کە سەدان سیخوڕی چینی، ڕوسی، کۆریای باکوور، ئێران و چەندین ووڵاتی تر هاتوونەتە ناو ئەمریکاوە. ئەوانەی کە بە دزییەوە داخڵ بوون و لەلایەن هێزی ئاسایشی ئەمریکا نەزانراوە زۆر لەوە زیاترە کە مایەی دوودڵی و ترسی خەڵکی ئەمریکایە چونکە هۆکاری تێکدانی ئاسایشی نیشتمانی و سەقامگیری ناو ئەمریکایە.
لەسەر ڕۆشنایی ئەم زانیاریانە، بە بۆچوونی من ئەگەر ئیدارەی ترەمپ چالاکانە بەدوای ئەو تێکدەر وسیخوڕانەدا نەگەڕێت و دەریان نەکات، بە دووری نازانم کە پشێوی و ئاشوب و تەنانەت تەقینەوە لە ناو ئەمریکادا ڕووبدات.

٢-هەر لە ناو ئەو کۆچبەرە نایاساییانەدا، هەزاران ئەندامی گانگستەر و مافیا ئاسا داخڵی ئەمریکا بوون کە بەهۆیانەوە ژمارەی تاوانەکان، لاقەکردنی سێکسی، دزی و تاوانەکانی تر بە ڕێژەیەکی

بەرچاو بەرزبوونەوە بە تایبەتی لە ویلایەتە شینەکاندا کە زۆرینەی ئەو کەچبەرە نایاساییانە پێشوازیان لێکراوە.

٣-ئەو قاچاخچییانەی کە بە لەشاو ئەم کەچبەرە نایاساییانەیان دەهێنایە ناو ئەمریکاوە، جگە لەوەی کە خۆیان لاقەی سێکسی مناڵ وهەرزەکارانیان دەکرد، ئیستیغلالی بەشێکی بەرچاوی ئەو کەچبەرانەیان کردووە، بە تایبەتی کوڕ و کچە گەنجەکان، و بازرگانیان پێوەکردوون و بە لەشفرۆشی بەکاریانهێناون.

٤-هەر بەهۆی واڵاکردنی ئەو سنوورانەوە، هێنانی فێنتنێتڵ و ماددە هۆشبەرەکانی تر بەسنوور زیادیکرد بەو هۆیەوە ژمارەی ئالوودەبووان زۆر زیادیکرد کە هۆکاری تێکچوونی باری تەندروستیان بوو وە ژمارەی خۆکوشتن تیایاندا بەرزبۆوە کە ئەمەیش یەکێک بوو لەو قەیرانانەی کە ئەمریکیەکانی هەراسان و بێزار و تووڕەکردبوو .

ئاخر تاکو دوا ساتی حوکمڕانی ئیدارەکەی ترەمپ-پێنس، سنوورەکان تۆکمە و پارێزرابوون وە ژمارەی کەچبەران تەواو سنووردار کرابوو. بەڵام واڵاکردنی سنورەکان بە بڕیاری ئیدارەکەی بایدن - هاریس لە هەمان ڕۆژی دەستبەکاربوونیانەوە کرا کە ئەمانە هەمووی بە بەرچاوی ئەمریکیەکانەوە ڕوویاندا چونکە بڕیاری واڵاکردنەکە بە بەرچاوی هەموو میدیاکانی ئەمریکاوە لەلایەن بایدن و بە ئامادەگی هاریسن ئیمزاکرا.

٥- سەرچاوەی یارمەتی مادی، تەندروستی و خۆراکی و تەنانەت شوێنی ژیانی کەچبەرە نایاساییەکان کە لە حوکمەتی ئەمریکا وەریدەگرن، باجدەرە ئەمریکیەکانن، کە ئەو پارەیەی لەواندا سەرفکراوە وتا ئێستایش سەرفدەکرێت دەبوایە بە خزمەتگوزاریەکان بە ویلایەتەکان و باشترکردنی باری ژیانی خەڵک بەکاربهێنرایە.
٦-هەرچەندە هەموو یارمەتیەکانیان لە حوکمەت وەرئەگرت، کەچبەرە نایاساییەکان ئیشی ڕەش دەکەن و باج نادەن کە ئەمە لەلایەکەوە زیان بە ئابووری ئەمریکا ئەگەیەنێت و لەلایەکی تریشەوە هەلی کار بە کەچبەرە یاساییەکان و بە هاووڵاتیە ئەمریکیەکانیش سنووردار ئەکات.

ئەمە لە کاتێکدایە کە پتر لە ٦٠٠٠٠٠ شەش سەد هەزارهاووڵاتی ئەمریکی بێلانەن(Homeless)ن وە ژمارەی ئەو هاووڵاتە ئەمریکیانەی کە لە خوار هێڵی هەژاریەوەن پتر لە سی و هەشت ملیۆن و نیو هاووڵاتین، واتە ڕێژەی ١١.٥٪ ژمارەی دانیشتوانی ئەمریکا لە خوار

هێڵی هەژاریەوەن.

کامەڵا هاریس و ئیلیت و ئەستێرەکانی هۆلیوود

کامەڵا هاریس بە پشتی تەیڵەر سویفت، بیۆنسێ، ئۆپرا وینفری، ئێم ئێند ئێم، ڕۆبەرت دی نیرۆ، کوین لەتیفە و..هتد کامپەینی ئەکرد، کە هەموویان ئەستێرەکانی هۆلیوودن وە ئیلیتن و خاوەنی سەدەها ملیۆن دۆلارن وە لە جیهانی خۆیاندا ئەژین و بێئاگان لە موعاناتی ژیانی ڕۆژانەی ئەمریکییەکان.

بە یارمەتی ئیلیت و کۆرپۆرەیشن و ئەستێرەکانی هۆلیوودەوە یەک ملیار دۆلار بۆ کامپەینەکەی کامەڵا هاریس کۆکرایەوە کە تا ئێستا لە مێژووی هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی ئەمریکادا هیچ کاندیدێک نەو بڕە پارە خەیاڵییەی بۆ کۆنەکراوەتەوە.
یەکێک لە فاکتەرە سەرەکییەکانی بردنەوەی هەڵبژاردنەکان لە ئەمریکادا، کۆکردنەوەی پارەیەکی زۆرە بۆ کامپەینەکە کە بەو ملیار دۆلارەوە وە بەو پشتگیری تەواوەی میدیا سەرەکییەکانی ئەمریکا کە: سی ئێن ئێ، ئێن بی سی، ئەی بی سی، ئیم ئێس ئێن بی سی، سی بی ئێس، زە نیویۆرک تایمس، واشینگتن پۆست، یو ئێس ئەی تودەی...هتد، بوون، دەبوایە بیبردایەتەوە. بەڵام لەبەرئەوەی کە خاوەنی کاریزما و بەرنامە نەبوو وە لەبەرئەوەی کە لیبراڵ و چەپێکی ڕادیکاڵ بوو، شکستیهێنا.

هیتلەر، نازییەکان و زبڵ و خاشاک

کامەڵا هاریس خاوەنی بەرنامەیەک نەبوو کە قەناعەت بەو ئەمریکیانە بکات کە شایستەی دەنگەکانی ئەوانە جگە لە خۆنمایشکردن لەگەڵ ئیلیتەکاندا و وێناکردنی ترەمپ بە هیتلەر و هەوادارەکانی بە نازییەکان، وە کە جۆ بایدن لایەنگرانی ترەمپی بە زبڵ وخاشاک وەسفکرد، کامەڵا هاریس بە ووشەیەکیش ناڕەزایەتی خۆی بەرامبەر بەو سووکایەتییەی بایدن دەرنەبڕی کە ئەمریکییەکان بەوەیان لێکدایەوە کە ئەوە تەنها بۆچوونی بایدن نیە بەڵکو هی هاریس و دیموکراتەکانیشە.

کێ مەترسیە بۆ دیموکراسیەت؟

- ترەمپ بەهۆی ووتارە توندوتیژەکانی بایدن، کامەڵا هاریس و دیموکراتەکان دوو جار هەوڵی کوشتنی بۆ درا وە هەوڵێکی تریش بۆ کوشتنی لەلایەن ئێرانییەکانەوە پلان بۆ دانرا بووکە لە ٧ ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٤ دا جێبەجێبکرێت، بەڵام ئێف بی ئای زووتر پێیانزانی و ئەو کەسانەیان دەستگیرکرد و پلانەکە

پووچەڵکرایەوە.

- بەپێی پەیڕەو و پڕۆگرامی دیموکراتەکان ئەبوایە بایدن خۆی هەڵبژاردایەتەوە بۆ خولی دووهەم.
  لە حاڵەتی نەخۆشی سەرۆکدا، دیموکراتەکان جارێکیتر هەڵبژاردن لە نێوان خۆیاندا دەکەنەوە بۆ هەڵبژاردنی کاندیدی ئەڵتەرناتیف.
  بەڵام دیموکراتەکان بە زۆر بایدنیان وەلا نا و بە هیچ هەڵبژاردنێک، کامەڵا هاریسیان کرد بە کاندیدی ئەڵتەرناتیف.
  سەیر و سەمەرە لەوەدایە کە دیموکراتەکان ترەمپیان بە مەترسی بۆ دیموکراسیەت وەسفدەکرد.

لەگەڵم نەبیت، دوژمنی منیت

تۆلسی گابارد جگە لەوەی کە لە ٢٠١٣ هەتا ٢٠٢١ خانمە کۆنگرێس بوو لەسەر لیستی دیموکراتەکان، بۆ ماوەی ١٧ ساڵیش ئەفسەر بووە لە پاسەوانی نیشتمانی ویلایەتی هاوای کە سوپای تایبەتە بە ویلایەتەکان.

دوای ئەوەی کە تۆڵسی گابارد پشتیوانی بەرنامەکەی ترەمپی کرد، لەلایەن ئیدارەکەی بایدن و هاریسەوە خرایە ناو لیستی چاودێری تیرۆریستانەوە.

تۆلسی گابارد یەکێکش بوو لە بەربژێری هەڵبژاردنە بەراییەکانی دیموکراتەکان بۆ کاندیدی سەرۆکایەتی ساڵی ٢٠٢٠.

هەر ئەوەی کە دیموکراتەکان حوکمەتیان بەکارهێنا کە هاووڵاتییەکی ئەمریکی کە ئەو هەموو پلە و پۆستە هەستیارانەی هەبووە بخرێتە ناو لیستی چاودێری تیرۆریستانەوە، دەیسەلمێنێت کە دیموکراتەکان تەنها ئەو کەسانە قبوڵدەکەن و ڕێز لەدەگرن کە وەکو خۆیان بیربکاتەوە و لە کاتی دەستڕۆیشتنیشیاندا سزای ئەوانە ئەدەن کە وەکو خۆیان بیرناکەنەوە و هاوڕایان نین.

سەیر لەوەیشدایە کە هاریس و دیموکراتەکان بەردەوام دەنگدەرانیان بەوە دەترساند کە ئەگەر ترەمپ ببێت بە سەرۆک، حوکمەت بەکاردەهێنێت بۆ سزادانی نەیارەکانی.

نموونەیەکیتر، ئاڕ ئێف کەی جونیەر کە دیموکرات بوو، پێیوابوو کە بەهۆی بارودۆخی تەندروستییەوە، بایدن بەکەڵکی سەرۆکایەتی نایەت و داوای لە دیموکراتەکان کرد کە لە جیاتی بایدن دژ بە ترەمپ خۆی کاندید بکات. بەڵام دیموکراتەکان بەوە ڕازینەبوون و بەبێ هەڵبژاردنی نێو دیموکراتەکان خۆیان، کامەڵا هاریسیان کرد بە کاندید لەبەرئەوە ئاڕ ئێف کەی جونیەر وەکو بێلایەن خۆی کاندید کرد

کە بەهێزیەوە دیموکراتەکان دژایەتیەکی زۆر و تەنانەت سوکایەتیشیان پێکرد.

کامەڵا هاریس و بەها کۆمەڵایەتیەکان

دیموکراتەکان بە گشتی و کامەڵا هاریس بەتایبەتی باسی مافی ئافرەتیان ئەکرد بەڵام هیچ ڕێزێکیان بۆ ئەو دایکانە نەبوو کە بە فەرمانی دیموکراتەکان لە هەندێک لە ویلایەتە شینەکان لە قوتابخانەوە مناڵەکانیان دەبران بۆ نەخۆشخانە بۆ گۆڕینی ڕەگەزەکەیان لە نێرەوە بۆ مێ یان بە پێچەوانەوە و دەرمانی گۆڕینی هۆرمۆناتیان پێدەدان بەبێ ئەوەی پرس بەو دایک و باوکانە بکەن.

کامەڵا هاریس، پاڵپشتی ئەو پڕۆسەیەی دەکرد و پشتگیریکردنی گۆڕینی ڕەگەزی ئەوانەیشی کردوە کە تاوانبار بوون و حوکمدراون و لە زیندانا بوون.
هەڵبەتە گۆڕینی ڕەگەز پڕۆسەیەکە کە لە ئەمریکادا پارەیەکی زۆری تێدەچێت کە لەو بودجەیەوە سەرفدەکرێت کە پارەکەی لە باجدەرە ئەمریکیەکان وەردەگیرێت کە بەردەوام نرخی بیمەی تەندروستی لە بەرزبوونەوەدایە بە ئەوان. بەڵام ئەو پڕۆسەیە بە خۆڕایی بۆ ئەو زیندانیانە دەکرا کە بەرژەوەندیان لەوەدابوو کە لە زیندانی ژناندا بن نەک هی پیاوان.

ئەم بابەتی جێندەرە لە تیمی وەرزشکارانیشدا مایەی بێزاری و تووڕەیی ئەمریکیەکان بوو چونکە لە هەندێک حاڵەتدا نێرێک لە هەر یاریەکی وەرزشیدا لە نێو نێرەکاندا توانای بردنەوەی کێبەرکێی نەبوایە، ڕەگەزەکەی خۆی دەگۆڕی و ئیدی ڕێگەی پێدەدرا لە کێبەرکێی مێیەکاندا بەشداریێت کە دیسانەوە ئەوە زوڵم و غەدرێکی گەورەیە لە ژنان کرا چونکە ئەوەی کە جێندەرەکەی لە نێرەوە بۆ مێ گۆڕیوە، هەیکەل و توانا و ماسولکە نێرینەکەی لە دەستنەداوە. ئەمە وەکو ئەوە وایە کە پیاوێک بەرامبەر بە ژنێک کێبەرکێ بکات.
لە کاتێکدا کە ئافرەت هیچی لە پیاو کەمتر نیە وەکو مرۆڤ، بەڵام لە بوارە وەرزشی و ئەو بوارانەی کە پەیوەستی بە ماسولکە و هێز هەیە، پیاو باڵادەستە. هەروەکو چۆن لە بواری تردا ژن باڵادەستترە لە پیاو بەهۆی پێکهاتەی بایۆلۆجی و فسیۆلۆجیانەوە.
لە ویلایەتە شینەکان بابەتی هاوڕەگەزخوازی کراوە بە مەنهەج بە مناڵانی قوتابخانە سەرەتاییەکان کە باوکان و دایکان دژی ئەو مەنهەجەن چونکە ئەوان پێیانوایە ئەو تەمەنە هی ئەوە نیە کە ئەو بابەتانەیان بۆ باسبکرێت.

“جیهانگیری” کامەڵا هاریس و “ئەمریکا یەکەم”ی دۆناڵد ترەمپ

ئاراستەیەکی بەهێز هەیە بۆ بە جیهانگیریکردنی جیهان کە جیهانێک بەرهەمدەهێنێت لە هەستی نیشتمانی و نەتەوەییەوە دووربکەوێتەوە و دڵسۆزی(ولاء) تەنها بۆ بژێوی و بژێوی دروستکەر بێت کە لە ئەمریکادا ملیاردێرەکانی وەکو جۆرج سۆرۆس و بیڵ گەیت و مارک کوبا و ....هتد نوێنەری دەکەن کە دیموکراتەکان و کاندیدەکەیان، کامەڵا هاریس لەو بەڕێیەدان و پشتگیریان ئەکەن و لە بازنەکەی ئەواندا دەخولێتەوە.
کاتێک ترەمپ ئەڵێت “یەکەم ئەمریکا” و “جارێکیتر ئەمریکا بەهێزدەکەینەوە”، هاوڵاتیبوونیەتی بۆ جیهانگیری و سڕینەوەی ئەمریکا چونکە لە جیهانگیریدا ئەمریکا زیانی پێدەگات لەبەرئەوەی ئەگەر جیهانگیری بەو شێوەیەی ئەم ملیاردێر و کۆرپۆرەیشنانە دەخوازن جیهان بگرێتەوە، تەنها تا ئەو شوێنە بەدەکات کە خزمەت بە ئەجێنداکانی چین و ڕووسیا ئەکات. بەڵام ئاڕاستەی جیهانگیری بوونی هەیە و واڵاکردنی سنووری ئەمریکا بۆ کۆچبەرە نایاساییەکان، خزمەتێکی زۆر بە ئەجێندای ئەو ملیاردێرانە ئەگەیەنێت کە بە کەیلەکردنی مەدەرن یەکێکە لەو ئەجێندایانە.

ئەمریکیەکان دەنگدان بە کامەڵا هاریس یان دۆناڵد ترەمپ بە مافی ڕەوای خۆیان دەزانن بە گۆڕینی هەر سیستەمێک یان سیاسەتێکی ئابووری، کۆمەڵایەتی کە لە خزمەتیاندا بێت وە ئەو خەڵکەی لە ناوەوە و دەرەوەی ئەمریکا کە وەکو ئەستێرەکانی هۆلیود و چەپە ئیلیتەکان بیردەکەنەوە دەنگدەری ئەمریکی بە گەمژە وەسفدەکەن ئازادن بەڵام وەکو پەندە کوردیەکە ئەڵێت: ئەوەی دەستی لە ئاگردایە وەکو ئەو کەسە نیە کە دەستی لە ئاودایە.
ئەگەر پتر لە ٧٥ ملیۆن کەس گەمژە و گێل بوونایە، ئەمریکا هەرگیز لە هەموو جیهان پێشکەوتووتر نەدەبوو.

سەرئەنجام
هەڵبژاردنی ئەمجارەی ئەمریکا دەربارەی کەسایەتی و قسەزانی نەبوو بەڵکو پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە بەرنامەی هەڵبژاردنەوە هەبوو.
دۆناڵد ترەمپ ئەیزانی خەڵك لە چی بێزار و تووڕەن وە بەرنامەکەی ترس و دڵەڕاوکە و داواکاری وپێویستیەکانی ئەمریکیەکانی تێدا بەهەند وەرگیرا بوو کە تەواو پێچەوانەی کامەڵا هاریس بوو کە خاوەنی بەرنامەیەکی ڕوون نەبوو بەڵکو تەنها کاری لەسەر ترساندن و تەقاندنی ئەمریکیەکان ئەکرد کە ئەگەر دەنگ بەو نەدەن ترەمپ، کە هاریس بەردەوام بە نازی و دژ بە دیموکراسیەت وەسفیدەکرد،

بیباتەوە هەموو ئازادییەکانیان لە زەوتدەکات کە ئەوە ئارگیومێنتێکی لاواز بوو چونکە لە ٤ ساڵی حوکمڕانی پێشوویدا، ترەمپ ئازادی ئەمریکییەکانی زەوتنەکرد.
لە ڕاستیدا ئەمریکا ووڵاتێک نییە کە نەک ترەمپ بەڵکو هیچ سەرکردەیەک بتوانێت لە دەستووری ئەمریکا لابدات کە ئازادی و ئازادی ڕادەربڕین یەکێکە لە بەندەکانی دەستوورەکەی.
چینی مام ناوەندی بە دەست گرانبوونی سووتەمەنی و خواردەمەنی و تێکچوونی باری ئابوورییەوە کە بەهۆی سیاسەتی دیموکراتەکانەوە و هەڵەکانیانەوە و بەخشینی ملیارەها دۆلاری باجدەرە ئەمریکییەکان بە کۆچبەرە نایاسییەکان تەواو لە دیموکراتەکان بێزار و تووڕە بوون.

هەر لەبەرئەوە ئەنجامی ئەم هەڵبژاردنە کە بردنەوەی ڕەهای دۆناڵد ترەمپی لێکەوتەوە، تەنها دۆڕانی هاریس نەبوو بەڵکو هی دیموکراتەکانیش بوو وە دەنگدەرانی ئەمریکا وەکو پەیامێک دایان بە گوێی دیموکراتەکاندا کە دابڕان لە کۆمەڵگا، پشتگوێخستنی خەڵک و داواکانیان ئەمە ئەنجامەکەی ئەبێت.

لوقمان ئابڕاخی ١١/١١/٢٠٢٤

بۆ کێ دەنووسی؟!.. برایم فەڕشی

بۆ کێ دەنووسی، پرسیارێکی گرنگە. گەر کتێب کاڵا بێ، خاوەن کاڵا دەبێ بزانێ کڕیار کێیە! وەرزێر پەتاتە و پیواز بۆ بازاڕ و کڕیار، بەرهەم دەهێنێ! کتێب پەتاتە و پیواز نییە، لە بۆ کەسان بەرهەم دەهێندرێ، گەورە و بچووک، پیر ولاو، ژن و پیاگ، ئەم گرووپ و ئەو گرووپ، ئەم توێژ و ئەو توێژ!
نووسەری ڕۆمان وەڵامی ئەم پرسیارە دەداتەوە کە بۆ کێ و کام گرووپی کۆمەڵگا دەنووسێ. وەشانخانە بە وردی بە خوێنەری کتێب و نووسەرەکانیان لە بەرچاو دەگرن و زۆربەیان لە نووسەران داوا دەکەن کە چۆن بۆ خوێنەری جێگای مەبەست بنووسن. ئەوەش قانوونی بازاڕە و کاڵایە!
ئەمە نەک بازاڕی کتێب، بازاڕی سینەما، ڕادیۆ، تەلەڤیزیۆن و سەرجەم مەدیا و سۆسیال مەدیا دەگرێتەوە. ئەوەش بەو مانایە نییە،

وەڵامی ئەم پرسیارە نەدراوەتەوە کە نووسەر خۆی کێیە و بۆ کێ دەنووسی؟ ئایا هەر نووسەر، فەیلەسووف و زانستپێشە بە بازاڕ دەنووسن؟
هەندێک نووسەر بە مەبەست بۆ کەسان و توێژ و گرووپی جێگای نەزەری خۆیان، دەنووسن و لە ڕێگای کتێب و نووسینەکانیانەوە لە گەڵ ئەم توێژە گرێدەدرێن. هەندێک بە مەبەست بۆ گرووپێکی تایبەت نانووسن، بەڵام خوێنەری تایبەت بۆ خۆیان پەیدا دەکەن. ئەوەش زۆربەی ئەو نووسەرانە دەگرێتەوە کە لە بازنەیەکی تایبەت بە خۆیاندا دەخولێنەوە، چ وەک بابەت، چ وەک ژانر و چەشنی ئەدەبی.
ئەو نووسەرەی خۆی بە شیعر، چیرۆک، ڕۆمانەوە، خەریک دەکات و ئەویتر لە بواری وەک شانۆ، سینەما، فەلسەفە، هونەر، مێژوو، فەرهەنگ و زانست دەنووسێ، خوێنەری خۆی پەیدا دەکات.
بێرتۆلت بڕێشت دەیگوت: “نووسەر ناتوانن بەو خێراییەی دەوڵەتەکان شەڕ ساز دەکەن، بنووسن. نووسەر دەبێ بیر بکاتەوە!”. لە سەردەمی ئێستا کە خوێندنەوەی کتێب بە گشتی ڕوو لە کەمی دەدات و منداڵ و لاو کەمتر ڕوو لە خوێندنەوە دەکەن و خۆیان لە بێژمار پلاتفۆڕمی ئینترنێتدا دەبیننەوە و زۆربەی کاتی شەو و ڕۆژیان لە بەر سمارتفۆن و تابلێت تێدەپەڕێ، خێرا خێرا نووسین و ڕووکەشی تێڕوانین و بەشداربوون لە تێگەیشتنی گشتی، بۆتە نۆرم. ئەوە دایک و باب و گەورەکانیش دەگرێتەوە، کە بەردەوام کاتیان بە پلاتفۆڕمەکانەوە دەرباز دەبێت و نیاز بە خوێندنەوە نابینن!
ئەمڕۆ ئەم پرسیارە گرنگتر دەبێتەوە کە نووسەر بۆ کێ دەنووسێ؟
ئایا نووسەر دەبێ خێرا خێرا بنووسێ و بڵاوی کاتەوە؟
گونتر گاو، ژۆڕنالیست لە گونتر گراسی شاعیر و ڕۆماننوسی پرسی: ” بۆچی چەند ساڵێ هیچت نەنووسیوە، ئایا خوێنەرەکانت لە دەست نادەی؟” گراس لە وەڵامدا دەبێژێ” نووسینی دوا ڕۆمانی من چوار ساڵی خایاند!”
نووسین بەرهەمی بیرکردنەوە و بیرکردنەوە دژوارترین کاری مرۆڤە و کاتی گەرەکە، بە پێچەوانە فرۆشیار بە پێی ویستی بازاڕ خێرا دەجولێنەوە. وەشانخانە ئەو کاتە لە سەر نووسەر بە تەواوبوونی بەرهەمەکەی ڕادەوەستێ، کە بازاڕیان بۆ تێر بکات. ئەڵبەت ئەوە هەموو وەشانخانەیەک ناگرێتەوە و هەیە کە خەمی گەورەیان بڵاوکردنەوەی زانیین و زانیاریی و بیروهزرە!
بە دەگمەن چیرۆکنووس، ڕۆماننووس، فەیلەسووف، نووسەری بابەتی سیاسی، ئابووریی، تەکنیک، زانست، هونەر و بواری تر، لە سۆسیال مەدیا بابەت بڵاو دەکەنەوە. سۆسیال مەدیا شوێنی خێرا خوێندنەوە و پەڕین لە سەر ئەم بابەت بۆ ئەو بابەت و ئەم لاپەڕە بۆ

ئەو لاپەڕە، کە هەمووی لە چرکەساتدا تێدەپەڕێ. ئەم چرکەساتانە بیروهزری قووڵی لەناکاوەتەوە و دەرفەتی چوار ساڵێ بۆ نووسینی ڕێمان ناڕەخسێنێ. هەر بۆیە زۆربەی هەرە زۆری ئەو نووسەر و بیرمەندانەی دەنووسن، خۆیان لە سۆسیال مێدیا نابیننەوە، مەگەر ئەوەی سۆسیال مێدیا و مرۆڤی ناو سۆسیال مێدیا، ببەتە بابەتی نووسین و لێکۆڵینەوە!

بۆ کوردی بێ کیان، بێ مێدیا، بێ سیستەم کە خۆی لە بازنەی کۆمەڵگای ئیسلام-دا دەبینێتەوە، کە کەمترین خوێنەری کتێب لە سەر گۆی زەویین، ئەم پرسیارە گرنگتر دەبێ کە نووسەری کورد بۆ کێ دەنووسێ و بۆ کێ دەبێ بنووسێ؟ بۆ خەڵک و نەتەوەیەک کە تاکەکانی لە ساڵدا سێ کتێب ناخوێننەوە؟ بۆ سیاسیی و خوێندکارانی زانستگای کە بەدەگمەن کتێبی دوور لە بواری وانەی زانستگا دەخوێننەوە؟ نووسەر دەبێ بۆ کێ بنووسێ؟

لە هەموو کوردستان هەر چوار پارچە، بە دەگمەن چاپی کتێب دەگاتە ٥٠٠٠ و تیراژی کتێب لە دەوری ١٠٠ بۆ ٥٠٠ و کەمتر لەوە دەخولێتەوە و ئێستا بە هۆی تەکنیکی خێرای چاپی کتێب، زۆر لە وەشانخانەکانی کورد، ڕێژەی چاپی کتێبیان هێناوەتە خوار٥٠ کتێب و گەر داواکار هەبوو ئەوجا کتێبەکە لە چاپ دەدرێتەوە.

٥٠٠٠ و ٥٠٠ و ٢٠٠ و ٥٠ کتێب بۆ نەتەوەیەکی سەرووی پێنجا ملیۆن، دەبێتە چی؟ بەر لە زۆربوونی سۆسیال مێدیا خوێنەری ماڵپەڕەکانی کورد لە هەفتەدا چەند دەهەزار بوو، ئەمڕۆ بە دەگمەن ماڵپەڕەکان خوێنەریان هەیە.

نووسین و خوێندنەوە گرێدراوی حەز و ویستی کەسەکانە، ویست بە فێربوون، بە وەرگرتنی زانیاریی، بە تێگەیشتن لە بوون و چێژ وەرگرتن لە ژیان. خوێندنەوە گرێدراوی ئاگابەخۆبوونی مرۆڤە، ئەو مرۆڤەی گەڕەکی بێ لە بازنەی تەسک و ڕووکەشی تێگەیشتن، دەربازی قووڵایی تێگەیشتن لە دیاردەکان بێ.

ژیانی ڕووکەشی بەرهەمی ئۆتۆماتیسم و عادەت و دووبارەبوونەوەیە و مرۆڤ بەرەو قووڵایی تێگەیشتن لە بوون و ژیان نابا. مێدیا و سۆسیال مێدیای زانیاریی بەرتەسک بەخش، زۆرترین کاتی شەو و ڕۆژی مرۆڤ بە گشتی و مرۆڤی کورد بەتایبەت لە خۆ دەگرێ و ئەوەش، چۆنیەتی کۆمەڵگای کوردستان دەردەخات کە زۆرتر و زۆرتر بەرەو ڕووکەشیبوون دەکێشرێ.

مێدیا و سۆسیال مێدیای دەرەوەی کورد زۆرترین دەور و کاریگەریی دەگێڕن بۆ ئەوەی مرۆڤی کورد لە بازنەی تێڕوانینی بەرتەسکدا بمێنێتەوە. نەتەوەیەک کە تاکەکانی دوور لە زانیاریی بە تێگەیشتن لە خۆی و سەردەم بمێنێتەوە، گۆڕان لە ژیانیاندا پێک نایات!

برایم فەڕشی
١٤/١١/٢٠٢٤

نامەی نۆیەم و دەیەم.. شەماڵ بارەوانی

نامەی نۆیەم

ئازیزەکەم، نەخێر، هیچ لە مردن ناترسم. بۆچی بترسم؟ جا چی هەیە دوای مردن تا لێی بترسم؟ ئەوەی من لێی حاڵی بووم، تەنها عەدەم هەیە و هیچی تر. کەواتا بۆچی بترسم؟ هەمووومان مردنێک قەردارین. ئەمڕۆ یان بەیانی، هەر دەبێ بمرین. بۆیە من هەرگیز “مردن نامتەقێنێ، بەڵکو ئەوەی دەمتەقێنێ ژیانە!”* ئازیزی من، ئەفسووس! بە ویستی خۆمان لە دایک نەبووین و بە حەزی خۆشمان نەژیاین. دەی هەر هیچ نەبێت با مردنێک بمرین بە دەستی خۆمان و بە دڵی خۆمان بێت و مۆڵەتی هیچ کەسێکی پێویست نەبێت. ئازیزەکەم، ئارەزوو دەکەم دوای مردنم تەرمەکەم بسووتێنن. بیرت نەچێت بەر لە سووتاندنەکە هەر بەشێکی لاشەم کە سوودی بۆ ئەوانی تر دەبێت، مەبەستم گورچیلە و هەرشتێکی ترمە، بیبەخشن بەو هەژارانەی کە پێویستیان پێیەتی. دوای ئەوە گڕم تێبەردەن. دڵنیام کاهینەکان وەک چۆن لە ژیاندا دەستیان لە ژیانمان وەردا، بە مردنەکەشمان ئاوا و ڕێگە نادەن تەرمەکەم بسووتێنن. دەی گەر لە گۆڕستانتان ناشتم، لەسەر گۆڕەکەم بنووسن: هیچ. بیرم چوو ئەوەشت پێ بڵێم، با هیچ کاهینێک لە کاتی ناشتنەکەمدا ئامادە نەبێت، نەشمبەم بۆ هیچ پەرستگایەک.

---

*محەممەد زەفراف، چەنەبازنەکان(ڕۆمان)، وەرگێڕانی: مەدینە ئەحمەد.

نامەی دەیەم

ئازیزەکەم، وەکو من مەبە، هەوڵدە سوریالیستانە بژی و زیاتر یاخی بە. تا بێت دەکرێت ڕمێنەر بە. ڕمێنەرەکان بنیاتنەری جیهانن. بڕوا بکە منیش هێندە کەسێکی سوننەتی و کۆیلەی دەستی قەدەر و ئێرە نیم. ڕاستە کەسێکی هەندێک نۆستالۆژیکم و جارجار حەزم لێیە بڕۆمەوە

ک□ا نەکانی ڕابردوو و لە زەمەنی منداڵیدا گیر بخۆم، دڵنیا بە ئەوە تەنها عاتیفەیەکی کاتییە. من چەندە پابەندم بە ڕابردوو، هێندەش کەسێکی واقیعیم و سەربە ئێستام. هەموو نووسین و کتێبەکانم بخوێنەوە، ئینجا دەزانیت کە من چەندە کەسێکی ڕمێنەر، یاخی و ناپابەندم به کۆدەکان. هیچ کاتێک حەزم نەکردووە لە کەس بچم و کۆپی ئەویتر و ئەوانی تر بم. هەمیشە هەوڵم داوە جیاواز و خۆم بم. بۆ ئەوەش باجی زۆرم لە پێناو بۆچوون و بیروباوەڕی دژەباوم داوە. دووچاری زۆر ئاستەنگ و ناخۆشیی و کێشە بوومەتەوە. زۆر جوێنم پێ دراوە. زۆر سووکایەتیم پێ کراوە. زۆر کەس لێم دوورکەوتوونەتەوە. ڕێگری لە چاپدانی بیرەوەری□کانم کراوە. تەنانەت هەڕەشەی کوشتنیشم لێ کراوە. چاوەڕێی چوونە زیندان و تەنانەت تیرۆرکردنیشم دەکەم. ئاوایە ئازیزی من، مادام بڕیارت دا خۆت بیت و لە وانی تر نەچیت و قبووڵی نەکەیت پاشکۆ و سێبەری ئەوم و ئەوی تر و ژمارەیەک لە ژمارەکان بیت. دەبێ ئامادەی باجدانیش بیت. دەبێ بەرگەی ئازار و فرمێسک و تەنیاییش بگریت. ئازادی خوێن و باجی دەوێ، باج. هەرکاتەک هەستتکرد کۆمەڵگا و دەوروبەر هیچ کێشەیەکیان لەگەڵتدا نییه، مەبەستم کێشەت بۆ نانێنەوە، لەوە دڵنیابە تۆ ساختەچی و دووڕوویت. مر□قی هۆشیار و کەسی ڕۆشنبیر هەمیشه لەگەڵ کۆمەڵێک بت لە کێشمەکێش، شەڕ، ناکۆکی و ململانێدایه. مەبەستم هەموو ئەو بتانەیە کە نیچە باسی لێوەکردوون. سەیرە، ڕۆشنبیر بیت و توانای خۆگونجاندنت لەگەڵ کۆمەڵگادا هەبێت! ئازیزی من، منیش وەکو ژان ژاک ڕۆسۆ هیچ کاتێک"حەزناکەم لەناو خەڵکدا بژیم، هێندە گوناهەکەم لە ئەستۆی ئەواندایە، هێنده لە ئەستۆی مندا نییە."* گوتم دەبێ بەرگەی دوورکەوتنەوەی ئەوانی تر بگریت و خۆت لەگەڵ تەنیاییدا ڕابێنیت. بەڵێ، تەنیایی ناسنامەی مرۆڤە هۆشیارەکانە. ئازیزی من ڕاستە "تەنیایی ئەو جێگایەیە مر□ق ت□یدا ئەوانی تر لەدەست دەدات، وەلێ خۆی تێدا دەدۆزێتەوە."* ئازیزی من،"من

تەنـــــیـــــام

تەنـــــــــــیـــــــــــام

تەنـــــــــــــــیـــــــــــــام وەک سەگ…"*

پێویستە تۆش خێرا لەو دزانە دوور کەویتەوە و تەنیایی بکەیت بە ناسنامەت. بەڵێ، ئەوان هەموویان دزن. ئازیزی من "دز ئەوکەسە نییە مالەکەت دەدزێت، بەڵکو دزی ڕاستەقینە ئەوەیە بوونت دەدزێت." دەزانم کە " بێکەسی و تەنیایی چەند پێویستە بۆ داهێنان، هێندەش ترسناکە بۆ لە دەستدانی مرۆڤ و عەقڵی مرۆڤ."* وەلێ چارمان نییە و دەبێ بڕۆینە پەراوێزترین جوگرافیای ئەو بوونە نەفرەتییە و لەوانی تر دووردوور بکەوینەوە. ئازیزی من، ڕاستە من هەمووانم لە دەست

دا، بەڵام لە کۆتاییدا تەنیاییم بۆ دەستهێنا..

---

*با فەلسەفییانە بیر بکەینەوە "ئەو25 بیرمەندەی ژیانی ئێمەیان گۆڕی"، عەلی حوسەین، وەرگێڕانی: ئازاد بەرزنجی، چاپی یەکەم، ل ٣٥٤-٣٥٥.
*ئۆشۆ.
*ژانرەکانی تر، توانا ئەمین.
*جوبران و هونەر و نووسین، ژیڤان خۆرانی، ماڵپەڕی(وشە)، PM:10:42:18/10/2017.

ئاکامەکانی هەڵبژاردن، لێکدانەوەی ماتریالیستی و هەڵوێستی کۆمۆنیستی.. نادر عەبدولحەمید

بەدوای ئەنجامدانی هەڵبژاردنی خولی شەشەمی (پەرلەمانی هەرێمی کوردستان)، لە (٢٠-١٠-٢٠٢٤)دا، (کۆمیسیۆنی باڵای هەڵبژاردنەکانی عێراق) ڕایگەیاند لەسەدا حەفتا و دوو (٧٢%) بەشداریان کردووە. ئەم ڕێژەیە قابیلی مشتومڕە (جەدەلە) و لەواقعدا زۆر لەوە کەمترە، بەڵام لە هەموو حاڵەتێکدا ڕێژەی بەشدار بووانی ئەم خولە لەچاو دوو خولی پێش خۆی نکۆڵی لێ ناکرێت کە زیاترە، سەرەتای ئەم باسەشمان لێکدانەوەیەکە لە ڕوانگەیەکی ماتریالیستیانەی چینایەتییەوە بۆ بەرزی ڕێژەی دەنگدان لەم خولەدا.
بەدەنیاییەوە، هەم فشارەکانی هەردوو حزبی دەسەڵات و ئیمتیاز پێدان و کڕینی دەنگ، وە هەم هەڵمەتی ڕاگەیاندنی ئۆپۆزسیۆن ڕۆڵی خۆی بینیوە لە ڕێژەی زۆری بەشداربووندا، بەڵام هێشتا وەڵامی ئەو پرسیارە ناداتەوە کە بۆچی جەماوەری ئەم هەرێمە لەگەڵ ئەم فاکتانەشدا لە دوو هەڵبژاردنی پێشووتردا (٢٠١٨ و ٢٠٢١) بایکۆتیان کرد، کەچی لەم هەڵبژاردنەدا بەشداری؟ کەواتە دەبێ بەدوای ئەو

هاندەرێ دیاریکراوە بابەتییەدا بگۆڕێین بە ڕووهێنانی جەماوەر لەم هەڵبژاردنەدا بۆ سندوقەکانی دەنگدان.

خاڵی هەرەسەرەکی ئەم هەڵبژاردنە

ئەگەر وەک کۆمەڵناسێک لە ڕوانگەی ماتریالیستی مێژووییەوە سەیر کۆمەڵگەی هەرێمی کوردستان بکەین دەبین لە دە (١٠) ساڵی ڕابردوودا، لە (٢٠١٤) بەدواوە، دوای قەیرانی مالی حکومەت و قەیرانی ئابووری گشت کۆمەڵگە، خۆپێشاندان و مانگرتنەکان وەک بزووتنەوەیەکی ناڕەزایەتی کۆمەڵایەتی لە ڕووی ناوەڕۆکی چینایەتی و خواستەکانیانەوە گۆڕانکارییەکی چۆنایەتی تەواوی بەسەردا هاتووە، و جیاواز بووە لە بزووتنەوەکەی (سەردەشت عوسمان ٢٠١٠) و بزووتنەوەکەی (١٧ شوباتی ٢٠١١) و ئەوانەی پێشووتریش.

ئەم بزووتنەوە چینایەتییە تازەیەی دە (١٠) ساڵی ڕابردوو، پێ بە پێ و قۆناغ بە قۆناغ لە شەپۆلی خۆپێشاندانەکانی ئۆکتۆبەری (٢٠١٥) و سێپتەمبەری (٢٠١٦) و دێسەمبەری (٢٠١٧ – تا مارسی ٢٠١٨)دا بە خێرایی گەشەی کردووە و خۆشباوەڕی نەماوە بەو چاکسازییانەی کە هەردوو حزبی دەسەڵات و ئۆپۆزیسیۆنی قەومی و ئیسلامی (گۆڕان و حزبە ئیسلامییەکان لەو کاتەدا) بانگەشەیان بۆدەکرد، ئەمەش لە هەڵبژاردنی (٢٠١٨ و ٢٠٢١)دا بە ئاشکرا خۆی لە بایکۆتێکی بەرفراوانی جەماوەری و ڕێژەیەکی کەم لە بەشداری دەنگدان نیشاندا، بەڵام بۆچی ئەم تەوژمە چینایەتییە دژ بە دەسەڵاتی بورژوازی لەکاتێ لە هەرێمی کوردستان، نەیتوانی لە بایکۆت زیاتر واوەتر بڕوات و لێرەدا وەستا؟ ئەوە دەگەڕێتەوە بۆ لە ئارادا نەبوونی حزبێکی چینایەتی کرێکاران و زەحمەتکێشانی خاوەن ئیتۆریتە و چەکدار بە ئاسۆیەکی کۆمۆنیستی ڕادیکاڵ و ئینتەرناسیونالێ. با ئەوە بێنینە بەرچاوی خۆمان ئەگەر حزبی بەلشەفی لە (١٩١٧)دا لە ئاڵوگۆڕە سیاسییەکانی ئەو کاتەی ڕووسیادا لە ئارادا نەبوایە، هەموو گیانفیداکاری چینی کرێکار و شوراکانیان نەیدەتوانی شۆڕشێکی سەرکەوتووی سیاسی-کۆمەڵایەتی وەک (شۆڕشی ئۆکتۆبەر) ئەنجام بدات.

جا لەم هەلە زێڕینە مێژووییە لە هەرێمی کوردستان لەنێوان ساڵانی (٢٠١٨-٢٠٢١) کە هاوکاتی (ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەری ٢٠١٩)ی بەغدا و شارەکانی ناوەڕاست و خوارووی عێراقیش بوو، ئەو تەوژمە لە خەباتی چینایەتی توێژە جۆراوجۆرەکانی چینی کرێکار، لە سەراسەری عێراقدا بۆ هەرێمی کوردستانەکێشیەوە کە وەک لافاوێک ڕووەو ڕاماڵینی دەسەڵاتی بورژوازی ناوەندی بەغدا و دەسەڵاتدارێتی لە هەرێمی کوردستانەکەیدا سەری هەڵدابوو، وە ئیمکانی گرێدانەوەیان هەبوو بەیەکترییەوە بۆ ئەنجامدانی شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی کرێکاران و

زەحمەتکێشان، بەڵام لە غیابی حزبێکی پێشڕەوی لینینیدا ئەم ئیمکانییەتە نەهاتەدی و بورژوازی عێراق توانی بە هەڵبژاردنی (٢٠٢١) خۆی قوتار بکات و لە هەرێمی کوردستانیشدا لە (٢٠٢١) بەدواوە ئەم لافاوە لە تووڕەیی و بێزاری جەماوەری زەحمەتکێش هەڵیداوە دەریچەیەک بۆ ڕزگاربوون لەم پەنگخواردووییە پەیدا بکات، کە ئەم دەریچەیەی لەم هەڵبژاردنەدا بینییەوە!
لە خولی پێنجەمی (٢٠١٨)ی هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێمەوە، تا خولی شەشەمی هەڵبژاردنی (٢٠٢٤) جەماوەری زەحمەتکێش، ژنانی ستەملێکراو، ئەو کچ و کوڕانەی کە زۆرێکیان خوێندنیان تەواو کردووە و بێکاری و هەژارییان بەسەردا سەپێنراوە و لە بێ خزمەتگوزاریدا ڕاگیراون و پەراوێز خراون، هەرگیز خۆشباوەڕییان نەگۆڕاندەتەوە بۆ ئەم ڕژێمە و دەسەڵاتە و حزبە فەرمانڕەواکانی، تا ئەمە نهێنی بەشدار بوونە زۆرەکەیان بێت، بە پێچەوانەوە ئەو جەماوەرە لەو باوەڕەدا بوو کە ئەمجارە لەم هەڵبژاردنەدا ئیمکانی ئاڵوگۆڕێک هەیە، هەر بۆیە لەم هەڵبژاردنەدا کەمتر خواست و داواکاری خستەڕوو، وە چاوەڕێی ئەوە بوو کە گۆڕانکە بێتەدی، ئەمەش لە بەرنامە و کەمپینی هەڵبژاردنی لیستە جیاوازەکانیشدا ڕەنگدانەوەی خۆی هەبوو کە کەمترین وادە و بەڵێن دەدرا و پەداگری بوو لەسەر “دەیگۆڕین” و “وەلای دەنێین”، “ڕێڕەوی دەسەڵات ڕاست دەکەینەوە” و “خەسەپەنییەکەی ناهێڵین”، … هتد.

دۆڕاوی ئۆپۆزسیۆن بۆ هێنانی دەنگی زۆرەوە

جگە لە (پارتی دیموکراتی کوردستان) هەر هەموو حزبەکان هەتا بە (یەکێتی نیشتیمانی کوردستان)یشەوە وەک ئۆپۆزسیۆنی ئەم حزبە بەشداریان لەم شانۆگەرییەی هەڵبژاردندا کرد بە ئامانجی شکاندنی قۆرخکاری (پارتی) بە جومگەکانی دەسەڵاتدارێتی لەم هەرێمە. [(یەکێتی) لە (١٩٩١)ەوە بە واقعی یەکێک لە دوو حزبی دەسەڵات بووە و لە کاتی هەڵبژاردن و لە ئەستای دوای هەڵبژاردنیشدا هەر ئەوەیە، بەڵام لەسەر شانۆی هەڵبژاردنەکە ڕۆڵی ئەکتەرێکی ئۆپۆزسیۆنی دەبینی بۆ گردکردنەوەی جەماوەر بەدەوری خۆیدا]، ئەمەش تەشخیسێکی دروست بوو بۆ مەزاجی جەماوەر. تەنانەت (گۆڕان)یش تەنها پێنج ڕۆژ پێش ئەوەی ماوەی هەڵمەتی هەڵبژاردن بەسەر بچێت لە کابینەی نەهەمی حکومەتی هەرێم کشایەوە و خۆ وەک ئۆپۆزسیۆن ڕاگەیاند.
وە ئاکامەکانیش ئەوە نیشان دەدەن، کە زۆرینەی جەماوەر دەنگیان بەو “بەرە”یە داوە لە ئۆپۆزسیۆنێکی نایەکگرتوو دژی حزبی ئەکتەپووسی (Octopus-ئەختەبووتی) دەسەڵات کە (پارتی)یە. ئەگەر پێنج (٥) کورسی کۆتای پێکهاتەکان هەژمار نەکەین ئەوا لە کۆی (٩٥) کورسیی پەرلەمان؛ پارتی (٣٩) و هەموو حزبەکانی تر لە لایەکی ترەوە

وەک ئۆپۆزسیۆنی نەیار بەو حزبە (بەجیا لە نایەکگرتوویی و ناکۆکی ناوخۆیان)، (٥٦) کورسیان بەدەستهێناوە.

ئەگەر هەڵبژاردنی هەرێمی کوردستان وەک هەڵبژاردنی (وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا) لە نێوان دوو جەمسەردا بوواییە، کە هەرجەمسەرە بەخۆی لە جۆرەها فراکسیۆنی جیاواز و ڕەنگاوڕەنگی ناکۆک بەیەک پێکهاتووە کە وەک بەرەیەکی یەکگرتوو وایە نەک وەک حزبێکی سەنتراڵ، ئەوا جەمسەری ئۆپۆزسیۆنەکە لەم هەڵبژاردنەدا لە هەرێمی کوردستان، دەسەڵاتی لە دەست (پارتی) دەرهێنابوو. جەماوەر دەنگی داوە بە ئۆپۆزسیۆنی دژ بە حزبی قۆرخکاری دەسەڵات لە هەرێمەکە، بەڵام ئۆپۆزسیۆن یەکگرتوو نییە و ناشتوانێت یەکگرتوو بێت تا دەسەڵات لە دەستی (پارتی) دەربهێنێ.

ئەم حاڵەتەی هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێم ڕێک لە حاڵەتی هەڵبژاردنی پەرلەمانی بریتانیا دەچێت کە لە مانگی تەمموزی ئەمساڵدا (٢٠٢٤) بەڕێوەچوو. کۆی ئەو دەنگانەی کە هەردوو (حزبی پارێزگاران) و (حزبی ڕیفۆرم) بە دەستیان هێنا لە (٣٨%) بوو، وە (٤%)ی زیاتر بوو لە دەنگی (حزبی کرێکاران) کە لە (٣٤%)ی بەدەستهێنا بوو، بەڵام بەهۆی ئەوەوە کە ئەو دوو حزبە هاوپەیمانی یەکتری نەبوون، بۆیە (حزبی کرێکاران) بەڕێژەیەکی کەمتر لە کۆی ڕێژەکەی ئەوان، وەک براوەی یەکەم حکومەتی بریتانیای گرتە دەست.

(پارتی)ش لە هەرێم وەک حزبی کەمایەتی واقعی، (نەک هەر کەمایەتی لە ڕێژەی ئەوانەی مافی دەنگدانیان هەبووە، بەڵکو هەتا کەمایەتی لەو ڕێژەیەش کە دەنگیداوە) جارێکی تر لەڕێگەی ئەم شانۆیەوە شەرعیەت بە فەرمانڕەوایەتی خۆی دەداتەوە و دەسەڵاتی خۆی قایم دەکاتەوە بەسەر جومگەکانی حوکمڕانی و بەسەر چارەنوسی چەند ملیۆن ئینسان لەم هەرێمەدا، وە لافی ئەوەش لێدەدات کە خەڵکی کوردستان هەڵیبژاردووە!

هەڵبژاردنی سەراسەری (٢٠٢١)ی عێراق کە تیایدا (ڕەوتی سەدر) لیستی براوەی هەڵبژاردنەکە بوو، بەدوای قەیرانی پێکهێنانی حکومەتدا خۆی کشاندەوە لە پەرلەمان و (چوارچێوەی هەماهەنگی) کە لیستی کەمینە بوو، دەسەڵاتی گرتەدەست وەک دژە شۆڕشێکی دژە (ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەری ٢٠١٩)، (ڕەوتی سەدر)یش بەو شێوازە خزمەتە چینایەتییەکانی خۆی بەدژی ئەو ڕاپەڕین و شۆڕشە ئەنجامدا. ئەمەی لە کوردستانیش دەگوزەرێت لەم هەڵبژاردنەدا لە ناوەڕۆکدا هەمان مەسەلەیە، بەڵام لە شکڵ و میکانیزمەکانی هاتنەدیدا جیاوازن، (پارتی) وەک کەمینەکەی (چوارچێوەی هەماهەنگی) دەسەڵات دەگرێتەدەست و ئۆپۆزسیۆنی بورژوا قەومی و ئیسلامی کوردستانیش دروست وەک (ڕەوتی سەدر) خزمەتکارییە چینایەتییەکانی خۆی دژی جەماوەری کرێکار و

زەحمەتکێش ئەنجامدا.

زەمینە ماددییەکانی خۆشباوەڕی جەماوەر بە گۆڕانکاری پەرلەمانی

بەر لەوەی بڵێین جەماوەر خۆشباوەڕ بووە بە ئۆپۆزسیۆنی بورژوا قەومی و ئیسلامی، پێویستە سەرەتا ئاماژە بەو زەمینە ماددییە سیاسیانە بکەین کە بە موشەخخەسی وایان کردووە جەماوەرێک ئاسۆی ئۆپۆزسیۆنی بورژوازی لە خەیاڵیاندا ببێتە ڕێگەیەکی عەمەلی و واقعی بۆ دەربازبوون لەم بارودۆخە ناهەموارەی ژیانیان؟

شکستی یەک لە دوای یەکی پڕۆژە سیاسی و ئابوورییەکانی حکومەت (ی پارتی)، وەک شکستی ئابووری سەربەخۆ و ڕیفراندەم، نەتوانینی دابینکردنی مووچە، تێکچوونی پەیوەندی هەردوو حزبی دەسەڵات، سەرباری ئەوانەش لە ڕێگەی (دادگای باڵا)وە دەسەی نەوتی لە سەندرایەوە، پەرلەمانەکەی هەڵوەشێندرایەوە و پابەند کرا بە پێدانی موچە لەگەڵ حکومەتی ناوەندی، جا کەی ئەمانە نەک هەر جێگەوڕێگەی هەرێمە فیدراڵییەکە و حکومەتی هەرێم و حزبە فەرمانڕەواکانی لە بەرامبەر حکومەت و دەسەڵاتی ناوەندی عێراقدا بچووک کردەوە، بەڵکو لە بەرچاوی جەماوەری خەڵکی هەرێمەکەشی خستن.

پێ بە پێ لە ماوەی ئەم دە (١٠) ساڵەی ڕابردوودا ئەم حکومەت و دەسەڵاتە هیچ شکۆیەک و پیرۆزییەکی نەما لای جەماوەر و ئەو هێز و دەسەڵاتەی جارانیشی نەما، وە لە ناوخۆشیدا یەک دەست و یەکگرتوو نەمایەوە (جێگری سەرۆک وەزیران شەش مانگ بایکۆتی حکومەتی کرد)، بەم پێیە پارسەنگی هێز لە نێوان دەسەڵاتدارێتی هەرێم و بزووتنەوەی ناڕەزایەتی توێژە جیاجیاکانی چینی کرێکار گۆڕانکاری بەسەردا هات، جا ئەم بارودۆخە مێژووییە سیاسییە زەمینەی ئەو خۆشباوەڕییانەی ڕەخساند کە دەسەڵاتێکی ئاوا ڕیسوا کە نەک هەر کێشەکانی هەرێم و ناوەندی پێ چارەسەر نەکراوە، بەڵکو خۆی بۆتە گەورەترین کێشەی ژیان و گوزەرانی خەڵکی، وە لە ئێستاشدا ناکۆکە لە ناوخۆیدا و لە بێهێزترین و بێ سومعەترین قۆناغی خۆیدایە، ئیتر ئیمکان هەیە لەم هەلەی هەڵبژاردنی پەرلەمانیدا گۆشەگیر بکرێت و چەکی پێ دابدرێت و دەسەڵاتیش لە دەستی دەربهێنرێت.

بوون بە پارسەنگ و ڕۆڵی بورژوا ئۆپۆزسیۆن

لە کاتێکدا لەناو کۆمەڵگەی هەرێمی کوردستانی عێراقدا زەمینەی مادی و بابەتی فەراهەم هاتووە بۆ ئاڵوگۆڕێکی سیاسی کۆمەڵایەتی، وە جەماوەریش ئامادەی دەخالەتی سیاسییە، ئامادەبوونی بەدیلێکی کۆمۆنیستی شۆڕشگێڕ لە چرکە ساتێکی ئاوادا و لە مەیدانەکەدا، بۆی هەبوو ئاڵوگۆڕی سیاسی لە هەرێمەکەدا، زۆر واوەتر بەرێت لە ئاڵوگۆڕێکی شکڵی و سەرەوەیی و دەستاودەست پێکردنی دەسەڵات.

بەڵام لە غیابی ئەو بەدیلەدا جەماوەر ناچاربوو فشارەکانی خۆی چڕ بکاتەوە و کاریگەری دابنێ لەسەر کێشمەکێشی دووبەرەی بورژوازی دژ بەیەک؛ تا کێشمەکێشی نێوانیان توندوتیژتر بێتەوە بەو هیوایەوە کە لەم کێشمەکێشەدا ناچار بن سازش لەسەر دابینکردنی هەندێ خواست و پێداویستییە سەرەتاییەکانی بکەن، بە کورتی ڕیفۆرمێک لە بەرژەوەندی ئەو (جەماوەر) بەدەستبێت. بەم پێیە جەماوەر "گەمژەی سیاسی" نییە و فریووی نەخواردووە و هەڵنەخەڵەتاوە، بەڵکو لە غیابی بژاردەیەکی کۆمۆنیستیدا، جوڵەیەکی سیاسی بە هوشیارییەکی دیاریکراوەوە ئەنجام داوە. جا لەڕەوەیە کە ئەو جەماوەرە دەبێتە پارسەنگ بۆ ڕەوت و هێز و لایەنە جۆراوجۆرەکانی بۆرژوازی تا دەستاودەستی دەسەڵات لەنێوانیاندا ئەنجام بدرێت.

لە هەڵبژاردنی ئەمجارەدا بارودۆخەکە زۆر لەباربوو بۆ بانگەشە و هاتوهاواری ئۆپۆزسیۆن، چونکە جەماوەر ئەزموونی بایکۆتی کردبوو پێشووتر (لە ٢٠١٨ و ٢٠٢١) و هیچی لە ژیانی نەگۆڕی بوو، وە لە ئێستاشدا دەبینێ دەسەڵاتی هەرەمەکە لەوپەڕی ڕیسوایی و بێ تواناییدایە و ئەگەر ئەمجارە بەشداریکردن لە هەڵبژاردن ئەزموون بکات، ئەگەرێک هەیە گۆڕانێک لە ژیانیدا بێتەدی!، جا لەم ئاووهەوا لەبارەدا و لەم حاڵەتێکیشدا کە جەماوەر بژاردەیەکی تری لەبەردەستدا نییە لەدەرەوەی ئەو بژاردە جۆراوجۆر و ڕەنگاوڕەنگانەی قەومی و ئیسلامی، ئەم ئۆپۆزسیۆنە لەم بارودۆخە لەبارەدایە کە ڕۆڵی کارای خۆی دەگێڕێ بۆ کێشکردنی هەرچی زیاتری جەماوەری ناڕازی بۆ بەشداری ئەم شانۆسازییە.

بەم شێوەیە جارێکی تر ئەم ئۆپۆزسیۆنە لە (٢٠٢٤)دا، هەمان ڕۆڵی (٢٠٠٩ و ٢٠١٣)ی ئۆپۆزسیۆنی (بزووتنەوەی گۆڕان) و حزبە ئیسلامییەکانیان بە جەماوەرێکی ناڕازی دووبارە کردەوە، کە ئەویش شەرعییەتدانەوە بوو بە هەمان دەسەڵات و وەک (نەوشیروان مستەفا) ئاوەکی ساردیشیان کرد بەسەر سەری خەڵکەکدا کە بەگەرموگوڕی هاتبوونە مەیدان بۆ گۆڕانکاری، کە ئەمەش بەدوای خۆیدا بێ ئومێدی و دیپرێشن و بە نەعلەتکردنی سیاسەت و تەسلیم بوون بە ئەمری واقع دێنێتە ئاراوە، و کاری شۆڕشگێڕانە و چالاکی کۆمۆنیستی و ڕێکخستنی سیاسی خەبات و ناڕەزایەتییەکان قورستر دەکات بە هەڵسوڕاوانی کرێکاری و کۆمۆنیستی. ئەمە ڕۆڵی چینایەتی بورژوا ئۆپۆزسیۆنە لە خەباتی چینایەتی دژ بە چینی کرێکاردا.

وە ئەمە جەوهەری هاوکێشەی هەڵبژاردنی پەرلەمانییە لە هەموو جیهاندا کە جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش، ژنانی چەوساوە و توێژە بێ بەش و پەراوێزخراوەکانی کۆمەڵگە لە بارودۆخێکی سیاسی دیاریکراودا، هاوڕای هاشوهوشی کەمپینی هەڵبژاردن دەنێ مەیدانی

کێشمەکێشی نێوان ڕەوت و لایەنە بورژوازییە جۆراوجۆرەکان لەسەر ئاڵوگۆڕییەکی سیاسی شکڵی و دەستاودەست پێکردنی دەسەڵات، بەو هیوایەی کە بارودۆخی سەختی ژیانیان سوک بێت، بەڵام لەوسەرەوە بەدەستی بەتاڵەوە دەنێردرێنە ماڵەوە.
بەڵێ لە غیابی حزبێکی پێشڕەوی کۆمۆنیستی ڕادیکاڵدا کە لە کێشمەکێشە سیاسی و فکرییەکانی کۆمەڵگەدا وەک ڕکەبەرێکی جدی بە دژی تەواوی بەرەی بورژوازی هاتبێتە مەیدانی جەنگ لە پێناو دەسەڵاتدا، ئەو جەماوەرە بژاردەیەکی تریان لەبەردەمدا نییە جگە لە بایکۆت یان بەشداری، بۆیە هەر چوار ساڵ جارێک یان بایکۆت تاقی دەکەنەوە یان بەشداریکردن، کە لە ڕێگەی بەشداریکردنیشەوە دەبنە پارسەنگی ئەم لایەن و ئەو ڕەوتی بورژوازی بۆ ئاڵوگۆڕییەکی ڕووکەشی سیاسی، کە لە واقعدا جگە لەوەی بەگشتی سیستمە سیاسییەکەی چینی بورژوازی شەرعییەتی پێوەر دەگرێتەوە، لە زۆر حاڵەتیشدا هەمان دەسەڵاتی فەرمانڕەوا شەرعییەت بەخۆی دەداتەوە، هەروەک لەم هەڵبژاردنەی خولی شەشەمی پەرلەمانی هەرێمدا دەیبینین.
بۆیە هەردوو ئەم ئەکتە سیاسییەی بایکۆت یا بەشداری هیچ لە جەوهەری مەسەلەکە ناگۆڕێت، وە ئەمە تەنگەنایەکی (مەئزەقە) مێژوویی و گرێ کوێرەکەیە و کۆمۆنیزم ڕووبەڕووی بۆتەوە لە جیهانی ئەمڕۆدا، نەک هەر لە هەرێمی کوردستان و عێراقدا، بەڵکو لە تەواوی کۆمەڵگە سەرمایەدارییەکان لەسەراسەری جیهان و لە ژێر دەسەڵاتدارێتی بورژوازیدا.

ئەڵقەی داخراوی بایکۆت یا بەشداری

هەزار و یەک بەڵگە لە ئارادایە، زووربەشیان ڕاست و دروستن، کە ئەم هەڵبژاردنەی لە هەرێمی کوردستان بەڕێوە دەچێت بە پێی ستانداردە جیهانییەکانی بورژوازی هەڵبژاردنێکی کارتۆنییە، واقعی و دادپەروەرانە نییە.
ئەم بەڵگانە لەگەڵ هەموو ڕاستی و دروستییەکیشیاندا هەشتا لە ڕوانگەیەکی کۆمۆنیستییەوە پاکانە نیین بۆ بەشداری نەکردن، چونکە بنەمای بایکۆت کردنی کۆمۆنیستەکان لەسەر بێ خەوشی و پاکی هەڵبژاردنەکە نەوەستاوە، بەڵکو لەسەر ئەوە وەستاوە ئایە بەشداری یان بایکۆت وەک تاکتیکێکی موشەخەس لە هەلومەرجێکی دیاریکراودا کامیان کۆمەگ بە بردنەپێشەوەی خەباتی چینایەتی بەگشتی و بە تایبەتیش یارمەتی پەرەپێدانی چالاکی پڕۆلیتاریای سۆشیالیست دەدات لە دەرونی چینەکەی خۆیدا.
بەڵام ئەمە هەشتا هەر قسەیەکی گشتیی و تیۆرییە، پێویستە بە موشەخەسی بزانین ئەو فاکتە چییە کە پێویستە هەڵوێستی بایکۆت یا

بەشداری لەسەر دیاری بکرێت لەم هەلومەرجە دیاریکراوە سیاسییەی ئێستای هەرێمی کوردستانی عێڕاقدا و لەم هەڵبژاردنەی خولی شەشەمی (٢٠٢٤)ەدا؟

پێشتر لەژێر ناونیشانی (خاڵی هەرە سەرەکی ئەم هەڵبژاردنە)دا باسمان لە بزووتنەوەیەکی چینایەتی کرد لە دە (١٠) ساڵی ڕابردووا، کە چۆن لە پرۆسەیەکی خەباتکارانەی ڕۆژانەدا، وە بە ئەزموونی خۆی، خۆی جیاکردەتەوە نەک هەر لە حزبەکانی دەسەڵات، بەڵکو لە ئۆپۆزسیۆنەکەشی و ئەمەش لە بایکۆتی جەماوەری بەرفراوانی هەردوو هەڵبژاردنی (٢٠١٨)ی هەرێم و (٢٠٢١)ی سەراسەری عێڕاقدا خۆی نیشاندا، وەک ڕەتکردنەوەی تەواوی ئەو سیستەمە بە دەسەڵاتدار و بە بەدیلی ئۆپۆزسیۆنەکەیەوە، جا مەسەلەی ئەسڵی ئەوەیە کە دەبێ ڕێگە بگیرێت لەوەی کە ئەو ئاگاهییە بەرزە سیاسی و چینایەتییەی کەتا ساڵی (٢٠٢١) بەدەستهاتووە لەدوای ئەو ساڵە نەهێتەخوارەوە، بەڵکو پەرەدار بکرێ و بەرز بکرێتەوە بۆ ئەو ئاستەی کە بە ئاسۆیەکی سۆشیالیستییەوە بێتە مەیدان و وەک هەنگاوی یەکەم نەک هەر ئەم حکومەت و دەسەڵاتە دیاریکراوەی هەرێم، بەڵکو سیستەمە سیاسییە کۆمەڵایەتییەکەشی تێکبشکێنێ و خۆی لەکەهەڵبپەکێت بە بزووتنەوەی هاوچینەکانی لە گشت عێڕاقدا، وە کوردستان بکاتە مەڵبەندێک بۆ گەشەی خەباتی چینایەتی لە سەراسەری عێڕاقدا دژی دەسەڵاتی بورژوازی لە ناوەند و بۆ بەدیهێنانی شۆڕشێکی سۆشیالیستی سەراسەری و هەمە لایەنە.

واتا دەخالەتکردنێکی کۆمۆنیستی جدی فکری و سیاسی بە ڕێگری لەو هەوڵ و کۆششە فکری و سیاسیانەی کە ئەنجام دەدرا لە لایەن ئۆپۆزسیۆنی قەومی ئیسلامی و ڕیفۆڕمخوازانی دەرونی سیستەمە سیاسییەکە، بۆ کێشکردنی ئەم جەماوەرە و هێنانەخوارەوەی لەو ئاستە بەرزە لە هەڵوێستی سیاسی ڕەتکردنەوەی سەراپای سیستەمە سیاسییەکە (بە دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆنییەوە) بۆ ئاستێکی نزم کە ببێتە بەشێک لە کێشمەکێشەکانیان و پارسەنگی ئەم یان ئەو حزب و ڕەوت و لایەنی بورژوازی لە هەڵبژاردندا.

جا ئەگەر بایکۆتەکە ئاکامی نەک هەر لێکدانەوەیەکی ماتریالیستی ئاوا، بەڵکو ئاکامی کارێکی کۆمۆنیستی پایەیی لەو چەشنە و پێشوەختی بەر لە هەڵبژاردنەکە نەبووبێت، ئەوا دەبێتە بایکۆتێک لە ڕوانگەی ڕادیکاڵیزمەی سەرووچینایەتی وردە بورژوازییەوە، کە لەڕووی عەمەلییەوە؛ یا ڕاگرتنی چینی کرێکارە لەو ئاستە لە هۆشیاریی ڕەتکردنەوەی سیستەمەکە، کە ئەمەش مەحاڵە چونکە ناتوانێت لەشوێنی خۆیدا بمێنێتەوە بە وەستاوی، بۆیە جارێکی تر دێتە خوارەوە و لێرەوە ئەرکی ئەم ڕادیکالیزمە وردە بورژوازییە ئەوە

دەبێت کە هەوڵبدات هەمدیسان بەرزی بکاتەوە تا دەورێکی تر، بەم شێوەیە لە ئەڵقەیەکی بەشدا دەسوڕێتەوە.
ئەگەری دووەم ئەوەیە کە ڕادیکالیزمەی وردەبورژوازی پاڵدەنێت بەو جەماوەرەوە و هانیان دەدات بۆ ڕاپەڕین و شۆڕش بەبێ ئەوەی کە ئاسۆی سۆشیالیستی و ڕێکخراوبوونی ڕیزەکانی بەو ئاسۆیەوە بە ئەندازەی کافی لەئارادا بێت، کە لەوسەرەوە چینی کرێکار و جەماوەری زەحمەتکێش هەرچەندە گورزیش لە پەیکەرەی دەسەڵاتدارەتی بورژوازی بدەن و تێکیبشکێنن، بەڵام ناتوانن دەسەڵاتدارەتی چینایەتی خۆیان (واتا دکتاتۆریەتی پڕۆلیتاریا ئەو تەعبیرەی کە بورژوازی دزێوی کردووە و زەندەقی لێ چووە) دابمەزرێنن و جارێکی تر حزب و ڕەوتگەلێکی تری بورژوازی سەروسامان دەدەنەوە بە دەسەڵات و ئەڵقە داخراوەکە بە ڕادیکالیزمەی سەروو چینایەتی وردەبورژوازی سەرلەنوێ دەست پێدەکاتەوە.
بۆیە لە غیابی کارێکی پایەیی کۆمۆنیستیدا بەشداری یا بایکۆت بۆ چینی کرێکار و زەحمەتکێش و توێژە بێ بەش و پەراوێزخراوەکانی کۆمەڵگە گۆڕانکاریەکی مانا بەخش ناهێنێتەدی.

کۆمۆنیزمی جەماوەری

لە هەرێمی کوردستانی عێراقدا و لەناو ئەو بزووتنەوەیەی کە ناسراوە بە (بزووتنەوەی چەپ و کۆمۆنیستی کوردستانی عێراق) ئەم ناوەڕۆکی ڕادیکالیزمە سەروو چینایەتییە بەناوی کۆمۆنیزم و کرێکارەوە ڕەواجی پێدەدرێت. کێشەکە ئەوە نییە کە هەڵوێستی بایکۆت و دژایەتی سەراپای سیستەمە سیاسییەکە بە دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆنەکەیەوە شتێکی باش نەبێت، کە دیارە ئەمە شتێکی باش و ئەرێنی (ئیجابی)یە، کێشەکە لەوەدایە کە پێشوەخت، پێش هەڵبژاردن ناوەڕۆکی کۆمۆنیزمەکەی ئەو ڕەوت و حزبانە، ئەم ڕادیکالیزمە جەماوەرییە و لەم هەڵبژاردنەشدا هەر ئەمە ڕەنگ پێ دەدەنەوە.
لەناو ئەم بزووتنەوەیەدا، چەند ساڵێکە تەوەرە و ستراتیژی سەربەخۆیی کوردستان، وەک ئاسۆیەک بۆ دەرچوون لە بارودۆخی "گێژاوی سیاسی" کوردستان، بێ ئەوەی بە دۆکیومێنتی ڕەسمی ڕەتکرابێتەوە، لە لایەن ئەو حزبەوە کە هەڵگریەتی بێدەنگیی لێکراوە، گەرچی هەندێ جار وەک نیگەرانی (لکاندنی هەرێم بە حکومەتی عێراقەوە کارەساتە!) گوزارشێک لە خۆی دەکات، بەڵام چەقی قورسایی خستنەڕووی ئاسۆی دەرچوون لەم دۆخەی هەرێم، لەناو ئەم بزووتنەوەیەدا و بەتایبەت لە ڕێگەی ئەم حزبەوە، شفتی کردووە و چۆتەسەر شکڵپێدان و وەڕێخستنی بزووتنەوەیەکی سەروو چینایەتی ڕادیکاڵ و پۆپۆلیستی بە بەدەستهێنانی "ئازادی" و "گۆڕانکاری"، لە ڕێگەی کۆکردنەوەی

هەڵسوڕاوانی بزووتنەوە ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکانی توێژە جیاجیاکانی زەحمەتکێشان و چینی کرێکار، وە لەم دواییانەدا ڕێکخراوی (کۆنگرەی ئازادی و گۆڕانکاری- م□تمر الحرية والتغيير) پێکھێناوە بۆی، وەک پڕۆژەیەکی هاوبەش لەگەڵ حزبی دەستەخوشکی لەسەر ئاستی عێڕاق، تا بزووتنەوەیەکی سەروو چینایەتی ڕادیکاڵ و پۆپۆلیستی لە هەرێمی کوردستاندا لە پەیوەندیدا بە هاوشێوەیەکی لەم چەشنە لە عێڕاقدا شکڵ پێبگرن.

ئەم دوو حزبە لە ڕێگەی ئەم پڕۆژەی (کۆنگرەی ئازادی و گۆڕانکاری)یەوە، ناڕەزایەتیی توێژە جیاجیاکانی چینی کرێکار و بەشە (فئة) ستەملێکراو و پەراوێزخراوەکانی کۆمەڵگە کۆدەکەنەوە دژی حکومەت و دەسەڵات، هەوڵدەدەن ڕێکخراو و ڕابەرايەتییان بکەن و ئاسۆیەکی ڕادیکاڵیان پێ ببەخشن لە بزووتنەوەیەکی جەماوەری عموم خەڵکیدا. وە لە ئەدەبیاتی نوسراو و بیستراو و بینراویشیاندا باس لە بورژوازی و کرێکار و شۆڕش و کۆمۆنیزم دەکەن، وەک پەردەیەکی ڕازاوە بەسەر ئەو پڕاتیکە سیاسی و عەمەلی و واقعییە عموم خەڵکییەدا.

ئەم ڕەوتە لەم هەڵبژاردنەشدا هەر ئەو ناو□□ک□ دیموکراتخوازە لە ڕادیکالیزمەی پۆپۆلیستی ڕەنگ پێدەداتەوە، بە زمان و چەمک و وشەی ڕادیکاڵ و سۆشیالیستی. واتا لەم هەڵبژاردنەدا هەر ئەم کۆمۆنیزمە جەماوەرییەی ڕەنگپێداوەتەوە کە پێش هەڵبژاردنەکە خەریکی پیادەکردنی بووە.

هەروەها لەناو ئەم بزووتنەوە چەپ و کۆمۆنیستییەی هەرێمەکە، هەشە کە ناوی (کۆمۆنیست)ی هەر پێوە ماوە، بەڵام هیچ بانگەشەیەکی (ئیدیعایەکی) کۆمۆنیستی و کرێکاری نییە، و ڕەواج پێدەری هەمان ڕادیکالیزمەی سەرووچینایەتی پۆپۆلیستانەیە، دوور لە بەکارھێنانی چەمک و زاراوەی چینایەتی و سۆشیالیستی، وە بە ناو□□ک□کی ڕووتوقوتی دیموکراتخوازی و تاموبۆیەکی ناسیونالیزمی چەپ، وە هەر ئەوەشی ڕەنگ پێداوەتەوە لەم هەڵبژاردنەدا.

لەم نێوەدا (ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی)، لە چەند ساڵی ڕابردوویدا لە هەرێمی کوردستان، لە ڕاگەیاندن و ئەدەبیاتەکانیدا پێچەوانەی ئەو ڕەوتانەی، کە کار لەسەر کۆکردنەوەی و ڕێکخستن و ڕابەرایەتی ناڕەزایەتی گشتی دەکەن، بۆ شکڵپێدان و وەڕێخستنی بزووتنەوەیەکی پۆپۆلیستی جەماوەری و ئۆڕگانسازی بۆ دەکەن لە شکڵی “کۆنگرەی ئازادی و گۆڕانکاری”دا، بەڵێ بەپێچەوانەی ئەوەوە (بەدیلی کۆمۆنیستی) خەتێکی فکری سیاسی کۆمۆنیستی ڕادیکاڵی خستۆتەڕوو، کە کاری پایەیی کۆمۆنیستی و ڕێکخراوکردنی خەباتی چینایەتی پڕۆلیتاریای خستۆتە دەستوری کاری خۆیەوە.

وە دژی هەرجۆرە ڕوانگە و لێکدانەوەیەکی سەرووچینایەتی وەستاوەتەوە بە "ئازادی" و "گۆڕانکاری" و نەک هەر پێداگری فکری کردووە لەسەر پەیوەستەگی واقعی ئەم دوو چەمکە بە خەباتی پرۆلیتاریا و شۆڕشی سۆشیالیستییەوە، بەڵکو لە پراتیکی ڕۆژانەشدا ئەو پەیوەستەگییەی بەرجەستەکردەتەوە و بەدەستهێنانی هەرجۆرە (ئازادی) و (گۆڕانکاری)ێکی لە هەرێم و لەسەراسەری عێراقدا بە بردنەپێشەوەی ئەو کارە کۆمۆنیستییە و بە پێشڕەوی خەباتی پرۆلیتاریاوە گرێداوە، وە دژی هەرجۆرە خۆشباوەڕییەک بە دیموکراتیزم و ناسیونالیزم وەک دوو ڕێگەچارە وەستاوەتەوە جا لەژێر هەر پەردە و پاکانەکەیدا بووبێت، وە لەم هەڵبژاردنەشدا هەر ئەوەی ڕەنگ پێداوەتەوە.

خەسڵەتی چینایەتی ئەم هەڵبژاردنە

فەلسەفەی هەڵبژاردنی پەرلەمانی ئەوەیە کە وای نیشان بدات کۆمەڵگە لە تاکە کەسی ئازاد و خاوەن دەنگ پێکهاتووە و لە هەڵبژاردندا ئازادانە بەشداری دەکات و نوێنەری خۆی چ ئەندام پەرلەمان بێت یان حزبێکی سیاسی هەڵدەبژێرێت، وە ئەو ئەندام پەرلەمانە یا ئەو حزبە نوێنەری ئەم جەماوەرەیە کە هەڵی بژاردووە، بەمەش سەرپۆشی ناوەڕۆکی چینایەتی حزبەکان و دەسەڵات و هەروەها سەرپۆشی ناوەڕۆکی چینایەتی کۆمەڵگە و ستەم و چەوسانەوەی چینایەتیش دەکات لەناو کۆمەڵگەدا.

لەم هەڵبژاردنەی هەرێمی کوردستانیشدا ئەم وێنەیە ڕەواجی پێدراوە لە لایەن میدیای بورژوازییەوە، جا چ لەناو بازنەی حزبەکانی دەسەڵات و پەراوێزیدا بن یان لەناو بازنەی ئۆپۆزسیۆندا بن وەیا سەربەخۆ و بێلایەن بن. کێشەی ئۆپۆزسیۆن زیاتر ئەوەیە کە دەڵێ پڕۆسەی هەڵبژاردن دیزاینکراوە یان دەنگەکان ساختەکاریان تێدا ئەنجام دراوە، یان حزبەکانی دەسەڵات ڕێگر بوون لە هەلی یەکسان لە هەڵبژاردندا، ...هتد، وە ئەمە لێکدانەوەیەتی بۆ دۆڕان و کەم بەدەستهێنانی ژمارەی دەنگ و کورسی ئۆپۆزسیۆن و بردنەوەی حزبەکانی دەسەڵات و بەدەستهێنانی دەنگ و کورسی زۆرتریان!

ئەگەر بە چاوێکی واقعی سەیری کۆمەڵگەی هەرێمی کوردستانی عێراق بکەین، دەبینین یەکانگیربوونێکی ئۆرگانیک هەیە لە نێوان سیاسەت و ئابووری نەک هەر لای حزبەکانی دەسەڵات، بەڵکو لای حزبە ئۆپۆزسیۆنە قەومی و ئیسلامییەکانیش.

هەردوو حزبی دەسەڵات خاوەن کۆمپانیا و پڕۆژەی هەرە زەبەلاحەکان و گروپی کۆمپانیا و خاوەن بانکە تایبەتەکانن، بازگانی دەرەکیان قۆرخکردووە، دەستیان داگرتووە بەسەر ڕووبەرێکی بەرفراوانی زەویە

نایابەکانی دەوروبەری هەموو شارەکان و بە مفتی ئەم موڵکە گشتییەی کۆمەڵگەیان خستەتە ژێر دەستی کۆمپانیاکانی کەرتی تەلارسازی و دروستکردنی گوندە هاوچەرخەکان، جگە لە دەست داگرتن بەسەر گومرگی خاڵە سنورییەکان و باج و دەرامەتی ناوخۆش، سەروەتەکانیان ملیارەها دۆلارە، وە تەواوی گەورە بازرگان و سەرمایەدار و پوڵدارانی خاوەن بزنس لەم هەرێمە بە هەزار و یەک ڕایەڵە و پەیوەندی، بەم حزبانە و بە حکومەتی هەرێمەوە بەستراونەتەوە و بەرژەوەندییەکانیان پارێزراوە.

ئەمە جگە لە هێزێکی میلیشیایی زۆر و دامودەزگای بیرۆکراتی ئیداری دەوڵەتی و میدیایی زەبەلاح، کە توێژگەلێکی لە مشەخۆری ئەفسەر و پلەدار، بەرپرس و کارمەندی پلەباڵای تێوەگلاو لە گەندەڵییەکانی دەسەڵات، ڕۆشنبیری زوڕنا لێدەر بە دەسەڵات … بەم دوو حزبەی دەسەڵاتەوە بەستراونەتەوە و لە گەندەڵییەکانیان بەهرەمەندن.

بەواقعی ئەم دوو حزبە (پارتی) و (یەکێتی) و حکومەتەکەیان نوێنەرایەتی سەرمایەی گەورە، سەرمایەی نیشتمانی و سەرمایەی مۆنۆپۆل دەکەن، سەرمایەیەک کە مۆنۆپۆڵی (قۆرخی) تەواوی جومگە سەرەکییەکانی ئابووری هەرێمەکەی کردووە و بەرژەوەندی سەرمایەی ناوەنجی و بچووکی بەخۆیەوە بەستۆتەوە، وە لە هەموو ڕوویەکەوە لە دژایەتیدایە لەگەڵ بەرژەوەندی و ماف و ئازادییەکانی جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش و ژنان و لاوانی کچ و کوڕی سەربە خانەوادە کرێکارییەکان. ئەم حزبانە هیچ پایەیەکی مادی و کۆمەڵایەتییان لەناو جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێشی هەرێمەکەدا نییە.

ناسیونالیزم بەگشتی و کوردایەتیش وەک بزووتنەوەی ناسیونالیستی کورد نوێنەری جوڵە و کۆڵەکەی سەرمایەیە، ئەگەر ئەم خسڵەتە لە کوردستانی ئێران و کوردستانی تورکیا و کوردستانی سوریا لە ئێستادا بەرجەستە و دەرکەوتوو نەبێت، ئەوا لەم هەرێمەی کوردستانی عێراقدا زۆر بەڕۆشنی وەک ڕۆژی ڕوناک دەبینرێت.

هەرچی ئۆپۆزسیۆنی بورژوا قەومی و ئیسلامییە، هیچ کێشەیەکی جەوهەری لەسەر سیاسەتە ئابوورییە نیولیبرالەکانی حکومەت و هەردوو حزبی دەسەڵات نییە لە ڕادەستکردنی کەرتی گشتی و سامانی کۆمەڵگە بە دەستی کەرتی تایبەت و کۆمپانیاکان، بەڵکو شەڕی لەسەر کێبڕکێی ئازادانەی ناو بازاڕە و دژی مۆنۆپۆلە (قۆرخکاریی) تا پشک و بەشی زیاتر بەر بەشێکی تری سەرمایەداران بکەوێت کە خۆیان بە مەغدور دەزانن لە چنینەوەی نیعمەتەکان لەناو بازاڕێکدا کە قۆرخکراوە.

لێرەوە بەڕوون و بە ئاشکرا دەبینرێت هەردوو بەرەی دژ بەیەک (دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆن) دوو جەمسەری یەک چینی کۆمەڵایەتین و لە کێشمەکێشی نێوان خۆیاندا بە جۆرەها میکانیزم، لەوانە خەرجکردنی

ملیۆنان دۆلار، وەگەڕخستنی دەزگای زەبەلاحی میدیایی، سود وەرگرتن لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان و لە ژێریشەوە بەکارهێنانی دەزگای سیخوڕی و هێزی میلیشیایی و (ئاسایش) بۆ تۆقاندنی جەماوەر و کڕینی دەنگ و ئیمتیاز بەخشینەوە، …هتد، بەڵێ لەڕێگەی ئیمکاناتی مادی و میدیاییەوە مانیپیولەکردنی بیروڕای گشتی جەماوەرێک دەکەن (manipulate people’s minds)، کە چەوساوەی سیستمی ئابووری و ڕژێمە سیاسییەکەیانن و هانیان دەدەن بە بەشداری لە یارییەکدا کە بورژوازی چوارچێوە و یاساکانی دیاریکردووە، تا ببنە پارسەنگ چ بە شەرعیەتدان بە دەستاودەست پێکردنی دەسەڵات لە ڕێگەی هەڵبژاردنەوە، یان ئیمتیاز وەرگرتن لە یەکتری لە کێشمەکێشە ناوخۆییەکانیاندا. ئەمە ناوەڕۆکی چینایەتی و واقعی ئەم هەڵبژاردنە و کێشمەکێشی ڕەوت و حزب و لایەنە قەومی و ئیسلامییەکان بوو لەم هەڵبژاردنە پەرلەمانییەی هەرێمی کوردستاندا.
خەسڵەتە چینایەتییەکانی ئەم هەڵبژاردنە هەتا لەڕووی شکڵیشەوە زۆر لە هەڵبژاردنەکی مۆدێرنی دەوڵەتە بورژوا ئارام و خاوەن دامەزراوە دەوڵەتییەکان دەچوو، گەرچی هەرێمەکە خاوەن دامەزراوەی دەوڵەتیش نییە.

لیستی هاوپەیمانی هەرێمی کوردستان

ئەم هاوپەیمانێتییە لە سێ حزبی (شیوعی کوردستان-عێراق)، (سۆشیالیست دیموکراتی کوردستان) و (زەحمەتکێشانی کوردستان) پێکهاتبوو کە یەک کورسی لە بازنەی سلێمانی بە (حزبی سۆشیالیست) بەدەستهێنا.
ئەم لیستە لانی کەم لە شکڵدا جیاوازییەکی لە لیست و لایەنە بورژوا قەومی و ئیسلامییەکانی تر هەبوو، ئەویش ئەوە بوو لە ڕێگەی کاندیدەکانی (حزبی شیوعی کوردستان)ەوە لە هەڵمەتی هەڵبژاردنەکەدا دژی سیاسەتی ئابووری نیولیبرالی حکومەتی هەرێم لە ڕادەستکردنی کەرتی گشتی بە دەستی کەرتی تایبەتی دەدوان و پێداگریان لەسەر بەرژەوەندی خەڵکی زەحمەتکێش و هەوڵدان بۆ دابینکردنی خزمەتگوزارییەکانیان دەکردەوە.
ئەوەی مەبەستی ئەمەیە لێرەدا ئەوەیە کە بزانین جێگەوڕێگەی ئەم لیستە چییە بە بەراورد بە لیست و لایەنەکانی تری ئۆپۆزسیۆنی بورژوا قەومی و ئیسلامی، وە جیاوازییەکەیان لەو ئۆپۆزیسیۆنە لە کوێدایە؟
سەرەتا ئەوە بڵێین کە ئەم سێ حزبە هەر لەسەرەتای پێکهێنانی حکومەتی هەرێم لە نەوەتەکانەوە لە زووربەی کابینەکاندا بەشداریان کردووە، یان سەرۆکی حزب و ئەندامانی مەکتەب سیاسی و کۆمیتە

ناوەندییەکانیان ڕاوێژکاری سەرەکی هەرێم و سەرۆک وەزیران بوون. واتا نەک هەر بەشێک بوون لە سیستمی سیاسی و دەسەڵاتدارێتی لە هەرێمی کوردستان، بەڵکو لەژێر سایەی حزبی یەکەمی دەسەڵات (پارتی)یشدا بوون و ئەندامانی پلە باڵایان بەهرەمەند بوون لە ئیمتیاز و گەندەڵییەکانی حکومەتی هەرێم.

(حزبی شیوعی کوردستان-عێراق) لە ڕاگەینراوی کۆبونەوەی (کۆمیتەی ناوەندی) لە (١٢ نۆڤەمبەری ٢٠١٨) بەدوای هەڵبژاردنی پەرلەمانی خوولی پێنجەمی ئەو کاتەدا کە توانی ببێتە خاوەنی یەک کورسی پەرلەمان، ڕایگەیاند کە (کۆمیتەی ناوەندی بڕیاری دا بەشداری کابینەی تازەی نەکاتن و دەنگی پێ نەدات بەهۆی جیاوازی دیدمان دژ بە پەیڕەوکردنی سیاسەتی نیولیبرالیزمی سەرمایەداری هێزە براوەکان، … خۆمان وەک حزبێکی بەرهەڵستکار ڕادەگەیەنین، بەڵام بەرهەڵستکارێک لە ڕوانگەی بەرنامەیەکی چەپی نیشتمانی دیمۆکراتیخواز). سەرەڕای ئەم ڕاگەیاندنی ئۆپۆزسیۆن بوونە، بەڵام ڕاوێژکاری چەند ئەندامێکی کۆمیتە ناوەندییەکەی هەر بەردەوام بووە بە سەرەکی هەرێم و سەرۆک وەزیرانن! کە دیارە هەردوو ئەم پۆستەش لە دەستی (پارتی)دان. لەوە دەچێت ئۆپۆزسیۆن بوونی (چەپی نیشتمانی دیموکراتیخواز) پێچەوانەی ڕاوێژکاری حکومەتی هەرێم نەبێت.

مەبەستمان لەم فاکتانە دەرخستنی جێگەوڕێگەکەیەتی کە ئەویش حزبێکی ڕیفۆرمخوازی ناو سیستمی سیاسیی هەرێمی کوردستانە، جا چ بەشدار بێت لە حکومەت یان ئۆپۆزسیۆن بێت. ئەم ڕیفۆرمخوازیی ناو سیستەمییەش هەرگیز بەو مانایە نایەت کە حزبێکی ڕیفۆرمیست بێت، و لەناو بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکاندا خەریکی تێکخستن و بەگژاچوونەوەی دەسەڵات بێت و لە ڕێگەی فشاری بزووتنەوە جەماوەرییەکانەوە ڕیفۆرم داسەپێنێت بەسەر دەسەڵاتی بورژوازیدا، بەڵکو لە ڕێگەی ڕاوێژکاری دەسەڵاتەوە خوازیاری چاکسازی و ڕیفۆرمە لەناو خودی سیستمی سیاسی و ئابووری (دژی نیولیبرالیزم) و وەک (چەپی نیشتمانی دیموکراتیخواز) ئامۆژگاری پێشکەش دەکات بە دەسەڵات و هوشداری پێ دەدات کە “ئەزموونی بەنرخی کوردستان” و “بەها نیشتمانی و نەتەوەیەکان و ئەو دەسکەوتانەی کە بەدەست هاتوون” ناشیرین نەکات و لەدەستیان نەدا!

پێویستە ئاماژە بەوە بدەین کە بەشێک لە کادر و چالاکوانانی ئەو حزبە ساڵەهایە ناڕازین بەو ڕێبازەی کە حزبەکەیان هەیەتی لە نزیکایەتی حزبی دەسەڵاتداری یەکەمی هەرێمەکە (پارتی) و لەگەڵ ئەوەشدا کە (کۆمیتە ناوەند)ی بڕیاری ئۆپۆزسیۆن بوونی داوە، بەڵام پەیوەندییە واقعییەکە بەو حزبەی دەسەڵاتەوە هەر لە شوێنی خۆیدا ماوەتەوە.

ئەم هاوڕێ ناڕازییانەی ناو حزب لە زۆرێک لە ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکاندا دژی دەسەڵات چالاک بوون و باجی ئەم خەباتەشیان داوە و جێگەی پشتیوانی و دەستخۆشانە بوون، بەڵام نەیانتوانی خۆیان کۆبکەنەوە وەک فڕاکسیۆنێک، خەتێکی جیاواز و ڕێبازێکی فکری و سیاسی جیاواز لە سەرکردایەتی حزبەکەیان بخەنە بەردەم ئەندام و هەوادارانی حزب و خەباتێکی جدی بکەن دژی خەتی ڕاستڕەوانەی حزبەکە، بە پێچەوانەوە لە یەک ساڵی ڕابردوودا و لە پڕۆسەی ئەم هەڵبژاردنە پەرلەمانییەدا ڕەخنە و گلەوگازەندەکانیشیان هەرچی هاتووە کاڵتر بێتەوە و بوون بە بەشێک لە هەڵمەتی هەڵبژاردنی خەتی ڕەسمی حزبەکەیان.
ناوەڕۆکی هەڵمەتی هەڵبژاردنی ئەم هاوپەیمانێتییە هەرە باشەکەیان هەڵمەتی (حزبی شیوعی کوردستان) بووە، کە ئەوەی سەرەوەیە و باسمان کردووە، و داوای لە جەماوەری زەحمەتکێش و خەڵکی ئازادیخواز و عەلمانی و مۆدێرن کردووە تا دەنگیان پێبدەن و بچنە پەرلەمانەوە، بۆ ئەوەی لەناو پەرلەمانەوە هەم بەرگری لە بەرژەوەندییەکانیان بکەن و هەم پڕۆژە لە بەرژەوەندیان پێشکەش بە دەسەڵات بکەن، وە لە ڕێگەی چاودێری حکومەت و دامەزراوەکانی دەسەڵات و یاساوە هەوڵبدەن بەربگرن بەو سیاسەتانەی کە دژی جەماوەرن و لە بەرامبەردا پڕۆژەی ڕیفۆرم بۆ خزمەتگوزاری پێشکەش بکەن.
ئەمەش هەروەک لە سەرەوە ئاماژەمان پێدا ڕیفۆڕمی دەرون ڕژێمی یان دەرون سیستمییە. وە بە درێژایی تەمەنی ئەم حزبە شیوعییەش ئەوە ڕۆڵی بووە، بەشێک بووە لە سیستمی سیاسی هەرێمەکە و تا ئێستا چوار بەش لە پێنج بەشی ژیانی لە کابینە یەک لەدوای یەکەکانی حکومەتی هەرێمدا بەشدار بووە، هەتا لە گەرمەی شەڕی ناوخۆدا دوای (٣١-ئابی ١٩٩٦) کە (پارتی) بە هاوکاری سوپای عێڕاق هەولێری گرتەوە، ئەم حزبە بەشداری لە حکومەتەکەی هەولێری (١٩٩٦)ی (پارتی)دا کرد بە دوو وەزیر، هەروەها کاتێکیش لە (١٧ شوباتی ٢٠١١) لە شەپۆلی خۆپێشاندانەکاندا چەندین لاوی خوێنگەرم شەڵاڵی خوێن کران لەبەردەم بارەگای (پارتی) لە سلێمانی، بەڵێ لەو کاتەدا ئەندامێکی مەکتەب سیاسی ئەو حزبە (وەزیری ڕۆشنبیری) و (قسەکەری فەڕمی) حکومەتی هەرێم بوو.
بەڵام هێشتا بزووتنەوەکەی (١٧ی شوبات) تەواو سەرکوت نەکرابوو کە تا (٢٠-٤-٢٠١١) خایاندی، بە بۆنەی یەکی ئایاری (٢٠١١)ەوە ئەم حزبە یاداشتێکی پێشکەش بە حکومەت کرد کە کۆمەڵێک خواست و داواکاری کرێکارانی تێدا بوو. جا ئەمە نمونەیەکی بەرجەستەی ڕیفۆرمیستی ناو سیستەمەکەیە. حزبی دەسەڵاتداری حکومەت جەماوەری ناڕازی و خۆپێشاندەر دەداتە بەر دەستڕێژی گوللە، (حشک)یش خاوەن

وەزیرە و پڕۆژەی ڕیفۆڕم بۆ کرێکاران پێشکەش بەو حکومەتە دەکات! لە (٢٠١٨)شەوە هەمان ڕۆڵ دەبینێت، بەڵام لە دەرەوەی کابینە و خۆی وەک ئۆپۆزسیۆن دەناسێنێت، بەداخیشەوە کە شانسی نەبوو هیچ ئەندام پەرلەمانێکی دەرنەچوو تا وەک ئۆپۆزسیۆن لەناو پەرلەمان هەمان ڕۆڵی ڕیفۆڕمیستی ناو سیستم ببینێتەوە.
هەرچی حزبی (سۆشیالیست) و (زەحمەتکێشان)ە کە (سەرۆکەکانیان لە ماوەی جیاجیادا ڕاوێژکاری سەرۆکی هەرێم بوون) لەوانەیە ئەم دوو حزبە خۆشیان پێیان سەیر و سەمەرە بێت ئەگەر وەک ئۆپۆزسیۆن حسابیان بۆ بکەیت! بەڵام هەرچۆنێک بێت کێشەیەکی ئەوتۆیان نییە لەگەڵ پلاتفۆڕمەکەی حزبی شیوعی.
ئەم سێ حزبە هەریەکەیان تایبەتمەندی جیاوازی فکری و مێژووی خۆی هەیە، بەڵام لە ناوەڕۆکی سیاسیاندا وەک دەڵێن مناڵی یەک خانەوادەن، واتا لە ڕووی فکری و شکڵگیری مێژوویانەوە جیاوازن لە یەکتری و ناتوانن تێکەڵ بەیەک بن و ببنە یەک حزب، بەڵام ڕێبازی سیاسییان زۆر نزیکە لە یەکەوە، ئەمەش بنەمای نەک هەر ئەم هاوپەیمانێتییەیان بووە کە وەک یەک حزبی سیاسی ڕۆڵیان گێڕاوە، بەڵکو هەموو مێژووی سیاسیشیان وەک یەکە لەناو سیستمی حوکمڕانی و سیاسی هەرێمەکە.

سێ خاڵ بۆ کۆتایی وتارەکە

لە وتارێکی پێشووترمدا بەر لە هەڵبژاردنەکە نوسیبووم کە ئەم هەڵبژاردنە دەروازەیەکە بۆ خەستبوونەوەی هەرچی زیاتری قەیرانەکان.
یەکەم. ئاکامەکانی ئەم هەڵبژاردنە، هەرێم دەخاتە ناو قەیرانێکی پێکهێنانی حکومەتییەوە، ئەمەش زۆر کێشە نییە، چونکە کاتێک ئەمە کێشەیەکی جدی دەبوو کە دوو حزبی دەسەڵات ببونایە کەمینەیەکی لاکەوتە و حزبە ئۆپۆزسیۆنە قەومی و ئیسلامییەکانی تر بەرپرس بکرانایە لە پێکهێنانی حکومەت، کە لەم حاڵەتەدا ئەستەم بوو (پارتی) و (یەکێتی) دامودەزگای فەرمانڕەوایتییان ڕادەست بکەن، یان یەکێک لە حزبەکانی دەسەڵات بۆ نمونە (یەکێتی) دەنگ و کورسی زۆر کەمی بهێنایە لە چاو (پارتی) و ئەو حزبەش بیویستایە بەبێ (یەکێتی) حکومەت پێکبهێنێت، کە لەم حاڵەتەشدا (یەکێتی) دامودەزگای فەرمانڕەوایەتی زۆنی سەوزی ڕادەست نەدەکرد، جا قەیرانێک کە لە ئێستادا بۆ پێکهێنانی حکومەت دێتەئاراوە، وەک هی هەر وڵاتێکی تر لەسەر پۆست و پلە و بەشی هەردوو حزبە، لە زۆر وڵاتدا ئەمە پێش دێت، وەک نمونەی فەڕەنسای ئەمساڵ.
کێشەکە ئەوەیە کە ناسیونالیزمی کورد وەک بزووتنەوەیەکی چینایەتی

سیاسی تا ئەستا بە درێژایی زیاتر لە سە دەیە سەرکەوتوو نەبووە لەوەی کە ئۆڕگانێکی دەسەڵاتدارێتی بورژوازی خاوەن دامەزراوەی دەوڵەتی دروست بکات کە لە هەڵبژاردنەکاندا دەستاودەستی پێ بکرێت، هەرێمی کوردستان گەرچی یەک هەرێمی فیدڕاڵییە لەناو عێراقدا، بەڵام بەواقعی دوو هەرێمی کەنفیدڕاڵییە لەناوخۆیدا لەژێر دەسەڵاتی دوو هێزی میلیشیاییدا، جا ئاکامەکانی ئەم هەڵبژاردنە هیچ شتێک لەو واقعە ناگۆڕێت و درێژکراوەی ئەو مێژووە دەبێت و ناپایەداری سیاسی و نادیاری ئایندەی هەرێمەکە و مانەوەی وەک گۆڕەپانێکی مانۆڕی سیاسی و میلتاریستیی تورکیا و ئێران و ئەمریکا هەر درێژە دەکێشێت.

دووەم قەیرانی ئابووری و بێکاری و ناڕەزایەتی درێژە دەکێشێت. حکومەتی ئایندە درەنگ یان زوو پێک دەهێنرێت و لەسەر هەمان ڕێباز دەڕوات لە پیادەکردنی سیاسەتە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکانی نیولیبرالیزم و ڕێنماییەکانی (بانکی نێودەوڵەتی) و (سندوقی دراوی نێودەوڵەتی) کە لە (٢٠١٦)ەوە لە کۆنفراسی هاوبەشی (بانکی نێودەوڵەتی) و (حکومەتی هەرێم) بە بەشداری (نەتەوە یەکگرتووەکان) بەسترا و نەخشەکەی دانرا لە کابینەی هەشتەمدا، کابینەی نۆهەم بە هەنگاوی خێرا بردییە پێشەوە، کابینەی دەیەمی داهاتووش ئەگەر هەنگاوەکانی خێراتر نەکاتەوە ئەوا هێواشتری ناکاتەوە.

ئەمەش واتا درێژەدان بە کەڵەکەی سەرمایە و کۆکردنەوەی هەرچی زیاتری سەروەت و سامان و نیعمەتەکانی کۆمەڵگە لە دەستی کەمایەتییەک و ڕاگرتنی زووربەی هەرە زۆری جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێشیش لە هەژاری و بێکاری و پەراوێزخراوییدا.

کۆمەڵگەیەکیش کە دەرگیری هەژاری و بێکاری و جۆرەها تڕاژیدیا بێت، زەمینەیەکی بابەتی فەراهەم دەنێ بۆ پەرەسەندی کۆنەپەرستی و خکاندنی ئاوات و ئارەزووی لاوانی کچ و کوڕ بۆ ئازادی و پێشکەوتن، وە زەمینەی ژیانەوە و گەشەی داب و نەریتی پیاوسالارییش دەخوڵقێنێت و ستەم لەسەر ژنان توندوتیژتر دەبێتەوە و جێگەوڕێگەیان لە هەرێمەکە لەوەی کە هەیە زۆر خراپتری لێ دێت، بەڵام لە بەرامبەر ئەم بارودۆخەدا ناڕەزایەتی سەرهەڵدەدات و بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی کرێکاران و زەحمەتکێشان و بێکاران و لاوانی کچ و کوڕ و ژنانی ئازادیخواز دێنەمەیدان، وە ئەمجارە لەبارودۆخێکیشدا کە سەرمایەداری زیاتر کۆمەڵگە لەڕووی چینایەتییەوە قوتبی و دوو کەرت دەکات و دەسەڵاتیش زیاتر ڕووی ڕاستەقینەی بۆ جەماوەر دەردەخات.

سێیەم. دەبێ چ بکرێ و خۆئامادەکردن. شەپۆلێکی نوێ لە خەباتی چینایەتی بەڕێوەیە، ئەم خەباتە بەبێ دەخالەتی کۆمۆنیزم ناگات بە

هیچ شوێنێک چونکە ئەوە کۆمۆنیزمە کە خەباتی توێژ و بەشە جۆراوجۆرەکانی چینی کرێکار و گرووپە ستەم لێکراو و پەراوێزخراوەکان لە بزووتنەوەیەکی یەکگرتووی چینایەتیدا شکڵ پێدەدات و چینی کرێکار لە چینێکەوە کە بابەتی چەوسانەوەیە دەگۆڕێت بۆ چینێکی خەباتکار لە پێناو بەرژەوەندی چینایەتی خۆیدا، وە ئەوە کۆمۆنیزمە کە ڕابەرایەتی دەکات و دەیهێنێتە مەیدان بۆ داسەپاندنی دەسەڵاتی چینایەتیی خۆی. هەر ئەم ڕێگە واقعییەشە کە یەکێتی چینی کرێکار لە هەرێمەکەدا بەرجەستە دەکاتەوە و کۆتایی بەدوو ئیدارەیی و دوو زۆنی دەهێنێ، ئەمە ڕێگەی واقعی پڕۆلیتاریانە و کۆمۆنیستییە بۆ یەکگرتووکردنەوەی کوردستان و گرێدانەوەی خەباتی کرێکاران و زەحمەتکێشان بە خەباتی هاوچینەکانیان لە سەراسەری عێراقدا.
شکڵپێدان و وەڕێخستنی بزووتنەوەیەکی کۆمۆنیستی شۆڕشگێڕ لە دەرونی چینی کرێکار و خەبات و ناڕەزایەتییەکانیدا، وە یەکگرتووکردنی کۆمۆنیستە شۆڕشگێڕ و مارکسیستەکان لەو پڕۆسەیدا، لە ئەرکە هەرە لە پێشەکانمانە.
کۆمۆنیست و مارکسیستەکانی هەرێمی کوردستان لەناو هەر حزب و ڕێکخراوێک و ئەڵقە و دەستەجاتێکدا بن پێویستە بەشێک بن لەم وەڕێخستن و شکڵپێدانە بەم بزووتنەوە چینایەتییە مەزنە، وە سنوربەندییەکی ڕۆشن و لەبڕاوانە لەگەڵ هەرجۆرە ئاسۆ و ئەجندایەکی ڕادیکالیزمەی سەرروو چینایەتی و ناسیونالیستیدا بکەن لەناو ناڕەزایەتییەکاندا. ئەم باسە لە داهاتوودا درێژە پێدەدەین.

کۆتایی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٤
نادر عەبدولحەمید

ئۆتیزم: ناساندن، هۆکار، نیشانە و چارەسەرییە

زانستییەکان..160.. ابراهیم موحەمەد(ئەبڕاهام لەقای)

زنجیرەی ١٦١.

ئۆتیزم (Autism) بریتییە لە دۆخێکی پەرەسەندنی دەماری کە کاریگەری لەسەر مێشک دەکات و بەشێوەیەکی سەرەکی کاریگەری لەسەر پەیوەندی کۆمەڵایەتی، پەیوەندیکردن و رەفتار دەکات. ئەم دۆخە لە تەمەنی منداڵیدا دەردەکەوێت.

هۆکارەکانی ئۆتیزم بەشێوەیەکی گشتی دەکرێ: هۆکاری جینی و گۆڕانکاری لە جینەکاندا و بۆماوەیی بێت.

هەروەها هۆکاری ژینگەییەکانی وەك: تەمەنی دایک و باوک کاتی دووگیانی و کێشەکانی کاتی دووگیانی و هەندێک دەرمان لە کاتی دووگیانی. سەرەڕای ئەمانەش هۆکاری بایۆلۆجییەکانی وەك
گۆڕانکاری لە پێکهاتەی مێشکدا، ناهاوسەنگی کیمیایی لە دەمارە گوێزەرەوەکان یاخود ڕێژەی پرۆتین و جۆر و شێوازەکەی لە مێشکدا دەتوانن ببنە فاکتەری دروستبوونی ئۆتیزم.

نیشانەکان لە کەسی توشبوو بە ئۆتیزم دەکرێ ئەمانە بن:
کێشە لە پەیوەندی کۆمەڵایەتی، دووری لە پەیوەندی چاو
کەمی هاوسۆزی، دژواری لە دەستایەتی دروستکردن.
کێشە لە پەیوەندیکردن و دواکەوتن لە قسەکردن، دووبارەکردنەوەی وشە و ڕستە، تێنەگەیشتن لە زمانی جەستە.
هەروەها ڕەفتاری دووبارە و جووڵەی دووبارە و پابەندبوون بە ڕۆتین و هەستیاری بەرامبەر دەنگ یاخود رووناکی.

چارەسەرە زانستیەکان بۆ ئۆتیزم:
چارەسەری ڕەفتاری:
(ABA (Applied Behavior Analysis

و چارەسەری فیزیکی Physiotherapist.

ڕاهێنانی کۆمەڵایەتی و چارەسەری پیشەیی.

چارەسەری دەروونی: چارەسەری گفتوگۆیی، ڕاهێنانی دایک و باوك.

چارەسەری پزیشکی: دەرمان بە نیشانە تایبەتەکان و چاودێری بەردەوام.

و چارەسەری فیزیکی Physiotherapist

سەرچاوەکان:
https://www.psychiatry.org/psychiatrists/practice/dsm-1

-2
https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/autism-spectrum-disorders

-3
https://www.nimh.nih.gov/health/topics/autism-spectrum-disorders-asd

https://www.cdc.gov/autism/data-research/index.html-4

کتێبی فەلسەفەی بیرکردنەوەی دڵشاد کاوانی بۆ یەکەمجار چاپ و بڵاودەبێتەوە

پوختەیەک لە بارەی کتێبەکە

فەلسەفەی بیرکردنەوە، سەرەتایەک بە بیری فەلسەفەی کوردیی.

فەلسەفەی بیرکردنەوە، کتێبێکی هزریی فەلسەفیی کوردییە 253 لاپەڕەیە و لە دووتوویەی بەرگێکی جواندا خۆی دەبینێتەوە. ئەم کتێبە لە نووسینی دڵشاد کاوانییە و لەلایەن بەڕێوبەرایەتی ڕاگەیاندن و چاپ و بڵاوکردنەوەی سەرانی وەزارەتی ڕۆشنبیریی و هونەریی حکومەتی هەرێمی کوردستان بە زینجیرەی ژمارە (19) بۆ ساڵی 2024 بۆ یەکەمجار چاپ و بڵاو دەکرێتەوە. کتێبەکە (22) وتاری فەلسەفیی لە خۆ دەگرێت، کە تێیدا ڕەنگ و ڕیشەی سەرهەڵدانی فەلسەفە بە فەلسەفەی ڕۆژهەڵاتیی، وەک بنەچەی دایکی فەلسەفەکان گەڕاندۆتەوە. باسی

قوتابخانە سەرەتاییەکانی فەلسەفەی یۆنانیی دەکات. هۆکاری نەبوونی قوتابخانەیەکی فەلسەفیی و ئاریشەی فەلسەفە لە بیری تاکی کورددا لە ڕابردوو و ئێستا خستۆتە بەرباس.

دڵشاد کاوانی ڕایگەیاند: دوای ئازادیی لەپێچینەوە، ئەمە دووەمین کتێبی چاپکراوی ژانری فەلسەفیی و هەروەها دەیەمین کتێبی چاپکراویەتی، کە ئێستا چاپ و بڵاو کراوەتەوە. بە یەکجار لە پێشانگای نێودەوڵەتی سلێمانی دەکەوێتە بەردیدی خوێنەران.

ئەمەشی خستەڕوو: گرنگی بە چەمکەکانی بیرکردنەوە، فەزیلەتەکان، حەقیقەت، بەختەوەری، ڕەوشت، ئەندرۆجینیزم و چەمکەکانی دیکەی ئەخلاقی داوە. بە پشت بەستن بە تیۆرییەکانی فەلسەفە و بۆچوونی فەیلەسووفانی گریک و بیرمەندانی ڕۆژهەڵاتی و پێگەی ئەفسانەکانی ڕۆژهەڵاتی کاریگەری لە ڕەوتی فەلسەفەی دا دیاریکردووە. بەتایبەتی قوتابخانە فەلسەفییەکانی وەک میلیتەس و ستۆیکیی، بە دیاریکراوی فەلسەفەی پێش سۆقرات و سەردەمی سۆقرات، کراوەتە ئامانج. هەروەها ئەرک و ڕۆڵی ڕەوشت لەسەردەمی مۆدێرنتە خراوەتە بەرباس. هەروەها نووسەر باسی لەوەکردووە، کە مرۆڤ و ئاکارەکانی دەخاتە بەر ڕەخنە.

ناونیشانی کتێبەکە لە ناونیشانی وتارێکی ناو کتێبەکە وەرگیراوە، کە نووسەر لە پێشەکی کتێبەکەدا پەنجەی خستۆتە سەر ئاریشەکانی بەردەم کایە مەعریفییەکان و کتێب و نووسەرانی بابەتی بواری فەلسەفی لە کۆمەڵگەی کوردیدا، نائامادەگی بیرکردنەوەی فەلسەفی، لەسەردەمی ئێستا و وەک پرسێکی هەنووکەیی جیهان دەبینێت.

بەتایبەتی بیرنەکردنەوەی بابەتییانە لەناو گەلی کورد و ڕووخانی شارستانییەتە یەک لەدوای یەکەکانی کورد، بەدەر لە هۆکاری لوجستی و داگیرکاری و کوشتن و بڕین و سڕینەوەی شوناسی کورد لەسەر دەستی داگیرکارانی، بیرکردنەوەی ڕوکەشیانە و نەبوونی ڕوانینی فەلسەفەکاری و قوتابخانەیەکی فەلسەفی و بە گەورەترین گرفتی بەردەم گەلی کورد دەزانێت.

لە کۆتاییدا دڵشاد کاوانی نووسەری کتێبی فەلسەفەی بیرکردنەوە، گرنگی کتێبەکە لەوەدا دەبینێتەوە کە جیاواز لەو کتێبانەی دیکەی فەلسەفیی، کە تەنیا وێنا و ئاوێنەی گواستنەوەی ڕەنگ و ڕووی فەلسەفەی ڕۆژئاوایی بوون، کەچی ئەم کتێبە بە بیرێکی کوردانە و ڕۆژهەڵاتیانە و تێگەیشتنێکی فەلسەفیانە لە ژیان و چەمکەکانی فەلسەفیی دەڕوانێت.

کتێبەکە پشتی بە ٢١ سەرچاوەی فەلسەفی بە زمانەکانی عەرەبی و فارسی و ئینگلیزی، بەستووە. ئیستا بە خوێنەران و هەوادارانی فکر و فەلسەفە بەردەستە.

حکومەتی دوای هەڵبژاردن.. عوسمانی حاجی مارف

حکومەتێک گەر یەکێتی نیشتمانی بەشداری تێدا نەکات، ئەو حکومەتە ناتوانێت پێکهاتەیەک بێت دەسەڵاتی خۆی بەسەر هەموو ناوچەکانی هەرێمدا درێژکاتەوە، بەتایبەتی سلێمانی و هەڵەبجە، چونکە دەسەڵاتی یەکێتی بە هەر هاوسەنگییەک بێت لە بەرامبەر پارتیدا ڕایگرتووە، لە ئەنجامدا وەها چەبووەتەوە کە توانیویەتی تەواوی دامودەزگاکانی ناوچەی سەوز کۆنترۆڵ بکات. هەروەها هێزی تایبەتی خۆی لە پێشمەرگە و ئاسایش و پۆلیس دابینکردووە.

ئێستا هەرێم لە بەردەم تاقیکردنەوەی چارەنووسێکی دیکەدایە، ئەویش پێکهێنانی حکومەتی نوێیە لەژێر ڕۆشنایی ئەنجامی هەڵبژاردنەکاندا کە بووە هۆی سەرکەوتنی بارزانی بەسەر ڕکابەری ڕاستەوخۆی خۆی، کە تاڵەبانیە، ئەمەش خوڵقێنەری پرسیارێکی ئاڵۆزە، بۆیە نازانرێت سەقامگیری هەرێم چۆن دابین دەکرێت.

دەرکەوتنی ئەنجامە سەرەتاییەکانی هەڵبژاردن نەک هەر نائومێدی بە بافڵ و یەکێتی هێنایە ئاراوە، بەڵکو نائومێدی بە هاوپەیمانیە عێراقییەکانی و تەنانەت بە ئێرانیش دروستکرد، کە هیوایان ئەوە بوو لەو ڕێگەیەوە نفوزی خۆیان بە تەواوی هەرێم درێژ کەنەوە و پاشەکشەیەکی تر بە بارزانی بکەن.

ئەو هێزە عێراقیانەی هاوپەیمانی ئێرانن، کە بەهیوای ئەوە بوون هاوسەنگییە سیاسییەکانی هەرێم بە قازانجی یەکێتی، لەڕێگەی هەڵبژاردنەوە بگۆڕن، بەڵام سەرکەوتوو نەبون، بۆیە ڕەنگە دوای شکستی هەوڵەکەیان، بەنیازی ئاڵۆزکردنی پێکهێنانی حکومەت بن لە هەرێم، تا ڕێگری بکەن کەجارێکی تر پارتی لە دەسەڵاتدا جێگیر نەبێتەوە.

ئەم گۆڕانکاریە جۆراوجۆرانەی کە لەلایەن یەکێتیەکەی تاڵەبانیەوە داواکرابوو، هیوای دەخواست هاوکاربێت بۆ بەدەستهێنانی ئەنجامی هەڵبژاردنێکی جیاواز لە هەڵبژاردنەکانی پێشوو، بەئەوەی بتوانێت ڕەوتی حوکمڕانی بگۆڕێت، بەو دروشمەی کە لە بانگەشەی هەڵبژاردنەکانیدا بەرزیدەکردەوە.

سەختی پرۆسەکەش لەوەدایە کە بەشداری هەردوو پارتی و یەکێتی لە

پێکهێنانی حکومەتی هەرێمدا، ناچارێکی دۆخی سیاسی هەرێمە، ئەمەش چۆن ساغ دەبێتەوە ئاکامەکەی لە ئێستادا ڕۆشناییەک نیشان نادات.

بازنەی سیاسی عێراق بەگشتی ترسی ئەوەیان هەیە کە تاڵەبانی و یەکێتی پرۆسەی پێکهێنانی حکومەتی دوای ئەم هەڵبژاردنە بەجۆرێک لە هەرێم ئاڵۆزتر بکات، بەوەی کە ئیمتیازاتێک زیاتر لە قەبارەی خۆی داوابکات، بە بەرزکردنەوەی سەقفی داواکارییەکانی و خستنەڕووی مەرجی مەحاڵ بۆ بەشداریکردن لە حکومەتدا. بۆیە پێشبینی دەکرێت پرۆسەی پێکهێنانی حکومەتی هەرێم ماوەیەکی زۆر بخایەنێت و ڕەنگە دۆخێکی نوێ بسەپێنێت.

تەنی نێوان پارتی و یەکێتی لە کاتی بانگەشەی هەڵبژاردندا زۆر تیژ بوو، ئەگەر ئەم دۆخە هەروا بمێنێتەوە، کە تائێستا ئەوەی پێوە دیارە، وەک ڕەتکردنەوەی "هەژماری من" و قسەکردن لەسەر ڕێگەنەدان بە حکومەتی تاکڕەو...، ئەوە مانای ئەوەیە کە پارتی دەبێت لەجیاتی یەکێتی بەدوای هێزی دیکەدا بگەڕێت کە هاوپەیمانی لەگەڵدا بکات.! ئەمەش دۆخێکی تەواو نالەبار دەخولقێنێت.

واتە ئەگەر ئەمە ڕووبدات، مەترسی دیکە سەرهەڵدەدەن کە بەشایی نێوان سلێمانی و هەولێر فراوانتر دەکات، ئەمەش دەبێتە هۆی درز و شکاندنی پێکهاتەی حکومەتی هەرێم، دەبێتە هۆی لاوازکردنی پێگەی حکومەتی عێراقی لە ئاستی ناوچەکەو تەنانەت لە ئاستی نێودەوڵەتیشدا.

مەسعوود بارزانی، دوای دەرەنجامە سەرەتاییەکان وەک سەرکەوتووییەک لە هەڵبژاردنەکاندا، پابەندبونی خۆیان بە پێشخستنی گوتارێکی میانڕەوانە، لەکرانەوەی بە هاوبەشی و هاوکاری لەگەڵ هێزە سیاسییە جیاوازەکانی هەرێم بۆ پێکهێنانی حکومەت راگەیاند، بەڵام هاوکات تاڵەبانی تائێستا ناڕونی هەڵوێستی خۆیانی پاراستوە و قسەیەکیان لەسەر هەڵوێستەکەی بارزانی نەکردوە، بەردەوامن لە بەرەوپێشبردنی هاژوهوژی سەرکەوتنەکانیان لە هەڵبژاردنەکاندا، سەرەڕای ئەوەی ژمارەی کورسییەکانیان پێچەوانەکەی نیشان دەدەن

لە کۆی ١٠٠ کورسی پەرلەمان، ٣٩ کورسی بارزانی، ٢٣ کورسی تاڵەبانی، بەرزبوونەوەی بزووتنەوەی نەوەی نوێ بۆ پلەی سێیەم بە ١٥ کورسی، باقی کورسییەکان بەسەر لایەنەکانی تردا دابەشکران، هەروەها یەکێک لە دیاردەی سەرسوڕهێنەری ئەم هەڵبژاردنە لەدەستدانی کورسییەکانی بزووتنەوەی گۆڕانە کە چاوەڕوانکراو بوو، ئەمەیە کە پێشوەختە ئەنجامەکانی هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێمی خستە ناو شێوازێکی تر لە گێژاوی پێکهێنانی حکومەتی هەرێم، چونکە هیچ گۆڕانکارییەکی ڕیشەیی لە ئاسۆی دۆخی سیاسی هەرێمدا نیشان نەدا، یەکەم: بە پێچەوانەی ئەو بانگەشانەی کە ئۆپۆزیسیۆن دەیان

کرد بە کۆتایی دەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانی، بەڵام ئەنجامی هەڵبژاردن پێچەوانەکەی نیشاندا. دووەم: بەوپێیەی بارزانی و تاڵەبانی وەک دوو لایەنی سەرەکی زۆرینەیان بەدەست نەهێنا، تا لایەنێکیان بتوانێ حکومەت پێکبهێنێت، مەگەر پێکهێنانی حکومەت دوبارە بە ڕێکەوتنی نێوانیان یان لەنێوان یەکێکیان و لایەنە سیاسییەکانی دیکەدا ڕێکخەنەوە! بەوپێیەی بارزانی جگە لە هاوپەیمانی لەگەڵ تاڵەبانی هیچ بەدیلێکی نییە، پرۆسەی پێکهێنانی حکومەتی داهاتوو قورس و ئاڵۆز دەبێت و کاتێکی زۆری دەوێت.
هەڵبەتە ئەو لایەنە بچووکانەش ڕۆڵی گەورەیان نابێت لە پێکهێنانی حکومەتدا، چونکە کورسییەکانیان کەمە و ئەو کورسیانە هاوکاری بارزانی و تاڵەبانی نابن بە پێکهێنانی زۆرینە کە بتوانن حکومەتی داهاتوو پێکبهێنێت، واقیعی کوردستانیش بەجۆرێک پێشهاتووە کە حکومەت هەر بەسەر بارزانی و تاڵەبانیدا دەسەپێت، کە ئایا حکومەت پێکدەهێنن یان نا، تەنانەت ئەگەر هەریەکەیان توانای ئەوەی هەبێت کە زۆرینە کۆکاتەوە، بەڵام ناتوانێ حکومەتێک بێت لە تەواوی جوگرافیای هەرێمدا ڕاوەستێت و دەسەڵاتی بەسەر تەواوی هەرێمدا بسەپێنێت.
ئەوەی لەم کێینوبەینەدا جێگای سەرنجە پێگەی نەوەی نوێیە لەم هەڵبژاردنەدا، ڕاستە وەک لایەنی براوەی سێیەم هاتەپێشەوە، بەڵام لە حاڵەتێکی تەواو ناکۆک و سەرەگێژیدایە، کە ڕوون نییە چۆن مامەڵە بە کورسییەکانییەوە دەکات، چونکە گەر بەشداری لە حکومەتدا بکات، پێگە و نفوزی کۆمەڵایەتی تەواوی دادەبەزێت، هەر هەوڵێکی بزووتنەوەی نوێ بۆ پەیوەستبوون بە حکومەتەوە، هاوتای خۆکوشتنی سیاسی دەبێت بۆ ڕێکخراوەکەی، هاوشێوەی ئەوەی لەگەڵ بزووتنەوەی گۆڕان ڕوویدا، گەر بەشداریش نەبێت دەبێتە لایەنێکی هیچکارە و ناتوانێ ئۆپۆزسیۆنێکی سەرکەوتو بێت.
ئەوەش ئاشکرایە هیچ یەکێک لە بارزانی و تاڵەبانی بەقازانجیان نییە ڕوو لە ئۆپۆزسیۆن کەن، ئەستەمە حکومەت بەڕێگەی ئۆپۆزسیۆن پێکبهێنرێت بەدەرکردنی یەکێکیان. بۆیە پرۆسەی دانوستان بۆ پێکهێنانی حکومەت لە هەرێم ماوەیەکی زۆری دەوێت.
هەرچەندە یەکێتی هاوبەشێکی سەرەکی بوو لەگەڵ پارتی لە حکومەتی پێشوودا، بەڵام وەک نەیارێکی بەهێز خۆی نیشانداو بەشێوەیەکی توند هێرشیان کردە سەر ڕکابەرەکەی، بەوپێیەی تاڵەبانی بانگەوازەکەی بە دەنگدەران دووباتکردەوە بە ڕووخاندنی دەسەڵاتی پارتی لەڕێگەی سندوقەکانی دەنگدانەوە، بەڵام ئەنجامی هەڵبژاردنەکان نائومێدکەر بوون بۆ یەکێتی، دوای ئەوەی بارزانی دوو هێندە دەنگی تاڵەبانی بەدەستهێنا.

پڕۆسەی بەڕێوەبردنی هەرێم بەرەو پشێوی و دۆخێکی دژوار هەنگاو دەنێت، چونکە ئەگەر حکوومەتی داهاتوو لەلایەن هەردوو بارزانی و تاڵەبانی نوێنەرایەتی نەکرێت، ئەوە بابەتێکە ئاڵۆز دەبێت و وادەخوازێت کە پێویست دەکات بارزانی، ئیمتیاز بدات و نەرمی نیشان بدات بۆ ئەوەی بتوانێت حکومەتێک پێکبهێنێت تا ئیختیارێکی بەهێزی هەبێت کە بتوانێت گفتوگۆ لەگەڵ بەغدا بکات و مامەڵە لەگەڵ بەغدا بکات، گەر وەها نەکات ئەو مامەڵەیە لەگەڵ بەغدا، پێگەی پارتی دەباتە دواوە.

ئەم دۆخەی ئێستا لەکێشەی پێکهێنانی حکومەتی هەرێمدا، دیاردەی ڕوودانی گۆڕانێکی بەپێشینە نیە، زیاتر دەگەڕێتەوە بۆ واقعی ئەو قەیرانە ئابوری و سیاسیەی کە حکومەتی هەرێم و بارزانی و تاڵەبانی لەچوارچێوەی کێشەکانیان لەبەرامبەر ناڕەزایەتی خەڵکی کوردستان و فشارەکانی حکومەتی عێراقدا بەرەوڕووی بوون، کە بەدەسەڵات و بێچارە ڕاوەستاون، دووساڵ دواخستنی هەڵبژاردن، کێشەکانی بودجەو موچەی فەرمانبەران، فشارەکانی بەغداو ناچارکردنیان بە گەڕانەوە بۆ بەغدا، هەوڵی کۆنترۆڵکردنی سنورەکان لەلایەن بەغداوە، ئامادەنەبون یان نەتوانینی وەڵامدانەوە بە خواستەکانی خەڵک لە پێداویستی و خزمەتگوزاریەکان و دابینکردنی ژیان و گوزەرانیان، تادەگات بە ململانێکانی نێوان خۆیان وەک دوو دەسەڵات لە زۆنی جیاوزدا، لەهەمانکاتدا ئاڵۆزی و بارگرژی دۆخی سیاسی ناوچەکە، ناتوانێ نیشاندەری ئاسۆ و ئایندەیەک بن، کە لەم هەلومەرجە سیاسیەی ئێستای ناوچەکەو عێراق و کوردستاندا، کە حکومەت پێکبهینن یان پێکنەهێنن، دەتوانن دابینی ئارامی لە هەرێمدا بکەن، واتە نەک کاریگەریان نابێت لەسەر کۆتایی نائارامی و ناجێگیری و گێژاوی سیاسی لە کوردستاندا، بەڵکو بەردەوامی هەمان ڕیسوایی و شەرمەزاری چۆنێتی حکومڕانی و بەڕێوەبردنی سیوسێ ساڵەی کۆمەڵگەدا ئەوە دوپات دەکەنەوە کە خۆشیان هۆکارێکی بێوێنەن لە بەرجەستەکردنەوەی نائەمنی و نائارامی و ستەم و چەوسانەوەو بێکاری بەسەر خەڵکی کوردستانەوە، نیشاندەری گەورەترین نمونەی بەرگریکارو ڕاگرتنی کۆمەڵگەیەکی نا یەکسانن.

میللەتێکی خۆخۆر یان شتگەلێکی هیچ.. نەوزاد بەندی

میللەتی کورد ، لە زیرەکترین میللەتەکانە .. هەموو جۆرە بەهرەکانی تێدایە ..لە بیرکاری و پزیشکی و سینەما و ئەندازیاری و هونەر و نوسیندا گەیشتت□تە چڵە پۆپە .. بەڵام لە گۆشە نیگای یەکترەوە ، هیچن ..!
تۆ بڕوانە لەو میللەتە ، بۆ نمونە کچێکی هەڵەبجە چەندەها مەدالیای ئاڵتونی هەیە لە بواری بەرزکردنەوەی قورسایدا ، هیچ کوردێک باسی ناکا ، ناچاره خۆی باسی خۆی بکا .. کارەساتێکی چەند گەورەیە خۆت باسی خۆت بکەیت لە پیناوی ئەوەی ئەرک وماندووبوونت وون نەبن ، خۆی و مەدالیاکانی بڕۆنە خزمەتی بەرپرسە بودەڵەکانی کورد ، کەچی ئەوان هەر تەماشایشی نەکەن ..تەنانەت وەک مشکێکی تۆپیو بۆ مەدالیاکانی بڕوانن .. داهێنەری ئوتومبیلی کارەبایی لە کۆمپانیای جەنڕاڵ مۆتۆڕی ئەمەریکیی ، کوردێکە ، هیچ کوردێک نایناسێ ، ناچاره خۆی باسی خۆی بکا ، به بێ ئەوەی هیچ کوردێک دەستخۆشییەکی لێ بکا ، به پێچەوانەوە ئەو هەر باسی چالاکی و داهێنانەکانی خۆی ئەکا و .. میللەتەکەیشی باوێشک ئەدەن .. کەناڵەکە ئەگۆڕن .. یان تێر جنێوی ئەکەن ..به درۆزن و فشەکەر و هەڵەوەڕ ئەیناسێنن ..پێی ئەڵێن ئەگەر پیاو بوویتایە لە شارەزوور یان لە بەستەسێن دروستت کردایە..!
گەورەترین دەرهێنەری سینەمایی کورد ، بە ناچاریی خۆی باسی خۆی ئەکا ، چونکە هیچ کوردێک باسی ناکا .. گوێی لێنا گرن ، کە دێتەوە ، جۆرەها پرسیاری شەرمئامێزی لێ ئەکەن ، پێی ئەڵێن تۆ دزیت ، با لە ڤێستقا□ی کان یش قازی بێت ، بەڵام تۆ دزیت .. گەورەترین گۆرانیبێژی ڕاپ و جێگرەوەی مایکڵ جاکسن ، کە کوردە ، نایناسن .. ..ئەویش به ناچاریی دێتەوە ناو میللەتەکەی و ..کەناڵێکی زۆر هەژار ، چاوپێکەوتنی لەگەڵ ئەکا و .پێی ئەڵێ : باسی خۆت بکە!! .. ئەبێ خۆی باسی خۆی بکا .. کەسیش گوێی لێ ناگرێ ، پێی ئەڵێن با بڕوا بێ ڕەوشتی وا .. هەزار ناوناتۆرەی دوا دەخەن ..
شتێکی چەند سەیرە ، میللەتێک پڕ بێ لە توانا و بەهرە ، بەڵام هەر خۆیان ئەو توانا و بەهرانە بە درۆ بخەنەوە .. ئەمە لە یاساکانی فیزیادا پێی دەووترێت سفرکردنەوە ، کاتێک چەند هێزێکی زۆر گەوره کە دژی یەک ئەبنەوە ، دەرئەنجامەکەی سفرە ..
ئیتر بەو جۆرە ، لە کاتێکدا نووسەری زۆر گەورەی جیهانیمان هەیە ،

ب□ام لای خۆمان دز و درۆزن و بێ نرخە ..ئەویش ناچار ڕائەکا بۆ ئەوروپا و .. بە دەستێک قاپ ئەشوات و ..بە دەستەکەی تری ڕۆمان ئەنوسێ .. کە ئەیەوێ بێتەوە ، هەزار جنێوی مزری بۆ ئامادە ئەکەن ..
پیاوێکی دیینداری گەورەی کورد ، لەلایەن دیندارەکانی هاوڕێیەوە ، جنێو باران ئەکرێت ، ئەکرێ بە کافر .. زەندیق .. خوێنی حەڵاڵ ئەکرێ ..
گەورەترین کێشەی تاکی کورد ئەوەیە ، کە ئەبێ واز له داهێنان بێنێ و ناچار بێ به چوارمشقیی لێی دانیشێ و .. باسی خۆی بۆ کورد بکا .. مەدالیاکانی ، خەڵا تەکانی کە میللەتانی تر پێیان داوە ، پیشانیان بدا ، بۆ ئەوەی پێی بڵێن درۆ ئەکەیت ..فشە فش مەکە .. ساڵەهای ساڵ ئەو داهێنەرانە باسی خۆیان ئەکەن چونکە هیچ کەسێک باسیان ناکات .. نەک هەر باسیان ناکەن ، بەڵکو تەنانەت ئامادە نین گوێیشیان لێ بگرن .. ئەوانیش به ناچاریی ،بە دڵی شکاوەوە ئەڕۆنەوە بۆ تاراوگە ، لەوێ فەرشی سووریان بۆ دادەخرێ و دەکرێنە پارێزگاری شارە گەورەکانیان وەکو تۆفیق بەگی پیرەمێرد کە 20 ساڵ پارێزگاری شاری ئەماسیای تورکیا بوو ..ڕێز و نرخاندنیان لەوێ بۆ ئەکرێ و .. لەوێ ئەمرن ..
کارەساتێکی چەند گەورەیە بەهرەمەندێکی کورد ڕووگیر بکەیت لە ئەمەریکا بێتەوە کوردستان ، بۆ ئەوەی گاڵتەی پێ بکەیت و پێی ڕابوێریت و ..وای لێ بکەیت لە مامۆستای زانکۆوە ببێتە ئاڵودەی ئەلکهول و ..لە داخ و مەراقدا بمرێ ..
شەرمەزارییەکی تا سەر ئێسقانە ، دانەری ئەلف و بێی زمانی کوردی ، کە دەیەها نەوەی بەرز و باڵا و زیرەکی بنیاتناوە ، ناچار بێ سەر هەڵبگرێ و لە تاراوگە بمرێ .. پێش ئەوەیشی بمرێ ، بە بەرچاوی خۆیەوە ، کتێبەکەی لە سیستمی خوێندن شار بەدەر بکرێ ، بۆ ئەوەی بە داخ و گینگڵدانەوە بمرێ .. کە ئەیشمرێ ، هیچ کوردێ نەک هەر فرمێسکێکی بۆ ناڕێژێ ، تەنانەت هیچ کوردێ نازانێ مردووە .. هەر بەو ئەلف و بێیەی کە فێری کردوون ، دوو دێڕ پرسەی بۆ نانوسرێ ..به پیتێکیش دڵی نادرێتەوە ..
ئەمە چۆن کارەساتێکە ؟ ئەم چ نەخۆشییەکە توشی عەقڵی ئەم میللەتە بووە ؟ کاتێ داهێنەرەکانی ناچار ئەکا ، ڕا بکەن ..خۆیان بکوژن .. شێت بن .. جۆرەها سوکایەتی و تاوان و بەدڕەوشتیی بۆ ئەچنن ، بۆ ئەوەی لە داهێنان ڕاوەستن .. بۆ ئەوەی تێک بشکێن .. بتوێنەوە ..داڕزێن .. حەیایان بچێ .. تف لە خۆیان و ب□ه□ر□ و داهێنانەکانیان بکەن ..
لەم ڕۆژانەدا ها□□ی□کم ، کە بڕوانامەیەکی بەرزی هەیە و

..ئەلتەرناتیقی ئەنتی بایۆتیکی دۆزیوەتەوە ، هاتبوو باسی
داهێنانەکانی خۆی بۆ ئەکردم ، کە هیچ زانکۆیەک ..هیچ کەناڵێک
..هیچ کوردێک حیسابی چڵە پوشێکیان بۆ نەکردووە ..چونکە ئێمە
میللەتێکی دڕندەین ، ئەوانەی داهێنەرن تیایدا ، ئەبێ وەک مەڕ و
کارئاسک لە حزووریاندا بپاڕێنەوە و باسی داهێنانەکانیان بکەن ،
بۆ ئەوەی ئەوانیش بیانهاڕن ..بیانخەنە ژێر ڕەحمەتی
کەڵبەکانیانەوە ..بیانخەنە ژێر شەستە بارانی تف و جنێو و
سوکایەتییەوە ..
پزیشکێک کە لە ناوجەرگەی ئەوروپادا ، گەورەترین پڕفیسۆری
شێرپەنجە بوو ، لێرەوە موگناتیزە چاوچنۆک و دڕەندەکان ،
ڕایانکێشایەوە بە حیساب پێویستیان پێیەتی و چۆن ئەبێ خزمەتی
بێگانە بکا و ..میللەتەکەیشی لە زەلکاوی شێرپەنجەدا بتلێتەوە ،
بەو جۆرە وەک چۆن ش□م□ سائیبیان لە سەر کورسی دکتۆرا لە
ئەمەریکا هێنایەوە بۆ ئەوەی لێرە سوکایەتیی پێبکەن ، ئەویشیان لە
ناوجەرگەی ئەوروپا ، پێش ئەوەی مافی هاووڵاتیبوون وەربگرێ ،
هێنایەوە ..تەماشا ئەکا دەستی پێ ئەکەن ..تەنانەت
دامەزراندنەکەی بۆ تازه ناکەنەوە .. بۆ ئەوەی تەماشای بکەن کە
چۆن بەرە بەره ڕیسوا ئەبێ و شێت ئەبێ و لەسەر شەقامەکان لە برسا
ئەمرێ ..ئەمیش پێش ئەوەی کار لە کار بترازێ ، پەیوەندی به
ئەوروپاوە ئەکا و .. پێیان ئەڵێ : هاوڕێیان ! میللەتەکەم خەریکە
وەک حەزرەتی حسێن سەرم ئەبڕن ، چارم چییه ؟
پێی ئەڵێن : گەورەم تۆ ڕازی بیت بێیتەوە بۆ لامان ، ئێمە ئەتخەینە
سەرچاومان ..
ئەڵێ : چۆن ئەتوانم بێمەوە ؟ من نە ڕەگەزنامەی ئێوەم هەیه و نە
پاسپۆرت و نە هیچ ..
پێی ئەڵێن :ئەوە بۆ ئێمە لێ بگەڕێ ..
کاتێ ئەچێتە باڵوێزخانەی ئەو وڵاتی ئەوروپیە لە ووڵاتی شام ،
کابرای باڵوێز لە بەری هەڵئەستێت و ..پێی ئەڵێ : بەس پێم بڵێ تۆ
کێی ، گەورەم ؟
ئەڵێ : بۆچی ؟
ئەڵێ : ئەوەی بۆ تۆ کراوە ، لە مێژووی ئەوروپادا بۆ هیچ کەسێک
نەکراوە .. هیچ کەسێک به بێ ڕەگەزنامە و پاسپۆرتی ئەوروپیی
نەیتوانیوە به شێوەیەکی فەرمیی و له ڕێی باڵوێزخانەیەکی
ئەوروپییەوە ، بۆ ئەوروپا بڕوات .
تەماشا ئەکەی پەیکەرسازێکی جیهانیی کورد کە لە لیژنەی داڕێژەران
و دروستکردنی دراوی جیهاندا ئەندامە ، دێتەوە لێرە پەراوێز ئەخرێ
، پەیکەر لەسەر ئەرکی خۆی دروست ئەکا وهێشتا پێی ئەڵێن دزە .. بە

ناخی زەویدا ئەیبەن و تاک شەواڵێک لە پێ ئەکا و لە دوکانێکی بچووکدا تەلی حاجەت شوشتن ئەفرۆشێ ..!
ئیتر بەو جۆرەیە ، سیاسیەکی کورد ، سیاسیەکانی تری کورد ڕیسوا ئەکــا ..ئەیانکــا بــە پەڕۆ .. لە بەرامبەردا باســی پڕۆژە و چاکسازییەکانی خۆی ئەکا ، لە هەزار لاوە جنێوی مزری بۆ ئەڕوات .. سیاسیەکانی تریش قۆڕی مەردانەی لە هەڵئەماڵن ، بە هێرشکردنە سەر یەکتری و حەیابردنی یەکتری ..
گەشتیارە کوردەکان گەشتی ئەستەمبوڵ و کیش و باکوری ئێران و ئەوروپا ئەکەن و پارەکانیان لەوێ خەرج ئەکەن ، ناچنە مەهاباد و دیاربەکر و ورمێ و ئیلام ..
تەماشا ئەکەی دوو کورد یەکتری ئەبینن ، یەکێکیان ئەڵێ بەردەرگای خۆمان و ئەوەیشم پاک کردەوە .. ئەوەی تریان لە جیاتی دەستخۆشیی ، پێی ئەڵێ :جائەوە چییە ؟ من هی خۆمان و ئەوە و گەڕەکی ئەودیویشم پاک کردۆتەوە ..
یەکێکیان ئەڵێ :ئەمشەو سەد لاپەڕەم خوێندۆتەوە ..
ئەوەی تریان ئەڵێ : جا سەد لاپەڕە چییە؟ من هەر کاتی نانخواردن ،دووسەدم خوێندۆتەوە ..
یەکێکیان ئەڵێ : من چوار حەج و هەشت عەمرەم کردووە .. ئەوەی تریان ئەڵێ : ئەوەی تۆ هیچ نییە ، من هەشت حەج و شانزە عەمرەم کردووە و شەهیدیشم ! ..
یەکێکیان ئەڵێ : من لە هەشت ڕۆژنامەدا ئەنووسم و پێنجا کتێبم بە چاپ گەیاندووە ..
ئەوەی تر ئەڵێ : هیچ نییە ،من هەر لە سکی دایکما بووم کە دوو ئەوەندەی تۆ کتێب و ووتارم هەبوو ..
کار گەیشتۆتە ئەوەی سەرکردەی کورد هەبووە لەڕێی کوردا شەهید بووە ..یان بیست ساڵە لە زینداندایە ، کەچی کورد جنێویان پێ ئەدەن .. یان لە باشترین حاڵەتدا ، پشتگوێیان ئەخەن ، وەک ئەوەی هەر هیچ نەبووبن ..بەو جۆرە ..
ئەمەیش دەرئەنجامی سەیر و گاڵتەجاڕی لە سەرچاوە ئەگرێ ، بۆ نمونە سەیر ئەکەیت کەناڵە کوردییەکان ڕیکلام بۆ کاڵای دوژمنانی کورد ئەکەن و بازاڕیــان بۆ پەیــدا ئەکەن ، لە بەرامبەردا کاڵـــا ناوخۆییەکــان ســوک و ڕیســوا وخــراپ نیشــان ئەدەن ..بەو جۆرە بازاڕەکانی کوردستان ئەبنە بازاڕی کاڵاکانی دوژمنانی کوردستان و بە شانازیشەوە ئەو پڕۆسە قێزەونە ئەنجام ئەدەن ..
تەماشا ئەکەیت ، هەزاران ووتار لەسەر چیرۆکی مۆباسان و چیخۆف و ئەدگار ئاڵن پۆ ئەنووسن ، بەڵام تەنانەت دێڕێکیش لەسەر چیرۆکەکی حەسەن قزڵچی و حسێن عارف و کاوس قەفتان نانووسن .. تەنانەت

گەنجەکی ئەمڕۆ نازانێ کاوس قەفتان و ئەحلام مەنسوور کێن و چ کارە بوون .. بەڵام ئەوەندە بابەتیان لەسەر کافکا و تۆڵستۆی و ئۆرهان پاموک و بۆرخیس خوێندۆتەوە وا ئەزانن ئەوانن باوکی ئەدەبی کوردیی .. کەسێک باس لە ووتارە ڕەخنەگرییە دوور و درێژەکانی فوئاد مەجید میسری ناکات ..نازانن ئەنوەر قادر محەمەد و عەبدوڵا پەشێو کێن و خەریکی چین .. بەڵام ئاگاداری شیعرەکانی فروخ وسوهراپ و نازم حیکمەت وڕامبۆن ..

ئەم دەخە سەیر و ترسناکە وا ئەکات ئەو کۆمەڵگایه بۆگەن بکات .. تیایدا کرم و مار سەر دەربێنن و ببن بە کەسی باڵا و بەرپرس .. هەتا بێ ، کرم و مارەکان گەورەتر بن و.. کەلاکی کۆمەڵگایش قێزەونتر و بۆگەنتر بێ ..

تیایدا هیچ شانازی و شەرەفمەندیی و پیاوەتییەک نەمێنێ .. مرۆڤەکانی بێ ماف و بێ گوزەران و کۆیلە و سووک بن ، لەوێش ناخۆشتر ، شانازیی بە بێ مافی و بێ گوزەرانی و کۆیلایەتیی و سوکایەتیەوە بکەن .. هەندێکیان بێ تاقیکردنەوەی خوایی بە بەندەکانی لێکی بدەنەوە کە ئارامگرتن لەسەریان ، بەهەشتی تیا دەست دەکەوێت وەک پاداشت ..

هەندێکی تریشیان بە قۆناغه تاریکەکانی مێژووی دابنێن و چاوەڕوان بن تا قۆناغی ڕێنیسانسی کوردیی دێت ..!

هەندێکی تریش لایان وابێ ژیان هەر وایە و .. کۆمەڵگا هەر وایه ..

لە کاتێکدا چاڵەکە وهەموویان پێکەوە هەڵیانکەندووە و.. هەموویشیان پێکەوە تێیکەوتوون .. هەموویشیان پێکەوە لە کێشمەکێشمی ئەوەدان کەسیان لە چاڵەکە دەرباز نەبن ، وەکو چۆن تورکەکان بە خەڵکی ناوچاڵەکە پێناسەی کورد ئەکەن .

ئاوابونێکی ئاڵتونی.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

لە شەوە بەهەشتییەکانەوە با جرپەکان وەڵام بدەنەوە
تاجی درەوشاوە، نەونیگای عیشقێکی تیژڕەوی بەسەرچوو !
مالارمە / شیعری (گوڵەکان)
ئەم ئەفسوونەیە

نوری ڕژاوی سەرکەنار
ڕۆحم ڕزگار دەکا

گەڕاوەتەوە، جوانیەکی
دڕندە، لەوسەری کەل
کا تێک هەورە بوهەیمیەکان
خۆیان تێکەڵی شەپۆلی ڕوخساری ئەوێکی وون
تێکەڵ بە شنەبای بێهودەییم ئەکەن

با نەفرەتلێکراوبم، بە بێدەنگی
زیوینی سەحەرێک،
ئەفسووس! گەر…
سەمفۆنیای تێپەربووی
بێستانێکی پرچ سەوزی تەڕ
منداڵیەکی سرک بهێننەوە!

چۆن ببمەوە بە دڵۆپە ئاورینگی
خۆشبەختی، چۆن ئەم پەیژە
ئەفسونیە بەرەو کازیوەیەک
لە کڵپەدا هەڵکێشم؟؟؟،

ئەی کەشتی گومڕای ڕۆح،
بەرەو گۆرانی دووری ئەبەدی،
پێت ناڵێم ماڵئاوا، هێشتا
ئەدرەوشێمەوە بۆ گەیشتنی
چارۆکەی بریقەدارت ،
لە کەنار…

تۆیەک لەچرکە ساتێک
بوویتە تەمتومان،
با هەبێت، بیرەوەریت..
با هەبێت، خەندەی سەرهەڵگرتنت
تا ئەوپەڕی لوتکەی کۆشکی
کریستاڵی وێڵبووووون
با هەبێت، زەنگەکانی
ئێوارەیەک لە ئەڤینی ناسک
وەک پەڕی ئەو گوڵە
ئاویانەی

گالیسکە هەورە پرتەقاڵیەکانی
خەون ئەفراندیان

تۆ تەنها
سەما بکە،
لە گۆمی درەوشاوەی شیعر،
ئەوێک..
فریشتەی
نێو تەمی سپێدە،
بە گوێما چرپاندی
هیچی تر مەڵێ!

چەماونەتەوە کەوانی ئەو پردانەی
هاوشێوەی دوا نیگای ئەو

پێش ڕۆچونی دڵ،
سەرفرازیە
چاو□□ک□م ، تا گۆشەیەک
بەدەر لە شەڕانگێزی چرکە مسینەکانی
ڕۆتینی مر□ق□ ب□ندەکانی ماشین

ڕاستیەکەی، من پەیامم
بۆت نارد، لە وەرزێکا
کەس بەتەنگی شەن و کەوی
خونچە مۆرەکانی
عیشقی وەحشتناکی سەفەر نیە!

شیعر،
شمشاڵێکی
ئەفسوناویە
بێ لێو، سۆزی
خەمگینی ئاوابونێکی ئاڵتونی ئەچڕێ!

....
وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری پۆڵەندی
Tomasz Marciniak

بە سوپاسەوە لە پەیجی خۆی وەرگیراوە

خەباتی چەکداریی، ڕێبازێکی باونەماو و شکستی بەردەوام.. شێرکۆ کرمانج

لە بەشی پێشووی ئەم زنجیرە وتارە باسمان لە دوو دەرکەوتەی نەرێنیی خەباتی چەکداریی کرد و گوتمان خەباتی چەکداریی حەتمییەتی پشتبەستنی بزووتنەوە کوردستانییەکان دێنێتەگۆڕێ لەگەڵ لەدەستدانی جڵەوی بزووتنەوەکان و ئاراستە فکریی و ئایدیۆلۆجییەکانیان. لەم بەشەدا، سەرەتا باس لە خەباتی چەکداریی دەکەین وەک شێوازێکی خەبات کە باوی نەماوە. دواتر باس لەوە دەکەین کە چۆن خەباتی چەکداریی بۆتە مایەی شکستی بەردەوام بۆ بزووتنەوە کوردییەکان.

ڕێبازێکی باونەماو

کورد وەک گرووپێکی ئیتنی-نەتەوەیی زیاد لە سەد ساڵە دەبێت پەنای بردۆتە بەر خەباتی چەکداریی، بۆ نموونە بزووتنەوەکانی: شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری (١٨٨٠)؛ سمکۆی شکاک (١٩١٨-١٩٣٠، پچڕپچڕ)؛ شێخ مەحموودی حەفید (١٩١٩-١٩٤١، پچڕپچڕ)؛ شێخ سەعیدی پیران (١٩٢٥)؛ بارزان (١٩٤٣-١٩٤٥)؛ شۆڕشی ئەیلول (١٩٦١-١٩٧٥)؛ شۆڕشی نوێ/گوڵان (١٩٧٦-١٩٨٨)؛ شۆڕشی ڕۆژهەڵات (١٩٧٩-١٩٨٦)؛ تەباخی پە(کە)کە (١٩٨٤-تا ئێستا). بەکورتی، کەم تا زۆر لە سەد ساڵی ڕابردوو بەردەوام گرووپگەلێک هەبوون لە کوردستان کە بەشێوەیەک لە شێوەکان پەیڕەویان لە خەباتی چەکداریی کردووە وەک ڕێبازێک بۆ گەیشتن بە مافەکانی کوردستانییان. بەڵام هەر هەموویان سەرکەوتنی یەکلاکەرەوەیان بەدەست نەهێناوە. لەڕاستیدا، ئەو دوو ئەزموونەی کە ئێستا لە باشوور و لە ڕۆژاڤا بەرجەستەن هیچیان بەرهەمی خەباتی چەکداریی نین.

دیارە ئەوە بەو مانایە نییە کە خەباتی چەکداریی ئەزموونی سەرکەوتووی لە جیهاندا نەبووە. شەڕی ڕزگاریی نەتەوەیی/نیشتیمانیی: جەزائیر (١٩٥٤-١٩٦٢)؛ چین (١٩٢٧-١٩٤٩)؛ کوبا (١٩٥٣-١٩٥٩)؛ ڤێتنام (١٩٤٥-١٩٧٥) و زیمبابۆی (١٩٦٤-١٩٧٩) نموونەی سەرکەوتووی ئەم شێوازەن لە خەبات. بەپێچەوانەوەش، ئەزموونی ناکوردی سەرنەکەوتووش هەن، بۆ نموونە خەباتی

ڕزگاریخوازی: گەلی تامیل لە سریلانکا (١٩٨٣-٢٠٠٩)؛ گەلی سەحارا لە مەغریب (١٩٧٥-تا ئێستا) و گەلی فەلەستین لە ئیسرائیل (١٩٤٨-تا ئێستا).

خەباتی چەکداریی، ئەوەی وەک "شەڕی پارتیزانی"یش ناسراوە، شێوە خەباتێکی نوێ بوو لە ناوەڕاستی سەدەی بیست هێز و لایەنە "شۆڕشگێڕ"ە چەپ و کۆمۆنستییەکان دایان هێنا و لەلایەن بزووتنەوە ڕزگاریخوازە نەتەوەیی-نیشتیمانییەکانیش لاسایی لێ کرایەوە. بەڵام وەک شێوازێکی خەبات شەڕی پارتیزانی بە کۆتایی سەدەی بیستەم لە کەم شوێنی دنیا باوی ماوە. هەندێک ڕێکخراوی چەپ لە ئەمریکای لاتین، وەک بزووتنەوەی فارک (FARC) لە کۆڵۆمبیا تا چەند ساڵێک لەمەوبەر درێژەیان بە شەڕی چەکداری دا، بەڵام ئەوانیش لە ٢٠١٦ دا ڕێککەوتنێکی ئاشتیان لەگەڵ حکومەت واژۆ کرد و دوای نزیکەی ٥٠ ساڵ لە شەڕی چەکیان دانا. شۆڕشگێڕەکانی تامیل تایگەرس لە سریلانکا تا ٢٠٠٩ شەڕی پارتیزانیان پەیڕەو دەکرد، بەڵام بەداخەوە لەوە بەبێ واژۆکردنی ڕێککەوتنی ئاشتی حکومەتی سریلانکا بەسەریاندا زاڵ بوو. حەماس لە فەلەستین سەرەڕای ئەوەی کە کەرتی غەززە لەژێر ئیدارییەوە بەڕێوە دەبات کەچی درێژە بە خەباتی چەکداریی دەدات. دوا گەڕەی خەباتی چەکدارییان لە ٧ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٣ دا بوو بەڵام ماڵوێرانییەکی وای بە فەلەستینییەکان لێ کەوتەتەوە کە تەنیا لەو کاتەوە تا ئێستا زیاتر لە ٤٥ هەزار فەلەستینی کوژراون کە بەشی هەرە زۆریان مەدەنین. پە{کە}کە و پژ*اک، هەردووکیان ئێستاکانە بە پچڕپچڕیش بێت درێژە بەم شێوە خەباتە دەدەن. لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش لەگەڵ ئەوەشدا کە هێزە چەکدارەکانی کۆمەڵە و حیزبی دیموکرات و پاک و لایەنەکانی دیکەش لەژێر فشارێکی زۆردان و سەنگەرەکانیان دوای فشار لەلایەن دەوڵەتی ئێران و حکومەتی عێراق و حکومەتی هەرێمی کوردستان پێ چۆڵ کرا بەڵام بیرۆکەی خەباتی چەکداریی بە تەواوی وەلانەنراوە.

لەوانەیە هەندێک کەس بپرسن، مەگەر ڤێتنام، چین، کوبا، نیکاراگوا، هتد، هەموویان لە ڕێگەی خەباتی چەکداری ڕزگاریان نەبوو؟ لە وەڵامدا دەڵێین، بەڵێ. ئەگەر وەڵامەکە بەڵێیە، ئەدی بۆ ناکرێت لە کوردستان درێژە بەم شێوازە لە خەبات بدرێت و بۆ باوی نەماوە؟ لە وەڵامی ئەم پرسیارانە دەڵێین، نابێت ئەوە لەبیربکرێت کە دنیای ئەو سەردەم دنیای دوو-جەمسەریی بوو. زۆرجار بەرژەوەندی جەمسەرێک وای دەخواست کە پشتیوانی تەواو لە خەباتی ڕزگاریخوازیی گەلێک یان وڵاتێکی داگیرکراو، ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، تا سەرکەوتن، بکات، ئەویش بە دابینکردنی چەک و تەقەمەنی لەگەڵ پشتیوانی دیبلۆماسی و میدیایی. هاوکات هاوکێشەی هێز، هێزی ڕزگاریخواز لەلایەک و هێزی

داگیرکەر لەلایەکی دیکە، لە ئاکامی پشتیوانی دەرەکی و سروشتی هاوکێشەکانی هێز لەو سەردەمدا زۆر لێک نزیک بوون. بۆیە، سەرکەوتنی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازەکان مەحاڵ نەبوو.

لە ڕێگای خەباتی چەکداریی چەند وڵاتی دیکەش وەک جەزایر و لیبیا، وەک نموونە، لە ژێر دەستی کۆلۆنیالیستی فەرەنسی و ئیتالیی ڕزگاریان بوو. ئەمەش ڕاستە، بەڵام دەبێ بزانین کە وڵاتە کۆلۆنیالیستە سوننەتییەکان وەک بەریتانیا و فەرەنسا و ئیتالیا مانەوەیان لە وڵاتە کۆلۆنیالکراوەکان لەسەر بنەمای قازانج و زەرەر هەڵدەسەنگاند. هەرکاتێک تەرازووەکە بەلای زەرەرێکی کۆنتڕۆڵنەکراوبا ئەوە وڵاتەکەیان بەجێدەهێشت. زۆرجار لە ڕێی خەباتی چەکداریی ئاکامێکی لەم شێوەیە دەهاتەپێش و وڵاتە کۆلۆنیالیستەکە ناچار بە دەرچوون دەکرا، وەک ئەوەی کە فەڕەنسا لە جەزائیر و ئیتاڵیا لە لیبیا و بەریتانیا لە کینیا کردی.

ئەوەی لێرە زۆر گرنگە ئاماژەی پێ بکەین لە پەیوەند بە بارودۆخی داگیرکردنی وڵاتانی کۆلۆنیالکراو و داگیرکردنی کوردستان ئەوەیە کە داگیرکارییەکان لە بنەڕەتدا جیاوازن. کوردستان لەلایەن وڵاتانێکەوە داگیرکراوە کە خاکی کوردستان بە بەشێکی سەرەکی وڵاتەکەی خۆیان دادەنێن، کەچی فەرەنسا و بەریتانیا و وڵاتانی دیکەی کۆلۆنیالیست بەدەگمەن وڵاتە داگیرکراوەکانیان بە بەشێکی نەپساوەی وڵاتەکانیان دادەنا. خۆ ئەگەر ئەوەشیان لە قۆناغێکدا کردبێت، ئەوە نەتەوە یەکگرتووەکان لە دوای دامەزراندنی، ئەو تێگەیشتن و وەسفەی بۆ داگیرکارییە ئەورووپییەکان هەڵوەشاندەوە. هۆکارێکی دیکە بۆ ئەو جیاوازییە، ئەوەیە کە وڵاتە کۆلۆنیالیستەکان بەگشتی هاوسنوور نەبوون لەگەڵ وڵاتە داگیرکراوەکە. ئەوەی بەسەر کوردستان-دا هاتووە لە ئەدەبیاتی سیاسیدا بە کۆلۆنیالیزمی ناوخۆیی (internal colonialism) ناودەبرێت. ئێرە شوێنی دەرخستنی هەموو جیاوازییەکانی نێوان کۆلۆنیالیزم و کۆلۆنیالیزمی ناوخۆیی نییە، بێجگە لەوەی کە گوتمان وڵاتە داگیرکەرەکە خاکی وڵاتە داگیرکراوەکە بە بەشێک لە خاکی خۆی دەزانێت بەڵام لێرەش ترسناکتر و جیاوازتر ئەوەیە کە خاکە داگیرکراوەکە، کوردستان لەم حالەتەدا، بەڕەسمی لەلایەن دەزگا نێودەوڵەتییەکانی وەک نەتەوە یەکگرتووەکان بەبەشێک لە خاکی وڵاتە داگیرکەرەکە ناسراوە نەک وڵات و خاکێکی داگیرکراو.

خاڵێکی دیکەی جیاوازی دۆخی کوردی ئەوەیە کە داگیرکەرانی کوردستان زۆر کەم گرنگی بە زەرەری مانەوەیان لە کوردستان دەدەن، چونکە لێخۆشبوون لە کوردستان بە شکان لە سەروەریی نیشتیمانی خۆیان دەزانن. بۆیە زۆر جار بۆ لەناوچوونی خۆیان دەنێ پێش، لای ئەوان

گرنگ ئەوەیە کوردستان ڕزگاری نەبێت و بۆ مافەکانی نەگات. بێجگە لەمانە، ڕای گشتیی و میدیای ئازاد لەم وڵاتانە نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی کە فشاری ڕاستەقینە لەسەر دەسەڵات دروست بکەن، وەک ئەوەی کە ئەمریکییەکان و میدیاکەیان کردیان لە کاتی جەنگی ڤێتنام. هەندێک سەرچاوە ئاماژە بەوە دەکەن کە لە ٤٠ ساڵی ڕابردوودا تورکیا زیاتر لە ٤ ترلیۆن دۆلاری لە شەڕی کوردستان سەرف کردووە. ڕای گشتی و میدیای تورکیا نەک هەر دژی شەڕ نین بەڵکوو تەواوی بزووتنەوەکەی کوردستان بە تیرۆریست لە قەڵەم دەدەن. حکومەتی عێراق لە پێناو لەناوبردنی بزووتنەوە چەکدارییەکەی باشووری کوردستان لە 1975 بەشێکی خاکی عێراقی بەخشیە ئێران. جمهوریی ئیسلامی سەرەڕای ئەوەی کە نزیک بە دە ساڵێکە لەژێر گەمارۆی ئابوورییە لەلایەن کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیی، بەتایبەتی ئەمریکا، هاوکات ڕێژەی ئاوسانی (التضخم) ئابووری لە ١٠٠٪ تێپەڕیکردوە کەچی لە هیچ شتێک ناسڵەمێتەوە لە ڕاوەدونان و کوشتنی کادیر و پێشمەرگەکان لەم دیو یان ئەو دیوی سنووری ڕۆژهەڵات.
هەر چۆنێک بێت، لە دیدی ئەوروپا و "دنیای ئازاد" خەباتی چەکداریی نەک هەر باوی نەماوە بەڵکوو زۆر بەدناو کراوە. لەیلا زانا و سەلاحەدین دەمیرتاش و عەبدوڵا ئۆجەلان هەرسێکیان سەرکردەی کوردن و لە کوردستانی بندەستی تورکیا خەبات دەکەن بۆ مافەکانی کوردستانییان. کەچی لەیلا زانا و دەمیرتاش لەبەرئەوەی توندوتیژیی بەکارناهێنن لە خەباتەکەیاندا کاتێک دەگیرێن، ئەوا هەموو ئەوروپا لەسەر کردارێکی لەو جۆرە لە دژی دەوڵەتی تورک بەجواب دێن و شەرمەزاری دەکەن. لە ڕاستیدا، دەمیرتاش لە ئەوروپا و ئەمریکا وەک ئۆبامای کورد ناسرابوو. کەچی ئۆجەلان لەبەرئەوەی وەک سەرکردەی گرووپێکی چەکداریی ناسراوە کە پێیەوە لە شەڕی پارتیزانی دەکات، ئەوا نەک هەر لە کاتی گرتنی کەس بەرگریی لێ نەکرد بەڵکوو وڵاتانی ئەوروپا و ئەمریکا بەشێک بوون لە پلانی دەستگیرکردنی. پێش گیرانیشی، کاتێک چوو بۆ ئەوروپا نەک دوژمنانی کورد بەڵکوو دۆستەکانیشی بە هانایەوە نەهاتن.
بۆیە، کورد ئەگەر بیەوێت بە زمانی زەمانە بدوێت و دژایەتی ڕەوتی جیهانی نەکات دەبێت بەو شێوازەکانی خەباتی خۆیدا بچێتەوە و بزانێت کە شێوە خەباتێکی باونەماو ناتوانێت گوێگر و پشتیوانی لە خەباتەکەی لە دنیای بڕیاربەدەست بۆ پەیدابکات.

شکستی بەردەوام

زۆربەی حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکانی کوردستان خەباتی چەکداریان بە بەرزترین و شکۆدارترین قۆناغی خەباتی ڕزگاریی نیشتیمانیی بە

جەماوەری کوردستان ناساندووە (لێ بەشەکانی دیکە دەگەڕێینن□وە سەر ئەم پرسە). لە هەمانکاتدا بە درێژایی مێژوو بانگەشەی ئەوە دەکەن کە هێزی پێشمەرگە (لێرە مەبەستمان پێشمەرگەی شاخە) تاکە هێزی بەرگریکەرە نەک هەر لە کوردستان بەڵکوو لە شەرەف و ناموسی کورد.
من لەو باوەڕەدام کە کوردستانییان دەبێت بە چاوێکی ڕەخنەگرانە و واقعیانەی دوور لە هەست و سۆزی کوێرانەی کوردانە بە مێژووی کوردستان-دا بچنەوە و بزانن ئایا بەڕاستی هێزی پێشمەرگە توانیویەتی ئەم ئەرکە گەورەیە لە شاخ ببینێت؟ بە واتایەکی دیکە ئایا لە توانایدا بووە ئەم ئەرکە قورسە بخاتە سەر شان؟ بە خستنەڕووی چەند نموونەیەک هەوڵدەدین وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەینەوە.
مێژووی کورد پڕە لە نموونەی بە ئاکام نەگەیشتنی خەباتی چەکداریی. بزووتنەوە چەکدارییەکەی 1974-1975 لە باشووری کوردستان نموونەیەکی زەقە. بە شایەدی هەموو لایەک گەورەترین بزووتنەوەی چەکداریی بووە لە کوردستان، بەتایبەتی لە بواری ژمارەی چەکدار و بەجەماوەریی بوونیدا. بزووتنەوەکە زیاتر لە ١٠٠ هەزار چەکداری هەبوو. ئەوە لەکاتێکدا بوو کە ژمارەی کورد لە باشووری کوردستان لەوکاتەدا لە دەوروبەری دوو ملیۆن بوو، ئەمەش بەو مانای□ یە کە بەشی هەرە زۆری هاونیشتیمانیانی باشووری کوردستان، تەمەن لە ١٨ بۆ ٣٠ ساڵان، چەکداری بزووتنەوەکە بوون. سەرەڕای ئەوە، هەر لەگەڵ دەست پێ کردنی شەڕ لە ئازاری ١٩٧٤ تا ئازاری ١٩٧٥ ڕۆژانە لە پاشەکشەدا بوو. ئەوە بەو مانایە نییە کە هێزی پێشمەرگە لەو ماوەیەدا هیچ سەرکەوتنی بەدەست نەهێناوە بەڵکوو مەبەستمان ئەوەیە کە لەسەرەتای شەڕ، بۆ نموونە، لە بەرەی هەولێر چیای سەفین لەبەردەستی هێزی پێشمەرگە بوو، بەڵام دوای نزیک بە ساڵێک لە شەڕ، گەلی عەلی بەگ-یش گیراو و شەڕ لە نزیک ڕەواندوز دەکرا. لە ڕاستیدا ئەو هێزە گەورەیەی پێشمەرگە بەبێ شەڕ زۆربەی شارە گەورەکانی کوردستانی چۆڵ کرد. ئەگەر ئەو بۆچوونە‌ قەبوڵ بکەین کە بزووتنەوەکە بە پلانێکی نێودەوڵەتی لەناوبرا، خۆ ناکرێ بەرگریی لە شکستە یەک لە دوای یەکەکانی لە مەیدانی شەڕدا بکرێت. ڕاستە سەرکەوتنی گەورەش بەدەستهاتووە لە پێکدادانەکاندا، وەک شەڕی هندرێن و دەیان داستانی قارەمانانەی هەموو شۆڕشەکانی کوردستان. بەڵام پێوەرە سەربازییەکان ئەنجام دەپێون. بە واتایەکی دیکە، بردنەوەی پێکدادان (معرکە) گرنگ نییە، بەڵکوو بردنەوەی شەڕ (حرب) گرنگە. ئەنجام لەسەر شەڕ ڕادەوەستێت نەک پێکدادان.
دوابەدوای شۆڕشی گەلانی ئێران لە 1979 بەشێکی زۆری خاکی کوردستانی ڕۆژهەڵات، بە شارە گەورەکانی وەک سنە، سەقز، بۆکان، مەهاباد،

مەریوان، هتد، لە ژێر دەستی هێزی پێشمەرگەی ئەو بەشەی کوردستان بوو، حیزبی دیموکرات و کۆمەڵە. کەچی پێشمەرگەکانی حیزب و کۆمەڵە نەیانتوانی شەش مانگ زیاتر بەرگری لە شارە گەورە ئازادەکان بکەن. تا ناوەڕاستی هەشتاکانی سەدەی پێشوو لێرەو لەوێ نەبێت پێشمەرگە لە ڕۆژهەڵات بوونێکی ئەوتۆی نەما. لەژێر فشار بنە و بارەگاکانیان هێنایە باشووری کوردستان. لێرە ئاماژەمان بەو کورتە-شۆڕشە چەکدارییانەی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان نەکرد کە لە کۆتایی شەستەکانی سەدەی ڕابردوو سەریان هەڵدا و تەنیا چەند مانگێکیان خایاند چونکە کاریگەری□کی ئەوتۆیان لەسەر ڕەوشی پرسەکان نەبوو، بەڵام هەر چۆنێک بێت ئەوانیش بەشێکن لە شکستی خەباتی چەکداریی.

لە ساڵی 1984 پە□□کە بانگی دەست پێ کردنی خەباتی چەکداریی ڕاگەیاند، پێش بزووتنەوەکەی ١٥ تەباخی پە+کە+کە، لەنێوان ١٩٢٠ تا ١٩٣٨، لانیکەم ١٩ بزووتنەوەی چەکداریی دیکە لە باکووری کوردستان شکستیان خواردبوو. ئەوان بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە دەرسیان لە هەڵەکانی شۆڕشەکانی پێش خۆیان لە باکوور و بەشەکانی دیکەی کوردستان وەرگرتووە، کەچی لە کۆتایی نەوەتەکان هێزێکی ئەوتۆیان لە باکووری کوردستان نەما کە شەڕی دەستەویەخە لەگەڵ داگیرکەری تورک بکات و لە قووڵای تورکیا گورز لە سوپای داگیرکەر بوەشێنێت، بەتایبەتی دوای دەستگیرکردنی ئۆجەلان، کە بەتەواوی سەرکردایەتی و بنکردایەتیان گواستەوە ناوچەکانی خواکورک و قەندیل لە باشووری کوردستان.

ڕاستە لەوکاتەوە بەبەردەوام خۆڕاگریی بێوێنەیان نواندووە لە دژی هێزەکانی تورکیا کە ساڵانە ئۆپەراسیۆن لە دژی گەریلاکان ئەنجام دەدات بەڵام نابێت ئەوە لەبیر بکەین کە دەوڵەتی تورکیا ئەوە بۆ ماوەی بیست ساڵ دەچێت هێزە چەکدارەکانی پە=کە=کەی لە هێزێکی هێرشکەر کردووە بە هێزێکی بەرگرییکەر، ئەمەش بە هیچ شێوەیەک لەگەڵ ستراتیج و تاکتیکی شەڕی پارتیزانی یەکناگرێتەوە. پارتیزانەکان دەبێت خۆیان بڕیار بدەن کە کەی شەڕ دەکەن، لە کوێ شەڕ دەکەن؛ ئەوە پارتیزانەکانن کە ئامانج دیاری دەکەن نەک دوژمن. بەڵام ئەوەی ئێستا لە خەباتی چەکداریی لە باکوور هەستی پێ دەکرێت و دەبینرێت هیچ خسڵەتی شەڕی پارتیزانی پێوەدیار نییە. دیارە هۆکارەکە زانراوە، ئەویش ئەوەیە کە هاوکێشەی هێز زۆر لارە بە لای داگیرکەری تورکیا، بەتایبەتی دوای گەشەپێدان بە فڕۆکەی بێفڕۆکەوان (درۆن).

درۆن بەتەواوی هاوکێشەکانی هێزی گۆڕی و یاسا و ڕێسای گەمەکانی ئاوەژوو کرد، بۆیە وەک چۆن لە بەشی ڕابردوو و لەم بەشەدا هەندێک هۆکارمان خستەڕوو کە چۆن خەباتی چەکداریی نەهام□ت□□ن بوو□ ب□

خەڵکی کوردستان، بەهەمانشێوە، گەشەپێدان بە درۆن و با□د□ستی داگیرکەرانی کوردستان لەم بوارەدا، وەک ئاکامە نەرێنییەکانی دیکەی خەباتی چەکداریی، دەبێت ببنە مایەی بەخۆداچوونەوە و هەڵسەنگاندنی ڕێبازەکانی خەبات. درۆن خەباتی چەکداریی لە شەڕی پارتیزانی گۆڕی بۆ شەڕ لە تونێلەکان، ئەمە بۆ فەلەستینییەکانیش هەر ڕاستە. شەڕ لە تونێلەکان زۆر زەحمەتە ببێتە مایەی وەگەڕخستن و ڕابەرایەتیکردنی جەماوەر، وەک چۆن چێ جیڤارا و فیدێل کاسترۆ لە کوبا؛ ماوتسی تۆنگ لە چین و هۆشی منە لە ڤێتنام، کردیان.

نموونەیەکی دیکەی زەقی بێتوانایی هێزی پێشمەرگە لە بەرگریکردن لە کوردستان خۆڕانەگریان بوو لەبەرابەر دژە-هێرشەکانی دەوڵەتی داگیرکەری عێراق دوای ڕاپەڕینەکەی بەهاری 1991. بێجگە لە بەرگرییەکی کورت لە توزخورماتوو و دەوروبەری کفری لە هیچ شوێنێکی دیکەی کوردستان هێزی پێشمەرگە بەرخۆدانێکی وای لە خۆ نیشان نەدا.

هیوادارم ئەم ڕوونکردنەوانە و خستنەڕووی ئەم ڕاستییانە وەک تانە و بێڕێزیکردن بە پێشمەرگە و گەریلا ل□□ک نەدرێتەوە. من وەک پێشووتر ئاماژەم پێ کرد، گومانم لە دڵسۆزی و قارەمانی پێشمەرگە و گەریلاکان نییە. بەهەمان شێوە ئەو قسە و گفتوگۆیانە یەک زەڕە بێڕێزیی نییە بە خوێنی شەهیدەکان و ڕۆحی فیداکارانەی پارتیزانەکانی کوردستان، چونکە من ڕێزی بێپایانم هەم بۆ پێشمەرگە شەهیدەکان، هەم بۆ زیندووەکان، هەیە. پێشم وایە گەریلا و پێشمەرگەکان جوامێرترین و خۆنەویسترین ڕۆڵەکانی کوردستانن و ڕێزلێنان لە خوێن و ڕابردوویان ئەرکی هەموو کوردستانییەکە.

بەڵام، من پێم وایە ڕەخنە لە خۆگرتن و هەڵسەنگاندنی واقعیانەی ڕابردوو، یەکەم هەنگاوە بۆ تێپەڕاندنی ئەو نەهامەتییانەی بەسەر هەر نەتەوەیەک دێن.

ڕاستییەکی تاڵ هەیە دەبێت درکی پێ بکەین ئەویش ئەوەیە کە داگیرکەرانی کوردستان توانای سەربازیی و لۆجستیکی و تەکنۆلۆجیای شەڕیان زۆر لە هێزی پێشمەرگە و گەریلا زیاترە. پێشمەرگە بە کلاشینکۆف چی پێ دەکرێت لەگەڵ هەلیکۆپتەر و فڕۆکەی جەنگی و دەبابە، ئێستا درۆنیشی هاتە سەر. ورەو لەخۆبردویی چین لەبەرابەر چەکی کیمیاوی و درۆن. دەبێت دیسان ئەوە بڵێم من لێرەدا مەبەستم هێزی پێشمەرگە وەک هێزێکی سەربازی ڕاهێنراوی پڕچەککراو نییە، وەک ئەوەی کە لە هەرێمی کوردستان یان لە ئیدارەی خۆسەری لە ڕۆژاڤا دەکرێت بکرێت بەو هێزە ئەگەر یەکبخرێت و ڕێگەی پێبدرێت، بەڵکو مەبەستم هێزی پێشمەرگە وەک هێزێکی پارتیزانی گەڕیدەیە لە شاخەکان. دیارە نابێت ئەوەش لەبیر بکەین کە هێزی پێشمەرگەی هەرێمیش ڕێگەی پێنادرێت خۆی پڕچەک بکات، ئەوە ساڵانێکە حکومەتی

مەرکەزی عێراقی لە هەوڵی سنووردارکردن و تواندنەوەی هێزی پێشمەرگەیە لەناو سوپای عێراق-دا.
هەم هێزی پێشمەرگە، هەم گەریلاکانی کوردستان، کە بۆ بەرگریکردن لە کوردستان لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردووەوە دروست کراون، لە کاتە هەرە پێویستەکان وەک ئەنفالکردنی کورد لە باشوور لە کۆتایی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو؛ ڕەشەکوژیی خەڵکی کوردستان لە ڕۆژهەڵات لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو؛ لە ڕووخاندن و چۆڵکردنی زیاتر لە چوار هەزار گوند لە باکوور لە نەوەتەکانی سەدەی ڕابردوو، نەیانتوانی کورد لەو نەهامەتیانە بپارێزن. ئەوە مانای ئەوە نییە کە پێشمەرگە بێ ورەبوون، ترسنۆک و خۆڕاگرنەبوون، بەڵکوو ئەمە ئەوە دەگەیەنێت کە ئەو ئەرکە زۆر قورسترە لەوەی پێشمەرگە و گەریلا بتوانن پێی هەڵبستن. بەکورتی هەموو ئەو کارەسات و نەهامەتییانە ئەوە دەگەیەنێت کە خەباتی چەکداریی شەڕێکی دۆڕاوە و شێوازێکی نەزۆکە بۆ خەباتی ڕزگاریی نیشتیمانیی.
لە بەشی داهاتوودا بۆ ئیزافەی قسەکردن لەسەر چەند نەهامەتییەکی دیکە وەک ئاکام و دەرکەوتەی خەباتی چەکداریی، شرۆڤەی ئەوە دەکەم کە بۆچی داگیرکەرانی کوردستان حەز دەکەن کە کورد دەست بە چەک درێژ بکات و پەیڕەو لە خەباتی چەکداریی بکات.

پوختەیەک لە کتێبی "لەشفرۆشە یاخیبووەکان: شەڕ بۆ مافی کرێکارانی سێکس." .. ئامادەکردنی گۆران عەبدوڵڵا

"Revolting Prostitutes: The Fight for Sex Workers' Rights"

نووسینی مۆلی سمیس و جونۆ ماک:

شوێنی بڵاوکردنەوە: لەندەن

۲۰۱۸

دەزگای چاپی ڤێرسۆ

ئامادەکردنی گۆران عەبدوڵڵا

پێشەکی

ئەم کتێبە سەرەتا لە ٢٠١٨ لە لەندەن لە لایەن دەزگای چاپی (ڤەرسۆ)وە بە زمانی ئینگلیزی چاپکراوە. دواتریش لە ساڵی ٢٠٢٠ دووبارە لەلایەن هەمان دەزگاوە چاپکراوەتەوە.

ئەم کتێبە لە هەشت بەش پێکهاتووە. وەک بەڵگەیەکی سیاسی و ڕێبەرێکی کردەیی داڕێژراوە و خزمەت دەکات بە تێگەیشتن بەمافەکانی کرێکارانی سێکس لە چوارچێوەی بزووتنەوە فراوانترەکانی دادپەروەری کۆمەڵایەتی. جەخت لەوە دەکاتەوە کە مافەکانی کرێکارانی سێکس جیانەکراوەتەوە لە کێشەکانی تری دادپەروەری کۆمەڵایەتی، لەوانە مافەکانی کرێکاران، مافەکانی کۆچبەران، دادپەروەری ڕەگەزی و یەکسانی ئابووری.

نووسەرەکان لەم کتێبەدا جەخت لە باشترکردنی ژیانی کرێکارانی سێکس دەکەنەوە، هەروەها چارەسەرکردنی چەندین کێشەی تری هاوشێوە، نەک تەنها تەرکیزکردن لەسەر باری یاسایی کاری سێکس. ئەوان بەڵگە بە ڕێبازێکی گشتگیر دەهێننەوە کە هەم کەمکردنەوەی زیانی دەستبەجێ و هەم گۆڕانی سیستەماتیکی درێژخایەن لەخۆ دەگرێت.

خاڵە سەرەکییەکانی ئەم کتێبە:

١. ڕوانگەی مافەکانی کرێکارانی سێکس

- کتێبەکە لە ڕوانگەی مافەکانی کار و کەمکردنەوەی زیانەوە باسی کاری سێکس دەکات.
- لەلایەن کرێکارانی سێکسەوە نووسراوە، تێڕوانینی ڕاستەوخۆ لەسەر پیشەکە پێشکەش دەکات.
- جەختدەکات لەسەر گرنگی گوێگرتن لە کرێکارانی سێکس.

٢. شیکردنەوەی مۆدێلە یاساییەکان

- چەند ڕێگەیەکی یاسایی جیاواز بۆ کاری سێکس لە جیهاندا تاوتوێ دەکات:
- تاوانبارکردنی تەواو.. نموونە: زۆربەی وڵاتانی ئەمریکا، باشووری ئەفریقا و کینیا . لێرەدا کڕیار و فرۆشیار هەردوو تاوانبارن.
- مۆدێلی نۆردیک یان بە مۆدێلی سویدی ناسراوە، تاوانبار کڕیارە نەوەک فرۆشیار. سوید، نەرویج، فەرەنسا، ئایسلاند و

کەندا.
- یاساییکردن.. نموونە: ئەڵمانیا، هۆڵەندا، نیوزیلاند، نەمسا و نیڤادا لە ئەمریکا.
- بەڵگە دەهێنێتەوە بەوەی بەیاساییکردنەوە دۆخی سەلامەتتر بۆ کرێکارانی سێکس دەڕەخسێنێت.

٣. شیکردنەوەی لایەنە پەیوەندیدارەکان

- لێکۆڵینەوە لەوە دەکات کە چۆن کاری سێکس پەیوەندی هەیە لەگەڵ:
- کۆچکردن و سنوورەکان
- ڕەگەز و چین
- جێندەر و سێکسواڵێتی
- هەژاری و نایەکسانی ئابووری
- تیشک دەخاتە سەر ئەوەی چۆن گروپە پەراوێزخراوەکان زیاتر کاریگەریان دەکەوێتە سەر لەو بوارەدا.

٤. سەلامەتی و مافەکانی کرێکاران

- باس لەوە دەکات چۆن تاوانبارکردن، مەترسییەکان بۆ کرێکارانی سێکس زیاد دەکات
- سەلامەتی شوێنی کار و مافەکانی کار تاوتوێ دەکات
- باسی خۆپاراستن لە توندوتیژی و دەستگەیشتن بە چاودێری تەندروستی دەکات
- جەخت لەسەر پێویستی ڕێکخراوە کرێکارییەکان دەکات

٥. ڕەخنە لە سیاسەتەکان

- ڕەخنە لەو سیاسەتانە دەگرێت کە بانگەشەی “ڕزگارکردنی” کرێکارانی سێکس دەکەن
- بەرەنگاری تێگەیشتنە هەڵەکان دەبێتەوە دەربارەی بازرگانیکردن بە سێکسەوە.
- شیکردنەوە بۆ کاریگەری سیاسەتەکانی دژە-کۆچبەری لەسەر کرێکارانی سێکس دەکات
- پرسیار لە ڕێکاری “کۆتایی هێنان بە خواست” دەکات

٦. پێگەی ئابووری

- کاری سێکس لە چوارچێوەی سیستەمە ئابوورییە فراوانترەکاندا دادەنێت
- باس لەوە دەکات چۆن هەژاری کاریگەری لەسەر چوونە ناو کاری سێکس هەیە
- ڕۆڵی کار لە سەرمایەداری تاوتوێ دەکات
- باسی مانەوەی کاری سێکسی دەکات

٧. سیاسەتی فێمینیستی

- هاوڕایە لەگەڵ ڕوانگە فێمینیستییە جیاوازەکان سەبارەت بە کاری سێکس
- ڕەخنە لە هەندێک لق و پۆپی بیرکردنەوەی فێمینیستی دەربارەی لەشفرۆشی دەگرێت
- بانگەشە بۆ ڕێبازێکی فێمینیستی هاوفکر دەکات

٨. چارەسەری کردەیی

- پێشنیاری گۆڕانکاری سیاسەی بەرجەستە دەکات
- جەخت لەسەر ڕێبازی کەمکردنەوەی زیان دەکات
- داکۆکی دەکات لە:
- نایاساییکردن
- مافەکانی کار
- دەستگەیشتن بە چاودێری تەندروستی
- مافەکانی کۆچکردن
- دادپەروەری ئابووری

بە گشتی، کتێبەکە وەک هەڵگری میتۆدی فیکری و سیاسی بزووتنەوەی کرێکاری مۆدرن کار دەکات، کە تێیدا چالاکوانان داوای یەکگرتنی هەموو کرێکاران دەکەن لە خەباتێک دژی سەرمایەداری، بە بەکارهێنانی کەناڵە بیرۆکراتییە بەرجەستەکان لە جیاتی ڕووخاندنی تەواویان، لەناوبردنی پێکهاتەکانی دەسەڵاتی چەوسێنەر لە ڕێگەی دەستگەیشتن بە زەمینەیەکی دادپەروەرانە و گرتنەبەری ڕێگەی میانڕەو لە کەمکردنەوەی زیان لەگەڵ بەهێزکردنی سەربەخۆیی کەسی.

دەرەنجام
کتێبێکە بەڵگەنامەییەکی گرنگە بۆ تێگەیشتن لە خەباتی کرێکارانی سێکس و پێشنیارکردنی چاکسازی یاسایی و کۆمەڵایەتی بۆ پاراستنی مافەکانیان. سەرباری ئەو لایەنانە هەڵگەر و گێڕەرەوەی کۆمەڵێک چیرۆکی دەتەزێنێ.

Nov 10, 2024

دیدار لەگەڵ شێوەکار ئیڤان نەجمەدین.. هەڤپیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

شێوەکار ئیڤان نەجمەدین: ڕەنگ بۆ تابلۆ زۆر گرنگە من زۆر ئارەزووی تێکەڵکردنی ڕەنگەکان دەکەم
شێوەکار ئیڤان نەجمەدین: وانەی هونەر بۆ قوتابیان گرنگە بۆئەوەی بیرۆکەو داهێنان لە گشت بابەتەکاندا بکەن
خاتوو (ئیڤان نەجمەدین ساڵح)، هەر لە تەمەنی منداڵییەوە خوولیا و ئارەزووی هونەری وێنەکێشانی هەبووە لە قوتابخانە بەشداری سەرجەم پیشانگاکانی کردووە ئەو حەزو ئارەزووە وای لێکردوە بچێتە ئەکادیمیای هونەرەجوانەکانی هەولێر بەشی شێوەکاری هەرلە پێناو برەودانی زیاتر بە بەهرەکانی توانی لە ساڵی 2023 بروانامەی ماستەر لە هەمان بواردا بەدەست بهێنێت بەماوەی چوار ساڵ لەیەکێك لە قوتابخانەکانی شاری هەولێر مامۆستای پەروەردەی هونەر بووە …لەئێستادا مامۆستایە لە زانکۆی موسڵ ئێمەش بۆ باشمان زانی بەچەند پرسیارێك بەسەریبکەینەوە.
هەڤپیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

*سەرەتا شێوەکار ئیڤان چۆن خۆی بۆ خوێنەرانمان دەناسێنێت، چۆن ئاوەتەی هونەری شێوەکاری بوویت؟

- من شێوەرکا (ئیڤان نەجم دین ساڵح)، دەرچووی کۆلێژی هونەرەجوانەکانم لە ساڵی 2019، هەروەها ماستەر لە 2023 بەدەست هێناوە لە هەمان بواردا لەئێستا مامۆستای هونەرم لە یەکێك لە قوتابخانەکانی شاری هەولێر. ئەوەی ڕاستی بێت هەر لەتەمەنی منداڵ□یمەوە حەزو وئارەزووی زۆرم هەبوو بۆ وێنەکێشان لە هەموو قۆناغەکانی خوێندنم چالاکانە بەشداریم لە پیشانگاکانی قوتابخانە دەکرد،هەرئەو حەزو و ئارەزوەش وای لێکردم بڕیارب□د□م دوای تەواوکردنی پۆلی 12 بچمە کۆلێژی هونەرەجوانەکان بەشی شێوەکاری بۆ ئەوەی پەرە بەتواناکانم بدەم لەوێ زیاتر بەشێوەیەکی ئەکادیمی فێری ئەلف و بای وێنەکیشان ببم.
- **بەرێزت زیاتر لەسەر کامە قوتابخانەی هونەری کاردەکەیت؟**
- من لەسەرەتای منداڵ□یم، ئارەزووی زۆرم لەوردەکاری وێنەکێشان هەبوو،وە هەر لە سەرەتایی کۆلێژیش زیاتر لەسەر قوتابخانەی ڕیالیزم کارەم دەکرد، لە ئێستاش زۆربەی کارەکانم پۆرترێتن ب□ ش□□وازی ڕیالیزم وێنەدەکێشم.

***کامەن ئەو هونەرمەندە شێوەکارانەی کاریگەریان لەسەر تۆ هەبووە یاخود سەرسامی بە کارەکاریان؟**

- زۆرن ئەو هونەرمەندانەی کارەکانیان جوانن وسەرنجی منیان راکێشاوم بۆ نموونە لە هونەرمەندە جیهانیەکان(ئێدوارد مانێ و ڤانکوخ) بە تایبەتی، لە هونەرمەندە کوردەکانیش (خەیری ئادەم، ،محەمەد ئیسماعیل، عەبدولڕەحمان میرزا زۆر بەکارەکانیان سەرسامم.

***دووخاڵی سەرەکی لە زۆربەی تابلۆکان بوونی هەیە (ناڕوونی و جوانی)، بینەر چۆن دەتوانێت لە تابلۆکان بگات بێ ئەوەی شیکردنەوەی بۆ بکرێت؟**

- زۆربەی تابلۆکان لە ڕوویی ڕەنگ و تەکنیەکان چێژ بە بینەر دەبەخشێت لەلای هەر ک□س□□کیش ڕەنگە تێڕوانینی جیاوازی لا دروست بێت مەرج نیە کەسێك شیکردنەوە بکات بۆ ئەوەی چەمك و پەیامی تابلۆكە بگەیەنێت . جوانی لەلایی هەر کەسێك بە جۆرێكە ناڕوونی بە پێی کار وتەکنیکی هونەرمەندەکەیە هەندەکیان بابەتەکە دیارە لەسەر چی کراوە بەشێکی تریان بینەر دەتوانێت لەڕێگەی ڕەنگ وشێوازی کارکردن لە بابەتەکەحاڵی بێت.

***تەکنل□ژیای سەردەم بۆ نیگار کردنی تابلۆکانت بەکار**

دەهێنیت؟ بۆ نموونە بەرنامەکانی کۆمپیوتەر؟

- نەخێر، لەبەرئەوەی کارەکانم پەرترەتن دەست کاری وێنەکە ناکەم، بەڵام ئەگەر لە داهاتوودا پێویست بکات بەکاری دەهێنم وەکو فۆتۆشۆپ کە ئێستادا زۆرێك لە هونەرمەندان سوودی لێوەردەگرن.

***ڕەنگ مادەیەکی سەرەکی هەر تابلۆیەکە چۆن دەڕوانیتە کاریگەری ڕەنگەکان لە تابلۆیەکانت؟**

- بەدڵنیاییەوە ڕەنگ بۆ تابلۆ زۆر گرنگە هەر بۆیە من زۆر ئارەزووی تێکەڵکردنی ڕەنگەکان دەکەم لە پەرترەتەکانمدا بۆ ئەوەی ڕووخسار و ناخی کەسەکە ڕەنگ بداتەوە لەکارەکەمدا هەروەها نەرمی و وردەکاری تێیدا بەڵام بەکارهێنانی بەهەرتابلۆیەك دەبێ بەشێوەیەکی زانستی بەکار بێت ،لە خزمەت ناوەڕۆکی تابلۆیەکەدا بێت.

***چوار ساڵە مامۆستای پەروەردەی هونەری بوویت، کاریگەری وانەی هونەر بەقوتابیان چۆن دەبینیت ؟**

- ڕۆڵی وانەی هونەر لە قوتابخانەدا زۆر گرنگە بۆ ئەوەی لە قۆناغی بنەڕەتی قوتابیان ئاشنابن بە زۆربەی تەکنیکە هونەرییەکان قوتابیانیش زۆر حەزوو ئارەزوویان بۆ وانەکە هەیە.. من بە ماوەی (4) ساڵ مامۆستای وانەی هونەر بووم ئەزموونێکی باشم هەیە بەتایبەتی لە قۆناغی بنەڕەتی لە هەرسێ بازنەی خوێندن هەوڵم داوە زۆرترین کاری هونەری بکەن، قوتابیان بەهرەکانی خۆیان بدۆزنەوە لەگەڵ هەر تەکنیکێکدا،هەروەها ڕێگایەکی گرنگە بۆ بیرۆکەو داهێنانیان لە گشت بابەتەکاندا .

***تۆڕەکۆمەڵاتییەکان تاچەند سوودیان هەبووە لە بڵاوکردنەوەی زانیاری و چالاکییە هونەرییەکان؟**

- لە ئێستادا کە سەردەمی تەکنەلۆجیایە زیاتر لە تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان بابەتەکان بڵاودەکرێنەوە. بۆ کاری هونەری زۆر گرنگە چونکە بینەری زیاتری دەبێت لەوەی بۆ کردنەوەی پێشانگایەك زۆر کەس دەتوانێت بینەری کارەکانت بێت و سەرنجی خۆیان بخەنە ڕوو.

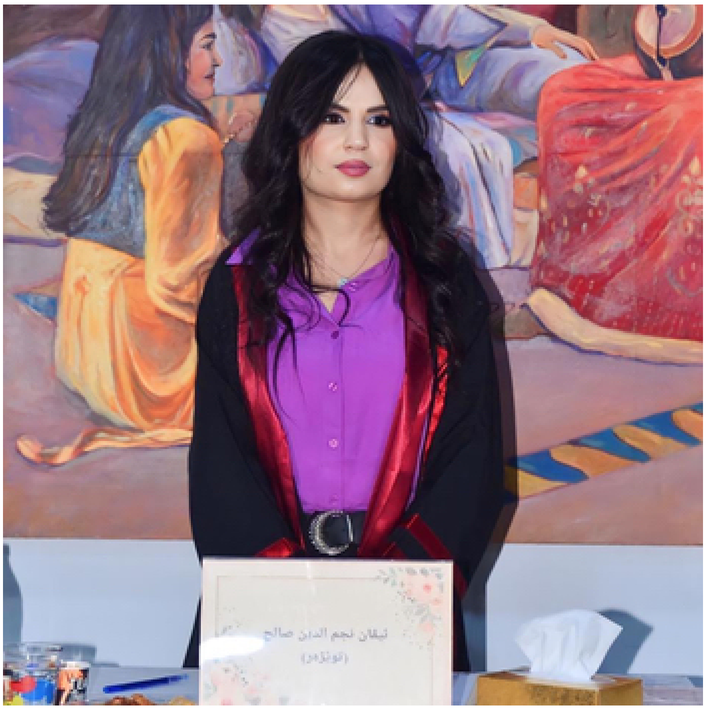

بۆچی دەنووسین؟.. د. موحەممەد گەڵاڵەیی

هەموو نووسینێك پەیامێکی هەیە، بەڵام لە ئامانجێکی دیاریکراو بۆ خزمەتی گشتیی و هەندێجاریش بۆ ئامانجێکی تایبەتی کەسی بەدەر نییە، ئەگەر بێینە سەر هەقیقەت غەدر لە شاعیرەکانیش کراوە، کە بە زەردەخەنەوە بۆ چەند مەبەستێکی شاراوە و نەزانراو پێیان دەوترێت: (المعنى في قلب الشاعر)، بەڵام ئەگەر دەستەواژیێکی وەك (الغاية في قلب الكاتب)یش هەبوایە ئەوا هاوکێشەکە هاوسەنگتر دەبوویەوە، خۆ هەندێجاریش ڕێکدەکەوێ، کەوا شاعیرێك نووسەرێکی بە ناوبانگ بێت بە تایبەتیی لە ژانرەکانی نووسینی ڕۆمان و چیرۆك..هتد دا.
جا بۆیە؛ با بێینە سەر کرۆکی نووسینەکەمان، کە هەندێجار دەگوترێ: نابێت نووسین لە پێناو نووسین بێت!، بەڵێ؛ نابێت نووسین هەر بۆ کەڵەکردنی ووتاری دووبارە، سواو و دزراو بێت..!
ئەی کەواتە نووسین لە پێناوی چ ئامانجێك دابێت و بۆچی پیتەکان دەخەینە پاڵ یەکتری و وەك نووسینێك بڵاویان دەکەینەوە؟
بەڵێ؛ گونجاوە نووسین هەندێك لەم ئامانجانەی خوارەوەی هەبێت:
بۆ زیادکردنی کۆمەڵێك مەعریفە و زانینی نوێ و نەبیستراو بێت بۆ

خوێنەران.
بۆ دەرخستنی کۆمەڵێك ڕاستی و نەزانراوی سەردەمی خۆی بێت.
بۆ خستنەڕووی کێشەیێکی ڕەوا و چارەسەریێکی ڕوون و ڕەوان بێت.
بۆ هێناکایەی گفتوگۆیێکی سەردەمیانە و ڕەخنەیی پڕ بەرهەم و بە جووڵە بێت.
بۆ بەرگریکردن لە هەق و ڕاستی مافخوراوان بێت.
بۆ فراوانکردنی پەراوێزی ئازادی بیر و ڕا گۆڕینەوە و ڕەخنەگرتن بێت.
بۆ هەڵڕشتنی ڕق و بڵاوکردنەوەی شەڕ و ئاژاوە نەبێت.
بۆ خۆ دەرخستن، هەڕاجکردن، هەرزانکردن بیروبۆچوون و نرخی نووسین نەبێت.
بۆ ستایشی زاڵم و ستەمکار نەبێت، کە ڕەوایەتیی بە هەموو نا دادیێەك و زوڵمێك بدات.
لە هەمووی گرنگتر ئەوەیە: بۆ سەلماندنی کۆیلە بوونی نووسەر نەبێت.

هەر بۆیە نووسین بەرپرسیاریەتییە، پێش ئەوەی خاوەنداریەتی لەو ووشانە بکرێت، کە بە قەڵەمی نووسەرێك یان هەر کەسێکی ترەوە دەنووسرێن، بەڵکوو بەرپرساریەتیێکی ئەخلاقی ویژدانییە ئینجا ئاینیی، نیشتمایی و مرۆڤدۆستییە، چونکە نووسین لە ناخی ویژدان و ئەخلاقی نووسەر وەك مرۆڤێکی ڕیزلێگیراو سەرچاوە دەگرێت، هەر بۆیە ئەو نووسینەی کە لە ئەخلاق، کەرامەت و ویژدانێکی زیندووەوە سەرچاوەی گرتبێت ئەوا بۆ سەدان و هەزاران ساڵ دەمێنێتەوە، بەڵام ئەگەر بەڵ پێچەوانەوە بێت ئەوا دیارە لەچییەوە سەرچاوەی گرتووە؟ و سەرئەنجامەکەی ئەوە دەبێت، کە لە مێژوودا تەنها شەرمەزاری بۆ نووسەرەکە دەمێنێتەوە، نموونەی زۆر زیندووش لە ئێستا و ڕابردوودا هەن و بۆ داهاتووش هەر دەبن. کەوا وەك: نووسەرانی دەرباری پادشا و سوڵتانەکان لە مێژووی مرۆڤایەتییدا هەژمار دەکرێن.

بۆ ئەوانەی کە ئەمەریکییەکان

بە گەمژە دەزانن.. زاهیر باهیر

لە سەروبەری هەڵبژاردنی دۆناڵد ترامپ-دا سەدەها وتار و توێژینەوە و لێکۆڵینەوە نوسراوە و کراوە سەبارەت بە دەنگدانی ئەمریکییەکان بە ترامپ لەبری هارس ، بەتایبەت ژنان کە ترامپ بە دوژمنی ژنان ناسراوە.
بەڕای من هیچ گەلێك/ نەتەوەیەك ، هیچ تاکێک گەمژە نییە کە بەرژەوەندی خۆی نەزانێت ، بە دڵنیاییەوە گەر لە ڕۆشبیران و توێژەرەوە سیاسییەکان زیرەکتر نەبن ئەوە لەوان کەمتر نین . ئەمە نەك هەر بۆ ئەمەریکییەکان و کورد ڕاستە بەڵکو بۆ هەموو میللەتێك ڕاستە . دروستیی ئەمەش لەوەدایە کە ئەوەی ڕا بە هەڵبژاردنی سەرۆکێك یا حیزبێك دەدات تەماشای بەرژەوەندی خۆی دەکات. لەوانە بەرژەوەندی ئابووریی ، پاشخانی خێزانی و کۆمەڵایەتی ، دینی ، کولتور ، تێڕوانین لە ڕابوردو و ئێستا و بەتایبەت داهاتوش . زۆرن ئەو هۆکارانەکەی کە بنەمای دەنگدانن.
قسەی من زیاتر لەسەر ئەمریکییەکانە کە ڕۆژانە لە ماڵپەڕە کوردییەکان و پەیجەکانی فەیسبووکدا دەیبینین کە چۆن نوسەر و پەستنوس و دیمانەکار بۆ خەڵکی ئەمەریکیدا دەڕشێنەوە ، بە بێ ئەوەی کە دوی بارودۆخی ژیانی خەڵکی ئەوێ کەوتبێت، بێ ئەوەی زمانێکی دیکە زیاتر لە کوردی بزانێت ، بێ ئەوەی پەنا بۆ ئامارێك بەڵگەیەك بۆ پاڵپشتکردنی قسە و بۆچوونەکانی ببات.
وەکو وتم خەڵکی بە هۆکاری جیا جیا دەنگ دەدات و سەرۆکێك یا حیزبێك هەڵدەبژێرێت . لەو هۆکارانەی کە من لەو وتار و توێژینانەوە لێیان حاڵی بووم زۆرن کە بڕێکیان سەرەکین و ئەمانەن:
لە سەدا 45 خەڵکی ئەمەریکی بار و دۆخی ژیانیان لە 4 ساڵ لەمەوبەر باشتر نییە، ڕێژەی هەڵئاواسانی پارە بەرزە . هەردوولایان واتە ترامپ و هارس پەنایان بە ملیاردێرەکان دەبرد بۆ هاوکاری داراییان بۆ بەردەوامیدان بە کەمپەینەکەیان . کەمپەینەکەی ترامپ یاخود مانیفێستەکەی زۆر ڕوون و ئاشکرا و بێ شاردنەوە بوو : لەسەر پرسی ئیسرائیل و فەلەستییەکان، لەسەر شەڕی ڕوسیا و ئۆکرانیا ، لەسەر پرسی ژنان و لەباربردنی کۆرپەلە ، لەسەر پرسی ترانس و هاوڕەگەزخوازان ، لەسەر کەسانی پەنابەر و کۆچبەر ، لەسەر پرسی باخ و گومرگ ، لەسەر پرسی پەیوەندی نێودەوڵەتی و سەرکردەکانی وڵاتانی جیهان ، لەسەر پرسی ناتۆ، لەسەر دەرکردنی زۆرێك لە کەسانی مشەخۆر و ناپێویست لە کۆشکی سپی و شوێنی تردا ، لەسەر پرسی ژینگە … لەسەر هەر هەمووی هەلوێستی ترامپ روون و ئاشکرابوو

، بەڵام مەرجیش نییە هەموویان جێ بەجێبکات.

هەرچیش کەمپەینی هارس بوو ، هەڵویستێکی ڕوونی لە کێشە و شەڕی ئیسرائیل و فەڵەستین نەبوو ، بەڵام هەڵکارەش بەشێکی زۆری دەنگی لەناو کۆمەنێتی عەرب و موسڵمانان دا بۆ تایبە لە ولایەتی موشیگاند لە دەستدا . لە پرسی ئۆکرانیادا هەنگاوێکی جیاواز لە بایدن لە چونیەتی کۆتایهێنانی ئەم شەڕە دەڵاوەی ئۆکرانیا نەبوو ، بە دەگمەن قسەی لەسەر ژیانی خەڵکی دەکرد و لە سەر پێداویستییەکانیان. هەڵوێستێکی شلەق و سەقەتی هەبوو لەسەر ناتۆ و لەسەر سەرۆکی تورکیا و عێراق و سعودییەوە و ئێران و زۆر شوێنی دیکە. شتێکی نوێی کاربە یا کردەیی لە بەرنامەکەیدا نەبوو.

خەڵکی دەست لەبە زۆری لەو ڕوانگەیەوە دەنگ دەدات نەك لە ڕوانگەی ڕەنگی پێست و تەمەن و سەر بە چ پارتێکە. دوای ئەوەش خەڵکی دابەش بووە بەسەر توێژاڵی جیاجیادا کە لەو پەناگەیەوە قسە دەکات و ڕادەدات. هەروەها دین لە ئەمەریکادا بەهێزە بەیە زۆرە لە ژنان لەگەڵ لەبارەبردنی کۆرپەلەدا نین ، لەگەڵ پرسی هاوڕەگەزخوازو ترانس و جەندە ئایدێنتەتی و هاوسەرگیری لە نەوانی هەمان ڕەگەزدا نین .

دوای ئەمەش خەڵکی ژیانی زۆر خراپ بووە ئەویش بە هۆی شەڕی ئۆکرانیا و ڕوسیاوەیە بەیە ئەمان دەیانەوێت شەڕەکە بوەستێت ، ئۆکرانیا زەوی و هەیبەتی دەدۆڕێنێت، یا نایدۆڕێنێت لای ئەوان شتێك نییە ، کوردواتەنی کچی خۆیان ناکەنە قوربانی کوڕی خەڵکی . بزنسی بچوك و دەستگەڕ و هەتاهەندەك لە کۆمپانیا گەورەکانیش دەیانەوێت کە گومرگ لەسەر هاوردەی دەرەوەی ئەمەریکا بەتایبەت وڵاتی چین کە مەترسی لەسەر ئابووری ئەمەریکا داناوە زۆر بەرز بێت تاکو ئەو دەرگایە بەسەر چین داخەن بۆ ئەوەی کاڵاکانی خۆیان سەرف بکەن . مووچەخۆر نایەوێت باجی لەسەر بەرزبکرێتەوە. دایکان و باوکان نایانەوێت ئەمەریکا شەڕێکی دیکە دروست بکات یاخود بئاڵێت لە شەڕێکی دیکەوە تاکو منداڵەکانیان لە دەست بدەن و هاوکاتیش ئەوەندەی دیکە ژیانیان گرانتر بێت . نایانەوێت کولتوری ئیسلامی بەسەریاندا زاڵببێت و ژیانیان لە تاڵ بکرێت ، ویلایەتەکانیش وەکو سعودییەو و ئێران و ئەفغانستان و پاکستان و عیراق و … تدی لێبێت، خەڵک شەریعە و مەحکەمەی ئیسلامی ناوێت .

هەموو ئەمانەیە کە لە ئەمەریکادا دەنگی بە ترامپ زیاد کرد تاکو بە هارس . جا پرسیارەکە ئەمەیە ئایا ئەمەریکییەکان دەبەنگ و گەمژەن یاخود ئەوانەمان کە هیچ نازانین و لە خەمانەوە دەنوسین و ئەم نەتەوە و ئەو کەس ئەو لایەن بە گەمژە دەزانین ؟ ئایا خودی خەڵکی خۆی بەرژەوەندی خۆی دەزانێت یا ئەمە کە لەدەرەوەی ژیانی

ئەوانین؟
ئەم پرسە لە کورستانیشدا هەر وا بووە خەڵکانێک کە دەنگیان بە یەکێتی یا پارتی یا نەوەی نوێ ، یا ئیسلامی داوە گەمژە نەبوون و نین ، خۆیان بەرژەوەندی خۆیان لەمن لە کەسانی دەرەوەی من باشتر دەزانن . خەڵکی زیرەکن لە پێگەی ئابووری و دارایی و ئەوانەی سەرەوە کە باسم کردن دەنگ دەدەن .
نموونەیەکی بچوك : پێش هەڵبژاردنەکەی کوردستان لە یەکێک لە تەلەفونەکانما بۆ دایکم ، لێم پرسی دایە دەنگ بە کێ دەدەیت؟ لە وەڵامدا وتی دەنگ بە باڤڵ و یەکێتی . وتم بۆچی دایە؟ وتی باڤڵ دەستی هەموو مافیاکانی کورت کردۆتەوە هەموویان چونەتەوە پێستەکەی خۆیانەوە ، دوو: وتی باڤڵ لەگەل حکومەتی عێراق دا ڕێکەوتووە موچەی خانەنشینی چوارقات کردوە . وتی من خانەنشینەیەکەم نزیکە 50 دۆلار بووە ئێستا دەبێت بە 200 دۆلار ، بۆیە دەنگی پێدەدەم . دەی قسەیەکی بۆ من نەهێڵا یەوە گەرچی من پێم نەدەوت دەنگ مەدە یا دەنگ بە لایەنێکی دیکە بدە. ژنێکی نەخوێندەواری نزیکەی 85 ساڵ لە من باشتر بیردەکاتەوە تاکو گەر پێی بلێم نا دەنگ مەدە یا بەم و بەوی بدە . دیارە هەموو کەسێك وەکو دایکی من وریایە بە بەرژەوەندی خۆی و هەر لەو پێگەیەوە دەنگ دەدات .

زاهیر باهیر
10/11/2024
Zaherbaher@com

جیهان کێشەی کوردپشتگۆێ دەکات – تا کەی ناچار بین باجی بێدەنگی ئێوە بدەین؟.. شەم شەمەیی ساڵح

‎

‎دەیان ساڵە کورد لە پێناو مافە ڕەواکانی خۆی و مافی سەرەتای

ژیانێکی شکۆمەندانەدا خەبات دەکات. ئێمە توانیمان خۆمان دەرباز کەین لەهەرە قۆناغە سەختەکان ،لە جینۆساید و ئاوارەبوونی زۆرەملێ و چەوساندنەوەی سیستماتیکی . بەڵام ئێستاکەش شەڕێکی بێدەنگی بەرامبەرمان بەڕێوەدەچێت – شەڕێک لە پشت بیانووی دیپلۆماسی و بەرژەوەندی ئابووری و هاوپەیمانی سیاسییەوە شاراوەتەوە. ڕەجەب تەیب ئەردۆغانی فاشیست، سەرۆک کۆماری تورکیا لە مێژە سیاسەتێکی دڕندانەی دژ بە کوردی گرتۆتە بەر، لە هێرشی سەربازیوە بگرە بۆ سەر خەڵکی سڤیل تا سڕینەوەی تەواوەتی کولتوور و ناسنامەی ئێمە بەخۆدەگرێت. پرسیارەکە ئەوەیە – بۆچی جیهان بێدەنگە؟

دەسەڵاتێک کە بێ شەرمانە پاساو بۆ چەوساندنەوە دەزانێت

تورکیا لە سەردەمی سەرکردایەتی ئەردۆغان شێوەی تیرۆری کردە بەرگو بەهانەیەک بۆ ئەنجامدانی دڕندەیی بەرامبەر بە خەڵکی سیڤیلی کورد. ئەردۆغان بەردەوام بە بۆردومانی ئاسمانی و دەستگیرکردنی بەکۆمەڵ و قەدەغەی هاتووچۆ، بە شێوەیەکی کە زۆربەی شارە کوردەکانی کردوتە مەیدانی شەڕ. ئەم مەبەستە هەڵبەستراوە ی ناونراوە “شەڕی تیرۆر” – کە لە ڕاستیدا ستراتیژێکییەکی بە ئەنقەست و سیستماتیکە بۆ لەناوبردنی پێکهاتەی کۆمەڵایەتی و کولتووری و ئابووریی کورد. ئەم ڕەش کوژییە ، نەخۆشخانە و قوتابخانەو جێگا گشتییەکانی کردۆتە ئەنجام کە خەڵکی بێتاوانی سڤیل دەکرین بەئامانجو دەکرێن ناچار دەکەوێن لەماڵی خۆیانو لەناو شارەکانی خۆیاندا دەربەدەربکرێن . ئەردۆغان بانگەشەی ئەوە دەکات کە شەڕی پەکەکە دەکات، بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە کە ئەم هێرشە نامرۆڤایەتیو توندو تیژەدژ بەکۆمەڵانی خەڵکی کوردستانە لەژن و پیاو منداڵی بێتاوانەوە بگرە تەنانەت بە تەجەرەک لە پاکتاوی نەتەوەیی و ئەتنی .هەر جارێک دەنگی کورد بۆ ئاشتی و دادپەروەری بەرز دەکرێتەوە، بە شێوەیەکی دڕندانە بێدەنگ دەکرێن – نەک تەنها لەلایەن پۆلیس و سەربازی تورکیاوە، بەڵکو لە لایەن سیستەمی یاسای دەوڵەتیشەوە. کوردبوون لە تورکیادا، ژیانکردنە لەگەڵ مەترسییەکی هەمیشە لە ئارادا، کە زیندانیکردنە، ئەشکەنجەدانە، یان تەنانەت کوشتن، تەنهالەبەرناسنامەی کوردبون .

بێدەنگی ڕۆژئاوا هەم دووڕوویی و هەم ترسنۆکانەیە

کاتێک ڕووسیا ئۆکرانیای داگیرکرد، جیهان کەوتە ناڕەزایەتی دەربڕین و سزادان. سەرکردەکان باسیان لە گرنگی مافەکانی مرۆڤ دەکردو بونە بەندگەی وەستانەوە بەرامبەر ستەم و پاراستنی خەڵک. بەڵام کاتێک تورکیا کە وڵاتێکی ناتۆیە، خەریکی توندوتیژی و

پاکتاوکردنی کورددەکات سرینەوەی نەتەوەیەک ، هەمان پرسیار هەمان سەرکردە بێدەنگی هەڵدەبژێرێ ؟ چونکە تورکیا هاوپەیمانێکی ستراتیژییە، دەشێ وەڵامی ئەم پرسیارە وابـێت کە ڕۆژئاوا ناوێرێت بەڕاشکاوی بەریەککەوتن لەگەڵ تورکیا هەڵبژێرێت؟ . کەواتە دەبێ بڵێین ئایامافی مر□ق ب□ □□ژئاوا چی دەگەیەنێت؟ ئایا ئەم مافانە تەنها بۆ گەلانێکی تایبەتو ناوچەیەک هەڵبژێرداردەکرێن؟

‎ئێمەی کورد بێزار ین لەوەی کە گەمەمان پێ بکەن وە ببینە یارییەکی نێودەوڵەتیو بە پیوەر ی ئەوان هەژمار بکرێت وەک ژیانێکی بێ بەها، تا ئەو کاتەی لە ڕێگای بەرژەوەندییە سیاسی و ئابوورییەکانی ڕۆژئاوا نەبین نرخێکمان نەبێت. ئەمە خیانەتێکی زۆر گەورەیە بەرامبەر مر□قایەتی سەرکردەکانی جیهان ڕۆژان تێدەپەڕێنن بەبێ ئەوەی ڕوو بەڕووی تورکیا ببنەوە، ئەمەش ئەچێتە ئاقاری بەڵگەی زیاترلە ئیفلاسی ئەخلاقی جیهان. ئەم بێ دەنگییە ی وڵا تانی دیموکراسی ڕۆژئاوا لەبەرامبەر، توندوتیژی ئەردۆغانیان لە دژی ئێمە کورد خودی خۆی ڕەهای دانەبەکوشتار دژی ئێمە. بێدەنگی واتای ڕەوای کوشتن.

‎“دژە تیرۆر” وەک بیانوویەک بۆ پاکتاوی نەتەوەیی

‎تورکیا لە مێژە تۆمەتەکانی تیرۆریزمی وەک چەکێک لە دژی کورد بەکار هێناوە. میدیاکان و سیاسەتمەدارانی نێودەوڵەتی بە گوێڕایەڵییەوە بانگەشەکانی ئەردۆغان دووبارە دەکەنەوە کە دەڵێت تەنها شەڕی تیرۆر دەکات. به ڵام ئه وه ی خۆیان له ئامازه ی به دوور ده که نه وه ئه وه یه ئه و “تیرۆریستانه” زۆرجار ته نها دانیشتوو و چالاکوان و نووسه ڕ و هونه ڕمه ندی ئاسایی کوردن. هەر جارێک ئەردۆغان پێویستی بە بەهێزکردنی دەست بەسەر دەسەڵاتدا هەیە، کورد تاوانبار دەکات. ڕۆژئاوا بە تەواوی ئاگاداری ئەم دەستکارییە ڕیتۆریکییە، کەچی لەئاست ئەم گرنگە باسەستراتیژەی تورکیا داکوێرەو بێ چاوتروکاندن بەم کارانە قبوڵ دەکات.

‎بەڵام ئەم قسەکردنە دەرئەنجامی خوێناوی هەیە. لەژێر پەردەی “ئۆپەراسیۆنە ئەمنییەکان”، هێزەکانی تورکیا تەواوی گەڕەکەکانیان وێران کردووە و هەزاران کوردیان لە ماڵ و حاڵی خۆیان دەرکردووە. وێرانکارییەکانی شارەکانی وەک سیزرێ، سور و نوسەیبین سەختە بیخەیتە بەرچاوت – ئەم ناوچانە چیتر شوێنێک نین بۆ ئەوەی خەڵکی مەدەنی تێیدا بژین، بەڵکو ناوچەی شەڕن. ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانی مافی مرۆڤیش ئەم پێشێلکارییانەیان کردۆتە بەڵگە

، بەڵام ڕاپۆرتەکانیان پشتگوێ دەخرێنو لەژێر فشاری بێدەنگیدا دەهێڵرێنەوە.

‎کوانەتەوە یەکگرتووەکان؟ کوان یەکێتی ئەوروپا؟ کوا هاودەنگیەکانمان؟

‎کاتی ئەوە هاتووە کە ڕێکخراوە گەورەکان لێپرسینەوەیان لەگەڵدا بکرێت. جاڕنامەی مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان چ سوودێکی هەیە ئەگەر ئەم مافانە تەنها هەندێک گروپی هەڵبژێردراو بپارێزن؟ کوا مۆڕاڵی بەرزی یەکێتی ئەوروپا کاتێک باس لە کارەکانی تورکیا لە دژی کورد دەکرێت؟ ئەگەر ئەم دامەزراوانە بۆ پاراستنی ئێمە کار نەکەن ئەی کێ دەیکات؟

‎داوا دەکەم نەتەوە یەکگرتووەکان سزا بەسەر تورکیادا بسەپێنێت و یەکێتی ئەوروپا دەستبەجێ پەیوەندییە دیپلۆماسی و ئابوورییەکانی لەگەڵ ڕژێمی ئەردۆغان بپچڕێنێت تا کۆتایی بهێنرێت بە ئەم سەرکوتکردنە دڕندانەیە. ئەوە تەنها داواکاری دادپەروەری نییە بۆ کورد، بەڵکو پێویستییەکی ئەخلاقییە بۆ ئەوەی جیهان نیشان بدات کە ئێمە چیدی توانایی پاکتاوی نەتەوەیی ناکەین. ئه مه ش گوشار خستنه سه ڕ ڕژێمێکه که به ئاشکرا سووکایەتی به مافه کانی مرۆڤ و یاسا نێوده وڵه تییه کان ده کات.

‎کاتی ئەوە هاتووە جیهان ڕوی ئازایەتی خۆی نیشان دات

‎سەرکردەکانی ڕۆژئاوا دەبێ ئێستا ئەوە بسەلمێنن کە قسەکانیان سەبارەت بە مافی مرۆڤ تەنیا قسەی پڕوپووچ نییە. هاوپشتی لەگەڵ کورد تەنیا ئەرک نییە، تاقیکردنەوەی ستراتیژی ڕەهای نۆێی یەکپارچەیی جیهانێکی گەورەیە. ئەگەر جیهان بەردەوام بێت لە پشتگوێخستنی پێشێلکارییەکانی تورکیا، ئەوا بەو مانایەیە کە مافەکانی مرۆڤ جێگەی گفتوگۆیە-ئەو کات دەتوانین بڵێن کێشە ڕەواکان بازرگانییان پێوە دەکرێن بۆ سوودی جیۆپۆلەتیکی و قازانجی ئابووری خۆیان.

‎ئێمەی کورد بۆ چەندین نەوە بەهێز بووین و شەڕمان کردووە، بەڵام بە تەنیا ناتوانین لەم جەنگەدا سەربکەوین. کاتی ئەوە هاتووە هێزە نێونەتەویییەکان هەنگاو بنێن لەگەڵمان، نەک تەنها بە قسە بەڵکو بە کردار. چونکە ئەگەر ئێوە بەردەوام بن لە شکستهێنانو هەڵخەڵەتانی ئێمە، یاخودبەردەوام بن لە چاو داخستن، ئەوا ئێوە نەک هەر شکستتان هێناوە بەڵکو پرینسیپە دادپەروەرییەکانیشتان پێشێل کردوە. خیانەتان لە هەموو ئەو بنەمایانە کردووە کە بانگەشەی

مرۆڤایەتی دەکات . کاتی دیپلۆماسی بەدەنگ کۆتایی هاتووە – ئەمە داوای دادپەروەری ڕاستەقینە دەکەین، هەرئیستا .

ڕەشەم شەمەیی ساڵح
ڕۆژنامەنووسێکی کوردی سویدی

ئەرکی زانکۆ چییە؟.. نوسینی: محەمەد سەران

لەهەموو جیهاندا زانکۆ کایەکی گرنگی کۆمەڵگایە. سەنگ و تایبەتمەندیەکی جیاوازی هەیە لەلای خوێندکاران. بەڵام لەکوردستان هاوکێشەکە پێچەوانە بووەتەوە. نامەوێ ڕەشبینانە سەیری هیچ لایەنێکی ژیان بکەم. بەڵام لەچاو ژمارەی دانیشتوان و کەمی جوگرافیمان ژمارەیەکی یەکجار زۆری زانکۆمان هەیە (ئەهلی ، حکومی). هەندێکیان دانپێدانانی وەرنەگرتووە لەلایەن وەزارەتی خوێندنی باڵای عێراقەوە. ئەمەش وای کردووە کە ئەرکی زانکۆ تەنیا بەخشینەوەی بڕوانامە بێت.
هەر بۆیە زانکۆ شوێنێک نەبێت بۆ بەخشینەوەی زانست و ناسینی کەسانی شارەزا، بەڵکو ئێستا کافێ و باخچەکانی زانکۆ خوێندکاری زیاتری تێدایە وەک لە پۆل و کڵاسەکان. گەیشتووە بەحاڵێک کە کەسە شارەزاکانیش بێ ئومێد بوونە. نووسەری ناسراو (شێرزاد حەسەن) ڕۆژێک پێی وتم : ئەگەر دەتەوێ خۆت پەروەردە بکەی، لەزانکۆوە فێری نابیت! تەنیا بخوێنەوە.

ئەگەر سەیری مێژوو بکەین لەزۆر کاتدا خوێندکارانی زانکۆ خاڵی یەکلاکەرەوە بوونە. باشترین نموونەش شۆڕشی فەڕەنسایە. خوێندکارانی زانکۆ ڕۆڵێکی گرنگیان بینی لەهەڵگیرسانی شۆڕشەکە و بووبە هۆی نوێ بوونەوەی فەڕەنسا .
بەڵام لەکوردستاندا هەموو شتێک هەیە لەزانکۆ جگە لەزانست. ئەوەی هەیە خێزانی خوێندکار و خوێندکار خۆی تەنیا هەوڵ دەدەن بچنە بەشی پزیشکی. ئەگەریش بەدەستی نەهێنن خۆیان بەشکست خواردوو لەقەڵەم دەدەن. ئایا بەڕاستی بەشە پزیشکییەکان ئەوەندە گرنگن کە خوێندکار

بۆ ئومێد بکات؟
بێگومان نەخێر، چونکە چەندین نموونەیی کەسی سەرکەوتوو هەیە کە قوتابخانەیان نەخوێندووە بەڵام ناویان لەکەسە گەورەکانی مێژوودایە. یەکێک لەوانە جوبران خەلیل جوبران، شکسپیر، ئەدیسۆن.

ئایا چی وای کردووە کە بەشە پزیشکیەکان گرنگ بن؟

هەموو دونیا لەخەمی سەرمایەداریدایە. بەڕای منیش سیستەمی سەرمایەداری ئەوەندەکی گرنگی هەیە لەوەی کە بەشە پزیشکیەکان خوێندکاری زیاتری بۆ بڕوات. هەڵبەت نامەوێ لەئاستی هیچ بەشێک کەم بکەمەوە. بەڵام خەڵکێکی هێکجار زۆر خۆی بەو بەشانەوە خەریک کردووە کە پزیشکین. من ئەم قسەیە دەڵێم لەوانەیە گونجاو نەبێت. بەڵام ئەمە کۆمەڵگایەکی نەخۆش ، برسی و دەست بەتاڵین!
لەبەر ئەوەی بەشە پزیشکییەکانی ڕەواجی لەهەموو بەشەکانی تر زیاترە، چێشخانەکانمان هەمیشە پڕن لەخەڵک و هەموو گەنجەکان لەکافتریاکان دانیشتوون.
بۆ نووسینی ئەم وتارە سەیری بەشی چەند زانکۆیەکی جیهانیم کرد. یەکێک لەو زانکۆ جیهانیانە ئەکسفۆرد بوو کە تەنیا یەک بەشی پزیشکی تێدا بوو. بەڵکو لەجێگەی ئەوان بەشی فەلسەفە، گەردوونناسی، ئەدەب، مێژوو، ئابووری و یاسا هەبوون. لێرەدا ئەوەمان بۆ دەرکەوت کە کۆمەڵگا پێگەیشتووەکان لەخەمی بیرکردنەوە و پێگەیاندنی تاکی هۆشیاردان، نەوەک پڕکردنی گریفان. هەر ئەوانیش هەلێکی لەباشیان بۆ گونجاندون هەتاوەکو کاریان دەست بکەوێت.
لەگەڵ ئەوەشدا لەڕێی زانکۆ ناحکومیەکان هۆکارێکن کە ئەگەر لەکاتێکدا خوێندکار نمرەیی پێویستی نەبێت ئەوا دەتوانن بە بڕێ پارەیەک دەتوانن لەهەر بەشێک بیانەوێ بخوێنن. ئەمەش وای کردووە کەسانی نەشارەزا بێنە نێو کۆمەڵگاوە و تەنیا خوێندکار بەڕێ بکەن و تەنیا بیر لە پڕ کردنی گیرفانی خۆیان بکەنەوە.

چارەسەریش لەئێستادا قورسە چونکە ئێمە بەگشتی کەوتوینەتە نێو گێژاوێکی قووڵەوە. لەبەر ئەوەی ساڵانێکی زۆرە ئەمجۆرە بیرکردنەوەیە زاڵە بەسەرماندا و کەسانێکی زیاتر هەوڵی بۆ دەدەن. بەڵام ئەگەر هەوڵ بدرێت. ئەوا دەکرێت چارەسەری درێژخایەنی بۆ دابنرێ. ئەمەش بەخێزان و مامۆستاکان دەکرێت کە دەبێ ئەو بیرکردنەوەیان لێ بسڕێنەوە و منداڵ بەشێوەیەک گەورە بکەین کە دوای خەونەکانی خۆی بکەوێت نەوەک ئەو کارەی کە ئێمە دەمانەوێ و نابێ بیکەین بە قوربانی بیرکردنەوەی چواردەوور.

تیشکە پڕەکان.. شیعر.. سەباح ڕەنجدەر

كاتژمێر سفر

ناقۆڵای ئاماژە ڕەش
چاوی گرژی کردە قولاب و بانگەوازی ه□□ش□
قوربانیی خۆی هەڵبژارد
بە تەنیشت گۆڕی کەمەرەشلان تێپەڕی
وەستاو لە نیوەی پەیژەی ڕوخسار و تارمایی
لەناو هەموو یادگاری و ماڵی ڕوحەکان ماوەتەوە
گۆڕستان بە خورپەی باڵی باڵندەی ماندوو شوورە کرابوو
چووم لە چیای تاسە و ناوچەوان پڕ هەست
تامی ئاشنابوونەوە بکەم
دڵم بەرزکردەوە تا ئاستی دڵپشکوتوویەك
بە بادەی سووری زەوی ژیاوە
پاشماوەی داڕووخانیش دەداتە لا
خۆر کاتژمێری زەوییە
دەستی تاريك و نۆبەتداری نهێنییەکانی ئاسۆی
خستووەتە ئەم لا و ئەولای چرکەی سفر
تاخمی چام شکا
هەولێر 27/3/2024

هەناسە و ئاواز

بە دیواری ژوورەکەمەوە وێنەی قالەمەڕەم هەڵواسیوە
چەناگەی خستووەتە سەر شمشاڵی
مردنیش دەستی لێ بەرز کردووەتەوە
ژمارەی کونەکانی بیرچووەتەوە
لە کامیان شەیتان دەردەکرێ
لە کامیشیان خوداوەند دێتە هەناسە و ئاوازیەوە
کونەکانیش لە دڵی شمشاڵدا دوژمن نین

بیریشیان لەوە نەکردووەتەوە
ئاواز شەیتان دەردەکا و خوداوەند دەهێنێتە ژوورەوە
وێنەکە تەماشای ون نەبووە
دیواری ماڵی منی گواستەوە ناڵەشکێن
دەنگی کۆڕاڵ کردیە
مۆزەخانە و سەرا و هەوار و تەزووی خودایی
ئاگرێکی ئەفسانەیی گەرمی کردوونەتەوە
دڵم بۆ ئەوە ڕاگرتووە
درەختی سەروپرچ پڕ باڵندە قسەم بۆ بکات
لە ساتەکانی کەم بەش هەنگاوت گەرمتر کە
نامراد و نیوەزیندوو
مەستانە نەڕژایتە کەناری چپە و ڕازی شەو
مراویی کێوی بەناو یاری ئاگرین تێپەڕی
ڕۆحی مردووان بهێننەوە و چاوان پڕکەن
بەچکەی کەوتوو دەخەنەوە هێلانەوە
هەولێر 12/5/2024

ڕووبەری دارەبازە

با بێ ئاراستە نییە
مرۆڤیش
گفتوگۆیان لەگەڵ هەموو شت پێویست و گەرمە
لەپڕێکیش دادەمێنن و بێدەنگ دەبن
ئاگر لە دڵدا کڵپە دەدا
گەورەترین ڕووبەر ڕووبەری دارەبازەیە
بەختم کرایەوە و قەیتانی پێڵاوم گرێ دا
ڕێگا بە نەرمی ئاوی بۆ دڵ و چاو گەرم کرد و سووك دەستی گرتم
وریا بە قووڵایی ڕوونبوونەوەیە
مۆسیقای بەخاك سپاردن و پرسە
دەنگی نزمە و خۆت لێ ون نەبێ
دارستان تاریکیش بێت لك و گەڵا و سێبەری ڕوونبوونەوە و سۆراغکردن
لە ق□□□□شی ڕەنگاوڕەگ و پەڵەی شەڕ زۆرترە
ڕووبار خۆی بێ روخسار و ناوك نەبڕاو و بە هەڵپە و هەڵەشەیە
تەنیا شەپۆلەکانی چاڵی ڕوومەتی پڕدەکەنەوە مەستن
ڕووتەن دەموچاوی ئەوانەی پیشان دام لەبیریان کردووم
شار بینینێکی گەمژەبوو
ڕوخسار تێیدا پلاستیکی کەچەڵبووی بەرخۆربوو

ڕەنگم لە تەنیایی وەرگرت و دڵۆپەکانیشی لەسەر پەنجەم دەڕژێن
پێ سرووش و بەهرە و دەورەدراوم بەوەی تەنیایی کردم

هەولێر 19/5/2024

ڕووناکیی خوداێسك

ژیانی ڕابوردوو
ژیانێکی لەدەستچوو نەبوو
برین لە دڵی خێمان و دەموچاوی منداڵمان ساڕێژبوو
باڵندەی حەوشە و بانیش پەڕی نەرمونیانیان پێشیبوو
ڕۆح و باڵیان پێبوون لە خواست
ڕووناکیی خوداێسك لەسەر دەستی دانان و بە باڵ کەوتن
باڵندەی نەترساو زوو دەچێتە سینگی نزیکترین درەختەوە
لەشکری پێ لە ڕکێف سەرەتای مەستیم نییە
شادییەکی کورتم لێ ون بوو
ڕێگای پێ کارەساتم پێ زانیبوو
ڕەنگ و زایەڵە و برادەرانی من لەکوێن
پێم لە دوام نایە
چاوم گەورەیە و ڕێگاش ئێو شتانێم پێ دێڵێ کێ دێیزانم
گۆڕەکەش تازەیە هێشتان گوڵە حاجیلەی لەسەر شین نەبووە
ڕۆشنایییەکی گەشاوەشی هەیە
پێنجشەممە پێم لە دوام دێ و تاسێ
دێم و زمانی کردووێتێوێ
درەختی شاریش لەگەڵم دێن
باڵندە لەناو پرچیان دێرگایان لێ واڵایێ و سینگی یەك دەخورێنن
ئاوی کووپە و شانەیەك لەپاڵ سەرت دادەنێم
پرچی ئاڵۆزت خاوکەوە و لە هەموو بیانوویەك دەبوورم
جلی شۆراو وشك نەبووینە
کۆیان بکەمەوە
باڵی باڵندێ تای لێیێ و پەنجەرەش سێ
مردن بە چەند ڕۆژێك لەمن بە تەمەنترە
داوای کردووە لە گەنجینەی ئێمە بمێنێتەوە

هەولێر 26/5/2024

گواستنەوەی گۆڕ

ناوچەوانی بە ئەندازەی کێڵگە فراوان و هاو واتابوو
ڕووناکی گەیینی گوڵەگەنمی هەڵمژیبوو
خۆر لە زەوی نزیك بووەوە
شەپقەیەکی پووشم لەسەری کەنگر لە کۆڵ کرد
چەترێکیشم هەڵدا و دام نەدایەوە
چرا لە ژووری ئەنگوستیلەی یاقووت کەوتوو حیکمەتی چییە
گۆڕت وەك سەرچاوە گەرمی بێڕەنگی لێ هەڵدەقوڵێ
بوومەلەرزەش لەم ناوە بدا
گۆڕت دەگوازمەوە ناو لوولەی ئێسکم ناهێڵم ڕایبوەشێنێ
لە پشت دارستانی نابینا
سەیری فڕینی ناوەختی باڵندە ناکەم
گوێ لە هاوار دەگرم و هیوای لێڵیش ناخوازم
دەبێ لك هەبن باڵندەی لەسەر بنیشنەوە
سڵاو چیمەنی حەوشە خوناوی شەویی لێ ماوەتەوە
بنیشنەوە ڕەنجی ژیان و گۆرانی ئاسکە باریکەی شاخ و دۆڵم
گەلێك ئاگرم بۆ بینین بەرزکردووەتەوە
دەم هەیە بەڵام چاو نییە
ڕووناکی سەر گوڵەگەنم بەتینە
4/6/2024 هەولێر

فێنکی و تووشی

هەوا داویەتە فێنکی
دوو کورسیم بردووەتە بەر هەیوان
چایەك دێم کە و چی لە تەمەن ماوە باسی کەین
بە ڕۆژی ڕووناك تەرازووی پیری گران بوو
ڕەتێك ببەم و پێم بکەوێتە سەر زەوی سارد
دەست و پەنجەی تاجبەخشت بۆنوبەرامەی زۆرن
نیولیری ملت مۆسیقا و مۆری بۆنە و جڵەوی جوانووە
تازە دەهات چاوانم ڕووناکی سەر درەخت و باڵ و یاڵ
بگوازنەوە ناولەپم
قاز و مراوی دەم گۆلاو باڵ لە ئاو دەن
پڕووشەم بەسەردا بپژێ
هەوا دایە تووشی
دنیا تانەی کەوتە سەرچاو
ئاسمان هەست بە چاو دەکا
چاوی چاودێرانیش دەناسم

10/6/2024 هەولێر

ئاسوودەیی یادەوەرییەك

ژیانم بە دەنکە شەکری ناو شەکردان پێوا
لە تەنیشتم دانیشت و پەرچەمی هەڵدایەوە
گوتی ژیان نەوا و بادەیە
حەوت ئاسمان مەست بوو
ئەو شارە گەورەیەی ناوی هەستە لەدایك بوو
ڕووباری دەوروبەر ماسیی هاتێ و گەرایان خست
ئاسمان سەرنجی ئەزەلی دا
سەرەتای سەرگەرمی و دەست لەسەر ناوچەوان دانانی نەخۆش و پڕ
تەمەنیی بۆ خواست
غەزەل کێش و سەروای لەسەر دەست گێڕا
خۆری لەسەر شانمان هەڵاتوو بووە زەمینی حیکمەت
نان لە پشتی پەنجەرەوە
هاتە ئەم دیو
چا لەخۆیەوە شیرین بوو
پەنجەرە دەمی کردەوە چاوی پیرۆزی ناو پیرۆزان فەرموون
دەست بەسەر هەوێنی ڕووناکیدا بهێنن
تەمی زەرد پاشەکشەی کرد
نوێژم بۆ ئاماژەی ناولەپ دووبارە کردەوە

22/6/2024 هەولێر

پەڕوپۆ

بە نیازی نووسینی دوا دێڕی یەکەمین ئەفسانە
دەستم بە گۆنای گۆڕدا هێنا
باڵندەی چاوەڕوان نیشتنەوە و حیکمەتی تەمەنیان دامێ
سیوشەش مەرجانم لە دەوری دانا بیپارێزن
بمپارێزن پەڕوپۆم لە ئاوی سڕ ماوەتەوە
پەپوولە نزرگە گرتی و باڵی نەرمی بەرزکردەوە
ئاوازی بەرزبوونەوەی باڵ سرووشی هەڵدا
بە هێواشی ڕووناکی خودایی ڕژا
بە شێنەیی گەشەی گیا بە ژیان ڕاهاتمەوە
سیوشەش جار نووسیم
ژیان و یەکەمین ئەفسانە

سروشت تەزووی گەرمی بە لەشدا هات
لەژێر درەختی حەوشە سێبەرێکی پڕ جریوە و جووکە
داینیشاندم و تەمبوورێکی خەمگین دەژەنم
کات ژیان دەخوا
دەخەمە بۆشاییەکی ڕوونەوە
سروەی ئێوارە دەگەڕێتەوە و لە درەختی حەوشە دەدا
دڵنیام تاجی پەپووسلێمانە
وێنەی ژنێکی بە گۆزەی زوڵاڵەوە هەڵگرتووە
سروشت وێنەیەکە لە ڕوخساری یەکەمین ئەفسانە
سیوشەش جار تەوافی یەکەمین ئەفسانە دەکەم
هەولێر 1/7/2024

هاوبەشی سپێدە

پێش کازیوە لە نزیك پەنجەرەوە داگیرساوە
ئەستێرەی خانەخوێی ڕاسپاردووە
بە دەنگی دڵت بدەوە من و بە هەموو ناوێکەوە بانگم بکات
کەسێکی تر نابێتە دێڕم
دەموچاوی سروشت لۆچی گرژی تێدا نییە
شایەنی سەیرکردنە
گوڵاوی پرسە و ئاخی گران لە خۆم دەدەم
خۆم و سێبەری درەنگ بینراوم
دەچینە باخچەیەکی پشتگوێ خراو
بە ئەمەك و تاسەوە لە یەکتر ڕادەمێنین
چاوی پڕ پەرجووم هەڵدەبڕم
سارد و بەتاڵ دەگەڕێمەوە هێلانەی سیمرخ
شەوانم گران تێدەپەڕن و کەرکەدەنێك ئاسۆی ڕاونام
خۆرێك ڕەنگ و ڕووی لە من وەرگرت بە ناوی تێپەڕی

هەولێر 3/7/2024

باڵهاویشتنی جۆگە

لە مانگی دارستان چرۆ بووی
سەرسامی بەرەو لات هات
لەناو دەستی بەهێزت ڕاتگرتم
بە ئەسپایی دەجووڵایتەوە و چەفیەی شەدەشلانت بەستابوو

دەبێ بە بادە بەراوردت بکەم
هاتوومەتە ناو شلێران
دەستبازی لەگەڵ کێلت دەکەم
تاکباڵی هێزی گوشیوم و برك و هاڵاوی سوێ هەناسەی تەنگ
وەک جۆگەلەیەکی باریکی چاولێڵ و نیوەتانەگرتوو
سەربەرەوخوار پێ دەکوتم
لەسەر سەکۆیەکی نزیکە لافاو دەڕوانم
ڕوخسار لە جەنگی مەرگن
چش لە ساردایی پایز گۆڕ بە شەونم تەڕن
سێبەرم بەسەر شەقام دەکشێ ساتمە دەکا و بە لادا دێ
بزەی خەون و وەرز و شایی و یاد و سۆز و شاد
لە حیکمەتی هەموو کتێبەکانی خوێندوومنەتەوە جۆشاوترن
خۆشیی ل□ پڕی منیان ل□ د□سکێ
لە خۆڕەنگم شەرابم دەخەمڵێ و کووپەشم کەمێك بە خۆیەوە دەنازێ
وەرە خەونم
لەسەر سەکۆ بە باڵی کراوەم ڕاوەستاوم
هەتاوی نیوەڕۆ تووڕەیە
هەولێر 10/٧/٢٠٢٤

شەقامی باڵندان

هێزمان دایە قاچی ئەسپ
ئەمیش سمی پیشانی ئاوێنە دا و ئازاری
مانگ و گۆرانیی شاردراوەی گێڕایەوە
دەستم بەسەر گۆنای بێڕەنگیدا هێنا
لێوی بەبارکەوتووی جووڵا و کۆتری چیایان نیشتنەوە
خەونی من دەبینن
ئاگردانی لاڕێ سارده
سۆزێکی کۆن لە دڵم ماوەتەوە
کوڵا و ساردبووەوە
ئاسۆی کازیوەی کردە ڕوخساری خۆی
بێ هیچ گوێپێدانێك
بیرەوەری زیندووکردمەوە
ژیان لەسەر پەیژەوە دەبینین
قسەمان لەبارەی هێزی قاچی ئەسپ دەکەین
شوێنپێکان هێزیان مژیوم و سەرچاوەی خەڵوەتن
بەسەریاندا دێمەوە

تەمبوورەکەم ژێی شل بووینەوە
لە شەقامی باڵندانم
گۆرانییەك دەمم دەكاتە هێلانە زمانی لەناو دەڕوێ
هەولێر 28/7/2024

کوڵمی حەوا

زەردەی ئێوارەیە و بۆنی بخوور و ئاوابوون
بەیەکەوە پەڵەیان دا
وێنەی ناو ئەلبوومەکەمان خەوتوون
تۆز بەری بینایی گرتووم و ڕۆشنیم دایە کزی
لە دوورایی نێوان مۆسیقا و گۆرانیبێژ
سندووقی سیحر شکا
وەك کوێرێك دەست دەکوتم
خاك لە شێوەی پرچت نەرمە و شێوەزایە
دەستم بە لانك دەكەوێ ڕایدەژەنم
ڕۆژانیش دێنە ژوورەوە
چرایەك بە ناوچەوانی کتێبخانەم هەڵدەواسن
دەڕوانێتە دێڕ و وێنە و کۆپلەی ئەو شیعرانەی ڕازبوون
پەنجەرەیەکی هەوا خۆش و پاراوی بەسەر ماڵەکەمدا
باران لە کەمییە و پێویستیشە زەوی بچێنرێ
حەوا لە پەراسوو نییە
خودا کوڵمی بە بۆنی نانی گەرم ئاڵ کردووە
ڕۆیشتووی ببیتە گۆی زەوی و ڕەنگ بدەیتە
ئەستێرەی پێش کازیوە و باران داباری□نی
پرچی درەخت بشوا
سەکۆی هەژارانیش بڕشێنی
تا ئەستێرەی باڵدار لە ئاسمان دێنە خوارێ
یاد سواری پاسکیلی سێ تایە دەکەم
بەسەر کومبارە خۆڵەمێشییەکە دەیسووڕێنمەوە
زایەڵە بەدوای زایەڵەدا دێ و هەموو بەهرەکانی خۆی دەزانێ
نەوەکەشمان ددانی دەرکردووە
کوڵمت نانی گەنمە
شێوە و شێوەزا تێیدا چرۆ دەکەن و تیشك پڕ دەبن
ماڵەکەشمان بە درەخت و باڵندەیە
جریوە و جووەکە د□ بەخشن
هەزار ئومێدی لەناو بەجێماوە

گڵۆپی تای هەیە

28/7/2024 هەولێر

کتێب \ رەهێڵ.. کۆبەرهەمی شیعری موکەڕەم رەشید تاڵەبانی

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن..]

[MukaramTalabani_RahelDownload]

نامەی حەوتەم و دەیەم.. شەماڵ بارەوانی

نامەی حەوتەم

ئازیزەکەم، جاران وا نەبووم، باوەڕم بە سەرەتاترین ئەفسانە، پووچترین حەکایەتی بەرئاگردان و بێماناترین خورافی□ د□کرد. مێشکم تا بڵێیت جەنجاڵ بوو لە قسە بێ ماناکانی کاهینەکان. ئێستا تەنانەت گومانم لە فەیلەسووفەکانیش لا دروست بووە. تۆ بڵێیت ئەوانیش درۆمان لەگەڵدا نەکەن؟ بەڵێ، من دڵنیام ئەوانیش درۆزنن! گوتم دڵنیام؟ هاهاها. ئازیزەکەم، منیش بڕێک جار یەجگار گەمژەم! لەمێژە چەمکی دڵنیاییم لە فەرهەنگی خۆمدا فڕێداوە. ئازیزەکەم، گەر تاقە مانایەک لەم ژیانە بێ مانایەدا هەبێت، ئەوە □ مانی دیواری دڵنیاییە. تووشی دەردی بێ متمانەییەکی یەجگار سەخت بووم. هەست دەکەم هەمووان درۆم لەگەڵدا دەکەن. متمانەم بە هیچ کەسێک نەماوە. با ون بن ئەم ڕیسوا و بێئەمەک و درۆزنانە. بریا شتێکم لەدەست بهاتبا، دەزانی چیم پێ دەکردن؟ بە ڕۆژ تەنها قاڵۆنچەم پ□ □ک د□کردنەوە و بە شەویش ئەستێرەم پێ دەژماردن. بێکەڵکترین توخمی

بوونەوەر ئەم پووچڕەگەزانەن. یەع. ببوورە، دیسان هێڵنجێکی نهلیستانە گرتمی.

نامەی هەشتەم

بۆت نووسیبووم کە بە کێ زۆر سەرسامیت؟ نیچە و مارکس. ئازیزی من، بێگومان سەرسامی و کەوتنەژێرکاریگەری شتێکە و کوێرانە شوێنکەوتنیش شتێکی ترە. هیچ کاتێک کوێرانە شوێن هیچ بیروباوەڕ و کەسێک نەکەوتووم. هەمیشه ڕەخنە و ڕوانگە و لێکدانەوەی تایبەتی خۆم بۆ کەسایەتی، دیاردە و چەمکەکان هەبووە و دۆگما و قاڵبم ڕەت کردووەتەوە. ئەوکاتەی بڕواداریش بووم، زۆر ئاواتم بوو لە نزیکەوە ئەو هێزە باڵایەی کە کاهینی گەڕەکەکەمان دەیگوت گەردوون بەڕێوەدەبات و ژیان و مرۆڤ و هەموو شتێکی خوڵقاندووە ببینم، تا سەبارەت بە ئاکار، ئازادیی و کۆمەڵێک چەمکی تری ئ□□ز و ناڕوون گفتوگۆی لەگەڵدا بکەم. ئازیزەکەم، هیچ کاتێک لەناو بۆتەی هیچ فیکر و ئایدیۆلۆژیا و بیروباوەڕێکدا نەتوێوە. مەبە بە کۆپیپێستی هیچ کەسێک و ڕوانگەیەک. هەوڵدە تەنها خۆت بیت. هەرگیز لاسایی هیچ کەسێک مەکەوەوە و وا بکە لە هیچ کەسێک نەچیت. دڵنیابە ئەوانەی تر هەموویان سێبەر و ساختەن. دەتوانی نموونەی مرۆڤێکم بۆ بێنیتەوە ماسکی نەبەستبێت و دووڕوو و خۆپەرست نەبێت؟ زۆر لە مرۆڤەکان بێزارم زۆر. بەڵێ، سارتەر زۆر ڕاستی گوت، ئەوان دۆزەخی ئێمەن. تکایە، تا بۆت دەکرێت لێیان دوورکەوە. من لەگەڵ سەگ زیاتر هەست بە ئاسوودەیی دەکەم وەک لە مرۆڤ.

گەمژەکانی ئەمەریکا گەمژەکەیان سەرخست. . گۆران هەڵەبجەیی

ئەنجامی هەڵبژاردنەکانی ئەمەریکا دەریخست کە [دوناڵد ترامپ]ی سەرمایەدار ب□□□□ژ□ی {51%}بەرامبەر بە{47,5} لە[کاملا هاریس]ی بردەوە.زۆربەمان دەزانین کە ئەمەریکا وەک گەورەترین زلهێزی جیهان لەڕووی ئابووری و سەربازیەوە ،پایەکانی لەسەر بەرژەوەندی وەستاون،دۆست و دوژمنەکانیش بەرژەوەندی دیاریان دەکات کە

بەردەوام لە گەڕانکاریدان. لەوانەیە هەندێک زانیاریی دەربارەی کارکردنی ماشێنی زۆرزەبەلاحترین وڵاتێکی وەک ئەمەریکا لەکن کەسانی سادە کارێکی زەحمەت بێت، لە لەکن ئەوانەی سەرقاڵی سیاسەتن، چۆنیەتی کارکردنی ئەو ماشێنە تاڕادەیەک زانراوە. ڕاستە سەرۆکی وڵات لەکۆشکی سپی دادەنیشێت و بەکۆمەڵێک ڕاوێژکاری بەتوانا لەبوارە جیاجیاکاندا دەورەدراوە کە سەرۆک بەپێی ڕاوێژ و ڕێنماییان هەندێک بڕیار وەردەگرێت ، بەتایبەت پەیوەست بە بڕێک لە پرسە ناوەکی و دەرەکییەکان ، بەڵام زۆربەی بڕیارە چارەنووسساز و هەستیارەکان لەدەرەوەی کۆشکی سپی لە لایەن چەند گروپێکەوە وەردەگیرێن کە بەرژەوەندی پێکەوە گرێیداون لەوانە، نوێنەرانی کۆمپانیاکانی بەرهەمهێنانی چەک و کەرەستەکانی جەنگ، نوێنەرانی بانکە زەبەلاحەکان، نوێنەرانی گرووپی فشاری جولەکەی دەستڕۆیشتوو کە بە بەرژەوەندی ئیسرائیل کاردەکەن. جا هەر سەرۆکێک بە پێچەوانەی خواستەکانی ئەم [گرووپە کاریگەرانە] ڕەفتار بکات، ئەوە کێشەی بەدرووست دەکەن یا وەک {کەنەدی }دەیکوژن.

لە دیرۆکی سەرۆکەکانی ئەمەریکادا کە ژمارەیان[٤٧] سەرۆکە لە[جۆرج واشنتۆنەوە دەستپێدەکات {١٧٨٩}تا دەگاتە ترامپ ،کەبۆ دووەمجار دەسەڵات دەگرێتە دەست، هیچیان هەندەی ئەم ترامپە گێل و گەمژە نەبوون،هەندەی ئەم ڕاستڕەو وهزردواکەوتوو وڕاسست نەبوون،هەندەی ئەم دژە ئافرەت و بێگانە نەبوون.
وەرە تە سەرۆکی زەبەلاحترین وڵاتی جیهان بیت کەچی هەندە شارەزایی و زانیاریت دەربارەی مێژوو و سیاسەتی وڵاتان و نەتەوەکان نەبێت کە بتوانیت لەبەردەم میدیاکاندا ڕووی خۆتی پێ سپی بکەیت؟زانیاریەکانی تەنها تایبەتن بەخودی ئەمریکا و لەوە بەدەر شتێکی پێنیە تا لەدەرەوەی سنووری ئەمریکا کاری پێبکات. لەدەورەی پێشوودا دەمێک گڵۆپی سەوزی بە ئەردۆغان داگیرساند بەداگیرکردنی سەریکانی و گرێسپی ،ئەوەبوو لە ناوەو دەرەوەی ئەمریکا ڕەخنەیەکی زۆری هاتەسەر،کەچی بەپاساو هێنانەوە بە ئەم کارە نامرۆڤانەی ویستی بەچەند قسەیەکی گەمژانە خۆی دەرباز بکات،لەوانە گوایە کوردەکان لەجەنگی دووەمی جیهانیدا هاوکاری سەربازی ئەمەیان نەکردوە،وەک ئەوەی کورد خاوەنی دەوڵەت و سوپایەکی پڕچەک بووبێت.یاخود گووتی کێشەی نێوان کوردو تورک پتر لە{٢٠٠} ساڵەو بەمن چارەسەرناکرێت.تەنها شتێک کە بەڕای خۆی پۆزەتیفە ئەوەبوو کەوتی کوردەکان شەڕڤانی ئازان.بەڵام خۆی لەوەلادا کە ئەو شەڕڤانە ئازایانە پێویستیان بە ژیانی ئاسودە و دوور لەهەڕەشەی تورکیا هەیە ،کە پاراستنیان لەئەستۆی ئەمریکادایە.

سەبارەت بە گەمژەیی گەلی ئەمەریکا کە زیاتر مەبەستم زەربەی ئەوانەیە کە دەنگیان بە ترامپداوە، بە دەنیاییەوە وایە،ئەمەش پەیوەندی بە شێوەژیانیانەوە هەیە.ئەمەریکیەکان زیاتر بەخۆیان دەژین و ئەولەویەت لەلایان خۆشگوزەرانی خۆیانە،کەئەوەش مافی خۆیانە ،وڵاتان و نەتەوەکانی دیکە گرنگییەکی ئەوتۆیان نیە لەکنیان،هەر بۆیەش زانیاریان دەربارەی ڕووداوەکانی جیهان لەزۆر لایەنەوە دەگمەن وکەمە.

پێم وابێت سەرەتاکانی ئەم سەدەیەبوو ئەکتەرێکی کۆمیدی دانمارکی بۆ تاقیکردنەوەی ئاستی زانیاری ئەمریکیەکان سەفەری ئەمریکای کرد،لەشەقام و بازاڕەکاندا جۆرەها پرسیاری لە ڕێبواران دەکرد ،ئەوەی لە یادم مابێت ئەم پرسیارانەبوون: مارگرێت تاتشەر کێبوو؟نیلسۆن ماندیلا دەناسیت؟لە ئێستادا کێ سەرۆکی فەڕەنسایە؟کەسیان وەڵامی درووستیان پێنەبوو،دەربارەی کۆچکردوو مارگرێت تاتشەریەکدوانەکیان گووتیان ئەکتەرە،ئەوانی دیکە وتیان نایناسین ،بۆنیلسۆن ماندیلاش هیچیان نەیانزانی کە کێیە ،لەهەمووی سەیرتر کەسێک گووتی ،وابزانم یاریزانی بۆکسێنە.لەهەمووی پێکەناویتر ئەوەبوو دەمێک ئەو ئەکتەرە کۆمیدیە لەبەردەمی {سوپەر مارکێتێکدا} وەستابوو،لەهەندێک لەوانەی پرسی کە دەهاتنەدەرەوە ،پرسیارەکەی ئەمەبوو:[وەک بزانیت ئەم سوپەرمارکێتە {شیری ماسی}یان هەیە؟

ئەم پرسیارەی لە چوارپێنجێک کرد تەنها یەکێکیان بە پێکەنینەوە وەڵامی دایەوە، وەک ئەوەی بڵێ هێندە گەمژەنیم، بەڵام ئەوانی دیکە یادەیانگووت نازانم یاخود دەیانگووت بڕۆژوورەوە خۆت پرسیار بکە.

بۆیە بەدووری نازانم کە زۆرینەی ئەوانەی دەنگیان بەترامپداوە لەم جۆرەبن و وەک خودی ترامپ گەمژەن و شتێکی ئەوتۆ لە دانیا نازانن.

تەنها ئومێدم ئەوەیە کە ئەمجارەش ترامپ کوردەکانی ڕۆژئاوا گورگانخوارد نەکات و گورگەبۆرەکەی تورکیایان تێبەرنەدات.

گۆران هەڵەبجەیی

دیاردەی خۆبەزلزانین و هەوڵدان بۆ شکاندنی یەکتر لەنێوان تاکەکانی باشووری کوردستان-160-.. ابراهیم موحەممەد (ئێبڕاهام لەقای)

زنجیرەی وتار ١٦٠.

دیاردەی خۆبەزلزانین و هەوڵدان بۆ شکاندنی یەکتر لەنێوان تاکەکانی باشووری کوردستان، دیاردەیەکی بەرچاوە کە ڕیشەی لە چەندین هۆکاری کۆمەڵایەتی و دەروونیدا هەیە. لەلایەک، سیستەمی پەروەردەیی و خێزانی کە تاکەکانی تێدا گەورە دەبن، زۆرجار هانی کێبڕکێی نادروست و خۆسەپاندن دەدات. هەروەها کاریگەری کەلتووری خێڵەکی و بیری تەقلیدی، وایکردووە تاکەکان هەمیشە هەوڵی سەلماندنی خۆیان بدەن بە شکاندن و کەمکردنەوەی بەهای کەسانی تر.

دۆخی ئابووری و نەبوونی دەرفەتی یەکسان بۆ پێشکەوتن و سەرکەوتن لە ژیاندا، هۆکارێکی تری گرنگە کە وادەکات تاکەکان هەست بە ملمانێیەکی بەردەوام بکەن و بیر لە خۆیان و بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان بکەنەوە. هەستی نائەمنی و نەبوونی متمانە بە سیستەمی کۆمەڵایەتی و یاسایی، وایکردووە تاکەکان پەنا بە شێوازی نادروست ببەن بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان.

لەلایەکی ترەوە، لاوازی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و کەمبوونەوەی هەستی هاوبەشی کۆمەڵایەتی، بووەتە هۆی ئەوەی کە تاکەکان کەمتر هەست بە بەرپرسیارێتی بەرامبەر بە یەکتر بکەن. ئەمەش وایکردووە کە زۆرجار بە ڕەچاوکردنی کاریگەرییە نەرێنییەکان، هەوڵی زیانگەیاندن بە یەکتر بدەن. هەروەها نەبوونی کەلتوورێکی هاوکاری و یەکتر قبوڵکردن، وایکردووە تاکەکان نەتوانن سوود لە تواناکانی یەکتر وەربگرن و لەبری ئەوە هەوڵی لاوازکردنی یەکتر بدەن.

پێویستە سیستەمی پەروەردەیی و خێزانی گۆڕانکاری بنەڕەتی بەسەردا بێت، بە جۆرێک کە هانی هاوکاری و ڕێزگرتن لە جیاوازییەکان بدات. هەروەها گرنگە کار لەسەر بەهێزکردنی متمانەی کۆمەڵایەتی و

دروستکردنی دەرفەتی یەکسان بە هەموو تاکەکان بکرێت. پێویستە کەلتوورێکی نوێ پەرە پێ بدرێت کە تێیدا سەرکەوتنی تاکەکان بە شکاندن و زیانگەیاندن بە یەکتر نەبێت، بەڵکو لە ڕێگەی گەشەپێدانی توانا و لێهاتوویی تایبەتییەکانی خۆیانەوە بێت.

ابراهیم موحەممەد (ئەبڕاهام لەقای)

تایبەتمەندییەکانی پاڵەوان لە چیرۆکی منداڵان.. رەزا شوان

گرنگترین ڕەگەز لە ڕەگەزەکانی چیرۆکی منداڵان کارەکتەرەکانن، بە تایبەتیش پاڵەوانەکانی چیرۆکەکان، ڕۆڵێکی سەرەکی و گرنگ و چارەنووسساز دەگێڕن، بە گەیاندنی ڕووداو یا ڕووداوەکانی چیرۆکەکان، بە ئاکامێکی دڵخوازی منداڵان. چیرۆک بەبێ پاڵەوان نابێت. مەرجیش نییە، پاڵەوانی چیرۆکەکانی منداڵان، تەنیا مرۆڤبن، منداڵبن (کچ یا کوڕ) بن. دەکرێت ئاژەڵ و باڵندە و دار و درەخت و گوڵ و پەپوولە و زیندەوەری تربن، یان شتی بێ گیان بن. یان پاڵەوانی ئەندێشەیی و ئەفسانەیی بن، وەک: دێو و چەتەوە و جنۆکە و سیمرخ و ئەژدیهای باڵداری حەوت سەر و قەقنەس و جادووگەربن. وەک لە چیرۆکە ئەفسانەییەکاندا هەن. پاڵەوانی چیرۆک هێمای هێز و بوێری و ئیرادە و متمانە و ڕەنگدانەوەی بەها و بنەماکانی چیرۆکە.
پاڵەوانی چیرۆک کارەکتەرێکە، خوێنەر لە ڕێگەیەوە دەچێتە ناو جیهانی چیرۆکەکەوە. ڕووبەڕووی کێشە و ململانی سەخت و بەرهەڵستییەکان دەبێتەوە. بە ئازایەتییەوە لە بەردەم هێزێکی دژە بەرەدا دەوەستێتەوە، بە گەیشتن بە ئامانج و بە خواستی خۆی.

کارەکتەری پاڵەوان لە کورتە چیرۆکی منداڵاندا، کارەکتەری سەرەکییە، دینەمۆی چیرۆکەکەیە و ڕووداوەکان بە دەوریدا دەسووڕێنەوە. بەرپرسیارێتی سەرەکی لە چیرۆکەکەدا هەڵدەگرێت. پاڵەوان پەیامێکی هەیە دەیەوێت بە منداڵانی

خوێنەری یا گوێگری چیرۆکە بگەیەنێت. رەنگە پاڵەوانێکی راستەقینە بێت، کە کاری قارەمانانە و سەرەکەشی و سەرچڵی ئەنجام بدات. یان رەنگە کەسێکی ئاسایی بێت. یان کەسایەتییەکی ئەفسانەیی بێت، بتوانێت کاری لە توانا بەدەر ئەنجام بدات.
لە جیهانی وێژەی منداڵاندا، پاڵەوان وەک کەسایەتییەکی بەرز و ئیلهابەخش و ئاراستەکەری منداڵانی خوێنەرە. لە رەنگەی خەبات و کۆشش و سەرکەوتنییەوە، نەک هەر سەرگەرمی و خۆشی بە منداڵان دەبەخشێت، بەڵکو پەیام و وانەی گرنگی ئازایەتی و میهرەبانی و کۆڵنەدان و متمانە بەخۆبوون و سەرکەوتنیان پێدەبەخشێت. خوێنەرانی منداڵان بانگهێشتی جیهانێکی پڕ لە هیوا و گەشبینی دەکات، کە ئەستەمی تێدا نییە. لە سایەی خەبات و تێکۆشان و خۆراگری و سووربوون و کۆڵنەداندا، سەردەکەون و هیوا و خەونەکانیان دێننەدی. منداڵان فێری ئەوە دەکەن، بە بوێر و متمانە بەخۆبوون و بە ئیرادە و ورەیەکی بەرزەوە رووبەڕووی ترس و ئاستەنگی
و بەرهەستییەکانیان ببنەوە. فێری بەهای بەرز و هاوسۆزی و دڵسۆزیان دەکەن. فێریان دەکەن پشت بە خۆیان ببەستن و هەوڵبدەن خۆیان کێشەکانیان چارەسەربکەن. منداڵان لە رەنگەی پاڵەوانانی چیرۆکەکانەوە، فێری بەها بەرزەکان و پرەنسیپە مرۆڤایەتییەکان و چەمکەکان دەبن، وەک: راستگۆیی و دڵسۆزی و هاوکاری و قوربانیدان و فریادڕەسی و خۆشەویستی و سۆزداری و رێزداری و... هتد.
منداڵ بە سروشتی، بە دوای پاڵەوانە دڵخوازەکەیدا دەگەڕێت، کە وەک نموونەی خۆیەتی. سەرسامی کەسایەتی و رەفتارەکانییەتی. لاسایی کارەکانی و شێوازی جووڵە و قسەکانیشی دەکاتەوە. تەنانەت ئەگەر چیرۆکەکان لە جیهانێکی ئەندێشەیی و فانتازیشدا روودەن. پاڵەوانی چیرۆک، وەک هێزێکی پاڵنەری پشت چیرۆکەوە کاردەکات. زۆر جار منداڵ پەیوەندیی سۆزداری، لەگەڵ پاڵەوانەکەدا دروست دەکات. پاڵەوان لە چیرۆکێکەوە بۆ چیرۆکێکی دیکە، بە پێی ئەو کۆنتێکست و مانا و مەبەستەی کە چیرۆکەکە هەڵیدەگرێت، رەنگە جیاوازی هەبێت.
مەبەستیش لە پاڵەوانی چیرۆکەکانی منداڵان، تەنها لە رووی جەستەییەوە نییە. بەڵکو لە رووی دەروونی و زیرەکی و زانایی و داناییشەوەیە. دەشێت پاڵەوانی چیرۆک، منداڵێکی وێنەکێشی بە توانا بێت. یان لە سایەی بلیمەتییدا پاڵەوان بێت.

کارەکتەری پاڵەوان لە چیرۆکی منداڵاندا، بە زۆری بە چەند تایبەتمەندی و جیاوازییەک دەناسرێتەوە. دیارترینی ئەو تایبەتمەندییانە، بە کورتی بریتین لە:

١ـ ئازایەتی: پێویستە پاڵەوانی چیرۆک بوێر و دلێر و ئازایەتییەکی گەورەی هەبێت. نابێت ترسنۆک و لاواز و بێ دەسەڵات بێت. متمانەی بە توانای خۆی هەبێت و بەبێ ترس، رووبەڕووی ئەو مەترسی و بەرھەڵستییانە ببێتەوە کە دێنە رێی. ناشبێت زیادەڕۆیی لە کەسێتی پاڵەوان بکرێت، کە منداڵان باوەڕیان بە توانا و رۆڵەکی نەبێت.

٢ـ ئیرادە: پاڵەوان بەوە ناسراوە، کە هێزێکی ناوەوە و ئیرادەیەکی تۆکمەی هەیە. خۆڕاگر و کۆڵنەدەرە و توانای زاڵبوون و سەرکەوتنی بەسەر سەختییەکاندا هەیە، سوورە لەسەر سەرکەوتن و گەیشتن بە هیوا و بە ئامانجەکەی.

٣ـ باوەڕ: پاڵەوان باوەڕێکی پتەو و نەگۆڕی بە بەها رەوشتییەکان و بە پرانسیپەکانی مرۆڤایەتی هەیە. باوەڕیشی بە ئەستەم نییە و لەو باوەڕەدایە، کە لە سایەی خەبات و تێکۆشان و ک▯▯▯ن▯داندا، هەموو هیوا و ئامانجێک دێتەدی.

٤ـ زیرەکی: پاڵەوان لە چارەسەرکردنی کێشەکاندا زیرەک و داهێنەرە، بە بەکارهێنانی ئەقڵ و جەستە و هێز، بۆ بەرەنگاری و رووبەڕووب▯وونەوەی بەرھەڵستییەکان.

٥ـ خۆبەخشین: پاڵەوان بە خۆبەختکردن و گیانبەخشین، لە پێناوی ئەوانی تردا، تایبەتمەندە و ب▯رز▯و▯ندیی هەمووان دەخاتە پێش ب▯رز▯و▯ندییە تایبەتیی▯کانی خۆیەوە.

٦ـ دادپەروەری: پاڵەوان هەڵگری بەها کانی دادپەروەری و دەستپاکییە، هەوڵی چاکەکردن و بەرەنگاربوونەوەی ستەم و زۆرداری و نادادپەروەری دەدات.

٧ـ مرۆڤایەتی: پاڵەوانی چیرۆک، تایبەتمەندیی مرۆڤایەتی تێدایە، وەک: بەزەیی، هاوسۆزی، لێبووردن، میهرەبانی، خێرخوازی، هاوکاری و فریادڕەسی،... هتد.

٨ـ گەشبینی: پاڵەوان تایپەتمەندیی گەشبینی و هیواخوازی و ئەرێنی هەیە. رۆخۆش و لێو بەخەندەیە. شادی دەخاتە دڵی کەسانی دیکەوە. پاڵەوانی چیرۆک کەسێکی کنجکاوی نوێخوازە و حەز بە داهێنان و بە دۆزینەوە و بە ئافراندن دەکات.

٩ـ هاوڕێتی: پاڵەوان رێز لە هاوڕێتی و دەگرێت و پەیوەندی ئەرێنی دروستدەکات.

١٠ـ ئیلهامبەخشین: پاڵەوان ئیلهام و متمانە بە منداڵانی خوێنەر دەبەخشێت. کە توانای هێنانەدیی هیوا و ئامانج و خەونەکانیان

هەبێت. دەستیش لە مافەکانیان هەڵنەگرن.
١١ـ راستگۆیی: پاڵەوان راستگۆیە و فرت و فێڵ و درۆ لەگەڵ کەسانی تردا ناکات.
١٢ـ دڵسۆزی: پاڵەوان هەمیشە بە ئەمەکە و دڵسۆزی هاوڕێکانەتی، لە تەنگانەدا دەبێت بە فریادرەسیان. بە یارمەتیدانیان ئامادەیە هەموو شتێک بکات.
١٣ـ خاکی: پێویستە پاڵەوان کەسایەتییەکی خاکی و سادە بێت. پۆز لێنەدات و خۆی بە ئەنجامدانەکانییەوە هەڵنەکێشێت و سووکایەتی بە هیچ کەسێک نەکات.
١٤ـ سەرکردەیی: پێویستە پاڵەوان توانای رابەری و سەرکردەیی هەبێت و بتوانێت بە سەرکەوتوویی، سەرکردایەتی کەسانی تر بکات، بەرەو ئامانجێکی هاوبەش.
١٥ـ ئەندێشە فراوانی: پاڵەوان ئەندێشەیەکی فراوانی هەیە، بە قووڵی بیردەکاتەوە، بە چارەسەرکردنی ئەو کێشە و ئاستەنگیانەی کە رووبەڕوویان دەبێتەوە.
١٦ـ ئاستی پاڵەوان: پێویستە پاڵەوانەکانی چیرۆکەکانی منداڵان، لە ئاستی گونجاوی ئەو قۆناغە تەمەنە منداڵییە دابن، کە چیرۆکنووس چیرۆکەکانی بۆیان نووسیوە.

(*) تا رادەیەک سوودم لە چەند سایتێکی ئینگلیزی و عەرەبی وەرگرتووە.
سوید: ٢٠٢٤

تەرزەی خۆشبەختیەک.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

زەنگەکان خوێنیان لێئەتکێ
پەنجەکانی خواوەندیش بریندار
مەرگ لەدەرگای منداڵێکی
چنگ بەستوو تەزیو ئەدا
ماڵێک لە گۆ
دەرگای شکاو

لە شەقامی شارێک تاریک
تارمایی پیادەکان دێن و دەڕۆن
ئاسمان تۆفانە گڕی بریسکەو تریشقە
دڵی تەنیاکان
بۆ چەند ساتێکی کەم
ڕەوشەن ئەکا

ئەمڕۆش ڕۆیی،
کەس لەوێ نیە،
لە دیدەگا، شتەکان
وون، زەریام دی
شەپۆلەکانی خۆی کۆکردەوە
نەورەسم دی بە دڵشکاوی
لە شەقەی باڵیدا

چونکە مەرگ
لەهەر سوچێکی کۆڵانی ژیانم
چاوە گورگانەی
بریسکەی دێ
بۆیە پێت ناڵێم
خۆشم ئەویت

ئەوسا،
خەندەکانی شیعرم
بۆت ئەکردە قردێلەی سەرت
ئێستا
کلۆی بەفری لێوم
پروشەی وەرزێکی هەناسسەساردی
ڕۆحمی پێیە

ئارەزووی دڕانی
وێنەکانی ئەو ڕۆژانەم
چاوەڕوانی وەک شانەی هەنگ
بوونی جێماوی تۆی
شیرینتر ئەکرد

لە هەموو گوناحە جوانەکانی
بەردو گیاو ڕوبار و سنەوبەرە

ت□□كانى سەر ڕێگاى سەفەرێكى دوور
خۆش ئەبم
دواى ماڵئاوايت

ئارەزووى شكۆى
جێهێشتنێكم
كە لێو هێشتا پڕ لە شكۆفەى شيعرە
چى شكۆمەنديەكە مەرگ
كە دوا گولە
بيپچرينێ بيرێكى مەست
بە ئەزەلى عيشق،
تا ژوورپڕكا ،
لە پەڕەى گوڵ..و…پەڕەى شيعرى ..
تەواو نەكراو…و..خوێنى ڕەشى…ڕۆحى
دەربازبوو

ئيترجارێكى تر..
سەرهەڵگرتن،
چارە نەما
كە ژورەكان هەر وەك كفن
زەردو ڕزيو
تاريكى تەنيا بوون
وەك دەمى نەهەنگ
هيواهەڵچنين
بە سبەينێيەكى ئاسوودەتر
ئ□ بێتە تابووت

سەرل□ بەيانى
هێشتا خەواڵوو
خۆم ئەدەمە دەست
شنەبايەكى مەست
بڵێى چەند قادرمە
بەرەو مانگێك
هێشتا جەستەى زيوينى
وەك چاوە تەڕەكانى
شكۆفەى لقى دار چنارە تەڕەكان
ئ□ بريسكێنێتەوە

بە چیمەنی دڕندە
ووشە بکە سەمفۆنیا،
و کام ئێوارەش
وەحشتەنتاک
گوڵە لازوردی نامۆیی
لە دڵی پڕ تۆفان و گێژەنەی سەفەر
بچێنە

زەمین بۆنوبەرامی
تەرزەیەکی
خۆشبەختی دێ
ئامێز ئەکا تەوە
دارستانێ
دوای هاوینێکی ووشک و
بیابان
جۆگەلەی گرت
خەرەندی ووشک
ئاوی سازگار
لێوی تەڕبوو
بە شەپۆلی ساتەوەختی
باخچە هەڵواسراوەکانی
بیرەوەری
شارێکی بزربوو!

....

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری ئیسپانی
(Enrique .Lorca (ELG21
بە سوپاسەوە لە پەیجی خۆی وەرگیراوە

کۆتـــایی ســاڵـــانی هەنگـــوینی

ئەمریکا و ئێران، لە ٢٠٠٣ ەوە تاکو ٢٠٢٣.. ئیدریس مستەفا

رایەڵەی باس…

ئێران دەورەی مێژوویی خۆی لە دەستدا وەک هیزێکی ناوچەیی گەورە و کاریگەر. ململانێی جەمسەرە گرنگ و زلهێزەکانی دنیا بە هەموو ئاستە ئابوری و سیاسی و سەربازی و تەکنەلۆجیی تەنانەت فەرهەنگیەکانیشیەوە چۆتە قۆناغێکی ترەوە و چیتر دەورە کلاسیکیەکەی ئێران قبوڵ ناکات و ئێران چ بە خواست یا نەخواستی خۆی ئاڵوگۆڕ بەسەر وجودی ناوچەیی و نیوخۆیشیدا دێت. گەر ئێران لەم دەورە تازەیەی دنیا تێنەگات ئەوا بە پێچەوانەی رەوڕەوەی مێژووەوە دەڕوات کە یان دەبێ ببێ بەو وڵاتەی تەنها لە خەمی وڵاتەکەی خۆیدا بێت و واز لەسیاسەتی ستراتیجیەتی دەستیوەردانی وڵاتانی تر بهێنێت یاخود سەرکەشیە ناوچەییەکانی کە زیاتر لە چوار دەیەیە سیاسەتی ستراتیجی دەرەکی خۆی پێ رایی دەکات دەبێتە مەوزمەک و توشی گێژەنەیەکی جیوسیاسی گەورەی دەکات کە نەک هەر ئێران بەڵکو سەرجەم هاوکشیە سیاسیەکانی ناوچەکە لەگەڵ خۆیدا بخاتە لەرزە و گەڕین. ئەمریکا و ئیسرائیل و ئێران سێ کاراکتەرە سەرکیەکەی ئەو لەرزە و گەڕینەن.

لەو دەمەوەی جمهوری ئیسلامی ئێران وەک دەوڵەتێکی پان ئێرانیزم یاخود پان فارسیزم لەسەر ئایدیۆلۆجیایەکی ئاینی دروست بوو سەرەکیترین ستراتیجی جیوسیاسی دەوڵەتی خۆی بایەخدان بوو بە سیاسەتی دەستێوەردان لە وڵاتانی دراوسێی و ناوچەیی بە ئەمەش نەک ئاین بەڵکو مەزهەبی شیعی و دژە ئیسرائیلەتی کردە شمشیرێکی دوو دەم بە پشێوی لە ناوچەکەدا. لەو دەمەوە ئێران بووە بە یەکیک لە هۆکارە سەرەکیەکانی نائارامی و پشێویەکی وەها لە ناوچەکەدا کە پێشتر لە وێنەی نەبووە. خەرمانەی شیعی یان هیلالی شیعی ئەو تایبەتمەندیە بە وێنەیەیە لە دەستێوەردان یاخود پاوانخوازی ئێراندا. لە ناو ئەو سیاسەتە ستراتیجیەی دەرەوەیدا وەک لە سەرەوە ئاماژەمان پێکرد، کۆماری ئیسلامی ستراتیجێکی تری هەیە ئەویش بەکارهێنانی ئەو خەرمانەی شیعیەیە بە خزمەتی پان ئێرانیزم پان فارسیزم. گراند دیڵ یاخود گرێبەستی گەورەی ساڵی ٢٠٠٣ و تۆفانی ئەقسای ٢٠٢٣ و رورداوەکانی لەگەڵ خۆیدا هێنای ئەو دوو بابەتەن

لێرەدا دەمانەوێ کەمێک بە دوورودرێژی باسی بکەین.

لە ساڵی ١٩٧٩ ەوە ئێران و ئەمریکا پەیوەندییەکی ستراتیجی هەبووە لە نێوانیاندا سەرباری نەبوونی هیچ پەیوەندییەکی ڕەسمی نێودەوڵەتی. دیارە ژێر بە ژێر هەمیشە پەیوەندیان هەبووە بەڵام هەر راستەوخۆ نەبووە بەو مانایەی دوو کەسێتی دیاری حکومی یا دەوڵەتی دانیشتن و گفتوگۆیان هەبێ. محەمەد نەهاوەندیان کەسایەتی دیاری سیاسی ئێران و راوێژکاری حەسەن روحانی سەرۆکی پێشووتری ئێران چەندین جارێک سەردانی ئەمریکای کردووە و راستەوخۆ لەگەڵ کاربەدەستانی ئەمریکی دوور لە میدیاکان دیداری کردووە. ئەمریکا دانی پێدا ناوە کە نەهاوەندیان لە ئەمریکا بووە بەس لەگەڵ نوێنەرانی حکومی دانەنیشتووە بەڵام ئێران لە بنی رەتی کردۆتەوە. وەک ناراستەوخۆش، هەر وڵاتێکی ناوچە دەتوانێ و ئەو ناوەندییە بگێڕێ بە تایبەت سەڵتەنەتی عەمان کە بەناوبانگە لە میانڕەوی سیاسی دەوڵەتی خۆیدا و هەموان سەردانی دەکەن بە تایبەتی ئیسرائیلییەکان و ئێرانییەکان.
ئەوەی ستراتیجیە دوو قۆناغی گرنگە لە پەیوەندییەکانی ئەمریکا و ئێران کە شایەنی ئاماژە پێدانن تاکو تایتڵی بابەتەکەمان ناوەڕۆکی باسەکەمان بسەلمێنێ ئەوانیش قۆناغی ساڵانی ٢٠٠٣ و ٢٠٢٣ یە.

قۆناغی یەکەم: گرێبەستی گەورە (گراند دیڵ)
تاکو ساڵی پارەکە و ئەم وروداوانەی دوایی ئێران هیچ کات بە دژی سیاسەتە ستراتیجییەکانی ئیسرائیل و ئەمریکا کاری نەکردووە و پشتیوانی کردنی باڵەکانی وەک حزبوڵڵا و حەماس هەرگیز بە مانای وەستانەوەی راستەوخۆ نەبووە بەڵکو ئەو بەشکە لە پرۆکسی وار یاخود کێشمەکێشە لابەلاکانی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان. دیارە دەمانی شەڕی عێراق-ئێران ئەمریکا چەندان جار بە پەردە چەکی بە ئێران فرۆشتووە و بەڵگەکان هەن لەو بارەیەوە. تەنانەت ساڵی ٢٠٠١ کاتێک ئەمریکا ویستی پەلاماری تاڵیبان بدات، ئێران هەموو ئاسمان خۆی بۆ کردەوە و فڕۆکە جەنگییەکانی ئەمریکا بە ئارەزووی خۆیان ئاسمانی ئێرانیان دەبڕی هەرچەنێک بیانویستایە.
دوای روخانی سەدام حوسێن لە ساڵی ٢٠٠٣دا محەمەد جەواد لاریجانی کەسایەتی سیاسی گرنگی کۆماری ئیسلامی ئێران و ئیستاکەش راوێژکاری باڵای خامنەئی بۆ کاروباری دەرەوەیە، ئەودەم بابەتێکی بە ناوی حکومەتی ئێرانەوە پێشکەش بە ئەمریکاییەکانی ئیدارەی جۆرج جەبلیو بوش کرد بە ناوی گراند دیڵ. لەو گرێبەستە گەورەیەدا هەندی خاڵی باس کراوە گەر حزبوڵڵا و حەماس و جیهاد خۆیان بە خاوەن قەزیە

بزانیایە هەرگیز ئەوەیان قبوڵ نەدەکرد و دەبوو هەر ئەو دەم واز لە ئێران بهێنن. لەو گرێبەستەدا ئێران بە ئەمریکا دەڵێ ئێمە ئەوە سەدام حوسێنمان رووخاند و ئێمە دەمانەوێ هاوبەشییەک یاخود هاوپەیمانێتییەک هەبێ لە نێوانماندا لەسەر ئاستی ناوچەی خۆرهەڵاتی ناوین/رۆژهەڵاتی ناوەڕاست. لە بەرامبەردا ئێمە ١) ئامادەین دەستبەرداری چەکی ناوەکی ببین. ٢) چەک بە حزبوڵڵا دادەنێین و دەیکەین بە حزبێکی سیاسی. ٣) پشتی حەماس و جیهاد دەبین بەردەدەین و و وایان لێدەکەین کە هێرش نەکەنە سەر ئیسرائیل لەمەودوا.
دیارە ئیدارەی ئەمریکی جۆرج بوش ئەم گرێبەستەی رەتکردەوە چونکە لە سیاسەتی ستراتیجی دەرەوەی ئەمریکادا شتێک نییە بە ناوی هاوبەشی پاوانخوازی جگە لەگەڵ جەمسەرە زلهێزەکاندا نەبێت. نفوزی پاوانخوازی سیاسی ئێران لە مێژ بوو گەیشتبووە وڵاتانی ئەمریکا لاتین لەوانە ئەرجەنتین و چیلی و پیرۆ و بەرازیل ئەمە هەروەها چەند وڵاتێکی ئەفریقیاش، ئەم گراند دیێە مەودای پاوانخوازی ئێرانی فراوانتر و هەستیارتر دەکرد لە ناوچەیەکی وەک خۆرهەڵاتی ناویندا بۆیە ئەمریکا بە یەک و دوو بەگەڕنی نەکرد.

قۆناغی دووەم: تۆفانی ئەقسای ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣
تۆفانی ئەقسای ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣ی حەماس بە گیان خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل سەرەتای قۆناغێکی ترە لە نەمانی ساڵانی هەنگوینی پەیوەندییەکانی نێوان ئێران و ئەمریکا کە لەوەناچێ گەڕانەوەی هەبێ وەک پێشووتر. ئەو رووداوانەی لە ساڵەی پارەوە تاکو ئیستا روویانداوە شوێنگەی ئێرانی لە هەر سێ ئاستی نێوخۆیی و ناوچەیی و نێودەوڵەتی بەرەو لاوازی بردووە بە رادەیەک جەمسەرە جیهانییەکانی وەک روسیا و چینیش ناتوانن لەو کەندەڵانە دەری بهێنن سەرباری هەر پەیوەندییەکی باش و رێکەوتنێکی سەربازی و ئەندامێتی لە بریکسدا.
ستراتیجیەتی ئێران وەک دەوڵەتێک بریتیە لە دەستێوەردان لە کاروباری وڵاتانی دراوسێیدا و گرتنەبەری پاوانخوازی لەو رێگەیەوە و گەر ئێران لەم ستراتیجیەدا فەشەل بهێنێ، کە وادیارە، ئەوا بوونی لە ناوخۆ و ناوچەکە و جیهانیشدا دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە.
ئەوەی ئێرانی وەک هێزێکی گەورە و کاریگەر لە ناوچەکەدا پیشان دەدا:
یەک: ئەو باڵا شیعیانە بوون کە بە هیلالی شیعی یاخود بە محوەری مقاوەمە ناوزەدی دەکردن کە بەشێکی زۆری هزر و میدیای عەرەبیش وەک تۆتی دەیانگوتەوە. حزبوڵلا بە پلەیەکیش خوارتر حەماس روحی ئەو ستراتیجیە بوو لە ناوچەکە و لە بەرامبەر ئیسرائیلیشدا. ئیستا ئەو دوو هێزە بە قاعیدە و قەواعیدەوە وا بەرەو فەنابوون دەچن نەک هەر

لەسەر ئاستی سەربازی بەڵکو ئاستی سیاسیش. یەمەنی حوسییەکان پێش ئەوەی ئێران بیکات بە باڵێکی بەفەی وەک حزبوڵڵا، بە باڵ کرا و لە هەموو لایەکی نێودەوڵەتیەوە ئیدانە دەکرێ و رسوا دەکرێ ئەمە جگە لە هێرشی بەردەوامی ئەمریکا و بەریتانیا و ئیسرائیل بۆ سەر بنکە و خاڵە سەربازی و سەرچاوە و ستراتیجیە ئابورییەکانی. گەر ئێران بەرەو لاوازی ستارتیجی دەرەکی بڕوات بە تەواوی ئەوا کەشەی حوسییەکان لە یەمەن لە رووی سیاسیەوە قۆرخ دەکرێ لە لایەن وڵاتانی کەنداوە بە دانوستان و گفتوگۆ لەگەڵیاندا و خۆشیان ئەم مەیلەیان تێدا هەیە بە لەبەر چاو گرتنی ئەو چەندان هاتن و چوونەی دانوستانیان لەگەڵ بەشەکەی تری یەمەن لە سعودیە و قەتەر.
دوو: یەکێک لە گورزە ستراتیجیە گەورەکانی تر لە ئێران لە دەسچوونی سوریایەتی وەک گۆڕەپانێکی جەندان ساڵەی تراتەنی یان ترانزێتی سیاسی و سەربازی بۆ دەستەوەردان لە لوبنان و فەلەستین و تەنانەت ولاتانی وەک ئوردن و کەنداویش. رووداوەکانی ئەم چەندان مانگەی دوایی نیشانیدا کە چیتر ئێران بە دەردی سوریا ناخوات. هێرشە یەکانگیرییەکانی ئیسرائیل بۆ سەر حزبوڵڵا و حەماس و سوریا بێ ئەوەی یەک دەوڵەتی غەربی و بگرە جیهانیش سەرکۆنەیەکی جدی بکەن هوروژمەکی گەڕان یاخود لەرزەیەکی جیۆسیاسی بە ناوچەکەی پێوەیە و تەواوی هاوکێشە سیاسی و پەیوەندیە ناوچەییەکانی لە تەتەڵەبەژێنێ داوە. لەو تەتەڵەبەژێنەیەدا ئێران زەرەرمەندی یەکەمە بەو پێیەی:
١) دیمەشق بەتە گۆرستانێک بۆ کوشتنی جەنەراڵە سەربازییەکانی ئێران بێ ئەوەی بەشار ئەسەدی سەرۆکی سوریا هیچ ئیدانەیەک یاخود هەنگاوێکی عەمەلی لە دەست بەت بۆ پاراستنی کەسێتی و هیزی ئێرانی لە سوریادا بەتایبەت ئیسرائیل بە ئاشکرا پێی گوتووە گەر دەسبەرداری ئێران نەبیت ئەوا چارەنوست لە نەسروڵڵا و هەنیە و سنوار باشتر نابێت. ٢) بەشار ئەسەد بە ئاشکرا دەرگای بە وڵاتانی ئەوروپی کردەتەوە یاخود بەڵام ئەوان باوەشیان بۆ سوریادا کرد و گوتیان گەر بێتوو واز لە ئێران بهێنیت ئەوا ئەمە وەک یەکێتی ئەوروپا دەرگای پەیوەندییەکانت لەگەڵدا دەکەینەوە و بە نیەتپاکیش ئەوەتا چەند وڵاتێکمان سەفارەت و کونسوڵەتیان کردەتەوە لە دیمەشقی پایتەخت وەک ئیتالیا و نەمسا؛ ئەمە جگە لە بەستنی کۆنفراسێک لە ئەوروپا لە مانگی رابردوودا لە نێوان یەکێتی ئەوروپا و سوریا کە هەشت وڵاتی یەکێتی ئەوروپا لە برۆکسلی پایتەختی بەلجیکا و یەکێتی ئەوروپا ئەو کۆنفراسەیان بەڕێوە برد و بەڵێنیاندا کە ئەم جۆرە دانیشتن و گفتوگۆیانە بەردەوام دەبن. ٣) ولاتانی کەنداو ئامادەیی لە ئەستۆگرتنی ماڵی بۆ دووبارە

بونیاتنانەوەی سوریا هەر لە دروستکردنەوەی شارەکانەوە تاکو ژیانەوەی ژێرخانی ئابوری. هەر خودی بانگهێشتی بەشار ئەسەد بۆ کۆمکاری عەرەبی و سەردانی ئەمیری دوبەی بۆ دیمەشق و کردنەوەی سەفارەت و کۆنسوڵیەکانی لە دیمەشق وەک ئیمارات و سعودیە و جەزائیر و میسر و ..هتد.

سێ: لە نەخشەی سیاسی نوێی سوریادا کە بە دانیشتنێک لە نێوان تورکیا و سوریا بە نێوەندگیری روسیا و تەنانەت ئاگاداری ئەمریکاش بەڕێوە چوو لە یەک دوو هەفتەی رابردوودا دەسکەتاکردنی ئێران بە ئاشکرا دەبینرێ. تورکیا و روسیا فشاری گەورەیان لەسەر ئەمریکا داناوە کە پشت بکاتە رۆژاڤا و لە بەرامبەریشدا تورکیا لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی خۆی بکشێتەوە؛ هەروەها روسیا ناهێڵێ ئێران نفوزی سیاسی و سەربازی هەبی لە ئایندەی سوریادا.

چوار: سەرباری ئەوەی دوێنێ و پێرێکە وەزیری دەرەوی روسیا سەرگی لاڤرۆڤ رایگەیاند کە ریکەوتنی سەربازی مۆر دەکەن لەگەڵ ئێراندا بەڵام ئەمە هەرگیز ناتوانێ لە ئاستی ئەو گرژیەی ئیستا ئێران و ئیسرائیل کەم بکاتەوە گەر توندتری نەکات. ئەولەویەت بۆ روسیا لە ئیستادا ئۆکراینە کە مەسەلەیەک و کێشەیەکی سەربازی ستارتیجی گەورەیە بۆ روسیا و ئێران هەرگیز ئەو شوێنگە جوگرافی و سەزە مێژوویی و ئاینی و تەنانەت نەژادیەشی نیە وەک ئۆکراین هەیەتی؛ بۆیە روسیا گەر بە تەواویش بچیتە بەرەی ئێرانەوە لە حاڵەتی جەنگ لەگەڵ ئیسرائیل-ئەمریکادا ئەوا جگە لە ناردنی چەک و تەقەمەنی ئەویش بە شێوەیەکی دیاریکراو ناتوانێ هیچ هەنگاوێکی گەورەتر بنێت. بە نموونە ئەوەی روسیا کڵاوەی ئەتۆمی دەداتە بێلاروس هەرگیز ناتوانێ و نایشیکات ئەوە بداتە ئێران بە جەندان حوکمی سیاسی نیودەوڵەتی و جیوسیاسی و سەربازی ستراتیجی کە لێرەدا شایانی باس کردن نیە.

پێنج: چین کە ئەویش پەیوەندیەکی بەهیزی بازرگانی هەیە لەگەڵ ئێراندا ناتوانی هیچ بەشداریەکی سەربازی بنێت گەر دوو سبەی ئیسرائیل-ئەمریکا کۆماری ئیسلامیش بڕوخێنن. ئەوە دروستە ئێران بە نرخێکی هەرزان نەوت دەفرۆشی بە چین بەڵام هەرگیز ناگاتە ئاستی ئەو پەیوەندیە بازرگانی و ئابوریەی چین لەگەڵ ئەمریکادا هەیەتی. دیسانەوە چینیش وەک روسیا ئەولەویاتی ستراتیجی سەربازی خۆی هەیە کە تایوانە و مەسەلەی تایوان نەک هەر راستەوخۆ لە بەرامبەر ئەمریکادا رایگرتووە بەڵکو ئەگەری پێکدادانی دەستەوئیخەی هەیە لەگەڵ ئەمریکادا. بۆیە ئێران جەمسەرێکی تری گەورەی وەک چینیش لە دەست دەدات گەر بەتوو بکەویتە جەنگی راستەوخۆی ئیسرائیل-ئەمریکاوە.

هەواڵ و ڕووداوەکان…

لەگەڵ نوسینی ئەم بابەتەدا هەوڵێک و ڕووداوێکی گرنگ ڕوویدا کە ئەمە پوختەکەیەتی:

لەگەڵ گرژبوونەوەی بەرامبەرکێیەکانی ئێران و ئیسرائیل بە هێرشی موشەکی و ئاسمانییەکانی بە سەر یەکتر لە سێ چوار مانگی ڕابردوودا بەتایبەت هێرش و پەلاماری موشەکی و فڕۆکەی جەنگی (ئێف ٣٥)ی بە ناو قوڵایی خاکی ئێران لە لایەن ئیسرائیلەوە لە مانگی ڕابردوودا، ئێران چ لە زاری ڕابەری ڕوحی جهموریەتەکەوە عەلی خامنەئی و چ لە زاری جەنەراڵە سەربازییەکانی سوپای پاسدارانەوە پەیمان و سۆزی یەک لە دوای یەک دەدەن بە گوێی ناوچەکە و جیهاندا کە خۆیان ئامادە دەکەن بە هێرشێکی جەرگبڕ و وێرانکەر بە سەر ئیسرائیل.

هەر پیرەکە عەلی خامنەئی لە وتاری هەینیدا لە تاران بەیانی هێرشێکی لەو جۆرە کرد بە سەر ئیسرائیل، ئەمریکا بە بەیانییەکەی پێشکەوتووترین فڕۆکەی سەربازی وێرانکەری (بی٥٢)ی نارد بۆ ئیسرائیل کە هێز و تواناکەی لە جەنگدا شتیک لەملای چەکی ئەتۆمییەوەیە. لەگەڵ ناردنی ئەم چەکە وێرانکەرەدا ئەمریکا بە ڕەسمی ئاگاداری ئێرانی کردەوە و گوتی گەر بەتوو هێرشی تر بکەنە سەر ئیسرائیل ئەوا ئیمە چیتر ناتوانین دەستی ئیسرائیل بگرین لەوەی وەڵامتان بداتەوە. واتە دەستی ئیسرائیل والا دەکەین لەوەی چۆن و چەند وەڵامتان دەداتەوە. ئەم ئاگادارکردنەوەیەی ئەمریکا لە پای ئەوە دێت کە لە هێرشی یەکەمی ئیسرائیل بە سەر ئێران لە مانگی ڕابردوودا توانی قەناعەت بە ئیسرائیل بهێنێ کە لە بنکە ئەتۆمی و چاڵاوگە نەوتییەکان نەدات و سەرکردە ئێرانییەکانیش نەکاتە ئامانج.

٤ی ١١ی ٢٠٢٤

لە نێوان سپێدە و سێدارەدا.. دانا حەمید

لە ئاسۆی ڕۆژهەڵاتەوە، لەو شوێنەی کە خۆر سەرەتا تیشکە زێڕینەکانی بڵاو دەکاتەوە، چیرۆکێک دەست پێدەکات، چیرۆکێک کە

باسی ژیان و مەرگ، ئازادی و کۆیلایەتی، هیوا و نائومێدی دەکات. لە شارێکدا کە مێژووەکەی بە خوێن نووسراوەتەوە، لە کۆڵانە تەنگەبەرەکانیدا، لە ماڵە خشتییەکانیدا، لە بازاڕە قەرەباڵغەکانیدا، چیرۆکی گەلێک دەگێڕدرێتەوە کە لە نێوان دوو هێزی بەهێزدا گیری خواردووە: ”ویستی ژیان“ و ”هەڕەشەی نەمان“.

ڕۆمانی “پەتی سێدارە بەکاتی بانگی بەیانی” لە نووسینی «محەمەد ڕەئوف مورادی» لە وەرگێڕانی: «شوانە عەبدوڵا»، لە لایەن ناوەندی «ڕەهەند»ەوە، چاپ و بڵاوکراوەتەوە، فەزای ڕۆمانەکە وەک تابلۆیەکی ڕەنگاوڕەنگ، وێنەی ژیانێک دەکێشێت کە لە ژێر سێبەری ترسدا دەژی. هەر لاپەڕەیەک، پەنجەرەیەکە بەسەر دنیایەکدا کە تێیدا خەون و کابوس تێکەڵ دەبن، شادی و خەم هاوسێی یەکترن، و ژیان و مەرگ دەست لە ملی یەک دەنێن. لێرەدا، وشەکان دەبنە چەک، ڕستەکان دەبنە سەنگەر، و پەرەگرافەکان دەبنە گۆڕەپانی شەڕێکی بێوچان لە نێوان ڕووناکی و تاریکییدا.

لە نێو لاپەڕەکانی ئەم ڕۆمانەدا، دەنگی چەندین نەوە دەبیسترێت. پیرەمێردێک کە یادەوەرییەکانی وەک گەنجینەیەک هەڵگرتووە، ژنێکی گەنج کە خەونەکانی لە قەفەزی نەریتدا زیندانی کراون، منداڵێک کە چاوەکانی پڕن لە پرسیار دەربارەی دنیایەک کە تێی ناگات، و لاوێک کە دڵی پڕە لە خرۆشانی شۆڕش. مامۆستایەک خەریکی خوێندەواری و وانەوتنەوەیە بە منداڵانی ئاواییەکە، هەر یەکەیان بەشێک لە مۆزایکی گەورەی چیرۆکەکەن، هەر یەکەیان دەنگێکە لە کۆڕاڵی مێژوویەکی پڕ لە ئازار و خۆڕاگری.

زمانی ڕۆمانەکە خۆی سەمفۆنیایەکە. وشەکان وەک نۆتەی مۆسیقا، ئاوازێک پێکدەهێنن کە خەمبارە وەک لایلایەی دایکێک بۆ منداڵە لەدەستچووەکەی، دەنگی بەرزە وەک هاواری شۆڕشگێڕێک لە مەیدانی خەباتدا. زاراوە و دەربڕینە ناوچەییەکان وەک گوڵی ڕەنگاوڕەنگ، جوانی و بۆنێکی تایبەت بە دەقەکە دەبەخشن، هەر یەکەیان چیرۆکێک، مێژوویەک لە خۆیدا هەڵدەگرێت.

سروشتی وڵات لەم ڕۆمانەدا تەنها پاشخانێک نییە، بەڵکو کەسایەتییەکی زیندووە کە بەشداری لە ڕووداوەکاندا دەکات. چیاکان وەک پاسەوانی هەمیشەیی، چاودێری خەڵکەکە دەکەن، دارستانەکان نهێنی خەباتکارانی تێدا حەشار دەدەن، و ڕووبارەکان گۆرانی ئازادی دەچڕن. ئەم تێکەڵبوونەی نێوان مرۆڤ و سروشت، وێنەیەکی شیعری بە ڕۆمانەکە دەبەخشێت کە خوێنەر دەباتە نێو دنیایەکی جادوویی و ڕاستەقینە لە هەمان کاتدا.

ڕۆمانەکە هەروەها ئاوێنەیەکە بۆ کۆمەڵگایەک کە لە ژێر باری قورسی نەریت و مۆدێرنیتەدا دەناڵێنێت. لێرەدا، کچێکی گەنج خەون بە

خوێندن دەبینێت لە کاتێکدا خێزانەکەی بیر لە شوکردنی دەکەنەوە. لاوێک خەونی گەڕان بە دنیادا دەبینێت، لە کاتێکدا کۆمەڵگا چاوەڕوانی لێ دەکات شوێن پێی باوکی هەڵگرێت. ئەم ململانێی نێوان کۆن و نوێ، نەریت و پێشکەوتن، یەکێکە لە تەوەرە سەرەکییەکانی ڕۆمانەکە کە بە شێوەیەکی هونەری خراوەتە ڕوو.
یەکێک لە بەهێزترین لایەنەکانی ڕۆمانەکە، توانای نووسەرە لە دروستکردنی کەشوهەوایەکی هەستپێکراو. خوێنەر بۆنی نانی تازە لە تەنورەکان هەست پێدەکات، دەنگی بانگی بەیانی لە منارەکانەوە دەبیستێت، و گەرمای هاوینی کوردستان لەسەر پێستی هەست پێدەکات. ئەم توانایە لە دروستکردنی کەشوهەوای ڕیالیستی، ڕۆمانەکەی کردووە بە ئەزموونێکی هەستی تەواو، نەک تەنها خوێندنەوەیەکی ئاسایی.
ڕۆمانەکە هەروەها ڕەخنەیەکی توندە و شەپازلەیەکە لە سیستەمی چینایەتی و نایەکسانی کۆمەڵایەتی. نووسەر بە وردی ئەو کەلێنە قووڵە نیشان دەدات کە لە نێوان چینە جیاوازەکاندا هەیە، و چۆن ئەم نایەکسانییە کاریگەری لەسەر ژیانی ڕۆژانەی خەڵک هەیە. لە ڕێگەی چارەنووسی کەسایەتییە جیاوازەکانەوە، خوێنەر دەتوانێت ببینێت چۆن هەلەکانی ژیان، خەون و ئاواتەکان، تەنانەت مافی ژیان، بە پێی پێگەی کۆمەڵایەتی دەگۆڕێن.
ئەم ڕۆمانە تەنها چیرۆکێک نییە، بەڵکو بانگەوازێکە بۆ ئازادی، هاوارێکە دژی زوڵم و ستەم، و بەڵگەنامەیەکی مێژووییە بۆ خۆڕاگری گەلێک. هەر وشەیەک لەم ڕۆمانەدا، تۆوێکە کە لە دڵی زەوی خوێنەردا دەچێنرێت، تۆوی هۆشیاری، خۆناسین، و خۆشەویستی بۆ ئازادی. لە کۆتایی خوێندنەوەی ڕۆمانەکەدا، خوێنەر هەست دەکات گۆڕانێک لە ناخیدا ڕوویداوە، وەک چۆن تیشکی خۆر لە سپێدەدا جیهان دەگۆڕێت.
ڕۆمانی “پەتی سێدارە بەکاتی بانگی بەیانی”، ئەزموونێکە، گەشتێکە بە ناخی ئینسانی کورددا. ئەمە چیرۆکی خەڵکێکە کە لە نێوان ئومێد و نائومێدیدا، لە نێوان خەون و واقیعدا، لە نێوان ژیان و مەرگدا هەنگاو دەنێن. ئەوە دەنگی ئەوانەیە کە مێژوو لە بیری کردوون، بەڵام ئەدەب زیندوی کردوونەتەوە. ئەم ڕۆمانە پەیامێکی بەهێزمان پێدەڵێت: تا کاتێک سپێدە ه□ بێت، هیواش هەر دەمێنێت، تەنانەت لە سێبەری سێدارەشدا.
ڕۆمانی ”پەتی سێدارە بەکاتی بانگی بەیانی“ بەرهەمێکی ئەدەبی گرنگە لە ئەدەبیاتی کوردیدا کە خاوەنی چەندین لایەنی بەهێزە. زمانی دەوڵەمەند و پاراوی ڕۆمانەکە، کە پڕە لە وشە و دەربڕینی ناوچەیی کرمانشا، جوانییەکی تایبەت و ناسنامەیەکی بەهێزی بە دەقەکە بەخشیوە. توانای نووسەر لە وێناکردنی واقیعی ژیانی ڕۆژانەی خەڵک لە ژێر سیستەمێکی دیکتاتۆریدا، یارمەتی خوێنەر

دەدات هەست بە قووڵی دەخەکە بکات. فرەدەنگی ڕۆمانەکە، کە چەندین ڕوانگە و ئەزمونی جیاواز لەخۆدەگرێت، وێنەیەکی فرەڕەهەند و تەواو لە کۆمەڵگا دەخاتە ڕوو.
گرنگیدانی تایبەت بە پرسی ژنان و ئەو کێشانەی ڕووبەڕوویان دەبێتەوە، بابەتێکی هەستیار و گرنگ لە کۆمەڵگای کوردییدا دەوروژێنێت. پەیوەندی قووڵی نێوان مرۆڤ و سروشت کە لە ڕۆمانەکەدا بەرجەستە کراوە، ڕەهەندێکی کولتووری بە دەقەکە بەخشیوە. ڕەخنە کۆمەڵایەتی و سیاسییە بەهێزەکەی، دەوڵەمەندی فیکری بە ڕۆمانەکە دەبەخشێت. هەروەها، توانای نووسەر لە دروستکردنی کەشوهەوایەکی هەستپێکراو، خوێنەر دەباتە ناو دنیای ڕۆمانەکەوە.
لەگەڵ ئەم لایەنە بەهێزانەدا، ڕۆمانەکە چەند لایەنێکی لاوازیشی هەیە کە پێویستە ئاماژەیان پێ بکرێت. فرەیی دەنگەکان و چیرۆکە لاوەکییەکان هەندێک جار دەبنە هۆی ئاڵۆزبوونی ڕێڕەوی سەرەکی چیرۆکەکە، کە دەکرێت سەرلێشێواوی بۆ هەندێک خوێنەر دروست بکات. هەندێک لە ڕەخنە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان زۆر ڕاستەوخۆ و تا ڕادەیەک کلیشەیین، کە کاریگەری لەسەر هونەرمەندی دەقەکە هەیە. بە هۆی فرەیی کەسایەتییەکانەوە، هەندێک لە کەسایەتییەکان بە تەواوی پەرەیان پێ نەدراوە.
هەندێک جار وەسفە درێژەکان، بە تایبەتی سەبارەت بە سروشت، ڕێڕەوی چیرۆکەکە خاو دەکەنەوە. لە هەندێک بەشی ڕۆمانەکەدا، سنووری نێوان واقیع و خەیاڵ تێکەڵ دەبێت، کە دەکرێت سەرلێشێواوی بۆ هەندێک خوێنەر دروست بکات. ڕۆمانەکە زیاتر پشتی بە وەسفکردن بەستووە تا دیالۆگ، کە هەندێک جار ڕیتمی چیرۆکەکە خاو دەکاتەوە. هەروەها، سەرەتای ڕۆمانەکە بۆ هەندێک خوێنەر ڕوون نییە و کاتێکی زیاتر پێویستە بۆ تێگەیشتن لە کەشی گشتی چیرۆکەکە.
سەرەڕای ئەم لایەنە لاوازانە، ڕۆمانی «پەتی سێدارە بەکاتی بانگی بەیانی» بە گشتی بەرهەمێکی بەهێز و کاریگەرە لە ئەدەبی کوردییدا. ئەم ڕۆمانە توانیویەتی وێنەیەکی زیندوو و ڕاستەقینە لە ژیانی کۆمەڵگای کوردی لە قۆناغێکی هەستیاری مێژوویدا بخاتە ڕوو. هەروەها، بە هۆی زمانە بەهێز و پاراوەکەی و ناوەڕۆکە قووڵەکەی، توانیویەتی جێگەیەکی تایبەت لە نێو ئەدەبی کوردییدا بۆ خۆی دابین بکات. ئەم ڕۆمانە نەک تەنها بەرهەمێکی ئەدەبییە، بەڵکو بەڵگەنامەیەکی گرنگی مێژوویی و کۆمەڵایەتیشە کە تیشک دەخاتە سەر قۆناغێکی هەستیار لە مێژووی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

دانا حەمید

گفتوگۆ لەگەڵ خاتوونی شاعیر جوانە کەریمات.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

جوانە کەریمات: لە قۆناغی سەرەتایی دا یەکەمین وانە کە سەرنجی ڕاکێشام، وانەی خوێندنی زمانی کوردی بوو
جوانە کەریمات: منداڵان زۆر حەزیان لە شیعر و چیرۆك و داستانە، بەڵام زیاترحەزیان لە شیعرە
خاتوونی شاعیری بواری منداڵان جوانە کەریمات، لە دایکبووی شاری کەرکووکە. ساڵانێکە بەعیشقەوە ژوانی لەگەڵ شیعردا بەستووە، بەتایبەتیش لەگەڵ شیعری منداڵان .خوێندنی وانەی کوردی لە قۆناغی سەرەتایی بەشێوەی شیعر لەلایەن مامۆستاکەیەوە، وایلێکردووە هۆگری شیعر بێت. تائێستا دوو نامیلکەی شیعری تایبەت بە منداڵان بڵاوکردۆتەوە، دوونامیلکەی تریشی ئامادەیە بۆ چاپ. ئەم خاتوونە شیعر نووسین بۆ منداڵان بە فاکتەرێکی گرنگ دەزانێت تاوەکو زمانیان پاراو بێت.. ئێمەش هەڤپیڤینێکی ئەدەبیمان سەبارەت بە ئەزموون وکار وچالاکییەکانی ئەنجام دا.
هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

***سەرەتا بازانین جوانە کەریمات چۆن ئاشنای دونیای ئەدەب بوو؟**

- لە قۆناغی خوێندنی سەرەتایی و ئاشنابوونمان بە خوێندن، یەکەمین وانە کە سەرنج ڕاکێشام، وانەی خوێندنی زمانی کوردی بوو،کە بە شێوەی شیعریی نووسرابوون و بە وێنەی جوان و ڕەنگاوڕەنگ ڕازابووەوە. ئەوە جگە لەوانەی خوێندن، وانەی سروود و مۆسیقامان هەبوو. مامۆستای وانە ناوی مامۆستا عومەر بوو، ئەو مامۆستایە لە هەفتەغارەوە ماتۆرسیکل دەهات بۆ قوتابخانەی عەلی سەرا. ئەوکاتە، واتە “سەرەتای هەفتاکان ” خوێندن لە کەرکووك بەزمانی کوردی بوو.

  مامۆستا عومەر هەر جارە و شیعرێکی کوردیی مناڵانی دەهێنا، ئەوەندە بە جوانی بەمانی دەخوێندەوە، هەر هەموو قوتابیان بەماوەیەکی کەم ئەزبەریان دەکرد. هەندێ جاریش شیعرەکانی

بەئاوازەوە بە دەخوێندەوە، ئەمەش هەر بەو شێوە ئەزبەرمان دەکرد. ئەمە سەرەتای ئاشنايیم بوو بە ئەدەب کوردیی، بەشێوەیەکی گشتی و ئەدەب و شیعری منداڵان بەشێوەیەکی تایبەت.

***بۆچی لە نێو ئەدەب دا شیعری منداڵانت هەڵبژارد ؟**

▪ هەر لە بەر ئەو وانە بەپێزانەی مامۆستاکانی سەرەتایمان کە وانەکانیان بە ڕەوانی پێدەوتینەوە، بۆنموونە مامۆستای وانەی وێنەکێشان، مامۆستا ئەلیاس و مامۆستای وانەی سروود و مۆسیقا مامۆستا عومەر. بۆیە من و برا بچووکەکەم حەزمام لە شیعری منداڵان و وێنەکێشان کرد و زۆرجار لە ماڵەوە لاسایی ئەو شیعرانەمان دەکردەوە و لەخۆمانەوە شیعری منداڵانمان دەنووسی و وێنەمان دەکێشا.

***پێتان وایە شیعر وەکو چیرۆك دەگاتە ناخی منداڵان ؟**

▪ بەڵێ بەگومان، منداڵان زۆر حەزیان لە شیعر و چیرۆك و داستانە، بەڵام شیعر لە چیرۆك زیاتر. چونکە لە کاتی خوێندنەوەی شیعر دا، جگە لە مانا و ناوەڕۆکی شیعرەکە ڕیتمکی دڵڕفێنی میوزیکشی لەگەڵدایە. ئەمەش دەبێتە هۆی سەرنجی منداڵان بۆ بابەتە شیعرییەکە.

***ئەو بنەما و سیفەتانە چین، کە پێویستە لە شیعری منداڵاندا بوونی هەبێت؟**

▪ کۆمەڵێك مەرج هەیە لە شیعری منداڵاندا پێویستە هەبن: لەوانە وشەی ئاسان و ڕەسەنی کوردی، هەروا بایەخدان بە تاو کێش و ناوەڕۆك. مەرجە لەناو قاڵبی هەموو شیعرێکدا مەبەستێکی ئاراستە هەبێت، تەنها وشە ڕیزکردن نەبێت. لەهەموو گرنگتر دوور بێت لە توندوتیژی، باشتر وایە گوزارشت لە خۆشەویستی و مرۆڤایەتیی و خۆسەویستیی خاك و وڵات بکات.

***چۆن دەڕوانیتە ئاستی شاعیرانی بواری منداڵان لە سەردەمی ئێستادا؟**

▪ ئەوەی زیاتر بەلای منەوە گرنگە، کە شاعیری منداڵانمان هەیە و ئێستاش بەردەوامن لە نووسین و شیعرەکانیشیان زۆر باشە و تەنانەت هەندێکیان وەك شاعیری منداڵان دەرکەوتوون. ئەوە سەرباری ئەوەی کە لە کەرکووك بەداخەوە تەنانەت گۆڤارێکی منداڵانیشمان نییە.

***ئێوە خاوەنی دوو نامیلکەی شیعری منداڵانن (جوجەڵە و**

پەپولەی جوان) ئەگەر بکرێت ئاماژەیان پێبدەیت ؟

- بەڵێ ئەم دوو نامیلکەیەم کە تایبەتن بە شیعر بۆ منداڵان لەسەر ئەرکی خۆم چاپم کردوون و هونەرمەند گرفتار کاکەیی برام وێنەی بەرگ و نیگارەکانی ناوەوەی بۆ کێشاوە، ئا لێرەوە سوپاس و دەسخۆشیی لێدەکەم.
(جووجەڵە) یەکەمین نامیلکەم بوو کە لەساڵی 2015 چاپم کرد، هەر لەبەر ئەوەی بینیم پێشوازییەکی گەرم لە یەکەمین کۆمەڵە شیعرییەم کرا و زۆرێک لە منداڵان شیعرەکانیان لەبەر کرد، بۆیە دووەمین نامیلکەشم (پەپوولەی جوان) لە ساڵی 2024 چاپکرد، کە بەشی زۆری شیعرەکانی نێو ئەم نامیلکەیەشم گوزارشت لە خۆشەویستی نیشتمان و رێزگرتن وسەوز و ژینگە پارێزی دەکەن.
***تاچەند شیعر رۆڵ و کاریگەری خۆی دەبینێت بۆئەوەی منداڵ زمان پاراو و ڕەوانبێژ بێت؟**

- زمانی بەشی زۆر لە شیعرە کوردییەکان بەزمانێکی پارا و جوان نووسراون، بە تایبەتی ئەگەر منداڵان ئەزبەری بکەن، زۆر کاریگەریی دەبێت بۆ ئەوەی منداڵان زمانێکی پەتی و ڕەوانیان هەبێت و لە دواڕۆژدا خۆشەویستی و وەفایەکیان بۆ زمانەکەی خۆیان هەبێت.
***پرۆژەی نوێت هەیە؟**

- خوا یاربێت نامیلکەی سێیەم و چوارەمی شیعری منداڵانم لەهەگبەدایە، بەو هیواییەم زوو بکەوێتە بەر دیدی منداڵە چاوگەشەکانی کوردستان.

پەپوولەی جوان
شیعر بۆ منداڵان
جوانە کەریمات

شیعر
جووجەڵە
جوانە کاکەیی
کەرکوک ٢٠١٥

کتێب\ شانەی سەر شەقام.. نیهاد جامی

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

NehadJami_ShanoDownload

بۆ شەقامی کاک ئەحمەدی شەخا.. چیرۆکی : نەوزاد بەندی

— ——

(ئەزانی بۆ ؟ ژنبرامە هێشتا نانێکی لە ماڵما نەخواردووە …) ..

شتی قورس هئگرین ، حم ب ببکانی پشتمان ناکین .. (..)
ئزانی ئستا تعین بوو ؟ یعنی باران ب ، بفر ب ، شبا ب
، ئو حقی نیی معاشکی ب بستراو) .. (ئ خکک ئو
وزعی پ خش ، فرموو ئویش دنگدان .. (..) هموو شتکمان
پچاو تو ، چاوی قاچاخچییکین ، ئ ئم چند ژ لسرم
، نب نگ ل جلی خم وک من ، خت ئارزووی .. (ئاوستن)
لبری ناکم) .. (هنار لو گرانتر بوو ، سیارکیشم ن کلاجی
تیا ما ، ن بانس) .. (وا خ من تمنیشم کی .. (..) بوا
بک ئیدم ب دمیا ، وا بیللا وا دایئپسم ب حوت پشتی
عاق ئکم .. (..) درنگ ل خو هسام ..) .. (ناتوانم ، من
ئیشی وا ناکم .. (..) ئو خی حز ئکا جنوی پ بدر ، ختای
کس نیی) .. (براکم ! یک جار ئووتر زستان سارد) .. (حز
ئکم لو خراپترمان بسر ب .. (..) وا خراپ نبوو ، بس
زر ماندوو بووین ، دوانز سعات لناو ئتبیسا بووین) .. (
لرزم لهاتوو ، سنوی و ئیجازکیشم وا تواو ئبن ، ئب
بم ناو ژی حشرکو) .. (دزن ، دز .. ت ب تمای چیت ؟)
.. (فرعکی تریشی کرد تو ، بس بینی خمان ب ، دستی گیو
) .. (ئویش سوک .. ئاااای چن سوک ..) .. (دانیکیش ب من
بک .. (..) هموی گشتی هیندیی ، وا ..ت ئم کورد وا
ئناسی ؟ تز دوگی خمانی پیا ئتونو و یا و بایو)
.. (کاک ، ژنی چی ؟ من خیشم پ بخو ناکر .. (..) بام
شتک بو جر بوو .. لر خک وک هپک ، یک دوو حرک
زیاتر هیچی تر نازانن) .. (باب ، کتبی چی ؟ کتب و ئم
میللت ؟ .. (..) زر پیس دومند بوو ، بوا بک کاتی خی
باوکی ئهات ب ئاشکی باپیرم ، سوای ووردی برنج و کپک و شتی
ئکرد) .. (شیعرکانی جوانن ، بام خی زر ب ئخلاق .. (..)
دووری ب م خم بکوژم) .. (کیفی خیتی ، من ژیانی خم ب
ئو تک نادم) .. (ئمیش ئمسا خرمان نکرد) .. (واهی با
پت بم هموی بتا ، بس ئشوبیلا نوژکان جی خیان ئگرن
) .. (ئستایش خریکی تقریر نوسین) .. (من ل سبینو دست
پ ئکم) .. (ئ ب وای ، بام ور قس ب خی بک ،
بزان مشکت ناتقن .. (..) هتا دوو س ژ لی ئوستم ،
تواو تحمولم نما) .. (ئزانم ، کوی چاک .. موقیفیشی هی
) .. (کور کاریزمای چی ؟ ت تواوی ؟) .. (ب جدیت ؟ وا ب
عاقم ئزانیت) .. (ئم عسر دوو کیلم فرشتوو ، ئوی
ماو تو تا سبین ئترش !) .. (نوا ، می ..بخوا
تاقتی کسم نماو .. (..) ب ، چوار مانگم ماو ، ئیتر

نەجاتم ئەبێ) .. (حەلى ترى نەبوو ، تەڵاقم دا) .. (ئێرەيش ئەو
خراپە نييە ، دنيا هەمووى تێكچووە) .. (كورە پياوى خۆيانە) ..
(لاى بە برا ؟ سەيرى ئيخبارى چى ئەكەى ؟) .. (ئێ باشە ، بەس
بەخوا مريشكەكەى بۆنساردە) .. (زۆر سوپاس ، جا ئەوەيش هى تۆيە
..) .. (ئەرێ دوێنێ شەو ئەو زرمەيە چى بوو ؟) .. (خۆى عەريزەكەى
بۆ نووسيم ، بە دەستى خۆى ..) .. (بەخوا بووە بە فليم) ..
خەڵكەكە هەر يەكەى لە ئاشێ ئەكا ، شۆڕشى چى ؟) .. (هەر يەكەم
ڕۆژ زانيم دز و ڕيسوايە) .. (گەندەڵيى چى ؟ ئێمەيش بچينە ئەو
شوێنە لەو باشتر نابين) .. (چوار جار تەلەفۆنم بۆ كرد ، هەڵى
نەگرت ، چى لێ بكەم ؟) .. (خەتاى ئەو نييە ..) .. (خۆى وازم لێ
ناهێنێ ، ئەڵێ نەيەى خۆم ئەسوتێنم) .. (قەت پاسكيل بۆ مناڵ
مەكڕە بە تايبەت بۆ كچ) .. (ئيتر شەوان كارەباكە ئەبڕن .. تەواو
، ئەبێتەوە بە تەويلە) .. (من حەقم نييە بە سەريانەوە ، خواى
ئەكرد دايكى يەكيان ئە…..ا) .. (ئێ ئەوە كەى بوو ؟ بيست ساڵ پێش
ئێستا ..) .. (گەوادى وا تا دوێنێ بوو سوێندى بەسەرى لينين
ئەخوارد) .. (خۆى داواى كرد ، من ئاگام لێ نەبوو) .. (ئێ وا
جگەرەيشم تەرك كرد ، چى ئەبێ ؟ سێ چوار ساڵ زياتر لەم زۆنگاوەدا
..) .. (چوار ژنى هەيە ، هێشتا چاوى بزە ..) .. (ئەمجارە ڕێك
پيايا ئەكێشم ..) .. (دوێنێ شەو سەعات سێى بەرەبەيان هاتينەوە ،
خەڵك ئێستا هيچى ناخەون) .. (سەر وپێكە زوو كوڵا ؟) .. (تيك
تۆكى چى ؟ بە بيلاهى ئەو خەڵكە هەمووى شێت بوون) .. (جا
خەياتييەك ئەكا ، بڕوا ناكەم كەس شان با لە شانى) .. (گويش بە
دێليق□ريى بێ ، هەمووى ئەخۆن) .. (من وەك تۆ نيم ، مەمكە بە
ڕەفيقى خۆت) .. (بە تەمام بيفرۆشم ..جا خوا نەكا بتەوێ شتێ
بفرۆشى ، بۆت ئەكەن بە پوش) .. (ئەويش حەزى ئەكرد ، بەڵام باوك
و براكەى نەيانهێشت) .. (ئێ وا تەواويشت كرد ، خۆ ئەو جادانە
پڕن لە خەريجى كوليه و مەعهەد كەس كەريان پێ نا بەستێتەوە) ..
ئەزانى مامى كێيە ؟ بۆيە وا لێئەخۆڕێ) .. (خ□ بەخشي□كە لە هيچ
باشترە ، پياو لە ماڵەوە دڵى ئەتەقێ) .. (باوك نييە ، ڕێك سەگى
هار) .. (من تەداخوليان ناكەم ، ئەوەندەم ووت و سوودى نەبوو ،
تەواو ..) .. (مناڵ ؟ بە تەماى مناڵيت خزمەتت بكەن ؟) .. (باوكم
بە شەرەفم درۆ ئەكەى) .. (بۆ دوو ساڵ ئەچێ دايبى پێ هەڵئەگرين ،
لە وەزعێكاين مەگەر ئەو خوايه …) .. (ئەوانيش ئۆتيزمێكيان هەيە
) .. (وەرە زەلام بە ڕۆژى ڕوناك شيعرى ئەم و ئەو بدزى) .. (ئێ
مناڵى يەك كۆڵان بووين ، بەس ئيتر چى ئەڵێى ، ئەوە ئەوە و
..ئەمەيش منم كە ئەمبينى ..) .. (تۆزێ وەرەقى غارى تێكە ، عەيبى
نامێنێ) .. (ئێمەيش لە هيران و نازەنينەوە هاتينەوە ، توخوا

ئەوە ڕێگایە ؟) .. (بەڵێ .. ئێرەوەڕا حەبلی شەوکی پچڕاوە ..(
..(سەگبابانە دوو پاس لەسەر جادەکان دانانێن ، مەعقولە ملیۆنێک
کەس ملیۆنێک سەیارە..) .. (دەستاوی خۆشە ، بەس زۆر ئەڵێ ..)
.. (بەسەری خاڵە هەمووی یەک بەزمە) .. (ماستەکەی خراپ نییە ،
بەس بەخوا شیری وشکی تێکەڵ نەکا ، حەجەکەی قبوڵ نابێ ..) ..(یەک
دان بە سەد دۆلار پێ ئەکاتەوە ، بەڕیش ناکەوێ) ..(جا من حەقم
چییە ؟ خوای ئەکرد ئەیانتەپان) ..(ئاگاتان لە بومەلەرزەکەی
دوێنێ شەو بوو ؟) ..(ئەها وەک ڕێوی چۆن خۆی مت کردووە و ورتەی
لێوە نایەت ؟ جارانیش کە لە ژێر قەنەرەیا بوو ، مەشکی بردبووین)
..(بەس سیواک .. تا ئێستا مەعجونی دانم ..) .. (دوێنێ بینیم ،
ملی حیز کرد و خۆی لێ گێل کردم) ..(جارەکی تر لەو مزگەوتە نوێژ
ناکەم) ..(ئە ئەویش هەر کورد نییە ؟ بە تەمای نیڵسەن ماندێلا بە
؟ وەڵڵا بیلا لەوان بە ئەخلاقترە) ..(نازانم ، بەس فەحسەکانی پاک
بوون) ..(ئەزانی ڕێک بە عەلاگەکەوە کردمە ناو تەنەکەی خۆڵەکە)
..(ئەیهاوار ، ئەمە بازاڕە یان کوڕەو ؟) .. (بیشتەپم ناچم بۆ
لای دکتۆر ، دکتۆری چی ؟ بە کەرامەتم بەس خەڵک ڕووتاوەنەوەیە)
..(بزانە گوێت لە پێکەنینێک ئەبێ ؟) .. (وەڵڵا ئێستا دەوامەکەم
داوە بە کرێ) ..(ئە برا ئەمەیش وەک کوێت و سعودیە نەوتمان هەیە
..) ..(حەز ئەکەم چاوم کوێر بێ نەیبینم) ..(تۆ چوار پێنج ساڵی
کە سەیری کە ، بزانە عەرەب نابن بە زەرینە) ..(نازانم ، هەر
کەسە ئەبینی فەتح سەدری بە ئەکەن ..وەک تەئسیساتی ئاوی لێ هاتووە
) ..(درێ ئەکا ، تۆیش عەقڵت هەبێ گوێی بە ناگری ، ڕەجائەن مەچە
بۆ لای) ..(ئە برا لە سەیتەرەی منا نەماون ، ڕووی بابی ئەوە ڕەش
بێ مناڵ ئەخاتەوە) ..(ئەوەی منیش کیلۆمەتر سفر بوو ، بەس بە
خوا بە یەک توور) ..(ئە باشە دەم ، بەڵام کەی بڕۆین ؟) ..(
منیش خۆشم ئەوە ، بەس قسەی قۆڕە ، پارەت پێ نەبوو لێ پەنایەکا
خەت مات دە تا مەلەکلمەوت دە) ..(سێ چوار واستەم بۆ کردووە ،
لەو مەکتەبە وەرینا گرن ، موعەدەلەکەیشی نەوە و شەشە) ..(وەڵا
ئەڵێن گۆشتی مەڕێ ، بەس چۆن وا هەرزان ؟) ..(هەر سەر سەلامەت بێ
) ..(نابێ خۆمان هیچ دروست کەین) ..(توخوا ئەمە میللەتین یان
عیللەتین ؟) ..(ئەی دە وەرە تۆ قسەی لەگەڵ بکە ..) ..(برا
گەورەکەی ڕەفیقمە ، ناتوانم هیچ بڵێم) ..(بە ڕاستی بێ ئەدەبە ،
باشە ئەمە تەریق نابێتەوە ؟) ..(کاکە گیان خەڵک ڕازین) ..(
بابە ،لەگەڵ سەیدەلیە و موختەبەر و سەنەرا شەریکە) ..(ئێستایش
کە ئەیبینم دەم ئەکرێتەوە ، زۆر سەیرە) .. (هەر دوو ڕۆژە ، جا
ئەڕۆنەوە ناو قاوغەکانی خۆیان) ..(بەخوا شانزە دەرزی ، بە هەشت
دەفتەر دۆلار) ..(هەشتا هەڵمات و ڕەسمەکانی جەلیانە جیما و

ترنتیم ماوە) ..(ئەوە خۆی بە چی ئەزانێ ؟ لای من یەک تاک پێڵاوە
) ..(ئێ چوزانم هایدرۆلیکی قەبری باوکی تێکردبوو . گێڕەکەی
هەڵسان) ..(برنجی تیا نەبێ ، تێر نابم) ..(جا هەر ئەوە ؟
بڕوا بکە وار و وێخیان لەسەر خۆیان و مناڵەکانیان تاپۆ کردووە)
..(پیاو نازانێ گوێ لە چی بگرێ ؟ وایان لێکردووی بڕوا بە بانگی
موحەمەدیش نەکەی) ..(سەعاتەکەی ڕێپلیکایه) ..(دەتوخوا گوێ
ئەدەیتە چی ؟) .. (نەوەڵا ئێستا نوێژ ناکەم) ..(بەس تەقاعود
بم ، ئەڕۆم ..گوی سەگی تێ ئەکەم) ..(هونەری چی ؟ نەبی بە پیاوی
حیزب ، شکسپیریس بی ، ڕیسوات ئەکەن) ..(ئێ خۆشە لە ئەوروپا قاچ
بخەیتە سەر قاچ و دەربارەی ئەم سەرسەریخانەیە بنوسیت) ..(من لە
نەقڵیات نەبێ ، سەرناکەوم) ..(عەمەلیاتی بۆ مەکە ، خراپتر ئەبێ
) ..(بەس ئەوەیان بەنزینەکەی باشە) ..(ئێ خەڵک قسە ناکا ، هەر
باشە سواریشمان نابن) ..(حەرامە ، بابە ..شتی وا نەکەی ، ئەی
ئەو خەڵکە گوناحیان چیە دۆلار بە 150 ئەکڕن) ..(ئیتر بووە بە
مۆدێل ، وەک لوتقرتاندنەکەی لێهاتووە) ..(توخوا جاران یەک نەوع
چیمەنتۆ نەبوو ؟ ئێستا پەنجا نەوع هەیە و ..هەمووی‌شی درزی تێ
ئەبێ) ..(ئەمان خۆیان لە ئەڵمانیاوە ئەیهێنن ، تەقلیدیش ناکرێ
) ..(یەعنی ئیلا ئەبێ شاشە 75 بێ ؟) ..(وەڵا سوودی نییە ، حەز
ئەکەی پێیشی بڵێ) ..(جا بۆ کوێی ئەبەن ؟ ئیشەڵڵا بە تۆپیویی
ئەیانبینین) ..(ئاڵتونی چی ؟ ئەم خەڵکە زۆر بێ دەماغن) ..(بە
ئارەزووی خۆت ، من هەر ئەوە شک ئەبەم) ..(سەد ساڵە لە باو
باپیرانەوە بۆیان ماوەتەوە) ..(پێشی زوو تەقەی تێ ئەکەوێ
ئاگادار بە) ..(سەدام حسێن چی بەسەرهات ؟ قابیلە لە سەدام حسێن
موهیمتر بن ؟) .. (ئێستا ئەوانەی کەرکوکیش گرانجان بوون) ..(
وەڵا هەمووی ببێ بە مۆڵ ، ئەم زاتە سەر ناکا به مۆڵێکا) ..(من
یەکەم کەسم کە ئیمزای ئەکەم) ..(ڕاستە دز کوڕی دزە ، بەس
مەوقیفی جوانیشی هەیە) ..(توخوا ئەوە شارە ؟) ..(بەڵێ .. ڕێک
تەقەی لێکردووە و کوشتوێتی ، کەسیش گونی نەگرتووە) ..(باشه
وەڵاهی سەیرە ، تۆ وەرە شەش ملیۆن کەس ئاوا خەسێنرا بن .. شەش
ملیۆن پشیلە بوونایە باشتر بوو) ..(ئاگاداری خۆت بە ، قسە لەملا
و لا فڕێ مەدە) ..(هێشتا بیری ئەکەم ، ئەزانی چەن ساڵە ؟) ..(
ئێستا ئەم بەزمەیش داهاتووە) .. (هەتا من مابم نابێ ئەم
حوکمەتە ئیستیفادەی فلسێکم لێ بکا) .. (کۆدی خاشاکەکەم
لێکردەوە و کردم بە قەبری باوکیانا) .. (ئەویش فڕی ،تەواو)..
(دە گوبخۆ . . ڕیسوا) ..(وەرە بانگیان کە .. ئەوە مۆبایلەکەی
من ، یەک یەک ئاگاداریان کەرەوە ، بزانە چەندیان دێن) ..(خۆی
کە بووی بە فەرمانبەر ئیتر ئەبی بە کۆیلە) ..(ڕانک و چۆغەیەک

ئەدوورێ ، ڕێک قاڵبیی) ..(خوا هەڵناگرێ هات بۆ ماڵمان و
عوزرخوایی هێنایەوە ، ئێ منیش چی بکەم ؟ لێی خۆش بووم) ..(بڕوا
بکە بە دوو سەعات تەقەم لێ هەستاند) ..(بەخوا هەر نا□سکیەکەیە
) .. (وەڵاهیی من لە فەقیریی بێزار نیم ، بەس ئەم گەوادانە
ئەبینم بە ڤێلا و سەیارەی ئاخر مۆدێلەوە خەریکە دڵم ئەتەقێ ، بە
بێ ئەوەی پوشێکیان نا بێتە سەر پوشێ ..) …(منیش بۆم کڕی ، چی
بکەم ؟ بەخوا یەک CD بە 65 هەزارە ..ئەمەیان سی دییەکانی زۆر
گرانن) ..(هەر لێرە وایە ، هەتا ئیش زیاتر بکەی ، فەقیرتر ئەبی
..هەرچی ملیۆنێریشە وەک مانگای مالوان لێی کەوتوون ، یەک دڵۆپە
عارەقیان نەڕشتووە) ..(کوڕەکەی منیش دەرەجەی نەهێنا) ..(فێر
بووە هەتا نەبێ بە زستان ، داوای ئایسکرێم ناکا) ..(بەڵێ، کاکم
ئێستا ڤایپ ئەکێشێ).. (ئیتر دنیا هەر وایە ، بە تەمای چیت لە
دنیا ؟) ..(هاکا فەرتەنەکە دەستێ پێ کرد) .. (نازانم ، دوێنێ
بوو ، پێرێ بوو ، چووم بۆ لای .. هیچ فەرقی نەکردووە) ..(جا برا
ئەوان چی دەربەستن ؟ یا ئەڵڵای ئەکرد مەکتەب و خەستەخانەیش
دائەخران .. بۆ خۆیان باشترە ، هەرچی مەکتەب و خەستەخانەی ئەهلیی
هەیە هی خۆیانە) .. (هیچ مێشکی نەسووتانوم ، ئا ئەم کەناڵانە ..
ئاخر بەس پێم بڵێ چ سودێکیان هەبووە ؟) .. (بەخوا منیش ئەڕۆم)
..(وەڵڵا بۆ منیشی کڕی بوو) ..(ئەڵێن نانی جۆیە ، ئیتر خۆیان
و خوای خۆیان) ..(سێ مانگییەکەم حەوت ونیوە ، عیلاجیش ناخوم !)
..(جا چی تێ ئەچێ ؟ چوار بلۆک ئەبەن بە حەوادا و ئەڵێن به
دوانزە دەفتەر) ..(نامەیەکی بۆ ناردم ، جوابم نەدایەوە) ..(
خورماکەی جوان بوو) ..(بەخوا بەنغالییەکی عەبوسە ، لەبەر دایکم
نەبووایه دەرم ئەکرد) ..(پف لەو هاندە سینییە ،بۆچی دانەیەکی
تێ هەڵنایەی ؟) ..(هەموو عەسرێ لەوێم) ..(پاریش پڕم کردەوە ،
دەرنەچوو) ..(داشبوڵەکەت کامیل بۆ ئەگۆڕن) ..(وەڵڵا ئەوەی من
دوو ملیۆن کامێرای تیا بوو) ..(خۆ عەیبیشی نییە بەڵام
مناڵەکانی من نایخۆن) …(ئێستا هەر لەبەردەرگا پارەکە وەرئەگرن
) ..(بەخوا دەم و قەپۆزێکی ناشیرینی هەیە) ..(تۆ وەرە زەلام
سەعاتەکەی دەستت بایی ملیۆنێک دۆلار بێ) ..(کۆکتێلەکەم مرد)
..(ئەها، ئەو پ□ر□ل□مەنتارەی کە دەبە ئاوەکەی وەشان ..) ..(خزمی
خۆیان نەبێ شتی بۆ بڵاو ناکەنەوە) ..(ڕقت لە هەر کەسێ بێ دۆعای
ئەوەی لێ بکە ئیشی بکەوێتە کورد) ..(ئێستا کەلانە ئاگر ئەکا تەوە
) .. (جا بۆچی بە سندوق ؟) … ….هتد ..

لکاندنی هەرێم بە حکومەتی عێراقەوە کارەساتە!.. عوسمانی حاجی مارف

حیزبی دەعوە و لایەنە شیعەکان لە ساڵی ٢٠٠٦ەوە هەوڵیانداوە عێراق وەک دەوڵەت و کۆمەڵگا لەناوببەن و لە بازنەی دواکەوتویی و هەژاری و بێکاریدا بیهێڵنەوە تا هەر هەوڵ وهەنگاوێک بەرەو ڕێکخستنەوەو دامەزراندنی کۆمەڵگەیەکی ئازادو پێشڕەو و شارستانی و یەکسان بەپێی دوو ئاراستە پووچەڵ کەنەوە.

ئاراستەی یەکەم کە هەوڵی خوڵقاندن و درێژەدان بە دابەشبون و ڕکابەری نێوان مەیلی تائیفی و قەومی، تائاستی خولقاندنی شەڕی تائفی و قەومی، لەم ئاراستەیەوە مشتەکۆڵەی دەسەڵاتی ئاسنینی شیعەی سەر بەئێرانیان دامەزراند، لەژێر "ناوی چوارچێوەی هەماهەنگیدا".

ئاڕاستەی دووەم کە حیزبی دەعوە بە سەرکایەتی نووری مالیکی سەرۆک وەزیرانی پێشووی دوو خولی(٢٠٠٦-٢٠١٤) گرتیەبەر، بریتییە لە دامەزراندنی هێزی ئەمنی تایبەت بە لایەنە شیعەکان بەهاوتەریبی لەگەڵ هێزە فەرمییەکان، کە لە کوتلە و میلیشیا شیعەکان پێکدێت، بەئامانجی کۆنترۆڵکردنی تەواوەتی جومگەکانی دەوڵەت و زاڵبوون بەسەر بڕیارە چارەنووسسازەکانیدا. مالیکی خۆی دانی بەوەدانا کە ئەو دامەزرێنەری ڕاستەقینەی ئەو میلیشیا و کوتلانەی سەر بە دەوڵەتە "هێزەکانی حەشدی شەعبی" کە ژمارەیان زیاتر لە ٧٩ کوتلەی چەکدارە.

بەئەوەی ئەم دەوڵەتەی کە بەدەسەڵاتداری لایەنە شیعەکان ڕێکدەخرێت، هێز و کاریگەری و توانای ڕووبەڕووبوونەوەی تەحەدیاتی هەبێت هاوپەیمانییەکی بەهێزیان پێکهێنا، کە حزب و کوتلە شیعەکانی سەر بەئێران لە هاوپەیمانییەکەدا کۆدەکاتەوە بەناوی "چوارچێوەی هەماهەنگی"، بۆ ڕووبەڕووبونەوەی ئەو هاوپەیمانییە سێ قۆڵییەی کە لە هەڵبژاردنەکاندا سەرکەوتنیان بەدەستهێنا؛ وەک ڕەوتی سەدر(٧٣ کورسی) پەرلەمان، پارتی دیموکراتی کوردستان (٣١ کورسی)، هاوپەیمانی سەروەری (٦٥ کورسی)، بەڵام دوای کشانەوەی ڕەوتی سەدر

لە هاوپەیمانیەکەی، دەنگەکان گەڕایەوە بۆ چوارچێوەی هەماهەنگی کە دۆڕاوی ناو هەڵبژاردن بوون. بەمشێوەیە "دۆڕاو" گەڕا بە گەورەترین بلۆکی پەرلەمانی. ئەمەش وای لێکرد حکومەت لەسایەی دەسەڵاتی چوارچێوەی هەماهەنگی پێکبهێنرێت. بەمشێوەیە حکومەتێک دامەزرا کە حکومەتی فەرمی بە سەرۆکایەتی محمد شیاع سودانیە، حکومەتی سێبەریش بە سەرۆکایەتی میلیشیاکانی حەشدی شەعبی و فراکسیۆنەکان پێکهێنرا!
ئەم پێکهاتەیە لە دەسەڵاتی حزبی، بە ناوی چوارچێوەی هەماهەنگی و لە سایەی هێزی حەشدی شەعبیدا، لە جۆری بەڕێوەبردنیان بۆ سەرمایەگوزاری لە عێراقدا، ڕەخساندی دۆخێکی گونجاوە بۆ درێژەدان بە گەندەڵی لە کۆمەڵگا و دەوڵەتدا، لەهەمانکاتدا خنکاندنی خەڵکە لە تاڵاوی جەهل و بێکاری و ئاژاوە و مادەی هۆشبەر و تیرۆرکردن و چەرخی ململانێ و شەڕی تائیفی و قەومیدا.!
لەماوەی حوکمڕانی درێژخایەنی ٢١ ساڵەی ئەم حزبە دەسەڵاتدارانەدا، نەک هیچ خزمەتێکی بەرچاویان بە شارەکانی عێراق نەکردوە، بەڵکو وێرانکاریان تێدا بڵاوکردەتەوە. بەخۆشیان گەورەترین سەرمایەیان کەڵەکە کردوە. ئەوەی کە تا ئێستا بە ڕوونی دەیبینین تاڵانکردنی سامانی گشتی و دزینی خەزێنەی دەوڵەت و کۆنترۆڵکردنی جومگە ئابوری و داراییەکانی عێراقە.
حزبە دەسەڵاتدارە پێکهێنەرەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان لە لاوازبونی هاوسەنگی هێزیانەوە و بەناوی پێکەوەژیانی ئاشتیانە، ملکەچی دەسەڵاتی چوارچێوەی هەماهەنگی بوون و ناچارکراون کە تاڵانکردنی سامانی هەرێمیش بخەنە ژێردەستی حکومەتی عێراقەوە.
لەکاتێکدا باس لە پەیوەندی مشتومڕاوی نێوان بەغدا و هەولێر دەکرێت، بەتایبەتی لەسەر لکاندنەوەی تەواوی سەرچاوە ئابوری و داراییەکانی هەرێم بە عێراقەوە، وەفدێک بە سەرۆکایەتی وەزیری دارایی حکومەتی عێراق (تەیف سامی) لە هەولێر، لەسەر سەرچاوە و پرۆژە ئابوریەکانی هەرێم لە گێژاوێکدان، کە تائێستا بە ئاراستەیەکی شەفاف و ڕۆشندا تێناپەڕێندرێت، ناشزانرێت کەی یەکلایی دەبێتەوە. ئەمەش چارەنوسی مامەڵەکردن بە موچەی فەرمانبەرانی هەرێمی وەها ئاڵوز کردوە، کە هەر مانگە جۆرە پاساوێک دەکەنە هۆی دواکەوتنی موچە. وەرگرتنی مووچەی فەرمانبەران بۆتە ڕووداوێکی ناوازە کە لەلایەن میدیاکانەوە وەک هەواڵێکی خۆش بە دانیشتوانی هەرێم بڵاودەکرێتەوە، لەهەمانکاتدا پرسی موچە بۆتە کێشەیەکی بەردەوامی ململانێی نێوان بارزانی و تاڵەبانی.
لەهەمانکاتدا شیعەکان هەوڵدەدەن پێی هەرێمیش بکێشنە ناو تاڵاوەکانی عێراقەوە، بە گەمارۆدان و برسێتی و دواکەوتویی بڵاوکردنەوەی دوو بەرەکی و دژایەتی هەرجۆرە سیمایەکی شارستانیە

لە ناوچەکەدا وەک سەپاندنی یاسای باری کەسێتی، لەهەمانکاتدا قوڵکردنەوەی کێشەکان و ململانێکانی نێوان بارزانی و تاڵەبانی تا ئەو ئاستە کە ململانێکانیان هۆکاری زیاتر توندبونەوەی بارگرژی نێوان هەردوو لایان بووە، وەک لە بانگەشەی هەڵبژاردنەکاندا دیمان.

لەدوای ساڵی ٢٠٠٣وە عێراق شایەتی ململانێی نێوان داکۆکیکارانی دەوڵەتی مەدەنی و داکۆکیکارانی دەوڵەتی ئایینی نەبووە و دەوڵەتی مەدەنی هەتیو کەوتوە. ئەمریکا ئەو بابەتەی بەوشێوەیە یەکلاییکردەوە کە دەسەڵاتی ڕادەستی نووری مالیکی کرد کە بە توندڕەوێکی مەزهەبی ناسراوە. مالکیش دەیزانی کە دەسەڵاتەک بەڕێوەدەبات دەکەوێتە نێوان دوو دوژمنەوە، ئەمریکا و ئێران، بەڵام بەئاشکرا لەسەر باڵادەستی ئێران بەسەر عێراقدا گیرسایەوە.

دۆخەکەش بەرەو شەڕێکی ناوخۆ کێشرا کە تێیدا هەزاران کەسی بێتاوان کوژران و شەڕێک، کە هێزەکانی عێراق پێشئەوەی بتوانن چەکەکانیان لە شەڕدا تاقی بکەنەوە، شکستیان هێنا. عێراق بەشێکی زۆری سەروەت و سامانەکەی لەدەستدا لەبەرامبەر ئەوەی تا مالیکی دەوڵەتەکەی دامەزرێنێت، کە تا ئەمڕۆش بەردەوامە. هەموو ئەو یاسا ناوازانەی کە لەلایەن مالیکیەوە دەرچووە بە مەبەستی خزمەتکردنی بەرژەوەندیەکانی گروپەکانی خۆیەتی بۆ پاراستنی دەسەڵاتی لە حکومەتی عێراقدا بە پاشکۆبونی بە ئێرانەوە. کاتێک مستەفا کازمی هەوڵیدا بە بەشێکی کەم بەو یاسایانەدا بچێتەوە، میلیشیاکان ماڵەکەیان بەردومان کرد.

ئەمریکا عێراقی کێشایە ناو زەلکاو و تەڵەیەکی تائیفیەوە. کەوتنە ناو ئەو تەڵەیە، دەبێتە هۆی کوێربون، ئەوەی لەناو ئەو تەڵەیەدا یاری بکات واقیع بین نابێت، ناتوانێ مامەڵە لەگەڵ حەقیقەتدا بکات. بەپێی هەموو ئەو ڕاستیانەی کە لەلایەن شیعەکانی عێراقەوە پیادەدەکرێت، لە واقیعێکی ناکۆکەوە وەرگیراوە کە لە ساڵی ٢٠٠٥ەوە بە ئیرادەی ئەمریکی و ئامۆژگاری ئێران، دەستیان بەسەر دەسەڵاتدا گرتووە.

شیعەکانی عێراق بەشێوازێکی ئێرانی بیردەکەنەوە. ئەگەر شەڕێک لە دژی ئێران دەستپێبکات، لەگەڵیدا دەوەستن و شەڕی بۆدەکەن، ئەمە هاوکێشەیەکی سەیرە جێگای سەرسورمان و تێڕامانە کە پاشکۆبون بە دەوڵەتێک دەوڵەتی خۆت بکەیتە قوربانی، بەڵام وڵاتێک کە سێ ملیار دۆلار بۆ سەردانی حوسەینە خەرج بکات، ئیتر پێوەرێکی گونجاوی تیا بەدی ناکرێت بۆ بیرکردنەوەیەکی عەقڵانی و ئینسانی.

ئەم پێکهاتەیە لە حکومەتی ئێستای عێراق بەهیچ جۆرێک جێگای متمانە نیە، کە پێوەرێک بێت بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێک بەبێ ئێران، جێگیرکردنی دەسەڵاتێک بێت بەبێ هێزی میلیشیا، بەبێ ستەمی سیاسی،

یان ئایندەیەک بێت بە ئارامی و خۆشگوزەرانی دانیشتوان، نمونەی دەسەڵاتەکی تەواو نەرێنیی لە گەشەکیردنی دەور و ئیرادەی خەڵک لە دەسەڵاتی سیاسیدا، بەئیرادەکردنی خەڵک بە بەدەستهێنانی سادەترین خواست دەچەسپێنێت. ئەم چوارچێوە سەروخەڵکییە شایستەی ژیانی بەشەریەت نییە و پێویستە هەڵوەشێتەوەو کۆتایی پێبهێنرێت، چونکە مەرانەیەکە بە کۆڵەکەی سەرمایەو پاراستنی سەرمایەداری، ژیانی مرۆڤەکانی عێراق دادەڕزێنێت.
هەر ئەم مەرانەیە لەڕێگەی ئاست نزمی و ڕیسوایی و تاڵانچی دەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانییەوە، خەریکە پەلدەهاوێت بە هەرێمەکی شەقوشەی وەک کوردستان بەناوی ناوەندکردنەوەی عێراقەوە، ئەو ناوەندبونەی کە ئایندەی هەرەم و موچەی فەرمانبەران و گوزەران و قوتی خەڵک دەخاتە ناو پرۆسەیەکی پێچیدەو نادیارترەوە.
پێویستە ڕێگە نەدرێت هەرێمی کوردستان بەناوی موچەو هەر بیانویەکی ترەوە بکەوێتە ژێردەسەڵاتی چوارچێوەی هەماهەنگییەوە، رێگە نەدرێت بارزانی و تاڵەبانی خەڵکی کوردستان بخەنە ناو ململانێی نێوان خۆیان و حکومەتی عێراقەو یاری بە چارەنوسی ژیانەکی پڕ لەگێژاوی ترمان بکەن. خەڵکی عێراق و کوردستان پێویستیان بە شۆڕشێکە لە هەنگاوی یەکەمدا کۆتایی بەتەواوی هێزە میلیشیاکان لەکوردستان و عێراق بهێنن.

عوسمانی حاجی مارف

ڕانانێک بە کەچییەکی (چیبوو تەکی دام)ی شەمحەمەد باڵەک.. ڕەمەزان حسن

دەروازە

لەگەڵ خوێندنەوەی هەردەقێک و کتێبێک یەکەم بەرکەوتەی نێوان خوێنەر و نوسەر پیت و فەرهەنگ و وشەکانی ناو دەقەکەن. بۆیە هەرکاتێک دەمەوێت کتێبێک بخوێنمەوە زۆر لەسەر زمانی نوسین و فەرهەنگی پێکهێنانی کتێبەکە دەوەستم. لەگەڵ هەڵهاتنی ئەوەی

ڕۆژەکانی ساڵی نوێی دووهەزارو بیست وچوار یەکەم پەرتوکێک کەدەستم دایە و خوێندمەوە پەرتوکی(چی بوو تێکی دام)ی زمانناس و زمان پاراوی کورد(شەمحەمەد باڵەک)بوو .سەرەتا هەروەک خوویەکی هەمیشەیی خوێندنەوەم وەک هەر کتێبێکی تر دەستم کرد بەخوێندنەوەی بەڵام لەگەڵ خوێندنەوەی پێشەکی و دواتر خوێندنەوەی چیرۆکی یەکەمی بەناوی (کەوەکەی فەقێ مەسوو)… بۆ درێژەی بابەت کلیکی ئێرە بکەن..

RamazanHassanDownload

کێ دەبێت بە چل وحەوتەمین سەرۆکی ئەمریکا.. لوقمان ئابەخی

هەڵبژاردنی ئەمجارەی ئەمریکا بۆ سەرۆکایەتی زۆر جیاوازترە لەهەموو هەڵبژاردنەکانی تری مێژووی هەڵبژاردنی سەرۆکایەتی ئەمریکا.
دوور لە هەواڵی میدیاکان لە ئەمریکا و لە جیهانیشدا، کە زوربەیان خزمەتی ئەجێندا تایبەتیەکان دەکەن، هەڵبژاردنی ئەمجارە لە نێوان دوو ئایدیۆلۆجیا و بەرنامەی جیاوازدایە کە شێوەی بەکارهێنان و بەڕێوەبردنەکەی بۆ هەردوو کاندیدەکە، کەم تا زۆر دیارە، تاقیکراوەتەوە.

دۆناڵد ترەمپ کە کاندیدی پارتی کۆمارییەکانە، چل و پێنجەم سەرۆکی ئەمریکا بوو، لە ساڵی ٢٠١٦ هەتا ساڵی ٢٠٢٠ سەرۆک بوو.
کامەڵا هاریس کە کاندیدی دیموکراتەکانە، لە (٢٠٢٠) ەوە ، جێگری سەرۆکی ئەمریکایە.

لە ماوەی ٤ ساڵی سەرۆکایەتیەکەیدا، ترەمپ ڕووبەڕووی کۆمەڵێک ئاستەنگی زۆر گەورە بوو کە گرنگترینیان ئابووریەکی خراپ و هەڵاوساو؛ کێشەی کۆچبەری نایاسایی؛ ئنجا بڵاوبوونەوەی کۆڤید کە نەک لە ئەمریکا بەڵکو هەموو جیهان پێوەی گرفت بوون و کاریگەری نەرێنی لەسەر مرۆڤایەتی و ئابووری زوربەی وڵاتانی جیهان هەبوو.

ترەمپ کە کەسێکی پراگماتیک و بزنسمانە، ڕووبەڕووی ئەو ئاستەنگانە بووەوە و ئابووری ئەمریکای هەڵساندەوە، نرخی خواردەمەنییەکان و نرخی سووتەمەنی بەهۆی سیاسەتە ئابوورییەکەی ترەمپەوە دابەزی وە باجی لەسەر چینی مام ناوەندی کەمکردەوە.

لە چوار ساڵی فەرمانڕەوایی ترەمپ، ئەمریکا شکۆ و هەیبەتی هەبوو وە ئاشتییەکی ڕێژەیی بەرقەرار بوو لە جیهاندا و هیچ شەڕێکی گەورەی وا لە ئارادا نەبوو کە مەترسی بێت بۆ سەقامگیری جیهان و گرژییەکی ئەوتۆ دروست بکات کە مەترسی تەشەنەسەندنی شەڕی وێرانکەر بێت لە ڕۆژهەڵاتی ناوین و لە ڕۆژهەڵاتی ئەوروپایشدا.
ترەمپ لە کامپەینی هەڵبژاردنەکەیدا بۆ ساڵی ٢٠١٦ بەڵێنی بە ئەمریکییەکان دا کە لەشاوی کۆچبەرە نایاساییەکان بوەستێنیت و شوورەیەکیش لە سنووی نێوان ئەمریکا و مەکسیکدا دروست بکات، کە بوو بە سەرۆک بەڵێنەکەی خۆی بەجێهێنا، شوورەکەی دروستکرد و کۆچی کۆچبەرە نایاساییەکانیشی تەواو سنووردارکرد.

لە ماوەی ٤ چوار ساڵی سەرۆکایەتی بایدندا کە کامەڵا هاریس جێگری بوو، ئابووری ئەمریکا بەرەو هەڵدێر چووە؛ باجی سەر چینی مام ناوەندی زیادیکردووە؛ نرخی خواردەمەنییەکان و نرخی سووتەمەنی زیادیکردووە؛ لەشاوی کۆچبەری نایاسایی بە شێوەیەک زیادیکردوە کە هەموو مێژووی ئەمریکا وواڵایی و بەرەڵایی سنووری بەو شێوەیەی بە خۆیەوە نەدیوە.

بایدن بەرپرسیارێتی چارەسەرکردنی کێشە و گرفتی کۆچبەری نایاسایی و پارێزگاریکردن لە سنوورەکانی بە کامەڵا هاریس پاراست کە شکستێکی گەورەی هێنا چونکە پتر لە ١٠ ملیۆن کۆچبەری نایاسایی ڕوویانکردە ئەمریکا کە بەهۆیەوە ئابووری ویلایەتەکانی ئەمریکای تێکدا وخراپ کرد.

لێرەدا بە پێویستی ئەزانم کە بە چەند خاڵێک بەرچاوڕوونی بە خوێنەران بدەم دەربارەی مەترسی و نەرێنییەکانی کۆچبەرە نایاساییەکان بەو لەشاوە و بەو ژمارە زۆرە کە ملیۆنەهای تێپەڕاندوە:

١- زوربەی ویلایەتە شینەکان، ئەوانەی کە دیموکراتەکان تیایاندا زۆرینەن، بودجەیەکی زۆری ویلایەت و یارمەتییەکانی حوکمەتی فیدراڵیان بەخشی بەو کۆچبەرە نایاسایانە کە ژمارەیان لە دە ملیۆن کۆچبەر تێپەڕی کردبوو لە کاتێکدا دانیشتوانی ویلایەتەکان

خۆیان پێویستیان بەو پارەیە هەبوو بۆ نوژەنکردنەوەی ڕێگاوبان و پردەکان و چاکردنی خزمەتگوزاریەکان.
ئەمە جگە لەوەی کە ئەمریکا خۆی خاوەنی پتر لە سێ چارەکە ملیۆن بێلانەیە(هۆملێس)ە وە بەپێی دوایین زانیارییەکانی نووسینگەی سەرژمێری ئەمریکا، ژمارەی ئەو کەسانەی کە لە ژێر هێڵی هەژارییەوەن نزیکەی ٣٨ ملیۆن ئەمریکییە، واتە لە ١١.٥٪ ی دانیشتوانی ئەمریکا لە ژێر هێڵی هەژارییەوەن.
٢- لەناو ئەو کۆچبەرە نایاسایانەدا، بە سەدان سیخوڕی وڵاتانی تری وەکو چین، ڕووسیا، کۆریای باکوور، ئێران و تەنانەت هەواداران و شوێنکەوتوانی (حزب الله)، داعش و قاعیدە و ئەو کەسانەی کە لە لیستی ڕێگە نەدراو بە فڕین بە ئەمریکا و لیستی چاودێری ئەمریکادا بوون.
٣- لەناو ئەو کۆچبەرە نایاسایانەدا ژمارەیەکی بەرچاو لە تاوانباران و کەسانی خراپ کە لە وڵاتەکانی خۆیان لەسەر تاوانی گەورە زیندانیکرابوون، بەڕەڵا کران و کارئاسانیان بۆ کرا کە ڕووبکەنە ئەمریکا.
لە ماوەی ئەم چوار ساڵەی پێشوودا ژمارەیەکی دیاری تاوانی کوشتن، لاقەکردن و دزیکردن لەلایەن کۆچبەری نایاساییەوە ئەنجامدراوە. زۆرینەی تاوانبارەکان لەوانە بوون کە لە وڵاتەکانی خۆیشیاندا بە تاوانی جۆراوجۆر حوکمدرابوون.
٤- ئەو قاچاچچیانەی کە ئەم لێشاوەی کۆچبەرە نایاساییەکان دەهێننە ناو ئەمریکاوە، ئیستیغلالی بەشێکی بەرچاوی ئەو کۆچبەرانەیان کردووە، بە تایبەتی کوڕ و کچە گەنجەکان، و بازرگانیان پێوەکردوون و بە لەشفرۆشی بەکاریان دەهێنن.
٥- لە کاتێکدا کە ئەو کۆچبەرە نایاسایانە یارمەتی مادی، تەندروستی و خۆراکی و تەنانەت شوێنی ژیانیش لە حوکمەتی ئەمریکا وەردەگرن، ئیشی ڕەش دەکەن و باج نادەن کە ئەمە لەلایەکەوە زیان بە ئابووری ئەمریکا ئەگەیەنێت و لەلایەکی تریشەوە هەلی کار بە کۆچبەرە یاساییەکان و بە هاووڵاتیە ئەمریکییەکانیش سنووردار ئەکات.

کارەکتەری کامەڵا و ترەمپ

لەبەر ئەوەی کە ترەمپ سیاسەتوان نیە، توانای ئەوەی نیە وەکو سیاسیەکان قسە بکات و نمایش بکات، هەندێکجاریش قسەکانی ڕەق دەردەکەون و شێوازی قسەکردنەکەیشی لە خەڵکی تر جیاوازە. لێرەدا ئەوانەی کە تەواو بێزاربوون لە سیاسەتوانە درۆزن و بە بەڵێنەکان کە قسەکانیان تەنها بەڵێنە و هیچیتر، ترەمپیان پێ باشترە چونکە

ترەمپ بزنسمان بووە و سیاسی نەبووە وە خەڵک بە گشتی بێزار و تەڕەیە لەسیاسیەتوانەکان کە تەنها بەرژەوەندی خۆیان مەبەستە.
لەمەدا پێچەوانەی کامەڵا هاریسە کە هەموو ئەو بەڵێنانەی کە ئێستا بە ئەمریکیەکانی ئەدات، هەڵگەڕانەوەیەکی تەواوە لە ئایدیۆلۆجیاکەی کە چەندین ساڵە جێبەجێیکردوە و لە کاروکردەکانیشیدا درۆزنی و بێ بەڵێنی بەردەوام ئامادەگی هەبووە.
بۆ نمونە، هاریس کە لە خێزانەکی دەوڵەمەندەوە هاتوە و باپیرانی خاوەنی کۆیلەبوون، تاکو شەش مانگ لەمەوبەریش خۆی بە هندستانی ئەزانی ، بەڵام کە بووە بە کاندید بۆ سەرۆکایەتی نەک هەر خۆی بەبەری کردوە لە هیندستانی بوونەکەی بەڵکو خۆی بە ڕەش.

کامەڵا بەڵێن ئەدات کە باجی سەر بەخشیشی شاگردی چێشتخانە و ئوتێلەکان هەڵگرێت لە کاتێکدا بەهۆی دەنگی ئەوەوە یاسای باجدانان لەسەر بەخشیشی شاگردەکان سەریگرت و بوو بە یاسا چونکە لە کاتی دەنگداندا، هەمووکۆماریەکان بە (نا) و هەموو دیموکراتەکان بە (بەڵێ) بە باجەکە دەنگیاندا کە پێنجای دیموکراتەکان بەرامبەر بە پێنجای کۆماریەکان بوو. بەڵام بۆ ئەوەی کە پڕۆژەیە دەرچوایە، پێویستی بە ۵۰ +۱ هەبوو، وە ئەو یەک دەنگە کامەڵا هاریس ئیزافەی کرد چونکە ئەو وەکو جێگری سەرۆک ئەو مافەی هەیە کە پێنجا بە پێنجایە یەکلایی بکاتەوە.
شایانی باسە کە شاگردی چێشتخانەکان لە ئەمریکادا کەمترین کرێ وەردەگرن وە ئەو بەخشیشەی کە وەریدەگرن یارمەتی بەرزکردنەوەی کرێی ئیشەکەیانی ئەدا بۆ دابینکردنی بژێوی یان بە یارمەتی دانەوەی قەرزی خوێندنی زانکۆکانیان.

کامەڵا هاریس کەسێکی ئەمەندە خۆشەویست نەبوو لە ناو پارتەکەی خۆیشیدا، هەر لەبەرئەوە بوو کە ئەو کاتەی کە لە هەڵبژاردنە بەراییەکانی دیموکراتەکان بۆ ساڵی ۲۰۲۰ وەکو کاندیدی دیموکراتەکان هاتە پێشبڕکێکەوە، تەنانەت ویلایەتەکەی خۆیشی نەبردەوە.
عادەتەن ئەوانەی کە لە بەراییەکانی کۆماریەکان یان دیموکراتەکاندا پێشبڕکێ دەکەن، بەلایەنی کەمەوە ویلاتەکەی خۆیان دەبەنەوە. بەڵام کامەڵا نەیتوانی هیچ ویلایەتێک و تەنانەت ویلایەتەکەی خۆیشی بباتەوە.
ترەمپ کەسێکە باسی پاراستنی بەها خێزانیەکان هەیە، ئەمە یەکێکە لەو هۆکارانەی کە موسڵمانەکانی ئەمریکا کە هەرچەندە ترەمپیشیان خۆشناوێت، لە میشیگەن پشتیوانی خۆیان بە ترەمپ دەربڕی.

هەڵبژاردنی ئەمجارەی سەرۆکایەتی ئەمریکا کەمتر پەیوەندی بە کەسایەتی کەسەکانەوە هەیە و زیاتر پەیوەندی بەو بابەتانەوە هەیە کە جێی بایەخی ژیانی ڕۆژانەی ئەمریکییەکانە، وەکو کێشەی کۆچبەری نایاسایی؛ خراپی باری ئابووری ئەمریکا و هەڵاوسانی ئابووری؛ بەرزبوونەوەی نرخی سووتەمەنی؛ بەرزبوونەوەی نرخی خواردەمەنییەکان؛ ڕەتکردنەوەی بەها و ئایدۆلۆجیای ئەڵترا لیبراڵ و چەپە توندڕەوەکان کە تەنها ئەو کاتانەی کە هاوڕایانیت قبووڵکراویت لایان و بە باشت دەزانن بەڵام بەپێچەوانەوەی ئەوانەوە بیت ئەوا بە فاشیەت و نازیەت و جۆرەها ناوناتۆرەی تر تاوانبارت دەکەن.
بە پێویستی ئەزانم هەڵوەستەیەک لەسەر بابەتی بەها خێزانییەکان بکەم و بەرچاوڕوونی بە خوێنەران بدەم.
ئەجێندای چەپی توندڕەو و ئەڵترا لیبراڵەکان، کە کامەڵا هاریس یەکێکە لە پێشەواکانیان، ئەجێندای هاوڕەگەزخوازی لە قوتابخانەکانی ئەمریکادا سەپاندوە.
هەڵبەتە هاوڕەگەزخوازی تا ڕادەیەکی زۆر لە ناو ئەمریکییەکاندا قبوڵکراوە، بەڵام ئەوەی کە ئەمریکییەکان لێی ئەترسن ودژایەتیدەکەن بە زۆر سەپاندنی ئەجێنداکانی هاوڕەگەزخوازەکانە.
بە نموونە لە هەندێک ویلایەت ئەگەر مناڵێک یان هەرزەکارێک لە ژێر فشاری هاوڕێکانیدا یان لەبەر هەر هۆیەکی تر لە قوتابخانە بکەوێتە داوی ئەوەی کە ئەیەوێت ڕەگەزی خۆی بگۆڕێت لە کوڕەوە بە کچ یان بە پێچەوانەوە، ئیدارەی ئەو قوتابخانەیە بەیاسای ویلایەت ئەو مافەیان پێدراوە کە ئەو مناڵە ببەن بە نەخۆشخانە بۆ ئەوەی نەشتەرگەری ڕەگەزگۆڕینی بۆ بکرێت بەبێئەوەی کە پرس بە باوک ودایکی منداڵەکە یان هەرزەکارەکە بکەن.
دیموکراتەکان ئەوەیان سەپاندووە کە ئەگەر کوڕێک ڕەگەزەکەی خۆی بکاتە بە کچ، بە یاسا مافی ئەوەی پێدەدرێت کە لە تیمی کچان یان ژناندا بەشداربێت کە ئەمە غەدرێکی زۆر گەورەیە کە لە کچان و ژنان ئەکرێت چونکە ئەو کوڕەی کە ڕەگەزی خۆی گۆڕیوە بە مێ، هێشتا هەیکەل وماسولکە وتوانای نێری هەیە کە ئەمە باڵادەستی و ئەگەری بردنەوەی زیاتر بەو (نێر/مێ)یە ئەدات کە یاریەکە بباتەوە. ترەمپ بەڵێنی ئەوەی داوە کە ڕیگە بەوە نادات ڕووبداتەوە.
لە هەموو ئەمریکادا بە یاسای فیدرال ئەوە چەسپاوە کە بە کڕینی جگەرە یان هەر جۆرە خواردنەوەیەکی ئەلکهولی بێت نابێت بە بێ دەرخستنی ناسنامە بفرۆشرێت هەرچەندە ئەگەر بەتەمەن و سەرسپیش بێت چونکە فرۆشتنی جگەرە و خواردنەوە بە خوار تەمەنی ٢١ بیست ویەک ساڵیەوە بە یاسا قەدەغە کراوە. بەڵام لە ویلایەتە شینەکان، سەنتەری ئەو ویلایەتانە بە یاسا ئەوەیان قەدەغەکردوە کە دەنگدەر

لە کاتی دەنگداندا داوای ناسنامەی لێبکرێت لەلایەن چاودێرانی سەنتەری دەنگدانەکەوە.
هەڵبەتە ئەگەری ئەوە هەیە کە ئەمە هەوڵێکی دیموکراتەکان بێت بۆ ئەوەی کۆچبەری نایاسایی بەکاربهێنن بۆ ئەوەی زۆرترین دەنگ بهێنن.
زۆرێک لە میدیاکانی ئەمریکا چەپ ولیبراڵن و بەردەوام ڕەواج بە ئەجێندای ئەوان ئەدەن. ترەمپ تا ئەو کاتەی کە خەریکی کارو کاسبی و بازرگانییەکانی خۆی بوو، لەلایەن هەموو میدیا چەپەکانەوە پەسەند و قبووڵکراو بوو. هەر لەو ساتەوە کە بڕیاری دا لەسەر تیکتی کۆمارییەکان بۆ سەرۆکایەتی ئەمریکا خۆی کاندید بکات، تاکو ئێستایش هەر دژایەتی ترەمپ دەکەن و کەچەکی لێ دەکەن بە گایەک لەکاتێکدا کە زۆر ڕووداو و تاوان و هەڵەی ئیدارەی دیموکراتەکان بەدەنگی لێدەکرێت. تەنانەت ئەو چوار ساڵەی پێشوویش کە بایدن سەرۆک بوو، ڕوویان لە هەڵە و شێوەی ئیدارەکردنەکەی بایدن وەرگێڕابوو هەر دژایەتی ترەمپیان ئەکرد.
لەمەدا کامەڵا هاریس باڵادەستە کە نەک تەنها پشتیوانی بەمەرجی ئەو میدیایانەی هەیە بەڵکو وایان لێهاتوە وەکو بەشێک لە کامپەینەکەی کامەڵا هاریس دەردەکەون.
ئەو ئەستێرانەی هۆلیودیش کە ئەڵترا لیبراڵن، پشتیوانی کامەڵا هاریس و دژایەتی ترەمپ دەکەن.

ترەمپ، هاوشێوەی کۆمارییەکان، باوەڕی بە بچوکردنەوە و سنووردارکردنی دەسەڵاتی حوکمەتە، بەڵام هاریس، هاوشێوەی دیموکراتەکان، باوەڕی بە فراوانکردنی حوکمەت و دەسەڵاتەکانی حوکمەت و دەستوەردانی حوکمەتە لە ژیانی ڕۆژانەی ئەمریکییەکاندا.
هاریس نوێنەر و پشتیوانی جیهانگیرییە، بەڵام ترەمپ پێی وایە کە خزمەتکردنی بەرژەوەندی ئەمریکا ئەرکی نیشتمانی ئەبێ پێش هەموو شتێک بێت.
لە ویلایەتە شینەکاندا چاوەڕوانی گرژی و تەنانەت توندوتیژیش دەکرێت لە ئەنجامی ئەم هەڵبژاردنە، بە تایبەتی ئەگەر ترەمپ بیباتەوە، لەبەر ئەوە هەر لە ئێستاوە پاسەوانی نیشتمانی لە ویلایەتی واشینگتەن، ئەریگن و نیڤادا چالاک کراون و لە ئامادەباشیدان.
ئەو سێ ویلایەتە وەکو بنکەی سەرەکی ئەنتیفا دادەنرێت کە ڕێکخراوێکی میلیشیا ئاسای توندڕەون و دژ بە کۆمارییەکانن.

بە دڵنیاییەوە دەنگدان ترەمپ لەم هەڵبژاردنەدا لەلایەن هەوادار و شوێنکەوتوانی ترەمپەوە بەهۆی یەکگرتنەوەی بیر

وئایدیۆلۆجیاکانیانە لەگەڵ ترەمپدا، بەڵام ئەوانیتر کە ترەمپیان خۆشناوەت و دەنگی پێدەدەن لە بەرئەوە دەبێت کە باوەڕیان بە کامەڵا هاریس نیە و بەرنامە و پرۆژەکانی کامەڵا بۆ مەترسی دەزانن بۆ ئەمریکا و بۆ ئابووری وبە بەها خۆزانیەکان.

لوقمان ئابڕاخی
٣ ی نۆڤەمبەری ٢٠٢٤

زمانی کوردی لە یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراقی فیدڕاڵ دا.. نەژاد عزیز سورمێ

» ئەگەر میللەتێك توانی
ئەو زمانەی بە ولآتەکەی بەخشراوە بپارێزێ
هەرگیز ئازادی لێ زەوت ناکرێ
وێنەی هەڵۆ که لە بەندیاندا ڕاو ناکرێ ..
زمانەکەمان پێویستە بپارێزین
وەکو دایك کە سۆز دەداتە کۆرپەکەی..
زمانەکەمان، زمانی تاگالی
لە لاتینی و
لە دیالێکتی ئینگلستان و لە زمانی فریشتان کەمتر نییە..
خوا کە بەچاوی میهرەوە سەیری کردووین
لە گەڵ هەموو موقەدەساتی دی پێی بەخشیوین.
شاعیری فیلپینی خۆسێ ڕیساڵ «

زمان کە کۆڵەکەیەکی بەهێزی سەلماندنی ناسنامەی نەتەوەییە، دەبینین لە هەموو ئەو دانوستانانەی نێوان کورد و حکوومەتە یەك لەدوای یەکەکانی عێراق، خاڵێك بووە لە خاڵە سەرەکیەکانی دانوستان و گفتوگۆ..
لەبەرامبەردا دەزگا جۆراوجۆرەکانی ئەو حکوومەتانە ئەوەی پێیان کرابێ لە شێواندنی زمانی کوردی و ڕێگرتن لە هەموو هۆیەکی بەرەوپێشچوون و تەنانەت پەرەسەندنی سرووشتیی خۆیشی درێغیان

نەکردووە..(ئەگەرچی لە ڕاگەیاندن بۆ ڕووکەشی ئەوەیان شاردبێتەوە ..) ئەوەش بەتایبەتی دوای نسکۆی 1975 لە نیازی ڕاستینەیاندا دەرکەوت.

حکوومەتی ئەوسای عێراق هەموو ئەو دەسکەوتە کولتوریانەی لە پێشەوەشیان خوێندن بەکوردی کە لە ڕێککەوتننامەی ئاداری 1970دا بەدی هاتبوو لێی پاشگەز بووەوە و لە پاش گۆڕینی بەرنامە و پرۆگرامی خوێندن بەو مەبەست و ئامانجەی خزمەتی پلانەکانی دەکا چەندین جاریش خوێندنی کوردی کردەوە عەرەبی بەتایبەتی لەدوا پاری حەفتاکان زۆربەی وانە ئەدەبیەکانی زمان دەوری سەرەکیان تێدا دەبینێ کردەوە بە عەرەبی، بەبیانووی ئەوەی قوتابی کورد لە قۆناخی زانکۆ کە خوێندن بەعەرەبی یە دووچاری تەنگ وچەڵەمە نەبێ (!!).

بێگومان زمانیش وەك هەر زیندەوەرێکی دیکە بە پەروەردەکردن گەشە دەکا و پەل داوێ، کە ڕێگای نەشونماشی لێ دەبەسترێ لە قاوخی خۆیدا بە چەق بەستوویی و دواکەوتوویی دەمێنێتەوە ئەو گەشەیە ناکا پێویستە..

لەم ڕاستەدا دیارە کەسانی وەکو بابا تایەر و خانی و مەلای جزیری و نالی و سالم و حاجی قادر و مەحوی و مەولەوی و کوردی و شێخ ڕەزا و و وەفایی و هەموو ئەو ڕووناکبیرانەی دیکە جێی سوپاس و ستایشن کە خۆنەویستانە لە کات و ساتێکدا ویستویانە برەو بە زمانەکەمان بدەن لە نانبڕانی زیاتر تێدا نەبووە، بگرە بەهۆی زۆر ئەگەری دیکەی ئەوان سەردەمان ڕەنگە نووسین بەکوردی بەچەشنە دواکەوتوویەکیش لە قەڵەم درابێ وەك ئەوەی ئێستاش لە هەندێ نێوەندی سیاسی و ڕۆشنبیری دا کابرا بەقەد ئەوەی شانازی بەوە دەکا زمانی ئینگلیزی یا عەرەبی دەزانێ ئەوەندەی پێ شەرم نییە کوردی نازانێ ، یا کوردی نەزانینی پێ ئاساییە کەچی لەوسەریشەوە بەڕووناکبیری کورد یا سیاسەتمەداری کورد دەناسرێ و ناوی دێ.!

لێرەوە ئەوەی لە ماددەی نۆیەمی یاسای بەڕێوەبردنی دەوڵەتی عێراق دا هاتووە(کە لە دوایشدا لە دەستووری عیراق وەك زمانێکی فەرمی ناسێنرا و چەسپێنرا) لە ناسینی زمانی کوردی وەك زمانێکی ڕەسمی عێراقی فیدڕاڵ بە هەموو مانایەك کە زمانی ڕەسمی پێ لێك دەدرێتەوە نوخشەی ئایندەیەکی پرشنگدار و گەشمان بۆ زمان و کولتوری کوردی پێ دەدا.. لێ بەداخەوە خۆمان تا ئەوڕۆیش نەمانتوانیوە وەك پێویست تا سنووری ئەوپەڕی بەهرەی لێ وەربگرین و بەنەخشە و پلانی تۆکمە و سەرتاپاگیر لە ماوەیەکی پێوانەییدا وابکەین زمانەکەمان (کە پێویست دەکا بەهایەکی پیرۆزی لامان هەبێت) بیگەیێنینە ئەو ڕادەیەی زۆربەی تێخم و ڕەگەزەکانی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا و زاراوەی نوێ قبووڵ بکا.. وەك هەموو زمانی دنیایێش لەگەڵ ڕەهەندە نوێیەکانی

سەردەمدا بێتەوە.
ئایندەی زمانەکەمان ڕەنگە سەبارەت بەزۆر ئەگەران گەف لێکراو بووبێ و ڕێگای پەرەسەندن و گەشەکردنی لێ گیرابێ لەگەڵ ئەوەشدا زمانی کوردی هیچ کاتێك هەرچی نەبێ لە زمانی نەتەوەکانی دراوسێی بەو ڕەنگەش دواکەوتوو نەبووە دەستی لێ شۆرابێ بەتایبەتی لەلایەنی دەربڕینەوە لەگەڵ جیاوازی هەل و مەرجی گەشەسەندن و پەروەردەکردنی زمانی کوردی و ئەو زمانانە کە هەموو پێداویستی پێشکەوتنیان بۆ ڕەخساو بووە، بە نموونە لە زمانی فارسی، تورکی، زمانی کوردی خۆڕاگرتر و فەرهەنگ پاکتر بووە..
زمانێك ئیستیعابی قورئان بکا بەهەموو ئەو ڕەوانبێژی و بەلاغەتەی تێیدایە لە کاتێکدا بزاڤێکی لەو ڕەنگەیشی لە ڕووی وەرگێڕان نەبووە شایانی باس ، ئەوەی هەشبووە زیاتر بە کۆششی تاکە کەس بووە ، بەڵگەیە بۆ ئەوەی دەستەوەستانیش نابێت لەگەڵ قانوون و زانست و فەلسەفە و هونەر و هەست و نەستی مرۆڤی هاوچەرخیش دا بێتەوە.
وای دەبینم دوای ئەوەی ئەمڕۆ بە دەستوور لاسەنگیەکە ڕاست کراوەتەوە، پێویستە ناوەندە کولتوریی و هونەری و زانستییەکانیش پەرۆشی مەسەلەکە بن و وەك ئەرکێکی پیرۆز چاوی لێ بکەن..
ئیتر کاتی ئەوە هاتووە زمانەکەمان کە کەوتۆتە سەر ڕاستەشەقام و بەربەستێکی لانی کەم سیاسی لە پێشدا نەماوە هەنگاوی خێراتر و بەلەزتر باوێ.. ئیتر نابێ لە داتاشین و خواستن و جێگرکردنی ئەو وشە و زاراوانەی پێویستی ڕۆژگار و سەردەم سەپاندوونی بترسین..
پێویستە هەرچی زووە (کە بەداخەوە درەنگیشە) چوون دەتوانرا زۆر زۆرتری لەماوەی دوای (ڕاپەڕین)ـەوە بۆ بکرێ، بە هەموو لایەنە پەیوەندیدارەکان هەوڵ بدرێ نەك دەزگایەك بە تەنێ، بەڵکو چەندان دەزگای تایبەت بەوەرگێڕان دابمەزرێنرێن ، با دەست بدەینێ لە بەرهەمە دانسقە کلاسیکیەکانی دنیادا پێدا بڕین تا دەگاتە زانستە جۆراوجۆرەکانی سەردەم و کتێب و نامیلکەی تایبەت بەمنداڵان..
ئێمە خۆمان نابینین، بەڵام تۆ بڕۆ لە دەرەوە، لە دوورەوە سەیرێکی خۆت بکە ئەوجا دەبینی چەند دواکەوتووین کە بەداخەوە ئەوەی تا ئێستا کراوە لەڕووی وەرگێڕان لە کۆششی تاکەکەس تێنەپەڕیوە، تەنانەت لە ماوەی (دەسەڵاتی نیشتمانی)شدا (دوای ڕاپەڕین) ئەویش لە ئاستی پێویستدا نەبووە ، ئەگەر هەشبووبێ نە لەڕووی هەڵبژاردنی بابەتەوە نە لە ڕووی تیراژەوە لە ئاستی پێویست دا بووە لە کاتێکدا وەرگێڕان کارێك نییە بەتەمای کۆششی تاکەکەسی وازی لێ بهێنرێ بەڵکو پێویستی بە چەند دەزگایەك هەیە پلانی بۆ دابنێ و کاری بۆ دەسنیشان بکا..
پرۆسەی وەرگێڕان دەهێنێ خەمی لێ بخورێ کە سەرەڕای دەوڵەمەندکردنی

کتێبخانەی کوردی هۆ و پشتیوانیشە‌ بۆ گەشەکردنی زمانەکەمان.
بەڕەسمی ناسینی زمانی کوردی لەسەر ئاستی دەوڵەتی عێراقی فیدڕاڵدا گەلێك دەرگا و بەرهەڵی لە پێش زمانەکەماندا کردەوە‌ ئەگەر خۆمان مەبەستمان بێ و لەسەری سوور بین و بە جیددی بەهەندی بگرین هەلێکە ئەگەر وەك زۆر هەلی تر نەچوێنرێ دەخوازێ هەر ئەمڕۆ پێش سبەینێ بیری لێ بکرێتەوە و دەستی پێ بکرێ کە پێم وایە درەنگە و پێڕاناگەین.

وێزگەکانی ململانێی نێوان ئێران و ئیســـــــرائیل لە دوای 7 ئۆکتۆبەرەوە.. رەوا حەمەجان

پاش هێرشە لە ناکاوەکەی چەکدارەکانی حەماس بۆ سەر خاکی ئیسرائیل لە (7 ئۆکتۆبەر) بۆ رۆژی دووەم واتـــا (8 ئۆکتۆبەر) ســـــەرۆکی کۆچکردووی ئێران (ابراهیم رەئیسی) رایگەیاند ئێران پشگیری لە بەرگری لە خۆکردنی گەلی فەلەستین دەکات، واتا هێرشە خوێناویەکەی حەماسی بە بەرگری لەخۆکردن ناساند.
پاش ماوەیەك ئیسرائیل رایگەیاند کە ئێران بووجەی سەربازی حەماس دابین کردووەو و دەیکات.
لە دوای ئەوەی ئێران پشتگیری خۆی بو کردەوە تیرۆرستیەکەی حەماس دەربڕی و ئیسرائیلیش ئێرانی توهمەتبارکرد بەوەی پشتگیری حەماس دەکات زنجیرەیەك رووداو روویاندا گرنگترینیان ئەمانەن:
1.لە (25/12/2023) جنراڵ (رەزا موسەوی) سەرکردەی باڵا لە فەیلەقی قودس کوژرا لە لایەن ئیسرائیلەوە لە نزیك دیمەشق.
2.لە(20/01/2024) پێنج پلەباڵای گاردی شۆرشی ئێران کوژران لە نزیك دیموشق.
3.لە (01/04/2024) 7 ئەندامی پلەباڵای گاردی شۆرشی ئێران کوژران لە هێرشێکدا بۆ سەر کونسڵخانەی ئێران لە دیمەشق.

4. لە (13/04/2024) ئێران هێرشی کردە سەر ئیسرائیل بە مووشەك و فڕۆکەی بێفڕۆکەوان.

5. لـە (19/04/2024) ئیسرائیل هێرشی کردە سەر ئێران و دەیان شوێنی ئێرانی تەقاندەوە.

6. لـە (31/07/2024) ئیسرائیل سەرۆکی بیرۆی سیاسی حەماس (ئیسماعیل هەنیە)کوشت لە شوێنی مانەوەی لە نزیك تەهران، لە هەمان رۆژدا ئیسرائیل سەرکردەیەکی سەربازی (حیزب الله) بە ناوی (فوئاد شکر) کوشت لە باشوری لوبنان.

5. لە (27/ئەیلول) سوپای ئیسرائیل (حەسەن نەسروالله) سەرۆکی گشتی (حیزب الله)ی کوشت، هەرلەم هێرشەدا (عەباس نیلفرۆشان)یش کوژرا کە ی□ک□ لە سەرکردە سەربازیەکانی ئێران.

8. لە (01/10/2024) ئێران بە سەدان موشەك هێرشیکردە سەر ئیسرائیل.

6. لە (22/10/2024) ئیسرائیل سەرۆکی نۆێی (حیزب الله) کوشت کە (هاشم سەفیەدین)بوو.

10. لە (26/10/2024) ئیسرائیل هێرشیکردە سەر ئێران بە موشەك و بە فرۆکە.

بەڵام سەرەڕای هەموو ئەو رووداوانەش کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێکرد هەڵگیرساندنی شەڕێکی راستەوخۆ لە نێوان ئیسرائیل و ئێراندا ئەگەرێکی زۆر دوورە لەبەر ئەوەی سەرەڕای ئەوەی هەردوو لایەنی ململانیەکە ناخوازن شەر رووبدات، هەروەها ئەمریکا و وڵاتانی رۆژئاواش دژی دروستبوونی قەیران و شەرێکی ترن لە ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەراستدا، هەر بۆیە کۆتایی ئەم شەرە بە تەواو لاوازبوونی حەماس و حیزب الله کۆتایی دێت و ئیسرائیل لە ئێستادا بە کاتی شەڕ لە وڵاتک□ی بە دوور دەخاتەوە بەڵام هیچ گەرەنتییەك نیە پاش ماوەیەکی تر دووبارە شەڕ بەرۆکی ئیسرائیل ناگرێتەوە بە شێوەیەکی تر و لە لایەن گروپ و دەستەیەکی ترەوە، بۆیە چارەسەرکردنی کێشەی فەلەستین و ئیسرائیل بە شێوەیەکی یەکجارەکی تاقە گەرەنی دووبارەنەبوونەوەی (7ی ئۆکتۆبەر)ێکی ترە.

من شیعر دەژیم/ من شیعر دەمرم.. داستان بەرزان

ئەی شیعری نەنووسراوی دیوانم
دەرفەتم پێبدە
دەبمەوە هەسپێکی نەجیب
هێز لە گیانیدا/ نیڵە
خەون لە چاویدا/ بروسکە
ئەڤین لە پێیەکانیدا/ جمە
بوێریی لە بوونیدا/ لرفە
دەرفەتم پێبدە.

ئەی بکوژترین بکوژی کوژراوم
هێز ئەگەر هێز بێت دەمی دەوێت/ کڵپە
خەون ئەگەر خەون بێت خەیاڵی دەوێت/ بێپەروا
ئەڤین ئەگەر ئەڤین بێت ڕۆیشتنی دەوێت/ ناکۆتا
بوێریی ئەگەر بوێریی بێت جومێریی دەوێت/ ترسێنەر
دەرفەتم پێبدە.

من هێزم دەوێت
من خەونم دەوێت
من ئەڤینم دەوێت
من بوێریم دەوێت
بۆ ئەوەی ئەم زنجیرانە بپسێنم
بۆ ئەوەی ئەم دیوارانە بڕمێنم
بۆ ئەوەی پیرۆزیی ئەم سنوورانە
بۆ ئەوەی یاسای ئەم کتێبانە
بۆ ئەوەی بەهای ئەم نەریتانە
بخەمە ژێرپێم و
جارێکی دیکە ن□گ□□م□وە سەریان و
هەواڵم لە پاکیان نەمێنێت
ئەی ژانی بە ژانی لە ژانم.

سەرەتای… سەرەتای ئەم شیعرە
دەبوو بنووسم:
هەوایەکی دیکە/ بۆنێکی دیکە

لە سنگمدا
هاوارێکی دیکە/ دەنگدانەوەیەکی دیکە
لە گەروومدا
خەمێکی دیکە/ منێکی دیکە
لەم جیهانە نەخۆشەدا
دەجووڵێت و
دەڕیسکێت و
دەهزرێت.
ئەی فڕینی فڕیوی فەریادم.

من هەناسەیەکی نوێ
من بەنێکی نوێ
من هاوارێکی نوێ
من دەنگدانەوەیەکی نوێ
من خەمێکی نوێ
من منێکی نوێم
پێویستە و
دەبێت و
ببێت
داگیرم بکات
پێویستە
سەر کەشتی خەیاڵیی ناو ئەم شیعرەم بنێت
من کەشتیوانی زریانی زمانم
من کەشتیوانی ڕمانی ڕەوانم
من کەشتیوانی خزانی خەزانم
من کەشتیوانی خوماری خەیاڵم
من کەشتیوانی ئاورینگی ئەندێشەم
من کەشتیوانی وەرانی وێنام
من کەشتیوانی خەواڵوی چووانم.

من شوێن ئەو ئازادییە کەوتووم
لە ناو شیعردا ئازایە
لە چیرۆکدا سەرەڕۆ
لە ڕۆماندا باڵدەگرێت
بەگشتی لە وشەدا خوێنە
خوێنە بە جەستەی سەرابم
دەنا زۆر بە سانایی

زۆر چاوقاییمانە دەبوومە کتێبفرۆشێک
شیعرم لە فلتەر دەدا و
شاعیرانم شەن دەکردن
چیرۆکم بە تەرازووی نازی کچانی دەم ئێوارە دەپێوا
ڕۆمانم لە چاوی ژنانی تازەپیاکەتوودا دەبینی
فەلسەفەم بە ڕۆژی نیوەڕۆ لە قەنارە دەدا
فەتوای تیرۆم بە هەر جوانییەک دەردەکرد
لەگەڵ ئاستی چێژی گێژی مندا نەگونجایە
دەبوومە پۆلیسی زمان
لیسێک بەدەستمەوە و
وشەم فەلاقە دەکرد
خەیاڵم دادگایی دەکرد
نوێگەریم لە بەندیخانەدا توند دەکرد
من ئەو ئازادییەی ناو شیعر سواڵدەکەم
مان و نەمانم
بەو ئازادییەوە پەیوەستە
دەنا هەر زوو
دەبوومە کتێبفرۆشێک
لە کوردستانی پاک و جوان
شاری ڕۆژانی تاریکی
گوزەری هاوڕێیانی ل□ب□ل□بان
کوچەی نەخوێندەوارانی سەربەرز.

ڕەهێڵە هەنگاو دەنێ
دڵی من ماتە و لە جێگای خۆیەتی
گوڵ دەبارێت و سەری من دێشێت
لە جێگای خۆیەتی
سۆز شکۆفە دەگرێت و
هەستی من بێزارە و
لە جێگای خۆیەتی
هەور دێت
بارانی بەڕێژنە
بەفری بە کڕێوە
تەرزەی بە تاو
دڵی من
من دڵی
هەر ماتە و

ما تە هەر من
من هەر دڵی
من دڵی هەر ما تە
هەر دڵی من
من هەر ما تە دڵی
دڵی من هەر
ما تە هەر دڵی من
دڵی من ما تە و
هەر لە جێگای خ□ ی□ تی.

من شیعر دەژیم
نهێنیئا مێز دەکەومەوە
من شیعر دەمرم
سترانی کەس ناڵێمەوە.

من شیعر دەژیم
خولیای کەس
ژانی کەس
برینی کەس
فریوم نادات.

من شیعر دەمرم
شادی کەس
هەوای کەس
بۆ هیچ کوێ بانگم ناکەن.

من شیعر دەژیم
زریکەی کەس
بریسکەی کەس
بۆ هیچ کوێ نامکێشن

من شیعر دەژیم
من شیعر دەچێژم
من شیعر د□ پۆشم
من شیعر دەه□نمەوە
من شیعر دەه□ نمەوە
من شیعر دادەگیرسێنم
من شیعر هاتووم

من شیعر د□□م
من شیعر دەوەستم
من شیعر ڕادەکێشم
من شیعر د□ نێمەوە.

من شیعر دەمرم
من شیعر د□ نێژرێم
من شیعر دەڕوێمەوە
من شیعر هەڵدەستمەوە
من شیعر دەف□م
من شیعر سزا دەدرێم
من شیعر پاداشت دەکرێم
من شیعر ماوم/ نەماوم
من شیعرم/ یان نیم!

من شیعردەمێنمەوە
شیعر دەژیم
شیعر دەمرم
ئەمانە مانای چین؟

ئەم شیعرە چییە؟
چرامە
چەترمە
چاڵمە
چیامە
چارەنووسمە
چاومە
چاویلکەمە
چۆماومە
چاوگمە
چۆڕاوگەمە
چریکەمە
چەمەنمە
چیڕەمە
ئەم شیعرە چیمە؟
هیچ کەسێک!
هەموو کەسێک!

من شیعر
ماڵەکەم
کەسوکارەکەم
ژنەکەم
منداڵەم
هاوڕێکانم
ناوەکانم
هەوادارەکانم
پاکی بە پاکی دەخوات.

من شیعر
سەرم
ملم
دەم
ناوکم
ڕانم
ئەژنۆم
پێم دەخوات!

من شیعر
ژیانم
ئەڤینم
بوونم دەخوات

من دەیڵێمەوە:
سوپاس بۆ شیعر
نەفرەت لە شیعر.

ئەم شیعرە لە ژمارە (١١)ی گۆڤاری (دیالۆگ)دا بڵاو بۆتەوە.

خەباتی چەکداریی و حەتمییەتی

پشتبەستن بە داگیرکەران.. شەرکە کرمانج

ئەم بەشەکە لە زنجیرە وتارەکی شرڤەکاریی، کە لەسەر خەباتی چەکداری و بەرئەنجام و دەرکەوتە نەرێنی و وێرانکارییەکانی بە سەر گەلی کوردستان لە ژانی داهاتوودا، دەیانووسم. ئەوەی ڕاستی بەت سەرەتاکانی ئەم نووسینە دەگەڕێتەوە بۆ زیاتر لە ٢٤ ساڵ پێش ئەستا و ڤەرژنی یەکەمی ئەم نووسینە بە دوو بەش لە گەڤاری هەوار، کە لە ئوستراليا دەردەچوو، بڵاوکرایەوە. ئەم نوسخەیە بە دەستکاریی و نوێکردنەوە لە ژێر تیشکی بەردەوامبوونی خەباتی چەکداریی لە باکووری کوردستان بەگشتی و ئەو چالاکییەی کە پار^تی کرێکا^رانی کوردستان (پ...) [illegible]

□□□□□□□□ □□ □□□□□□□ □□□□□ □□ □□□□□□ □ □□□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □□□ □□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□ □□□□ک□ و پار□□ □□□ □نەوەی کوردستان (پژاک) و چەندین لایەنی دیکە [وەک حیزبی دێموکڕاتی کوردستان (حیزبی دیموکرات) و کۆمەڵەی زەحمەتکێشانی کوردستان (کۆمەڵە)] کەم تا زۆر پەیڕەوی لێ دەکرێت، یان ئەگەر وازیشیان لێ هێنا بێت ئەوە جارناجارێک گفتوگۆی دەکەنەوە. ئێمە پێمان وایە کە خەباتی چەکداریی، لانیکەم، دەبێتە مایەی: (١) پشتبەستنی بزووتنەوە کوردستانییەکان بە داگیرکەران؛ (٢) لەدەستدانی جڵەو و ئاراستەی بزووتنەوە کوردستانییەکان؛ (٣)□ ناشیرین و لەکەدار بوونی بزووتنەوەکان ل□ بەر پەیڕەوکردنی شێوازێکی باونەماو لە خەبات؛ (٤) شکستی بەردەوام و یەک لەدوای یەکی بزووتنەوە و شۆڕشەکان؛ (٥) هەڵاواردنی هەردوو نوخبە سیاسی و □وناکبیریی کوردستان لەگەڵ خەڵک و جەماوەر؛ (٦) هەڵگیرسان و درێژەدانی شەڕی ناوخۆ؛ (٧) پاوانخوازیی و داگیرکردنی گۆڕەپانی خەبات و فرەلەشکریی؛ (٨) بەشەڕگەبوونی سەرزەویی کوردستان و کردنی بە کێڵگەی شەڕ لەلایەن داگیرکەران؛ (٩) بەهێزبوونی دەوڵەتی قووڵ و پێگەی سوپا و دەزگا ئەمنییەکانی داگیرکەران؛ (١٠) دەستبەردارنەبوونی چەک دوای سەرکەوتن. لەم بەشەدا گفتوگۆی کاریگەریی خەباتی چەکداریی لەسەر پشتبەستن بە داگیرکەرانی کوردستان دەکەین. یەکێک لە هۆکارە هەرە سەرکییەکانی بە ئاکام نەگەیشتنی شۆڕشە یەک لە دوای یەکەکانی کوردستان، پشت بەستنیان بووە بە وڵاتانی دراوسێ و گرەوکردنیان بووە لەسەر کێشەکانی ئەو وڵاتانەی کوردستانییان بەسەردا دابەشکراوە. سەرنەکەوتنی شۆڕشی چواردە ساڵەی ئەیلول (1961-1975) بە سەرکردایەتی مەلا مستەفای بارزانی نموونەیەکی زەقی ئەو دیاردە کوشندەیەیە کە تووشی شۆڕشەکانی کورد بووە.

پەیوەندییەکانی ئێران لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول دەگەڕێتەوە بۆ کۆتایی ساڵی ١٩٦٢، واتە تەنیا ساڵێک دوای دەست پێ کردنی شۆڕشەکە، کاتێک شای ئێران، محمد ڕەزا، دەستی کرد بە دابینکردنی تەقەمەنی سووک و پاڵپشتی دارایی بۆ کوردەکان دژی حکومەتی عێراق. پشتگیریی دارایی ساڵانە و ناردنی چەک لەگەڵ تێپەڕبوونی کاتدا زیادی کرد و لە ١٩٧٤ دا گەیشت□ ل□وتکە و لە ٧٥ ملیۆن دۆلاری تێپەڕاند (تەماشای کتێبی “مام جەلال: دیداری تەمەن، ل. ٣٠٦ بکە). دوای شکستی شۆڕشی ئەیلول لە 1975، یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان (یەکێتیی) لە دیمەشق دامەزرا و بۆ پشتیوانی لە شۆڕشی “نوێ” ئەوێیان بە تاران گۆڕیەوە. پاشانیش لەبەر چەند هۆیەکی جیو□پ□لیتیکی و سەرنەگرتنی مفاوەزاتەکانی سەرەتای هەشتاکانی سەدەی

ڕابردوو و زویربوونی سووریا لە مفاوەزاتەکە، یەکێتیی ڕووی کردە تاران و پەیوەندی توندوتۆڵی لەگەڵ سوپای پاسدارانی ئێران دامەزراند، بە ڕادەیەک کە سوپای پاسداران لە هەندێک چالاکی پێشمەرگە بەشداریان کرد. پێش یەکێتیی، پارتی دیموکراتی کوردستان (پارتی) پەیوەندی لەگەڵ ئێران خۆشبوو لەو خەباتەی کە لە سەرەتای هەشتاکان چڕببووە و پشتیوانی لە ئێران وەردەگرت. وەک یەکێتیی، پارتی لە هەندێک ناوچە چالاکی هاوبەشی لەگەڵ سوپای پاسداران ئەنجام دا. بێجگە لەمە، بارەگا سەرەکییەکانی پارتی لە گوندی زێوە و شاری کەرەج بوون تا ڕاپەڕینی بەهاری ١٩٩١. لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانیش، حیزبی دیموکرات و کۆمەڵە دوای ئەوەی کەوتنە بەر فشاری هێزەکانی جمهوری ئیسلامی ئێران لە سەرەتای هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو، هەر زوو بۆ کۆمەک و یارمەتی پەنایان بۆ عێراق هێنا. هەندێک لە بارەگا سەرەکییەکانی هەردوو لایەن تا ڕاپەڕین لەو ناوچانەدا بوون کە لەژێر سایەی حکومەتی عێراقی-دا بوون و کەم تا زۆر کۆمەکی سەربازیی و لۆجستییان لە عێراق وەردەگرت. بەهەمانشێوە، پەکەکە، دوای دامەزراندنی لە 1978 هەر زوو سەرکردایەتییەکەی بنەوبارگەی تێک ناو ڕووی کردە سووریا. دواتریش دوای ڕاگەیاندنی خەباتی چەکداریی لە 1984 سووریای کرد بە پشتیوانی سەرەکیی خۆی و دەشتی بیقاع-یشی لە لوبنان کرد بە مەڵبەندی مەشق و سازدانی گەریلاکانی بۆ شەڕ لە کوردستان. بەگشتیی، پێداویستییەکانی خەباتی چەکداریی (چەک، فیشەک، ئازوقە، پارە، هتد) پاڵنەریی سەرەکی دروستبوونی پەیوەندی لەنێوان هێز و لایەنە کوردستانییەکان و داگیرکەرانی بەشەکانی دیکەی کوردستان بوون. لێرەدا حەزدەکەم پێش ئەوەی زیاتر بچمە ناو بابەتەکە لەسەر دوو شت هەڵوەستە بکەم.

یەکەم، من ڕێز و پێزانینم بۆ هەموو ئەوانە هەیە کە ڕۆژێک لە ڕۆژان پێشمەرگە، گەریلا یان شەڕڤان بوون. هاوکات، سەری ڕێز و نەوازش بۆ شەهیدانی کوردستان دادەنەوێنم، بەوانەش لە خەباتی چەکداریی گیانیان فیدا کردووە. ئەو ڕەخنانەی من لەسەر شێوازێکی خەباتە بە هیچ شێوەیەک نابێت وەک بێڕێزیی بە ماندووبوون و خوێنی ڕژاوی بەشدارانی خەباتی چەکداریی ببینرێت. دووەم، دەمەوێت خوێنەر ئاگاداربکەمە کە مەبەست لە پشتبەستن نەکەرایەتی کردن نییە، لەم بابەتە کە باس لە پشتبەستن دەکەین مەبەستمان تاوانبارکردنی نە سەرکردایەتی و نە بنکردایەتی ئەم لایەنانە نییە بەڵکوو ڕەخنەکردنی خەباتی چەکدارییە کە حەتمییەتی پشتبەستن بە داگیرکەرانی کوردستانی هێناوەتەگۆڕێ. بە بنەما لەسەرە دیالێکتیکی هۆ و ئەنجام دەکرێت شرۆڤەی پەیوەندی نێوان خەباتی چەکداریی و پشتبەستن بە

داگیرکەران بکەین. بەپێی ئەم دیالەکتیکە هەموو ئەنجامێک هۆی هەیە، ئەگەر هۆکە بەهێز بێت ئەنجامەکە حەتمی دەبێت، ئەگەر هۆکەش بێهێز بێت ئەنجامەکەی وەک ڕووداوێک دەردەکەوێت، بۆ زمانی بازاڕ پێی دەڵێن ڕێککەوت (سودفە). بۆ نموونە، ئەگەر کەسێک خۆی باش ئامادە بکات بۆ تاقیکردنەیەک ئەوە سەرکەوتنی شتێکی حەتمییە، ئەگەریش کەم یان هەر خۆی ئامادە نەکات ئەوە سەرکەوتنی بە سودفەیە. بە بنەما لەسەر ئەم پرنسیپە دەتوانین هۆی سەرنەکەوتنی شۆڕشەکانی کوردستان تا ئەو شوێنەی پەیوەندی بە خەباتی چەکدارییەوە هەیە شی بکەینەوە.

کەمن ئەوانەی گومانیان لەوەدا هەبێت کە هۆی هەرە سەرەکی شکستهێنانی "شۆڕشی ئەیلول" لە باشوور بۆ سەرکردایەتی پارتی پشتبەستنی بوو بە ئێران، ئێرانێک کە لە باشترین دۆخ نەیارێ و لە خراپترینیش دوژمن و داگیرکەر. گومان لەوەشدا نییە کە "شۆڕشی نوێ"ی کوردستان لە 1976-1988 بۆ ڕابەرایەتی یەکێتیی بەهەمانشێوە پشتبەستن بوو بە ئێران، کە بەهەمان ئاکامی گەیاند. ئاشکراشە کە "ڕێککەوتنی ئەدەنە" لە نێوان سووریا و تورکیا، بە سەرپەرشتی ئێران و میسر، لە 1998، بۆ وەستاندنی پشتیوانییەکانی سووریا لە پەکەکە، کە دەرپەڕاندنی "عەبدوڵا ئۆجالان"ی سەرکردەی شۆڕشی کوردانی باکوور بەدوای خۆیدا هێنا، هۆکاری هەرە سەرەکیی بێهێزبوونی بزووتنەوەکە لەو پارچەیەی کوردستان-دا بوو، لانیکەم لاوازبوونی باڵی سەربازیی بزووتنەوەکە، کە لە نەوەدەکانی سەدەی ڕابردوو بەشێکی زۆری باکووری کوردستانی لەژێر دەسەڵاتدا بوو و چالاکییەکانی گەریلا ناوچەیەکی بەرفراوانی لە باکوور گرتبەوە، کەچی لە بیست ساڵی ڕابردوودا تاک و تەرا نەبێت، گەریلا لە باکوور بوونی نەماوە. لە باشووریش گەریلا توانای هێرشیان لە دەست داوە، بەرگرییکردنی لێ دەرچێت، ئەویش لە چەند شاخێکی سەخت لە دەرەوەی سنوورەکانی باکووری کوردستان، لە نێو تونێل و ئەشکەوتەکانی باشوور نەبێت. ئەمانە ڕاستیی تاڵن.

زیادەڕۆیی نییە ئەگەر بڵێین، کاریگەریی ڕێککەوتنی ئەدەنە لەسەر بزووتنەوەکەی باکوور دەگەڕێتەوە بۆ بوونی بارەگاکانی پەکەکە لە لوبنان و پشبەستنی بە سووریا بۆ دابینکردنی بارەگا بۆ مەشق و ڕاهێنان لە دۆڵی بیقاع و یارمەتی سەربازیی و لۆجستیکی. هەرئەویش بوو بەهۆی ئەوەی کە سووریا دەستی باڵای هەبێت لە دیاریکردنی ئاراستە و دواڕۆژی بزووتنەوەکە، لانیکەم تا ئەو کاتەی بارەگاکانی پەکەکە لە بیقاع بوون.

پرسیاری گرنگ لێرەدا ئەوەیە، ئایا شۆڕشە یەک لە دوای یەکەکانی کوردستان بۆ پشت بە داگیرکەرانی کوردستان دەبەستن؟ بە دەربڕینێکی

دیکە شۆڕشەکان چۆن دەتوانن پشت بە بێگانە نەبەستن؟ کورد چۆن دەتوانێت بەرانگژی تورکیا بێتەوە و پشت بە سووریا نەبەستێت؟ یان دژی دەوڵەتی عێراق یان ئێران خەبات بکات بێئەوەی یارمەتی لە ئێران یان عێراق وەرنەگرێت؟ ئایا دەکرێت شەڕی پارتیزانی بکرێت و کۆمەک لە دەروجیران وەرنەگیرێت؟ ئایا شەڕ بێ ئازووقە دەکرێت؟ بۆ وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانە دەبێت هۆکانی پشتبەستن بە دراوسێکان (داگیرکەران) بدۆزینەوە، ئەوسا ڕێگەچارەی خۆقوتارکردن لە نەهامەتی پشتبەستن بە بێگانە دەستنیشان بکەین.

دەست پێ کردن و درێژەدان بە خەباتی چەکداریی لەلایەن بزووتنەوەکانی کوردستان، پێویستیی پشبەستن بە دەروجیران دێنێتە گۆڕێ. بۆ؟ چونکە، بۆ خەباتی چەکداریی، بزووتنەوەکان (کادیر و پێشمەرگەکانیان، گەریلاکانیان) پێویستییان بە چەک و گوللە و تفاقی جەنگی و زەخیرە بۆ چەکدارەکانیان دەبێت، هاوکات پێویستییان بۆ نەخۆشخانە دەبێت بۆ چارەسەرکردنی بریندارەکانیان، هتد. ئەمانەش وا لە بزووتنەوەکان دەکەن پەنا بۆ وڵاتانی دراوسێ ببەن بۆ کۆمەک و یارمەتی و پشتیوانی. بۆ واتایێکی دیکێ، خەباتی چەکداریی میکانیزمی پشتبەستن بە دراوسێکان دێنێتە گۆڕێ. هاوکات، لەبەر شوێن و واقیعی جوگرافی کوردستان کە "وڵاتێکی دەورەدراو" (landlocked)، واتە وڵاتێکی بێ کەنارە و لە هەموو لایەکەوە بە وشکانی دەوردراوە، ئەوا زۆرجار، ئەگەر نەڵێین هەمیشە، ئەو لایەنەی کە بزووتنەوەکانی کوردستان داوای یارمەتی لێدەکەن، یەکێک لە چوار داگیرکەرەکەی کوردستان-ە. هەڵکەوتی کوردستان وای کردووە، ئەگەر دەستێکی کورد بەنیازپاکی، یان بۆ بەرژەوەندی خۆی، بیەوێت یارمەتی ڕاپەڕینەکانی کوردستان بدات، ئەوا بەناچاریی بۆ گەیاندنی کۆمەک و چەک و تەقەمەنی دەبێ لە ڕێگەی دراوسێیەکی، داگیرکەرێکی، کوردستان بیان گەیەنێت. مێژووش پێمان دەڵێت کە دراوسێکانی کوردستان تەنیا بۆ بەرژەوەندییە تایبەتییەکانیان یارمەتی کوردیان داوە و دەدەن، یان یارمەتی لایەنی دیکە دەگەیەنن.

دیارە ئەمە تەنیا لەسەر دراوسێ نەیارەکانی کوردستان جێبەجێ نابێت، بەڵکوو لەسەر ئەو هەرێمە نیمچە سەربەخۆیەی کوردستانیش لە باشوور یان هەر دەوڵەتێکی سەربەخۆ لە هەر پارچەیەکی کوردستان لە دواڕۆژ دابمەزرێت، جێبەجێ دەبێت. چونکە هەرێمەکە/وڵاتەکە، بۆ نموونە: هەرێمی کوردستان، بەپێی بەرژەوەندییە کاتییەکانی مامەڵە لەگەڵ بزووتنەوە کوردستانییەکان لە پارچەکانی دیکەی کوردستان دەکات، وەک ئەوەی ئێستا بە زەقی دەبینرێت لە مامەڵەکردنی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەگەڵ بزووتنەوەکانی ڕۆژهەڵات و باکوور. بۆیە، ئەو فشارەی کە ئێستا هەرێم جارجار دەیخاتە سەر بزووتنەوە

چەکدارییەکانی ڕۆژهەڵات یان باکوور شتێکی چاوەڕوان کراوە.
لەوێشدا دەردەکەوێت کە خەباتی چەکداریی و پشتبەستن بە لایەنێکی دیکە پەیوەندییەکی دیالەکتیکیانەیان هەیە. لەوێش ترسناکتر ئەوەیە، هەرکاتێک بزووتنەوەیەک پشت بە لایەنێکی دەرەکی ببەستێت، ئەوا لەلایەک دەبێتە مایەی لەدەستدانی جەوی بزووتنەوەکە، لەلایەکی دیکەش، بزووتنەوەکە دەکەوێتە ژێر کاریگەریی ئایدیۆلۆجی و فکری لایەنە پشتپێبەستراوەکە. بۆ نموونە، سەرەڕای ئەوەی پە(کە)کە تاڕادەیەک لە نەوەتەکان سەربەخۆیی خۆی پاراستبوو، بەڵام لەبەرئەوەی بارەگای سەرکردایەتییەکەی لە سووریا و بنکەکانی مەشق و ڕاهێنانی لە لوبنان بوون، ئەوا ڕۆژ بە ڕۆژ زیاتر دەخزایە ژێر کاریگەریی ئەو دەوڵەتە، وەک تێوەگلانی پە[کە]کە لە شەڕ لەگەڵ ئیسرائیل لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو بۆ ڕازیکردنی پشتیوانەکەی، سووریا. هۆیەکەشی دەگەڕێتەوە بۆئەوەی کە تا دەهات بزووتنەوەکە پێداویستیی جەنگ و تفاق و شوێنی مەشقکردنی زیاتر دەبوو. بۆ هەمان شێوە، بوونی پە^کە^کە لە سووریا، کە هۆکەی دەگەڕێتەوە بۆ دەستبردنی بۆ چەک و پەیڕەوکردنی خەباتی چەکداریی، یەکێک لەو هۆکارانە بوو کە لەلایەن ئەمریکا و ئیسرائیل وەک ڕێکخراوێکی تیرۆریستی تەماشا بکرێت، چونکە هەم سووریا، وڵاتە پشتپێبەستراوەکە، دەیان ساڵە وەک وڵاتێکی پاڵپشتیکەر لە تیرۆر ناسراوە، هەم خەباتی چەکداریی شێوازێکی ڕەتکراوەیە بۆ خەبات لەلایەن وڵاتانی ڕۆژئاوا (لە بەشەکانی داهاتوودا قسەی زیاتری لەسەر دەکرێت). لەلایەکی دیکەوە، توندڕەویی سووریا کاریگەرییەکی خراپی لەسەر ڕەوتی فکریی و پراکتیزیی پە+کە+کە دانابوو. سووریا بەمەبەستی فشارخستنە سەر تورکیا و پارسەنگکردنی تەرازووی هێز لە کێشەی ئاو لەگەڵ تورکیا پە-کە-کەی بەکاردەهێنا. لەهەمانکاتدا شەڕی مەعنەوی و ئایدیۆلۆجی ئەمریکا و ئیسرائیلی-شی پێ دەکرد، گوایە بەرەی دژی ئیمپریالیزمیان پێکهێناوە، گوتارێک کە ئێستاش، دوای زیاتر لە ٢٥ ساڵ لە دەرچوونی لە سووریا، کەچی پە!کە!کە نەیتوانیوە لێی ڕزگار بێت. لەوانەیە یەکێک لە هۆکارەکانی دەربازنەبوون لە گوتاری دژە-ئیمپریالیزم، نزیکیی ئەو ڕێکخراوە بێت لە ئێران لەم ساڵانەی دوایی، کە خۆی بۆ ڕابەری بەرەی دژی-ئیمپریالیزم دەزانێت، ئەوەی ئێران ناوی لێناوە بەرەی مقاوەمەت.
پارتی دیموکراتی کوردستان کە لە 1946 دامەزرا، تا سەرەتای شەستەکانی سەدەی ڕابردوو زیاتر خەریکی خەباتی ژێرزەمینی و جەماوەری بوو. پەیوەندی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆی لەگەڵ هیچ دەروجیرانێکی کوردستان نەبوو، کەچی لەگەڵ سەرهەڵدانی بزووتنەوە چەکدارییەکەی 1961 هەرزوو سەرکردایەتییەکەی بەمەبەستی کۆمەک

وەرگرتن دەستی لەگەڵ ئێران تێکەڵ کرد. بەوەش نەوەستا لەڕێگای چەند کەسێکەوە لەگەڵ ئیسرائیل-یش پەیوەندی بەسترا. گۆڕانکارییەکی ئەوتۆ لە سەرەتای دامەزراندنی پارتی تا ١٩٦١ لە سەرکردایەتی بزووتنەوەکە و ڕەوتە فکرییەکانی پارتی ڕوویان نەدابوو، پرسیارێک ئەوەیە، ئەدی بۆچی دوای دەست پێ کردنی خەباتی چەکداریی، بزووتنەوەکە دەستی بۆ دراوسێکانی درێژ کرد. ئەگەر خەباتی چەکداریی و پێداویستییەکانی شۆڕش نەبووبێت ئەدی دەبێ چی بێت؟ واتە، خەباتی چەکداریی زەرورەتی پشتبەست بە بێگانەی هێناگۆڕێ. لەهەمان کاتدا، بەنزیکبوونەوە لە ئێران و ئیسرائیل پارتی هەم جڵەوی بزووتنەوەکەی لە دەستدا، هەم بوو بە بەشێک لە گەمە ئیقلیمییەکانی وڵاتانی ناوچەکە و جیهان، هەم لە ڕەوتە شۆڕشگێڕییەکانی ئەو سەردەمی ناوچەکە دوورکەوتەوە، لەوانە حیزبی شیوعی عێراقیش. ئێمە لێرە باس لە باشی یان خراپی نزیکبوونەوە یان دوورکەوتنەوە لە حیزبی شیوعی و بلۆکی ڕۆژهەڵات ناکەین، بەڵکو دەمانەوێت ئەوە بڵێین کە پشتبەستن بە بێگانە حەتمییەتی گۆڕین لە ئاراستەی فکریی بزووتنەوەکەش دێنێتەگۆڕێ. پارتی تا سەرەتای شەستەکانی ڕابردوو وەک هێزێکی چەپ خۆی دەناساند و لە حیزب و لایەنە چەپەکانی ناوچەکە نزیک بوو، بەڵام کاتێک بزووتنەوەکە لەگەڵ ئێران و ئیسرائیل پەیوەندی گرێدا، ئەدی پارتی پشتی لە چەپ و بلۆکی ڕۆژهەڵات کرد و ڕووی لە ئێران و ئەمریکا کرد، وەک بزووتنەوەیەکی نەتەوەیی موحافیزکار خۆی نمایش دەکرد.

بە پێچەوانەوە، لەبەرئەوەی بزووتنەوەکەی باکوور بنەوبارگەی لە سووریا دانابوو ئەویش دژ بە ڕۆژئاوا و بە شنەی ڕۆژهەڵات سەمای دەکرد، بزووتنەوە کوردییەکەش لەسەر هەمان ئاواز دەیخوێند و ئاڵای سووری کۆمۆنیزمی لە شاخەکانی کوردستان هەڵکردبوو. بەوەش نەوەستا، وەک ئاماژەی پێ کرا، لە لوبنان لەپاڵ فەلەستینییەکان شەڕی ئیسرائیلی دەکرد.

ئەمانە هەموو نیشانەی ئەوەن کە خەباتی چەکداریی بێجگە لەوەی پێویستیی پشتبەستن بە وڵاتێکی دراوسێ، لە دۆخی کوردستان، داگیرکەرێک، دێنێتە پێش، ئەوا بزووتنەوە چەکدارییەکان بۆ پڕکردنەوەی پێداویستییەکانیان دەکەونە ژێر کاریگەریی فکریی و ئایدیۆلۆجیی ئەو لایەنەش کە پشتی پێ دەبەستن. ئەمەش دەبێتە مایەی نەک هەر لە دەستدانی جڵەوی بزووتنەوەکە بەڵکو ئاراستە فکرییەکانیشی ڕەنگدانەوەی واقعی ڕۆژ نابن چونکە بە ناچاری دەکەونە ژێر ڕەحمەتی خەتە ئایدیۆلۆجییەکانی دەوڵەت یان لایەنە پشتپێبەستراوەکە. یەکێک لە بەرەنجامەکانی پشتبەستن بە بێگانە، کە زادەی پەیڕەوکردنی خەباتی چەکدارییە، لەگەڵ دەستدانی جڵەوی

بزووتنەوەکە، دەوڵەتە پشتپێبەستراوەکە دەخاتە پێگەیەکی بێهێز لە کاریگەریی دروست کردن لەسەر بزووتنەوەکە. بۆیە هەر کاتێک بەرژەوەندییەکانی وڵاتە پشتپێبەستراوەکە بخوازێت فوویەک لە "مەشخەڵی" شۆڕشەکان/ڕاپەڕینەکان دەکەن.

ئەوە بەو مانایە نییە کە خەباتی چەکداریی تاکە هۆکاری سەرنەکەوتن یان سەرانگۆبوونی بزووتنەوە کوردستانییەکانە، بەڵکو یەکێکە لە هۆکارە سەرەکییەکان. بۆیە من لەو باوەڕەدام یەکەم هەنگاو بەرەو سەرکەوتن و لەدەستنەدانی ڕکێفی بزووتنەوەکانی کوردستان بە وەلانانی خەباتی چەکداریی وەک شێوازێکی خەبات دەست پێ دەکات.

لە بەشەکانی داهاتوودا، گفتوگۆی خاڵە نەرێنی و نەهامەتییەکانی دیکەی خەباتی چەکداریی دەکەین، لەوانە: ناشیرینبوون و باونەمانی خەباتی چەکداری وەک شێوازێکی خەبات؛ شکستی بەردەوام و یەک لەدوای یەکی بزووتنەوە و شۆڕشەکان؛ تا کاریگەریی خەباتی چەکداریی لەسەر هەڵاواردنی هەردوو نوخبە سیاسی و ڕووناکبیرییەکانی کوردستان لەگەڵ خەڵک و جەماوەر.

ماویەتی..

هونەرمەندان بدوێنە شەرحی حاڵی خۆیان دەکەن!.. سەدیق سەعید ڕواندزی

بڕوام وایە دیارترین توێژ لە دوای مامۆستایان (خۆم مامۆستام و ئەوە دەزانم) کە ناخوێننەوە، توێژی هونەرمەندانن، ئەمەش زۆر بە ڕوونی لە میانەی دیمانە و گفتوگۆ و بەشدارییان لە بەرنامە میدیاییەکان دەردەکەوێت، کە زۆرباش هەست بەوە دەکەین کە هونەرمەندی کورد، چەن هونەری هەیە، بەڵام ڕۆشنبیریی هونەری نییە، کە سەرچاوەکەی لە کتێب و خوێندنەوەوە دروست دەبێت. ئێمە لە کوردستاندا، ئەکتەری زۆر بە توانا، مۆسیقاری زۆر لێهاتوو، شێوەکاری زۆر داهێنەر، شانۆنامەنووس و سیناریست و گۆرانیبێژی زۆر بە توانامان هەن، بەڵام لە ڕووی ڕۆشنبیریی هونەریی و زمانی

دەربڕینەوە، ئەوەنـدە هەژار و کۆلەوران، مـر□ق ب□ ژ□یـی پێـدا دێنەوە، کە چۆن لە دیمـا نەیەکی تەلەفزیۆنیـدا، زوو پە کییـان دەکەوێت و ناتوانن دوو ڕستەی ڕاست و دروست، دوو زانیاریی جیهانی و کوردستـانی لە بـارەی هـونەرەکەی خۆیـا نەوە بخەنە ڕوو، چـونکە بڕوایان وایە، سنووری هونەر تەنها لە ژەنینێکی ناوازە، تابلۆیەکی پڕ مانـا، نوانـدنێکی جـوان، دەنگێکـی خۆش، کۆتـایی دێـت و ئیـدی پێویشستیـان بە هیچ نییە. زۆر جار کە سەیری زمانی هونەرمەندانی کورد، ئاستی ڕۆشنبیریی و زمانزانی و مەعریفیان دەکەم، بە ڕاستی بەلامەوە سەیرە و تەریق دەبمەوە، کە چۆن دەبێ هونەرمەند، کە ناو و شوناسێکی هێندە گەورە و جوانە ،بەو شێوەیە بێت و ئەمە ئاستی ڕۆشنبیریی و زمانزانی بێت؟ سەیر کەن هونەرمەندانی کورد چی دەکەن و چـی دەڵێـن؟ ئەوان لە بـری ئەوەی داهێنـان بکەن، هونەری نەتەوەکەیان لە هەموو ڕووێکەوە بە دنیا بناسێنن، دێن بە زمانێکی پەریووتی بێ زانیاریی و گوتە و دەستەواژەی هێندە میللی و کۆمەڵایەتییانە دەدوێن، کە نەك هەر جیاوازی لەگەڵ زمانی ئاسایی خەڵـك نییە، بگـرە پلەیەك لە ژێـر ئەو زمـانەشە. سـەرنج بـدەن، دراما نووس و ئەکتەرێکی دیار، کە ئایکۆنێکی هونەری دیارە، بە دەنگێکی بەرز و بە هەناسە بڕکێوە د□□□ت:(□□□□□ □□□□□□□ □□□□ □□ □□□□□□ □□□ □□□□□□ (□□□□□ □□□□ □□□□ □□□□□ □□□□□□□□□□□□□ □□ □□□□□ □□□ □□□□□ □□□□□□ □□ □□□□□□□□□ □□□ □□□□ □□□□ □□□□□ □□□□□□□□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □□□□ □ □□□□ □□□ □□□□□□□□□ □□ □□□ □□□□□□□□□□ □ □□□□ □ □□□□□□□ □□□□□□ □□ □□□□□ □ □□□ □ □□□□□□□□□□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□□□□□□□□□□ □□□□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□.□□□ □□□□□□ □□□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□ □□ □□□□□ □□□□□ □□□□□ □□ □□□□□□ □□□□ □ □□□□□□□□□□□□ □□□□□□ □□□□ □□ □□□ □□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□ □□□□ □□ □□□□□ □□□□□ □□□□□□□□□□□ □□□ □□□□□□□□ □□□□□□ □□□□ □□□□□□□ □□□□□ □□□□ □□□ □□ □□□□□ □□□□□ □□□□ □□□□□□ □□ □□□□□□□ □□□□□: م□یانهێنن ! بە ڕاست ئەمە زمانی هونەرمەندە، یان زمـانی شـوان و گـاوان؟ مەگەر ئەوان کە نەدەزانـن هـونەر چییە و نواندن چییە، قەت قسەیەکی لەو شێوەیە دەکەن؟ هونەرمەندێکی دیکەی ژن، بە دەنگێکی بەرز هاوار دەکات و دەڵێت:

(یەك ملیار دۆلارم بەنێ دەمی پیاوێك ماچ ناکەم !) بەوەدا دیارە کە ئەم خاتوونە لە هونەر و نواندن نەگەیشتووە، چونکە جیاوازی لە نێوان دنیای هونەر و دنیای واقیع ناکات و وا دەزانێ هەردووکییان هەر یەکن. مەگەر جگە لە ژنە هونەرمەندەکان، ملیۆنان ژنی دیکە لە کۆمەڵگە نین؟ بۆچی دەرهـێنەرێك بەوان ناڵێت ماچی پیاوێك بکەن؟ چـونکە ئەوان هونەرمەنـد نیـن ! هـونەر بێ ڕاشکـاویی و بـوێریی و سڵنەکردنەوە هیچ مانا یەکی هەیە؟ ئایا ئەم ئەقڵە بە ناو هونەرییە هیچ جیاوازییەکی لەگەڵ ئەقڵی ئاسایی ژنێکی دواکەوتوو خێڵەکی

هەیە؟ هونەرمەندێکی دیکەیان هاوسەرە پیاوەکەی کە زۆر لە خۆی قەزترە، لە ماڵ دەردەکات و ناچاری دەکات لە سەر شەقام ونەو پارکەکان بنووێت ! یەکێکی دیکەیان، لە گۆرانییەکدا بە شووکردن دەکرووزێتەوە و داوا دەکات بچنە داخوازیی ! سەردەمانێك ژنی کورد بە شوو دەدرا، مارەبڕ دەکرا، دەگواسترایەوە ـ هەفتا ساڵیش لەگەڵ پیاوەکەی بە یەکەوە دەژیان، کەچی هەرگیز ڕووبەڕووی دانەدەنیشت و پشتی تێ دەکرد، واتا ئەوەندە شەرمن و خاوەن ڕێز و سرووشتی کۆمەڵایەتییانەی جوان بوو. یەکێکی دیکەیان تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانی چنیوە و بە شانازییەوە باس لەوە دەکات تەمەنی پەنجا ساڵە و مێردەکەشی بیست ساڵە و بە سی ساڵ لەو گەورەترە، ئەو هونەرمەندانەشی کە ڕقیان لێیە لە بەر ئەوەیە کە گەنجێك هاوسەریەتی! لێرەدا قسە لە سەر ئەوە ناکەین کاتێ ژنێك دەخەشێ بەوەی لە تەمەنی پەنجا ساڵی گەنجێکی بیست ساڵ هاوسەریەتی، چونکە دەزانین خۆشی و مەرامی ئەو هاوسەرگیرییە چییە و لە چیدایە ! تەنها دەڵێین ئایا ئەو باس و ڕوداوە بە بەها و نا هونەری و ناکۆمەڵایەتییانە هی ئەوەن لە زاری هونەرمەندەکەوە بگوترێن؟ مەگەر هونەرمەند دەبێ داهێنان لە هونەرەکەی بکات، یان شانازی بەوە بکات کە مێردێکی گەنجی هەیە؟ یەکێکی دیکەیان دەڵێت (مێردەکەم سیفەتی جاکوراری هەیە ئەوەندە ترسناکە) بە مەرجێك سیفەتی ڕەویشی نییە، چونکە زانستی پزیشکی و دەروونناسی ئەوەی سەلماندووە پیاوی سپی پێست و قژ زەرد و چاوشینەکان، لاواز و بێ توانان و سیستەمی بەرگریی لە شیان وەك ڕەشپێست و گەنم ڕەنگەکان بە هێز نییە ! ئەویتریان باس لەوە دەکات کە هەموو لەشی تاتووە، نازانێ کامەیان بە لەزەر لا بات. یەکێکی دیکەیان هەرچی قسەی بازاڕی هەیە، بە ناوی بەندەوە ڕێز دەکات! بە ڕاست ئێمە دەبێ زمانی هونەرمەندان بێت؟ بێگومان بە داخەوە زۆرینەی هەرە زۆریان، ڕۆشنبیرییەکی کەم و زمانێکی پەرپووت و هەژاریان هەیە و هونەرمەندە ڕۆشنبیرەکانی ئێمە لە پەنجەی دوو دەست تێناپەڕن.

ناو و شوناسی هونەرمەند گەورە و پیرۆزە، نابێ بە ئاسانی بدرێتە پاڵ هەموو کەسێك، هونەرمەند دەبێ بە مانای وشە لە هەموو ڕووێکەوە بە تایبەتیش ڕۆشنبیریی و زمانەوە هونەرمەند بێت ! من چی لە گۆرانیبێژێکی ناودار، ژەنیارێکی دیار و بە توانا، ئەکتەرێکی خاوەن ئەزموون بکەم ئەگەر نەزانێت دوو قسەی جوان و پڕ مانا بە زمانێکی ڕێکی کوردییانە لە دیمانەیەکی تەلەفزیۆنیدا دەربڕێت. هونەر هەر تەنها بەهرە و نمایش نییە، بەڵکو لەوە گرنگتر پێگە و کاریگەریەتی لە سەر ئاستی تاك و کۆمەڵگە. هونەرێك لە خزمەت نەتەوە و نیشتمان، ئاکار و بەها ڕەوشتی و کۆمەڵایەتییەکانی مرۆڤ

نەبێت، هیچ مانایەکی هەیە؟.هیوادارم هونەرمەندانی کورد کەمترین دەرکەوتنیان هەبێت، نە بادا وەك ئەو باڵندەیەیان لێبێت کە دەڵێن تەنها یەکجار دەیخویند ئەویش دەیگووت:_ (قوڕ).

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی هەولێر ژمارە (4181) لە 28/10/2024 بڵاوکراوەتەوە.

وتارێکی جەمال نەبەز بە ئەڵمانی لەبارەی شێخ حەسەنی گۆڕزەردە.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

جەمال نەبەز کەسێکی فرەبەهرە بوو، لە یەککاتدا «مێژوونووس، ئەدیب، سیاسەتمەدار، زمانزان، وەرگێڕ، مامۆستای زانکۆ» جگە لە زمانی کوردی کۆمەڵێک زمانی بیانیی دەزانی، ئەمەش هاوکاری باشی کردبوو، تاوەکو دونیابینی و ڕۆشنبیری خۆی فراوانتر بکات. لە هەمووشی گرنگتر زیاتر خزمەتی گەلی کورد بکات بەتایبەتی لەڕووی ناساندنی کەلتوری کوردی بە وڵاتانی جیهان لەپێش هەموویانەوە گەلانی عەرەبی و ئەڵمانی، چونکە کۆمەڵێک کتێب و وتار و لێکۆڵینەوەی گرنگی بەم دوو زمانە نووسیوە.

لە ماوەی پێشوودا لە سلێمانی سەردانی «ڕێکخراوی ڕۆشنبیریی جەمال نەبەز»م کرد، لەڕاستیدا بوونی ئەم بنکەیەش، خۆی لە خۆیدا خزمەتێکی گەورەیە بە ئەدەب و فەرهەنگی کوردی بەگشتی و ئەدەبیاتی مامۆستا جەمال نەبەز بەتایبەتی. بەداخەوە ئەمە زۆر کەم گرنگیمان بە هێشتنەوەی توراسی مامۆستایانی پێشوومانداوە بەتایبەتی لە بواری ئەدەبیی و فەرهەنگیدا، لەکاتێدا زۆر لە وڵاتانی جیهان، لەپاش مردنی نووسەر و هونەرمەندان، بنکەیەک یان ماڵی نووسەرەکە وەکو مۆزەخانەیەک دەهێڵنەوە، بۆئەوەی لەلایەکەوە نەوەی نوێ ڕێز لە مامۆستایانی پێش خۆی بگرن، لەلایەکی تریشەوە پارێزگاری لە کەلتوری خۆیان بکەن و بە جیهانی بناسێنن. هەربۆیە ئەم هەوڵەی ئەو بەڕێزانەی ڕێکخراوی ڕۆشنبیریی جەمال نەبەز، مایەی دەستخۆشی لێکردنە.

ل□و کاک□ د□وەن مەعروف بەڕێوەبەری رێکخراوەکە، کۆمەڵێک بەرھەمی ناوازەی مامۆستای جەمالی پێ پیشاندام، لەوانە کتێبەکانی مامۆستا بە زمانی ئەڵمانی و عەرەبی، جگە لە کۆمەڵێک وتار بە زمانی ئەڵمانی، کە ھەر ھەموویان تەوەری سەرەکییان گەلی کوردستانە. یەکێکیش لەو وتارانەی کە بووە مایەی سەرنجم، وتارێکی مامۆستا جەمالە کە لە ساڵی 1972 واتە پێش 52 ساڵ، ل□ گ□قارێکی زانستیی ئەڵمانی، لە بارەی ئەستێرەنناس و کەسایەتیی ناوداری کورد « شێخ حەسەنی گڵە زەردە» یە.

وتارەکە بەناونیشانی:(Ein kurdisches Mond-Observatorium aus neuerer Zeit، روانگەیەکی کوردی بۆ بینینی مانگ لەسەردەمی نوێدا) کە ل□ گ□قار(خۆرھەڵاتنناسی ئەڵمانی)دا بڵاوکراوەتەوە. لە وتارەکەدا جەمال نەبەز باسی کەسایەتی شێخ حەسەنی گڵە زەدەردە دەکات و دەڵێت: ئەو ئەسترۆناوێکی» ئەستێرەنناس « کورد بووە لە ناوەڕاستی سەدەی 18 دا ژیاوە، کۆمەڵێک کتێبی گرنگی نووسیوە، بەڵام بەداخەوە بەشێکی زۆری ئەو بەرھەمانەی، بەھۆی بۆردومانی فڕۆکە جەنگییەکانی سوپای عیراقەوە سووتێنراون.
لەلایەکی ترەوە باسی ئەو داھێنان و کارە گرنگانە دەکات کە ئەم ئەستێرەنناسە کوردە کردووەیەتی، ھەروەھا باسی ئەو بورجە دەکات کە شێخ حەسەن دروستیکردووەو دەڵێت: ئەو بورجێکی ستوونی لەسەر شاخی گڵەزەردە دروستکردووە، کە لە بەرد و گڵ دروستکراوە.

پاشان باسی شاخی گڵە زەردە دەکات، گرنگی و پێگەی ئەم شاخە باس دەکات، کە دەکەوێتە نزێک شاری سلێمانییەوە.

بە گشتی ناساندنی ئەم کەسایەتییە کوردیە بە گەلی ئەڵمانیا، کە لە بواری زانستیدا داھێنانی کردووە، خزمەتێکی گەور□ یە. لە داھاتوودا ھەوڵ دەدەم تەواوی ئەو وتارەو وتارەکانی تریشی، لەگەڵ چەند کتێبێکی کە بە ئەڵمانی نووسیویەتی، وەربگێڕمە سەر زمانی کوردی، ئەمەش پڕۆژەیەکی رێکخراوی رۆشنبیری جەمال نەبەزە لە سلێمانی، ھیوادارم بتوانم بە ئەنجامی بگەیەنم.

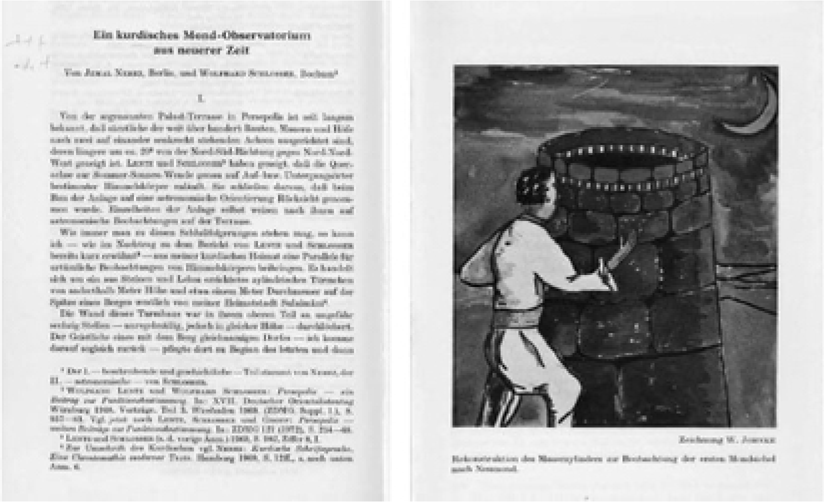
Ein kurdisches Mond-Observatorium aus neuerer Zeit

Von Jemal Nebez, Berlin, und Wolfhard Schlosser, Bochum

I.

Rekonstruktion des Mauerzylinders zur Beobachtung der ersten Mondsichel nach Neumond.

ناساندنی زانستی بە کتێبی "ئینسایکلۆپیدیای دەروونی..158.. ابراهیم موحەمەد(ئەبڕاهام لێڤای)

ناساندنی زانستی بە کتێبی "ئینسایکلۆپیدیای دەروونی"(نەخۆشییە دەروونییەکان). نووسەر: خلیل البواب، وەرگێرانی بە کوردی لەلایەن مامۆستای زانکۆ و پسپۆری بواری دەروونزانی: فکری مەجید.
چاپی یەکەم ساڵی ٢٠١٢(تاکو ئێستا ئەم پەرتووکە سێ جار لە چاپ دراوەتەوە).

نووسینی وتار: ابراهیم موحەمەد(ئەبڕاهام لێڤای)، زنجیرەی ١٥٨.

کتێبی "ئینسایکلۆپیدیای دەروونی (نەخۆشییە دەروونییەکان)" بەرهەمێکی زانستی و ئەکادیمی گرنگە لە بواری دەروونناسیدا کە لەلایەن نووسەری شارەزا "خەلیل ئەلبواب"ـەوە نووسراوە و لەلایەن پسپۆڕی بواری دەروونناسی"فکری مەجید کۆرینی"یەوە وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی کوردی. ئەم کتێبە بە شێوەیەکی سیستەماتیک و زانستی، کۆمەڵێک زانیاری گرنگ و پێویست لەخۆدەگرێت سەبارەت بە نەخۆشییە دەروونییەکان، شێوازەکانی دەستنیشانکردن، و میتۆدە هاوچەرخەکانی چارەسەرکردن. گرنگی کتێبەکە لەوەدایە کە بە زمانێکی ڕوون و

زانستی، دیاردە دەروونییەکان شیدەکاتەوە و لە ڕوانگەی پزیشکی و دەروونناسییەوە لێکۆڵینەوەیان لەسەر دەکات.

لە ڕووی ناوەڕۆکەوە، کتێبەکە باس لە زۆربەی نەخۆشییە دەروونییەکان دەکات، وەک خەمۆکی، خەمۆکی ناوەکی، خەمۆکی دوای لەدایکبوونی منداڵ، و خەمۆکی ناچۆشن، دڵەڕاوکێ، شیزۆفرینیا، دوو جەمسەری، کەسایەتی دووانە، ئۆتیزم، و چەندین نەخۆشی تر. کتێبەکە بە شێوەیەکی ورد و زانستی باس لە پێناسەی نەخۆشییە دەروونییەکان دەکات و پۆلێنبەندییەکی تەواوی بۆ جۆرەکانی نەخۆشی دەروونی خستووەتە ڕوو. هەر نەخۆشییەک بە جیا و بە وردی شیکراوەتەوە، هۆکارەکانی دروستبوونی، نیشانەکانی، شێوازەکانی دەستنیشانکردن و چارەسەرکردنی خراونەتە ڕوو.

لە ڕووی میتۆدۆلۆژیاوە، کتێبەکە پشت بە نوێترین توێژینەوە و لێکۆڵینەوە زانستییەکان دەبەستێت لە بواری دەروونناسیدا. نووسەر و وەرگێڕ هەوڵیان داوە پشت بە سەرچاوە باوەڕپێکراو و نێودەوڵەتییەکان ببەستن و زانیارییەکان بەپێی پێوەرە زانستییە جیهانییەکان بخەنە ڕوو. هەروەها، کتێبەکە هاوتەریبە لەگەڵ پێوەرەکانی DSM-5 و ICD-10 کە دوو سەرچاوەی سەرەکین لە بواری پۆلێنکردن و دەستنیشانکردنی نەخۆشییە دەروونییەکان.

یەکێک لە تایبەتمەندییە گرنگەکانی ئەم کتێبە ئەوەیە کە تەنها تیۆری نییە، بەڵکو لایەنی پراکتیکیشی لەخۆگرتووە. لە هەر بەشێکدا، نموونەی پراکتیکی و حاڵەتی واقیعی خراونەتە ڕوو کە یارمەتی خوێنەر دەدەن باشتر لە چەمک و بابەتەکان تێبگات. هەروەها، شێوازەکانی هەڵسەنگاندن و دەستنیشانکردنی نەخۆشییەکان بە شێوەیەکی پراکتیکی و کردەیی خراونەتە ڕوو.

کتێبەکە گرنگییەکی تایبەتی داوە بە بواری چارەسەری دەروونی و شێوازە هاوچەرخەکانی چارەسەرکردن. لەم بەشەدا، باس لە نوێترین میتۆد و تەکنیکەکانی چارەسەری دەروونی کراوە، لە چارەسەری دەرمانییەوە بۆ تەراپییە جۆراوجۆرەکان. هەروەها، ڕێنمایی و ڕاسپاردەی گرنگ خراونەتە ڕوو سەبارەت بە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ نەخۆشە دەروونییەکان و شێوازی یارمەتیدانیان.

لە ڕووی زمانەوانییەوە، کتێبەکە بە زمانێکی ڕوون و پوخت نووسراوە کە تێگەیشتنی ئاسان کردووە بۆ خوێنەر. وەرگێڕ هەوڵی داوە زاراوە زانستییەکان بە شێوەیەکی دروست و گونجاو بگوازێتەوە بۆ زمانی

کوردی، بەجۆرێک کە هەم واتای زانستی خۆیان بپارێزن و هەم بۆ خوێنەری کورد تێگەیشتنیان ئاسان بێت. ئەمەش بەهایەکی زیاتری بەخشیوە بە کتێبەکە وەک سەرچاوەیەکی زانستی کوردی.

گرنگییەکی تایبەتی کتێبەکە لەوەدایە کە بۆشاییەکی گەورە پڕ دەکاتەوە لە کتێبخانەی کوردیدا. لە کاتێکدا کە کتێبی زانستی بە زمانی کوردی لە بواری دەروونناسیدا کەمن، ئەم کتێبە بووەتە سەرچاوەیەکی گرنگ و پێویست بۆ خوێندکاران و پسپۆڕانی بواری دەروونناسی. هەروەها، کتێبەکە دەوڵەمەندی کردووە بە زاراوە و چەمکە زانستییەکان بە زمانی کوردی.

لە ڕووی پێکهاتەوە، کتێبەکە بە شێوەیەکی ڕێکوپێک و لۆژیکی دابەشکراوە بۆ بەش و تەوەرە جیاوازەکان. سەرەتا چەمکە بنەڕەتییەکان دەخاتە ڕوو، پاشان بە شێوەیەکی پلە بە پلە دەچێتە ناو بابەتە ئاڵۆزترەکان. ئەم ڕێکخستنە وایکردووە خوێنەر بە ئاسانی بتوانێت شوێن زنجیرەی بابەتەکان بکەوێت و تێگەیشتنێکی قووڵ و هەمەلایەنە بەدەست بهێنێت.

بەگومان ئەم کتێبە گرنگی تایبەتی خۆی هەیە بۆ چەند گرووپێکی جیاواز: بۆ خوێندکارانی زانکۆ دەبێتە سەرچاوەیەکی گرنگی خوێندن و فێربوون، بۆ مامۆستایان و توێژەران دەبێتە سەرچاوەیەکی باوەڕپێکراو بۆ وانەوتنەوە و توێژینەوە، بۆ پسپۆڕان و دەروونناسان دەبێتە ڕێنیشاندەرێک لە کاری پراکتیکیدا، و بۆ کەسانی ئارەزوومەند دەبێتە سەرچاوەیەک بۆ تێگەیشتن لە دۆخە دەروونییەکان و چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵیان.

پێشنیار دەکەم ئەم کتێبە بخوێندرێتەوە لەلایەن هەموو ئەو کەسانەی کە لە بواری تەندروستی دەروونیدا کار دەکەن یان دەخوێنن. بەتایبەت بۆ خوێندکارانی بەشی دەروونناسی و دەروونناسان، ئەم کتێبە دەبێتە سەرچاوەیەکی گرنگ و پێویست. هەروەها بۆ کەسانی ئارەزوومەند، کتێبەکە دەرفەتێکی باش دەڕەخسێنێت بۆ تێگەیشتن لە نەخۆشییە دەروونییەکان و شێوازەکانی چارەسەرکردنیان، پەرتووکەکە بە شێوەیەکی زانستی و سیستەماتیک داڕێژراوە، هەر لە پێناسەی نەخۆشییەکان، هۆکارەکانیان، نیشانەکانیان، تا دەگاتە شێوازەکانی چارەسەر و خۆپاراستن. هەر نەخۆشییەک بە وردی و بە پشتبەستن بە سەرچاوە زانستییە باوەڕپێکراوەکان شیکراوەتەوە. ئەمەش وایکردووە کتێبەکە ببێتە سەرچاوەیەکی گرنگ و تەواو بۆ خوێندکارانی بواری دەروونناسی و پسپۆڕانی ئەم بوارە.

بمنەخشێنە بۆ ئەبەدیەت.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

هەموو بەدەنگیەکان و شەوەکانم کردە ووشە
ئەوەی نەوترا ، من نوسیمەوە …
(ئارسەر ڕامبۆ / وەرزێک لە دۆزەخا)

پەراوێزم کە ، تۆفانی
ساتەکان، تازە گوێنادەمێ
بگەڕێمەوە نزرگە پیرۆزەگانی خەمگینی!
هەموو شتەکان خەیال دەرچوون
چەند ئاسان پەپولەکانی جوانی
لە پەنجەکانەوە فڕین! ئای لاوێتی!
خۆشیە جوانە درۆزنەکان، گریمانەی
ئەبەدیەت لە تەمی عیشقێک
کە زوو ڕەویەوە، چەند ئاسان بوو
فێربوونی ژمارەو پیتی
سروودی بوون و نەبوون!
بینیم ئاسمان ڕەنگی ئاڵتونی،و ڕەشی
خوێنی!، هاوڕێکەم ووتی..
با لە پەنجەرەی شەمەندەفەری کاتەوە
مەملەکەتی بریسکاوەی خۆری سپی ببینین
لە پشتەوە ئەسپسوارەکانی دۆزەخ قاقایان بوو!
دەشێ جارێکی تر لە ڕۆحی ترا
یەک ببینینەوە، ئەوی نازدار پێی ووتم،
هیشتا هەنگوین و شەکری
گوڵە هەڵاڵەکان بە ماچێکی ژەهرین
لەسەر لێوی بوو!
هەموو ڕەنگەکم ئەوەتەوە کە لە لاوێتی
بەستان و دەشت و دیواری قوتابخانەکانمان پێ بۆیە ئەکرد
وەک جاران زەردەم بێت
بە قووڵایی ئەو چاڵانەی
ژیان لە گەشتە بوهێمیەکان

بۆی دانابووم، ئەو دەڵێ:
چی سودێکی هەیە دواکەوتن
یان زوو گەیشتن
گەر هەموو ڕێگاکان ئەچنەوە تاریکی مەرگ
چۆن بتوانم جارێکی تر
کازیوەت بم
ئەی فریشتەی ڕۆح قەقنەزی
یاخی لە عەرشی میهرەبانی
تا بە بەخشندەیی
لەگەڵ پەرتبوونی رۆحم بدوێم
چەشنی سۆناتای ئێوارەیەکی وەنەوشەیی
ژیانم بەردەوامە
وەڵامم دایەوە، زەنگێک لە کلێسای
شیعردایە، زرنگەی چرکەکانی تێپەڕینمە
بە نێو پیادەرەوەکانی سەردەمێکی فەنا
ئەمانەی ئەیبینی کۆچەری سەرهەڵگرتوون
دوپاتکردنەوەی هەمان سەفەری ئادەمە
بەرەو نەفرەت! بەرەو گەڕان بۆ مانا
کە خواوەندەکان لێیان سەندەوە
سەرباری ئەوەش،
هاژەی زەریای دڵمە
دەریاچەی بێهودەیی زیندوو ئەکاتەوە!

....
وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەری نەمساوی
Thomas Muhl
بەسوپاسەوە لە بەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

کتێبێک لە بارەی شیعری شەوی

یەڵدا چاپ و بڵاو دەکرێتەوە

وا بڕیارە لە یادی شەوی یەڵدا دا، کتێبێکی دیکەی سەعید سەدیق ڕواندزی بە ناوی (شەوی یەڵدا لە نێوان نالی و کوردی دا) چاپ و بڵاو بکرێتەوە. ناوەڕۆکی ئەم کتێبە، لێکۆڵینەوە و ساغکردنەوەی ئەو شیعرەیە، کە ئایا شیعری کام لەم دوو شاعیرەیە، کە هەتا ئێستا هەندێك بە شیعری نالی و هەندێکی دیکەش بە شیعری مستەفا بەگی کوردی دای ئەنێن. نووسەر لەو کتێبەیدا، بە خوێنەوەیەکی زمانی و فەرهەنگی زمانی شیعری هەردوو شاعیرەوە، شڕۆڤەی دەقەکە دەکات و ڕوونی دەکاتەوە کە ئەم شیعرە شیعری نالییە و هیچ پەیوەندییەکی بە کوردییەوە نییە، چونکە زمان و جیهانبینیی و لایەنی وشەسازیی شیعری دەقەکە، لە هەی نالی دەچێت نەك کوردی. هەر لە پەراوێزی شڕۆڤەکردنەکەدا، نووسەر ئاماژە بە زمانی هەردوو شاعیر و دواتر بەستنەوەیان بە زمانی سەردەمی بابانەکان و شیعری کلاسیکی ئەو کاتە دەکات و دواتریش لە سەر زمان و لایەنی وشەسازیی شیعری شەوی یەڵدا دەوەستێت، کە ئایا شیعرەکە لە زمانی شیعرەکانی نالی دەچێت یان کوردی؟ وا بڕیارە ئەم کتێبە خوا یار بێت. لە ڕۆژی بیستی مانگی کانوونی یەکەمی داهاتوو، کە هاوکاتە لەگەڵ شەوی یەڵدا لەلایەن کۆمەڵگەی فەرهەنگی ئەحمەدی خانێ لە سەران، چاپ و بڵاو بکرێتەوە !

کریستینا دەبێتە یەکەم کەشتیوانی ژن بە سەر مانگ..

رەزا شوان

کریستینا هامەک کۆچ، ژنێکی ئەمریکی بەڕەسەن ئەفریقییە. لە (٢٩/ یانوار/١٩٧٩) لە گراند راپیدز لە میشیگان لە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لەدایک بووە. لە ئێستادا تەمەنی (٤٥) ساڵە. لە شاری (جاکسۆنڤیل) لە ویلایەتی کارۆلینای باکوور گەورە بووە. دوو بڕوانامەی بەکالۆریۆسی لە زانیاری ئەندازیاری کارەبا و لە فیزیا و لە زانیاری و بیرکاری بەدەستهێناوە. لە

ساڵی (٢٠٠١) دا، بڕوانامەی ماستەری لە ئەندازیاری کارەبا، لە زانکۆی ویلایەتی کارۆلینای باکوور وەرگرتووە. هەر لە ساڵی (٢٠٠١) دا، دەرچووی پرۆگرامی ئەکادیمی ناسایە، لە سەنتەری فڕین بۆ بۆشایی ئاسمان گۆدارد. لە چەندین کۆرس و ئەرکی ناسادا بەشداری کردووە، فیزیای ئەستێرەیی و گەردوونناسی خوێندووە. وەک یاریدەدەری مامۆستا، لە کۆلێژی مۆنتگۆمەری لە ویلایەتی میریلاند کاری کردووە و سەرپەرشتیی خولەکی فیزیای کردووە. کریستینا کۆچ دەڵێت:"کاتێک کە لاو بووم، زۆر حەزم دەکرد شەوانە سەیری ئاسمان و سەیری ئۆقیانووس بکەم"

کریستینا لە دوای دەرچوونی لە زانکۆ، وەک ئەندازیارێکی کارەبا، لە سەنتەری فڕینی بۆشایی ئاسمانی لە گۆدارد لە ویلایەتی میریلاند و لە تاقیگەی فیزیای کارپێکراوی و لەسەر تیشکدانەوەی ژینگەیی لە نزیک زەوی، لە زانکۆی جۆنز هۆپکینز بۆ تاقیکردنەوە، لێکۆڵینەوەی کردووە. هەروەها کۆچ بە کرداریی زانستی لە شوێنە دوورەکانی وەک، ئەنتارکتیک، گرینلاند و باکووری ئەلاسکا ئەنجامداوە. وەک هاوکارێکی توێژینەوە، لەگەڵ پرۆگرامی جەمسەری باشووری ئەمریکا و ئەندازیاری مەیدانی، لە بەڕێوەبەریتی نیشتمانی، لەسەر ئۆقیانووسەکان و بەرگەهەوا، بە کرداری کاری کردووە. لە (٢٠٠٧) وەک هاریکارێکی چالاک توێژینەوەی لەگەڵ بەرنامەی جەمسەری باشووری ئەمریکا کاری کردووە. سێ ساڵ و نیو لە گەشتکردنی بۆ ناوچەکانی جەمسەری باکوور و جەمسەری باشوور بە مەبەستی باس و توێژینەوە بەسەربردووە. لە ساڵی (٢٠١٣) دا، پەیوەندیی بە ناساوە کرد (ئاژانسی ئاسمانی نیشتمانی ئەمریکا) بۆ فڕینی ئاسمانی و بۆشاییگەری (فەزا) چەندین کاری تر کردووە.

کریستینا کۆچ، هاوسەرگیریی لەگەڵ کەشتیوانی ئاسمانی (ڕۆبەرت کۆچ) دا کردووە.

کریستینا کۆچ، لە یەکەم ئەرکی ئاسمانیدا، لە مانگی ئاداری (٢٠١٩) دا، تا مانگی شوباتی (٢٠٢٠) دەستی بە گەشتکردنە ئاسمانییەکانی کرد. لەناو ویسگەی بۆشایی ئاسمانی نێودەوڵەتی (ئی ئێس ئێس) دا، لە خولگەی زەویدا، بۆ ماوەی (٣٢٨) ڕۆژ، لەناو ئەم ویستگەیەدا ژیاوە. کە درێژترین ماوەی مانەوەیە لە بۆشایی ئاسماندا. بەمەش کۆچ ریکۆردێکی پێوانەیی جیهانی تۆمارکرد، کە پێشتر هیچ ژنێک ئەم کارەی ئەنجام نەداوە. پێشتر (سکوت کێلی) کە یەکەم ئەمریکی یە، نزیکەی ساڵێک لە بۆشایی ئاسماندا ژیانی بەسەربرد. کۆچ لەم ئەرکەیدا، لەناو ئەم

ویستگەیەدا، شانە بایەڵۆژییەکانی بە شێوەی سەرەهەندی چاپکرد، پرۆتینی چاند، کاری لەسەر تاقیکردنەوەیەکی مادەی تاریکەکان کرد. کۆچ بە یەکەمین گەشتی بە بۆشایی ئاسمان، مێژوویەکی پڕ لە شانازی و شکۆمەندیی بە ژنان تۆمارکرد.

کریستینا کۆچ و خاتوو جێسکا مەیر، یەکەم دوو ژنن. کە لە (١٨/ ئۆکتۆبەر/٢٠١٩) لە وێستگەی ئاسمانی نێودەوڵەتی (ئی ئێس ئێس)، دەرچوون و لە بۆشایی ئاسماندا ڕۆیشتن و گەڕانەوە ناو وێستگەکە. سەرکەشییەکی زۆر گەورە بوو. ئازایەتی زۆر و ئیرادەیەکی بەهێزی دەویست. بەمەش کۆچ ریکۆردێکی تری باڵای تۆمارکرد.

کریستینا کۆچ، ناوی لە لیستی (١٠٠) ژنی بەناوبانگی جیهانی لە ساڵی (٢٠٢٠) دا تۆمارکراوە، کە ڕۆژنامەی تایمز هەڵیانی بژاردوون.

لە چوارچێوەی پرۆژە گەورەکەی ناسا، بۆ بۆشایی ئاسمان، بۆ گەڕانەوەی مرۆڤ بۆ سەر مانگ، لە (٤١) کەشتیوانی ئاسمانی چالاکی کاندیدکراو بۆ ئەم گەشتە. تەنها (٤) یان لێیان هەڵبژارد، کە دووەم کەسیان، کریستینا کۆچە. لە ئێستادا سەرقاڵی مەشق و خۆئامادەکردنە، بۆ ئەم سەرکەشییە نوێیەی. دەیەوێت وەک یەکەم ژن بە سەر مانگ و وەک نوێنەری هەموو ژنان ناوی لە مێژوودا بە پیتی زێڕین تۆماربکات.

لە چوارچێوەی پرۆژە گەورەکەی، دەزگای ناسا بۆ بۆشایی ئاسمان، بۆ گەڕانەوەی مرۆڤ بۆ سەر مانگ، بە کەشتیی (ئارتیمس ـ ٢) بە سووڕانەوە بە دەوری مانگدا، کە دەبوایە لە کۆتایی ئەمساڵدا، ئەم گەشتە ئەنجام بدرایە. بەڵام دواکەوت و لە ساڵی داهاتوو (٢٠٢٥) دا ئەنجام دەدرێت. ناسا لە کۆبوونەوەیەکدا لە ساڵی (٢٠٢٣) دا، لە ڕێوڕەسمێکی شایستەدا، لە شاری (هیوستن) ناوی ئەو تیمە چوار کەشتیوانە ئاسمانیانەی راگەیاند، و بە ئامادەبووانی ناساندن. کە بۆ ئەم گەشتەی سەر مانگ هەڵیانی بژاردوون. ئەم چوار کەشتیوانانەن، کە تەمەنی هەموویان لە چلەکان دان:

١ـ رید وایزمان ـ ئەمریکی: وەک فەرماندەی ئەرکەکانی گەشتەکەی ئارتیمس ـ٢.

٢ـ ڤیکتۆر گلۆڤەر ـ ئەمریکی: فڕۆکەوانی و جەنگی دەریایی.

٣ـ کریستینا کۆچ ـ ئەمریکی ـ ئەفریقی: ئەندازیاری کارەبا. پسپۆری ئەرکەکانی ئارتیمس٢ ـ بۆ یەکەم جار و یەکەمین ژنە لە مێژوودا، کە گەشتی سەر مانگ دەکات.

٤ـ جێرمی هانز ـ کەنەدی: فڕۆکەوانێکی فڕۆکەی جەنگی پێشوو

کەنەدییە. پسپۆری ئەرکەکانی ئارتیمس ـ ٢. یەکەم کەشتیوانە لە دەرەوەی ئەمریکادا، بەشداری لە گەشتی چوون بۆ سەر مانگ دەکات. یەکەم جاریشە دەبێت کە بەرەو بۆشایی ئاسمان بچێت.
هانز وتی:"بەیەکەوە دەچینە سەر مانگ".
بیل نێلسن ـ بەڕێوەبەری ناسا وتی:"ئەمە تیمێکی مرۆڤایەتییە".
سەرەکی ئەمریکا جۆ بایدن بە گەرمی پێشوازی لە چوار کەشتیوانەکانی ئارتیمس ـ٢ کردو وتی:"ئەرکەکەتان ئیلهامبەخش دەبێت بۆ نەوەی داهاتوو بۆ گەڕان. نیشانی هەموو منداڵێک دەدات ـ لە ئەمریکا و لە کەنەدا و لە سەرانسەری جیهان ـ کە ئەگەر بتوانن خەون بە شتەکەوە ببینن.. دەتوانن بە دەستی بهێنن".
ئەمریکا لە گەشتەکانی پێشووی بۆ سەر مانگ، لە (١٩٦٩ ـ ١٩٧٢) دا، لە کەشتیی (ئەپۆلۆ) دا، (٢٤) کەشتیوانیی بۆ سەرمانگ نارد، کە (١٢) یان چوونە سەرمانگ.
یەکەم کەس کە پێی خستە سەر مانگ، کۆچکردوو (نیل ئارمسترۆنگ ـ ئەپۆلۆ ـ١١) بوو کە لە (٢٠/ یۆلیۆ/١٩٦٩) دا لەسەر مانگدا نیشتەوە. لە دوای ئارمسترۆنگ (باز ئاڵدرین) یش دابەزییە سەر مانگ. لە کتێبێکم دا بە ناونیشانی (یەکەم گەشتی مرۆڤ بۆ سەر مانگ) کە لە ساڵی (٢٠٢١) دا، پرۆژەی قەفتان لە سلێمانی چاپیان کرد و بڵاویان کردەوە، بە درێژی و بە وێنەوە باسی یەکەم گەشتی مرۆڤم بۆ سەر مانگ کردووە. دوا گەشتیش لە ساڵی (١٩٧٢) دا بوو، دوا کەشتیوان (یۆجین سێرنان و هاریسۆن شمیس) بوون، کە بە (ئەپۆلۆ ـ ١٧) لە رۆژی (١٦/ نیسان/١٩٧٢) لەسەر مانگ دابەزین. زیاتر لە (٥٢) ساڵە، مرۆڤ هیچ گەشتێکی دیکەی بۆ سەر مانگ نەکردووە. سەرجەم تیمە کەشتیوانەکانی پێشوو، لە رەگەزی نێر بوون و هەمووشیان پێست سپی و ئەمریکی بوون. بەڵام لە گەشتی داهاتوو بۆ سەر مانگ بۆ یەکەم جار ژن و رەش پێست و کەشتیوانی دەرەوە ئەمریکاش لە ئارتیمیس ـ ٢هەیە.
شایەنی باسیشە، ژنان لە پشتەوەی هەوڵەکانی گەڕانەوەی ناسان بۆ سەر مانگ و کلیلی کارەکان و ئامادەکارییەکانن. هیوادارن کە مێژوو تۆماربکەن. خاتوو (بلاکوێڵ تۆمپسۆن) کاربەدەستێکی باڵایە لە ناسا، دەڵێت:" کاتێک دەگەڕێینەوە بۆ سەر مانگ، لەگەڵ یەکەم ژن و یەکەم کەسی رەنگاوڕەنگ.، ئەو چاپە پەڕاوە واژەدارانە، بەو مانایەی، کە فەزا و گەڕان لە بەردەستی هەمووان دایە. لە ئێستادا ژنانی بەهێز و زیرەک لە هەموو گۆشەیەکدا دەبینن، کە ئێمە لە ناسادا کارەکان ئەنجامی دەدەین. ئەو کەسانەی

یارمەتیدەرن بۆ دروستکردنی ئەم موشەکە زەبەلاحە ـ ئۆریۆن ـ ئەگەر سەیربکەن، ژنان لە بەڕێوەبەرەکان، ئەندازیارە سەرەکییەکان، لە پۆستی باڵا و بەهێز و لە هەر شوێنێکی تردا هەن و دیانبینن.
ئەم ژنانە بناسن: لۆرا بولیا، شارون کێپ، ستیڤان ویڵسۆن، چارلی بلاکوێڵ تمپسۆن، کە یاریزانی سەرەکین لە پڕۆگرامی ئارتیمس لەلایەن ناساوە. کارگێڕانی باڵای ناسا ژنانن. ئەوە ئەمەی ژنین کار بۆ گەڕانەوە بۆ سەر مانگ دەکەین. لە (٣٥%) ناسا لە ژنان پێکهاتووە".
بەرنامەی ئارتیمس، نزیکەی (٩٣) ملیار دۆلاری تێدەچێت. چوار گەشتی یەکەمی چوار ملیاری تێدەچێت. پارەکەش حکومەتی ئەمریکا دەیدات.
ناسا لە ساڵی (٢٠٢٢) یەکەم گەشتی ئارتیمس بۆشایی ئاسمانی کرد، کەپسولی ئۆریۆنی بێ سەرنشینی فڕی، تەنها بۆ سوڕایەوە بە دەوری مانگدا. بۆ پرۆڤەکردنی جلوبەرگی تازەی کەشتیوانەکان. بەسەرکەوتووی بە دەوری مانگدا سووڕایەوە و بە ساغیش گەڕایەوە بۆ سەر زەوی. ئەم گەشتە ڕێگە خۆشکەرە بۆ گەشتی ئارتیمس ـ٢.
بۆچی ناوی نراوە (ئارتیمس)؟ لە ئەفسانە یۆنانییە کۆنەکاندا، (ئارتیمس) و (ئەپۆلۆ) خوشک و برابوون و دوو خواوەند بوون. ئەپۆلۆی برای خواوەندێکی زۆر بەهێز و لە توانا بەدەر بووە. بەرپرس بووە لە جووڵەپێکردنی خۆر. خوشکەکەشی ئارتیمس بە خواوەندی مانگ ناسراوە.
لە نێوان کەشتی ئەپۆلۆ و ئارتیمس جیاوازی هەیە. (ئەپۆلۆ ـ١١) سێ کەشتیوانی ئاسمانی هەڵگرتبوو. بەڵام کەشتی (ئارتیمس ـ ٢) گەورەترە و چوار کەشتیوانی ئاسمانی هەڵدەگرێت. ئارتیمس لە ئەپۆلۆ بەهێزتر و پێشکەوتووتر و تیژفڕترە.
ئامانجی گەشتییەکانی بەرنامەکەی ئارتیمسی ناسا، زۆرە لەوە زیاترە کە ڕۆژانی شکۆمەندی ئەپۆلۆ دووبارە بکاتەوە. ئەمجارە مرۆڤ لە ئارتیمس ـ ٣ دا، دەچێتە جەمسەری باشووری مانگ، کە ساردترین و تاریکترین شوێنە لەسەر مانگ. بۆ دۆزینەوەی ئاو لەناو شەختەدا.
ئەم چوار کەشتیوانە ئاسمانییانەی ئارتیمس ـ ٢، لە ساڵی داهاتوودا (٢٠٢٥) بە کەپسولی ئارتمیس ـ ٢ دا، لەسەر موشەکی زەبەلاحی هەڵدانی ئاسمانی (ئۆریۆن) گەشت بە سەرمانگ دەکەن. لە سەر سەکۆی هەڵدانی موشەکی بۆ بۆشایی ئاسمان، لە ناوندی بۆشایی ئاسمانی کەنەدی یەوە، بەرز دەبێتەوە.
ماوەی دیاریکراوی گەشتەکەشیان (١٠) ڕۆژە. تەنها بە دەوری

مانگدا دەسووڕێنەوە و ناچنە سەر مانگ. دوای جێبەجێکردنی بەرنامەکەیان، دەگەڕێنەوە بۆ سەر زەوی. بە ئەنجامدانی ئەم گەشتە. (کریستینا هامەک کۆچ) دەبێتە یەکەم ژنی گەشتکردوو بۆ مانگ. دەبێتە ناودارترین ژنی جیهان لە ساڵی (٢٠٢٥) دا.
ئارتیمس بە شێوەیەک دروست کراوە، کە دەتوانێت (٢٥٠) هەزار میل بفڕێت، رەنگە خێرایەکەشی باوەڕ پێکراو نەبێت. کە لە کاتژمێرێکدا لە (١٧) هەزار بۆ (٢٥) هەزار میل لە کاتژمێرێکدا دەبڕێت. لەم ماوەیەدا چەند تاقیکردنەوەیەک دەکەن و وێنەیەکی زۆری تەوەری باشووری مانگ دەاگرن. دوایش دەگەڕێنەوە بۆ سەر زەوی. ئەم گەشتە رەنگە خۆشکەر دەبێت، بۆ گەشتی سێیەم، لە (ئارتیمس ـ ٣) دا، کە نیاز وایە، لە ساڵی (٢٠٢٦) دا، دوو کەشتیوان، لەوانەیە ژنێک و پیاوێک بێت، لەسەر جەمسەری باشووری مانگ دایان بەزێنن. لە داهاتووشدا، بنکەیەکی ئاسمانی نیشتەجێبوون لەسەر مانگ دابنێن و لەوێوە، خەون و ئامانجە گەوڕەکە بەدی بهێنن، کە ناردنی مرۆڤە بۆ سەر هەسارەی مەریخ، کە ناوی بە کوردی، هەسارەی (بارام) یان (گەڕهەسارە) یە.

ئەمەش وێنەکردن نییە. لە سایەی گەشبینی و متمانە بەخۆبوون و ئیرادەیەکی پۆڵایین و بڕیاری تەکمەدا، لە سایەی ویستن و کۆشش و سووربوون و کۆڵنەدان دا، هەموو خەون و هیوایەکی مرۆڤ دێنەدی. چونکە شتێک نییە کە ناوی ئەستەم بێت.

(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە، سوودم لە چەندین سایتی ئینگلیزی وەرگرتووە.
رەزا شوان
نەرویج: ٢٠٢٤

کاتی وەلاتانی کێشەکان هاتووە.. کەریم قادر

“ئەگەر گوێ نین، دەکیش مەبن”

ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەکەلی، هەڕەشە و تانەنەت "قونکە" شەڕ و شەڕی بەوەکالەت لەنێوان ئیسرائیل و ئێران هەیە، ئێران هەڕەشە دەکات و دەڵێ، "دوژمنان چ ڕژێمی زایۆنی و چ ئەمریکا، لەسەر ئەوەی بەرامبەر بە گەلی ئیران و بەرەی مقاوەمە ئەنجامی دەدەن، بەدڵنیاییەوە وەڵامێکی توند وەردەگرن."، هەروەها وەزارەتی بەرگریی ئەمریکا (پێنتاگۆن)، دەڵێ: "فەرمان دراوە بە ناردنی کەشتیی جەنگی زیاتر، فڕۆکەی شەڕکەر، فڕۆکەی بارههڵگر و چەندین بۆمبهاوێژی دوورمەودا بۆ ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست". بەرپرسانی ئەمریکاش دەڵێن، "ئیسرائیل وەڵامی هەر هێرشێکی ئێران دەداتەوە، ئەگەر لە خاکی عێراقیشەوە جێبەجێ بکرێ". ئیسرائیلیش لەلای خۆیەوە لە هەڵتەکاندنی ژێرخانی سەربازی و کوشتن و ڕفاندنی فەرماندەکانی حەماس و حزبوڵای لوبنانی بەردەوامە، دوور نییە ئەو دەست نەپاراستنەی ئیسرائیل هەندێ لە ملیشیاکانی عێراقیش بگرێتەوە کە بەپێی ئامارێک لە سێ مانگی ڕابردوو "نزیکەی ١٥٤ هێرشیان کردووەتە سەر ئیسرائیل، واتە بەپێی ئەو لێدوان و هەواڵانە بێت، ئەگەری تەشەنەسەند و فرەوانبوونی شەڕەکە لە ئارادایە.

ڕێکخستنەوە و تۆکمەکردنی ناوماڵی کورد لەهەموو کات و سەردەمێکدا پێویستییەکی گرنگ بووە، بەڵام ئەمڕۆ لە هەرکاتێک گرنگترە، تەنانەت دەوڵەتێکی وەکو تورکیا بۆ پڕکردنەوەی درز و کەلێنەکانی ناوخۆی بەخۆکەوتووە. باشە، حزبە کوردستانییەکانی باشووری کوردستان، بەتایبەتی کە تازە هەڵبژاردنێکی سەرکەوتووی بەڕێوەبردووە، چ دەبێت ئەگەر بۆ ئەم قۆناغە ناکۆکی و ناتەباییەکانتان بەلاوە بنێن و وەکی وڵاتە دیموکراسییە پێشکەوتووەکان لەسەر بنەمای شایستەی هەڵبژاردن، بەزوویی یەک هەرێم و یەک پەرلەمان و یەک حکومەت پێشکەشی خوێنی شەهیدان بکەن؟

کەشکۆڵ.. شیعری ستار ئەحمەد

ئەم سەفەرە
شانت لەگەردن دەترازێ□ن□
نەجانتایەك دڵت هەڵدەگرێت
دڵیکیش نابینی
ئارامگ□ بێت

تەماشای کەشکۆڵی لوولت کە
بزانە دێوانەی خاکی
یان کت و مت" شێتێکی شێت
بۆ کوێ دەڕۆی
ئەو گۆشەیەی تۆ دەگرێنێ
هەمان لانکۆڵەی حەوایە
ئەو بەهەشتەی لێیدەگەڕێی
هەر دارستانی ئەفسوسە
ئادەمێك
چەندین شەرابی رەنگاڵە
داڵاشێك
جەستەی براکەت و
قابیلێکی دی تێدایە
مەڕۆ..
شیعر لێرەبێت
یان لەوێ
ئەسکڵێکە..
تەنها بەر جەرگ و هەناوی
نەداران و
رۆحی شاعیران دەکەوێ
ئێمەو ئەوان
لەزمانی ئەمەك ناگەین
هەموو نیگاکان
بەخوناو دەچوێنین
ئێمە بین یاخود ئەوانیش
لەژێر پێی گوڵ و جوانیا
مین لەدەروونی قەڵەما دەڕوێنین
ئاسمانمان یەك و
ئەستـێرە .. هەتاو
سروشتمان
لەهەمان گڵکۆیا دەمرێت
بیرت ل□ بوخچەکەت دەرکە
جگەر□ یەك داگیرسێنە
من دەتناسم
پرچت چرۆی سپی دەرکردووە
ناخت تەرزەی عەشقی لێد□ بارێت
مەڕۆ .. هاوڕێ مەڕۆ

بە نازانی عاشق شێتە
وەکوو ئەم خاکە زامدارە
بەئەوین و راستی دەژێت

ستار ئەحمەد

نامەکانم.. ٥ – ٦..شەماڵ بارەوانی

نامەی پێنجەم

ئازیزی من، نازانم ئەو شیعرەی بۆم ناردیت بە دڵت بوو یان نا؟ دەمێکی باشە ئیلهامی شیعریی بەسەری نەکردوومەتەوە. دوای دوو ساڵ لە بێدەنگی، ئەوە یەکەم شیعرە بۆتی بنووسم. مەبەستم لە دوای دوو کتێبی شیعرییەم، جگە لەو شیعرەی کە بۆم ناردی، هیچی ترم نەنووسیوە. زۆر حەز دەکەم بەرلەوەی شەمەندەفەری مەرگ بگات، کتێبی سێیەمی شیعرییشت بۆ بنووسم و پێشکەشتی بکەم. ئازیزەکەم، ئەو جارە خۆت دێڕێک لە یەکێک لە شیعرەکان هەڵبژێرە و بیکە بەناونیشانی کتێبە شیعرییەکە. هەر دێڕێک کە خۆت بە لاتەوە سەرنجڕاکێش و جوان بوو. من کێشەیەکم هەیە لە هەڵبژاردنی ناونیشان. هەموو کتێبێک، بە تایبەتی کتێبە شیعرییەکانم، لەوێ تێدا دەمێنم کە چ ناونیشانێکیان بۆ هەڵبژێرم. جاری وایە دە دێڕ لە کۆی هەموو شیعرەکانم دەهێنم و نازانم کامەیان بکەم بە ناونیشانی کتێبە شیعرییەکەم. بەدڵنیاییەوە ئەم جارە تۆ ناونیشانەکە هەڵدەبژێریت.

نامەی شەشەم

ئازیزەکەم، زۆر هەست بە نامەیی دەکەم. بەردەوام هێڵنجێکی زۆر بەهێز دامدەگرێت. دەڵێیت ڕۆحی پاڵەوانەکەی ڕۆمانی(هێڵنج)* مەبەستم(ڕۆکانتان)ـە، چووەتە ناو لەشم. هەموو شتێک بە پووچی و بێمانا لە بەر چاوەکانم خۆیان دەنوێنن. تۆ بڵێیت هایدگەر* ڕاستی نەگوتبێت و ئێمە بە هەڵە فڕێ نەدرابینەتە ئێرە؟ مەبەستم ئەم

ه□سار□ی□. زۆر لەوە دڵنیام کە ئێمە ل□ ش□ون□کی هەڵە و لە هەسارەیەکی هەڵە لە دایک بووین. هەرگیز نەدەبوو لێره لەدایک بین. مەبەستم فڕێ بدرێینە ئێره. منیش ئەوە بووەتە پرسیار لام و نازانم لای کێ و ئینجا بۆچی ئێمه بێ مۆڵەتی خۆمان فڕێ دراوینەتە ئێرە؟ بە لایەنی کەمەوە دەبوایە پرسێکمان پێ بکرابایە و مۆڵەتمان لێ وەرگیرابایە. پێم وابێ تۆش لەمەیان هاوڕایت لەگەڵم؟ ئەی وا نییە ئازیزم؟

---

*هێڵنج ڕۆمانێکی فەلسەفیی (٢٤٦)لاپەڕەیی(ژان پۆل سارتەر ١٩٠٥ - ١٩٨٠) گەورە نووسەر و فەیلەسووفی وجوودی فەڕەنسییە و یەکەم چاپی لە ساڵی١٩٣٨ لێ بڵاو بووەوە.
*فەیلەسووفی ئەڵمانی(مارتین هایدگەر) ساڵی ١٨٨٩ لە باشووری ئەڵمانیا هاتووەتە دنیاوە و لە ساڵی ١٩٨٦ مردووە.

مافی کەمایەتییەکان لە نێوان رەیان شارباژێڕی و مونا چۆمانی.. عەلی مەحمود محەمەد

یاسای پێشووی هەڵبژاردنی کوردستان یەکێك بوو لە یاسا باشە دگمەنەکانی جیهان, ک□ پیەکی یاسای هەڵبژاردنی هۆڵەندا بوو, بەڵام بە هەموار کردنەوەو گۆڕانی بۆ چەند بازنەیی تێکدرا, هێشتا دەتوانین بڵێین باشە, وەلێ هەڵبژاردنی هەرێمی کردستان لە پراتیکدا خراپترین هەڵبژاردن بوو بەهۆی نەبوونی سنورێك بۆ رۆڵی پارە لە هەڵبژاردن لە نەبوونی سنووری لانی زۆری خەرجکردن و بەکارهێنانی پارەی سیاسی و پارەی بیانی, ئیستغلال کردنی کۆتای کەمایەتییەکان لە لایەن دەسەڵاتدارانەوە, راگەیاندنی ئەنجامی هەڵبژاردنی پێش وەخت پێش هەڵبژاردنی گشتی, نەبوونی لیستی باشی دەنگدەران و .....لە هیندستان هەڵبژاردن 42 رۆژی خایاند دەست لە فۆرمێك نەدرا تا کۆتایی هەموو پێکەوە ژمێردران و راگەیەنران, کەچی لە کوردستان پۆلیسێك دەنگە دات یەکسەر بڵاو دەکرێتەوە کە کاریگەری لەسەر رەوتی دەنگدان دادەنێت, لە کوردستان یاسا باشەکە

خراپکرا, پراتیکە خراپەکانی هەڵبژاردن لە جێگای خۆیان مان.

مافی کەمیاتییەکان

ئەوەندەی سیاسی و ڕەشنبیرانی کورد لەلێکۆڵینەوەو نموونەیان لەسەر مافی نەتەوەکانی گەلانی جیهان خوێندەتەوە و بە نموونە لە نووسین و لێدوانەکانیان هێناویانەتەوە نموونەی لە ناو گەلانی ژێردەستدا نییە, لەو نموونانەشەوە بۆ خۆیان بە دوای چاکتریندا دەگەڕان, ئەمەش مافی هەر گەلێکە داوای زۆرترین ماف بۆ خۆی بکات و هەوڵی کۆتایی هێنان بە ستەم و ژێر دەستی بدات, هەموو ئەوانەشی لە خەتی پارتە سیاسیکان و بزاوتەکانیان لایان داوە, لە گەڵ دەوڵەتی نەتەوەی سەردەست ڕێک کەوتوونە بە جاش و خائین ناوزەد کراون و دراونەتە قەڵەم, ئەگەر هەر چی دەست کەوتەکیشیان هەبووبێت, ڕێکیش ئەوانە جاش بوونە.

دوای راپەڕینی ساڵی 1991 کورد دەسەڵاتێکی خۆجێی دامەزراند, یەکەم هەنگاو دەبوایە شوێنەوارەکانی بەعسی بسڕایەتەوە, بەڵام دەسەڵاتدارانی کوردستان شوێن پێی بەعسیان هەڵگرتەوە لە مامەڵە لە گەڵ پێک هاتە نەتەوەیی و ئاینییەکان, کەوتنە کڕین و دروستکردنی پارتی کارتۆنی لە چەشنی دیموکرات و شۆڕشگێڕانە کارتۆنییەکەی بەغداو مەجلس تەشریعی و تەنفیزییەکە لە کەسانێک کە جێگای پەسەندی ئەو نەتەوەو پێکهاتانە نین و نوێنەرایەتیان ناکەن, ئەمە بووە دیاردە.

هەڵبژاردنی ئەمجارە

سەرەتا ینک داوای دەکرد لیستی ناوی دەنگدەرانی کۆتاکان جیا بێت, خۆیان دەنگ بە خۆیان بدەن, نوێنەرانی راستەقینەی خۆیان هەڵبژێرن, ئەمە داوایەکی ڕەوا بوو. دەبوایە کۆتا کاکەیی و ئێزیدی و پێک هاتەکانی دیکەشی بگرتایەتەوە, ئەوانیش نوێنەرانی خۆیان هەبووایە لە پەرلەمان.

پێکهاتەکان لە زۆر پوازدا دەژێن, بە پێی چڕی دانیشتوانەکانیان کورسییەکانیان دابەش بکرابایا, نەک دوو بە سێ بەسەر پارتی و یەکێتی وەک کورسییەکانی پەرلەمان دابەش بکرابایان, لە کاتێک لە سلێمانی 64 خێزانی کریستان هەیە, کورسییەکانیان وەک دهۆک و هەولێرە کە لە هەر یەکەی هەزاران بە دەیان هەزار دەنگدەری لێیە, دەکرا بۆ پێکهاتەکان کوردستان یەک بازنە بووایە, هەرچەندە یەک بازنەیی بۆ هەموو کوردستان زۆر دیموکراسیانەتر بوو.

با سەیری ئەنجامەکانی هەڵبژاردنی کۆتاکان بکەین, بزانین چ مەهزەلەیەک کراوە.

لە دهۆك بۆ كورسییەكی كۆتای كریستان 8 كاندی هەبوو, كۆی گشتی 7050 دەنگیان هێنایەوە, لە كاتێكدا پارتی كریستانەكان بایكۆتی هەڵبژاردنیان كردبوو, كاندیدەكەی پارتی بە ناوی جیمس حیسدە هیدە داود 5533 دەنگی هێنایەوە, ولیم بنیامین شلیمۆن دووەم كاندید خاوەند 1199 دەنگە , ژمارەكان ئەوەندە ڕەكن دەڵێی یاری بینگۆیە, واتا كاندیدەكەی پارتی بە تەنها 78%ی دەنگەكانی بە دەست هێناوە.
لە شاری سلێمانی 3 كریستان خۆیان كاندید كرد, 6657 دەنگیان هێنایەوە, كاندیدی حەشدی بابلیون دانا ئامانج نەجیب شەمعون 6200 دەنگی برد, واتا 93%ی دەنگی كریستانەكان چوارتای برد لە كاتێكدا حەشدی بابلیون یەك كۆسیشی لە سلێمانی نییە, بە خۆی هەمووی پارێزگای سلێمانی 125دەنگی كریستانی هەیە، ئەوانیش زۆریان دەنگیان بە سامان داوە نەك ئامانج, كەچی سامان جەمیل بەیا كەریم تەنها 73 دەنگی كریستانی بە دەست هێناوە, بەمەش دەنگی كریستانەكان سلێمانی 5300% زیادی كردووە.
لە پارێزگای سلێمانی توركمانیش 6 كاندیدیان هەبوو, كۆی گشتی 7098 دەنگیان هێناوەتەوە, لەوانە نەجدەت نوری محەمەد عەرەب بە تەنها 5660 دەنگی هێناوەتەوە, لەسەر تەوجیهاتی وەستا ڕەسوڵ .
كەچی سەزگین مصەلەح الدین عەلی عەباس كاندیدی بەرەی توركمانی تەنها 505 دەنگی هێناوە, كە زۆربەی توركمانەكان كفری كە كەمتر لە 2000 دەنگیان هەیە دەنگیان بەو داوە, كەچی سەیرەمە.
واتا كاندیدەكەی وەستا ڕەسوڵ1120%ی كاندیدی بەرەی توركمانی دەنگی هێناوەتەوە, چاكترە لە داهاتوو تووركمانەكان بەرەی وەستا ڕەسوڵیش پێك بهێنن بە خۆیان" دەنگەكەی وەستا ڕەسوڵ بەڵاو كرایەوە".
لە هەولێر كریستانەكان 7 كاندیدیان هەبوو, كۆی گشتی 7458 دەنگیان هێناوەتەوە, لەوانە رامی نوری عودیش دانیال كاندیدی پارتی 5752 دەنگی هێناوەتەوە, واتا 77%ی دەنگەكان بە كاندیدەكەی پارتی بووە.
هەر لە شاری هەولێر توركمانەكانیش 14 كاندیدیان هەبوو, كۆی گشتی 5236 دەنگیان هێناوەتەوە, مونا نەبی نادر عەبدوڵا ناسراو بە مونا قەهوەچی بە تەنها 3664 دەنگی هێناوەتەوە , واتا 70%ی كۆی دەنگەكان.
بەرەی توركمانی لە هەولێر لە گشتی لیستی هەبوو, بەڵام تەنها 1725 دەنگی هێنایەوە, واتا مونا چەمانی 212%ی دەنگی بەرەی توركمانی هێناوەتەوە.

مونا و ڕەیان دوو نموونەی خراپ بۆ مافی پێكهاتەكان

چۆن بەعس بە دوای نموونەی ناشرینەكانی كۆمەڵگای كوردی دەگەڕا بۆ

جاشایەتی لە سەرۆك خێڵ و خەڵكانی لاوازو دواكەوتوو, بە هەمان شێوە پارتی و یەكێتی هەمان نموونە دووبارە دەكەنەوە, ناهێڵن پێكهاتەكان نوێنەری راستەقینەی خۆیان هەڵبژێرن, بەو لێشاوە دەنگەی ناو هێزە چەكدارە كۆنترۆڵكراوەكان هەیانە رەوتی دەنگدانەكانی ناو پێكهاتەكان بە قازانجی كاندیدەكانیان دەگۆڕن.

مونا قەهوەچی لە پارتییەكان پارتیترە, بۆ سێیەم خول بە دەنگی ز□ر□ قانی دەبێتە پەرلەمانتار, لە ماڵەوە كارەكەری هەیە و سەر بە هەویە شوی كردووە, خۆی و هاوسەركەی سەرۆك و جێگری سەرۆكی پارتی ئیسلاحی توركمانین, لە هەموو خولەكانی هەڵبژاردن دەنگی یەكەمی ناو لیستی توركمانەكان بووە بە دەنگی ز□ر□ قانی.

هەرچی رەیان كلدانییە, سەرۆكی حەشدی كلدانییە, بە دەنگی حەشدی شەعبی و یەكێتی زۆرینەی كورسی كریستانەكانی بۆ خۆی بردووە, دوای كەركووك لە سلێمانیش لە رێگای یەكێتییەوە كورسییەكی برد, پێی دەچێت دادگای فیدراڵی تەنها لەبەر شێخ رەیان وەك شیعەكان ناویان لێ ناوە, كورسییەكی كۆتایان بۆ 64 خێزانە كریستانەكەی سلێمانی تەرخان كرد بێت.

رەیان كلدانی بە بنەچە كریستانەو خەڵكی قوشە لە پارێزگای موسڵ, بەڵام دانیشتووی شاری سەدرە لە بەغدا, سەرۆكی كەتیبەی بابلیونە, لە رێكەوتی 2019-7-18 ەوە ناوی لە ریزی لیستی سزادراوانی یاسای ماغنیستی ئەمەریكادایە بەهۆی گەندەڵی و داگیركردن و فرۆشتنی زەوی هاوولاتیان لە دەشتی موسڵ و پەلامارادانی ئافرەتان و پێشێلكردنی مافی مر□ق , ئ□و دژە ئیسلامی سونەیە تا ئاستی راستیزم, لە موسڵ وەحشیانە لە گەڵ پێكهاتەی سونە مامەڵەی كردووە, یەكێك لە نزیكەكانی قاسم سلێمانی و مەهدی موهەندیس بووە, پێشتر لە سوپای مەهدی بووە, بەهۆی ژنخوازییەوە بووە بە موس□□مانی شیعە, 4 پەرلەمانتارەكەی لە كۆتای كریستان بە هەمان شێوەی كاندیدەكەی سلێمانی و كەركووك دەرچوونە, چاودێرانی كریستان پێیان وایە تەنها 10%ی كریستانەكان دەنگیان بە لیستەكەی داوە, بە فێڵ و دەنگی حەشدی شەعبی كورسی كریستانەكانی بۆ خۆی بردووە.

كەنیسەكانی كریستانەكان بێ بەری خۆیان لە كەتیبەكەی راگەیاندووە, بە تایبەتیش ململانێی توندی لە گەڵ پەتریرك لویس روفائیل ساكۆ پەتریركی كلدانی عێراق و جیهان هەیە, هەر لە بەر رەیان لە رێكەوتی 2023-7-3 بە مەرسومی سەرۆك كۆماری كشاندەوە كە دە ساڵ پێشتر لە سەردەمی تاڵەبانی دەرچوو بوو بۆ ئەوەی سەرپەرشتی ئەوقافەكانی بكات, كە رەیان چاوی لە سەریەتی مەرسوم دەربچێت رەیان سالم داود بكات سەرپەرشتی وەقفی كەنیسە كە خاوەند موڵكێكی زۆرن, چۆن خوشكێكی كردووە بە پەرلەمانتار و خوشكەكەی تریشی

کردووە بە بەرپرسی دارایی, ساکە لە ئاستی کاردیناڵدایە, لە دوای پاپا دووەم پۆستە لەناو کاسولیکەکان جیهان.

بەم شێوەیە دەبینین نەتەوەیەکی بن دەست بەم شێوەیە مافی نەتەوە بندەستەکان خۆی چارەسەر دەکات, دوا تەرزی چارەسەری نەتەوەیی لە نیشتمانەکدا خۆی وڵاتەکەی دابەشی چوار پارچە کراوە, لە لایەن دوو هێزی سیاسییەوە لە زووەکەوە ناو نراون بیبسی و کەلا.

پاوانخوازی ئێران لە رۆژهەڵاتی ناوەراستدا، حەشدی شەعبی نموونە.. رەوا حەمەجان

لە دوای بە سەرکەوتن گەشتنی شۆرشی گەلانی ئێران گروپێکی ئاینی توندرەو سواری شەپۆلی شورشەکە بوون و لە رێرەوە شۆرشگێریکەیان لادا، بەگەرانەوەی خومەینی بە تەهران هیواش هیواش هەرچی گروپ و دەستەی ئیسلامی توندرەوەی ئیران هەیە لە دەوری خۆی کۆکردەوە، کاتێك هەستی کرد تەواو بەهێز بووە بەتەواوەتی دەستی گرت بە سەر شۆرشەکەدا و کۆنترۆڵی تەواوی ئێرانی کرد، هەر بەمەشەوە نەوەستا بەڵکوکۆماری ئیسلامی ئێرانی راگەیاند و تەواوی وڵاتی خستەژێر حوکمی ئیسلامیەوە.

یەکێك لە بەرنامەکانی خومەینی سیاسەتی ناردنەدەرەوەی شۆرش بوو، بۆ وڵاتانی دراوسێی، بەتایبەتی ئەو وڵاتانەی کە شیعەی تێدا دەژیت، یەکەم وڵاتیش عیراق بوو کە بەر ناردنەدەرەوەی شۆرشی ئیسلامی کەوت.

کۆماری ئیسلامی بە شێوەیێك رەگ و ریشەیان لە عێراق داکوتیوە لە پاش رووخانی رژێمی سەدام شیعەی عێراق بە تەواوەتی دەستیانگرت بە سەر حوکمدا.

دوابەدوای هاتنی داعش و داگیرکردنی چەندین گەورەشاری عێراق، ئێران هەستا بەچەکدارکردنی شیعەکانی عێراق لە شێوەی میلشیادا لەژێر ناوی (حەشدی شەعبی)، ئەم گروپە لە دەرەوەی دەسەڵاتی حکومەتی عێراق هەڵسوکەوت دەکەن و راستەوخۆ لە ئێرانەوە رێنمایان بۆ دێت.

پاش تێكشكاندنی داعش بە هاوكاری هاوپەیمانی نێودەوڵەتی دژی بە داعش، حەشدی شەعبی وەك هێزیكی میلیشیایی بە تەواوەتی دەستی گرت بە سەر ئەو ناوچە سوونە نشینانەی عێراقداكە تازە لە دەستی داعش رزگاركرابوون، پاش ئەوە حەشد دەرەشتە ناو هەرشارەكی رزگاربوو لە دەست داعش، حەشدی شەعبی هەڵدەستا بە رەشبگیری و ئازاردان و وێرانكردن و تەنانەت كوشتنی سەدان كەس، خەلك دڵخۆش بوون بەوەی گوایە رزگاریان بووە لە دەستی تیرۆرستانی داعش بە ئاگابوون لەوەی كە دووبارە كەتوونەتە ژێر دەستی گروپێكی تری لە یاسا دەرچووە كە كەمێك لە داعش جیاوازترە، سەدان نموونەی كردەوەی كوشتن و گرتن و راودوونان هەیە لەم بارەوە بە نموونە: تەنها لە ناو موسڵدا حەشدی شەعبی (2500)خەلكی مەدەنی گولەبارانكردووە لە (3)رۆژی یەكەمی دەرپراندنی داعشدا، هاوڵاتی (فوزیە جواد حامد) لە چاوپێكەوتنێكیدا دەڵێت: لە دوای دەستبەسەركردنی هاوسەرم(حەسەن فەتاح موحەمەد) و (3) كوڕم لە لاین حەشدی شەعبیەوە هەتا ئێستا چارەنووسی هاوسەر و كوڕەكانم دیار نیە و نازانم، بە هەر كوێ دەڕۆم دەڵێن لای ئێمە نیە.

لە شاری تكریت سەدان كەس هەتا ئیستا لە زیندانە نهێنیەكانی حەشدی شەعبیدان ئەمە جگەلەوەی چارەنووسی سەدان كەس تا ئێستا نادیارە و كەس نازانێت لە ژیان ماون یان كوژراون، هاوڵاتی (رزوان خلف) دەڵێت: لە پێش چاوی خۆم براكەم گولەباران كرا لە تكریت لە لایەن میلیشیاكانی حەشدەوە.

تەنها لە شاری دووزخورماتوو زیاتر لە (10) هەزار كوردی شارەكە ئاوارەبوونە لە دوای ئەوەی هێزەكانی حەشدی شەعبی دەستیانگرت بە سەر شارەكەیاندا و ناتوانن بگەرێنەوە بۆ شارەكەیان، رۆژانە هەرەشە لە خەڵك دەكرێت، هاوڵاتێكی خەڵكی دووز بەناوی (هاوبەش موحەمەد ئەحمەد) پاش ئەوەی باوك و دایكی لە لایەن حەشدی شەعبیەوە دەگیرێن دوای ماوەیەكیش برایەكی بە ناوی (هاوكار موحەمەد ئەحمەد) لە لایەن حەشدەوە دەكوژرێت، ئەم كارەساتە ماڵوێرانیەی كە بەسەر باوك و دایك و براكەی (هاوبەش موحەمەد ئەحمەد)دا هات وا دەكات كە پەیوەست بێت بە هێزەكانی خۆبەخش لە شارەكەی كە هێزێكن رووبەرووی حەشد دەوەستنەوە پاش ماوەیەك (هاوبەش موحەمەد ئەحمەد) بریندار دەبێت، دواتر بەناچاری دووزخورماتوو بەجێدێڵێت و روودەكاتە وڵاتانی ئەورووپا.

حەشدی شەعبی بە تەواوەتی حاكمی فەرمیە لە عێراقدا وەك حكومەت لە ناو حكومەت كار دەكات هاوشێوەی حیزب اللە لوبنان. هەر بۆیە زۆر گرنگە بە نەتەوەیەكگرتووەكان و دامودەزگاكانی مافی مرۆڤ بە دەنگ نەبن لە ئاست ئەو ماڵوێرانیەی حەشد هێناویەتی بە سەر گەلانی

عەراقدا.

نامەکان.. 3 و 4.. شەماڵ بارەوانی

نامەی سێیەم

ئازیزەکەم، جاران بابایەکی بەوادار بووم و دنیایەک خەون و خەیاڵم لەسەر مێتافیزیکا ڕۆنابوو، ئەفسووس! دواتر هەموویان بوون بە تراویلکە و دانەدانەیان وەک دیواری لە لمدروستکراو لەبەر چاوەکانم ڕمان. دەڵێن دنیایەکی تر هەیە و پڕیەتی لە عەدالەت و حۆری و شەراب! دڵنیام ئەگەر مرۆڤی تێدا بێت دیسان وێرانکاریی و خۆپەرستیی دەستپێدەکاتەوە و مرۆڤەکان گوو لەوەش دەکەن. ئازیزی من، وەکو چۆن ئێرە هەرگیز ئەو هەسارەیە نابێت کە مرۆڤ بتوانێت تێیدا بحەسێتەوە. بەواناکەم شوێنێکی تر و هەسارەیەکی تریش هەبێت مرۆڤی کامڵی تێدا بدۆزینەوە. کەواتا با چیتر بەو جۆرە وەهم و وێنە و خەیاڵانە خۆمان و هیچ کەسێکی تر فریو نەدەین. مەبەستم مژدەی بەهەشتێکی تری بەڵێنپێدراو بە هیچ کەسێک نەدەین. با ئەوەشت پێ بڵێم، ڕاستە من کەسێکی ئەتایست* نیم، وەلێ لێتی ناشارمەوە کە بابایەکی ئەگنەستیکم* مەبەستم نازانمگەرام. ڕاستە کاهینی پەرستگاکەی گەڕەکەکەمان هەموو ڕۆژێک بە دەنگێکی گڕ و جاڕسکەر و ناخۆش دەڵێت: هێزێکی باڵا هەیە و گەردوون و هەموو شتێک بەڕێوەدەبات. لە ڕاستیدا من لەوە دڵنیا نیم و هیچی وای لە بارەوە نازانم. مەبەستم ئەو هێزەیە کە کاهینەکە باسی لەوە دەکات. گوتم من نازانمگەرام. مەبەستم بابایەکی گومانگەرام و گومانم لە هەموو شتێک هەیە.

---

*مرۆڤی ئەتایست (Atheist) - بێباوەڕ، باوەڕی بە هیچ شتێکی مێتافیزیکی نییە و بیرۆکەی: خودا، ئاین و پەیامبەرێتی بەتەواوی ڕەت دەکاتەوە.

*ئەگنەستیسیزم(agnosticism) مەزهەبێکی فەلسەفییە و هەڵگرانی ئەو بیروباوەڕە دەربارەی بوون یان نەبوونی خودا چەمکی(نازانم)

بەکاردێنن و به کوردی پێیان دەگوترێت: نازانمگەراکان.

نامەی چوارەم

ئازیزەکەم، "لەدایکبوونمان گەورەترین خەسارەتمان بوو. منیش وەکو تۆ لەگەڵ دۆخێکدا دەجەنگم کە نەبوون منی تێدا فڕێ داوە."* ئازیزەکەم، من لە کەشێکی تەواو کافکاییدام* و جگە لە قەڵەقیەکانم، هەست بە هیچی تر ناکەم. ڕەنگە ئەوانی تر هەستی پێ نەکەن. مەبەستم قەڵەقیەکانمە. جا ئەوان هەست بەچی دەکەن؟ ئازیزەکەم، تۆش وەکو من، هەر کاتێک هەستت بە دڵتەنگیی کرد، هەوڵ دە گوێ لە مۆزیک بگرە و لە سەگ نزیک بەوە، دڵنیام ئەوە زۆر باش دەبێ بۆت. پێکێک شەرابیشت هەبێت خراپ نییە. من بەو ڕێگایە لە قەبارەی خەمەکانم کەم دەکەمەوە و ئازارەکانم سڕ دەکەم. ئازیزەکەم، سەردەم سەردەمی دڵەڕاوکێ و خەمۆکییە، مر□قایەتی لە قەیراندایە. مر□قه هۆشیارەکان هەموویان لە خەم و ئازاری قووڵدا دەژین. ئەگەر بتەوێ خۆت بیت و لە هیچ کەسی تر نەچیت، دەبێ بەرگەی دوورکەوتنەوەی ئەوانی تر بگریت. بەڵێ، دەبێ خۆت لەگەڵ تەنیاییدا ڕابێنیت. بەڵێ تەنیایی.

---

*با فەلسەفییانە بیر بکەینەە" ئەو25″ بیرمەند□ی زیانی ئێمەیان گۆڕی"، عەلی حوسێن، وەرگێڕانی: ئازاد بەرزنجی، چاپی یەکەم، ل ٢٦٢.
*ڕۆمانووس و چیرۆکنووسی چیکی(فرانتس کافکا ٣-ی ت□مووزی ١٨٨٣ – ٣ی حوزەیرانی ١٩٢٤) کاراکتەر و پاڵەوانی چیرۆک و ڕۆمانەکانی زیاتر مر□قی گۆشەگیرن و لە قەڵەقدا دەژین. ئیدیۆمی(کافکایی)ش زیاتر بۆ دۆخێکی پ□ ل□ □ ب□مانایی، دڵەڕاوکێ و کابووساوی بەکاردێت.

دا بەشکردن بەسەر سفر!.. عەباس ئیسماعیل حەمەد

بۆ خوێندنەوەی ئەم با بەتە کلیکی ئێر□ بکەن..

AbasEsmailHamadDownload

دیـدار لـەگەڵ نووسـەری ئەدەبـی مناڵـــان عـەـلـــی حەمە رەشیـــد.. ه□قپ□یقیـــن – کـــامەران حــاجی ئەلـیاس

نووسەرعەلی حەمە رەشید:ئەو با بەتانەی کە دەیان نووسم پەروەردەیین و باسی خۆشەویستی باوك و دایك و خێزان و مامۆستا و گ□ و پەپولە و خۆرو هەور و باران و خاك و نیشتمان دەكەن
نووسەرعەلی حەمە رەشید: ئەدەبی منداڵان بە هەموو ژانرەکانیەوە جیاوازە و تایبەتمەندی خۆی هەیە
نووسەری بواری ئەدەبی منداڵان عەلی حەمەڕەشید ڕەزا ناساراوبە(عەلی حەمەڕەشید بەرزنجەیی) یەكێكە لەونووسەرانەی ک□ ش□و□ن پەنجەی لەنێوئەدەبی منداڵان دیار□ □□ ل□ ساڵانی هەشتاكان دەستی بەكاری نووسین کردو□ □ل □ بواری منداڵان خاوەنی زیاتر لە(28) کت□ب□ □ل□و بوارەدا و □ چەندین کتێبشی ئاماادەیە بۆ چاپ .. هەند□ □ل□ هۆنراوەکانی بوونەتە میتۆد نێوپرۆگرامەکانی قۆناغەکانی خوێندن هەروەها چەندین لە هۆنراەکانی کراو□ن □ ب□ سروود وگۆرانی.. بۆ زیاتر ئاشنا بوون بەکارەکانی بەچەند پرسیارێك بەسەرمان کردەوە .
ه□قپ□یقین – کامەران حاجی ئەلیاس

*هەمـوو شتێـك سـەرەتاییەکی هەیە بەرێزتـان چۆن تێكەڵ بەجیهانی ئەدەبی منداڵان بوون؟

- من هەر لە منداڵییی□و□ ب□ه□ی ئ□و زینگەیەی کەتێیدا پەروەردە بووم و زیاوم حەزم بە خوێند ن□و□ □ کردووە،چونکە لەماڵی ئێمەدا دیوانی شاعیران و گ□قار و ڕۆژنامەی ئەو کاتە هەبوو، کە برا گەورەکەم دەیکڕین و دەیخوێندنەوە.چونکە خوێنەرێکی باشبوو،هۆنراوەشی دەنووسی. کە چاوم کردوەو فێری خوێندنەوە بووم هەر لە پۆلی چوارەمی بنەڕەتییەوە ئەوانەم دەخوێندەوە

و لە قوتابخانەشدا قوتابییەکی زیرەك بووم ، بیرمە لە پۆلی دووەمی بنەڕەتیدا بووم لە تاقیکردنەوەی کۆتایی ساڵدا مامۆستاکەم دەیزانی کە توانای نووسینم زۆر باشە و خەتم جوانە دوو نیوە دێڕ هۆنراوەی پێنووسیم کە ئەو مامۆستا بەڕێزە ناوی مامۆستا(ئەبوبەکر محەمەد کەریم) بوو ،زۆر بە جوانی لەسەر تەختەکە بە تەباشیر نووسیم.ڕێزو خۆشەویستیم هەیە بۆی .کە دواتریـــــــــش لە یەکەم بەندی نەورۆزدا هەر ئەومامۆستایە هۆنراوەیەکی بۆ دانابووم کە بیخوێنمەوە، زۆر بەسەرکەوتوویی لە ئاهەنگەکەدا خوێندمەوە کە خەڵکێکی زۆری لێبوو.دواتریش لەو شانۆیانەدا کە بۆ بۆنەکان ئامادەیان دەکرد لە پۆلی یەکی ناوەندیدا بەشدار دەبووم و ڕۆڵم دەبینی،لەو کاتەوە بەهرەی نووسینم تێدا دەرکەوت و هۆنراوەم دەنووسی، تێکەڵ بوونیشم بە دنیای ئەدەبی منداڵان دەگەڕێتەوە بۆ یەکەم دامەزراندنم وەك مامۆستا لەساڵی ١٩٨٤ لە گوندی (مەریـاس) سـەر بە نـاحیەی سرەچك (بەرزنجە).لەکـاتی وانە وتنەوەدا جارجار هۆنراوەم بۆ دەوتن هەستمکرد کە منداڵان زیاتریان خۆشدەوێم و حەزیش بەوانەکەم دەکەن،بۆیە لەوەوە دەستمکرد بە هۆنـراوە نووسـین کە نیشـان هاوڕێکـانم دەدا بەلایانەوە پەسەند بوو هەندێکیان دەیان نووسی و ئەوانیش بۆ قوتابییەکانیان دەوت، وردە وردە هۆنراوەکان زیادیان کرد و یەکەم هۆنراوەشم لە ساڵی ١٩٨٥ دا لە ڕۆژنامەی(هاوکاری) دا بڵاوکردەوە کە بۆ منداڵان بوو. ئیتر دوای ئەو هۆنراوەی تریشم دەنارد و بڵاویان دەکردەوە، دوای ڕاپەڕینیش لەگەڵ ئەوەی کە زیـاتر لە ئەدەبـی منـداڵان گەیشتـم لەڕێگەی خوێندنەوەوە هەوڵمدا کە بیانکەم بە کتێب،دوای ئەوە کۆمەڵێك کتێبم بۆ منداڵان بەچاپ گەیاند و هەر گۆڤارێکیش بۆ منداڵان دەربچووایە لە هەر شوێنێکی کوردستان بابەتم بۆ دەناردن و بڵاویان دەکردە.

*گومانی تێدانییە ئەدەبی منداڵان جیاوازە لەگەڵ ئەدەبەکانی تر بە بۆچوونی ئێوە ئەو جیاوازییانە چین؟ پێتان وایە نووسین لە بواری منداڵان کارێکی زەحمەت بێت؟

- بەڵێ ئەدەبـــی منـــداڵان بە هەمــــوو ژانرەکـــانیەوە هۆنراوە،چیرۆك، ئۆپەرێت، شانۆیی،ڕۆمان، سیناریۆ.. جیاوازە و تایبەتمەندی خۆی هەیە.لە ئەدەبی منداڵاندا لەگەڵ ئەوەی کە نووسەر دەبێت خاوەن بەهرە بێت، پێویستە وشەکان سەر بە فەرهەنگی منداڵ بن،دووربن لە وشە و دەستەواژەی زبر و

نەگونجاو و ناپەروەردەیی، وشەی نامەیان زۆر تێدا نەبێت ،کۆتاییەکی هیوا بەخشیان هەبێت،گرنگی بدرێت بە مرۆڤدۆستی و ژینگە دۆستی و ئاشتی و خۆشەویستی بە خێزان و خاك و نیشتمان، نووسەر شارەزای سایکۆلۆژیای منداڵ بێت و بزانێت بە کام قۆناغی تەمەن بابەتەکەی دەنووسێت،دووربن لە وشەی (خوێن، مردن، کوشتن، خنکان، سەربڕین.............) تا کاریگەری نەرێنی لەسەر دەرونی منداڵ دروست نەکات،ڕەچاوکردنی ئەم سەردەمە کە چی دەخوازێت تا بکرێتە ناونیشان و ناوەرۆکی ئەو بابەتەی کە دەینووسن، دوور بن لە دووپاتکردنەوە و سواوی و هەمیشە هەوڵی داهێنانی زیاتر بدات.لە هەمووی گرنگتر خەیاڵ پانتاییەی باش تێیاندا داگیر بکات.بە بەشی دووەمی پرسیارەکەشت دەڵێم نووسین خۆی بەرپرسیارێتییە بەگشتی بەڵام نووسین بۆ منداڵ بەتایبەتی بەرپرسیارێتییەکی زۆر قورسە لە هەموو ڕوویەکەوە، چونکە ئەمە کە بۆ منداڵ دەنووسین هەر ئەوە نییە کۆمەڵێك وشە ڕیز بکەین و کێش و سەروایان هەبێت بڵێین ئەوە هۆنراوەیە یان شتێك بگێڕینەوە و بڵێین ئەوە چیرۆکە هەریەکێك لەو ژانرانە تایبەتمەندی خۆیان هەیە و پێویستە ئاگاداری هونەر و تەکنیکی نووسینیان بین،ئاگاداری ڕێزمان بین،ئاگاداری ئەوە بین زانیاری نادروست بە منداڵ نەڵێین،جونکە زوو وەریدەگرن و سڕینەوەی کارێکی گرانە.

*بوونی چەندین گۆڤارو رۆژنامەی تایبەت بە منداڵان تا چەند وەك پێوست لە خزمەتی منداڵان دان؟

▪ لەڕاستیدا دوای ڕاپەڕین کۆمەڵێك گۆڤاری تایبەت بە منداڵان لە شارەکانی کوردستاندا دەرچوون کە خزمەتێکی باشیان بە ڕۆژنامەگەری منداڵان و بە ئەدەبی منداڵان و بە منداڵان کردووە. بەداخەوە کە بەشێکی زۆریان ئاوا بوون و بەهۆی باری داراییەوە وەستاون،لە ئێستادا چەند گۆڤارێك ماون کە بەردەوامن .وەك ئاگادارم یەك دوو گۆڤاری نوێ لە ئامادەکاریدان کە دەربچن. بێگومان گۆڤاری منداڵان بەجگە لەوەی کە خزمەت بە منداڵان دەکات خزمەتیش بە شاعیر و نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵانیش دەکات تا لەوێوە بەرهەمەکانیان بڵاوبکەنەوە و زیاتر بناسرێن.

*بە بۆچوونی ئێوە،نووسەرانی بواری منداڵان لە کوردستان لە چ ئاستێك دان؟ ئایا کاریگەریان هەبووە لەسەر هۆشیارکردنەوەی منداڵان؟

- بەخۆشحاڵییەوە لە ئێستادا کەمێك نووسەر و شاعیری دڵسۆز و خەمخۆری بواری ئەدەبی منداڵان لە کوردستاندا کار بۆ منداڵان دەکەن و پێکەوە توانیویانە تا ڕادەیەك کە ئەدەبی منداڵان لەو چەق بەستوویەی تێیدا بوو ڕزگار بکەن، دەبێت ئەوەش بزانین کە ئەدەبی منداڵانی ئێمە هەروەکو ئەدەبی منداڵانی وڵاتانی دراوسێمان هەنگاوی باشی ناوە ،هەموو ئەو نووسینانەش لە هەر ژانرێکدا بن کاریگەری خۆیان هەبووە و هەیە لەسەر هۆشیارکردنەوەی منداڵان. بەڵام لێرەدا حەزدەکەم باسی ئەوە بکەم کە تیراژی ئەو کتێب و نامیلکە و گۆڤارانە زۆر کەمن لەبەر باری دارایی کە زۆرجار تیراژیان(٥٠٠) نوسخەیە کە لە ڕاستیدا وەك پێشتر باسمکردووە لە دیداری ترمدا بەشی منداڵانی چەند قوتابخانەیەك ناکات کە خۆی بۆ هەموو منداڵانی کوردستان نووسران.
*نووسینەکانی بەڕێزت تایبەتن بە قۆناغێکی دیارکراوی منداڵان؟ یاخود گشتگیرە؟

- هۆنراوە و چیرۆك و ئۆپەرێت و جارجاریش شانۆیی دەنووسم.زیاتر نووسینەکانم بۆ منداڵانی باخچەی منداڵان و بازنەی یەك و بازنەی دوو،هەندێکجاریش بۆ بۆ بازنەی سێ دەبن بەڵام بەکەمی. لەگەڵ ئەوەشدا من بۆ هەموو منداڵانی کورد دەنووسم. بۆیە دەتوانم بڵێم گشتگیرە.
*ئەو بابەتە چین کەزیاتر لە نووسینەکانت فۆکسی دەخەیتە سەری؟

- من ساڵانێکی زۆر مامۆستا بووم و ئێستاش سەرپەرشتیاری پەروەردەییم،زۆری ئەو بابەتانەی کە دەیان نووسم پەروەردەیین و باسی خۆشەویستی باوك و دایك و خێزان و مامۆستا و گوڵ و پەپولە و خۆرو هەور و باران و خاك و نیشتمان دەکەن و پەیامی مرۆڤدۆستی و ژینگەدۆستی و ئاشتی لەخۆ دەگرن. بەها جوانەکان تێدایە، هۆنراوە و چیرۆك و ئۆپەرێت و جارجاریش شانۆیین، بۆ هەموو منداڵانی کورد دەنووسم.
*بەڕێزتان خاوەنی چەندین کتێبن لە هەردوو بواری هۆنراوە وچیرۆك پێشوازی بەگشتی و بە تایبەتیش منداڵان لەو بەرهەمانە چۆن دەبینیت؟

- من تا ئێستا کەمێك بەرهەمم بۆ منداڵان چاپکردووە کە هۆنراوە و چیرۆك و شانۆیی و ئۆپەرێتن،لەلایەن منداڵانەوە

پێشوازییەکی باشیان لێکراون،هەروەها لەلایەن ئاوازدانەرانیشەوە ئەوانەی کە کار بۆ منداڵان دەکەن زۆرترین هۆنراوەم ئاوازیان بۆ دانراوە و کراون بە گۆرانی کە زیاتر لە (٣٠٠) هۆنراوەن،هەروەها ئەو ئۆپەرێتانەش کە نووسیومن لە باخچەکانی منداڵاندا کاریان لەسەر کراوە و نمایش کران. ئەو ئاواز دانەرانەی کاریان لەسەر هۆنراوەکانم کردووە زۆرن کە ناتوانم ناوی هەموویان بهێنم، هۆنراوەشم هەیە لە ئاوازێك زیاتری بۆ دانراوە.
یەکەم هونەرمەندیش کە ئاوازی بۆ یەکەم هۆنراوەی من دانا هاوڕێی هونەرمەند (سەلام حەمادی) بوو، هەروەها هاوڕێی هونەرمەند مامۆستا(سالار عەبدوڵا) ئاوازی بۆ زۆرترین هۆنراوەی من داناوە . تیپی هونەری منداڵانی سلێمانیش بە سەرپەرشتی هاوڕێی هونەرمەند مامۆستا(مەفەق عارف لهێنی) کاریان لەسەر بەشێکی زۆر لە هۆنراوەکانم کردووە.
*بوونی ڕەخنە و ڕەخنەگر لە هەموو بوارێك دا گرنگە، ئایا ئێمە ڕەخنەگرمان لە بواری منداڵان دا هەیە ئەگەر هەیە چۆن دەڕوانیتە ڕەخنەکانیان؟

- خۆی ڕەخنەش ژانرێکی سەربەخۆیە و ئەگەر بەشێوەیەکی ئەکادیمی و دروست و بنیاتنەرانە بێت ئەوە زۆر باشە و دەبێتە هۆی هەڵسەنگاندن و بەرەوپێشچوونی ئەدەب بەگشتی و ئەدەبی منداڵان بەتایبەتی ،لە ئێستادا ڕەخنە لە بواری ئەدەبی منداڵاندا هەیە بەس لە پەنجەکانی دەست تێپەڕ ناکات ، ئەو ڕەخنانەش کە بەرچاون و لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا دەیانبینین هەندێکیان باشن و لەلایەن کەسانی شارەزاوە بە تواناوە ئەنجام دراون، هەندێکیشیان وەکو پێویست نین.
*لە قوتابخانەکان تاچەند گرنگی بە وانەی هونەری دەدرێت لەو کاتەی تائێستا میتۆدۆیەکی تایبەت بە وانەکە لە قۆناغەکانی خوێندن دا نییە؟

- من پێشتر بابەتێکم بڵاوکردەوە بەناوی(گرنگی وانەی سرودو مۆسیقا لە قوتابخانە بنەڕەتییەکاندا) کە بە وردی باسی بوون و گرنگی ئەو وانانەم کردووە بەڵام بە مەرجێك مامۆستای تایبەتی خۆی بێتەوە ، وانەی هونەر و وەرزش وا لە قوتابیان دەکەن کە ئەو وزە زیادەیەی هەیانە بەشێوەیەکی دروست خاڵی ببنەوە و ئامادەبن بۆ ئەوەی وانەکانی تر بخوێنن،لەگەڵ ئەوەشدا مامۆستا و قوتابخانەیان لا خۆشەویستتر

دەبێت، بەهرەو تواناکانیشیان دەردەکەون و بە باشی گەشە دەکات.وانە وتنەوە لە باخچەکانی منداڵاندا لەڕێگەی چیرۆك و شانۆ و گۆرانی و میوزیکەوە دەوترێتەوە ،منداڵان بە پەرۆشەوە گوێی لێدەگرن و حەزی پێدەکەن.لە قوتابخانەشدا مامۆستایان دەتوانن بە هەندێك بابەت چیرۆك بەکاربهێنن تا قوتابیان باشتر لە وانەکە بگەن.وانەی هونەر و وەرزش دوو وانەی زۆر گرنگن هەروەکو وانەکانی تر ،چونکە لەڕاستیدا منداڵ ئەو ڕۆژانە ی هەر زۆر لەلا خۆشە کە یەکێك لەو وانانەیان هەبێت بەمەرجێك مامۆستای شارەزا و پسپۆڕی خۆی بیڵێتەوە.

*مەرجی هۆنراوەی منداڵان بە ناو پڕۆگرامی خوێندن دەبێت چۆن بێت وەك دەزانین ئەوە هۆنراوەیەکتان لە کتێبی کوردی پۆلی دووەمی بنەڕەتیدا دانراوە؟

-مایەی خۆشحاڵییە کە هۆنراوەی(پاکوخاوێنی ژینگە) وەك باستان کرد لە کتێبی کوردی پۆلی دووەمی بنەڕەتیدا /بەرگی دووەمدا دانراوە، ئەم هۆنراوەیە لەوانەیە یەکەم هۆنراوە بێت کە بە ژینگە نووسراوە و کراویشە بە گۆرانی کە هاوڕێی هونەرمەند مامۆستا هەژار عوسمان ئاوازی بۆ داناوە و بەسەر زاری منداڵانەوەیە،من لەماوەی پێشوودا لە(دیداری کاکەی فەلاح بۆ ئەدەبی منداڵان) لێکۆڵینەوەیەکم پێشکەش کرد بەناوی(بەشێك لە هۆنراوەکانی ناو پڕۆگرامی خوێندن،کاکەی فەلاح وەك نمونە) کە تێیدا بە ڕوونی باسی ئەوەم کردووە کە ئەو هۆنراوانەی کەلە پڕۆگرامی خوێندندا دادەنرێن وەك ئەوە نییە کەلە گۆڤار یان ڕۆژنامەدا بڵاودەکرێنەوە ،چونکە لەوانەیە تیراژیان کەم بێت نەگەنە دەست هەموو منداڵێك، بەڵام ئەو هۆنراوانەی کە لە پڕۆگرامی خوێندندا دادەنرێن دەگەنە هەموو منداڵێك لە گشت شار و شارۆچکە و گوندێك کە قوتابخانەی تێدا بێت ، بۆیە پێویستە لیژنەیەکی شارەزا و پسپۆڕ سەرپەرشتی بکات لە ڕووی هونەر و تەکنیکی نووسینەوە ،لەڕووی زمانەوە،لەڕووی دەروونییەوە، بۆ ئەو پۆلە بگونجێت کە بۆی دادەنرێت ،هیوا بەخش بێت،کۆتاییەکی باشی هەبێت کە منداڵ چاوەڕێی دەڵی تر نەکات، بەئاسانی ئاوازی بۆ دابنرێت و بکرێت بە گۆرانی،وشەی نەشیاو و نا پەروەردەیی تێدا نەبێت،دوور بێت لە زمانی ناوچەیی…

*چۆن دەڕوانیتە ئەو بەرهەمانەی کە لێرەو لەوە بە منداڵان چاپ دەکرێن؟ چی بکرێت باشە؟ پێشنیارتان چییە ؟

▪ ڕاستە بەردەوام پەرتوك و نامیلكەی تایبەت بە منداڵان دەردەچن بەڵام دەپرسین ئایا هەموویان گونجاو و پەروەردەیین بە ئەوەی بخرێنە بەردەست منداڵ؟ نەخێر لە بەر ئەوەی تیراژیان كەمە وەكو پێویست ناگەنە دەستی هەموو منداڵێك تا بیخوێننەوە،لەگەڵ ئەوەشدا تیایاندا هەیە كە هیچ مەرجێكی تێدا نییە كە تایبەت بێت بە منداڵ .من لە دیداری تریشمدا هەمیشە ئەوەم دووپات كردۆتەوە كە منداڵ بنچینەی بنیاتنانی كۆمەڵگەیە بۆیە پێویستە تا كۆمەڵگەیەكی دروست بنیاتبنێین پێویستە لە منداڵەوە دەست پێبكەین، بەرهەمی باش و بەسود و گرنگ و گونجاویان بخەینە بەردەست،كە ئەمەش بە بوونی دەزگایەكی پەخش و بڵاوكردنەوەی تایبەت بە منداڵان دەبێت لەلایەن وەزارەتی ڕۆشنبیرییەوە كە لیژنەیەكی پسپۆڕ و شارەزا سەرپەرشتی بكات لە هەموو بوارەكاندا ، ئەدەبی، هونەری،زمانەوانی، كلتوری،زانستی، دەرونی، منداڵ،ژینگەیی، هەر بوارێك كە ببێتە هۆی ئەوەی كە باشترین و بەسودترین و گونجاوترین و سەردەمی ترین و پێشكەوتووترین بەرهەم پێشكەش بە منداڵانی كورد بكرێت.هەرچەندە پێشتر بەڕێوەبەرەتی زنجیرە كتێبی منداڵان لە هەولێر و خانەی سەمەرە لە سلێمانی كە سەر بە وەزارەتی ڕۆشنبیری حكومەتی هەرێمی كوردستان بوون كۆمەڵێك بەرهەمی باشیان بەشێوەیەكی جوان بەچاپ گەیاند ،بەداخەوە لە ئێستادا هیچیان نەماون.

*ئەگەر بكرێت ئاماژە بە چاپكراوەكانت بكەیت،ئایا پرۆژەی نوێت هەیە؟

▪ ئەم بەرهەمانەم بە چاپ گەیاندووە، كە هۆنراوە و چیرۆك وشانەیی و ئۆپەرێتن بە منداڵان ،دوو بەرهەمیان كاری هاوبەشە لەگەڵ نووسەرانی تر.یەكێكیان بە هاوبەشی لەگەڵ دوو نووسەری تر بووە كە كۆمەڵێك چیرۆكی تایبەتن بە منداڵانی دایەنگە كە پێشتر كاری لەو شێوەیە نەكراوە. دووەمیشیان بە هاوبەشی لەگەڵ پێنج سەرپەرشتیاری پەروەردەیی دەربارەی ئامڕازەكانی فێركردنە لە باخچەكانی منداڵاندا یە :

١-فێفێكە...هۆنراوە...ساڵی ١٩٩٥.

٢-خەندەی ئاوات...هۆنراوە..ساڵی ١٩٩٨.

٣-ئافەرین..هۆنراوە..ساڵی ٢٠٠٠. پێنج جار چاپكراوەتەوە.

٤-دیاری و سەردان...چیرۆك..ساڵی ٢٠٠٤. سێ جار چاپكراوەتەوە.

٥-كەڤین و هاوڕێكانی...هۆنراوە...ساڵی ٢٠٠٨. دووجار چاپكراوەتەوە.

٦- سرودی کوردستان....هۆنراوە...ساڵی ٢٠٠٩.
٧- ڕازی قوتابییەکی زیرەك....چیرۆك و هۆنراوە...ساڵی ٢٠٠٩.
٨- دیاری....هۆنراوە...ساڵی ٢٠١٠.
٩- بولبولەکی زیرەك....چیرۆك..وەرگێڕان لە عەرەبییەوە بەدەستکارییەوە ساڵی ٢٠١٢.دووجار چاپکراوەتەوە.
١٠- جێژن....هۆنراوە...ساڵی ٢٠٠٩.
١١- وانەی کوردی....چیرۆك و هۆنراوە...ساڵی ٢٠١٠.
١٢- بوکەکەم بە کوردی گۆرانی دەڵێت....چیرۆك...ساڵی ٢٠١٣.
١٣- گەشتەکەی گوڵێ....چیرۆك...ساڵی ٢٠١٣.
١٤-ئەسپ و فیل....چیرۆك...ساڵی ٢٠١٣.
١٥-یاریی بیرکاری....چیرۆك وهۆنراوە...ساڵی ٢٠١٣.
١٦- منداڵ و فیلم کارتۆن....شانۆیی و ئۆپەرێت...ساڵی ٢٠١٣.
١٧- چنار و هێمن..ئۆپەرێت و هۆنراوە بۆ منداڵان ...ساڵی.. ٢٠١٩.
١٨- ئاوازی شادی.. ئۆپەرێت و هۆنراوە بۆ منداڵانی باخچەی منداڵان ٢٠١٩
١٩-مریشکە کونج. بە (PDF) کراوە کە چیرۆك و هۆنراوەیە.ساڵی ٢٠١٧
٢٠- جۆلانێ...هۆنراوە...ساڵی ٢٠١٩. چاپەمەنی مانگ لە شاری بانە بەیان کردووم.
٢١- منداڵ و ژینگە ...هۆنراوە و ئۆپەرێت و شانۆیی دەربارەی ژینگە بۆ منداڵان.٢٠٢١. سێ جار چاپکراوەتەوە
٢٢- سمۆرە و منداڵ...هۆنراوە...ساڵی ٢٠٢١.
٢٣-خۆزگە و خەونی منداڵان....هۆنراوە...ساڵی ٢٠٢١.
٢٤-نیشتمانی ماسی...هۆنراوە و ئۆپەرێت...ساڵی ٢٠٢١.
٢٥- ئاوازی پێکەنین...هۆنراوە...ساڵی ٢٠٢١.
٢٦- پەروەردەکردن لەڕێگەی چیرۆکەوە بۆ منداڵانی دایەنگە، بە هاوبەشی لەگەڵ نووسەران(ئەمین محەمەد،پەیام ئیبراهیم) ساڵی ٢٠٢٤)
٢٧- ئامڕازەکانی فێرکردن لە باخچەکانی منداڵاندا..بە هاوبەشی لەگەڵ پێنج سەرپەرشتیاری پەروەردەیی.ساڵی ٢٠٢٤
کۆمەڵێك بەرهەمیشم ئامادەی چاپن کە دووانیان کە بەرهەمی هۆنراوەکانمن بۆ منداڵان و یەکێکیشیان تایبەتە بەو ئۆپەرێت و شانۆییانەی کە بۆ منداڵانم نووسیوە،لەگەڵ چەند بەرهەمێکی تر..
نووسەر عەلی حەمەڕەشید بەرزنجەیی لە چەند دەرەك دا:

-لەساڵی ١٩٦١ لە شارۆچکەی بەرزنجە لە دایك، لەساڵی هەشتاکانەوە هۆنراوە و چیرۆك بۆ منداڵان دەنووسێت، یەکەم هۆنراوەم لە ڕۆژنامەی هاوکاری دا بڵاوکردۆتەوە، کە هۆنراوەیەك بووە بۆ منداڵان

- ئەندامی یەکێتی نووسەرانی کوردم لقی سلێمانییە.

-زیاتر لە (٣٠٠) هۆنراوەی ئاوازیان بۆ دانراوە و کراون بە گۆرانی بۆ منداڵان.

ئەندامی دەستەی نووسەرانی گۆڤاری (ئاراستەی پەروەردەیی) بووە کە بەڕێوەبەرێتی سەرپەرشتیکردنی پارێزگای سلێمانی وەرزانە دەریدەکرد .

- ئێستاش سەرپەرشتیاری پەروەردەییە لە یەکەی سەرپەرشتیکردنی پەروەردەیی ڕۆژهەڵات لە سلێمانی.

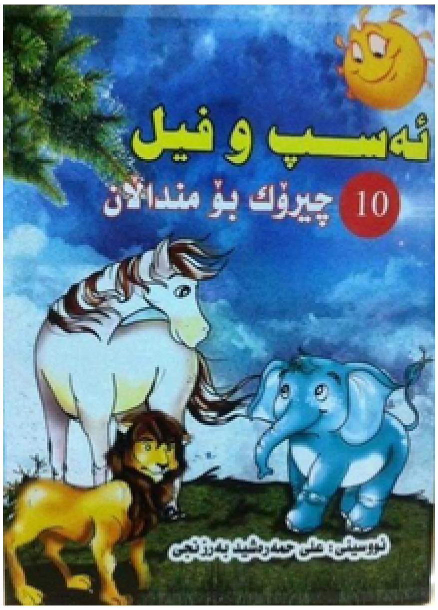

گۆرانی هاوڕازی تەم.. نوێترین بەرهەمی شێنگە ئەحمەد

گۆرانی: هاوڕازی تەم
وتنی: شێنگە ئەحمەد
تێکست: حەسیب قەرەداغی
میلۆدی: سەرکەوت نامیق

https://www.youtube.com/watch?v=4yHb8NYpMAE

گەلەری ئارام لە پرۆژەیەکی نوێدا.. پێویستمان بە فێربوونی

نیچەیە.. وانەی چوارەم.. د. ئازاد حەمە

وەرزەکانی فەلسەفە

پرۆژەیەکی نوێی (گەلەری ئارام)ە هەرجارەو خوێندنەوەیەک بۆ فەیلەسوفێک دەکات بە هاوبەشی لەگەڵ د. ئازاد حەمە

پێویستمان بە فێربوونی نیچەیە

وانەی چوارەم:

فەلسەفە و ژن
خوێندنەوەی فەلسەفەی نیچە لە پەیوەندی بە قامچییەوە، بە پێی زەرادەشتی نیچە.

شەممە ٢٠٢٤\١١\٢
کات: ٧ی ئێوارە..
ناونیشان: عەقاری دوو کۆڵان خوار ئەمنە سوورەکە.

بۆ گوێگرتن لە وانەکان:

وانەی یەکەم:

وانەی دووەم:

وانەی سێیەم:

ئیرەییم دێ.. شەهلا نوری

ئێرەییم دێ
بە کزە بای سارد و ڕچیوی ئێواران
کە بەچوار دەورت دەسووڕێ
بەو شەقام و توولە رێیەی
بە سەریدا ڕێ دەکەی و دەمتاسێنێ
ئێرەییم دێ
پەشاڵەکەی دەوری ملت
لە ئامێزی خۆیت دەنێ
بەو هەموو گوڵ و گەڵایە
لە سەر ڕێگات کڕنووش بردوون
بۆنی گوڵاوی تۆ دەمژن
بەهار هات و ئاسمان ساماڵ
بەهاتنی شکۆفەی یار
چەم فێنک و سەوز سەوزە
زیباترین نامەی ئیشق
وئەوینێ سوور
مینا پاکیی ئاوی حەوزە

و□ن□ک□ت ب□س□یەکبوو سەوزی کرد□م□وە. . ڕێبین مەلا ئەحمەد

دەبارێم بەسەر زەوییە بەیارەکانی خۆم
ئاگرەکانم خامۆش دەکەمەوە
هەڵدەکەم بەسەر ئەو پێدەشتانە
ڕوونا کی دەبەخشمە گیای شێداری نزاران
من ئەوەنیم کەدەمبینی
سوارێکی پەڕیوی هەزارەها شەڕی خۆمم
شەڕ بەتاریکایم دەفرۆشم
سۆراغی قوڵاییەکانی خۆم دەکەم
بە ڕێگا پڕ ئەستەم و هەڵدێرەکانی ناوەوەم هەڵدەگەڕێم
باسی ئازارم بۆ مەکە
هاڕدراوی دەستاڕێکی خولخواردووی زەمەنم
کلکەتەشی هەڵخلیسکاوی سەر ڕانی شۆڕە ژنێکم.

دەمەوێ هندە تەنیابم جگە لە خۆم کەس نەناسم
مر□ق تا خۆی نەناسێ هەست بە ئاوەدانی ناکات.

کاتێک شەو دەخزێمە سەر سینگ و مەمکی تەنیایی
ئاسوودەیی خۆی داوێتە ناو باوەشم
بیکردنەوەم باڵدەگرێ و بێدەنگیم وەک تەمێک بەوبنارانی□ ه□□دەکشێ
یادت وەک کەڕەسیسەی دەستی با
نازانم دەمباتە کامە شەقامی خرۆشاو
دەم سپێرێ بەکامە سوچی ئارام
باڵەفڕکەمە
بە سەماوە چووم هەڵوەریم
لەژێر پێی مرۆڤەکاندا خۆم ونکرد.

دەمەوێ خۆم بخزێنمە ناو سەمایەک
دەست لە ملی ئازارێک باڵینم و برینی خۆم نمایشکەم
وەتەی شایی و ڕەشبەڵەک کاڵبۆتەوە
چ غەمگینیەک بەرۆکی خەلکی گرتووە
لەگەڵ چ ڕەشبینییەک ڕێدەکەین.

لە سەرمای ئەو زستانە ڕامەکەن

هێشتا خۆر دەمی دەکەلاک ناون
لەو پۆلەمردانە بێهیوا مەبن
تا ئەزرۆک بەو دارانە ماون
گەر بزنەڕێی ئەو بەرپاڵانە شک نەبەم
چۆن دەتوانم ڕیی ئەستەمی هەڵدێری ئەو کەژە بگرم
ئەو کاتەی شەو نیمایشی خۆی دەکات
دەخزێمە ناو تاریکایی
گەرەکمە لە شەودا ببریسکێمەوە

ژیان سەوزتر دەبینم
ئاوی هەموو ڕووبارەکانی دونیا خامۆشم ناکەنەوە
وێنەکەت بڵێسەیەکبوو سەوزی کردمەوە.

لە گەرمایەکی بەتیندا، چۆڕاوگەی ئارەق بە ڕووخساردا ڕژاو
دارێک، بەردێک شک نەبەی نیسێی خۆت پێببەخشێ
دووریت چ هەتاوێکی دڵرەقە
پڕوشکی ئاوی پڕژەیە
فێنکایی چەمی سەکرانە
کاتێ شێوەت لە خەیاڵدا گەمەدەکات.

ڕێبین مەلا ئەحمەد

پاڕادۆکسی شکەستی ئیسڕائیل!..3.. نووسینی: ئەلوف بێن.. وەرگێڕانی: حەسەن ڕازانی

چۆن سەرکەوتنی سەربازیی وەڵات شکەستی سیاسی بەرھەم دەھێنێت!

نووسینی: ئەلوف بێن ٤ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٤

سەرچاوە: فۆڕین ئەفێرس

وەرگێڕانی: حەسەن ڕازانی

تێبینی: ئەم بابت□ کەمێک درێژەو نەشم ویست کورتی بکەمەوە. چونکە

ئەمە تەڕجومەیە نەک ئامادەکردن تاکو تەنها بیرۆکەو پۆینت و سەرخاڵەکانی دەست نیشان بکەم. بە هەر شێوەیەک لێم ببڕیبایە لە گرنگیەکەم کەم دەکردەوە. ئەم با بەتە لە فۆڕین ئەفێرس دا بڵاوکراوەتەوە کە گۆڤارێکی وەرزیە و پەیوەستە بە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا. دەستی نووسەرەکانی تا ڕادەیەک ئاوەڵاکردوە بۆ ئەوەی بتوانن چی بەڕاست دەزانن بیڵێن. ئەو گۆڤارە نوسەری چەپ و لیبڕاڵی لە ناودا دەنووسێت. بابەتەکانی ناوی هەمویان دەگەنە ١٤ تا ٢٠ لاپەڕە. ئەوەش نووسێنێکی درێژە، هەر بۆیەش من بۆ بڵاوکردنەوە کردمە سێ بەشەوە. جا ئەو بابەتە هەم ئازادانە نووسراوەو هەم نووسەرەکەشی جولەکەیەو بۆخۆشی سەرنووسەری گۆڤارێکی ئیسڕائیلییە بە ناوی هاڕێنتز. نووسەر لەم نووسینەیدا بە ئازادانە ڕەخنە لە ئیسڕائیل و سیاسەتە ڕەگەزپەرستەکەی و سیستەمی دەسەڵاتدارێتی باڵی ڕاستڕەوی نێو سیاسەتی ئیسڕائیل دەگرێ . هەروەها بە تەواوی پێەوە دیارە کە هاوسۆزی کێشەی فەلەستینەو لە گەڵ فەلەستینیەکاندا بۆ درووستکردنی دەوڵەتی س□ بەخۆی خۆیان هاوڕایە. (ح.ڕ)

بەشی سێیەم:

ئەو برینانەی کە ئیسڕائیلیەکان بە دەستی خۆیان لە خۆیان کردن!

سەرباری ئەو ناڕەزایەتیانەی کە ئیسڕائیلیەکان لە دژی ناتانیاهۆ بەڕێیان دەخستن و بە بەردەوامیش داوای هێنانەوە ماڵێی بارمتەکانیان دەکرد، ئینجا لە گەڵ ئەوەشدا کە هێشتا حکومەتەکەیان سەرکەوتنی تەواوی بەدەست نەهێنابوو وەک و کە بەڵێنی پێدابوون، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هێستا دەنگی بەرزی دژە شەڕ لە نێو کۆمەڵگای ئیسڕائیلیدا کەم وێنەیە! هەرچەندە زۆرێک لە ئیسڕائیلیەکان ڕقیان لە ناتانیاهۆ خۆی و بنکە کۆمەڵایەتیە موحافزکارەکەی هەیە و شانازی بە جهانیی بوون و سێکیولاربوونی خۆیانەوە دەکەن، بەڵام هێشتا ناتوانن بگەن بەو سێکولارە ئەمەریکی و ئەوروپیانەی دوای جەنگی جیهانی دووەم لە ڕوی ئاشتی و دێموکڕاسی□وە. ئیسڕائیلیەکان دەیانەوێت بە پێی ئەو ڕێسایە بژین کە لە فلیمی ساڵی 1966 سپاگەتی ڕۆژئاوا (باش و خەراپ و ناشیرین) کە ئەوە دەنگی دای□و□ ب□□او بوویەوە لە نێو ئیسڕائیلیەکانداو دەیان گووت : ” ئەگەر هەر پێویستەودب□ ئەتۆ هەر تەقە بکەی ئیتر تەقە بکەو قسە مەکە” ئیسڕائیلیەکان پاساویان بۆ ئەو گوتەیە ئەوەیە کە دەڵێن ئێمە لە شوێنێکداین کە دەورەمان بە دوژمن گیراوە. جا با□ای ل□ سەر زمانی ڕۆژهەڵاتناسانەوە ئەمە وێنا دەکا بە “ڤیلایەک لە نێو جەنگەڵێکدا!” زووربەی هەرێ زۆری دەنگە نەیارەکانی ناتانیاهۆ، کە لە نێویاندا

ئەندامانی پلە باڵا و چالاکی خانەنشینی نێو سوپایان تێدایە، هەروەها کەس وکاری ئەو بارمتانەی کە تا ئێستا لە ناو غەزەدا مـــاون، ئەوداوایەی کە لە ناتانیاهۆیـــان هەیە کەمتـــرە لە داوای بەدیهێنـــانی ئـــاشتی، بەڵـــک و دەیـــانەوێت بۆ مـــاوەیکی کـــاتیی شەڕ ڕابگیرێـت و سوپـای ئیسـڕائیل بکشێتەوە هەتـا حەمـاس بارمتەکـان بەردەداو ئینجـــا دەســـت بکەنەوە بەشەڕو سوپـــا بچێتەوە نـــاو غەزەوداگیری بکاتەوەو کۆتایی بە حەماس بهێنن و یەحیا سەنواریش بکـــوژن. (ئێســـتا یەحیـــا ســـەنوار کـــوژراوە (ح.ڕ) لە دوای ئەوەش دەیانەوێت سوپا هەربەوەندەوە نەوەستێت بەڵک و لە باکوورەوە هێرش بکاتە سەر لـوبنان و زەویە سەرسنوریەکانی دیوی باشووری لـوبنان داگیر بکاتەوە لەبۆ پاراستنی ئاساییشی خەڵکی ئیسڕائیل. کەواتە ئەوەی ئێستا ناتانیاهۆ دەیکات ڕێک لەگەڵ داواکاریەکانی خەڵکی ئیسـڕائیل دێتەوە. تەنـانەت ئەو هێـرشەی ئیسـڕائیل بەسـەرلـوبنان کەمترمشتـــومڕی نێـــودەوڵەتی لەســـەرە؛ هەنـــدێک لە ســـەرکردەکان ناتانیاهۆیان وەک سەرۆک وەزیران خۆش ناوێت و پێی ڕازی نین بەڵام لەولاوە هانی دەدەن تاکو بە شێوەیەکی کاتی زەویەکانی ئەو دیوی لـوبنـان کە لە سـنووری ئیسـڕائیلەوە نزیکـن داگیـر بکەن و خەڵکـی لـوبنان لە نزیکی سنووری ئیسڕائیل دوور بخەنەوە. لێرەدا ڕەنگە ناتانیاهۆ کەسێکی خۆشەویستی نێو جەماوەر نەبێت بەڵام لە ڕاستیدا هیچ ناکات بێجگە لە جێبەجێکردنی سیاسەتی جەماوریی و جێبەجێکەری داخوازیەکانی خەڵکی ئیسڕائیلە!

حکومەتی ئەمریکاو زووربەی وەڵاتانی ئەوروپا تەنها بەرەنگارییەکی شێوە ڕەمزییان پێباشە کە ئیسڕائیل نیشانی بدا لە ناو غەزەو کەناری خۆرئاوادا، ئەوەتا کەنەدا، یەکێتی ئەوروپا، فەرنسا، بەریتانیـــا و ئەمریکـــاش گەمارۆیـــان خســـتۆتە ســـەر هەنـــدێک لە کۆمەڵگاکـــانی جـــولەکە نشینـــی تـــوندڕەو کە هێـــرش دەکەنە ســـەر فەلەستینیەکان، هەروەها ئەڵمانیاو بەریتانیاو ئەمریکا ناردنی هەنـــدێک چەکـی تـایبەت و بۆمـب کە قورسـایی بگـاتە 2000 پاوەنـد ڕاگرتـوووە کە بڕوا بۆ ئیسـڕائیل. بەڵـام ئەوەی ڕاستیە ئەوەیە کە ڕۆژئـــاوا ڕێگـــای داوە بە ئیســـڕائیل کە بەردەوام بێـــت لە ئۆپەراسیۆنەکانی لە ناو غەزەو کەناری ڕۆژئاوادا، هەروەها تاکو ئێستاش ڕۆژئاوا هیچ هەوڵێکی ڕاستەقینەی نەداوە بۆ ژیاندنەوەی پرۆسەی ئاشتی نێوان ئیسڕائیل و فەلەستین. لەو بارەوە ڕۆژئاواش هەمان بالۆرەی ناتانیاهۆ لێدەداتەوە کە گوایە کاتەکەی بۆ ئەو باسە گونجاو نیە! ساڵانێکی زۆرە ئەو سیاسەتەی نێوان ڕۆژئاواو ئیسڕائیل هەستی پێدەکرێت بە تایبەتی لەگەڵ ئەمریکا! ڕۆژئاوا ڕێک وەدوا ئیسڕائیل دەکەوێت لە بابەتی فەلەستیندا بە مەرجێک ئیسڕائیل

بەرژەوەندیەکانی ڕۆژئاوا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا لەبەر چاو بگرێت!
بەڵام سەرباری ئەو پاڵپشتییەی وڵاتانی ڕۆژئاوا لەو شەڕەدا بە ئیسڕائیل کەچی لەبەرامبەردا ئیسڕئیلیەکان زۆرترهەست بە گۆشەگیریی دەکەن لە ڕووی نێودەوڵەتیەوە! جا هەندێک لەو گۆشەگیرییە پاساوی هەیە. ئەوەتە زوربەی هێڵە هەواییەکانی هاتوچۆی دەرەوە بەرەو تەلئەبیب وەستاون، ئاستی متمانەبوونی نێودەوڵەتی بە ئیسڕائیل زۆرڕووی لەخوارە. بەڵام هەندێک لەو گۆشەگیریانە هۆیەکەیان نێوخۆی ئیسڕائیلە، دەزگای ڕاگەیاندنی سەرەکی باوی عیبڕی ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانەکانی لایەنگرانی فەلەستینیەکان لە کەمپەکانی وڵاتانی ڕۆژئاوادا بە دژە جولەکەو دژە سامیی وێنا دەکەن، ئەو دەزگایەش رێک وەدوا ناتانیاهۆ دەکەوێت کە پێی وایە ئەو ناڕەزایەتیانە درووست نین و سیاسین و شێوەیەکی کۆنی دژە جولەکەو دژە سامیانەیان هەیە!. بە هەمان شێوە ئەوەتە ئەو دڵنیاییەی کە لە دوو دادگای نێو دەوڵەتیدا نیشانی دەدەن کە ئیسڕائیل پرۆسەی کوشتنی بەکۆمەڵ و جینۆساید بەڕێوە دەبات لە غەزە کەچی لە نێوخۆی ئیسڕائیلدا ئەو هەوڵانە بە پڕوپاگەندەو نادرووست دەبینن!
لە مانگی سێپتەمبەری ئەمساڵەوە حکومەتی ئیسڕئیل متمانەی بەخۆ زیادی کرد، بە تایبەتی کاتێک کە ئاستی هێرشەکانی بۆ سەر حیزبوللە زیاد کرد. هەر لە دوای هێرشەکەی ئۆکتۆبەری ٧ بۆ سەرئیسڕائیل، حیزبواللاش لەولاوە بە پشتگیری لە حەماس سەلماندی کە لە توانایدا هەیە شارەکان و فڕۆکەخانەکان و وێستگەکانی کارەبا و وزە ی ئیسڕائیل وێران بکات، هەر بۆیەش سوپای بەرگری ئیسڕائیل IDF هێزەکانی سەر زەمینیی خۆی کردە دووبەشەوە بەشێکیان لە باکوورەوە لە گەڵ حیزبوللە و بەشەکەی تریش لە باشوورەوە لەگەڵ حەماس کەوتە شەڕەوە! بەئیسڕائیلیەکان کە لە ئۆکتۆبەری 7 وە هەستیان بەشکەست و داڕووخان دەکرد، بۆیە دژە هێرشی سوپای بەرگری ئیسڕائیل IDF هەمان شەڕی شەش رۆژەی ساڵی 1967 ی دەهێنانەوە بیر کە سوپای ئیسڕائیل سەرکەوتنی خێرای بەدەست هێنا دیارە کە بە زۆری لە رێگەی هێزی هەواییەوە بوو! ناتانیاهۆ ڕایگەیاند کە ئیسڕئیل شەڕەکەی دەباتەوەو سەرکەوتن بەدەست دەهێنێت و کەوتە هەڕەشەی هەمان شێوەش لە ئێران کە ڕاستەوخۆ پارێزەرو پشتگیریکەری حیزبوللەیە! وەزیری پەروەردەو فێرکردنی ئیسڕائیل بە هۆی ئەو سەرکەوتنانەوە فەرمانی بە ئاهەنگ و هەڵپەڕکێ کرد لە ناو خوێندنگا گشتییە ئایینیەکاندا.
ئیسڕائیلیە سەکیولارو لیبڕالەکانی ناو ئیسڕائیل هەرچەندە بە شێوەی ئاشکرا لە شوێنە گشتیەکاندا ئەو سەماو هەڵپەڕکێیەیان نیشان نەدەدا بەڵام لە ژێرەوە پێ بەدە خۆشحاڵبوون بەو سەرکەوتنانەو

سوپاس و پێزانینی خۆیان دەردەخست بە فڕۆکەوانە ئازاکان و هێزی هەوایی بۆ ئەو سەرکەوتنە بێوێنەیە!
بەڵام ئەو سەیروسەفایەی ئیسرائیلییەکان زۆری پێنەچوو کە بوو بەهەڵم وهەردوای ئەوەی کە ئێران بە دەیان ساروخی دوور مەودای گرتە ئیسرائیل و لە لایەکی تریشەوە تیرۆریستەکان لە ناو شەمەندەفەری تەلئەبیبدا شەش ئیسرائیلیان کوشت! ئینجا ئەو هێرشە تازەیەی کە ئیسرائیل بە سەر باشووری لوبنانی دەست پێکرد زۆرتری لەسەر کەوت لە ڕووی زیانی گیانیی ئیسرائیلییەکانەوە وەک لە هێرشی جاری پێشوویان بۆ ناو لوبنان لە ئۆپەرایونە تایبەتییەکانیاندا!
ئەوەش شتێکی ڕوون و ئاشکرایە کە شەڕی ئەم جارەیان کە ناوچەکەی گرتۆتەوەو ئێرانیش هاتۆتە ناویەوە ئەو هەلە بە ئیسرائیل وەک جاران ناڕەخسێنێت کە سەرکەوتنی خێراو کەم زیانی تێدا بەدەست بهێنێت! هەروەها لە لایەکی ترەوە ئەو ترسەی کە ئیسرائیلییەکان هەیانە کە شەڕەکە بدۆڕێنن زۆر گەورەترە لەوەی کە بەسەرکەوتنیان بەسەرحیزبوڵڵەدا یان هەتا تەنانەت بەسەر ئێرانیشدا سەربکەون کەمی بکاتەوە ! هەربۆیەشە کە ئیسرائیلییەکان ئەمڕۆ لە ڕووی سیاسییەوە لە حاڵەتێکی پەشۆکاودان چونکە هەموو شتێک گۆڕانی بەسەردا هاتووە بۆیەش پێویستە ئەوانیش ستراتیجییەتی خۆیان بە پێی ئەو گۆڕانی واقیعە بگۆڕن!
ساڵێک تێپەڕیوە کەچی هێشتا ئیسرائیلییەکان لە ماتەمینی و تازیەی ئەو زیانانەدان کە لە ئۆکتۆبەری 7دا حەماس لێی خستن. وە هەمیشە ترسی دووبارەبوونەوەی ئەو جۆرە هێرشانە کە لە دەزگاکانی ڕاگەیاندندا دەیڵێنەوە بۆتە مۆتەکە بەسەر سەریانەوە! ئێستا ئیسرائیل بەرەو داڕوخان دەڕوا لە ڕووی ئابوورییەوە بە تایبەتی کە دەوڵەمەندو نوخبەی لیبراڵی ئیسرئیلیی وڵات بەجێ دەهێڵێت و ڕێگای هەندەرانی گرتۆتەبەر! حکومەت شکەستی هێناوە لە یەکخستنەوەی ڕیزی ئیسرئیلییەکان و لە جیاتی ئەوە کەلێن و درز زیاترکەوتۆتە نێویانەوە. هێزی سەربازی ئیسرائیل و سوپاکەی بە تایبەتی هێزی یەدەکی نێو سوپا ماندوو دیارە بە تایبەتی چونکە کەوتۆتە شەڕێکی کتوپڕی ئاڵۆزەوەو دەمەکیشە بەردەوامە! لە لایەکی ترەوە کە ئەگەریش دادگای نێودەوڵەتی هیچ فەرمانێک بۆ دەسگیرکردن و دادگایی کردنی فەرماندەو بەرپرسە ئیسرائیلییەکانیش دەرنەکات دەبێ ئیسرائیلییەکان لە حاڵەتێکی ترس و دڵەڕاوکەدا ژیانیان بەسەر بەسەربەرن چونکە ئەو هەموو وێرانیی و کوشتارەیان بەسەر غەزەو خەڵکی فەلەستیندا هێناوە!
دوای تێپەڕبوونی ساڵێک بە سەر شەڕدا، هەڕەشە درێژمەوداکانی سەر دیموکراسی لە ئیسرائیلدا هەرگیز ئەوەندەی ئێستا مەترسیدار

نەبوون!

ئیسڕائیل ئێستا لە باتی ئەوەی بکەوێتە ناو زەنگاوی سەرخۆشییەوە بەوەی کە حەسەن نەسروللەی کوشتووەو ئینا خۆی بخاتە ناو شەڕێکی گەورەتری ناوچەیی لە دژی ئێران، دەبێ سوود لە پێگەی ئێستای خۆی لەشەڕدا وەربگرێت لەو بەهێزی و شکەستەی حەماس و حیزبواللە! دەبێ ئیسڕائیل ڕازی ببێت بەو ئاگربەستەی کە ئەمریکا پێشنیاری کردووە لە هەردووک بەرەی باکوور و باشووردا تا بتوانێت بارمتە ئیسڕائیلییەکان بهێنێتەوە ماڵ و کارئاسانیش بکات بۆ ئاوەدانکردنەوەی غەزە کە بە تەواویی شەڕ وێرانی کردووە! ئینجا دەست بکات بە پڕۆسەی چاکبوونەوەی نیشتیمانی! درێژە پێکێشانی شەڕ لە هەوڵێکی بێهوودەدا بە مەبەستی سەرکەوتنی تەواوەتی، زیاتر زەرەرو زیانی گیانیی و ئابووریی بەدوای خۆیدا دەهێنێت، جا ئەگەر بێت و (تڕمپ)یش بیباتەوە لە هەڵبژاردنەکاندا لە مانگی نۆڤەمبەردا وەک و کە ناتانیاهۆ چاوەڕوانیەتی و دەیڵێتەوە! ئەوە بە چەندین دەیە دەچێت کە هەردووک لا غەزەو لوبنان بوونەتە زەنگاوێکی پیس بۆ ئیسڕائیل کە تێیدا دەچەقێت، بۆیە دەبێ هەڵەی کۆن دووبارە نەبێتەوە بەڵام لە باتی ئەوە زەرەرو زیانەکان کەمبکرێنەوەو پێکهاتن و گرێبەستێک بکرێت! حکومەتێکی بەرپرسیاری ئیسڕائیلیی دەبێ ستراتیژیی درێژمەودای بەرژەوەندییەکانی وەڵاتی ئیسڕائیل هەڵبسەنگێنێت و پرۆسەی ئاشتی نێوان ئیسڕائیل و فەلەستین لەگەڵ مەحمود عباسی بە ساڵاچوودا دەستپێبکاتەوە بۆ پێکێنانی دوودەوڵەت. هەروەک چۆن بێگن پەیماننامەی ئاشتی مێژوویی نێوان ئیسڕائیل و میسری ئیمزا کرد دوای سەرکەوتنی ئیسڕائیل لە شەڕی 1973 لە بەرامبەر میسردا. بۆیە دابینکردنی ڕێبازێکی جێمتمانە بەرەو دامەزراندنی دەوڵەتێکی فەلەستینی لە کەناری خۆرئاوا و غەزەدا تاکە بناغەیە بۆ دابین کردنی ئاشتی دوورمەودا بۆ ئیسڕئیلییەکان و هەروەها گەڕەنتیش دەبێ بۆ ئاسایی بوونەوەی پەیوەندی نێوان ئیسڕائیل و سعودیە!

جا کارەسات و تراژیدیایەکە لێرەدایە کە حکومەتی ئێستای ئیسڕائیل وەڵات بەرەو لایەکی پێچەوانە دەبات. مەبەست و کاری لەمێژینەی ناتانیاهۆ بریتییە لە لەناوبردنی بزووتنەوەی نیشتیمانی فەلەستینییەکان و خۆ دوورخستنەوە لەهەر پێکهاتنێک و نەرمی نواندنێک لەگەڵ ئەو بابەتەدا. ئامنجی خۆی و هاوپەیمانیەتیەکەی بریتییە لە پێکهێنانی دەوڵەتێکی جولەکە کە گەورەییەکەی لە ڕووباری ئوردونەوە بۆ بەحربێت، لەگەڵ فراوانکردن و پێدانی هەندێک ماف ئەگەر وای پێویست کرد، بەڵام خۆیان بەدوور بگرن لە پێدانی مافە سیاسییەکان بە هەر کەس کە جولەکە نەبێت تەنانەت بەوانەش نەدرێت کە

عەڕەبن و لە ناو ئیسڕائیلدان و هاونیشتیمانی ئەوێن! لێرەدا کارەسات ئەوەیە کە زایۆنیستە نەیارەکانی ناتانیاهۆ دەڵێن دەبێ ناتانیاهۆ لاببرێت و لە دەسەڵاتدا نەمێنێت، بەڵام ئەو بوێریەیان نیە کە ئا□□ای ئاشتی و پێکەوە ژیان لە گەڵ فەلەستینیەکان بەرزبکەنەوە! ئەوانە لەوە دەترسن کە ئەو کارەیان لە کاتی ئێستادا ڕەنگە جۆرێک لە نا نیشتیمانپەروەریی بێت و لەولاوەش بە خائین وێنا بکرێن لە لایەن باڵی ڕاستەوە! لە جیاتی ئەوەی ورترو قووڵتر لە مانای ئۆکتۆبەری 7 تێبگەن و درکیش بە ناجێگیریی ئەو باروودۆخەی ئێستای پێش شەڕ بکەن و هەروەها دان بنێن بە و وەهم و خەیاڵە کە بەشدارە لە مامەڵکردن لە گەڵ کێشەی فەلەستینیەکاندا لە گەڵ سواربوونی شەپۆلی گەشەی ئابووری و بەرزنرخاندنی خۆدەرخستنێکی وا کە پێیان وایە کێشەی فەلەستین بوونی نیە! ئەمە ئیسڕائیلیەکانی بەرەو قەبووڵکردنی ئەپارتایدو جیاکاریی دامەزراوەیی بردووە لە کەناری خۆرئاوادا و داگیرکردنی هەمیشەیی غەزەو ڕەنگە ئەمە پەل پکێشێت بۆ خوارووی لوبنانیش. جا ئینجا زاڵبوونی سیستەمی ئۆتۆکراسی و ئایینییش لە ناوخۆی وەڵاتدا گەشەدەکات. ئەوەی جێگەی داخە ئەوەیە کە لە ماوەی یەک ساڵی شەڕدا هەڕەشە درێژمەوداکان بۆ سەر دێموکراسی و بەهاکانی لیب□رالیی لە ناوخۆی ئیسڕائیلدا هەر بەرەو خەراپتر □□یشتوون!

ئەلوف بێن سەرنووسەری ڕۆژنامەی هارێتزە!
سەرچاوەی ئەو نووسینە:
https://www.foreignaffairs.com/middle-east/israel-paradox-def.eat-aluf-benn

---

جوانیناسیی دەقی شیعری.. نوسینی: محەمەد سۆران

بۆ ئەوەی بڵێین شیعر شتێکی نایاب و سەرنجڕاکێشە، بەڵام بۆ ئەم شیعرە کە سیستەمێکی جوانکاریی پێکبهێنێت، لەوەش سەرسوه□نەرترە شیعر بۆ خۆی تایبەتمەندییەکی جوانکاریییە ئەگەر بۆ شتێک زیاد بکرێت یان شتێک لەگەڵیدا وەسف بکرێت، ئا پارچە مۆسیقایەک، یان

هەر بەرهەمێکی داهێنەرانە، وردتر لە وشەی – شیعریی -ەوە نادۆزیتەوە کە وەسفێکی هاوتای جوانی و شکۆمەندی و داهێنان بێت، ئەوا شیعر خۆی لە خۆیدا تایبەتمەندییەکی جوانکارییە یان تایبەتمەندییەکی جوانکارییە، بۆیە چ جای هەوڵبدە بگەیتە جوانیناسی جوانی، یان بە قسەیەکی وردتر، جوانیناسی تایبەتمەندی جوانیناسی.

جوانیناسی لێرەدا جیاوازە لە جوانی، بەو پێیەی جوانی – وەک لە فەرهەنگی کوردتدا پێناسە کراوە- تایبەتمەندییەکە کە لە شتەکاندا چاودێری دەکرێت و شادی و ڕازیبوون بە ڕۆح دەهێنێت، هەروەها ناوەکە کە پێچەوانەی ناشیرینییە، بەڵام جوانیناسی شتێکی ترە کە قووڵترە و دەتوانرێت لە ڕێگەی کۆمەڵێک تایبەتمەندی و سیفەتی تایبەتەوە دەربکەوێت کە شتێک وەسف دەکەن، چونکە هەموو شتێک جوانیناسی هەیە، تەنانەت ئەگەر لە ڕێژەیی خۆیدا جیاواز بێت، بوونی هەیە تەنانەت ناشیرینیش خۆی جوانیناسی هەیە، و یەکێکە لە جوانیناسییەکانی ناشیرینی بریتییە لە توانای نیشاندانی وەک ناشیرینی و نەک شتێکی تر.

جوانیناسی لە دەقێکی شیعریدا لە بەرکەوتنی ڕاستەوخۆدایە لەگەڵ سیستەمی چوارچێوەکان کە نەخشەی جوانیناسیی ئەم دەقە دادەمەزرێنن ئەم چوارچێوانە خاڵ و مەرج نین کە نوێنەرایەتی لێدوانێکی توند (مانیفێست) بکەن کە دەبێت پەیڕەوی لێبکرێت بۆ بەدەستهێنانی نەخشێکی جوانکاری، بەڵکو دۆخێکی هەمەچەشنی و نەرمی کە بەهۆی سەلیقەی داهێنەرەوە بەرهەم دەهێنرێت، فەزای فراوان ڕێگە بە گۆڕانکارییەکی زۆر دەدات و ئەم نەخشە جوانکارییە درێژکراوە و فراوانە، بەڵام تەواو جێگیرە ناوەڕۆکێک، دەتوانیت دەقێکی شیعریی کۆن و مۆدێرن بدۆزیتەوە کە پەیوەندییەکی جوانکاریی دیاریکراویان هەیە، کۆنتراستی و توانای سەرسوڕمان هەموویان پێکهاتەی نەخشێکی جوانکارین بۆ شیعرێک ئەم نەخشەیە لە دەقێکی شیعری مۆدێرندا بدۆزنەوە، چونکە جوانیناسی گریمانەی داهێنەری ڕاستەقینەیە، دوور لە هەر گۆڕاوێک.

ئەمە لە ئاستی ڕیتۆریکیدا دەبینینەوە بۆچوونەکانی عەبدولقاهیر ئەلجورجانی، ئیبن تەباتەبا، قودامە، حازم القورتاجانی و ئەوانی دیکە کە ئارەزووی لایەنی ڕیتۆریکیان هەبووە، دەتوانرێت لە زۆرێک لە دەقە شیعرییە مۆدێرنەکاندا بەکاربهێنرێت بۆ دەرهێنانی نەخشێکی جوانکاری لەوان پێموانییە ناکۆکی هەبێت کە شلەقی، ڕووکەش، زیادەڕۆییەکی خام، تەقلیدی ڕقاوی و ستایلی خراپ هەموو ئەمانە و

شتەکانی تر کاریگەری نەرێنی لەسەر جوانیناسیی دەقی شیعریی هەیە و لەوەش زیاتر دەڵێم، وەک چۆن ئینکاری دەکات کوالیتی شیعر، بەجۆرێک کە ئەم نووسینانە ببنە هەر شتێکی تر جگە لە شیعر.

لە ناو جوانیناسییەکانی دەقی شیعریدا ئەوەیە کە بە چڕبوونەوە و قووڵی و دژایەتی و فرەچەشنی تایبەتمەندە کە پلەیەک لە سەرسوڕمان و کارلێککردن دروست دەکات و هەروەها بە فراوانی بە ماناسازی تایبەتمەندە و چەندین بژاردە دەدات بە وەرگر بۆ لێکدانەوە ، جا ئەم وەرگرە لە مەشکی خوڵقێنەردا بێت یان لە دەرەوەی تەرکیزی بەرژەوەندییەکەی بێت، و دەقی شیعریش لۆژیکێکی دیاریکراو دەگرێتەبەر، تەنانەت ئەگەر جیاوازیش بێت ئەم لۆژیکە جیاوازە لە لۆژیکی ژیان و ئینتەستیف، کەواتە هیچ شتێکی هەڵە نییە لەگەڵ ئەوەشدا، وەک چۆن دوورکەوتنەوە لە لۆژیک بە مانا تەقلیدییەکەی خۆی لە خۆیدا لۆژیکە، وەک چۆن عەقڵییەتی زیادەڕۆیی دەقی شیعری لە دۆخی ناڕوونیی سەرسوڕهێنەر دەباتە دەرەوە کە هاندەری بەکارهێنانی مەشکی وەرگر دەبێت بۆ ئەوەی ببێتە هاوبەش لە پرۆسەی داهێنەرانەدا لەگەڵ ئەوەی کە… دەق لێکدانەوەیەکی بەرفراوانی پێدەبەخشێت، بە جۆرێک لە پارچەپارچەبوون کە هیچی لێناکەوێتەوە، بۆیە گەیشتن بە سیستەمێکی جوانکاری قورس دەبێت.

هەروەها یەکێک لەو شتانەی کە بەشدارە لە داڕشتنی جوانیناسیی دەقی شیعریدا زمانی نووسینە- و مەبەستم ئەلفوبێی نووسین نییە- هەرکات زمان توانی جۆرێک لە تێکەڵاوبوون و دەوڵەمەندی دروست بکات، ئەمە دەبێتە جوانیناسی زیادکردن بۆ دەقەکە. ئافرێنەر ئەو کەسەیە کە دەتوانێت زمانی دەقەکە وەک وەرگرێک دیلت بکات بۆ ئەوەی لەگەڵیدا بتوێنەوە، دروستکەریش ئەو کەسەیە کە دەتوانێت وشەسازییەکەی بە باشی بەکاربهێنێت و مامەڵە لەگەڵ زماندا بکات وەک ئۆرگانیزمێک کە گەشە دەکات و گەشە دەکات بۆ ئەوەی زەبری ماناسازی بە پێکهاتە زمانەوانییەکان بدات کە زۆر لە مانای وشەسازیی تەسکیان زیاترە لەناو پرۆسەکەدا – و ئەمەش دژایەتی تیۆری هونەر نییە لە پێناو هونەردا، بەبێ گوێدانە ڕێککەوتن یان ناکۆکی لەگەڵیدا – ئایا وەرگر لە فۆکەسی بەرژەوەندی دروستکەردایە یان لە دەرەوەی، چونکە لە بنەڕەتدا خولقێنەر وەرگرەکە، بەڵکو یەکەم وەرگری داهێنەرییەکەیە بۆیە ئەمە ڕووبەڕووی سیستەمێکی جوانکاری دەبینەوە ئەگەر بە باشی وەبەرهێنانی تێدا بکرێت، ئەوا دەقێکی شیعریی بە شێوازێکی جوانکارییەوە بەرهەم دەهێنێت جگە لەوەی کە بەهەی شیعربوونییەوە پێی دراوە.

ئایە دیموکراسی حوکمی کوردستان دەکات یان دەسەڵاتی بنەماڵە و گروپ و دەستە؟.. رەوا حەمەجان

لە مێژووی (100)ساڵەی رابردووی کوردا هیچ دەرفەتێك بە قەد راپەرینەکەی ئازاری (1991)و ئازاد بوونی ناوچەیەکی بەرفراوانی باشووری کوردستان دەرفەتێکی زێرین نەبووە بۆ کوردی باشور بۆئەوەی بتوانن بە ئازادی بگەن و بونیادی کۆمەڵگایەکی بەهێز بنێن لە هەموو روویەکەوە بەتایبەتی لە لایەنی پەروەردەوە، دەسەلاتداری و ئابوری و سەربازیەوە. دەرفەتێکی گەورەبوو بۆ ئەوەی تاك و کۆمەڵگا ئاشنا بکرێت بە بنەماکانی دیموکراسی و پێکەوەژیان و قەبووڵکردنی یەکتر.

بەڵام بەپێچەوانەوە لەبەر ئەوەی ئەو هێزە سیاسیانەی کە دەسەڵاتی سیاسیان گرتە دەست هەڵگری هیچ بیروباوەڕو ئایدوڵۆژیایەك نەبوون و نەیانتوانی دەسەڵات و کۆمەڵگایەکی مودێرن و دیموکراسی دروست بکەن، بەڵکو رۆژ لە دوای رۆژ کومەڵگایان بردیە دواوەو هەرچی بیروباوەڕ و بیرکردنەوەی کۆن و شێوازی دەسەڵاتداری خراپ هەیە پەرەیان پێدا.

دەسەڵاتی ئەم (33) ساڵەی حکومەتی هەرێمی کوردستان نەك دیموکراسی ئاشنا نەکرد بە خەڵك و حوکمی دیموکراسی نەهێنایەکایەوە بەڵکو دوو بنەماڵە بە تەواوەتی خۆیان سەپاندووەتە سەر هەموو جومگەکانی حکومەت و کۆمەڵگادا، رۆژ دوای رۆژ هەرچی ئازادی هەیە پاشەکشە دەکات رۆژانە پێشێلکردنی مافی مرۆڤ روودەدات، هەر ناوچەیەکی کوردستان بەرپرسێك و گروپێك حوکمی دەکات، کۆی گشتی ئەم خراپ دەسەڵاتداریەی باشوری کوردستان بووەتە هۆکارێك بۆ ئەوەی خەڵك دەنگ هەڵبڕێت و بڕژێنە سەر شەقامەکان خۆپیشاندان ئەنجام بدەن بەڵام بەداخەوە لایەنی دەسەڵاتدار نەك ئامادەنین گوێبگرن لە خەڵك بەڵکو لە زۆربەی خۆپیشاندانەکانی شارەکاندا بە توندترین شێوە رووبەڕووی خەڵکی خۆپیشاندەر دەبنەوە و خەڵك بریندار دەکەن و تەنانەت خەڵك دەکوژن وبرینداردەکەن و سەدان کەس دەستگیر دەکەن، تەنها لە خۆپیشاندنەکانی (17)ی شوبات نزیك (20) لاو کوژرا و سەدان

کەس بریندارکرا، خەڵکێکی زۆر زیندانیکرا دەیان کەس لە ترسی گرتن هەڵهاتن بو وڵاتانی ناوچەکە و ئەوروپا. تەنها لە ناو شاری سلیمانی (520) کەس گیران و دوای ماوەیەکی زۆر ئازادکران زۆربەیان بەناچاری رایانکرد بۆ دەرەوەی وڵات. دەیان رۆژنامەنووس تەنها لەبەر نووسین تیرۆرکراوە نموونەی (زەردەشت عوسمان و ویداد حوسەین و سەرانی مامە حەمە و کاوە گەرمیانی)، چەندین رۆژنامەنووس حوکم دراون نموونەی (شێروان شەروەندی) و هاورێکان.

لە خۆپیشاندانەکانی(2020)کە خەلك ئەنجامیدا بە پاڵپشتی هەڵسوڕاوانی (نەوەی نوێ) بە توندرین شیوە خۆپیشاندانەکان سەرکوتکرا لە لایەن هیزەکانی حیزب و حکومەت و تەنانەت هیزی بەرپرسەکانەوە. لە ناو شاری کەلار (163) کەس گیران لە لایەن هێزەکانی (محمود سەنگاوی)ییەوە کە ئەندام سەرکردایەتی نیشتمانی کوردستانە، هاولاتیەك بەناوی(دارا حەمە عەلی) کە خەڵکی کەلارە بە رادیۆی دەنگی ئەمریکای گیراوە کە چۆن لە ماڵەکەی خۆیدا رفینراوە لەلایەن هێزێکی دەمامدارەوە لە کەلار پاش تێهەڵدانێکی زۆر دواتر بەرەڵایانکردووە، ئەم هاوڵاتیە بە ناچاری رووودەکاتە دەرەوەی کوردستان و ئێستا لە وڵاتانی ئەوروپا نشتەجێیە.

هاوڵاتیەکی تر بەناوی (هونەر حوسەین عەلی) کە چالاکەوانێکی (نەوەی نوێ) یە لە شاری رانیە، یەکێك دەبێت لەو کەسانەی کە سەرپەرشتی خۆپیشاندانەکانی ساڵی (2020) دەکات لە رانیەو دەورووبەری بەڵام خۆپیشاندانەکەیان بە توندرین شێوە رووبەرووی لێدان و توندووتیژی دەبێتەوە، (رەحمان عەلی قادر) یەکێکە لەو کەسانەی کە بەشداری ئەو خۆپیشاندانەی کردبوو کە(هونەر حوسەین عەلی) و چەندین هاوڕێی رێکیانخستبوو دەگێرێتەوە و دەڵێت: زۆربەمان گیراین لە لایەن هێزەکانی (موستەفا عەوڵا شاوری)یەوە کە بەرپرسێکی یەکێتی نیشتمانی کوردستانە لە رانیە، دوای ئازاردانێکی زۆر هەموومانی رووبەرووی دادگاکردەوە بەڵام باش بوو بەربووین.

دوای ئەوەی (هونەر حوسەین عەلی) بۆ جارێکی تر سەرپەرشتی خۆپیشاندانێکی تری کرد لە مانگی(9) ساڵی (2021) لەو خۆپیشاندانەکەدا وێنەی (موستەفا عەوڵا شاوری)ی دەدڕنرێت لە لایەن (هونەر حوسەین عەلی) هێزەکانی (موستەفا عەوڵا شاوری) هەڵیانکوتایە سەر ماڵەکەی بەمەبەستی دەسگیرکردنی بەڵام لەبەر ئەوەی لەوکاتەدا ماڵ نەبوو نەگیرا، هەر بۆی بە ناچاری هەڵدێت و روو دەکاتە وڵاتانی ئەوروپا.

لە کۆتایدا ئەوەی ماوە بیڵێین بەداخەوە رۆژ لە دوای رۆژ حوکمی دوو بنەماڵەو بەرپرسەکانی چواردەوریان بە هیزتر دەبێت و دیموکراسی و ئازادیش بەرتەسکتر دەکرێَتەوە.

ڕاکردن لە ئازادی و کۆیلەبوونی بەشێك لە تاکەکان لە باشووری کوردستان.. 157.. ابراهیم موحەمەد(ئەبڕاهام لەڤای)

زنجیرەی ۱۵۷.

دیاردەی ڕاکردن لە ئازادی و قبووڵکردنی کۆیلەبوون، دیاردەیەکی بەرچاوە لە کۆمەڵگای باشووری کوردستان. ئەم دۆخە بەرهەمی چەندین فاکتەری کۆمەڵایەتی، ئابووری و سیاسییە کە بە درێژایی مێژوو کاریگەریان لەسەر تاکی کورد هەبووە. لەم وتارەدا، هەوڵ دەدەم شیکردنەوەیەکی زانستییانە بۆ ئەم دیاردەیە بکەم.

سەرەتا، پێویستە تێبگەین کە ئازادی بەرپرسیارێتی لەگەڵ خۆیدا دەهێنێت. بەڵام بەشێک لە تاکەکانی کۆمەڵگا، لەبەر هۆکاری جیاواز، حەز دەکەن لەژێر سێبەری دەسەڵاتێکی باوکسالارانە یان سیستەمێکی کۆنتڕۆڵکەردا بژین. ئەمە دەگەڕێتەوە بۆ چەندین فاکتەر، لەوانە: پەرووەردەی نەریتی، سیستەمی خێزانی کۆن، و نەبوونی متمانە بەخۆ، پرسی شوناس، نائاگامەندی لەژێر چەتری ئەویتردا، شکاندنی شکۆی تاك لە باشوور.

هەروەها، دۆخی ئابووری و نەبوونی سەربەخۆیی ماددی کاریگەریەکی گەورەی هەیە لەسەر ئەم دیاردەیە. کاتێک تاک لە ڕووی ئابوورییەوە سەربەخۆ نەبێت، ناچار دەبێت پەنا بباتە بەر سیستەمێک کە بژێوی ژیانی دابین دەکات، ئەگەرچی ئەمە بە نرخی لەدەستدانی ئازادییەکانی بێت.

لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە، ترس لە ڕەخنە و دەرکەوتن وەك کەسێکی جیاواز لە کۆمەڵگادا، وادەکات زۆر کەس پەنا ببەنە بەر ژیانێکی

دووبارە و یەکسان لەگەڵ ئەوانی تر. ئەمەش دەبێتە هۆی پوکانەوەی داهێنان و خۆدەربڕین کە دوو بنەمای سەرەکی ئازادین.

سیستەمی پەروەردە لە باشووری کوردستان، کە زیاتر لەسەر لەبەرکردن و دووبارەکردنەوە بەندە تا بیرکردنەوەی ڕەخنەیی، ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە بەرهەمهێنانی نەوەیەك کە ناتوانێت بە شێوەیەکی سەربەخۆ بیر بکاتەوە و بڕیار بدات.

چارەسەرکردنی ئەم کێشەیە پێویستی بە گۆڕانکاری بنەڕەتی هەیە لە چەندین ئاستدا: پەروەردە، ئابووری، و کۆمەڵایەتی. پێویستە سیستەمێکی پەروەردەیی نوێ دابمەزرێت کە بیرکردنەوەی ڕەخنەیی و سەربەخۆیی تاک بەهێز بکات. هەروەها، دابینکردنی هەلی کار و دەرفەتی ئابووری باشتر دەبێتە هۆی بەهێزکردنی سەربەخۆیی تاك و کەمکردنەوەی پشتبەستن بە سیستەمە کۆنەکان.

-بەشی یەکەم، هەمان بابەت بەردەوام دەبێتن لە زنجیرەکانی تر.

نامەکانم "شەماڵ بارەوانی".. نامەی دووەم

ئازیزەکەم، پێشتر لەوانەو بووم لە هیوا، زۆر بە گەشبینییەوە لە ژیانم دەڕوانی. ماوەیەکە دەردی(نیچە)*م گرتووە و هەست بە تەنیاییەکی زۆر کوشندە و تێکشکێنەر و تاقەتپڕوکێن دەکەم. لەناو ئاپۆڕاش هەر وام. تەنیاییەک، برینێکی زۆر قووڵی لەسەر ڕۆحم دروست کردووە. هەست دەکەم لە سنوورەکانی ڕمانی دەروونی زۆر نزیک بوومەتەوە. ئاخ! چەند ئارەزووی قومێک ئاسوودەیی دەکەم. تکایه تۆ پێم بڵێ، تۆ بڵێیت ئەوە حاڵەتێک نەبێت لە شێتی؟ ئەی بۆچی من وام بەسەر هاتووە؟ هەموو هیواکانم لەدەست داوە و باوەڕم بە هیچ کەسێک و هیچ شتێک نەماوە. ئازیزی من، تا بۆت دەکرێت هەرگیز بڕوا بە وانی تر مەکە. من زۆر متمانەم لەسەر ڕۆنان، کەچی هەموویان فەیک و دووڕوو دەرچوون. گەر تۆ لە ژیانمدا نەبایت، دەمگوت: تەنها پێویستم به میوزیکێکی ئارامبەخش و پێکێک شەراب و سەگێک هەیه. دەمێکە ئەو هەستەم لا دروست بووە، تەنها پێڵاوەکانم بە کەڵکم دێن

و دەتوانم پشتیان پێ ببەستم! ببوورە کە وا دەڵێم. بەڵام ئەمە حەقیقەتێکە و دەبێ ددانی پێدا بنێم.

---

*(فرێدریش ویلهێلم نیچە -٥ی تشرینی یەکەمی ١٨٤٤ – ٢٥ی ئابی ١٩٠٠)، فەیلەسووفێکی ئەڵمانییە.

سیاسەتی ئیسرائیل لە شەڕەکانی غەززە و لوبناندا کۆتاییەکی ڕوونی نییە!.. عوسمانی حاجی مارف

لە سەعاتەکانی دوای ڕاگەیاندنی کوژرانی یەحیا سنوار بەرپرسی مەکتەبی سیاسی بزوتنەوەی حەماس، چەند ناوچەیەک لە کەرتی غەززە گەمارۆدراو کەوتە بەر بەردومانی چڕەوە و کوشتاری خەڵکی مەدەنی نەوەستا. تەواو بە پێچەوانەی ئەوانەی باوەڕیان وابوو دوای تیرۆری سنوار شەڕ کۆتایی دێت و ژیان ئاسایی دەبێتەوە. دەندەیی و ستراتیژی ناتانیاهۆ بۆ داگیرکاری و وەستانەوەی بەرامبەر چارەنوسی فەلەستین، لەوە واوەترە بە تیرۆری سەرکردەکانی حەماس و حزبوڵڵا، بەردمان و کوشتارو شەڕی وێرانکەر ڕاگرێت، یان بە ئاسانی دەست لە هێرشەکانی بەرامبەر ئێران هەڵبگرێت. بەداخەوە شەڕەکە نەوەستاوە و کوشتار بەردەوامەو لەهەمانکاتدا ئەگەری فراوانکردنەوەی شەڕەکە ئەگەرێکی زیاترە.
کوشتنی سنوار هیوای بە هەندێک دا کە ڕەنگە ڕێگە خۆش بکات بە زیندووکردنەوەی دانوسان بۆ ئامانجی گەیشتن بە ڕێککەوتنێک، گوایە بایدن لەمێژە هەوڵی ئاگربەست لە غەززە و ئازادکردنی بارمتەکان دەدات، بەڵام دەرئەنجامێکی لەوشێوەیە بەهیچ شێوەیەک دڵنیا نییە. ئەمەش لە لێدوانەکانی بایدن دا ڕەنگدەداتەوە کە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا ڕوبەڕوی کێشەی یەک لە دوای یەک و ئاڵۆز دەبنەوە.
هەروەها پلانی ناتانیاهۆ زیاتر بۆ پاراستنی ئیسرائیلە بۆ دوای

جەنگ، تا گەر ئیسرائیل سەرکەوتنی گەورەتریش بەدەست بهێنێت، هەوڵئەدات بەشی باکووری غەززە لە ژێر داگیرکاری هەمیشەیی ئیسرائیلدا به▯▯ت▯وەو دەستەیەکی حوکمڕانی دامەزرێنن کە حەماس لەخۆنەگرێت، بەڵام بزوتنەوەی حەماس دوای ساڵێک لە ئۆپەراسیۆنە سەربازیە چڕەکان هێشتا چالاکە. تا ئێستا ۱۰۱ بارمتەی ئیسرائیلیان ڕادەست نەکردۆتەوە.

پلانی ناتانیاهۆ لە باکووری کەرتی غەززەدا سەپاندنی گەمارۆیەکی تەواوە، کە داوادەکات هەموو هاوڵاتیانی مەدەنی غەززە ناوچەکە بەجێبهێڵن، هەموو ئەو کەسانەی کە لەم ناوچە سەربازیە وێرانکراوە داخراوانەدا ماونەتەوە، بە شەڕکەری دوژمن هەژمار بکرێن و دەرگای هاوکاریان لێداخرێت. هێزەکانی ئیسرائیل ناوچەیەکی بەرفراوانی باکووری غەززەیان گەمارۆداوە و داخستنی ڕێگاکان ڕێگری لە گەیاندنی پێداویستیەکان بۆ خەڵکی ناوچەکە دەکات، تا فەلەستینەیەکانی غەززە ناچاربن ناوچەکە بەجێبهێڵن و چۆلی کەن بۆ ئیسرائیلیەکان.

ئامانجی سەرەکی حکومەتی ئیسرائیل لە غەززە کۆتایبه▯نانە بە حەماس، گەر ئەو کۆتایبه▯نانەی حەماس لەسەر کوشتاری تەواوی دانیشتوانی غەززە بکەوێت، دەست ناپارێزێت، چونکە ناتانیاهۆ باش دەزانێت تا وەڵام بەکێشەی دامەزراندنی دەوڵەتی فەلەستین نەداتەوە، کە نایەوێت بیداتەوە، زمینەی دووبارە بوژانەوەی حەماس هەیەو خاوەنی بنکەی فراوانی پشتیوانی جەماوەریە لەنێو دانیشتوانی فەلەستیندا.

ئیسرائیل لە مانگی سێپتەمبەری ڕابردودا بە فەرمی ڕایگەیاندوە، کۆتایبه▯نان بە هێرشەکانی حزبوڵڵا بۆ سەر باکووری ئیسرائیل ئامانجێکی شەڕەکەیەتی. بەڵام بە دوای تیرۆرکردنی بەشێک لە سەرکردەکانی حزبوڵڵا، پلانێکی دیاریکراوی ڕۆشنی نیە. دەیانەوێت ناوچەیەکی پاراستن لە دیوی سنوری لوبنانیش دابمەزرێنن، کە حیزبوڵڵا و گرووپە چەکدارەکانی دیکەی فەلەستین وەک حەماس نەتوانن چالاکی تێدا بکەن.

لە کاتێکدا کە لەشکرکێشی ئیسرائیل بۆ سەر لوبنان بە هێواشی بەرەو پێش دەچێت، بەڵام پلانێکی رۆشنی بۆ پاراستنی ناوچەی پارێزراو نەخستۆت▯وو، جگە لەوەی بەردەوام دەبێت لە پەسەندکردنی فشارە سەربازیەکان دژی حزبوڵڵا لە لوبنان، تا ئەوکاتەی تواناکانی ئەو گروپە بە شێوەیەکی بەرچاو کەم دەبنەوە یان لەناو دەچن .

ئەگەر ناتانیاهۆ ڕایبگەیەنێت کە دواجار لە غەززە یان لوبنان دەکشێتەوە، ئەوا مەترسی لەدەستدانی پشتیوانی ڕاستی توندڕەو دەبێت، بەمەش لایەنگرانی ڕاستی ناوەڕاست لەدەست دەدات و مەیلی

وەستانەوەی ئ□ پۆزسیۆنێک ل□ بەرامبەر خۆیدا دەجوڵێنێت، کە دواتر ئەو ئۆپۆزسیۆنە سوود لە ماندوێتی سەردەمی جەنگ وەردەگرن لە بەرامبەر ناتانیاهۆدا.

لایەنە ڕاست توندڕەوەکان زیاتر پشتگیری لەو ب□ژاردەیە دەکەن و ئاواتەخوازن بۆ نیشتەجێکردنی ئیسرائیلیەکان لەغەززەدا، هەروەها فراوانکردنی نیشتەجێبونی ئیسرائیلیەکان لە باشووری لوبنان بۆ دەستەبەرکردنی ناوچەیەکی پارێزراو.

ناتانیاهۆ مێژوویی□کی دوور و درێژی تۆمارکرد لە پشتگوێخستنی بڕگەکانی ڕێککەوتنەکانی ئۆسلۆ و یاسا نێودەوڵەتیەکان، بە پەسەندکردنی نیشتەجێبونەکان لە کەناری ڕۆژئاوادا، بەبێئەوەی بەڕوونی سیاسەتی کۆنترۆڵکردنی هەمیشەیی بەسەر ئەو ناوچانەدا ڕابگەیەنێت. بۆیە ئەم سیاسەتە زیاتر بەوە وەسف دەکرێت کە کاریگەری لەسەر یەکلایکردنەوەی کۆتایی هێنان بە چاوەڕوانکردنی نێوان فەلەستینیەکان و ئیسرائیلیەکاندا دەهێنێت، کە نیشتەجێکردنی ئیسرائیلەیەکان لەو ناوچانەی بۆ پارستنی ئیسرائیل پێویستیانە لای ناتانیاهۆو راسترەوە توندرەوەکان مەسەلەیەکی براوەیە.

ئیسرائیل بەردەوام دەبێت لەسەر ئاراستەی داگیرکاریەکی سەربازی کراوە لە غەززە، کە کۆنترۆڵکردنی سنوورەکانی لەگەڵ میسر و غەززە لەخۆدەگرێت، ئەمەش وادەکات گواستنەوەی فەرمی دوای جەنگ بۆ کۆنترۆڵکردنەوەی فەلەستین لە کەرتی غەززە لەلایەن هەر هێزێکی فەلەستینیەوە قورس بێت. لەم نێوەندەدا پێدەچێت ئیسرائیل درێژە بە ستراتیژی هەڵکوتانەسەر و کشانەوە بدات بە بەکارهێنانی هێزێک کە لە هەزار بۆ چوار هەزار سەرباز پێکهاتووە، نەک ئەو یەکە بچوکانەی کە تایبەتمەندی ئۆپەراسیۆنە سەربازیەکانین لە کەناری ڕۆژئاوادا.

لەکاتێکدا ئەم ستراتیژە لە داگیرکردنی کەرتی ڕۆژئاوا لەلایەن ئیسرائیلەوە جێبەجێدەکرێت، بەڵام حکومەتی ئیسرائیل بەشێوەیەکی یاسایی وەک داگیرکاری پێناسەی ناکات. لەبری ئەوە وەک بەردەوامی ئۆپەراسیۆنی شەڕێکی درێژخایان کە لە دژی یاخیبونێکی ناوخۆی ئیسرائیل ئەژماری دەکات و حکومەتەکەی لەو یاخیبوونە دەپارێزێت، بەڵام ئەم ستراتیژە دەبێتەهۆی ئەوەی کە گواستنەوەی دەسەڵات لە دوای شەڕی غەززە قورس□ ب□ت، چونکە پێناچێت حەماس بەبێ قایلبوونی پێگەیەک لە دەسەڵاتی غەززەدا بە ئاگربەست ڕازی بێت، لە لایەکی تریشەوە پێدەچێت ئیدارەی ناتانیاهۆ ئامانجەکانی جەنگی خۆی لە لوبنان بە فراوانی بهێڵێتەوە تا ئەوکاتەی کە بتوانێ حزبوڵڵا گۆشەگیرکات.

ئەم ئامانجە لەگەڵ وێرانکردنی بەربڵاوی ژێرخانی سەربازی و مەدەنی لە باشووری لوبنان دەبێت، بۆئەوەی ناوچەکە نەگونجاو بێت بۆ

جێگیرکردنی هەر هێزێکی میلیشیایی. دواتریش بەوشێوەیە سود لە دانوسان وەردەگرێت. ئەمەش ئیسرائیلیش پابەند دەکات بە بەردەوامی ململانێیەکی سەربازی ئاشکرا لە باشووری لوبنان لەگەڵ حزبوڵڵادا، تا دواتر بە چارەسەری دیپلۆماسی یان داڕمانێکی شکستخواردوی یەکێک لە لایەنەکان کۆتایی دێت، ئەم دۆخەش کۆتاییەکەی نادیارە.
توندڕەوانی نێو حکومەتی ئیسرائیل بەبێ سیاسەتێکی دیاریکراو هەوڵدەدەن ئەجێنداکانیان بۆ نیشتەجێکردنی ئیسرائیلییەکان لەغەززە و ئاسایکردنەوەی بنیاتنانی نیشتەجێبوون لە باشووری لوبنان بەرەوپێش ببەن. ئەمەش پەیوەندییەکانی ئیسرائیل لەگەڵ ئەمریکا و وڵاتانی عەرەبی زیاتر ئاڵۆز دەکات.
ئاسایکردنەوەی بیرۆکەی نیشتەجێبونی ئیسرایلییەکان لە کەناری ڕۆژئاوا و کەرتی غەززە ساڵانێکی زۆری خایاندووە لە کۆمەڵگەی ئیسرائیلدا، پاش دەیان ساڵ لە فراوانبوون و گۆڕانکاری لە ڕای گشتیدا، زۆربەی ئیسرائیلییەکان گەیشتنە ئەو ئەنجامەی کە نیشتەجێبونەکان بە تایبەتی لە کەناری ڕۆژئاوا، لە هەر پێککەوتنێکی کۆتاییدا لەگەڵ فەڵەستینییەکان هەمیشەیی دەبن، واتە دەبێت فەلەستینییەکان بەشێک بن لە ئیسرائیل.
بەوپێیەی حکومەتی ئیسرائیل وردەکاری سیاسەتی نیشتەجێکردنی خۆی لە غەززە یان لوبنان ناخاتەڕوو، پێدەچێت لایەنگرانی ڕاستی توندڕەو و بەشێک لە وەزیرەکان لایەنگری بۆ پێشخستنی ئامانجی نیشتەجێبون لە هەردوو ناوچەکەدا بکەن، بۆ ئەم نەخشەیەش بەیان گرنگ نیە شەڕەکە چەند دەخایەنێت و پێیان گونجاو نیە دانوسان بکرێت.
نەبوونی هیچ سیاسەتێکی ڕوونی حکومەتی ئیسرائیل لە چۆنیەتی نیشتەجێکردن ئیسرائیلییەکان لە غەززەو لابردنی فەلەستینییەکان، بەو مانایەیە کە بەگەڕانەوەی دانیشتوانی ئیسرائیل بۆ غەززە، دەبێتە هۆی ئاوارەبونی هەمیشەیی فەلەستینییەکان لەو ناوچانەدا.
لە کاتێکدا پێدەچێت بەهۆی درێژەکێشانی شەڕەکە لە ماوەیەکی نزیکدا نیشتەجێبونەکان لە باشووری لوبنان لەنێو بەشێکی زۆری ئیسرائیلییەکاندا بە ناپەسەند بمێننەوە، بەڵام لایەنگرانی نیشتەجێبون، هەوڵدەدەن باشووری لوبنان وەک ئامانجێکی داهاتووی داگیرکاری و نیشتەجێبون لە گوتاری گشتیدا ئاسایی بکەنەوە، بە تایبەت کە شەڕی لوبنان بەردەوامە، لەملاشەوە نەک هەوڵێکی عەمەلی و جدی لە ئەمریکاو ڕۆژئاوا بۆ کۆتایی ئەم شەڕە نەخراوەتەڕوو، بەڵکو پێداگری بە پشتیوانی لە ئیسرائیل و تاوانەکانی ڕێچکەیەکی بەردەوامە. لەهەمانکاتدا ململانێی زلهێزەکانی دنیا، تائێستا ڕەنگدانەوەیەکی وەها نیشان نادات کە دۆخەکە بەرەو کۆتایی ئەم شەڕە بەڕێت، واتە دەتوانین بڵێین کۆتایی ئەم شەڕە ڕوون نیە، مەگەر

گەورەبوون و فراوانبونەوەی فشارێکی بەرفراوانی ناڕەزایەتی جەماوەری جیهانی بەر بەم کارەسات و هێرشانەی ئیسرائیل بگرێت.

عوسمانی حاجی مارف

گفتوگۆی ڕۆژنامەی ڕەوت لەگەڵ شیرین عەبدوڵا دەربارەی هەڵبژاردنی پەرلەمان

شیرین عەبدوڵا: ئەم پەرلەمانە بە هەموو لایەنە ناکۆکەکانییەوە، لە ڕاستیدا لە سەر یەک خاڵی زۆر سەرەکی یەکدەستن، ئەویش پیاوسالارییە … و هیچ ئاسۆیەکی ڕووناکتر بە ژنان نادات.

ڕەوت: زۆر لە لیستەکان باس لە جیاوازی ئەم هەڵبژاردنە دەکەن لەوانی پێشووتر، وە بەزۆری باس لە تێکشکانی زۆرینەی ڕەهای کورسییەکانی پەرلەمان لەلایەن (پارتی)ـیەوە دەکەن، بەهۆکاری جۆراوجۆر، نەمانی کۆتا، کەمی تەزویر، کۆمسیۆنی سەربەخۆ و بێلایەن و چێیکی دەنگەکان هەر لەلای سندوقەکان و ئایا ئەگەر ئەمانە وابن مانای ئەوەی دەدات، کە بەڕاستی ئاڵوگۆڕ لە سیستەمی پەرلەمانی کوردستان ڕوودەدات، بەتایبەت لە بەرژەوەندی ژنان؟
شیرین عەبدوڵا: هەموو ئەو بەناو گۆڕانکاریانەی لە سیستەمی پەرلەمانیدا باسی لێ دەکەن، هیچ شتێک نییە جگە لە دانی ڕووکەش و پەردەیەکی مەدەرن بە سەر درێژەدان بە کۆنەپەرستی و بێ مافی ژنان و هەموو ستەملێکراوانی کۆمەڵگا. ئەوەندەی پەیوەندی بە ڕزگاری ژنانەوە بێت، کاتێک دەتوانین باسی گۆڕانکاری ئەرێنی و باش بکەین لە بەرژەوەندی ژنان، کە ژنان لە هەرێمدا هەست بە ئاسوودەیی بکەن؛ چ لە ماڵەوە و چ لە شوێنی کار و چ لە سەر شەقام و ڕێگاوبانەکانی ئەم ووڵاتە. ئاسوودەیی بە مانای ئەوەی:
لە مەترسی کوشتن و سوتاندن و توندوتیژی و دەستدرێژی جۆراو جۆری ناو خێزان و دەرەوەی بە دوور بن.
ژن و پیاو یەکسان بن لە بواری خوێندن و کار و بڕیاردان لە سەر چارەنووسی خۆیان و خانەوادەکانیان.

ه□□ش□ی پێشێل کردنی مافە کەسایەتی و کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانیان لەسەر نەبێت.
ناچار نەبن واز لە کارکردن، یان خوێندن و چالاکییەکانی تریان ب□□نن و بخزێنە مالەوە بۆ بەخێوکردنی مندال□ و پیر و نەخۆشەکانی فامیلییەکانیان بۆ پڕ کردنەوەی ئەو کەلێنانەی سیستەمەکە و دەسەڵاتداران دروستیان کردوە بە بۆنەی تێکدانی سیستەماتیکی کەرتە گشتییەکانی تەندروستی و خوێندن و خزمەتگوزاریییەکانی ترەوە.
ژنان بتوانن بە ئاسانی دەستیان ڕابگات بە خزمەت گوزاری تەندروستی و دادگایی بۆ کێشەکانیان، وە بەبێ هیچ ڕێگرییەکی کۆمەڵایەتی یان ئابووری.
ژنانی دوو گیان یان نەخۆش بەرەو ڕووی گومان و سوکایەتی و توندوتیژی نەبنەوە.
بە چاوی سووک و باوەڕ پێ نەکردنەوە سەیری کێشە یاساییەکانیان نەکرێت.
کاتێک توشی توندوتیژی و زەوت کردنی مافەکانیان دەبن هەست بە پشتگیری تەواوی یاسا و دامودەزگاکانی بکەن.
بە هۆی چالاکی سیاسی و کۆمەڵایەتی پێشکەوتنخوازیەوە تووشی کوشتن و ئەشکەنجە و شاڵاوی کۆنەپەرستانە نەبن.
ئەگەر باس لە گۆڕانکاری بکەین، ئەمانە و زۆر خاڵی دیکە هەیە کە دەبێت پێوەرەکانمان بێت بۆ گۆڕانکاری و لەخۆمان بپرسین ئایا ئێمە وەک ژنان تا چ ڕاد□یەک ئومێدمان بە هیچ کام لەم لایەنانە هەیە و ئایا شەڕ و پ□ک□داچونەکانیان چەند پەیوەندی بە ژیان و خۆش گوزەرانی ئێمەی ژنەوە هەیە و چەند لە نیگەرانی و بێ مافیەکانی ئێمەی ژن کەم دەکەنەوە. ئەو ئاڵوگۆڕانەی سیستەمی پەرلەمانی کاتێک مەعنای دەبێت کە بەشێک بێت لە پاکێجێکی ئاڵوگۆڕی یەکسانیخوازانە و ئازادیخوازانە لە سەراپای (کوللی) سیستەمەکەدا، بەڵام دەبینین پەیامەکانیان پڕە لە دەمارگیری مەزهەبی و کۆنەپەرستی و دژە ژنی و دژە ئازادی.

ڕەوت: زۆر لە حیزبە نوی□کان (نەوەی نوێ، ڕەوتی هەڵوێست، بەرەی گەل) دەڵێن ئەگەر خەڵک بایکۆتی هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان بکات، ئەوە بە قازانجی (یەکێتی) و (پارتی)یە و بۆیە پێویستە خەڵک بەبەرفراوانی بەشداری ئەم دەرفەتە بکەن، ئێوە دەڵێن چی؟

شیرین عەبدوڵا: ئەوان پێویستیان بە دەنگە بۆ مسۆگەر کردنی کورسییەکانی پەرلەمان و بەشی خۆیان لە تاڵان و ج□ت□گ□ری و

گەندەڵی ڕژێمدا. ڕاستە لەوانەیە بەشداری نەکردن لە دەنگدان لە بەرژەوەندی (یەکێتی) و (پارتی) بگەڕێتەوە، بەڵام نە ئەوان و نە هێزە تازەکانیش هیچ ئاسۆیەکی ڕووناک بۆ باشتر کردنی ژیان و چارەنوسی ماف زەوتکراوەکانی هەرێمیان پێ نییە.
بە لای منەوە ژنان و هەموو توێژە ستەملێکراوەکان ئەگەر پەنجە مۆری خۆیان بدەن لەم هەڵبژاردنە ئەوە دەنگدانە بە چەسپاندن و درێژە پێدانی کۆنە پەرستی و ئەو پیاو سالاری و سیستەمە دژە ژنەی کە چەندین ساڵە هەیە و ئاسوودەیی لێ بڕیوین. ژنان و کرێکاران و نەداران بە درێژایی تەمەنی ئەم هەرێمە، هەمیشە و بە شێوەیەکی سیستەماتیک دوور خراونەتەوە لە سیاسەت و بەشداری کردن لە بڕیاردانی چارەنووسی خۆیان. ئەم هات و هوریایەی کە دەیبینین و دەیبیستین لە ڕاستیدا هیچ مانایەکی واقیعی بۆ ژیانی زۆربەی هەرە زۆری ژنان و چەوساوەکانی ئەم هەرێمە نییە و هیچ لەو دۆخە سامناکەی ژیانیان کەم ناکاتەوە، بە پێچەوانەوە، ئەم پەرلەمانە بە هەموو لایەنە ناکۆکەکانییەوە، لە ڕاستیدا لە سەر یەک خاڵی زۆر سەرەکی یەکدەستن، ئەویش پیاوسالارییە و درێژە پێدانی ئەو سیستەمە دڕین و نەرینەییەی چەوسانەوەی ژنان و ستەم لێکراوانە و هیچ ئاسۆیەکی ڕووناکتر بە ژنان نادات.
ڕەوت
: بەرنامەی سیاسی و ئابووری و ئاڵوگۆڕ لە ژیانی خەڵکی کوردستان، بەتایبەت کرێکاران و هەژارانی کوردستان لە هیچ لە لیستەکان دا نەهاتووە، یان زۆر بەکەمی هاتووە، ئایا بە کاریگەری ڕەوتی کۆمەڵایەتی و سۆسیالیستی بەم هەڵبژاردنەوە لاوازە و گوشاری ناڕەزایەتییەکانی بەم هەڵبژاردنەوە زۆر کەم دیارە و زیاتر مۆرکی شەڕێکی حیزبی ڕووتە لەسەر کورسی دەسەڵاتی سیاسی و سەرمایە و مەنەپۆلکردنیانە؟

شیرین عەبدوڵا: ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانەکان لە هەرێمدا ڕۆژ بە ڕۆژ لە زیادبووندایە، بەڵام تائێستا نەیتوانیوە ببێتە فشارێکی جددی لەسەر دەسەڵات، لە لایەک بە هۆی سەرکوتی خوێناوی و لە لایەکی ترەوە بە هۆی نا ئامادەیی و کەم ڕێکخراوبوونی هێزی چینایەتی کرێکاران و زەحمەتکێشان بۆ گۆڕینی تەرازووی هێزەکان لە کۆمەڵگەدا.
ئەم حیزب و لایەنانەی شەڕی پەرلەمان دەکەن ئێستا، زۆر نامۆن بە داخوازییەکانی ژن و پیاو و لاو و منداڵ و پیری هەرێم و خۆشگوزەرانییانەوە لەبەرئەوەی کە ئەوان نوێنەری ئەم خەڵکە نین و بەرژەوەندییەکانی ئەمانیان لە ئاجێندەدا نییە، بە پێچەوانەوە،

دەبینین کەمپەینەکانیان لەسەر ستایڵی دۆناڵد ترەمپ و س□رک□کانی ئەمریکا و ئەوروپا بە تێچووی چەندەها ملیۆن دۆلار بەڕێوە دەچێت، وەڵامی ئەوان بۆ کێشەکانی مووچە و بێکاری و گرانی و نەبوونی ئازادیەکان، سەرکوتی زیاتری ناڕەزاییەتییەکان و کوشتن و دەستگیرکردنی چالاکوانان بووە و هیچ چاوەڕوانییەک ناکرێت کە لە پەرلەمانی داهاتودا شتێکی جیاواز بکەن.

٢٠٢٤-١٠-١٨

سەر زەمینی قسە دوورەکان، مانەوە وەک دواین جۆری مردن.. سۆران ساڵح

هەموو شتێک دەربارەی دڵشکاندن دەزانم
ئەوەش دەزانم کە بیرەوەری،
وەک ڕاوچییەک دەیەوێت ڕاوم بکات.
ئەگەرچی خۆم لەم ڕاکردنە ڕانەهاتووم
بەڵام ئازارێک هەیە گۆرانییەکانم دەمژێت،
شەوێک هەیە هێندە تاریک بووە،
قاچی لەوە دەرچووە ڕاست بڕوات.
بۆ ئەوەی ڕووناکیم نەکوژێتەوە
بۆ ئەوەی پەشیمانی لە دوایدا،
بەردم بە چۆکی دا نەدات، ڕۆیشتم.
چونکە ڕاوەستان ئیشی ئەوانەیە،
کە ڕێگاکان بە خواری دەبینن.
من بۆ ئەوەی ئەم ڕێگایە بناسمەوە
دەبێت بەردەوام ببم.

لەم ڕێگایە
هەرچەندە هاوارم کرد، نەبیسترام
هەرچەندە ژانم هەبوو، نەهاتن
مر□ق ک□ □□نگی نەما؛ بێناز دەکەوێت

مرۆڤ کە ناوەوەی سەرمای بوو؛ هەستی دەمرێت
بۆیە بە خەم و دەنگێکی برسییەوە
بە خەم و ژانێکی توندەوە، ڕێگام گرتە بەر.
بەڵام چونکە بەرگی ئەم تەنیاییە
هێندە ئەستوور بوو
نەمتوانی بەر گوێی زەوی بکەوم.

لە شارێک دەژیم
ڕۆژە خراپەکان لە بەر چاومدا،
وەک وێنەیەکی شیعری خراپ زاوزێ دەکەن.
دڵتەنگی وەک هەورێکی مات،
بارانی خۆشبەختیم لێ قەتیس دەکات.
ئەوەی کێشەیە ژیان هەر ئاسایی دەڕوات!
چۆن ساڵەکان وشک نابن؟
چۆن پێکەنینەکان بێ ماڵ نابن؟

کە ڕۆیشتم، ماڵم لە دەستدا
ناچار، چارەنووسی ئەم دەرگایەم دایە،
دەست دیوارە لەرزۆکەکان.
ئەستاش وەک هەفتەیەک،
سەبەری ڕۆژەکانم لێ ون بووە
وەک هەفتەیەک، هیچ کراسێکم
بە دڵتەنگی ڕۆژەکانم، نە دووریێە.
هەموو شتێک لێرە تاریک بووە،
مردن نەبێت!

هەرچەندە لێرە شەوەکان درێژن
من لە ڕۆژە کورتەکان بەجێ مام
چونکە هیچ هاوڕێیەکم نییە
گوێ لە شیعرەکم بگرێت
ناچار لە بەر خۆمەوە، وێنەی ڕووبارێک دەکێشم
کە جۆگەلەیەک بێتاقەتی کردووە، بێتاقەت دەبم
بەڵام چونکە هیچ شەوەکیش ئی من نەبوو،
تەنیا دەمێنمەوە.

لەنێو ئەم تەنیاییە دا
دەنگم کە چاڵاکترین چەکی زەمانم بوو
بوو بە تەرم.

شەقامەکانیش خەونەکانم قوت دەدەن
ئەو شەقامانە تەنیا بۆ ئەوە دروست کراون،
کە ئازارەکانی من بژمێرن!
دوور دەڕۆم، چونکە نەمتوانی مەودای ئەم فەرامۆشییە ببڕم.
هەتا ڕابردووم چیرۆکێکی خنکا و بێت/ سۆراغ بۆ شیوەنێکی نەبڕاو/ د□کەم.

کە ڕەشەبا هەڵی کرد
کە دایکم بە غەمگینی
لەبەر دەرگا دانیشتبوو ترسام
هەرچەندە بیرم لە برینی خۆم دەکردەوە
هەرچەندە برینی خۆمم لێ دیار بوو
بەڵام چونکە لە پاییزدا، کەسێکم خۆش ویست
وەک دارێکی ئەستوور، بەرگەم گرت و نەشکام.

سۆران ساڵح

ستیڤانیش مرد.. شیعری نەوزاد بەندی

(بۆ مەرگی ستیڤان شەمزینیی)

بە دوو دێڕ ..تەنها دوو دێڕ ،
ووتیان ستیڤان جێی هێشتین ،
ئەو پیاوەی پڕ بوو لە نووسین ..
ئەوەی بەناو
ئەو هەموو جەنگەدا ڕۆیشت و
قەت تێکنەشکا
ئەوەی بە شەقاما ئەڕۆیشت ،
بە لێزمە ووشەی لێ ئەتکا ..
لە نانەوا ، تا سەرەی ئەهات ،
ئەو ناوەی پڕ ئەکرد
لە باڵی شیعر ..

ئەو کوڕی پێنوس و ..
نەوەی لاپەڕە بوو ..
قامکەکانی نە دەمەنچەیان گرتبوو ..
نە دار لاستیک ..
نە قۆچەقانی ..
نەجارێ مشتەکۆڵ□ یەکی وەشان ..
دەست سپی بوو ، ستیڤان ، زۆر دەست سپی بوو ،
لە قەڵەم زیاتر ، هیچ شتێ
لای ئەو نەبوو ..
لەناو ئەو هەموو فیشەک و
بەرد و تاوێرەدا ، وەکو
فەقێیەکی عاشق بە حوجرە ،
هەمیشە ،
بە چوار دەوری کتێبا تەوافی ئەکرد ..
لە لایەک ژوانی هۆنراوە و ..
لە لایەک بە دوای ئەستێرەی کشاوی میللەتەکەیدا ،
داوای ژیان و مافی ئەکرد ..
ئەو لە شارێکی ژەنگاوی و
میللەتێکی خوساوەدا ،
خەونی یوتۆپیای ئەبینی ..
لەناو ئەو هەموو عەشرەتە ،
به تیشێرتێک و
کاوبۆوە ..
لە ژێر کاسکێتەک□ یەوە ،
خەونی دوور و جیای ئەبینی ..
ئەو هەورێ بوو لە ووشه و پیت ،
لە هەموو شوێنێ ئەباری ..
تەنها بە دوو دێڕ ، نوسیان ،
ستیڤان مرد ..
دوو دێڕ ..
دوو دێڕی ناچاریی ..
ئیتر باسی ئەو قەڵەمانەیان نەکرد ،
کە لەدوای ئەو هەتیو کەوتن ..
باسی ئەو لاپەڕە بێوەژن و ..
ئەو شیعرە بێوە پیاوانە ..
باسی جینۆسایدی پیت و ..
ئەو هەموو کتێبە مات و

تاساوانە ..
باسی ئەو ڕێبازە چۆڵەی
کە بێ ئەو ،
نەیزانی چی بکا ..
بۆ کوێ بڕوا ..
ئەو زەردەخەنە تاساوە و ..
ئەو هەناسە سوارانەی
کە هیچ لێوێ ،
کە هیچ سنگێ ،
مافی مانەوەی پێ نادا ..
لێرە بە دوو دێڕ ئەتکوژن ..
بە چلەیەکی ماتەمینیی ،
مەرگت دووپات ئەکەنەوە ..
گۆڕەوشار و
ئازاری دابڕانەکەت ،
جەندەها قات ئەکەنەوە ..
کەس ناپرسێ ،
بۆچی لەسەر ئەم مەرزە ،
نووسەر وا لە پڕ ئەمرن ؟
کەچی تابێ ،
سمێڵی سیاسیی ڕەشتر ..
شەوانی سیاسیی سوورتر ..
ملیاری سیاسیی زیاتر ..
ملی سیاسیی پانترە ؟
کەس ناپرسێ ،
بۆچی نووسەر لەم سەر مەرزە ،
وا غەریب و
نەخۆش و
مات و
هەژارن ؟
وا بێ کەس و
تەنیا و
وون و
بریندارن ؟
بە دوو دێڕ ،
تەنها بە دوو دێڕ ،
نوسیبوویان ستیڤان مرد ..

ئیتر
باسی ئەو هەموو پیتەیان نەکرد ،
کە بە برسێتی و تینوێتیی ،
کۆڕەویان کرد ..
باسی ئەو هەموو تیرۆژ و
تیشکی خۆرەی
داوای ئیقامەی شەویان کرد ..
ئەو هەموو مێز و کورسی□ی
لە چاوەڕێی بێداریی ئەودا ،
لێک ئەترازا□ن و ئەپرۆتکێن ..
ئەو هەنگاوە نەنراوانەی
لە ژێر پێچکەی
تەنکەرە نەوتێکا ،
یەک یەک زیندەبەچاڵ ئەکرێن ..
بە دوو دێڕ ، ستیڤان مرد و ..
بڕ□ نەوە دیوەخانی
سیاسی□ هەمیشه سمێڵ ڕەشەکان ..
سیاسی□ نەمرە
کچۆڵە خۆرە
ئاسکخۆرە
چاوگەشەکان …

کوخێک لە تەما.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر

(١)
لە سپێدەیەک لە نورا..
بۆت گەڕام،
خەونی بوونیش..
بێ تۆ، نەبوونە!
(٢)
لە دوبارەبونەوەی ڕۆژەکان..

بێبەريم، دەشێ..
ئ□ بەديەت دوێنێ بوبێ!
(٣)
لەدەستمان چوو، ئێستا..
ساتە خۆڵەمێشيەكان ..
دوا ئاسەوارى گێژ□ نەى نێو بيابانە!
(٤)
چى جادويەكە ، زەرد□ پەڕ،،
دەوەنى ڕەوشەن، پشويەكى..
هەتا هەتا، ڕەهايى …
جوانى گوڵەزەردە خەوتوەكان
(٥)
كوخێك هەيە لە تەما،،
زەرياو مانگ و گەڵاو گوڵە هەڵاڵە..و..
سرووتى ئەفسونى جەستەيەك مەست..
بە فەرامۆشكردنى خەمە جوانەكانى ئەو،
سەكسيفۆنژەنى ناديارى ئێوارەيەكيش..
وون لە زەلكاوى ڕەنگينى پشت دارستانە ..
ش□ بەنگپۆشئامێزو..
گەنجينە شيعرى بوهەيمى!
(٦)
بێدارى دەريا..
بەديار سەماكەرە ماسكدارەكانى گزنگ..
مانگێك بەدەفەوە حاڵى گرتوە..
گەلاوێژى جەستە تەڕ بە بارانى جوانى..
فرمێسكى زومردى ئەكاتە گڕى ژوان!
(٧)
بە فرمێسك و هەڵاڵەو ئاورينگى..
شەوێكى پەمەيى ، دەگەمە..
پردى خەياڵ، كە پاشماوەى باڵى ئاويينى ..
فريشتە خەمگينەكانى دواى كۆچى تۆى لێجێما
(٨)
بە زەنگۆڵەى ئەستێرە خۆكوژەكان ،
سوێندبێ، هەميشە تەمەنم بۆت ..
پايزە گەڵا خەزانى عيشقت بێ،،
(٩)
ئاى زەريا! من كۆيلەو..

دێوا نەی..
شەپۆلە بەخوڕە درەوشاوەکا نتم
(١٠)
بەهرەیەکم پێویستە
ئەی ئەهریمەنی شیعری یاخی..
تا لە خونچە ڕەشەکانی داری زڕی مەرگ
خەرەندی ئەم ڕێگا تەمتومانەی ..
درەوازەی خۆری ئاوابووی چاوی ئەو،،
بکەمە فوارەی تەقیوی نێو هاژەی خودی ڕەها

ڕۆمانی (وێڵگەی یادەوەرییە گریمانکراوەکان) بەزمانی فارسی ب□ڵاودەکرێتەوە

ڕۆمانی (وێڵگەی یادەوەرییە گریمانکراوەکان) ، دووەمین ڕۆمانی (یوسف عزەدین)ە کەلەلایەن وەرگێڕ (باست مرادی)ییەوە، دوای وەرگێڕانی ڕۆمانی (تەنها ڕۆژێکی سارد) بکرێتە فارسی و لەلایەن دەزگەی چاپ و ب□ڵاوکردنەوەی (انتشارات افراز) لەتاران/٢٠٢٤ ب□ڵاوبکرێتەوە. هەروەها بابت□کی تایبەتی لێکۆڵەر و نووسەر (هۆشەنگ شێخ محەمەد)؛ تایبەت بەڕۆمانەکە، کەلەکتێبی (دنیای تارمایی کاراکتەرە پەنهانەکان/دەزگای فام-٢٠٢٢) وەرگیراوەو بەزمانی فارسی ل□ پێشەکی ڕۆمانەکەدا ب□ڵاوکراوەتەو□ و پەرەگرافێکیشی خراوەتە سەر بەرگی دواوەی کتێبەکە.

پاڕادۆکسی شکەستی ئیسڕائیل!..2.. نووسینی: ئەلوف بێن.. وەرگێڕانی: حەسەن ڕازانی

چۆن سەرکەوتنی سەربازیی وڵات شکەستی سیاسی بەرهەم دەهێنێت!
نووسینی: ئەلوف بێن ٤ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٤
سەرچاوە: فۆڕین ئەفێرس
وەرگێڕانی: حەسەن ڕازانی

تێبینی: ئەم بابەتە کەمێک درێژەو نەشم ویست کورتی بکەمەوە. چونکە ئەمە تەڕجومەیە نەک ئامادەکردن تاکو تەنها بیرۆکەو پۆینت و سەرخاڵەکانی دەست نیشان بکەم. بە هەر شێوەیەک لەم ببڕیبایە لە گرنگییەکەم کەم دەکردەوە. ئەم بابەتە لە فۆڕین ئەفێرس دا بڵاوکراوەتەوە کە گۆڤارێکی وەرزییە و پەیوەستە بە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا. دەستی نووسەرەکانی تا ڕادەیەک ئاوەڵاکردوە بە ئەوەی بتوانن چی بەڕاست دەزانن بیڵێن. ئەو گۆڤارە نوسەری چەپ و لیبڕاڵی لە ناودا دەنووسێت. بابەتەکانی ناوی هەمویان دەگەنە ١٤ تا ٢٠ لاپەڕە. ئەوەش نووسەنێکی درێژە، هەر بۆیەش من بە بڵاوکردنەوە کردمە سێ بەشەوە. جا ئەو بابەتە هەم ئازادانە نووسراوەو هەم نووسەرەکەشی جولەکەیەو بەخۆشی سەرنووسەری گۆڤارێکی ئیسڕائیلییە بە ناوی هاڕێنتز. نووسەر لەم نووسینەیدا بە ئازادانە ڕەخنە لە ئیسڕائیل و سیاسەتە ڕەگەزپەرستەکەی و سیستەمی دەسەڵاتدارێتی باڵی ڕاستڕەوی نەو سیاسەتی ئیسڕائیل دەگرێ . هەروەها بە تەواوی پێوەوە دیارە کە هاوسۆزی کێشەی فەلەستینەو لە گەڵ فەلەستینییەکاندا بە درووستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیان هاوڕایە.(ح.ڕ)

بەشی دووەم :
بەردەوام بوونی ناتانیاهۆ لە دەسەڵاتدا لە گەڵ مێژووی ئیسڕائیلدا نایەتەوە!

ناتانیاهۆ بە ڕاکردنی لە بەرپرسیاریەتی و مناوەرەکردنێکی وردیشی دەستدایە تا مانەوەی خۆی و پۆڵکەی لە دەسەڵاتدا درێژە پێبدات، توانی خۆی ڕزگار بکات لەو لێکۆڵینەوە توندەی کە دەستی پێکردبوو لەسەر سیاسەتەکانی ناتانیاهۆ کە خۆی لە پێکەوە ژیان و گونجان

لەگەڵ حەماسدا دەبینیەوە و لە لایەکی تریشەوە کە گوێی بەو هەموو ئاگادارکردنەوانە نەدەدا کە سوپاو دەزگاکانی هەواڵگریی پێیان دەدا لەسەر هێرشی چاوەڕوانکراوی لەو جۆرەی حەماس بۆ سەر ئیسڕائیل. هەروەها هەوڵەکانیشی لە لاکەی ترەوە بۆ لاوازکردنی دەسەڵاتدارێتی فەلەستین کە هاوبەشی پێشووی ئیسڕائیلە بۆ چەسپاندنی ئاشتی. جا ئێستا لە ترسی شکەستهێنانی لە دەنگدان و بۆ دوای ئەوەشدا دەگەڕێت کە دادگاییکردنەکەی لەسەر گەندەڵی وەدوا بخات، ناتانیاهۆ تەنانەت خۆی لە دەنگدانی پێشوەختەش بەدوور دەگرێت! بەڵێ بەشی سەرەکی پلان و ستراتیژی ناتانیاهۆ ئێستا هەر ئەوەیە کە درێژە بەشەڕ بدات و تەنانەت بەربڵاوتریشی بکات تا بەرەو لوبنانیش بڕوات و ناشیەوێت لەگەڵ حەماس بگاتە هیچ ڕێکەوتنێک! جا ئەگەرئەو سیاسەتەی ناتانیاهۆ لە سەر حسابی تەواوی بە بارمتە گیراوەکانیش کە لە ناو غەزەو تونێلەکانی غەزەدان خەریکە هەر لە برسانا بمرن تەواو ببێت و بەسەرکەوتن بگات!

ناتانیاهۆ بۆ ئەوەی پارێزگاری لە دەسەڵاتی خۆی بکات هاتووە دەسەڵاتێکی یەکجار زۆی نایاسایی داوەتە هاوڕێ هەرە ڕاستڕەوەکانی نێو هاوپەیمانیەتەکەی خۆی کە هەموو ئەوانە پێبەگەروویان دەنگی نا بەرز دەکەنەوە بۆ هەر ڕێکەوتنێکی بارمتە گۆڕینەوە کە کشانەوەی ئیسڕائیلی لە غەزە تێدا بێت لەگەڵ بەردانی چەکدارەکانی حەماس کە لە زیندانەکانی ناو ئیسڕائیلدان. ئا ئەمەشیان نوێنەرایەتی 180 پلە گۆڕان و بادانەوە لە هەڵوێستی نیشتیمانیدا دەکات! چونکە ئیسڕائیلیەکان هەمیشە شانازییان بەوەوە کردووە کە ئامادەی کردنی هەموو شتێکن لە پێناوی هێنانەوەی بارمتەو دیلەکانی جەنگ بۆ ماڵە خۆیان، وەک لە هەڵمەتەکەی ساڵی 1976 دا دەرکەوت کە هێزی بەرگری ئیسڕائیلی IDF ئەنجامیدا لە شاری ئینتێبی یۆگەندا بۆ ڕزگارکردنی ئەو سەرنشینانەی کە لە ناو فڕۆکەیەکی فەرەنسیدا بوون کە لە تەل ئەبیبەوە ذەچوون بۆ پاریس و لە ڕێگا فڕێنرابوون و بەرەو یۆگەندا برابوون. کە لەو هەڵمەتە بوێرانەیەدا برا گەورەکەی ناتانیاهۆ بە ناوی یۆنی گیانی خۆی بەخت کرد! ئینجا هەر پێنج ساڵ پێش ئێستا سەرۆک وەزیرانی ئیسڕائیل بەرەو مۆسکۆ کەوتە ڕێ و بە شێوەیکی تایبەت و هەر بۆ خۆی کەوتە پێک هاتن لەگەڵ سەرۆکی ڕوسیا ڤلادیمیر پۆتین بۆ بەردانی ئەو کچە گەنجە ئیسڕئیلیەی کە لە سەر هێنان و بردنی مادەی هۆشبەرەوە لە ڕوسیا گیرابوو. بەڵام سەیرە بەچی ئەو کارەی نەکرد بۆ هێنانەوەی ئەو بارمتانەی کە لە ئۆکتۆبەری 7دا لە لایەن حەماسەوە ڕفێنرابوون!

پێڕەوە ڕاستڕەوەکەی ناتانیاهۆ چاک درکیان کردبوو بەوگرنگیدانەی ناتانیاهۆ پێیان لە لایەکەوەو لە لایەکی تریشەوە دەیانزانی

بارودۆخی ناتانیاهۆ چەندە ناسکە، بۆیە زیاتر مکوڕ بوون لەسەر داخوازییە سەرەکییەکانیان و لە نێویشیاندا گەڕانەوەی دوبارە کۆمەڵگا جولەکەکان بۆ ناو غەزە کە لە ساڵی 2005دا لە سەردەمی شاروندا وازیان لێهێنرا. هەرچەندە ناتانیاهۆ بە ئاشکرا ئەو بیرۆکەیەی ڕەتدەکردەوە بەڵام ڕەنگە لە بنەوە پێشی خۆش بووبێ تا خۆی بکاتە یەکەم سەرۆک وەزیرانی ئیسڕائیل تا بگوترێت کە لەسەردەمی ڕابەرایەتی ئەودا بیرۆکەی داخوازی فراوانکردنی هەردوگای جولەکە نشینی ئیسڕائیل دەستی پێکردەتەوە کە دەیان ساڵبووە پاشەکشەیان کردبوو لەو داواکاریيانە! لەو چەند هەفتەی ڕابردوودا لەڤین، وەزیری داد، لە هێزی بن سەبەرەوە گەڕایەوە بە ناو حکومەت بە ئەوەی دەست بکاتەوە بە چاکسازیی لە دەسەڵاتی دادپەروەریدا و بە واز هێنانی لە ڕێبازی یاسادانان، خۆی خستە ناو خەندەقی شەڕی بیرۆکڕاتیانەوە و ڕیگەگرتن لە دامەزراندنی دادوەرو زیاتر پشتگوێخستنی ئامۆژگارییە یاساییەکانی داواکاری گشتی گالی بەهاڕاڤ میارا!

لە ساڵەکانی پێش ئۆکتۆبەری 7 ، هەندێک لە بەرپرس و سەرکردەی عەڕەبی هاوڵاتی ئیسڕائیلی کەوتبوونە هەوڵە و کارێکی بەردەوام بە ئەوەی هاووڵاتییەعەڕەبەکانی ئیسڕائیل والێبکەن بە تەواوی لەگەڵ کۆمەڵگای ئیسڕائیلی تێکەڵ ببن، ئەوەش بە دەستەبەرکردنی پێدانی مافی یەکسان و ڕەخساندنی دەرفەتی زیاتری ئابووری بۆیان! بەڵام هەر دوای هێرشەکەی حەماس، حکومەت ڕێک ئەم هەوڵەی شکست پێهێناو دەستی کرد بە گرتن و دادگایی کردنی عەڕەبەکان و بە بەهانەی پۆستەکانیان لە سۆشیال میدیا و تەنانەت دەست کرا بە ڕێگری لە هەموو ئەوخۆپیشاندانانەی کە عەڕەبەکانی ئەنتی شەڕ پێی هەڵدەستان لە ناو ئیسڕائیلدا! دەزگا سەرەکی و باوەکانی ڕاگەیاندنیش ڕێک هەمان ڕێبازیان گرتەبەرو خۆیان بەدوور دەگرت کە لە پانێڵە زۆرو زەبەندەکانیاندا بەشداری بکەن بەو عەڕەبانەی کە کۆمینتیان هەبوو، قسەیان هەبوو، شتیان دەزانی بیڵێن! لە ماوەی کەمتر لە دوو ساڵ، هاوپەیمانی ناتانیاهۆ توانی لە ڕووی سیاسییەوە دەست بەسەر تەواوی هێزی نیشتیمانی پۆلیسدا بگرێت و کۆنتڕۆڵی بکات و بیکاتە ئامڕازێکی کەسیی ژێر دەستی بەرەی هەرە ڕاستڕەوی ئیسڕائیلیی کەسێکی خاوەن نفوزی وەک ئیتەمار بەن گڤیر، وەزیری ئاسایشی نیشتیمانی، کە شاگردو خوێندکاری کەسێکی ڕەگەزپەرستی وەک قەشە، ڕەبای، مەیر کاهانە! لە لایەکی ترەوە بەن گڤیر دەستی کردە هەڵمەتێکی توندی شەڕی بیرۆکڕاتیانە، کەسی نزیکی خۆی و دەست و هاوڕێیانی دامەزراندن لە شوێنە باڵاکان و پلەی ئەو ئەفسەرانەشی بەرز دەکردەوە کە بە شێوەیەکی نایاسایی ڕەشبگیریان دەست

پێکردبوو لە نەو خۆپیشاندەرانی دژی حکومەت و ئینجا لە لایەکی تریشەوە چاوی خۆی دەنوقاند لە هەموو ئەو تاوانانەی کە جولەکە توندڕەوەکان لە دژی عەرەب و لادێکانی کەناری خۆرئاوا ئەنجامیان دەدا، هەروەها خۆی خەواندبوو لە هەموو ئەو تاوانانەی کە دەکرا لە دژی کۆمەڵگاو گەڕەکە عەرەبنشینەکانی ناو شارەکانی ئیسرائیل. چونکە بە لای بەن گفیرەوە هەتا ڕێژەی عەرەب کەم بکرایەتەوە لە ناوئیسرائیلدا لە بۆ جولەکەکان باشتر بووە!
هەتا ئەم دواییانەش زۆربەی جولەکەکانی ئیسرائیل ئەم هەڵوێستە توندڕەوانەیان بە شەرمەزاری دەزانی بەڵام ئەوەیان بەدەنگی بەرز نیشان نەدەدا، هەر بۆیەش ناتانیاهۆ توانی بارودۆخەکە لەگەڵیاندا هەواش بکاتەوە! لە هەمان کاتدا یەکێکی ترلە هەرە ڕاستڕەوەکان بە ناوی بێزالێل سمۆتریش، کە وەزیری داراییە لە کابینەکەی ناتانیاهۆدا، ڕابەرایەتی هەڵمەتێکی ڕەگەزپەرستانە دەکا بۆ لکاندنی تەواوی کەناری خۆرئاوا بە ئیسرائیلەوە! کە دیارە ئەمەش لە ڕێگەی برسی کردنی دەسەڵاتدارێتی فەلەستینییەکانەوە دەکات. ئەو دوو کەسە هەرە ڕاستڕەوە سمۆتیش و بەن گفیر بە ڕوونی و ئاشکرایی ئامانجی خۆیان خستەتە ڕوو کە ئەویش بریتییە لە دەستبەسەراگرتن و لکاندنی تەواوی کەناری خۆرئاوا بە ئیسرائیلەوە، بەڵام ئەستا ئەو کارە تەزەک ئاڵۆزتر بووە ئەویش لەبەرئەوەیە کە داگیرکردن و شەڕی غەززە لە گۆڕێدایە!

پڕۆژەی یاسای پارە!

ئەو فرە بەرەیەی شەوە کە ئیسرائیل تێیەوە گلاوە شەڕێکی لە ناوخۆشیدایە کە ناتانیاهۆی سەرۆک وەزیران دەستی داوەتە بە گۆڕینی نەرم و هەڵوێستەکان. هەرچەندە ناتانیاهۆ زۆرێک لە بیرەکە ئایدۆلۆجیەکانی لەگەڵ هاوپەیمانە ڕاستڕەوەکانیدا هاوبەشی پێدەکا ، بەڵام ئەو کەوتەتە مناورکردن ڕووەو پێگەیەکی سیاسی کە بە بارمتە گیراوە لە لایەن ئەوانەوە و ئەستاش دەیەوێت تەواوی خەڵکی ئیسرائیل بە بارمتە بگرێت وەک چۆن خۆی کراوەتە بارمتە!
هەڕەشەکەی 7 ی ئۆکتۆبەر ئیسرائیلی سێکیولارو بە تایبەتی نەوەدەوێتییەکانی خستە تەنگژەوە. لە ماوەی سێ دەیەدا دوای کۆنفرانسی مەدرید لە ساڵی 1991 و ڕێکەوتنامەی ئۆسلۆ لە ساڵی 1993دا، ئەو ئیسرائیلیە سێکیولارو نەوەدەوێتیانە شانازیان بە وڵاتەکەیانەوە دەکرد کە توانیویەتی وەک بەشێک لە ڕۆژئاوا دەرکەوێت، هەروەها کێشەی فەلەستینیش وەک گرفتێکی چارەسەرنەکراو سەیریکراوەو گوتراوە کە دەتوانرێت هەر وا بەڕوشەوەیە لەگەڵیدا بەردەوام بن. بەڕێوەبردنی کێشەی فەلەستین بەبێ هیچ بەرەو

پێشچوونێک، لە کاتێکدا کە ئیسرائیل لە ڕووی ئابوورییەوە بەرەو پێش چووە و کێشەی فەلستینیش نە بەرەو ئاشتی و نە بەرەو شەڕێش براوە بریتیبووە لە ڕێبازی سیاسی ناتانیاهو هەر لەو ڕۆژەوەی کە هاتەتەوە نێو گۆڕەپانی سیاسەت لە ساڵی 2009. هەروەها ناتانیاهۆ دەستی بە هەڵگێڕانەوە کرد لێیان و دەستی دایە چاکسازییەکی گشتی لە دەسەڵاتی دادوەریدا، جا ئەو هەوڵەی ناتانیاهۆ ڕێخۆشکەر بوو کە هاوپەیمانییەکی ناوخۆیی پێک بێت لە نێوانی ناتانیاهۆ و نوخبەی لیبڕالیی ئیسرائیلی. هەتا ئەگەر ئەو نوخبەیە دەنگیشیان پێنەدابایە بەڵام لە لاکەی ترەوە زۆر دڵخۆشبوون بەو ڕۆژە زۆرە پارەیە کە ستراتیژییەکەی ناتانیاهۆ خستبوویە بەردەستیان و وایان نیشاندەدا کە وڵاتەکەیان لە ڕێزی وڵاتانی پێشکەوتووی ڕۆژئاوادایە لە ڕووی گەشەسەندنی ئابووریدا و یەکێکە لە وڵاتە بەرەو پێشچووەکان لە ڕووی نێودەوڵەتییەوە!

جا ئێستا لیبڕاڵەکانی ناو ئیسرائیل تووشی فشاری دوولایەنە بوونەتەوە، لە لایەکەوە لە لایەن ڕۆژئاوای پێشکەوتنخوازو لیبڕاڵەوە لە لایەکی تریشەوە لە لایەن بنکەی ناتانیاهۆوە لە ناو خۆی ئیسرائیلدا تووشی پەراوێزخران و بە شەیتانی کردن بوونەتەوە!

هەرچەندە هەردووک بەرەی جولەکەی پارێزگارو ئایینی ناو ئیسرائیل وەک یەک بەدەستی دابەزینی بەهای (شێکڵ) و بەرزبوونەوەی هەڵاوسانەوە دەناڵێنن بەڵام لە لایەکی ترەوە توانیویانە مانایەک بدەن بە بەردەوامی شەڕەکە! بە تایبەتی بۆ ئەوهێڵە توندڕەوە لە جوولەکە توندڕەوەکانی بەری کەناری خۆرئاوا کە ئێستا هەست دەکەن ڕاست بوون کە ساڵی 2005 دژایەتی چوونە دەرەوەی ئیسرائیلیان دەکرد بە تەواوی لە غەزە. ئێستا هەست دەکەن لە نێو کۆمەڵگای ئیسرائیلیدا پێگەیان بەرەو هەڵکشان و بەرزبوونەوە دەڕوات بە تایبەتی لە نێو سوپای هێزی بەرگریی ئیسرائیلیدا کە تێدا بوونێکی کاریگەرو بەرچاویان هەیە!

ئیترئەو لیبڕالانەی کە لە هەموولایەک زیاتر پابەندبوون و زۆرتریش زەرەرمەند بوون ڕوویان کردە دوو ستراتیژ بۆ مانەوەی خۆیان. یەکێکیان ئەوەیە کە کۆچ بکەن بۆ وڵاتانی تر جا ئەگەر بە شێوەیەکی کاتیش بێت، یان دەچن داوای پاسپۆرتی وڵاتێک دەکەن کە کەس و کاریان لەوێ نیشتەجێیە بە ئەوەی لە ڕێگەی کەس و کارەوە بتوانن ئەوانیش بچنە ئەو وڵاتە! ئەو دیاردەیە لە پێش شەڕی غەزەش بوونی هەبووە، لەو ڕۆژەوە دەستی پێکردووە کە ناتانیاهۆ دەستی بە کودەتا کرد بەسەر دەزگای دادا. بۆیە قسەوباس لە نێو ئیسرائیلیکاندا دەربارەی بەجێهێشتنی وڵات بە تایبەتی لە نێو چینە دەوڵەمەندو زیاتر ڕۆشنبیرو بە ئاگاکەدا بەرەو توندی و زۆر

بوونیش ڕۆیی هەرکە شەڕی غەزە دەستی پێکرد لە گەڵ فەرمانڕەوایی ناتانیاهۆ. جا ئەو شوێنانەی کە ئیسڕائیلیەکان زیاتر کۆچیان دەکرد و دەیانویست بۆی بڕۆن بریتیبوون لە یۆنان، پۆڕتوغال، تایلاند و هەروەها ئەو شوێنە نەریتەی وەک لەندەن و نیویۆڕک. جا هەندێک لەو ئیسڕائیلیانە تەنانەت توانیویانە هەمان کارو بەرژەوەندیە ئابووریەکەی خۆشیان لە ناو ئیسڕائیلدا بپارێزن ئەوەش هەر لە دوورەوە بە ڕێگەی دیجیتاڵیی گۆڕاوکەوە یان ئۆنلاینەوە!
نەیارانی ناتانیاهۆ بە هیوای ئەوەن کە بە شێوەیک لە شەوەکان ناتانیاهۆ بەختی نەمێنێت!
ستراتیژیەکەی تری نەیارانی ناتانیاهۆ بۆ مانەوەی خۆیان بریتی بوو لە بەردەوام بوون لەسەر هەڵوەستەکانیان و بەردەوام بوون لە خۆپیشاندان و ناڕازیەتی دەربڕین لە دژی ناتانیاهۆ لە لایەکەوەو لە لایەکی تریشەوە بەردەوامبوون لە پشتگیری کردنی سوپای بەرگریی ئیسڕائیل لە شەڕیدا لە دژی حەماس و داوای بەردانی هەموو ئەو بە بارمتە گیراوانەشیا دەکرد کە لە ژێردەستی حەماسدا ماون. لە کۆتایی مانگی هەشت دا قەیرانی بارمتەکان گەیشتە ترسناکترین ترۆپکی خۆی کاتێک کە حەماس شەش لەو بارمتانەی لە تونێلێکدا لە ڕەفەح کوشتن. جا لەو کاتی توڕەیی و بێزارییەدا کە ناتانیاهۆ نەیتوانیوە بگاتە ڕێکەوتنێک لە گەڵ حەماسدا بۆ ڕزگارکردنی ئەو شەش بارمتەیەو گفتوگۆکانیش کۆتایی پێناهێنێت بۆ بەردانی هەموو ئەو بارمتانەی کە هێشتا بەرنەدراون، بۆیە بەو هۆیەوە بە سەدان هەزار لە ئیسڕائیلییەکان ڕژانە سەر شەقامەکان و لە دژی حکومەت و ئەو خۆپیشاندانەش گەورەترین ناڕازیەتی بوو کە لە دوای ئۆکتۆبەری 7 وە ڕوویدا!
بەڵام هەتاکو ئێستاش ناڕازیەتیەکانی سەرشەقام نەیانتوانیوە بنکەی هاوپەیمانی ناتانیاهۆ بهێننە لەرزین. ئەو ناڕازیەتیانە لە لایەن هەمان پێی نەیاری ناتانیاهۆ وە پشتگیری دەگرێن کە لە نەویاندا گاڵانت هەیە کە سەرکردایەتی ناڕازیەتیەکانی کرد لە دژی ئەو چاکسازییەی کە ناتانیاهۆ دەستی پێکرد لە دەزگای داد. بەڵام سەرەک وەزیران زۆر بە زیرەکانە مامەڵەی لەگەڵ بارودۆخەکەدا کردو هەموو ئەو خۆپیشاندانانەی بە سیاسیی ناساندن و مەبەستی سەرەکیان هیچ شتێک نیە تەنها دەرپەڕاندنی منە لە دەسەڵات. جا ئێستا ناتانیاهۆ بابەتی بارمتە ئیسڕائیلییەکانی ژێر دەستی حەماس و میحنەتی ئەوانی کردووەتە بەهانەو بەکاری دەهێنێت!
نەیارانی ناتانیاهۆ هەر بە هیوای ئەوەن بەشک و ناتانیاهۆ بەختی هیچی تر نەیهێنێت یان لە شوێنەکەوە قەشتەک بومەلەرزەیەک درووست بکات. یەکەک لە هەرە کەشە ئاڵۆزەکانی ناوخۆ کە ناتانیاهۆ

ڕووبەڕووی بووەتەوە بەریتییە لە لەخۆشبوون لەو گەنجانەی کە زۆر ئۆرسۆدۆکسی و توندڕەوی ئایینین لە چوونیان بۆ خزمەتی سەربازی! ئەوە بۆ چەندین دەیە دەچێت کە بەهانەی ڕابەرانی ئایینی هەرە توندڕەوی ئۆرسۆدۆکسی بۆ ئەو بابەتە ئەوەیە کە دەبێ ئەو گەنجە ئۆرسۆدۆکسیانە بپارێزرێن لە ژیانی سێکیولاریی کە لەوانەیە لە سەربازگەکاندا ڕووبەڕووی ببنەوە. جا ئێستا ئەو شەڕە بۆ تەواوی ئەو جیاوازییە گەورەو نایەکسانەی ئاشکرا کردووە کە هەیە لە نێوانی گەنجە هەرە توندڕەوە ئایینییەکان و گەنجانی تری ئیسرائیل کە هەموو کات بانگ دەکرێن کە بچن بۆ خزمەتی سەربازی و خۆیان بکەنە قوربانی وڵاتەکەیان!
لە مانگی حوزەیراندا، دادگای باڵای ئیسرائیل گوتی کە هیچ بنەمایەک لە گۆڕەدا نییە بۆ ئەوەی گەنجی ئۆرسۆدۆکسی توندڕەوی ئایینی نەچێت بۆ خزمەتی سەربازی و ئەوەی تریان بچێت. دەبێ هەردووک لا بە یەکسانی مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت! جا ئێستا حکومەت لە جێبەجیکردنی ئەو بڕیارەدا سستی دەنوێنێت و سوپاش نایەوێت کەس بە زەبری زۆریی پەلکێشی خزمەتی سەربازی بکات. ئێستا ئەو کێشەیەش لە گۆڕەدایەو جارێکی تر سەرهەڵدەداتەوە کاتێک کە ئەنجومەنی یاسادانان دەنگ لەسەر بودجەی ساڵی داهاتوو دەدات! ڕابەرە سیاسییەکانی بەرەی ئۆرسۆدۆکسی هەرە توندڕەوی ئایینی دەستیان کردووە بە هەڕەشە و دەڵێن ئەگەر بێت و ئەو ڕەش نووسەی لەخۆشبوون لە لاوانی ئایینی ئۆرسۆدۆکسی لەبۆ خزمەتی سەربازی ڕەزامەندی لەسەر دەرنەبڕن ئەوا حکومەت دەڕوخێنن! جا هەر لەو دوایانەدا و بۆ ئەو مەبەستە ناتانیاهۆ بە پاراستنی خۆی هات کەسێکی وەک گیدیۆن سار کە وەزیری دادی پێشوو بوو هێنایە ناو هاوپەیمانییەتییەکەی خۆی!

ئەلوف بێن سەرنووسەری ڕۆژنامەی هارێتز! سەرچاوەی ئەو نووسینە: https://www.foreignaffairs.com/middle-east/israel-paradox-def.eat-aluf-benn

---

تەزویر کێشە نییە، دەزانن

کێشەکە چییە؟.. شەرکۆ کرمانج

چارەسەری کێشە بە دیاریکردنی کێشە دەست پێ دەکات، ڕێک وەک ئەوەی چۆن چارەسەری نەخۆشی بە دەستنیشان کردنی هۆکاری پشت نەخۆشییەکە دەست پێ دەکات. ئەوەی ئەلفوبێی سیاسەت و تەندروستی بزانێت ئەو ڕاستییە دەزانێت. بۆیە بەڕاستی قسەکردن لەسەر تەزویر مایەپووچ و بێ بنەمایە چونکە جەوهەری کێشەی دیموکراسی لە هەرێم، لە عێراق و لە تەواوی ناوچەکە (وەک وڵاتانی ئێران، میسر و تورکیا و ڕووسیا) گرفت یان بوونی تەزویر نییە بەڵکوو کێشەگەلێکی دیکەن کە بوون بە ڕێگر لەپێش گەشەی دیموکراسی. لەم کورتەبابەتە بەسەرپێی قسە لەسەر هەندێکیان دەکەین.

ئەوەی هەڵبژاردن لە کوردستان و کۆمەڵێک وڵات نادیموکراسی دەکات، پرسی تەزویر نییە، چونکە نەک لەم هەڵبژاردنە بەڵکو لە هەموو هەڵبژاردنەکان، ئەوکاتانەی کە بەخەستی تەزویر دەکرا، تەنیا بای چەند کورسییەک دەکرا تەزویر بکرێت، بەگشتی دەکرێت بڵێین، لە کەمترین حالەت کورسییەک و لە زۆرترین حالەت پێنج کورسی لەو ١٠٠ کورسییەی پەرلەمانی کوردستان بە تەزویر دەبردرانەوە.

ئەوەی وا لە هەندێک کەس بکات پەنا بە تیوری پیلانگێڕیی، یان تەزویر و ساختەکاری ببات، ئەوەیە کە ئەوانە پێیان وایە پارتی و یەکێتیی جەماوەریان نییە، مادام جەماوەر و دەنگدەریان نییە، ئەدی ئەوە چۆنە هەموو جارێک زۆرینەی کورسییەکان دەبەنە. بەکورتی، پێمان خۆش بێت یان نا، ئەم تێگەیشتنە هەڵەیە. پارتی و یەکێتیی دوو هێزی گەورەن لە کوردستان و جەماوەریان هەیە و جەماوەرەکەشیان گوێڕایەڵترن لە جەماوەری حیزبەکانی دیکە نەک تەنیا لەبەر دڵسۆزییان بە پارتی و یەکێتیی بەڵکوو لەبەر پەیوەستبوونی بەرژەوەندییەکانیان بەم دوو حیزبەوە، لەبەر مێژووی زۆر و دوورودرێژی ئەو دوو حیزبە، لەبەر خزمخزمێنەیان، هتد. ئەوەش ڕاستییەکە کە بە خۆشی بێت یان ناخۆشی دەبێت قەبوڵی بکەین. قەبوڵ کردن لەبەر ئەوەی نا کە ئەمە ڕاستە یان باشە بەڵکوو لەبەر ئەوەی واقیعەکە و سەپێنراوە، جا ئەوەی نازانێت ئەو واقیعە بە ئاوای لەهاتووە ئەوە شتێکی دیکەیە.

ئەوەی دەبێت قسەی لەسەر بکرێت تەزویر نییە بەڵکوو ئەو هۆکارانەن کە ڕێگرن لەپێش پڕۆسەی نیشتیمانسازی و بەدامەزراوەییبوونی دامودەزگاکانی هەرێم، کە دەکرێت لەم خاڵانەدا کورت بکرێنەوە:

یەکەم، نەبوونی هەلی یەکسان، واتە هەندێک حیزب، یەکێتیی و پارتی، بەتایبەتی، پارەیەکی زۆر و توانایەکی زۆر و زەبەلاحیان

لەبەردەستدایە کە لە ئاکامی ناعەدالەتی و گەندەڵی و قۆرغکردنی جومگەکانی دەسەڵات مسۆگەریان کردووە و لە هەڵمەتەکانی هەڵبژاردن لە خزمەتی خۆیان بەرژەوەندی کاندیدەکانیان بەکاریان دێنن.

دووەم، کۆنتڕۆڵکردنی میدیا بە هەموو شێوەکانی، هەر لە ڕادیۆ و تەلەفزیۆنەوە بگرە تا سۆشیال میدیا، لەلایەن پارتی و یەکێتیی، کە هۆکارەکەی دەگەڕێتەوە بۆ بوونی ئەو پارە زۆرەی لەبەردەست پارتی و یەکێتیی دایە کە لە ڕێگەی دەستگرتن بەسەر سامانی گشتیی و گومرگەکان و دروستکردنی کۆمپانیای زەبەلاحی خانوبەرە و هەناردە و هاوردەکردن و مسۆگەرکردنی کۆنتراکتەکان و موساتەحە و زەوی زاردا مسۆگەریان کردووە. لە بەرئەنجامدا هەر دوو حیزب بوون بە خاوەنی کۆمەڵێک بانک و کۆمپانیای میدیایی زەبەلاح. ئەمانەش دەرفەتی نایەکسانیان بۆ کاندیدەکانی ئەم دوو حیزبە بە بەراورد بەوانی دیکە ڕەخساندووە.

سێیەم، کۆنتڕۆڵکردنی دەزگا ئەمنییەکانی کوردستان، هەر لە پێشمەرگەوە بگرە تا دەگاتە پۆلیس، کە هەم بۆ چاوسوورکردنەوە، هەم بۆ گرتن و زیندانیکردنی نەیاران بەکار دێت. ئەمەش ترس و دڵەڕاوکەی لای خەڵکانی دەرەوەی ئەم دوو حیزبە دروست کردووە کە لە هەڵبژاردنەکاندا و لەسەر سندوقەکانی دەنگدان ئەنجامەکانی دەردەکەون.

چوارەم، نەبوونی دەستوور و دادگایەکی باڵا کە هەم بێلایەن بێت هەم یەکلاییکەرەوە بێت. لە غیابی دەستوور و دادگاش، یەکێتیی و پارتی هەندەی دیکە تواناکانی گەندەڵکاریی و کۆنتڕۆڵکردن و قۆرغکردنیان زیادی کردووە. ئەمەش ژینگەیەکی دروست کردووە کە دیموکراسی نەک تێیدا گەشە ناکات بەڵکوو بپووکێتەوە.

کەواتە تکایە واز لەوە بێنن کە تەزویر کراوە یان نەکراوە، چونکە وەک گوتمان، بەجگە لەوەی کە تەزویر ڕۆژ بە ڕۆژ، جار بە جار، هەڵبژاردن دوای هەڵبژاردن، کەمی کردووە هیچ کاتێک تەزویر ئەو خەمە گەورە و ئەو گەمەگۆڕەرە، گەیم چەینگەرە، نەبووە.

ئەوەی گەمەکان و بارەکان بەلای پارتی و یەکێتیی دا لار دەکاتەوە ئەو چوار خاڵەیە کە ئاماژەم پێکردن، تا گەندەڵی کەم نەکرێتەوە، تا میدیا لەژێر دەسەڵاتی پارتی یەکێتیی دەرنەهێنرێت، تا سامانی گشتی لەلایەن حکومەتێک کە هی خەڵک بێت و بەرپرس بێت بە خەڵک، تا دادگای ئازاد و دەستوورمان نەبێت، تا هێزە ئەمنییەکان بە نیشتیمانیی نەکرێن، بەکورتی، تا پڕۆسەی نیشتیمانسازی لە هەرێم وەگەڕنەخرێت و نەبێت بە پڕۆسەیەکی تەکمە، ئەوە دیموکراسی هەر ساختەکاریی بەرهەم دەهێنێت، بەڵام وەک گوتم نەک لە بەر تەزویر بەڵکوو لە بەر ئەوەی تەواوی پڕۆسەکە ساختەکارییە.

پەكەكە نابێت ئەم دەرفەتە لەدەست بدات.. زاهیر باهیر

چەند ڕۆژێكە دەنگۆی وتووێژی نێوانی پەكەكە و حكومەتی توركیا لە ئارادایە. پێناچێت ئەمە كاری ئەم چەند ڕۆژە بێت بەڵكو لانی كەم پێشینەیەكی چەند هەفتەیی هەیە. بەم بۆنەشەوە توێژەرەوانی كورد و ناكورد زۆری لەسەر دەنوسن و هەندێكیشیان خەنجەر لە كا دەدەن. هەندێك لە سەرانی پەكەكەش كۆمێنتی خۆیان داوە و ئەوانی دیكەش بە دوای ئێماندا دێن هەر وەكو پێشتر دیتومانە.
بۆ من هۆكاری ڕوودانی وتووێژەكە و كێ قسە دەكات و كێ دیمانە دەكات هیچ گرنگییەكی نییە، ئەوەی گرنگە ئەمە دەرفەتەكە و هاتەتە پێشەوە كە پەكەكە دەبێت لەم بار و دۆخەدا بیقۆزێتەوە هەتا ئەگەر ئەنجامێكیشی نەبێت چونكە هەر هیچ نەبێت پشوویەكی باش دەبێت بۆ خودی پەكەكە خۆی و بۆ كوردستانی باكور و باشور و تا رادەیەكیش ڕۆژئاواش . پشوویەك دەبێ كە چی تر كەسە دەركەوتوو چالاكەكانی نێو پەكەكە و ڕۆژئاوا لە توركیادا راونارێن و ناگیرێن، پشوویەكە هەر ئاواش تا ڕادەیەك ئاسایش بۆ باشووری كوردستانیش دەگێڕێتەوە، هەر هیچ نەبێت دەستان و ئەندامانی پەكەكە ترسی تیرۆركردنیان چ لە ڕێگەی تیرۆری چەكەوە یاخود درۆنەوە نابێت . پشوویەك دەبێت كە بارودۆخی یەكێتی نیشتمانیش تا ڕادەیەك ئاسایی دەكاتەوە و فڕۆكەخانەی سلێمانیش گەر بۆ وەختییش بێت دەكرێتەوە .
سوود و قازانجی ئەم هەلە ئەوەندە زۆرە كە لیستەكە و من نامەوێت بیكەمە مەبەست و كرۆكی بابەتەكەم. لەگەڵ وتنی ئەوانەی سەرەوەشدا ئەوە دەبینم كە رەنگە زۆرێك هەبن لە ناو خودی پەكەكە هەتا بە سەركردەكانیشیانەوە ڕاگرتنی شەڕ و وتووێژكردن پەسەند نەكەن، بەڵام لێرەدا دوو خاڵی گرنگ هەیە بۆ هەردوولا ، ئەوانەی كە لەگەڵیدان و ئەوانەشی كە دژن پێی دبێت ڕەچاو بكرێن.
یەك: ئایا پەكەكە لەو كاتەوەی، واتە مانگی تەموزی 2015 وە كە ئەردۆگان شەڕی بەسەردا سەپاندن چ هەنگاوێكیان ناوە؟ چەندێك زەرەریان بە حكومەت و دەوڵەتی توركیا گەیاندووە ؟ چەندێك پرسی كورد لەوە چووتە پێشەوە؟ كوردان و كوردستانی باشوور و باكور و ڕۆژئاوا و تا ڕادەیەكیش تەنانەت ڕۆژهەڵاتیش، چەندێك لەم شەڕە

نابەرانبەری□دا سوود یا زیانیان بینیوە؟ چەندێك پێگەی هەردوولایانی واتە دەوڵەتی تورکیا و پەکەکەی لە ‘نێو کۆمۆنێتی نێودەوڵەتی’ بەهێز یا لاواز کردووە؟ ئەمانە و پرسیارگەلێکی دیکە دەبێت بکرێت و خودی کەسەکە تاو وتوێ بکات پێش دانی بڕیارەکەی.
بێ گومان بۆ پرسیارەکان وەڵامی جیا جیامان دەبێت ئەویش دەکەوێتە سەر ئەوەی کە ئایا ئێمە لە سەرچاوەی سۆز و ویست و حەزی خۆمانەوە لێکدانەوەی بۆ دەکەین یاخود لە واقیع و بارودۆخی ناوچەکە و تا رادەیەکیش جیهانەوە تەماشای دەکەین؟ بۆ من کە هەر لە 2015 وە دژ بەو شەرە بووم و چەندەها وتارم بە کوردی و بە ئینگلیزی لەسەری نوسیوە و دەیەها پۆستیشم لە فەیسبووکدا کردوە چونکە هەمیشە بە دوور لە سۆز و حەزی خۆم قسەم کردووە، بەڵکو بە تێڕوانین لە واقیع و پشتبەستن بە بەڵگە و زەمینەی بزوتنەوەکە لە باکور و تورکیا و ه□زمون و لێکەوتەی ئەو بزوتنەوەیە چ نەرێنی یاخود ئەرێنی لەسەر بزوتنەوەکەی ڕۆژئاوا و کۆمەڵگەی کوردی لە هەموو پارچەکانی کوردستاندا دادەنێت. من لەو دەلاقەیەوە تەماشام کردووە و هەڵوێستی خۆمم لێ وەرگرتووە،
ڕەتکردنەوەی وتووێژ لە هەلوێستی هێز و ئاسۆڕوونی و بوونی بەربینیەکی باشتر لە پاش□□ژ□کی نزیکتردا، رەنگە لۆژکانە بێت. بەڵام لە کاتێکدا کە بزوتنەوەیەکی چەکدارانەت هەبێت و ئەرکی سەرەکی تەنها بەرگریکردن بێت لە خۆی و باشترین چالاکی ئەو کەمپەینی ڕزگارکردنی بە تەنها ئۆجەلان، بێ لە هاوەڵەکانی لە بەندیخان□ و □□زانە و هەفتانە دەیان کەسانی چالاک و دۆست و ئەندامانت لە دەست بدەیت و نە لە باشووردا بتوانیت ئازادانە بسوڕێیتەوە و جالاکییەکانت بکەیت و هەمیشەش لە مەترسی تیرۆی درۆن و چەشنەکانی دیکەی تیرۆر بیت و هاوکاتیش دەسەڵاتی کوردیش ئەوە پارتییە دەست لەگەڵ هەموو لایەکدا تێکەڵ دەکات دژ بە پەکەکە ، خاك ، میللەت، سامان هەڕاج دەکات هەر بۆ ئەو مەبەستە ، یەکێتیش ڕێگا نادات کە هچ چالاکییەک دژ بە تورکیا و دەوڵەتی تورکیا بکرێت ، بەڵکو ڕێگا دەدات ، راستەوخۆ بێت یا ناڕاستەوخۆ تورکیا کێی بوێت لە زۆنەکەیدا تیرۆری بکات یا بیفڕێنێت ، ئەمانە و زۆر زۆری تر. باشە لە حاڵەتێکی ئاوادا وتووێژ ئەگەر هەر بە مەبەستی دانی پشوو□ی□کیش بێت باشتر نییە لەو شەڕە دۆڕاوە؟ بە درێژایی شەری 9 ساڵ و وادەبێتە 4 مانگیش لەگەل حکومەتی تورکیادا پەکەکە و کورد زیانی نەکردبێت قازانجی نەکردووە ، جەماوەرێتییان گەر نەهاتبێتە خوارەوە نەچۆتە سەرەوە … ئیتر بۆچی وتووێژ نەکرێت؟؟ دوای ئەوە وتووێژە بە سەر نەگرتنیشی چ زیانێکی هەیە و دەبێت؟
دوو: مەرجەعێتی ئۆجەلان: مەرجەعی□ت ئەو سەرچاوەیە کە بۆ حەلی

گرفتەکان و دانی بڕیارە سەرەکییەکان لایەنەکان و کەسەکان
دەگەڕێنەوە بۆی. مەرجەعییەت یانی پیرۆزکردنی ئەو سەرچاوە و بڕیار
و لێکدانەوەکانی ، یانی نابیناکردنی هەر هەموو ئەوانی دیکەی ئەو
حیزبە، ئەو بزوتنەوەیە ، یانی بە مەبەست و بەدەستی خۆت نابینا و
نەبان لە واقیع و ڕاستییەکان دەکەیت ، یانی خۆڕادەستکردنی
کەسانێك کە دەکرێت ئامۆژگاری و بڕیارەکانیان نادروست بن ، یانی
نەفیکردنی کەسایەتی خۆت و هەڵپەساردنی مێشکت، یانی وابەستەیی بە
کەسێك بە ڕایەك و بڕیارێك گەرچی پێشوەخت دەزانیت کە هەڵەیە.... تد .
دیارە من هەر بە تەنها مەبەستم پەکەکە و دۆستان و هەوادارانی
پەکەکە نییە ، بەڵکو هەموو حیزب و ڕابەر و سەرکردەکانە ڕۆحانی
یاخود ناڕۆحانی لە هەر هەموو ناوچەکەدا. دەرد و پەتای پیرۆزیی و
پیرۆزکردنی ڕابەر و سەرکردە و بوون بە مەرجەعییەت هەر پەکەکەی
نەگرتۆتەوە بەڵکو هەموو حیزبەکانی ناوچەکەی لە کۆن و نوێدا
گرتۆتەوە، هەر تەماشای بارزانی باوك و كوڕ، جەلال تاڵەبانی،
سەرکردە و ڕابەرەکانی حیزبە ئیسلامییەکانی کوردستان و حیزبوڵا و
حەماس و … تد گرتۆتەوە کە ناکرێت و نەگونجاوە ڕا و بڕیاری ئەو
ڕابەر و سەرکردانە بە هەند وەرنەگیرێت و ڕەتبکرێنەوە.
سەبارەت بە پەکەکە و ئۆجەلان، ڕاستە ئۆجەلان بە جەستە بەندە بەڵام
بە هزر و هەڵوێست و نوسینەکانی گەورەترین ه□زموونی خۆی بەسەر
پەکەکەدا زاڵ کردووە، نەك هەر سەرکردەیەکی کۆن و کارامەی
پەکەکەیە بەڵکو ڕابەرێکی ڕۆحیشیانە . ئۆجەلان بە مێژوی خەباتی ناو
شار و شاخ و بەندکردنی بۆ ئەم هەموو ساڵانە، لای پەکەکە و
دۆستەکانی لە هەموو کورستانەکاندا پیاوێکی ئەفسانەییە و پیرۆز
کراوە ، پیرۆزکردنیشی سەرچاوەی ڕەتکردنەوە و پەسەندکردنی ئەوەی
دێتە پێش و ئەوەی ڕووی داوە، بۆیە قسە و بڕیارەکانی ئۆجەلان
ئەوەندە سەنگ و قورسایی خۆیان هەیە ڕەتکردنەوەیان دەچێتە خانەی
مەحاڵەوە .
پەکەکە وەکو حیزبێکی قوچەکەیی و ئیدۆلۆجیست و خاوەن دسپلینێکی
توند و تۆڵ کە تا ئێستاش تینیۆتی بە قسە و نوسینەکانی ئۆجەلان
دەشکێ و ئاوی حەیاتیانە، لێبڕین و وشکبوونی ئەو ئاوە کارەسات
بەسەر پەکەکەدا دێنیت، بیرمەندی یەکەم و ڕەسەنی پەکەکەیە و نەك
هەر ئەوەندە بەڵکو پەکەکە ئەوەندە بڕوای بە خودی ئۆجەلان و
نوسینەکانی هەیە کە لابەلاکردنەوەی کێشەی ڕۆژهەڵاتی ناوین لە
دووتوێی مێشك و لاپەڕەی کتێبەکانی ئەودا دەبینین.
قسەکەی ‘دەوڵەت باخچەلی’ سەبارەت بە پرسی کورد لە تورکیادا
ڕاستە، کە نە لە ئەدەنەیە و نە لە قەندیل بەڵکو لە ئیم□□ییە ،
چونکە پەکەکە ناتوانن لە بڕیارەکانی ئۆجەلان دەرچن چونکە

ئەوەندەیان پیرۆز کردووە و لە ئاسمانە ناکرێت بەهێنێنە سەرزەوی ، ناتوانیت قسەی بشکێنیت و خۆت کافر و مولحید بکەیت ، خۆت بە حورمەت و تەڕ بکەیت. ئەوە، ئەوە بەیاری سەرەکی تا ڕادەی ئاگربەستی و وتووێژ و ڕێکەوتن و هەڵوەشاندنەوە و چەکدانان و واژۆی دوا دەستنووسی بڕیار و پلانەکان دەکات . قسەی دووهەمی باخچەلی، ئەمەشیان هەر ڕاستە کە دەوڵەت با ئۆجەلان بەر بێت و قسەی لەگەڵدا بکرێت . باخچەلی زۆر بە باشی پەکەکە و ڕۆڵ و هەژمموونی ئۆجەلان لەسەر پەکەکە و قورسایی بڕیارەکانی دەناسێت، ئەوەندە گەمژە نییە قسە فڕێ بدات . ئەو کە دەوڵەت با ئۆجەلان بێت دژایەتی خۆی بە تیرۆریزم بەیان بکات بەو مەبەستە نییە کە ڕۆشنبیر و نووسەری کورد و سیاسییەکان شرۆڤەی بۆ دەکەن . ئەو دەوڵەت با وتووێژی لەگەڵدا بکرێ، با بێتە دەرەوە لە بەندیخانە و ڕووبەڕوو دانوستاندنی لەگەڵ بکرێت. ئەو دوای ئەمانە ئەو داخوازییە لە ئۆجەلان دەکات کە دژ بە تیرۆریزم و تیرۆر بوەستێتەوە . ئۆجەلان دەزانێت کە پەکەکە گەر لە کۆندا لە کاری تیرۆریستیدا گلابێت ، ئەوە ئێستا پەکەکە تیرۆریست نییە ، ئەوە حکومەتی تورکیایە کە بە درێژایی دروستبوونی فاشست بووە و لە ئێستاشدا دەوڵەتێکی فاشست و تیرۆریستییە.

من زۆر دەمێکە وتومە گەرچی ئۆجەلان بەندە بەڵام بیرکردنەوەی، تێڕوانینی بە پرسی کوردی تورکیا و داهاتوی پەکەکە لەم بارودۆخەدا و تێپەڕینی قۆناخی جەنگی چەکداریی زۆر لەوانەی لە قەندیل دانیشتوون و بە حساب لە دەرەوەن و بەند نین، باشتر و دروستترە . ئۆجەلان ئاگربەستی دەوێت، ئەو یەکلاکردنەوەی پرسی کوردی لە تورکیا بە وتووێژ و دانوستاندن لەگەڵ حکومەتی تورکیا دەوێ نەك لە ڕێگەی بزوتنەوەی چەکدارییەوە، بزوتنەوەی چەکداری کوتانی ئاسنی ساردە، ئەگەر لەو کوتانەشدا پرژێکی لێ ببێتەوە سەروگوێلاکی ئەوانە دەگرێتەوە کە دەیکوتن نەك دووژمنەکانی. بزوتنەوەی چەکداری ڕۆژی بەسەر چووە هەڵوەشاندنەوەی و جێگرتنەوەی بە خەباتی جەماوەریانە و ڕووکردنە شەقامەکانی شار و بە هەموو ئەو حیزبانە، بە پیرەوەچوونی پەرلەمان لە ڕێگەی پرۆسەی هەڵبژاردنەوە هەزاری خێرە و دەی بەرکەت. بەرنامەی کۆنفیدراڵیزمی دیمۆکرات کە جۆزیف پرۆدۆن و مورەی بوکچین باسیان کردووە لە ڕێگەی حیزب و بزوتنەوەی چەکدارریییەوە ناکرێت، بگرە حیزب تێگەرە و گەورەترترین بەربەست و دوژمنی سەرسەختی کۆنفیدراڵیزمی دیمۆکراتن.

ئەمەی کە ئێستا پەکەکە دەیکات نە بەرخۆدانە و نە جەنگی بەرەنگارییە و نە سوودیشی هەیە ، ئەمە شەڕ لە بەتاڵی باشترەی مەسەلە کوردییەکەیە. گرنگ نییە حیزبەکان، بزوتنەوەکان چ دروشمێك

بەرز دەکەنەوە و چ بانگەشەیەك دەکەن و چەند شەهید دەدەن؟ گرنگ ئەوەیە کە ئایا لە زەمینەی واقیعدا چ گۆڕانکارییەك دەکەن؟ ئایا ئەوەی کە دەیکەن کەمتر زیانبەخشە لە بەرانبەر ئەوەی کە بەدەستی دەهێنن؟ جەماوەرییبونیان لە شەڕێکی نەبڕاوەی بێ دەستکەوتدایە یاخود هێنانی خۆشگوزەرانی و ئازادیی و دادەوەری کۆمەڵایەتی و تا ڕادەیەك هەنگاونان بۆ جۆرێك لە یەکسانی؟

پەکەکە پێویستی بە چاوخشاندنەوە بە سیاسەتی ئەم نۆ ساڵەیدا هەیە ، گەر لەم سات و وەختەدا نەتوانن ئەوە بکەن، ئەگەر ئەم دەرفەتە کە ئێستا ڕەنگە بێتە دی هەر هیچ نەبێت دەتوانن سوودی ل□ ببینن و بەخۆیاندا بچنەوە.

تکایە تۆش، قەڵەم بەدەستی کورد خەنجەر لە کا مەدە ، تۆ گەر باوك و دایکی ئەو کوڕ و کچە گەنجانە نیت لەو شەڕەدا گیانی خۆیان دەکەنە قوربانی، خۆ ڕەنگە خۆت باوك یا دایك بیت . تکایە قسەی زل مەکە و هانی بەردەوامیدانی شەڕ بدەیت و خۆتیش مێشێك میوانت نەبێت و بە هیچ جۆرێك پریشکی ئەو شەڕە تۆ و خێزان و ئازیزانت نەگرێتەوە. ئەوە ئەو پەڕی بەدڕەوشتییە.

زاهیر باهیر

24/10/2024

پرسە نامەی دەنگەکان بە بۆنەی مەرگی نووسەر ستیڤان شەمزینی

بەڕێزان کەسوکار و دۆست هاوڕێیانی کاک ستیڤان

بە داخێکی گرانەوە هەواڵی کۆچی دوایی [کاک ستیڤان]مان پێگەیشت. وەک نووسەرێکی بەتوانای ماڵپەڕەکەمان، کە ساڵانێکە بەردەوامە لەگەڵماندا.

کاک ستیڤان بە دڵسۆزییەوە خزمەتی نووسین و کارەکەی خۆی دەکرد. توانای تایبەتی هەبوو لە گەیاندنی بیرۆکە ئاڵۆزەکان بە شێوەیەکی ڕوون و جوان، ئەمەش وای کردبوو ببێتە خاوەنی خوێنەری تایبەت بە خۆی و بە چاپگەیاندنی کۆمەڵێک کتێب.

ئەمەی خوارەوە لینکی پەیجی نووسەرە لە دەنگەکان

https://dengekan.info/archives/author/stivanshamzinani

تکایە هاوخەمی و سەرەخۆشی گەرممان قبوڵ بکەن لەم کاتە سەختەدا.

گەران عەبدوڵڵا

بەرپرسی ماڵپەڕی دەنگەکان

دیاردەی ئازاردانی "مرۆڤە باشەکان" لە کۆمەڵگای کوردیدا.. ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام لەڤای)

شیکردنەوەیەکی دەروونناسی و کۆمەڵناسی بۆ ئەم دیاردەیە.
(بۆیە وشەی دۆخ بەکارنایەنم چونکە دۆخ زەمەنێکی کاتییە و زۆرکات تێدەپەڕێنرێت، بەڵام دیاردە بریتییە لە زۆر دووبارەبوونەوەی دۆخێکە کە درێژخایەنەیە و کاریگەری قووڵ بەجێدەهێڵێت، ئەم وتارە بە پشت بەستن بە تێڕوانینی نووسەر بۆ ئەم دیاردەیە نووسراوە),
زنجیرەی ١٥٦.

ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام لەڤای).

لە کۆمەڵگای کوردیدا، دیاردەیەکی سەرنجڕاکێش و جێی نیگەرانی هەیە کە پەیوەندی بە چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ کەسانی باش و دڵسۆزدا هەیە. ئەم دیاردەیە، کە دەکرێت بە "دیاردەی دژایەتیکردنی چاکە" ناوی لێ بنێین، پێویستی بە لێکۆڵینەوەیەکی قووڵی زانستی هەیە لە ڕووی دەروونناسی و کۆمەڵناسییەوە. لەم وتارەدا، هەوڵ دەدەین بە شێوەیەکی زانستی و مەعریفی ئەم دیاردەیە شیبکەینەوە و هۆکارە سەرەکییەکانی دەستنیشان بکەین.

لە ڕوانگەی دەروونناسییەوە، ئەم دیاردەیە ڕیشەی قووڵی لە دەروونی تاکی کوردیدا هەیە. مێژووی درێژی چەوساندنەوە و ستەم، کە نەتەوەی کورد پێیدا تێپەڕیوە، کاریگەری قووڵی لەسەر کەسایەتی تاکی کورد بەجێهێشتووە. ئەم بارودۆخە وای کردووە کە جۆرێک لە دڵەڕاوکەی بەردەوام و هەستی ناسەقامگیری لە ناخی تاکدا دروست ببێت. کاتێک کەسێکی باش و دڵسۆز دەردەکەوێت، ئەم هەستە نائارامە خۆی لە شێوەی دژایەتیکردن و ئازاردانی ئەو کەسەدا دەردەخات.

بەشێك لە کۆمەڵناسان پێیان وایە کە کۆمەڵگای کوردی، وەك زۆربەی کۆمەڵگا ڕۆژهەڵاتییەکان، لە قۆناغێکی گواستنەوەدایە لە کۆمەڵگایەکی نەریتییەوە بۆ کۆمەڵگایەکی مۆدێرن (کە لە کۆمەڵگای کوردیدا پرسی فیودالیزم و مۆدێرنیتە، بابەتێکە بریتییە لە بازدانێکی قوڵ کە بە مەعریفەیە، بە هۆشیاری و ڕێگە و ڕیشەیەکی پتەوەوە هەنگاوی نەناوە کە دەرئەنجانەکانی باش نابێتن بەشێوەیەکی گشتی). لەم قۆناغەدا، تێکەڵبوونی بەها کۆن و نوێیەکان دەبێتە هۆی دروستبوونی جۆرێک لە ناکۆکی لە سیستەمی بەهاکاندا. کەسانی باش و دڵسۆز، کە هەڵگری بەها بەرزەکانن، دەکەونە بەر هێرشی ئەو کەسانەی کە ناتوانن خۆیان لەگەڵ ئەم گۆڕانکارییانە بگونجێنن.

لە لایەکی دیکەوە، سیستەمی پەروەردەی کوردی، کە بەشێکی گرنگە لە پێکهێنانی کەسایەتی تاك، نەیتوانیوە بە شێوەیەکی دروست گرنگی بە بەها ئەخلاقی و مرۆییەکان بدات. ئەمەش وای کردووە کە نەوەی نوێ تێگەیشتنێکی ناتەواویان بۆ چەمکی چاکە و خراپە هەبێت. لە ئەنجامدا، زۆر جار ڕەفتاری باش و دڵسۆزانە وەک لاوازی یان ساویلکەیی لێک دەدرێتەوە.

قەیرانە ئابووری و سیاسییەکان، کە بەردەوام کۆمەڵگای کوردی ڕووبەڕووی دەبێتەوە، کاریگەری قووڵیان لەسەر دەروونی تاکەکان هەیە. کێبڕکێی ناتەندروست و هەوڵدان بۆ بەدەستهێنانی سەرچاوە سنووردارەکان، وای کردووە کە زۆر کەس پەنا بۆ ڕەفتاری نەشیاو ببەن. لەم ژینگەیەدا، کەسانی باش و دڵسۆز دەبنە قوربانی ئەم بارودۆخە ناتەندروستە.

هۆکارێکی دیکەی گرنگ پەیوەندی بە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و میدیاوە هەیە. لە جیهانی ئەمڕۆدا، کە زۆر جار بەها ماددییەکان لە سەرووی بەها مەعنەوییەکانەوە دادەنرێن، کەسانی باش و دڵسۆز وەک نموونەیەکی نامۆ و نەگونجاو پیشان دەدرێن. ئەمەش کاریگەری نەرێنی لەسەر پێگەی کۆمەڵایەتی ئەم کەسانە دروست دەکات.

بە چارەسەرکردنی ئەم دیاردەیە، پێویستە هەنگاوی جددی بنرێت. پێویستە سیستەمی پەروەردە بە شێوەیەکی بنەڕەتی پێداچوونەوەی پێدا بکرێت و گرنگی زیاتر بە پەروەردەی ئەخلاقی و بەها مرۆییەکان بدرێت. هەروەها پێویستە خزمەتگوزارییە دەروونییەکان فراوانتر بکرێن و دەرفەتی زیاتر بە چارەسەرکردنی کێشە دەروونییەکان بڕەخسێت.

کۆمەڵگای مەدەنی و ڕێکخراوە ناحکومییەکان دەتوانن ڕۆڵێکی گرنگ لە بڵاوکردنەوەی هۆشیاری و گۆڕینی ئەم کولتوورە نەرێنییەدا بگێڕن. هەروەها پێویستە میدیا و ڕۆشنبیران گرنگی زیاتر بە بڵاوکردنەوەی نموونە باشەکان بدەن و هانی خەڵک بدەن بە پشتیوانیکردن لە یەکتر.

گۆڕینی ئەم دۆخە کارێکی ئاسان نییە و پێویستی بە کات و هەوڵی بەردەوام هەیە. بەڵام بە هاوکاری یەکتر و بە پشتبەستن بە زانست و تێگەیشتنی دروست، دەتوانین هەنگاو بەرەو کۆمەڵگایەکی تەندروستتر بنێین کە تێیدا چاکە و دڵسۆزی پاداشت بکرێنەوە نەک سزا بدرێن.

نامەکانم. .1. شەمامە بارەوانی

نامەی یەکەم

ئازیزەکەم، ماوەیەکە هەستێکی زۆر نامۆ و سەیر دەمهاڕێت! زۆر هەستەوەر و میزاجیی بوومە، زووش هەڵدەچم. دەمەوێ ئەو ڕاستییەت پێ بڵێم، هیچ مەیلێکیشم بە ژیان نەماوە. هەست دەکەم من سەر بەم جیهانە نیم و خۆم بە غەریب دەزانم لەناو ئەوانی تر. هەندێک جار دەڕۆمە چەلەوانی و زۆر چێژ لە بەسەرخۆداخران و تەنیایی و گریان دەبەم. هەندێک جاری تریش حەزم لێیە بڕۆمە ناو ئاپۆڕا و تا هێزم تێدایە بدەمە قاقا. هەندێک جار وەکو هەرزەکارێک دەم بە ژیان لێدەدات و دەمەوێ بە هەموو هێزمەوە ئامێز لە باڵای گەردوون وەربێنم. هەندێک جاری تریش ڕقم لە هەموو بوون دەبێتەوە و ئارەزوو دەکەم وەکو سوریالستێک بەسەر هەمووانددا بڕشێمەوە. دەمێک زۆر گەشبینم و وا دەزانم هەموو ڕێگاکان دەڕۆنەوە ماڵی دڵخۆشیی.

دەمەکی تر هەموو خەندەکانم دەکەمە ناو سەبەتەی بێمانایی وجوود و دەڵێم پووچگەرایی بۆ من تەنها پەنجەرەیەکە تێیدا لە هەموو بوون بڕوانم و هەندێ لە زەلکاوی ڕەشبینی ڕۆ دەچم، شۆپنهاوەر* بە تاقە پەیامبەری خۆم دەزانم. گاوێک ئارەزوو دەکەم لەگەڵ سەمفۆنیایەکی جیهانیی سەمایەکی زۆربایی دەست پێ بکەم. گاوێکی تر ئشتیا دەکەم بێمە خەلوەتی گۆشەگیری و تەنانەت گوێم لە دەنگی ترپە جاڕسکەرەکانی هەناسەکانی خۆشم نەبێت. لەوانەیە تۆ و هەمووان ئەوە ناو بنێن شێتیی! بەڵام من بڕوام وایە کە هێشتا کاتی شێتبوونم ماوە. با ئەوەشت پێ بڵێم، من کەسێکی لاوازم و ناتوانم ململانێ لەگەڵ تەنیایی، مەرگ، شێتیی و نەخۆشیدا بکەم. دەترسم ڕۆژێک بێت و چیتر بەرگەی ئەو دۆزەخە نەگرم کە پێی دەڵێن ژیان. تۆ پێم بڵێ چار چییە؟ هەرگیز حەزناکەم جارێ پێشوازی لە مەرگ بکەم، بەڵام ئایا دەبێ ڕێگەیەکی تر هەبێ؟ هەر بەڕاستی، تۆ بڵێی ئەوە نەخۆشی یان جۆرێک لە شێتبوون نەبێت کە من تووشی بوومە؟

“شەماڵ بارەوانی“

---

*ئارسەر شۆپنهاوەر، فەیلەسووفێکی ئەڵمانییە و بە فەیلەسووفە ڕەشبینەکە ناسراوە.

کاتی خۆی.. پشکۆ ناکام

…..موسڵمانەکان لە مێژووی خۆیانا دوو جار ڕوویان کردۆتە ئەوروپا ، جاری یەکەم لە زەمانی فتوحاتی ئیسلامی بە داگیرکردنی ئەوروپا و بە شەق وەکو ناوچە عەرەبییەکان ئەوروپییەکان بخەنە ناو ڕەعییەتی ئیسلامییەوە کە خۆشبەختانە بۆیان نەلوا ، جاری دووەم موسڵمانەکان وەک پەناهەندە ڕوویان کردۆتە ئەوروپا بۆ دابین کردنی مەعیشەت و سەلامەتیان ، واتا وەڵێی ئازادی و نان، موعادەلەکە هەڵگەڕاوەتەوە : جارێک داگیرکردنی کافرستان و جارێک سواڵکردن لە کافرەکان…
زۆر جار گروپە ئیسلامییەکان{ داعش، ئیخوان ، سەلەفی ، قاعیدە} بە منەتی خۆیان لە خێر و بەرەکەتی کافر و مولحیدەکان دەرئەبەن و هەموو خۆشگوزەرانی ژیانیان بە نیعمەتی خوا ئەزانن!!
ئەگەر ڕۆژێ وەک گریمانەیەک ئەوروپییەکان فەزڵی خۆیان لە

ئیسلامییەکان سەننەوە ئەبێ چی ڕووبات.؟ بە بێ شک قوڕ ئەکرێ بەسەری هەموویانا هەر وەک چۆن خۆیان قوڕیان کردوە بەسەر خەڵکی ووڵا تەکەیانا ، وەک نموونەیەک گەر مولحیدێکی ئەهلی جەهەنەمی وەک “ئەدیسۆن ” نەبوایە تا ئێستاش موسڵمانەکان ئەبوایە بە چرا و مۆمەوە ب□ چ□واردەوری کەعبەکەیان بسوڕانەوە ، ئەوروپ□ی و بەرازخۆرەکان سەیارەیان دروست نەکردایە تا ئەمڕۆش ئەبوایە موسڵمانەکان بە حووشتر یان ووڵاخ هات و چۆیان بکردایە ، ئەوهەموو داهێنان و دۆزینەوە پزیشکیانەی ئەوروپییە مونافیقەکان نەبوایە موسڵمانەکان وەک هەزار و چوارسەد ساڵ لەمەوپێش بە هەزارانیان لێ ئەمرد و لەوانەیە هەڵامەتیش بەس بوایە بۆ قەرەبا□غ کردنی سەرقەبرانەکانیان ..دروست کردنی تەیارە لە لایەن مولحیدەکانەوە نەبوایە ئەمڕۆ هیچ موسڵمانێکی د□و□م□نی قۆڵبڕ نەیئەتوانی بە ئاسانی بچێ بۆ ئەوروپا بۆ چارەسەرکردنی پزیشکیی چونکە بە دوعا و مەولو بوایە نابێ هیچ موسڵمانێ ” قەبز”یش بێ ، کەواتە لێرەیا کاکی موسڵمان بە خۆی و بەرماڵێکە دوو جار خێری لە بەرەکەتی کافرەکان بینی و بە مەمنونییەوە بینی جارێک بە وەرگرتنی تەیارە و جارێکیش بە وەرگرتنی عیلاج ، نوکتەش ئەوەیە کە چاک بۆوە مەولویەک ئەکا ل□ بەر ئەوەی خوا شیفای کرد !!! لە خۆی ناپرسێ بۆ پێش ئەوەی ئەو هەموو پارەیەی کە بە ساختەچێتی دەستی کەوتوە سەرف بکا لە سەفەر و عیلاجی ژێر دەستی دکتۆرێکی مونافیقا هەر کە نەخۆش کەوت مەولویەکی بکردایە تا خوا شیفایەکی بۆ بناردایە ….گەر یەکسانی ئافرەت وپیاو وەک بنەمایەکی فەلسەفەی ژیان لە ئەوروپاوە نەگەشتایە ووڵاتە ئیسلامییەکان و ژنیش نەبوایە بە دکتۆر ئەوا مەلا ژنەکان هەر بەدەم نەخۆشییەوە ئەتلانەوە ، بوونی سەدان ژنە دکتۆری بەتوانا و سەربەرز وای لە مەلا مێشک بەستوەکان نەئەکرد بڕۆن شەرحی پڕ و پووچ بهێننەوە بۆ ئەو حەدیس و ئایەتانەی ئافرەت بە ” ناقص العقل” لە قەڵەم ئەیا…

گەر عیلمی کافرەکان نەبوایە تا ئەمڕۆش خەڵک وای ئەزانی ڕۆژ بە چواردەوری ئەرزا ئەخولێتەوە چونکە پێغەمەری ئیسلامییەکان وای ووت بوو….کاتی خۆی.

تا .. شیعری سەلام عومەر

چەند پەنجەیەکم کەوتوون و
پرچیشم لە هەڵوەرینە
تا چاوەکانی بردووم و
جەستەشم پڕ لە برینە

بۆیە لە کەسێك دەگەڕێم
ئازارم بیر بباتەوە
نەك لە هەموو چرکەیەك دا
قەتماغەم لێ هەڵداتەوە

شەویش نییە خەونی ناخۆش
ئارامیم لێ نەشێوێنێ
رۆژیش نییە هەندێ هەواڵ
بەرنامەم هەڵنەوەشێنێ

ئێستا کۆڵبەرێکی برسیم و
نان بۆ سنووری بردمەوە
نەخۆشێکی بێچارەم و
دیسان تا سووری کردمەوە

کۆبــــونەوەی ســاڵــــانەی دەزگە دراوییەکـــانی ســـــەرمایەداریی

چارەسەری گرفتەکانی ناکات.. زاهیر باهیر

لەم هەفتەیەدا کە کۆبوونەوەی ساڵانەی صندوقی دراوی نێودەوڵەتی ، بانقی جیهانی و نوێنەری بانقی مەرکەزی ئەوروپا و وەزیرەکانی دارایی وڵاتانی ئەوروپا لە واشنگتۆن دی سی سەبارەت بە هەندێك گرفتی سەرەکی جیهان دەکرێت. لە ڕاستیدا گرفتی سەرەکی جیهان خودی سیستەمەکەیە کە ئەم دەزگە دراویانە خۆیان بەشێکی گەورەی سیستەمەکەن لە تەك پایە سەرەکییەکەی کە دەوڵەتەکانن.

ئەوەی کە خاڵی سەرەکییە و پێشبینی دەکرێت کە لەم کۆبوونەوەیەدا قسە و باسی لەسەر بکرێت چەند پرسێکین. لەوانە ژینگە و تێکچوونی ئاو و هەواو ڕوودانی تۆفان و لافاو لە زۆر شوێن، تەنانەت لە وڵاتانی کە دەکەونە ناوچەی نیمچە بیابانەوە هەروەها بەرزبوونەوەی پلەی گەرمی تا ئەو ڕادەیەی کە دەبێتە هۆی کەوتنەوەی ئاگرێکی زۆر لەو شوێنانەی کە پلەی گەرما زۆر زۆر بەرز دەبێتەوە.
بە گوێرەی بۆچوونی بەشداربووانی کۆبوونەوەکە گرفتی سەرەکی سیستەمەکە سێ گرفتن: گەشەنەکردنی ئابووری، کە گوایە ئەمە گرفتی سەرەکییە و جیهان پێوەی دەناڵێنێت . گرفتی دووەم گرفتی قەرزارییە کە 146 دەوڵەتی جیهان بە دەوڵەمەند و هەژارییەوە بە ڕێژەی جیا جیا قەرزارن. گرفتی سێیەم وەکو لە سەرەوە وتم گرفتی ژینگە و تێکچوونی کەش و هەوایە.

گەشەنەکردن: ڕاپۆرتەکانی کە لەسەر گەشەی ئابووریی دراون دەڵێن لە سالی 2008وە دوای ڕوودانی قەیرانە داراییەکە وڵاتە دەوڵەمەندەکان دووچاری دابەزینی گەشەی ئابووری هاتوون و ئەمەش گرفتی دروست کردووە.
لە ڕاستیدا گرفتی گەشەنەکردن یاخود دابەزینی گەشەی ئابووریی وڵاتان لە سای سیستەمی هەنووکەدا دوو گرفتی گەورە دروست دەکات : یەك: گرفتی بۆ دواهاتنی قەیرانەکان و وابەستەی قەیرانەکان، واتە قەرتەکانی . دوو: دابەزینی گەشەی ئابووریی یانی بوونی بێتاڵەی زیاتر ، زیادبوونی نرخی پێداویستییەکانی ژیان ، یانی کەمبوونەوەی دانی تەکس (باج) واتە نوقسانی لە بوجەی دەوڵەتدا. نوقسانی بوجەی دەوڵەتیش یانی کەمکردنەوەی بیمەکان و بڕینی پارەی خزمەتگوزارییەکانی وەکو قوتابخانە و خەستەخانە و شارەوانی بە هەموو بەشەکانییەوە هەروەها نەدانی یارمەتی و هاوکاری نەکردنی

ولاتانی لەقەوماو و لەمەش زیاتر یانی قەرزکردنی زیاتر لە لایەن حکومەتەکانەوە، کەواتە بوون بەژێر قەرزی نەتەوەیی زیاترە.

قەرز و قەرزاریی: بە هەی ئەوەی سەرەوە و تەماحی زۆری خاوەنکار و کۆمپانیاکان لە کۆکردنی سەرمایەی زیاتردا دەوڵەت ساڵانە قەرز دەکات، قەرزیش دانەوەی هەیە و دانەوەکەشی بە ڕێژەیەکی بەرزی سوودە کە دەبێت دەوڵەت بیداتەوە گەر نەیداتەوە ئەوە سوودەکە دەچێتە سەرەوە و کەڵەکە دەبێت.
لەم بارەدا با سەرنجی هەندێك لەو وڵاتانە لە کۆی 146 وڵاتی قەرزار بدەین کە قەرزەکانیان وەک پێوەرێک، بە ڕێژەی داهاتی نیشتمانی لێکدەدرێتەوە، کە لە ئەوروپا و ئەمەریکا بە (GDP) ناودەبرێت، کە پێوەری بەردەوامیی قەرزەکان بە گوێرەی ئەوە دەخەمڵێنرێت.

ڕێژەی قەرزەکانی ئیتاڵیا بەرامبەر بە داهاتی ناوخۆیی (GDP) لە سەرووی 130% دایە، لە کاتێکدا ڕێژەی قەرزی ئەمریکا لە 124%دایە. یۆنان ڕێژەی قەرزەکەی نزیکەی 160% و ژاپۆن ڕێژەی قەرزەکەی زیاتر لە 260 %. بریتانیا لەم دواییەدا قەرزەکەی چووە سەرووی 100%وە. صندوقی دراوی نێودەوڵەتی پێشبینی دەکات قەرزی گشتی جیهانی تا کۆتایی ئەمساڵ 100 تریلیۆن دۆلار تێپەڕێنێت.
هاوکاتیس ئەو ڕاپۆرتە هەڵسەنگاندنێکی پێشوەختیشی بۆ گەشەی ئابووری هەندێك وڵاتی گروپی حەوت کردووە لەوانە دەکرێت ئەمساڵ بەریتانیا سێیەم خێراترین ئابووری هاوبەش بێت لە گروپی حەوتەمدا، هاوتەریب لەگەڵ فەرەنسا و لە پشت ئەمریکاوە کە لە ڕووی گەشەکردنیدایە بە ڕێژەی 2.8% و کەنەدا کە پێشبینی دەکرێت بە ڕێژەی 1.3% گەشە بکات. ئیتاڵیا بە ڕێژەی 0.7% ، گەشەسەندنی ئابووری ژاپۆن بە 0.3% . گەشەسەندن لە ئەڵمانیا سفر دەبێت ئەو لە ئەستادا لە ململانێیەکی سەختدایە لەگەڵ ئابوورییەکەیدا.
ڕاپۆرتێکی ڕێکخراوی خێرخوازی دژ بە هەژاری گەشەپێدانی دارایی نێودەوڵەتی (DFI) دەریدەخات کە ڕێژەی دانەوەی قەرزەکان لە 42%ی تەچووی خزمەتگوزارییەکانە. واتە ئەگەر بە یار بێت کە 100 دۆلار بۆ خزمەتگوزارییەکان تەرخان بکرێت لە سەدا 42ی ئەمە دەدرێتەوە بە قەرزەکە. ئەمە لە لیستی 146 دەوڵەتێکدا کە وڵاتانێکین کە تا ڕادەیەك دەوڵەمەندن بەڵام لە وڵاتانی ئەفریقادا ئەم بڕە قەرزە دەچێتە لە سەدا 55 ی خەرجی خزمەتگوزارییەکان کە دەدرێتەوە بە بانقی جیهانیی.

لەگەڵ ڕێژەی بەرزی قەرزکردندا کە لە کۆتایی ئەمساڵدا دەچێتە 100

تریلۆن دۆلار، کە وڵاتە دەوڵەمەندەکان زیاتر قەرزارن، پرسیارەکە ئەوەیە کە پارەی ئەم قەرزە بۆ کوێ دەڕوات؟ بێ گومان بەشێکی بۆ جەنگ و بەرپاکردنی جەنگە هەروەها بەشێکی تری بۆ گەندەڵی دەڕوات ، بەشێکیشی بۆ هاوکاری هاووڵاتانێك کە خودی دەوڵەت و سیستەمەکە ئەو بارودۆخەی خولقاندووە، ئەمە جگە لەوەی کە خودی دەوڵەت و ئیدارەکانی بیرۆکراتین. هەر ئەو هۆکارانەیە و هەندێکی دیکە کە دەبینین بە گوێرەی ڕاپۆرتێکی بانقی جیهانی 700 ملیۆن کەس لە جیهاندا ڕۆژانە لەسەر تەنها 2 دۆلار و 15 سەنت دەژین. هەر هەمان ڕاپۆرت ئەوەی پشتڕاست کردۆتەوە کە زیاتر لە 3 دەیەی دەوڵەت تاکو ژیانی ئەو 700 ملیۆن کەسە لە جیهاندا لە قۆناخی هەژاری ڕەها دەربکرێت. لەسەدا 44 ی دانیشتوانی جیهان کە دەکاتە 3 ملیار، ڕۆژانە لەسەر کەمتر لە 6 دۆلار و 85 سەنت دەژین.
سەبارەت بە بەرزکردنەوەی ژیانی ئەو 3 ملیار کەسەش ئەوە چیرۆکێکی جیاوازە ئەگەر ئامانجەکە گواستنەوەی داهاتی ئەو 3 ملیار کەسە بێت بۆ سەرووی 6.85 دۆلار لە ڕۆژێکدا، ئەمەش بۆشاییەکی دیکە دروست دەکات لە ژیانی خەڵکدا کە دەبێتە هۆی زیادبوونی ڕێژەی دەردانی گازی ژەهراوی بە ڕێژەی 46% لە سەرووی ئاستی ساڵی 2019دا.
ئەی چارە؟

بێ گومان بۆ هەموو گرفتێك چارە هەیە چونکە ڕوودانی گرفت لە روودانی هۆکارەکەوە یا ڕووداوەکەوە ڕوودەدات. بەڵام لە دید و بوونییەی سەرمایەداری و سەرمایەدارانەوە و ئەو چارەسەرانەی کە بۆی دادەنێن هەرگیز چارەسەرێکی یەکلاییکەرەوە نییە . حەلی یەکلاییکەرەوە خودی سیستەمەکە هەڵدەتەکێنێت و دژ بە ئامانجی ئەوانە کە بەردەوامیدانە بە سستەمەکە و زیاتر چەسپاندنی.
هەر بۆ نموونە هەموو ئەو قەرزانە کە لە لایەن بانقی جیهانی و دەزگە دراوییەکانی دیکەوە دراون هەمووی بە مەرجی قورس دراون کە کەمەری دانیشتوانی وڵاتە هەژارەکانی شکاندووە، بە برسی کردنیان، بە بەرزکردنەوەی نرخی پیداویستییەکانی ژیانیان، بە بەتایبەتیکردنی کەرتە خزمەتگوزارییەکانی دەوڵەت…تد . هەر خولقاندنی ئەم بارودۆخەیە کە زۆرێك لە ئابووریناسەکان لە ناو خودی ئەو دەزگە دراوییانەدا و لە دەرەوەیان بیر لە کوژاندنەوەی (هەڵوەشاندنەوەی) ئەو قەرزانە دەکەن و جەدەلێکی گەورەی لەسەرە. تا ئێستا دەزگە دراوییەکان و کاربەدەستانیان بەمە ڕازی نین چونکە ئەمە کارێکی زۆر قورسە گەرچی ئەوان لە ڕێگای بەرزی ڕێژەی سوودەکانەوە دەمێکە بڕی پارە ئەسڵییەکە کە بە قەرز داراوە وەرگیراوەتەوە.

لەمانەش زیاتر کەمپانیا گەورەکانی وەکو نەوت و خەڵوزی بەردینی و سەیارە و گۆشت بە هەموو جۆرەکانییەوە و سوپەرمارکێتەکان و ئەوانی تریان هەرگیز نەك هەر ئامادە نابن کە دەستبەرداری زیاتری قازانجیان ببن بەڵکو بە هیچ شێوەیەکیش ناتوانرێت لغاو بکرێن . کردنی قازانجی زیاتریش لەسەر حسابی هەژارکردنی زیاتری دانیشتوانە ، لەسەر حسابی تێکدانی ژینگەیە و هەڵکەندنی خۆڵەکانەکی زەر لە ڕێ و شوێن و زەدی خۆیان ، کەمکردنی داهات و زیاتربوونی هەژاری و بێتاقەتییە ، ئەمەش یانی ئەو وڵاتانەی کە توشی ئەم نەهامەتییە دەبن کە هەرە زەرینەیان وڵاتانی هەژارن دەبێت چاوەڕوانی هاوکاری و یارمەتی بن، ئیدی وەکو خێر یاخود وەکو قەرزێك کە بەهەی دانەوەیەوە کە سووەکەی بەرزە هەتا ماون دەبێت پێوەی بنالێنن.
لە لایەکی دیکەوە صندوقی دراوی نەو دەوڵەتی باوەڕی وایە لەکاتێکدا ترەمپ خۆی بە هەڵبژاردنەکانی ئەمریکا لە5ی ئەم مانگە ئامادە دەکات، پلانەکانی بە سەپاندنی باجی بەرچاو (گومرگ) بەسەر کاڵا هاوردەکراوەکاندا خستەتە ڕوو، سیاسەتێک کە پەڕەچەت زنجیرەیەک ڕێوشوێنی تە◻◻◻ سەندنەوە بێت. پێشبینی دەکرێت لەڕەدا چین بە ئامانجی سەرەکی بگیرێت، هەرچەندە کاڵاکانی یەکێتی ئەوروپاش لەبەر چاویدان، واتە ئەوانیش دەکرێت هەمان چارەنووسیان هەبێت. ئەم نیگەرانییەی صندوقی دراوی نەودەوڵەتی گریمانی خراپتربوونی بارودۆخەکە زیاتر دەکات تاکو باشبوونی .
کەواتە تەنها چارەسەرێك هەڵوەشاندنەوە و لەناوبردنی ئەم سیستەمەیە و جێگرتنەوەیەتی بە سیستەمێك ژیانی مرۆڤەکان مەبەستی بێت ، سیستەمێك کە پارە و هەموو چەشنەکانی خاوەنداریەتی بە خاوەنداریەتی دەوڵەتیشەوە لەناو بەرێت و بەخاوەنداریەتی گشتی جێگەی بگیرێتەوە، ئابووری کۆمەڵگە چەك و بنەمای خۆشگوزەرانی ژیانی خەڵکەکەی بێت لەبری ئەوەی وەکو چەك و بنەمای برسیکردن و کەڵەکەکردنی سەرمایەو چەك و تەقەمەنی جەنگ دژ بە دانیشتوان بەکاربهێنرێت.

زاهیر باهیر
23/10/2024

....

تێبینی : هەموو ئامارەکان لە دوو ئابووریناسی بریتانییەوە : Phillip Inman, Larry Elliott وە وەرگیراون .

بینراوی هونەری و گوتراوی شیعری لە تابلۆ/ قەسیدەی (ئاگرەکەت لەگەڵمدا هات)ی لازە ئازاد.. خوێندنەوەی: عەبدولموتەلیب عەبدوڵا

دەق: لازە ئازاد

(1)

هونەری وێنەکێشانی کلاسیکی تەکنیکی (لە یەككەبوونەوە)ی شێوە و هێڵ و توخم و سێبەر و ڕەگەز و ڕەنگەکان، بە مەبەستی (دانوستاندن) و نیازی دیاریکراو پەیڕەو دەکات. هونەری وێنە دیجیتاڵییەکان جیاواز و تایبەتن بە شێوە و هێڵ و وێنە بینراوەکانی هونەری کۆمپیوتەرەوە و زۆرتر گفتوگۆ لەیەکتریان نزیك دەکاتەوە.
لە هونەری وێنەی دیجیتاڵی تەکنیکی دووبارەکردنەوە و شێواندنی هێڵ و ڕەگەز و توخمەکان دەبینرێت و هەموو ئەوانە هەندێکجار دەکرێت ببنە هۆی وێنەکردنی ئەبستراکت، یان تابلۆی سێ ڕەهەندی و بەکارهێنانی واقیعی میتافۆڕ ئامێز.
هونەری وێنە دیجیتاڵییەکان لە هونەری هاوچەرخدا گەشەی کرد و کەمتر پەیڕەوی نیازی دیاریکراو دەکات و خۆی لە ئازادی (گفتوگۆ)دا سەپاند. واتە لە هونەری (نێت)دا چەندین شێوە و ڕەگەز و تایبەتمەندی جیاوازی وەك ڕاستی مەجازی، ڕاستی گەورەکراوە… نمایان دەکرێت.

(2)

(ئاگرەکەت لەگەڵمدا هات) وەك تابلۆی شیعری چەندین شێوە و هێڵ و توخم و سێبەر و ڕۆناکی و ڕەنگی جیاوازی وەك (دۆزینەوە، ئەزموونکردن، میهرەبانی، وردبینی و هەستکردن بە شتەکانی دەوروبەر، تایبەتمەندێتی هەستی ژنانە…)ی لەخۆگرتووە و هەموو ئەوانە وەك بەشی لێکجیاواز کاریگەریی و ڕۆڵی خۆیان لەسەر دەروونی شاعیردا دەگێڕن و وەك وێنەنێت لە دووبارەکردنەوەی پرسی

بوونگەرایی و شێواندنی شێوە و هێل و سێبەر و ڕۆناکی و توخمەکان و وێنەکردنی ئەبستراکت … نزیك دەبنەوە. لەوێشەوە شێوە و هێل و سێبەر و ڕۆناکی و توخم و ڕەنگی وێنەکێشانی کلاسیکی بەجێدەهێلێت و شێوە و هێل و وێنە جیاوازە بینراوەکانی هونەری کۆمپیوتەر دە پۆشێت.
ئەو قەسیدەیە وەك تابلۆ سەر بە وێنە ئاوێتەکانی هونەرنەتن! خەسڵەتەکانی ئەو هونەرە بەرجەستە دەکەن! خەسڵەتەکانی ئەو هونەرە ئەوەیە، کە (گفتوگۆ) لەنێوان شێوە و هێل و ڕەگەز و توخم و بەشە جیاوازەکانی وێنەکان بوونی هەیە، بەڵام بە ئەوەی هیچیان ببنە سەنتەری مەبەست. لێرەدا هونەری وێنەنێت و هونەری کلاسیك لە جیاوازی نێوان چەمکی دانوستاندن و چەمکی گفتوگۆدا خۆیان دەبیننەوە.
دواجار پێکهاتەی پرسی (دانوستاندن)ی ئەو تابلۆیە لە زمانی (گفتوگۆ)ی نووسراودا، یان بە مانایەکی دیکە خۆ بەیانکردنی وێنەی (بینراوی تابلۆ) لە زمانی (گوتراوی شیعری)یدا لە ڕێگای ئەویدیکەی (خوێنەر/ وەرگر)ی جیاوازەوە جوانتر دەبینرێن و هەستیان پێدەکرێت.
وەك چۆن لە ناوەوەی شاعیر (زمانی گوتراو و وێنەی کێشراو) هەردووکیان لە هەمان کاتدا (ڕەنگی تایبەتی تابلۆ) و (زمانی بەکارهێنراوی تایبەت)ن بە کۆمکردنەوەی ئازار و ترس و نائومێدی و تاسە و خەمی ناوەوەی شاعیر، بەڵام بە ئەوەی (چ وەك پێکهاتەی تابلۆ، چ وەك زمانی بەکارهێنراوی گوتراو) بتوانن ڕەنگی (کاتی لەدەستچوو) و زمانی جوانییەکان لە پرسی بەکۆتایی (بە کوێ دەچین) بگەڕێننەوە؟!
(3)
لازە ئازاد لە شاری (سلێمانی) لە گەڕەکی (سابونکەران) لە دایکبووە. خوێندنی سەرەتایی لە قوتابخانەی (مەحوی) بووە و پاشان تا دووی ناوەندی لە (دواناوەندی ژینی کچان)ی خوێندووە. لە سەرەتای ساڵی (200)ەوە لەگەڵ خانەوادەکەی کوردستانی جێهێشتووە. لە وڵاتی (سوید) خوێندنی ناوەندی وپاشان دواناوەندی بەشی ئەدەبی تەواو کردووە. ئێستا نیشتەجێی وڵاتی بەریتانیایە لە ساڵی 2015 بەشی کۆمەڵناسی لە زانکۆی (نیومان) بە تەواو کردووە و بەکالۆریس و پاشان بڕوانامەی ماستەری هەر لەو زانکۆیە بە دەستهێناوە.
لازە ئازاد ماوەی (24) ساڵە لە بەریتانیا دەژی و لە یەکێك لە ڕێکخراوە خێرخوازییەکان لە بێرمینگهام – بەریتانیا ڕاوێژکاری کۆمەڵایەتییە. دەڵێ: هەریەك لە ژیان و مرۆڤ و جوانی سەرچاوەی ئیلهامی شیعرەکانمن. جگە لە پیشەی شاعیری کاری خێرخوازیش دەکەم، بە تەنها و بە هاوبەشیش کاری خێرخوازیم کردووە و بەردەوامم،

مەرج نییە شاعیر کاری خۆرخواز بکات، بەڵام من بە هیچ شێوەیەك شیعرم بۆ بژێوی ژیان نەنووسیوە.
بەرهەمەکانم بریتین لە (کراس ڕەش بە هاوبەشییە، 2007 دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، شازادەی کەشکی ڕەش، 2013 دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، کتێبی نووسینەوەی هەزار و یەك خەون، ساڵی 2016 ناوەندی غەزەلنووس). سەبارەت بە نوێترین بەرهەمیشم تا ئێستا بڕیارم لە ناونیشانەکەی نەداوە. بڕوام وایە گرنگە لە کوردستان دادوەریی بوونی هەبێت.
لازە ئازاد لە ساڵی 2023 دا لەلایەن بەڕێوەبەرایەتی گشتی ڕۆشنبیری و هونەری سلێمانی خەڵاتی ڕێزلێنانی پێبەخشراوە.

ئاگرەکەت لەگەڵمدا هات

ڕەنگی شینی ژێر ملی باڵندە، دوای مردنی، دەچێت بۆ کوێ؟
-خەونەکانی من کە دەبنە خۆڵەمێش و نایەنە دی، دەچن بۆ کوێ؟
-تامی گەرمی دوو زمانی لێکئاڵاو دوای دابران، دەچێت بۆ کوێ؟
-هەڵمی هەناسەی دوو دڵدار لە ناو تۆفانی خۆتوودا، دەچێت بۆ کوێ؟
-من کە ساڵانێکی زۆر، دووری تۆ نەخۆشی خستبووم،
-نزیکیمان دوای ئەو هەموو بریندارییە باری کرد بۆ کوێ؟
-ئەو هەموو هیوایە کە لە سنگدا دانە دانە دەترووکان و باڵەکانیان دەکردنەوە،
-دوای هەوری تاریك و تەم، چوون بۆ کوێ؟

-خەونمان هەبوو،
-چیرۆکمان هەبوو،
-برینمان هەبوو،
-ئەو هەموو شتەی دەکرا بیبەخشین و نەمانبەخشی، بوون بە چی؟

-تۆ هەرگیز خەونی خۆت ناشتووە چونکە نەتزانیوە دەچێت بۆ کوێ؟
-برینی خۆت بە گوێی ئەرخەوان پێچاوە و پێت وابووە چاك دەبێتەوە؟
-دانت بە خۆتدا گرتووە بە ئەوەی نەگریت و کەس بە چاوی بەزەیی ساختە سەیرت نەکات؟
-بە ئەوەی بە دەنگی بەرز نەڵێیت، ئەوە خاشاکن!
-بەدەم دوژمنەکانتەوە بە تامی دەست پێکەنیویت بە ئەوەی چەقۆیەك کەمترت لێ بدەن؟
-لە دوای ئەڤینی شکستخواردوو، بزمارت لە تابوتی خۆت داوە بە ئومێدی مردن؟

من ئەو ڕۆژانە دەستم بە دڵی شکاوەمەوە گرتبوو و ڕام دەکرد،
گوێم لێبوو دەیانگووت شێتە.
وەك منداڵ بۆت دەگریام، دەنگم دەرنەدەهات،
وەك توتكە سەگی لاکەڵان دەنوزامەوە.
چونکە تۆ نەتزانی کە ڕۆیشتم، ئاگرەکەت لەگەڵمدا هات،
کە بەجێم هێشتی تۆفانەکەت بە دوامەوە بوو،
بە ئاوڕدانەوەش
تارماییت لە پێشمەوە ڕێی دەکرد.

بەڵام دەمویست پێش مردنم،
ڕەنگی
شینی
ژێر
ملی
باڵندە
ببینم...

کاتی لەدەستچوو
لەنێوان بینین و گوتندا

چەمکی بینین و گوتن دوو شێوەن لە چەلایی ڕەنگی تابلۆ و زمانی بەکارهێنراوی شاعیر! بینین فیکرە، گوتنیش فیکرە، بەڵام ئەوەی بینین و گوتن لێکجیا دەکاتە بەشاییە (یان پرسی کاتی لەدەستچوو - بۆ کوێ؟)یە، بەو مانایەش لە تابلۆ/ قەسیدەی (ئاگرەکەت لەگەڵمدا هات)دا بینین و گوتن هەردووکیان پرسیار و بیرکردنەوەن لە بەشایی کاتدا! واتە بیرکردنەوە و پرسیارەکانی شاعیر دەکەونە جیاوازی/ بەشاییەوە! بە دیوەکەی دیکە ئەوە جیاوازی/ بەشاییە (بینین) و (گوتن) لەیەکجیا دەکاتەوە. ئەوە (شیعرییەت)ە وێنەنەت و گەردەلوولی رووتی زمانەوانی لەیەکجیا دەکاتەوە. دەمەوێ بەڵام ئەو تابلۆ/ قەسیدەیە وەك (زمان) بەشاییەکان، یان پرس و بیرکردنەوەی (بۆ کوێ؟) شیعرییەت دەخەنەوە و وەك (وێنەنەت) جیاوازی راستی گەورەکراوەکان نائومێدی دەنوێنن.
پرس و بیرکردنەوەی شاعیر سەر بە دەرەوەیە (دەچن بۆ کوێ؟) سەر بە شیعرییەتە، بەو مانایەش دەرەوە (گەردەلوولێکی رووت)ە و نێوانی گوتن و بینین دەشێوێنێ؟!. (ژیل دۆلۆز) لە کتێبی (لە دەرەوەی فەلسەفەدا، وەرگێڕانی عەبدولسەلام بنعەبدئەلعالی و عادل حدجامی) دەڵێ: " نیچە پێچەوانەی فەیلەسوفانی کلاسیك لە ڕێگای ناوەوە (نەدەتوایەوە) بە ئەوەی دواتر بەرەو دەرەوە خۆی بەیان بکات،

بەڵکو فیکر و نووسینەکانی لەسەر پەیوەندییە راستەوخۆییەکانی دەرەوەدا دەچەسپاند. ل4″ بیرکردنەوەی کلاسیك بەرەو ناوەوەیە، بەڵام دەرەوە وەك گەردلوولی تەنیا دووانەی بینین و گوتن دەهەژێنێ... لازەش ئەگەرچی لە رێگای وێنەنەتەکانەوە راستی گەورەکراوی جیاواز دەکەش، بەڵام لە رێگای پرس و بیرکردنەوەی (بە کۆوە) ئەو وێنەنەتانە دەکەونە دەرەوەی کات و بەشایی و لە گەردەلوولی رووتی زمانەوانیدا شیعرییەت دەخەنەوە. بەو مانایەش بەشاییەکانی شیعرییەت، جیاوازییەکان (خوێنەر/ وەرگر) بونیاد دەنێت و راستی گەورەکراویش جیاوازی ئازارەکانی ناوەوە بەرجەستە دەکەن.

دەمەوێ بەهەم لە سەرەتاوە شێوازی پرس و بیرکردنەوە و بەها و هەستەکانی شاعیر لە قەسیدە/ تابلۆی (ئاگرەکەت لەگەڵمدا هات) بەشێوەی هێڵ و سێبەر و رەناکی و توخم و رەنگە جیاوازەکانی وێنەنەت ئازارەکان ئاشکرا دەکەن و دواتر وەك گەردەلوولێکی رووتی زمانەوانی لە دەربڕینی گوتنی جیاوازی شیعرییدا خۆیان دەنوێننەوە.

لە زەرباردا ئەو قەسیدە/ تابلۆ هونەرییە (توانەوەی ناوەکی و بەهودەیی کاتی بەسەرچوو) وەك دەرخەری باری دەروونی/ زمانی (لازە)ی شاعیر بەیان دەکەن و بە دیوەکەی دیکەش وەك شێوازی چارەکردنی دەروونی دەکەونەوە و ئاڵۆزی (دەروونی/ زمانی) کەمدەکەنەوە.

ئەو خوێندنەوەیە لە رێگای گەردەلوولی رووتی گوتنی شیعری و وێنە بینراوەکانەوە بە دوای ئەو چارە (دەروونی/ زمانی)یەدا ناگەڕێت. بەڵکو هەوڵی بە جێگەڕ کەکردنی شێوەگرتنی گوتنی وێنەیی و بەرهەمهێنانی شیعرییەتنەت دەدات. بە مانایەکی دیکە لە هەوڵی ئەوەدایە کە پێمانبڵێت دەشێ پێچەوانەش راست بێت.

هێزی وێنەنەت، بەشاییەکانی شیعرییەت

پەیوەندی نێوان کارە هونەرییەکان و سایکۆلۆژیا، هەزاران ساڵ پێش ئێستا بۆ سەردەمی کاتارسیس دەگەڕێتەوە. بەڵام کارپێکردن بە سایکۆلۆژیای هونەر، لە فرۆیدەوە سەری هەڵداوە. لەو خوێندنەوەیەدا بە تێگەیشتنی هێزی بینینی وێنە و دەربڕینی گوتنی شیعری پێویستە وەك دۆلۆز جیاوازی لە نێوان (چەلایی) و (دەرەوە)دا بکەین. چەلایی هەتا ئێستا شێوەیە. بەڵام دەرەوە هێزەوە و شێوەی نییە. دەرەوە لە مەسافەکان پێکهاتووە، بەڵام چەلایی بەیەکەوەبوون دەگەیەنێت. ئەگەر ئەو قسەیەی دۆلۆز تەرجەمەی (ئاگرەکەت لەگەڵمدا هات) بکەین، ئەوە لە بەرانبەر وێنەنەتەکاندا جیاوازی ڕاستی گەورەکراوی ناوەوە دەبینین، لە بەرانبەر گەردەلوولی رووتی زمانەوانی بە شێوەیی

شیعرییەت دیارە.
بەڵام دەبێ ئەو ڕاستییەش بڵێین کە وەڕای جیاوازییەکانی نێوان ڕاستی گەورەکراو و شیعرییەت، وەڕای جیاوازییەکانی نێوان شێوەی هونەری و هێزی هونەری… بەشێکی گەورەی ئەو (تابلۆ/ قەسیدە)یە، جوانییەکان و نائومێدییەکانی ناوەوە بەڕێوەی دەبات. بەڵام بیرکردنەوە و پرسیاری شیعرییەت و دەرەوە ئەوەیە، ئایا ئەو نائومێدی و ئاوات و جوانییانە بەرەو کوێمان دەبەن؟ یەکەمیان هێزی جیاوازی (بینین) فەراهەم دەکات و دووەمیان (بەشایی) جیاوازی شیعرییەت! ئەوەش جێگۆڕکێکردنی گوتنی وێنەی شیعرییە بە بەرهەمهێنانی شیعرییەتنەت
بەشاییەکان شێوەیان نییە، لە مەسافەی زمانەوانییەکان پێکهاتوون. بەڵام چۆلایی لە بەیەکەوەبوونی هێڵ و ڕەگەز و ڕەنگەکان پێکهاتوون و شێوە بونیاد دەنێن. ئەو خوێندنەوەیە بە بەیەکەوەگونجاندنی هەر دوو بارەکە چەمکی پێکەوەسازان پێشنیار دەکات، چونکە ناشێ شێوەی جوانییەکان و توانەوەی هێڵ و سێبەر و ڕەنگەکانی ناوەوەی (بینین)، وەك پەناگایەك بە هێزی دەرەوە و گەردەلوولی زمانەوانی و بەشایی شیعرییەتی دەربڕینی (گوتن) فەرامۆش بکەین!
بێگومان لە نێوان شێوە و هێڵ و سێبەر و ڕۆناکی و توخم و ڕەنگەکانی بینین و بەشاییەکانی شیعرییەت (خوێنەر/ وەرگر) دەپرسێ مەبەستی ئەو (تابلۆ/ قەسیدە)یە چییە؟
لێرەدا دەتوانین بەبێ بیرکردنەوە بڵێین ئەوەی لەو (تابلۆ/ قەسیدە)یە روو دەدات، پرسی زمانەوانی نییە، بەڵکو توانەوەی ناوەوە شاعیرە لە کاتی لەدەستچوودا! جوانییەکان لە نێوان ئەو هێڵ و توخم و ڕەگەز و ڕەنگ و خاڵانە بەرەو کوێ دەچن؟ ئایا لە تاریکی، لە شێوە و بەشە جیاوازەکانی کاتی لەدەستچووی ئەو (تابلۆ/ قەسیدە) هونەرییەدا دەتوانین هەستی دڵتەنگی و جێکەوتەی وێرانەیی و ئاماژە و ڕەمزەکانی شاعیر بە (خوێنەر/ وەرگر)ی شیعرییەت بگوازنەوە؟!
گوتمان توانەوە و هێزی وێنەی ناوەکی، لە چەمکی بینیندا شێوە ناگرن، ئەگەرچی پەیوەندی ڕاستەوخۆی گەردەلوولی رووتی زمانەوانی گوتن دەهەژێنێت و شیعرییەت بە (خوێنەر/ وەرگر) دەخاتەوە. بەڵام لەو (تابلۆ/ قەسیدە)یە (خوێنەر/ وەرگر) لەسەر مانای مانا وەستاوە. لەسەر مانای (بینین)ی وێنەنەت لە دەربڕینی گەردەلوولی زمانەوانی شیعرییەتدا، واتە لەسەر مانای تابلۆ لە پەیامی شاعیردا…
کەواتە زۆر شت هەیە (خوێنەر/ وەرگر) بەرەو لێکدانەوە و شیکردنەوە بەرێت، بەڵام ئەوەی (خوێنەر/ وەرگر) دەیەوێت زانیاری و لێکدانەوە لە بارەی شێوە و هێڵ و سێبەر و ڕۆناکی و توخم و ڕەنگی ناوەوەی شاعیر نییە، بەڵکو لە بارەی سەیرورەی زمان و شیعرییەتە. کەواتە

(خوێنەر/ وەرگر) پێکهاتەی بینینی نیگارەکان (پرسی جوانییەکان بەرەو کوێ و نەگۆڕانەوەی کات) بەجێدەهێڵێ و بەدوای دۆزینەوەی بەشاییەکانەوەیە، بە دوای لادان و تێکشکانە زمانەوانییەکانەوەیە…

بەڵام ئایا کردەی پێکەوەسازانی وێنە و زمان، پرس و بیرکردنەوە و دەرەوە و ناوەوە، کردەی بەیەکگەیشتنی بەشایی زمانەوانی و شیعرییەتە؟ ئایا هیچ پرس و بیرکردنەوەیەك لە دەرەوەی بەیەکگەیشتنەوە هەیە؟ ئایا شیعرییەت لە پێکەوەسازاندایە؟

بە بڕوای ئەو خوێندنەوەیە راوکردنی جوانییەکانی کاتی لەدەستچوو برەو بە داڕشتنەوەی شیعرییەت لە گەردەلوولی رووتی زمانەوانیدا دەدەن. لەسەر ئەو بنەمایەش ئەگەر پێوانەکانی جوانی پەیوەست بە بە بوێری و ئازادی (راستی گەورەکراوەکان) شاعیرەوە. ئەوە گواستنەوەی هێزی بینین بە شێوەگرتنی شیعرییەت، گواستنەوەی کۆتاییەکانی کاتە بە نەگۆڕانەوە…

پرس و بیرکردنەوەی بینین بە پرس و بیرکردنەوەی گوتن، جێختکردنەوەیە لەسەر تاکگەرایی و ئازادی و گفتوگۆ بەو مانایەی کە تاك لە دەرەوەی ملکەچییەوەیە و سەر بە دانوستاندن و نائومێدی ناوەوە شەڕ ناکات، بەو مانایەی کە تاك لە دەرەوەی کات مل بە گۆڕانەوە کەچ ناکات! بەڵام ئایا ئەو جۆرە لە دەرچوون لە پەیوەندییەکان، ئەو جۆرە لە دەرچوون لە ناوەوە و لە جوانییەکان و ئاواتەکان بە راستی بەرەو مردنمان دەبەن؟ یان ئایا گەردەلوولی رووتی گفتوگۆی زمانەوانی (کات و سەیرورە)ی گفتوگۆ بەرامبەر عەقڵی بینین (مردن و نەگۆڕانەوە)ی دانوستاندن دەبەتەوە؟!.

لە دەرەوەی بینین و گوتن، لە دەرەوەی بەسەرچوونی کات و نەگۆڕانەوەدا، شیعرییەتی زمانەوانی، جۆرەك لە پەیوەندی ئابوری و هاوگونجان و پێکگەیشتنی وێنەنەتەکان بە شێوەیەکی جیاوازی دیکەوە (راستی گەورەکراوەکان) دەسازێنێ! واتە ئەو کوشتنەی (کات) وەك چۆن گەردەلوولی رووتی گفتوگۆی زمانەوانی بانگەشە دەکات، لە بینین و دانوستاندن رزگاری نەبووە و دوور نەکەوتەتەوە، تەنها بە دوورکەوتنەوە نەبە! راستە شیعرییەت و چێژ بەجێدەهێنێ، بەڵام کاتی بەکۆتایی، گەڕانەوە بەجێناهێڵێ. بە کورتی ئیشکردنی گەردەلوولی رووتی زمانەوانی، ئیشکردنە لەو شوێنانەی وێنەنەتەکان ناتوانن پەیوەندییەکانیان ئاشکرا بکەن.

کەواتە بیرکردنەوە و پرسی بوونگەرایی وێنەنەتەکان رووبەرووی کاتی بەسەرچوو دەبنەوە. کاتی بەسەرچوو پەیوەستی بە بوێری و ئازایەتی هەیە، بەڵام شیعرییەت بەشاییە، بەشاییش جیاوازییەکان دەخەمڵێنێ! جیاوازییەکان لە کاتکوشتنی شاعیردا پەیوەندی بە نەگۆڕانەوەی گەردەلوولی سەیرورەی زمانەوانییەوە دەکەن.

هاوگونجان

لەیەککۆبوونەوە و شێواندنی توخمەکان

لەنێوان هونەری وێنەکێشانی کلاسیکی و هونەری (نێت)دا، لەنێوان شێواندنی توخمەکان و تەکنیکی لەیەککۆبوونەوەدا، لەنێوان بەرەو کوێی کۆتاییەکان و ن□گ□ڕانەوەی بێکۆتاییدا… کاری بەرهەمهاتووی شاعیر ل□ڕووی (توانەوەی ناوەکی) سۆزداریەوە کاریگەری لەسەر (وەرگر/خوێنەر)ی گشتی دروست دەکات. بەڵام کاری بەرهەمهاتوو ل□ڕووی (هێزی دەرەکی) باس لە توانای وەرگرتن و تێگەیشتنی (وەرگر/خوێنەر)ی تایبەت و بەخششەکانی دەکات.

لێرەوە جیاکاری وێنەنێتی هونەری دەبێتە بنەمای گەردەلوولی رووتی زمانەوانی، بە پێچەوانەشەوە راستە! بە هەردوو باردا کاتی لەدەستچوو گ□ڕانکاری و سەیرورە دەنێتەوە. دواجار دەبێ بزانین کە خاڵی هاوشێوەی نێوان وێنەنێت و گەردەلوولی رووتی زمانەوانی جگە لە ژیانی شاعیر شتێکی دیکە نییە، واتە درووستکردنی هەستێکی مانادار نیی□، ب□ ڕووداو و فینۆمینەکان، بەڵکو هەموو ئەوانە ژیانی تایبەتی شاعیرە. دواجار ئەوە ژیانی تایبەتی شاعیرە لەسەر هاوگونجانی وێنە و زمان بەردەوامی بەخۆی دەدات.

پەیوەندی لەیەککۆبوونەوە و شێواندنی توخمەکان، پەیوەندی هونەری کلاسیك و هونەری وێنەنێت، لە پەیوەندی نێوان بلیمەتی و شێتی دەکات، بلیمەتی لە لەیەککۆبوونەوەی مەعریفەدا، رێکییە! شێتی شێواندنی توخمەکان و دووبارە بونیادنانەوەی ناڕ□کییە. رێکی بەرەو پرسی بێکۆتایی وەستاوە، ناڕ□کی بەرەو پرسی بۆشایی و سەیرورەی بەردەوام هەنگاو دەنێت.

کاتی بەسەرچوو لە (ئاگرەکەت لەگەڵمدا هات) هاتۆتە دەرێ و لە زۆر شوێندا بەسەر بێکۆتاییدا سەرکەوتووە! لای لازۆ مردن و زیندەگی لە حاڵەتی بەردەوامی جەنگدان. کاتی بەسەرچووی ناوەوە پەیوەندی بە گەردەلوولی رووتی زمانەوانیدا نییە، کە گەردەلوولی رووتی زمانەوانی لە سەیرورەدا بێ، کاتی بەسەرچووی ناوەوە لێرە نییە، کە بلیمەتی لێرەیە شێتی لێرە نییە. بەمجۆرە داهێنان سەیرورەیە و لە خزمەتی گ□ڕاندایە. بەڵام وەك چۆن ناتوانین سەیرورە و گ□ڕان لێکجیا بکەینەوە، بە هەمان شێوە ناتوانین ناوەوە و دەرەوەی شاعیر لێکجیا بکەینەوە!؟

داهێنان دۆزینەوەی بونیادی گ□ڕانکارییە و لەسەر بیرکردنەوە و پرسی سەیرورە، بەردەوامی بەخۆی دەدات، هێزێکە لە دەرەوەدا شێوەی نییە و لە ناوەوە شێوە دەگرێ، هێزێکە لەگەڵ ئاشکرابوونی وزەیەکی دیکەی خ□و□ن□کان دەجوولێ، هەرگیز لەو شوێنەوە دەست پێناکاتەوە کە ئازارەکانی ناخی وێرانەی شاعیری تێدا دوایین وێنەی گەورەکراو

دەگرێت، بەڵکو لەو شوێنەوە دەست پێدەکاتەوە کە زمانی شیعری شێوە دەگرێ. بیرکردنەوە و پرسی وێرانەیی ناوەوەی شاعیر بەردەوام خۆی دووبارە دەکاتەوە، بەڵام بیرکردنەوە و پرسی شیعرییەت لە سەیرورەدایە. شیعرییەت کاتێك دەست پێدەکات، کە کۆمەڵەی جیاواز جیاوازی وێرانەیی ناوەوەی شاعیر دەتوانن بە هۆی لە یەکجیابوونەوەی خەمەکان لە یەکتر نزیك بکەونەوە و هاوگونجان بنوێنن.

تێکەڵکردنی ڕەنگی شین و باڵندەی ئازاد

لە توانەوەی ڕەگەزەکان و دانوستانی ڕەنگەکانی ناوەوەدا (ڕەنگی شین) زاڵ دەبێت و شین کەشێکی ماتەمینی درووست دەکات، بەڵام لە گەردەلوولی رووتی زمانەوانی دەرەوەدا (باڵندەی ئازاد) باڵ دەگرێ و بەشایی شیعرییەت دەنوێنێ و دەرگا لە خەونێکی ڕەنگاو و ڕەنگ و چێژئامێز و ئازاد دەکاتەوە.

ڕەنگی شینی ژێر ملی باڵندە، دوای مردنی، دەچێت بۆ کوێ؟

خەونەکانی من کە دەبنە خۆڵەمێش و نایەنە دی، دەچن بۆ کوێ؟

(گفتوگۆ)ی نێوان ڕەنگی شین و باڵندەی ئازاد لە بەرجەستەکردنی پرسی دەچێت بۆ کوێ، بوونی دوو هەڵبژاردن دەخەنە روو، بە ئەوەی هیچیان ببنە سەنتەری مەبەست! ئەگەر سەرچاوەی ڕەنگی شین بە حیکایەتێکی ناوەکی و دانوستان بگێڕێتەوە، ئەوە باڵندە ئازادە لەوەی کە چەند پابەندی پرسی ئەو حیکایەتە ناوەکییە دەبێت، ئەو ئازادییە، شیعریەتێك دەسازێنێ، کە (خوێنەر/ وەرگر) لە دەرەوە و لە ڕێی گفتوگۆدا پێی دەگات، لێرەدا دەمەوێ جیاوازی نێوان چەمکی گێڕانەوە و چەمکی شیعرییەت، بە دانوستان و گفتوگۆ (کە پێشتر لە هونەری وێنەنێت و هونەری کلاسیکی بەیانم کردن) بچوێنم!

کەواتە ئەگەر شێوازی گێڕانەوەی ئازارە ناوەکییەکان، ئەگەر تەکنیکی (لەیەککەبوونەوە)ی گێڕانەوەکان، دانوستاندن بەجێبهێڵێ و لەگەڵ وێنەنێت و واقیعی میتافۆڕی و گفتوگۆ بنێتەوە، ئەوە گوتراوی شیعری زمانی کاتی لەدەستچوو بەرەو بەشایی دەکاتەوە و گەردەلوولی رووتی زمانەوانی بونیاد دەنێت، گەردەلوولی رووتی زمانەوانی وەك رووداو بیرکردنەوەی ئەویدیکەی (خوێنەر/ وەرگر) لەگەڵ خۆی دەکاتەوە! لێرەوە دەگەینە ئەو دەرئەنجامەی کە زمانی ئەو شیعرە زمانێکی هاوگونجاو و کراوەیە، زمانی کراوەش شیعری واڵای لێدەکەوێتەوە.

خەونمان هەبوو،

چیرۆکمان هەبوو،

برینمان هەبوو،

بینراوی خەون لەسەر بنەمای گێرِانەوەی ناوەکیدا هەوڵی ورِووژاندنی سۆزداری و پرسی رابردووی هەلگرتووە، لەسەر بنەمای زمانی کراوە و شیعری واڵا، کاتی لەدەستچوو و بۆشاییەکانی زمانەوانی رەنگ دەکات. بە دیوەکەی دیکە وەك چۆن لەسەر بنەمای گێرِانەوە نیازی دانوستانی هەیە، بە هەمان شێوە دەشێ لەسەر بنەمای زمانی شیعری قابیلی گفتوگۆکردن بێت.

گوتمان بینین فیکرە، گوتنیش فیکرە، بەڵام ئەوەی بینین و گوتن لێکجیا دەکاتە (پرسی ئازادی -بۆ کوێ؟) و (کاتی لەدەستچوو-بۆ کوێ؟)یە، پرسی ئازادی ئێستاییە و کاتی بەسەرچوو دەکەوێتە رابردووەوە. ئەوەی بینین و گوتن لێکجیا دەکاتە، جیاوازی نێوان لەیەککۆبوونەوە و جیاوازییە، جیاوازی نێوان ناوەوە و دەرەوەیە… ئەو جیاوازییانە لە کاتکوشتنی شاعیردا پەیوەندی بە نەگەرِانەوەی گەردەلوولی سەیرورەی زمانەوانییەوە دەکەن.

‎من ئەو رۆژانە دەستم بە دڵی شکاومەوە گرتبوو و رِام دەکرد،

‎گوێم لێبوو دەیانگووت شێتە.

‎وەك منداڵ بۆت دەگریام، دەنگم دەرنەدەهات،

‎وەك توتکە سەگی لاکۆڵان دەنوزامەوە.

گوتمان توانەوە و هێزی وێنەی ناوەکی، لە چەمکی بینیندا شێوە ناگرن، ئەگەرچی پەیوەندی راستەوخۆی گەردەلوولی رووتی زمانەوانی گوتن دەهەژێنێت و شیعرییەت دەنێتەوە، بەڵام لە دێرەکانی پێشتر گوتمان کاتێ گەردەلوولی رووتی زمانەوانی لە سەیرورەدا بێ، کاتی بەسەرچووی ناوەوە لێرە نییە، چونکە داهێنان لە سەیرورە و لە گۆرِانی بەردەوامدایە. داهێنانی ئەو تابلۆ/ قەسیدەیە ئیش لە هەستی دڵتەنگی و جێکەوتەی وێرانەیی ناوەوە دەکات، کە وێنەنێتەکان وەك میتافۆرِ پەیوەندییە جیاوازەکانیان ئاشکرا دەکەن، وەك ئەوەی بڵێ من سەر بە نەوەیەکم کە رابردوو هیلاکی کردووە، بەڵام شیعرییەت لەسەر وێرانەیی دەروون نەوەستاوە، بەڵکو بە هۆی گەردەلوولی رووتی زمانەوانی دەجولێ و ناوەوە دەخاتە هەژانەوە. شیعرییەت، وەك کەسێکی تر قسان دەکات، نەك وەك شاعیر و وێنەنێتەکان، وەك بۆشایی خۆی دەنوێنێ، نەك وەك جێکەوتەی خودی. بۆشایی شیعرییەت فۆرِمێکی تایبەتە و بەشەکییە لە رِێگای ئەویدیکەی نادیارەوە دەدوێت، نەك دیار.

تابلۆ/ قەسیدەی (ئاگرەکەت لەگەڵمدا هات) هەم تاکە کەس جێدەهێلێ و هەم لە خود دەترازێ، لە کلاسیکدا تاکە کەس لەگەڵ بووندا تەریب و درێژ دەبێتەوە و لە جیهانی رِۆمانتیکدا ئەوە خود بوو قسەی دەکرد. بەڵام لەو خوێندنەوەیەدا تابلۆ/ قەسیدەی (ئاگرەکەت لەگەڵمدا هات) بەتەواوەتی لە تاکە کەس و خود جیاوازە. چونکە وەك تابلۆ لەگەڵ

لەیەککەبوونەوە و تەکنیکی دووبارەکردنەوە و شێواندنی هەل و رەگەز و توخمەکان لەگەڵ نواندنەوە درێژ بەوە و بەپاڵ نواندنەوە لە وێنەی دیجیتاڵی خۆی نمایش دەکاتەوە. دواتریش تەماشاکردنی وەك قەسیدەیەکی زمانەوانی رووت هەموو ئەوانە تێدەپەڕێنێت. ئەمەیش هەروا سادە و بە هۆی هێزە نادیارەکانەوە نییە. بەڵکو بە هۆی گەردەلوولی رووتی زمانەوانی و سەیرورە و گۆڕانی بەردەوامییەوەیە، بە هۆی بیرکردنەوەی جیاواز و هەمەڕەنگی و ئەرزش دانانە بە هەمووانە…
واتە دوای ئەوەی لەو خوێندنەوەیەدا (یەککەبوونەوە)ی ئازارەکانمان نووساند بە جیاوازی وێنەنەتەکانەوە، ئینجا جیاوازی تاکە کەس و خودمان تێپەڕاند، لەوەوە لە جیاوازی راستییە گەورەکراوەکانی وێنەنەت، گەردەلوولی رووتی زمانی هەڵدەکا و نوێنەرایەتی بەشایی شیعرییەت و سەیرورە و شیعرییەت دەکات.
بەڵام دەمووویست پێش مردنم،
ڕەنگی
شینی
ژێر
ملی
باڵندە
ببینم….

هەولێر 27/6/2024
خوێندنەوەی: عەبدولموتەلیب عەبدوڵلآ

پاڕادۆکسی شکەستی ئیسرائیل!.. وەرگێڕانی: حەسەن ڕازانی

چۆن سەرکەوتنی سەربازیی وڵات شکەستی سیاسی بەرهەم دەهێنێت!
نووسینی: ئەلوف بێن ٤ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٤
سەرچاوە: فۆرین ئەفێرس

تێبینی: ئەم بابەتە کەمێک درێژەو نەشم ویست کورتی بکەمەوە. چونکە

ئەمە تەڕجومەیە نەک ئامادەکردن تاکو تەنها بیرۆکەو پۆینت و سەرخاڵەکانی دەست نیشان بکەم. بە هەر شێوەیەک لێم ببڕیبایە لە گرنیەکەم کەم دەکردەوە. ئەم بابەتە لە فۆڕین ئ□فرس دا بڵاوکراوەتەوە ک□ گ□قارێکی وەرزیە و پەیوەستە بە وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا. دەستی نووسەرەکانی تا ڕادەیەک ئاوەڵاکردوە بۆ ئەوەی بتوانن چی بەڕاست دەزانن بیڵێن. ئەو گ□قارە نوسەری چەپ و لیب□را□ی لە ناودا دەنووسێت. بابەتەکانی ناوی هەمویان دەگەنە ١٤ تا ٢٠ لاپەڕە. ئەوەش نووسێنێکی درێژە، هەر بۆیەش من بۆ بڵاوکردنەوە کردمە سێ بەش. جا ئەو بابەتە هەم ئازادانە نووسراوەو هەم نووسەرەکەشی جولەکەیەو بۆخۆشی سەرنووسەری گ□قارێکی ئیسڕائیلییە بە ناوی هاڕێنتز. نووسەر لەم نووسینەیدا بە ئازادانە ڕەخنە لە ئیسڕائیل و سیاسەتە ڕەگەزپەرستەکەی و سیستەمی دەسەڵاتدارێتی باڵی ڕاستڕەوی نێو سیاسەتی ئیسڕائیل دەگرێ . هەروەها بە تەواوی پێەوە دیارە کە هاوسۆزی کێشەی فەلەستینەو لە گەڵ فەلەستینیەکاندا بۆ درووستکردنی دەوڵەتی س□ بەخۆی خۆیان هاوڕایە.(ح.ڕ)

بەشی یەکەم:

ڕۆژی٧ی ئۆکتۆبەری ساڵی ڕابردوو، حەماس دەزگا سەربازی و هەواڵگریەکانی ئیسڕائیلی تووشی سەرسوڕمان کرد! هەردووک دەزگاکەی ئیسڕائیل چەندین ساڵ بووە زانیویانەو زانیارییان هەبووە کە گروپە چەکدارەکانی فەلەستین ئامادەکاریی دەکەن بۆ هێرش کردنە سەر ئیسڕائیل بۆکوشتن و ڕفاندنی سەربازو هاوڵاتیانی ئیسڕائیل! بەڵام ئەو دوو دەزگایە شکەستیان هێنا باوەڕبەوە بکەن کە ئەو گرووپانە بتوانن و بوێریی بنوێنن یان سەرکەوتن بەدەست بهێنن لە کردنی ئۆپەراسیۆنیکی ئاهوا کە تا ئێستا وینەی نەبووە! سوپای ئیسڕائیل و دەزگا هەواڵگریەکەی، هەروەها سەرۆک وەزیرانی ئیسڕائیل بنیامین ناتانیاهۆ و ئینجا بە شێوەیەکی گشتی هەموو خەڵکی ئیسڕائیلیش پێیان وابووە کە بەشی باشووری وەڵاتەکەیان زۆر سەخت و قایمەو ناتوانرێت زەفەری پێبەرن، پێشیان وابووە کە بالانسی هێزیش ه□ ر□ل□ بەرژەوەندی ئیسڕائیلدا بووە ، بۆیە هەموو لایەک پێی وابووە کە حەماس هەرگیز دەست بۆ کاری لەو شێوەیە نابات!

بەڵام حەماس ئەو تەحەداو بوێریەی نواند. لە چەند ڕۆژو هەفتەی دوای ئەنجامدانی ئەو هێرشە وێرانکەرەدا، شتێکی هاوبەش کە لە نێو هەموو ئیسڕائیلیەکاندا دەگوترایەوە ئەوە بوو کە دەگوترا ” هەموو شتێک گۆڕاوە” جا هەر بەڕاستیش بۆ ماوەیەک ئەو قسەیە ڕاست دەرچوو کە هەمووشتێک گۆڕابوو: ئەو هێرشە بڕوا بەخۆبوونی ئیسڕائیلیەکانی پەرتو بڵاوە پێکرد، ئەو متمانە درێژخایەنەی ئیسڕائیلیەکان هەیان

بوو بە ئاسایشی وڵاتەکەیان و سیاسەت و نەزمە کۆمەڵایەتییەکان سەرەونخوون بوویەوە! سەرکردایەتی هێزی بەرەنگاریی ئیسرائیل IDF لە شێوەکدا شکۆی خۆی لەدەستدا، بە تایبەتی کە وردەکارییەکان بە خەڵک ڕوون بوونەوە و بەیان دەرکەوت کە سوپا نەیتوانیوە ڕێگریی لە هێرشی حەماس بکات و زۆریش درەنگ فریای ئەوە کەوتووە کە بتوانێت خەڵکی سقیلی سەر سنوور و دەزگا سەربازییەکان و ئامادەبووانی بە دیفاع و سقیلی ناو فێستیاقاڵە و مۆسیقا بپارێزێت!
دڕامای سیاسیی کە ئیسرائیلییەکانی بە ماوەی نۆ مانگێک تا ئۆکتۆبەری حەوتی بەسەرداهات لە خۆ گرتبوو، هەوڵی ناتانیاهۆ چاکسازییەکی سەراپاگیربوو لە ناوەندەکانی دادگادا کە مەبەستی سەرەکی بریتیبوو لە سنووردارکردنی سەربەخۆیی دام و دەزگاکانی دەوڵەت لە وینەی دادگای باڵاو نووسینگەی داواکاری گشتی و خزمەتگووزاری مەدەنی تەکنۆکراتی بە ئەوەی هێزی زیاتر بداتە باڵی ڕاستڕەوەکەی خۆی و هاوپەیمانە ئایینییەکانی- ئەوەیان ئیتر لە بەرچاو ونبوو چونکە شەڕ بەسەرداهات. ئەندازیاری سەرەکی چاکسازی کە وەزیری داد، یاریف لەڤین بوو،لەوانەیە پەشیمان بووبێتەوە لە کارەکەی چونکە خۆیشی بەشداربووە لە سەرقاڵکردنی ئیسرائیل پێش هێرشەکەی حەماس. ناتانیاهۆ لە ماوەی چەند ڕۆژێکدا کابینەیەکی یەکگرتووی شەڕی پێکهێنا لە لایەنە سیاسییە جیاوازەکان و هێزەکانی ئەپۆزسیۆن و هەروەها نزیکەی 250 هەزار سەربازی یەدەکی بانگهێشتی ناو سوپا کردەوە بە ئەوەی هێرشی پێچەوانە بە سەر غەززە ئەنجام بدەن!
دوای ئەوەی کە هێزی بەرگریی ئیسرائیلIDF شۆکی ئۆکتۆبەری 7 بڕیدا، دەستی کرد بە تۆڵەسەندنەوە بە شێوەیەکی زۆر بەهێزو چڕ، توانای سەربازیی و فەرماندەوایی حەماسی بەسەرغەززەدا لە بەریەک هەڵوەشاند، بەشیکی زۆری غەززەی کردە وێرانە، زیاتر لە دوو ملیۆن لە خەڵکی غەززەی ئاوارەی نەوخۆکرد، لە سەرووی چل هەزار لە خەڵکی غەززە کوژرا کە بە پێی لێدوانی هێزی بەرگریی ئیسرائیل سێبەشی ئەو کوژراوانە حەماس بوون! هیزی بەرگریی ئیسرائیل توانی بە تەواوی ڕێگریی لە حەماس بکات کە ساروخ بهاوێژن بە ناو ئیسرائیل و بەشی زۆری سیستەمی تونێڵەکانی حەماسیش لە ناو غەززەدا لە ناوبران، دەگوترێت کە هێزەکی ڕێکخراوی وەک حەماس ئێستا گەڕاوەتە بە هێزێکی پەرت و بڵاوی شێوە گەریلا ئاسایی!
لە گەڵ ئەوەشدا کە هێزی بەرگریی ئیسرائیل IDF نزیکەی سێ بەشی غەززەی داگیرکردوە و لە ژێر دەستی دایە، بەڵام بە زۆرێک لە ئیسرائیلییەکان ئەو بارودۆخەی ئێستا وەک ئەوە وایە کە ئیسرائیل دۆڕاندبێ! جا سەرباری ئەو هەموو خۆ کۆکردنەوەو ئاماداکارییە،

سەرباری پشتیوانی نزیکەی نەگۆڕی ئەمریکا بە ئیسرائیل، بەڵام هێزی بەرگریی ئیسرائیل IDF کە لە ژێر هەمان سەرکردایەتی سەردەمی ئەکتەبەری 7 دایە، شکستی هێناوە لە گەیشتن بە تەواوی ئامانجەکانی. بۆ نموونە یەحیا سینوار خۆی تەسلیم نەکردووە. (ئێستا یەحیا سینوار کوژراوە.. ح.ع) هەروەها نزیکەی سەد بارمتەی ئیسرائیلی هێشتا دیارنین لە ناو غەززەدا کە دەگوترێت، بە پێی دوایین لێدوانی ناتانیاهۆ، نیوەی ئەوانە هێشتا لە ژیاندا ماون! ئەو کارەساتە چەقبەستووە، لە گەڵ گۆشەگیریی ئیسرائیل لە ڕووی نێو دەوڵەتییەوە، هەروەها دیدگایەکی تاریک لە ڕووی ئابوورییەوە ، هەموو ئەوانە بوونەتە هۆی سەرهەڵدانی هەستێکی بێهیوایی نەتەوەیی ! جا لە ڕاستیدا، پارادۆکسیەکە لێرەدایە کە ڕووکارە گرنگەکانی سیاسەتی ئیسرائیل و کۆمەڵگای ئیسرائیلیی لە دوای هێرشەکەی حەماس گۆڕانێکی کەمی بەسەرداهاتووە. دانیشتوانی ئیسرائیل کە نیشتەجێی سەرسنوورەکان بوون لە باشوور و باکووری ئیسرائیل هێشتا ناتوانن کە بگەڕێنەوە ماڵەکانی خۆیان! ئەو باروودۆخە لە باتی ئەوەی ئیسرائیلییەکان یەک بخا لە بەرامبەر یەک دوژمنی دەرەکی کەچی درزو کەلێنی کێشە کۆنەکانەکانی گەورەتر کردووە لە نێوانی گرووپ و لایەنگرانی ناتانیاهۆ و لایەنە نەیارەکانی لە ناوخۆی ئیسرائیلدا! ناتانیاهۆ لە یەک کاتدا نەیارەکانی و دەستەکانی دەکوتێت و بەردەوامە کە خۆی وەک چەق وناوەندی سیاسەتی ئیسرائیل نیشان دەدات! هاوپەیمانیی باڵی ڕاست کە ناتانیاهۆی لە دەسەڵاتدا هێشتەتەوە داواکارییەکانی بە وردوخاشکردنی بزووتنەوەی بە دەوڵەتبوونی فەلەستینییەکان زیاد کردووە لە گەڵ جێگرتنەوەی نوخبەی ئیسرائیل. کە ئەوەش داواکارییەکی بە ڕواڵەت جوانە بە لە ناوبردنی دام و دەزگا دێموکراتی و لیبراڵییەکانی ئیسرائیل!
لە دوای ئەوەش، لە 7ی سێپتەمبەری ئەمساڵدا، سوپای ئیسرائیل دەستی کرد بە ئەنجامدانی زنجیرەیەک لە پەرچەهێرشی بوێرانە لە دژی ترسناکترین هاوسێی دوژمنی کە میلیشیاکانی حیزبو اللەی لوبنانی بوون- کەهاتن بەرەیەکی تری شەڕیان لە دژی ئیسرائیل لە لای باکوورەوە کردەوە هەر یەک ڕۆژ دوای ئەوەی حەماس لە لای باشوورەوە هێرشی کردە سەر ئیسرائیل! ئیسرائیل توانی ڕابەری دێرینی حیزبو اللە، حەسەن نەسرواللە، بکوژێت وهێرشی زەمینیش بەرەو باشووری لوبنان ئەنجام بدات! جا لێرەدا زۆرێک لە شرۆڤەکارانی میدیای باوی ئیسرائیلیی ئەو فراوانبوونی شەڕەیان لە لای باکووری وڵاتەوە وەک دەرفەتێک دەبینی: نەک هەر بۆ ئیسرائیل کە بتوانێت حیزبو اللە تێفروتونا بکات بەڵکو وەک دەرفەتێکیش بۆ وڵاتەکەیان تا بیسەلمێنن کە ئیتر ساڵی شۆک و پەمەترسیان تێپەڕاندو لە لایەکی

تریشەوە بیسەلمێنن کە زیرەکیی وهێزو توانای تەکنەلۆجییان جارێکی تر بێتەوە نێو ناوان لە ڕووی نێو دەوڵەتییەوەو ئاهەنگی لە بۆ بگێڕن! بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە کە هەروەک چۆن شەڕی ناو غەزە ڕاستیە سامناکە شاراوەکانی زۆرێک لە ئیسڕائیلیەکانی نەگۆڕی کە چاوەڕوانیان بوون بگۆڕێن، بە هەمان شێوەش ئەم بەرەی تازەیەش لە شەڕهەر نایان گۆڕێت! بەرەی تازەی شەڕ هیچ ناگۆرێت هەتا ئیسڕائیل ڕووبەڕووی گۆڕانکاریی قوڵترنەبێتەوە لە سیاسەتی ناوخۆی خۆیداو هەروەها ل□ بەرامبەر فەلەستینیەکانیشدا!

جووڵەو ئەملاولای پاڕادۆکسیانە!

یەک هەفتە دوای هێرشی ئۆکتۆبەری 7 ، ئەگەر بە ئیسڕائیلیەکی ئاسایی یان هەتا بە لایەنگرێکی (ناتانیاهۆ)شت بگوتبایە کە ناتانیاهۆهەرسەرۆک وەزیران دەبێ بۆماوەی ساڵێکی تریش و لە لایەن هەمان باڵی ڕاستیشەوە پشتی دەسەڵا تەکەشی دەگیرێت لەوانەیە ئەو کەسە باوەڕی پێت نەکردبایە! چونکە بە درێژایی مێژووی ئیسڕائیل درکەوتووە حکومەتی مەدەنی لەکارکەوتووە دوای هەر کارەساتێکی ئەمنیی زۆر خەراپ کە بەسەر ئیسڕائیدا هاتبێت! بۆ نموونە دوای شەڕی سوپا لە شەڕی 6 ئۆکتۆبەری1973 لە نێوان عەڕەب و ئیسڕائیلدا، یان لە کاتی لەشکرکێکشی ئیسڕائیل بۆ سەر لوبنان لە ساڵی 1982 ، کاتیک کە سەربازە یەدەکەکانی ئیسڕائیل لە بەرەکانی شەڕ گەڕانەوە دەستیان دایە ناڕەزایەتی و وایان لە گۆڵا میر سەرۆک وەزیران و مەناحیم بێگن کرد کە دەست لە کار بکێشنەوە!. جا لە هەردووک حاڵەتەکەدا چەند مانگێکی پێچوو ئینجا حکومەت کەوتە خۆی و دەستی بە لێکۆڵینەوە کرد بۆ ئەوەی بزانێت کە بۆچی ئەمە ڕوویدا!

ڕێی تێدەچوو، ئەگەر بتگوتبایە دۆخی ناتانیاهۆ زۆر خەراپتردەبێت لەوانەی پێش خۆی! لە سەرووی دەیان ساڵە ئەو پیاوە لە ناو سیاسەتدایەو هەمیشەش خۆی وەک مامۆستای ئاساییشی وەڵات پیشانداوە. ئەو دەیگوت کە باشتر لە جەنەڕاڵەکانی ئیسڕائیل دەزانێت وەڵات بە سەلامەتی ڕابگرێت، ئەو پێی دەگوتن بێ دیدگاو ترسنۆکن و زۆر ئاگایان لە ئارەزووەکانی ئەمریکایە! توندترین ڕکابەری سیاسیی ناتانیاهۆ لە ماوەی چەندین ساڵی سیاسەتیدا بریتیبوون لە فەرماندە سەربازیەکانی پێشوو کە هەندێکیان سەرۆک وەزیر بوون و هەندێکیش وەزیری بەرگریی بوون، بۆ نموونە کەسانی وەکو ئیسحاق ڕابین، یەهود باڕاک، ئاڕیاڵ شارون، بێنی گانتز، هەروەها وەزیری بەرگری ئێستا یواق گالانت. لە ڕووی نەریتییەوە بەرزترین پلە باڵاکانی هێزی بەرگریی ئیسڕائیل IDF و دەزگای هەواڵگریی ئیسڕائیلی بەدەست ئەشەکەنازیە لیبڕاڵەکانەوەن کە ناتانیاهۆ زۆر دەمێکە لە هەوڵی ئەوەدایە دەست بەسەر ئەو دوو دەزگایەدا بگرێت! هەر ئەو

دامەزراوانەش بوون کە سەرکردایەتی ڕاپەڕینی جەماوەریی ئیسرائیلیان کرد لە بەرامبەر پڕۆژەیەکی ناتانیاهۆ بۆ چاکسازییەکی گشتی لە دەسەڵات و دەزگای دادوەرییدا!
بەڵام بەردەوام بوونی ناتانیاهۆ لە دەسەڵاتدا ڕەنگە پەیوەندی بەو بارودۆخەی ساڵی ڕابردووەوە هەبێت لە مێژووی ئیسرائیلدا! تا ئەمڕۆشی لەگەڵدا بێت ناتانیاهۆ ڕەتی دەکاتەوە بچێتە ژێر باری هیچ بەرپرسیاریتیەک لە کوژرانی 1200 ئیسرائیلی ودەستدرێژی و بریندارکردنی چەندین کەسی ترو بە بارمتەگرتنی 250 ئیسرائیلی لە لایەن حەماسەوە، هەروەها ئەو هەموو وێرانەیە کە بەسەر وڵاتیاندا هینا، کە هەموو ئەوانە لە تەنها یەک ڕۆژدا بەسەر ئەو خەڵک و کۆمەڵگایانەی سەرسنورەکانیاندا هێنا، ئینجا دوای ئەوە دەست کرا بە چۆڵکرنیان و ڕاگواستنیان بۆ شوێنێکی تر! ئاستی جەماوەریی ناتانیاهۆ بەرەو دابەزین ڕۆیی هەرچەندە لە کۆتاییەکانی ساڵی 2023بەرەو سەرەوە بە شێوەیەکی بەرچاو بەرەو باشی ڕۆیی بەڵام هەشتا ئاستی جەماوەرییەکەی ناگا بە ڕکابەرەکانی لە وێنەی نەفتالی بێنێت سەرۆک وەزیرانی پێشووی ئیسرائیل. ڕاپرسیەک لەو بارەوە هەر دوای کوژرانی حەسەن نەسروللا ئەنجامدرا لە لایەن کەشەت 12 کەناڵی سەرەکی هەواڵی ئیسرائیل، دەرکەوت کە ئەگەر بێت و ئێستا هەڵبژاردنێک لە ئیسرائیلدا ئەمڕۆ بکرێت، هاوپەیمانی ناتانیاهۆ کە 68 کورسییان لە کەنێسێت داهەیە دادەبەزێت بۆ 46 کورسی! ناتانیاهۆ باش تێدەگاو زۆر باش هەلومەرجەکە دەخوێنێتەوەو دەزانێت کە خەڵک لێی تووڕەیە، هەر بۆیەش ستراتیژیەتێکی فرەلایەنەی دەستداوەتە بۆ مانەوەی خۆی لە دەسەڵاتدا! وا بە ماوەی ساڵێک دەچێ ناتانیاهۆ و پ[illegible]کەی تەواوی بەرپرسیارێتی ڕووداوی ئۆکتۆبەری 7 دەخەنە ئەستۆی هێزی بەرگریی IDFو شاباک دەزگای ئەمنی ئیسرائیلی کە بەرپرسن لە دوسیەو چاودەریکردنی فەلەستینییەکان و سەرباری ئەوەش خەتای هەموو ئەوانەش کە نەیان هێشت چاکسازی لە دەزگای دادوەریدا بکرێت بۆ تایبەتی ئەو سەربازە یەدەکانەی کە هەڕەشەی وەستاندنی ئەرکەکانیان کرد ئەگەر بێت و دەست بە ئەو کارە ببرێت!

ئەلوف بێن سەرنووسەری ڕۆژنامەی هارێتز! سەرچاوەی ئەو نووسینە:
https://www.foreignaffairs.com/middle-east/israel-paradox-defeat-aluf-benn

دیداری هونەرمەند پەرەنگ فەرازمەند.. هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

هونەرمەند پەرەنگ فەرازمەند: لەگەڵ موزیك و گۆرانی گەورە بووم، موزیك هەمیشە بەشێك لە ژیانی من بووە

هونەرمەند پەرەنگ فەرازمەند: ساڵانێکی زۆرە سەرقاڵی توێژینەوەم لە سەر موزیکی کوردی

هونەرمەند پەرەنگ فەرازمەند: هەر خزمەتێك لە دەستم بێ بۆ کوردستان و زانکۆکانی کوردستان درێغی ناکەم

هونەرمەندی ژەنیار خاتوو(د.پەرەنگ فەرازمەند)،لە بنەماڵەیەکی هونەری لە ساڵی 1982 لە شاری مەهابادی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە دایك بووە .لە تەمەنی 9 ساڵییدا بەژەنینی ئامێری پیانۆ دەستی بەهونەری موزیك کردوە.ئەو ساڵانێکی زۆرە سەرقاڵی توێژینەوە لە سەر موزیکی کوردییە وە لەوڵاتی ئەڵمانیا وەکو مامۆستای ئێتنۆموزیکۆلۆژی لە زانکۆی (مارتین لۆتەر)،وانە دەڵێتەوە.لە ئەستادا هونەرمەند پەرەنگ فەرازمەند هەموو توانەکانی خۆی تەنیا لە سەر توێژینەوە مەیدانییەکانی لە سەر موزیکی کوردی لە بەشە جۆراو جۆرەکانی کوردستان تەرخان کردوە… ئێمە بەباشمان زانی بۆ ئاشنا بوون لە کارو چالاکییەکانی بەچەند پرسیارێك بەسەری بکەینەوە.

هەڤپەیڤین- کامەران حاجی ئەلیاس

*سەرەتا بابزانین ژەنیار(پەرەنگ فەرازمەند) چۆن ئاوێتەی هونەری موزیك بووە؟

- من لە بنەماڵەیەکی موزیك دەست لە دایك بووم لە دایکێك کە لەساڵانی پەنجاکان و شەستەکانی سەدەی ڕابردوو، لە ڕادیۆ مەهاباد گۆرانی گوتووە و هەروەها ئامێری کەمانی ژەنیوە. ئەڕۆژانە ماڵەکەمان بە دەنگی موزیك و گۆرانی دەڕازاوە. کەوابوو من لەگەڵ موزیك و گۆرانی گەورە بووم و موزیك هەمیشە بەشێك لە ژیانی من بووە. هەر دایکم و باوکیشم ئامێریان دا دەستی من و خوشك و براکانم وە زۆریان بۆ لاوە گرنگ بوو کە بە شێوەیەکی پێشەفەشناسە موزیك فێر بین و لەگەڵ

موزیك بژین. لە نەو هەموو منداڵەكان هەر من بە شێوەیەكی ئاكادمیك درێژەم بە هونەر دا بەیە كەسێك لەكەش و هەوایەكی ئاوا دا گەورە بووبێت بێگومان ئاوێتەی میوزیك و گۆرانی دەبێت.

*لە نەو ئەو هەموو ئامێرە موزیكیانە بۆچی تۆ ئامێری پیانۆت هەڵبژارد؟

- لە ڕاستیدا هەر دایكم و باوكم ئەو ئامێرەیان دا دەست من، بەڵام من بە هەموو شێوە خولیای موزیك بووم وە لە فێربوونی پیانۆ سەركەوتوو بووم. بەڵام كە گەشتمە تەمەنی 15 و 16 ساڵان خۆم زیاتر لە موزیكی ڕۆژهەڵاتی و تۆنە ڕۆژهەڵاتیەكاندا دەدۆزیەوە وە پەیوەندیەكی ڕۆحی زیاترم لەگەڵ تۆنە ڕۆژهەڵاتیەكان و بە گشتی میوزیكی ڕۆژهەڵاتی و لە سەرووی هەمووان موزیكی كوردی درووست دەكرد، هەر لە بەر ئەوەش خۆم ئامێری تارم وەكوو ئامێری دووهەم هەڵبژارد.

*كێن ئەوانەی هاوكار و پاڵپشتی تۆیان كردوە بۆ ئەوەی بەردەوام بیت و بگەیتە ئەو ئاستەی ئێستا؟

- بە دڵنیاییەوە گەر پاڵپشتی ماددی و مەعنەوی دایك و باوكم نەبووایە بە تایبەت لە كۆمەڵگایەكی وەكوو ئەو سەردەمی ئێران، هەرگیز نەمدەتوانی درێژە بە هونەر بدەم. چوونكە لە ئێرانی ئەو سەردەم دا بەر بەست زۆر زۆر بوو لەسەر ڕێگای هونەر و ژیانی هونەری بەتایبەت بە خانمان. پاشانیش پاڵپشتی و دڵسۆزی مامۆستاكانم بوو كە زۆر هانیان دەدام بەرەو پێشكەوتن بچم. هەر بۆیە هەمیشە مەمنونیانم و دەستخۆشیان لێ دەكەم.

*بەڕێزتان توێژینەوەیەكی تێرو تەسەلتان لەسەر موزیكی كوردی ئەنجام دا كە چەند ساڵێكی خایاند، دەرئەنجامی بەچی گەیشتی؟

- بەڵێ من ساڵانێكی زۆرە كە سەرقاڵی توێژینەوە لە سەر موزیكی كوردی. وەكوو یەكەم هەنگاو هەوڵم دا ژەنینی ئامێرێكی كوردی وەكوو شمشاڵ فێر بم وە هەروەها خۆم فێری خوێندنی مەقام و فۆرمە كوردیەكان كرد نەك بۆ ئەوەی ببمە گۆرانیبێژ یا خود شمشاڵژەن، تەنیا بۆ ئەوەی لە دنیا و لە ڕۆحی موزیكی كوردی تێبگەم. پاشان توێژینەوەكانم بەشێوەیەكی مەیدانی ئەنجام دا لە دوایشدا كتێبێكم لە سەر موزیكی كوردانی دیاسپۆڕا لە سوید بە زمانی فارسی نووسی كە بە تەمام وەریگێڕمەوە بۆ سەر ئینگلیزی. ئێستاش خەریكی نووسینی كتێبێكم لەسەر بابەتی هەز

و جەندەر لە موزیکی کوردی دا کە بە زمانی ئینگلیزیە وە تا ساڵی داهاتوو بڵاو دەکرێتەوە. دوو ئاڕتیکلیشم لە سەر ئامێرە موزیکیەکان وە هەروەها مەقام و فۆرمە کوردیەکانی ناوچەی موکریان نووسیوە. لە داهاتووشدا بە تەمای نووسینی کتێبێکم لە سەر فۆرم و مەقامەکانی ناوچەکانی دیکەی باشوور و باکووری کوردستان.

*لەوڵاتی ئەڵمانیا،مامۆستای ئێتنۆموزیکۆلۆژین لە زانکۆی (مارتین لۆتەر)،دەکرێت باس لە چۆنیەتی خوێندن لەو زانکۆیە بکەیت؟

- لە زانکۆی مارتین لۆتەری ئاڵمانیادا، سێ بەشی جیاوازمان هەیە لەسەر موزیك کە لێرەدا بە هەر بەشە دەگووترێ "ئەنیستیتۆ": ئەنیستیتۆی موزیکی کلیسایی، ئەنیستیتۆی موزیك پێداگۆژی، وە هەروەها ئەنیستیتۆی موزیكناسی کە بەشی ئێتنۆموزیکۆلۆژی لقێکە لە موزیکناسی کە چوار قۆناغی بەکەلۆریەس، مەجستێر و پۆست دکتۆرا و دکتۆرا لە خۆ دەگرێت. هەڵبەت لە ئەنیستیتۆی موزیکناسی خوێندکاری بەکەلۆریوس و مەجستێر دەبێ لە هەموو کۆرسەکانی بەشەکانی ئێتنۆموزیکۆلۆژی، موزیکناسی مێژوویی، موزیکناسی سیستماتیك وە هەروەها موزیك و میدیا بەشداری بکەن. بەڵام ئازادن کە پڕۆژەی کۆتایی خوێندنیان لە کام لەو بوارانەدا بنووسن. بەڵام لە قۆناغی دکتۆرا و پۆست دکتۆرا تەنیا دەتوانن بە نموونە لە سەر ئێتنۆموزیکۆلۆژی تێزەکەیان بنووسن.
- وەکو ژەنیارێك موزیکی کوردی لە ئێستادا لە چ ئاستێك دایە؟
- من حەز ناکەم بە شێوەیەکی ئەرێنی یاخود نەرێنی وەڵامی ئەو پرسیارە بدەمەوە. لەبەر ئەوەی کە لە هەموو سەردەمێکدا موزیکی هەموو میللەتان ئاڵ و گۆڕی بەسەر داهاتووە وە هەمیشە ئەو ئاڵوگۆڕانە لایانگران و کەسانی ڕازی و ناڕازیان هەبووە. من وەکوو حەقیقەتێکی حاشا هەڵنەگر چاو لە دۆخی ئێستای موزیکی کوردی بە تایبەت لە باشوور و ڕۆژهەڵات دەکەم کە ستایل و شێوازی جۆراوجۆر و هەمەڕەنگی لەخۆوە گرتووە. زۆر جار شوناسێکی تێکەڵاویان لە موزیکی کوردی و غەیری کوردی بە خۆ گرتووە. لە هەموو ستایل و ژانرە نەریتی و غەیرە نەریتیەکانیشدا هەم موزیکی زۆر باشمان گوێ لێیە وە هەم کاری لاوازیشمان بە گوێ دەگات. بەڵام لە ڕووی ئەوەی کە لە سەردەمی ئێستا دا هەموو کەس دەزگا و پلاتفۆرمێکی سەربەخۆی تایبەت بە خۆی بەردەستە هەموو جۆرە بەرهەمێك و بە

هەموو کوالیتیەك بە ئاسانی بەهاو دەکرێتەوە. بۆیە بە لەچاو ساڵانی ڕابردوو ڕۆژەی کارە لاوازەکان لە پێنا کارە زۆر باشەکان زیادی کردووە.
*هیچ هەماهەنگیت لەگەڵ هونەرمەندانی کوردستان هەیە؟بیرت لەوە نەکردۆتەوە بگەریتەوە کوردستان؟

- بەڵێ من بەردەوام لە گەڵ چەند هونەرمەندێکی زۆر باش لە پەیوەندی دام و زۆر جار بە سەعات خەریکی گفتوگۆ کردن و ڕا و بۆچوون گۆڕینەوەین وە هەموو ئەو گفتوگۆیانە بە تایبەت بۆ من وەکوو کەرسەك وایە کە پێە لە فێرکاری. بە دەنیاییەوە پەمخەشە لە کوردستان بم. بەڵام هەموو شت پەیوەندی بە دۆخی ژیانی ئاکادمیکی من هەیە. لە ڕاستیدا تا ئەو کاتەی خەریکی کاری ئاکادمی بم بە هەمیشە ناتوانم لە کوردستان بم . بەڵام هەر خزمەتێك لە دەستم بێ بۆ کوردستان و زانکۆکانی کوردستان درێغی ناکەم.
*چۆن دەتوانین شوناسی موزیکی کوردی بپارێزنین ؟

- ئەو پرسیارە تۆزێك قورسە! باشترە بڵێم هەستیارە. لە بەر ئەوەی لە هەر سەردەمێکدا و لە هەر بەشێکی کوردستان موزیکی کوردی وەکوو هی هەموو میللەتانی دیکە شوناسێکی تایبەت بە ئەو سەردەمی وەخۆ گرتووە. بەڵام بە ڕای من لە ئێستادا خۆ پاراستن لە لە لاسایی کردنەوەی موزیکی تورکی و عەرەبی و فارسی و میللەتانی دیکە وە هەروەها تێکنەدانی گوێی بیسەرەکان وە ڕانەهێنانی گوێی ئەوان بە موزیکی غەیری کوردی دەتوانێ زۆر کاریگەر بێ. دەبێ مامۆستاکانیش میتۆدێکی تەواو کوردانە بگرنە بەر بۆ فێرکردنی نەوەی نوێ. هەروەها میدیاکان ڕۆڵێکی زۆر سەرەکیتریان هەیە بۆ پاراستنی شوناسی موزیکەکەمان. ئەوانیش دەبێ تۆزێك هەستیارانەتر بەرهەم بگەیەننە گوێی بیسەری کورد. ناڵێم شتی سەردەمیانە بەهاو نەکەنەوە بەڵام دەکرێ لە پێنای شتە سەردەمیەکان، بەردەوام فۆرم و دەنگە کوردیە ڕەسەنەکانیش بەهاو بکەنەوە. بۆ نموونە بە کوردێکی ڕۆژهەڵات زۆر گرنگە کە گوێی لە مەقامەکانی ناوچەی گەرمیان و کەرکوك و هەولێر و خانقین ببێ. چوونکە شوناسی کوردی بە ئاگادار بوون لە کەلتووری هەموو بەشەکانی کوردستان مانا پەیدا دەکات و دەپارێزرێت.

هونەرمەند پەرەنگ فەرازمەند لەچەند دێرێك دا:

.- لە تەمەنی هەفدە ساڵیدا دەستی بە فێر بوونی ئامێری

تاری ئێرانی کردوە

- دوای تەواو کردنی خوێندن لە قوتابخانە، لە ساڵی 2001 بە خوێندنی باڵا لەسەر موزیکی کلاسیکی ڕۆژئاوایی دەچێتە کۆلێژی هونەرە جوانەکانی زانکۆی تاران . بەکەلۆریۆس و ماجستێری میوزیك وە پاشان ئێتنۆمیوزیکۆلۆژیی لە زانکۆی تاران تەواو کردوە.
- دکتۆرای ئێتنۆمیـــوزیکۆلۆژی لە زانکۆی مـــارتین لۆتـــەری لە وڵاتی ئاڵمانیا خوێند وە لە ساڵی 2020 ، وە بۆتە مامۆستای بەشی میوزیکۆلۆژی و ئێتنۆمیوزیکۆلۆژی لە هەمان زانکۆ دا.
- بۆ ماوەی بیست ساڵ لە چەندین قوتابخانەی موزیك لە تاران و هەروەهـا دوو ســاڵ لە زانکۆکـانی ئێــران وانەی جۆراوجۆری موزیکی وتووەتەوە.
- لە ساڵەکانی 2002 وە 2003 ئەندامی گرووپێکی موزیکی کوردی بـــووە بەنـــاو(نیشتمـــان) کە پێکهـــاتبوو لە کۆمەڵێـــك لە خوێندکارە کوردەکانی موزیك لە زانکۆ جۆراوجۆرەکانی تاران.

2000 – تـــا 2007 ئەنـــدامی ئۆرکێـــسترای زانکۆی تـــاران وە هەروەها ئەندامی ئۆرکێسترای زانکۆی ڕادیو و تەلەڤیزیۆنی تاران بووە.

- لە 2008 بۆتە ئەندامی ئۆرکێسترای میللی سیمرغ لە تاران.

-لە ساڵی 2006 تاوەکو 2012 وەکو پیانیست ئەندامی گرووپێکی سیانی میوزیکی کلاسیکی ڕۆژئاوایی لە تاران کاری کردووە.

-لە ساڵی 2013 تا ساڵی 2014 مامۆستای موزیك بووە لە زانکۆی سنەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

- لە ساڵی 2003وە تۆژینەوەی لەسەر موزیکی کوردی ڕۆژهەڵات و باشوور و باکووری کوردستان دەستپێکردوە و لە ساڵی 2017دا تۆژینەوەکانی گواستەتەوە سەر موزیکی کوردانی دیاسپۆڕا لە وڵاتی سوید.
- ماستەر و تێزی دکتۆراکەی لەسەر موزیکی دیاسپۆڕای کورد لە سوید بووە، هەروەها بابەتی (پەیوەندی دەسەڵات و جەندەری لە موزیکی نەریتی و فرانتێیشناەی کوردیدا) نووسیوە.

لە ســـاڵی2020 بۆتە مامۆســـتای ئێتنۆمـــوزیکۆلۆژی لە زانکۆی مـــارتین لۆتەـــر (Martin Luther .University) – لە وڵـــاتی ئەڵمانیا.

لـە کوردستـــــان هـەڵبـــــژاردن بردیـەوە.. د.هەژار عثمان معروف

مرۆڤایـەتی هەرچی ڕێگا هەیـە تاقییکردەوە بۆ ڕێخستنی ژیانی گشتی کە پاشاکان وەجاخکوێر دەبون خەڵکی کۆبۆوە لە ناوەڕاستی شاردا لێدەگەڕان باڵندەی هوما بەسەر هەر کەسێکەوە بنیشێتەوە و دەیانکرد بە پاشا، کە جێنشینی سوڵتانەکانی عوسمانی لە کوڕێک زیاتر دەبون، کامیان دڕ و دڕندە و زیاترین تینوی دەسەڵات بوایە ئەوانی تری بە شێوازی جۆرا و جۆر و فڕوفێڵ بێبەز□یبانە لە ناودەبرد یا لەکۆڵ خۆی دەکردنەوە بە دورخستنەوە و زیندانی هەتاهەتایی. کە وردە وردە سەردەمی پاشاکان بەسەرچو حیزبە سیاسیەکان دروستبون و کەوتنە گرتنە دەستی دەسەڵات بە کودەتای سەربازی لە پاشا و قەیسەر و مەلیکەکان یا بە ڕا پەڕینی جەماوەری، ئینجا دوای چەند ساڵێک خۆیان دەبون بە دەعبایەکی نوێ کە ناویان لێنا دیکتاتۆر و زۆر جار دیکتاتۆرەکانی وەک هێتلەر و مۆسۆلۆنی و ستالین وکەمال ئەتاتورک و قەزافی و سەدام و نومەیری وکیم ئیل نون....لە پاشا و سوڵتان و قەیسەر و مەلیکەکان خوێنڕێژتر و ناداد پەروەرتر دەردەچون و خەڵکی وڵاتەکانیان بە حەسرەت و ئاهکێشانەوە دەیان وت خۆزگەم بە کفندزەکەی پێشو!

ئینجا مۆدەی ڕا بەری ئاینی ومەزهەبی هاتەگۆڕێ و دەسەڵاتدارە

ئاینیەکان خۆیان ناونا خەلیفەی مەعسوم لە گوناه و جێنشینی خودا و ئەسحابە و پێغەمبەرەکان و لەم دەعبا دەندە کەن – تازانەوە لافاوی شەڕە ئاینی و مەزهەبەکانی ناو ئیسلام خۆی و نێوان ئیسلامی جیهادیی هەردو باڵی شیعە و سونی لە لایەک و جولەکەی سەهیۆنیی ڕەگەزپەرست و داگیرکەری خاکی فەلەستینیەکان لە لاکەی ترەوە دروستبو، ئەمانە بە ئەوەی پرس بە گەلەکانیان بکەن زۆر بەبەزییانە لە شەڕی خوێناوی و وێرانکەریان گلاندن کە تائێستا بە دڕندانەترین شێوەی نوێی چەک بەردەوامە! باشە تۆی موجاهید کە حەزت لە شەهید بون و چونە بەهەشتە ئایا سەدان هەزار ژن و منداڵ و پیاوی بەوەی کە موسوڵمانەتیی خۆیان دەکەن و ژیاندۆست و دنیادۆستن و حەزیان لە خۆشیەکانی دنیایە بە لەم شەڕەی تەوە تێوەگلێن و بکوژرێن و بریندار ببن و برسی و نەخۆش لە کەمپی ماڵوێرانکراوەکان دا بکەونە سواڵی نان و ئاو و دەرمان، ئەمە چ حیکمەت و حەق و دادپەروەرییەکە؟

تا ئێستا ئەو شێوازی حوکمەی لە جیهانی ڕۆژاوا بە تایبەتی لە ئەوروپای ڕۆژاوا و وڵاتانی سکەندەناڤی لە پرۆسەیەکی مێژویی پڕ ژان و ئاژاوە و چەندین شەڕی کورت و درێژخایەن هاتۆتەکایە و گەشەی بەردەوامی کردوە، لەگەڵ هەمو کەموکورتیەکانی، هێشتا باشترین شێوازی حوکم و بەڕێوەبردنی ژیانی گشتیە. ئەڵبەتە لەو وڵاتانە هەڵبژاردن بوەتە کولتورێک چونکە لە هەمو جۆر و ئاستەکانی ژیانی گشتی ساڵانە یا هەر چەند ساڵ جارێک بە دواختستن بەڕێوە دەچێت، بۆ نمونە هەڵبژاردنی پەرلەمانی سەرتاسەریی هەمو وڵات، هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێمە فیدرالیەکان و ئەنجومەنی شارەوانی و پارێزگاکان، هەڵبژاردنی سەندیکا و سەرکردایەتیی حیزبەکان و ئەنجومەنی بەڕێوەبردنی یانە وەرزشی و کۆمەڵایەتی و کۆمپانیا و بانک و.... تەنانەت پاپای فاتیکانیش بە هەڵبژاردن دەچێتە سەر کورسیی پاپایی.

بۆیە زۆر گرنگە هەمو تاکێکی هەراشی گەلەکەی ئەمەش زانیاریی سیاسیی هەبێت لە سەر چۆنێتیی بەڕێوەبردنی وڵات و حیزبە سیاسیەکان، دەزانم و ناحەقیشمان نیە! کە ئیمەش لە هەرێمەکەمان سیاسەت و حیزبایەتی و بە تایبەتی کەسی حیزبی خەڵک بڕوای پێیان نەماوە و هەوڵ دەدات دوربێت لێیان، بەڵام ئەمە ڕاست نیە چونکە هەمو شتێکی ژیانی ڕۆژانەمان پەیوەندیی ڕاستەوخۆ یا ناڕاستەوخۆی بە سیاسەتەوە هەیە و کەمترین شتێک کە دەبێ وەک ئەرکێکی سەرشانت بیکەیت چونتە بە دەنگدان لە هەمو جۆرەکانی هەڵبژاردندا، دەست دەگرم بە کڵاوی خۆمەوە با نەیبات ناخوا، کڕین و بەکاربردنی پێویستیە شمەکیەکانی ژیانی ڕۆژانە و پاڵدانەوە لە قەنەفەکەت دا و سەیرکردنی زنجیرە کۆری و تورکی و ....یا چەپڵە و حەسرەت و هەڵچون

بە یارییەکانی بەرشە و ڕیال مەدرید و...بەس نین، حەیفە ژیانت ئاوا تەنگ و تەسک و خۆڵەمێشی و ڕۆتینەکی چەندبارەبەوەی بە چێژ بێت! دەزانم دەسەڵاتی ڕاستەقینە لە ناو پەرلەماندا نیە، بەڵام یاساکان لەوێوە دەردەچن و ئەگەر پەرلەمان خەڵکی دڵسۆز و بەتوانا و ڕۆشنبیری زۆر تێدابێت ئەوا یاسای باش دادەنێن کە دەبێتە بناغەیەکی مکومی حکومەت و بەدیهێنانی دادپەروەریی ئابوری و گشتی. بەدوری نازانم پارتە دەسەڵاتدارەکان فڕ و فێڵ و دزی و گزیان کردبێت، بەڵام لە چاو هەڵبژاردنەکانی تردا ئەم جارە کەمتر بون

خۆشحاڵم کە لە هەڵبژاردنی ٢٠ی١٠ی٢٠٢٤ دا بەشداربوم و بینیم بەشداربوان زۆر بون، ئارام و هاوسەنگ بون، هیچ شەڕ و پێکدادانێک ڕوی نەدا، بە ڕاستی سەلماندمان ئینسانی کورد مەدەنیە و ژیاندۆستە و توانای پێشکەوتنی زۆری تێدایە.

د.هەژار عثمان معروف

کاریگەری زەبری دەروونی لەسەر هیپۆکامپەس.. 155 ابراهیم موحەمەد(ئەبڕاهام لەقای)

زنجیرەی ١٥٥

زەبری دەروونی کاریگەرییەکی قووڵ و درێژخایەنی لەسەر مێشکی مرۆڤ هەیە، بەتایبەتی لەسەر بەشی هیپۆکامپەس کە ڕۆڵێکی گرنگ لە پرۆسەی یادەوەری و فێربووندا دەگێڕێت. هیپۆکامپەس بەشێکی بچووکی مێشکە کە لە سیستەمی لیمبیکدا هەڵکەوتووە و بەرپرسیارە لە دروستکردن و پاراستنی یادەوەرییە درێژخایەنەکان. کاتێک کەسێک ڕووبەڕووی ڕووداوێکی زۆر سترەس یان مەترسیدار دەبێتەوە، ئەمە دەتوانێت ببێتە هۆی گۆڕانکاری فیزیۆلۆژی و کیمیایی لە هیپۆکامپەسدا.

یەکێک لە سەرەکیترین هۆکارەکانی کاریگەری زەبری دەروونی لەسەر هیپۆکامپەس، بەرزبوونەوەی بەردەوامی ئاستی هۆرمۆنی کۆرتیزۆڵە لە لەشدا. کاتێک کەسێک لە دۆخێکی سترەسی بەردەوامدایە، جەستە بڕێکی

زۆر لەم هەرمۆنە بەرهەم دەهێنێت. ئەم زیادبوونە بەردەوامە لە کۆرتیزۆڵ دەبێتە هۆی لاوازبوونی پەیوەندی نێوان خانەکانی دەمار (نیورۆن) لە هیپۆکامپەسدا و تەنانەت دەتوانێت ببێتە هۆی مردنی ئەم خانانە. هەروەها، زەبری دەروونی دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی بەرهەمهێنانی فاکتەری نیورۆترۆفیکی مێشک (BDNF)، کە ڕۆڵێکی گرنگ لە گەشەکردن و پاراستنی خانەکانی دەماردا دەگێڕێت.

نیشانەکانی کاریگەری زەبری دەروونی لەسەر هیپۆکامپەس دەتوانن جۆراوجۆر بن. کەسەکە لەوانەیە کێشەی هەبێت لە دروستکردنی یادەوەری نوێ یان لە بیرهێنانەوەی ڕووداوە کۆنەکان. هەروەها دەکرێت کێشەی هەبێت لە فێربوونی زانیاری نوێ یان لە گواستنەوەی زانیاری لە یادەوەری کورتخایەنەوە بۆ یادەوەری درێژخایەن. لەوانەیە کەسەکە هەست بە دڵەڕاوکێ و خەمۆکی زیاتر بکات، چونکە هیپۆکامپەس ڕۆڵێکی گرنگ لە ڕێکخستنی هەستەکان و کۆنترۆڵکردنی سترێسدا دەگێڕێت.

خۆشبەختانە، مێشک توانای خۆچاککردنەوەی هەیە و چەندین ڕێگا هەن بۆ یارمەتیدانی چاکبوونەوەی هیپۆکامپەس دوای زەبری دەروونی. چارەسەری دەروونی، بەتایبەتی شێوازەکانی وەک چارەسەری ڕەفتاری-دەروونی (CBT) و چارەسەری پرۆسەسکردنەوەی زەبر لە ڕێگەی جووڵاندنی چاوەوە (EMDR)، دەتوانن یارمەتی کەسەکە بدەن لە مامەڵەکردن لەگەڵ بیرەوەرییە ناخۆشەکان و کەمکردنەوەی کاریگەرییە نەرێنییەکانی زەبر. هەروەها، ڕاهێنانی جەستەیی بەردەوام، خەوی تەواو، و پراکتیزەکردنی تەکنیکەکانی کەمکردنەوەی سترێس وەک مەدیتەیشن و یۆگا دەتوانن یارمەتی گەشەکردنی خانە دەمارییەکانی هیپۆکامپەس بدەن.

سەرچاوە زانستییەکان:

وەك توێژینەوەکانی دکتۆر ڕۆبێرت ساپۆلسکی لە زانکۆی ستانفۆرد و لێکۆڵینەوەکانی دکتۆر بروس مەکئیوین لە زانکۆی ڕۆکفێلەر، بەڵگەی زۆریان پێشکەش کردووە سەبارەت بە کاریگەرییەکانی سترێس و زەبری دەروونی لەسەر هیپۆکامپەس. هەروەها، گۆڤاری نیورۆساینس و ژورنالی زانستی سایکۆلۆژی چەندین توێژینەوەیان بڵاوکردووەتەوە کە پەیوەندی نێوان زەبری دەروونی و گۆڕانکارییەکانی هیپۆکامپەس دەخەنە ڕوو. ئەم سەرچاوانە گرنگییەکی زۆریان هەیە لە تێگەیشتن لە میکانیزمەکانی کاریگەری زەبری دەروونی لەسەر مێشک و دۆزینەوەی ڕێگاکانی چارەسەر و خۆپاراستن.

سەقامگیری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.. دژوار عەبدولقادر

هەوڵی دروستکردنی ڕۆژهەڵاتێکی ناوەڕاستی ئارام و دوور لە توندوتیژی وەک ئامادەکارییەک بۆ وەشاندنی گورزی سەربازی لە ئێران بەکارکەنارکردنی پرۆ ئێرانییەکان دەستی پێکردووە.
ل□ بەرئەوەی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و بەشێکی زۆر لە وڵاتە عەرەبیەکانیش بەو باوەڕە گەیشتوون ئێران هەڕەشەیەکەی جدیی ناسەقامگیری ناوچەکەیە. ئەم هەوڵە گەورەیە بە بزووتنەوەی حەماس دەستی پێکرد، گەیشتە حزبوڵای لوبنانی، بەمنزیکانە دەگاتە بەرەی مقاوەمەی عێراقی. حوسییەکانی یەمەن کاریگەرییەکی ئەوتۆیان نییە و لەدەرفەتێکدا بۆ خۆیان دەتوێنەوە.
بێگومان لەو هەڵمەت و هەوڵە نیمچە نێودەوڵەتییەدا کارکەنارکردنی پارتی کرێکارانی کوردستان (پێکەکە)ش بەدەر نییە، بەڵام نەک بەشەڕ، بەڵکو لە ڕێگەی ئۆجەڵانەوە لەگەڵ قەندیل هەڵمەتەکە بەڕێوەدەبرێ و لەماوەیەکی نزیکدا کورد لە تورکیا بە سەربەخۆیی کولتووری، فەرهەنگی و ئیداری دەگەن و بەکۆتا دێت. بێگومان تورکیاش پێویستی بەوەها هەنگاوێکی بوێرانە هەیە، چونکە بۆی ناچیتە سەر هەر نکۆڵی لە دۆزی کورد بکات. هەروەها دوورنییە ئەم هەڵمەتە کارکەنارکردنی گروپی دیکەی کورد لە پارچەکانی دیکەی کوردستانیش لە خۆ بگرێت.

6.2 فەلسەفەی عەرەبی- ئیسلامی ئیبن ڕوشد (ئاڤێروێس).. گێرت

هێندریش. کاوە جەلال لە ئەڵمانییەوە

ئەو کاریگەرییە کە فەیلەسوفی عەرەبی ئیبن ڕوشدی کۆردۆبەیی لەسەر چەرخی نێڤینی ئەوروپی نواندی، زۆرتر بوو لەو بایەخە کە لە سەدەی هەڤدەیەم و هەژدەیەمی ئەوروپیدا بە ڕۆمانەکەی ئیبن توفەیل درا. دانتێ لە "کۆمیدیای خودایی"دا بەم شێوەیە ناوی ئیبن ڕوشدی بردووە: "ئاڤێرۆس کە شەرحی مەزنی نووسیوە" (Inf IV، 144). ئەوە دیاردەیەکی تایبەتیی مێژووی هزرە کە فەلسەفەی ئیبن ڕوشد گەورەترین کاریگەریی لە هزری ئەوروپی-کریستیانیدا نواند نەک لە هزری عەرەبی-ئیسلامیدا. لێرە وەرگرتن (ڕێسێپسیۆن) و دانوستاندنی فراوانی ئەو سەرەتا بەهێی سەرئەنجامەکانی مۆدێرنەوە، وەلە بەتایبەتی لە سیی ساڵی ڕابوردوودا، دەستیپێکرد، ئەمەش سووڕهێنەرە: ئاخر ئایا فەیلەسوفێکی چەرخی نێڤین چیی پێیە بۆ جیهانێکی مۆدێرنەی ڕابگەیەنێت کە پارادیگمای هۆشەکی و کێشەی جڤاکیانەی تەواو جیاوازی هەیە؟ ئەمڕۆ ئیبن ڕوشد لە جیهانی عەرەبیدا زۆر زیاتر لە هەر فەیلەسوفێکی دیکەی عەرەبی-ئیسلامی بە هزرڤانی ترادیسیۆنێکی ڕۆشنایی دادەنرێت کە تایبەتە بە خودی کولتووری ئیسلامی و ئوتۆنۆم و سەربەخۆیە لە ئەوروپا. هەروا لە لایەک ئەو کاریگەرییە کەمە کە ئیبن ڕوشد لەناو ئەم کولتوورەدا لە دەوروبەری ژیانی خۆیدا نواندی، لە لایەکی دی واتای ئەو بۆ دیسکورزی سەردەم، ڕووندەکرێتەوە: کاتێک هزری ئەو لە سەردەمی خۆیدا بەر ناوەندێکی کەمێک ئامادەی جڤاکی و هۆشەکی کەوت، ئەوا سەرنجڕاکێشیی فەلسەفەکەی لەم سەردەمەدا بۆ ئەو شرۆڤە ڕەخنەییە دەگەڕێنرێتەوە کە لەبارەی پەیوەندیی نێوان ئاوەز و ئیمان ئەنجامی دا، کەواتا لەبارەی مژارێک کە واتایەکی سەنترالیی بۆ دیسکورزی ئەمڕۆی ئیسلام هەیە.

ئەبولوەلید موحەممەد ئیبن ئەحمەد ئیبن ڕوشد کە لە فەلسەفەی ئەوروپیدا بە ئاڤێرۆس ناسراوە، ساڵی 1126 لە کۆردۆبا هاتە جیهانەوە، وەک کوڕی خانەوادەیەک کە تێیدا پشتاوپشت دادوەرانی خاوەن کاریگەریی سیاسی هەڵکەوتبوون. ئیبن ڕوشد ڕێگەی خوێندنێکی گشتگیری گرتە بەر کە تەنیا فەلسەفە و ماتماتیک و زانستی سروشتیی لە خۆ نەگرتبوو، بەڵکو هەروەها پزیشکی و دادوەری، لەم پەیوەندییەشدا هاوکات لە تیۆلۆگیی ئیسلامیدا پێگەیێنرا. ساڵی 1169 ئەبو یەعقوب یوسف کە حوکمداری ئەلمووەحیدون بوو لە مەڕاکیش

(ماکەکە)، بە شارحەکە دەگەڕا کە فەلسەفەی ئەڕیستۆتەلیسی بە ڕوونبکاتەوە، ئیبن توفەیلیش کە ئەو دەمە پزیشکی کۆشک بوو، پێشنیاری ئیبن ڕوشدی لاوی کرد ئەو ئەرکە بەجێبگەیەنێت. ئەمە دەتوانین وای دابنێین کە ئیبن توفەیل لەو کاتە بەدوواوە مامۆستا و پشتیوانی ئیبن ڕوشد بووە. ئەو لە ساڵی 1171 بەدواوە دادوەری باڵای کۆردۆبا بوو و پاشان ساڵی 1182 وەک پزیشکی کۆشک جێی ئیبن توفەیلی گرتەوە. ئەو چەند ساڵێکی درێژخایەن، تا ئەو کاتەی کە حوکمدار پشتی تێکرد، لە فەرمانگەی جیاوازدا کاری بە ئەلمووەحیدون کرد. کتێبەکانی لە نەوەندی گشتیدا سووتێنران، خۆیشی ناچار بوو کۆچ بکات بۆ تاراوگە. پێدەچێت فشاری زانایانی کۆنزەرڤاتیڤی ئایین لەسەر میر بەرپرسیار بووبێت لەو ڕووداوە. وەلێ ئیبن ڕوشد لە کۆتاییدا بۆ چەند تێزێکی سەرنجڕاکێش لەسەر پەیوەندیی نێوان ئیمان و ئاوەز دەرکەوتەوە. دەبێت کاریگەریی بەهێزی ئەو لەسەر میری ئەلمووەحیدون و هەروەها ناوبانگی لە نەوەندی گشتیدا هۆی ئەوە بووبن کە ئاوارەکردنەکەی تەنیا ماوەیەکی کورتی خایاند. ئیبن ڕوشد دوای گەڕانەوەی سەرلەنوێ تا مردنی کاری فەرمیی لە کۆشکی حوکمداردا ئەنجامدایەوە.

مێتافیزیک

ئەوە ئاشکرایە کە “تەرقیە”ی ئیبن ڕوشد وەک فەیلەسوف بە شەرحەک (کۆمێنتارێک) ی ئەڕیستۆتەلیس دەستی پێکرد. ئاخر ئەو تەواو ئەڕیستۆتەلی بوو، چەرخی نێڤینی ئەوروپیش ئەوی سووک و ئاسان ناو نا “ئەلشارح”ی ئەڕیستۆتەلیس. هەندێک جار ئەم پابەندبوونەی هەندە زۆرە کە ئیدی لەدژی مەئریفە نوێکانی توێژەرانی ئەرەبی-ئیسلامی بەرگری دەکات لە بیرۆکەکانی ئەڕیستۆتەلیس لەمەڕ فەلسەفەی سروشت و فزیک، جا گەرچی ئەو توێژەرانە بەئاشکرا باشتر لە مامۆستاکەی ئەنتیکە وەڵامی پرسیارەکانیان دابەوە. ئیبن ڕوشد بەهۆی ئەم خەبەڕاستزانییەوە تانوتی ئەوەی لێدرا کە تەنیا لاسایکەرەوەیەکی گریکەکەیە. وەلێ ڕاستییەکەی فەلسەفەی ئەو زۆر لە فەلسەفەی ئەڕیستۆتەلیس تێدەپەڕێت: ئەو، لەپاڵ شەرحەکانی ئەڕیستۆتەلیسدا، هەروەها هزری فەیلەسوفانی دیکەی ئەنتیکەی ڕاڤە کرد، وەک بۆ نموونە “کۆمار” (Politeia)ی پلاتۆن (ئەم کارەی تەنیا بە وەرگێڕانێکی حیبری بەدەستگەیشتووە)، ئەوجا “ئیساگۆگە” (Isagoge)ی پۆرفیریۆس یان “ئالماگێست” (Almagest)ی پتۆلەمیۆس. ئیبن ڕوشد هاوکات هەڵوێستێکی دووفاقی بەرانبەر ئیبن سینا وەردەگرێت: لە کارە سەرەکییەکەیدا بە ناونیشانی “تەهافوت ئەلتەهافوت” بەرگری لە

ئیبن سینا دەکات لەدژی هێرشەکانی غەزالی، وەلێ هاوکات زۆر ڕەخنەییانە خۆی بە هزری ئەوەوە خەریک دەکات و بەرپەرچی هەندێک لە تێزە کرۆکییەکانی دەداتەوە. ئەمە بەتایبەتی زانینومای ئیدەکانی پلاتۆن دەگرێتەوە کە لە چەرخی ناڤیندا ناو دەنرا ڕیالیزمی یونیڤێرساڵەکان. شتەکان کە بەرجەستانە شیاوی دەرککردنن و بە ئەزموون کراوەن، لە ڕیالیزمی یونیڤێرساڵەکاندا بە ڕیالێتی دانانرێن، بەڵکو لە پشتیانەوە گەوهەری سەربەخۆ لە شێوەی "ئیدە" یان "یونیڤێرساڵ"دا (گشتێتیدا – و) خۆیان دەبیننەوە. ئیبن ڕوشد بە پێچەوانەوە وای دەبینێت کە یونیڤێرساڵەکان کاریگەریی زەینی چالاکن لەسەر دەروونەکانی مرۆڤ و هەبوونی خۆیان لە دەرەوەی دەروون پەنادات. زەین خۆی تێگە یونیڤێرساڵەکان (گشتییەکان) چێدەکات، ئەویش کاتێک فۆرمەکان لە تاکە شتەکانی ئەزموون دادەبڕێت. فۆرمەکان کە تۆخمی جیهانی هەشەکین، لەنێو شتە کەرەسەییەکاندان. بەم پێیە ئیبن ڕوشد هەڵوێستێکی ناوگەرایی (nominalistisch)ی میانەیی وەردەگرێت، واتا: یونیڤێرساڵەکان لە ڕاستیدا تێگەی دروستکراوی زەینن، وەلێ لەبەر ئەوەی فۆرمەکان گشتێتین یان "دیارداوی ئیدەیی"ن لەنێو تاکە شتەکاندا، ئەوا زەین نەک تەنیا پێویستی بە نەزەری تاکە شتە بەرجەستەکانە بە ئەوەی بە "ئیدە"ی فۆرمەکان بگات، بەڵکو هەروەها خودی جیهانی هەشەکیانەی فۆرمە پێتییەکان پێویستیی بە شتە بەرجەستەکانە بە ئەوەی خودی خۆی بهێنێتەدی. مرۆڤ دەتوانێت لەمە هزرێکی ماتریالیستی تێبگات، وەک چۆن ئەرنست بلۆخ لێی تێدەگەیشت. وەلێ ئەوەی ڕاستی بێت ئەمەیە مژاری ئیبن ڕوشد: مەئریفەی هەشەکی هەمیشە تێگەیشتنە لە گشتێتیی ڕیال، کەواتە دەشێت بوونی شتەکان لەنێو خودی شتەکانی ئەزموونکردنی بەرجەستەدا ئاشکرا بکرێت بەبێ ئەوەی پێویست بێت لەتەک پلاتۆندا گریمانەی دووبەشاندنی شتەکان بەسەر دیاردە و کرۆکدا بکرێت. ئەم بیرەکانە سەرلەنوێ لە فەلسەفەی ئەوروپیی چەرخی ناڤیندا لە ناوگەرایی میانەییدا سەرهەڵدەدەنەوە و لەڕێشدا هەڵوێستی ئەڕیستەلیزم بەهێز دەکەن.

ئەو کارانەی کە تێیاندا هزری خۆیی ئیبن ڕوشد بە ڕوونترین شێوە خویا دەبێت و ئەمڕۆ زۆرترین گرنگیان پێدەدرێت، بەزۆریی خەریکبوونە ڕەخنەییەکانی بوون بە هێرشی تیۆلۆگەکانەوە بۆ سەر فەلسەفە، بە نموونە بە "تەهافوت ئەلفەلاسیفە"کەی غەزالییەوە. ئیبن ڕوشد لەبارەی ئەم نووسینە شەرحێکی مەزن دەنووسێت و تێیدا ئەرگومێنتەکانی غەزالی وەک خۆیان دەخاتە ڕوو، پاشان بە شێوەیەکی سیستەماتیکی بەرپەرچیان دەداتەوە. "تەهافوت ئەلتەهافوت" بە (Destructio destructionis / Die Inkohärenz der Inkohärenz)

کارە سەرەکییەکەی ئیبن ڕوشد دادەنرێت. ئەو لەم نووسینەدا هەروەها ڕەخنەییانە بە تێگەی هۆئەنجامیی (کاوساڵێتیی) غەزالییەوە خەریک دەبێت، لێرەشدا ڕوودەکاتە نموونەکەی غەزالی لەمەڕ پارچەیەک لۆکە کە دەکەوێتە نێو ئاگرەوە. غەزالی سەبارەت بەم نموونەیەی خۆی دەبێژێت: مرۆڤ دەتوانێت تەنیا گریمانەی پەیوەندییەکی دوای-یەکییانە (post hoc)ی نێوان ئاگر و سووتان بکات، وەلێ هەرگیز ناتوانێت گریمانەی پەیوەندییەکی بەهۆوەیی (propter hoc)ی نێوانیان بکات. ئاگر بۆ غەزالی تەنیا هۆیەکی “خوازەیی”ی سووتانە.
ئێستاش ئیبن ڕوشد بەپوختی پرسیار دەکاتەوە: ئایا مرۆڤێک کە بەڕێکەوت دەکەوێتە نێو ئاگرێکەوە، تەنیا بە شێوەیەکی خوازەیی دەسووتێت؟ بۆ ئەو ڕوون و ئاشکرایە کە سەرجەم شتەکان هەروەها خاوەنی ئەدگارانن. هۆی ئەوە کە شتەکان چی بن، هەر ئەوەش بن، دەگەڕێتەوە بۆ ئەدگارەکان. ئەمە لە ڕەوشی ئاگردا بۆ نموونە سووتانی ئەو شتەیە کە بەر ئاگرەکە دەکەوێت، بەگوێرەی ئەمەش دەبێت ئاگرەکە ب□ ه□□ دابنرێت، چونکە گەر ئەوها نەبێت، ئەوسا ناتوانین هیچ گۆتەیەک نە لەبارەی شتەکان و نە لەبارەی دەستووری جیهان دەرب□ین، کە ئیدی هەروەها ئەو شیمانەیە نامێنێت بۆ ئەوەی لە خودا یەکەم هۆ تێبگەین و بەمەش هەبوونی بسەلمێنین.
ئیبن ڕوشد لەپاڵ “تەهافوت ئەلتەهافوت”دا چەند توێژینەوەیەکی بچووکی لەبارەی پەیوەندیی نێوان ئاوەز و ئیمان نووسی کە بریتین لە: “فەسڵ ئەلمەقال” (لێتوێژینەوەی بڕێنەرەوە) و “ئەلکەشف عەن مەناهیج ئ□لئەدیللە” (لێتوێژینەوەی بەڵگەکان لە ڕووی پێشبینییەکانی ئیمانەوە). ئەم نووسینانە ساڵی 1875 وەرگێڕران بۆ ئەڵمانی و لەژێر ناونیشانی “فەلسەفە و تیۆلۆگیی ئاڤێروێس”دا دانران.

ئیمان و ئاوەز

چۆن لە “تەهافوت ئەلتەهافوت”دا، هەر ئەوها تەواو لە “فەسڵ ئەلمەقال”دا، ئیبن ڕوشد هەوڵ دەدات ئەو تۆمەتی دەرچوونە لە ئیمان لەکاربخات کە غەزالی دابوویە پاڵ فەیلەسوفەکان بەگشتی و فارابی و ئیبن سینا بەتایبەتی، لێرەشدا لەسەر ئەو پرنسیپە دەڕوات کە هەروەها فەیلەسوفانی پێش خۆی پەیڕەویان کردبوو، واتا: ڕاستییەکانی ئایین و فەلسەفە دژبێژیی یەکدی ناکەن. ئیبن ڕوشد دەبێژێت:
“لەبەر ئەوەی ئەم یاسا ئایینییانە (ئەم شەریعەتە) ڕاستین و داوای نەزەری گەیەنەر بە ڕاستی دەکەن، ئەوا ئێمەی موسڵمان بەتەواوی

دەزانین، نەزەری بورهانی (دەمەنستراتیف) گەیەنەر نییە بە شتێک کە پێچەوانەی یاسای سروشییە (شەرعە). ئاخر ڕاستی دژبەژیی ڕاستی ناکات، بەڵکو پێی دەگونجێت و گەواهیی بۆ دەدات.(…)

وەلێ گەر سەرچاوەی ئایین خۆی لێی بدوێت، ئەوا گوزارشتی دەرەکی دەگونجێت یان ناگونجێت بەو شتە کە بورهان گەیەنەرە پێی. گەر پێی بگونجێت، ئەوسا پێویست ناکات زیاتر بگۆترێت، وەلێ گەر پێی نەگونجێت، ئەوسا تەئویلکردنی پێویست دەبێت. (…)

واتای تەئویل ئەوەیە کە لە مەغزای ڕاستینە مەغزای پێیق دەربهێنرێت و بکرێت بە مەغزایەکی خوازەیی، بەبێ ئەوەی بەو ڕێیەوە زیان بە زمانی باوی عەرەبەکان بگەیەنرێت" (1).

کەواتە تەنیا بەرواڵەت دژبەژییەک هەیە لە نێوان ڕاستییەکی فەلسەفیی سەلمێنراو و مەغزای وشەیی تێکستێکی ئایینیدا، ئەم دژبەژییەش هەڵدەوەشێتەوە گەر مرۆق خوازەییانە (مەتافۆریانە) لە تێکستی ئایینی تێبگات. وەلێ ئەمە هەروەها واتایەکی ئەوتۆ دەگەیەنێت کە فەیلەسوفەکان خۆیان لەسەر هەمان ئاستی هزرمەندانەی (ئینتەلەکتوەلیی) "یاسادانەرانی ئایینی" و فەلسەفەش خۆی لەسەر هەمان ئاستی ئایینی سروشی دەبینێتەوە، هەر وەک چۆن ئیبن ڕوشد لە شەرحی "کۆمار"ی پلاتۆندا پێشانی دەدات: مەبەستی پەیامی بە هاتوو (پرۆفێتیی) "لەخۆدا هەمان جۆر و مەبەستی فەلسەفەیە" (ئیبن ڕوشد، 1996 و 93). بێگومان چەند ئاشکرایە کە "ناشێت ڕاستی دژبەژیی ڕاستی بکات"، ئەوەندەش توانستی مرۆقان بە ناسینی ڕاستی بەگشتی نائاشکرایە، ئەویش چونکە "هەموو مرۆقان بەهۆی سروشتیانەوە توانایان بە بورهان (دەمەنستراسیۆن) نییە، تەنانەت بە گۆتە (الأقاویل) دیالێکتیکییەکانیش، جا نەخوازە بە گۆتە بورهانییەکان"، ئەوجا لەبەر ئەوەی بە پێچەوانەوە "مەبەستی شەرع تەنیا فێرکردنی هەمووانە، ئەوا پێویستە شەرع هەموو جۆرەکانی ڕێگەگەلی ڕاستاندن و هەموو جۆرەکانی ڕێگەگەلی تێڕوانین (التَصَوُّر) لە خۆ بگرێت" (2)، لێرەشدا زۆرترین بەشیان لە فۆرمی سیمبۆلی و ڕەوانبێژیدا (الخطابیة) ئاڕاستەی جەماوەری ئیمانداران دەکرێت و تەنیا بەشێکی کەمیان لەسەر سوورەتی 59، ئایەتی 2ی قورئان دەڕوات: "ئەوە کە تێڕوانینتان هەیە، هەروەها بهزرێن!" (3). کەواتە ڕاستییەکانی فەلسەفەی تیۆریانە (سپێکولاتیف) تەنیا تایبەتن بە هەندێک زانا.

ئەم جەختکردنە لە بەربژێریی فەلسەفە ڕاڤەکارانی ئەوروپیی سەردەمی بەو تێڕوانینە گەیاند کە گۆیا داواکارییەکەی ئیبن ڕوشد بۆ ئازادیی هەش تەنیا هەڵوەستێکی دەستەبژێرانەیە و لێرەشدا زانین و تێڕوانینی فەلسەفیی دەستوەژ نین بۆ ڕزگارکردنی مرۆق. ئەم نرخاندنە پێشانی دەدات، لێرەدا چەند کەم توانستی هەستکردن بە

دەخی هزرمەندێکی نەو کولتوورێکی چەرخی نەقین هەیە کە تێیدا ئایینداریی ئەقیدەگەرا و دەسەڵاتداریی دەسپۆتی سەروەر بوون.

خودی ئیبن ڕوشد بە پێیقی تەواو ڕۆشن ڕەوشە سیاسییەکانی سەردەمەکەی دەردەبڕێت. ئەو لە شەرحی “پۆلیتەیا” (کۆمار – و) ی پلاتۆندا پەیوەندییەک لە نێوان دەسەڵاتی سیاسی و پاساوبەهێنەرەوانی ئایینیدا چێدەکات: لە دەوڵەتی “تیرانی”دا “دەسەڵاتداران پەیوەست بە جەماوەرەوە تەنیا مەبەستی خۆیان هەیە، بۆیە هاوشێوەیی نێوان دەوڵەتی پیاوانی ئایین (priesterlich) و تیرانی زۆر جار ئەنجامێکی ئەوتۆ دەهێنێت کە بەشەکانی پیاوانی ئایین لەنێو ئەو دەوڵەتەدا دەبن بە بەشە تیرانییەکان و ئابڕووی ئەو کەسە دەبەن کە مەبەستی ئایینیی هەیە، وەک چۆن ئەمە لای ئەو پیاوانەی ئایین دەبینرێت کە خۆیان لەنێو دەوڵەتەکانی ئەم سەردەمەماندا دەبیننەوە”. پاشان ئیبن ڕوشد ئەم ڕەخنەیە کە بەئاشکرا لە عولەمای ئایینی ئیسلامی دەگرێت، بە بەرجەستەیی دیاری دەکات: “نموونەیەک بۆ ئەمە بریتییە لەو دەسەڵاتدارییە کە لە کۆردەبای وڵاتماندا هەیە” (ئیبن ڕوشد، 1996، 119 بەدواوە). ئیبن ڕوشد لە شەرحەکەی پلاتۆندا ئەم تێزە بەرەنگاری پەیوەندییە هەبووەکان دەکاتەوە: دەبێت یاسا ئایینییەکان هەمیشە بەگوێرەی گونجانیان بەو یاسایانە بنرخێنرێن کە مرۆڤان دایانناون. مۆرکەکانی ئەو پێگونجانە بریتین لەو ڕێسایانە کە پێناسەی ئەوە دەکەن، داخۆ چە ڕێکخراوێک (ی سیاسی) بۆ کرۆکی مرۆڤ بگونجێت، ئەمە بێگومان لەو شێوەیەدا کە چۆن فەلسەفە وەک زانستی ئاوەز ڕێساکان دادەنێت. کەواتە سەروەریی فەلسەفە هەڵوێستێکی دەستبژێرانە نییە، بەڵکو سوورە لەسەر پێشتریدان بە بناغەڕشتنی ئاوەزیانەی یاساکان و ڕێکخراوە سیاسییەکان، تەواو بە پێچەوانەی ئەو داواکارییەوە کە دەبێژێت پێویستە یاساکانی مرۆڤ هەمیشە پابەند بن بە یاسا ئایینییەکانەوە.

ئەوە سەروەریی هزرە بەسەر ئیماندا کە ئیبن ڕوشد پشتگیریی لێدەکات، ئەو هەروەها بە “ئەرکی فەلسەفە”ی دادەنێت “کە ئایین لە بەردەم زەینی کەسانی پێشکەوتوودا بپشکنێت و بەمەش دەرفەت بدرێت بە ئەوەی بەڵگە لەبریی ئیلهام بدوێت”، هەروەک چۆن ئەرنست بلۆخ دروست ڕاڤەی کردووە (Bloch 1972, 484). کەواتە “لە ئایینیدا هیچ پاشماوەیەکی سروشییانەی سەر-ئاوەزی” نامێنێتەوە “کە زەین لە بەردەمیدا ئاگنۆستییانە شکست بهێنێت” (هەمان سەرچاوە). هەر بە تەواوەتی ئیبن ڕوشد ئەم کاریگەرییەی لەسەر فەلسەفەی چەرخی نەقینی دەمەو کۆتایی ئەوروپا نواند و ئەمەش سەرلەنوێ لە فەلسەفەی عەرەبی-ئیسلامیی سەردەمدا ڕەچاو دەکرێت. جگە لەوە ئیبن ڕوشد لەبریی ئەو ڕەشبینییە کە غەزالی بەرانبەر ئاوەز هەیبوو، گەشبینییەکی تەواو ئاشکرای مەئریفە دادەنێت.

زەینی نەمر

ئەم گەشبینییەی مەئریفە هەروەها لە تیۆریی زەینی ئیبن ڕوشددا کارا دەبێت. تیۆریی زەین هۆیەکی سەرەکی بوو بۆ ئەو پۆلێمیکە کە لە فەلسەفەی ئیسلامی و کریستیانیدا ئاڕاستەی ئەو کرا.
ئەڕیستۆتێلیس مرۆڤی وەک زیندەوەرێک پێناسە کردبوو کە بەهۆی زەینی خۆیەوە لە سەرجەم زیندەوەرانی دیکە جیادەبێتەوە و هەروەها بەتوانایە بۆ ئەوەی لە فۆرمە گشتی و نافانییەکان تێبگات. وەلێ لەم تێڕوانینەوە کێشەیەک دەکەوێتەو□: پ□یوستە ڕوون بکرێتەوە کە چۆن زەینی مرۆڤێک لە لایەک لە فۆرمە گشتی و نافانی و سەرکەسییەکان تێدەگات، وەلێ لە لایەکی دی تەنیا زەینی کۆنکرێتی تاکە مرۆڤێکە.
ئەڕیستۆتێلیس لەم کێشەیەدا جیاوازیی لە نێوان دوو زەیندا کرد: زەینی ناچالاک (پاسیڤ) کە فانی و بمر□، ب□ه□ش بریتییە لە هێزی پێشبینیی هەر تاکەکەسێک، هەروەها زەینی چالاک (ئەکتیڤ) کە لە وێنەکانی هێزی پێشبینییەوە فۆرمە هۆشەکییە ئەزەلییەکان دەرئەنجامێن□ت□ (abstrahiert). ز□ینی چالاک دابڕاوە لە لەشی بەرجەستە و نافانییە، وەلێ بۆ ئەوەی بتوانێت پێشبینییەکانی زەینی ناچالاک بکات بە کردەکی (ئەکتوالیزە بکات)، پ□یوستیی بە نێوەندیاریی زەینێکی شیمانەییە (intellectus possibilis). ئەم زەینە شیمانەییە تەنیا توانستی مەئریفەی مرۆڤە و لە ڕووی نێوەرۆکەوە هیچ دەبێت گەر هاتوو زەینی چالاک کاریگەری نەنوێنێت.
وەلێ بەمە ئەو کێشەیە چارەسەر نەکرا کە داخۆ چۆن جیهانی پێشبینیی بمر و سنووورداری تاکە مرۆڤان پەیوەندی بە جیهانی هۆشەکیانی□ی زەینی چالاکەوە بکات، بەڵکو کێشەکە تەنیا گوێزرایەوە بۆ جێیەکی دی. وەلێ بە تێگەیشتنی ئیبن ڕوشد زەینی شیمانەیش نافانییە. ئەو ناوی دەنێت "زەینی ماتەریەل"، ئەوجا ئەرگومێنت دەهێنێتەوە: ئەم زەینە ماتەریەلە بەشدارە لە چێکردنی فۆرمە هۆشەکییەکاندا، ئەویش کاتێک فۆرمە هۆشەکییەکان بە زەینی ناچالاک دەگەیەنێت، وەلێ ئەو خۆی هاوکات زەینی کۆنکرێتی مرۆڤێکی پ□یوست□، ک□وات□ پ□یوستی بە زەینی ناچالاکە پێکەوە ل□ تەک پێشبینیی و وێنە خۆییەکانیدا لەبارەی جیهان. لەمەوە ستاتۆ تایبەتییەکەی زەینی ماتەریەل ڕوون دەبێتەوە.
زەینی چالاک لە دەرەوەی مرۆڤە و فۆرمە هۆشەکییەکان لە خۆ دەگرێت. زەینی ناچالاک بەشێکە لە گرێدراویی لەش و دەروون و هاوشێوەی هەردووکیان فانییە. وەلێ گەر مرۆڤێک بمرێت، ئەوسا هیچ گومانی تێدا نییە کە یەکێتیی لەش و دەروون و ل□ تەک ئەویشدا زەینی ناچالاک لەناودەچێت، وەلێ زەینی ماتەریەل لەناوناچێت. ئەم زۆرێتی نییە و سەر بە تاکە مرۆڤان بێت، بەڵکو وەک یەکانە سەر بە ڕەگەزی مرۆڤە.
کەواتە گەر زەینی مرۆڤ بەڕێی زەینی ماتەریەلەوە بە مەئریفەی

فەرمە هەشەکییەکان بگات، واتا بە مەئریفەی ڕاستییە ئەزەلییەکان بگات، ئیدی بەم شێوەیە کارەکتەرەکی گەردوونی وەردەگرێت.
وەلێ بەوابوون بە نەمریی تاکە دەروون سەر بە دۆگمە بنەڕەتییەکانی ئیسلام و کریستیانەتییە. کاتێک ئیبن ڕوشد تاکە دەروونە کەسییەکان بە بمر و تەنیا زەینی ماتەریەل کە شێوەیەکی "دەروونی ڕەگەزی"یە، بە نەمر دادەنێت، ئیدی فەلسەفەکەی دەکەوێتە ناکۆکییەوە لەتەک دۆگمە ئایینییەکاندا، هەر بەگوێرەی ئەمەش پەرچەکرداری ئەقیدەگەریی ئایینی لە هەردوو ئایینەکەدا دوژمنانە بوو. بۆ نموونە مەترانی پاریس ساڵی 1270 نەفرەتی لە سیازدە تێزی فەلسەفیی کرد، لەبەرەشدا زانینومای ئیبن-ڕوشدیانەی دەروون یەکێک بوو لەو تێزانە. تۆماسی ئەکوینی کەشەنامەیەکی بە ناونیشانی "لەبارەی یەکانەی زەین لەدژی ئاڤێرۆیستەکان" (De unitate intellectus contra Averroistas) نووسی، کە ڕاستییەکەی کەمتر ڕاستەوخۆ پەیوەندیی بە ئیبن ڕوشدەوە هەیە، بەڵکو ڕوودەکاتە فەیلەسوف سیگەر فۆن برابانت کە بەئاشکرا لایەنگریی خۆی بۆ زانینومای زەینی ئیبن ڕوشد ڕاگەیاندبوو. دەنگدانەوەی زانینومای ئاڤێرۆیستی هەروەها لە "دی مۆنارشیا" (De Monarchia، 1313)ی دانتەدا دەبینرێت: تێڕوانینی ئیبن ڕوشد بۆ زەینی ڕەگەزیانەی نەمر ئەوەیە کە ئەم زەینە بەردەوام بە گەشەسەندنی زانین و توانستی پەرچاندن پێشڤەدەچێت؛ دانتە ئالیگیری لەم تێڕوانینەی ئەوەوە زەروورەی ڕێکخراوەکی سیاسیی دەرئەنجاماند کە دەرفەت بە پرۆسەیەکی هاوشێوەی گەشەسەندن دەڕەخسێنێت و خۆیشی تەنانەت سوود لە پرۆسەکە دەبینێت. وەلێ ئێستا بەم شێوەیە ڕێکخراوی ئاکاریانەی جڤاکی مرۆڤ چیدی ئەنجامی دەستورەکی ڕاگەیەنراوی خودا نییە، بەڵکو بەرهەمی ئاوەزی مرۆڤە و تەنیا بەهۆی ئەم ئاوەزەوە ڕەوایەتیی پێدەدرێت. تێزەکەی ئیبن ڕوشد لە هەڤراییەکی هاوشێوەدا هەروەها لە ڕەوتی ڕۆشنایییەکانی ئەوروپاشدا دەتەوە نەوان. هێردەر لە نووسینەکەیدا بە ناونیشانی "چەند ئیدەیەک لەبارەی فەلسەفەی مێژووی مرۆڤایەتی" (91/1784) هێرش دەکاتە سەر ئەو تێزە: "فەلسەفەی مێژووی ئەمە ناچێتە سەر ئەم ڕێگەیەی فەلسەفەی ئاڤێرۆیستی کە وایدادەنێت سەرجەم ڕەگەزی مرۆڤ تەنیا یەک، بەڵێ یەک دەروونی زۆر نزمی هەیە و خۆی تەنیا تا ئەندازەیەک بە تاکە مرۆڤ ڕادەگەیەنێت" (Herder 1989, 338). ئەم چزووە کە بە ڕووکەش ڕووەو نووسینەکەی لەسینگ بە ناونیشانی "پەروەردەی ڕەگەزی مرۆڤ" ئاڕاستەدراوە، بەبێ هیچ گومانێک ڕاستەوخۆ ئاڕاستەی کانت کراوە. ئاخر کانت لە "ئیدەی مێژوویەکی گشتی لە ڕوانگەی هاوڵاتێتیی جیهانییەوە" (1784) نووسیبووی: "لای مرۆڤ (وەک تاکە مەخلوقەکی

ئاوەزمەند لەسەر زەمین) ئەو توانستە سروشتیانە کە ئامانجیان بەکارهێنانی ئاوەزی ئەوە، تەنیا لەنێو ڕەگەزدا نەک لەنێو تاکەکەسدا بە تەواوی گەشەدەسەنن” (Kant 1968, VIII 18). ئەوە گریمانەیەکی سەرنجڕاکێش دەبێت کە داخۆ کانت لێرەدا بەڕاستی “ئاڤێرۆیستییانە” ئەرگومێنت بهێنێتەوە یان داخۆ بە پێچەوانەوە بتوانین دەربئەنجامێنین، کە مەبەستی ئیبن ڕوشدیش لەهزرینێکی هاوشێوە بووە. بێگومان دوائەنجامی مژاری کانت بریتی نییە لە فیگورێکی کلاسیکی ئەڕیستۆتەلیانەی زانینومای دەروون، بەمەش پرسیار نییە لەبارەی نەمریی دەروونی کەسێکی، بەڵکو مژاری ئەو کارەکتەری مێژووە وەک پێشڤەچوونی ماف: کاتێک مرۆڤان وەک بوونەوەری ئاوەزمەند خۆیان دەست دەدەنە چاکسازیی پەیوەندییەکانیان، ئیدی ئەوان وەک بوونەوەری ڕەگەزی بەشداری لەوەدا دەکەن کە لەنێو پرۆسەی مێژوویدا مەرجەکان بۆ شیمانەی گەشەی ئاوەز و ئاکار لەنێو تاکە مرۆڤدا چاکبکرێن و لە کۆتاییشدا بە تەواوی گەشە بسەنن.

ئیبن ڕوشد پێناسەی ئاوەز دەکات وەک یەکانەی زەین لەنێو ڕەگەزی مرۆڤدا، ئەمەش کەمتر واتایەکی تیۆرییانە، بەڵکو پتر واتایەکی پراکتیکی-مۆرالیانەی هەیە. ئاخر چیدی ئێستا ئایینی بەماوەیی بناغەی یاساکانی ئاکار نییە، بەڵکو ئاوەزی گشتیی ڕەگەزی بریتییە لەو بناغەیە. ئەمە پەیوەستە بە تەواوینی ئیبن ڕوشدەوە سەبارەت بە باڵادەستیی فەلسەفە وەک زانستی ئاوەز بەسەر دۆگمەکانی ئیماندا.

بێگومان نابێت ئەو ئۆتۆنۆمییە کە ئیبن ڕوشد لێرەدا بە مرۆڤی ئاوەزمەند ڕایدەگەیەنێت، بەسەهوو لێمان بگێڕرێت بە بیرەکەی ئۆتۆنۆمی لای کانت: ئیبن ڕوشد دەستبەرداری بڕوا بناغەییەکەی پارادیگمای ئۆنتۆلۆگی نابێت کە ڕاستی وەک مەئریفەی بوونەوەری ڕاستینە دادەنێت، وەلێ ئۆتۆنۆمیی سۆبژێکت لای کانت وایدادەنێت کە مرۆڤ ناتوانێت ڕاستییەکی بەو چەشنە بناسێت، هەر لەمەشدایە بناغەی ئۆتۆنۆمییەکەی مرۆڤ و تەنانەت ئۆتۆنۆمیی ئاکاریش. بەمەش ئاوەز بۆ کانت ئۆتۆرێتییەکی بەسنووری دادوەرییە و هەر خۆیشی دەتوانێت سنوورەکانی خۆی دیاری بکات. ئاوەز بۆ ئیبن ڕوشد میدیۆمی بەشداریکردنە لە دەستوورەکی بووندا کە خۆی لە دەرەوەی ئاوەزی سنوورداری مرۆڤدا دەبینێتەوە. کەواتە تانوتی ئاڤێرۆیزم کە هێردەر دەیگرێتە کانت، بەهەڵە تێگەیشتنە، وەلێ تانوتەکە هەروەها پێشانی دەدات کە تا چ ڕادەیەک ئەم فەیلەسوفەی چەرخی نێڤین دێتە نێو هزری مۆدێرنەوە و بەشداری دەکات لە ڕشتنی بناغەکاندا بۆ وەرچەرخانە پارادیگماییەکە ڕووەو فەلسەفەی نوێسەردەم. ئەمە

بێگومان تەنیا لە فەلسەفەی ئەوروپیدا ڕووی دا. فەلسەفەی ئیبن ڕوشد لە جیهانی عەرەبی-ئیسلامیدا دەرک کرا، وەلێ ئەوە بە ڕادەیەکی زۆر کەمتر وەک لە ئەوروپا و بەزۆریش لە شێوەی ڕەتکردنەوەدا.

سەرچاوە

Geert Hendrich, Arabisch-Islamische Philosophie, Frankfurt / M 2005

پەراوێز

١) بۆ وەرگێڕانی سیتاتەکەی ئیبن ڕوشد هەروەها گەڕاوینەتەوە بۆ سەرچاوە عەرەبییەکە. بڕوانە:
ابو الولید بن روشد: فصل المقال فیما بین الحکمة والشریعة من الأنصال. دراسة وتحقیق: د. محمد عمارة. المؤسسة العربیة للدراسات والنشر. بیروت 1981. ص 31-32
٢) هەمان سەرچاوە، لا 55-56.
٣) "فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الأَبْصَارِ". لە وەرگێڕانی هەژار موکریانی: "سا ئەوە دەرس وەرگرن، ئەی گرۆی خاوەن ئاوەزان".

فەرهەنگۆک

ئاگنۆستیک: جۆرە تێڕوانینێکی فەلسەفییە کە دەبێژێت هەرگیز مرۆڤ ناتوانێت مەئریفەی دوایەمین بوونەوەرێکی هەبێت. ئاگنۆستیک دەشێت وەک سینۆنیومی ئاتەئیزم (ئیلحاد) دابنرێت.
پۆلەمیک: هێرشی زانستی، فەلسەفەیی یان سیاسی.
تیرانی: دەسەڵاتداریی ستەمکار.
دەسپۆتی: دەسەڵاتداریی تاکەکەسێکی ستەمکار.
دێمۆکراتی: دەسەڵاتداریی جەماوەری.
ناوگەرایی: (نۆمینالیزم) ڕێبازێکی دژبەری ڕیالیزمە (بڕوانە خوارەوە) و وایدادەنێت کە یونیڤێرساڵەکان (گشتێتییەکان، تێگە گشتییەکان) هیچ ڕیالێتییەکیان لە دەرەوەی هۆشی مرۆڤدا نییە، بەڵکو لەنێویدان و تەنیا بۆ دەرئەنجاماندن یان داماڵین لە پێشبینییە وێنەییەکان چێدەکرێن – وەک "ناو"ی شتەکان.
ڕیالیزمی یونیڤێرساڵەکان: لێرە واتای ڕیالیزم جیاوازە لە واتای مۆدێرنی تێگەکە. لەم ڕێبازە هزرییەدا کە لە پلاتۆنەوە دەردەچێت، بوونی ڕاستینە دەدرێت بە تێگەکان، گشتێتییەکان (یونیڤێرساڵەکان) و پابەند بەوانەوە شتە تاکەکان دەئافرێنرێن. یونیڤێرساڵ / گشتێتی نیشانەیە بۆ هاوبەشییەک کە دەشێت بوونەوەرانی جیاواز هەیانبن، بۆ نموونە زیندەوەر، سوور-ێتی، خولگەیێتی و هتد. ئەم گشتێتییانە

چواندنیان بە سەرجەم یونیڤەرسوم / گەردوون و بەمەش بە مرۆڤان هەیە.
زەین: توانستی تێگەیشتن.
فۆرم: ئایدۆس، ئیدێ، گشتێتی.
کردەکێتی و شیمانەیی: بە گریکی "ئێنێرجێیا"، بە لاتینی "ئێکتوالیتاس"، تێگەی گشتگیری ئەوەیە کە بڕاستی لەگۆڕێیە، هەروەها تێگەکە ڕوودەکاتە کرۆکی لەگۆڕێبووەکە، وەلێ شیمانەیی (پۆسیبیلیتە) ئاماژە بە توانستێک دەدات کە جارێ نەبووە بە کردەکی.
کۆنزەرڤاتیڤ: پارێزەری بەها کۆنە کاراکانی نەو سەردەمێک کە وەک هەقیقەتی نەشیاوی گۆڕان دایان دەنێت.
ئەڕیستۆکراتی: دەسەڵاتداریی دەوڵەمەندە بەگزادەییەکان.

خوێندنەوەیەک بۆ رۆمانی تیۆرییەکی گشتی بۆ لەبیرچوونەوە.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

لە ماوەی پێشودا رۆمانی (تیۆرییەکی گشتی بۆ لەبیرچوونەوە)م خوێندەوە، کە لە نووسینی نووسەری ئەنگۆلی (جوزێ ئیدواردو ئاگوئالوسا)یە، حەمە کەریم عارف کردویەتی بە کوردی و ناوەندی رەهەند چاپی کردووە. نووسەرەکە بۆ من نوێ بوو، بەڵام کاتێک رۆمانەکەم خوێندەوە، خۆشحاڵ بووم کە بەرهەمی ئەم نووسەرەم خوێندەوە، بەتایبەتی کە زانیم نووسەرەکەی خەڵکی ئەفریقایە، دەمێکیشە بە دوای ئەدەبی ئەفریقادا دەگەڕام، چونکە کەمتر ئاگاداری ئەدەبی ئەفریقام.
ئەم رۆمانە لە رێگەی باسکردنی ژیانی ژنێکەوە، کۆمەڵێک پرسی گرنگی وروژاندووە لە پێش هەمووشیانەوە باسی شۆڕشی سەربەخۆیی ئەنگۆلا و جەنگی ناوخۆ و شۆڕشی چەپەکانی پورتوگال دژی رژێمی سالازاری دیکتاتۆری پورتوگال.

ناو□□کی رۆمانەکە

لودۆڤیکا لەگەڵ ئودیتی خوشکی دەژی، ئەوان لە سەرەتادا لە پورتوگال دەژین، ئودیتی خوشکی مامۆستای زمانی ئینگلیزی و ئەڵمانییە، پاشماوەیەک ئودیتی خوشکی ئۆرلاندۆ دەناسێت، کە ئەویش ئەندازیارێکی ئەنگۆلییە لە یەکێک لە کانەکانی ئەڵماسدا کار دەکات. پاشماوەیەک لودۆڤیکا و ئودیتی خوشکی بەرەو لواندا پایتەختی ئەنگۆلا دەڕۆن و لەوێ دەژین، ئودیتی خوشکی هیچ کاتێک لودۆ بە تەنیا جێناهێڵێت، هەربۆیە بڕیار دەدات کە خوشکەکەشی لەگەڵ خۆی بەرێت بۆ ئەنگۆلا. نووسەر لەم رۆمانەدا باسی قۆناغێکی ئێجگار هەستیار و گرنگی ئەنگۆلا و پورتوگال دەکات، کە ئەویش شۆڕشی چەپەکانی پورتوگالە لە دژی رژێمی سالازاری دیکتاتۆر، بە کۆتاییهێنانی رژێمی دیکتاتۆری سالازاریش، چەپەکان دان بە مافی چارەنووسی گەلی ئەنگۆلیدا دەنێن و سەربەخ□یان پێدەدەن. بەڵام وەکو دیارە هەر لە پاش سەربەخۆبوونی ئەنگۆلا جەنگی ناوخۆ دەستپێدەکات و ئەنگۆلا دەبێتە مەیدانێکی گرنگی جەنگی ساردی نێوان ئەمریکا و روسیا، هەروەها کۆمەڵێک دەوڵەتی ئیقلیمیش رۆڵی خراپ دەگێڕن لە پێش هەموویانە ئەفریقای باشوور، کە ئەوکاتە رژێمێکی راسیزم حوکمی دەکرد.

لەپاش سەرهەڵدانی شۆڕشی چەپەکانی پورتوگال و سەربەخۆبوونی ئەنگۆلا لە ساڵی 1975، هاتنە سەرکاری رەوتە شۆڕشگێرەکان، بارێکی نائارامی و پشێوی□ ه□موو وڵات دەگرێتەوە، ئەمەش وا دەکات کە ئۆرلاندۆ سندوقێک ئەڵماس بدزێت، شەوێک بەدزییەوە ماڵ بەجێبهێڵێت، لەم سەفەرە کتوپڕەشدا، ئودیتی خێزانی لەگەڵی دەڕوات، بەڵام لودۆ بۆ ماوەی 30 ساڵ، لە شوقەکەی ئەواندا خۆی زیندانی دەکات. هەتاوەکو سالو پەیدا دەبێت، کە منداڵێکی هەتیوە لەسەر شەقامەکان دەژی، ئەم ژنە لەو زیندانەی خۆی دەردەهێنێتە دەرەوەو دووبارە دەیگەڕێنێتەوە بۆ ناو ژیان.

ژیانی تەنهایی و گۆشەگیری پانتایی گەورە لەم رۆمانەدا داگیر دەکات، لەپەنا ئەوەشدا رەوشی سیاسی و ئابووری گشتی ئەنگۆلا لەو قۆناغە گرنگەدا باس دەکات، هەروەها باسی ساڵانی پاش سەربەخۆبوون دەکات، لێرەشدا پانتایی بۆ گەندەڵیی و دزی سیاسییەکان تەرخان دەکات، کە چۆن ئەو شۆڕشگێرانەی دوێنی، دەبنە بەرپرس گەندەڵ و دز.

« هەمان ئەو کەسانەی کە سۆسیالیستیان بونیاد نابوو، رووخاندیان، سەرمایەداری بە هەموو دڕند□ی□کی خۆیەوە، لەهەمان خۆڵەمێشی ئەوەوە، سەری بەرزکردەوە. ئیتر هەموو ئەوانەی تا چەند مانگێک

لەوەپێش لە ئاهەنگەکان و ڕۆژنامەکان و کۆبوونەوە سیاسییەکاندا، زۆر بەتوندی دژایەتی دیموکراسی بۆرجوازیان دەکرد، نها بە جلی پێشتە و پەرداخەوە، کە دیزاینەری تایبەتی بەیانی دیزاین کرد بوون، لە شاردا بە ئەتەبیلی کەشخەوە دەسووڕانەوە. بڕوانە ل82

شێوازی نووسین

یەکێک لەو شتە جوانانەی کە سەرنجی منی بۆ لای ئەم ڕۆمانە ڕاکێشا، شێوازی نووسینەیەتی، نووسەر زۆر شارەزایانە ڕۆمانەکەی نووسیوە، بەتایبەتی ڕەگەزی «بیرەوەری و گرێی ئەدەبی» زۆر بە باشی بەکارهێناوە. زۆرجار ڕووداوێک باس دەکات، دوای چەندین لاپەڕە، ئینجا هۆکار و دەرەئەنجامەکانت پێدەڵێت، ئەم یاری چاوشارکێیەش لەگەڵ خوێنەر، نووسەری بەتوانا نەبێت، ناتوانێت بەکاریبهێنێت، چونکە پێویستیی بە شارەزایی زۆر هەیە، لە ڕەگەزەکانی ڕۆماندا.

هەنگاوی یەکەم ڕیسواکردنی خەسڵەتی بورژوازیانەی ڕژێم و هەڵبژاردنەکەیەتی لە هەرێم!.. موئەیەد ئەحمەد

هەر چەند ساڵ جارێک کە کەمپەینی هەڵبژاردن دەست پێدەکات لە هەرێمی کوردستان، حزبە بورژواکان بە قەومی و ئیسلامی و نیولیبرالەکانیانەوە کۆمەڵگە سەرقاڵ دەکەن بەخۆیانەوە و وای نیشان دەدەن، بە تایبەت هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن، و ئەمساڵیش (یەکێتی)، کە گۆڕانکاریەکی گەورە ڕوودەدات وەک ئەوەی شۆڕشێک بەرپابێت. (گۆڕان) و (ئیسلامییەکان) و (نەوەی نوێ) ئاوایان کرد و ئیستاش ئۆپۆزسیۆنەکانی تر و تەنانەت (یەکێتی) یش وادەکەن. لە ئاکامیشدا هەمووشت لە جێگەی خۆی مایەوە و ڕژێمەکەش گەندەڵ تر و ڕادەی سەرکوت و قۆرخکاری و بیدەرتانی جەماوەر زیاتر گەشەیسەند.

زەربەی جەماوەر بە ئەزموونی خۆیان بۆیان دەرکەوتووە کە ئەم سیناریۆیانە لە چەواشەکاری و دەستخەڕۆکردنیان زیاتر شتێکی تر نییە. هەروەها ئاشکرایە بۆیان کە ئەوەی ناگۆڕدرێ لە ڕێگەی پەرلەمان و هەڵبژاردنەوە لە هەرێم، هەمان ئەم ڕژێمە گەندەڵە و میلیشیایە و ئەم سیستمی چەوساندنەوە و بەمافیاییە، و هەمان دەسەڵاتی ئەو دوو حزبەیە (پارتی و یەکێتی) کە بوونەتە مۆتەکەی سەرسنگیان، و هەمان باری سەختی ژیان و گوزەرانیانە کە هەر جارە خراپتر دەبێت.
ئەوە ڕاستییەکی بەرجەستەیە کە هەڵبژاردنی پەرلەمانی و بانگەشەی ئیستا هی حزب و لایەنەکانی سەرەوەی کۆمەڵگەن، و لەناو بازنەی نوێنەرانی سیاسی و حزبەکانی چینی بورژوازی و توێژە جۆراوجۆرەکانی بەڕێوەدەچێ جا چ لە دەسەڵاتدا بن یان لە ئۆپۆزسیۆن، و خەسڵەتی سیاسی چینایەتی بورژوازی و کێشمەکێشی پێوە دیارە لە بەرامبەر چینی کرێکار و کۆمۆنیزمدا.
لەلایەک سەرمایەدارنی ملیاردەر و ملیۆنەری بەڕەچەڵەک سیاسی و سەرەک حزبەکان و بەرپرسانی حزبی و حکومی، و بەرژوا ئۆپۆززسیۆنی دەروون ڕژێمی لە ئیسلامی و قەومی و نیولیبرالەکانەوە دەبینین، بەخۆیان و دەستوتاقمی ڕۆشنبیران و چالاکەوانە سیاسییەکانیانەوە، بە پارەوپول و ئیمکانیەتی بێئەندازەوە، و لە لایەکی ترەوە، نەبوونی دەنگوسەدای سەربەخۆی پرۆلیتاریای کوردستان و ژنانی چەوساوە و لاوانی کچ و کوڕی ئەم هەرێمە، دەبینینن. لەم بانگەشەیەدا تەنانەت وشەیەک لەسەر سۆشیالیزم و یەکسانیخوازی و ئازادیخوازی و ڕزگاری ژنان نییە، و قسەیەکی بەبایەخ لەسەر چارەسەری کێشە ئەسڵیەکانی کۆمەڵگە و ڕزگاربوون لەدەستی بێکاری و بێدەرامەتی و بێخزمەتگوزاری، نییە.
نەک هەر ئەوانەش بەڵکو قسەیەکیش لەسەر کۆتاییهێنان بە دەسەڵات و ڕژێمی میلیشیایی و ئیستبدادی سیاسی و سەرکوت و دوو ئیدارەیی نییە لە هەردوو زۆنەکەدا، کە کێشەیەکی هەرە سەرەکی سیاسیی کۆمەڵگەیە.
ئەمەش بەسادەیی لەبەرئەوەی کە هەڵبژاردن هی هەمان ئەم ڕژێمەیە و بۆ دووبارە بەرهەمهێنانەوەی بەڕێخراوە و بەڕێدەخرێت. قسەیەکیش گەرهەبێ لەم بارەیەوە لەم بانگەشەیەدا لەڕوانگەی ئۆپۆزسیۆنی قەومی و ئیسلامی و نیولیبرالەوەیە کە بۆ خۆیان پایەکانی خودی ڕژێمەکەن، و شەڕیانە لەسەر پشکەکانیان. دیارە ئەوەش بەمانایە گەر قسەکانی (یەکێتی) بەجیدی وەربگێریت لەم بارەیەوە چونکە جەوهەری کەمپەینەکەی گوڕینی پارسەنگی هێزە بەلای خۆیدا تا پشکی لە دەسەڵات و سەروەت و نەوت و گاز زیاتر بکات.
ئەوەی هەیە لەم بانگەشەیەدا جەنجاڵکردنی خەڵکە نەک بە سیاسەت و

مانیفیستەی ئینتیخاباتی کە ناوەڕۆکە و مانایەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی ڕوون و ئاشکرای هەبێت بە جەماوەری دانیشتووی کوردستان، بەڵکو جەنجاڵکردنیانە بە وەهمی ناسیونالیستی و ئیسلامی و نیولیبرالی و خورافاتەکانیان و بە پەیامی سوکایەتی بە ئازادی و شکۆمەندی ژنان و مەرامەی دژە ئینسانی ئیسلامیزم، ئەمە سەرباری شەڕە جنێویان بە یەکتر.
هەشتا بزوتنەوەی شورایی و کۆمۆنیستی، کە هەوڵ و تەکۆشانی پرۆلیتاریای نەوەی ئەوسای هەرێمی کوردستان بوو، لە ئاووهەوای هەڵچوونە سیاسییەکانی (١٩٩١)دا، نەچووبووە دواوە، و هەشتا لەچەڵەنجەدا بوو لە بەرامبەر بورژوا ناسیونالیستی کوردی و هێزە چەکدارەکانی لەسەر دەسەڵاتی سیاسی و چارەنوسی کۆمەڵگە لە پێگەی چینایەتی خۆیەوە لەم هەرێمەدا، حزبە ناسیونالیستەکان هەڵبژاردنی کوردستانی ساڵی (١٩٩٢)یان بەڕێخست و هەر یەک لە (پارتی) و (یەکێتی) بە نیوانیو دەسەڵاتیان دابەشکرد کرد لە ناوخۆی خۆیاندا و ڕژێمێکی سیاسی دوو ئیدارەییان پاش شەڕی ناوخۆیی و کارەساتەکانی دامەزراند.
لەو قۆناغەدا هەڵبژاردنی ساڵی (١٩٩٢) بە بورژوا ناسیونالیزم سوودوەرگرتن بوو لە وەهمی ناسیونالیستی لەناو جەماوەردا تا بیگۆڕێت بە شتێکی سیاسی کۆنکرێت کە جێگیرکردنی دەسەڵاتی حزبە چەکدار و میلیشیاکانی ئەم بزوتنەوەیە بێت بەسەر کۆمەڵگەی کوردستاندا، و ڕێگەیەکیش بێت بۆ دابەشکردنی دەسەڵات لە نیوانی خۆیاندا. ئەو هەڵبژاردنە جیانەبوو لە ڕەوەندی کەشمەکشیی سیاسی چینایەتی ئەوسای کۆمەڵگە و بە ئاشکرا سیمای دژە شورایی و دژە کۆمۆنیستی لەخۆدا هەڵگرتبوو، و وەهمی ناسیۆنالیستی مانایەکی چینایەتی سیاسی دیاریکراوی لەخۆدا عەکس کردبووەوە، و نەک هەر ناکۆک بوو لە بەرامبەر داوکاری ئابووری و کۆمەڵایەتی جەماوەری کارەسات بەسەرداهێنراوی ئەوسای خەڵکی کوردستان، بەڵکو کەوتبووە بەرامبەر چاوەڕوانی سیاسی جەماوەری زەحمەتکێشی کوردستان و ڕێکخراوەکانی بزوتنەوەی کۆمۆنیستی، کە پێداگریان لەسەر دەسەڵاتی شورایی دەکرد.
لە دوای (٢٠٠٣)وە هەڵبژاردن و پەرلەمان هەم لە هەرێم و هەم لە سەرئاستی بەشەکانی تری عێراق بەشێکە لە پاکێجی ڕژێمێکی میلیشی کۆنەپەرستانەی سیاسی ئیسلامی و قەومی کە لەدوای داگیرکردنی عیراق لەلایەن بورژوا ئیمپریالیستی ئەمریکیەوە دامەزرێوە، و هەڵبژاردن بە دووبارە بەرهەمهێنانەوەی ئەم ڕژێمە سیاسییە نەک فەراهەمهێنانی هەر ئاڵوگۆڕێکی جیدی تیایدا.
کەمپەینی هەڵبژاردنیش لە هەرێم هی (پارتی) و (یەکێتی) و حزبەکانی

تری ئەپەزسەونە کە نەیەنەرانی سەرمایە و سەرمایەدارین. پاش (٣٣) ساڵ لە دەسەڵاتی میلیشیایی ئەم دوو حزبە بەسەر هەرێمدا و (٢٠) ساڵ بەسەر تاڵانوبڕۆی نەوت و گاز و داهاتی ناوچەکە و قۆرغی پشکی مالیان کە لە بەغداوە دێت، و پاش گەشەسەندنی هەرچی زیاتری سەرمایەداری لە عیراق و کوردستان و جێبەجێکردنی سیاسەتی ئابوری نیولیبرالیزم بەشێوەیەکی هەمەلایەنە و خێرا، و لە گەڵیشیدا هەرچی زیاتری لێکهەڵپێکرانی سەرمایەداری لە عیراق و هەرێمی کوردستان بە بازاری جیهانی، و کەڵەکەی سەرمایەی جیهانی و ناوچەییەوە، ئیتر باس کردن لە سیاسەتی هەڵبژاردن و پەرلەمان بە بێ نیشاندانی ئەم خەسڵەتە چینایەتییە سەرمایەدارییەی، دوورییە لە واقع و خزمەت بە هوشیاری پرۆلیتاریا و ستەمدیدەکان ناکات.
هەر بەم پێیەش، سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی دەسەڵاتی (پارتی) و (یەکێتی) وەک دوو حزبی میلیشیای بورژوازی دەسەڵاتدار لە جیۆپۆلیتیکسی ناوچەییدا و پەیوەستبوونی هەریەکەیان بە جەمسەریکی دەوڵەتی ناوچەییەوە؛ ئیران و تورکیا، واقعەکی سیاسی و ستراتیژی سەربازییە، و پەیوەندی هەردوکیشیان بەکۆمەڵگەوە پەیوەندی ژێرەم و دەسەڵاتی سیاسییە وەک دەسەڵاتیکی چینایەتی بورژوازی بە دژی کرێکاران و زەحمەتکێشان. هەوڵ و تەقەلاکانیان بە گەڕێنی پارسەنگی هێز لەنێوان ئەم دوو حزبەدا و هەوڵدان بە شکاندنەوەی لە بەرژەوەندی هەر لایەکیان لەڕێگەی هەڵبژاردنی پەرلەمانییەوە کارەکی سیاسی گرنگە بەیان و کۆمەڵگەیان پێوە سەرقاڵکردووە. هەر بۆیە بەبایەخ کردنی ئەم مەسەلە سیاسییە بەبونەی میلیشیایی بوونیان و کارتێنییەتی هەڵبژاردنەکانیان سەرگێژی دروست دەکا بە جەماوەری نەداری کۆمەڵگە و ڕاستییە چینایەتییەکانی ئەم دوو حزبە و ستراتیژیان لە نەزەر ناگرە.
ئەم هەڵبژاردنە چەند گاڵتەجاڕییە و یاریکردنە بە ئامانج و ئاواتەکانی خەڵکی کوردستان، بەناو بە خۆی ڕووداوەکی سیاسییە و بەشەکە لە درێژەدان بە هەمان ڕژێمی زاڵی سیاسی و هەمان سیستمی ئابووری سەرمایەداری و زیاتر و زیاتر تێکەڵبوونیەتی لەگەڵ سەرمایەی ناوچەیی و نێودەوڵەتیدا و درێژە دانە بە باری سەختی جەماوەری زەحمەتکێش و بێکاری و بێخزمەتگوزاری.
لە سیستمی پەرلەمانی بورژوا دیموکراتیکیشدا نە قسە لەسەر گۆڕینی سیستمی دەوڵەت و ڕژێمی بورژوازییە، نە تەسلیم بوونە بە داوکارییە ڕادیکاڵەکانی جەماوەری کریکاران، بەڵکو دەستا و دەستاپیکردنی حکومەتە لەم حزبی بورژوازی بۆ ئەوی تریان.
ئەرکەکی سیاسی کۆمۆنیستەکان لە بەرامبەر بانگەشی هەڵبژاردنی ئەمڕۆدا لە کوردستان گرتنەبەری سیاسەتەکی چالاکانەی کۆمۆنیستییە

بەرامبەری و هەنگاوی یەکەمی ئەمەش ڕیسواکردنی خەسڵەتی چینایەتی بورژوازیانەی ڕژێمی سیاسی کوردستان و حزبەکانی دەسەڵات و ئۆپۆزسیونە، و لەرەشەوە چوونەسەر هەموو لایەنەکانی تری خۆ ئامادەکردنی و ڕێکخستنی خەباتی چینایەتی و سۆشیالیستی پرۆلیتاریا لە دەرەوەی کایەی پەرلەمان و هەڵبژاردن.
هەر لەم ڕاستایەشدا نەک هەر بانگەشەی جەماوەری کرێکاران و زەحمەتکێشان و ژنان و لاوان بکات کە بەشدار نەبن و بایکۆتی هەڵبژاردن بکەن، بەڵکو ڕوونیبکاتەوە کە چۆن هەڵبژرادن و پەرلەمانی کوردستان ڕێگرە لەبەردەم بەرەوپێچوونی هەر ئاڵۆگۆرێکی شۆڕشگیرانە کە تاکە ڕێگەیە بۆ ڕزگاریان.

١٧ ئۆکتۆبەری ٢٠٢٤

چەن سەرنجێک لەسەر ئەنجامی هەڵبژاردنەکانی خولی شەشەمی پەرلەمانی کوردستان.. سامانی وەستا بەکر

1. هەموو حیزبەکان لەکاتی بانگەشەی هەڵبژاردنا ئەیانووت، ئەم هەڵبژاردنە جیاوازە و بواری تەزویرکردن کەمە، هەربۆیە نابێ لە ئێستایا هیچیان پرتەوبۆڵەیانبێ.
2. ئەو ئەنجامەی کە هەیە قەبارەی هەمووانی دیاری کرد ئەگەر بەشێک لە خەڵکی ڕۆشنبیر و نوسەر و نوخبە بۆچوونێکی تری هەبێ.
3. چیتر ئەوە ڕاست نییە بوترێ حکومەت و دەسەڵات خۆ سەپێنن و گلەیی لە شێوازی حوکمڕانی هەرێم بکرێ، خەڵک چووە سەر سندوقی هەڵبژاردن و قسەی خۆی کرد.
4. نەنگییە خەڵک گلەی بە مووچەی و کەمی خزمەتگوزاری بکا.
5. شەرمە لە ئێستاوە خەڵک هەبێ ناڕەزای لە ئەنجامە

پێشبینیکراوەکەی هەڵبژاردن دەربڕێ.
6. نەنگییە چیتر باس لە دزی گەندەڵی بکرێ، مادام بەپێی وتەی حیزب و زۆربەی چاودێر و ئەوانەی بەشداری هەڵبژاردن بوون هەڵبژاردنێکی بێ تەزویر بووە.
7. دەرکەوت کە خەڵکی هەرێمی کوردستان حەزیان لە گۆڕانکاری نییە و ڕازی بەو شێوازی حوکمڕانیەی کە ٣٢ ساڵە هەیە.
8. ئەنجآمی هەڵبژاردنەکە پێمان ئەڵێ کە خەڵکی هەرێم مووچە هەبێ یان نەبێ، گەرەنتی بژێوی ژیانیان بەشێوازیتر بۆ دابینکراوە، ئەگەروانییە کەواتە ئەبێ خەڵکی هەرێم تووشی نەخۆشی “ستۆکهۆڵم سیندرۆم” بوون و ئاشقی جەلاد و دزەکان بوون، وەک مەڕ زمان ئەهێنن بە چەقۆی سەربڕەکانا.
9. دەرەنجامی هەڵبژاردنەکە ئەوە ئەگەیەنێ کە خەڵکی هەرێم بە لەشکرکێشی و داگیرکای و بۆردومان و کوشتنی خەڵکی سقیلی کورد لەلایەن تورکیاوە ڕازین و کێشەیان نییە.
10. هەر دەرنجامەکە ئەوە ئەگەیەنێ کە بوونی قەرارگا و دەستوەردانی ئێران لە وردودرشتی سیاسەتی هەرێما بەلای خەڵکەوە ئاساییە.
11. دەرەنجامەکە پێی وتین کە پێشتر بێ ئاگابووین لە بوونی تورکمان لە سلێمانی و مەسیحی لە شارباژێڕ.
12. دەرکەوت کە بادینان کەیفیان هەر بە بادینی یەت و حوکمی سۆرانی گیراناکەن.
13. ئەنجامەکە ئاماژەئ گرنگی تیایە لەوەی دەگۆڕێ سنورێکی تەکمەیە و بڕینی ئاستەمە.
14. دەرەنجامەکە بۆی ڕوونتر کردینەوە کە خەڵکی هەرێم سۆزداری بەسەریان زاڵە و بە دڵ دەنگ ئەیەن و هەڵەبژێرن نەک بە بیر و هزری سیاسی.
15. ئەکرێ بە ئاسانی پۆپۆلیست و بازرگانەکانی ناو سیاسەت گەمە بە ئاستی هۆشیاری خەڵک بکەن و بۆ بەرژەوەندی خۆیان بەکاریانبهێنن.
16. وەڵامی ڕوونی بۆ حیزبە ئیسلامییەکان پێیەو پێیان ئەڵێ لە سیاسەتا شوێنی دین نابێتەوە، بڕۆنەوە ناو پەرستگاکان و دەست لە سیاسەت هەڵگرن، بەرەکی ژن و کچی کورد بەردەن و بەزۆر کلتوری عەرەب مەسەپێنن بەسەریانا، خانمی کورد هەر دەر زەمانەوە سەرپێشەکی سپی یاوە بەسەریا بە بەزۆر لەچکی تورکی، سعودی و ئێرانی ئەسەپێنن بەسەریانا.
17. پێیوتین کە جارێ هۆشیاری خەڵک نەگەشتۆتە ئاستی ئەوەی کە کاندیدی سەربەخۆ دەرچێنێ.

18. ئاستی هۆشیاری خەڵک هێندە لاوازە ئەکرێ چوار ساڵ بیچەوسێنیتەوە و بە ٢٠ ڕۆژ بانگەشەی هەڵبژاردن هەموو ستێکی لەبیربەریتەوانێ. ماسیش هەروایە ئەگەر لەجاری یەکەما ڕزگاری بوو لە قولاپی ماسیگرەکە، ئەوا تەنها پاش ٢٠ چرکە جاێکیتر ئەگەڕێتەوە بۆلای قەلاپەکە، هەتا لەدەمی گیرەبێ و ئەبێ بەکاڵا و خۆراک هەروەک ئەوەی ماسیگرەکە پلانی بۆ داناوە.

19. تەنانەت لەناو کاندیدی حیزبەکانیشا ئەوانە هەڵەبژێرن کە لای حیزب پەسەنە نەک ئەوەی کە شیاوترینە بۆ بوون بە ئەندام پەرلەمان.

20. پۆڕی خوراو و قوربانی دەستی خەڵکانی هەلپەرست و ناجۆر بزووتنەوەی گۆڕانە، کە ئەکرێ سو□ی زیانی بە سوڕی ژیانی جاڵجاڵۆکە بچوێنرێ.

لەکاتی دوو گیان بوونی جاڵجاڵۆکەیا، مێینەکە نێرەکە ئەکوژێ فڕییئەیاتە دەرەوە. پاشان دوای تروکان مناڵەکان دەستەکەن بەخواردنی لاشەی دایکیان و لەسەری ئەژین تا گەور□ ئەبن ئەکەونە س□ر□پ□. ئەمە کتومت لە گۆڕان ڕووییا، سەرەتا ناکۆکیەکان و باڵباڵێن و خۆ بەکەسی یەکەمزانی کاک نەوشیروانیان شەکەت و مانوو کرد تا ئاستی دوورکەوتنەوە، پاشان مشەخۆرەکان گۆڕانیان کرد بەخۆراکی حەزە کەسی□کانیان و بە پلیکانەی گۆڕانا سەرکەوتن بۆ دەسەڵات، دواتر هەندێکیان بە هەڵگەڕانەوەی ڕاستەوخۆ و چوونە ناو پارتی و کۆمەڵێک بەڵگە و نهێنی گۆڕانیان هاوشێوەی سیخوڕ گواستەوە بۆ پارتی تا جێی خۆیان بە باشی بکەنەوە. بەشێکیان کە هیچیان دەستنەکەوت وەک ئەوەی چاوەڕێی بوون گەڕانەوە ناو یەکێتی. بەشکیشیان بەرنامە و ڕێبازی کاک نەوشیروانیان بەکارهێنا بۆ دروستکردنی حیزب و دروستکردنی لیست بۆ پەرلەمان.

ئەمانە هەموویان گۆڕانیان وەک ماسیە گەورەکە وشکردەوە و هاڕیان و کردنیان بە خۆراکی ماسیە بچوکە چاوچنۆکەکان.

ئەگەرچی بزووتنەوەی گۆڕان ئازایەتی نوان و داوای لێبووردنی کرد لە هەڵەی ساڵانی ڕابردوو بەڵام

بوونی دوو مەکۆی سەرەکی و دوو گۆڕان ل□ گ□ردەکەو و لە کوردسات وە دواکەوتنی گۆڕان لە کشانەوە لە حکومەت و لاوازی مێدیای گۆڕان بوونە فاکتەری سەرەکی پاشەکشێی کەمەرشکێنی بزووتنەوەی گۆڕان چونکە ئاستی هۆشیاری میلەت زۆری ماوە بۆ جیاکاری و تێگەشتن لە پۆزش هێنانەوە، بەڵام ئەکرێ گۆڕان

ئەم شکستە بکاتە سەرەتای هەستانەوە وگەڕانەوە بۆناو خەڵک.

سامانی وەستا بەکر
٢١-١٠-٢٠٢٤ سوید-ستۆکهۆڵم

خاتوو ریپین چیرۆکنووسێکی ئۆسترالییە بۆ منداڵان.. رەزا شوان

خاتوو (سالی ریپین) نووسەرێکی بەناوبانکی ئوسترالی و جیهانییە، لە بواری وێژەی منداڵان. لە ماوەی (٢٥) ساڵی رابردوودا، زیاتر لە (١٠٠) پەرتووکی بۆ منداڵان و بۆ نەوجوانان نووسیوە و چاپیانی کردوون و بڵاویانی کردوونەتەوە. پەرتووکەکانی پ□ فرۆشترین پەرتووکن لە ئوسترالیادا. زیاتر لە (١٠) ملیونیان دانەیان لە (١٨) وڵاتی جیهان و بە (١٤) زمانی جیهانی لێفرۆشراون. لە زۆربەی پەرتووکەکانیشی خەڵاتی لێیان وەرگرتوون. تا ئەمڕۆش درێژە بە نووسین دەدات.
سالی ریپین، لە شاری (داروین) لە ئوسترالیا لەدایک بووە. بەڵام لە باشووری رۆژهەڵاتی ئاسیا گەور□ بووە. بە هۆی کارەکەی باوکییەوە، چەند ساڵ جارێک لە دەرەوەی ئوسترالیا ژیاون.
سالی ئامادەیی هونەریی لە مێلبۆرن تەواوکردووە، دوایش بۆ ماوەی (٣) ساڵ چووە بۆ چین، لە شارەکانی شەنگ□ای و هانگژۆ، هونەری وێنەکێشانی کلاسیکی چینی خوێندووە. فێری نووسین و خوێندنەوە قسەکردن بە زمانی چینی بووە.
سالی ریپین دەڵێت:”بۆ بێ بەختیم. زۆر منداڵ بووم، لەگەڵ وێنەکێشێکی فەرەنسیدا هاوسەرگیریم کرد. زۆری نەخایاند، بۆم روون بووەوە، لە پانتایی ماڵکێدا، شوێنی دوو وێنەکێشی لێنا بێتەوە. رووم لە جیهانی وێنەکێشانی وێنەی روونکردنەوەی پەرتووکی منداڵان کرد. بۆ هاوڕێتی وێنەکانیشم

چیرۆکیشم بۆ منداڵان دەنووسی. ئەمەیە کە منی گەیاندە ئەو ناوبانگ و ئەو پایەیەی کە ئێستا لێیم".

سالی ریپین، لە تەمەنی شەش سالییەوە، دەستی بە نووسینی پەرتووک کردووە. تا ئێستاش درێژە بە نووسین دەدات. زمانی ئینگلیزی و هونەر، بابەتی دڵخوازی بوون. لە قوتابخانەی بنەڕەتیدا، چیرۆکی دەربارەی ژیانی خۆی و خێزانەکەیان دەنووسی، بە زۆریش خۆی وەک پەرییەک یان شازادەیەک پێشان دەدا. ئەو چیرۆکانەی کە دەیانی نووسین، پێشانی مامۆستاکانی دەدان، ئەوانیش دەستخۆشیان لێدەکرد و بە دەنگێکی بەرزەوە، لە پۆلدا بۆ قوتابییەکانیان دەیانخوێندنەوە.

دەڵێت: "من زۆر حەزم لە نووسینە، ئایا من بەختەوەر نیم، کە ئەمە کاری منە؟.

دەشڵێت: "ئەوەم بە ئەندێشەدا نەدەهات، کە نووسین دەبێت بە پیشەم، بەڵام شتێک نەبوو، کە هەرگیز بتوانم دەستی لێ هەڵبگرم. لە سەرەتادا، لەو باوەڕەدا بووم، کە دەبمە وێنەکێش".

سالی ریپین. دوای تەواوکردنی خوێندن و گەڕانەوەی لە چین، دەستیکرد بە یارمەتیدانی منداڵانی چینی ـ ئوسترالی، لە جێبەجێکردنی ئەرکەکانی قوتابخانەکانیان. ئیلهامیش لە یەکێک لە خوێندکارەکانەوە وەردەگرێت و بە بۆنەی سەری ساڵی چینییەوە، بە زمانی چینی پەرتووکێک دەنووسێت، بە ناونیشانی (سەری ساڵی چینی ڤانگ ڤانگ).

یەکەمین پەرتووکی بۆ گەورەساڵان، بە ناوی (شتە کێوییەکان) ەوە نووسیوە، کە باس لەوە دەکات کە چۆن فێری خوێندن بوون. یەکەمین پەرتووکی بۆ منداڵان، زنجیرەی پەرتووکی (بیلی بی براون)ە بۆ منداڵانی تەمەن (٦ ـ ٨) ساڵان. لە ساڵی (٢٠١٠) دا، لەلایەن خانەی بڵاوکردنەوەی (هاری گراند) ەوە چاپکراون و بڵاوکرانەتەوە. هەر پەرتووکێکیش لەم زنجیرەیە. بابەتی جیاوازیان لەخۆگرتوون. بیلی بی براون لە بە ناوبانگترین پەرتووکەکانێتی بۆ منداڵان، تەنیا لەم پەرتووکەی، چوار ملیۆن و نیو، دانەی لێ لێفرۆشرا. بێجگە لەم پەرتووکەی، پەرتووکی (های جاک) یەکێکی ترە لە پەرتووکە بەناوبانگەکانی بۆ منداڵان.

لە مانگی (فبرایەر/ ٢٠٢٤) واتا لە ئەمساڵدا، دامەزراوەی (خەڵاتی منداڵانی ئوسترالیا) (سالی ریپین) ی وەک بڕاوەی خەڵاتی منداڵانی ئوسترالیا بۆ ساڵی (٢٠٢٤ ــ ٢٠٢٥) راگەیاند. ئەم خەڵاتەش بە (خەڵاتی نەبەزی منداڵان) لە ئوسترالیا

دەزانرێت، کە لە ساڵی (٢٠١٢) ەوە دەستی پێکرد. دوو ساڵ جارێ دەدرێت بە نووسەرێکی لیهاتووی بواری وێژەی منداڵان یان بە وێنەکێشەکئ وێنەی روونکراوەی پەرتووکئ منداڵان.
سالی ریپین هەشتەمین براوەی ئەم خەڵاتەیە. براوەی خەڵاتەکەش، پۆستی باڵیۆزی منداڵانی نیشتمانی هەیە. دەبێت بەشدارییەکی گەورە لە کۆمەڵێک چالاکیی وێژەی منداڵانی ئوسترالیا بکات.
بە مەبەستی یارمەتیی منداڵان لە ئوسترالیا، گەشت بە هەموو شارەکانی ئۆسترالیا دەکات.
ئەم خەڵاتە، دەرفەتی بۆ سالی ریپین رەخساند، بۆ ئەوەی گەشت بە هەموو شوێنێکی وڵاتەکەی بکات. قسە لەسەر ئەو شتانە بکات، کە بۆ ئەو واتایەکی زۆریان هەیە. وەک: خوێندەواری، داهێنان، پشگیریی منداڵانی تووشبووی دەمارگرژی لە پۆلدا.
پەیامی سالی ریپین ئەمەیە:" هەموو منداڵان دەتوانن خوێنەربن".

ریپین بە شێوەیەکی تایبەتی، حەزدەکات یارمەتیی ئەو منداڵانە بدات، کە تووشی دەمارگرژی و هەڵچوون و دۆخێکی دەروونی بوونە، یان ئەو منداڵانەی کە کێشەیان لە گرانی خوێندنەوە هەیە. بۆیە کاری لە پێشینەی ریپین، بریتییە لە بیرکردنەوەی ئاستی هۆشیاری، سەبارەت بەوەی کە چۆن گرانییەکانی فێربوون و دەمارگرژی، کاریگەریان لەسەر خوێندنەوە و نووسینی منداڵان هەیە.
ریپین تیشک دەخاتە سەر ئەو ئاستەنگانەی خوێندنەوە، کە رووبەڕووی ملیۆنان منداڵی ئوسترالی دەبنەوە.
سالی ئامادەکەر و پێشکەشکەری بەرنامەی تەلەفزیونیش بوو. لە چەندین کۆڕ و فێستیفاڵی وێژەیشدا، بەشداری کردووە و بابەتی وێژەیی منداڵانی پێشکەش کردووە.

سالی ریپین، کاتێکیش کە سارقاڵی نووسین و وێنەکێشان نەبێت، لەگەڵ سەگەکەیدا، بەناو دارستانەکانی نزیکی ماڵیان، پیاسە دەکات.
بیر لە بیرۆکەی چیرۆکی نوێ دەکاتەوە. هەموو بیرۆکەکانیشی لە تێکەڵکردنی ئەندێشە و ئەزموونەکانییەوە سەرچاوەدەگرن.
زنجیرە چیرۆکەکانی: پۆلی و پاستەر، زیاتر فانتازین، چونکە بەلایەوە جادووگەر و ئەهریمەن و جنۆکە بوونیان نییە. زۆریش لەو رووداوانەی لە چیرۆکەکانیدا روودەدەن، لەو شتانەوە سەرچاوەیان گرتوون، کە لە جیهانی ئەمڕۆدا روویان داون.
سالی لە ناخی دڵییەوە چیرۆکەکانی دەنووسێت. پاڵەوان و

کارەکتەرەکانی چیرۆکەکانی، لەلای منداڵان و دایکان و باوکان و لەلای مامۆستاکان، پەسەندن و دەنگدانەوەیەکی زۆریان هەیە. لە ئوسترالیا و جیهاندا ناوبانگیان هەیە.
بەشێکی زۆری پەرتووکەکانی سالی ریپین، خۆی وێنەکانی بۆ کێشاون. چەند پەرتووکێکیشی بە هاوبەشی، لەگەڵ نووسەرانی ئوسترالی تردا نووسیویانەتی.
تائێستاش چەندین ڕێزلێنان و خەڵاتیان پێی بەخشیون.
سالی ریپین، سێ کوڕ و سێ کچی هەیە، لەگەڵ هاوسەرەکەی و منداڵەکانیدا لە خانووە کۆنەکەیان، لە مێلبۆرن دەژین. لە ئێستادا سەرقاڵە بە نووسینی زنجیرەی تەلەفزیۆنی ئەنمەیشن، بە منداڵانی پێش قوتابخانە. سەرەڕای نووسینی چیرۆک، لە کۆمپانیایەکی ئوسترالی بەرهەمهێنانیش کاردەکات.

(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە سوود لە چەند سایتێکی ئینگلیزی وەرگرتووە.
ڕەزا شوان
نەرویج: ٢٠٢٤

تازە کردنەوە.. شیعری نەوزاد بەندی

لە کۆتاییدا ،
مێژوومان
دیسان ، دووبارە کردەوە ..
دەردی دڵمان ،
دیسان بێچارە کردەوە ..

* * *

ناسنامە کۆنەکانتانمان
(ئەوەی پیس و خوێناویی بوون)،
وا ئەمجارەیش نوێ کردەوە..
ئاگری دەی هەتیو و

هەژارانمان ،
جارێکی تر پێ کردەوە ..
دەستمان لە خەوی غەفڵەتا ،
جەرگی توێ توێی
هەمدیسان توێ توێ کردەوە ..

پەنجە هەڵوەریوەکانمان ،
لە زەلکاوا
کۆکردەوە و ..
فێری چەپڵەمان کردنەوە ..
ئەو کۆترا نەی کوشتبووتان ،
فێری تەقلەمان کردنەوە ..
لولاقە شکاوەکانمان ،
بوونەوە قوربانی سەما ،
ژانمان لە بیر بردنەوە ..

بە ئوتووی سارد ،
تووک□□یی ڕوخسارمان
جوان و لوس کردەوە ..
لە بەرامبەر ڕاستی و
ویژدان ،
زوو خۆمان عەبوس کردەوە ..
بە داڕوخاویی ،
چووینەوە خەیاڵ پڵاو ..
تەنانەت شەیتانیش ووڕ بوو ،
وێڵ بوو ، ئەیووت :
ئەمە مرۆڤن یان پێڵاو ..!؟

لە کۆتاییدا هەمدیسان ،
گۆزەکەمان کەوتە خوار و ..
شکا و ..
بێ ئاو گەڕاینەوە ..
نە تینوێتیمان لە بیر بوو ..
نە برسێتیی ..
بە ئاسانیی ، دۆڕاینەوە ..

پیرۆزتان بێ ،
ڕەوە تەنکەر

گەلە تاوەر
جوانکیلەی سپی و
ڕەش ئەسمەر ..
ملیارەها ملیار .. ملیار ..
دینار ..یۆرۆ ..
پاوەن ..دۆلار ..
ملیۆنەها مەترە دوجای
شارۆچکە و شار ..
پیرۆزتان بێ ،
بڕینی شاخ
سووتانی دار ..
قوتدانی خێر و خێرات و
سەر و ژێرەوەی داهات و
جادە و بازاڕ ..
زەوی .. ئاسمان ..
قوتی کافر و خواناسمان ..
خەمتان نەبێ ،
ئەوەی وورتەی لێ بێتە دەر
ئەیخەینە ژێر پێی جەماوەر

ئێستا ئیتر ،
دوای ئەوەی بە زۆرینەی دەنگ
ڕازی و ڕەزامەندین لێتان ..
چاوەڕوانین ،
بمانخەنەوە ژێر پێتان ..
بەڵام بە لیست دایبەزێنن ،
با مافمان نەخورێ ،
بزانین
کێمان بۆ پێڵاوی کێتان ..

ئەزموون وەك ئاخاوتنێك لەناو ژیان.. سەباح ڕەنجدەر

ناسین

قەت بیرم لەوە نەکردووەتەوە لە شیعردا بەدوای چیدا دەگەڕێم، بەڵام دەزانم خەیاڵم پەروەردە دەکا؛ شێوە بەرجەستە بکەم و نەرم ڕووداوەکانی جیهانی هاوچەرخ ببینم. بە سەرەتاناسی و ئاسۆ و دوورییەکی پڕ ئەمەك و ناسین، کە ناواخن و کاکڵەی ژیان تێیدا دەڕسکێ و ئاراستە وەردەگرێ. لە چاوانی زمان و شیعر و شێوازخوازیم ڕوانیوە، پڕن لە خەمی هونەری و پرسیاری بوونیی، ئیلهامیش بیرەوەرییەکە و هیچی تر نییە. لەناکاودا دێتەوە بیرت و دۆخی نووسینت لا دروست دەکا.
زمانم بەهۆی زمانەوە ناسی، شیعر بەهۆی شیعرەوە، ژیانیش بەهۆی ئاڵۆزییەکانی. مرۆڤ بوونەوەرێکی دەوروبەری خۆیەتی. هەست بە چی بکات هۆشیارییەکی پێ دەبەخشێ و دەری دەبڕێ، پاشان گفتوگۆ لەگەڵ خوداوەند دەکا. ڕۆشنبیری من گیراوەیەکی کوردی و پەتییە. ئەم ڕۆشنبیرییە وای لێکردووم پەی بە زمانی کوردی ببەم. خۆم بە فێنکبووەوە و گەرمبووەوەی سێبەر و هەتاوی کلتووری کوردی بزانم. خۆم بە بەش و نیمچەتەواوکەری وێستگە و ڕێچکەی پێشینانم زانیوە. نیشانە و ئەدگار و ماك و کەسایەتیم ناسیون، ئازادی ڕەهام تێیدا بینیون، بە سانایش بەسەریان تێنەپەڕیوم.
ساتی شیعریی خۆی بەدوامدا دێ، سەرەتا سەرەقەڵەمی خولیا و خرۆشان تێماردەکەم، پاشان بە کۆمەکی خەیاڵ چاوەڕوانی کاتی گونجاو و کەشوهەوای هونەری نووسین دەبم، وردەکاریی گەردوونیی تێدا بەکاربهێنم، خۆشم لە بەدبەکارهێنان لابدەم.
بە شیعری بێدەنگ ڕووبەڕووی کارەسات و جەنگ بوومەتەوە، بەڵام وێنەم نەکێشاون. پەیبردن و کاردانەوەیانم کردووەتە فۆرمی ناڕەزایی و قووڵبوونەوەی ئاخاوتن. شیعری بێدەنگ بۆشایی نێوان ڕوانین و وێنە و چییەتی و مۆسیقایە، هاوسەنگی ئەندازەیی شیعری بێگەردە. لە ئەندازەیی شیعری بێگەرددا؛ حیکمەتی بیناسازی زمانەوانی و داهێنان دەناسم. لە ناسینێکیاندا واتا دام دەڕێژێ. لە ناسینێکیشیان ئازادی ئێستێتیکا و وێڵبوون بەدوای ئەو دەقانەی ڕابەران بەدوایدا وێڵبوون و نەیان دۆزییەوە.

نوێبەخشی

لەناو کۆمەڵگای کوردیدا هیچ سەرچاوە و وزەیەکی ئەدەبی بە ئاستی شیعر نەبووەتە بنەمای پەیوەندی و مایەی بەرهەمهێنانی بیرکردنەوەی چالاك، واتە: ئەندێشەی چاك، کرداری چاك، گوتاری چاك. هەروەها بەو پایەی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیرییەش پەسند نەکراوە و نەدرەوشاوەتەوە.
گیانی زمانی دەربڕینی کوردیش، تا ئێستا هەر بە تەنیا لەناو پرۆژە شیعرییەکاندا زیندووە، کوردیش ویستی شیعر نووسین و هەستیاریی شیعری زۆر بەهێزە، تواناکانی خۆی تێدا تاقی دەکاتەوە، هەڵکەوتە کۆمەڵایەتییەکەشی وەریدەگرێت و ڕەوایی بە بەردەوامبوون و پەرەسەندنی دەدات، داهێنان بە وەرگرتنی قووڵاییەکانی ژیان بەرهەم دێ، لەم بەرهەمهێنانەشیدا ژیان دەخاتە ناو پرۆژەی دەزینەوەوە.
ئەگەر دەربڕینەکیش لە فۆرمی ئاستدار و تیشکەی خەماڵییەوە دانەچۆڕابێتە ناو بوون و زەمینەی تەواوی دەربڕینەوە، بەهیچ شێوە و کەشوهەوایەك ناتوانێت نوێبەخش بێت و بێتە ناو پرۆژەی دەزینەوەوە.
بۆ شاعیری نوێبەخش وەرگرتنی قووڵاییەکانی ژیان زیندووبوونەوەی زمانە، زمانی دەزینەوەش زمانەکی یەك ئاراستەیی نییە، بەپرسیاری زۆرەوە لە ئاستە هەمەچەشنەکانی خۆی دەکۆڵێتەوە، قووڵاییەکان هێزی وشە و ئەزموونی تێدا نوستووە، لە دەربڕیندا ئەم هێزە تاقی دەکرێتەوە و دێتە ناو پرۆژەی دەزینەوەوە، لەو چرکە زیندووەی مرۆڤ خۆی لە ئاشکرا دەبێت و دەزانێت کێیە، لەم چرکەدا: زمان دەبێتە هەست و سۆز و مۆسیقا و خەون.
بەشێوەیەکی سەرەتایی نوێبەخشی لە ژیان و بیر و بیرکردنەوەی کۆمەڵگا دەرکەوتووە و هەنگاوی بۆ نراوە، بنەماکانی گۆڕان بەرەو پێداویستییە هاوچەرخەکان و هۆشیاری دەبێتە پێوەری دەزینەوەی ئەدەبی، هەروەها نوێبەخشی هە و ئامانجە بە پەیوەندیکردن بە چالاکییەکانی ژیانەوە، بەشێك، بەشەکی لابەلاش نییە لە ژیان. ڕاستەوخۆ ناوکی ژیانە، مرۆڤ لە باروبواری بەختەوەریدا وەك خوداوەندەکی ڕاستەقینە دەژێنێت، ئەفسانە و ئەفسوونەکی واشی تێدایە گیان و جەستە لە بەندی بحەوێنێتەوە.
بابەت ورووژاندن و شێوازی شاعیر هەستکردنە بە چرکە زیندووەکانی ژیان و شۆڕبوونەوە بۆ ناو ناواخنی سروشت و لەدایکبوونی وەرزەکان و گونجان و تەبایی نێوانیان. واش بەرانبەر ڕابهێنە هەست بەم شۆڕبوونەوە و گونجان و تەباییەی نێوانیان بکات.
هەستی نووسینیش بە ساتەوەختی زۆر ناسك، یان زۆر دژوار تێدەپەڕێ. تێڕوانینەکان ئاڵوگۆڕیان تێدەکەوە و دەسکێن.
شیعری ڕاستەقینەی خاوەن جیهانبینی، کە خودی مرۆڤ دابەڕژێتەوە، لە

ژیری و پەند و سۆز و تاسە و ترپەی گەرمیی دڵ و خوێنی ڕۆمانسیانە بەدەر نییە، ئەگەر شیعریش ڕووت کرایەوە لە ژیری و پەند و سۆز و تاسە و ترپەی گەرمیی دڵ و خوێنی ڕۆمانسیانە بە هیچ جۆرێك ڕاستەقینە و خاوەن جیهانبینی نییە، کە خودی مرۆڤ دابڕێژێتەوە.

شاعیری نوێبەخش هیچ کاتێك چاوەڕوانی هاندان و ستایش ناکات، هەر کاتێکیش چاوەڕوانی هاندان و ستایشی کرد، ئەوە بڕوای بەوە نییە ئەوەی کە نووسیویەتی خۆبوونی و داهێنان بێت. دەربڕینی نایاب بەهۆی کرداری گەیاندن و هۆشیاریی زمانەوە لە ئاستی ئاسایی دەپەڕێتەوە بۆ ئاستی ئێستێتیکا و خۆبوونی، دەبێتە خاوەن پرسیار لە نێوان وریایی زمان و وریایی ئاخاوتن.

زمانی ئێستێتیکا، شێواز و ئەدگاری خۆی لە دەربڕینکردن و دەربڕینەوە وەردەگرێت. لە ئەزەلەوەش گیان، گیانی جەستەیەکە شێوەیەکی دیاریکراوی چرکە زیندووەکانی بە ژیان و نەشونما دەزیوێتەوە، شێوازیش ناوەند و گیانی نووسەرە، هیچ گیانێکیش بە جەستەیەکی دیکە وەرناگیرێت.

شێواز و شیعریبوون و زمان، ئەزموون بە دیاردەکانی ژیان و وێناکردنی کۆمەڵگا پێشنیازیان دەکات، دیاردەکانی ژیان و وێناکردنی کۆمەڵگاش پەیوەندی بە هەموویانەوە هەیە، بەشدارین لە چالاککردن و بەڕێوەبردنی، پەیامی هونەریی مرۆڤگەلەکە، کە هەوڵی سڕینەوە و لەبەینبردنی ئەو شتانە نادات، کە ژیان دەخەنە باروبوارێك بەرگری لە بێ ژیانبوون و ئازار و ئازادیی خۆی دەکات.

ژیان و بوون و دنیاش لەناو شیعری نایاب و ئێستێتیکی و خۆبوونیدا نوێن، لەناو ڕۆشنبیریی کوردیدا نوێبەخشی هێشتان بە ڕوونی شوێنی شیاوی بۆ نەکراوەتەوە، ئاخاوتن لەبارەیەوە دەبێتە هەرا و زەنا، پێویستە ئەو بڕیارانەی لەم بارەیەوە بوونەتە مایەی سەرنجی کەمێیەکی کەم، بۆ ئاستێکی دیکەوە بخرێنە ناو ئاخاوتنەوە.

ئایا ئاخاوتنەکانمان لە خودی نوێبەخشیی دەقەوە دەرچوونە، یان لە دەرەوەی دەقەوە وەرگیراون و لە جەستەی تەنك و ناسکی دەقدا پراوەی پڕدەکەین، کە جەستەی تەنك و ناسکی دەق هیچ پراوەیەك وەرناگرێت جگە لە پراوەی گیان نەبێت.

نووسینێك گەیشتبێت بە ئاستی دەق، پەیوەندیی ئاستداری چارەنووسسازی بە ئێستێتیکا و خۆبوونییەوە هەیە، کە هەمیشە وەك سەرچاوەیەکی ڕوون، هێزێکە بۆ بەرهەمهێنانی سەرچاوەی دیکە، بەرەنجامی خودەکی هەژاو و هۆشمەند و وریایە. بەشێکیش لە خودی هەژاو و هۆشمەند و وریا گەیشتوون بەو هەقیقەتە، کە شیعر بگەڕێتەوە ناو سۆز و هەست و ڕوونی و ئاشکرایی لە دەربڕیندا، ئەمەش وەك دیاردەیەك پێویستە بخرێتە ناو ئاخاوتنەوە. زۆر جاران

گۆڕانکارییە ڕەچاوکراوەکان کاریگەریی ڕاستەوخۆیان لەسەر چۆنیەتیی بیرکردنەوەی کۆمەڵگا و بیر و دەربڕینی تاکی نووسەرەوە هەیە. دەبێتە بابەتی نووسینەکانیان، بەڵام نابێتە مانای ڕوون و دیار، بگرە لە چێژدا دەبێتە سرووشی مانا و چالاکیی وێنە، سرووشی مانا و چالاکیی وێنەش شاعیر لەوە نزیك دەخەنەوە بچێتە ناو جیهانبینیی تەسەوفەوە و لەو جیهانبینییەوە پێی بەنهێنییەکان ببا و بە هەقیقەت بگات، واتە: شاعیر پەیبەر و شیعریش پەیپێبراو.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزرکێین.

جیایی

پانتایی جیاکارم لە بەرهەمەکانمدا خوڵقاندووە، لە پانتاییەکدا دەستنیشان ناکرێم. ئەرێ لە پانتاییە شیعرییەکاندا، دەچمەوە سەر چ پانتاییەکی خۆ تایبەتیکردن. تایبەتکار بۆی هەیە تەواوی هەبووەکانی، کە توانای کاریگەریان تێدا دەرکەوتووە، ڕاکێشێتە ناو بیرکردنەوەی چالاکی، کە بەردەوام هێما و هێماپێکراو بەرهەم دەهێنێت. لە یەك کاتیش لەناو هەموو پانتاییەکاندا کار بکات و دەستیان بۆ ببات.
بەرانبەر بە ئاگایی خۆم جەنگاوەرێکی مەشقکردوو و ئەهلی زیندووێتی دڵ و یەکێتیی ئەشقم، پانتایی ئێستێتیکا و ڕێبازی وردبوونەوەم لە ژیانمدا هەڵبژاردووە، دەمەوێت بە ڕاناوی نادیار زمانی تێدا هەستیار بکەم، هەستیاریی تەواوی زمانی کوردی لە شیعری کلاسیکیماندا تواوەتەوە و دەرکەوتووەتەوە. کاتێك شیعری کلاسیکی دەخوێنمەوە هەست دەکەم تەواوی زمانی کوردی ڕووبەڕووم وەستاوەتەوە. دەمباتە ناو جیهانێك، کە قسەی لەبارەی دۆزینەوە و چرکە زیندووەکانی بوون کردووە، نەك گێڕانەوە. خەون و ناوەندی وشە: هەوڵدانن بۆ خۆناسین. لە ماڵی گەورەی شیعردا هەموومان پێکەوە داوای شیعریبوون و زمانێکی نەرم دەکەین، ئەو داوایە وزەی گەشەکردنی کرۆکیجوانی و بەرزکردنەوەی ئاستی هەقیقەتی گیانی و درامای ژیانە. نەرمیی زمان لە نەرمیی ئەو کەرەستەوە دێت، کە دەربڕینی لێدەکات، زمان شانۆیەکی زیندووی زۆر قووڵە لە جەستە و پێکهاتەی مرۆق لە گۆڕانی دید و پەیوەندییەکاندا.
جیایی تاقیکردنەوەی من ئەوەیە: جیهانی پارچە پارچە دەخوڵقێنم و پەیوەندیی هێما و هێماپێکراویش دەپچڕێنم و دەستنیشانیان ناکەم. سەرچاوەکانی نووسین و ئاستەکانی دەنگ و تێبینیکردن و سەرنجدانم، لە جوانیی بێگەرد و بێ هاوتای ژیان وەردەگرم، دەگمەن و تاقانە دەبن بە هێما و هێماپێکراو.

شیعر چەند بچێتە ناو ژیان و دنیای خودایی و هەقیقەتی ڕۆژگارەوە، هێندەی دیكە گیانی تا هەتایە پەروەردە دەكا و دەیپارێزێت و ئەفسانە و ئەفسوون لەخودی خۆیەوە بڕەو پێدەدا.
شتێك لە نووسین، كە وەك ئەزموونێك پێشكەشم كرد بێت، بەكاربردنی زمانی خەونە بە زمانی نووسین و ڕاچەناندن و چالاككردنی ناخی پڕ توانایی و یادەوەری. دواجار تواندنەوەی چالاكییەكانی بیر لە هەستیاریی نووسیندا.
چامەی درێژی فرە دەنگ و ئاستدار، پرۆژەیەكی كامڵە و لەسەر ئاستی بوون و كرانەوەی بەردەوام ڕادەوەستێت، سروشتی دایكی هەستەكانمە، ئاسۆیەكی ئەفسانە و ئەفسوون ئاساییە، ناتوانم لێی دەربازبم، بە كامڵترین فۆرمی شیعریی دەزانم و پەیڕەوی دەكەم، لە ڕایەڵ و تانوپۆی ڕستەكانیدا توانای جووڵاندنی فرە دەنگی و فرە پێوەندی دەڕسكێت. مانا و زمان دەگۆڕێتەوە ئەو ئاستدارییەی هێزی نووسین ئاشكرای دەكات و دەیهێنێتە گۆڕێ، واتە: قووڵبوونەوە بە ناخی بینرا و شەپۆلی كات و شوێن سیمای بوون.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەكوڵێنێت، بەی دەردەكەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕكێین.

فرە دەنگی

ڕوانینی گەردوونی بار و بوار بە گەشەسەندنی شیعر دەڕەخسێنێت، ببڕای ببێ پێوەندیی بە شێوەشی گەیاندن و فۆرمەكانییەوە نییە. خەیاڵ و ئەو ئاسۆیەی جیهانی بەهۆیەوە وێنا دەكەیت، لە دەرەوەی كەناڵەكانی ڕاگەیاندن كاری شیعریبوون بەڕێوە دەبەن، لە كەڵك وەرگرتن: دەست واڵا و دیموكراسین، سەرسامیی خۆشیان بە نەشونمای نوێبەخشیی گیانی ژیان ناشارنەوە.
دەتوانین لەوە دەنیابین، كە شیعر هەموو سەنگایی ساتە وردەكانی بە تەنیا خستە سەر هەڵقوڵانی خەیاڵ، وەك بەرزایی و ناوەندی كاریگەر چووە ناوی و كرۆكی ژیانی بە هۆیەوە وێنا كرد. بێگومان لە باروبوارێك نزیك دەبینەوە، شیعری تاك دەنگی دەبێتە خۆنیشاندانێك و دەربڕین لەو باروبوارە بەهێزەدا.
دەكرێ لە بچووكبوونەوەی دنیا لە بینینی شاشەدا، یان هەر فۆرمێكی گەیاندنەوە، شیعری فرە دەنگ لە چنین و ڕایەڵ و تانوپۆی توند و تۆڵی ببێتە جێگرەوەی خەیاڵ، وەك بەرزایی و ناوەندی كاریگەر.
لە شیعری فرە دەنگیدا خەیاڵ ڕەگەزی سوودبینینە، بەرزایی و ناوەندی كاریگەر نییە. نیشاندانی باوەڕ و گیانی كراوە و دەوڵەمەندیی ئەم شێوازە، بەئەندازەیەك لە چیرۆك و شانۆنامە و ڕۆمان و داستان و ئەدەبی پەخشاندا بە ئاشكرایی دەگاتە لووتكەی

بینین و تێگەیشتنی ڕوون.
لە شیعری درامیدا گفتوگۆ لەگەڵ هەست و ئەقڵی خوێنەر و شاکەس و کەسایەتییە جۆراوجۆرەکان دادەمەزرێنێت، هاوتاییەك دەدۆزێتەوە لەباری نووسیندا پەیڕەوی دەکات. لە پێکهاتە و بنەمای منی شیعریدا پێکدێت و دەبینرێت، خۆی لە منی تاکە کەسی شاعیر دەکشێتەوە، ڕۆڵ و ئاستی شاکەس و کەسایەتییە جۆرا و جۆرەکان و چێژێك دەگەیەنن، چێژی ئاراستەکراوی شاکەس و کەسایەتییە جۆراوجۆرەکان و واتاناسی.
زۆرێك لە شیعری ئیمڕۆمان، لەسەر سیستمی تاکدەنگی منی شاعیر وەك ڕەگەزێکی کارپێکەر بەڕێوە دەچێت، ئەم شێوازەش وەك هونەر هەرچی پێبوو بەخشی، چاوەڕوان ناکرێت هونەرێکی کاریگەری پێ مابێت بۆ بەخشین و سەرسامی، چونکە هیچ شتێك ڕوونادات قسەکەر یەك قسەکەرە و پانتایی نووسینەکەی داگیرکردووە، هەروەها بوونی شیعریش وەك شێواز و شێوە دەخاتە مەترسییەوە. لە کارایی و زیندوویی و هێز دووری دەخاتەوە، کە کارایی و زیندوویی و هێز باروبوارێکن هەمیشە زیندوومان دەکەنەوە و سەرچاوەی سەرسوڕهێنەرن.
یەکەمین کردەی هەستیارکردنی زمان، ڕستەکان بە مەبەستی گەیشتن بە چاوگە دەنگییەکان درێژ دەکاتەوە، چاوگە دەنگییەکانیش هەمیشە ئاگایی زمان تێیدا دەبێتە باروبواری ڕاستەقینەی نووسین و وزەی ترپە و ئاواز، لەم باروبوارەیەوە هەستیاریی زمان ڕوو دەدات. چەند ترپە و ئاوازێکی لێ دەبێتەوە بەناو خۆیدا دووبارە پەخش دەبێتەوە، جۆراوجۆریی ترپە و ئاواز: خەسڵەت و مۆرك و ماکی ناسینی ئەم چەشنەن، پشت بە وێنەهێنانەوەی یەك لە دوای یەکیش نابەستێت، زیاتر گێڕانەوە دەکاتە خۆبووژانەوە و دەرکەوتن و ئاراستە وەرگرتن.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

دەستکاریکردن

دەقەکانم، ئەوانەی چاپم کردوون و ئەوانەی چاپیشم نەکردوون، هەمیشە لەسەر مێزی کارکردن دەستیان بۆ دەبەم، هەر چەند ڕستەیەکیان دەستکاری دەکەم و چەند لاپەڕەیەکیان دەخەمە سەر و چەند لاپەڕەیەکیشیان لێ لادەدەم. تا ئێستاش نەگەیشتووم بەدوا داڕشتنیان.
ئەو هونەر و دڵەڕاوکێیەی دەستکاریکردنەش لە کارکردنی بێ وچانی کاتژمێر، گواسترایەوە ناو باروبواری دەروونیی شاعیریەتیی من.
کاتژمێر تەکان دەدا بەرەو ناو دەقی کات. دەقی کاتیش هەمیشە ئەو چرکەیەی جوانە تێیدا چاوەڕوانیت، کە هێز دەخاتە ئەو چرکەیەی بۆی دەڕوات، ڕۆیشتنی منیش هەمیشە بەرەو دەقی شیعرییە. هەموو شتەکانی کاریگەرییان بە نەشونمای ژیانەوە هەیە. لە زەینمدا ئامادەیان

دەکەم و دەیانکەم بە بەشێک لە چالاکییەکانی بیرکردنەوەم.
دەستکاریی بەردەوامیش کارێکی دروستە بۆ نووسەری پڕ توانا و ئەزموونی پەڕینەوە، بۆ ناو پرسیارەکانی، کە بوون بەیەک جۆر دەستنیشان ناکەن، بەرگری و دەربڕین لە داهێنان دەکەن، چونکە هەر جارێک، کە دەستکاری دەکات، بەو نیازە بە تەواوی ژیان لەناو دەقەکەیدا ببینێت، یان ژیان بە تەواوی بهێنێتە ناو دەقەکەیەوە و بیگەیەنێت بە ئاستی خەونی نووسین. ئەوی▯ش یەک لە مەحاڵەکانی نووسینە، نووسین هەوڵدەدات بۆ مەحاڵ، مانەوەش لەناو ئەو مەحاڵە سووربوونی نووسەرە بۆ بینینی ژیان بە تەواوی لەناو دەقی بێگەردا.
سەنگێک هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەک شیر دەکو▯ن▯ت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

شاعیر

شاعیر، سەر گەرمییەکانی خۆی لە سنووری بیرکردنەوە و جیهانبینییەوە دەست پێدەکات و گیان و هەستەکانی چالاکە بەگشت جوانییە هاوبەشەکان. ئاراستەی ئاڵۆزکردنی جوانییە هاوبەشەکان نییە. سادەکردنەوەیەتی، بەرپرسە بەرانبەر بەرزبوونەوە و ڕسکاندنی ڕوانینی پڕ شیعریبوون و جووڵەی ئاخاوتن لە زماندا، پەیوەستیشە بەوەی پەیوەندییەکانی نێوان جوانی و فۆرمەکانی کۆمەڵگا وەک پرۆژەیەکی پەر▯ پێدان و پەر▯ پێدراو وەربگرێت.
کاری گوتار دامەزراندنیش لە پەیوەندییەکانەوە بکاتە وێنەیەکی ڕاستەقینەی ئەزموونکراوی هەقیقەت و بەهای مر▯ق. ل▯ هەمان کاتدا لە تواناکانی دەربڕیندا بەرزیان بکاتەوە ناو ڕایەڵ و تانوپۆی ڕستە و ترپە و ئاوازی ویژدانیان، لێیەوە وەک نیشان و نیشانە پیشانیان بدات، هەروەها دەسەڵاتی هەستیاریشی بەسەر ئاشکراکردنی چارەنووسی جوانی لە شێوازی نادیاردا، پشتگیر و پاڵپشت لە بەرزبوونەوە و بەهێزکردنی و داکۆکی لە مانەوەی بکات.
تەوەرەکانی هەست و سۆز و خەون بخاتە گەڕ بۆ هێشتنەوەی بەردەوامیی چێژی گیانی. جوانی وەک ڕەگەزێکی چالاک و بنیادنەر، لە پێکهاتەی دەقدا بکاتە ناوەندی بەیەکگەیشتنی پەیوەندییەکان و باوەڕهێنان بە هەقیقەت و تواناکانی ژیان. بۆ واتای ڕاستەقینەی لەناو دەوروبەرێکی بێ هێز لە هۆشیاریی فیکریدا، ئاکار داب▯ژ▯ت. بەدواداچوونی مێژووی گیان و ئەوانی دیکە و چاونەترسیش بەرەو ڕووی ئەم ئاکار داڕشتنە بکاتە ماڵی هەر هەموومان و گەوهەر و ناوکی ه▯ونەری مانا دەرنەکەوتووەکان لە چرکە زیندووە دەگمەنەکان هەڵداتەوە.
کردەی نووسین وەک سەرەتایەکی هەمیشەیی و خاڵە یەکتربڕەکانی کات و

شوێن بپارێزێت. بە فراوانییەکی ئاستدار و کاریگەریش بانگەوازی لایەنداریی تەواوی ڕابگەیەنێت، دواجار بە ئاستی بەهای مرۆڤ بیناسێنێت، بپرسێت ئەرێ ئاستدارییەکانی شیعر و مرۆڤ چین، لە واقیعدا جێبەجێیان بکات و جێی پەسندی بن. تا چەند توانیویەتی جوانی و هونەر بگەیەنێتە ئاستی ژیان و درکاندن و بەهای مرۆڤ.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

فەرهەنگ

وشە لەناو فەرهەنگدا بە یەك مانایی سنووردار و پابەندە، باروبواری هەڵکێڕینی نەماوە و چەسپاو و جێگیر و نەگۆڕە، لەسەر ئاستێکی چەسپاو و جێگیر و نەگۆڕیش پەیوەندی بە دەستنیشان کراوە، واتە: لەناو ژیان و بزووتنەوەی بەرەو پێشچوون کار و چالاکی لە وەرگیراوەتەوە و خانەنشین و لاکەنارە و ئاستداری لە وەرگیراوەتەوە.
شاعیر لە وشەکانی ناو ژیاندا دەچێتە کەشی زاڵ و ڕۆشنی خۆیەوە، وشە لە ساتێکی وردەکارانەدا لە ژیان ئەزموون دەکات. شیعریش، هێز لە خودی زمان وەردەگرێت، بەزمانی ناو ژیانیش شیعریبوونی دەڕژێتە و پەیوەندییەکانی بە جیهان دەبەستێتەوە، کار و چالاکیی وشە گەرمەکانی ناو ژیان، وشە بە هێزەکانی ناو فەرهەنگیان لە خەیاڵگەی نووسەری خودوریا دەربەدەر کردووە. هەست بە نائومێدییەکی ترسناك دەکەم لەو وشانەی لەناو فەرهەنگاندا وەنەوز دەدەن. دوای گواستنەوەیان بۆ ناو ڕستەی شیعریی کتوپڕ خەوی دووبارەکردنەوەی لێ دەکەوێت. لەباری دووبارەکردنەوەشیاندا، بچووکتر دەبنەوە.
دەستەواژە لەناو فەرهەنگدا خەشباوەن و بە ئومێدە، بەیەك مانایی دەی داکەوتووە و فۆرمەکانی کۆتایی پێهێناوە.
شاعیریش لەناو فەرهەنگدا سڕ دەبێت و وێناکانی کورت دەهێنێت، نەك سەرسام. لە وشەکانی بەردەست و زەینی خۆیەوە دەست پێدەکات و ئاسۆی هاندان و فەزای زاڵ دەبێت. ڕۆشنبیرانی ئەکادیمی و فەرهەنگنووس و زمانەوان لە وشەکانی ناو فەرهەنگدا کار و چالاکییەکانیان بەرهەم دەنن. لە فەرهەنگدا ئاستی جیاکاری زمان نییە. هەموو داهێنانێکی زمان لە ئەدەبدا لە دەرەوەی فەرهەنگ ڕوودەدات، دەقی نایابیش لە کرۆکدا لە پەیوەندیی زمانەوە هێز و سەرکەوتن وەردەگرێت، ئاسۆیەك هاندەریەتی، ئاسۆی ئاستداری و پێکهاتە و پێکهاتن.
لەناو مێژووی ئەدەبدا، ئەدەبێك نییە لە وشەکانی ناو فەرهەنگەوە سەرکەوتنی بە دەست هێنابێت، بەڵێ فەرهەنگ لای من بووە تەلیسمێکی بکوژ، زوو خەم لە قەڵەمڕەوی دەسەڵاتی دەرهێنا. ژیان فەرهەنگی شیعرە، هەر شاعیرێکیش هانا بۆ وشەکانی ناو فەرهەنگ ببات، نامۆیی

و دەستەپاچەیی خۆی بە شیعر ئاشکرا دەکات. مامەڵەی لەگەڵ وشەی ئامادەکراوە، بایەخی ساتە هۆشیارییەکانی ناوەوەی خۆی لە دەست داوە، واتە: ڕۆڵی بەکارهێنانەوەی لەبیرچووەتەوە و هەست بە کاریگەریبوونی ناکات. ئەگەر نووسینێکی ئەدەبیش ساتە هۆشیارییەکانی ناوەوەی نووسەر، خرۆشانی تواناکان و چالاکیی نەبووبێت. دەقێکی بەتاڵە لە ئەفسانە و ئەفسوون و هۆشیاریی نووسین.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

ناونیشان

زۆر نییە لەناو ڕەخنە و لێکۆڵینەوەی ئەدەبی کوردیدا ناونیشان وەك بابەتێکی سەربەخۆ و گرنگ، بەهای پێبەخشراوە و مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت. لە هەموو باروبوارەکانیشدا ناونیشان و ناوەرۆك دەچنەوە سەر یەك ماك و بنەما، ئەویش ناوەندە، واتە: دەقەکە، ئەگەر ناونیشان داهێنان بێت، دەبێتە هەستگەرمی و سرووشێك، داهێنانێکی تر بەدوای خۆیدا دەهێنێت. هەڵبژاردنی لەسەر بنەما و بیرۆکەی: ئەفسانە و ئەفسوون هەڵبژاردنێکی هۆشمەندانە و داهێنەرانەیە، لە وێنە و سرووش و دەربڕین□دا بەدەردەکەوێت و وزەی ئەو هەستە دەدۆزێتەوە، کە لە ناوەرۆکدا بەدواداچوون و هەنگاو هەڵێنانە بۆ کۆکردنەوەی تاڵە تیشکەکان و وزەی ڕاستەقینە و هەوێنی شیعرەکە. لە ناوەرۆکدا دەقی نوێبەخش یەکەیەکی یەکگرتووی تێدا نییە، چونکە ژیان پارچە پارچە بووە و جۆرێك هەڵوەشێنراوەتەوە. هەندێك جار پارچەکان ل□□ك دوورن و هەندێك جاریش ل□□ك نزیك. گرنگ ئەوەیە لە هەردوو باروبواری ل□□ك نزیکی و ل□□ك دووریی پارچەکان هەرەم و دەربڕینی ژیانن و بنەمایەکی پەیوەندییان هەیە. هەست بە پچڕانی پەیوەندیی نێوان ناونیشان و ناوەرۆك ناکەین. ئەم دوو باروبوارەی ل□□ك نزیکی و ل□□ك دووری دا بەش دەبن بەسەر دوو خاڵدا:
خاڵی یەکەم: ئەو دەقەی، کە دەقێکی نوێبەخشە یەکەیەکی یەکگرتووی تێدا نییە، ناونیشانەکە دەبێتە تاڵە تیشکێك لە ناوەرۆکەکەدا.
خاڵی دووەم: ئەو دەقەی، کە دەقێکی ئاساییە یەکەیەکی یەکگرتووی تێدایە، ناونیشانەکە دەبێتە ڕامانی سەرەکی و بە تەواوی جەستەی دەقەکەدا شۆڕ دەبێتەوە و دەبێت بە ڕایەڵ و تانوپۆ، لە ناونیشانەوەش درێژە بە شیعرەکە دەدات ناونیشانەکانی من وەك تاڵە تیشکێکن بۆ مانا و ناوەرۆکی دەقەکان. نەك وەك ڕامانی سەرەکی بەتەواوی جەستەی دەقەکەدا شۆڕ بووبێتەوە، هەروەها تاڵە تیشکەکان لەخۆیدا کۆ دەکاتەوە.

ناونیشان ناتوانێت ڕایەڵ و تانوپۆی ناو دەق ڕێکبخات، لەبەر ئەوەی ئەو خۆی هەوڵـــدەدات بە زمـــانێکی نەرم لەگەڵ ڕەگەز و توخمەکـــان پەیوەندی دروست بکات و هاوگونجان پەیدا بکات، لە ناوەڕاستی هەشتاکانـــدا: (ئەحمەدی مەلا) زێـــدی خۆی: (زەردك) بۆ ناونیشـــانی کۆشیعرێکـی بەکارهێنـــا. ئەمە دەســتپێشخەری و دیـــاردەیەك بـــوو لە ناونیشانی کۆشیعری کوردی، زۆریش بەجوانی گەیشتووە بە ناوەندی خۆبوونی داهێنان.

بەشێك لەناونیشانی کۆشیعری کوردی بەلامەوە وردبوونەوە و مەودایەکی هونەری و دۆخگۆڕن و سەرسامبوومە پێیان، نەشمتوانیوە سەرسامیی خۆم بەرانبەریان بشارمەوە، ئاستێکی باڵایان بەدەقەکان داوە و هۆکارێك بـــوونە لە هۆکارەکـــانی داهێنـــان و گەلێـــك پنتیـــش لە ناوەرۆکـــدا ڕووندەکەنەوە، ئەو ناونیشانەی سەرسامیان کردووم ئەمانەن:

یەکەم: سەمای بەفری ئێواران – ی جەلال بەرزنجی.

دووەم: ڕوونبوونەوه- ی ڕەفیق سابیر.

سێیەم: تەمە سپییەکانی ڕۆح – ی کەریم دەشتی.

چوارەم: هێلانەی نغرۆ – ی مارف عومەر گوڵ.

پێنجەم: تاڤگەی مەند – ی نەژاد عەزیز سورمێ.

شەشەم: کاتێ قامیش بەئاگا هات بووبووە بلوێر – ی سامان دزەیی.

ناونیشـــان بەلای منەوە بەســەر ســێ دۆخ و ئاســتدا دابەشـدەبێت و تێدەپەڕێت: ئەوەی لێرەدا وەك بار و بوار و دۆخگۆڕین، بەجۆش و ئەمەکەوە دەمەوێ ئامـــاژەی پێبـــدەم. ناونیشـــانی: (خەون وا خۆی گێڕایەوە)یە. ســـرووشی ئەم ناونیشـــانەم بەجۆش و ســـــرووشێکی دووربەدووری ناونیشانی: (زەردەشت وا دوا)ی نیتشەوە لا دروست بووە و لە داڕشتنیدا هاوگونجانێکم بەکارهێناوە، هەروەها ناونیشانی: (کاتێ قامیش بەئاگاهات بووبووە بلوێر)، لە سروشت و سرووشی دێڕە شیعرێکی: (مەولانا جەلالەدینی ڕۆمی، لە سروودی نەی) وەرگیراوە. ئەوەی مـــن گەرموگـــوڕیـــیەکی زۆر شـــاراوەیە، ئەگەر خۆم ئەم گەرمـــی پێبەخشینەی ئەزموونی خۆم نەهێنمە بەرباس، کەس هەستی پێناکات و خاڵێکی هـــاودەقی لێ نـــادۆزرێتەوە، چـــونکە زۆر بە ئاگـــاییەوە لە ناوەنـــدی ناونیشـــانەکەی نیتشەوە بەهـــرەم وەرگرتـــووە و چـــوومەتە دەرەوە، یان ناونیشانەکە لە سەرسامیی خۆی وەستاندوومی و بەڕێی خستوومەوە بۆ دروستکردنی سەرسامی خۆبـــوونی خۆم. هەرچـی سامان دزەیییە لە ناوەندی دێڕەکەی ڕۆمی نەچووەتە دەرەوە و ماوەتەوە، هەروەها ئەوەندەی من ئاگادارب□م، واشبزانم ئاگایییەکی ڕوون و وردم لە شیعری نوێی کوردیدا هەیە. وشەی (ئاو)، وەك ناونیشان یەکەم جار: (سامی شۆڕش) لە ژمارە (1)ی بڵاوکراوەی (نۆبەرە)، ساڵی 1970 بەکاریهێنا، شیعرێکی تێدا بڵاوکردەوە بە ناونیشانی: (بووکی ئاو).

ئەم ناونیشانە بۆ سەرەتای حەفتاکان ناونیشانێکی دۆخگۆڕ و کاریگەر بوو، پاش چوار ساڵی: (عەباس عەبدوڵڵا یووسف) بەجۆرێك لە جۆرەکان وەریگرت، یان گواستییەوە، کردی بە ناونیشانی نامیلکەیەکی بەناونیشانی: (ئاو). جا نازانم ئەم شێوازی وەرگرتنە دەچێتە چ خانەیەك، وەرگرتن، یان گواستنەوە، یان… تاد، بەڵام هەندێك ناونیشان هەیە. دەقاودەق وەرگیراوە، یان گواستراوەتەوە، یان… تاد، (بەفری گەرم – الثلج الحار) لە بن□□□ت□دا ناونیشانی ڕۆمانێکی: (یوری بونداریف)ە، (غائب طعمة فرمان) وەریگێڕاوەتە سەر زمانی عەرەبی. (نەوزاد ڕەفعەت) لە ساڵی 1992، دەقاودەق وەریگرتووە، یان گواستوو□ت□ییەوە، یان… تاد، کردی بە ناونیشانی کۆشیعرێکی خۆی، هەروەها ناونیشانی بەزەبر زەمینەیەکی کاریگەر و ترپە و ئاوازی مانەوە لە مێشکدا دەهێڵێتەوە و واقیعی خۆی تێدەپەڕێنی، دەبێتە واقیعی خواستراوی نووسینێکی تر، یان دۆخگۆڕینێك. نموونە: ناونیشانی کۆشیعری: (گوڵە بەدەکان)ی بۆدلێر، ناونیشانێکی ئێجگار ناسراوە و کاریگەری و زەمینەی کاریگەر و ترپە و ئاوازی مانەوەی لە مێشکی: (نەوزاد ڕەفعەت)دا جێهێشتووە و بە بێ هیچ ئاماژەیەك لە شیعرێکیدا، جا بێ ئاگایی بێ، یان بەئاگایی بەکاری هێناوە: (شەڕی گوڵە بەدەکانی باخی ئیرەم. گ□قاری ڕامان، ژمارە 50. ل: 128) ناتوانین لەم بارەوە لە وردەکاری بەراورد بکۆڵینەوە، لەبەر ئەوەی دۆخگۆڕین نییە.

گواستنەوەیە.

من هەروا بە سادەیی ناونیشان وەرناگرم و بە قووڵی و وردبینییەوە، فەزای زاڵی دەخوێنمەوە و جێگای بایەخمە، ناونیشانی دۆخگۆڕ واتای جیابوون و جیاوازییە. لەو دۆخەوە خوێنەری نموونەیی تێدەگات نووسەر قووڵبینە، یان ڕووکەش.

ویستم لە ناونیشاندا کارێکی تایبەتمەند پێشکێش بکەم، لە جێگای پیت و دەنگدا وێنەبکێشم، واتە: ئەگەر ناونیشانی شیعرێکم: (باڵندەی مەلەوان) بێت. لە شوێنی ناونیشان وێنەیەکی ماسیگرە، یان قورینگ… تاد، بکێشم. لەیەك کاتدا هەم شێوەی وێنە و هەم نیشانەی نووسین بدات. ئەو ویست و هەوڵەم تەنیا وەك بیرکردنەوەیەك مایەوە و جێبەجێم نەکرد، پێکهاتەی شێوە کارکردنەکەشم بنیاد نابوو. جێبەجێ نەکردنەکەشم تەنیا لەبەر ناکارایی و ئاستی شارەزانەبوونی نەخشەسازەکانی ڕۆژنامە و گ□قارەکان بوو.

ساڵی 1993، هەوڵێکم لە شێوازی ناونیشان پێشکێش کرد. شیعرێکم بە ناونیشانی: (سەباح)، لە ژمارە (460ی پاشکۆی ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ)دا ب□□اوکرد□و□. مام□□م لەگەڵ چوار توخمەکەی بوون، وەك پێکهاتەی گەردوون و جەستەی خۆم کردبوو. (با، خۆڵ، ئاگر،

ئاو). لە هەر بەشەکی سەربەخۆدا ناوی توخمێ مامەڵەی لەگەڵ کراوەکەم وەك ناونیشانی لاوەکی لەژێر بەشەکە دانابوو، نەخشەسازی ڕۆژنامەکە هونەرمەند: (هەڵگورد جوندیانی)، ئەم شێوازی ناونیشانەی بە ڕیزپەڕ و نامۆ زانی، بەنابەدڵی کاری تێدا کرد، ئەنجام هەوڵەکەی منی بە تەواوی نەگۆڕیاند. لە دوای بڵاوبوونەوەیدا، بۆم ئاشکرا بوو ئەم شێوازە سووریالییە فەرەنسییەکان لە سەرەتای دروستبوونیان پێشکەشیان کردووە. ئەم هەوڵەشم وەك سەرەتایەك مایەوە و لێی دوورکەوتمەوە، بەڵام ناونیشان بەوێنە وەك پرۆژەیەکی دواخراو لام ماوەتەوە و لە کۆشیعرێکم تا بۆم بکرێت و بتوانم پێشکەشی دەکەم، دەشزانم لە شێوە کارکردنەکەمدا بەرەو کوێ دەڕۆم و چ هە□□ و هەمایەك دەکەم بە ناوەند.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوژێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

مانیفێست

وەك پرۆژەیەك مانیفێستی شیعریی خۆم ڕاگەیاند، بۆ ئەوەی ئەم ڕاگەیاندنە ببێتە پاڵپشت و تیشکێ بۆ ئەزموونی شیعریم. مانیفێست و خۆڕوونکردنەوە، پەنجەمۆر و ڕوانینی تایبەتیی نووسەرن، بە کەرەستەیەکی خەمەیو و ئەزموونەکی ڕاستەقینەوە بەرانبەر نووسین و ئاسۆی چاوەڕوانی نووسین. بە نووسین و گەڵاڵەکردنی، بە قووڵی سەرجەم دەقەکانی خۆم بە توانای گەڕان لە ژیان و هونەر، هێنایەوە ناو زەینم. لە مەودای خاڵی لاوازی، تا خاڵە سەرسوڕهێنەکانی ئەزموونم وەرگرت، بەوپەڕی هۆشمەندی جیاکاریی هەستکردن لە مەوداکانی مامەوە و تەفکریم، تا بووە پرۆژەی باش بیرکردنەوە و گفتوگۆیەکی ڕۆشن. بنەماکانیم لە شەوق و کاکڵە و ناخی ئەو مەودایانە دەزییەوە، کە لە واقیعی نووسیندا هێناومەتە گۆڕێ. ئەو واقیعەی چۆنیشی بیر لە دەکەمەوە و دەیجووڵێنم.
پێش نووسین بیر لە مانا ناکەمەوە، دوای نووسین مانا دەدۆزرێتەوە، هەروەها بیر و ڕاکانی ڕامگەیاندوون، هەموویان لە دەقەکاندا شوێنی ژیربێژی و ئەو ئاماژە و نیشانانەی تێیدا بەرهەم هاتوون، ئاشکران. چارەسەری هەندێك لە هەستە ڕۆمانسییە سەرەتاییەکانیشم کردوون، هێڵم بە ژێر دێڕە لاواز و سەرسوڕهێنەکانی کێشاون. خەونم کردووە بە فۆرمی دەستپێکردن و دووبارە گەڕانەوە بۆ واقیعێکی دامەزراوی خەونی.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوژێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

قۆناغ

شیعر وەك درێژبوونەوەی قۆناغی پێشتری وەرناگیرێت، لە هەندێك ڕێگەزدا یەك دەگرنەوە، لە زۆر ڕێگەزیش تەواو ئاستیان دەكەوێتە نێوان، دژی قۆناغ و ڕێباز و قوتابخانە و دابەشکردنم، دەقی داهێنراو بەسەر تەواوی ژیاندا دابەش دەبێت.
ژیان و خوێندنەوەی ڕووداو و دیاردەکان بەیەك ئاراستە نایەن، بە جیاکاری بیری یاخی و کەرەستەکانی شیعری لە کەشی شێوە گۆڕیندان، ئاستیش بەرەو گۆڕان و تەکەڵاوبوون وەردەگرن. هیچ قۆناغێکیش ناتوانێت قۆناغی پێشەخەی تەواو لەناو خۆیدا ون بکات، داهێنانەکانی لە گۆشەیەکی تەنگەبەر گەمارۆ بدات. جیاکارییەکان سروشتین. جیاکارییەکانی ئەو قۆناغ و ئەزموونانەی لە داهاتووشدا دەبنە هۆ و مایەی گفتوگۆی گۆڕانکاری هەمدیس هەر سروشتی دەبن.
شیعر لە زماندا ڕەونەقی شیعریبوون بەدەست دەهێنێت، زمانیش بە ئاراستەی هاتنی، ئاستی گۆڕان و تەکەڵاوبوون وەردەگرێت.
ئایا زمانی قۆناغەکانی ژیان درێژەپێدەر و دووبارەکردنەوەی یەکن. بە جیاکاریی ئەو دەستکەوتە هونەرییانەی لە ئاکامی پەرەسەندنی بیر و پێویستییە کۆمەڵایەتی و شارستانییەکان ئەزموون کراون و دامەزراون، یان بابەت و مەبەستەکان شێوازیان دەگۆڕێن و نیشانەکانی هەست پێدەکرێن. زمانی شیعر، شیعریبوون لە زمانی قۆناغێکی دیاریکراو وەرناگرێت، واتە: زمانی شاعیرێك، لە زمانی شاعیرێکی ترەوە دەست پێناکات، هەموو سەردەم و مەوداکان ڕادەکێشێتە ناو بازنەی بەڕەوەچوونی خۆی، هێز دەڕژێنێتە ناو تەکانەکانی بە بەکاربردن و ئاماژە ژیربەژێییەکان.
هیچ قۆناغێك نابینرێت، داهێنان تاجی لەسەر هێمایەکی دلێری نەنابێت و ئەستێرەیەکی بەرهەم نەهێنابێت. نموونە: قۆناغی کلاسیکی تاجی داهێنانی خستە سەری: (نالی). قۆناغی یەکەمی نوێبەخشی، تاجی داهێنانی خستە سەری: (گۆران). لە قۆناغی دووەمی نوێبەخشیدا، ئاستێکی تر دێتە گۆڕێ و ناتوانرێت داهێنەرێك وەك تاك و ئەستێرە دەستنیشان بکرێت و هەموو هونەرەکانی تێدا کۆبووبێتەوە.
نموونە: هەندێك فۆرم و شێواز و گوتاری شیعریی لای: (لەتیف هەڵمەت) هەیە. لای: (ئەنوەر قادر محەمەد) نییە. هەندێك فۆرم و شێواز و گوتاری شیعرییش لای: (شێرکۆ بێکەس) هەیە. لای ئەوانی تر نییە، یان هەندێك فۆرم و شێواز و گوتاری شیعریی لای : (فەرهاد شاکەلی) هەیە. لای هیچێکیان نییە، کەواتە: لەم قۆناغەدا فۆرم و شێواز و گوتاری شیعری پەرەی سەندووە و ئاستی کەی وەرگرتووە، تاك وەك ئەستێرە و هێمایەك وەرناگیرێت. فرە هێمایی هاتووەتە ناو داهێنانی شیعری کوردییەوە، بەڵام لە قۆناغی کلاسیکی و قۆناغی یەکەمی نوێبەخشیدا،

هەموو هونەرەكان لە هەریەك لە: (نالی و گۆران)دا كۆبوونەوە. بۆیە توانرا وەك تاك و ئەستێرە دەستنیشان بكرێن. لەگەڵ ئەمەش قوتابخانە و قۆناغ و ڕێباز و تەوژم… تاد، لەناو دەچن. تەنیا شیعر، شیعری بێگەرد. بە پلەی یەكەم دەمێنێتەوە. درێژپێدان و مێژوویی نین. هەندێ باری قووڵی سەرسامی تەسەوف لە شیعری ئەمڕۆ دەبینرێن و دەربڕین لە ژیان دەكەن.
سیماكانی لە قۆناغی كلاسیكی ڕەونەقیان بینرا، وەك پێویستییەك لەمەدا ئەزموون دەكرێنەوە، ئەو پێویستییە ونبوونی نوێبەخشی نییە لەناو كلاسیكدا، ئەو شتانەی لە ڕۆژ و ڕۆژگاری خۆیاندا بەرەو بە ئەدەبوون دەچن، شتەكانی لەناو كۆمەڵگادا ئەدەبن و ئەوانی تواناشیان تێدایە ببنە ئەدەب، دەقئاوەزان بە جیاكاریی، بنیادی دامەزراندنە. هێڵی ڕوونی ڕوانینەكان بخاتە باری قووڵبوونەوە و سیما هاوبەشەكان بناسێنێت. زمانی جیاكار، ترپە و ئاوازی جیاكاری لە دەبێتەوە. شێوەكانی دەربڕینیش لە ترپە و ئاواز وەردەگرێت. وەك فۆرم و پێكهاتەی ڕستە بەندیش جیاكارییەكان بەرەو چەندین ئاراستەی جیاكار ڕاماندەكێشن و بە كارامەیی بە گۆڕمان دەخەنەوە بە دوانەخستنی ژیان، كە ژیان خۆی كردەیەكی دواخراوە. خاوەن فۆرم و توانایەكی سەرسوڕهێنیشە.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەمووومان وەك شیر دەكوڵێنێت، بۆی دەردەكەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕكێین.

پێویستی

من چێژ لە سەردەمی خۆم، واتە: چركە زیندووەكانی ئێستا وەردەگرم و بە ئاسۆ و دوورییەكی گەرم و ئاسوودەی دەزانم، ڕۆژ و ڕۆژگارەكانی تێدا بەناویەكدا دەچن و بە یەك دەگەن، خۆم فریو نادەم بە ڕابردوو و داهاتووەوە، ئەمە منی دوورخستەوە لەوەی شیعری خۆسووركردنەوە و هەڵوەستی دروستكراو بنووسم. ئەدەبێكی بە كاكڵ و زیندوو، لە گومانی ناڕوونی ڕابردوو و داهاتووەوە بەرهەم نایەت. لەم لێوردبوونەوەوە هەستم بە ژیان و هەڵبژاردنی شتەكانی دەوروبەر، پێكهێنان و شیكردنەوە هەڵوەستی وەرگرت. شەپۆلی هۆشیاری لە ناخمدا خۆی هەڵاوێشت و بەڵگەی ئەوەی پیشان دا، لە ناختدا پەیامبەرێك خولقاوە پێویستی بە دەربڕین و نووسینی كتێبەكە بە هەمووان، كتێبی بە هەمووانی من شیعرە، شیعری بێگەردیش پەیامی نییە، بەڵام مانا و سرووشی هەیە، واتە: هەست بكەیت شتێك هەیە و بیرت پێدەكاتەوە.
لەو خرۆشانەی خەون و واقیع و ژیان داوایان لە گیانم كرد، پێویستە كۆمان بكەیتەوە، خاڵی بەیەكگەیشتنمان شیعرە. فەزای زیندووی پەیامبەریەتی لە بوونم ڕسكا. گەڕانێكی ڕیشەیی لە ڕوانینە

سەرەتاییەکانم بەرپا بوو، بەڵام لە ڕووبەڕووبوونەوەیەکی گیانیی یەکەمین ئامادەبوونی نووسین لە سەلیقە و چێژمدا چەخماخەی دا. خۆی وەك کاتێکی بەرجەستە لە بینین و نووسین پیشان دا. ژیان و مەرگم لەناودا کردە سەرەمەشقی پایەداربوون.
سروشتی دەربڕینیش دەگۆڕێن، هەندێ جار واقیع و ژیان جێدەهێڵم و دەچمە ناو خەون. هەندێ جاری دیکەش خەون جێدەهێڵم و دەچمە ناو چرکە زیندووەکانی واقیع و ژیان. ئەم جێگۆڕکێکردنە بیرکردنەوە و گفتوگۆ و بینین و دەروونم ئازاد دەکەن و دەچمە ناو کەشی نووسین، واتە: دەزینەوەی واقیعی نووسین. نووسینیش لە هەموو شوێنێکدا هەیە، لە هەندێك شوێندا بەڕوونی و سادەیی، لە هەندێ شوێنی تردا بە نیمچە ڕوونی، لە هەندێ شوێنی تریشدا بە شاراوەیی. تا لە بەشاییەکانیش پەیوەستە شاعیربم، لە مردنیشدا وەڵامی پێداویستییە شیعرییەکان بدەمەوە. سوپاس بۆ خودا چارەنووسی لەدایکبوونم لە وڵاتێکدا بووە، شیعری تێدا شتێکی جەوهەری و خۆشەویستە.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوڵێنێت، بەی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

ڕەخنە

نووسین لەبارەی دەقەکانم ڕێکخراون، ئایا بوونەتە هۆیەك لە دید و دیدگایانەوە بە خۆمدا بچمەوە، ڕەخنە ئامرازێکە بۆ باش تێگەیشتن لە ئەدەب، جۆرە سەرلێشێوانێك بۆ خوێنەر بەدی ناهێنێت. سەربەخۆیی دەق و خوێنەر گرنگە، کردەیەکی شارستانی و زانستییە، ڕۆشنبیر سەداسەد خۆشحاڵە پێی، بەڵام لەو ڕەخنانەی وەك مەبەست ڕایدەکێشمە ناو ئەو نووسینەوە یەکێکیانم بە دەستنیشان نەکرا پسپۆڕانە لەناو دەقەکەم بە پرۆگرامێکی ئەکادیمی، یان خەیاڵێکی داهێنەرانە کاری کردبێت و بەشێك لە کردەی ڕەخنەیی لەناو خۆیدا هەڵگرتبێت. کەم ئەزموونی و کەم و کورتیی دەقی منی خستبێتە بەردەم کۆمەڵێك نیشانەوە، یان خوێنەری خستبێتە خوێندنەوەیەکی تایبەتییەوە، کە پشت بە میتۆدەکانی ڕەخنەگر ببەستێت.
ئەو دیاردانە وامان لێدەکەن بپرسین، ئەرێ ئەم نووسینانە بە ڕێکدەخرێن. هەقیقەت لە کوێیە. ئایا هیچ لەو نووسەرانەی، کە ڕۆشنبیریی خۆیان ئامادەیی لە نووسینە ڕێکخراوەکەدا نەبینیوە، توانیویانە پەیوەندییەکانی نێوان دەقەکانم بخوێننەوە و خۆیان تێیدا ئامادە بکەن بە کارێکی زانستییانە، کە توانای مانەوەی هەبێت، خاڵێك، یان چەند خاڵێکی قەناعەت پێکەر بخاتە ناو گفتوگۆوە، کە مەترسی بێت بۆ ئەو بیروڕا هونەرییانەی من پێشکەشم کردوون، ئاراستە و بڕوای ئەدەبیی منیان پێکهێناوە.

ڕەخنەگرانی ئەکادیمی و خەیاڵ داهێنەریش، توانیویانە پانتاییەکی هەمیشە ئامادەی ئەزموونم پیشان بدەن. هەستیارییەکی قووڵی تێدا بێت لەناویدا ئاسوودە بیر بکەمەوە و پەیوەست بم بە خەونی نووسین. هەمیشە بڕوایەکی پتەویشم بە جیهانی منداڵییەوە هەیە. ئەو هەستە پاکەی لە گیانی منداڵییەتی پەروەردە کراوە. هەمان هەستی پاکیش لە سروشتدا دەجووڵێت. منداڵی و سروشت ناوەندێکن لە هەموو لایەکەوە بۆیان دەچم.

لە پەیوەندییە برادەرییەکانم بە هەموو هەستەکانمەوە ڕێز لەبەرانبەر دەگرم، کەچی زوو لەوە حاڵی دەبم بەرانبەر پێویستە وەك گوێزێکی پووچ لە لێژاییدا فڕێ بدرێت. چۆلەکە پشت و پێش و تەنیشتی خۆی دەبینێت. خاوەنی بینین و مەودایەکی بێشوماریشە. بە پێچەوانەی چۆلەکە یەك ئاراستەی بینینم بە ژیان هەیە. ئاراستەی بینینی هەقیقەت و بەرزایی ڕۆشنبیری و داهێنان، پەیڕەویشی دەکەم. چ زیانێکیش بەو هۆیەوە پێم بگات پێی زەرەرمەند نابم.

دیاردەی بەزراو لە ئەزموونی شاعیرێتیی من بینراوە، هەبووە بە نووسینێك بردوومیەتە کەشکۆڵان، دوای ماوەیەکی ئەجگار کورتیش هەر خودی هەمان کەسی خاوەن ئاراستەی کەشکۆڵان، بوونی ئەدەبیمی ڕەت کردووەتەوە، کە ئەو ماوە ئەجگار کورتە ناتوانرێت وەك گەڕان و ئەزموون لە دید و دیدگا تەماشا بکرێت.

ئەگەر نووسەر خۆی لە ئەنجامی ئەزموون و کارکردنی لەناو ئاماژە ئەدەبییەکاندا گەیشتبێت بەو دوو ئاراستەیەی کارکردنە و هاتبێتە سەر ڕۆشنایی باوەڕێك، وەك ئاکامی وەرچەرخانێك بیر لە ئاستەکان دەکەمەوە و پێی خۆشحاڵ دەبم. ئەگەر مایەی سوودوەرگرتن بێت، سوودیشی لە وەردەگرم، بەڵام ئەگەر لەژێر چاوەڕوونی و ڕازیکردنی دژەکانم ئەو هەڵگەڕانەوەیەی کردبێتە داو و هەڵەك و کردەی نووسینی بەدوادا ببات، لەوانەیە بتوانێت لە ماوەیەکی ئەجگار کورتدا بە چەند ئاراستەیەکی دیکەشدا کەش و نیشانە و ئاراستەکردن وەربگرێت. کاری ڕەخنەگر لەسەر ئەم پایە دەوەستێت سەنگی ئەدەب لە ڕۆشنبیریی کوردیدا دەربخات. هەندێك نووسین لە ئاستی هەرە بەرز ڕایانگرتووم. بەگومان ئەمەیان زێدەڕۆیی تێدایە. هەشە بە شێوەیەك دایپڵۆسیوم لە نزمترین ئاستی ئەدەبی دیاریکراوی کردووم. ئەمەشیان بەگومان ونکردنی ڕۆشنبیریی تێدایە.

خۆشم لەو دوو بەرەی دژ بەیەکە باش حاڵیم، داهێنان لەو پاداشتە نییە، کە لە ڕەخنەگر، یان هێزی باڵادەستی سیاسی وەردەگیرێت. خورپەی دڵ فەرمانڕەوایی بەردەوامی داهێنانە. دیارییەکە خودا و زمان ئەو خورپەی دڵمان دەدەنە و ئاشکرای دەکەن.

هیچ ڕستەیەك لەبارەی نووسینێك نامدرەوشێنێتەوە، ئەگەر هەست و

دەروونی نووسەرەکەی تێیدا ئازاد نەبێت، تا سەر ئێسکان گیر بخوات لە خوێقاندنی دوو دیوی و کلکایەتی، لەگەڵ هەموو نووسینەکدام، تەنیا لەگەڵ ئەو نووسینەدا نیم ەك و بوغز و تاکتیکی سیاسەت تێیدا دەستەڵاتدار بێت. ئەو نووسینانە هۆشیاریی ڕەخنەیان تێدا بەکار نایەت. زیاتر چاودێریی نووسین و هەڵکوتانە سەر و پەلاماردانن. ئەم جۆرە ڕەتکردنەوانەش تەنیا شکست بە خاوەنەکەی تۆمار دەکەن. شکستییەکەش دەبێتە بابەتی لادانی ڕەخنە لە میتۆدە ڕەخنەییەکان و ئەم و ئەو ڕازیکردن لەسەر ڕەنجی ئەو دەقانەی خاوەنی هەقیقیترین بنەمای شیعریبوونن.

هەندێك لە نووسینی بەرزراو، یەك لەوانە لە ژمارە(126)ی هەفتەنامەی: (پاشکۆی عێراق – 28/2/1990)، بەناونیشانی: (عاجباتی هەشتەم لە جیهانی ئەدەبی کوردی)، بە شێوەیەکی گاڵتەجاڕانە ئاماژەیان بەو وێنە شیعرییە: (شەمەندەفەر گوێ بەڕۆژەی مێژوو دەکرتێنێت) داوە.

لە ئایندەشدا گاڵتەکردن بە ئەزموونی سەرکەشان بەردەوام دەبێت. پێش منیش گاڵتە بە ئەزموونی سەرکەشانی دی کراون، دواتریش بوونەتە هەمایەکی ڕوون و زۆر درەوشاوە. نموونە: گۆران، کە توانیویەتی سیمای داهێنانی تاقانەی خۆی دەربخات، چووەتە ناو هەندێك کەڵ و کەمەڵ، نیمچە ڕۆشنبیری کەم ئەزموون و ناڕۆشن بە: (هەلوور بەلوور تەکامە – زەرد و سوور و شەمامە) تانەیان لێداوە. لەبەر ئەوەی شیعری لە دەرەوەی ژیان دەرهێنا و کردی بە ژیان، ئاسە و دووری و پانتاییەکیشی بە خوێنەری نموونەیی جێهێشت. ئەم دەربڕینەیان وەك بەهانەیەك دەهێنایەوە، کە لەسەر ئەم کەشە خەماڵییە سیماکانی شیعری کوردی دەرخستووە و بە کارامەیی و وردی هەوەی تێگەیشتنی کەشە خەماڵییەکانی داوە، من لەبەرەدا سەرنجەکانم دەرخستووە و لەم نەکەڕیوەتەوە، واتە: ئەم دەربڕینەم تەنیا بە ڕوونکردنەوەیە. بەهەرحاڵ ئەرێ ئەو ڕێزدارانە کە بوون و لە مێژوودا چییان پێکرا. لەمەڕدا ئەمەمانان چەندیان دەناسین، وەك ڕەنگ و سەرچاوەی چێژبەخش پەیوەندییە نادیارەکانی خەیاڵکردن و بیرکردنەوەمان لێك ئاشکرا بکەن. لە لێکجیابوونەوە و پێکەوەبوونیانیش هاوگونجانێك نیشان بدەن، یان لە پانۆرامای داهێنان لە کوێندەر دەستنیشانیان بکەین. ئەوانەی هەقیقەتی داهێنانی مەزنیان زانیوە ئەوە دەزانن، کە (گۆران) توانی دیوانی نوێبەخشی شیعری کوردی بنووسێت، لەگەڵ تێپەڕینی ڕۆژگار پێگە و ناوبانگ و شاعیرییەتی زیاتر بدرەوشێتەوە لەوەی، کە خۆی لە ژیاندا مابوو، هەیبوو، کەواتە: بەرهەمهێنانی شیعری بێگەرد ئەفسانە و ئەفسوونی هەموو سەردەمەکان و بەگەڕخەری هێزی ژیانە. لێکدانەوەی شیعر، یەك لەو گوناهانەیە، کە لێخۆشبوونی

بە نییە، لە لەدەستدانی ئەزموونی ئەستێتیکای بەشێك لە نووسینی کوردی، لە لێکدانەوەی ئەم وێنە شیعرییەم، بۆیە داوای بووردن لە گیانی بەهێزی ئەم گوناهە دەکەم، چونکە خوێنەر هەندێك جار تێگەیشتنی بۆ دەق بگاتە ئاستی تێگەیشتنی نووسەرەکە و قووڵتریش بچێت.
دەقی من کەم تا زۆرێك هۆشیارییەکی جیاکاری هێناوەتە گۆڕێ و لەناو کلتووری کوردییەوە هاتووەتە بەرهەم، چونکە هەیەکەشی ئەوە بێت ویستبێتم لەناو ئەم کلتوورەدا هەوڵ بۆ خۆبوونی خۆم بدەم. ئەم وێنەیەش بەرهەمی بیری گەرمی منە، خەیاڵی شاعیرییەتیم لە هێنانە پێشەوەی منداڵی تاقی کردووەتەوە.
یەك لە جۆرنەکانی حەفتاکان، جۆرنانەکانم پێنجا فلس بوو، لەگەڵ یەك لە کوڕەکانی مامم چووین پێنجا فلسەکەمان خستە سەر هێڵی ئاسنینی شەمەندەفەر بەو نیازەی، کە بەسەریدا بڕوات پێنجا فلسەکە گەورە دەبێت و فۆرمی سەد فلسی وەردەگرێت. بە ئەنجامی ئەو کردارە دەتوانین چێژ زیاتر لە جۆرن وەربگرین. کەچی بە شێوەیەکی وا هەردوو دیوی پێنجا فلسەکەی سڕییەوە شوێنەوار و نیشانەی پارەی پێوە دیار نەما. جا شەمەندەفەر لە چێژی جۆرنێك بێبەشی کردووم و چێژی ساتێك لە منداڵیی کوشتووم و نەفەسبە دنیای ئەفسووناوی دەستکاری کردم.
لەم وێنەیەدا سڕینەوەکەم وەك کاردانەوەیەك کار پێکردووە و جووڵاندوومە. بەلای زۆرێك شەمەندەفەر هۆی گەیاندن و گەشت و خۆشحاڵی و بەباچەی ئاواتە، بەڵام لە دید و دیدگای ئەو کاتی من وەك دڕندەیەکی ترسناك تەماشا دەکرا، هەروەها وەك وێنەیەکی ڕووبەڕووبوونەوە و گرژبوون بەکار براوە. شەمەندەفەر هاوتا کراوە بە کەسایەتیی دیکتاتۆر و جووڵێنراوە، کە نەشونماکردنی ژیان و زمان و نیشانە دەسڕێتەوە و دەوروبەرێکی ناڵەبار و بەربەستە بۆ گەشەکردن و پێشکەوتن.
هێزی خود لەم وێنەیەدا دەسەڵاتدارە، دەقئاوەزانییەکی نیشانە ناسیشم لە نێوان هێزی نووسین و هۆشمەندیی کۆمەڵگادا دەزیوێتەوە. دەزینەوەی ئەم دەقئاوەزانییە لە کەشی ڕەخنەنووسێك نییە، کە خاوەنی پرۆژەی دەزینەوە نەبێت.
کات و شوێن و هێما و هێزی خودی چالاك لە دەربڕینەکانمدا وێنەیان زۆرە، بەڵام تا بڕەی پێ سرووشی هەمەچەشنی مرۆڤ و شێوە و شێوازی تەقینەوەی خۆرا.
لە بارخراپیی کەشە و گرفتی ڕەخنەی ئەدەبی کوردیدا، هەندێك لە نەوەی پێش خۆم و نەوەی دوای خۆمی گوێڵایەتییان، بەهەوەی شانەیەکی لەك نزیك، نووسینم لەبارە ڕەکدەخەن. بۆ ئاشکراش کار بە ئەم

هاوکارییەیان دەکەن. شانە دووبارەکردنەوەی ڕەفتاری خێڵایەتییە، بەهەمان جۆر و دەستووری سەلەفیانە بەڕێوە دەچێت. هەر خوێندیدەیەك ئەفسانە و ئەفسوون و ناوەندێکی زاڵ و کاریگەرە لە نووسیندا، ئەو ئەقڵییەتە کۆنخوازانەی بڕوایان بە بیرکردنەوەی ئەوی دی نییە. ترسی هەڵوەشانەوە وەك عەلیشیشی گیقبووەوە دەیانباتەوە ناو قەبارەی سروشتیی خۆیان، کەواتە: دژایەتیکردنەکە بە سروشتی و تۆمارکردنی ناکۆکیی ئەوی دی وەردەگرم. نووسەر بینینی ژیان و سەیری دنیاکردنی، بووە کۆنترۆڵکردنی ئەوی دی، لەگەڵ دەروون و بیرکردنەوەی خۆی گەیوەتە کۆتاییەکی بێزراو. نووسەرەکیش لەگەڵ خودی خۆی گەیشتە کۆتایی، گوێنەتەڵێ و چەنەباز و منگەمنگکار و دەعبای پەلوپۆ شکاو و مردەخۆ، پێویستە بچێت داوا بکات لە خانەی پیر و پەککەوتووەکان ناونووس بکرێت. بگرەوبەردەم لەگەڵ ئەوی دی نییە، بینینی ژیان و سەیری دنیاکردنم لەگەڵ دەروون و بیرکردنەوەی خۆمدا، هەمیشە لە ئەزموون و نیشانە ناسیدایە. شانە دەستکردی دەسەڵات و هێزی باڵا دەستی سیاسییە. کار پێکردنیشی بە نیازی ڕێ پێ بزرکردن و دووچاری گرفتکردنی ئەوی دی، خۆی ترسێکی کەمەرشکێنە لە ئەزموونی پێ شایەن بە ئاماژە، باوەڕ پتەویشم بەهێزی خەونبینیم بە نوێبەخشی، وا دەبینم یەك یەك دەگلێن و ڕووبەڕووی داهێنان شەرمەزار و چاو بەرەوژێر دەبن. خاوەن پرۆژەش دەبێت بە خاوەنی ئەو سەروەرییە بەدەنگەی کە دەقە، هەروەها جیاکاریی نەوە جیاکارەکانیش بە دیاردەیەکی تەندروست دەزانم و ڕێزی لێدەنێم، بەڵام بێز لەو بارە ناسروشتییە دەکەمەوە لەسەر بنیادی ڕوانین دروستی ناکەن و ئیرەیی و حوکمی پێشینەی بە سوود بەڕێوەی دەبات. بە هیچ جۆرێکیش بیرم لەوە نەکردووەتەوە هەڵەی هاوبەشی خۆم لە شیعری کوردیدا جیا بکەمەوە، بەڵام هەردەم ئەو بیرکردنەوەیە دەمخواتەوە، کە هەنگاوێکی چوست و بنچینەیی دیکەبم لە ئەزموونی قەناعەت پێهاتووی خۆم. لە هەموو ناوەندێکی بە گێچەڵیش دوور دەکەومەوە، سەرگەرمی بەدیهێنانی خەونی نووسین دەبم، جۆشێکی خۆڕسك و لەخەوە و باشم بە خوێندنەوە و نووسین لا پەیدا بووە. لەگەڵ ئەمەش: سەرجەم ئەزموونی هیچ شاعیرێکی کوردم بەدڵ نەبووە، بەڵام شیعری تاك تاك و هەڵبژاردەم بەدڵ بووە و ماچم کردووە. ئەم بارەی خۆم بە ئەزموونی ئەوانی دی، بەهەمان چەشنیش لای ئەوانی دی بە ئەزموونی خۆم بە ڕەوا دەزانم.

لە سەرجەم دەقەکانیشدا ئاراستەیەکی خەونیم، یان نیمچە خەونیم دەربڕیوە، خەون سرووش و سروشتی پەیغەمبەرانە، خودا دەیدات بە کەسی پەیامدار. من وەك کەسایەتی، خەونەکم لە شیعرەوە بەرهەمهاتووم، خەونیش ڕادەگەیەنم. نادیارییەك لە خەوندا هەموو گەمارەکانی

شكانـــدوو، نووســـين اوى ئو ناديـــاريي. خون درشـــانوى
واقيع، زمان ل دقى خونيدا ئامرازى گياندن نيي، ئامرازى
سرووش و چالاكيى ون و ناسينى نگكان. ئاسان بگيت ب ئوى
دى، بام ئاسان نيي بگيت ب خودى ورياى خت، ك گيشتى ب
خودى ورياى خت، درو و ئوى دى بلاتو دبن شتكى لاوكى،
يان زر لاوكى. گيشتووم بو قناعت هاي، تمن و كات هر
هند باروبوار و ماوم ددن بزانم من چيم ل ژيان دوت، ب
گرنگيشى نازانم، بزانم درو و ئوى دى چييان ل من دوت.
ئيلتيزامـــم ب بوا هونريـــكـــانى خمو هي، كلتـــوورى نيمچ
تـــايبـت ب خشـــم هبـــژاردوو و كـــارى پـــدكم. هســـتيش دكم
كمگـــاى ئم چـــووت نـــاو نريـــت و ابـــردوو، پويســـت
دربهنرت، مانوى توانا و ئزموونى هدبزكنت و زيان ب
گشسندنى دگين و خمينى دوا دخات.
لو هموو گچانى پم كراون، تنيا وك نموون و وونكردنو:
تيشكـــك ل يككيـــان وردگـــرم و مودايك دادمزرنـــم: ل
6/3/1985 ل هـــى بـــو براي‌تى شنـــبيرى خـــونرى هولـــر،
يكتى نووسرانى كورد – لقى هولر، ككى شيعر خوندنوى ب
كمك شاعير كخست، كخر و كگ: (محمد خدر مولوود)
بوو، من بشى پنجمى (زوان)م خوندو. كپليك لم بشى
خوندمو ئمي:
(من كوتنى خم خش دو
باوشمى توردنم) زوان: ل41
كگ بم كپلي كاريگر بوو. تاسى بردواميشى بى هبوو،
هر چند جارك يكتريمان دبينى باسى ئم كپليى دكرد. ويستى
كچيرك چاپ بكات. داواى لكردم ئم كپلي وك كليل بكار
بهنت و ناونيشانى كچيـــركى بكـــات (كوتـــن)، ل كاتكـــدا
ئامادبوو هموو دربينى حى خى لژر كپليكى زواندا
ناودر بكات. دواتر سارديي‌ك كوت نوانمان و زوانيش وك كتب
چـــاپكرا. ل ژمـــار (15)ى ژنـــامى: (ئاســـ – 14/11/1989)،
نووسينكى لبارى زواندا نووسى بناونيشانى: (دقى مردوو:
زوان = جل و برگ = .)، كاركى ب زوان كرد، مگر شبا ب
دارى برى كردبت و هر ئا و دستنيشانكردنى چيي‌تيي‌كى
دياريكراوى بو.
سنگك هي نـــاوى مـــژوو، هموومـــان وك شيـــر دكـــونت، بى
دردكوت چندمان هون دبين و چنديشمان هدبزكين.

خوندنو

شێوازی خوێندنەوە بەشێك لە بەهای چێژی لەناو خۆیدا هەڵگرتووە، سەرەنجام ئەم گواستنەوەی چێژەش دەبێتە بەشێك لە ڕۆشنبیریی گوێگر.

شیعر وەك دەق، شیعر وەك شێوازی خوێندنەوە. دوو یەكەن لە یەك سەرچاوەوە پەرەیان نەگرتووە.

وەك دەق دەسەڵاتی جوانی و بیركردنەوە لە چێژدا دروست دەكات.

وەك شێوازی خوێندنەوەش، دەنگ و جووڵە و ئاوازی پیت و هەماكانی دەست و ڕوخسار، ڕۆڵی جوانی و بیركردنەوە دەگێڕن و دروستی دەكەن.

ئەزموونی شیعر خوێندنەوەی ناو هۆڵ و بەر میكرۆفۆنم هەیە، بەڵام شێوازی خوێندنەوە و دەنگ و جووڵە و ئاوازی پیت و هەماكانی دەست و ڕوخسارم پەیوەندیی خۆی لەگەڵ گوێگر نادۆزێتەوە، نەتوانینی گواستنەوەی مانا و جوانی لە نائاگاییم دەجووڵێت و مەوداكانی بیركردنەوەی خۆم لەگەڵ مەوداكانی چێژی گوێگر سەرچاوەكانیان تا ڕادە و ئاستی ڕێژانە ناویەك لێك نزیك نابێتەوە.

لە 15/9/1985: (دەزگای ڕۆشنبیری و بڵاوكردنەوەی كوردی) نووسینگەی هەولێر، كە: (مەحموود زامدار) بەرپرسی بوو، كۆڕێكی شیعر خوێندنەوەی بۆ شاعیران: (فەرەیدوون عەبدول بەرزنجی و قوبادی جەلیزادە و ئیسماعیل بەرزنجی و محەمەد حوسێن هەڵەبجەیی و من) لە هۆڵی بەڕێوەبەرایەتی ڕۆشنبیری جەماوەری هەولێر ڕێكخست، من شیعری: (دابارین)م تێدا خوێندەوە. (حوسێن عارف) سەرنووسەری گۆڤاری (كاروان) بوو، دوای تەواوبوونی كۆڕەكە ئەم گەورەییەی نواند و بە بزەیەكی باوكانەوە شیعرەكەی لێ وەرگرتم و لە ژمارە (43) گۆڤاری كارواندا بڵاوی كردەوە. ئامۆژگاریشی كردم، شێوازی شیعر خوێندنەوەم باش نییە. ئەم ئارەزووە لەناخی خۆم بمرێنم، كە لەبەر میكرۆفۆن دەربكەوم و بناسرێم. پێی گوتم: میكرۆفۆن بۆ گۆرانیبێژ سەكۆی تاقیكردنەوە و خۆپێشكەشكردنە، تۆ شاعیری و بەرەو شیعری جیهانبینی و تێڕامان دەڕۆی. لەم چوار شاعیرەی تر، كە شیعریان خوێندەوە جیابووی. لەم باروبوارەدا زمان و شێوازت بۆ هونەری جۆراوجۆر و قووڵبوونەوە دەوڵەمەند بكە، بەردەوامبوونیش بۆی سەلماندم ئەو چوار شاعیرە وەك سەرەتا و لە یەك شوێنپێ مانەوە.

دوای ئەم گەورەیی نواندنەی هەمیشە وەك داهێنەرێك و مرۆڤێكی گەورە تەماشام كردووە و ڕێز و شكۆیە لە نێوانمان بەردەوامی هەیە.

شیعر شوێنی ڕاستەقینەی گرتووە. چڕبوونەوەی چێژی كۆمەڵگای كوردیش لە شیعردا بووەتە ناوەند. هیچ هونەرێكی دی هێندەی ئەم بەشە پەروەردەی چێژی كۆمەڵگای نەكردووە. هەندێك خورپەی بزربووی ناخ هەن، ڕەگەزەكانی دیكەی ئەدەبی نایدۆزنەوە. تەنیا شیعر لەباری دەروشانەوەیدا دەتوانێت بیاندۆزێتەوە. نووسین و هونەر ئاراستەیان بەرەو ژیان و چێژە، بەڵام كردەی داهێنانی پێتی، ستایشی ژیان نییە

لە پێناوی چێژدا، تێڕوانینی نوێ لەبارەی ژیان و چێژ دەخوڵقێنێ و دەیکاتە قەناعەتی مرۆڤ، مرۆڤی نوێبەخش و بەخشندەش ڕازەکان دەدۆزێتەوە.
سەنگەك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوژێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوەن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزێکێین.

تێپەڕاندن

بە هیچ شێوەیەك بڕوام بە تێپەڕاندن نییە، بگرە بڕوام بەگەڕان و جیهانبینیی جیاکار هەیە. تا ئێستاش نەمتوانیوە بڕوا بەوە بهێنم: (نالی)، (باباتاهیر)ی تێپەڕ کردووە، هەروەها: (گۆران) جەستەی شیعری کلاسیکی بەتەواوی جێهێڵاوە. ئەمەمانیش خاڵی جیابوونەوەی ڕەهامان لەگەڵ نەوەی پێش خۆماندا نابێت. دەقئاوەزانییەکی بەهێز لە نەوان هەموو نەوەکاندا ئاشکرایە و لەوانەی دوای ئەمەمانیش بەردەوامی دەمێنێت. وا دەبینم هەر ڕۆژ و ڕۆژگارێك جیهانبینیی خۆی بەسەر کەسی خاوەن جیهانبینیی ڕۆشنکار و هەمای هەمەچەشن دەسەپێنێ. وەك چۆن هەموو وەرزێك بە فراوانی سەیری ئاو و هەوای تایبەت بەخۆی دەكات و دەیسەپێنێتیش، ئەم ئاو و هەوایەش کەم و زۆرێك كاریگەری بە بارستی خۆی بەسەر نەشونمای درەختەکان جێدەهێڵێت. ئەوەی تێبینیم کردووە نەوەی پێش ئەمە ستوونی ژیانیان هێنایە ناو شیعر و ئەزموونیان کرد. ئەمە ستوونی و ئاسۆیی و بازنەیی ژیان و خەیاڵ و خەونمان هێنایە ناو شیعر و فراوانتر ئەزموونمان کرد و درەوشاوە و دەوڵەمەندتر ناساندمان.
نەوەی دوای ئەمەش کۆمەڵێك جیهانبینیی زیاد دەكەنە سەر قۆناغی شیعری ئەمە. ئەمە یاسای ژیانە و دەبێت قبووڵمان بێت. قبووڵکردنی ئەم هەقیقەتە ناوەندەکی چەسپاوە لە بڕوابەخۆبوون و هەقیقەت بینین و دیاردەکانی پەیوەندیدار بە چییەتی بوونەوە.
پرۆژەی تێپەڕاندنم نییە، زیاتر خەوندیدەی پێکهێنانی هەڵ و هەماکانی خەمم، شیعریبوون سیمای ڕوونی گشت نەوەکانە و شانەیەکی زیندووی زۆر قووڵە لە جەستە و پێکهاتەی مرۆڤدا.
دەقئاوەزانی دەتگەیەنێت بە فۆرمی ڕۆشنبیری و بیرکردنەوەی چالاك و دەتدرەوشێنێتەوە. ئەگەر ڕۆشنبیرییەك دەقئاوەزانی لەگەڵ گیانی بەهێزی ڕۆشنبیریی دنیا نەهێنێتە ئاستی هەست پێکردن، نەیتوانیوە لە پەیوەندی و گفتوگۆ و بیرکردنەوەی ئەوانی دیکەدا، ببێتە کەسایەتییەك: بتوانێت زانستی ژیان کۆ بکاتەوە. ڕۆشنبیرییەکیش نەتوانێت ببێتە کەسایەتییەك. زانستی ژیان کۆ بکاتەوە، لەناو ڕۆشنبیریی دنیادا خەیاڵی باش بەڕێوە نەچووە.
لە بەرزبوونەوەی هەڵی هونەری دەتوانێت لەناو ڕۆشنبیریی دنیا

نیشتەجێ بێت و لە گەڕان بۆ بنەڕەتیش چالاك و بەرهەمدار بێت، خەسڵەت و ئاسۆی خۆبوونی بدۆزێتەوە. چرکەساتی ئاسۆی خۆبوونیش، چرکەساتێکی گەرم و ئاسوودە و چڕە لە ژیاندا.
سەنگێك هەیە ناوی م□□ژوو، ه□مووم□ان وەك شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

بەهرە

لە دامێنی هەر دەقێکم، مێژوویەك تۆمارکراوە، بڵێی بڕوام بەوە هەبێت نووسین هەڵچوون و کاتی تایبەتییە، یان بەهرە و سرووش ماوەیەکی دوور و درێژ بەردەوام بەشدار و هاوکارم بن لە نووسینی بەشە پێکهێنەرەکانی دەق. لەو تەمەنەی نووسینمدا، کە نزیکە چارەگە سەدەیەکە بەکامی دڵ لەناو سنوورەکانی لە هاتوچۆدام، ژیان هاندەر و هۆکاربووە بۆ وزەی خرۆشان. ڕاوی چەند دەقێکم کردوون، ئەوانەی نووسیویشمن هێشتان لە نووسینیان تەواو نەبوویمە و نەگەیشتووم بەدوا داڕشتنیان. بڕواشم وایە بەهرە و سرووش کار لە ئامادەبوونی نووسەر دەکەن بۆ کەشی خرۆشان، بەڵام وەك هاندەر و هۆکار و خورپەیەکی شاراوە نەك شتێکی بنەڕەتی و تەواوکاری بنیادی بەردەوامی نووسین، لە نووسیندا زیاتر تێڕامان و خەون و ئێستێتیکای ویژدانی، بە پلەی یەکەم کاریگەری و بەشداریی بەردەوامیم دەدەنێ. ناخی وریام ئامادەی بنیادی بەردەوامیی نووسین دەکەن.
سەرەتاکانی نووسین لە هۆشیاری و یاداشت و خەونمدا ئامادە دەبێت. چاوەڕوانی کەشی نووسین دەکات. لەوانەیە ئەم کەشە چێژبەخشە شکۆ و بەهرە و سرووشی نووسین بێت و بنەماکانی بەڕێوە ببات، کە ژیان و سروشت و دڵبەر وەك تۆیەکی گەردوونی ببینێ و مامەڵەی ئێستێتیکی لەگەڵدا بکات. تا ڕادەیەکی زۆر باش نووسین پێویستی بە ژیری هەیە، تا دەستت بەسەر ئامرازە هونەرییەکانیدا بشکێت، ئەفسانە و ئەفسوونی نووسین بەهۆی بەهرەیەکی پەروەردەکراودا بەجێ بهێنێت.
سەنگێك هەیە ناوی م□□ژوو، ه□مووم□ان وەك شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

خوێنەر

لەناوەوەی خۆم، بە بۆچوون و تێگەیشتنی زاهیدێك ژیانم هەڵبژاردووە و بە چاوی دەمار و خوێن و پشت سەیری تەواوی شیعری کوردی دەکەم، شیعری: زمان و ئێستێتیکی و مرۆڤدۆستانەشم خۆشدەوێت، شیعر وەك توانا و ئەزموون هەڵگری وزەی ژیانە. لەناو شیعریشدا ژیان دووچاری ن□س□ر□وتن و هەندێك جەنگی پێویستی کردووم. بوێری□کانی

ڕووبەڕووبوونەوە بەرانبەر ئەو مەترسییانەی لە لەناوچووندا دەبن بە هەست، کتێبی دەگم□ن. هەوڵ دەدەم تێیان بگەم، دواجاریش بیانووسم، ئەو ژیانەم لا جوان و پەسندە، هەست و خەون لەناو دەقی شیعریدا دەیکەنە ئاماژە و ئاخاوتن. لە ئاخاوتندا ل□ خ□ی هاوبەش نزیك دەبینەوە، یان دەگەین بە وەڵامێك بۆ ئاخاوتن. خەون و یادەوەری لە سێبەریدا بە یەکتری دەگەن و دەبن بە واقیعێك لە واقیعەکانی بوون. لە نێوان پەسندکردن و ڕەتکردنەوەی خوێنەرانی هۆشیار و خوێنەرانی ئاساییدا، نووسین لەکوێ خۆی دەدۆزێتەوە. جیاکاریی نێوان خوێنەری زۆر و خوێنەر ئاشکرایە. قۆناغی شیعری کلاسیکی کوردی پڕ خوێنەرە، بەڵام خوێنەری نییە.
ئەو مشتومڕە لە نهێنیی ئەو دەقانەدا بە دەست دەکەوێت، وەك سەرچاوەی چێژبەخش پ□و□یستمان بەخوێندنەوەیانە. پەیوەندییەکی دڵخۆشکەریان لەگ□□ م□ووچڕك و تەزوو و خورپەی شاراوەی ناخ پ□کده□ناوە.
من یەك ب□ باری خۆم، کە پەستی دامدەگرێت و لە هەموو دنیا بێ ئومێد دەبم پەنا بۆ دیوانی: مەحوی، یان دیوانی: حاجی قادری کۆیی، یان دیوانی: گۆران، یان دیوانی: دیلان، یان کۆشیعری: ئەحمەد تاقانە… تاد، دەبەم. لە شیعری کوردیدا ئەمانە نموونەی دەگمەنن. ئامادەم دەکەنەوە بۆ گرنگیدان بە هەموو بوارەکانی ژیان، یان دەگەمە فۆرمی گەیشتن بە هەموو شتەکان و ناخی خۆم. هەر هەموو ئاستێکیش ڕێز لە ژیان دەنێت و هەوڵی بەرەو پێشەوە بردن و گەشەسەندن و بیرکردنەوەی باشتر دەدات، ه□ر□□کیش بە تێگەیشتنی خۆی چێژی لێ وەردەگرێت. نووسەریش لەسەر بنەما و فراوانبوونی مەوداکانی زمان و هێشتنەوەی بە زیندووێتی ئەو متمانەیەی دەبێتە خەونێکی بەدیهاتوو، لە خەونەوەش دەست پێدەکاتەوە. من خەونم هەیە، لە خەونەکانمدا دەست پێدەکەمەوە و دەچمە ناو مەوداکانی بیرکردنەوە و نووسین.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵد□ بزڕکێین.

وشە

وشەی: خەون و منداڵی و مردن، بێئاگاییم دەجووڵێنن و لام دووبارە دەبنەوە، دەبێت لە پەرەسەندنی خۆیاندا قسەم لەبارەیانەوە هەبێت و چوارچێوەیەکیان بۆ بگرم، فەزا و ڕەگەزی ئەم وشانە دیدگای منیان دیل نەکردووە، زیاتر بەلای خۆیاندا بەکێشیان کردووم. لەناو مندا ڕەگیان وریایە و بەگەشەکردنم ناساندوون، کەشوهەوان بۆ ئەزموونی خەونیم، لە شیعردا ئیلتیزامم بە فەزای بوونەوە هەیە، نەك فەزا و ڕەگەزی هاندەر و هۆکار. بوون لە دەقدا دەبێتە شەپۆلی مانا و

جوانی و شیعریبوون. شیعری من مەبەستی مێژوویی تێدا نییە. داڕشتنێکی بوونی و گەردوونی و خەونییە. کار لەناو خەون دەکەم بۆ دروستکردنی جیهانبینی، خەون و منداڵی و مردن پرسیاری ئەزەلین، نەکراوە وەڵامێکی ڕەها بۆ پرسیارەکانی ئەزەلییەت بدرێنەوە، هەر وەڵامێکی دەبێتەوە کەمەڵێك پرسیاری دیکە بۆ ئازادکردنی واقیع. دووبارە نیاز و کەڵکەڵەی گەڕان و دۆزینەوە گەرم دەکەنەوە، دەمانخاتە بەردەم ئازادیی دەربڕین و هۆکاری گەڕاو، خەون و خەیاڵ و توانا و ئەزموونمان دەجووڵێنێت، دەکرێت ئەم پرسیارە دوابخرێت بۆ دوای کۆتایی زەوی، یان دوای دۆزینەوەی بزەی مۆنالیزا و بەختیاری تا هەتایی، بڕوا بە بەختیاری تا هەتایە، کاریگەرترین و بەپیتترین ناوەرۆکی مێژووی گیانی پێکهێناوە.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

لایەنگر

بەلامەوە گرنگە هەموو ئاستێك ببێتە لایەنگری دەقەکانم، یان نا. بەهای دەربڕینی ئازاد شوێنی نووسینی لە جیهان دۆزیوەتەوە، بۆ تەواوی مانای ئازادی، ئازادیم لە جۆری بیرکردنەوە و هونەرە جوانەکان و چێژی نووسین بۆ خۆم دابین کردووە، ئازادی لەناو هەستیاریی نووسین دەتوێنمەوە، کەسی دووەمیش بەهەمان ئازادی بەڕێوە دەچێت. منی وەك نووسین بەلاوە گرنگە، یان نا. ئەو قەناعەتیشی لا وێنا دەکەم بە هەموو توانای گیانی و هێزی ئەقڵیمەوە ئاماژەکان بە دەربڕین و ناوەندی بەرهەمهێنان بگەیەنم، بارێکی گیانیش لەناوەندی نووسین چێژی هاندانم دەگەیەنێتە پلەی توانەوە و تێکەڵاوبوون بە زەرەیەك لە شتەکان. هەوڵیش دەدەم ژیانی چێژدار و بەجوانی پەیوەست بخزێنمە گیانی گەردوون و ئادەمیزادەوە. گەردوون و ئادەمیزادیش بگەڕێنمەوە باری یەکەمین فەین. ئێستێتیکای هاوبەش و ڕۆشناییەکانی ناو دەق دەکەمە هونەری لێکدانەوە و تێگەیشتن بۆ پەخشکردنەوەی ڕۆشناییەکانی خەیاڵ و ئەندێشەی وەرگر. وابەستەی کلتووری پڕ چالاکیی کوردیم، ئەو کلتوورەی پەیوەندیی بەهەر هەموو کۆمەڵگاوە هەیە. بەرهەمی هۆشمەندییەتی، کەواتە: ئەمە ناوەرۆکی گشتیی کلتوورین. تێکۆشانێکی سەخت دەکەم، ناوەرۆکێکی دەوڵەمەند و بە پیت و فڕە بم.
کلتوور بەو بارە زیندووەی خوڵقاندوویەتی، بەناوبانگترین جۆری دەربڕینی ڕۆشنبیرییە. تا پاشەڕۆژێکی دووریش هەر بەو شێوە چالاکەی دەمێنێتەوە. مامەڵەی من لەگەڵ نووسیندا مامەڵەی ئیماندارە لەگەڵ خودا و سەرچاوەش دەبنە پرسیار و گفتوگۆ، پرسیار

لە چییەتی بوون و نەبوون و شوێنەزا و گەردوون. دواجاریش دەمەوێت بزانم ئەو دۆزینەوانە چین، کە پێیان گەیشتووم، پرسیار و گفتوگۆمان چۆن بوونەتە یەکانگیربوونەوەی ئاسۆکانی ناوەند و نووسینیان لێوە درێژ بووەتەوە.

سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

شێواز

جوانی لە سادەیی و قووڵبینییەوە دەخوڵقێت. لێڵیش شتە سادەکان لەناو دەبا و دڵی جوانی تێدا هێور ناکرێتەوە، شتە جوانەکان بە سادەیی د□ترن. لە بەشێك لە بەرھەمی هەشتاکانم لە بنیادی قووڵی تەمومژدا کارم کردووە، تەمومژ لە ئەنجامی جوانیی زمان دروست دەبێت، لێڵیش لە ئەنجامی بنیادی ڕووکەش و هەڵەی زمانەوە.

نموونە: بێزمانێك، واتە: لاڵێك دەچێتە لای مرۆڤێك، داوایەك دەخاتە ڕوو. بێزمانەکە لای خۆی مانا و لێکدانەوەیەکی بۆ داواکەی هەیە و دەزانێت چی دەوێت، بەڵام لەبەر ئەوەی ڕوونیی زمانی نییە. ناتوانێت داواکەی لە بەرانبەر بگەیەنێت.

شاعیر هەن ڕوونیی زمان و جیهانبینییان نییە. لە دەروون و هەستی یەکئاستیی خۆیان مانایەکیان بۆ نووسینەکەیان داناوە، بەڵام ناتوانن ئەم مانایەیان بە شێوازێکی ڕوون لە بەرانبەر بگەیەنن، لێڵی ئەم نەگەیشتنەیە. ژیان خۆی پڕە لە شێوازی گۆڕان و جموجووڵ و هاندان و هۆکار، تەنانەت ڕەنگی سروشتیش گۆڕان لە خودی خۆی پەروەردە دەکات. درەخت لە پارچە زەوی□ی□کی بچووکدا کەشوهەوای نەشونما وەردەگرێت، هەموو ساڵێکیش گەڵاکانی خۆی لەناو دەدا و هێمای ڕوون و شێوازی گەڵا نوێیەکانی دەکاتە کردەیەکی ڕاست. یەك شێوازیش لە ئەزموونی خ□ندیدە و وێڵی دۆزینەوەی ژیانی بە پیتدا، دەسەڵاتدار نابێت. مانەوە و کارکردنیش لەناو شێوازێك ڕایەڵ و تانوپۆی داهێنان هەڵدەوەشێنێتەوە، هەموو سەربەخۆیی و دەسەڵاتێکی کەلکێشیش زەوت دەکات، گیانی بەردەوامبوونیش داد□ز□نێت. ئەو شێوازەی لەناوەڕاستی هەشتاکانەوە ئەزموونم کرد، هەوڵم دا لەو ئەزموونەدا کار لەناو مانای زمان بکەم و مانای نابەت بمرێنم.

ئەزموونێك بوو، ویستە هونەری و کەلکێشییە زمانەوانییەکانم تێیدا پێشکێش کرد. دوای ئەم پێشکێشکردنەش خواستی گۆڕان لەناوەوە هەژاندمی، هەستم کرد کارێکی دیکە هەیە بۆ کردن، دنیایەکی دیکەش هەیە بۆ بینین و شێوازی ژیان. کاتێك ڕێگا بەخۆم دەدەم ئەزموونێك واز لێ بێنم و سەرگەرمی ئەزموونێکی دیکە بم، دیارە وەك ئەزموون گەیشتوومەتە دوای ئاستی و لام تەواو بووە، ئەگەر لەناویشیدا

بمێنمەوە دووچاری خۆدووبارەکردنەوە و پێکوتە دێم،
خۆدووبارەکردنەوە و پێکوتەش کەشی نووسینم ل□ بەرچاو دادەخەن، لەو
باروبوارەدا هێزی خود و ڕستە کاریگەرەکانی مر□قی نوێبەخشیش بۆ
جوانی و ژیان، بێ کاریگەر دەبن.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوڵێنێت، بۆی
دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

ڕاگەیاندن

ڕاگەیاندن کەناڵ و ناوەندێکی خزمەتگوزارە بۆ کردەی ڕۆشنبیری.
لەناو ڕۆژنامەوانیی کوردیدا گەیشتووم بە ئەزموونی بەپیتی زۆرێك
لە نووسەرانی کورد و سوودمەند بوویمە بە بیر و بۆچوون و
فۆرمەکانیان. لەلایەکی دیکەشەوە هێندەی لە بەشێك لە ڕۆژنامەوانی
بە ناهەق ل□ بارەی منەوە نووسراوە، هێندە بەهەق ل□ بارەی
ئەهریمەنەوە نەنووسراوە. سەرەڕای ئەمانەش ب□ بێ هیچ هۆیەك بە
مەبەست و هەڵەی دەستئەنقەست ناوم لە لێکۆڵینەوە و چاوپێکەوتنە
ئەدەبییەکان دەسڕنەوە. بەشێك لە ڕۆژنامەوانیی کوردی هەوڵی تێدا
دراوە هەقیقەتی شیعری من بشێوێنێت. لە ڕۆژگاری ژیاندا ئەوانەی لە
چێژی باوخوازەوە تەماشای ڕستە کاریگەرییەکانی ژیان دەکەن
تاوانکارن، نوێبەخشەکانیش قوربانیی ئەو هێزە باڵادەستانەن، کە
تاوانکاران دەجووڵێنن و ئامادەیان دەکەن بۆ بەجێهێنانی مەرام و
تاکتیکە سیاسی و شکستە ئەدەبییەکانیان، دیمەنە سادە و
کاریگەرەکانی ژیان وەردەگرم بە تێکەڵاوکردنی فۆرمەکانی گەیاندن
چەند ئاستێکی زمانەوانیی شیعریبوونی تێدا دەکەمە ستوونی
تایبەتکردن و درەوشانەوە. وەك دەقی بە ئەدەببوو دەیخەمە بەردەم
کۆمەڵێك نیشان و پرسیار، شتە سادەکانیش بەردەوام لە سرووتی
تایبەتی و دانایی لەناو خوڵقاندنی نووسین زانیاریی ویژدانی و
گەرمایی هەستەکانن. بوونمان لەناو خۆیاندا لەپێناو ژیان و
جیهانبینییەکی باشتر بەرجەستە دەکەن، تا لە ژیان کاریگەری و
کردەوەی خۆیان نیشان بدەن.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوڵێنێت، بۆی
دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

تێڕامان

بێدەنگی لە قووڵایی نەزانراودا پەیوەندیی دیکە لەگەڵ ژیان و بوون
و گەردوون دەدۆزێتەوە، پەیوەندییە ساردبووەکانیشی لەگەڵ واقیع
زیندوو دەکاتەوە. هەندێك شت لە واقیع وەردەگرێت، لە بیرکردنەوەی
ڕێکی دەخاتەوە و ئامادەی گوتنی دەکات. پێکهاتەی سرووتی کەسایەتیم
لە نیشتەجێبوون لەسەر زەمین بۆ خۆ گونجاندن لەناو سەرچاوەکانی

ژیان وا هەڵکەوتووە. ئاخاوتن لەناو دەق دروست دەکەم. لە قسەکردندا خودی ئامادەکراو دێتە پێشەوە، لە ئاخاوتنی ناو دەقیش ئەفسانە و ئەفسوونی خودی وریا و هۆشمەند. ئەگەر زۆر بدوێم، تێڕامانی ناوەوەم دەکوژێت و بنیادی ئامادەبوونی بەردەوامیی نووسینم دەشڵەژێ، ئەفسانە و ئەفسوونی خودیشم بەتاڵ دەبێت. زۆر دوان تەنیا بە کەسی سیاسی گونجاوە، باروبوار بە گفتوگۆ لەگەڵ ئەویدی دروست بکات، نووسەریش باروبوار بە تێڕامانی تاکییەتی و هەستەکانی خۆی دەستەبەر دەکات. خۆم بە تێگەیشتن لە کرۆکی ڕۆژگار و بێباکی گرتووە، پرۆژەکانم بەهۆی زمان و ئەفسانە و ئەفسوونەوە پەرە پێدەدەم، نازانم ئەوەی نووسیومە باشە، یان نا. بەڵام بەو ڕاستییە گەیشتووم پێویستە لە هەوڵی تێڕامان و بێدەنگی بەردەوامبم، کە دەقی بێگەرد بێدەنگییەکی بەردەوامە.
بێدەنگی لای من مانا قووڵەکانی خەون و گەردوون ئاگادار دەکاتەوە و پرسیاری ژیان و بوونی هەیە و دەیکات بە توانا و ئەزموون.
سەنگێك هەیە ناوی مێژوو، هەموومان وەك شیر دەکوڵێنێت، بۆی دەردەکەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕکێین.

گفتوگۆ

هەمیشە خۆم لە گفتوگۆ و دیمانە ڕۆژنامەوانییەکان بەدوور گرتووە، ئەو دەسکەوتانەی لە بار و بواری شیعرەوە بە دەستم هێناون، دەکرێ بکرێنە جێگرەوەی هەموو گوتن و نووسینێکی دیکە. هیچ نیازێکی گوتنیشم نییە لە دیمانە ڕۆژنامەوانییەکان بیکەم بە ناوەندی دەربڕین و درکاندن. هەموو ساتێ هۆشیاری و نهێنی و هەستکردنەکانی ڕایەڵ و تانوپۆی نووسینیان چنیوم، لە هەناوم خۆیان ڕاپسکاندووەتە دەرەوە و لە دەقەکانم درکاندوومن. خۆ تەرخانکردنیشم بە بەرهەمهێنانی دەق بەلاوە گرنگ و ناوەندە. دەق بنەمای پێوەندییەکان جوان و فراوان دەکات، فۆرمەکانی دەروونیش دەگۆڕێت. سەرەتا شتە گشتییەکان دەدۆزمەوە. دواتر گیانی بزێوی شتەکان دەنووسمەوە و هەستی تێدا دەخوڵقێنم.
نووسین و قسەکردن لەبارەی شیعر بە کردەی دۆزینەوە تێناگەم، زیاتر گواستنەوە و گەیاندنە. هەوڵ دەدەم خۆمی لێ بپارێزم، لەگەڵ ئەوەش لە هەموو بابەتێك پتر، تامەزرۆی خوێندنەوەی دیمانە ڕۆژنامەوانییەکانی شاعیرانی بە ئەزموون و ژیننامەی کەسایەتییانم.
تێڕوانین و زۆر وردبوونەوەش لە شیعردا دەمانباتەوە بە سەردەمی لەدایکبوونی یەکەمین مرۆڤ. نووسین ناتوانێت لەبارەی یەکەمین مرۆڤ ڕستەیەك، تەنیا ڕستەیەك بەهێز بکات، تەنیا لەرزەی گیان دەتوانێت لەناویدا وردبێتەوە و بگات بە باری تێڕامانی یەکەمین مرۆڤ.

سـەنگێك هەیە نـاوی مێـژوو، هەمووومـان وەك شیـر دەكـوڵێنێت، بۆی دەردەكەوێت چەندمان هەوێن دەبین و چەندیشمان هەڵدەبزڕكێین.

ڕەخنە بزوێنـەرە *.. بەختیار محەمەد

ڕەخنەگر ئەو كەسەیە، كە ڕەخنە دەگرێ: نەرێنیی دەردەخا و ئاماژەش بۆ ئەرێنیی دەكا.
ئیشی ڕەخنەگر نییە ستاییش بكا، بەڵكو ڕاستیی باس دەكا.
ڕەخنە هەمیشە لۆژیكی لەگەڵدایە، نەك سۆز و هەوا و هەوەس (واتە نەك لایەنگریی).
ئێمە بۆیە ڕەخنە دەگرین، تا ڕاستیی بڵێین؛ ڕەخنە بە دوای ڕاستییدا وێڵە. ڕەخنە كرۆكی ڕاستییە.
ڕەخنە كەڵەكەكردنی مەعریفەیە: لە كوێ ڕەخنە هەبوو، لەوێش مەعریفە لەدایك دەبێ. هیچ مەعریفەیەك بە بێ مامانی ڕەخنە لەدایك نابێ. لە هەموو كۆمەڵگە دواكەوتووەكاندا ڕەخنە غائیبە، بۆیە مەعریفەش (فیكر و فەلسەفە و زانستیش) غائیبە.
ڕاستییەكەی ئەوە نەزانەكانن، كە ڕەخنەیان قبووڵ نییە.
ڕەخنە ئامانجی هەیە: ئامانجی هۆشیاركردنەوە.
ڕەخنە قبووڵ نەكردن بنەمای دیكتاتۆریەتە.
ڕەخنە جەنگە دژی عەقڵیەتێكی داخراو؛ ئەوجا لە هەر بوارێكدا بێ.

ڕەخنە ڕەتكردنەوە نییە، بەڵكو دان پێدانانە.
ڕەخنە برادەرایەتی، خزمایەتی، هاوڕێیەتی، هاوسیێەتی، حزبایەتی… نازانێ. ڕەخنە بڕوای بەو پەندە (ئیدیۆمە) كوردییە هەیە، كە دەڵێ: ((حەق ڕەقە))؛ بۆیە ئەوەی حەقانی بێ ڕەخنە قبووڵ دەكا، بەڵام ئەوەی حەقانی نەبێ ڕەتی دەكاتەوە. ڕەخنە سەلماندنی ئەم حەقەیە (ڕاستییەیە)، بۆیە ڕەخنە ڕەتكردنەوە نییە، بەڵكو دان پێدانانە بەوی دیكە: بەوی دیكەی دەق و كەس و بابەت… لە چێوەی حەقانیەت و حەقیقەتدا.

وەك گوتمان، ڕەخنە پێوەندی بە ناسیارەتی و برادەرایەتییەوە نییە. ڕەخنە پڕۆژەیە: پڕۆژەیەکی مەعریفییە. بناغەکەی عەقڵ و لۆژیکە. ڕەخنە ئەگەر خاترانەی تێدابوو، ئەوە لە جغزی ڕەخنە دەچێتە دەرێ و دەبێتە موجامەلەی کۆمەڵایەتی. ئێمە ڕەخنە لە دەق، لە کارێك، لە ڕەفتارێك… دەگرین؛ واتە بە بۆچوونی خۆمان کەموکووڕییەك دەستنیشان دەکەین، بۆیە ڕەخنە نابێ شەرمن بێ، بەڵکو دەبێ ئازاد و بوێر بێ. ڕەخنە گەڕانە بە دوای ڕاستییدا، کەواتە دەبێ بێباك بێ لەوەی ئاکامەکەی چی دەبێ (هەڵبەت ئەوەی لە توانادایە). نابێ ڕەخنە باکی بەوە هەبێ، کە فڵان و فیسار (با هاوڕێشی بن) لێی تووڕە و نیگەران دەبن؛ چونکە ڕەخنە لە سەرووی هەموو پێوەندییەك و هەموو بەرژەوەندییەکە؛ مادەم ئامانجەکەی نیشان دانی حەقیقەتە، بەهای حەقیقەتیش لە هەموو شتێك گرنگترە.

دەبێ فێربین ڕەخنە بگرین! ڕاشکاو و ڕاستگۆ بین لەگەڵ یەکتر! ڕووبەڕووکار بین، نەك پاشملەکار! ئەوەی ژیان دەگۆڕێ ڕەخنەیە، نەك موجامەلەی پڕ لە درۆ. دەبێ فێربین ڕەخنە لە یەکتر قبووڵ بکەین! ئەمە کرۆکی دیموکراسیەتە. فێربە ڕەخنە لە خەڵك بگرە و بۆ خۆشت ڕەخنەت قبووڵ بێ، کە لێت دەگیرێ.
نابێ پێمان ناخۆش بێ ڕەخنە لە ئایینەکەمان، لە بیروباوەڕمان، لە دەقەکەمان… بگیرێ (پێشمان ناخۆش بوو، بە ڕەخنە وەڵامی بدەینەوە، نەك بە جنێو و کاری توندوتیژی و بە تیرۆر). ڕەخنە گۆڕان و بەختەوەری بەدی دەهێنێ، نەك ئاژاوە و قیامەت. ڕەخنە پێوەرە بۆ ڕاستگۆیی. هەر کۆمەڵگەیەك ڕەخنەی تێدا نەبوو، کۆمەڵگەیەکی دواکەوتوو و درۆزنە، پڕە لە ڕیاکاری و دووڕوویی.

هەموو کەسێك حەز دەکا ستایش بکرێ، نەك ڕەخنەی لێ بگیرێ؛ بەڵام ستایش هەندێ جار درۆی تێدایە، بەڵام رەخنە ڕاستیی. ئێمە باسی ڕەخنەی ڕاستەقینە دەکەین، نەك ڕەخنەی ساختەکار؛ بەڵکو ئیشی ڕەخنە ئەوەیە، کە درۆ تێك بشکێنێ. ڕەخنەگر سیفەتی ئەو جەنگاوەرەی هەیە، کە لە بەرەی پێشەوەی جەنگدایە؛ بۆیە ڕەخنە جەنگە لە دژی هەڵە. لێرە قسەیەکی سەرنجڕاکێشی (گۆستاڤ لۆبۆن) م دێتەوە بیر، کە دەڵێ: ((هەڵە هۆکاری سەرەکی پەرەستاندنی ژیانی گەلانە، نەك ڕاستیی)).(*)

ئەوە ڕاستە ملانێی نێوان هەڵە و ڕاستی داینەمۆی هەموو پێشکەوتنێکە. لە فەلسەفەی هیگڵ و مارکسیشدا ئەمە پێی دەگوترێ: ((یاساکانی دیالیکتیك)). واتە یاسای نەفی نەفی و یاسای یەکیەتی دژەکان، کە سەرچاوەی پێشکەوتن و گۆڕانکارییەکانە.

(*) غوستاف لوبون, سيكولوجية الجماهير, ترجمة احمد حايك (الطبعة الثالثة: مايو – ايار, 2021), ص 145

بەختیار محەمەد

وەڵامی گۆڕان عەبدوڵڵا بۆ ڕۆژنامەی ڕووت سەبارەت بە هەڵبژاردنی پەرلەمانی لە هەرێم

ڕووت:
زۆر لە لیستەکان باس لە جیاوازی ئەم هەڵبژاردنە دەکەن لەوانی پێشووتر، وە بەزۆری باس لە تێکشکانی زۆرینەی ڕەهای کورسیەکانی پەرلەمان لەلایەن (پارتی)ـیەوە دەکەن، بەهۆکاری جۆراوجۆر، نەمانی کۆتا، کەمی تەزویر، کۆمسیۆنی سەربەخۆ و بێلایەن و چێیکی دەنگەکان هەر لەلای سندوقەکان و ئایا ئەگەر ئەمانە وابن مانای ئەوەی دەدات، کە بەڕاستی،
ئالوگۆڕ لە سیستەمی پەرلەمانی کوردستان ڕوودەدات؟

-گۆڕان عەبدوڵڵا
ئەگەر بەرەی ئۆپزسیۆن خەیاڵێکی ڕەنگاڵەیی بۆ دەنگدەرانی نەسازێنێت، ئەی ئیتر بۆ چ پاساوێک بەشداری هەڵبژاردن دەکات! ئەوەی لە هەڵاو زەنای لیستەکان دەبینرێت و دەبیسترێت بەزۆری شێوەی حیزبەکانە وەک ناو و سیمبول نەوەک ژیان و گوزەرانی خەڵک و چۆنییەتی ئالوگۆڕکردنی سیستەمی پەرلەمانی. بۆ هەموومان ڕۆشنە و شاهێدی مێژووی سیستەمی پەرلەمانیین لە هەرێمی کوردستان کە هەمیشە ئەوەی هاوکێشەکانی بۆ لایەکداخستبێت هێز بووە، وە هێزیش لەدەستی ینک و پدک دایە و هەرگیز نەبوونە و نابنە (هێزێکی نیشتمانی).

کەمی و زۆری کورسەکانی پەرلەمان تا ئێستا نەبێتە هۆکاری گۆڕانکاری بنەڕەتی لە سیستەمی دەسەڵاتدارێتی هەرێم، بە پێچەوانەوە هێزە گەورەکان لیستی سێبەریان درووستکردووە، سیاسەت و کاری پەرلەمانتارێتییان گۆڕیوە بە پرۆژەی خۆ دەوڵەمەندکردن و بێناوەڕۆککردنی کاری سیاسی و جەماوەری. سیستەمی پەرلەمانی لە ئاستی دونیادا لە قەیراندایە لەگەڵ دەنگدەرانی بە هۆکاری میکانیزمەکەی. کاتێک دەتوانیین بڵێین گۆڕانکاری لە سیستەمی پەرلەمانی ڕوودەدات ئەوکاتەی ناو هۆڵی پەرلەمان تێکهەڵکێشکرابێت بە هێزی جادەوە. کە دابڕاوبیت لە هێزێکی ئامادەباشی جادە، کارت لە پەرلەمان لە باشترین حاڵەتدا دەبێتە بوتەی ئاو لەیەکگرتن.

ڕەوت:
زۆر لە حزبە نوێیەکان، (نەوەی نوێ)، (ڕەوتی هەڵوێست)، (بەرەی گەل)، دەڵێین ئەگەر خەڵک بایکۆتی هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان بکات، ئەوە بەقازانجی (یەکێتی) و (پارتی)یە، بۆیە پێویستە خەڵک بەفراوانی بەشداری ئەم دەرفەتە بکەن؟ ئەوە دەڵێن چی؟

-گۆران عەبدوڵڵا
خەڵک لە ١٩٩٢ بە فراوانی بەشداریکرد و ینک و پدک ی هێنایە ناو پەرلەمان، لە ساڵانێکی دواتریشدا گۆڕان و نەوەی نوێی برد. بەهاتنی گۆڕان و نەوەی نوێ چی گۆڕدرا لە ژیانی بنەڕەتی خەڵک بە غەیری دەوڵەمەند بوونی هەندێ لە خەڵکی مشەخۆر و ناشیرینکردنی هێزی ئۆپزسیۆن و بێباوەڕکردنی خەڵک بە سیاسەت!؟ بەدڵنیاییەوە بەشدارینەکردنی خەڵک لە دەنگدان لەم دۆخە سیاسییەی هەرێم مانەوەی هەردوو زلهێزەکەیە لەدەسەڵات، ئەی بردنی ئەم لیستانە بۆ پەرلەمان چی جیاوازییەک دەخاتە ژیانی خەڵکەوە بە بەراورد بە پێش هەڵبژاردن و دوای هەڵبژاردن؟ بەدڵنیاییەوە مێژووی سیاسی و پێگەی چینایەتی لیست و کەسەکان ڕۆشن بە ئێمە دەڵێت چی ڕوودەدات، هەر ئەوە ڕوودەدات کە ساڵانی پێشووتر ڕوویان داوە.

ڕەوت:
ئایا بایکۆتکردنی پەرلەمانی کوردستان، چ کات دەتوانرێت مانایەکی شۆڕشگێڕانە وەربگرێت و هەڵوێستێکی دروست بێت؟

-گۆران عەبدوڵڵا
ئەو کاتە بایکۆت مانا پەیدا دەکات کە وەک هێزێکی سۆسیالیستی لە ناو خەڵکدا خاوەنی پایەیەکی کۆمەڵایەتی و دیدێکی ڕۆشنبیت بە

بەڕێوەبردنی کۆمەڵگە. ئەو کاتەیە وشەی شۆڕشگێڕەی شکۆی بە گەڕاوەتەوە، لەوەی ئەو هەمووە ساڵە لیبراڵیزمی نوێ بە سیستماتیکی، شۆڕشگێڕی یەکسان کردووە بە هێنانی دیکتاتۆری و وێرانکردنی شارەکان. چەکەکانیان بە ناوی خەباتی مەدەنییەوە لێوەرگرتین و دوکانی گوڵفرۆشەکانیان پێپیشانداین، لە کاتێکدا خۆشیان بە کەڵەکەی بێسنووری سەرمایەکانیان دونیایان بەرەو لێواری مەرگ بردووە. کاتێک هێزبین، ئێمە هەین، کە بێهێزبووین لە زۆر بەڵێیەک زیاتر هیچی تر نیین.

ڤۆوت:
بەرنامەی سیاسی و ئابووری و ئاڵوگۆڕ لەژیانی خەڵکی کوردستان بەتایبەت کرێکاران و هەژارانی کوردستان لە هیچ لە لیستەکاندا نەهاتووە، یان زۆر بەکەمی هاتووە، ئایا بە کاریگەری ڕەوتی کۆمەڵایەتی و سوشیالیستی بەم هەڵبژاردنەوە لاوازە و گوشاری ناڕەزایەتییەکانی کوردستان بەم هەڵبژاردنەوە زۆر کەم دیارە و زیاتر مۆرکی شەڕێکی حزبی ڤووتە لەسەر کورسی دەسەڵاتی سیاسی و سەرمایە و مۆنۆپۆلکردنیانە؟

گۆران عەبدوڵڵا-
لەڕاپەرینی ١٩٩١ لەهەولێر، ئێمە وەک شورای کرێکاران چووینە پێش دەواجنی ئەحمەد ئیسماعیل بۆ قسەکردن لەگەڵ کرێکاران، کە گەشتین پێش ئێمە گروپێک بە خۆیان دەوت (چەپ) قسەیان بۆ کرێکاران دەکرد و دەیان وت (ئەمڕۆ کوردستان رزگاری بووە و دەبێت زیاتر کاربکەین چوونکە بۆ خۆمانە)! ئێمەش دەستمان بە قسەکردن کرد و داوامان لە کرێکاران کرد کە نەچنە سەر کار و داوای زیادکردنی کرێکانیان بکەن. دوو بۆ چوون بە رۆشنی پێگەی چینایەتەکان دیاری دەکەن. زۆرینەی رەهای لیستەکان مەبەستیانە بگەنە دەسەڵات، خاوەنی هیچ پرۆژەیەک نیین لە کێشەی مووچە، کار، بێکاری، پەیوەندەکانی هەرێم و سەنتەر،.. هتد هەر بۆیە لەرێی شاتە شات و دەنگ بەرزکردنەوەوە زیاتر کار لەسەر یەکتر شکاندنەوە دەکەن لە پێناوی درووستکردنی کێشی بەلاڕێدابردنی داخوازییە بنەڕەتەکانی خەڵک.

ئەمجارە لە بایکۆت زیاتر. جەمال کۆشش

بەرەی بەشداربووی هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان، تێکڕایان داوایان لەجەماوەر دەکرد، بەشداری هەڵبژاردن
بکەن، (ئەمە ئاساییە)، بەڵام تیۆری سەیریان دادەهێنا، هەندێک دەیووت، (یەکێتی) و (پارتی)، دەنگی جێگیری خۆیان
هەیە، ئەو بایکۆتە لە دەنگەکانی ئێمە کەمدەکاتەوە. هەندێکی تر دەیانوت بچن دەنگبدەن، بەکێ دەنگدەدەن بدەن، خۆتان
دەزانن بەکێ دەنگدەدەن، بەڵام لە لەرەی (نەبەرەی) دەنگی هەموویاندا، نەفرەتی جەماوەریان هەست پێدەکرد لەبەرامبەر
خۆیان و لیستەکانیاندا.

جەماوەرێکی یەکجار زۆر بێ تریبەن و بێندگە مابوونەوە، وەک چۆن نوێنەرانیان نەبوو لەنێو لیست و قەوارە
پەرلەمانییەکاندا، ئاواش سەدا و دەنگ و نوێنەری سیاسی و حزبی و لیستی نەبوو لە دەرەوەی پەرلەمانیشدا، (یان زۆر
بەکەمی)، سەرەڕای زۆروزە بەندی میدیا و هەزاران و ڕۆژنامەنووس جگە لە یەک دوو کەناڵ نەبێت، ئەوانی دی
بەتەواوی بەفەرامۆشیان سپاردبوو، بەتایبەت بەشە ڕادیکاڵە و سۆشیالیستەکەی بەرەی بایکۆت، میدیا نەیدەویست بەهیچ
جۆرێک ئەم ڕەوتە لەگەڵ پرۆسەی هەڵبژاردن تێکەڵ بکات. سیمای چینایەتی و سروشتی هەڵوەستی ئەم جەماوەرە
بەڕادەیەکی یەکجار زۆر ڕوون و بەرجەستەیە، بەش و پێکهاتە جۆراجۆرەکانی چینی کرێکارانە کە لەگەڵ حزب و
دەسەڵاتەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستاندا ناکۆک و ناتەبان.

بۆشایەکی سیاسی گەورە لەنێو فەزای هەڵبژاردندا خۆی دەرخستەوە، کە هەژارانی کوردستان هیچ بونێکی بەرجەستەی
حزبیان نییە و بێ ئالتەرناتیڤن. ئەم بێ ئەڵتەرناتیڤییە، کە سیاسەت دەبەتە بابەتی هەموو دانیشتوان و نزیک لە ژیان و
پرسیار لەسەر دەسەڵاتی سیاسی و چارەنوسی ئاڵوگۆڕ دەکرێت، ئەوەندەی دی چینێکی گەورە نامۆبوون لە پرۆسەکە و
هەستیان دەکرد، دەست و دەم بەستراون، وە تایبەتی تر زۆر خنکێنەر و غەمگین (کەئیب) بوو بە هەموو ئەو هەڵسوڕاوە
کرێکاری و کۆمۆنیستانەی کە کەمپینی بۆرژوازییان دەبینی، چ کۆنەپەرستییەک و چ هەسەیەکیان ناوەتەوە. ئەم ڕۆژانە

تەواو دەبن، بەڵام، وە بەڕاستی ئایندەی دوای هەڵبژاردن و پێکهێنانی حکومەتی هەرێمی داهاتوو، شایانی بیرکردنەوەیەکی زۆر جددییە.
ئەزموون و تاقیکردنەوەکانی خولەکانی پێشووتری پەرلەمان، ئەگەر بۆ بۆرژوازی و حزبەکانی مایەی دەرس و فێربوون بێت، بۆ حزبی کرێکاران و چینی کرێکاریش هەروایە. خاڵێکی یەکجار گرنگ لەم پەیوەندەدا، ئەوە نییە، کە تاچەند دەتوانین پەرلەمانیش وەک فورسەتێک بۆ خەباتی ئاشکراو پێ گەیەکی قانوونی بەکاربهێنین، نەخێر بەڵکە لەگرەوی ئەوەدایە کە چۆن حزب ڕۆ نەچێتە نێو کیشە و ناکۆکییەکانی ناو خێزانی بۆرژوازییەوە، کە چۆن و بەردەوام سەربەخۆیی سیاسی و چینایەتی برەو پێ بدەین.
ئەوە ڕاستە بز ووتنەوەی کۆمۆنستی الوازە، چینی کرێکار، ڕێکخراوەی جەراجەری خۆی نییە…هتد، بەڵام خاڵی بنەڕەتی لەم کێشمەکێشە چینایەتییەدا، تیۆری شۆڕشی کۆمۆنستییە کە هەمیشە لە نێو دڵی هەلومەرجە سەخت و پێچاوپێچەکاندا پێویستە وەک ئامڕازی دروستکردنی سیاسەت و هەڵویست و حزبیەت، لەالیەن کۆمۆنستەکانەوە بەچینی کریکار بگات.
لە بایکۆت و بەرەی بایکۆت واوەتر، پڕکردنەوەی بۆشایی سیاسی بە ئاڵتەرناتیڤی کۆمۆنستی بۆ کۆمەڵگای کوردستان، ئەرکە سەرەکییەکەیە. میدیای کۆمۆنستی پێویستە ڕۆڵیکی یەکجار بەرجەستە لە نەخشاندنی ئەم سیاسەتەدا بگێڕێت.
١٦-١٠-٢٠٢٤

هەڵبژاردنی خولی شەشەم، دەروازەیەک بۆ خەستبوونەوەی هەرچی زیاتری قەیرانەکان..

نادر عەبدولحەمید

دوای ئەوەی ماوەی خولی پێنجەمی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان لە (٦-١١-٢٠٢٢) کۆتایی هات، هەردوو حزبی دەسەڵات (پارتی) و (یەکێتی) نەیانتوانی بگەنە ڕێککەوتنێک کە خولی شەشەمی تێدا بەڕێوەبەرن، و ماوەی پەرلەمانیان درێژکردەوە، بەڵام (دادگای باڵای فیدراڵی عێراق) ئەمەی بەنادەستوری دانا و (پەرلەمانی هەرێمی کوردستان)ی هەڵوەشاندنەوە و (سەرۆکی هەرێم) و (حکومەتی هەرێم)ی پابەندکرد بە ئامادەکاری بۆ هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێم لە ڕێگەی کۆمیسیۆنی هەڵبژاردنەکانی عێراقەوە.

ئەم خولەی شەشەمە کە بڕیارە لە (٢٠-١٠-٢٠٢٤) ئەنجام بدرێت، بەدوای پەرەسەندن و تاوسەندنی ناکۆکی هەردوو حزبدا دێت؛ نەک هەر لەناوخۆی هەرێمەکە لەسەر ڕاوڕووتی سەروەت و سامان و کێشەکەی سەرمایە، نەک هەر لەسەر پێشبڕکێ لە جێبەجێکردنی سیاسەتە میلیتاریستییەکانی هەردوو ڕژێمی بۆرژوا کۆنەپەرستی (جمهوری ئیسلامی ئیران) و شۆڤێنستی (تورکیا) و بەرژەوەندییەکانی ئیمپریالیزمی ئەمریکی لەناو خودی هەرێم و هەریەکە لە زۆنی ژێر دەسەڵاتدارێتی خۆیدا، بەڵکو لە دەرەوەی چوارچێوەی یاسایی هەرێمیش ناکۆکییەکانیان تەقیوەتەوە لەسەر پۆستی (سەرۆک کۆماری عێراق) و پۆستی (پارێزگاری کەرکووک).

ئەوەی کە لە هەڵمەتەکانی ئەم هەڵبژاردنەدا هەموو کەوتوونەتە پەلاماردان و ناوزڕاندنی سیاسی و تۆمەتبارکردنی یەکتری، بەتایبەتیش هەردوو حزبی دەسەڵاتدار و میلیشیایی هەرێمەکە، زۆر واوەترە لە هاشوهوش و هەرای کەمپەینی هەڵبژاردن و لە بنچینەدا دەگەڕێتەوە بۆ ئیفلاسێکی سیاسی تەمام عەیاری نەک هەر ئەم دوو حزبە، بەڵکو تەواوی بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی سیاسی کوردایەتی و پوچەڵ بوونی قەوارەی هەرێم، دوای سێ دەیە لە فەرمانڕەوایەتی ناسیونالیزمی کورد بەسەر چارەنوسی جەماوەری زەحمەتکێشی ئەم هەرێمەدا.

لە سی (٣٠) ساڵی ڕابردوودا، ناسیونالیزمی کورد نەیتوانی هەرێمەکی یەکگرتوو لەناو دەوڵەتی ناوەندی عێراقدا پێک بهێنێت، کە حزبە بورژوا ناسیونالیستەکانی کورد بتوانن لە ڕێگەی کایەی سیاسی هەڵبژاردنەوە دەستاودەستی دەسەڵاتی تێدا ئەنجام بدەن و هەر چوار ساڵ جارێک حزبێک فەرمانڕەوا بێت، ئەوەی ڕۆشنبیرانی بورژوا لیبراڵ پێی دەڵێن دەوڵەتی یاسا و دامەزراوەکان، کە بەناوهێنانی لیک بەدەمیاندا دەتەخوارێ.

ئەوەی لە واقعدا لە ئارادایە دەستبەسەراگرتنی دوو حزبی میلیشیاییە بەسەر دوو ناوچەی هەرێمەکەدا، کە دەستیان داگرتووە بەسەر سەروەت و سامانی سروشتی و بوون بە خاوەن کۆمپانیا هەرە زەبەلاحەکان لەسەر ئاستی هەموو عێراق و قۆرخی هەموو چەشنە بزنسێکیا کردووە لە بازرگانی و پیشەسازی و عەقارات و زەویوزار و گومرگی سەرسنورەکان … هەر یەکە لە زۆنی ژێر دەسەڵاتی خۆیدا.
بەم پێیە ناسیونالیزمی کورد وەک بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی سیاسی و فکری، نەیتوانیوە چینی بورژوازی کورد لەم هەرێمەدا یەکگرتوو بکات و بیکات بە خاوەن ئۆرگانێکی یەکگرتووی دەسەڵات.
لەڕووە لەم ڕوانگەوە هیچ مانایەک نامێنێتەوە بە هەڵبژاردنی پەرلەمانی بە دەستاودەست پێکردنی دەسەڵات، چونکە ئەسڵەن ئەو ئۆرگانە یەکگرتووە نەهاتەتە ئاراوە و لە ئارادا نییە تا دەستاودەستی دەسەڵاتی پێ بکرێت!
بەدڵنیاییەوە ناوەڕۆکی دەسەڵات لە هەر زۆنێکدا بورژوازییە و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان پەیوەندییەکی سەرمایەدارانەی چینایەتیی چەوسێنەرانە و زاڵمانەیە، وە سەرمایەدارانیش بەهرەمەندن لە کۆی سیستمی سەرمایەداری و ئابووری نیولیبرالیزم و بەرژەوەندییەکانیان پارێزراوە لەلایەن دەسەڵاتەوە لەهەر زۆنە بەجیا، و بە زەبری سەرەنێزەی میلیشیای حزبی.
حکومەتی هەرێم، هەر وەزارەتێکی بگری لە ناوەڕۆکدا دوو وەزارەتە، بەتایبەت وەزارەتەکانی (پێشمەرگە،دارایی،داد)، حکومەتی هەرێم یەک سەرباز و یەک پێشمەرگەی نییە، ئەوەی هەیە میلیشیای (پارتی) و (یەکێتی)ە، ئەم حکومەتە یەک کەناڵی میدیایی تەلەفزیۆنی نییە، بەڵام هەریەکێک لەو حزبانەی دەسەڵات دەیانیان هەیە. بودجە و داهات و خەرجی هەر زۆنێک جیایە، دادگا و یاسا لە هەر زۆنێک بەجۆرێک جێبەجێ دەکرێت.
جا ئەگەر وەک گریمانەیەک وادابنێین کە لیستە ئۆپۆزیسیۆنەکانی دەرەوەی هەردوو حزبی دەسەڵات زۆرینەی کورسییەکان بەدەست بهێنن، ئەوا لە باشترین حاڵەتدا دەبنە خاوەنی حکومەتێکی کارتۆنی کە هیچ شتێکی نییە، و ئەوەی هەیە بەدەست هەردوو حزبی میلیشیاییەوەیە. ئەگەر نەشڵێین ئەستەمە، ئەوا زۆر سەختە ئەم دوو حزبە دامودەزگای ئاسایش و دارایی و دادگا و … هتد ڕادەستی ئەو لایەن و حزبانە بکەن کە لە ئێستادا ئۆپۆزسیۆن واتا نەیار و ناحەزیانن.
بەپێی بانگەشەی بورژوازی بێت، هەڵبژاردنی پەرلەمانی و دەستاودەستپێکردنی دەسەڵات بە چارەسەری کێشە و گرفتەکانە، لەم حاڵەتە دیاریکراوەی هەرێمی کوردستاندا بە بردنەوەی ئۆپۆزسیۆن نەک هەر گرفتەکان چارەسەر نابن، بەڵکو قەیرانی پێکهێنانی حکومەتیش

دێتە ئاراوە کە چۆنچۆنی حکومەت پێکب□ندرێت لەنێو ئەم هەموو لیست و قەوارانە و ئەم دوو حزبەی کە ئامادە نین دەسەڵات و داراییەکانیان ڕادەست بکەن؟

بەم پێیە هەڵبژاردنی ئەم جارە نەک هەر هیچ ئومێد بەخش نابـێت، بەڵکو دەروازەیەکە بۆ خەستبوونەوەی هەرچی زیاتری قەیرانەکان، و شکاندنەوەی لەسەری جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێش و توێژە بێبەش و پەراوێزخراوەکانی وەک لاوان و ژنان.

سەرمایەداری و دەسەڵاتی بورژوازییەکەی لە هەرێم و لە عێڕاقدا گەیشتۆتە بن بەست، ئۆپۆزسیۆنی قەومی و ئیسلامی و نیو-لیبڕاڵ ئاگا بن بەم واقعیەتە یان نا، ئەرکی چینایەتییانە کە خۆشباوەڕی و فریوکاری پەرەپێبدەن تا خەڵکی کێش بکەن بۆسەر سندوقەکانی دەنگدان و لە ڕێگەی شانۆگەری ه□□ب□ژاردنەوە دەریچەیەک پەیدا بکەن بۆ ڕزگارکردنی سیستم و جیهانەکەیان لەو قەیرانەی کە تێیکەوتووە.

ئەوە ڕێکخراونەبوون و یەکگرتوونەبوونی چینی کرێکار و زاڵ نەبوونی ئاسۆی سۆشیالیستی ڕزگاریخوازانەیە کە تەواوی دەردی سەری و نەهامەتییەکانی ئەم قەیرانەی سەرمایەداری و دەسەڵاتی بورژوازی، وە لەگەڵیشیا شانۆگەری هەڵبژاردن درێژە دەکێشێت و دووبارە و چەندبارە د□ب□ن□وە.

ئەمڕۆ نەک هەر لە عێڕاق و لە هەرێمی کوردستان، بەڵکو لە زووربه□ی وڵاتانی سەرمایەداری قەیرانگرتوودا، بژاردەیەکی تری سیاسی لە دەرەوەی ئەم شانۆگەری□ی هەڵبژاردنی پەرلەمانی لە ئارادایە، بەڵام بەرجەستەکردنەوەی ئەم بژاردەیە پەیوەستە بە پەرەدارکردنی ئاگاهی چینایەتی و تەحەززووبی کۆمۆنیزم لە دەرونی چینی کرێکار و هەژموونی پەیداکردنی ئاسۆی سۆشیالیستی وەک ئاڵتەرناتیق□ک بەسەر کۆمەڵگەدا. ئەمەش ئەرکی کۆمۆنیستەکان و کرێکارانی پێشڕەوی سۆشیالیستە.

٢٠٢٤-١٠-١٧

دەنگدان وەک نیشانەی ژیان!..

د.هەژار مەعروف

حکومەتی هەرێمی کوردستان بەری ڕەنجی خەباتی نوەی پتر لە شەست ساڵی گەلەکەمانە . ئەم حکومەتە ئەو جەستە شەکەت و پڕ لە نەخۆشی و کەم وکورتیەیە کە زۆرینەی گەلەکەمانی بێزار و نائومێد کردوە ، بەڵام هەر ئەو جەستەیەشە کە نەمامی ڕۆحێک تێیدا دەژی و پارێزراوە پتر لە چوارسەد ساڵە لە خاک و خۆڵی کوردستان دا سەری دەرهێناوە و سەدان باهۆز و گەردەلول و بومەلەرزە نەیانتوانیوە لەگەشەکردنی بوەستێنن و لە ڕەگ و ڕیشەوە هەڵیکەنن، ئەوە نەمامی داربەڕوی ڕۆحی ئەو کوردبون و کوردایەتیەیە لە مێژوی نوسراوی نوێدا پێش چوار سەد ساڵ شەرەفخانی بەدلیسی و ئینجا ئەحمەدی خانێ و حاجی قادری کۆیی وفایق بێکەس و قانیع و شێرکۆ بێکەس و پەشێو و لەتیف هەڵمەت و ...... بانگیان بەدا و وردە وردە پەیامەکەیان گەیشتە گوێی ملیۆنەها ئینسانی کورد لە هەمو دنیادا.

ئێستا کە بە هەڵبژاردنی خولی شەشەمی پەرلەمانی کوردستان بۆ دروستکردنی کابینەیەکی نوێی حکومەت دەنگدان دەستیپێکردوە، وەک هاوڵاتیەکی ئاسایی چی بکەین ؟

ڕەخنە ڕەوا و ڕاست و توند و تیژەکانمان لەم حکومەتە ، کە لە ناخی زۆرمان دا بوەتە زوخاو و خەفەت و جنێو و سوکایەتی پێکردن ، ئەم ڕەخنانە بخەینەوە و بیگۆڕین بە تۆڵەی ئەوەی هەر نەچین بۆ دەنگدان؟ دەست بە کڵاوی خۆمانەوە بگرین با نەیبات؟ وەک بەکاربەرێک هەر خەریکی تێرکردنی پێویستیە مادیەکانی ژیانی ڕۆژانەمان بین؟ شەوان پاڵی لێبدەینەوە و خەریکی تەماشاکردنی زنجیرە تورکی و ئێرانی و عەرەبیەکان یا تەماشاکردنی پاڵەوانێتیی فتبۆڵینی بەرشە و ڕیاڵ بین؟ یا تەرکی دنیا بکەین و هەمو وزەی ڕۆحی و جەستەیی ژیانمان لە خوا پەرستی خەرجبکەین؟

باشە ئەگەر وەک ئەوانەی سەرەوەمان کرد دۆخی ژیانمان باشتر دەبێت؟ پەرلەمان و حکومەتی ئایندەی هەرێم باشتر و دادپەروەرتر و کاراتر و پێشکەوتوتر دەبێت؟

ئەم جارە چاکسازی و گۆڕینی گرنگ کراون لە شیوە و ناوەڕۆکی هەڵبژاردن دا، بە جۆرێک کە دادپەروەریی زۆرتری تێدایە و ئەگەری فڕوفێڵ و گزی و دزیی دەنگ کەمترە لەوانی پێشو.

لە هەمو دنیای پێشکەوتودا بە هەڵبژاردنی ئازاد ئەندامانی پەرلەمان هەڵدەبژێردرێ و ئەمیش حکومەت دروستدەکات، ئەوانەی دەنگ نادەن باشە ئەی چۆن حکومەت دروستبکەین؟ لێگەڕێین حکومەتە شکستخواردوەکەی ئێستا درێژە بە مانەوەی خۆی بدات؟ ناڵێم ژیان

چونکە ئەوە ژیان نیە! ئەی لێگەڕێین سەرۆکی حیزب و بنەماڵە دەسەڵاتدارەکان لە پشتی دەرگای داخراوەوە بە کەیفی خۆیان حکومەتێکی خراپتر لەوەی ئێستا دروستبکەن؟ حکومەت بە یاسا دەڕوات بە ڕێوە، یاساش لە پەرلەمان بڕیاری لەسەر دەدرێ، پەرلەمان چاودێریی کارەکانی حکومەت و پیادەکردنی یاساکان دەکات، لێگەڕێین خەڵکی نا-خۆپەرست و نیشتمانپەروەر و ڕۆشنبیر و ئەزموندار بچنە پەرلەمان یا خەڵکی پۆست و پارە و خۆپەرست و ناڕۆشنبیر و نا – نیشتمانپەروەر بچنە پەرلەمانەوە؟

کە کەسیان بە باش نازانی، ئایا لەم سەدان کەس و دەیان لیستی هەڵبژاردنەدا تۆی هاوڵاتی ناتوانی یەکێکیان هەڵبژێری کە خراپی و ناشیرینیەکانی لەوانی تر کەمتر بێت؟

من دەتوانم ! بۆیە بە دڵ و دەرونێکی گەشبینەوە و بە جلی کوردیەوە دەنگی خۆم دەدەم و هیوادارم تۆش وابکەیت، دڵنیابە نەخۆت و خۆشەویستانت، نە کورد و کوردستانەکەت بەمە زیانتان پێناگات و دۆخەکەش خراپتر نا بێت لە پێش هەڵبژاردن!

د.هەژار مەعروف

گەلەری ئارام لە پرۆژەیەکی نوێدا.. پێویستمان بە فێربوونی نیچەیە.. خولی سێیەم.. د. ئازاد حەمە

وەرزەکانی فەلسەفە

پرۆژەیەکی نوێی (گەلەری ئارام)ە هەرجارەو خوێندنەوەیەک بۆ فەیلەسوفێک دەکات بە هاوبەشی لەگەڵ د. ئازاد حەمە

پێویستمان بە فێربوونی نیچەیە

وانەی سێیەم:

چەکوشکاری لە ناو فەلسەفەدا:
روخاندنی بتە درۆینەکان.

ئیسپانیا "وڵاتی ناوەندی سەرنج" لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا لە فێستیڤاڵی فیلمی بێرلینالە.. ئامادەکردنی: مەنسوور جیهانی.

– ئیسپانیا بە "وڵاتی ناوەندی سەرنج" لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا لە حەفتاوپێنجەمین فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "بێرلینالە" لە ساڵی ٢٠٢٥ ناسێندرا.

بە پێی ڕاپۆرتی ڕاگەیەندراوی ڕۆژنامەوانی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی

فیلمی "بێرلینالە"؛ ئیسپانیا دەبێتە "وڵاتی ناوەندی سەرنج" Country in Focus لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا EFM لە حەفتاوپێنجەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "بێرلینالە" Berlinale لە ساڵی ٢٠٢٥. زۆربەی فیلمسازان، وڵاتی ئیسپانیایان بە شوێنێکی فیلمی ئەوروپی پتەو و بەهێزێکی سەرسووڕهێنەریی نێودەوڵەتی گۆڕیوە و دابوونەریتی کۆن و سەرکەوتووی فیلمە جۆراوجۆرەکانی ئیسپانی لە بەرنامەی فێستیڤاڵ، لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا و هەروەها لە پلانەکانی پیشەسازیی بەڕلینالەدا ڕەنگیداوەتەوە.

لە درێژەی ئەو داهێنانەی کە لە ساڵی ٢٠١٧ دەستی پێکرد، بازاڕی فیلمی ئەوروپا بە پلانی "وڵاتی ناوەندی سەرنج"، ناوچەیەکی سینەمایی گەورەی لە ناوەندیی سەرنجدا داناوە. پیشەسازیی سینەما، کاریی داهێنەرانە لە ڕوانگەی چەند لایەنییەوە و هەروەها هاندەریی نوێی پێشکەش دەکرێت و ئاستی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان بەرز دەبێتەوە. پاش ئامادەبوونی وڵاتانی مەکزیک، کەنەدا، نۆروێژ، شیلی، باڵتیک و ئیتاڵیا، پلانی "ئیسپانیا لە ناوەند" لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا لە فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی "بێرلینالە"؛ ڕێگەی فیلمی ئەورووپا هەڵدەسەنگێنێت و دەرفەتە جۆراوجۆرەکان بۆ وتووێژ لەگەڵ بەرهەمهێنەران، بڵاوکەرەوەکان، سەرمایەداران و کارناسان پیشەسازیی سینەما لە ژانڕە جیاوازەکانی لە ئەنیمەیشنەوە تاکوو دڕام و زنجیرە دڕاماکان پێشکەش دەکات.

لە درێژەی ئەم ڕاگەیێندراوە ڕۆژنامەوانییەدا هاتووە: فیلمسازیی ئیسپانی نیو سەدەیە کە بەرنامەی "بەڕلینالە"ی دەوڵەمەند کردووە. دەیان فیلمی ئیسپانی کە لە لایەن بەهرەمەندە هەڵکەوتوو و بلیمەتەکان خوڵقاندنیان بۆ کراوە، بینەران و ئەندامانی لێژنەی دادوەرانیان بە شێوەی یەکسان تووشی سەرسووڕمان کردووە؛ ٩ فیلمی براوە توانیویانە خەڵاتی "ورچی زێڕین" Golden Bear باشترین خەڵاتی فێستیڤاڵی بەڕلینالە بەدەستبێنن، "ئالکاڕاس" Alcarràs بەرهەمە جوانەکەی "کاڕلا سیمۆن" Carla Simón لە ساڵی ٢٠٢٢ نوێترین ئەوانەیە. "پێدرۆ ئالمادۆڤار" Pedro Almodóvar هەروەها پێگەیەکی گرینگی لە مێژووی بەڕلینالەدا هەیە، چونکە فیلمی سینەمایی "یاسای ئێگرەتی" La ley del deseo لە یەکەمین نمایشی جیهانیدا لە بەشی "پانۆڕاما" Panorama لە ساڵی ١٩٨٧ پیشان درا و توانی خەڵاتی TEDDY AWARD بۆخۆی مسۆگەر بکات.

خاتوو "تریشیا تۆتڵ" Tricia Tuttle بەرپرسی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بێرلینالە" سەبارەت بە ئیسپانیا "وڵاتی

ناوەندی سەرنج” گوتی: ئێمە بە تامەجرۆییەوە چاوەڕێی میوانان و بەهرەمەندە نوێیەکان لە فێستیڤاڵێین تاکوو پێکەوە جەژنی پیشەسازیی فیلمی ئیسپانیا لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا پیرۆز ڕابگرین.

لە کۆتایی ئەم ڕاگەیەندراوە ڕۆژنامەوانییەدا هاتووە: ئیسپانیا بەبڕشتەوە بەڕێن دەدات کە پەرە بە بەرهەمهێنانی فیلمی پەیەدار و بەدیجیتاڵی کردنی داهاتووی پیشەسازی سینەمای ئیسپانیا بدات. بە لوتفی شەوقدەرە ماڵیاتییەکان و کۆمەکی ماڵی دەوڵەت، وڵاتی ناوەندی سەرنج لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا ٢٠٢٥ بە ناونیشانی شوێنی وێنەگرتن بۆ بەرهەمە هاوبەشە نێونەتەوییەکان، خوازیاریی زۆری هەیە. بێجگە لە شوێنی وێنەگرتنە ناسراوە سینەماییەکان لە شارەکانی مەدرید و بارسلۆنا، ئەو ناوچانەی کە هاتووچۆی زۆریان بەسەرەوەیە وەکوو ویلایەتەکانی باسک، کاتالۆنیا، گالیسیا، دوورگەکانی قەناری و ئەندلۆسیش؛ دڵڕفێنییەکانی پیشەسازیی سینەما و هەروەها ناوچە تایبەتمەندە بێوێنەکانی لە خۆ گرتووە.

خاتوو “تەنجە مایسنێر” Tanja Meissner بەرپرسی “بێرلینالە پڕۆ” Berlinale Pro سەبارەت بە ئیسپانیا “وڵاتی ناوەندی سەرنج” لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا لەوبڕوایە دایە: پیشەسازیی سینەما و میدیای ئیسپانیا ناوبانگی جیهانی خۆی بۆ گۆڕان بە ناوەندێکی ئەوروپی بە لوتفی خوڵقاندنە بەرچاوەکان، دانانی سەرمایەی بەمەبەست و داهێنەرانەی تەکنۆلۆژیا بەهێزتر کردووە و لە ئامادەبوونێکی بەهێزیی نێونەتەوەیی دایە بە ناوەرۆکی کوالیتەی باش و ڕەسەنایەتی بەهرەمەندەوە. ئەم وڵاتە شەوقدەرە ماڵیاتییە پێشبڕکێیانە، ڕێککەوتەنامەکانی بەرهەمی هاوبەش و ژێرخانی پیشەسازیی بەهێز پێشکەش دەکات.

“ئێڕنێست ئوڕتاسۆن” Ernest Urtasun وەزیری کەلتووری ئیسپانیا سەبارەت بە ئیسپانیا “وڵاتی ناوەندی سەرنج” لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا گوتی: بازاڕی فیلمی ئەوروپا، بێگومان یەکێکە لە بەهێزترین پلاتفۆرمەکان بۆ سینەمای ئەورووپا و ئیسپانیا بە ناونیشانی “وڵاتی ناوەندی سەرنج” بۆ ئێمە ئەو هەلە دەڕەخسێنێت تاکوو بەهرەمەندییەکانی پیشەسازیی ئیسپانیا لە هەموو بوارەکانیدا. لەوانە؛ داهێنان، بەرهەمهێنان، بڵاوکردنەوە و پێگەی جیهانی سینەمای خۆمان دەربخەین. لەڕاستیدا، ئەمە ئەرک و شانازیی وەزارەتی کەلتووری ئیسپانیایە. پشتیوانی و ناساندنی پیشەسازیی سینەما، دەرهێنەران و بەرهەمهێنەران و هەروەها ئیزنی سەرهەڵدانی زیاتری سینەمای ئیسپانیا دەدات بۆ درێژەپێدانی ئەم ڕێگا پڕبایخە،

هەر وەکوو لە ئێستادا لە بازاڕە جیهانییەکانی فیلمدا ئامادەیە و بینەران لە سەرتاسەری دنیا، بە دیارییەوە دادەنیشن.

بازاڕی فیلمی ئەوروپا EFM لە ڕۆژانی ١٣ تا ١٩ی فێبرییەی ٢٠٢٥ لە چوارچێوەی حەفتاوپێنجەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “بێرلینالە” Berlinale لە شاری بێرلین لە وڵاتی ئەڵمانیا بەڕێوەدەچێت.

وێنەکان: مەنسوور جیهانی

بۆ زانیاریی زیاتر:
https://www.berlinale.de/en/2025/news-press-releases/257538.html

مەنسوور جیهانی – ئیسپانیا بە “وڵاتی ناوەندی سەرنج” لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا لە حەفتاوپێنجەمین فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “بێرلینالە” لە ساڵی ٢٠٢٥ ناسێندرا.

بە پێی ڕاپۆرتی ڕاگەیێندراویی ڕۆژنامەوانی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “بێرلینالە”؛ ئیسپانیا دەبێتە “وڵاتی ناوەندی سەرنج” Country in Focus لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا EFM لە حەفتاوپێنجەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “بێرلینالە” Berlinale لە ساڵی ٢٠٢٥. زۆربەی فیلمسازان، وڵاتی ئیسپانیایان بە شوێنێکی فیلمی ئەوروپی پتەو و بەهێزێکی سەرسووڕهێنەریی نێودەوڵەتی گێڕیوە و دابوونەریتی کۆن و سەرکەوتووی فیلمە جۆراوجۆرەکانی ئیسپانی لە بەرنامەی فێستیڤاڵ، لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا و هەروەها لە پلانەکانی پیشەسازیی بەرلینالەدا ڕەنگیداوەتەوە.

لە درێژەی ئەو داهێنانەی کە لە ساڵی ٢٠١٧ دەستی پێکرد، بازاڕی فیلمی ئەوروپا بە پلانی “وڵاتی ناوەندی سەرنج”، ناوچەیەکی سینەمایی گەورەی لە ناوەندیی سەرنجدا داناوە. پیشەسازیی سینەما، کاریی داهێنەرانە لە ڕوانگەی چەند لایەنییەوە و هەروەها هاندەریی نوێی پێشکەش دەکرێت و ئاستی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان بەرز دەبێتەوە. پاش ئامادەبوونی وڵاتانی مەکزیک، کەنەدا، نۆرووێژ، شیلی، باڵتیک و ئیتاڵیا، پلانی “ئیسپانیا لە ناوەند” لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا لە فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “بێرلینالە”؛ ڕێگەی فیلمی ئەورووپا هەڵدەسەنگێنێت و دەرفەتە جۆراوجۆرەکان بۆ وتووێژ لەگەڵ بەرهەمهێنەران، بڵاوکەرەوەکان، سەرمایەداران و کارناسان پیشەسازیی سینەما لە ژانرە جیاوازەکانی لە ئەنیمەیشنەوە

تاکوو دڕام و زنجیرە دڕاماکان پێشکەش دەکات.

لە درێژەی ئەم ڕاگەیەندراوە ڕۆژنامەوانییەدا هاتووە: فیلمسازیی ئیسپانی نیو سەدەیە کە بەرنامەی "بەڕلینالە"ی دەوڵەمەند کردووە. دەیان فیلمی ئیسپانی کە لە لایەن بەهرەمەندە هەڵکەوتوو و بلیمەتەکان خوڵقاندنیان بۆ کراوە، بینەران و ئەندامانی لێژنەی دادوەرانیان بە شێوەی یەکسان تووشی سەرسووڕمان کردووە؛ ٩ فیلمی براوە توانیویانە خەڵاتی "ورچی زێڕین" Golden Bear باشترین خەڵاتی فێستیڤاڵی بەڕلینالە بەدەستبێنن، "ئالکاڕاس" Alcarràs بەرهەمە جوانەکەی "کاڕلا سیمۆن" Carla Simón لە ساڵی ٢٠٢٢ نوێترین ئەوانەیە. "پێدرۆ ئاڵمادۆڤار" Pedro Almodóvar هەروەها پێگەیەکی گرینگی لە مێژووی بەڕلینالەدا هەیە، چونکە فیلمی سینەمایی "یاسای ئێگرەتی" La ley del deseo لە یەکەمین نمایشی جیهانیدا لە بەشی "پانۆڕاما" Panorama لە ساڵی ١٩٨٧ پیشان درا و توانی خەڵاتی TEDDY AWARD بۆخۆی مسۆگر بکات.

خاتوو "تریشیا تۆتێل" Tricia Tuttle بەرپرسی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بێرلینالە" سەبارەت بە ئیسپانیا "وڵاتی ناوەندی سەرنج" گوتی: ئێمە بە تامەجرۆییەوە چاوەڕێی میوانان و بەهرەمەندە نوێیەکان لە فێستیڤاڵین تاکوو پێکەوە جەژنی پیشەسازیی فیلمی ئیسپانیا لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا پیرۆز ڕابگرین.

لە کۆتایی ئەم ڕاگەیەندراوە ڕۆژنامەوانییەدا هاتووە: ئیسپانیا بەبێشتەوە بەڵێن دەدات کە پەرە بە بەرهەمهێنانی فیلمی پەیەدار و بەدیجیتاڵی کردنی داهاتووی پیشەسازی سینەمای ئیسپانیا بدات. بە لوتفی شەوقدەرە ماڵیاتییەکان و کۆمەکی ماڵی دەوڵەت، وڵاتی ناوەندی سەرنج لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا ٢٠٢٥ بە ناونیشانی شوێنی وێنەگرتن بۆ بەرهەمە هاوبەشە نێونەتەوییەکان، خوازیاریی زۆری هەیە. بێجگە لە شوێنی وێنەگرتنە ناسراوە سینەماییەکان لە شارەکانی مەدرید و بارسلۆنا، ئەو ناوچانەی کە هاتووچۆی زۆریان بەسەرەوەیە وەکوو ویلایەتەکانی باسک، کاتالۆنیا، گالیسیا، دوورگەکانی قەناری و ئەندلۆسیش؛ دۆڵفێنییەکانی پیشەسازیی سینەما و هەروەها ناوچە تایبەتمەندە بۆوێنەکانی لە خۆ گرتووە.

خاتوو "تەنجە مایسنێر" Tanja Meissner بەرپرسی "بێرلینالە پڕۆ" Berlinale Pro سەبارەت بە ئیسپانیا "وڵاتی ناوەندی سەرنج" لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا لەوبڕوایە دایە: پیشەسازیی سینەما و میدیای ئیسپانیا ناوبانگی جیهانی خۆی بۆ گۆڕان بە ناوەندێکی ئەوروپی بە

لوتفی خوڵقاندنە بەرچاوەکان، دانانی سەرمایەی بەمەبەست و داهێنەرانەی تەکنۆلۆژیا بەهێزتر کردووە و لە ئامادەبوونێکی بەهێزیی نێونەتەوەیی دایە بە ناوەرۆکی کوالیتەی باش و ڕەسەنایەتی بەهرەمەندەوە. ئەم وڵاتە شەوقدەرە ماڵیاتییە پێشبڕکێیانە، ڕێککەوتەنامەکانی بەرهەمی هاوبەش و ژێرخانی پیشەسازیی بەهێز پێشکەش دەکات.

“ئێڕنێست ئۆڕتاسۆن” Ernest Urtasun وەزیری کەلتووری ئیسپانیا سەبارەت بە ئیسپانیا “وڵاتی ناوەندی سەرنج” لە بازاڕی فیلمی ئەوروپا گوتی: بازاڕی فیلمی ئەوروپا، بێگومان یەکێکە لە بەهێزترین پلاتفۆرمەکان بۆ سینەمای ئەورووپا و ئیسپانیا بە ناونیشانی “وڵاتی ناوەندی سەرنج” بۆ ئێمە ئەو هەلە دەڕەخسێنێت تاکوو بەهرەمەندییەکانی پیشەسازیی ئیسپانیا لە هەموو بوارەکانیدا. لەوانە؛ داهێنان، بەرهەمهێنان، بڵاوکردنەوە و پێگەی جیهانی سینەمای خۆمان دەربخەین. لەڕاستیدا، ئەمە ئەرک و شانازیی وەزارەتی کەلتووری ئیسپانیایە. پشتیوانی و ناساندنی پیشەسازیی سینەما، دەرهێنەران و بەرهەمهێنەران و هەروەها ئیزنی سەرهەڵدانی زیاتری سینەمای ئیسپانیا دەدات بۆ درێژەپێدانی ئەم ڕێگا پڕبایخە، هەر وەکوو لە ئێستادا لە بازاڕە جیهانییەکانی فیلمدا ئامادەیە و بینەران لە سەرتاسەری دنیا، بە دیارییەوە دادەنیشن.

بازاڕی فیلمی ئەوروپا EFM لە ڕۆژانی ١٣ تا ١٩ی فێبرییەی ٢٠٢٥ لە چوارچێوەی حەفتاوپێنجەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “بێرلینالە” Berlinale لە شاری بێرلین لە وڵاتی ئەڵمانیا بەڕێوەدەچێت.

وێنەکان: مەنسوور جیهانی

بۆ زانیاریی زیاتر:
https://www.berlinale.de/en/2025/news-press-releases/257538.html

نەمبینیت.. شیعری نەوزاد بەندی

پێش ئەوەی بگەمە وێستگەی مردن ،
بێ لایەنیی خۆم ڕادەگەیەنم لە ژیان ..
وەک ئەوەی کە ڕژامە ناو ئاوەڕۆی کوردستان ،
بێ لایەنیی خۆم ڕاگەیاند لە خوێندن ..
لە پێشکەوتن .. لە داهێنان ..
بێلایەنیی خۆم ڕاگەیاند له پێکەنین ،
پێش گەیشتنی تاوی ناوەختی گریان ..
لە تۆوە نزیکتر بووم لە خۆم ..
یەک هەناسە لە نێوانماندا مابوو ..
یەک هەنگاو کەمتر ، ئەمزانیی ،
هۆگرم بیت ، هیچی تازەم پێ نییە بۆت ،
پێش گەیشتنی دەنگی باران ،
بێ لایەنیی خۆمم ڕاگەیاند لە هەورەکان ..
بە شەقاما ئەڕۆیشتم و ..
شەڕم لەگەڵ هەنگاوەکان ڕائەگەیاند ..
ئەو لەو دوورەوە منی دۆزییەوە ،
من لەم نزیکەوە ئەوم نەبینی ..
بووین بە قوربانی دابڕان ..
پێش گەیشتنی لیستی مردنی ئەمشەو ،
بێلایەنی خۆم لەم تەنەکەی خۆڵە ڕاگەیاند ..

شتی تریش ..

—— نەوزاد بەندی ——

هەڵبژاردن لەسەرچیە و دەبێ چی بکرێ؟.. ئاسۆ کمال

لە هەڵبژاردنی ئێستادا لە کوردستان هەر کام لە یەکێتی و پارتی دروشمی “گۆڕینی دەسەڵات و پاراستنی هەرێم”یان دژ بەیەک

بەرزکردۆتەوە تا بتوانن دەنگدەران بەکاربێنن بۆ بەدەستھێنانی کورسی زیاتر لە پەرلەمانی داھاتودا. بەڵام لە ڕاستیدا کورسیەکانی پەرلەمان ھەرچۆنێک ڕێکی بخەنەوە ئەم کەشتیەی دەسەڵاتی تێکشکاوی سیاسی و ئابوری ھەرێمیان بەرەو پێشەوە پێ ئاراستە ناکرێ. لەو کاتەوە کە “کاپتن ئەمریکا” دەستی بەرداوە لەم ئەزمونی “فیدراڵی”یەی یەکێتی و پارتی، ئیتر ئەم کەشتیەی دەسەڵاتیان کەوتۆتە گێژاوێکەوە کە بە ھیچ شێوەیەک خۆی ناگرێتەوە. ئێستا لەلایەک ئێران زۆنی سەوزی یەکێتی بە بارمتە گرتوە بۆ خزمەتکردن بە ئامانجەکانی لە عێراقدا ولە قەفەزکردنی حزبە ئۆپۆزسیۆنە کوردەکان و تورکیاش لەسەرەوە زۆنی زەردی پارتی، وەک حەوشەی پشتەوەی ئۆپەراسیۆنەکان و چاڵە نەوتی ھەرزان لێکردوە، کە ئارەزوی خۆی تەرا تێنی تێدا دەکا.

لە ساڵی ۱۹۹۸ کاتێک تاڵەبانی سەرمەست بوو بەو ڕێکەوتنە ستراتیژیەی ئەمریکا بۆیانی ڕیکخستبوو و بەرەو ڕوو لە کۆڕێکی لەندەندا بە “جەلال تاڵەبانی “م وت” ئێوە وپارتی، ھەرکات ئومێدی ئەمریکاتان نەمێنێ، بێ ئومێدانە دەست دەکەنەوە بە شەڕی ناوخۆ و جگە لەمە ستراتیژێکتان بۆ کوردستان نیە.”.

دۆڕاندنی کەرکوک و نەوتەکەی و شکستی حکومەتی ھەرێم لە دادگای پاریس لە کەیسی فرۆشتنی نەوتی ھەرێم و ڕێگرتن لە فرۆشتنی گازی ھەرێم، دادگای فیدراڵی عێراقی خستۆتە جێگای ڕێکەوتنی ستراتیژی زێڕینی یەکێتی و پارتی، وە تەنانەت نەمانی دابەشکردنی داھاتی نەوت ب□ □ی□ژ□ی ٪٤٣ بۆ یەکێتی و ٪٥٧ پارتی وەک پیشوو. ئەمە باڵانسی ھێزی لەنێوان یەکێتی و پارتیدا تێک داوە. پارتی دەیەوێ باڵادەستی خۆی بپارێزی لە کۆنترۆڵی داھات بەپێی زۆنەکان و یەکێتیش داوای یەکسانی بونی بەشی زۆنی سەوز لەگەڵ زەردا دەکا. ئەمە ناوەرۆکی دروشمی “”گ□□□ینی دەسەڵات و پاراستنی ھەرێم” یەکێتی و پارتیە. ئەمە شەڕی دابەشکردنەوەی داھاتی نەوتە و ئەمە ھەموو ماستەرپلان و بەرنامەی ئەم دوو حزبەیە بۆ ئەم ھەڵبژاردنە و ھیچی تر.

کورسیەکانی پەرلەمان تەنیا ئامڕازێکی تری شەڕی ئەم دوو حزبەیە بۆ یەکلاکردنەوەی ئەم ناھاوسەنگیەی نێوان دەسەڵاتی ئابوری و سیاسیان. ھیچ کام لەم دوو حزبە ھیچ ستراتیژیەکی دەربازکردنی کوردستانیان لەم تەنگەژە ئابوری و سیاسی و ئیداریە نیە. ھەڵبژاردنیش س□بارەت بەم ڕێگاچارە جیاوازانە نیە. ئەولەویەت بۆ ئەم دوو حزبە سەرمایەدارە پاراستنی داھات و دەسەڵاتی میلیشیاکانیانە و ھەڵبژاردن و ھەر سیاسەتێکی تر لە خزمەت ئەم ئامانجە سەرەکیەیاندایە، نەک ھیچ بانگەشەیەکی فریوکارانەی گ□□□انکاری و

باش بژێوی خەڵک و پاراستنی هەرێمی کوردستان.
هەر دوو لا دوای هەڵبژاردن درێژە بە هەمان سیاسەت و کار دەدەن کە دەتوانێ باڵانسی هێزیان بەرامبەر بە یەکتر بگۆڕێ. جا یەکێتی لەگەڵ ئێران و حکومەتی شیعەدا بە فشار خستنە سەر پارتی کارتی کورسیەکانی پەرلەمانی بەکار دەهێنێ و ڕێگا نادەن پارتی نەوت و گاز بفرۆشێ و پارتیش لەگەڵ تورکیا و لایەنەکانی تری حکومەتی عێراقدا یەکێتی لە قەیرانی موچە و بودجەدا دەهێڵێتەوە و چاوەڕێی هەر فرسەتێک لە عێراق و ناوچەکدا دەکا بە شکست پێدانی یەکێتی و ئیدارەکەی. ئەمانە ناکۆکی دوو هێزە کە بەرژەوەندی هاوبەشیان لە هێشتنەوەی دەسەڵاتی حکومەتی هەرێمدا هەیە وەک سەرچاوەی هاوبەشی داهات و دەسەڵاتی میلیشیاییان و بەم ناکۆکیانەشیانەوە درێژە بە دەسەڵاتەهاوبەشەکەیان دەدەن.
ئەم دوو حزبە ئەگەر ژمارەی کورسیەکانیان بگۆڕێت هیچ لەم داهاتانەی نەوت ناگۆڕێنە گیرفانی خەڵکەوە و تەنها گۆڕانی ژمارەی دۆلاری دابەشکردنەوەی پارەی نەوت و خاڵە سنوریەکان دا دەبێ لە حسابی بانکی یان ژێرزەمینی بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی و کۆسرەت و شێخ جەعفەر و کۆمپانایی کار و شەریکەکانی تریاندا. شەڕ و ناڕەزایەتی خەڵکی کرێکار و فەرمانبەر دژی دەسەڵات بەهۆی نەدانی موچە و خانەنشینی و دزینی بەناوی پاشەکەوتەوە و نەبونی خزمەتگوزاریەکان وەک خۆی درێژەی دەبێ. ئەم شەڕە لەسەر دزینی ئەم داهاتەیە، نەک لەسەر دابەشکردنی دادپەروەرانەی. چۆن دەکرێ لەشەڕەی دزەکاندا چاوەڕێی شکتێکی زیاتر لە "دابەشکردنی دادپەروەرانەیان" لە نێو خۆیاندا بکرێ؟
لە کوردستان دەسەڵات لە سەروو پەرلەمان و هەڵبژاردنەوەیە و هەر کات ئەم دوو دەسەڵاتەی یەکێتی و پارتی بیانەوێ ئەوا دەرگاکەی دادەخەن و لە هەڵەکی بەشی بە دەسەڵات هیچی لێ ناهێڵنەوە.
چینە هەژارەکانی کوردستان دژ بە تەمەنی٣٠ ساڵەی ئەم دەسەڵاتە گەندەڵ و میلیشیایە خەباتیان کردوە و لە هەڵبژاردنەکانیشدا ڕێژەی بەشداریکردن و دەنگدانیان جاربەجار کەمتر بوە. ڕاستە ئەم بایکۆتکردنەی خەڵک بەشێک لەو ناڕەزایەتیەی خەڵکی هەژاری کوردستان دژ بەم دەسەڵاتە نمایش دەکا. بەڵام لە ئێستادا کە دەبینین بەشێکی ئەم خەڵکە ناڕازیە کەوتونەتە دوای بانگەشەی یەکێتی و پارتی لەم هەڵبژاردنەدا، ئاکامی نەبونی ڕیز و هێزی سەربەخۆ و ناڕێکخراوی ئەم خەڵکەیە کە نەیانتوانیوە تا ئێستا لە ڕێگەی خۆپیشاندان و مانگرتن و بایکۆتەوە ئەم دەسەڵاتە بگۆڕن.
دەنگدان لە هەڵبژاردنی پەرلەمان وحکومەت لە کوردستاندا ، مافێکی بەرتەسکە، کە تەنیا دەتوانرێ کورسیەک بە قسەکردن لە پەرلەمان پێ

بەدەست بهێنرێ، نەک گۆڕینی ئەم دەسەڵاتە. کاتێکیش خەڵکی کرێکار و فەرمانبەر و هەژار دەتوانێ سوود لەم مافی دەنگدانە وەرگرێت کە خۆی لیست و حزب و کەسایەتی سەربەخۆی هەبێ. لە ئێستادا جێگەی ئەم بەدیلە چەپ و یەکسانیخوازە لە کوردستاندا خالییە و ئەمەش وا دەکا کە هێز و دەنگی ناڕازی خەڵکێک کە دەنگ نادەن ئەمڕۆ بە کاریگەر و پەرژوبڵاو بێت لە مەیدانی سیاسیدا.
بێ گومان خەڵکی هەژار و کەم دەرامەت بە دەنگدان بە یەکێتی و پارتی و ئۆپۆزسیۆنی بورژوازی ئیسلامی و نەوەی نوێ و گۆڕان و بەرەی گەل، نەک مافی دەنگدانی خۆی ناتوانێ بکاتە کارتی فشار بەسەر ئەم هێزانەوە، بەڵکو وەک پێشتر خەڵک تاقیان کردۆتەوە تەنیا شەرعییەت دەداتەوە بەم دەسەڵات و حزبە سەرمایەدارانە و هەژارتربونی زیاتری خۆی.
هەربۆیە هەرچەند دەنگ نەدان بەم حزبانە دروستە لە ئێستادا، بەڵام ئەمە ڕێگاچارەی گۆڕینی ئەم دەسەڵاتەی سەرمایەداری نییە لە کوردستان و دەبێ خەڵکی ناڕازی دەرس لەم لاوازییە سیاسییەی خۆیان وەرگرن و لە هەڵبژاردن یان هەر فرسەتێکی سیاسی و ڕوداوێکی سیاسیدا بتوانن وەک هێز و ڕێکخراوی سەربەخۆ دەوریان هەبێ. هەرچەن لە وڵاتانی ئەمریکای لاتیندا هێزە چەپ و ڕیکخراوە کرێکاریەکان سەرەڕای بونی مافیا و گەندەڵی و دەسەڵاتی سەربازی بەرەی خەڵکی چەوساوەش دەتوانێ دەنگ و ڕەنگی هەبێ و وەک هەنگاوێک لە پرۆسەی خەبات و شۆڕش بۆ ڕزگای لەدەست سیستمی سەرمایەداری و پەرلەمان و حکومەتی بورژوازی ڕیزەکانی خەباتی خۆیانی پێ بەهێز و ئامادە بکەن.

ئاسۆ کمال
١٦ ئۆکتۆبەری ٢٠٢٤

کاریگەری زەبری دەروونی لەسەر ئەمیگدالا.. 154.. ابراهیم

موحەمەد (ئەبڕاهام لەڤای)

زنجیرەی١٥٤

زەبری دەروونی کاریگەرییەکی بەرچاوی هەیە لەسەر ئەمیگدالا، کە بەشەکی گرنگی مێشکە و ڕۆڵێکی سەرەکی دەبینێت لە پرۆسەی هەست و سۆز و بیرەوەریدا. توێژینەوەکان پیشانیان داوە کە ئەزموونی زەبری دەروونی دەتوانێت گۆڕانکاری لە پێکهاتە و کارکردنی ئەمیگدالادا دروست بکات. ئەم گۆڕانکاریانە دەتوانن ببنە هۆی زیادبوونی چالاکی ئەمیگدالا، کە لەوانەیە ببێتە هۆی زیادبوونی هەستیاری بەرامبەر بە هەڕەشە و مەترسی.
زەبری دەروونی کاریگەرییەکی قوڵی لەسەر ئەمیگدالا هەیە، کە بەشەکی سەرەکییە لە سیستەمی لیمبیکی مێشکدا. ئەمیگدالا ڕۆڵێکی گرنگ دەبینێت لە پرۆسەکردنی هەست و سۆز، بەتایبەت ئەوانەی پەیوەندیدارن بە ترس و مەترسییەوە. لێکۆڵینەوە نیورۆبایۆلۆجییەکان دەریانخستووە کە زەبری دەروونی دەتوانێت گۆڕانکاری بەرچاو لە پێکهاتە و فرمانی ئەمیگدالادا دروست بکات.

لە کەسانی تووشبووی زەبری دەروونیدا، ئەمیگدالا زۆر جار زیاتر چالاک دەبێت و وەڵامدانەوەی توندتری هەیە بۆ هاندەرە سۆزدارییەکان، تەنانەت ئەو هاندەرانەی کە بە شێوەیەکی ئاسایی مەترسیدار نین. ئەمە دەتوانێت ببێتە هۆی دروستبوونی نیشانەکانی تێکچوونی فشاری دوای زەبر (PTSD)، وەک دووبارەبوونەوەی بیرەوەرییە ناخۆشەکان، خۆدوورخستنەوە لە بارودۆخە هاوشێوەکان، و هەستکردن بە دڵەڕاوکێی بەردەوام.

هەروەها، زەبری دەروونی دەتوانێت کاریگەری لەسەر پەیوەندی نێوان ئەمیگدالا و کۆرتێکسی پێش-ناوچەوان بکات، کە بەرپرسیارە لە کۆنترۆڵکردنی هەست و سۆز. ئەم تێکچوونە دەتوانێت ببێتە هۆی لاوازبوونی توانای کەسەکە بۆ ڕێکخستنی هەستەکانی و وەڵامدانەوەی گونجاو بە بارودۆخە جیاوازەکان.

یەکێک لە گرنگترین کاریگەرییەکانی زەبری دەروونی لەسەر ئەمیگدالا، زیادبوونی چالاکی و هەستیارییەتی. توێژینەوەکان بە بەکارهێنانی تەکنیکی وێنەگرتنی مێشک (fMRI) پیشانیان داوە کە لە کەسانی تووشبووی تێکچوونی فشاری دوای زەبر (PTSD)دا، ئەمیگدالا چالاکییەکی زیاتری هەیە کاتێک ڕووبەڕووی هاندەرە سۆزدارییەکان دەبنەوە. ئەم

زیادبوونەی چالاکی دەتوانێت ببێتە هۆی زیادبوونی هەستیاری بەرامبەر بە هەڕەشە و وەڵامدانەوەی زیادە بە هاندەرە نەرێنییەکان.

هەروەها، زەبری دەروونی کاریگەری لەسەر پەیوەندی نێوان ئەمیگدالا و ناوچەکانی تری مێشک دەکات، بەتایبەت کۆرتێکسی پێش-ناوچەوان (prefrontal cortex). لێکۆڵینەوەکان دەریانخستووە کە زەبری دەروونی دەبێتە هۆی لاوازبوونی پەیوەندی نێوان ئەم دوو ناوچەیە، کە ئەمەش دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی توانای کۆنترۆڵکردنی هەست و سۆز. ئەم دیاردەیە بە “کەمبوونەوەی کۆنترۆڵی تۆپ-داون” (reduced top-down control) ناسراوە.

لە ئاستی مۆلیکیولیدا، زەبری دەروونی دەبێتە هۆی گۆڕانکاری لە دەردانی ناقڵە دەمارییەکان- دەمارە ڕاگەیاندنەکان (neurotransmitters) لە ناوچەی ئەمیگدالادا. بۆ نموونە، زیادبوونی ئاستی نۆرئەدرینالین (noradrenaline) لە ئەمیگدالادا تێبینی کراوە، کە پەیوەندی بە زیادبوونی هەستیاری و ئامادەباشی بۆ مەترسی هەیە. هەروەها، گۆڕانکاری لە سیستەمی GABA (کە ناقڵەکی دەماری کپکەرەوەیە) لە ئەمیگدالادا دۆزراوەتەوە، کە دەتوانێت ببێتە هۆی کەمبوونەوەی توانای کپکردنەوەی چالاکی زیادە.

لە ئاستی جینێتیکیشدا، زەبری دەروونی دەتوانێت کاریگەری لەسەر دەربڕینی جینەکان (gene expression) لە ئەمیگدالادا هەبێت. توێژینەوەکان پیشانیان داوە کە زەبری دەروونی دەتوانێت ببێتە هۆی گۆڕانکاری ئیپیجینێتیکی، وەک میسیلەیشنی DNA، کە کاریگەری لەسەر چۆنیەتی دەربڕینی جینە پەیوەندیدارەکان بە ڕێکخستنی هەست و سۆز دەکات.

سەرەڕای ئەم کاریگەرییە نەرێنییانە، گرنگە ئاماژە بەوە بکەین کە مێشک خاوەنی خەسڵەتی نیوروپلاستیسیتییە (neuroplasticity)، واتە توانای گۆڕان و خۆگونجاندنی هەیە. چارەسەرە دەروونییەکان، وەک چارەسەری ڕەفتاری-دەروونی (CBT) و چارەسەری EMDR، دەتوانن یارمەتی دووبارە ڕێکخستنەوەی ئەم گۆڕانکارییانە بدەن و کاریگەرییە نەرێنییەکانی زەبری دەروونی لەسەر ئەمیگدالا کەم بکەنەوە.
گرنگە ئاماژە بەوە بکەین کە هەرچەندە ئەم گۆڕانکارییانە بەرچاون، بەڵام مێشک توانای خۆگونجاندن و چاکبوونەوەی هەیە. چارەسەری دەروونی و دەرمانی گونجاو دەتوانن یارمەتی کەمکردنەوەی

کاریگەرییە نەرێنییەکانی زەبری دەروونی لەسەر ئەمیگدالا و باشترکردنی ژیانی کەسە تووشبووەکان بدەن.

بەشێك لەسەرچاوە زانستییە بەکارهاتووەکان:

/https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/10845062-1

/https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16891563-2

/https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3318959-3

https://psycnet.apa.org/record/2003-00679-010-4

https://www.nature.com/articles/npp200983-5

-6
https://www.researchgate.net/publication/311790958_Fear_conditioning_synaptic_plasticity_and_the_amygdala_implications_for_posttraumatic_stress_disorder

/https://jennynurick.com/how-trauma-affects-the-brain-7

https://scholar.google.com/citations?user=k7C9PhkAAAAJ&hl=en-8

یەك دابەش وجـــــاران و کەم ناکرێ.. ڕەستەم عەزیز عومەر

(سەباح ڕەنجدەر) بە هەمان ئازار شیعر دەنووسێت کە پێی لە دایك بووە شیعریش هاندەدات لە پەناوی سەربەخۆیی خۆیدا خەبات دەکات. ئەمەش، لەگەڵماندایە و شاعیرێکی زیندوو و داهێنەرە، سبەینەش نەمرە و لەگەڵماندا دەمێنێتەوە. ئەوەی لە ئەمەی نزیك دەکاتەوە خەیاڵی تایبەتی دەقەکانییەتی، داهێنانیش دواخستن قبووڵ ناکات، هەمیشە دەخی گونجاندوە بە خۆی و دەقەکانی بەیە شعرەکانی بە نەمری دەمێنێتەوەو دەبێتە شکۆداری بەگەرد، سەردەمەکان لە خۆیدا بەرهەم دەهێنێتەوە. شیعریش دەکا بەچاوگی نایاب و جەشەکی بەکوە (

ڕەنجدەر) شاعیرێکی نوێخواز و داهێنەرە، لەنێو ڕووبەری شیعر و داهێنان ناسنامە ی شاعیر بوونی بەدەست هێناوە، بڕوام وایە هەموو گەل و نەتەوەیەك لە ماوەی نیو سەدەدا توانای دروستکردنی تەنیا چەند ڕەمز و داهێنەرێکی هەیە، واتە هیچ نەتەوەیەك ناتوانێت ژمارەیەکی زۆری داهێنەر لە ناو دنیای سیاسەت و ئەدەب و کایەکانی تری ڕۆشنبیری دروست بکات، لە نێو پانتایی ئەدب و شیعردا (ڕەنجدەر) ناوێکە بە زیندویی دەمێنێتەوە.

دەمەوێت نووسینێکی مامۆستایی ڕەوانشاد (محمود زامدار) تان بێنمەوە یاد. یادی بەخێر، لە ناوەڕاستی هەشتایەکان لە ڕۆژنامەی هاوکاری دەیگوت: (سەباح ڕەنجدەر) لاوێکە و هەڵکەوتووە، هونەر و داهێنانی تێدایە. هەوڵ و شێوازێکی ڕەسەن و خۆماڵییە بەرەو نوێ خوازی دەڕوات، لە دەیەیی هەشتاکان گرووپی پێشڕەو دێتە سەرهەڵدان، لە دیارترینی شاعیرەکان (سەباح ڕەنجدەر) ە ڕەنجدەر،جوایەز لە دەیەی پ□پ□ش خۆی، قاچی شیعری کوردی لە نەتەوەییبوونەوە بەرەو نێونەتەوەیی وەردەسووڕێنێت. کەشوهەوای ئەدەبیاتی ئەو هاچوون نابێت و نییە لەگەڵ هاوسەردەمەکەی. دەسکاریی ڕووخسار و ناوەڕۆکی شیعر دەکات، چەشەیەکی دیکە لە شیعر بەرهەم دەهێنێت.

بەڕێز محمود زامدار بەناونیشانی(مژدەیەکی تر بەرەو نوێ خوازی) بە دوو ئەڵقە لە ڕۆژنامەی(هاوکاری) دا بڵاوی کردەوە. بەوردی (زێوان) ی ناساند. باری خامۆشی و تێڕامانی و شۆڕبوونەوە بۆ ناخ و ڕوونبوونەوەی دیدگا. گرانایی پێکهاتەی هونەریشیان بردەوە سەردەنگ و دیمەن و وێنە. لایەنی کەم کەشێکی جیاکاری هێنایە گۆڕێ. جوانی شتێکی گشتی نییە. (زێوان) ئەزموونێکی وێنەخوازی و زمانگەراییە، شیعرێك کە جوان بوو، بەپێی پێوەری داهێنان لە هەموو سەردەمەکاندا بیرکردنەوەی جوانیی تێدا دەدۆزییەوە. لە کۆتایی بە ڕستەێك کۆتایی بە نووسیەکانی ڕەوانشاد محمود زامدار دێنم کە دەیگوت: خەیاڵی شیعری خۆم بەکار دەبەم و لە ناوچەوانی شیعری کوردی دەنووسم: نوێبەخشی.

بەڕێز (عارف عیتۆ)

لە مەراسیمی ڕێزلێنانی نوسەرانی کورد لقی هەولێر لە 2024/8/10 دا گوتی بەڕێز)سەباح ڕەنجدەر) هێمای شیعری نوێ خوازی شیعری نوێییە، وە ئەوەشی درکاند گوتی: لە هەولێر سێ بۆ چوار شاعیری زۆر باشی وەك ڕەنجدەرمان هەیە هیچیان کەمتر نییە لە شاعیرە جیهانییەکان.

بەڕێز مامۆستا (مومتاز حەیدەری)

ئەویش نەیشاردەوەو گوتی: سەباح ڕەنجدەر واتە (شیعری نوێ شیعری نوێش واتە سەباح رەنجدەر).

هەر لە هەمان ڕێزلێنان سابیر ڕەشید ئاماژەی بە 15 ماجستێر و

دکتۆرا کرد کە لە سەر شیعرەکانی سەباح ڕەنجدەر هاتووە ئەوەش دە
خۆشیەکی گەورەیە بۆ شیعری کوردی،
سەباح ڕەنجدەر لە نووسینیکی دی بە ناوی (شیعر زاراوەیەکی مللییە)
دا دەڵێت:هەموو شیعرێك گوڵ نییە خۆی بە بینینی هەڵبخات و چاوانی بەرامبەر خۆی تیژ بکات. چۆن وەك گوڵاو، ناوکی گوڵ، بۆن بڵاو دەکاتەوە، لەڕێگایی هەستکردنی زمان و لێکدانی هەستەکان دەگەیتە بێنکردن و هەست دادەمەزرێت، ڕەنجدەر شیعری لەسەر شاخی کەڵەکەوی و ناوچەوانی ئاسك و باڵی پەپوڵە و دووگوردی نوێژ نەبینیووە،
لەدەمی شمشێری جەلادو دیکتاتۆریش بینیوە، زمانی پاکێتی و نا بارگاویبوونی سادەیی و سادەگۆیی و هەرزە بیریدا ناژی، بەڵکوو ڕایەڵە بە قووە ڕوانین و دوور مەودا نووسین و گرینگیدان بە ئەدەبێتی شیعر دەبەخسیت. یەکێك لە گرفتەکان لە شیعری (ڕەنجدەر) دا ئەوەیە بە پێڕەوی خاڵبەندییە و هەندێکجار پێڕەون و بونیادی ڕێکخستنی دەر و کەپێڵە لە بەتەی خۆیدا نییە، کە ئەمە دەبێتە تێکدانی ڕەوەوەی خوێندنەوەی خوێنەر و بەجۆرێك لە جۆرەکان، ئەرکی بەستنەوە و جۆشکاری و گرێدانەوەی نێوان دێرەکان دژوارییەك درووست دەکا،
سەباح ڕەنجدەر دەڵێت:
من پەروەردەی کلتووری شیعرییم و لە کرۆکی زمانی کوردییەوە هاتوومە دەرێ، کلتوور لەناو کۆمەڵێك هەڵومەرجی کاریگەردا دەڕسکێت. هیچ شتێکم لە دەرەوەی بیرکردنەوەی خۆمدا نەدەزیوەتەوە، کە لێکدانەوەی جیاکاری بە ژیان نەبووبێ. ئەگەرچی دەشزانم ناوکی بەگەردیی شیعر لە پلەی مەحاڵدا بەدەست دێت و لە گرد و کۆی جۆش و خرۆشی ویژدانی و گۆشە جیاکارەکاندا گەڵاڵە دەبێت، بەڵام من وەك کەسێکی پڕ جۆش و خرۆش و یژدانی و ماندوو بە شیعرەوە، گەیشتن بە درەوشانەوەیەك ناوکی بیگەردی شیعر و ژیانمە. ڕەنجدەر بەڕێگایی شاعیرانی پێشوودا نەچووە، ئێستا خاوەن دەنگ و ڕەنگی خۆیەتی.
بۆیە بەپێویستم زانی وەك ئەمەك و ڕێز ئەم چەند نووسین و نووسینانەی نووسەران بخەمە ڕوو . بە پێش بینینی چاوی خوێنەران.
(سەباح ڕەنجدەر) لە کتێبی (بەهاو پێشبینییەکان) دا لە شیعری
(یەکەکان لە ئاسەی چاوەڕوانی) دا
یەك دابەش و جاران وکەم ناکرێ ،
خودا
خۆر
من
لەمەوبەدوا بازنەی یەکەکان داخران بەرگەی سەیرکردنمان بگرن بەنی هەر کەسەك دەدەین ئاو و گیای کەروێشکەکانی بیر نەچێ و چەی ناو

دەمی ئەوەش نەبووبێت.

شاعیر پێمان دەڵیە:

(یەك دابەش و جاران و كەم ناكرێ(واتە(خودا) تاك وتەنیایە نەدابەش دەبێت و نەكەسیشی لەدەبێت و نەبەكەسیش دەچێت (خەر) ئەوڕوناكییەیە بەتاریكی دەڵێت باركەو بڕۆ. من ڕووناكیم ،هیچ كەسێك توانایی سەیركردنی ڕووناكی چاوەكانی منی نیە (من) شاعیر بە ئالنگاری پێمان دەڵێت من(منم) لەسەرەتای نوسینەكانم تاكو ئێستا كەس نەیتوانیوە ناولەپم بخوێنێتەوە ،بۆیە حەز دەكەم هیچ كەسێك لە هیچ شوێنێك چاوەڕوانم نەكات شاعیر لە هەمان شیعریدا ، وێنەیەكی دیكەمان بۆ دەخاتە ڕوو، چاو ناپاكیی لەگەڵ زەمین ناكات پێش من خودا و خێری لێ بوو بەخێر هاتنی منیان كرد . هەرسێكمان گەیشتین بەهەموو شت و كەسێك كەچی هەرتەنیاین و دەمانەوێ زمانی ئەو منداڵانە فێربین.

بۆیە وێنە و تەڕی چاو لەتوانیاندا هەیە بەشێوەیەكی بەرفراوان كاریگەری خۆیان بنوێنن بۆ بەكارخستنی زمان و دیار خستنی واتاو سەقامگیری كردنی وێنە شاعیر دەڵێت هەموو شتێكیش جوان مایەوە دەستی هەموو جوان ماوەیەكمان كوشی لە چاوەڕوانی ڕوانەوەی لاسكە گوڵ لەناو لاپەڕەكانی كتێب ماینەوە سەبەر كەوتە سەر بەشاییەكان بەشاییەكان پێن لەمرەق مرەق دابارین و سەر زەویان داپۆشی و بەیاننامەی درەزنانەیان ڕاگەیان.

شاعیر جارەكی كە بەخەیاڵێكی جوان و وێنەكان دادەڕژێت و بە ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ نیشتەجێیانی ماڵی شیعر، بۆیە لەكۆتایی شیعرەكە دەڵێت،

حەزدەكەم هیچ كەسێك لەهیچ شوێنێك چاوەڕوانم نەكات. من تەنها بەخەم دەچم لە شیعر، لە هیچ وەسگەیەكی شیعر ،چاوەڕوانی شیعر ناكەم، بەڵكو پابەندێتی دەشكێنێت و ئاسۆی وێژەی پابەندگەرا ڕوو لە كزی دەكات.

شیعر بە هاوكێشەی خودی و بوون خوازی دەگۆڕێتەوە، لەبری بەرگری، بەرەو و جوانكاری و زمان و هونەر كاریی هەنگاو دەنێت. شاعیر لەگەڵ ئەوەشدایە گرنگی پێیەڕوی ڕەهەندەكانی جوانیناسی تەدا بكرێت.

نەك بە تەنیا خاوەن زمان ، بەڵكو تێگەیشتنێكی ئەبەستراكتانەیە ، پەرفۆرمانس ، نیەو درامی ئیپیكیە ، شیعری شاعیر لە نزمیەوە بە بەرزی دەفڕێت ، نەك لە بڵندیەوە بۆ زەوی ، هەرچەندە گرنگە شیعر لە قوڕ و لیتەی زەوی دانەبڕێت و پەیام ئاڵۆز نەبێت ، بونیادی شیعری ڕە نجدەر لە ژێر هەژموون و فیكر و ڕێتم و جوانكاری و عیرفانیەكی دەرە ئاینیدایە ، موكوڕە لەسەر گەڕانەوەی شكۆ بە شیعر

و کاریگەرە بە خەونی خوڵقاندن لە شیعر دا .
سەرچاوە
ئەزموون و شیعری بێگەرد (صباح ڕەنجدەر)
ناونیشان و دەق (دیار لەتیف) ل16
•

مام-وەستا و پەروەردە و ستراتیژیەتی نیشتمانی.. سامانی وەستا بەکر

مەبەستمە سەرنجی ئەو مامۆستایانە ڕاکێشم کە بەشێک یان زیاتری ئەم وتارە ئەیانگرێتەوە بە پێچەوانەشەوە مامۆستایانی "پەروەردە-دروستکار" جێگای شکۆو شانازین.
لەهاوینی ئەمساڵا لە گەشتەکەما بۆ کوردستان چەند شتێک سەرنجیان زۆر ڕاکێشام کە بەشێکیان ئومێدبەخش و بەشێکیشیان پێچەوانەکەی بوو، بەڵام ئەوەی کە زۆر سەرنجی ڕاکێشام و نیگەرانی کردم پەروەردە بووکە مامۆستا پشکی شێری بەرەکەوێ لەوبوارەیا.
ساڵێ ١٩٨٠ کە لە پۆلی یەکەمی سەرەتایی بووم و ساڵێ ١٩٩٦ کە دواساڵی خوێندم بوو لە زانکۆ هەمیشە مامۆستا دووکاری هەبوو:
یەکەم، پەروەردە.
دووەم، فێرکردن.
من کاری فێرکردن بەجێئەهێڵم بۆ لایەنە پەیوەندیدارەکان بە پرۆسەی فێرکردن و فێربوون چونکە ناکرێ هەرکەس لەئاستی خۆیەوە هەڵسەنگاندنی بۆبکا بەڵکو ئەوە کارێکی زانستییە و ئەبێ بە داتا و بە وریایییەوە مامەڵەی لەگەڵای بکرێ، بەڵام ئەوەی کە ئەمەوێ قسەی لەسەر بکەم "پەروەردە"یە.

ئەو سەردەمە ئازادی بوونی نەبوو، ناوهێنانی نیشتمان و خەباتکردن بۆ سەربەخۆی یان خۆبەڕێوەبەری بە خیانەتی نیشتمانی ئەژمارەکرا، مامۆستاکان ئەبوو لەوانەی پەروەردی نیشتمانیا بەشان و باڵی "سەدام حسێن"ا هەڵەن، لە وانەی مێژوو ئەبوو باسی قارەمانی

سەرکردەی عەرەبیان بۆ بکردینایە، شۆڕشەکانی وەک شۆڕشی جەزیر، لیبیا، میسر…هتد بکردایە، ئەبوو ژیانامە و کار و چالاکی تاک بە تاکی سەرکردە مێژووییەکانی عەرەبمان بۆ ڕوونکەنەوە وەک قارەمانێک پێمان بناسێنن.
لەوانەی جوگرافیایا فێری نەخشەی نیشتمانی عەرەبیان ئەکردین…هتد بەکوردی و بەکوردی ئەبوو فێری هەموو شتێکمان بکەن جگە لە کوردایەتی چونکە ئەگەر زانیاری بگەشتایەتە دەست بەعسی و ئەمنەکان ئەوا تووشی لێپرسینەوە و زیندانی کردن ئەبوون بـــــەڵام لەگەڵ ئەوەشا هەرگیز فێری ئەوەیان نەئەکردین کە نیشتمان و خاکی کوردستانمان خۆشنەوێ، بەڵکو ئەگەر کەمترین بوار هەبووایە ئەوا بەڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ باسی خۆشەویستی کوردستان و خاک و ئاویان بۆ ئەکردین، لەڕێیا نموونەی مامۆستایەکی جوامێر ئەگێڕمەوە.

ئەوکاتە لەسەردەمی ڕژێمەکەی سەداما بۆئەوەی لە پەیمانگای هونەرە جوانەکان و لە پەیمانگای مامۆستایان کە ئەوکاتە پێی ئەوترا "دار المعلمین" وەرگیرێی ئەبوو ئیمزای بەعسی بوون بکرێ و لەشەش مانگ کەمتریش قبوڵ نەئەکرا، هەربۆیە لەسەرەتای دەستپێکی خوێندنی پۆلی سێیەمی ناوەندیا، پیاوانی حیزبی بەعس ئەگەڕان بەسەر ناوەندەکانی خوێندنا بۆئەوەی زۆرترین گەنج ئیمزابکا و ببێ بە بەعسی.

بیرمە لە پۆلی سێی ناوەندی بووین لە ناوەندی ئازادی کوڕان لە برایم پاشا لە سلێمانی، کە ئەوکاتە مامۆستای زۆر قەدرگران و خۆشەویست مامۆستا "کاوس یوسف" بەڕێوەبەر بوو، لەپڕێکا درگای پۆل کرایەوە و سێ کەس هاتنە ژوورە کە یەکێکیان مامۆستای جوگرافیا بوو، کە بەکوردییەکی تێکشکاو قسەی ئەکرد هەندێک ئەیانووت عەرەبە و فێری کوردی بووە هەندێکیش ئەیانووت کوردی ناوچە دوورەکانی گەرمیانە و بە بەعسی ناسراو بوو لەناو فەرخوازەکانا، پێمخۆش نییە ناوی بهێنم، لەگەڵ دوو کەسی بەعسیا، وانەی کوردیمان هەبوو کە مامۆستای زۆر سەنگین و شکۆمەند مامۆستا خالید وانەکەی پێئەوتین کە جێگری بەڕێوەبەریش بوو.

بەهەرحاڵ بەعسییەکان دەستیان کرد بە پیاهەڵدانی سەدام و حیزبە بەعسا و پێیان وتین ئەگەر ئیمزانەکەن هیچ شانسێکتان نییە لەو دوو شوێنەی کە لەسەرەوە ناوم هێناون وەرگیرێن، پێش ئەوەی بچنە دەرەوە وتیان ئەوەی ئەیەوێ ئیمزای بەعسی بوون بکا بابێت بۆ ئەو ژوورەی کە دیاریان کرد بۆمان.
هەرکەڕۆشتن مامۆستا خالید بەدەنگی بەرز و زۆر بوێرانە پێی وتین

“ئەوەی لەم درگایە بچێتە دەرەوە و بچێتە ئەو ژوورەی تر بۆ ئیمزاکردن بۆ بوون بە بەعسی شەرەفی نییە و درێژەی بە قسەکانییا دەستی کردن بە باسکردنی کوردایەتی و پیرۆزی خاک و نیشتمان” تا ئەم ساتەش کە بیرلەوکاتەو بوێری مامۆستا خالید ئەکەمەوە زیاتر لام گەورەتر بێ، چونکە ئەولەوکاتەیا لێنەگەڕا کە فەرخوازەکانی هەڵخەڵەتێنرێن، فێری خیانەکردن ببن لە دایکی نیشتمان، فێری ئەوەی کردین کە ئەبێ ئیردەمان بەهێزبێ و نابێ لەپێناوی بەرژەوەندی تایبەتا خۆمان ڕادەستکەین، فێری کردین ئەگەرکەڵەشێریش نەبێ خۆر هەر هەڵیەت...هتد درود بۆ ئەو مامۆستا خالید و هەموو ئەو مامۆستایانەی وەک ئەون.

لەو نمونەیەی سەرەوەیا مەبەستم بوو ڕۆڵی مامۆستا و گەورەیی ئەرکی ئەو کارەی کە لەسەر شانەتی بۆ مامۆستایان بە پلەی یەک و کۆمەڵگەش بناسێنم. تەنها ئەرکی مامۆستا فێرکردن نییە بەڵکو پەروەردە و فێرکردنە، ئەگەر سەرنج بەین پەروەردە لە پێش فێکردنەوە یەت، بەو واتایەی کە کارە گرنگەکە پەروەردەیە، چونکە چەن خەڵکانی بلیمەت هەبوونیان هەبێ ئەگەر پێشتر پەروەردەیەکی دروستیان پێنەگەشتبێ زانستەکەیان سود بەخش نابێ بەڵکو هەندێجار بەزیانیش ئەشکێتەوە.

وەک خۆم سەردانی هەر شوێنێ بکەم پێمخۆشە گفتوگۆ لەگەڵ مناڵەکانا بکەم، چونکوم ئەوان ڕاستگۆترینن و ئاوێنەکیشن بۆ تێگەشتن، بەتایبەتی لەبواری پەروەردەیا، بۆیە کە لە کوردستان بووم زۆر بە گرنگییەوە لەگەڵ مناڵانا گفتوگۆم ئەکرد سەبارەت بە ڕەوشی پەروەردە و فێربوون.
ئەوەی سەرنجی ڕاکێشام لایەنی پەروەردە بوو کە گرنگترینە لەو بوارەیا. هەڵبەتە با ڕوونتربین پەروەردەش دوو بەشە بەشێکیان ئەکەوێتە ئەستۆی دایکان و باوکان بەشێکیشی ئەکەوێتە سەرشانی مامۆستایان.
ئەوەی منی نیگەران ئەکرد ئەو بەشەیە لە پەروەردە کە ئەکەوێتە سەرشانی مامۆستایان، کە خۆی لە خۆشەویستی بۆ خاک، نیشتمان، نەتەوە، ئاڵا و کلتورا ئەبینێتەوە.
کاتێک کە گفتوگۆ لەگەڵ مناڵێکی کوردا ئەکەی لە هەرێمی کوردستان بۆتدەرەکەوێ کە کەمترین زانیاری لەسەر نئشتمانەکەی و مێژووەکەی هەیە، هەرئەوەشنا بەڵکو ئەوەی گرنگ نەبێ بەلایەوە ئەوەیە و هەندێجاریش بەگاڵتەجاڕییەوە باسی ئەکەن! کە ئەمە شکستێکی زۆر گەورەیە بۆ مامۆستایان بە گشتی و وەزارەتی پەروەردە بە تایبەتی.
ئاخر چۆن وانەبێ لە کاتێکا وەزیری پەروەردە هیچ کاتێک پلانێکی

مامناوەند و درێژخایەنی نەبووە بۆ پەروەردەی مناڵان بەڵکو ئەوەی هەیانە پلانە بۆ فێرکردن.

مامۆستا و پەروەردە:

مامۆستا کە لە بنەڕەتا "مام-وەستا"یە کە بەتێپەڕبوونی کات پیتی "ۆ" شوێنی هەردوو پیتی "و-ە" گرتەتەوە کە ئەمەش لەزمانی کوردیا زۆر باوە بۆ نمونە ساردبووەتەوە بووە بە ساردبۆتەوە هەروەک چۆن گەرمبووەتەوە بووە بە گەرمبۆتەوە.
لەسەرەتایا مام-وەستا پەیڤە یان پێشگرێک بووە کە بۆ ڕێزلێنان و کارامەیی بەکەسێک وتراوە، کە لە کوردەواری و زۆربەی وڵاتان مام یان "عموا" لە عەرەبییا بە کەسێکی بەتەمەن یان گەورەتر لە خۆت ئەوترێ، وە وەستاش بە کەسی کارامە و شارەزا لەبواری کاری پێشەییا ئەوترێ بەڵام لە ئێستایا گۆڕاوە بۆ مامۆستا.
مامۆستا بە کەسی فێرکار ئەوترێ واتا کەسێک کە پیشەکەی وانە وتنەوە و پەروەردەکردنی دروست و تەندروستبێ.
بەڵام لە زمانی کوردییا ئەم پێشگرە واتا مامۆستا تا ئاستێک هەم لە واتای ناوە ڕەسەنەکەی خۆی کە "مام-وەستا"یە لاییاوە هەم ناوی مامۆستاش بەسەردوو چینا دابەش بووە.
چینی یەکەم مامۆستای فێرگەکانە بەگشتی.
چینی دووەم مەلا یان مامۆستای مزگەوتەکانە.
ئەمە وێڕای ئەوەی کە پێشناوی مامۆستا بۆ زۆر چینی دیکەش بەکارئەهێنرێ بۆ نمونە لە ئێستا بە زۆربەی خۆش-دەنگەکان "گۆرانیبێژ" ئەوترێ مامۆستا.
لەناو کوردا بە گشتی بە کەسی فێرکار بە هەموو قۆناغەکانی خوێند ئەوترێ مامۆستا واتا لە قۆناغی سەرەتایی تا زانکۆ بۆ نمونە، مامۆستای سەرەتای بەعەرەبی "معلم-معلمة"، مامۆستای ناوەندی و دواناوەندی "مدرس-مدرسة"، مامۆستای زانکۆ "أستاذ-أستاذة".
لە ڕاستیا ئەبێ بەکەسێ بوترێ مامۆستا کە قۆناغی پەروەردەی فێرکاری خویندبێ و بڕوانامەی هەبێ، مەخابن ئەمڕۆ بەهەمووی ئەوترێ مامۆستا".
ئەحمەد شەوقی "أمير الشعراء"ی عەرەب و بەڕەچەڵەک کورد ساڵی ١٩٣٢ لە مەراسیمێکا کە لەلایەن یانەی قوتابخانەی مامۆستایانی باڵا بەڕێوەچوو،، بۆ بەرزکردنەوەی پێگەی مامۆستا لەنێو خەڵکیا وتی:(قم للمعلم وفه التبجيلا، كاد المعلم أن يكون رسولا) واتا هەستە سەرپێ و ڕێزی لێبگرە، مامۆستا نزیک بوو لەوەی پەیامبەربێ.
مەخابن تابێت مامۆستا واتا قوڵ پڕ ماناکەی لەدەستەیا و بە ئەمەش کۆمەلگە ڕۆڵێکی خراپئەگێڕێ کە ئەمەش بۆ زەرەری بەرژەوەندی گشتی

ئەگەڕێتەوە، چونکەم ئەگەر مامۆستا کە بە پێشەنگ، فێرکار و پەروەردەکار ئەناسرێتەوە شکۆی بەرز ڕانەگیری ئەوا ئەوە بە نێگەتیف بەسەر کۆمەڵگەیا ئەشکێتەوانە.

لەمەشیانا دەسەڵاتداران و حکومەت بەرپرسن کاتێک کە مامۆستا برسی ئەکەن و مافەکانی لە بەرامبەر ئەرکەکانیا پێنابەخشن، لە بەرامبەریشا بەشێک لە مامۆستایان کەمتەرخەمەبن بەرامبەر ئەو کارە پیرۆزەی لەسەرشانیانە.

وێڕای قورسی و گرانی بەدەستهێنانی بژێوی ژیان بەڵام گرنگە مامۆستایان هەمیشە لە لوتکەیا بمێننەوە و ڕۆڵە مێژوویەکەی مامۆستایان لەبیرنەچێ کە پەروەردەی دروست و تەندروستە، بۆیە لەم نوسینەیا پێناسە، ئامانج و گرنگی وەبیر کەی مامۆستایان بەگشتی و بەتایبەتی ئەو مامۆستایانە ئەهینمەوە کە گرنگی بەو پێگە مەزن و شکۆدارە نایەن کە لە کۆمەڵگەیا هەیانە.

پێناسەی پەروەردە: پەروەردە ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لەژیانی کۆمەڵگەکان و گەلانا، پایەیەکی سەرەکی گەشە و پێکهاتە و سەرفرازییە کە ئامرازێکی سەرەکی مانەوە و بەردەوامبوونی کۆمەڵگەیە، هەروەکچۆن پێویستییەکی کۆمەڵایەتییە کە ئامانجی دابینکردنی پێداویستییەکانی کۆمەڵگا و گرنگیانە بە مرۆق، هەروەها پێویستییەکی تاکەکەسیشە بە مرۆق، بەو پێیەی کەسایەتییەکەی پێکئەهێنێت و توانا و کلتورەکەی پاراوتە ئەکات بە ئەوەی لە کارلێککردن و هاوئاهەنگیا بێت لەگەڵ کۆمەڵگاکانی دەوروبەری و بەشدارییەکی کاریگەرانەی تیابکات.
ئەفلاتۆن توویەتی، پەروەردە ئەوەیە کە هەموو جوانی و کامڵبوونێک بە جەستە و ڕەوان ببەخشێت کە گونجاو بێت.

پەروەردە چییە؟

١. پەروەردە ئەوەیە کە کارەکتەری منداڵ لەسەر ئەو شتانە بنیات بنێت کە لەگەڵ کۆمەڵگەیەکی شکۆدارا ئەگونجێت.
٢. پەروەردە بریتییە لە دروستکردنی تاکێک کە کەسایەتییەکی بەهێزی هەبێت، ڕەوشتی باشبێ، بیرکردنەوەی ڕاستبێ، نیشتمانەکەی خۆشبووێ، شانازی بە نەتەوەکەیەوە بکا، ئاگاداری ئەرکەکانی سەرشانیبێ.
٣. پڕچەککردنی بەو زانیاریانەی کە لە ژیانی ڕۆژانەیا پێویستی پێیئەبێت.
٤. ئامادەکردنی تاکێک کە بتوانێ ژیانی پڕ و تەواو بژی.
٥. پەروەردە ژیانە، پرۆسەی گونجاندن یان کارلێکی نێوان تاک و

ژینگەی دەوروبەری.
٦. پەروەردە پرۆسەیەکە کە کردار و کاریگەرییەکان لەخۆ ئەگرێت، کە گەشەی تاک لە هەموو لایەنەکانی کەسایەتیا ئەکاتە ئامانج، کە بەرەو کامڵبوونی ئەرکەکانی ئەبات بۆ گونجاندن لەگەڵ ئەوەی دەوروبەری، بەوجۆرەی کە ئەرکەکانی پێویستیان پێیەتی لەڕووی توانا و ڕەفتارەوە.
٧. پەروەردە بریتییە لە کردارێکی بە مەبەست و هەماهەنگ کە ئامانج لێی گواستنەوەی زانستە.
٨. دروستکردنی تواناکان و داڕشتنی مرۆڤە.
٩. پەروەردە هەوڵانە بەرەو کامڵبوون لە هەموو ڕوویەکەوە و بە درێژایی ژیان.

گرنگی پەروەردە:

گرنگییەکی زۆر لەنێوان کۆمەڵگە جیاوازەکانا هەیە لەوانە:
١. فاکتەرێکی گرنگ لە هاوسەنگی ژینگەیا، لەڕێگەی ڕۆڵی پەروەردەی ژینگەییەوە تاک پەروەردە ئەکات لە مامەڵەکردنی لەگەڵ ژینگە و سروشتی دەوروبەریا، بەو پێیەی ژینگە تووشی پیسبوونی ژینگەی گەورە و مەترسیدار بووە لە کە لەلایەن مرۆڤەوە ئەنجام ئەدرێت، لەبەر ئەو هەکارە پەروەردە دەستی پێکردووە تا شوێنی پێویست بات بە ژینگە لە دڵی تاکەکانا بە پاراستنی، وە پێکهێنانی کەسێکی ژینگەپارێزی باش.
٢. پەروەردە بەتە ستراتیژییەکی نیشتمانی بۆ خەڵکی جیهان، بودجە و پلان و سەرچاوە مرۆییەکانی لەلایەن سیاسەتی وڵاتانەوە دائەڕێژرێت، بۆ گەیشتن بەو ئامانجانەی کە تاکەکان هیوادارن لە ڕێگەی پەروەردەوە بەدەستی بهێنن.
٣. فاکتەرێکی گرنگە لە گەشەسەندنی ئابوریا، لەڕێگەی پێکهێنانی تاکی شایستە و وەبەرهێن، ئامادەکاری و شیاوکردنی سەرچاوە مرۆییەکان بۆ کارکردن لە ئابوریا.
٤. فاکتەرێکی گرنگە لە گەشەسەندنی کۆمەڵایەتیا، بەو پێیەی تاک پەروەردە ئەکات بۆ ئەوەی بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی خۆی لە ئەستۆ بگرێت و ماف و ئەرکەکانی بناسێت.
٥. فاکتەرێکی گرنگە بۆ بنیاتنانی دەوڵەتێکی مەدەنی کە هاوتەریب بێت لەگەڵ شارستانییەت، هاوسەنگ بێت لەگەڵ پێشکەوتنی زانستی و تەکنەلۆژیا، هەتاوەکولە ژیانێکی شکۆمەندانە بە خۆشگوزەرانی و دادپەروەری کۆمەڵایەتی لە نێوان هەموو تاکەکانا بژین.
٦. فاکتەرێکی گرنگە بۆ دامەزراندنی دیموکراسی دروست، بەو پێیەی مافە مەدەنی و سیاسییەکانی پیشانی تاکەکان ئەدات، بیرۆکەکان لە نەزانی ڕزگار ئەکات، بۆ ئەوەی تاکەکان باوەڕیان بە بۆچوون و

جیاوازی ئەوانی دیکە هەبێت، هەروەها ڕۆڵی بەشداری کاریگەرانیان لە گەش□ پێیانی کۆمەڵگا یا هەبێت.

٧. فاکتەرێکی گرنگە لە ی□ککگرتوویی کۆمەڵایەتی، ی□ککگرتوویی نەتەوەیی، ناسیۆنالیزم لە ڕێگەی یەکخستنی هێز و ڕەوتەکان لە کۆمەڵگایا، بۆ دروستکردنی یەکێتییەکی فیکری کە ئەبێتە هۆی ی□ککگرتوویی کۆمەڵگا و ی□ککگرتوویی تاکەکانی.

ئامانجی پەروەردەیی:

هەرچەنە ئامانجەکانی پەروەردە لە سەرانسەری سەردەم و کۆمەڵگا جیاوازەکانا جیاوازن، بەڵام بە گشتی هەوڵەیات تاک لەگەڵ کۆمەڵگاکەیا تێکەڵ بکات و هەر بۆیەش خەمی تاک و کۆمەڵگا بە یەکسانی هەیە لەنێو ئەم ئامانجانەیا.

١. ئامادەکردنی هاوڵاتییەکی باش، کە بە یەکێک لە گرنگترین ئامانجەکانی پەروەردە دائەنرێت لە سەردەمی کۆن و سەردەمی ئێستایا، بەو پێیەی پەروەردە پەیوەندی بە گەیشتن بە هاوسەنگی لە بیرکردنەوە و هەست و سۆز و جەستە و ئەخلاقی مر□قا هەیە، بۆ ئەوەی هاوڵاتییەکی باشی لێدروستبێ، بە ڕێککو□تن لەگەڵ خۆی و لەگەڵ کۆمەڵگایا.

٢. شیاو کردنی تاک لە ڕووی ئایینی و دونیاییەوە، وەک چۆن پەروەردە ئاڕاستە کرابوو لەگەڵ گەشەسەندنی کرۆنۆلۆژی ئاڕاستەی ئایینی و ڕۆحی تاکەکان، بە لەبەرچاوگرتنی پێداویستییە مرۆیی و دونیاییەکان.

٣. پەروەردەکردن و ڕاهێنانی تاک لەسەر چۆنیەتی کارکردن و پەیداکردنی بژێوی ژیانی، بەو پێیەی ئەو پرۆسەیە تاک بۆ ژیان شایستە ئەکات و وا ئەکات خۆی لەگەڵ ژینگەی دەوروبەریا بگونجێنێت.

٤. گواستنەوەی شێوازە ڕەفتارییەکان و پاراستنیان بەبێ گۆڕانکاری لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر، وەک لە شێوازە کۆنەپەرستەکانی پەروەردەیا، وەک شارستانیەتەکانی چین و هیندستان و میسری کۆن، کە تێیدا پەروەردە ڕوانگەیەکی کۆنەپەرستانەی گرتەبەر کە خەمی داب و نەریتی بوو.

٥. ئامانجی گەشەپێدان بۆ کۆمەڵگا بە گشتی لە هەموو لایەنە ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتووری و سیاسییەکانا.

٦. ئامانجە زانستییەکان لەسەر گواستنەوەی زانست و مەعریفە بۆ گەڕان بەدوای زانست و ئامادەکردنی فێرخواز لە ڕووی دەروونییەوە، فێرکردنی ڕێگاکانی لێکۆڵینەوە لە ڕاستییەکان و زانیاریەکان، ڕێگاکانی چارەسەرکردنی کێشەکانی تاک بە شێوەیەکی زانستی، بە واتایەکی تر، پەروەردە چیتر پشت بە تەڵقین □ "ئیندۆکتریناسیۆن"

نابەستێت و هەڵگرتنی زانیاری لە مێشکا، بەڵکو لەسەر دروستکردنی عەقڵ بێ ئەوەی بە شێوەیەکی زانستی بیربکەنەوە.

٧. پێکهێنانی تاک و کۆمەڵگەی دیموکراسی، بەجۆرێک تاک لە بیرکردنەوە و بۆچوونەکانیا سەبارەت بەوانیتر بیری کراوە بێت و لێیانەوە فێربێت و فێریان بکات، مافەکانی خۆی بزانێت و پەیڕەویان بکات، چونکە چاکەی تاک چاکەی کۆمەڵگەشە و لە کۆتاییا کۆمەڵگایەکی دیموکراسی دروست ئەبێت.

٨. ئامانجێکی پێشکەوتنخوازانە کە بەخۆی ئامانجێکی گرنگە، چونکە ئەبێتە هۆی گەشەکردنی تاک،هەروەک چۆن گەشەکردن پرۆسەیەکی بەردەوامە، پەروەردەش بە هەمان شێوە بەردەوامە.

٩. ئامانجێکی نیشتمانی و نەتەوەیی، چونکە پەروەردە ئامرازێکە بۆ بەهێزکردنی هەستی یەکێتی نیشتمانی و نەتەوەیی، هەستێک کە لە یەکگرتوویی زمان و مێژوو و جوگرافیا و هیوا و خواستەکان بە داهاتوو سەرچاوە ئەگرێت.

سامانی وەستا بەکر
١٧-١٠-٢٠٢٤ سوید-ستۆکهۆڵم

---

(30) چرا بە یادی پاشای حەیران ڕەسوڵ بەزار گەردی دادەگیرسێنین.. هەندرێن خۆشناو

ئەمڕۆ پێنج شەممە 17/10/2024 شنە بای یادی سی ساڵەی ماڵئاوایی مامۆستای هونەرمەند ڕەسوڵ بەزار گەردی بەسەر کوردستان و هەولێری لاوك و حەیران و هونەر و موزیك و هۆنراوە گوزەردەکات، و کەڵە هونەرمەندی ڕەسەن مامۆستا بەزار گەردیمان دێنێتەوە یاد، و دەنگە بە سۆز و ئاوازە دەرفەنەکانی بە گوێمان دەچرپێنێت، و هەستی پڕ عەشق و خۆشەویستیمان دەوەژێنێت، و پەیمان دەڵێ مامۆستا (ڕەسوڵ) تان بێتەوە یاد، کە سیمبول و نیشانەیەکی دیاری شاری هەولێرە، ڕۆحی پاکی ئەم هونەرمەندە مەزنە قبوڵناکات کوچە و کۆڵانەکانی هەولێری دێرین جێبێڵێت، و وەك کزە بایەکی فێنك ڕۆژانە بەسەریاندا

تێپەڕدەبێت، هەر کە لاوکێك یان حەیرانێك یان گۆرانیەکی رەسەنی کوردی دێتە بەر گوێچکەی رۆڵە بەوەفاکانی ئەم شارە.

ئەوڕۆ ئێوارێ لەدوم هەناردی لۆچی نەهاتی ..

حەیران ئەوڕۆکە سێ رۆژە زانیتم بازن و خڵخاڵت لەکن وەستا شەریفی زێڕینگرە، جلکی بوکێنیت لەسەر خەیاتی..

خزم و برادەر هەموو دەزانن ئەتوو سەری چەند ساڵانە دۆست و گراوی من بووی.. حەیف و سەد مخابنی دنیایێم

دەمینی شەو ساڵەکە هاوینێ بە قسەی دوژمنان و ناکەسان لەگەڵ من خایەن دەرهاتی..

ئەو هونەرمەندە توانی بە درێژایی نیو سەدە لە داهێنان و خزمەتکردنی هونەر و ئەدەب و فۆلکلۆری کوردی بچێتە دڵی هەموو هونەردستێك، و بچێتە کاروانی نەمران و مامۆستایان لەم بوارەدا، و سەرمەدیانە لە دڵ و سۆزی خەڵك بمێنێتەوە. هەر لە منداڵیەوە خولیای هونەر و کولتور و فۆلکلۆری نەتەوەکەی بووە، و هەر لە زووەکەوە دەوروبەری هەستیان بە بەهرەمەندی ئەو هونەرمەندە کردووە، و لە دەنگخۆشی و شارەزایی لە مەقام و لاوك و حەیران، و هەروەها لە شیعر هۆنینەوە و ئاوازدانان.

بە تۆ یار پەیدا نابێ
پەیداش بێ فایدەی نابێ
سەد ساڵ خونچە بشکوی
بێ بولبول بەهار قەت نابێ
بریندارم بریندارم

رەسوڵ بێزار گەردی لە چلەکانی سەدەی رابردوو روویکردۆتە رادیۆ و ئێزگەی کوردی، بە هەگبەیەکی پڕ لە داهێنان و هونەری رەسەن و شیعر و ئاواز و لاوك و حەیران، یەکەم کەس بووە کە حەیرانی کوردی لە رادیۆ گووتوە و بە راستەخۆیی پەخشکراوە، و هەروەها یەکەم کەس بووە کە حەیرانی نووسیوەتەوە، و بەتایبەتی ئەو حەیرانانەی کە گووتویەتیەوە و بۆخۆی دایناوە و دایڕشتووە و لە دوو توێی چەند کتێبێکدا تۆماریکردوون، یەکەم کەس بووە کە حەیرانی لەگەڵ موزیکدا چڕیوە، بۆخۆشی شیعری بۆ زۆربەی گۆرانیەکانی داناوە و ئاوازی بۆ هەموو بەرهەمەکانی خۆی داناوە، بووە یەکەم کەس کە ئاواز بۆ سەرجەم بەرهەمەکانی خۆی دابنێت، بۆیە بە ئاسانی جێگەی خۆی کردۆتەوە لە نێو مامۆستا و پێشەنگانی هونەری کوردی. مامۆستا رەسوڵ سیمبولی هونەری رەسەنی کوردی بوو، چونکە لاوك و حەیران هونەرێکی تایبەت بە گەلی کوردن، و گەلەکانی تر خاوەنی ئەم هونەرە

ڕەسەنە نیین، و ئەم هونەرە بە یەکێك لە بنەما سەرەکییەکانی ناسنامەی گەلی کورد دادەنرێت.

مامۆستا ڕەسوڵ بێزار گەردی پێشمەرگەیەکی ئازا و نیشتمان پەروەر بووە، نەك هەر بە هونەر و نووسین بەڵکو بە گیانیش خزمەتی کوردستانی کردووە، بەشدارییەکی بەرچاوی هەبووە لە شۆڕشی ئەیلولدا، و یەکێك بووە لەو کەڵە پیاوانەی هەر لە سەرەتاکانی دامەزراندنی ئێزگەی دەنگی کوردستان بەشداری تێداکردووە بە گوتنی چەندین سروودی لە یادنەکراو و هەروەها دانانی چەندین سروودی نیشتمانی، بۆتە یەکەم کەس کە سروودی نیشتمانی و بەرگری بە شێوازی حەیران و مەقام بچڕێت.

کاروانی ئێمە کەوتە ڕێگا
بۆ ئامانجی کورد هەر ئەبێ بگا
ئەگەرچی شەوی خەباتی ژیان
گیانی زۆر لاوی وەك گوڵ هەڵوەران
بەڵام هەر ئەبێ شەفەق دەرکەوێ
کورد لەو هەورازە سەختە سەرکەوێ

ماڵئاوایی کردنی ئەم هونەرمەندە مەزنە، کەلێنێکی گەورەی کردەوە لە هونەری کوردی، بە تایبەتی لە بواری لاوك و حەیراندا، کە زۆر ئاشکرا هەست بەو کەلێنە دەکرێت، و کاریگەرییەکی گەورەی کردە سەر هونەری گۆرانی و موزیکی کوردی، چونکە ڕەسوڵ بێزار گەردی بەمانای وشە میری حەیران و حەیرانبێژان بوو، و ڕێباز و ڕێچکەیەکی تایبەتی خۆی هەبوو، و جێپەنجەی لە هونەری کوردیدا دیار و بەرچاوە. ئەو بلیمەتە بە دەنگە خۆش و بەسۆزەکەی سەدان گۆرانی و لاوك و حەیران و مەقام و سروودی چڕیوە و مەحاڵە لە یادبکرێن، کە وەك گەنجینەیەك بۆی بەجێهێشتین.

مامۆستا ڕەسوڵ بێزار گەردی دوایی چەندین ساڵ لە بەرەنگاربوونەوەی نەخۆشی دڵ، بەنازانە دڵە ماندووبووەکەی لە 17/10/1994 توانای ترپەکردنی نەما و کز و بێدەنگ بوو، لە ڕۆژێکی وەك ئەمڕۆدا و سی ساڵ لەمەوبەر ڕۆڵە بەوەفاکانی هەولێری دێرین لە ئەدیبان و نووسەران و هونەرمەندان و خزم و برادەران، تەرمی پاکی ئەو زاتە مەزنەیان بە خاکی کوردستان سپارد، دوای ئەوەی بە گشت کۆڵان و شەقامەکانی هەولێردا دوایین گەشت و گەڕانی کرد، و ماڵئاوایی و خواحافیزی لە هەموو خەڵکی هەولێر و کوردستان کرد. یاخوا لە باوەشی خاکدا هەر شاد و سەربەرز بیت.

هـــــــــایکۆ.. سمکۆ ئەحمەد ڕەشید

کیژ□□ی□کی ژاپۆنی،
پانتایی خەیال□ی گرتووم
هایکۆ!

لەبەردەم باخچەی ئازادی،
هوتاف بۆ قومێک ئازادی دەکێشن
خۆپیشاندەران.

شەتڵی ئومێدێک دەڕوێنم
هەتا سەر سنووری مردن
چاوەڕێ دەکەم

بێ شووشتن و کفن و دفن
بە خاکم سپارد
کۆترە مردارەکە!

قەمبووری نۆتردام،
بە هەورازی شەخەکەوە چەماوەتەوە
کۆڵبەر.

بە دڵی پڕ ئینتیماوە،
نیشتیمان بە یەک دینار دەفرۆشێت
ڕۆژنامەفرۆش!

بەم تەمەنەوە
لە بۆقە مغاویرییـەکان دەترسێم
ماران گەستەم

سندوقی پۆستەکەم دەکەمەوە
تەنها کلیک لەسەر ئەو نامانە دەکەم
لە تۆوە هاتوون

لە چەمەکە زەماوەندە
هەموو ئێوارەیەکی هاوین

بۆقێک هاوسەرگیری دەکا

کە کیژ□□ک□ دەخەوێ
دەچێتە باوەشی دایکی
باوکی!

تەنوورەیەکی کورت
پیاوانیش لەبەری دەکەن
هایکۆ!

بۆ سەگەکانی کۆڵان
خواردنگەی پێنج ئەستێرەیە
حاویەی ماڵە زەنگینەکان!

ئەلبوومی یادەوەری
وێنە ڕەش و سپییەکانم جوانترن
لە ڕەنگاوڕەنگەکان

نیشتیمان
لای ئێوە سێ بڕگەیە
لای من چوار
چاوەکانی!

پایز.. شەهلا نوری

بەخۆم دەوت
شاعیرەکان بۆ وەرزی پایز زیزن
ئەم پایزە
لە ناو گەڵاسیسە وەریوەکانی سەر زەوی
خۆم دیتەوە
ئێوارەیەکی ساردوسڕی
بە خۆم دەوت بۆ بۆنی پایزیان لا ئاڵە
کە بۆنی پایزم کرد هاتە گژمە
هەمیشە دەمپرسی

بـۆ دەڵێن مەوسمی گژە پایز
دیتم پشکۆ
ڕەنگم زەرد زەرد
وەکوو خلیسکی سەر زەوی وەرز
وتم بـۆ دەڵێن وەرزی زەبوون و بـێ کەیفی
سەرکزی خۆم دۆزیەوە
لە سیهەم گژی کزەبای ئەم ساڵییشدا
وتم بۆ خەزان بوو بەنازناوی ڕەمزی پایز
ووتیان ئەو بەرگ دڕانە
دیاری تۆیە هەر مانگ هەشتەمین ساڵی پایز

شەهلا نوری

کۆتایی مێژوو، دواهەمین مر□ق.. ئاراس سەعید

لە ساڵی 1989دا، بیرمەند و مێژوونووسی ئەمەریکی (فڕانسیس فۆکۆیاما) وتارێکی بەناونیشانی (کۆتایی مێژوو) لە گۆڤاری (The National Interest) بڵاوکردەوە و تێدا مژدەی کۆتایی مێژووی دا. هەر ئەوکات وتارەکە مشتومڕێکی زۆری بەدوای خۆیدا هێنا و زۆری نەخایاند گرێبەستی لەگەڵ کرا بۆ فراوانکردنی وتارەکەی کە 18 لاپەڕە بوو بۆ کتێبێک. دواتر لە ساڵی 1992 تێزەکەی لە کتێبی (کۆتایی مێژوو و دواهەمین مر□ق)دا بڵاوکردەوە، بەدیدی فۆکۆیاما(کۆتایی مێژوو) مەرگی ئایدۆلۆژیاکان و کۆتایی هاتنی جەنگ و شەڕە خوێناوییەکانە. لەپەنجاکانی سەدەی بیستەمدا زۆرێک لە تیۆریستانی دەوڵەت جاڕی مەرگی ک□ش□ ئایدۆلۆژییەکانیان دەدا. بەومانایەی ئایدۆلۆژیاکان لەسەرە مەرگدان، بەتایبەتی پاش هەرەسهێنانی نازیزم و فاشیزم.

لەساڵی 1989 ڕژێمە کۆمۆنیستییەکانی ئەورووپای ڕۆژهەڵات هەرەسیان هێنابوو، لەوکاتەدا (فۆکۆیاما) بەنووسینی وتارێک جاڕی (کۆتایی مێژوو) دەدات. کۆتایی مێژوو وەک دوا قۆناغی ڕسکاوی مێژوو، دیمۆکراسی لیب□□□ د□بێتە (میتا_ئایدۆلۆژی) دواهەمین مۆدێلی

ڕێکخستنی سیاسی لە بەردەم ئایندەی مرۆڤایەتی بە بەدیهێنانی ئاشتی و خۆشگوزەرانی و ئازادی.
بەدەربڕینێکی دیکە؛ دیمۆکراسیی سیاسی و سیستەمی ئابووری لیبراڵیزم کۆتا سیستەمی دونیای ئەمڕۆ و کۆتایی مێژووە و بڵندترین ئاستی ڕێکخستنی جڤاکی و کۆمەڵایەتییە، کە ناکرێت بەدیلێکی دیکەی بۆ بدۆزینەوە.
فۆکۆیاما دەڵێت: پێویستە مێژوو وەک پرۆسەیەی پەرەسەندن تەماشابکەین. کۆتایی مێژوو، بەو مانایەیە کە لیبراڵە دیموکراسی فۆرمی کۆتایی حکوومەتە بۆ هەموو گەلان. بەگوێرەی فۆکۆیاما، لە دوای شۆڕشی فەرەنسییەوە، دیموکراسی لیبراڵ چەندین جار سەلماندوویەتی کە لە بنەڕەتدا سیستەمێکی باشترە (لە ڕووی ئەخلاقی و سیاسی و ئابووری…هتد) لە هەریەکێک لە ئەلتەرناتیڤەکان و بۆیە ناتوانرێت هیچ پێشکەوتنێک لەوانەوە بۆ سیستەمێکی ببێتە ئەلتەرناتیڤ.[Francis Fukuyama (1992). The End of History and the Last Man.]

کۆتایی مێژوو، قەرز لە هیگڵ و مارکس
تێزی کۆتایی مێژوو بیرۆکەیەکی نوێی نییە و فۆکۆیاما تێزەکەی لە (هیگڵ و مارکس) قەرزکردووە. بەدیدی هەریەک لە هیگڵ و مارکس گەشەکردنی مێژووی کۆمەڵگاکان لە قۆناغێکدا کۆتایی دێت، ئەمەش هاوکاتە لەگەڵ کۆتایی هاتنی ململانێی نێوان دژەکان. ململانێی دژەکان ئەو بزوێنەرەن هەلومەرجی مێژووی ژیانی جڤاتی و کۆمەڵگەکان دەستنیشان دەکەن. هیگڵ مێژووی وەک پرۆسەیەکی عەقڵانیی شرۆڤەکردووە کە بەهۆی دەرکەوتنی ڕۆحی جیهان (Geist) لە قۆناغەکانی دیالێکتیکیدا و بەڕێوە دەچێت. بە هێگڵ، مێژوو بەرەوپێشچوونی هۆشیاری مرۆڤ بەرەو ئازادی. کۆتایی مێژوو قۆناغەکە کاتێک ڕوودەدات کە کۆمەڵگاکانی مرۆڤ دەگەن بە دۆخێک کە ئازادی بە تەواوی تێدا بەدی دێت و بە شێوەیەکی ئاسایی لە دۆخی عەقڵانیدا بەرجەستە دەبێت. هیگڵ پێی وابوو کە ئەمە لە سەردەمی خۆیدا بەدەست هاتووە، بە تایبەتی لە ڕێگەی دەوڵەتی دەستووری مۆدێرن. بەگوێرەی هیگڵ، تاک دەبێت لەناو نەتەوەدا بتوێتەوە ودرووستبوونی دەوڵەت نەتەوە و دامەزراندنی دەوڵەتی پرووس کۆتایی مێژووە.
بیرۆکەی مارکس بۆ کۆتایی مێژوو لەسەر بیرۆکەی دیالێکتیکی هێگڵ بنیاتنراوە، بەڵام جەخت لەسەر هەلومەرجی ماددی و ململانێی چینایەتی دەکات. مارکس ئەنالیزەکردنی ململانێی چینایەتی بەگەشەی مێژوو دەزانێت و لە مانیفێستی حزبی کۆمۆنیست دەنووسێت: مێژووی

هەموو کۆمەڵگەکان تا هەنووکە مێژووی کۆمەڵگەی چینایەتییە…
لەچەرخەکانی سەرەتای مێژوودا، کەم تا زۆر لە هەموو شوێنێک دابەشبوونی بەکۆمەڵ بەدەستەو تاقمی جۆراوجۆر و پلەی جۆراوجۆری ڕێزی کۆمەڵایەتی دەبینین، لە ڕۆمای کۆندا، پاتریسیەن هەبوون، سوارچاک هەبوون، پلەبیەن و کۆیلەش هەبوون. لەسەدەکانی ناوەڕاستدا، خاوەنی موڵکی فیوداڵ، وەستاکار، شاگرد و ڕەعیەت هەبوون. کۆمەڵگەی مۆدێرنی بۆرژوازی، کە لەجەرگەی فەوتانی کۆمەڵگەی فیوداڵییەوە سەری هەڵداوە، ناکۆکی چینایەتی لەناو نەبردووە، بەڵکو چینی تازەی کۆمەڵایەتی و هەلومەرجی نوێی چەوساندنەوە و زەخت و زۆر و شێوەی نوێی خەباتی هێناوەتە ناو ئەوان.[Marx and Engels: Manifesto of the Communist Part مارکس مێژووی بە ململانێی نێوان چینە جیاوازەکانی کۆمەڵگا دەزانی کە ئامانجی کۆتایی بە مارکس، کۆتایی مێژوو بە دامەزراندنی کۆمەڵگایەکی بێ چین دیاری دەکرێت، کە چیتر چەوساندنەوە کۆتایی دێت و دەوڵەت لەناودەچێت. ئەم کۆمەڵگایە نوێنەرایەتی کۆتایی گەشەی کۆمەڵایەتی و ئابووری مرۆڤایەتی دەکات، چونکە هەموو ناکۆکییە ماددی و ململانێ چینایەتییەکان کۆتایی دێت. بەدیدی مارکس، مەرجی لەناوچوونی خاوەندارێتی تایبەت لەناوبردنی دەوڵەتە. دەوڵەت ئامرازێکە خاوەندارێتی تایبەتی دەپارێزێت. مارکس پێی وایە سەرمایەداری لە دوا قۆناغی کامڵ بوونیدا، دەبێتە سیستەمێکی ئابووری جیهانی و دووچاری هەڵوەشاندنەوە دەبێتەوە، چونکە لەم سیستەمدا ناکۆکی چینایەتی دوونیا پێش هەیە، ئەنجامی ئەم دیدەش دەبێتە هۆی شۆڕشێکی جیهانی. (کرێکارانی جیهان یەکبگرن.)

جاک دێریدا و کۆتایی مێژوو

ناوناوبانگی ڕۆشنبیری فەکۆیاما و بەهۆی جەماوەریی کتێبەکەی (کۆتایی مێژوو و دواهەمین مرۆڤ)ەوە بوو، کە نیشانەکانی دڵەڕاوکەی ڕاستڕەوەکان بوون سەبارەت بە دڵنیابوون لە (مردنی مارکس). لە ڕەخنەی فەکۆیامادا (جاک دێریدا) دەنووسێت: لە سەردەمێکدا کە هەندێک بوێری ئەوەیان هەیە بەناوی ئایدیالی دیموکراسی لیبراڵەوە کە دواجار خۆی وەک کۆتا ئایدیالی مێژووی مرۆڤایەتی بەدیهێناوە: هەرگیز توندوتیژی، نایەکسانی، خەفەکردن، چەوساندنەوە، برسێتیی بوونی نییە! لە کاتێکدا بەمجۆرە ستەمی ئابووری کاریگەری لەسەر زۆرێک لە مرۆڤەکان لە مێژووی زەوی و کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیدا هەبوو. لەبری ئەوەی لە کۆتایی مێژوودا گۆرانی هاتنی ئایدیالی لیبراڵ دیموکراسی و بازاڕی سەرمایەداری بڵێینەوە، لەبری ئەوەی ئاهەنگ بگێڕین بە “کۆتایی ئایدۆلۆژیاکان” و کۆتایی گوتارە ڕزگاریخوازە

گەورەکان، با هەرگیز ئەمە پشتگوێ نەخەین، ڕاستییەکی گەورە، کە لە شوێنە بێشومارەکانی جیهانەکەماندا کە له ئازار پێکهاتووە: هیچ پلەیەکی پێشکەوتن ڕێگە بە مر□ق نادات ئەوە پشتگوێ بخات کە بە ژمارەیەکی ئیجگار ڕەها، ئەوەندە ژن و پیاو و منداڵ لەسەر زەوییە ژێردەستەکان، برسی یان قڕ نەکراون[…] . بەدیدی دێریدا (کۆتایی مێژوو) لە بنەڕەتدا ئیسکاتۆلۆژیای مەسیحییە، هاوتەریبە لەگەڵ گوتاری ئێستای پاپا سەبارەت بە کۆمەڵگەی ئەوروپا، کە فۆکۆیاما “ف□□□ک□ی” فیکری پراکتیزە کردووە، بە بەکارهێنانی داتا ئەزموونییەکان هەرکاتێک لەگەڵ پەیامەکەیدا گونجاو بێت و دەست بە بانگەوازکردن بۆ ئایدیاڵێکی ئەبستراکت دەکات. هەرکاتێکیش داتا ئەزموونییەکان دژایەتی تێزی کۆتایی مێژووەکەی دەکەن؛ فوکۆیاما ئەمریکا و یەکێتی ئەوروپا وەک یەکەیەکی سیاسی ناتەواو دەبینێت، کاتێک بەراورد دەکرێت بە ئایدیاڵە جیاوازەکانی دیموکراسی لیب□ا□□ و بازاڕی ئازاد، بەڵام تێدەگات کە ئەم جۆرە ئەبستراکتانە (ئایدیاڵانە) بە بەڵگەی ئەزموونی نیشان نەدراون، هەرگیز ناتوانرێت دەربکەون، چونکە ئەوە ئایدیای□کی ئەبستراکتی فەلسەفی و ئایینین کە لە ئینجیلەکانی فەلسەفەی هیگڵەوە سەرچاوەیان گرتووە و لەگەڵ ئەوەشدا، فۆکۆیاما هێشتا تێبینییە ئەزموونییەکان بەکاردەهێنێت بۆ سەلماندنی تێزەکەی، کە خۆی هاوڕایە کە ناتەواو و ناکامڵە، بۆ چەسپاندنی تێزی کۆتایی مێژووەکەی، کە تەنها وەک تێزێکی ئەبستراکت دەمێنێتەوە و لە پشتڕاستکردنەوەی شکستخواردووە[Jacques Derrida (1994). Specters of Marx: State of the Debt, the Work of Mourning and the New International.]

مێژوو لە پشوو دەگەڕێتەوە

لە دوای جەنگی جیهانی دووهەمەوە سەرمایەداری لە شێوەی ئیمپریالیستانەدا باڵیکێلشا بەسەر هەموو سووچێکی جیهاندا، شەڕە خوێناوی□کانی ڕۆژئاوا تا شەڕی ئۆکرانیا و ڕووسیا و شەڕی ئیسرائیل لەناوچەکەدا بەردەوامە. بناژۆخوازی ناسیۆنالیست و ئایینی وەک دژە هێزێک بۆ بڵاوبوونەوەی دیموکراسی لیبڕاڵ لە دایکبوو، لە نموونەی تایبەتی ئیسلامی توندڕەو جیهادی و تاقمی میلیشایی.

ساموێل هەنتینگتۆن، □لە ساڵی ساڵی 1996 لە کتێب□ک□دا بە ناوی (پێکدادانی شارستانیەتەکان) دووبارە دروستکردنەوەی نەزمی جیهانی نووسی، هەنتینگتۆن لە کتێبەکەدا ئاماژەی بەوە کردووە کە ململانێی کاتی نێوان ئایدۆلۆژیاکان بە ململانێی کۆنی نێوان شارستانیەتەکان جێگەی دەگرێتەوە.، ئەوە ئایدۆلۆژیایی شارستانییەتی زاڵە، حکومی

مرۆڤەکان دەکات.
دوای هێرشەکانی ١١ی سیپتەمبەر، جارێکی دیکە کۆتایی مێژوو لەلایەن هەندێک لە بیرمەندانەوە وەک هێمای بەهەڵوێستی و گەشبینی ناڕەوای جیهانی ڕۆژئاوا ئاماژەی بۆ دەکرا، بەو پێیەی کە کۆتایی هاتنی ئیمپریالیزم نوێنەرایەتی کۆتایی ململانێی گەورەی جیهانیش دەکات.
تەحەدایەکی دیکەی تێزی "کۆتایی مێژوو" گەشەسەندنی دەسەڵاتی ئابووری و سیاسی دوو وڵاتی ڕووسیا و چینە. چین حکومەتی تاک پارتی دەوڵەتی هەیە، لە کاتێکدا ڕووسیا، هەرچەندە بە فۆرمی دیموکراسییە، بەڵام زۆرجار وەک خۆسەپێن و ئانۆکراسی ناودەبردەکرێت. لە مانگی ئازاری 2022وە جیهانێک کە چین پشتگیری لە داگیرکردنی ئۆکرانیا لەلایەن ڕووسیا دەکات و ڕووسیاش پشتیوانی لە داگیرکردنی چینی بۆ تایوان دەکات. هەروەها داگیرکارییەکانی ئیسرائیل بە هاوکاری ئەمەریکا بەردەوامە. لە جیهانێکدا کە ململانێی ئەم زلهێزانە تێدا بەردەوامە. ئایا ئەمە کۆتایی مێژووە، یان مێژووی لە پشوو گەڕاوەتەوە؟
وەک ژیژەک دەڵێت، بیرۆکەی فوکۆیاما کە دەڵێت ئەمە گەیشتوینە کۆتایی مێژوو، نادرووستە. ژیژەک ئاماژە بەوە دەکات کە لیبراڵ دیموکراسی پەیوەستە بە سەرمایەدارییەوە؛ ئەو کێشانەی کە بەهۆی سەرکەوتنی سەرمایەداری و سیاسەتە نیولیبراڵەکانەوە دروست بوون ، وەک نایەکسانی زیاتری سامان و دڵەڕاوکێکی جەنگ مەترسییەکانی ژینگە، لە زۆرێک لە وڵاتاندا دەرکەوتن کە نائارامی بەرامبەر بە حکوومەتە دیمۆکراسییەکان لە کەوتووەتەوە.

فیاسکۆ*- کۆمەڵگای ئێمە لەسەر سێ ئاست لە هەرەسی گەورەی خۆیدا دەژی.. ئەحمەد ڕەسوڵ

یەکەم: ئاستی سیاسی
کۆمەڵگای ئێمە، لە دوای چەند دەیە لە ئەزموونکردنی دەسەڵاتدارێتییەک کە بە مانای ووشە ستەمکار، تاڵانکار، خێڵەکیی و دژە خەڵکییە، ئەڵتەرناتیفەکەی ئەو خاشاکە سیاسیی و مەدیاییە بوو.

ھەرەسی فیکر و سیاسەت لە فەزای سیاسییدا و لە بەرامبەردا پۆپیولیزم، دیماگۆجییەت و ڤۆڵگەریزم تانوپۆی فەزای سیاسیی و گوتاری سیاسیی تەنیوە.

ئەوەی ئێستا دەگوزەرێ لە فەزای سیاسییدا، جگە لە ھەرەسی گەورە و داڕمان، ناتوانێت ھیچیدی بێت.

شاخ، ژان گرتی و مشکی بوو.

دووەم: ئاستی فەزای دینی

کۆمەڵگای ئێمە لە دوای ئەزموونکردنی چەند ڕووداو و ڕەوتی ئاینی توندڕەو و تەرۆریست، دەبایە ڕەوتێکی فراوانی نوێکردنەوەی خوێندنەوە، تێگەیشتن و ڕاڤەکردنی تێکستە دینییەکانی لە نێو نێوەندی ئاینیی و مەلاکان خۆیاندا سەرپەرشتبایە کە تا ئێستا قۆناغی باشی بەیبایە، بەڵام ئەڵتەرناتیڤەکەی چی بوو، ئەم ھەموو مەلا و باگخوازە خۆنمایشکەر و خۆ بە پێغەمبەرزانەی کە ئاینیان لە نێو دەست و مەشکی خۆیاندا کەلەپچە کردووە. لە ئاینێکی فرە ڕەھەند و کراوەوە دەیانەوێت بیکەن بە ئاینێکی تاک ڕەھەند و داخراو. لە ئاینەکەوە بە ژیان، ئارامیی و خۆشەویستییەوە دەیانەوێت بیگۆڕن بە ئاینێک کە فۆبیایەکی ڕووتە بەرامبەر ژیان و ھیستیریایەکی شێتانە بە ڕقلەبوونەوە لە ھەموو شتێک. ئەم داگەڕانە ترسناکەی تێگەیشتن لە دین، جگە لە ھەرەس و داڕمان ناتوانێت ھیچیدیکەی پێبێت بە کۆمەڵگا.

سێیەم: ئاستی ڕوناکبیری

جگە لە داڕمانی گەورە دەتوانێت چیدیکە بێت کە ڕۆشنبیر بیت و گوتاری فیکریی خۆت لەسەر گوتاری سیاسیی و مەدیایی ساختە و بەتاڵی حزب موتوربە بکەیت. ئەوەی کە بە پشکی گەورە یان بچووک، لایەنداریی و تەرەفگیریی ڕۆشنبیران و ئەدیبان لە نێوەندی ڕووناکبیرییدا بووەتە ئاسایی، جگە لە ھەرەسی ئەم کایەیەش ھاوشانی کایەکانی دیکەی کۆمەڵگای ئێمە چیدیکەیە؟

…

- فیاسکۆ، بە یەکەم جار ئەم ووشەیەم لە فاروق ڕەفیقەوە بیست، ڕەنگە ٢٢ بۆ ٢٣ ساڵیک پێشتر.
- فیاسکۆ: بەتەواوەتی شکست. شکستی سەرتاپاگیر. داڕمانی گشتی یان شکستی گشتی.

کتێب\ دەستووری شیکردنەوە لە زمانی کوردیدا.. موکەڕەم ڕەشید تاڵەبانی

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..](#)

[MukaramRashidTalabani_DastwrDownload](#)

پێویستە ناتانیاهوی یاخی ڕابگیرێت.. گۆران هەڵەبجەیی

کەم نین ئەو ڕابەرو سەرکردانەی لەجەنگدا ئەستێرەیان دەدەرەوشتەوە، ئەوانە جەنگ بە دەسکەوتێکی ئیلاهی دەزانن بۆ بەردەوام بوون لە دەسەڵاتەکەیان، هاوکات جەنگ هۆکارێکە بۆ خامۆشکردنی کێشەو قەیرانە ناوخۆییەکان. ئەم جۆرە سەرکردانە، بەبێ ویست و ئارەزووی دانیشتوانی وڵاتەکە یاری بەچارەنووس و ژیانیانەوە دەکەن، بۆیە بەردەوام بە هەل ە دەگەڕێن بۆ هەڵگیرسانی جەنگ.یەکێک لەوانە هیتلەربوو کە بەر لە دەسپێکی جەنگی دووەمی جیهانیدا گووتبووی:
[یەکەم شتی بنەڕەتی بۆ بەدیهێنانی سەرکەوتنی هەمیشەیی، کارکردنی بەردەوام و ڕێکخراوەییە لە توندوتیژی.]
دیارە چەنگیش بەشێکی سەرەکی لە مەبەستەکەی هیتلەر، بەوەی توندووتیژی سیمایەکی سەرەکی لە هەموو جەنگێکدا.
گومان لەوەدا نیە ئیسرائیلیەکان بەدەسەزی ناسراون بە وڵاتەکەیان، ئەم دەسەزیەش وایلێکردوون کە بۆ پاراستن و پێشکەوتنی وڵاتەکەیان، هەموو شێوازێک بەکاربهێنن تا دەگاتە کاری زۆر نائینسانی.
لەدیرۆکی دەوڵەتی ئیسرائیلدا لەساڵی[١٩٤٨]ەوە تا ئێستا چەندین سەرۆک وەزیر دەسەڵاتداربوون لە، نێوانیاندا هەبووە توندڕەو

بەبەرزەیی میانڕەو و هێمن. گەر هەڵەنەبم لەو دیرۆکەدا کەسیان هەندێ{ ناتانیاهۆ} بە بەرزەیی و سادی و شەڕانگیز نەبوون.
ناتانیاهۆ لەوپەڕی ڕاستڕەوکانداییە، بە پشتگیری حیزبە ئاینییە توندڕەوەکان زۆرترین کات بەسەرۆک وەزیری ماوەتەوە.
ئەم جەنگەی غەزە نیعمەتێک بوو بۆی باری ،تا پلانە مەترسیدارەکەی جێبەجێ بکات ،ئەویش لەناوبردن یا لاوازکردنی هەر وڵات و کیان و لایەنێکە کە بەهەڕەشەیان دەزانێت بەسەر وڵاتەکەی ، بەنموونەی حماس ،حیزب اللە ، حوسیەکان ، ملیشیاکانی سەربە ئێران لەسوریاو عێراق و خودی ئێرانیش.
هەموو وڵاتێک مافی خۆیەتی بەرگری لەخۆی بکات بەئیسرائیلیشەوە، بەڵام ناتانیاهۆ ئەم بەرگرییەی لەسنوور دەرکردوە ، وێرانکاری ئەنقەست پەیڕەو دەکات ،زیادەڕۆیی لە پرسە سەربازیەکاندا دەکات ، ئەوەتا لەغەزەو لوبنان باڵەخانەکان بەسەر نیشتەجێبوونیاندا دەڕوخێنێت.
مەناعەتی نییە چەندین باڵەخانە تەختی زەوی بکات بە خەڵکەکەیەوە گەر بزانێت ئەندامێکی حیزبوڵڵا لەیەکێکیانداییە. بەسیستەماتیک یەک لەدوای یەک گوندو باڵەخانەکان لە بەیروت و باشووری لوبنان وێران دەکات کە هەڕەشە نین بەسەر سوپاکەی.
ئەوەی سەیرە ئیسرائیل لە مێژووی خۆیدا حسابی بۆ هیچ وڵاتێک نەکردوە و نایکات، تادەگاتە نەتەوە یەکگرتووەکانیش ،خەی لەسەری هەموو جیهانەوە دەبینێت ،ئەوەتا بەهۆی ڕەخنەی ئەمینداری گشتی نەتەوە یەکگرتووەکان{ أنطونيو غوتيريش }،ناتانهاهۆ بە ناشیرینترین شێوە بەرسیقی دایەوە .هەروەها دەمێک ماکرۆن سەرۆکی فەرەنسا ڕەخنەی لەشێوازی بەڕێوەبردنی جەنگ کرد بە تایبەتی بەکار هێنانی توندووتیژی زیاد لەپێویست، بەتووندی وەڵامی ماکرۆنی دایەوە .
نوێترین کاری ناتانهاهۆ کە زۆربەی وڵاتانی جیهانی نیگەران و توڕەکرد ،تەقەکردن بوو لە هێزی {یونیفل}ی سەربە نەتەوە یەکگرتووەکان کە بوونیان لە سنوری نێوان لبنان و ئیسرائیل هەیە ،مەبەست لەم تەقەکردنەش بێزارکردنییانە تا ئەو سنوورە چۆڵ بکەن.
زۆربەی وڵاتانی ئەوروپی کە سەربازیان لەو هێزەدا هەیە، ئیدانەی ئەم کارەی ئیسرائیلیان کرد ،هاوکات {١٣٦} وڵات کە لەسەر ئاستی جیهان بەشداریان لەو هێزەدا هەیە سەرکۆنەی ئەو کارەی ئیسرائیلیان کرد، بەڵام ناتنیاهۆ گوێی بەو دەنگانە نەداو بەجاری دووەم کارەکەیان دووبارەکردەوە. لەئەنجامدا بەرپرسی ئەوهێزانە لە لوبنان گووتی، بەهیچ خۆرێک شوێنەکانمان چۆڵ ناکەین ،جا پێدەچێت ناتانیاهۆ حساب بۆ ئەم پەیامەش نەکات چونکە جارێکیتریش ئەو هێزانەی ئاگادارکردوەتەوە کە شوێنەکانیان چۆڵ بکەن ، بەمەرجێک ئەو

هێزانە بەبڕیارێکی ئەنجومەنی ئاسایشی سەربەنەتەوە یەکگرتوەکان لەوێن.
تەنها دەوڵەتێک کە کاریگەری لەسەر ئیسرائیل هەبێت و بتوانێت لەهەندێک شوێن ڕایبگرێت ئەمەریکایە، بەڵام وادەردەکەوێت ناتانیاهۆ لە بایدن و داروودەستەکەیشی یاخیە، بەوەی وەک هەواڵە جیهانیەکان بڵاویان کردەوە بایدن زۆر بەتووڕەییەوە سەرزەنشتی ناتانیاهۆی کردووە کە تەقەیان لەهێزەکانی یونیفل کردووە.
ئەوەی ناتانیاهۆ لە غەزە و لوبنان ئەنجامی دەدات بە پێی یاسا نێو دەوڵەتیەکان دەچنە خانەی تاوانی جەنگ و تاوانی دژە مرۆڤایەتی.
پێدەچێت ناتانیاهۆ بەنیازبێت دەڤەرەکە بەرەو ئایندەیەکی مەترسیدار ببات و جەنگێکی درێژخایەن بەرپابکات، بۆیە پێویستە بەر لەوەی ئاواتەکەی بەجێبهێنێت سنورێک بۆ یاخیبوونەی دیاری بکرێت.

پەراوێزی حەفتەمینی تێکست.. نەژاد عزیز سورمێ

چەواشەکاریی دەرهەق بە کورد و کێشەی ڕەوای پێشینه و مێژوویەکی هەیە.. سەیریش لەوەدایە زۆربەی ئەوانەی ڕۆڵیان لە پرۆسەی ئەو چەواشەکارییەدا هەبووە، لە تێگەیشتنی ئەوە خاڵی نەبوون کێشەی کورد، کێشەی گەلێکی پارچە پارچەکراوی، غەدرلێکراوی، ستەمدیدەی درێژایی مێژووە، بەتایبەتیش ڕووناکبیر و ڕۆژنامەنووسانی ئەو گەلانەی لەگەڵ کورددا دەژین.. لەهەموو سەردەمێکیشدا نموونەی هەبووە، لێ زیاتر لەگەڵ دەسپێکی بزاڤی چەکداری ئازادیخوازی کورددا ئەم دیاردەیە بێبەختانەتر پەرەی سەندووە.. دیارە گلەیی لەسەرنشینانی کورسیی دەسەڵاتی ئەو وڵاتانە ناکرێ، چونکە میللەتانی خۆیشیان لێیان ڕازی نین و گەر چییان پێ لەگەڵ نەکرێن لەبەریان هەڵدێن.. گلەیی لە ڕووناکبیرێك یا ڕۆژنامەنووسێك دەکرێ کەهەمیشە ئیددیعای دیموکراسی و مافی مرۆڤ و عەدالەت و ئازادی و مافی چارەنووسی گەلان دەکا. لەم دواییەدا، به ڕێکەوت چەند وتارێکم بینی ، باوەکو دەمێکە بڵاو کراونەتەوە بەڵام ناماقوولی و شاشی وای تێدا هاتبوو نەمویست بەسەریاندا تێپەڕم . لەو وتارانە دوو وتارم بە نموونە هێنانەوە کە جێی سەرنجن، ئەویش نەك لەبەر ئەوەی

زانیاریی نوێیان تێدا هاتووە، بەپێچەوانەوە، بەهۆی ئەوەی نووسەرەکانیان بە خۆدیدەییەکی وایان نووسیوە وەك بڵێی کورد هەر مرۆڤ نەبن . وتاری یەکەم لە ڕۆژنامەی (الدستور)ی ئەردەنیدا بەبێ ناو بڵاوکراوەتەوە، ئەوی دیکەیان برایم زوبێدی ناوێك لە ڕۆژنامەی (الشرق الاوسط)دا بڵاوی کردووەتەوەتەوە.. (الدستور) نووسیویەتی دەڵێ: داواکانی کورد ڕەت دەکرێنەوە، ئەویش بە ئەگەری چەند هۆیەکی مێژوویی کە ئەوپەڕگیرانی کورد دژ بەهەموو شتێکی عەرەبی دنەیان داوە(!!). برایم زوبێدیش دەڵێ: سەرەڕای ئەوەی ئاڵای خۆیان هەڵداوە (مەبەستی کوردە)، هاتوون تابلۆی ڕێنماییەکانی هاتوچووشیان بە کوردی نووسیوە، ئەمە چۆن دەبێ؟ پاشان هەر بەخۆی دەڵێ: بەڵام باشیان کردووە بەم دواییە تابلۆکانیان کردەوەتەوە عەرەبی (!!). ئینجا تۆ وەرە لەگەڵ عەقڵییەتی وا دابنیشە و گفتوگۆ و دانوستان بکە و باسی دیموکراسی و ماف بکە، کە لە ئەساسدا نایانەوێ تێی بگەن.. هەر ئەوەندە دەزانن، قەوانێکیان هەیە، ئەگەرچی خۆشیان دەزانن کۆن بووە و ڕناوە، بە بێنە و بۆ بێنە لێی دەدەنەوە، هەر بۆیەشە حاڵیان زۆر خۆشە. بەڕاستی شوورەییە بۆ نووسەر یا ڕۆژنامەنووسێك بەو عەقڵییەتە دواکەوتووە بیر بکاتەوە لە کاتێکدا ئەمڕۆ دنیا دنیایەکی دیکەیە. شوورەییە لەبیر خۆیان ببنەوە، کە هەمیشە کورد بووە دروشمی دیموکراسی بۆ عێراق هەڵگرتووە و خوێنی لەو پێناوەدا داوە.. شوورەییە بۆیان، لەگەڵ هەموو ئەو زوڵم و ستەم و ئەنفال و کیمیابارانە، ڕۆژێ لە ڕۆژان کورد لە ناچارترین ناچاریدا پەنای بۆ تیرۆر و تیرۆرکاری نەبردووە و هەمیشە شاعیر و نووسەرانی لەسەر کێشەی (گۆیا سەرەکی ئەوانییان) فەڵەستینیان کردووەتەوەتەوە. شوورەییە بۆ خەڵکانێك خۆیان بە نووسەر و ڕۆژنامەنووس بناسێنن بەو عەقڵیەتە فاشستیە سەیری گەلێك بکەن کە سەرەڕای ئەوەی خاکیان داگیر کردووە خێر و بێریان خواردووە و دەخۆن ئینجا بەو ڕەنگەیش لێی بڕوانن وەك بڵێی کفری کافرمان کردبێ ڕێنمایی هاتووچوومان بە کوردی نووسیبێ.
بەڕاستی شوورەییە ئەگەر شتێك لای ئەم چەشنە بوونەوەرانە مابێ بەناوی شوورەیی.

شیوەنی دوای هەڵبژاردن.. عەلی مەحمود محەمەد

هەموو خەریکی سەیرکردنی ئەو مەهزەلە ئاست نزمەین بە ناوی بانگەشەی هەڵبژاردن لە کوردستان دەگوزەرێت, قسەکەرەکان هەموو بە بەرنامەن, مام ڤاندام لە چاویانەوە چومسکییە, تەنها کاندیدی کابرای قەبرستانەکە بە هەڵبژاردن بەرنامەی هەیە, ئەویش قەبرمان بە دوای ژیان پێشکەش دەکات, ژنیشمان کاتێك بۆ دەنێت ڕۆژی 3 جار لە چیای هەڵگورد سەرکەوین, ئەوجا دەبێت شەو بدەینە دەم ڕۆژەوە, هەناسە دانیش تەرك بکەین, چونکە کاتەکە هەشتا بەش ناکات ئەگەر بە هەڵوەشێش سەرکەوین, دووجاری پێ ناکەینەوە.
بیست ڕۆژی خۆشمان بردە سەر, نمایشەکان گاڵتەیە جاڕی بوون, جنێوی کۆمێنتەکانی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانیش لە جوتکەکان خۆشتر بوون.
نەنکم یادی بەخێر زۆری لە ژیان بینیبوو دەیووت دوای هەموو پێکەنینێك گریان هەیە, منیش ئەو ترسەم هەیە و دەمەوێت لە سیناریۆکانی گریانی دوای هەڵبژاردنەکەوە دەست پێبکەم.
روژ 21ی ئەکتۆبەرە, خەڵك هەشتا زۆرینەی مەری مەرەکەبی دەنگدان بە پەنجەیانەوەیە, وردە وردە سندوقەکان گەڕاونەتەوە بە ئەلبیسەو سایلەکە, هەندێك گەنج بەردەم ئەو جێگایانەیان گرتووە بە داکۆکی لە دەنگەکانی ئەمە, لە سەرەوەش بنەماڵە نا سیاسییەکان کە هەڵبژاردن بە بەش و پشکی ئەوان کراوە, خەریکی سات و سەوداو پەیوەندیکردنن, هەیە بە بەشی خۆی رازییەو هەشە ناڕازییە, هەندێك سیاسیش کە پێشتر هەڵتەقیبوون, مام خدر رووسی لە تەنیشت بارەگاکەی خۆی ریزیان دەکات و دەیانکاتە ڕەقەم, ئاخر ئەو کەسانەی هیچ بیروباوەڕێکیان نەبێت و ئەلتەرناتیفی گونجاوی ئێران و تورکیا نەبن, چەندە خۆیان لە گەورە بووبێتەوە, لە تاقیکردنەوەی وادا یەکجار شانسیان دەبێت تاقیبکەنەوە, کە کەت وەك هەولێرییەکان دەڵێن ئیتر هەڵساندنەوەی موستەحیلە.

دوو سیناریۆ

هەڵبژاردنی هەرێمی کوردستان دوای هەڵبژاردنەکانی دیالەو موسڵ و کەرکووك دێت کە تەرزێکی دیکە لە سیناریۆی سیاسی هەنایە پێشەوە, سیناریۆیەك لە مەتبەخی ئێران ئامادە کرابوو, دووریش لە جوگرافیاو ناوەندە شەرعییەکان یەکلا کرانەوە, تیایدا لە هەرسێکیان تورکیا تووە درایە دەرەوەی دەسەڵاتز

ئەم هەڵبژاردنە بەشێوەی سەرەکی نەك هەموو، ململانێی گەل و نا گەل نەبوو، ململانێی بنەماڵەکان بوو لە سەر نوێنەرایەتی ئێران و تورکیا لە کوردستان، بە وەکالەت وەرگرتن بوو، ململانێ بوو بۆ پشکەکانی ئێران و تورکیا لە هەرێمی کوردستان.
تورکیا سێ برین لە جەستەیەتی، دیالەو موسڵ و کەرکوك، دەرکردنی لە هەولێرو دهۆك تەنەقەی رەحمە بۆ ئەو لە عێراق کە زیاتر لە چوار سەدە لە ژێر هژمەنیای ئەودا بووە.
هەر یەکەك لەو دوو وڵاتە چەند هێزێکی سیاسی نوێنەرایتییان دەکەن، پارتی و یەکگرتوو و بزووتنەوەی ئیسلامی نوێنەری تورکیان و ینك و هەوەوەست و کۆمەڵ و گۆڕانی گەلێکی گردەکە و سۆسیالستیش نوێنەرایەتی ئێران دەکەن، تەنانەت کریستان و تورکمانیش بە مەبدەئی مونا قەهوەچی خۆشناو و شێخ رەیانی کەنە کلدانی و ئیسلامی شیعە مەزهەبی ئێستا کە نوێنەرەکانیان بە دەنگی زێرەڤانی و لیوا تایبەتەکان کە ناویان پێشمەرگەیە هەڵدەبژێردرێن، ئەوانیش دابەش بوونە بەسەر ئەو دوو ولاتە، بزووتنەوەی دیموکراتی ئاشوری و رێکخراوی کلدە ئاشوری و بەرەی تورکمانی زەقەی چاویان دەت، دەمیان بە کورسییەکە ناگات کە بە ناویانەوە دیاریکراون، ینك بەشی خۆی لە کورسی کەمینەکان وەرگرت ئیتر باسی جیاکردنەوەی لیستی دەنگدەران و شتی وا ناکات، ئەوانیش لەسەر مەبدەئی موناو رەیان دابەش دەبن بەسەر ئێران و تورکیا.
یەکێك لە ئەگەرەکانی ئەنجامی هەڵبژاردن دووبارە کردنەوەی سیناریۆکەی کەرکووکە، بەوەی ئێرانییەکان هێزەکانی سەر بە خۆیان ببەنە بەغدا، کاتێك توانیان 53 کورسییەکە تەواو بکەن، لەوەوە دوور لە ژاوە ژاوو حکومەت پێك بهێنن و پارتی ئاوت کەنەوە بۆ چوارەم جار، هەرچەندە هێشتا دوو هێزی وەك نەوەی نوێ و گەل خۆیان لەو هاوکێشە سیاسییە یەکلا نەکردۆتەوە، بەڵام ئەوانە هێزی لچتقن بۆ هەر لایەکدا بکەون دوور نییە، یان پارچەی گەورە گەورەیان لە ببەنەوە، ئەم سیناریۆیە دوو لەمپەری گەورە لە بەردەمیدایە بۆ سەرکەوتن:
تورکیا و ئەمەریکاو ئیسرائیل و وڵاتانی کەنداو رێگا بەم سیناریۆیە لە ئێستادا نادەن، چونکە دەڵانی ئەوانیش لە ناوچەکەو دەبێتە ئینتەاقی عێراقێکی شیعەی ئیسلامی، دژ بەم سیناریۆیە بۆ ئەم مەبەستە هێزەکانی تورکیا لە هەرێمی کوردستان، لە حالەتی وا دا ئەگەری هەیە تا دەگەنە بەت، هەروەها هەردوو پارێزگای هەولێر و دهۆك لە رووی ئیدارییەوە بۆ دەست پارتین، هەڵبژاردنەکە بۆ ئیدارەی ناوخۆیی نییەو لەبەردەم جێبەجێ کردنی ئەم سیناریۆیە هەموو ئەگەرێك هەیە، تەنانەت روداوەکانی 16ی ئەکتۆبەرو 31ی ئاب

دووبارە ببنەوە بە شێوە كۆنەكە يان شێوازى نوێ.
پارتى هەوڵى دا لە گەڵ ئێران پەيوەندى ئاسايى بكاتەوە, چونكە پشتيوانييە نێودەوڵەتييەكەى چەندە بەهێز بێت, كارايى ئێرانى نا بێت لە بەغدا, لەوێوە پەنجە ى خستۆتە بنا قاقاى, ل□ بەر ئەوەى دەست بەردارى توركيا و ئيسرائيل و ئەمەريكاو خەليج نەبوو, بۆيە دواى سەفەرە سەركەوتووانەكەى نيچير بارزانى ئەوجا لە كەركوك ئێران پشتى پارتى شكاند و روحى دڵى لە دڵى كوردستان هەڵكێشا و داى بە ز□و□يا, شايى سەفەرە سەركەوتووەكەى لێ كرد بە شين.
وەك دەبينين دانيشتنەكان ميوانخانەى بابل لە بەغدا چەندە نا دەستوورى بێت بەرەى توركيا هەر دەبێت زوڕنا لێبدەن, تانەكان لەناو تەنەكەى زبڵەكەن, دادگاكان سياسين و بە ئيعازى كيلابييەكان كار دەكەن نەك ناو□□كى دەستوور, دەسكەوتەكان خوداوەندى پيرۆزن.
دەست بردن بۆ ئەم سيناريۆيە لەم قۆناغەدا بۆ ينك زۆر مەترسيدارە و ئەگەرى سيناريۆى چەشنى 31ى ئابى هەيە, زيانەكەى زۆر لە قازانجەكەى زياتر دەبێت, رازى نەبوونيش بۆ پارتى ئەگەرى دووبارە بوونەوەى سيناريۆى پەلامارى هەمە لايەنەى سەربازى هەيە لە لايەن عێراقەوە بەناوى چەسپاندنى شەرعيەت.
سيناريۆى دووەم گونجاوترە بۆ هەردوو لايان, ئەويش رێككەوتنە لە سەر كابينەى نوێ و بەردەواميدان بە بارودۆخى حازر, بێشك حكومەتە كۆنەكە دەڕوخێنن, حكومەتێكى نوێ لە خۆيان و خۆيان دوور لە گۆڕان و سۆسيالست پێك دەهێننەوە, هەم يەكێتى دەيڕوخێنێت , هەم پارتيش بە دانانەوەى مەسرور بارزانى ناتوانێكەى سەر دەگرێت, بە بەشدارى شەريكى نوێ ياخود هەر كۆنەكان , بەڵام ژمارەكەى دەگۆڕن لە كابينەى نۆوە بۆ كابينەى دە, ئاڵوگۆڕيش بە پۆستە سيادييەكان دەكەن, بەشى بنەماڵەكان زيادو كەم دەكات.
ئەوانەشى قوڕگيان لە گەڵ هاوار دڕا, ئيسراحەتيان نەكرد بە جرت و فرتى ئەم شارەو ئەو شارە, وێن□ س□□قييەكانيان بۆ يادگارى بۆ دەمێنێتەوە..تاس و حەمامى جارانيش دووبارە دەبێتەوە.

دەنگدان نارەزايەتى دەسوتێنێ..

عوسمانی حاجی مارف

بـایکۆتی بـارزانی، هەڵبژاردنـی خستـە سـەر ڕێگـایەکی بنبەست و داخـراوەوە، ئەوەی نیشانـدا کە بەبێ بەشـداری پـارتی هەڵبـژاردن ناکرێت، بۆیە دادگای فیدراڵی ناچارکرد، دەستبەرداری بەشێک لە بڕیارەکانی بێت و گۆڕانی تیا بکات، تا بارزانی بەشداری لەم هەڵبژاردنەدا بکات، واتە زۆر بەسادەیی دەتوانین بڵێین هەرکات بارزانی بەرەوڕوی هەڵبژاردنێک بێت زیانی هەبێت بۆی، ئەتوانێ ئیفلیجی بکـات، ئەمەش واقعـی سـروشتی جۆری دەسـەڵاتی سیاسـیە لە کوردستانی عێراقدا، کە خاوەن هێزی میلیشیا باڵادەستن، نەک دەنگ و دەخالەتی خەڵک لەدەسەڵاتی سیاسیدا، ئەزمونی جۆری دەسەڵاتی سیاسـی زۆنـی زەردو زۆنـی سـەوز لە سیوسـێ سـاڵی ڕابـردودا ئەوەی نەشاردۆتەوە، کە هەڵبژاردن چ گاڵتەجاریەکەو هیچ کات نەیتوانیوە هیچ گۆڕانێک یا کۆتایی هێنانبێت بەدەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانی.

واتە پێش هەر شتێک پێویستە ئەوە بە هەند وەرگرین کە بڕیارەکانی دادگای فیدراڵی نەیتوانی سیاسەتەکانی "چوارچێوەی هەماهەنگی" کە پێکهێنەری حکومەتی عێراقن، لەبارەی هەڵبژاردنەوە خۆی بسەپێنێت، نەیتـوانی بـارزانی ملکەچ کـات بۆ ئەو سیاسـەتەی تـاڕادەیەک بە بەرژەوەندی تاڵەبانی دەشکایەوە.

واتە بڕیاری بەشداری نەکردنی پارتی لەم هەڵبژاردنەدا، ئەوەی ڕاگەیاند کە هەڵبژاردن ناتوانێ دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستاندا لەڕێگەی هەڵبژاردنەوە بگۆڕدرێت، چونکە گەر وانیە، ئەوە ئاسانترین فرسەت بو، پارتی تەریک بکرێتەوەو هەڵبژاردن بەگوێرەی بڕیارەکانی دادگـای فیـدراڵی ئەنجـام بـدرایەو دەسـەڵاتی پـارتی کۆتـایی پێ بهێنرایە، بەڵام دیمان کە ناتوانرێت کارێکی لەو چەشنە ئەنجام بدرێت، دادگای فیدراڵی بەناچاری بڕیارەکانی گۆڕی.

ئەو خەیاڵات و چەواشەکاریانەی ئۆپۆزسیۆن وەک ئومێدێک بۆ کۆتایی دەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانی بانگەشەی بۆدەکەن، بێناوەڕۆک و بێ مانان، چونکە لەگەڵ هەر ئاڵوگۆڕێک کە لەدۆخی سیاسی کوردستاندا ڕویدابێت، یان پەیوەندیەکانی حکومەتی عێراق و حکومەتی هەرێم بـارگرژی تێکەوتبێـت، هەروەهـا حکـومەتی عێـراق و هێزەکـانی شیعە فشارێکی زۆریان لەسـەر بـارزانی و تاڵەبـانی دانابێت و میلـی هاوسەنگی هێزیان بەقازانجی حکومەتی عێراق وەرچەرخاندبێت، مانای ئەوە نیە کۆتایی دەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانیە، دەسەڵاتی زۆنی زەردو سەوز لاوازن لەبەرامبەر حکومەتی عێراقداو ناچارکراون ملکەچی ئەو واقعیەتەبن، حکومەتی عێراق ئەم دووهێزە میلیشیایەی بزوتنەوەی

کوردایەتی بەو شێوەیە لاپەسەندە کە پاشکۆی سیاسەتەکانی حکومەتی عێراقبن، پارتی و یەکێتیش لە چوارچێوەی ئەو ململانێیانەی لە چەند ساڵی ڕابردودا لە بەرامبەر حکومەتی عێراقدا هەولیان بەداوە، نەک مایەپوچ مانەوە، هەنگاوبەهەنگاو ئایندەی بەرژوەندیەکانیان لە ژێر سێبەری سیاسەتی حکومەتی عێراقدا پێناسەدەکەنەوەو پێگەی خۆیان دەپارێزن، بەڵام لە بەرامبەر خەڵک و ئەولایەنانەی وەک ئۆپۆزیسیۆن خۆیان پێناسە دەکەن، پارتی و یەکێتی بەداخەوە کە توانایان نەگۆڕدراوەو بەردەوامی بەدەسەڵاتەکەیان ئەدەن و بەهیچ جۆرێک هەڵبژاردن ناتوانێ ئەو پرۆسەیەبێت مانای کۆتایی دەسەڵاتەکەیانی لێکەوێتەوە. لەلایەکی تریشەوە ئۆپۆزیسیۆن بانگەشە بۆ ئومێدەکەوە دەکات کە گوایە لەڕێگەی پشتیوانی بۆ حکومەتی عێراق و دادگای فیدراڵیەوە ئەتوانن سەرکەوتن بەدەست بهێنن، بەڵام ئەوەی زۆر ڕۆشنەو حکومەتی عێراق و هێزەسیاسیەکانی عێراق بەهیچ جۆرێک حسابی لەسەر ناکەن، ئەو لایەنە بەناو ئۆپۆزیسیۆنەی کوردستانە کە جێگای متمانەی سیاسی و بەرەوپێبردنی دەسەڵاتی سیاسی نین، ئەو ئەرک و کارەو پێشخزمەتیەی بارزانی و تاڵەبانی ئەتوانن بۆ حکومەتی عێراق ئەنجامی بدەن، ئۆپۆزسیۆنەکەیان کەمەڵێ لایەنی بێکارو هیچ لەبارانەبون.

هەروەها شێوازی ئەم هەڵبژاردنە ٢٠/١٠ی ئەمساڵ بۆ هەر جۆرێک بەڕێوە ببرێت و هەرلایەنێک بە□□□□وەی بەر□□ت، مانای ئەوە نییە ئەتوانرێت دەرگای ساختەکاری بەرامبەر بەهێزی میلیشیا ببەسترێت، ئەوەش بەدوور نازانم کە لایەنەکانی حکومەتی عێراق یارمەتی پارتی و یەکیتی لە ساختەکاریدا بدەن، جگە لەوەش هەردوو هێزی دەسەڵاتدار نفوزێکی تایبەتی بەخۆیان هەیە کە وەک دەنگدەری جێگیر حسابیان لەسەر کراوە، کە ناتوانن دەنگ بە کاندیدەکانی پارتی و یەکێتی نەدەن کە ژمارەیەکی کەم نین، کە ئۆپۆزسیۆنەکان لەم جۆرە دەنگدەرانە بێبەشن، دەنگدان بەیان پەیوەستە بە مەزاجی دەنگدەرانەوە، بۆیە داوا دەکەن زۆرترین کەس بەشداری بکات.

نابێت فریوی ئەوە بخۆین کەبە دەنگدان ئەتوانن ئەم دەسەڵاتە ئاڵوگۆڕ پێبکەن، بۆیە نەچون بۆ بەردەم سندوقەکان و دەنگ نەدان بەشێک دەبێت لە پیادەی ئەو ئاڕاستەیە کە خەڵکی ناڕازی لەڕاستای ئەو ئامانجەدان کە بۆ ڕاپەڕینی جەماوەری دەیانەوێت ئەم دەسەڵاتە کۆتایی پێبهێنن.

ئەوەی ئاشکرایە دەنگدان سەنگی مەحەکی مانەوە یان نەمانەوەی دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی نەبووە نابێت، هەڵبژاردن لەکوردستان ئەو تایبەتمەندیەی هەیە کە تەنها ئامرازێکە بەدەستی بارزانی و تاڵەبانیەوە کە بەناوی هەڵبژاردنەوە شەرعیەت بەدەسەڵاتەکەیان

بدەن، دەنا هەڵبژاردن بکرێت یان نەکرێت زۆنی زەرد و زۆنی سەوز باقیە، فرسەتدان بە بەشداری لایەنەکانی تریش بەهەر ناوێکەوە یان بەناوی ئەپۆزسیۆنەوە، تەنها ئارایشکردنی شێوازی هەڵبژاردنەکەیە. ئاشکرایە کە ئەنجامی دەنگدانی ئەم هەڵبژاردنەش هەر جۆرێک بێت ناتوانێ ئاڵوگۆڕ لە دەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانی پێشبینی بکرێت، بەڵام دیارە ئەم دۆخی بێزاری و تورەیی و ناڕەزایەتیە فراوانەی خەڵک لە بەرامبەر حکومەتی هەرێمدا، ڕێژەی دەنگدەر کەمدەکاتەوە، ئەمەش زیاتر بەزیان بە لایەنەکانی بە ناو ئەپۆزسیۆن تەواو دەبێت، چونکە ئەپۆزسیۆنی بەشدار لەم هەڵبژاردنەدا، تەنها ئومێدیان بەدەنگدانە، نەچونی خەڵک بۆ دەنگدان، بێ ئومێدیان دەکات لەو چاوەڕوانیەی کە بە هەڵبژاردن بە بەدەست هێنانی چەند کورسیەک هەیانە، ئەمەش مایەی ئەو مەترسیەیە بۆیان کە نەتوانن کورسی پێویست بەدەست بهێنن.
نەچون بۆ دەنگدان پەیوەستیەکی گەشەسەندنی ناڕەزایەتیەکانی خەڵکە، کە لە ڕێژەی دەنگداندا نەچینە دەرەوە و نەچینە سەر سندوقەکانی دەنگدان، نەچون بۆ دەنگدان مانای نایەکی گەورەیە بە ئەم دەسەڵاتە، چونکە تەواوی لایەنەکان بە ساختەکاری و بەسەرکەوتن گەیاندنی هەڵبژاردنەکەیان پەیوەستیان بە نیشاندانی وەستان و ڕیزبونی خەڵکە لە بنکەکانی دەنگداندا، پەیوەستە لە بەرامبەر ئەو ڕاستیەدا بە ئاگابین کە دەنگی ئێمەیان ناوێت، تەنها وەک ئەکتەرێک بەکارمان دەهێنن، بۆیە یەکەم؛ نەچون بۆ دەنگدان ڕیسواکردنی تەواوی پرۆسەی گاڵتەجاری هەڵبژاردنەکەیانە، چونکە ئەوان بەهەر فروفێڵ و شێوازێکی ناشایستەو ساختەکاری بێت ئەتوانن یاری بەدەنگەکان بکەن. دووەم؛ ئەوان پەیوەستیان بە کۆبونەوەی خەڵکە بەدەوری بنکەکانی دەنگدان تانیشانی بدەن کە هەڵبژاردنەکەیان شەرعیەتی هەیە. بەڵام ئەوانەی بەشداری لەم هەڵبژاردنەدا دەکەن و کاندیدیان هەیە، بە فریودانی ئەوەی دەنگی خەڵک نەستە لەخەڵک دەپاڕێنەوە بچن دەنگ بدەن، بەڵام کەسی ناڕازی بچێت بە دەنگدان یا نەچێ دەنگەکەی هەرسوتاوە، نەچون بەهێزکردنی پرۆسەی ناڕەزایەتیەکانمان نیشان ئەدات، چون بە دەنگدان دەنگی ناڕەزایەتی دەسوتێنێت.
بانگەشەی ئەم جارەیان بە هەڵبژاردن، ناتوانن بە بەڵێنی دابینکردنی خواست و موچەو پیداویستیەکانی ژیانی خەڵک فریوکاری بکەن، چونکە بە لاوازی پێگەیان لە بەرامبەر حکومەتی عێراقدا ئەو هەڵەیان لەدەستداوە کە ڕویان بێت بانگەشەیەکی لەو چەشنە بکەن، زیاتر لە گۆشەیەکەوە بانگەشەکانیان ڕادەگەیەنن، کە ڕیسواکردن و تاوانبارکردن و شکاندنی یەکترە تائاستی دروشمی کۆتایی دەسەڵات،

بەمجۆرە بانگەشەکەیان زیاتر نیشاندانی دۆخی شەڕە تا ئەوەی بانگەشەی هەڵبژاردن بێت، ئەتوانم بڵێم هەڵخڕاندنی دۆخێکی لەم چەشنە زیاتر پێویستی بە نەچون بۆ دەنگدان و ڕیسواکردنی پرۆسەکەیانە، گەر ئۆ پۆزسیۆنەکیش هەستی دڵسۆزی و پشتیوانی بە خواست و ئایندەی خەڵک هەبێت، لەڕیزی ناڕەزایەتیەکانی خەڵکدا دەوستێت بۆ کۆتایی هێنان بەم دەسەڵاتە لە ڕێگەی ڕاپەڕین و شۆڕشی جەماوەریەوە، نەک بەشداری لە هەڵبژاردنێکدا کەدەسەڵاتداران بە شەرعیەتدان بەدەسەڵاتەکەیان بەکاری دەهێنن.

تانیشک بچووکترین وەرگری دکتۆرایە لە جیهان.. ڕەزا شوان

(تانیشک ماتیۆ ئەبراهام) لاوێکی هیندی ـ ئەمریکییە، لاوێکی پەرجۆ و ناوازەیە. بچووکترین لاوە لە جیهاندا، کە لە تەمەنی (١٩) ساڵیدا، بە پلەی نایاب دکتۆرای لە (ئەندازیاریی بایۆپزیشکی) دا وەرگرت. تێزی دکتۆرای تانیشک لەسەر پەرەپێدانی سیستەمی زیرەکی دروستکراوە. کە لە نەخۆشیەکانی دەستنیشانکردندا بەکاردەهێنرێت. دکتۆر تانیشک ئەبراهام، شۆڕشێکی ئەندازیاریی بایۆپزیشکی لە جیهاندا بەرپاکرد.

باوکی تانیشک ناوی (بیجۆ ئەبراهام) ە، ئەندازیاری نەرمەکاڵا “بەرنامەسازی”یە. دایکیشی دکتۆر (تاجی ئەبراهام) ە. توێژەری ڤێتێرنەری یە. خەڵکی شاری (کیرالا)ی هیندستانن. لە پێناوی هەلی کارێکی باشتر و گوزەرانێکی خۆشتردا، کۆچیان بۆ ئەمریکا کرد. تانیشک ئەبراهام، لە ساڵی (٢٠٠٤) دا، لە شاری (ساکرامنتۆ) لە ویلایەتی کالیفۆرنیا لە ئەمریکا، لەدایک بووە. پۆلەکانی خوێندنی بنەڕەتی لە کامپی پەنابەران تەواوکرد. لە ماڵیشەوە، دایک و باوکی وانەی تایبەتییان پێدەوتەوە.

بەپێی ریزبەندیی ساڵەکان، دکتۆر (تانیشک ماتیۆ ئەبراهام) ی پەرجۆتان پێدەناسێنین.

١ـ لە تەمەنی (٢) ساڵیدا: دایک و باوکی بە تایبەتیش دایکی، تێبینی ئەوەیان کردووە، تانیشک لە تەمەنی (٤) مانگیدا دەستیکرد بە نیشاندانی بلیمەتی، کە زۆر حەزی لە پەرتووکی منداڵان بوو. پەڕەکانیانی هەڵدەدایەوە و بە وردی سەرنجی وێنەکانیانی دەدا. لە تەمەنی دوو ساڵیدا، هەموو ئەو شتانەی کە بیستووبوونی یان خوێندبوویانەوە، بە بیری خۆی دەهێنانەوە. هەر لەم تەمەنەدا، پرسیارە سەرەتاییەکانی بیرکاریی جێبەجێدەکرد. کە زۆر کەس ناتوانن ئەنجامیان بدەن.
٢ـ لە تەمەنی (٤) ساڵیدا: پەیوەندیی بە کۆمەڵەی (مێنسا) وە کرد، کە ڕێکخراوێکی جیهانییە، تایبەتە بە کەسانی زۆر زیرەکی باڵا لە جیهاندا. لە تاقیکردنەوەکانی ئاستی زیرەکی ستانداردی مێنسادا (%٩٩،٩) پلەی بەدەستهێنا. بوو بە یەکێک لە بچووکترین ئەندامانی مێنسا لە جیهاندا.
٣ـ لە تەمەنی (٥) ساڵیدا: لە ماوەی (٦) مانگدا، بە پلەی نایاب، بڕوانامەی هەر (٥) کۆرسەکەی بیرکاری وەرگرت. کە پرۆگرامەکانی پەروەردەیی بوون، بۆ فێرکردنی منداڵانی بەهرەمەند. زانکۆی (ستانفۆرد) ڕێکیخستبوون و پێشکەشیانی دەکرد.
٤ـ لە تەمەنی (٦) ساڵیدا: بڕوانامەی تەواوکردنی کۆرسی ئامادەیی و کۆلێژیی، لە بوارەکانیی: کیمیا، زانستی زیندەوەرزانی، بایۆلۆژی، جیۆلۆجی دا، وەرگرت. کە بچووکترین قوتابی بوو، کۆمەڵەی (فای تیتا کاپا) بە شانازییەوە وەریگرت.
٥ـ لە تەمەنی (٧) ساڵیدا: کورسێکی کیمیای بە پلەی نایاب لە ڕێگەی ئۆنلاین، لە زانکۆی کالیفۆرنیا، لە بیرکلی تەواوکرد. هەر لە تەمەنی حەوت ساڵیدا، کۆرسێکی تری لە بواری جیۆلۆجی و فەلەکناسی، لە کۆلێژی (ئەمریکی ریڤەر) لە شاری ساکرامنتۆ، بە پلەی یەکەم دەرچوو.
٦ـ لە تەمەنی (٨) ساڵیدا: بوو بە جێگری سەرۆکی دامەزرێنەری یانەی فەلەکناسی لە کۆلێژی ریڤەری ئەمریکی. هەر لە هەشت ساڵیدا، لە کاتی پشکنین و لێکۆڵینەوە لە سەدان وێنەی ڕوانگەی ناسای مەودا دوور ـ پرۆژەکانی کیلەری ناسا. تانیشک بەرپرس بوو، لە دۆزینەوەی هەسارەیەکی دەرکی و زریانێکی خۆر.
٧ـ لە تەمەنی (٩) ساڵیدا: بچووکترین کەس بوو، کە لە ساڵی (٢٠١٢) دا، بەشداریی لە کۆنفرانسێکی ناسادا (ئەیمس) کرد و وتەیەکی پێشکەش کرد. هەر لەم تەمەنەدا، بوو بە ئەندامی دوو ساڵەی کۆمەڵەی ئابڕوومەندی زانکۆیی (تیتا کاپا)ی ئەمریکی.

هەر لە تەمەنی نۆ ساڵیدا، لە ساڵی (٢٠١٤ـ ٢٠١٥) وەک بچووکترین کەس هەڵبژێرایەوە و بەشداریی لە کۆنفرانسی ناسادا کرد و وتەیەکی پێشکەش کرد.

٨ـ لە تەمەنی (١٠) ساڵیدا: بەرنامەی دبلۆمی قوتابخانەی ئامادەیی بەدەستهێنا. کە بچووکترین کەس بوو لە ئەمریکادا، لە دە ساڵیدا بڕوانامەی ئامادەیی بەدەستهێنابێت. هەر لە دە ساڵیدا، دووبارە بە جێگری سەرۆکی پەیوەندییەکان هەڵبژێرایەوە.

٩ـ لە تەمەنی (١١) ساڵیدا: لە کۆلێژی (ئەمریکی ریڤەر) سێ بڕوانامەی بەشداری لە زانستە بیرکاری و فیزیاییەکان، زانستە گشتییەکان، خوێندنی زمانی بیانی، بە نمرەی نایاب بەدەستهێنا.

١٠ـ لە تەمەنی (١٢) ساڵیدا:(سکۆلەرشیپی ریجێنس ـ هاوڵاتی) لە زانکۆی کالیفۆرنیا سانتاکرۆز وەرگرت. لە زانکۆی کالیفۆرنیا لە شاری (دەیڤس) لە ئەمریکا وەرگیرا. بۆ ئەوەی درێژە بە خوێندنی بەکالۆریۆس بدات.

١١ـ لە تەمەنی (١٤) ساڵیدا: لە زانکۆی کالیفۆرنیا بە پلەی ناب و بە پلەی شانازی، بڕوانامەی بەکالۆریۆسی لە (ئەندازیاریی بایۆپزیشکی) دا بەدەستهێنا. بوو بە دکتۆر دانیش ئەبراهام.

دکتور دانیشک، هەر لە چواردە ساڵیدا، دەستی بە خوێندی دکتۆرا کرد. گرنگی دا بە پەرەپێدانی زیرەکیی دروستکراو بۆ دەستنیشانکردنی نەخۆشییەکان.

١٢ـ دکتۆر تانیشک ئەبراهام، لە تەمەنی (١٩) ساڵیدا، لە (٧/ حوزەیران/٢٠٢٣) دا، بە پلەی نایاب، لە زانکۆی کالیفۆرنیا لە شاری دەیڤس لە ئەمریکا، بڕوانامەی دکتۆرای لە (ئەندازیاریی بایۆپزیشکی) دا، وەرگرت. بوو بە بچووکترین وەرگری بڕوانامەی دکتۆرا لە جیهاندا.

لە ئاهەنگی دەرچوونیدا، بەجگە لە دایک و باوکی و خوشکە بچووکەکەی، داپیرەشی دکتۆر (تانکام ماتیۆ)ی تەمەن (٩٠) ساڵ ئامادەبوو، کە یەکەم ژنی هیندییە کە بڕوانامەی دکتۆرای لە پزیشکی ڤێتێرنەری لە هیندستاندا بە دەستهێناوە. باپیرەی کۆچکردووشی، دکتۆر (زەکەریا ماتیۆ) توێژەری ڤێتێرنەری بوو. تانیشک ئیلهامی لە باپیرە و داپیرەیەوە وەرگرتووە. پێزانینیشی بۆ پشتگیریی دایک و باوکی هەیە.

١٣ـ دکتۆر تانیشک لە ئێستادا، تەمەنی (٢٠) ساڵە، تا ئێستا لە چەندین کۆنفرانس و وۆرکشۆپ و کۆنگرەدا، بەشداریی کردووە و باسی لە بارەی زیرەکیی دروستکراوەوە پێشکەش کردووە. وانەی وتووەتەوە، لە تاقیگاکاندا تاقیکردنەوەی ئەنجامداوە.

دکتۆر تانیشک ئەبراهام، لە چەندین بەرنامەی تەلەفزیۆنی و رادیۆیی، رۆژنامەیی، دەربارەی پسپۆرییەکەی، دیمانەیان لەگەڵدا سازداون. پێشتریش وەک بەڕێوەبەری سۆشیال میدیای تایبەت بە (تویتەر) کاری کردووە. تانیشک لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا، زۆر چالاکە. لە ئێستادا کەمپانیای توێژینەوەی زیرەکیی دروستکراوی پزیشکی، بە ناوی (میدبارک) دامەزراندووە و هەر خۆی بەڕێوەی دەبات و سەرکردایەتیی دەکات. ئەم کەمپانیایە گرنگی بە راهێنانی مۆدێلی بنەڕەتی بە پزیشکی دەدات.
بەجگە لەو چالاکییانە، تانیشک گەلێک کار و چالاکیی جیاوازی تری ئەنجام داون.
تانیشک ئەبراهام، بووە بە نموونە و سەرمەشق بۆ لاوان لە جیهاندا، بە چاولێکردنی.
شایەنی باسە و جێی سەرنجە، خوشکەکەی تانیشک، کە ناوی (تیارا ماتیو ئەبراهام)ە، لە خۆی بچووکترە، ئەویش نەوجوانێکی بلیمەت و پێرجەیە. لە تەمەنی (٤) ساڵیدا بوو بە ئەندامی کۆمەڵەی مەنسا. لە تەمەنی (١٦) ساڵیدا، بروانامەی بەکالۆریۆسی لە موزیک لە زانکۆی کالیفۆرنیا بەدەستهێنا. لە تەمەنی (١٨) ساڵیشدا، بروانامەی ماستەری لە موزیکدا، لە کۆلێژی جاکوب لە زانکۆی (ئیندیانا) بەدەستهێنا. لە ساڵی (٢٠٢٢) دا، خەڵاتی هونەرمەندە گەنجەکان، لە دەنگی کلاسیکدا، بە تیارا بەخشرا.
دکتۆر تانیشک ئەبراهام، ئاواتەخوازی ئەوەیە، کە ببێت بە براوەی خەلاتی نۆبێل. ببێت بە سەرۆکی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا. بێگومان، لە بەردەم ئیرادەیەکی بەهێز و خەبات و کۆڵنەدانەدا، هیچ شتێک نییە کە ناوی ئەستەم بێت.

(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە، سوودم لە چەندی سایتی ئینگلیزی وەرگرتووە.
نەرویج: ٢٠٢٤

خوناوی شیعر.. ستار ئەحمەد

ئیتر تەواو
لەدەفتەری بوونا خەم دەسڕمەوە
سێبەرەکەت دەشێلم و
قومێك عەشق لەلێوانت دەخەمەوە
بەسەر شانی تەنیاییدا سەردەکەوم
دەست لە بەرکی نامەیی گیردەکەم
لەگەڵ گۆشەی نەبوونیا دەبمە هاودەم
لەگۆرانی دەئاڵێم و
گیتارەکان دەکەم بەدە
شەوانە هەناسەیەك
لەڕۆحی گوڵەکەوە دەرچێت
بەشنەی با خەم دەپێچمەوە
لە بەرامە شیعرێك دەچنم
مەلەتکەی حەسرەتی
بە دەکەمە ریتم و
وێنەی پەیڤەکان دادەگیرسێنم
تاریکی لەدورگەی ئەوین هەڵئەدەم
دەکەومە دوای زریان
بە تەرزە خۆناوکەیەکت بۆ دەهێنمەوە
بەهەنسك خوناوی شیعر رادەماڵم
نەتۆ بوویتە عاشقی من و
نەگۆشەیەکی ئەم خاکەش
ژوانگەیەکی بۆ ڕەخسانم
هەتا بڵێم فەرموو وەرە میوانم بە
منیش وەك تۆ خاوەن ماڵم
نە بستە خاکەکیش هەتا ئەمڕۆ
بوو بەداڵدەو نیشتمانم

ستار ئەحمەد

خەڵاتەکانی ٢٩مین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بۆسان" دیاریی کران.. ئامادەکردنی: مەنسوور جیهانی

خەڵاتەکانی بەشە جۆراوجۆرەکانی پێشبڕکێی بیست و نۆیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بۆسان" لە وڵاتی کۆریای باشوور دەستنیشان کران.

ڕێوڕەسمی کۆتایی بیست و نۆیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بۆسان" Busan بە ئامادەبوونی ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشە جۆراوجۆرەکانی پێشبڕکێی، سینەماکارانی بەشداربوو لە فێستیڤاڵ، چالاکانی پیشەگەریی سینەمایی و هەروەها هەڵگرانی هونەری حەوتەم لە ناوەندی "سینەمایی بۆسان" لە شاری بۆسان لە وڵاتی کۆریای باشوور بەڕێوەچوو و براوەکانی بەشی پێشبڕکێی "ڕەوتە نوێیەکان" New Currents، بەشی "خەڵاتی کیم جیسێئوک" Kim Jiseok، بەشی "خەڵاتی مێکێنات" Mecenat، بەشی "خەڵاتی سونجێ" Sonje، بەشی "خەڵاتی نێتپەک" Netpac، بەشی "خەڵاتی فیپرێسی" FIPRESCI و … دیاریی کران.

باشترین فیلمی بەشی پێشبڕکێی "ڕەوتە نوێیەکان"
ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشی پێشبڕکێی "ڕەوتە نوێیەکان" New Currents لە بیست و نۆیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بۆسان" کە بریتی بوون لە؛ "محەممەد ڕەسووڵ ئۆف" Mohammad Rasoulof دەرهێنەر و سیناریۆنووس لە وڵاتی ئێران ـ سەرۆکی لێژنەی دادوەران، "لی مۆنگ ـ سێ" LEE Myung-Se دەرهێنەر لە وڵاتی کۆریای باشوور، خاتوو "ژوو دۆنگیۆ" Zhou Dongyu ئەکتەر لە وڵاتی چین، خاتوو "کانی کۆسرۆتی" Kani Kusruti ئەکتەر لە وڵاتی هیندستان و هەروەها خاتوو "ڤاتیا کاڵۆیێرسیچ" Vanja Kaludjercic بەرپرسی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "ڕۆتێردام" Rotterdam لە وڵاتی هۆڵەندا، دەنگەکانی خۆیان بەم شێوەیە ڕاگەیاند:

خەڵاتی باشترین فیلمی ئەم بەشەی فێستیڤاڵ، واتە؛ خەڵاتی نەقدی بڕی پارەی ٣٠ هەزار دولاری بە فیلمی سینەمایی "نیشتمانی سپێدەی

هێمنایەتی” The Land of Morning Calm لە دەرهێنانی “پارک ڕی ـ وونگ” PARK Ri-woong بەرهەمی وڵاتی کۆریای باشوور و هەروەها فیلمی سینەمایی “ما ـ گریانی بێدەنگی” MA – Cry of Silence لە دەرهێنانی “ماو نایِنگ” The MAW NAING بەرهەمی هاوبەشی وڵاتانی میانماڕ، کۆریای باشوور، سەنگاپوور، فەڕەنسا، نۆروێژ و قەتەر بەخشرا.

باشترین فیلمی “خەڵاتی کیم جیسێئوک”

ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشی “خەڵاتی کیم جیسێئوک” Kim Jiseok لەم ڕووداوە گرینگە سینەماییە کە بریتی بوون لە؛ “کریستییەن ژوونێ” Christian Jeune بەرپرسی بەشی فیلمی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “کان” Cannes لە وڵاتی فەڕەنسا ـ سەرۆکی لێژنەی دادوەران، “پڕاسانا ڤیتاناژ” Prasanna Vithanage دەرهێنەر لە وڵاتی سریلانکا و هەروەها خاتوو “شین سۆوۆن” Shin Suwon دەرهێنەر لە وڵاتی کۆریای باشوور، دەنگەکانی خۆیان بەم شێوەیە ڕاگەیاند:

خەڵاتی باشترین فیلمی ئەم بەشە، واتە؛ خەڵاتی نەقدی بڕی پارەی ١٠ هەزار دولاری بە فیلمی سینەمایی “گوندی ئەستێرەکانی ٢” Village Rockstars 2 لە دەرهێنانی “ڕیما داس” Rima DAS بەرهەمی هاوبەشی وڵاتانی هیندستان و سەنگاپوور و هەروەها فیلمی سینەمایی “یێن و ئای ـ لی” Yen and Ai-LEE لە دەرهێنانی “تام لین شۆ ـ یۆ” Tom LIN Shu-Yu بەرهەمی وڵاتی تایوان پێشکەش کرا.

باشترین بەڵگەفیلمی بەشی “خەڵاتی مێکێنات” Mecenat

ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشی “خەڵاتی مێکێنات” Mecenat، لەم خولەی فێستیڤاڵە کە بریتی بوون لە؛ “موحسین مەخمەلباف” Mohsen Makhmalbaf دەرهێنەر، سیناریۆنووس و بەرهەمهێنەر لە وڵاتی ئێران ـ سەرۆکی لێژنەی دادوەران، خاتوو “ئاساکۆ فۆجیۆکا” Asako Fujioka جێگری سەرۆکی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “یاماگاتا” Yamagata لە وڵاتی ژاپۆن و هەروەها خاتوو “لی سووجۆنگ” Lee Soojung دەرهێنەر لە وڵاتی کۆریای باشوور، دەنگەکانی خۆیان بەم شێوەیە ڕاگەیاند:

خەڵاتی باشترین بەڵگەفیلمی کۆریایی و ئاسیایی ئەم بەشە، واتە؛ خەڵاتی نەقدی بڕی پارەی ٧٤٠٠ دولاری بە بەڵگەفیلمی “کارەکان و ڕۆژگارەکان” Works and Days لە دەرهێنانی هاوبەشی “پارک مینسۆ” PARK Minsoo و “ئاهن کیمی هایۆن” AHN Kearny Hyun بەرهەمی وڵاتی تایوان و هەروەها بەڵگەفیلمی “ماڵێکی دیکە” Another Home لە دەرهێنانی “فڕانکی سین” Frankie SIN بەرهەمی هاوبەشی وڵاتانی

تایوان، هۆنگ کۆنگ، چین و فەڕەنسا بەخشرا.

باشترین کورتە فیلمی "خەڵاتی سونجێ" Sonje

ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشی "خەڵاتی سونجێ" Sonje لە بیست و نۆیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بۆسان" کە بریتی بوون لە؛ "لیم دائێ – هیوونگ" Lim Dae-hyung دەرهێنەر و سیناریۆنووس لە وڵاتی کۆریای باشوور، خاتوو "کۆنێستانس تسانگ" Constance Tsang دەرهێنەر لە وڵاتی ئەمەریکا و هەروەها خاتوو "یاماناکا یۆکۆ" Yamanaka Yoko دەرهێنەر لە وڵاتی ژاپۆن، دەنگەکانی خۆیان بەم شێوەیە ڕاگەیاند:

خەڵاتی باشترین کورتە فیلمی کۆریایی و ئاسیایی ئەم بەشە لە فێستیڤاڵ، واتە؛ خەڵاتی نەقدی بڕیی پارەی ٧٤٠٠ دولاری بە کورتە فیلمی "یۆریم" Yurim لە دەرهێنانی "سۆنگ جیسێئۆ" SONG Jiseo بەرهەمی وڵاتی کۆریای باشوور و هەروەها بە کورتە فیلمی"باگێک لە زستان" A Garden in Winter لە دەرهێنانی "ئەلئێنۆرێ مەحموودیان" Eléonore Mahmoudian و "هیرۆشی ماتسۆئی" Hiroshi Matsui بەرهەمی هاوبەشی وڵاتانی ژاپۆن و فەڕەنسا پێشکەش کرا.

باشترین فیلمی "خەڵاتی فیپرێشی"

ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشی "خەڵاتی فیپرێشی" FIPRESCI فیدڕاسیۆنی نێودەوڵەتی رخنەگرانی فیلم لەم ڕووداوە هونەرییەدا کە بریتی بوون لە؛ خاتوو "تێرێز ڤینسێز" Teréz Vincze مامۆستای زانکۆ و ڕەخنەگری سینەما لە وڵاتی هەنگاریا، "هسین وۆنگ" Hsin Wang ڕەخنەگری سینەما لە وڵاتی تایوان و هەروەها خاتوو "سوئێوون ڕیی" Souewon Rhee ڕەخنەگری سینەما لە وڵاتی کۆریای باشوور، خەڵاتی باشترین فیلمی ئەم بەشەیان بە فیلمی سینەمایی "چیرۆکی نیشتمان" Tale of the Land لە دەرهێنانی "لۆئێلۆ هیندرا" Loeloe HENDRA بەرهەمی هاوبەشی وڵاتانی ئەندوونیزیا، فیلیپین، تایوان و قەتەر پێشکەش کرد.

باشترین فیلمی "خەڵاتی نێتپەک" Netpac

ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشی "خەڵاتی نێتپەک" Netpac "تۆڕی پەرەپێدانی سینەمای ئاسیاپەسیفیک" لەم خولەی فێستیڤاڵەدا کە بریتی بوون لە؛ "ئیگاڕاشای کوهای" IGARASHI Kohei دەرهێنەر لە وڵاتی ژاپۆن – سەرۆکی لێژنەی دادوەران، "هێرمان وان ئایکین" Herman VAN EYKEN مامۆستای زانکۆ لە وڵاتی بەلژیکا و هەروەها خاتوو "کئم میۆنگ" KIM Miyoung دەرهێنەر لە وڵاتی کۆریای باشوور، خەڵاتی

باشترین فیلمی ئەم بەشەیان بە فیلمی سینەمایی "نیشتمانی سپێدەی هێمنایەتی" The Land of Morning Calm لە دەرهێنانی "پارک ڕی ـ وونگ" PARK Ri-woong بەرهەمی وڵاتی کۆریای باشوور بەخشی.

خەڵاتی "هۆگرانی سینەما"

ئەندامانی لیژنەی دادوەرانی خوێندکاران لە بەشی پێشبڕکێی "گۆشەی کراوە" Wide Angle لەم ڕووداوە سینەماییە پێکهاتوو لە خوێندکارانی جۆراوجۆر لە بەشەکانی پەیوەست بە سینەما لە شەش زانکۆ لە ناوچەی بۆسان، باشترین بەڵگەفیلمی کۆریایی و ئاسیایی فێستیڤاڵیان بەم شێوەیە ڕاگەیاند:

خەڵاتی "هۆگرانی سینەما Cinephile Award بە بەڵگەفیلمی "نیشتمانێکی دیکە" No Other Land لە دەرهێنانی هاوبەشی "باسێل ئادرا" Basel Adra، "حەمدان بەلال" Hamdan Ballal، "یۆڤاڵ ئابڕاهام" Yuval Abraham و "ڕاسێل سزور" Rachel Szor بەرهەمی هاوبەشی وڵاتانی فەڵەستین و نیپاڵ بەخشرا.

خەڵاتی بینەران

خەڵاتی بینەران لە بەشی پێشبڕکێی "ڕەوتە نوێیەکان" لەم خولەی فێستیڤاڵ، بە فیلمی سینەمایی "نیشتمانی سپێدەی هێمنایەتی" The Land of Morning Calm لە دەرهێنانی "پارک ڕی ـ وونگ" PARK Ri-woong بەرهەمی وڵاتی کۆریای باشوور بەخشرا. ئەم فیلمە، زۆرترین سەرپشکی لە لایەن بینەرانی فێستیڤاڵەوە لەم بەشە، بۆخۆی مسۆگر کرد بوو.

"بۆسان" یەکێک لە گرینگترین فێستیڤاڵەکانی کیشوەری ئاسیا

فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بۆسان"، یەکێکە لە گرینگترین فێستیڤاڵەکانی کیشوەری ئاسیا و یەکێکە لە ٢٢ فێستیڤاڵی باوەڕپێکراویی ئەنجوومەنی بەرهەمهێنەرانی جیهانی فیلم "فیاپف" FIAPF لە ئاستی دنیادا. ئەم ڕووداوە سینەماییە بە پشتیوانی وەزارەتی فەرهەنگ، شارەوانی و ئەنجوومەنی شاری بۆسان و ناوەندی فیلمی کۆریا بەڕێوەدەچێت.

ڕێزلێنانی "میگێ ئێل گۆمێز" دەرهێنەری ناوداری پورتوگالی

بیست و نۆیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بۆسان" بە نمایشی کۆمەڵێک فیلم لە سینەماکارانی وڵاتانی جۆراوجۆری جیهان لە چەندین بەش لەوانە؛ ١٠ فیلمی سینەمایی لە بەشی پێشبڕکێی "ڕەوتە نوێیەکان"، ١١ کورتە فیلم کۆریایی لە بەشی "گۆشەی کراوە"، ١٠

کورتە فیلمی ئاسیایی لە بەشی “گۆشەی کراوە”، ١٠ بەڵگەفیلم لە بەشی “گۆشەی کراوە”، ٨ فیلمی سینەمایی لە بەشی “خەڵاتی کیم جیسێئوک”، بەشی “خەڵاتی مێکێنات”، بەشی “خەڵاتی سونجێ”، بەشی “خەڵاتی نێتپەک”، بەشی “خەڵاتی فیپێڕشی” و هەروەها بەشی دەرەوەی پێشبڕکێی، لەوانە؛ ٢٨ فیلمی سینەمایی لە بەشی “پەنجەرەیەک بەرەو سینەمای ئاسیا” A Window on Asian Cinema، ٥ فیلمی سینەمایی لە بەشی “گاڵا” Gala، ٧ فیلمی سینەمایی لە بەشی “سینەمای کراوە” Open Cinema، ١٧ فیلمی سینەمایی لە بەشی “دیاردەکان” Icons، فیلمێکی ژاپۆنی و ١٧ بەڵگەفیلم لە بەشی “ویترین” Showcase، ٦ فیلمی سینەمایی لە بەشی “شەیدای شەوانە” Midnight Passion، ٦ فیلمی سینەمایی لە بەشی “لەسەر پەردە” On Screen، ٩ فیلمی سینەمایی لە بەشی “تەرکیز لەسەر ڕۆحی منداڵان، فیلمی منداڵان”، ٦ فیلمی سینەمایی لە بەشی ڕێزلێنانی “میگۆئێل گۆمێز” Miguel Gomes دەرهـێنەری ناوداری پورتوگالی، ٦ فیلمی سینەمایی لە بەشی ڕێزلێنانی “لی سان ــ کیۆن” Lee Sun-kyun ئەکتەری کۆچکردووی کۆریایی، ٢٩ فیلمی سینەمایی لە بەشی “سینەمای جیهان”، ٢٣ فیلمی سینەمایی لە بەشی “سینەمای ئەمڕۆی کۆریا”، ١١ فیلمی سینەمایی لە بەشی “فلاش فۆڕوارد” Flash Forward، بەشی “ئاکادیمیای فیلمی ئاسیایی”، بەشی “نمایشی تایبەت”، بەشی ڤۆرکشۆپی فێرکاریی “میگۆئێل گۆمێز” و “ئان هۆی” Ann Hui دەرهـێنەری هۆنگ کۆنگی ــ چینی، بەشی “سندووقی سینەمای ئاسیا”، بەشی “بازاڕی فیلمی ئاسیا” و چەندین بەشی دیکە لە ڕۆژانی ٢ تا ١١ی ئۆکتۆبەری٢٠٢٤ لە سینەما “بۆسان” و سینەماکانی دیکەی شاری بۆسان لە وڵاتی کۆریای باشوور بەڕێوە‌چوو.

بۆ زانیاری زیاتر:

https://www.biff.kr/eng/addon/10000001/page.asp?page_num=8417□

بەهاکانی ژیان کتێبێك بۆ بێ دەنگکردن و دەستەمۆکردنی گەنجان!.. سەدیق سەعید ڕواندزی

بیرکرنەوە لە بری ئەوانیتر، یەکێکە لەو تێگەیشتنە خراپانەی لە ک□م□گ□ی ئێمەا زۆرباوە. ئێمە هەمیشە دەما نەوێت، تێگەیشتنی خۆمان بە سەر هەمووانـدا بگشتێنیـن، بە بێ ئەوەی درك بەوە بکەیـن، کە مرۆڤەکان تایبەتمەندی خۆیان هەیە و خەم و کێشە و مەراقی هیچیان

لەویتریان ناچێت. سرووشتی سایکۆلۆژیانەی هەر مرۆڤێك لەویتر جیاوازە، کاتێ کەسێك لە پەناو خۆشەویستەکەی خۆی دەکوژێت، یان دایکی و دواتر خۆشی دەکوژێت، ئەمە هەموومان ڕەخنە دەگرین، بەڵام دەبێ بزانین کەسمان ئەو نین و کەسیشمان ئەزموونی ژیانی ئەومان نەکردووە، بۆیە نابێت ژیانی خۆمان و تێگەیشتنی خۆمان بکەینە پێوەر بۆ تێگەیشتن و بیرکردنەوەی ئەوانیتر. دەبێ بزانین مرۆڤەکان بە جیاوازییەوە دەژین و ژیان دەکەن، مەرج نییە ئەوەی من پێم پەسندە و دەیکەم، لای هەمووان وا بێت و یاخود تەنها بیرکردنەوەی خۆم پێ ڕاست و دروست بێت. مرۆڤ ئەگەر کەسێکی لە ڕوحی خۆشی خۆشتر بوێت و خۆشی لەودا تواندبێتەوە، هەرگیز بە مانای جیاواز نەکەوتنەوە نایەت، مرۆڤ پێکهاتەیەکە لە هەست و ڕوانین و هزر و دنیابینی، بۆیە سایکۆلۆژیای مرۆڤەکان و جیهانبینییان، ئەگەر ئەوەندە نزیك و هاوشێوەی یەکتریش بێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بە پێینتێك هەر جیاواز دەکەونەوە، بۆیە دەبێت ڕێز لە بیرکردنەوەی مرۆڤەکان و ئازادی و تێگەیشتن و ڕوانگە و بیر و ڕایان لە بارەی هەر پرسێکەوە بگرین. ئێستا لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، بە ناوی پەرەپێدانی مرۆیی و کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی و گرفتی تاك و خێزان، جۆرە مۆدێك لە نووسین دروست بووە، کە ئەویش مۆدی بیرکردنەوەیە لە بری هەمووان. بە جۆرێك کەسێك کتێبێك وەردەگێڕێت، یاخود دەنووسێت، مەبەستیەتی ئەوەی ئەو لەو کتێبەیدا لە ڕووی ناوەڕۆکەوە خستوویەتییە ڕوو، بە هەموو مرۆڤێکی ئەزموون بکات، وەك ئەو چۆن دەڕوانێتە مرۆڤێك، پرسێك، دیاردە و ڕووداوێك، هەموو کۆمەڵگە لەگەڵ ئەودا بن و وەك ئەو بیر بکەنەوە، کە ئەمەش ئەوپەڕی تێنەگەیشتنە لە واقیعی سایکۆلۆژی مرۆڤ. مرۆڤەکان، وەك چۆن لە ڕووی بایۆلۆژییەوە لە یەکتری جیان، بەو شێوەیەش لە ڕووی کۆمەڵایەتی و سایکۆلۆژی، ژیان و بیرکردنەوەیان جیان.

گەر گوزەرێك بە نێو دنیای کتێب و بڵاوکردنەوە لە کتێبخانەکاندا بکەین، دەیان ناونیشانی سەیر و سەمەرەی کتێب سەرنجت ڕادەکێشن و فریوت دەدەن، ئەگەر یەکجار هوشیار و بیرکەرەوە و خاوەن ناسنامەی کەسیانەی خۆت نەبیت. سەدان کتێب هەن، باس لەوە دەکەن (چۆن بە ڕۆژێك دەوڵەمەند دەبیت، چۆن کەنتڕۆڵی تووڕەییت دەکەیت، لە ماوەی چەند چرکەیەك چۆن دەبیتە زمانزانێکی باش و قسەکەرێکی لێهاتوو، بە ئاسانی واز لە دوو دەی بێنە، بۆچی پیاوان گوێ ناگرن، چۆن زیرەك دەبیت، چۆن ژیانی خۆت لە چەند ڕۆژێك دەگۆڕیت، زاڵبە بە سەر ژیانت، بە یەك ڕۆژ ئەتەکێتی ژیان فێر بە، چۆن بە ئاسانی دەوڵەمەند دەبیت، چۆن بە ئاسانی دەبیتە بەڕێوەبەرێکی سەرکەوتوو)

ئەم ناونیشانە و دەیانی تر، لە ڕاستیدا بە بەهاکردنی کتێب و بە

بازاڕیکردنی کتێبە، لە پەناو قازانجی کەسی و بەشێك لە دەزگاکانی چاپ و بڵاوکردنەوە. بۆ ئەوەی ببینە بەڕێوەبەرێکی سەرکەوتوو لە هەر بوارێکدا، ئەوا دەبێ چەندین ساڵ کۆشش بکەین، فێر بین، ئەزموونمان هەبێت، ئیدی نازانم چۆن بە یەك دوو وتاری نێو کتێبۆکەیەك دەبینە بەڕێوەبەرێکی سەرکەوتوو؟ بۆ ئەوەی ببینە زمانزانێکی باش، دەبێ هەزاران کتێب بخوێنینەوە، زمانزانی و ڕۆشنبیریی قسەکردن و هونەری دەربڕین، کاری یەك ڕۆژ و دوو ڕۆژ نییە. ئەم جۆرە قسە و بیرکردنەوە سادانە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، مەترسی گەورە و کوشندەن، چونکە هوشیاری زۆربەی هەرە زۆری تاکەکان لەو ئاستەدا نییە درك بە جیاوازییەکان بکەن و قووڵ ببنەوە و بپرسن، بە ڕاست چۆن مرۆڤ بە ئاسانی دەتوانێت بەختەوەر بێت؟ ببێتە دانا و زانا؟ ببێتە کاریزما و هەرچی خەونی گەورەی هەیەتی بە دیبێنێت؟ ئێمە دەمانەوێت بە فریودان، یان بە سادە بیرکردنەوە لە شتەکان و بینینیان، جیهانێك لە بەختەوەری و ئاسوودەیی ساختە و قریودەرانە بینا بکەین. جیهانێك مرۆڤ تەنها فێری بێ دەنگی، بوودەڵەیی، دەستەمۆیی و ترسنۆکی دەکات و هەرگیز ڕوحی بەرەنگاریی و یاخیبوونی لا دروست ناکات.

کتێبی (بەهاکانی ژیان) کە دکتۆر (فازڵ جاف) نووسیویەتی و وەك ئەزموون و ڕێسایەکی گەورەی ڕێنوینیکردنی ژیانی گەنجان، وەك ئەوەی لە ناونیشانەکەی نووسیویەتی دەیخاتە ڕوو، یەکێکە لەو کتێبانەی دەیەوێت بەختەوەرمان بکات، بەڵام فەرمان ناکات چۆن؟ دەیەوێت ببینە کاریزما و بە گەشبینییەوە بڕوانینە داهاتوو، هەموو کات خەونی گەورەمان هەبێت و دوور و گەشبینانە بڕوانینە چارەنووس و ئایندەی ژینمان، بەڵام پێمان ناڵێت ئێمە چۆن لە ژێر سایەی دەسەڵاتێکی گەندەڵ و نا بەرپرس، پڕ لە جیاوازی چینایەتی و بێ دادی دەکرێت؟ چۆن دەتوانین لە ناو ژیانێکی ئەو پەڕی ڕەشبین، بێ ماف و بێ بوونی سەرەتاییترین پێداویستی ژیان، خەونی گەورەمان هەبێت؟ مەگەر ئێمە لە فریودان و هەڵخەڵەتاندنی مێشکی گەنجەکانمان بەولاوە هیچی ترە؟ ژاپۆنییەکان دەڵێن:(ماسیمان بۆ مەگرن، فێری ماسی گرتنمان بکەن) دروست دکتۆر لەو کتێبەدا، ئەوە نیشانی گەنجەکانمان دەدات و گەمییەکی بۆ سەوەیان لە ناو دەریایەکی گێڵاو، گەورە و پڕ مەترسی دەداتە دەست و پێیان دەڵێت (دەریاکە ببڕن!) بە درێژایی ئەم کتێبە و بگرە نووسینەکانی دیکەشی، دکتۆر بەردەوام جەخت لەوە دەکاتەوە کە دەبێ گەشبینانە گەنج و لاوەکانمان بڕوانە ژیان و هەرگیز نا ئومێد نەبن، خەونی گەورەیان هەبێت و کاری بۆ بکەن، بۆ ئەم مەبەستەش نموونە لە ژیانی سەرکەوتووی خۆی لە دەرەوە و هەروەها ژیانی گەنج و لاوانی کۆمەڵگەی خۆر ئاوایی

دێنێتەوە، کە هەر لە دایك دەبن، هەموو مافێکیان هەیە ! ئەم جۆرە بیرکردنەوەیە، لە ڕاستیدا بێ ئاگایە و بازدانە بە سەر حەقیقەتێکی تال□ ئ□ویش نەدیتنی ئەو واقیع و ژیانە پڕ لە ئاریشە و بێ مافیەیە، کە گەنجانی کورد تیایدا دەژین. لە وڵا تێکدا، کە گەنج و لاوەکانمان لە بچووکترین ماف و پێداویستی سەرەتایانەی ژیانیان بێبەشن، باسکردن لەوەی خەونی گەورەیان هەبێت، خۆلادانە لە ژیانی ئەوان. نووسەر لەو کتێبەیدا، هەموو بەهایەك فێری گەنجان دەکات، بەڵام گەورەترین بەها، کە ڕوحی یاخیبوون و بوێریی و هاتنەوەیە بە گژ دەسەڵاتی ستەمکار و گەندەڵکاران، خۆی لێ دەبوێریت و فێریان ناکات. ئەو پێمان دەڵێت کە دەبێ بە تەنزەوە بڕوانینە ژیانمان، وەك وتم خەونی گەورەمان هەبێت، هەمیشە گەشبین بین، بایەخ بە جەستە و خۆراکی تەندروست بدەین، باوەش بۆ ژیانمان بکەینەوە، بەڵام بە داخەوە ئەوەی فێرمانی ناکات و زۆر پێویستیمان پێیە و چەقی هەموو گۆڕانکاریەکیش لەوێوە سەر هەڵئەدات، ڕوحی بەرەنگاریانەیە. کێشەی ئەو نووسەرانەی لە ئەورپا ژیاون و بەر کەلتووری ئەوێ کەوتوون لەوە دایە، جیاوازی لە نێوان خەونی گەنجێکی کورد و گەنجێکی سوێدی ناکەن، دەسەڵاتی دیموکراسی و هاووڵاتیبوونی ئەوێ و خێڵەکییانە و دواکەوتووانەی ئێرە لە یەکتری جیاناکەنەوە، بەختەوەری مر□قی کورد و تاکێکی ئەوروپی، بە یەك مەودا و خەون و ئامانج و تێکۆشان دەبینن. من لێرەدا نموونەیەکی بەرجەستە و تاڵ و تراژیدی و واقیعی ژیان بۆ دکتۆر دێنمەوە، تا بزانێت نەك هەر ئاسان نییە گەنجی کورد بەختەوەر و شادومان بێت و خەونی گەورەی لە ژیان هەبێت، بەڵکو هەموو وێستگە جیاوازەکانی ژیانی و تا مردنیشی، لە نێو ڕەشبینیەکی قووڵدا دەژیت. من برازایەکم قوتابی زانکۆی سۆرانە و کوڕە پێشمەرگەیە، زۆر جار پرسیاری ئەو نادادپەروەریەی نێوان ئەو کوڕە بەرپرسە گەندەڵانە و خۆیم لێ دەکات کە دوو دنیا و دوو ژیانی زۆر جیاوازیان هەیە ! پرسیار دەکات کێ ئەم واقیعەی دروست کردووە؟ ئەمە قەدەرێکی ئیلاهییە؟ یان بەرهەمی ئەو دەسەڵاتەیە، کە دکتۆر لە کتێبەکەیدا بە یەك وشەش ڕەخنەی ناکات؟ گفتوگۆی لەگەڵ دەکەم و بڕوایەکی لا دروست دەکەم، کە ئەمە کار نەکاتە سەر سرووشتی ژیان و پەیوەندی ڕۆژانەی لە زانکۆ، ڕۆژی دواتر کە چووە زانکۆ، ئەمجارەیان پرسیاری ئەوەم لێ دەکات بۆچی جیاوازی لە نێوان قوتابی کوڕ و کچ بە تایبەتی ئەگەر جوان بێت دەکرێت؟ ئەی بۆچی ئەو هەمیشە گیرفانی کەمێك پارەی تێدایە، بەڵام قوتابی هەیە لەگەڵ ئەو لە سایەی باوکە بەرپرس و گەند□□ک□ی، لەگەڵ مۆدێلی ژیان دەڕوات؟ کێ ئەو نایەکسانییەی بەرهەم هێناوە؟ باشە بۆچی بە ئاسانی لێپرسینەوە لەگەڵ قوتابییەکی

هەژار دەکرێت، بەڵام لەگەڵ کوێی بەرپرسێك نا؟ پرسیاری ئەوەم لێ دەکات، باشە مامە کە زانکۆم تەواو کرد، دەبێ دابمەزرێم؟ کارم دەست بکەوێت؟ بتوانم خێزان پێکەوە بنێم؟ داهاتوویەکی پڕ لە سەرکەوتن و گەشبینیم هەبێت؟ پرسیار لە دوای پرسیار، پرسیار بارانم دەکات، تا سەرەنجام وەڵامێکم پێ نامێنێتەوە، جارێکی دیکە بڕوایەکی گەشبینانەی ئەگەر کەم و بچووکیش بێت، لا دروست بکەم. بە داخەوە ئەمە واقیعی گەنج ولاوی کوردە، کە فازڵ جاف دەیەوێت هەمیشە گەشبین بن و خەونی گەورەیان لە ژیان هەبێت و بە تەنزەوە بڕواننە ژیانیان، وەك ئەوەی نووسەر گەنجێك بدوێنێت لە وڵاتێکی ئەسکەندنافیا بژیت نەك کوردستان ! بێگومان هیچ بەهایەك، هیچ خەون و ئایندە و داهاتوویەك لە ژێر سایەی دەسەڵاتێك بوونی نییە و نایەتە دی، ئەگەر ئەو دەسەڵاتە دادپەروەر، یەکسانخواز، پێشکەوتوو، مرۆڤدۆست و هاووڵاتی و دیموکراسی و عیلمانی نەبێت. باسکردن لەوەی لە نێو وڵاتێکی خەون کوژ و لە ژێر سایەی دەسەڵاتێکی بە نەزۆککردنی خەونەکان، دەبێ مرۆڤ خەونی گەورەی هەبێت، بە ڕاستی فریودان و دەستەمۆکردن و بێدەنگکردنی گەنجانە. هیچ کۆمەڵگە و توێژێك، هیچ گەنج و لاو و تاکێك، ناتوانێت ئامانجی گەورەی لە ژیان هەبێت، ئەگەر سەرەتا ئامانجی یەکەمی ئەوە نەبێت، ئەو بەربەستانە بڕوخێنێت و ئەو ستەم و دەسەڵاتە بێباکە نەگۆڕێت، کە گوێ بە خەون و ئایندە و گەشبینیان نادات. ئەمە لە زەمینەی واقیع و بە ئەزموون دەرکەوتووە. بێگومان دکتۆر نووسەر و ئەکادیمییەکی هوشیار و تێگەیشتوو و ئەزموونـدارە، زۆرباش ئەم حەقیقەتە دەزانێت، بەڵام کە باسی ناکات، لەلایەکەوە چاوی لێ دەپۆشێت، لەلایەکی دیکەشەوە وەك ژاپۆنییەکان مەبەستی نییە، فێری ماسی گرتمان بکات، بەڵکو دەیەوێت تەنها و بە بێ دەنگی ماسییەکان بخۆین. دەنا لە کوێوەی ئەم دنیایەدا، مرۆڤ دەتوانێت لە نێو زەمینە و ژیانێکی پڕ لە ڕەشبینی و نادادی و بێ مافی، خەونی گەورەی هەبێت و ژیان بە بەختەوەرییەوە ببینێت و چاو ی لە ئاسۆیەکی گەش بێت؟ ئەمە چۆن بتوانین ژیانمان بە تەنزەوە ببینین و بە پێ بکەین، ئەگەر لە نێو فەزایەکی پڕ لە تراژیدیا و شکست و بێ ئومێدیدا بژین؟ دکتۆر، جەخت لەوە دەکاتەوە، کە دەبێ گەنجی کورد بەردەوام ئاگاداری خۆراك و تەندروستیی خۆی بێت، جەستەیەکی وەرزشی بە هێز و ڕێکپێش و جوان و سەرنج ڕاکێشی هەبێت، بەڵام پێیان ناڵێت لە بەرانبەر ئەو هەموو نایەکسانی و بێ مافی و گەندەڵییەی هەیە، بیریان چۆن بێت ؟ ئەم جۆرە بیرکردنەوەیە لە ژیانی گەنجی کورد، لای نووسەرێکی دیاریشەوە، مایەی ڕەت کردنەوە و ڕەخنەگرتنە، چونکە ئەمە هەر پێویستیمان بەوە نییە بە تەنزەوە بڕوانینە ژیان، چونکە

ژیان وەك كارل پۆپەر دەڵێت:
(سەرتاپا هەمووی کێشەیە) یاخود تەنها گرنگی بە تەندروستیمان بدەین ؟ ئەی هزر و ڕوانین و بیرکردنەوەمان ؟ ئەمە چی لێ جەستەیەکی جوان و ساغڵەم و بێ نەخۆشی بکەین، ئەگەر لە نێو ئەو جەستەیە، ڕوحێکی ترسنۆك و دەستەمۆکراو، نا بەرپرسیار و بێ هەست و درککردن هەبێت؟ ئەوەی ئەمە لە کوردستان پێویسنیمان پێیە و دکتۆر فازڵ جاف، لە بەر هەر هۆکار و بەرپرسیارێتی و بەخششێکی دەسەڵات بێت، خۆی لێ دەبوێرێت و باسی ناکات، ئەو ڕوحە پڕ لە سەرکێشی و سەك و نەترسێیە، کە بە داخەوە گەنج دەبێت هەیبێت و نیا نە، کەچی دکتۆر بەو کتێبە و لە ژێر ناونیشانی بەهاکانی ژیان و هزر و ئەزموون بۆ گەنجان، ئەوەندەی تر ئەو ڕوحە دەستەمۆکراوەیان لێ ناخدا سەوز دەکات و بیریان بۆ ئەوە دەبات کە بە تەنزیەوە بڕوانە ژیان و خواردنیان تەندروست بێت، بۆ ئەوەی جەستەیەکی ساغ و بێ نەخۆشیان هەبێت و زیاتر بژین ! چش لەوەی ئەو ڕوحەی لە نێو ئەو جەستەیە دایە چۆنە ؟! یاخود مرۆڤ بۆ ئەوەی پێگە و بە هایەکی لە ژیان هەبێت دەبێ تەنها کار و هێزی دەستی کار بکەینە پێوەر بۆ ئەو بەها یانە؟ فازڵ جاف لەو کتێبەیدا دەڵێت:
(کرێکارێکی بەختەوەر لە هەموو کرێکارێك بەرهەمی زیاترە. ل22)
یەکێك لە دەرهاوێشتەکانی سیستەمی سەرمایەداری، کە ئەمڕۆ وەك تاکە سیستەم دنیا ئاراستە دەکات ئەوەیە، کە مرۆق تەنها لە کارکردن و هێزی دەستی کار دەبینێتەوە. واتا شوناسی مرۆق لەوەدا کورت دەکاتەوە، کە ئەو مرۆڤە چەندە وەك ئامێرێك کار دەکات و دەجوڵێتەوە و بەرهەمی لە پێنا و کۆمپانیا و دنیای سەرمایەداری هەیە. لەو سیستەمەدا، مرۆق بۆ ئەوەی بتوانێت بژیت و بەردەوامی بە مانەوەی خۆی بدات، بۆ ئەوەی بتوانێت شوێنێك لە دنیا و ژیان بگرێت، ئەوا دەبێ بەردەوام کار بکات، بۆیە سەیر نییە بەلامانەوە کاتێ دەبینین تاکێکی خۆرئاوایی، لە دەستدانی کارەکەی زۆر بەلاوە لە مەرگ و مردنی فیزیکییانەی خۆی پێ بە ئازارتر و ناخۆشترە.
لێرەوەش گەر سەرنج بدەین دەبینین، هیچ بوارێك بۆ پەیوەندی نێوان مرۆڤەکان نەماوەتەوە و هەریەکەیان ڕۆبۆت ئاسا، بە پێی ئەو کار و کاتەی هەیەتی، لە نێو ئامێر و کارگەکان هەموو ژیانی بە سەر دەبات، کە لە ڕاستیدا شێوازێکی نوێی کۆیلایەتییە نەك کارکردن، چونکە هیچ کاتێك نابێ کارکردن بکرێتە هۆکارێك بۆ داماڵینی مرۆق لە هەموو ئەو هەست و چێژە ڕوحی و دەروونییانەی کە دەشێ لە میانەی پشوودانێکدا وەریبگرێت و بیبینێت. کارکردن لە پێناو ژیانە، کاتێ ژیان دەبێتە فاکتەرێك لە پێنا و کارکردن بە تەنها و مرۆڤەکان ئەو بڕوایەیان لادروست دەبێت کە ئەگەر کار نەکەن هیچ نین، بێگومان ئەو

کات ئەمە لە بەردەم مرۆڤگەلێک داین، کە تەنها وەک ئامێرێک دەجوڵێنرێتەوە و ئەو جوڵانەوەیەشی تەنها لە خزمەت ئەوانیترە. بۆیە بەستنەوەی مرۆڤ بە جوڵەکردن و کارکردن، ڕواڵەتێکی دیاری دنیای سەرمایەدارییە و ڕەوایەتی پێدانیشی تەنها، دەچێتە خزمەت ئەو دنیا پووچ و بوودەڵە و بێ بەهایە، کە مرۆڤ هاوتای کار دەکات و کار لە سەرووی هەموو جۆرە بەهایەکی ئینسانییانە دەبینێت، وەک ئەوەی چەند کار بکەی بەختەوەرتری، کە پێچەوانەکەی ڕاستە. لەلایەکی دیکەوە، هیچ کرێکارێک لە دنیا نییە لە یەک کاتدا کار بکات و بەختەوەریش بێت، چونکە ئەگەر بەو تێگەیشتنە بێت، ئەوا چەمکی نامۆکردنی کرێکار و مرۆڤ بە گشتی، کە مارکس باسی لێوە دەکات و دەرەنجامی ئەو پەیوەندییە نایەکسانی و بێ مافیەی نێوان چینی پرۆلیتار و سیستەمی سەرمایەدارییە نەدەبوو. کرێکار بەرلەوەی بەرهەمی زۆر بێت مرۆڤە، مرۆڤبوون لێرەدا پێوەرە و دەبێ وەک مرۆڤ هەست بە بەختەوەری و شکۆمەندی ژیان بکات، نەک ئەو بە ختەوەرییەی وەک نووسەر دەیڵێت، ببەستینەوە بەوەی کە چەند وەک ڕۆبۆتێک بەرهەمی زیاترە! ئەی ئەو کرێکارانەی کاریان نییە؟ بێ بەرهەمن؟ ئایا ئەوانیش مافی ئەوەیان نییە ژیانێکی بەختەوەرانەیان هەبێت؟ یان دەبێت بەرهەمی زۆرتر لە خزمەت سیستەمی نامرۆیی سەرمایەداریی و کۆمپانیا و سەرمایەدارە داماڵدراوەکان لە هەموو شتێک بخەنە بازاڕەوە، ئەو کات هەست دەکەن وەک کرێکارێک بەختەوەر و بوونێکی مانادرایان هەیە. هەرگیز نابێ بەهای ژیانی مرۆڤێک لە کارەکە و بەرهەمەکەی ببینینەوە، چونکە ئەم جۆرە بیرکردنەوانە، لە خزمەت چینی بۆرژوا و سیستەمی سەرمایەدارییە، کە قازانج و دەسکەوت، بازاڕ و ساغکردنەوە، دەکاتە ئامانجی یەکەم و کۆتایی هەر مرۆڤێک لە هەر سووچێکی دنیا بێت. بە داخەوە نووسەرانی ئەمەش، لە ژێر ناوی بەهاکانی ژیان و ئەزموونی سەرکەوتوو بە گەنجان، ئەوەندەی تر ڕەوایەتی بەو دنیا پڕ لە نایەکسانی و نامرۆییە دەدەن.

نووسەری ئەم کتێبە، هەر لە ژێر ناوی ئەزموونێک بە گەنجان، لە شوێنێکی دیکەی کتێبەکەیدا دەنووسێت:

(هەرگیز گلەیی لە هیچ بارودۆخ و کەس و لایەنێک مەکە، خۆت ببە بە ئەندازیاری ژیانی خۆت، وەک ئەوەی من خۆم بوومە ئەندازیاری ژیانی خۆم) نووسەر، پەیامی بە گەنجانی بەشمەینەتی کوردستان ئەوەیە، خۆیان ببنە ئەندازیاری ژیانی خۆیان! باشە دەکرێ وەک خوێنەرێک ئەو پرسیارە بکەین، چۆن بتوانن ببنە ئەندزیار لە کاتێکدا هیچ کەرستە و کەلوپەلێکی ئەندازەیی، دووربینێک، ڕووپێوێک، نەخشە و دیزاین و ماکێتێکی ئەندازیاریانەیان لە بەردەست نەبێت؟ ئەم بۆچوونەی نووسەرم وەک ئەوە دێتە بەرچاو، ئەمە خوانێکی جوان و ڕازاوە بە

کەسەکی بە دەست و نابینا ئامادە بکەین و فەرمووی ئەوەشی لێ بکەین، لە خوانەکە بخوات ! ئەم جۆڕە ڕوانینە، وەك ئەوەی بە درێژایی ئەو وتارە جەختمان لێکردەتەوە، ڕوانینێکە بەرهەمی کولتوور و فەرهەنگی ژیانی خۆرئاوایە، کە نووسەری کتێبەکە بۆ ساڵانێکی زۆر و درێژ لە نەوی ژیاوە و سەدان ئەزموونی ژیان و کەچی لە وڵاتە پێشکەوتووەکانی دنیا، بینیوە و ئیدی ئەم ئەزموونە دەکاتە ڕێنوینییەك بۆ ئەوەی گەنجانی کوردیش، بەهەمان ئەزموونی ئەو تێپبەڕێن و ژیانێکی بەختەوەرانەیان هەبێت. نووسەر گەرچی باس لەوە دەکات (کە دیدگای هیچ کەس مەکە بەهی خۆت. ل 159) بەڵام سەیر لەوەدایە، ئەو دەیەوێت دیدگای خۆی لەو کتێبەدا بکاتە دیدگای هەموو گەنجان و لاوانی کوردستان. دواجار دەڵێم ئەم کتێبە، گەنجان فێری گەلێك بەها دەکات، بەڵام پێیان ناڵێت ئەگەر لە ژێر سایەی دەسەڵاتێکی چەوسێنەر و نادادپەروەردا بوون، بەهای ژیان و بوون ومافتان لە کوێ دایە و چی بکەن؟ کە ئەمەش ئەو بەها ڕاستەقینە و پیرۆز و بەرزەیە، کە ئێمە لە کۆمەڵگەی کوردی پێویستیمانە، نەك ئەوەی شیکپۆش و ڕێکپۆش و تەندروست و ڕووەك خۆر بین، ئیدی خوای دەکرد دنیا وێران دەبوو. واتا بە کوردی و بە کورتی، نووسەر دەیەوێت بە گەنجانی ئێمە بڵێ (کڵاوی خۆتان بگرن با با نەیبات) هەر خوێنەرێکیش بڕوای وایە من هەڵەم سەرپشکی دەکەم بچێت ئەو کتێبە بخوێنێتەوە !

-__________

*پەراوێز:_ ناوی کتێب: بەهاکانی ژیان هزر و ئەزموون بۆ گەنجان، نووسینی: دکتۆر فازڵ جاف، بڵاوکراوەی: ڕێکخراوی کوردستان دیالۆگ _ 2024.

*ئەم بابەتە لە هەفتە نامەی ڕێگای کوردستان ژمارە (1404) ڕۆژی 10/9/2024 بڵاوکراوەتەوە.

خەڵقکردنی مێژوو لە دەقی

میتۆلۆژی ئێلیادە-1-.. یونس تانج

بەشی یەکەم:

نوسین، بەتایبەت نوسینی مێژوویی هەوڵێکە، دیفاکتۆیەکە، بۆ مانەوە و نەمری، زادەی پاش بێ ئومێدبوونی مرۆڤە لە گەیشتنی بە ژیانی ناکۆتا.

لە ڕووی کاتبەندییەوە (Chronology)، دەشێت گەلێک لە گەلێکی دیکە، زووتر هۆشیار بووبێتەوە و دەستی کردبێت بە تۆمارکردنی ڕووداو و بەسەرهاتەکانی مێژوو، بە هەر جۆرێک بێت و لە هەر ئاستێکی ناجۆر و نزمدا بێت، تاکو چ ڕادەیەک سنورەکانی تێکەڵ بووبێتەوە لەگەڵ قۆناغە بەراییەکانی بیرکردنەوە و سەردەمەکانی ئەفسانەگەری، ئیشکالییەتەکە لە چییەتی و چۆنییەتی نوسینەکە نییە، گرنگ ئەوەیە کردەی خەڵقکردنی مێژوو بە ئەنجام گەیەندراوە، گرنگ ئەوەیە کۆششێک هەیە بۆ نوسینەوە، ئەگەرچی ئاوێزانی ئەفسانەکاری و ئەفسونگەرایی بووبێت، یاخود وەک پەخشانە شیعرێکی وێژەیی دەرکەوێت و مەزی لێکۆڵەران تەژی بکا لە کۆڕەستەی لێکۆڵینەوە، بەڵکو خودی قەیرانەکە ئەوەیە، دەست نەبردرێ بۆ نوسین و تۆمارکردن، تا لە ئاکامدا خۆمان لە بەردەم نەتەوە و کۆڵتێکی بێ مێژوو دەبینینەوە.

مێژوونوسان بە شوێن ئاماژەکانی دەقە ئەفسانەییەکان وێڵبوون، بە پشتبەستەیی ئامرازەکانی فەلسەفەی مێژوو بۆ بونیادنانی کۆڵەگەکانیی خودی مێژوو، چونکە مێژووی کۆنی زۆربەی گەلان ئاوێتەیە لە تەک ئەفسانەگەری، نەهامەتییەکە ئەوەیە خاوەنی ئەفسانە، یان دەقی ئەفسانەییش نەبی تاکو بە ئیلهام وەرگرتن لەی بنچینەکانی مێژووەکەی لەسەر ڕێ بنێی!

ئەوان بەو دنیابینییە کاریان کردووە.. کە دەبێت مێژوو نەشبێت دروست بکرێت، هەموو شتێکیان نوسیوەتەوە، تاوەکو لە سەردەمانی پاشتر مێژووناسان دەتوانن پەلێنکاری و لێکۆڵینەوە لەبارەی ئەم دەقانەوە بکەن.

ئەفسانەو حیکایەتەکانی گوێی ئاگردان هیچ نین جگە لە کۆششی پێشین بۆ بەجێهێشتنی مۆری مێژوو، هەرچەند ئیلیادە بە بەشێک لە ئەفسانە لە قەڵەم بدرێت، بەڵام بووەتە هۆی گەڕانی شوێنەوارناسان بەدوای پاشماوەی شاری تەڕوادە و ساخکردنەوەی ڕووداوەکانی ئیلیادە. بۆ وێنە بەشێک لەم ڤەکۆڵینانە ئاماژە بەوە دەکەن، شارەکە کەوتووەتە

بەری ئاسیای بچوک و تورکیای ئیمڕۆ، هەروەها ئەفسانەی ئەنیادە کراوەتە بنەمای لە دایکبوونی شارەکانی ئیتاڵیا و لە سەرهەڵدانی ئیمپراتۆریای ڕۆمانی، بەوەی ئینیاس وەک پاڵەوانێکی تڕۆوادە پاش هەرەسی شارەکە بە فەرمانی خواوەند ڤینەس خۆی دەربازی ئەو خاکە دەکا کە دواتر بە ئیتاڵیا دادەندرێت.
خواوەندە یۆنانییەکانی شاخی ئۆڵۆمپس، وەک لەم سێ ئەفسانەیەدا دەبیندرێت (ئەلیادە، ئەنیادە، ئەدیسیا)، بزوێنەرن و مێژوو دروستدەکەن، بوونەتە بەهادەری چەمکەکانی جوانی و لێهاتوویی و ئیرۆس(عیشق) و هەڵسووڕێنەری گەڕەکانی جەنگ لە نێوان مرۆڤ، بوونەتە هۆی خەڵقکردنی مرۆڤی نیو-خودا و ئاوێتەبوونی تۆرمەی مرۆڤ بەخواوەندەکان، بۆ وێنە بەرەکی هێلێنا دەگەڕێتەوە بۆ زیۆسی گەورە خواوەندە، بەرەکی ئینیاسیی داستانی ئەنیادە دەگەڕێتەوە بۆ خواوەند مارس و هتد.. دەشێت بیرۆکەی بەخودابوونی مرۆڤ و بە کوڕ بوونی پەیامبەر یەسوعیش لەم قۆناغی دواتر.. ڕیشەکەی بگەڕێتەوە بۆ ئەم داستانانە، وەک ئەوەی لە بەشێک لە پوختەکراوی داستانی ئیلیادەی هۆمیرۆس()ی شاعیری یۆنانی دەردەکەوێت.
تڕۆوادە(Trojan) شارەکە دەکەوێتە کەنارەکانی ئاسیای بچوک، بە شورا بەند و قایمەکانیی بەناوبانگ بوو، شارەکە لەلایەن پریام پاشا بەڕێوە دەبردرا (پاریس و هیکتۆر) دوو لە ڕۆڵەکانین، کاتێک پاریس لە دایک دەبێت بڕیار دەدەن بیکوژن، چونکە پێشبینی ئەوەیان بۆ دەکرێت، ئەم کوڕە لە داهاتودا دەبێتە هۆی لەناو بردنی شاری تڕۆوادە، بۆیە لەلایەن بنەماڵەکەیەوە شوانێک ڕادەسپێرن بە ئەم کارە، بەڵام شوانەکە دەستی ناچێتە کۆرپەکەو هەڵدەستێت بە نهێنی بەخێوی دەکات و گەورەی دەکات، پاریسی کوڕی پریام پاشا دەبێتە شوانی مەڕوماڵاتی ئەو ماڵەی لەخۆیا نگرت.
خواوەندە یۆنانییەکان دەکەونە ناو کێبڕکێیەکەوە، ئیریس خواوەند کە بەردەوام حەزی بە ئاژاوەیە، لە سەر سێوێکی سور دەنوسێت بۆ جوانترین و سێوەکە هەڵدەداتە سەر مێزی ئەم سێ خواوەندە، (ئەسینا- ڤینەس- هیرا) سێ خواوەندەکە لە سەر ئەوەی سێوەکە بۆ کامەیان بێت دەبێتە ناکۆکیان، دەڕۆنە لای زیۆسی گەورە خواوەند، ئەویش نایەوێ دڵی هیچ یەکێکیان بڕەنجێنێت، داوادەکات شوانێک بە ناوی پاریس لەبری ئەو بڕیارەکە بدات و جوانترینی ئەم سێ ژنە خواوەندە دەستنیشان بکات.
هەرسێکیان لە بەردەمی پاریسی کوڕی پریام ئامادە دەبن و سێوەکەی پێدەدەن، داوای لێدەکەن سێوەکە بداتە ئەوەی جوانترینیانە، هەر یەکەی لە بەرامبەر هەڵبژاردنەکە بەخششێک بە پاریس پێشنیار دەکا، ئەسینا، پێیدەڵێت سەرجەم سوپای سەر زەویت دەخەمە ژێر دەست،

بەجۆرێک لە هیچ جەنگێک شکست نەهێنیت، هیرا، پێید□□ت موڵکی ئاسیاو ئ□و□پات پێشکەشدەکەم، ڤینۆس، د□□ت جوانترین ئافرەتی زەویت پێشکەشدەکەم، بەڵام پاریس پێشنیازەکەی ئەفرۆدیت (ڤینۆس) قبوڵدەکات و سێوەکەی پێدەدات.

پاش ئەم ڕووداوە ڕۆژێک لە ڕۆژان لە شاری تەڕوادە بە ئامادەیی جەماوەر پێشبڕکێی□ک□ی زۆرانبازی سازدەکرێت، پاریسی شوان بەشداری دەکات و دەکەوێتە بەرامبەر ئازاترین پیاوی تەڕوادە کە هێکتۆری برایەتی، بە نیشانەی لێکچووی سەر جەستەیان هێکتۆر براکەی دەناسێتەوە و دەستی دەگرێت و سەرباری نا ڕەزایەتییەکان دەیهێنێتەوە کۆشکی پاشایەتی باوکی.

لە گۆشەی یۆنانەوە.. هێلینی کچی لیدا و زیۆسی گەورە خواوەند، جوانترین ئافرەت بووە لەم سەردەمەدا، پاشا و پاشازادەکانی سەرجەم شارە دەوڵەتەکانی یۆنان خوازبێنیان کردووە، بۆ ئەوەی جەنگ لە نێوانیان ڕوونەدات دەگەنە ئەوەی کە هێلین هەر یەکێکیانی بە هاوژینی خۆی هەلبژارد، ئەوانی دیکە ڕەزامەند بن و ببنە هاوپەیمان و پارێزەری خۆی و هاوسەرەکەی، ئەوەبوو هێلینا مینیلاوسی پاشای ئەسپارتە وەک هاوسەر هەڵدەبژێرێت.. کە برای ئاگامەمنون ە.

ڕۆژێک پاریسی کوڕی پریام بە کارێکی دەوڵەتداری لە شاری تەڕوادەوە دەنێردرێتە شارە دەوڵەتی ئەسپارتە، لەوێ چاوی بە هێلین دەکەوێت و دڵیان بۆ یەک دەچێت، لێرەوە بەڵێنەکەی ئەفرۆدیت پاش ڕۆژگارێک دێتە دی و هێلینی کچی زیۆس، لەگەڵ پاریس ڕادەکەن بەرەو شاری تەڕوادە.

هەواڵی ڕفاندنی هێلێن بڵاو دەبێتەوە و ئاگامەمنونی برای مینیلاوس، پاشاکان کۆ دەکاتەوە و ئەوەیان بە بیر دەهێنێتەوە پێشتر بەڵێنیان داوە هاوپەیمانی ئەم دوو هاوسەرە بن (هێلێن و مینیلاوس)، بۆیە لە سەرجەم شارە دەوڵەتەکانی یۆنانەوە سوپاو هێز و پ□□وانەکانی وەک (ئەخیل و بترۆکلیس و ئەیاس و ئۆدیسیۆس) کۆ دەبنەوە بە سەرکردایەتی ئاگامەمنون، بە هەزار کەشتییەوە بە ڕێدەکەون بۆ هێرشکردنە سەر شاری تەڕوادە.

پاش جەنگێکی دە ساڵە یۆنانییەکان ناتوانن دەربازی ناو شاری تەڕوادە ببن، بەهۆی شورا پتەو و بەهێزەکانییەوە، لە ڕوبەڕوبوونەوەیەک لە دەرەوەی قولەکان هیکتۆر بیترۆکلیسی هاوڕێ خۆشەویستەکەی ئەخیل دەکوژێت، بۆیە ئەخیل بڕیار دەدات بێتەوە ناو جەنگەکە، پاش ئەوەی لە ئاگامەمنونی فەرماندەی لەشکرەکەیان توڕە بووە و ڕیزەکانی سوپای جێهێشتووە، بۆیە دەگەڕێتەوە مەیدانی جەنگ و لە ڕووبەڕووبوونەوەیەک دەتوانێت هێکتۆری برای پاریس بکوژێت، لە بەرامبەردا پاریسی کوڕی پریام دەتوانێت خاڵی لاوازی

ئەکلیریس(ئەخیل) بدۆزێتەوە و گورزێک لە ژێر پێیەکانی بدات و لە تۆڵەی هێکتەری برای کۆتایی پێبهێنێت.

گەلێک لە پاڵەوانەکانی یۆنان و تەڕوادە لە ناو دەچن، تەنانەت بەشێک لە خواوەندە یۆنانییەکان دابەش دەبن لە نێوان پاڵپشتیان بۆ دوو بەرەکە، هیرا و ئەسینا و سایدۆن، دەبن بە پشتگیریکاری یۆنانییەکان، ڤینۆس و ئەپۆڵۆ و ئیریس دەبن بە پشتگیریکاری تەڕوادەییەکان.

تاوەکو یۆنانییەکان دەتوانن لە ڕێگەی بیرۆکەی ئەسپێکی دارینەوە بڕۆنە ناو شاری تەڕوادە، ئەسپێکی زەبەلاحی دارین دەهێنن لە دەرەوەی تەڕوادە دایدەنێن، هاوکات کۆمەڵێک جەنگاوەر لە ناوەوەی ئەسپەکە خۆیان مات دەدەن، تەڕوادەییەکان وا دەزانن سوپای یۆنانییەکان پاشەکشەی کردووە، بۆیە ئەسپەکە ڕادەکێشنە ناوەوەی شارەکەو وەک دەستکەوتێک چاوی لێدەکەن، تومەز لە نیوەشەودا جەنگاوەرە ئەسپارتاییەکان لە ئەسپە دارینەکە دادەبەزن و دەروازەی شاری تەڕوادە واڵا دەکەن، بەمەش سوپا یۆنانییەکەی دەرەوە هەڵمەت دەبەنە ژوورەوە.. دەتوانن شارەکە تەخت بکەن و بیسوتێنن، هێلێناش لەگەڵ خۆیان بەنەوە یۆنان و شارە دەوڵەتی سپارتە.

هەڵبەت سەربوردەی ئەسپە دارینەکەو هەرەسی تەڕوادە لە داستانی دووەمی هۆمیرۆس بوونی هەیە، کە ناسراوە بە داستانی ئۆدێسا و خودی بیرۆکەی ئەسپە دارینەکەش دەگەڕێتەوە بۆ زیری و لێوەشاوەیی ئۆدێسا.

یونس تانج

ژێدەرەکان:-

– Homer. Robert fagles. Iliad. Panguin.London.1990

- دريني خشبة، قصة طروادة، مؤسسة هنداوي، المملكة المتحدة، 2017

گەڕانکاری لە ڕوخساری ناوچەکەدا.. عوسمانی حاجی مارف

ئەو زنجیرە ڕووداوانەی لە سەپتەمبەری ٢٠٢٤دا بەتایبەتی لە لوبنان بینراون، دەبێتە هەی گۆڕانکاری لە ڕووخساری ناوچەکەدا.
تیرۆری حسن نەسروڵڵا، لەکاتێکدایە کە گرژییەکی بەهێز لەسەر بەرەی باکوری ئیسرائیل لەگەڵ لوبناندا لەئارادایە، ئەمەش بەردەوامی پەرەسەندنی سەربازی و هاوکێشە نوێیەکان لە چڕکردنەوەی لەشکرکێشی و کارەساتی کۆمەڵکوژی و وێرانکاری بێبەزیانەی ئیسرائیل بۆ سەر غەززە و لوبنان نیشان ئەدات، کە هاوسەنگی هێز لە ناوچەکەدا دەگۆڕدرێت، چونکە ئەم ڕوداوە بە پێشهاتێکی مەترسیدار دادەنرێت، سەبارەت بە لێکەوتەکانی لەسەر گۆڕەپانی سیاسی و ئەمنی لە لوبنان و تەواوی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، لەهەمانکاتدا ترسی کاردانەوەی توندی حزبوڵڵا و هاوپەیمانەکانی لەلایەک و لەلایەکی ترەوە کۆماری ئیسلامی ئێران لە ناوچەکەدا دروست دەکات، بەمانایەک بەرزکردنەوەی ئاستی دۆخی جەنگ و ئەگەری کێشکردنی ناوچەکەیە بۆ شەڕێکی گەورەو وێرانکەرو کوشتنی بە کۆمەڵ و خوێناوی.
پێشتر بنیامین ناتانیاهۆ، زنجیرەیەک هەڕەشەی لە دژی ئێران و هێزەکانی سەر بە ئێران بڵاوکردەوە. لە هەڕەشەکانیدا حیزبوڵڵای بەتایبەتی هێنایە ئاراوە، "بۆ لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە حیزبوڵڵا ڕێگای شەڕی هەڵبژاردوە، واتە ئیسرائیل جگە لە شەڕ هیچ بژاردەیەکی دیکەی نیە". جگە لەوەش حکومەتی ئیسرائیل بانگەشتکردنی دوو لیوای یەدەگی بە بەرەی باکوور ڕاگەیاند، کە ئامادەیە بۆ لەشکرکێشی زەمینی بۆ سەر خاکی لوبنان!، بەمشێوەیە فراوانکردنی داگیرکاریەکانی ئیسرائیلە بۆ دەرچون لەو قەیرانەی لە غەززەدا دەرگیری بووە، کە لەمبارەیەوە بە تیرۆری حەسەن نەسروڵلا و بەشێک لەسەرکردەکانی حزبوڵڵا، ناتانیاهۆ سەرکەوتنێکی بەدەستهێنا و کاریگەری لەسەر بەرزکردنەوەی کەسایەتی لە ناو ئیسرائیلدا دانا، لە هەمانکاتدا هەلی بۆ هەڵکەوتوە کە درێژە بەم شەڕە دەندانەیەی بدات.
نەتانیاهۆ، لە ماوەی پانزە ساڵدا، ئیسرائیلی خستۆتە ناو جەنگی وەستانەوە لەبەرامبەر ئێراندا، تا ڕادەیەکی زۆر بەکاری هێناوەو دەرفەتی ئەوەی قۆستۆتەوە بیسەلمێنێت کە بوونی ئێران چەندە مەترسیدارە و هەڕەشەیەکی ڕاستەقینەیە بۆ سەر بوونی ئیسرائیل. بۆیە هەموو ناکۆکیە سیاسی و ستراتیجیەکان بەپێی دیدگای ئیسرائیل،

هاوکاتە لەگەڵ ئەم هەڕەشانە و مەترسی ئێران بۆ سەریان، ئەگەر لە خەڵکی ئیسرائیل پرسیار بکرێت کە زیاتر هەست بە متمانە لەگەڵ کێ دەکات، ئەوا زۆرترینیان ناتانیاهۆ هەڵدەبژێرن، تەنانەت ئەگەر لە چەپ بن یان نەیاری سەرەکی ناتانیاهۆش بن.

گرنگترین پرسیار لەم چوارچێوەیەدا، پێوانەی سەرکەوتن بۆ ئیسرائیل لە شەڕی لوبناندا چیە؟ بەشێک لە خەڵکی ئیسرائیل ئەوە دەبینن کە ئامانجی سەرەکی لابردنی چڕبونەوەو دورخستنەوەی حزبوڵایە لە ناوچەکەدا، بەشێکی تریش زیاتر پێداگری لەسەر سەرکەوتن بە ڕوخاندنی حزبوڵڵا و کۆتای□نان بە بوونی حزبوڵڵا دەبینن.

لە گۆڕەپانی دیپلۆماسیدا، تەنانەت، ئۆپۆزسیۆنی ئیسرائیلیش دان بەوەدا دەن□ن کە چوونە ناو ڕێڕەوی دیپلۆماسی تەنیا دوای نیشاندانی هێز دەتوانرێت ئەنجام بدرێت، بەتایبەتی ل□ بەرامبەر ئەو ڕێکخراوانەی کە بە ڕێکخراوی تیرۆرستی وەسفیان دەکەن، بەومانایە کاتێ ئامانج□ی ئەگەری دانوسانن لەگەڵ ئەو هێزانەدا کە تەواو هیلاکیان کەن، هەر بۆیە ئەم ماوەیە ناتانیاهۆ باسێکی لەسەر دانوسان نیەو لە تاوانەکانی بەردەوامە.

ناتانیاهۆ و ئیسرائیل، بە پشتیوانی ئەمریکا و رۆژئاوا، پاراستنی ئیسرائیل وەک سەنگەر و قەڵایەک لە بەرامبەر ووڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستداو لەلایەکی ترەوە وەستانەوە لە بەرامبەر ململانێ و دەخالەتی ووڵاتانی زل□□زی وەک روسیا و چین لە ناوچەکەدا حسابی لەسەر دەکەن، لەم بارەیەوە سەرکەوتنی ئیسرائیل لەم شەڕەدا دەبێتە دەستکەوتێکی گەوەرە بۆ ئەمریکا، کە قەرەبوی بەشێکی گەورە لە شکستەکانی ئەمریکا لە ناوچەکەدا دەکاتەوە.

لە چەند مانگی ڕابردوودا ئیسرائیل بزوتنەوەی حەماسی لاوازکردوە، هەروها بەشێکی زۆر لە توانا و چەک و سەرکردەکانی حزبوڵڵای لەناوبردوە، کەوەک هێزێکی چەکدار وەها لاوازی کردوە، کە بۆ ئێران زەحمەتە بتوانێت بۆ ساڵانی داهاتوودا هەڕەشەی لە ئیسرائیل پێبکات. لێرەوە دەتوانین بڵێین ئیسرائیل گەورەترین گورزیدا لە هەوڵی بیست ساڵەی ئێران لە بنیاتنانی ئەو هێزە میلیشیایانەی ڕیکیخستبون و دایمەزراندبون.

ستراتیجی ئێران لە ماوەی دوو دەیەی ڕابردودا چڕ بوو□ تەوە لەوەی کە لەسەر بنیاتنانی ئامرازی کاریگەر لە دەرەوەی سنورەکانی دامەزرێنێت، تا لەو ڕێگەیەوە توانایی بەربەستێک دادەمەزرێنێت کە ڕێگری لە نەیارەکانی دەکات لە هێرشکردنە سەری. ئێران بە قۆناغ چەندین ه□□□ی بەرگری بنیاتناوە، لە دوای لەشکرکێشی ئیسرائیل لە ساڵی ١٩٨٢لە لوبنانەوە دەستی پێکرد بە دامەزراندنی حزبولڵای لوبنان،، پاشان لەعێراق کەدوای لەشکرکێشی ئەمریکا لە ساڵی ٢٠٠٣،

فراکسیۆنەکانی هێزەکانی حەشدی شەعبی پێکهێنا، هەروەها لە سوریا و یەمەنیش لە دوای بەهاری عەرەبی ٢٠١١ هەوڵیدا بۆ دروستکردن یان پشتگیریکردنی میلیشیا ناوخۆیی و هاوردەکراوەکان، هەڵبەتە حزبوڵڵا هەرە گرنگترین و کارامەترینی دەستکردەکانی ئێرانە. ئێران لە ڕێگەی ئەوانەوە شەڕی بە وەکالەت لە دژی نەیارەکانی دوور لە خاکی خۆی ئەنجامدا، بەبێ ئەوەی خۆی ڕاستەوخۆ تێوەگلابێت. ئەم ستراتیژە بۆ ماوەی نزیکەی دوو دەیە سەرکەوتو بوو لە ڕاگرتنی ئیسرائیل و ئەمریکا لە هێرشکردنە سەر ئێران، تا ئەو کاتەی لە سێپتەمبەری ٢٠٢٤، ئیسرائیل توانی هێرشی توند بکاتە سەر حزبوڵڵا، کە پێدەچێت هەمان کاریگەری ڕووداوەکانی سێپتەمبەری ٢٠٠١ لەسەر سیستەمی ناوچەیی هەبێت، بەتایبەتی لەسنووردارکردنی ئێران، بەم شێوەیە لە ئاکامدا دۆخی ئێران تەواو دەشێوێنرێت.

ئیسرائیل بەوردی پلانی داڕشتووە بۆ لەناوبردنی سەرکردەکانی حزبوڵڵا و ئەوهێزانەی پاشکۆی ئێرانن لە ناوچەکەدا، ئەم شەڕە لەگەڵ ئەوەی زۆر توندوتیژو خوێناویە، لەهەمانکاتدا زۆربەی هێرشە سەربازیەکان ئاراستەی حزبوڵڵا و سەرکردەکانی و لەناوبردنی چەکەکانیانە، بەڵام بەگشتی لەسەرەتای ئەم هێرشە دڕندانەیەی ئیسرائیل بۆ سەر غەززەو لوبنان تائێستا بەجیا لە کوشتاری زیاد لە چل هەزاری دانیشتوانی غەززە، ژمارەی ئەو ئاوارانەی کە لەلایەن ئیسرائیلەوە ناچارکران بە هەڵهاتن زیاترە لە ملیۆنێک، ناسینەوەی ئەم شەڕە پێویستە لەو شوێنەوە لێکدانەوەی بۆ بکرێت کە هێرشی دڕندانەی ئیسرائیلە بۆ سەر خەڵکی فەلەستین و ڕەتکردنەوەی چارەنوسی خەڵکی فەلەستینە لە خواستی دامەزراندنی دەوڵەتی فەلەستین.

شێوەی خۆبەدورگرتنی حزبوڵڵا لە شەڕی غەززە نەبووە هۆی ئەوەی ئیسرائیل نەیکاتە ئامانج، ناتانیاهو بڕیاری داوە تواناکانی ئەو حزبە نەهێڵێت، دەتوانرێت دوای چەندین خولی هێرش بگوترێ کە زۆربەی سەرکردەکانی بەبێ شەڕ کوژراون و زۆربەی چەکەکانی حزبەکەش لەکاتێکدا لەناو فرۆشگاکانیاندا بون لەناوچوون، ئەمەش دۆخێکی سەختە بۆ حزبوڵڵاو ئێران، کە چۆن بەبێ شکستی تر لەم دۆخە دێنە دەرەوە.

ئێران نەگەیشتووەتە قۆناغێک کە دەستبەرداری حزبوڵڵا بێت، وە دەستبەرداریشی نابێت، تەنها کاتێک نەبێت کە گۆڕانکاریەکی گەورە لە تاران ڕووبدات، چونکەحزبوڵڵا گرنگترین سەروەت و سامانی سەربازی کۆماری ئیسلامیە لە دەرەوەی ئێراندا، هەربۆیە ئیسرائیل هەوڵ ئەدات لەڕێگەی چڕکردنەوەی لێدانەکانی لە حزبوڵڵا بەجیا لەوەی دەیەوێت حزبوڵڵا کۆتایی پێبهێنێت، لەهەمانکاتدا لە هەوڵی ئەوەدایە ئێران کێشکات بۆ ناو شەڕێکەوە لەم ڕێگەیەوە دۆخێکی زیاتر

بخاتە ناو چوارچێوەی شەڕێکی ناوچەیی و فراوانەوە، ئەوەی جێگای سەرنجە لەم هەلومەرجەدا ئەوە تەنها ئیسرائیلە کە هەڵگیرسانی ئەم شەڕە لە ناوچەکەدا بە بەرژوەندیەکانی حساب دەکات و پێداگری لەسەر شەڕی ناوچەیی فراوان دەکات.

پێشبینی دەکرێت ئێران زیاتر هەوڵبدات ئاستی ململانێکانی لە دژی ئیسرائیل کەم بکاتەوە و بە قازانجی نیە بگلێتە ناو شەڕێکی فراوانەوە، سەرکردایەتی ئێران بە خۆیان ئاگاداری ئەوەن کە هاوسەنگی هێز لە بەرامبەر ئیسرائیلدا لە قازانجیان نەماوە. شەڕی لەگەڵ ئیسرائیلدا چوار ڕاستی ئاشکرا کرد: یەکەمیان ئەوەیە کە ئیسرائیل توانای ئەوەی هەیە شەڕێکی درێژخایەن ئەنجام بدات، ئەگەری ئەوە هەیە ئەم شەڕە نزیکەی ساڵێک بخایەنێت. دووەم: بیروڕای گشتی ئیسرائیل گۆڕاوە و تارادەیەک پاڵپشتی شەڕەکە دەکەن، لە ئەنجامی ئەمەشدا نەتانیاهۆ، بوو بە سەرکردەیەکی مێژوویی لەناو بەشێکی زۆری هاووڵاتیانیدا. سێیەم: ئیسرائیل زۆر گرنگی بە زیانە مرۆییەکانی نەداوەو نادات، بەبیانوی ئەوەی کە هەزاران کوژراو لەناو ڕیزەکانیدا ڕوویانداوە. چوارەم: شەڕی ئەستا ئەو ڕاستیەی پشتڕاست کردەوە کە ئیسرائیل بەتە هێزێکی سەربازی بەتوانا بەڵکا بەر لەناوچەکەداو ئەمریکاو ڕۆژئاوا پشتیوانی جدی لەدەکەن.

کاتێک بزووتنەوەی حەماس ئۆپەراسیۆنی لافاوی ئەقسای دەستپێکرد، لە ئەنجامدا، ئاشکرابوو کە پەرچەکرداری وێرانکاری ئیسرائیل لە سەر غەززەو دواتر هێرش بە سەر لوبنان، ئێران هەموو ئەو هێزو گەنجینانەی لەدەست ئەدات کە لە ماوەی دوو دەیەدا دروستی کردون، ئەگەر شەڕەکە نەشگاتە ناوخۆی ئێران، بەڵام پێگە و هاوسنگی هێزی ئێرانی تەواو هێناوەتە خوارێ، هەروەها مەترسی کۆتایی دەسەڵاتەکەشی ئەگەرێکە!.

بەشێوەیەکی بێوێنە لە دوای ڕووداوەکانی ١١ی سێپتەمبەری (٢٠٠١)ەوە. لە ماوەی دوو دەیەی ڕابردودا، ئێران سودی لە جەنگی کەنداوی دووەمی ئەمریکا وەرگرت، کە لە ئەنجامدا دوو دوژمنی سەرەکی ئێران لە ناوچەکەدا (ڕژێمەکانی تاڵیبان لە ئەفغانستان و سەدام حوسێن)ی ڕووخاند، ئەتوانین بڵێین کە دوای شۆڕشەکانی بەهاری عەرەبی و دەخالەتی ڕۆژئاوا و ئەمریکا لە گۆڕینی ڕەوڕەوی ئەو شۆڕشانە بەرەو شەڕی ناوخۆ. دۆخی سیاسی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەجۆرێك ئاڵوگۆڕی بەخۆوە بینی، لەلایەک مایەی پشێوی و ناجێگیری سیاسی و کارەساتەکانی فەراهەمهێنا لە ناوچەکەدا، لەلایەکی ترەوە دەرگای بە کۆماری ئیسلامی ئێران ئاواڵەکرد، کە نفوزی خۆی بەرفراوانکاتەوە و گروپ و هێزی چەکدار جێنیشین بکات، بەڵام بەدوای هێرشەکانی ئیسرائیل بە سەر غەززەو باشوری لوبنان، دوای ئەوەی

ئیسرائیل توانی هێڵی بەرگری ئێران لە هەموو گۆشەکانەوە لاوازبکات و یەک لە دوای یەک هاوپەیمانەکانی ئێران لاوازو بێکاریگەر بکات، ئیتر هیچ شتێک نیە ڕێگری بکات کە ڕاستەوخۆ ئێران بکاتە ئامانج، ئەگەرچی ئێران لەلای خۆیەوە پێیوایە ئەگەر خۆی لە چوونە ناو ڕو بەڕو بونەو□ یەکی ڕاستەوخۆ بەدوور بگرێت لەوانەیە لە ژیاندا بمێنێتەوە، بەڵام واپێدەچێت ئیسرائیل بەم ئاستەی ئێستا واز لە جمهوری ئیسلامی نەهێنێ چ بە پەلکێشکردنی بۆناو جەنگێکی ڕاستەوخۆ یاخود بە سەپاندنی کۆمەڵێك مەرج بە هاوکاری ئەمریکاو رۆژاوا بەسەریدا کە باڵادەستی ئێران لەناوچەکەدا کۆتایی پێبێنێت و بگرە ئەگەری ئەوەش فەراهەم بکات کە دەسەڵاتەکەشی ڕو بەرووی لەناوچوون بێتەوە!
لەڕاستای هەڵگیرسانی جەنگێکی فراوانی وێرانکەرو قوربانیەکی بێشومار لە خەڵکی سقیل و بێتاوانەوە، گۆڕانکاری لە ڕوخساری ناوچەکەدا مانای چونە ناو دەورەیەکی تر لە ململانێ سیاسی نێوان ووڵاتانی زلهیزی دنیاو خولقاندی شێوازێکی نەرێنی تر، لە چرکردنەوەی گێژاو و ناجێگیری سیاسی لەناوچەکەدا بەگشتی و لە ئێراندا بەتایبەتی، پێشبینی دەکرێت.
رێرەوی بەرگرتن بەم کوشتارگایەی ئیسرائل بەڕێیخستوە و گرنگترین هەلوێست و کاردانەوەی کاریگەر بۆ بەرگرتن بەم شەڕە، فراوانکردن و بەهێزکردنی بەرەی دژی داگیرکاری و هێرشەکانی ئیسرائیلە لە جیهاندا کە بەرامبەر خەڵکی فەلەستین و ناوچەکە ئەنجامی ئەدات.

لەبارەی چەمکی فەنتازیا و خەیاڵەوە.. عەبدولڕەحمان فەرهادی

هەموو فەنتازیایەک جۆرێکە لە خەیا□ و زینگەی خەونامێز، یان نزیك لە کەتوار(واقیع)، یان زۆرجار دوور لە کەتوار! وەلێ هەموو خەیاڵێک فەنتازیا نییە! فەنتازیا جۆرێکی دیاریکراوە لە خەیاڵ کە پێوەندیی بە چۆنیەتیی بیرکردنەوەی مرۆڤەوە هەیە، زۆرجار پێوەندیی بە ماجیک(سحر) و جۆرەها خوڵقاوی خەیاڵبەندی دەرەوەی سروشتیشەوە

هەیە. دنیای خەیاڵ زۆر جیایە لە کەتوار وەلێ ئەگەر کەتوار نەبێت، خەیاڵیش نامێنێت، بەڵام دەتوانین بڵێین فەنتازیا جۆرێکە لە خەیاڵ و بیرکردنەوەی خەیاڵامێز، خەیاڵیش دنیایەک شێواز و بیرکردنەوە دەگرێتە خۆی، لەوانە:

خەیاڵی ترسوتۆقێن، خەیاڵی زانستامێز، ترسی خەیاڵامێز. خەیاڵ لەکن مرۆڤ زۆربەی جار پەیوەندیی بە داهاتوو و دواڕۆژ و چیڕۆکی ژیان و خەون و خولیاکانی نزیک لە کەتوار هەیە. دەبێ ئەوەش بزانین کە فەنتازیا شێوە و کۆنەژانرێکی ئەدەبە و لە سەرتاسەری جیهان و لە نێو سەرجەم گەلان، زۆر و جۆراوجۆر و هەراو و بڵاوە، ئەمەیش پەیوەندیی بە ئەفسانە و چیڕۆک و هەقایەتە میللییە کۆنەکانەوە هەیە، کە بە درێژایی هەزاران ساڵ بووەتە بەشێکی گرنگ و دانەبڕاو و ڕەگاژۆ لە ئەدەبیاتی جیهان. ئەم ڕەنگدانەوە و بەکارهێنانەی فەنتازیا لەنێو ئەدەب، زیاتر لە ڕۆماندا پەلاژۆی کردووە. دێرینیی فەنتازیا بۆ ئەفسانە و داستانە کۆنەکان دەگەڕێتەوە، بۆ نموونە یەکێک لەوانە داستانی (گەلگامیش)ی سۆمەری و ئەلیادا و ئۆدیسەی هۆمیرۆسن، ئەمانەیش تژین لە دنیای خەیاڵامێز و بوونەوەری ئەفسانەیی دڕندە و خواوەندی جۆراوجۆر! هەروەها چیڕۆکی میللی و فۆلکلۆریش کە مێژوویەکی دێرینیان هەیە، ڕۆڵێکی گرنگی لە پەیکەر و پێکهاتەی فەنتازیا و ئەدەبی ماجیکامێز و دنیای دوور لە کەتوار و پڕ لە ئەژدیها و ئیفریت و گیانەوەری خەیاڵاویی سەمەرە و مەترسیدارەوە هەیە. لە چاخەکانی ناوەڕاستدا، لەو وڵاتانەی ئەوروپایش، چیڕۆکی خەیاڵامێزی پڕ لە ئەژدیها و گیانەوەری سەیر و خەیاڵاوی، زۆر بڵاو بووە و فەنتازیایش ڕووبەرێکی زۆری لە داستان و ئەفسانە داگیر کردبوو. لە ماوەی ئەم سەدانەدا، خەڵک زۆر کەوتبوونە ژێر کاریگەریی خەیاڵ و لەمەشەوە ئەدەبی فەنتازیامێز گەشەی کرد.

لە چاخی ڕێنیسانس و دواتریش، نووسەرە داهێنەرەکانی ئەوکاتە، بەهرەیان زیاتر لە ئەفسانە و خەیاڵ سوودمەند بوو و بابەتی ئەفسانە و خەیاڵ زۆربەی ناوەڕۆکی بەرهەمەکانیان گرتەوە، بۆ نموونە شاکارەکانی شێکسپیر، لەوانە (باهۆز، خەونی هاوینە شەوێک) تیایاندا ئاوێتەیەک لە فەنتازیا و ماجیک پانتاییەکی زۆریان گرتووەتە خۆ. دوای ئەوەش لە سەدەی نۆزدەم، فەنتازیا فۆرمێکی سەربەخۆی لە ژینگەی هەراوی ئەدەبدا وەرگرت، فەنتازیا هاتە نێو دەقی چیڕۆکی زۆر لە نووسەران. نووسەری ئەمەریکایی ئێدگار ئەلان پۆ جگە لەوەی ڕەخنەنووس و شاعیرێکی گەورە بوو، زۆرێک لە دەق و چیڕۆکەکانی شێوازێکی هونەریی زیاتریان وەرگرت و بە یەکێک لە داهێنەرانی چیڕۆکی خەیاڵامێز دەئەژمێردرێت، چونکە خەیاڵی ئاوێتەی

دەقەکانی کرد، بەشێوەیەک ئەمەریکا شانازی بەوە دەکەن کە پێ لە بەرهەمەکانیدا، داهێنەری جۆرێک لە خەیاڵی زانستامێزە، بۆ نموونە لە کۆچیرۆکی (زیندەوەری زیوین- ١٨٤٣ز) و (خزین بەرەو گێژەن) و (شەوی هەزار و دووەمینی شەهرەزاد) کە دوو بەرهەمەکەی دواییی لە ١٨٥٠ بڵاوکراونەتەوە و بە ستایلی تێکەڵکاریی نێوان کەتوار و خەیاڵ نووسراونەتەوە. هەروەها لە ڕۆمانی (ئەلیس لە وڵاتی سەیروسەمەران- ١٨٦٥ز) هەمان ڕێچکە و شێوازی گرتووەتە بەر. پێ، یەکەم نووسەری ئەمەریکاییە کە بەهۆی نووسینەکانیەوە بە کولەمەرگی ژیاوە.
لە سەدەی بیستەم، فەنتازیا لە ئەدەبدا شێوەیەکی پێشکەوتووتری گرتەبەر و بەرهەمی زۆرێک لە نووسەرە ناودارەکانی گرتەوە. لەم سەدەیەدا، فەنتازیا شێوازێکی هاوچاخانە و پێشکەوتووانەی وەرگرت و گۆڕانگاریی زۆری بەسەردا هات، تەنیا لە چوارچێوەی ئەدەبیاتدا نەمایەوە، بەڵکە کەوتە نێو تەکنەلۆجیا و تەنانەت سینەمایشی گرتەوە، ئەمەیش وای کرد ژانری (خەیاڵی زانستی) لەنێو خوێنەران، ڕووبەرێکی فراوان بگرێتەوە و خێرا و زۆرتر بڵاوبێتەوە.
لێرەدا دەمەوێ ئاماژە بەوە بکەم کە فەنتازیا لە دەقی ئەدەبیدا، بەتایبەت لە ڕۆمانە جیهانییەکان، لەم بارودۆخەی ئێستامان، زۆر بەربڵاوە و لەڕووی بابەتەوە شێوازێکی جیاوازی بە بەراورد بە سەردەمی کۆن وەرگرتووە، ئێستا فەنتازیا هەر تەنیا لە چوارچێوەی ژینگەیەکی کۆنی سیحرامێز نەماوەتەوە، بەڵکە بووەتە هۆیەک بە سەرهەڵدانی بابەتی هاوچاخ بە میتۆدێکی سەرنجڕاکێش. لەو ڕۆمانە جیهانییە هاوچەرخانەی کە ئەم لایەنەیان گرتووەتە خۆ و بریتین لە لەخۆگرتنی فەنتازیا و کەتوار، کە بابەتەکانیان پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆیان بە کێشە کۆمەڵایەتی و ڕامیاری و سایکۆلۆجییەکانەوە هەیە، بریتییە لە ڕۆمانەکانی نووسەری ناوداری چیلی، ئەلیزابێل ئەلیندی و نووسەری ناوداری یابان هاروکی مۆراکامی.
لە ئەدەبی هاوچاخدا، زۆرجار فەنتازیا وەک ئامرازێک بۆ ناساندنی ناسنامەی نەتەوەیی و کولتووری و شێوازی ژیانی کۆمەڵایەتی، سوودی لێ وەرگیراوە، بۆ نموونە بەرهەمەکانی وەک (منداڵانی خوێن و ئێسقان)ی نووسەری ئەمەریکایی تۆمی ئادیمی کە پەیوەندییان بە کاریگەریی داگیرکاری و ناسنامەوە هەیە. تۆمی ئادیمی نووسەر و ڕۆماننووسێکی نەیجیریایی- ئەمەریکاییە، دەنگێکی سەرنجڕاکێشی ئەدەبی فەنتازیایە و خوێنەرێکی زۆری هەیە، ڕۆمانی ناوبراوی لە ٢٠١٨ بڵاوبووەتەوە کە زۆرفرۆشترین کتێب بووە لە لیستی ئەو کتێبانەی لە نیویۆرک بڵاوبوونەتەوە، بەهۆی ئەم ڕۆمانەیەوە چەندین خەڵاتی بەخشرایە و دواتر بە فیلمی سینەمایش بەرهەم هات. ئەم

ڕۆمانەی ئادیمی باس لە کەلەپووری ئەفەریقا و ژێردەستەیی و چەوساندنەوەی ڕەگەزپەرستانە و خەبات دژی ستەم و زۆرداری دەکات؛ پاڵەوانی ئەم ڕۆمانە ژنێکی بەهێز و ئازایە، ناوی (زیلی)یە کە لەڕێی هەوڵی گێڕانەوەی ماجیک و ڕزگارکردنی گەلەکەیەوە تێدەکۆشێت، زیلی نموونەی ژنێکی بەهێزە کە نەک هەر دژی دوژمنانی دەجەنگێت، بەڵکە دژی دواکەوتوویی و تەقین و گومانە ناوخۆیییەکانی کۆمەڵگاکەیشی لە تێکۆشاندایە. ئەم ڕۆمانووسە بایەخێکی زۆر بە ڕۆڵ و کەسایەتیی ژنان دەدات، کە چۆن خەبات دژی زوڵم و دواکەوتوویی دەکەن، هەروەها یەکێک لە تەوەرە گرنگ و سەرەکییەکانی کارەکانی ئادیمی، بریتییە لە کێشەی ناسنامە و سەربەخۆیی کەسایەتییەکانی ناو ڕۆمانەکەی. کەسایەتییەکانی ناو ڕۆمانی (منداڵانی خوێن و ئێسقان) بەهۆی ڕەنگی پێست و پێگەی کۆمەڵایەتییەوە، بەرانبەر کێشە و ململانێی ناسنامەوە، ڕووبەڕووی چەوسانەوە دەبنەوە.ئەمەیش کێشەی گەورەی زۆربەی گەنج و ڕۆڵەکانی کۆمەڵگایەکەیەتی، کە بەردەوام لە ژێردەستەیی و جیاکاریدا دەژین.
لەنێو ئەدەبیاتی ئێمەدا، تا ئێستا ئەدەبی فەنتازیا و ئەدەبی خەیاڵی زانستی و ئاوێتەکارییان لە دنیای ڕۆمان و چیرۆک و دەقی دیکەدا، بەو شێوە سەرنجڕاکێشە نییە تا بتوانین ناوی نووسەرێکی خۆمان بهێنین کە بەم ژانرەی ئەدەب ناودار بووبێت، یان هیچ نەبێت بەمە ناسرا بێت! ئەگەرچی ئەم ژانرە لە ئەدەبیاتی گەلانی دنیادا، مێژوویەکی هەیە، وەلێ لای ئێمە تا ئێستا گومانم لە بوونی هەیە، مەگەر هەیشبێت! لەوەیە لە پەڕۆوکە و سەرەتاتکەدا بێت!

لە دێی ڕادیۆوە.. هەمەر نەریاوی

(بۆ کۆچە پاییزییەکەی حیسامەدین ئەمین)

گەر بمهەوێت کورت و پوخت سووکە ئاوڕێک لە ژیانی مامۆستا و پەروەردەکار، نووسەر و شاعیر “حیسامەدین ئەمین”بدەمەوە، سێ قۆناخ دەگرێتەوە.
قۆناخی یەکەم ڕووی لە خودی ژینگەی سنە و دواتر خولی

مامۆستایەتییە کە دەبێتە وانەبێژ و مامۆستای قوتابخانە لە کوردەواری و بگرە چەندان شاری فارسنشیندا. ئەم مێژووە ساڵانی خوێندنی ئەم کەسایەتییە لە شاری سنە و دواتر زانستگەی تاران دەگرێتەوە. بە واتایەکی ڕاستتر،ساڵی 1324ی هەتاوی(1945)لە سنە کۆتایی بە خوێندنی دواناوەندی دەهێنێت. ساڵی 1337(1958)لە زانستگەی تاران،لە بەشی زمان و ئەدەبی فارسی وەردەگیردرێت و لەو مەتەرێزە زانستییەوە درێژە بە خوێندنی باڵا دەدات. قۆناخێکی هەرە هەستیاری ژیانی حیسامەدین ئەمین کە ڕووی لە بواری پەروەردە و بارهێنانە و وەک مامۆستای قوتابخانە بەوپەڕی بەرپرسیارێتییەوە ئەم ئەرکە گرینگە ڕادەپەڕێنێت. دواتر هەر لە تاران درێژە بە خوێندنی باڵا دەدات و بڕوانامەی ماستەر لە زمان و ئەدەبی فارسی وەردەگرێت و وەک مامۆستای قوتابخانە بە ماوەی چەندان ساڵ، وانە بە قوتابییان دەڵێتەوە.

لە ڕێی خوێندنەوەی نووسینی نووسەرێکی فارسینووسەوە بە ناوی “عیسا سەفا”لە بن سەردێڕی”مامۆستای یەکەم”، پتر پەی بە توانا و ژیریی و ئاستی باڵای زانستیی و هەروەها بەمشووربوونی حیسامەدین ئەمین لە هەمبەر چینی دەستکورت و هەژاری کۆمەڵگە دەبەین و تازە تێدەگەین سیما تیشکاوییەکانی نەتەوەکەمان تا لەژیاندان،چەندە تەنیا و غەریب و نامۆ دەژین. نووسەرێک کە بە چەند بەرە سەرچاوەی خزمەت و ڕاژەیە و چەندان نەوە پێدەگەیێنێت،دواتر لە لایەن خودی نەوەی نوێوە پەراوێز دەخرێت و تا لەژیاندا دەبێت، غەریبانە دەژییت.

ئەمە چەند تەنیاین تا لەژیانداین و چەندە دەورمان جەنجاڵە بە مردن!

ئەم دەردە هەژێنەرە ئینتیزاری هەر هەموومان دەکات، بۆیە پێویستە کاری هەرەقەتی بۆ بکرێت و ئەمە گرینگەیش لە ڕێی پەروەردە و بارهێنانەوە مەیسەر دەبێت. گەرەک بە ژێرخانی کولتووریی کۆمەڵگە خەبات بکەین و وەک چلۆن لە پەناو دەستخستنی دەستکەوتی ماددییدا تێدەکۆشین، دە هێندە بۆ بنیاتنانی ژێرخانێکی بەهێز و پتەوی فەرهەنگی بۆ کۆمەڵگەکەمان هەوڵ بدەین. لە داد و ئینساف بەدوورە کە مرۆ پێشڕەوەکانی کۆمەڵگەکەمان لە هەر بوارێکی زانستیدا بەم چەشنە تا لەژیاندان،غەریبانە و بێناز بژین و هەرکە پەڕی ژینیان هەڵوەری، تازە ئەودەم جەنجاڵە بەپا بکەین و شینیان بۆ بگێڕین.

دواتر ئەم نووسەرە فارسینووسە باس لە خەمخۆرییەکانی حیسامەدین ئەمین وەک مامۆستای قوتابخانە دەکات کە چلۆن ڕێبازی ژیانی خودی خۆی دەگۆڕێت و دەبێتە چرا بۆ ئەم و دەیان قوتابیی دیکە.

بەڵام قۆناخی دووەمی ژیانی ئەم کەسایەتییە ڕووی لە دنیای میدیا و

ڕاگەیاندنی کوردییە. ساڵی 1337ی هەتاوی(1958)دەگەڵ ڕادیۆ کوردیی تاران دەکەوێتە هاوکاری و بەم چەشنە پێی بە ڕادیۆ دەکرێتەوە و س□□تا وەک بێژەر دەست بە خەباتی میدیایی دەکات.

تا ساڵی 1344(1965)لەسەر خەباتی میدیایی لە ڕادیۆ کوردیی تاران بەردەوام دەبێت. پاش ئەوەی ڕادیۆ کوردیی تاران بۆ ساڵانێک وەشان و پەخشی دەوەستێت، بەشی زۆری خەباتکارانی ڕادیۆ کوردیی تاران دەگوێزرێنەوە بۆ ڕادیۆ کوردیی کرماشان و لەو شارەوە درێژە بە خزمەت و خەباتی خۆ دەدەن. هەر لەم سۆنگەیەوە حیسامەدین ئەمینیش لەبەر ئەوین و هۆگری بە کولتوور و زمانی کوردی،ڕوو لە شاری قەسری شیرین دەنێت و لەوێوە درێژە بە هاوکاری□کەی دەگەڵ ڕادیۆ کوردیی کرماشان دەدات. بە واتایەکی ڕاستتر،لە ساڵی 1345ی هەتاوی□وە تا ساڵی 1351(1972)لە ڕادیۆ کرماشاندا کار دەکات. دواتر دەگەڕێتەوە تاران و لەسەر داواکاری کەسایەتی ناوداری کورد،دوکتۆر “محەممەدس□دیق موفتیزادە”(1300-1363)(1921-1984)،دیسانەوە لە ڕادیۆ کوردیی تاران درێژە بە هاریکاری دەدات و ئەم هاوکاری□یش تا ساڵی 1357ی هەتاوی(1978) بەردەوام دەبێت

بەدرێژایی تەمەنی نێزیک بە 80 ساڵەی ڕادیۆ کوردی لە پار و بەشی ڕۆژهەڵاتی نیشتماندا (1325ی هەتاوی،1946ی زایینی)سەدان م□ر□ی خەباتکار و خەمخۆری زمان و چاندی کوردییمان پێ شک دێت کە لەم ڕۆچنەیەوە سەرچاوەی □از□ و خزمەت بوونە و هەوڵی بووژاندنەوە، بڵاوکردنەوە، پەرەپێدان و پێشخستنی فەرهەنگ و زمانی کوردییان داوە. پڕ ڕوونە ناوێکی ناسراو و دیاری ئەم مەیدانە هەراو و بەرینەیش”حیسامەدین ئەمین”ە کە نزیکەی 11 ساڵ لە ڕێی ڕادیۆ کوردییەکانی تاران و کرماشانەوە وەک سیمایەکی درەوشاوە،خزمەتی زمان و کولتووری کوردی دەکات و جێپەنجەی بەسەر دیرۆکی ڕادیۆ کوردییەکانەوە دیارە. ئەو قۆناخەی حیسامەدین ئەمین ڕوو لە ڕادیۆ کوردی دەنێت،دەیان سیمای نەتەوەیی و خەمخۆر لە ڕادیۆ کودییەکانی تاران و کرماشاندا مژولی خزمەت بە سامانی فەرهەنگیی کورد د□ب□ن. دوکتۆر محەممەدس□دیق موفتیزادە(1921-1984)،شوکروڵڵا بابان(1923-2012)،خەسرەو خان شێخکانلوو(1925-2004)هومایۆن کەمانگەر(1942)،مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی(1913-2001)،سوارە ئێلخانیزادە(1937-1976)،سەیید ئیبراهیم ستوودە(1926-2000)،عەزیز عەلەوی(1930-2019)،سەیید جەلال نیزامی(1951)،سەیید تایەر هاشمی(1915-1991)،مەلا محەممەد ڕەبیعی(1932-1996)،دوکتۆر عابید سیراجەدینی(1923-1995)،میدیا زەندی(1940-2008) و عوسمان ئەحمەدی(1937)،تەنیا چەند ناوێکی دیاری ئەم بەستێنە دێنە ئەژمار. لەو چاخ و خولەدا ڕادیۆ بە

قۆناخێکی هەستیاردا تێدەپەڕێت کە بە قۆناخی زێڕین دەناسرێتەوە، چونکە دەوری فەرگە بۆ هەر هەموو کورد دەبینێت. ئەم دەستکەوتە مەزنە بەر حیسامەدین ئەمینیش دەکەوێت.

دوا قۆناخ و سێیەم قۆناخ لە ژیانی حیسامەدین ئەمین ڕووی لە ساڵانی پاش خانەنشینبوونە کە دەگەڕێتەوە سنە و تا دوا ڕۆژانی ژین هەر لەم شارەدا دەمێنێتەوە. ئەم ساڵانە خەمساردییەکی فرەی پێوە دیارە کە بەشی سەرەکی بەرەکی خۆی دەگرێتەوە کە لە هەمبەر چاپ و بڵاوکردنەوەی نووسینەکانیدا کەمتەرخەم دەبێت کە دیارە ئەم پرسەیش بۆ خۆ گەلێک هۆ و هۆگەری لە پشتە. بەشێکەی دیکەیشی ڕووی لە خەمساردی کۆمەڵگە بەرانبەر بەم کەسایەتییەیە کە وەک پێویست ئاوڕی لێ ناداتەوە.

چەندان جار لە نزیکەوە ئەم کەسایەتییەم بینیبوو و دەگەڵی قسەم کردبوو. مرۆیێکی سادە و ڕۆحسووک و ئارام بە جانتا گچکەکەی سەرشانی بە شەقامەکانی شاردا دەهات و دەچوو بەڵام تەنیایی و دۆخی سەختی ژیان و گوزەران ئەو بەست و تاقەتەی لێ بڕیبوو تا پێکەوە بە وردی لەسەر مێژووی ڕادیۆ و گەلێک پرسی دی باس بکەین و ڕووپەڕەی دوێنێ هەڵبدەینەوە. ئەمە قەدەری بە سەدان سیمای ناودیاری کوردە کە تا لە ژیاندان، بە دۆخێکی سەختدا تێدەپەڕن و هەرگیزیش وەک پێویست ئاوڕیان لێ نادرێتەوە. هەر بۆیە هەگبەی ڕەنگاڵەییەکەی تەمەن دەگەڵ خۆ دەبەنە بن گڵ و کۆمەڵ لە خەرمانەیێک یادەوەریی ڕەنگین و زەنگین بێبەش دەبێت.

شیاوی ئاماژەپێدانە "حیسامەدین ئەمین"، ساڵی 1315ی هەتاوی(1936)لە شاری سنە دیدەی لە ڕووی ژیان هەڵدێنێت. بە خۆی دەڵێ،خەڵکی گوندی"باینچۆ"ی سنەیە.

سەد مخابنیش ئەم نووسەر و شاعیرە درەنگانی شەوی 14 لەسەر 15ی ڕەزبەری 2724(6ی ئۆکتوبەری 2024)لە نێو ماڵەکەی لە شاری سنە بۆ هەمیشە چاوانی لێک دەنێت و هەگبەی ساڵانی خزمەت و خەمخۆری بە یادگار بەجێ دەهێڵێت.

ژێدەر:

• ماڵپەڕی عیسا سەفا، بەشی ئەدەبی www.assa safa.net

• ڕادیۆ کوردیی تاران لە بەردەم دەروازەی دیرۆکدا،هەمەر نەریاوی،گۆڤاری ڕۆزان،ژمارە3،ڕێبەندانی 1393ی هەتاوی

• وتووێژی گەڵان نیوز دەگەڵ حیسامەدین ئەمین،ماڵپەڕی گەڵان نیوز،گەڵاڕێزانی 1402

• وتووێژی کوردپرێس دەگەڵ حیسامەدین ئەمین، بەشی فەرهەنگ و هونەر،8ی تەمووزی 2019

کەمتەرخەمی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی.. شەم شەمەیی

کەمتەرخەمی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بەرامبەر بە کورد هەم جێگەی سەرسوڕمانە و هەم قبوڵ نەکراوە. ئێستا کاتی ئەوە هاتووە جیهان کار بۆ کوردستان و خ□□ک□ی بکات، شام شەمەی ساڵح ڕۆژنامەنووسی کوردی سویدی دەنووسێت.

‎تێکۆشانی کوردستان بۆ مافی چارەی خۆنووسین و مافەکانی مر□ق ل□مێژە چیرۆکێکی تراژیدی و پشتگوێخراوە و لەلایەن ئێران و تورکیاوە سەرکوتی دڕندانە کراوە. ئەم دەوڵەتانە بە بەردەوامی سیاسەتی سەرکوتکەریان پەیڕەو کردووە بە ئامانجی تێکشکاندنی ناسنامە و کەلتووری کوردی.

‎لە ژێر سێبەری ئەم سەرکوتکردنەدا کوشتنی تراژیدی ژینا ئەمینی بۆتە سیمبولی ئەو ناعەدالەتی و توندوتیژیە پێکهاتەییەی کە ژنانی کورد و تەواوی گەلی کورد ڕووبەڕووی دەبنەوە.

‎مردنی ژینا ئەمینی ژنێکی گەنجی کورد کە ژیانی لە هەلومەرجێکدا کوژرایەوە کە جیهان تووشی شۆک بوو، دەبوایە زەنگێکی بەخەبەرهێنانەوە بێت بۆ کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی. چارەنووسی ئەو وەبیرهێنانەوەی ئەو ڕاستییە دڵڕەقەیە کە زۆرێک لە ژنانی کورد ناچارن بەرگەی بگرن

‎شەرمەزاری و دژایەتییەکی بێزارکەرە کە ڕای گشتی بەو هێز و یەکگرتنەی کە بارودۆخەکە زۆر پێویستی پێیەتی کۆنەکراوەتەوە. بۆچی بێدەنگییەکە ئەوەندە دیار دەمێنێتەوە؟ بۆچی دەنگێکی بەهێزتر و کۆمەلتر نییە بۆ کۆتاییهێنان بەم تاوانانە دژ بە مر□قایەتی؟

‎لە دەیان ساڵی ڕابردوودا، خەڵکی مەدەنی کورد، خەڵکی بێتاوان، بوونەتە ئامانجی کردەوەی دڕندانەی دەوڵەت. ئێران و تورکیا توندوتیژی و ڕێوشوێنی سەرکوتکەریان بەکارهێناوە بۆ لەناوبردنی هەر خواستێک بۆ ئۆتۆنۆمی و ناسنامەی کورد.

‎ئەمە تەنها شەڕ بۆ شەرعییەتی سیاسی نییە. پەیوەندی بە ژیان، شکۆمەندی و مافی بوونەوە هەیە. هەموو ژنێکی کورد، وەک جینا ئەمینی مافی مر□قی سەرەتایی خۆی هەیە، مافی ژیان و ئازادی و ژیان بەبێ ترس و ستەم.

‎بێهەڵوێستی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی هەم جێگەی سەرسوڕمانە و هەم قبوڵ نەکراوە. هەر جارێک دێموکراسی هەوڵ دەدات لەنێو کورددا ڕەگ داکوتابێت دەستێکی دڕندانە لێدەدرێت.

‎ئەم شێوازەی خنکاندنی گەشەی دیموکراسی کاتێک لە نێو کورددا دەردەکەوێت نیشانەیەکی ڕوونە بۆ ئەو ترس و بەرهەڵستکاریییە قووڵەی کە ئەم نەتەوەیانە بەرامبەر بە سەربەخۆیی و یەکپارچەیی کەلتووری کورد هەیانە.

‎کاتی ئەوە هاتووە ئێمە وەک هاوڵاتیانی جیهان دەنگمان یەکبخەین بۆ پشتیوانیکردن لە بەدواداچوونی کورد بۆ مافەکانی مر□ق.

‎کەلتوور و ناسنامەی کوردی شتێک نییە کە بتوانرێت بسڕێتەوە یان پشتگوێ بخرێت دەوڵەمەند و ئاڵۆزە و شایەنی ڕێز و ڕێزە

‎ئێمە ڕووبەڕووی پێویستییەکی ئەخلاقی دەبینەوە بۆ پشتیوانیکردن لە مافی گەلی کورد بۆ ژیانێکی ئاشتی و ڕێزگرتن و پاراستنی مافەکانی مر□ق.

‎پێویستە جیهان بجوڵێت بۆ فشار خستنە سەر ئێران و تورکیا، ڕاگرتنی کارە سەرکوتکەرەکانیان و پاراستنی ئەو هاووڵاتییە بێتاوانانەی کە قوربانی سیاسەتە دڕندەکانیان.

‎با تەنها جینا ئەمینی وەک کەسایەتیەکی تراژیدی لە ڕیزێکی درێژی ژیانە چەوساوەکاندا بەبیر نەهێنینەوە. با مردنی ئەو ببـێتە هاندەرێک بۆ گۆڕانکاری جیهانی، وەبیرهێنانەوەیەکی بەهێز کە هەموو مرۆڤێک، بێ گوێدانە نەتەوە و ڕەگەز، مافێکی نەگۆڕی هەیە بۆ ژیانێکی دوور لە توندوتیژی و چەوساندنەوە.

‎ئەرکی خۆمانە داوای دادپەروەری بکەین و خەبات بکەین لە پێناو ئایندەیەک کە گەلی کورد بتوانێت بە ئاشتی و کەرامەتی مرۆیی خۆی

بژین کاتی ئەوە هاتووە جیهان گوێ بگرێت و هەڵسوکەوت بکات و هاوسۆزی لەگەڵ کوردستان و گەلەکەی بکات.

بۆ ئاگاداری ئەم بابەتە بە زمانی سویدی بڵاوکراوەتەوە

ڕاگەیاندنێک بۆ خەڵکی کوردستان.. دڵشاد کاوانی

.Tue, Oct 8 at 6:15 p.m

کۆمەڵگەی کوردی بەرەو کوێ دەڕوات.

ساڵا نێکیە سیستەمی سیاسیی کوردستان، بە وردی و بە پلان و بێ پلان، کاری بۆ تێکشکانی ڕەوشت و بەها ئەخلاقییەکانی کۆمەڵگەی کوردی کرد. ئێمە وەک نووسەران و ڕۆشنبیران و مەعریفەخوازانی کورد، دەروونناسان و توێژەران، تا ئەندازی□ی□کی زۆریش بەشێک لە مەلا و کەسایەتییەکانی ئایینیش زۆر نیگەران بوون لەم دۆخە و لێرە و لەوێ دەنگی ناڕەزایان دەگایەندە گوێی سیاسییەکان.
هاتنی ئەم شەپۆڵە سۆشیالمیدیا و تیکتۆکچی و مۆدێل و ڕاگەیاندنکاران و بەرنامەکانی کەناڵەکانی میدیا، بەڕەڵاییەی زۆرەی بەناوی ئازادیی، گورزێکی کوشندەی لە پەروەردە و قیەم و بەها ئەخلاقییەکانی کۆمەڵگەداوە، دەبێت ڕا بگیرێت.
نەک هەر گوێیان لێ نەگرتین، کەچی ئێستا سەرۆک و سەرکردەکان، خۆیان بە هەمان زمانی تیکتۆکچیی و هەرزەکارانی سوشیالمیدیای سیاسی وشەی نەشیاو و جوێن و سووکایەتی بەیەکتر دەکەن، تەنانەت وشەی وا بەکاردێنن، مر□ق د□بێت لۆکە بخاتە گوێچکەی.
ئەمە نا بەرپرسیاریەتییە و ئەو پ□□□ی نائەخلاقییە کە ناکرێت لێی بێدەنگ بین و نەبپرسین ئایە دەکرێت هەموو بەهاییەکی ئەخلاقیی بکرێتە قوربانی بردنەوە و دۆڕاندنی هەڵبژاردن. ئەی لە خۆتان ناپرسن، نەوەکانی ئایندە چی لە ئێوە فێر دەبن و مێژوو چیتان بۆ دەنووسێتەوە.
ئەوەندەی ئینتمای نەتەوایەتی هەبوو کوشتتان، زمانتان تێکدا، جلوبەرگی کوردیتان نەهێشت، دابونەریتی کورد واریتان س□ی□و□.

تاوانە و مەژوو موحاسەبەتان دەکات، بە مانەوەتان دەست بە ئەخلاقی کۆمەڵایەتی و خوو و ڕەوشتی کوردستان دەبن و ناشیرینی دەکەن.

دڵشاد کاوانی
نووسەر و ڕۆماننووس.
٩/١٠/٢٢٤

چەند چالاکییەك لە رۆژی جیهانی دژ بە ئیعدام

لە رۆژی جیهانی دژ بە ئیعدام 10-10-2024 لە هەردوو شاری کەرکوك و هەولێر , رێکخراوەکانی مافی مرۆڤ و دژ بە جینۆساید دوو گردبوونەوەو کۆنگرەی رۆژنامەنووسیان ئەنجامدا, بە بەشداری کەناڵەکانی راگەیاندن, داوایان کرد لە عێراق و کوردستان حوکمی ئیعدام نەمێنی, سەرەکی عێراق و هەرێمی کوردستان واژۆ لەسەر هیچ بڕیارێکی ئیعدام نەکەن , هاوکات داوا کرا کەرامەتی زیندانی پارێزراو بێت , ئەشکەنجە , هەڕەشەی لەسەر نەمێنێت.

نا بۆ ئیعدام, بەڵێ بۆ مافی ژیان

گەلی کورد قوربانی پلەی یەکی ئیعدام و کوشتنی دەرەوەی دادگا و ئەشکەنجە بووە لە مێژوودا, کەم نین ئەوانەی لە رابردوو وە ئێستا تەنها بەهۆی کوردیوونەوە ئیعدامکراون, یاخود لە پرۆسەکانی جینۆساید مافی ژیانیان بە کۆمەڵ لێسەنراوەتەوە و ئیعدامی بە کۆمەڵکراون, بۆیە هەڵگرتنی ئەم بڕیارە وەحشیانەیە ئەرکێکی مرۆڤانەو وەڵامدانەوەیەکیشە بۆ تاوانەکانی رابردوو و نەفرەتە لێی, با کوردستان بکرێتە هەرێمی مافی ژیان. لە کۆنگرەی ستۆکهۆڵمی رێکەوتی 11-12-1977دا لەسەر ئاستی جیهان یەکەم هەنگاو نرا بۆ هەڵوەشاندنەوەی بڕیاری لە سێدارەدان کە لە راگەیاندنی ستۆکهۆڵمدا بەرجەستەکراوە, دوای 47 ساڵ لە ئێستادا لەسەر ئاستی جیهان تەنها 55وڵات بڕیاری ئیعدام جێبەجێ دەکات کە مخابن عێراق یەکێکە لە پێشەنگەکانی, لە ناویاندا 112 وڵات بە هەموو شێوەیەك ئیعدامیان قەدەغە کردووە لە حوکمدان و جێبەجێکردندا. رێکەوتی 10-10ی هەموو

ساڵێك ڕۆژی قەدەغەکردنی ئیعدامە لە جیهان, لەم ساڵە 2024
ڕێکخراوەکانی دژ بە ئیعدام وەك ساڵانی پێشوو زیاتر لە 1000 چالاکی جۆراوجۆر لە زیاتر لە 70 وڵات ئەنجام دەدەن بە فشارخستنە سەر ئەو 55 وڵاتەی تا ئێستا بەردەوامن لە سەپاندنی بڕیارو جێبەجێکردنی ئیعدام لە جیهاندا.
ساڵی 2023 لە جیهاندا 1153 حاڵەتی ئیعدام جێبەجێکراوە, کە 31% زیاتر بووە لە ساڵی 2022, ئەوانەش لە 16 وڵات جێبەجێکراون, وە 2428 حوکمی ئیعدامیش لە 52 وڵات دەرچووە.
خۆشبەختانە هەرێمی کوردستان ماوەیەکی زۆرە بڕیاری جێبەجێکردنی ئیعدامی ڕاگرتووە, ئەمەش هەنگاوێکی باش و پۆزەتیفە, لەم ڕۆژەدا داخوازین لە کوردستان ئیعدام بە یەکجاری هەڵبوەشێتەوەو بچێتە ریزی ئەو وڵاتە مەدەنیانەی جیهانەوە کە بڕیاریان داوە مافی ژیان لە مرۆڤەکان نەسەننەوە. لەڕووە داوا لە سەرۆك کۆماری عێراق بەڕێز دکتۆر لەتیف ڕەشید و بەڕێز نێچیرڤان بارزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان دەکەین واژۆ لەسەر هیچ بڕیارێکی ئیعدام نەکەن.
هەروەها لەم ڕۆژەدا داواکارین زیندانی نهێنی لە کوردستان نەمێنێت و هەموو زیندانییەك لە ماوەی 24 کاتژمێردا هۆکاری مانەوەی ئاشکرا بکرێت, زیندانی سیاسی قەدەغەی یەکجاری بکرێت, ئەشکەنجە بە هەموو شێوەکانی قەدەغە بکرێت, دەستی سیاسییەکان لە دادگاکان نەهێڵرێت, داواکاری گشتی بەهێز بکرێت, پۆلیس ئەرکی دەستگیرکردنی تۆمەتبار بگرێتە ئەستۆ, کەرامەتی زیندانی پارێزراو بێت, دەست بە شمەکە تایبەتمەندەکانی وەك مۆبایل و کۆمپیوتەرو شمەکی بەر باخەڵ نەبردرێت کە پەیوەندییان بە دۆسیەکەیەوە نەبێت, ئەرکی پشکنینی ئەوانەش تەنها بە دادوەری تایبەتمەند بسپێردرێت
. وە تۆمەتباران بە تایبەتیش تۆمەتباری تاوانە گەورەکان وەك تاوانی جینۆساید و تاوانی جەنگ و تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی لە سزا رزگاریان نەبێت.
نا بۆ ئیعدام, نا بۆ ئەشکەنجە, بەڵێ بۆ مافی ژیان, بەڵێ بۆ پاراستنی کەرامەتی مرۆڤەکان

ڕێکخراوی کوردستان بۆ جینۆساید
تۆڕی KONCICC
هەڵمەتی دادپەروەری ه
هەڵمەتی ژیان نا بۆ ئیعدام لە کوردستان
2024-10-10

فیلۆسکول پرۆژەیەکی نوێی گەلەری ئارامە لەگەڵ د. ئازاد حەمە

تێگەشتنێکی فەلسەفییانە بۆ هاوڕێیەتی..

گفتوگۆ لەگەڵ خاتوونی شاعیر سەلما تەما.. ئامادەکردنی:

کامەران حاجی ئەلیاس

خاتوونی شاعیر سەلما تەما: نووسینەکانم بە زمانی کوردی ڕەچکەشکێنییە بە هاندانی ئافرەتی کریستیان بە دەرخستنی تواناکانیان لەبواری نووسین بەزمانی کوردی

خاتوونی شاعیر سەلما تەما: ئاوارەیی و غوربەت بەمن بوو بە جۆرێك لە ژیانکردن لەو کاتەوە هەست دەکەم شیعر دەستکاری ڕوحم دەکات و پێم دەڵێ بنووسە

خاتوونی شاعیر (سەلما تەما کاکە)، یەکێکە لەوشاعیرانەی کە لە ماوەیەکی کورت دا لەڕێگەی هەستەناسکەکانییەوە خۆی خستەتە ناو دەریای شیعرەوە ،ئەو بەسێ زمان(کوردی ،سریانی ،عەرەبی) شیعر و پەخشانە شیعر دەنوسێت .سەلما دەرچووی بەشی ئاماری کۆلیژی کارگێڕی و ئابووری زانکۆی موسڵە ،لەساڵی 1960 لەشارۆچکەی شەقڵاوە لەدایك بووە، بەڵام زیاتر لە شارۆچکەی مەسیف سەڵاحەدین و هەولێرو عەنکاوە ژیاوە.. ئێستا لەگەڵ هاوسەرو منداڵەکانی لە وڵاتی ئەڵمانیا دەژیت ئێمە بەباشمان زانی لە نزیکەوە هەڤپەیڤینێکی ئەدەبی لەگەڵیدا ساز بدەیین بەچەند پرسیارێك بەسەرمان کردەوە.

هەڤپەیڤین -کامەران حاجی ئەلیاس

*سەرەتا پێمان باش بووباس چۆنیەتی ئاشنا بوونت بە دونیای شیعر بۆ خوێنەرانمان بکەیت؟

- من هەر لە قۆناغی خوێندنی سەرەتایی شیعرم خۆشویستووە و لەوانەکانی کوردی و عەرەبی تا مامۆستا دەیخوێندەوە من ئەزبەرم دەکردن، لەقۆناغەکانی ناوەندی و ئامادەیی زۆر حەزم دەکرد بنووسم بەڵام بەداخەوە ئەو کات و بوارەم نەبوو سەرقاڵەی شیعر نووسین و خوێندنەوە بم جگە لەوەی جار جار لەژێر کاریگەری ڕووداوێك یا بۆنەیەك هەر بەخەم شیعرێکم دەنووسی و ناوم دەنا وێنە ،دواتر لەبەر بەرپرسیاریەتی ماڵ و منداڵ و کاری فەرمانبەرایەتیم بە یەکجاری لە وێنەکردنیش چوومەوە تا ساڵی 2017 کە بڕیاری مانەوەم لە وڵاتی ئەڵمانیا دا لەبەر بوونی کاتی زیاتر و دابڕانم لە پابەندبوونی کاری فەرمانبەرایەتی و دانانی فەیسبووك سەیرم دەکرد وێنەکانم باشترن لە زۆربەی ئەو شیعرانەی کە لە پەیجەکان دەکەوتنە پێش چاوم ،ئەمە پاڵنەرێك بوو بە تاقیکردنەوەی ئاستی نووسینم ،سەرەتا هەستم دەکرد شیعرەکانم تەنیا دەردە دەکە

بەناو دونیای ڕوحی خۆم دواتر بە بڵاوکردنەوەیان هەستم کرد هێواش هێواش تێکەڵی ژیانم دەبێ و چێژ و خۆشی لە نووسین و بڵاوکردنەوەیان دەبینم ،لە غوربەتدا بۆمن بوو بە جۆرێك لە ژیانکردن و تێڕوانینم بۆ خۆم و بۆ ژیان گۆڕا لەو کاتەوە هەست دەکەم شیعر دەستکاری ڕوحم دەکات و پێم دەڵێ بنووسە.
*باشە کێ بوون ئەوانەی هاوکارو پاڵپشتی سەلما بوون لە شیعر نووسین؟

- ڕاشکاوانە دەڵێم بەداخەوە هیچ هاوکار و پاڵپشتێکم نەبووە بۆ نووسینی شیعر جگە لە هاندان و دەستخۆشیەکانی هاوڕێیانی فەیسبووك نەبێت، بەڵکو دەتوانم بڵێم نیمچە ڕێگریەکیشم لێکراوە بەڵام ئەوە ساردی نەکردوومەتەوە لە نووسین و کۆڵم نەدا هەر بۆیە تا ئێستا بەردەوامم ،ئەوەی گرنگە بگوترێ لەم دواییەدا مامۆستا(حەمە ئەحمەد جاف)ی شاعیر هانی دەدام و زۆر جار شیعرەکانم پیشانی ئەودەدا بۆ هەڵسەنگاندنی ئاستەکەیان و ڕاستکردنەوەی هەڵەکانیان ئەگەر هەبوایە ،ئەوەش بۆ من مایەی دڵخۆشی بووە بۆیە لێرەوە سوپاسی دەکەم.
*سەلما تۆما بە چەند زمان شیعر دەنووسیت ؟ئامانجت لە شیعر نووسین چییە؟

- بەهەرسێ زمانی سریانی و کوردی و عەرەبی شیعرم نووسیوە ،بەڵام زیاتر بە زمانی کوردی دەنووسم، بەزمانی عەرەبی زیاتر پەخشانم نووسیوە.
ئامانجم لە نووسینی شیعر بە گشتی گەیاندنی پەیامە، نووسین بە زمانی کوردیش ڕێچکەشکێنیە بۆ هاندانی ئافرەتانی کریستیان بۆ دەرخستنی تواناکانیان لەبواری نووسین بەزمانی کوردی کە لە کوردستان شك نابەم ژمارەیان زۆر بێت.
*لەشیعر نووسیندا پشت بە وشەکان یان بەهەست یان بە بابەت دەبەستی؟

- من زیاتر پشت بە هەست دەبەستم ،بەڵام لەگەڵ ئەوەش دا نکۆڵی لەوە ناکەم کە هەندێ جار بە بێ ویستی خۆم بابەت دەبێتە ئیلهامی نووسینی چەند دەقێکی شیعری.
*هۆنراوەیەکی دیاری کراوی شاعیرێك هەیە سەرنجی تۆی راکێشابێت و هیوات دەخواست هی تۆ بێت؟

- راستییەکەی بەدیارکراوی شیعرێك نییە ،بەڵام زۆرن ئەو شاعیرانەی کە دەق و تێکستەکانیان سەرنجم ڕادەکێشن و هیوام

دەخواست قوتابی قوتابخانەی شیعری ئەوان بوومایە ،تا لێیان فێربام جوانتر بنووسم.
*وەکو شاعیرێك، چۆن دەڕوانیتە ئاستی شاعیرانی ئافرەت لە کوردستان ؟

▪ هەڵسەنگاندنی ئاستی شاعیرانی ئافرەت لە کوردستان بۆ من ئاسان نیە، چونکە ساڵانێکی زۆرە ئافرەتی کورد شیعر دەنووسێ و ئەوە زیاتر لە بواری شیعرناسەکان نزیکە ،بەڵام دەتوانم بڵێم قەڵەمی ژن بەردەوام لە پێشکەوتندایە و بەهۆی بوونی ئازادیی زیاتری ژنان بەراوورد بە ساڵانی پێشتر ،ئازادی لە نووسینی دەقی شیعریش زیاتر بووە و ژن ئێستا لە هەموو ئەو بوارانەدا شیعر دەنووسێ کە جاران ئەو بوێرییەی نەبوو بۆیان بنووسێ ،بەڵام هێشتا نەگەیشتۆتە ئەو ئاستەی بتوانێ وەك چەکی بەرەنگاری بەکاری بێنێ بۆ ئازادانە گەیاندنی پەیامی داکۆکی کردن لە هەموو مافەکانی خۆی.
*هیچ دیوانی شیعریت یان نامیلکەی شیعریت هەیە؟

▪ نەخێر ،بەڵام دەمێکە کتێبێکی شیعرم بەناونیشانی (ملوانکەی ئەوین) ئامادەی چاپە و چاوەڕێی دەرفەتێکم بۆ ئەوەی لەچاپی بدەم.
*پرۆژەی نوێتان هەیە؟

▪ بوونی پڕۆژەی نوێ پەیوەستە بە ڕادەی دڵنیابوون لە جێبەجێ کردنیان بۆ سەرکەوتوویی ،بۆیە تا نەگەن بەو قۆناغە باسکردنیان بە پەسند نازانم.

وەسواسی ئاینی: ناساندن، نیشانەکان، هۆکارەکان،

دەرئەنجامە نەرێنییەکان و چارەسەرە زانستییەکان.. ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام لەقای) ١٥٣

زنجیرەی ١٥٣

وەسواسی ئایینی یەکێکە لە شێوەکانی تێکچوونی وەسواسی-زۆرەملێ (OCD) کە تیایدا بیرۆکە، هەست و ڕەفتارە وەسواسییەکان پەیوەندییان بە بابەتە ئایینی و ڕۆحییەکانەوە هەیە. ئەم دۆخە دەتوانێت کاریگەری نەرێنی بەرچاو لەسەر ژیانی ڕۆژانەی تاکەکان و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانیان هەبێت. لەم وتارەدا، قووڵ دەبینەوە لە چەمکی وەسواسی ئایینی، نیشانەکانی، هۆکارەکانی، دەرئەنجامەکانی و چارەسەرە زانستییەکانی.

یەکەم: سەرەتا یا پێناسە یاخود ناساندن بە بابەتەکە بکەین.

وەسواسی ئایینی بریتییە لە بیرۆکە و هەست و ڕەفتاری وەسواسی بەردەوام کە پەیوەندییان بە بابەتە ئایینی و ڕۆحییەکانەوە هەیە. ئەم دۆخە وا لە تاکەکان دەکات کە بە شێوەیەکی زۆر و ناڕێک خۆیان سەرقاڵی پرسیار و دوودڵییە ئایینییەکان بکەن، یان بە شێوەیەکی زۆرەملێ ئەرکە ئایینییەکان ئەنجام بدەن. گرنگە جیاوازی بکەین لە نێوان ڕەوشی ئایینی ئاسایی و وەسواسی ئایینی؛ لە کاتێکدا باوەڕ و کرداری ئایینی دەتوانێت سەرچاوەی ئارامی و مانا بێت بۆ زۆر کەس، وەسواسی ئایینی بە پێچەوانەوە دەبێتە هۆی ئازار و ناڕەحەتی بەرچاو.

دووەم: نیشانەکان.

نیشانەکانی وەسواسی ئایینی دەکرێت بە دوو بەشی سەرەکییەوە دابەش بکرێن: بیرۆکە وەسواسییەکان و ڕەفتارە زۆرەملێیەکان.

بیرۆکە وەسواسییەکان:

ترسی بەردەوام لە گوناهکردن یان تاوانبار بوون.
دوودڵی بەردەوام سەبارەت بە باوەڕ یان ڕاستی ئایینی.

خەیاڵی بەردەوام سەبارەت بە کوفر یان گوناهی نەخوازراو.
ترس لە لەدەستدانی کۆنترۆڵ و ئەنجامدانی کردەوەی ناشیاو لە شوێنە پیرۆزەکان.
بیرکردنەوەی زۆر لە دۆزەخ یان سزای ئیلاهی.

ڕەفتارە زۆرەملێییەکان:

دووبارەکردنەوەی زۆری نوێژ یان ئەرکە ئایینییەکان.
داواکردنی دڵنیایی بەردەوام لە پیاوانی ئایینی یان کەسانی تر.
خۆپاککردنەوە یان خۆشۆردنی زۆر بە مەبەستی پاکبوونەوەی ئایینی.
خۆبەدوورگرتن لە شوێن یان بۆنە ئایینییەکان لە ترسی ئەنجامدانی هەڵە.
سەرقاڵبوونی زۆر بە وردەکارییەکانی ئەرکە ئایینییەکان.

سێیەم: هۆکارەکان.

هۆکارەکانی وەسواسی ئایینی ئاڵۆزن و فرەڕەهەندن. لێکۆڵینەوەکان ئاماژە بە چەند فاکتەرێک دەکەن کە دەتوانن ڕۆڵیان هەبێت لە گەشەکردنی ئەم دۆخەدا:

فاکتەرە ژینگەییەکان: پەروەردەبوون لە ژینگەیەکی ئایینی توندڕەو یان کۆنترۆڵکراو دەتوانێت مەترسی گەشەکردنی وەسواسی ئایینی زیاد بکات.

فاکتەرە ژێنەتیکییەکان: توێژینەوەکان پیشانیان داوە کە OCD بە گشتی، لەوانەش وەسواسی ئایینی، دەتوانێت ڕەهەندێکی بۆماوەیی هەبێت.

ناهاوسەنگی کیمیایی مێشک: گۆڕانکاری لە ئاستی ناقڵە دەمارییەکان، بە تایبەتی سیرۆتۆنین، دەتوانێت ڕۆڵێکی گرنگی هەبێت لە گەشەکردنی وەسواسی ئایینیدا.

ئەزموونە ژیانییەکان: ڕووداوە سترێسهێنەرەکان یان تراوماکان دەتوانن وەک هاندەرێک بۆ دەستپێکردن یان خراپتربوونی نیشانەکانی وەسواسی ئایینی کار بکەن.

کەسایەتی: تاکەکانی خاوەن کەسایەتی وەسواسی یان پێداگر زیاتر لەوانەیە تووشی وەسواسی ئایینی ببن.

فاکتەرە کولتوورییەکان: هەندێک کولتوور کە زۆر جەخت لەسەر پاکی و

گوناه دەکەنەوە دەتوانن ببنە هۆی زیادبوونی مەترسی گەشەکردنی وەسواسی ئاینی.

دەرئەنجامی نەرێنی لەسەر ئەم پرسە، وەسواسی ئاینی دەتوانێت کاریگەری نەرێنی بەرچاوی لەسەر ژیانی تاکەکان هەبێت:

کاریگەری دەروونی: ئەم دۆخە دەتوانێت ببێتە هۆی خەمۆکی، دڵەڕاوکێ و هەستی تاوانباری.

کاریگەری کۆمەڵایەتی: پەیوەندییە کەسی و خێزانییەکان دەتوانن بە هۆی نیشانەکانی وەسواسی ئاینییەوە زیان ببینن.

کاریگەری پیشەیی: کات و وزەی زۆر بۆ ئەرکە ئاینییەکان دەتوانێت کاریگەری نەرێنی لەسەر کارایی پیشەیی هەبێت.

کاریگەری ڕۆحی: پارادۆکسێکی سەیر ئەوەیە کە وەسواسی ئاینی دەتوانێت ببێتە هۆی دوورکەوتنەوە لە ئاین و ڕۆحانییەت.

کاریگەری جەستەیی: ڕەفتارە زۆرەملێییەکان، وەک خۆشۆردنی زۆر، دەتوانن کاریگەری نەرێنییان لەسەر تەندروستی جەستەیی هەبێت.

چوارەم: چارەسەرە زانستییەکان

بەختەوەرانە، چەندین ڕێگەچارەی زانستی کاریگەر هەن بۆ چارەسەرکردنی وەسواسی ئاینی:

چارەسەری ڕەفتاری-مەعریفی (CBT): ئەمە یەکێکە لە کاریگەرترین چارەسەرەکان بۆ وەسواسی ئاینی. CBT یارمەتی نەخۆشەکان دەدات بۆ ناسینەوە و گۆڕینی بیرکردنەوە و ڕەفتارە ناتەندروستەکان.

چارەسەری بەرەنگاربوونەوە و ڕێگریکردن لە بەرسڤدانەوە (ERP): ئەم تەکنیکە، کە بەشێکە لە CBT، نەخۆشەکان بەرەوڕووی ترسەکانیان دەکاتەوە بە شێوەیەکی کۆنترۆڵکراو و ڕێگەیان پێ نادات ڕەفتارە زۆرەملێییەکان ئەنجام بدەن.

دەرمان: لە هەندێک حاڵەتدا، دەرمانەکانی دژە-خەمۆکی، بە تایبەتی ئەوانەی کە کار لەسەر سیستەمی سیرۆتۆنین دەکەن (SSRIs)، دەتوانن یارمەتیدەر بن.

چارەسەری قبوڵکردن و پابەندبوون (ACT): ئەم شێوازە یارمەتی نەخۆشەکان دەدات بۆ قبوڵکردنی بیرۆکە وەسواسییەکان بەبێ ئەوەی

کاریان تێبکات و لەسەر بەهاکانیان جەخت بکەنەوە.

مێدیتەیشن و ڕاهێنانەکانی هۆشیاری: ئەم تەکنیکانە دەتوانن یارمەتی تاکەکان بدەن بۆ کەمکردنەوەی سترێس و باشترکردنی توانای ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ بیرۆکە وەسواسییەکان.

چارەسەری گرووپی: بەشداریکردن لە گرووپی پشتگیری بۆ کەسانی خاوەن وەسواسی ئاینی دەتوانێت سەرچاوەیەکی گرنگی پشتگیری و فێربوون بێت.

سەرچاوەکان:

1- https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4103187/

2- https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0005791612000183

3- https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12396759/

4- https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1077722910000490

5- https://www.researchgate.net/publication/225845035_Obsessive-Compulsive_Disorder

6- https://www.semanticscholar.org/paper/Association-between-Protestant-religiosity-and-and-Abramowitz-Deacon/207a6fc07240863c3c995f11ca51e44265a39882

7- https://psycnet.apa.org/record/2016-13168-001

یاسای مارکس بۆ قازانج.. شیکردنەوەی کاوە کەریم

[بۆ گوێگرتن لەم بابەتە کلیکی ئێرە بکەن..]()

گۆڤاری زمان و زار ژمارە ١٥ ڕێنووسی لاتینی

بۆ خوێندنەوەی ژمارە ١٥ کلیکی ئێرە بکەن..

[Zman_W_Zar_Lateni_15Download]()

هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێم؛ ئیفلاسی سیاسی و برەودان بە کەنەپەرستی.. بەیاننامەی ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عێراق

بانگەشە بۆ هەڵبژاردنی خولی شەشەمی پەرلەمانی هەرێمی کوردستان، کە بڕیارە لە (٢٠)ی ئوکتۆبەری (٢٠٢٤)دا بەرێوەبچێت، چەند ڕۆژێکە دەستی پێکردووە، و شار و شارۆچکەکانی کوردستان بوونەتە شانەی کەمپەینی هەڵبژاردنی حزبەکان؛ بەوانەی کە لە دەسەڵاتدان، و بەوانەشەوە کە ئۆپۆزسیۆنی دەرونی ڕژێمە سیاسییەکەن و لە دەرەوەی حکومەتدان، بە ناسیۆنالیست و ئیسلامی و نیولیبراڵەوە، وە بە

نۆینەرانی "کەمایەتییەکان" و کسانی سەربەخۆوە.
ئەوەی کە چی دەگوزەرێ لەم کەمپێنانەدا و ئەم حزب و لایەن و لیستانە چییان پێیە بۆ کارمەندان و مامۆستایان، بۆ ژنان و گەنجان و خوێندکاران، بۆ تۆیژە کۆمەڵایەتییە ماف زەوتکراوەکان و کەمئەندامان و منداڵان؛ واتا بۆ توێژە جۆراوجۆرەکانی چینی کرێکار و بەیەک وشە بۆ زۆربەی جەماوەری کوردستان، ڕوون و ئاشکرایە؛ ئەویش هەمان سیناریۆی دەستخەڕۆکردنی پێشوتریانە، و هەمان پەیامیانە کە هەتا ئیستا گەیاندوویانە، بەڵام ئەمجارەیان بە بێئاسۆییەکی زیاتر و چارەنوسێکی نادیارتر، و نوقمی م▯▯▯ی کۆنەپەرستانەی ئیسلامی سیاسی دژە ژنی و دژە ئازادی، و هاندانی چەواشەکارانەی قەومی و ناوچەییەوە.
ئەم هەڵبژاردنە هی گەورە سەرمایەدارانی ئەم هەرێمە و سەرکردەی حزبە بورژوا قەومییەکان، لیبراڵ -قەومییەکان و ڕۆشنبیرانیانە، هی حزبە بۆرژوا ئیسلامییەکان و کەسانی خێرەومەنەدی بەناو چاکسازیخوازی ناو ئەم چینە و سیستەمە سیاسیەکەن، کە بەهەموویان لەشکرکێشی▯کی سیاسی ئینتیخاباتیان لە کوردستان وەڕێخستووە، تا لە ڕێگەی کۆکردنەوەی دەنگەکانی زەحمەتکێشان و نەداران و بەهەژارکراوانی کۆمەڵگەوە، س▯ر▯و▯رەی ئابوری و سیاسی و هێژمۆنی ئایدیۆلۆژییان مسۆگەر بکەنەوە بەسەریاندا، و هەر بەم پێیەش بەسەر کۆمەڵگەدا، و پرۆسەی تاڵانوبڕۆیی و چەتەگەری و گەندەڵی ڕژێمەکە دریژبکەنەوە.
لەم هەڵبژاردنەدا وەک لە هەڵبژاردنەکانی پێشوودا، بە درێژایی زیاتر لە سێ دەیە، هیچ دەنگێکی سەربەخۆ لە ئارادانییە کە نوێنەری چینی کرێکار و گەنجانی بێکاری کچ و کوڕی ئەم هەرێمە بکات، کە نوێنەرایەتی مامۆستایان و کارمەندان و ژنان و تۆیژە کۆمەڵایەتییە زەرەرمەندەکان بکات لەم بارودۆخەدا کە ڕژێمی سیاسی ناسیۆنالیستی کورد فەراهەمی هیناوە بۆیان.
لە هەلومەرجی بێئاسۆیی ئەمڕۆدا، کە باڵی کێشاوە بەسەر کۆمەڵگەدا، و لە بارودۆخی سەختی ئابوری و کەم دەرامەتی و بێکاری و مووچەبڕین، کە سەپێنراوە بەسەر زۆربەی دانیشتوانی هەرێمدا، و لە فەزای بێ خزمەتگوزاری▯ گشتییەکان بەتایبەت لە کەرتی تەندروستی و خوێندن و پەروەردەدا، ئیتر زۆربەی جەماوەر دەستی لەوە شتووە کە چاوەڕوانی هەبێت لە دەسەڵات، و لە هیچ حزبێکی ئۆپۆزسیۆن کە گۆرانکاری بۆ فەراهەم بهن▯ن. ه▯ر بەو هۆیانەشەوەیە کە زۆربەی دانیشتوانی کوردستان و نزیکەی لە سەدا هەشتا (%۸۰)ی دەنگدەران بایکۆتی هەڵبژاردنی پێشوویان کرد، و بەو پێیەش کە بارودۆخەکە خراپتر بووە بۆیان، چاوەڕوان دەکرێ ئەم جارەش هەمان

هەڵوەستیان دەبێ و دەنگی خۆیان لە ڕێگەی بایکۆتەوە تۆمار دەکەن.
هێزەکانی دەسەڵات نەک هەر قەیرانەکەی ئابووری سەختباریان بۆ جەماوەری هەرێم فەراهەمهێناوە، بەڵکو خۆشیان دەرگیری قەیرانێکی سیاسی هەمەلایەنەن، و پایگای کۆمەڵایەتییان لەناو جەماوەردا لە دەستداوە و ئاسۆی ناسیۆنالیستی و فریووکاری سیاسییان ئیتر کەمتر بەدەردیان دەخوات، و ئیفلاسی سیاسیان کردووە، هەربۆیە پەنایان بردۆتە بەر کۆنەپەرستی ئایینی و جوڵاندنی هەستی دەمارگیریی ئیسلامی دژە ئازادی، و خۆتابارکردنی یەکتری.
لە کاتێکدا دەنگی سیاسی چینایەتی سەربەخۆی چین و توێژە نەدارەکان، و سۆشیالیزم و کۆمۆنیزم لەم هەڵبژارنەدا بە شێوەیەکی کاتی خامۆشە، هەر هەموو بەرەی بورژوازی بە دەسەڵات و ئۆپۆزسیۆنیانەوە، هەوڵوتەقەلایانە ئەم دەنگە کزتر بکەن و گەر بەیان بکرێ بەناخی ئەرزیدا بەرن، و کۆمەڵگە بە کۆنەپەرستیی ئایینی و کەبەکەی خۆیانەوە سەرقاڵ بکەن. هەموو ئەمانەش تا سیاسەتی چینایەتی و مانیفیستەی سیاسی گۆڕانکاری ڕیشەیی لە دەستوری کاری چین و توێژە نەدارەکانی کۆمەڵگەی کوردستان وەدەرنێن.
لە قەیرانی سیاسی ئاوەهای دەسەڵاتی ناسیونالیزمدایە کە حزبە فەرمانڕەواکانی هەرێم (یەکێتی و پارتی) ڕایەڵەکانیان هەرچی قایمتر کردووە بە ئیمپریالیزمی ئەمریکا و ڕژێمی ئیران و تورکیاوە، و بەوپەڕی ئامادییەوە بەرژەوەندییە جیۆپۆلیتکسەکانی ئەم دوو ڕژێمە و ئەمریکا بەدیئەهێنن. بەم شێوەیە هەرێمی کوردستانیان هەرچی زیاتر “دوو ئیدارەیی” کردووە و سەرکوتگەریان کردۆتە نەرم و دایانسەپاندووە و بواریشیان کردۆتەوە، بەهاوبەشی لەگەڵ (گۆڕان) و (نەوەی نوێ)، بە ئیسلامییەکان بێنە نێو ڕەوەندی سیاسەتی گشتی کۆمەڵگە، تا کۆنەپەرستی و کۆیلایەتی ژنان بچەسپێنن لە هەرێمدا.
بەڵام ئەوە ئاشکرایە، نە کۆمەڵگە لە جوڵە دەکەوێ و نە کرێکاران و ژنان و گەنجان و توێژەکانی تری چینی کرێکار لە مامۆستایان و کارمەندان و زەحمەتکێشان و بەهەژارکراوان بێدەنگ دەبن. بورژوازی دەسەڵاتدار لە کوردستاندا چارەسەرێکی ئابوری پێ نییە بەیان بەجگە لەزیاتر توندوتیژکردنەوە قەڵشتی چینایەتی نێوان کار و سەرمایە، و توندوتیژترکردنەوەی ناکۆکییە چینایەتییەکانی کۆمەڵگەی کوردستان وەک کۆمەڵگەیەکی سەرمایەداری کە نیولیبرالیزمی ئابووری زاڵە لە هەموو جێگەیەکیدا. ئەمەش، بەمانای قەرغتر کردنی هەرچی زیاتری سەروتوسامانی کۆمەڵگە لە دەستی هەرچی کەمینەیەکی کەمتر لە تاڵانچیی حزبی و میلیشیایی و سەرمایەداران، و هەرچی بەرینتربوونەوەی بێکاری و بێدەرامەتی بە زۆربەی جەماوەر. ئەوەش

کە کێ دەردەچێ لەم هەڵبـــــــــژاردنەدەدا زەڕڕەیەک لەم واقعیەتە چینایەتیانە کەم ناکاتەوە.
ڕیگەی ڕزگـاربوون لەم بـارودۆخە لە ئیسـتادا یەکخسـتنی ڕیزەکـانی خەباتی چینی کرێکار و تۆێژە نەدار و زەحمەتکێشەکانە لە دەرەوەی کایەی هەڵبژاردن و پەرلەمان. ئەم بەرە چینایەتی□ پێویستە لە بایکۆتی خۆی لەم هەڵبژاردنە و لە سینـاریۆیەکی ترسناک کە بورژوازی بەڕێیخستووە لەم هەڵبژاردنەدا، وانە وەربگرێت بۆ پتەوکردنی هەرچی زیاتری ڕیزی خەباتی چینایەتی سەربەخۆی، تا بتوانێ تەرازووی هێزی چینـایەتی بگۆڕێـت لە کۆمەڵگەدا لە بەرژەوەنـدی خۆی، و هێزەکـانی ڕێکبخا و تەنانەت سەنگەری هەڵبژاردنیشیان لێ بگرێت لە داهاتوودا.
(ڕێکخراوی بەدیلی کۆمۆنیستی لە عیراق) لە بەرەی چینی کرێکار و گەنجان و ژنانی ستەمدیدە دایە، و لە بەرامبەر ئەم هەڵبژاردنەدا ل□ بەرەی بایکوتدایە و هیچ خۆشباوەڕیـیەک برەوپێنادا لەبەرامبەر ئەم هەڵبژاردنەدا، کە هیچ گۆڕانکاریەکی نە ڕیشەیی و نە تەنانەت جدی ئەنجام بدرێ لە ڕیگەیەوە.
٤ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٤

کۆپی… پشکۆ ناکام

[کاتێک دەسەڵات میز بە خەڵکا ئەکا، میدیا
کۆیلەکان ئەڵێن باران ئەبارێ ، ئیسلامییەکانیش
ئەڵێن ئەوە ؛ نیعمەت و بەرەکەتی ئیلاهیە..]

…. گەر ئەتەوێ مێشکت مەشغوڵ نەبێ و عەقڵت نەخەیتەکار و تەنیا بیر لە نوێژ و ڕۆژوو و ناوگەڵ بکەیتەوە ، دەنگ بە لیستی پیرۆزی ئایین بە…
گەر ئەتەوێ هیـچ میهرەجـانێکی هـونەری و ئەدەبـی و فەرهەنگـی وەک مۆسیقا و شانۆ و پێشانگا و دانس و سینەما و…هتد..نەبینی و تەنیا هەفتەی جارێک میهرەجانی " ووتاری هەینی " ببینی ، دەنگ بە لیستی مزگەوت بە..
گەر ئەتەوێ لە ماڵەوە جگە لە دایک و باوکت و خوشک و براکانت .، سێ چوار زڕ دایک و دە پانزە زڕ برا و شەش حەوت زڕ خوشکت هەبێ ، دەنگ بە لیستی" فرە ژنی"بە..

گەر ئەتەوێ دەرمانخانەکان هیچ دەرمانێکی تیا نەبێ جگە لە "میزی حووشتر" دەنگ بە لیستی" شوێنکەووتوانی حووشتر"بە…

گەر ئەتەوێ خوێندنی تێکەڵاو نەمێنێ و کچان هەر چاویان دیار بێ و کەڕانیش هەر شەرواڵی سێ ڕوبعی لە پێ بکەن ،دەنگ بە لیستی " هەر ئەوە یاریم"بە..

گەر حەسوودی بەوە ئەبەیت کە کوردستان بە تەواوەتی نەبوە بە " ئەفگانستان " دەنگ بە لیستی " تاڵیبانەکانی" ی کوردستان بە..

گەر ئەتەوێ بە ئاوی گەرم خەت نەشۆی نەبادا مەلائیکەتەکانی سەر شانت بسووتێن ، دەنگ بە لیستی " ناترێ دیندارەکان"بە..

گەر ئەتەوێ لە داودەرمانی مونافیق و مولحیدەکان نەجاتت بێ ، دەنگ بە "لیستی دوعا" بە تا بە هەڵامەتیش فیزای ئەو دونیا وەربگری..

گەر ئەتەوێ بە عەکسی پێشکەوتنی خەڵک و ووڵاتانی تر هەزار و چوارسەد ساڵ بگەڕێیتەوە دواوە ، دەنگ بە لیستی " چەقیوەکان" بە…

گەر زۆر حەزت لە مەشروب و ڕابواردن هەیە و موفلیسی ، بە مسۆگەر کردنی شەراب و حۆری [نازانم نێرگەلەی لە گەڵێ یان نا ؟] دەنگ بە لیستی لەجەکانی بەهەشت بە..

گەر ئەتەوێ دوا بەشەکانی فیلمی" تراجیدیای کورد"ببینی دەنگ بە هەموو لیستەکان بە و "کۆپی" یەکی بنێرە بۆ خوا…

لەبەرچی نامدۆزیتەوە؟.. شیعری نەوزاد بەندی

بۆچی بەدواما ناگەڕێی ،
لە شوێنە بمدۆزیتەوە ؟
لە ترافیکلایتا تەنیشتم
سەیرم ئەکا ،
ئەڵێم ئەوە و ..
ئێستا هەڵمئەگرێتەوە ..!
لە باخێکی
پارکی ئازادی ،
عەینەکە ،
زۆر بە دیقەت بۆم ئەڕوانێ ..

ئەڵێم ئەوە و ..
تا دێم بۆ لای ،
پێ دەچێ ببورێتەوە ..
بۆچی بە دواما ناگەڕێی ؟
سمێڵ فشێ ،
ئاد فرێندێ ئەنێرێت و ..
ئەڵێم ئەوە ..
به دەمامکەوە ، ئەیەوێ
بۆ وێرانەکە بێتەوە ..
بۆچی بە دواما ناگەڕێی ؟
من نەمبینیوی ،
نازانم تۆ چۆن چۆنیت ..
تەنانەت لە فیلمەکانا ،
کاراکتەرێ
به تەنیا بمێنێتەوە ،
ئەڵێم ئەوە ..
تۆ بڵێی نەمدۆزێتەوە ؟

به بێ ئەدرەس ،
لەناو ملیۆنەها کەسا ،
کە نازانم تۆ چۆن چۆنیت ،
هەنگاوەکانم وێڵ ئەبن ،
چاوم وەک تەیرێکی ترساو ،
لە هیچ کوێ نانیشێتەوە ..

لە قەڵەباڵغیی شەقامێ ،
له پڕ ماشێنێ ئەوەستێ ،
دەرگای سەکن ئەکرێتەوە ،
شکم نامێنێ کە تۆیت و
ئەو کورسیە ،
بە من نەبێ ،
بە هیچ کەس پڕ ناکرێتەوە ..
حەوشەیەکی پڕ لە گەڵای
هەڵڕژاوی جەنگی پاییز ..
درەختێکی ،
بە کوڵ ئەگری و
چەن ئەک□م زیر ناب□ت□و□ ،

ئەڵێم ئەوە و ..
بە من نەبێ ،
دڵی بە هیچ ناکرێتەوە ..

ئێ من نازانم چۆن چۆنیت ..
هەرچی چاوە ،
گومانم لا دروست ئەکەن ،
لە نانەوا ،
کەسێ ئەڵێ ،
قەیناکا با سەرەی تۆ بێ ..
ئەڵێم ئەوە ..!
هێشتا له دەوری شیعرێکم
ئەخولێتەوە ..
ل□ بەردەم ژووری بەڕێوبەر ،
کەسێ لێم وورد ئەبێتەوە ..
ئێ نازانم تۆ چۆن چۆنیت ..
ئەو پرسیارە ،
بۆشاییەکی قورسی تیایە ،
بەس بە تۆ پڕ ئەکرێتەوە ..

دەستێ ئەچێتە گیرفانێ ،
دوو بلیتی فیلمێکی تازە دەردێنێ ..
ئەڵێم ئەوە ..
هۆڵەکە چەن تاریکیش بێ ،
به ڕووما ئەگەشێتەوە ..
لە قاوەخانەی غەزەلنوس ،
کەسێ به دوو قاوەوە ،
بەرەو مێزێ هەنگاو ئەنێ ..
ئێ من نازانم چۆن چۆنیت ،
خۆم لا ئەدەم ،
قاوە بڕژێ ،
زەحمەتە هەڵگیرێتەوە ..
خۆ ئەزانم ،
ئەستێرە بکشێ ، زەحمەتە ،
وەکو بەفر ،
بکرێتەوە بە تۆپەڵ و
چاک بێتەوە ..

نازانم کێی ..
ئەزانی کێم ..
بۆ لە شەقامی مەولەوی ..
یان دوکانی لەنگەی سەفین ..
یان لە دەرگای پشتەوەی
مزگەوتی داروسەلام ،
بۆم ناگەڕێی ؟
ل□ بەرچی نامدۆزیتەوە ؟!

نەوزاد بەندی

جەستە وەک چەکی تۆڵەکردنەوە لە دەسەڵات.. دانا حەمید

ڕۆمانی “بازنەکانی شەقامی سوور”، ڕۆمانووس (کارزان حەیدەر)، بەرهەمێکی ئەدەبییە کە دەکرێت لە چەندین ڕوانگەوە، خوێندنەوە و شیکردنەوەی وردی بۆ بکەین. ئەم خوێندنەوەیە هەوڵدەدات تیشک بخاتە سەر چەند لایەنێکی جیاوازی ئەم ڕۆمانە.

لە ڕوانگەی ”میشێل فۆکۆ“وە، ڕۆمانی “بازنەکانی شەقامی سوور” دەکرێت وەک نمونەیەکی بەرجەستە بۆ پەیوەندی نێوان ”دەسەڵات“ و ”جەستە“ سەیر بکرێت. فۆکۆ پێی وایە: کە جەستە مەیدانی ململانێی هێزە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانە. لەم ڕۆمانەدا، جەستەی پاڵەوانی سەرەکی، بە تایبەتمەندییە نائاساییەکەیەوە (چوکی کاراکتەری سەرەکی ڕۆمانەکە)یە، دەبێتە شوێنی بەرەنگاری و تێکدانی پەیوەندییە باوەکانی دەسەڵات. ئەو جەستەیەی کە پێشتر سەرچاوەی شەرمەزاری بوو، ئێستا دەبێتە ئامرازێک بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئەو سیستەمەی کە هەوڵی کۆنترۆڵکردنی دەدات.

”جۆرج باتای“، لە لایەکی ترەوە، بە تێڕوانیە قووڵەکانی یارمەتیدەرێکی باشە بۆمان، کە گرنگی بە پەیوەندی نێوان «ئیرۆتیزم» و «پیرۆزی» دەدات. لە دیدی باتای□وە، سێکس و توندوتیژی دوو ڕووی هەمان دراون و هەردووکیان پەیوەندیان بە تێپەڕاندنی سنوورە کۆمەڵایەتییەکانەوە هەیە. لە ڕۆمانی

“بازنەکانی شەقامی سوور”دا، بەکارهێنانی سێکس وەک ئامرازێک بۆ تۆڵەسەندنەوە و گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی، دەکرێت وەک نموونەیەک بۆ ئەم تێڕوانینەی باتای سەیر بکرێت. لێرەدا، کردەوە سێکسییەکان لە چوارچێوەی چێژی تاکەکەسی دەردەچن و دەبنە کردەیەکی “پیرۆز” کە ئامانجی تێکدانی سیستەمی کۆمەڵایەتییە. بەمانایەکی تر: کاراکتەری سەرەکی ڕۆمانەکە، کە سێکس دەکات بەرامبەر ”ئەوانی تر“ کە حیزبەکانن! لە پێناو «چێژ سێکس ناکات، بەڵکو لە پێناو تۆڵەکردنەوە سێکس دەکات».
«مارکیز دی ساد»، کە بە باوکی ئەدەبی ”ئیرۆتیکی ڕادیکاڵ“ دادەنرێت، پێی وایە کە سێکس و توندوتیژی دەتوانن ببنە ئامرازێک بۆ ڕزگاربوون لە کۆتوبەندە کۆمەڵایەتی و ئەخلاقییەکان. لە ڕۆمانی “بازنەکانی شەقامی سوور”دا، پاڵەوانی سەرەکی بە شێوەیەکی هاوشێوەی کاراکتەرەکانی دی ساد، سێکس و توندوتیژی تێکەڵ دەکات بۆ بەرەنگاربوونەوەی سیستەمێک کە پێی وایە ناعادیلانە و گەندەڵە. ئەم ڕێگەیە، هەرچەندە لە ڕووی ئەخلاقییەوە جێگەی پرسیارە، بەڵام دەبێتە تاکە ڕێگە بۆ بەدیهێنانی دادپەروەری لە دنیایەکدا کە بە تەواوی لە دادپەروەری بێبەری بووە.
لە ڕۆمانەکەدا، جەستەی پاڵەوانی سەرەکی بە تایبەتمەندییە نائاساییەکەیەوە، دەکرێت وەک نموونەیەک سەیر بکرێت بۆ ئەو شتانەی کە سیستەمی کۆمەڵایەتی و کولتوری ڕەتیان دەکاتەوە و دەیانخاتە دەرەوە. بەڵام لە جیاتی ئەوەی ئەم جەستەیە ببێتە سەرچاوەی شەرمەزاری، دەبێتە سەرچاوەی هێز و گۆڕانکاری. ئەمەش پێچەوانەکردنەوەیەکی ڕادیکاڵە بۆ ئەو پرۆسەیەی کە کۆمەڵگا پێیەوە ڕاهاتووە.
لە ڕۆمانی “بازنەکانی شەقامی سوور”دا، پاڵەوانی سەرەکی لە ڕێگەی کردەوە سێکسییەکانییەوە هەوڵی تێکدانی ئەو پێناسە ڕەگەزی و سێکسییانە دەدات کە کۆمەڵگا دایناون. ئەم پرۆسەیە دەبێتە نموونەیەک بۆ ئەوەی کە چۆن تاک دەتوانێت لە ڕێگەی تێکدانی نۆرمە کۆمەڵایەتییەکانەوە؟ ناسنامەی خۆی بەرهەم بهێنێتەوە.
زمان و شێوازی گێڕانەوەی ڕۆمانەکە ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێت لە تێکدانی ئەو سیستەمەی کە ڕۆمانەکە ڕەخنەی لێدەگرێت. بەکارهێنانی زمانێکی ڕاستەوخۆ و وێنەی سێکسی شۆکهێنەر، نەک تەنها بۆ وروژاندنی خوێنەرە، بەڵکو هەوڵدانێکە بۆ تێکدانی ئەو زمانە “پاک”ـەی کە دەسەڵات بۆ داپۆشینی ڕاستییەکان بەکاری دەهێنێت. لێرەدا، زمان دەبێتە شوێنی بەرەنگاری و تێکدانی ئەو واتا و چەمکە باوانەی کە کۆمەڵگا پێیەوە ڕاهاتووە.
هەروەها، ڕۆمانەکە بە شێوەیەکی ڕادیکاڵ سنوورەکانی نێوان ڕەوا و

ناڕەوا، ئەخلاقی و نائەخلاقی ت□ك□د□شكێنێت. لە ڕێگەی كردەوە “نائەخلاقی” یەكانی پاڵەوانەكەوە، پرسیار لەو بنەما ئەخلاقیانە دەكرێت كە كۆمەڵگا لەسەری دامەزراوە. ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی كە خو□ن□□ر بیر لە سروشتی ڕاستەقینەی ئەخلاق و پەیوەندی نێوان ئەخلاق و دەسەڵات بكاتەوە. لێرەدا دەكرێت ئاماژە بە بۆچوونەكانی “نیچە” بكەین سەبارەت بە “ئەوپەڕی ئەخلاق” و پێویستی تێپەڕاندنی ئەو سیستەمە ئەخلاقییەی كە كۆمەڵگا سەپاندوو□تی.
ڕۆمانی “بازنەكانی شەقامی سوور” وەك دەقێكی كەرنەڤاڵی دەردەكەوێت كە تێیدا سنوورە باوەكانی كۆمەڵگا ت□ك□د□شكێن و جیهانێكی “ژێرەوەژوور” دروست دەبێت. لەم جیهانەدا، ئەوەی پێشتر سەركوت كرابوو، ئێستا دەبێتە سەرچاوەی هێز و گۆڕانكاری. ئەم حاڵەتە كەرنەڤاڵییە، كە “میخایل باختین” باسی لێوە دەكات، دەرفەتی ئەوە دەڕەخسێنێت كە كۆمەڵگا بە شێوەیەكی ڕادیكاڵ لە خۆی بڕوانێت و ئەو بنەمایانە ببینێت كە لەسەری دامەزراوە.
بەم شێوەیە، ڕۆمانی “بازنەكانی شەقامی سوور” تەنها ڕۆمانێك نییە، بەڵكو هەوڵدانێكە بۆ تێكدانی ئەو سیستەمە فیكری و كۆمەڵایەتییەی كە كۆمەڵگای كوردی لەسەری دامەزراوە. لە ڕێگەی بەكارهێنانی جەستە، سێكس و زمان وەك ئامرازی شۆڕش، ڕۆمانەكە بانگەوازێكە بۆ دووبارە بیركردنەوە لە پەیوەندییەكانی دەسەڵات و ڕۆڵی تاك لە كۆمەڵگادا.
هەروەها، ئەم بەرهەمە پرسیاری قووڵ دەوروژێنێت سەبارەت بە سروشتی ئەخلاق، دادپەروەری و ئازادی لە كۆمەڵگایەكدا كە بە قووڵی لەژێر كاریگەری نەریت و دەسەڵاتی سیاسیدایە.
ڕۆمانی “بازنەكانی شەقامی سوور” دەبێتە ئاوێنەیەك كە كۆمەڵگای كوردی دەتوانێت تێیدا سەیری خۆی بكات و ئەو كێشە و ناكۆكیانە ببینێت كە لە ناخیدا شاردراونەتەوە. ئەم ڕۆمانە بانگەوازێكە بۆ بەرپرسیارێتی و هۆشیاری كۆمەڵایەتی، و هاندانێكە بۆ بیركردنەوەیەكی قووڵتر سەبارەت بەو بنەمایانەی كە كۆمەڵگا لەسەری دامەزراوە.
خاڵە بەهێزەكانی ڕۆمانی “بازنەكانی شەقامی سوور” لە چەند ڕوویەكەوە دەردەكەون. یەكەم، ڕۆمانەكە بە شێوەیەكی نوێ و جیاواز ما□□□ ل□گەڵ چەمكی دەسەڵات و بەرەنگاربوونەوەیدا دەكات، كە لە ئەدەبی كوردییدا كەم وێنەیە. دووەم، بەكارهێنانی زمانێكی ڕاستەوخۆ و ب□و□رانە لە وەسفكردنی دیمەنە سێكسییەكاندا، سنوورەكانی ئەدەبی كوردی بەرفراوانتر دەكات و دەرفەتی گفتوگۆی كراوەتر لەسەر ئەم بابەتانە دەڕەخسێنێت. سێیەم، ڕۆمانەكە بە شێوەیەكی سەركەوتوو توانیویەتی تیۆرە فیكرییەكان بەشێوەی

ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، لە چوارچێوەی چیرۆکێکی فرەڕەهەنددا بەرجەستە بکات، کە ئەمەش قووڵایی فیکری بە بەرهەمەکە بەخشیوە.
لە لایەکی ترەوە، ڕۆمانەکە چەند خاڵێکی لاوازیشی هەیە کە پێویستە ئاماژەیان پێ بکرێت. یەکەم، هەندێک جار بەکارهێنانی توندوتیژی و سێکس لە ڕۆمانەکەدا دەچێتە خانەی زیادەڕۆییەوە، کە لەوانەیە کاریگەری نەرێنی لەسەر هەندێک خوێنەر دروست بکات و لە ناوەڕۆکە ئەدەبی و فەلسەفییەکەی دووری بخاتەوە. دووەم، هەرچەندە ڕۆمانەکە هەوڵی داوە ڕەخنە لە سیستەمی کۆمەڵایەتی بگرێت، بەڵام هەندێک جار ئەم ڕەخنەیە بە شێوەیەکی سادە خراوەتە ڕوو، دەکرا قووڵتر ڕۆبچێتە ناوەڕۆکی ڕۆمانەکەوە. سێیەم، پەرەسەندنی کەسایەتی سەرەکی ڕۆمانەکە هەندێک جار ناڕوونە کە چیرۆکەکە دروست دەکات. سەرەڕای ئەم خاڵە لاوازانە، ڕۆمانی "بازنەکانی شەقامی سوور" هێشتا وەک بەرهەمێکی گرنگ و کاریگەر لە ئەدەبی هاوچەرخی کوردییدا دەمێنێتەوە و کاریگەری خۆی لە نەوەندەکەدا بەجێدەهێڵێت.

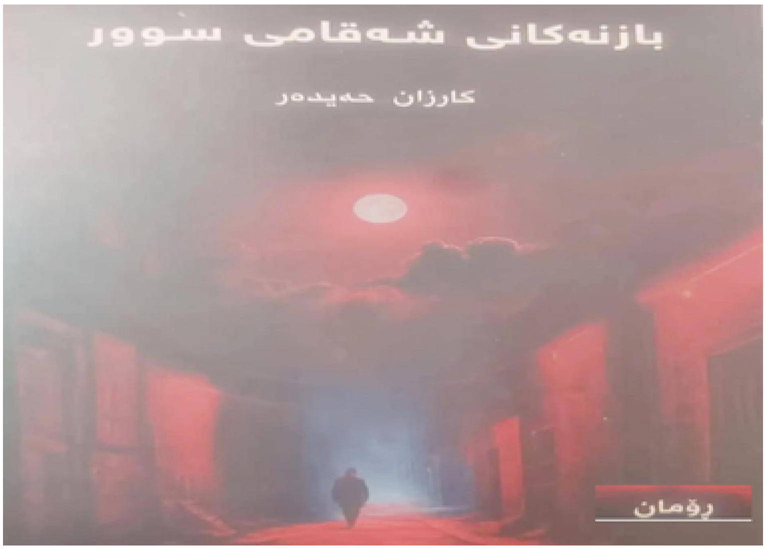

چارەنووس وێنە ناشیرنەکانی شەڕی ناوخۆ دەگوازێتەوە.. فەرهاد نەسر

ڕۆمانی چارە نووسی کاک سەلام عومەری شاعیر و چیرۆکنووسم خوێندەوە،

ڕۆمانەکە باسی سێ دەیەی ڕابردووی شەڕی براکوژی دەکات، کە چۆن تائێستا ئەو میللەتە خەڕلەخەنەیوە ئاهێکی بەبەردا نەهاتەوە کە نیوسەدە بەدەست بەعسەوە جینۆسایدکراوە و گەنج و پیرەکانی گیراون و ئەشکەنجەدراون. ئێستا کۆمەڵێک بڕیاربەدەستی دوو بنەماڵە بە هەوەنتە شەڕێکی براکوژی بەرپادەکەن و هەزاران ڕۆڵەی ئەم گەلە بەکوشت دەدەن.
ئەم میللەتە ڕووبەڕووی دەیان کێشە و گرفتی ئەشکەنجەو کوشتن دەبێتەوە، بەڵام ئەوجارەیان بەدەستی هاوزمان و نەتەوەکەی خۆمان، ئەوانەی تادوێنێ خۆیان بە فریادڕەسی ئەم گەلە دەزانی، ئەو فیشەکانەی نێران بە دوژمنەوە ئێستا دەنرێن بە نێوچاوانی ڕۆڵەکانی ئەم نیشتیمانەوە.
سەلام عومەر بە شێوەیەکی بوێرانە و بە گێڕانەوەیەکی زۆر جوان و بە زوبانێکی گەلێک شیرین و خۆماڵیانە لەم کتێبەدا قەڵەمەکەی دێتە مەیدان و لە ڕێگای خێزانی وەستا لوقمانی کارەباچییەوە کە پێناسەی هەزاران خێزانی کوردی دەکات، کە جەنگی براکوژی و قەیرانی ئابوری و سەرنگومکردنی ڕۆڵەکانی ئەم گەلە چ نەهامەتییەکی بەسەر ئەم میللەتە هێناوە.
ئەحمەدی کوڕی وەستا لوقمان، لە دوای سەرنگوومکردنی باوکی ئامادە نییە تفەنگ بکاتە شانی و ڕۆڵەکانی ئەم گەلە و برای خۆی بە میزاجی چەند کەسێک بکوژێت، بەڵکو سەرباری بەرپرسیارێتییەکی قورس کاری کارەباچێتی باوکی دەکات و بە ڕەنجی شانی خۆی داک و خوشک و براکانی دەژیێنێت.
کاک سەلام پێمان دەڵێت، لە هەموو بارودۆخێکدا کەسانێک هەن، ئەخلاقێکی باڵان هەیە و بەرژەوەندی نەتەوە و نیشیمان لەسەرووی هەموو شتێکەوە دەبینن و بە هەوەسی دەی چەند کەسێک ئامادەی جەنگی براکوژی نین.
شەڕ، ماڵوێرانیی، بەڵام لەدیدی دەسەڵاتدارانی ئەم هەرێمە بە یەکلاکردنەوەی مەرامەکانی خۆیان نوقڵانە و شیرینییە، باکیان بەوە نییە کێ دەکوژرێ؟ خۆ ڕۆڵەکانی خۆیان نین، ڕۆڵەکانیان لە هەندەران لە کەیف و سەفای خۆیاندان و کوڕی هەژار و بەدبەختی ئەم گەلەش دەدەن بە کوشت و دواتر ناویان دەنێن شەهید.
کەرستەکانی ئەم کتێبە تەواو ڕیالیستین و بۆیەشە بە خوێندەوەی ئەم کتێبە تۆ جارێکی پیاسەیەک بە نێو بەشێک مێژووی تاڵی ئەم نەتەوەدا دەکەیت.
سەلام عومەر پێمان دەڵێت ئەم بەناو حوکومڕانانە، مێژوویی پڕخیانەت و شەرمەزاری خۆیان بە خەبات و منەت بە ئێمە دەفرۆشنەوە، لەپای ئەوەدا پێمان دەڵێن دەبێت ئیتاعەیان بکەین و تا مردن ئەوان بە

فریادڕەس و سەرەکی خەمان بزانین و شانازییان پێوە بکەین.
جەدەلی و مەوالییەکان کە نوسەر ئاوا ناوی هێناون، لە خوێن تێرنابن و ڕۆژ بە ڕۆژ تینووتر دەبن، تا ئەوکاتەی زلهێزەکی دەرەکی ستەمپیان پێدەکات و دەوڵەت ئیتر بەسە تاکەی ئەو خەخەری و ملهوڕییە، ئێستا ناویان ناوە پڕۆسەی ئاشتی و کۆتایی شەڕی براکوژی، ناڵێن ئەوە کوتەکی وڵاتانی زلهێز بوو دەنا ئەمە تینووین تینووی خوێنی ڕۆڵەکانی ئەم خاکەین.
شەڕی ئەوان هەرێمەکی بچوکی کردە دوو زۆنەوە بە دوو ڕەنگی جیاواز، بە دوو ئەقڵیەتی بەربەری و خێڵەکیی، ئێستا ئەم هەرێمە پەپەیەتی لە ڕەنگ و دەنگی جیاواز، ستەم و زۆرداری ئەوان ڕۆژ بەڕۆژ ئەم گەلە زیاتر دەباتە دواوە و لەبەرچاوی دنیا ناوی کورد و کوردستانیش ناشیرینتر دەکەن.

دیسلێکسیا لە ڕوانگەی زمانەوانی دەروونییەوە.. 151.. ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام لێڤای)

شیکردنەوەیەك لەسەر پەرتووکی زمانەوانی دەروونی: دیسلێکسیا، هۆکار و نیشانە و چارەسەرییەکانی.
نووسینی وتار(ڕیڤیویەکی کورتی پەرتووکەکە):
زنجیرەی ١٥٢.
نوسینی پەرتووك: پ.ی.دکتۆر کاروان کاکەبرا.

لە دنیای پەروەردە و زانستی دەروونناسیدا، دیسلێکسیا وەك یەکێک لە گرنگترین و بەرچاوترین کێشەکانی فێربوون دەناسرێت. پەرتووکی زمانەوانی دەروونی: دیسلێکسیا، هۆکار و نیشانە و چارەسەرییەکانی.لە نووسینی کاروان کاکەبرا کاکەمەند، هەوڵێکی بەرچاوە بۆ تاوتوێکردنی ئەم بابەتە لە چوارچێوەی زمان و کولتووری کوردیدا. ئەم وتارە هەوڵ دەدات شیکردنەوەیەکی ورد و زانستی لەسەر

ناوەڕۆک و گرنگی ئەم پەرتووکە پێشکەش بکات.

پێناسە و چەمکی دیسلێکسیا:

دیسلێکسیا بە گوێرەی پێناسەکەی: کێشەیەکی فێربوونە کە کاریگەری لەسەر توانای خوێندنەوە، نووسین و هەندێک جار قسەکردن هەیە. ئەم دۆخە سەرچاوەی نێرۆبایۆلۆجی هەیە و پەیوەندی بە هۆشمەندی گشتی کەسەکەوە نییە. لێرەدا، گرنگە جەخت لەسەر ئەوە بکەینەوە کە پەرتووکەکە چۆن ئەم پێناسەیە لە چوارچێوەی زمانی کوردیدا دەخاتە ڕوو و ئایا هیچ تایبەتمەندییەکی زمانەوانی کوردی هەیە کە کاریگەری لەسەر دەرکەوتن یان دیاریکردنی دیسلێکسیا هەبێت.

زمانەوانی دەروونی و دیسلێکسیا:

زمانەوانی دەروونی، وەک ل□ق□کی گرنگی زانستی زمانەوانی، پەیوەندی نێوان مێشک و زمان دەکۆڵێتەوە. پەرتووکەکە چۆن ئەم پەیوەندییە لە سیاقی دیسلێکسیادا شی دەکاتەوە؟ بۆ نموونە، ئایا باس لە چۆنیەتی پرۆسێسکردنی زمان لە مێشکی کەسانی دیسلێکسیك دەکات و چۆن ئەمە جیاوازە لە کەسانی ئاسایی؟
(سەرنجێك: ئەم پرسیارانەی کە لەم وتارەدا دەیورژێنم بۆ ئەوەیە لەنێو ئەم پەرتووکەدا بەدوای وەڵامەکاندا بگەڕێن و بابەتەکانتان بۆ ڕوونبێتەوە).

هۆکارەکانی دیسلێکسیا:

توێژینەوە زانستییەکان چەندین هۆکاری جیاواز بۆ دیسلێکسیا دەستنیشان دەکەن، لەوانە:
فاکتەرە ژێنەتیکییەکان- بۆماوەییەکان، جیاوازی لە پێکهاتە و کارکردنی مێشك، کێشە لە پرۆسێسکردنی دەنگی (فۆنۆلۆجی)،
کێشە لە بینایی- فەزایی.

پەرتووکەکە تا چ ڕادەیەك ئەم هۆکارانە بە وردی شیدەکاتەوە و ئایا هیچ بەڵگەیەکی نوێ یان تایبەت بە کۆمەڵگای کوردی پێشکەش دەکات؟

نیشانەکانی دیسلێکسیا:

دیاریکردنی نیشانەکانی دیسلێکسیا یەکێکە لە گرنگترین هەنگاوەکان بۆ دەستنیشانکردن و چارەسەرکردنی. نیشانە باوەکان بریتین لە:
کێشە لە خوێندنەوەی وشە بە دروستی و بەخێرایی.
کێشە لە نووسینی ڕێنووس، کێشە لە تێگەیشتن لە بابەتی خوێندراوە،

کێشە لە فێربوونی زمانی بیانی.

پەرتووکەکە چۆن ئەم نیشانانە لە چوارچێوەی زمان و ئەلفوبێی کوردیدا دەخاتە ڕوو؟ ئایا هیچ نیشانەیەکی تایبەت هەیە کە پەیوەندی بە سروشتی زمانی کوردییەوە هەبێت؟

چارەسەرییەکان و ستراتیژییەکانی فێرکردن:

چارەسەری دیسلێکسیا بەشێوەیەکی سەرەکی پشت بە فێرکردنی تایبەت و ڕاهێنان دەبەستێت. هەندێك لە ستراتیژییە باوەکان بریتین لە:
فێرکردنی فۆنیکس (پەیوەندی نێوان دەنگ و پیت)،
ڕاهێنانی خوێندنەوەی بەردەوام، بەکارهێنانی تەکنەلۆژیای یارمەتیدەر.

پەرتووکەکە چ ستراتیژی و ڕێگاچارەیەك پێشنیار دەکات کە گونجاو بێت بۆ سیستەمی پەروەردەی کوردی و ژینگەی زمانەوانی کوردستان؟

کاریگەری کۆمەڵایەتی و دەروونی:

دیسلێکسیا تەنها کێشەیەکی فێربوون نییە، بەڵکو کاریگەری قووڵی لەسەر ژیانی کۆمەڵایەتی و دەروونی تاك هەیە. پەرتووکەکە تا چ ڕادەیەک گرنگی بەم لایەنە دەدات و چ ڕێگایەک بۆ پاڵپشتی دەروونی و کۆمەڵایەتی پێشنیار دەکات؟

گرنگی توێژینەوەی زیاتر:

لە کۆتاییدا، گرنگە جەخت لەسەر پێویستی توێژینەوەی زیاتر لەم بوارەدا بکەینەوە، بەتایبەتی لە سیاقی زمان و کولتووری کوردیدا. پەرتووکەکە چ پێشنیارێک بۆ توێژینەوەی داهاتوو دەخاتە ڕوو؟

پەرتووکی زمانەوانی دەروونی: دیسلێکسیا، هۆکارو نیشانە و چارەسەرییەکانی هەنگاوێکی گرنگە بۆ تێگەیشتن و مامەڵەکردن لەگەڵ دیسلێکسیا لە کۆمەڵگای کوردیدا. ئەم پەرتووکە نەک تەنها وەک سەرچاوەیەکی زانیاری بۆ مامۆستایان و دایك و باوکان خزمەت دەکاتن، بەڵکو دەتوانێت ببێتە بنەمایەك بۆ سیاسەتدانان و گۆڕانکاری لە سیستەمی پەروەردەی کوردستاندا بۆ باشتر خزمەتکردنی ئەو خوێندکارانەی کە لەگەڵ دیسلێکسیادا دەژین.

بڵاوکردنەوەی ئەم جۆرە پەرتووکانە، هەنگاوێکی گرنگە بۆ زیادکردنی هۆشیاری کۆمەڵگا سەبارەت بە دیسلێکسیا و کەمکردنەوەی ئەو ستیگما

کەمەکایەتییانەی کە لەوانەیە پەیوەست بن بەم دەخەوە. ئەم پەرتووکە نموونەیەکی باشە لەسەر چۆنیەتی بەکارهێنانی زانستی زمانەوانی و دەروونناسی بۆ تێگەیشتن و چارەسەرکردنی کێشەیەکی گرنگی فێربوون. هیوادارین ئەم هەوڵە ببێتە سەرەتایەک بۆ توێژینەوە و بڵاوکراوەی زیاتر لەم بوارەدا بە زمانی کوردی، بۆ ئەوەی بتوانین خزمەتێکی باشتر بە قوتابیان و خوێندکارانی کورد و هەموو ئەو کەسانە بکەین کە ئەم گرفتەیان هەیە.

- هاوپێچ ئەم وتارە بە پشتن بەستن بە سەرچاوەکانی ناو ئەم پەرتووکە نووسراوە، لەهەمان کاتدا باسی تیۆرەکانی نێو پەرتووکەکەم نەکردووە بۆ ئەوەی بابەتە بە ڕوونی بگات بە خوێنەران و لە کاتی خوێندنەوەی پەرتووکەکە دەتوانن لە تیۆرەکان تێبگەن

فانتازیا لە وێژەی منداڵان.. ڕەزا شوان

فانتازیا وشەیەکی ئینگلیزییە، لە ڕەگی وشەیەکی یۆنانی و لاتینییەوە وەرگیراوە. بە واتای "وێژەی سەرسوڕهێنەر" یان "هێزی ئەندێشە" دێت. فانتازیا جۆرێکە لە کارەکی وێژەیی ئەندێشەیی. فانتازیا زاراوەیەکی فراوانە، یەکێکە لە فاکتەرەکانی جیهانی چیرۆک و ڕۆمان و هونەر. فانتازیا لە وێژەدا بە شێوەیەکی وێژەیی دەوترێت، کە ئارەزووی ئەوەی هەیە، کە لە داب و نەریتی باو دابڕێت و لە ڕاستییەکان و لە سنووردارکردنی لۆژیک و فۆرم و زانیاری ڕزگاری بێت و کاری لۆژیکی بەدەر بکات و جیهانێکی ئەفسووناوی فانتازی و ناڕاستی ئارەزوومەندانە دروست بکات. فانتازیا جیهانێکی ئەندێشەیی ئەفسانەئامێزە. جیهانێک کە یاسا فیزیاییەکان جیاوازن، لەگەڵ ئەم جیهانەی تێیدا دەژین. جیهانێکە کە پاڵەوان و کارەکتەرەکانی بە زۆری بوونەوەری ئەفسانەیی و نامۆن، وەک: ئەژدیهای گڕهاوێژ، جنۆکە،

ئەسپی باڵدار، بووکی دەریا، سیمرخی باڵدار، جادووگەر، چەتەوە، یان بوونەوەر و ئاسمانێکی ئەندێشەیی،… هتد. هەموو کارەکتەرەکان دەتوانن بەو زمانەی نووسەر دەینووسێت قسە بکەن. وێژەی فانتازی ئەو وێژەیەیە، کە نووسەر، بە پلەی یەکەم پشت بە جیهانی ئەندێشە و بە ئەفسوون "جادوو" دەبەستێت. رووداوەکانی لە جیهانێکی ئەندێشەییدا روودەدەن. خوێنەران بە گەشتێکی، ئەندێشەی دژە باو دەبات. ئەم جیهانە ئەندێشەییەش، لە داهێنانی نووسەرە. بەڵام ئەم ستایشە هەموو رۆمانێکی فانتازی ناگرێتەوە، ئەگەر بێت و بە شێوەیەکی هونەری لە ژیان بڕوانێت و وردبێتەوە. دەشێت کە رووداوەکانی وێژەی فانتازی، لەسەر زەوی راستەقینەشدا رووبدەن. پاڵەوان و کارەکتەرەکانیش مرۆڤ و ئاژەڵ و باڵندە و شتی تربن. تێکەڵ بە ئەندێشەی فانتازی و بە ئەفسوون بکرێن و لە ژیانی راستەقینەی مرۆڤەوە، ئیلهامیان وەرگرتووبن. فانتازیا ئەو پانتا فراوانەیە کە زۆربەی بنەماکانی ژانرە وێژەکانی تری لەخۆگرتوون. پەرگەما و بنەمای فانتازیاش ئەندێشەیە.
پێناسەکردنی وێژەی فانتازیا، یان تەنانەت چیرۆکی ئەفسانەیی، ئەوەندە ئاسان نییە کە مرۆڤ بیری لێدەکاتەوە. وێژەی فانتازیا، مێژوویەکی دوور و درێژی لە فۆلکلۆر و لە ئەفسانەکان و لە سەرچاوەکان و لە بەرهەمەکانی هەموو نەتەوەکانی جیهاندا هەیە. هەر لە کاتی مرۆڤە ئەشکەوتییەکانەوە، فانتازیا بە جۆرێک بوونی هەبووە. مرۆڤەکان رووداو و بەسەرهاتەکانی رۆژانەی خۆیان و هەندێک جاریش، تەنانەت خەون و هیواکانیشیان، لە شێوەی وێنەدا، لەسەر دیوارەکانی ئەشکەوتەکاندا، بە هاوکاری ئەندێشە هەڵکەکەندوون. کوردستانی نیشتمانی ئەمەی کوردیش، کە یەکەمین لانکەی رەسەنترین شارستانییە لە هەموو جیهاندا، فانتازیا لە فۆرمی کۆن و کلاسیکیدا، مێژووییەکی دوور و درێژی لە کولتووری کوردستاندا هەیە. پاشخانێکی وێژەیی فانتازیا، لە فۆلکلۆری رەسەنی کوردیدا، رەگ و ریشەی هەیە. بە دەیان چیرۆک و نەزیلە و گێڕانەوە و داستانی ئەفسانەییمان هەیە.
ژیانی مرۆڤ، لە دایکبوونەوە تا مردن، رۆمانێکە کە لە چەندین چیرۆکی شیرین و تاڵ پێکهاتووە. چیرۆکیش گێڕانەوەیە. ئەندێشەش هەمیشە لەگەڵ مرۆڤدا بووە و لە رابردوو و لە ئەمڕۆدا، دینەمۆی داهێنان و ئافراندن و پێشکەوتنە. مرۆڤ

پێویستییەکی قووڵی بە هێزی ئەندێشە هەبووە و هەیە، بۆ دروستکردنی باردۆخێکی ناڕاستەقینە و جیهانێکی ئەفسووناوی. بۆ تایبەتیش لە کاتی منداڵیدا گرنگییەکانی ئەندێشە دوو ئەوەندە دەبێت. چونکە ئەندێشە بەشێکی سەرەکی و گرنگە لە ژیانی ڕۆژانەی منداڵان. جیهانی دەروونی منداڵان پڕە لە ئەندێشە. هەمووما بە چیرۆکی جوانی ئەفسانەیی ئەندێشەیی گەورە بووینە. زۆربەی نووسەرانی وێژەی فانتازی چ چیرۆک یا رۆمان، ئیلهامیان لە چیرۆکە فۆلکلۆرییە ئەفسانەییەکان وەرگرتوون.

چیرۆکنووسی بەناوبانگی منداڵان، دکتۆر (سیوس) دەڵێت:” فانتازیا بە تەواوی دیوەکەی تری زەڕەبینەکەیە”.

فانتازیا نکووڵی لە بوونی ئازار و مەینەتییەکان ناکات. لەوانەیە رۆماننووس بە چارەسەرکردنی کێشەکانی جیهانی راستەقینە، بە شێوەیەکی هێمایی ئەندێشە بەکاربهێنێت. چیرۆک یا رۆمانەکەی بە ندێشە بپۆشێت”.

تایبەتمەندییەکانی وێژەی فانتازی، نووسەر بە شێوەیەکی داهێنەرانە لە دەرەوەی ژیانی باودا چارەسەری کێشەکان دەکات. بە گەیاندنی پەیام و هێنانەدی ئامانجەکانی رۆمانەکەی، پشت بە ئەفسون (جادوو) و بە شتەکانی دەرەوەی سروشت دەبەستێت.

زۆرێک لە خوێنەران بە هەڵە، ئەندێشەی زانستی و وێژەی فانتازی تێکەڵ دەکەن و لێکیان جیاناکەنەوە. ئەندێشەی زانستی سنووردارە، باس لە پێشکەوتنە تیۆرییەکانی زانست و تەکنەلۆژیا دەکات، پێشکەوتووتر لەوەی ئەمڕۆ دەیزانین. وەک گەشتکردن بە بۆشایی ئاسمان، فیلمەکانی جەنگی ئەستیرەکان. یان جیهانێک پێشان دەدات، کە دەتوانێت لە داهاتوودا رووبدات. بەڵام فانتازیا خەونی بێداری مرۆڤە. ئەوە دەکات کە رووی نەداوە. کارەکتەرە ئەفسانەییەکانی، تەنیا لە جیهانێکی ناڕاستیدا بوونیان هەیە.

دێینە سەر کرۆکی باسەکەمان، بە کورتی باس لە فانتازایا لە وێژەی منداڵاندا دەکەین. تا ئێستا، زۆر بە کەمی ئەم بابەتە بەسەر کراوەتەوە. زۆر کەمی لەسەر نووسراوە.

فانتازیا لە وێژەی منداڵاندا:

فانتازیا ژانرێکە لە ژانرەکانی وێژەی منداڵان و مێرمنداڵان. فانتازیای مۆدێرن لە یەک دوو سەدەی رابردوودا هاتووەتە ناو جیهانی وێژەی منداڵانەوە. بە خێرایی سەرنجی منداڵانی لە هەموو جیهاندا راکێشاوە و بووەتە دەخوازیان. بە تایبەتیش لە نیوەی دووەمی سەدەی بیستەمدا، زوو گەشەی کرد و لە جیهاندا تەشەنەی کرد.

فانتازیا لە جیهانی وێژەی منداڵاندا، بە هۆی رەگ و ریشەی ئەفسانەییەوە، لە ئەندێشەی منداڵانەوە نزیکە.

فانتازیا یەکێکە لەو ژانرانەی، کە لە وێژەی منداڵاندا بەکاردێت. لەلای منداڵان و مێرمنداڵانی ئەمڕۆدا، گرنگی و پێگەیەکی تایبەتی هەیە. نووسەری ئوسترالی، پسپۆر لە وێژەی منداڵاندا، خاتوو (کەیت فەرست) دەڵێت: "فانتازیا لە چیرۆکە ئەفسانەییەکاندا، وەک مۆمێکی داگیرساو دەدرەوشێتەوە و دە بە تاریکی دەدات. بەڵام گرنگترین شت، ساتەوەختی رووناکیترە، کە پێمان رادەگەیەنێت، هیوا و کۆتاییە خۆشەکان هەن".

فانتازیا لە وێژەی منداڵاندا، مێژوویەکی کۆنی هەیە، کە بۆ چەندین سەدە لە پێش زاینی دەگەڕێتەوە. هەندێک کەس پێیانوایە، کە چیرۆکە ئەفسانەییە فانتازییەکان شتی پڕوپووچ و بێ مانان. ئەمە تێگەیشتن و بۆچوونێکی هەڵەیە. چونکە بەشێکی زۆری ئەو چیرۆک و رۆمانە فانتازییانە، کە بۆ منداڵان و بۆ مێرمنداڵانن، پەیامێکی پەروەردەیی و رەوشتی و مرۆڤایەتی و بەهای بەرز و پەند و وانە و رێنمایی جوانیان لەخۆگرتوون. چیرۆکی فانتازی، دەتوانێت دەربارەی هەر شتێک بێت، لە هەر شوێنێک بێت، بەبێ هیچ سنووردارکردنێک. باشترین نموونەی کورتە چیرۆکە ئەفسانەییە فانتازییەکان بۆ منداڵان: (چیرۆکە ئەفسانەییەکانی) چیرۆکنووسی یۆنانی (ئیزۆپ)ە، کە بە باوکی ئەفسانەنووس لە جیهاندا ناوبراوە. هەروەها چیرۆکە ئەفسانەییە فانتازییەکانی (پەنج تنتدرا) واتا گەنجینەی پێنج بەند. لە نووسینی بیرمەندی گەورەی هیندی (بەیدەبا) کە لەژێر ناوی (کلیلە و دیمنە) دا چاپکراون. ئەم چیرۆکە فانتازییانە، مێژوویان بۆ چەند سەد ساڵێک پێش زاینی دەگەڕێتەوە. بەڵام تا ئەمڕۆش چێژ و بایەخ و گرنگی پەروەردەییان کاڵ نەبوونەتەوە. تا ئێستاش ئەم کورتە چیرۆکە فانتازییانە، بەشێکن لە بابەتەکانی پەرتووکی خوێندنەوە، بە قوتابیانی قوتابخانەی بنەڕەتی لە هەموو جیهاندا.

کورتە چیرۆکە ئەفسانەییە فانتازییەکانی ئیزۆپ، هەریەکەیان بە وانەیەکی کورتی رەوشتی یا بە پەندێک کۆتاییان دێت، رووداوەکانیشیان لەسەر زەویدا روودەدەن، پاڵەوان و کارەکتەرە یار و نەیارەکانیان. مرۆڤ و ئاژەڵ و باڵندەن یا دار و درەخت و شتی ترن. ئاژەڵ و باڵندە و دار و درەختەکانیش وەک مرۆڤ قسەدەکەن. بۆ نموونە: چیرۆکی پێشبڕکەی نێوان (کیسەڵ و کەروێشک) بەوە کۆتایی دێت کە (لەخۆبایی بوون دۆڕاندنە، رۆیشتنی خاوی

بەوەستان بردنەوەیە). یان چیرۆکی (گورگ و بەرخۆلە) ئەو پەندە باوە کوردییەی لەخۆگرتووە کە (زۆر هات.. قەواڵە بەتاڵە).

لە سەدەی نوزدەدا، لە بەریتانیادا چیرۆکی فانتازیی بۆ منداڵان، بازاڕی گەرم بوو. کە بووە هۆی سەرهەڵدانی چەندین ڕۆمانی فانتازی بۆ مێرمنداڵان لە بەریتانیادا. دوایی چیرۆک و ڕۆمانی فانتازی بۆ منداڵان و مێرمنداڵان، زۆر بە خێرایی تەشنەی کرد. لە ئەمریکا و لە چەندین وڵاتانی ئەوروپادا، چەندین ڕۆمانووس دەرکەوتن و چەندین شاکارە چیرۆک و ڕۆمانی فانتازییان، بۆ منداڵان و مێرمنداڵان نووسین و چاپیان کردن و بڵاویان کردنەوە.

نموونەی چیرۆک و ڕۆمانی فانتازیی مۆدێرن، بۆ منداڵان و مێرمنداڵان:(ئەلیس لە وڵاتی عاجباتییەکان) دا، نووسینی (لویس کارۆل). (ئۆلیڤەر تویست) نووسینی (چارلز دیکنز). (پینۆکیۆ) نووسینی (کارلۆ کۆلۆدی). (ڕۆبنسۆن کروزۆ) نووسینی (دانیال دیفۆ). (نیلز) نووسینی (سەلما لاگیرۆف). زنجیرەی (پێنج منداڵە) نووسینی (ئیدێت نەسبیت) کە زۆر جار بە داهێنەری چیرۆکی فانتازیای مۆدێرن بۆ منداڵان ناودەبرێت. (ساندرێلا) نووسینی (چارلز پیرۆ). (تۆما لیزا) نووسینی (هانز کریستیان ئەندەرسون). (بەفرین و حەوت کورتە باڵاکان) نووسینی (برایانی گریم). (پیپی گۆرەویدرێژ) نووسینی (ئەسترید لیندگرین). (هایدی) نووسی (یوهانا شپیری). (ژنانی بچووک) نووسینی (لویزا مای ئەلکۆنت). (هاری پۆتەر) نووسینی (جوان ڕۆلینگ). زنجیرەی هاری پۆتەر، حەوت پەرتووکە و کراون بە هەشت فیلمی سینەمایی. ڕۆمانی هاری پۆتەر، یەکێکە لە مۆدێرترین زنجیرە ڕۆمانێکی فانتازیا. پڕفرۆشراوترین ڕۆمانە، کە (٥٠٠) ملیۆن دانەی لە جیهاندا لێفرۆشراوە. ڕۆمانی هاری پۆتەر شاکارێکی مۆدێرنی جیهانییە بۆ مێرمنداڵان. پاڵەوانی ڕۆمانەکە هاری پۆتەر مێرمنداڵێکی سەرەکێشی ئەفسوناوییە، فێری جادووبازی دەبێت بۆ کاری چاکە بەکاری دەهێنێت. ئاماژەش بە سێ ڕۆمانی مۆدێرزمی کوردی دەدەم، کە ڕۆمانەکانین فانتازین و بۆ منداڵان و مێرمنداڵان نووسیویانن: ڕۆمانی (کچی دورگە بچۆلەکە) و (ملوانکەی ئەفسوناوی) نووسینی مامۆستا (ئەمین محەمەد). ڕۆمانی (نازیلەی مانگ و شازادەی خۆر) نووسینی خاتوو (پەیام ئیبراهیم) ە.

تەوەرەکانی ئەدەبی فانتازی، هۆکارن بۆ ئەوەی کە منداڵان و مەرمەنداڵانی خوێنەر هەڵگریا بن. لە چیرۆکە ئەفسانەییەکاندا دوو چەمکی سەرەکی هەن، چەمکی چاکە بەرانبەر بە خراپە، چەمکی ململانێ بە دەسەڵات. هێزی چاکە و هێزی خراپە لە ململانێیەکی دەستەویەخەی هەمیشەیی دان. ئەمانە ئەو پرسانەن کە پاڵەوان و کارەکتەرە سەرەکییەکان، دەبێت رووبەڕوویان ببنەوە.

هەندێک لە سوودەکانی وێژەی فانتازی بۆ منداڵان:

١ــ بەشێکی زۆری ڕۆمان و چیرۆکە فانتازییەکان، پەیامێکی پەروەردەیی و ڕەوشتی و مرۆییان لەخۆگرتووە. دەتوانن بە ئاراستەیەکی دروستدا چارەنووسی منداڵان بگۆڕن.

٢ـ یارمەتی منداڵان دەدەن، بە خۆبنیاتنان و خۆگونجاندن و دەربردن، لەگەڵ لافاوی داهێنان و زانیاریی مۆدێرن و شۆڕشی تەکنەلۆژیا و لەگەڵ گۆڕانکارییە خێراکاندا.

٣ــ لەم سەردەمەدا، وێژەی فانتازیا، لەنەوە منداڵان و هەرزەکاراندا، پێگەیەکی تایبەتی هەیە، بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە لە زۆر رووەوە، چێژ و خۆشی سوودیان پێدەبەخشن.

٤ــ چیرۆکە فانتازییەکان، یارمەتیی منداڵان دەدەن، کە کنجکاوی بن و زیاتر خۆیان دەرخەن و باشتر لە ژیان بڕوانن و قووڵتر بیربکەنەوە و زیاتریش بخوێننەوە. پرسیاری زیاتر بکەن. ئاستی ئەندێشە و ئەندێشەکردن و بیرکردنەوەیان، فراوانتر دەبن. نوێخواز و داهێنەر دەبن. بە ئەزموونکردنی جیهانێکی جیاوازەوە سەرقاڵ دەبن.

٥ـ چیرۆکە فانتازییەکان، منداڵان فێری کارامەیی دەکەن. کارامەیی وەک دروستکردنی جیهانی سەرسوورهێنەر و پەرەپێدانی بیرۆکەی نوێ و بیرکردنەوە لە داهێنان.

(ئەلبەرت ئەنشتاین) دەڵێت:"ئەگەر دەتەوێت منداڵەکانت زیرەکبن. چیرۆکی ئەندێشەیان بۆ بخوێنەوە. ئەگەر دەتەوێت زیرەکتربن، چیرۆکی ئەندێشەیی زیاتریان بۆ بخوێنەوە".

٦ـ ئەرکی یەکەمی چیرۆکە فانتازییەکان، بەخشینی چێژ و خۆشییە بە منداڵانی خوێنەر. مێشکی منداڵان لە بێهوودەیی رزگاردەکەن. جیهانێکی نوێ تاقی دەکەنەوە.

٧ـ لە زۆرێک لە چیرۆک و ڕۆمانە ئەفسانەییەکاندا، منداڵان ڕۆڵی پاڵەوانێتی و سەرەکییان هەیە. لەپاڵ منداڵانیشدا گەورەساڵانیش بەشدارن و ڕۆڵیان هەیە.

٨ــ چیرۆکە فانتازییەکان، یارمەتیی منداڵان دەدەن، بە دۆزینەوەی رێگەی زیاتر و زیاتر لە ژیانی راستەقینەدا. بۆیە

چیرۆکە فانتازییەکان، کەشێکی منداڵانەیان هەیە.
٩ـ چیرۆک و رۆمانە فانتازییە، لە رووی زمانەوانییەوە، کۆمەڵێک وشە و دەستەواژە و رستەی تازە بە منداڵان دەبەخشن و فەرھەنگی وشەکانیان دەوڵەمەنتر دەکەن.

(*) بۆ نووسینی ئەم بابەتە، سوودم لە چەندین سایتی ئینگلیزی وەرگرتووە.
رەزا شوان
نەرویج: ٢٠٢٤

کەلوو.. شیعری شەهلا نوری

خۆر لای تۆ
هەمیشە بڵند و ڕاست
دەرپەڕیو بوو کەلووی چوارەمی ئاسمان!
تاوانی هاوین بوو ،
هەڵەی فەلەک بوو
چەپەوانە و سوڕانەوەی زەوی بوو
یان گەلەکۆمە و گفتوگۆ،
گردبوونەوەی کۆمەڵە ئەستێرە وێڵەکان بوو
لە جەستەمان
شێرپەنجە ئاوی سەری هەڵدا

شەهلا نوری

بۆچی ئەمریکا پشتیوانی لە

ئیسرائیل دەکات دژی ئێران.. شێرکۆ کرمانج

ئەوەی لێرە دەیخوێننەوە، دید و تێگەیشتن و پێشبینیکردنی من نییە بۆ پۆڵەسی (واتە: هەڵوێست و کردە و ستراتیجییەکانی) ئەمریکا بەرانبەر بە ئێران، بەڵکوو ئەمە دیدی کەسی دووەمە لە ئیدارەی ئەمریکا، ئەنتنی بلینکن، وەزیری دەرەوەی ئەمریکا، کە لە بابەتێکی دوورودرێژدا بەناونیشانی “ستراتیجییەتی نوێبوونەوەی ئەمریکا: دووبارە بنیاتنانەوەی سەرکردایەتیی بۆ جیهانێکی نوێ” (America’s Strategy of Renewal: Rebuilding Leadership for a New World) نووسیویەتی، کە لە گۆڤاری فۆرین ئەفێرس (Foreign Affairs) لە یەکی ئۆکتۆبەر بڵاوی کردۆتەوە. لەبەر گرنگی بابەتەکە من بە چاکم زانی کە ئەو بڕگانەی پەیوەندیان بە ئێران-ەوە هەیە بکەم بە کوردی، بەڵام هەوڵمداوە کە تەرجومەی حەرفی نەکەم تاوەکوو خوێنەر باشتر لە بابەت و چەمکەکان و پەیامەکانی نێو ڕستەکان بگات. لە کۆتایشدا خوێندنەوەیەکم بۆ تێگەیشتن و پەیامەکانی بلینکن کردووە لە چەند بڕگەیەکدا.

بلینکن بابەتەکە بەوە دەست پێ دەکات کە ماوەیەکە کێبەرکێیەکی توند بۆ دووبارە-پێناسەکردنەوەی جیهان لە ئارادایە، بەتایبەتی لە پەیوەند بە سیستەمی جیهانی و پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان. ژمارەیەکی کەم لە وڵاتان، لەوانە ڕووسیا، بە هاوکاری ئێران و کۆریای باکوور، لەگەڵ چین، بڕیاریان داوە دەستکاری بنەما بنەڕەتییەکانی سیستەمی نێودەوڵەتی بکەن. لە کاتێکدا شێوازی حوکمڕانی و ئایدیۆلۆجیا و بەرژەوەندی و تواناکانی ئەم وڵاتانە لە یەکدی جیاوازن، بەڵام لەوەدا هاوبەشن کە هەر چواریان دەیانەوێت دەسەڵاتی خۆسەپێن لە ناوخۆی وڵاتەکانیاندا بسەپێنن و لە کایە نێودەوڵەتیی و ئیقلیمییەکانیشدا کاریگەریان هەبێت و دەستێوەردان بکەن. هەموویان بەسەریەکەوە دەیانەوێت ناکۆکییە نێودەوڵەتییەکان لەسەر خاک بەزۆرەملێ یان هێز چارەسەر بکەن و توانا ئابووری و وزەییەکانیان وەک چەکێک بەکاربێنن لەگەڵ وڵاتانی دەوروبەریان و جیهاندا.

بلینکن لەوە زیاتر دەچێتە ناو جەوهەری بابەتەکە و ڕاشکاوانە دەڵێت، ئەم وڵاتانە (ڕووسیا، چین، ئێران و کۆریای باکوور) هەموویان هەوڵدەدەن بناغەکانی هێزی ئەمریکا لە جیهاندا بنکۆڵ بکەن و لەناوی ببەن، کە خۆی لەم بوارانەدا دەبینێتەوە: باڵادەستی

سەربازی و تەکنەلۆجی، باڵادەستی دۆلار، تۆڕی بێهاوتای هاوپەیمانی و هاوبەشیی لەسەرتاسەری جیهان. لە کاتێکدا ئەم وڵاتانە بە ئاشکرا وەک میحوەرێک خۆیان پێناسە نەکردووە بەڵام کار و کردەوەکانیان وەک میحوەرێک نیشانیان دەدات. بۆیە، واچاکە بەو شێوەیش مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت. ئەم قسەیەی بلینکن زۆر مانا، بەتایبەتی بەرانبەر ئێران، لە خۆی حەشار داوە. بەکورتی بەو مانایە دێت، کە ئەو پشتیوانییانەی کە ئەمریکا لە ئیسرائیل-ی دەکات دەگەڕێتەوە بۆ بە بەشێکبوونی ئێران لەم میحوەرە، لە کۆتاییدا دەگەڕێینەوە سەر ئەم خاڵە.
ئینجا، بلینکن هەندێک هەڵوێست و کردار و ستراتیجی ئەمریکا دەخاتەڕوو بە بەرەنگاربوونەوەی ئەم میحوەرە و دەڵێت، کاتێک سەرۆک جۆ بایدن و جێگرەکەی کامالا هاریس هاتنە سەر حوکم لە ٢٠٢١ دا، ئەم وڵاتانە بە خەستی بەشێوەیەکی شۆڕانگێزانە بەگژ بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا-دا چووبوونەوە. ئەم وڵاتانە پێیان وابوو کە ئەمریکا لە ناوخۆدا لە ململانێ و پاشەکشە و گەڕانەوەدایە و لەگەڵ دەستەکانی لە دەرەوەی وڵات هاوکار و هاوبەشی نەماوە، یان کەم بوونەتەوە. ئەوان لەسەردەمی دۆناڵد ترەمپ ئەمریکییەکانیان دەبینی کە باوەڕیان بە حکومەت و دەزگاکانی لەق بووە و دیموکراسیی ئەمریکییش تووشی جەمسەرگیریی بووە و بەرەو ئاقارەکانی ئیفلیج بوون هەنگاوی ناوە. هاوکات ئەو وڵاتانە دەیان بینی کە ئەمریکا خەریکە هەر خۆی ئەو دامەزراوانە بنکۆڵ بکات کە خۆی لە گۆڕەپانی نێودەوڵەتیی (وەک نەتەوە یەکگرتووەکان و ناتۆ) دایمەزراندوون.

بەگوێرەی تێگەیشتنەکانی بلینکن، جۆ بایدن و کامالا هاریس لەگەڵ هاتنە سەر کاریان، ستراتیجییەتی نوێبوونەوەیان (strategy of renewal) پەیڕەو کردووە، بەوەی کە هەوڵی بردنەپێشی توانای کێبڕکێی ئەمریکایان لە بوارەکانی ئابووری و تەکنەلۆجی، هتد، لەگەڵ ئەوانی دی بردەپێش. هاوکات، لە ناوخۆدا ئەم هەوڵانەیان هاوجووت کرد لەگەڵ هەڵمەتێکی دیپلۆماسی چڕ بۆ بوژاندنەوەی هاوپەیمانیی و شەراکەتەکانی ئەمریکا لە دەرەوەی وڵات. بەم پێیە، ئەم ستراتیجە دوو ستوونییە، باشترین ڕێگە بوو بۆ پووچەڵکردنەوەی ئەو گریمانەیەی کە دەیگوت توانا ئابووری و سەربازیی و تەکنەلۆجییەکانی ئەمریکا لە داکشاندایە، یان ئەوەی ناویان نابوو، ئەمریکا گلۆرەی بەرەو لێژییە. ئەم گریمانانە مەترسیدار بوون چونکە وای لەو وڵاتانە کردبوو کە بەردەوام بن لە تێکدانی سیستەمی جیهانی ئازاد و کراوە و سەقامگیر و ئاوەدان، کە ئەمریکا بە بازووی خۆی دایمەزراندبوو. سیستەمێک کە بەشێکی زۆری وڵاتانی

دیکەی دنیا بەدوایدا دەگەڕان و دەیانویست لەژێر سێبەریدا بحەسێنەوە. ئەو سیستەمە جیهانییەی کە ئەمریکا حەفتا ساڵێکە دایمەزراندووە و بەرگری لێدەکات، لە دیدی بلینکن، جیهانێکە کە وڵاتان ئازادن لە هەڵبژاردنی ڕێگا و هاوبەشەکانی خۆیان؛ ئابوورییەکەی بنەمای لەسەر کێبەرکێیەکی دادپەروەرانە و کراوە و ڕوون داناوە، دەرفەتی یەکسان بۆ هەمووان دەڕەخسێنێت. جیهانێک کە تەکنەلۆجیا، مرۆڤەکان بەهێز دەکات و پێشکەوتنی مرۆڤ خێراتر دەکات. جیهانێک کە بنەمای لەسەر یاسا نێودەوڵەتییەکان، لەوانەش جاڕنامەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان، دانابێت و ماف و بەها گەردوونییەکانی مرۆڤ ڕێزیان لێ بگیرێت. جیهانێک کە بتوانێت پەرە بسەنێت بۆ ڕەنگدانەوەی واقیعی نوێ، ڕێگە و دەنگ بدات بە دیدگا و یاریزانە تازە پێگەیشتووەکان و ڕووبەڕووبوونەوەی ئاستەنگە هاوبەشەکانی ئێستا و داهاتووی مرۆڤایەتی.

ستراتیجی ئیدارەی بایدن، کە بلینکن دەیخاتەڕوو، ئەمریکای خستەتە پێگەیەکی جیۆپۆلەتیکی زۆر بەهێزتر لە چاو چوار ساڵ لەمەوبەر، بەڵام کارەکانمان تەواو نەبوون. ئەمریکا دەبێت خۆڕاگری خۆی لە سەرانسەری جیهاندا بپارێزێت بۆ ئەوەی گریمانەکانی ئەو وڵاتانەی کە دژی ئێمەن لەرزۆک بکەین. دەبێت ئێمە خۆمان ئامادە بکەین بۆ ئەوەی ئەو وڵاتانە نەتوانن هاوکاری لەگەڵ یەکتر قووڵتر بکەنەوە و ئەو بۆشاییانە پڕ بکەنەوە کە پێشووتر دروست ببوون. دەبێت ئەمریکا پابەندبوونی خۆی بە دۆستەکانی و هاوڕێکانی و شەریکەکانی نیشان بدات. دەشبێت بەردەوام بێت لە بەدەستهێنانی متمانەی گەلی ئەمریکا بە هێز و ئامانج و بەهای سەرکردایەتی دیسپلینکراوی ئەمریکا لە جیهاندا.

لە پەیوەند بە ئێران، بلینکن دەڵێت، ئێمە بەر چاومان ڕوونە و فشاری دیپلۆماسیمان زیاد کردووە، هەم لەسەر ئێران هەم لەسەر کۆریای باکوور. هاوکات، پێگەی سوپای ئەمریکامان بەهێزتر کردووە بۆ ڕێگریکردن و سنووردارکردنی تاران و پیۆنگیانگ. لە دیدی ئیدارەی بایدن-ەوە، دەرچوونی تاکلایەنە و چەواشەکارانەی دۆناڵد ترەمپ لە ڕێککەوتنی ئەتۆمی ئێران (پێنج + یەک)، بەرنامەی ئەتۆمی ئێرانی لە زیندان ڕزگار کرد و ئاسایشی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی، بۆ نموونە، ئیسرائیلی خستەتە مەترسییەوە. ئێمە بە ئێران-مان نیشان دا کە ڕێگایەک هەیە بۆ گەڕانەوە بۆ ڕێککەوتنەکە و پابەندبوون پێی. لە هەمان کاتدا، گەمارۆیەکی بەهێزمان خستبووە سەر ئێران بەشێوەیەک کە هەرگیز ڕێگە بە تاران نەدات چەکی ئەتۆمی بەدەست بهێنێت. ئێمە ئامادەیی خۆمان بۆ بەشداریکردن لە گفتوگۆی ڕاستەوخۆ لەگەڵ کۆریای باکووریش بە ڕوونی ڕاگەیاند، بەڵام

هەردوولا، کۆریای باکوور و ئێران، دەبێت ئەوە چاک بزانن کە ئەمە ملکەچی پێشمەرجەکانی ئەوان نابین.
لە ماوەی دوو ساڵی ڕابردووشدا، ئەمریکییەکان ئەوەیان بۆ ڕوون بێتەوە کە تا فلادیمێر پوتین، سەرۆکی ڕووسیا، تا زیاتر فشاری شەڕەکەی کەوتبێتە سەر، ئەوا زیاتر پشتی بە پشتیوانی و کۆمەکی ئێران و کۆریای باکوور و چین بەستووە بۆ درێژەدان بە شەڕەکە. بۆ نموونە، کۆریای باکوور باری یەک شەمەندەفەری گەورە چەک و تەقەمەنی لەم ماوەیەدا گەیاندە ڕووسیا، کە تێیدا ملیۆنان گوللەی تۆپخانە و چەندان مووشەکی بالیستیکی تێدابوو. ئەمانە بەزەقی پێشێلکردنی ڕاستەوخۆی چەندین بڕیارنامەی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکانن. بەهەمان شێوە، ئێران کارگەیەکی فڕۆکەی بێفڕۆکەوانی لە ڕووسیا دروست کردووە و سەدان مووشەکی بالیستیکیشی بە مۆسکۆ ناردووە. لەپاڵ ئەمانە، کۆمپانیا چینییەکان ئامێر و مایکرۆ ئەلیکترۆنیاتەکان (چیپەکانیان) بۆ ڕووسەکان بەردەست کردووە، کە لە پیشەسازی سەربازیی و چەکدا بەکاردێن.
لەگەڵ زیادبوونی پشتیوانییەکانی چین و ئێران و کۆریای باکوور بۆ ڕووسیا، یارمەتییەکانی مۆسکۆ-ش بۆ ئەو سێ وڵاتەی هەڵکشا، بەتایبەتی لە بواری دابینکردنی تەکنەلۆجیای پێشکەوتووی سەربازی و چەک. ئەمەش لە ئێستادا هەڕەشەیەکی زەقی دروستکردووە بۆ سەر ژاپۆن و کۆریای باشوور. بۆ نموونە، پوتین و کیم جۆنگ ئون پەیماننامەیەکی سەردەمی جەنگی سارد-یان زیندووکردەوە، کە بەڵێنیان تازە کردەوە یارمەتی سەربازی یەکدی بدەن ئەگەر هەریەکێکیان بچێتە شەڕەوە.
هاوکات، ڕووسیا پشتیوانی سەربازی و تەکنیکی بۆ ئێران زیاد کردووە و دانوستانەکانی بە هاوپەیمانییەکی ستراتیجی لەگەڵ ئەو وڵاتە خێراتر کردووە. ڕووسیا ئەمەی لەکاتێکدا کردووە کە دەزانێت تاران بەردەوامە لە پەرچەککردن و ڕاهێنان و پارەدارکردنی ئەو پرۆکسیانەی کە هێرشی تیرۆریستیی دەکەنە سەر کارمەندان و سەربازانی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لە گەرووە کەشتیوانییە نێودەوڵەتییەکان لە دەریای سوور. هاوکارییەکانی ڕووسیا و چین لە هەموو دۆمەینەکاندا فراوانتر بووە و هەردوو وڵات مانۆڕەی سەربازیی شەڕانگێز و بەرفراوانیان ئەنجامداوە، لەناویاندا لە دەریای باشووری چین و جەمسەری باکوور. هەموو ئەوانە ئەمریکای تەواو نیگەران و توڕە کردووە، بە قسەی بلینکن.
چین، ڕووسیا، ئێران و کۆریای باکوور مێژوویەکی ئاڵۆز و بەرژەوەندی جیاوازیان هەیە، هاوپەیمانییەکەیان بە هیچ شێوەیەک خۆی لە شانی هاوپەیمانییە باڵابەرز و درێژخایەنەکانی ئەمریکا

نادات. پشت پەردەی بانگەشەی گەورەکانیان بە دەستایەتی و پشتیوانیی پێیەتی لە مامەڵەخوازیی و بەرژەوەندی تەسکیی کاتیی و کڕین و فرۆشتن کە بە تێپەڕبوونی کات ئەگەری هەڵوەشانەوەیان هەیە. ئەوە بە تایبەتی بۆ چین ڕاستە، کە تەندروستی ئابوورییەکەی لە ناوخۆ و هێزی لە دەرەوەی وڵات لە ئەگەری درێژەدان بەو شەراکەتە کاتییانە لە مەترسیدایە. لەگەڵ ئەوەشدا، وەک بلینکن پێ داگری لەسەر دەکات، جۆرێک لە پابەندبوون لەنێوان هەر چوار وڵاتدا هەیە کە خۆی لە دژایەتی کردن و تەحەددای ئەمریکا و سیستەمی نێودەوڵەتییدا دەبینێتەوە. ئەوەش بەردەوامی داوە بە هاوکارییەکانیان، بە تایبەت کە دەبینن ئەمریکا و وڵاتانی دیکە بەرامبەریان وەستانەتەوە.

کاریگەرییە خراپەکانی ئەم هێزە دەستکاریخوازانە (revisionist powers) ئەوروپا و ئاسیای تێپەڕاندووە. لە ئەفریقا، ڕووسیا بریکار و بەکرێگیراوەکانی بەڕەڵڵا کردووە بە دەرهێنانی زێڕ و کانزا گرنگەکان و بڵاوکردنەوەی زانیاری ناڕاست و یارمەتیدانی ئەو کەسانەی کە هەوڵی ڕووخاندنی حکومەتە دیموکراسییەکان دەدەن. مۆسکۆ لە بری ئەوەی پشتگیری لە هەوڵە دیپلۆماسییەکان بکات بۆ کۆتاییهێنان بە شەڕ لە سودان، چەک بە هەردوو لایەنی شەڕکەر دەدات بۆ درێژکردنەوەی کوشت و کوشتار. ئەوەی ئەمریکای توڕە کردووە، وەک لە قسەکانی بلینکن دەردەکەون، ئێران هاوشان و هاوتای ڕووسیا، بەڵام لە ئەفریقا نا بەڵکو لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، ئەوەیە کە بریکارەکانی تاران دۆخی نالەباری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیان قۆستەتەوە و ئاژاوەگێڕی لە هەموو شوێنێکدا دەکەن بۆ زیندووکردنەوەی ڕێگاکانی بازرگانی نایاسایی چەک لە ناوچەکە و گەورەکردنی ململانێکان لە چەندین وڵاتدا. لە لایەکی دیکەوە، پەکین چاوی لە شەڕانگێزییەکانی مۆسکۆ لە ئەفریقا نوقاندووە و لەلای خۆشیەوە وڵاتانی ئەو کیشوەرەی زیاتر و زیاتر خستەتە ژێر باری قەرزی ناپایەدارەوە، بەمەش ئابووری وڵاتانی ئەفریقای خستووەتە ژێر مەترسییەوە. بەهەمان شێوە، لە ئەمریکای باشوور، چین و ڕووسیا و ئێران پشتیوانی سەربازی و ئابووری و دیپلۆماسی پێشکەش بە حکومەتە تاکڕەوییەکەی نیکۆلاس مادورۆ لە ڤەنزوێلا دەکەن. ئەمەش وای لە مادورۆ کردووە کە ئەو قەناعەتەی لا دروست بێت کە ڕژێمەکەی لە ژێر فشاردا نییە، بۆیە دژایەتی ئۆپۆزسیۆن دەکات.

کاریگەریی هێزە دەستکاریخوازەکان، چوار دەوڵەتەکە، لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست زەقتر و توندتر دەردەکەوێت. دە ساڵێک پێش ئێستا، ڕووسیا پشتگیری لە هەوڵەکانی ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان دەکرد بۆ سنووردارکردنی خواستە ئەتۆمییەکانی ئێران؛ بەڵام ئێستا ڕێک بە پێچەوانەوە، پشتیوانی لە بەرنامەی ئەتۆمی ئێران دەکات و

کارە ئەتۆمییەکانی ئێرانی چالاکی کردۆتەوە، هاوکات، کارئاسانی بۆ چالاکییە ناسەقامگیرییەکانی ئێران لە ناوچەکەدا دەکات. بێجگە لەمە، ڕووسیا چەندین ساڵ بووە دۆست و هاوبەشێکی نزیکی ئیسرائیل بووە، بەڵام لە دوای هێرشەکەی حەماس لە ٧ی ئۆکتۆبەر بۆ سەر ئیسرائیل، لە جیاتی ئیدانەکردنی هێرشەکە، پوتین پەیوەندییەکانی لەگەڵ حەماس گەشە پێداوە. بە پێچەوانەوە، بلینکن دەڵێ کە ئەمە ماندوونەناسانە لەگەڵ هاوبەشەکانمان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەولاتریش کاردەکەین بۆ کۆتاییهێنان بە ململانێ و ئازارەکانی غەززە، بۆ دۆزینەوەی چارەسەرێکی دیپلۆماسی کە وا بکات ئیسرائیلییەکان و لوبنانییەکان بتوانن بە سەلامەتی لە هەردوو دیوی سنووردا بژین و ناوچەکە لە مەترسی شەڕێکی ناوچەیی و گەورەتر دوور بخەینەوە. لەوەش زیاتر، ئەمریکا دەیەوێت بەردەوام بێت لە کارکردن بۆ نزیکردنەوە و ئاساییکردنەوەی پەیوەندییەکان لە ناوچەکەدا، بەتایبەتی لە نێوان ئیسرائیل و سعودیە.

ئەم هەوڵانەی ئێمە و ئەوان یەکتربڕن. ئێمە پێمان وایە، بلینکن ێژ، بە بێ کۆتایی هاتنی شەڕی غەززە و ڕێگایەکی باوەڕپێکراو بۆ بەدەوڵەتبوونی فەلەستین کە ئاوات و خواستە ڕەواکانی فەلەستینییەکان و پێداویستییە ئەمنییەکانی ئیسرائیل دابین بکات، ئاساییکردنەوە و ئاشتی ناتوانێت بەرەو پێشەوە بچێت. بەڵام ئەگەر ئەم هەوڵانەی ئێمە سەربکەون، ئاشتی و ئاساییکردنەوەی پەیوەندییەکانی نێوان وڵاتانی عەرەب و ئیسرائیل بەرەوپێش بچێت. ئەوکات ئیسرائیل دەبێتە بەشێک لە ژێرخانی ئەمنی ناوچەکە و دەرفەتە ئابوورییەکان لە سەرانسەری ناوچەکەدا گەشە دەکەن و ئێران و بریکارەکانی گۆشەگیر و پەراوێز دەخرێن. سەرەتاکانی ئەم جۆرە پەیوەندییە چەند ساڵێک لە ڕێگەی پەیماننامەی ئیبراهام و ڕێککەوتنەکانی پێش ئەو بناغەیان دانرابوو. یەکێک لە دەرکەوتەکانی ئەم ڕاستییە هاوکارییەکانی وڵاتانی عەرەبی بوو لە مانگی نیسانی ئەم ساڵ کاتێک ئێران هێرشی مووشەکی کردە سەر ئیسرائیل، وڵاتانی عەرەبی بەشداربوون لە شکستپێهێنانی هێرشەکان.

لە کۆتاییدا، بلینکن دەڵێت، من وەک وەزیری دەرەوە سیاسەت (politic) ناکەم؛ بەڵکو من پۆڵێسی (policy) جێ بەجێ دەکەم. پۆڵێسی پەیوەندی بە بژاردنەکانەوە هەیە. هەر لە ڕۆژی یەکەمیشەوە بایدن و هاریس بژاردەیەکی ڕاستیان هەڵبژارد کە بنەمای لەسەر ئەوە دانابوو کە لە جیهانێکی پڕکێبڕکێ و پڕتەنگژەدا، ئەمریکا ناتوانێت بە تەنیا بەسەر تەحەداکان و گرفتەکاندا سەرکەوێت، ئەمە ڕێک پێچەوانەی دیدی ترەمپ بوو، کە گۆشەگیریی هەڵبژاردبوو. بۆیە، ئەمریکا پێی وایە، ئەگەر بیەوێت بەرژەوەندییەکان و ئاسایشی خۆی

بپارێزێت و دەرفەت بۆ گەلەکەی بخوڵقێنێت، ئەوا دەبێت لەگەڵ ئەو کەس و لایەنانەدا بوەستێت که پشکیان هەیه و حەز بە جیهانێکی ئازاد و کراوه و سەقامگیر و خۆشگوزەران دەکەن و بەگژ ئەو کەس و لایەنانەشدا بچێتەوە کە هەڕەشەن لەسەر ئەو جیهانە و سیستەمە نێودەوڵەتییەکەی.

بە خوێندنەوەی ئەم تێگەیشتن و دیدەی ئەمریکا، ئێمە باشتر لەوە دەگەین کە بۆچی، یەکەم، ئەمریکا بێدەنگە لە پەڕوباڵکردنی پرۆکسییەکانی ئێران لەلایەن ئیسرائیل-ەوە لە ساڵی ڕابردوودا، هەر لە لێدانی حەماس-ەوە بگرە تا دەگاتە هێرشەکانی بۆ سەر حیزبوڵا و باشووری لوبنان. دووەم، ئەمریکا وای دەبینێت کە ڕووسیا، لە دیدی ئەوان شەیتانە گەورەکە، مادام لە شەڕێکدا گلاوە کە تا تەواو لاوازبوونی ناهێڵن لێی دەرباز بێت، بەمەش ئەمریکییەکان پێدەچێت خەمی ڕووسیا-یان بە تێوەگلانی لە شەڕ لە ئۆکرانیا لە کۆڵ خۆیان کردبێتەوە. ئەوەی دەمینێتەوە کوریای باکوور-ە، کە ئێستا نیازیان نییە خۆیانی پێوە سەرقاڵ بکەن چونکە هەڕەشەیەکی جددی نییە لەسەر ئەمریکا ڕاستو□خ□، جگە لەوەی جار جار دوو هاوپەیمانی ئەمریکا لە ڕۆژهەڵاتی ئاسیا، ژاپۆن و کۆریای باشوور، ناڕەحەت دەکات بە تاقیکردنەوەی چەند مووشەکێک. لە پەیوەند بە چین-یش، بەخوێندنەوەی قسەکانی بلینکن، ئەوە ئەمریکا پێی وایە دەکرێت سیاسەتی ڕووبەڕوونەبوونەوە لەگەڵیدا پەیڕەو بکات چونکە، ئەوان پێیانوایە کە بەرژەوەندییەکانی چین ئێجگار گەورەن لە بازرگانی لەگەڵ ئەمریکا و ڕۆژاوا، بۆیە دەکرێت چین بێتەوە هۆشی خۆی و لە ڕووسیا دووریش نەکەوێتەوە ئەوە وەک ئێستا پشتیوانی لێ نەکات.

بەڵام پرسە هەنووکەییەکە ئێران-ە کە دەبێت مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت. ئەمەش بۆ ئێران لە هەر س□ و□لاتەکەی دیکە ئاسانترە و هەنووکەییترە لەبەر دوو هۆکار: یەکەم، ئێران بێهێزترینی ئەو چوار دەوڵەتەیە بۆیە لێدانی لە هەمووان بێ گرفترە، هەم لەبەر ئەوەی وەک گوتم خاڵە لاوازەکەیە (the weakest link)، هەم لەبەر ئەوەی کە چەکی ئەتۆمی نییە. دووەم، بۆ لێدانی ئێران، ئەمریکا زۆر پێویستی بە خۆ سەرقاڵکردن نییە چونکە ئیسرائیل دەتوانێت ئەو کارەی بۆ بکات و هەرزان لەسەر ئەمریکا بوەستێت.

بۆیە من پێموایە کە ئەگەری لێدانی ئێران لەم ڕۆژانە زۆرە بەڵام نەک بە مەبەستی ڕووخانی ڕژێم وەک ئیسرائیل حەزدەکات بەڵکو بۆ لاوازترکردنی ڕژێمی ئێران لەلایەک و ڕێگریکردن لە بەدەستهێنانی چەکی ئەتۆمی ئەویش بە تەقاندنەوەی □ی□کتەرە ئەتۆمییەکانی، وەک ئەوەی ئەمریکییەکان دەیانەوێت. ئەم دوو دیدە جیایە، دیدێک کە بنەماکەی لەسەر ڕووخانی ڕژێم دانراوە، کە ستراتیجی ئیسرائیل-ە،

لـەگەڵ دیدی ئەمریکییەکان، کە لاوازترکردنی ئێران و نینۆککردن و پەڕوباڵکردنیەتی، هۆکاری هەرە سەرەکی دواخستنی لێدانی ئێران-ە لە چەند ساڵی ڕابردوودا. داخۆ کەی سازانێک لەسەر ئەم دوو دیدە دەکرێت ئەوە تەنیا کات پێمان دەڵێت، بەڵام من پێموایە زۆری پێناچێت، بەڵام دیدی کامیان زاڵ دەبێت ئەوەش مەعلوم نییە، بەڵام من پێموایە کە دیدی ئەمریکا ئەگەری زیاترە، وەلەو لەوانەیە زۆربەی کورد حەز بە سەرکەوتنی دیدی ئیسرائیل بکەن.

وەرگێڕان بۆ جنۆکە!.. سەدیق سەعید ڕواندزی

ئەستەمترین بواری وەرگێڕان شیعر نییە، بەڵکو فەلسەفە و هزرە، چونکە ئەم با بەتانە، وێرای ئەوەی لە ڕووی نووسینەوە فۆڕمێکی قوڕس و ئاڵۆزیان هەیە، هاوکات هەموو هاو واتایەکیان لە زمانی کوردی نییە. بۆیە گەر سەرنج بدەین، دەبینین کە وەڕگێڕە هەرە بە توانا و ئەزموونداری□کانی ئێمە ئەوەندەی کتێبی ئەدەبی، سیاسی و مێژوویی وەردەگێڕن، ناچن بەلای با بەتی هزرییەوە، چونکە با بەتە هزرییەکان لە ڕووی زمان، چەمك و زاراوەسازیی، بە ئاسانی وەرناگێڕدرێنە سەر زمانی کوردی و تەنانەت گ□ل□□ك زاراوەی هزری هەیە، تەنها بە زمانە ئۆرگیناڵەکەی خۆی مانا دەدات و ئەگەر بکرێتە کوردی یان زمانێکی دیکە، ئەو مانا ڕاستەقینەی ناگەیەنێت کە لە ڕووی فەرھەنگییەوە هەیەتی بە تایبەتیش لە زمانی ئینگلیزیدا. بۆیە دەبێ وشەکە وەکو خۆی بنووس□□ت□وە، بۆ نموونە وەك زاراوەی (پراگماتیزم). لە کاتێکدا وەرگێڕە بە توانا و دیارەکانی ئێمە، زۆر بە کەمی خۆیان لە قەرەی وەرگێڕانی کتێبی هزری دەدەن، لە بەرانبەر ئەمەدا، گەنجێك کە تازە ڕووی لە هەندەران کردووەو دوو سێ ساڵێکە لە وڵا تێکدا گیرساوەتەوە، دێت کتێب لە زمانی هۆڵەندی، ئەڵمانی، دانمارکی وەردەگێڕێت، بە بێ ئەوەی لە ڕووی با بەت و ناوەڕۆکەوە، ئەو وەرگێڕانە نا هونەریی و بێ مانایانە، واتایەك بگەیەنێت، یاخود ناوەڕۆکی کتێبەکە ئاشنای خوێنەران بکات. من لێرەدا، نموونەی کتێبێکی لەو شێوەیە دێنمەوە بە ناوی (مارکسیزم، ڕیتمەکان و شەقامەکان و شارەکان) کە (پێشرەوە محمەد) ناوێك وەریگێڕاوە.

ئەم کتێبە، بە زمانێک وەرگێڕدراوە، مەگەر بە ناو وەرگێڕ خۆی بزانێت چی وەرگێڕاوە و تێی بگات، وەک ئەوەی دەگوترێت مامی قەڵپ سەر بە ساحێبیەتی. ئەم بە ناو وەرگێڕەی، لە لاپەڕە (53) ی کتێبەکەدا نووسیویەتی:

(پەیدەچێت خەسڵەتی مێژوویی لە مەدیترانە زیاتر لە هەر شوێنێکی دیکە ماوەتەوە، ئەمە تەنزێکە لە ڤیفرە و ریگەلییە بە وشیارییەوە قسەیان لە سەر کردووە، وەک بەهێت دەسەڵاتێکی بەرهەستی سەرسەختانە خۆی لە ڕیتمە ژینکردووەکانی ڕۆژانە و ڕێکخستن و ئۆرگانیزەکردنی زەمەن ڕزگار دەکات، لە ناوچەی مەدیترانەدا، هەر جۆرە چوون یەکێتییەک ڕەت دەکرێتەوە، لە درێژ ماوەدا فرەیی دەیباتەوە. ڕیتم شیکارییی کە لە سەر بنەمایەکی دروست دامەزرابێت، بە شێوەیەکی داهێنەرانە بە کار بهێنرێت، دەتوانێت بە باشی شیکردنەوە بە ئەم مەسەلەیە بکات) سەرەتا سەرنج لە هەردوو کرداری پێ دەچێت و ماوەتەوە بدەن! لە سادەترین پێناسەدا، ئەمە وەرگێڕان نییە، بەڵکو گاڵتەکردنە بە وەرگێڕان و شکاندنی شکۆی پیرۆزی زمانی کوردی و بەرهەمی هزری مارکسیزمە. جێگەی سەرنجە، وەرگێڕی هەر بە تواناکانی ئەمە بەرهەمی مارکسیزم وەرنەگێڕان، کەچی گەنجێک کە چوار پێنج ساڵێکە لە ئەڵمانیا دەژیت، بوێری ئەوەی هەبێت وەرگێڕان بە ئەم بەرهەمانە، بەو زمانە نا هونەری و سەقەتە و ناشیرینە بە کوردی بکات، تەنها بە ئەوەی وەک وەرگێڕێک بناسرێت و بە داخەوە دەزگاکانی ئەمەش چونکە دەزانن بەرهەمی وەرگێڕدراو خوێنەری زۆرە، ئیدی لە پێناو بەرژەوەندی و دەسکەوتی ماددی خۆیان، سوود لەو کەلێنە دەبینن، چش لەوەی زمانی کوردی تێکدەچێت یان نا ! هەر پەیوەست بە وەرگێڕانی بابەتی هزری و فەلسەفی، نموونە بە کتێبێکی دیکە دەهێنینەوە. کە ئەویش کتێبی (ژیان هەمووی چارەسەرکردنی کێشەیە) کە (کارل پۆپەر) نووسیویەتی و بادینان محەمەد وەریگێڕاوە. هەر خوێنەرێک ئەو کتێبە بخوێنێتەوە، نازانێت پۆپەر دەیەوێت چی بڵێت؟ گرفتەکە ئەمە نییە، گرفتەکە ئەمەیە، تێناگەین باس و بابەتەکانی لەو کتێبەدا هەن بە زمانی کوردی مانای چی دەگەیەنن، چونکە ئەوەندە بە ناڕوونی و نا هونەرییانە وەرگێڕدراون. پێنجا لاپەڕەی سەرەتای ئەم کتێبە، وەک ئەوە وایە وەرگێڕانەکە بە جنۆکەکان بێت ! لێرەدا پەڕەگرافێک وەک نموونەی وەرگێڕدراوی ئەو کتێبە دەهێنینەوە کە ئەویش لە لاپەڕە (154) نووسیویەتی (لەوەش زیاتر تیۆری ڕەسەنەتی ئەندامە قورسەکان لە تەقینەوەکانی ئەستێرەکان، جۆری دووەمی جۆری پێش دانراو یان سازانێکی پێشتر دامەزراو دادەهێنن چونکە بریتییە لەو جێختکردنەوەیەی کە پێی وایە هێز کەشکراوەکان وا دەردەکەوێت لە

هەموویان لاوازتر بێت و تا ئێستا پەیوەندی لەگەڵ هێزە ناوەکی و کارە موگناتیسییەکان نەبێتن لە ئەنجامی کەڵەکەبوونی زۆری هایدرۆجین دەتوانن زۆر بە هێز ین بە ئەوەی زاڵبن بە سەر لەك دوورکەوتنەوە کارەبایەکان وایان لێ بکەن بە هۆی چاڵاکی هێزە ناوەکییەکان بتوێنەوە) گومان دەکەم، وەرگێڕەکە خۆشی لەو وەرگێڕانە و ئەو پەڕەگرافە بگات، کە پەپەر باسی چی دەکات و مەبەستی چییە. وەرگێڕان بە ئەوەیە ئەو زمانەی بۆی وەرگێڕدراوە، خوێنەرەکانی لە ناوەرۆك و گوتاری بابەتەکان بگەن. ڕەنگە خوێنەرانێك، ئەم تێنەگەیشتنەی ئەمە، بە ئاستی هوشیاریی و خوێنەوەی ئەمە بگەڕێننەوە، بەڵام گەر خۆیان کتێبەکان بخوێننەوە، دڵنیام بۆچوونێکی دیکەیان دەبێت. چۆن دەبێت کەسێك کتێبی فەیلەسوفانی دنیا وەربگێڕێت، کە لە نێو خوێنەرەکانی نەتەوەکەی خۆشی وەك وەرگێڕ نەناسراوە و بەرهەمی نییە؟ ئەم گەڕەلاوژەیە لە هیچ وڵاتێکی دنیا هەیە ؟ زۆربەی ئەو وەرگێڕانەی لە زمانانی دیکەی جیهان بە کوردی دەکرێن، لە زمانی دووەم و سێیەمەوە دەکرێن، لە کاتێکدا وەرگێڕان ئەگەر لە زمانی یەکەمەوە نەبێت، نە برۆفێکتە، نە جێی بڕوا، چونکە لەو کاتانەدا ئەگەری دەستکاری و گۆڕانکاریی هەیە و ئەمەش دەچێتە خانەی نا پاکی وەرگێڕانەوە. جێگەی داخە کە زۆربەی هەرە زۆری وەرگێڕەکانی ئەمە، لە ئاستی فەرهەنگی و نەتەوەیی و نیشتمانی، بەرهەمی نووسەرانی نەتەوەکەی خۆیانەوە هەست بە بەرپرسیاریەتی ناکەن و ڕۆڵی نەتەوەییانەی خۆیان وەك وەرگێڕ، لە ئاستی زمان و بەرهەمی نەتەوەیی خۆیان نابینن. ئەوان ئامادەن کتێبی نەناسراوترین نووسەری دنیا، بێ ماناترین شیعر و ڕۆمان وەربگێڕنە سەر زمانی کوردی، بەڵام بای ئەوە ڕوحی خۆبەخشیان تێدا نییە، یەك شیعر و چیرۆك، یەك بابەتی فۆلکلۆری، مێژوو، حیکایەت و داستانێکی میللی کوردی وەربگێڕنە سەر زمانەکانی دیکەی دنیا. هیوا قادر بە تەنها، لە دەزگای جەمال عیرفان، تەنها لە ماوەی سێ ساڵدا، یانزە ڕۆمانی لە زمانی سویدی بۆ کوردی وەرگێڕاوە، هەر ئەو وەرگێڕە، لە دەزگای سەردەمیش هەر لەماوەی ئەو سێ ساڵەدا واتا (2021_ 2024) چەندین ڕۆمانی لە زمانی سویدی وەرگێڕاون. ئەرك نەبێ با ئەو وەرگێڕە ناوی یەك نووسەری سویدیمان پێ بڵێت کە نەك یەك کتێب، بەڵکو یەك دێڕی نووسەرێکی کوردیشی لە ماوەی دە ساڵی ڕابردوودا وەرگێڕابێت با ناوی دەزگا یەکی چاپ و وەرگێڕێکی سویدیمان پێ بڵێت کە لە سوید لە ماوەی نەك سێ ساڵ، بەڵکو سی ساڵیش، پێنج کتێبی نووسەرێکی کوردی کردبێتە سویدی . ئایا بەرهەمی نووسەرانی کورد شیاوی ئەوە نییە وەربگێڕدرێنە سەر زمانەکانی دیکەی دنیا ؟ ئەم گەڕەلاوژە و بێ بەرنامەیە لە کوێ هەیە؟ ئەمە لە

هەر وڵاتێکی دنیا بێت، لەپرسینەوەی فەرهەنگی لەگەڵ وەرگێڕەکان دەکرێت و دەخرێنە بەردەم ئەو پرسیارەی کە تۆ چیت لە زمانی نەتەوەیی خۆت بۆ زمانەکانی دیکەی دنیا وەرگێڕاوە؟ چەند بەرهەمی نووسەران و ئەدەبی نەتەوەکەی خۆت بە دنیا ناساندووە ؟ چەند مێژوو، لاپەڕەی تێکۆشانی گەلەکەت، فەرهەنگ و زمانی نەتەوەکەت بە دنیا ناساندووە؟ مەگەر هیچ نەتەوەیەك لە دنیادا، بە قەد ئەمەی کورد پێویستیان بەوە هەیە بەرهەمەکانیان وەربگێڕدرێن؟!

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی هەولێر ژمارە (4147) لە 8/9/2024 بڵاوکراوەتەوە.

تاوانی نازییەکانی ئەڵمانیا لە ڕۆمانی شەترەنج دا.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

نۆڤڵەتی شەترەنج یەکێکە لە کارە جوانەکانی ڕۆماننووس و نووسەری ناوداری نەمساوی شتێفان تسڤایگ، ئەم نۆڤڵەتەی چ لە ڕووی شێواز و چ لە ڕووی ناوەڕۆکەوە، مایەی گرنگی پێدانی جیهانە. نووسەر هەوڵیداوە لە ڕێگەی نۆڤڵەتێکی بچووکەوە، باسی گەورەترین تاوانی نازییەکان بکات کە دەرهەق بە گەلی جوو کردوویانە. دیارە زۆر باسی چەتەگەریی و بەربەریەتی ڕژێمی ئەڵمانیا لە جەنگی دووەمی جیهانی کراوە، چۆن بە دڕندەترین شێوە پەلاماری گەلان و نەتەوەکانی ئەوروپایان داوە، بەڵام ئەم نۆڤڵەتە باسی لایەنێکی تری ئەو تاوانانە دەکات و دیوێکی ناشیرین و دژە مرۆیی تری ئەم ڕژێمەمان پیشان دەدات.

ناوەڕۆکی نۆڤڵەتەکە

میرکۆ چینتۆڤیچ کوڕی بەلەوانێکی هەژارە، گوندەکەیان، گوندێکی دوورە دەستە لەسەر رووباری دانۆب لە یۆگۆسلاڤیای پێشوو. لە تەمەنی 12 ساڵیدا باوکی دەمرێت، دواتر قەشەی گوندەکە، ئەرکی بەخێوکردن و پەروەردەکردنی دەگرێتە ئەستۆ، میرکۆ خوێندکارێکی تەمبەڵ بوو،

بۆیە بە ناچاری قەشەکە لە ماڵەوە هەوڵ دەدات فێری خوێندنی بکات. هەوڵی زۆری لەگەڵ دەدات تاوەکو پیت و ژمارەکانی فێر بکات، بەڵام بێسوودە، مێشکی کوڕەکە هیچ وەرناگرێت. راستە منداڵێکی ئارام و بێدەنگ بوو، بەڵام هەتا بڵێیت تەمبەڵ بوو، هەتاوەکو کارێکیان پێ نەکردایە، هیچی نەدەکرد، ئەمەش قەشەکەی نیگەران و خەمبار کردووە. هەمووکاتێک قەشەکە لەگەڵ هاوڕێیەکی شەوانە یاریی شەترەنج دەکەن، میرکەش بەبێ دەنگی بە دیاریانەوە دادەنیشێت.

شەوێکیان قەشەکە لەگەڵ هاوڕێکەیدا یاری دەکەن، لەپڕ بە مەراسیمی مەرگی ژنێک بانگدەکرێت، هاوڕێکەی خەریکە بڕوات، بەڵام سەیری میرکە دەکات، بەوپەڕی جدیەتەوە سەیری شەترەنجەکە دەکات، ئەویش پێیدەڵێت، دەزانیت یاری بکەیت؟ ئەویش سەری بەدلەقەنێت. دواتر کە یاری دەکەن، بەرچووی میرکە دەردەکەوێت. ئەمەش دەبێتە موژدەیەکی گەورە بۆ ژیانی ئەم مەردمنداڵە، ئیتر قەشەکە کە دەگەڕێتەوە، باسی زیرەکی میرکە، بۆ هاوڕێکەی دەکات. دواتر دەیبەن بۆ شارۆچکەکە و لەوێ لەگەڵ کۆمەڵێک یاریزانی بەهێزی شارۆچکەکە یاری دەکات و لە هەموویان دەباتەوە، لەرێشەوە ئیتر بەرچووی ئەم مەردمنداڵە دەردەکەوێت و لە ماوەیەکی ئێجگار کورتدا ناوبانگی هەموو یۆگۆسلاڤیا و دواتری جیهانیش دەگرێتەوەو دەبێتە بەهێزترین و بەناوبانگترین یاریزانی شەترەنج لە هەموو جیهاندا.

هەتاوەکو شەوێکیان لەسەر کەشتیەک کە لە نیویۆرکەوە بەرەو بۆینس ئایریس دەڕوات، کۆمەڵێک کەس دەناسێت و یاریان لەگەڵدا دەکات، یەکێکیش لەوانە: بەڕێز «ب» کە خەڵکی ڤییەننایە و پارێزەرەکە، لە بنەماڵەیەکی ناوداری جووی نەمساوییە، بەڵام بە داگیرکردنی نەمسا لەلایەن ئەڵمانیاوە، ئیتر ژیانی ئەم پارێزەرە گەنجە دەبێتە دۆزەخ و دەستگیر دەکرێت.

لە زاری بەڕێز «ب» ەوە دەڵێت:

«من لەگەڵ کۆمەڵێکی دیکە نەبووم کە تۆڵە لە جەستە و رۆحیان دەکرایەوە، بەڵکو لەگەڵ کۆمەڵێکی دیکە بوو، ئەو گرووپەی نازیەکان چاویان لە دەرهێنانی پارەو زانیاریی گرنگ بوو لێیان. بەوانە لاپەڕە 52

ئەم پارێزەرەو کۆمەڵێک کەسی تر لە دوو ژووری میوانخانەی میترۆپۆل، کە گەورەترین میوانخانەی ڤییەنا بوو، دەستگیر دەکرێن.

لەرێ بە ماوەیەکی زۆر بەڕێز«ب» بەتەنها دەخرێتە زیندانێکی

ئینفرادییەوە، ئیتر بە تەواوەتی ژیانی تێکدەچێت، هەتاوەکو رۆژێکیان کاتێک دەچێت بۆ ژووری لێکۆڵینەوە، دەتوانێت کتێبێک بدزێت کە ئەویش کتێبی «فێربوونی شەترەنج»ە. ئیتر ئەم کتێبە ژیانی لەو بێدەنگی و بێشاییە رزگار دەکات و دەستدەکات بە یاریکردن لەگەڵ خۆی. پاشماوەیەک هەندە یاری لەگەڵ خۆی دەکات، تووشی حاڵەتێکی دەروونی خراپ دەبێت و دەبرێت بۆ نەخۆشخانە. لەرێش پزیشکێکی باش، دەتوانێت لە چنگی نازییەکان رزگاری بکات. پاشان شەوێکیان لەسەر کەشتییەکە ئەو کەسانە دەناسێت، لەگەڵ میرکۆ دەکەونە یاریکردن. بەڵام بەهۆی باری خراپی دەروونییەوە، یارییەکە بە میرکۆ دەدۆڕێنێت، ئەمەش کۆتایی نۆڤلێتەکەیە.

بابەتە گرنگەکانی ناو رۆمانەکە

ئەم رۆمانە باسی کۆمەڵێک بابەتی گرنگ دەکات لە پێش هەموویانە: (چەتەگەریی و دڕندەیی رژێمی نازی ئەڵمانیا، شێوازی کوشتن و ئازاردانی خەڵکی بێتاوان بەتایبەتی جووەکان.) بەڵام لە هەموویان گرنگتر باسی « شەترەنج، زیندانی ئینفرادی» پانتایی گەورەی رۆمانەکە پێکدەهێنن.

شەترەنج

هەر لە ناوی رۆمانەکەوە هەست بەوە دەکەین یاری» شەترەنج» پانتایی گەورە لەم رۆمانەدا داگیر دەکات، لە چەندین شوێندا، باسی شەترەنج و یاسا و رێساکانی ئەم یارییە گرنگە دەکات.

-شەترەنج تاکە یارییە بەسەر ستەمی چانسدا سەردەکەوێت و خێڕا تێکەی تەنیا دەبەخشێتە رادەی ژیری مرۆڤ، یان باشترە بڵێین بە جۆرێکی دیاریکرا و لە بەهرەو زیرەکی. بڕوانە لاپەڕە 23

شەترەنج تاکە یارییە کەسەر بە هەموو گەلان و هەموو سەردەکەمانە، کەس نازانێت ئەو خوداوەندە کێیە کە بەخشیویەتی بە جیهان. بڕوانە لاپەڕە 23

زیندانی ئینفرادی

لەپەنا شەترەنجدا، زیندان بەتایبەتی زیندانی ئینفرادی، پانتایی گەورە لەم رۆمانە داگیر دەکات، نووسەر زۆر شارەزایانە توانیویەتی وەسفێکی گشتگیری ئەو زیندانانە بکات، کە دەخرێنە زیندانی ئینفرادییەوە.

-هیچ شتێک نییە بیکەین، هیچ شتێک نییە سەیری بکەین، هیچ شتێک نییە گوێی لێ بگرین، جگە لە بۆشاییەکی سەرگێژکەر هیچ شتێک نییە لە دەوروبەرمان، بێووچان بە ژوورەکەدا دەسووڕاینەوە، بەردەوام لە بیرکردنەوەدا بووین. بڕوانە لاپەڕە 52

هیچ شتێک نەبوو ئەوەی هەبوو عەدەبم بوو لە باڵاترین فۆرمی خۆیدا. بڕوانە لاپەڕە 58

دوا قسە

بەدڵنیاییەوە ئەم نۆڤلێتە یەکێکە لە کارە جوان و ناسراوەکانی ئەم نووسەرە ناسراوەی نەمسا و جیهان، ئەوە مایەی دەستخۆشییە، کە ناوەندی ڕۆمان کۆمەڵێک بەرهەمی ئەم کەڵە نووسەرەیان کردووە بە کوردی، هیوادارم لە داهاتوودا بتوانم نۆڤلێتێک یان بەرهەمێکی ئەم کەڵە نووسەر بکەم بە کوردی.

چیـــرۆك/ درەختێـــــکی بێ ڕەگ.. نیـکۆلای خایـتۆڤ.. و: نەژاد عزیز سورمێ

لێم دەپرسی ناوت چییە؟ سوپاست دەکەم! ساڵێکی تەواوم لەم شارەدا بەسەر برد، هەموو ڕۆژێ لەسەر ئەم جێیە دادەنیشم، تا ئەو سەعاتەی کەسێك لێی نەپرسیوم»ناوت چییە؟«.. هەرگیز، تۆ یەکەمین کەسی.. بۆیە سوپاست دەکەم، خوا لەسەر بەدەنێکی ساغ ڕاوەستاوتان بکا، هیواداریشم نەگەیە ئەو ڕادەیەی منی گەیشتوومەتێ.
ئایا برسیم؟ تینووم؟ نەخێر، تەماشای ڕووی دەرەوەم بکە بۆ عەیبم دەبینی. کچەکەم شووی کردووە و لە گوندیدا دەژی. منداڵەکەی لەو پەڕی تەندروستی دایە، مێردی سەرەکە… کوڕەکەم لە وەزارەتەدا پێی دەڵێـــن گەورەی ئەنــدازیاران شایەدنـــامەیەکی بۆ قەوارەی چەرچەفێ هەیە، ئۆتۆمبیل دەیباتە سەر ئیش و ئۆتۆمبیل دەیهێنێتەوە، ژنەکەی پزیشك و فەرمانبەرە و مووچە وەردەگرێ، لە حەوزەکی فەخفووری بەرسلانیش دە ئاوە دەکەون، خواردنم ئەمما خواردن، جە و بالنگانیشم

ئەمما جێ و بالنگان، لەگەڵ ئەوەشدا حاڵم لە ماڵێدا حاڵ نييە، تابڵێی خەراپە، بەڵام چار چييە؟ لێی دەكشێمەوە، دەبنيسێم و دەتوێمەوە، نە تام لە خواردنێ دەكەم نە دەتوانم لە بيرەخەوێ ڕابچم، سەرەڕای ئەوەش گەلەك خەڵەت و پەڵەتم لە مێشكدا دەخوڵێنەوە كەسێ نابينم بۆی بگێڕمەوە..

بيگێڕمەوە؟ كەواتە پێم دەڵێن دەبەنگە و بەڵكو شێتيش، سەيرێكی ئەم نموونەيە بكە: شتێكی سادە و ساكار (ماست). بە كيرچی كوڕم وت: كوڕم كيرچ لێم گەڕێ بابچم ماست بكرم، لێم گەڕێ تاكو ڕابێم وەك ئينسان□□ك كە خەڵكی دەبينێ و دەيبينن، كە بانگی دەكەن فێنك دەبێتەوە، مەگەر وانييە؟ وەڵامی دايەوە: ـــــ ناچی. لەوانەيە ئاگات لە خۆ ببڕێ ئۆتۆمبيلێ شتێ خۆت پی دادا، ئەو وەختە كێ قوڕ بەسەری خۆی دەكا،(من). وەك وتم لە ماڵەوە دانيشە و چی بە چاك دەزانی ئەوەی بكە!

جا لە ماڵەوە چ دەكەم، ماڵێكی گەورە ئەسپی تيا تاودە، پانسيۆنێكی تەواوە، ڕێك و پێك لە ژوورەوە ڕازاندراوەتەوە، هەموو شتێكی تێدايە، مافور لە پاڵ مافورييە تا لە ڕۆيشتنا ساتمە نەبەی، عاردە دارينەكەی لووس و خليسكانە هەر لەسەری بجوولێيتەوە دەكەوی. ـــ لە ژوورەوە پاڵ كەوە ـــ، كوڕەكەم دەڵێ لە ژوورەوە پاڵ كەوە، بژی، بخۆ، بخۆرەوە و بير لە هيچ مەكەرەوە!! ئەی هاوار! چۆن بژيم؟ لەگەڵ كێ؟ لەگەڵ مێز؟ يا لەگەڵ سندووقی نوينان؟! ئەو خۆی و ژنەكەی ئێواران نەبێ نايەنەوە، لەگەڵ گەردی بەيانيشدا وەدەر دەكەون كە دەشگەڕێنەوە لە پاڵ يەكدی ڕوو بە سندوقەكەی شەيتان دادەنيشن فليمێ ببينن، كە وەختی نووستنێش دادێ پێكەوە پێم دەڵێن هەستە.. شەوباش، شەوت باش خواحافيز، شەوێكی خۆش… ئا بەو جۆرە وشانە ساڵێك و ـــ ئەوەندەيە پێك دەگەين و لێك جودا دەبينەوە، تەنانەت كە منداڵەكەيان لە ماڵەوە بێ چاكترە، ياری لەگەڵ دەكەم، چاوەدێری دەكەم، بەمەيش تەمم لەسەری پەرت دەبێ بەڵام بووكە چۆليەكەم ـــــ خوای لێ ڕازی بێ ـــ لە باخچەی منداڵانی داناوە، ئيتر هەفتەی جارێك نەبێ نايبينم… هەموو يەك شەموومانێ. دەزانی بۆ چی ناردوويەتيە باخچەی منداڵان؟ تاكو وشە و قسەی دێهاتم لێ فێر نەبێ، تا زمانی لەنگ نەبێ كەمن بە شێوەی گوندی لەگەڵی دەدوێم.

لەو باو□□دای بازێ جنێوو منێوم فێر كرد بێ؟ نەخێر، تەنها لە پێش ئەو قسەيێكم لەگەڵ كرد لە باتی ئەوەی بڵێم (دار) پێم وت (شووڵ).. منيش مەبەستم لە دارێكی باريكەلە بوو كە ب□ ل□□دان بە كاری دەهێنين، ئێمە لە گوندی پێی دەڵێين(شووڵ)، لەبەر ئەوەی باريكەلەيە و لە كاتی لێدان دەچەمێتەوە، لە دەستی نەوەكەم نابوو ئەسپەكەی پێ لێ خوڕێ، وتم: ـــــ ها كوڕم ئەو شووڵەی بگرە بەر

نەبیتەوە دایکی قیژاندی: ـــ ئەو شووڵەی چییە؟ بۆ نەت وت (دار)؟ تۆ بەم جۆرە وشانە زمانەکەی تێك دەدەی..!

ـــ: ئنجا بووکە چی تێدایە، منداڵەکە ئەم جۆرە وشانەیش فێر دەبێ ـــ(دار) بۆ ئەستوورەکەی دەڵێن، بەڵام باریکەکە پێی دەڵێین (شووڵ)، ئەویش هەر لە دارەوە وەرگیراوە، لێی گەڕێ با فێری ببێ لەوانەیە پێویستی پێ بێ.

ـــ: نابێتە شوان تا پێویستی بە(شووڵ)ی تۆ هەبێ، کە دەگاتە ئەوەی خوێندنی دواناوەندیش تەواو دەکا زمان فێر دەبێ، ئەو کات بڕیاری پێویست دەدا.. بە هەر حاڵێ بێ، پێویستی بە (شووڵ)ی تۆ نابێ. هەر بە هۆی ئەم شووڵەیشەوە بوو

نێردرایە باخچەی منداڵان! بە مێردەکەیم وت: چاکتر وایە، من بگەڕێمەوە لادێ، منداڵەکەش بێتەوە ماڵێ. بەڵام ئەو کارەکەی بڕاندەوە و وتی: ـــ: هەرگیز! گەڕانەوە نییە.. دەگەڕێیەوە بۆ تەنێ بژی، تا بکەومە بەر زاروزمانی خەڵکی لادێ! (ناتوانێ بابی بەخێو بکا).. لێرە پاڵ دەوە، بخەو بخۆرەوە و بیر لە هیچ مەکەرەوە. بخۆ! بەڵام ئاخر نە چێشتی گەرمکراوەی ناو قووتووم پێ خۆش نییە، ئەوەی لە قووتوو ئاخنراوە، کە بابی ناو قووتوو هەموو شتێك قووتوو کراوە، قووتوو دەکەنەوە و خواردن تێ دەکەن لە هەموو ئیشانیش وێرانتر بووکەکەم تیژاوەی بەسەر دادەکا.. کە چووە ئەڵمانیا، دیتی لەوێ هەموو شتێك بە تیژاوە دەخۆن، ئەویش هەستا ئامێرێکی ئامادە کردنی کەی هەر تەواو دەبێ دروستی دەکاتەوە وەك بڵێی قەت تەواو نابێ، گۆشتی گوێلەکە، گۆشتی بەراز، شێخ مەحشی هەمووی تیژاوی لەگەڵە دایە، نە دەتوانی چێشنی ئەو دانە بناسییەوە دەیخۆی، نە دەشتوانی نەیخۆی! ژنەکە تەبیات تیژ و مزوڵێ مەنج دادەگرێ.. جارێکیان بە (کیرچ)م وت: ـــ: دەبێ ئەو تیژاوەی لێ بێن بەری! ـــ: بۆ؟

ـــ: چونکە سەبارەت بەوەوە گەدەم ئازارم دەدا..

ـــ: ڕاست دەکەی، ئەمەش مانای وایە کە تۆ تووشی قورحە بوویت بەیانی دەتبەم معایەنەت دەکەم. ئەگەر تووشی بووبی دەیبڕن. ـــ: بمبڕێ! بمبڕێ بەڵکو بمبڕن.. چی دەبێ بابێ، با بمبڕن با سکم هەڵدڕن، بەڵام با لە تیژاوەم ڕزگار بکەن، جارێکیان حەزم چووە ئەوەی نەختێ سیر و خوێ بکوتم و لەگەڵ سرکە خۆراکێکی ئینسانی بخۆم، ئەو ژەمە وەك دەرمانی یەکساتە بوو بۆم لە دوای تیژاوی بەڕێز، دووبارە و سێ بارەم کردەوە، بەڵام جارێ بەسەهوو چووم لە بیرم چوو پەنجەرەکان بکەمەوە، دیار بوو دکتۆرەش بۆنی سیری کرد بوو، وتی: ـــ بۆنی چ کەلاشەکە ئەم بۆنە؟ نەمتوانی درۆ بکەم، پێم وت: سیر. ـــ: جا سیر لێرە چی دەکرد؟ ـــ: ئە.. وەڵڵاهی چیت لێ بشارمەوە جنیم و خواردم. (کوڵەکەم دەکوتم)… چ هات و هاواری نەکرد

لەگەڵ ئەوەی پڕیشکیشی دەهاوێشتن، نەی قیژاند، ئەو بەو جۆرەش نییە ئەوەندە سادە بێ.. هێمن و لەسەرخۆ دەپ□یقی بەڵام بە شێوەیەك، داغی دەکردم. ـــــ: زۆرباشە! بەخوا جوانە، بەخۆ و بە کیرچی ئەم ناو ماڵەمان لە چوار قوڕنەی دونیایێ کۆکردووه تەوە، تۆش دێی بە سیری گوڵاوپژێنی دەکەی، کانتۆرەکە بۆگەنی کردووە، دارتاشێ بانگ دەکەم بیگۆڕێ، ئیتر لەمەو دوا هەرگیز ناتوانم پێشوازی له میوانان بکەم. دوای کۆششێکی زۆر ڕازیم کرد کەنتۆرەکە تێك نەشکێنێ، پێم وت: ئەمجارەش چاو لە هەڵەم بپۆشە ئیتر جارێکی تر چاوت بە سیری ناکەوێتەوە. با ئاشت بینەوە!

ئاشتی.. جا بۆ ئاشتی؟! دوو جارانم بەشداری شەڕ کردووە، جاری یەکەم لە پێشەوە بووم و لە جاری دووەمیشدا لەگەڵ ئەوانەدا بووم ئازووقەمان بۆ کەتیبەکە ڕەوانە دەکرد، ئەوەشت پێ بڵێم لە شەڕدا، نە ترساوم و نە مردوویشم، بەڵام دەتوانم بڵێم کە مر□ق د□شێ بە هۆی (ئاشتی) یەوە لەسەرخۆ بمرێ. مەسەلەکەت بۆ ڕوونتر دەکەمەوە:

ـــــ مر□ق□ ل□ ماڵێ دابنێ، وازی لێ بێنە بێ کارو کاسبی، هەموو شتێکی بە تیژاوێ دەرخوارد بدە باسی بایێی بە بارانێ بۆ بکە..

حەیاتی لێ د□ بڕێ!!

بە کیرچم وت: ـــــ: کە بۆ کردنەوە و داخستن دەچیتە لای بناوانێ، هەندێ قەدی (شۆڕەبی)م بۆ لەگەڵ خۆت بێنە سەبەتەی پێ دروست دەکەم.

کوڕەکەم وتی: ـــــ: تۆ سەبەتەی خۆتت دروست کردووە، بۆ خۆت بە ڕەحەتی دانیشە و لە دوو ئەوەی بە بە چاکی دەزانی! (بەڕەحمەت) بێ هەر لە دایکی دەکا، قسەیەك دەکا لێی نایێتە خوارەوە تەنانەت ئەگەر چەند ساڵێکیشی بە سەردا تێپەری بێ.. قسەیێکی کرد لێی پەشیمان نابیتەوە. ئەو ئەندازیارە و تەنها لە ژماران دەگا،(2) لە لای هەر دەکاتە (2)، سفریش هەر سفرە، لەوەی زیاتر قسەی قۆڕە.. (شەو شاد، ڕاکشێ بەڵکو خەوت لێ بکەوێ)! راکشێ بەڵام نەنووی، هەر پاڵ دەکەوم و ناکەوم هەست بە گێژی و سەرسووڕان دەکەم.

با حاڵی خۆمانت بۆ بگێڕمەوە! پێم دەڵێن، بابە بۆچی ئێمە لەگەڵ ئەوەش وێکڕا لە جێگایێکی دەژین و لەسەر یەك خوانیش دەخۆین لە یەکتری غەریبین؟ ئێمە بە ڕادی□ك غەریبین لە یەکتری، کە ئەوان ڕازی نەبوون مناڵەکە بە ناوی من بکەن، چونکە ناوی من (ئیگنات)ـە و منداــڵەکانیش بە(گاتیۆ) بانگی دەکەن، ناویان نا (کراسیمیۆر).. ناوێکی نوێیە. بە باپیریتیان دەگوت (گاتیۆ)، بابیری باپیریشت ناوی (گاتیۆ) بوو، هەردووکیشیان ژیانێکی پڕ خەباتیان لەگەڵ یاخی بووەکانی (هایدی□ت) دا بەسەر برد، بەشداری گەلەك شەڕانیان کرد، ناوێ گەیاندبووینەوە یەك و هەردووکیش بەنهێنی لایەنگیری شۆڕشگێڕەکان بوون.. ئەوەتا ئێستاش نەوەکەیان ناوی دەنرێ

(کراسیمەر). با لە ناوەکە بگەڕێین، ئەوەتا باوکی وازی لە (ئگناتەن) هێناوە و بووەتە (ئیگناتیق)، تەنانەت لە دەلیلی تەلەفۆنیشدا نووسیویەتی: ئەندازیار (کیریل ئیگناتیق). زەنگی تەلەفۆن لە دەدا هەڵی دەگرم: ـــــ: کێتان دەوێ؟ ـــــ: هاوڕێی ئەندازیار (ئیگناتیق)! کە هاتەوە بەرەو ڕوو پێم وت: ـــــ: شەرەتی خێزانەکەم (ئگناتەق)ـە، ئەمەش لە مێژە لە دادگادا تۆمار کراوە، لەبەر خاتری ئەم خێزانەیش چوویتە زانکۆیە و ئەندازەت خوێند و وات لێ هات سواری ئۆتۆمبیل ببی، ناوەکەی ترت لە کوێدا هێنا، یا لە خێزانەکە بۆ بەری دەبی و لە ڕۆژنامەی ڕەسمیش بڵاوی دەکەیەوە، یا ئەوەیە ناوم ناگۆڕی و بەزی لێ ناکەیەوە!

گەلێك جاران جوابی داومەتەوە، بەڵام ئەمجارە فززەی نەکرد لەگەڵ ئەوەشدا ئازایەتی من دادی نەوەکەمی نەداو ناوی هەر بە (کراسیمەر) مایەوە. جا ئەمە سەرکۆڵەکی بچووکە، هی گەورەتریش هەیە کە جارێکیان. وەریان چەرخاند، کونێکی ترسناکی لە هەستمدا کردەوە. ئەوە شەوە، دوو سەعات بوو بێنی تەنگ کرد بووم، لە خۆم دەپرسی: بۆچی ماڵی خۆم لە گوندی بەجێ هێشت و هاتم گۆشە گیری ئەم قەفەسە زێڕینەی بووم؟ بۆچی؟ بەڵام تۆ وەرە ئەوەی بە کوڕەکەم بڵێ، کە پێم دەڵێ: چ دەکەی لە گوندی بە تاقی تەنێ دەژی؟ چۆن دەتوانم تێی بگەیەنم، کە من لە ماڵێ دەبم لە گوندی، لە دڵی جیهانەدا دەبم. لە بێستانەدا گێڵاس و کولەکە و پیواز و تەڕەڵ و فەقی تر... شتێ خوەڵی دە، شتێکی تر هاشەی دە، سێیەم دەبێڕێنە. پێش ئەوەی بەمە ئێرە دوو بەرخم هەبوون، دوو بەرخی سپی جەربەزە، فێر ببوون کە بە ماندوویەتی دەگەڕامەوە و لەبەر دەرگا دادەنیشتم، لەشم ئارەقەی لەبەر دەڕەیی، لەم نزیك ببنەوە و بە زمان ئارەقەی بناگوێ و مل و هەرجێیەکی زمانی تێدا بسوڕا یەوە دەیان لێستەوە، لەگەڵ سوێریشی دەیان لێستەوە.. پفیان دەکرد، دەیان لێستەوە و پفیان دەکرد... وەك بڵێی بۆ خواردنی قوربانییەکی پیرۆز ئامادەم بکەن.. هەردووکم بە کوڕەکەم کوشتنەوە.. تاکو ئێستاش خۆم نەبەخشیوە، کە گوێیان لە کرانەوەی دەرگا دەبوو، دەستیان بە باڕەباڕ دەکرد، ئماع.. ئماع..مماع... شتێکت لەبارەی دەرگاکەت بۆ دەگێڕمەوە: چوارچێوەکەی کۆنە.. بەڵام قوڕسە و لە داری مازوو دروست کراوە، کە دەکرێتەوە جیڕەی دێ، کە دایشدەخرێ سییڕەی دێ.. هەندێ جار وەك (خاتوون سەمانکە) دەچریکێنێ هەندێ جاریش دەنگێکی کەرخی لێوە دێ... کە نەختێ دونیا شێدار دەبێ دەبێڕێنێ، کاتێ دەکەوینە ناو گەرمایشەوە وشك هەڵدە و سییڕەی تەواو لە (ئارگۆن)ی دەستی دەکا.. منیش لە سییڕەی دەرگاوە دەزانم، کەی باران دەبارێ و کەنگێ هەوا خۆش دەبێ.. تەنانەت وام لێ هاتبوو بە ئەندازیارەکەی کشتوکاڵم دەگوت: بەسە

لاوە! بەسە، چیتر ئاوێ بەبنە مێوانەوە مەنێ.. سبەینێ دەبارێ.. ئەندازیاریش وەڵامی دەدامەوە: بەڵام ئێزگە شتێکی دی دەڵێ؟! ــــ: تۆ گوێ بۆ ئێزگەی خۆت ڕادێرە و منیش گوێ لە ئێزگە تایبەتیەکەی خۆم دەگرم. دەشبینینەوە.. کامەیان ڕاستتر دەردەچێ؟! وەکو منیش گوتم وا دەرچوو و باران باری، لەو کاتەوە وای لێ هات سەر کارەکە دەهاتە لای من هەوای ئەمڕۆ و سبەینێم لێ بپرسێ.. ئێستاکە ئەو دەرگایە ژەنگ هەڵدێنێ.. نە کەس هەیە بیکاتەوە، نە کەسیش هەیە گوێ له گوفتاری بگرێ، نە یاوەر و خەمڕەوێنێکیشی هەیە… نامەیێکم بۆ ئاوەڵ زاواکەم ناردبوو، پرسیارم لێ کرد بوو خەبەرم بداتێ داخۆ ماڵەکە، بەتایبەتیش دەرگاکە وەکو خۆیان ماون؟… ئەویش ئەم نامە کورتەی خوارەوەی بۆ ناردبوومەوە: »سڵاوت لێ بێ ئاوڵ زاوا! چوومە تەماشای دەرگاکە، ئەوا ئێستاش پێت دەڵێم: دەرگا ساغ و سەلیم هەر لەجێی خۆیدایە..بەڵام نە وەك جاران گۆرانی دەڵێ و… نەسی□□□ی دێ… بەڵکو وەك یەکێ بە ددانان جیڕە جیڕ دەکا، وەك سەگی پێکراویش نسکە نسکی دێ.. سەرکار هەواڵت دەپرسێ، هەروەها خەڵکی گوندی هەموویان، لێت دەپرسن..« نامەکەم دایە دەست کوڕەکەم بیخوێنێتەوە، بەڵکو هەست بەوە بکا، کە من پێویستیم بە ماڵێیە و سووڕەی ناوك نیم بڕابم و فڕێ درابمە بیرێکی قووڵەوە.. ئایا دەزانی چی پێ وتم؟: ــــ: ئێوەی پیر وەك منداڵانن، بە دوای حەسانەوەی خۆتان ناگەڕێن، جا چ کەسێ هەبێ بەڕووتانا بقیژێنێ، یاخۆد یەکێ بۆتان بژەنێ! ــــ: ئاخ.. من ئێستاکە لەکوێم؟ بڕۆ ڕێی خۆت بگرە! ئەوا سیر و تیژاو وەك یەکیان لێ هات.. هەر چەندی نەیشتوانم قسەی لەگەڵ بکەم، ئەدی قسە لەگەڵ کێ بکەم؟! لەگەڵ ئەوەشا حەزم لە قسە کردنە بەڵام نە جێگایەکی لەبار دەبینم، نەکەسێ هەیە لەگەڵی بئاخڤێم.. دەستەی جحێڵان ل□ باخچەکە دادەنیشن و قومارێ دەکەن..تۆزێ دوور دەکەومەوە، یەکتری دەئامێز دەگرن و بەماچان دەکەونە بەر یەکتر.. تۆزێکی دی دوور دەکەومەوە منداڵ و دایکان دەبینم، ئێرە کەسێکی هاوتەمەنمی تێدا نیی□، ب□□ □یز□ □□□ ی ل□گ□□ دابن یاخود دەیانبینی گەرما تەنگی پێ هەڵچنیون؟ نازانم.. بەڵام هیچیان نابینم، لەوانەیە تووشی یەکێکیان ببم، فەرمانبەرێکی بانق.. یا هەر بۆ نموونە (باش کاتبێ)، بەڵام تۆز قاڵێ لە قسەکانیانم بەدڵ نییە.. جارێکیان لەگەڵ سەرتیپێکی خانەنشین دا پێك گەیشتین، پێم وت: ئەم ساڵ وەرزی ڕەزان باش دەبێ، باخەوانەکانیش بە درێژایی ڕۆژێ ئاو ب□ باخچەکانیانەوە دەنێن، کەچی ئەو باسی (لێزەر)ی بۆ دەکردم: کەهەموو شتێ دەبڕێ: ــــ: (لێزەر) تۆپ لە نێو دەبا.. ئەگەر زوو یا درەنگ جێگای دەگرێتەوە ئیتر تۆپ ڕەش دەبنەوە. پاشان ئەوەی گێڕایەوە، کە چۆن تۆپەکەی بەتالیۆنێکی (ئینگلۆفەڕەنکسی) لە ناو بردووە.. باسی

تەقینەوەی بەمبای گەورە گەورەیشی دەکرد، داخی ئەوەیشی بوو بە کپی سەر دەنەتەوە!! وەك بە□□ی ئەوەی کورد بووی لە پەلەکووتەی دوا هەناسە زیاتر نەبووە! ئەمە باسی شەڕی بە دەکردم، ئەوانی دیش باسی داوو دەرمان، کەی چاك بووەتەوە و چۆن سنگیان بە مەلحەمە شەلاوە.. یان ئەو پەڕەکەی دینکەفی پرۆفیسۆر بۆی داناوە بەکاری بهێنە. یەکێکیان خەڵکی گوندی (کراسنە) بوو ناوی (یەگی یان یەرگی) بوو، ئەوەی بە دەگێڕامەوە، چۆن هەموو بەیانیان وەسەر و پێی خۆی ڕادە.. تاکو پتری خوێن لە مەشکدا بگەڕێ.. لەگەڵ ئەوەشدا کە ڕەنگ و ڕوخسارت دەدی، زەرد هەڵگەڕاو، تەنانەت وات بە خۆیەدا دەهات، بە درێژایی ژیانی تنۆکە خوێنێکی بەسەریدا نەگەڕاوە! ملی قەد قەد ببوو، چەناگەیشی دیار بوو ناوە ناوە دەلەرییەوە.. ئەگەر ئەو (یەرگی) یەیان دەدایە دەستم و پەمەییەکم لە دەست دەنا، ئەو کات دەتبینی چۆنی خوێن لە دەماراندا دەگەڕێ.. لەبەر ئەوەی ئەم ساڵەیش هەر لەڕە بووم، وام لە هات هەستم بە ئێشێك دەکرد لە کڵاوەی چۆکم. ئیتر هاوارم کرد: ئەی هاوار هەی خودایە خەریکم دەمرم..! هەندەی دەرزی ئاژنم بکەن وایان لێ کردووم وەك بێژنگم لێ هاتووە.. دەم ئێشە و قسەیش ناکەم. جارێکیان ئاوەڵ زاوەکەم تەپڕەی پەمەییەکی پێ بوو: ـــــ: بۆ کوێ؟ ــــــ: پارچە زەوییەکیان لە هەرەوەزیە داوەمەتە، ئەوا ئەستاش دەچم تەختی بکەم، (وەنجە)ی بە پێچەوانە تیا دەچێنم، بە لەگەڵم نایەی؟ وەرە چ دەبێ با ببێ. لەگەڵی چووم.. کێڵگەکەمان تەخت کرد، بژارمان کرد، ئەوارە داهات، منیش هیچ ئێشێکم تێدا نەما.. وەك بەڵێی کەسێ بە دەست لێی دەرهێنابم و لە بن خاکی نابێ. بەسەرەکی کۆمەڵەی هەرەوەزیم وت: ئەوان ئاسا، پارچە زەوییەکیش بدە بە من، زۆر دەرد هەنە پێویستە پێی دەرمان بکەم. سەرۆك وتی:ـــــ جا تۆ پارچە زەویت بۆ چییە؟ چیت پێ چاکە ئەوەی بکە..!! بە سەرمدا قیژاند:ـــــ مەرگێکی بەردراوم بدە، ئەو وەختە پێت دەڵێم چیم پێ چاکە.. ئەویش ڕێزی لە دەنام، چونکە من یەکێکم لەوانەی کە بەشداریان لە دامەزراندنی کۆمەڵەی هەرەوەزیدا کردووە. مەرگێکی دامە، بەڵام دەزانی لە کوێ؟ لە بن کلکی کسەکی..، لە چێڵەوارێکی بەیار و بێ ئاودا.. پێش ئێستا مەرگ بووە، وازی لێ هێنراوە زێگیا و وشترالووکی لێ شین بووە و، خاکەکەی خنکاندووە و زیانی پێ گەیاندووە.. ئیتر پێی بەسەردا نەهاتووە.. من خۆم بە پلەی یەکەم باخەوانم، لەگەڵ ئەوەشدا تەخسیریم نەکرد، زێگیا و بیژەکم دانە دانە لێ بژار کرد، بڕینمەوە.. لە ڕێگەوە دەرم کێشان و دوورم فڕێ دان. مەرگەکەم پاك کردەوە، بەڵام لە ڕەگ و ڕیشەی (قرانیا) یەك هەڵنگووتم.. ڕەگی لە قووڵایی خاکدا گیر کرد بوو، نە دەهەژایەوە، نە دەشبزووت.. گەڵەکی بە دەسکە پەمەییان لەگەڵی خەریك

بووم، بێ هوودە بوو. تەنیشتم کۆڵین، بەڵام ڕەق و بەگرێ بوو، توند توند خۆی بە خاکەوە گرتبوو نەیدەویست لێی بێتەوە، گشت لق و پۆپم بڕین، لقـێك نەبێ چیدی پێوە نەما، لەگەڵ ئەوەشدا پێم دەرنەکێشرا. یەکشەممەیێك بەگژی داچووم، وەك ئەوەی بەگژ دڕندەیێك دابچم.. بڕیمەوە، بن کۆڵم کرد، هەناسە بڕکێم پێوە نووسا کەفم هەڵدا.. ئاخری دەرم کێشایە سەر زەوی. ئیتر مێرگ کەوتەوە هەناسەدان. لە جێی (قرانیا) یەکەشدا، دار گێڵاسێکم لێ چەقاند، (خۆخ و هەرمێ) یشم لێ ڕواند.. تۆی سێپەڕەیشم کۆکردەوە و زەوی یەکەم پێ تۆدا.. ئاوم پێوەنا و لێی گەڕام تا شین دەبێ.. لە جێژنی (قەدیس قووستەنتین) دا لەگەڵ ئاوەڵ زاواکەم چووین بژاری بکەین، تۆ بڵێ چیمان بینی؟؟ گوڵە سێپەڕە و خەشخاش تێکەڵ ببوون، بەری دارحەلووکە سوور ببوو، بۆنی گوڵان کە بەناو دارستان بڵاو ببووەوە، ئاپوورەی هەنگ و مێشی دیکەی عاشق بە گوڵی بۆ خۆی ڕاکێشابوو، باڵیان لێك دەدا و شیلەیان دەمژی.. ئاوەڵ زاواکەم بانگی کردم: دەی با دەست بە بژارێ بکەین..

ـــــ: بژاری چی و حاڵی چی؟ ئەم مێرگە بژار ناکرێ، وازبێنە با هەنگەکان گۆرانی بڵێن و سوپاسی (گاتیۆ) بکەن. ئێوارێ بە سەرۆکم وت: ـــ گەر دەتەوێ بزانی چیم پێ خۆشە، سبەینێ لەگەڵم وەرە دەچینە ناو مێرگەکە.. سەرۆك ڕازی بوو و چووین.

ـــــ: ئا ئەوەتا، ئەوەی کە من پێم خۆشە جەنابی سەرۆك! ـــــ: ئەمە شتێکی چاکە، بەڵام چاکتر دەبێ ئەگەر دێوجامەیێك لە شەرابی گەمزا (جۆرە مەیێکی هەرە چاکی بوڵگارا نە) بە بەر چوکڵەی چاوانەوە بنرێ.. ئنجا لەسەر ئەو سێپەڕەیەدا پاڵ بکەوێ و قەڵێشت پێ بێ، لە دەور و بەریشتدا، قرچە قرچی کاریلەی برژاو بێ، ئەو حەلە بە چاکی دەزانم چیت پێ خۆشە… چاکە! من هەندێ چەورا□ییم پێیە.. دیار بوو ئەوەی پێی بوو دەری هانی و خواردی. پاشان بێ ئەوەی سەیری گێڵاس بکات، یا هەوایێکی پاك و بێگەرد هەڵمژێ لێیدا ڕۆیی!! بەم جۆرە وەك وتی وای نەکرد.. لەو ساوە من بیر لەوە دەکەمەوە کە پێم خۆشە. جارێکیان بە کیرچم وت هاوڕێی ئەندازیار! پێم دەڵێی ئەوەی بکە، پێت خۆشە، داخۆ دەبێ ئەوە چی بێ کە خۆشی لێ دەبینرێ؟ ـــــ: دەپرسی چییە؟ ئەوەیە کە بنوی، بچیتە سینەما.. دەشبێ ئەگەر کەسێ هەبوو لەگەڵی بکەی یاری (تەرنیف) ـــ جۆرە یاریێکی کاغەزی قومارە ـــــ بکەی.. بەڵام زەوق و میزاجی بێگەردیش ئەوەیە دونیات بە گونان بێ و لە کوێ پسا لە وێی گرێ بدەیەوە. وتم: ـــــ ئا ئەو زەوق و میزاجەی تۆ قسەی قۆڕە! تۆ دەزانی ئەو سینەمایەی هەموو ئێوارەیێ چاوی ت□ ن□ز دەکەیەوە چییە؟. ئەوە وەکو ئەو دۆنە وایە کە بەشووشەوە دەنووسێ.. سینەمای جوان ئەوەیە منی تیا دەژیم، وە ئەمما بایەخ بە هیچ نەدەی ئا ئەمەیان مردنە..؟! ـــــ: شتێکی ئاساییە خانەنشین

بیت و بحەسێیەوە و بایەخ بەهیچ نەدەی. ـــ: نەخێر ئاسایی نییە ئادەمزادی زیندوو بایەخ بە هیچ نەدا.. ئایا پەلکەکێیەك لەم سرووشتەدا هەیە خانەنشین بێ؟ نەخێر نییە و نایشبێ هەبێ.. قەتت گوێ لێ بووە، هەمێیەك خانەنشین کرابێ و هاتبێ لە دیار هەلانەکەی دانیشتبێ، زاری بەش کردبێتەوە فەرخە هەمێیەکان بێ دەنووك مشکی دەرخوارد بدەن؟ »هەمێ« تا دوا هەناسەی دەفڕێ، ئینجا بێ زەوی کەوێتەواژی دەبێتەوە.. ئەوەم بە گوێدا یەوە کە جارەکیان لە نزیك (سپییەئاو)ـە کەوە ڕوویدا: »وەختی پشووادانی نیوەڕۆم بوو، لەژێر دارسنەوبەرێکدا پاڵ کەوتبووم، بەرخەکانیش دەوروبەریان دابووم، گوێم لە هاشەیەك بوو بەسەرمەوە، تەماشام کرد هەمێیەکم دی لە لای (برسنەك)دا دەهات تا دەشهات سەرەو خوار دەبووەوە تا گەیشتە سەرسەرم.. راپەڕیم ببینم چی بوو؟ سەیرم کرد باڵەکانی لەسەر مەرگەکەدا جووت کردووە و حەیاتی لەبەر بڕاوە بۆ ئەوەی زامدار بووبێ یاخود نووکی دەخوێن هاتبێ… مرد بوو و دەشفەی… ئا ئەوەیە شتی ئاسایی کوڕی خۆم لە کاتی فڕیندا بمری.. بەڵام تۆ لەو قەفەسەم بەند دەکەی دەمویست ئەوەی پێ بڵێم، لە پێش ئەوەی بیدرکێنم، جوویم و قووتم دایەوە…« کیرچ سەیرێکی کردم وام تێوە ئامابوو، دەتگوت یەکەم جارە دەمبینە..! وتی: ـــ نەخێر.. دەتبەمە لای دکتۆرێك، پێم وایە کە تۆ مەشکت نەخۆشە! ـــ: لەم گوێیە لەبەر و دختەران، چاکتر وایە بۆ خۆت بچیتە سینەما!.. وام زانی لە قسەکانم دەگا، بەڵام دیار بوو تێی نەگەیشتبوو.. وشە بە گوێرەی ئەو وەك ژمارە وایە، دوو هەر دووە و سفریش هەر سفر…! من بەرەو مەرگی بەرفرەو کاکی بە کاکی دەچم.. ئەویش بەرەو بەغدا.. لە کوێ دەگەینەوە یەك؟ ئا ئەمەیە سەری کێشیوم و گێژی کردووم، وەنەی دار کەوتە بەسەرمەوەیە، دەسوێ و دەسوێ تا لە ئاگر و ئارەقەمدا نقوم دەکا… ئێستا پێ دەبم پەنجەرەکە بکەمەوە هەوایەك بێتە ژوورەوە.. دەیکەمەوە و نایکەمەوەیش، هاڕ هاڕو ڤڕ ڤڕی مەکینان دێ: بێ بێ بێ.. بێبوك.. قرێڕ قێڕ.. بوووم… ماتۆرەکان هەر مەپرسە لە شەقامەکەدا چ زیقە زیقیانە، وەکو بڵێی زیقەیان لەناو دێ و گوێی پیاویدا دەچەقێ، دەڵێم ئێستا کەڕ دەبم.. ژمارەی دانیشتووانی شاری (تاران) خۆی لە ملیۆنەك دەدا، پارێزگاریشی لەپێ و تیپەکی تەواوی سەربازیش. بڵێی کەسی وای تێدا نەبێ ئەو هەزارــ تا بیست پێنج هەزار ـــ ماتۆڕانە دوور بخاتەوە کە شاری تەك دەدەن و مرۆی کەڕ دەکەن؟؟ پەنجەرەکەم داخستەوە، سەرم خستە ژێر سنەوبەرەکە.. ئیتر لەو زیاترم تا ئێستا بێ دەستەوە نەماوە.. شتەکی دیکەشم بەخەیاڵدا دێ ئەویش ئەوەیە هەڵبڵێم… تێنم حەزی لە هەڵمژینی بۆنی خۆیی زیندوو و گەرمەکەیە، چ قسەیش لەگەڵ کیرچ یا لەگەڵ بەفرگرەکە (سەلاجە) بکەی جیاوازی نییە! بەڵام ئەمەش

ئەوە ناگەینێ کوڕەکەم خەرابە، نەو! ئەو بە دڵسۆزی و بە شەرەفەوە ئیشی خۆی دەکا، تەنانەت وا دێتە بەرچاو کە لە سکی دایکی نەبووە لە بەرمیلی دا هاتووەتە دەرێ، هەر بۆیە بۆنی بنیادەمی لێ نایێ، پتر لەوەی بۆنی بەنزینی لێ دێ.. ئەوەندەی قسەی بۆ بکەم سوودی نییە، وا ئەم پارچە کاغەزۆکەی بۆ دەنووسم: » کوڕم کیریل! ئەمن دەچمەوە گوندی، ئەوان نەمامان دەگوێزنەوە لە شوێنی تر بیڕوێنن…. تۆ منت هێنایە شار لەوێم بڕوێنی… پیر بووم کوڕم.. من ڕەگ و ڕیشەم لێرە نییە… ڕەگ و ڕیشەی من لەوێیە، لە گوندی. ئەوا منیش دەچمەوە بە دوایدا دەگەڕێم.. کە سیس دەبم و وشك هەڵدێم، بەچاوی کراوەوە دەچمە نێو گۆڕەکەم… بمبورە ڕۆڵەم! بە دوای منیش دا مەگەڕێ.. من بەرەو مێرگ و مێرغوزاری کاکی بە کاکی و فراوان ڕۆیشتم.. بەڵام تۆ، تۆیش بەردەوام بە لە ڕێگەی خۆت بەرەو بەغدایێ.
باوکت: گاتیۆ«

(*) له ژماره 2 ی ساڵی دووه‌می گ□قاری (الاداب الاجنبية)ی سووریيه‌وه كراوه به كوردی.

کۆڕێک بۆ یادی نووسەرو مێژونووس کەریم زەند لە شاری تۆرۆنتۆ

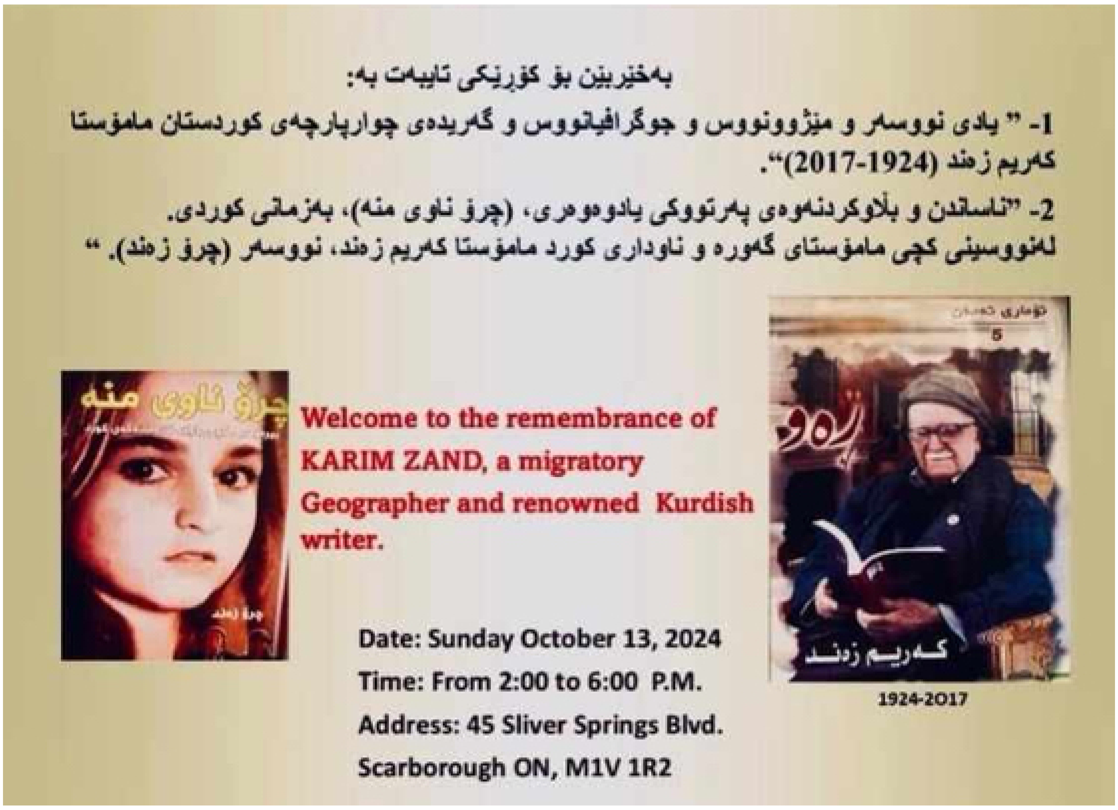

دەسەڵات بە گەڕان بەدوای ساماندا.. عوسمانی حاجی مارف

حزبەکانی کوردایەتی بە قۆستنەوەی مەسەلەی کورد و بەکارهێنانی ئەم مەسەلەیە لە هەڵسوڕانی سیاسیاندا، ڕەسمیەتیان بە خۆیان داوەو خۆیان بەناوی کێشەکانی کوردستانەوە ناساندووە. دوای شەڕی یەکەمی کەنداو و هەڵبژاردنەکانی ساڵی ١٩٩٢، هەلێک هەڵکەوت لە ئەنجامدا حکومەتی هەرێمی کوردستان دامەزراو هەر دوو پارتی و یەکێتی گەیاندە دەسەڵاتی سیاسی. هەرچەندە لە مێژووی هەڵسورانی سیاسیاندا خۆیان وەک نوێنەری چارەسەری ستەمی میللی و چەوسانەوەی خەڵکی کوردستان ناساندووە، بەڵام ئەم کێشەیە تا ئێستا نەک چارەسەر نەبووە، بەڵکو ناسیۆنالستەکان بەردەوام سەوداو مامەڵەی پێوەدەکەن و نانی لێدەخۆن و سامانی پێ کۆدەکەنەوەو هیچ کات نوێنەرایەتی ستەمی نەتەوایەتیان نەکردووە.

دوای ئەوەی جەنگی کەنداوی ساڵی ١٩٩١ فەراهەم بوونی بۆشایی لە دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستانی عێراق خولقاند، بووە هۆی باڵادەستی

پارتی و یەکێتی، وەک دوو هێزی میلیشیا. لە لەشکرکێشیەکەی ساڵی ٢٠٠٣ی ئەمریکاوە بۆ سەر عێراق، خزمەتێکی بێوێنەیان بە ئەمریکا کرد، لە هەمان کاتدا دەخەکی تەواو ئاواڵا کرایەوە بۆیان، کە لە ڕێگەی گەندەڵی و تاڵانچێتی و قاچاخچێتی و بازرگانی بە نەوتەوە سامانێکی بێ شوماریان کەڵەکەکرد، هێزەکانیان و دەسەڵاتیان لە دوو ناوچەی جیاوازدا بە ناوی زۆنی زەردو سەوزەوە لە ئاستێکی باڵادا چەسپاند و سنورەکانیان بۆ سامان پەیداکردن کۆنترۆڵ کرد.
شاراوە نیە بەشداریەکی جدیان لە پێکهێنانی حکومەتێکی نەتەوەیی و ئیسلامی و تائیفی و کۆنەپەرستی کرد لە عێراقدا، دەورو کاریگەری بەرچاویان لە چوارچێوەی پێکهێنانی دەوڵەتی عێراقدا بینی. بەڵام دوای سی ساڵ زیاتر لە دەسەڵات و ٢٠ ساڵ دوای لەشکرکێشی ئەمریکا، حکومەتی هەرێم و بارزانی و تاڵەبانی، دیدێکی ڕوونیان بۆ داهاتووی خۆیان نیە و لە نێو گێژاو و قەیرانێکدا گیریان کردووە، نازانن بە کوێدا دەیان بەن و چۆن سەردەردەهێننەوە. ئێستا جگە لە دابەزینی دەورو پێگەیان لە حکومەتی عێراقدا، لە هەمانکاتدا مەترسی لەدەستدانی پێگەو نفوزی سیاسیان لە ناو هەرێمیشدا چاوەڕوانیەکی تریانە.
شەڕی ناوخۆی نێوان پارتی و یەکێتی لە نێوان ساڵانی ١٩٩٤ بۆ ١٩٩٨، ئیعتباری هەردوو حزبی تێکشکاندو شتێک نەمایەوە بە ناوی حکومەتی هەرێم، تا دوای ساڵی ٢٠٠٣، کە توانیان لە پاڵ ئەو تاڵان و بڕێیەی ئەنجامیان ئەدا، ئەو هەلەش بقۆزنەوە، بە پێکهاتن لەسەر ئەوەی کە چەند نمونەیەک لە شێوازێکی حکومەتی هەرێم ڕاگەیەنن، هاوکات لە ماوەی دوو دەیەی ڕابردودا نەوەیەکی نوێ لە هەردوو بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی ڕۆڵی سەرکردایەتیان وەرگرتووە، بە مانایەک هەردوولایان کە بانگەوازێکی چەواشەکاریان بۆ دیموکراسی دەکرد، هەر بە خۆیان پوچەڵیان کردەوەو دەسەڵاتی بنەماڵەیان چەسپاند.
تا ناوەڕاستی ساڵی ٢٠٢٢، حکومەتی هەرێم نزیک ٤٥٠ هەزار بەرمیل نەوتی لە ڕۆژێکدا بەرهەم دەهێنا، کە زۆرینەی لە ڕێگەی بەری سەربەخۆی هەرێمەوە لە ڕێگەی تورکیاوە هەناردە دەکرا. تەنها لە چارەکی دووەمی ساڵی ٢٠٢٢دا، فرۆشی نەوت لە کوردستانی عێراق کەی داهاتی ٣.٧٧ ملیار دۆلاری بەدەستهێناوە. لەکاتێکدا تەنها لەسەدا ٤١ی ئەو داهاتانە گەیشتە خەزێنەی حکومەتی هەرێم. سەبارەت بە غازی سروشتیش، ئەو بەرهەمەی حکومەتی هەرێمی کوردستان دەیخاتە بازاڕەوە لە ساڵی ٢٠٢١دا ساڵانە گەیشتووەتە نزیکەی 5.3 ملیار مەتر سێجا.
بارزانی و تاڵەبانی وەک دوو هێزی میلیشیاو خاوەن دەسەڵات، سودێکی زۆریان لە هەڵکەوتەی جوگرافی و سنورەکان وەرگرت، کە وەک دوو کۆمپانیای قاچاخچی بۆیان بوو بە ڕێڕەوێکی بازرگانی ناوچەیی و

شوێنی مەبەست. تورکیا کە تاکە سنووری وشکانی لەگەڵ عێراق بە هەرێمی کوردستاندا تێدەپەڕێت، گەورەترین هاوبەشی بازرگانی دەسەڵاتی بارزانییە، کە لە ساڵی ٢٠١٧ ئاڵوگۆڕی بازرگانی نێوان تورکیە و کوردستانی عێراق گەیشتە دوو ملیار و پێنج ملیۆن دۆلار، کە نزیکەی یەک لەسەر سێی کۆی ئاڵوگۆڕی بازرگانی ئەنقەرەیە لەگەڵ عێراقدا. بەهەمان شێوە یەک لەسەر سێی هاوردەکردنی عێراق لە ئێرانەوە – کە ساڵانە بە دوو ملیار و چوارسەد ملیۆن دۆلار مەزەندە دەکرێت – دەگاتە کوردستانی عێراق. جگە لەوەش 50%ی هەناردەی ئێران بۆ عێراق لە دەروازە سنوورییەکانی ژێر دەسەڵاتی تاڵەبانی تێدەپەڕێت.

ئیدیعای خاوەندارێتی لە نەوتی هەرێم لەلایەن حکومەتی فیدرالییەوە، حکومەتی هەرێمی کوردستانی ناچار کرد بەهۆی مەترسیە سیاسیەکانەوە بە نرخێکی کەم نەوت بفرۆشێت. جگە لەوەش ناکۆکییەکانی نێوان هەولێر و بەغدا لەسەر داهاتی نەوت و گومرگ لە ساڵی ٢٠١٤ بەرەو خراپتر دەردەکەوت، ئەمەش وایکرد بەغدا پشکی حکومەتی هەرێم لە بودجەی نیشتمانی ببڕێت. لە ساڵی ٢٠٢٢ دادگای باڵای فیدراڵی عێراق بە فەرمی بڕیاریدا کە یاسای سامانە سروشتییەکانی حکومەتی هەرێم و گرێبەستە نەوتییەکان و هەناردەکردنی نادەستوورییە. هەروەها حکومەتی عێراق سکاڵای یاسایی لەسەر تورکیە لە دادگاکانی ناوبژیوانی نێودەوڵەتی تۆمارکرد لەسەر ڕێگەدان بە "حکومەتی هەرێم" بە بەکارهێنانی بۆری عێراق-تورکیا بەبێ ڕەزامەندی بەغدا. لەکاتێکدا ئەم بابەتە دەنوسرا، دادگا هەڵوێستی عێراقی پشتڕاستکردەوە و تورکیای ناچارکرد هەناردەکردنی نەوتی هەرێمی کوردستان ڕابگرێت. بەم جۆرەش ئایندەی کەرتی سەربەخۆی وزەی حکومەتی هەرێم بە نادیاری ماوەتەوە.

سەرەڕای دەستکەوتە سەرنجڕاکێشەکانی بارزانی تاڵەبانی لە ماوەی ئەو سی ساڵەدا لە کەڵەکەکردنی سەرمایە، بەڵام بەبێ بایەخدان بە دامەزراندن و جێگیرکردنی چەسپاندن و جێخستنی حکومەتێکی یەک دەست و سەراسەری لە هەرێمەدا، یان بەرگری نەکردن لە سەربەخۆیی کوردستان، ئاشکرایە دواجار مایەپوچ سەریان دەلەقێنن.

ئەم پرسیەی لە دۆخی ئێستای عێراقدا دەیبینین، کە هەوڵدانی جدیە بە ناوەندبوونەوی عێراق و سنووردارکردنی دەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانی، لە چوارچێوەی کۆتایی دەورەیەکدایە کە ناوچەکە بەگشتی و عێراق بە تایبەتی، دەگوازێتەوە بۆ دەورەیەکی تازە، کە هەوڵدانی کۆنتڕۆڵکردنی ئاسایش بە سەرمایەگوزاری و چونە ناو دۆخێکی تازە لە گۆشەی پرۆژە ئابوریەکان، بەبێ ئەوەی لەم پرسەیەدا حساباتێک بۆ حکومەتی هەرێم و دەسەڵاتی بارزانی و تاڵەبانی لە خاڵێکی

دیاریکراودا جێگایەکیان بۆ دیاری کرابێت.
بەگشتی لەم ئاڵوگۆڕانەی ناوچەکە و جەختکردن و هەنگاونان بۆ ناوەندکردنەوەی حکومەتی عێراق، ڕۆشنە پێگەی هەرێم زیاتر خۆی لە پاشکۆبونی هەنگاوبەهەنگاوی بەغداوە دەبەستێتەوە، بارزانی و تاڵەبانیش ئەمەیان قەبوڵ کردوە، گرنگ ئەوەیە بۆیان دەسەڵا تێکیان هەبێت، بەهەرجۆرێك بێت ساما نێکیان بۆ دابین کات، هەر بۆیە باسێک نەماوە لە بەکار هێنانی مەسەلەی کوردو دەوڵەتی سەربەخۆ.
لە ماوەی دوو دەیەی ڕابردوودا نیشانەکانی بازاڕی ئازاد و سیستەمی گەندەڵی بەربڵاو نیشان دەدەن. لەم نێوەندەدا دەستڕاگەیشتنیان بە سەروەت و سامان و کەڵەکەی سەرمایەیان پەیوەست کردوە بە دەسەڵاتی سیاسیەوە، تا لە ڕێگای دەسەڵاتی سیاسیەوە تاڵانی و بازرگانی و قۆرخکردنی تەواوی سەرمایە لە ژێر دەسەڵاتی خۆیاندا بەڕێوە دەچێت.
لەگەڵ بەرجەستەبونەوەی زیاتری دوو ئیدارەیی و گۆڕینی هاوسەنگی هێزی بارزانی و تاڵەبانی لە بەرامبەر حکومەتی عێراقدا، ئەوەی شایانی باسە لە دوای ڕیفراندۆمەوە سەرکردەکانی حکومەتی هەرێم بۆچونیان سەبارەت بە پێگەی خۆیان لە چوارچێوەی نەخشەکانی حکومەتی عێراقدا ناکۆکن، بەتایبەتی لەسەر چۆنیەتی گەڕانەوەیان بۆ بەغداد و مامەڵەی ئایندەیان لە پەیوەندیان بە حکومەتی عێراقەوە چۆن دەبێت، کە ناڕۆشن و ناتەبان، وەک ئەوەی لە چاوەڕێی قەدەرێکدا دۆشدامابن، چونک□ ئەزمونەکەیان بە شکست گەیاندوە، هەر بۆیە ئەو پرسیارەش لێرەدا دێتە پێشەوە، ئایا ئابوری هەرێم لەم کەین و بەینەی وابەست بون و پاشکۆبون بۆ بەرنامەو بڕیارەکانی حکومەتی عێراق و بە پشتبەستن بە هاوکاری دەرەکی و گواستنەوەی بودجە لە بەغداوە بۆ هەرێم، ئایا دەتوانن بمێننەوە؟، یان چۆن دەمێننەوە؟ واتا لە رێرەوی ئەم پرۆسەیەدا چۆن لەرێگەی دەسەڵاتەوە دابینی سامان و داهاتیان دەکەن، کاتێک دەسەڵات لە حکومەتی عێراقدا کۆنترۆڵی تەواوی جومگە ئابوریەکان بکات.!

نەخۆشی کەسایەتی: ناساندن،

هۆکارەکان، نیشانەکان و چارەسەرییە زانستییەکان..151.. ابراهیم موحەمەد(ئەبڕاهام لەقای)

زنجیرەی ١٥١

نەخۆشی کەسایەتی بریتییە لە کۆمەڵێك دەخی دەروونی کە کاریگەری لەسەر شێوازی بیرکردنەوە، هەڵسوکەوت و پەیوەندی تاک لەگەڵ کەسانی دیکە دروست دەکاتن. ئەم نەخۆشیانە بە درێژایی کات پەرە دەسەنن و دەبنە هۆی کێشە لە ژیانی ڕۆژانە و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکاندا. لێرەدا نموونەیەك لەسەر خۆم دەهێنمەوە تاکو دۆخەکە زیاتر ڕوون بێتەوە بۆ ئێوە.

بۆ نموونە: ئەبڕاهام گەنجێکی ٢٦ ساڵەیە کە نیشانەکانی نەخۆشی کەسایەتی خود-شەیدایی (Narcissistic Personality Disorder) پیشان دەدات. ئەو:

هەستێکی زۆر بەرزی لە خۆبایی بوونی هەیە، خەیاڵی سەرکەوتنی بێ سنووری هەیە، پێویستی بە ستایش و سەرنجی بەردەوامی خەڵکی هەیە، کەم هاوسۆزی لەگەڵ هەستی کەسانی تر نیشان دەدات.

لە ڕووی زانستییەوە، ئەم جۆرە نەخۆشییە کەسایەتییە بە هۆی کۆمەڵێک فاکتەری ژینگەیی و ژێنەتیکییەوە پەرە دەستێنێت.

هۆکارەکان:

هۆکارەکانی نەخۆشی کەسایەتی ئاڵۆزن و زۆر جار تێکەڵاوێک لە چەند فاکتەرێکن:

بۆماوە- جینەتیك: لێکۆڵینەوەکان پیشانیان داوە کە هەندێک کەس لەوانەیە مەیلی زیاتریان هەبێت بۆ پەرەسەندنی نەخۆشی کەسایەتی بەهۆی فاکتەرە جینییەکانەوە.

ژینگەیی: ئەزموونە نەرێنییەکانی سەردەمی منداڵی، وەک پشتگوێ خستن یان دەستدرێژی، دەتوانن ڕۆڵێکی گرنگ بگێڕن.

کیمیایی مێشک: ناهاوسەنگی لە ماددە کیمیاییەکانی مێشکدا دەتوانێت کاریگەری هەبێت لەسەر گەشەی کەسایەتی.

کولتووری: هەندێک فاکتەری کولتووری دەتوانن کاریگەری لەسەر پەرەسەندنی نەخۆشی کەسایەتی.

نیشانەکانی نەخۆشی کەسایەتی دەگۆڕێن بەپێی جۆری نەخۆشییەکە، بەڵام هەندێک نیشانەی گشتی بریتین لە:

کێشە لە پەیوەندی دروستکردن و پاراستنی پەیوەندییەکان هەڵسوکەوتی نائاسایی یان توندوتیژ، هەستی بەردەوام بە نائارامی یان ترس، گۆشەگیری کۆمەڵایەتی، کێشە لە کۆنترۆڵکردنی هەست و سۆز، بیرکردنەوەی ناڕێک یان شێواو.

چارەسەرییە زانستییەکان:

چارەسەری نەخۆشی کەسایەتی بەپێی جۆری نەخۆشییەکە و توندی نیشانەکان دەگۆڕێت. هەندێک لە چارەسەرە باوەکان بریتین لە:

دەرمان: دەرمانەکانی وەک دژە خەمۆکی و دژە دڵەڕاوکێ دەتوانن یارمەتیدەر بن بۆ کۆنترۆڵکردنی هەندێک نیشانە.

چارەسەری دەروونی: چارەسەری ڕەفتاری-مەعریفی (CBT) و چارەسەری دیالێکتیکی ڕەفتاری (DBT) لە کاریگەرترین شێوازەکانی چارەسەرن.

چارەسەری گرووپی (group counselling) : ئەم جۆرە چارەسەرییە یارمەتی نەخۆشەکان دەدات بۆ فێربوونی کارلێکی کۆمەڵایەتی باشتر.

ڕاهێنانی پەیوەندی کۆمەڵایەتی: فێرکردنی کارامەییە کۆمەڵایەتییەکان دەتوانێت یارمەتی نەخۆشەکان بدات بۆ باشترکردنی پەیوەندییەکانیان.

چارەسەری خێزانی: بەشداریپێکردنی ئەندامانی خێزان لە پرۆسەی چارەسەردا دەتوانێت کاریگەر بێت.

___________-

سەرچاوەی بەکارهاتووی زانستی:

-١
https://psychiatryonline.org/doi/book/10.1176/appi.books.97808

90425596

/https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21195251-٢

https://psycnet.apa.org/record/2018-00745-000-٣

https://psycnet.apa.org/record/2018-00745-023-٤
/https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10786009-٥

بۆچی سۆسیالیزم؟.. نووسینی: ئەلبێرت ئەینشتاین.. وەرگێڕانی: گۆران عەبدوڵڵا

ئایا کەسێک شارەزا نییە لە پرسە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان، بۆی هەیە بۆچوونەکانی لەسەر بابەتی سۆسیالیزم دەرببڕێت؟ من بە کۆمەڵێک هۆکار باوەڕم وایە بەڵێ.
با سەرەتا پرسیارەکە لە ڕوانگەی زانستییەوە لەبەرچاو بگرین. لەوانەیە وا دەرکەوێت کە جیاوازییەکی میتۆدۆلۆژیی جەوهەری لە نێوان فەلەکناسی و ئابووریدا نییە: زانایان لە هەردوو بوارەکەدا هەوڵدەدەن یاساکانی قبوڵکردنی گشتی بۆ کۆمەڵێ دیاردەیەکی سنووردار بدۆزنەوە بۆ ئەوەی پەیوەندیی نێوان ئەم دیاردانە تا دەتوانن بە ڕوونی تێبگەن. بەڵام لە ڕاستیدا ئەم جۆرە جیاوازییە میتۆدۆلۆژییانە بەڕاستی بوونیان هەیە. دۆزینەوەی یاسا گشتییەکان لە بواری ئابووریدا بەهۆی ئەو بارودۆخەی کە دیاردە ئابوورییە چاودێریکراوەکان زۆرجار کاریگەرییان لەسەرە بەهۆی چەندین هۆکارەوە کە زۆر قورسە بە جیا هەڵسەنگاندنیان بۆ بکرێت. جگە لەوەش، ئەو ئەزموونەی کە لە سەرەتای قۆناغی بەناو شارستانی مێژووی مرۆڤایەتییەوە کەڵەکە بووە، وەک دەزانرێت- تا ڕادەیەکی زۆر کاریگەری هۆکارگەلێک بووە و سنووردار بووە کە بە هیچ شێوەیەک لە سروشتدا تەنیا ئابووری نین. بۆ نموونە زۆربەی دەوڵەتە گەورەکانی مێژوو بوونی خۆیان قەرزاری داگیرکاریین. گەلانی داگیرکەر، لە ڕووی یاسایی و ئابوورییەوە، وەک چینی باڵای وڵاتی

داگیرکراو خۆیان جێگیر کردووە. بە خۆیان دەستیان بەسەر قۆرخکاریی خاوەندارێتی زەویدا گرت و لە ڕیزەکانی خۆیانەوە قەشەیەکیان دانا. قەشەکان کە لە ژێر کۆنترۆڵ و هەژمونی داسەڵاتدابوون، دابەشکردنی چینایەتی کۆمەڵگەیان کردە دامەزراوەیەکی هەمیشەیی و سیستەمێکی بەهایان دروست کرد کە لەو کاتەوە خەڵک تا ڕادەیەکی زۆر و بە شێوەیەکی نائاگا، لە ڕەفتاری کۆمەڵایەتی خۆیاندا ڕێنمایی دەکەن.
بەڵام نەریتی مێژوویی، ئەگەر بڵێین، هی دوێنێیە؛ لە هیچ شوێنێکدا بەڕاستی بەسەر ئەو شتەدا زاڵ نەبووین کە **تۆرشتاین ڤێبلێن** (Thorstein Veblen) ناوی لێنابوو **“قۆناغی تاڵانچی”** گەشەسەندنی مرۆڤ. ڕاستییە ئابوورییە زانراوەکان سەر بەو قۆناغەن و تەنانەت ئەو یاسایانەی کە دەتوانین لەیانەوە وەریبگرین، بە قۆناغەکانی دیکە ناگونجێن. بەو پێیەی مەبەستی ڕاستەقینەی سۆسیالیزم بە وردی تێپەڕاندن و پێشکەوتنە لە دەرەوەی قۆناغی تاڵانکاری گەشەسەندنی مرۆڤ، زانستی ئابووری لە دۆخی ئێستایدا دەتوانێت ڕۆشناییەکی کەم بخاتە سەر کۆمەڵگەی سۆسیالیستی داهاتوو.
دووەم: سۆسیالیزم بەرەو کۆتاییەکی کۆمەڵایەتی-ئەخلاقی ئاراستە دەکرێت. بەڵام زانست ناتوانێت ئامانجەکان دروست بکات و تەنانەت کەمتریش لە مرۆڤدا بیانچێنێت؛ زانست زۆرترینی دەتوانێت ئەو ئامرازانە دابین بکات کە بەهۆیانەوە بە گەیشتن بە هەندێک ئامانج، بەڵام خودی کۆتاییەکان لەلایەن کەسایەتیی خاوەن ئایدیالی ڕەوشتی بەرزەوە بیریان لێدەکرێتەوە بۆ ئەوەی ئەم ئامانجانە بە مردوویی لە دایک نەبن، بەڵکو ژیانی و بەهێز بن- ئەوە لەلایەن ئەو مرۆڤە زۆرانەوە قبوڵدەکرێت و دەبرێنە پێشەوە کە نیوە نائاگایانە پەرەسەندنی خاوی کۆمەڵگە دیاری دەکەن.
هەر لەبەر ئەم هۆکارانە پێویستە لەسەرمان ئاگادار بین کە زانست و میتۆدی زانستی قەبارەیەکی لە خۆ گەورەتری نەدەینە لە کاتێکدا پرسی کێشەکانی مرۆڤە؛ و نابێت وا دابنێین کە پسپۆڕان تاکە کەسن مافی ئەوەیان هەیە رای خۆیان لەسەر ئەو پرسیارانە دەرببڕن کە کاریگەرییان لەسەر ڕێکخستنی کۆمەڵگە هەیە.
دەنگە بێشومارەکان ماوەیەکە جەخت لەوە دەکەنەوە کە کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی بە قەیرانێکدا تێدەپەڕێت، کە سەقامگیرییەکەی زۆر بە خراپی لەت بووە. تایبەتمەندی دۆخەکە وەهایە کە تاکەکان هەست بە بێباکی یان تەنانەت دوژمنایەتیکردنی ئەو گروپە بچووک یان گەورانەی کە خۆیان بەشێکن لێی دەکەن. بۆ ئەوەی ڕۆشنتر بەڵگەکانم بخەمەڕوو، با لێرەدا ئەزموونێکی کەسی خۆم تۆمار بکەم. لەم دوایانەدا لەگەڵ پیاوێکی زیرەک و خاوەن ئاوەزێکی باشدا باسم لە هەڕەشەی شەڕێکی دیکە کرد، کە بە بۆچوونی من مەترسییەکی جددی

لەسەر بوونی مرۆڤایەتی هەیە، وە ئەو تێبینییەمدا کە تەنیا ڕێکخراوێکی سەروو نەتەوەیی لە توانایدایە ڕێ لەو مەترسییە بگرێت.
پاشان میوانەکەم زۆر بە ئارامی و ڕوحێکی ساردەوە پێی وتم: –
“بۆچی ئەوەندە بە قووڵی دژایەتی نەمانی ڕەگەزی مرۆڤ دەکەیت؟”
دڵنیام کەمتر لەسەدەیەک لەمەوبەر هیچ کەسێک بەم شێوە زمانە لێدوانێکی لەم جۆرەی نەدەدا. قسەی مرۆڤەکە کە بێهودە هەوڵی داوە بە گەیشتن بە هاوسەنگییەک لەناو خۆیدا و کەم تا زۆر هیوای سەرکەوتنی لەدەستداوە. ئەمە نیشانەی نامۆبون و دابڕانێکی پڕ لە ئازارە کە لەم ڕۆژانەدا خەڵک بەدەستییەوە دەناڵێنن.
هۆکارەکەی چییە؟ ئایا ڕێگایەک هەیە بۆ دەربازبوون؟
وروژاندنی ئەم جۆرە پرسیارانە ئاسانە، بەڵام وەڵامەکی متمانەدار بەم پرسیارە بۆ خۆی قورسە. لەگەڵ ئەوەشدا دەبێ بە باشترین شێوە هەوڵ بدەم، هەرچەندە زۆر ئاگاداری ئەو ڕاستییەم کە هەست و هەوڵەکانمان زۆرجار دژ بەیەک و ناڕوونە و ناتوانرێت بە فۆرمولەی ئاسان و سادە دەربببڕدرێن.
مرۆڤ، لە یەک کاتدا، بوونێکی تاکەکەسی و بوونێکی کۆمەڵایەتییە. وەک بوونەوەرێکی تاکەکەسی هەوڵ دەدات بوونی خۆی و ئەو کەسانە بپارێزێت کە لێی نزیکترینن و ئارەزووی شەخسی خۆی تێر بکات و توانا زگماکییەکانی پەرە پێبدات. وەک بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتی هەوڵدەدات ناساندن و سۆز و خۆشەویستی هاومرۆڤەکانی بەدەستبهێنێت و بەشداری لە چێژەکانیاندا بکات و لە خەمەکانیاندا دڵنەواییان بدات و بارودۆخی ژیانیان باشتر بکات. تەنیا بوونی ئەم هەوڵە جۆراوجۆرانە، کە زۆرجار ناکۆکن بەیەکتر، کاراکتەری تایبەتی مرۆڤ دیاریدەکات لەوەی چەندە دەتوانێت هاوسەنگییەکی ناوەوەی خود بەدەستبهێنێت و بتوانێت بەشداری بکات لە خۆشگوزەرانی کۆمەڵگادا.
تەواو ئەگەری ئەوە هەیە کە هێزی ڕێژەیی ئەم دووپاڵنەرە، بە شێوەیەکی سەرەکی بە میرات جێگیر بوبێت. بەڵام ئەو کەسایەتییەی کە دواجار دەردەکەوێت، تا ڕادەیەکی زۆر بەهۆی ئەو ژینگەیەی کە مرۆڤ لە کاتی گەشەکردنیدا بەڕێکەوت خۆی تێدا دەبینێتەوە، بە پێکهاتەی ئەو کۆمەڵگایەی کە تێیدا گەورە دەبێت، بە نەریتی ئەو کۆمەڵگایە و هەڵسەنگاندنی بە جۆرە تایبەتەکان لە ڕەفتار پێکدێت. چەمکی ئەبستراکت “کۆمەڵگە” بۆ تاکی مرۆڤ بە مانای کۆی پەیوەندییە ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆکانی لەگەڵ هاوچەرخەکانی و بە هەموو مرۆڤەکانی نەوەکانی پێشووتر. تاک توانای بیرکردنەوە و هەستکردن و هەوڵدان و کارکردنی هەیە بە تەنیا؛ بەڵام ئەوەندە پشت بە کۆمەڵگا دەبەستێت – لە بوونی جەستەیی و فیکری و سۆزداریدا – کە مەحاڵە لە دەرەوەی چوارچێوەی کۆمەڵگەدا بیری لێبکرێتەوە، یان لێی

تێبگەین. ئەوە "کۆمەڵگە"یە کە خۆراک و جل و بەرگ و ماڵ و کەرەستەی کار و زمان و فۆرمەکانی بیرکردنەوە و زۆربەی ناوەڕۆکی بیرکردنەوە بە مرۆڤ دابین دەکات؛ ژیانی لە ڕێگەی کار و دەستکەوتەکانی ئەو ملیۆنەها ملیۆنەی ڕابردوو و ئێستاوە دەکرێت کە هەموویان لە پشت وشەی بچووکی "کۆمەڵگە"ەوە شاراوەبن.

بۆیە ڕوونە کە وابەستەیی تاک بە کۆمەڵگە ڕاستییەکی سروشتییە و ناتوانرێت هەڵبوەشێنرێتەوە- هەروەک چۆن لە دۆخی مێروولە و هەنگەکاندا. بەڵام لە کاتێکدا کە هەموو پرۆسەی ژیانی مێروولە و هەنگ تا بچووکترین وردەکاری بە غەریزە نەگۆڕە بۆماوەییەکان جێگیر کراوە، نەخشەی کۆمەڵایەتی و پەیوەندییەکانی مرۆڤ زۆر گۆڕاون و ئامادەن بۆ گۆڕانکاری. یادەوەری، توانای دروستکردنی پێکەوەگرێدانی نوێ، پەیوەندی زارەکی، گەشەسەندنی لە نێوان مرۆڤدا کردووە کە پێویستییە بایەلۆژییەکان ئەوەناکات. ئەم جۆرە پێشهاتانە لە نەریت و دامەزراوە و ڕێکخراوەکاندا خۆیان دەردەخەن؛ لە ئەدەبدا؛ لە دەستکەوتە زانستی و ئەندازیارییەکاندا؛ لە بەرهەمە هونەرییەکاندا. ئەمەش ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە کە چۆن ڕوودەدات کە بە مانایەکی دیاریکراو مرۆڤ دەتوانێت لە ڕێگەی ڕەفتاری خۆیەوە کاریگەری لەسەر ژیانی خۆی هەبێت و لەم پرۆسەیەدا بیرکردنەوە و خواستی هۆشیارانە دەتوانێت ڕۆڵی هەبێت.

مرۆڤ لە کاتی لەدایکبووندا، لە ڕێگەی بۆماوەییەوە، دەستوورێکی بایەلۆژی بەدەست دەهێنێت کە دەبێت بە جێگیر و نەگۆڕاوی بزانین، لەوانەش ئەو ئیرادە سروشتیانەی کە تایبەتمەندی جۆری مرۆڤن. جگە لەوەش لە ماوەی ژیانیدا دەستوورێکی کولتووری بەدەست دەهێنێت کە لە ڕێگەی پەیوەندیکردن و لە ڕێگەی چەندین جۆری دیکەی کاریگەرییەوە لە کۆمەڵگە وەریدەگرێت. هەر ئەم دەستوورە کۆلتوورییەیە لەگەڵ تێپەڕبوونی کاتدا گۆڕانکاری بەسەردا دێت و تا ڕادەیەکی زۆر گەورە پەیوەندی نێوان تاک و کۆمەڵگە دیاری دەکات. ئەنترۆپۆلۆژیای مۆدرن لە ڕێگەی لێکۆڵینەوەی بەراوردکارییەوە لە کۆلتوورە بەناو سەرەتاییەکان فێری کردووین کە ڕەنگە ڕەفتاری کۆمەڵایەتی مرۆڤەکان جیاوازییەکی زۆریان هەبێت، ئەمەش بەندە بە شێوازە کولتوورییە باوەکان و جۆرەکانی ڕێکخستن کە لە کۆمەڵگەدا زاڵن. هەر لەسەر ئەمەیە ئەوانەی هەوڵدەدەن بە باشترکردنی چارەنووسی مرۆڤ، ڕەنگە هیواکانیان زەمینەسازی بکات: مرۆڤەکان مەحکوم نین، بەهۆی دەستوورە بایەلۆژییەکەیەوە، بە لەناوبردنی یەکتر یان لەژێر ڕەحمەتی چارەنووسێکی دڕندە و خۆبەخشدا بن .

ئەگەر لە خۆمان بپرسین کە چۆن دەبێت پێکهاتەی کۆمەڵگە و هەڵوەستی

کەلتووری مر□ق بگۆڕدرێت بۆ ئەوەی ژیانی مر□ق تا ئەو جێگایەی دەتوانرێت جێگەی ڕەزامەندی بێت، پێویستە بەردەوام ئاگاداری ئەو ڕاستییە بین کە هەندێک مەرج هەیە ناتوانین دەستکاریان بکەین.
وەک پێشتر ئاماژەمان پێدا، سروشتی بایۆلۆژی مر□ق، ب□ هەموو مەبەستێکی کردەیی، جێگەی گۆڕانکاری نییە. جگە لەوەش، پێشکەوتنە تەکنەلۆژی و دیمۆگرافییەکانی چەند سەدەی ڕابردوو هەلومەرجێکی دروستکردووە کە لێرەن بۆ مانەوە. لە دانیشتوانی تاڕادەیەک چڕدا ئەو کاڵایانەیان هەیە کە بۆ بەردەوامی بوونیان پێویستن، دابەشکردنی کارێکی زۆر و ئامێرێکی بەرهەمهێنانی زۆر ناوەندی زۆر پێویستە. ئەو زەمانە بۆ هەمیشە تێپەڕی کاتێک ئاو□د□ینەوە پێمان وایە سەردەمێکی نمونەیی بووە- کە تاکەکان یان گروپە تاڕادەیەک بچووکەکان دەیانتوانی بە تەواوی خۆبژێوبن. زیادەڕۆیی نییە ئەگەر بڵێین مر□قایەتی لە ئێستادا کۆمەڵگەیەکی هەسارەیی بەرهەمهێنان و بەکاربردن پێکدەهێنێت.
ئێستا گەیشتوومەتە ئەو ئاستەی کە ڕەنگە بە کورتی ئاماژە بەوە بکەم کە چی بۆ من جەوهەری قەیرانی سەردەمی ئێمە پێکدەهێنێت.
پەیوەندی بە پەیوەندی تاک بە کۆمەڵگاوە هەیە. تاک لە هەموو کاتێک زیاتر هۆشیار بووە لە پشتبەستن بە کۆمەڵگە. بەڵام ئەم وابەستەییە وەک سەرمایەیەکی ئەرێنی، وەک پەیوەندییەکی ئۆرگانی، وەک هێزێکی پارێزەر ئەزموون ناکات، بەڵکو وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر مافە سروشتییەکانی، یان تەنانەت بۆ بوونی ئابوورییەکەی. جگە لەوەش پێگەی لە کۆمەڵگەدا بە جۆرێکە کە پاڵنەرە ئیگۆییەکانی ماکیاژەکەی بەردەوام زەقتر دەبنەوە، لە کاتێکدا پاڵنەرە کۆمەڵایەتییەکانی کە بە سروشت لاوازترن، وردە وردە تێکدەچن. هەموو مر□ق□کان، هەر پێگەیەکیان لە کۆمەڵگەدا هەبێت، بەدەست ئەم پرۆسەی تێکچوونە دەناڵێنن. بەبێ ئەوەی بزانن دیلی ئیگۆیزمی خۆیانن، هەست بە نائەمنی و تەنیایی و بێبەشبوون لە چێژوەرگرتنێکی سادەی ژیان دەکەن. مر□ق د□توانێت مانا لە ژیاندا بدۆزێتەوە، هەرچەندە کورت یان درێژبێت، تەنها لە ڕێگەی تەرخانکردنی خۆی بۆ کۆمەڵگە.
ئانارشی ئابوری کۆمەڵگەی سەرمایەداری وەک ئەوەی ئەمڕۆ هەیە، بە بڕوای من سەرچاوەی ڕاستەقینەی خراپەکارییە. لەبەر چاوماندا کۆمەڵگەیەکی گەورەی بەرهەمهێنەران دەبینین کە ئەندامەکانیان بێ وەستان هەوڵدەدەن یەکتر بێبەش بکەن لە بەرهەمی کاری دەستج□معی خۆیان- نەک بە زۆر، بەڵکو بە گشتی بە پابەندبوونێکی دڵسۆزانە بە یاسا دامەزراوە باوەکانەوە. لەم ڕووەوە گرنگە بزانین کە ئامرازەکانی بەرهەمهێنان- واتە تەواوی توانای بەرهەمهێنان کە پێویستە بۆ بەرهەمهێنانی کاڵای بەکاربر و هەروەها کاڵای

سەرمایەی زیادە- ڕەنگە لە ڕووی یاساییەوە بێت و لە زۆربەی کاتەکاندا… موڵکی تایبەتی تاکەکانە.

لە پێناو سادەییدا، لەم باسەی کە لە دوای ئەوە دێت، بە هەموو ئەوانە ناودەبەم کە "کرێکاران" کە هاوبەش نین لە خاوەندارێتی ئامرازەکانی بەرهەمهێناندا- هەرچەندە ئەمە بە تەواوی لەگەڵ بەکارهێنانی نەریتی ئەو زاراوەیە ناگونجێت. خاوەنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لە دۆخێکدایە کە هێزی کاری کرێکار بکڕێت. کرێکار بە بەکارهێنانی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان کاڵای نوێ بەرهەم دەهێنێت کە دەبنە موڵکی سەرمایەدار. خاڵی جەوهەری سەبارەت بەم پرۆسەیە، پەیوەندی نێوان ئەوەی کرێکار بەرهەمی دەهێنێت و ئەوەی مووچەی پێدەدرێت، هەردووکیان لە ڕووی بەهای ڕاستەقینەوە پێوانە دەکرێن. تا ئەو جێگایەی گرێبەستی کار "بەخۆڕایە"، ئەوەی کرێکار وەریدەگرێت، نەک بە بەهای ڕاستەقینەی ئەو کاڵایانەی کە بەرهەمی دەهێنێت، بەڵکو بە کەمترین پێداویستییەکانی و بە مەرجی سەرمایەدارەکان بە هێزی کار لە پەیوەندی لەگەڵ ژمارەی کرێکاران کە کێبڕکێیان لەسەر دەکەن هەلی کارە. گرنگە تێبگەین کە تەنانەت لە ڕووی تیۆریشەوە پارەی کرێکار بە بەهای بەرهەمەکەی دیاری ناکرێت.

سەرمایەی ئەهلی مەیلی چڕبوونەوەی هەیە لە چەند دەستێکی کەمدا، بەشێکیش بەهۆی کێبڕکێی نێوان سەرمایەدارەکانەوە، بەشێکیش بەهۆی گەشەسەندنی تەکنەلۆژی و زیادبوونی دابەشکردنی، کار هاندەری پێکهێنانی یەکە گەورەکانی بەرهەمهێنانە لەسەر حیسابی بچووکتر. ئەنجامی ئەم پێشهاتانە ئۆلیگارشییەکی سەرمایەی تایبەتە کە دەسەڵاتە زەبەلاحەکەی تەنانەت لەلایەن کۆمەڵگەیەکی سیاسی ڕێکخراوەوە بە شێوەیەکی کاریگەر ناتوانرێت پشکنینیان بۆ بکرێت. ئەمە ڕاستە لەبەرئەوەی ئەندامانی دەستەی یاسادانانەکان لەلایەن لایەنە سیاسییەکانەوە هەڵدەبژێردرێن، کە تا ڕادەیەکی زۆر لە لایەن سەرمایەدارە تایبەتەکانەوە پارەیان بۆ دابین دەکرێت یان بە شێوەیەکی تر کاریگەرییان لەسەرە کە بە هەموو مەبەستێکی کردەیی، دەنگدەران لە دەسەڵاتی یاسادانان جیا دەکەنەوە. دەرئەنجامەکەی ئەوەیە کە نوێنەرانی خەڵک لە ڕاستیدا بە ڕادەی پێویست بەرژەوەندیی چینە کەمدەرامەتەکانی دانیشتووان ناپارێزن. جگە لەوەش، لە هەلومەرجی هەبوودا، سەرمایەدارە تایبەتەکان بە ناچاری، بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ، سەرچاوە سەرەکییەکانی زانیاری (پرێس، ڕادیۆ، پەروەردە) کۆنتڕۆڵ دەکەن. بەم پێیە لەڕادەبەدەر قورسە و لە ڕاستیدا لە زۆربەی حاڵەتەکاندا تەواو

مەحاڵە کە تاکی هاووڵاتی بگاتە ئەنجامە بابەتییەکان و بە شێوەیەکی زیرەک سوود لە مافە سیاسییەکانی خۆی وەربگرێت.
بەم پێیە ئەو دۆخەی لە ئابوورییەکدا کە لەسەر بنەمای خاوەندارێتی تایبەتی سەرمایە دامەزراوە، بە دوو بنەمای سەرەکی تایبەتمەندە:
یەکەم، ئامرازەکانی بەرهەمهێنان (سەرمایە) خاوەندارێتی تایبەتن و خاوەنەکانیان بەو شێوەیەی بە قازانجی خۆیان دەگەڕێتەوە هەڵیدەسوڕێنن؛
دووەم: گرێبەستی کار ئازادانەیە. بەدنیاییەوە ئەمە بە مانای ئەوە نایەت کە بووترێت کۆمەڵگەیەکی خاوەنی سەرمایەداری هەیە. هەروەها پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە کرێکاران لە ڕێگەی خەباتێکی سیاسیی درێژخایەن و تاڵەوە سەرکەوتوو بوون لە دەستەبەرکردنی فۆرمێکی تا ڕادەیەک باشترکراوی "گرێبەستی کاری ئازاد" بە هەندێک چین و توێژی کرێکاران. بەڵام بە کۆی گشتی، ئابووریی ئێستا جیاوازییەکی ئەوتۆی لەگەڵ سەرمایەداری "پاک"دا نییە.
بەرهەمهێنان بۆ قازانج ئەنجام دەدرێت نەک بۆ بەکارهێنان. هیچ بەڵگەیەک نییە کە هەموو ئەوانەی توانای کارکردنیان هەیە و ئارەزووی کارکردنیان هەیە هەمیشە لە دۆخێکدابن کە بتوانن کار بدۆزنەوە؛ تا ڕادەیەک و بەردەوام "سوپایەکی بێکاران" بوونی هەیە. کرێکاران بەردەوام لە ترسی لەدەستدانی کارەکەیدایە. بەو پێیەی کرێکارانی بێکار و کەم مووچە بازاڕێکی قازانجهێنەر دابین ناکەن، بەرهەمهێنانی کاڵای بەکاربەر سنووردار و دەرئەنجامێکی پرۆسەیەکی سەختە. پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا زۆرجار دەبێتە هۆی بێکاری زیاتر نەک سووککردنی باری کارکردن بۆ هەمووان. پاڵنەری قازانج، بە هاوبەشی لەگەڵ کێبڕکێی نێوان سەرمایەدارەکان، بەرپرسە لە ناسەقامگیری لە کەڵەکەبوون و بەکارهێنانی سەرمایە کە هۆکارە بۆ نامۆبوونێکی قووڵ. کێبڕکێی بێسنوور دەبێتە هۆکاری بێکاری زیاتر و پەکخستنی هۆشیاری کۆمەڵایەتی تاکەکان وەک ئەوەی پێشتر باسمکرد.

ئەم پەکخستنی هۆشیارییەی تاکەکان بە خراپترین خراپەی سەرمایەداری دەزانم. هەموو سیستەمی پەروەردەیی ئەمە بەدەست ئەم خراپییەوە دەناڵێنێت. کێبڕکێیەکی بەتام لە زهنییەتی خوێندکاردا دەچێنرێت، کە ڕاهێنراوە چاوچنۆکانە هەوڵی بۆ دەستهێنانی سەرکەوتنبدا وەک ئامادەکارییەک بۆ پیشەکەی داهاتووی.
من قەناعەتم وایە تەنها یەک ڕێگە هەیە بۆ نەهێشتنی ئەم خراپەکارییە قورسانە، ئەویش لە ڕێگەی دامەزراندنی ئابوورییەکی سۆسیالیستییەوە، کە سیستەمێکی پەروەردەیی لەگەڵدا بێت و ئاراستەی

ئامانجە کۆمەڵایەتییەکان بکات. لە ئابوورییەکی لەو جۆرەدا ئامرازەکانی بەرهەمهێنان کۆمەڵگە خاوەنداریەتی لێدەکات و بە شێوەیەکی پلان بۆ دانراو بەکاردەهێنرێت. ئابووری پلان بۆ دانراو، بەرهەمهێنان بەپێی پێویستی کۆمەڵگە ڕێکدەخات، ئەو کارانەی کە دەبێ ئەنجام بدرێت بەسەر هەموو ئەوانەی توانای کارکردنیان هەیە دابەش دەکات و گەرەنتی بژێوی ژیانی هەموو ژن و پیاو و منداڵێک دەکات. پەروەردەی تاک، سەرباری بەرەوپێشبردنی توانا زگماکییەکانی خۆی، هەوڵی بەرپرسیارێتی زیاتریش لە بەرانبەر کۆمەڵگەکەیدا دەدات.

سەرەڕای ئەوەش، پێویستە لەبیرمان بێت کە ئابوورییەکی پلان بۆ دانراو هێشتا سۆسیالیزم نییە. ئابوورییەکی پلان بۆ دانراو وەک خۆی ڕەنگە لەگەڵ کۆیلەکردنی تەواوەتی تاکدا بێت. گەیشتن بە سۆسیالیزم پێویستی بە چارەسەرکردنی هەندێک کێشەی کۆمەڵایەتی-سیاسی لەڕادەبەدەر سەختە: چۆن دەکرێت، بە لەبەرچاوگرتنی ناوەندگەرایی دوور مەودای دەسەڵاتی سیاسی و ئابووری، ڕێگری لە بیرۆکراسی بکرێت کە ببێت بە هەموو هێز و زیادەڕەوی؟ چۆن دەتوانرێت مافی تاک بپارێزرێت و بەو هۆیەوە بەرپەرچدانەوەیەکی دیموکراسی بۆ دەسەڵاتی بیرۆکراسی مسۆگەر بکرێت؟
ڕوونکردنەوە سەبارەت بە ئامانج و کێشەکانی سۆسیالیزم لە سەردەمی گواستنەوەی ئێمەدا زۆرترین گرنگی هەیە. بەو پێیەی لە هەلومەرجی ئێستادا باسکردنی ئازاد و بێ بەربەست لەم کێشانە کەوتۆتە ژێر تابۆیەکی بەهێزەوە، من بناغەی ئەم (گۆڤارە – Monthly Review) بە خزمەتێکی گشتیی گرنگ دەزانم.

▪ ئەلبێرت ئەنیشتاین(١٤ی مارس١٨٧٩ لە دایکبووە، ١٨ی نیسانی١٩٥٥ کۆچی دوواییکردووە) فیزیازانێکی بەناوبانگی جیهانییە. ئەم بابەتە لە سەرەتادا لە ژمارەی یەکەمی Monthly Review لە ئایاری ١٩٤٩ بڵاوبۆتەوە.

سەرچاوە:
https://fau.digital.flvc.org/islandora/object/fau%3A5387/datastream/OBJ/view/Why_socialism_.pdf

---

بەراوردکردنی شیعرەکانی (شێرکۆ بێکەس و فروغ فروخزاد) بە پێی قوتابخانەی سلاقی.. توێژەر عەبدولسەلام ئیسماعیل سادق

[بۆ خوێندنەوەی ئەم با بەتە کلیکی ئێر□ بکەن..]

[AbdulsalamEsmailDownload]

پارە لە سەرمایەداری و سوسیالزمدا. بەشی کۆتایی.. شیکردنەوەی کاوە کەریم

[بۆ گوێگرتن لەم با بەتە کلیکی ئێر□ بکەن..]

هێگل.. بریا محمد

حەزی هێگل بەنوێبوونەوە، بووە هۆی ئەوەی هەموو ئەو خولیا و عەقڵییە کورتبینانە بەلاوە بنێت کە لەسەردەمی ڕۆشنگەریدا باڵا دەستبوون، بۆیە بەهاوکاری هۆڵدرین و شڵینگ، کاری بۆ ئەوە دەکرد

خۆی لە جێکەوتە هزرییەکانی ئەو کاتە دەرباز بکات کە جێکەوتی بەسەر فەلسەفەی ئەڵمانیدا دیاربوو. لەم قۆناغەی تازە پێگەیشتنیدا، هێگل زۆر چاودێری ئاڵۆزییە کۆمەڵایەتییەکانی دەکردوو، زیاتریش حەزی لەخوێندنەوەی کتێبی مێژوویی بووە، بۆیە دەبینین لە نێو دەفتەری یادەوەری ڕۆژانەی خۆیدا ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە حەز دەکات لەداهاتوودا ببێتە مێژوونوس، مێژوونوسێک بێت ژیانی پیاوە مەزنەکان و، نەتەوە مەزنەکان و، ئەخلاق و دابونەریتیان بنوسێتەوە، بەها ئەخلاقی و ئایینیەکانیان بنوسێتەوە و تۆمار بکات.

بۆ ئەوەی ببێتە مێژوونوسیش، هێگل کاری زۆری لەسەر پەروەردەکردنی لایەنی خوێندنەوەی مێژووییانەی خۆی کردووە تێڕوانینیشی لەبارەی ژیان وابووە کە هەمووکەسێک دەبێت ژیانێکی سەربەخۆ و ئازادی هەبێت...

ئایدیالیزم: هێگڵ فەیلەسوفێکی ئایدیالیزمی بوو و مارکیۆزیش تێڕوانینی خۆی دەرب□ارەی ئایدیالیزم هەبووە، ئەو لای وایە ئایدیالیزم ئەو بیرکردنەوەیە کە سیستەمێکی گونجاو و ڕێکوپێک لە جیاتی واقیعێکی ئەزمونیی شێواو دادەنێ، کە لە خودی عەقڵ و فیکردا سەر هەڵدەدات، بەم پێیە، کاتێ ئایدیالیزم لەسەر ئاستی سیاسی و کۆمەڵایەتی دا کاردەکات، ئەوا مەبەستی ئازاد کردنی کۆمەڵگەیە لە هەموو جۆرە داپڵۆسین و سەرکوتکردنێک، کە بەهۆی هۆکارە ڕەمەکی و ناعەقڵانییەکانەوە یا بێ پشتبەستن بە عەقڵەو ئەنجام دەدرێن، بۆ نموونە پێداویستییەکانی بازاڕ و هەوڵدان بۆ بەدەستهێنانی قازانجی زۆرتر و رکابەرایەتی نێوان دەزگا بەرهەمهێنەرەکان، ئەمانە هەموویان ئەو واقیعە شێواز و پڕ ئاژاوەیە پێکدێنن، کە مرۆڤی هاوچەرخ تێیدا دەژین، بۆیە ئایدیالیزم باشترین فریادڕەسێکە بۆ دەرباز کردنی مرۆڤ لەم بارودۆخە ئاڵۆزە.

کاتێک مارکیۆز باسی ئایدیالیزم دەکات ئەوا ئەو بیرمەندە پتر مەبەستی فەلسەفەی ئایدیالیزمی ئەڵمانییە و ل□ فەلسەفەیەکی شۆڕشگێڕانەی لە قەڵەم دەدات، هیگڵ لای مارکیۆز ڕابەری فەلسەفەی ئایدیالیزمی ئەڵمانییە، چونکە لای ئەو هێگڵ ڕۆڵێکی شۆڕشگێڕانەی بەعەقڵ بەخشیوە.

بریا محمد

سەرچاوە: 1. هێگڵ و سیاسەت، 2. هێگڵ و دوو لە قوتابیانی.

سێبەرێکی شکاو.. شیعری ستار ئەحمەد

هاتەوە
خەمێکی لەیەخەی گرێدا
رووی کردە ئاسۆیەك
سێبەری لەتیشکا خنکاوە
بەشانی حەسرەتا هەڵدەکشێ
لەبەیانییەکی ئاڵدا گەیشتە ئێرە
ئاسمان لەبەر نوچدانی رێگاکان
پاڵی بەشەپۆلی مەرامەوە دەنا
نسێکان دەستیان بۆ نوور پان دەکردەوە
خەریك بوو شینبم
لەگۆشەی زامێکا راکشێم
سینەی کردەوە
قەتماغەی چەندین ئەدگاری نیشاندام
ئەو رۆژانەی بەبیرما هێنایەوە
پەنجەکانی لەدەستما رووا
لێوەکانی بەئەشکم دەگەشایەوە
ئەمڕۆ دەزانیت
سیمایەك لەسیحری خوا دەچێ
نیگایەك بەبەژنی عەشقما هەڵدەگەڕێ
بەرکیان گرتووە
جڵەوی نزاکان دەگرن
ژوانگەیەك لەحەشارگەی خەونەکانا دەڕازێننەوە
لەپێشوازی گەڕانەوەی ئەوو
لەماڵاوایی دایکما
هێدی هێدی
وەکوو فرمێسك توامەوە
توولەڕێیەك ئەشکی سووری مێژینەمە
دەمباتە خزمەتی ئەو سێوانەی
بەزاری ئاگر داگیرسان

لە باڵەکانا هەڵدرانەوە

ستار ئەحمەد

دوای دەساڵ لە کارەساتی جینۆسایدی یەزیدیەکان.. عوسمانی حاجی مارف

لەنێو یەزیدیەکاندا زۆرجار ئەو دەستەواژەیە دەبیستیت: “شەنگال دوا قەڵامانە؛ مانەوەمان بەم خاکەوە بەستراوەتەوە.” ئەم خاڵە جوگرافیە، هەمیشە گرنگیەکی ستراتیژی هەبووە لە بوونیانەوە لە میزۆپۆتامیادا تا ئەمڕۆ. ئەم کەمینەیە لە یەزیدیەکان لە عێراقدا کە لە مێژوودا گۆشەگیریان بەسەردا سەپێنراوە، هەربۆیە خۆشیان گۆشەگیری و بێلایەنیان هەڵبژاردوە، بەئەوەی خۆیان لەو کارەسات و پێشێلکاریانە بپارێزن کە بەدرێژایی سەدەکان ڕوبەڕویان بۆتەوە. لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا لە سەردەمی دەسەڵاتی عوسمانیدا تووشی جینۆساید بوون، جارێک بەهۆی بەرگریکردن لە ئەرمەنیەکان کە لە جینۆساید هەڵهاتبون لە تورکیا، زۆرجاریش بەهۆی بیروباوەڕی ئایینی جیاوازیانەوە. دوای کۆتایی عوسمانیەکان و هاتنی بەریتانیا، بارودۆخیان زۆر باشتر نەبوو، چونکە لە هەندێک ناوچەدا گرژیەکان بەردەوام بوو و قوربانیەکی زیاتریان دا.

لەگەڵ دامەزراندنی دەوڵەتی کۆماری عێراق، پەراوێزخستنی یەزیدیەکان بەردەوام بوو. لە سەردەمی بەعس شەنگال گۆڕانی دیمۆگرافیای گەورەی بەخۆیەوە بینی، بەوپێیەی دانیشتوانەکەی لە گوندەکانیان گواستراونەتەوە بۆ ئەو کەمپە زۆرەملێیانەی کە سەرەتایترین خزمەتگوزاریان تێدانەبوو. دوای ڕووخانی ڕژێم لە ساڵی ٢٠٠٣ بارودۆخەکەیانی بۆ باشتر نەگۆڕی، دواتر جگە لە ئاستی هەژاریان تا ساڵی ٢٠١٤، داعش شەنگالی داگیرکرد برینێکی قووڵتری لەدڵی یەزیدیەکاندا هەڵکەند.

٣ی ئاب ساڵڕۆژی کۆمەڵکوژی یەزیدیەکانە، کە لە ساڵی٢٠١٤دا دەستی پێکرد، بەڕاستی زۆر ئەستەمە وەسفی ئەو ئازارە گەورەیە بکرێت

کە یەزیدیەکان تووشیان بوو. گەورەیی ئەو جینۆسایدە، نەک تەنیا لە ژمارەکانیدا، بەڵکو لە ڕەهەندە فرەییەکانیشدا دیارە. تاوانەکانی جینۆساید دژی یەزیدیەکان زۆرن و سەختن.

بەپێی ڕێککەوتننامەی ڕێگریکردن و سزادانی تاوانی جینۆساید، کە لەلایەن کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە پەسەندکراوە، جینۆساید واتە هەر یەکێک لەو پێنج کردەوەیەی کە بە مەبەستی “لەناوبردنی بە تەواوی یان بەشێکی، گروپێکی نەتەوەیی، ڕەگەزی، ئایینی ئەنجامدراون، جا بەکوشتنی ئەندامانی گروپەکە بێت، یان بەدروستکردنی مەترسی جەستەیی یان گیانی بێت بۆیان، یان بەئەنقەست خستنەڕووی گروپەکە بۆ بارودۆخی ژیانێک کە مەبەست لێی لەناوبردنی جەستەیی بەتەواوی یان بەشێکی بێت، یان سەپاندنی ڕێوشوێن بەئامانجی ڕێگریکردن لە لەدایکبونی منداڵ لە ناو گروپەکەدا، یان گواستنەوەی منداڵان بەزۆر لە گروپەکەوە بۆ گروپێکی تر”. ئەوەی جێگای داخە لە دۆسیەی یەزیدیەکاندا، ئەو پێنج کردەوەیەیان لەسەر جێبەجێکراوە وەک بەڵگەی جینۆسایدکردنیان خراوەتەڕوو.

ژمارەی یەزیدیەکان پێش جینۆساید بە نزیکەی ٥٥٠ هەزار کەس مەزەندە دەکرێت کە زۆربەیان لە قەزای شەنگال لە عێراق نیشتەجێ بوون. کۆمەڵگا و ڕێکخراوە ناحکومی و ناوخۆییەکان کۆی ژمارەی قوربانیان بە زیاتر لە پێنج هەزار کەس خەمڵاندووە. هێشتا لانی کەم٢٠٠ هەزار یەزیدی لە کەمپەکانی ئاوارە ناوخۆییەکان دەژین، لەسەدا ٢٥ی کۆی گشتی یەزیدیەکان واتە ١٢٠ هەزار یەزیدی بەشێوەیەکی هەمیشەیی کۆچیان کردووە بۆ وڵاتانی وەک ئوسترالیا، ئەمریکا، کەنەدا و وڵاتان لەیەکێتی ئەوروپا. شایانی باسە لەڕۆژی ٣ی ئابی٢٠١٤ کە یەکەم ڕۆژی هەرشی داعش بوو بۆ سەر شەنگال،١٢٦٨ یەزیدی کوژران.

بەڵام تائێستا ئاماری کۆتایی ژمارەی ئەو کەسانەی کە لەکاتی کەوتنی شەنگالدا کەوتوونەتە ژێر دەسەڵاتی ئەو ڕێکخراوەوە، سەرژمێری کۆتایی بۆ نەکراوە، بەوپێیەی هێشتا گۆڕی بەکۆمەڵ دەبینین کە ژمارەیەکی زۆریان تائێستا نەکراونەتەوە و هەڵندراونەتەوە.

داعش زیانی جەستەیی توندی بەسەر ٣٥٤٨ ژن و کچی ئەزیدی گەیاندووە، ئەوان تووشی ڕفاندن و کۆیلەیی سێکسی لەڕادەبەدەری توندوتیژی و کارکردنی زۆرەملێ کراون. تائێستاش٢٦٠٠ ژن و منداڵ بە دیل گیراون لەوێشدا ڕووبەڕووی توندوتیژی سێکسی و ئەشکەنجە دەبنەوە. هەروەها کۆنترۆڵی لەدایکبوونیان دەکردن. جگە لە ٢٨٦٩ پیاوی یەزیدی ڕفێنران و بەزۆر لە کۆمەڵگاکەیان دوورخرانەوە بۆ ئەردوگا ئایدیۆلۆژییەکانی ڕێکخراوی داعش، هەروەها داعش ٦٨ شوێنی ئایینی یەزیدی وێرانکردووە.

بەگشتی مەزەندەی ئەوە دەکرێت کە زیاتر لە ١٠ هەزار یەزیدی کوژرابن، هەروەها جینۆسایدەکە بووە هۆی ئاوارەبوونی زیاتر لە ٢٠٠ هەزار کەس لە شەنگالەوە بۆ ناوچەکانی دیکەی کوردستانی عێراق.

یەزیدییەکانی شەنگال هەست دەکەن شکستی گەورەیان هێناوە، جگە لەو جینۆسایدەی کە لەلایەن ڕێکخراوی تیرۆرستی داعشەوە بەرامبەریان ئەنجامدرا، ئەم ئەزموونە ترسناکە کاریگەری قووڵی لەسەر حاڵەتی دەروونی یەزیدییەکان بەجێهێشت، بەوپێیەی ئەوان شاهیدی فەرامۆشی پشتگوێخستنی گەورە بوون لەلایەن هەموو کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و عێراقییەوە، کاتێک ڕووبەڕووی چارەنووسی خۆیان بوونەتەوە لە ناوچەیەکدا کە دوژمن لە هەموو لایەکەوە گەمارۆیان دەدا، لایەنێک نەبوو بەر بەو کارەساتە بگرێت…!

لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی، ئەمساڵ یەکەم دادگایکردن بۆ ئەندامانی داعش لە وڵاتانی وەک هۆڵەندا و سوید دەستپێدەکات، فەڕەنساش لە ساڵی٢٠٢٥دا بەدواداچوونی بۆ دەکات، ئەمەش دەرفەت دەدات بەرزگاربوانی یەزیدی کە لە بەردەم دادگا ئامادەبن بۆ ئەوەی شایەتحاڵی بدەن و باس لەوە بکەن کە چۆن ژیاون، لەکاتێکدا لەلایەن ڕێکخراوەکەوە دەستبەسەرکراون. تائێستا لە ئەڵمانیا نۆ حوکم بەسەر ئەندامانی داعش و هاوسەرەکانیاندا دەرچووە، هەروەها سێ کەسیش بۆ تاوانی جینۆساید دژی یەزیدییەکان سزادراون.

بەڵام تائێستا عێراق بە حکومەتی بەغدا و بە حکومەتی هەرێمەوە چوارچێوەیەکی یاسایی نییە بۆ دادگایکردنی ئەندامانی داعش بە تۆمەتی جینۆساید. لەو چوارچێوەیەشدا نووسینگەی سەرۆک وەزیران، ڕەشنووسی یاسای سزادانی جینۆساید و تاوانەکانی جەنگ و تاوانەکانی دژ بە مرۆڤایەتی خستە ڕوو، بەڵام هێشتا نەبووەتە یاسایەکی نیشتمانی. تائێستا تەنیا چەند دۆسیەیەکی تایبەت بە تاوانەکانی تیرۆر گەیشتوونەتە دادگا، کە ڕزگاربوانی یەزیدی بەشداریان لەو دادگایکرنەدا نەکردوە و شایەتیان نەداوە. ڕاستە یاسای ژنانی ڕزگاربوانی یەزیدی دانی بە ئازارەکانی ئەو ڕزگاربوانەدا ناو میکانیزمی یاسایی بۆ قەرەبووکردنەوەیان لەڕووی دارایی و ئەخلاقییەوە دانا، بەڵام هێشتا ئەو بەڵگانە جێبەجێ نەکراون و پێموانیە جێبەجێش بکرێن!.

ماوەی حەوت ساڵە تیمی لێکۆڵینەوەی نەتەوەیەکگرتووەکان بۆ بەرەوپێشبردنی لێپرسینەوە لە تاوانەکانی داعش (یونیتاد)، لەگەڵ ڕێکخراوە ناحکومییەکانی یەزیدی وەک"یەزدا"، هەوڵی کۆکردنەوەی بەڵگە و بەڵگەنامەکردنی ئیفادەی ڕزگاربوان و شایەتحاڵەکانیان داوە. جێگای سەرنجە کە بڕی ئەو بەڵگانەی کە کۆدەکرێنەوە زۆر گەورەیە، بەمجۆرە توانایەکی گەورە بۆ ناسینەوە و دەستگیرکردن و

دادگایکردنی چەکدارانی ڕێکخراوەکە دەڕەخسێنێت، بەهۆی بەشداریکردنیان لە کوشتن و ڕفاندن و کۆیلەکردنی یەزیدیەکان.

بەداخەوە لەدوای مانگی ئەیلولی ئەمساڵەوە ئەرکی تیمی لێکۆڵینەوەی یونیتاد نوێ ناکرێتەوە، لە غیابی بودجەی پێویست بۆ دامەزراندنی ئەرشیفێکی کارگێڕی کە بە ئاسانی لەبەردەستی داواکاری گشتی و حکومەتەکاندا بێت. ئەمەش هەوڵەکان بۆ بەدەستهێنانی دادپەروەری خاو دەکاتەوە، بۆیە پێویستە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی، پشتگیری لە هەوڵەکانی داکۆکیکردن لە ڕێکخراوە ناحکومییەکان و ڕزگاربووانی یەزیدی بکات، بۆ پاراستنی تۆمارێکی سەربەخۆ و بەردەست کە بەڵگەی کوالیتی بەرز و پشتڕاستکراوە لەخۆ بگرێت.

ئەوەی کە ئەو ڕووداوانەی لە عێراق و سوریا شاهیدیان بۆ دراوە، بەڵام ئۆپەراسیۆنە سەربازییەکانی تورکیا لە سوریا و تا ڕادەیەکی کەمتر لە عێراق، گرنگیدانیان بەم جینۆسایدە تەمومژاوی کردووە.!

ئاوەدانکردنەوەی شەنگال و چەسپاندنی سەقامگیری و خۆشگوزەرانی تێیدا کارێکی نزیک لە مەحاڵ دەبێت، گەر دانیشتوانەکەی نوێنەرایەتی سیاسی و دەسەڵاتی بڕیاردانیان نەبێت، بۆیە داوای هەڵبژاردنی ناوخۆیی ئازاد و نوێنەرایەتی پێویستییەکی بەپەلەیە.

ڕێکەوتنی گەڕاندنەوەی سەقامگیری و ئاسایکردنەوەی دۆخی قەزای شەنگال کە بڕیاربوو ئیدارەی کاریگەرانەی ئەم هەرێمە کێشە لەسەرە، لەنێوان حکومەتی ناوەندی لە عێراق و حکومەتی هەرێمی کوردستان بەدەستبهێنێت، بەڵام لە ئاستی پلاندانان و جێبەجێکردندا شکستی هێناوە.

ئەم دۆخە بووە هۆی بۆشایی دەسەڵات و هاتنی کۆمەڵێک گروپی چەکداری بەرفراوان بۆ درێژکردنەوەی نفوزی ئەمنی و ئیداری خۆیان لە شەنگال. هاوکات تورکیا بەردەوامە لە بۆردومانکردنی گوندەکانی یەزیدی بە بیانووی ئەوەی شوێنەکانی سەر بە پەکەکە دەکاتە ئامانج، هاوکات ئێرانیش بە پشتیوانیکردنی هەندێک لە گروپی چەکداری حەشدی شەعبییەوە دەستی بەسەر شەنگالدا توندتر دەکاتەوە.

کەواتە ئەگەر حکومەتی عێراق بودجەیەکی پێویست بۆ ئاوەدانکردنەوە و ئەمنییەتی تەرخان نەکات، شەنگال بە کەمی ژێرخان و پێداویستییە سەرەتاییەکانی دەمێنێتەوە. لەگەڵ دیاریکردنی ڕۆژی٣١ی تەمموزی ڕابردووکە وەک وادەی داخستنی کەمپەکانە بۆ ئاوارەکانی ناوخۆ، ئەوەی پێشبینی دەکرێت هیچ ماڵێک نایەوێت بگەڕێتەوە، چونکە هیچ سەلامەتییەکیان بۆ دابین نەکراوە، لەبەر ڕۆشنایی ئەو دۆخە نالەبار و بڕیارانەدا، ئەگەری ئەوە زیاتر دەبێت کە یەزیدییەکان ناچاربن بە هەمیشە شەنگال و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەجێبهێڵن.

یەزیدییەکان لە شەنگال بوونە گەورەترین قوربانی ململانێی سیاسی،

لەبەرامبەریشدا هیچ قەدرزانینێک نییە و هەنگاوێکی جدیش نییە بۆ قەرەبوکردنەوە، جگە لەوەش هیچ گەرەنتیێک نییە کە کارەساتی لەوجۆرە دوبارە نەبێتەوە. گومانی تێدا نییە کە ئەم دۆخە درێژکراوەی ململانێیەکی بەرفراوانتری ناوچەییە، ململانێیەک کە دوای ئەو گۆڕانکاریە گەورانەی کە داعش لە عێراق و سووریادا هێنایە ئاراوە، چڕیەکەی زیاتر بوو.
یەزدیەکان پێویستیان بە پشتیوانی بەردەوام و بەرزکردنەوەی ئاستی ئاسایش هەیە بۆ ئەوەی دڵنیابن لەوەی کە ئەم جۆرە کارەساتە نامرۆییانە لە داهاتوودا دووبارە نابنەوە. لە ئێستاشدا بەرپرسیارێتیەکە دەکەوێتە ئەستۆی حکومەتی عێراق و حکومەتی هەرێم، بەڵام ئەوەی لە بەرچاوە پێکهاتەی حکومەتی عێراق لە لایەنە تائیفیەکانی شیعە و سونە و هێزە میلیشیاکانیان و حەشدی شەعبی، نەک لەو باخەدانین پاریزگاری لە خەڵکی غەیری موسڵمان بکەن، بەڵکو لە ململانێی سیاسیدا دەبنە قوربانی، هەربۆیە هیچ گەرەنتیێک نییە کە بۆ جارێکی تر یەزیدیەکان لەسایەی حکومەتی ئێستای عێراقدا توشی کارەساتی تر نەبنەوە، ئەزمونی لایەنەکانی حزبەکانی کوردایەتی و پێکهاتەی حکومەتی هەرێمیش شاراوە نییە، کە دیمان چەند قارەمانانە لە شەنگال یەزیدیەکانیان بەجێهێشت، لە هەمانکاتدا لە هەر سەودا و مامەڵەیەکی سیاسیدا شەرم نییە بۆیان کە بەهەرزان بیانفرۆشن.

ئەوەی جێگای داخە دوای دەساڵ لەو کارەساتە، دۆخێکی وەهایان بۆ یەزیدیەکان فەراهەم نەهێناوە کە بەئارامی دانیشن و دڵنیابن ئەو کارەساتە دوبارە نابنەوە.

بۆ ئەم وتارە سود لەم سەرچاوانە وەرگیراوە

- الإيزيديون في سنجار: حين تتحكم السياسة في مصير الأقليات/ عزت نوح
- إبادة جماعية متعددة الأبعاد/ لين زوفيكيان

١٧ی ت□مم□وز.. ب□ش□ی یەکەم.. رەسووڵ بەختیار

-1-

گەمەی منداڵانی شەقامیش گۆڕا بوو، ئەوان لەجیاتی تۆپی پێ، کۆمەڵ کۆمەڵ لەکۆڵان و لا کۆڵانەکاندا کۆدەبوونەوە، بەدار و قایش تفەنگیان دروستکردبوو، لەناوەڕاستی شەقامەکەدا چەند بەردێکیان دانابوو، هەر کەس بەوێدا تێپەڕ بوایە وەک مەفزرەکانی حکومەتی پێشوو و پێشمەرگە داوای هەوییەیان لێدەکردن، یان ئەگەر هەر شتکێکیان پێ بوایە داوایان دەکرد، ئەو پیاو و ژنانەی بەوێدا تێپەڕ دەبوون تەنیا پێدەکەنین و دەستیان بەسەر ئەو منداڵانە دادەهێنا، لەکۆڵاندا پیر و گەنجەکان بەژن و پیاوەوە سەیری ئەو دیمەنەیان دەکرد و پێدەکەنین، یاخود منداڵان دەبوون بەدوو کۆمەڵەوە بەشێکیان سووپا و ئەویتریان پێشمەرگە بوون، لەناکاوێکدا هێرشیان دەکرد سەر یەک دەبوایە هێزی پێشمەرگە لەو یاریەدا سەربکەوێ، بۆیە زۆربەی مندا□□□کان حەزیان دەکرد ببن بەپێشمەرگە، هەرچۆنێک بێ رێکدەکەوتن، یاریەکە بەخۆشی کۆتایی دەهات، دایکان بەبزەوە سەیری یاری مندا□□□کانیان دەکرد.

لەو رۆژانە تا دەهات نیشتمانپەروەری و خۆشەویستی بۆ نیشتمان لەدڵی هاووڵاتیاندا زیاتر دەبوو، لەگەڵ ئەوەی تا دەهات ژیان و گوزەرانی ماڵە هەژارەکان زۆرتر زەحمەتر دەبوو، لەتەک ئەمەشدا دزی و جەردەیی هێدی هێدی پەرەی دەسەند، بەعسیش دەیویست بۆ دووبارە دەست بەسەر هەموو جومگەکانی فەرمانڕەوایی دابگرێتەوە، گەنجانی وڵاتیش لەبێ ئومێدیدا نەیان دەزانی چی بکەن، بەڵام بەشێک لەو گەنجانەی لەپێشتردا ئەندامی رێکخستنی حزبە کوردییەکان بوون، هەردەم دەیانویست تۆڵە لەبەعس بکەنەوە و لەناکاوێکدا گوزرێک لەحکومەت و بەعس بدەن، لەو سەردەمەدا هیچ یاسا و پاسا و رێسایەک بوونی نەبوو، هەر کەسێک لەسەر شەقام کلاشینکۆفەکەی دەردەهێنا چەندین گوللە یان بەسەر شەقامەکەوە دەنا یاخود گوللەی بەئاسمانەوە دەنا، ئەوانەی دوژمنکاریان هەبوو، هەل بوو تا تۆڵەی خۆیان بکەنەوە، بەتایبەتی ئەو دوژمنکاریانەی چەندین ساڵ بوو چارەسەر نەکرابوو، یان کەسانی بکوژی پێشتر موستەشار و جاش بوون، لەو کاتەدا ئەوانە تەنیا خۆیان شاردبۆوە، بەڵام لێرەو لەوێ گوێبیستی ئەوە دەبووین بەهۆی کێشەی عەشاری□وە کەسێک کوژراوە.

تا ئەو کاتەی بەتەواویی خەڵک لەخۆی بێزار بوو، کەچی پیاوانی رژێم دەیانویست هەلێک وەربگرن تا وەک پێشتر دەسەڵاتیان بکەوێتەوە دەست، لەمبارەیەوە ماوەیەکی دوور و درێژە دەمەوێ چیرۆکێکی کورت یان درێژ، یاخود نەقڵەتێک-کورتە رۆمانێک لەبارەی ١٧ی تەمموز بنووسم، پرسیارم زۆر لەهاوەڵیەکانم کرد، زۆر بەکەمی ئەو رۆژەیان لەبیر ماوە، هیچ کام لەحزبەکانیش خۆی لێ نەکردەتە ساحێب، چونکە ئەو رۆژە گەنجانی شاری هەولێر دەتوانم بڵێم سەرتا سەد کەسێک دەبوو، لەسەرەتای شەقامی باتەوە و لەتەک قەلا بەرەو پارێزگا دەرؤیشتن، هاواریان دەکرد بە دەرەوە بە دەرەوە حزبی بەعس بە دەرەوە، دواتر بووە خۆپیشاندانێکی زۆر گەورە، هەر کەس لەلای خۆیەوە هاواری دەکرد بە دەرەوە بە دەرەوە حزبی بەعس بە دەرەوە هەرشکرایە سەر پارێزگا، لەپێش چاوانمە چۆن بەعسیە کورد و عەرەبەکان رایان دەکرد، هەتدێک لەو بەعسیانە تەقەیان دەکرد، نەمبینی کەس بریندار بێ، بەڵام تا دەهات دەنگی تەقە زیاتر دەبوو، دواتر هێزی پێشمەرگە، ئەو کات هەموو شتێک بەناوی بەرەی کوردستانییەوە بوو، بەهانای خۆپیشاندەرانەوە هاتن.

هەموو ئەوانەی داخ لەدڵ بوون لەبەعس، خۆیان وا ئامادە کردبوو، ئەگەر بشکوژرێن هەر دەبێ بەعسیەکان وەدەرنێن و چاوشکێنیان بکەن، چاوانی پڕ ئەسرینی دایکان لەم کاتەدا ناونیشانی هەرش و بەرخودان بوو، تا تۆڵەی هەموو دڵە پڕ فرمێسکێنان بکرێتەوە.

شەقامەکانی شار بۆنی خوێنیان لێدەهات، وەک ئەو رۆژە بوو، کاتێک رژێمی بەعس گەڕایەوە شاری هەولێر بەهەموو زەبروزەنگێکەوە کەوتبووە قەڵاچۆکردنی ئەو کەسانەی لەناو شار مابوونەوە، وەکخۆم سێیەم رۆژ دوای هاتنەوەی رژێمی بەعس گەڕامەوە ناو شار، لەبەست[illegible] هێدی هێدی، لەگەڵ خێزانێکی دیکە رێگەمان گرت تا بڕینەوە، لەتەک ئەوەی خەڵکێکی زۆر بەپێ و بەهیلاکی و بە ئەتەمبێل دوای چەند رۆژێک گەیشتبوونە سنوور تا ئاودیووی ئیران ببن، لەیەکەم بازگە لەنزیک کارگەی جگەرەی هەولێر چەند سەربازێک و ئەفسەرێک وەستابوون، داوای هەوییەیان لەکردین، دوای تەماشاکردنی هەوییەکان، ئەفسەرەکە هەندێک جوێنی پێداین و گوتی: بڕۆن لەرێ نەمێنن.

کاتێک بەشەقامەکاندا تێپەڕ دەبوویت بەچاوانی خۆت دەتبینی، تەرمەکان لەسەر شەقام بەگەنی بوو بوون، دەبوایە لووتی خۆت بگری دەنا گێژ دەبووی لەبۆن، ئەو ئەتەمبیلانەی تووشی هەرشی هیلیکۆپتەرەکان بوو بوون، لەهەموو لایەکەوە سووتابوون، دیار بوو چەندین تەرمیشی تیادایە، هەر چەنێک بێ، بەلا کۆڵانەکاندا دوای چەند سەعاتێک خۆم گەیاندەوە ماڵ، بینیم، ماڵی ئێمەش بەتەواوی هاتوونەتەوە، ئەوان تا کەسنەزان رۆیشتبوون، دوای ئەوەی بەنزین لە

ئۆتۆمبیلەکە نامێنێ دوو شەو لەکەسنەزان دەبن، دواتر بەهۆی
لەبووردنی گشتی دەگەڕێنەوە.
گەڕەکەکانی شار تاکە تاکە ماڵی تیادا بوو، ژیان لەو گەڕەکانە
نەمابوو، کاتێکیش دەتویست بێیە دەرەوە، ئەوا بەترسەوە دەبوایە رێ
بکەی، نەوەک سەربازێک لەدوورەوە تەقەت لێ بکات، دوای چەند رۆژێک
تاک تاک خەڵک دەگەڕایەوە، دوای هەفتەیەک ئەو جارەیان خەڵک
بەکۆمەڵ و بەکۆ دەگەڕانەوە ناو شار، بازگە و هێزی سەربازیش لەنێو
شاردا کەمتر بۆوە، بەماوەی مانگێک شار بەتەواوی ئاوەدانی
تێکەوتەوە، تا ناوەڕاستی مانگی پێنجی ١٩٩١ هێدی هێدی خەڵک
دەگەڕایەوە، لەمانگی شەشی ئەو ساڵەدا زۆربەی خەڵک گەڕایەوە ناو
شار، لەتەک ئەوەی لەشارۆچکەی شەقڵاوە هێزی پێشمەرگە و بەرەی
کوردستانی بارەگایان هەبوو، زۆربەی حزبەکان بارەگان لەوێدا بوو.
بە مانگی حەوت شار جوولەیەکی تێکەوت، کەمێک لەدووکان و بازاڕەکان
کرایەوە، بەڵام ترس لەهەموو شتێک هەبوو، بەشێک لەهێزی پێشمەرگەش
لەنێو شاردا بوو.
شار بەتەواوی خرۆشا بوو، هیچ کار و کاسبییەک نەمابوو، ئەوەی
هەبوو، چۆن بتواندرێ رۆژانە شتێک بخۆین، چەند مانگێک بوو، خەڵکی
شار و گوند و شارۆچکەکانی دیکە لەئاوارەیی گەڕابوونەوە، دوای
ئەوەی راپەڕینێک هەموو کوردستانی گرتەوە، دواتر سووپای رژێمی
بەعس بەسووپایەکی زەبەلاحەوە هێرشی کردە سەر شارە گەورەکانی
کوردستان، کەس بەتەمای ژیان نەبوو، نەوەک لەلایەکەوە پیاوانی
رژێمی بەعس، گوللەیەک بتەقێنن لەلایەک تەرمەکەت بکەوە،
سەربازەکانی بەعس هەندێکیان بە پاراستنی ئەمن و ئیستغباراتی رژێم
لەلایەکەوە مۆڵگەیان کردبوو، لەهەموو شتێک دەترسان، هەتا لەخۆیان
و لەدەوروبەر و ئەفسەرەکانیان دەترسان، ترس باڵی بەسەر هەموو
شتێکدا کێشابوو، دایکان لەگەڕەکە جوان و میللییەکان هەردەم دەیان
بەمنداڵەکانیانەوە بوو، لەشەواندا هیچ شتێک نەدەجوولا تەنیا ئەوە
نەبێ ئۆتۆمبیلە تیژڕەوەکان تاک تاک بەسەر شەقامەکاندا دەڕۆیشتن،
کەس نەیدەزانی ئەمانە پێشمەرگەن یان جاش و پیاوانی ئەمنی رژێمن،
شەوان شار دەبوو بەیەک پارچە ئاگر، هەر کەس لەلای خۆیەوە تەقەی
بەئاسمانەوە دەنا، زۆر کەس لەو تەقە و تەقە بریندار دەبوون و
دواتر بەهۆی تلانەوە و ئازارەکانیان دەمردن، رۆژ نەبوو خەڵک بەکۆ
نەچنە گۆڕستانەکان، بۆ ناشتنی تەرمی ئازیزەکانیان، ئێستا ئەگەر
بچییە گۆڕستانەکان رێککەوتەکانی سەر گۆڕەکان ئەم راستییەمان بۆ
دەردەخەن.
سەرەتا لەوانەیە بپرسن بۆ ١٧ی تەمموز، ئەوە رۆژی کودەتا یان
ئەگەر بەزمانی بەعسییەکان بدوێین، دەڵێن شۆڕشی ١٧-٣٠ی تەمموز،

یان یادی لەدایکبوونی حزبی بەعسی عەرەبی ئیشتراکییە، ئەو کاتەی بەسەرکردایەتی ئەحمەد حەسەن ئەلبەکر و سەدام حسێن عێراق کەوتە دەست کۆمەڵێ چەتەیەک، ناویان لەخۆ نابوو حزبی بەعس، نەوەی ئێستا نازانێ ئەو بەعسە چ کارەساتێکی بەسەر خەڵکی عیراق بەگشتی و بەتایبەتی خەڵکی کوردستان-باکووری عێراق هێنابوو، کوشتن و بڕین لەهەموو لایەک بوو، بەتایبەت بۆ ئەوانەی بزاندرایە بەخەیاڵیش بڕوایان بە بەعس نییە، یان دژ بە بەعسن.

ئێستا خۆم لەنێوەندی ئەم باسەدا لەدڵەڕاوکێدام نازانم چۆن هەموو جوولە و بزاوتێکی گەنجان باس بکەم، نامەوێ لەنێوەندی چیرۆکەکدا بیبەستمەوە بەخەیاڵ، ناشکرێ رۆژێکی مێژووی شارێک بەچەند دێڕێک باس بکەم.

لەسەرەتای راپەڕین، مانەوەی بەرەی کوردستانی تەنیا بیست رۆژێک بوو، واتە لە ٧-٣-١٩٩١ تا ٣١-٣-١٩٩١ تا ئەو کاتەی شاری کەرکووک ئازاد کرا، لەدواتر رژێمی بەعس بەهەموو هێزێکەوە هێرشی کردە سەر شارەکانی کوردستان و بەتایبەتیش شارە گەورەکان وەک هەولێر و سلێمانی و دهۆک، خەڵکی کوردستان هەر یەک لەلای خۆیەوە بنە و بارگەی خۆی تێکنا و بەرەو سنورەکان ملی نا، بەبێ ئەوەی هیچ ئاسۆییەکی هەبێ، ئەگەر هێزە نێودەوڵەتییەکان و دانوساتەکان نەبوایە، لەوانەیە بە ماوەی چەند مانگێک شارەکان جەنجاڵ نەدەبۆوە، دوای گەڕانەوەی بەشێک لەخەڵک بۆ ناو شارە گەورەکان، جوولە گەڕا، وەک لەسەرەتادا گوتم: زۆربەی باوکان دەیانویست هەر چەنەک بۆ بژێوی رۆژانەیان دەستبکەوێ تا بتوانن منداڵ و خێزانەکەیان لەبرسییەتی رزگار بکەن، دایکانیش دەستیان لەسەر دڵیان بوو نەوەک گوللەیەک خۆیان و منداڵەکانیان بپێکێ.

ئەو کات تەمەنم بیست و یەک ساڵان بوو، دیمەنێکە لەپێش چاومە، ئەو کات لە چاپخانەی هەولێر دواتر ناوەکەی گۆڕا بۆ کوردستان لەدووکانەکانی نزیک باڵەخانەی پارێزگای هەولێر شاگردی چاپخانەی کوردستان بووم، دەمبینی پیاوانی بەعس لەپێش رۆژی ١٧ی تەمموز بەهەمان شێوەی پێشتر بەخۆنیشاندانی جەبوورەتیانە دەیانویست خۆیان وا نیشان بدەن، بەوەی حزبی بەعس و دەسەڵاتییان لەم شارە هەر ماوە، بەڵام ترسێکی گەورەیان لەهەموو جوولەیەک هەبوو،

ترس لەخۆیان، ترس لەخەڵک، ترس لەجاش و چەکاوخۆرەکانیان، ئەمنەکانم دەبینی رووخساریان هەڵبزرکابوو، ئەوانیش نەیاندەزانی داهاتوویان چۆنە، بەڵام دەیانویست وەک پێشتر لێبخوڕن، کەچی منداڵێک بەلایاندا تێپەڕێ بووایە، ئەوان گومانیان لێی هەبوو، نەوەک نارنجۆکێک لەلایان بتەقێنێ، هەروەها بەچاوە ترسنۆکەکانیان سەیری ئافرەتانیان دەکرد، دەیانویست وەک پێشتر گاڵتە بکەن، کەچی خۆیان

لەکونجەکانیان نابوو، بەلەرزەوە سەیری دەوروبەریان دەکرد ئەوانەی پێشتر لەگەڵ ئەمنەکان ئاشنایەتی هەبوو، دیار بوو بەچاو ئاماژەیان بە کێشە و رووداوەکانی رۆژانە دەکرد، ئەوان لەیەکتر تێدەگەیشتن، کەچی نامەکان بەنیوەچڵی دەگەیشت، تا دەهات ترسی زیاتریان لەسەر دەنیشت، بەڵام خەڵکیش بەگشتی نەی دەزانی بداهاتوویان چۆن دەبێ. ئەوەی لێرەدا دەیخەینە روو باسکردنی تەواوی راپەڕینەکەی بەهاری ١٩٩١ نییە، بەڵکو لەنێوەندی ئەم چەند دێڕەدا باسکردنی چوار مانگە ، بەتایبەتیش رۆژی ١٧ی تەمموزی ١٩٩١. لەدوای ئەم رێککەوتە و خۆپیشاندانە، حکومەتی عێراق، یان راستتر بڵێین بەتەواوی بنە و بارەگەی خۆی تێکنا و هەرچی ئیدارە و چەک و تفاق هەیە بردییەوە ناو ئەو شارانەی دەسەڵاتی بەسەردا هەیە.

پارە لە سیستەمی سەرمایەداری و سۆسیالیزمدا.. بەشی یەکەم.. شیکرد نەوەی کاوە کەریم

بۆ گوێگرتن لە بەشی یەکەمی ئەم باسە کلیکی ئێر□ بکەن..

کێ دەتوانێ چارەنوسی خۆرهەڵاتی ناوەڕاست دیاری بکا؟.. عەبدوڵا ساڵح

کوشتنی حەسەن نەسروڵای حزبوڵای لوبنان لەلایەن ئیسرائیلەوە بارودۆخێکی نوێی لە ناوچەکە هێناوەتە گۆڕێ ، لەلایەک نەتەنیاهۆی فاشست و منداڵ کوژ دەڵێ : ((کاردەکەین بۆ گۆڕینی واقیعی ستراتیژی

لە تەواوی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا)). خامەنەئی چەنگ بەخوێن ڕابەری جمهوری پیت و سەردارەش دەڵێ : ((چارەنووسی ئەم هەرێمە لە لایەن هێزەکانی بەرەنگاری – مقاوەمە- یەکلایی دەکرێتەوە،)).

دیارە کوشتنی نەسروڵڵا هاوکێشەکانی گۆڕیوە، لەسەر ئاستی ناوخۆی ئیسرائیل باری لاری نەتەنیاهو تا ئەندازەیەک ڕاست بۆتەوە، خۆی و حکومەتەکەی لە هەوای سەرکەوتنەدا دەژین. ئەم سەرکەوتنە سەربازیە، لەسەر ئاستی ناوچەکە پەیامەکی داوە بە دراوسێ دوور ونزیکەکانی کە: ((کوتکی ئێمە لەسەروو هەموو کوتکەکانەوەیەو دەتوانین چەترێک بین بە پارێزگاریتان لە "بەڵای "جمهوری ئیسلامی، ئەوانەشی دوودڵن لە بەستنی پەیوەندی دیبلۆماسی لەگەڵمان با شک و گومانیان بڕەوێتەوە بێنە ناو شەمەندەفەری ئاسایکردنەوە (تطبیع))). لەسەر ئاستی جیهانیش پەیامەک بوو بۆ ئەو دەنگە کزانەی ،جار جار لەژێر لێوەوە، بە نەتەنیاهو وحکومەتەکەیان دەووت تکایە : ((کوشتار کەمکەنەوە ! وەرنە سەر مێزی گفتوگۆ ! مافی خۆشتانە بەرگری لەخۆتان بکەن)) ، بەوانیش دەڵێ: ((ئەوا یەکێک لە توندڕەوترین مۆرەکانی جمهوری ئیسلامیمان بۆ لەناوبردن ، دەستمان مەگرن لە تەمبێ کردنی گەورەکانیشیان)) .

گومانی تێدا نیە کوشتنی نەسروڵڵا لەدانەکی گورچکبڕ بوو بو ئێران و هەموو ئەو هێزانەی بەدەوریەوە و ناویان لەخۆیان ناوە " بەرەی بەرەنگاری- مقاوەمە " و هەموو ئەو هێزە لاوەکیانەش کە چارەنوسی خۆیان بەستەوە بە چارەنوسی جمهوری ئیسلامی. ئێران هەرچەندە لەژێر لێوەوە شەرمنانە اچەمەڵێ دەنێ بەڵام ئاڵای سپی هەڵنەکردووە .

بەکورتی ئەم دوو تاوانبارە وا دەزانن ئەم ناوچەیە پووش و پاوانی خۆیانە و بە ئارەزووی خۆیان ڕەنگڕێژی بۆ دەکەن، ئەوەیان بیرچۆتەوە کە لە ئێران ساڵێک بەر لە ئێستا جەماوەری ڕاپەڕیوی ئەو وڵاتە تەختوتاراجی ڕژێمیان هێنایە لەرزە (ژن ، ژیان ، ئازادی)، ئەگەر بەڕێیتمەکی شۆڕشگێڕانەو لەژێر ڕابەری شەلگیری خەڵکی کرێکار وزەحمەتکێش و لەژێر ئاڵای سۆشیالیزمدا خەباتی خۆیان بردبایە پێش، ئەمڕۆ ئەو چەو چاوە مۆنانەی لە میدیاکانی ئێران ئێستا دەردەکەون وون دەبوون و ئێران و ناوچەکەش لە دەستیان قوتار دەبوو.

لە ئیسرائیلیش دوای کردەوە تیرۆرستیەکەی حەماس لە ۷ ی ئۆکتۆبەری پار ساڵ، ڕۆژ نەبوو حکومەتە ڕاستڕەوە شۆڤێنیەکەی نەکەوێتە بەر ڕق و بێزاری جەماوەری ئازادیخواز و ئاشتی دۆستی ئەو وڵاتە، تا دواجار ڕۆژی دووشەمە دووی سەپتامبەری ئەم ساڵ، وە لەسەر بانگەوازی گەورەترین سەندیکای کرێکاری ئەو وڵاتە (هیستەدروت) مانگرتنی گشتی دژی سیاسەتەکانی نەتەنیاهو و حکومەتەکەی ڕاگەیەنرا

و هەموو شادەمارەکانی ئابوری ئەو وڵاتە بەرەوژێک پێکیان کەوت بەناچار دادگای باڵای ئەو وڵاتە هاتە نێوانگیری.
لەسەردا ڕاستییەکی حاشاهەڵنەگر دەردەکەوێ و مێژووش شاهیدە کە دواڕۆژ ئەم دوو دەسەڵاتەو ئەم دوو تاوانبارە و هاوشێوەکانیان دەکەونە بەر ڕقوبێزاری جەماوەری ڕاپەڕیو ئاشتی خواز و بە دروشمی ئاشتی وپێکەوە ژیان دێنە مەیدان و دواڕۆژێکی پڕشنگدار بە خۆیان و نەوەکانیان فەراهەم دەنن . وەک بەزمانی عەرەبیش دەگوترێ : (ان الغد لناظره لقریب).

کلێپتۆمانیا: ناساندن، نیشانەکان، هۆکارەکان و چارەسەرییەکان.. ابراهیم موحەمەد (ئیبڕاهام لەقای)

وتاری زنجیرەی ١٥٠

کلێپتۆمانیا تێکچوونێکی دەروونییە کە تێیدا کەسەکە هەست بە پاڵنەرێکی بەهێز دەکات بۆ دزینی شتی بە بەها یان شتێک کە پێویستی پێی نییە. ئەم دەخە وەک جۆرێک لە نەخۆشییە کۆنترۆڵ نەکراوەکان پۆلێن دەکرێت و کاریگەری نەرێنی لەسەر ژیانی کەسەکە و کۆمەڵگا دروست دەکات.
کلێپتۆمانیا زیاتر وەک تێکچوونێکی دەروونی سەیر دەکرێت نەك تەنها لادانێکی کۆمەڵایەتی. هەرچەندە، گرنگە تێبینی بکەین کە سنووری نێوان "نەخۆشی دەروونی" و "لادان" هەندێک جار ناڕوونە و دەکرێت بە پێی کۆنتێکستی کولتووری و کۆمەڵایەتی جیاواز بێت. لە DSM-5 دا، کلێپتۆمانیا وەک تێکچوونی کۆنترۆڵکردنی هاندەر پۆلێن کراوە.

نیشانەکان بەشێوەیەکی گشتی:

کەسانی تووشبوو بە کلێپتۆمانیا ئەم نیشانانەیان هەیە:

هەستکردن بە فشارێکی دەروونی بەهێز پێش ئەنجامدانی کردەی دزین, هەستکردن بە خۆشی و ئارامی کاتی لە کاتی دزیندا, هەستکردن بە تاوان، شەرمەزاری یان دڵەڕاوکێ دوای دزین, نەبوونی هۆکاری ئابووری یان کەسی بۆ دزین, دزینی شتی بێ بەها یان شتێک کە کەسەکە پێویستی پێی نییە.

هۆکارەکان:

هۆکارە سەرەکییەکانی کلێپتۆمانیا بە تەواوی ڕوون نین، بەڵام توێژینەوەکان ئاماژە بە چەند فاکتەرێک دەکەن:

فاکتەری ژینگەیی: وەک ئەزموونی ناخۆش لە منداڵی یان کێشەی خێزانی.
فاکتەری بایۆلۆژی: گۆڕانکاری لە ئاستی سیرۆتۆنین و دۆپامین لە مێشکدا.
فاکتەری ژینەتیکی: بوونی مێژووی خێزانی لە نەخۆشییە دەروونییەکان.
کێشەی دەروونی تر: وەک خەمۆکی، دڵەڕاوکێ یان کێشەی کەسایەتی.

چارەسەرییەکان:

چارەسەری کلێپتۆمانیا پێویستی بە ڕێگەچارەی فرەلایەنە هەیە:

چارەسەری مەعریفی: وەک چارەسەری ڕەفتاری-مەعریفی (CBT) بۆ گۆڕینی بیرکردنەوە و ڕەفتارییەکان.
دەرمانی دەروونی: بەکارهێنانی دەرمانی دژە خەمۆکی (SSRI) بۆ ڕێکخستنەوەی کیمیاوی مێشك.
ڕاهێنانی خۆ-کۆنترۆڵکردن: فێربوونی تەکنیکی نوێ بۆ بەرەنگاربوونەوەی حەزی دزین.
پشتگیری کۆمەڵایەتی: بەشداریکردن لە گرووپی پشتگیری و چارەسەری خێزانی.

کاتێك ئەم بابەتە پەیوەندیداردەکەین بە لایەنی تاوانەوە:

هەرچەندە کلێپتۆمانیا نەخۆشییەکی دەروونییە، بەڵام لە ڕووی یاساییەوە وەک تاوان مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت. ئەمەش چەند کێشەیەک دروست دەکات:

پرسی بەرپرسیارێتی تاوانکاری: ئایا کەسی تووشبوو بە کلێپتۆمانیا بەرپرسیارە لە کردەوەکانی؟
پێویستی سیستەمی دادوەری بە تێگەیشتن لە دۆخە دەروونییەکان
گرنگی بەکارهێنانی چارەسەری جێگرەوە لە بری سزادان

پێویستی دانانی بەرنامەی تایبەت بە ڕێگری و چارەسەری لە ناوەندە سزاییەکاندا،لە ڕووی یاساییەوە، کلێپتۆمانیا بە تاوان دادەنرێت و سزای لەسەرە. بەڵام دادگاکان هەندێک جار ڕەچاوی بارودۆخی تایبەتی ئەم کەسانە دەکەن. زۆربەی جار چارەسەری دەروونی و دەرمانی پێشنیار دەکرێت وەک بەشێک لە سزاکە.

گرنگە جیاوازی بکرێت لە نێوان کلێپتۆمانیا و دزی ئاسایی. کلێپتۆمانەکان بە قازانجی ماددی دزی ناکەن، بەڵکو بۆ کەمکردنەوەی فشاری دەروونی. هەروەها زۆربەی جار هەست بە پەشیمانی و شەرمەزاری دەکەن دوای کردەوەکەیان.

سەرچاوە زانستییەکان:

1- https://www.psychiatry.org/psychiatrists/practice/dsm

2- https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17713696/

3- https://www.google.com/amp/s/www.medindia.net/amp/patients/patientinfo/kleptomania-references.htm

4- https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22132369/
https://www.researchgate.net/publication/10629124_Psychopathology_and_Comorbidity_of_Psychiatric_Disorders_in_Patients_With_Kleptomania

5- https://www.scielo.br/j/rbp/a/wZ4Lq3zQbM4N5ccsb4QYBms/?lang=en

---

ڕستەکانی سەرەوە.. شعری ژیڤان بەکر

بە چ زمانێک بڵێم: دوای خەم،
ئاوازی غەمینی دەم،
لە گڕ و لە سووتاندایە؟

ئەوە کێ بوو گوتی وشە،
پیتی ڕەقوتەق و دەنگی گڕ و بڵێسە
ڕەنگدانەوەی ئەو بێدەنگییەی نێو ناخن؟
کە خەریکە هاواری کڕ و بێدەنگیم،
کەڕ و لاڵانیش کاس دەکات!
خۆ دەزانم لێکدا بڕان دۆڕان نییە،
دەزانی بە چی دەزانم؟
جوانترینی ڕابردوومیت.
پیاوانی ساختە چەند زۆرن؟
ل□ بیرکردنی کەسێک هەیە
هێندە زۆر و هێندەیش سەختە.
بەڵێن بوو، ناوت لە تەختەسپیی دڵم بسڕیتەوە
هیچ ساڵێک هێندەی ئەم ساڵا نە
هیلاک و سڕ نەبووم.
هەموو ئەم ڕستانەی پێشووم
لە چاوی مامۆستایەکی زمانی کوردی
ڕوو نادەن و ڕوویان دا!

▪ * * * * * * * * * *

لە کوێت بێنم؟
ونم کردوویت؛
کچێ خۆ دەشزانم لە کوێیت،
بەڵام مردوویت!

▪ * * * * * * * * * *

چاوم دەگێڕا و نەشمدەویست بتبینم!
تۆ لەناو ئاگردایت و منیش لە دۆزەخ
ئێ چوزانین
نێوانمان ئەوەندە دوورە!
هێڵی بەینمان
ئەوەندەیش تۆخ.
ئێ لە کوێت بێنم چاوەکەم؟
حەزم لێتە و لێشت هەڵدێم!
هەموو ئەو ڕستانەی پێشووم
لە چاوی مامۆستایەکی ماتماتیکدا
لە یاسای دوو ڕاستەهێڵی تەریبدا
قەت پێک ناگەن،

هەرگیزیش لێک و تێک ناگەن!

* * * * * * * * * *

هەموو ئەم تێکەڵبوونانەمان
لە چاوی مامۆستایەکی
وانەی کیمیا
دوو توخمی نائاوێت□ بوون
کە لەگەڵ یەکدی هەڵناکەن.

* * * * * * * * * *

عیشقمان بووە بە “ماضی” و
هەرگیز هێزێکیش ناتوانێت “ضمە”یەکی بخاتە سەر
لە چاوی مامۆستایەکی عەرەبیدا
ئەم واوە گەورەترین کێشەی
ناو گەردوونە.
خۆ ڕەنگە بۆ
مامۆستایەکی ئینگلیزییش
ئەو “ed”ی دەمی رابردوو
کەسێ ه□ بێ،
بتوانێ، داهاتوو بێنێتەوە زوو.
گشت ئەو ڕستانەی سەرەوەم
لە چاوی مامۆستایەکی
وانەی هونەر
زۆر جوان و ڕوونەواتا بن.
هەموو ئەو وشانەی پێشووم
لە چاوی مامۆستایەکی فەلسەفەدا
مایەی پرسیار و ڕامان بن
بەڵام بریتیبن لە مایەی
ئاژاوەی بوون!

* * * * * * * * * *

بە چ زمانێک بڵێم: دوای خۆم،
ئەو ئازارە توولانییەی
جەرگەی دڵم،
منداڵێکی زۆر چەتوونە و
هەر خەریکی ج□لانەیە
وشە، پیتی ڕەقوتەق و
دەنگی گڕ و
ڕەنگدانەوەی داغ و داخن!
چاوم دەگێڕا و نەمدەویست وات بببینم!

لە کوێت بێنم بینایی چاو؟
تا مەزرۆتم و لێشت هەڵدێم!
هەموو ڕستەکانی پێشووم
لە چاوی مامۆستایەکی وێنەکێشدا
بێ ڕەنگ و بۆنن؛
هەموو ئەو ڕستانەی پێشێ
لە چاوی مامۆستایەکی
دێوانە و دین
دەڵێ خۆیشی
هیچ لێ نازانێ کە چۆنن!

کە بیرت دەکەم
تێدەگەم زۆر مندا□□م
کە بیرت لێ دەکەمەوە
پیرێکم لەناو خەیاڵم!

بیرت دەکەم!.. شیعری ئاژوان ڕۆژهەڵاتی

زۆرتر لە جاران
بیرت دەکەم
ژیان بۆنی چۆڵەوانی لێدێت!
بیر لەهەرچێ دەکەم!
یادگاریە!
وەک دنکەدنکەی تەسبێحەکەت!
لە گەردنم ئاڵاندووە!
تۆ به تەما نییت بێیتەوە!؟
سەر لەم پاییزەت بەیتەوە!
وەک بەهار سەوزم کەیتەوە!،
ئاخر گیانە بە حسرەتت!
چەشنی پاییز هەڵوەریوم!
وەک باخێکی شەختەگرتوو!

لە شۆێنی خوما ڕزیوم!
تۆ بە تەما نیت بێیتەوە!؟

20/9/24
ئاژوان ڕۆژهەڵاتی
نەرویژ

بێدەنگی وەک کارەکتەری شەهاب لە ڕۆمانی "باوکی ئەو" بە نموونە.. ئەژین فەهمی

هەموو چیرۆکێك، بەشێوەیەک لە شێوەکان دووبارەیە، بەڵام گرنگە بتوانیت لەنێو چیرۆکە دووبارەکاندا خۆت نوێبکەیتەوە؛ نوێبوونەوەیەك بەو مانایەی لە گێڕانەوە و چنینی پەیڤەکاندا، وەك چیرۆکەکانیتر داینەڕێژی و خوێنەریش ئاشنا بکەیت بەم نوێکارییە. هاوکات بتوانی لەو دووبارە بوونەوەیەدا شتی نوێ بدۆزیتەوە.
ڕۆمانی (باوکی ئەو)، لە نووسینی (پرینووش سەنیعی) و بە کوردیکردنی (ڕووناك شوانی) شتێکی جیاوازمان لەناو چیرۆکێکی دووبارەدا، بە تەکنیک و شێوازێکی جیاواز بۆ دەگێڕێتەوە. لەم ڕۆمانەدا، مێردمنداڵێکی بچووک بەناوی (شەهاب)ەوە، کە خۆی وا پێشان دەدات ناتوانێ قسە بکات، دژی ئەو سیستێمە پەروەردەییە دەبێتەوە، کە لەنێو ماڵەکەیاندا پەیڕەو دەکرێت.
گەر بێت و بەچەند دێڕێك لە دۆخی سایکۆلۆژی شەهابی سێ ساڵەوە بدوێم، کە وەک ئاماژەم بۆ کردووە، پاڵەوانی نێو ڕۆمانەکەیە: دۆخی ژیانی ئەو، وایلێکردووە ماوەیەکی زۆر هەم خوێنەر، هەمیش خێزانەکەی فریو بدات، خۆی لێمان بکات بە منداڵێکی لاڵ و بە هیچ شێوەیەک قسە نەکات. ئەم منداڵە بەتوانایەکی سەرسوڕهێنەرەوە، هەموو پەیڤەکانی لەنێو ناخیدا پەنگ بخواتەوە و وەک هێزێکی بەرگری بەکاری بهێنێت. لەڕاستیدا ئەم بێدەنگی و لەدەستدانی زمانە، قەرەبووی زۆر شتی بۆ کردووەتەوە. کاتێ دەبینێت باوکی ب□ گ□□ل و

نەفام سەیری دەکات و جیاوازی لەنێوان ئەو و براکانی تریدا دەکات، هیچ ڕێگایەکی بۆ نامێنێتەوە، لە بێدەنگی زیاتر. بەرگرییەکەی شەهاب دژی هەموو ئەو نایەکسانییانەی بەرابەری دەکرێت و بەوەی وەک گێلێک سەیری دەکەن، هەر لە بێدەنگیدا نامێنێتەوە، بەڵکوو دوور لە چاوی هەمووان، چەند پەرچەکردارێکی فیزیکیشی دەبێت، وەک هەستان بە کەتنی جۆراوجۆری منداڵانە، بۆ نموونە لە نهۆمی سەرەوە گوڵدانێک فرێدەداتە خوارەوە بۆ سەر شان و ملی باوکی، یان شکانی سەری براکەی. هاوکات برا و ئامۆزاکەشی کەتنی منداڵانەی خۆیان دەکەن، بۆ ئەوەی لە سزا ڕزگاریان بێت، دەیخەنە ئەستۆی شەهاب. هەموو خانەوادەکە و خانەوادەی باوکیشی، هەمیشە سەرکۆنەی شەهاب دەکەن و بە گێل و نەفام ئاماژەی بۆ دەکەن، تەنیا کەسێک لە خەمی شەهاب دایە، هەستی پێ دەکات و هەمیشە بەرگری لێ دەکات، دایکییەتی. چیرۆکەکانی نێو ئەم ڕۆمانە بەش بەش لە ڕێی کارەکتەری دایکی شەهاب و خودی شەهابەوە دەگێڕدرێتەوە.

جیاواز لە هەموو شتێك بۆ من، جگە لە گرنگی پێدانی دایکی بە شەهاب، خودی داپیرەیشی یارمەتیدەرێکی گرنگی وێ دەبێ. داپیرەی دەتوانێ سەرلەنوێ شەهاب بدۆزێتەوە و وای لێ بکات بپەیڤێت، ئەو پەیڤانەی لە گەروویدا لە ئەنجامی ڕقێکی زۆرەوە ساڵانێکە کپ بوون و نەهاتوونەتە دەرەوە، بێنێ دەرەوە و شەهاب بێنێتە قسە. داپیرەی شەهاب دەتوانێت پێوەندییەک لەگەڵ شەهاب دروست بکات، کە متمانەیەکی گەورە دەبێتە بنەمای ئەو پێوەندییە، بە شێوەیەک هیچ کەسێکی تر ناتوانێت ئەو پێوەندییە دروست بکات. کاتێ نەوە و داپیرە پێکەوە بە تەنیا لەماڵ دەمێننەوە، داپیرە، وەك ئەوەی لە تەمەنی ئەودا بێت، مامەڵەی لەگەڵ دەکات، ورد و چڕ دیقەت لە هەڵسوکەوتەکانی دەدات، تەنانەت ئەودەمەی نەوەکەی، لە ڕەوشێکی پڕ لە توڕەییدا، قاپەکان دەشکێنێت، لێ دەگەڕێت ڕقی چەندین ساڵەی خۆی بە شکانی قاپەکان بڕەوێنێتەوە، نەک هەر ئەوە، بەڵکوو ئەویش چەند قاپێکی لەگەڵ دەشکێنێت و دەیکات بە گەمەیەکی خۆش. لە ڕقەوە بۆ دڵخۆشی و خەندە.

لەوانەیە داپیرە هەوڵ بدات لە ڕێگەی دروستکردنی ژینگەیەکی ئارام و منداڵانەوە، متمانە و ئاسوودەیی بۆ نەوەکە دروست بکات. هەردوو لا هەوڵ دەدەن ڕۆڵە کۆنەکان بگۆڕن و پێوەندییەکی نوێ دروست بکەن. لەم ڕێگەیەوەیش دەگات بەوەی بتوانێت زمانی نەوەکەی بپژێ و ئاسان لەبەردەمی داپیرەدا بێتە گۆ و شەوانەیش دوای چیرۆك خوێندنەوە بۆ نەوەکەی پەیڤە شاراوەکان نەمێنن و ئەوانیدیش لە زمان بژانی شەهاب تێبگەن.

گەر سەرنج بدەین بەپێی تیۆریی (ئالفرێد ئادلەر) دەکرێ ئەم

ڕەفتارە شێوازێك بێ وا بكات لەم ڕێگەیەوە خۆشەویستی و گرنگی پێدانی داپیرە بۆ نەوەکەی سەرچاوەی گرتبێت. لە ڕێگەیەکیتریشەوە شەهاب هەستی بە کەمزانینی خۆی کردبێ و لە ڕێگەی شکاندنی قاپەکانەوە خۆی لای داپیرەی بسەپێنێ و تێشمانبگەیەنێت، کە چیتر نابێت پەراوێز بخرێت و ئەویش شایەنی ئەوەیە، وەک براکانی خۆشیانبوێت و ڕیزی بگرن.
کاتێک داپیرە هەوڵ دەدات نەوەکەی بە قسە بهێنێت، ئەمە دەکرێ وەک بەشێك لە پڕۆسەی چاکبوونەوەی نەوەکەی و هەوڵێکیش بێت بۆ گەڕانەوەی دۆخی ئاسایی شەهاب. ئەمە نیشانەی ئەزموون و هەستیاری و تێگەیشتنی داپیرەیە بۆ پێداویستییەکانی نەوەکەی.
بێگومان نیشاندانی باری دەروونی (شەهاب) و پشتگوێخستنی و تەنانەت گرنگیدانی ئەو لە لایەن دایکی و داپیرییەوە، ڕووداوەکانی ڕۆمانەکە بە ئاقارێکی تردا دەبات، کە بۆ نموونە جووڵە دەخاتە تێکڕای ڕووداوەکان و ژیانی کارەکتەرەکانی تریشەوە.
بەڕای من زمانی وەرگێڕانی ئەم ڕۆمانە، ڕۆڵێکی گەورەی لە دروستکردنی ژینگە و پێشاندانێکی ڕوون و ئاشکرای کارەکتەرەکاندا هەبوو□. (□وناک شوانی) بە لێزانانە، بە کوردییەکی پاراو توانیویەتی ڕستەکان بە چەشنێک چر بکاتەوە، وەک ئەوەی بە دیار فیلمێکی سینەماییەوە دانیشتبین.
ئێمە لەڕێی وەرگێڕەوە دەتوانین ئەم جوانییەی نێو دەق ببینین، جوانییەك هەم لە داڕشتنەوە و هەمیش لە چنینی ڕستەوە وشەگەلێکی کوردانە و پوختمان بەرچاو بکەوێت، بەپێی پێویست بە دوای هەندێك وشەدا وێڵ دەبین و بێزار نابین. ئێمە لە ڕێگەی ئەم زمانە سادە و پاکەی وەرگێڕەوە، بەر ئیستاتیکایەك دەکەوین، کە بەرز و نزم پێکەوە لە وێنەکانی ڕۆمانەکەدا کۆدەکاتەوە.
لام وایە گرنگی ئەم ڕۆمانە جگە لە نیشاندانی باری دەروونی منداڵێك، بە دیوێکی تردا نووسەر، کارەکترەکانی تری لەهەر تەمەن و ڕەوش و ژینگەیی تردا، وەك خۆی تێیدا قووڵ بووەتەوە. بێگومان کار کردن لە کایەکانی خێزاندا بەو هەموو کارەکتەرە جیاوازانەوە کارێکی ئاسان نییە.

سەرچاوە:

باوکی ئەو، پەرینووش سەنیعی، وەرگێڕانی □وناك شوانی.
ناوەندی ئەندێشە، ٢٠١٧

گ□قاری نما ژمارە ٥٨

بۆ خوێندنەوەی ژمارە ٥٨ی گ□قاری نما کلیکی ئێر□ بکەن…

Nma58Download

ئیسلامیستەکان، ڕاست و ڕاسیستەکان و پەنا بەران.. جەمال کۆشش

وەک ئەوە لەئاسمان کەوتبێتە خوارەوە، دیارییەک بۆ دەوڵەتانی ئەوروپا
ئیسلامیستەکان، ڕاست و ڕاسیستەکان و پەنا بەران
جەمال کۆشش

ڕۆژی هەینی (٣١-٥-٢٠٢٤)، لەناو بازاڕی (مارکێت پلاتس-Marktplatz)ی شاری (مانهایم-Mannheim) لە ئەڵمانیا، ئەفغانییەکی (٢٦) ساڵان، بەچەقۆ هێرش دەکاتە سەر مێزکتێبی (پاکس ئەوروپا)، (٧) کەس بەسەختی بریندار دەکات، یەکێک لەوانە جێگری ڕێکخراوەکەیەکە بە ڕەخنەگری ئیسلامی ناسراون و ڕاستڕەوی کۆنەپارێزن، هەر لەنێو بریندارەکاندا پۆلیسێک لە ئەنجامی سەختی برینەکەی گیان لەدەست دەدات. بۆ وەستاندنی ئەو تیرۆریستە ئیسلامییە (سلێمان ئا) لە درێژەدان بە تاوانەکانی، پۆلیسێک تەقەی لێدەکات و پەکی دەخات لە درێژەدان بەتاوانەکانی.تاوانبار لەساڵی ٢٠١٣ ەوە لەئەڵمانیا وپآش ئەوەی داوای پەنا بەریی□کی □□فز دەکریتەوە، هاوسەگیری لەگەڵ کچێکی ئەڵمانی ب□□چ□لەک تورک دەکات وخاوەنی دوو مناڵە.

بەشوێن ئەم ترازیدیایەدا، لێکۆلینەوەی جیاجیا لەسەر سیاسەتی پەنا بەری، کێشەکانی ڕێکەوتنامەی دەبلن (Dublin Regulation)، ئیسلامیزم و تیرۆریزم هەمەلایەنە بڵا وبوەوە.

لە سەرەتای مانگی هەشتی ئەمساڵ (٢٠٢٤)، دوای بڵاوبونەوەی هەواڵی کوژرانی (٣) کچی مناڵ و بریندار بونی (٧) کەسی تر بە چەقۆ لە قوتابخانەیەکی کەرسی سەما، هەواڵەکەش بە ئانقەست وەک ئاگری ناو پوشوپەڵاش لە سۆشیال میدیا وەها تەشەنەی سەند کە گوایە تاوانبارەکە پەنابەرە و ئیسلامییە، لایەنە ڕاست و ڕاسیستەکان لە (٣٠) شار و شارۆچکەی بەریتانیا و ئیرلاندای باکور، دەستیان کرد بە خۆپیشاندان و تاڵانوبڕۆ و هێرشیان کردە سەر هۆتیل و مزگەوت و دووکان و بازاڕی خەڵکی بە ئەسڵ بیانی و شوێنی مانەوەی پەنابەران.
سەرەڕای بریندار بوون و زیانێکی ماددی زۆر، نزیکەی (٧٠٠) کەس دەستبەسەرکران و هەندێکیان بە پلەی جۆراوجۆر سزای زیندانی دران و سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا (کێیر ستارمەر) داوای کرد بە توندی سزای ڕاسیستەکان بدرێت و لەلایەن کۆمەڵە و ڕێکخراوە ئینساندۆستەکان و مارکسیست و ئەنارشیست و سۆشیالیستەکانیشەوە خۆپیشاندانی چەند هەزار کەسی لە زۆربەی شارەکانی ئەو وڵاتە بەڕێوە چوو. خاوەنی کۆناڵی ئیکس (تویتەری پێشوو)، نوسی بەریتانیا بەرەو نزیکبونەوەی شەڕی ناوخۆ دەچێت.
لە کاتێکدا شارۆچکەی (سۆلینگن-Solingen)ی ئەڵمانیا لە (٢٠٢٤-٨-٤) خۆی بە ئاهەنگی یادی (٦٥٠) ساڵەی دامەزراندنی ئامادە دەکات، پەنابەرێکی سوری ڕەفزکراوە هەر سەد مەترێک دوور لە شوێنی فیستفاڵەکە لە (هایم)ێک دەژیێت، بەچەقۆیەکی (١٥) سانتیمەتر لە نزیک سەکۆی ئاهەنگەکە، "شەلم کوێرم ناپارێزم"انە سەر و دڵ و ملی یانزە کەس دادەپاچێت؛ دووپیاوی تەمەن (٥٦) و (٦٧) و ژنێکی تەمەن (٦٥) ساڵە دەکوژێت و (٨) کەسی تریش بریندار دەکات کە برینی چواریان سەخت بوو.
ژنە گۆرانیبێژی پۆپ (تایلەر سویفت-Taylor Swift) لە زنجیرە ئاهەنگەکانی ئەوروپایدا، ناچار بوو بیست و چوار سەعات پێش دەستپێکردنی ئاهەنگەکانی نەمسای هەڵوەشێنێتەوە، کە (٩٠) هەزار کەس لە کچان و کوڕانی تەمەن (١٨ تا ٢٥)، تکتیان کڕیبوو بۆ هەر (٣) ئاهەنگەکەی، ئەوەش پاش ئەوەی کە دوو کەسی ئیسلامیست بەر لە ئەنجامدانی کردەوەکەیان لەلایەن پۆلیسەوە گیران و پلانەکەیان پوچەڵ کرایەوە.
لە (٢٠٢٤-٣-٢) لە (زوریخ)ی سویسڕا لاوێکی پانزە (١٥) ساڵەی تونسی و سویسری پاش ئەوەی ڕایدەگەیەنێت کە سەربازێکی بەوەفای دەوڵەتی ئیسلامی بێت و تا پێی بکرێت مەسیحییەکان و جوولەکان سەربڕێت و بکوژێت، پیاوێکی ئەرسەدەکسی جوولەکەی پەنجا ساڵەی زۆر بەسەختی بریندار دەکات. هەر لە کۆتایی مانگی (٨)ی ئەمساڵ لە شارۆچکەی بەناوبانگی (داقەس)یش کوڕێکی (١٩) ساڵەی جوولەکەی ئەرسەدەکسی،

لەلایەن دوو پەنابەری عەرەبی ڕەفزکراوەوە تفی لێدەکرێت و بێڕێزی پێدەکرێت و ڕووتی دەکەنەوە و هاوار دەکەن (بژی فەلەستین)، پاشان ئەو دوو کەسە لەلایەن پۆلیسەوە دەگیرێن.
(ساڵانە لە ئەڵمانیا ١٠ هەزار هێرش بەچەقۆ هەیە و لەسەدا (٩٠) یان لەلایەن گەنجانی موسڵمانەوە ئەنجام دەدرێن لە ئەڵمانیا)
ساڵانە (٩٧٥٠) ئاهەنگی گشتی خەڵکی هەیە کە (١٩٠) ملیۆن کەس سەردانی دەکەن).
لە ماوەی دە مانگی ئەمساڵدا (٢٠٢٤)، چوار قات هێرشی تیرۆریستی لە ئەوروپا لەلایەن ئیسلامییەکانەوە زیادی کردووە. لە (٧)ی ئۆکتۆبەری ساڵی پارەوە (٢٠٢٣) کە (حەماس) هێرشی تیرۆریستی بە سەر ئیسرائیل دەستپێکرد و سوپای ئیسرائیل غەززەی خەڵتانی خوێنی مناڵان و ژنان کرد و تاوانی گەورە ئەنجامدەدات و ملنادات بە وەستانی شەڕ، توندوتیژی دژی جولەکەیی فراوان بووە و قووڵاییەکی گەورەتری وەرگرتووە.
ئەم ژینگەیە زەوییەکی بەپیتی دروستکردووە بۆ ئەوەی وێنەی پەنابەران، لە کەسانی چەوساوە و بێدەرەتان و مافخوراو کە شایەنی ژیانێکی ئینسانین، ببێتە کەرەستەی نائارامی و ترس و ترۆریست و تاوانباری گەورە و پێویستە ڕێگا نەدرێت بێنە خاکی ئەوروپاوە.
میدیاکان بەتایبەت میدیای گەورەی ڕاستی لیبراڵ و ناسیۆنالیستی مەسیحگەرا، پشت بەستوو بەزمانێکی باڵای ڕیتۆریکیانە و ژورنالیستی مۆدێرن و پرۆفیسۆری تایبەت و دبلۆماسییەتی وێنە و نیگاکان، هەژمونێکی گەورەیان لە دیزان و بیناسازی بیروڕای گشتی و داڕشتنەوەیدا هەیە.

هەنگاوەکانی ڕابردوو و مەرامی دەوڵەتە ئەوروپییەکان

ئەو هەنگاوانەی کە پێشتر نراون لە لایەن دەوڵەتانی ئەوروپاوە بە کەمکردنەوەی ڕێژەی هاتنی پەنابەران؛ ڕێککەوتن لەگەڵ تورکیا (٢٠١٦)، بەرفراوانکردن و پێشخستنی دامەزراوەی (فرۆنتێکس-Frontex) بە کۆنترۆڵی سنورەکانی دەرەوەی یەکێتی ئەوروپا لە (٢٠١٠)ەوە بە بەردەوامی، ڕێککەوتن لەگەڵ تونس و لیبیا (٢٠٢٤)، دامەزراندنی ناوەندی (ئیۆرۆدۆک-eurodoc)، و ڕێککەوتنامەی دەبلن (Dublin Regulation) و سیاسەتی هاوبەشی پەنابەری یەکێتی ئەوروپا (٢٠٢٤)، کاریگەرییان هەبووە لەسەر کەمکردنەوەی ڕێژەی پەنابەران، بەڵام هێشتا بەو ئەندازەیە نییە کە بەرنامەی دەوڵەتە ئەوروپییەکان دەیەوێت، هەندێ سیاسەتمەدار و لایەنی سیاسی لە ئەڵمانیا خوازیارن کە (زۆر کەمبکرێتەوە) یان وەک دانمارک و سوید (کۆتایی پێبهێنن).

سیاسەتی پەنابەری لە ئاستی نێوخۆیی هەر یەک لە وڵاتە ئەوروپییەکاندا

دانمارک و سوید، داواکاری پەنابەرییان کۆنترۆڵکرد بۆ وەرگرتنی کەمترین ڕێژە، وە لە نێوخۆشدا کۆمەڵێک یاسایان جێبەجێکرد کە بەشێوەیەکی کتوپڕ کاریگەری گەورەی دانا وسویدیش هەمان یاساوڕێسای گرتەبەر، یەکسەر دیپۆرتکردنەوە، شانسی کەمکردنەوەی یەکگرتنەوەی خێزان، کۆنترۆڵی سنورەکان بەهەموو جۆرێک کە تەنانەت بە تکت بەین داوای شوناس و مۆڵەتی مانەوەت بکەن….

سویسرا و نەمسا و هۆڵەندا ، هەست دەکەن، درەنگکەوتوون، خۆیان ئامادە دەکەن و دەیانەوێت هەر لەمساڵدا هەموو ئەو بڕیار و یاسا و ئەو ڕێوشوێنانەی کە دانمارک و سوید گرتبوویانەبەر ئەوانیش جێبەجێی بکەن. ئەڵمانیا کە لە (٢٠١٥)ەوە باوەشی بە یەک ملیۆن پەنابەری سوری بەگەرمی ئاوەڵاکرد (کلتوری خۆشهاتن پەنابەران)، ئێستا ڕاستەوخۆ و یەکسەر بەهەموو ئاڕاستەکانی سنوری ئەڵمانیا (نەمسا، سویسرا، چیک، فەرەنسا، پۆڵۆنیا و دانمارک) ڕۆژانە کۆنترۆڵ دەکات و ڕێگا دەگرێت لە ڕێڕەوی نایاسایی چونە ژورەوە، لە ئێستادا "تاوانباران" بۆ سوریا و ئەفگانستان دەنێرێتەوە، وە لێکۆڵینەوە دەکات لەسەرانسەری سوریا تا بزانێت چەند دەسەڵاتە لۆکاڵییەکان لە بەرپرسانی پارێزگا و شارەکانی سوریا هاوئاهەنگی دەکەن بۆ وەرگرتنەوەی پەنابەران، ئەمە و دەشیەوێت چەند وڵاتی تریش بخاتە ناو سنوری ئەو وڵاتانەی کە "ئارام"ن بۆ دیپۆرتکردنەوەی پەنابەران.

بەمجۆرە سیاسەتی پەنابەری لە ئەوروپا بەخێرایی بەرەو ڕێگایەکی داخراو دەچێت و پێدەچێت بەتەواوی ئەوروپا دۆسیەی (سیاسەتی پەنابەری) بەتاڵ بکاتەوە، سوید ئەو نەوبانگە وترادسیۆن وئایکۆنە ئینسانییەی کە هەیبوو، بەتەواوی ڕێیەی خۆی لە بنەڕەتەوە گۆڕی ودەوڵەت یەکدەستە لە سیاسەتی پەنابەری دا.

وردترناسینی کێشەکان… پرسیار بۆ ڕوونەدانی تاوانەکان

(ئەلیس شفاتزەر-Alice Schwarzer)، ژنە چالاکوانی ناسراوی ئەڵمانی، لە وتارێکیدا کە هاودەمی کۆچی بەکۆمەڵی پەنابەران بوو لە ساڵی (٢٠١٥)دا دەنوسێت: (سەدا هەشتاویەکی موسڵمانەکانی ئەڵمانیا، ئەڵمانیایان خۆش دەوێت، وە ئەڵمانییەکانیش خۆیان سەدا هەشتاو پێنج ئەوانیان خۆش دەوێت)، (سەدا نەوەد و هەشتی ئەو پەنابەرانەی کە ڕوویان لە ئەوروپا کردووە تاوانیان دەرحەق کراوە لە لایەن ئیسلامییەکانەوە، لەهەر کام لە وڵاتەکانی ئێران، عێراق، سوریا، لیبیا، ئەفگانستان، جا چ بەدەستی دەوڵەتە ئیسلامییەکان بووبێت،

یان بەدەستی باندە بەکرێگیراوەکانیانەوە، یان بەهەی شەڕی ناوخۆیانەوە، ئەگەر تیرۆری ئیسلامییە توندڕەوەکان نەبوایە، ئێستا لە ئەوروپا دیاردەیەکمان بەناوی کێشەی پەنابەرانەوە نەدەبوو).
دواتر باس لە پشتیوانی ئەمەریکا دەکات بۆ گروپە تیرۆریستە ئیسلامییەکانی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لە ساڵانی (١٩٨٠)ەوە بۆ (١٩٩٠)، دەنوسێت (هەر کەسێک بیەوێت یارمەتی پەنابەران بدات، پێویستە دژایەتی ئیسلامییەکان بکات چ لە وڵاتی خۆیان، چ لە ئەوروپا).
لە یەکێک لە چاوپێکەوتنەکانی پرۆفیسۆری زانکۆی هامبلودی بەرلین، (ڕوود کۆمپاس-) لەگەڵ (سەنتاگ تساتونگ-)، دەڵێت (خەڵکی تورکیا بەتەواوی دەزانن کە کەسێکی ئیسلامیستی وەک ئەردۆگان، دەتوانێت چی بکات، وە ئەو سوریانەی بۆ محازەرەکانم دێن، بەشێکی زۆریان لەدەست خوێنرێژی ئیسلامییەکان هەڵاتوون).
لەوەدا بوار نییە بۆ لێکدانەوەی زیاتری هەلومەرجێکی قەیراناوی و بێمافییەکی ڕەهای خەڵک و سیاسەتێک کە ئەمەریکا لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا پەیڕەوی دەکات وەک هەکارە ڕاستەوخۆکانی کۆچ، بەڵام زۆر بە پێویستی دەزانم لەبارەی دوو لایەنی گرنگی تر بنوسم.
یەک:- هەمان پرۆفیسۆر لەوەڵامی پرسیارێکیدا دەڵێت: "من بە کتێبێکەم (یانسیبی پەنابەری) هەموو ئەو کردەوە تیرۆریستییە کوشندانەم شیکاری کرد کە لە (٢٠١٥)ەوە لە ئەوروپا ڕوویانداوە، تاوانباران (ئیسلامی تیرۆریست) هەر هەموویان لەماوەی ئەم دە دونزە (١٠-١٢) ساڵەی دواییدا وەک پەنابەر هاتوون بۆ ئەوروپا). لەنێو ئەم ڕستانەدا شتێک شاردراوەتەوە، بەوەی ڕاستە ئەوان بەرگی پەنابەریان کردەتە بەریان و ویستویانە لە پشت ئەو کێشە ئینسانییەوە خۆیان بشارنەوە، بەڵام هەرگیز نابێت ئەو مانایەی لێوەوە دەرکێشرێت کە ئیدی هەموو پەنابەرانێک، تیرۆریستێکی لەناودایە.
لەماوەی ئەم دەساڵەدا لانی کەم (٤) ملیۆن کەس هاتونەتە ئەوروپا، ئیسلامیەکان ناگەن بە هەزار یەکیشی. داڕشتنی ڕستەکە بەو شێوازە لە ڕووکاردا دروستە، بەڵام ئەرگیومنەت بە بۆچوونێکی ڕاسیستی دەهێنێتەوە، پەنابەر دەکاتە ئۆبجێکتێکی شێرپەنجەیی بۆ کۆمەڵگای ئەوروپی، ئەمە سەرەڕای ئەوەی ئیسلامییەکانی ئەردۆگان و سعودیە و قەتەر، ڕەوتە ئیسلامییە جۆراوجۆرەکانی تر بە سەلەفییەکانیشەوە، لەلایەن دەوڵەتە ئەوروپییەکانەوە وەک نوێنەری ئاینەکان دەناسرێن و پشتیوانی دەکرێن .

دوو: سیاسەتی پەنابەری و کۆچ و کار و هاوڵاتی بوون، لە تەواوی وڵاتانی ئەوروپادا، لەم دە ساڵەی دوایی‌دا سەدان کەسی توشی نەخۆشی دەرونی، خۆکوژی، خۆشاردنەوەی بۆ مۆڵەتی مانەوە، سەدان خێزانی سەرگەردان کردووە. لەم دە ساڵەدا بەبەردەوامی یاساکان توندتر کراونەتەوە، چەندین پەنابەر لەلایەن پۆلیسەوە گیانیان لەدەستداوە،دیپۆرتکردنەوە زیاتر بووە لە هەندێ حاڵەتدا پاش دیپۆرتکردنەوە، پەنابەرەکە زیندانی کراوە یان تیرۆرکراوە لەلایەن دەوڵەت و باندە تیرۆریستەکانەوە. سەدان پەنابەر بەهۆکاری جۆراجۆر بێناسنامەو بێ وەرەقە وسەرگەردانن لە ئەوروپا. هەزاران پەنابەر لە خراپترین کارەکان، سەخترین هەلومەرج ، کەمترین کرێ. ئەمانە ئەو زەمینانەن کە دوو کۆمەڵگا لە نێو ئەوروپادا دروست بکەن. سەدا نەوەدی ئەو کەسانەی بونەتە نەچیری ئیسلامیەکان وهێرشەکانیان بڵاوکردەتەوە لە تۆڕە کۆمەڵایەتیەکان، کەسانێکن کەداوای مافی پەنابەریان ڕەفزکراوەتەوە. هەموو ئەو کەسانەی هاوڵاتی ئەوروپی بوون بە پێشینەی کۆچەوە، مناڵیەکی سەختیان هەبووەو لە پەراوێزدا ژیاون.

تێوەپێچانی پەنابەران بەگشتی لە کردەوەی تیرۆریستی، واقعی نییە، بەڵام بۆ مەرامێکی تر بەکاردەهێنریت، ئەویش تا ڕادەی سفر کەمکردنەوەی مانەوەی پەنابەران و مافی پەنابەرییە.

ئەوەش یادداشت بکەم، بەکارهێنانی کارتی پەنابەران، لەلایەکی دیکەوە تەنها لەژێر گوشاری بەهێزبوونی ڕاستەکاندا نییە، شتێکی گرنگتر لەوە، کێشەی پەنابەرو کۆچبەران، دەتوانێت زیادکردنی هەموو جۆرەکانی باج، هەڵئاوسان، کەمکردنەوەی بودجەی کلتوور، دایەنگەکان، پرۆژە زانستیەکان، کەمکردنەوەی بیمەی کۆمەڵایەتی وخانەنشتنی، فرۆشتنی کەرتی تەندروستی، زیادکردنی کرێی قیتارو پۆست، زیادکردنی کرێی خانوو، قەیرانی نیشتەجێبوون، ...ئەمانەش بکاتە گەردنی پەنابەران وسەرمایەداری ئەوروپایی دوژمنێکی وەهمی دروست بکات.

ناوەڕاستی سێپتەمبەری ٢٠٢٤

گرنگی و بایاخی دەنگنەدان، بۆیکۆتی دەنگدان.. زاهیر باهیر

کاتێك لەگەڵ خەڵکدا لەسەر ئەوەی سەرەوە دەدوێت ڕووبەڕوی دوو پرسیار یاخود دوو وەڵام دەبیتەوە. یەکەم: بۆیکۆت هیچ ناگۆڕێت و دەچێتە گیرفانی حیزبەکانەوە و لەو بارەشدا لایەنە هەرە خراپەکە سوودمەند دەبێت . دووەم: ئەی ئەگەر بۆیکۆت بکرێت جێگرەوە چییە؟ بەڕای من ئەو بۆچوونانە هەردوکیان هەڵەن نە چارەیە و نە گۆڕانکارییەکیش دەکات ، چونکە چارە ئەوە نییە کە ئێمە دەنگ بە لایەك بدەین ، شەر لە بەتاڵی باشتر نییە، شەڕێك نییە یەخەی گرتبێتین و گەر نەیکەین تیادەچین و زەرەرمەندی هەمیشەیی دەبین . لە ڕاستیدا لە پرۆسەی هەڵبژاردندا لە نێوان هەموو ئەو بەربژێر و حیزبانەدا تەنها دوو بژاردەمان هەیە خراپ و خراپترین. لەو بارەشدا ئێمە دەنگ بە خراپەکە دەدەین تاکو خراپترینەکەمان لە کۆڵ ببنەوە .

گومان لەوەدا نییە کە لەناو ئەو بەربژێرانەدا کەسانی زۆر باش و دڵسۆزیان تێدایە بە هەموو نێت و ئاوەزی خۆیانەوە وا هەست دەکەن کە ئەوان دەتوانن گۆڕانکاری بکەن. بەداخەوە کە ئەو برادەرانە ئەوەند هۆشیاریان نییە و قووڵ نەبوونەتەوە لە کێشە محەلییەکان و جیهانییەکاندا. ئەوان ئیدراکی ئەوە ناکەن کە تۆ هەر جۆرە حکومەتێك دامەزرێنیت ناچاریت کە ببیتە پاشکۆی ئەم سیستەمە ، پاشکۆی ئەوەی کە پێی دەلێن کۆمۆنێتی نێودەوڵەتیی . بۆیە لەو بارەدا دەبێت ئەوە بزانین ئەو کەسە باشانەش کە خۆیان بەربژێر کردووە دەبنە پاشکۆ و سیستەمەکە زۆر بە باشی دەیانگۆڕێت بەو جۆرەی کە پێویست بکات . ئەوان دەبنە برغویەکی سلاك، لەکار کەوتوو، کەبێ ئەو برغوانەش پێچکەی عەرەبانەی سیستەمەکە لەڕۆیشتندایە . ئەمە جگە لەوەی کە ئەوانیش دەبنە بەشێك لە داپڵۆسەر و سەرکوتکەری ئەو چین توێژاڵانەی کە پێشتر داوای دەنگدانیان لێدەکەن و گوایە ‘ئەم و ئەمان’ جیاواز دەبن لەوانەی کە ئێستا دەسەڵاتدارن .

بۆیکۆت هەڵوێستە ، لە ساتە وەختێکی ئاوادا هەڵوێست و هەنگاوێکی شۆڕشگێڕانەیە کە بەرهەمی دەبێت ، ڕسوایی و نابەدڵی و نادڵسۆزی و زوڵم و زۆری ئەنجامی پرۆسەکە و سیستەمەکە نیشان دەدات . بۆیکۆت هەنگاوی یەکەمە بۆ گۆڕانکاری گەورە لە سیستمەکەدا ، هەرگیز شۆڕش ڕوونادات بێ هەنگاوە بچووك و پێشەکییەکانی. هەرگیز ساوایەك بێ نانی هەنگاوی زۆر بچوك فێر نا بێت یا ڕانایەت لەسەر نانی هەنگاوی

گەورە و دواتریش ڕاکردن .
بەیکەت یانی پێشەوەچوونی هۆش و گۆشی خەڵکی کە گەورەترین مەترسی لەسەر دەستەبژێر و حوکمڕانان دروست دەکات کە بە هۆش خۆیان دەهێنێتەوە کە ئەوان ڕووبەری مەترسی گەورە بوونەتەوە .
ئەمە خۆمان لە ناهۆشیاریمانەوە تەقدیری بەیکەت ناکەین بەڵام سیاسەتمەداران و دەوڵەتمەداران زۆر باش دەیکەن ، ئەوان دەزانن چ مەترسییەك ڕووبەڕوویان دەبێتەوە . هەر ئەمەشە کە بە ملیۆن پاوەند و دۆلار و یورۆ لەو هەکارەدا سەرف دەکرێت کە بۆچی خەڵك دەنگ نادات؟ ئەوان ناوەڕۆك و حەقیقەتی بەیکەت تێدەگەن، ڕووکەشانە نابینن ، یا وەکو دیاردەیەکی ئاسایی هەڵوەستی دەنگدەر نابینن ، ئەوان ئەو دیوی کارەساتەکان و دیاردەکان دەخوێننەوە کە بەیکەت چەکەرەکردنی دەربڕینی چالاکی ناڕەزایەتی و دروستبوونی هۆشیارییە ، دەزانن کە چ مەترسییەکە بەیان ، مەترسیی بە هۆشهاتنەوەی جەماوەری ناڕازییە .

زاهیر باهیر
27/09/2024

نەخۆشییەکانی خواردن لە زانستی دەروونزانیدا.. ابراهیم موحەمەد (ئەبڕاهام لەڤای)

زنجیرەی ١٤٩

نەخۆشییەکانی خواردن کۆمەڵێک لادانی دەروونین کە کاریگەری لەسەر ڕەفتارەکانی مرۆڤ بۆ خواردن و بیرکردنەوەی تاکەکە دروست دەکەن.
ئەم نەخۆشیانە دەتوانن کاریگەری نەرێنی لەسەر تەندروستی جەستەیی و دەروونی کەسەکە دابنێن.
نەخۆشییەکانی خواردن کێشەیەکی ئاڵۆزن کە پێویستیان بە تێگەیشتن و چارەسەری فرەلایەنە هەیە. بە ناسینی نیشانەکان و وەرگرتنی یارمەتی پێویست و ڕێگا چارەسەرییە زانستی و گونجاوەکان، زۆربەی کەسەکان

دەتوانن چاك ببنەوە و ژیانێکی تەندروستتر بەسەر ببەن.

لەم وتارەدا، تیشک دەخەینە سەر ناساندن، هۆکارەکان، نیشانەکان و چارەسەرییەکانی نەخۆشییەکانی خواردن.

ناساندنی بابەتەکە:

نەخۆشییەکانی خواردن بریتین لە کۆمەڵێک تێکچوونی دەروونی کە پەیوەندییان بە خواردن و وێنەی جەستەوە هەیە. سێ جۆری سەرەکی نەخۆشی خواردن هەن:

ئەنۆرێکسیا نەرڤۆسا (Anorexia Nervosa): کەسەکە لە ترسی قەڵەوبوون، خۆی لە خواردن بەدووردەگرێت و کێشی زۆر کەم دەکاتەوە.

بولیمیا نەرڤۆسا (Bulimia Nervosa): کەسەکە دەست هەڵدەگرێت لە خواردنی زۆر لە ماوەیەکی کورتدا، پاشان هەوڵی ڕێگرتن لە زیادبوونی کێش دەدات بە ڕشانەوەی زۆرەملە یان بەکارهێنانی دەرمانی سکچوون.

نەخۆشی خواردنی زۆر (Binge Eating Disorder): کەسەکە بڕێکی زۆر خواردن دەخوات لە ماوەیەکی کورتدا، بەڵام هەوڵی ڕێگرتن لە زیادبوونی کێش نادات.

هۆکارەکان بەشێوەیەکی گشتی:

هۆکارەکانی نەخۆشییەکانی خواردن ئاڵۆزن و فرەلایەنن. لێکۆڵینەوەکان ئاماژە بە چەندین هۆکار دەکەن لەم بارەیەوە:

ژینەتیکی- بۆماوەیی: توێژینەوەکان پیشانیان داوە کە هەندێک کەس لەڕووی ژینەتیکییەوە زیاتر دەکەونە ژێر مەترسی تووشبوون بە نەخۆشییەکانی خواردن (Bulik et al., 2019).

ژینگەیی: فشارە کۆمەڵایەتییەکان بۆ لاوازی و جوانی دەتوانن ڕۆڵێکی گرنگ بگێڕن لە پەرەسەندنی نەخۆشییەکانی خواردن (Culbert et al., 2015).

دەروونی: کێشە دەروونییەکان وەک خەمۆکی، دڵەڕاوکێ و کێشەکانی کۆنترۆڵکردن دەتوانن پەیوەندییان بە نەخۆشییەکانی خواردنەوە هەبێت (Stice et al., 2011).

بایۆلۆجی: ناهاوسەنگی کیمیایی لە مێشکدا دەتوانێت ڕۆڵی هەبێت لە

پەرەسەندنی نەخۆشییەکانی خواردن (Kaye et al., 2013).

نیشانەکان بەشێوەیەکی گشتی:

نیشانەکانی نەخۆشییەکانی خواردن دەتوانن جیاواز بن بەپێی جۆری نەخۆشییەکە، بەڵام هەندێک نیشانەی گشتی بریتین لە:

گۆڕانکاری بەرچاو لە کێشدا (کەمبوونەوە یان زیادبوونی خێرا).
سەرقاڵبوونی زۆر بە خواردن، کالۆری و کێش.
گۆڕانکاری لە خووی خواردندا.
کشانەوە لە چالاکییە کۆمەڵایەتییەکان.
نیشانە جەستەییەکان وەک سەرئێشە، ماندووبوون، یان کێشەی گەدە و ڕیخۆڵە.

چارەسەرییەکان بەشێوەیەکی گشتی:

چارەسەری نەخۆشییەکانی خواردن پێویستی بە ڕێبازێکی فرەلایەنە هەیە:

دەرمان (clinical medicine) : دەرمانە دژەخەمۆکییەکان دەتوانن یارمەتیدەر بن لە هەندێک حاڵەتدا (Culbert et al., 2015).

CBT = Cognitive behavioural therapy
IPT = Interpersonal Psychotherapy
چارەسەری دەروونی: چارەسەری ڕەفتاری-مەعریفی (CBT) و چارەسەری نێوان کەسی (IPT) بە کاریگەر دانراون (Fairburn, 2008).

ڕێنمایی خۆراکی(Dietary Guidelines): کارکردن لەگەڵ پسپۆڕی خۆراک بۆ دروستکردنەوەی پەیوەندییەکی تەندروست لەگەڵ خواردن.

چارەسەری خێزان(Family Therapy): بەتایبەتی بۆ نەخۆشە گەنجەکان (بەتایبەتتر هەرزەکارەکان)، بەشداریپێکردنی خێزان لە پرۆسەی چارەسەریدا گرنگە (Lock & Le Grange, 2013).

چاودێری پزیشکی(Medical care) : بۆ چارەسەرکردنی کێشە جەستەییەکانی پەیوەست بە نەخۆشییەکە.

ابراهیم موحەمەد(ئیبراهام لەقای)

سەرچاوە زانستییە بەکارهاتووەکان بۆ نووسینی ئەم وتارە:

/https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30704640-١

https://psycnet.apa.org/record/2008-07785-000-٢

/https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23333342-٣

/https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2538484-٤

-٥ https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0005796711001306

هـــاڕەی گەردوون.. شیعـــری شەهلا نوری

گەردون لەگەڵما زۆرانپازێتی
گەمە دەکا
گەردەشی جیهان، سوڕانەوەی تەمەنم لەگەڵ دەکات
تەگەرە و پێچی ئەڕابە وگاری پێ دەکات
مانەوەی لەمپەری میانی هەردوو دونیام دەکات ا
سۆراخی مانا و وێنەی جوانیمە بولێڵی دەکات
یەخەم بەرنادات ، دەێەوێ هەراسان بم
کێشمەکێش و حەڕی پیاماڵینم فێردەکات
بەگێرەی جەنجەڕی خۆێ بەسەر خەرمانی دڵم دەدا
بۆ کوتانم بەڕێ دەکات
نقیمی سەوزی ناخ و جەستەم وردو خاش دەکات
دەمکاتە کڵۆشی سێبەری سەری خۆی جەژنی حەسانەوە ساز دەکات ،
بۆ بەرداشی سەنگی ئاسیاوی خۆێ، بەرێ ئێشم نیشان دەدات
دەڵێت
هات و هاواران مەکە!
گەردون چاونەزیڕیت لێ دەکات

شهلا نوری